

0067368XXXX

VILLANOVA COLLEGE LIBRARY

Villanova, Pennsylvania

This book was donated

3-4-49

by

Rev. M. Sullivan, O.S.A.

ACTA
SANCTORUM

PARISIIS. — EX TYPIS V. GOUPY, VIA GARANCIÈRE, 5

Dedit illi scientiam
Sanctorum Sap. 10.

In plenitudine Sanctorum detentio mea.
Eccl. 24.

ACTA SANCTORVM
AVGVSTI

ex Latinis & Græcis, aliarumque gentium monumentis,
Seruata primigenia veterum Scriptorum phrasi,
COLLECTA, DIGESTA
Commentariisque & Observationibus illustrata

A IOANNE PINIO
GVILIELMO CVPERO

E SOCIETATE IESV PRESBYTERIS THEOLOGIS
TOMVS IV

quo dies vicesimus, vicesimus primus
vicesimus secundus, vicesimus tertius et
vicesimus quartus continentur.

EDITIO NOVISSIMA
curante
IOANNE CARNANDET

ERUDITIO

VERTITAS

ANTIQUA REDVGO.

OBSCURA REVELLO.

PARISIIS & ROMÆ, APVD VICTOREM PALME. M DCCC. LXVII

ACTA SANCTORUM

quotquot toto orbe coluntur, vel a catholicis scriptoribus celebrantur

EX LATINIS ET GRÆCIS, ALIARUMQUE GENTIUM ANTIQUIS MONUMENTIS

COLLECTA, DIGESTA, ILLUSTRATA A

JOANNE PINIO, GUILIELMO CUPERO

E SOCIETATE JESU

EDITIO NOVISSIMA, CURANTE JOANNE CARNANDET

AUGUSTI TOMUS QUARTUS

QUO DIES XX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, CONTINENTUR

PARISIIS ET ROMÆ
APUD VICTOREM PALMÉ, BIBLIOPOLAM

1867

CAROLO VI

ROMANORUM IMPERATORI

AUGUSTISSIMO, POTENTISSIMO, INVICTISSIMO,

REGI

GERMANIÆ, HISPANIARUM, HUNGARIÆ, BOHEMIÆ,
DALMATIÆ, CROATIÆ, SCLAVONIÆ, ETC.

ARCHIDUCI AUSTRIÆ,

DUCI

BURGUNDIÆ, BRABANTIÆ, STYRIÆ, CARINTHIÆ, CARNIOLÆ ETC.

MARCHIONI MORAVIÆ,

COMITI

HABSBURGI, TYROLIS, GORITIÆ ETC.

TURCARUM DOMITORI

DOMINO, DOMINO NOSTRO CLEMENTISSIMO.

3. 4. 49 Right of Rev. Motimer Sullivan ova
Anni jam circiter duo elapsi sunt, ex quo tertium hujus mensis Augusti Tomum Serenissimæ Archiducis Austriæ Mariæ Teresiæ, primogenitæ Filie Tuæ, AUGUSTISSIME IMPERATOR, ET REX CATHOLICE CLEMENTISSIME, ac serenissimi Generi Tui Francisci III, Lotharingiæ ac Barri Ducis, lectissimorum Conjugum, magnæque Hetruriæ Ducem nomini inscripsimus: sed nunc redimus ad Te, CÆSAR AUGUSTISSIME, ac Tomum hunc quartum ejusdem mensis Augusti, tot ac tantis immortalium erga nos beneficiorum titulis Tibi debitum, ad sacræ Majestatis Tuæ pedes venerabundi deponimus, illum etiam ausi apud Te nobis polliceri favorem, ut, etiamsi gravissimis curis et negotiis pro salute communi Reipublicæ Christianæ Romanique Imperii incolumitate distineri Te noverimus, novum tamen hoc observantiæ erga Te nostræ ac grati animi pignus consueta et toties jam nobis perspecta benevolentia admissurus sis.

Jam vero, IMPERATOR AUGUSTISSIME, AC MÆCENAS NOSTER MUNIFICENTISSIME, quando nobis obtigit honor ille, ut per hasce litteras sistere nos possimus demississimo cum affectu, ac profundissima cum veneratione, ad solium tuum augustissimum, absentes tanquam præsentem; nostrarum partium esse duximus, Tibi etiam atque etiam ex animo gratulari felicissimum illum stabilitæ inter Christianos Principes pacis successum. Et pacem quidem in magnam Europæ, bellis ac dissensionibus attritæ, partem reducerat, Te auctore ac duce, Serenissimus Tuus Gener; sed ita tamen, ut plurima Tibi in hoc gravissimo ac difficillimo negotio pertractanda ac perficienda reliquerit, quæ summa cum prudentia, maturo consilio, ac mirabili rerum gerendarum dextertate ad optatissimum finem perduxisti; dum pacis amans, et cogitans unice quæ pacis sunt, id apud plures Christianos Principes effecisti, ut ad tractatum pacis, sapientissime a Te conditum et amicissime oblatum, etiam ipsi accederent, et concordi fœdere cum Romano Imperio conjungerentur. Quæ res cum omnino mirabilis sit, et ab hominum memoria vel rarissime, vel nunquam hactenus sit audita; materiam præbere poterit Annalibus, dum ad hæc usque tempora pervenerint, vulgandi Tuas laudes, IMPERATOR AUGUSTISSIME, AC MAGNE PACIFICATOR, ut nullus de hoc incomparabili Tuo facto conticescat locus, ætas nulla, nulla obsoletæ vetustibus, quæ in variis Europæ regnis erecta sunt, quando novum hoc et amabile fœdus publicatum

SYNOPSIS

TOMI QUARTI

DE ACTIS SANCTORUM

AUGUSTI.

Non sine impigro labore Tomus hic, eo promotus est, ut intra consuetos temporis limites prodeat in lucem, avidam lectorum expectationem non remoraturus. Continet dies quinque, vigesimum videlicet, et quatuor proxime sequentes: Cælitæ vero, quorum nomina in Catalogis dierum singulorum exprimuntur, fere ducentos; ac Martyres anonymos longe plures. De nominatis hic potissimum acturi, in varias illos classes dividemus de more. Ex antiquo Testamento hæcæ præcedit *Samuel*, propheta et dux populi Israël; cuius natales, vaticinia, res gestæ, virtutes, scripta, mors, cultus, sepultura, translatio corporis, ac famosa apparitio memorantur, quantum pro nostro instituto est satis. Primam vero Cælicolarum novi Testamenti classem exhibemus, sicuti alias consuevimus.

EX STATU ECCLESIASTICO.

Auctor, Trevirensis episcopus, variis tricis implicatus, translationibus et miraculis celebrior est, quam Actis, quæ apocrypha sunt. Orientem illustrarunt *Paulus junior*, patriarcha Constantinopolitanus; qui subditis, quibus præfuit, magis profuit moriturus ac mortuus, quam vivus, dum in morbum incidens monachum induit, ignaviam suam cum Iconoclastis publice, et non sine lacrymis confessus, ac fidem orthodoxam fructuose professus est. *Athanasius* episcopus et M. colitur apud Græcos et Latinos. De *Zachario* vel *Zacharia* præsule Hierosolymitano pauca novimus; *Theonæ* vel *Tennæ*, ep. Alexandrino, probabilius vendicamus epistolam sub ejus nomine scriptam. *Callinici I*, patriarchæ CP., stabilitur cultus, ac datur Vita Græco-Latina. De *Quadratis* episcopis agimus ex Fastis sacris.

In Italia floruerunt *Herbertus* ep. Compsanus; *Euprepus* ac *Moderatus* epp. Veronenses; *Aldrovandus* ep. Balneo-regii colitur; *Quiriacus* ep. et M. signatur apud Ostia Tiberina; *Hippolytus* episcopus item ac M., in Portu Romano. *Ptolomæus* ac *Romanus* in Tuscia, episcopales infulas fuso pro fide sanguine condecorarunt. Inter Præsules Galliæ, celeberrimi nominis est *Sidonius Apollinaris* apud Arvernus, cuius facta et virtutes ex ipsis Sancti lucubrationibus eruuntur, et notationibus sedulo illustrantur. *Privati* in Occitania, varia sunt Acta: tempus martyrii controversum; corpus publice translatum, ac miro modo inventum.

His adijunge alios in Gallia episcopos, *Julianum* Benearnensem seu Lascurrensem; *Leontium* Burdegalensem; *Avitum* Claremontanum, istius

nominis primum; *Flavium* Rothomagensem; *Flavianum* Augustodunensem; *Cedonium* vel *Sidonium* Aquisextiensem, ut fertur; *Dadonem* denique vel *Audoïnum* Rothomagensem; cuius, præter ea, quæ aliunde de ipso diligenter collecta sunt, dantur Vita duplex, translationes, et miracula post obitum patrata. Hibernos exornat *Eugenius* vel *Eogainus* ep. Ardstrathensis; *Irachadus* seu *Erthanus* Scotos; *Victor Vitensis* Afros. Hunc veræ suæ cathedræ restitimus, ac probabilius existimamus, unicum fuisse, eumque Historiæ Wandalicæ scriptorem.

Ordinis ecclesiastici inferioris sunt *Maximus* presbyter, *Archelaus* diaconus MM. apud Ostia Tiberina. Quatuor item alii presbyteri, *Natalis* Casali in Liguria; *Gildardus* in territorio Nivernensi Galliæ; *Rigomerus* ibidem apud Cenomanos, (qui ab alio distinguitur;) ac *Maurus* M. Remis.

EX STATU MONASTICO.

Apud Hispanos sunt *Leovigildus* et *Christophorus*, ambo monachi, et inter martyres Cordubenses locum adepti: an S. Fructuosi, an S. Benedicti regulam professi? Laudantur a S. Eulogio. *Bernardi de Alzira* M. in Hispania, conversio a Mahometanismo ad Christi fidem, et ad Ordinem Cisterciensem, satis mira est. Referuntur gesta ejus, magis placitura, si minus essent ornata. Ibidem vixit *Bernardus de Candelede* ejusdem Ordinis. Quid de Gallia? Apud Cadurcenses claruit *Amator* eremita, non Carmeli incola, ut quidam volunt, et a Zachæo publicano diversus. *Altigianus* et *Hilarinus* monachi ac MM. in Burgundia. En tibi nunc, lector, in Gallia abbates. *Maximus*, S. Eucherio carus, ad Castrum Cainonem pertinet S. Gregorium Turonensem nactus est præconem. *Filiberti*, Ordinis S. Benedicti, qui insulam Heriensem incoluit, Vita profertur ex auctore subæquali: translationes autem et miracula ex teste oculato. Alia item diligenter de eo eruta sunt. Non mediocrem vero hujus Tomi partem implet magnus *Bernardus*, primus Claravallensis abbas: non autem Ordinis Cisterciensis fundator. *Bernardum* nominavi dixi satis. Harum pagellarum angustia non permittunt, ut narrentur pluribus ea, quæ de hoc Viro laboriose collecta prodibunt in lucem. Nonnulla horum omnium exemplaria typis committere seorsim visum est, iis subservitura, qui vastum Opus nostrum non habent. Superest abbas alter in Gallia, nomine *Patricius*, apud Nivernenses. *Theodericus* vero abbas, hujus nominis primus, Ordinis

Ordinis S. Benedicti, præfuit monasterio Andaginensi, seu S. Huberti, in Arduennensi silva. Acta ejus condidit auctor coævus. Nec prætereundus est *Gobertus*, monachus Ordinis Cisterciensis, Villarii in Brabantia.

In Italiam transeamus. *Bartholomæus a Foresto*, Ordinis Servorum beatæ Mariæ virginis Conversus, seu Commissus, ut vocant, Brixie in Insubria, prætermisus non est; nec *Antonius* (cui forte addendus *Nieodemus*) Ord. S. Basilii, Hieracii in Calabria. *Bernardus Ptolomæus*, qui Congregationem S. Mariæ Montis Oliveti instituit, in Italia etiam cocuscat. Viri meritis nostri, uti speramus, utcumque respondet labor. *Philippus Benitius*, egregius laudati Ordinis Servorum amplificador, ac *Jacobus de Mevania*, Umbriam illustrarunt: hic ex Ordine FF. Prædicatorum, pietate ac doctrina clarus; ille miro modo ad Religiosum institutum vocatus, multisque aliis ornamentis memorabilis. *Balduinum* abbatem ex Ordine Cisterciensi, S. Bernardi discipulum, et amicum, cave, ne cum alio confundas Cisterciensi synonymo. Floruit Reate. Ad Angliam spectat *Sigfridus*, Ordinis S. Benedicti, Wirensis ibidem monasterii abbas.

EX STATU SECULARI.

Lupus vel *Luppus* M. incerti loci ac temporis est, ac laboriosæ inquisitionis materiam præbuit. Plurimorum Martyrum palæstra est Gallia, videlicet *Seronii* apud Santones; *Symphoriani* apud Augustodunenses; anonymorum quinquaginta, nec non *Timothei* et *Apollinaris*, Remis, *Minervii* et *Eleazari*, ac filiorum octo, Lugduni. Italia quoque multorum Christi Pugilum exstitit theatrum. Ii sunt *Leontius* et *Carpophorus* apud Vicentinos; *Paternus* in Latio; *Donatus*, *Romulus*, *Sylvanus*, *Venustus*, et *Hermogenes*, Forojulii; *Martialis*, *Saturninus*, *Epictetus*, *Maprilis* et *Felix* cum sociis, in Portu Romano; *Gunifortus* Ticini, perperam alicubi cum Cucufate confusus; *Timotheus* Romæ, qui probabilius non fuit discipulus S. Pauli apostoli. Supersunt hi MM., qui partim Romæ, partim aliis Italiæ locis tribnuntur: nimirum *Hippolytus*, *Traianus*, *Quadratus*, *Primus*;

item *Fortunatus*, *Hermon*, *Xistus*, et alii, verosimiliter omnes martyres; *Porphyrius*, cujus tamen martyrium non satis probatur, et quæritur, unusne, an duo sint; *Censorinus*, *Felix*, *Maëmus*, et MM. alii. *Claudius*, *Asterius*, *Neon* Ægis in Cilicia triumpharunt, quorum certamen datur ex Actis proconsularibus. Sed longum esset, singillatim recensere tot alios illustres, ac per varios orbis tractus diffusos fidei Pugiles, quos exhibet Tomus ipse. Tales sunt *Theognis*, *Agapiu*, ac *Pistus* vel *Fidelis*, S. Bassæ M. filii, quorum Acta Græco-Latina dantur: item Trecenti Martyres, dicti *Massa candida*; anonymi MM. *Boppardienses*; *Oswinus*, qui regiam Northumbriæ in Anglia coronam perenni laurea martyrii decoravit. Acta ejus brevia dantur ex sancto ac Venerabili Beda; paullo autem longiora, aliunde.

EX SEXU FEMINEO.

Occurrunt in hoc Tomo non pauca ex hoc sexu heroïdes, quæ vel martyrii rosis, vel virginitatis liliis, vel nexa ex utrisque floribus corona redimitæ, ad Sponsi cælestis nuptias evolarunt. Utraque corona spectabiles fuere tres istæ: *Gratia* et *Maria*, B. Bernardi Alzirani germanæ sorores, in Hispania; *Aurea* item, seu *Chryse*, apud Ostia Tiberina. *Domnina* et *Theonilla* MM. Ægis in Cilicia, memorantur in Actis proconsularibus; *Cyriaca* vidua certavit ac vicit apud Romanos; *Bassa* M., ac felix trium filiorum Athletarum mater, in Halone insula. *Anthusia* fuit solitaria, non martyr: *Theocleta*, Thaumaturga. Nec neglectæ a nobis hæ tres virgines, *Richildis* reclusa Summitorii prope Oenipontum; *Tenestina* apud Cenomanos; *Ascelina*, Ordinis Cisterciensis, quæ S. Bernardi dicitur consanguinea fuisse, in Campania Galliæ.

Atque hi sunt Sancti sat multi e pluribus, de quibus hic meminisse visum est: quorum vero Acta, aut breviora etiam elogia in hoc Tomo illustrentur; quo item die, quibusve paginis quærenda sint singula, docet index alphabeticus eorundem, toti volumini præfixus; ætatem vero chronologicus. Cætera in subjunctis aliis indicibus quærenda sunt.

FACULTAS R. P. V-PROVINCIALIS

SOCIETATIS JESU FLANDRO-BELGICÆ, ET SUMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

Cum Edictis Philippi II Hispaniarum Regis, deinde Serenissimorum Archiducum Alberti et Isabellæ, Belgii Principum, rursusque Philippi II, ac novissime Caroli II Regum, confirmatis 11 Decembris 1692, et XIX Julii 1694, Provincialibus Societatis Jesu, per Flandrobelgicam pro tempore futuris, potestas ieta sit elægendi typographos et bibliopolas, qui, ad aliorum quorumque exclusionem, soli imprimere ac reimprimere, et vendere possint libros et opera quælibet, rite approbata, curantibusque ejusdem Societatis Patribus edita aut porro edenda, sub consuetae Majestatis Privilegio, non aliter impetrando, quam in scriptis obtenta et præexhibita licentia prædicti Provincialis; idque sub gravibus pœnis, in contraventores aut aliter impressa importantes statutis, ut latius in ipsis patentibus litteris apparet. Cum etiam sua Cæsarea Majestas idem valere voluerit in ditionibus, S. R. Imperio subjeetis;

Ego infrascriptus Societatis Jesu per Flandrobelgicam Vice-Præpositus Provincialis, potestate ad hoc mihi facta ab Adm. R. P. N. Præposito Generali Francisco Retz, concedo Bernardo Alberto vander Plassche facultatem sic imprimendi, et per se aliosque vendendi infrascriptum opus, ex more nostræ Societatis (quod hinc attestor) recognitum et approbatum; videlicet, Tomum quartum de Actis Sanctorum Augusti, collectis et illustratis per Joannem Pinium, Guilielmum Cuperum, Societatis nostræ presbyteros Theologos. In quorum fidem hæec, manu propria subscriptas, consuetoque nostri officii sigillo munitas, dedi Bruxellis xxx Augusti MDCCXXXIX

JACOBUS PIRES.

SUMMA PRIVILEGII REGII.

Cæsareæ et Regiæ Catholicæ Majestatis diplomate sancitum est, ne quis, præter voluntatem Joannis Bapt. Sollerii e Societate Jesu, ejusve ad illustranda Sanctorum Acta Adjutorum et Successorum, ullo modo imprimat vel recudi faciat, ex parte vel in totum, Tomos eorundem, de argumento illo vel jam editos vel porro edendos; aut alibi excusos excusendosve invehat, venalesve habeat: qui secus faxit, confiscatione exemplarium, et aliis gravibus pœnis mulctabitur; ut latius patet ex litteris, Bruxellæ datis die v Octobris anno MDCCXXXV.

Signat: P. VAN CUTSHEM.

Et ego Joannes Bapt. Sollerius Societatis Jesu, permitto Bernardo Alberto vander Plassche, ut Tomum quartum de Actis Sanctorum Augusti, meo permissu apud ipsum impressum, publicet. Datum Antverpiæ xxxi Augusti MDCCXXXIX.

INDEX SANCTORUM

IN TOMUM IV AUGUSTI.

A

- 22 **A**gathonicus, Zoticus, Theoprepus, Acindynus, Severianus, Zeno, ac princeps senator, in Bithynia, et in Thracia. COMM. PRÆV. § I. Annuntiationes e tabulis sacris Græcorum; elogium; aliqua super nonnullis ex his Martyribus observationes; Agathonicus præ reliquis clarus 519. § II. Veneratio apud Latinos, locus martyrii, Acta 521. MARTYRIUM auctore anonymo, ex cod. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, cum aliis Mss. collatum, interprete J. P. 522
- 22 Aldrovandus episc. Balneoregii in Etruria. SYLLOGE HISTORICA. Publicus cultus, cathedra episcopalis, et ætas 549
- 23 Altigianus et Hilarinus monachi et martyres in Burgundia. COMM. HIST. Nova eorum notitia ex Mabillonio, palæstra martyrii, cultus ex veteri Breviario, et ætas assignata 647
- 20 Amator eremita in Cadurcensi Galliæ provincia. COMM. PRÆV. § I. Notitia loci, in quo Sanctus colitur, et quis qualisque hic Vir fuerit 16. § II. Publicus cultus, ætas, et nostrum de Actis ejus iudicium 19 § III. Sacræ reliquiæ, et posthuma Sancti gloria 21. ACTA ex schedis posthumis P. Odonis Gissey Societatis Jesu 24
- 21 Anastasius vel Attalus M., Salone in Dalmatia. SYLLOGE HISTORICO-CRITICA. Antiquus bujus Sancti cultus, palæstra tempusque martyrii; distinctio istius Martyris ab alio synonymo, ac verosimillima reliquiarum ejus translatio 407
- 22 Andreas conf. prope Fæsulas in Etruria. COMM. PRÆV. § I. Publicus cultus ab immemorabili tempore, et posthuma gloria 539. § II. Scripitor Actorum, varia horum exemplaria, Sancti patria, professio et ætas 540. ACTA ex Ms. Placidi Puccinelli. PROLOGUS 541 Cap. I. Sancti patria, peregrinatio cum S. Donato populari suo, et mira socii ejus electio ad episcopatum Fæsulanum 542. Cap. II. Sancti munus in ecclesia Fæsulana, miraculum, et restauratio cujusdam templi 544. Cap. III. Ultimus Sancti morbus, prodigiosa sororis ejus transportatio ex Scotia in Italiam; mors illius; sepultura et ætas 546. Cap. IV. Sacri corporis ejus inventio, gloria posthuma, et biographi epilogus 547
- 22 Antusa solitaria. Item Athanasius episc. et mart., ac duo Anthusæ servi Charisius et Neophytus MM. Tarsi in Sicilia. COMM. PRÆV. Cultus, variæ observationes, Acta 499. ACTA auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria, ex cod. Ambrosiano, interprete J. P. 502
- 22 Antonius vel Antoninus M. Romæ. Memoria apud antiquos Martyrologos, et locus sepulturæ 498
- 23 Antonius, et forsitan Nicodemus, Ordinis S. Basilii monachi et confessores Hieracii in Calabria. SYLLOGE de cultu et ætate 648
- 23 Ascelina virgo Ord. Cisterciensis in Campania Galliæ. COMM. PRÆV. Situs monasterii, in quo colitur, editores Actorum, et iudicium de historica eorum lide 650. VITA, quæ ex longioribus Gossuini corvi scriptoris Actis contracta dicitur, et ab Henriquezio post Menologium Cisterciense edita est 653
- 20 Auctor episcopus Trevirensis. COMM. PRÆV. § I. Cultus duorum Auctorum incertus; unius certissimus 37. § II. Actorum examen et castigatio; vitæ tempus, et dies mortis 39. § III. Translatio multiplex; Acta translationis Saxoniciæ 41. § IV. Ossa Sancti elevata, et a criminationibus vindicata; translationes aliæ 43. § V. Obsidio urbis Brunsvicensis ope Auctoris soluta contra heterodoxum probatur 44. ACTA ΑΡΧΟΝΤΡΙΑ, auctore anonymo Trevirensi, ex Bodecensis cænobii Passionali pergamento Ms. S. Auctoris parentes, episcopatus, et miracula 45. TRANSLATIO ET MIRACULA, auctore anonymo Brunsvicensi, ex Bodecensis cænobii Ms. pergamento. PROLOGUS SCRIPTORIS. CAP. I. Gertrudis, Saxoniciæ princeps, jussu S. Auctoris, corpus ejusdem Treviris furtim aufert 48. CAP. II. Corpus S. Auctoris a Trevirensibus frustra repetitum; cænobium erectum; templum dedicatum; Gertrudis mors 50. CAP. III. Miracula S. Auctoris 52
- 21 Avitus Claromontensis ep., istius nominis prius, Claromonte in Arvernia. COMMENT. INST. § I. Annus hujus Sancti cultus, promotio ad episcopale munus, virtutes, et mira sub ipso plurium Judæorum conversio ad fidem Christianam 444. § II. Diversa pictatis opera, quæ sanctus Præsul exercuit, obitus illius ac sepultura 446
- 24 Aurea, seu Chryse virgo, Censorinus, Felix, Maximus, Herculinus, Venerius, Styrcinus, Cenas, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Monagreus, Amundinus, Olympius, Cyprius, Theodorus tribunus, Sabatnus MM. apud Ostia Tiberina. COMM. PRÆV. Aliqui ex his Martyribus alias dati, Aureæ cultus apud Græcos et Latinos, Acta corrupta, eorum exemplaria 755. ACTA ex Ms. sancti Maximini apud Treviros 757. CAP. I. Aureæ certamen ac tormenta, Censurini captivitas, carceris custodes

todes a Maximo conversi 757. CAP. II. Mortuus ad vitam revocatus; Aureæ et aliorum martyrium 759

B

- 22 **B**alduinus abb. Ord. Cisterc. Reate in Italia. COMM. HIST. Beati hujus memoria in Hagiologiis recentioribus, et in litteris S. Bernardi; publicus ejus cultus, ac distinctio ab alio Cisterciensi synonymo 450
- 23 Bartholomæus a Foresto Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis conversus. Brixia in Insubria Italiæ. COMM. PRÆV. Cultus, elogium. Vita, annus mortis 739. VITA auctore *F. Archangelo Gianio, Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, ex Annalibus ejusdem Ordinis etc.* 738
- 21 Bassa, et filii ejus Theognis vel Thengonius, Agapius ac Pistus vel Fidelis; hi Larissæ vel Edessæ in Græcia, illa in Halone insula coronati. COMM. PRÆV. Cultus, martyrii palæstra, Acta 417. MARTYRIUM auctore *Laurentio monacho Rutiensi, ex cod. Ambrosiano f. N. n. 152, interprete J. P.* 419
- 20 Bernardus conf., primus Claravallensis abbas, Pater ac doctor Ecclesiæ, in territorio Lingonensi Campaniæ in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Annus, ac locus natalis, illustre genus 101. § II. Parentes, fratres, soror, vaticinium, educatio, studia 103. § III. Cælestes in Sanctum favores; propositum monastici instituti; superata contra illud obstacula; socii ad idem aggregati; mirabile in humana corda dominium; vita ante ingressum ad Cistercienses 106. § IV. Tirocinium; virtutes in eodem exercitæ; Ordinis habitus; Religiosa professio; animi et corporis exercitationes 108. § V. Ars metendi divinitus Sancto concessa; discessus in monasterium Claravallense e Cisterciensi; variæ de hoc notitiæ; illud quo anno lundatum 110. § VI. Consecratur abbas Clara-vallensis; monasterii hujus angustiae miraculis sublevatæ; cibus spiritualis a Sancto, per apparitionem monito, Claravallensibus porrectus 113. § VII. Monasterii Clara-vallensis incrementum a sancto Abbate prævisum; difficultates ob canonicos Victorinos ad illud admissos; rei gestæ tempus; mirabilis cum imperito medico Viri sancti infirmi patientia; patris ejus conversio 115. § VIII. Cœnobium trium fontium vaticinio ac miraculo a Viro sancto condecoratum: an Christi anno 1119 suos miserit in Lusitaniam; secessu a negotiis ad res magnas exsequendas præparatur 117. § IX. Præmonstrati locus an Præmonstratensibus a S. Bernardo datus; hujus erga illos, ac S. Norbertum affectus; mutua Ordinum Cisterciensis ac Præmonstratensis officia cum clogiis 119. § X. Vacatio a negotiis compensata otio sancto; musæ miraculo interfectæ; mira sermonis vis in conversione aliorum; apparitio de salute eorum, qui rite perseverarint in Ordine Cisterciensi; peccatores per miraculum a sancto Patre ad frugem adducti 122. § XI. Repentina quorundam militum conversio; vinea sterilis fecundata; alia, quæ de hac vinea circumferuntur; mutua inter Claravallenses ac Cartusianos necessitudo; Sanctus Præmonstratensibus beneficus 125. § XII. Defunctorum apparitiones;

auxilia eisdem præstita; vaticinium de tirone furtive exituro; archiepiscopus ac populus Remensis reconciliati; reformati in ecclesia Gallicana mali mores 127. § XIII. Annona multiplicata; fugatus dæmon; mulier ad vitam revocata; pluvia depulsa; pristina valetudo, Deipara patrocinate, Sancto reddita; refutatio erroris de proximo Antichristi adventu; communicatio litterarum cum aula Romana 129. § XIV. Acta pro Stephano, episcopo Parisiensi, contra Ludovicum Crassum; impletum de filii ejus morte vaticinium; sancti Abbatis labores favoribus cælestibus recreati; an S. Felix Valcius ad illum ductus; an sub ipso educatus 131. § XV. Opusculum de Gratia et libero arbitrio; consessus et auctoritas in synodo Trecensi; regula Militum Templi an a Sancto condita 133. § XVI. Querelæ curiæ Romanæ a sancto Doctore dilutæ; famosum schisma pseudo-papæ Anacleti ab ipso compressum; annus cædis venerabilis Thomæ, Prioris Victorini 136. § XVII. Iter Leodicense Innocentii PP. II cum S. Bernardi; qui jus Ecclesiæ defendit contra Lotharium regem; excursio, ut fertur, in Artesiam, Guerrici ac multorum aliorum conversio; Innocentius PP. visit Claravallenses; S. Bernardi in concilio Remensi auctoritas; insulæ Catalaunenses ab eo recusatæ 139. § XVIII. Plurimi a sancto Patre conversi; Januenses pacati; scripta deinde ad illos epistola; gratus eorum animus erga Sanctum; annus, quo Romam advenit; gesta pro re monastica, imperio ac sacerdotio 141. § XIX. Acta in concilio Pisano, ac Mediolani 145. § XX. Cathedræ Mediolanensis regimen recusat; notatio temporis; Ordo Cisterciensis ibidem propagatus; de humilitatis quam fucrit præclare meritis; beneficia in Mediolanenses collata 148. § XXI. Miraculis coruscat Mediolani; Papiam et Cremonam se confert; a filiis suis absens corpore, præsens spiritu; ipsius ad eosdem litteræ, uti et ad Lotharium imp.; reditus ad suos; acta et tempus 150. § XXII. Guilielmus Aquitanæ Dux e schismate per S. Bernardum ad unitatem Ecclesiæ conversus; mulier dæmoniaca ab eo Nanneti liberata; variæ de Guilielmo Duce observationes 153. § XXIII. Cantica canticorum a sancto Doctore exposita; notantur varia, quæ illud Opus circumstant, adjuncta; ejusdem elogia 154. § XXIV. Novus Ordo Bernardi consiliis in Anglia institutus; vaticinia; miraculum; iter Romanum contra schismaticos; felix rei successus 157. § XXV. Quæ apud Casinenses gesta dicuntur, præscnte S. Bernardo, partim sunt falsa, partim verosimilia; corporis ejus infirmitas, ac desiderium revertendi ad suos 159. § XXVI. S. Bernardus ab Innocentio PP. missus ad compscendum Rogerium; clades a Viro sancto ei prædicta, et cælitus impetrata; mitigatus ejusdem animus; acta in causa schismatis, et eorum adjuncta 161. § XXVII. Sanctus Romam redit; Petrus Pisanus Ecclesiæ unitur, uti et Victor, Anacleti successor; schisma item deserit Rogerius; pignus sacrum Bernardo Roma discedenti datum; tunicam suam ibi relinquit; varia puncta chronologica 164. § XXVIII. Acta pro ecclesia Lingonensi; cura tironum Claravallensium; continuatio sermonum super Canticis; obitus B. Gerardi fratris Germani; Gaufridus cathedræ Lingonensi admotus;

S. Hugo in spiritu et corpore adjutus; iter Durense; mors S. Malachiae 167. § xxix. Petrus Abaelardus; ingenium ejus ac mores; errores recte impugnati a S. Bernardo; hujus mirus cum illo congressus; Arnaldus de Brixia discipulus Abaelardi 170. § xxx. Sanctus tesseriis lueratur clericum; alium data pecunia, qua pro se ludat; facinosorum a morte liberat, et monachum facit; patienter fert injuriam; mors Humbelinæ sororis; oppressos defendit; gesta in lite sacerdotii cum regno 173. § xxxi. Lis illa vix sopila novis dissidiis recrudescit; Bernardi ad eam componendam novi labores 175. § xxxii. Alia Bernardi tentamina, ut tragicis Galliae dissensionibus succurreret; Innocentii PP. gratia excidit immerito 176. § xxxiii. Ordo Cisterciensis a sancto Abbate in Suecia propagatus; prodigium, et vaticinium; discordiæ in Gallia ab eo compositæ; honoratur a Patriarcha Hierosolymitano 179. § xxxiv. Arnaldus Brixianus hæreticus; impletum S. Bernardi vaticinium præsertim tempore Eugenii PP. III; ejus electio, et elogia; Bernardi ad ipsum litteræ 181. § xxxv. Eugenius PP. Viterbum secedit; eo sacris operante coram Armenis miraculum; scripta S. Bernardi contra episcopum Eboracensem intrusum; domestica quadam negotia; famosi Nicolai Arremarensis ambitio etc. 183. § xxxvi. Opera publico Ecclesiæ bono ac Sedi Apostolicæ navata; synopsis eorum, quæ Vir Dei gessit ac passus est pro bello sacro 187. § xxxvii. Eugenii PP., Ludovici regis, ac S. Bernardi acta pro bello sacro; Viri Dei prædicatio; miracula; summa rei bellicæ præfectura huic uni delata, sed ab eo non admissa; Lingonenses pacificati; controversiæ alteri ejus interposita auctoritas 188. § xxxviii. Sceleratus contra Judæos prædicator repressus, et ad frugem reductus a sancto Doctore; cautela contra falsarios litterarum ejus 190. § xxxix. Germaniam peragrata pro militia sacra; linguæ gratia; perorantis vis ac fructus; miracula; colloquium eum S. Hildegarde; conversio Alexandri Coloniensis 192. § xl. Conradus imperator militiæ sacræ adscriptus; excursions S. Bernardi per Germaniam; reditus in Galliam; miracula; conventus Stampensis; infelix Orientalis expeditionis eventus perperam Sancto imputatus 194. § xli. Sancti Doctoris concertatio cum Gilberto Porretano 196. § xlii. Henriciani hæretici a Patre Bernardo coerciti; miracula ad destruendos ipsorum errores ab eo facta apud Tolosanum 199. § xliii. Alii hæretici a Sancto impugnati 200. § xliv. Hæretici obdurati a Deo puniti; sanctitas Bernardi et miracula in summa sunt veneratione apud Tolosanum: inde non est profectus in Hispaniam 202. § xlv. Sanctus Pater in emendandis ecclesiasticorum, monasticorum, ac secularium moribus fructuose intentus 204. § xlvi. An S. Bernardus ab imagine Deiparæ salutatus Spiræ; an ejusdem virginis lacte irroratus 206. § xlvii. Salutatio imaginis Deiparæ in cœnobio Alligeniensi; Jesus Cruci affixus, solutis ab ea brachiis Bernardum amplectens 208. § xlviii. Conversio Arnulfi, gloria cælestis ei promissa; victoria, ut fertur, regi Lusitanæ addicta; iter cum Eugenio PP., merita de S. Malachia, quem novit esse in cælo; cura pro rege Galliæ: frater ejus asceta Ci-

Augusti Tomus IV.

sterciensis, uti et alius 211. § xlix. Imperat feris; dissidentem pacificat; mortuum ad vitam revocat; prodest Aurelianensi episcopo, respondet Præmonstratensi abbati; Henrici regis Galliæ fratris moribus, religiosa professio, episcopatus; Sancti vaticinia; aqua in vinum mutata; obitus Theobaldi Comitis 214. § l. Archiepiscopi Lundensis peregrinatio ad S. Bernardum; hic illum a se discedentem miraculo prosequitur; ratio temporis librorum de Consideratione; variæ prædictiones; turbæ in Lotharingia compositæ; luctus filiorum in ultimo morbo Patris; hujus pro illis cura 217. § li. Morbus; revelatus obitus: litteræ, ut fertur, Ducissæ Lotharingicæ; virorum illustrium accessus; mors; corpus; miraculis finis impositus per obedientiam 220. § lii. Variæ post beati Patris obitum apparitiones; tumultus; epitaphia; elogia; aqua, qua ejus sacrum corpus fuerat ablutum, prodigiosa; sermo anniversarius; corporis ac morum descriptio 222. § liii. Elligies; cubiculum; calix, peregrinationes ad Sancti corpus 223. § liv. S. Bernardi sanctitas, doctrina, et auctoritas in Ecclesia 225. § lv. Varia in laudem S. Bernardi testimonia simul collecta pag. 227. CLASSIS I. Summorum Pontificum 228. CLASSIS II. Cardinalium et Ecclesiæ Doctorum 228. CLASSIS III. Episcoporum 229. CLASSIS IV. Regum et Magnatum 229. CLASSIS V. Abbatum et Generalium 230. CLASSIS VI. Doctorum Theologorum 230. CLASSIS VII. Religiosorum ex diversis Ordinibus 231. CLASSIS VIII. Jurisconsultorum, et Oratorum 232. CLASSIS IX. Illustrium Feminarum 233. CLASSIS X. Heterodoxorum 233. APPENDIX 233 § lvi. Superstitionum calumniæ perperam ab hæreticis in Virum sanctum conjectæ; Horstii Paræncis ad sectarios de S. Bernardo cum fructu ab ipsis legendo 233 § lvii. S. Bernardi Opera an jussu Deiparæ sint collecta; editio Mabiloniana; sancti Doctoris in scribendo characteres 235. § lviii. Variæ Operum sancti Doctoris editiones; sententia perperam ei attributa; cur et quænam Chronologia Bernardina hic detur 236. § lix. Chronologiæ Bernardinæ PARS PRIMA, ab anno Christi MCCI, qui fuit Sancto natalis, usque ad MXXV 237. PARS II, ab anno Christi MXXVI, usque ad MXXXIX, 238. PARS III, ab anno Christi MXXI usque ad MCLIII sancti emortualem 241. § lx. S. Bernardus solenni riti Sanctorum canonum adscriptus 243. § lxi. Orationes pro Missa ab ipso Innocentio PP. III dictatæ; elevationes corporis; altaria; reliquiæ in variis Europæ regiones transmissæ 245. § lxii. Alia sacra lipsana apud Belgas; Officium; lectiones propriæ; an Sanctus antiphonæ SALVE REGINA, sicut in iis dicitur, auctor; honor publicus illi tributus Parisiis, Leodii, ac Romæ 248. § lxiii. Tres primi rerum a Sancto gestarum scriptores 250. § lxiv. Alii biographi post tres priores, alii recentiores; Vita apud Surium, Horstium, et Mabilonium; hujus exemplar eum præ abis prælo a nobis detur 251. § lxv. Illustrissimus Manricus quo apparatu, et qua fide scripserit suos Annales, atque adeo res gestas S. Bernardi eisdem intextas; de auctore Exordii magni Cisterciensis 253. § lxvi. Quænam Vita, et cur a nobis non recusæ; alia quædam præterita 255.

b VITA

VITA, quam Mabillonius occasione Operum S. Bernardi, anno 1690 Parisiis a se vulgatorum, volumine II, a columna 1061 post Opera supposititia et aliena edidit. LIBER PRIMUS, auctore Guillelmo, olim S. Theoderici prope Remos abbate, tunc monacho Signiacensi. PRÆFATIO 256. CAP. I. Parentes, eorum liberi, visio matris de Sancto; studia ejus, indoles, pudicitia; mysterium Incarnationis ei revelatum; propositum Religiosæ vitæ 257. CAP. II. In Religiosæ vocationis proposito confirmatur; ejusdem socii; plures alii ad vitam meliorem conversi; unius e sociis, nec non cujusdam Cisterciensis visio 260. CAP. III. Ingressus in Ordinem Cisterciensem; virtutes; naturæ dotes; mirus in sacra Scriptura progressus, ars metendi; præfectura Claravallensis 263. CAP. IV. Magna in rebus angustiis, erga Deum fiducia; studium perfectionis; sororis conversio; ordinatio abbatialis; cura valetudinis; disciplinæ Religiosæ apud Claravallenses vigor 265. CAP. V. Vitæ severitas; indefessus in afflicta valetudine labor; miracula; arrogantia periculum repressum 268. CAP. VI. Alia miracula; altereatio cum diabolo; valetudo per Deiparam Sancto reddita; Guillelmus biographus per eum sanatus 271. CAP. VII. Fama sanctitatis; mira Claravallensium propagatio; spiritus prophetiæ; beneficia divinitus per Sanctum præstita; dignitatum fuga 274. LIBER II, auctore Ernaldo abbate Bonævallens in agro Carnutensi, ex editione Mabillonii col. 1091 et seqq. PRÆFATIO AUCTORIS 277. CAP. I. Pontificatus Innocentii II contra Anaæletum a Viro sancto vindicatus; Lotharius imperator repressus 278. CAP. II. Præclare gesta in concilio Pisano; Mediolanenses Ecclesiæ reconciliati; miracula apud eosdem facta 280. CAP. III. Dæmoniaci Papiæ et alibi curati; Sanctus in oculis aliorum rebus gestis maximus; in suis minimus; dignitatum despicientia; reditus ad monasterium Claravallense; hoc alio translatum 283. CAP. IV. Schisma Aquitanicæ compositum; mulier ab incubo dæmone mirabiliter liberata; Cantica canticorum explanata 286. CAP. V. Acta feliciter Romæ, et apud regem Siciliæ in schismate; quo tandem per Bernardum extincto, pax Ecclesiæ restituta; qui ad Claravallenses suos redit 290. CAP. VI. Ecclesiæ præules e Claravalle creati; Comitibus Theobaldi, de S. Bernardo optime meriti elogium, et res adversæ 292. LIBER III, auctore Gaufrido, monacho quondam Claravallensi, et S. Bernardi notario; postea Claravallensi abbate. PRÆFATIO. CAP. I. Mores ac virtutes summatis; accessus ad Hugonem episcopum Gratianopolitanum, et ad Cartusianos; sensuum custodia, uti et sermonis; modestia simul ac gratia; dignitatum fuga 296. CAP. II. Sanctus calumniis obnoxius ex infelici successu belli sacri; errores Petri Abaelardi et Cilleberti Porretani ab ipso confutati; hæresis Henriciana repressa; miracula 298. CAP. III. Suavissimi mores, ac præclaræ virtutes 302. CAP. IV. S. Bernardi effigies in scriptis suis expressa; mira virtutum et gratiarum omnium in eodem congeries 304. LIBER IV, auctore Gaufrido monacho Claravallensi. CAP. I. Reditus ex Urbe; Sanctorum reliquiæ inde asportatæ; beneficia in alios collata; spiritus propheticus 305. CAP. II.

Alia quædam vaticiniorum specimina 308. CAP. III. Mirabilia, et varia beneficia a Saucto, præsertim in regno Gallicæ præstita 311. CAP. IV. Varia Germanicæ loca a S. Bernardo miraculis illustrata; alia in Belgio, et in Hispania 313. CAP. V. Sanctus thaumaturgus in patria sua, et in vicinis Claræ-valli locis prodigiis clarus 315. CAP. VI. Signa et miracula promiscue edita, et a Viro sancto antea prævisa 318. LIBER V, auctore Gaufrido monacho Claravallensi. CAP. I. Pax inter Metenses, ac vicinos quosdam principes reformata, non sine miraculis ea occasione factis 320. CAP. II. Extremus sancti Patris morbus, et felicissima mors 322. CAP. III. Diversæ post obitum revelationes; Amalrico regi prænuntiata in somno victoria 324. HORTII AD LECTOREM PRÆFATIO in Librum sequentem de miraculis per S. Bernardum editis, et nostræ in eundem Librum observationes 328. LIBER VI, seu miracula a Sancto per Germaniam, Belgium, Galliamque patrata anno MCLXVI et MCLXVII, in tres partes distributa, quarum singulæ suos præferunt auctores. NARRATIO Herberti abbatis cœnobii Morensis, de libro Miraculorum S. Bernardi, per iusigne miraculum servato 330. PARS I, auctore Philippo monacho Claravallensi. CAP. I. Iter Constantiense; miracula, et oculati eorumdem testes 331. CAP. II. Miracula Constantiæ, ac in vicinis locis, nec non Spiræ facta 334. PARS II MIRACULORUM S. BERNARDI. CAP. III. Epistola cœnobarum Claravallensium ac Sancti comitum, ad Clericos Coloniensis ecclesiæ, qua eos ad reformandam vitam dissolutam hortantur. Miracula in itinere Coloniensi 337. CAP. IV. Prodigia varia memorantur, quæ sanctus Thaumaturgus Coloniæ, et inde digressus, Juliaci, Aquisgrani, Trajecti ad Mosam operatus est 339. PARS III, auctore Gaufrido monacho Claravallensi. Epistola ejusdem ad Hermannum episcopum Constantiensem. CAP. V. Prodigia, quæ Leodii, ac deinceps in itinere per Gallo-Belgicam, et in Campania edita sunt 342. CAP. VI. Mirabilia alia in Campania usque ad ingressum in monasterium Claravallense; item alia deinde post brevem in eodem moram 344. CAP. VII. Prodigia reliqua in Callia et Germania 347. Epistola Gaufridi monachi Claravallensis, quædam S. Bernardi miracula recensens 349. FRAGMENTA ex Herberti libris de miraculis Cisterciensium monachorum apud Mabillonium typis vulgata. Herberti auctoritas 351. GLORIA POSTHUMA, ac SUPPLEMENTUM ad S. Bernardi Vitam, et miracula, nec non ad nostrum Commentarium prævium. CAP. I. Veneratio publica; monasteriorum propagatio; recentissimæ doctriæ de Sancti sepulcro, ac reliquiis. Umbra ejus, et alia sacra lipsana 353. CAP. II. Variæ S. Bernardi apparitiones, ac prædictiones. § I. Apparet monacho Cisterciensi; et Converso, quem consolatus, prosperum negotiorum successum ei prænuntiat 356. § II. Duobus monachis Claravallensibus apparet, et eorum apostasiam impedit; adolescentulum quemdam in proposito monastico confirmat; incendium comprimit; morti proximo se videndum præbet; et alteri ægroto 358. § III. Tribus vicibus se manifestat cuidam fratri; apparet item B. Mariæ Ogniacensi; alteri prædicat eælestem

- lestem gloriam; Ascelinæ mortem; mira libri miraculorum inventio, ac monachi litteratura 359. § iv. Aliquot Viri sancti vaticinia. CAP. III. Supplementum miraculorum. § i. Variæ corporis infirmitates sanatæ; præfixus moribundo terminus mortis; miraculum perperam S. Bernardo Claravallensi attributum; epilepticus cur non omnino curatus; mortuus ad vitam revocatus 361. § ii. Mortuus ad vitam revocatus 362. § iii. Modus mirabilis, quo pater S. Bernardi conversus dicitur, secundis curis expensus; plaustrum fracto axe, longius promotum; caducus Humberti morbus sanatus; alter in spiritu et in corpore adjutus etc. 364. § iv. Synopsis miraculorum S. Bernardi, quæ sunt innumerabilia. Observatio prævia. SECTIO I. Infirmi, cæci, surdi, muti, claudi, contracti, fatui, phrenetici, et alii a S. Bernardo sospitati 365. SECTIO II. Mortui ad vitam revocati; mors dilata; impetrata proles, parturientes adjutæ; imperium in dæmones, bestias, et elementa; alia stupenda miracula; conversiones; pœnæ obstinatis inflictæ; reconciliationes; prodigia S. Thaumaturgi innumerabilia 367
- 20 Bernardus de Alzira M. Ord. Cistere. Item Gratia et Maria sorores ejus VV. et MM., Alziræ apud Valentiam in Hispania. COMM. HIST. § i. Alziræ situs; Bernardi natales; frater, ac sorores; officium in seculo; mira ad Christi fidem, atque ad Cisterciensem professionem conversio 452. § ii. Sanctus accusatur; sed a Deo honoratur miraculo; materteram Christo lueratur, monasterium Populetanum 454. § iii. Insigne miraculum a Sancto patrum: in fratre convertendo irriti labores, sorores duæ ad Christiana sacra ab ipso adductæ; Sanctus per eas a morte ereptus 456. § iv. Bernardi, ac duarum sororum ejus martyrium. An hæ fuerint amplexæ institutum Cisterciense: corporum sepultura, detectio, gloria 458. § v. Cultus publicus; inventiones ac translationes corporum: favores per Bernardi patrocinium impetrati 460. Acta stylo ligato et soluto conscripta, tempus martyrii 462
- 20 Bernardus monachus Cisterciensis Candedæ in Hispania. SYLLOGE. Locus, veneratione publica, tempus mortis 369
- 21 Bernardus Ptolomæus institutor Congregationis S. Mariæ Montis Oliveti, Senis in Tuscia. COMM. PRÆV. § i. Immemorabilis legitimusque cultus ab Apostolica Sede declaratus et extensus 464. § ii. Diversi Actorum scriptores memorantur, et copiosa vitæ synopsis exhibetur 466. § iii. Discutiuntur nonnulla, quæ ad vitam, miracula, et corpoream Beati formam spectant 470. § iv. Congregationis Olivetanæ origo, progressus, et privilegia 472. VITA, collectore anonymo, ex Actis tum Latinis, tum Italicis excerpta. CAP. I. Gesta Beati in statu seculari, et secessus in cremum 475. CAP. II. Pia Beati exercitia in cremo, ac diversæ tentationes 477. CAP. III. Cœnobitica vita post acceptam S. Benedicti regulam 479. CAP. IV. Præcipuæ virtutes, et varia miracula in vita ac post mortem 482. CAP. V. POSTHUMA GLORIA ex Ordine religioso, quem instituit 484
- 21 Bonosus et Maximilianus vel Maximianus MM. Antiochiæ in Syria. COMM. PRÆV. § i. Immemorabilis eorum cultus, occasio martyrii, et authentica Actorum fides 425. § ii. Varius conatus illorum, qui duos hos Martyres Hispaniæ vindicare voluerunt 428. PASSIO ex editis apud Ruinartium inter Acta martyrum sincera 430

C

- 23 Gallinicus I, patriarcha CP. COMMENT. PRÆV. Stabilitur cultus, Vita 644. VITA, auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria, ex codice Ambrosiano etc. interprete J. P. 645
- 23 Cledonius vel Sidonius conf. et ep, ut fertur, Aquis-Sextiis in Provincia. SYLLOGE HISTORICO-CRITICA. Publicus cultus, et opposita Aquensium ac Tricastinorum de illo traditio 591
- 23 Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla MM. Ægis in Cilicia. COMM. PRÆV. § i. Palæstra, patria, et antiqua memoria in Martyrologiis Latinis et Græcis 567. § ii. Discrimen inter Acta Græca et Latina, et varia horum exemplaria 569. ACTA PROCONSULARIA, ex Parisiensi Ruinartii editione etc., cum Ms. cod. Fuldensi, et aliis apographis collata 571
- 21 Cyriaca vidua et M. Romæ. COMM. HIST. § i. Legitimus cultus, Acta, et tempus martyrii 403. § ii. Prima Sanctæ sepultura, translatio corporis, et dubium circa aliam ejusdem translationem 405

D

- 24 Dado vel Audoënus ep. Rothomagi in Normannia. COMM. PRÆV. § i. Antiquus Sancti cultus ex vetustis Martyrologiis, et varia ipsius Acta, eorumque scriptores 794. § ii. Sancti patria, fratres, vita aulica, electio ad cathedram Rothomagensem, et tempus consecrationis episcopalis 796. § iii. Chronologica reliquorum gestorum synopsis, tempus mortis, et quædam Actorum analacta 799. § iv. Posthuma Sancti gloria ex scriptis, et diversis reliquiarum suarum translationibus 801. § v. Reliquiæ in Angliam transvectæ, et miracula per eas patrata 803. VITA PRIMA, auctore anonymo suppare, ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, quod numquam antea editum est. PROLOGUS 805. CAX. I. Sancti patria, fratres, vita aulica, virtutes, et transitus ex aula ad episcopatum 806. CAP. II. Piæ Sancti peregrinationes, et patrata in iis miracula 807. CAP. III. Iter pro concilianda pace, obitus, honorifica cadaveris translatio, sepultura, et miraculum 808. VITA ALTERA, auctore anonymo, quem tamen aliqui Fridegodum nominant, ex Mss. codicibus monasterii Corneatensis, Vallis Lucentis, et Cartusie Divionensis. PROLOGUS. CAP. I. Sancti patria, parentes, pueritia, fratres, et pia vita in aula regis Francorum 810. CAP. II. Sancti zelus pro Catholica fide, iter Hispanicum, et quædam miracula 812. CAP. III. Episcopalis ejus consecratio, virtutes in hoc officio, austerus vivendi modus, et munifica monasteriorum constructio 814. CAP. IV. Romana ejus peregrinatio, pacis conciliandæ studium, prophetia, et felix obitus 817. CAP. V. Funerea pompa, primus sepulturæ locus, honorifica sacri corporis elevatio et

- et miraculum, quod in ea contigit 818.
- VARIE TRANSLATIONES SACRI CORPORIS, ex *Thesaurio novo anecdotorum apud Edmundum Martene tom. III, columna 1669 et seqq.*, quam editionem cum mutilo Ms. Rothomagensi contulimus. CAP. I. Honorifica sacrarum reliquiarum reductio sub Normannis jam Christianis, et miraculum, quod Sanctus in pueritia patrasse dicitur 820. CAP. II. Post diversas sacri corporis translationes frustra tentatur illius furtum idemque postea integrum ac incorruptum invenitur 823. MIRACULA, quæ post obitum Sancti contigerunt, auctore *Fulberto monacho, et plerumque cævo teste, ex Ms. codice Rothomagensi monasterii S. Audoeni, cujus apographum P. Fredericus Flouctus anno 1644 ad Majores nostros misit.* PROLOGUS. CAP. I. Portentosa historia cujusdam civis Romani, qui variis morbis afflicto, apud sepulchrum S. Audoeni in Normannia perfectam sanitatem mirabiliter obtinuisse dicitur 826. CAP. II. Alii duo peregrini paralytici per intercessionem ejusdem Sancti miro modo sanantur 829. CAP. III. Cæcæ mulieris illuminatio, corpus Sancti ob præsentiam impiorum immobile, et mira captivi cujusdam liberatio 831. CAP. IV. Pueri muto obta loquela, mulieri paralyticæ reddita sanitas, et duorum, Sanctum injuria afficientium sanitas 834. CAP. V. Fures ope Sancti deprehenduntur, cæcus illuminatur, et duo muti usum loquæ obtinent 836. ALIA MIRACULA, auctore anonymo, ex eodem apographo Rothomagensi, quod P. Flouctus anno 1644 ad majores nostros misit 837
- 20 Dioscorus M. Alexandriæ, ex *Martyrologiis* 36
- 23 Donatus, Restitutus, Valerianus, Fructuosa, et duodecim alii MM. Antiochiæ in Syria. Palæstra, memoria in Martyrologiis, et dubium Martyrii tempus 590
- 21 Donatus, Romulus, Sylvanus, Venustus, et Hermogenes MM., Foro-Julii in Italia. COMM. PRÆV. Cultus, sacra lipsana, Acta 411. ACTA ex *Breviario Ms. Foro-Julien* 412

E

- 24 Eptadius presb. et conf. apud Montem-Telonum in territorio Augustodunensi. COMM. PRÆV. § I. Intricata annuntiatio in diversis Martyrologiis, et controversia de vero vitæ instituto 775. § II. Tempus, quo floruit, conjectura de anno mortis, Acta eorumque scriptor 777. VITA, auctore anonymo cævo, ex *pervetusto codice D. Claudii Jolii etc. cum edito apud Labbeum exemplari collata* 778
- 23 Engenius vel Eogainus ep. Ardstrathensis in Hibernia. COMM. PRÆV. Cultus, cathedra, ætas, et Acta 624. VITA, auctore anonymo, ex *membrano museo nostri codice etc.* 625
- 21 Euprepus vel Euprepius episc., Veronæ in Italia. SYLLOGE HISTORICO-CRITICA. Sancti hujus memoria in Martyrologiis, cultus, reliquiæ, ætas, et Acta 400
- 24 Eutyches sive Eutychus, discipulus S. Joannis Evangelistæ et Apostoli Pauli. DISQUISITIO HISTORICO-CRITICA. § I. An hodiernus ille Sanctus sit diversus ab homonymo, de quo Majores nostri olim egerunt 751.
- § II. An Sanctus hodiernus sit idem cum illo adolescente, quem ex lapsu mortuum S. Paulus Apostolus Troade ad vitam revocavit 753

F

- 22 Fabricianus et Philibertus MM. in Hispania. Veneratio eorum publica, gesta ignota 535
- 20 Filibertus abbas in Herio insula Gallia. COMMENT. PRÆV. § I. Nomen Sancti, notitia loci in quo obiit, et antiquus ejusdem abbatis cultus 66. § II. Scriptor Actorum, et varia eorumdem apographa 97. § III. Tempus nativitatis, patria sancti, et quædam gesta ipsius discentiuntur 69. § IV. Posthuma Sancti gloria ex variis corporis ejus translationibus, ac miraculis, quæ in iis contigerunt 72. Quædam Sancti ejusdem miracula, diu post translationes illas patrata, et præsens sacrarum reliquiarum ejus status 73. VITA, auctore monacho Gemeticensi anonymo et subæquali, ex *editione Mabillonii inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini, cum Mss. collata.* PROLOGUS 75. CAP. I. Sancti patria, institutum monasticum, virtutes in tirocinio, munus abbatiale, itinera, et ædificatum industria ipsius monasterium Gemeticense 75. CAP. II. Providentia Dei erga hunc Sanctum, plura ejus miracula, cœnobita ab ipso exstructa, misericordia erga captivos et pauperes 77. CAP. III. Sancti zelus, exsilium, revocatio ab exsilio; reditus in insulam Herium; varia miracula ibi patrata; virtutes et pia mors 79. TRANSLATIONES ET MIRACULA, auctore *Ermentario monacho, et teste oculato.* LIBER I. PRÆFATIO 81. CAP. I. Translatio sacri corporis ex insula Herio Ampennum, Varennas ac Palum, et miracula, quæ in his stationibus patrata sunt 82. CAP. II. Miracula, quæ facta sunt, postquam corpus ejusdem Sancti in monasterio Deensi collocatum fuit 84. CAP. III. Alia miracula, quæ in eodem monasterio coram reliquiis Sancti contigerunt 87. CAP. IV. Reliqua beneficia, quæ ibidem ægris et afflicto per intercessionem hujus Sancti collata sunt 89. LIBER II. PRÆFATIO. Caput unicum. Miracula antiqua, et recentiora, quæ tum in insula Herio, tum in translatione corporis ad Mesciacum acciderunt 93
- 23 Flavianus ep. Augustoduni in Gallia. SYLLOGE. Antiquus cultus ex Martyrologiis, ignota Acta, et incerta ætas 643
- 23 Flavius ep. Rothomagi in Normannia. SYLLOGE HISTORICA. Notitia de immemorabili cultu, et verisimilior aliquorum gestorum ejus chronologia 640
- 23 Fortunatus, Hermon, Xistus, Martialis, Hermogeratus. Item Laurentius, et tres pueri Habundus, Innocentius ac Merendinus. Aquileiæ in Italia, ac Romæ, ex *Hicronymianis exemplaribus, ac Ferrario.* Annuntiationes, Hermagoræ et Fortunati martyrium: hic à synonymo diversus 587
- 23 Silvanus, Sabinus ac Pantherius MM. in Tbracia 589

G

- 25 Georgius Limniota M. in tractu montis Olympi. COMM. PRÆV., cultus, cruciatus, ætas, Acta 841. ACTA, auctore anonymo

nymo synchrono, e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P. 812

- 24 Gildardus presb. Luperci in territorio Nivernensi Galliæ. SYLLOGE de loco, cultu, ætate, ac mendosis annuntiationibus 840
- 20 Gobertus conf., Ordinis Cisterciensis, in abbacia Villariensi in Brabantia. COMM. PRÆV. § 1. Beati cultus, Acta, biographi unius ætas et fides 170. § 2. Alterius biographi ætas investigatur. § 3. B. Goberti genealogia, et expeditiones bellicæ. § 4. Alia bellicæ fortitudinis specimina; vitæ cœnobiticæ initium; exercitia; mors. VITA, auctore anonymo, cœnobii Villariensis asceta, ex codice Ms. ejusdem cœnobii. PROLOGUS I. 377. PROLOGUS II. PROÆMIUM ad librum sequentem. LIBER I. B. Goberti vita secularis. CAP. I. Nativitas, ætas juvenilis, vita militaris, expeditio in Palæstinam 379. CAP. II. B. Gobertus Christianos contra Friderici Imp. injuriam tuetur, et loca sacra invisit 380. CAP. III. B. Gobertus e Palæstina redux; peregrinationem suscipit ad S. Jacobum; deinde suis subditis et fratri ab hostibus oppressis fert opem 382. PROLOGUS ad librum sequentem 383. LIBER II. CAP. I. B. Goberti vita cœlebs; rerum mundanarum contemptus; ingressus in cœnobiū Villariense 384. CAP. II. Variæ B. Goberti virtutes 385. CAP. III. Levem defectum graviter castigat, ejus animi demissio, et in precibus attentio 387. CAP. IV. Abstinencia, et misericordiæ opera 389. CAP. V. Monachum e cœnobio profugum reducit 391. LIBER III, Obitus 393
- 24 Gregorius, Theodorus, et Leo confessores in insula Samo vel Cephalenia. COMM. PRÆV. Immemorabilis cultus, Acta, ætas, locus mortis, et sacræ quorundam reliquiæ alio translate 768. ACTA, collectore Petro Calotio Dominicano 771
- 22 Gunifortus M. Ticini in Italia. COMM. PRÆV. Temeraria hujus Sancti confusio cum S. Cucufate mart., cultus ex Martyrologiis; patria, frater, sorores, tempus martyrii, et Acta 524. ACTA, auctore anonymo incertæ ætatis, ex editione Bonini Mombritii. PROLOGUS. CAP. I. Sancti discessus e Scotia in exteras regiones cum fratre suo, ac duabus sororibus, quæ in Germania pro Christo martyrium subierunt 527. CAP. II. Ulterior Sancti profectio cum fratre in Italiam: ubi hic Novocomi ab ethnicis occiditur, ille autem Mediolani letaliter læsus, paullo post Ticini ex vulneribus pie moritur 529

H

- 20 Heliolus ac Dosa martyres. Memoria in Fastis Græcis, tempus martyrii 96
- 20 Herbertus archiep. Compsæ apud Hirpinos in Italia. SYLLOGE. Loci notitia, cultus publicus, observationes 100
- 22 Hippolytus ep. et mart. in Portu Romano. COMM. HISTORICO-CRITICUS. § 1. Distinctio hujus Sancti ab aliis ejusdem nominis martyribus, et cultus ex antiquis martyrologiis 504. § 2. Interpolata Sancti Acta, verosimilis ætas, qua floruit; sed incertum martyrii tempus 506. § 3. Incerta cathedra 507. § 4. Elogia, et aliqua scripta 511
- 21 Hippolytus, Traianus, Quadratus, Primus MM. Romani, ex apographis Hieron. 425

I

- 23 Jacobus Mevanas ex Ord. FF. Prædicatorum, Mevanie in umbria. COMMENT. PRÆV. § 1. Patria, cultus ab immemorabili tempore inceptus, et ab Apostolica Sede postea confirmatus 719. § 2. Præcipui gestorum scriptores, fragmentum antiquissimæ vitæ, et notitia de duobus Actorum exemplaribus, quæ post hunc Commentarium edemus 722. § 3. Posthuma gloria ex lucubrationibus posteritati relictis, et honorifica corporis incorrupti conservatione 725. § 4. Recentiora nonnulla miracula, quæ R. P. Prior Mevaniensis ad Majores nostros misit 726. VITA ex Ms. libro Fratris Ambrosii Targii Dominicani de Insigniis Ordinis Prædicatorum fol. 354. CAP. I. Nativitas prodigiis indicata, ingressus in Ordinem PP. Prædicatorum, fundatio cœnobii Mevaniensis, crudelitas, varæ virtutes et quædam miracula 728. CAP. II. Prædestinatio ad salutem suam æternam mirabiliter ei indicata, visiones, pius obitus, mira apparitio, corporis integritas et miracula post mortem 731. ACTA BREVIORA, auctore Bartholomæo Mortario Dominicano, ex Opere Leandri Alberti de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum etc. 734
- 24 Irchardus, seu Erthadus, vel Erchardus ep. et conf. in Scotia. SYLLOGE INST. Memoria in recentioribus Menologiis, legitimus cultus ex Breviario Aberdonensi, et incerta ætas 773
- 21 Julianus Bencarnensis seu Lascurrensis in Gallia episcopus. Cultus, gesta, tempus vitæ, notitia topographica 441
- 21 Julius, Julianus, Vincentius, Augurius, Eulodius MM. in Hispania. Notitia ex antiquis Martyrologiis: Acta eorum et tempus martyrii incerta 424
- 23 Justinianus cremita et M. in Lemencia insula Angliæ. COMM. PRÆV. Locus martyrii, ætas Sancti, cultus ab immemorabili tempore, Acta, et quædam discrepantes eorum circumstantiæ 633. ACTA collectore Joanne Capgravo, ex Legenda Sanctorum Angliæ etc. 635

L

- 21 Leontius ep. Burdegalensis in Gallia Aquitania. Veneratio publica, ætas, episcopatus; an miles sub Childeberto 442
- 20 Leontius et Carpophorus MM. Vicentiæ in Italia. COMM. PRÆV. § 1. Publica veneratio, tempus martyrii, victoria a Vicentinis obtenta; martyres sorores, ut fertur; translationes 32. § 2. Expenduntur difficultates de corporum translationibus, ac martyrii palestra 34. ACTA, auctore anonymo, ex editis apud Petrum de Natalibus lib. VII, cap. LXXXVII, 35
- 20 Leovigildus et Christophorus martyres, Cordubæ in Hispania. COMM. PRÆV. Sanctorum cultus, vitæ professio, Acta, et cœnobiolum, quæ incoluerunt, situs. PASSIO ex Memoriali S. Eulogii 99
- 20 Lucius senator martyr. SYLLOGE. Cultus, sepultura, ac tempus martyrii 28
- 23 Lupus vel Læppus M. incerti loci ac temporis. DISQUISITIO CRITICA. An unus, duo, tres, vel quatuor fuerint hujus nominis Martyres, et quis ex illis hodie colatur 593
- 21 Luxorius, Cisellus, Camerinus MM. in Sardinia

Sardinia. COMM. PRÆV. Vetustus horum Sanctorum cultus, Acta, reliquiæ, et inepta duorum ex his annuntiatio in Martyrologio Hispanico 414.
ACTA ex editione Mombritiana, cum alio Ms. apographo collata 416

M

- 22 **M**artialis, Saturninus, Epictetus, Martialis, Felix eum sociis MM. in Portu Romano. Antiqua horum Sanctorum memoria in Martyrologiis, et incertus martyrii annus 513
- 20 Martyres XXXVII. Item Severus ac Memnon centurio martyres Philippopoli ac Bizyæ in Thracia. COMM. PRÆV. Cultus apud Græcos ac Latinos. ACTA, auctore anonymo, c *Synaxario Sirmondi*, interprete J. P. 30
- 23 Martyres anonymi Bodobrigæ, quæ nunc vulgo Boppardia vocatur, in Germania inventi. COMM. PRÆV. § 1. Loci notitia; documentum inventionis cum ejusdem historia collatum, ac variis observationibus elucidatum 556. § II. Tempus martyrii, Sanctorum numerus, sepultura, veneratio publica 558. HISTORIA INVENTIONIS ex *Annalibus Trevirensibus Christophori Broweri etc.* 559.
- 22 Maurus et socii L martyres Remis in Campania Galliæ. SYLLOGE. § 1. Cultus, numerus Martyrum, lipsana eorum sacra 515. § II. Actorum exemplaria, tempus martyrii, et ejusdem historia c *Flodoardo* 517
- 20 Maximus abbas et conf. in Castro Cainone in Gallia. COMM. PRÆV. Locus, nomen, cultus, dignitas, Acta; S. Eucherii de Sancto cura; reliquiæ 55. ACTA, auctore S. Gregorio Turonensi lib. de *Gloria confessorum* 56
- 23 Minervius vel Minervus et Eleazarus cum filiis octo MM. Lugduni in Gallia. SYLLOGE HISTORICO-CRITICA § 1. Antiqua eorum memoria in Martyrologiis, ætas et palæstra martyrii 561. § II. Nonnulla, quæ pseudo-scriptores Hispani de his Martyribus finxerunt, et quomodo tempus ac palæstram martyrii mutaverint 563
- 23 Moderatus ep. et conf. Veronæ in Italia. Publicus cultus, elogium, corpus, ætas 596

N

- 21 **N**atalis presb. et conf. Casali in Liguria Italia. COMM. PRÆV. Cultus, Acta, ætas 409. ACTA auctore anonymo 410
- 22 Nectavus vel Nectarius, et forsitan Sevus Neo-Cæsareæ in Ponto. Notitia eorum Sanctorum ex antiquis Martyrologiis 536

O

- 20 **O**swinus rex Northumbriæ et M. in Anglia. COMM. PRÆV. § 1. Northumbriæ descriptio; Sancti regnum; genealogia, biographi, cultus inchoatus 57. § II. Sancti cultus extinctus; renovatus deinde et propagatus 59. § III. Donationes principum, martyrii titulus; annuntiationes; tempus mortis et regni; miracula 60. ACTA, auctore sancto ac Venerabili Beda, ex *Historia Anglicana ecclesiastica* 62. ACTA ALTERA ex Joanne Capgrave, seu potius Joanne Tymnuthano 63

P

- 21 **P**aternus M., Fundis in Latio. SYLLOGE HISTORICA. Sancti hujus notitia, et cultus ex Martyrologio Romano, Ferdinando Ughello, et Mss. Actis 402
- 24 Patricius abb. in territorio Niveruensi Galliæ. SYLLOGE HIST. de antiquo hujus Sancti cultu, Actis, et ætate 781
- 20 Paulus junior archiep. Constantinopolitanus 96
- 23 Philippus Benitius conf. Ordinis Servorum beatæ Mariæ virginis, Tuderti in Umbria. COMM. PRÆV. § 1. Diversi scriptores, qui tum Latine, tum Italice, Acta hujus Sancti litteris mandarunt 655. § II. Posthuma gloria ex solenni canonizatione, subsecuto cultus incremento, et declarata primorum sodalium sanctitate 657. VITA, collectore P. F. Cherubino Maria Dalzo Hiberno, ex editione *Oenipontana anni 1644*, quam annotationibus illustramus 661. CAP. I. Sancti patria, parentes, nativitas, fulmæ sanctitatis indicia, pia educatio, et virtutes in pueritia 662. CAP. II. Brevis notitia de origine et incremento Ordinis Servorum beatissimæ Virginis Mariæ, quem Sanctus postea ingressus est 664. CAP. III. Litteraria Sancti studia, dolor ob discordiam popularium suorum, et prodigiosa vocatio ad Ordinem Religiosum 666. CAP. IV. Ingressus in Ordinem, magistri spirituales, humilitas, patientia, et desiderium solitudinis 670. CAP. V. Eremitica Sancti vita in monte Senario, præfectura tirocinii Senensis, et in itinere detecta illius doctrina 672. CAP. VI. Sacerdotium, et publicum in prima Missa miraculum 674. CAP. VII. Electio ad officia honorifica, et ad summam totius Ordinis gubernationem, ejusque pia in hoc munere administrando sedulitas 676. CAP. VIII. Miraculum Aretii precibus ejus patratum, et novæ leges Ordini Servitarum ab ipso præscriptæ 679. CAP. IX. Diversus Sancti conatus ad deponendum generalatus officium, publicata leprosi sanatione et cælesti quadam visione impeditus 681. CAP. X. Fuga in aviam solitudinem, ne eligeretur Pontifex Romanus, et ibidem salutifera balnea precibus ejus esaxo producta 683. CAP. XI. Gesta in itinere, quod ex Italia in Galliam et Germaniam instituit, et in reditu mira Dei erga ipsum providentia 686. CAP. XII. Cura in fundandis vel restaurandis Ordinis sui cœnobiis, et labore ejus in concilio Lugdunensi, ad quod evocatus fuerat 690. CAP. XIII. Fuga ad Pistorienses propter oblatam ei cathedram Florentinam, conciliata inter cives illos pax, periculosa tempestas adversus Ordinem Servitarum exorta, et patrocinio Deiparæ discussa 693. CAP. XIV. Florentiæ pax inter Guelfos et Ghibellinos a Sancto confirmata 696. CAP. XV. Iterata perfectio in Germaniam, res ibi gestæ, beneficia accepta, reditus in Italiam, et comitia ibidem celebrata 698. CAP. XVI. Pleraque illa, quæ Sanctus mortis suæ præsciis Forolivi, Florentiæ, Senis, ac Tuderti egit 701. CAP. XVII. Ultimus morbus, pia monita, felix obitus, et honorifica sacri corporis expositio 704. CAP. XVIII. Antiqua miracula, quæ post obitum patrata sunt 707. CAP. XIX. Alia miracula, quæ videntur facta seculo XIV, quo sacrum

- sacrum illius corpus primo translatum est 710. CAP. XX. Recentiora miracula, quibus immiscentur ea, quæ in tertia corporis ejus translatione contigerunt 712. CAP. XXI. Publica de sanctitate ipsius opinio, antequam catalogo Sanctorum solenniter adscriberetur 716
- 20 Piricius, Arcus, Maximus conf., Pamphilus, Colonus conf. Item Diomedes, Agaticus, Zelus, Synnadæ in Phrygia, *ex Martyrologiis* 36
- 20 Porphyrius in Italia. SYLLOGE. Cultus certus; martyrium incertum: præter hunc non fuit alius: S. Venantii pædagogus 26
- 21 Pristus, Sevus: item Quadratus episc., Sundophagus, Astusus, Diomedes, Zoticus, Zatangelus, Moyses MM. Alexandrini, *ex apographis Hieronymianis* 423
- 21 Privatus ep. M. in Occitania Galliæ provincia. COMM. PRÆV. § I. Antiqua hujus Sancti veneratio, locus cathedræ, et controversum martyrii tempus 433. § II. Varia Sancti Acta, publica sacri corporis translatio, et mira ejusdem inventio 436. ACTA BREVIORA, *ex Speculo historiali Vincentii Bellovacensis, quæ cum editione Mombritiana contulimus* 438. ACTA LONGIORA *ex Ms. apographo, quod in Trevirensi monasterio S. Maximini transcriptum est, et quod cum alio Ms. exemplari Bernardi Guidonis contulimus* 439
- 24 Ptolomæus et Remanus epp. et MM. in Tuscia. COMM. PRÆV. § I. Legitima veneratio, locus cathedræ, et diversa martyrii Acta 744. § II. Posthuma gloria, ex authenticis instrumentis probata 747. ACTA, *auctore anonymo incerti temporis, ex Ms. codice cathedralis ecclesiæ Sutrinæ, quem cum aliis Mss. contulimus* 749
- Q
- 21 Quadrati episcopi. Cultus ex Martyrologio Romano et aliis Fastis sacris 422
- 23 Quiriacus ep., Maximus presb., Arehelaus diac., et socii MM., apud Ostia Tiberina. Cultus ex Martyrologiis, socii, tempus, Acta, et Arehelaï translatio 565
- R
- 23 Richildis virgo reclusa Summontorii prope Oenipontem. SYLLOGE de vitæ instituto, cultu, rebus mirabilibus, ac ætate 649
- 24 Rigomerus presb. et conf. Subligniaci apud Cenomanos in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Memoria in Fastis, Sanctus hic eum alio confusus, tempus mortis 783. § II. Vitæ scriptores, exemplaria, translatio S. Rigomeri 285. VITA, *auctore ignoti nominis ac temporis, ex codice membranaceo antiquo Ms. 786. HISTORIA TRANSLATIONIS auctore Petro monacho Malleacensi, edita apud Labbeum in Nova bibliotheca Mss. librorum tomo II a pag. 234* 789
- S
- 20 Samuel Propbeta in Palæstina. COMMENT. HIST. § I. Scriberdi ratio; Sanctus a Deo matris precibus impetratus; natales, nominis etymon, educatio, ministerium sacrum, prophetiæ, conjugium; an sacerdos 6. § II. Quando judex; exhortatio, victoria per illum obtenta; exercitium judicii, locus habitationis; filii ab eo iudices constituti; rex Saül, piæ congregationes 8. § III. Innocentia vitæ, reprehensio populi miraculo confirmata; acta circa Saülem; mors, sepultura, planetus, elogia 10. § IV. Cultus in Oriente et Occidente; translatio corporis, ædes sacræ, monasteria 12. § V. Samuelis scripta, apparitio famosa post ejus mortem Saüli facta 14
- 20 Seronius vel Serronius martyr apud Santones in Gallia. SYLLOGE de cultu et ætate 26
- 23 Sidonius Apollinaris ep. Arvernus in Gallia. COMM. HIST. § I. Antiquus cultus, elogia, et Actorum compendium 597. § II. Illustre stemma, patria, tempus nativitatis, multiplex nomen, studia litteraria, et exercitia adolescentiæ 599. § III. Conjugium, liberi, et dignitates, quas ab imperatoribus Romanis impetravit 601. § IV. Indoles ex scriptis ejus potissimum eruta, et improbabilis opinio de monastica ipsius vita 604. § V. Initium episcopatus, responsio ad gratulatoriam S. Lupi Trecentis epistolam, humilitas, et Sancti morbus 606. § VI. Post susceptum episcopatum magna morum mutatio, et variæ virtutes 609. § VII. Paterna sollicitudo pro suo grege, et officiosa caritas erga proximum 611. § VIII. Pius magnanimusque zelus pro fide Catholica, et tetrieum exsilium 613. § IX. Reliqua gesta post reditum ab exsilio usque ad annum Christi MDLXXXIII 616. § X. Afflictiones, prophetia, obitus, sepultura, epitaphium, reliquiæ 618. § XI. Posthuma gloria ex scriptis, quæ partim supersunt, partim perierunt, vel adhuc latent 621
- 22 Sigfridus abbas in Anglia. SYLLOGE HIST. Sancti monasterium, ætas, cultus ab immemorabili tempore, biographus, et Acta 536
- 22 Symphorianus M. Augustoduni in Gallia. COMM. PRÆV. § I. Vetustus cultus, posthuma gloria ex ecclesiis, miraculis et reliquiis 491. § II. Acta, commune eruditorum de his iudicium, verosimile martyrii tempus, et serupulus Tillemontio exemptus 493. VITA, *ex Actis Martyrum sinceris et selectis, quæ Ruinartius edidit, cum aliis Mss. codicibus collata* 496
- T
- 24 Tation M. Claudiopoli in Honoriade provincia COMM. PRÆV. Notitia loci, publica Sancti veneratio, tempus 766. MARTYRIUM *e codice Cæsareo bibliothecæ Vindobonensis interprete J. P.* 767
- 24 Tenestina virgo apud Cenomanos in Gallia. SYLLOGE HIST. Cultus, elogium, monasterium, translatio corporis, reliquiæ 791
- 21 Theocleta Thaumaturga. Cultus e Fastis Græcis, elogium, tempus vitæ 449
- 24 Theodericus primus istius nominis abbas Andaginensis, in Arducuna silva COMM. PRÆV. § I. Situs monasterii, cui Beatus præfuit, antiquus hujus Abbatis cultus, et coævus Actorum scriptor 843. § II. Aliqua Beati gesta chronologicè disposita, et ex alio veteri monumento subinde suppleta, vel distinctius relata 845. VITA, *auctore anonymo coevo, ex Ms. codice monasterii Atnensis, quem cum editione Mabilloniana sxc. vi Benedictino parte*

- parte II pag. 559 contulimus 848. PROLOGUS.*
 CAP. I. Beati patria, parentes, pia educatio, et studium litterarum in pueritia ibidem.
 CAP. II. Monastica ejus professio, magisterium in variis cœnobiis, sacerdotium, et iter Hierosolymitanum frustra susceptum 851. CAP. III. Munus abbatis ei reluctanti impositum, paterna cura tam de spirituali tum de temporali monasterii sui profectu, et alterum iter Romanum 854. CAP. IV. Pia beati Abbatis ædificia, quædam miracula et itinera 858. CAP. V. Ultimus Beati morbus, pius obitus et honorifica sepultura 862
- 23 Theonas vel Teuna ep. Alexandrinus. COMM. HIST. § I. Varium ejus nomen, antiquus cultus ex Martyrologiis, et ecclesia, quæ olim Alexandriæ in Ægypto ad honorem ejus constructa fuit 579. Chronologicum episcopatus initium, incerta Sancti gesta, et verosimillimus mortis annus 580. § III. An epistola, quæ nomen Theonæ præfert, Sancto nostro adscribenda sit 583. § IV. Exemplar epistolæ istius, quam ab eo probabiliter scriptam putamus 585
- 23 Timotheus et Apollinaris MM. Remis in Campania Galliæ. COMM. PRÆV. § I. Cultus et Fastis sacris; tempus martyrii; venerationis propagatio 573. § II. Canonicorum collegium Remis restitutum, eorum vivendi modus 575. § III. Translatio corporum ac supplicationes publicæ apud Remenses; sacra ibidem lipsana, nec non S. Apollinaris Lutetiæ Parisiorum 577. ACTA, ex *Historia Remensis ecclesiæ Flodoardi etc.* 578
- 21 Timotheus M. Romæ. COMM. PRÆV. § I. Antiquissimus ac celeberrimus Sancti cultus. An fuerit S. Pauli Apostoli discipulus 530. § II. Sancti sepultura ac corpus, Acta et eorum censura 532. ACTA APOCRYPHA auctore anonymo, ex *Vita S. Silvestri PP., quam edidit Combefisius etc.* 534
- 24 Trecenti Martyres, qui passim MASSA CANDIDA appellantur, Carthagine vel Uticæ in Africa. COMM. HIST. § I. Antiquus cultus, numerus, et Acta 761. § II. Disceptatio de palæstra, tempore, modo, et genere hujus martyrii 763

V

- 20 Valentinianus, et Leontius forte MM. in Lucania Italiæ. Cultus ex Martyrologiis, notitia loci 37
- 23 Veredemius eremita conf. in territorio Uccientiensi Galliæ. SYLLOGE § I. Dissertatio de unico an duobus Veredemiis seu Veredemis 636. § II. Cultus S. Veredemii conf. et eremite, lectiones propriæ, Vitæ fragmentum, et Sancti ætas 639
- 23 Victor conf. et Vitensis ep. in Africa. COMM. HISTORICO-CRITICUS. § I. Legitimus cultus, et error circa veram ejus cathedram correctus 628. § II. Quis Sanctus ille fuerit, quæ gesserit, quando et ubi obierit 630

Z

- 23 Zacchæus vel Zacharias episcopus Hierosolymitanus. Antiqua Sancti memoria in Martyrologiis, tempus inchoati episcopatus, et incertus mortis annus 555
- 24 Zenobius, Capitulinus, Emerita, Italica. Item Juvianus et Julius MM. Antiochiæ. Cultus ex *apographis Hieronymianis* 767

INDEX CHRONOLOGICUS

ANTE CHRISTUM NATUM.

A anno 1076, vel 1075, vel ante S. Samuel Propheta moritur 11 c

SÆCULO I.

SS. Ptolomæus et Romanus epp. et MM. 744 b
Sæculo primo exeunte, aut incunte secundo vita functus S. Eutyches, SS. Joannis Evangelistæ, et Apostoli Pauli discipulus 751 a
Sæculo I aut II floruit S. Euprepus vel Euprepus 401 f

SÆCULO II.

Anno 111 factus est episcopus Hierosolymitanus S. Zacchæus vel Zacharias 555 e, et non diu post istum annum obiit ibid. f

142 Martyres anonymi Bodobrigenses 556 b
 Anno circiter 180 S. Symphorianus martyrii lauream obtinet 495 d
 Sub Commodio imperatore S. Antonius vel Antoninus M. 498

SÆCULO III.

Hoc sæculo SS. Martialis, Saturninus, Epictetus et alii MM. 514 e
Incunte eodem sæculo SS. Minervius vel Minervus, et Eleazarus cum filiis octo MM. 561 a
Circa medium ejusdem sæculi SS. Quiriacus ep., Maximus presb., Archelaus diac., et socii MM. 565 c. S. Aurea seu Chryse V. et M., et alii MM. 755 b. S. Hippolytus ep. et M. 507 f
 258 SS. Martyres trecenti, seu Massa candida 763 d e
 Sub

<i>Sub Decio vel Valeriano</i> S. Cyriaca vidua et M.	403 c
<i>Sub Decio</i> S. Paternus M.	402 b
<i>Sub Valeriano</i> S. Anthusa solitaria. Item Athanasius ep., et Charisius ac Neophytus MM.	499
<i>Sub Aureliano</i> S. Anastasius vel Attalus M.	407 a
282 <i>vel</i> 283 S. Theouas ad cathedram Alexandrinam eveclus	580 f
285 SS. Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla MM.	567 a
<i>Excunte sæculo in circiter</i> SS. Maurus et socii L MM. 515 a. SS. Timotheus et Apollinaris MM.	573 a
300 S. Theonas vel Teuna ep. Alexandrinus supremum vitæ diem claudit	579 c

SÆCULO IV.

<i>Porsan sæculo iv</i> SS. Donatus, Restitutus, et alii MM.	590
<i>Hoc vel præcedente sæculo</i> Martyres sequentes. <i>Sub Maximiano</i> S. Agathonieus et plures alii MM.	519
<i>Sub eodem forte</i> S. Gunifortus M.	524 a
<i>Sub Diocletiano et Maximiano</i> SS. Ilermogenes ac Fortunatus MM.	589 a
<i>Forte sub Diocletiano</i> S. Tation M.	767 a d
<i>Sub Diocletiano</i> SS. Sylvanus, Sabinus, ac Panthe-rius MM.	589 e
<i>Sub imperatoribus ethnicis, hoc vel præcedentibus sæculis</i> S. Timotheus M.	530 c
<i>Circa annum</i> 360 SS. Gregorius, Theodorus et Leo conll. defuncti	768 b
363 SS. Bonosus et Maximilianus vel Maximianus martyrio coronati	425 b

SÆCULO V.

<i>Sæculo hoc</i> sedit S. Moderatus ep. conf.	596 a
<i>Sæculo eodem</i> floruit S. Maximus abb. et conf.	55 c
<i>Circa annum</i> 430 nascitur S. Sidonius Apollinaris ep.	600 e d
<i>Ante medium sæculi v</i> S. Auctor ep. Trevisensis vixit	41 a
456 S. Sidonius Apollinaris coram senatu populoque Romano carmen panegyricum recitat in laudem Aviti imperatoris, eo successu, ut Sidonio propterea erecta fuerit statua	603 a
467 S. Sidonius Apollinaris febris correptus in itinere Romam versus, recurrit ad limina Apostolorum et eorum intercessionem experitur	606 b
<i>Eodem anno</i> S. Sidonius Apollinaris Romam rediit carmen panegyricum pronuntiat in honorem imperatoris Anthemii	603 e
468 S. Sidonius Apollinaris creatur præfectus urbis Romanæ	603 e
<i>Circa finem anni</i> 471, <i>vel initium anni</i> 472 S. Sidonius Apollinaris creatur Arvernensis episcopus	606 e f, 607 a b e
475 Romani Gothi Arverniam concedere eoacti	615 f
<i>Eodem anno</i> Sidonius Apollinaris in exilium relegatur ab Eurico Gothorum rege	ibid., et 616 a
<i>Usque ad annum</i> 483 quænam alia fecerit post reditum ab exilio	616 et seqq.
487 S. Victor Vitensis conscribit Historiam Wandaliæ persecutionis	631 f, 632 a

Augusti Tomus IV.

<i>Anno circiter</i> 488 obiit S. Sidonius Apollinaris ep.	597 a, 620 c
--	--------------

SÆCULO VI.

<i>Sæculo vi</i> floruit S. Ægidius	639 c
<i>Incunte sæculo vi</i> floruit S. Eptadius presb. et conf.	777 a
<i>Sæculo eodem</i> vixit S. Eugenius vel Eoganus ep.	624 e
<i>Post initium sæculi vi</i> moritur S. Victor Vitensis	628 a
<i>Anno</i> 524 moritur Clodomirus; Chilbertus vero et Clotarius dividunt regnum ejus	788 f
529 Probabilis videtur creatus episcopus Rothomagensis S. Flavins	641 d e
<i>Circa annum</i> 530 <i>aut</i> 540 S. Justinianus cremita martyrium subit	633 a
533 S. Flavius ep. Rothomagensis subscribit secundæ synodo Aurelianensi	641 e
538 S. Flavius ep. Rothomagensis interest concilio tertio Aurelianensi	642 b
<i>Anno</i> 538 nubit probabilis S. Radegundis regi Clotario	788 f
<i>Forte circa annum</i> 540 obiit S. Veredemius cremita	636 c
<i>Circa an.</i> 540, <i>sive non diu post obitum</i> S. Eptadii, Vita ejus conscripta	778 b
541 Concilio quarto Aurelianensi interfuit S. Flavius ep. Rothomagensis	642 e
542 <i>vel</i> 543 Vita functus S. Cæsarius Arelatensis	637 f
544 <i>verosimiliter</i> S. Flavius ep. Rothomagensis ad Superos migravit	642 d
<i>Ante medium sæculi vi</i> S. Eptadius vita functus	777 e
<i>Circa medium sæculi vi</i> S. Patricius abb. probabilis obit	783 e
<i>Circa medium sæculi ejusdem</i> ex hac vita discedit S. Rigomerus presb. et conf.	783 e
<i>Medio circiter eodem sæculo</i> ad cælum migrat S. Te-nestina virgo	791 b
594 <i>circiter</i> moritur S. Avitus 448 d. Mira sub ipso Judæorum conversio ad Christi fidem	445 f

SÆCULO VII.

<i>Hoc forsan sæculo</i> floruit S. Flavianus ep. Augustodunensis	644 d
<i>Sæculo forte eodem</i> Gildardus presb. Luperciac in territorio Nivernensi Galliæ	841
<i>Post annum</i> 600 S. Dado vel Audoenus ex probabili conjectura colligitur in lucem esse editus	796 e f
616 <i>circiter</i> nascitur S. Philibertus abbas	77 b
<i>Anno</i> 639 S. Dado vel Audoenus eligitur episcopus Rothomagensis	797
<i>Eodem anno</i> 639 in Hispaniam tendit	797 e
<i>Anno</i> 640 probabilis consecratur episc. 797, 798	
642 Baptizat Amalbertum filium B. Geremari	799 b
644 Concilium tertium Cabilonense confirmat sua subscriptione	799 b
645 S. Wandregisilus ab eo ordinatur diaconus	799 b
<i>Eodem anno</i> S. Wandregisilum subdiaconum consecrat	799 b
651 B. Geremarus ordinatur sacerdos	799 b
<i>Eodem anno</i> obiit S. Oswinus rex Northumbriæ et M.	57 a

c Circa

- Circa annum* 672 Vita S. Eligii conscribitur a S. Dadone vel Audoëno episc. Rothomagensi 799 b
 676 Romam discedit, et anno sequente Rothomagum revertitur S. Dado vel Audoënus 799 b
 679 Translatio Reliquiarum S. Marculfi 799 b
 683 Verosimiliter obit S. Dado vel Audoënus ep. Rothomagensis 799 d e
 684 S. Philibertus abbas probabilis e vita migravit 71 f
 687 Corpus S. Audoëni ep. elevatur Rothomagi, ibique manet usque ad irruptionem Normannorum 802 b e
 689 Moritur S. Sigfridus abbas 537 b, 538 f

SÆCULO VIII.

- Hoc sæculo* S. Veredemus ep. Avenionensis 636 f
Sub initium ejusdem sæculi mortuus S. Callineus I, patriarcha CP. 644 b
Anno circiter 730 obiit Georgius Limniota M. 841
Anno 731 aut 732 SS. Altigianus et Hilarinus monachi martyrio affecti 648 e
Post medium sæculi viii sepulcrum SS. Timothei et Apollinaris MM. condecoratum 573 f
 784 S. Paulus junior archiep. CP obiit 96 c
Ante sæculum nonum pars corporis S. Flavii ep. Rothomagensis translata ad abbatiam Gemmeticensis 641 a

SÆCULO IX.

- Hoc sæculo* corpus S. Archelai Cremonam translatum 566 e
Sæculo eodem vixit S. Theocleta Thaumaturga 449 e
 825 Corpus S. Huberti ad monasterium Andaginense translatum a Walcando aut Walcaldo ep. Leodiensi 861 c
 836 Corpus S. Philiberti abbatis defertur ad monasterium Deense 72 a
Anno 838 corpus S. Tenestinae virginis probabilis translatum 793 e
Eodem anno 838 probabilis S. Adæ seu Adrechildis corpus translatum 793 e
 852 SS. Leovigildus et Christophorus martyrio coronantur Cordubæ 57 a
 869 Floruit S. Aldrovandus ep. 549 a
Circa finem sæculi ix vivere desinit S. Andreas conf. 539 a

SÆCULO X.

- Circa annum* 912 reliquiæ S. Audoëni ep. Rothomagensis revector ad ecclesiam ipsius 802 f
Circa annum 950 corpus S. Sidonii Apollinaris erat adhuc in ecclesia S. Saturnini, ubi fuerat sepultum 620 f
Sæculo x vel xi S. Antonius monachus, ac beatus forte Nicodemus 648 c

SÆCULO XI.

- Sæculo hoc* reliquiæ S. Mauri M. ad Florinense monasterium translatae 516
 1007 Nascitur B. Theodericus abbas Andaginensis 845
Anno circiter 1010 S. Rigomeri corpus transfertur ad cœnobium Malleacense 786 c d
 1013 Gerardus primus istius nominis antistes Cameracensis creatus 851 c

- 1021 Poppo monasterium Stabulense cœpit gubernare 854 d
 1036 Corpus S. Privati ep. et M. solemniter translatum 437
 1048 Theodwinus Leodiensis episcopus usque ad annum 1075 854 e
 1053 Ilugo abbas Lobiensis obiit 854 d
 1055 B. Theodericus creatur abbas monasterii S. Huberti 845
 1064 Canonici duodecim ecclesiae SS. Timothei et Apollinaris MM. restituuntur 575, 576 a b
 1073 S. Gregorius VII cathedram S. Petri ascendit 861 f
 1076 Henricus ad cathedram Leodiensem evectus 861 f
Eodem anno B. Theodericus abbas Andaginensis Rhemis prodigiose pluviam impetrat 860 b c
Anno 1087 e vita migrat idem Theodericus abbas 847
Eodem anno die xxvii Augusti sepelitur 864 b
 1091 Nascitur S. Bernardus abb. Claravallensis 101 c

SÆCULO XII.

- 1100 Vixit B. Ricchildis virgo reclusa 649 b
 1112 S. Bernardus tirocinium incipit in monasterio Cisterciensi sub abbate Stephano 108 b
 1115 Fundatur probabilis abbatia Claravallensis 112 f
Eodem anno ejusdem abbatiae praeses consecratur S. Bernardus 113 b c d
Ante annum 1128 idem Sanctus Opusculum de Gratia et libero arbitrio componit 133 e
Anno 1128 interest concilio Trecenti 134
 1130 Comprimit famosum schisma pseudo-papae Anacleti II contra Innocentium II 136 et seqq.
 1135 Incipit exponere Cantica canticorum 155 a
 1140 Obiit B. Balduinus abbas, S. Bernardi discipulus, et ei admodum charus 450 a c
 1145 et 1146 Acta a S. Bernardo pro bello sacro 188, 192
 1149 Canonici regulares Augustiniani cœnobii Bullencuriani admittunt regulam Cisterciensem 650 b c
 1152 Coronidem S. Bernardus imponit libris de Consideratione 217 f
 1153 E vita migrat 220 e
 1166 B. Amatoris corpus reperitur integrum 16 e e
 1170 Rex Angliæ Henricus ad Rupem S. Amatoris peregrinatur devotionis gratia 22 b
 1174 S. Bernardus solemniter adscribitur canonis Sanctorum 243 e
 Plurima alia, quæ ad hunc sanctum Patrem spectant, suis temporibus aptantur inferius in longo indice chronologico 237 et seqq.
 1180 circiter S. Bernardus de Alzira martyrio coronatur cum Gratia et Maria sororibus ejus 463 e. Ipse autem miro modo antea ad Christi fidem et ad professionem Cisterciensem e Mahometanismo conversus 452 c
 1186 Vicentini contra Patavinos defensi per SS. Leontium et Carpophorum M. 33 b c
Circa an. 1195 S. Asclina virgo ad caelestem spousum migrat 655 e

SÆCULO XIII.

- 1220 In lucem editur B. Jacobus Mevanas 723 f, 731 b
 1225

1225 S. Thomas Aquinas nascitur	731 b	1473 Confraternitas seu societas in honorem S. Andreae conf. restaurata	539 c
1233 Nascitur S. Philippus Benitius	662 f	1489 Moritur B. Bartholomæus a Foresto	738 a b
<i>Eodem anno</i> mirabilis origo Ordinis Servorum Beatissimæ Virginis Mariæ, qui postmodum propagatus fuit miro etiam modo 664 d et seqq.			
1236 Ingreditur Ordinem FF. Prædicatorum B. Jacobus Mevanas	725 d	SÆCULO XVI.	
1253 S. Philippus Benitius ad perfectiorem vitam incitatur	667 e	<i>Sæculo hoc</i> translatum corpus B. Jacobi Mevanatis	726
1263 Mortuus est B. Gobertus Villariensis	376 c	1540 Inventa corpora SS. Ptolomæi et Romani epp. et MM.	747 a, 748 a
1267 S. Philippus Benitius Ordinis Servitarum Generalis	677 a	1551 Canon Paschalis, a S. Hippolyto scriptus, invenitur	512 e
1269 Idem Sanctus a multis Cardinalibus eligitur Pontifex; sed fuga se occultat. Illa occasione Balnea prodigiosa S. Pbilippi producta	686 a b	1561 S. Restituti ep. reliquiæ succensæ a Calvinistis	592 f
<i>Anno</i> 1274 In concilio Lugdunensi eloquentissime perorat	692 a b	1562 Corpus S. Amatoris ab hæreticis diffractum	21 f
1280 Inveni Martyres Bodobrigenses	557, 558	1568 Sacræ reliquiæ B Theoderici abbatis Andaginensis ab hagiomachis combustæ	844
<i>Eodem anno</i> inter Guelfos et Ghibellinos S. Philippus Benitius firmat pacem	697, 698	<i>Anno</i> 1579 Secunda S. Philippi Benitii translatio	716 d
1285 S. Andreae conf. corpus inventum	547, 548	1595 Fons prodigiosus S. Philippi Benitii in summa siccitate præbet potum plurimis hominibus, nec deficit	673 b
<i>Eodem anno</i> obit S. Philippus Benitius	706 e, 655 c	1599 S. Philippi Benitii translatio tertia	713 a, 716 d
SÆCULO XIV.		1600 Pia societas in honorem S. Andreae conf. resuscitata	539 e
1301 Moritur B. Jacobus Mevanas	732 e	SÆCULO XVII.	
<i>Sæculo hoc</i> translatum corpus B. Jacobi Mevanatis	726	1606 Translatæ reliquiæ SS. Ptolomæi et Romani epp. et MM.	747 b, 748 e f
<i>Eodem sæculo</i> S. Philippi Benitii primo translatum corpus	710	1613 et 1614 Confraternitas S. Andreae conf. renovata	540 b
1348 B. Bernardus Ptolomæus, Congregationis S. Mariæ Montis Oliveti fundator moritur	464 a	<i>Anno</i> 1664 SS. Ptolomæi et Romani epp. et MM. sepulcrum exornatum	748 f
1350 Translatio corporum SS. Timothei et Apollinaris MM.	577 b e	1671 S. Philippus Benitius solenni ritu adscriptus catalogo Sanctorum	657 e
1351 Supplicationis in honorem S. Timothei M. institutæ confirmatio	577 c d	1694 Cultus ejusdem Sancti per totam Ecclesiam propagatur	660 a b
SÆCULO XV.		SÆCULO XVIII.	
<i>Hoc sæculo</i> translatum corpus B. Jacobi Mevanatis	726	1724 Litteræ Apostolicæ de canonizatione S. Philippi Benitii conscriptæ	657 e
1455 SS. Leontii et Carpophori corpora inventa fuisse dicuntur in ecclesia Cathedrali Vicentina	33 d	1725 Cultus immemorabilis ac legitimus sex fundatorum ex septem, Ordinis Servorum Beatæ Mariæ virginis declaratur 660 c d; septimi vero cultus aliunde probatur ibid. d e f, 661 a	
1465 S. Restituti ep. reliquiæ translatae	592		

NOTITIA FIGURARUM

ornantium hunc tomum.

P ræfigitur Operis frontispicium.	
Effigies S. Bernardi Claravallensis abbatis	pag. 224
Sepulcrum ejusdem Sancti	354
Spulcri istius latera	355
Monumentum B. Goberti conf.	377
Figura labari Constantiniani	426
Figura alia ejusdem labari	427
Effigies S. Bernardi Ptolomæi	472
Figura S. Luppi	593

AUGUSTI.

TOMUS QUARTUS.

VIGESIMA DIES.

SANCTI QUI XIII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

- S**anctus Samuel propheta, in Palæstina.
- S.** Amator eremita, in Cadurcensi Galliæ provincia.
- S.** Seronius vel Serronius martyr, apud Santones in Gallia.
- S.** Porphyrius in Italia.
- S.** Lucius senator Mart. in Cypro.
- SS.** Martyres xxxvii Philippo-
S. Severus M. } poli, ac
S. Memnon centu- } Bizyæ in
 rio M. } Thracia.
S. Leontius M. } Vicentiæ
S. Carpophorus M. } in Italia.
- S.** Piricius
- S.** Arcus
- S.** Maximus } partim mar-
S. Pamphilus } tyres, partim
S. Colonus } confess. Syn-
 Item } nadæ in Phry-
S. Diomedes } gia.
S. Agaticus
- S.** Zelus
- S.** Dioscorus M. Alexandriae.
- S.** Valentina- }
 nus } forte MM. in
S. Leontius } Lucania Ital.
- S.** Auctor episc. Trevirensis.
- S.** Maximus abbas, in castro^B Cainone in Gallia.
- S.** Oswinus rex et M. in Anglia.
- S.** Filibertus abbas in Herio insula Gallia.
- S.** Heliodorus }
S. Dosa } martyres.
- S.** Paulus junior, archiep. Constantinopolitanus.
- S.** Leovigildus } MM. Cordu-
S. Christophorus } bæ in Hisp.
- S.** Herbertus archiep. Compsæ apud Hirpinos in Italia.^F
- S.** Bernardus, primus abbas Claravallensis, in territorio Lingonensi Campaniæ in Gallia.
- S.** Bernardus Ordinis Cisterciensis, Candeledæ in Hispania.
- B.** Gobertus, Ordinis Cistere., in abbazia Villariensi in Brabantia.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

- S**anctus Potitus martyr Pisas translatus :
*sed hoc forsitan mendosum. Lege, quæ
 in nostro primo tomo Januarii a pag. 753
 num. 7 jam pridem dicta sunt ad diem
 ejusdem mensis* xiii Januarii.
- Balneis in Æmilia beatæ Joannæ Ordinis Camal-
 dulensis mentio fit apud Ferrarium in Catalogo
 novo; qui addit in notis, natalem ejus cele-
 brari die xvi Januarii; hæc vero die transla-
 tionem ipsius: qua etiam die cum titulo sanctæ
 hæc referunt Wion et Dorganius. Sed de ista
 Beata consule dictum diem, quo apud nos ha-
 betur, xvi Januarii.
- S. Chadoindus vel Haduindus episcopus Cenoma-
 nensis hodie annuntiat in Martyrologio Cas-
 tellani; sed obiit die xx Januarii, ut patet ex
 ejus Actis, quæ tomo II Januarii a pag. 1140
 Bollandus edidit in Appendice ad diem
xx Januarii.
- B S. Stolbrandus episcopus et martyr a Danis in
 Maia insula, occurrit apud Camerarium. Sed
 de eo jam pridem actum est apud nos tomo I
 Martii, die iv ejusdem mensis in S. Adriano
 M. Adisis itaque dictum diem iv Martii.
- Sanctæ martyris Photinæ extra portam Blacher-
 narum (Constantinopoli) memoria existat in
 Menæis magnis impressis, ac Menologio Sir-
 leti; cujus nomen etiam notatur in Menæo
 Chiffletii. Si hæc sit eadem cum martyre
 synonyma Samaritana; actum de illa est
 cum Martyrologio Romano ad diem xii Martii.
- Segolena V. occurrit in nostro Ms. catalogo San-
 ctorum, e variis Fastis sacris accepto; et ad-
 ditur, hæc die alicubi de ea agi, ut monuit
 P. Lahier. Quo referendum sit illud alicubi,
 non est mihi promptum dicere. Hoc novi, La-
 herium in suo Magno menologio ad diem xxiv
 Julii meminisse S. Segolenæ virginis et abba-
 tissæ. Videsis apud nos eundem diem xxiv Jul.
- Samuel presbyter ecclesiæ Edissenæ, tempore
 Anastasii I refertur apud Maurolycum; in
 Martyrologio, quod Canisio tribui solet, de
 illo etiam agitur. Nos de eo tractavimus,
 sicut indicavimus in Prætermissis hesternis, ad
 diem ix Augusti.
- C Theodei discipuli et Vulpiani, unius de Lxx me-
 minit Martyrologium nostrum Arabico-Egypti-
 um.
- Julianæ virginis et martyris, ac aliorum quatuor
 memoria occurrit inter Auctaria Usuardina a
 nobis vulgata. Phœs Julianæ synonymæ mar-
 tyres existant in Fastis sacris: hæc autem cum
 quatuor aliis, quo pertineat, non est mihi in
 promptu.
- Aberdoniæ S. Donortii episcopi annuntiatio po-
 nitur a Ferrario, qui citat in notis Martyrol.
 et Brev., in quo episcopus Murthlacensis et
 S. Beani successor scribitur. Eundem signat Ca-
 stellanus in Anglia cum titulo Sancti. Die xix
 hujus habetur in Calendario quodam Ms., quod
 habemus, de Sanctis Hibernis. Hector Boëtius
 in episcoporum Murthlacensium et Aberdo-
 nensium Vitis sic eum laudat fol. 3: Exinde
 in demortui (Beani) locum successit Donor-
 tius, quadraginta duos annos egit pontifi-
 catum: nec sine sanctitatis opinione mortuus.
 Refertur etiam memoria ejus à Demstero hæc
 die; præcedente autem a Camerario. Utinam
 nobis licuis et inspicere documenta, e quibus
 illum accepit Ferrarius, vel addidisset ipsemet,
 ejus temporis ac nocte ea fuerint; quæ siqui-
 dem satis antiqua ac bona esse constaret, præsu-
 lem hunc aliis Sanctis annumerassemus: ve-
 rum quia novimus, hagiologos quosdam nimis
 esse faciles ac profuse libérales in multiplicando
 titulum sancti; liceat nobis desiderare certiora
 testimonia, quibus verus, legitimus ac religiosus
 hujus viri cultus antiquus et immemorabilis
 stabiliri queat.
- S. Genesius alicubi notatur inter nostras schedas
 Mss. Die xxv Augusti Martyrologio Romano
 inscribitur Arelate in Gallia synonymus mar-
 tyr: qua occasione, vel alia affulgebit forte
 aliquid lucis pro superiore.
- S. Maximilianus M. Afer, ejusque Acta, sed
 absque die indicantur in indice nostro Ms.,
 quem ex variis auctoribus compilavit Papebro-
 chius noster. Sed Acta ista non invenio; nec
 novi, quo iste Sanctus spectet. Si notitia major
 postmodum de illo occurrerit, poterit alibi de eo
 agi.
- Athanasius aliquis hæc die signatur in catalogo
 nostro Ms., qui e variis Fastis sacris collectus
 est.
- In Anglia, natalis beati Egberti regis et mona-
 chi. Ita Menardus. Laudatur quidem rex ille
 a Baronio ad annum Christi 758, et ab aliis
 apud Maiherium in Trophæis suis tomo II ad
 diem xx Augusti; ast utinam certum aliquod
 publicæ venerationis testimonium afferratur.
 Hoc etiam nobis defuit jam pridem, ut in Præ-
 termissis ad diem xi Junii datur videre.
- Burchardi presb. xx Augusti memoria habetur in
 nostro Indice Ms. alphabetico Vitarum Sancto-
 rum. Ubi melius instructi de eo fuerimus, pote-
 runt alibi plura de eo dici
- Apud Bethleem S. Amatoris presbyteri, et ere-
 mitæ annuntiatio existat apud Ferrarium. Com-
 mentarium prævium ad Acta Sancti synonymi,
 et eremitæ in Cadurcensi Galliæ provincia, § 2
 consule hac die xx Augusti.
- F Incidit obitus Comitis Roguvaldi Kali in an-
 num mclviii, quintum diem post æstivum, idque
 prius, divæ Mariæ festum ascensionis ejus dica-
 tum, quod decimum octavum Kalendas Septem-
 bris occupat, dies ab eo quintus in decimum
 tertium ejusdem mensis, qui nobis est xx Augusti.
 Haraldus inde et proceres in Orcades corpus ejus
 magna pompa detulerunt, quod ad templum divæ
 Virginis tantisper sepultum jacuit; donec multis
 magnisque miraculis coruscans, a Biaruo epi-
 scopo, permissu Pontificis Romani, cum anno a
 nato Jesu mexen in Divorum numerum relatus
 esset, sublatum est. Conspicitur, inquit scriptor
 noster, sanguis ejus in saxo, quem mortui Comitibus
 corpus rorabat, usque in hodiernum diem tam
 recens clarusque, ac si nuper profluxisset. Hæc
 sunt apud Thormodum Torfæum in Orcadum
 historia lib. 1, cap. 36, sed satis obscure et
 implere; ad hæc, certiora documenta desiderare
 nobis liceat, priusquam hodiernis Sanctis hunc
 virum Comitem annumeremus.
- Burchardus episcopus Wormatiæ indicatur cum
 titulo Beati, et elogio ad hanc diem apud Mo-
 lanum

- A *lanam in Natalibus Sanctorum Belgii. Ut Sanctum ipsum annuntiat Canisius in martyrologio Germanico, et Wion in Ligo vita. Insigne pietatis ejusdem et doctrinae elogium terit tomus V Galliae Christianae col. 668 et 669 editionis novissimae; ubi et recitantur haec monachi Kirschgartensis verba: Obiit anno... mxxiv, xiv Cal. Septemb., prout habetur in antiquo libro in libraria Vormatiensi, sepultus (in aede primaria) sub altare S. Laurentii, tandem exhumatus; cujus ossa in quadam cista antiqua depicta posita sunt, quae habetur supra altare majus in posteriori parte, et singulis annis in ejus anniversario reliquiae ejus monstrantur, uti eas (inquit Helwichi in Prodro-mo Annal. Vornat.) anno... mdcxiv die xxvii Octob. vidi, chartamque appositam legi, his verbis inscriptam: Heu, heu carissimi, magnum festum decens esset obtinere de Burchardo, tertia die ante festum nativitatibus Mariae Virginis: propter passionem praesul Burchardus heu non est canonizatus. Eruditissimus Schannatus in Historia episcopatus Wormatiensis pag. 334 de Burchardo haec scribit: Religionem seu cultum innuere videntur non solum ARDENS OLIM ANTE SEPULTURAM BURCHARDI EPISCOPI LAMPAS, sed et OSSA ipsius, a nescio quo successorum suorum elevata, ac « in » cista picta, post altare majus posita, quae » singulis annis in ejus anniversario monstrantur »: ut habet vetus Ms. Chronicon. Certe eadem sese adhuc anno mdcxiv sub ALTARI MAJORIS CHORI, reposita vidisse testatur vir Cl. Georgius. Quae omnia, an legitimum cultum nactus esset Burchardus, dubium moverunt. Consultus igitur fuit laudatus Schannatus, qui Reverendissimo domino ab Hobenfeld, Wormatii ecclesiae cathedralis decano, litteris Roma datis, respondit in haec fere verba; nimirum inseruisse se Historiae Wormatiensi omnia, quae de Burchardo episcopo invenit ex documentis potissimum et litteris fundationis ecclesiae Wormatiensis ad S. Paulum; Helwichium vixisse quidem ante annos centum illius tamen librum non sufficere ad asserendum sanctissimo huic episcopo cultum: maxime cum sacrae ejus reliquiae cum documentis potissimis in incendio Gallico conflagnarint: sufficere*
- B *Wormatiensibus S. Burchardum episcopum Her-bipolensem. Ita ad nos anno 1736 die xxix Decembris Wormatia scripsit noster R. P. Christianus Kirch.*
- C *In monasterio Vallis umbrosae beati Michaelis abbatis, et Generalis xxiv Ordinis Vallis umbrosae, ex cujus corpore odor suavissimus spirabat. Verba sunt Wionis. De eo etiam agunt Dorganus et Menardus. Loccatellus in Vitis Generalium Vallis umbrosae cap. XL Virum hunc elogio exornat; sed non audent Beatorum Fastis eum interere, donec nobis constituerit, publicos illorum honores ipsi deberi.*
- Michaelis Florentini depositio cum titulo beati invenitur hac die apud Buccinum in Menologio Benedictino; de quo sc acturum dicit orastina die; qua et nos poterimus dispicere, quae ad ipsum spectant.*
- Abundus monachus, vir prophetico spiritu, et miraculorum gratia dotatus est apud Saussayum in additionibus ad Martyrologium Gallicanum hac die. Si idem is sit cum synonymo Villariensi, prout videtur colligi ex antecedentibus apud Saussayum, plura de illo invenies*
- ad diem xix Martii nostri inter Praetermissos.* D *Venerabilis Bernardi monachi Villariensis meminuit Raissius in Auctario, cum elogio.*
- Soror Agnes professa in Conventu Columbariensi in Germania signatur numis liberaliter cum titulo Beatae in Anno sancto Ordinis Praedicatorum, qui lingua nostra vernaculi excusus est Antwerpae anno 1675. Eundem titulum ipsi tribuit Fredericus Steil in suo Viridario spirituali ejusdem Orllinis, quod Germanice editum est anno 1676, Nos hic ei locum damus inter venerabiles.*
- Fulginii beatae Angelinae Antonii a Spoleto, virginis Clarissae memoriam annuntiat in Gynaece suo Arturus a Monasterio. Elogium ejus dant Waddingus in Annalibus Minorum ad annum 1490 num. 8; Jacobillus in Vitis Sanctorum ac Beatorum Fulginiensium pag. 252, inter perfectas monachas eam collocans; Lucentius in libro, qui inscribitur Fulgor Fulgini pag. 176; sed nullum produunt vestigium publici cultus.*
- In monasterio Villariensi dormitio felix Franconis, ibidem monachi exstat apud Raissium in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii, cum elogio.* E *Saussayus etiam de illo meminuit. Non sci-us, publicos Creditum honores ei unquam delatos fuisse; quum duntaxat venerabilem etiam vocat Mirus in Chronico Cisterciensi.*
- Adelheidis virginis reclusae cum titulo Sanctae, memoria notatur in Gynaeceo Arturi Monasterio hoc die. Meminit de ea Gonorus in Vitis Patrum Occidentis lib. II pag. 121 ex Chronico Sponheimensi Trithemii. Probari deberet, titulum sanctitatis, quam solemus requirere, eundem convenire.*
- Apparitio sanctae Crucis signatur hac die in nostris Mss., quae ex variis Fastis Sanctorum collecta sunt. Consulti possunt, quae xix hujus mensis dicta sunt inter Praetermissos.*
- Ferrariae, apud monasterium sanctae Catharinae, Ordinis Dominicani, beatae Perpetuae lady, Priorissae; uti legitur apud Arturum in Gynaece; de qua videri potest Marchsius in Diario Dominicano hac die.*
- Daventriae, obitus beati Gerardi, cognomento Magni, qui initium dedit Fratibus bonae voluntatis, in communi viventibus. Ita Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii. Deinde elogium F ejus subdens, Ille, inquit, etsi Sanctis non sit adscriptus, perpetua tamen memoria dignus est etc. Hunc laudem nos etiam Viro libenter concedimus, non vero titulum beati nedum sancti, douce publicus ipsius cultus sufficienter probetur, locum interea temporis ei dantes inter solos venerabiles. Eysengrenius in Catalogo testium veritatis etc. fol. 147 satis liberaliter eum sanctum vocat. Plura de illo memorat Revius in Historia Daventriensi lib. I pag. 28 et sequentibus. Saussayus locum ipsi dat inter eos, quos post annuntiationes suas hodiernas exprimit minoribus litteris; sed refert cum siur titulo beati vel sancti.*
- In Calatagirono, obitus * Antonini presbyteri, Ordinis Observantium S. Francisci. Ast eum ab illis, qui publicis honoribus coluntur, secernendum, indicat appositus asteriscus apud Cnic-tanum in Martyrologio Siculo, e quo haec desumpta est annuntiatio.*
- Gofridus Coloniensis Benedictinus (ac deinde monachus Villariensis) cujus ossa divina revelatione levata atque in sacrario reposita sunt, annun-*

- A *tiatur a Saussayo in additionibus ad hanc diem. Henriquez et Chalemotus eum referunt die III Octobris. Angelus Manrique virum laudat in Annalibus Cisterciensibus: quos tu, lector, inspicere ad annum 1170 cap. vi; et ad annum 1201 cap. v et vi. Raissius in suo Auctario egiun ejus profert die II Octobris. Verum ante omnia probari debet legitima ac publica viri veneratio, antequam illum Sanctorum numero adscribamus.*
- Burchardus episcopus Viennensis apud Saussayum in additionibus refertur et laudatur hac die. Consule, quæ habentur inter Prætermisssos die XIX hujus.
- Conradus abbas nonus Villariensis, Eginonis Comitissæ filius, deinde Clarævallensis abbas, demumque Cisterciensis, ac Cardinalis legatusque Apostolicus exstat in mox citatis Additionibus Saussayi. De eo agunt Henriquez et Chalemotus die XXX Septembris. Consuli de eo potest Mauricus ad annum 1208 cap. vi, et 1227 cap. 1.
- Anniversarium magistri Thomæ, Prioris hujus (fid est, S. Victoris Parisiensis) ecclesiæ, qui pro defensione justitiæ ab inimicis justitiæ crudeliter interfectus, et vivens et moriens honestatis et patientiæ dignam atque laudabilem sequacibus suis vitæ formulam dereliquit, tertio decimo Kalendas Septembris, ex *Necrologio Victorino signal Pagius in Critica Baronii ad annum 1135; ubi contra ipsum aliosque rem gestam illigat anno 1133. S. Bernardus in epistola 158 martyris ac beati Thomæ titulo illum dignatur. Apud Mabillonium, qui Opera S. Bernardi edidit et illustravit, inter notas fusiores ad hanc epistolam, recitantur Hugonis episcopi Gratianopolitani et Cartusiensium litteræ, in quibus beati Thomæ nuncupatio etiam tribuitur. Innocentii item Papæ secundi jussu corpus ejus honorificentiori loco conditum esse, apud eundem Pagium ad citatum annum 1135 num. 7 legitur, idque accidisse septimo Idus Martii, atque ad eundem diem in ecclesia S. Victoris recitari rei gestæ summam. Ghinius in Sanctorum Canonorum Natalibus, die XVIII Novembris, Sancti titulum ipsi tribuit, dum ponit annuntiationem S. Thomæ Canonici Regularis, et Prioris S. Victoris.*
- C *Sed Castellanus in suo Martyrologio universali, die XVII hujus, nomine quidem martyrii utitur; sed venerabilem duntaxat eum vocat; nec in rei gestæ summa ullus ei titulus datur sanctitatis. Sic enim illa habet apud Pagium designatum: Commemoratio domini Thomæ Prioris hujus ecclesiæ, quando corpus ejus præcepto domini Papæ Innocentii, de claustris translatus, et in ecclesia sepultus est. Cui additur a Ferrario B. Erchembaldus, subdecanus Aurelianensis eum titulo martyris. Videri de hoc viro potest Saussayus hac die in Supplemento, ubi tam hunc, quam Thomam Priorem litteris minoribus tamquam characteristicis adjecit post alios, quos majoribus retulerat.*
- Multos viros sacros et justos uno eodemque impetu fuisse ab iniustitiæ et perfidiæ asseclis, variis in Franciæ locis interfectos, *ibidem memorat.*
- Bruonius, abbas monasterii Hirsaugiensis obitum, et præclara egiun describit Trithemius in ejusdem cænobii Chronico, quod anno 1690 auctius prodiit, a pag. 369. Sepultus. . . inquit, non sine opinione sanctitatis. . . Ejus venerabile corpus per annos cccxl. . . jacuit. . . sepultum. Ad ejus tumbam cæcus. . . divinitus tandem visum recepit, occasione sepulcri ejus, quod anno 1460, die xx Augusti apertum fuit, invento corpore, et suavissimum odorem spirante, prout pluribus ibidem narratur: sed adduntur ista: Dimittentes igitur fratres sacra viri busta in sarcophago, sicuti jacuerant, sepulcrum cum summa reverentia, et honore clausurunt, scientes, quod sine Romani consensu Pontificis non liceat quemquam honore venerari publicæ sanctitatis. De isto consensu, siquidem datus unquam fuerit, cupimus certiores fieri: quod si accidat, poterit dari viro locus in Supplemento Operis nostri. Refertur tamquam sanctus a monasticis Wione, Dorganio, Menardo, Bucelino, ad diem xxiii Martii; sed eos hactenus in hoc sequi non audemus. Vide Prætermisssos apud nos ad istum diem.
- Jacobus de Rodesheim, in Steinfeldensi Eyffliæ cænobio, ejusdem ecclesiæ abbas vigesimus primus, Ordinis Præmonstratensis, ex Joanne Chrysostomo vander Sterre in Natalibus Sanctorum ejusdem Ordinis: ubi cum addat beatæ memoriæ, videtur satis indicare, publicum stricti nominis cultum eidem non convenire.
- Vita et martyrium venerabilis fratris Ludovici Fiore, vel Frerya, et sociorum exstat apud Marchesium in sacro Diario Dominicanico ad hanc diem.
- Vincentius Scensis, Capriolæ prope Senas in Tuscia.
- Bartholomæus de Bassama, Nuceriæ in Umbria.
- Arnaldus de Bassacio, in Inulia occidentali.
- Franciscus a Vera, Pinciis in Castella.
- Bonaventura a Monte regali, Spoleti.
- Jacobus de Hita, Conimbricæ in Lusitania.
- Thomas a S. Francisco, Pennerandæ in territorio Salmanticensi.
- Angelus a Catalagirone (f. Calatagirone) Ennæ in Sicilia.
- Angelina Antonii a Spoleto virgo, Fulginii.
- De ultima seorsim hic egimus. Eorum fere omnium annuntiationes seu egiun habentur apud Heuberum in Menologio, sed absque titulo beati; quibus ex co addi possunt.
- Jacobus de Pelkos, et F. Petrus Vasachelii, in Hungaria ab hæreticis occisi.
- Bonaventura de Girgento, Palermi in Sicilia.
- Bartholomæus Baro in Italia.
- Antverpiæ obdormitio pii viri Petri, cognomento Pot, cænobii sancti Salvatoris, quod exstat in eadem urbe, fundatoris munifici: qui cum mira erga pauperes charitate, et liberalitate ferretur, magno quodam miraculo anno, unde egeni alebantur, multiplicata fuit, et Dei Parentem, puerum Jesum inter brachia dulciter stringentem, contemplari meruit. Divum Patrem Bernardum summo colebat affectu. utpote qui in ejus solemnitate natus, et postmodum in eadem solemnitate uxorem duxit; prima cænobii Antverpiensis fundamenta jecit, et tandem eadem die inter Cistercienses monachos, cum quibus religiose conversatus fuerat, feliciter obdormivit in Domino. Cænobium

cum titulo beati referuntur ab Arturo in Martyrologio Franciscano, et ultima etiam in Gynæceo

F

- A nobium vero sancti Salvatoris diu post pii Viri obitum ab hæreticis occupatum et demolitum est ipsa die S. Bernardo sacra, atque iterum, transacto aliquo tempore, eadem superueniente solemnitate, expulsis hæreticis, Cisterciensibus cœnobitis restituitur. *Annuntiatio et laudatio est Chrysostomi Henríquez in Menologio Cisterciensi ad hanc diem xx Augusti, qua etiam laudatur apud Bucelinum et Chalmotum; et apud hunc quidem cum titulo bonæ memoriæ; apud illum vero cum titulo ven., seu venerabilis vel venerandi; ut non immerito inter plures hujusmodi alios hoc loco a nobis detur.*
- SS. Reliquiarum Carlsteinensium, quæ a Carolo IV conquisitæ, et in arce regia Carlsteina per duo et amplius secula reconditæ, ac demum anno mxcxlv, die xx Augusti, ex mandato Ferdinandi III, ad S. metropolitanam Pragensem ecclesiam translata, *ibidem*, adservantur, catalogus *erstat typis editus; e cujus titulo longiore hæc extracta sunt.*
- S. Martyris Bassæ, ac trium filiorum ejus martyrium assignatur in exemplari Græco, quod habemus e codice Ambrosiano, $\mu\eta\sigma\iota\ \tau\omega\ \alpha\upsilon\gamma\upsilon\sigma\tau\acute{o}\ \alpha'$, id est, eodem mense (videlicet Augusto) die vigesima. *Coluntur in Martyrologio Romano, cui de more nos conformamus,* xxi Augusti.
- Theocletæ memoria ponitur in Ms. nostro Græco Taurinensi. De S. Synohyma thaumaturga agunt Menzæ magna excusa ad diem, quem tu consule, apud nos xxi Augusti.
- S. Bernardi (de Alzira) monachi et martyris cum duabus sororibus memoria habetur hac die apud Ferrarium in Catalogo generali Sanctorum. Nos de iis tractabimus die proxime sequenti xxi Augusti.
- B. Bernardus Ptolomæus, institutor Congregationis Olivetanæ, Senis in Tuscia obiit hac die; sed annuam ejus memoriam cum Martyrologio Romano distulimus ad diem sequentem xxi Aug.
- Aquis in Provincia Phocensi natalis sancti Chelidonii episcopi, quem cæcigenum illum fuisse tradunt, quem Christus illuminavit. *Annuntiatio est Saussayi in Supplemento: sed mitto lectorem ad S. Codonium vel Sidonium de quo tractabitur die* xxiii Augusti.
- S. Veredemus eremita in Martyrologio universali Castellani annuntiatum hac die, tamquam Ucetia in Gallia honoratus. Saussayus illum die **xxi** in Supplemento Martyrologii sui Gallicani pag. 1160 refert, eumque distinguit a Veredemo episcopo Avenionensi, de quo ad diem xvii Junii egimus. Sed ipse Castellanus occasione S. Veredemi præsulis Avenionensis, in litteris suis Gallicis, mense Octobri anni 1706 ad Sollevium datis, nos monuit in hunc fere modum: Videmini die xvii Junii S. Veredemum episcopum Avenionensem distinguere a Veredemo anachoreta, qui die xxiii Augusti in ecclesia Uctiensi colitur. At D. Sanguin Canonicus Avenionensis mihi significavit, esse nnum eundemque, cujus quædam reliquiæ Uctiæ conservantur. Hoc si verum sit, die xx, vel **xxi**, aut **xxiii** Augusti verosimiliter ejus reliquiæ ab Uctiensibus receptæ fuerunt, et discipulus S. Ægidii, qui ei adscribitur, esset fabulosus, aut ætas S. Ægidii ad initium seculi octavi differenda esset. Nihilominus in novissimo Martyrologio Parisiensi uterque hic Sanctus distinguitur, et anachoreta circa medium sæculi sexti; episcopus autem anno 722 collocatur. Si sint solida istius distinctionis argumenta, quæ hactenus ignoramus, de S. Veredemo eremita agi poterit ad diem
- xxiii Aug.
- S. Archelai martyris Romæ meminit Ferrarius. Consule, quæ cum Martyrologio Romano dicuntur apud nos ad diem xxiii Augusti.
- S. Orontius M. hac die alicubi notatur. Vide quæ de synonymo martyre dicta sunt apud nos inter Prætermisos ad diem **xvi** Augusti. Poterit autem de illo agi die xxvi Augusti.
- SS. martyres Simplicius, Constantius et Victorinus in Marsis, sunt hac die in Novo Catalogo apud Ferrarium. Tu vide, quæ cum Martyrologio Romano, ac eodem Ferrario dicimus xxvi Augusti.
- S. Adelindis abbatissa, in Germania, signatur apud Castellannum in Martyrologio universali. Molanus in Additionibus ad summi Usuardum, nec non monastici Wion, Dorganius, Menardus, Bucelinus; quibus adde Arturum a Monasterio in sacro Gynæceo, Adelindem abbatissam memorant die **xxviii** hujus mensis; qua etiam die de illa agit Raderus in sua Bavaria sancta. His ductoribus præventibus, nos conabimur illi tribuere, quæ invenerimus, ad diem E
xxi Augusti.
- Sanctorum confessorum Amati, Romarici, et Adelfi celebritas annua innovata indicatur inter Auctaria Usuardi a vobis editi, ex codice Montis Sancti. De S. Amato presbytero et abbate in Monte Romarico in Gallia agit Martyrologium Romanum die **xxiii** Septembris; de S. Romarico abbate, die **viii** Decembris; Castellannus autem in suo Martyrologio universali signat S. Adelfium, Montis Romarici abbatem, die **xi** Septembris. In Romano *erstat*, Metis S. Adelfi episcopi et confessoris, die **xxix** Augusti. De illa porro celebritate fortasse occurrent plura diebus jam dictis **xxix** Aug., **xi** et **xiii** Septembris, ac viii Decemb.
- S. Stephani regis Hungarorum memoria tamquam natalis signatur in Martyrologio Romano die **xv** hujus mensis, ut dirimus ibi in Prætermisissis; in alia ejusdem Martyrologii impressione de eo agitur ad diem **xx** ejusdem mensis, uti etiam in aliis Fastis; nunc vero ex constitutione Innocentii PP. XI colitur potissimum die ii Septembris
- S. Richardis V. alicubi signatur hac die. Synonymam virginem ex Greveno dedimus inter Prætermisos ad diem **xix** hujus. S: autem hæc, quæ occurrit duobus hisce diebus, eadem sit cum S. Richarda augusta, locum habeat in Opere nostro ad diem xviii Septembris.
- Commemoratio sancti Malachiæ, episcopi et confessoris occurrit inter auctaria ad Usuardum a nobis editum. Inscrbitur Sanctus Martyrologio Romano iii Novembris.
- Translatio S. Gebetrudis *erstat* inter Auctaria Usuardi a nobis vulgati, ex codice Montis Sancti signata. Clarius eam exprimit voster Petrus Franciscus Chiffletius in litteris ad Bollandum Dola datis die **xvi** Novembris anno 1642, sic scribens: S. Gebetrudis, cœnobii Habendensis abbatissæ, translatio prima. Castellannus hanc Sanctam ponit pag. 785 inter Ahemeros; in indice autem die **vii** Novembris: quo etiam die obitus ejus notatur in dictis litteris. De illa itaque translatione poterit fieri mentio ad diem vii Novembris.
- S. Renatus **xii** Novembris, et **xx** Augusti notatur a Claudio Roberto in Gallia Christiana inter

A *ter episcopos Andegavenses octavo loco. Samaritani eundem ponunt quinto, et hæc addunt: Festum ejus tota diœcesis Andegavensis quotannis celebrat xii Novembris sub ritu duplici, atque inter Patronos ecclesiæ cathedralis . . recensetur. Ceterum animadvertendum, historiam miraculose ortus divi Renati, et Acta ab aliquibus in dubium revocari. Sed hæc ad veritatis trutinam librare non est hujus loci; erit ad diem, cui cultus ejus affigitur,*
xii Novembris.

Anna mater Samuëlis notatur hac die in *Mss. nostris, quæ e variis Martyrologiis collecta sunt.*

Habetur in Menais magnis excusis Græcorum die, quo cam remittimus, ix Decembris.
B. Hugonis monachi Tennebacensis, sive Portæcæli, Ordinis Cisterciensis, in diœcesi Constantiensi memoriam signatam invenio inter Sanctos, qui in nostris *Mss. occurrunt hac die, simul eum ejusdem viri Vita. Sed cum apud Chrysostomum Henriquez in Menologio Cisterciensi annuntietur die xxvii Decembris; uti et apud Buncelinum in Benedictino; examinari poterit, an de legitimo ejus cultu sufficienter constet, ad dictum diem* xxvii Decembris.

DE SANCTO SAMUELE PROPHETA

IN PALÆSTINA.

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

B

E

§ I. Scribendi ratio; Sanctus a Deo matris precibus impetratus; natales, nominis etymon, educatio, ministerium sacrum, prophetiæ, conjugium; an sacerdos.

AN. MUNDI
MDCMLXXIX.
ANTE CHRISTUM
MLXXI.
Quæ scribendi
modum hic te-
neamus.

Vir hic magnus, propheta ac judex seu gubernator populi Isiaëlitici, unus est et non infimus ex iis, quos e veteri Testamento de promptis Operi nostro inserimus, Majorum nostrorum exempla secuti, ita tamen ut circa ea, quæ ad diem 1 Maii occasione S. Jeremiæ, ac die 1 Julii occasione S. Aaronis, de servanda in veteribus antiqui Fœderis Sanctis brevitate sunt dicto, mediam hic simus inivitiam, ac vitaturi nimiam prolixitatem ac brevitatem; ne ex hac jejunitas, ut ita loquamur; ex illa vero supervacanea, et major, quam ad præsens institutum sit satis, digressio oriatur, ac moles nimium exerceat hujus nostræ historicæ collectionis. Quomobrem partim delibabimus præclarissima Viri gesta e sacris Litteris; partim illa inde petere lectorem jubebimus, aliis præterea scriptoribus, quos consulere possit, eidem assignatis. Nec methodus, qua usi sumus ad diem xx Julii in S. Elia, et ad diem xxi ejusdem mensis in S. Daniele, abhorret ab hac, qua nunc utemur, nisi quod hic operam daturi simus majori brevitati.

Samuel precibus sterilis matris a Deo impetratur.

2 S. Samuel e patre Elcana et Anna matre natus, et hujus obsecrationibus et lacrymis sterilitatem suam coram Heli sacerdote apud Dominum lugentis impetratus est. Rem gestam pluribus describunt sacra Littera lib. 1 Regum cap. 1; unde delibo ista: Fuit vir unus de Ramathaimophim, de monte Ephraim, et nomen ejus Elcana, filius Jeroham. Ephraeus: et habuit duas uxores, nomen uni Anna, et nomen secundæ Phenenna: fueruntque Phenennæ filii: Annæ autem non erant liberi. Dominus enim concluderat vulvam ejus. Affligebat quoque eam æmula ejus, et vehementer angebat, in tantum, ut exprobraret, quod Dominus conclusisset vulvam ejus. Porro illa flebat et non capiebat cibum. Surrexit autem Anna postquam comede-

rat et biberat in Silo. Et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi Domini, cum esset Anna amaro animo, oravit ad Dominum, flens largiter, et votum vovit, dicens: Domine exercituum, si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ . . dederisque servæ tuæ sexum virilem: dabo eum Domino omnibus diebus vitæ ejus, et novacula non ascendet super caput ejus. Factum est autem, cum illa multiplicaret preces coram Domino. . . Et . . post circulum dierum concepit Anna et peperit filium, vocavitque nomen ejus Samuel, eo quod a Domino postulasset eum.

3 Ad Sancti parentes quod attinet; mittimus lectorem ad interpretes Scripturæ sacræ, et ad Annales ecclesiasticos veteris Testamenti, a Sulliano nostro editos, tom. II ad annum mundi 2889 num. 1 et seqq., et ad annum mundi 2894 num. 1 et 2. Tomo autem III ad annum mundi 2900 num. 11 et seqq. explicat locum, quem modo citavimus, Scripturæ sacræ, eodemque anno conceptum putat S. Samuelem, et anno proxime sequente ineunte natum. R. P. D. Augustinus Calmet in Commentario, qui agit de tribus libris Regum, pag. 6 in tabula chronologica natales ejus affigit anno 2849. Nominis etymon ita superius e sacro textu indicatum vocavitque nomen ejus Samuel, eo quod a Domino postulasset eum, his verbis explanat Salianus ad annum mundi 2901 num. 1: Θεαιτητον εν τεις εἶποις, ait Josephus: consentiunt Septuaginta, Chaldæus et Theodoretus. Idque rectius est quam, ut quidam interpretari maluerunt, POSITUS A DEO, aut NOMEN EJUS A DEO. Deducitur enim a verbo, Saal, quod est postulare, sed vocabulo ita corrupto, ait Vatablus, ut sola prima littera remanserit; quoniam id nomen a muliere, non a viro docto impositum fuerit. Recte ille quidem, si lingua Hebræa ei jam tum a libris petenda fuis-

Natalium rem-
pus, nominis
etymon.
F

set,

A set, quæ tamen materna erat. *Calmetus pag. 2 aliquot litterarum elisionem ibi factam esse agnoscit euphoniæ gratiâ, addens, in rigore etymologico dici debere Saulmêel. At nunc de nostri Sancti educatione.*

Infans ablactatus adducitur ad domum Domini.

4 *Sacræ Paginæ loco citato hæc memorant: Ascendit autem vir ejus Eleana, et omnis domus ejus, ut immolaret Domino hostiam solemnem, et votum suum, et Anna non ascendit: dixit enim viro suo: Non vadam, donec ablactetur infans, et ducam eum, ut appareat ante conspectum Domini, et maneat ibi jugiter... Mansit ergo mulier, et lactavit filium suum, donec amoveret eum a lacte. Et adduxit eum secum, postquam ablactaverat... et adduxit eum ad dominum Domini in Silo. Puer autem erat adhuc infantulus: et immolaverunt vitulum, et obtulerunt puerum Heli. Et ait Anna... Ego sum illa mulier, quæ steti coram te hic orans Dominum. Pro puero isto oravi, et dedit mihi Dominus petitionem meam... Idcirco et ego comuodavi eum Domino, cunctis diebus quibus fuerit commodatus Domino... Et (*ibid. cap. 11*) abiit Eleana Ramatha in domum suam: puer autem erat minister in conspectu Domini ante faciem Heli sacerdotis. De lactato Samuele cum matris gaudio ac veneratione, scribit *Salianus ad annum mundi 2902 num. 1 et 2. Ad annum vero 2903 agitur de tempore ablactationis et oblationis Samuelis, ubi tam hæc quam illa innectitur isti anno, ætatis ejus tertio; verum hæc vel ibi vel alibi apud interpretes pluribus deducta legi possunt. Tomo IV Operum S. Joannis Chrysostomi, quæ Græco-Latine Lutetiæ Parisiorum non ita pridem recusa sunt, a pag. 721 habetur sermo 111 de Anna, deque Samuelis educatione.**

ibi egregie exponitur sacrum ministerium,

5 *Quam præclaris autem gratiæ ac naturæ dotibus tenellam suam ætatem ac initia ministerii sacri in domo Domini exegerit, videamus. Ad septimum Samuelis annum, quo infantie tempus expletur, non incongrue referre possumus iutia ministerii Samuelis: nihil enim in re seria satis commode ab hac teneriori ætate fieri potest; multo minus in sacro ministerio. Idque Scriptura ipsa innuit, quæ infantulum nominat eum oblatum est; deinceps autem cum ministerii ejus meminit, puerum vocat: uti observat *Salianus ad annum mundi 2907 num. 1. Nam puer erat adhuc infantulus etc. Puer autem erat minister in conspectu Domini, ante faciem Heli sacerdotis, sicut paullo ante diximus. Et eodem cap. 11 Regum lib. 1 §. 18: Samuel autem ministrabat ante faciem Domini, puer, accinctus ephod lineo. Et tunicam parvam faciebat ei mater sua, quam afferebat statutis diebus, ascendens cum viro suo, ut immolare hostiam solemnem. Et ibidem §. 21, Magnificatus est puer Samuel apud Dominum. Denique §. 26, Puer autem Samuel proficiebat atque crescebat, et placebat tam Domino quam hominibus. Deinde laudatus *Salianus, Quibus verbis, ait, pueri præclara indoles, et bona educatio, institutioque puerilis, et ejus occupatio significatur, egregio exemplo tenere ætatis mature Deo consecrandæ, autequam hujus vitæ sordibus inquinentur.***

ac ætatem suam tenellam.

6 *Quale autem esset tunc ejus ministerium, et cujusmodi mores ipsius, exponit ibidem *Salianus num. 2. Breve est illud S. Joannis Chrysostomi in sermone ante designato pag. 724: Quamquam enim ætas erat immatura, virtus tamen aderat matura: ascendentibusque in templum omnibus multæ religionis magister factus est. Nam illi dum**

inquirent discerentque modum natalium illius, abunde magnum solatium accipiebant spei, quæ est erga Deum. Neque quisquam viso puero tacitus descendebat; sed omnes glorificabant illum, a quo præter spem datus erat. Porro ephod, de quo supra, lineum erat amiculum superhumerale, quo levite et sacerdotes utebantur, quasi in signum clericatus, inquit *Salianus num. 4, ubi plura. Videri etiam potest scholion secundum ad annum 2903. An S. Samuel, et quo sensu sacerdos fuerit, dicitur inferius num. 2. Nos interim pergamus ad ejus vaticinia. Initium eorum in Annalibus supra citatis affigitur anno mundi 2913, ætatis 13 Samuelis. Ad iustum annum num. 1 et 2.*

7 *Miro autem modo Dominus communicare ei cepit donum prophetiæ. Puer autem Sannel (1 Regum cap. 11) ministrabat Domino coram Heli... Factum est ergo in die quadam, Heli jacebat in loco suo, et oculi ejus caligaverant, nec poterat videre. Lucerna Dei antequam extingueretur, Samuel dormiebat in templo Domini, ubi erat area Dei. Et vocavit Dominus Samuel. Qui respondens ait: Ecce ego. Et ecurrit ad Heli, et dixit: Ecce ego: vocasti enim me. Qui dixit: Non vocavi: revertere et dormi. Et abiit, et dormivit. Et adjecit Dominus rursum vocare Samuelem. Consurgensque Samuel abiit ad Heli et dixit: Ecce ego: quia vocasti me. Qui respondit: Non vocavi te, fili mi: revertere et dormi. Porro Samuel necdum sciebat Dominum, neque revelatus fuerat ei sermo Domini. Et adjecit Dominus, et vocavit adhuc Samuelem tertio. Qui consurgens abiit ad Heli, et ait: Ecce ego, quia vocasti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum. Et ait ad Samuelem: Vade et dormi, et si deinceps vocaverit te, dices: Loquere, Domine, quia audit servus tuus.*

8. Abiit ergo Samuel et dormivit in loco suo. Et venit Dominus, et stetit, et vocavit, sicut vocaverat secundo, Samuel, Sannel. Et ait Samuel: Loquere Domine, quia audit servus tuus. Et dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego feci verbum in Israel, quod quicumque audierit, tinnient ambæ aures ejus. In die illa suscitabo adversum Heli omnia quæ locutus sum super domum ejus: incipiam et complebo. Prædixi enim ei, quod judicaturus essem domum ejus in æternum, propter iniquitatem, eo quod noverat indigne agere filios suos, et non corripuerit eos... Dormivit autem Samuel usque mane, aperuitque ostia domus Domini. Et Samuel timebat indicare visivam Heli... Indicavit itaque ei Samuel universos sermones... Crevit autem Samuel, et Dominus erat cum eo, et non cecidit ex omnibus verbis ejus in terram. Et cognovit universus Israel a Dan usque Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset Domini. *Miremur hic intr alia egregiam Samuelis obedientiam, de qua *Salianus ad annum 2913 num. 9, Promptitudo, ait, adolescentuli eo laude dignior, quo illa ætas somni profundioris est, ejusque amantior; nocte nihilominus intempesta, nihil sibi in tenebris metuens, sæpius vocatus, semper prompte surrexit, quamvis sæpius spe sua frustratus, et iverit, imo ecurrit ad Dominum, et quasi parentem suum Heli. Plura in locum Scripturæ sacræ modo productum interpretes. At de aliis Viri sancti vaticinis dicendum etiam est, quo nos ducunt verba mox citata: Crevit autem Samuel etc.**

9 *Sæpe allegatus Annalium veteris Testamenti auctor*

AUCTORE
J. P.

Prophetia

E

Sanctus

F

AUCTORE
J. P.

ouctor ad annum mundi 2926 num. 1 hæc memorat: Est hic annus sabbaticus ordine quadragésimus nonus, quo tempore Samuel propheta sextum supra vigesimum agebat annum, demonstrabatque in dies majora virtutis ac divinæ sapientiæ incrementa; ut vere de eo illud usurpari posset: « Crevit autem Samuel, et Dominus erat » cum eo » præ cæteris videlicet Israëlitis, qui prophetiæ dono carebant: cum iis enim peculiariter esse dicitur, quos singulari aliquo privilegio afficit, ut Isaacum divitiis, Josephum rerum gerendarum prudentia, Gedeonem fortitudine, Samuelem prophetia: idque ea verba confirmant: « Et non cecidit ex omnibus verbis » ejus in terram. » Quod non solum ad prophetiam contra Heli enuntiatam pertinet; sed plerasque alias particulares, quæ in scripta relatæ non fuerunt, nisi in genere, ut habetur *ψ. 21*, qua de re paullo post. *Hæc ille. In scholio autem ad prædictum annum*, Quod, inquit, verba Samuelis dicuntur NON CECIDISSE IN TERRAM, id est, non irrita fuisse aut periisse, metaphoram habent a rebus liquidis, ut ait Vatablus, quæ si effundentur in terram, pereunt. Sic Latine verba

B in ventos effundere dicimus, quam phrasin Hebræi quoque sæpe usurpant. *Deinde exempla designat.*

mirifice excolunt:

10 *Ad annum vero 2933 num. 2 et 3 Samuellem vaticiniis eorum exhibet sic scribens*: Hoc porro tempore magnis apud universum populum incrementis gloria Samuelis augebatur. Nam divinitus ei multa præmonstrabantur, quæ cum Dei jussu populo enuntiasset, et eventis ipsis Dominus, qui simul illi aditum ad totius reipublicæ gubernacula muniebat, confirmasset, merito eum totus Israël reverebatur. Cum præsertim ad hanc Dei gratiam vitæ integritas moresque inculpati accederent. « Et cognovit, inquit Scriptura (1 *Reg. in ψ. 20*) universus Israël a Dan » usque Bersabee quod fidelis Samuel propheta esset » Domini. » Cognitum est omnibus Israelitis, ab oppido Dan, quod situm erat prope Libanum ad fontes Jordanis, et septentrionalem plagam regionis ipsorum, usque ad Bersabee, urbem ad austrum positam, in extremo tribus Simeonis, Samuelem verum esse ac fidelem Domini prophetam. *Jam vero non paucis eum inclaruisse prædictionibus, ibidem probatur num. 3 ex illis sacræ Scripturæ verbis* 1 *Regum in ψ. 21*. « Et ad » didit Dominus ut appareret in Silo, quoniam revelatus fuerat Dominus Samueli in Silo. » Perrexit nimirum Dominus sæpius in Silo Samueli apparere, quoniam ibi primum cœperat se illi communicare, aut, ut in Hebræo est, conspicendum præbere. Non de una sola superveniente visione dicitur, ait Caiet., sed summarie multiplicatæ apparitiones divinæ factæ in Silo scribuntur: et dicitur in Silo, ad differentiam aliarum visionum, quas habuit Samuel quando recessit a Silo. Consentit Abulensis, additque hujusmodi oracula non fuisse in sacros relatæ codices, quod vel ad Samuelis exaltationem, vel depressionem domus Heli, quæ hoc loco maxime agitur, nihil admodum pertinerent.

Conjugum. An fuerit sacerdos.

11 *His continuo orationis ductu simul conjunctis de gratia ac spiritu prophetiæ S. Samuelis, de conjugio ejus breviter hæc superaddo. Idem allegatus veteris Testamenti Annalista ad annum mundi 2926 num. 1 præmiserat hæc ad nostrum propositum*: Cæterum sub hoc tempore existimamus duetam a Samuele uxorem, brevique ex ea Joelem primogenitum suum suscepisse,

neque ita multo post Abiam. Id ut maturius faciamus, injecta pene manu cogit nos judicis officium, eis a Samuele parente commissum, et aliquamdiu administratum, antequam rex peteretur ab Israëlitis, ut ex cap. 8 libri hujus *Regum* aperte constat. *Idem auctor ad annum mundi 2940 num. 4 et sequentibus, relatæ Samuelis ad principatum capocitate, Heli sacerdoti cum suffectum exhibet. Hinc moveri potest quæstio, an et ipse Samuel pontifex fuerit vel sacerdos; quam rem idem Annalista, SS. Augustino et Gregorio aliisque, qui hoc volunt et quos citat, relictis, ita decidit*: Nihilominus Samuelem non fuisse sacerdotem, ex eo certissimum est, quod in lege Moisaica ea dignitas uni familiæ Aaronicæ alligata erat, ad quam minime dubium est, Samuelem non pertinere. *Cujus rei ibidem probationem affert. Calmetus in Commentario od libri primi Regum caput xxv de hoc argumento disserit; propositis autem pro sacerdotio rationibus variis, affirmat contrariam opinionem videri hodieum esse communioem, nec probationibus, nec auctoritate fultam minus quam illam, de qua egerat. Id quod pluribus ibidem deducit.*

E

§ II. S. Samuel quando judex; exhortatio; victoria per illum obtenta; exercitium judicii, locus habitationis; filii ab eo judices constituti; rex Saul; piæ congregationes.

Anni vigesimi commorationis Arcae in Cariathiarim sit peculiaris in Scriptura mentio in cap. 7 primi *Regum*. « Et factum est (inquit) » ex qua die mansit Arca Domini in Cariathiarim, » multiplicati sunt dies: erat quippe jam annus vigesimus. » *Ita Sallianus ad annum mundi 2960, ante Christum vero 1039. Verum an hoc primum anno S. Samuel cepit esse judex Reipublicæ Israëlitiæ? Cum autem, ait, hunc annum Samuelis vigesimum primum statuerimus, nec anarchiam in republica Hebræorum invehendam duxerimus; videtur tamen Serario in eap. 7. 1 Regum verisimilius ex textu, Samuelem post istos annos viginti ad judicandum accessisse, concionem capitis hujus habuisse, ita ut princeps esse cœperit anno ætatis 33. Verum hæc chronologia stare non potest. Quomodo enim anno ætatis 33 Samuel cœperit esse judex, et judicavit eum Saule 40 annis ante regnum Davidis; cum ad regnum Davidis 20 anni nec plures supersint? Quomodo enim Saul post biennium regnavit, potuit Samuel scuisse, et filios populi judices constituere, ut habetur cap. 8 sequenti, si nunc trium et triginta annorum fuit? Qua probabilitate viginti anni difficillimis Reipublicæ Hebræorum temporibus sine summo magistratu relinquunt? Vera itaque et communis est sententia Lyrani, Abulensis, Genebrardi, Samuelem statim a morte Heli factum esse in Hebræorum Republica judicem; in eo munere primum jam ac vigesimum annum esse versatum; egisse autem nunc ætatis annum sexagesimum, filiosque habuisse fere quadragenarios.*

Quo ætatis anno cœperit esse judex:

F

exhortatio ejus
quibus in locis,

13 Exhortationem ejus ad populum ita describit Textus sacer lib. 1 Regum cap. vii § 3: Ait autem Samuel ad universam domum Israël, dicens: Si in toto corde vestro revertimini ad Dominum, auerte deos alienos de medio vestri, Baalim et Astaroth: et præparate corda vestra Domino, et servite ei soli, et eruet vos de manu Philistiim. Interitur hæc dictio in Annalibus ecclesiasticis veteris Testamenti anno, quem dicebam, mundi 2960, et ibidem num. 7 eorundem auctor, Quotiam, ait, non memoratur in textu sacro, neque apud Josephum, ubi hæc a Samuele dicta fuerint Israelitis, recte intelligere possumus cum Lyrano et Abuleusi, hanc fuisse quasi materiam exhortationum et concionum ipsius ad populum in singulis urbibus, quas concionabundus singulis annis obibat, ut significatur inferius, in fine nimirum ejusdem capituli 7. Quisnam vero parnesios, qua de hic agitur, fructus? Abstulerunt ergo filii Israel Baalim et Astaroth, et servierunt Domino soli. Populum igitur ita dispositum ad serviendum soli Deo Propheta sanctus accivit in Masphath ad publicam utique idololatricæ detestationem ac penitentiam delictorum, reconciliationem, que cum Deo. Dixit enim Samuel, ibidem §. 5, Congregate universum Israël in Masphath, ut orem pro vobis Dominum. Et convenerunt in Masphath: hauseruntque aquam, et effuderunt in conspectu Domini, et jejunaverunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccavimus Domino. Judicavitque Samuel filios Israël in Masphath.

et quo fructu
habitu:

14 Adrichomius inter loca tribus Benjamin, quæ illustrat, pag. 18 Maspha, ait, quæ et Masphar et Masepha et Mesphe, civitas in monte conspicua; et quoniam alibi in Juda, alibi in Benjamin ponitur, fortassis videatur in confinio utriusque tribus poneada. Erat ibi olim area Testamenti, eoque conveniebat ad orationem populus Israël: nam et Samuelis erat ibi iudicii locus. De Masphath gemina agit Salius loco supra citato num. 8; deinde autem a num. 10 de penitentia Hebræorum, effusione aquæ, quæ tamen non fuerit sacrificium, ac iudicio Samuelis; cujus vota ac preces valde gratiosa apud Deum fuisse, ac populo Israël perquam salutifera, nunc videbimus.

victoria de Philistinis relatæ:
munus iudicis
exercitum variis locis; ejus habitatio

15 Libro 1 Regum cap. vii §. 7 et seqq. narratur ista: Et audierunt Philistiim quod congregati essent filii Israël in Masphath, et ascenderunt satrapæ Philistinorum ad Israël. Quod cum audissent filii Israël, timuerunt a facie Philistinorum. Dixeruntque ad Samuelem: Ne cesses pro nobis clamare ad Dominum Deum nostrum, ut salvet nos de manu Philistinorum. Tulit autem Samuel agnum lactentem unum, et obtulit illum holocaustum integrum Domino: et clamavit Samuel ad Dominum pro Israël, et exaudivit eum Dominus. Factum est autem, cum Samuel offerret holocaustum, Philistiim iniere prælium contra Israël: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa super Philistiim, et exterruit eos, et cæsi sunt a facie Israël. Egressique viri Israël de Masphath, persecuti sunt Philisthæos, et percusserant eos usque ad locum qui erat subter Bethchar. Tulit autem Samuel lapidem unum, et posuit eum inter Masphath et inter Sen: et vocavit nomen loci illius, Lapis adjutorii. Dixitque: Hucusque auxiliatus est nobis Dominus. Et humiliati sunt Philistiim, nec apposuerunt ultra ut venirent in terminos Israël. Facta est itaque manus Domini super Philisthæos cunctis diebus Sa-

Augusti Tomus IV.

muclis. Et reddite sunt urbes, quas tulerant Philistiim ab Israël, Israël, ab Accarou usque Gelb, et terminos suos: liberavitque Israël de manu Philistinorum, eratque pax inter Israël et Amorrhæum. Ibidem autem §. 15 et sequentibus subditur notitia de exercitio a S. Samuele iudicis munere, et ipsius habitatione, his verbis: Judicabat quoque Samuel Israël cunctis diebus vitæ suæ: et ibat per singulos annos circueus Bethel et Galgala et Masphath, et iudicabat Israël in supradictis locis. Revertebaturque in Ramatha: ibi enim erat domus ejus, et ibi iudicabat Israël. Edificavit etiam ibi altare Domino. Qui harum rerum elucidationem desiderat, potest convenire interpretes.

16 Filios Samuelis iudices a patre esse constitutos, ita memorat Scriptura sacra lib. 1 Regum cap. viii: Factum est autem, cum senisset Samuel, posuit filios suos iudices Israël. Fuitque nomen filii ejus primogeniti Joël, et nomen secundi Abia, iudicum in Bersabee. Rem gestam interit Salius anno mundi, quem supra signavi, 2960, ante Christum 1093; ad quem annum num. 28 hæc insuper observat: Agebat autem ætatis annum sexagesimum, utpote natus anno primo seculi E hujus. Neque vero potest ultra differri isthæc institutio: cum enim ex eorum mala gubernatione populus occasionem acceperit petendi regem; oportet ut populus aliquanto tempore expertus fuerit eorum avaritiam et injustitiam, ut querela probabilis et legitima videretur. Id ergo hoc et sequenti anno experiri potuerunt. Tertio autem anno eorum gubernationis perlati, venerunt ad Samuelem, et regem petierunt, ut ibi dicitur. Ne autem citius illos iudices Israelis a patre constitutos dicamus, tum ordo narrandi Scripturæ, quem nulla necessitas mutare cogit, persuadet; cum ætas Samuelis, enjus sublevandæ gratia onus gubernationis in juniores filios ex parte derivatum est. Id autem hoc minus probabile erit, quo unius ætate profectionem dixerimus fuisse Samuelem, cum partem administrationis suæ cum filiis communicavit. In tabulo chronologica apud Calmetum ante designatum offigitur præsens factum anno mundi 2908.

17 De filiorum vero S. Samuelis declinatione a via recta, et rege eis ideo substituto, narratur hæc eodem cap. viii: Et non ambulaverunt filii illius in viis ejus, sed declinaverunt post avaritiam, acceperuntque munera, et perverterunt iudicium. Congregati ergo universi majores natu Israel venerunt ad Samuelem in Ramatha. Dixeruntque ei: Ecce tu senisti, et filii tui non ambulant in viis tuis: constitue nobis regem, ut iudicet nos, sicut et universæ habent nationes. Displicuit sermo in oculis Samuelis eo quod dixissent: Da nobis regem ut iudicet nos. Et oravit Samuel ad Dominum. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi in omnibus quæ loquuntur tibi. Non enim te abjecerunt, sed me, ne regnem super eos. Nunc ergo vocem eorum audi: verumtamen contestare eos, et prædicare eis jus regis, qui regnabit super eos. Paret Domino Propheta: jus regis, et incommoda inde populo eventura prænuntiat; sed ab eo non auditur, sicut pluribus narratur in citato capite viii, ubi hæc adduntur: Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, et constitue super eos regem. Et ait Samuel ad viros Israel: Vadat unusquisque in civitatem suam. Annales veteris Testamenti identidem allegati prævaricationem filiorum Samuelis affigunt anno mundi 2961, ante Christum

AUCTOR
J. P.

Pro filius ipsius
munus iudicis
male administrantibus.

rogatur rex:

F

ACTORE
J. P.

1092; quæ autem Deum inter ac Samuelem et populum in petitione regis sunt acta, anno proxime sequenti 2962. Commentationes vel ibi vel alibi apud interpretes Scripturæ sacræ in hunc locum consuli possunt.

ad quod officium m. ro modo

18 Miro autem modo seu, ut ita dicam, ludo divinæ providentiæ Saul ad Samuelem digressus est, ut ab eodem ungeretur rex Israël. Rem gestam contraho brevitatis gratia e Textu sacro lib. 1 Regum cap. ix et x: Erat vir de Benjamin nomine Cis... Et erat ei filius vocabulo Saul... Perierant autem asinæ Cis patris Saul. Et dixit Cis ad Saul filium suum: Tolle tecum unum de pueris, et quære asinas... Cum autem venissent in terram Suph, dixit Saul ad puerum... Veni et revertamur, ne forte dimiserit pater meus asinas, et sollicitus sit pro nobis. Qui ait ei: Ecce vir Dei est in civitate hac, vir nobilis: omne quod loquitur, sine ambiguitate venit. Nunc ergo camus illuc, si forte indicet nobis de via nostra, propter quam venimus. Dixitque Saul ad puerum suum: Ecce ibimus... (Olim in Israël sic loquebatur unusquisque vadens consulere Deum: Venite, camus ad Videntem; qui enim propheta dicitur hodie, B vocabatur olim Videns)... Et ierunt in civitatem, in qua erat vir Dei... Cumque illi ambularent in medio urbis, apparuit Samuel egrediens obviam eis, ut ascenderet in excelsum. Dominus autem revelaverat auriculam Samuelis ante unum diem quam veniret Saul, dicens: Hac ipsa hora, quæ nunc est, cras mittam virum ad te de terra Benjamin, et unges eum ducem super populum meum Israel...

n. Deo designatur, et a Samuele ad illud inauguratur.

19 Cumque aspexisset Samuel Saulem, Dominus dixit ei: Ecce vir, quem dixeram tibi... Accessit autem Saul ad Samuelem in medio portæ, et ait: Indica, oro, mihi, ubi est domus Videntis. Et respondit Samuel Sauli, dicens: Ego sum Videns. Ascende ante me in excelsum, ut comedatis mecum hodie, et dimittam te mane, et omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo tibi. Et de asinis, quas nudius tertius perdidisti, ne sollicitus sis, quia inventæ sunt... Et comedit Saul cum Samuele in die illa... Cumque mane surrexissent, et jam elucesceret, vocavit Samuel Saulem in solario, dicens: Surge, et dimittam te... Cumque descenderent in extrema parte civitatis, Samuel dixit ad Saul: Dic puero ut antecedit nos et transeat; tu autem subsiste paulisper, ut indicem tibi verbum Domini. Tulit autem Samuel leuculam olei, et effudit super caput ejus, et deosculatus est eum, et ait: Ecce, unxit te Dominus super hereditatem suam in principem, et liberabis populum suum de manibus inimicorum ejus, qui in circuitu ejus sunt. Signa vero, quibus Propheta confirmavit ejus electionem, habentur cap. x citato.

Certus p. ab eo instituti:

20 Occasione autem eorum, quæ ibi Sauli a Samuele dicuntur § 5, Et cum ingressus fueris ibi urbem (Gabaath), obvium habebis gregem prophetarum, descendendum de excelso; id est, loco orationis et sacrificiorum in eadem urbe: qualia multa tum reperiebantur, in Bethel, in Cariathiarim, in Ramatha, in Gabaa Benjamin etc., sicut observat Salianus ad dictum annum mundi 2962 num. 100; religiosos conventus a Samuele institutos fuisse refert ibidem num. 101 his verbis: Scribunt aliqui, in quibus Comestor et Lyanus, hujusmodi religiosorum hominum (de quibus proxime egerat) conventus Dei laudibus decantandis destinatos, a Samuele fuisse institutos. Et res magnam habet probabilitatem,

nec apparet oculos in hæc tempora circumferenti, D cui potius inventum id tribui possit, quam illi, qui a teneris templo innutritus, et spiritu Dei plenus, non exiguam vitæ suæ partem in Dei laudibus ponebat. Et cum plurimum sanctitatis opinione, et prophetiæ laude clareret levita genere, voto Nazareus, privilegio sacerdos, dignitate iudex, Deo consecratus antequam natus; minime dubium est, eum multos habuisse ejusdem vitæ approbatores ac sectatores, qui in ejus se disciplinam darent, quosque ipse postea in varia loca distribueret, qui populis Dei venerationem et amorem, cum religiosi cantus delectatione, instillarent. Hæc ergo hisce temporibus inchoata, magna, Davide et Salomone rerum potentibus, incrementa ceperunt, ut suis diceretur locis.

21 At nunc, quæ gessit Samuel circa regem Saulem, prosequamur cum Scriptura ibidem a

acta occasione regis Saul.

§. 17: Et convocavit Samuel populum ad Domium in Maspha, et ait ad filios Israël: Hæc dicit Dominus Deus Israël: Ego eduxi Israël de Ægypto... Vos autem hodie projecistis Deum vestrum, qui solus salvavit vos de universis malis, et tribulationibus vestris, et dixistis: Nequaquam: sed regem constitue super nos. Nunc ergo state coram Domino per tribus vestras et per familias. Et applicuit Samuel omnes tribus Israël, et cecidit sors tribus Benjamin. Et applicuit tribum Benjamin et cognationes ejus, et cecidit cognatio Metri, et pervenit usque ad Saul filium Cis. Quæsierunt ergo eum, et non est inventus. Et consuluerunt post hæc Dominum, utrumnam venturus esset illuc. Responditque Dominus: Ecce absconditus est domi. Cucurrerunt itaque et tulerunt eum inde, stetitque in medio populi... Et ait Samuel ad omnem populum: Certe videtis quem elegit Dominus... Et clamavit omnis populus, et ait: Vival rex. Locutus est autem Samuel ad populum legem regni, et scripsit in libro, et reposuit coram Domino: et dimisit Samuel omnem populum, singulos in domum suam. Annates citati ad annum 2963 num. 1 agunt de illis comitiis; de aliis vero, quibus Saulis regnum est instauratum in Galgala, sic loquitur Textus sacer cap. xi: Dixit autem Samuel ad populum: Venite, et camus in Galgala, et innovemus ibi regnum. Et perrexit omnis populus in Galgala, et fecerunt ibi regem Saul coram Domino in Galgala. Hæc ibi de comitiis populi Israël: recensendis autem ad ea commentationibus me non interpono, ne hic Commentarius plus æquo excreseat, et ne agam partes interpretis sacræ Scripturæ potius, quam historici collectoris. Audiamus ergo jam, quidnam fecerit noster sanctus Vates in comitiis, quæ in Galgalis habita sunt.

§ III. Innocentia vitæ, reprehensio populi miraculo confirmata; acta circa Saulem; mors, sepultura, planetus elogium.

Libro 1 Regum cap. xii §. 1 et seqq. ista memorant divina Eloquia: Dixit autem Samuel ad universum Israël: Ecce audivi vocem vestram juxta omnia quæ locuti estis ad me, et constitui super vos regem. Et nunc rex graditur ante

Nihil habet Israël, de quo Samuelem accuset; qui dum hunc reprehendit,

ante

A ante vos. Ego autem senui et incanui: perro filii mei vobiscum sunt. Itaque conversatus coram vobis ab adolescentia mea usque ad hanc diem, ecce praeesto sum. Loquimini de me coram Domino, et coram Christo ejus, utrum bovem cujusquam tulerim aut asinum: si quempiam calumniatus sum, si oppressi aliquem, si de manu cujusquam munus accepi: et conlemnans illud hodie, restituamque vobis. Et dixerunt: Non es calumniatus nos, neque oppressisti, neque tulisti de manu alicujus quippiam. Dixitque ad eos: Testis est Dominus adversum vos, et testis Christus ejus in die hac, quia non inveneritis in manu mea quippiam. Et dixerunt: Testis. *Habemus hic testimonium, confirmatum iuramento per Deum ac regem, de innocentia vitæ ac virtute Samuelis extra omnem reprehensionem posita. Postea ibidem §. 6 et sequentibus arguit Israëllem de ingrati animi collata erga Dominum, ejus beneficia in eum collata recenset. Ad hæc, hortatur ut Domino serviat.*

miraculum

B 23 Denique Vir sanctus dicta sua prodigio confirmat, dicens: Sed et nunc state, et videte rem istam grandem, quam facturus est Dominus in conspectu vestro. Numquid non messis tritici est hodie? Invocabo Dominum, et dabit voces et pluvias, et scietis et videbitis, quia grande malum feceritis vobis in conspectu Domini, petentes super vos regem. Et clamavit Samuel ad Dominum, et dedit Dominus voces et pluvias in illa die. Et timuit omnis populus nimis Dominum et Samuelem, et dixit universus populus ad Samuelem: Ora pro servis tuis ad Dominum Deum tuum, ut non moriamur. Addidimus enim universis peccatis nostris malum, ut peteremus nobis regem.

patrat.

24 Brevis observatio videtur hic esse opportuna ad declarandam hujus prodigii magnitudinem. Si miraculum hoc fuit, ut revera fuit, inquit Salianus ad annum mundi 2963 num. 72, utpote divinitus impetratum, et datum in signum a Deo toti populo, oportuit ut ratione temporis, quo hæc tonitrua et pluviae contigerunt, naturæ viribus fieri non possent, licet alioqui pluviae et tonitrua naturæ vim non superent. Oportuit quoque, ut minime dubium et controversum esset miraculum, aërem tum plane sudum fuisse ac serenum, nullasque pluvias tempore triticæ messis solere contingere. In quod Hebræi quidam apud Vatablum asserunt, imo a xvii Martii usque ad mensem Octobrem negant pluere. *Prophetiæ Amos eap. iv §. 7 hæc dicuntur: Ego quoque prohibui a vobis imbrem, cum adhuc tres menses superessent usque ad messem. S. Hieronymus hic, Numquam, ait, in fine mensis Junii sive in mense Julio, in his provinciis (de omnibus regionibus Orientis sermo est) maximeque in Judæa pluvias vidimus. Denique in Regum libris pro signo magno atque portento diebus ætatis et messis orante Samuele pluviae concitatae sunt.*

Brevis perstringuntur nonnulla.

C 25 Jam vero ad libri Regum caput xiii progrediamur, ubi inveniemus alia, quæ ad S. Samuelem spectant. Ea autem huc transcripsisse in compendio sufficit. *Ibidem itaque invenies victos a Saule Philisthæo maximo apparatu adversus Israëllem armari; territos Hebræos in antris latitare; Saulem vero, quia non expectato Samuelis adventu obtulit holocaustum, reprobari a Domino etc. Et hæc quidem de Saulis reprobatione ita ibi describuntur: Hebræi autem transierunt Jordanem in terram Gad et Galaad. Cumque ad-*

huc esset Saul in Galgala, universus populus perterritus est, qui sequebatur eum. Et expectavit septem diebus juxta placitum Samuelis, et non venit Samuel in Galgala, dilapsusque est populus ab eo. Ait ergo Saul: Afferte mihi holocaustum, et pacifica. Et obtulit holocaustum. Cumque complisset offerens holocaustum, ecce Samuel veniebat. Et egressus est Saul obviam ei, ut saluaret eum. Locutusque est ad eum Samuel: Quid fecisti? Respondit Saul: Quia vidi quod populus dilaberetur a me, et tu non veneras juxta placitos dies, porro Philisthiim congregati fuerant in Machmas, dixi: Nunc descendent Philisthiim ad me in Galgala, et faciem Domini non placavi. Necessitate compulsus obtuli holocaustum. Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata Domini Dei tui, quæ præcepit tibi etc.

AUCTORE J. P.

26 *Inter alia, quæ sanctissimo nostro Vati revelata sunt a Domino, fuit peccatum Saulis in præda Amalecitana. Res gesta describitur lib. 1 Regum eap. xv. Hæc autem ejus est summa. Postquam Saul fuisset, missus a Domino ad funditus delendos Amalecitas, reservassetque Agag eorum regem ac multam prædam, a Samuele arguitur inobediens, a regno rejicitur, et reprobatus ab eo lugetur. De his Salianus ad annum mundi 2968, anno ante Christum 1085, aliique Scripturæ interpretes. Anno autem proxime sequenti agit idem scriptor de luctu Samuelis super Saule, ac unctione Davidis in regem (Adeat lector librum 1 Regum cap. xxvi.) De eodem vero rege infestas sibi Saulis manus fugiente, et ad Samuelem in Ramatha digresso, amborumque inde discessu in Naioth, cap. xix, et Salianus ad annum mundi 2973. His ita hætenus summam expositis, quæ magnus ille Propheta fecit tempore vitæ suæ, restat, ut de ejus morte, aliisque rebus eandem subsequens loquamur.*

quæ est Propheta circa Saulem.

27 *Textus sacre 1 Regum cap. xxv §. 1 habet ista: Mortuus est autem Samuel et congregatus est universus Israël, et planxerunt eum, et sepelierunt eum in domo sua in Ramatha. De anno mortis ac ætatis ejus non est mihi animus operosam disputationem texere. Calmetus ad caput citatum innectit Samuelis mortem anno mundi 2947, anno ante Christum 1057, anno autem ætatis circiter nonagesimo octavo. Salianus vero illam illigat anno mundi 2977, anno ante Christum 1076; et ibidem num. 3 hanc annorum Samuelis rationem signat: Contigit hæc mors juxta chronologiam, quam initio magistratus Hebræi constabilivimus, anno ætatis 77, initio magistratus 38, quem iniit annos natus 39. Labbeus in Compendio chronologico historiæ sacre et profane tomo 1 eundem annum mundi 2977, ante Christum vero 1077, morti ejus assignat, ætati autem annos 77 tribuit. Duobus ante Saulem annis e vita excessisse, ibidem dicitur secundum Josephum et Clementem Alexandrinum. Plura de hoc biennio observat Salianus ad annum, quem paulo ante ex ipso citabam, num. 1 et 2. In scholiis autem quæ post eundem istum annum ponuntur, Hebræorum refutatur sententia, qui volunt Samuelem vita functum mensibus quatuor ante Saulis obitum, prout ibidem invenies: hæc enim, quæ de ratione chronologica apud alios legenda assignavi, ad præsens institutum sufficiunt. Ratio temporis, quam initio hujus Commentarii præfeci, est Saliani, in ejusque supplicatione ibi a me posita.*

Mortis tempus

28 *Ad mortis causam quod spectat; Salianus*

nus

AUCTORE
J. P.
ac causa;
sepulturæ

nus mox allegatus Apparel, inquit ibidem num. 4, mortuum sanctissimum Senem, mœrore inagis animi quam annorum pondere degravatum, et pertæsum præsentis rerum status, nec parum perturbatæ Reip. in ejus capite vehementer ægro- tante, a Deo petiisse, ut auferret animam suam. Deinde hoc argumentum pluribus prosequitur lau- datus auctor; qui ibidem num. 7 de sepultura ac funere subdit ista: Cum autem Scriptura dicit se- pultum IN DOMO SUA IN RAMATHA, intelligit sepultum in proprio et domestico majorum suo- rum sepulchro, ut ait Sa. Intelligendum tamen est in spelunca aliqua plura fuisse sepulchra sive conditoria propriis distincta notis. et in eorum aliquo Samnelem sepultum. Alioqui quomodo ejus reliquiæ secerni ab aliis, et transferri potuis- sent? Quod mox ab Arcadio imperatore factum fuisse dicemus. Legimus autem in Itinerario Ben- jamin, quod Arias Montanus Latinum fecit, cor- pus Samuelis in Ramatha in synagoga custoditum fuisse, inde autem à Christianis translatum in Si- lo, magnumque illi templum excitatum, posi- tumque Prophetæ sepulchrum, oppido autem datum nomen S. Samuel de Silo. Hæc ibi. (Sed B Rabbini Benjamin dictum improbat Quaresmius Operis inferius num. 36 citandi cap. v pag. 727.) Significat quoque Scriptura singularem funeris hu- jus celebritatem, qualem in funere Mosis, Aa- ronis, Josue, aliorumque id genus heroum legimus. Neque admodum dubitaverim, regem ipsum funus honorare voluisse, vel ut ne ingratus adversus illum videretur, a quo valde olim di- lectus fuerat, et in regium thronum subvectus, vel ut toti populo gratificaretur, cui Samuel fuerat acceptissimus; idque Lyranus affirmat in cap. xxviii lib. 1 Reg. in illa verba: « Et intellexit Saul » etc. Crediderim etiam neque planctus per 30 dies, nec lamenta funebria defuisse, qualia Moysi et Aaroni præstita legimus. (Vide Numerorum cap. xx in fine, et Deuteronomii cap. xxxiv § 8). Jose- phus enim ait populum in longum tempus hictum prorogasse. Post hæc pergit idem Annalium condi- tor num. 8:

tu tus populi
Israëlis.

29 CONGREGATUS quoque dicitur UNIVER- SUS ISRAEL, vel aliquibus publico nomine de singulis urbibus in Ramatha venientibus, vel plu- ribus in locis magistratu ei justa persolvente. Ita- que luxisse populum ait Josephus, non quasi in publico funere, sed quasi ad unumquemque prop- rie hæc orbitas pertineret. Decebat quippe uni- versum Israëlem illius decorare funus, qui uni- versæ vitæ suæ partes a prima infantia ad ultimam senectutem in totius populi salute vel precibus procuranda apud Deum, vel sapientissima inte- gerrimaque gubernatione promovenda posuisset. Hanc materiam per varias deinde hominum clas- ses deducit. Legi etiam possunt quæ ibidem habet num. 10 et sequentibus, ostendens Samuellem fuisse Christi figuram ante ortum, in ortu, in vitæ progressu, in fundatione collegiorum prophe- ticorum, in prophetia, in sacerdotio extra ordi- nem, in reconciliatione populi, in prodigiis, victoria de Philisthis, filiorum malitia, fletu pro Saule, unctione regum, Dei in ipsum amore. Atque hæc quidem singularem conciliant æsti- mationem Viri hujus sancti, tot nempe ac tantis gratiarum ornamentis a munificentissima Dei ma- nu in illum congestis, ut typum representarit Domini nostri Jesu Christi, qui est Sanctus San- ctorum. At de Samuelis sanctimonia, publicis tum in Ecclesia Latina tum in Græca honoribus con- decorata, dicitur inferius. Nunc interea tem-

poris promamus nonnulla elogia, quibus a Spi- D ritu sancto varix ejus illustrantur dotes.

30 Propheta regius psalmo 98 §. 6 et 7 an- elogia.
numerans eum Moysi et Aaroni indicat magni apud Deum valoris fuisse intercessionem ipsius. Sic enim dicit: Moyses et Aaron in sacerdotibus ejus, et Samuel inter eos, qui invocant nomen ejus. Invocabant Dominum, et ipse exaudiebat eos etc. Jeremias cap. xv §. 1 inter potentissi- mos apud Deum patronos eum ponit, quando si- gnificat, ne vel ipsis quidem illius precibus flecten- dum Dominum: sic enim Propheta loquitur: Et dixit Dominus ad me: Si steterit Moyses et Sa- muel coram me, non est anima mea ad populum istum. Ejice illos a facie mea et egrediantur etc. Longius est elogium ac prorsus singulare, quod S. Samueli datur Ecclesiastici cap. xlvi §. 16: Dilectus a Domino Deo suo Samuel propheta Domini, renovavit imperium, et unxit princi- pes in gente sua. In lege Domini congregationem judicavit, et vidit Deus Jacob, et in fide sua probatus est propheta. Et cognitus est in verbis suis fidelis, quia vidit Deum lucis et invocavit Dominum omnipotentem, in oppugnando hostes circumstantes undique, in oblatione agni invio- E lati. Et intonuit de cælo Dominus, et in sonitu magno auditam fecit vocem suam, et contrivit principes Tyriorum, et omnes duces Philisthim: et ante tempus finis vitæ suæ et sæculi, testimo- nium præbuit in conspectu Domini, et Christi; pecunias et usque ad calceamenta ab omni carne non accepit, et non accusavit illum homo. Et post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exallavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis.

§ IV. Cultus in Oriente et Occi- dente; translatio corporis; ædes sacræ, monasteria.

Celeberrima S. Samuelis memoria claruit in Colitur apud Græcos et hosque populos,
Oriente apud Græcos, aliosque populos, qui eorum ritum sequuntur, sicut patet e Fastis sacris, hac die xx Augusti illum annuntiantibus, videlicet Typico, quod vocatur S. Sabbæ, Meno- logio nostro Slavo-Russico Sparwenfeldiano, F Kalendario Ruthenorum apud Possevinum, item alio festorum propriorum ecclesiæ Hierosolymita- næ apud Waddingum in Annalibus Minorum tom. III pag. 499, Martyrologio nostro Arabico- Egyptio, ac apographis nostris Græcis. Satis erit in rem nostram, huc transcribere unam al- teramve annuntiationem. Menæa magna Græca typis edita sic Sanctum referunt: Memoria sau- cti ac gloriosi prophetæ Samuelis. Annuntiationem sequuntur hi versus:

Clansis ocellis moritur et Samuel Videns,

Semperque vivam mortuus lucem videt.

Vicena migrat Samuel, cui visa futura.

Μύσας τελευτή καὶ Σαμουὴλ ὁ βλέπων,

Τὸ ζῶν αἰεὶ ὡς καὶ τελευτήσας βλέπει.

Βῆ δ' ὀράων μέλλοντα Σαμουὴλ εἰσάδει ἔνθεν.

Allusionem poëtæ sic expono. Samuel, qui, quod esset propheta, Videns est dictus (Vide supra § II num. 18) videre desiit per mortem corporis, sed per visionem beatificam etiam post mortem videt lumen, quod semper vivit, et numquam deficit. Quæ ibidem deinde leguntur de Propheta nostro in Officio hujus diei, non transcribo. Sin- gularis

A *gularis est titulus martyris, quo annuntiat in nostro apographo Slavo-Russico Sparwenfeldiano paullo ante ullegato, si non exotius; apud Waddingum citatum signatur cum titulo confessoris.*

ubi et apud
Latinos.

32 *Vetustissima etiam est S. Samuelis memoria in Fastis Latinis. Notatur quippe hoc die in Martyrologio, quod apud nos sub nomine Bedæ jam pridem editum est; illum quoque referunt Rabanus, Romanum vetus seu parvum, Ado, Usuardus ac Wandelbertus, qui de eo sic canit:*

Tertia post denam Samuele excellit, ab ipsis

Quem Domino eunis genitrix devota sacravit. *Martyrologium Romanum, quo nunc vitur Ecclesia Dei, his verbis eum memorat: In Judæa sancti Samuelis prophetæ, cujus sacra ossa, ut beatus Hieronymus scribit, Arcadius augustus Constantinopolim transtulit, et prope Septimum collocavit. De translatione ista illico plura trademus. Sancti nostri festum, tumquam unum e celebrioribus, rubrica notatur a Jobo Ludolfo in Fastis Æthiopicis ad diem in Junii: de qua re tunc apud nos in Præternissis dictum est. In Isagoge chronologica ad Opus chronologicum, auctore Calvisio editum Francofurti ad Oderam anno 1620, pag. 14 in Calendario Juliano signatur Samuel die xxix Januarii.*

B

Ossa, teste
S. Hieronymo,
Chalcedonem
deiciata sunt sub
Arcadio imp.

33 *Dubium non est, quin publicæ sancti Prophetæ venerationi summi accesserit propagatio et incrementum e solenni illa ac famosa translatione sacrorum ejus lipsanorum, quæ ineunte sæculo quinto facta, et S. Hieronymi tunc viventis gravissimis contestata est verbis libro Adversus Vigilantium, ubi istius hæretici impietatem castigat, ejusdenque insanix assectas nostri temporis haereticos insigni pudore afficere deberet, si non omnem prorsus frontem exuissent: Dolet, inquit iste sanctus Doctor, Martyrum reliquias pretioso operiri velamine, et non vel pannis vel cilicio colligari, vel projici in sterquilinum; ut solus Vigilantius ebrius et dormiens adoretur. Ergo sacrilegi sumus, quando Apostolorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantius imperator, qui sanctas reliquias Andreæ, Lucæ et Timothei transtulit Constantinopolim, apud quas demones rugiunt, et inhabitatores Vigilantii illorum se sentire præsentiam confitentur? Sacrilegus dicendus est et nunc augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt? Stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis, et tanta lætitia, quasi præsentem viventemque Prophetam cernebant, susceperunt: ut de Palæstina usque Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laudes una voce resonarent? Videlicet adorabant Samuelem, et non Christum, cujus Samuel et levita et propheta fuit. Mortuum suspicaris, et idcirco blasphemias. Lege Evangelium: » Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob: non est Deus mortuorum, sed vivorum ». Ex sequentibus discimus tempus et alia, quæ huc pertinent.*

C

anno 406, ac
Constantinopo-
lim in ecta:

34 *Chronicon Paschale a Cangio editum pag. 308 hæc memorat: Indictione iv Arcadio augusto vi et Probo Coss... Eodem anno, allatæ sunt Constantinopolim reliquiæ S. Samuelis per Scalam Chalcedonensem mense Artemisio, ex a. d. xiv Kal. Jun. præeuntibus Arcadio augusto, et Anthemio præfecto prætorio et ex-consule, Æmiliano præfecto urbi, ac universo senatu: quæ*

* 1. e. ante diem

quidem ad aliquod tempus depositæ sunt in sanctissima Magna ecclesia. *Theodorus lector ab Henrico Valesio vulgatus pag. 568 Arcadii temporibus, inquit, Attico patriarchatum obtinente, allatæ sunt Constantinopolim reliquiæ sancti Samuelis, et depositæ sunt in ecclesia ejusdem Prophetæ prope Septimum, ante diem duodecimum Calendas Julii. Chronicon Alexandrinum sub eadem Indictione, imperatore, consulibus, at die xiv Calendas Junias rem gestam narrat conformiter ad Chronicon Paschale citatum. Characteres isti chronologici denotant annum æræ vulgaris 406. At quid de die?*

35 *Pagius in Critica Baroniana ad dictum annum num. 15, citatis auctoris Chronici Alexandrini verbis, observat ista: Dies xix mensis Maii incidebat hoc anno in diem Sabbati; ideoque nondum usus ferebat, ut Sanctorum translationes diebus Dominicis fierent, sed tantum annis Quinquennialibus, et id genus festis additis, qualis est præsens, quo Arcadius quinta Quinquennialia exhibuit. Theodorus Lector lib. 2 ait reliquias S. Samuelis depositas esse ANTE DIEM XII KALEND. JUL., ut videre est apud Baronium, id est die xx mensis Junii, in quem hoc anno feria quarta cadebat. Quare quoad diem et mensem error est in alterutro ex his duobus auctoribus. Ita ille. Verumenimvero etiamsi videatur credibile, Chronicon Puschule et Alexandrinum, uti et Theodorum lectorem voluisse signare diem prorsus eundem, cum adeo parva sit discrepantia inter ε' Ιουλιου, et ε' Ιουνιου, ut error potuerit irrepere in textum ejusdem Theodori, qui in hoc supposito esset corrigendus ex utroque isto Chronico, quod mensem Artemisium seu Maium conjungit cum xiv Kalendas Junii; tamen quia in editione Valesiana Theodori Lectoris discrete et expresse scribitur πρὸ ἑβδόμη (non vero litteris Græcis numeralibus ε') καλῶν Ιουλιου, id est, ante diem duodecimum Calendas Julii, videtur mihi alia ineunda via, ut tres allati textus componi utcumque inter se queant, formando hanc conjecturam. Quid ni ergo fieri possit, ut Theodorus voluerit notare diem, quo reliquiæ delatæ fuerint e magna ecclesia ad ecclesiam S. Samuelis eodem fortasse anno 406, cum non distinguit tempus, quo res illa acciderit, a tempore quo pertatæ sint Constantinopolim, ubi ecclesia S. Samuelis potuit antea fuisse condita. Quidquid sit, rem non accidisse post annum 407, illud argumento est, quod eam innectat Arcadii temporibus, qui diem clausit extremum Kalendis Maii anno 408, prout videre datur apud Pagium in Critica Baroniana ad istum annum num. 2, et alios. De S. Attico, cujus supra mentio facta est, agitur apud nos die viii Januarii a pag. 473, et in Historia chronologica Patriarcharum Constantino; politanorum tomo I Augusti mensis prævia, pag. 32* et sequentibus.*

36 *Verbo hic observo, illa, quæ supra retuli ex S. Hieronymo, Sacrilegus dicendus est et nunc augustus Arcadius, qui ossa beati Samuelis longo post tempore de Judæa transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi etc. a sancto illo Patre scripta esse per antiphrasim, quasi diceret: Non sumus sacrilegi quando Apostolorum basilicas ingredimur. Sacrilegus non fuit Constantinus imperator etc. Sacrilegus dicendus non est et nunc Augustus Arcadius etc. Omnes episcopi non solum non sacrilegi etc., uti e sensu loquentis manifestissimum est; proin mirari satis non possum, quomodo Quaresmius in Historia*

Corrigitur au-
ctor aliquis, qui
lo um S. Hiero-
nymo non recte
intellezu.

rica

AUCTORE
J. P.

rica Terræ sanctæ elucidatione tomo II pag. 727 agens de sepulcro S. Samuelis, non assecutus fuerit melius sensum S. Hieronymi. Sic enim habet: In præsentia locus ille sacro pignore privatus est: ut enim docet S. Hieronymus contra Vigilantium, sacrilegas angustus Arcadius illius ossa longo post tempore ex Judæa transtulit in Thraeam.

E quo loca
Sancti ossa

37 Quæres quo e loco sacra Propheta pignora sint translata Constantinopolim? S. Hieronymus supra dicebat de Judæa; sed locum pluribus non determinat. Corpus post Sancti mortem sepultum in domo sua in Ramatha, sicut ante num. 27 dictum est. Inde autem a Christianis translatum in Silo, magnamque illi templum excitatum, positumque Prophetae sepulcrum, oppido autem datum nomen S. Samuel de Silo, ex Itinerario Benjamin, num. 28 narratum est. Qui testimonium istius Itinerarii pro vero habet, videtur debere consequenter admittere, reliquias illas e dicto oppido esse Constantinopolim avectas. Verum, inquit Quaresmius loco citato pro sepulcro in Ramatha, et contra dictum istius Benjamin, probabilius quod prius dictum est,

B Scripturæ et adhuc perseveranti traditioni conformius, et docent qui de sanctis locis scripserunt, et in præsentia in partibus istis nulla extat memoria dieti illius Rabbini. Adde, quod non videatur verosimile, hoc a Judæis fuisse permissum. Magnam quippe Judæi habere curam, ut mortuorum suorum sepulcra inviolata conservarent, cui si eorum adjungas religionem, qua sepulcra Prophetarum prosequi se ostenderant, etiam illorum, quos occiderant patres eorum, secundum illud, quod Christus ipsis exprobrat Matthæi cap. xxiii § 29 et 30: Væ vobis Scribæ et Pharisei hypocritæ, qui ædificatis sepulcra Prophetarum et ornatis monumenta iustorum, et dicitis: Si fuissetis in diebus patrum nostrorum, non essemus socii eorum in sanguine prophetarum. Et Lucæ cap. ii § 47 et 48: Væ vobis, qui ædificatis monumenta prophetarum: patres autem vestri occiderunt illos. Profecto testificamini, quod consentitis operibus patrum vestrorum: quoniam ipsi quidem eos occiderunt, vos autem ædificatis eorum sepulcra. Hæc, inquam, si prædictis adjungas, videtur mihi magis ad verum accedere, quod sancti nostri Vatis reliquæ sint inventæ in sepulcro ejus in Ramatha, et inde Constantinopolim transvectæ.

C
sint Constanti-
nopolim trans-
vectæ.

38 Ramatha autem vicina Lydda seu Diospoli; in via quæ a Joppe fert Hierosolymam, notatur apud Cellarium in Notitia orbis antiqui lib. iii cap. xiii, pag. 323. Nostris temporibus, ait Quaresmius pag. 728, cernuntur in illius (proxime egerat de sepulcro Sancti) eminenti situ ingentes ruinae, signa magni præexistentis ædificii. Locum possident Turcæ, estque illorum mesquita: a ejus ingressu arcentur Christiani: ideo transeuntes ipsum a longe salutant. Ibidem etiam agit de fonte Samuelis; qui forte sic appellatus, uti addit, a loco proximo sancti Samuelis. Ad illum pietatis ergo, et, ut defessi ex itinere peregrini se recreent, divertunt. Quo cum pervenerint, hausta aqua, sub quadam rupe vel arboribus se recipientes, cibum cum benedictione sumunt, et recreati, cœptum versus Jerusalem prosequuntur iter. Hunc fontem illum esse credo, cujus meminit Adrichomius in Ephraim num. 79, dum de Ramatha loquens ait: « Describitur et fons juxta Ramatha » salubris aquæ ».

39 Proximum est, ut jam dictis superadda-

mus nonnullas ardes sacras et monasticas, Sancti nomine insignitas. De templo Constantinopolitano prope Septimum sive Hebdonum, memini supra num. 34 occasione translationis reliquiarum; de qua etiam ecclesia Cangius lib. iv Constantinopolis Christianæ a pag. 104, et illam observat corruisse eo terræ motu, qui anno 31 Justiniani Magni accidit, ut est apud Theophanem pag. 196 editionis regiæ Parisinæ; id est anno aræ vulgaris 557. Videri potest Baronius et Pagius ad istum annum. Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hac die xx Augusti, De templo, ait, in honorem ejusdem Prophetae Samuelis erecto meminit Procopius lib. v De ædificiis Justiniani imperatoris. Pro qua re idem auctor citatur a Saliano ad annum mundi 2977 num. 18. Sed ego apud istum auctorem lib. v cap. ix pag. 107 impressionis regiæ Parisiensis, ubi agit de instauratis in Palæstina ac in reliquo Oriente monasteriis, templis etc., reperio tantum ad rem nostram in monasterio S. Samuelis puteum ac murum constructum, illo fortasse loco, e quo ejus reliquæ fuerant extractæ. Cum autem dicatur Sancti fuisse monasterium, fieri potuit, ut templum sub ejusdem nomine ibidem etiam existerit, tametsi apud Procopium non inventam illud clare expressum. Duo alia monasteria Constantinopoli commemorat Cangius lib. iv Constantinopolis Christianæ pag. 161, alterum quidem Samuelis κατά τὸν Σαβῶν, cujus monasterii abbas Paulus concilio Constantinopolitano sub Mena interfuit cum ceteris urbis abbatibus, anno Christi 536; vide Labbeum tomo V Conciliorum col. 110: alterum vero ibidem signal Cangius Samuelis in Sycis, seu in regione Sycæna, ὃ Σαμουὴλ ἐν Συκίαις.

§ V. Samuelis scripta, apparitio famosa post ejus mortem Sauli facta.

Anno 1703 editum est Neapoli opus, quod Adscribuntur
inscribitur Archivorum veteris Testamenti libri Samueli
tres, auctore P. Scipione Sgambato Societatis nostræ sacerdote. Libro ii titulo 19, qui est Samuel, a pag. 278 scribit auctor ad præsens nostrum institutum sequentia: Hebræi tres sacros libros ei tribuunt, Judicum, Samuelis, id est, Regum primum ac secundum, et Ruth. Liber Judicum non modo Hebræis, sed multis nostrorum scriptorum creditur a Samuele scriptus, in quibus est S. Isidorus lib. vi Originum cap. ii. Ex Hebræis satis est, quod in Bava Bathra cap. i dicitur, quam Judæi omnes sequi coguntur. Causæ cur id vero proximum censi possit, hæc sunt. Librum Judicum nemo melius scribere potuit, quam ultimus judex: hic autem Samuel fuit: nam neque aliquis illo prior id opus aggredi debuit, aut facile potuit, tam turbulentis Reipublicæ illius temporibus: neque posterior. Quo pacto enim Samuel Regum historiam scriberet, si nemo priora tempora in annales retulisset? Samuel igitur, qui velut Janus aut Cecrops utrumque Reipublicæ statum vidit, et Regum historiam literis mandavit et Judicum.

41 Objicit sibi Sgambatus illud Judicum cap. 1: Liber Judicum
Jesusæum habitatorem Jerusalem non deleverunt.: habitavitque Jesusæus cum filiis Benjamin in Jerusalem usque ad hodiernam diem. Et
vulgata habet præsentem
μοx,

A *mox*, Atqui, inquit, Jerusalem nomen est multo serius impositum huic urbi, et Jebusæi etiam diutius quam ad usque Samuelis tempora illie habitarunt. Sed neutrum obstat: nam Hierosolymæ quidem nomen quo tempore primum sit impositum non constat; nec quidquam refert, quod Jebusæi diutius ibi sint morati, modo Samuel dicere poterit: Usque ad hodiernam diem, ut notant R. Levi Gersonides, et R. David Kimchi. Alterum quod objicit laudatus auctor, desumitur e cap. xviii, ubi dicuntur ista: Posueruntque sibi sculptile, et Jonathan filium Gersam filii Moysi, ac filios ejus sacerdotes in tribu Dan, usque ad diem captivitatis suæ: mansitque apud eos idolum Michæ omni tempore, quo fuit domus Dei in Silo. Vim autem argumenti in eo ponit, quod captivitas, cujus hic locus meminit, multo post Samuelis tempora accidit. Et sic ad illud respondet: Hoc argumentum ut solvant Hebræi quidam, R. Salomonem confutant, qui hoc loco CAPTIVITATEM TERRÆ explicat eam, quæ accidit sub Sennacherib, atque ipsi intelligunt captivitatem arcæ, quæ erat in Silo, quæ accidit tempore Heli pontificis. Quid autem ad illa reponat, huc non transcribo. Summa est, inquit, si captivitas hoc loco intelligatur ea, quæ sub Senuacherib accidit, aut Samuelem propheticæ hoc scripsisse, aut ab aliquo e posterioribus prophetis, vel ab Esdra esse hoc additum, ut quidam opinantur. At quænam insuper Samueli tribuantur scripta, sic pergit recensere Sgambatus:

Libri duo Regum, ac libri Ruth.

42 Libri duo Regum apud Hebræos Samueli adscribuntur, cujus et nomen ferunt. Ex nostris S. Isidorus loco citato ei tribuit solum primum. Et sane secundus ea continet, quæ post mortem Samuelis acciderunt. Primi quoque libri cap. 25 § 1 narratur Samuelis mors; quare inde ad 31, quo liber absolvitur, non possunt esse Samuelis. Licet enim Samuel propheta fuerit, tamen sacros libros historicos non solemus iis Prophetis tribuere, qui ante res illas gestas vixerunt. Neque idem stylus est, quo Prophetæ narrant præterita, et quo futura prædicunt. Quare licet apud Hebræos nomen duorum librorum e Samuele inditum sit ob viri eximiam gloriam; tamen ab eo nihil aliud scriptum, quam primi libri cap. 25, probabile esse censet post auctores quos citat. Libellum Ruth. scriptum a Samuele, confirmant, inquit, Hebræi hac conjectura, quam verbis Aben Jechiæ initio Comm. in Cantica Cant. profert pag. 280; cui adjungit Driedone, Genebrardum aliosque. In fine libri I Paralipomenon sic legitur: Gesta autem David regis priora et novissima scripta sunt in libro Samuelis Videntis, et in libro Nathan prophetæ, atque in volumine Gad videntis. Ad librum Samuelis quod spectat; cum putat R. Salomon esse Regum primum et secundum; alii Commentarium Samuelis, in quo ea continebantur, quæ usque ad ejus vitæ finem acciderunt; qui deinde translatus est in primum Regum. Et hoc vero similis, quod et Bellarminus in Scriptoribus ecclesiasticis in Samuele existimavit, prout observat Sgambatus. Libro I Regum cap. x dicitur scripta fuisse a Samuele Ier regni; sed hæc, inquit, Bellarminus non videtur extare. De materia in hoc libro contenta agit Sgambatus pag. 281.

Varia sunt de apparitione Samuelis

43 Famosa Samuelis apparitio, quæ post ejus mortem facta est regi Sauli, describitur lib. I Regum cap. xxviii, longæque controversæ, distractis super ea re diu multumque eruditorum scriptorum ingeniis, materiam præbuit, nondum

hactenus legitimæ auctoritatis oraculo decisa in Ecclesia Dei. Calmetus Commentario supra citato præmittit a pag. 23 Dissertationem de præsentis controversiæ. Opiniones varias circa eandem proponit, quosdam esse dicens, qui velint, apparitionem illam fuisse Pythonissæ illusionem, quæ Saulem decipere voluerit, etque persuadere, quod Samuelem vidisset, quamvis nihil omnino viderit. Sed hanc opinionem censurat tamquam temerariam, periculosam, et Textui sacro contrariam. Alii tenent, Samuelem vere apparuisse Sauli, sed in modo, quo id contigerit, discrepant; illum ibi dictus auctor exponit. Deinde etiam opinionem assert, quæ dicit, dæmonem apparuisse, et Pythonissæ ac Sauli insidias straxisse.

44 Denique alios esse indicat, qui velint, nec Samuelem, nec dæmonem fuisse, sed phantasma vel figuram Samuelis, quam Deus ministerio angelorum vel potentia sua immediata spectabilem stiterit. Sententiis illis ita propositis, præcipuas singularum probationes per suam Dissertationis decursum extendit, eamque amplectitur, quæ censeat, non alium nisi verum Samuelem apparuisse, prædictionesque ejus esse veras prophetias, hoc nixus axioma, de quo inter omnes convenit, videlicet in exponendis Scripturis sacris, quantum fieri potest, inhærendum esse sensui, quem primo verba nobis repræsentant, et non recurrendum ad explicationes remotas, quæ sitas, improprias et singulares, nisi quid obstet. Jam vero cum nihil in historia, qua de agimus, occurrat, quod ad sensum improprium et alienum cogat recurrere; consequens est, ut Scriptura hic intelligenda sit in sensu proprio ac litterali.

45 Sallianus ad annum mundi 2979 postquam num. 75 statuisset primo, Samuelem in hac apparitione non revixisse, neque corpus ejus, quod ante biennium ab anima separatum fuerat, ei rursus per veram resurrectionem fuisse copulatum: id enim nemo, uti addit, factum dicit, sive a Deo, cujus unius illa est actio, sive a dæmone, magicis incantationibus provocato, neque id ad veram Samuelis apparitionem necessarium est etc. Statimus, inquit num. 76, secundo, animam Samuelis vere ex inferis excitatam fuisse, ac Sauli apparuisse. Hæc est apertissima Scripturæ sententia hoc loco, quæ nisi quid obstet, in simplici ac propria verborum significatione accipienda est. Nihil autem obstare, ex sequentibus intelligitur. Vocat autem Scriptura sexies eum qui suscitatus est, Samuelem: id cum de integro composito accipi non possit, ut diximus: de anima ejus accipiendam est: nec est ullum verbum, ex quo pro Samuele, imaginem ejus aut figuram accipiendum esse, suspicari possimus, quod tamen necesse erat, ne lectores inducerentur in fraudem. Cum enim Ciceronis aut Salustii aut Romæ imagines pro rebus ipsis accipiuntur, id ex rerum circumstantiis satis intelligitur, alioqui vitiosa, fallax et captiosa esset oratio. Probationes, quas pro sua sententia assert idem Sallianus, legi apud ipsum pluribus deinde possunt. At quid de forma seu specie externa, qua Samuel visibilis Pythonissæ apparuit? Nam si corpus ejus non revixit, quomodo apparuit verus Samuel?

46 Satis est, ut idem auctor præmiserat num 75, ut apparuerit in aëreo corpore, ut angeli quondam Abrahamo, et sæpe deinceps: quæ doctrina, citatis ibidem pro ea auctoribus, plane communis ab ipso vocatur. Neque enim, uti prosequitur, de Samuele a mortuis excitato scriptores

AUCTOR
J. P.

sententia

E

Quæritur

F

aliis præferenda.

AUCTORE
J. P.

ptores dissentiunt, sed de anima ejus, verene evocata venerit, an ejus loco dæmon, aut phantasma quodpiam. Pro vera ac reali hac evocatione videtur sufficere, ac rem omnino conficere vel unicum hoc Spiritus sancti de Samuele effatum Ecclesiastici cap. XLVI § 23 : Post hoc dormivit, et notum fecit regi, et ostendit illi finem vitæ suæ, et exaltavit vocem suam de terra in prophetia delere impietatem gentis. Quæ verba quo modo, et qua veri specie ad illusoriam, phantasticam vel diabolicam apparitionem detorqueri possunt? Præcipua, si non unica difficultas, quæ reali isti apparitioni saltem in speciem incommodat, in eo consistit, quod diabolo ac incantationibus videatur tribui potestas evocandi animas

Sanctorum. Dixi in speciem : nam difficultas ista solvi potest primo, dicendo Deum prævenisse artes magicas Pythonissæ, et evocasse Samuelem ante, quam eandem mulier illa adhiberet. Secundo, Samuelem sola Dei potentia ac voluntate apparuisse, diabolicis superstitionibus ad illam actionem non concurrentibus. Tertio denique, a Deo vel angelis, ipsius jussu formatum esse Samueli corpus ex aëre, vel, si vis, imaginem ejus, quæ illum representavit, ac Sauli responsum dederit. Sed hæc pro nostro instituto plus quam satis. Nos itaque etiam nomen profiteamur nostrum inter illos auctores, qui veram ac realem Sancti apparitionem tenent.

DE SANCTO AMATORE EREMITA

IN CADURGENSI GALLIÆ PROVINCIA,

a. c. B

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

E

§ I. Notitia loci, in quo Sanctus colitur, et quis qualisque hic Vir fuerit.

SÆCULO I AUT
III, VEL FORSAN
EXEUNTE . . .
Assignatur locus
in Gallia.

Oppidum Galliarum in Cadurgensi provincia, quod Latine Rupes Amatoris, et vernacule Roquemadour appellatur, situm est prope Duranium fluvium, et quinque leucis a Sarlato in Ortum, et octo a Cadurco in Septentrionem distat. Huic loco, qui nunc peregrinationibus votivis et miraculis Deiparæ celeberrimus est, S. Amator nomen suum indidisse, ex eoque ad cælum migrasse traditur, ut mox infra patebit. Porro Sacellum hujus loci, quod S. Amator in honorem Deiparæ Virginis extruxisse dicitur, anno 1479 ab episcopo Tutelensi restauratum est, ut Stephanus Baluzius in Historia sua Tutelensi lib. III cap. XII pag. 229 testatur his verbis : Anno MCDLXXIX Dionysius episcopus oratorium beatæ Mariæ Rupis Amatoris supereminens rupis fragmento, ut ait Bertrandus Turrianus, compressum erexit funditus, et quantum potuit ampliavit, et Missam alta voce celebrandam diebus singulis in honorem ipsius Virginis instituit, et congruo reddito stabilivit. Exstat apud Rupem Amatoris vetus lapis, in quo hæc scripta sunt : HOC ORATORIUM SAXI RUINA COLLISUM DOMINUS DIONYSIUS DE BAN, QUEM BITURIX PEPERIT, ANTISTES ET DOMINUS TUTELENSIS EREXIT FUNDITUS ET AMPLIAVIT ANNO MCDLXXIX. Nunc videndum, quis iste S. Amator fuerit.

in quo mortuus
est hic Sanctus,

2 Robertus de Monte, scriptor sæculi duodecimi, in Appendice ad Chronicon Sigeberti, quam Lucas Dacherius anno 1651 edidit, ad annum Christi 1170, sive pag. 790 dicitur editionis de S. Amatore habet sequentia : Henricus rex Anglorum perrexit causa orationis ad Rocam Amatoris, qui locus in Cadurgensi pago montanis et horribili solitudine circumdatur. Dicunt quidam, quod beatus Amator famulus beatæ Mariæ, aliquando bajulus et nutricius Domini fuit, et assumpta piissima Matre Domini ad æthereas mansiones, ipse Amator præmonitus ab ea ad Gallias transfretavit ; et in prædicto loco eremiticam vitam diu transegit. Quo transeunte et in introitu ora-

torii beatæ Mariæ sepulto, locus ille diu ignobilis fuit, excepto quod vulgo dicebatur, ibi beati Amatoris corpus requiescere, licet ignoraretur, ubi esset. Anno ab Incarnatione Domini millesimo centesimo sexagesimo sexto quidam indigena illius regionis ad extrema veniens, præcepit familiæ suæ, divina forsitan inspiratione, ut in introitu Oratorii corporis sui glebam sepelirent. Effossa itaque terra, corpus beati Amatoris integrum reperitur, et in ecclesia juxta altare positum, integrum peregrinis illud ostenditur, et ibi sunt miracula multa, et antea inaudita, per beatam Mariam. Ad hunc ergo locum, ut diximus, rex Henricus causa orationis veniens, quia appropinquabat terræ inimicorum suorum, congregata multitudine armatorum, tam equitum, quam peditum, ad orationem perrexit munitus sicut ad prælium, nulli malum inferens, omnibus, maxime pauperibus, in elemosynis largiter providens. Quid acciderit filio hujus regis, qui spoliavit idem sacellum, quod pater ejus veneratus fuerat, postmodum alia occasione referemus.

3 Interim audiamus Bernardum Guidonis Dominicanum, et postea episcopum Lutensem, qui huic S. Amatori uxorem adjungit, et apud Labbeum nostrum in Nova Bibliotheca manuseriptorum librorum tomo I pag. 629 et 630 adventum utriusque in Galliam sic paucis narrat : Ex Chronicis quoque antiquis pluribus colligitur et habetur, quod ipse beatus Martialius ad partes Aquitanie veniens, de pretioso ac virtuosus sanguine beati proto-martyris Stephani secum tulit, habuitque in comitatu suo virum Dei, nomine Amatorum, et uxorem ejus, nomine Veronicam, quæ familiaris exstiterat ac præcordialis amica beatæ Virginis Matris Dei. Isti duo conjuges, scilicet Amator et Veronica, ordinante Deo, attulerunt secum de lacte beatæ Mariæ Virginis benedictæ, de capillis quoque, ac ejusdem Domine sotulares ; quorum unum posuit beatus

cui Bernardus
Guidonis adjun-
git uxorem.

Martialis

A *Martialis in civitate Vetula, quæ mulata nunc Anicium Græce, quod Latine dicitur Podium, civitas nominatur, quia divinis revelationibus, sicut legitur in gestis ejusdem ecclesie, fuit mutata. Alterum vero solutare sanctissimæ Virginis posuit in Ruthena; de capillis vero Virginis Matris Dei partem posuit in civitate Alvernia, quæ nunc Clarus-mons dicitur; partem vero aliam in Gabalii civitate, quæ translata modo Mimmas vocatur, his quatuor sedibus in honorem Virginis sacratissimæ dicatis.*

quo obisse dicitur in vico Solaco.

4 *Deinde Bernardus de felici S. Amatoris obitu, diuturna que corporis ejus incorruptione, quam superius ex Roberto de Monte retulimus, ita breviter meminit: Amator vero solitariam vitam diligens, in rupe, quæ nunc ab ipso RUPES AMATORIS vocatur, diu permansit, altari inibi consecrato a beato Martiale in honorem Virginis Matris Dei, humili quidem loco, sed nunc honorabili universæ terræ, ibique beatus Amator cum corpore, quod adhuc cernitur incorruptum, sanctam resurrectionem expectat. Hinc ad gesta et mortem uxoris ipsius ita transit: Veronica autem uxor sancti Amatoris beatum Martialem prædicantem ubique sequens et devotissime audiens, tandem confecta senio, in territorio Burdegalensi super mare resedit, capella a beato viro Dei Martiale illic in honorem Virginis Matris Dei ædificata et dedicata, quæ SOLAC dicitur pro eo, quod SOLEM LAC Virginis Mariæ ibi positum est, aliis reliquiis ejusdem Virginis, quas habebat, alibi distributis. Item scriptor apud Labbeum tomo II Novæ Bibliothecæ manuscriptorum librorum pag. 265 et sequente similia repetit, atque alia phrasi exponit.*

B *Propter rationes paragrapho sequente profereudas nobis non placet etymologia loci, qui ab indigenis Solac vocatur, et ejus situm Elias Vinetus in Commentariis suis ad Ausonium Burdigalensem indicat his verbis: Burdigala autem non fuit unica veterum istorum Biturigum Vivisconum urbs: aliam enim Ptolemæus geographus, Strabone annis plus centum posterior, memorat, quam Noviomagum appellat, facitque Occidentalem magis et Septentrionalem Burdigala, sub eodem meridiano sitam cum Santonum urbe, et æque ad Occasum vergentem, sed Australem magis quam illam unius partis dimidio. Unde colligas, versus ostium Garunnæ sitam fuisse hanc Noviomagum; circa quem locum est SOLACUS vicus nobilis infra Burdigalam ad octoginta minimum passuum millia. hic Vineti sententiæ Antonius Dadinus Alteserra lib. I Rerum Aquitanicarum cap. XI, et alii geographi Galli passim assentiuntur.*

ejus loci situs indicatur.

6 *Porro S. Antoninus forsitan legit Bernardum Guidonis, dum parte I Chronici sui tit. VI cap. XXV § 2 de S. Amatore ejusque conjugis inter gesta S. Martialis habet sequentia: Venit autem cum beato Petro Apostolo Romam, et per eum missus fuit in Galliam habens in comitatu suo Amatorem et conjugem ejus Veronicam, quæ familiaris et præcordialis amica fuit Virginis Mariæ. Sanctus vero Amator in rupe, quæ modo Amatoris dicitur, solitariam vitam egit, ibique obiit. Veronica autem sanctum Martialem prædicantem secuta est in territorio Burdegalensi, ibique consenuit, et beatus Martialis totius Aquitanicæ primus ibi altare beate Virginis Mariæ ædificavit. Quamvis hic scriptor ex Ordine Dominicano ad cathedram Florentinam evectus doctrina et sanctitate claruerit, tamen apud eruditos non habet magnam auctori-*

Similia vultu S. Antoninus,

8 *Verum non tanta sinceritate uti sunt impostores illi, qui jam fere a sesquisæculo in Hispania sub nomine Dertri, Luitprandi, Juliani, aliorumque veterum, chronica ut similia monumenta confinxerunt, et viventis historiis quibusdam fabulosas circumstantias ex cerebro suo addiderunt. Exemplo sit pseudo-Luitprandus, cujus Chronicon una cum Fragmentis Martii anno 1635 impressum est, ubi num. 209 Fragmentorum de S. Amatore et ejus conjugis scribit sequentia: Sanctus Amator, conjux Veronicæ, cui Dominus faciem suam expressam dedit, famulus sanctæ Virginis Mariæ et Joseph, et Domini bajulus ac nutricius, post discessionem ejus ad caelos, ejus hortatu sanctum Martialem cum conjugis secutus est ad Gallias, ubi, sicut viderat prope Nazareth eremitas Montis Carmeli, eam vitam in editissimo monte secutus est. Vixit ibi multos annos agens vitam magis caelestem, quam terrenam; creditur discessisse anno LXXV. Celebratur prima die Novembris. Nescio, cur hic narratus fabulator annum S. Amatoris memoriam Calendis Novembris affixerit, cum plerique Martyrologi eandem hac die XX Augusti consignerint, ut ex infra dicendis apparebit.*

tatem in rebus historicis, præsertim antiquis, quia vir iste sincerus et credulus quælibet narratiunculæ, apud alios uectores inventas, bona fide transcripsit.

AUCTOR G. C.

7 *Unde Melchior Canus, celebris ex eodem Prædicatorum Ordine scriptor, in Opere de Locis theologicis lib. XI cap. VI incautos lectores circa historias Vincentii Bellocensis, et S. Antonini collectiones ita monet: De Vincentio Valvacensi, et divo Antonio (hoc nomen sanctus præsul antea habuit) liberius judico, quorum uterque non tam dedit operam, ut res veras certasque describeret, quam ne nihil omnino præleriret quod scriptum in schedulis quibuslibet reperiretur. Ita ad historiam unamquamque existimandam momentoque suo ponderandam non artificum statera, sed ne populari quidem trutina usi sunt. Quamobrem boni licet ac minime fallaces viri, qui tamen nec auctores eos, ex quibus suos excerpere libros, diligenter examinarunt, nec res justis libratis ponderibus memoriæ prodiderunt, apud criticos graves atque severos auctoritate carent. Ex his Cani verbis videmus, hunc sanctum historiarum collectorem voluisse lectoribus fraudulenter imponere, sed simplicitate sua sæpius deceptum fuisse.*

de quo Canus severum fertur iudicium.

9 *Joannes Baptista de Lezana, fractus auctoritate hujus pseudo-Luitprandi, in Annalibus Carmelitarum tomo I pag. 675, et tomo II pag. 196 hunc S. Amatorem Ordini suo timide adscribit. Sed confidentior Marcus Antonius Alegre de Casanate in Paradiso Carmelitici decore, Statu II, ætate II, cap. XVIII post recitatum pseudo-Luitprandi testimonium, de S. Amatore sic rotunde pronuntiat: Verba ipsa Luitprandi probant, Carmelitam fuisse ex eremitis Carmeli, qui vitam eremitarum Montis illius ad vultum et exemplar professus est suo modo in Galliis, ut alii multi. Laudatus Lezana tomo II Annalium pag. 196 ex hoc aliisque similibus furivè chronographo præterea concludit, uxorem S. Amatoris anno quadragesimo octavo e Gallia Romam venisse, ibique vultum Christi sindoni impressum reliquisse; postea vero reversam esse in Galliam, et in territorio Burdegalensi consenuisse. Denique auctor ille Annalium Carmeliticorum ibidem dubitat, an hæc Veronica distincta sit a muliere hæmorrhoi su, quam Christus a fluxu san-*

cui narrationem quidam impostores.

F

ibique auctoris descript.

AUCTORE

G. C.

fabellas suas
addiderunt.

guinis liberavit, ut Marcus cap. v et Lucas cap. viii testantur.

10 Pseudo-Luitprando suffragatur pseudo-Julianus, et in Chronico suo ad annum Christi nonagesimum intrepide quæstionem illam dirimit his verbis: Per hoc tempus, sicut Apostolicis diebus, Romæ in magno pretio erat sudarium illud sacratissimum, quod Clementi primo Romano Pontifici reliquit pientissima mulier Beronice, quam alii corrupte vocant Veronicam, quæ neptis ex sorore Salome magni Herodis, nupsit viro nobili Amatori. Vixit aliquando in urbe Cæsarea Palæstinæ, aliquando vero Hierosolymis. Fuit autem illa mulier, quam ex fluxu sanguinis aliquando curavit Christus. Depicta est imago Christi curantis mulierem in pariete, ejus lacrima, ubi tangit hederam, curat ex omnium morborum genere. Quidam volunt, passam martyrium Antiochiæ cum aliis quinquaginta, ut tradit Beda. At si Beda id tradat de conjuge S. Amatoris, quomodo hæc in territorio Burdigalensi consenuit, ut Bernardus Guidonis et S. Antoninus affirmant? Præterea quomodo Veronica vultum Christi sudario impressum Romam detulit anno Christi quadragesimo

B octavo, quemadmodum Lezana superius ex fectilio Dextro refert, et eadem mulier illud sudarium Clementi primo Pontifici reliquit, ut pseudo-Julianus hic asserit? Quomodo denique hæc uxor S. Amatoris potuit esse neptis magni Herodis, quæ Beronice vocatur; et multo senior est, ut Henscheuius noster ad diem 14 Februarii in Commentario historico de S. Veronica § 2 num. 8 satis demonstravit? Quare nolo hic operosius refutare istos fraudulentos Chronicorum figulos, qui nunc ab eruditissimis passim exploduntur, et curiosum lectorem reuittito ad memoratum Commentarium historicum Henschenii, et ad alterum, in quo ad diem 11 Julii de Hæmorrhœissa evangelica disputatum est.

Nonnulli putant, sanctum nostrum non esse diversum

11 Itaque revertor ad S. Amatorem nostrum, qui ab aliquibus cum Zachæo publicano confunditur. Certe nomen Zachæi vel Amatoris huic Sancto promiscue tribui, non obscure colligi potest ex eruditissimo Stephano Baluzio, qui in Historia Tutelensi lib. II. cap. 11 asserit, abbates Tutelenses, postea vero ejusdem urbis episcopos, ab annis quadragesimis ac amplius ecclesiam Rupis Amatoris administratorio nomine possedisse, et ea occasione adversus imperitum quemdam popularem suum ita scribit: Ceterum tum primum, cum ecclesia illa data est monasterio nostro, auditum apud nos id nomen; quod observari debere visum est adversus ridiculum ineptumque figmentum cujusdam e civibus nostris, qui mortuus est, me puero, qui primus et solus omnium mortalium ausus est scribere, illam à ZACCILEO sive AMATORE fuisse fundatam in initiis Christianæ religionis, et ab illo tempore sic semper fuisse subjectam Tutelensi, ut in eam nullum omnino jus nunquam fueri episcopo Cadurcensi, in ejus diocesi consistit. Peritus videlicet fuit homo ille disciplinæ ecclesiasticæ, exemptiones ecclesiarum a jurisdictione episcopali introductas putans statim ab origine religionis. Quamquam variæ sunt chartæ in chartulario nostro, quæ illum docere poterant, eam ecclesiam ad monachos Tutelenses pervenisse beneficio episcoporum Cadurcensium, uti paulo ante diximus. Ad propositum nostrum hic audis, S. Amatorem verosimiliter ex vulgari opinione aut populari traditione etiam Zachæum appellari.

12 Quinimo noster Odo Gisceyus, qui Tolosæ

anno 1632 libellum Gallicum de sacello Deiparæ constructo in Rupe S. Amatoris edidit, cap. v istius opuseuli probate nititur, S. Amatorem esse eundem cum Zachæo publicano, et postea tantummodo nomen suum mutasse. Præcipuum vero hujus opinionis suæ argumentum desumit ex Bulla Martini V Pontificis, qui anno Christi 1427 concedit indulgentias fidelibus devotionis causa confluentibus ad capellam gloriosæ Genitricis Dei Mariæ Virginis Rupis Amatoris Caturcensis diocesis, et ex aliorum relatione addit, illam ecclesiam ab initio Christianæ religionis exstructam per nostros Salvatoris discipulum ZACHÆUM TUNC, NUNC AMATREM rupis nuncupatum. At eruditi norunt, Pontifices Romanos pro veritate similium traditionum non spondere, quamvis illas secundum opinionem supplicantium Bullis suis inserant. Hinc plerumque in historiis hujusmodi referendis adhibent has aut similes phrasas: Prout accepimus, ut fertur, ut scribitur. Talis autem loquendi modus in hac ipsa Martini V bulla earte adhibitus est. Quapropter, salva Romani Pontificis auctoritate, proferemus aliquod argumentum, quo ista S. Amatoris et Zachæi identitas destrui videtur.

a Zachæo publicano,

13 Rufinus Aquilensis presbyter et sancto Hieronymo coævus in præfatione ad libros Recognitionum, qui S. Clementi primo Pontifici adscribuntur, apud Cotelerium in editione Antverpiensi anni 1700, tomo I, pag. 486 discrete asserit, Zachæum ecclesiæ Cæsarensis episcopum ab Apostolo Petro constitutum fuisse. Etiam in Constitutionibus Apostolicis lib. VII cap. XLVI idem episcopatus ille Zachæo publicano tribuitur, ut in memorata editione Cotelerii tomo I pag. 382 videre est. Non ignoro, Constitutiones illas Apostolicas et Recognitiones Clementis primi passim de suppositione argui et convinci. Præterea scio, quod Eusebius Cæsarensis de illo Zachæi episcopatu non meminerit, istud ecclesiæ suæ ornamentum non omisurus, si libros illos Clementis Papæ legisset, aut eos genuinos credidisset. At saltem ex dictis liquet, hanc opinionem de Cæsarensi Zachæi episcopatu temporibus Rufini non adeo absonam fuisse. Nolo tamen affirmanter tueri istam Rufini sententiam, quæ forsitan originem habet ex confusione Zachæi publicani cum altero ejusdem nominis episcopo Cæsarensi, qui sæculo sequente Valentinianos et Ptolemeitas hæreticos damnavit, ut in Prædestinato Sirmondi nostri, hæresi XI et XIII, legitur.

E cum tamen hic episcopus

14 Quidquid igitur sit de certo Zachæi publicani episcopatu, saltem propter auctoritatem S. Petri Chrysologi probabiliter arbitror, illum alicui ecclesiæ præfuisse, quando quidem sæculo quinto aureus ille concionator ad populum Ser-mone 54 dixit sequentia: Ne quis tamen putet, Zachæum offerendo dimidium bonorum perfectionis non tenuisse fastidium, qui post omnia sua, et seipsum sic dedit Domino, ut EPISCOPATUS honore sultus, a mensa publicani quæstus ad mensam Dominici Corporis perveniret, et fraudulentus seculi divitias derelinquens, in paupertate Christi veras futuri seculi divitias inveniret. Si itaque S. Amator non sit distinctus a Zachæo publicano, quis episcopatus hujus officium conciliabit cum vita eremitica S. Amatoris; qui in Cadurcensi Gallix provincia diu solitarius vixit, et ibidem sepultus est, ut Robertus de Monte supra num. 2 narravit? Quis denique vel per levissimam conjecturam reperiet Zachæum publicanum in Actis infra edendis, quæ tamen non videntur

et illo eremita fuisse videtur

A *videntur magnam fidem mereri, sicut paragrapho sequente ostendere conabor, ubi prius publicum S. Amatoris cultum stabilivero.*

§ II. Publicus Sancti cultus, ætas, et nostrum de Actis ejus judicium.

Sanctus hic publice in Gallia colitur,

Anno Christi 1664 amplissimus D. Armandus Gerard Canonicus Sarlatensis Henschenio nostro subministravit notitiam de Sanctis Cadurcensibus, quam in supellectile nostra litteraria ✠ Ms. 161 littera B 16 servamus, ubi circa finem testatur, die xx Augusti in Officio proprio Sanctorum Cadurensium festum S. Amatoris sub semiduplici ritu celebrari. Sed ibidem monet, in illo non recitari Lectiones proprias, quia forsitan Acta ipsius sunt nonnihil apocrypha, quolia etiam sibi ea videri officiosus et candidus iste Canonicus fatetur. In directorio proprio ecclesie Cadurcensis invernio, festum ejus usque ad diem B XXI Augusti differri thaud dubie propter aliam festivitatem concurrentem id fit) ac eo die sic assignari: Amatoris (sunt xx) semiduplex. Laudatus Gesseyus noster in libello suo Gallico cap. v notat, in festo S. Amatoris cantari Evangelium de Zachæo publicano, et inde non satis solide concludit, illum cum Zachæo eundem esse: hoc enim Evangelium præscribi potuit propter vulgarem opinionem incolarum, qui ex populari traditione existimant, S. Amatorem suum a Zachæo publicano non distingui. Sed undecumque id ortum sit, ex hac publica Cadurcensis ecclesie veneratione patet, hunc S. Amatorem heite Operi nostro inscri posse, ut etiam ex testimonio Roberti de Monte confirmatur. Etiam si ex dictis de legitimo hujus Sancti cultu satis constet, tamen more solito unum alterumve Martyrologum adducemus.

et in Martyrologio Gallicano referitur,

16 Andreas Saussayus in Supplemento Martyrologii sui Gallicani pag. 1159, ad diem xx Augusti sanctum Virum exornat hoc elogio: In agro Caturensi sancti Amatoris confessoris, qui ex discipulo sancti Martialis doctor evangelicus factus, Caturenses in fide uberius edocuit, sanctitateque clarus obdormivit in Domino. Hujus corpus post mortem mira integritate refulsit, quod subjectum ignibus a Calvinistis absumi, Deo volente, non potuit. *Vix intelligo, quid sibi velit Philippus Ferrarius, dum in Catalogo suo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, sanctum nostrum Eremitam, ni fallor, hac ipsa die xx Augusti sic annuntiat: Apud Bethleem sancti Amatoris presbyteri et eremite. In notis autem ad hanc annuntiationem monet, sese notitiam illam hausisse ex monumentis ecclesie Lucensis, in qua sacre ejus reliquie conservantur, et Cæsarem Franciottum presbyterum Lucensem de Sancto isto meminisse. His lectis, magnopere mirabor, hunc sanctum Eremitam a Ferrario apud Bethleem annuntiar, cum ex Roberto de Monte, et Bernardo Guidonis didicissem, S. Amatorem nostrum in Cadurensi Gallie provincia vitam solitariam duxisse, ac ibi mortuum esse. Quapropter consului Opus Italicum, quod Cæsar Franciottus de Sanctis Lucensibus conscripsit, ibique pag. 524 et sequente reperi nonnulla de quodam S. Amatore, quæ hic summam Latine commemorabo.*

17 Primo in Italia Franciotti narratione dicitur S. Amator iste natus esse Bethleemi, et a teneris annis vitam eremiticam elegisse. Secundo fuit devotissimus erga Deiparam Virginem, per cujus reliquias Hierosolyma acceptas multa miracula patravit, et peccatores ad penitentiam commovit. Tertio propter crebra miracula ex uno loco ad alterum migrare coactus est, ut ingentem populi concursum ac plausum vitaret. Quarto obiit die xx Augusti, et post ejus obitum varia miracula contigerunt; sed neque locus neque annus mortis indicatur. Denique Franciottus ibidem monet, hunc S. Amatorem fuisse sacerdotem et confessorum, cum alii ejusdem nominis Sancti, qui in Martyrologiis occurrunt, martyres vel episcopi fuerint. Propter hanc primam Franciotti assertionem suspicor, quod Ferrarius S. Amatorem hodiernum annuntiaverit apud Bethleem, quia ipsum in hoc oppido natum sui se, apud Franciottum legerat. Insuper ex vita eremitica, Hierosolymitanis Deiparæ reliquiis, migratione ex uno loco ad alterum, eodem mortis die, aliisque similibus adjunctis conjicio, S. Amatorem nostrum, et illum, de quo Franciottus meminit, inter se non differre. At nescio, quomodo ad ecclesiam Lucensem pervenerint notabiles ejus reliquie, de quibus infra agetur.

ADCTORE
G. C.
etsi Ferrarius eum apud Bethleem annuntiat.

18 Numero præcedente observavi, a Franciotto non indicari certum tempus, quo S. Amator floruit, aut ex hac vita migravit. At Bernardus Guidonis, et Acto nostra, alique historici recentiores affirmant, S. Amatorem nostrum sæculo primo cum S. Martiale in Galliam venisse, et ibidem eodem sæculo mortuum esse. Si S. Amator cum S. Martiale in Galliam venerit, certa ejus ætas in dubium revocari poterit, cum de ipso S. Martialis adventu inter eruditos Gallos disceptetur. Certe Cordesius, Tillemontius, alique critici huic antiquo S. Martialis adventui opponunt auctoritatem S. Gregorii Turonensis, qui missionem sancti illius Gallorum Apostoli circa annum Christi 250 collocat, et in Historia Francorum lib. 1 cap. xxviii apud editorem Ruinartium ita scribit: Sub Decio vero imperatore multa bella advenant nomen Christianum exoriuntur, et tanta strages de creditibus fuit, ut nec numerari queant... Hujus tempore septem viri episcopi ordinati ad prædicandum in Gallias missi sunt, sicut Historia Passionis sancti martyris Saturnini denarrat. Ait enim, sub Decio et Grato consulibus, sicut fidei recollectione retinetur, primum ac summum Tolosana civitas sanctum Saturninum habere cœperat sacerdotem. Ili ergo missi sunt; Turonicis Gratianus episcopus; Arelatensibus Trophimus episcopus; Narbonæ Paulus episcopus; Tolosæ Saturninus episcopus; Parisiacis Dionysius episcopus; Arvernensibus Stremonius episcopus; Lemovicinis Martialis est destinatus episcopus. Joannes Lannoyus in peculiari Dissertatione de septem Calliæ episcopis illud S. Gregorii Turonensis testimonium operose defendit, et ab objectionibus vindicat.

Cum inter eruditos disceptetur de tempore,

19 Attamen alii viri docti hanc veterem patriæ suæ traditionem contra Gregorium variis argumentis tuentur, inter quos illustrissimus Petrus de Murca archiepiscopus Tolosanus in Epistola ad Henricum Valesium num. 20 pro antiquiore S. Martialis in Gallias adventu sic breviter respondet: Quod attinet ad Martialem; illud unum habetur in Martyrologiis veteribus, cum Lemovica fuisse episcopum. Veruntamen antiqua ejus Vitæ Acta, unum fuisse e septuaginta discipulis

quo S. Martialis in Galliam venit.

ADCTORE
G. C.

discipulis Domini, et a Petro Apostolo ad Aquitanos missum docent; quam traditionem amplexa est synodus Lemovicensis anno MXXXIV in disceptatione, quæ de Martialis Apostolatu in Gallis habitata est.

alios imitatus,

20 Sed post hanc illustrissimi viri responsionem novissimi Gallix Christianæ editores tomo II col. 499 de Actis S. Martialis ita rotunde pronuntiant: Hæc et multa alia recensens vir illustrissimus Franciscus Bosquetus, postea Mospeliensis episcopus, pro fabellis habet, nec immerito. Itaque hic subsistendum, et rejectis spuriis illis Actis, dicendum de S. Martiale, primo Lemovicum episcopo, nihil ad nos pervenisse, nisi solum nomen. Neque nobis objici possunt concilia, Bituricense scilicet et Lemovicense, celebrata anno MXXXI, in quibus assertus est S. Martialis Apostolatus: nam in hujusmodi Actis nihil proprie definitum legimus; neque damnati fuerunt, qui de hoc Apostolatu contra sentiebant. Alioquin ubi de hujusmodi factis agitur, minime ligat concilii provincialis auctoritas. Ceterum de Actis et duabus epistolis S. Martialis simile judicium fert Tillemontius, qui tomo IV Monument. eccles. pag. 475 consuli potest. Ego in hac controversia nullam partem amplector, imitari volens Papebrochium nostrum, qui die XXX Junii in Commentario ad Acta et miracula S. Martialis Dissertationem Joannis Cordesii et contrariam illustrissimi Petri de Marca Epistolam retulit, et hanc illam indecisam reliquit.

nam controversiam non decido.

21 Quapropter hoc temis mihi non displicet opinio R. P. Ambrosii Gardebosc Carmelitæ Appamensis et in Aeademia Tolosana sacrae theologiæ professoris, qui in Historia sua ecclesiastica sæculi primi parte I lib. III Dissert. I quæstione 3 famosam illam controversiam absolvit hac resolutione: Certum non est, adventum septem episcoporum in Gallias ad primum Ecclesiæ sæculum revocandum esse, vel ad Decii tempora differendum; solvi enim facile possunt argumenta utriusque opinionis oppositæ. Cum itaque Bernardus Guidonis et alii recentiores S. Amatorem passim sancto Martiali socium adjungant in Apostolica expeditione ad Gallos, et incertum sit tempus hujus expeditionis, in quo figendo viri docti tantopere inter se discrepant, certum sæculum S. Amatori assignare nolui, et propterea in principio Commentarii prævii illum seculo I aut III ad marginem collocavi. Quinimo ibidem addidi forsitan exeunte v propter rationem, quam inferus indicabo.

In Actis nostris uxor hujus Sancti videtur confundi

22 Neque tanti faciendæ sunt Acta S. Amatoris (nescio, quo tempore vel a quo scripta) ut vulgari Lemovicensium traditioni auctoritatem conciliare posint. Præter alia in iis mihi displicet, quod uxor S. Amatoris cum hæmorrhøissa evangelica confundi videatur. Imo hac in re biographus contradicit Eusebio Cæsarensi, cujus auctoritas ignotis ejus scriptis multum præferenda est: nam initio Actorum affirmat, S. Amatorem religione Hebræam vel Israëlitam fuisse, et secundum legem Moysis duxisse uxorem Veronicam, moribus et fide sibi non disparem. Igitur hæc mulier etiam erat Judæa vel Hebræa, quam scriptor eorundem Actorum ad tactum fimbriæ Dominicæ vestimenti clementer gravissima infirmitate liberatam asserit. At Eusebius Cæsarensis in Historia ecclesiastica lib. VII cap. XVIII non obscure indicat, hanc mulierem gentilibus accensendam esse.

23 Vetustus ille scriptor ibidem testatur, scese

Cæsarex Philippi adhuc vidisse statuam, quam mulier ista in memoriam receptæ sanitatis Christo eraxerat, et quam Julianus apostata postmodum destruxit. Hinc eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 31 num. 74 adversus illum, qui hanc mulierem hæmorrhøissam cum Martha Lazari sorore confuderat, argumentatur in hunc modum: At vero quæcumque illa fuerit mulier nobilissima æque ac ditissima, tanti non immemor beneficii, ne illud aliquando memoria hominum excideret, egregio monimento testatum posteris omnibus cupiens, æneis simulacris tam Jesu quam sui effigiem referentibus, rei gestæ memoriam futuris seculis in perpetuum commendandam voluit. Quamobrem non est, quod dici possit, eam fuisse Martham Mariæ et Lazari sororem Judæam feminam, cum non liceret ullo pacto Judæis simulacrum cujusvis quavis occasione formare. Ex his concludo, uxorem S. Amatoris, quam scriptor Actorum dicit religione Hebræam, non posse confundi cum muliere Evangelico, quam Christus ad tactum fimbriæ suæ a fluxu sanguinis liberavit.

24 Præterea mihi non satis probabile est, quod uxor S. Amatoris lac Deiparæ Virginis in Galliam detulerit, ut in his Actis narratur. Equidem scio, varias ecclesias simili thesauro sacro gloriari. Sed nulla ex his ægrè feret, ut spero, si veritatis indagandæ causa proposuero ratiocinium venerabilis Guiberti abbatis de Novigento, qui lib. III de Pigneribus Sanctorum cap. III § 4 sic disserit: Quod si objicitur, beatam Virginem Matrem id potuisse servare, et quasi superstitionis ipsius posterorum cultui voluisse traducere, ita suscipitur, sicut Lauduni apud nos lac ipsius Benedictæ in columba crystallina huc usque reineri dicitur. Quod quantum a vero et etiam a verisimili exorbitet, facili argumento liquet; quia neque ipsa asservavit, præsertim cui nunquam in Jesu infantia tantum otii, tantumque securitatis exstitit, ut sui memoriam tanti penderet, quatinus ille sui in futura secula lactis productione curaret, cui vix intra natale latere solum, vix vivere tunc liceret. Et quis tantæ arrogantiae vel signum in ejus benedictis moribus, in ipsius adorando habitu reperire potuerit, in cujus ore nil nisi ancillaris humilitas umquam sonuit? Quæ res quoque tanto minus poterat, non dico in plurimas ætates, sed nec in aliquot annos sub ulla constare custodia, quanto magis idem coagulum semper decoquitur naturali inconstantia. Esto autem. Et quæ vetustatis exempla illi maturissimæ ac nullius laudis avaræ menti suppetebant in talium observantia pignerum, ut quod nunquam fieri viderat, nec eatenus factum audierat, prima quasi imaginem cujusdam ventositatis inciperet? Hæc et alia Guibertus abbas, qui incunte sæculo duodecimo floruit.

E et dicitur in Galliam detulisse lac Deiparæ

25 Lucas Daeherus eruditus vir ex Ordine S. Benedicti, qui Opera venerabilis abbatis Guiberti Parisiis anno 1651 edidit, in Notis et observationibus ad relatam Guiberti textum totus anceps hæret, et a pag. 575 ambiguitatem mentis suæ declarat his verbis: Non abs re utique hic nonnihil annotare absterreor ac detrecto: etenim plurimis in ecclesiis Gallicanum per orbem et alibi guttulas lacti Deiparæ religiose coli audio, legoque. Guibertus econtra constanter B. Virginem usquam e sacris uberibus lac expressisse, quod venerationi foret aliquando, negat. Quam igitur in partem propendeam? Utrobique sane negotium, utrobique scrupulus mecum laniat animum

quod ullum factum cum Daehero

A animum. Verum enimvero volunt aliqui et quidem gravissimi scriptores, lac illud conservatum, candidissimum esse liquorem, qui a beata Virgine jam in cælo regnante, suis se unice amantibus diffusum est. *Dacherius hanc postremam quarundam opinionem confirmat exemplo venerabilis Fulberti Carnotensis episcopi, cui tale beneficium abigisse dicitur, ut in Menologia Benedictino Buecelini ad diem x Aprilis videre est.*

nec negare nec
as. errere audeo,

26 *Ingenue cum Dacherio fateor, etiam mihi hic aquam hærrere, quemadmodum vulgo dici solet, et me utrobique in angustiis versari: si enim sententiam Guiberti abbatis amplectar, repugnabo Italis, Hispanis, Gallis ac Belgis, inter quos varia ecclesiarum pretiosissimas hujus Virginei lactis guttulas sibi vindicant. Adde, quod in hac re possessioni ecclesiarum Toletanarum saveant litteræ S. Ludovici regis Galliarum, quas Joannes Mariana noster lib. XIII Rerum Hispanicarum cap. VIII refert, et in quibus sanctus rex ille scribit, sese præter alias sacras reliquias de lacte gloriosæ virginis Mariæ clero Toletano donum mittere. Si vero testimoniis hujusmodi ab ætate Deiparæ tam remotis statim fidem adhibeam, severis historicarum examinatoribus videbor nimium credulus, et continua miracula sine necessitate multiplicare. Sed malo nimium credulus quam hypereriticus videri. Quamvis autem de veritate similitum reliquiarum certum iudicium ferre non ausim, procul absum et abesse volo ab impio Calvino et supercilioso Erasmo Roteradamensi, qui traditiones omnium illarum ecclesiarum procaciter explodunt, et quos ob hanc audaciam Joannes Ferrandus noster in Disquisitione Reliquiaria lib. I cap. II art. 2 sectione unica merito reprehendit.*

ac proinde ni-
hil certi statuo

27 *Equidem cum laudato Ferrando libenter admitto, omnipotentem Deum lac istud tot sæculis a corruptione illæsum servare potuisse; sed an re ipsa id fecerit, et continuum illud miraculum tot locis exstare voluerit, ex antiquissimis et fide dignis monumentis discere cupio: oportet enim hæc testimonia ad magnitudinem prodigii esse proportionata, ut iis indubitata fides historica adhibeatur. Nihil itaque certi statuo de veritate hujus rei, et hic mihi magnopere placet sententia Innocentii III Pontificis, qui lib. IV de Missæ mysteriis cap. xxx circa quasdam Christi reliquias habet sequentia: Quid de circumcisione præputii, vel umbilici præcisione dicitur? An in resurrectione Christi similiter rediit ad veritatem humanæ substantiæ? Creditur enim in Lateranensi basilica reservari; licet a quibusdam dicatur, quod præputium fuit in Jerusalem delatum ab angelo Carolo Magno, qui transtulit illud Aquisgrani; sed postea a Carolo Calvo positum in ecclesia Salvatoris apud Carolium. MELIUS EST TAMEN DEO TOTUM COMMITTERE, QUAM ALIQUID TEMERE DEFINIRE. Eadem Romani Pontificis clausulam, quam litteris majusculis expressi, huic materiæ aptari desidero.*

de particulari
hac re, cujus
tempus incer-
tum est.

28 *Dum itaque superius dixi, mihi non satis probabile esse, quod uxor S. Amatoris lac Deiparæ Virginis in Galliam detulerit, id de singulari ista lactis translatione intelligendum est, sicut ea in Actis infra edendis narratur: hoc enim postmodum alia occasione in Galliam deferri potuit (hic gratis suppano, opinionem Guiberti de Novigeno non subsistere) cum minime constet de tempore, quo S. Amator in Gallia floruit. Imo propter auctoritatem Martyrologii Parisiensis, quod anno 1727 emendatum prodit, non im-*

merito dubitari posset, an obitus S. Amatoris usque ad finem sæculi quinti vel initium sexti non sit differendus: nam postquam die xx Augusti Martyrologium istud in territorio Cadurcensi sancti Amatoris solitarii memoriam annuntiavit, etati ejus in margine ibidem assignat annum circiter quingentesimum, sicut aliorum quoque Sanctorum tempora indicare consuevit. Ingenue fateor, me nescire, unde correctores et editores Martyrologii Parisiensis hanc epocham hauserint; at mihi persuadere non passum, eam temere ab ipsis determinatam fuisse. Quapropter ex illa chronologia saltem corrui ista lactis translatio, prout in Actis infra referetur. Interim aliarum ecclesiarum tam pretioso virginei lactis thesauro gaudeant, si singulæ possessionem suam solidis et tantæ antiquitati convenientibus documentis confirmare possint. Nunc ad posthnam S. Amatoris gloriam propalanda progredior.

Victor
G. G.

§ III. Sacræ reliquæ, et posthuma Sancti gloria.

P arapho primo hujus Commentarii prævii ex Roberto de Monte retuli, qua occasione corpus S. Amatoris anno 1166 repertum fuerit, quod ætate illius scriptoris adhuc integrum peregrinis ostendebatur. Bernardus Guidonis ibidem num. 4 testatur, quod corpus istud suo tempore, id est incunte sæculo decimo quarto, adhuc incorruptum cerneretur. Videtur illa sacri corporis integritas perseverasse usque usque ad iconomachiam sacrilegorum Calvinistarum, ut facile colligitur ex Guiberto de la Craix, qui in Isagoge ad seriem episcoporum Cadurcensium num. 9 de S. Amatore nostro sic scribit: Cum eo quoque (nimirum S. Martiale, de quo superius egerat) Cadurcos comineavit beatus Amator, qui quidem sub rupe ab ejus nomine nuncupata vitam solitariam multis annis egerit; ejus etiam reliquæ admodum religiose asservatæ extant in basilica ad fauces antri sub ea patentis, opere vetusto coque magnificentissimo constructa, post solidi et integri Divi illius a tot sæculis corporis frustulatum concisi defectionem impie a segregibus factam: inibi enim erat corpus Amatoris, a cujus compagum soliditate inolevit, et jam pene vetustate contritum proverbium a Gallis circumfertur; divique illius partes accisæ, quas ignis iis subjectus absumere non potuit, integræ, ne quidem semiustulatæ, non sine admiratione visuntur.

E
Corpus hujus
Sancti quod dicitur
integrum per-
manserat.

30 *Odo Gisseus noster in Opusculo Gallico, quod aliquoties supra citavi, cap. II distinctius impium Calvinistarum furorem exponit, cujus vernaculam narrationem hic Latine contraham. Mense Septembri anni 1562, inquit, hæretici armata manu invaserunt Rupem Amatoris, et post confractas imagines furati sunt sacram templi suppellectilem, ejus valor ad quindecim milia librarum Gallicarum ascendeat. Præterea corpus S. Amatoris, quod tot sæculis integrum permanserat, flammis iniecerunt, ut illud in cineres redigerent. Sed cum ignis quantumcumque accensus sacrum corpus non consumeret, sacrilegi milites istud hastis aliisque instrumentis dilacerare nitentur. Quinimo dux eorum, accepto gravi malleo fabri ferrarii, impie Sanctum alloquens dicebat: Quandoquidem comburi non vis, ictibus mallei te comminam. Gisseus addit,*

hæretici sæculo
xvi impie dif-
fregerunt.

sese

AUCTORE
G. P.

sese hæc audivisse ex viro, qui etiamnum firmam tristis istius spectaculi memoriam habebat, et qui simul affirmabat, ante illud tempus in mento Sancti adhuc barbam apparuisse.

cujus partes in
Gallia et Italia
ostenduntur.

31 Hæc ossa jam diffracta conservantur in ecclesia parochiali Rupis-Amatoris, quæ sub nomine sancti istius Confessoris erecta est, ut Gisseyus ibidem monet, qui etiam aliqua ex illis vidit integra quidem, sed a flammis denigrata. Denique testis idem oculatus asserit, sibi quoque ibi ostensam e se manum mutilam S. Amatoris, quæ brachio annectebatur, et in cujus uno digito discisso sanguis adhuc adea rubicundus apparebat, acsi vulnus recenter illatum esset. In Lucensi S. Michaëlis monasterio conservatur brachium S. Amatoris cum manu ac tribus digitis, ut laudatus Cæsar Franciotius in Opere suo Italico pag. 524 testatur. Verum cum videatur iste S. Amator idem esse cum nostro, ut propter conjecturas num. 17 allatas suspicatus sum, Lucensibus probandum est, quando et unde has reliquias acceperint: non est enim verosimile, has in Italiam translatas fuisse ante annum Christi 1562, quo corpus illud adhuc integrum erat, ut ex supradictis colligitur. Quod si

B Lucenses, velint istas reliquias post iconomachiam Calvinistarum ad se transmissas esse, tanto facilius iis erit probatio, cum ab illo tempore nondum duo sæcula effluerint. Si vero contendant, S. Amatorem illum, cujus reliquias ipsi possident, a nostro diversum esse, non graventur diem annuæ commemorationis et inmemorabilem istius Sancti cultum nobis assignare. Nunc referam nonnulla, quæ ad posthumam Deiparæ ac S. Amatoris gloriam spectant.

Rex Angliæ ad
Rupem Amato-
ris iter votivum
instituit;

32 Aliâ occasione ex Roberto de Monte narravi, quomodo rex Angliæ Henricus anno Christi 1170 ad Rupem S. Amatoris devotionis causa peregrinatus fuerit. Rex autem instituit illud iter, ut solveret votum, quo se obstrinxerat, dum gravissimo morbo laborabat, ut Joannes Bromptovius, inter scriptores Anglos anno 1652 Londini editus, col. 1061 me docet his verbis: Rex in Normannia rediit, et circa festum S. Laurentii ad Motam Gerni, quæ parum a Dampnifronte, venit, ubi in tam gravem incidit infirmitatem, quod dicebatur per regnum Galliarum, quod mortuus esset. . . . Sed paulo post de illa convaluit infirmitate, et quam citius poterat, iter eum festinatione circa festum sancti Michaëlis ad sanctam Mariam de Rupe Adamatoris causa peregrinationis arripuit, sicut in illa voverat infirmitate. Qua peregrinatione peracta, in Andegaviam rediit. Rogerus Hovedenus parte posteriore Annalium ad annum Christi 1170 de eadem regis istius peregrinatione breviter meminit.

C

sed ejus filius
ob violatum
Sanctum tumu-
lum,

33 At sicut rex Henricus patrocinium Deiparæ et S. Amatoris propter istud votum expertus est, ita filius ejus homonymus vindictam utriusque sensit ob sacrilegium, quod laudatus Rogerus Hovedenus parte Annalium proxime citata ad annum Christi 1183 apud nos pag. 620 sic narrat: Rex filius, deficiente sibi pecunia, perrexit ad sanctam Mariam de Rupe Adamatoris, et decorticavit feretrum sancti Adamatoris, et thesauros ecclesiæ asportavit. Paucis post elapsis diebus, rex filius cum vidisset, se non posse multum nocere patri suo, ex indignatione et animi rancore in gravem incidit infirmitatem in villa, quæ dicitur Martel, non longe a civitate Lemovicensi. Primo enim arripuit eum febris, deinde fluxus ventris, et contrivit eum usque ad mortem. Gaufridus cœnobita in monasterio S. Martialis

Lemovicensis, et scriptor synchronus, in Chronico suo apud Labbeum nostrum tomo II Bibliothecæ novæ manuscriptorum librorum pag. 336 num. 16 hanc aliasque sacrilegas Henrici junioris rapinas, et brevi subsecutam punitionem testimonio suo forsitan oculato conscriuat.

34 His adjungo castigationem alterius, qui miracula in S. Amatoris fieri solita negaverat, ut post alia Vincentius Rellovacensis in Speculo historiali lib. xxix cop. v narrat in hunc modum: Miles quidam Petragoricensis pagi Hierosolymam peregrinus adiit, ceteraque Sanctorum limina visitavit. Tandem ad ecclesiam beatæ Mariæ de Rochemador, quæ a vicinitate sua parum distabat, venit; vidensque tot imagines eceas et cetera, quæ non viderat in valle Josaphat in Assumptionis ecclesia, nec in aliis etiam quamplurimis et honoratis locis beatæ Virginis dedicatis, non eis fidem adhibuit, nec a peregrinis allata, sed fraudulenter a domesticis imposita asseruit: rediensque ad propria his argumentis falsificare nitebatur quod de basilica illa generaliter ac veraciter dicebatur. Inde factum est, ut ad vindictam malorum, laudem vero honorum, lotis plecteretur artibus, fieretque contractus. Tunc ad se reversus, cum diu amplius quam duobus mensibus de ægritudine multatus esset, pœnitentia ductus, quod in sanctam basilicam blasphemiam protulisset, veniam precabatur, et quod ecclesia de Rochemador per Mariam Matrem Domini virtutibus decorata esset ac sublimata, publicè fatebatur. In hac autem confessione ac devotione, solidatis nervis, compage membrorum reformata, surrexit sanus et fortis.

et alius ejusdem
loci contemtor
divinitus pu-
nuitur.

35 Etiam refertur meretur prodigium, quod Robertus de Monte in Chronico supradicto ad annum Christi 1181 litteris ita consignavit: Erat quidam prædives burgensis (id est civis) in loco, qui dicitur Roca Amatoris, a quo monachi ecclesiæ sanctæ Mariæ et S. Amatoris mntuo acceperant pecuniam, tradentes illi in loco pignoris cortinas ipsius ecclesiæ. Imminente autem festo Genitricis Dei et Virginis Mariæ, rogaverunt prædicti monachi burgensem, ut quas apud se habebat cortinas, ad ornandam ecclesiam, tantæ solennitatis expleto tripudio ei restituendas, accommodaret. Ille vero aurem cordis habens obturatum, nulla quidem prece flexus est; sed responsum eis eum timore animi dedit dicens, quod essent cortinæ illæ circa lectum conjugis suæ, quæ nuper ei puerum pepererat, nec aliquatenus inde possent amoveri. Quid multa? Transiit festus dies, et ecclesia præfata ornatum suum festivalem non habuit. Sequenti vero nocte beata Maria Mater Domini nostri apparuit in somnis uxori dicti burgensis et dixit ei: Vir tuus grande peccatum commisit, nec poterit impietatis excessus derelinqui impunitus; tertia enim die infans tuus spiritum exhalabit, et vir tuus debitum morti solvens in die octava mutabit hanc temporalem felicitatem supplicii æternis. Tu autem proficisceris ad ecclesiam meam, quæ est in Bethleem, et conspicias ibi tribus sepulcris, quorum quidem duo extrema vacua non sunt, medium tibi eliges in sepulcrum. Interim omni quarta feria circa horam nonam deficiet in te spiritus tuus, et decurret ab ore tuo et naribus sanguis multus, et usque ad horam nonam sabbati veluti mortua permanebis. Sabbato hora nona spiritu redeunte duces utraque manus tuas per faciem tuam, et continuo pristinus color et fortitudo in te remanebunt.

Robertus de Mo-
nte narrat pro-
digiosum mira-
culum,

F

quod ibidem auctore contigit,

36 Hæc locuta est beata Maria, et abscessit. Mulier vero præ timore turbata evigilavit, et ruminans somnium suum cum magna sollicitudine illud memoriæ commendavit. Crastina autem illucescente die, cœpit somnium suum conjugii suo per ordinem narrare. Miser sermonibus ejus non adhibuit fidem, nec etiam, cum videret spiritum delirare in puero, de agenda pœnitentia cogitatum habuit; sed morte præventus in die octava juxta præostensam visionem, in supplicium lapsus est gehennale. Perturbatur mulier in alterutro * nece, et omnia sicut per somnium monstrata fuerant, in se nihilominus intelligens accidisse, Romam sub festinatione proficiscitur, et rem summo revelat Pontifici. Præterea constanter asseruit, quod in quinto anno ab illo maxima fames ingrueret, quod ex corruptione æris innumerabilis hominum multitudo moritura esset, et quod clerum Romanum gravis animadversio feriret, nisi ab exercitio doli resipiscerent, sub quo a multis retro temporibus usque ad hodiernum diem laboraverunt. At Dominus Papa volens manifestius scire, si sermones mulieris veritati inniterentur, commendat eam duodecim nobilibus matronis, dans illis præceptum, ut cum illa in mortem obdormiret, plantis ejus calentes subulas infingerent, et de sanguine ab illius ore manante vestes suas inficerent. O rem mirabilem! Quarta feria, sicut prædixerat, hora nona mulier expalluit, et mortua est, ita ut nullus in ea remaneret vitalis spiritus, et ab ejus naribus cœpit defluere sanguis copiosus; sed matronæ præceptorum domini Papæ non inmemores, pedibus mulieris calentes subulas infingunt, nec ob id illa movetur. Insuper de sanguine ejus vestimenta sua tingunt; sed omnis infectio facta per sanguinem in sabbato nusquam comparuit, cum spiritus vitæ in mulierem remearet.

præter alia multa.

37 Ignoro, quid huic mulieri postmodum contigerit; at scio, quod eminentissimus Baronius hanc mirabilem historiam censuerit dignam, ut *Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1180 num. i et sequentibus insereretur, ejusque veritati confirmaretur hac clausula: Huc usque Robertus, quæ sicut certa, ita veritati inventa sunt consentientia. Nolo operosius inquirere in alia istius loci miracula, quæ sæpius a multis jam sæculis ibi patrata sunt, et de quibus Ferreolus*

C

Locrius in sua Maria Augusta Virgine Deipara lib. iv cap. lxxvi generalem hanc notitiam suggerit: Collem hunc et in colle ædem Mariæ votam vicus Caturencensis habet, Gasconibus olim frequentatissimam, prodigiis frequentissimam, quorum prima anno fere mxxl contigerunt; quo tempore Hugo Farsitus in vivis, eorum centum viginti septem stylo delineavit. Gissejus noster de hoc Hugone Farsito Canonico Laudunensi in Historia superius laudata cap. x mentionem facit; sed ibidem conqueritur, quod manuscriptum hujus auctoris librum nusquam reperire potuerit.

quæ valentur occasione de aliis peregrinationibus,

38 Haud dubie celebris illa miraculorum fama excitavit plures viros sanctitate insignes, ut ad Rupem S. Amatoris peregrinationes instituerent. Præter alios, quos recensere longum esset, in *Historia Tutelensi Stephani Baluzii lib. ii cap. xxv pag. 168 de S. Ludovico rege Galliarum hæc invenio: Anno mcccxlv sanctum Ludovicum regem profectum esse ad ecclesiam beatæ Mariæ Rupis Amatoris reperi in eodem Chronico sancti Martialis. Præterea in Actis S. Engelberti archiepiscopi Coloniensis et martiris, quæ Egidius Gelenius anno 1633 Coloniæ edidit notisque illu-*

stravit, lib. i cap. ix pag. 117 de hoc sancto Præsule lego sequentia: Quia timor sine dilectione minus placet, beatam Virginem Mariam, quæ mater est pulchræ dilectionis, id est Christi, qui fons est et auctor totius amoris, in tantum dilexit, ut per annos aliquot omnes quartas ferias in ejus honore jejunaret, et quibus vicibus, postquam factus est episcopus, limina ejus in Rupe Amatoris visitaret.

39 *Aliæ personæ illustres, quæ hunc sacrum locum adire non poterant, ad eundem varia dona transmiserunt, ut laudatus Baluzius in Historia Tutelensi lib. ii cap. xx ad hunc modum refert: Æra mcccix, sive anno Christi mclxxxix Adelphonsus rex Castellæ et Toleti, Stramaturæ et Asturiarum, dedit ecclesiæ beatæ Mariæ Rupis Amatoris, cujus celebritas tum surgebat, et Gerardo abbati monasterii Tutelensis, cui eadem ecclesia subjacet, villas duas in Castilla vocatas Fornellos et Orbanellam. Adnotatum est autem in litteris hujus doni, factum illud esse anno quinto, ex quo præfatus Adelphonsus rex serenissimus Conchan fidei Christianæ viriliter mancipavit. Quod evenisse anno mclxxvii, consentiunt scriptores Hispani. Donum hoc confirmavit Ferrandus rex Castellæ et Toleti anno mcccvii. Item Ferrandus rex Castellæ et Toleti etc. anno mccciv. Authenticum hujus donationis instrumentum legi potest in Appendice Historiæ Tutelensis a col. 493 apud Baluzium, qui lib. ii cap. xxi pag. 153 aliud illustris femine donum sic paucis memorat: Porro circa annum mclxx Leofas sive Sancia, filia Garsie Ranimiri regis Navarræ, amita autem Sancio sapientis, cujus filius fuit Sancius Inclusus, pannum operosum conficiens, ipsum per abbatem G. Rupis Amatoris misit ad ecclesiam, ut dictum est olim a nobis in notis ad Agobardum pag. ciii. Erat autem illa uxor Gastonis IV Vicecomitis Benearnensis.*

40 *At juverit indagare causam hujus ultimæ oblationis, quam vetus scriptor apud Baluzium in notis ad Agobardum pag. 103 prodit his verbis: Post decessum Guastonis de Baerne, quæ ejus fuerat uxor, soror regis Navarræ, Leofas nomine, gravida remansit; sed non multo post obitum viri, abortivum emisit. Nobiles, ignobiles, omneque promiscui sexus vulgus planctum nimium super eum fecerunt, et quasi jam factam, futuram populi stragem, ecclesiarum destructionem, totius denique regionis desolationem præannuntiabant. Et sicut exitus probavit acta, conjectura falsa falso mulierem rex Pampiloniæ Sancius, et regis Consilium in causam vocantes, pueri ante tempus natale editi imponebant crimina. Quare diverso tormento affici, vel igne eremari, vel sub undis ligatam mergi decreverunt. Illa vero pro morte iustanti, ab hoc inimicis facinore, Virginem nostram Dominam Rupis-Amatoris, ut in auxilium suum intenderet, exorabat. Nec petitioni ejus defuit: enimvero in modum subiturne judicium aque ligata, ab altissimo ponte Castri, Salvaterra nomine, projecta est in profundum torrentem. Ad spectaculum illud doloris, immo immanitatis, plus quam tria millia virorum ac mulierum, naufragium non naufragantis præstolantium, convenerant; alii insultando, alii compatiendo Dominum pro ea precabantur. Illa vero super undas profundissimi torrentis miseratione Domini, et ejusdem Matris gloriosissimæ subventionem, plus quam ter posset arcus jacere, sine inersione delata consedit arenis; unde sui cum gaudio reportaverunt libera-*

VICTORIE
G. C.

ac votivis
donis.

E

inter quæ singulare aliud
refertur.

F

tam

AUCTORE
G. C.

tam ad propria. Igitur autem ad laudem et gloriam liberatrici suæ pannum operosum conficiens, ipsum per abbatem G. Rupis-Amatoris misit ad ecclesiam.

et fit mentio de campana, quæ ibidem ultro sonum edit.

41 Denique non parum ad honorem Deiparæ Virginis ac S. Amatoris facit prodigiosa campana, de qua in Hierolexico sive sacro Dictionario utriusque Macri pag. 106 sic legitur: In Collegiali ecclesia Arcis Amatoris Galliarum (ita appellata, quia ibi corpus sancti Amatoris Christi discipuli venerat, ibique etiam famosus ensis Orlandi Durlindana nominatus conservatur) reperitur campana ex se pulsatrix, quando scilicet navigantes tempestuoso mari agitati intercessionem illius Sancti invocant; et tunc illius ecclesiæ Canonici ad precandum pro incognitis Sanctum invocantibus congregantur, ac simul campanæ pulsationis tempus et horam connotant, ut a redeuntibus postea et voventibus naufragantibus verificetur gratia illius sancti Tutelariorum etc. Quod ad famosum Orlandi vel Rolandi ensen attinet, de eo consule Gisseyum nostrum in Historia jam sæpius citata, ubi cap. in hanc vulgarem traditionem verosimiliter explicat. Ceterum Claudius Champagnon (cognomen ejus Gallicum est Champier) in libello de sanctis Galliarum locis hanc mirabilem Rupis Amatoris campanam memorat, ut Ferroculus Locrius lib. iv Operis supra citati cap. lxxvi testatur. Laudatus vero Gisseyus noster cap. xii et sequentibus ultroneam ejusdem campanæ pulsationem variis exemplis confirmat. Cum hæc sint præcipua, quæ ad laudem S. Amatoris colligere potui, tantum exhibenda supersunt ejus Acta, quæ ex Officio proprio olim usitato videntur desumpta esse.

A C T A

Ex schedis posthumis P. Odonis Gissey Societatis Jesu, quarum apographum P. Petrus Possimus noster anno 1643 ad Bollandum Tolosa misit.

Dicitur hic Sanctus prædicatione Christi cum uxore sua conversus.

a

b

postea in obsequio Deiparæ perseverasse.

LECTIO I. Sanctus itaque noster Amator Ibraeus vere et Israelitica fuit religione, qui secundum legem Mosaicam duxit uxorem, nomine Veronicam, moribus et fide sibi non disparem a sociam. Viventes igitur in justificationibus Domini b sine querela, et Salvatoris adventum a sanctis Patribus prænuntiatum devotius expectantes, ab Oriente ex alto visitari misericorditer meruerunt. **L**ECTIO II. Prædicante namque Domino Jesu Christo verbi Divini semen, beatus Amator et Veronica, ut terra bona centuplum, vetustate purgata, suis temporibus redditura, piis in cordibus susceperunt. Propter sanitatem quoque infirmitatis gravissimæ, beatæ Veronicæ ad tactum limbicæ Dominicæ vestimenti c clementer indultam, in fervore fidei et amoris Domini Jesu Christi copiosius prædictus Amator et Veronica exarserunt.

2 **L**ECTIO III. Beatissimus Amator eum conjugem suam secundum fidem in Christo regenerati, seculo renuntiantes, relictis omnibus, seculi sunt Dominum: uterque enim, disponente Domino, satagebant jussa Christi perficere, et reliquias

maxime de beata Virgine recolligere, et cetera pietatis opera devote complere. Unde per ipsam Veronicam gloriosum lac mamillarum d Virginis gloriosæ, cujus servitio se totam conferre meruit, et humilis pedissequa et ancilla fuit, humiliter et utiliter recollectum, vestes etiam ejusdem Virginis et cetera multa talia, necnon mamphoram e cum impressione similitudinis faciei Dominicæ, a nomine dictæ mulieris Veronicam nuncupatam, prout Romæ ostenditur, fideliter collegit et salubriter custodivit. Amator quoque noster, devotus Christi servitor et famulus, cum ceteris discipulis Christum sequens, et necessaria sibi, ut bonus hospes præparans, usque ad passionem et assumptionem beatæ Virginis familiariter ipsis adstitit et assidue ministravit.

3 **L**ECTIO IV. Hoc vero tempore Saulus Christi Ecclesiam persecutus voluit eosdem Sanctos pœnis affligere, et ad legis antiquæ duritiam revocare. Sed Dominus noster misericorditer eos protegens, per angelum suum usque f. . . perduxit. Cumque jussu cælestis nuntii navem casu inventam ascenderent, præcepit eis angelus dicens: In quocumque loco hæc navis appulerit, Deo et Genitrici ejusdem fideliter servatis. Inde quoque navigio perveniente ad locum, qui dicitur Paldagrava g, in Occiduis partibus, ducente Domino, pervenere. **L**ECTIO V. Constructo siquidem in loco prædicto vili schemate parvo tugurio, tam diu ibidem orationi et jejuniis se dederunt, donec beatus Martialis h a Lemovicinis illuc advenit (qui conjuges prædicti, mare intermedio transmeato, eidem beato Martiali in Mauritania i occurrerunt) et beatus vir Martialis familiariter receptis eisdem, et constructa ecclesia Bearniæ k in honore proto-martyris Stephani, Lemovicæ est regressus. **L**ECTIO VI. Veronica vero eum conjugem suo ibidem eremiticam vitam duxit. Sigibertum l vero Ducem Burdegalensem et Benedictam ejus conjugem ad fidem Catholicam converterunt, et per intercessionem eorumdem, eodem Duce ab infirmitate gravissima liberato, prædictus Dux et Benedicta conjux ejusdem est a beato Martiali Lemovicensi apostolo baptizati. Ipse namque sanctus Martialis causa visitationis tunc ad eos redierat, quos speciali dilectione, sicut compatriotas m et notos et fideles devotissimo affectu diligebat.

4 **L**ECTIO VII. Relicta itaque conjugem propria apud Solacum n orationi et contemplationi, beatissimus noster Amator de præcepto et consilio beatissimi Martialis Romam petiit, et beatissimum Petrum Apostolorum principem visitavit. Audiens igitur Petrus Apostolus mirabilia, quæ Dominus per beatum Martialem Occiduis partibus operatus esset, gratias magnas reddidit Salvatori. Mansit itaque beatus Amator cum beato Petro fere per biennium in urbe Romana, viditque, quomodo crucifixus est Petrus, et Paulus etiam decollatus o, reversusque Lemovicæ camisiam p beatæ Virginis, et de sanguine proto-martyris Stephani, et alias multas reliquias, quas beatus Petrus eidem tradiderat, una cum reliquiis de sanguine beati Petri, quas collegerat; et unum de clavis, et cingulum, quo utebatur, beato obtulit Martiali. Receptis igitur reliquiis multis, quas beatus Amator eidem sancto tradidit Martiali, et defuncta supradicta Veronica, in eremum prope Mauritaniam monasteria q duo construxit, unum scilicet in honorem beatæ Virginis, et aliud in honorem Apostoli Petri; ibique Fratres iustituit in fide Christiana instructos plenus,

et ob persecu-
tionem Sauli in
Galliam accessisse,

f

h

g

h

i

k

l

* lege sunt

m

F
dem Romæ
S. Petri in e.
tasse,

n

o

p

q

A plenius, moribusque et sacris virtutibus redimitos Domino servituros: patriam quoque illam illumioavit prædicationis verbo et sanctæ conversationis exemplo.

et hinc in Galliam reversum.

5 LECTIO VIII. De virtute igitur in virtutem proficiens, ut alios alibi populos Domino lucraretur, eremi petiit alterius vastitatem, vallem scilicet quamdam altam rupibus clausam, terribilem et incultam. Vir vero Dei multas reliquias et paucos secum panes defereos, Deo placere cupiens, in prædicta valle Cathorcini r sub quadam concavitate præparavit habitaculum; quam quidem [ex illo tempore] omnipotens Dominus ita per Servi sui meritum ab omni rapacium genere ferarum plene purgavit, quod toti vicioisæ gaudium pariter intulit et stuporem. Ipse vero fidelis servus et prudens, referentibus sibi gratias, docebat de hoc dare gloriam Deo, qui potestatem habet non tantum super homines et jumenta, sed etiam super cuncta creata. Informabat igitur populos confluentes in fide Catholica, non solum de propinquis partibus, sed etiam de remotis. Construxit siquidem idem Sanctus sub prædictæ rupis concavitate capellam parvam quidem sitam, et ædificio pauperem; sed sanctarum reliquiarum pignoribus divitem, et miraculorum fertilitate celebrem et famosam: in qua capella jejuniis, vigiliis, et orationibus vacans, sic totam viciniam illustravit, quod licet illius patrie populi quadam sint vitia feritate crudeles, et servitio indomiti, ad eum tamen in suis necessitatibus confluebant, orationem ejus et suffragia lacrymosis suspiriis fideliter implorantes.

transacta vita solitaria, pie obiisse.

6 LECTIO IX. Beatus vero Amator in sancto proposito de die in diem provide proficiens, pietate repletus, misericordia præditus, prædicatione cautus, pariter exstitit et facundus dolentium consolator, ecclesiarum constructor, abstinentiæ sectator, corpore castus, in orationibus sobrius erat, et opere bono perfectus; semper in illius ore Christus, et in meote fulgebat Spiritus sanctus. Illis ergo et aliis virtutibus plenus, acri febrium fuit dolore afflictus, et vocationem suam, Spiritu sancto revelante, cognoscens, portari se in oratorum beate Mariæ, quod ipse construxerat, fecit; divinorum quoque Sacramentorum perceptione munitus, de religionis observantia ac mutua invicem charitate habenda Fratres suos prudenter instruens, inter ipsorum manus AVE MARIA GRATIA PLENA devote sapiens repletus, XIII Calendas Septembris feliciter migravit ad Christum.

ANNOTATA.

a Ex hac religionis paritate in Commentario prævio num. 21 et sequente probavi, urorem hujus Sancti cum hamorrhœissa evangelica non posse confundi.

b Hinc tacite refellitur opinio eorum, qui hunc S. Amatorem putant esse eundem cum Zachæo publicano: ut enim alia diversitatis indicia præmittam, Zachæus publicanus non vixerat antea in justificationibus Domini sine querela, cum post

conversionem suam reddiderit quadruplum illis quos defraudaverat.

c His verbis videtur scriptor Actorum conjugem S. Amatoris confundere cum hamorrhœissa, quæ ad tactum fimbriae Dominici vestimenti sanitatem obtinuit, adeoque contradicit initio Actorum suorum, ut superius ex assignatis littera a colligi potest.

d In Commentario prævio num. 24 de lacte Deiparæ sententiam Guiberti abbatis reluti, et numeris sequentibus circa hanc quæstionem cum Luca Dacherio dubius hæsi.

e Quamvis hanc vocem mamphora in Glossario Cangiano non invenerim, tamen ex sensu satis patet, hic sudarium aut linteum significari.

f Hic videtur aliquid dresse, et legi debere usque ad mare vel portum, aut quid simile, nisi forsitan usque adverbialiter pro semper aut continuo accipiatur.

g Gissepus noster in Historia Rupis-Amatoris cap. vi pro Paldagrava legit Pal de grave, asseritque, potius legendum esse Pas de grave, qui locus in extremitate territorii Medulici vel Medulani (vernacule au bout de la coste de Medoe) circa ostium Garunnæ situs est, de quo tractu Valesius in Notitia Galliarum et Baudrandus in Generali Geographia consulti possunt.

h De hoc Sancto ejusque in Galliam adventu fusius in Opere nostro ad diem xxx Junii disputatum est.

i Secundum hanc narrationem navis illa forsitan in quodam littore Mauritanicæ moram traxit, ubi conjuges isti sancto Martiali occurrerunt, emensoque mari Mediterraneo, in Oceanum descendit, et tandem ad supradictum Apulanicæ portum appulit.

k Nescio, an hoc loco indicetur vetus Aquitanicæ civitas, quæ a sancto Gregorio Taronensi vocatur Beurnia, ab aliis Beneharnum, a qua tractus Bearnensis vel Beneharnensis nomen accepit, de quo vide Valesium in Notitia Galliarum pag. 82.

l De hoc Duce Burdigalensi et ejus uxore etiam fit mentio in Actis S. Martialis; sed eruditi ea passim pro supposititiis habent.

m Scriptores barbari vel medicæ ætatis compatriotas dicunt eos, quos Latini populares appellant.

n Hujus loci situm in Commentario prævio num. 4 assignavi, quamvis ibidem monuerim, etymologiam ejusdem loci mihi non placere.

o In systemate biographi nostri oportet, S. Amatorem tunc senem fuisse, cum superius initio Actorum dicatur ante adventum Salvatoris uxoratus fuisse, et martyrium SS. Petri et Pauli anno Christi sexagesimo septimo contigerit.

p Camisia apud scriptores mediæ ævi pro indusio usurpatur.

q Noli hic per monasteria et Fratres intelligere congregationes Religiosorum stricte dictorum; sed his nominibus hoc loco significatur certus fidelium, quos Christiani primis sæculis generatim fratres appellabant.

r Hoc nomine significatur tractus Cadurcensis, ut satis clarum est.

DE S. SERONIO VEL SERRONIO MARTYRE

APUD SANTONES IN GALLIA.

G. C.

Sylloge de Cultu et ætate.

LOBAN. REG. III.
Colligatur anti-
quus cultus hu-
jus Martyris

Andreas Saussayus memoriam hujus sancti Martyris, quem Castellanus vernaculè Si-roine, et novissimi Gallie Christianæ edi-tores Saloine appellant, in Martyrologio suo Gallicano ad diem xx Augusti annuntiat his verbis: Apud Xantonum civitatem natalis sancti Scronii martyris, illic pro Christi gloria sub eth-nicorum cæsarum procellis trucidati; ad cujus testimonii acervum, pæc Ecclesiæ superno mune-re demum concessa, ecclesia cum cœnobio a fidelibus exstructa est, ad quam Carolus Magnus cum aliquando divertisset, gesta ejus perlegit, et eundem pro fide Christi martyrio coronatum, mi-raculisque in vita et morte fulgentem reperit ac coluit. Utinam gesta illa, quæ Carolus Magnus perlegisse dicitur, ad ætatem vel notitiam nos-tram pervenissent! Cum igitur Acta S. Seronii nobis de sint, immemorabilem ejus cultum con-firmare conabimur.

et ecclesia ei
dicata.

2 Claudius Castellanus, qui in admittendis ignota vel dubia venerationis Sanctis plerumque cautus esse solet, in suo Martyrologio universali eundem sanctum Martyrem hodie commemorat. Huic accedit Martyrologium Parisiense anno 1727 editum, quod eodem die xx Augusti sic habet: Santonis Sancti Seronii martyris. His annuntia-tionibus non exiguum pondus addunt collectores Gallie Christianæ, qui in novissima istius Operis editione tomo Heol. 1055 de veteri cultu hujus

sancti Martyris scribunt sequentia: Olim non longe ab hoc monasterio (nimirum S. Petri, de quo superius egerant) erat ecclesia et adjunc-tum cœnobium sancto Scronio (S. Saloine) martyri Sautonensi dicatum temporibus Caroli Magni, quem illic orationis causa venisse. dum Santonis moraretur, legimus. Vellem, ut editores Gallie Christianæ assignassent illa monumenta, in quibus hæc legerant, et nos etiam ea consulere potuissemus. Facile tamen propter testimonium talium virorum credimus, hoc antiquæ vene-rationis indicium in vetustis monumentis repe-ri, ac propterea de legitimo S. Scronii cultu minime dubitamus

et ætas ipsius
est conjectura.

3 Sed omnino ignoramus, cur in proxime lau-dato Martyrologio Parisiensi ætas aut martyrium hujus Sancti tertio seculo affigatur: cum enim in Martyrologio Gallicano Saussayi tantum dica-tur sub ethnicorum Cæsarum procellis, sive per-secutionibus trucidatus, æque potuit S. Seronius sæculo secundo, vel incunte quarto, quam tertio, lauream martyrii obtinere. Cum tamen illud tempus non prorsus temere signatum existime-mus, initio hujus sylloges martyrium ipsius sub dubio per adverbium forsitan ad sæculum tertium retulimus. Libenter interim certiora hujus rei documenta expectabimus, et defectu ulterioris notitiæ jam compendioso huic commentario finem imponemus.

DE SANCTO PORPHYRIO

C

F

IN ITALIA,

P. D.

SYLLOGE.

Cultus certus, martyrium incertum; præter hunc non fuit alius: S. Venantii pædagogus.

LIBRA PRIMUM
SÆCVLI III.
Sancti cultus
antiquus.

Sancti Porphyrii cultus antiquissimus col-ligitur ex Romano Martyrologio veteri, a Rosweydo typis vulgato, in quo ad hanc diem ita signatur: Porphyrii hominis Dei. Annuntiationem hanc auxit Ado, dicens, Eodem die B. Porphyrii hominis Dei, qui S. martyrem Agapitum erudit in fide et doctrina Christi. Adonem secuti sunt tum auctor Plantiniani Bedæ, et Usuardus; tum Baronius in Martyrologio Romano moderno, in notis additis observans, ejus martyrium descriptum haberi in Actis S. Aga-piti, de quo supra, xv Kal. Septembris. Acta

S. Agapiti duplicia dedimus tom. III hujus men-sis pag. 532 et 537. In ambobus S. Porphyrii fit mentio; non tamen tolerati ab ipso martyrii: unde ne mutila sint veretur illustrissimus Suare-sius, pag. 525 ejusdem tomi citatus: Cum, ut addit, in ipsis non comperiat martyrium Por-phyrii, quod descriptum in illis Baronius.. as-serit.

2 Verum non satis justus apparet is viri illu-strissimi metus: quamquam enim Acta S. Aga-piti, a nobis locis mox citatis impressa, non adeo magni momenti sint, ut ibidem pag. 525 ostenditur;

martyrium

A ostenditur; ne tamen mutila sint, non magis, imo minus timendum est, quam ne justo auctiora sint ea, quibus usus est eminentissimus Baronius: cum enim ea biographorum communiter sit indoles, ut potius palmas non obtentas Sanctis affingant, quam detrahant veras; facilius omnino fieri potuit, ut palma martyrii apographis Baronii insereretur, quam omitteretur in nostris.

non satis pro-
latur.

3 Petrus de Natalibus episcopus Equilius lib. VII cap. cii ita scribit: Porphyrius martyr passus est tempore Juliani imperatoris sub Antiocho praeside in urbe Roma. Ille vir Dei S. martyrem Agapitum enutrivit, et ad martyrium sua doctrina animavit... propter quod ab Antiocho praeside detentus, post multa sibi illata tormenta emisit spiritum x^o Kal. Septembris. Ex quibus consequens est, ut et Petrus de Natalibus habuerit Acta tum ab iis diversa, quae nos typis vulgavimus, tum ab aliis, in quae Baronius incidit: nam apud Equilium S. Porphyrius scribitur martyr, non in Actis nostris: apud Equilium scribitur passus tempore Juliani; adeoque circa annum 362; juxta apographa autem Baroniana diu ante, si passus est, pati debuit: cum enim (ut eadem

f. xiii.

B affirmant) praceptor fuerit S. Agapiti, sub Aureliano martyrii palmam adepti, verisimile non est, quod ad annum 362 superviverit. Veram quaecumque fuerint Equilini egrapha, minoris certe sunt ponderis, quam ut indubitata de Porphyrii martyrio fidem extorqueant; tum quia Acta nostra illud subterfient, tum quia B. Virum tempore Juliani ab Antiocho praeside in urbe Roma detentum narrant: cum tamen nullus hujus nominis vel praeses seu urbis praefectus vel consul sub Juliano notetur in catalogis praefectorum urbis et consulum.

S. Porphyrius,
qui B. Agapiti
praceptor fuit.

4 Gravior jam occurrit difficultas, an ille B Porphyrius, de quo actum est tom. I. Maii, ad diem 15, pag. 451, quique fertur S. Venantii praceptor, ab eo, quem hodie colimus, sit distinguendus? Eundem esse suadet ratio non levis: nam cum res gestae S. Venantii ex antiquioribus Actis S. Agapiti pro magna parte sint desumptae (ut tom. IV Maii pag. 145 evidenter demonstratur) prudenter opinari licet, sanctum quoque Porphyrium ex Actis S. Agapiti in vitam S. Venantii fuisse translatum, praesertim cum in Actis S. Venantii, Porphyrio, Venantii magistro, eadem tribuantur personarum adjuncta quibus in Actis S. Agapiti vestitur Porphyrius Agapiti praceptor: nam Jacobillus citatus tom. I Maii pag. 451 ex manuscriptis Camerinensibus, lectionibus antiquis, aliisque scriptoribus de Porphyrio D. Venantii praepatore narrat sequentia: Instruxit S. Venantium nobilissimum juvenem, omni virtutum genere, quo valde illustris

omnibus apparuit: qui S. Porphyrio obediebat eum magna reverentia, ut vero suo magistro. En autem plane similia in Actis S. Agapiti pag. 532 tom. praecedentis in Augusti: Adhaesit nobili genere ortus euidam religioso viro, nomine Porphyrio, qui eum a puero nutriens, elementis litterarum non mediocriter instruxit, ac spiritualibus documentis fecit eum plenissime esse capacem.

AU-
TORES
P. D.

5 Idem etiam eximia sanctitatis titulus utriusque Beato juerorum praepatori adscribitur: nam ut alter tom. praeced. pag. 537, ita alter tom. IV Maii pag. 139 homo Dei nuncupatur. Hac actorum confusio nondum detecta erat, cum tom. I Maii de Porphyrio actum est, ut tom. IV ejusdem mensis pag. 139 manifestum est: unde non mirum, si tum Porphyrius quidam creditus sit S. Venantii praceptor: cum tamen probabilius sit, alium hujus nominis, qui sancti alienius martyris praedagogus fuerit, celebrandum non esse praeter eum, de quo veteres martyrologi nuntii citati scribunt, quod S. Agapitum erudiverit in fide et doctrina Christi. Quam erigui sint momenti monumenta Camerinensia, in quibus, et quidem solis, Porphyrius S. Venantii instructor traditur, erudite jam pridem ostendit Papebrochius tom. IV Maii pag. 133 et 144.

S. quoque Ve-
nantii praedoga-
gus

6 Illud interim negare nolim, servari etiam hodie in Camerini in arca marmorea corpus S. Porphyrii presbyteri: sed hasce exuvias esse illius, qui S. Venantium in fide instruxit, quo ex monumento satis fidei probatur? Multos habuit martyres et confessores Camerinum; quos inter Porphyrius quidam facile fuerit, quem fabulosus biographus non gravate S. Venantii praepatore commentus est: cum S. Agapitum, ejus Acta mutuabatur; praedogogo ejusdem nominis usum legisset. Quidquid sit, huc usque quid aptius dirinare non licet, donec ex certioribus documentis certiora discam. Emortualis S. Porphyrii annus ignotus est. S. Agapitus, quem sacra doctrina imbuit, sub Aureliano circa annum 272 martyrium consummavit: an superviverit ipse ad annos multos, plane incertum est. Initium certe saeculi quarti potuit attingere: unde obisse eum circa finem saeculi tertii superius notavi.

superam et
latur.

Syllogen hanc, ac nonnullos Commentarios praevios huic tomo IV Augusti inserendos nobis reliquit P. Petrus Dolmans, superius per litteras nominis initiales P. D. indicatus; qui debuit museo nostro valedicere propter male affectum pectus, atque adeo ad continuanda nostra studia non satis accommodatum: de qua re juverit deinceps meminisse, quando eadem litterae P. D. recurrent.

F

DE S. LUCIO SENATORE MART.

IN CYPRO,

SYLLOGE.

J. P.

Cultus, sepultura, ac tempus martyrii.

TEMPORIS PERSE-
CUTIONIS
DIOCLETIANI.
Commemoratio alio-
nes in Fastis
Græcis.

Quam verum sit illud, vulgo quod diei solet, verba movent, exempla trahunt, comprobat exemplum S. Lucii, qui perspecta S. Theodori Cyrenensis pro Christi confessione certantis constantia, ab idolorum cultu ad orthodoxam fidem conversus est, ac pro ea sanguinem fudit. Agunt de eo Græci Fasti hae die. Menæa magna typis edita sic habent: Sancti martyris Lucii senatoris, Græce οὐ βουλευσοῦ; ad quem titulum alluditur in his versiculis, qui ibidem subjiciuntur:

Βουλᾶς ὄλας προήλθε τᾶς Ἀγιοτόφελ

Βουλή μᾶ Ἀσόνιος ἀθλήσας ζῆφει.

Consilia prævenit omnia, Achitopel, tua

Lucii unicum, quando ense decertans cadit.

An vult dicere poeta? Omnes versutias, consilia omnia Achitophelis, id est, demonis aut tyranni, prævenit ac eludit Lucius consiliarius seu senator unico hoc suo consilio, quo elegit pro fide Christi certare ac gladio sanguinem pro eo profundere. Nisi fortasse poeta potius sit usus sensu literali, quam allegorico, innuens melius sibi consuluisse consilio unico Lucium senatorem seu consiliarium, quo vitam pro Christo dedit; quam Achitophelam, qui Davidis regis consiliarius fuit, ac deinde rebellis Absalonis partes secutus: sed dum animadverteret, ultimum suum consilium, quod Absaloni dederat, non fuisse executioni mandatum, præ desperatione interit suspendio. Vide lib. II Regum cap. xv, xvi et xvii, Menologium Sirleti ac Synaxarium Basilii imperatoris S. Lucium etiam memorant: quibus adde apographum nostrum Græcum e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis (de quo Lambecius in Commentariis de ista bibliotheca lib. viii pag. 206) sed ibi annuntiatur die x:ii Augusti; in Basiliano autem die xxi.

σε Martyrologio
Romaino: clo-
causa.

2 Martyrologium Romanum ista de eodem Ma. tyre hodie legenda præscribit: Eodem die sancti Lucii senatoris, qui perspecta constantia Theodori Cyrenensis episcopi in martyrio positi, ad fidem Christi conversus, ad eam etiam Dignianum præsidem pertraxit: cum quo Cyprum profectus, cum ibi alios Christianos pro confessione Domini coronari videret, ultro se ipsum obtulit, et eandem martyrii coronam capitis obtruncatione promeruit. Elogium seu narratio martyrii e Synaxario Basiliano edita est Græce ad finem tomi I mensis nostri Augusti; Latine vero sic sonat, his, quæ hoc signo [] comprehenduntur, e codice Ms. Cæsareo Vindobonensi desumptis: Lucius Christo martyr e Cyrenensi urbe, quæ est in Lybia, oriundus, ejusdem urbis primus, ac assessor præsidis [nit, magnitudine corporis [quasi ad unum palmum magnum] et divitiarum potentia alios omnes supereminens. Erat autem idolorum cultor, et gentilium superstitioni,

eorumque errori hactenus valde addictus: sed ex quo vidit sanctum martyrem magnum Theodorum, et ejusdem urbis episcopum, pro Christo decertantem, et coronam victoriae reportantem, a Christi gratia compunctus divinum accepit baptismum. Postquam vero præsidem [Diognianum] induxisset, ut baptismum susciperet, illum duxit secum atque in Cyprum navigavit: ubi dum comperisset, comprehendi Christianos et interfici propter Christum, clam præside [Diogniano] sese conjunxit E Martyribus ac tortoribus tradidit: coactusque sacrificare idolis, non obtemperavit: sed altare calcibus impetens subvertit, et, præside exasperato, truncatus est capite.

3 Similia de ejus conversione ac martyrio ex- se, cultura.

stant in Menologio Sirleti, Menæis magnis excusis, et apographo nostro Cæsareo Vindobonensi; e quo tamen nonnulla observo ad majorem præcedentium elucidationem. Ac de sepultura quidem hæc ibidem narrantur post martyrium: Γνοὺς δὲ ὁ

Διογνιανὸς, συνεκόμισεν αὐτὸν τῇ ταφῇ, μύροις ἀλείψας, καὶ σινδὸν καθάρῃ ἐνεπίσας. Μετὰ χρόνον τοίνυν ἀνοίξαντες τὸν τάφον αὐτοῦ, εὗρον τρία ρόδα ἀναφύοντα παρὰ τὸ στέφνον αὐτοῦ καὶ θελόντων τινῶν ἄραι αὐτὰ ἔνεκεν ἵασεων, εὐθὺς ἀφανῆ γεγόνασιν Ὅ δὲ συγγροφεὺς ἱερεὺς ὢν, μετὰ τινος χρόνου συγγράψας τὸ μαρτύριον τοῦ ἁγίου Λουκίου, καὶ ναὸν αὐτοῦ οἰκοδομήσας, ἔργῳ καὶ λόγῳ τὸν ἅγιον πᾶσι καταφανῆ ποιήσας, τετίμηκεν εἰς δόξαν τοῦ πάντων Θεοῦ· αὐτῷ γὰρ πρέπει δόξα, τιμὴ, κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τοῦ αἰῶνος. Ἀμήν. Quæ Latine sic sonant: Diognianus autem rei conscius, sepulture eum mandavit, aromatibus conditum et munda sindone involutum. Postea vero; ejus sepulcro aperto, invenerunt rosas tres pullulasse ad pectus ejus: quæ dum nonnulli vellent auferre sanilatam gratia, statim disparere Scriptor autem, qui erat sacerdos, et qui post annos aliquot sancti Lucii martyrium exaravit, templumque ipsi ædificavit, opere et sermone Sanctum apud omnes illustrem reddidit ac honoravit ad gloriam rerum omnium Dei: ipsum enim decet honor, gloria, potestas in secula seculorum. Amen.

4 De S. Theodoro Cyrenensi antistite ac mar- solentius eub-
tyre tractavi ad diem iv Julii, tom. II ejusdem mensis a pag. 19. Quæ vero tunc ibidem allata sunt ejusdem præsulis gratia, suggerunt materiam considerandi ac notandi hæc puncta. 1º. S. Lucio solennem delatum fuisse cultum Constantinopoli, eruo e narratione martyrii utriusque dicti pugilis: nam hæc ibi ponitur clausula: Celebratur autem solennitas eorum in sanctissimo martyrio ipsorum, seu loco eis sacro in Rhegio. Videri possunt ea, quæ habet Cangius lib. I Constantinopolis Christianæ pag. 53 de porta Rhégii vel Rhésii, vel Rhūsii appellata. 2º. Ad præsidem, qui a S. Lucio conversus supra dicebatur ad finem Christi, spectant ista. S. Theodorus Cyrenensis sub illo passus

A passus est, sicut habes loco mox apud nos citato, ubi cum Martyrologio Romano vocatur non Dignianus, sed Dignianus. Laubecius superius assignatus animadvertit, praesidem, qui in Martyrologio Romano vocatur Dignianus, in ipsis Actis Graecis appellari Διογενιανόν, seu potius Διογενιανόν: eamque lectionem veram ac genuinam esse, existimare se addit.

tempus marty-
rii

5 At quid de tempore martyrii? Fateor imprimis, exploratum mihi prorsus non esse, quo praecise anno illud acciderit: verum quae modo de S. Theodoro episcopo Cyrenensi praevia sunt, quandoquidem cum S. Lucii conversione ad Christi fidem cohaerent, ansam praebent, hujus martyrii ex istius laurea perterpropter in ratione temporis definiendi. Ex iis ergo quae tomo II Ju-

lii citato de tempore passionis S. Theodori Cyrenensis allata sunt, videtur posse statui, S. Lucii martyrium fuisse consummatum tunc temporis, quando famosissima illa persecutio, quae Diocletiana nuncupatur, partes etiamnum agebat suas. Ad haec, cum Baronius sacros Theodori Cyrenensis triumphos accenseat anno Christi 310, sicut eodem tomo dictum fuit; ex ratione illa temporis apud Baronium signata sequeretur, S. Lucii martyrium ante istum annum poni non posse, cum Theodoro hic supervixerit, prout habemus e supra allegatis documentis. Nos ergo martyrium S. Lucii supra affiximus temporis persecutionis Diocletianae, quocumque ejusdem persecutionis anno, vel etiam aliquamdiu post hanc, illud evenerit.

AUCTOR
J. P.

DE SANCTIS MARTYRIBUS XXXVII. ITEM DE SS. SEVERO AC MEMNONE CENTURIONE MM.

B

B

PHILIPPOPOLI AC BIZYÆ IN THRACIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus apud Græcos ac Latinos, Acta.

SUB DIOCLETIANO
AC MAXIMIANO.

Signantur in
Fastis

Praclarum huic Martyrum manipulum signat Romanum Martyrologium, cujus infra annuntiationem profereamus, in Thracia: Græci autem Fasti locum in Thracia determinant Byziam, quæ et Bizya dicitur, nec non aliter efformatur, prout videre licet tom. III hujus mensis, die xii in Annotatis ad Acta S. Maximi cap. v lit. b; ubi plura alia sunt observata de ista urbe, ac de ejusdem situ actum est. His de palestra martyrii prænuntiis, quæ tamen an satis recte sic ponatur, postea inquiremus, subdo Sanctorum memoriam e tabulis Græcis. Μενωνα Chiffletii sic brevissime: Μαρτύρων λζ' ἐν Θράκη. Martyrum triginta septem in Thracia. Menxa magna impressa paullo plus dicitur: Eodem die (xx Augusti) sanctorum triginta septem Martyrum, qui Byziae in Thracia martyrium confecerunt. Sequuntur hi versiculi:

Τρεῖς ἐνδέουσι πρὸς τὸ τοῦς κεκαυμένους
Χάριν, Τριάς, σου τετράκις τελεῖν δέκα.
Combusti in igne, Trinitas, pro te, quater
Decem ut triumphant Martyres, deest trias.

in Græcis

2 Ludis poeta in numeris, uti patet. Subditur in dictis Menxis parva narratio martyrii: ea vero, quæ tomo I Augusti pag. 666 e Menologio Basilii imperatoris a nobis Græce est edita: quamque de more exhibebimus hic Latine, plura singillatim memorat. Sic ergo sonat: Eodem mense (Augusto, die) xx. Certamen sanctorum triginta septem Martyrum, qui Byziae in Thracia martyrium confecerunt. Severus quidam Christianus, Sida Pamphyliae oriundus, omnem civitatem ac locum pertransibat Christi sermonem docens. Dum vero Philippopolim Thraciae venisset, sanctos Martyres, qui erant sex ac triginta, ab Apelliano praeside cruciari comperit, ac religionem libere

professus comprehenditur et vehementer raditur, candentesque unguæ ferreae digitis ejus admoventur: item quatuor in lignis vinctus, ac funibus tensus, serra ferrea sectus est. Deinde cingulo ferreo vehementer candente ciuctus est, atque ita capite truncatus. Memnon autem centurio in duobus ligatus columnis et tensus, tribus excarnificatus est loris a capite usque ad pedes. Deinde, manibus pedibusque praecisis, in fornacem injecti, omnes subter terram martyrium consummarunt. Quaedam de illa narratione mox observabimus, quando prius egerimus de Martyrum ueniorum apud Latinos.

3 Annuntiatio in Martyrologio Romano his constat verbis: In Thracia sanctorum trigintaseptem Martyrum, qui sub praeside Apelliano pro Christi fide manibus pedibusque praecisis, in caninum ardentem injecti sunt. Galesinius pluribus illos refert, quæ similia sunt iis, quæ habentur in Menxis magnis. Audiatur ipsius textus: In Thracia sanctorum triginta septem Martyrum, qui partim Constantinopolitani, partim Philippopoli nati, huius Christianae religionem palam libereque professi, ab Apelliano praeside comprehensi, primo variis inauditisque torti eruciamenis, denique extremis pedibus manibusque praecisis, in caninum amplum, humi effossum, exardescens coniecti, praecleara martyrii laude abeunt in caelum.

4 His praemissis subijcio nonnullas observationes. 1º. Vidisti in titulo, qui praefigitur elogio Basiliano, exprimi Martyres triginta septem: in ipso autem elogii textu triginta sex. His si annumeretur Severus, qui in eodem elogio nominatur, erunt quidem tunc triginta septem conformiter ad alias tabulas Græcas supra indicatas; sed si Memnon

F
in Latinis

Observatio
1º.

Memnon

AUCTORE
J. P.

Memnon centurio, ibidem pariter nominatus, etiam aliis accenseatur, tunc erunt simul octo supra triginta. Acta vero ponunt quadraginta, sicut postea patebit. 2°. Idem elogium in titulo annuntiat Martyres xxxvi Bizyæ in Thracia certaminis sui cursum consummasse; sed in ejusdem elogii contextu asseritur, eruciatos illos fuisse Philippopoli in eadem Thracia, nulla facta mentione Bizyæ; et illico agitur de cruciatu ac sectione S. Severi, nec non de excarnificatione S. Memnonis, ac mox dicuntur omnes, manibus pedibusque præcis, martyrium in fornace confecisse. Hæc ego non satis combino: combinacem facilius, si Bizya ac Philippopolis essent inter se viciniora, quam revera sint: et Philippopolis quidem versus Hæmum montem ad Bessos ac Hebrum fluvium; Bizya autem versus pontum Euxinum in Astica vel forte Canica regione notantur in tabula Thraciæ antiquæ apud Cellarium lib. II cap. XV ad pag. 838. Ratio autem, ob quam superius omnes hosce Martyres non signarim Byzis, sed Philippopoli ac Bizyæ in Thracia, est ea, quod Acta sie illos ponant. Vide illa inferius, 3°. De duobus Sanctis martyribus paulo ante nominatis pauca ista accipe.

De SS. Severo
ac Memnone

5 Martyrologium Romanum hac die illos proxime sic subdit præcedentibus septem ac triginta: Item sanctorum martyrum Severi et Memnonis centurionis, qui eodem mortis genere consummati, victores abierunt in cælum. Ex Græcis tabulis habemus ista: Menæum Chiffletii hac die meminit solius Memnonis centurionis, Μέμνωνος ὁ ζεντουρίωνος. Menologium Sireleti post xxxvii Martyrum annuntiationem subdit de hisce duobus Athletis sequentem: Eodem die commemoratio sanctorum martyrum Severi et Memnonis centurionis, qui pro Christi fide verberibus et loris a capite usque ad pedes cæsi, in ligno suspensi, atque in fornacem abscissis pedibus injecti, spiritum Deo commendantes, martyrii coronam acceperunt. Menæa magna excusa eos referunt, et his versibus prosequuntur:

Ξίρει παθῶν Σέβηρος εὖ πρὸν ἄξιους
Ἐπαθλα λαμπρὰ σὺ διὰ ξίφους πάθους.
Ἔχει τὸ πῦρ σὲ πρὸς βροχούν, Μέμνων, χράνον,
Μένει δὲ σὲ στέφανος εἰς αἰὲ μόνων.
Severus ense passus, ense repperit
Dignos, decori lauream certaminis.

C Te flamma, Memnon, tempore excruciat brevi,
Sed te manet corona, quæ semper manet.

ex Fastis.

6 In primo disticho, quod de S. Severo est, alludit poeta, quantum ego quidem assequor, ad Martyres triginta septem, quos Philippopoli pro

Christi fide decertantes invenisse dicitur in elogio D dictorum Menæorum, quod subjungitur. In secundo autem disticho de Memnone, videtur respicere poeta ad voces fere similiter cadentes Memnon, manet et manens, quas ideo etiam sic expressi Latine. In eodem elogio non tantum refertur S. Severus e Sida Pamphiliæ oriundus, sicut supra etiam in Basiliano vidimus elogio, verum etiam Petronii Thracis ejusdem, ac Mygdonia filius exstitisse. Quia de re aliisque consule Acta illico a nobis proferenda. Nos interim sequentia de his lectorem docemus.

7 Primo. Apographa nostra Græca Sirmondiana, Chiffletiano, quæ solemnis allegare sub nomine Supplementi ad Menæa Græca excusa, die xxiv Augusti, prænotato nomine Sirmondii, quod indicio nobis est, hæc Acta transcripta fuisse ex Synaxario Sirmondiano, sic memorient: "Ἀθλητῆς τοῦ ἁγ. Σεβήρου καὶ Μέμνωνος τοῦ ἐν Θράκῃ μαρτυρησάντων σὺν ἑτέροις τριάκοντα ὁκτώ. Id est: Certamen SS. Severi ac Memnonis, qui in Thracia martyrium confecere cum aliis triginta octo. Ubi videntur indicari Martyres non triginta septem vel triginta octo, de quo numero supra egimus, sed omnino quadraginta. Idque confirmatur ex Actis numero I, ubi e Græco reddita dicuntur ista: Et sancti quidem triginta et octo Philippopoli sub Apelliano proconsule... capite truncati sunt die xiv mensis Maii. Sanctus vero Severus etc. Deinde vero seorsim etiam narratur martyrium S. Memnonis. Secundo. Quia affirmant Acta ibidem, Athletas nostros exstitisse temporibus Diocletiani et Maximiani, ideo in eorundem Actorum fide illos etiam superius cum hæc nota temporis retulimus; in aliis tamen, uti vidimus, documentis non expressa. Tertio. In illis item narratur igne martyrium consummasse; hic vero triginta et octo... capite truncati dicuntur: at Memnon, secundum Acta eadem num. 4, fuit in caminum ignis injectus, ac ibidem mortuus: Severus autem capite minutus. Quarto. Supra etiam num. 1 et 2 vidimus palæstram martyrii assignari Bizyam hodiernis nostris Sanctis; sed in Actis Philippopolis triginta octo nominatis; Bizya autem duobus nominatis datur, ut videre in illis licet num. 4. Apage igitur nugas Tamoyi, qui in suo Martyrologio Hispano duos hosce Martyres Deobrigæ in Hispania annuntiat, more consueto ineptiens. Acta quandoquidem brevia sunt, ac Commentarius etiam brevis, si quid in his observatu erit dignum, poterit hic facile addi, ut non sit necesse Actis Annotata subjungi.

A C T A

Auctore anonymo,

e Synaxario Sirmondii. Interprete J. P.

Sanctorum pa-
tría, S. Severi
parentes

Hic in Thracia oriundi exstiterunt temporibus Diocletiani et Maximiani. Et Sancti quidem triginta et octo Philippopoli sub Apelliano proconsule nomen Christi libere confessi, capite truncati sunt die decima quarta mensis Maii. Sanctus autem Severus ex parte patris erat Thrax, ex parte vero matris Sidites in Pamphilia. Pater ejus voca-

Οἱ τοὶ ἐκ Θράκης ὑπάρχον κατὰ τοὺς φρόνους Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ· καὶ οἱ μὲν τριάκοντα ὁκτὼ ἅγιοι ἐν Φιλιππουπόλει ὑπὸ Ἀπελλιανοῦ ἀνθυπάτου ὁμολογήσαντες παρρησίᾳ τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα, τὰς κεφαλὰς ἀπετμήθησαν μὲν. Μαίω τέσσαρες καὶ δεκάτη· Σεβήρος δὲ ὁ ἅγιος πρὸς μὲν πατρός ην Θράξ, πρὸς δὲ μητρός Σιδίτης ἐκ Παμφιλίας. Ἐκαλεῖτο δὲ

Λ ὁ μὲν πατήρ αὐτοῦ Πετρῶνιος, ἡ δὲ μητὴρ Μυγδωνία· οἱ πρὸς τὸν εἰς Χριστὸν ἐχειραγωγῆθησαν πίσιν ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Ξενοφόντου μαθητοῦ τοῦ Ἰωάννου Εὐαγγελιστοῦ ἡγαπημένου τοῦ θεολόγου. Καὶ οὗτοι μὲν εἰσιν οἰοθέντες ἐν Φιλιππουπόλει αὐτῆς ἐξωρίσθησαν διὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν ἐν αὐτῇ εἰδωλολατρείαν.

2 Ὁ δὲ μάρτυς Σεβήρος ὁ τούτων υἱὸς κατέμεινεν ἐν τῇ πόλει. Ἐν δὲ διὰ σώματος καὶ μέγεθος καὶ δυνάμιν ἀνυπέβλητον περιβλεπτός καὶ μεγαλυνώμενος παρὰ πάντων, ὁμῶς μικρὰ τεύχεα ἡγείτο, εἰδὸς παρεργόμενα καὶ φθειρόμενα. Ἐν δὲ μόνον ἐθαύμαζε καὶ λίαν τούτων ἐπόθει, τυχεῖν τὸ παθεῖν ὑπὲρ Χριστοῦ, καὶ τὸ τῆς μαρτυρίας κοσμηθῆναι σπερμῶ. Ὅθεν καὶ θεοφανείας ὄνυχ ἠξιώθη καὶ προετραπή ἅμα πρῶτῃ ἐπὶ τῇ ματρί ἀνυτολῆς πύλῃ εἰσεῖν, καὶ καὶ τελεῖσθαι τοῦ σκοποῦ. Καὶ δὲ γενόμενος ἐν αὐτῇ, συναντᾷ τινι κεντουρίωνι, ὃς ἐκαλείτο Μήμεων. Τοῦτον οὖν κατ' ἰδίαν λαβὼν, καὶ ἐν βραχεῖ τῆς κατ' ἡμᾶς αὐτῶ τὴν οἰκονομίαν ἐχθόμενος πίστεως, καὶ ἀποστῆναι παραινέσας τῆς ματαιότητος τῶν εἰδώλων πείθει, καὶ τῇ τοῦ Χριστοῦ πίστει προσάγει.

3 Διαβληθεὶς δὲ καὶ προσαχθεὶς Ἀπελλιανῶ ἀνθυπάτῳ, καὶ τὸν εἰς Χριστὸν πίστιν ὁμολογήσας, παραδιδόσθην Μήμεωνι τῷ κεντουρίωνι, τὴν τῆς πίστεως ἀγνωσομένῳ μεταβολῆν, οἰκισθέντος τοῦ ἀνθυπάτου δυνηθῆναι τὸν Μήμεωνα τοῦ Χριστοῦ ἀποστῆναι τὸν Ἅγιον. Οἱ δὲ κατ' ἐαυτοῦς γενόμενοι παρέβησαν ἀλλήλους, καὶ πρὸς τὴν ὑπὲρ Χριστοῦ συνεστόμωσαν ἀθλήσιν. Τῆδε ἐξῆς παραστάντες τῷ ἀνθυπάτῳ Χριστιανούς ἐαυτοῦς ἀμφοτέροι ἀνηγόρευσαν. Τῷ περὶ οὖν ὁ Μήμεων ἀφίλωσ, καὶ ὁ Σεβήρος τὰς σιαγόννας πρῶτα στείτην.

4 Εἶτα ἐκ Φιλιππουπόλεως ἀπείροντην τῷ ἀνθυπάτῳ εἰς Ἀδριανούπολιν, καὶ κειθῆναι εἰς Βιζύην σιδήρων βάρει περορτομένοι ἀκολουθῆναι ἀναγκάζοντην. Ἐνθα προσαχθέντες καὶ ἐρωτηθέντες ἀμεταθέτου ἔχου τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν ὁμολογήσαντες, ὡς τὸ στερόδον αὐτῶν καὶ ἀνένδοτον κατείδεν ὁ τύραννος, προσέταξε τὸν ἅγιον Μήμεωνα ταθῆναι δυσὶ κίσει προσδεθέντα, καὶ σιδηροῖς ὀγκίνοις τρεῖς λώρους ἐκδάρῃν ἀπὸ τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ διὰ τῆς ψύχης διέκοντα· μέχρι τῶν ποδῶν. Ὁ ἰδὼν ὁ μακάριος Μήμεων, ἠδὺν εἶπεν εἶναι τὸν πόνον ὃς προξενεῖ αἰώνιον ἀπόλαυσιν. Ἔσται δὲ τοῦτο πάντως ἐμοί· καὶ γὰρ τῇ τριμήτῳ δορᾷ τῆς σαρκὸς μου τὴν ἀγίαν δεξιούμαι Τριάδα. Μετὰ δὲ τοῦτο τμηθεὶς χεῖρας καὶ ποδᾶς εἰς κάμνον πυρὸς ἐνεβλήθη, ἐν ᾗ καὶ τὸ πνεῦμα παρέδωκε τῷ Θεῷ. Ὁ δὲ ἅγιος Σεβήρος ἐξέσθη σιδηρᾶς χερσὶ· εἶτα δακτυλῆθρας πεπυρωμένας τοῖς δακτύλοις περιβάλλετην, καὶ ὑπὸ τῶν ἀρων στρατιωτοῦ τανυσθεὶς πρίζετην. Τῆς δὲ τοιαύτης βασάνου παραδόξως ῥυσθεὶς, τοῦ στρατιωτοῦ ἀτονισάντων καὶ ἐκλυθέντων, σιδηρᾶν ζώνην περιζώνουσαν πυρωθεῖσαν, καὶ οὕτως τὴν κεφαλὴν ἀποτέμετην.

batur Petronius; mater Mygdonia. Qui ad Christi fidem sunt adducti ab episcopo Xenophonte, sancti Joannis Evangelistæ dilecti Theologi discipulo: et postquam fixissent domicilium Philippopoli, de novo ex ea migrarunt, propterea quod ibidem invallesceret idololatria.

2 Severus autem martyr, eorum filius, in urbe permansit: cumque esset ob eximiam corporis magnitudinem ac vires conspicuus ac famosus apud omnes, parvi hæc ducebat, non ignarus fluxa hæc esse et caduca. Unum vero suspiciebat, et præ illis desiderabat consequi, pati nempe pro Christo, et corona martyrii exornari. Unde divina apparitione in somno dignatus est atque incitatus ut, simul atque lucesceret, ad portam se conferret, quæ jacet ad orientem; futurum deinde, ut consequeretur propositum. Et vero postquam illuc pervenisset, cuidam occurrit centurioni, qui vocabatur Memnon. Huic itaque seorsim prehenso fidei nostræ mysteria breviter exponit; eumque adhortatus, ut ab insano idolorum cultu desistat, obedientem reddat, et ad Christi fidem perducit.

3 Accusatus autem atque ante Apellianum proconsulem productus, Christique fidem professus traditur Memnoni centurioni. Proconsul autem ignorans cum Christi fidem amplexum fuisse, existimabat fieri posse, ut Memnon a Christo Sancto separaret. Dum itaque illi seorsim agerent inter se, alter alterum incitarunt, et de certamine pro Christo consusurrarunt. Postero die stantes ante proconsulem ambo Christianos se esse annuntiarunt. Memnon igitur creditur immisericorditer; Severus autem in maxillis vulneratur.

4 Deinde Philippopoli transferuntur proconsuli Adrianopolim, et inde Bizyam versus ferri pondera gravati coguntur sequi. Quo ubi perducti essent et interrogati, immutabilem se habere fidem in Christum professi sunt: quorum firmum ac obstinatum animum ut perspexit tyrannus, sanctum Memnonem duabus columnis alligatum extendi præcepit, et Ferreis uncinis tria in lora excoriari, quæ ab ipsius capite per lumbos usque ad pedes pertransibant. Quod beatus Memnon concipatus, suavem esse laborem dixit, qui æternam conciliat voluptatem. Et hoc, ait, omnino continget mihi. Etenim pelle carnis meæ in tres dissecta partes, sanctam Trinitatem apprehendam. Postea autem, manibus pedibusque truncatis, in caminum ignis injectus est, in quo spiritum etiam Deo tradidit. At vero S. Severus ferreis manibus rasus est: deinde unguæ ferreæ candentes admoventur ejus digitis, et a quatuor militibus extensus finditur serra. Ab hoc autem cruciatu mirabiliter liberatus, militibus torpentibus ac deficientibus, ferrea zona candente cingitur, et sic capite minutus est.

AUCTORE
ANONYMO.

desiderium
martyrii, con-
versio S. Mem-
nonis:

usque tor-
menta ac mors.

DE SS. LEONTIO ET CARPOPHORO MARTYRIBUS, VICENTIÆ IN ITALIA,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Publica veneratio, tempus martyrii, victoria a Vicentinis obtenta, Martyres sorores, ut fertur; translationes.

SUB DIOCLETIANO
ET MAXIMIANO.
Publica Sancto-
rum veneratio.

Vicentini hi Martyres non quidem antiquis seu classicis, quantum novi, Martyrologiis adscripti sunt; sed varia alia exstant documenta, quibus legitimus eorum cultus probetur. Recentioribus Fastis sacris annua hoc die memoria ipsorum interitur. Maurolycus ita habet: In civitate Aquileia, Diocletiano imperante, sanctorum Leontii et Carpophori martyrum, sub Lysia præside, superatis pluribus tormentis, obtruncatorum. Ferrarius in utroque Catalogo eosdem signat. Præcesserat Petrus de Natalibus libro VII cap. LXXXVII in suo item Catalogo, ubi martyrii narrationem habet, Ferrarius e monumentis ecclesiæ Vicentinæ, quæ in codice antiquo pergameno Ms. legisse se indicat, passionis compendium recitat in Catalogo Sanctorum Italix; quod cum consimile sit Martyrio, quod habetur apud Petrum de Natalibus, postea a nobis recudendo, supervacaneum est, illud compendium hinc transcribere. Hæc de cultu hic paucis: infra autem pluribus.

visu de his in
certa; ut et
tempus martyrii.

2 Franciscus Barbaranus de Mironi in Historia ecclesiastica Vicentina lib. IX cap. IX et sequentibus, varia quidem memorat in rem nostram, sed admodum incerta, quia antiquis destituta sunt monumentis, qualia desiderarem legere aliunde confirmata, quam ex Actis apud Petrum de Natalibus, quæ mihi non videntur magni ponderis. Accipe tamen in synopsi, quæ refert Barbaranus, non tam ut discas, quidnam in præsentis argumento dicendum sit fundate, quam quid ab eo saltem dictum sit. Notos itaque memorat Sanctos nostros Vicentiæ, qui propterea quod parentes eorum aut majores ad istos terrarum tractus ex Arabia profecti fuerint, ideo Arabum cognomento eosdem Sanctos appellatos esse affirmat. Tempus natalitatis fatetur Barbaranus sibi esse incompertum: item non sciri exacte, qua occasione se contulerint Aquileiam, ibidem habitandi gratia, cum sororibus suis Euphemia et Innocentia. Deinde exponit nostrorum Pugilum martyrium. At quid de martyrii tempore? Fatetur laudatus Barbaranus, illud non posse inveniri tam facile, quam aliqui cogitent. Varias mox profert opiniones pro annis reparata salutis 300, 297, 128 et 119; sed ipse hoc innectit Christi anno circiter 128, nixus Legenda, in qua narratur Lysias dixisse Sanctis nostris: Juro per Deum meum Adrianum, vos sequi, quocumque iveritis. Verum cujusnam fidei, vel auctoritatis sit Legenda ista, non addit; immo vero proficitur candide, se nescire, quo fundamento nitatur hæc opinio, in non-

nullis duntaxat Mss., prout indicat, a se visa.

3 Quid, quod idem auctor etiam vacillat? ^{de quo} Nam postea dicit, martyrium, de quo agimus, accidisse vel anno circiter 128 jam dictum; vel anno circiter 140; atque adeo falsam esse opinionem aliquorum (sed eorum nomina non addit) qui volunt SS. Leontium vel Carpophorum fuisse fratres SS. Cosmæ et Damiani; verum ex horum nominibus æ loco martyrii id etiam rejicit. Quæram illico ex Barbarano, cur annos modo dictos solius signet, quam tempora Diocletiani et Maximiani, quæ notantur apud Petrum de Natalibus, qui passos refert temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum? Equidem non video, cur a ratione temporis ibi consignata recedendum sit, et qualiquali sententiæ Barbarani, quam ipsemet non obscure indicat esse debilem, subscribendum propter qualemcumque Legendam, de qua actum est. Quamobrem temporis characterissimum eundem nos superius posuimus, vel intactum reliquimus, quem habet Petrus de Natalibus. Cur autem istum temporis characterissimum non admittit Barbaranus? Quia prima opinio aliquam patitur difficultatem ex eo, quod anno trecentesimo, ut dicitur, inquit, in Vita SS. Felicis ac Fortunati (de qua agit, lib. I cap. XX et sequentibus) præses Aquileiæ vocatus fuerit Euphemi, et non Lysias; nisi dicere voluerimus, mense Augusto hunc illi successisse, id quod probabile non est, tam cito videlicet Euphemium officio suo finem imposuisse, cum paullo post suum ingressum martyrio affecerit SS. Felicem ac Fortunatum, atque ita aliquot duntaxat mensibus præses extitisset. Sic argumentatur Barbaranus.

4 Sed respondeo primo. Acta istorum duorum ^{satis prolixè} sanctorum Martyrum Aquileiensium apud nos illustrata sunt die XI Junii, tomo II ejusdem mensis pag. 460; ubi eorum martyrium non anno Christi 300, sed anno 296 affixum est. (Vide Annotata ibidem pag. 462 lit. a) tametsi in fine Actorum annus iste non exprimitur. Sic enim habent: Martyrizati autem sunt Sancti Dei Felix et Fortunatus martyres sub die quarto decimo mensis Maii, regnante Domino nostro Jesu Christo etc. Barbaranus vero in Italico suo Martyrio signat annum trecentissimum; de cujus utinam genuina lectione nobis constaret! Annus enim ille pugnat cum Actis Martyrii, quæ apud nos edita sunt hoc principio: Sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, anno duodecimo, exiit edictum etc. Annum autem hunc cœpisse a XVII Septembris anni CCXCV, in quo

S.

A Caius Papa martyr obiit anno cxcvi, xxii Aprilis, quo dedimus Vitam, in supra citatis Annotatis observat Henschenius. Diocletianus enim dicto die xvii Septembris anno 284 imperator electus est, prout apud exactos chronologos licet videre. Si ergo Acta SS. Felicis et Fortunati Latina, quæ modo citabam, cum Italiis a Barbarano vulgaris conferre placuerit; non obscure perspicies, hæc ultima vel Barbarani, vel aliorum studio interpolata fuisse. Quamvis ergo securitate nota temporis, qua istorum Pugilum martyrium in illis assignatur anno trecentesimo, a lectore, qui studio partium non ducitur, admitti queat, equidem non satis video: atque adeo prorsus censeo, ne vel ad latum unguem esse deflectendum ab anno 296, qui ex Actis Latinis pro eorumdem martyrio designatus jam est. Quo temporis ratione admissa tamquam probabiliore, videtur factum esse satis difficultati, quam supra movebat Barbaranus ex præside Aquileiæ, uti vult, Euphemio, non Lysia, in nostro temporis systemate inter hunc et illum annis quatuor interjectis.

hic dissertitur.

5 Respondeo secundo. Dato, non tamen concesso, eriguum duntaxat tempus intercessisse, quo Lysias successerit Euphemio; an mox idcirco nomen Lysie capungam ex Actis nostrorum Martyrum, quæ edidit Petrus de Natalibus, in quibus illud, clare exprimitur? An ideo eradam ex isto exemplari tempora Diocletiani et Maximiani, quibus dicuntur passi? Minime gentium. Etenim cum nostræ sint partes Sanctorum Acta teneri, quantum salva veritate possumus, neque in hoc puncto ostendatur aperta falsitas, retineamus, quod antea diximus, martyrium nempe illorum contigisse temporibus Diocletiani et Maximiani. Cur enim Euphemius non potuit Aquileiæ munus exercere præsidis, et brevi post tempore vel illud ipse depone, vel ab alio inde amoveri? His de causis supra in principio hujus paragraphi, ut antea indicabam, signari SS. Leontii et Carpophori martyrium sub dictis imperatoribus, donec melior aliqua temporis notatio mihi assignetur. Nunc alia prosequamur.

Victoria Sanctorum præsidio a Vicentinis obtenta:

6 Horum anctorum Pugilum præsidio Vicentinos suis e defensoros contra Patavinos, narrat Barbaranus cap. xv. Rei gestæ summam accipe Anno millesimo centesimo octogesimo sexto Patavini, collecto copioso exercitu, et urbi Vicentiæ adnoto, tantum non eandem interceperant, Pugnatum utrinque acriter: Patavini summa cum strage repelluntur. Inter dimicandum SS. Leontius et Carpophorus visi sunt supra muros Vicentinorum, velate utique victoriæ præsidios. In memoris ac grati animi tesseram instituta ab illis supplicatio, quæ quotannis peragitur die xx Augusti, quo celebratur eorum festa hæc; olim vero solebat coli cum octava, uti apparet e Calendario anni 1606, quod ab eminentissimo Joanne Delphino, Vicentinorum episcopo præscriptum est. In Officio autem quando dicuntur preces, fit de illis commemoratio, uti et de S. Vincentio, in hunc modum: Viri sancti gloriosum sanguinem fuderunt pro Domino, amaverunt Christum in vita sua, inuitati sunt cum in morte sua, et idem coronas triumphales vernerunt. †. Clamaverunt justi, et Dominus exaudivit eos. †. Et ex omnibus tribulationibus eorum liberavit eos. OREMUS. Auxilium tuum nobis, Domine, quæsumus, placatus impende, et intercedentibus beatis martyribus tuis Vincentio, Leontio, et Carpophoro, dexteram super nos tuæ propitiationis extende. Hæc historia ex Barbarano extracta est a me, et Augusti Tomus IV.

in compendium redacta; sicut etiam ea, quæ subdo de inventione ac translationibus corporum, et de quibus tractat cap. xv.

AUGURON
J. P.

7 Quo tempore ea Vicentiam translata sint, nihil certi haberi affirmat idem historicus documentorum defectu: illud autem certo constare addit, hodiernum (anno videlicet 1649, quo suam Historiam in lucem dedit) ea requiescere in cathedrali. Deinde e Ms. antiquo, ut vocat, quod inscribitur Chronica ad memoriam præteriti temporis, præsentis et futuri, refert, anno 1455, die x Augusti, corpora SS. Leontii et Carpophori MM. reperta fuisse in ecclesia cathedrali Vicentina: die autem xx ejusdem mensis, quo ditorum Sanctorum festum celebratur, habitum fuisse supplicationem solemnem: postmodum item anno 1467, die xx Augusti institutam supplicationem solennissimam; et sacra illa pignora per civitatem deportata fuisse, totoque isto die mansisse discooperata, ita ut ab unoquoque videri possent: ad hæc, deinde ea collocata fuisse in arca lapidea, et in illo ecclesiarum loco, ubi nunc, ait laudatus auctor, exstat sacellum majus, nomine chorus; ibidemque asservata fuisse, donec ista fabrica sit inchoata, quod accidit anno 1482; quo tempore iterum ostensa populo, ac transportata ad aliud sacellum commemorat; ubi permanserint usque ad annum 1573, uti dicendum ait cap. 17; ubi de translationibus nostrorum Sanctorum, et SS. Euphemie et Innocentie tractat. Sed ibi notatum lego annum 1563. Anno autem 1613 innectitur ultima corporum istorum transportatio ad sacellum aliud prædictæ ecclesiæ: solemnem vero pompam, ornatum, populi frequentam, supplicationem, ejusdemque comitatum pluribus descriptum videre datur cap. xviii. Non abs re his addidero inscriptionem, quam Papebroeckius noster in suo Ms. Itinere Romano, quod in nostro museo asservatur, et signatur ✠ Ms. 146, notatam sua manu reliquit his verbis: Latina Montia, proavia Horatii Porti, ex voto pie facto geniti, DD. Leontii et Carpophori tabulas hæc pingendas C. MDCXVII: Anna Sessa mater operimentis (limbos intellige lapideos speciosos) ornavit MDCXXV. Tabulas autem istas grandes numero quatuor fuisse, hinc Sanctorum martyrium, inde judicium exprimentes, præmittit dictæ inscriptioni laudatus Papebroeckius.

invento ac
translatio cor-
porum.

E.

F.

8 Atque hæc quidem, quæ hoc usque a nobis exposita sunt, Vicentinorum traditionibus seu relationibus satis favent: non ita tamen, quin nonnullæ supersint difficultates, quas modo proponam. Una ex illis est, si quis quaesierit, an SS. Euphemia et Innocentia fuerint martyrum nostrorum sorores. Affirmat hoc Barbaranus cap. xvi, sed non satis probat, Ferrarius in suo Novo catalogo Sanctorum ad diem xvi Septembris in notis citat tabulas ecclesiæ Vicentiæ, in quibus SS. Leontii et Carpophori germanæ feruntur. Quæ expressio feruntur satis debilis est. Nec scio, cujus notæ ac temporis sint illæ tabulæ. Nihil item lego de hac re apud plures supra citatum episcopum Equilinum; nihil in compendio martyrii, quod citabam antea. Res enimvero primæ istarum Sanctarum videntur admodum obscuræ et incertæ: unde igitur, et quanta cum fide in dictis tabulis ferantur nostrorum Martyrum esse germanæ, ignoro. Verum eum annuntientur a Ferrario ad diem xvi Septembris, quo apud Vicentinos coluntur, poterit forte plures tunc agi de illo puncto, si comparuerint satis

In SS. Euphe-
mia et Innocen-
tiæ horu Pu-
gilum sorores
germanæ.

AUCTORE

J. P.

Proponuntur
quædam diffi-
cultates

apta documenta, quæ ad ulteriorem indagacionem sternere possint viam.

9 *Secunda ex difficultatibus, contra varias SS. Leontii et Carpophori translationes in veri potest ex iis, quæ memorat Spicilegium Dach-erianum tomo V, ubi habetur Iuventio Sanctorum a domno Deoderico pontifice [Metensi] reperorum, atque ad civitatem Metensem translatorum, in quo documento occurrunt hæc cap. III pag. 145 ad propositum nostrum: Civitas Vincentia est non longe a Venetia, ad quam olim Longobardi, dum Italiam invaderent, primam urbium venisse dicuntur. In ea martyr Leontius monasterio celebri venerabatur. Hujus episcopus loci reliquias nostro reverentissimo præsulì, si pro causa sua imperatoriam interpellasset majestatem, repromisit. Mox misso illuc Rothardo diacono, cum episcopus nimium se fecisset difficilem in dando, præter quod dumtaxat promiserat, tandem continua exigentis victus instantia, præter pauca sibi pignora retenta, reliquum corporis totum largitus est. Iluc et beatum Carpophorum Romæ passos, ab eadem civitate non longa ante tempora translato, incolæ asseverabant: ubi et nobile quondam monasterium S. Felicis visebatur, ubi et primo reconditi ferebantur; sed eo ab Ungris, qui pene locorum ipsorum vicini sunt, exusto, atque assidua incursione eorum reparationem prohibente, ad sedem episcopalem infra urbem sub altare depositi; unde et præfatus Rothardus diaconus sanctum quidem Leontium totum, sancti vero Carpophori reliquias non modicas ab ipso, quo claudebantur, sumpsit altari, effracto sepulero. Passionem eorum incendio deperisse dixerunt. Natalis eorum xiii Kal. Augusti celebratur. Teudo eos detulit magna et universali ecclesiæ celebritate.*

§ II. Expenduntur difficultates de corporum translationibus, ac martyrii palæstra.

etiam eorum
translationes

Hujus, quam modo producebam, narrationis fides ita commendatur apud Acherium citatum, inter ea quæ præfatur ad lectorem pag. 15: Historiam Inventionis Sanctorum a Deoderico sive Theoderico Metensi episcopo, dum in comitatu Ottonis imperatoris Italiæ ecclesias et monasteria perlustraret, reperorum, e scripto codice monasterii S. Symphoriani Metensis a se descriptam V. C. Hadrianus Valesius... perhumaniter... mihi concessit edendam. Auctor hujusce narrationis passim sese, cum isthæc Sanctorum corpora transferrentur, præsentem adesse prodit. Hæc ibi: ut non videam, cur plena fides historica dicto auctori secure non debeat tribui in narratione, quam hic præ manibus habemus. Nunc observationibus nonnullis illam expianemus. Otto I coronam imperii adeptus est anno Christi 962. Theodericus autem hujus nominis primus ab Illustrissimo Meurisso in Historia episcoporum ecclesiæ Metensis lib. III pag. 317 ad cathedram istam evectus fuisse scribitur anno 964. In signando eodem anno præcesserat Sigebertus in Chronico: sed apud Sammarthanos in Gallia Christiana differitur ista dignitas usque ad annum 966 ex Alberico his verbis: Anno CMLXVI Adalberone Metensium episcopo mortuo, Theodericus consobrinus Ottonis imperatoris episcopus su-

brogatur. Jacobus Longueval in Historia ecclesiæ Gallicæ tomo VI ad annum 965, pag. 552, successisse eum in cathedra Metensi memorat Adalberoni, die prima Maii anni præcedentis mortuo. Verum non est quod moram nobis injiciat tantilla temporis differentia, quæ forte in Albericum irreperit ex notis chronologicis transpositis VI pro IV.

11 Propius huc spectat factum, quod examinamus, de corpore S. Leontii martyris, et toto quidem, uti ex anonymo scriptore supra vidimus, Vicentia ablato a Theoderico, Sigebertus ad annum 969 rem gestam ita narrat: Theodericus Metensium episcopus, Imperatori sanguine, dilectione, ac familiaritate cæteris devinctior, dum in Italica expeditione per triennium sub eo militaret, multa corpora et pignora Sanctorum de diversis Italiæ locis, quocumque modo potuit, collegit. (De significato verbi militare consule, quæ dixi die XVI hujus mensis pag. 272). Inter alios autem plures, quos ibidem commemorat, a Viuentia Leontium episcopum et martyrem ab eo sublato dicit, rem ita concludens: Hæc omnia... cum aliis multis Sanctorum pignoribus præsul Deodericus in Galliam hoc anno transtulit, et in ecclesia S. Vincentii martyris a se in insula urbis constructa locavit. Vides, lector, alium hic designari Leontium, episcopum videlicet ac martyrem, quam superius ab auctore anonymo expressus sit.

12 Unde moveatur controversia necesse est, uter ex hisce duobus a Theoderico episcopo Metensi impetratus, et Vicentia ad urbem Metensem avectus fuerit. Sicut autem, prout antea retuli e Dacherii observatione, auctor hujusce narrationis anonymus passim sese, cum isthæc Sanctorum corpora transferrentur, præsentem adesse prodit; sic adfuisse se, quando corpus S. Leontii M. traditum Theoderico fuit, videtur utcumque insinuare, nam dicit: Iluc et beatum Carpophorum Romæ passos, ab eadem civitate non longa ante tempora translato, incolæ asseverabant. Item: Passionem eorum incendio deperisse dixerunt. Hinc etiam oritur difficultas contra locum palæstræ eorum Aquileiam, et contra opinionem eorum, qui inde illorum corpora Vicentiam translata memorant. Sed alia insuper oritur molestia adversus possessionem et translationes corporis S. Leontii hodierni apud Vicentinos, post sæculum decimum, de quibus actum est supra: etenim sæculo decimo episcopus Vicentinus Rothardo diacono... præter pauca sibi pignora retenta, reliquum corpus totum (S. Leontii) largitus est, teste auctore anonymo: qui paullo post subdit ista: Rothardus diaconus sanctum quidem Leontium totum, sancti vero Carpophori reliquias non modicas, ab ipso, quo claudebantur, sumpsit altari, effracto sepulero... Teudo eos detulit magna et universali ecclesiæ celebritate. Hæc si de hodierno Leontio intelligas cum auctore anonymo, nihil vel quasi nihil remansit ex ipsius corpore post sæculum decimum apud Vicentinos. Sin vero Sigebertum sequaris, evanescit difficultas, quia de synonymo martyre et episcopo loquitur. Sed utri probabilius credendum, an dicto anonymo, cujus fides ex loco ac tempore superioris commendata est; an Sigeberto potius, qui floruit sæculo duodecimo incunte, et Gemblaci in Brabantia nostra monachus fuit?

13 Ego interim intricatam hanc controversiam eruditus Vicentinis considerandam tantisper propono, rejecto in eos onere, ut causam suam defendant ipsimet, atque litem hanc dirimant, si possint

apud Venetia
nos.

E

F

quam controversiam valde inplexam nos aliter extricandam relinquimus

A possint antiquiora eruderare documenta, quibus superiorem anonymi narrationem evertant. Antiquiora, inquam, documenta, quæ ante Sigebertum et eundem anonymum scripta esse constat a fide digno auctore; non vero Petrum de Natalibus lib. II cap. LXXVI; non eminentissimum Baronium ad annum Christi 969; non Ferrarium in Novo catalogo Sanctorum ad diem XVI Novembris in notis; non Barbaranum denique cap. XIX non Ughellum tomo V Italia sacra col. 1031 novissimæ editionis Venetæ; qui ex Sigeberto S. Leontium episcopum et martyrem Vicentia a Theodorico episcopo translatum fuisse scribunt, atque adeo omnes illi et singuli non majoris debent censi ponderis, quam Sigebertus ipse, quem asserunt. Colitur autem S. Leontius episcopus et martyr in ecclesia Vicentina die XVI Novembris, ut videre datur apud Ferrarium, ac Barbaranum locis modo designatis, poniturque ab Ughello citato secundus Vicentinorum episcopus. Atque hæc quidem hactenus. Quandoquidem vero difficultatis jam propositæ arbitrum interponere me nolo, ideo ea, quæ superius § 1 de sanctis nostris Martyribus hodiernis e communi opinione præmissi, relinquo in sua possessione, ac malo potius loqui cum multis, quam sapere cum paucis. Dentur interim qualicumque eorum.

A C T A

Auctore anonymo,

Ex editis apud Petrum de Natalibus lib. VII cap. LXXXVII.

Martyres occu-
santur.
a
b

C Leontius et Carpophorus martyres in civitate Aquileia a passi sunt temporibus Diocletiani et Maximiani imperatorum, sub Lysia præside b. Qui cum essent arte medici, infirmos quoscumque ab omni languore sanabant non tam naturalibus medicaminibus artis suæ, quam Christi nomine invocato: erant enim fidelissimi Christiani. Audiens autem Lysias præses famam illorum, cum essent ei ab ejus officialibus accusati, et quod cultum deorum suorum destruerent; eos ad se accersiri fecit: et quæ essent eorum nomina, quæ patria, quæ conditio, quæ fortuna, quæsit. Illi vero ad singula responderunt: quia scilicet nomina eorum erant Leontius et Carpophorus: patria vero eorum erat Arabia c, conditio Christiana: fortunam autem Christianos nescire dixerunt. Tunc præses cœpit eis persuadere, ut diis sacrificarent, promittens illos exinde honoribus sublimandos; aut si renuerent, diversis puniendos suppliciis.

cultus a monte
ac locum t-8

2 Cumque illi sacrificia dæmonibus exhibere nullatenus velle responderent, et Christum sibi adiutorem in omnibus dicerent, atque illius com-

minata tormenta contemnerent; præcepit eos præses in manibus et pedibus graviter torqueri. Et dum illi constantes hoc supplicium deriderent; jussit eos præses catenis vietos in mare præcipitari. Statimque angelus Domini affuit; et diruptis vinculis illos e pelago ad litus incolumes eduxit. Et cum hoc miraculum præses artibus magicis adscriberet, et contra illi ei Christi virtutem prædicarent, illeque eos in nomine Dei sui Hadriani d sequi velle diceret; continuo duo dæmones affuerunt, et præsidem in faciem alapis ceciderunt gravibus per horam unam. Sed orantibus pro eo Sanctis, statim dæmones abierunt.

AUCTORI
ANONYMO

3 Tunc præses dicere cœpit, quod dii contra se indignati, quia illos velle relinquere dixerat, talem in eum vindictam exercuerant. Jussitque Sanctos in carcerem trudi: donec, qualiter ipsos perderet, cogitaret. Alteri die illos eductos et diis immolare constantius recusantes, in ignem copiosum accensum jactari mandavit. Sed tamen ignis illos in nullo læsit; sed facto terræ motu nimio, erumpens flamma plurimos paganorum circumstantes exussit. Illi vero Sancti de igniseducti medio, nedum in corporibus, sed etiam in capillis et vestibus penitus apparuerunt intacti. Jubentur ergo in equulo suspendi et unguis radi: sed angelo illos custodiente fatigatis admodum carnificibus, ante præsidem deponuntur.

liberantur.

4 Et cum iterum ac iterum a præside persuasi, cultum diis suis exhibere renuerent, fecit illos Lysias præses in erucibus levare, et a circumstante populo lapidari. Verum lapides in jacentes redibant, et plurimos vulnerabant. Tunc mandavit illos a quatuor ex militibus sagittis configi. Sagittæ vero Martyres non lædebant, sed retroversæ sagittarios confgebant. Et non solum illos, sed alios plures astantes occiderunt. Lysias autem se confusum in omnibus cernens, Sanctos Dei gladio cordi jussit: et sic accedentes spicillatores eorum capita gladiis absciderunt. Quorum corpora Christiani rapientes juxta muros civitatis Aquileiæ e sepelierunt. Passi sunt autem sancti Martyres Leontius et Carpophorus XIII Cal. Septembris.

ac tandem cu-
pate plecturam.

ANNOTATA.

a Locus hic palæstræ patitur difficultatem. Vide Commentarium num. 12.

b Hicine an abus fuerit, ibidem expensum est a num. 3.

c Alibi dicuntur Vicentiar nati; Arabes tamen cur vocentur, vide ibidem num. 2.

d Non satis clare percipio, quid hic veniat ad rem deus Hadrianus (imperatorem intelligo) ubi antea dicuntur Martyres nostri sub Diocletiano et Maximiano passi. Consuli possunt, quæ in Commentario dicta sunt eodem numero 2.

e Romæ passos, et ex eadem urbe Vicentiam translato, indicat documentum, quod ibidem protuli num. 9.

DE SS. PARTIM MARTYRIBUS, PARTIM CONF.
 PIRICIO, ARCO, MAXIMO CONFESSORE, PAM-
 PHILO, COLOUO CONFESSORE. ITEM DE DIO-
 MEDE, AGATICO, ZELO.

SYNNADÆ IN PHRYGIA.

Ex Martyrologiis.

J. P.

Die 22 AUGUSTI.
 Variis modis hi
 Martyres refe-
 runtur: eorum
 præsertim:

Rabanus priorum Sanctorum memoriam Martyrologio suo hac die inscripsit, ita de eis loquens: In Sinnada civitate natale sanctorum Piricii, Arci, Maximi confessoris, Pamphili, Coloui confessoris. In Beda Plantiniano habentur ista: In Sinnada civitate sanctorum Valenti, Piricii, Arci, Maximi, Pamphili, et Coloui confessoris. Facile autem observatu est, aliam ab alia lectionem differre. Major est discrepantia apud Florentinum: In Sinnada civitate sanctorum Pisti, Arcii, Diomedis, Agatini, Zeli, Pamphili, Coloui confessoris. Consuli potest idem auctor in notis: in quibus sic scribit e laterculo Antverpiensi: In Sinnada civitate Pisti, Acari, Diomedis, Agathini, Zeli, Pampi. Hæc ibi. Sed quis ad veram ac genuinam lectionem reducturum satis tuto se speret apographa ista corrupta et luxata tot locis? Vide interim Florentinum in dictis notis, uti et ea, quæ mox dicam. Locum præsertim ita describit Ferrarius in Topographia ad Martyrologium Romanum: Synnada civitas archiepiscopalis Asiæ Phrygiæ, quondam nobilissimus conventus, et metropolis, ampla, ad montes Dibymorum radices, magna subsequente ante illam planitie, apud Docimænum olim vicum lapideiua nobilem, inde enim Romam usque lapides vehebantur ex agro Synnadensi. Ea inter Eucarpiam ad occidentem et Juliopolim ad orientem sita est, hoc tempore nomen quidem retinens, sed obscura effecta, ut cæteræ fere omnes sub Turcarum imperio.

2 Nunc varias alias lectiones de Martyribus,

quos supra in titulo expressi, expendere juvat, et videre, unane an duplex eorumdem classis poni possit, vel debeat. In catalogo nostro Sanctorum Ms., qui ex variis Fastis sacris concinnatus est, hac die signantur hi tres seorsim: Diomedes, Agathicus, Zelus; quos supra simul cum aliis conjunctos vidimus; sicut etiam simul eos hac die ita legit Holstenius in Aninadversis ad Martyrologium Romanum: In Sinna civitate natalis SS. Pisti, Arcii, Diomedis, Agatini, Zeli; Pamphili, Colilii confessoris. Inter Martyrologia Hieronymiani contracta, et a nobis edita post indicem Sanctorum in sex primos Operis nostri menses, in Richenoviensi sic notatur: In Sinnada civitate, Pisti, Arcii, Diomedis, Agatini, Pamphili. Ex dictis deduco corollaria tria. Primum sit, non constare certo, an duplex, an unus tantum Sanctorum supra nominatorum manipulus statui debeat. Secundum, quia tamen tres istos, de quibus dixi, in nostro catalogo seorsim ab aliis notatos inveni; hunc secutus, duplicem in classem eos dispesci posse censui, etiamsi non sit certum, an ita dispesci debeant. Tertium, Sanctos partim martyribus, partim confessoribus in titulo superiore accensui, Rabani præsertim exemplo, qui duos ex illis confessoris nomine expresse nuncupat. An vero hi fuerint simul martyres; et an confessores vocati, quia suo martyrio publicam quamdam, singularem, et heroicam fidei professionem præmiserint, non divino. Quibus autem non datur titulus confessoris, illi videntur mihi fuisse martyres ex modo, quo annuntiantur.

DE SANCTO DIOSCORO MART.

ALEXANDRIÆ.

Ex Martyrologiis.

J. P.

22 AUG.

In Alexandria natale Dioscori. Annuntiatio est Rabani, quam etiam habet Beda Plantinianus. Eadem habetur apud Florentinum. Castellanus in suo Martyrologio universali cum refert cum titulo martyr. Et vero etsi hunc nec in citatis Martyrologiis, nec in apographis, quæ affert Florentinus in notis; nec in Martyro-

logiis Hieronymianis contractis, quæ apud nos creusa sunt, Richenoviensi, Labbeano, Corbeicensi brevior, ut vocatur, ac reginæ Sueciæ, expresse adjectum lego; illum tamen supra etiam apposui, qui per 20 natale videtur indicari. Porro quæ ad ætatem, ac gesta hujus Sancti pertinent, ignota mihi prorsus sunt.

A

D

DE SS. VALENTINIANO ET LEONTIO FORTE MM. IN LUCANIA ITALIÆ.

Cultus ex Martyrologiis, notitia loci.

J. P

11 AUG.
Signantur a
Sabano, in au-
ctariis Usuardi-
nis, ac Martyro-
logio Rhino-
viensi etc.

De antiquo horum Sanctorum cultu constat e variis Fastis sacris. Rabanus ita eos annuntiat: In Lucania SS. Valentini, Leontii. Inter auctaria Usuardina a nobis vulgata referuntur etiam brevissime ex Greveno, mutato tamen aliquantulum unius nomine: In Lucania, sanctorum Valentiani, et Leontii. (Ibidem ex exemplari Vaticano, In Lucania, S. Leoncii.) Adde Martyrologium contractum Hieronymianum Rhinoviense, apud nos editum mensis Junii tomo VII, ubi hæc sunt: Et in Lucania, Valentia [Valentiniani] et Leontii. Deinde autem die XXI hujus mensis: Et in Lucania, Valentini, et Leontii. Inter hos autem et illos nimis magna videtur mihi similitudo, quam ut eos in duas dividam classes diversas, tametsi diversis diebus annuntientur; sive per confusionem bis huc sint intrusi, sive duobus istis diebus colantur. Corbeiense Martyrologium brevius eos quidem non ponit bis; sed die tantum xx sic habet: In Lucania, natalis sanctorum Valentiani, Leontii. Castellanus in suo Martyrologio universali solum in Lucania S. Valentianum martyrem signat hoc die.

Lucania pro-
vincie suus.

2 De ista autem Italiæ regione valde multa collegit Leander Albertus in Descriptione totius Italiæ, quæ nimis longum esset huc transcribere. Delibo tamen hæc breviter e Baudrando: Ejus termini fuere a septentrione Silarus fluvius, quo separabatur a Picentinis, et Bradanus fluvius, quo dividebatur ab Apulis Peucetii: a meridie Laus fluvius, quo a Brutiis distincta erat: ab oriente vero sinu Tarcutino, et ab occidente mari Tyrreno terminabatur; eratque in ea parte, in qua nunc Basilicata provincia regni Neapolitani, cum maxima parte provinciæ Principatus citerioris

versus meridiem, et minuta parte Calabriæ citerioris, teste Cluverio. Consuli etiam de Lucania potest Ferrarius in Typographia ad Martyrologium Romanum.

3 Porro annuntiato ista apud Florentinum, In Lucania, natalis sancti Valentiani, Leontii, ansam viro præbuit disputandi an spectent hi Sancti ad Lucanam urbem, an ad Lucaniam regionem. Sed post varias exemplarium lectiones, quæ tum in Martyrologium a Florentino vulgatum, tum in alia exemplaria irrepserunt, quod in ipso Martyrologio Florentini die proxime sequenti habeatur: In Lucania provincia natalis sanctorum Valentini, Leontii. Hos vero, qui XXI Augusti ibi extant, In Lucania provincia, memorati, esse diversos ab illis, qui pridie signabantur in Florentini textu In Lucania, creditum difficile videtur. Ad Florentinum in notis ad diem xx hujus mensis. Non satis itaque sibi constans apparet utraque ista lectio, ut prorsus non perspiciam, necesse esse sive ob hanc sive ob alias, discedere a Lucania provincia ad Lucanam urbem in annuntiandis prædictis nostris Sanctis: qui mihi videntur fuisse martyres, si genuina sit lectio, in qua eis apponitur vox natalis: quia tamen illa in aliis Martyrologiis, quæ citavimus, non extat, ideo martyribus forte illos accensendos diximus.

An ad hanc, an ad Lucanam urbem Sancti spectent.

C

F

DE S. AUCTORE EPISCOPO

TREVIRENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. D.

§ I. Cultus duorum Auctorum incertus; unius certissimus.

ANTE MEDIUM
SÆCULI V.
Nec Auctoris
duplex

Nonnulli scriptores duos sanctos Auctores vel Auctores celebrant, urbis Trevirensis episcopos: et unum quidem eorum publicum habuisse et legitimum cultum, indubitation est; an uterque, ambigitur. Brouerus in Annalibus Trevirensibus ad annum 409 ita scribit: Primi Auctoris diem depositionis antiqui statuerunt xii Kal.

Septembris, et corpus narrant Brunsvigam translatum in Saxoniam... Trevericus secundus Auctor in San-maximiano martyrologio ad xv Kal. Septembris exprimitur, qui de isto cænobio.. translatus dicitur et quiescere apud Tabenam S. Quiriaco associatus. Quæ si certa sunt, certus est amborum cultus, verum qui sunt illi antiqui, qui

AUCTORE
P. D.

qui PRIMI Auctoris diem depositionis statuerunt XIII Kal. Septembris, et corpus narrant Brunsvigam translatum? Ego certe hactenus nullum reperire potui: imo et memoratum diem obitus et translationem Saxoniam Auctori II magis propria dixerunt scriptores per decursum citandi: qui licet plerique adeo antiqui non sint, iis tamen antiquiores, qui contrarium asserant, non reperiuntur.

cultus

2 Neque obstat, quod S. Auctor II in Tavanam translatus fuerit: nam qui prima translatione ad Tavanenses transierat, potuit translatione altera in Saxoniam efferi: idque revera factum testatur Petrus Mersanus in libro de Electoribus et episcopis Germaniarum pag. 250, dicens: Auctor II... in ecclesia D. Maximini tumulatur. Inde translatus post aliquot annos, in Thabernam super Sarram fluvium repositus est. Reliquiæ S. Auctoris per quamdam nobilem feminam, Gertrudis nomine... Treviri translate sunt Brunsvicum. Quæ Mersanus ex traditione communiori hausisse, ostendunt sequentia.

legimus

3 Primo Acta translationis tum nostra, tum ea, quæ affert Leibnitiuss, Saxoniam illius reliquis decoratam narrant, qui obiit XIII Kal. Septembris: obiit autem Auctor II (ut dicam num. 22,) alterius dies emortalis ignoratur. 2º Grevenus et fasti Lubeco-Colonienses illum in Brunsvich per translationem requiescere tradunt, qui colitur XX Augusti: colitur autem Auctor II, ut dicam num. citato. 3º. Biographus S. Auctoris, de quo infra, successorem S. Legontii tradit in Saxoniam elatum: successit autem Auctor II, ut scribunt omnes. Hallucinatur quidem biographus hic quamphurimum cum res a sua ætate remotissimas narrat: attamen traditionis suo tempore de translatione hac vigentis, testis est non omnino inidoneus.

satis potest

4 At, inquiet nonnemo, translatio Saxonica incidit in annum MXXIII: atqui litteræ Sanmaximianæ sequentibus annis meminerunt S. Auctoris velint adhuc in Taberna existentis, ut anno 1646, XXIX Decembris ad Bollandum nostrum Luxemburgo scripsit R. P. Alexander Wilthemius: ergo qui in canobio Tabanensi seu Tavanensi depositus est, in Saxoniam non est translatus. Respondeo, in litteris illis facile locum habere, quod et alibi sæpe usuvenit, ut Sancti Tavanæ quiescentis fiat mentio, quia ipsius reliquias notabiles locus ille adhuc servabat: est enim credibile, sacra ipsa non ita a possessoribus Tavanensibus fuisse dimissa, ut nihil eorum sibi retinuerint.

non martyrium
illius, qui dicitur
primus:

5 Verum, inquit, Auctorem II venerationem publicam nactum, dicitur infra: atqui et Auctor I, Sanctus est: martyrium enim subiit; et apud Marianum Scotum ad annum Christi 100 testatur Methodius, de sexdecim primis S. Materni successoribus, quos inter et hic Auctor, aliisque plurimis ita enuntians: Non solum in propria provincia, sed et in extremis et ultimis industrii et illustres, non solum confessione sed et martyrio existentes, regna etiam tyrannorum vicerunt. Respondeo, Methodii hujus testimonium non sufficere. Qui scriptorem hunc cum Methodio Patavensi confundunt, falluntur: nam Patavensis antistes circa annum 300 martyriam consummavit: alter autem tempore posteriorem ipse se insinuat, quando apud Marianum ad annum 480 ait S. Augustinum obiisse anno VIII imperii Theodosii junioris. Imo sæculo octavo, si recentior non sit, certe antiquior non videtur:

nam temporum intervalla metitur ab Incarnatione Christi: qui mos computandi octavo tantum sæculo usu receptus est. Cum autem Auctor I sæculo secundo vel tertio virisse perhibeatur, liquet sine scrupulo non admitti ea, quæ de ipso Methodius affert.

6 Multo longius, quam ego hactenus, progreditur Calmetus qui in Dissertatione de archiepiscopatu Trevirensi, præfata tomo I Historiæ Lotharingiæ, pag. VII contendit, Auctorem I, omnesque episcopos alios, qui S. Maternum inter et S. Agricium a Trevirensibus collocantur mediis, etiam e numero vivorum eradendos. Duplex hanc in rem argumentum idioma Gallico ita proponit: Antiquum Ms. S. Matthiæ, quod in ea abbatiâ vidimus, de his S. Materni successoribus non loquitur. Præterea scriptor, qui gesta Trevirorum sub initium sæculi duodecimi composuit, asserit discrete, B. Agricium quartum esse Trevirensium episcopum, quorum nomina habebantur cognita. Unde concludit Calmetus, ante S. Agricium, qui floruit anno 314, nullos Treviris sedisse episcopos, præter SS. Valerium, Eucharium et Materaum.

quem tamen
numquam
visse

7 Verum quos allegat scriptores Calmetus, tanta non sunt auctoritatis vel ætatis, ut iis alii non possint opponi. Nem ut incipiam a scriptore, qui sub initium sæculi XII asseruit discrete, B. Agricium quartum esse Trevirensium episcopum, quorum nomina habebantur cognita, ei opponuntur Marianus Scotus anno 1086 defunctus, et Mariano antiquior Methodius, qui quindecim episcopos, inter S. Maternum et Agricium medios enumerant, ut Marianum ad annum Christi 100 legenti manifestum est. Ad hæc, præter SS. Valerium, Eucharium, Maternum, et Agricium, alios sæculo undecimo antistites fuisse cognitos ostendit catalogus, de quo Bollandus tom. III Feb. pag. 393 ita loquitur: S. Materno S. Auspicius successit. . . Huic S. Celsus, ut constat ex catalogo, quos cum alii, tum nominatim exhibet Ms. codex serenissimæ reginæ Sueciæ, in quo nomina pontificum Trevericæ urbis ad Egilbertum usque enumerantur, ut sub eo proinde liber exaratus videatur. Fertur autem Udoni successisse Egilbertus anno MLXXIX. Ex dictis responsio quoque habetur ad allegatum a Calmeto Ms. S. Matthiæ. Hoc enim licet antiquum monumentis tamen citatis antiquius non ostenditur. Aliud præterea argumentum Calmetus petit a fidei lumine, Galliis illato serius, quam ut locus sit episcopis pluribus, qui S. Maternum inter et Agricium mediis scribuntur. Verum illud jam pluries ab aliis solutum est, quam ut morari nos debeat.

E
non enim
Calmetus

8 Placet interim conjectura Calmeti, arbitrantis nonnullos aliarum ecclesiarum præsules confusos cum Trevirensibus, hosque inter Auctorem I eundem esse cum episcopo Metensi synonymo, de quo actum est ad diem X hujus mensis. Etenim ex episcopis viginti et uno, quos S. Maternum inter et Agricium Trevirenses collocant, octo aliunde accersitos, verosimillimum ostendit Henschenius in Eægesi de episcopatu Tungrensi. An non sit sors eadem nonnullorum ex quindecim qui supersunt, quis dixerit? Mors S. Materni a Trevirensibus innectitur anno æræ vulgaris 128; a quo usque ad annum 314, quo S. Agricius Trevirensibus præfuit, fluxerunt anni 185, quibus implendis episcopi duodecim et etiam pauciores sufficiunt. Atque hæc forte de causa Ms. S. Matthiæ et gesta Trevirensium a Calmeto alle-

quamvis forte
tan cum alio sit
confusus.

A gatu, vel omittunt vel ignota tradunt eorum nomina, qui S. Materno usque ad S. Agriciū successerunt: quia, licet antistites intermedios fuisse constaret, non tamen perinde scriptoribus constabat, quinam successissent: unde parentes labori, quem exactius requirebat examen, tam eos præterire, qui Treviris revera rexerant, quam alios, qui aliunde fuerant in catalogos intrusi.

Auctor II cultu fuit celebris.

9 Caterum ut satis certus non est cultus gemini Auctoris Trevirensis; ita alterutrus longe certissimus est et celeberrimus: ostendent id per decursum translationis creberrimæ, dies festi indicti, supplicationes habitæ, templa extructa, munera oblata. Nunc pauca ex Martyrologiis delibo. Hagenoyense ad hanc diem ita habet: Treviris S. Auctoris episcopi et confessoris. Antverpiense, Ultrajectense, Leydense, Lovaniense: Ipso die S. Auctoris Trevirorum episcopi. Edilitio Lubeco-Coloniensis paullo est auctor: Treviris B. Auctoris episcopi et confessoris, qui in Brunsvich per translationem requiescit. Idem quoad rem est textus Greveni et aliorum. Quamvis autem hæc unumtationes distincte non exprimant Auctorem II, ei tamen ipsius esse applicandas, ostendunt sequentia. 1°. Joannes Enev recensens nomina Sanctorum diocesis Trevirensis, ait: Auctor II xiii Kal. Septembris. 2° Florarium nostrum ad eum diem: Apud Trevirim S. Auctoris episcopi et confessoris, hujus nominis secundi. 3° Scriptor Auctorem, de quibus infra, xiii Kal. Septembris illum coli testatur, qui S. Leontio successit: successit autem Auctor II. Errat quidem, ut supra dixi, biographus ille, cum res sæculo quinto gestas litteris mandat: attamen cultus, quem visu præcipiebat et auditu, testis est idoneus. 4° Acta translationis illum celebrant, qui obiit xiii Kal. Septembris: obiit autem Auctor II: alter quo die obiit, prorsus ignoratur. Igitur Auctoris II hic solum meminero, ad illum translationis crebras aliunde cultus indicia relaturus: ex quibus, si quæ forsitan spectent ad ulterum, poterunt confusa secerni, ubi ex melioribus monumentis veritas eluxerit.

§ II. Auctorem examen et castigatio; vitæ tempus, et dies mortis.

Acta ipsius recentibus gestis diu postiora.

Sancti Auctoris Acta submisit majoribus nostris anno 1641 R. P. Joannes Gamuns, Societatis nostræ, excerpta, ut addit, ex Bodecensis cœnobii ordinis Regularium S. Augustini Passionali pergameno Ms. insigni, fol. CLXXXVI, pag. A. Titulus ipsis præfixus ita sonat: Incipit Vita B. Auctoris archiepiscopi Trevirensis, quæ est xiii Kalendas Septembris Narrandi exordium ducitur ab his vocibus: Ad illuminandum genus humanum multas in hoc mundo spirituales lucernas Dominus dignatus est accendere. Acta autem scripta esse post annum 1112, sub finem biographus indicit, cum translationis anno 1113 factæ meminit, dicens, B. Auctorem cuidam viro religioso apparuisse, eique, translationem sui corporis de hoc loco in Saxoniam imminere, indicasse, sicut illi usque hodie collocatum magno honore veneratur. Imo voces illæ usque hodie innuunt, tempus jam aliquod a translatione fuisse lapsum, eum Vita scriberetur. Cum autem

S. Auctor, ut ostendam infra, vixerit ante medium sæculi v, patet biographum immani annorum intervallo ab ipso fuisse disjunctum, ut mirum non sit, Auctorem valorem esse peræquum, aut potius nullum: cujus aliquot specimina acc. pc.

11 Primo Sanctum nostrum cum Auctore episcopo Metensi, de quo actum diximus ul diem x hujus mensis, confundit; cumque putat, Metis per Attilam eversis, a Metensi cathedra migrasse ad Trevirensis: at alterum ab altero distingui longe est verisimilius: nam Auctor Metensis sæculo nono in Alsatiā elatus est, quiescitque in Mauri monasterio, ubi etiam hodie colitur religiose et honoratur; ut in ipsius Vita testatur Meurissius in libro de Episcopis Metensibus, et Calmetus tom. 1 Historiæ Lotharingæ col. 662, ubi et Judocum Coccium, Mobilionium, necnon Chronicon Metense citari reperies. Proinde hic Sanctus alius est a Trevirensi, anno MCCXXIII in Saxoniam translato. Ad hæc, S. Auctor Trevirensis in Actis notatur mortuus xiii Kal. Sept.; atqui Metensem iv Idus Augusti, quo et colitur, obiisse tradunt varii catalogi Mss., ut apud Calmetum tom. 1 Historiæ Lotharingæ, sub finem operis pag. 79 videre est, et maxime pag. 80, ubi adducit catalogum desumptum ex pontificali et canone Missæ, et conditum tempore Caroli M.

12 Præterea erroris plena sunt sequentia: Eodem tempore Martinus Turonensis, Maximinus Treverensis, Trebedus Wormaciensis apud Coloniā Ellrata seu Euphratam Coloniarum præsidem. . . deposuerunt. . . inter quos præsules Christi clarissimos B. Auctor velut aureum emicuit fidus. Tempore Concilii Agrippinensis, in quo Euphratas depositus traditur, S. Martinus tantum erat catechumenus: quomodo ergo in causa fidei judex sedit? Eidem synodo Victor Vangionum seu Vormatiensium subscriptus legitur; cur ergo obtruditur Trebedus; cujus ne nomen quidem inter episcopos Vormatienses notum est? His erroribus mox miscetur untilogia; dum Attilæ anno 451 Gallias vastanti ille scribitur synchronus; qui jam anno 316 inter præsules Christi clarissimos velut aureum sidus emicabat, atque adeo statum attigerat aliquanto præceteriore.

13 De ipso Attila quas fabulas secutus est? Attilas, inquit, rex Hunnorum, devictis Galliis, Theodosio imperatore defuncto, Trevirim ecclesiam devastaturus pugnabat ad portam. Desuper B. Auctor hostem redarguens, Quisnam tu es, inquit, qui terras demoliris nostras, gentemque perturbas? Cui rex. . . furis exagitatus respondit: Ego sum Attilas Ilagellum Ecclesiam, Domino sic volente. Hoc audito B. Auctor, summi confortans populum, aperiri portas jussit ei: ille autem cum omni exercitu suo a porta in portam transivit, habens ex utraque parte quasi murum, et tenebras adco densas, ut neminem videret, nec eniquam noceret. At auctor de gestis Francorum a Pagio in Critica ad annum 451 num. 17 citatus, de Hunnis, quorum dux erat Attila, scribit: Chuni Rhenum transierunt, Mettis succenderunt, Treviris destruant, Tencrus pervadunt, usque Aurelianis pervenientes. Non ergo Attila cum omni exercitu suo a porta in portam transivit, neminem videns, nemini nocens.

14 Insuper, habitum cum Attila sermonem, secutumque prodigium, personis et loco mutatis, scriptor mutuatus est ex Actis S. Lupi, in quibus tom. vii Julii pag 79 num. 45, ea Trevis S. Lupum inter et Attilam accidisse narrantur, quæ

AUCTOR
P. D.

quæ ad portas ipse Trevirenses transtulit. Fabulis quidem fœdata sunt et hæc ipsa S. Lupi Acta; sed tamen nostris multo antiquiora: ut facile iudicatu sit, uter biographus furti sit reus: cujus en specimen aliud: Ejusdem corpus (ita sub finem Actorum legitur) cum in monasterio B. Maximini . . . esset humatum, vir quidam religiosus . . . accessit juxta . . . cumque versum illum Psalmographi diceret: Exultabunt Sancti in gloria; mox ab intus vocem subjungentis audivit: Lætabantur in cubilibus suis. Metis contigisse omnia hæc circa ædem S. Felicis, narrat Paulus diaconus in libello de episcopis Metensibus: et quamquam fieri possit, ut res eadem locis accidat et personis diversis, merito tamen opusitum suspicamur, dum in scriptores incidimus, quorum popularis traditio dux est et auctor.

An S. Servatius
Attilæ fuerit
synchronus.

15 Gravior hic moveri posset difficultas, errorne biographus noster, dum tantum Auctorem Metensem Attilæ contemporaneum statuit, sed et S. Servatium Tungrensem episcopum: verum ad finem in hoc Commentario præfixum questio hæc parum confert: cum ex dictis manifestum sit satis, Acta nostra nullius esse momenti. Operæ tamen pretium duxi, obiter unum alterumve argumentum attingere, quo Pagius in Critica ad annum 451 eorum sententiam confirmat, qui duos SS. Servatios distinguunt, et alterum horum eum B. Auctore Metensi, tempore Attilæ, floruisse contendunt. Num. 47 Pagius pro sua hac opinione adducit Paulum Diaconum in libello de episcopis Metensibus, et ab eo quidem sententiam Pagii aperte tradi, nefas est inficias ire. At quid si Paulus tempora Attilana cum aliis perperam confuderit?

obiter

16 Certe clâdis Attilanæ circumstantias cum aliis confudit, cum dixit, murum civitatis Metensis S. Servatio ex ea egresso, corruisse, ingressumque hostibus, Attilæ scilicet ejusque militibus, divina dispositione patefecisse. Nam prodigiosum hunc lapsum murorum . . . et priores antiquiores ad tempora alia retulerunt, ut insinuat Amonius de gestis Francorum lib. III cap. 1; ubi agens de divisione regnorum, facta inter filios Clotharii, ait: Sigeberto Mediomatricum (quæ et Metis) cecidit . . . urbs famosa et inclita . . . de qua quid in veterum reperimus libris, paululum intermissa re cepta, in medium proferamus.

Cum gens Wandalarum, junctis sibi Suevis et Alanis, Gallias populatum ire destinasset, Chroceus rex ipsorum . . . cursum itineris ad Metensem urbem deflexit, cujus muri, nocte, quæ diem adventus ejus præcedebat, DIVINO NUTU SPONTE RUENTES, viam irrupturis aperuerunt. Adde quod Fredegarius Scholasticus in fragmentis a Ruinartio collectis pag. 711, ex Idacii Chronico abusive monumentis proferat sequentia: Chroceus rex Wandalarum cum Suevis et Alanis egressus de sedibus . . . Mettis pervenit, ubi murus civitatis DIVINO NUTU PER NOCTEM RUENS, capta est civitas a Wandalis.

attingitur,

17 Potuerunt, fateor, urbis Metensis mœnia bis cornere: ut verius est, locum hic habere illud, quod Meurissius lib. 1, de Episcopis Metensibus pag. 46 recte scribit: Nostri historici in eundem, in quem et multi alii, inciderunt errorem: ad unam e multis persecutionibus retulerunt omnia, quæ sub diversis evenere, et tempore diverso: et Attilanæ quidem, præ reliquis notabili, clades omnes adscribere urbis Metensis: quod quam in Paulo Diacono verum sit, colligi potest ex Chronico Idacii, de Hunnis,

quos Attila ducebat, dicentis: Gens Hunnorum, D pace rupta, deprædatur provincias Galliarum, plurimæ civitates effractæ: in campis Catalaunicis . . . haud longe de civitate, quam EFFREGERANT, Mettis . . . aperto Marte colligens, divino cæsa superatur auxilio. Non igitur sua sponte corruerunt muri Mettenses tempore Attilæ, sed, non aliter ac mœnia alia, effracti sunt.

18 Num. 11 Pagius pro sua opinione ita loquitur: Ipsemet Harigerus in Actis S. Servatii hos versus in eam inseruit, qui duos Servatios eum in unum confundere, manifestissime demonstrant:

solutio duplici,

- » Talibus ecclesiæ fautoribus undique firmæ,
- » Obstant imbriferis vento quatiente procellis,
- » Desuper et petram nequeunt trepidare ruinam.
- » Et de hoc » inquit Harigerus »
- Specialiter beato viro inter alia:
- » Servatius, servando fidem, servat pereuntem
- » Orando populum, confortans forte Trajectum.
- » Et beatus Lupus » subdit Harigerus »
- Tricassinæ urbis episcopus
- » Dum bella cuncta perderent
- » Orando Treceas munit.

Quare ex ipsomet Harigero habemus, distinguendos duos Servatios; cum qui S. Lupo, hoc tempore episcopo, æqualis fuit, non possit is esse, qui anno cccxliii concilio Coloniensi subscripsit. Ita ille.

E

19 At quid si poëta, cujus verba recitat Harigerus, non illos solos canat heroas, qui tempore Attilæ Ecclesiam tutati sunt; sed agat universim de omnibus, qui pro Ecclesia pugnarunt longo illo annorum intervallo, quo Gallia barbaris patuit? Tum sane nullatenus consequens erit, SS. Lupum et Servatium fuisse tempore æquales. Rem illustremus exemplo. Si quis, commemoratis hæresibus, quæ diversis sæculis pullularunt, subdat, illis se opposuit Ambrosium, Augustinum, Leonem I, et Gregorium magnum, non eo ipso significatum volet, hos omnes pugiles, ita ætate fuisse vicinos, sicut susceptis pro fide certaminibus pares erant. Præterea versus hi, dum bella cuncta perderent, orando Treceas munit, diversi a reliquis sunt metri, et proinde vel non ejusdem poetæ, vel saltem non eodem ex contextu excerpti: unde verisimile sit, inter Ecclesiæ factores, qui versu heroico canuntur imbriferis procellis obstitisse, S. Lupum non comprehendi, neque adeo ætate S. Servatio æqualem stitui ab antiquo poëta. Æqualem autem putaverit Harigerus parum refert: cum eundem dissociata sociasse, Pagius ipse sæpius afferat.

Pagii argumento,

to,

20 Sed hæc plus quam satis, quæ latius disputata possunt videri apud Cointinum, Valesium, Tillemontium et Henschenium nostram, qui ad diem xiii Mii pro uno Servatio pugnat, cujus mortem innectit anno 381: circa quem Hunnos in Gallias irrupisse, probat ex verbis Maximiani, qui cum in Gallias tum tyrannum ageret, apud S. Ambrosium, legatione pro Valentino fiantem, conquestus est, quod Bauto comes barbaros sibi immisisset. Conatus est quidem S. Ambrosius factum hoc extenuare, ostendendo Hunnos in partes Galliarum interiores non irrupisse: non tamen ipsius limites cladem passos, inficias ivit ut proinde credibile sit, initium tum habuisse strages, quibus Gallias aliquando affligendas S. Servatius Romæ intellexerat. Atque hæc Henschenii sententia si vera sit, consequens est, et in eo quoque aberrasse biographum, quod S. Auctorem

quo Henschenium oppugnat

et

A et Servatium Attilæ scripserit synchronos. Verum ut aliter se res habeat, nihilominus, ut supra ostendi, nullius Acta sunt valoris. Cum tamen alia ad manum non sint, imprimere eadem cogimur, aliunde interim de S. Auctore nonnulla certiora collecturi.

Vital S. Auctor ante medium sæculi v.

21 Ad ætatem ipsius quod spectat, in catalogis quibusdam episcoporum Trevirensium numeratur secundus, in aliis tertius a S. Felice; quem anno 398 episcopatum abdicasse, dictum est tomo III Martii pag. 621: ut proinde initium episcopatus sæculo quinto innectendum sit. Duratio ultra annum 447 nequit extendi: nam tum S. Severus, B. Auctoris successor, minus episcopale Treviris administrabat; ut colligitur ex tom. III Julii pag. 197; ubi anno 447 innectitur secunda S. Germani in Britanniam expeditio; adeoque et S. Severi episcopatus: cum is S. Germano iverit comes, tunc Treviris ordinatus episcopus, ut Constantius in Vita S. Germani lib. II cap. 1 loquitur. Recenter tum consecratum fuisse S. Severum insinuant forsitan voces illæ, tunc ordinatus: quæ conjectura si locum habet, mortem S. Auctoris anno 447 aut proxime præcedenti licet alligare.

obit

22 Diem obitus Joannes Euen lib. II, cap. VIII ita docet: Posito ad patres B. Felice, felicissimo Trevirorum archiepiscopo..., Mauritius XXXIII cathedram episcopalem conscendit: post quem Leontius subijt ministerium sacerdotale XXXIV. Huic succedit B. Auctor XXXV, qui ex episcopo Metensi in archiepiscopum Trevirensium electus et constitutus fuit, vir per omnia honestæ vitæ atque laudabilis, augeas merito, quod in nomine habebat, S. Servatius Tungrensium episcopus jussu B. Petri Apostoli huic Auctori adventum Hunnorum in Gallias patefecit, dum adhuc præsidere ecclesiæ Metensi, in qua plura miracula operatus est: demum aucturus ruinam Angelicam ad XIII Kal. Septembris carnis debitum solvens, tumulatur in ecclesia B. Joannis Apostoli et Evangelistæ in campo Martis, quam beatissimus Agrilius fabricaverat et monachorum agmine adornaverat. Tandem emensis pluribus annis, translatus est ad Thabernam villagium supra Sarram fluvium ad ditionem pertinens ejusdem cœnobij. Post hunc episcopus XXXVI ordinatur sanctus Severus.

die 22 Augusti

23 Eundem mortis diem signant Acta translationis tum nostra tum Leibnitiana, convenitque cultus eodem die notatus ab omnibus, si auctorem martyrologij San-Maximiani exceperis, a quo, ut Brouerus supra num. I citatus testatur, signatur XV Kal. Septembris: quæ varietas an ex translatione tum peracta, an aliunde nota sit, ignoro. Attamen Mersarus aliud mortis tempus videtur indicare. S. Auctor II, inquit pag. 250, ex episcopo Metensi archiepiscopus Trevirensis constitutus est, vir honestæ atque prorsus laudabilis vitæ. Carnis debitum... solvens XIII Septembris in ecclesia D. Maximini tumulatur. Verum arbitror per inadvertentiam scriptum XIII Septembris pro XIII Kal. Septembris: quæ enim scribit Mersarus, mutatus est, ut patebit verba conferentis, ex Joanne Euen, apud quem legitur XIII Kal. Septembris, non XIII Septembris. In Actis translationis, quæ Masenius apud Brouerum ad annum 1113 num. 41 in compendium redegit, Sanctus noster v Iduum Decembris obiisse traditur: at et hic error est ex confusione, ut apparet, natus, qua S. Auctori affingitur dies emortalis Gertrudi, Saxonie duci, proprius, Augusti Tomus IV.

quæ v Iduum Decembris defuncta in Actis nostris notatur. Caterum quæ de episcopatu Metensi Joannes Euen et Mersarus scribunt, corrige ex num. 11, quos tamen ne dissensionis arguas, quod alter in ecclesia S. Joannis Apostoli Sanctum tumulatum scribat; alter in ecclesia S. Maximini: nam idem utriusque est sensus: cum quæ olim S. Jounnis, dein S. Maximini ecclesia appellari cœperit.

AUCTORE P. D.

§ III. Translatio multiplex; Acta translationis Saxonice.

Ex ecclesia S. Maximini translutum in Tavanam S. Episcopum testantur scriptores citati num. præcedenti, et num. 1. De Tavana Mabilionius in Annalibus ad annum 966 num. 6 hæc commemorat: Florebat eo tempore in Trevirensi S. Maximini monasterio Wiggerus abbas, qui hoc anno... cmlxvi supremum diem absolvit... Illud inter ejus gesta præcipuum, quod monasterium apud Tavanam, haud procul a Saræ fluminis ripa, undecim fere supra Treviros passuum millibus excitavit, viginti cœnobitis eo deductis, ubi hæc tenens S. Maximini præpositura est. Ex quibus duo colligas: primum, ex S. Maximini monasterio sacras reliquias potuisse facile ob professionis agnationem in Tavanense efferri. Alterum, translationem hanc sæculo nono non esse anteriorem: cum Tavanensi cœnobio tunc initium tantum datum sit. Deposita novo in loco ipsam singulariter coluit, colique testatus est Henricus V imperator in diplomate, dato anno 1112, in quo firmiter interdicit, ut nullus auferre præsumat bona famlis Dei in cellula, quæ Tavana dicitur, Deo sanctisque Christi confessoribus Auctori et Quiriaco i servientibus. Quæ ratione corpus S. Quiriaci Tavanam elatum sit, videri potest tom. I Martii pag. 425.

Ex translationibus

25 Caterum non ita Sancti nostri reliquæ omnes ex S. Maximini ecclesia eductæ sunt, ut earum nihil remanserit: nam anno 1105 Thietmarus abbas Hemelsverdlusensis brachium ipsius ibidem impetravit, in suum cœnobium deferendum, et birmio elapso rursus obtinuit testam superiorem capitis, ac duo de majoribus membris, ut legitur tom. III Maii in Actis S. Modoaldi; quibus hujus translationis historia, cum miraculis, cum vel comitatus vel subsecutis, inserta est. Porro cum aditus S. Maximini, qui Thietmaro testam superiorem capitis..., ac duo de majoribus membris anno 1107 assignavit, contestatus sit, ejus apud se, excepta modica portione, nihil amplius haberi, ut in Actis mox citatis pag. 72 habetur, consequens est, ut translatio corporis in Tavanam annum proxime citatum percesserit (quomodo quo contigerit, prorsus maneat incertum). Quo enim alias ratione aditus, ejus apud se nihil haberi, contestatus foret? Quo thesauri reliquiarum, a Thietmaro obtentus, postea pervenerit, Schatenus in Annalibus Paderbornensibus pag. 670 explicat his verbis:

caris reliquiarum

26 Largus... fuit Thietmarus in cœnobium Abdinghovanum, et ecclesiam Paderbornensem, magnamque sacrarum pignorum partem Gumberto Abdinghoviano abbati donatam transmisit. Hoc nimirum illud ex Abdinghoviano tabulario scriptum docet. « Thietmarus Helmwardeshusanus abbas... concessit abbati Gumberto... et universæ Paderbornensium ecclesiæ ex sacrario B. Petri

in cœnobio loco.

AUCTORE
P. D.

Apostoli pretiosissimas Sanctorum reliquias, quæ sibi divina dispositione... collatæ sunt ab ecclesia Trevirensi atque Coloniensi, auctoritate... archiepiscoporum atque abbatum... ad laudem et gloriam omnipotentis Dei, et augendum atque dilatandum honorem... eorumdem Sanctorum... Integrum corpus unius SS. Virginum..., de corpore S. Auctoris archiepiscopi, Bonosii, atque Abrunculi archiepiscoporum. » Demum (subdit Schatenus) omnis ille sacrorum thesaurus, postquam... Lutheri ætate postremus Helmwardeshusanus abbas cum monachis ducta uxore transiit ad hæresim, Ericsi episcopi Paderbornensis (qui obiit anno 1532) industria subtractus servatusque cessit Paderbornensi ecclesie.

celebrior ea est,

27 Anno 1113 successit translatio celeberrima in Saxoniam, de qua Trithemius in Chronico Hirsaugiensi ad annum eundem ita habet: Prænotato anno Gertrudis comitissa de Northheim relicta Heinrici comitis, qui Bursfeldiam, ut supra diximus, fundavit, vidua, mulier dives, potens, et Christo devotissima corpus S. Auctoris a Brunone Trevirorum archiepiscopo suis precibus impetravit. Quod cum honore maximo transferens in Saxoniam extra muros oppidi Brunschwicensis, in eo loco reposuit, ubi postea monasterium S. Ægidii constructum fuit. Cum enim pervenisset memorata Christo devota mulier cum sacris reliquiis in prædictum locum, repente immobiliter fixæ hæserunt, ita ut nulla arte, vel ingenio deportari ulterius ab aliquo potuissent. Comitissa igitur stupefacta miraculo, et accepto prudentium virorum consilio, cœnobium Ordinis nostri permagnificum in eodem loco, adjuvante Lothario Duce postea Imperatore, qui filiam ejus habuit uxorem, construxit, in quo monachos sub regula D. P. Benedicti militantes et abbatem collocans, multa eis bona pro sustentatione hujus vitæ assignavit: ecclesiamque sub honore S. Ægidii consecrari fecit, et corpus S. Auctoris in eadem collocari.

quæ in Saxo-
niam facta est:

28 Eadem translationem paucioribus narrat Paulus Langius in Chronico Citizensi ad annum 1123: uxor ejus, nempe Henrici comitis de Northheim, de quo egerat, matrona devotissima ædificavit cœnobium illustre et exemplum S. Ægidii in Brunswig, in quo corpus S. Auctoris ep. Metensis (imo Trevirensis ob dicta num. 41) per ipsam impetratum requiescit. Vide etiam Merszum citatum num. 1. Sed testes his antiquiores producimus. Arnoldus abbas Lubeeensis, qui floruit sub finem sæculi duodecimi, lib. VI, cap. IV ita habet: Auctoris archiepiscopi Trevirensis... corpus ibi (Brunsvici) requiescit, quod Gertrudis marchionissa, Ecberti Marchionis conjux, eum tempore viduitatis suæ ipsum monasterium S. Ægidii fundasset, a Trevirensibus multis supplicationibus obtinuit, et in eodem monasterio cum aliis corporibus Thebeorum martyrum, ut nunc cernitur, in sarcophago honorifice collocavit.

ejus Actis
ph. a.

29 Accedit historia translationis, quam habemus quadruplicem. Primam accepimus ex Bodecensi cœnobio, quæ licet Actis S. Auctoris, quæ supra fabulosa diximus, annexa sit, scriptorem tamen habet distinctum a biographo: hic enim Treviris scripsit, ut sub finem ipse insinuat, cum ait, S. Episcopum indicasse cuidam religioso viro translationem sui corporis imminere de hoc loco in Saxoniam. Alter Brunsvici translationem litteris mandavit: dicit enim in prologo, decrevisse clementiam divinam, ut corpus

S. Auctoris destinaretur ad basilicam præsentis D cœnobii, id est, S. Ægidii, quod conditum olim prope Brunsvicum, dein mœnibus inclusum est. Plura his similia occurrunt per decursum; ex quibus et illud suspicor, scriptorem in S. Ægidii monasterio vitam fuisse religiosam professum. Leibnitius tom. I, pag. 701 exhibet Acta altera ex Ms. bibliothecæ Julis; altera Masenius apud Brouerum in Annalibus ad annum 1113 num. 41; ubi asserit eadem se in compendium redegisse ex codice Ms. Hildenshemio submisso, quem, ut liber indicabat, Ludulfus Assis anno MCCC conscripserat.

30 Memoratæ tres historiae tam sibi sunt similes quoad rerum substantiam, ordinem, sententias, voces, ut non dubitem, quin ab eodem auctore sint natæ; quamvis Leibnitiana, prout nunc extat, sit Bodecensi contractior. Relatio prisca vel veridica traditio scribenti dux fuit, ut ipse sub initium testatur. De ætate ipsius antequam quid definiam, notandum est, cum qui Acta translationis conscripserit, scripserit quoque miracula S. Auctoris, ut colligitur ex epilogo miraculis subnexo, in quo num. 24 auctor Brunsvicensis monachus, quatenus ea, quæ prælibavit... de TRANSDUCTIONE et ADVENTU, necnon de aliquantula SIGNORUM ostentatione beatissimi... Auctoris, concorditer lectitent. Hæc præmissis, auctoris ætatem licet colligere ex num. 18, ubi narrato sermone, habito inter archiepiscopum Trevirensium et eustodem seu ædituum S. Ægidii, qui ambo obsidioni urbis Brunsvicensis anno 1199 præsentibus aderant, auctor ita prosequitur: Custos... gratissimum nuntium ex archiepiscopo intellectum, tulit fratribus suis et nobis contradidit describendum. Unde sequitur 1º., scriptorem anno 1199 non esse anteriorem; cum, quæ facta tum sunt, narret. Sequitur 2º., ipsum ab anno 1199 non fuisse omnino ætate remotum: cum res uno eodem gestas ei contradiderit describendas vir, qui tum erat custos seu ædituus, atque adeo ætatis saltem mediocriter provecæ. Sequitur 3º., Ludulfum Assis, quam, teste Masenio, anno 1300 scripsit translationis narrationem, hanc ex historiographo anteriore esse mutuatum: cum satis verisimile non sit, custodem, qui anno 1199 ætate florebat, Ludulfo Assis quidpiam contradidisse describendum anno 1300.

31 Quartam translationis historiam legere est in Ms. bibliothecæ Guelferbytanæ, rhythmis Saxonice exarato, quod Chronicon principum Brunsvicensium inscribitur, impressumque est a Leibnitio tom. III pag. 1. Auctor opusculi floruit tempore Alberti I, ducis Brunsvicensis, quem ad annum 1279 tanquam recentem mortuum deplorat. Placet multum tum brevitate sua, tum fide scriptoris, qui ex antiquioribus monumentis sua passim depromit, et ab incertis discernit certiora: unde, quidquid affert, ab Arnoldo, Trithemio et Paulo Langio supra allegatis, fere videas confirmatum.

32 Non ita se res habet in relationibus aliis, ut patet ex mirabili illo modo, quo corpus S. Auctoris a Gertrude narratur translatum. En tibi illum ex Ms. bibliothecæ Julis; quod, ubi Gertrudis narravit adventum in urbem Trevirensium, ita pergit: Illos quasi sexta celebratis Missarum solemnibus, monasterium (Ordinis S. Benedicti) ingreditur. Custos vero ejusdem loci consueto more angulos monasterii perlustrat, ut caveret, ne forte quispiam furti anxius alicubi lateret. Invenit reverendam Gertrudim, in orationibus

1000000000

E

F

et scriptum
actus expleantur

Tria notorum
apographa

A tionibus prostratam, qui eam surgentem excepit lætanter, et ipsi ductæ de ambitu ad ambitum, inter alias tumbas multorum, tumulum S. Auctoris, loco sibi per revelationem ostenso (*monstravit*) asserens: xiii Kal. Septembris migravit ad Christum. Interea secundo signo dato, ad mensam custos pransum ivit, non habens ipsam suspectam (simulabat enim velle orationi vacare) eam custodem pro se reliquit. Statim ad exitum ipsius, foribus ecclesie pessulo seratis, matrona virum induens, palla deposita, cum sequacibus suis lapidem grandem cum instrumentis aptis secum deportatis de tumulo amoverunt, et sarcophagum B. Auctoris cum reliquiis BB. Bartholomæi, Thaddæi, Mauricii, Cosinæ, duorum Thebæorum, Florinæ virginis ac martyris, et aliorum Sanctorum ibi reconditis sustulerunt, et lapidem, ut melius poterant, accelerantes reaptaverunt, et baptillis * dentis de universis campanis, ut confusionem præcaverent, reliquiis fortibus et admissis equitaturis sarcinatas cursu concito asportabant.

* i. e. clavis
ferreis æris
Campani

translationis
modo.

B 33 Conventu equidem pranso, cum gratiarum debita actione properant ad monasterium, laudes Domino reddituri: et custos præcurrens primo leviter digito ostium tangit, secundo manus impulsu, tandem toto pugno pulsat; et cum non proficeret, conscius conventus malum evenisse, ostium securibus et contis confringunt, .. comperientes per lapidem inordinate repositum, se ipsis reliquiis spoliatos, tacti dolore accelerant compulsare a confusione, ut cives insequerentur. Aëramenta autem mota nullum sonitum dederunt: unde magis moti baptillos... sparsim repertos campanis reimponunt: quibus compulsalis, et Trevirensibus convocatis... tam sacros sacrilegos insequuntur. Et cum jam ad spatium unius leucæ appropinquassent, ipsis accidit mirares, et sequentes a fugientibus nutu Dei per spatiosum intervallum convenienter sunt avulsi: quod accidit tribus vicibus.

u scriptoribus
ultra dissentire
ostenduntur.

C 34 Ita bibliotheca Julii apographum; cui quoad substantiam consonant eadem Bodecensis, et Hildesheimensis, præterquam quod hic luceat prodigium illud, quo fugientes a persequentibus tribus vicibus sunt avulsi, videntes autem persequentes, se frustra contra stimulum calcitrare, ad propria sunt reversi. Verum seu hæc addantur, seu præmittantur, narratio tota dissentit a scriptoribus citatis nrm. 17: ubi Paulus Langius testatur corpus S. Auctoris a Gertrude impetratum, Trithemius suis precibus impetratum, Arnoldus abbas Lubecensis, Auctorem nostrorum scriptoribus antiquior; multis supplicationibus obtentum, ac proinde non furtive et clam elatum. Gertrudem dolo usam etiam Chronicum principum Brunsvicensium affirmat: ut qualis fraus fuerit, tacet: unde cum aliis scriptoribus facilius conciliatur: quia dolus potuit precibus comitari, ut facilius superaretur difficultas, quæ in consequendis Sanctorum corporibus tum Treviris erat maxima, ut patet legenti Acta S. Moaldoi tom. III Maii a pag. 63.

Unum tamen
corum imprimetur.

35 Cæterum licet Acta translationis Bodecensia cum aliis in modo translationis vacillent, ea tamen cum miraculis annexis cum nondum impressa sint, imprimemus, addituri interim in annotationibus vel correctionis vel confirmationis gratia ea, quæ de translatione habet Chronicum principum Brunsvicensium: ita tamen ut, dum hæc Latine reddimus, sensum liberalius sequamur, minusque astringamur vocibus; quibus

vel non satis aptis vel superfluis usus est poeta Saxo, ita cogente necessitate explendi rhythmici. Sed antequam eo progrediamur, nonnulla quæ ad Sancti cultum et miracula spectant, necesse præmittere.

AUCTORE
P. D.

§ IV. Ossa Sancti elevata, et a criminationibus vindicata; translationes aliæ.

T Translationem Saxoniam consecuta est singularis apud Brunsvicenses veneratio, ut testatur Leibnizius Introductionis in tomum I, num. 42. Magna, inquit, Auctoris episcopi Trevirensis apud Brunsvicenses veneratio fait, et nunc quoque multi hoc nomen in baptismo accipiunt. Præter cultum, etiam ossium elevationem testatur Henricus Meibomius in Chronico Riddagshusensi, sed adjunctis contumeliis variis. En ipsius verba: Biennio post (anno 1458) sæculo isto infelici in urbe etiam Brunsvicensi cultus idololatricæ accumulati sunt: colebatur ibi ab annis plus minus cæxi, tanquam numen tutelare S. Auctor, olim, dum in vivis esset, Trevirensium antistes, ejusque *Asiſava* sive reliquiæ, in arca cuprea reconditæ in æde divo Ægidio sacra, religiose asservabantur. Huic suo idolo, abbas ejus loci Johannes, ex oblationibus et elemosynis opulentior factus, plus honoris, quam ab antecessoribus factum esset, tributurus, ossa cariota viliori exempli in sarcophagum argenteum reposuit. Addidit et diem festum, quo et hujus et aliorum Patronorum memoria quotannis perageretur. Interfuit supersticioso huic actui Riddagshusanus abbas (*Matthias*) ratus debere se hoc religioni et vicinia. Credibile est, Deum gravissime isti idolomanie irascentem, mala, qua subsecuta sunt, his regionibus immisisse.

Translationem
subscripta est
singularis veneratio
et ossium
elevatione;

37 Quæ impudens Lotteri assecla scribit de S. Auctoris cultu ejusque ossium elevatione, ut vera aduicto: nec enim ipse rei hujus testimonium redderet, nisi certis cum monumentis consignatam reperisset, cum antiqua hæc reliquiarum veneratio Lutheranismum, tali cultui inimicum, novitatis accuset. Quas adjungit contumelias, sufficientes diluit ipsa impudentia, qua dum Brunsvicenses idolomanie accusat, etiam accusat, quotquot prioribus Ecclesie sæculis floruerunt, Patres, et vivere Christiani; apud quos et frequens fuit reliquiarum Veneratio et fructus venerationis multiplex; ejus testes innumeros Bellarminus alique theologi polemici adducunt. Pauca delibemus ex S. Hieronymo, qui epist. 53 ad Riparium tam accommodatè ad rem nostram scribit, ut Meibomio omnia aptari possint, unum si nomen Vigilantium, quem S. Doctor ibidem pro merito exagitat, immutaveris.

quam Meibomius idolomanie insensibilis arguit.

38 Ais, inquit, Vigilantium... os fœtidum rursus aperire, et putorem spurcissimum contra SS. Martyrum proferre reliquias; et nos, qui eas suscipimus, appellare cinerarios et idololatrias, qui mortuorum hominum ossa veneremur. O infelicem hominem et omni lacrymarum fonte plangendum! qui hæc dicens, non se intelligit esse Samaritanum et Judæum, qui corpora mortuorum pro immundis habent... Honoramus... reliquias Martyrum, ut enim, cujus sunt martyres, adoremus: honoramus servos, ut honor servorum redundet ad Dominum.

verbo est -
gondus

AUCTORE
P. D.
non verbis D.
Hieronymi,

39 *Et S. Doctor postea prosequitur*: Dolet (*Vigilantius*) reliquias pretioso operiri velamine: et non vel pannis vel cilicio colligari et projici in sterquilinum... Ergo sacrilegi sumus, quando Apostulorum basilicas ingredimur? Sacrilegus fuit Constantinus Imperator, qui sanctas reliquias Andreae, Lucae et Timothei Constantinopolim translulit, apud quas daemones rugiant et inhabitatores Vigilantii illorum se sentire praesentiam confitentur? Sacrilegus et nunc dicendus est Augustus Arcadius, qui ossa B. Samuelis longo post tempore de Judaea transtulit in Thraciam? Omnes episcopi non solum sacrilegi, sed et fatui judicandi, qui rem vilissimam et cineres dissolutos in serico et vase aureo portaverunt? stulti omnium ecclesiarum populi, qui occurrerunt sanctis reliquiis: et tanta laetitia, quasi praesentem, viventemque prophetam cernerent, susceperunt, ut de Palestina usque ad Chalcedonem jungerentur populorum examina, et in Christi laudes una voce resonarent?

Uma sacrarium
litterarum au-
toritate.

40 *Quid ad haec Meibomius? An et D. Hieronymo, iisque, quos ipse laudat, idolomaniae crimen impinget? An et primis Christianis, quos umbra Petri recreabat, Actor. v § 15; quique a sudariis et semicinctiis, quae Pauli corpus contigerant, sibi salutem quarebant, Act. XIX §. 12? Angelus (Josue v. §. 16) exegit, ut Josue in signum venerationis calceos exueret, quia terra, in qua stabat, sancta erat: cur autem sancta, nisi quod in ea praesens adesset angelus? Si autem terra ex angeli praesentia sanctitatem veneratione dignam mutuata est, quid de lipsanis Sanctorum dicendum, quorum corpora fuerunt templum Dei vivi, 2 ad Cor. vi, § 16, atque adeo non ab angelo, sed ab inhabitante Deo sanctitatem suam hauserunt? Ceterum quod ominatur Meibomius, Deum gravissime isti idolomaniae irasecentem, mala, quae subsequuta sunt, his regionibus immississe, in eo ethnicos habet duces, qui religionem Christianam calamitatum omnium arbitrabantur originem. Quorum figmentum dum operose refutat Arnobius lib. I Adversus gentes, inanem esse Meibonii conjecturam et fulem eadem opera ostendit. Sed redeamus ad rem nostram.*

Reliquia S. Au-
toris post alte-
ram translo-
cationem

41 *Reliquiae S. Auctoris ex templo S. Aegidii, in quo prope Brunsvicum primum depositae sunt, dein translatae fuerunt (an omnes, an aliqua, incertum est) in ecclesiam S. Blasii, Brunsvici sitam, et quondam extractam ab Henrico Bavariae et Saxoniae duce, cui cognomen Leo. Fidem facit indiculus chronologicus ejusdem ecclesiae, ex duabus pervetustis membranis excerptus a Leibnitio tom. II pag. 59; ubi leguntur ista: Haec sunt nomina reliquiarum, quae sunt reconditae in cruce, quae stat in media ecclesia anteriorum, quam dux Henricus Leo fieri jussit pro remedio animae suae: de ligno Domini, de spinea corona. Dein aliquibus interjectis, istae reliquiae sunt positae in novum plenarium (seu thecam lipsanis plenam) an. Domini MCCCXI. De ligno Domini. S. Auctoris episcopi. Pro anno Domini MCCCXI legendum MCCCXXXIX contendit Leibnitius Introductionis in tonum II pag. 14. Res est minoris momenti, nec longiori discussione digna.*

Hannoveram
transvernat.

42 *Sed neque in ecclesia S. Blasii illa lipsana perpetuo manserunt: nam, teste Leibnitio mox citata, plenarium illud jam visitur Hannoverae, cujus rei rationem reddens ait: Cum... urbs Brunsvicensis, dum ducibus suis refractaria, anno D. MDCCLXXI deditionem fecisset, Johannes Fredericus dux, qui Calenbergicum, Gotingensem et Gru-*

benhagicum ducatus tenebat, et cum fratribus D Georgio Wilhelmo duce Cellensi et Ernesto Augusto episcopo Osnabruggeri, auxilium agnoscendo Rudolpho Augusto duci Wellebyrano tulerat, operae navatae pretium sibi Sanctorum reliquias petiit, antiquitatis argumentis et ornatu sane spectabiles.

§ V. Obsidio urbis Brunsvicensis ope S. Auctoris soluta contra heterodoxum probatur.

Inter beneficia hominibus a S. Auctore collata celeberrimum illud est, quo (ut in Actis miraculorum num. 1 et seqq. legitur) Brunsvicum tutatus est, cogitque Philippum ducem Suaevis, ut urbis obsidionem solveret. Henricus Meibomius in Chronico Riddagshusensi rem hanc fabulae loco habet: Insequenti anno, (nempe 1199) inquit, Philippus designatus Rom. rex (Ottonem, Henrici Leonis filium) oppugnaturus in Saxoni- B am descendit... Congregato universo exercitu Brunsviga obsidetur, oppugnatur, sed frustra, oppidanis cum praesidiario milite fortiter pro patria dimicantibus. Erat in urbe Henricus comes Palatinus, Ottonis frater, virtute bellica praestans princeps, quem quod amplius oppugnare nollent quidam ex Imperii ordinibus, Caesarem in Saxoni- am secuti, ex castris discesserunt. Inde orta fabula de divo Auctore Brunsvicensium Patrono, cujus ope pene divina hostis ab urbis obsidione abductus commemoratur. Hic Meibomius.

44 *At non ita antiquiora monumenta: inter quae Chronicon Hildesheimense ita narrot, Sigfredus... auxilium latrus Philippo in obsidione Brunsvicensi, cives eduxit suos. At Philippus mirabili visione territus, mox obsidione soluta discessit. Auctor quippe, cujus corpus ibi requiescit, ensen dextra vibrans, in vallo et muris toti agmini Philippaeo tantum injecit terrorem, ut ocius abiret. Albertus Krantzius lib. v. Saxoniarum cap. xxxv: Gertrudis... corpus S. Auctoris. Brunsvicum advehit... cujus patrocinium saepe experti cives, praecipue in oppugnatione urbis a Philippo, qui de Romanorum regno eum Otto- F ne IV contenderat. Pluribus idem prosequitur lib. vii cap. xvi.*

45 *Botho in Chronico Brunsvicensium picturato ad an. 1199 jam dicta confirmat et addit, suburbium, in cujus monasterio corpus S. Auctoris erat repositum, tum ab Otthone manibus fuisse inclusum, ubique sociatum. Verum testes praedicti, quorum alter virit saeculo rem gestam proae sequenti; alter aetate aequalis fuit. Primus est auctor Chronici principum Brunsvicensium, qui cap. LII discrete ait, S. Auctorem videndum se exhibuisse archiepiscopo Treverensi, qui castra Philippi sequebatur; eique injunxisse, ut referret regi, obsidionem urbis, sui cultus studiosissimam, mox solvendam; futurum aliquando, ut ipse ipsiusque exercitus periret; re autem intellecta, Philippum mox cum suis se ab urbe recepisse: atque ita patrocinio S. Auctoris liberatam esse urbem; in cujus beneficii memoriam candelas plures, festo ipsius die offerendas, vovisse cives, quorum urbem toties fuerat tutatus.*

46 *Testis alter est Arnoldus Lubecensis, mox- contra Mebo-
tuus mitian*

A *tuis decennio ab obsidione elapso, et rerum Brunsvicensium peritissimus, lib. vi, cap. iv, narrato regis Philippi discessu, ejus hanc reddit causam: Est enim non parva spes civitati illi de suffragiis S. Auctoris, archiepiscopi Trevirensis, ejus corpus ibi requiescit... et quia idem pontifex, eum terra sua ab Hunnis vastaretur... civitatem Trevirorum, quam tunc regebat, orationibus suis illæsam protegebat, ipsam adhuc virtutem habere apud Dominum creditur, ut civitatem, in qua nunc requiescit, suis orationibus ab hostium incursu protegat et defendat. Unde mos inolevit Brunsvicensibus, ut cum timore obsidionis arctantur, reliquias memoratas circa ambitum snæ civitatis cum litanis et laudibus et eleemosynarum largitionibus devote circumferant, et infra ipsum ambitum nullos hostium incursus perferant. Res est probata et in liberatione eorum sæpius experta.*

civitatem Trevirorum orationibus suis illæsam protexisse, scribunt, a primis illis sæculis sunt remotiores, quam ut ipsorum testimoniis securi aequiescamus. Restat, ut qualiacumque S. Auctoris Acta subjungamus.

AUCTORI
P. D.

ACTA APOCRYPHA

auctore anonymo Trevirensi.

Ex Bodecensis cænobii Passionali pergameno Ms., mensis Augusti fol. CLXXXVI, pag. A.

S. Auctoris parentes, episcopatus, et miracula.

Ad illuminandum genus humanum multas in hoc mundo spirituales lucernas Dominus dignatus est accendere; de quibus sanctæ memoriæ beatum Auctorem urbi Metensium pictas divina concessit. Hic namque, ut quorundam fidelium relatione agnovimus, ex præclara Græcorum prosapia originem duxit a: pater ejus Licinus chiliarcha militiæ seculi strenuus; nil minus virtuosus operibus et sedulus insistebat; eumque famam beati Pauli atque doctrinam, variosque labores, quos in Græcia fidem Christi prædicando perpessus est, intellexit; amore religionis fidei repletus contra infideles frequenter pugnabat. Egenos suis, quibus abundavit, facultatibus, quotidie recreavit. Uxorem juvenem multum decoram, religioni et progeniei suis æqualem habuit. Multis annis laudabilem ducunt vitam, unicum procreant heredem, de quo gratias agentes Deo, filium suum sacri baptismatis fonti obtulerunt. Divina quoque inspiratione nomen sibi Auctor, non quidem sui generis, sed fidei Christianæ imposuerunt: quem juxta suorum magnificentiam earo nutriebant affectu. Puer autem eum literarum studiis traditus fuisset, secundum nominis sui interpretationem, multum in spiritualibus, scientias et virtutes augendo, profecit; et tanta morum pollebat honestate, quod seniorum vitam anticipare videretur.

Natus e nobili
prosapia

a

2 Cum vero tempus adolescentiæ accessisset, iteratis vicibus pater filium suum allocutus est Auctorem, ut more suorum progenitorum arma reciperet, militiæ vires exerceret, pro fide patria pugnando certaret. Qui tandem post multa patris sui monita humiliter respondebat: Dominus Jesus exemptum vagina Apostoli gladium propriæ vocis jussione recondidit, docens majorum armis omnibus Christianæ confidentiæ esse virtutem. Quamobrem futuras, Deo largiente, victorias non carnali providentiâ, aut quavis armatura, sed magis orationibus devotis obtinere valeamus; sicut antiquis bellorum ducibus contigisse experimur. Egressi filii Israël ad præliandum contra inimicos suos, Moyses ascendebat in montem, ut oraret Dominum, et cum levasset manus, vincebat Israël; cum autem ab oratione cessasset, inimici prævaluerunt. Non etiam

in

ostenditur.

47 Hisce testimoniis vim addit manuscriptum, cui, apud Leibnitium tom. III pag. 446, titulus est Ordinarius senatus Brunsvicensis, jussu ipsius anno MDCVII conscriptus. In eo num. 124 lingua vernacula decernitur, ut die Veneris

B ante festum S. Joannis Baptistæ sarcophagus S. Auctoris circumferatur per urbem, et additur, hoc sancitum fuisse communi cleri et senatus consensu, ratione singularis auxilii, quod S. Auctor, urbis patronus, in variis necessitatibus a Deo impetravit, prout divinis indiciis olim manifeste innotuit. *Ibidem num. 128* declaratur jam dudum a senatu et civibus singulare Deo et S. Auctori obsequium fuisse promissum, quod Deus patrocinio S. Auctoris variis illos calamitatibus subdlexerit: propterea conclusum fuit... ut dies S. Auctori sacer celebretur ut summum festum... promissitque senatus, se quotannis quinque candelas in templo S. Ægidii oblaturum, accendendas in honorem S. Auctoris ante reliquias ejusdem. *Hæc dicta sufficiant, ut fabulari credatur Meibomius, dum fabulæ loco habet patrocinium S. Auctoris.*

S. Auctoris ap-
paritio expli-
catur.

48 Superest, ut ogamus de modo, quo S. Auctor Brunsvicum tutatus fuit. Duplex a scriptoribus refertur. Chronologus Hildeshemensis, allegatus superius, tradit, S. Auctorem, cum ense dextra vibrans apparuisset in vallo et muris, toti agmini Philippæo tantum injecisse terrorem, ut ocyus abiret. Similia habet Krantzius lib. VII Saxonie cap. XVI. At tum apographum Bodecense, tum Chronicon principum Brunsvicensium cap. LI meminerunt apparitionis non publicæ factæ, sed privatim soli archiepiscopo Trevirensi, qui castra Philippi regis sequebatur. Relationes in speciem diversas conciliat Bothon in Chronico picturato ad annum 1199 scribens, Sanctum nostrum videndum se primo exhibuisse Trevirensi archipræsuli, deinde apparuisse in mœnibus gladium manu vibrantem.

An Treviros,
cum videret,
servaverit inco-
lumes. incertum
est.

49 Inter miracula S. Auctoris infra num. 5 alterum ipsius beneficium commemoratur, quo, cum adhuc in vivis esset, urbem Trevirensis dicitur Attilæ furori subduxisse. Hujus rei falsitatem ostendit parachronismus; nam S. Auctor ante annum 448 e vita excessit: Attila anno tantum 451 in Gallias irrupit. Quod si per errorem, multis scriptoribus antiquis familiarem, Attila cum alio quodam rege barbaro fuerit confusus, supererit adhuc difficultas, ut ex veteribus monumentis rei veritas probetur: nam Arnoldus Lubecensis, qui lib. VI, cap. IV, et Krantzius, qui lib. VII Saxonie cap. XVI S. Auctorem ab Hunnis

AUCTORI:
ANONYMO.
* f. conflictu

in robore militari David contra Goliath, nec multitudine populari Gedeon adversus Madian triumphabat; sed ambobus in conspectu durantibus, Dominus victoriam contulit, et congregatum exercitum eorum imperio subjugavit. Ita et nos in Dominum confidentes, divino praesidio et fidelium orationibus vincere poterimus nostros inimicos.

patrum d. scribit

3 Post hæc beatus Auctor fortius mundanam spernens gloriam, quotidie evangelicam cupiens assequi perfectionem, ut videlicet omnibus, quæ habebat, relictis crucem tolleret, et egenus Dominum sequeretur, capta temporis occasione, modico contentus viatico, patriam parentesque deseruit, et secrete discessit. Ad mare ascendens, navim Deo prosperante, pervenit ad Romam, et ibi permansit cum aliis Dei famulis divino cultui mancipatis donec propter vitæ sanctitatem sacerdos est ordinatus. Scientia quoque clericali uberrime repletus, factus est prædicator egregius. Deinde per aspera et indirecta montium atque vallium, multa patiens adversa, profectus est ad partes Gallicanas: gratia siquidem evangelizandi verbum Dei et lidem augendi catholicam ad tam longinquas vocatus est a Domino regiones.

Metensis beatus episcopus

4 In urbe Metensi elegit mansionem, ubi celebrem ducens vitam eum regni caelorum annuntiatione exemplis pariter et doctrinis credentium numerum multiplicavit. Porro eadem plebs suo viduata pastore, ut sibi dignus a Deo daretur pontifex, prece continua precabatur. Divinitus itaque a primoribus eleri et populi aspiratur, ut prædictus venerandus in Episcopum eligeretur. Mane igitur sequentis diei illucente, tam clerus quam populus beatum Auctorem concorditer sibi statuerunt episcopum, et laudibus impositis solemnium cum tripudio procedentes usque ad cellam, in qua lectioni et orationi assiduus vacabat, eum revertentem ducturi ad praesulatum. Quo audito Vir Dei illico in lacrymas prorupit, Dominum prostratus oravit, ut summum se sacerdotium meruisse daret signum. Mox expleta oratione, dum graphio terram tetigit, fons aquæ salientis copiosus emanavit: per cujus aquam usque hodie miracula conascant infinita b, videntibus populorum catervis, quanta secum operata sit Dei clementia, cum spiritualis apparatus gloria venerandum hunc pontificem beatum Auctorem ad oratorium beati Stephani introducentes, supplices Deo omnium auctori gratias referrebant.

* processerunt

b

C

Euphratam condemnat.

5 Successit itaque beatus Auctor duodecimus episcopus post beatum Clementem primum pontificem in episcopatu Metensi, per plures annos digne regens ecclesiam et populum Dei; quodque ad salutem pertinere posset æternam, non minus Beatissimus operis studio, quam sermonis prædicatione docebat. Eodem tempore beatus Martinus Boroënsis, Maximinus Treverensis, Trebedius Wormaciensis apud Coloniam c, Elfratam Coloniarum præsulem, iudicio fidelium deposuerunt, et Severinum virum catholicum in locum ejus ordinaverunt. Inter quos præsules Christi clarissimos beatus Auctor episcopus velut aureum emicuit sidus, totius sanctitatis et doctrinæ splendore gloriosus.

c

Metis

6 De quo Præsule insignia hæc duo miracula ad nostram memoriam traduxit relatio prisca. Eo igitur tempore, dum grandine barbarorum seges dominica premeretur, Atilas rex Ilunorum, suscepto domini gladio, ad rescandum Gallicorum lasciviæ abundantiam, fidelium persecutor,

habens multas barbaras nationes dominio suo subjectas, in omnem Galliam suæ crudelitatis relaxarat habenas. Hujus adventu beatus Servacius præcognito Romam proficiscitur, per merita beatorum Petri et Pauli Apostolorum sublimia, tremendum Deum imploraturus. Veniens autem Metis a sancto Auctore honorifice susceptus et tractatus, interpellatur, ut Metis denuo desideratus venire dignetur. Spondit, et commendatus suis precibus, pergere cepit, Deo duce, urbemque attingit Romam: cui divinitus, dum ad ecclesiam Principis Apostolorum, quasi victimam se Deo offerret pro ira Domini a populo suspendenda, per beatum Petrum Apostolum revelatum est, divino permittente iudicio, totam fere Galliam tradi incendio, præter oratorium beati Stephani proto-martyris, quod Metis est constructum: quæ et beato Auctori in responsum habet proferre.

7 Sanctus accepto Servacius oraculo, veloci regreditur gradu, festinus ad Gallias repedavit, cunctis pœnitentiam evangelizando. Iter in Metis deducens, feliciter pervenit ad urbem, ubi dum inter Missarum solemnium beato Auctori episcopo, et universo populo omnia, sicut revelatione didicerat et in responsum acceperat, retulisset, ad civitatem propriam Tungris reversus est: quo abeunte tunc et barbari, subversis multis Galliæ urbibus, in ipsa sacra vigilia Paschæ urbem Metensem cinxerant obsidione. Mox vero beatus Auctor civitatem traditam inimicorum gladiis advertens, cives advocat, peccata confiteri hortatur, pœnitentiam injungit, infantes, qui nondum perceperunt sacri fontis abluionem, baptizari præcepit. Cumque propius furentes barbari accederent, et civitatem inexpugnabilem ob murorum fortitudinem aspicerent, tractareque de reditu cœpissent, murus civitatis ultro corruit, et ingressum hostibus superna dispositione patefecit d.

per Atilam eversis,

* Metis

E

d

8 Illis civitatem sine cunctatione ingressis, rapinis et incendiis universa vastantes, plures ex civibus cum eis, qui baptizati fuerant, parvulis interfecerunt. Totam urbem incendio tradebant, excepto beati Stephani oratorio, quod videbatur ipsis a quodam splendidissimo super illud stante viro defendi. Reliquos vero utriusque sexus populos, qui excidio superesse poterant, similiter cum beato Auctore episcopo captivos abducunt. Jam procul ab urbe dum ad locum, qui Decempagos appellatur, hostes pervenissent, cæcitate, quasi olim Ægyptii, multantur. Quoniam Domino Deo semper cura est de suis famulis, in ira misericordiam, sicut ait Psalmista, non continet. Subito Ilunos et barbaros tenebræ circumvallarunt, ut quid agerent, et quo se divertarent, nescirent. Tunc causam tantæ calamitatis, ut in tali re opus erat, sollicite a Christianis, quos abducebant, inquirentes, aut quo præstigio hoc eis accidisset sciscitantes. Quibus illi: Non hoc suspicamini maleficium; sed credite iram Dei vobis imminere: quia cælestis Domini famulum beatum Auctorem Metensem episcopum abducitis impie.

captivos

F

9 Confestim venerandus ille Præsul in captivorum numero quaeritur, invenitur et rogatur, ut quidque vellet, sumeret, et eos a tali periculo lucis subtractæ liberaret. Ad hoc cum ingemisset, respondit, nullum sibi gratius posse munus offerri, quam illos, quos ducebat captivos, sinerent ad propria remeare. Id illi si facerent, procul dubio a Domino Deo impetrarent,

liberatos

ut

A ut quibus tenebris tenebantur, eruerentur. Statimque de universo exercitu dum captivos beato Auctori reddiderunt, a suis, ut promiserat, cessantibus tenebris, luce reddita, angustiis sunt liberati, sicque venerandus Christi famulus, dum in captivorum forte deputatus est, multos secum a captivitate resolvit, ut, captivato pastore, grex captivorum libertate potiretur *e*. O quantum potiori gloria de reductis iste civibus triumphavit, quam crudeles barbari, qui eos antea quasi victores abduxerant, triumphare potuissent. Proinde tanquam angelus ab universo clero venerabatur, et ab ipsis civibus veluti pater amabatur: quia non defuit pupillo et inopi pius consolator, in eleemosynis largus, in orationibus sedulus, omni virtute plenus, et totius ecclesiae decus. Omnia omnibus factus erat Christi fidelibus.

*et Treverensibus
maficur.*

10 His ergo praemissis aliisque multis, quas enumerare longum est, eo flagrante virtutibus, omnipotens Dominus famulum suum Auctorem majoribus et dignioribus proponi voluit rectorem. Sane metropolitana sede Treverensi vacante per obitum beatissimi viri Legoucii *f*, ejusdem *B* sedis archiepiscopi, sanctaeque ecclesiae Treverorum, quae privilegio principatur singulari omnibus ecclesiis Galliarum, eo quod fundata a beato Petro Apostolo sit ordine prima et dignitate praecipua, multorumque Sanctorum corporibus gloriosa, quadam Dei Spiritus sancti gratia praerodiuante, convenerunt clerus et populus civitatis ipsius in ecclesia magna, majori beati Petri de episcopi subrogatione tractaturi. Visum est utile, Auctorem magnae devotionis virum a regimine ipsius ecclesiae [avocare] sibi in episcopum postulare pro totius provinciae profectu et honore. Insignes miserunt legatos et epistolas deprecatorias ad illectendam sancti Viri clementiam super effectum hujus negotii desiderati. Susceptis igitur et lectis epistolis, venerabilis Pontifex magnitudinem inaudita rei expavit. Inducii acceptis, responsum distulit septem diebus: dulciffua usus excusatione, se indignum hominem, tumultibus seculi hactenus implicitum fatebatur. Sed tandem ratione convictus et legatorum orationibus flexus, imo Dei dilectione compulsus, particeps passionum Christi factus, suscepit gregis dominici pastorem * pondus. Ita archiepiscopali sublimatus fastigio, accepit benedictionem a Domino, diuque desideratus, expectante Clero et populo, ad sacrosancta processit officia, tamquam sponsus de thalamo suo *g*.

pastoritium

*quos servat in
columnes.*

11 Refertur et aliud miraculum ejus meritis caelesti eum virtute patratum. Attilas rex Hunorum, de quo supra retulimus, devictis Galliis, Theodosio imperatore defuncto, Treverim ecclesiam devastaturus pugnabat ad portas. Desuper beatus Auctor hostem redarguens, Quisnam tu es, inquit, qui terras demoliris nostras gentemque perturbas? Cui rex sceleratus, furis exagitatus, ait: Ego sum Attilas flagellum Ecclesiae, Domino sic volente. Hoc audito beatus Auctor, suum confortans populum, aperiri portas jussit ei. Ille autem cum omni exercitu suo a porta in portam transivit, habens ex utraque parte quasi murum, tenebras adeo densas, quod neminem videret nec cuiquam uoceret *h* confusus discessit: tantum enim beati pontificis valuit grata et fidelium devotio, ut nullis afficerentur adversis, pro tanto beneficio immensis laudibus Deum glorificantes. Deinde beatus Auctor ipsam Treverensem ecclesiam populumque cunctum sibi sub-

jectum paterna sollicitudine in pacis et concordiae tranquillitate ad ultimam pene hominis aetatem prospere rexit. Decimo tertio Calendarum Septembrium feliciter migravit ad Dominum.

12 Magno absque dubio coram Deo fulget merito, quod tali etiam post obitum declaravit miraculo. Ejusdem corpus cum in monasterio beati Maximini in crypta ad australem partem inter corpora Thebaeorum esset humatum, vir quidam religiosus ac de suae animae sollicitus cura, nocturno tempore ut privatis orationibus se Deo commendaret, universi ejusdem loci oratoria indesinenti studio circuire solebat, beato Auctori et aliis in crypta sepultis [ut] devotus esset. Nec tamen ingrediendi [erat] concessa facultas: accessit juxta murum, ibi se in orationem tota suae mentis intentione prostravit, versumque istum Psalmigraphi [cum] diceret, Exultabunt Sancti in gloria, mox ab intus vocem subjungentis audivit; Laetabuntur in cubilibus suis *i*. Cumque ab oratione surgeret, beatus Auctor, gloriae circumdatus habitu, illi apparuit, translationem *k* sui corporis imminere de hoc loco in Saxoniam indicavit, sicut usque hodie ibi collocatum, magno honore veneratur ad laudem et gloriam ejus, qui est in *B* secula seculorum benedictus. Amen.

*Defunctus ap-
paret*

i

k

ANNOTATA.

a *Meurissius de episcopis Metensibus in vita hujus S. Auctoris pag. 42, eundem et humili genere natum scribit, et primum fuisse, qui e Latinis Metensem cathedram occupavit.*

b *Fontem morbis pellendis salutarem seaturisse in translatione corporis hujus S. Auctoris, scribit Judaeus Coccius in Dagoberto cap. vi. Prope fontem similem ipsum habitasse tradit Meurissius citatus pag. 55.*

c *Multiplies circa concilium hoc Coloniense errores notatos vide in Commentario num. 12.*

d *Eadem haec narrat Paulus diaconus in libro de Episcopis Metensibus: an autem nulla hic correctio sit opus, vide in Commentario num. 16 et 17.*

e *Idem hoc prodigium narrat Paulus mox allegatus.*

f *Colitur S. Legontius xvii Februarii, qua de ipso actum est pag. 66.*

g *S. Auctorem Metensem a Treverensi distinguimus in Commentario num. 11.*

h *Hujus rei falsitas patet ex Commentario num. 13 et 14.*

i *Alibi et aliter hoc accidisse dictum est num. 14 proxime citato.*

k *Translatio haec incidit in annum 1113: unde in Commentario num. 10 collegimus, biographum rebus gestis multo fuisse posteriorem.*

AUCTORIS
ANONYMOTRANSLATIO ET MIRACULA,
auctore anonymo Brunsvi-
censi.*Ex Bodecensis cœnobii
Ms. pergameno.*

PROLOGUS SCRIPTORIS.

Deus Sanctos
illustrat.

* e cœlesti

a

Benedictus Deus: qui suas antiquas misericordias de tempore in tempus renovans, a progenie in progenies, de loco in locum consolationes et opulationes suis dilectoribus advehit, erogat et protelat. Gloriosus enim Deus et mirabilis in Sanctis suis merito prædicatur, quos triumphantes duplici decore dignos iudicans, in uranica * aula, gloria et honore coronari, et in terrestri concione vult extolli celebriter et condigne. Corpora etiam Sanctorum adhuc in imis habita prout uniuersusque loci exigit dignitas et fidelium exquirat devotio, per sanctarum ecclesiarum oracula sequestrantur. Divina quippe providentia per quamdam prædestinativæ dispositionis spem (ut ita dicam) sic ordinare dignata est, ut hæc ecclesia suorum gloriatur suffragiis patronorum; altera aliorum gaudeat patrociniiis sanctissimorum, quatenus ecclesia adhuc militans triumphali fulmine reliquiarum Sanctorum suorum domesticorum roborata respiret, et profectum recipiat salutarem. Hinc est quod Regis regum et Domini dominantium largiflua clementia decrevit corpus sacratissimum beati Auctoris, quondam sanctæ Treverensis ecclesiæ archiepiscopi *a*, ad præsentis basilicam cœnobii destinare. Gaudeamus itaque, fratres charissimi, et medullitis exultemus, concrepantes et laudes alternantes in iubilo intimæ affectionis, Creatori ac gubernatori omnium, in honore sancti Auctoris reverendissimi pontificis nostri propitii patroni, de quo nobis sermo.

ANNOTATIO

a Hinc in Commentario num. 28 collegimus, translationis auctorem Brunsvici scripsisse, et esse distinctum a biographo.

ANTIQUA DIVISIO.

Incipit prologus de adventu sanctissimi confessoris Auctoris archiepiscopi ad monasterium S. Ægidii Brunsvicensis civitatis.
Explicit prologus; incipit tractatus, nempe de apparitione S. Auctoris.
Ubi facta visione cœpit cogitare, scilicet Gertrudis.
Ubi rebus dispositis profecta.
Quomodo venit ad sacrum locum.
Quomodo processit in itinere reversionis.
Ubi omnibus dispositis moritur.
Incipit prologus in quædam miracula S. Auctoris archiepiscopi: et primo de obsidione civitatis Brunswick, quæ fuit causa voti candelarum.

Explicit prologus: incipit miraculum
Quomodo B. Auctor quemdam colaphizavit.
De miraculo quod S. Auctor fecit adhuc vivens.
Quomodo S. Auctor et S. Ægidius præfatam civitatem protexerunt.
Quomodo S. Auctor cuidam monacho apparuit.
De obsidione civitatis Brunswick, et miraculis ibidem factis.
De translatione brachii S. Auctoris in Helmvar-deshusen.
Ubi locatum sit brachium.
De quadam muliere a paralyti curata.
De quodam sanato, qui se proprietarium fecit.
De muliere surda, sed sanata.
Miraculum de quodam juvene.
De granario ab igne servato.
De muliere a surditate liberata.
De parvulo graviter patiente curato.
De quadam puella morbida et curata.
De quadam infantula in ægitudine curata.
De furto restituto.
De quadam a cæcitate et cancro liberata.
Hic tendis ad finem.

CAPUT I. *Gertrudis, Saxonie
princeps, jussu S. Aucto-
ris, corpus ejusdem Trevi-
ris furtim aufert.*

Veridica igitur patrum traditione cognovimus, quod Gertrudis *a* marchionissa Saxonie, filia Erkenberti illustris marchionis, nobilis Ottonis mater, cujus filia præclara Rickena *b* uxor extitit Domini Lotarii, invictissimi imperatoris felicissimæ memoriæ, et altera ejusdem filia Gertrudis palatina comitissa: prædicta, inquam, domina Gertrudis tam devotæ mentis professione benignissima, quam nobilis prosapiæ jubare serenissima, cum die noctuque medicaretur in lege Domini, ex nutu Dei firmam habens voluntatem plantandi stens decursus aquarum fructiferam vineam, salutiferam videlicet congregationem, ob reverentiam et honorem intemeratæ Dei Genitricis et semper virginis Mariæ, intempesta noctis silentio vidit sibi assistere virum provecetæ ætatis, vultu decentem, corpore elegantem, et juxta nominis sui significationem, auctorizabilem et acceptum, canitie reverendum: qui et dixit præfatæ viduæ semisoporatæ: Animadvertite, inquam, Deo dicata matrona, quæ tibi propono, et tenaci memoriæ singula commenda, ita ut, quæ perceperis aure, retineas mente, amplectaris voluntate, et explere matures in opere. Ego sum Auctor, qui archipraesul fueram Treverorum; nunc autem anima mea in cælestibus infulatur, corpus meum vero Treveris requiescit: sed juxta sententiam Domini mei Jesu Christi, asserentis prophetam non esse sine honore, nisi in patria sua, modicum vel nihil ibidem reverentiæ mihi impenditur et honoris.

3 Decevi igitur divinæ dispositionis instinctu, quod corpus meum, Treveris tam incenrate reconditum, huc ad hos terminos, ubi monasterium, sacro Pneumate * inspirante, fundare disponis, honorifice transferatur. At illa pavefacta more Abakuc respondentis angelo, se de prandio Danieli deferendo alloqueuti, Babylo-

et corpus illud
transferri
jubet:

* e Spiritu

lem

A nem non vidi et lacum nescio: locum, inquit, cujus mentionem facis, ignoro, et qualiter illic perveniam, dubito. Senex autem attonitam consolatur, dicens: Non turbetur cor tuum, neque formidet, sed confide, filia, et constanter age; et Dominus desiderium tuum effectui mancipabit. Qui enim, stella duce, Magos ad divinam progeniem adorandam perduxit, ipse sua gratia et meo ducatu diriget gressus tuos ad prædicti corporis mei reliquias exquirendas, et transferendas. Quæ igitur tibi depromo signa, verba, et nota indicia [advertite.] Cum Deo prosperante Treverim perveneris, et monasterium monasticæ religionis Ordinis beati Benedicti tibi designandum ingressa fueris, diversas sanctorum corporum ibi conditorum tumbas inveniens, inter quas ad australem partem penes murum angularem unam editiorem cæteris comperies, quam nolabis. In eadem enim tumba, quondam opinione seditionis ingrante, timoris causa, ne forte surriperentur meæ reliquiæ, sunt retrusæ, et postmodum oblivioni traditæ negligenter. Petitura itaque provida cautela et vigili solertia loculum meum levabis, et de loco

B tolles sollicitè prænotato, et thecam subtiliter deducendam, ad partes domini tui transfereas reverenter, ubi secundum firmum cordis tui propositum basilicam construes, et in ea ejusdem corporis mei reliquias honorabiliter repones, et veneraberis condecenter e.

c
illa imperio p
rens, Treverim
proficiscitur,

4 Venerandus itaque Pontifex, qui apparuit, cum hujusmodi distincte expressisset, et seriatim designasset, extemplo disparuit, et ab oculis venerabilis matronæ obstupescens evanuit. At illa, quasi de extasi expergefacta, contemplativo corde versans, quem viderat, et memori mente recolens, quæ audierat, et hæc sollicito pectore voluitans, ardentique desiderio attentius complexans, ad ea celerius et efficacius pertinere vehementer aestuat et anhelat. Nec mora, mane facto, suos discretiores consiliarios secretius in unum accersit, quæ miraculose acciderant, exponit. Consulte super his eos convenit, quid facto opus sit perquiratur, et quid tam celebri negotio convenientibus competat expedit. Super quo illi reverendam dominam suam sano animantes consilio ad salutiferum iter carpendum salubri promotione satagunt informare. Quorum præmonitoria stillicidia sagax marchionissa bibulis hauriens auribus, et sitibundis infundens præcordiis, in congruente tanto itinere sibi providet apparatis. Unde pomposa militum se munit caterva, venustarum pedissequarum se ornat sequela, quia præpotens præcellentes equitaturas, et pretiosos ac copiosos viæ sumptos sibi præparat, quia prædives. Talibus ac tantis utens insignibus, revera non ambitiose, nec causa inanis gloriæ, sive superbiæ, sed piæ industriæ, secundum quod per quemdam sapientem dicitur: O princeps, utere gloria non pro te, sed pro regno: melius est enim quod adsit palatiis tumor, quam timor, quia moris usitati est, et apud veteres et apud modernos, hominem haberi, pro ut videtur, et multo reverentius deferri dominationi. Quamobrem devotissima femina necessarium duxit in hujusmodi operoso cultu procedere, ut eo facilius et expeditius compos sui efficeretur voti.

Profecta est itaque gloriosa marchionissa sumptuose procurata, et hilariter accurata, cui merito omnia succedunt ad votum, quia quod intendit, ad Dei cultum adaugendum, et ad ejus gloriam magnificandam, et ad Sanctorum

Augusti Tomus IV.

memoriam venerandam pertinet totum. Justam igitur matronam, justis occupatam negotiis, et piissimis intentam studiis, justus Dominus et justitiam diligens, deducit per vias rectas, et ab inimicis custodit, honestat in laboribus, fructuosorum laborum ejus exercitia completurus. Longa quidem et intricata restat via, sed, sicut Jacob prolixitatem et acerbitatem diutini servitii, quo suo astrictus erat avunculo, intima dilectione, quam ad præpulchram sibi desponsandam Rachel habuit, mitigavit; sic et hæc præpotens hera si quid fastidii scrupulis viæ sibi generasset, dulcissima spe sacrosancti corporis beatissimi Auctoris obtinendi, pro quo perrexit, leviter duxit, donec sine omni penitus obstaculo, offenculo et impedimento Treverim feliciter pervenit; ubi percunctanter sciscitata, vel potius divinitus perserutata monasterium monasticæ religionis perquisivit, et introiit prænotatum.

5 Erat autem hora quasi sexta, cum celebratis Missarum mysteriis, post recreationem spiritus, ad refectionem corporis jam tenderent cœnobitæ. Custos vero ejusdem loci consueto more exierat sanctuarium, perlustrare angulos ecclesiæ, ut caveret, ne quisquam forte furti anxius alicubi latitaret. Et ecce, ingenua turba surum inopinabilium, videlicet venerabilis Gertrudis marchionissa cum pompa sequacium ejus apparuit gloriosa, in cujus ille aspectu hærens, et quasi prænominare * cujusdam prodigiosæ rei admirans stabat, et defectiva voce, præ stupore ac gaudio adventantem excipiens, et ab ea disciplinata d inclinazione, et allocutione resalutatus quasi in deliciis insolitæ gloriæ. Delicata marchionissa vero prosternens se inter vestibulum et altare, et devote gratias agens adorabat Dominum, et suffragia Sanctorum suppliciter implorabat, desiderium animæ ejus efflagitans posse quantocius adimpleri. Deinde surgens, adjuncto sibi prædicto custode, perlustrabat monasterium, et de ambitu ad ambitum, et angulo ad angulum passim procedens, de diversis ibi apparentibus sepulchris, quorum essent, sollicitè perquirebat:

6 Cui custos: Ecce, inquit, Domina mihi, omnes istæ, quas vides, tumbæ sunt Sanctorum hic quiescentium, qui in hoc confinio meruerunt martyrio coronari: festivitates peragere deberemus per singulos dies lotius anni, novis canticis et præconiis quotidie innovatis in memoriam et honorem novorum familiarium et domesticorum Sanctorum solemnizare possemus. Deinde progrediens venerabilis domina venit ad tumulum præminentem in antrali parte, sicut in visione intellexerat, quærens sagaciter, quis in eo requiescat. Cui custos respondens ait; Beatus Auctor, quondam hujus civitatis archiepiscopus, felici transmigratione cælis invectus spiritualiter, in hoc loculo reconditus est corporaliter. Quod illa diligenter notans, sed pia calliditate dissimulans, O quam mirabile [inquirebat] est nomen illud Auctor: et attentius rogabat eum, intitulari * sibi illud sacrosancti archiepiscopi venerabile nomen, quod dicitur Auctor: et in quo die beatus Auctor depositus fuerit, annotare, ut aliquid novæ salubritatis experta et adepta, valeat hilariter ad propria remeare. Qui parens instantiæ petitionis ejus, descripsit ipsi quod tertio decimo Kalendas Septembris migravit ad Christum.

7 Interim auditus est sonitus tintinnabuli, et quæsivit hera, quid hoc designaret. Qui dixit: Signum datur Fratribus nostris, ut unusquisque,

AUCTOR
ANONYMUS.

et docta bonum,

B

* præ novitate

d

in quo corpus
quiescebat,

F

* explicare

illud auxilio
suorum

AUCTORE
ANONYMO.

in quocumque loco extiterit, officium suum deserat, et ad mensam festinet. Ad quod illa respondens, Eia, inquit, frater charissime, accelera, et consortio sodalium tuorum aggregare, ne temporis negligentiae arguaris. Cui ille ait: Adhuc mihi mora est satis libera. Quo dicto, interim gradatim deambulare cœperunt, et confabulando varia tractaverunt. Marchionissa autem secundo audiens tintitum eymbali, perquirat quid insinuat. Cui ille; inde, inquit, datur intelligi, quieumque fratrum remoratus, hanc horam ad refectorium veniendi neglexerit, quod subtracta ipsius præbendula e suspendatur. Quem tunc imperiosa matrona instanter exhortans angariavit pransum eelerrime ire. Qui nullatenus suspectam illam habens, tamquam principem generosam et militari cœtu gloriosam et famosam, et miro stemmate radiosam (Quia sicut poeta dicit; auferimur cultu) et bona simplicitate eam pro se custodem ecclesie reliquit, simul autem se interim velle orationi vacare, et nesciens, quod de periculo et damno suo hæc agere intenderet, cucurrit festinanter ad refectorium una cum consodalibus suis, pitantiae * capiens portionem.

B
* i. e. cibi vel
refectionis
futilim aufert.

8 Statim ergo ad exitum illius pessulo foribus monasterii obfirmato, marchionissa, feminea pelle deposita, quasi strenua virgo, et omnes sequaces et vernaculi ejus, accipientes fustes et apta instrumenta, quæ sibi procuraverant, lapidem grandem, prædicto tumulo suppositum, revolventes amoverunt, et sarcophagum beatissimi Auctoris cum gloriosis plurium Sanctorum, videlicet beatissimi martyris Mauricii, et beati Bartholomæi, et Thaddæi, et Cosmæ et duorum Thebeorum, et beatæ Florinæ virginis ac martyris, et aliorum, ut asseritur, Sanctorum in maxima quantitate reliquiis inibi reconditis, sustulerunt. Tunc primum beato Auctore annuente * meritis venerabilis marchionissæ et honestæ familie ejus, ad transferendum sacrosanctum corpus suum; quod antea a nemine penitus vel moveri permiserat, præsentis ecclesie decori et honori, et hujus urbis speciali salutis ac patrocinio (præordinante sic Domino) id reservans: depositum lapidem loco busti, prout aptius et melius potuerunt, cum acceleratione rursus coaptaverunt, et baptillis de universis campanis et nolis ejusdem ecclesie, ut confusionem præcaverent, ad cantelam demptis, et fortibus equitatis nobilissimo ac pretiosissimo hujusmodi thesauro sarcinatis, et omnibus attinentiis habilititer ordinatis, insignissimi fures f eum pro furto et sacro sacrilegio furtive nec nocive, sed utiliter et honeste, velociore aquilis, subterlugium capientes terga dedere.

* B. Auctor annuente

f

ANNOTATA.

a Leibnitzius in Introductione ad tomum primum num. 42 de Gertrude hæc commemorat: Fuit Gertrudis filia Eberti, soror Eberti antiscæsar, Brunsvici domina, vidua Henrici comitis de Northeim, Ottone duce nati, mater Rixæ imperatricis, Lothario Saxoni nuptæ; avia Gertrudis, quæ Henrico ex Gneffis duci Bajoariorum dotales Brunsvicenses terras attulit.

b Alias Rixa, Rikysa et Richensa.

c Hanc S. Auctoris apparitionem Chronicon principum Brunsvicensium breviter et melius ita fere exponit: Henrico Northeimo anno mœi defuncto, Gertrudis viduam vitam agebat easte et pudice; unice inteuta divinæ adimplendæ volun-

tati. Animo quoqueolvebat, qua potissimum ratione cœnobium extrueret, iis temperatum legibus, quibus in dies Dei laus magis effloresceret et honor. His curis distracta vidit noctu apparentem sibi virum, qui specie et vultu decorus, hunc fere in modum ipsam est allocutus: Auctor ego sum Trevirorum quondam archipræsul, eoque munere honorifice perfunctus. Nunc anima mea in cælis multiplici gaudet honore. Porro hæc mea est (Deo ita decernente) voluntas, ut in cœnobium, quod extruere meditaris, corpus meum ex urbe Trevirensi transferatur; in qua quondam sepultum, multo jam tempore venerationis jacet expertus Ubi Treviros adveneris, cœnobium monachorum, qui nigro vestiuntur amictu, ingredi. Ad plagam australem sarcophagum invenies cæteris eminentiorem, in qua ossa mea sunt recondita. Mulier pro sui sexus conditione hærebat aliquamdiu metu attonita et formidine: cui Auctor: Metum deponere: prosperum iter præstabit Deus.

d Id est, decenti, et ex moribus honestis profecta. Vide de hac voce Cangium in Glossario.

e Præbendæ dictæ cibi, ac potus portiones diurnæ, quæ monachis, canonicis, aliisque quibusvis dantur ac præbentur, inquit Cangius citatus. Hinc præbendula derivatur.

f Masenius in Annalibus Trevirensibus ad annum 1113 num. 42 ita scribit: Auctoris et quidquid exportatum fuit reliquiarum, inscio Brunone, possessoribus invitis, religiosius quam justius detractum; ita ut vetus ipse scriptor sacrum hoc sacrilegium, et usitato more, pium furtum appellet. Verum non video, qua ratione in auferendis reliquiis S. Auctoris Gertrudis res sit; cum eas, jubente Domino, cui supremum est in res omnes dominium, abstulerit; ut ex Ludulfo Assis ipse Masenius narrat.

CAPUT II. Corpus S. Auctoris a Trevirensibus frustra repetitum; cœnobium erectum; templum dedicatum; Gertrudis mors.

Interea supradicti cœnobitæ, implentes commisionis officium, permiserunt incauti suum evacuari templum: sed neque iniquitas, neque peccatum eorum hoc est: quia si sagacissimi viri per mulierem dementati et seducti, et fortissimi quique ab ea dejecti et interfecti esse creduntur: quid mirum si talis ac tanta, tam vafra quam prævalida femina hos claustrales simplices et ignaros supplantando sic despoliavit. Conventu equidem pranso et nola in signum religiosæ consuetudinis tinniente, fratres discipline surgunt ab accubitu, et directo per lagamam * gradiuntur in ordine, sanctuarium intraturi, et gratiarum actiones Deo et Sanctis ejus pro impensis beneficiis relaturi, Miserere mei Deus sedulo laborum studio et devoto mentium jubilo lectitando.

10 Cumque perveniunt ad fores monasterii custos accedens primo leviter unius digiti articulo vel ungue palpitando ostium tangit; hinc omnium digitorum tactu strepitum incutit; deinde idem

Trevirensis

* f. lagamam.
i. e. per legem
seu consuetudinem.

Gertrudem

A idem ostium manus impulsu concutit; tandem toto pugno durius pulsat: sed cum contra dominicam promissionem petens, non accipit, orationis domo præpedita, et querens non invenit; gaza incomparabili sacerrimi corporis ablata, et pulsanti non aperitur; quia, qui aperiat et respondeat, intus non invenitur, tam juniores quam seniores malum, sicut evenerat, conjicientes irruunt, postesque sub ipsos nituntur gradibus, et ostium securibus et contis confringunt, irrum-pentesque singula loca perspicunt, ad ornatum ecclesiæ queritando concurrunt, et adhuc nihil subtractum comperunt, sperantes se indemnes existere. Postremo autem omnibus perustratis, ad editiorem tumbam australis partis pervestigando et perscutando conveniunt, et per lapidem inordinate repositum venerandum sarcophagum sanctissimi Auctoris cum pretiosissimis plurimorum Sanctorum reliquiis surreptum esse deprehendunt. Tacti igitur dolore cordis intrinsecus, lamentantur et confuse vociferantur, et tantum patronum, quem præsentem minus attenderant, absentem ardentem diligunt, diligenter concupiscunt, scienter requirunt, et sublatum vehementer querulantur.

frustra persequuntur

tunc

B 11 Accelerant ergo pulsare in signum confusionis; quatenus eorum miseria civitatis sibus innolescat, et perpetratores tanti damni oculis insequantur. Cum autem registra campanarum impetuose attrahant, æramenta quidem [de] more permoventur. Sed quia cessante causa, cessat et effectus, nullo penitus crepitauntia sono præbent damnificatis et confusis incitamenta majoris pavoris, et stuporis ac furoris. Qui ambigentes, quid intant, huc illucque, quasi delirant, discurrent, haptillos sparsim reperiunt, quibus appensis, et campanis sonore compulsatis, omnes Treverenses incolæ accurrunt. Causam tantæ confusionis sollicite perquirunt, qua cognita, supra modum dolentes se tanto patre orbari, et liliæ dilectionis moti pietate, cum maxima diligentia et immoderata festinatione insignes raptores præsignis oramenti fugitantes, (scilicet adhuc non longe digressos) satagunt, admissis quadrupedibus, insectari. Qui concito cursu peragrato spatio quasi ad modum unius leucæ, cum jam contigue fugientibus incumbere insistendo, accidit quoddam notabile miraculum; videlicet quod rectores dulcissimi corporis sacrosancti Auctoris, et aliarum plurimarum venerabilium reliquiarum, nutu Dei et gratia ductoris ducti, ab insequentibus et persequentibus per spatiosum intervallum communiter sunt avulsi: et hoc tribus contigit vicibus, ita ut ab insectantium et subsequantium hostium obtutibus auferrentur. Qui videntes se frustra conari, et in vanum bæchari, viam inaniter terere et tempus inutiliter expendere, delusi et confusi ad propria sunt reversi a.

a
in loco, ex quo corpus moveri non poterat

12 At vero marchionissa cum universo comitatu suo, sinceræ fidei et pulchritudinem sanctæ spei intendens, prospere procedit, amore regni cælestis illecta, et ubicumque recipiebantur hospitio, quicumque ibi inventi, scilicet ægroti, salvi fiebant a quacumque detinebantur infirmitate, quia virtus de illo almi fluo corpore exibat, et sanabat omnes: et sic per hoc salubre iter largiflua et salvifica gratia de beatissimi Auctoris sacrosancto corpore emanans, quasi fluminis inpetus lætificans civitatem Dei, plurimis corpora beneficia conferebat; donec fortunato processu et felici successu ad hunc præsentem locum, qui

tunc temporis nemorosus et solitarius fuit, pervenerunt quarto nonas Augusti; et cum ulterius procedere decrevissent, in hoc ipso loco sacer et gratosus sarcophagus tantæ gravæ mole figitur et constipatur, ut inde abduci nullatenus valeat, nec avelli. Ipsi etiam jugales ultro fatiscientes immobiliter substiterunt.

AUCTORE
ANONYMO.

13 Quo viso devota matrona primitus obstupuit: sed citius ad cor rediens et pendens hoc divinitus accidisse, ultra quod credi potest, spiritu exultavit, et gratias agens in cælum, benedicendo confitebatur Domino, quoniam in seculum misericordia ejus; eo quod prosperum fecerit iter ejus, et dignatus sit arcam voluntatis suæ ipse cælitus declarare. Quemadmodum ergo devote voverat, et apud se dislinierat propter quædam præludia et conspicua prognostica sibi visa, pro tempore et pro loco domino Deo et illibatæ Matri ejus templum exstruere, solidum fundamentum ibidem hoc in præsentem loco absque dilatione jubet constituere et opus excellentis structure superædificari, et amplum honestumque monasterium fundari efficiens per largas impensas, decentem basilicam, septa claustrum, immunitates, diversa habitacula, distinctas officinas, ecclesiæ sarta tecta, laudabiliter architipo dictante instrui, animo consummari, et congruis utensilibus instrui ac pretiosis ornatibus insigniri.

conobium con-ditur.

1

b

14 Illis itaque gestis et omnibus rite peractis, anno dominicæ incarnationis millesimo centesimo quinto decimo, Indictione octava, Kalendas Septembris solemniter invitatis reverendo apostolice Sedis Theodorico c tunc legato, ac venerabili Halberstadensi antislite Reinardo d, et collecta e numerosa cleri concione, cum imperiosa procerum turba et pompa gloriosa, infinite tumultuantis vulgi circumstante concione, facta est celeberrima ac famosissima dedicatio, et spirituali gaudio ac speciali tripudio intime celebrata in memoriam, honorem et reverentiam sanctæ et individue Trinitatis, et sacrosanctæ crucis, et intactæ Dei Genitricis semperque virginis Mariæ, et beati Joannis Evangelistæ, necnon jam sanctissimorum confessorum Ægidii et Auctoris, ac aliorum plurimorum Sanctorum.

ecclesia consecratur

c
d e

15 Sed et beatissimus confessor Ægidius f casu, vel potius, ut ita dicam, ex quadam prædestinatione, et Dei providentia, et frequentium signorum prærogativa per sæpe dictam primiceriam nihilominus mirificissime quæsitus, inventus et adductus primatum quodammodo nominetentus monasterio obtinuit in præfato. Hanc autem ecclesiam benedicta Gertrudis decore dotavit, et competenter dicavit, et ad monasticæ vitæ regulam ducendam et observandam cum benevolo hæredum suorum consensu rationabiliter delegavit, et laudabilem et religiosam congregationem, ad inæstabilem Dei laudem excolendam, et ad Sanctorum præconia concinnanda et concinnanda, apto et idoneo studio maxime congruentem, in jam dicta ecclesia constitutam et coadunatam, secundum Ordinem beati Benedicti super omnes Ordines authenticum et probatum, honorabili domino Henrico g abbati de Bursveldia provida, jussa et timorata domina commendavit, cujus auctoritate, quæ jam præmissa sunt singula, regulariter ordinat.

quæ et S. Ægidii ipsius decoratur

f

g

16 Porro itidem reverenda matrona de longe advectum venerandum honorifice collocans depositum; scilicet memoratum miræ sanctitatis corpus beatissimi Auctoris, reliquiasque reverendissimas reliquias prætaxatas in honorificentissima parte

Gertrudis tunc matrona post

AUCTORE
ANONYMO

h

parte sanctuarii præsentis ecclesiæ sepæ dictæ, cum intima diligentia ac summa devotione hymnizante populo et reverenter tripudiante, polito recondidit in locello, et cum hæc omnia tam effectuose quam affectuose consummasset, curriculo *h* duorum annorum tantundem decurso, emerita marelionissa Gertrudis viam universæ carnis feliciter ingressa, quinto Idus Decembris toti Saxoniz regioni, et præcipuæ huic plantationi memorabile nomen reliquit, et insigne memoriale quasi hæreditario jure perrennavit: unde hæc intempestiva morte heri præoccupata, merito in memoria aeterna et refrigerio erit, et hujusmodi opibus justitiæ, quæ fecit, in quantum nobilitatis ejus excellentia sinebat, jstorum numero deputata: cujus commemoratiu in benedictione digne consistit, et jure immortalis est memoria: illius enimvero pia recordatio benignorum gestorum ejus, quasi mel, imo super species aromaticas, et super confectiones pigmentarias, induleatur apud homines, et utinam apud Deum, non ex eo tantum, quod in supra dicto conventu gratia beneficiorum ejusdem jam nunc visu perspicitur et usu percipitur, verum **B** etiam ex eo, quod adhuc ibidem construendum et decorandum disposuerat, si supervixisset, et uberior dotandum duxerit et patrandum. *Sequitur hæc oratio:*

moritur,

17 Quapropter obnixius obsecramus te, domine Jesu Christe, cum non sit de alicujus mortalis perfectione sive in vita, sive post vitam præsumendum, quatenus per misericordiam tuæ clementissimæ bonitatis, talis ac tanta primiceria defuncta seculo, [nisi] caelo, et decedens mudo renascatur Deo, et potestas ditionis ejus in terris terminata, sit in regnis supercaelestibus inchoata; cujus largarum elemosynarum et solemnium hostiarum, præsentis cœnobio inpensarum, et beneficiæ et communicationis ejus, pie Christe, non obliviscaris; sed gratanter reminiscaris et meritæ retributionis donativo eam remunereris in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

C a Ab aliis aliter narrari hanc translationis circumstantiam, dictum est in Commentario num. 34. Quod si res ita se habuerit, ut hic refertur, consequens est, ut corpus S. Auctoris Tavana, ubi primum quieverat, reductum fuerit Treviros: nec enim adjuncta rerum patiuntur, ut in ea hypothese aliunde corpus opinemur elatum, quam ex urbe Trevirensi. Aliter loqui licet, si Gertrudis sacra lipsana a Trevirensibus supplet impetraverit, ut scriptores num. proxime citato tradunt: potuit enim Gertrudis, facultate Treviris obtenta, Tavanæ corpus quærere.

b Reditum Gertrudis, et quæ subsequuntur, Chronicon principum Brunsvicensium ita brevibus exponit: Quocumque in loco S. Hospes excipiebatur, redditus ipsi honor salutem et sanitatem afferebat. Ita ipsum Gertrudis adduxit in locum vastum, qui tunc nemorosus erat, nunc autem Brunsvicum dicitur: hic autem accidit (pro ut ex scripto testimonio didici) ut pretiosum thesaurum, quem Gertrudis longius ferre deereverat, nulla vis aut manus alterius loco movere posset. Equi, qui S. corpus vehebant immoti hærebant, quamquam a suis ductoribus non leviter flagello percussi. Quo viso, mulier Deo gratias egit, multoque cum honore et gaudio corpus longe quæsitum ibi collocavit. Bene venerit dignissi-

mus hospes, quocum tanta nobis utilitas et salus advenit. Lætare Brunsviga, et de hospite tam insigni exulta, qui terram tuam, in quam diverteret, elegit. Gaude propter ejus præsentiam, quia lubensque volensque ad te pervenit, teque elegit in locum quietis. . . . Porro quod Gertrudis animo conceperat, ad finem perduxit. Eodem in loco, juxta Spiritus S. monitum, incepit multo cum ornato cœnobium condere in Dei ejusque Matris honorem, electis in patronos SS. Egidio et Auctore. *Dein enumerantur bona, quibus cœnobium fuit dotatum.*

c Theodoricus, alias Dietericus cardinalis Romanus, legatione in Pannonias functus anno 1115 a Saxonibus adscitus fuit; ut Urspergensis ad annum eundem scribit.

d Electus fuit anno 1107, obiit 1122.

e Dedicacioni adfuisse quoque Lotharium imperatorem, Chronicon principum Brunsvicensium cap. xxiii tradit. Jamque Gertrudis, inquit, multo cum ornato absolverat cœnobium in honorem SS. Egidii et Auctoris ædificatum, quare generum suum Luderum, seu Lotharium, Reynardum episcopum Halberstadiensem, et Dietericum Apostolicæ Sedis legatum, ut eo venirent, rogavit; **B** factaque magna solennitate, Reynhardus episcopus Halberstadiensis templum consecravit, anno, ut refertur, mcxv.

f De S. Egidio agetur 1 Septembris, inquireturque, an et quæ ejus reliquæ huc allatae sunt.

g Bursfeldense cœnobium conditum est intra Wernæ et Fulde confluentes in sinibus Patherbrunnensis ecclesiæ, ubi archiepiscopi Moguntini jurisdictione desinit, inquit Mabillonius in Annalibus ad annum 1093, num. 80. Henricum, Gertrudis maritum, hoc monasterium et ædificasse et dotasse, tradit Chronicon Brunsvicense cap. xxi. confirmatque Ruthardus archiepiscopus Moguntinus apud Schatenum tom. I pag. 634, ubi etiam ipsa Gertrudis huic fundacioni cooperata dicitur.

h Hoc idem mortis tempus signat Chronicon principum Brunsvicensium.

CAPUT III. *Miracula S. Auctoris.*

Ad fidem hominibus firmius ædificandam et spem securius excitandam, et ad ardorem dilectionis et reverentiæ circa suffragia ac patrocinia sanctissimi Auctoris fidecialius provocandum de signis ac miraculis ab eodem Sancto gloriose peractis et evidenter ostensis, prout verius indagare valuimus, quiddam duximus ordiendum. Huic civitati, quæ Brunswick dicitur et famose divulgatur, olim gravissimæ persecutionis periculum imminebat. Jam rex Philippus cum principibus, magnatibus, baronibus, castellanis, et cum Treverensi archiepiscopo a tunc dominante, qui post regem primus nominandus est, et cum validissimo exercitu jam dictam civitatem strenne vallaverat et potenter: unde inhabitatores ejusdem civitatis metu percussi coangustabantur; et quid inirent, vel quo deverterent, ambigebant: sed ad Deum vel beatissimum confesorem atque pontificem prædictum Auctorem tam juvenes quam senes utriusque sexus unicum et speciale refugium habebant, cui celebria obsec-

L. v. Brunn-
censis obsidit

d

quia

A quia exhibenda, et solemnes ceremonias eum condigna veneratione sponderant perenniter observandas. Eodem autem tempore occurrat annua solemnitas ejusdem beatissimi Auctoris, cujus corpus mirifice transvectum est, sicut praedictum est, in ecclesia beatissimae Dei genitricis Mariae, sanctique Aegidii confessoris in Brunswick honorifice requiescit.

ope S. Auctoris
soluitur.

forstian ad se
b

19 Amentis ergo campanarum festivo more resonantibus, praedictus archiepiscopus Treverensis sciscitatus est a custode ejusdem ecclesiae a se misso, pro Missa in die sancta celebranda, quid iungeret talis compulsatio. Quem ille taliter est allatus: Adest festivitas sacrosancti Auctoris, quondam Treverensis archiepiscopi, cujus sanctissimum corpus mirabiliter huc adductum in ecclesia venerabiliter collocatum ex devoto arbitrio et unanimi consensu universorum Brunswicensium, civium totius hujus civitatis obtinuit patronatum. Igitur memoratus archiepiscopus per eundem custodem de causa hujus festivitatis rationabiliter expeditus, admirando in haec verba prorupit: Si corpus beati Auctoris, sicut asseritis, ad vestram ecclesiam est delatum,

B profecto noveritis vos dignissimas praecipuorum Sanctorum, videlicet Mauritii, Bartholomaei, Thadaei, Cosmae et Thebaeorum, et Florinae virginis et martyris, aliorumque Sanctorum recepisse pariter in loco ejusdem sancti Auctoris, in maxima quantitate; super quo custos, Helias nomine, medullitus gavisus gratissimum retulit nuntium fratribus suis, et veritate per experientiam compta nobis contradidit describendum.

Nocte vero subsequuta, beatus Auctor praedicto apparuit archiepiscopo, dicens ei: Ego ex voluntate Dei mei Brunswicensis civitatis mihi moenia praeelegi, in quibus quam diu debito modo honoratus fuero, ea nullatenus derelinquam: propterea quae vidisti et audisti, expone quantocius regi; ne inoram ulteriorem aliquatenus facere praesumat in obsidione moer charissimae civitatis: alioquin ipsi et tibi atque universo exercitui vestro interitus supervenit repentinus. Quod idem archiepiscopus ex vigilans mane per ordinem intimavit regi superius memorato. Qui impatiens, more solito castra cieri mandavit, et citissime obsessam postponens urbem aufugit cum universis suis complicibus et vasallis. C. Prius autem quam discessissent, praefatus archiepiscopus exutus lineis et discalceatus ad persolvendum votum pro hujusmodi delicto factum, limina oraculi beatissimi Auctoris humiliter petierat ac devote.

irreverens
punitur:

20 Accidit praeterea quod quidam peregrinus [cum] inito voto, suffragia sancti Auctoris imploraret, in celebri nocte festivitatis ejusdem, somno subrepente, in monasterio ipsius, irreverenter cooperto capite, obdormiret. Adveniens autem beatus Auctor cum palliolo abstracto de capite rustici alaphisando et collaphisando eum impetivit fortiter et percussit: ita quod de sedili, in quo cubuerat, corrueret insensatus, cui et dixit: Enarra cuicumque volueris, quod sanctus Auctor te pro tua irreverentia sic allixit. Quandocumque ergo huc iterum peregrinari volueris, rusticitatem domi dimitte, in conspectu meo compareas reverens et devotus d.

d
Attila furor
comprimatur:
aliquid benefi-
cium:

21 Attila rex, devictis Gallis, Treverim devastaturus cum venisset ante portas illius civitatis cum validissima militia et exercitu infinito, beatus Auctor tunc temporis ejusdem civitatis archiepiscopus, ipse muros ascenderat praeparatus

et infulatus: et quid tanta multitudo intenderet suscitanti Attila sic respondit: Sicut destruximus pleraque cathedralium urbium moenia harum regionum, sic etiam ad tuam civitatem venimus funditus subvertendam: sumus enim flagellum ecclesiarum, domino sic volente. Quo audito, beatus Auctor ultro reseratis valvis illius civitatis, aditum et introitum exercitui pandi liberrimum imperavit. Turbisque hostilibus spontanea intromissis et irruentibus, mirum in modum duplex murus densissimus et durissimus, cujus altitudo intuitum fallebat, hinc inde porrectus et indirectus, distentus et attingens a lineae usque ad finem extremarum portarum, per mediae ductum plateae, utrimque visibiliter et sensibiliter apparuit versus medietatem civitatis. Nec erat barbaris grassantibus declinare ad dextram neque ad sinistram; sed per medium, incolis in omnibus suis illaesis, innocue pertransire. Qui aberrantes huc atque illuc, cum furiose redirent, ut alios aditus attentarent, turbulenta nebula obvolvuntur. Unde confutati abscedere sunt compulsi e. Item eisdem castris egregiis quondam in tribulatione et in maxima angustia positus, castrenses mittentes ad beatissimum Auctorem superius memoratum, E tune forte absentem, solatium soliti juvenis implorabant. Ad quos ille miseratus baculum et codicillum suum quantocius destinabat. Quae duo veneranda insignia illi alacriter suscipientes eum munimento fidei, spei et caritatis, et cum intima devotione ac reverentia orantes et psallentes circumferebant, jam dicta moenia studiose, religiose ac sollicito circumstantes. Quo facto meritis sancti Auctoris incontinenti ab hostibus et ab omnibus malis imminentiibus per divinam misericordiam sunt erepti f.

22 Item aliud signum tam salvificum quam stupendum. Oborta olim periculosa tempestate ex horrida et procellosa nubium collisione, ita quod omnium hominum vita mularet, gloriosissimi patroni Brunswicensis caenobii sancti Aegidii et beatus Auctor in fastigio ipsius monasterii stantes, splendide apparuerunt duobus, et innocenter et pie viventibus et juste conjugatis, Reynero scilicet et Elilemia in eadem urbe degentibus, dignitate et tam rare intuitu claritatis. Illi nimirum tantos Sanctos oculata fide inspicere meruerunt, qualiter in decore cultu assistentes, et duo candidissima mansuetudo in manibus tenentes, F et ventilantes contra turbem effrenem et atroceem, presentem benedicebant et protegabant civitatem sibi famulantem: et continuo sedata est tempesta, et facta est tranquillitas magna, et aeri mira serenitas est exorta g. Nuper nihilominus contigit, religiosus viris et fide dignis attestantem *, custodem Treverensis caenobii in crepusculo monasterium introire, et quemdam senem honorabilem, canum et suppelliciatum sub turri ejusdem ecclesiae introrsum in reverendo habitu invenire; qui eidem custodi stupefacto sic aiebat: Ne verearis: ego sum Auctor, quondam hujus civitatis antistes: scias autem indubitanter, me modo non mansitare, sed in Brunswick requiem elegisse, ubi mihi specialis honor, summa reverentia, sedula laus, mera devotio, iuge obsequium famulatusque placitus exhibetur.

23 Quidam potentissimus regum obsidens olim civitatem Brunswicensem, cum quadam nocte, de strato suo forte surrexisset propter exebias explorandas, et intraretur ejusdem civitatis moenia, vidit clara speculatione in singulis propugnaculis, quae Teutonice tynnen vocantur, singulos angelos

AUCTORE
ANONYMO.

f
tempesta sedata,
Sancti appa-
ratio.

g
* ad attestanti-
bus

h
* activam fugam:

AUCTORIS
ANONYMO

gelos stantes, et penes unumquemque duas aureas cruces fixas hinc inde collaterales: quo insigni signo et horrido portento prospectato jam dictus rex, quasi in extasim raptus, supra modum expavit; et mane facto, excitatis exercitibus et castris submotis, præcepit omnibus abire quantocius, ne perirent. Adscribitur nihilominus et hoc meritis et patrocinii beatissimi Auctoris, quod sic iterum prodigiöse et propitiöse hæc civitas est salvata *h.*

h
In epilogum
scriptor

B 24 Hic in apographo nostro sequitur translatio brachii S. Auctoris in Hemelsvardhusense canobium, cum miraculis, quorum tituli post prologum cum aliis titulis indicati sunt; sed ea omittimus: quoniam tom. III Maii a pag. 66 impressa sunt, et quidem exarata ab auctore melioris notæ, utpote rebus gestis ætate pari. Igitur epilogum solum subjungimus. Hæc de miraculis beati Auctoris quasi pauca poma de onusta arbore decerpimus, et ad posteros nostros transmittere decrevimus sancienda. Persuadendo itaque obsecramus et exhortamur tam præsentem quam futuros, et præcipue tam clericum quam plebem Brunsvicensem universam, quatenus ea, quæ prælibavimus pro parvitate ingenioli nostri de transductione et adventu, nec non et de aliquantula signorum ostentatione beatissimi confessoris atque pontificis Auctoris, concorditer lectitent et auscultent, et memoriter retentent et indesinenter recitantes pronuntient, et venerabiliter attollere non recusent. Nec quisquam præsumat suspicionem temeraria et ausu præcipiti diffidenter hujusmodi apocrypha æstimare, seu invertere, quæ non solum secularium, verum etiam rationabilium spiritualium, religiosarum et devotissimarum, imo et sanctarum personarum evidenti testimonio arbitramur certius approbari.

Brunsvicenses

C 25 Lætare igitur Brunswick urbs fidelis, quia gloriosa dicta sunt de tanto patrono tuo, urbs, inquam, fidelis intus gaude, fôris plaude, quoniam complacuit Domino in te: ita ut te dignam censeret, quod te sic a longe transmissi talis ac tanti patroni suffragantibus meritis et patrocinantibus suffragiis visitaret. Qua saluberrima de causa omnes gentes Brunsvicenses plaudite manibus, jubilate Deo in voce exultationis, quia conditor universorum per venerandi Auctoris, vestri signiferi et specialis protectoris, corroboracionem subjeit populos vobis et gentes sub pedibus vestris: quibus subjugatis hactenus dominati estis et ammodo dominabimini, si in latrâ * ipsius profeceritis, et obsequiosum cultum memorati patroni vestri beati Auctoris antiquitus cele-

* i. e. cultu

briter institutum, moderno tempore et imposterum *D* non diminueritis, sed potius adauxeritis incessanter. Quod si fideliter feceritis, beatus Auctor seculi et beatus Auctor servus illius fidelis augebunt vobis incrementa frugum, et omnium necessariorum præsentis temporis et futuri.

26 Augete igitur beato Auctori vestro authentico et auctorizabili patrono laudes, honores, celebritates et officiosa servitia: et ipse beatus Auctor dono beati Auctoris seculi, devotionem vobis augeat et salutem, Augete beato Auctori modum et ritum venerationis, et ipse beatus Auctor precando, tutelam beati Auctoris seculi, ab hostibus et a malis omnibus vos liberabit et pacis vobis præsidium adaugebit. Augete beato Auctori vestro authentico et auctorizabili patrono bonæ voluntatis affectum, et pro possibilitate ac facultate vestra sedulæ operationis effectum: et ipse beatus Auctor vester authenticus et auctorizabilis et dominus et patronus, beatum Auctorem seculi exorando, vobis fidem, spem et charitatem et incrementum gratiæ supremi judicis augmentabit. Adornate thalamum spiritualem, condecorate templum materiale, et suscipite beatum Auctorem, qui de longinquis finibus terræ vocatus et advectus, vobis datus a Deo est patronus. Amplectimini vestrum tutorem; veneramini vestrum primatem, ut vos et locum vestrum supplicatu suo coram Deo jugiter fuso conservet incolumes et indemnes. Quod ipse præstare dignetur, qui cum Patre et Spiritu sancto regnat Deus per omnia secula seculorum. Amen.

ad cultum
S. Auctoris
excitat.*E*

ANNOTATA.

a Erat is Joannes I, defunctus anno 1213.

b Monasterium S. Egidii hoc tempore moribus nondum erat inclusum, ut dictum est in Commentario num. 45. Unde patet ad hoc templum patuisse obsidentibus aditum.

c De hac obsidione vide dicta in Commentario § v.

d Narrat hoc ipsum apographum Leibnitium.

e De his videri possunt dicta in Commentario.

f Scriptor hic a tempore S. Auctoris fuit remotior, quam ut res ab illo gestas certo scire potuerit.

g Idem, uti et quod mox sequitur, habet apographum Leibnitii.

h Civitatem Brunsvicensem ope S. Auctoris fuisse liberatam, testantur varii, citati in Commentario § v

A

D

DE S. MAXIMO ABB. ET CONF.

IN CASTRO CAINONE IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Locus, nomen, cultus, dignitas, Acta; S. Eucherii de Sancto cura; reliquæ.

REGULO V.
Situs castri
Canonis: no-
men Sancti:

Caino, seu Chinonium, vulgo Chinon, olim vicus, nunc oppidum lepidum Turonensis provincie in Gallia, cum castro in colle, ad Vigenam fluvium versus Pictaviensem agrum, septem leucis distat a Salmuro in ortum, et quinque a Ludono in septemtrionem, teste Baudrando, cujus verba retuli. Consuli etiam de hoc loco possunt Ferrarius in Topographia ad Martyrologium Romanum, et Adriani Valesii in Notitia Galliarum. Ut vero hic obiter aliquid notetur de Sancti nomine; longe diversa efformatione illud Galli proferunt, quando pro S. Maximo substituant S. Mème, seu S. Mesme, pro quo etiam lego S. Meisme; proximius ad Latinum ejus nomen accedit saint Maxe, quo alicubi ipsum nuncupari dicitur inferius. Ejus monasterium hodieque subsistere apud Cainonem. . . sed in collegiatam ecclesiam jam pridem conversum, observat Ruinartius postea citandus.

memori in sa-
cris Fastis:

2 Etiam si autem publica ejus veneratio tam sit antiqua et certa, ut Pastorum sacrorum testimoniis probari nequiquam debeat; nonnullos tamen producam, hoc die ipsum annuntiantes. Inter auctaria nostra Usuardina sic refertur: Cainone castro, sancti Maximi confessoris. Adde Belinum, Molanum, Maurolycum ac Gulesinium; hic tamen plusculum adjungit, sic illum memrans: In vico Cainone, sancti Maximi confessoris. Is beati Martini episcopi discipulus, in vita religiosa cælestibus floruit virtutibus. In Martyrologio Romano ita signatur: In castro Cainone sancti Maximi confessoris, discipuli beati Martini episcopi. Sausayum prætereo; uti et Castellunum in Supplemento. Martyrologium novum Parisinum non tantum a virtutibus, sed etiam a miraculis Sanctum laudat, cum titulo abbatis, his verbis: Cainone, in pago Turonensi, sancti Maximi abbatis, virtutibus et miraculis ante et post obitum clari. De ætate ipsius, ac nonnullis aliis ad ipsum attentibus, dicendum restat.

tempus:

3 Inter auctores convenit, virisse eum sæculo quinto; non item, quo istius sæculi anno vivere desierit. Castellanus nimium quantum ab aliis discrepat, et hallucinatur, quando Sanctum ponit versus annum 900; nisi forte velit quis suspicari, id factum esse vitio typothetæ, et legendum versus an. 500. Apud Ruinartium in margine ad caput xxii S. Gregorii Turonensis in libro de Gloria confessorum, in quo exponuntur gesta S. Maximi, signatur an. cd. . . : ubi indicatur quidem sæculum v; sed vacuus relinquitur ejusdem annus. Martyrologium Parisinum novum annuntiationi suæ apponit post annum cdlxiii, eo, ut suspicor, fundamento nixum, quod narret Gregorius Turonensis castrum Cainonem ab Ægidio obsessum, uti inferius num. 2

licet videre; quod notante hic Ruinartio, circa annum cdlxiii contigisse putant: quo Ægidius seu Gillo, Romanæ militiæ præfectus, Cainonis obsidionem solvere coactus fuit.

4 Quia vero de Sancto nostro dicit Præsul Turonensis Ad castrum Cainonense urbis Turonicæ veniens, monasterium conlocavit, non videtur nobis dubium, quin ejusdem monasterii fuerit præfectus seu abbas; et ideo hoc eum titulo supra insignivimus; qui confirmatur ex epistola S. Eucherii, de qua mox. Præconem autem egregium nactus est laudatum jam sæpius Gregorium Turonensem; qui his verbis, Ut liber vitæ ejus docet, quam versu conscriptam legimus, diserte testatur, res ipsius gestas ab alio ad posteros transmissas fuisse; quod utinam pretiosum monumentum non invidisset nobis anosa vetustas! Hanc vitam nusquam vidimus, inquit Ruinartius in notis; aliam vero habemus ex cod. Ms. Majoris monasterii, a quodam monacho, seu clerico Cainonensi collectam; sed pauca habet, præter ea, quæ hic a Gregorio proferuntur.

abbatis præ-
fectura. A. to.

5 Ad ea vero, quæ indicat Gregorius de discussu S. Maximi ex Insula Barbara, observare omnino convenit paternam curam S. Eucherii Lugdunensis episcopi, qua, subministratis ad victum necessariis, eundem Sanctum ibidem loci conatus fuit retinere. Audiatur S. Eucherius in epistola ad Philonem presbyterum suum, quæ edita legitur apud Balusium in Appendice ad Opera S. Agobardi, Lugdunensis antistitis, quamque hic integram transcribo: Domino sancto ac venerabili fratri, et compresbytero nostro Philoni Eucherius episcopus salutem in Domino dicit. Quæso caritatem et dilectionem tuam, quam habes perfectam in Domino, ut digneris te fatigare usque ad monasterium Insulæ Barbaræ; et videas et exhorteris fratrem nostrum Maximum abbatem, qui præest ipsi monasterio; quia pervenit ad nos, quod velit ex eo discedere, et fratres suos deserere, eo quod multi propter metum gentium oblationes suas subtraxerint, quas pro Dei intuitu dare consueverant. Sed si nos vivimus, et sani revertimur, tantum illi vel monachis suis in Dei nomine disponimus ministrare, ut nihil egere videantur.

Quæsi eun-
preest S. Eu-
cherius ep.
Lugd.

6 Hoc tamen specialius peto ab ipso fratre nostro, ut domum pensilem, quam jussimus fieri, nobis præparet, et membranas. Quia si Deus audivit, Quadragesimam in Insula cum ipso tenere disponimus, ut opus cœptum ibidem pariter residentes expediamus. Interim trecentos modios annonæ, et ducentos modios vini, ducentas libras casei, et centum libras olei ordina ipsi dari; ut cum per nostram oblatiunculam ipse

patet ex epistola
ad Philonem de
ipso scripta.

una

AUCTORE
J. P.

una cum congregatione sua reficitur, nobis re-
ditus cum hospitate, ipsis orantibus, a Domino
tribuat. *Hæc ibi. Per domum posilem ve-*
rosimiliter hic significatur domus constructa
opere fistucato. De reliquiis S. Maximi, et cultu
ejus apud Barrum-Ducis dicam in Annotatis.
Subdo itaque nunc

A C T A

Auctore S. Gregorio Turo- *nensi libro de Gloria con-* *fessorum cap. XXII editionis* *Ruinartianæ col. 912 et* *913.*

Sanctus a morte
divinitus serva-
tur

Fuit autem quidam religiosus et virtutibus
et nomine Maximus, et, ut liber vitæ ejus
docet, quam versu conscriptam legimus, no-
stri fuit Martini discipulus. Qui oculere, quod
erat, cupiens, apud Insulam Barbaram *a* mo-
nasterii Lugdunensis peregrinari expetiit: ma-
nifestatus autem et ibi, ad patriam redire dis-
posuit. Denique dum Ararim fluvium transire
euperet, nave impleta demergitur, ac ipse sacer-
dos pelago opetit, habens ad collum cum Evan-
geliorum libro ministerium quotidianum *b*, id
est, patenulam parvam eum calice. Sed pietas
divina non perferens perire quod suum est, ita
de hoc periculo, Domino jubente, restitulus
est litori, ut nec vitæ damna perferret, nec
rerum detrimenta lugeret. Impletumque est illud,
quod Psalmographus, Spiritu sancto influente,
cantavit, Cum ceciderit justus, non conlidetur,
quia Dominus firmat manum ejus. Et iterum:
Non necabit Dominus animam justi.

co. dit monaste-
rium, præcisus
aquam impe-
trat

2 Deinde ad castrum Cainonense urbis Tu-
ronicæ veniens, mōnasterium conlocavit: quod
castrum cum ab Egidio obsideretur, et popu-
lus pagi illius ibidem esset inclusus, hostis ad-
versus effossum a latere montis puteum, quem
obsessi ad usum habebant bibendi, obturat. Quod
eum antedietus Dei famulus, qui tunc cum re-
liquis infra castrum munitionem conclusus erat,
cerneret, videretque populum consumi sitis in-
juria; orationem nocte tota fudit ad Dominum,
ut respiciens populum, hostes improbos effu-
garet, et non pateretur eos sitis ardore consumi.
Tunc revelante sibi Spiritu sancto, ait ad ple-
bem: Quisquis habet vasculum, ejiciat foras in
plateam, et deprecetur Dominum. Dabit enim
vobis hodie largitas ejus aquas in abundantia,
ut non deficiatis vos et parvuli vestri. Hæc eo
dicente, nubes subito texerunt cælum, et de-
scendit imber magnus de cælo, eum tonitruis
et eoruscationibus, super castrum, duplum po-
pulis beneficium præbens, pluvia arcens sitim,
fragoribus effugans hostem. Completaque sunt

vasa omnium, et satiati sunt cuncti. Sicque ob-
tentu Sacerdotis, fugatis adversariis, populus
salvatus a castro discessit.

3 In monasterio *c* autem loci illius plenus die-
rum transiit, ibique sepultus est: ad cujus se-
pulerum sæpius infirmi sanantur. Puerulus autem
unus ex familia ecclesiæ Turonicæ in valetudi-
nem *d* conruit. Is cum anhelus occumberet, ac
in extremis positus putaretur spiritum exhalare,
ad ejus basilicam deportatus, protinus extincta
febre sanitati est redditus. Sed et puella de his
manciipiis *e* simili sorte febricitans, cum ante can-
cellos monumenti fuisset exposita, in ipsa die
incolumitati est restituta. Ad nos vero cum
horum notitia devenisset, puerum humilitatis
capillis huic monasterio cessimus: puellam vero,
mutata veste, cœtui sanctimonialium conjungi præ-
cepimus, ad serviendum Deo.

sepulcrum ejus
miraculis hono-
ratur.

c

d

e

ANNOTATA.

a Insula barbara vetustissimum est agri Lug-
dunensis monasterium, in ipso Araris fluvii me-
ditullio supra Lugdunum urbem situm: quod
cum per complura secula Benedictinꝝ Ordini **E**
fuisset addictum, ad seculares canonicos transiit
anno MDXLIX. Ejus loci historiam Gallice scri-
psit D. le Laboureur, sub titulo Ruderum In-
sulæ-Barbaræ. Ita Ruinartius in notis. Longue-
vallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ
tomo II, lib. IV, pag. 105 refert, monasterium il-
lud in honorem S. Andreæ ibidem exstitisse.

b Clara est hic, inquit Ruinartius, vocis hu-
jus significatio, de qua passim jam diximus. Vi-
de Menardi nostri notas in Sacramentarium Gre-
gorianum pag. 155.

c De hoc monasterio nonnulla superius obser-
vata sunt; adde ex Ruinartio in notis hic de
Sancti reliquiis: postquam enim dixerat, illud
in collegiatam ecclesiam jam pridem conversum,
mox addit, ubi servatæ sunt S. Maximi, vulgo
S. Meisme, reliquiæ ad annum MDLXIII, quo a
Calvinianis hæreticis combustæ fuerunt. Aiunt
tamen canonici S. Maximi (S. Maxe) apud Bar-
rum-Ducis (Bar le Duc) in diocesi Tullensi,
corpus S. Maximi nescio quo modo ab hæreti-
corum furore Cainone ereptum, ad se delatum
fuisse, eundemque Sanctum patronum agno-
scunt.

d Valetudinem accipi tam pro sanitate, quam
pro imbecillitate seu morbo, notissimum est e
lexicis Latinis.

e De his mancipiis, id est, ut mihi quidem
videtur, ex his villis (intellige secundum mox
dictis) Turonicis. Quod apparet conforme al-
teri textui S. Gregorii Turonensis lib. V Historiæ
Francorum cap. XXIX col. 238, ubi hæc sunt:
Chilpericus rex descriptiones novas et graves in
omni regno suo fieri jussit. Statutum enim fue-
rat, ut possessor de propria terra etc. Sed et
aliæ functiones infligebantur multæ tam de re-
liquis terris, quam de mancipiis. Nisi forte na-
vis, per mancipia designari familias.

A

D

DE S. OSWINO REGE NORTHUMBRIÆ

ET MARTYRE IN ANGLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. D.

§ I. Northumbriæ descriptio; Sancti regnum; genealogia, biographi, cultus inchoatus.

AN. DCLII
Impressio
Northumbriæ
regno

Northumbriarum imperii magnitudo ea fuit, quæ nunc est Eboracensis, Dunelmensis, Northumbriæ, Cumbriæ, et Westmorlandiæ Comitatum; atque reliquam præterea Lancastrensis comitatus partem complectebatur. Hoc porro regnum, Northumbriæ nomen est sortitum non ab umbra, ut quidam oscitans hallucinatus est, sed quod ad septentrionem fluminis sit situm: veteres enim, Northanymbrarice, id est, regnum ad septentrionem fluminis, appellabant. Hæc scriptores, qui Bedam Cantabrigiæ anno 1643 cæci curarunt.

in p. tes serlo, 2 Quando, et quo auctore hoc fundatum sit regnum, tradit Beda lib. v Historiæ ecclesiast. cap. xxv. Anno DCLVII inquit, Ida regnare cepit, a quo regalis Northanymbrorum prosapia originem tenet. Joannes Wallingfordus in Chronicis idem regni Northumbriæ tradit initium; additque (quod et Capgravius in vita S. Oswini atque scriptores a Radulpho Higdeno in polychronicis citati asserunt) Northumbriarum imperium, cum Ida fati cessisset, in partes ita sectum, ut rex alter Bernicius, alter Deiros regeret. At hanc regni divisionem tum Alfordus ad annum 559 num. 6, tum Bollandus tom. II Februarii pag. 178 in tempora ulteriora differunt; quibus ad annum 560 faveat Chronicon Saxonicum; quod esse perantiquum, in præfatione ostendit Eduundus Gibson, a quo typis vulgatum est.

Deus et
S. Oswinus;

3 Quidquid sit, constat ex Beda lib. II cap. xx, et lib. III cap. I, duobus Northumbriarum regibus paruisse anno DCLXXXIII, quo S. Eduinus ad Superos emigravit. Constat item ex lib. III cap. XIV ejusdem historiographi, S. Oswinum illis præfuisse Northumbriæ incolis, qui Deiri nuncupabantur, et quorum majores S. Gregorio magno (ut in ejus Vita ad diem XII Martii scribitur) occasionem dederant exclamandi, Bene Deiri, de ira eruti, et ad misericordiam Christi vocati; qui ad veram conversi fidem sanctissimos utriusque sexus habuere principes, Eduinna, Oswildum, Edilbergam, Eanfledam, Elstedam, Hildaam, Ethelbergam, Triamburum, aliosque a Beda variis locis celebratos; qui cum S. Oswino omnes sanguine fuerunt juncti, unam Edilbergam si exceperis, quæ sola affinitate attigit.

cujus genealo-
gia

4 Ceterum S. Regis genealogia alioquin satis aperta, tenebras offundunt pleræque Bedæ editiones, dum lib. III cap. I, Ostricum vel Ostricum, qui Sancti nostri parens fuit, nunc ex Elfrico mox ex Edelfeido auctum videntur tradere. Ea tibi editionis Chiffletianæ verba, cui alix pleræque congruunt interfecto in pugna Eduino suscepit pro illo regnum Deirorum... filius patris ejus Elfrici, vocabulo Ostric. Clarius Augusti Tomus IV.

certe Ostricus dici nequibat ex Elfrico genitus. Nihilominus natiuitatis ordo alius mox ita insinuatur: Regnum Berniciorum... suscepit filius Edilfridi... nomine Eanfridus. Si quidem tempore toto, quo regnavit Eduinus, filii præfati regis Edilfridi... apud Scottos sive Pictos exulabant... qui ut, mortuo rege inimico, patriam sunt redire permisi, accepit primus eorum (quem diximus) Ofricus regnum Deirorum; secundus vero Eanfridus regnum Berniciorum. Hic Edilfridi liberis Ostricus non aliter accenseri videtur, ac illos inter exules numeratur, qui... mortuo rege inimico, patriam sunt redire permisi.

5 Quæ antilogia ut tollatur, notandum in Cantabrigiensi Bedæ editione textum prorsus citatum aliter legi, utque ita haberi? Accepit (primus seu natu major eorum, quem diximus) Eanfrid regnum Berniciorum: quam lectionem cæteris præferendam, ostendunt vetera manuscrupta, quæ, ex purioribus Bedæ codicibus contracta, Ostricum ex Elfrico natum, affirmant constantiter. Chronicon Saxonicum, cujus supra meminimus, ad annum DCLXXXIV ita habet: Hoc anno suscepit Deirorum regnum Ostricus, quem Paulinus antea baptizarat. Is fuit filius Elfrici, patris Edwini. Joannes Wallingfordus in Chronicis concinantis circa initium sæculi decimi tertii, ita loquitur: Eadwino interfecto, suscepit pro illo regnum Deirorum... Ostricus filius patris sui, qui Ealfricus vocabatur. Radulphus Higdenus sæculo decimo ex Beda collegit sequentia: Mortuo Edwino, suscepit regnum Deirorum filius patris sui Elfrici nomine Ostricus. Mitto scriptores alios; eum dicta sufficiant, ut credamus vel alios Bedæ editiones interpolatas esse, vel saltem in sensu minus abvicio accipiendas, et aliquantulum contorto.

6 Atque hinc strata jam quoque via est ad S. Oswini genealogiam latius repetendam. Elfricus, quem Ostrici orum ostendimus, pater S. Edwini scribitur ubique: proin Elle seu Elle vel Alla, S. Edwini pater, frater erat Elfrici: de Alla autem Chronicon Saxonicum, cujus supra meminimus, ad annum DLX profert sequentia (an satis recte, viderint alii.) Hoc anno... Alla suscepit Northanymbrorum regnum (de defuncto) ac illud tenuit annis xxx, Alla fuit filius Yffi, Yffus Ecsfrea, Ecsfrea Wilgisi, Wilgisi Westerfaleni. Westerfalena Safulgi, Safulgius Sebaldi, Sebaldus Sigegati, Sigegatus Swæflagi, Swæflagus Sigegati, Sigegatus * Wægdari, Wægdagus * Wodeni, a quo (ut ad annum DCLIX chronologus scribit) originem ducebat omne nostrum genus regale, itemque Suthymbrorum. Nunc ad eos sermonem convertamus, qui de S. Oswino scripsere.

7 Primus actorum epitomen ad posteros trans-

8

rahit

ACCTODE
P. D.
Geographosum
et. 2.

misit S. Beda lib. III *Historiæ ecclesiasticæ* cap. XIV; *cujus fides, doctrina et integritas notior est, quam in probari debeat. Attamen ex Commentario vitæ ipsius ad diem XXVI Maii pag. 718 præfiro, duo observaveris non immerito: primum est, quod Beda natus sit anno DCLXXVII, id est, annis tantum 26 ab obitu S. Oswini elapsis. Alterum est, quod non tantum primam in Northumbria lucem Beda hauserit, sed et ibidem vitam sit monasticam professus: unde consequens est, ut quæ ad Sanctum Northumbriæ regem, tantillo ætatis spatio superiorem, spectant, vir amantissimus veri et optime scire poterit et scribere.*

a' inque ipsorum
adjuncta

8 Præter vitam, etiam miracula Martyris ejusdem narrat Capgravius, seu potius Joannes Tinnuthannus, qui anno 1360 floruit; quemque Capgravius expilavit: quod hic specialiter observasse, ab re non fuerit: cum inde sit consequens, miraculorum veritati fidem nasci debere firriorem: ut enim scriptor uterque fide et eruditione par sit, sunt tamen quæ Tinnuthensem præ altero commendent. Fuit enim Joannes de Tynmouth Tinnutha oriundus, atque etiam sacerdos ac vicarius ejusdem ecclesiæ, ut Bolæus de Scriptoribus Britannicæ pag. 466 tradit. Fuit et ordinis S. Benedicti monachus ad S. Albanum, cui cœnobio ecclesia Tinnuthensis erat subjecta, ut Pitæus lib. de Angliæ scriptoribus cum Oudino, loc. cit. pag. 1090 testatur. Potuit proinde Tinnuthensis commodius, quam Capgravius, lustrare monumenta omnia cum Tinnuthensia, tum ea, quæ servabat abbatia S. Albani, atque ita prodigia, quæ hæc fere in locis contingere, summa cum certitudine posteritatis memoriæ commendare; ea usus diligentia, eo judicio, quæ plerique procul dubio, quoties hujus libros in manus sumunt, admirari coguntur: diligentiam, quod passim ostendat se ingentem bonorum auctorum numerum legisse: judicium quoque, quod multa ab aliis temere scripta ad incudem revocet, revocataque luci et veritati restituat, ut fere Bolæus citatus loquitur.

e. penduntur

9 Acta quoque, translationes, et cultum S. Oswini, aliæque ad ipsius ecclesiam spectantia ordine chronologico digessit monachus S. Albani anonymus, cujus libellus impressus est tom. I *Monasticii Anglicani* a pag. 333. Fuisse scriptorem hunc fidei bonæ et accuratum, fiet palam ipsius historiæ conferenti cum aliis: de ætate non perinde constat. Sub finem ita scribit: Robertus de Gorham abbas S. Albani: neque dein præsulum posteriarum mentium: unde, nempe circa tempora Roberti anno 1166 defuncti vixerit, judicent alii. Opinioni huic illud favere videtur, quod Gervasium Stephani regis Angliæ filium vocet abbatem Westmonasteriensem. Hic enim jam ante annum 1166 amplius abbas non erat; ut continuator *Historiæ Simonis Dunelmensis* ad annum 1154 insinuat, dicens: Laurentius... apud S. Albanum monachorum se contradidit institutis; post paucos annos a rege Henrico monachis Westmonasterii sublimiter prælatus, AMORO ABBATE GENASIO, filio regis Stephani, qui res illius loci juveniliter dissipavit. Quidquid sit, chronologicam hanc monachi *Historiam* hic non recedemus; quia aut nihil in ipsa ad S. Oswinum spectat, quod non a Beda referatur et Capgravo, quorum narrationem dabinus, aut, si quid sit, illud Commentario inseretur et annotatis.

10 Non statim ab obitu, honore Oswinum sa-

cro fuisse affectum, discimus ex Beda, qui lib. III cap. XIV et XXIV preces pro ipsius anima ad Deum fusas tradit. Proditum Oswinum inquit cap. XIV, Osuiu... interfecit... in loco, qui dicitur Ingetlingum, ubi postmodum castigandi hujus facinoris gratia, monasterium constructum est: in quo pro utriusque regis (et occisi scilicet, et ejus qui occidere jussit) animæ redemptione quotidie Domino preces offerri deberent. Cap. autem XXIV ita loquitur: Triumheri... erat abbas in monasterio, quod dicitur Ingetlingum: ipse est locus in quo occisus est rex Osuin*, ut supra meminimus: nam regina Eanfled propinqua illius, ob castigationem necis ejus injustæ, postulavit a rege Osui conjuge suo, ut donaret ibi locum monasterium construendi præfato Dei famulo Triumheri, quia propinquus et ipse erat regis occisi: in quo videlicet monasterio orationes assiduæ pro utriusque regis, id est, et occisi et ejus, qui occidere jussit, æterna salute fierent.

11 Hinc Alfordus ad annum 651 num. 8 ita monet: Cum audis oratum pro Martyre, putandum necdum probatam fuisse, ut postea, miraculorum gloria et Ecclesiæ suffragio ejus sanctitatem: E quo autem præcise tempore miraculorum gloria sanctitatem beati Regis reddiderit manifestum, manet incertum. Id non factum crediderim, antequam *Historiæ ecclesiasticæ finem Beda imposuit*: hic enim inter alias Sancti laudes, quas celebrat, non siluisset patrata miracula, si qua accidissent; præsertim cum in iis recensendis parcus non sit; ubi principum aliorum, quos sanctitas commendavit, elogium ad posteros transmittit.

12 Natam tamen venerationem, eamque per celebrem diu ante medium sæculi noni, insinuat *Westmonasteriensis lib. 1, ad annum MLXV ita scribens*: Post passionem regis Oswini præclarissimi... corpus ipsius ad monasterium B. Dei Genitricis Mariæ, in Ostio Tinæ luminis ad aquilonem situm, delatum est, et in eo regio more sepultum: ubi propter miraculorum ejus frequentiam, per innumera annorum curricula a populo regionis locus sepulturæ illius in tanta reverentia est habitus, ut Regem penes eos sepultum, dominum et patronum in terris, et defensorem reputarent in cælis: unde processu temporis ad majorem Martyris gloriam sanctimoniales virgines de cœnobio S. Hildæ abbatissæ ad corpus ejus introductæ, usque ad persecutionem Danicam, rabie linguarum et Hubbæ excitatum, in ecclesia B. Dei Genitricis in supremo religionis culmine permanserunt.

13 Hinguar et Hubba circa annum 866 in Angliam irrupere. Cum ergo Westmonasteriensis asserat, B. Oswini cultum multis annorum circulis fuisse priorem crudeli hac Danorum persecutione; consequens est, eundem vel sæculo incepisse octavo, vel sub initium proxime sequentis. Cæterum S. Hilda, quæ anno DCLXXX e vivis excessit, primum præfuit monasterio, cui nomen Herutheu: dein aliud in Strenaneshalch condidit ipsa et gubernavit. Tertium in Haecanos ædificavit, non recit. Ita Beda lib. IV cap. XXIV. Ex Strenaneshalch virgines ad S. Oswini corpus adductas apparet verisimilius: nam hujus loci parthenonem, non alios, Hildæ monasterium nuncupatum reperio apud Harpsfeldium sæculo IX cap. XIV.

14 Ne quis vero Westmonasteriensem accuset erroris, quod cœnobium Tinnuthense religio-

A *sis virginibus attribuat, quod a viris habitatum tradunt Capgravius et monachus S. Albani anonymus; observandum est, olim usu non infrequenti receptum fuisse, ut viri feminaeque in eodem degerent monasterio, solis ædibus disjuncti; ita tum ex aliis, tum ex Beda nominatim colligere fas est, qui lib. iv cap. vii. ait: Cum tempestas sæpe dictæ cladis late cuncta depopulans, etiam partem monasterii hujus illam, qua viri tenebantur, invasisset. . . sollicita mater congregationis, qua hora etiam eam monasterii partem, qua ancillarum Dei caterva a virorum erat secreta contubernio, eadem plaga tangeret etc. Quibus affinia leguntur lib. iii cap. viii, et lib. iv cap. xxiv.*

utriusque sexus
persona.

15 Atque hinc Westmonasteriensem cum scriptoribus aliis conciliaveris facillime, dicendo, idem monasterium, non tamen eandem partem, et viros incoluisse, et virgines Deo sacras. Ipse Westmonasteriensis rem hanc indicare videtur: ait enim primo, corpus S. Oswini delatum ad monasterium B. Dei Genitricis: Dein subdit, ad majorem Martyris gloriam virgines sanctimoniales ad corpus ejus introductas; utique insinuans, sub initium viros solos Tynemuthanum

B *corobium inhabitasse; dein virgine, viris non substitutas, sed adjunctas: sic enim major Martyris gloria exsurgebat; si ipsum colebat sexus uterque: non vero si alter cum altero expulso permixtatur. Et hic quidem honor S. Oswino in ea est ecclesia delatus, quæ corpus servabat sepultum. Cultus omnis expertem non jacuisse in loco, in quo erat occisus, testatur Cambdenus in Britannia sacra, ag. 593, ubi agens de villa Gilling, ita scribit: Erat villa illa Gilling religione magis sacra, quam munitione firma; ex quo in hac (quam Beda Gelling vel Ingetlingum vocavit) Oswinus seu Oswinus, Nordanhumborum rex, hospitis insidiis interfectus fuerat, cujus ad eandem expiandam ædificatum erat monasterium, quod in summo honore est a majoribus nostris habitum.*

§ II. Sancti cultus extinctus; renovatus deinde, et propagatus.

Extincta vi
persecutionis
veneratio

C *Extinctam dein per annos plures B Oswini venerationem Westmonasteriensis citatus scribit, temporibus demum melioribus renascenturam. In hac persecutionis (Danorum) rabie, inquit, canobium illud Tynemuthanum creditur (nomen ab Harpsfeldio ad seculum 9 cap. xiv asseritur) cum cæteris regionis canobiis demolitum. . . Post hæc autem per multa tempora sub potestate Danorum infidelium regione illa devoluta, S. Martyris memoria penitus a mentibus provincialium est deleta. Tandem paulatim redeunte fidelium devotione, et fidei crescente puritate, episcopus loci in ecclesia Dei Genitricis presbyteros statuit et clericos, qui provincialibus parochianis divina ministeria celebrarent Jacuit interea Martyr beatissimus cespite abjectiori tumulatus usque in tempora Agelwini Dunelmensis præsulis, et Tostonis Nortanhumborum comitis, qui post Swardum non hereditaria successione, sed regis Edwardi donatione obtinuit Comitatum.*

restituta, ut ad
ad corporis sui
elevationem
hortante.

17 Placuit igitur divinæ pietati, prædicto pontifice vivente, beati Martyris reliquias in lucem, ad totius Ecclesiæ proventum, efferre, ut lu-

cerna diu sub modio constituta, super candela-brum accensa, infidelitatis tenebras illustraret. Erat autem æditus quidam prædictæ ecclesiæ, in qua corpus beati Martyris humatum fuerat, nomine Eadmundus, vir quidem religiosus, et beato Martyri devotus: qui licet non corpori alicujus monasterii, titulo professionis, esset astrictus, habitu tamen religionis fuerat insignitus. Illic nocte quadam, cum post nocturnas vigiliis in ecclesia membra sopori dedisset, astitit ei vir quidam statura procerns, et cælesti fulgore præclarus, qui viri nomen exprimens ait: Frater Eadmunde, frater Eadmunde, ego sum rex Oswinus, qui in hac ecclesia jaceo, omnibus incognitus. Surgens ergo die pontifici Agelwino, ut in hujus pavimento oratorii corpus meum quærat, et inventum decentius solito in eodem oratorio componere non omittat.

18 Expergefactus itaque Eadmundus, et de *quam* visione latificatus, summo diluente pontificem adiit, et seriem visionis illi reverenter expressit. Pontifex autem, his auditis, incessabili gaudio exultavit, et gratanter ad locum veniens, populum multum de partibus remotis ibidem congregatum invenit, et ad præsulis mandatum, facta ab omnibus oratione, oratorii pavementum fodere incipientes, multo diei spatio evoluto, nihil quaerendo proficiunt. Porro confusus Eadmundus de injuria Sancti, accepto ligone, in loco, ubi omnes diu foderant, animose terram percussit, et ictu iterato laminam sepulturæ offendit. Et lapide revulso, pretiosas reliquias gaudens invenit.

19 Levatur igitur a præsule corpus sanctissimum, et ejusdem præsulis manibus lotum, et syndone munda involutum, in loco eminentiori ecclesiæ honorifice collocatur. Lotura quoque sanctissimi corporis in angulo oratorii, episcopo jubente, effusa, multis postea non solum hominibus, sed etiam animalibus profuit ad sanitatem: cujus pulvis in aqua fusus, et potatus, a variis languoribus liberatos, pristinae restituit sanitati. Acta autem sunt hæc a passionis ejus anno cdxiv quinto idus Martii.

miracula illu-
strant

20 *Passus fuit S. Oswinus anno rrr vulgaris 651: cui additi anni 114 deducunt nos in annum 1065: quam temporis notam, totiusque rei jam narratæ substantiam confirmat monachus S. Albani tom. I. Monastici Anglicani pag. 334. Agelwinus, qui sacra ossa elevavit, episcopatum adiit anno 1056; post annum 1069 bis coactus fugere, demum captivus obiit anno 1071. Ita ex variis scriptoribus auctori Britannia sacra pag. 702 Unde conuenitur erroris Capgravius, qui in Vita S. Oswini scribit, quod anno gratiæ mex Agelwinus episcopus corpus sanctum de terra elevarit. Wigoniensis et Hovedenus apparitionem S. Oswini tacent, cultum vero ad annum 1065 confirmant: Reverendus vir Agelwinus, Dunelmensis episcopus, S. Oswini quondam regis Berniciorum (nomen Dætorum) ossa in monasterio, quod juxta ostium Tinæ fluminis situm est, de tumulo levavit, transactis a sepultura ejus cxxv annis, et in scripio cum magno honore locavit.*

21 *In cyfras, quibus lapsus a sepultura tempus apud auctores exprimitur, error irrepsit, legendumque, transactis a sepultura annis cxxiv: nam alioquin ad annum 1066 ossium elevatio referenda foret, non ad 1065; quo tamen facta ab utroque historiographo notatur. Caterum diem translationis a Wigoniensi signatum etiam Majoris*

corrigitur

AUCTORE
P. D.

jores nostri ad diem v Idus Martii, seu ad diem xi ejusdem mensis in catalogo prætermisorum ita observarunt: Oswini Northumbriæ et Martyris translatio contigit hoc die, et inscripta est martyrol. Anglicano et Calendario Ferrarii. Natalis ejus celebratur xx Augusti.

Renovatus cultus magnus mox accepit incrementum

22 Renovatus B. Oswini cultus mox non mediocriter exerevit. Nam et lipsana ter translata sunt, et ecclesia B. Dei Genitricis Tinnuthana, ecclesia quoque B. Oswini, aucto nomine, dici capit, eundemque ad locum adducti sunt monachi Deo et B. Oswino erituri: quæ omnia evantur ex testimoniis ordine chronologico jam recitandis. Simeon Dunelmensis, qui floruit circa medium sæculi duodecimi, in Historia Dunelmensis ecclesiæ lib. iv cap. xiv ita loquitur: Ecclesiam S. Oswini in Tinemthe, jam dudum donantibus Northumbriæ comitibus, monachi S. Cuthberti, cum adhuc essent in Gyruum, unde Douehaum anno 1083 evocati fuerant, possederant, unde etiam ipsius Sancti ossa ad se transferentes in ecclesia S. Pauli secum non parvo tempore habuerunt, quæ postmodum ad priorem locum retulerunt.

B
ex duplici translatione.

23 Monasterium Gyruum sive Ingyruum olim, nunc Jarroun nuncupatum, situm erat prope ostium Tyne fluminis, vocabaturque etiam monasterium S. Pauli, cui ecclesia erat sacra; ut videri latius potest ad diem xxix Maii pag. 718 num. 19. Diploma, quo hujus loci incolis Tinnuthana ecclesia fuit concessa, exhibet Monasticum Anglicanum tom. I, pag. 42. Ratio, cur monachi ex Gyruum evocati fuerint Dunelmum, erat restauratio cultus divini, qui ibidem in ecclesia B. Cuthberti prolopsas jacobat, ut pluribus expouit Simeon citatus lib. iv capp. variis.

ex consilio ecclesiæ adjuncto.

24 Mansit ecclesia Tinnuthensis sub cura monachorum S. Cuthberti usque ad annum 1090, quo ad monachos S. Albani transit cum novo cultus S. Oswini augmento; de quo Matthæus Parisiensis in Historia Anglicana ad annum citatum hæc habet: Robertus de Molbraio Northumbrensis Comes, divina inspiratione tactus, volens ecclesiam B. Oswini de Tenemutha jam dudum desolatam restaurare, atque ibi Deo et S. martyri Oswino monachos servituros constituere, consilio amicorum suorum, Paulum ecclesiæ S. Albani abbatem convenit, petens obnixius et devote, ut ex monachis suis aliquos illuc transmittere dignaretur, promittens omnia, quæ ad victum et vestitum necessaria sunt, se eis assatum suppeditaturum. Petitioni quidem abbas prædictus non defuit: nam quosdam illuc ex S. Albani monachis mitti curavit etc. Rem eandem brevibus complectitur Westmonasteriensis lib. ii ad annum 1091 ita scribens: In confinio autem hujus et præteriti anni, utrumque contingentem, instaurata est monachis ecclesia S. Oswini de Tynemuthæ, et informati regulari vita S. Benedicti, sub Paulo abbate S. Benedicti, cujus electio incidit in annum 1077, obitus in 1093, ut Matthæus Parisiensis in Vitis abbatum nota ait.

C
ex translatione, vicia.

25 De tertia reliquiarum translatione idem auctor in Historia Anglicana ad annum 1110 ita loquitur: Eodem anno Richardus abbas S. Albani, pretiosas beatissimi regis et martyris Oswini reliquias cum magno cleri et populi tripudio in novam Dei Genitricis Mariæ transtulit basilicam apud Tinemutham ab antiquo ejusdem Dei Genitricis oratorio, in quo corpus ejus sanctissimum fuerat prius inventum et collocatum. Facta est autem hæc translatio in die passionis ejusdem

martyris x Kal. Sept. secundum rotulam cancellarii. Hujus translationis fit quoque mentio a monacho S. Albani in Monastico Anglicano tom. I, pag. 334: sed tempus vitiose exprimitur, cum dicitur accidisse anno millesimo: quo neque ecclesia S. Oswini subjecta erat monasterio S. Albani, neque repertum Sancti corpus; ut exploratum fit ea legenti; quæ monachus idem pag. citata recte scribit. Caterum Richardus, quo auctore translatio facta est, in persulem electus est anno 1097, obiit 1119; ut in Vitis abbatum notat Parisiensis; qui et affirmat ibidem, datas ipsius tempore possessiones . . . ecclesiæ S. Oswini de Tinemuthe multas.

§ III. Donationes principum, martyrii titulus; annuntiationes; tempus mortis et regni; miracula.

Aliis quoque temporibus ex pio in S. Oswinum affectu curasse fidelium, etiam principum liberalitatem, tomus I Monastici Anglicani locis variis ostendit: nam pag. 42 Waltheofus Comes Northumbriæ, cujus violenta mors apud Alfordum ad annum 1075 illustratur, factas jam pridem plures in honorem S. Oswini supponit. Pag. 334 Guilielmus II, qui ab anno 1087 usque ad 1100 Angliæ thronum occupavit, uenit terrarum, decimarum, aquarum, consuetudinum, quas Robertus (de Mulbraio) Comes Northumbriæ, et sui homines dederant S. Oswino, antequam (anno 1095) ipsi fors factus esset seu rebellis, atque ita reverti suarum dominio eant. Pag. 335 factas per eundem Robertum donationes confirmat Henricus, Guilielmi in regno successor. Pagina eadem David rex Scotiæ, cum in Northumbria anno 1138 bellum gereret, sui suorumque in S. Oswinum affectus hoc edit testimonium:

27 Scitis, inquit, me concessisse et dedisse principum ecclesiæ S. Mariæ, et S. Oswini martyris de Tynemutha, et fratribus ejusdem loci et dominicis hominibus (id est, famulis aliisque similibus, qui sub dominio erant Tinnuthanorum fratrum) et rebus ad predictam ecclesiam pertinentibus, et omnibus illis hominibus, qui in pace S. Mariæ, et Sancti ejusdem loci in die S. Barnabæ Apostoli in anno mxxxviii ab incarnatione Domini fuerunt, meam pacem (seu regiam protectionem) in perpetuum de me et omnibus hominibus meis pro anima patris et matris meæ, et regis Alexandri fratris mei, qui pacem Dei et suam firmiter prælectæ ecclesiæ concessit, et pro anima Matildæ reginæ Angliæ sororis meæ . . . Henrico filio meo hanc pacem annuere. Alexander, qui hic commemoratur, ab anno 1107 usque ad 1124 regnum Scotiæ tenuerat. Matilda seu Matildis Henrico primo regi Angliæ anno 1102 nupta obiit 1118. Henricus Davidis filius morte præmatura anno 1142 sublatus est, futurus atque regni paterni heres.

28 Denique pag. 336 rex Angliæ Eduardus monachis S. Albani aliisque gratiam specialem facit ob specialem devotionem, quam erga gloriosos martyres BB. Albanum et Oswinum, cujus quidem Oswini corpus in quodam feretro infra ecclesiam de Tynmuth requiescit, gerimus

A inus et habemus, necnon ob salutem animæ nostræ, et animæ celeberrimæ Alianoræ, quondam reginæ Angliæ consortis nostræ. Obiit hæc Alianora seu Elionora anno 1298; Eduardus 1307, solus suæ conjugii superstes et regibus Angliæ tribus, qui uxorem, cui nomen Eleonora, duxerunt. Porro quid feretri nomine tum temporis intelligeretur, erpiceat Parisiensis in Vitis abbatum, de Richardo abbate XV dicens: Iste... fecit THECAM huius, quam feretrum appellamus. Plura observantia in S. Oswinum indicia videri possunt paginis ex Anglicano Monastico mox citatis: quamquam quæ eidem profertur charta regis Joannis, discussione nonnulla egeat, cum in ea rex Richardus Joannis avunculus dicatur, qui frater fuit, cui anno 1199 in Angliæ regno successit.

et martyrologio-
rum annuntia-
tionibus.

29 Post tot tamque insignis venerationis indicia (quibus aliud addam infra ab anno 1065 usque ad initium circiter sæculi decimi quarti deducta, merito auctor martyrologii Haguenoyensis, inante fere sæculo decimo quinto, suis hæc Fastis inseruit: In Anglia S. Oswini regis et martyris: merito et Grævenis quem Molanus aliquot post annos exscripsit) ad hanc diem ita annuntiant: Oswini, regis provincie Deirorum et martyris, cujus instantem obitum (ut scribit Beda lib. III, cap. XIV) cum S. Althuns episcopus præficeret, Non est, inquit, digna hæc gens talem habere rectorem.

Martyr dictus,
quia causa pia
mors fuit oc-
casio.

30 At, inquit, cur martyris titulo insignitur S. Oswinus, quem Oswius non ex fidei odio, alteriusve virtutis Christianæ occidit, sed abreptus, ut apparet, cupiditate de nuntiandi latins? Alfordus ad annum 651 num. 7 respondet, Martyrem dici, quia mortem pro justitia, pro civium et republice incoluntate innocenter patienterque sustinuit. Et sane B. Regem incoluntati sabditorum pacique conservandæ stultissime inice, satis patet ex Actis, in quibus provincie Deirorum septem annis in maxima rerum omnium affluentia, amabilis omnibus, dicitur præfuisse; bellum vero contra Oswium suscepisse, quia pacem habere non potuit: unde mor, qui profugo, inermi nec reluctanti illata est, merito primam traxisse originem censetur ex paterno in subitito amore; qui natus ex motivo supernaturali, cum non modo honestus sit, sed et virtutis Christianæ actus; consequens est, ut si cui causa mortis fuerit, is non minus inter Martyres numerari possit, quam nonnulli alii; de quibus Mjores nostri egerunt tom. I Januarii pag. 391 et 502; item tom. III Junii pag. 938.

annus regni ip-
sius

31 Dies emortalis S. Oswini anno 651 affigitur ab omnibus. At cui diligendum sit regni exortium, non liquet. Wigorniensis (consecutus in re Westmonasteriensis) ad annum 645 ita scribit: Hoc etiam anno rex Oswinus... in Deirorum provincia regnare cepit, et vii annis eidem præfuit. Verum hic error est manifestus: nam regnum inchoatum anno 645, et continuatum per septennium, Sancti nostri obitum differt in annum 652: quo fuisse priorem Wigorniensis ipse cum Westmonasteriensis testatur. In ipsis quoque Bedæ editionibus, prout nunc erant impressæ, difficultas est; in quibus sanctus Rex provincie Deirorum SEPTEM ANNIS in maxima omnium rerum affluentia dicitur præfuisse, et paulo post anno regni sui NONO narratur occisus. Notandum solvit monachus S. Albani tom. I. Monastici Anglicani pag. 333 dicens: Oswinus regno Deirorum vii annis maxima rerum omnium af-

fluentia præfuit... Exactis in regno vii annis, quietis duos, postremos inquietos habuit: ut proinde varietas annorum a Beda notata respiciat variam regnantis fortunam, atque adeo sublata sit omnis antilogia.

AUCTORI.

P. D.

32 Quis si suspicemur corruptas hic esse Bedæ editiones? legendumque Oswinum provincie Deirorum novem (non septem) annis in maxima omnium rerum affluentia et ipse amabilis omnibus præfuit. Ita sane legit Joannes Tinnuthanus qui ex Beda exverpsit sequentia: Provincie Deirorum NOVEM annis in maxima omnium rerum affluentia et ipse amabilis omnibus præfuit. Alterutri ex allatis responsio est admittenda, ne secum ipse Beda committatur. Auctor quidem Chronici Saronici ad annum 644 ita scribit: Hoc item anno capessivit regnum Oswini... filius Ostrici et regnavit SEPTEM annis; non novem. Verum quid si is chronologus vel Bedæ sensum minus assecutus sit, quam mox laudatus monachus S. Albani, vel in apographum iaciderit illo mendosius, quo usus est Joannes Tinnuthanus?

examinantur.

33 Miracula vel beneficia, S. Oswini patrocinio facta, Actis subnectit Joannes Tinnuthanus: quibus ex scriptoribus aliis duo alia superaddo. Walsinghamus in Richardo II ad annum 1384 hoc narrat prodigium: Prope dies istos, id est, vicesima die mensis Augusti, quo die videlicet celebratur passio S. Oswini regis et martyris, in novo castro, super Tinam, apparuit novum et inauditum nostris diebus prodigium. Duo nempe nautæ, ad resarciendum navem suam, quoddam lignum dolare satagentes, die prædicto, dum alter illorum, securi dictum lignum percussisset, sanguinem repente de ligno prædicto, tanquam de pectore ubertim stupuit emasse. Perentis ergo formidine magna, de tanta rei novitate, diu hæsit. Tandem recordatus diei S. Oswini, cujus solennitatem infestaverat, vovit se nihil ulterius eo die in aeternum facturum operis manualis.

Prodigium stu-
pendum
E.

34 Quod audiens ejus socius, et miraculum parvipendens, jurat se dolaturum dictum lignum, et, in die, loco præordinato positurum. Cumque et ipse lignum percussisset, vidit sanguinem abundantius effluentem in parte percussa. Inlustratus tamen lignum vertit, et insistit operi, alia parte ligni. Sed nec ibi defuit miraculum præostensum. Nam et ibi sanguis tanquam e bove, vel vacca decurrit. Giratur lignum ad quatuor partes, omni parte percutitur, omni parte defuit error. Quod cernens, qui prius improbe lignum contempsit, ad devotionem se convertit, et deinceps ea die, ab omni opere manuali spondet se cessaturum. Istud miraculum a multis visum, et, quibus incumberebat, approbatum, testimonium magnum reddit sanctitati, et excellentie Martyris supradicti.

narratur

F

36 Hæc eodem Walsinghamus repetit in Hygodignate Neustræ ad annum 1384, ubi et addit: Res defertur in cætam clericorum, qui omnes cum laicis miraculum approbant. Lignum defertur Tinnutham, ubi prædicti Sancti corpus quiescit, in testimonium miraculi præmonstrati. Porro hic scriptor, qui teste Pitsæo, verax semper habetur, floruit anno 1440, id est, annis 56, postquam evenere quæ narrat prodigia: quorum exploratam ut haberet veritatem, favere et ipse, in quo habitabat locus: erat enim monachus in abbacia S. Albani, cui ecclesia Tynemuthana et subjecta erat, et vicina. Ex dictis

ex scriptore
italico.

VICTORIS
P. D.

dictis itaque colligitur, quod supra asservi, novum celebris venerationis indicium: eum ex Walsinghami Historia consequens sit, ut sacra B. Oswini dies Tinemuthæ celebranda fuerit cessatione ab opere omni servili.

additur aliud
S. noti benefi-
cium.

37 Aliud beneficium S. Oswini ope impertitum refertur, quamvis obscure satis, a monacho S. Albani in Monastico Anglicano tom. I, pag. 334, his verbis: Leowricus puer, regnante Stephano, piscator in monasterio S. Oswini in * piscandum Scardeburge captus, quo tempore Ranulphus comes Cestrensis summo mane superveniens die quadam, villam ipsam de Scardeburg armata manu confregit, et rapinis vastavit, ac inter ceteros captivos Leowricus Maltonam in vinculis ducitur etc., ut Leowricus opere S. Oswini liberatus sit. Regnavit Stephanus in Anglia ab anno 1135 usque ad 1154. Ranulphus Comes Cestrensis anno 1140 bellum cum eodem Stephano gessit, e carcere, cui quinquennio post fuerat commissus, liberatus, fecit plura mala quam oportuit, inquit auctor Chronici Saxonici, quem vide pag. 241 et 242 editionis factæ anno 1692: superest, ut Acta Sancti nostri primum ex B. Beda, dein ex Joanne Tinmuthano recudamus, numeris pro more nostro distincta, et notis illustrata.

* f. inter

simum autumabat. Sed, heu, proh dolor longe aliter erat: nam ab eodem Comite proditum cum g. Osufu, cum præfato ipsius milite, per præfectum suum Ediluinum detestanda omnibus morte interfecit. Quod factum est die decima tertia Kalendarum Septembrium, anno regni ejus nono, in loco qui dicitur Ingetlingum h; ubi postmodum castigandi hujus facinoris gratia monasterium constructum est: in quo pro utriusque Regis (et occisi videlicet, et ejus, qui occidere jussit) animæ redemptione quotidie Domino preces offerri debent.

3 Erat autem rex Osuinus et aspectu venustus, et statura sublimis, et affatu jocundus, et moribus civilis, et manu omnibus, id est, nobilibus simul atque ignobilibus largus: unde contigit, ut ob regiam ejus et animi, et vultus, et meritorum dignitatem ab omnibus diligeretur, et undique ad ejus ministerium de cunctis prope provinciis viri etiam nobilissimi concurrerent. Cujus inter cæteras virtutis et modestiæ, et (ut ita dicam) specialis benedictionis gloriæ, etiam maxima fuisse fertur humilitas, ut uno probare sat erit exemplo.

Inter canas
ejus vultus,

4 Donaverat equum optimum antistiti Aidano, in quo ille, quamvis ambulare solitus, vel animum fluentia transire, vel si alia quælibet necessitas insisteret, viam peragere posset: cui cum parvo interjecto tempore pauper quidam occurreret eleemosynam petens, desiliens ille præcepit, equum, ita ut erat stratus regaliter, pauperi dari: erat enim multum misericors, et cultor pauperum, ac velut pater miserorum. Hoc cum Regi esset relatum, dicebat episcopo, cum forte ingressuri essent ad prandium, Quid voluisti, domine antistes, equum regium, quem te conveniebat habere, pauperi dare? Numquid non habuimus equos viliores plurimos, vel alias species, quæ ad pauperum dona sufficerent, quamvis illum eis equum non dares, quem tibi specialiter possidendum elegi? Cui statim episcopus: Quid loqueris, inquit, Rex? Num tibi carior est ille filius equæ, quam ille filius Dei? Quibus dictis intrabant ad prandendum.

E
maxime eius
animi demum

5 Et Episcopus quidem residebat in suo loco. Porro Rex (venerat enim de venatu) cepit consistens ad locum calefieri cum ministris: et repente inter calefaciendum recordans verbum quod dixerat illi antistes, discinxit se gladio suo, et dedit illum ministro, festinusque accedens ante pedes episcopi corruit, postulans ut sibi placatus esset, Quia numquam (inquit) deinceps aliquid loquar de hoc, aut judicabo, quid vel quantum de pecunia nostra filiis Dei tribuas. Quod videns episcopus, multum pertimuit, ac statim exurgens levavit eum, promittens se multum illi esse placatum, dummodo ille residens ad epulas tristitiam deponeret.

cujus usque
refertur ex-
plum.

6 Dumque Rex jubente ac postulante episcopo, lætitiâ reciperet, cepit e contra episcopus tristis usque ad lacrymarum profusionem effici. Quem dum presbyter suus lingua sua patria i, quam Rex et domestici ejus non noverant, quare lacrymaretur, interrogasset: Scio, inquit, quia non multo tempore victurus est Rex: numquam enim ante hac vidi tam humilem Regem. Animadverto illum citius ex hac vita rapiendum. Non enim digna est hæc gens talem habere Rectorem. Nec multo post, dira antistitis præsentia tristi Regis funere, de quo supra diximus, impleta sunt. Sed et ipse antistes Aidan non plus quam duodecimo post occisionem Regis, quem amabat,

Proxime quæ
orturum
conatur
danus

ACTA

Auctore sancto ac venerabili Beda,

Ex Historiæ Anglicanæ ecclesiasticæ Parisiis anno 1681 editæ lib. III, cap. XIV.

* Osuinus post
auspicatissimum
regnum
provocatur ad
bellum.

Translato ergo ad cælestia regna a Osualdo, suscepit regni terrestris sedem pro eo frater ejus b Osuin. juvenis triginta circiter annorum; et per annos viginti octo laboriosissime, tenuit... Habuit autem Osuin primis regni temporibus consortem regniæ dignitatis, vocabulo Osuini, de stirpe c regis Edvini, hoc est, filium d Osrici de quo supra retulimus, virum eximia pietatis et religionis: qui provinciæ Deirorum septem e annis in maxima omnium rerum affluentia, et ipse amabilis omnibus præfuit. Sed nec cum eo ille, qui cæteram Transhumbranæ gentis partem ab Aquilone, id est, Bernicionum provinciam regebat, habere pacem potuit; quin potius ingravescentibus causis dissensionum miserima hunc eode peremit.

Hosti viribus
impar fugit et
occiditur.

2 Siquidem congregato contra invicem exercitu, cum videret se Osuinus cum illo, qui plures haberet auxiliares, non posse bello confingere, ratus est, utilis tunc dimissa intentione bellandi, servare se ad tempora meliora. Remisit ergo exercitum quem congregaverat, ac singulos domum redire præcepit a loco: qui vocatur Wilfaresdam, id est, Mons Wilfari, et est a vico f Cataractone decem ferme millibus passuum contra solstitialem occasum secretus: divertitque ipse cum uno tantum milite sibi fidelissimo, nomine Condheri, celandus in domo Comitum Hunvaldi, quem etiam ipsum sibi amicis-

k A amabat, die, id est, pridie Kalendarum k Septem-
brium, de seculo ablatum, perpetua laborum
suorum a Domino præmia recepit.

k S. Aidani Acta ad diem eundem illustra-
buntur.

ANNOTATA.

a Obiit S. Oswaldus anno 642. die v Augusti,
ut Beda lib. iii cap ix, et lb. v cap. xxv testatur.
Ipsius vita illustrata est tom. II Augusti a pag. 83.

b Osuin, qui et Oswi vel Oswius, aut etiam
Oswinus appellatur, lobuit eundem cum S. Os-
waldo patrem Ethelfridum regem: an vero uterini
fratres fuerint, non ita certum; cum nonnulli
Osunum ex concubina natum scribant, non ex
Acca legitima Ethelfridi conjuge, et S. Eduini
sorore, ex qua genitum S. Oswaldum testatur
Beda lib. iii cap. vi.

c S. Osuini, vel Oswinus S. Eduinum in ter-
tio consanguinitatis gradu attigit: nam Ostricus
Oswini pater, et Eduinus patruus erant: ut
constat ex Commentario num. 6. Cæterum de
S. Eduino agemus ad diem iv Octobris.

B d De Ostrico Beda lib. iii cap. i hæc scripserat:
Interfecto in pugna Eduino (anno 633)
suscepit pro illo regnum Deirorum (de qua pro-
vincia illa generis prosapiam et primordia regni
habuerat) filius patris ejus Effrici, vocabulo
Ostrie, qui ad prædicationem Paulini, a quo et
S. Eduinus (anno 627) baptismum suscepit,
fidei erat sacramentis imbutus...: ut terreni regni
infans sortitus est, Sacramenta regni cælestis,
quibus initiatus erat, anathematizando profudit,
ac se præcis idololatriæ sordibus polluentium
perdendumque restituit: nec mora; utrumque
rex Britonum Cedwalla impia manu, sed justa
ultione peremit: nempe proxima æstate Osriem,
dum se in oppido municipio temerarie obsedisset,
erumpens subito cum suis omnibus imparatum
cum suo exercitu delevit: unde apparet genitum
ex patre pessimo filium sanctissimum.

e De annis regni vide in Co-
mentario num. 2 et 3 actum est de divisione imperii
Northumbriæ.

C f De Cataractone Camdenus in Britannia a
pag. 593 scribit sequentia: Tribus infra Richmon-
diam millibus passuum Swala vetustam illam
urbem præterfluit, quam Ptolomæus et Antoninus
Caturactonium et Catarracton dicunt, Beda autem
Catarracton, et alibi vicum juxta cataractam.
Urbem illis temporibus celeberrimam fuisse, ex
Ptolomæo colligitur, quod ibi cælestis obser-
vatio facta fuerit: nam et magnæ constructionis
lib. xi cap. vi parallelum quartum et vigesimum
per Britannicæ Cataractonium describit; dista-
reque ab æquatore partibus LVII facit: at in
geographicis longissimum diem horis XVII æqui-
noctialibus definit, ut juxta suum ipsius ἐπιτομήν
LXIII partibus distet.

g De Osuio vide quæ dicta sunt tom. II Fe-
bruarii, ubi pag. 804 inter prætermisissos relatus
est.

h Locus Ingetlingum, qui et Gedlingum, nunc
vero Gilling dicitur, distat non procul Richemondia,
urbe comitatus Eboracensis, ducali titulo
insignita. Ita colligitur ex Camdeno citato pag. 593,
et Capgravo infra in Vita S. Oswini.

i Utebatur S. Aidanus lingua Scotica, quæ erat
diversa ab ea, qua loquebantur Northumbri,
ut colligitur ex Beda lib. iii cap. iii: ubi S. Edui-
nus dicitur idiomate Anglico ea interpretatus,
quæ Scotice Aidanus proferebat.

ACTA ALTERA

ex Joanne Capgravo seu po-
tius Joanne Tynmuthano

In Legenda Angliæ a fo-
lio 256 verso.

Beatus etiam Oswinus ex antiquorum cla-
rissima regum a prosapia Anglorum oriundus
exiit. Post mortem siquidem regis Northanhum-
brorum b Edwini, primis ejus successoribus,
Osrico videlicet rege Deirorum et Eanfido
Berniciorum, apostatis e a Cedwalla rege Brito-
num justo Dei judicio deletis, filius Osrici Os-
winus, ne a Cedwalla perimeretur, non parvo
tempore apud occidentales Saxones d exulavit;
regnumque Deirorum et Berniciorum Oswaldus e,
Edwini regis nepos, ex sorore Acta f progeni-
tus, obtinuit: quo tandem a paganis martyrizato,
successit frater suus Oswi g, et viginti octo annis
laboriose regnavit.

2 Audiens igitur Oswinus exulans, filius sci-
licet Osrici, quod, defuncto Oswaldo regnaret
Oswi pro fratre suo, inito cum suis consilio,
ad regnum Deirorum regressus, ab omni plebe
 lætanter recipitur: et in regem, nemine contra-
dicente, sublimatur anno Domini sexcentesimo
quadragésimo secundo, et provinciæ Deirorum
novem annis in maxima omnium rerum affluentia
et ipse amabilis omnibus præfuit. Erat enim oculus
cæcus, pes claudus, bucus tremulus, orphano-
rum et viduarum omniumque indigentium pius
pater. Pauperes et maxime peregrinos benigne
recipiebat, esurientes alebat, nudos vestiebat:
et omnibus ejus beneficia postulanti bus hilariter
impendebat.

3 Cum igitur Vir Dei pietatis vacaret operi-
bus, humanæ salutis inimicus Oswi regem Ber-
niciorum magis ac magis adversus eum excitavit,
et, donec congregatis exercitibus ad prædandum
in loco, qui Wilfaresdoun h dicitur, occurre-
rent, inflammavit. Piissimus autem rex Oswinus
videns suos, licet multo pauciores, cum hosti-
bus volentes contendere, et pro rege suo paratos
occumbere, dixit ad eos: Congratulor, o prin-
cipes, et fideles milites, vestræ probitati et mili-
tiæ, et gratias ago bonæ voluntati vestræ: sed
absit a me, ut mei solius causa belli discrimen
omnes incurratis, qui me, quamquam jure Do-
minum, pauperem tamen et exulem vobis regem
constituistis. Malo itaque cum paucis solus exu-
lare, immo potius diligo mori, quam vos mei
solius causa contingat quoquo modo periclitari:
impius enim et inhumans est, qui cum Dei
judicium nullo modo possit evertere; plures sui
ipsius causa conatur evertere. Quare divinam
super me sententiam pacifens, non belligerando
libenter amplectans: præsertim cum per os k
sancti Aidani per martyrii palmam ad cælestis re-
gni gaudia me transiturum ignosco *. Quo ordine
et tempore Christus voluerit vitam temporalem
finire, non recuso.

IX IMPRESSIS.

post fugam
interimtur.l
m

* autem

* Oswinum

4 His dictis, exercitum domum remisit et cum uno tantum milite Tondehere *l* nomine in Gedlingum *m* in domum Hunewaldi comitis, cui vicum illum et multa contulerat prædia, se recipit. Hunewaldus autem eum in conclavi quasi decentius habitaturum introduxit, Deique timore postposito, regi Berniciorum, quod regem Oswinum sibi traderet jugulandum, scelestus innotuit. Audiens enim * hoc rex Oswi Ethelwinum domus suæ prapositum illic direxit, et ut regem Edwinum * interimeret, imperavit : quo cum pervenisset, et Oswinus ab Hunewaldo sibi traditus fuisset, ait rex : Quia nequiter traditus, innocens a vobis jussus sum occidi, precor hunc militem libere permittatis abire, nec mei causa faciatis eum mortem subire. Maluit tamen miles morti succumbere, quam mortuo domino, etiamsi copia daretur, supervivere. Excepit itaque rex Oswinus una cum milite suo mortis sententiam, et effuso sanguine suo, perpetuam in cælo adepti sunt mansionem tertio decimo Kal. Septembris, anno regni ejus nono.

Inter alias virtutes

ll

5 Erat enim rex Oswinus et aspectu venustus, et statura sublimis, affatu jocundus, moribus civilis et manu omnibus nobilibus simul et ignobilibus largus. Unde ob regiam animi ejus et vultus et meritorum dignitatem ab omnibus diligebatur, et undique ad ejus ministerium de cunctis prope provinciis viri etiam nobiles concurrabant. Donaverat autem rex Oswinus equum suum optimum Aidano episcopo, eo quod magis pedibus pergere, quam equo vehi consueverat. Qui cito postmodum equum illum, cum nil aliud ad manum haberet, cuidam pauperi eleemosynam petenti donavit. Hoc cum didicisset rex, plurimum indignatus ait episcopo Aidano secum ad mensam *n* condesenti : Quid fecisti, Domine presul? Num viliores equos habuimus, qui sufficienter ad eleemosynam? Cui Episcopus : Quid loqueris, Domine rex? Num charius erit tibi filius equæ, quam filius Mariæ *o*?

n

o

vanus edidit animo demisso exemplum.

6 Continuo rex prociens ad pedes episcopi, veniam rogavit, promittens fideliter, quod nunquam olloqueretur, quidquid de rebus suis Dei filius erogaret. Dum igitur pacati simul ad mensam sederent : episcopus subito in lachrymas est resolutus. Cujus rei causa a circumstantibus requisita, præsul ait : Non multo tempore vielurus est rex iste : ante modo non vidi regem [tam] humilem : nec digna est hæc gens nequam talem diu habere regem. Unde contigit cito post hæc ipsum occidi, ut præfatum est, anno Domini sexcentesimo quinquagesimo primo, et regni ejus nono. Sed et ipse antistes Aidanus post regis occisionem duodecim solummodo supervixit diebus. In Gedlingo, modo Gilling vocato, non procul ab urbe Richemundia *p* sito, regina Eanleda *q* Oswi regis uxor, et regis Oswini propinqua, in exultatione necis ejus, impetrata a rege Oswi licentia, monasterium construxit : in quo orationes assiduæ pro regis occisi et ejus, qui occidere jussit, animæ salute quotidie Domino deberent offerri; et virum quemdam devotum nomine Trumhere, natione Anglum, a Scotis ordinatum et edoctum, regis occisi propinquum, constituit abbatem. Quique postea sub rege Merciorum Wulfero in provincia Merciorum et Mediterraneorum Anglorum episcopus effectus, gentium multitudinem ad fidem convertit *r*.

p q

r
Corpus ipsius.

7 Corpus autem sancti Regis ab eis, qui cum ceciderant, ad ostium Tynæ fluminis versus aquilonem delatum est, et in oratorio sanctæ Mariæ

Virginis sepultum, in quo loco religiosorum *h* multitudo congregata s jugiter Deo serviebat. In tantam autem honoris eminentiam exereverat locus ille, ut per totam provinciam pro reverentia loci et religione defunctorum corpora ibidem tumulanda deferrentur. Elapsis post hæc multis annis Ygnar *t* et Hubba, iniquitatis filii, Danorum principes, ad ostium Tynæ fluminis applicantes, ipsum monasterium et omnem circa regionem gravi depopulatione vastarunt : monachos in quadam ecclesiola, omnium Sanctorum honori a sancto Cuthberto *u* dedicata, combusserunt : et cuncta cænobii ædificia in planitiem redegerunt.

8 Anno autem gratiæ millesimo centesimo decimo *w*. eum monachus quidam, nomine Edmundus, loci æditus, nocte quadam, post orationes more solito fusas, sopore depressus esset, apparuit *x* ei quidam ætate canus, vultu decorus, statura procerus, et verbis jocundus atque benignus. Quem eum diligenter inluens aspiceret, et quis esset, interrogare non aude- ret : is qui ei apparuit, dixit : Edmundé frater Edmunde. At ille securior redditus ait : Quis es Domine? Ego sum, ait, Oswinus rex, qui ab E Hunewaldo comite nequiter traditus, ab Oswio rege morte detestanda peremptus, hac in ecclesia, cunctis incognitus, jaceo tumulatus. Surge, et die pontifici Egelwino *y* quatinus corpus meum elevet et decentiori loco illud collocare non tardet.

9 Quod cum illo * episcopo nuntiasset, et ille corpus sanctum de terra elevasset, tanta odoris fragrantia egressa est, ut omnium aromatum genera diffusa putarentur, et omnes, qui aderant, inæstimabili suavitate replerentur. Sicque sacrum ejus corpus in aquilonari oratorii parte cum honore reconditum est. Inditha Tostii comitis uxor cum magna instantia partem reliquiarum sancti Martyris ab episcopo petiit, et partem capillorum capitis Sancti accepit. Ignis autem adustione pilos probare voluit, non ut in aliquo de Sancti diffideret meritis : sed ut Martyris merita circumquaque per hoc extollere posset. Accenso itaque igne copioso et capillis injectis, post unius horæ spatium capillus ab igne intactus omnino et incombustus permansit *z*.

10 Cum enim sacerdos quidam vanus et lubricus, comitis Tostii consiliarius, occupatis circumquaque hospitibus, in ecclesia parari sibi lectum jussisset, meretricem secreto ad se introduci fecit : et cum iniquitatem perpetrare cum illa vellet, cœpit omnis ecclesiæ fabrica motu subitaneo a summis usque deorsum, quasi ventorum flatibus parietes ecclesiæ hæc et illæ impellendo *, agitari sui que ruinam et omnium interitum comminari. Perterritus sacerdos et reatum suum intelligens, meretricem de ecclesia exire coegit, et omnis illa commotio cessavit. Cum naves quinquaginta regis Willelmi *aa* apud Tyne-mutham applicarent, bona loci, Sancto nequam parentes, spoliarunt : telamque cujusdam mulieris abstulerunt. Mulier autem ecclesiam intrans, cum lachrymis Sanctum deprecabatur. quatinus ei telam redderet, et de prædonibus vindictam faceret. Nantæ vero navigantes subito in scopulos absque turbine ventorum, quasi remige carerent, offendentés, sese collidere mutisque congressibus sibimet occurrere : et fluctus savientes nautas, præter paucos, submerserunt, et ad litus ecclesiæ, quam molaverant *, spolia ejecerunt, et universi eum vetula concurren-
tes.

ipso heretico

u

x

E

y

elevatur.

* f. illico

beu

f

impellens

aa

* eiolare

A rentes, bona sua juxta littora reperta receperunt.

*opus gloriosum
v. v. v. miracula
etiam*
11 Sanctus enim * Oswinus mulierem omnium membrorum officio destitutam sanavit: militem, qui cum equo suo de rupe altissima corruit, incolumem reddidit. Equus de scopulo in scopulum lapsus non solum de præcipitio salvatur: verum subito, multis intentibus, mirabiliter revocatur. Cnidam incarcerato apparens præcepit, ut velociter surgens ad Tynematham properaret. Qui manus et pedes solutos aspiciens, surrexit, et seram ostii leviter exeuntes, jussa Martyris cum festinatione implevit *bb*. Auriga cum bobus ad quadrigam junctis de supercilio montis corruens, a periculo liberatur. Quidam pro columba, quam sub secreto præsumptuose occidit, infirmitate correptus, cum se promitteret pro delicto satisfacturum, sanatur. Sed cum votum implere negligeret, recidua infirmitate decessit.

manifesto
12 Duas mulieres cæcas illuminavit, paralyticam curavit, surdis duobus auditum reddidit, puellam a dæmone vexatam liberavit. Mulier quædam a dæmonibus per annum vexata, cum ad ecclesiam Martyris adducta sanaretur, cum lachrymis narravit, quod tempore dormitionis suæ circumdederunt eam dæmones inliti, aspectu terribiles et horribiles valde. Quorum septem majores erant et terribiliores, cornuti, hispidi, et caudati, oculos habentes teterrimos, et eam undique circumstantes dilacerare nitentur. Cumque magnis vocibus exclamasset; quidam indutus superpellicio, candorem hlii habens in facie, apparens dixit: Ego sum, inquit, rex et martyr Oswinus, sub cujus feretro te requiescis, et cum manica superpellicii multitudinem dæmonum effugavit, et cum omni mansuetudine, cum loco et tempore peccata, quæ fecerat, et nunquam confessa fuerat, et transgressionem ejusdem voti distincte revelavit; hortans, ut peccata confiteretur, et votum suum impleret, et de cætero officium pandocinandi *dd* venaliter non exerceret, pro quibus, ut asseruit, potestati dæmonum tradita fuit.

ANNOTATA.

a Genealogiam dedimus in Commentario num. 4, 5 et 6

C b Occisus est Edvims (ut Beda lib. II cap. II scribit) die quarta Iduum Octobris, qua et colitur, anno Dominicæ Incarnationis sexcentesimo trigesimo tertio.

c De apostasia utriusque et interitu agit latius Beda lib. III cap. I: ex quo, quæ ad Ostricam spectant, in annotatis superioribus dedimus lit. d.

d Occidentur Saxonum regnum eisdem terminabatur finibus, atque hæc nostra, memoria Sutamptona, Bercheria, Wilcoria, Dorsetus et Somersetus provinciæ, sive, ut vocant, Comitatus: nisi quod præterea Suria, Stonestræ et Devonæ partes aliquot in se continebat Ita post operis sui dedicationem loquitur auctor, qui Bedam Cantabrigiæ edidit. Carterum fidem Christianam hi Sæxones susceperant, regnante Oswaldo, ut Beda lib. III cap. VII auctor est.

e Regnavit S. Oswaldus ab anno 634, usque ad annum 642: scribitur tamen regnasse annis novem: quia, ut habet Beda lib. III cap. I: Cunctis placuit, regnum tempora computantibus, ut ablata de medio regum perfidorum Ostrici et Eanfridi memoria, idem annus sequentis regis, id est, Oswaldi, viri Deo dilecti, regno assignaretur. Cæ-

Augusti Tomus IV.

tem ad S. Oswaldum spectantia videri possunt tom. II Augusti a pag. 83.

f Acta aliter Acca appellatur. Vide ulterius dicta in annotatis ad Bedam lit. b.

g Vide ibidem quæ ad Oswicum spectant lit. h et h.

h A Beda Wilfaresdun scribitur, dieique decem ferme millium passibus secretis vico Cata-ractone, cujus situm supra lit. f dedimus.

i Hæc oratio non congruit cum vis, quæ Beda ita scribit: Ratus est utilius, tunc dimissa intentione bellandi, servare se ad tempora meliora.

k Incertum est, an S. Oswinus seiverit factam de sua proxime in tanti morte prophetiam: nam cum S. Aidanus eam ederet, usus est, ut Beda lib. III, cap. XIV testatur, lingua sua patria, quam rex et domestici ejus non noverant. Voluit proinde, ut S. Oswinum res ista lateret.

l A Beda Condheri vocatur.

m De Gellingum.

n Idem Beda scribit hoc dictum, cum forte ingressuri essent ad prandium.

o Quam filius Dei legitur apud eundem Bedam.

p De Richemundia dirimus in annotatis superioribus lit. g.

q S. Edmuni filio fuit Eadreda. Martyrologio Anglicano anni 1608 ad diem XXIV Novembris inscribitur. An cultu publico aliquando honorata fuerit, ad diem eundem examinabitur. Elogium ipsius dat Alfordus ad annum 690 num. 15.

r Hæc eadem habet Beda lib. III, cap. XXIV; qui autem hic commemoratur rex Wulferus, vel Wilferi anno DCXXV, postquam septembecim annis regnaverat, defunctus est, ut Beda lib. V cap. XXV testatur.

s De religiosis ibidem congregatis actum est in Commentario a num. 12.

t Linguar et Hubba quo anno in Angliam venerint, aliæque hæc spectantia, vide ibidem numero 13.

u De S. Cuthberto ad diem XX Martii pag. 93

w Legendum, anno 1065, ut dictum est in Commentario num. 20.

x Hanc apparitionem narrat quoque Westmonasteriensis ad annum 1065. Verba dedi in Commentario num. 17; ubi mon. 20 monachus quoque S. Albani allegatus est.

y De Egelwin, episcopatu dictum est ibidem.

z Idem hoc Judithæ factum Westmonasteriensis ad annum proxime citatum narrat. Erat autem Juditha filia Baldvini comitis Flandriæ, ad quem cum marito suo Tostone vel Postio, sedibus expulsa, confugit anno 1065 mense Novembri, id est, octo circiter mensibus ab inventionem corporis S. Oswin elapsis: cum illa incidit in v Idus Martii, ut in Commentario num. 19 et 21 notatum est. De Juditha plura apud Alfordum ad annum 1075 num. 13, et ad annum 1125 num. 25.

aa Quis hic fuerit ex regibus Angliæ pluribus, qui Wilhelmi seu Guilielmi nomen gesserunt, divinare non est in promptu.

bb Idem hoc beneficium narrat forsitan monachus S. Albani, cujus verba habet Commentarius num. 37.

cc Feretri nomine thecam intelligi, dictum est ibidem num. 28.

dd Pandocinare non aliud, credo, significat, quam vox pandoxare, quæ apud auctores medicorum

ætatis idem sonabat quod cauponam exercere, ce-
revisiam venum exponere atque adeo conficere.

ut apud Cangium in Glossario videre est. Hæc
sunt, quæ de S. Oswino colligere nobis visum est.

DE S. FILIBERTO ABBATE

IN HERIO INSULA GALLIÆ

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

C. C.

§ I. Nomen Sancti, notitia loci in quo obiit, et antiquus ejusdem abbatis cultus.

ANNO DCCLXXIV.

Mabillonius
agit de proprio
sancti nomine,

Mabillonius sæculo II Ordinis Bene-
dictini in observationibus præviis
ad Vitam S. Filiberti pag. 816 de
nominis hujus expressione et etymo-
logia sic disserit: Sancti Filiberti nomen duo-
bus modis pingitur, aliis FILIBERTUM, aliis PHIL-
BERTUM præferentibus. At certe veterrimi quique
libri FILIBERTUM unico digaminate exprimunt:
recentiores quandoque PHILBERTUM, quod hocce
vocabulum Græcæ originis esse a nonnullis existi-
maretur, cum potius sit Gallicæ veteris aut Germa-
nicæ. Certe BERTUS Germanorum lingua CLARUM,
FULGENTEM, SPLENDIDUMQUE significat; quid vero
FIL (quod nomen Filibertus a Filibaudo patre
traxit, nondum adsequi potuimus. Non placet
Claudii Roberti sententia, qui ad calcem Galliæ
Christianæ PHILBERTUS interpretatur AMANS
BARBAM (nam et UENT Germanis BARBAM sonat:)
si enim hybrida ejusmodi compositio hic admittenda
esset, præferrems utique eam, qua FILIBERTUS
Latino ac Germanico idioma FILIUS CLARUS
diceretur.

cujus etymolo-
gia explicatur,

2 Eruditissimus Mabillonius merito rejicit
etymologiam Claudii Roberti, qui hoc nomen ex
origine Græcæ et Germanicæ perperam deducit:
ut enim nihil dicam de arbitraria ac longe quar-
sita radice linguae Græcæ, Germani barbam non
bert, sed hart appellant. Recte quidem Mabil-
lonius asserit, voce bertus in Germanica lingua
clarum, seu proprie dignum significari; sed cum
fateatur, se nondum adsequi potuisse, quid vox
Fili significet, originem hujus Germanicam pro-
babiliter ex licare conabimur. Adverbum viel
apud Germanos multum sonat; cum vero Ger-
mani litteram consonantem v in pronuntiatione
cum littera f confundant, vox ea viel ab ipsis
pronuntiat, ac si fiet scriberetur. Porro nomen
bert deducitur ab adjectivo Germanico werth, .
quod dignum Latine dicitur: nam littera w
Germanica, quæ variis aliis nationibus ignota
est, in b Latinum mutatur a scriptoribus, ut
Meibomius et Schottelius ex nomine Siegeburtus,
Germanice Siegewert, id est, victoria dignus,
aliisque plurimis ostendunt. Ex his omnibus non
improbabiliter concludo, quod totum nomen Fi-
libertus ex origine Germanica deducatur, et eo
designetur multum dignus, ut apud Schottelium
lib. v de Lingua Germanica tractatu secundo fu-
sus videre est. Nunc etiam ex alio scriptore Gallo
referemus situm insula, ex qua Sanctus noster ad
caelum migravit.

et Hæc ut
insula,

3 Hadrianus Valesius Herium insulam, com-
moratione et obitu S. Filiberti præcipue celebrem,
in Notitia Galliarum pag. 245 et sequente sic

describit: Adjutus liberalitate Ansoaldi Pictavo-
rum episcopi Filibertus, genere clarus et nobi-
lis, in Herio insula maris Pictonici nobilissimum
monasterium virorum statuit, evocatisque e Ge-
metico monachis illud implevit; quod ab An-
soaldo opibus magnis prædiisque ditatum est:
quod pullatorum atrorumve monachorum, statula
Columbani primum, deinde Benedicti sequen-
tium fuit, Nigrumque monasterium ob id dic-
tum est, et majori insulæ vico, in quo erat,
nomen suum dedit. Postea translatis alio metu
Northmannorum plerisque monachis cum opibus
ac reliquiis, in cellam mutatum est, quæ hodie
vulgo Prioratum Nigrum a colore vesti-
um monachorum appellantur LE PRIEURÉ NOM.
Hoc loquendi modo Valesius innuit, monachos
Herienses, qui primo statuta S. Columbani se-
quebantur, ut supponit, habitu nigro indutos
fuisse. Sed Longuevallius noster in Historia ec-
clesiæ Gallicanæ ad annum Christi 678 tomo IV
pag. 126 notat, discipulos S. Columbani initio
vestes albas gestasse, quamvis concedat, eos postea
colorem nigrum assumpsisse.

4 Haud dubie Longuevallius in hac annota-
tione secutus est Mabillonium, qui in Annali-
bus Benedictinis ad annum Christi 590 num. 3
de SS. Patricio et Columba vel seniore Colum-
bano scribit sequentia: Cuculla candida super
cetera indumenta utebatur Patricius, testante
Probo in libro de ejus gestis; et Cummeneus
Albus in Vita Sancti Columbæ abbatis Iliensis tradit,
ejusdem Columbæ tunicam candidam fuisse. Ex
quo fit verisimile id, quod de discipulis sancti
Columbani (hic junior appellatur) abbatis Lu-
xoviensis scribit Ordericus Vitalis, quos a peati
Mauri discipulis nigredinem vestium, abjecto sci-
licet albo colore, cum regula sancti Benedicti
accepisse memorat. Quidquid sit de mutato ve-
stium colore, ejus mutationis certum tempus
ignoramus. laudatus Ordericus Vitalis, qui cir-
ca medium sæculi duodecimi obiit, lib. vii His-
torie ecclesiasticæ non procul a fine S. Filibertum
nostrum inter discipulos S. Columbani recenset,
ubi de hoc egregio vitæ spiritualis magistro
præter alia sic scribit: Ille admirandæ sanctitatis
Pater inter præcipuos laboravit, signis et prodi-
giose inter terrigenas effulsit, et Spiritu Sancto
edoctus, monachilem regulam edidit, primus-
que Gallis tradidit. Florentissimi de schola ejus
monachi prodierunt, et in mundo, velut astra
in firmamento, virtutibus micuerunt: Eustasius
enim Luxoviensis, Agitus Resbacensis, Faro
Meldensis, Audomarus Bononiensis, Philipertus
Gemeticensis (id est Filibertus, ut in præfa-
tione

in qua 107
Abbas 107
et 107 d

et 107

A *tionem ad sæculum secundum Ordinis Benedictini part. 1 ex eodem Ordine loco pag. 7 num. 12 nomen istud ab eruditissimo Mabillonio exprimitur, aliique plures episcopi et abbates excellentissimæ processere religionis, quorum sanctitas evidentiis miraculis cælitus ostensa est.*

ad Hadriano
Valesio descriptus.

5 Porro Valesius captam memoratam insulæ descriptionem prosequitur his verbis: Herius igitur vel Herus insula, vulgo Heis, deposita veteri appellatione, a nigro monasterio isto insula Nigri-Monasterii dici cœpta est, L'ISLE DE NEMMOUSTIER vel NEMMONSTIER in Pictavensi diocesi. Ibi est et abbatia alba, L'ABBAYE BLANCHE, quam monachi Bernardi regulæ subjecti albatique incolunt. Errat Petrus Franciscus Chiffletius, qui in Tinurtio suo abbatiam albam a nigro monasterio sancti Filiberti differre non putat, sed unum idemque esse cœnobium existimat; dictam autem abbatiam albam a nautis, quoniam inter proceras populos, quarum folium ex parte album est, navigantibus alba appareat. Papius Massonus asserit, Herium patere circuito longas quatuor, latitudine unam implere, oppidulum habere octingentarum domorum. Fides sit penes auctorem

et fons ab a
pseudo-Juliano
in aliam fictionem
mutatur.

6 Vis intelligo, quid sibi velit Pseudo-Julianus, dum in Adversariis suis num. 267 ita scribit: Sanctus Philibertus in Hispania solitarius in insula Scione prope Carthaginem Spartariam, quod verius est; alii prope fretum Herculeum aliam ponunt, et ibi sanctum eremitam, accepta nominum similitudine: nam Ebuso per Mediterraneum illo venit. Nicolaus Antonius suspicatur, Pseudo-Julianum hæc finxisse, ut incautos lectores falleret. Unde hic eruditissimus Hispanus in manus, his posthumis, quæ reverendus admodum atque amplissimus D. Adrianus Coninck proximis ipsius consanguineus anno 1721 Martii nobis perturbanter communicavit, hæc de re mentem suam exponit his verbis: Credimus, ludere Julianum voluisse in nomine Herii insulæ, dum Adversario 267 Philibertum solitarium Scione (ita editio habet) Hispaniæ insulæ adjudicat: hunc enim non alium esse credimus a Philiberto abbate Gemeticensi prius, deinde monasterii alterius in Herio insula Pictonici maris fundatore, ejus vita apud Surium, Sigebertum, Vincentium Pellovacensem, Trithemium, Equilinum, nuperque inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini a Joanne Mabillonio edita, mentio apud Bedam, Usuardum, Adonem, et in Martyrologio Romano xx die Augusti habetur. Scriptum existimo a Juliano non Scione, quæ nusquam in nostro mari insula est, sed Heronæ: quanvis enim neque de hac audivimus, propioris est nominis, ut cum Herio vel Hero Aquitanici maris, quam nunc vulgo Heis vocari Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum ait, posset in æquivocum trahi. Philibertum ergo, nobis auctoribus, Gallis suis restitui æquum et fas est. Justa enimvero restitutio, si Pseudo-Julianus hodiernum S. Filibertum Gallis fraudulenter eripere intenderit.

Antiquus hujus
Sancti cultus.

7 Jam breviter ostendemus immemorabilem ac legitimum Sancti nostri cultum, qui ab octavo sæculo videtur usitatus et publicus fuisse: nam Aleuinus, qui illo sæculo floruit, in Epigrammate 235 de ipso scribit:

Hanc Pater egregius aram Filibertus habebit,

Plurima construxit qui loca sancta Deo

Non est dubium, quin Aleuinus hic agat de altari in honorem S. Filiberti erigendo, quando-

quidem præcedenti carmini disticho statim additur sequens:

Huic quoque conjuncta est clarissima martyr
[Agatha;

Venerat in thalamum sanguine virgo poli.

Huic antiquæ venerationis testimoniis certatim accedunt veteres Martyrologi, ex quibus unum alterumve sufficere retulisse, cum aliunde de legitimo hujus Sancti cultu satis constat.

8 Usuardus hæc die illum ita annuntiat: Herio insula, sancti Philiberti abbatis, qui post militiam temporalem, Christi tyrocinio mancepatus, monasterium exstitit fundator devotus. Non sat clare intelligo, quid hic sibi velit militiam temporalem, cum S. Filibertus anno ætatis sur vigesimo institutum monasticum complexus fuerit, ut ex infra dicendis patebit. Attamen suspicor, Usuardum per militiam temporalem intellexisse vitam aulicam, quam in palatio Dagoberti regis Francorum aliquandiu durit. Hodiernum Martyrologium Romanum de militia temporali non meminit, et hæc eadem die festivitatem ejus breviter memorat his verbis: In Herio insula sancti Philiberti abbatis. Quamvis hæc et alia Martyrologia memoriam S. Filiberti decimo tertio Kalendas Septembris passim celebrant, tamen Wandelbertus decimo tertio Kalendas Augusti festum ipsius annuntiat hoc versiculo:

qui ex Martyrologio
Gouardi
confirmatur.

Et ternam denam Filibertus sanctus adornat.

Fortè Sanctus oscitantia librarii a die xx Augusti ad diem xx Julii transpositus fuit.

9 Quidquid sit de hac Wandelberti annuntiatione, nos cum plerisque Martyrologis S. Filibertum collocavimus die xx Augusti, quo ad Superos migravit, et quo Trenorei festivitas ejus quotannis etiamnum celebratur. Equidem scio, olim in abbatia Trenorensi annuam S. Filiberti commemorationem fieri consuevisse die vii Junii, quo corpus ejus ex insula Herio translatum est. Manuscriptum quoddam Cartusie Bruellensis alteri reliquiarum translationi diem xiv Februarii ascribit, ut in prætermissis ad illam diem dirimus. Sed nescio, qua occasione dies decimus quintus Octobris alicui festivitati sit assignatus, ut lego parte 1 cap. iv Historiæ Trenorensis, quæ anno 1733 Divione impressa est. Pœntiare est, dum quædam paravia in diocesi Matiscemensi festum S. Filiberti patroni sui die xxii Maii celebrat, ut ibidem in Historia Trenorensi Gallicè refertur. Ex his omnibus concludo, S. Filibertum ab immemorabili tempore publicum cultum obtinuisse. Nunc indugandus est verus antiquæ Vitæ scriptor, de quo recentiores historici inter se discrepant

etiamnum
perseverat.

§ II. Scriptor Actorum et varia eorundem apographa.

Petrus Franciscus Chiffletius noster in Probatibus Historiæ Trenorensis pag. 70 de biographo S. Filiberti hæc habet: Ermentarius primus in Gemetico monachus, adhuc tirunculus (ut ipse ait) sub Coschino abbate, ejus jussu Vitam scripsit sancti Philiberti abbatis laud procal anno mcccxxv, per initia Ludovici pii imperantis. Ea primo hujus Operis libro continetur ab illis verbis: INCLYTUS HÆC ARMITER. Cum deinde ad Herum insulam se transtulisset, in eo Religiosorum comitatu fuit, a quibus sancti Philiberti

Quid in prætermissis
hanc Vitam scriptam esse ab
Ermentario.

AUSTORE
G. C.

liberti subductum inde corpus et per stationes ac mansiones varias circumvectum est. Per ea tempora librum alterum adiecit, qui est de sancti Philiberti translationibus et miraculis primus; quem Vita jam olim a se conscripta adjunctum, Hilduino abbati Caroli regis adolescentiæ moderatori regioque archi-capellano nuncupavit anno Christi (ut videtur) DCCCXLII. Tandem vagæ sancti Philiberti monachorum familiæ abbas datus, quinquennio illis præfuit; ac tum librum tertium conscripsit anno Christi octingentesimo sexagesimo tertio, qui erat a primo priorum bajulorum ex Hero insula egressu septimus et vigesimus; quo libro simul sequentis temporis historiam complexus est, et in eundem superioris ætatis prætermissa congressit.

Qui translationes et miracula hujus Sancti collegit.

¶ Satis certum est, quod Ermentarius duos libros de translationibus reliquiarum S. Filiberti conscripsit, et eorum primum Hilduino abbati San Dionysiano nuncupaverit, etiam alterum ei dedicaturus, nisi mors Hilduinum præripuisset, ut colligitur ex prologo, quem ad eundem abbatem San-Dionysianum sic dirigit:

Hilduino abbatum summo sit vita salusque,

B Sit felix vita, gloria perpetua, Amen.

Tu meritis almi fultus valeas Filiberti,

Vitam et virtutes ejus habenda cape.

Sis memor oro sui, nostri quoque sis miserescens,

Utque tui ille memor sit, memor esto sui.

Ille preces pro te Dominum fundendo precetur,

Ut felix vivas et jugiter vigeas.

Tu quoque posse pium regem Carolum reverenter,

Quo nobis tandem det miserendo locum.

Vive diu felix, gaudens per tempora multa:

ERMEN enim vester-TANUS ista cupit.

ut patet ex Ermentarii ipsius præfatione:

12 Scriptor ille translationum S. Filiberti metro coactus nomen suum per tresim hic satis aperte indicat, et deinde præfationem suam stylo soluto sic proseguit: Vitam beati Filiberti atque miracula, in ejus translatione declarata, quæ ego tunc temporis tirunculus minus culto composui stylo, etiamtudinè vestræ mittere curavi: quatenus talia recolectes, de ejus iterum transpositione consideretis. Quia, sicut optime nostis, propter Nortmannorum infestationem a nullo ei præbatur officium; præsertim cum nec ibi consistere, nec alicubi locum, quo transferri possit, oblinere valeamus. Si vero hoc negotium vestro peractum fuerit adjutorio (potestis namque id facillime perficere, si posse comitatum fuerit; secundum quippe post regem locum in omnibus tenetis) vobis quammaxime non modo in præsentiarum, verum etiam in futurum prospicietis. Nomen denique Caroli gloriosissimi regis nostri hic in miraculorum præfatione inter Fratres tacetur, quia quando hæc gesta fuerunt, in aula regia puer nutriebatur, erudiebatur, instruebatur. Igitur si vestra benignissima suggestionè ejus liberalissima largitione admonita effectum obtinuerint, sequens libellus, qui jam dicti Confessoris miracula, quæ supersunt, vel quæ adhuc (ut creditur) paudentur, continebit, vestro adsignatur nomini. Gratum sano judicavi sagacissimum vestrum petitum ire ingenium, ut, si secus ac decet, perspicacissimus in his vester inspexerit intuitus, non mordaci, sed leni poliatum pumice.

Ut valeas jugiter, Dominum deosco frequenter.

Supplicio suppliciter, ut valeas jugiter.

Ex his Chiffletius et Cointius concludunt,

Vitam S. Filiberti ab Ermentario conscriptam fuisse.

13 Sed alii probabiliter consent, ab Ermentario antiquiorem S. Filiberti Vitam additam vel præmissam esse libro primo translationis et miraculorum, quem ipse composuerat. Forsan Ermentarius hanc veterem alterius auctoris lucubrationem recentiori suæ adjunxit, et utrumque Hilduino nuncupavit in eum finem, ut hic potens S. Dionysii abbas non tantum miraculorum S. Filiberti, verum etiam ejusdem Vitæ lectio moveretur, et palabuntis monachis Heriensibus impetraret a Carolo Calvo stabilem totumque locum, in quo sacrum corpus sui Fundatoris reponeret, quemadmodum ex jam relata Ermentarii præfatione non obscure colligitur. Certe in prologo ad vitam S. Austrebertæ, quam in Opere nostro ad diem x Februarii illustravimus, biographus huic Sanctæ corvæ apud nos tomo II istius mensis pag. 419 de antiquioribus S. Filiberti Artis ita meminit: Vereor, ne mihi contingat, quod cuidam contigisse audivi, qui rogatus a quibusdam viri reverentissimi Filiberti monasterii Gemeticensis quondam abbatis Vitam atque conversationem stylo diligentius exarare, illico scribere conatus est. Cumque ad manus ejusdam legendi gratia pervenisset, despexit et irrisit, et longe aliter textum et ordinem multo melius dissimuliter immutavit.

14 Cum S. Austreberta anno Christi 704 obierit, et hic scriptor ei synchronus vixerit, haud difficulter colligimus, primam illam S. Filiberti Vitam diu conscriptam fuisse ante tirocinium Ermentarii, qui circa medium sæculi noni præcipue floruit. Unde Mabillonius in observationibus præviis ad Acta S. Filiberti num. 1 ex præteritis relatis antiqui scriptoris anonymi verbis ita ratiocinatur: Hinc discimus, sancti Filiberti Vitam primo quidem rudi minerva ab imperito quopiam homine exaratam, dein ab alio expolitam. Unicam exhibent veteres membranae a nobis hic editam, quæ sane haud alia, quam secundaria illa esse videtur. Coschius abbas Gemeticensis jussu composita. Coschius autem ille fuit discipulus S. Filiberti, et tribus annis post ejus mortem Aicadro abbati Gemeticensi successit, ut laudatus Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 687 num. 60, sive tomo I præclarè istius Operis pag. 583 tradit his paucis verbis: Aicadro abbati successit Coschius, cui librum de Vita sancti Filiberti abbatis anonymus monachus Gemeticensis inscripsit. Coschinum excepit Druetegangus, de quo nos suo loco. Deinde ad annum Christi 730 num. 85, sive tomo II pag. 82 de Druetegango tunc abbate Gemeticensi meminit. Cum itaque Coschius abbas Gemeticensis facile centum annis ante Ermentarium floruerit, non potuit hic jussu illius, ut in prologo auctoris anonymi dicitur, Vitam S. Filiberti conscribere.

15 Vidit hanc difficultatem Cointius, ac ideo in Annalibus Francorum ad annum Christi 681 num. 15 Clotinum pro Coschino substituit, et operose contendit, hos esse duos abbates diversos, et ætate multum inter se differre. Quare fretus catalogo Claudii Roberti in Gallia Christiana de Clotino ibidem sic scribit: Inter discipulos, quos Philibertus abbas apud Gemeticum erudit, ammemrandus est Clotinus, qui per hæc tempora post Ocioaldum factus est abbas Centulensis, et in abbatum Centulensium catalogo, quem Jacobo Sirmondo missum Claudius Robertus in Gallia

ad præteritis
ribus argu-
ta concludunt

etiamtudinè
hujus Vitæ
plorem.

F

adversus
nec non

A Gallia Christiana primus publicavit, post sanctum Richarium ipsius monasterii confiteor, et Ocialium sancti Richarii successorem sic proxime commendatur: CLOTINUS DISCIPULUS S. PHILIBERTI. Auctor Chronici Centulensis Clotinum in Coschinum dessevit, multaque de Coschino, qui nono seculo floruit, commentus invenitur. Verum ignoto ac vitioso catalogo prevaleret auctor Chraaici Centulensis, qui saeculo undecimo vixit, et diserte asserit, eundem Coschinum monasterio Centulensi et Gemeticensi praefuisse, ejusque jussu vitam S. Filiberti conscriptam esse.

et frustra aliquid effugum querunt.

B 16 *Paxtera* eruditissimus Cointius non advertit, ab ipso Claudio Roberto in Gallia Christiana Coschinum inter abbates Gemeticenses tertio loco collocari, adeoque ibidem nata. 16 de aetate istius Coschini non satis consequenter ita dissecit: Porro Coschinus abbas Gemeticense monasterium Ludovico pio Augusto rexit, nec eruditus est a sancto Philiberto, nec Ocioaldi Centulensis abbatis aetati proximus vixit; quia praeter integrum seculum effluxerunt anni non pauci ab obitu cum Ocioaldi, tum sancti Philiberti, donec Ludovicus pius habenas imperii cepisset. Atque inde obiter observa, Coschinum procul summovendum e tertio loco, quem in multis Gemeticensium abbatum catalogis obtinet. Nihil autem vetat, quo minus discipulis sancti Philiberti Gemeticensis tunc abbatis accenscamus Clotinum, quem Coschini loco reponendum inter abbates Centulenses docet praefandatus index eorundem abbatum Jacobo Sirmondo quondam transivissus, et a Roberto primum in Centula, deinde ab Ignatio Josepho a Jesu Maria in Historia ecclesiastica Abbavillensi, novissime a Sammarthanis in sancto Richario publicatus. Haec et plura ibi apud Cointium legi possunt.

et huc in re Mabillonum secuti.

C 17 *Suspitor*, novissimos Galliae Christianae editores, qui jam adhuc Opere isto corrigendo et augendo occupantur, seculares opinionem Mabillonii, qui in *Annalibus Benedictinis* ad annum Christi 687 num. 39 ratiociniam Cointii refellit his verbis: Sub idem tempus sanctus Filibertus abbas in Herensi monasterio ad caelum migravit xiii Kalendas septembris, quo die in vetustis Martyrologiis laudatur. Quid in ejus morte acciderit, non prodit ejus Vite scriptor monachus Gemeticensis anonymus subaequalis, qui libellum hac de re scripsit jussu Coschini abbatis post Aicadrum Gemeticensis, atque etiam Centulensis post Ocioaldum sancti Richarii successorem. Ermentarius monachus Gemeticensis, dein vagus Herensis congregationis seculo nono abbas, hanc ipsam Inventionem Hilduino abbati nuncupavit, cum duobus libris miraculorum ab se conditis; non quod ejus auctor haberi vellet, sed ut antiquioris illius vite, uti et miraculorum lectione Hilduini moveretur ad impetrandum a Carolo Calvo refugii locum Herensibus monachis, qui tum palamandi per Gallias cum sancti Philiberti corpore ob tempestatem Normannorum vagabantur. Non audiendus itaque sive Petrus Franciscus Chiffletius, qui Coschinum ad seculum nonum remittit; sive Carolus Cointius, qui Clotinum Centulensem abbatem pro Coschino supponit, ut Coschinum ad idem tempus differat. Utrique praeponderare debet Harinffus chronographus Centulensis, qui Coschinum abbatem, non Clotinum, habet Ocioaldi successorem, eundemque sancti Filiberti discipulum fuisse, ex majorum relato tradit. Chiffletius et Cointius verosimiliter in errorem inducti sunt, eo

et vitiose impressum est nono saeculo.

quod putarent, vitam S. Filiberti, quam Ermentarius lucubrationibus suis praefixit, etiam ab ipso compositam fuisse. Quapropter amplectimur sententiam Mabillonii, quam multo probabilioris existimamus, et nunc varia Mss. Actorum apographa recensebimus.

et huc in re Mabillonii.

18 Prius habemus apographum ex veteri Ms. codice S. Bertini, quod est celebre Ordinis Benedictini in Belgia monasterium. Prologus hujus exemplaris ab omnibus aliis plane discrepat, et si auctor etiam in eo asserat, se imperio Coschini abbatis Gemeticensis hanc S. Filiberti vitam litteris mandasse. Reliqua Actorum narratio cum aliis exemplaribus convenit. Anno 1641 P. Joannes Gamans, in Opere nostro saepe pro meritis laudatus, ad majores nostros misit alterum eorundem Actorum apographum descriptum ex Passionali pergamenno Bodaccensis monasterii, quod in duresi Palterbornensi situm est. Hoc egraphum prologo caret, licet ipsa Acta ab aliis viris differant. Tertium apographum desumptum est ex Treviceasi S. Maximini cenobio, in quo prologus nonnihil ab aliis diversus est; quavis in eo scriptor quoque diserte dicat, sese vitam lajus Sancti concinnasse, imperante domino ac venerabili Coschino sancti agminis Gemeticensium patre. Denique duo alia ejusdem Vitae exemplaria olim accepimus a Petro Francisco Chiffletio nostro, qui ea transcripsit ex variis Mss. codicibus, quos in Historia sua Trenorciensi recenset. Ex his aliisque manuscriptis Mabillonius Saeculo secundo Benedictino pag. 818 et sequentibus edidit vitam S. Filiberti, quam post hunc cum veterum praerum ex ipso reculemus. Si tamen aliquis majoris momenti discrimen inter hanc editionem et apographa nostra occurrat, illud in margine vel in Annotationis observabimus. Ceterum paragrapho sequente ceram Sancti nostri patriam discutimus, et probabilioris nativitatis ac aetatis ejus epocham assignare cavabimur.

diversa Actarum exempla. Ita recensemus.

§ III. Tempus nativitatis, patria Sancti, et quaedam gesta ipsius discutuntur.

F Cum S. Filibertus anno Christi 636 apostolica vitam in cenobio Resbacensi sit amplectens, quemadmodum Cointius aliique chronologi passim tendunt, et tuar quaternis annorum polleat lustris, id est, viginti annos aetatis habeat, ut ex Actis infra oculos constabit, cum supra la scriptore Gallo novissime Trenorciensis Histaria part. 1 cap. IV saep pag. 16 conjicimus, hanc Sanctura circa anno Christi 616 aatum esse. Sed aetate ejus et consequenter iustitiam monasterii vite ad annos aliquot differre oportet, si credamus Arturo du Moastier, qui in sua *Nenstria Pia* pag. 260 sic scribit: Inter adicos S. Philibertus vitam agebat anno DCXLI. Mansit autem S. Philibertus in curia praedicti Dagoberti regis usque ad annum suae aetatis vigesimum, quo se contulit ad Resbacense cenobium in Brya, diocesis Meldensis a praefato S. Andoeno recens fundatum; ubi comam deposuit; et monachum professus est sub B. Aglio sen Agilo abbate. Hinc sequeretur, S. Filibertum post annum Christi 620 natum fuisse. At videtur Arturus hic instituisse vestigiis Petri a sancto Juliano, qui in Historia Trenorciensi conscribenda nequaquam accuratus fuit,

F Sanctus circa annum Christi 616 natus est.

VICTORI
G. C.

Elusa in Aquitania

fuit, ut novissimus ejusdem Historiae editor in praefatione sua testatur.

20 Certe Arturus eundem Petrum errantem sequitur, dum pagina mox citata Neustriae Piae de loco natali ejusdem Sancti nostri tradit sequentia: Fuit igitur S. Philibertus, Neustrius origine, patria Lexoviensis; nobili genere ortus, patrem habuit Philibaudum, postea Juliae-Bonae antistitem expetitum, ad Sequanam fluvium. In his paucis lineis duplex Arturi error occurrit. In primis non intelligimus, quo fundamento Petrus a sancto Juliano vel Arturus S. Filibertum origine Neustriam sive Normannum, et patriam Lexoviensem fecerit: nam in antiquis monumentis hic Sanctus discrete Elusano territorio ortus dicitur. Illic autem locus longè a Normannia et Lexovio distat, ut patet ex ejus situ, quem Baudrantius in sua Geographia tomo I pag. 359 describit hoc modo: Elusa, urbs Galliae Aquitanicae Sulpitio, Elusa Ammiano, Helusa Sidonio, Elusatum caput, et archiepiscopalis alias, nunc Euse, oppidum Galliae tenne et obscurum in Armeniaco tractu Vasconiae, quod EAUSE etiam dicitur a quibusdam; situm est ad Gelisam amnem, et antiquitate tantum celebris, ejus archiepiscopatu ad Ausciis translato. Caput est Elusani tractus parvi ab eo dicti L'ÉUSAN, teste Petro de Marca; novem leucis distans a Vasate in Meridiem, Tarbam versus duodecim, à Condomo quinque in Occasum, et octo ab Ausciis in Occasum aëstivum. Consuli possunt illustrissimus Petrus a Marca in Historia Bearnia lib. I cap. VI, eruditissimus Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 187, et Chiffletius noster in Historia Trencorciensi cap. VII, qui de hoc loco fusius disserunt, eumque S. Filiberto natalem assignant.

et pater ejus
fuit episcopus
Vico Julii in
Vasconia

21 Ex dictis etiam patet error poëtae istius, qui apud Arturum in Neustria Piae pag. 363 monasterium Gemeticense metro describit, et ibidem de patria S. Filiberti sic perperam canit:

Secula sex Phœbus cum Istris volverat octo
Virginis a partu, dum sanctus vir Philibertus
(Celtica quem genuit claro Burgundia partu)
Hos petit lineas, tanta stipante caterva,

Quanta Jacob Gessen, ipsam culturus etemum.
C Recte quidem Arturus rejicit opinionem illius poëtae, qui Burgundiam S. Filiberto patriam adscribit. Sed ipse in alterum errorem lapsus est, dum patrem ejusdem Sancti constituit antistitem Juliae-Bonae ad Sequanam fluvium: nam Aeta nostra urbem, cui pater S. Filiberti episcopus praefuit, clare Vicum Julii appellant, quae etiam a vicino flumine Aturum vel Atura vocatur, ut post Hadrianum Valesium novissimi editores Galliae Christianae tomo I col. 1147 docent his verbis: Adura vulgo AURE, olim et quidem melius Atura ab Aturo fluvio, qui pagum Aturensem alluit, sic dicta, urbs est episcopalis in Vasconia seu provincia Novempopulana sub senatu Burdigalensi et archiepiscopo Ausciensi. In Notitia provinciarum Galliae, Honorii Augusti aetate, ut plerique sentiunt, condita, civitas Aturensem octava est provinciae Novempopulanae. Verum civitas haec non Atura tunc, sed vicus Julii appellabatur. Sane priores episcopi, quorum nomina memoriamque posteris transmiserunt conciliorum subscriptiones: non Adurenses aut Aturenenses appellati sunt, sed Vico-Juliienses, ut infra ostendemus. Nomenque Vico-Juliiensis urbis adhuc celebre erat septimo secu-

lo, ut probant Acta S. Philiberti primi abbatis Gemeticensis.

22 Deinde laudati editores ibidem col. 1149 patrem S. Filiberti inter episcopos Vico-Juliienses numerant, et occasionem tempusque electionis ipsius indicant hoc modo: Philibaudus pater beati Philiberti primi Gemeticensis abbatis, cum summa moderatione Vico-Juliiensibus regia auctoritate praefuisset juraque dedisset, ab iis summo consensu expeditus est ad sacerdotium, regeque annuente, cathedra est impositus. De qua ordinatione ita loquitur scriptor Vitae sancti Philiberti quam habes Seculo secundo Benedictino: » Sanctus Philibertus Elusano territorio ortus, » seculari prudentia non indoctus, undique » juxta morem gentis strenuus, urbe Vico- » Julii est nutritus: ea de causa maxime, quod » genitorem ipsius Philibaudum obtentu regio, » munere laicali administratione cessante, cives » loci illius expetissent pontificem. » Ceterum ignoro, qua ratione J. Columbi in suis Notitiis Blancalandanis episcopum hunc, quem Philibaudum appellat, velit esse Elosensem episcopum, laudetque pro hac sententia sancti Philiberti Vitam, quae Vico-Juliiensem ejus patri sedem assignat. Forte Philibaudus patria erat Elusanus, at non cathedra. Ut propius accedamus ad tempus, quo Philibaudus episcopus fuit, observandum est in Vita S. Philiberti, Philibaudum filium suum Dagoberto regi I, qui regnare cepit anno DCCXXVI, obtulisse ac commendasse; qui in ejus aula consortium indeptus est Audoeni optimatis, qui sub aureo baltheo Deo magis quam regi militabat. Hinc recte conjicies, Vico-Juliienses Philibaudum episcopum habuisse circa annos DCCX et DCCXX, potuisseque esse Rustici successorem: nihil enim vetat Rustici vitam usque ad annum DCCXX producere.

23 Arturus itaque perperam Vico-Julii in Novempopulana sito substituit Julio-Bonam vel Juliam-Bonam, de qua Baudrantius tomo I Geographiae pag. 539 ex variis geographis haec habet: Julio-Bona, oppidum Caletorum in Gallia Celtica Ptolomaeo et ex Itinerario Antonini, nunc Petro Divaeo est HONFLEUR, urbs Normaniae provinciae ad Sequanae aëstuarium; sed aliis est LILLBONNE, oppidum ejusdem provinciae prope Sequanae aëstuarium, sex leucis distans a Portu Gratiae in Ortum, Calidobecum versus duabus, et Rothomagum octo circiter: quamquam Cluverius interpretetur Deppam DIERRE urbem et emporium ejusdem provinciae in ora maris Britannici. Laudatus Valesius in Notitia Galliarum pag. 256 de nomine et situ Julio-Bonae fusius disputat, et pagina sequente contra Sirmundum nostrum contendit, urbem illam nunquam episcopali sede ornata fuisse. Quidquid sit de diversis istis opinionibus, ex jam relatis liquet, Arturum gratis Elusam in Lerorium, et Vicum-Julii in Juliam-Bonam commutasse, ut S. Filibertum ex Aquitano in Neustriam seu Normannum transfiguraret.

24 Porro S. Philibertus in monasterio Resbensi monasticam vitam amplexus, et variis duboli tentationibus vexatus, fortiter in via Domini perrexit, et propter carissimas virtutes unanimi Fratrum consensu abbas ejusdem monasterii eligitur post mortem S. Agili, quam Columbi in Annalibus Francorum ad annum Christi 660, Mabillonius aliique ad annum 650 referunt. Postea Gemeticense aliaque cœnobita fundavit, et multis miraculis claruit, ut infra in Actis

S. neta
m. illa
monasti
transiit

ut probetur
adversus ins
rum du
rtier,

E

P

A *Actis ejus narrabitur. Denique sanctus Vir post plures annos in Gemeticensi monasterio transactos incurrit odium crudelis Ebroïni, qui quosdam sanctos antistites aliosque pios viros morte vel exilio mulctavit, ut ex historia Gallix passim notum est.*

25 Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 674 num. 39 causam hujus odii adversus Sanctum nostrum post alia Ebroïni tyranni scelera exponit hoc modo: Eandem martyrii sortem pie ambiens Filibertus, Gemeticensis monasterii conditor atque abbas sanctitate eximius, pestiferum Ebroïnum adisse dicitur, hominemque apostatam appellavisse, ac prorsus indignum, quicum ullus Christianus communicaret; quippe qui Luxovium, ubi coma detonsa clericum seu monachum egerat, per summum nefas egressus, in sacerdotem et nobiles Francos continue fureret. Qua libertate Vir sanctus Ebroïnum in se concitatum iri, seque martyrii palmam consecuturum non dubitabat. Sed contra, quam speraverat, accidit, inviolatusque ab Ebroïno dimissus est. Id forte ab eo concessum necessitudinis amici sui Audoëni episcopi Rotomagensis, qui Filibertum magnopere diligebat. Ast

B *Audoenus ipse paulo post a quibusdam ecclesie sue clericis, ut fertur, impulsus, Filibertum in carcerem detrusit, quam Vir Dei injuriam cum gaudio excepit, et obscurum fetidumque ergastulum splendore et odore sanctitatis suae illustravit, expurgavitque. Verum brevi agnita ejus innocentia, acceptis ab ipso Audoeno litteris commendatariis, Ansoaldum Pictavorum in Aquitania episcopum, virum nobilem ac potentem, cœnobii exstruendi causa adiit, quod omnes ad se confluentes monasterium capere non posset. Perspecta Filiberti sanctitate Ansoaldus, qui ab eo secrete correptus, multa sibi eventura dederat, ejus se consilii latum permisit, et cum sub religionis norma episcopalem potentiam inclinasset, et Filibertum eremi vastitatem querentem secum in urbe retinere non valeret, in insula maris Pictonici Herio seu Hero monasterium ejus causa exstruxit, magnisque opibus ac prædiis ditavit, illaque Filibertus evocatis e Gemetico monachis implevit, ac religione, doctrina et opere illustravit, Heriense seu Herensia a posteris appellatum*

26 Post mortem Ebroïni Sanctus noster ex insula Herio in Neustriam sive Normanniam rediit, datoque monachis Gemeticensibus abbate, non diu post in insulam Heriensem reversus est, ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 682 num. 28 narrat his verbis: Ebroïnus post fuses prælio Austrasios longe impotentior ac ferocior, dum Francos insolenter ac crudeliter opprimit, ipse sibi exitum maturavit. Cum enim uni eorum, quem Ermenfridum vocant, multa minaretur, eumque bonis spoliare statuisset; ille, coacta suorum manu, Dominica die ante lucem irruit in Ebroïnum, qui tum pro more laicorum fidelium ad matutinam synaxim domo egrediebatur, eumque nec opinantem obruncat. Hoc facto, Ermenfridas fuga in Austriam evasit incolumis, et ad Pippinum ducem cum opibus suis pervenit. Interfecto Ebroïno, Audoënus mitigatus Filibertum abbatem missis nuntiis in cœnobium Gemeticum revocavit anno novo incunte, quam illud reliquerat, et cum eo in concordiam rediit. Neustria tota de tanti Viri reditu gratulatur, et monachorum turba cum canticis et Sanctorum reliquiis obviam effusa, reverentem in monasterium cum triumpho recepit.

27 Mox duo illi sacerdotes, veluti totidem patriæ, ne dicam mundi, luminaria una conveniunt, et venia invicem postulata et accepta, post mutuos amplexus ita vinculo caritatis connexi sunt, ut nulla deinceps cordium scissura in eis remanserit. Deinde inter sese convenit, ut, quia Filibertus duo simul monasteria, multis locorum spatiis disjuncta, Gemeticense videlicet ac Herense, regere non valebat; alterutrum sibi ad manendum eligeret, et alteri unum ex suis rectorem præficeret. Fluctuanti Viro Dei intervenit Ansoaldus Pictavorum antistes, idque apud eum evicit, ut, præposito Gemeticensibus Aicadro, ipse in Herense monasterium reverteretur. Id gravate admodum tulerunt Gemeticenses; sed tandem obedientiam Aicadro promiserunt secundum decretum optimi Patris, cujus abscissum inconsolabiliter luxere. Postquam itaque eos hortatus esset, ut semper in monasticæ disciplinæ accurata observatione perseverarent, Deo commendatos benedixit, atque in Herum insulam reversurus, primo quidem in Quinciacum monasterium venit, ubi eum ingenti omnium gaudio acceptus est; tum, Gemetici præfectura Aicadro commissa, ejus loco Probum Quinciaceensis monasterii rectorem instituit. Ragertrammus archidiaconus, quem Audoënus absentem Filiberto post Chrodobertum subrogaverat, locum Aicadro hauri ægre admodum cessit, utpote meliori sorte in sedem Abrincatensem tunc vacantem promotus. Reversus denum in Herensem insulam Filibertus, ibidem usque ad supremum exitum perseveravit. Nunc breviter referemus, usque ad quem Christi annum S. Filibertus in hac insula verosimilitus virisse videatur.

28 *Carolus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 690 num. 11 de tempore hujus obitus sententiam suam ita profert: Nobis autem haud parum probabile videtur, Philibertum hoc anno Christi sexcentesimo nonagesimo in calum migrasse tertio decimo Calendas Septembris, quo die celebris ejus memoria recollitur in tabulis ecclesiasticis. Vitam clausit in Herio insula, ubi monasterium ab Ansoaldo episcopo Pictaviensi fundatum regebat. Vixit annos plus minus septuaginta. Postquam Petrus Franciscus Chiffletius noster in Dissertatione de annis Dagoberti cap. xix systema quoddam chronologicum de postremis S. Filiberti gestis proposuisset, in fine ejusdem capituli ingenue fatetur, de Sancti hujus ætate, ac de anno felicitis ejus ad Superos transitum nihil hactenus certi sibi compertum esse. Mabillonius vero in notis ad Acta S. Filiberti Saeculo secundo Benedictino pag. 825 annum æternalem ipsius ex probabili conjectura sic assignat: Beatus Filibertus post Ebroïni necem ab exilio revocatus, non longo tempore superstes fuit. Anno regni Theodorici ix Ebroïnum occisum esse, tradit Sigebertus, hoc est anno Christi cexxi aut insequenti. Proinde sancti Filiberti obitus anno circa cexxcv collocandus videtur. Hinc Mabillonii chronologicæ auctor novissima Historiæ Treuorciensis et alii quidam subscribant. Omnibus mature cæpensis, nos eandem Mabillonii conjecturam ceteris probabiliorē arbitramur, et propterea initio ejus Commentarii prævi annum 684 in margine notavimus.*

UCTORUM
G. C.
suisque alio ar
redit in Herum
insulam.

E

ubi videretur
anno hactenus
obisse

F

LECTOR
G. C.

§ IV. Posthuma Sancti gloria ex variis corporis ejus translationibus ac miraculis, quæ in iis contigerunt.

Corpus S. Filiberti in Herio insula quievit usque ad irruptionem Normannorum, qui ante medium sæculi nonnisi varia Gallie littora infestare caperunt. Cum autem Normanni huic insulæ exitium minarentur, monachi Herienses anno Christi 836 cum corpore sancti sui Fundatoris ac Patroni ad monasterium Deense fugerunt, ut Mabillonius in *Annalibus Benedictinis* ad annum Christi 836 num. 62 narrat his paucis verbis: Interea Herensi apud Pictones monasterio imminere in dies Nortmanni, nec monachis illic tutis consistere licebat. Re ad Pippinum delata, tutius visum est per fugium in cellam Deensem, quam paucis ante annis Arnulfus Herensis abbas in pago Herbadifico juxta Nammetas ad Bedoniam fluviolum ædificaverat. Ex Hero itaque insula egressi cum Hilbodo abbate monachi Herenses, corpus sancti Filiberti abbatis ac patroni sui secum extulerunt, et, factis in itinere tribus stationibus, in vicis scilicet Ampenno, Varinnis, et Palo, Deas tandem appulerunt. Varia in itinere facta miracula, quæ Ermentarius monachus scripsit, testis rerum oculatus.

Corpus Sancti
ex Herio insula

B

ob irruptiones
Normanorum
ad varia loca
translatum fuit,

30 Quamvis anno Christi 847 monasterium Deense fuerit a Normannis incensum, tamen in eo corpus S. Filiberti perstitit usque ad annum 857, quo rursus alio translatum est, ut laudatus Mabillonius *Sæculo IV. Benedictino*, parte 1 in *observationibus præviis ad Historiam Translationis S. Filiberti* pag. 537 breviter ita exponit: Postea incenso per Nortmannos Deensi monasterio, quæ conflagratio anno DCCCLVII accidit, nihilominus eo in loco remansit corpus sacrum usque ad annum DCCCLVII, quo in Conaldum monasterium agrum Andecavensis translatum est. Inde ad recuperanda prædia quædam exutum est Mesciacum apud Pictones, ubi restitit in annum DCCCLXXV, quo in Trenorchensem abbatiam delatum est. Mabillonius hoc loco prætermisit aliam translationem, quando monachi Herienses una cum corpore S. Filiberti Mesciaco ad monasterium S. Porciani in Avernia transmigrarunt, antequam in abbatia Trenorchensi stabilem sedem fingerent, ut mox infra ex *Chronico Trenorchensi* discemus. Attamen in *Annalibus Benedictinis* de translatione illa obiter et implicite meminit, dum ibi ad annum Christi 857 num. 33 ita scribit: Perstiterat ad id tempus sancti Filiberti corpus ad solatium accolarum in monasterio Deensi, sicut a Nortmannis incenso. Verum Herenses palabundi tanto Patrono se orbatos esse non ferentes, primum hoc anno illud Conaldum secum detulerunt; dein Mesciacum, quæ villa est pagi Pictaviensis, Heriensibus a Carolo rege concessa. Quam diu illic substiterint, incertum. Eisdem palabundis post aliquot annos idem princeps abbatiam sancti Porciani contulit, ac demum abbatiam sancti Valeriani apud Trenorchiam, ubi deinceps constiterunt.

ut Ermentarius
narrat duobus
libris.

31 Ermentarius monachus Heriensis jussu Hilbodi abbatis sui primam sacri corporis translationem, anno 836 ex Herio insula ad monasterium Deense factam, libro uno conscripsit.

Postea vero electus abbas vagæ congregationis Heriensis, alias translationes ex Deensi monasterio Conaldum et Mesciacum factas altero libro narrat. Hunc secundum librum scripsit viginti septem annis post primam translationem anni 836, ut ipse testatur, adeoque anno Christi 863, ut intervallum temporis supputanti manifestum fiet. Utramque hanc Ermentarii lucubrationem post *Acta S. Filiberti* ex editione Mabillonii recudimus, et cum Mss. nostris conferemus. Cum autem Ermentarius circa annum Christi 860 Axenio abbati successerit, et tantum per quinque annos monachis Heriensibus præfuerit, non potuit meminisse de duabus posterioribus ejusdem sacri corporis translationibus, quæ post obitum ipsius contigerunt.

32 Sed hunc historia defectum jam supplēbimus ex Falcone monacho Trenorchensi, qui *sæculo undecimo Chronicon* ejusdem monasterii sub Petro primo hujus nominis abbate contexit et usque ad annum 1087 deduxit. Scriptor ille apud Chiffletium nostrum in *Probationibus Historiæ Trenorchensis* a pag. 15 de duobus hęc postremis S. Filiberti translationibus habet sequentia: Per idem tempus Axenius abba diem clausit extremum, et Ermentarius ejus successit in locum. Quo post annos quinque defuncto, Berno efficitur abba. Herus autem insula licet a perfidis post discessum beati Philiberti igne perit concremata, non tamen habitari desit monachorum; sed prænominatis ibidem Patribus competenti successione subrogatis, futurum, cassum tamen, restorationis præstolantur eventum; quocirca solerter loci sui profectibus assidue invigilabant. Præfatio denique abbate loco commissoque grægi pro viribus utilia procurante, Geilonis cujusdam Comitum filius, patris sui vocabulo nuncupatus, eidem sub regulari norma sese Deo servitutum commisit, qui pernecessariis admodum multisque prædictum locum honoribus amplificavit. Hic itaque post annos aliquot, quo dignus erat, abbatibus officio sublimatus, pio super exultantium Fratrum inquietudine cepit sollicitari molimine: cernens quippe malis assidue passimque grassantibus, Hero insulæ omnem restorationis aditum penitus denegari, nititur vigilanter operam dare quieti.

quisus r. Eni.
cone monacho
Trenorchensi

F
admodum hinc
vires duorum
translationum.

33 Quocirca supra nominatum regem, Carolum videlicet, rogaturus expetiit, quatenus beato Philiberto adhuc in terra corpore peregrinanti sibi que adhaerentibus locum præbere refugii dignaretur: cujus petitioni rex libenter annuus, tribuit, quod poposcit; abbatiam scilicet sancti Portiani; quod domum idem Pater Geilo postmodum per Adalgarium Ædnorum antistitem venerabilem Johannis Papæ fecit auctoritate firmari. Adepta igitur ex integro, et auctoritate regali præmunita concessione, sæpe dictus abba sacra jussit de territorio Pictavensi pignora removeri, et ad locum tendere superius nominatum. Imponunt igitur sacra vectigalia bigis præcedentibus, quorum erat officii, congruum venturæ mansionis habitaculum prævidere et tentoria figere, prout singularum ordo competens officinarum exsequi præmonstrabat. Et ut evidenter huic negotio Christi præsentia non decesse monstraretur, conferebatur optata subinde salus ægrotis. Unde factum est, ut crebro miraculorum beneficio, fama hujus rei se longius diffundente, fieret ingens utriusque sexus concurrentium simulque pergentium multitudo, rerumque venalium.

A non minus, quam in populofo foro, ibidem copia redundaret. Taliter quippe servorum suorum ditabat inopiam, ut nihil deesset timentibus eum: idem quippe, qui quondam Israeliticæ plebis animos per columnam ignis confortabat et nubis, ipse nihilominus ntriusque commodi beneficia largiendo, huic pompæ adhaerentibus pro voto gaudia conferbat. Peracto itaque itinere, tandem perveniunt ad sanctum Portianum, et velut fluctuantis maris turbine superato, littora tuta capessunt. Parti vero sociorum illius devotissimi comitatus in vicini tellure ruris ad habitandum est collata possessio; qui vicus in brevi, constructis multiplicatis domibus, ab eventu hodieque Britannia vocatur.

quorum ultima
contigit anno
875.

B 34 Inde potita quiete, venerabilis Geilo liberius regni diversorumque principum ac episcoporum cepit conventibus interesse, eorumque sui causas infortunii manifestando captare benevolentiam. Illic dum diversas perlustrando provincias circiens, Trenorchium devenisset ad oppidum, cernens locum multiplici rerum ubertate gratissimum, diligentiori studio magnum incrementi sumere posse proventum, ac permodicam cellam raro monachorum agmine ibidem possideri, sciscitatur ab ipsis et ab incolis provinciae qualitatem, quam libertate gauderent, quove servitio premerentur. Cumque didicisset, ab ipsis locum quieta prorsus libertate foveri, nullisque subditum, nisi regiae ditioni; sciscitatur iterum, exposito suæ modo peregrinationis, utrum sub eadem libertate talium frui vellet contubernio. Quibus gratanter hæc ita se velle respondentibus, ille, maturato negotio, Carolum sæpe dictum regem adiit Francorum; a quo solita clementia locum superius nominatum, Trenorchium scilicet, cum suis appendiciis beato Philiberto dari poposcit et impetravit. Quid moror in multis? Redit, et sacra pignora secum tollens, cum regalibus traditionum munimentis, pridie Idus Maii præfatum venit ad Trenorchium, sanctumque illud ibidem patrocinium devotione debita collocavit; qui dies non immerito annuatim festivo summoque cum gaudio celebratur; ubi etiam suæ peregrinationis omnino finem imponit, quod Dominicæ Incarnationis anno octingentesimo septuagesimo quinto factum esse dignoscitur.

quo tandem
transferri de-
sunt, ac Trenor-
chi quiet.

C 35 Itaque S. Filibertus crebris sui corporis translationibus finem imposuit anno Christi 875, quo ad monasterium Trenorchense cum aliis Sanctorum reliquiis delatus est, et ubi postea usque ad præsentem diem quiescit. Præcedens autem translatio ad abbatiam S. Portiani contigit anno 871, quemadmodum novissimus *Historia Trenorchensis* editor parte 1 cdp. 2 pag. 38 contulit. Certe corrigenda est assertio Mabillonii, qui in *Observationibus præviis ad historiam harum translationum scripsit*, corpus S. Filiberti Conaldo evectum fuisse Masciacum apud Pictones, ubi restitit in annum DCCCLXXV, quo in Trenorchensem abbatiam delatum est. At forsitan ipse Mabillonius postea in *Annalibus Benedictinis* hunc errorem suum aliquo modo agnovit, dum agens de corpore S. Filiberti Masciacum delato, affirmat, incertum esse, quam diu monachi Herienses illic cum sacris istis reliquiis substiterint. Nunc aliquid dicendum est de miraculis, quæ post obitum hujus sancti Viri contigerunt.

§ V. Quædam Sancti ejusdem miracula, diu post translationes illas patrata, et præsens sacrarum reliquiarum ejus status.

E *Ermentarius duplici sua lucubrationi inseruit diversa miracula, quæ in prioribus tribus translationibus intercessionem S. Filiberti patrata sunt, et quæ vel ipse vidit, vel ex fide dignis testibus audivit. Sed diu post mortem Ermentarii acciderunt tria alia prodigia, quæ in Officio infra Octavam S. Filiberti recitanda præscribuntur, et quibus in apographo nostro monasterii Gemeticensis hoc monitum præfigitur: Tria, quæ sequuntur beati Philiberti miracula, Bernardi de sancto Romano venerabilis viri tum Prioris Laudunensis, postea Trenorchiensis abbatis, narratione et scripto didicimus, Mabillonius *Sæculo IV Benedictino part. 1 pag. 563 et sequente eundem præviam monitionem ac deinde tria ista miracula edidit. Ceterum Bernardus de sancto Romano, qui hæc scriptis mandavit, circo finem sæculi duodecimi abbatiam Trenorchensem gubernavit, ut in novissima Gallica ejusdem abbatie Historia part. II pag. 139 videre est.**

Præsentia
miracula, ab Er-
mentario con-
scripta.

37 Hæc autem miracula in codice Gemeticensi sic narrantur: Est civitas famosissima, quæ ab antiquis Annicium, a modernis vero podium beate Mariæ nuncupatur. In hujus diocesi civitatis juxta Ligerim fluvium exstat quidam Prioratus Trenorchiensis fundatus in honore sanctæ Dei Genetricis et beati Philiberti, Godetum nomine, quod multa oppida sibi respicit adjacentia, inter quæ est oppidum, quod Phara appellatur, cujus domini soliti sunt semper vivere de rapina. Quadam autem die dominus Phara oppidi, militibus suis congregatis, hostes suos aggressurus, et eadem die reversurus, servientem suum sic interpellavit: Præpara, inquit, nobis refectionem, ut cum reversi fuerimus, statim comedamus. Et ille ad dominum suum: Unde, ait, hoc faciam, cum nulla nobis remanserint alimenta? Ad quem dominus: Est, inquit, vacca pinguis ejusdem vetulæ manentis sub jurisdictione Prioris sancti Philiberti de Godeto, in vico, qui dicitur Floriacus; hæc in citissime raptam nobis præpara, ut cum ab hac expeditione redierimus, continuo comedamus. Hoc igitur accepto mandato, serviens ille cum suis similibus ad rapinam egreditur, vaccam rapit, raptam maectat, et carnes ejus ignibus supponit. Vetula vero illa pro vacca sibi per manus raptorum subtracta inopinabili mota dolore, Godetum lectu continuo accedens, ecclesiam beati Philiberti intravit, et ante Crucifixum se prosternens, quasi cum homine vitente loqueretur, vocibusque querulis hæc verba dolentis effudit: O sancte Philiberte, redde mihi vaccam meam; sin autem, non amplius habebō te dominum; in eo colo mea utrumque latus tuam perentens et assiduis insistentibus verberibus te perinam, te damnabo. Illis et aliis multoties repetitis, tandem ipsa domum reversa est.

ex apographo
Gemeticensi

38 Factum est autem, quod dominus rediens ab expeditione sua valde cibos appeteret; et cum de carnibus illis sibi præsentatis primus gustaret,

dimoxter præ-
diquit.

10 multis

ALICTORE
G. C.

multis aliis circa se discumbentibus, primo morsello carnis, divinæ ultionis animadversione strangulatus, exspiravit. Discumbentes itaque sic videntes; sic admirati sunt, conturbati sunt, commoti sunt, stupor et tremor apprehendit eos, projectoque ciborum apparatu, convivium vertitur in luctum; nec de carnibus illis ausus est amplius gustare aliquis eorumdem. Dum igitur milites, et qui cum eis discubuerant, essent (nec mirum) hoc eventu perterriti; nec mora, venter divitis mortui sonum dedit terribilem quasi vacca mugientis. Cum vero corpus mortui ad ecclesiam Godeti, cujus parrochianus exstiterat, ibi sepeliendum deferretur, per totam viam fere quinque millibus * distentam mugire non cessavit. In ecclesia etiam positum mugit assidue, audiente multitudine popolorum, qui ad hoc audiendum convenerant. Et quid moror? Mugire non desit, donec damnum vaccæ, viduæ vetulæ antea a malefactoribus supradictis illatum, congrua satisfactione vetulæ fuit restauratum. Facta autem satisfactione, cessavit ventris mortui mugitus, et defunctus competenti mausoleo honorifice, prout expedit, est sepultus. *Mabillonius* **B** *injuriosa hujus mulierculæ verba, et prodigiosum vaccæ mugitum in editione sua onisit, eo quod hæc forsitan fabulosa crederet. Nos hoc prodigium fideliter integrum transcripsimus, prout in apographo nostro invenimus, et de illo judicium lectori ac fidem penes auctorem relinquimus.*

Id est milliarium

Id est post varias corporis translationes patratæ, Sub. Podiensi

Id est segetis manipulos

39 Alterum miraculum in apographo nostro et in editione Mabillonii ita refertur: In Portinensi * diocesi contigit, quod, cum quidam sacerdos parochianis suis indiceret instans festum beati Philiberti solemniter et summa devotione, sicut festum Apostoli, celebrandum, quidam rusticus et præpotens aliis in sermone dixit, quod pro festo S. Philiberti non dimitteret in eodem festo garbas * suas domi adducere. Factum est enim, quod cum illa die rusticus ille ad garbas suas afferendas tria plaustra præsumptuose misisset, et cum illa tria plaustra, quorum unicuique sex boves suppositi erant, et juga portabant, garbis ad eumulum essent onerata, et præ difficultate montium unicuique plaustrorum regendorum tres famuli adhiberentur; cum jam aër esset serenissimus, quidam turbo subito emergens ita plaustra onerata arripuit et dispersit, quod nunquam postea boves nec plaustra comparuerunt, præterquam duo boves et duæ rotæ plaustrorum, qui inventi sunt ultra montem maximum, qui dicitur Palus.

que etiam edita Mabillonius,

40 *Mabillonius etiam mutilavit tertium miraculum, quod apud nos integrum sic sonat: Apud quemdam vicum, qui ad Trenoreyensem abbatiam pertinere dignoscitur, videlicet Lovincum nomine, habet abbatia Trenoreyensis portum, qui maximum ei confert emolumentum: dat enim ei singulis annis sal, quod laudabili consuetudine pauperibus ibi confluentibus dari oportet in principio Quadragesimæ. Girardus siquidem Comes Viennensis et Matisconensis, tactus invidia super portum Lovincensem, alium portum instituit, scilicet portum de Bronayco, qui redditus Trenoreyensis ecclesiæ de portu Lovincensi provenientes fere omnino abstulit. Abbas vero Trenoreyensis cum suis monachis Girardum Comitem multoties oravit et citavit, ne abbatia Trenoreyensi tantum dampnum irrogaret. Sed Comes precibus abbatis noluit assentire. Post multum vero temporis cum idem Comes cum multo*

comitatu Trenoreyem veniret, ecclesiam beati Philiberti intravit orandi gratia. Cumque ipse per ecclesiam, nunc huc, nunc illuc orans procederet, forte ante altare S. Philiberti solus relictus oravit. Dumque in conspectu Domini coram altare staret, ecce quidam monachus de post altare descendit tenens in manu baculum pastoralem, et stetit coram Comite dicens ei: Quomodo ausus es intrare monasterium meum, qui mihi meum jus auferre non pavescis? Illis dictis, crinibus arreptum stravit humi Comitem, duris affligens illum verberibus.

41 *Huc usque Mabillonius, addens quatuor aut quinque vlti. as lineas, quæ Comitis istius pænitentiam declarant, missis reliquis, quæ in apographo nostro sic exprimuntur: Comes vero stratus afflictus nequicus resurgere, ad suos socios clamitabat dicens: O socii mei, nonne videtis monachum istum, qui me ita affligit? Succurrite mihi, me ejus sævitæ subtrahentes. Oculi autem astantium tenebantur, nec poterant videre monachum, qui eum affligebat. Quid moror? Comes tam diu verberibus est afflictus, quod fere ad exitum hominis est coactus. Postea domum suam delatus, coram se jussit et fecit venire abbatem Trenoreyensem, et cum inquisivit arroganter: Abba, quo delicto fecisti tanta verbera mihi a monacho tuo turpiter inferri? Trade mihi monachum tuum illum, qui me ita turpiter afflixit; et pro certo noveris, quia, nisi illum tradideris, vel de eo dignam acceperis vindictam, abbatiam vestram tradam penitus incendio et quibuscumque malis potero, vos affligam. Abbas hæc admirans et facti nescius respondit: Domine, quid dicis? Te non feci verberari: scias enim, quod nec etiam aliquis monachorum nostrorum nullatenus auderet te in aliquo molestare.*

sed quæ nihil mutilavit,

42 Dixit Comes: Ino monachus vester, ille inquam, quem videre volo, meipsum instanter duris verberibus molestavit. Respondit abbas: Si aliquis ex monachis nostris hoc ausus fuerit, veni in Capitulum nostrum, et faciam ibi convenire omnes monachos nostros tam sanos quam infirmos; et tu ostende mihi illum, qui tibi hanc intulit molestiam, et faciam tibi congrue satisfieri. Factumque est ita. Venerunt Comes et abbas in Capitulum, et convocati sunt omnes monachi tam sani, quam infirmi, et convenerunt omnes, nullo remanente. Neque tamen inventus est monachus, qui malum hoc præfato Comiti perpetraverit. Requisitus autem Comes, unde venerit monachus ille, de quo fiebat questio, dixit: De post altare sancti Philiberti venit. Erat autem magnus, canus, facie reverendus, indutus albis vestibus, tenens in manu baculum pastoralem, cum quo male me afflixit. Et cum nullus talis monachus inveniretur in ecclesia, compertum est, quod sanctus Philibertus hoc fecerit in ultionem injuriæ sibi illatæ. Comes autem ob hoc commotus, sacramento confirmavit, quod amplius non faceret [portum] apud Bronaycum: portum Trenoreyensem de Lovinco liberum dimisit et quietum. Et non tantummodo portum illum liberavit, sed pro reverentia beati Philiberti in ecclesia Trenoreyensi pannum sericum auro textum ditissimum transmisit, et multis aliis beneficiis prælibatam ecclesiam decoravit. *Nunc ad majorem S. Filiberti gloriam de sacris ejus reliquiis breviter disserendum est.*

eaque hic estibemus integra.

43 *Corpus hujus Sancti in abbatia Trenoreyensi, quæ anno 1627 ex monasterio in ecclesiam*

Canonicorum

et præsentem ve-
liquiarum sta-
tum breviter in-
di amur.

Canoniarum secularium mutata est, majori ex parte adhuc hodie honorifice conservatur, et anno 1562 furorem Calvinistarum feliciter evasit. Divinus majori ex parte, quia ossa quadam ad dilatandam S. Filiberti venerationem alio translata sunt: nam uense Maio anni 1493 monachi Trenorcienses costam Sancti et partem maxillæ canobio Gemmeticensi dederunt. Præterea anno 1630 Anna Austriaca regina Franciæ, et Maria de Medicis mater Ludovici XIII regis Francorum duo notabilia ejusdem Sancti ossa acceperunt. Denique anno 1686 episcopus Cabilonensis ex hierotheca S. Filiberti extraxit majorem costam et os brachii, quæ reliquis illustribus personis communicatæ fuerunt, ut apud novissimum auctorem Historiæ Trenorciensis part. 1 pag. 25 distinctius legi potest. Vir aut ne vir quidem intelligo, quid sibi velit Jacobus Gualla, dum lib. vi Sanctuarii Papiensis cap. viii sic scribit: Sunt et alii sanctitate conspicui; Folipertus scilicet abbas, cujus sacrum corpus in oratorio sacrarum Religiosarum monasterii Annuntiatæ est reconditum etc. Quis sit ille Folipertus abbas, omnibus Martyrologiis nostris ignotus, ex authenticis Papiensium documentis discere cupimus. Quod si forsân Gualla nostrum S. Filibertum abbatem vicino Foliperti nomine designare voluerit, et aliquas illius sancti Abbatis reliquias in Papiensi monialium oratorio quiescere existimaverit, haud dubie totum pro parte accepit, et corpus pro parte corporis nominavit, ut ex dictis patet. Jam tantum superest, ut Acta S. Filiberti, ac deinde varias corporis ejus translationes, prælo subjiciamus et consuetis, annotationibus illustremus

VITA

auctore monacho Gemeticensi
anonymo et subæquali.

Ex editione Mabillonii inter
Acta Sanctorum Ordinis
Benedictini Saeculo secundo
pagina 818 et sequentibus,
quam cum Mss. contulimus.

PROLOGUS.

Inclutus ille Arbiter, in cujus laude sollemni Sanctorum chorus proclamavit luculenter, ita ævi per circulum a disposuit sapienter, ut miles ejus signifer non laboraret inaniter; sed in congressu victoriæ adjutus divino munere et sequacibus præberet normam vitæ, et ipse foveretur cum gaudio palma regni*. Quod cum divino Spiritu rex David prophético cerneret oraculo, dixit ad Dominum: » Valde honorati » sunt amici tui, Deus; nimis confurtatus est » principatus eorum. » Quapropter ego infimus intellectu vel opere, imperante domino Coschino b, sancti agminis Gemeticensium patre, quamquam indignus invoco clementiam Christi, ut ad scribendum Vitam beatissimi Filiberti ipse sen-

sum meum erudiat, qui labia asinae fecit loqui, super quam cordis gressu claudicans propheta sedebat c.

EX IMPRESSIO.

ANNOTATA

a In Ms. Gigniacensi sic legitur: ævi circula disposuit etc. Id est sæculi tempora, ut conjicio.

b Cointius hunc Coschinum perperam in Clotinum commutavit, ut § II Commentarii prævii num. VI et sequentibus ostendimus.

c Hoc loco biographus alludit ad asinam, quæ Balaam se percutientem allocuta est, ut in libro Numerorum cap. xxii legi potest.

CAPUT I. Sancti patrio, institutum monasticum, virtutes in tirocinio, munus abbatiæ, itinera, et ædificatum industria ipsius monasterium Gemeticense.

Sanctus igitur Filibertus Helisano a territorio ortus, seculari prudentia non indoctus, undique juxta morem gentis strenuus, urbe Vico-Julii b est nutritus ea de causa maxime, quod genitorum ipsius Filibaudum obtentu regii muneris, laicali administratione cessante, cives loci illius expetissent pontificem. Qui cum predictum Adolescentem bonæ indolis fore cereret, cum regi Dagoberto c commendare studuit, qui inter reliquos Francorum reges fortissimus fuit. Tunc ille nobilitatis lampade fulgens, consortium indeptus est Audoeni optimatis, qui sub aureo balteo Deum valde diligens, inter reliquos regni proceres valde habebatur illustris, et præfulgentibus vitæ meritis cathedram subit Rotomagensium civitatis, et nunc virtutum signis fulgurante radio coruscant in terris d.

3 Cum igitur Filibertus juvenis quaternis annorum polleret lustris e, divina præcepta audiens elegit Christi discipulus fieri, propriis omnibus derelictis. Nec tamen suo arbitrio credidit; quia hoc didicit, ut præesse non audeat, qui subesse non didicerit; nec obedientiam subjectis imperet, quam prælatis exhibere non novit; sed servum Dei inquirendum studuit, cujus vehementer religio probatissima foret. Agnito igitur quodam Dei milite, Agilo f nomine, qui præerat cœnobio Resbacensi g, quod sanctus Audoenus cum suis consortibus in propria construxerat tellure, et ipsum virum Dei ibi instituerat de monasterio adductum Luxoviensium patrem, quidquid habere potuit, in eleemosynam idem erogavit. Nec quidquam exinde amicis vel parentibus gratis aliquid tribuit; sed totum, aesi regalia negotia sibi credita, cante et fideliter dispensavit. Cumque ad prædictum cœnobium pervenisset, beatus Agilus illum gratanter recepit, ibique vir Domini Filibertus comam deposuit, ac jugum Christi suave et omnis ejus leve suscepit, tantæque religionis culmine excrevit, ut viris perfectioribus imitabilis fieret.

4 Jussus igitur ad priorem mensam sedere, studuit ipse omnibus ministrare, ut ipsum reficiendi solatium in Fratrum implicaret obsequium, ne

exponit patriam
Sancti,

a
b

c

d

tirocinium mo-
nasticum,

e

f

g

h

caras dæmonis
tentationes,

ne

Scriptor Acto-
rum pauca præ-
fatus

a

* ul. fruere-
tur
* ul. victoriæ

b

* 3. INDI S. S. S. S.

ne satiatus a mensa consurgeret, peracto convivio. Cumque antiquus hostis ejus invidens abstinentiæ pulsaret animum illius, ut sumeret ampliora edulia, nutu Dei detectus Viro Domini per somnium est ostensus. Nam cum quadam nocte fuisset cibo refectus, ipse ventrem illius palpavit

h cœpit ad dicere : Modo hic bene ; modo hic bene *h*. Tunc Miles Domini cognoscens ignita jacula inimici, crucis se vallans munimine, rigorem abstinentiæ studuit triplicare, et Dei auxilium implorare contra arma tyranni. Cumque noctibus singulis ecclesiam frequentaret, in tribus se contra ipsum tentamenti diris anguis erexit. Nam cum in ursi specie eum intra ecclesiam tentasset terrere, et ipsum nocte alia ferreo candelabro nisus fuisset transfigere, vel nocte tertia ostium ecclesiæ extensis brachiis vellet prohibere, omnia ejus machinamenta Filibertus expulit virtute divina per sanctæ crucis indagia*.

* *ut. victricia arma. officium ejus abbatiale.*

B 5 Igitur eum beatus Agilus obiisset in Domino, Fratrum concordante consensu, vir Domini Filibertus suscepit regiminis locum. Cœpit namque humilitate pollere, hospitalitatem sectari, abstinentia vigere, prudentiæ lampade radiare, florifera caritate vernare, zelo Dei succendi, domum sibi traditam strenue gubernare, nullius personam accipere, inventa vitia radicitus extirpare. Tunc nonnulli e Fratribus malignitatis spiritu inflammati, assumpta rebellione, Sanctum Dei ab ecclesia præsumperunt extrahere ; sed ultrix manus Dei hoc impunitum non pertulit : nam unus ex iis fulminis ictu interiit ; alius more Arii in sterquilinum omnia sua intestina deposuit, atque indignam vitam digna morte finivit. Tunc reliqui timore perculsi petentes veniam pro facinore, eum in honorem pristinum studuerunt revocare, atque ei deinceps cum caritatis studio obedire.

diversis cœnobiorum visitationes.

C 6 Sed quia perfecti viri semper perfectiora sectantur, cœpit Sacerdos Domini Sanctorum cœnobia circuire, ut aliquid emolumenti ex susceptione sanctitatis valeret accipere. Lustrans Luxovium et Bobium vel reliqua cœnobia, sub norma sancti Columbani degentia, atque omnia monasteria, quæ in intra suum gremium Franciæ et Italia ac tota concludit Burgundia, astuta intentione providens, ut prudentissima apis, quidquid melioribus florere vidit studiis, hoc suis traxit exemplis. Basilii sancti charismata, Macarii regulam, Benedicti decreta, Columbani instituta sanctissima, lectione frequentabat assidua ; sicque onustus virtute aromatum sequacibus sanctum monstrabat exemplum.

et constructum ab ipso monasterium Gemmetiense.

i 7 Sed cum divina virtus lumen illius super candelabrum vellet constituere, ut lampas sanctitatis illius longe lateque fulgurante virtutum radio deberet splendere, posuit in corde Viri sanctissimi, ut ex proprio labore deberet monasterium fabricare. Tunc a rege Francorum, Chlodoveo *i* nomine, atque ejus regina, vocabulo Baldechilde *k*, locum in pago Rotomagensi, quem vetusto vocabulo Gemeticum antiquitas consueverat nuncupare, obtinens suggestionem supplicis, nobile ibidem cœnobium visus est construxisse ; vere digna etymologia nominis Gemeticum nuncupatum, qui diverso vernat decore, more gemmarum *l*. Hinc frondium coma sylvestris, hinc multiplices arborum fruges ; illine placet uberrima tellus, illine virentia prata graminibus, hinc hortorum odoriferi flores, hinc vinearum abundant botriones, qui in turgentibus gemmis lucentes rutilant in falernis.

8 Cinctum undique aquis miratur inclyta cespes, pastui pecorum congrua, fundens frugem lactiferam, diversis venatibus apta, avium canora melodia. Sequana in parte trina millia gyrat, in quiro bisque quaterno stadio, qui non ictu pristino vergit cursum, unum tantummodo commeantibus dans ingressum *m*. Nunc ascendens mare eruetur, nunc ad sinum rediens aquarum impetus manat, compendia *n* navium, commercia plurimorum, nihil pœne indigens ; quidquid ministratur vehiculis pedestribus et equinis plaustris, etiam atque ratibus. Ibidem castrum condiderant antiqui. Ibi adstant in acie nobilia castra Dei, ubi suspirantes præ desiderio paradisi gemunt, qui gementes rorantibus oculis, in flammis ultricibus gemituri non erunt. Ibi sacer Almus, de quo præsens loquitur textus, multiplicibus laudibus est colendus ; qui patriarchæ Jacob more vetusto in septuaginta animarum numero istam conscendit in eremum, addito septemplici virorum numero propter gratiam septiformem Spiritus sancti.

cujus situ

m

n

9 Ubi ejus providentia construxit per quadrum mœnia turrita mole surgentia, claustra receptionis mira, adventantibus opportuna. Introrsus domus alma fulget habitantibus digna : ab Euro surgens ecclesia crucis instar erecta, cujus apicem obtinet alma Virgo Maria : altare ante faciem lectuli condente beatissimo Filiberto pictum gemmarum lumine, complum auri et argenti congerie, ab utroque latere Johannis et Columbani aræ dant gloriam Deo. Aderat a Borea Dionysii martyris et Germani confessoris ædicula, in dextris nobile permanet sancti Petri oraculum, e latere sancti habens Martini sacrarium. Vergit a Meridie cellula ipsius Sancti Dei, petreo margine floescente. Operosa saxi claustra comitantur arcus, variumque decus oblectans animum, cinctum triumphantibus lymphis. Duplex vergens ad Austrum ducentorum nonaginta pedum longitudine, quinquaginta in latitudine, eminet domus quiescendi obtentu. Singula per lecta lux radiat per fenestras, vitrum penetrens lychnus fovet aspectus legentis. Subter ædes geminæ duobus officiis opportuna. Hinc falerna servanda conduntur, hinc prandia clara parantur ; ibique conveniunt, qui digne Christo deserviunt, nihil habentes proprium, nullo egenes compendio, quia sperantes in Domino non deficient omni bono, ut vere in eis impleatur scriptum : » Pax multa diligentibus legem tuam, » Domine, et non est illis scandalum. » Caritas ibidem fulget mira, abstinentia magna, humilitas summa, castitas per omnia.

et commoda.

E

F

10 Sed et illud mirum, quod a seculo non erat auditum, de belluis marinis invenerunt compendium : nam uncis ibi retibus et ratibus capiuntur pisces marini quinquagenis pedibus longi, qui ob juvenia Fratrum sumpti in escas, etiam expellunt tenebras per lucernas ; atque contra naturam sui aqua, quæ ignem consuevit extinguere, per nutrimenta pinguedinis ignem mittit lucernæ. Agit hoc meritum sancti Filiberti, et Sanctorum multiplices sepultura, qui Deo servientes assidue per pacis tempora, confixi cruci propria voluntate, agonem impleverunt martyrii, et corpore Christo commortui expectant diem Domini, coronam magni certaminis recepturi. Hæc de situ loci breviter diximus. Nunc ad gestorum ordinem redeamus.

fuse describitur.

A

ANNOTATA.

a Scribitur etiam Elisano sine aspiratione. Ceterum sat multa diximus de hac sancti patria in Commentario prævio num. 20 et sequenti, et ibidem rejecimus tum sententiam Arturi du Monstier, qui Sanctum patria Luxoviensem in Neustria facit, tum opinionem poetæ anonymi, qui natale solum ipsius in Burgundia collocat.

b Citatus Arturus Vico-Julium mutavit in Julio-bonam, ut hunc sanctum Abbatem origine Neustrii faceret, quemadmodum 2 in Commentarii prævii num. 21 et sequentibus observavimus.

c Hic est Dagobertus I, qui obiit mense Januario anni 644, postquam in Austrasia viginti tribus circiter annis, et in Neustria ac Burgundia quindecim annis et aliquot mensibus regnasset.

d Acta S. Andoëni hujus illustranda erunt addiem xxiv Augusti, quo in Martyrologio Romano celebratur.

B e In Commentario prævio num. 19 ex hac Sancti ætate conjecimus, eum anno circiter 616 natum fuisse: nam quatuor lustra conficiunt viginti annos.

f Mabillonius Sæculo u Benedictino a pag. 315 Vitam hujus S. Agili cum duobus libris miraculorum edidit, quæ omnia ad diem xxx Augusti examinanda erunt.

g Monasterium Resbacense, vulgo Rébais, in gratissima tractus Briegii planitie inter duos amnes cognominis una cum oppidulo Resbaco ad portentem Resbacem vel Rasbacem situm est, ut postea forsam pluribus explicabitur.

h Grimlaicus presbyter in Regula Solitariorum cap. XLIV upud Holstenium in Codice Regularum part. II pag. 557 eandem historiam de S. Filiberto narrat.

i Is est Clodoveus II, qui anno Christi 614 in regnum patris sui successit, et anno 662 ex hac vita migravit.

k Quæ hoc loco vocatur Baldechildis, est sancta regina Bathildis, ejus Acta Majores nostri ad diem xxvi Januarii illustrarunt, ubi tomo II istius mensis pag. 740 in Actibus hujus Sanctæ etiam fit mentio de fundatione monasterii Gemmeticensis.

C l Mabillonius in notis ad Vitam S. Filiberti de nomine loci Gemmeticensis hæc habet: laud inepta etymologia; siquidem teste Percevallo, Galli veteres materno idiomate ellexerant GEME pro eo quod Latine dicimus GEMMATUS. Unde qui Latine linguæ rationem habebant antiqui scriptores, geminata littera GEMMETICUM; qui Gallicæ seu Romanicæ, neglecta geminatione, GEMETICUM pingebant. Deinde Mabillonius refellit eos, qui Gemeticum a gemendo derivant, eo quod monachi passim gementes vocarentur: nam locus ille prius Gemmeticum dicebatur, quam a monachis inhabitaretur.

m Hæc loci descriptio in aliis apographis non-nihil diversa est, ut etiam Mabillonius notavit. Sed illa descriptionis obscuræ diversitas parum aut nihil ad Sanctum nostrum spectat.

n Vox compendium, qua biographus hic sæpe utitur, significat commodum vel emolumentum, ut ex sensu colligimus.

CAPUT II. Providentia Dei erga hunc Sanctum, plura ejus miracula, cænobia ab ipso exstructa, misericordia in captivos et pauperes.

Cum igitur Vir Domini meritis fulgentibus cresceret in virtute, et quidquid sibi abstinentiæ rigore subtraheret, hoc pauperibus et hospitiis erogaret, quadam die laborantibus Fratribus panis defuit, ita ut etiam unde fieret omnimodis non adesset. Sed cum ipse Fratres semper in studio religionis admoneret, dicens esse promissum, quod Dominus animam justî fame nequam affligeret, subito nutu Dei quidam Francus adfuit, qui septem panes et bis terna farinæ sata detulit hora, qua reficiendi corpusculum necessitas poposcisset. Tunc illi fide firmius confortati, et exinde sufficienter habuerunt, et advenientibus cum gaudio obtulerunt, atque ex illa die in antea nunquam defuerunt habitatoribus loci illius opportuna frumenta.

Sanctus annu-
nam divinitus
accipit.

12 Addantur paginæ nova Christi miracula. Cum Vir Dei pro causa monasterii ad Ebroinum Francorum principem a vellet quemdam monachum destinare; inveniens illum prostratum valida febre, injunxit ei causam obedientiæ in virtute Christi solo verbo usus imperii; Vade, inquit, et revertere, et amplius noli febricitare. Statim ergo monachus sanus factus perfecit quantocius, quod a sancto Patre fuerat jussus. Ita viri Dei sermo et causam obtinuit et morbum fugavit.

monachi febrim
imperio sanat,

a

Quodam vero tempore Parisius b civitatem, exigente causa discordiæ, Vir Domini pacem perrexerat reformare. Obtento, quod voluit, latro wantos c illius illicita presumptione furatus est. Ipse dum in crastinum eos non invenisset, more solito patientiam tenuit; sed infelix ille percussus a Domino, furtum, quod fecerat, patefecit; ardere se ejulans inclamabat, et aliud loqui non poterat, nisi extensis brachiis sinum cum furto abscondito demonstrabat. Illo morte multato, cives loci illius ad Sancti Dei cænobium prædictos wantos, ejus representaverunt obtutibus.

chirothe-as,
fure calitus pu-
nito, recipit,
b
c

F

Quadam nocte dum in basilica sancti Petri vigilans psalleret, quidam monachus, qui interius vigilabat, repente conspexit, tamquam duas lampades fulgentes, oculos illius in Spiritu sancto micare prævidit: erat enim ei gratia lacrymarum concessa, ut cum se ad orationem dedisset, subito lacrymarum flumina sancti illius oculi emanarent. Sed et maximum studium erat illi, ut antea cibum non sumeret, quam eum Dominus per con-
punctionis gratiam visitaret.

et in oratione
se vidit.

13 Cum unus monachus venisset ad extremum mortis, mutus effectus est labiis. Ingressus Dei Sacerdos ad illum, blandiens suadere cœpit, ut, si haberet occultum facinus, unde pœnitentiam non egisset, manum ejus stringeret. Cumque ille ita fecisset, ingressus Vir Dei ecclesiam S. Mariæ, cœpit Dominum exorare, ut ægro dignaretur linguam reddere, ne adversarius animam pro absconso crimine valeret submergere in barathrum

moribundo fa-
cultatem confi-
tendi peccata
obtinet,

xx IMPRESSIS.

d

thrum inferni d. Cumque Sanctus de oratione con-
surgeret, ei Frater alius nuntiavit, quod æger
loqui valeret, et confessionem ei dare satageret.
Quod ita factum est: nam confessione data, et
recepta pœnitentia, reddidit animam Domino,
ut nec Sanctus de Domino diffideret, nec æger
in desperationem transiret.

proci illum dix-
cutit.

Quadam die dum Fratres messem succiderent,
et manipuli sparsim per agrum jacerent, tempe-
stas frendens intonuit, et ventus cum turbine
valido se ostendit. Tunc Sanctus, ne Fratres la-
borem perderent, extensis brachiis dominum
Jesum Christum inelamavit. Illo ab oratione
surgente, divina virtus tempestatem abstulit, et
in duabus divisam partibus effugavit. Mox serenitate
reddita, reddiderunt monachi Deo laudis
præconia.

equum furto
ablatum mira-
biliter recupere-
vit.

14 Dies erat Dominica, et Vir Dei peracto
itineri festinabat ad cœnobium Missarum celebrare
solemnia; perveniensque ad Sequanam, ipse
cum Fratribus ascendit naviculam; caballos,
quos habuerat, reliquit in pascuis. Quod regius
forestarius dum aspexit, equum, cui Vir Dei
insederat, furto abduxit. Sed cum se ad dor-
miendum locasset, repente surrexit, et totam
domum suam flammis exitialibus ardere conspexit.
Sed cum hoc uxor ipsius non videret, et ejus
anxietatem conspiceret, subito et ipsa hoc, quod
vir ipsius videbat, conspiciens, percontari cœ-
pit, si aliquid de rebus servorum Dei vir suus
haberet in fraude. Quod ubi cognovit, ambo
pariter nullam moram fecerunt, donec et di-
repta redderent, et pœnitentiam cum indulgentia
recepissent.

monachum febris
liberat.

Die quadam monachus, qui languentibus ser-
viebat ex more, et ipse incommodum visus est
incurrisse. Sed hoc Vir Dei cognito, dixit ei:
Fidem habe, et ægrotantibus serviens, tu noli
amplius ægrotare. Mox monachus, ut audivit,
jussionem Patris adimplens, et ægrotis servivit,
et ipse sanus permansit.

navim novo
modo invenit.

15 Dum Vir Dei itineris agens cursum, su-
per fluxum Isaram e Romanorum f devenisset ad
portum, non invento navigio, orationis expetivit
præsidium. Quo surgente de tellure, repente
invenit a Domino missam navim, quam cum
Dei laudibus ascendentes, alveum transgressi sunt
luminis.

monachum benedi-
cendo auget.

g

Quædam religiosa femina Pinverno in villa
Virum Dei in propriam recepit ædiculam, rogans
eum in cellarium ingredi, et vas vinarium, quod
tumma g dicitur, benedicere, atque in eadem
domo refectione peracta dignaretur nocte eadem
commanere. Quo obtento, cum in honore
Sancti cunctis habitatoribus vel hospitibus domi
illius vinum fuisset largiter propinatum, illo
maturinis discedente, prædicta femina ingressa
cellarium, ita vas plenum reperit ipsum, acsi
nihil ex eo fuisset expensum.

pincernam
suum benedi-
ctione sanat.

h

Quadam vice cum ipsius pincerna percussus
graviter a pustella h, jam morte depasceretur
acerba, mox ut ipse benedictionem super caput
ipsius tradidit, æger vulnus in se mori pensit,
et absque aliqua observantia medicinæ recepit
pristinam sanitatem. Nec dissimile fuit illud,
cum, eo Sequanam transeunte, naves præ-
nimia tempestate periclitari cœpissent, ipso ora-
tionem fundente, navis sola, in qua ipse stabat,
remanentibus aliis, ad oram transvecta est
littoris.

cœnobium femi-
narum condit

16 Erat consuetudo Sancti de monasterio cir-
cumquaque ad exhortandas animas Fratres trans-

mittere; et confluebant ad eum viri nobiles et
potentes, proprias voluntates respicientes, et
Christo Domino servientes. Cum igitur virorum
increvisset in monasterio multitudo, aliud con-
struxit cœnobium, nomine Pauliacum, decem
millibus * a Gemetico sequestratum, ubi sanctarum
congregavit multitudinem feminarum, quas sub
Religionis norma pro Viri Dei obedientia guber-
nabat mater prudentissima, orta nobili parentela,
vocabulo Austroberla i. Sed et multa monasteria
per ejus exemplum sunt constructa in Neustria.
Confluebant ad eum sacerdotes Domini cupientes
exemplum illius imitari, et de ejus regula
sua ornabant cœnobia.

* Id est m-
ribus

17 Cumque et regio munere et fidelium lar-
gitate copia ei superveniret argenti, studabat
omnes species decimare. Sed cum hoc rotatu
anni faceret, semper plus inveniebat additum,
quam antea fuerat decimatum. Ipsam igitur deci-
mam in captivorum redemptionem et pauperum
alimoniam deputabat in tantum, ut monachos
suos propter hoc cum onustis navibus partibus
transmarinis transmitteret, et greges captivorum
per ipsum redempti laudarent potentiam Christi.
Sed et cum pro Fratrum compendiis mandaret
exerceri negotia, amplius dare jubebat, quam
dari a secularibus consuetudo poscebat. Et prop-
ter hoc, gaudente vicino populo, de labore justo
sanctum exuberabat commercium

captivos red-
mit, et paupe-
rum alit.

ANNOTATA.

a Nimirum Ebroinus ille fuit in Francia Ma-
jor-domus, qui in historia Galliarum satis notus est,
et de quo infra sermo recurret.

b Jam sæpius alibi notavimus, apud scripto-
res mediæ ætatis nomen Parisius per casus non
inflecti.

c Wantos, id est, chirothecas, ut in Glossario
Cangii fusius videre est.

d Videtur biographus hoc loquendi modo in-
nuere, confessionem per signa et nutus factam non
valere, dum quis usum vocis perdidit. At S. Leo
Magnus in Epistola 83 alias 91 ad Theodorum
Foro-Juliensem agens de his, qui in extrema
necessitate pœnitentiam vel reconciliationem
implorant, capresse decernit, ut et actio illis
pœnitentiæ et communionis gratia, si eam, etiam
amisso vocis officio, per indicia integri sensus
postulant, non negetur.

e Fluvius Isera, qui ab aliis Æsia vel Oesia,
et vernacule l'Oyse vocatur, oritur in Picar-
dia, et post varios flexus in Sequanam se ero-
nerat.

f Teste Mabillonio, codex Conchensis pro Ro-
manorum habet Rotomagorum. Mabillonius hic
in notis præfert lectionem Romanorum, quia Ro-
mania vulgo le Roman est tractus quidam Neu-
stria seu Normannia, quem Sequana a Caleto-
rum pago dirimit. At etiam lectio Rotomagorum
facile intelligi potest, cum tractus Rotomagensis
etiam in Neustria vel Normannia situs sit.

g Tunna vel tonna est vas aquæ, vini, cere-
visiæ vel alterius liquoris capax, quod a Ger-
manis et Belgis vernacule tonne dicitur, ut
Glossarium Cangii variis exemplis probat.

h Pustella vel pustula est genus ulceris vel
morbi, ut colligitur ex epistola sub Carolo Magno
scripta, quam Cangius in Glossario ad vocem
accessio citat, et ex qua refert sequentia: Mit-
tam in cis pustellas, accessiones, et languores,
et omne genus iufirmitates.

A i *Majores nostri Vitam hujus sanctæ Abbatisæ ad diem x Februarii illustrarunt.*

CAPUT III. *Sancti zelus, exsilium, revocatio ab exsilio, reditus in insulam Herium, varia miracula ibi patrata, virtutes, et pia mors.*

Sanctus ob in-
creptum Ebro-
nium *ll*
Cum igitur pestifer Ebroñus *a*, qui a Francorum genere pro nimia crudelitate de palatino honore fuerat pulsus, coma detonsa, clericus Luxovium ingressus, apostata factus, spiritu malignitatis armatus cœpisset rabidis dentibus fremere super nobiles sacerdotes et Francos, atque consentientibus sibi plurimis contra mandatum Dei recepisset locum honoris, sauctus ad eum *ll* Filibertus abiit, et prædicationis verba impendit. Cuique ei ille dare munera magna vellet, Vir Dei cuncta respiciens, ait, apostatam esse eum, nec Christianum hominem cum eo participare debere, existimans, quod potuisset hoc facto per acumen ferri palmam martyrii obtinere. Sed servavit illum Dominus ad multorum profectum, qui per eum vocandi erant ad regnum caelorum.

carceri munci-
patur:
b
19 Fremens lupus rabidus animarum greges a suis capi dentibus, incitans quosdam urbis Rotomagensium clericos, cœpit discordiam ingerere, et malevola verba sancto Audœno pontifici de Filiberto viro Dei incantare. Et quia dicente Apostolo, corrumpunt mores bonos colloquia mala, credens sanctus Audœnus clericorum colloquiis, virum Dei Filibertum, quem ante dilexerat nimium, retrudi jussit ergastulo, quod ille ingressus est cum gaudio. Dum organum ibidem decantaret Davidicum, multitudo murium, qui volandi retinent usum *b*, et ibidem erant congregati ad cumulum, Dei est fugata imperio, et locum illum sordidum et obscurum divina virtus convertit in odorem nectareum.

sed inde libera-
mus, in Herio
insula cœno-
bium exstruit,
c
d
20 Egressus de carcere per litteras beati Audœni, adiit Ansoaldum *c* virum nobilem Pictavorum pontificem ob monasterii gratiam construendi, quia multitudo hominum, qui per prædicationem illius ad Dominum confluebant, uno in loco capi non poterant. Illis itaque diebus in seculi potentia nimium fulgebat Ansoaldus, quem Vir Dei secreto corripuit, et multa ei ventura prædixit, quæ postea rei eventus probavit. Cognoscens igitur electus Dei sacer Ansoaldus Virum Dei Spiritu prophetiæ repletum, culmine sanctitatis erectum, in ejus se consilio commendavit ex integro, et sub Religionis norma episcopalem cœpit inclinare potentiam. Cumque eum vellet secum retinere in urbe, et sanctus Filibertus semper desideraret eremi vastitatem, largiente Domino, Herio *d* maris insula locavit cœnobium Ansoaldus opera et eleemosynæ largitate, Filibertus Religione, doctrina, opere et monachorum congerie: in quem locum de gemmato favo Gemetici divina mella perrexerunt cum animarum examine, quem Apostolicus vir Ansoaldus de rebus propriis ditavit muneribus magnis, acta commutatione villarum cum ecclesia Pictavensi.

21 Interim cum sanctus Filibertus nec cum Ebruluo commutationem jungere, nec in Neustriam redire vellet; sanctus Audœnus cum in loco illius vellet abbatem constituere, et monachi fortissimi absque permissu Rectoris sui nullatenus ad consensum potuissent minis ac terroribus vel blanditiis lecti, ut ei debuissent aliquatenus consentire, et fidem, quam datam habebant, infringere; quidam miser homunculus, vocabulo Chrodobertus, ejus lilium in seculus sanctus Filibertus de sacris susceperat fontibus, et ipse postea promissa obedientia, ejus exstiterat monachus, contra justitiæ modulum ipsum monasterium suscepit ad regendum. Eadem namque die damnationis ictu percussus in pede tantum est cruciatus acerbissima peste, ut illo vivente ossa de ipso deciderent, et miserabilem vitam miserima morte consumeret. Sed cum in loco hujus Ragertrannus * archidiaconus fuisset a beato Audœno autistite subrogatus, iuvento loco, Abriçantine *e* ecclesiæ cathedræ est prælatus, atque Ebroñus apostata interfectus *f*.

22 Cœpit interim Spiritus sauctus beati Audœni præcordia caritatis lampade inflammare in tantum, ut ipse pro beato Filiberto missos dirigeret, quatenus in veræ pacis concordia se videre deberent. Quo facto, suum recepit cœnobium. Gratulatur namque tota Neustria de tanti Viri præsentia, obvia monachorum turba cum laudibus et reliquiis est egressa, sicque Sanctum Dei infra proprii receperunt claustra monasterii. Cumque duo pariter sacerdotes iuclyti, velut duo luminaria mundi, Audœnus et Filibertus convenissent in unum, veniam motuo postulantes, iuvicem colla et manus exoseculantes, ita conglutinati sunt in vinculo caritatis, ut nunquam fuissent divisi a compage cordis. Ingressus est uanque Gemeticum, anno peracto octavo, incipiente nono *g*; quod ita ante futurum a saucto prædictum fuerat Filiberto. Nam cum quidam infelix diaconatus officio fungenus, cruceum monasterii involutam argento asportasset in furto; cum incipiente die nono facinus fuisset inventum, Vir Dei quibus credidit, verboteus dixit, quod tot annis ipsum monasterium sine pastore degeret, quod diebus crucis stigmata perdidisset.

23 Deinde cum firma caritas inter ipsum et dominum Audœnum persisteret, convenit, ut, ubi domus Filibertus volebat, perseverare deberet, et in alio de suis monasteriis loco deputaret rectoris præsentiam, quia longinqui itineris spatio ipsa cœnobia inter se erant distantia. Conversante igitur illo Gemetico, ad visitandum Dei Famulum contigit advenire præsulem Ansoaldum; eoque simul conversarentur, nuntiatum est eis, quod quemdam monachum spiritus malignus vexaret. Cumque ingressi domum, in qua æger jacebat, pariter orationem fudissent, malignus hostis statim abcessit, et is, qui captus mente tenebatur, sanus remansit.

Eodem igitur tempore princeps palatii, War-ratto nomine, in Caltivo territorio oppidum tradidit ad monasterium virginum construendum, vocabulo Villare, ubi usque hodie Religionis norma fulget in loco *h*.

24 Regressus igitur Pictavo territorio ad præscriptum pontificem Ansoaldum, magno receptus cum gaudio, perrexit Quinciaco *i* monasterio, quod et ipsum nobili est constructum in loco; unde isdem Sacer, veteribus deturbatis erroribus, ipsum impleverat monachis, ubi Christus jugiter per famulos collaudatur in Sanctis;

EX IMPRESSIS.
punitoque divi
nitus abbatie
Gemeticensis in-
visore,

* al. Ralienfran-
nus et Habent-
trannus

in Nor-
annum
revidi.

E

g

et cum S. Au-
dœno reconcili-
tatis.

F

sterum reverte-
tur in insulam
Herium,

i

et impressis.

k

ctis; ibique accepto consilio, unum de discipulis suis electum, Aicadrum *k* nomine, virum idoneum direxit Gemeticum, ut ipse pastorali officio subrogaretur in loco. Et licet moerentes monachi de prioris Patris corporali absentia, tamen praesentes per gratiam Viri sancti impleverint decreta, et eodem Aicadro promiserunt obedientiam. Sanctus autem Vir Dei eos veniens visitare, commonebat attentius, ut semper Religionis perseverarent in opere. Itaque commendans eos Domino, benedictione data, pace praemissa, iterum est reversus in insulam, et Quinciacum monasterium alteri de suis monachis tradidit ad regendum.

ubi tres agros subito sanat.

25 Cumque Herio in insula demoraretur, quidam Frater vasto dolore dentium torquebatur; qui cum petisset ex fide aquam sibi dari, ubi Sancti pedes fuerant loti, mox ut aqua illa locum doloris tetigit, protinus in virtute Christi dentium diris dolor recessit.

Frater quidam ibidem dum febris incommodum sustineret, ad mensam sancti Patris accessit. Cumque Vir Dei paululum olei cum fragmento panis eidem porrexisset, praecipit verbo, ut amplius non aegrolaret: qui mox ut comedit bucellam panis cum oleo, repente sensit a Domino se sanum factum.

Sed et alius Frater dum in coquina satageret, casa decidit, et brachium avulsum de suo loco, cum dolore surrexit. Sed cum pene deficeret usque ad mortem, adveniente Viro Dei, petiit, ut supra dolorem brachii crucis signaculum faceret. Tunc ille humilitatis gratia subtile casulam, qua erat indutus, contra brachium aegri vexillum crucis apposuit, et enim saluti pristinae dicto citius reformavit.

et in variis necessitatibus

26 Dum Vir Dei claustra monasterii deambulans circumiret, cellarium monasterii, Sydonius nomine, ei studuit indicare, quod liquorem olei non haberet, unde in ecclesia lumen consuetum arderet. Interrogatus, si haberet aliquid olei, amplius non habere se dixit, quam mediam libram olei, quam propter hospites vel in usum illius tentaverat reservare. Sed Vir Dei praecipiens illud in lampadibus mitti, coepit ei a Domino lumen olei ad totius anni spatium venturum promittere. Sed cum dies declinaret ad vesperam, nuntius de portu maris advenit, qui ei adesse navim cum oleo nuntiavit, quae a Burdegalensi urbe veniens directa Servo Domini ab amicis, quadraginta modios ipsius deferbat liquoris: atque ita cum prophetiae spiritu fovendavit eum Deus oleo laetitiae [cum] consortibus suis.

Vice denique alia cum egeret pinguedine ad luminaria concinnanda, et a Domino peteret oratione assidua, ut ejus munere eorum suppleretur indigentia, mane facto, monachus veniens nuntiavit, quod magnum piscem mortuum, musculum *l* nomine, unda maris detulisset in littore, ex cujus carne triginta modios pinguedinis Fratres traxerunt in lumine.

angularum Dei providentiam experitur.

m

27 Sed alio tempore cum territorium Pictavense coepisset gravis inedia angustiare, et Vir Dei sollicitus de necessitate Fratrum attentius incumberet orationis studio, mane facto, multitudinem piscium, quos marsuppas *m* vocant, invenerunt in alveo, quae ducentae triginta et septem, recedente mari, remanserunt in sicco. Unde et per totum anni spatium Fratres habuerunt consolationis compendium, et plurima monasteria vel pauperes refectionis auxilium.

Alio quoque tempore adventantes Brittones

nautici juvenum monasterii subripuerunt in scelere furti, dumque vellent ad propria remeare, coepit mare intumescere et ipsis periculum minari. Tunc quidam de nauticis sensus sani intelligentes, navigium culpa periclitari, sollicite perscrutantes invenerunt corium et carnem pariter bovis, et revertentes, impellente vento ad insulam, cum reddidissent direpta, accepta indulgentia, fidelitate promissa, benedictione percepta, reversi sunt enim pace ad propria.

28 Alio quoque tempore cum detinente vento naves Britannicae morarentur in littore, nauticis periclitantibus fame, cum Vir Dei, pietate cogente, duo animalia et farinam vel panes praecipisset eis tribuere, orationem pro eis cum Fratribus faciens, obtento vento a Domino, in crastinum eis impetravit a Christo prosperum navigii cursum.

Una dierum sedens cum Fratribus, Spiritu prophetiae repletus ait eis: Vere, Fratres, Deo gratias agamus per omnia, quia cito nobis a partibus marinis advenient opportuna compendia. Nec multo post Scotorum navis diversis mercimoniis plena ad litus maris adfuit, quae calcamenta ac vestimenta Fratribus larga copia ministravit.

29 Quid namque primum de eo dicatur, quid ultimum, non est nostrae parvitas, explicare stylo, nisi illi Opifici summo, qui numerat multitudinem stellarum. Tanta erat in eo sagacitas, ut quidquid aliis praedicaret, ipse prius implere satageret. Erat enim pietate repletus, misericordia praeditus, in praedicatione paratus, in intellectu profundus, discretus in jejuniis, colloquio amabilis, vigore fortis, per omnia hospitalis, captivorum redemptor, dolentium consolator, ecclesiarum constructor, abstinentiae sectator. Non solum autem ille, sed etiam in exemplum illius multi. Ita fugiebat mendacium, tamquam mortale venenum. Castissimus, sobrius, in omni opere bono perfectus. Semper in ore illius Christus, semper in corde illius refulgebat Spiritus sanctus. Nam xiii Kalendas Septembris, fletibus populis, gaudentibus angelis, anima inelyti Sacerdotis de mundi ludibrio migravit ad Christum, perceptura a Domino palmam gloriae in triumpho. Corpus terra suscepit, anima Christo reddita est, regnante Domino Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Licet Ebroinus hoc loco depingatur tetrus coloribus, tamen Coitius in *Annalibus Francorum ad annum Christi 670 num. 3, et 681 num. 62 famam ejus tueri conatur. Nos memoriam istius principis gravare volumus; sed difficile videtur eum vindicare ab omnibus injustis persecutionibus, quibus sanctos viros afflxit, et quae apud historicos fide dignos referuntur.*

b Ex his adjunctis patet, illa animalia fuisse mures alatos, quos Latini vespertiones vocant, eo quod vespere volare incipiant.

c Hujus episcopi Pictaviensis elogium vide in *Gallio Christiana novissima editionis col. 1153 et sequente, ubi dicitur adhuc anno 696 in illa cathedra sedisse.*

d Descriptionem hujus insulae § 1 *Commentarii prae VII et Hadriano Valesio retulimus.*

e Hic indicatur urbs Abrincensis Normanniae, quae sub archiepiscopo Rotomagensi cathedram episcopalem habet, et juxta limites Britanniae Minoris

A *noris in ora littorali Oceani Britannici sita est.*

f *Pagius hanc Ebroïni eadem anno Christi 681 affigit. Mabillonius ex Sigeberto tradit, Ebroïnum anno Christi 681 aut insequente interfectum esse.*

g *Nimirum reversus est in Neustriam anno peracto octavo, incipiente nono, postquam inde in Herium insulam secesserat.*

h *Montis-villare, vernacule Montivilliers, est insigne monialium Benedictinarum carobium in territorio Callivo, id est, in tractu Calctensi, vulgo le pays de Caux, quod ibidem adhuc floret, ut Mabillonius hic in notis testatur.*

i *Monasterium istud incolis vulgo dictum saint Benoist de Quincy, non procul ab urbe Pictaviensi distat, et hactenus subsistit, ut laudatus Mabillonius ibidem notat.*

k *Mabillonius Sæculo II Benedictino pag. 952 hunc abbatem titulo sancti donat, ejusque Vitam ibi edidit, et mortem ejus affigit diei xv Septembris, quo Acta ipsius discuti poterunt.*

l *Musculus est genus piscis, qui moderamine caudæ dirigit iter balenæ, ne in scopulos impingat: est enim balena lusciosa et fere exoculata, quæ cum forte aliquo profectura est, indiget hoc pisce prævio, qui eam deducat, ut tradit Calepinus. At non capio, quomodo hic auctor piscem illum parvum vel pisciculum vocet, cum monachi ex ejus carne triginta modios pinguedinis traxerint, ut hoc loco dicitur.*

m *Nescio, quodnam genus piscium istud fuerit, nisi forte marsuppa sit idem piscis, qui ab aliquibus vocatur marzapan, et cujus figuram Ulysses Aldrovandus in Opere suo de piscibus lib. I cap. v, sive pag. 32 exhibet.*

improvisi occursum fuere: qui eum ad præfate insulæ portum sæpius convolarent, eamque, utpote gens admodum effera, acerrime subinde devastarent; exemplum sui domini insulani secuti, elegerunt magis fugæ subsidium, quam quotidie proprium operiri exterminium; et hoc qualitate temporis exigente. Æstivo quippe tempore, quo navigandi arridet temperies; Deas monasterium, quod ob hoc fuerat constructum, potentes, hiemis tantummodo tempore Herium insulam repetebant. Tali namque discrimine monachis, ipsius videlicet loci ineolis, eorumque familia laborantibus, cæperunt pericula addi periculis, et crebris Nortmannorum accessibus prædicti insulani non modo deterreri, verum etiam suorum damna perpeti, ac nimis tribulationibus affligi.

3 Re enim vera, hoc quam maxime pertimescentes erant, ne beati Filiberti sepulcrum perfidi homines effoderent, et quæ intus invenissent, hæc illacque dispergerent, vel potius in mare projicerent, quemadmodum in partibus Britannia: de eujusdam sancti viri cineribus noscuntur egisse, sicut ab illis, qui hoc viderunt, et ab eorum gravissimo dominio fuga elapsi sunt, nobis relatum est. Enimvero quoniam persecutionem pax solet subsequi (Dominus enim non derelinquit sperantes in se, qui suis ait Discipulis: » Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus » usque ad consummationem sæculi) allegandum est tandem aliquando, quo fine vel tempore jam dicta insula a tanto Patrono exspoliata, et a generali sit habitatione monachorum derelicta. Nolo tamen mireris, cur persecutionem pacem subsequi dixerim. Nimirum non modica pax nobis esse videtur, quia tali in loco collocatum sanctissimum habetur corpus, ubi die noctuque sine barbarica infestatione Domino famulari suis conceditur servulis.

4 Anno igitur Incarnationis Domini ac Redemptoris nostri Jesu Christi octingentesimo trigesimo sexto, Indictione quarta decima, Ludovico vero gloriosissimo Imperatore vicesimo et tertio regni sui anno feliciter imperante, filiisque ejus Lothario Italiam, Pippino Aquitaniam, Ludovico quoque Noricam divina protegente clementia regentibus; Hilbodo etiam venerabili abbate gregem præfati confessoris Christi Filiberti, Domino favente, secundum regulam sancti Benedicti gubernante, cujus jussu ego, non dico operibus, sed etiam verbis omnium suorum infimus monachorum a, hæc narranda suscepi. Cum repentini atque intempestivi, veluti dictum est, Nortmannorum minime cessarent occursum, prædictus Pater Hilbodus, qui propter ipsam perfidam gentem in memorata insula castrum condiderat, una cum consilio Fratrum suorum regem adiit Pippinum, suggerens ejus celsitudini, quid super hoc decernere v llet.

5 Tunc vero gloriosus rex sui que optimates (generale siquidem regni sui placitum b existebat) istiusmodi rem sollerti cura pertractantes, nequaquam ibi auxilium pugnandi assidue administrari posse repererunt; scilicet quia ipsa insula, ledonibus c maxime impediens, non semper accessibilis esse potest nostratibus, cum Nortmannis emectis temporibus, quibus mare tranquillatur, inaccessibleis esse minime dignoscatur d. Sed elegerunt revera quod salubrius esse judicaverunt. Annuente quippe Pippino serenissimo rege, pari consensu omnes ferme Aquitanie provinciae episcopi, abbates, Comites, ceterique fideles, qui illic adfuerunt, insuper et alii

11 quamplures,

EX IMPOSSIBILI.

quomodo propter incursions Nortmannorum.

monachi et proceres corpus S. Filiberti

F

11

ex insula Herio transferre d creverunt b

c

d

TRANSLATIONES

ET MIRACULA

Auctore Ermentario monacho, et teste oculato.

LIBER PRIMUS.

PRÆFATIO.

Miracula, quæ omnipotens ac piissimus Deus ostendere dignatus est, cum corpus beatissimi Filiberti ab Herio oceani insula illum in locum transferretur, qui antiquo vocabulo Deas nuncupatur, scribere cupiens; necnon et illa, quæ in eodem loco crelitus acta eorum positi vidimus, seu quæ a fidelibus veraciter relata cognovimus, pandere satagens; primo totis viribus ipsi omnipotenti ac piissimo supplico Domino, ut, qui tanta mirabiliter Confessoris sui meritis dignatus est demonstrare, dignetur etiam mihi ad ea explicanda sermonem conferre.

2 Sed priusquam hæc aggrediar, operæ pretium fore credidi, quid causæ extiterit, ut ab eo loco, quem præ cæteris coluit, ubi etiam Deo animam, terræ corpus reddidit, transferri debuerit, intimarem. Quod quamvis præsentibus pæne omnibus sit notum, propter eos tamen, qui futuri sunt, dicam, quia istius rei impedimentum Nortmannorum subitanei atque

Augusti Tomus IV.

CAP. I.
invocato Dei
auxilio,

auctor in pro-
logo explicat,

LX IMPRESSIO.

quamplures, qui hoc scire potuerunt, decreverunt multo melius fore, beati Filiberti corpus inde transferri debere, quam ibi derelinqui: quod effectum esse constat anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi supra scripto. Sed esto. Nunc ad ejus miracula digerenda stilum vertamus.

ANNOTATA.

a Mabillonius recte quidem anonymum Vitæ scriptorem ab Ermentario Translationum narratore distinguit; sed miror, quod in Observationibus præviis ad Vitam S. Filiberti num. 2, et in Annalibus Benedictinis tomo I pag. 571 num. 39 hunc Ermentarium appellet monachum Gemeticensem, cum ipse hoc loquendi modo satis clare innuat, se sub Hilbodo abbate monachum Heriensem fuisse.

b Scriptores mediæ ævi placita appellant conventus publicos, quibus ipsi reges sæpius intererant, et ubi de arduis regni negotiis tractabatur, ut Cangius in Glossario suo fusius explicat.

c Ledo et ledona est maris æstivatio, ut Mabillonius hoc loco interpretatur, et Cangius pluribus exemplis in Glossario auctiore demonstrat.

d Hæc periodus in Ms. nostro Belfortiano sic legitur: Quia videlicet ipsa insula Normannis, quoties mare tranquillum est, accessibilis esse dignoscitur.

CAPUT I. Translatio sacri corporis ex insula Herio Ampennum, Varennas ac Palum, et miracula, quæ in his stationibus patrata sunt.

II. Sulphoso igitur septimo die Junii mensis sepulturæ loco cum ipso venerabili tumulo, elevatur cum laudibus sanctissimum corpus: ponitur in navi, circio a flante, cursu citissimo fertur ad portum, qui Furcæ b vocatur. Inde vero sacerdotum, levitarum, simul ac monachorum humeris elevatum ad Ampennum c suam deferitur villam, atque in ecclesia collocatur. Interim fit populi concursus non modicus, gaudet omnes, vel scalam d, qua vehebatur, seu etiam linteum, quo tegebatur, se posse contingere. Credunt namque a qualibet infirmitate vexatos hujus Sancti meritis posse salvari: quos tamen expletio operis postea demonstravit spe sua non fuisse fraudatos. Rarus siquidem ad hujus Sancti suffragia plenus fide venit, et opem ex corde petivit, qui non sanus redierit.

III. 7 Dominicus quippe ipsius Sancti servulus, cujus vires quartana febris ita extenuaverat, ut vix baculo innitens incedere valeret, laboraverat enim tali incommodo anno et diuidio fideliter veniens ante sepulcrum procidit, precesque, prout potuit, fudit. Ibi quoque aliquantulum jacens surrexit, ac se sanitati restitutum confessus est. Statim enim, sicut ipse fatebatur, ut scalam, in qua cum sacratissimo pignore sepulcrum positum erat, attingit, sibi medicinam adesse omnimodis persensit; sicque incolumis remeavit ad propria, ut baculi adminiculo uulatenus indigeret.

8 Accessit quoque quædam puella, Aigrada nomine, ejusdem Sancti famula, quæ dextri lateris pariter et cruris officio ita debilitata erat, ut nec iter rectum conficere, nec quidquam utilitatis agere posset. Sed non diutius dilata sanitate incolumitati restituitur pristinae, lætæque recedit, gratias omnipotenti referens Domino ac sancto Filiberto, cujus interventu sospitatem meruisset.

Cum etiam ad locum præfatum quædam quinquennis puella, quæ nec sedere, nec ambulare, veluti ejus ætas deposcebat, umquam poterat, humeris fuisset matris advecta, et ante sepulcrum projecta, oratione facta, sanitati est reddita. Primo etenim die hæc gesta sunt.

9 Sequenti vero die curritur illuc undique ab omnibus, coarcevat utriusque sexus vulgus in numerum. Adest inter reliquos cæcus quidam, Galdradus nomine, ex vico Gaurantio, annos fere quadraginta gerens ætatis, cui diuturna ægrotudo et molestissima lippitudo per viginti spatia annorum lucis hujus subtraxerat visum. Is vero plenus fide veniens, ante sepulcrum sese prosternens, talia conquestus est: Scio me, piissime Deus, peccatis impediens, oculorum meorum lumine caruisse: quod tamen, Domine, tua virtute per hujus Sancti meritum credo iterum me posse recipere. Cumque hæc verba inter jacendum, cunctis audientibus, protulisset, atque subinde repeteret, baculum, quem gestare solebat, respicere cepit, dicens: Gratias tibi ago, Domine, quia jam intueor baculum, cui solitus sum inniti, et qui me prior viam solet ingredi: ac paulatim pntidus ab ejus oculis cruor effluens, clarum meruit recipere visum.

10 Eadem namque die Baldoenus quidam nomine, dextri oculi lumine privatus, illuc adveniens, dixit, se in somnis vidisse virum sibi splendidissimum adsistere, ac se taliter commone: Vade, ait, oratum ad beati Filiberti sepulcrum, et vino, quo tiuctus fuerit ejus baculus, lava oculum tenebrosum; et statim visum recipies. Qui evigilans, gaudio repletus, mane facto, surgit quantocius, et illuc puerulo præeunte (non enim clare sinistro intuebatur oculo) cursim ducitur, atque ostiario, quod viderat, pandit. Nec mora; tingitur vino baculus, lavatur ex ipso oculo, redditur visus, glorificatur Deus in talibus.

Sed dum hæc celebrantur, Andrudis quædam femina, annos circiter nata triginta, quæ dextrum brachium ita gerebat inutiliter, ut plus sibi esset oneri, quam honori; (non enim manum ad os mittere, nec se Crucis valebat munire signaculo; patiebatur quidem hoc multo existente tempore) accessit prope tumulum, prosternitur in orationem, perseverat diutissime in precibus; uce prius discedit, quam sospitate donetur. Lætatur ipsa pro reddita sanitate, gaudent omnes de tanti Viri meritis et Dei beneficio.

11 Parvo siquidem temporis spatio decurso, (tertius namque advenerat dies) adfuit istic Dumericus quidam nomine, febre laborans valida. Is cum orationem fudisset, et de vino, in quo ablutus beati Confessoris baculus fuerat, hausisset, statim febre fugata salus prosequitur expectata. Liberantur denique ab eodem typo sub unius momenti articulo simili medicamine Morilona quædam femina, Sicilrudis et Sicliberta: liberatur ab eadem gravitudine Dominica quædam femina. Sed ut quid de frigorecticis paginam repleam, cum nullus febricitans accesserit, mox ut

IV.
duæ puellæ
valytkæ

V.

VI.
vir cæcus,VII.
aliquæ ægri

VIII.

IX.
mirabiliter
curantur.

* id est febr

A ut de supradicto vino bibit, qui non sospitatem meruerit? O immensa Dei bonitas, et gratuita pietas mirabilis in Sanctis, in te quoque nullo magis mirabilis permanens! Præstas utique tam præclara beneficia, piissime Domine, non ut tibi aliquid addas, qui summe et solus bonus es, cum omnis plenitudo divinitatis in te habitet corporaliter; sed ut cunctis innotescat, quanti penes te sit meriti, qui tot in terris declaratur miraculis, et fiducialiter pro animæ erratibus ejus interventio flagitetur, cujus suffragio tot corporum ægrimoniam curantur. Hæc in Ampenno coram omni qui aerali populo, divinitus sunt acta miracula

X.
Dum corpus
inde Varenna
transfertur,
e

12 Interea elevatur gratissimum onus humeris sacerdotum, levitarum simul atque monachorum. Egreditur inde cum magnis laudibus, tenditur ad locum, qui Varennae e vocatur, juxta quem fixis tentoriis noctem illam transeginus: sed antequam illuc perventum esset, quid in itinere actum sit, narrabo.

XI. Cum ergo a prædicta villa Ampenno longius discessum esset a nobis, atque scalam cum tumulo humi deponentes, Officium sextæ horæ persolveremus; allatus est paternis humeris puerulus quinquennis, qui ex utero matris mutus profusus, sine voce quoque perseverabat: in quem cum omnes sub mo intenderent adpectu, Dei credentes precibus Confessoris almi auxilium advenire; vir venerabilis Hilbodus abbas manum apprehendens, interrogavit eum, utrum sciret, quis esset, qui in scala deferretur? Tunc ille respondens dixit: Scio. Et ille: Quis est? Ait et puer: Hic est dominus meus sanctus Filibertus. Sicque lingua soluta, quæ auditu didicerat, prout potuit, loqui cepit; alia quoque, quibus imbuebatur, deinceps fari non desit verba.

XII.
muti et surdi,

13 Necdum miraculi hujus dignitas sparsim se vulgus per omne dilluderat, cum mutus quidam triginta fere annorum se obtulit, qui ab ortu natiuitatis sine voce permanens, tamen quæ alii loquebantur, intelligebat. Ille cum plus in aliorum precibus quam in suis fideret, sicut indicium, quibus poterat, demonstrabat; suadetur ei, ut ante venerabile sepulcrum procidens, Dei misericordiam precibus sancti Confessoris sibi adfuturam deprecetur. Tunc ille prosternens se humi, totisque viribus Domini pietatem, quia ore nequibat, corde, quod Deus magis approbat, aliquantisper flagitans, surrexit loquens et magnificans Deum.

XIII. Hinc progressi cum jam iter maxima ex parte transmissum haberemus, iterum parumper requievimus. Sed non defuit illic Dei miraculum, quod meritis manifestaretur Confessoris sancti. Homunculus quidam rusticus septennem filium mutum ad manum trahebat, nomine Petrum. Timebat enim, ne in tam copiosa multitudine populi amitteret, quem sciebat, licet paternis clamoribus vocaretur, audire quidem et intelligere, respondere autem nequaquam posse. Ille cum oblatu fuisset coram omnibus, mox ut pallium, quo tegebatur sepulcrum, tetigit, locutionem meruit, quam nunquam expertus fuerat. Hoc celebrato miraculo, abhinc quoque recedimus, et ad locum memoratum accedimus. Sed quæ ibi gesta ante solis occasum fuerint, silenda non erunt.

XIV.
alisque morbis
afflicti sanantur.

14 Populis enim hinc inde ubertim confluentibus, atque catervatim ad celebritatem tantæ lætitiæ currentibus, quædam puella, nomine Mantia, manum gerens aridam, cum illuc ve-

nisset, et urationem fecisset, directis digitis, venis salubri humore adimpletis, vigore recuperato sospitati reddita est.

Advecta est deinde in vase, quod vannus / vulgo dicitur, quædam femina duplici damnata incommodo: incedere quippe non poterat, quia pede utroque contracta erat; jacere vero vel sedere, non sine magno ei concelebat dolore, quia ulceribus plena exsistebat. Sed non frustrata recessit: Officium quidem gressuum recipere meruit, quamquam ulcera non statim omnia exsiccata fuerint; quam tamen non multo post tempore sanitatem plenissimam adeptam fuisse cognovimus.

XV.
f

Adducitur post hæc puer decennis a matre sua miserabili sorte damnatus: morbum siquidem cumitalem patiebatur. Hunc cum mater ante sepulcrum collocasset, volutari cepit miserabiliter ac spumare, nimisque angustiis discerniari; sed tamen non discessit, priusquam Dei bonitas sancti Confessoris interventu eum sanitati restituisset.

XVI.

15 Ilis ita patrat, noctem, ut supra dictum est, transmittentes, cum aurora tenebras cælo depulisset, sole jam altius ascendente, choris psallentium præeuntibus, atque universo agmine subsequente, tendimus ire ad locum receptioni præparatum, qui Palus g nuncupatur: ibi namque tentoria fixa erant. Cumque illuc pervenissemus, deponitur ibidem tumulus cum gratissimo pignure. Verumtamen antea se sol oceani mergere nequivit in undas, quoad hæc miracula, quæ subduntur, ostensa fuissent. Puer namque quidam, nomine Ebreffanus, sinistram manum otiose gestans (quippe cum nullum sibi præstaret servitium; erat enim debilitate multata) huc adductus cum fuisset, prope venerandum recubans diu tumulum, manu restaurata, gaudens discessit.

XVII.
et in loco qui
Palus dicitur.
E

g

Necnon et alius puer annos natus quatuor, ejus sinistram genu natura contractum ediderat, statim ut parentum fide ibi fuit projectus, gressum promeruit, et ut tali concedebatur ætati, insciæ utpote incedendi, ambulare cepit.

XVIII.

Simili modo puella quædam tertium adimplens ætatis annum, fide parentum, eadem exiit debilitate. Et quia ipsa gratias Deo agere nescit, glorificatur ab omnibus Dei omnipotentis pietas, quia in sexu atque ætate parvula, talia Confessoris sui patescunt insignia.

XIX

F

16 Inter hæc advoluit humeris hominum in quodam vasculo, quod corbes h dicitur, quædam femina Hiltrudis nomine, annorum circiter triginta, ejus genua ita retro concussis calcaneis obriguerant, suffraginibus i conclusis, ut nullum posset conficere vestigium. Ponitur nihilominus ipso in loco; sed citius operi meritis obtinuit Confessoris. Cum magno siquidem dolore et plurimo ejulatu directa, corbem egrediens, non tardat propriis acutum incedere plantis, quæ aliorum advecta fuerat humeris.

XX.
ægrois operi
Sancti implorantibus
h
i

Ponitur ergo præfato in loco a suis necessariis Bernfredus quidam nomine, annos natus triginta et novem, qui longo tempore duobus privabatur corporis sensibus: sermonem quippe loqui non valebat, et elocutum non audiebat. Ille vero diu prope venerabilem recubans tumulum, meritis Sancti, ac fide propinquorum vel necessariorum surgit, tandem locutione recepta, glorificans Deum: qui interrogatus, an audiret, optime se audire professus est.

XXI.

17 Dadenus quidam nomine dextrum genu ita

ET IMPRESSIS.
XXII.
similia beneficia
conferuntur.

ita habens subtractum, ut pes ejus terram non possit contingere, duobus in ascellis baculis suppositis, Confessoris almi petivit auxilium. Qui inox ut scalam tetigit, poplite directo, sine baculi subsidio inde remeavit cum gaudio.

XXIII.

Quædam etiam femina dirum sustinens dentium dolorem, accessit ad eundem locum, atque scalam, ut aliquid doloris recederet, osculari cæpit, furtoque fideli inter osculandum exiit sibi ex ipsa aliquam particulam. Cumque ex ea dentes, in quibus ampliorem sedem dolor sibi viudicabat, tetigisset, confestim omnis dolor deficiens recessit ab ea.

XXIV.

Ista incolunitate donata, alia perinde femina affatim avida salutis se ingerit, annorum ferme quinquaginta, quæ, ut dicebatur, numquam erecta solem adspicere quiverat; sed ut tunc, sic semper inclinata incesserat; sed hæc procul dubio Dei pietate non est fraudata. Meritis quippe Confessoris almi illico, ut scalam tetigit, erigitur, et discussa deformitate, exoptatam adeptam est incolunitatem.

ANNOTATA:

B

a Circius est ventus occidentalis, qui Galliam Narbonensem maxime infestat, ut veteres Latini scriptores testantur. Sed apud auctores medicæ ætatis interdum pro alio vento usurpatur, ut in Glossario Cangiano fusius videre est.

b Novissimus auctor Gallus Historiæ Trenorciensis part. 1 pag. 32 futeletur, portum Furcæ jam nobis esse ignotum; sed ibidem pag. 35 in notis suspicatur, portum illum non longe distare ab oppido, quod nunc vernacule Beauvoir vocatur, et quod in mappis geographicis non procul ab insula Herio apparet.

c Laudatus auctor ibidem in notis putat, villam Ampennum hodieum esse ipsum oppidum vulgo dictum Beauvoir, ubi est Prioratus S. Filiberti pertinens ad abbatiam Trenorciensem.

d Ermentarius hic et deinceps per scalam intelligit feretrum, quo sacrum corpus ferebatur, ut notavit Mabillonius, et ex sensu patet.

e Varinnæ vel Varennæ fuit secunda sacri corporis statio, qui locus inter Ampennam et Palum situs est, ita tamen, ut huic ultimo sit propinquior. Unde memoratus Historiæ Trenorciensis editor conjicit, hanc stationem convenire pago, qui nunc vernacule Bois de Cene appellatur, et qui sex miliaribus ab Ampenno sive Beauvoir, et tribus aut quatuor a Palo distat.

G

f Vannus, Gallice van, est ventilabrum seu instrumentum passim notam, quo rastici frumentum a paleis purgant.

g Supradictus auctor novissimæ Historiæ Trenorciensis contendit, hunc locum Paulus non Palus appellandum esse. Quidquid sit de hoc nomine Latino, quod etiam Palus in apographo nostro Belfortii scribitur, pagus iste nunc vernacule dictus Paux sex miliaribus a Deensi monasterio distat.

h Corbes hoc loco significat vas ex viminibus textum, quod Galli vernacule corbeille appellant.

i Suffraginibus hic significantur nervi vel articuti, ut Mabillonius in margine notavit.

CAPUT II. *Miracula, quæ facta sunt, postquam corpus ejusdem Sancti in monasterio Deensi collocatum fuit.*

Tum denique sole Oceano ruente, nocte decursa, aurora diem porrigente, discessum est istinc, et ad Deas a monasterium properatum est. Igitur cum monasterium ingressi fuissimus, atque in medio ecclesiæ, quæ est instar crucis constructa, scalam cum sacro tumulo, in quo sanctissimum corpus habebatur, deposuissimus; turbis undique confluentibus, atque ingredi cupientibus, inseruit se illis quidam latrunculus, qui præterita nocte fasciolam b cujusdam furto subducens, in sinu gestabat absconditam. Is vero mixtum cum cæteris ingredi tentans ecclesiam, fit turbis mirabile spectaculum. In ipso siquidem introitu ecclesiæ ita immobilis constitit, acsi fixus humi existeret. Qui tamen nihil loqui valens, adstantibus cunctis et mirantibus, absconditum in sinu furtum cæpit ostendere, quo mox abstracto, loquendi usum et introeundi ecclesiam officium recepit; confessione quoque data, ac voto facto, ut numquam furtim aliquid deinceps acquireret, remeavit ad propria.

19 Missarum denique officiis celebratis, orationibus Fidelium ex voto adimpletis, cum gratiarum actione partim ad sua pergunt, partim usque in crastinum ibidem permanent. Inter quos quidam cæcus, Andreas nomine, remanens, sancti Confessoris petivit suffragium: petivit, non dubitavit, et spes sua non cum sefellit. Ipso quippe die illuminari meruit, et jucundus inde recedit.

Definebatur quoque istic a parentibus quidam puerulus, cujus pes dexter usu gradiendi carebat: poplite namque contracto, pes a terra alius suspendebatur. Sed diutius ante sepulcrum jacens, sine parentum adiutorio vel baculi supplemento, qui venerat contractus, abscessit directus.

20 Hæc ita dum aguntur, et Herbidilica c tellus tanto se gaudet illustrari patrono, sparsim se longe lateque talis fama diffundit, et multorum incolas locorum ad sancti Filiberti suffragia expetenda sollicitat. Quibus nec sufficit, ut sani tantummodo pro animarum commissis intercessionem hujus Sancti flagitent; sed quicumque corporis infirmitate aliquem prægravatum habet, illuc studet quolibet perducere ingenio. Videres namque quosdam uno pede, duobus in aliis * fustibus appositis, illuc tendere; quosdam scamella d manibus tenentes quibusdam saltibus festinare; aliquos carrucis, corbeculis, sellis gestatoriis atque scalis advchi; equis quoque nonnullos deferri mutos, surdos, cæcos, variisque oppressos languoribus simul concurrere; qui tamen fideliter expetentes sospitatem, celeriter sanabantur, sicuti cum ad eorum ordinem ventum fuerit, narratum ire curabimus.

Interdum e venerandum sepulcrum cum sacratissimo pignore de scala deponitur, et in dextro cornu ecclesiæ, quæ (sicut diximus) in modum crucis constructa est, collocatur, atque in sinistro

II

XXV.
Cum corpus
sancti hujus
abbatis

E

XXVI.
in monasterio
Deensi collectum
est.

XXVII.

XXVIII.
eo accurrunt
plures presbiteri

* forsitan aliter
est. auxiliis
et

XXIX.

A sinistro latere ecclesiæ scala ipsa appenditur. Non enim ad sepulturam capiendam fundamenta ipsius ecclesiæ apprime jacta fuerant; sed postea a prædicto Hildebodo venerabili abbate, pariete primæ frontis disjecto, et quidquid altitudinis est crucis funditus everso atque copiose extenso, locus sepulturæ mirifice est transvolutus, tribus perinde ab absidis *f* circumcirca adjectis. Hæc de ecclesiæ adjectione dicta sint. Sed redeamus, parumper, unde dicessimus.

XXX.
utrisque
partibus,

21 Non magno quoque evoluto temporis curriculo, curritur undique versum ab omnibus; curritur, inquam, certatim ad hujus Sancti limina ab omni sexu, omni gradu, omnique ætate. Dubitatur, utrum femineus sexus cum ceteris Fidelibus admitti debeat, necne, utpote ejus frequentatio, postquam monachi ibi habitare cœperant, nulla omnino exstitisset. Decerniturque saniori consilio, quatenus accessus eis communis tribuatur usque ad expletionem unius anni, id est, a festivitate ipsius Sancti, quæ vigesimo mensis Augusti die celebratur, usque ad eandem vertente anno festivitatem; atque ita contributum est.

XXXVI.

Cumque a diversis partibus veniens copiosa adfuisset populi multitudo, delatus est a parentibus quidam puer mutus, et claudus annorum circiter quatuor, qui meritis Confessoris almi ipso, quo advectus est, die ambulare cœpit; sequenti vero die locutionem promeruit.

XXXVII.

Nec imparem eadem die consecutus est medellam quidam vir, Deodatus nomine: hic nempe vigesimum ætatis complens annum, claudus omnimodis perseverabat; sed aliquamdiu orationi præcibusque vacans gressum recepit, sanisque regreditur.

XXXVIII.
que vultus
morbus

22 His etenim diebus quædam femina multis cæca ac debili manu permanens annis, cum ad limina sancti Confessoris se deduci a domesticis expetisset, atque illuc pervenisset, diebus quatuor vel quinque orationibus ineumbens, non est a suo privata desiderio: lumine quippe recepto, debilitate fugata, incolumis domum reversa est.

XXXIX.

Alia quoque nobilis femina, quantum sæculi dignitas postulat, sanguinis fluxum patiens, Sancti hujus suffragia cum magno quæsivit desiderio, non satis longe a fide illius evangelicæ mulieris (sicut credimus) distans: Illa enim, Si teligero tantum vestimenti Christi limbriam, intra se, salva ero, dicebat; ista vero tante fidei ardore flagrabat, ut si scalam, in qua sanctissimum corpus vectum, vel linteum, quo tectum fuerat, contingere potuisset, e vestigio sanitas sequeretur. Quæ simul ut ecclesiam introivit, longius a sepulcro in orationem sese prosternens, ac diutissime meritis sancti Confessoris Domini misericordiam sibi optulari implorans, humore restricto superfluo, sospitatem adeptæ est.

XL.

23 Quæ quoque mulieres ob difficultatem partus letaliter periclitantes, petierunt a viris suis se ad Sancti hujus limina deferri; qui vota mulierum complentes, tendunt una cum illis illuc pergere; quarum una, antequam monasterium intrasset, partu absolvitur; altera vero cum basilicam intrasset, et orationem fudisset, surgit quantocius, et celeriter egreditur; vixque forinsecam monasterii potuit contingere portam, usquequo enixa esset puerulum. Sicque officium humane naturæ complentes, et in dolore parturientes, periculo tamen ereptæ, reddunt Deo gratiarum actiones, magnificantes merita sancti Confessoris.

25 Quidam etiam Hildebrannus nomine, annorum fere viginti, graviter claudicans, plaustro se imponi jussit, ac sancti Confessoris auxilium expetere studuit; ad cuius cum pervenisset limina, ibique duobus vel tribus diebus in precibus perseverans, Domini misericordiam exoraret, gressum recepit, domumque actutum reversus, gravius elaudicare cœpit (quippe qui intrinsece pedis gressu caruit) iterumque allatus sanitati restituitur; qui celeriter regrediens privatur pedum officio, domumque revector sanatur. Incolumitate vero donatus, jam non audet discedere, permanet proculdubio in sancti Confessoris servitio. Et quia ex ingenuis procreatus erat parentibus, tradit se ex toto atque devotat tam egregio Patrono, cujus se credit meritum salvatum. Tum denique post aliquot dies licentia a Patre monasterii ad propria remeandi accepta, sanus deinceps permansit.

XLII.
XXXVI.
et incommotis
laborantes.

Ex Durio namque vico quædam mulier adoratum veniens ad sancti basilicam Confessoris, filiam suam, quæ cæcitate damnata erat, secum adducere curavit, excubansque ibi aliquamdiu, remeavit cum filia ita, ut venerat, cæca. Cuiusque iter ageret, horaque cibum capiendi advenisset, in acceptione potus, et invocatione Domini, meritis sancti Filiberti illuminata est. Sicque cum magno revertitur gaudio, gratias omnipotentis Dei misericordie referens, meritaque beatissimi Confessoris collaudans.

XXXVII.

E

Alia vero femina ex villa Borgianno, asello advecta, pluribus nota, multo tempore incedere non valens, cum precem suam ante venerandum fudisset tumultum, incolumitate recepta, propriis reversa est pedibus.

XXXVIII.

Necnon anus quædam duodecim annis paralytica degens ex vico Ansigno *g* advehitur, et oratione facta illico sanitati redditur.

XXXIX.

g

24 Infra terminum denique Ratusim *h* quidam vir triennio gravi ægitudine laborans, ita viribus exhaustus erat, ut nec cum baculo aliorum incedere posset. Hic autem cum de ligno scalæ jam dictæ aliquid accepisset (quicumque enim aliquam sibi particulam ex ea excidere poterat, ob reverentiam et amorem ipsius Sancti secum ferebat) idque cum summo honore et reverentia osculatus fuisset, mox se, omni depulsa infirmitate, convalescere persensit. Crastina die quippe adveniente, lecto spreto, indutus vestimentis, pedetentim ad sacra limina visitanda oculus ire acceleravit.

XL.
implorata San-
cti ope, h

F

Nec minori deprimebatur valetudine infra præfatum terminum quædam sancti Martini femina, cui cum istius scalæ lignum a fidelibus deferentibus oblatum fuisset, ut saltem exemplo prædicti hominis aliquid meritis Confessoris convalesceret, eique sanam esset, ut cum maximo honore illud veneretur; tunc illa tantam Confessoris almi reverentiam parvipendens, ipsam particulam ligni accepit, atque in ignem projecit. Non tamen quod contentim vel potius despecte gessit, sine divina ultione pertulit. Neque enim citius illud lignum in ignem cecidit, quam ipsius miserabilis femine oculis dexter in eundem ignem, naturalem locum relinquens, prosiliret. Quod cum ab iterum venientibus illius loci hominibus relatum fuisset, non admodum credebatur, quousque tandem ipse, de cuius beneficio ipsa erat femina, venit, vir valde nobilis, veritatique studens potius, quam vanæ verbositati, et ita factum fuisse confirmavit.

XLII.

XX IMPRESSIS.
XLII.
per intercessionem ipsius

25 Sed neque silentio comprimi debet, quin palam fiat illud præclarum miraculum, quod per hujus scalæ lignum declaratum constat fuisse. Est namque villa quædam non nimia a monasterio distans longitudine, quam cum ob incuriam cujusdam succendere ignis cœpisset, et spatiantibus flammis huc illucque diffunderetur incendium; ventum est ad quamdam mansiunculam, in qua aliquid de ipsu habebatur ligno, sed cum pars ipsius ædiculæ combusta esset, continuo ut ad columnam, in qua appensum erat, flamma vorax pervenit; ita in sese retorquens, totum incendium obtorpuit, ut nec scintilla quidem deinceps appareret. Hoc denique cum longius personnisset, omnes qui de ipso scalæ ligno aliquid habebant, ad monasterium detulerunt, sciscitantes, quid de ipso facere deberent: non enim audebant tam venerabile lignum sine sui veneratione habere. Quibus responsum est, ut vel in ecclesiis sibi propinquis, in quibus die noctuque Dei Officium celebratur, collocarent; vel etiam unde acceperant, restituerent: quod ita factum est.

XLIII.
sanitatis restituitur.

26 Nec multo post contigit sane venisse ex villa Longado ad sullragia sancti Confessoris poscenda, quamdam feminam cæcam, sancti ac beatissimi Hilarii famulam, quæ loca Sanctorum subinde visitans, quatuor (sicut ipsa fatchatur) vicibus fuerat illuminata, et totidem cæcata. Venit nempe ea, ut dictum est, de causa, ut lumen mereretur accipere; Accepit tamen miseratione Christi, sed inter redeundum cæcatur in via. Iterum revertitur et illuminatur. Suadetur interitum ei a nonnullis, ut confessionem ex toto corde cuilibet daret sacerdoti, ne forte lumen uenlorum tenebræ impedirent animæ. Illa vero miserabilis, hoc consilio spreto saluberrimo, in hæc verba ultra quam decuerat, stomachando prorupit dicens, quod sanctus Filibertus sibi illuderet, ac jocunde se exereret. Hoc dicto obmutuit, sicque sine sermone triduo vivens, propter fores monasterii vitam finivit.

XLIV.
famaque miraculorum perire incipiente

27 Jam quidem aliquod temporis spatium intercesserat, et ecce diversarum urbium diversorumque locorum populus ad istius Sancti patrocinia llagitanda catervatim confluens, effecerat pæne innumerabilem ntriusque sexus turbam. Ingrediuntur ecclesiam vicissim, ingerit se cum primum introentibus quædam paralytica femina, utpote cui summa incumbabat necessitas (septem denique annis hujusmodi patiebatur incommoditatem) quæ mox ut ante non incassum procidit sepulcrum, Domini supplicans pietati, quidquid infirmitatis erat, discessit, et cunctis, qui aderant, mirantibus, incolumis recessit.

XLV.

Egreditur prorsus ex tanta multitudine post paullulum quidam non modicæ fidei homo, cui her biennium loquendi usus denegabatur, manusque ejus dextera vel pes arefacti erant, ac ei, qui cuncta novit, qui etiam corda respicit universorum, suppliciter non supervacue supplicans, meritis sancti Viri sibi opitulatum iri profusa deposcebat ex corde intimo prece; cujus fidem et devotionem respiciens Dei pietas, Confessoris almi meritis opem tribuit indigenti, sermonem reddens, manum gressumque restaurans.

XLVI.

i

Isto incolumitati restituto, oblata est ex Namnetico i territorio quædam femina, cujus dextra pars corporis ita omnino debilitabatur, ut nec incedere, vel aliquid utilitatis posset gerere. Quæ Domini largissimam miserationem supplici corde

implorans, sospitatem adepta, læta regressa est. D

28 Advehitur interim equo quidam utroque pede claudus, qui decimum annum sine gressu transgens, undecimum identidem attingebat. Hic cum ecclesiam sancti Confessoris a longe vidisset, equum quantocius descendit, ac partim pedibus, partim quoque manibus humo repens, prout tali concessum erat cursori, cursim ante sepulcrum veniens, totis viribus Dei omnipotentis interventu sancti Viri petebat adjutorium. Denique cum ab oratione surgere vellet, manique dextera cancellos apprehendisset, quibus sustentatus levius surgeret, statim Confessoris obtentu erigitur sanus, lætusque de ecclesia egreditur.

XLVII.
etiam ex temporibus loci adducuntur

Dum vero tam præclaris miraculis sancti Confessoris merita mundo panduntur, et largissima Dei bonitas in talibus veneratur, colitur, adoratur, magnificatur; Namnetis civitas ostendit se non esse usquequaque ab omni labe immunem. Mittit quippe ad hujus Sancti limina quemdam virum vinculis devinctum, gravi onere depressum, dæmonio plenum: sed nec ab hujusmodi peste fuganda merita almi Confessoris cessare noverunt. Custodiunt namque miserabilem virum propinqui et noti, qui cum adduxerant: velit, nolit, studet parsimoniam: legitur super eum exorcismus, fit oratio ad Deum pro illa, facessunt insidiæ inimici, liberatur a diabolico furore; redditur ecclesiam, sociatur fidei catervæ: refert Deo laudes, agit gratias sancto Confessori, cujus prece se credit liberatum: permanet ibi aliquot diebus, discedit sanus.

XLVIII.

29 Adducuntur postmodum pari modo emergunt nonnulli, quorum nomina vel loca, quæ memoriæ occurrunt, submittere maluimus. Horum namque primus ex Ansionno Pictaviensi vico adducitur; secundus ex sancti Martini Vertavensis k monasterio; tertius ex monasteriolo Verna l, Datbertus nomine: quinto ordinis loco duæ viduæ mulieres ex Namnetico adducuntur territorio, quarum una Dominica vocabatur; alterius nomen excidit. Sexto quoque quædam femina ex villa Cavannis. Isti denique multis modis furentes, utpote qui malignis agitabantur spiritibus, atque prope sepulcrum vel limina ecclesiam excubantes, jejuniis atque abstinentiæ licet inviti operam dantes; tandem meritis sancti Confessoris Dei pietate respecti, omni infestatione immundorum spirituum expulsa, pristinum sensum recipientes, incolumis ad propria omnes laudantes Deum redierunt.

XLIX.
emergunt aliqui male affecti.

k

l

Qualiter etiam infra memoratum terminum Ratinsim quædam mulier amentiam incurrit, pandendum est. Quadam namque die domum suam egrediens, intus remansit solus filius suus parvulus: cui ne forte, quemadmodum facile tali solet accidere ætati, ploratus insurgeret, datum est ei, nescio ovum fuerit, an pomum. Eratque in eadem domo vas capiens modicum, vel eo amplius, aqua plenum. Quod cum adisset puerulus, cecidit intro quod manu tenebat. At ille ingerens se, nescius periculi, plus quam debuisset, laxante gressu evolvitur in aquam, et moritur. Mater vero post paullulum reversa, puerum sæpius inclamans, hac illacque discurrens, mox ut exanime corpusculum invenit, corrui; et impos mentis effiecta, sensu excessit. Sed ad limina hujus Sancti, viro suo faciente, perducta, pietate Dei meritisque sancti Confessoris recuperationem meruit.

!

30 Pictavis m denique, populosa civitas, non patitur

!

m

et optatam salutem impetrant.

patitur esse libora, quin se profiteatur babere, quod non sit sanitatis. Transmittit quoque et ipsa virum insanum Martinum nomine, impotem mentis effectum, omni sanitate destitutum, dæmone repletum. Sed nec in hunc Dei bonitas tarda fuit. Tertio quippe, postquam illuc venit, die expleto, sanus effectus est, lætusque rediit glorificans Deus.

Sed et illud memorabor *, quemadmodum istud adductus ex propinquo loco quidam hujus gravissimæ pestis plenus, cum litteras non didicerit, in basilica sancti Confessoris laudes cecinerit. Dominica namque aderat dies, et signum ad officium primæ diei horæ persolvendum fuerat pulsatum. Tunc ille miser in ecclesiam ductus, cœpit miserabiliter furere; sed paulisper quiescens, cum hymnus ejusdem horæ caneretur; ita ceteris altius ipsum hymnum canere cœpit, acsi ab incunte ætate litteras vel hymnum didicisset. Necnon et quosdam versus psalmodiarum similiter cantabat, quasi litteras sciret. Qui vero hæc legerit, propter quod immundus spiritus talia per eos ejus protulerit, facile perpendere poterit. Nimirum non ideo cecinit, quod Dei officium curaret, sed Dei officio intentos impediret; suatim * n agens semper bonos impedire, et a veritatis via avertere cupiens.

ANNOTATA.

a Monasterium Deense situm est in regione Herbidilica, de qua postmodum agemus, illudque recentiores monasterium S. Filiberti dixerunt, et a grandi lacu vicino vernacule saint Filibert de Grand-lieu cognominarunt, ut Valesius in Notitia Galliarum pag. 245 testatur.

b Quid sit proprie fasciola, disputatur in Glossario Cangiano, quod consuli potest, cum parum hic ad rem nostram faciat, qualem rem fur ille subduxerit.

c Herbidilica tertia, quæ etiam vocatur pagus vel Comitatus Herbatilicus, et interdum Herbatilicensis, vernacule le comté d'Herbauge aut Arbauge in confinio Nannetensi et Pictaviensi jacet, ut apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 245 fusius refertur.

d Scamellum vel Scamellum plerumque usurpatur pro instrumento, cui manibus innituntur ii, qui facultate gradiendi destituti genibus reptant, ut variis exemplis ad hanc vocem in Glossario Cangiano ostenditur.

e Interdum hic sumitur pro interea, ut sensus indicat, et Mabillonius in margine exponit.

f Absis vel absida, Græce ἀψίς, apud veteres auctores proprie fornicem vel quamlibet structuram arcuatam et concameratam significat. Sed apud scriptores mediæ ævi accipitur pro parte interiori ædis sacræ, in qua altare collocari solet, et alius habet significationes, quæ in ætateiore Cangii Glossario ad hanc vocem videri possunt.

g Teste Mabillonio, alibi scribitur Ansinono; sed ille præfert lectionem Ansionno; quo quidem nomine significatur locus, in quo situm est monasterium sancti Jovini in provincia Pictaviensi, quod antiquitus Ausion dicebatur, ut ex infra dicendis confirmabitur.

h Pagus Ratūnsis vel Ratiatensis situs est in finibus Pictaviensis territorii, Ligeri amne distinctus a Britannia Armorica, cui tamen tribuitur. Nunc titulo Ducatus gaudet, et vernacule le Duché de Raiz vel Retz appellatur, ut

apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 465 et sequente legi potest.

i Namneticum vel Nannetense territorium, vulgo le Nantois, in Britannia Armorica seu Minori situm ac satis notum est.

k Monasterium Vertavense, vulgo Vertou, in diœcesi Nannetensi conditum est a sancto Martino abbate, cujus Vitam et miracula Mabillonius sæculo primo Benedictino pag. 371 et sequentibus edidit. Nunc est Præpositura subjecta canobio Ansionnensi S. Jovini, de quo superius littera g egimus.

l In apographo nostro Belfortiano pro monasterio Verna legitur monasterio Louverne. Nescio, utra lectio sit præferenda: nam neque Vernense neque Louvernense canobium hactenus invenire potui.

m Pictavis, Pictavia, Pictavium, vulgo Poitiers, est urbs Gallie et Pictaviensis provincie caput, episcopalis sub archiepiscopo Burdegalensi. Sed imposterum tam notas et celebres Gallie civitates et regiones non explicabo.

n Suatim agere, ut hic legitur, apud veteres quosdam scriptores significat more suis agere. Sed videtur præferenda lectio Chiffletii nostri, quæ pro suatim agens habet satagens, ut in margine notatum est.

CAPUT III. Alia miracula, que in eodem monasterio coram reliquiis Sancti contigerunt.

Advenerat nempe alma dies, in qua annua festivitas beatissimi Confessoris de ejus depositione tertio-decimo Kalendarum Septembris celebratur, et se ad ejus sollempnitatem populus congregaverat copiosus. Sed ut tanta festivitas gloriosior fieret, adornatur etiam miraculis, quæ breviter annotata subduntur. Dumfrada namque quædam femina in scala delata, antequam ad ecclesiam usque esset advecta, de scala prosiliens, non clauda, sicut prius erat ex utero materno, sed libero gressu sanctum adiit sepulcrum, fisisque orationibus, populo mirante, sana rediit domum.

Anus quædam de Quavasio * Pictaviensi vico, debilis manibus multis vivens temporibus, damna manuum eadem die meruit recuperare.

Necnon claudus quidam in vicino commanens monasterii, auctorum fere duodecim, ambulandi officium percepit.

Alius vero claudus ex Andegavæ a regione, suras cruribus a nativitate appositas habens, vixque duobus scamellis quibusdam repens saltibus, eodem fere momento incolumitati redditur, cunctisque stupentibus in tantis sancti Confessoris meritis, ab omnibus Deus glorificatur.

Similiter quidam Betto nomine, de Namnetico advectus ex villa Provingaria, pede contractus utroque, coram omni plebe directus sanus abscessit.

32 Peractis siquidem Missarum sollempniis, quædam femina Britannie oriunda in partibus, nomine Romeda *, quæ triginta annos sine luce transegerat, non parva exspectante populi multitudine, lumen recipere meruit.

Dicatur insuper, quod femina quædam sancti

EX IMPLO-SIS.

LII.
* Ms. Belfort
memorabo

* Chiff. sata-
gens

n

LIII.
In anno Sancti
festivitate

LIV.
* Chiff. Quavasio

L.V.

LVI.

''

LVII.

LVIII.
cacci, mti.

* Chiff. Romedo

LIX.

Martini

EX IMPRESSIS.

Martini allata fuerit, nomine Resta, omni com-
page membrorum debilitata, atque contractione
nervorum obligata, quæ tamen optatis potita
est votis, sana denique rediit, licet valde mi-
serrima venerit.

LX.

Ad hanc quoque festivitatem Dodolenis femina
a nativitate muta, (annorum quippe erat tri-
ginta) cum dominam suam ire conspexisset, in
hujusmodi post eam verba prorupit : Domina,
domina, clamans, exspecta me, dixit : tecum
enim ibo ad festivitatem domni ac sanctissimi
Filiberti. In talibus etenim verbis sermonis
officium accipiens, ad jam dictam festivitatem læ-
tanter properare satagit, et quo modo loquelam
accepisset, omnibus innotuit.

LXI.

Quid vero in quodam puero istius Sancti me-
ritis factum sit, non est silendum. In Marga nam-
que ipsius Sancti villula, femina quædam filium
pariens, in hujus mundi lucem sine ... pro-
fuderat oculorum. Sed cum ad hanc festivita-
tem eum cœpisset deferre, continuo ut domum
suam exivit, pueruli oculi aperti sunt, vidensque
ad sacra limina delatus est, præbuitque omnibus
se contuentibus de tali facto non modicum
B tripudium.

LXII.
mulier contra-
cto

33 Non post multos autem dies festivitatis
transactæ, quemadmodum advecta atque sanata
fuerit ex Cenomannico territorio quædam fe-
mina, Rainildis nomine, cui diuturna ægritudo
facultatem recte ambulandi subtraxerat, manum-
que debilitaverat, gibbusque prævalidus dorsum
ejus occupans infeliciter incurvaverat, ita ut cæ-
lum respicere non posset, sed in modum quadru-
pedis animantis, sicut pedibus, ita quoque in
eundo manibus utebatur, narrare gratum habui.
Hæc namque Sanctorum loca sæpius frequenta-
verat, ut sanari mereretur : sed tamen adipisci
sanitatem nondum merita fuerat. Admonita est
tandem aliquando in somnis, sicut ipsa testata
est, ut si sospes vellet fieri, beati Filiberti pa-
trocinia expetere salageret. Exigilans vero illa
valde gavisa de tam optato responso, una cum
filio suo, Rainario nomine, annorum fere unde-
cim, qui de matre debili debilis processerat,
navim conscendit, cursuque veloci, Sarta *b* fluvio
agente, Meduanæ *c* amnem ingreditur, qui gra-
viori impetu corrente Ligeris *d* descendit in
C alveum, et usque ad optatum portum, qui Relia-
tus *e* dicitur, distans a monasterio octo milliariis,
celeriter decucurrit. Tum mater cum filio navim
relinquens, plastrum ascendit, et ad deside-
rata limina se perducere exposcit. Sed cum a mo-
nasterio non plus quam milliario distaret et dimi-
dio, præfatus filius ejus de plaistro se projiciens,
qui utroque pede contractus erat, tramite nititur
recto incedere, et sine ullius adjutorio cœptum
perficit iter.

vel paralytica,

34 Mater vero hæc cernens plus sit avida sa-
lutis, creditque se non esse a Domini misericor-
dia destitendam. Perducta vero ad limina desi-
derata, ingreditur sancti Confessoris basilicam ;
fususque precibus, collocat se sub supradicta
scala, atque sopore imminente obdormit. Cumque
somnum caperet, visum est ei, quod sanctus ad
se venisset Filibertus, et percussus gibbum ejus
excitasset eam. In hac denique visione experge-
facta, cœpit ab ore et naribus ejus sanguis non
guttatim tantum, sed copiose profluere : quæ
nilul aliud inter hæc, nisi, Sancte Filiberte,
clamabat, adjuva. Celebrabatur namque tunc
vesperinum officium, quo expleto, sciscitatur
ab ea, quid sibi esset, vel cur ita basilicam

clamoribus repletet. Illa vero hanc se visionem
intuitam fuisse, adserens surrexit, non absque
magno dolore ab illo, in quo jacebat, loco
directa, et ad venerandum ducitur sepulcrum :
omnique adempta deformitate, incolumitatem con-
secuta est. Permansit denique postmodum prop-
ter forinsecam monasterii portam aliquot diebus
cum filio suo, nolens locum relinquere, in quo
a Domini fuerat misericordia visitata, et preci-
bus sancti Confessoris sanitati restituta.

35 His etiam diebus ex Redonico *f* populi
maxima veniens multitudo, adduxit ad Sancti
limina puellam quamdam, quam uterus matris
mutam protulerat. Sed ut merita hujus sancti
viri declararentur, ac devotio comitantis populi
magis magisque exardesceret, inter veniendum
soluta est lingua puellæ, et recte loqui cœpit.
Cumque ecclesiam ingressa fuisset, orationem
dominicam, quam nunquam loquendo dixerat,
ordinatim dixit glorificans Deum.

LXIII
aliqui extra
morbus operis
sanantur.

Nec taceri debet, quod ex eodem loco quæ-
dam femina, Salatia nomine, contracta fuit
advecta, et sanitatem recepit.

LXIV.

Pandi quoque debet, quia puella quædam
officio utriusque manus carens, hujus Sancti
meritis recuperationem meruerit.

LXV.

Per idem vero tempus Aldetrudis quædam
femina de Constantino adveniens, annos nata
triginta, incola loci, qui Duo-Gemelli *g* vocita-
tur, ante sanctum sepulcrum crebris precibus
Domini deposcebat auxilium : erat quippe cæ-
ca, et a transeuntibus alimonie stipendium
accipiens, exinde viciabat. Hæc nempe ostiatim
excubans, ac die noctuque interventionem hujus
Sancti implorans, illuminari meruit, quia pul-
sare non cessavit ; quæ postea atrium ecclesie
scopis crebrius emundans, aliquibus diebus ibi-
dem permansit, ac demum gaudens discessit.

LXVI.

Sed cur taceam, quod plurimis notum esse
constat ? Quædam namque femina hydropica hu-
jus Sancti quæsivit patrocinia. Sed cum de vino,
in quo beati viri baculus dilutus fuerat, bibisset,
omni tumore represso sana efficitur.

LXVII.

Expertus est pari modo hanc medicinam qui-
dam puer hydropicus, cujusdam viri nobilis filius,
qui ex ipso potatus vino, a patre quoque vo-
catus, ab eodem liberatus est humore mortifero.

LXVIII.

36 Volvitur interea annus, et populi paene
innumeri ad hujus Sancti confluunt festivitatem.
Adest copiosus sexus femineus, gaudens de tanto
Patrono, dolensque de sui ingressus solemnibus
prohibitione. Celebrantur interim Missarum solemnibus,
ostenduntur Dei miracula. Ratbertus quidam no-
mine, pede claudus utroque, interventu sancti
Confessoris coram omni dirigitur populi frequen-
tia, et suis gratulatur pedibus incedere, qui re-
migio brachiorum duo manibus gerens scamella,
illuc advenerat admodum confectus.

F
LXIX.
et duo manibus
furtum

Dominicus perinde quidam nomine, dextro
claudicans genu, contractione enodata, pluri-
mo expectante populo, gressum recepit.

LXX.

Est quoque eadem die tertium sancti viri me-
ritis ostensum miraculum, quod silentio haud
legi nequaquam debet. Currentibus namque,
sicut dictum est, ad basilicam Confessoris viris
et mulieribus, nocte antequam ad monasterium
perventum esset, furata est quædam femina fas-
ciam sociæ suæ : sed nihil inde timoris habens,
cum ceteris ecclesiam petivit. Missarum laudibus
expletis, duobus etiam supradictis miraculis pa-
tratis, reverti parant omnes ad propria. Jungi-
tur quoque ista suo comitatu, ac tentat regredi.

LXXI.

Qua,

A Quæ, cum ad pontem, qui ad monasterium venientibus super fluvium Bedoniam h transitum præbet, pervenisset, retro corruit. Stupentibus qui aderant, surrexit; iterumque incedere volens, retrorsum cecidit. Tunc interrogata a suis domesticis, ne forte aliquod facinus absconditum haberet, unde Deum implacatum contra se faceret; confessæ est, penes se furtum haberi. At viri magis hinc solliciti revertuntur, ducentes eam ad monasterium. Innotescit hoc apud omnes, redduntur ab omnibus Deo laudes, qui meritis Confessoris almi ocella ita facit esse manifesta. Post hæc illa, confessione ex corde data, pœnitentia accepta, remeavit ad propria.

LXXII.
et irreverentiam
puniantur.

37 Accessu vero feminarum prohibito, sicuturux in signum longiuscule a forieseca monasterii porta, quousque uterque sexus admitti debeat, causa scilicet negotii, quia ibidem nundinæ exercentur, in quibus quid quadam die acciderit, dicam. Plebeia numque multitudo oratum ad sacrum venerat sepulcrum, votisque completis, reverti cupiebat. Tunc unus e turba tabernam ingressus est, ut sibi vinum emeret. Venumdabatur enim, nisi fallor, illis diebus sextarius vini uno denario. Emptor vero non nisi dimidium sextarium emere volebat: sed integrum, non dimidium habebat denarium. Convenit autem inter illos, ut venditor integrum acciperet denarium, et daret emptori unum dimidium denarium, et vini dimidium sextarium. Sed qui vendebat, non bene suo intendens negotio, sextarium vini, et dimidium dedit denarium. Emptor namque hæc considerans, noluit innotescere venditori; sed abiens ad prandium, vinum cum suis elibit. At ille, qui damnum patiebatur, in semet reversus, intellexit, se plus vini quam debuerat, dedisse, insuper et pretium reddidisse: qui parumper expectans, revertitur idem vir cum ipso dimidio denario, postulans pro eo iterum sibi vinum dari. Tunc ille, qui proximo in negotio deceptus fuerat; Bene, ait, tibi jocularis, amice; non enim tuum, sed meum adfers: tulisti quippe meum et vinum et pretium. At ille cepit cum juramento affirmare, non nisi suum detulisse, atque ad ultimum tali se vinenlo nullo cogente devinxit: Non placeat, ait, beatissimo Filiberto, si verum est, quod in me dicis, ut hinc mecum vinum, quod bibi, deferam. Nec mora, vix citius hoc dicere potuit, quam cum dedecore, quod injuste potaverat, coram omnibus rejiceret; potu siquidem vacuatus, dimidium reddidit denarium, et confusus abscessit. Perpendant hinc, qui nomen omnipotentis Dei in vanum assumunt, quid mereantur, cum sancti Confessoris nomen tanti valuerit.

B

C

d Ligeris est famosus Galliarum fluvius, qui post cursum ducentarum leucarum, ex quibus per centum sexaginta sex navigabilis est, tandem se in more Aquitanicum exonerat.

EX IMPROB. A.

e Valesius in Notitia Galliarum pag. 466 suspicatur, portum Retiatus hic sumi pro Ratiatus, ac denominari a vico Ratiatensi, de quo supra dictum est.

f Redones vel Rheodones est urbs nota Britanniarum Minoris, vernacule Rennes, a quo verosimiliter hic territorium Redonicum denominatur.

g Hoc loco S. Martinus Vertavensis Monasterium condidit, ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 562 num. 13 et sequente tradit.

h Bedonia vulgo la Baugne est fluvius ille, ex quo Luovicus imperator anno 819 aquam deducere permisit Arnulfo abbati, ut patet ex diplomate istius imperatoris, quod apud Chiffletium nostrum in Probationibus Historiarum Trenoricensis pag. 191 legitur.

CAPUT IV. Reliqua beneficia, quæ ibidem agris et afflictis per intercessionem hujus Sancti collata sunt.

Tempore quoque corrente, ac populis, qui jam hujus Sancti limina visitaverant, iterum ea frequentantibus, aliisque, qui nondum illic venerant, convenientibus, quæ digna memoratu gesta sunt, non videntur sileri. Ex territorio namque Turonensi Theodoricus quidam nomine, genua contractus, ut Dei opem, beato Filiberto patrocinante, mereretur, ad ejus basilicam in carruca devehitur; qui aliquantisper propter ostium excubans basilicæ, non frustra præstolatus est auxilium. Genibus quidem restaratis, vehiculo contempto, sanus recessit.

LXXIII.
Patrocínio hujus Sancti invocato.

Puer etiam quidam septennis, Ragambertus nomine, lippitudine oculorum cum nino perferens dolore, istius Sancti obtentu gavisus est, se et dolore caruisse luminum, et clarissimum recepisse visum.

LXXIV

39 Quidam denique cæcus per idem tempus, Genocher nomine, Britannia oriundus, quemadmodum illuminatus sit, dicam. Cum enim ejus visus aggravari et quadam crassitudinis albugine obtegi cepisset, petivit a domino suo, ut sibi liceret sancti Confessoris expetere suffragium, nec tamen impetravit. Definetur in servitio solito, denegatur ei aditus: cæcatur interim uno oculo. Supplicat iterum crudeli domino, deprecaturque enim humillime, quatenus sibi licentiam eundi ad jam dicta limina daret; eoque negante, sicut unum, ita quoque oculum amisit alterum, fitque omnino cæcus. Tunc dominus ejus, cum nil servitii ex eo posset extorquere, (non enim quid gereret, videre poterat) dedit ei licentiam. At ille quoque modo potuit, exoptata adivit limina. Qui Domini misericordiam meritis almi Confessoris diutius præstolans, tertio postquam illic venit die illuminari meruit, et nihil læsionis habens oculorum, qui cæcus venerat, videns abscessit.

LXXV.
cæcus illuminatur.

ANNOTATA.

a Andegavensis vel Andegava regio, vulgo l'Anjou, quæ sæpius Andecava appellatur, a septentrione Cenomanensi provincia, ab Occidente Britannia Minori, a Meridie Pictaviensi, et ab Oriente Turonensi provincia terminatur.

b Sartha est fluvius, qui in limite Normanniæ oritur, et per Andegavensem provinciam fluens, ibi Lædum amnem recipit, et paulo post exonerat se in aliud flumen, quod jam indicabimus.

c Mednana, Gallice la Mayenne, vel la Mayne, post varios cursus paulo supra Andegavum auctus Sartha et Lædo, una leuca infra urbem in Ligerim se exonerat.

Augusti Tomus IV.

EX IMPRESSIS.
LXXVI.
et plures viri ac
femine

40 Ex Blesensi prorsus confinio quidam vir, mutus pariter et claudus, tantarum fama virtutum longius volitante, devehitur ad tam eximii Patroni limina, fide tantam habens constantiam, sicut ipse postea confessus est, ut si ad venerandum deferri mereretur sepulcrum, claudicatione actutum careret, locutionemque reciperet; quod ita rei probavit eventus: delatus namque illuc cum fuisset, quia verbis non poterat, Deum corde, ac fide implorans, intercessionemque huius Sancti medullitus flagitans, gressum simul et loquelam recipere meruit.

LXXVII.

Quidam namque rusticus quadam in villa quinto decimo a monasterio distante milliario commanens, suum perdiderat bovem. Quem per diversa requirens loca, et minime reperiens, candelam fecit, eamque ad Sancti referens sepulcrum accendit, ac questu lacrymabili sanctum cepit Filibertum deprecari, ut amissum sibi restitueret bovem. Agit hoc diutius, et ut frustratus non discederet, imponit etiam super sepulcrum cupam *a* argenti fusilem pondo viginti denariorum *b*. Post hæc inde egreditur, et ante forinsecam monasterii portam invenit bovem, quem quærebat. *B* erroneum, gerentem in cornibus funem, cum quo subductus fuerat. Tunc Deo gratias agens, sanctoque Confessori supplicans, recepit animal suum, reduxitque ad nota præsepia.

a b

LXXVIII.
in diversis necessitatibus

41 Homuncio quidam ex confinio Nannetici territorii, basilicam sancti Viri invisere cupiens, pervenit usque ad ripam Ligeris: navi quoque inventa, quæ lumen transitura erat, petivit a gubernatore, ut sibi transitum præberet. Gubernator vero, quia pauperculus, unde naulum daret, non habebat; spretis ejus precibus lunc soluto, cum ultra tendere certat, jam jamque medium fluminis transmissus esset; subito obstupefactus, gubernaculo amisso obtorpuit; navisque ita immobilis, remige inaniter laborante, persistit, acsi in arida, non in flumine, posita videretur. Tunc viri, qui in navi erant, in semet reversi, arbitrati sunt, se propter adspersionem pauperis talia pati. Quocirca celeriter quasi navi sponte currente, unde digressi fuerant, revertentes, jubent homunculum navim conscendere, atque cursa citissimo supradictam transeant fluvium. Assumens autem pauperculam gubernator ipsius navis, ad optatum deduxit locum, et quod sibi propter ipsius pauperis adspersionem accidisset, innotuit. Iste est sanitati redditus, typo quippe laborabat quartano *c*: ille vero orationibus peractis, quem exhaustum gravi adduxerat morbo, sanum reduxit, transque ripam posuit jam dicti fluminis.

c

LXXIX.
et infirmitatibus

42 Quomodo quidam Marinus nomine, vel quali commercio gressum recepit, celandum non est. Qui decem siquidem annis absque incesso recubans, sextum decimum perinde adoriebatur. Audiens vero tardius quam oportuerat; vel si audierat, surda, ut dici solet, aure transierat tot Confessoris præclara insignia; cerum jubet fieri, atque ad sanctum sepulcrum deferri mandat. Sed gestator cerei vix dimidium* confecerat milliarium, cum iste levius se sensit habere; paulatimque vigore redeunte, omni debilitate vel contractione explosa, incolumitatem adeptus est. Postea vero Dominum adoraturus, suoque Interventori gratias redditurus, ad monasterium sanus venit, notum faciens, qualiter virtus divina meritis Confessoris almi ei sanitatem attribuerat.

* ut. unum

LXXX.

Quadam autem die quædam femina in supra

memorata villa Boginoo, quæ parvo a monasterio separatur spatio, ignem domi accendens, suam occupavit flamma ædiculam: quæ cum nullo virorum haberet adiutorium; ut se adjuvaret, sanctum Filibertum cepit invocare. Tunc flamma ab ejus convulsa ædícula, vicinas apprehendit arbores, atque in sese, materiei non nocens, reflectitur moribunda, domusque iniusta permausit. Egit hoc nimirum invocatio nominis tam gloriosissimi Viri, et fides pauperculæ mulieris.

43 Ex plebeia namque manu vir quidam diuturno ægotans tempore, jussit se suo imponi plastro, et ad huius Sancti limina devehî; qui cum allatus fuisset, et aliquibus diebus in precibus perseveraret, atque ostiatim die noctuque excubaret, nocte quadam, cum se sopori dedisset, vidit sibi quasi sanctum adistere Filibertum, duos boves aurea habentes cornua sibi porrigentem ac dicentem: Accipe, ó homo, istos boves, et jungens eos ad plastrum tuum; vade sanus in domum tuam. Cumque intuitus esset visum, post paululum sopore discusso evigilans, sanum se, sicut multis exoptaverat diebus, invenit, Deoque gratias agens narravit, qualiter visionem cernens sanus effectus fuerat.

LXXXI.
auxilium quæ
expressit

44 Eodem vero tempore contigit a partibus Britannæ, naves ad jam dictum portum, qui Furce vocatur, negotiandi gratia devenisse. Sed inter negotiandum viri tantum unius navis, gubernatore nesciente, partim furando, partim emendo, et hoc eleptim*, ex plumbo beati Confessoris, quod in ipso portu custodiebatur, quodque etiam propter Nortmannos a sæpe dicta insula elatum fuerat, non modicam subripuerunt partem. Negotio quippe expleto, cupiunt reverti; sed vento cessante secundo, delinentur quinque diebus. Sexto denique adveniente die, subsolano* leniter flante, funibus solutis parant iter aggredi, navibusque in altum deductis adveniunt, velint, nolint, ad nostræ insulæ portum, qui Concha nuncupatur; jactisque anchoris vento quiescente consistunt. Demorantur nihilominus istic novem dies. Dantur vero eis ab insulanis, quæ necessaria erant ad comedendum vel bibendum, veluti alienigenis. Non enim ex suo comedere poterant commercio: annonam quippe non attulerant; sed sal tantum deferebant.

LXXXII.
Navia Britanni.

* id est lunc.

* id est ventus orientalis.

45 Decimo autem die, sole oriente, subsolano pariter consurgit. Nautæ vero gaudentes sublevant cornua antennarum, dantque carbasa vento. Cumque longius a terra separati fuissent, subsolano cessante, ab austro africo ad quandam Britannæ insulam, cui Bafus nomen inditum est, deportantur: ibique, quia prosperum flatum non merentur, diebus septem detinentur, et hoc merito. Si enim recordati fuissent, quid illi Britanni, qui adhuc beato Filiberto in carne vivente juvenum furati sunt, fuerunt perpassi, numquam eum, qui cum Christo moda in cælis (beatum dico Filibertum) regnat, minus posse, vel minoris meriti esse putassent. Et si hoc verecundia fuit, vel furti impudentia prohibuit, seu etiam (quod verisimile esse potest) numquam istud miraculum referri audierant, saltem memorari debuerant, qualiter quadam vice aliis Britannis, qui nimia famis tabescebant inopia, oratione sua ac Fratrum suorum ventum redeundi ad propria a Domino impetraverit.

f
qui plumbum ad Sanctum spectans fore fuerant.

46 Morantur præcrea, sicut dictum est, in Bafu insula septem diebus. Octavo autem die, flatu

f
impetitur.

A flatu surgente secundo, credunt se mari, cumque vento uberiore impellente, cursu celerissimo spumigeros montes sulcante carina, altius naves sese extollerent, ostenditur eis non tantum mirabile, quantum terribile signum. Proreta namque, qui in prima erat navi, iter subsequentium observans navium, ne in arenas incidere; cernit repente equitem adversum se tria gerentem spicula, cum tanto impetu ac tanta potentia equo emisso currere, ut omnes perimendi vel etiam demergendi habere videretur potestatem: quem nullum alium, nisi Sanctum credidit esse Filibertum. Ille quoque impetu facto, proreta tantum, qui furti erat conscius, intuente, disparuit eques, atque subsolano compresso, circio spirante revertuntur ad littus Bafi insulæ, unde discesserant. Nautis vero animo consternatis, et quid agerent nescientibus; nullus quippe furtum, nisi tantum, qui illud perpetraverant, sciebant eadem nocte beatus Filibertus cuidam viro in ipsa insula, qui multo contractus permanebat tempore, apparens in somnis; Surge, ait, o juvenis, in nomine Domini sanus esto, et vade; die illis Britannis,

B quia meum plumbum, quod furati sunt, deferre secum non debent: et hoc illis in veritate dixeris, quia quousque reddatur illud, flatum prosperum habere, patriamque adire non poterunt.

donec ablata
restituant;

47 Dato denique die surgere homo a lectulo festinal, sed veluti inscius ambulandi, gressu titubante, baculo tamen suffultus, pergit ad ecclesiam ipsius insulæ, et visum, quod viderat, presbytero illie commanenti innotescit. Auleretur omnis scrupuli dubitatio, ut nihil obset ita credi, præsertim cum elaudis sanus effectus talia referret. Pergit itaque cum presbytero, qui sanus effectus fuerat, ad naves Britannorum: dat sacerdos eis sermonem prædicationis, intimatur de furto in eorum navibus abseuso. Mora posthabita, scrutantur omnium naves, invenuntur apud unam quam plures plumbi crustæ: redduntur presbytero, dant Britones confessionem, agentes facti pœnitudinem. Redditur eis ventus, redeunt ad dia optata litora. Presbyter vero ille crustas plumbi in fusiles vertens massas, ab ipsa insula navibus portum nostrum aduentibus transmittere curavit, et qualiter sancti Confessoris merita in contracto ostensa fuerint, narrari iussit. De Britannis vero ita se res habet.

et alius ipsius
clientibus,

C 48 Per idem denique tempus Gertrannus quidam nomine, superius memoratæ atque directæ Hiltrudis germanus nativitate, germanusque debilitate, diutius circa hujus Sancti basilicæ ostia excubans, nihil sospitatis apprehendere quiverat. Cum autem dies majoris inmineret Litanie, et se strato collocasset; calore irruente prævalido, ita totis cœpit ardere membris, aesi propemodum in frixorio detineretur: transegit quocumque potuit modo noctem taliter cruciatus, sed cito, sofis jubar mundum reddidisset eunctis conspicuum, surrexit a lectulo directus, et eadem die, sicuti Ecclesie mos est, crucis vexilla prosecutus fuit, atque deinceps incolunt permansit.

LXXXIII.
qui hunc Sanctum pie invocaverant,

49 Nec ab re fore reor, si referam, qualiter infra sæpe dictum terminum Ratinsim quidam vir commanens, periculum evaserit mortis. Fuerat igitur ab amicis vocatus ad prandium. Cumque grande convivium esset paratum, et diversi deliciarum cibi fuissent allati, non defuit etiam piscium copia. Et quia oceani litus inhabitabant, allata sunt multorum genera piscium,

inter quæ offertur lupus marinus; quem cum avidius sumit, utpote piscem, licet nomine abhorreat, allatum delectabilem; una aristarum d, quæ ejus eminent dorsu, gutturi inhæsit vorantis, qui ob nimium pudorem veluti homo grandævæ ætatis noluit suæ gravitudinis quemquam esse conscium. Surgens denique gutture a mensa vulneratus, suam properat ad domum: quod non dicam alieni, sed nunc suæ innotescit congi. Trauscant dies quatuor vel quinque, intumescit guttur. Appropinquat septimus, denegatur cibo potuique aditus, sed nec sic cuiquam, quid sibi inesset mali, pandit.

EX IMPROBIS.

d

50 Octava vero die equum festinus ascendit, et se ad hujus Sancti confert suffragium. Sed quia vesperi ad monasterium pervenit, hospitatur nocte illa juxta primam monasterii portam. Cumque signum ac nocturnum sonisset officium, evigilans ille, sine ullo excreationis strepitu vel tussis impulsu, aristam super suam jacere persensit linguam; quam accipiens, omnibus qui aderant ostendit, et qualiter ejus gutturi hæserat, vel quot diebus ibi fuerat, gratulabundus innotuit. Cujus acutissima productio tantum longitudinis habebat, quantum medius medici articulis in virili potest manu prætendi. Concessit proculdubio divina pietas tali in facto suo glorioso militi, quod se per Prophetam facturum esse pollicitus fuerat, ut antequam invocaretur, adforet non deprecanti.

conferuntur
mira beneficia,

E e

51 His itaque breviter digestis, non quod miracula defecerint, finem facimus loquendi, sed quia multiplicia exstant, et beatissimi Filiberti nondum transpositum est corpus. Ideo sequenti adnectenda sunt operi, sive quæ nostris diebus, exceptis suprascriptis, seu etiam nonnulla, quæ olim sicut ab antiquis, quæ nullo tenentur scripto, referuntur miracula; necnon insuper ea, quæ in ejus transpositione Domini pietas dignabitur, sicut credimus, operari. Supplico præterea omnibus, qui hæc forsitan, non propter almi Confessoris amorem lecturi sunt, ut ejus precibus apud piissimi Domini misericordiam peccaminum meorum veniam impetraturi precentur, cujus meritis me novi tertio tertianis et semel quartanis liberatum typis, Domino Jesu Christo pro nobis nato atque in carne passo præstante, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per infinita secula seculorum. Amen.

quæ etiam auctorator quæ percept.

F

ANNOTATA.

a Per cupam vel cuppam argenti fusilem hoc loco videtur intelligi calix argenteus, ut Mabilionius in indice suo onomastico explicat, quamvis eadem vox in Glossario Cangiano etiam alias significationes habeat.

b Denarius est genus monete, cujus valorem hic determinare non possumus, cum propter multiplicem denariorum speciem ac crebram mutationem non fuerit fixus, ut in auctore Cangii Glossario explicatur.

c Ex hac phrasi liquet, typum pro febre usurpaci, cum hic homo dicatur typo quartano, id est febre quartana laborasse.

d Arista pro assicula vel spina piscium usurpatur in auctore Cangii Glossario, et forte deducitur a voce Gallica arête, quæ eadem rem significat.

e Chiffletius et ultimus editor Historie Trencorciensis pro medici legunt impudici. Verum utraque

LX IMPR. SECT.

utraque hæc lectio conciliari non potest, nisi pro articulo digiti medici legendum sit medii : nam medius digitus etiam infamis et impudicus appellatur, ut in Calepino videre est. Digitus autem medicus, qui minimo vel articulari proximus est, differt a digito medio, quem admodum claro exemplo in Actis S. Arnulfi Suessionensis episcopi tomo III Augusti pag. 256 et 257 demonstratur.

LIBER SECUNDUS.

PRÆFATIO.

Auctor in prologo monct. corpus S. Filiberti

Qui virtutum insignia, præclaraque miracula in præcedente libello, quem de beati Filiberti virtutibus, etsi minus digne, ut debui, prout tamen tunc temporis poteram, composui, et in sequenti pollicitus fueram ea, quæ supererant, seu etiam quæ divina dedisset virtus, me scripturum; egor non tam miracula, (prò dolor!) quam pæne cunctorum occidentalium regnorum pandere ærumnosa discrimina. Non enim seriem rationis rite conservare poterit oratio, nisi temporum fuerint protelationes relatæ. Neque vero Hildoino *a*, qui dudum obiit *b*, sicut pollicitus fueram; sed cuilibet scire cupienti ista scribuntur. Cum enim Redemptoris omnium Christi Incarnationis DCCC et tricesimus sextus volveretur annus, paxque Ludovico imperante aliquantula arrideret, atque immensis populorum gaudiis translatio jam dicti Confessoris, secuti digestum est, celeberrime ab omnibus honoraretur, veneraretur, glorificaretur: non multo post, duobus scilicet semis annis decursis, præfatus moritur Imperator *e*, parique emenso spatio, Nortmannorum naves sexag. sept. *d* repentino Ligeris ingrediuntur alveum cursu. Namnetum capiunt civitatem: episcopum, clerumque cum maxima populi multitudine in ore gladii trucidant; quod vero restat, captivitati dedunt.

c
* Chiff. v. sexa
sept.

propter sterilitatem Normannorum incursum.

53 Porro successor regni Ludovici imperatoris Carolus exstiterat, qui aula in regia nutriebatur, quando supra scripti ejus fratres, suo quisque (Lotharius videlicet et Ludovicus, Pipino ante patrem mortuo) potiebantur regno. Sed quia brevitati in talibus studendum est, (non enim idcirco id aggressi sumus, ut gesta potius silenda vel dellenda, quam miracula sancti Confessoris referantur) fit primo inter supra scriptos discordia fratrum; tunc demum inter regni primores. Deinde insurgunt fratres juniores, Ludovicus et Carolus in Lotharium senierem fratrem. Conglobantur horribilia bella veluti intestina: cedit victoria lugubris atque miserabilis junioribus fratribus; illorum discordia addit vires extraneis. Relinquitur fas, pergitur per nefas; describitur custodia littorum maris Oceani: cessant bella extrinsecus, grassantur intrinsecus; augetur numerus navium, crescit innumerabilis numerus Nortmannorum: fiunt passim Christianorum strages, deprædationes, vastationes, incensiones, sicuti, quamdiu seculum stabit, manifestis patebit indicibus. Capiuntur, quascumque adeunt, civitates, nemine resistente: capitur Burdegalensium, Petrocorium, Santonum, Lemovicensium, Egolisma, atque Tolosa civitas: Andecavensium, Turonensium perinde, et Aurelianensium civitates pessumdantur. Asportantur Sanctorum cineres quamplurimum, fit pæne il-

lud, quod per Prophetam Dominus minatur: Ab Aquilone pandetur malum super omnes habitatores terræ. Fugimus et nos in locum, qui Conaldus e vocatur, in territorio Andecavensi, super alveum Ligeris, quem Carolus jam dictus rex gloriosus, propter imminens periculum, antequam Andecavis caperetur, nobis dederat ob causam refugii, corpore beati Filiberti adhuc in monasterio, quod Deas dicitur, relicto, quamvis a Nortmannis incenso. Non enim adhuc Herbidilica tellus, a tanto exspoliari patiebatur patrono, quamdiu pars aliqua ibi commorari poterat monachorum.

54 Deinde post aliquantulos annos innumerabilis pæne multitudo navium Nortmannorum ingreditur Sequanam fluvium. Nihil enim illis in partibus minus grassatur malum. Invadunt Rotomagensium civitatem, populantur, incendunt: Parisiorum perinde, Belvacensium, atque Melduorum capiunt civitates, necnon Melidunensium devastant castellum: capitur Carnotis: Ebroicas populantur; atque Bajocas, reliquasque undique secus civitates invadunt. Nullus pæne locus, nullum intactum remanet monasterium: omnes fugam arripiunt. Rarus est, qui dicat: E State, state, resistite, pugnete pro patria, liberis et gente. Sieque torpentes, atque invicem dissidentes, quod defendere debuerant armis, tributis redimunt, ac Christianorum pessundantur regnum. Hispanias insuper adeunt, Rhodanum intrant fluvium, Italian populantur.

55 Dum vero tanta ubique domestica et peregrina desæviunt bella, Incarnationis Christi octingentesimus et quinquagesimus septimus defluerat annus. Et quia spes aliqua remeandi ad propria, quæ tamen cassa probatur adhuc esse, nobis inerat, cum huc atque illuc diversis hospilaremur fugitando in locis, corpus beati, sicut dictum est, Filiberti in proprio derelictum erat solo: quia malis ubique grassantibus, nullum certum obtinere poteramus securitatis locum. Sed cum nullum alicubi vel aliunde præberetur refugium, non ferentes, quin nobiscum quaquaversum circumferretur sanctissimum corpus, de ipsi prope Nortmannorum manibus rapitur potius eleptim, quam transfertur festivis cum laudibus, atque in memorato, qui Conaldus dicitur, collocatur loco; ita tamen, ut cum necessitas incumberet, transferri aliorum potuisset. Quod factum esse constat anno dominicæ Incarnationis octingentesimo sexagesimo secundo; quando de Conaldo motum, ad Mesciaem suam est villam translatum. Ubi quanta gloriosis ejus meritis miracula claruerunt, cum ea, quæ in fine præcedentis libelli superesse diximus, scripta fuerint, subsequenter adnotata clarescent. Sed quia nec persecutio cessat paganorum, nec volubilitas stare novit temporis, mihiq; momentaneis minuuntur soles decursibus, jam tempus resque exigit, ut pandantur.

ANNOTATA.

a De hoc abbate San-Dionysiano, cui Ermentarius priorem suum librum dedicavit, in Commentario prævio legimus.

b Quidam mortem hujus abbatis anno Christi 840 affigunt; alii vero ea usque ad annum 842 differunt, ut refertur in Historia Gallica abbatix San-Dionysianæ pag. 80, quæ Parisiis anno 1706 impressa est. Cum igitur Ermentarius hunc secundum librum scripserit anno Christi

quæ ex dicto principio Francorum in dies augetur.

tandem ex monasterio Deas Conaldum translatum fuisse

F

I

sti

A stili 863, quemadmodum § IV Commentarii præ-
vii probavimus, vere dicere potuit, Hilduinum
abbatem jam dudum obiisse.

c Ludovicus imperator mense Junio anni 840
mortuus est, adeoque hic auctor uno saltem anno
a vera chronologia aberrat, ut Cointius in An-
nalibus Francorum ad hunc annum num. 17
et sequentibus astendit.

d Chiffletius noster in Historia Trenorciensi
cap. xv fatetur, se primo putasse naves sex aut
septem hac lacuna indicari, cum in suo exem-
plari tantum naves sexa sept. legeret. Sed cum
in alio Chronico invenisset, Nortmannos nume-
rosa classe in fluvium Ligerim advectos esse,
recte priorem opinionem mutavit, et potius hac
litura naves sexaginta septem significari cre-
didit.

e Hoc monasteriolum vulgo dictum Cunaud
Comes Vivianus anno Christi 844 vel potius 845
dedit Hildodo abbati, ut patet ex diplomate,
quod Chiffletius in Probationibus Historiæ Tren-
norenciensis pag. 201 et sequente exhibet. Hactenus
est Prioratus ab abbacia Trenorciensi depen-
dens, ut Mabillonius hoc loco notat.

B f Est locus in territorio Pictaviensi, quem
anno 854 Carolus Calvus rex Francorum concessit
Hildodo abbati, ut patet ex illius diplomate apud
Chiffletium in Probationibus Historiæ Trenor-
ciensis pag. 207 et sequente.

CAPUT UNICUM. *Miracula anti- qua et recentiora, quæ tum in insula Herio, tum in translatione corporis ad Mesciacum acciderunt.*

CAP. I
Venit narrat
nonnulla mira-
cula.

C Cum verò de Hero Oceani insula ad Am-
pennum villam, indeque per Variinas, ad
locum, qui Palus dicitur, ventum esset, atque
hinc Deas monasterium cum sancto fuisset,
sicuti relatum est, pignore ingressi; tanta utri-
usque sexus adfuit populi multitudo, ut innu-
merabilis esse penitus censeretur. Interfuit etiam
illuc quædam ejusdem Sancti famula ex Celensi
villula, habens secum filium oris officio damna-
tum, suo mutum ex utero profusum. Sed cum,
uti fieri in tanta populi densitate solet, inter ma-
trem filiumque aliquanti interpositi essent, puer-
que matrem cœpisset non videre; clara eam voce
cepit proprio inclamare nomine. Mater vero
nomen agnoscens, ejus vocem audiret ignorans,
revertitur, puerumque loquentem inveniens,
stupefacta miratur: sicque ad laudem sancti Con-
fessoris mutus loquitur, mater gratulatur, po-
pulus lætatur, Deus, ejus est quicquid boni
est, ab omnibus glorificatur.

II.
in primis
translationibus
facta;

57 Qualiter quidam ex plebeia multitudine sospi-
tatem adipisci meruerit, inserendum videtur.
Venerat quadam die ad limina Confessoris almi
non parvus populi cuneus, votisque completis,
regrediebatur, obviamque habuit, quæ adoratum
veniebat, turbam hominum plurimam; inter
quos unus validissima laborabat febris depres-
sus. Tunc unus revertentium dixit, se particu-
lam habere sculæ superius dictæ; adfirmans,

quod si tingeretur vino, et inde fiducialiter nihil
hasitans hauriret, statim sanari mereretur. Cre-
didit ille sibi talia dicenti: ligni particula vino
tingitur, vinum ebibitur, febris fugatur, sospi-
tas consequitur, lætus sanusque ad sancti
Confessoris limina graditur, lætiorque domum
revertitur.

Delatus est etiam quidam puerulus mutus, ut
meritis almi locutionem accipere possit Con-
fessoris; divinaque solatiante clementia, recepit,
post aliquantum vero temporis amisit; iterum-
que advectus recipit, retinet, loquitur, gratu-
lansque recedit.

58 Non multo temporis cursu emenso, addu-
citur quidam vir horribili peste contritus, dæmo-
nicaque glomeratione invasus. Is cum propter
sancti fuisset adductus Viri sepulcrum, diversis
cœpit insanire modis: qui inter diversos cor-
poris motus, protensis sursum brachiis, tanta in
circuitu ferebatur volubilitate, voces emittens
truculentas, ut nullus dubitare posset, quin ab
immundis discruciaretur spiritibus. Sed non diu
in eum pestis, precibus sancti interpositis Con-
fessoris, prævalere potuit: expulsa quippe ci-
tius infestatione dæmoniaca, sanitati redditus,
cum gratiarum actione sospes domum reversus est
ad propriam.

Vir quidam pedis officio, orisque ratione ca-
rens, venit die quadam ad Lucionnum a vicum
nostrum, in quo reliquæ beatissimæ virginis Ma-
riæ nimis præcipuæ habebantur. Insistit oratio-
nibus, dirigitur lætus, exsiliensque incedit. De-
primitur nocte sopore, multo quam solitus erat
graviore; admonetur in somnis, ut qui jam
directus erat, si loqui vellet, sancti peteret limi-
na Filiberti. Nec mora, venit directus atque mu-
tus, stat illic duobus vel tribus diebus; solvitur
lingua, innotescit qualiter primo directus, ac
postmodum loqui memisset; permanet nobiscum
aliquot dies, recedit sanus.

59 Tantorum taliumque miraculorum cele-
britate longe lateque pervolante, Bituricas quam
dicunt, civitas admirata stupescit. Mittit denique
et ipsa ad sancti Confessoris patrocinia virum
nobilissimum, dignitate seculi pollentem, sed
tamen febris vexatum quartana, qui tali, anno
et medio, laborabat bili. Cumque ante sepul-
crum aliquandiu orationi incubuisset, surrexit,
seque sitire dixit; bibensque vinum, quo baculus
fuerat sancti Confessoris ablutus, solo tapeti-
bus projectis, dormivit paucillum. Cum vero
somno sederet discussus, tantam *χολεράων* b evo-
muit abundantiam, ut confestim (sicut revera
erat) sanum se confiteretur esse: talique modo
sospes effectus, muneribus collocatis, gaudens
remeat ad propria.

Deprimebatur quoque vir quidam valde nobilis
longiuscule a nobis positus, gravitudine valida;
admonitusque est in somnis, ut sancti peteret
Filiberti suffragia. Sed cum paululum aliquid
sanitatis sensisset, obliviscitur illic ire; iterum-
que infirmatur, iterumque illic ire admonetur.
Venit tandem, velit, nolit, ad limina sancta:
innotescit passionem, propalat visum; redditur
sanitati, regreditur sospes. Nolo quemquam
mirari, si paria referantur paribus miracula
verbis; quia nec stili adeo esse potest
dissimilitudo, ubi miraculorum constat fore
similitudo.

60 Jam vero quia quæ recordari potuimus,
(multa quippe per septem et viginti annos e a
memoria recesserunt) retulimus; restat ut illa,
quæ

EX IMPRIMIS.

III.

* Id est conso-
lante

IV.

V.
aVI.
scilicet ibidem præ-
termissa.

F

b

VII.

VIII.
quibus ex lecti-
monio aliorum
C

XI IMPRESSIS

quæ veterum relatione in Hero insula gesta fuisse didicimus, innotescant. Fertur, quod quadam die ingressus est monachus quidam ecclesiæ custos basilicam, in qua beati Filiberti corpus tumulatum quiescebat; respiciensque ad lectuli caput, ubi semper non modo noctu, sed etiam interdum tres solitæ erant ardere lampades, vidit eas extinctas. Subito candelam arripiens, cum concitus in alteram vellet ire ecclesiam, ut lumen sibi inde mutaret, medio itinere in ejus manu accenditur candela; citiusque revertens lampades accendit, talique facto admonitus, cavet deinceps, ne absque debitis basilica luminaribus aliquando foret.

IX. Dicitur etiam vera relatione, quod Britannorum classis numerosior ad nostram insulam portum, qui Conca dicitur, venerit causa prædationis. Cumque armati de navibus prosilivissent, tanta inter se mutua cæde bacchati sunt, ut nullus præter unum evaderet, qui hæc insulanis nuntiaret: sicque Christi miseratione ac sancti meritis Confessoris, qui prædari atque devastare ceteros B cupiebant, invicem dimicantes perierunt.

X.
addit antiquo-
ra
d

61 Narratur insuper, quod navis Saracenorum, cujus tanta aestimabatur magnitudo, ut murus pæne ab intuentibus putaretur, ad Oiam *d* venerit insulam: quæ cum in ea quidquid voluisset, explesset, voluit devesire ad nostram insulam portum: et cum jam medium esset iter emensum, tanta avium multitudo in nostro consedit litore, quanta nunquam (ut fertur) alicubi visa fuit aliquando: quas Saraceni intuentes, nihil aliud quam innumerabilem crediderunt esse bellatorum exercitum, talique terribi visione, retrorsum abentes, non ausi sunt nostram adire insulam. Hæc tria, quæ relatione veterum miracula didicimus, hinc habeant in nostro opere locum.

XI.
et recentiora.

62 Nec inconveniens esse reor, si narrem, qualiter duobus antequam ab Hero insula sanctissimum transferretur corpus annis, a nostratibus contra Nortmannos in ipsa pugnatum est insula; vel quomodo cuidam in Corbeia *e* monasterio per visum revelatum esse dignoscitur. Accidit ut quidam ex nostris illuc pergeret monachus. Cumque sancti Filiberti festivitatem, quæ decimo tertio Calendarum Septembrium celebratur die, nocte eadem celebriter coluissent monachi, mane jam facto, venit ejusdem monasterii monachus ad illum, qui nostra de parte illuc venerat, monachum, illicque ait: Volo unanimis scire te, Frater, quia hæc sui in vestra insula per visionem nocte. Tunc demum retulit illi situm insulæ, monasterii positionem, sicut ei per somnum ostensum fuerat, et sicut revera sese res habebat, addiditque: Et ut vere scias, quia vera sunt, quæ dico; vidi hæc nocte nuntium de portu adesse nuntiaret naves.

quæ in Hero insula contigerunt

63 Tunc sanctus Filibertus de proprio surgens tumulo, sicut mihi videbatur, vestibus indutus candidissimis, aureum ferens dextera evaginatum manu mucronem, multitudine dealbatorum subsequente, exiit per occidentalem monasterii atque castelli portam, et cum ad portum, qui Concha dicitur, quantocius properaret, invenit multitudinem Nortmannorum, qui armati ad monasterium festinique pergebant. Nec mora, sub unius horæ curriculo, omnes sanctus perimit Filibertus, ac deinde monasterium revertitur, atque in suo se collocat tumulo. Et mihi indubitanter crede, quia hodie in vestra insula contra Nortmannos pugna peracta, victoriaque

est a vestris consecuta. Quod ita contigit evenisse. Ipsa denique festivitatis ejus die, de novem navibus, hora etiam nona pugna inchoatur, quæ vespere finitur, in qua quadringenti octoginta et quatuor ceciderunt Nortmanni, uno tantum ex nostris corruente, equis quampluribus interceptis, equitibus nonnullis vulneratis. Hæc ita esse, qui interfuit, narratum iri censuit *f*.

64 Ab hinc quæ in Mesciaco seu in itinere, cum illuc iretur, ostensa sunt miracula, ordinatim breviterque adnotata subsequantur. Gratum tamen esse credo, si primitus, cur illuc corpus almi Confessoris translatum fuerit, dicatur. Nortmannorum siquidem quatuor continuis annis in Ligere fluvio hiemantium, subitaneos non valentes sustinere occursum, prædictus pater noster Hilbodus abbas regem adiit Carolum, atque ab eo parlem aliquam in pago Pictavo meruit obtinere villarum *g*; in Matronis videlicet, atque Mesciaco, in Apciaco, et Estivali, in Crusaco, et Maximiaco ac Prisciaco partem, necnon et villam, quam Asinarias vocant, in territorio Briossensi *h* super Vultonnam *i* fluvium, cum omni integritate accipiens. Has utique villas filii Belial regi non pleniter obtemperantes, monachorum gregem odio gratis habentes invaserant. Sed cum diu multumque in illis adquirendis laboratum, nihilque esset acquisitum; tandem muneribus non paucis datis, vix eas de invasorum manibus recipere potuimus, Maximiaco atque Asinarias villis sibi injuste ad tempus retentis.

65 Tunc visum est et propter paganorum infestationem, et Christianorum persecutionem, ut illuc sanctum deferretur corpus, quo saltem ob illius reverentiam mitius a perversis ageretur hominibus. Hæc igitur necessitate urgente, ipso Kalendarum Maiarum die, de Conaldo egredientes cum sacro pignore et laudibus, ac populi plurima multitudine, venimus ad Fabricas *k*, ipsius Sancti villam; in qua vigiliis, ac debitis obsequiis cum nox decursa esset, solisque ortus advenisset, cum immensis laudibus exitur inde, atque ad Taisacum tenditur. Cumque ad Toarum *l* flumen ventum, pausatumque esset; advecta est in quodam gestatorio quædam femina, debilitate membrorum contracta, quæ interventione sancti Confessoris, et Christi miseratione citius dirigitur, atque cum ceteris coeptum iter insequitur.

Oblatus est etiam in ipso itinere puer duodenis, nomine Madalbertus, qui in enno genibus utebatur pro pedibus; in quo divina non fuit tarda pietas: subito quippe poplitibus directis erigitur, atque subsequentium ad laudem sancti Confessoris comes efficitur.

Cum vero in Taisacum intraretur villam, puer quidam Contrannus nomine, similiter contractus, sed non dissimiliter directus, gressum recepit, ac turbæ subsequentis numerum auget.

66 Inde ad Mesciacum venientes, inter Missarum solemniam quatuor sunt ostensa miracula. Dno quippe lumen, ac duo gressum recipere meruerunt. Virtus divina in talibus admiratur, ac merita almi Confessoris ab omnibus venerantur. Tantus vero illic creditur utriusque sexus populus adfuisse, ut decem millia hominum esse putarentur.

Cum vero tanti viri has in partes adventus, ac miraculorum longe lateque rumor personuisset, diversorum accolæ locorum ad hujus Sancti limina properare compellit, scilicet ut et pro se

XII.
Denique
diversa
f. b.

g

h

E

quæ Vro in
translatione
corporis ad
Mesciacum

k

l

F

XIII.

XIV.

XV.
et in hoc
loco

XVI

ejus

A ejus gloriosa merita flagitent, vel si quos habent corporis incommoditate gravatos, incolumitati restitui ejus intercessione mereantur.

xvii. Adductus est in carnea vir quidam, Mainfrannus nomine, ad hujus Sancti limina, pedum carens officio, manumque habens aridam. Is eum aliquamdiu orationibus incubuisset, quo adfectus fuerat spreto, sanus lætusque recessit.

xviii. Venerat etiam quædam femina de Lemovicensi territorio, ab infantia dæmonum patiens iucursus, quæ per multa Sanctorum loca, ut sanari mereretur, deducta, sed tamen adhuc liberari non merita fuerat. Hæc cum ibi aliquibus excubiisset diebus, dæmonum rabie depulsa, sanitati est ex integro restituta.

xix. Quædam femina, cui nomen erat Gisla, longo tempore membris omnibus dissoluta, plastro illuc perducta est; permanensque inibi aliquot dies in orationibus, nihil sanitatis acquirens revertitur. Cum autem ad propria remasset, vidit in somnis sanctum Filibertum se adiuventem, ut, si vellet sanari, iterum illuc oratum veniret. Venit festinanter, innotescit somnium, *agris conferre dignatus est.*

B incumbit orationibus, recedit sana.

xx. Puer quidam, Gulfrannus nomine, ex pago Biturico ad hujus Sancti limina a parentibus adducitur, decem fere annorum, cujus nullum umquam lingua sermonem protulerat; parentum vero precibus interpositis, accipit puer loquelam, ac loquens gaudensque discedit.

xxi. Anus quædam ex villa Boionno, sancti Hilarii femina, Godultrudis nomine, manum habens aridam, sanitatem accipiens revertitur.

xxii. Femina quoque Berta nomine, ex Villa-nova veniens illuc, quæ per annum integrum lumen amiserat, recipere meruit. Si vero omnium, quæ in Mesciaco gesta sunt, et frequenter sunt miracula, claudorum, debiliū, cæcorum, aridorum, febricitantium, adnotare volnero, ante me dies, quam miracula deficient.

Sed jam claudatur noster hoc sine libellus,

Plurima cum restent, quæ memoranda forent.

ANNOTATA.

a Opinor hic indicari locum illum, in quo monasterium Lucionense conditum est, et de quo Mabillonius in *Annalibus Beuedictinis* ad annum Christi 682 num. 29 inter alia sic scribit: Plura alia virorum monasteria informavit Filibertus: nam præter Gemeticense, Herense et Quineiacense, etiam cœnobium Lucionense sanctæ Mariæ in Pictonibus, cujus originem Lucio cuidam imperiali tribuit chronographus Malliacensis, rexisse fertur.

b Hoc loco vox Græca *χολερῶν* est genitivus

numeri pluralis deductus a nominativo singulari *χολερᾶ*, id est latine bilis, ita ut Ermentarius significet, hunc virum magnam biliosorum humorum copiam evomuisse, atque sic subito sanitati restitutum esse.

c Hinc confirmatur, quod inter primam S. Filiberti translationem et hanc incubationem viginti septem anni intercesserint, adeoque Ermentarius anno 863 hunc secundum libellum scripserit, ut in *Commentario prævio* monuimus.

d Valesius in *Notitia Galliarum* pag. 390 et sequentibus fuse disserit de vero hujus insula situ, quam nonnulli scriptores propter nominis similitudinem cum aliis confuderunt. Opinamur, hic sermone esse de insula istius nominis, quæ ab insula Herio non admodum remota est.

e Corbeia est urbecula Galliarum in Picardia ad Somonam fluvium sita, quæ habet celebre cœnobium, quod anno 660 S. Bathildis regina Franciæ fundavit. Haud dubie illud monasterium hoc loco indicatur.

f Hæc victoria de Normannis anno Christi 834 relata est; sed anno sequente Rainaldus Comes Arbatlicensis in eadem insula cum Normannis infeliciter pugnavit ac fugatus est, ut Ademurus et *Chronicon Lemovicense apud Cliffletium in Probationibus Historiæ Trenorciensis* pag. 185 et 187 testantur.

g Diploma hujus donationis apud laudatum Cliffletium pag. 207 et sequente legi potest.

h Briossium, quod Braudrantius Brigiosum vulgo Briou appellat, in Pictaviensi provincia situm est, ut patet ex vicino fluvio, de quo jam uliquid dicemus.

i Vultonna, aliis Voltumna, vel Vultouja, et Papiro Massono Vultranus, vernacule la Boutonne, oritur in Pictaviensi provincia sex leucis a fano sancti Maxentii in meridiem juxta pagum chel Boutonne ab eo dictum. Hinc in Occasum fluit per Santoniam provinciam, Angeriacum urbem rigat, et quinque leucis infra Carantono fluvio miscetur.

k Novissimus auctor *Historiæ Trenorciensis* part. I pag. 36 in notis opinatur Fabricas esse pagum, nunc dictum vulgo Forges, qui inter Cunalduum et Mesciacum situs est.

l Fluvius, quem Ermentarius hoc loco Toarum vocat, ab aliis Toëdus, Toadus, vel affinis hujusmodi nominibus appellatur, et a Baudrantio in *Geographia* tomo II pag. 311 sic describitur: Thoëda, LA TOUE, fluvius Galliarum oritur in Pictaviensi provincia, ubi Perteniacum et Thoarcium rigat; deinde per Andegavensem Ducatum fluens, auctus Argentone et Diva fluvii minoribus, tandem in Ligerim labitur paulo infra Salmurium.

DE SS. HELIODORO AC DOSA MARTYRIBUS.

Memoria in Fastis Græcis, tempus martyrii.

J. P.
FORTE SUB CON-
STANTINO
COPRONYMO.
Cultus ee Fas-
tis.

Varij Græcorum Fasti Sanctos hosce consi-
gnant hodierna die. Menæa quippe magna
typo vulgata hæc scribunt: Eadem die me-
moria sancti martyris Heliodori ac Dosæ.

Accedunt Menæum Chiffletii, Menologium Sirlleti, et
apographa nostra Sirmondo-Chiffletiana; quæ
ultima elogio illos prosequuntur. En tibi textum
ejusdem Græcum latine hic redditum: Πεντηκοστῶ
τρίτῳ... του βασιλέως ἀπελθόντος ματὰ στρατου οὐκ ὁ
Λίγου ἐν τῷ Ῥωμαϊκῷ κάστρω, ἐφ' ᾧ τὰστέ ἐκκλησίας
καθα ρεῖν, τὰστέ ἱεράς εἰκρόνας ἀνατρέπειν, καὶ τὰ
λείψανα τῶν Ἁγίων πυρὶ κατακαίειν, οἱ ἅγιοι Ἡλιόδωρος
καὶ Δοσαῖς παρῆρσιάμενοι, καὶ τὴν του τυράννου διελέγ-
ξαντες ἀθεότητα, καὶ τὴν ἀληθῆ πίστιν ἀνοκηρήξαντες
ἐν βαρυτάτῳ γῆρα ἦν γὰρ ὁ Ἡλιόδωρος ἐτῶν τέ, πολλάς
καὶ πολυτρόπους βασάνων ιδέας ὑπέμειναν, καὶ τελευ-
ταῖον τὰς ῥίνας τμηθέντες, καὶ τὰς κεφαλὰς καταφλε-
χθέντες, εὐχαριστοῦντες καὶ προσευχόμενοι, παρέδωκαν
τῷ Κυρίῳ τὰ πνεύματα. Quinquagesimo tertio... post-
quam discessisset imperator modico cum exercitu
ad castrum Romanum, ut ecclesias destrueret,
sacrasque imagines everteret, ac Sanctorum re-
liquias igne combureret; SS. Heliodorus et Dos-
as libera voce utentes, tyrannique impietatem
redarguentes, ac veram fidem annuntiantes, in
dexterrima senectute (Heliodorus enim agebat
annum quintum ac nonagesimum) multa ac varia
tormentorum genera sustinuerunt, et demum,
naribus amputatis capitibusque perustis, gratias
agentes et orantes, Domino spiritum tradidere.
Castellanus ambos etiam hos Martyres signat in
suo Martyrologio universali.

2 Vides in principio hujus narrationis lacu-
nam esse. Quisnam ergo annus intelligi hic de-

beat, me latet. De imperatore autem tametsi ni-
hil certa affulget lucis, eversio tamen imaginum,
de qua ibidem fit mentio, videtur innuere, rem
gestam esse tempore Iconomachorum; et quia
præterea meminuit scriptor de ecclesiarum destru-
ctione, ac reliquiarum Sanctorum combustione,
incidit mihi suspicio forte hic tacite designari
Constantinum Copronymum, cui utpote dicti im-
pietatis characteres conveniunt. Theophanes enim
in Chronographia pag. 370 editionis regiae Parisinæ
anni 1655, ita in rem nostram illum imperatorem
depingens, Sanctorum, ait, reliquias... ipse e
sacris loculis effodit, et ne uspiam amplius ex-
tarent, penitus abolevit. In eos itaque, qui vene-
rantur, velut in impios, bonorum proscriptiones,
exilia, supplicia comminabatur. Ubicumque
reliquiæ Dei quam maxime favorem concilia-
ntes... habebantur, eas quam citius de reliquo
non videndas e medio tollebat. Quippiam hujus-
modi in pretiosissimum celeberrimæ martyris Eu-
phemiæ corpus irreligiosus imperator exercuit,
ubi nimirum illud in maris profundum cum ipso
loculo demersit... Iste quidem communis eccle-
siarum hostis æde ejusdem martyris sacra profana-
ta, armamentum fecerat, et stercorebus exci-
piendis male dicaverat. Unde conficitur, in
nefarium illum imaginum sacrarum hostem
convenire duos etiam alios impietatis characteres,
de quibus dicebam, videlicet templorum ac san-
ctarum reliquiarum profanationem: unde factum
est, ut duorum nostrorum Pugilum martyrium
forte accidisse sub Constantino eodem Copronymo
superius posuerim: tametsi sub alio imperatore
iconomacho illud etiam accidere potuerit.

Cut supponit
accidisse sub
tyrannum illum
Constantinum
Copronymo

C

DE SANCTO PAULO JUNIORE

F

ARCHIEPISCOPO CONSTANTINOPOLITANO.

J. P.

ANNO
DCCCLXXIIII.
Synopsis de hoc
sancto abunde
tractata

In Historia chronologica Patriarcharum Con-
stantinopolitanorum, tomo primo hujus men-
sis præmissa, sanctus iste Paulus, hujus
nominis quartus, ordine autem inter eosdem
præsules quinquagesimus secundus exhibetur
pag. 101 et seq. Fuit natione Cyprius, officio
lector. Cathedræ Constantinopolitanæ præfuit ab
anno 780 usque ad 784; palam quidem damnare
non ausus hæresim Iconoclastarum, sed in morbum
incidens solio Constantinopolitano nuntium remi-
sit, et assumpto monastico habitu in Flori monas-
terio ignaviam suam publice et non sine lacrymis
confessus est, et orthodoxæ m fidem utiliter profes-

sus: ita ut moriens ac jam mortuus plus profuerit
sux ecclesie quam rivus. De die emortuali, memo-
ria in Fastis Græcis, loco venerationis publicæ,
epitheto junioris, ac nomine ejus sacris tabulis
inscripto consuli potest citata Historia, ubi et
alia, quæ paullo ante ex eadem extraximus, videre
licet. Damas autem illum hoc die, quo notatur
in Menæis magnis impressis. Menologio Sirlleti.
Menæo Chiffletii, ac in alio nostro apographo Græ-
co; tametsi in citatis Menæis magnis et alibi etiam
annuntietur aliis diebus. Vide eandem Histo-
riam. Paucula ista de hoc sancto Patriarcha a qui
bonique, lector, consule.

A

D

DE SANCTIS MARTYRIBUS LEOVIGILDO ET CHRISTOPHORO

CORDUBÆ IN HISPANIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. D.

Sanctorum cultus, vitæ professio, Acta; et cœnobiorum, quæ incoluerunt, situs.

ANNO DCCCLII.

Inter martyres,
qui sub Arabi-
bus passi sunt.

In Commentario prævio sancti Eulogii presbyteri et martyris, apud nos ad diem XI Martii edito, § 1 pag. 88 dicuntur ista: Occupata ab Saracenis Hispania, sedes regni, quæ Hispali paucis annis constiterat, Cordubam per Abdalazim translata fuit, quam barbari sublimi undique magnitudine et majestate attollere sunt conati, relicto etiam Christianis suæ religionis cultu, et templis plerisque ac monasteriis intactis. Paulatim tamen prævalentibus impiis Saracenis, oppressa et afflicta Christianorum libertas est, et eadē martyrum irrigata Corduba, potissimum ultimis annis regni Haldarahmani, ejusque filii Mahemadi. Qualia tunc fuerint Cordubæ Martyrum certamina et trophæa, declarat S. Eulogius libris tribus Memorialis Sanctorum, in quibus ab Æra DCCCLXXXVIII, sive anno Christi DCCCL, regni Haldarahmani XXIX, usque ad Æram DCCCXCIV, sive annum Christi DCCCLVI, singulorum martyrum Acta describit.

S. Leovigildus
et Christophorus

2 Hos inter narrantur SS. Leovigildus et Christophorus, quos Martyrologium Romanum ad hanc diem ita annuntiat: Cordubæ Sanctorum martyrum Leovigildi et Christophori monachorum, qui in Arabum persecutione pro Christianæ fidei defensione in carcerem coniecti, ac mox, cervicibus abscissis, igni traditi, martyrii palmam adepti sunt. Prævivrat episcopus Equilius lib. VII cap. LXXXVI ita scribens: Christophorus et Leovigildus martyres apud civitatem Hispaniæ Cordubam passi sunt: qui tempore persecutionis ab infidelibus comprehensi, cum Christum confessi essent, gladio cadente, martyrium consummaverunt: quorum corpora post abscissionem capitum igni tradita sunt, Qui passi sunt XIII Kal. Septembris; ut Ado tradit in Sanctorum Martyrologio ex dictis Hieronymi sumpto. Locum, ubi Ado hos Sanctus commemorat, in genuinis ipsius Fastis nonnumquam reperire licuit, nec reperendum arbitror; cum et tot alii Christi pugiles, Martyribus nostris circa annum 852 synchroni, vel ad Adonis notitiam non pervenerint, vel pereverint tantum, cum ipse circa annum 859 Martyrologio suo finem imposuerat. Igitur vel interpolatis usus Fastis est Equilius, vel Adoni ea attribuit, quæ sunt Usuardi, ad hanc diem ita enuntiantis: Civitate Corduba Sanctorum monachorum Leovigildi et Christophori, quorum corpora post abscissionem capitum igni tradita sunt.

narrantur et
coluntur.

3 Martyrum horum cultum ea quoque commendat, quæ P. Martinus de Roa de Martyribus Cordubensibus cap. II universim disserit de Augusti Tomus IV.

illis, qui sub Saracenis passi sunt. Martyres, inquit, qui sub Arabum tyrannide, testimonium fidei reddiderunt, antiquitate... se sua tuentur; cujus auctoritate commendati, ante septingentos annos, et eo amplius, Fidelium cultu et veneratione celebrantur. Vix enim cæsi pro Christo sunt; cum pro Martyribus haberi, et coli cepti sunt, tanta certe religione, ut ejus extinguendæ causa, in occisorum cineres desavirent: quos cum lapillis interdum cruore Martyrum illitis in lumen jactabant, ne recepti a Christianis in honore haberentur. Tanta sub cornutiā necem pirtas in Martyres, tam alte inhaerens veri et proprii martyrii persuasio. Docet id sepulturæ genus a reliqua gente discretum. Nempe intra templa, atque adeo intra Martyrum tumulos, et sub ip-sis etiam aris inhumati. Qui honores ea impetate solis Martyribus, aut paucis aliis (quod ad templa tantum attinet qui proxime ad eorum merita accessissent, habitus est. Idoneos habetis testes Historias, (præsertim S. Eulogii) et lapides.

4 Tamayus in Martyrologio Hispano alios citat hagiologos, qui SS. Leovigildi et Christophori meminere. Inter alios affert Bedam, et Hugonem Menardum, circa quos nonnihil est observandum. Primo, cum Bedæ mors passionem nostrorum Martyrum annis plus ventum præcesserit, perspicuum est, in genuinis ipsius Fastis hos Pugiles non fuisse notatos. Secundo, Menardus Sanctos nostros retulit in Martyrologium Ordinis S. Benedicti, atque insinuans, eosdem memorati Oculinis leges fuisse professos. Menardo assentire videtur Mabillonius parte II Sæculi quarti Sanctorum Ordinis pag. 584. Hanc doctissimorum virorum opinionem verisimilem reddit conjectura valde probabilis, quod S. Benedicti regula per Hispaniam sæculo nono præ cæteris floruerit: non tamen res est omnino certa. Cum etenim et leges monasticas scripserit S. Fructuosus, vir sanctitate et prodigiis in tota Hispania celebratissimus, ut tomus II Aprilis a pag. 431 patet; improbabile non est, sæculo nono supervisse canobitas, qui S. Fructuosi regulam vel recenter amplectebantur, vel, cum eam majores sui essent amplecti, ad aliam deflectere nitebant, annis præsertim ducentis nondum elapsis a sanctissimo Hispani legislatoris obitu.

tertium non est,
quod professi
fuerint

5 Verum, inquit, in monasteriis a S. Fructuoso conlitis Benedictinas leges fuisse observatas, ostendit S. Fructuosi regula §, in qua (ut Mabillonius in Præfatione ad Sæculum I, § 6, pag. xxxvi, Sanctorum Ordinis observat) hæc

13 habentur:

AUCTORE
P. D.

habentur : Obedientia (PRÆCEPTUM EST REGULÆ) ut in impossibilibus quoque rebus opere atque affectu ostentetur, et teneatur usque ad mortem : ubi illis vocibus, præceptum est regulæ, lex quædam alia et antiquior citari videtur, vi cuius obedientia tam ardua sit amplectenda. Quæ vero ita pergit Mabillonius loco citato) alia regula nisi Benedictina hic intelligenda est, cuius in cap. 68 præceptum est, ut « si cui fratri » impossibilia injunguntur, suscipiat jubeantis imperium? »

S. Benedicti.

6 At notandum est, in regulis S. Fructuosi a Luca Holstenio editis, illas voces præceptum est regulæ, legi absque parenthesis, et sensu planiore ita haberi ; Obedientia præceptum est regulæ etc. : quibus verbis obedientia mere definitur ; non vero citatur regula ulla distincta, quæ obedientiam tam sublimem exigit. Nihil proinde pro Benedictinis legibus a S. Fructuoso receptis hinc fas est colligere : neque enim ad eam rem quidquam facit utriusque regulæ conformitas : nam uti S. Fructuosus in regula citata, ita et S. Columbanus in regula, obedientiam usque ad mortem exigit : Obedientia autem, inquit, usque ad quem modum definitur ? Usque ad mortem certe præcepta est, quia Christus usque ad mortem obedivit Patri pro nobis. Atqui tamen ad hanc conformitatem suspicabitur, ut puto, nullus, S. Columbanus leges a S. Fructuoso fuisse adoptatas. Ergo.

a qui regula
S. Fructuosi

7 Imo si S. Fructuosi regula, impossibilia præcipientis, cum Benedictina accuratius conferatur : potius disparitas, quam conformitas inter utramque est apparitura. S. Benedicti regula ita habet : Si cui fratri aliqua forte gravia aut impossibilia injunguntur, suscipiat quidem jubeantis imperium cum omni mansuetudine et obedientia. Quodsi omnino virium suarum mensuram viderit pondus excedere, impossibilitatis suæ causas ei, qui sibi præest, patienter et opportune suggerat, non superbiendo aut resistendo vel contradicendo. Quodsi post suggestionem suam in sua sententia Prioris imperium perduraverit, sciat junior ita sibi expedire, et ex caritate confidens de adjutorio Dei, obediat. Quæ regula certe lenior est et humano agendi modo attemperatior, quam illa S. Fructuosi lex : Obedientia præceptum est regulæ, ut in impossibilibus quoque ostentetur et teneatur usque ad mortem.

U distinguatur.

8 Erit fortasse nonnemo, qui regulam S. Benedicti in conobis a S. Fructuoso institutis viguisse ea de causa contendat, quod ibidem floruerit regulæ SANCTÆ constitutio, ut colligi potest ex privilegio Cindasuindi regis Gothi ; relato apud Yepesium in Appendice ad tom. II Chronici generatis, scriptura 13, fol. 10. Cum enim regulæ SANCTÆ nomine Benedictinæ constitutiones olim solerent intelligi, eisdem illis vocibus, regula SANCTÆ constitutio, designata possunt videri. Verum ut in Galliis sola Benedictina regula sancta dicta sit (quod hic disputare non vacat) in Hispania certe etiam aliorum Ordinum leges nuncupatas fuisse sanctas, manifestum est ex epistola apologetica Eutropi, qui regulam a Donato ex Africa in Hispanias illotam vocat SANCTÆ regulæ institutionem, ut videre est apud Mabillonium in Præfatione ad Sæculum primum Actorum Benedictinorum, 2 6, pag. xxxv. Non enim sancta regula, quam Donatus attulit, fuit Benedictina ; sed ab ea distincta ; ut Mabillonius loco proxime citato ostendit. Ceterum an privilegium Cindasuindi regis mox allegatum sine scrupulo

admitti possit ut sincerum, vide, si placet, apud Ferreras in Historia Hispaniæ ad annum 616 num. 14.

9 Vitæ scriptorem nactus est uterque Martyr, ut dictum est supra, S. Eulogium, quo melior alter desiderari non poterat ; ut manifestissime colligitur ex tom. II Martii a pag. 88, ubi ipsius vita et martyrium, quod anno 859 consummavit, illustrata sunt. Adde, quæ de eodem sancto biographo dicta tom. VI Julii, pag. 451, num. 5. Accedit singularis, quæ inter Martyres et S. Eulogium intercessit amicitia et conjunctio. Sanctus vero Christophorus non tantum popularis, contribulis, sed et a pueritia S. Eulogii auditor et discipulus fuit. Hæc videsis in Passione nostrorum duorum Pugilum, quam mox ex ipso S. Eulogio daturi sumus. Consummati per SS. Chrystophorum et Leovigildum martyrii testis etiam perquam idoneus est Usuardus ; cuius annuntiatio supra recitata est : ipse enim ea, quæ anno 852 Cordubæ contigerant pro fide certamina, facile anno 858 potuit discere ; cum tunc Cordubæ versatus fuerit ; ut liquet ex Aimoino in Historia translationis SS. Georgii et Aurelii, impressa tom. VI Julii pag. 460.

10 Unum illud in Actis obscurum est, quo in loco sita fuerint monasteria, ex quibus Sancti nostri prodierunt. Scriptorum diversas ea de re opiniones affero. Mabillonius Sæculo II Actorum Ordinis S. Benedicti pag. 582 ad hunc locum, qui ibidem habetur in Vita S. Fructuosi, Pater ejus cum secum habens inter montium convallia Bergendensis territorii, observat ista : Pagus seu tractus Bergendensis seu Vergendensis ac Vergidensis... situs inter legionis montes et Callæciam, teste Antonio Yepeso, S. Fructuoso ortum dedisse, a nonnullis creditur. Deinde vero pag. 583 in eadem Vita dicitur ad locum illum solitudinis supramemoratum rediisse, ac cænobium Complutense extruxisse. Locum autem illum ita exponit in notis Mabillonius : Cænobium Compluticum seu Complutense, MONASTERIUM SS. JUSTI ET PASTONIS ab S. Eulogio Cordubensi dicitur, describiturque in Memor. Sanctor. lib. 2 cap. 11 ; verba, quæ subdit, habentur in Passione nostrorum Martyrum, quam mox dabimus, num. 2. Illud vero quinque milliarios lustros, exponit Mabillonius, viginti quinque milliariibus, atque hæc addit : quo in loco Cordubam interpretare, non civitatem, sed montem Cordubam in Lusitania et regno Portugallico, pago Portuensi, quem incolæ CORVAN vocant. Hæc ille.

11 Verum in hac eruditissimi viri sententia sunt non pauca, quæ displiceant : nam primo, si S. Leovigildus prodit ex cænobio a S. Fructuoso condito, probabilius non Benedictinam, ut vult Mabillonius, sed S. Fructuosi regulam est professus ; eam enim in eodem monasterio aliquando viguisse, non est dubium : quod autem sanctissimi fundatoris regula tom cito vel mutata vel abolita non sit, est credibilis. Secundo S. Fructuosus cænobium suum extraxit inter convallia montium Vergidensis territorii, quod regi Legionensis pars est : quomodo ergo confunditur cum monasterio sito in monte Corduba in Lusitania et Portugallico pago Portuensi ? Tertio, asceterium, quod S. Leovigildus incoluit in interiori montana Cordubensi, fuit in loco, confini vici Lejulensis, qui a Corduba distat quinque milliarios lustros, id est, interprete Mabillonio, viginti quinque tantum milliariibus : atqui

b

Biographi
Historia

E

monasterio.

F

quæ uelut
runt.

A atqui distantia ab urbe Cordubensi tam exigua non convenit cœnobio sito in monte pagi Portuensis in regno Portugallico. Quarto eadem montana Cordubensis cap. xi videtur a S. Eulogio designari, quam cap. viii ejusdem libri ii designaverat, de patre S. Mariæ virginis et martyris ita loquens : Ad oppidum Froniano pervenit, qui in montana Cordubensi in parte occidentali duodecim ab urbe (Cordubensi, ut patet ex contextu) miliaribus distat. Atqui hæc montana Cordubensis collocanda non est in pago Portuensi : alioquin enim oppidum ipsi inædificatum plus quam 12 miliaribus ab urbe Cordubensi abfisset.

ubi nota fuerit...

12 Henschenius noster tom. II Aprilis in notis ad Vitam S. Fructuosi pag. 132 cœnobium SS. Justi et Pastoris, in quo B. Leovigildus vixit, in Bætica collocat : et illi assentiendum videtur, dicendumque montanæ Cordubensis nomine illos a S. Eulogio montes intelligi, de quibus Mariana lib. i, cap. iii ita memorat : Ex Orospeña prope Alcarassum Mariani montes (nostris Serramoreña) surgunt, quorum radices perpetuo ferme usque ad Oceanum Batis ad lævam alluit. Cur vero montes a S. Eulogio Cordubenses dicantur, ratio reddi potest, quia qua parte septentrionem Corduba spectat, posita est (ut Ambrosius Morales in *Vitis urbis descriptione* testatur) ad ipsas Marianorum montium radices, quibus proinde nomen suum facile indiderit.

exploratur.

13 Hiscæ in montibus non infrequentia stetit cœnobarum domicilia ex variis S. Eulogii locis potest colligi : varia nominatim enumerat Mariana lib. vii, cap. xv, eaque inter alterum Martini, ex quo B. Christophorus ; alterum Justi et Pastoris, ex quo B. Leovigildus ad martyrium processit. Et vero quæcumque S. Eulogius narrat locorum adjuncta, cum tali cœnobarum situ coherent optime, ut attentius consideranti patebit. Cæterum, quo anno uterque Martyr coronatus sit, dicam in annotatis littera i. Partem maxillæ B. Christophori servari in Cartusia Florentina, notavit Papebrochius in itinere suo Italico Ms. Verum an ad nostrum Sanctum illa Lipsana pertineant, an ad alium, non liquet.

C

PASSIO

Ex Memoriali S. Eulogii
lib. ii cap. xi.

sancti Martyres

n

b e

d

e

f

Deinde Christophorus monachus contribulis a noster, ephebus adolescens Cordubæ natus et a pueritia nostri auditor, qui post nostrum magisterium b cœnobium S. Martini c, quod est in montana d Cordubensi ; loco, qui appellatur Rojana e, ingressus, magnum pie volentibus conversari specimen sanctitatis ostendit. Illic, agnita præcedentium nece Sanctorum, concito gressu in urbem descendens, mox obviare iudici non extimuit f : et reddens coram eo testimonium veritatis, adnuntiatur Euangelium, sancta Domini prædicat, prophætionibus deditum vulgus exhortatur, arguit male credulos, Inuitos enim auctore falsario æternum profert incendium. Quem continuo iudex sevo commotus furore carceri deputat : acriter macerandum vinculis commendat.

2 Tunc etiam Leovigildus monachus Elibe-

ri g progenitus, plenæ juventutis, vir sanctus, justus, et timoratus ex cœnobio sanctorum Justi et Pastoris h, quod est in interiori montana Cordubensi, loco qui dicitur Fraga inter clivosa montium et condensa sylvarum, confini viculi Leulensis, qui a Corduba distat quinque miliaribus lustris, quo se nuper moraturus contulerat, martyrio potiturus advenit. Et priusquam forum intraret, instituendi se gratia nos inquirens, obsecratur, precatur, exoptat, ut conatus suos nos precibus juvaremus, eique benedictionem consummandi agonem traderemus, promittens se nostri curam gerere ante Dominum.

EX IMPRESSIS
promissis veræ
sanctitatis u-
quis.g
h

3 Cumque a nobis firmatus in pace discederet, mox coram iudice suam relaturus professionem adsistens, dat testimonium fidei secundum cæterorum constantiam ; qui casus alapis, convitiisque distentus illico apud sevos carceres traditur alligandus. Ibi se Famuli Dei alterno foveat consulti, roborantur in invicem ; sicque pari voto connexi, cum jam mactationis hora instaret, præire S. Christophorus B. Leovigildum reverentia ætatis exoptat, postmodum ipse mirtur. Et ita hoc ordine uterque interit xii Kal. Septemb., era qua supra i. Quorum corpora E i suppositis adusta incendiis, antequam penitus urerentur, fidelium cura erepta apud basilicam sancti Zoili k sepulta sunt.

pro Christo ma-
ctantur.

k

ANNOTATA.

a Ad hanc vocem contribulis, Morales in scholiis ita notat : Tum hic tum superius hac voce usus Eulogius, indicat plane habitationis tantummodo vicinitatem. Ferrum cum eadem vox cap. vi ejusdem libri cognationem sanguinis significet ; non video cur ad alium sensum hic debeat transferri.

b S. Eulogius magistris ordine et vitæ moribus sociatus... doctrina oris Ecclesiam ornavit, ut in ipsius Vita scribit Alvarus.

c S. Martinus, cui cœnobium hoc sacrum fuit, verosimiliter ille est Braccarensis episcopus, qui anno DLXXX post vitam sanctissime actam, et multa condita monasteria ad Superos evolavit, coliturque ad diem xx Martii, ad quem tom. III ejusdem mensis pag. 86 de ipso fuit actum.

d Montanæ Cordubensis nomine hic, uti et infra intelligo montes Cordubæ vicinos, ut diri in Commentario num. 12.

F

e Ad vocem Rojana, cum Ambrosio Morales in scholiis, fateor, quod, quid dicam, tametsi exquisierim, non reperiam ; eodem quoque silentio Fraga locum et Leulensem vicum, qui paulo post memorantur, præteriturus.

f Temere nequaquam S. Christophorus tyranno se obtulit : nam cum non pauci (ut ex Vita S. Eulogii constat) in fide vacillarent, licuit ipsi mortis periculo se objicere, ut nutantes animos confirmaret.

g Eliberi, alias Illiberis vel Illiberris dicta, Concilio Illiberritano ibidem celebrato nomen dedit. Cardinalis de Aguirre in Collectione conciliorum Hispaniarum tom. I, pag. 242 ita scribit : Ab urbe Granatensi Illiberrim antiquam septimo lapide distare, publica mihi fide constat regii in eadem civitate mensuris. Extat etiam nunc... antiquæ Bæticae Illiberris, et magnæ quondam urbis temæ vestigium : rudera cujus diruta vel cadavera potius defunctæ civitatis, et parietinarum ecclesiæ, in qua concilium hoc habitum est, videntur in colle, qui vulgo Mons Elbiræ appellatur.

h De

A h De monasterio SS. Justi et Pastoris, ejusque situ actum est in Commentario a num. 10.
i Notarat S. Eulogius cap. x aram DCCCXC, quæ respondet anno aræ vulgaris 852.

¶ k De S. Zoilo actum est tom. V Junii pag. 253. D
In ejus basilica, intra mœnia Cordubensia inclusa, plures Martyres sepulturam nacti sunt : ut ibidem pag. 254 videre est.

DE S. HERBERTO ARCHIEPISCOPO

COMPSÆ APUD HIRPINOS IN ITALIA,

SYLLOGE.

J. P.

Loci notitia, cultus publicus, observationes.

ANNO CIRCI TER
MCLXXX.
Civitas Compsanæ situs:

C ompsa (vulgo Conza) antiquissima Hirpinorum civitas ad Aufidum amnem, haud procul fontibus ejus, situata est, quam hodie provinciæ Ulterioris Principatus metropolim statuerunt. Ita scribit Ughellus tomo VI Italiae sacrae col. 797 novissimæ editionis Venetæ : ubi plura deinde, in additione præsertim a col. 799, de hac civitate memorantur, uti et de ejusdem ecclesia metropolitana ; quæ ibidem legi possunt. Satis est nobis loci situm ostendisse, qui apud Ferrarium hac die in Novo catalogo Sanctorum, sive eorum qui in Martyrologio Romano non sunt, breviter in notis sic describitur : Urbs est Hirpinorum pervetus et metropolis a Benevento 50 M. P. circiter distans ; Melphiæ in ortum distanti S. M. propinqua, vulgo Consa et Basilicata. Hæc ille. Baudrandus vero dicit esse in confinio Capitanatæ provinciæ et Principatus Citerioris ; sedere in tumulo, sed parvi esse admodum circuitus, et vix 70 focularia, et 120 animas continere ; ita ut fere in castrum reducta sit ; et ejus archiepiscopum commorari in terra S. Mennæ ; 18 milliariibus distare a Melphi in occasum Neapolim versus 56 et Salernum 28, a Benevento autem 25 in ortum hybernum.

consuetudo publica sancti Proculi nostri;

B 2 Ughellus tomo VI Italiae sacrae agens de Compsana metropoli a col. 797 editionis citata, hæc de cultu Sancti nostri col. 799 scribit : Illic requiescit corpus S. Herberti archiepiscopi marmoreo tumulo inclusum, et præclarissimo decori habetur. Ejus natalis dies xx Augusti magna finitimorum populorum frequentia colitur, indulgentiis Pontificum privilegio eo accedentibus concessis. In Additione col. 801 habentur ista : Requiescit in eadem basilica corpus B. Herberti archiepiscopi, quod anno MDLXXXIV a Caietano archiepiscopo Caracciolo palam fuit recognitum cum infulis pontificalibus, annulo, et pallio archiepiscopali indutum, et ab angulari capella ad aram majorem translatum, et marmoreo sepulcro honorifice reconditum. In eadem Additione col. 802 agitur de argentea statua S. Herberti nostri, qua modo laudatus Caietanus Caracciolus, archiepiscopus Compsanus, ecclesiam S. Caietani Tienxi a se constructam ditavit. S. Herbertum annuntiant Ferrarius et Castellanus.

ejusdem patriæ, et hallucinationes hæc occurrunt

C 3 Joannes Pitsæus de illustribus Angliæ scriptoribus in Appendice centuria 2 pag. 864 hæc de patriæ ejus memorat : Herbertus Hoseamus... natione Anglus, patria Mercius, vir pius et eruditus. In Italiam profectus, factus est archiepiscopus Cusentinus in Apulia. Hunc ferunt quædam ingenii sui litteraria monumenta posteris reliquisse, vel relinquere voluisse, et ea jam in lucem emisisse ; sed una cum auctore perierunt

omnia. Nam eo ipso anno, quo præsulatum accepit, et suam archiepiscopalem cathedram conscendit, ipse cum domo sua, imo vero cum tota fere civitate, deliscente terra, absorptus est. Fuit ille annus a Nativitate Christi MCLXXXV, regnante in Anglia Henrico secundo. Atque hæc pleraque ex Henrico Triveto. Sic ibi ; quibus Ughellus supra citatus sequentem inurit censuram a col. 811 : Sed longe Pitseum aberrasse crediderim, ac sursum deorsumque confudisse, quæ de Herberto scripsit : siquidem Cosentia urbs archiepiscopalis est Calabriae, non Apuliæ ; archiepiscopus ille Cosentinus, qui ex terræ motu occubuit, Rufus vocatur, non Herbertus, ut Anonymus Casinensis habet apud Caraccioli Chronic. ; quod Neupoli excusum est anno 1626 inter antiquos Chronologos quatuor, e quo hæc do, correctione usus, ut locus corruptus melius intelligatur.

4 MCLXXXIV nono Kal. Junii terræmotus adeo magnus et terribilis fuit per totam Calabriam [ut] in valle de Grati, et valle de Sinu ecclesiæ omnes, et omnia ædificia murorum corruerint, et Rufus Cusentinus archiepiscopus, et multi alii sub murorum præcipitio suffocati sint. Pergamus cum Ughello : Rufo Cusentino archiepiscopo successit Petrus eodem anno MCLXXXIV. Concilio Lateranensi interfuerat Rufus anno MCLXXXIX, in quo assederat Herbertus Compsanus archiepiscopus præsul cum suis suffraganeis, ut Joannes Picardus in notis ad Guillelmi Neubrigensis Historiam narrat (Videsis dietas notas in libri tertii caput secundum.) His subnectit laudatus Ughellus observationes nonnullas de S. Herberto, quas ex eo hæc transcribo.

5 Quamobrem Herbertus Compsanæ ecclesie fuit longo tempore archiepiscopus, Anglus natione, sanctitate et gloria miraculorum illustris ; cujus Acta perierunt : cujus tamen memoria habetur in monumentis Compsanæ ecclesie ab anno MCLXIX ad annum usque MCLXXX. Fortasse ab eo anno, vel paulo post in pace quievit, habuitque successorem Gervasium, ut mox dicemus. Deinde ex Compsana memoria, signans annum 1169, hæc superaddit : Herbertus nunc sanctus, miraculis clarus, accessit ad regem Siciliae, et recuperavit ecclesie sanctæ Mariæ de Auletta cum juribus suis, obtinuitque a Roberto Comite Lorotelli et Cipersani, ac domino civitatis Lavelli, pro animalibus ecclesie Compsanæ, jus aquandi et pasculandi in territorio Lavelli in perpetuum, pro animabus Rogerii et Guillelmi regum, et Aluclia reginæ ; et post laudabilia virtutum opera ornata in tumba lapidea in sua mœnia Compsana, quam rexerat ecclesiam in Domino, magna cum populi devotione quievit.

a Petro vs. missæ

titio quædam de Sen. l. m. lro notitia

DE SANCTO BERNARDO CONFESSORE,

PRIMO CLARAVALLENSI ABBATE, PATRE AC

DOCTORE ECCLESIAE,

IN TERRITORIO LINGONENSI CAMPANIAE IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Annus ac locus natalis; illustre genus.

B

ANNO MCLIII.
Vir sanctus.
apud scriptores
celebratissimus,

Magnos inter viros, qui, tamquam lucidissima Ecclesiarum Dei sidera, doctrina, virtutibus ac miraculis orbem terrarum illustrarunt, nomen meretur et obtinet S. Bernardus plane singulare, ita videlicet quaquaversus propagatum ac celebratum, ut vix quisquam Sanctorum esse videatur, qui tot rerum suarum præcones, tanque egregios ac tam probæ fidei spectatæque auctoritatis scriptores nactus sit. Perspicuum id fiet tum e tribus potissimum clarissimis biographis, qui præstantissima ejus facta continuato sermone, et quasi ex condito, ad posteros transmissere, inferius a nobis laudandi; tum ex aliorum documentis, de quibus postea erit sermo. Quæ autem nos per hujus Commentarii decursum præter ea, quæ ab aliis dicta sunt prius, dicemus, subservient vitæ ac miraculis Doctoris Melliflui vel confirmantis, vel elucidandis, amplificandisque, incipiendo a natalibus ejus, circa quos varia se nobis offerunt expendenda.

C

in tuorum prodiit
anno 1091

2. Ac de anno imprimis natali ipsius ita conveniunt inter auctores, ut extra omnem controversiam positus sit. Illustrissimus enim Angelus Maurique, Paecensis episcopus, *Annalium Cisterciensium Tomo I ad annum Christi 1105, Cistercii octavum, cap. 1, num. 3*, De tempore, ait, omnino certum est, natum anno millesimo nonagesimo primo, eo nimirum, quo beatus Petrus Cavensis, Cluniacensis cœnobii olim alumnus, oblatum sibi ab Urbano II in concilio Beneventano usum mitræ, reverenter quidem, sed magnifice contempsit: quod in actis vite ipsius (apud Baronium hoc anno) scriptum videas. Quo videlicet Bernardo offerendarum, contemnendarumque jam tunc in illo præsentia ostenderentur. Natum hoc anno facile convinces, si a millesimo centesimo decimo tertio, quo Cistercium ingressus est, duos et viginti demas, quos tunc habebat; in quo omnes historici conveniunt. Adde scriptores recentiores, qui Sancti natales anno jam dicto 1091 affigunt. Hæc de tempore; de loco autem, in quo vivere cepit noster Sanctus, ita scribit memoratus *Annalium conditor Manricus num. 2*:

E

3 Fontanis (alibi locus hic vocatur Fontes, vulgo Fontaines) oppido, a fontibus sic dicto, patris sui domicilio dominioque Bernardum natum testantur omnes, qui ejus vitam scribunt, dimidio fere lapide à Divione, nobili et notissima curia Burgundiæ Ducum. Talentum inter (vulgo Talem), arcem munitissimam, et Fontanum castellum ea sita: quod e *Guilielmo Parudino lib. de antiquo statu Burgundiæ fol. sibi 140 Manricus ibidem describit: in nostra autem editione Basileensi a pag. 165 leguntur ista: Planities est amœnissima, duobus fluminibus Sazione atque Oscara utrimque muros affluentibus... Urbi imminet Talentum, arx et natura loci, et arte munitissima... E regione hujus situm est castellum, cui a fontibus nomen; quod Bernardus, abbas sanctissimus, suis illustravit clarissimis crepundiis: olim Castellionensium equitum dominus, hodie Christo ædes sacra. Mibillinius Operum S. Bernardi editor, ad calcem voluminis secundi varias ejusdem Sancti Vitas attulit a columna 1061, aliisque de eo subnectit postmodum documenta. Dicta autem columna postquam in notula de Tescelino, Sancti patre, hæc citasset e Vita tertia, quod nempe ibi vocatur domus minoris castri, cui Fontanae nomen est etc., observat, ibidem paternas (ut creditur) Bernardi ædes conversas esse in Fuliensium Patrum conventum. Factum hoc magis expresse affirmat, quam confirmat R. P. Chrysostomus Henriquez in *Menologio Cisterciensi hac die, sic de Sancto scribeas: Feliciter in lucem prodiit Fontanis in domo paterna, quæ ob tanti Viri reverentiam, utpote in qua primordia vitæ et sanctitatis suæ habuit, in cœnobium pro Cisterciensibus reformatis congregationis Fuliensis mutata est: in cujus sacræ ædis lapidibus initialibus sanctissimi Patris Bernardi encomia, et præclara elogia pulchris characteribus exarata fuerunt: quæ, ne sub terra lateant, hic describenda censui. Sed nos ea huc transcribere supercedemus, cum ibidem legi possint. Res gesta innectitur anno 1619, quo Ludovici XIII Francorum et Navarrae regis Christianissimi mandato et nomine, serenissimæque ejus conjugis Annæ Austriacæ primus lapis**

Fontanis in
Burgundiæ: qui
locus

l. domus

F

positus

AUCTORE
I. P.
varii notitia

positus fuisse indicatur in ejusdem inscriptione, die vi Januarii.

4 Verum, quod rursus ad castrum seu oppidum, S. Bernardi natalitium, Fontanas spectat, cavendum monet Manricus num. 2 citato, ne ultra meritum nobilitetur, et locis aliis eidem annexis locupletetur. Recentiores, inquit, dum oppidum patris legunt, Comitatum conlingunt, et plures alios pagos illi adjungunt, quos e Fontanis Tescelinus jura daret (Citatur ab ipso Brito, qui Chronicon Cisterciense idioma Lusitano vulgavit, lib. 1 cap. XIV.) Sed nullo proptus producto testimonio; imo ipsa reclamante antiquitate, qua potius MILITEM SUI STIPENDIIS CONTENTUM lego lib. 1 cap. 1 in Vita S. Bernardi, QUINUS AD OMNE OPUS BONUM ABENDA PAT. Nec detraxisset Tescelino Bernardi patri, si quos haberet titulos ampliores, qui paulo inferius in avunculo Galdrico minores etiam ample numeravit. « Vir (inquit) sanctus, » et potens in saeculo, et in saeculari militia » gloria nominatus, dominus castrum in territorio » Eduensi, quod Ticilium * dicitur. » Non ergo Comitatus, alteriusve ditionis pingues redditus; cui praecipui proventus, si non unici, militaria stipendia designantur. Sat magnum est, si curiae suburbanum, alterius, quam ipsius Ducis, juris foret. Itu ratiocinatur Manricus, et recte, mea quidem sententia.

* Al. Tuillium,
vulgo Tuillion.

et addatur.

5 Illis autem, quae addebat, cui praecipui proventus, si NON UNICI, militaria stipendia designantur, non satis consentiunt Fragmenta apud Mabillonium supra allegatum, columna 1275, ex tertia Vita S. Bernardi, auctore, ut videtur, Gaufrido, monacho Claræ-vallensi (Fragmenta Gaufridi nos deinceps ea vocabimus) ubi dicuntur ista: Erat autem vir iste genere nobilis, possessimibus dives. Ex ante dictis convincitur erroris Vita S. Bernardi, quae exstat in codice nostro signato P. Ms. 13, dum hæc scribit: Bernardus... Castellione Burgundiae oppido oriundus fuit. Tamen si autem de nobili stirpe Sancti nostri ita certo constat, ut prudens adversus eam controversia moveri nequitiam possit, non abs re tamen egerimus, si hoc argumentum confirmemus ac illustremus.

Illustris splendor generis

6 Parentes habuit, ut scribit Manricus num. 4, dictum Tescelinum, Alcidemque, e quibus illum Ducibus Burgundiae propinquum genere, adeoque regum Galliae progeniem claram; hanc ex Corneliensium Comitum familia, alta origine regum Lusitaniae, atque Henrico Lusitano primo Comite, Alfonsi regis patre, in tertio consanguinitatis gradu conjunctum, nostrates referunt: quo Bernardo cunctos Christianos principes arcto sanguinis foedere devinciant. Ego in Guillermo sancti Theodorici lib. 1 cap. 1, atque Alano Altisiodorensi, quondam illo abbate, isto episcopo, atque utroque Bernardo coaetaneo solum invenio « Parentes claros secundum » saeculi dignitatem (et Tescelinum, qui) sic » consilio et armis serviebat temporalibus dominis suis, ut etiam domino Deo suo non negligenter reddere quod debebat. » Quibus addi possunt sequentia e Vita quarta, a Joanne eremita scripta, apud Mabillonium col. 1281, Beatissimus igitur Bernardus... digna propagine oriundus fuit, carnis quidem prosapia nobilis, sed eulnane mentis nobilior. Geuitor ejus Tescelinus nomine; genitrix vero Aalays, filia Bernardi Montis-barri domini, viri potentis et magni secundum saeculi dignitatem, et ex antiquorum

(sicut asserunt multi) Burgundiae Ducum generositate trahens originem. At redeamus ad Manricum.

7 Sed et in Guillermo, ait, Paradino, auctore Burgundo, et de Burgundiae Ducibus tractante, Castellionensem Salfrensemque familias, quibus uterque insignis, inter illustres illius quondam regni (nam reges olim fuerunt, qui post Duces) numeratas agnosco: regiam progeniem aut originem non lego. Illius verba sol. mihi, inquit, 93, placet hic describere: « Sunt et aliae » familiae pleraeque illustres, quales Corneiorum, » ex qua Godefredus flammulae signifer. » Et post non paucas alias numeratas, hæc de utraque familia Doctoris sancti: « Deinde Castellionensium, ex qua divus ille Bernardus Claravallis » abbas sanctissimus, nec minus ingenii monumentis clarissimus... Habetis ergo Castellionenses atque Salfrenses, quo jure gloriari possitis, » qui tam rutilum religionis solem e vestro corpore edidistis reipublicae Christianae: de quo dici solet, quod olim de Nestore cecinit Homerus, melle dulciorem ab ejus ore orationem » fluere. » Hactenus Paradinus, qui Salfrensis, ut credo, Alcidam matrem; Castellionensibus Tescelinum ortos tradit, illustribus quidem familiaribus Burgundionum, sed reginam splendorem non æquantibus. Quamvis non abnuam Castellionenses Comites, ex quorum familia Tescelinus, sanguine forte conjunctos Burgundiae Ducibus, et per eos Bernardum, licet remote. Honor regis judicium diligit; honor Sanctorum certam veritatem. Nec ea nobilitas Bernardi patris est, quae egeat additicia commendari. Nos hæc ex auctore fide digno illius provinciae, atque antiquorum dictis concordante, tamquam certa scribimus, scripturae majora, si dignis fide testibus fulciantur. Hæc illustrissimus Manricus candide ac sincere.

8 Unde sequitur, ut plus aliquid in Breviario Romano dici potuerit, ne dicam, debuerit, de S. Bernardi natalibus, quam tamen honesto loco natus. P. Petrus Franciscus Chiffletius noster anno 1660 edidit Divione Diatribam de illustri genere S. Bernardi abbatis Clarevallensis, cui appendicem cum probationibus variisque documentis subiecit. In ejusdem Diatribae praefatione de mox dicta Breviarii expressione merito conqueritur, quae utique sit nimis humilis, et infra Sancti dignitatem. Etenim, inquit, qui hæc legens, de Bernardi natalibus aliud nihil norit, facile illum opinetur plebeis ortum parentibus, puta agricolis aut opificibus, aliisque ejusdem notae: cum tamen illum utroque parente fuisse constet perquam nobilem... Adde praeter alia, quae ibi observat, et hac Bernardi natalium depressione nonnullam Viro sanctissimo, et de Ecclesia quam optime merito injuriam fieri, dum ejus virtuti suus quidam splendor ac sua veluti basis detrahitur, si vere prudens quisque existimat, virtutem nobilitati impositam insitamque, et altius cernere, et fulgere illustrius. Hujus autem sui operis seriem ita dividit. Primum illud sibi demonstrandum suscipit, nobilem fuisse Bernardum: deinde equestris ordinis, quem illis temporibus MILITIAM vulgo nuncupabant; adhuc antiquae in eo gradu originis: deuique et per matrem Aalydem (quae Bernardi Montisbarri dynastae filia erat) ex antiquis Burgundiae Ducibus prognatum.

9 Rem in pauca contraxit Mabillonius ante vitam primam S. Bernardi, auctore Guillermo abbate conscriptam, et a se editam a eod. 1061.

A *de linea paterna sic loquens pag. 1059*: TECELINUS, Bernardi pater, VIR ANTIQUÆ ET LEGITIMÆ MILITIÆ, id est probatæ nobilitatis, quam equestrem vocamus, fuisse perhibetur a Guillelmo abbate cap. 1. Hinc agnomen erat SORUS, id est, subrufus, a colore scilicet capillitii, in diplomate Hugonis secundi Burgundiæ Ducis pro Cabilonensi S. Marcelli monasterio: cui diplomati primo loco post Raimerium Ducis dapiferum subscribit Tecelinus ante Bernardum de Monte-forti, Warnerium de Sumberrone, aliosque nobilissimos viros (*Vide Chiffletium in Probationibus ad memoratum Diatribam pag. 426.*) GUIDO DE ACROMONTE, testante Alberico Trimo-fontium monacho, FUIT EX PARTE MATRIS FRATER THESSELINI SORI DE FONTANIS, QUI FUIT PATER BERNARDI CLAREVALLENSIS ABBATIS; FUITQUE EX ALIA PARTE FRATER ULRICI, SUB QUO FUNDATA EST ARBATHIA MORIMUNDI. (*Adi Chiffletium in Diatriba sectione 7, pag. 416 et 417.*) Guidonis nobilitas probatur ex hujus conjunctione cum HESCELINA DOMINA DE MULLEIO, Holdoini filia, qui Holdoinus, GAUFRIDUM JONÆ-VILLÆ DOMINUM HABUIT FRATREM. Hæc de linea paterna.

10 Ad maternam, *inquit*, quod attinet, Bernardi mater Aleth seu Alaysia, quam tertiæ Vitæ scriptor unus ELIZABETH, forte librarii errore, appellat, fuit FILIA BERNARDI MONTIS-BARRI DOMINI, etc. *quæ supra nos jam præmisimus*, ut ex Joanne Eremita, quartæ Vitæ scriptore discimus. In Necrologio Divionensis monasterii S. Benigni, ubi primum sepulta fuit, simpliciter LAICA dicitur, offerturque hoc modo ejus memoria: « Kalendis Septembris obiit » Alaysia laica «: quo nomine distingui solent in illo Necrologio etiam illustres personæ a sanctimonialibus. In hunc diem incidit festum S. Ambrosii seu Ambrosiniani confessoris, teste Joanne Eremita, apud Fontanas celebrari solitum: quem nonnulli cum S. Ambrosio Mediolanensi antistite perperam hic confundant. (*Pluribus ista narrat Chiffletius sectione vi.*) Rainardus Montisbarri dominus; Bernardi avunculus, et Alaysiæ germanus fuit. Tam illustre cum fuerit ex utroque parente Bernardi genus, non mirum si Guido, ejus primogenitus frater VIR MAGNUS a Guillelmo appellatur in cap. 3; uxor ejus NOBILIS JUVENCULA; soror vero ejus Humbelina ADULESCENTULA NOBILIS, quæ CUM COMITATU SUPERBO ET APPARATU incedebat, ex cap. 6. Hæc ex Chiffletio. Quibus adde Gildricum, Bernardi avunculum, a Guillelmo vocari num. 10, POTENTEM IN SEculo etc. (*ut antea dictum à nobis est.*) El JOBERTUS DE FIRMITATE, quæ super Albam sita est, VIR NOBILIS ET SECUNDEM CARNEM Bernardi PROPINQUUS erat; ex eodem Guillelmo num. 43. Denique RAINERIUS MILES erat frater Codefridi, ex Priore Clare vallensi episcopi Lingonensis, qui Bernardum consanguinitate attingebat.

11 Porro Chiffletius probat, S. Bernardi patrum genus, quod a FONTANIS appellationem habet, per Bartholomæum Somberrionensem (quæ familia in veterum Burgundiæ Ducum regum sanguinem e nubentis filia heredis affinitate transfusa est) ad nostra usque tempora propagatum fuisse. (*Adis Chiffletium sectione vii pag. 418.*) Cætera, quæ de illustri Bernardi genere apud eundem Chiffletium vel minus certa, vel minus necessaria videntur, consullo præterimus:

hoc tantum addito, monasterii Clare vallensis stemma, quod in sento nigro balteum auri sive argenti, minii ductu gemino tessellatum præfert, non esse derivatum (ut quidam volunt) a S. Bernardi insigni gentilitio; sed a Campaniæ Ducum familia, ex quibus Hugo Claram vallem fundavit; senas vero fascias ex auro et cyano dextrorsus obliquatas in margine purpureo, quod Cisterciensis Ordinis symbolum est, petitum a Burgundiæ Ducum familia, quorum maxime beneficiis et auctoritate Ordo Cisterciensis fundatus est: *de qua re Chiffletius sectione i.*

12 Audiendi itaque non sunt scriptores, quos *ibidem Chiffletius enumerat*, Barnabas de Montalvo, Mariana lib. 10 Historiæ Hispaniæ cap. 12, Bonifacius Simonetta lib. i Historiæ suæ, et alii nonnulli e recentioribus, qui ortum Sanctum volunt ex ea Ducum Burgundiæ gente, cui caput fuit rex Francorum Robertus; adeoque non Galliæ tantum, sed et Hispaniæ et Lusitanæ regum consanguineum prædicant « quo Bernardo, uti addit Chiffletius ex Maurico, quem et nos supra citavimus, cunctos Christianos principes arcto sanguinis fœdere devinciant ». Id vero probare se putant ex Ordinis Cisterciensis antiquis insignibus, *sed perperam, sicut mox indicatum est. Hinc Tamayus, toties in nostro Opere castigatus, castigari hic denuo meretur, quando in suo Martyrologio Hispano ad diem xx Augusti in votis, primum S. Bernardi causam cultus in Hispania assignat, quia fuit sanguine conjunctissimus Alphonso, cognomento imperatori, Castellæ regi, ex Alfonso Sanctio, quem citat Verum hæc satis et abunde dicta sunt de illustrissimo genere, e quo S. Bernardus originem traxit. Nec vero paternæ ac maternæ duntaxat familie splendor, sed etiam magna vitæ integritas, et vera erga Deum pietas, quæ in utroque Sancti parente emicuit, non exigua ei laudum decora conciliant, ut jam visuri sumus.*

§ II. Parentes, fratres, soror, vaticinium, educatio, studia.

Mauricus hæc refert in rem nostram ad dictum annum 1105 num. 5: Claros parentes secundum dignitatem sæculi, virtus et pietas fecerant clariore; sive quod hæc rariore in nobilibus, eoque pretiosiores, si inveniantur: sive quod superfluum abstinentiam, utilium abundantia cumulata, non sibi solis, sed aliis sufficientes, claritudinem magnificentia comparaverant. Mater præcipue in pauperes benefica, atque operibus misericordiæ incessanter insistens, non solum clara, sed chara omnibus erat. Matrimonium auxere septem filii, [magis] Cisterciensi familiæ, quam suæ nati, Guido, Gerardus, Bernardus (nam tertius ordine) Andreas, Bartholomæus, Nivardus, et Humbelina: sex viri, omnes monachi futuri; femina una, eaque sanctimonialis. *Vide de illis Annotata apud nos ad libei primi Vitæ S. Bernardi caput ii, lictero c. Felicissimi tam numerosa patris ac pia prole parentibus apponere hic juvat elogia, quibus a scriptoribus Vitæ Doctoris Melliflui celebrantur. De Tescelino, ipsius patre, in secundo Vita, auctore seu compilatore Aluno cap. i apud Mabillonium col. 1235 dicitur vir antiquæ et legitimæ militiæ., cultor Dei, justitiæ tenax. Ibidem col. 1275 inter Fragmenta Gaufridi.*

AUCTOR:
J. P.

Cave tamen ne
illis nobilitatem
extendas
ad reges Hispaniæ
et Lusitanæ.

B

Parentes filii
sex, a filia una
felices.
K

e Chiffletio

C

comprobatur.

AUCTORE
J. P.

de quibus supra, laudatur, quod esset suavis moribus, amator pauperum maximus, summus pietatis cultor, et incredibilem habens justitiæ zelum. Ad hæc, Numquam armis usus est, nisi aut pro defensione terræ propriæ, aut cum domino suo, Duce scilicet Burgundiæ, cui plurimum familiaris et intimus erat: nec aliquando fuit cum eo in bello, quin victoria ei proveniret.

egregius

14 *Vir idem summo, quo fervebat, justitiæ studio adjunxit singularem elementiam, teste Joanne eremita apud eundem Mabillonium col. 1282. Nam cum quodam tempore vir memoratus, cum quodam sibi adversante, multo inferiori genere, et substantiæ minoris, monachia firmaverat decertare; adest statula dies, et præfixa certamini. Conveniunt utrimque. Recordatus autem vir venerabilis Tescelinus timoris Dei, et judiciorum divinorum..., quamvis fortior et potentior esset, et hostem superare, et de victoria lucrum maximum reportare valeret; ultro tamen se pacavit cum adversario; quidquid erat in controversia, sine disceptatione resignans et relinquens. O magna pietas, magna viri clementia! Multis illum justitiæ Christianæ officiis conspicuum fuisse, eruitur e brevi illo, sed nervoso elogio, quod præmissi antea num. 4: Facultatibus suis ad omne opus bonum abundabat. Quid deinde? Monitis S. Bernardi sæculo multum remisit, et obiit cum adore sanctitatis.*

B

etiam virtutibus

15 Porro Guillelmus libro 1 *Vitæ sancti nostri cap. 1 num. 1, de illius matre sic memorat: Mater Alch ex castro, cui nomen Mons-Barrus, et ipsa in ordine suo Apostolicam regulam tenens, subdita viro, sub eo secundum timorem Dei domum suam regebat, operibus misericordiam insistens, filios enutrens in omni disciplina... Cum autem crevisset, quamdiu sub manu ejus erant, eremo magis quam curiæ nutriebat, non patiens delicatioribus assuescere cibis, sed grossioribus et communibus pascens Inter Fragmenta Gaufridi col. 1275 insignis hæc mulier dicitur digna tanto genere, et tanto viro, immo et gloria utriusque... Elizabeth filium hunc, divino cuncta oraculo, tenerius omnibus dilexit: unde et patris sui ei nomen imposuit, Bernardum cum vocans. Joannes eremita a col. 1282 Venerabilis, ait, Alays... consueverat inter cetera virtutum insignia, circum domos, exquirere pauperes infirmos et egenos, eisque de suo proprio erogare, quod necessarium erat. Claudorum etiam atque debiliū maximam habebat curam; non servis, non aliis utens ministris ad hæc officia paragenda, sed per semetipsam hoc agens, ad eorum habitacula veniebat, et cuique quod opus erat præbens, per ecclesiarum xenodochia devotissime discretis infirmis ministrabat, ollas eorum extergens, cibos porrigens; calices diluens, et alia cuncta faciens, quæ servis et ministris mos est serviliter operari. Quid plura? Volumus omnes virtutes ejus narrare? Minime, quia nobis non crederetur. Unum tamen relatu dignissimum proferemus in medium, rem videlicet plenam miraculo, nec sine admiratione a nobis auditam, referente quodam abbate religiosissimo, nomine Roberto, qui magis quam sexaginta septem annis in monasterio sub jugo Regularis disciplinæ vixit: nepos siquidem ejusdem matronæ, de qua volumus pertractare; filius autem sororis suæ, ad quem etiam beatus Bernardus primam epistolarum suarum dirigit.*

C

16 *Summa rei, pluribus in prædicta Vita relatæ, in eo posita est, quod integerrima illa femina obitum suum prænantiarit, et religiosissime supremis Ecclesiæ subsidiis ad eundem comparata, in manus Domini commendans spiritum suum, elevata manu signans se signaculo sanctæ crucis, in pace reddiderit spiritum... In hunc modum sancta illa anima de templo sancti corporis egressa, manus, sicut erat erecta ad indicandum signum crucis, videntibus et admirantibus cunctis, qui aderant, sic remansit. O feminam igne divini amoris incensam, licet robustam, spe patientissimam, caritate devotam! Sed nunc vela contrahamus. De ingenti concursu in felice ejus obitu; corpore a monachis S. Benigni petito ac impetrato, nec non ibidem honorifice deposito; de apparitione item filiis facta, translatione in Claravallum, et anno mortis traetat illustrissimus Mauricus ad annum 1105 num. 8 et sequentibus. Documenta quoque de ejusdem vita et obitu, atque epitaphium inserta sunt Probationibus Diatribæ Chiffletianæ a pag. 431. Eam memorari cum titulo Beatæ in Menologiis Chrysostami Henriquez, Bueclini et Cholomoti, indicavimus jam pridem in Prætermissis ad diem 14 Aprilis, tomo 1 ejusdem mensis pag. 320: de quo item in libro sepulchrorum Clara-vallis ista legi diximus: Item ibidem jacet piæ recordationis nobilis domina et Deo devotissima Aleydis, mater Doctoris egregii, et patris nostri B. Bernardi, primi Clara-vallis abbatis. Mortem ejus ex Maurico affirmamus anno 1105, ut videsis apud nos in Annotatis ad Vitæ S. Bernardi caput 1 littera 1. Nos interim Beatæ titulum piissimæ illi mulieri tribuere non audeamus, donec nobis aliunde constiterit e certis documentis, publico ac legitimo cultu eam fuisse honoratam. Habes, lector, quæ hoc loco memoranda censuimus de Sancti parentibus.*

Figura S. Bernardi

17 *Ex hæc itaque fortunatissima conjugii radice prodire septem illi flosculi formosissimi, de quibus paullo ante dicebamus. Progredi nunc placet ad S. Bernardi ortum, educationem, raræque tum divinarum charismatum, tum alias indolis atque ingenui dotes, quibus vel ab ineunte ætate ita emicuit, ut majoribus deinde a se gerendis rebus non obscure præludere videretur. Ac primo quidem illud Vir magnus habuit eum aliis viris magnis commune, quod signa præcesserint ortum ejus. Matri quippe prægnanti visus in somnis cotulus pulcher candidus: sed in dorso subrufus, et vel in ipso etiam utero non conticescens. Rem defert ad virum quendam religiosum: Continuo ille spiritum prophetiæ concipiens, quod David de sanctis prædicatoribus Domino dicit. Lingua canum tuorum ex inimicis, trepidanti et anxie respondit: Ne timeas, bene res agitur: optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, magnas pro ea contra inimicos lidei editurus est latratus. Erit enim egregius prædicator, et tanquam bonus canis, gratia linguæ medicinalis, in multis multis morbos curaturus est animarum, teste Guillelmo in Vita cap. 1.*

necdum natæ magnitudo

18 *Audiatur etiam Gaufridus, abbas Clara-vallensis IV, sermone in anniversario obitu S. Bernardi apud Mabillonium col. 1309 et sequentibus, qui sermo habitus anno 1163, ut colligitur ab ipso ex num. 5. In isto itaque sermone num. 15 hæc sunt de eodem Sancto: Cum... alios in pueritia, alios in juventute, alios in senectute vocaverit; nonnullos tamen, sed paucos, velut quodam privilegio gratiæ specialis in benedictione præveniens.*

A prævniens, imo præripiens, necdum natos, quales essent, quibus voluit signis et iudiciis declaravit. Sic electi sui et prædilecti hanc venerabilem matrem, adhuc felicissimo onere gravidam, insolita visione perterruit, sed interpretatione ejusdem consolatus est visionis... Sic nimirum Bernardus noster ex quo cæpit utrumque vivere, cæpit mirabilis apparere: necdum parturiebatur, et jam prædicabatur, vel magis jam ipse prædicabat: et nec lactens quidem adhuc erat, jam tamen laudans Dominum apparebat. Nec immerito sic commendatur antequam natus est: non immerito, inquam, divino magnificabitur oraculo, dum adhuc materno parvulus gestaretur in utero.

vaticinio præ-
nuntiat;.

* ut, sanctifica-
tionem

B 19 *Hinc Burchardus abbas Bolernensis in Subscriptione, quam libro 1 Vitæ, Guillelmo ejusdem scriptore defuncto, apposuit, Qui, ait, et in utero matris significationem * visus est accepisse, de qua concepta sunt presagia futura: sanctitatis illius vitæ pariter et doctrinæ. At vero mater ejus tali præsagio lata, et jam tum prægustans gaudia sibi obventura ex hujusmodi filio, in amorem nondum nati, ut dicit Guillelmus cap. 1, tota transfunditur, cogitans sacris eum litteris erudiendum tradere (quantumvis alii pro more patriæ, ut cogitare licet, ad militiam designarentur) et obnixe agere, quidquid eo conducere posset, secundum modum visionis et interpretationis, qua ei de illo tam sublimia promittebantur, prout adjungit idem auctor, quod et factum est.*

natus autem
Deo offertur a
matre, et edu-
catur.

C 20 *Interea temporis, Enixæ Alcidi, sicut memorat illustrissimus Manricus num. 7, in more semper fuerat, recens natos infantes offerre Deo, oblatos proprio lacte nutriendos reassumere, sive quod mater integra existens (nam quæ non lactant, dimidiare videntur officia matris) plus sibi juris in oblatos vendicaret, adeoque etiam plus in illis Deo offerret; sive quod ipsa oblatio, utroque illo materno clausa munere, in nata potius quam adventitia omnibus esset: quam causam paullo aliter designant Guillelmus (Guillelmuin posthac in testibus e Manrico afferendis nos illum vocabimus) Alanusque, dum ita scribunt lib. 1 cap. 1: Quali * cum lacte materno materni quodammodo boni eis naturam infunderet. In Bernardo speciale aliquid lego. Nam primo quod ad oblationem attinet. « Mox ut illum * felici partu ediderat, non modo obtulit [eum] » Deo, sicut de aliis agere consueverat; sed » sicut legitur de sancta Anna Samuelis, » quæ petitum a Domino, et acceptum filium, » in tabernaculo ejus dedicavit * perpetuo serviturum; sic et ipsa [eum] in Ecclesia Dei » acceptabile obtulit munus » ex duobus biographis modo citatis. Præsentatus in templo Bernardus est, ut vel sic ab exordio vitæ inciperet Virginis Matris filius apparere. Deinde quod attinet ad lac; Burchardus addit, non unquam aliud sugere voluisse. « Nam, ut referunt de illo, » numquam suxit ubera nutricis, nisi solius matris. Quippe jam tunc volorum illius socius antequam conscius, et necdum jussus per omnia obtemperabat, cooperarius maternæ pietatis atque oblationis ab ea semel conceptæ, ipse non tantum hostia, sed consacerdos. Ita Manricus: qui verba Subscriptionis Burchardi, Nam, ut referunt de illo, numquam suxit etc. (Vide Surium hac die xx Augusti post librum primum Vitæ; de hac enim re nihil lego in Subscriptione Burchardi a nobis edenda) satis oratorie ampli-*

* l. quasi

* ut, destinavit

Augusti Tomus IV.

ficat. Reliquo, quæ ad lactentis tempus pertinent, idem Burchardus apud Surium prosequitur his verbis: De matris utero exierunt cum illo indicia bonitatis, facies gratiosa, vultus placibilis, oculi columbini. Quidquid fuit illi ad indicium bonitatis ex dono naturæ, per donum gratiæ transiit in virtutem. Infans, nondum lans lingua, fari videbatur gratia jam accepta.

AUCTORIS
J. P.

E 21 *Verum de cæmîis naturæ ac gratiæ prærogat'vis nonnulla singillatim his addenda veniunt ex Guillelmo et Alano cap. 1. Ac de litterarum quidem studio ingeniique præstantia hæc narrant: Quam citius potuit Pueri mater, in ecclesia Castellionis (quæ postmodum ipsius Bernardi opera a seculari conversatione in Ordinem Regularium Canonorum promotâ cognoscitur) magistris litterarum tradens erudiendum, egit, quidquid potuit, ut in eis proficeret: Puer autem et gratia plenus et ingenio naturali pollens, cito in hoc desiderium matris implevit. Nam in litterarum quidem studio supra ætatem, et præ coætaneis suis proficiebat. Nec mirum, cum præter ingenii vim, quæ valebat, declinaret sedulo omnia incertis ætatis diverticula, quæ mentem longe alio distrahant. Erat namque simplicissimus in secularibus, amans habitare secum, publicum fugitans, i. i. e. cogitativus... foris rarus. His adde nostrum apographum e Ms. Aurea vallis, submisso a R. P. Alexandro Wilhelm, collegii Societatis Jesu Luxemburgensis Rectore, in quo apographo leguntur ista: Fuit autem Puer in his, quæ ad litteras pertinebant, perspicacissimi ingenii, facilius disceus quæcumque a magistris tradebantur, super omnes coætaneos suos.*

Singularibus
natura e grati-
tiaz

F 22 *Subscriptio autem Burchardi apud Surium ita habet: Avulsus a lacte, et transiens jam in puerum, jam aliquid maturum præferebat, puerilia jura transcendens. Nec vero studiis dimitteret illis, quibus puerilis ætas ad humanitatem informari solet, sese excoluit; sed litterarum etiam studio fuit deditus, per quas in Scripturis Deum disceret, et cognosceret, ex Guillelmo et Alano cap. 1. Hinc videas, inquit Manricus ad annum Christi 1105, cap. u, num. 6 et 7, quod de ipso dici solet, theologiam infusam a Deo fuisse sortitum; quodque ipse etiam dicere solebat, se inter fagos et quercus didicisse; ad incrementa potius referendum, quam ad initia, atque ad superiorem rerum contemplationem, certioreque quam in scholis haberetur. Alias rudimentis theologiæ imbutus fuit, rudibus sane pro qualitate illius temporis; sed imbutus tamen, atque in sacra Scriptura versatus non mediocriter.*

dotibus caret

23 *Poësi enim etiam operam navasse vult Manricus, ibidem num. 7 et 8 hæc memorans: Non me latet, scriptum de illo quondam, a primis fere rudimentis adolescentiæ suæ exercuisse poësim, editis versibus vernaculo sermone, qui longe et late vulgati per totam Galliam, neque post multos annos exoleverant: tum etiam fratres, alias sibi charissimos, necdum cæteros studiorum commilitones, rhythmico certamine, acutasque inventionis experimentis non solum exercuisse, sed superasse. Quæ tamen, ut nullius fidei digna, quippe ab auctore damnato (Berengario Abailardi discipulo in Apologia contra beatum Bernardum excusa Parisiis anno mdcxvi; quam tamen hoc anno mdcxxxii sacrum Inquisitionis tribunal in Hispania penitus censuit abolendam, uti idem Manricus ad marginem notat) et tunc furenti, per convicium objecta, ita vera fortasse*

An etiam

AUCTORE
J. P.

esse potuerunt. Certe Bernardi rhythmicæ orationes ad singula Salvatoris patientis membra, ad Christum Dominum, et ejus Matrem Virginem, et id genus aliæ, lumen ingenii pandunt. Legitur hodieque libellus ejus, cui nomen FLORETUS, heroïco, neque ineleganti carmine conscriptus, in quo de vitis, virtutibusque, de Sacramentis, deque cunctis mysteriis nostræ fidei luculenter exacteque pertractat.

in portis se,
revertitur

24 Nec suppositus partus, ut apparet; quippe a Joanne Gersono, antiquo et gravi theologo, non solum ut Bernardi opus admissum vulgatumque, sed commento illustratum satis prolixo, quod Lugduni in folio apud Joannem Marion anno mxxx, sed et alibi etiam excusum lector inveniet. Ergo Bernardus pœsim satis caluit, exercuitque in materiis sacratoribus. Nec multum fuit, si, mutata olim materia, et loco et tempori indulgens et ætati, aliquam ejus speciem præ se tulerit. Ita censet Manricus. Verum huic rei arbitrum me non interpono, tum quia in antiquissimis biographis nihil de ea lego, tum quia sive ea sic se habeat, sive uliter; nihil magnopere confert ad laudem sancti Doctoris, qui aliis tot lucubrationibus eam obtinuit gloriam, ut ex hujusmodi porticis scriptiunculis illa queri minime debeat. Præterea consuli potest Admonitio Mabillonii in versus et rhythmos, S. Bernardo adscriptos, quæ Admonitio habetur volumine secundo col. 891; in qua refert, se non existimare, versus et rhythmos, quos subdit, Bernardo esse tribuendos. At de Viri sancti scriptis inferius etiam agemus, quantum fuerit satis pro nostro instituto.

§ III. Cælestes in Sanctum favores; propositum monastici instituti; superata contra illud obstacula; socii ad idem aggregati; mirabile in humana corda dominium; vita ante ingressum ad Cistercienses.

C
Vix integras
S. Bernardi

Præter ingenii ac litterarum ornamenta, quibus Sanctus supra, quam fert puerilis ætas, emicabat, mores egregios, ac peculiare in eo divinæ gratiæ favores suspicere me, ito debemus. Audiatur itaque Guillelmus in Vitæ ejus apud nos cap. 1, num. 5: In rebus secularibus jam mortificationem futuræ perfectionis velut naturaliter inchoabat. Erat parentibus obediens et subditus; omnibus benignus et gratus... et ultra, quam credi posset, verecundus; nusquam multum loqui amans, Deo devotus, ut puram sibi pueritiam suam conservaret. Hanc innocentem vivendi normam divina misericordia benedictionibus prævenit. Etenim, uti refert Guillelmus cap. 1, num. 6: Cum adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectum. Adducta autem ad eum est muliercula, quasi dolorem mitigatura carminibus, seu præstigiis: quam cum ille appropinquantem sentiret cum carnalibus instrumentis, quibus hominibus de vulgo illudere consueverat, cum indignatione magna exclamans a se repulit, et abiecit. Nec defuit misericordia divina bono zelo sancti Pueri; sed continuo

sensit virtutem, et in ipso impetu spiritus surgens, ab omni dolore liberatum se esse cognovit.

26 Quid, quod præter hanc corporis sanitatem data ei fuerit a Domino gratia animæ plane singularis, quando ipsi Puer puer Jesus apparuit... velut denuo procedens sponsus e thalamo suo. Apparuit ei quasi iterum ante oculos suos nascens ex utero Matris Virginis Verbum infans, ut ibidem scribitur. Quantis autem divinæ gratiæ fluentis, quanto unctionis melle, futurus postea Mellifluus Doctor, fuerit delibutus ex illa apparitione, intelligi facile potest eum ex ipsa rei natura, tum e fructu inde postmodum consecuto. Nam statim biographus idem, Facile est, ait, advertere iis, qui ejus auditorium frequentaverunt, in quanta benedictione ea hora prævenerit eum Dominus: cum usque hodie in iis, quæ ad illud pertinent sacramentum, et sensus ei profundior, et sermo copiosior suppetere videatur. Unde et postmodum in laudem Genitricis et Geniti, et sanctæ ejus Nativitatis, insigne edidit opusculum, de quo ibidem agitur. Ex his itaque conficitur, favores cælestes meritis, merita autem favoribus in Bernardo respondisse ab ipsa ejus puerili ætate, et, ut dicebam superius ex Burchardo, Quidquid fuit illi ad iudicium bonitatis ex dono naturæ, per donum gratiæ transiisse in virtutem. Quo non medioeriter condurerit innata quodammodo ei etiam tunc, ac mirifica illa erga pauperes misericordia, referente Guillelmo ibidem num. 7: Neque illud tacendum, quod ab ipsis jam puerilibus annis, si quos poterat nummos habere, clandestinas faciens elemosynas, et verecundiæ suæ morem gerebat, et pro ætate, imo supra ætatem, pietatis opera sectabatur. Verum hæc, quæ relata jam sunt, sive rerum longe majorum, quæ de Sancto sunt memorandæ, exordia, sive præludia nuncupare lubet, eum ita se habeant; videndum nunc est, quam egregie cum crescente paulatim ejus ætate acceverint simul virtutum et gratiarum cælestium ornamenta.

27 Cum autem, uti habet Guillelmus loco citato, aliquanto tempore evoluto, proficiens ætate et gratia apud Deum et homines puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam, mater ejus... feliciter migravit ad Dominum. Post hæc Bernardus, mortua matre, in sæculo relictus magnam de se concitabat expectationem pro, ter gratias singulares, quibus erat præditus. Spes magnæ ipsi arrident; obsident amicitia, expugnandæ ipsius castulati horribiles struuntur insidiæ; sed in tam lubrica ætate, tanque periculoso conflictu triumphat integerrimus, interque medios illos ignes perstat illæsus. At vero eum graphice de his rebus agit Guillelmus cap. 1, satis est, eas obiter hoc loco designasse. Non tamen hæc victoriæ, sicut testatur illustrissimus Manricus ad annum 1110, cap. 11, num. 6, sine mercede, quam etiam in hac vita reportavit. Tradit Anonymus Gallus lib. 7, cap. 9 in ejus Actis (quod ex Joanne eremita Bernardo subæquali acceptum, ut ipse ait, certiore adhuc fidem sibi vendicat) post multos annos Claramvallem regenti sancto Viro, mulieres quasdam a dæmonibus obsessas, per ipsum liberandas fuisse adductas. Ab altera ante adventum Sancti fugatum dæmonem, vel potius ultro abeuntem proclamasse, Bernardo se resistere non posse, quippe cui adhuc in sæculo manenti, atque ejus opera contra castitatem tentato graviter, sed omnino invicto, per omnia obsequuturus fuerit traditus.

A ditus. Hæc et similia trophæa Vir sanctus referens, de communi hoste, ex gratia Dei, gloriosus triumphabat. *Vidimus paullo ante Bernardum in sæculo degentem; nunc vero eum a sæculo ad perfectiorem vitam conversum prosequamur Manrieti verbis ad annum prædictum num. 7.*

Christi verum mundatur.

28 Tunc vero, ait, in ipso flore adolescentiæ, ætatis suæ anno vigesimo, quo cæteri plus solent retardari, fervore appetitus alius æstuante atque obruente spiritus fervorem; ipse e contra, prævalente eadem gratia, ac motus omnes rebelles coërente, primas eremi vocationes sentire, sæculi fugam tunc primum meditari, atque Cistercium altius infixum cordi, periclitanti salutare refugium, infirmo remedium, præservativum valenti meditabatur. Cælestem orbem in terra tunc fulgentem, quem jam luna et stellis, hoc est Stephano et sociis illustratum, ejus, ut solis radii, quod minime præsumebat, præstolabantur. *Qui primæ hujus conversionis descriptionem apud biographos desiderat legere; adeat Guillelmum cap. 11; ubi etiam inveniet conatus fratrum, et amicorum, modis omnibus id agentium, ut animum ejus ad studium possent divertere litterarum, et amore scientiæ secularis seculo artius implicare.*

ac frustra obtinentibus fratribus suis.

29 Hæc ibi brevissime; sed illustrissimus Manriens ad annum 1111, capite unico, num. 4 illa amplificans, addidisse fratres memorat, homines non solis sibi natos, sed reipublicæ, imo orbi profuturos: monachos in eremo latentes, et mundo profugos: neque doctrina alios juvare neque exemplis: quin sub honesto contemplationis nomine palliantes otium, segnitiei potius et desidii operam dare, et sustentandos aliorum eleemosynis, quod olim Tiberius imperator de aliis dixerat, sibi ignavos existere, aliis graves. Tum ut otium excutiant laborantes, ac de proprio sudore quærentes victum, aliorum etiam redimant gravamen; quod de novo illo monachorum genere, in agro Beluensi recens instituto, fama vulgaverat: haud tamen tantæ spei Adolescentem indole, moribus, ingenioque præstantem, atque in sææ familiæ gloriam, ut credebant, vel magis in communem usum concessum orbi, ruri et aratro fore mancipandum: colendis agris multos superesse, quibus non alia munia injungi possent; ipsum se debere publicis rebus, ne, si talentum sibi a Deo creditum in terra deserta in viaque absconderit, damnationem incurrat etc.

moram tamen aliquam injicientibus.

30 Quomquam vero fratrum et amicorum molimina Juvenem primum, ac propositi sui tenacem non permularint; moræ tamen aliquid ei injecerunt. Etenim, referente Guillelmo cap. 11, num. 11, hæc nimirum suggestione, sicut fateri solet, propemodum retardati fuerant gressus ejus. *Plus dicit Ms. Aureæ vallis: Hortantur eum ad studium litterarum, qua maxime via facilius eum detinere posse sperarent. Placuit sermo in oculis ejus, et constituta est dies, qua providerent fratres itineri ejus necessaria, et sic in Alemanniam proficisceretur. Sed non est consilium contra Dominum. Vicit enim Bernardus obstacula omnia, Spiritu sancto operante, et in ejus animum revocante piissimæ matris memoriam, spemque et expectationem melioris et altioris fortunæ, quam de charissimo sibi filio conceperat, ac jam prægustaverat. Audiamus Guillelmum de hac re loco citato: Matris sanctæ memoria importune animo ejus instabat, ita ut sæpius sibi occurrentem videre videretur, conquerentem*

et impropertem, quia non ad hujusmodi nugacitatem tam tenere educaverat, non in hac sepe erudierat eum.

AUCRORE
J. P.

31 Guillelmo ad stipulatur Ms. Aureæ vallis: Festinans autem ad constitutum diem et locum, cepit subito maternam in animo suo imaginem volvere, et confundi, quod frustraret spem, quam de eo ipsa conceperat, et nihil pro ea ageret, a qua tam tenere fuerat educatus. *Sic itaque Bernardus in priorem cælestis vocationis orbitam reducit, victusque tandem est, seu potius sui ac fratrum victor laureatus evasit, dum divinis maternisque monitis obtemperans, Dei se famulatur, cui servire, regnare est, penitus addidit, et ita quidem, ut eosdem fratres, quos antea habuerat in piissimo melioris vitæ decreto maxime sibi adversarios, tandem in suam ipse deduxerit sententiam, ac monastici ejusdem instituti contubernio feliciter aggregavit, ac genuerit in Christo Jesu, factus e germano fratre, eorumdem in spiritu pater. Pergamus cum Guillelmo: Primus omnium Galdricus, avunculus ejus absque dilatione aut hæsitacione, pedibus (ut aiunt) ivit in sententiam nepotis, et consensum conversionis; secuti deinde fratres. Quoniam autem ordine, quo modo illa acciderint, quam fervido Sancti spiritu, et quam insigni etiam alibi cum vaticinio, refert singillatim simul ac pathetice idem Guillelmus biographus. Manriens vero ea innotuit anno Christi 1112, Cistercii 15; ubi etiam satis prolixam rerum gestarum narrationem exposuit.*

propositum sequi statuit, et fratres ad illud inducit

32 Mira autem ac omnino cælestis agebat Bernardum vis, quando verbum Dei intonans pusillum Domini gregem a se collectum novis augere incrementis satagebat. Etenim, auctore Guillelmo, eo publice et privatim predicante, matres filios abscondebant, uxores detinebant maritos, amici amicos avertebant: quia voci ejus Spiritus sanctus tantæ dabat vocem virtutis, ut vix aliquis aliquem teneret affectus. *Tam potens acceperat novus ac juvenis hic Perceps a Spiritu, quo intus agebatur, in humana corda dominium. Verum plures inter mirabiles conversiones non infimo censenda loco est illa, quæ accidit in Hugone Motiscouensi, qui a Guillelmo laudatur num. 15 tanquam nobilitate et probitate morum, possessionibus et divitiis seculi ampliatus: qui hodie merito religionis et sanctitatis suæ, raptus a Pontinnacensi cœnobio, quod ipse ædificavit, Antisiodorensi ecclesiæ præest merito et honore pontificis. Deinde laudatus biographus subdit vocationem ejus ad perfectiorem vitam. Quandoquidem vero relatio hujus facti, quæ existat apud Guillelmum, differt ab ea, quæ habetur in nostro exemplari e Ms. Aureæ vallis, ideo lectionem ea frustrandam non putavimus. En itaque textum ejus.*

Mira polliet sensu monis vi ad hominum corda ad Deum trahenda:

33 Ait quadam die ad fratres suos: Habeo amicum Masticani Hugonem de Vitreio; et ipsum oportet adducere, ut sit et ipse unus ex nobis. Erat autem Clericus nobilis, et jam maturioris ætatis, secularibus pariter et ecclesiasticis possessionibus affluens. Ceperunt ergo qui noverant, eum temeritatis arguere: sed nihilominus ille confidens, sine omnium hæsitacione festinavit ad ipsum. Erat autem fama in regione quod Hierosolymam esset iturus: sic enim ipse fingebat; non in eam, in qua fuit, sed, in qua est Deus, Hierosolymam profecturus. Videns ergo eum prædictus Hugo, flens et ejulans in amplexus ejus ruit. Sed Vir Dei lacrymas ejus penitus

inter quorum conversionem illa est narrata.

non

AUCTORE
J. P.

non attendebat. Ubi vero paululum respiravit, revelat ei propositum suum: et, ecce, innovatus est dolor, et fons lacrymarum fluxit uberior, ita ut tuta die illa non quiesceret pupilla ejus. Sequenti nocte pariter accubuerunt in angustissimo strato, ita ut vix caperet alterum: nec tunc ergo cessabat a lacrymis Hugo, ita ut argueret eum Vir sanctus, quod dormire eum non pateretur. Ubi vero obdormivit, videbatur sibi ex more invocato Spiritu sancto habere ad eum de conversatione sermonem, et non desse voci suæ vocem virtutis.

quæ facta est

34 Mane autem facto, cum rursum fletet Hugo, moleste jam accipiens, cœpit durius ob-
B jurgare eum. At ille, Non mihi, inquit, eadem ludie lugendi causa, quæ fuit heri: heri enim super vos flebam; hodie super me ipsum. Novi enim vestram conversationem, et mihi, quam vobis, conversionem esse necessariam, non ignoro. Ad quem Bernardus exultans, Flete, inquit, nunc satis: quoniam optimæ sunt lacrymæ istæ: nolite cessare. Exhinc cum vidissent eos Clerici ambulantes pariter et exultantes simul, nec ad momentum ab invicem separari; conati

sunt Hugonem avellere a Bernardo, timentes imo jam aperte cognoscentes, quoniam uno spiritu agerentur. Tenentes ergo Hugonem, jam nulla ratione pati voluerunt, ut Vir Dei cum eo de cetero loqueretur. Abiit ergo tristis: sed nihilominus erat adhuc cor ejus fiduciam habens in Domino. Post aliquot dies sane conventum audiens episcoporum, festinavit illuc, ut Hugonem videret. Clerici vero cum vidissent eum, præter morem torvo oculo respicere, et stipare Hugonem undique, ne quis pateret accessus. Sedentibus ergo in campo et colloquentibus episcopis in medio Clericorum juxta Hugonem sedens, loqui ei non poterat propter adstantes: sed tamen flebat uberrime super collum ejus: et, ecce, innoverunt aquæ et cælum dedit pluvias, ita ut dispersi cum omni festinatione ad proximum vicum currerent; sed Beatus Hugonem manu tenens, Mecum, inquit, in pluvia stabis: statimque serenitate reddita, soli stabant in campo.

in Hugone Ma-
liscionensi.

35 Et confessus est Hugo juramentum, quod fecerat, minime se [monachum] fore usque ad annum. Hoc autem fecerat, ut deciperet Clericos; annuam quippe probationem non ignorans. Ibi confirmato ex integro sodalio spiritali, redierunt, manu sese tenentes alterutrum: et jam desperati omnes, nemo deinceps Hugonem detinere tentavit. Ex hac itaque nova Bernardi victoria, novus in laudes ejus exerevit triumphus, idemque plane singularis, ob virum tam magnam, quem monastico adjunxit instituto. Libet his atterere clausulam Manrici. quam conversioni Hugonis, ad annum Christi 1112, cap. II. a num. 3 in hunc subnectit modum: Quibus videas, vel in ipso suæ conversionis initio Bernardi potestatem pene immensam, cælum nimirum nubibus claudentis, et rursus aperientis portas ejus pro suo libito, obediente nimirum Domino, etiam ante prolatam vocem, menti hominis, ut Bernardi non solum lingua, sed cor etiam clavis cæli jam tunc comprobaretur. Videas præterea renovata primitivæ Ecclesiæ felicia tempora, et primas illas Christi vocatium, non consanguineis parcentes, non extraneis, renovata miracula et prodigia, quæc homines trahebantur ad Euangelium.

36 Quænam interea temporis, antequam Cisterciense monasterium ingrederetur sacer ille

græc, acta sint, legi possunt apud Guillelmum, e quo delibo ista num. 17: Crescente... numero eorum, qui in hanc conversionis unanimitatem consenserant, sicut de primitivis Ecclesiæ filiis legitur: « Multitudinis eorum erat cor unum, » et anima una Domino » et habitabant unanimiter simul, nec quisquam aliorum audebat se conjungere eis. Erat enim Castellium domus una propria et communis omnium, ubi conveniebant, et cohabitabant, et colloquebantur; quam ingredi vix aliquis audebat, qui non esset de cœtu eorum... Ipsi vero quasi mensibus sex post primum propositum in seculari habitu stabant, ut proinde plures congregarentur, dum quorundam negotia per id temporis expediebantur. Atque hæc quidem initia fuere magnarum rerum, quas S. Bernardus postmodum per se aliosque pro gloria Dei, Ecclesiæ Catholicæ bono, ac monastici instituti propagatione egregie ac feliciter gessit. Nos itaque nunc eum cum sodalio suo cœnobii Cisterciensis lecta subeuntem comitemur.

Describitur
S. Bernardus
sociorum, quo
quam Cister-
cium ingre-
rentur.

§ IV. Tirocinium; virtutes in eodem exercitiæ; Ordinis habitus; religiosa professio; animi et corporis exercitationes.

Anno ab Incarnatione Domini MCMIII a constitutione domus Cisterciensis xv, servus Dei Bernardus annos natus circiter xxxiii, Cistercium ingressus, cum sociis amplius quam triginta sub abbate Stephano, suavi jugo Christi collum submitit. Ita Guillelmus cap. III. Vita Manrici ad istum annum cap. II. num. 1, nonnulla observat de numero sociorum: Nec, inquit, omnes admissi sine delectu: Robertus juvenis repulsus, quia nimium tener; si revertatur maturior, recipiendus... Interim adnoto, hinc forte factum fuisse, ut quidam triginta tantum viros; alii Bernardum cum triginta venisse tradant, nempe Roberto inter eos annumerato, quem dilata probatio, non ablata, utrique parti reliquit velut in dubio. Nec vero libellus, cui titulus, Exordium Cisterciensis cœnobii (quod opusculum ad distinctionem Exordii magni Cisterciensis, parvum vocamus) numerum Sociorum auget ultra triginta, uti patet e verbis ejusdem Exordii parvi cap. XVII apud Bertrandum Tissier, pluribus postea memorandum, auctore sancto Stephano, quæ sic habent: Ergo istis temporibus visitavit Dominus locum illum... Nam tot Clericos literatos, et nobiles laicos, et in sæculo potentes, et æque nobiles, uno tempore ad illam Dei gratia transmisit ecclesiam, ut triginta insimul in cella novitiarum alacriter intrarent, ac bene contra propria vitia, et incitamenta malignorum spirituum, fortiterque decertando cursum suum consummarent.

S. Stephano ab-
bate, Bernardus
cum sociis
at. XIII

38 Et mox, Eadem, inquit Manricus num. 2, sed paulo altius repetito principio, pangit carmen antiquum, quod hodie etiam Cistercii dicitur permanere, ipsius columnis ecclesiæ appensa tabula. Carmen autem illud ibidem recitat in hæc verba:

Claravallium
ingreditur.

Anno milleno nonageno simul uno
Fontanum castrum Bernardo contulit ortum.

Postea

A Postea dumtaxat septem labentibus annis
Hoc in cœnobio cœpit Cistercius Ordo :
Qui dum quindenos tandem crevisset in annos,
Intus suscepit Vir sanctus religiosam
Sub Stephano vestem, socios Iriginta trahendo.
*Quod ibi dicitur de religiosa veste, tamquam
spongia indigum paullo post corrigit laudatus
Annalium Cisterciensium auctor, ut statim vide-
bimus. Ibidem autem num. 3 et 4 ita pergit :*

*Habito fratre
tunc in illam
non admisso ob
immaturam
etatem.*

39 Cæterum Stephanus divinitus præmonitus,
oraclis superius jam relatis, et de exhibitione
presentium firmiorem spem concipiens futurorum,
uno Roberto repulso quia parvulo, sed
admittendo, si perseveraret, ut notabamus; cæ-
teros omnes alacris admisit, non quidem statim
religionis habitu donandos, quod ante annum
probationis expletum tunc non in usu: sed pro-
bandos in veste seculari, anno tandem transacto
deponenda. Utrumque colligo ex epistola Bernar-
di ad eundem Robertum, inter omnes ejus-
dem Sancti prius si non tempore, dignitate mi-
raculi patrati, dum scriberetur, anno, quo
contigit, a nobis referendo. Primum ex his ver-
bis: « De seculo, te teste, Roberte, venisti Ci-
stercium. Quæsiisti, petiisti, pulsasti: sed tui
adhuc tenerritudine, te licet invito, dilatus es
per biennium ». Secundum vero ex subjunctis
paulo inferius: « Post hæc per annum juxta re-
gulam in omni patientia probatus, perseveran-
ter et sine querela conversatus, post annum
sponte professus, tunc primum sæculari veste
rejecta, religionis habitum suscepisti ».

B 40 Quanta vero donorum cælestium affluentia,
ac Ordinis propagatione novorum istorum
ascetarum ac Bernardi imprimis adventum cum-
mulaverit Dominus, habemus e Guillelmo in
principio capituli in: Ab illa autem die dedit Do-
minus benedictionem, et vinea illa Domini Sa-
bathi dedit fractum suum, extendens palmites
suos usque ad mare, et ultra mare propagines
suas. *His adde quæ paullo ante præxiserat sub
finem capituli II. Et vero S. Bernardi, aliorum-
que sociorum ejus exemplo plurimos jam tum
adventasse Cistercium, humanas utique res pertr-
sos, Exordium parvum Cisterciense loco supra
citato testatur his verbis: Quorum exemplo se-
nes et juvenes, diversæque ætatis homines, in
diversis mundi partibus animati, videntes scilicet
in istis possibile fore, quod antea impossibile
in custodienda regula formidabant; illuc con-
currere, superba colla jago Christi suavi sub-
dere, dura et aspera regulæ præcepta ardentem
amare, ecclesiam illam mirabiliter lætificare, et
corroborare cœperunt.*

Virtutes

C 41 Ferventem spiritum, quem secum Ber-
nardus e sæculo in monasticum tirocinium inve-
rat, omnine conatus est conservare, magisque ac
magis novo cælestium flammularum fabulo accen-
dere, et solidarum virtutum ornamentis conde-
corare. Eumvero Guillelmus cap. III de ipsius
tirocinio loquens, magnum aperit campum in
modum ejus vivendi, ac laudes debitas excurrendi,
sicut pluribus ibidem videri potest. En tibi tamen,
benigne lector, pauca e multis, quæ ibi dicun-
tur, extracta specimina: Quomodo vitam an-
gelicam gerens in terris vixit, neminem enar-
rare posse puto, qui non vivat de spiritu, de
quo ille vixit. Et mox: Ingressus... est domum
illam... intentione ibi moriendi a cordibus et me-
moria hominum, et spe delitescendi et latendi
tamquam vas perditum, Deo aliter disponente,
et cum sibi in vas electionis præparante, non so-

in tirocinio

lum ad ordinem monasticum confortandum ac
dilatandum; sed etiam ad nomen suum portandum
coram regibus, et gentibus, et usque ad extre-
mum terræ. *Sanctus autem Tiro parvulus omnino
erat in oculis suis, nil tale de se æstimans aut
cogitans, potius ad custodiam sui cordis, et pro-
positi constantiam, hoc semper in corde, saepe
etiam in ore habebat: Bernarde, Bernarde, ad
quid venisti?*

*AUCTOR
J. P.*

42 Denique et illa ibidem num. 23 sequun-
tur: Cum novitius esset, in nullo sibi pareens,
instabat omnimodis mortificare non solum con-
cupiscentias carnis, quæ per sensus corporis fiunt,
sed et sensus ipsos, per quos fiunt... Vix tantum
eis permittebat, quantum sufficeret ad exterioris
cum hominibus conversationis societatem. Quod
cum continui usus instantia in consuetudinem mit-
teret, consuetudo ei ipsa quodammodo verteba-
tur in naturam: totusque absorptus in spiritum,
spe tota in Deum directa intentione seu medita-
tione spirituali tota occupata memoria, videns
non videbat, audiens non audiebat; nihil sapie-
bat gustanti, vix aliquid sensu aliquo corporis
sentiebat. Jam quippe annum integrum exegerat
in cella novitiorum, cum exiens inde ignoraret
adhuc, an haberet domus ipsa testudinem, quam
solemus dicere eclaturam. *Plura ibidem Guillel-
mus narrat cum insigni commendatione tirocinii
a Sancto nostro decursi, et præclarissimis virtu-
tibus ab eodem exornati.*

a Sancto

43 Vita quarta apud Mabillonium edita, et
a Joanne eremita conscripta, lib. II a col. 1284
exemplum commemorat, e quo perspicuum red-
ditur, quanta cum severitate sanctus Tiro in
culpas etiam levissimas animadverteret. Igitur
cum esset Juvenis sanctissimus in cella novitio-
rum, quidam de parentibus suis venerunt, ut
visitarent eum, et locuti sunt cum eo. Post sig-
num vero horre nonæ, reversi sunt unusquisque
ad sua, et religiosissimus Juvenis ad opus Dei in
ecclesiam. Tunc secundum consuetudinem ele-
vans oculos ad cælum, putans se invenire gra-
tiam Dei, sicut et prius, non invenit. Excogi-
tavit itaque in se ipso, hoc sibi pro qualicumque
delicto seu peccato contigisse, et non comperit
nisi vanas fabulationes, quibus paullo ante per
imprudenciam se exposuerat. Qua de causa cum
se culpabilem intellexisset, prostravit totum cor-
pus suum juxta altare, dicens cum Propheta:
« Domine, ne in furore tuo arguas me » etc.
Et cum hoc fecisset per viginti et quinque dies,
apparuit ei gloria Domini, et replevit eum, et
dedit ei scientiam Sanctorum, ut in bona con-
summarentur opera ejus.

excerpta

*ommemoran-
tur: ut et habi-
tus monasticus.*

44 Sed et alli venerunt visitare eum, et ac-
ceperunt licentiam ab abbate Stephano, ut ad
eum loquerentur. Et cum ad eos duceretur, ac-
cepit stupas, et misit sub capucio in aures suas: ita
ut hoc artificio ab inani confabulatione se con-
servare posset immunem: sicque venit ad hospi-
tes, et laus eum eis per totam horam, et nihil
audivit: non locutus est, nisi pauca verba de
edificatione. Tunc pulsata campana, gaudens et
relinquens eos, venit in ecclesiam, gratia sua
sibi taliter a Deo conservata. O virum præcipuæ
sanctitatis, et dignum memoria! qui sibi in hunc
modum providendo, audientes adhuc ædificat,
et ædificabit usque in finem, non sibi solummodo,
sed infinitis proficuis existens. *Quod dicit
biographus ille in secundo exemplo de capucio, si
velit hoc intelligi de Sancto tunc adhuc novitio,
atque adeo, secundum mox dicenda, monastica
veste*

veste

AUCTORUM
J. P.

veste nondum tunc induto, non videtur satis conforme alteri narrationi, quam illico proferebam. Hinc interim colligere licet, quanto studio religiosissimus Juvenis in solidam perfectionem incumberet, cum adeo accurate in se castigaret tenuissimos quoque nervos, qui vel tantillum eidem officere videbantur. De professione ipsius solenni ac sociorum nonnulla observat Mauricus ad annum Christi 1114, cap. 1, num. 1 et sequentibus, ita scribens :

vota religiosorum

45 Sequens annus, videlicet Christi millesimus centesimus decimus quartus, Cistercii decimus septimus, Bernardi et sociorum ejus votis solemnibus... faustus fuit... Bernardum et socios post annum professos regulam, auctores magis proponunt, quam affirmant; quod non crediderim factum sine mysterio; quippe cum habitus non monachum faciat, sed professio; imo cum neque habitum novitii tunc gestarent, ut præcedenti anno jam ostendimus; satis profecto mirabile apparet, quorum ingressus ab omnibus describitur, professionem a nemine referri. Delatum forte constantiæ virorum Dei, quos semel ad aratrum adnota manu haud dubium foret peracturos, quod inchoaverant. Professi nihilominus sunt regulam beati Patris Benedicti juxta rigorem conventus Cisterciensis, tuncque primum monachali habitu induti, tonsuratique, quod etiam ultimum placuit adnotare. Nam sicut sine habitu, ita et sine tonsura probationem exigi consuevit illis temporibus, testem habeo Cæsarium Heisterbacensem, post centum adhuc annos scribentem de novitio tunc sibi coætaneo, lib. 4 Dialogorum cap. 51 :

et tonsura.

* i. e. novaculam

46 « Novitius quidam cum in Hemmenrode » abbatia Ordinis Cisterciensis, diocesis Trevirensis) satis tranquille annum probationis peregisset, et voluntate stabilitatis expressa in » Capitulo, radendus esset in monachum, is, » qui eum rasurus erat, rasorium * ad corrigiam » acuens, in eadem hora sic eum contristavit » etc. Quibus videas, ante voluntatem stabilitatis expressam neminem radi solitum. Quod magis mirum tempore Cæsarii, quo novitii jam captivumque, religionis insigne, præferrebant. Forte ne eo signo notandi relinquerentur, si medio probationis anno egredi vellent, Primis ergo illis Ordinis temporibus probandi in habitu et tonsura seculari : post, tonsura dilata, concessus habitus, quantumvis monachali valde dissimilis : quod hodie etiam videmus permanere. Tandem decursu temporis effectum est, ut simul habitum tonsuramque suscipiant, quod forte a mendicantibus inceptum recens exortis, paulatim etiam ad nostros extensum fuit.

An hæc primus emiserit Bernardus.

47 At, relicto brevi hoc diverticulo, revertamur cum Maurico ad solennem professionem, num. 4 de ejusdem ordine ista notantem : Bernardum primum emisisse vota, sunt qui affirmant; quod mihi, ait, dubium. Tenerior ætas, et profundior humilitas vetabant, quo minus aliis præferretur magister omnium. Alias neque Hugo prior missus fuisset, Pontigniacum in Campania fundaturus, neque Bernardo in abbatem præfecto Claravallis, cæteros omnes occupasset admiratio, quam Guillelmus abbas descripsit in ejus Vita lib. 1 cap. 3 : « Mirantibus » sane illis, tamquam maturis, tam in religio- » ne quam in sæculo viris, et timentibus ei tum » pro tenerioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis ». Crediderim ætatis suæ ordine,

sive nihil sive parum immutatæ, et ante annum d
admissos, et tunc professos; nisi quod forte conjugatos Clerici, solitos conjugati antecesserunt. Atque hæc de professione ab antiquis omnia brevissime sufficiat prælibasse.

48 Huc etiam pertinet continuatus Sancti fervor, et ars metendi divinitus ei infusa. De his Mauricus loco citato a num. 8 hæc memorat : Interim Bernardus Pater, sociique, quo erant in novo statu ferventes spiritu, instare orationibus, vigiliis, jejuniisque corpus atterere, laudes divinas in choro devote canere, et nihilominus operari manibus, tenere silentium, insistere lectioni, ac reliquis observantiis religionis sine intermissione exerceri, sine querela, Stephano, ut olim docente, tunc mirante, ac vere jam experiente strenuos duces, quos paulo ante tiranes nominaverat. Et quidem de virtutibus Bernardi Guillelmus multa, et quotquot scripsere Vitam beati Viri, quæ nimis longum esset huc transcribere. Cæterum quod de peritia metendi tradunt, Servo Deo per miraculum collata, quia peculiarem continet doctrinam, forte minus probatam, saltem minus in usu nostris temporibus, non putamus silentio prætereundum : præsertim cum hinc pateat ad oculum modus mirabilis, quo divina providentia cum nostro Sancto egit, quando Virum tam magnum, et ad res quaslibet summas exsequendas natum, a vili ac tenui metendi labore ad altiora tot tantaque facta exordium sumere voluit, prout jam visuri sumus.

Exercitationi
anmi et orationis

§ V. Ars metendi divinitus Sancto concessa; discessus in monasterium Claravallense e Cisterciensi; variæ de hoc notitiæ; illud quo anno fundatum.

Redemerat Vir sanctus metendi inscitiam, ut narrat Mauricus num. 9, anno proximo aliis operibus substitutis messianis loco : quorum etsi non minor labor, facilior usus, et quotidianis operibus promptiores artus, quam non nisi post annum repetendo. Sed a cæteris solus separari, et metentibus fratribus non metere angebat animum ardentem vite communis : et neque seniper quid aliud faciendum suberat; neque, si subesset, ei permittebatur, debili quippe ac præ nimia abstinentia et vigiliis defecto viribus. Audiant, qui putant opera hæc externa minoris apud Deum esse valoris. Audiant, qui totum negotium menti deputant, corpore adeo a laboribus immuni, ut minus aptum contemplationi censeant, si fatigetur. Bernardus, egregius futurus Ecclesiæ Doctor, imo oraculum, fidei columna; quo principe, quo duce, schismaticorum colla subigenda, hæreticorum calcanda parabantur : Bernardus Catholicis omnibus firmandis, atque ipsius Pontificis Romani stabiliendo solio concessus orbi : Bernardus Pater, qui reges, regnaque, qui denique universum Christianum axem ad sui imperium erat commoturus; ejus verba concilia mutuabantur, dum adhuc viveret, et cui, ut elavigero cælestium arcanorum, vel ipsa sacra Scriptura erat subdenda (hoc intelligendum accommode, ne nimium dicat Mauricus;) Bernardus, inquam, ad hæc omnia gradum

S. Bernardus ad summa promovendus exercitium metendi

A dum faciens, a peritia metendi exorsus est, cam- que a Deo per lacrymas obtentam, atque colla- tam non sine miraculo, lacrymæ simul et mira- culum commendant utilem etiam acquirendo in Ecclesia Doctoris apici.

diventus sibi
conversam

50 *Factum narrat Guillelmus cap. III, num. 27*: Messis tempore Fratribus ad secundum cum fervore et gaudio sancti Spiritus occupatis, cum ipse quasi impotens et nescius laboris ipsius, sedere sibi et requiescere juberetur, admodum cuntristatus ad orationem confugit, cum magnis lacrymis postulans a Deo donari sibi gratiam metendi. Nec fefellit simplicitas fidei desiderium Religiosi. Continuo namque, quod petiit, impe- travit. Et ex illo die in labore illo præ cæteris peritum se esse, cum quadam jucunditate gra- tulatur; tanto in hoc opere devotior, quanto se in hoc ipso facultatem ex solo Dei dono remi- niscitur accepisse. *Ideo autem gratiam hanc Bernardo datam ad annum Christi 1114 censet pertinere Mauricus*; quia, ait, Vir Dei post emissam professionem, his tantum frugibus Cistercii adfuit colligendis; quippe mense Junio sequentis anni Claramvallem, ut dicemus, trans- ferendus. *Nobis nunc dispiciendum restat, quo- modo illuc translatus, seu Cistercio cum aliis eo profectus, cœnobii Claravallensis, quod pri- mus abbas rexit, præfecturam inchoarit. Annus, quo ad dignitatem abbatialem promotus est, con- firmatur e versibus antiquis, quos multi codices, uti observat Mauricus ad annum 1115, cap. I, num. 6, subjungunt operibus ejus, quosque ibidem subdit.*

* 4 connumera-
tur

Annus millenus ter quinis commemoratur*,
Nec non centenus, Vir sanctus quando creatur
Abbas, et Patrum sequitur decreta priorum.
Fit doctor Fratrum, lidei lux, regula morum.

Mittitur ad
Claramvallem

51 *Bernardi Fratres ad fundandam Clara- vallense monasterium missi cum eo sunt, sicut testatur Guillelmus biographus lib. I cap. III num. 28*: Cum autem complacuit ei, qui cum segregavit a seculo, et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eu gloriam suam...; misit in cor abbatis Stephani ad ædificandum domum Clara- vallis mittere fratres ejus. Quibus abeuntibus ipsum etiam domnum Bernardum præfecit abba- tem. *Mauricus alios insuper ei adjunctos memo- rat num. 5; ac deinde num. 6. Tantis, inquit, viris ab Stephano Bernardum præfici, ætate ju- venem, quippe vigesimum quartum annum vix- dum egressum, infirmum corpore, verecundia implicatum, aut impeditum, atque unni expe- rientia destitutum, mirabile in oculis omnium visum fuit, et ob hoc forsitan serius pronuntia- tum. Certe Guillelmus innuere videtur, nequa- quam nominatum ante discessum, ex iis, quæ modo recitabam ex ipso, quibus abeuntibus, etiam ipsum domnum Bernardum præfecit abba- tem, et quæ statim ab eodem biographo subne- ctuntur: Mirantibus sane illis, tamquam maturis et strenuis tam in religione quam in seculo viris, et timentibus ei tum pro tenerioris ætate juvenutatis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis. Sed non est novum, divinam providentiam infirmis uti instrumentis ad maxima quæque perficienda, prout eventus tot ac tanti in Bernardo id com- probarunt: de cujus e monasterio Cisterciensi egressu quædam hoc loco cum Manrico observare visum est.*

cum sociis,

52 Porro, ait ad annum proxime citatum num. 7, egressum novi Conventus, prout in

Ordine fieri solebat, a Cæsario Heisterbacensi descriptam, quia gravitatem devotioni mixtam præfert, non pigebit ad litteram transcribere e dicti scriptoris homilia in Dominicam tertiam post Octavam Epiphaniæ, quam citat ad mar- ginem, his verbis: Duodecim monachi, loco duodecim Apostolorum, cum tertio decimo Abbate, qui loco Christi eis præponitur, ad novam abbatiam fundandam emittuntur. Crux enim Dominicam habens imaginem, a Patre abbate datur ei in manus, quem de oratorio cum eadem cruce exeuntem, duodecim ad hoc ordinati sequuntur, quasi Christum Apostoli. Ita ille ex Cæsario; ubi vides novæ hujus coloniz numerum definiti. Cruce itaque, sicut addit idem Man- ricus, Bernardo ab Stephano Patre in manus data, ipse prior, quasi pater et dux omnium, mox fratres ejus et filii egressi sunt, locum sibi inter Lingonenses quæsituri. Videres, cum jam essent recessuri, in profundo silentio cadentes lacrymas omnium monachorum, et solas voces cantantium resonantes inter singultus: quippe modestia membris exterius imperans, vix in affe- ctus internos prævalebat; nec discerneres reman- suros a discedentibus, quoadusque ad portam do- mus illos stantes a progredientibus cunctatio ipsa divisit. Hæc, Bernardo atque sociis abeuntibus, devota quidem, sed tristis facies Cistercii fuit.

AUCTOR
J. P.

e monasterio
Cisterciensi;
quod hic a nobis

53 *Prius autem quam cum sancto nostro Ab- bate a Cisterciensibus ad Claram-vallem disce- damus, quandoquidem Vir sanctus prima apud illos perfectioris vitæ rudimenta posuit, ac per se aliosque, quos eisdem ascetis adjunxit; eorum illum deinde magnifice illustravit ac propagavit; quia item de Cisterciensibus toties jam a nobis mentio facta est, ac porro fiet; videmur non abs re facturi, si de piissima juxta ac celeberrima hac vitæ asceticæ palestra notitias quasdam hic subjiciamus, plures tamen designaturi apud au- ctiores, qui de ea scripsere, quam prolixè ac singillatim hic conservaturi, ne nimium exerrat oratio. Fundator ejus fuit S. Robertus, primus abbas Molisunensis, cujus Acta apud nos jam pri- dem illustrata sunt tomo III Aprilis, die XXIX ejusdem mensis a pag. 662. Ibidem vero § II Commentarii prævii ad ipsius Vitam pag. 664 et sequentibus agitur de iustis cœnobii et Ordinis Cisterciensis, et de S. Roberti ad eundem transitu, qui accidit anno Christi 1098. Primus quoque Cistercio abbas perfruit; sed non diu post, abdicata apud Cistercienses præfectura, ad Mo- lisunenses revertitur, ejusdem reditum apud summum Pontificem Urbanum II urgentes; prout in dicto Commentario § III pluribus licet videre, uti et alia, quæ ad laudatum Sanctum fundato- rem istum spectant.*

illustratur

54 *Loci situm Gaspar Jongelinus in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis describit pag. 6: Cistertium (Cisteaux) archi-cœnobium et caput Ordinis, sub regula S. Benedicti, situm in diœcesi Cabilonensi (Chalon sur Saone) quinquè circiter leucis ab urbe Divione (Dijon)... distans, in Ducatu Burgundiæ. Ceterum primæ Cister- cii filix, nomine Firmitati (vulgo la Ferté) in diœcesi Cabilonensi ad Gronam fluvium cœno- bio; ac filix secundæ, cui nomen Pontigniacum (Pontigni) in territorio Autissiodorensi sitæ, ut videsis apud Jongelinum a pag. 16, successit ter- tia ejusdem Cistercii filia Clara-vallis; ubi sau- ctissimum Abbatem nostrum, quem eo profici- scentem Cistercio tantisper reliquimus, iterum conveniemus. Meretur autem locus etiam ille,*

Sancti

AUCTORE
J. P.

Sancti regimine, virtutibus ac prodigiis adeo longe lateque nobilitatus, ut de ejus situ, fundatione ac elogis, antequam progrediamur ad alia, præmittamus sequentia documenta.

55

Guillelmus biographus cap. III, num. 28: Erat, inquit, Clara-vallis locus in territorio Lingonensi, non longe a fluvio Abba (l' Aube) antiqua spelunca latronum, quæ antiquitus dicebatur Vallis absinthialis, seu propter abundantiam ibi absinthii copiam, seu propter amaritudinem doloris incidentium ibi in manus latronum. Et cap. IV num. 40 auctor idem de eodem loco hæc narrat: Loci vero ipsius solitudo inter opaca silvarum, et vicinorum hinc inde montium angustias, in quo servi Dei latebant, speluncam illam sancti Benedicti patris nostri quodammodo representabat, in qua aliquando a pastoribus inventus est: ut ejus imitabantur vitam, habitationem ejus ac solitudinis formam aliquam habere viderentur. Nicolaus Haecquville, senatus Parisiensis præses, vallem non solum montibus circumdatam, sed etiam fonte perenni, præter interfluentis Alba aquas, scilicet memorat in carmine de laudibus S. Bernardi, et situ

B Clara vallis, quod apud Mabillonium, Operum ejusdem sancti Patris editorem, recensum est volumine II, col. 1305:

Abdita vallis erat, mediis in montibus, alto

Et nemore, et viridi tunc adoperta rubo...

Hanc Alba irriguus mediam perlabitur amnis,

Fons tibi perpetuo munere donat aquam.

notitias.

56 Apud laudatum Operum S. Bernardi editorem a col. 1306 habetur Descriptio positionis seu situationis monasterii Claræ vallis, ubi præter alia plura, quæ legi possunt in eadem Descriptione, (quæ incerto auctore, monacho tamen, ut apparet Manrico ad annum 1115, cap. II, num. 1, Claræ-vallensi, inter Opera Bernardi circumfertur, nec sine sale) notantur ista in editione Mabillonii col. 1309: Hic ergo fons... ex opposito solis orientis oritur, ita ut æstivo solstitio roseam rutilantis auroræ faciem ex adverso salutet... Ubi eum mons evomit, vallis deglutit: et in loco, quo oritur, eodem quasi moritur, quin et sepelitur. Sed ne expectes signum Jonæ prophetae, ut tribus diebus, et tribus noctibus delitescat absconditus. Statim ad mille passus intra claustrum monasterii, quasi de corde terræ resuscitatus progreditur, et quodammodo redivivus apparet, visui tantum et usui Fratrum se offerens, ne cum aliis, quam enim Sanctis sors illius amodo sit futura. Ita ille alludit ad dictum fontem. Jam vero domus etymon Manricus citatus ita describit num. 5: Monasterio Clarævallis nomen inditum in claritatem pro modo occupationis et exercitii, veteri commutata amaritudine. Unde versus:

In Vallem claram vallem convertit amaram.

Guillelmus cap. III, num. 28 de sancto Abbate ac sociis, primis loci incolis, hæc refert: Ibi ergo in loco horroris et vastæ solitudinis condecorati viri illi virtutis, facturi de spelunca latronum templum Dei et domum orationis.

Ejusdem

57 Manricus ad annum 1115 supra designatum, cap. II, num. 1 non videtur exploratam satis habuisse laudati jam sæpe loci fundationem, quando de primis eodem loci adventis ita statuit: Casu invenerint, an admoniti quæsierint, incertum: constat pervenisse ad locum satis horridum, latronum, ut ferebant, receptaculum... Crediderim omni ope destitutos elegisse hunc locum, nulli incolarum usui proficentem; no-

xium potius, eoque longe facilius obtinendum. De prima itaque loci donatione seu fundatione dicendum etiam nobis est. Volumine I editionis Mabillonianæ, ubi sunt Opera sancti Patris genuina, col. 45 exstat epistola 31 ad Hugonem Comitem Campaniæ ab ipso scripta, in qua sic loquitur: Possumusne oblivisci antiqui amoris, et beneficiorum, quæ domui nostræ tam largiter contulisti? Sanctus itaque Pater his verbis profertur gratam animi memoriam erga Hugonem, primum sui Claravallensis carnobii fundatorem, prout conficitur e sequente instrumento, quod Petrus Franciscus Chiffletius inter probationes suæ de illustri genere S. Bernardi Diatribæ pag. 513 ex autographo Claravallensi acceptum primum vulgavit in hæc verba:

58 In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis incipit charta Comitis Hugonis. Notum sit omnibus præsentibus et futuris, quod ego Hugo Comes Trecentis de Deo, et beatæ Mariæ, et fratribus Clarævallis, locum ipsum, qui vocatur Claravallis, cum pertinentiis, agris, pratis, vineis, silvis, et aquis: nihil omnino mihi aut heredibus meis retinens. Unde testes Acardus Remensis, et Petrus, et Robertus Aurelianensis, milites mei. Et sciendum, quod Gaufridus Felonia dat pasturas suas in finagio de Juvencurt, tam in bosco quam in plano, omni tempore. Et si aliquod damnum intulerint animalia dictorum fratrum, solum capitale restituatur, sine emenda. Hæc autem omnia dedi in præsentia supradictorum testium. Sciendum quoque est, quod dominus Josbertus de Firmitate, cognomine Rufus, et dominus Rainaudus de Perceris, dederunt eisdem fratribus pasturam, et usuarium per totam terram suam; et præcipue in aquis, silvis, pratis, in finagio de Perrecin. Illius rei testes sunt Acardus Remensis, et Robertus, milites mei. Item sciendum quoque est, quod ego Hugo Comes Trecentis laudo et concedo eisdem fratribus libere et quiete possidere terram et silvam de Artela. Has donationes confirmamus, ego Joscerannus Lingonensis episcopus, et ego Hugo Comes Trecentis, de sigillo et anulo meo. De tribus Hugonis professionibus Hierosolymitanis, ac titulis ejus pro tempore diversis agit Chiffletius cap. XXI Appendicis proxime citandæ.

59 Apud Mabillonium in notatione ad supra dictam epistolam S. Bernardi, quæ notatio habetur inter alias ad tomum I ejusdem sancti Patris, et ad calcem voluminis I, de quo dicebam paullo ante, observantur ista in rem nostram post tabulas fundationis modo datas e Chiffletio, col. XIX: Quod spectat ad annum fundationis, qui non exprimitur in his tabulis; idem (Chiffletius videlicet, quem tu consulit in Appendice ad Diatribam cap. XX) auctoritas sancti Mariani Antissiodorensis Chronographum seculus, refert ad annum Christi MXXIV, mense Junio. Et quidem de mense conveniunt omnes: quoad annum vero, cum tam externa quam domestica instrumenta refragari videantur; inter alia vero Exordium Cisterc. dist. 2 cap. 1, tabella sancti Bernardi tumulo appensa, quæ disertis verbis annum MXXV exprimit; receptæ jam dudum sententiæ adhærere satius videtur: cum alioqui vix Bernardus professionem emisisset mense Junio ann. MXXIV, et Hugo ipse, qui locum concessit, adhuc in Oriente versaretur. Clara vallis itaque primo quidem ab Hugone Campaniæ Duce fundata; postea vero anno MXXXV in ampliorem locum

fundato

* i. e. combus
* i. e. silva

* i. e. multa
pecuniaria

F
quo anno

clm

A cum translata, opitulante Theobaldo ipsius successore, nova fabrica donata est : unde primi fundatoris nomen obtinuit apud aliquos, translationem cum fundatione confundentes, ut bene monet Mauricus in Annalibus ad annum mxcv cap. 1. *Sententiam hanc, quæ mihi magis arridet, quem Chiffletiana, ita declaro et confirmo :*

accidit.

60 Chiffletii ratio alia, quam primo loco ponit pro anno mxciv, illo nititur fundamento, quia cepit anni ejusdem mense Julio, undecima die mensis, Morimundus, minor natu filia, quippe inter Cistercii filias numero quarta; cum tertia ex ordine natalium censeatur Claravallis. Verum Morimundi fundatio a longelino innectitur anno 1115; idem fit a Morrico ad istum annum cap. 1; idem a Sammarthanis tomo IV Galliarum Christianarum pag. 673. Monumenta autem Claravallensia, quæ Chiffletius in Appendice designata sibi objicit contra annum 1114 fundatæ Claræ vallis, sunt 1°. autiqui versus :

Annus milleus ter quinis connumeratur,
Nec non centenus, Vir sanctus quando creatur
Abbas.

Deinde tabella S. Bernardi tumulo appensa, in qua legitur : « Anno Domini millesimo centesimo decimo quinto, in mense Junio, missus fuit (S. Bernardus) cum fratribus germanis, » et conventu suo, ad locum istum, qui nunc » vocatur Clara-vallis : antea autem Vallis ab- » sinthialis dicebatur ». Ad versus ita respondet Chiffletius : Nisi me conjectura fallit, indicant versus illi consecrationem S. Bernardi in abbatem... quæ ante annum Christi mxcv facta esse vix potuit. Quare a primo eorum in Claramvallem adventu, quod in anni mxciv Junium incidit, monasterii fundationem adnotarunt Morimundensis, et Autissiodorensis Chronographi : Claravallenses ab inauguratione abbatis. Sed contra est, quod in dictis versibus non creatur videatur melius referri posse ad præfecturam Claravallensium canobii, quam S. Stephanus Bernardo, et Cisterciensi monasterio cum suis discedenti, commisit idæ qua re actum est supra conformiter ad verba tabellæ, ad quæ nihil ibi apud Chiffletium responsi invenio, cum in ea clare ac distincte dicatur : Anno Domini millesimo centesimo decimo quinto, in mense Junio, missus noster Sanctus cum potestate utique abbatis, tunc quidem a suo Superiore constitutus seu creatus, sed dicto mense nondum consecratus ab episcopo. At de ista consecratione dicentur plura § proximo.

§ VI. Consecratur abbas Claravallensis; monasterii hujus angustiarum miraculis sublevatæ; cibus spiritualis a Sancto, per apparitionem monito, Claravallensibus porrectus.

Consecratio ista facta ab episcopo Catalaunensi.

Guillelmus libro 1, cap. iv de Sancti consecratione hæc memoriæ prodidit : Cum autem missus noviter Claramvallem Bernardus, ordinandus esset in ministerium, ad quod assumptus erat; et sedes Lingonensis vacaret; ad quam ordinatio ipsa respiciebat; quærentibus fratribus, quo eum ducerent ordinandum, cito de proximo se obtulit bona fama venerabilis Catalaunensis Augusti Tomus IV.

launensium episcopi, opinatissimi illius magistri Guillelmi de Campellis, illucque eum transmittendum esse, diffinitum est. Sicque factum est. Chiffletius in Appendice ad Diatribam superius ollegata cap. xx a pag. 676 e textu Guillelmi, quem modo protuli, hæc proponit et solvit difficultatem : Quomodo, inquit, vacabat sedes Lingonensis anno mxcv, cum locerannum constet, ex anno mxcii in mxcv Lingonensem fuisse episcopum, ut ex Chronico Benigniano retulimus pag. 505? Sed responsio in promptu est, vacasse tunc sedem Lingonensem improprie; non quod nullus tunc esset Lingonensis episcopus; sed quod anno illo mxcv abisset ab episcopatu suo; fortasse in itinere ad limina Apostolorum, vel ad synodos aliquas, quæ frequentes illis ipsis temporibus a Guidone Viennensi, Apostolico per Gallias Legato cogebantur. Ita Chiffletius. Qualiter autem Sanctus noster, Catalaunum, assumpto secum Elboldone * monacho quodam Cisterciensi, ut laudatus Guillelmus ibidem narrat, profectus, et prædicti episcopi domum ingressus, ob exteram corporis speciem contemptui fuerit nonnullis, ad irrisionem usque; sed episcopo summa in veneratione habitus; quantaque e primo amborum congressu orta inter eos fuerit familiaritas non sine summa Bernardini nominis per Galliam universam propagatione, apud Guillelmum eundem invenies.

AUCTORE
J. P.

* ut Elboldone

62 Nec his atteram alia, quæ biographus iste præmiserat de angustiis Claravallensium canobii temporibus primis, earumque per varios sublevatione; item de innocuo ejusdem canobii incrementum, quod sancto Abbati in quadam visione exhibita est, rei deinde eventu veritate comprobante; ac denique de studia perfectionis, et conversione sororis ejus; cum idem Vita scriptor consuli de his possit cap. iii et iv. Quia tamen Joannes eremita de arctissima inopia, qua visum est divinæ providentiæ, Abbatem sanctum ac subditos ejus exercere ac probare, diversa narrat, variisque deinde probat exemplis, ad ejusdem Sancti gloriam omnino illustribus, divinitus fuisse prospertum maximis illis rerum temporalium apud Claravallenses angustiis, idcirco Guillelmum abbatem e laudato Joanne supplendum censeo, qui libro ii, col. 1285, num. 2 apud Mabilonium de penuria victus locutus, de vestitu ista subdit : Indumenta vero eorum tam in aestate, quam in hieme, cuculla et tunica, quæ rarissime innovabantur. Caligis quoque utebantur vilibus, et calceamentis frequenter diuque diruptis manentibus et dissutis, antequam repararentur, quæ præ nimia eorum paupertate ligabant fumentis. O viri generosi et magni in seculo! Quis ad hæc loca arida et periculosa vos adduxit, nisi ille, qui dives erat in caelis, et pauper humilisque in terris in præsepio recubavit? En tibi nunc erectum Abbatis annum, et summam fiduciam de auxilio Dei opportuno in tot tantisper malis.

63 Idem quippe scriptor Vita a col. 1285 num. 3 ita pergit : In illa tanta penuria, de qua supra diximus, inter ceteras necessitates, sal die quadam defuit eis. Et vocavit sanctus Abbas unum de fratribus suis, Guibertum nomine, dixitque ei : Fili Guiberte, accipe asinum, et vade ad nudinas, et eme nobis salem. At ille respondit : Ubi est pretium? Ad quem homo Dei : Crede mihi, fili, quia nescio tempus, quod aurum vel argentum habuerim. Sursum est enim, qui habet peram meam, et thesauros meos

ACTORE
J. P.

in manibus suis. Tunc frater ille quasi subridens ait : Si vacuus perrexero, vacuus redibo. Cui ait Sanctus : Noli timere, fili mi, sed vade securus. Ille enim, qui habet thesauros nostros, sicut jam dixi tibi, erit tecum in itinere, et præbebit omnia, propter quæ mitto te. Ad hæc verba, sumpta pii Patris benedictione, perrexit cum asino ad nundias, ad castrum, cui nomen Risnellum, plusquam oportet incredulus. Sed pius et clemens Dominus non respexit suam incredulitatem ; sed consideravit Servi sui fidem, et tribuit ei omnem rem, pro qua missus fuerat. Itaque cum castro appropinquasset, et venisset ad quamdam villam, obvium habuit quemdam presbyterum, qui salutavit eum, dicens : Unde es, frater, aut quo pergis ? At ille respondens exposuit ei diligenter itineris sui causam, et pauperitatem loci, in quo habitabat Pater sanctus cum filiis suis.

divinam providentiam subrexisse

64 Quæ cum audisset presbyter, vehementissime compunctus est : et duxit fratrem in domum suam, deditque illi medietatem modii salis, et quinquaginta solidos vel amplius, sicut saepe narrare consueverat idem Guibertus. Quibus acceptis, cepit gratias agere Deo immensas, et dicere in animo suo : Procul dubio verus est sermo, quem audivi a Patre meo : sed in hoc peccavi erga eum peccato magno, quia ei non credidi, sed incredulus veni huc. Et valefaciens presbytero, reversus est ad monasterium. Quod eum ingressus fuisset, incurrit ad Hominem Dei, et retulit ei omnia, quæ sibi in via contigerant. Cum dixit Pater sanctus : Dico tibi, fili, quia nulla res tam necessaria est omni Christiano, quam fides. Habe ergo fidem, et bene tibi erit omnibus diebus vitæ tuæ. A die illa et deinceps tam frater ille, quam alii verba sancti Patris in majore habuerunt reverentia. O bone Jesu, fidem, quam habuit iste Sanctus, quis enarrare potest ? *Aliud deinde Joannes biographus exemplum producit nova. 4 :*

per miracula,

65 Quidam de Clementini-prati fratribus adveniens, visitandi gratia novellam Christi plantationem, honorifice susceptus est, prout fieri poterat : cui, qui in promptu erat, oblatum est dimidius panis avenaceus. Quo suscepto, et cum magna admiratione, quia de tali viverent, reportato ad Clementinum-pratum, omnibus inibi habitantibus annuntiavit servorum Christi voluntariam in maxima paupertate abstinentiam, in abstinentia patientiam, in egestate liberalitatem munificam. Statimque vehementer compuncti, et compatiētes Clementini-prati fratres, in eorum subsidium communiter assenserunt. Tunc magister Inci illius, Odo nomine, vir venerabilis, dilectus a Deo et hominibus, oneratis equis et asinis, panes et cibaria in quadrigis detulit. Tunc vero a die illo usque ad hodiernum diem tanta fuit fraternitatis communitio inter Claram-vallem et Clementinum-pratum, quod quando fratres Clementini-prati Claram-vallem adveniebant, ita eis deferrebat, sicut uni Claræ-vallensium in spiritalibus et humanis. Defunctis etiam vicissim reddebatur obsequium. In hunc modum pius Jesus magis ac magis providebat servis suis. *Hic adduntur ista num. 5 : Advenit etiam mulier quædam centum solidos afferens, quibus contacta est pedum eorum nuditas. Sequuntur deinde facta duo alia, quæ Manricus refert ad annum proxime sequentem 1116. Nos tamen, seriem narrationis biographi Joannis prosequentes, utrumque ex ipso prioribus hic subjungimus.*

Et primo quidem loco quod narrat, sic habet :

66 Cunctis animalibus carebant, excepto asino, quo Abbas ad visitationes suas deferrebat, lignaque ad necessitates comportabantur. Coacti vero fame, frigore, et aliis indigentis, Abbati suo conquesti sunt, quod pro nimia paupertate discedere cogentur. Quo audito, Abbas blande ac leniter consolans eos, Dei timorem et amorem, spem quoque vitæ æternæ et remunerationis divinæ, quantum potuit, insinuavit. Illi vero maxime angustiati, et angustiati dolore multiplices, nullatenus volebant consentire ; sed magis volebant Cistercium reverti. Cumque Vir Dei desperationem illorum vidisset, demum convertit se ad orationem. Quo facto, audivit vocem de cælo dicentem sibi coram omnibus : Surge, Bernarde, exaudita est oratio tua. Quod eum audissent fratres, glorificaverunt Deum et sanctum suum Bernardum ; dixeruntque ad eum : Dic nobis, Pater, quid petisti a Domino ? At ille respondit : Quid vultis scire, modicæ fidei ? State hic, et scielis postea. Et eum fabularentur ad invicem, modicum temporis indulgentis fabulis, non fabulis, sed sermonibus sanctis, venit quidam, et obtulit sancto Patri decem libras.

67 Alterum vero ita memorat prædictus Vita scriptor a col. 1286 : Nec mora, Barrensis quidam, cujus filius usque ad desperationem vitæ præ nimia ægritudine cogebatur, attulit ei tredecim libras, suppliciter postulans, ut miseretur filii sui. Quem sanctus Abbas hilarem dimisit, pollicens filium suum sospitem ab eo inveniendum. Revertens homo invenit filium suum sanitatem restitutum, sicut promiserat Vir Dei. Qua de causa postmodum Servo Dei uberes gratias exsolvit. Modico tempore interjecto, copiose ac benigne misericordia Dei super hos respexit, ut abundantes æternis et temporalibus subsidiis, nihil eis deesset in ulla gratia, secundum illud : Nihil deest timentibus Deum. *Eventibus hisce miris ac seriis subjungamus miraculum spurium et apocryphum ex Manrico ad annum 1116, cap. 1, num. 5, ubi illud his verbis exponit ac rejicit :*

68 Equos sine rectore vagari solitos, et convicinos populos discerere colligendis fidelium elemosynis, quas illico ad cenobium reportarent, ab oppidanis cujusdam villæ proxima per ludibrium an per rapinam spoliatos, et pro panibus saxis onustos immensi ponderis, traditio est ab incolis recepta. Porro Bernardo patre flagitii conscio (equis quippe sub pondere gementibus, eoque citius rem ipsam publicantibus) atque execrante aggressores impietatis, terram repente scissam in duas partes locum cum incolis simul absorbuisse, ecclesia sola innotata permanente, pro certo habent. Et sunt qui credunt in memoriam tanti miraculi, eam etiam paulatim absorberi, nempe ad unius argentei grossitium per annos singulos, ecclesia, loco, saxisque monstratis, quæ major fabulæ fides adstruatur. Adco nulla omnino terra est, quæ non labore fabellis incolarum, a quibus ne sancti Viri [quidem] omnino immunes. Utrum autem ejusdem rationis sit similis alia quædam maledictio, qua idem Sanctus Aquitanicæ prædicans dicitur impetisse Viride folium, illius provincie locum non exiguum, suo tempore dabimus. Nunc sufficit hæc seriis permiscuisse quasi per otium ; potuisset addere Manricus nec sine fructu : cum utile admodum sit, traditiones hujusmodi more populares convellere, ac discernere miracula falsa a veris. Idque locum habet potissimum in S. Bernardo ;

D
e veritate facta

E
probat.

Miraculum apocryphum reprobatur.

F

A nardo; qui quoniam *pene innumerabilibus abundat veris, patiari nec debet nec potest falsis, ne his illorum fidei quidquam detrahatur.*

Bernardus ap-
paritione con-
firmatus cibum
verbi Dei subdi-
te paravit.

69 Supererat secunda, et major famis spiri-
tualis cibi, verli nimirum Dei, Bernardo Patre
aut timidius prædicante, aut omnino silente, ne
nimio zelo et rerum inexperto hæderet, ut puta-
bat, conscientias fratrum, sive, ut Guillelmi
abbatis verbis utar « ne prædicatione ejus scan-
» dalizarentur potius, quam aliquid perciperent
» ædificationis ». Sed qui priorem miraculo com-
pescuit, posteriorem grassari non permisit,
majori Ecclesiæ bono reprimendam; quippe
Bernardo assumpto ab ipso Deo in ministerium
verbi, prædicationis officio illi injuncto, eoque
ad tantum opus adaptato virtute divina; *ut loqui-
tur Mauricus ad annum 1116 cap. 1, num. 6.*
Res ista plenius tractatur a Guillelmo in Vita
Saucti lib. 1 cap. 15; unde delibo isto: Nec lar-
davit misericordia Dei auxilium in tempore op-
portuno. Paucis siquidem evolutis diebus, vidit
in visu noctis puerum caritate* quadam divina
adstantem sibi, et magna auctoritate præcipientem
fiducialiter loqui quidquid ei suggereretur in
apertione oris sui, quoniam non ipse esset qui
loqueretur, sed Spiritus qui loqueretur in eo. Et
ex tunc manifestus in eo et per eum loquens Spi-
ritus sanctus... apud auditores quoque ei gratiam
addidit, et auctoritatem et intellectum super egen-
um et pauperem, peccatorem penitentem, et
veniam postulantem. Mauricus mor. citatus su-
peraddit num. 7 et Casario in Octava Nativita-
tis Domini, Cum tempore quodam nescio quid
dictaret, et testimonium haberet in promptu,
quod præsentis loco congruebat, velletque re-
servare in finem, timens ibi defectum, audivisse
de caelo dicentem vocem: Si istud reservaveris,
aliud non dabitur tibi. Ipse itaque Sanctus lo-
quens jam non loquebatur, sed Spiritus sanctus,
qui erat in eo Rebu. ergo temporalibus ac spiri-
tualibus novi cotus Claravallensis ita prospere ac
feliciter divino favore compositis, alia quaedam vi-
deamus, ad ejusdem canobii, atque adeo ad primi
Abbatis ipsius laudem perquam accommodato.

* ad claritate

§ VII. Monasterii Claraval- lensis incrementum a san- cto Abbate prævisum; dif- ficultates ob canonicos Victorinos ad illud admis- sos; rei gestæ tempus; mi- rabilis cum imperito me- dico Viri sancti infirmi patientia; patris ejus con- versio.

P rævisio Abbatis nostri de ingenti secularium
ac Regularium hominum ad Claravallenses
canobias accessu (Vidit enim undique, ut re-
fert Guillelmus cap. III, num. 29, tantam di-
versi habitus et diverse conditionis hominum mul-
titudinem in inferiore vallem descendere, ut
vallis ipsa capere non posset prævisio, inquam,
illa quomoda per hæc tempora impleta sit, ac-
cipe. Enimvero celebri ejusdem domus fama,
inquit Mauricus ad annum 1116, cap. II, num. 1,

Recesserat se-
cundum S. Ber-
nardi prævisio-
nem.

per totam Galliam, multi Religiosi, relictis pro-
priis sedibus, atque ex veteranis, imo et emeritis
in probata militia ducibus tirones efficiendi in Cla-
ravalle, Bernardi Patris ductum perquirebant.
Et mor. apud laudatum Annaliu conditorem
hæc probantur auctoritate Exordii magni lib. 1,
cap. 15; sed quia illa non lego ibi in editione Tis-
sieriana, in fide Maurici ea referentis, hæc tran-
scribo: Postquam gratia et misericordia Domini
nostri Jesu Christi domus Claravallis fundata est,
ut fragrantissima sacræ religionis ejus opinio mul-
tis fieret odor vitæ in vitam; inter cæteros, quos
divinæ bonitatis arcannu consilium de diversis
mundi partibus vocavit, plures Religiosi viri,
qui suis in locis perfecti in religionis observantia
videbantur, audientes quod tam specialiter et
excellenter magnificasset misericordiam suam
Domini cum domo eadem, et ejus sanctissimo
Abbate, tamquam novi tirones ex eremita* mili-
tariæ laboribus venientes, tantæ sanctitatis collegio
sociari ferventissima spiritus devotione cupiebant.

AUCTORIS
J. P.

* f. eremitica:

71 Inter quos primi vel inter primos præci-
pui extiterunt Humbertus, Ignaicensis canobii
postea primus abbas, Raynaldus, et Petrus co-
gnomento Tolosanus, Guillelmus, et Gerardus
Farfensis, qui non quidem uno in loco, sed
diversis et multam inter se distantibus provinciis
habitantes, ita se ab ipsis infantia rudimentis divi-
nis obsequiis mancipaverunt, ut in omni virtu-
tum gratia florentes, alienis quasi perfectioribus
exemplis institui minus necessarium habere viderentur.
De ratione autem temporis sic Mauricus
monet: Porro ex his, qui ibidem numerantur,
etsi non omnes, nam id prorsus incertum; ali-
qui tamen ad hunc annum referendi, præcipue
Humbertus, ingentis sanctitatis vir, de quo plura
in sequentibus dicemus. Nam ipso Claraval-
lis initio Claramvallem venisse, ipse etiam Ber-
nardus Pater testis est in Sermono speciali de ejus
obitu, qui habetur vulgatus in editione Ma-
billoniæ Operum S. Bernardi a col. 1066, et
in quo idem sanctus Pater. Nobiscum, ait, tri-
ginta annis ab ipso parte principio monasterii
hujus conversatus est. Mabiloniæ in notis ad
istum sermonem col. 1067 observat, dignissimum
hunc virum in monasterio Casa-Dei (sub regula
S. Benedicti) viginti a prima ætate annos mona-
chum vixisse, antequam ad Claramvallem se reci-
peret. Quod factum sub annum mxcviii: Sermo
vero inæditum apud ipsum annum 1148.

vere aliquot
insigne,

E

72 Qualis vero quartusque, et quam dignus
Bernardi Patris filius extiterit Humbertus, li-
quidissime constat prius ex eleganti ac pathetico
illo, quem indicabam, sermone, summis utique
ipsius elogiis, ac teneris erga eum amoris
affectibus ab eodem Sancto respersis. Secundo,
quia idem ipse S. Bernardus, referente Mau-
rico num. 3 ex auctore Exordii Cisterciensis,
Humberum Dei famulum ad imitandum perfe-
ctionis exemplum, sibi proposuerat, ipsius vir-
tutes admirari satagens, et merita ejus magna et
sublimia æstimare, ipsum sanctitatis exemplar,
religionis formam, monasticæ puritatis speculum
reputare etc. *De ejus obitu tractat Mauricus*
tomo II ad annum Christi 1145 cap. viii; de
Ignaico autem (Igny en Tardenois) in diocesi Ro-
meusi, ubi cum abbate fuisse dirimus, Jung-
lmus antea designatus, pag. 41.

qui ad Clava-
llem: institu-
tum accessit

Hæc autem
est quæ
Canonici S. Vi-
ctoris Per
i.

73 Hoc eodem anno, certe non multo post,
additos censeo, ait Mauricus num. 6, (quo
magis impleretur visio sancti Patris) quosdam
sancti Victoris Parisiensis Regulares Canonicos
domus

AUCTORE
J. P.

domus fundatæ a Guilielmo de Campellis, antequam Catalauno præliceretur, atque per eam sanctitatis Bernardi præ aliis consciæ, ipsumque venerantis etiam nondum visum. Hi... crebris epistolis sui fundatoris... Claravallensem visitant, atque ad Bernardi genua provoluti, suscipi se probandos enixe postulant; si approbentur, perpetuo permansuros. ille, ut erat maturus in negotiis, atque juris alieni summe observans, neque omnino admittens neque repellens, Guillelmum ipsum duxit consulendum, ut fundatorem illius Congregationis, ut virum æque sanctum doctumque, et, quod aditum fiduciamque præstabat, ut sibi charum. Direxerat devotus Præsul viros in Claravallensem, eisque mutandæ vitæ auctor extiterat. Quare a Bernardo consultus, sibi conformis, tale fertur responsum tradidisse, Canonicos ejus judicio debere suscipi (*propter rationes, quæ apud Mauricum legi possunt.*) Addidit tamen, se supplicem rogare, amicum intercedere, quin et episcopum, qua poterat, injungere, neque id pro extraneis, sed pro filiis. Hæc sanctus præsul sine æmulatione: neque quia deesset zelus propriæ foundationis, imo et Ordinis (nam et ipse, archidiaconatu dimisso, Canonici Regularis habitum induerat) sed quia zelus Dei prævalebat in viro sancto. Bernardus Pater tali consilio fretus, vel magis pressus tanta auctoritate (et quosdam alios ad idem consuierat) Canonicos admisit ad probationem.

qui ad Clara-
vallenses tran-
sierant, exortis

74 Sed Gelduinus S. Victoris abbas... acerbè ferens suis se filiis orbem etiam ignarum... , convocatis suis Canonicis, ad Bernardum scribere decrevit humiliter sane, ac veneratione Viri Dei, et totius Conventus Claravallis plenam epistolam, sed minacem tamen, et excommunicationis gladium aut exerentem, aut, ut resiliant, exerere parantem contra novitios. His susceptis Bernardus Pater, quo erat adversus convitia laudesque æquali semper atque in bonum firmato animo, tale constat responsum tradidisse, quod, si quis integrum videre voluerit, inveniet illud in epistola tertia inter Bernardinas, quæ exstat apud Mabillonium volumine primo col. 13 et 14; ubi eadem innotetur anno 1120; de quo mox dicam. Interim quid in hoc negotio egerit Vir sanctus, satis aperte indicat epistolæ clausula his verbis: Talibus itaque taliter susceptis, absit ut sinceritatem vestram, aut in suscipiendo læsam, aut in relinquendo lædendam esse credamus: dnm tamen illos, si forte intra annum probationis... cepta deserere, et ad vos redire velle contigerit, invitos non detineamus. Alioquin, sanctissimi Fratres, vestra non refert, ut spiritum libertatis, qui in eis est, anathemate inconsulto frustra impedire nitamini: nisi forte (quod Deus avertat) quæ vestra, non quæ Jesu Christi sunt, querere studeatis.

Sanctus occur-
rit.

75 Quid postea circa illos sit actum, si queras; Mauricus num. 10 asserit, se non dubitare, quin retenti fuerint, quorum non ulla memoria ulterius extat; sive id auctoritate Guillelmi delatum sit, sive Bernardi Patris, sive utriusque. Nec vero prima hæc controversia in hac materia fuit postrema. Hanc quippe primam litem, teste Maurico, agitatam super personis, multæ aliæ; et pleræque graves sequutæ sunt: et imminabant plures, si non Bernardus et juris sui retinens, neque alieni invasor, obviasset, multis repulsis, nec dilatis paucis, sed constanter retentis semel admissis: quod ipsa historiæ series demonstrabit. Atque hæc de primis floscu-

lis in amariissimo Claravallensi horto plantatis sub Patre Bernardo, ejusque cura excultis: qui, ut subdit Mauricus num. 2, cænobium ingredientibus illud monitum dabat: Si ad ea, quæ intus sunt, festinatis, hic foris dimittite corpora, quæ de seculo altulistis. Soli spiritu ingredientur: caro non prodest quidquam. Quæ dictus auctor exponens, Abslerruisset, ait, multos verbum hoc, si non teneris parcens, exposuisset de concupiscentia et affectibus carnalibus, quos foris relinquerent, nequaquam ultra ab ipsis resumendos.

76 Quod paullo ante promiseram de anno epistolæ tertie S. Bernardi, nunc solvo, præsertim cum hujus annus sit characteristicus ad figendum tempus controversiæ inter Claravallenses et Victorinos Parisienses exorta, de qua modo agebimus. Mauricus num. 10 citati antea anni 1116, quod res illæ eo referendæ, aut saltem non sint differendæ per longum tempus, ipsa Guillelmi acta, cujus hortatu et consilio Bernardus usus, manifeste ait convincere; quippe qui vivere desiit mense Januario anni millesimi centesimi decimi noni; quod, uti addit, ex Necrologio S. Agulphi Corboliensis idem Joannes Picardus E (quem paulo ante citaverat in notis ad epistolam D. Bernardi) adnotavit. Ut ergo epistola post hunc annum (1116) scripta sit, procedente negotio; at hoc, aut ad summum sequenti inceptum, admissis viris, minus potest in dubium revocari.

Hujus oratio
veritas

77 Sed non videtur Mauricus satis firmum pedem hic figere. Laudatur Guillelmus de Campellis (de Champeaux) etiam cum cognomento venerabilis apud Sammartianos in episcopis Catalaunensibus; et excessisse e vivis anno mxxi, vii Calendas Februarii, sicuti docent tabulæ S. Stephani, et Albericus, ibidem asseritur. Idem annus habetur apud Mabillonium in notis ad epistolam tertiam S. Bernardi. Et vero eundem præsulem vita functum non fuisse anno 1119, ut volebat Mauricus, suadet in notis ibidem his terminis: Conon Cardinalis et legatus in Mauriniacense prope Stampas cænobium accessit anno mxx « habens secum velut auxiliatorem magnum » Willelmum Catalaunensem episcopum, qui » sublimes scholas (id est theologicas) rexerat; » et tunc zelum Dei habens, super omnes episcopos totius Galliæ divinarum Scripturarum » scientia fulgebat » ex Chronico Mauriniacensi. Unde redarguas eos, qui ejus obitum reponunt anno mxxix. Non itaque secundum præmissa, debuit necessario accessus Canonicorum Regularium ad Claravallenses accidisse anno Christi 1116 aut proxime sequenti; non item epistola Bernardiana fuisse conscripta ante annum 1120. Dicamus ergo, nihil incommodi nobis videri in eo, si utrumque hoc factum ponamus anno Christi 1119 vel 1120.

Imperitus ut
dicitur summa
Viro sancto in
commoda et
vasto angelica

78 Mauricus ad dictum annum 1116, cap. III exhibet sanctum Patrem gravi infirmitate laborantem ex nimia vitæ austeritate; Guillelmum Campellensem mirifice sollicitum de restituenda ei valetudine; præparatumque in hunc finem tuguriolum. Deinde ad annum 1117 cap. I, num. 4 memorat Viri salutem imperitissimo rustico commissam, et gravissima incommoda, quæ sustinuit. Nos gesta illa huc non transcribimus; sed assignamus Guillelmum biographum cap. IV, ubi narrat ea, quæ vidit. Ibidem etiam invenies Sanctum visione angelica recreatum; capite autem resumptum a Viro sancto pristinum vivendi rigorem,

A *gorem, eumque valde severum. Quæ vero idem Vita auctor cap. iv num. 34 præmiserat de Sancti patre ad institutum monasticum converso, illi- gat Mauricus prædicto anno 1117; ut videre ibidem licet cap. iii, num. 8. Conversionem hanc brevissime perstringit citatus Guillelmus; sed alibi longior est narratio, variis, quæ rem circumstant, ac Bernardo in hac re tribuuntur, adjunctis vestita; sed quæ aliquo examine indigent.*

circumstantiæ,
quæ tribuuntur

79 *Capitis tertii modo notati num. 9 Mauri- cus ea recitat e Vincentii Bellovacensi in Speculo morali lib. iii, p. 3, distin. 22 in fine: Cum beatus Bernardus convertisset omnes suos, et sequuti fuissent eum: pater ejus inobediens erat ei, in sua duritia perseverans. Cum autem semel in villa sua prædicaret, nec vellet ei pater suus obedire, præcepit, quod apportaretur ignis. Quo facto, applicavit eum ad quemdam truncum veterem, qui erat ante portam ecclesiæ: et cum laboraret ad eum succendendum, non poterat accendi, sed fumabat. Tunc injuaxit omnibus, ut post comestionem illuc convenirent ad sermonem, et quod quilibet apportaret secum unum B fasciculum de malleolis sarmentorum, et projiceret super illum truncum. Quo facto, præcepit ignem apponi, et, succensis fasciculis, etiam truncus succensus est, maximum ignem emittens et flammantem. Tunc beatus Bernardus cœpit sermonem de tormentis et igne inferni, quomodo inobedientes, fasciculis peccatorum suorum super eos projectis, torquerentur in inferno. Et de hoc ita excellenter prædicavit, quod ipsum pater suus durus et inobediens ad claustralem obedientiam sequutus est. Hæc Annalium Cisterciensium auctor e Vincentio; qui tamen eum alibi ipse secum non conveniat, vercor ne non conveniat cum vero.*

de conversione
patris ejus, ex-
penduntur: fi-
gitur ejusdem
obitus.

80 *Id quod ita exprimit Mauricus: Dum eundem eventum in eodem opere morali diversimode accidisse testatur; fidem dictis demere videtur sibi contrarius. Certe ligna ad truncum applicatis atque succensis, in quo utrobique convenit, reliqua longe aliter narraverat lib. ii, p. 3, dist. 1: « Quo facto, ligna sicca cito suc- censa sunt, et truncus tarde circa medium ab extremis emittens humorem fœtidum et fumum » teterrimum, diu ignem servavit. Tunc ince- pit Sanctus loqui de pœnis inferni, dixitque » patri, quod ipse esset similis illi trunco, qui » hic non poterat igne divino succendi; sed in » inferno, nisi pœnitentiam ageret, in æternum » arderet, et fœtentem fumum emitteret. Ad » quæ verba pater compunctus, eum sequutus » est, et monachus effectus ». Ita Vincentius discordans a se ipso, nec concordans cum biogra- pho Guillelmo, qui omni exceptione est major, et sine loco conversionis, sine persona, per quam ea sit facta, sine modo, quo acciderit, simpliciter de eo dicit cap. iv, num. 34: Pater quoque, qui solus domi remanserat, veniens ad filios suos, appositus est ad eos. Breve autem tempus videtur in monachatu eregisse; nam cum aliquantum tempus ibi fecisset, ut illico addit Guillelmus, obiit in senectute bona. Chrysostomus Henriquez illum inscripsit suo Menologio Cisterciensi ad diem xxiii Maii. Mabillonius in notula ad librum primum Guillelmi biographi, hæc breviter de ipsius morte ac monastico instituto observat e Necrologio S. Benigni: in Idus Aprilis obiit Tecelinus monachus, pater domni Bernardi, abbatis Claræ-vallis.*

§ VIII. Cœnobium Trium fontium vaticinio ac miraculo a Viro sancto condecoratum; an Christi anno 1119 suos miserit in Lusitaniam; secessu a negotiis ad res magnas exsequendas præparatur.

M *auricus ad annum 1118, cap. iii, num. 1 narrat, aliud cœnobium a Guillelmo Campellensi, de quo antea diximus, constructum esse in sua diœcesi Catalaunensi, ut se Bernardo arctius devinciret, colonia illuc e monasterio Claravallensi transmittenda, quam Abbas sanctus designaret; loco nomen inditum Trium fontium (Trois fontaines) forte a fontibus ibidem scaturientibus, ac Bernardi Patris filiam fuisse primogenitam. De hoc monasterio agit Jongelinus pag. 38. Mentionem porro ejus hic facimus, propterea quod Vir sanctus insigni vaticinio, ac postmodum etiam illustri miraculo illud condecoravit. Vaticinium habemus e Guillelmo biographo cap. vii, ubi illud legi potest. Miraculum vero illud breviter refert Gaufridus monachus Claravallensis lib. iv Vita cap. vii editionis Mabilloniana, num. 41: Cum venisset aliquando Pater sanctus ad monasterium Trium fontium, oblatus est ei clericus quidam ex his qui Regulares nominantur, homo grandævus et cæcus. Imposuit ei manum, et brevem ex more fecit orationem: et eadem hora videntem illum remisit ad ecclesiam suam.*

Vaticinium ac
miraculum ad
Tres fontes pa-
trium

82 *Annus proxime sequens 1119 apud alle- gatam identidem Annalistas cap. iii narratio- nem continet controversiæ historicæ, an videlicet S. Bernardus ascetas a se lectos miserit tum tem- poris in Lusitaniam, vitæ monasticæ institutum ibidem propagaturos. Affirmat Brito lib. i cap. v; sed eidem varia argumenta opponit Mauricus: factum ex illo sic exponens cap. iii citato num. 1: Bernardo Patri post laudes matutinas in sacro Præcursoris festo præsentis anni, eundem Præcursorem apparuisse, jussisseque ut in ulti- mas Hispaniæ oras, quæ Occidentem respiciunt, monachos mitteret, exigendo * cœnobio, et sacrando sub ejus nomine. Bernardus Brito constanter asseverat lib. i cap. 2: neque id ubilibet, sed loco prius e caelo designando, quo succedentia miraculis miraentia, et priora posteriorum spem auferent, et posteriora firmarent priorum fidem. Mittendos rursus eremitam inven- turos in illis partibus, cujus consilio et auxilio si uterentur, feliciter negotium consummarent. Tunc Bernardum selegisse monachos octo, Be- mundum, Aldebertumque; illum abbatem futu- rum, hunc Priorem; Joannem, Bernardum, Sisinandum, Rolandum, et Alanum (nam octa- vum anonymum reliquit) atque eos omnes Lusitaniam transmisisse post breve tempus, ad- dita epistola scripta ad eremitam Joannem Ziritam nomine (nam et nomen Baptista revela- verat) breviter rem perstringens, cujus verba recitat ex Brito Mauricus; qui deinde subdit ista num. 3 et seqq.*

Proponitur con-
troversia

* I. exigendo

83 *Quo tempore Bernardo in Claravalle Præ- cursor Christi gloriosus apparuerat, Joanni Zi- rite*

an sanctus
Pater anno 1119

AUCTORE
J. P.

ritæ visum in Lusitania eremiticam vitam agenti juxta Barosum fluvium, idem auctor affirmat, auditumque de adventu monachorum, et monasterio per eos ædificando: quo nimirum non quærent ignarum, aut rogarent invitum, sed expectantem. Hæc fusius Brito concernentia præsentem annum: nam cetera sub initium sequentis gesta. Verum nos, ne lectorem distrahamus, consequutiva serie hic subiciemus. Igitur monachi a Bernardo parente missi, superato Pyrene ad medium hyemis et tota fere Hispania peragrata, Lamacæ terminos (Lamego hodie appellat) applicuere. Ibi Joannes Ziritus obvius factus, ipsa comprobatione vaticinii confirmavit hærentes, et jam jamque pertæsis longum iter, pretium fecit apparere supra laborem. Lusitanis imperabat Alphonsus primus, Henrici Comitis filius, tunc ipse Comes, post regio titulo etiam insigniendus. Illic oriundus ex Ducibus Burgundiæ, eoque Bernardo Burgundo jam fama celebri, carne simul et spiritu conjunctus, facile potuit a Joanne persuaderi, ut terram, quam eligerent, daret Bernardi filiis, donatione firmata privilegio, quod non post multos ab adventu virorum dies, apud Araducam (vulgo Guimarães) idem rex expedivit in hæc verba, quæ ibidem proferuntur e Brito. Signatur autem: Facta charta... Kalendas Martii, æra millesima centesima quinquagesima octava, quæ coincidit cum anno æræ vulgaris 1120. Pyrenem vero subjugatum, uti subdit Mauricus, in ipsa hyeme, dies ostendit, quippe prima Martii, seu melius dixerim, prima post tempus hyemis, ut vel totos tres menses otiosos fateri necesse sit, si ante ipsos appulsi nihil fecerint; vel intra ipsos Pyrenem transmeasse, brumali nive et frigore rigentem.

filios suos miserit in Lusitaniam:

84 Porro quæ deinde idem Mauricus num. 6 et 7 enarrat e Brito, Boemundum nempe parvas cellas construxisse sibi et suis;... inde fulgente in media nocte luce signatum locum..., felix auspiciis construndo cœnobio; atque horum testes epistolas Boemundi ad Joannem, et hujus ad illum, quorum exempla ibi produciuntur; Lusitanum illustrem principem... et cunctos proceres (inter quos Bracharensis archiepiscopus) miraculorum consciis contulisse subsidia in opus fabricæ, atque in divini cultus celebrationem; illum marcas argenti septuaginta, ex quibus cruces et alia vasa conficerentur; hunc vestes sacras, quibus utebatur, ad Missarum solemnias peragenda; hæc, inquam, ex iis, quæ ibi pluribus deducuntur, hic compendio contraxisse, sufficiat. Quibus ita expositis, operæ pretium est audire argumenta, quibus in dubium revocat Mauricus modeste quidem, sed tamen apposite, historiam superius memoratam. Hæc itaque adversus illum affert:

sed rationes non habet

ut Artaldo, Arnaldo

85 Primo, inquit num. 8, et quod caput omnium est, difficultatem ingerit Bernardus Pater, qui paulo post hunc annum, sed revera post ipsum, ut mox ostendam, contemporaneo, et eo abbati suo Artaldo * abbati Pruliacensi (Ordinis Cisterciensis in diocesi Senonensi, vulgo Prully) fundationes Hispaniæ dissuadet; quippe in longinquo positas, quo non expediat filios relegare. Habes epistolam Sancti satis apertam, ad eundem scribentis in hæc verba epistola 75: « An divi... ego de te, quod de sancto Conventu tuo abbatiam in Hispania construere velis. Quod mihi nimirum in magnam admirationem venit, quid causæ videlicet sit, quid consilii, quid-

» ve utilitatis, quod filios tuos exsulare cupis, » in locum utique tam longinquum, tanto sumptu et labore et quærendum et ædificandum ». Hæc Pater sanctus: qui si jam in Hispaniam misisset filios, numquam ab alio mittendos condemnaret. Siccine enim dissuaderet, quod ipse fecerat? Porro epistolam post hunc annum scriptam vel inde constat, quod Pruliacum (cujus abbas Artandus erat) præcedenti, nempe millesimo centesimo decimo octavo fundata domus, non potuerit de edenda prole tractare, vixdum professis filiis, quos admisisset, et quos fundatum esset transmissum *. Certe neque Claravallis, quæ fecundissima, ante tres annos, nec Bonavallis, ut minus ante quatuor, nec reliquæ ante plures parturierunt.

86 Ergo epistola scripta post hunc annum, sed ante mxxii, quo dilatatus Ordo per Germaniam sine ullo periculo, minus patebat ejusmodi timoribus. Unde non mirum, si annis subsequentibus, Christi nimirum mxxx idem Sanctus, mutato jam consilio pro modo temporis, et eventuum experimento, monachis suis Hispaniam nobilitaverit, primum Morerolense (Moreruela in diocesi Zamorensi) de quo inferius, mox plura alia cœnobio fundaturis, sive reformaturis, quod ipsa historiæ series demonstrabit. His Mauricus rationibus, ex dicta Sancti Bernardi epistola, ac tempore petitis concernit Lusitanam historiam. Verum ad tempus epistolæ quod spectat; longe a Maurico dissentit editio Mabilloniana Operum sancti Patris Bernardi col. 76, ubi ea innectitur anno Christi 1127; in qua chronologica ratione quanto magis receditur a tempore, quo Brito alligat miram illam Cisterciensium coloniam Lusitanam, tanto magis ostenditur, seclusis etiam aliis argumentis, illam non satis subsistere.

Præter argumentum vero, quod ex dicta epistola desumpserat Mauricus, aliud promit ex ipsa historia rei gestæ, num. 9 ita loquens: Ipsa historia ex se nobis suspecta, quædam neque pauca involvit, quæ minus redolent antiquitatem illius temporis, quod eo anno Lusitaniam Alphonsus reget; quem tamen vel relate impari tunc, quippe decennem tantum; vel matre retinente sibi dotalia bona, adeoque Lusitaniam principatum, non ante annum vigesimum octavum evectum solio, producto etiam ejusdem Alphonsi testimonio, probat 3 p. Monarch. Lusit., lib. 8 cap. 26 late Brandaonius regius scriptor, et longe callens Lusitanas antiquitates, quod princeps conficiendis ex eis crucibus, septuaginta, et eis amplius, argenti marcas; quod vestes sacras Bracharensis archiepiscopus, quibus ipse utebatur, monachis dederint; quos tamen constat, nec crucibus argenteis illis temporibus, nec ex serico vestibus, quales decebant inagnum Ecclesiæ præsulem, juxta propria instituta uti potuisse; quod Bernardus filiorum amantissimus, hyemis medio argentes et pene nudos, quippe duabus tantum laxis indutos vestibus, Pyrenæi nivibus improvidus objecerit, nec tempus opportunius, cum potuisset, sive prævenerit, sive etiam expectaverit. Hæc Mauricus. Adde, quod Alphonsi cum Bernardo consanguinitas nimis longe quæsitæ sit, atque adeo non satis apte præsentem historiæ assuta, ex supra allegatis 21, num. 12.

87 Alterum Maurico num. 10 adversus Briti coloniam argumentum præbet Morerolæ cœnobium, sanctissimis Froilano et Atilano quondam, illo abbate, hoc Priore, præ aliis celebre, quod.

A quod, ipsa etiam historia fatente, quam hausit Brito, neque ipso id audente deiegare, Cisterciense institutum in Hispania primum suscepit. Et tamen constat, nondum suscepisse post annos decem. Certe ut maxime Cistercium ei præluxerit, expectavit quinquennium, quod suo loco videbimus: sed et huic lustro lustrum aliud additum, ne ipsi [quidem] negant auctores Morerolenses, ea nimirum contenti antiquitate, cui ex instrumentis antiquis certa fides, concordantibus præcipue Clarævallis atque Cistercii tabulis, nec reclamante aliquo instrumento sive auctore, quem ego viderim.

non subsistere.

88 Extremum denique argumentum sæpe dicitur transmigratiōni Lusitanæ a Manrico oppositum desumitur a conglobata variarum rationum congerie. En tibi illam ipsius verbis num. 11; Quid, quod epistola, quæ ex Bernardo Patre profertur, Bernardum minus sapit? Quid, quod in ea revelationem refert, quod usquam alibi ab eo videmus factum? Quid, quod cæteri auctores eandem sileant, et tot apparitionum, miraculorumque velut congeriem inveniuntur tacuisse, qui narrant minima? Quid, quod omnes antiquæ memoriæ Ordinis monasterium S. Joannis de Taronea in Lusitania post plures annos afflicta fuisse constructum, anno videlicet MCCCXXI. Quid, quod cœnobium ab eo anno frequentia, et crebris foundationibus prolifica, etiam per longum tempus ante eum annum aut prorsus inaudita, aut, si quod fuit, sterile permansit? Nam quod de S. Christophoro vulgo de la Foens, Brito subjungit, eandem prorsus difficultatem patitur, ut suo loco videbimus. Tandem Manricus, præsentem controversiam concludens, hæc, inquit, dubitandi magis quam decernendi sine a me proposita, lectori perpendenda relinquo, iudicii anceps, et neque omnino affirmans, nec plane negans. Sic ille pro sua modestia. Nos vero, quorum nihil interest, seriusne an citius vincat Cisterciensis seu Claravallensis palmitem suos extenderit usque ad mare, in Lusitaniam, inquam; longe potiores partes deferimus Manrico, qui nobis videtur adeo plene ac plene controversiæ præsentis causam evicisse, ut Briti historia, quam hic refutat, valde suspecta censeri debeat. Unde etiam sequitur, ut dicitur epistolæ de monachorum Claravallensium per Bernardum in Lusitaniam missione, quarum altera ad Alphonsum regem Portugalliæ; altera ad Joannem Ciritam, utraque sub nomine Bernardi antea editæ, non immerito videantur rejectæ in Appendicem epistolarum ejusdem sancti Patris, quæ in editione Mabillonii col. 371 et 372, post genuinas ipsius epistolas, habetur. At de his plus quam satis. Nunc in Galliam, et ad gesta sancti Abbatis nostri in Claravalle revertamur; de quibus Manricus varia edocet ad annum proximum 1120.

89 Postquam igitur ibi cap. III num. 1 auctor ille tractasset de claris in sæculo viris, qui sancti Abbatis aut magisterio affecti, aut jugi prædicatione solliciti, Claravallense contubernium am, lectebantur, ac de subsidiis ad illud promovendum necessariis; successisse ejusdem familiaritatis tristitia subdit. Nam inter prospera, ait Annalista idem num. 2, quo minus sibi fiderent, dura alia et adversa passi sunt, Bernardo Patre a filiis separato, dubium suo, an suorum majori lectu. Causa ex ipso; quippe dum nimio rigori, quem supra diximus, corpore prius quam spiritu succumbit; ac supra vires actæ pœnitentiæ, quantumvis serio, sero tamen pœnitet;

Optum propter corporis infirmitatem

Conventum fratrum, quem diutius retinuerat, tandem deserere, et seorsim habitare, coactus est, Deo, ut apparuit, ita disponente, quo a communibus illis expeditus, ex tunc jam non aut sibi, aut suis tantum, sed aliis, imo universæ Ecclesiæ viveret magno totius Christiani orbis profectu, ejus opera in omnibus usuri. Factum narrat Guillelmus in Vita lib. I cap. V. Porro de nimio illo austeritatis excessu ipsemet Pater sanctus sese incusabat; sicut ibidem licet videre.

AUCTORE
J. P.

90 Sed, ut recte observat Manricus num. 4, qui ab initio nascentis Ecclesiæ infirma mundi eligere consuevit, ut foris confundat, per hanc ipsius inutilitatem copiosissimum fructum præparavit. Quippe feriato a Conventu, ut dicebamus, ipsa ægritudo ex vacatione tempus ad negotia, ex pallore gravitatem in vultu, ex imbecillitate pondus in verbis, atque ex dissolutione velut instante cunctorum æstimationem conciliabat: et erat velut fugitivæ vitæ major usura, timore, ut solet, urgente desiderium, commendante pretium metu jacturæ. Consule Vitam capite mor citato sub finem. Otia itaque illa Virum sanctum ad summi momenti negotia, quæ deinde sunt subsecuta, egregie compararunt.

preparat Sanctum ad magna negotia.

§ IX. Præmonstrati locus an Præmonstratensibus a S. Bernardo datus; hujus erga illos, ac S. Norbertum affectus; mutua Ordinum Cisterciensis ac Præmonstratensis officia cum elogiis.

Sanctos Bernardum ac Norbertum, nobile amicorum par, hoc loco proponere est animus. Manrici exemplo; qui tametsi de illis agit ante Bernardi a suis separatione, de qua jam dictum est; argumentum tamen præsens interit eidem anno 1120, in quo et nos modo una cum ipso versamur. Ad hunc itaque annum cap. II num. I laudatus Annalium Cisterciensium collector in rem nostram congerit sequentia: Sub idem tempus magnum Ecclesiæ lumen Norbertus... Regularium Canonicorum illustrem Ordinem, Præmonstratensem a primo loco dictum, magno totius Ecclesiæ bono instituit... Ilunc beatissimi Patris Bernardi, cui prius traditus, largitate obtentum, multis aliis spretis, Norbertus prout, aptum ex se, et commendatum ex donante, jaciendis fundamentis suæ familiæ. Rem quia concernit Ordinem illustrem, et Cisterciensi non solum cœvum, sed familiarem, paulo altius repetito principio declarabo. Narrationem itaque hujus facti prosequitur num. 2 et 3, quæ apud ipsam legi potest. Sufficit ad nostrum propositum, quod locus Præmonstrati ante fuerit Cisterciensium, quam transierit ad Præmonstratenses, Bernardi videlicet munere. Id quod ipsemet sanctus Doctor expresse affirmat in epistola, ad abbatem de Præmonstrato post obitum S. Norberti scripta, quæ est ducentesima quinquagesima tertia apud Mabillonium col. 250, hoc inter alia beneficia recensens Præmonstratensibus a se collata: Primo quidem locus ipse Præmonstrati, in quo de-

Epistola, in qua S. Bernardus asserit Præmonstratum a se datum Præmonstratensibus.

F

gitis,

AUCTORIS
J. P.

difficultates
expediantur.

gitis, noster fuit, et nostro munere habuistis. Nam nobis frater Wido (hoc nomen primi incolae loci per manum episcopi ante donaverat.

92 *Locus hujus epistolae non caret difficultate, cui occurritur in notis apud Mabillonium hic*: Nonnulli hic haerent in explicando Bernardo, quod certum sit, Præmonstrati primam ecclesiam, sancto Juanni Baptista sacram, a Bartholomæo Laudunensi episcopo concessam fuisse Norberto ex commutatione facta cum monachis S. Vincentii Laudunensibus (vulgo S. Vincent de Laan) ad quos pertinebat, teste Hermannus (monacho Laudunensi) mox laudato in lib. 3 cap. 4. At in cap. 10 tradit idem auctor, testis oculatus « ex altera montis parte majorem ecclesiam » postea ædificatam ab Hugone abbate, cum adjuncto insigni monasterio : cujus locus, aut certe ejus portio, a Bernardo seu Cisterciensibus, qui eam a Widone eremita acceperant, indubie Præmonstratensibus obvenerat. Quid Bartholomæus ipse contulerit, docet ejus epistola in Appendice hujus tomi col. 385. Vide notas fusiores apud Mabillonium ad supra dictam epistolam 253, col. LXXIV, ubi citatur Hermannus monachus lib. 3 de Mirac. beatæ Mariæ Laudun. cap. 4 hæc dicens : « Venientes itaque ad præfatum locum » Præmonstratum, ingrediuntur orandi gratia » quamdam ecclesiam in honore S. Johannis Baptistæ ibidem constructam. Hæc erat de jure » cœnobii S. Vincentii Laudunensis » etc. Ex quibus quidam nuperus scriptor in notat. ad Vitam S. Norberti cap. 19, (Vide quæ dicam paullo post) hæc se testatur in explicanda Bernardi concessione, quam a monachis Vincentianis per manum Bartholomæi episcopi factam legit.

et solvantur :

93 At quavis sexcenta id generis in contrarium argumenta starent, Bernardi verbum ineluctabilem obtinere debet auctoritatem : et si quidem rem paulo diligentius consideraveris, pugnancia facile cenciliabis. Certum enim est, Præmonstrati cœnobiium, in prima sui conditione non eo in loco situm fuisse, quo primum a S. Norberto fuerat institutum; sed in altera montis parte, ad quam Hugo Norberti successor, cui hæc epistola dirigitur, illud transtulerat. Cujus rei meminit idem Hermannus tum loco citato, ubi prævisionem sancti Norberti de cœnobii translatione refert; tum ibidem cap. 10, ubi Præmonstrati mutationem sic describit : « Videns autem Hugo ecclesiam illam parvam » (nimirum S. Johannis Baptistæ, quam monachi Vincentiani concesserant, uti præmiserat cap. 4) « jam » non posse sufficere tantæ multitudini, quæ » convenerat, et per Dei gratiam quotidie augmentabatur; sciens etiam dominum Norbertum, ut superius dictum est, in spiritu prævidisse, quod ex altera montis parte major » ecclesia foret ædificanda, iitot cum fratribus suis » consilio, D. Bartholomæum episcopum, ut » pote loci fundatorem et patrem, advenire rogavit, quatenus dispositis omnibus officinis, » ipse primum lapidem in ecclesiæ fundamento » poneret ». Fuerit ergo prima illa sedes seu ecclesia a nostris (id est Benedictinis monachis) Vincentianis concessa : sed quid prohibet secundam hanc a S. Bernardo, qui eam a Widone eremita prius acceperat, Præmonstratensibus concessam? Legantur epistolæ duæ Philippi abbatis Bonæ spei, quibus hæc respondere videtur.

neque litterarum
fundationis
Præmonstrati

94 *Locus itaque Præmonstratensibus a S. Bernardo concessus, et ita explicatus, neutiquam repugnat litteris foundationis Præmonstrati, quæ*

confectæ fuere nomine Bartholomæi episcopi Laudunensis, et in quibus locus ille dicitur pertinuisse ad Vincentianos monachos, nec non S. Norberto traditus ab ipso Bartholomæo, cui primum ab Adalberone, S. Vincentii abbate, rem postea confirmante Seifrido ejus successore, fuerat concessus; uti in citatis fusioribus notis licet videre, ubi citantur litteræ jam dictæ. Adis nostrum tommum I Junii, die vi ejusdem mensis pag. 862 et sequentibus, ubi inter Analecta Norbertina cap. II profertur triplex Bartholomæi episcopi Laudunensis diploma, et expenditur difficultas superius proposita et soluta; sed modus illam extricandi, qui ibi apud nos pag. 864 datur, non adeo mihi aridet, quam ille, quem paullo ante e laudatis notis protuli. Quidquid vero rationum contrarium hanc controversiam protuleris; Bernardi verbum, ut supra recte dicebatur, ineluctabilem obtinere debet auctoritatem; qui videlicet optime scire poterat ac debebat, nec non in recentis ima memoria habebat, quid dedisset et quibus; item a quo, quo tempore ac modo id, quod postea dedit, antea accepisset. Neque porro satis perspicio, qui hoc negari possit, nisi Viro sanctissimo macula inuratur imprudentiæ simul ac impudentiæ, nec non apertæ falsitatis, ne dicam mendacii. Quod absit. Miror itaque, veritatem hujus donationis ab auctore quodam Præmonstratensi non satis cogitam, atque adeo non satis secure approbatam fuisse; quam alius Cisterciensis defendendam suscepit labore, ut mihi quidem apparet, minime necessario, inuo supervacaneo; quia standum est Bernardi verbo; si Præmonstratensibus hanc questionem non sparsisset in publicam lucem. Rem intellige ex sequentibus.

95 *Exstat inter notitias, quas apud me habeo de S. Bernardo, manuscripta Dissertationcula, qua breviter demonstratur, quomodo sanctus Pater Bernardus in epistola sua 252 (al. 253) vere dicat, DD. Præmonstratenses ipsum locum de Præmonstrato habere munere suo. Accipe Dissertationculæ exordium : R. D. Polycarpus de Hertoghe, religiosus S. Michaelis Antverpiæ, Ordinis Præmonstratensis, in notationibus suis in Vitam S. Norberti (Prodiit hæc Vita cum notationibus anno MDCLVI typis Plantiniani Antverpiæ) ad cap. 19, foliis 346, et 348 scripsit, se non videre, quomodo S. Bernardus, epistola 252 dicat, Præmonstratenses ipsum locum de Præmonstrato habere munere suo : cum ex diplomatibus Bartholomæi episcopi Laudunensis (quorum partes producit) clare pateat, dictum locum, qui prius erat monachorum sancti Vincentii Laudunensis, ab ipso episcopo datum S. Norberto et Fratribus ejus, facta commutatione utiliori ipsis monachis : nisi forte idem S. Bernardus seipsum adnumeret Benedictinis monachis S. Vincentii, ratione ejusdem regulæ; vel, cum dicitur monachos S. Vincentii antea diu locum illum incoluisse, illud diu longe in antea tempus extendendum sit, quo eorum locus iste fuerit. Quæ rationes frivola nimis sunt; in tantum, ut operæ pretium duxerim illas breviter hic referre, aliasque solidiores producere. Supersedeo illas hic transcribere. Sufficiunt enim, quæ jam dictæ sunt. Post Dissertationculam finem auctor Carolus de Visch, religiosus Dunensis, componebam, inquit, anno MDCLXIII, mense Junio. His itaque frivolis argutiis relictis, priorem semitam relegamus, et sancti Doctoris erga S. Norbertum venerationem atque adeo amorem comprobemus.*

Varii profes-
sionum specimi-
na, e quibus
suadetur

96 *Epistola 8 ad Brunonem Colonicensem electum, postquam S. Bernardus ab eo fuisset consultus de acceptando episcopatu Coloniensi, inter alia sic scribit in ejusdem fine: Habetis autem dominum Norbertum, quem melius presentem presentem de talibus interrogare potestis. Nam tanto vir ille in divinis apericendis mysteriis nobis promptior, quanto et Deo propior esse cognoscitur. Epistola hæc notatur apud Mabillonium scripta anno 1131; apud nos vero tomo I Junii, quem paulo ante citabam, pag. 815 aptatur anno 1132, vitæ S. Norberti antepenultimo. Brevissimum quidem est illud, sed illustre tamen elogium, epistolæ 56, quæ est ad Gaufridum Carnotensem episcopum, insertum: Quod a me de domino Norberto sciscitamine, si videlicet iturus sit Jerosolymam, ego nescio. Nam enim ante hos paucos dies ejus faciem videre, et de CÆLESTI FISTULA, ore videlicet ipsius, plurima haurire meruerim etc. Honorifica prorsus ista expressio est in calamo Sancti, cum de Diversis sermone 22 apud Mabillonium col. 1129 ab eodem Doctore celestis fistula Ambrosius vocetur. Epistola autem illa 56 apud Mabillonium alligatur anno circiter 1128. His addi potest fragmentum sequens, quod subdo ex epistola 253 superius memorata, ubi sanctus Doctor ad abbatem Præmonstratensem, mortuo jam pridem S. Norberto, scribens, anno videlicet 1150, cui in Mabilloniana editione affigitur ipsa epistola. Vestrum, inquit, Ordinem fovi et promovi semper, quod in me suit; id quod deinde luculentis argumentis probat; ac denique excusatis omnibus, quæ ansam dederant querelis (et vero querelas non raro inter amicos optimos intercedere, quis ignorat?) arcum amicitie necum cum illis et esse sibi, et fuisse, et futurum proficetur, ita loquens col. 253:*

Adhærebo vobis, etsi nolitis: adhærebo, etsi nolim ipse. Olim me alligavi forti vinculo, caritate non ficta, illa quæ nunquam excidit. Cum turbatis ero pacificus, conturbantibus quoque dabo locum iræ, ne diabolo dem. Vincar jurgiis, vincam obsequiis. Invidis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentis me. Et nunc tristis est anima mea, quod quacumque occasione offenderim vos; eritque tristis, usque dum vestra indulgentia relevetur. Si tardaveritis, ibo et excubabo pro foribus; perseverabo pulsans, instabo opportune, importune, donec vel merear, vel extorqueam benedictionem. Tam altus egerat in intimo Sancti nostri pectore radices contracta jam pridem cum S. Norberto amicitia, ut ea tanto cum affectu postea erga Ordinem ejus perseveraverit.

S. Bernardum
intimè fuisse
affectum erga
S. Norbertum,

97 *Hinc mirum non sit, immo vero equisat prudenter non cogitet, S. Norbertum Sancto nostro, adeo intimè erga se affecto, mutuis æstimationis ac benevolentis significationibus respondisse, amica ambos inter se habuisse non raro commercia, firmatumque inter eos fuisse necessitudinis vinculum ex eo potissimum tempore, quo conjunctis sacre prædicationis suæ armis errores Petri Abaelardi oppugnavit? Nam de utroque veritatis pugile intelligendum censeo illud, quod ipse dicit in epistola prima, quæ suo et Heloïsæ nomine inscribitur, cap. XII: Quosdam adversum me novos Apostolos, quibus mundus plurimum credebat, excitaverunt: quorum alter Regularium Canonicorum vitam; alter monachorum se resuscitasse gloriabatur. Hi prædicando etc. Ita ille, veris eorum laudibus falsam inanem Augusti Tomus IV.*

gloriæ maculam inverecunde adspergens. Quibus autem modis Regularium Canonicorum fundator S. Bernardo pares favoris vices reddiderit singillatim, non habeo in promptu documenta, quibus id edoccam, præter illa, quæ Mauricus allegat a num. 6: Quod vero, ait, Bernardum Norbertus pater, nec solus solum, sed omnes ejus filii Cisterciensem familiam monachosque non minore coluerint reverentia, duo mihi argumenta persuadent, utrumque efficax, alterum pro Norberto, pro suis alterum.

98 Certe in Norberto satis mirum est, quod post acceptum Præmonstrati locum, et in loco cæleste illud oraculum; post discipulos plures congregatos, per quos visio ex parte jam impleta, in cæteris adimplenda comprobatur; de assumendo nihilominus Cisterciensi instituto, nec ullo alio edendo consultum ierit, quod Acta vitæ ejus satis indicant, dum tradunt, multos Religiosos, tam episcopos quam prælatos (haud dubium, quin a viro Dei consultos) respondisse diverse, e Vita apud Surium die vi Junii cap. xxii, ubi hæc sunt: Cum autem multi Religiosi tam episcopi quam abbates, diversa consilia darent, alius eremiticam, alius anachoreticam vitam, E alius Cisterciensem Ordinem assumendum suadentes. Sancto itaque Norberto e gitanti de Ordine instituendo cecidit in deliberationem Cisterciensis, sive ex S. Bernardo, mirifico ejusdem propagatore, sive ex florentissimæ familiæ Cisterciensis propagatione, sive ex utraque simul hac re ortum duxerit proposita deliberatio.

99 Verum, ut recte subdit Mauricus num. 7, qui novi instituti novum decorem Ecclesiæ suæ parabat per sanctum virum, in eodem vestitu deaurato, varietate Religionum circumvallandæ, ne Cistercium Norberto cariturum nullam in ipsius familia partem haberet, imminentem occasum vix orti solis imitatione Cistercii reparavit. Nam cum Norberto promotus in archiepiscopum, instaret jam excidium deserto gregi, ea una cunctis concepta spes salutis, si Cisterciensis Ordinis statuta, si Capitula annua, si rerum omnium superfluarum contemptum ac rejectionem æmularentur. Adis Vitam S. Norberti apud Surium cap. xlvi. e quo delibo ista: Positus et consecratus est ille pater (quem videlicet Norbertus sibi substituerat successorem) in Præmonstratensi ecclesia, et illi duo (de quibus, ut paulo ante ibi erat dictum, præceperat vir Dei, ut alterum in Antverpiensi ecclesia patrem, alterum in Florentiensi constitueret) in duabus aliis supradictis. Sed et duo jam alii consecrati erant in duabus aliis ecclesiis, Laudunensi S. Martini et Vavariensi. Isti quinque et sextus, quem ad locum, qui dicitur Bona spes, statim post introitum suum abbas Præmonstratensis ablegarat, imminentem dissolutionem Ordinis in plerisque locis videntes, et majorem futuram metuentes, ad diem statutum in loco determinato convenerunt, et quidquid ad præsens in domibus suis superfluum videbatur esse, recedentes, deinceps ad exemplum Cisterciensis Ordinis, annuatim se reversuros simul ad Ordinis sui sinistra corrigenda firmaverunt. Quod enim in locis aliis divulgatum fuisset, si in primo anno sex, et in secundo novem fuissent, in tertio duodecim, in quarto decem et octo fuere; et ita deinceps multiplicati sunt ubique terrarum, sicut voces et actus eorum et opera usque in presentem diem testantur. Superiorum confirmantur e Vita S. Norberti apud nos tomo citato, cap. xvi, pag. 852; in notis autem

AUGUSTI
J. P.

et ab hoc illum

magna in veneratione fuisse habitum;

F

AUCTORE
J. P.

tem ad illud caput indicatur, S. Norberto successisse Hugonem primum ejus socium, de quo supra ibi actum erat ad cap. v; Antverpiz Waltmannum, Floressiz Richardum datos etc. Item in ecclesia Laudunensi ac Vivariensi consecratos Gualterum et Henricum, de quibus, uti et de eorum monasteriis dictum fuerat ad cap. xiii. Sextus ille supra anonymus, est Odo, primus cœnobii bonzspei in Hannonia prope Binchium oppidum; ut videre datur in mox assignatis notis. Observa denique ista obiter de tempore Capituli jam dicti: Ordinavit ac præcepit vir sanctus, ut ex omnibus ecclesiis, quæ vel in vita sua, vel post obitum institutionis ac regulæ suæ normam sequerentur, universi abbates ac præpositi singulis annis in festo S. Dionysii ad Præmonstratensem ecclesiam... convenirent, simulque congregati Capitulum generale eodem loco celebrarent, teste Joanne le Paige in Bibliotheca Præmonstratensis Ordinis parte 1, lib. 11, cap. xxxiv; e quo hæc retuli.

sacra, utriusque
familia amoris
mutui vinculis
laudabiliter
unita

100 Porro hæc et similia, uti num. 8 concludit Manricus, similitudinis atque item amoris mutui vincula adeo utramque familiam devin-xerunt, ut auctores antiqui de utraque, et vix de una loquantur, alia omissa. Audi Robertum Sigeberti continuatorem: « Illis temporibus Ordo » Canonicus Præmonstratensis, et monasticus » Cisterciensis, quasi duæ olivæ in conspectu » Domini, pietatis lumen et devotionis pin- » guedinem mundo ministrabant, et quasi vites » fructiferæ Religionis palmites circumquaque » propagabant » etc. Audiatur etiam Laurentius de Leodio in Historia episcoporum Viridunensium, qui tomo XII Spicilegii Acheriani, editionis prioris pag. 325; posterioris autem tomo II, pag. 255, utrumque Ordinem conjungens charitate, meritis, et laudibus, Subsequuta sunt, inquit, deinde illa duo Cherubim expandentia alas suas in medio Ecclesiæ, et versis vultibus in propitiatorium se mutuo respicientia, id est, duo præclarissimi Ordines devotione sua Ecclesiam protegentes, et conversis ad Deum cordibus se mutua charitate æmulantes, quorum unus Cisterciensis, duce Bernardo sanctissimi nominis abbate, monasticum Ordinem jam pene lapsum ad primam Apostolicæ vitæ normam reparavit: alter merito et nomine a Deo Præmonstratus, C duce Norberto Parthenopolitano archipræsule inceptus, ecclesiasticum ordinem de luto mundanæ vanitatis excussit. Credas hos duos Ordines esse de libro Apocalypsis duos prophetas circa finem mundi a Deo missos, et sacco poenitentiae amictos, duas olivas clementiæ cælestis, diviniæque duo candelabra gratiæ. Ita se in omnibus cruciant, ita verbo fidei mundum irrigant, ita meritorum luce illuminant etc. His de nobili et sancto amicorum pari, et de præclarissima utriusque familia tractatis, vocamur ad res Bernardinas, prout exigit instituti nostri finis, ulterius prosequendas.

§ X. Vacatio a negotiis compensata otio sancto; muscæ miraculo interfectæ; mira sermonis vis in conversione aliorum; apparitio de salute eorum, qui rite perseveraverint in Ordine Cisterciensi; peccatores per miraculum a sancto Patre ad frugem adducti.

Annus proxime sequentem 1121 auspiciatur Manricus a S. Bernardo, qui sejunctus a suis filiis, quo negotiis aliorum magis vacabat, eo magis a Deo illustrabatur tam per sapientiam cælitus infusam, quam per miracula. De utroque hoc diviniæ erga Virum munificentiæ charitate consule Guillelmum in Vita lib. 1 cap. v. Et vero tempus, quo vacabat a negotiis, otio sancto compensabat. Nam, referente Alano cap. x, num. 32, col. 1248 apud Mabillonium, seriatim a labore vel opere exteriori, jugiter aut orabat, aut legebat, aut meditabatur. Quænam vero per hæc tempora scripserit, narrat Manricus num. 6 et 7. Ad hæc, quæ refert idem Annalium Cisterciensium concinnator cap. III et IV de dissensionibus e frequenti monachorum nigrorum ad albos transitu, ac epistolis S. Bernardi hac occasione exaratis, non video nostra interesse tanti, ut pluribus hæc sint transcribenda: uti nec illustre prodigium de muscæ Sancti verbo interfectis; cum illud exponat Guillelmus lib. 1 Vita cap. vi, num. 58. At quid de sancti Abbatis prædicationibus?

102 Vigebat (ut or verbis Manrici ad annum 1122 cap. vi) Bernardi Patris zelus, et multos litteratos, multos nobiles, multos potentes de seculo trahebat. Quippe vix umquam Claramvallem aggrediebatur, quin agmen novitiorum secum reduceret, implendo apibus cælesti illo alveari, unde examina nova indies prodirent. Guillelmus Alanusque in Actis ipsius Catalaunensi capturæ (nam sic vocant, a piscatione nomine mutuato) Parisiensem subjungunt, quam ideo suspicor contigisse circa hunc annum (de fructuosa ipsius prædicatione agunt Guillelmus in Vita lib. 1 cap. vii, et Alanus cap. xv.) Cæterum Parisiensis, qualis fuerit, et qualiter conatus primum irritus, mox fructuosus, ac demum accessione facta superabundans, novitiis Claramvallem, angelos gaudio, et totam Galliam admiratione repleverit, auctor Exordii magni memoriæ prodidit, idque a Rainaldo tunc Bernardi socio, post Fusniaci abbate... veritatem edoctus, qui præsens fuit. Rem narrat Exordium magnum a Tissierio vulgatum, distinctione 2 cap. xiii: Quadam præterea vice, cum vir Domini Bernardus, causa exigente, Parisius adisset, rogatu Clericorum ingressus est de more scholas eorum. Quibus ostendens formam veræ philosophiæ, moncbat eos attentius de mundi contemptu, et subeunda pro Christo Domino voluntaria paupertate. Explicito vero sermone cum nemo ex eis converteretur, tristis egressus est, eo quod præter votum, et præter solitum, id ei accidisset.

Sanctus a filiis
suis sejunctus
Deo vacat, et a
eo illustratur

E

conatus ipsius
in conversionem
animarum.

• Legredus

F

primo iratus
Parisius,

103 Veniensque ad domum cujusdam archidiaconi, qui eum ad hospitium suum traxerat, secessit in oratorium ibidem constitutum. Cumque cœpisset orare in spiritu vehementi, validissima compunctio totus in lacrymas resolutus est, ita ut gemitus et singultus, quos cohibere non poterat, foris audiri contingeret. Quo comperto, præfatus archidiaconus a sociis ejus inquirere cœpit, quænam esset tanti causa aceroris. Respondens autem unus ex eis, vir religiosus, quondam abbas Fusniaci, nomine Renaldus, qui secretorum famuli Dei magis conscius erat, et ejus etiam relatu ista cognovimus, dixit ad eum: Homo iste mirabilis totus igne caritatis accensus, et totus in Deo absorptus, nil aliud in mundo desiderat, nisi tantummodo, ut valeat errantes ad viam veritatis reducere, et eorum animas Christo acquirere. Et quia modo verbum vitæ seminavit in scholis, et de conversione Clericorum fructum verbi sui non recepit, Deum sibi putat iratum, cujus hodie in sua prædicatione non persensit respectum. Hinc ista procella gemituum; hinc effusio lacrymarum: proinde nunc certissime spero, quod hodiernam sterilitatem crastinæ satisfactionis ubertas grandi sænore compensabit.

sed deinde

104 Mane itaque facto, cum scholas repetisset Prædicator egregius, ad nutum Domini navem cogitationis duxit in altum, et sacrae doctrinæ relia laxavit in capturam. Finito vero sermone, plurimi ex eisdem Clericis per manum illius sese Domino reddiderunt. Quos ille protinus de mundi periculo, tamquam de marinis fluctibus extractos, et vehiculis conductis impositos, in salvatorum Claravallis inferre non distulit. Tandem egressus de civitate cum comitatu suo, usque ad villam sancti Dionysii venit, ibique pernoctavit. Summo vero mane facto, cum eum recto itinere profecturum fratres illius existimarent, dixit: Redendum est nobis omnimodis Parisius, quia sunt adhuc ibi aliqui ex nostris, quos etiam oportet nos inde adducere, et adungere huic ovili dominico, ut fiat unus grex, et unus pastor.

admodum fructuosus.

105 Cum ergo cœpissent introire in civitatem, vidit clericos tres a longe in occursum ejus veientes, dixitque ad socios suos: Expedivit nos Dominus, jamque in via nostrâ prolificemur. En, isti sunt Clerici, propter quos venimus. Illi vero accedentes cum eum adesse cognoscerent, gavisissimi sunt gaudio magno, et dixerunt: O quam desideratus advenis, beatissime Pater, quia propositum nostrum erat adire te: vix putabamus abeuntem consequi posse. Qui respondens dixit ad illos: Et ego noveram, dilectissimi; propterea festinabam cum panibus occurrere fugientibus vobis. Gradiamur itaque simul, eroque per gratiam Dei ductor itineris vestri. Adjunctis ergo cæteris supra memoratis, sequuti sunt hominem sanctum, adhærentes ei, et sub disciplina magisterii ejus spirituales militiam exercentes cunctis diebus vitæ suæ. *Hæc ibi longinqua quidem, sed fidei narratione: unde lucebit mirabilis in sancto Patre dicendi vis, qua juniorum hominum corda, adinstar sacri magnetis, fortiter et suaviter attrahebat, ut jugum Domini portarent ab adolescentia sua. Porro accidit etiam, ut Sanctus in his actionibus (sic pergit Manricus num. 6) non præmeditato sermone, sed subitaneo (inspirato utique a Deo) atque ex ipsis scholarum materiis quamvis minutis occasione accepta philosophiam Christianam*

prædicaret, ex *Vincentio Bellovacensi, quem citat in Speculo morali lib. 11, pag. 2 dist. 6. Tertius vero, qui ibidem ab ipso producitur, vel codex, quem citabam, num. 6, vel in ipso potius fonte videri potest; cum superiora sint satis longa; et longissima in rebus sancti Doctoris illustrandis supersit nobis via.*

106 Hinc itaque cum Manrico delabimur ad annum Christi 1123, quo multa et mira de *Viro sancto a nobis referenda suppeditat. Ibidem cap. 11, num. 1 hoc exemplum recitat ex Casario homilia 8 post Epiphaniam: Tempore quodam cum S. Bernardus abbas Clarevallis adhuc adolescens ad Missam staret, et quædam illic negligentia circa ministerium altaris contigisset, quædam reverenda persona illi tristi vultu apparens, ait: Si scirent monachi, quantum sanctos angelos, qui hic præsentibus sunt, contristarent, cum in hoc sacro ministerio tepidi sunt et negligentes, et quantum illos lætificarent, quando illos devotos vident atque ferventes, cautiores efficerentur. Quem cum interrogaret Vir beatus de statu monachorum, respondit ille: Omnes, qui in Ordine Cisterciensi perseveraverint, salvi erunt. Hæc et Casario ibi ad dictum annum num. 1; sive ad eundem annum, sive ad anteriores, cum Sanctus vocetur abbas adhuc adolescens, referenda sint. Porro cujusmodi fuerit ista negligentia, quænam persona sancto Patri spectabilis apparuerit, prædictio item illa quibus verbis extensius declarata, subdit Manricus num. 2 ex Exordio Cisterciensi lib. 11 cap. 1, cujus auctoritate confirmantur supra dicta. Subdo tertium ex impressione Tissieriana distinctione 2, cap. 1 Exordii magni:*

107 Accidit aliquando in Claravalle dum Missa in Conventu celebraretur, eodem venerabili Patre præsentibus, ut, lecto Evangelio, sacerdotis manibus lavandis aqua negligentiam decisset: quæ cum aliquantulum diutius expectaretur, Conventus interim versis vultibus ad Orientem stabat. Cumque Pater sanctus in stallo suo ante gradum presbyterii staret, monachus quidam ante paucos dies defunctus ei visibiliter apparuit, et stans contra eum, caput quasi redarguendo movere cœpit. Quem famulus Dei videns agnovit, et quare caput contra se agitaret, quasi-vit. Cui ille: O si sciretis, quantos et quales socios haberetis in cælis, profecto caveretis vobis ab omni negligentia. Quod verbum Sanctus gratanter audiens, respondit: Vere ne putas, quod omnes, qui in hoc monasterio sunt, fratres, salvabuntur? Etiam, inquit, salvabuntur: et non solum ipsi, sed et omnes, qui in Ordine nostro obedienter et humiliter fuerint conversati, salvabuntur. Recordatus vero pius Pater cujusdam fratris, quem pro negligentia et duritia cordis sui frequentius corripere oportebat, et oh hoc super eo multum contristabatur, subintulit dicens: Numquid de salute fratris illius certi aliquid nosti? Respondit: Nec ipsi deerit misericordia Dei. Quo audito, Vir sanctus vehementer gavisus est, et tanto alacrius cum fratribus suis propter verba labiorum Domini custodivit vias duras, quanto certius spem mercedis æternæ sibi suo repositam tenebat. *Hæc ibi.*

108 Alia quædam subjungit Manricus; sed antequam nos ea referamus, juvat hic expendere, quæ habet num. 5 et sequentibus de æterua felicitatis eorum omnium, qui in Ordine perseveraverint, vaticinio. Cæterum, ait, quod ad promissionem attinet salutis omnium, qui in Ordine

AUCTORE
J. P.

Intelligit

B

ex apparitione,

* i. e. sede in
choro occlusam

F

solus for om
nrs, qui in Or
dine

AUCTORE
J. P.

dine permanserint; similem plane aliam accipiat lector, sanctissimo cuidam monacho (dubium an Claravallis) Gerardo nomine, in extremis agenti, de cælo factam, Bernardo Patre vivente et attestante: si tamen ejus est libellus ille, qui sub titulo Doctrinæ beati Bernardi inter Opera ipsius circumfertur. Ex illo autem memorantur a Manrico sequentia: Insuper paratus sis ad obediendum alacri animo et vultu. Cogita monachum illum Gerardum nomine, qui cum de Dei misericordia ultra modum desperaret, infirmatus ad mortem, jacuit per triduum oculis clausis in mentis excessu: et visitatus ab Abbate, oculis apertis ait: Bona est obedientia: ad tribunal Christi sui, animas Sanctorum vidi, ipsumque facie ad faciem dicentem mihi: Ecce locus tuus inter fratres tuos. Nullus tui Ordinis peribit, si Ordinem amaverit, aut in morte purgabitur, aut brevi post mortem. Salvi autem qui de Ordine tuo sunt, aut in Ordine Apostolorum, aut Martyrum, aut Confessorum sortem accipient. Et hæc dicens, communione accepta discessit. Manricus, his citatis, Hactenus Bernardus, inquit, seu quicumque est auctor illius libelli, plane antiquus, talisque, qui pro Bernardo Patre haberi meruit. Opuseulum illud, de ejus auctore dubitat Manricus, in editione Operum S. Bernardi a Mabillonio vulgata habetur volumine II, tomo V, inter Opera et dubia et Bernardo perperam odscripta, col. 800 et sequentibus.

Cisterciensis

109 Sed ad vaticinium illud quod attinet; laudatus Annalista rem ita confirmat num. 6: Simile quid sub abbate Pontio in Claravalle, et contigisse legimus, et suo loco inferius referemus, nempe ut in ore non solum duorum, sed trium testium verbum consistens, alius mentibus omnium imprimeretur. Simile, inquam, ut credo, sed non ideum. Nam neque gestum sub Pontio retulisset Bernardus, qui obiit ante ejus præfecturam; et, ut dicamus, non Bernardi opus, sed alterius junioris ex Claravalle. At subjectorum adhuc differentiam arguere videtur distinctio nominum: quippe alter Gerardus vocabatur, ut jam vidimus; alter Bernardus, ut ex magno Exordio infra etiam videbimus. Consule tomo II Annalium Cisterciensium ad annum 1167, cap. VI, num. 2 et sequentibus, ubi illud factum narratur; uti etiam apud Bertrandum Tissierium in Bibliotheca Patrum Cisterciensium tomo I, distinctione 2 Exordii magni, cap. xxvi.

sic perseveraverint.

110 Denique idem Annalium auctor hoc argumentum explicat cap. II num. 7 ad dictum annum 1123: Interim adnoto, inquit, has promissiones, et si quæ sunt similes, nostrorum animos ita in spem erigere, ut nihil prorsus possint præsumptionis, nihil securitatis illis afferre; si observantibus, easdem recepturis ex firmiori euangelico sermone; si transgressoribus, jam factis extra Ordinem, atque adeo extra spem præmii repromissi. Audi Cæsarium de hoc ita loquentem homilia 8 post Epiphaniam: « Non nos hæc verba, fratres, seducant. Si aliqui essent inter nos (quod absit) fures, proprietarii, conspiratores, eisque consimiles, tales de Ordine non sunt; quia ejusmodi Ordo excommunicat. Qui autem non communicat, alienus est ». Ita Cæsarius. Quod clarius Exordium dicit, saltem facilius, dum non quibusque in Ordine manentibus, sed si humiliter et obedienter conversantur, futuræ gloriæ præmium repromisit. Observantibus ergo sanctam regulam, adeoque et

Euangelium, facta promissio, transgressoribus in nullo est favorabilis. Hæc ibi. Prius vero quam hinc alio transeam, obiter monuisse lectorem meum juverit, miras prorsus esse prædictiones, quæ narrantur de morientibus in Societate Jesu; prout videre datur in Gloria posthuma S. Ignatii, ejusdem fundatoris, tomo VII Julii, ad diem XXXI ejusdem mensis, pag. 851 et sequente.

111 En tibi nunc, lector quæ Manricus præmiserat num. 3 et 4 de peccatoribus a Sancto Patre per miracula ad penitentiam adductis. Exemplum ibi de fratre, quem a sumenda sacra synaxi suspenderat; quinque respectu humano victus, Eucharistiam una cum aliis sumpserat; sed sacram hostiam deglutire non poterat, donec penitentem absolvisset Pater sanctus, narrat Guillelmus lib. I Vita cap. VI, num. 57. Quid memorem aliud exemplum mirabile pariter et intellectu difficile Manrico, qui numero 4 jam citato, non virtutis, sed doni opus, atque internæ motionis specialissimæ, nec non admirandum potius vocat, quam imitandum. Rem gestam narro in fide Exordii magni Cisterciensis, in quo illa exstat his verbis: Quidam monachus hujus sancti Patris per fallacias dæmonum, et per proprii sensus simplicitatem, in tantam cordis inopiam devenerat, ut diceret, panem et vinum aqua mixtum, quæ proponuntur in altari, nequaquam transsubstantiari posse in verum corpus et sanguinem Christi. Quapropter eadem vivifica Sacramenta, tamquam nil profutura sibi, sumere despiciebat. Notatus denique a fratribus, quod Sacramentis altaris non participaret, convenitur secreto a senioribus suis.

Mirum narratur exemplum de S. Bernardo

incredulum p-bente ad sacram synaxim accedere.

112 Requisitus causam, non negat; dicit se Sacramentis nequaquam fidem adhibere. Quibus dum docentibus et moventibus non acquiesceret, nec sanctarum Scripturarum testimoniis in medium prolatis crederet, ad venerabilem Abbatem res delata est. Cumque vocatus venisset, et Abbas sanctus, secundum datam sibi sapientiam, infidelitatem illius computaret, ille respondit: Ego nullis assertioibus ad hoc potero induci, ut panem et vinum, quæ in altari proponuntur, credam verum esse corpus et sanguinem Christi; et propterea scio, me in infernum descensurum. Quod audiens Vir Dei, sicuti semper rebus in arcto sitis mirabilem solebat auctoritatem ostendere, dixit: Quid? Monachus meus in infernum descendet? Absit. Si tu fidem non habes, per virtutem obedientiæ præcipio tibi, vade, communica fide mea. O pius Patrem! O vere sapientem medicum gratiarum per unctionem gratiæ doctorem se de omnibus, qualiter infirmantium tentationibus mederi deberet. Non dixit: Fuge hæretice, vade damnate, recede perditæ; sed confidenter dixit: Vade, communica fide mea, credens indubitanter, parvulum suum, quem sacri desiderii vulva parturiebat, donec Christus in eo formaretur, sicut nequaquam a visceribus caritatis suæ, sic nec a fundamento fidei suæ alienum existere. Constrictus itaque virtute obedientiæ monachus penitus sine fide, ut sibi videbatur, ad altare accessit, communicavit, et per virtutem obedientiæ, sanctique Patris merita confestim illuminatus fidem Sacramentorum recepit: quam etiam intemeratam usque in diem mortis suæ conservavit. Hæc apud Tissierium in Exordio magno distinctione 2 cap. VI. Quæ autem in eis prima fronte videri possunt difficultia esse intellectu, Tissierius exponens in notis, quæ habentur ad finem tomi primi Bibliothecæ Patrum Cisterciensium, Monachus, inquit, de quo hic sermo

A sermo, fuit scrupulo, et involuntaria incertitudine vexatus: alioquin non jussisset eum Sanctus communicare, nec se dixisset monachus scire, se in infernum, eo quod non crederet, descensurum. *Fallimur, si hisce non acquieturus est lector, qui rem omnem cum suis adjunctis mature expenderit.*

§ XI. Repentina quorundam militum conversio; vinea sterilis fœcundata; alia, quæ de hac vinea circumferuntur; mutua inter Claravallenses ac Cartusianos necessitudo; Sanctus Præmonstratensibus beneficus.

B **P**er idem tempus, nam incertus adhuc annus, et sunt qui differant nimum, sed immerito, ex nobilioribus Galliæ non pauci proceres... dum militarem gloriam per orbem ambiunt, facientes sibi pericula hostesque; neque vindictam quærentes, sed offensam, in Claravalle anxere numerum fratrum, genus vitæ amplectentes, quod exhorrebant; *ut scribit Mauricus ad dictum annum 1125, cap. III, num. 1, ex Guillelmo: quem vide infra lib. I Vitæ cap. VI, num. 61, ubi nobilium illa cohors militum (uti appellat Guillelmus) mirabili metamorphosi repente convertitur. Sed mirabilia sunt, quæ laudatus Mauricus ad eundem annum cap. IV, num. 1, 2 et 3 commemorat de vinea Claravallensi; quam, inquit, per hoc tempus satam, ex historiæ ejus serie conjectamur. Sane sterilis primo, mox fœcunda; dein utrumque simul, semper portentum obedientiæ fuit. Hanc quidam frater nomine Christophorus, externis rebus præfectus a sancto Patre..., feriat, si quæ erant, horis plantaverat, Bernardo inscio: quippe ad quem diximus, multa non deferri, ne animus illius a divinis ad terrena cum minori fructu descenderet. At Gerardus et Guido, Bernardi fratres, vinum nimias delicias arbitrantes, eoque dedecens monachorum austeram vitam, aversari opus, inficiari laborem, Christophorum ab incepto dissuadere quibus poterant mediis insistebant. Ille e contra laborantes in agro fratres vix posse sine vino sustentari, et multos esse infirmos debilesque, quibus sumendum vel pro medicina: tum si nulli usui necessarium foret, facile vendi, atque ex pretio ejus omnia plura alia, quæ procul dubio domus indigebat... Atque hæc Guidoni rationes satis visæ, ne opus illud omnino condemnaret.*

deinde autem aqua quam Vir sanctus benedixerat, conspergitur,

114 Sed Gerardus, quo erat fervens zelo..., versus ad eum (*satorem nempe ejusdem vineæ*) prorupit in hæc verba: « Tu, frater, vineam » planta, coleque; numquam tamen de illa gu- » staturus, quam infructiferam semper experie- » ris ». Res mira, et digna quæ versetur in ore omnium. Sata atque industrio labore excolta vinea, fertili solo et propitio sole et aère, sterilis nihilominus permansit per multos annos; nec prius terra fructum ex illa protulit, quam satorem susciperet, atque ejus defuncti corpus in se haberet... Verum quæ in eadem vinea sequuta sunt, duo alia prodigia proferamus. Mortuo satore,

cum nec tunc fructificaret, Bernardum Patrem monachi adire, dubium an etiam Gerardo vita functo, et vineam eam sterilem maledictione viri illius sanctissimi in eo statu semper permansuram, si non per ipsum benediceretur, humiles et fideles renuntiarent. Tunc Pater sanctus aquam in pelvim missam ad se adduci, et benedictam per vineam jussit spargi. Sparsa aqua, quasi rore de cælo misso, germinavit plantatio, et ut sterilis Gerardo fratri olim, ex tunc opima Bernardo obtemperavit, et compensavit abundantia tarditatem, quo nec primum miraculum nocuisset, et secundum gloriosius appareret. Hæc ex Anonymo Gallo lib. 7 cap. 7, quem Silva transtulit, auctore antiquo æque et digno fide.

115 *Factum illud minore cum ornatu, et majore cum simplicitate describitur a Joanne eremita in Vita S. Bernardi apud Mabillonium col. 1288 et sequente, num. 10; e quo, tamquam e genuino fonte, illud huc transcribo: Monachus quidam, nomine Christianus, plantavit vineam in vertice montis, qui proximus est Claravallis. Et venerunt fratres venerabilis Patris, Guido scilicet et Gerardus, et excommunicaverunt eam, dixeruntque ei: Frater Christiane, ubi est mens tua, et ubi, cor tuum? Quare non considerasti Scripturam dicentem: Quoniam vinum non est monachorum. At ille: Vos fratres spirituales estis, et vinum bibere non vultis: ego peccator sum, et volo bibere vinum. Tunc dixit Gerardus: Dico tibi, frater Christiane, non videbis fructum ejus. Post hæc verba reversi sunt in monasterium. Ille vero vineam suam fodit, et excolit multis temporibus. Denique mortuus est, et non vidit fructum ejus. Post multum vero temporis venit custos vineæ ad sanctum Bernardum, et dixit ei: Pater, vinea nostra anathema est, nec potest facere fructum. At ille: Quare filii? Respondit: Fratres tui excommunicaverunt eam, et deinceps fructum non fecit. Ait illi: Affer mihi aquam in pelvi. At ille obtulit ei. Tunc Vir sanctus fecit signum crucis, et sanctificavit aquam. Vade, inquit, filii, et sparge per totam vineam. Recessit frater, et fecit juxta præceptum Abbatis; et vinea crevit, et multiplicata est, ita ut videntes mirarentur. Vides hic narrandi modum a superiore discrepantem, sed utrobique tamen eandem rem gesta substantiam.*

116 *Ad illud narrationis postremæ, Et venerunt fratres venerabilis Patris, Guido scilicet et Gerardus, et EXCOMMUNICAVERUNT EAM, scrupulus moveri potest, et re ipsa is objicitur in notis hic apud Mabillonium contra illam excommunicationem, a col. 1287, ubi hæc sunt: Et tamen ubi actum est de translatione Clarevallis veteris, Bernardo a fratribus expositum est, alium locum esse spatiosum AD VINEAS etc., teste Arnaldo in lib. 2, num. 29 supra col. 1103; qui auctor item num. 48 tradit, monasterium S. Anastasii ad Aquas-salvias Cisterciensibus ab Innocentio assignatum CUM AGNIS ET VINEIS. Quamquam apud Cistercienses tunc rarus vini usus erat. Lege Gaufridum supra 1117 num. 2. Sed scrupulum hunc conabimur eximere lectori*

117 *Respondens itaque ad Arnaldi locum primo, distinguendo personas. Nam cum ibi non exprimentur nomina fratrum, cur ibidem necessario debeant intelligi Guido et Gerardus; et cur non possint intelligi duo alii fratres S. Bernardi, videlicet Andreas et Nivardus, qui tunc etiam vivebant? Nam apud Marriem ad annum*

AUCTORE
J. P.

et fit fœcunda.

E

F

quidam objectioni huc spectanti

respondetur.

num

AUCTORI
J. P.

num 1141, cap. IV, num. 2, Humbelinæ sorori ad mortem usque agrotanti affuisse narratur cum sancto Patre, Guidone ac Gerardo jam vita functis. Respondemus secundo, distinguendo tempora. Fac enim ambos hosce tunc adfuisse, ac de vineis meminisse, quando agebatur de translatione Clara-vallis veteris, de qua Manricus ad annum 1135, cap. III; si inde retrocedas ad annum circiter 1123, quo excommunicatio vineæ superius accommodabatur, numerabis annos circiter 12 medios inter hanc, et inter translationem illam; ita ut interea ex temporis mutatione facillime mutare potuerint priorem voluntatem vel ipsius Sancti suasionem, consensu, aut jussu, ut videlicet Cisterciensis seu Claravallensis familia, quæ mirifice accrescebat, ex proventibus vinearum annuis sustentari posset. Quaquaversum enim Pater sanctus exhibat, semen verbi Dei seminabat super omnes aquas, et vix numquam absque sænore spiritualis lucri redibat, implens cellam probationis multitudine novitiorum, quorum numerus aliquando usque ad centum extendebatur: ita ut ad horas divini Officii novitiis eorum replentibus, exceptis paucis senioribus, qui disciplinæ providebant, monachi foris stare cogebantur; de qua re idem Annalista ad annum 1135, cap. III num. 2, ex auctore Exordii magni; cujus textum nos retuli ex editione Tissieriana, distinctione 2 cap. XII. Ex dictis facilis etiam patet responsio ad objectionem petitam ex monasterio S. Anastasii; de quo Manricus ad annum 1140, cap. VIII.

* t. umquam

Alia quædam
vinea circumferuntur de dicta vinea.

118 Ast, ut hinc digressi ad vineam illam prodigiosam, redeamus, supersunt alia nonnulla, quæ de ea circumferuntur, teste Manrico ad annum 1123, cap. IV, num. 4, ubi sic fatur: Addunt præterea seniores Clara-vallis, traditione a patribus accepta, eandem vineam post aliquorum annorum fertilitatem,urgentibus jam granis et pene maturis, grandine e caelo tactam protritamque adeo, ut vix duos botros relinuerit, qui possent in vindemiam reservari. Porro unum ex his datum prægnanti feminæ, appetenti, aut petenti quasi appeteret. Sed ex altero in ingenti vase ligneo, quod hodie perseverat, expresso Bernardi manibus, in tantum mustum crevisse modico tempore, ut redundante vase diffunderetur. Sic Villalpandus in suo Itinerario; qui vas vinarium inusitatæ magnitudinis se ibidem vidisse anno Christi MDXCIX, ac senes traditioni facientes fidem adisse testatur, illuc a reverendissimo Fiteriensi missum, antiquitates Instratum illius domus. Sic vinca illa numquam non mirabilis, numquam non obediens, nec minus sterilitate quam fructu semper illustris, usque in hunc etiam diem, post quingentos et eis amplius annos perseverat, nomine magnæ sortito ab spatio loci, vel ab eventibus. Atque hæc per anticipationem ex parte dicta, quod in his levibus consultius æstimamus. Verum narrat onis hujus tam prodigiosa fides sit penes auctores.

Bernardus cum
sua familia

119 Juvat hoc loco etiam non negligere singulare amoris vinculum, quo S. Bernardus ejusque familia cum ascetis Cartusianis, mutua familiaritatis necessitudine intercedente, constricti sunt. Quædam de hoc argumento innexa invenio huic, in quo versamur, anno 1123, cap. III; quædam in proxime sequentem dilata. Dicamus hic priora. Ibidem itaque num. 4 et sequentibus auctor laudatus de hac re ita scribit: Carthusienses monachos, non multo ante Cistercium mundo exortos (magnum Ecclesiæ jubar) sibi devinxit,

ut minus nihil Carthusia illius esset quam Clara-vallis. Carthusianus hospitio ab eo susceptus, et propriis oculis hauriens, quæ fama prius, suis redditus, excitavit eorum animos, et jam olim affectos amantesque in externa etiam signa fecit erumpere. Ergo Guigo Carthusiæ magnæ Prior, et fratres ejus, comperita sanctitate Patris filiorumque, et multitudine convenientium ad Clara-vallem, venerari viros... et, erumpentibus flammis dilectionis, provocare silentes, et de bonis illorum gratulari, litteris ultro scriptis missisque, quæis Bernardum ignotum licet adhuc ardentissimo affectu salutabant.

120 Erstat Viri sancti ad eos epistola responsoria, luculentissima mutui amoris testis, tenerini utique erga illos affectus summæque venerationis characteribus respersa, estque inter epistolas undecima; sed quoniam longa est, et ibi legi potest, hic nos eam non transcribimus. Invenitur autem anno circiter 1125 in editione Mabillonii. Erstat item epistola duodecima illis inscripta, ac priore brevior, in qua se excusat, quod plurimis negotiis præpeditus ad partes illas accesserit, et eos non viderit. Hæc absque temporis nota ponitur in eadem editione; sed apud Manricum aptatur anno 1127, et ibidem profertur cap. II, num. 6. De itinere autem, quod alias sanctus Pater ad Cartusiam instituit, consuli potest Gaufridus lib. III Vitæ cap. I, num. 155 editionis nostræ. De Viri affectu erga alias ejusdem instituti domus ac ascetas, nec non erga S. Hugonem episcopum Gratianopolitanum, adiri potest Annalista Cisterciensis ad annum 1123, cap. III, num. 8 et 9.

121 Quantum vero idem beatissimus Pater Præmonstratensibus detulerit, ejusdemque Ordinis propagationem promoverit, probat idem scriptor ex beneficiis seu obsequiis, ab ipso in eundem collatis, quæ congerit in annum 1124 num. 7. His autem adde locum quemdam in foresta*, quæ dicitur Orta, a Ludovico Junio datum interveniente domino Bernardo piæ memoriæ Clara-vallensi abbate, ut S. Mariani abbas Autissiodorensis agnoscit in epistola 282 apud Chesnium, quæ inter Historiæ Francorum scriptores habetur tomo IV, pag. 666. Sancti autem Mariani Autissiodorensis mentio fit in synopsi ecclesiarum seu cœnobiorum Præmonstratensis Ordinis, apud Paigium in ejusdem Ordinis Bibliotheca parte I, lib. II, pag. 326. Tametsi autem superius § IX actum sit de favoribus, quibus sanctus Pater Ordinem Præmonstratensem fuit prosecutus; ratio tamen temporis, cui hanc materiam affigit prædictus Manricus, me induit, ut breviter ejusdem hic memoriam refricarem.

amat Cartusianos, et h. illi

bene meritis Præmonstratensibus.

* t. e. sicut

A

§ XII. Defunctorum apparitiones; auxilia eisdem præstita; vaticinium de tirone furtive exituro; archiepiscopus ac populus Remensis reconciliati; reformati in ecclesia Gallicana mali mores.

Galdricus post mortem apparet Sancto in gloria;

Sanctum Bernardum multis ac miris cæli favoribus illustrem repræsentant iterum Annales Cistercienses ad annum prædictum 1124, more suo solito, ac meritis beatissimi Patris digno, ejus utpote vitæ series continua fere miraculorum congeries fuit. Ibidem itaque cap. II, num. 1 et 2 occurrit pretiosa mors Galdrici in Claravalle, qui carne quidem Sancti avunculus, spiritu autem filius ejus ac discipulus erstitit.

B Felicem ipsius transitum ex hac mortali vita ad immortalem turbare conato generis humani hoste, adstat morienti Princeps Apostolorum, cacodæmonem fugat, animamque Galdrici e periculo eripit: qui post mortem suam Bernardo apparens in gloria, rem gestam eidem manifestavit, teste Guillelmo utriusque familiari, qui hoc factum describit fidei narratione lib. I Vitæ cap. v, num. 52. Cæterum, prout ibidem pergit Mauricus num. 3, quod attinet ad filiorum decedentium, absentium, præsentiumve prævias vel subsequutas apparitiones, adeo frequentes tradit idem auctor (Guillelmus) ut ægre valeant scriptis commendari. Audiat loco citato num. 53: Longum esset cuncta narrare, quæ super his, qui ex hac vita discesserant, et eorum felicitate, seu etiam necessitate, divina ei gratia revelare ab ipsis initiis consuevit. Quid, quod Vir mirabilis præsentia et absentia, præsensque sæculum ac futurum, per utriusque, ut ita dicam, limen gradens, pari cum facilitate, et sine ullo discrimine, inspirante Spiritu divino, nosceret ac suis filiis tam in vita quam in morte paterne provideret. Consule Guillelmum lib. I Vitæ, cap. vii, a num. 69; et cap. v, num. 53.

alios, qui purgabantur in piacularibus flammis, eum succurrisse,

C 123 Quemadmodum vero illos e flammis piacularibus, siquid forte ex hac vita in alteram detulissent humani pulveris, quo vel ipsæ Sanctorum mentes sordescunt, Vir potens apud Deum eripuerit, probat factum, quod legi potest apud Guillelmum lib. I Vitæ cap. v, num. 53. Sed gratiam hanc omnino singularem a sancto Patre in filios derivatam esse, qui apparitionum hujusmodi visu illustrati, sicut pœnarum erant conscii, ita etiam ad placandam divinam justitiam impense incubuerunt, votorum suorum simul facti compotes, et liberationis participes purgantibus animabus a se procurata; gratiam, inquam, hanc a Patre in filios derivatam esse, eruimus ex scriptore Exordii magni, distinctione 2 cap. II: Defunctus est quadam vice conversus quidam in Claravalle. Cumque, concurrentibus fratribus, commendationis Officium ex more fieret, monachus quidam senior, magnæ religionis vir, audivit turbas dæmonum per centurias suas incedentium, cum magni strepitus vociferatione clamare et dicere: Eia modo bene, eia modo bene: solummodo de hac mala valle

unam animam in nostræ sortis partem acquisivimus. Cum vero idem senior per noctis quietem sopori membra dedisset, frater defunctus ei in visu apparuit, tristi et lugubri vultu dicens ad eum: Quia audisti heri dæmones, de meis suppliciis exultantes, veni et vide, quam terribili tormento, Dei omnipotentis justo judicio, traditus sum. Et duxit eum ad puteum quemdam magnæ latitudinis, et horrendæ profunditatis, et dixit ei: Ecce, in hunc puteum frequenter a dæmonibus injicior, quorum tanta est crudelitas, ut, si optio daretur, mallet centies ab hominibus, quam semel a dæmonibus hic immergi.

124 Mane autem facto, dum, quæ audierat et viderat præfatus senior, beato Patri Bernardo retulisset, licet quoque et ipsa ea per spiritum cognovisset, ingemuit, et ait: Scio, quia nisi gravis causa existeret, numquam dæmones talem ausum præsumpsissent. Itaque Capitulum fratrum ingressus, coram omnibus calamitatem defuncti fratris exponit: dehinc salubri exhortatione singulorum conscientias conveniens monebat, ut cunctius in via sanctæ religionis ambularent: multam esse malitiam dæmonum erga omnes Christianos, tum præcipue contra monasticæ religionis professores allirians. Post hæc animæ fratris in suppliciis constitutæ subvenire eos attentius monens, psalmis et orationibus, Missarum quoque celebrationibus iram Domini placare hortatus: si forte pius pater pulsatus precibus eorum, per singularis Hostiæ immolationem, tyrannicam dæmonum superbiam debellare, et ab eorum nequitia fratris animam dignaretur liberare.

125 Quod cum fratres devotissime facerent, paucis evolutis diebus, idem frater defunctus supradicto seniori iterato apparuit, hilaritate vultus statum suum melioratum esse significans. Quærente vero sene, quomodo se haberet; respondit: Deo gratias; bene. Rursus requisitus, quomodo liberatus esset, ait: Veni, et vide. Et continuo introduxit eum in oratorium ejusdem loci, ubi ad singula altaria sacerdotes cum ministris stabant, salutaris Hostiæ immolationem summa cum devotione celebrantes. Ecce, inquit, hæc sunt arma gratiæ Dei, quibus creptus sum: hæc est virtus misericordiæ Dei, quæ invincibilis permanet: hæc est Hostia illa singularis, quæ totius mundi peccata tollit; et vere dico tibi, quia his armis gratiæ Dei, huic virtuti misericordiæ Dei, huic Hostiæ salutari non est quidquam quod resistere valeat, nisi cor impœnitens. Evigilans autem senex, de liberatione animæ fratris oppido gavisus est: modum quoque visionis ejusdem cæteris fratribus exponens, tanto eos devotiores ad immolationem Hostiæ salutaris reddidit; quanto certius ejus efficaciam in fratris ereptione mernerat experiri. Conjecit autem historiam istam in annum Christi 1124 auctor Annalium Cisterciensium occasione apparitionis Galdrici dicta, quæ ut peccatores a vitiis deterrere, sic pœnitentes valent consolari, quibus talia remedia Deus providit. Ergo quia utilia, quia plane singularia, quia eandem apparitionum materiam, sed ignoto adhuc anno, concernentia, boni consulat lector; uti monet ibidem eap. II in fine.

126 Scriptor idem hinc ad annum 1124 reversus, cap. III, num. 7 et 8 commemorat vaticinium sancti Patris de novito furtive exituro, quod horrendo juxta ac mirabili modo contextit e sæpissime jam citato Exordio. Tragica hæc historia

AUCTORE
J. P.

probatur

E

ab exemplo.

F

Narratur vaticinium de quodam tirone.

AGGREG.
J. P.

historia sic narratur apud Tissierium distinctione 3, cap. xx: Senex quidam, Achardus nomine, nobilis genere, sed conversationis dignitate nobilior, novitiorum curam in Claravalle gerebat: vir potens in verbo ædificationis et consolationis: qui etiam in juventutis suæ robore, jubente simul et mittente beato Bernardo abbate suo plurimorum cœnobiorum initiator et extractor devotus extiterat. Illic jam veteranus, et emeritæ militiæ senex instituendis tyronibus deputatus, officium suum strenue adimplebat: et ex eis, quæ longo usu didicerat, rudes adhuc mentes contra triplicem funiculum, carnis, mundi, et diaboli, qui difficile rumpitur, quotidianis exhortationibus informabat: exemplis etiam, tam veteribus, quam recentioribus, adversus vitia cautiores reddebat: unde et nos aliqua, sicut ex ipso ore audivimus, perstringemus. Cum adhuc novitius esset idem Achardus, venerabilis abbas Bernardus quadam die intravit ad consolandum novitios suos, sicut frequenter facere solebat. Terminato autem sermone, prædictum Achardum cum aliis duobus novitiis traxit in partem, et præmonuit eos, in spiritu prophætico ita loquens:

B Futurum est, inquit, ut novitius ille, designavit autem unum ex nomine, ante diem crastinum furtive recedat. Vos itaque vigilate, et estote parati, et fugientem cum rapinis effugere non sinatis. Et si miser a nobis exit, quia non erat ex nobis, spolia tamen quia nostra sunt, tenebitis vobis. Quo audito, mirati sunt illi, et cum silentio præstolati exitum rei. Profunda vero nocte duo ex illis cum fugitivum in lecto firmiter dormientem aspicerent, tunc et ipsi dormire cœperunt: erant enim oculi eorum gravati, illudente utique eis spiritu erroris. Verumtamen Achardus, quia certissime credidit verbum, a sancto Patre prolatum, haud posse irritum fieri, somnolentiæ spiritum, qui ei molestissimus erat, virili constantia repellebat. Nunc enim frontem, nunc tempora fricando, modo pilos capitis et barbæ vellicando, modo manus et faciem lotitans, nunc de loco ad locum: deambulando se excitans, tandem fallaciæ somnum, quo premebatur, evicit.

furtive ex Ordine exituro, ac miserrime punito.

* i. e. veru

C 127 Cumque prope esset, ut signum ad vigiliam pulsaretur, ecce, duo quasi gigantei Ethiopes, nigerrimis cappis amicti, per ostium domus visibiliter ingrediuntur. Is vero, qui præcedebat, gallinam assatam in spito portabat. Porro in ipso veru coluber ingens per caput et caudam infixus erat, qui eandem gallinam hinc inde cingebat. Cum tali itaque ferculo accedunt ad lectum falsi novitii, et gallinam fumantem naribus et manibus dormientis applicant. Quo statim expegefacto, dæmones egrediuntur, et quod intus in corde ejus invisibiliter actitarent, horrendo hoc visibili signo demonstrarunt. Cumque evigilasset miser ille, non sicut Jacob de somno contemplationis, sed sicut apostata vilis de somno deceptionis, continuo surrexit, et vestimentis omstus post dæmones exiit, veniensque ad ostium armarii, quod erat in claustro, machinamentis suis moliebatur firmaturam effringere, ac secum tollere libros. Porro prædictus Achardus celerrime socios excitat, et prophetatam apostata fugam signis et nutibus insinuat. Itaque recedentem pariter insequentes, reperiunt illum pessulum ostii concutientem. Quos ubi persensit, ille malignus illico datis saltibus evolat, et præcipiti cursu per ostia pomerii ruens, murorum tandem septis retinetur atque reducitur.

Die autem facta, cum malorum impœnitens resipiscere nollet, quia jam datus erat in reprobum sensum, dimissus est tandem, ut abiret in locum suum. Eadem vero die arreptus a diabolo demerentiam incurrit, et usque ad mortem furere non cessavit.

128 Terribili huic pseudo-tironis miserrime castigati exemplo subjungimus lætius, et ad Sancti gloriam prorsus insigne, quod sic proponit *Annalium Cisterciensium scriptor Manricus ad annum eundem 1124, cap. xv, num. 1*: Sub idem tempus archiepiscopo Remensi discordante cum populo, et neutro alteri cedere acquiescente, cum multi alii pacem procurassent, solus Bernardus in Gallia visus est, qui tantum opus posset consummare: quippe potens sermone simul et opere, dum, quæ dicebat, signis confirmabat, confundebantur non parere homines, cui creaturæ etiam irrationales, cui vel dæmones ipsi obtemperabant. Cæcus, surdus et mutus sensibus redditus atque a dæmone simul liberatus, prætulit obedientiæ palmam utrisque partibus. *Illustre hoc miraculum habetur apud Guillelmum lib. 1 Vitæ cap. vii, num. 73; ubi lego quidem illud accidisse tum temporis, quando contigit... ad conciliandos eos, archiepiscopum nempe ac populum Remensem, adesse Virum Dei; item cum in palatio ejusdem civitatis... de pace tractaretur; sed pacem tunc ex isto Bernardi miraculo, quod ibidem loci, magna Cleri plebisque frequentia repleta domo... coram omnibus indicatur accidisse, subsecutam non lego in dicto capite; sed videtur tamen vel non imprudenter supponi posse, vel credi, quod laudatus biographus implicite hoc subintelligendum reliquerit, quando contigisse... ad conciliandos eos adesse Virum Dei, præmiserat; Virum enim Dei tot tantisque gratiæ ac naturæ dotibus, nec non summa apud homines auctoritate, miraque coram animos flectendi facultate præditum adfuisse ad conciliandam concordiam, quid videtur esse aliud, quam vere tunc illam ab eo conciliatam fuisse, patrato præsertim tum temporis miraculo, de quo dicebam? Credibile etiam est, multos alios pacem illam procurasse, sed irrito conatu, sicut referebat Manricus; Guillelmus tamen loco citato id non habet.*

Vir sanctus
eddo insigni
miraculo per
confecti inter
archiep. Remen
sem ac popu
lum:

E

F
Prælatorum
ecclesiasticorum
in Gallia

129 Ad memoratum etiam annum refert idem historicus Cisterciensis laborem ac fructum S. Bernardi, aliorumque Cisterciensium in reformanda ecclesia Gallicana. Cum Prælati ecclesiastici, ait num. 3, per Galliam modestiæ babenas aliquatenus laxarent, ac sæculari et paululum profana conversatione apostolicam vitam minus redderent, Stephanus, et Hugo, Bernardusque ac Joannes cum cæteris selectis Cistercii Patribus verbo et exemplo cæperunt laborare, ut... ad fructuosiorem conversandi normam reducerentur... Porro quantum labore suo profecerint, Senonensis metropolis episcopi, atque ipse etiam Senonensis metropolita, quin et Sugerius S. Dionysii abbas, totusque ejus Conventus testes existunt. *Eminentissimus Baronius ad annum Christi 1127 de hac re sic loquitur num. 13 editionis anni 1629*: Profecerant siquidem episcopi provincie Senonensis Cisterciensium monachorum exemplo, atque verbis litteris sancti Bernardi, præcipue vero, quem diximus, Parisiensis episcopus, atque Parisiensis abbas sancti Dionysii Sugerius, qui monasterium illud, monastica penitus disciplina solutum, fibula regularis observantiæ arte constrinxerat, quo nomine ipsi san-

ctus

A ctus Bernardus congaulens, gratulatoriam ad eum dedit epistolam, *quæ est septuaginta octava, apud Mabillonium recusa col. 77 et sequentibus, ubi eadem innectitur etiam anno Christi 1127. Ratio itaque temporis ista non convenit cum Mauriciana. Ad initium autem epistolæ citatæ Exiit sermo, notantur illa, Nempe de ejus, id est Sugerii, conversione, haud dubie Bernardi monitis concepta sub annum mxxxvii: tametsi monasterii S. Dionysii reformatio per Sugerium anno mxxm forsitan anticipato referatur in Chronico Nangiano.*

130 *De metropolitano autem Senonensi hæc subdit Baronius ad annum paullo ante designatum: Quod vero etiam et ipse metropolitans Senonensis archiepiscopus Henricus æque admonitus litteris sancti Bernardi, et quidem prolixioribus, ad meliorem frugum conversus, ea, quæ essent optimi pastoris munera, diligenter expleat; eadem ex causa ejusdem principis (Ludovici videlicet Galliarum regis) indignationem incurrit, nec quidem mediocrem, sed plane eam, cujus causa eidem S. Bernardo cum reliquis abbatibus rursus scribendum fuerit eidem Honorio Papæ atque Cancellario Cardinali, et plane exclamandum, quod ob vitam optime institutam persecutionem paterentur episcopi etc. Quænam vero fuerit reformatio ista, regi Christianissimo adeo ingrata, videri ibidem potest. De episcopo Parisiensi, cujus supra incidit mentio, tractabimus cum Historico Cisterciensi ad annum Christi 1127, interim cum eodem pertracturi ad annum Christi 1125 et proxime sequentem.*

§ XIII. Annona multiplicata; fugatus dæmon; mulier ad vitam revocata; pluvia depulsa; pristina valetudo, Deipara patrocicante, Sancto reddita; refutatio erroris de proximo Antichristi adventu; communicatio litterarum cum aula Romana.

C **A**nnum Christi 1125 apud historikum Cisterciensem cap. III, num. 1 publicum illustris ac prima nocte miraculo theatrum aperit. Ingravescibat, nix, tames per totam Galliam atque utramque Burgundiam; neque annona ex Flandria illuc adducta quantumvis ingens sufficiebat atendis populis: cum deficientibus heminum subsidiis horrea Clarevallis, alias temnia, Bernardi charitas et divina potentia multiplicarent. Quoniam vero prodigiurn illud describitur a Guillelmo lib. 1 Vitæ cap. v, sub finem, supervacaneum est, ut hoc loco narrare. Nec verò paterna Sancti crya oculos misericordia concluli potuit intra domesticos parietes canobii Clavallensis, sed alio sese etiam diffudit; sicut patet ex epistola ad Ducissam Burgundie, quæ est centesima vigesima prima, et habetur in editione Mabilloniana col. 127, etiamque sic concludit misericors pauperum Pater: Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis: erogate vestrum frumentum pauperibus Christi, ut in æternum cum usura recipiatis. Epistolam hanc sine Augusti Timus IV.

nota anni ibidem excusam innectit Mauricus anno prædicto 1125.

132 *Ibidem num. 3 subit aliud miraculum, et rationem assignat, quare ad dictum annum illud memoret. Quia autem id legi potest apud Guillelmum mox assignatum, satis est, rei argumentum ex Maurico hic exhibere. Sic habet: Impetierat veneficiis virum uxoriam fraus..., et cujus adultera torum maculaverat, quia semel læserat, implacabili odio prosequeretur. Cruciabat hominem dæmon implacabiliter. Sed Vir Dei maleficia per orationes, ac dæmonem presentia corporis Christi dicto citius extinxit ac fugavit. Id quia sub famis tempus, atque adeo hoc anno, contigisse Guillelmus narrat, tunc illud ex ipso recitare se significat idem historicus Cisterciensis. Duo autem prodigia famis occasione a Virò sancto perpetrata differt ad annum prædictum 1126. Sed nos modo narratis ea hic anneximus ex Joanne eremita apud Mabillonium col. 1287, num. 6: Fames in partibus Burgundie exorta est adeo valida, ut homines membra propria pane consumerent. Eadem vero necessitate urgente, maxima multitudo pauperum ad portam Clarevallis devenit. Unde pro tanta multitudine sanctus Abbas et fratres ejus interunt consilium, et ex consulto duo millia acceperunt sub signaculo, quatenus et aliis eleemosyna daretur, sed minor. Non enim habebant substantiam, unde omnes sustentari possent usque ad messem: quam tamen pius Dominus sic multiplicavit, ut sulliceret eis post messem, trium scilicet mensium spatio.*

133 Acceperunt itaque duo pueri signaculum, matre eorum non accipiente. Quæ penitus ignorans, quid faceret, cogitavit tandem quasi puerum panis involutum formare de musco, ut hac arte se ab imminentis famis periculo redimeret, quod et fecit. Accepit itaque aliquamdiu hoc modo eleemosynam, donec dolus denique deprehensus est. Quæ imminuta, cum non sufficeret sibi quod accipiebat, postmodum tum famis angustia, quam morbo periclitans de melius facta est. Quæ defuncta, sanctus Abbas prætergradens audivit pueros ejulantes pro morte matris suæ, et nunquamque ex itinerantibus causam planelus inquirere jussit. Pueri vero ordinem rei exposuerunt. Quo audito, Vir beatus locum subiens, in quo corpus jacebat, ad orationem se prostravit. Quo orante, mulier tanquam a summo expergefacta, oculis videntibus et audientibus, qui presentes adstant, vite reddita est, gratias agens Deo et Sancto suo, cujus meritis et precibus ad vitam redierat, prænuuntians etiam, quanta tormenta pro culpa sua sustinisset. *En tibi aliud miraculum, oratione et gratia eycuorum factum, quod ibidem num. 7 sequitur: Quædam die distribuatur pauperibus in latere montis eleemosyna, pluvia ingruente; ubi forte Sanctus Dei assistens, mirum elevata signum cœneis opposuit. Quo facto, visa est pluvia a dextris et a sinistris inopinatum sui ipsius pati discidium, ita ut nec gutta quidem tangeret eos.*

134 *Redramus cum Maurico ad annum Christi 1125 tantisper a nobis intermissum: ubi cap. III num. 4 et 5 sermo est de infirmo Sancti valetudine, visionibus, ac pristina sanitate obleno per Virginis Deiparæ, ac SS. Laurentii et Benedicti visitationem, piissimumque attactu. Fictum perhibet Guillelmus abbas lib. 1 cap. vi num. 63, testis omni exceptione major. Prædictæ infirmitatis meminit sanctus Doctor in epistola 37 ad Theobaldum Comitem Campaniæ de qua re vo-*

AUCTOR

J. P.

idem ex h. mine fuitur:

mulier usa dolo in comparanda eleemosyna, moritur; sed a Sancto ad vitam revocatur; qui et pluviam subito depellit

P

anno S. abbas et videtur deipara, et a SS. L. uratio ac bene facta.

AUCTORE
J. P.

tas ad istam epistolam vide apud Mabillonium) quando his verbis ad illum scribit: Quod de nostra infirmitate vos audivi fuisse sollicitum, non mediocriter gratum habeo. In hoc quippe dum vestram erga me agnosco dignationem etc. Epistola illa apud memoratum Mabillonium innectitur anno Christi 1128: unde consequens videtur, ut, si hæc temporis notatio subsistat, serius aliquando differenda sit adversa, de qua dicebam, Viri beati valetudo, atque ad annum circiter 1127 remouenda. Consuli tamen possunt, quæ conjectat Mauricus loco citato num. 8 de tempore istius infirmitatis.

quænam egerit,
ut opinionem

135 Idem auctor ad annum 1126 progressus, cap. III, num. I scribit de errore, quo credebatur, non longe abesse Antichristi adventum tunc temporis; opponente se eidem sancto Abbate. Sparus, ait, interea rumor inter fideles de Antichristi adventu jam imminente creduli vulgi mentes occupabat: et, quod mireris, auctoribus non dubiis, neque vulgaribus; sed gravissimis sanctissimisque, et inter alios Norberto, rem quasi de caelo acceptam asseverante. Verum oraculo cum Bernardo patre collato, discussoque temperavit sententiam. Unde et rumor disiectus Bernardi opera. Huc spectant, quæ in epistola 56 ejusdem sancti Patris ad Gaufridum Carnotensem episcopum, referuntur: Verum de Antichristo cum inquirerem, quid sentiret (Norbertus) durante adhuc ea, quæ nunc est, generatione revelandum illum esse, se certissime scire protestatus est. At cum eandem certitudinem inde haberet scissitanti mihi exponere vellet; audito quod respondit, non me illud pro certo credere debere putavi. Ad summam tamen hoc asseruit, non visurum se mortem, nisi prius videat generalem in Ecclesia persecutionem. De rumore autem tunc temporis sparso super dicto Antichristi adventu hæc narrat Baronius ad annum 1106, num. 27 editionis anni 1629: Quod pertinet ad Antichristum; fuit quidem opinio non vulgarium virorum, Antichristum hoc fore seculo revelandum, et inter alios Norberti, viri temporis hujus fama celeberrimi; de quo ista S. Bernardus ad Gaufridum Carnotensem episcopum: e quibus ea, quæ huc faciunt, modo dedimus. Et Laudatus Baronius ibidem, hæc, inquit, sanctus Bernardus de oraculo: quod in illud relabi est usitatum, quod cum sæpe sancti viri prænovissent ingentes futuras persecutiones Ecclesiæ, putarint rerum magnitudine ipsa affore Antichristi tempora.

de adventu pro-
ximo Antichri-
sti infirmaret:

* anno Leonis

136 Annalium Cisterciensium auctor num. 2 de S. Norberti oraculo, circa illam persecutionem pronuntiato ita statuit: Licet autem Baronius non expresserit, quænam ingens Ecclesiæ persecutio innotuerit per revelationem S. Norberti; facile est conjectari, eam fuisse, quam sub Innocentio secundo passa est a Petro Leone* pertinacissimo antipapa, inceptam circa annum salutis MCCCX, adeoque quatuor ante S. Norberti obitum, et per decennium ferme continuatam... Sic et Bernardi Patris doctrinam solidam, et Norberti non falsam prophetiam, atque utrumque divinitus instructum ipsi etiam eventus comprobant. Nec vero defuisse, qui, capta ex hoc rumore ansa, Christi iunio et Antichristi nomen affectarent, argumento sunt illa, quæ in medium producit idem Annalium Cisterciensium auctor num. 3; ubi etiam observat, futurum fuisse, ut pullulassent sine dubio plures, si non Bernardus firmiter obstisset, opponens se rumoribus, qui

prævaluerat. Sed quandoquidem in pervagatum illum iuxta ac maxime noxium tunc temporis de propinquo Antichristi adventu sermonem incidimus, non videmur abs re facturi, si in eruditi ac curiosi lectoris gratiam subjiciamus hic sequentes observationes, propterea quod ad argumentum præsens sunt accommodatæ admodum, tametsi jam pridem typis vulgatæ.

137 In editione Operum S. Bernardi, accurate Mabillonio publici juris facta, volumine I col. XIII et sequentibus exstant cum ejusdem eruditissimi Mabillonii, tum Horstii, de Sancti Operibus a se in lucem datis celeberrimi, notæ fusiores in dicta Opera: columna vero XXIII apud Mabillonium jamjam citatum occasione epistolæ sancti Doctoris quinquagesimæ sextæ, ad Gaufridum Carnotensem episcopum datæ, varia observantur prolixæ quidem sed erudite ex Horstio laudato: Non Norberto solum, sed multis antiquiorum Patrum (ut de recentioribus taceam) persuasum subinde fuit, præ foribus Antichristum, et extremum mundi diem adesse; uti videre est apud Hieron., Leonem Papam, Gregor. M., et ipsum S. Augusti. Nempe ex temporum iniquitate, et signis mundi finem præcesuris, a Christo prædictis, quorum pleraque jam tum apparebant, id sibi haud vane colligere visi sunt. Et ut rem paulo altius repetamus, jam inde ab Apostolorum temporibus varia semper fuerunt multorum de Antichristo et fine mundi judicia, conjecturæ, opiniones, vaticinia. Philosophi plerique et astronomi, complures etiam impostores, ludiones et nugivenduli; hæretici item fanatici quidam hic vates esse, et ultra ceteros mortalium sapere videri voluerunt: sed quorum vaticinia pleraque jam elusit eventus, et vates istos vanitatis et falsitatis convicit. Reliqua haud dubie, quæ futurum tempus etiamnum respiciunt, similiter sequens eludet ætas; ut pateat, quam vere dictum sit: « Non est vestrum nosse » tempora vel momenta ». Item: « De Dei autem illa nemo scit ». Non erit injucundum lectori, si ex plurimis paucorum exempla referamus. Verum ne eorum narratio longius, quam par est, nos abducat a præsentis instituto, lectorem eo mittimus.

138 Hæc (ita pergit Horstius col. XXIV) occasione memorati de Antichristo vaticinii commemorare visum est, non tamen in sugillationem Norberti, viri sanctissimi, quem alias FISTULAM CÆLESTEM Bernardus appellat. Nec enim solus ipse, sed et plures sanctorum Patrum finem mundi suo tempore haud procul abesse opinati aut ominati sunt; quorum catalogus ibidem continetur. Sed advertite, longe diversa ratione viros sanctos de fine mundi locutos, quam quos supra meminimus (astronomos). Illi enim vel ex observatione siderum et planetarum (quæ fere in aliis prædictionibus, sed in hac maxime, nimis fallax est) vel ex quibusdam Scripturæ sententiis in falsum sensum detortis, vel sola mentiendi et fallendi libidine, vel studio popularis auræ et venerationis, hujusmodi commenta sparserunt. At sancti viri horrore scelerum et malorum, quæ passim toto orbe inundabant, vix ultra posse mundum consistere putabant, nec aliud superesse, quam ut propediem, mole eriminum et iniquitatum impellente, fatisceret, ira scilicet Dei terminum orbi constitutum prævertente. Hæc est satis, ex Horstio circa Antichristi adventum delibasse: qui plura de eodem voluerit, ipsum consulat. Nos itaque, hac digressionem relicta, interruptum

A *interruptum tantisper de rebus S. Bernardi filium pertereare pergamus cum historico Cisterciensi.*

S. Pater

139 Sanctum Virum, ait num. 4, fama indies celebrior, et poli et fori principum favoribus, favores populis passim exposuere, quæcumque optabant per eum consequuturis. Et qui hactenus Gallis tantum notus, Romanæ Curiae ex tunc jam innotescens, apud Pontificem apud Cardinales opportunus mediator assumebatur, pro ecclesiis, pro personis intercessurus. Res probatur e variis Sancti epistolis tanquam totidem testibus summa ejus apud viros summos auctoritatis. Exstat ipsius epistola 13 ad Honorium Papam, qua Alberici electionem ad episcopatum Catalaunensem ratam haberi petit. De isto autem Alberico consuli possunt notæ apud Mabillonium volumine primo col. 33; ubi dicta epistola affigitur anno Christi, in quo nunc versamur etiam nos, 1126, contra ac Baronius censuit: de quo sic scribit Manricus num 6: Cardinalis Baronius epistolam Bernardi, de qua supra, refert in annum millesimum centesimum vigesimum nonum, sicut et alias, quas statim adducemus; sed immerito: quippe hæc ex suppresso Bernardi nomine, imo ex ipso contextu prima ad Honorium scripta comprobatur; cui se tunc aut incognitum putabat, aut saltem nolum non habebat, unde præsumeret. Et tamen exstant ante eum annum datæ litteræ ejusdem ad eundem, quas ipsemet Baronius prius transcripserat, et nos latius reddemus suis temporibus. In vero *Vir sanctus voti sui pro Alberico in hac epistola expositi compos fuerit factus, vide apud eundem Manricum num. 5; qui num. 7 agit de alia ad laudatum Honorium data, quæ est decima quarta, ejusdem exemplari præmittens ista:*

in archi Romana
gratiosus.

140 Non multo post ecclesia Divionensis sancti Benigni, antiquitate et religione omnibus clara, sed Bernardo adhuc clarior chariorque, Alcidis matris (adde etiam patris, ex notatione apud Mabillonium in hanc epistolam) exuviis commendata, lite pendente cum monachis Lexovii, ejusdem sancti favorem imploravit. Eæ secundæ litteræ ad Honorium, timido adhuc, nec satis currente calamo, sed jam ut noti exprimentes nomen auctoris. Ceterum qui loco sanctus Abbas fuerit habitus apud Romanæ Curiae Cardinales, conficitur ex litteris, quæ eisdem scriptæ ab eo sunt, nimirum decima quinta, Haimerico Apostolicæ Sedis Cancellario; decima sexta, charissimo domino suo Petro presbytero Cardinali. Quibus addi possunt epistola 17 et sequentes. Quid plura? Dicta itaque hæc sint speciminis gratia, cum tam e Viri litteris, quam aliunde salis superque constet, eum apud summos et viros longe æstimatissimum fuisse. Quam vero fortem ac intrepidum se ostenderit adversus potentes hujus sæculi, dum rei æquitas hoc postulabat, indicio sunt, quæ jam dicturi sumus.

§ XIV. Acta pro Stephano, episcopo Parisiensi, contra Ludovicum Crassum; impletum de filii ejus morte vaticinium; sancti Abbatis labores favoribus cælestibus recreati; an S. Felix Valesius ad illum ductus, an sub ipso educatus.

Chronologus Cisterciensis ad annum Christi 1127, quem nunc cum illo ingredimur, cap. i memorat Stephani episcopi Parisiensis genus, potentiam ac mores; Beruardi ad eundem litteras, earumque fructum; violentam item infestationem a Ludovico Francorum rege eidem Stephano illatam; imploratum præterea Capituli Cisterciensis favorem, ac destinatos a Stephano legatos una cum litteris, quæ furens regis indignatio compesceretur. Deinde laudatus Chronologus cap. ii idem argumentum prosequens tractat de ejusdem Ludovici regis ira per Cistercii legatos, et interdicti, cui erat innodatus, metum coercita: sed interdicto per Honorium Papam sublato, mox laxatis frenis illa recruduit. Hæc obiter designasse visum est, quia viam sternunt ad ea, quæ de Sancti adversus regem minis ac vaticinio narrabimus. Compendiosa autem illa, quam dedimus, synopsis pluribus apud dictum Chronologum, cujus deducitur narratio, conferri potest cum observationibus Mabillonii, quæ in fusiorebus notis habentur, ad epistolam, Ludovico regi (intellige Crasso) inscriptam, quæ inter Bernardinas ponitur quadragesima quinta. Inspici etiam possunt ea, quæ habet Pagius in Critica historico-chronologica ad annum Christi 1127, num. 13 et 14.

Ludovico Crasso, Stephanum episcopum Parisiensem vaticinium, scribit

142 Inter hæc, quid magnanimus et intrepidus justitiae propugnator Bernardus? Nihil prosumus, uti referunt Annales Cistercienses cap. ii, num. 3, omiserit sancti viri, quod non leuterent... Quin et Bernardum addidisse severas minas, et cælestem vindictam, ni respiceret, asuturam in brevi, Paulus Emilinus in Ludovico, et alii prodidere. « Episcopus (inquit) deprecans a genibus suis repulit (scilicet Ludovicus) cui impænitentiæ Bernardus abbas iram cælestem vindicem instare, denuntiasset ». Addit Gaguinus, non mediocris lidei auctor, eundem Sanctum expressisse supplicii genus, et primogeniti immaturam mortem furenti patri opportune prænuntiasset. « Hæc, inquit lib. 6 Hist. Franc., tua, rex, pertinacia filii interitu multabitur ». Porro prædictionis istius veritas stabilitur ex iis, quæ aliunde inserta sunt textu biographi Gaufridi lib. iv Vita apud nos cap. i in fine, ubi hæc sunt: Qua ex re (obstinata videlicet Ludovici regis repulsa) Vir Dei religiosa animositate permotus, die altera regem durius increpans, quod Bonini sacerdotes previsset, libere quoque denunciavit, quod eadem sibi nocte fuerat revelatum. « Hæc, inquit, obstinatio primogeniti tui Philippi regis morte multabitur. Vidi enim te cum minore filio tuo Ludovico ad pedes episcoporum, quos heri contempseras, inclinatum, et protinus intel-

ac minatus S. Bernardus mortem filii ejus, quæ etiam secuta est.

AUCTORE
J. P.

» lexi, Philippo celeriter facto de medio, pro
» Ludovici substitutione Ecclesiam, quam nunc
» opprimis, te rogaturum ». Quod quidem non
longe post (anno nimirum Christi 1131) misera-
bilis casus implevit. Nam, sicut ad annum
modo dictum num. 12 ex Orderico, et pseudo-
Roberto de Monte refert Pagius, Philippus puer,
nuper in regem unctus, dum in civitate Parisiis
equo vehitur, porcus equi pedibus se forte sub-
mittens, equum super ipsum præcipitem dedit,
et de ejus subita et miseranda morte Francis lu-
ctum induxit tertio Idus Octobris.

dum autem
nihil profeceret.
ad Honorium
PP litteras dot.

143 An vero tam seria et luctuosa Bernardi
denuntiatione ad veram resipiscentiam permotus
Ludovicus rex? Nequaquam; forte non repu-
tans vindicandum a Deo crimen, quod summus
Pontifex inultum reliquisset. Factum sic breviter
in notis, quas paulo ante citabam, col. 21 ex-
ponit Mabillonius, de Sancti vaticinio, ac
eventu ejusdem locutus: Tanta dicendi libertate
a proposito princeps aliquanto dimotus, ad Hono-
rii Papæ litteras, quibus interdictum solveba-
tur, animum refricans, male cœpta ardentius
prosecutus est. Quod Bernardus impatienter fe-
rens; tam suo, quam Gaufridi Carnotensis no-
mine litteras ad Honorium justæ querimonie plen-
as dedit (Vide Bernardi epistolas 46 et 47).
Tandem vero, sicut pergit col. 22, tam perti-
nax, tamque concitata dissensio finem accepisse
videtur in concilio Trecensi anno mxxviii, vel
certe non multo post, ipsius Honorii auctoritate:
qua de re Bernardus gratias retulit, ad eum de-
nuo scribens, epist. 49: « Hinc enim, inquit,
» gravibus contumeliis et injuriis episcopi Pari-
» siensis constantia pulsata est, sed non quassata:
» quia Dominus supposuit manum suam, cum
» vestram opposuit ». Ad Stephanum vero illum
quod attinet; Mabillonius de eo subdit sequen-
tia: Porro hunc Stephanum Parisiensem, au-
tea cancellarium, distinctum esse a Stephano de
Garlanda dapifero, de quo in Annalibus Teuffi,
diserte probat Chesnius in notis ad Abaelardum:
nec obscure intelligitur ex epistola quadam Gau-
fridi Carnotensis, tom. 3 Spicilegii (Acheriani)
pag. 160, in qua scribit, sanctum Bernardum
fuisse electum ad pacem cum Stephano Parisiensi
et Stephano de Garlanda componendam. Quod
ulterius ad Ludovicum spectat, quem sanctus
Bernardus ad Honorium scribens epistola 49 AL-
TERUM HERODEM appellat (quæ phrasis mitiga-
tur apud Mabillonium in nota breviori ad istam
epistolam col. 57) memoria certe dignum est,
quanta religione et pœnitentia diem clauserit ex-
tremum anno scilicet mxxxvii; prout in obser-
vationibus ad epistolam 45 inter notas fusiores
citatas licet pluribus videre col. 22.

Labi res ejus

144 Verum quo pacto magnas illas molestias,
a S. Bernardo masculo prorsus et invicto pectore
exantillatas consolatio cœlestis exceperit, quid me-
morem? Audiantur Annales Cistercienses cap. iii,
num. 1: Ergo Bernardus Clarevalli et filii
redditus, atque optata quiete, quo tardius rari-
nsque, eo impensiori affectu fruens, nec ultra
amplius, si posset, deserenda, duplicem ejus,
inter plures alios, fructum expertus est, duplici
a Deo visione confortatus, utraque angelica,
atque utraque monasticum stemma, chorum et
cantum eximie commendante. In altera cœlesti-
bus spiritibus transcribentibus psallentium in cho-
ro preces, haud dubium quin præsentandas di-
vino Numini: il altera ad easdem excitantibus,
et satagentibus psallentium devotioni: utramque

ad monachorum omnium gloriam solatiumque, D
imo et cunctorum Ecclesiasticorum. *Faeta audi
ex auctore Exordii magni Cisterciensis apud Tis-
sierium distinctione 2, cap. iii: Intererat ali-
quando nocturnis vigiliis Pater sanctus ea puritate
et devotione, qua solebat, Deo tantum nota et
sibi. Cumque morosa psalmodiæ modulatio vigi-
lias protelaret, aperuit Dominus oculos ejus (vi-
delicet Patris sancti) et ecce, respiciens vidit
singulos angelos juxta singulos monachos stantes,
et, quod quisque eorum psallebat, in schedulis,
more notariorum, tam diligenter excipiebant,
ut nec minimam syllabam, quantumcumque ne-
gligenter prolatam omitterent.*

145 Scribebant vero diverso modo: nam ^{vici}
quidam eorum scribebant auro; alii argento;
nonnulli atramento; aliqui etiam aqua; quidam
vero penitus nil scribebant. Spiritus autem, qui
hæc revelabat, intelligentiam quoque diversita-
tis scripturæ cordi ejus inspirabat. Qui enim auro
scribebant, ferventissimum in Domini servitio
studium, et absolutam cordis intentionem in iis,
quæ psallebantur, significabant. Qui autem ar-
gento, minorem quidem fervorem, puram tamen
psallentium devotionem declarabant. Qui ^E
vero atramento, continuum quorundam bonæ
voluntatis usum in psalmodia, licet non cum multa
devotione, notabant. Sed qui aqua scribebant,
exprimebant eos, qui somnolentia seu pigritia
pressi, vel vanis cogitationibus abducti, viden-
tur quidem aliquid sonare; sed cor eorum lon-
gius abstractum prorsus non concordat voci. Et,
o mira Dei clementia! Sicut enim nullum ma-
lum impunitum, ita nullum bonum, quamcum-
que modicum, quamcumque negligenter factum,
erit irremuneratum.

146 Cæterum illi, qui nihil scribebant, la-
mentabilem quorundam cordis duritiam redar-
guebant, qui obliti professionis suæ, et timoris
Dei immemores, aut lethali somno prona se vo-
luntate immergunt, aut certe vigilantes, clauso
ore, vanis et noxiis cogitationibus, non ex in-
firmitate, sed ex voluntaria intentione occupan-
tur, et in conspectu Domini contra legis præ-
ceptum apparere vacui non pertimescunt. Pater
itaque sanctus, qui hæc videbat, recordatus sen-
tentia illius, Quoniam omnes administratorii spi-
ritus sunt, in ministerium missi propter eos, qui
hereditatem capiunt salutis; sicut proficientium ^F
congratulabatur fervori, sic paterno pietatis
affectu, deficientium miserabatur tepiditatem.
*Ibidem cap. iv ponitur alia beati Viri visio his
verbis conscripta: Celebrabantur aliquando solem-
nes vigiliæ, et Vir Domini cum cæteris fratri-
bus aderat: cumque hymnus Te Deum laudamus
cantaretur, vidit sanctos angelos multa claritate
fulgentes, mira etiam vultus alacritate devotos:
qui utrumque chorum percurrentes, modo hunc,
modo illum excitabant, cantantibus aderant, et
quasi congratulantes astabant, et ut divinus ille
hymnus cum devotione percantaretur, modis
omnibus elaborare satagebant. Intellexit ergo Vir
sanctus, hymnum illum vere esse divinum, et
angelis sanctis esse familiarem, quos tanta instan-
tia videbat operam dare, quatenus a fratribus ad
honorem Dei cum fervore devotionis cantaretur.
Deinde occasione istius hymni sequuntur ista:*

147 Cuidam etiam fratri spirituali videre con-
cessum est, dum idem hymnus inciperetur, quod
ab ore incipientis flamma magni splendoris erum-
pebat, et sursum conscendebat. *Manricus cap. iii,
num. 4 ad præsens argumentum, Duo, ait,
invenio*

A invenio notata a Fiteriensi, quæ sibi lector facile persuadeat. Alterum est, angelorum excitationem non materialem a somno intelligendam; sed spirituales ad mentis devotionem, ut, si qui tepidi, in fervidos evaderent; fervidi, ferventiores efficerentur. Alterum. incipientem hymnum Te Deum laudamus, de cujus ore flamma ignea erumpens, et sursum volans, a fratre illo devoto visa dicitur, non alium fuisse, quam Bernardum Patrem, cui ex injuncto munere abbatis eundem hymnum incipere incumbabat. Quod ab initio Cistercii usu receptum, hodie etiam videmus observari. *Idem historicus num. 10 refert factum aliquod peculiare de S. Bernardo, quod sicut ipse recitat ex ulio auctore, sic ego illud huc transcribo:*

Inquisitur, an
Felix Valesius
a sua matre sit
Sancto obtutus

148 In historia, inquit, Segoviæ nuper edita de exordio et progressu sanctissimæ familiæ, quam sub invocatione sacræ Triados fidelibus captivis redimendis Deus providit, notatum lego, unum e primis illius institutoribus Hugonem Valesium (Theobaldi Comitis nepotem ex sorore) qui post Felix Valesius dictus est, atque una cum beato Joanne, dicto de Matha, insignis operis fundamenta felicia jecit; lego, inquam, hunc Sanctum hoc anno natum, et post baptismum, deferente matre, ad Claramvallem ductum, offerendum ibidem per Bernardum omnipotenti Deo, et sancti Patris accepturum benedictionem: quod ab auctore illius Historiæ lib. 1 cap. 5 traditum omittere non libuit: quamvis nec adhuc sciam, unde hauserit, nec sim ignarus, in his, quæ alias miscet, a veritate nonnihil aberrare. Certe in tempore nulla est repugnantia, et Hugoni aut Felici, si revera Theobaldi nepos fuit, non ullus alius Bernardo parente propior, quem apud Deum ab ipsis incunabilis intercessorem quæret. Sed et Bernardo non exigua gloria est, tantum habuisse alumnum sive clientem, illustraturum orbem atque illud seculum miraculis et meritis, sequentia vero repleturum gloriosa prole.

in monasterio
Claramvallensi:

149 Hanc rem, uti vides, qua hunc Sanctum a Sancto nostro ad Claramvallem Deo oblatum spectat, sublimide Mauricus ex alio refert; et non immerito. Quid enim? Origo et educatio S. Felicis Valesii non videntur hactenus satis solide comperta: scriptor rei gestæ, quam retulimus, nimis est recens, nec auctoritatis sat probata, quam ut se solo fidem facere possit, cujus ne nomen quidem exprimit Mauricus; nec profert monumenta antiqua, quibus factum præsens confirmetur. Quamobrem liceat nobis desiderare probationem melioris notæ, antequam eidem assentiamur. Ne tamen præpropere nimium, re utpote nonnulli satis iactura, quidquam statuamus, eam remittimus ad diem xx Novembris, quo agendum erit de S. Felice Valesio, pluscula tunc fortasse subortitura hinc nostris successoribus ad improbandum vel confirmandum præsens factum. Idem esto dictum ad illa, quæ habentur in Vita ejusdem Sancti, auctore R. P. M. Fr. Francisco a S. Augustino Macedo, Minorita Lusitano, Romæ lateno sermone edita anno 1660, in qua cap. II floribus quidem verbis, sed nullo citato auctore, argumentum præsens in hæc verba describitur: Nato Felici Eleonora hæc præbuit; sed melle illud condire studuit. Igitur Claramvallem adiit, et Bernardum quæsit, quem cælestem favum sciebat. Hic verbis infanti mell instillavit, nec abstinuit amplexu, quod credidit Bernardus in lilia et rosas incidisse. Obtulit ante aram Deo floridum pignus tamquam fasciculum.

Apem Bernardum credidit, qui vidit puerum in ulnas gestantem.

150 Sunt, qui plus dicant, prout intelligo e neoterrio auctore, qui Vitas Sanctorum vulgavit Gallicæ tribus tomis. Nam ad diem xx Novembris in Vita S. Felicis Valesii, nonnullos esse affirmat, qui velint, eum sacræ instructionis gratia sub disciplina S. Bernardi, petisse Claramvallem: verum sicut historia superior de S. Felice, quem mater ejus ad Bernardum detulerit infantem, quemque is obtulerit Deo, parum hactenus mihi videtur credibilis; sic multo minus credibilis mihi apparet ea, quæ vult, eundem S. Felicem sub Abbatis nostri disciplina vitæ religiose instutis imbutum fuisse; quamvis hoc non video idoneis testimoniis corroborari.

vectore
J. P.

an dem sub
ejus disciplinam
ibidem videret

§ XV. Opusculum de gratia et libero arbitrio; consessus et auctoritas in synodo Trencensi; regula Militum Templi an a Sancto condita.

Confectio hujus opusculi, quo de Ecclesia Catholica universa sanctus Doctor immortalis titulo meritis est, innodatur anno prædicto Christi 1127 ab auctore Annalium Cisterciensium, apud quem ibidem cap. IV nonnulla circa illud observantur. Habetur apud Mabillonium volumine primo col. 603 et sequentibus, et hæc prævia admonitione ibidem pag. 601 illustratur: Hoc opusculum Bernardus ante annum MCCCXVIII composuit, id est, ante annum ætatis sue Tricesimum octavum. Agit DE GRATIA ET LIBERO ARBITRIO, ex occasione cujusdam collationis cum homine nescio quo, cui sanctus Doctor nimium gratiæ tribuisse visus fuerat, quasi nihil reliqui libero arbitrio faceret in actibus humanis. Præcipuus ergo libri scopus est, quæ sint gratiæ, quæ liberi arbitrii partes in negotio salutis. Hæc multa docentur de libero arbitrio Dei, angeli et hominis, integri, lapsi, et beati: item de gratia primi hominis ante et post lapsum. Parvus liber, sed qui plus succi et solidæ doctrinæ contineat, quam magna librorum volumina, quæ de hoc theologico argumento pertractant. Stylus vegetus, vivaci ingenio et lumine plenus: verba propria et materiæ accommodata; oratio facilis, non arte quæsita, sed quasi naturalis; non obesa et exilis, sed pinguis et nervosa; elegans concinna et jucunda; non trivialibus scolæ verbis languens, non barbara aut inculta. Non ita pressa, ut parce et guttatim fluat; nec tamen ita profusa, ut torrentis instar, quasi rupto aggere, et siccato alveo, erumpat; sed pari tenore et gravi majestate æqualiter profluens, fontem indicat indeficientem, qui non ex alieno plenus sit, sed ex proprio, immo ex Dei dono, atque ex continua Scripture meditatione, præsertim Apostoli, num. 48.

Tempus, occasio, ac elogium

152 De isto Opusculo Gaufridus in libro tertio de Vita Bernardi capite 8 agens. « Quam non » ingratus, inquit, gratiæ Dei, ex his liquet, » quæ de GRATIA ET LIBERO ARBITRIO tam fide- » liter quam subtiliter disputavit ». Nec præmittenda verba epistolæ LII ad Haimericum Cardinalem, quæ sub annum MCCCXVIII scripta est. « Quæsit a me præfatus episcopus (Gau- » fridus

estus opusculi.

LECTORI.
J. P.

» fridus Carnotensis) aliqua ex nostris opuscu-
» lis quæ vobis mitteret : sed non fuit ad ma-
» num, quod vestro dignum crederem studio.
» Libellum tamen DE GRATIA ET LIBERO ARBI-
» TRIO nuper edidi : illum vobis libenter mit-
» tam, cum vos velle cognovero ». Directus est
libellus Guillelmo sancti Theoderici abbati, sin-
gulari Bernardi amico, ad quem Apologia supe-
rius (col. 525 et seqq.) edita, et epistolæ com-
plices. Sic de laudatissimo hoc sancti Doctoris
Opusculo lectorem præmonet eruditissimus Mabil-
lonius, qui illud notationibus etiam explanavit.
Jam gradum faciamus cum historico Cisterciensi
ad annum Christi 1128, sancto Patri valde
honorificum, sicut planum fiet ex dicendis oca-
sione concilii Trecensis, quod vel invitus sua
præsentia condecoravit.

Concilio Trece-
si, quod anno
1128 est habi-
tum,

153 Baronius illud intexit anno Christi 1127 ;
sed a Pagio in Critica ad istum annum num. 11
corrigitur his verbis : Concilium Trecense, cui
Matthæus, Albanensis episcopus Cardinalis, le-
gatus Apostolicus, archiepiscopi Remensis et
Senonensis, varique episcopi interfuere, anno
tantum sequenti celebratum ; cum in ejus præfa-
tione Joannes Michaëlis concilii scriba dicat,
illud habitum « in solemnitate sancti Hilarii
» (nempe die xiii mensis Januarii) anno mxcxviii
» ab incarnato Dei Filio, ab inchoatione præ-
» dictæ Militiæ (nempe Templariorum) ix »
qui annus Incarnationis etiam notatus reperitur
in codice Ms. bibliothecæ Victorinæ Parisiensis,
et in Historia Hierosolymitana Jacobi de Vitriaco.
Tyrius quidem ait, concilium istud Ordinem
Templariorum jam a novem annis fundatum con-
firmasse : sed cum is annum Incarnationis vel a
die xxv mensis Martii, vel a die Paschæ ibi
incipiat, certumque sit, concilium mense Janua-
rio congregatum, Tyrius non nisi de mense Janu-
ario sequentis Christi anni interpretari potest ;
et male aliqui viri docti, cum ad ejus annos
Incarnationis numerandi modum animum non
advertissent, vel numeros apud Tyrium mendose
descriptos esse causati sunt, vel ad vanas inter-
pretationes recurrere. Annus itaque æræ Diony-
sianæ mxcxviii, mense Januario erat adhuc
annus mxcxvii Tyrio, et nonus exiens a Funda-
tione Ordinis Templariorum. Hæc de anno con-
cilii, de actis autem ejus tractatur ex Guillelmo
Tyrio lib. xii cap. vii apud Labbeum tomo X
Conciliorum col. 922.

interesse re-
sit; sed fru-
stra :

154 Matthæus itaque Sedis Apostolicæ legatus
ac concilii præses, quo negotiis in eodem per-
tractandis majus etiamnum auctoritatis pondus
adjiceret, præter Remensem ac Senonensem
præsules, eorumque suffraganeos, abbates, ex
Guillelmo Tyrio, quem modo citabam, Cister-
ciensem, et Claravallensem, quibus etiam ab eo
additur Pontiniacensis cum aliis pluribus, eidem
concilio interesse voluit. Verum Bernardus, in-
quit Manricus ad hunc annum cap. 1 num. 3,
qui semel proposuerat monasterio non egredi, ut
ad Petrum Leonis, Cardinalem item Legatum,
ante duos annos dederat in litteris, ægre sane,
nec sine magna difficultate avulsus est, nihil non
causans, nihil non excusans, et neque infirmæ,
qua detinebatur, valetudini, nec propriæ insuffi-
cientiæ parcens. Erstat de illis rebus S. Bernardi
epistola 21 ad Matthæum Legatum, qua se
excusat, quod vocatus ad negotium tractandum,
non accesserit. Data indicatur apud Mabilionium
col. 38 sub finem anni mxcxvii. Quis autem Mat-
thæus iste fuerit, de quo supra recurrit sermo,

ibidem observat : Matthæus, ait, ex canonico
Remensi monachus Cluniacensis apud S. Mari-
num de Campis, dein Cardinalis, et episcopus
Albanensis, vir miræ sanctitatis, ex Petro Vene-
rabili, is est, ad quem hæc epistola scripta est,
instante concilio Trecensi anni mxcxviii, ex
fusioribus Notis col. 16. Porro istius epistolæ
characteres sunt hujusmodi, ut mirificam Sancti
modestiam inspirent lectori, et luculentissima sint
testes, Virum in aliorum oculis tam magnum,
in suis vere parvulum fuisse : quibus item hæc
submissæ obedientiæ clausula finem imponit :
Vos tamen (Vobis dico, Pater) noveritis, quia
paratus sum, et non sum turbatus, ut custodiam
mandata vestra. Vestræ autem indulgentiæ erit,
parcere mihi, ubi parcendum decreveritis.

155 Ejus ad Theobaldum, Comitem Campa-
niæ, epistolam quid memorem? Legi ea potest
apud Mabilionium col. 51, estque numero trige-
sima nona, anno Christi 1127 ibidem illigata ;
in qua eum hortatur, ut erga episcopos, concilii
causa in ejus civitate Trecensi constitutos, hono-
rifice et reverenter se gerat. Fragmentum ejus-
dem postquam recitasset Annalista Cisterciensis
num. 5, Haetenus, ait, sanctus pater ad Theo-
baldum ; ut sibi latebras, sic Ecclesiæ honorem
appetens, et reverentiam Prælati exhibendam,
quorum se dignum consortio non judicabat. De
litteris, quas a Sancto ad Petrum Leonis scriptas
citabat paulo ante Manricus, observa nonnulla
per transennam, ut ita loquar. Mabilionius in
notis ad epistolam 17 col. 35, quæ Petro diacono
Cardinali et legato inseribitur, hæc animadvertit :
Petrus iste alius sine dubio est a Petro Leonis
itidem Legato, sed presbytero Cardinale, ut
probarimus in Præfatione ad hunc tommum. Et
mox subjicit, quisnam Petrus iste videatur esse.
Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi
1125 agens de Petro Cardinale Legato, quem
misit Honorius P. II contra Pontium, Clunia-
censium olim abbatem, ac monasterii eorum in-
vasorem, num. 3 statuit, hunc esse diversum a
Petro Leonis ; quia is Cardinalis presbyter erat
jam ab anno mxcx juxta Onuphrium, et certo
certius anno mxcxx, ut eo, ait, anno vidimus.
Deinde Petrus hic, cui causa Pontii ab Honorio II
commissa, alius ipsi esse non potest, quam
Petrus diaconus Cardinalis et Legatus, ad quem
divus Bernardus scripsit epistolam ordine xvi,
quia legatio ejus nullo alio per hæc tempora anno
peracta esse potuit, quam currenti ; unde de-
ducit, eam divi Bernardi epistolam, quam Ma-
billonius circa annum mxcxvii datam notat, ad
hunc omnino annum pertinere ; uti et alias duas,
videlicet 18 et 19, ab eodem ad eundem Petrum
Cardinalem et Legatum datas ; cum anno
sequenti, sicut addit, Humbaldus archiepiscopus
Lugdunensis, et Gerardus episcopus Esgoli-
smensis legatione Gallica functi sint. Mabilionius
in Præfatione ad editionem Operum S. Bernardi
abbatis § 4 num. 39 jam suspicatus fuerat,
Petrum diaconum Cardinalem et Legatum, cui
præfatæ Bernardi epistolæ inscriptæ sunt, cum
fuisse, qui adversus Pontium abbatem Clunia-
censem in Galliam accessit ex mandato Honorii
Papæ ; sed id apud me certum et indubitatum. Ha-
etenus Pagius, qui etiam ad annum Christi 1127
num. 12 observat, epistolam decimam septimam
S. Bernardi male a Baronio revocari ad concilium
Trecense ; dum enim sanctus Abbas excusat in ea,
quod vocatus non venerit... ibi... de alia profe-
ctione nobis, inquit, ignota, sermonem habet.

ejusdem in concilio auctoritas. An regula Templariorum in eo data

156 Quod vero attinet ad concilium Trecense, cui sanctum Doctorem una cum pluribus aliis dicebamus interfuisse; quid referam Viri auctoritatem, qua solis adinstar inter alios ejusdem synodi Patres fulsit? Apud Miræum enim in Chronico Cisterciensi ad annum 1128 illorum nomina recensentem, habentur ista: Supra nominatus abbas Bernardus Clarævallensis non defuit; cujus sententiam præscripti Patres libera voce collaudabant. Hæc etiam exstant apud Lubbeum tomo X Conciliorum col. 924. In Prologo autem ad Regulam Templariorum *ibidem* col. 923, et apud Miræum modo citatum, quæ in dicto concilio Trecensi illis est data, ab eodem fuisse commissam sancto Abbati, testatur sæpe memorati concilii scriba: Ego Johannes Michaelensis presentis paginæ, jussu concilii, ac venerabilis abbatibus Clarævallensibus (Bernardi) cui CREDITUM AC DEBITUM HOC ERAT, humilis scriba esse divina gratia merui. Quæri autem loco potest, an Sanctus composuerit Regulam Templariis præscriptam. Affirmant Manricus ac Miræus; negat Mabillonius volumine primo in Admonitione ad Opusculum ipsius Sancti sextum tomi II,

B De laude novæ militiæ ad Milites Templi inscriptum, cui Opusculo, quod exstat col. 543 et sequentibus, editor ille in rem præsentem ista præmittit:

157 Templariorum Regulam ex codice Victorino typis mandavit Miræus, camque Chronico Cisterciensi inseruit « utpote a S. Bernardo, inquit, abbate Claræ-vallensi (ut ex Prologo patet) dictatam ». Regula hæc totidem capitulis, quot Regula S. Benedicti, ex qua magna ex parte de verbo sumpta est, constat, id est capitulis LXXII. Sic vero inscribitur ante Prologum: « Regula pauperum commilitonum Christi, Templique Salomonici ». Manricus ad annum MXXVIII cap. 2 banc Regulam Bernardo auctori cum Miræo tribuit, ad idque probandum duo loca adducit ex Prologo. Primus locus sic habet: « Sane autem prorsus licet nostri dictaminis auctoritatem permaximus numerus religiosorum Patrum, qui in illo concilio divina ammonitione convenerunt, commendat; non debemus silenter transire, quibus videntibus, et veras sententias proferentibus, ego Johannes Michaelensis presentis paginæ » etc.

C quæ nos paullo ante jam dedimus. Verum hæc verba non significant ullam Regulam a Bernardo pro Templariis fuisse compositam; sed eum in Johanne Michaelensem rejecisse impositum sibi scribæ officium. Neque quidquam amplius conficitur ex sequentibus verbis, quæ post enumerationem Patrum Trecensis concilii hoc modo referuntur.

158 « Ipse vero Magister militiæ, Hugo nomine, revera non defuit, et quosdam de Fratribus suis secum habuit, vobis gratia F. Godofridum, F. Rovallum, F. Ganfridum Bisol, F. Paganum de Monte-desiderii, Archembaudum de sancto Aniano. Iste vero Magister Hugo cum istis discipulis modum et observantiam exiguæ inchoationis sui militaris Ordinis, qui ab illo, qui dicit, Ego principium, qui et loquor vobis, sumpsit exordium, juxta memoriæ suæ notitiam supra nominatis Patribus intimavit. Placuit itaque Concilio, ut consilium ibi lima et consideratione divinarum Scripturarum diligenter examinatum, tamen cum providentia Papæ Romanorum ac Patriarchæ Jerosolymitarum, nec non etiam assensu Ca-

pituli pauperum commilitonum templi, quod est in Hierusalem, scripto commendaretur, et inenodabiliter servaretur ». Quibus verbis id tantum a Patribus sancitum fuisse intelligimus, ut Militibus Regula ex eorum consensu, consulti Romano Pontifice et Patriarcha Jerosolymitano, prescriberetur; sed Bernardus ejus auctor nequaquam asseritur. Quinimmo Albericus Ordinis Cisterciensis eisdem Militibus Regulam sancti Augustini impositam scribit. Unde in Monastico Anglicano ad Ordinem sancti Augustini revocantur. Permirum esset, si Albericus Trium-fontium haud longe a Clara-valle monachus Cisterciensis, hanc Bernardi Regulam ignorasset, et pro illa Militibus, qui ejus tempore supererant, aliam tribuisset. Hæc ob rationes eruditissimus Mabillonius confectionem Regulæ prædictæ abjudicat S. Bernardo: quibus non acquiescens, aliis istis ita superaddit:

159 Guillelmus Tyrensis episcopus in jam dicti libri XII cap. VII tradit, eisdem Militibus, qui ante concilium Trecense « non nisi novem » erant, de mandato domini Honorii Papæ, et domini Stephani Jerosolymitani Patriarchæ, fuisse institutam Regulam, et album habitum assignatum cum anlea vulgari usi essent. « Postmodum vero tempore domini Eugenii Papæ, ut dicitur, cruces de panno rubeo mantellis suis ceperunt assuere » tam equites quam eorum Fratres, qui dicuntur servientes. Quorum res adeo crevit in immensum, ut hodie (inquit Guillelmus) trecentos plus minusve in conventu habeant equites, albis chlamydis indutos, exceptis Fratribus ». Ex his postremis verbis conficimus, Regulam illam, quæ Bernardo auctori tribuitur, non nisi post Guillelmum Tyrensem scriptam fuisse: quandoquidem in cap. XXI notantur quidam pseudo fratres ex Ultramontanis partibus, mentientes se esse de Templo et quædam apud ipsos Milites sine discretionem ac consilio communis Capituli succrevisse penitus amputanda arguuntur, nempe quod « habebant ornam. famuli et armigeri alba vestimenta, unde veniebant damna importabilia. »

160 Nullum vero generale Capitulum Templariorum fuit ante concilium Trecense: nullus antea peculiaris Militum habitus, sed vulgaris. Albus eis concessus est a Patribus concilii, exceptis Servientibus. Plane vel ex his solis verbis intelligitur, hoc saltem Capitulum longe post tempus concilii fuisse adscriptum. Capitulum VII « stando divinum officium audiri » non solum non laudat, sed etiam vituperat, statuitque audiri sedendo. Quod sane statutum in Bernardi mentem non venisset. In Capitulo LXI statuitur « ut amplius sorores non habeantur ». Quod arguit non fuisse recens institutum. An Johannes Michaelensis istius Regulæ auctor sit, aliis judicandum relinquo. Quod vero Pater sanctissimus etiam non in hac re, alibi tamen bene meritus fuerit de Templariis, narrat Manricus cap. III, num. 5 et 6.

« UGTON »
J. P.

verus allata
rationibus exami-
natur.

et asseritur.
eum istarum
regularum au-
ctorem non esse
statuisse.
F

fuerit Vir sanctus.

AUCTORAE
J. P.

§ XVI. Querelæ curiæ Romanæ a sancto Doctore dilutæ; famosum schisma pseudo-papæ Anacleti ab ipso compressum; annus cædis venerabilis Thomæ, Prioris Victorini.

Negotia boni publici dum recte administrat.

Negotia boni publici, ad quæ Bernardus vel invitus non raro accerscbatur, magnas adversus eum querelas, ne dicam, odia concitarunt. Rei hujus summam, ab historico Cisterciensi ad annum Christi 1129 pluribus recensitam, non est necesse huc transcribere; eum satis ea possit intelligi ex epistola Sancti 48, quæ est inscripta Haimericæ Romanæ sedis Caneclario, et in qua injustas contra se querelas forti ac intrepido calamo diluit. En tibi itaque, lector, excerptum ex eadem epistola fragmentum. **B** autem scriptum illud non dirigi ad solum Cardinalem Haimericum, sed ad alios etiam Cardinales, quos fraternitatis nomine appellat; de quo consule Mabillonii notas col. 55. Unde consequens est, Romanam Curiam obloquii contra eum personasse, ut non obscure e Viri sancti rescripto conficitur, e quo hæc delibo: Etiamne pauperi et inopi veritas odium parit? Et ne ipsa quidem miseria declinare invidiam potest? Querar, an glorier, quod factus sum et ipse inimicus vera dicens? vera dicens, an recta agens?... Quid in me, o boni viri, displicuit fraternitati vestræ? Utrumne, quod apud Catalaunum amotus est a villicatione sibi credita homo usquequaque diffamatus, quia in ecclesia Viridunensi, cui præfuerat, dissipasset bona domini sui? An quod in urbe Cameracensi monasterii sui manifestus destructor Fulbertus cedere compulsus est Parvino, qui omnium testimonio fidelis est servus et prudens? An certe quod Landuni de prostibulo Veneris summo Deo sanctuarium restitutum est? Propter quod horum me, non dico lapidatis, sed laceratis, ut minus aliquid recipiam a domino meo? Et hoc merito, atque cum omni gloria responderem, si quid in eis meum cognoscerem.

quæ res subit in curia Romana:

162 Nunc autem, ut quid iudicor ego de factis alienis? aut si meis, cur tanquam de malis? Cum cuncta hæc juste atque præclare gesta fuisse, nulla imprudentia dubitare, nulla negare impudentia possit... Novum genus detractionis, et revera simile aliquid habens operi Balaam, qui ductus et conductus ad maledicendum populo, magis benedictionibus cumulabat... At... nil mea refert de his, quorum auctor non exstiti. Laudent si voluit, vel vituperent, si audent; de primo quidem dominum Albanensem; de secundo vero dominum Remensem; porro de tertio eundem æque archiepiscopum simul et episcopum Laudunensem, cum rege pariter et multis aliis reverendis personis, qui se utique auctores in his et principes exstitisse minime dissentunt. Si bene egerunt, quid ad me? Si aliter, quid æque ad me? An tota, et sola culpa mea est, quod affui, homo solis latebris dignus?... Affui..., negare non possum: sed vocatus, sed tractus. Utinam non issem ad illa! Utinam non irem ad similia! Utinam et nuper non issem, ubi vidissem adversum Ecclesiam Apostolica (prò dolor!)

auctoritate (Vide epistolam 46 et 47) violentam armari tyrannidem, quasi non satis per se insanisset. Tum demum sensi juxta Prophetam adhærescere linguam meam palato meo etc.

163 Propter hujusmodi, etsi aliud non sit, gravior interesse causis, quarum præsertim mea non interesse cognosco. Gravior, sed trahor. At vere ab hac necessitate per quem melius retrahi posse speraverim, quam per vos, vir optime? .. Indicatur, si placet, clamoris et importunis ranis de cavernis non egredi, sed suis contentas esse paludibus. Non audiantur in conciliis, in palatiis non inveniantur: ad causas, ad negotia nulla necessitas, nulla trahere possit auctoritas... Non tamen idecirco etiam me latente et tacente cessare puto murmur ecclesiarum, si non cesset Romania Curia pro voluntate assistentium facere præjudicium in absentes. Valete. Sic injustas contra se querelas acriter diluit Vir magnus, eo nimirum ad objecta respondens liberius, quo in culpæ nescia et ingenti virtutum comitatu circumseptus conscientia staret securus obloquiorum. Nonnulla quæ in recitato fragmento occurrunt, explanantur apud Mabillonium tum in notis brevioribus ad dictam epistolam col. 55 et 56; quibus adde fusiores col. 22. Mauricus annum Christi, quem antea ex ipso signabam, 1129, cap. vii, num. 8 refert S. Bernardi vaticinium; sed de eo inferius.

164 Quod scripserat sanctus Doctor in epistola ad Haimericum paullo ante citata, consilium sibi esse et propositum, numquam (si causa duntaxat nostri, inquit, Ordinis non fuerit) exire de monasterio, nisi aut Apostolicæ Sedis legato, aut certe proprio vocante episcopo, quibus nostræ humilitati, sicut optime nostis, contradicere omnino fas non est, nisi ex quo-cunque superioris auctoritatis privilegio; quod, inquam, sanctus Doctor tunc scripserat, suum boni publici causa e monasterio ac ornata sibi solitudine egressum exquisitis istis conditionibus restringendo, locum habuit anno Christi 1130, occasione famosi schismatis, quod male feriatas ac turbulenti pseudo-papa Petrus Leonis, assumpto nomine Anacleti, adversus Innocentium PP. II in Ecclesia Dei concitavit. Argumentum hoc cum unum sit e præcipuis ornamentis, quibus S. Bernardus immortalæ apud posteros nomen promeritus est, et gloriam nulla oblivione delendam, mirari non debemus, illud ab eruditissimo Mabillonio secundis curis ad incudem revocatum, et ex variis veterum monumentorum documentis illustratum in egregia illa Præfatione generali, quam Bernardi Operibus a se recensis præfuit, § iv. quam itaque laudato Mabillonio, de re publica literaria tot aliis monumentis, quæ in lucem dedit, adeo præclare merito, debemus lucubrationem, hoc loco non quidem totam, sed quoad in rem nostram fuerit satis, recudere visum est. Ea vero quæ verbis aliorum interxit de suo idem auctor, parenthesi includam.

165 Etsi, inquit, Baronius, alique scriptores ecclesiastici, de schismate, post Honorii II obitum anno mxxx Innocentium inter et Anacletum confiato, multa scripsere; nonnulla tamen ampliori explicatione egent, quæ ex veterum monumentorum lectione supplere conabimur. Deinde, paucis interjectis, præsentem materiam laudatus Mabillonius ita deducit et illustrat: Petrus Leonis, ex gente Leonina Romanus, ex monacho Cluniacensi creatus est primus, si Onuphrio credimus, a Paschali II dia-

A conus cardinalis tit. sanctorum Cosmæ et Damiani : dein a Callisto II presbyter cardinalis sanctæ Mariæ trans - Tiberim , tit. Callisti , anno m cxx : « Fuit hic Petrus (uti ex Chronico Mauriniacensi discimus) Petri filius, filii Leonis. » Leo vero a Judaïsimo Pascha (id est trausitum) » faciens ad Christum, a Leone baptizari, et » ejus nomine meruit insigniri (Leonem IX interpretare.) Hic vir (scilicet Leo ex Judæis) » quia scientissimus erat, in Curia Romana magnificus effectus, genuit filium nomine Petrum, magnæ famæ, magnæque potentæ post » futurum.

ea, que egi

t66 » Ea tempestate inter regem Teutonorum, qui ex successione Karoli magni Romanorum patricius erat, et Ecclesiam Romanam » illa turbulentissima de investituris orta est seditio In qua vir ille in tantum armis strenuus, » consilio providus, et Ecclesiæ Romanæ fidelis exstitit, ut ei cum cæteris munitionibus, » quæ Romæ sunt, illam quoque, quæ illius » urbis videtur obtinere similitudinem, turrim dico Crescentii, quæ a parte Galliarum in » parte Tiberini pontis sita est, Papa committeret, » et cum præ cæteris familiarem haberet. Hac » occasione mirabiliter acerescens, quotidie sui » melior efficiebatur, et divitiis, possessionibus, » honoribus augmentabatur ». Hæc præmittenda fuerunt, quoniam ex Petri genere, judaïsimo, potentia, turri Crescentii, arcem sancti Angeli appellant, qua Anacletus se tutabatur, pendet rei gestæ notitia. Pergit Chronographus Mauriniacensis. « Inter cæteram sobolem, cujus plurima multitudine sexus utriusque a quibusdam » Antichristus gloriabatur, genuit hunc Petrum, » de quo sermo nunc est ; qui litteris traditus, » a quibusdam Antichristi præambulus appellabatur. (Hoc convicium ex consequentibus seu » ex eventu in impositum existimem.) Iste studii » gratia Gallias atque Parisios adiit, et cum repatriaret, apud Cluniacum, ditissimum atque » sanctissimum cœnobium, monachilem habitum » induit Aliquantisper ibi regularibus institutionibus imbutus, a Papa Paschali II patris admonitione retrahitur ad curiam, et Cardinalis » effectus tempore Callisti Papæ, cum eodem » Gregorio, qui postea Innocentius II, missus » ad Gallias, Carnoti Belvacique concilia celebravit ». Nulla hic mentio de titulo diaconi Cardinalis, quem titulum Petro Leonis a Paschale concessum fuisse Onuphrius tradit. Qua in re potior est auctoritas Chronographi Mauriniacensis, ejus temporis æqualis.

in honorem totius
Ecclesie Catho-
lica,

167 Gregorius diaconus Cardinalis tit. sancti Angeli ab Urbano II creatus dicitur, ac deinde Legatus a Callisto II in Galliam missus cum Petro Leonis anno m cxxiv. Sagiam Neustriæ civitatem cum eo accessit, teste Orderico in libro xii p. 877. De hac legatione ita scribit Vincentius in libro secundo de Vita Stephani Grandimontensis cap. xlix : « Excellentissimi quoque Cardinales, » Gregorius et Petrus Leonis, inter quos postmodum de papatu schisma fuit, cum in Galliam missi, in partibus Lemovicis legatione » sua fungerentur, ad hunc virum Dei (Stephanum) pariter convenerunt ». Et quidem constitutione Sugerii abbatis anno m cxxv subscripserunt ambo ut Legati, apud Chesnium tomo 4 pag. 547 : « Ego Petrus Sedis Apostolicæ presbyter Cardinalis et Legatus laudo et confirmo. Ego » Gregorius sancti Angeli diaconus Cardinalis, » et Apostolicæ Sedis Legatus » etc. Eodem tem-

Augusti Tomus IV.

pore Bernardus quasdam epistolas scripsit Petro diacono Cardinali Legato, nimirum epistolas xvii et sequentes, quem ipsum esse Petrum Leonis aliquando cum Manrico opinatus sum. At cum Petrum illum, cui Bernardus scribit, diaconum, non presbyterum Cardinalem fuisse constet ; epistolæ illæ Petro Leonis convenire non possunt...

168 Interea moritur Honorius Pontifex medio Febuario anni m cxxx. Præcedentem assignat Chronographus Mauriniacensis, de more Gallicano, quo novi anni initium a Paschate deducebatur Tum « Cardinales (ait idem Chronographus) qui cum Cancellario (Haimérico) inibi » aderant, et Honorio infirmanti assederant, » Gregorium quemdam (cum scilicet, quem » modo laudabamus) scientia ac religione præclarum, sibi præficiunt, et nimis festinanter, » ut a quibusdam dicitur, pontificalibus induunt » insignibus. Id illius gratia dispensationis factum » dicunt, ut Petrum quemdam, qui sæculariter » ad papatum videbatur aspirare, spe sua frustrarentur. Fuit hic Petrus, Petri filius, filii » Leonis » et cætera, quæ superius de eo retulimus. Factum clarius exprimit Sugerius in libro de vita Ludovici Grossi, apud Chesnium inter Historiæ Francorum scriptores tomo IV, pag. 317, ubi ait : « Romana Ecclesiæ majores et sapientiores (extincto Honorio) ad removendum » Ecclesiæ tumultum (consensisse) apud sanctum » Marcum et non alibi, et non nisi communiter » Romano more celebrem fieri electionem. (At) » qui assiduitate et familiaritate propinquiores » Apostolici fuerant, timore tumultuantium » Romanorum illuc convenire non audentes, antequam publicaretur domini Papæ decessus, » personam venerabilem, Cardinalem de sancto » Angelo diaconum Gregorium, summum elegisse » Pontificem. Qui autem Petri Leonis partem favabant, apud sanctum Marcum pro pacto » alios invitantes convenisse, dominique Papæ » morte comperta, ipsum eundem Petrum Leonis, Cardinalem presbyterum, multorum et » episcoporum, et Cardinalium, et clericorum, » et Romanorum consensu votive elegisse » isicque schisma perniciosum collatum fuisse.

169 Prior itaque erat Innocentii electio, sed præproperea, nec ab universo eligentium casta facta. « Cum autem Petri Leonis pars tum partem suffragio (addit Sugerius) tum Romanæ » nobilitatis presidio prævaleret (Innocentius » Urbem deserit, et ad partes Galliarum navigio descendit) nuntiisque ad regem Ludovicum destinatis (ejus opem efflagitat. Quam ob rem Ludovicus Stampas indict) concilium » archiepiscoporum, episcoporum, abbatum et » religiosorum virorum, et eorum consilio magis de persona, quam de electione investigans » Innocentio dat manus, auctore Bernardo, in ejus suffragium totius concilii vota convenerant, teste Ernaldo in libro secundo de ejus vita cap. 1. Suh hæc Sugerius, uti ipse persequitur, mandato regis obviam Innocentio missus Cluniacum usque, ejus loci abbas Petrus Venerabilis et monachi Anacletus, monacho quondam suo, Innocentium prætolerant, ut postea notabimus ad epistolam exxvi. Rex ipse usque ad Floriacense S. Benedicti monasterium cum regina et filiis suis Papæ occurrit, et regium verticem « tamquam » ad sepulcrum Petri inclinans, pedibus ejus percumbit. (Ejus exemplo rex Angliæ Henricus, » itidem Innocentio Carnotum occurrens, devotissime pedibus ejus prostratus (suum suorum » que

AUCTOR
J. P.

compendia

E

famosum schisma Anacletinum.

F

ADITORS
J. P.

que obedientiam ei promittit. Innocentius vero) » visitando Gallicanam ecclesiam, ad partes se » transfert Lotharingorum : cui cum imperator » Lotharius civitate Leodii cum magno archie- » piscoporū et episcoporum, et Teutonici re- » gni optimatum collegio celeberrime occurrisset, » in platea ante episcopalem ecclesiam humiliter » se ipsum stratores offerens, pedes per medium » sanctæ processions ad eum festinat, alia ianu » virgam ad defendendum, alia frenum albi equi » accipiens, tamquam dominum deducebat. De- » cendente vero tota statione, cum suppodiendo » deportans, celsitudinerū paternitatis ejus uotis » et ignotis clarificavit ». Ilæc anno MCCCX gesta : ubi Sugerius silet de Bernardo, quem assiduum Innocentii comitem itineris per Galliam fuisse ex Ernaldo discimus.

ejus historia,

170 Deinde observat Mabillonius, quid tunc temporis Leodii actum sit, citans Annales Magdeburgenses seu Saxonicos Mss. ad annum MCCCXI : quo » Dominica ante mediam Quadragesi- » mam, xi Kal. Aprilis, celeberrimus conven- » tus xxxvi episcoporum et principum lit Leodii, » domno Apostolico Innocentio et rege Lothario » ac regina præsentibus » .. Illoc concilium præ- » cesserat synodus Wirceburgensis, uti habent iidem Annales, ab auctore æquali scripti, videlicet » concilium xvi episcoporum, mense Octo- » bri a rege accitum, cui affuit archiepiscopus » Ravennæ, Apostolicæ Sedis legatus : ubi Gre- » gorius, qui et Innocentius... a Lothario rege et » omnibus ibi congregatis eligitur et confirma- » tur ». Post conventum Leodiensem Innocentius, teste Sugerio, remeāt in Franciam, Paschæ festum apud S. Dionysium transigit, et » transactis tribus post Pascha diebus (Parisios » accedit.) Exinde Galliarum ecclesias visitan- » do... cum per terram aliquantisper deambu- » lasset, Compendii demorari elegit ». Subin- » de concilio Remis habito, ut tradit Sugerius, et quidem » xiv Kal. Novembris » testante Do- » dechino, ibidem Ludovicus Junior regia in- » signia ab Innocentio accepit vii Kalendas easdem, prout notavit Robertus Sigeberti continuator. Annales Saxonici Mss. ad annum MCCCXI » Inno- » centius Papa, iterum collectis ecclesiasticis viris » (id est post synodum Leodiensem) et li- » delium turbis, apud Remensem urbem in festo » sancti Lucæ grandi synodo per aliquot dies » præsidebat ». Addit Sugerius, Papam » soluto » consilio » Autisiodori moras egisse, ac demum cum Lothario repetisse Italiam. Autisiodori moram Chronographus concilio Remensi postponit.

recensitas causas

171 Ernaldus in libro secundo de Vita Bernardi cap. i concilium Remense ante Leodiense collocat, atque Innocentium Leodio Claravalle, ac deinde, post brevem in Gallia moram, cum Lothario Romam contendisse scribit. At synodum Remensem Leodiensi posteriorem esse constat tum ex Sugerii narratione, tum ex Annalibus Saxonici, sed maxime ex Chronico Mauriacensi, in quo Innocentii iter accurate describitur; *cujusque moræ textus a Mabillonio subjicitur, uti et alia, quæ ibidem, ne ab ea- » nus justo longius, videri possunt.* Petrus interea temporis, seu Anacleus, nihil non molitur, ut quoscunque insigniores viros ad partes suas adjungat. Ex episcopis ei adhæsit Girardus Engolismensis, qui cum legati munus sub Pontificibus proximis gessisset, illud idem vel ab Anacleto impetrare in votis habuit. Idem Guillelmum Pictavorum Comitem ad Anacleum pertraxit.

Præter ea, Rogerium Apuliæ Ducem ut sibi conciliaret Anacleus, sororem suam ei tradidit uxorem, eumque Siciliæ regem coronavit, teste Orderico in libro XII... Tot tantæquo turbæ, quas fusius fortasse quam locus pateretur, hic descripsimus, multum negotii Bernardo fecerunt, qui varias epistolas circumquaque scripsit ad conciliandos Innocentio schismaticos, et continendos in officio fideles : varia item itinera ejusdem rei causa suscepit, ut ex sequentibus epistolis, et ex Vitæ lib. II cap. VI et VII intelligitur.

172 Superest hic agendum de Girardo Engolismensi episcopo, cujus mores egregie descripsit Arnulfus, tum Sagiensis archidiaconus, dein episcopus Lexoviensis, in tractatu adversus eum edito, quem Acherius noster in tomo secundo Spicilegii typis vulgavit. *Indignissima ejus facinora deinde pluribus a Mabillonio depinguntur ex eodem auctore.* Per fuesta porro illa ac diuturna schismatis illius tempora quantos Bernardus labores sustinuerit, quot itinera confecerit, ex ejus Vita et epistolis, ut jam diximus, intelligitur. Hujus rei causa ter in Italiam profectus est, ejusque tandem opera schisma compressum, E mortuo Anacleto anno MCCCXVII; cui schismatici Victorem antipapam substituerunt » non tam per- » tinacia schismatis, quam ut opportunius per » aliquam temporis moram Papæ Innocentio re- » conciliarentur. (Et re quidem ipsa Victor) ad » Virum sanctum (id est Bernardum) nocte se » contulit, et ille eum, nudatum quidem usur- » patis insignibus, ad domini Innocentii pedes » adduxit » sicut testatur Ernaldus in Vita lib. II cap. V num. 137 apud nos. *Atque hic funestissimi ac diuturni schismatis finis, quod curis ac laboribus indefessis sancti nostri herois Bernardi felicissime ac honorificentissime compressum fuit, res ab illo in hac causa gestas pluribus memorante Ernaldo, quem modo indicabam, a num. 129, ejusque narrationi lucem afferent ea, quæ antea præmissi e Præfatione Mabillonii. Verum hisce nonnulla singillatim atterere, præsentī nostro instituto accommodatum censo.*

173 Illud imprimis memorabile pariter ac Sancto admodum gloriosum, quia aperuit os suum, et Spiritus sanctus implevit illud, uti testatur Ernaldus cap. I num. 85, ab eodem utique Spiritu electus, ut concilii Stampensis in gravissimo hoc negotio unus Bernardus Patrum omnium in illo congregatorum os et lingua foret. Unus enim omnium ore locutus, ex eodem biographo, suscipiendum ab omnibus summum Pontificem Innocentium nominavit : et ratum esse omnes pariter acclamarunt, et decantatis ex more laudibus Deo, obedientiam deinceps polliciti, electioni Innocentii omnes pariter subscripserunt. *Alia vero. quæ Vir sanctus in hac causa egit, cognoscimus ex ejus epistolis. Etenim in ea, quæ est numero centesima vigesima quarta, hortatur Hildebertum Turonensium archiepiscopum, ut Innocentium agnoscat legitimum Pontificem, et inter alia plura in ipsius favorem ita recenset juris illius prerogativas : Funiculus triplex difficile rumpitur. Electio meliorum, approbatio plurimum, et (quod his efficacius est) morum attestatio, Innocentium apud omnes commendant, summum confirmant Pontificem. Et in epistola 125 ad Gaufridum de Loratorio, de quo consule notam Mabillonii, operam ejus requirit in assumendo pontificatu Innocentii, quem merito, ait, recipit Ecclesia; cujus et opinio clarior, et electio*

a Mabillonio elaborata

cu nonnulla nobis hic ad duntur

P

ctio

A etio sanior inventa est, nimirum eligentium et numero vincens et merito. Denique in epistola 127 ad episcopos Aquitanie, causam eandem egregie tuctur adversus Gerardum Engolismensem, schismatici partes agentem, cujus mores depingit, et subterfugia eludit.

Qua auctori-
tas Thomae
Prioris Victoris
m.

174 Ceterum quæ ad Guilielmum ejusdem Aquitanie Comitem, ad Anacleti partes a Girardo Engolismensi episcopo nefarie pertractum pertinent, Mauricus quidem narrat ad annum 1130 cap. iv; sed nos ea uti et alia differimus in aliud tempus, quo agemus de ejus per S. Bernardum conversione ad meliorem vitam. Idem auctor ibidem cap. v refert, quidnam Vir Sanctus egerit in causa venerabilis Thomæ sancti Victoris Parisiis Prioris, sacrilege trucidati; sed Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 1135 num. v probat contra varios, quos ibidem allegat, eandem ejus pertinere ad annum 1133, quam temporis rationem ante ipsum etiam ostenderit Mabillonius in notis fusionibus ad epistolam 158 S. Bernardi. Citatus Annalium Cisterciensium conditor cap. vi, num. 8, S. Bernardum a Jannen-sibus postulatum fuisse præsulem scribit (Vide Ernaldum lib. ii Vita cap. iii) sed frustra; observans illi evenisse illud Guillelmi lib. i Vita cap. xiv: Cum dignus esset, ut cogeretur, nescio quo judicio Dei, et singularis reverentia sanctitatis jam olim apud omnes obtinuit, ne aliquando ad aliquid contra suam voluntatem cogatur.

§ XVII. Iter Leodiense Innocentii PP. II cum S. Bernardo; qui jus Ecclesiæ defendit contra Lotharium regem; excursio, ut fertur, in Artesiam; Guerriaci ac multorum aliorum conversio; Innocentius PP. vi-sit Claravallenses; S. Bernardi in Concilio Remensi auctoritas; insulæ Catalaunenses ab eo recusatæ.

Innocentio II in
Chronico Leodien-
si opportunè
adjunctus

Chronographus Cisterciensis, relatis ad annum Christi 1131 cap. i, Innocentii PP. II cum S. Bernardo ad Leodienses itinere, et honorifica post eorum adventum susceptione, quam Lotharius rex Vicario Christi exhibuit submissa admodum erga eundem reverentia, sicut in antecessum § xvi jam diximus; his, inquam, relatis, idem Chronographus factum ibidem exponit a num. 3, e quo conficitur, laudatum Pontificem vahlè congrue et opportune sibi in ista protectione comitem adjunxisse Virum nostrum sanctum. Nam Lotharius in demissa illa sui abjectione in gratiam Innocentii, in propriam, ut loquitur Mauricus, utilitatem cuncta convertere, et vel ex ipsa pietate quæstum, ex religione potentiam intentare, ne gratis Innocentio famularetur, investituras usurpatis olim Ecclesiæ, sed a Callisto secundo, ut supra vidimus, vendicatas constanter, inter obsequia repetere ausus est, ratus Pontificem tunc adhuc Roma exulem, imo

et profugum, eoque ejus ope indigentem adversus æmulum, nihil sibi petenti negaturum, cui vel tacenti solum et acceptanti omnia indulgenda forent ab Anacleto. Hic major Innocentii conflictus fuit, si concessisset, Ecclesiam pene pro-dentis, quippe euentis tiaram de Petri juribus, imo de vero Christi patrimonio, eoque jam indigni pontificatu, sed destituendi a Lothario si resili-ret, atque ipsa illius regis desertione Eccle-siam diu divisam quassatamque, amplius atque hostiliter divisuri. Tunc primum sensit, Bernardum nequaquam casu nec humano consilio illic venisse, neque rebus pacatis adductum, ut frueretur; sed motibus sedandis, qui jam emergerent, ni reprimantur, violentius grassaturis.

AUCTOR
J. P.

176 Cæterum qualiter hæc omnia gesta sint, qualiterque imminentem tempestatem Bernardi Patris constantia compescuerit, quo major dictis fides et pondus insit, Bernardi alterius, quem nas cum Mabillonio Ernaldum rectius vocamus, Bonæ-vallis abbatis verbis præstabit. In Vita ergo lib. ii cap. i, num. 87 editionis nostræ ita loquitur: Soluta concilio, Remensi, Leodium dominus Papa Romanorum regi occurrit. (Sed Innocentii iter Leodium ante concilium Remense accidisse, demonstratum est e Præfatione Mabilloniana, proxime superiore paragrapho a nobis pro-ducta). Et honorifice quidem susceptus est, sed velociter obnubilata est illa serenitas. Siquidem importune idem rex institit, tempus habere se reputans opportunum, episcoporum sibi restitui investituras, quas ab ejus prædecessore imperatore Henrico per maximos quidem labores et multa pericula Romana Ecclesia vindicarat. Ad quod verbum expavere et expallere Romani, gravius sese apud Leodium arbitrati periculum offendisse, quam declinaverint Romæ. Nec consilium suppetebat: donec murum se opposuit Abbas sanctus. Audacter enim resistens regi, verbum malignum mira libertate redarguit, mira auctoritate compescuit. Sic ibi biographus ille omni fide dignissimus. Huc etiam respicit ipsemet sanctus Pater in epistola sua 150, quæ dirigitur ad Innocentium PP.; ubi illum laudans ex variis recte factis, ejusque zelum creitans adversus ambitionem Philippi, qui modis illegitimi-s sedem Turonensem invadere tentabat, hæc ei in memoriam revocat: Sed nec Leodii cervicibus imminens mucro barbaricus compulit acquiescere importunis improbisque postulationibus iracundi atque irascentis regis.

S. Bernardus
pro defensione

F

F

177 Hinc conficitur primo, præsens factum Lotharii regis non satis vere ac graphice narrari ab Ottone Frisingensi episcopo in Chronico, quod anno Christi 1585 Francofurti excusum est, lib. vii cap. xviii, p. 149, quando de illo sic ibi scribitur: Nil cunctatus, exposito tamen prius MODESTE, in quantum regnum antioce ecclesiarum attenuatum, investituram eorum quanto sibi dispendio remisit, auxilium Romane Ecclesiæ promittit. Conficitur secundo, quam longissime aberrasse a vero, et redargui, ut Baronius loquitur ad annum Christi 1131, mendacissimum Petrum Diaconum Cassinensem, dum in gratiam ejusdem Lotharii, cui postea (ut suo loco dicturi sumus) in hæsit, adversus tam apertissimam veritatem de investituris, affirmat eas ab Innocentio Papa in eo conventu Leodiensi Lothario fuisse concessas, sic dicens Chron. Cassin. lib. 4 cap. 99. « Innocentius igitur Germaniam ingressus, a Lothario rege juxta Leodium excipitur, vir-gam ei et aulum antiquo ex more confirmans ».

juris ecclesias-
tici contra re-
gem Lotharium

Chronicon

AL. FORE
J. P.

Chronicon Casinense inter Rerum Italicarum scriptores ab aliquot jam annis typis Mediolanensibus editus, tom. IV recusum est ac notis illustratum; in quo in notis ad libri quarti caput xxvii, pag. 555 terminum mendacii, a Baronio adhibitum, mitigare quidem conatur notarum istarum scriptor; sed ex eo apertissima Petri falsitas purgari non potest. Porro INVESTITURA est traditio, missio in possessionem, ex verbo VESTIRE, mittere in possessionem, suo loco, inquit Cangius in Glossario ad scriptores mediae et infimae latinitatis tomo III col. 1520 novissimae editionis; ubi deinde plurima subjungit eruditus auctor de variis modis seu formis vel symbolis, quibus traditiones istae fiebant, atque exemplis confirmat, quae legi apud ipsum possunt. Rebus autem tunc temporis in urbe Leodiensi peractis accensenda est coronatio regis Lotharii, Bernardo praesente, per Innocentium PP. ibidem facta; sicut Annales Cistercienses ad annum 1131, cap. 1, num. 5 pluribus memorant, et sic pergunt num. 6:

Excurrit Atrebatum

178 Dum Innocentius Leodii commoratur, Bernardus Pater Atrebatum, Gallo-Belgiae provinciae urbem in Artesia, adiit, miraculosum atque recens e caelo delapsum cereum, Deipara afferente, visitaturus, prout ibidem asseritur a Ferreolo Locrio, qui in Chronico Belgico ad annum 1130 his verbis excursionem illam describit: S. Bernardus, quum aliorum, tum sacri cerei, recens e superis per Virginem Deiparam allati, videndi et honorandi causa venit Atrebatum. Quo quidem viso et suis laudibus ornato, tanta Mellillus Doctor spiritus dulcedine repletus est, ut ad perpetuam memoriam in vetere cenobii Vedastini coemiterio, et regione Curiae Comitum (ut vocant) crucem erigi curaverit. Quippe illic recte locus, in quo stans Bernardus compos fuit votorum: juxta nimirum sacrum pignus reconditorium suum tum obtinebat, vico cui a Picis nomen. Duravit id monumenti (crucem intelligo) in annum MCDXLVII; quo tempore, quia in ruinam desinebat, Vedastinis ascetis instaurare visum est, et augustiore, hodie aliquid cernimus, douare forma. Ita Locrius ex monum. D. Pronier, majoris in S. Vedasti Prioris. Vellem equidem, quae de sancti Abbatis nostri ad prodigiosum illum cereum itinere narrata sunt, ex aliis videre documentis stabilita.

* Gal. Govr du comte

* Gal. mo des Agaches

in cereum prodigiosum Deiparae veneretur:

179 Cerei vero istius historiam praedictus Locrius praemisisset ad annum 1105, haec de illo scribens: Atrebatum in cathedrali templo cereus ille, per orbem Belgicum memoratissimus, duobus histrionibus seu citharcedis (joculatores Iperius vocat) Herio Paulinati, et Normanno Brabantino ab ipsa Deipara caelitus affertur, ardenti igni (de quo ad annum mxi, et aibi diximus) extinguendo promptissimum et singulare remedium. Ex quo quidem cereo nihil hactenus immutatum (Floreat Locrius ineunte saeculo xvii, et anno Christi 1614, xi Kal. Septembris obiit, e Bibliotheca Belgica Valerii Andreae;) quin, licet saepe ardeat, mirifice aucto, multi alii cerei conflati fuerunt; velut Brugensis, Falcobergensis, Bononiensis, Nigellanus Arkensis, Blendecanus etc. Agunt de praedicto cereo Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem vi Februarii, Meyerus in Annalibus rerum Flandricarum lib. iv ad annum 1095, Malbrancus de Morinis lib. ix cap. xv. Porro cereus iste Atrebatensis, uti addit Locrius, nobilissima pyra-

mide medium fori minoris occupante (erecta fuit anno mccxv) reclusus, pompa admodum solenni ad cathedralem ecclesiam annue deferretur, ac redditus ibi votis, cereisque duobus pondo quadraginta librarum oblatis, in opidum referretur ad proprium sacellum Dominica die infra Octavam solemnitatis Corporis Dominici. At nos ab hac digressionem denuo in viam redeamus.

180 Crediderim, ait Mauricus ad annum 1131, cap. 1, num. 8, hoc eodem anno factum, ut Guericus, magnum futurum incrementum lotius Ordinis, qui dudum ex magistro scholae Tornacensis in canonicum majoris ecclesiae, sanctitatis et doctrinae fragrantia promotus fuerat, relictiis omnibus, Bernardum sequeretur, per ipsum erudiendus in Claravalle. Quin et insignem illam conversionem usque ad triginta juvenum litteratorum, divitum, nobilium, inter quos etiam Gaufridus de Perona, et Robertus de Brugis, uterque magnus, quam Leodiensem capturam auctores appellant, ultra hunc annum nequaquam differendam, argumento est, quod Robertus de Brugis, ex eis unus, non multo post Dunensi cenobio praefectus legitur, saltem nulla interjecta, quam sciamus, alia Bernardi in Leodium profectio. Eam conversionem quia et numero copiosior, et qualitate clarior. Godefridi Claravallensis verbis primum, qui non multo post Bernardo Patri adhaesit, atque ab ejus et conversorum ipsorum ore cuncta perdidit. declarabo: « Inter caeteros, ait in Vita lib. iv, cap. ii num. 204, quos de vana conversatione hujus saeculi per ministerium » servi sui Christus eripuit, de partibus Flandriae » multi aliquando nobiles, multi sapientes et literati viri ipsius magisterio sacram professi sunt » servitatem. Quorum primus videbatur Gaufridus ille de Perona, qui postmodum in Claravalle Prioris officio functus est, et defunctus » in eo » anno circiter Christi 1146, ex Maurico ad istum annum cap. xi, num. 9. Idem auctor ad annum, de quo agimus, 1131, cap. ii historiam conversionis istorum tamquam singularem ac varus etiam rerum adjunctis vestitam resumit et seorsim tractat. Verum quandoquidem adeo vasta nois superest in tot tantisque Bernardi undequaque marini rebus percensendis materies; adeat lector Mauricum mox citatum, Bernardi epistolam 109, Gaufrido et sociis ejus inscriptam, ac biographum Gaufridum lib. iv Vita Sancti nostri cap. ii.

181 Rationem vero temporis declarare conatur idem Mauricus ibidem num. 5, eorum conversionem innectens anno Christi 1131. Sed Mabillonius in notis brevibus ad istam epistolam, De his, inquit, intelligendus est Hermannus monachus Tornacensis in Spicilegii Acheriani tomo 12 pag. 479, ubi de S. Bernardo, quem « tam ex » ecclesia sanctae Mariae Tornacensis, quam ex » ipsa diocesi clerici (videlicet) multi famosi » Domnum Bernardum abbatem Claravallensem conversionis gratia secuti sunt ». Hoc factum refert Hermannus pag. 476 post annum xxiv pontificatus Simonis Noviomensis, qui sedere cepit anno mxxii. Non ergo haec epistola, ut Mariquez censet, ad annum mxxxii (atque adeo nec Gaufridi et sociorum conversio) referri potest. Deinde Bernardus dicit in ista epistola, Devotus suppono humeros, etsi jam lessos, sarcinae huic. Unde conficit Mabillonius, Bernardum jam sectae proximum tunc fuisse.

182 Sed Mauricus ad annum 1131, cap. ii, num. 5

Guericus
plures alios
conversos ad
stitulum Claravallensem

E

F

expeditur in
tempore

est. u. CONFESIO-
nem Gaufridi
de Perona, et
aliorum.

num. 5 citato obijciens sibi eos, qui propter Bernardi senectutem censent Gaufridi conversionem post annos quindecim, aut plures contigisse, Sancto nimirum prædicante crucem Leodii sub Conrado et Eugenio, hoc Pontifice, illo imperatore... respondet, hoc mihi, inquiens, probabile appareret, si non obstaret simultanea cum Gaufridi conversione Roberti Bruxellensis (immo Brugensis) memorata conversio, quam non potuisse contingere illo anno, comperitum est. Quippe Robertus ante annos octo, Christi nimirum MXXXVII Dunensi monasterio præfectus, in quo omnes conveniunt, atque eo directus a sancto Patre... nequaquam potuit non antea novitius esse, non professionem emisisse, ac monachum ogisse per tempus aliquot. Quod de humeris fessis obijcitur, ad probandam tunc Sancti senectutem, non urget, præcipue in homine, defectu virum fragili, gravitate morborum pene inutili, et de quo medici longe ante judicassent, vix posse conservari sine miraculo; quare adeo, secundum Manricum, potuerit ita loqui, etiamsi nondum esset senex. Quod autem asserbat idem auctor, Robertum Brugensem simul cum

B Gaufrido de Perona conversum fuisse, probarat cap. II num. 3 ex sepulchris Claravallis, in quibus scriptum, ait, legimus. « Quod cum illustri viro Gaufrido de Perona thesaurario ecclesie sancti Quintini, in hac Clara-valle habitum suscepit ». Non video equidem, notum hunc chronologicum facile extricari posse, si superius a Manrico et a Mabillonio dicta conversio cadat in eandem personas, et in idem tempus; aliud est, si duplex fuerit, temporeque ac personis diversa. Certe in textu, quem citabat Mabillonius, nullius conversi nomen exprimitur: sed tricarum plus quam satis.

Innocentius PP. risit Claravallenses; Concilium Remense, cui interest S. Bernardus magni cum auctoritate

183 Historicus Cisterciensis ad annum 1131 cap. III agit de Innocentio PP., qui Leodio redux primo Cluniacum, mox Claravallem visitavit; de hospitio illi Pontifici exhibitum (Rem describit Ernaldus lib. II Vitæ S. Bernardi cap. I) de monachis ibidem a eadem ratione turbatis, sed a Bernardo pacatis, ex Ernaldo citato: item de Concilio Remensi, ac ratione temporis (Vide a nobis præmissa § XVI.) Quod autem Vir sanctus eidem Concilio interfuerit, narrat Manricus cap. IV. Interim, ait ibi num. 3, Innocentius perlustrans Franciam, conductæ synodi diem præstolabatur; comitante Bernardo, an sine ipso, minus expressum. Certe quo tempore concilium agebatur, pondus cunctarum rerum penes ipsum fuit, teste Ernaldo lib. II Vitæ cap. I, num. 87; qui ista memoriæ prodidit de Innocentio: Perlustrata igitur Francia, Remis convocavit concilium, in quo multis ad honorem Dei dispositis, regem Ludovicum, vivente patre (Ludovico Crasso) pro Philippo fratre coronavit in regem. In omnibus his dominus Papa Abbatem a se separari non patiebatur, sed cum Cardinalibus rebus publicis assidebat. Sed et privatim quotquot habebant negotia, Virum Dei secretius consulebant. Ipse vero audita referebat ad curiam, et oppressis patrocinia exhibebat. Itaque sanctus Doctor Remensi concilio non solum interfuit, sed egregiis etiam auctoritatis splendoribus inter Patres ibidem congregatos fulsit. Sed an ibidem duos sermones recitavit?

duos sermones, qui sub ejus nomine circumferuntur. ibidem non recitavit.

184 Uterque habetur apud Mabillonium inter opera supposititia S. Bernardi volumine II, col. 735 et sequentibus. Et primo quidem, qui inscribitur ad clerum in concilio Remensi con-

gregatum, sequens inauritur censura: Non est Bernardi, cui superbum et insolens videretur, episcopos universosque Prælatos FRATRES appellare, quanto minus DIABOLOS, uti hic fit num. 3. Cujuscumque sit, ex Bernardi centonibus totus constat, coram Papa, ejusque jussu habitus, ex num. 1. Secundo autem ad Pastores in synodo congregatos præmittuntur ista: Cujuscumque sit, nec inelegans est, nec lectu indignus. Manricus cap. IV, num. 7 ita de iis statuit: Crediderim orationes Bernardi in eo concilio, cum aliis ejus opusculis amissas, atque has, quæ circumferuntur sub ejus nomine, ab inferioris eloquentiæ auctore conditas, habitasque in concilio minus gravi.

185 Ad splendorem, qui hoc anno Abbati nostro æstimatissimo delatus est, addi potest primo electio ejus, ut cathedræ Catalaunensi episcopus præesset, ex Chronico Alberici monachi Trium fontium, quod vulgavit Leibnitiuss Accessionem historicorum tomo II, ubi pag. 269 res hæc ita refertur ad annum 1131: Cum beatus Bernardus in episcopum Catalaunensem fuisset electus, recusavit, et per ipsum Gaufridus abbas sancti Medardi Successionensis fit episcopus Catalaunensis. E

Addi potest secundo duplex miraculum, quorum altero mulierem diu claudam erexit et sonavit: altero reddidit saluti puerum sine intermissione plorantem. Primum perhibet Gaufridus monachus Claravallensis in Vita lib. IV, cap. IV, num. 232; secundum vero Guillelmus abbas in Vita lib. I, cap. VI, num. 59. Utrumque occidit in monasterio Cariloci, vulgo Chartieu, in diocesi Bisuntina, anno 1131 fundato; quod inter alias Manricus cap. VII memorat Bernardi filius, de quibus ibidem meminit. De eo etiam Sammarthani in Gallia Christiana tomo IV, pag. 225. S. Bernardus nominat illud in epistola 197 ad Petrum Bisuntinum decanum, et in epistola 198 ad Innocentium Papam.

AUCTORE
I. P.

resunt in n. s. Catalaunensibus: duo patet in saculo.

§ XVIII. Plurimi a sancto Patre conversi; Januenses pacati; scripta deinde ad illos epistola; gratus eorum animus erga Sanctum; annus, quo Romam advenit; gesta pro re monastica, imperio ac sacerdotio.

Auno 1132 insigne sancti Patris votivum legitur in Annalibus Cisterciensibus cap. I, num. 7 his verbis: Pater sanctus... tirones, quos adduxerat ex Belgio, pluresque ad eum confluentes ex toto orbe (nam usque ad centum novitios exercuisse, idque non semel, antiquæ memoriæ produnt) verbis pariter et exemplis confirmabat. Ex quibus cum Godefridus de Perona « primo » tempore tirocinii sui pro patre suo viro nobili » et potenti, quem in seculo reliquerat, filiali » pietate sollicitus Patrem sanctum pro ejus conversione rogare Dominum affectuosius exorabat; cui Vir Dei, Ne timeas, inquit, ego illum probatum monachum manibus meis in hac Clara-valle sepeliam. Utrumque secutum est, prout narrat Gaufridus lib. IV Vitæ cap. II, cujus

Inter alios plures conversos, mira est unius conversio.

AUCTOR
J. P.

cujus verba produxi, ubi etiam rei eventum refert. Quam impense ac feliciter Vir magnus steterit pro pontificatu Innocentii II in Gallia ac Italia propugnando, patet ex præmissis § xv. Verum dicamus hoc loco nonnulla magis singillatim de rebus præclare ab ipso gestis in Italia, eum cum laudato Innocentio illuc proficiscentem comitaturi.

Januenses com-
pescit :

187 Ernaldus in Vita lib. II cap. II de Innocentii e Gallia discessu ita scribit : Longas in Gallia facere moras dominus Papa non potuit, sed, sicut cum Lothario rege condixerat, Roman ei occurrit. Iter illud in Italiam accidit eodem anno 1132; quod pluribus describitur apud Pagium in Critica Baroniana ad dictum annum num. 1, et sequentibus; ubi etiam invenies, eos inter se egisse, antequam Romam pervenissent, habito in Longobardia colloquio. Manricus cap. I, num. 8 ejusdem anni, Salutato, ait, Lothario post colloquia, Innocentius Bernardum Januam mittit, ipse Pisas progreditur, pacem si posset, inter utramque urbem reformaturus, quæ diu turbida, præter continuas cædes stragesque, non parum officiebat rebus Pontificis. Negotium porro gravissimi momenti e voto utriusque successit : cujus eventum ita commemorat idem Annalista cap. VI, num. 1 : Longa dissidia turbabant utramque gentem, Januenses nimirum Pisanosque, et dum vel levium ab utrisque offensionum vindicta quæritur, majores obortæ, primo in querelas et jurgia, mox in odia, demum in publica bella transiere . . . Et Januenses prosperiori tunc fortuna ac majori potentia, eoque tardiores ad pacem sperabantur. Cum, ecce, missus Bernardus ab Innocentio feroces animos in momento compescuit, in instanti sedavit, quæcumque jubeat prompte exequutus. Nulla ibi cunctatio, nulla mora. Venit, vidit, vicit, et solo aspectu debellavit quæcumque voluit. Delatum Innocentio Papæ est, atque Pisanis pactis interventuris. Quo minus pax ibidem firmaretur, Januensibus Bernardo obtemperantibus, et submittentibus seipsos ejus arbitrio, alterius tantum partis absentia fuit. Hinc factum est, ut qui legatus pro negotio pacis venerat, vix de pace tractaret, impetrata pene ante, quam proposita. Sed breve tempus, quo illic moram fecit, prædicationi verbi potius dedit, eo ferventius animarum salutem euangelizans, quo avidius a cunctis audiebatur, quo fructuosius.

scripta deinde
epistola memo-
rem se eorum
fore dicit :

188 Jam qua veneratione susceptus sit, quo in honore, cultum præ se ferente, vel vivus habitus, non aliunde convenientius hauriamus quam ab ejusdem Sancti, post annum licet, ad eos scripta epistola gratulatoria quidem, et confirmatoria in incepto, sed et historica; quæ est inter Bernardinas ordine centesima vigesima nona. Inde autem excerpto sequentia, quibus confirmantur et jam mox dicta, et inferius dicenda : Quod adventus noster ad vos anno præterito non fuerit otiosus, Ecclesia paulo post in sua necessitate probavit, a qua missi et fueramus. Honorifice nos et suscepistis, et tenuistis exiguum quod apud vos fuimus . . . Profecto ut non immemores, sic non ingrati sumus : vicem rependat, qui potest, et qui in causa fuit, Deus. Nos enim unde illum recompensemus venerationis cultum, sed obsequium, sed affectum, plenum amoris et gratiæ! Non quod nostro delectemur favore; sed vestræ devotioni collætatur. O mihi dies illos festivos, sed paucos! In æternum non obliviscar tui, plebs devota, honorabilis gens,

civitas illustris. Vespere, et mane, et meridie, more utique Prophetæ, narrabam et annuntiabam, et erat tanta audiendi aviditas, quanta audientium caritas. Portabamus verbum pacis : cumque invenissemus filios pacis, requievit super eos pax nostra. . . Mira celeritas, quia magna necessitas. Nec tarditatem passus sum, nec difficultatem, una pæne die et serens et metens, et reportans cum exultatione manipulos pacis. Hæc quippe messis, quam messui. Exulibus, captivis, compeditis et incarcerationis evadendi atque repatriandi lætam reportavimus spem, metum hostibus, confusionem schismaticis, gloriam Ecclesiæ, orbi lætitiæ etc.

189 Id vero IN ÆTERNUM NON OBLIVISCAR TUI, experti revera sunt Genuenses anno MDCXXV Bernardo in auxilium vocato in bello contra Carolum Emmanuelem Sabaudicæ Ducem, ex notis brevioribus apud Mobilionium col. 139. Factum pluribus exponit Manricus cap. VI supra designato, num. 6 : Januenses, inquit, ea verba Patris sancti, IN ÆTERNUM NON OBLIVISCAR TUI, PLEBS FIDELIS, adeo sibi firmasse consueverunt, imo et experti sunt, ut etiam post quingentos fere annos, Christi nimirum millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, vix septem elapsis ab eo, quo hæc scribimus, cum excellentissimum principem Carolum Emmanuelem Sabaudicæ Ducem. . . ditionis suæ oppida vastare, et sibi imminere vix quinto ab urbe lapide conspicerent, omni humano auxilio desperato fidem sanctissimi Patris interpellaverint, concepto voto post alia in hunc tenorem : « Post hæc inter Divos Reipublicæ nostræ tutelares, divum Bernardum, qui dum » in humanis agebat, nostri in æternum non » [oblituro se] *, suis litteris spondit, ad » scribere et connumerare promittimus, et vo- » vemus diem ejus festum celebrare, et a popu- » lis nostris et a clero, accedente illustrissimi » archiepiscopi, et reverendissimorum episco- » porum consensu, celebrari curare : in hac ec- » clesia majori, vel in alia arbitrio nostro, ca- » pellam eidem dicatam construere : eadem die » divi Bernardi quotannis in perpetuum solen- » nem processionem fieri, et Sacrum solenne ad » ejus altare, nobis pie assistentibus, celebrari » facere : et demum manu Ducis inter dicti Sa- » cri solennia singulis annis in perpetuum, et pro » hoc anno duodecim puellis, ut vocant, dotes, » scilicet libras centum unicuique earum persol- » vere. In cujus rei testimonium has ab infrasc- » ripto nostro secretario publice lectas recipi et » subscribi, et signo nostro muniri jubemus. » datas in ecclesia cathedrali, die Dominica vige- » sima quinta Aprilis anni millesimi sexcentissimi » vigesimi quinti ».

190 Hæc Januenses, instante ruina suæ Reipublicæ. At quam ex voto id votum eis successerit, non multo post eventus demonstravit. Nam Pater sanctus, dilato solum auxilio, quoadusque ipsius esse comprobaretur, in ipsa solennitatis suæ vigilia, Hispana classe auxiliari propitius adfuit, hostiles copias occlusus fugaturus. Nec quisquam in populosa urbe fuit, qui non Bernardi cognosceret tutelam, præsentem Sanctum, cui beneficium acceptum reddendum foret. Hæc obiter epistolæ occasione, suis temporibus latius commemoranda. Quin et addiderim hujus beneficii memoriam recentem adhuc, non tantum Genuæ, sed ubique etiam terrarum Januensibus festivam atque devotam. Certe in Hispania in curia regis Catholici ob negotia frequentes

quam vero
rtione id quod
sunt experti.

* in textu
presso barba-
non obliviscen-
dum

ostendit
to, quod
narratur

AUCTORE
J. P.

cedenti a nobis recitata, nomen Beruardi non memoretur; licet aliqui episcopi et abbates in eadem nominentur; nam in curia imperatorum et regum, episcopi et abbates praesentes non subscribebant omnes diplomatis, ideoque nec omnes in iis nominabantur.

Si ad Anacle-
tum missus sit,

195 Quod conjectabat nuperrime Mauricus de Sancto ad Anacletum nullo una cum S. Norberto, nullum Viri sancti, si ambo missi fuerint, itineris ea gratia suscepti fructum retulere: nam inflexibilem, ait num. 6, invenerit Sanctolorum verba, neque ullis convenientiis emolliendum, nullis rationibus, secundum id, quod Ernaldus lib. II cap. II Vita S. Bernardi scribit: Vitavit etiam obstinatissime Imperatoris colloquium, nec minis nec blandimentis flexus est, nec de statu suo consilium cuiuslibet personae admisit. Ingressus vero Lotharii regis in Urbem, ejusque ibidem coronatio imperatoria, hic pro insertis habeantur: de quibus tamen ista recito ex Chronico Ottonis Frisingensis lib. VII, cap. XVIII: Rex autem plus mente quam milite confidentiam gerens, ad Urbem usque progreditur; ibique qualibus potuit, eum paucis strenue peractis, in ecclesia sancti Salvatoris, quae Constantiniana dicitur, a summo Pontifice Innocentio coronatus, imperatoris et augusti adeptus est nomen. Nempe ecclesiam beati Petri, ubi mos coronari erat imperatoribus, Petrus (Leonis) eo tempore occupaverat. Sed promovendo rerum suarum successui minus confidens, atque adeo cunctando melius se eisdem prospecturum sperans, viribus utique inferior, sed locis tutior, non ponens Deum adiutorem suum, sed confederatorum stipatus malitia, in editioribus et tutioribus turribus manens, Lotharii ludificavit virtutem, et interdicens suis congressibus publicis, nec sibi securitatis suae fecit periculum, nec causam conflictus hostibus dedit: sed tamen liberum eorum discursum machinis superioribus et obstaculis variis impedivit, teste Ernaldo superius allegato.

nihil apud eum
profect.

196 Sed Lothario Romæ profecto exivit cornua; ut Innocentio etiam visum fuerit, magis e re sua fore, si et ipse deinde Pisas rediret. Audiatur Ernaldus ibidem sic loquens: Relicto igitur Romæ Innocentio, alias imperatur digreditur. Petrus vero post ejus discessum crebros movens per Urbem excursus, fidelium caedibus inhiabat. Intelligens ergo Innocentius Romæ sibi infructuosam eo tempore moram, ne praesentia sua illius bestiae rabiem esseraret, rursus Pisas revertitur: ibique aggregatis totius Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnae gloriae synodus celebratur; de qua nobis erit sermo ad annum 1134, quo habita est. Interea temporis nonnulla hisce superaddenda occurrunt; de quibus Annales Cistercienses cap. II:

mittitur in Ger-
maniam, Pisas
nos absens in
officio continet.

197 Innocentius, inquit, Pisas commoratus Bernardum Patrem ad Germaniam legat, Conrado duci post longum tandem schisma, de quo superius (quippe octo annorum) cum novo imperatore reconciliando, aequis utrimque pactis conditionibus, quae orbitas Lotharii locum dabit. Interim vero Rogerius Siciliae quondam Dux, tunc pseudo-*rex* creatus ab Anacleto, comperta sancti Patris protectione, atque ex ea occasionem nactus, ut rebatur, Pisanorum constantiae demoliendae, legatis eos et litteris aggreditur, multa pollicitus, si Innocentium deserant, si ad Anacletum transeant; plura, si in fide persistent, comminatus: utraque acriter et impense pro more principum. Nullis cessere pre-

cibus Pisani, nullis terroribus, docti perseverantiam a sancto Patre, atque Innocentio ex animo adhaerentes. Quod Bernardo in itinere nuntiatum, aeterna laude dignum censuit, tali ad eos epistola conscripta; quae legi potest, estque inter alias Bernardinas ordine centesima trigesima. Has litteras Baronius ad annum 1133, num. 10, perpetua memoria dignas vocat. Jam vero quae ab eodem Bernardo, sicut scribit Mauricus ad annum 1133, cap. II, num. 3, in eodem itinere gesta perhibentur, ex illius temporis auctoribus, paucis, pro more, quia hunc annum concernunt, prosequamur.

198 Et primo quidem convertisse multos, ipsius militaturos auspiciis in Clara-valle, ex quibus vacuae fundatorum sedes resarcirentur, testis est abbas sancti Theodorici, qui inter capturas (sic ipse eas appellat) a beato Viro factas, celebrem Moguntinam recenset lib. I cap. 13 Vita; in nostra autem divisione lib. I cap. VII, num. 68. Sed in hac Moguntina captura hominum, Mascelini praeter alios conversionem fecere celebrem, uti pergit Mauricus num. 4, resistentia ejus, et Bernardi prophetia: quippe nolenti dixit convertendum, et reluctantem demum ad Deum traxit. Adis Gausfridum monachum Claravallensem lib. IV Vita cap. II, num. 201, ubi factum hoc pluribus narratur. Crediderim, inquit Mauricus num. 5, in hoc etiam itinere Ducissam Lotharingiae ab eo conversam, insignem feminam, nec minus in statu peccatricis singularem, quam poenitentis. Rem gestam habes apud Guillelmum biographum lib. I cap. VII. Caeterum, uti subdit Mauricus num. 8, quod ad Lotharingiae Ducissam attinet, constat ex tempore, eandem fuisse Aleidem, imperatoris Lotharii sororem, Simonis conjugem, quae illi Matthaeum genuit, in Lotharingiae ducatu successurum. Qualiter autem eadem Ducissa in sanctitate et justitia perseverans, Viro Dei in deliciis habita fuerit, quem et ergastulo corporis solutum, caelos conscendentem videre meruit, eoque magis in bono confirmari, filia Patrem, discipula magistrum per labores ad gloriam sequutura. Adis Annotata ad librum I Vita, qui est Guillelmi, cap. VII, lit. I. Mauricus inter illa quae fecit noster Sanctus in dicto itinere, num. 9 haec narrat:

Adelam
tharing
convers.

* immo Aleide
dem, v. l. Aleide
dem

199 Cum idem Sanctus Romæ, ut dicebamus, Norbertum Patrem denuo convenisset, novis eidem charitatis conjunctus vinculis, nova amoris indicia superaddidit. Hinc factum est, ut in eodem hoc itinere, cum Cameracum parumper divertisset, recens natos Valcellenses visitaturus, nobilissimam locupletemque abbatiam Tongerloensem a Burchardo Cameracensium antistite impetrandam curaverit, et liberam tradendam Praemonstratensibus. Quod ad ipsius praecipue instantiam factum, testis idoneus (instrumentum donationis) confirmat, quem Aubertus Miraus producit. Habetur illud instrumentum in ejusdem Chronico Cisterciensi, quod Coloniae Agrippinae vulgatum est anno 1614, pag. 90 et sequentibus. En tibi hoc fragmentum, quod inde huc transcripsisse sufficiat in rem nostram: Ego itaque Burchardus, Cameracensium episcopus, petitionem religiosorum virorum, Waltmanni videlicet Antverpiensium abbatis, et Bernardi Claravallensis, approbandam aestimavi, supplicantium, ut ecclesiam de Tongerlo libertate donarem, quatenus in ea fratres Praemonstratensis Ordinis, sub regula B. Augustini degentes, li-

F
de Tonger-
sibus hunc
vetui.

A bere et quiete Deo famulari valeant. Quam petitionem bonam iudicans, ideoque benigne exaudiens, prædictam ecclesiam B. Dei Genitricis, semperque Virginis Mariae, ab omni exactione debitisque obsoniis ad sustentandos canonicos, in ea Deo sanctæque ejus Genitrici servientes, liberam facio. Deinde... libens constituo, ut in statuendo abbate sanior pars Conventus liberam potestatem obtineat; electus vero Cameracensi episcopo presentetur etc. *Inter plures autem, qui sigillum suum subscribunt, lubetur S., id est, sigillum, Bernardi Claravallensis.* Acta sunt hæc Cameraci anno Dominicæ Incarnationis MCCCXIII, regnante Conrado semper augusto. *Sed Burchardus anno 1131 obiisse legitur in nova Gallix Christianæ editione tom. III, col. 27.*

inter Lotharium
& Conradum
pacem, non est.

200 De utilitate vero, quam Sanctus Abbas per suam legationem, de qua nuper institutus fuit sermo, attulit communi bono Ecclesiæ ac principum secularium, ita loquitur Mauricus num. 10: Jam quod ad legationis fructum attinet; impetrasse Bernardum, compertum est, et, Lothario ac Conrado reconciliatis, pacem imperio firmasse per longum tempus. De his in Historia Polonica, ex collectione Joannis Pistorii Nidani, anno 1582 typis Basileensibus excusa; in qua tomo II, lib. v, pag. 485 dicuntur istu ad annum 1126: In Germania et Italia Conradus Suevus cum fratre Friderico contra Lotharium cæsarem arma sumpserant, donec victi ab eo, Bernardi Claravallensis abbatis, doctrina, pietate, et sanctimonia vite clari opera ipsi reconciliati sunt. Atque adeo sic factum est, quemadmodum subdit Mauricus, ut in causa plane consimili, nil minus regnum Bernardo Patri deberet quam sacerdotium, et ut, qui Ecclesiæ Pontificem firmaverat, orbi non minus firmaret imperatorem. Verum illud, quod usserebat modo historicus laudatus Cisterciensis, Bernardum... pacem imperio firmasse per longum tempus, non satis combino cum iis, quæ habet Pagius in Critica Baroniana ad annum 1135 num. 12. Etenim ibidem agens de principibus Imperii cum Lothario imperatore pacem jurantibus, inter alia, quæ recitat ex Chronographo Hildenseimensi ad dictum annum 1135, transcribit sequentia: In festo sancti Michaelis, in loco, qui dicitur Mulenhusen, Conradus frater Friderici Ducis imperatori reconciliatur. Et mox hæc observat: Jam anno MCCCXIII (annum 1134 signat Trithemius in Chronico Hirsaugiensij) Conradus cum eo in gratiam redierat; sed aliquod postea dissidium inter utrumque exortum esse oportet. Nisi forte sint intelligenda de actu minus solenni concordix, quæ inito ab ipsis prius fuerat; illa vero, quæ in Mulenhusen accidisse dicebantur, de reconciliatione, quæ in publico principum conventu firmata fuerit juramento post primam, forte etiam juratam, sed ritu minus solenni.

§ XIX. Acta in Concilio Pisano, ac Mediolani.

Annus Christi 1134, quem cum historico Cisterciensi hic aggredimur, magni Patris Bernardi fama cum summa venerandi nominis ejus commendatione egregie inclaruit tam e rebus ac miraculis apud Mediolanenses atque alibi in Italia peractis, quam e concilio Pisano, quod ibidem hoc anno celebratum est. Quæ omnia no-

Augusti Tomus IV.

bis præbent nobile de laudibus sanctissimi Viri argumentum. Condixerat, inquit Mauricus cap. I, num. 1, Innocentius concilium Pisis hoc anno Christi MCCCXIV celebrandum, cui etiam adfuturus erat, magna tunc pars Ecclesiæ, Bernardus Pater, ex ejusdem Pontificis præcepto. Cum ecce, properantem illuc adire interceperunt legati ex Mediolano, secum, si possent, Sanctum reducturi, per quem Pontifici reconciliarentur, per quem Lothario; hoc ultimo per electionem succedente in Henrici imperatoris defuncti locum. Conradum nihilominus Sueviæ Ducem, ejusdem Henrici sororium, jure sanguinis regnum adfectasse, superius dictum. (Consule annum 1125, cap. I, num. 6.) Quin a Mediolanensibus susceptum, Modici, seu Modiciæ, vel Modostiæ, sede regni Italiæ (ubi imperatores solebant coronam ferream accipere, sicut notat Baudrandus) ab Anselmo archiepiscopo inunctum, ac regem Romanorum acclamatum, ex ejusdem Conradi fratre Ottone Frisingensi etiam tradidimus, ut videre licet loco mox assignato. Ergo in hac fide constantes, seu pertinaces, dum Conrado adherent, Lotharium respiciunt, propter Conradum Innocentium etiam aversabantur. Quippe Innocentius hereditaria ab Honorio protectione, dein multis neque exiguis obstructis meritis, partes Lotharii causamque promovet.

202 Cæterum jam Lothario coronato, et Conrado per Bernardum cum illo composito, cum nullo tenerentur juramento præstita fidei, et alias vellent Ecclesiæ reuniri, gratiam Pontificis imperatorisque, Anacleto abjurato, per eundem Bernardum aspiciabantur. Hæc publica legationis occasio fuit: sed præter hanc specialis alia pluribus, qui sanctitatis Bernardi et discipulorum ejus fama perculsi, conversique, et jam tunc seculi delicias spernentes, sancti Patris adventum si non prævenerant, saltem præventi a Deo præstolabantur, ipsius se magisterio tradituri. Ex his, ni fallor, legati defecti sunt, quasi ex ipso conversionis suæ proposito sanctum Patrem efficacius persuasuri. Et divertisset statim ad eos Pater dulcissimus, nisi Pisani concilii tempus instaret, cui, salva Pontificis obedientia, abesse nequaquam posset. Respondit tamen, inducias breves petens, se ipsum post concilium exhibiturus. Et quantum Mediolanensis Cleri præcipue opera eadem civitas, abstergo primo errore, ad unitatem Ecclesiæ revocabatur, hæc primo ad Clerum epistolam scripsit. Hæc e Maurico. Sed, si ve eadem esarata sit primo, sive non, habetur tamen primo loco, et ante duas alias in eorundem collectione.

203 Epistola autem illa, quæ in dicta collectione habetur ordine centesima vigesima secunda, sanctus Pater gratulatur clero Mediolanensi super jam dicto successu, differtque suum ad ipsos adventum, ita illam incipiens: Benedicti vos a Domino, quorum studio et industria civitas vestra liberata est ab errore, et, relicto schismate, ad Catholicam rediit unitatem... Et ego, fratres, particeps et socius gaudij vestri fieri cupiens, juxta petitionem vestram ad vos cum dilectis fratribus nostris, nuntijs vestris, veniebam, de quibus mihi scripsistis plenius secundum rationem in beneplacito Dei satisfactorus. Sed quia tempus breve est, quo ad concilium festinamus, non gravet vos usque ad reditum nostrum sustinere. Atque hæc quidem ad clerum: in epistola autem 133 ad cives Mediolanenses, a quibus invitatus fuerat ad componendam pacem,

Sanctus iter ad
Mediolanensium
differt:

198000

AUCTORE
J. P.

scribit, lætari se, quod ad hoc negotium sua requiratur opera, ac sperare illos jubet suum reditum post concilium Pisanum. De Epistola 137 ad imperatricem Romanorum (Richeram, uti additur in margine apud Mabillonium) post idem concilium de rebus Mediolanensibus scripta, significat Vir sanctus, Mediolanenses non ante receptos in gratiam a Pontifice, quam ipsi Lotharium imperatorem reciperent. Hinc eos elementarum imperatricis commendat. Sed de illa epistola dicam etiam infra. Nomina autem legatorum, de quibus paulo ante, ipse sanctus Pater exprimit in epistola 134 his verbis: Ego, fratres, tanta lætitia provocatus, sed et vocatus a vobis per carissimos fratres Ottonem et Ambrosium, quos ad hoc ipsum direxistis, decreveram simul cum ipsis venire ad vos etc. Epistola porro inseribitur Ad novitios apud Mediolanum conversos, quibus gratulatur de conversione, sequitur, peracto concilio, illos visurum spondet.

quandam Cistercienses Mediolanum transmissi.

204 Quod dicta modo hujus epistolæ inscriptio, seu titulus, in errorem induxit Baronium ad annum 1134, videtur nobis probabilius: nam ubi hæc scribit num. 8: Jam autem Mediolani plantata erat Religio Cisterciensis, et factu sæcundo propagata; sed perperam id dici, contra eundem Baronium notat Manrius cap. 1 num. 7. At audiamus Mabillonium in nota breviori ad eandem epistolam, in qua hæc scribit: Ex hoc titulo Baronius infert, jam ante Bernardi adventum Mediolanum, id est, ante annum mxxxiv Cisterciensium familiam eo fuisse transmissam, conditumque aliquod monasterium, cui se novitii isti mancipassent. At Ughellus in tomo 4 Italiæ sacræ (col. 197) existimat, primum Cisterciensium in illa urbe cœnobium esse Claramvallem, quam secundo ab urbe lapide non ante annum mxxxv conditam probat: proindeque hæc in epistola novitiorum nomine intelligendos esse eos, qui Bernardi opera, ad concilium Pisanum pergentes, recens conversi, ejus se magisterio ex animo jam devovissent. Ughelli epocha de conditu monasterii constat ex veteri inscriptione, et ex primis loci instrumentis, in quibus constanter Cara-vallis, non Clara-vallis appellatur. Vide epistolam 284. Sic Mabillonius. Porro hæc epistola, ad quam mittit lectorem, Abbati Brunoni de Cara-valle in titulo prænotatur: ad quem ista observat: Priores editi CLARA-VALLE: at CARA-VALLE præferunt melioris notæ codices: quibus domestica Caræ-vallis instrumenta suffragantur. Est autem Cara-vallis insignis abbatia Cisterciensium prope Mediolanum. Nunc iterum ad Bernardum. Audisti, lector benevole, quænam fecerit Abbas sanctus antequam pervenerit ad Concilium Pisanum; en tibi nunc exponimus, quanta cum veneratione ad illud sit admissus, quanta cum auctoritate interfuerit ejusdem actis, quanta cum utilitate eidem profuerit.

S. Bernardus interest Concilio Pisano cum insigni auctoritate.

205 Ernaldus lib. II Vita cap. II hæc in rem nostram notata reliquit: Innocentius... rursus Pisas revertitur: ibique aggregatis totis Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur. Adfuit per omnia et consiliis, et judiciis, et definitionibus omnibus sanctus Abbas, impendebaturque ei reverentia ab omnibus, et excubabant ante ejus limina sacerdotes, non quod fastus, sed multitudo communem prohiberet accessum: et, aliis egredientibus, alii introibant, ita ut videretur Vir humilis, et nihil sibi de his honoribus arrogans, non esse in parte sollicitudinis; sed in plenitu-

dine potestatis. Ita Ernaldus, fidelissimus Vita scriptor, testisque omni exceptione major. Itaque hoc jam tertium concilium habitum est, sicut cap. II, num. 1 observat Manrius ad hunc textum (acc Trecense, ait, includo) in quo Bernardo per omnia deferretur: unum ad declarandum Innocentium summum Pontificem, duo sub ipso. Laudatus biographus pergit deinde ad acta concilii, quæ summam ita perstringit: Actiones concilii longum est prosequi: summa tamen in excommunicatione Petri (Leonis) et in irregressibili fautorum ejus dejectione consistit, et usque hodie hæc sententia perseverat. Plura de hoc concilio habet Pagius in Critica Baroniana ad annum 1134, ubi etiam tractat de ejusdem epocha.

206 Illud ex ipso deliberare convenit ad nostrum propositum, quod ibidem refert num. 3 de Ludovico Franciæ rege, dum synodum illam cogitavit impedire. Inter Innocentium II, et Ludovicum VI Francorum regem aliquod intercedebat dissidium, indeque S. Bernardus epistolam 255 ad Ludovicum regem dedit, monuitque, ne concilium hoc tempore Ecclesiæ et regno tam necessarium, ipsiusque regis honori cessurum, impediret. « At calor, inquit, nimius est. « Quasi nos glacialia corpora habeamus » inquit Bernardus... « Tamen si quid ex Apostolicæ auctoritatis rigore processit, unde se merito esse » turbatam celsitudinis vestræ serenitas arbitretur; qualiter hoc ipsum revocetur, aut temperetur, prout oportet ad honorem vestrum, » fideles vestri, qui aderunt, totis viribus ententur. Inter quos nos quoque, si quid possumus. » Ad illud, quod de caloribus dicebat Sanctus, observat Mabillonius in notis, ad illud concilium: Rex præsules Gallicos accedere prohibebat obtentu caloris immodici. Rebus itaque concilii peractis, sanctus Pater datam ante Mediolanensibus fidem liberavit de sua ad illos profectio. Expeditionem illam, adeo Viro summo illustrem, in varia membra dividere est animus.

207 Consideremus itaque primo, quos ob fines illæ a summo Pontifice missus fuerit. Pagius nuperrime memoratus eosdem ita exponit num. 6: Landulphus Junior cap. 41 apud Purcellum in Monumentis basilicæ Ambrosianæ num. 360 mentionem facit reconciliationis Mediolanensium cum Innocentio II, aitque: « Innocentius Papa Pisis synodum celebravit, in qua » Robaldo episcopo (Albensi) representante, » Theodus de Landriano arehipresbyter ecclesiæ Mediolanensis » (videtur is successor Stephani de Guandeca, qui anno superiori Anselmum archiepiscopum Mediolanensem valde vexavit, ut ibidem diximus) « Amizo de la Sala archidiaconus, Anselmus de Rhode levita », et » alii plures ejusdem ecclesiæ ordinarii, et cum » primicerio Decumani sacerdote contra solitum » decus Mediolani et ejus ecclesiæ, Innocentio » Papæ fidelitatem juraverunt » (Mediolanenses enim, qui hactenus antiquam libertatem retinebant, juramentum fidelitatis à Gregorio VII decretum, quod hodie a præsulibus exigitur, decoro ecclesiæ suæ adversari sibi persuadebant.)

208 « Cremonenses vero propter hanc fidelitatem nequaquam milites Mediolanenses, quos » captos habebant, dimiserunt. Sed Papa Innocentius depositionem et expulsionem sæpe dicti » Anselmi de Pusterla (ab episcopatu Mediolanensi) firmavit. Attamen prænominati, qui fidelitatem juraverant, timentes hos casus urbis » et

et notat, quod illud scriptum a rege, lib.

Finis, et re-missus lib.

alios ordinarios

Mediolanum

A • et ecclesie Mediolanensis, differebant redire
• Mediolanum, nisi haberent protectorem, qui
• coram populo Mediolanensi confirmaret An-
• selmi expulsionem, et ad nihilum reduceret
• Conradi coronationem (anno mxxviii factam)
• et populum tantæ urbis convocaret, et con-
• firmaret ad Lotharii imperatoris amorem, et
• ad ipsius Innocentii unitatem. Ad hæc pera-
• genda Papa a Deo * idoneum angelum ha-
• buit, sicut Bernardus abbas Claravallensis fuit.
Hactenus citatus apud Puricellum Landulphus,
cujus verbis nonnulla de suo interserit Pagius,
uti ex parenthesis apparct. Ceterum Landul-
phi Junioris sive de sancto Paulo Historia Me-
diolanensis non ita pridem recusa prodit inter
scriptores rerum Italicarum Mediolani editos
tomo V istius collectionis, ac notis illustrata est.
Textum vero superius c Puricelli editione rela-
tum cum recentissima contuli, uti videsis e
variis lectionibus, ad marginem ex ea a me
adjectis. In eadem etiam nova editione consuli
possunt notæ in caput xli Landulphi, quæ habentur
tomo prædicto a pag. 513.

209 Consideremus secundo, quinam cum Ber-
nardo fuerint a sede Apostolica Mediolanum
legati, ut negotium tanti ponderis conficeretur.
Illustris hujus legationis comites commemorat
Ernaldus biographus lib. II cap. II, num. 91, post
ea, quæ præmiserat de Concilio Pisano, ita lo-
quens: Soluta concilio, ad reconciliandos Me-
diolanenses dominus Papa Abbatem Claræ-vallis,
quem multis supplicationibus expetierant, et Gui-
donem Pisanum, et Matthæum Albanensem epi-
scopum a latere suo direxit, qui schisma per
Anselmum in eadem urbe factum abluerent, et
ad unitatem Ecclesie devotos revocarent. Abbas
igitur cum prædictis viris, quos a domino Pa-
pa collegas acceperat, addidit consortio et com-
muni consilio virum venerabilem Gaufridum
Carnotensem episcopum, cujus sinceritatem et
innocentiam in multis probaverat. Et visum est
Cardinalibus bonum, ut tanto adjutore nego-
tium tanti ponderis fulciretur. *Hiscæ addimus*
notitias sequentes. Gaufridus ille, appellatus de
Lieves, ab anno 1116 usque ad 1138 Carnoten-
sis ecclesie regimini præfuit, ex Sammarthanis
in Gallia Christiana tomo II, ubi pluribus lau-
datur. De Guidone Pisano agitur apud Ciaco-
nium in Vitis Pontificum Romanorum et Cardi-
nalium tomo I, col. 987; uti etiam col. 960
et sequentibus de Matthæo Albanensi; ubi ma-
gnificentissimis elogiis condecoratur. Landulphus
Junior cap. xlii de Bernardi ad Mediolanenses in-
gressu agens, hos tantum comites ei adjungit:
Prænominatus Abbas iste nil moratus, cum Car-
notensi episcopo, et Robaldo Albensi Medio-
lanum intravit; ex notis hic, eo videlicet, quem
Anselmo deposito, Mediolanenses delegerant vi-
carium archiepiscopalem obeundis officiiis. Sed
majoris nobis est pretii Ernaldus, quam ut vel
ad latum unguem ab eo hic recedamus.

210 Consideremus tertio mirabilem Viri sancti
ad Mediolanenses ingressum, prodigio similem,
et, si omnia simul colligas ejusdem adjuncta,
rarissimo et forte nullo hujusmodi susceptionis
Sanctorum exemplo. Audi Ernaldum lib. II
Vitz cap. II, num. 91 citato: Transcensio, ait,
Apennino, ubi audierunt Mediolanenses Abba-
tem desideratum suis finibus propinquare, longe
a civitate milliaribus septem omnis ei populus
obviat: nobiles, ignobiles, equites, pedites,
mediocres, pauperes, quasi de civitate migra-

rent, proprios lares deserunt, et distinctis
agminibus incredibili reverentia Virum Dei
suscipiunt. Omnes pariter delectantur aspectu:
feliciter se judicant qui frui possent auditu. Deos-
culantur pedes ejus universi: et licet hoc ille
moleste acciperet; nulla potuit pronos et devotos
ratione compescere, nulla interdictione repe-
lere. Vellicabant etiam pilos, quos poterant, de
indumentis ejus, et ad morborum remedia de
pannorum laciniis aliquid detrahebant, omnia
sancta, quæ ille tetigisset, indicantes, et se tac-
tu eorum vel usu sanctificari. Præcedentes ita-
que et subsequentes lætabundis acclamationibus
applaudebant Abbati, et diu intra agminum spiss-
samenta detentum, tandem solenni reddidere hos-
picio, ad ecclesiam sancti Laurentii, secundum
dicenda postmodum § xx in initio. Quibus pu-
blicæ venerationis, lætitiæ, acclamationis signi-
ficationibus adeo effusus quid in Sancti laudem il-
lustrius, quid ardentissimo Mediolanensium erga
ipsam affectui convenientius fieri potuit?

211 Quid, quod præ multitudine populi ad
ipsum circumfusa non pateret ingressus? Auctor
Errorum magni Cisterciensis distinctione secunda,
cap. xvi, Cum ergo, ait, ibi (Mediolani vide-
licet) sederet in quadam amplissima domo,
tanta circa eum erat hominum multitudo, ut nul-
lus ingredi posset. Quin etiam ibidem tanquam
angelus e celo lapsus, et homo proximus Deo
fuit habitus. Nam, uti mox subdit idem au-
ctor, Interea quidam de civibus ejusdem urbis,
vestitu et vultu honorabilis, cum Dei hominem
adire omnimodis cuperet, et nusquam aditum
reperiret, mediis se turbis ingessit, manibus ac
pedibus reptans, et super colla sedentium gra-
diens, quousque ad ipsum, quem desiderabat,
perveniret. Cumque apprehendisset pedes ejus,
cepit eos mira devotione amplecti et deosculari.
Quod videns supradictus Ernaldus, qui propius
assistebat, accessit, ut amoveret eum, sciens
utique quia Vir sanctus hujusmodi venerationibus
et obsequiis nimis gravabatur. Ille vero conver-
sus dixit ad eum: Dimitte me, obsecro, dimitte
me videre et tangere hominem proximum
Deo, et vere apostolicum Virum. Dico enim
tibi, et in fide Christiana testificor, quia
vidi illum inter Apostolos Christi. Quod audiens
monachus ille, miratus est, et cupiens plenius
nosse, volebat ab eo inquirere modum visionis
hujus; sed præ pudore propter adstantes non
præsumpsit. Verumtamen magnam exstitisse reve-
lationem ipsam certissime credidit, pro qua vir
ille tam vehementer affectus erat erga famulum
Dei. De Renaldo, hujus rei teste, dicam infra
num. 215.

212 Consideremus quarta, quam fortiter lega-
tionis suæ causam pertractavit, et quam sua-
viter, sine procerum reluctancia ac vulgi dis-
cordia negotium sibi commissum sit exsecutus.
Etenim, teste Ernaldo mox allegato, Cum tracta-
tum esset in publico de negotio, propter quod
tam Vir Dei quam Cardinales advenerant, oblita
fortitudinis suæ civitas, omni ferocitate deposita,
se ita Abbati substravit, ut obedientie eorum non
incongrue ille posset aptari poetæ versiculus:

Jussa sequi, tam velle mihi, quam posse necesse
est.

Verum quæ generatim laudatus iste biographus,
magis singillatim ipsemet Sanctus exprimit in
epistola ad imperatricem Romanorum, Lotharii
uxorem, antea indicata in hoc paragrapho
num. 203. At hic demus ipsa Sancti verba: Non
ante

consuetudine et
astutia in fu-
puli

F

F

negotii succes-
sus.

ante

AUCTORE
J. P.

ante sane Mediolanenses in gratiam domini Papæ, et Ecclesiæ unitatem recepti sunt, quousque palam, Conrado refutato et abnegato, dominum nostrum Lotharium in suum regem et dominum receperunt, et Romanorum imperatorem Augustum una cum toto orbe confessi sunt : et de injuria transacta, juxta consilium et mandatum domini Papæ, digne vobis sese satisfacturos esse, tacto sacrosancto Euangelio, sponderunt. *Epistolam hanc anno 1134 ab eo scriptam, quando secundo Mediolanum rediit, habet Pagius ad eundem annum num. 9.*

reformatio mo-
rum suam
Viro sancto glo-
riam peperere
runt.

213 Consideremus quinto, Virum sanctissimum non pœnilendo successu mores Mediolanensium in meliorem transformasse normam. Id quod hęc verbis testatur Landulphus cap XLII : Interca princeps Conradus altiori consilio potitus, ex quo videlicet regnum abdicavit, et in gratiam eum Lothario rediit, imperatoris Lotharii vexillifer est factus, et prænominatus Abbas iste (de S. Bernardo proxime egerat) Mediolanum intra- vit, quam civitatem nimirum, prout voluit, formavit. Ad nutum quidem hujus Abbatis omnia ornamenta ecclesiastica, quæ auro, et argento, palliisque in ecclesia ipsius civitatis videbantur, quasi ab ipso Abbate despecta in serenis reclusa sunt, et non solum masculi, sed etiam mulieres tonsæ sunt, et ciliciis et laneis vilissimis induti ad quælibet religiosa convertuntur, aqua in vinum mutatur etc. At de miraculis, ibidem a Viro sancto factis, postea agetur. Præter hæc ornamenta, quibus condecorabatur Abbas noster, dum apud Mediolanenses legati munere fungeretur, in promptu sunt alia, quæ dabimus paragræpho proximo.

§ XX. Cathedræ Mediolanensis regimen recusat; notatio temporis; Ordo Cisterciensis ibidem propagatus; de Humiliatis quam fuerit præclare meritis; beneficia in Mediolanenses collata.

Sanctus Mediolanensis adeo est in amoribus, ut cum sibi præsullem voluit,

De rebus a Sancto Mediolani præclarissime gestis ita paullo ante a nobis dictum est, ut non pauca dicenda supersint. Consideremus itaque sexto, tanta in veneratione et in amoribus adeo fuisse Legatum nostrum Apostolicum apud populum Mediolanensem, ut eum sibi præsullem posceret ardentissimis omnium votis. Landulphus Junior cap. XLII hoc ita narrat : Tandem idem populus, ut haberet Abbatem illum in archiepiscopum, ad ecclesiam S. Laurentii, in qua erat hospitatus, cum hymnis et laudibus, et solito suo Kir. (de quo in notis ad hoc caput) cucurrit. Quod Abbas ille non tulit : sed ait : Ego in crastinum ascendam palatredum meum, et, si me extra vos portaverit, non ero vobis, quod petitis, ac sic a Mediolano recessit. Puricellus in basilicæ Ambrosianæ Monumentis num. 368 responsum Bernardi exponens, Quo quidem, ait, responso sanctus Abbas, Papiam ipse Ticinumque tendere tunc cupiens, nobis ad illud non obscure videtur alluisse, quod S. Ambrosio contigerat, cum regimen Mediolanensis ecclesiæ sibi

* i. e. equem
genarium.
Gallie palefroi

oblatum recusans, ab ipsamet etiam urbe tandem aufugit * egressusque noctis medio civitate (sicut in ejus Vita Paulinus narrat) cum Ticinum se pergere putaret; mane ad portam civitatis Mediolanensis, quæ Romana dicitur, invenitur. Sed incerta hæc omnino est Puricelli conjectura de allusione illa S. Bernardi. Divini itaque Homini modestia honorificentis man hanc dignitatem sibi oblatam recusavit consueto in aliis hujusmodi occasionibus sibi more. Factum vero illud confirmatur e biographo Ernaldo lib. II Vitæ cap. III; unde ista breviter ad rem præsentem delibo num. 110 : Intra Italiam civitas Januensis, et Mediolanum, metropolis Ligurum, hunc optaverunt pastorem et magistrum. Sic ibi, inter infulas alias a Viro modestissimo recusatas, de Mediolanensibus id factum asseritur.

215 Cur vero tacitus præteream testimonium auctoris Exordii magni Cisterciensis, qui distinctione secunda cap. XVI hæc ad posteros transmissit : Domino Renaldo, cujus supra mentionem fecimus, indicante cognovimus, quod famulus Dei Bernardus, cum venisset aliquando Mediolanum pro reconciliando schismate Petri Leonis, eum tanta exultatione universorum susceptus est etc. Ita denique sibi in ipso complacuerant, ut cum eum antea non vidissent, ingressum in urbem mox in archiepiscopum unanimi consensu raperent potius quam eligerent. Quod eum ille recusasset, parati erant omnino vim facere, nisi fuga latenter evasisset. Quisnam autem Renaldus seu Rainaldus iste? Idem is est, ad quem tres extant epistolæ Bernardi, lacte et melle manantes, ultra consuetum, ut scribit Mauricus ad annum 1121, cap. V, num. 9, quæ inter alias ordine sunt septuagesima secunda, septuagesima tertia, et septuagesima quarta. Fuit item abbas Fusniacensis, vulgo Foigny, diæcesis Laudunensis, et primus quidem, ut Mabillonius in notatione ad epistolam 72 affirmat; sed negat Mauricus proxime citatus. Fuit etiam fidus S. Bernardi socius Parisiis, qui, ut superius 2. x, num. 103 relatum est ex auctore Exordii magni Cisterciensis, secretorum Famuli Dei magis conscius erat. Hinc superiori ex hoc viro relatæ narrationi fides conciliatur.

216 Ex præmissis autem nuper de sancti Patris ad urbem Mediolanensem adventu post Pisanum concilium, abunde constat, oblatas ipsi ibidem loci infulas fuisse anno Christi 1134; ut mirum sit, in chronologico hujus facti calculo tam crasse hallucinatum fuisse Sigonium, dum illud illigat anno 1123. Etenim tomo II Operum ejus novissime editorum Mediolani, de regno Italiæ lib. X, col. 650 sic lego ad istum annum : Honorico Mediolanensi antistite III Kal. Junii mortuo, ea dignitas ad Bernardum Claravallis abbatem ob miram sanctitatis ejus opinionem delata est. Eo vero repudiante etc. De Honorico nihil hic pono; consuli de eo possunt notæ ad eundem annum. Apud Panvinium in Chronico ecclesiastico eundem lapsum temporis reperio ad sæpe jam memoratum annum. Alios, S. Bernardi abbatis adventum in urbem Mediolanensem perperam figentes, ad annum Christi 1119 refutat Puricellus in Monumentis Ambrosianæ basilicæ num. 331. Quia vero adeo sunt misere hallucinati, ut hic non mereantur refutationem, consuli de iis potest idem auctor. Mediolanenses itaque anno 1134 frustrati ardentissimo desiderio, quo flagrabant, promovendi ad cathedram archiepiscopalem,

F
quo anno d
acciderit

A *chiepiscopalem, atque hoc pacto apud se retinendi Virum sanctum, volentes tamen possidere Patrem in filiis suis, ac in Patre filios, asectas Ordinis Cisterciensis petierunt.*

Familiam suam.

217 Consideremus igitur septimo, quam bene S. Bernardus fuerit meritis de Mediolanensibus ac de Ordine Cisterciensi, quando hunc apud illos propagavit. Erat prae manibus, prout narrat Manricus anno supra designato, cap. II, num. 9, seges copiosa, ut ante adventum Sancti jam conversis, sed multo pluribus per ipsum vocalis, et respondens sine ulla cunctatione. Extat rescriptum ejusdem sancti Patris ad Petrum tunc episcopum Papiensem, quo gloriam plurimarum conversionum hoc tempore expertarum, ad se delatam in solum Deum ostendit referendam, secundum ea, quae affirmat in epistola ista, ordine centesima trigesima quinta: Si semen bonum, jactum in terram bonam, fructum attulisse videtur, ipsius est gloria, qui dedit semen serenti, fecunditatem terrae, semini incrementum. Quid in his nos capimus? Ergo sane gloriam Christi alteri non dabo; multo vero scrupulosius usurpabo mihi. Profecto lex Domini convertit animas, non ego. Testimonium Domini fidele sapientiam praestat parvulis, et non ego. Laudatur de bona litterae tornatru manus, non calamus. Fateor, ut multum tribuam mihi, lingua mea calamus scribae velociter scribentis. Hinc igitur intelligi perspicue potest ingens conversorum ad perfectiorem vitam multitudo. Ergo utrorumque, sicut pergit Manricus num. 10, devotioni satisfactorius, et pro acceptis redditurus filios pacis, ipse alias pronus dilatante suae familiae, annuit pia et devota petitioni, ac loco [non] longe ab urbe designato, nativis aquis irriguo antea quoque, fabricam ei consensit superponi, monachis ad discendos ex Claravalle. Cui aedificio non parum contulisse Widonem capitaneum de porta Orientali, tradit Carolus Sigonius: quem consulere potest lector lib. XI de regno Italiae, col. 671 novissimae editionis Mediolanensis. Pergamus cum Manrico.

ab idem propagavit:

218 Eundem locum designatum caelesti lumine, inter tenebras noctis illustrante terminos domus, reperi in quodam Ms. Roberti Ruseae, nuper ex Urbe ad me, ad, transmissio beneficentia reverendi admodum patris domini Hilariensis Rencati, abbatis sanctae crucis in Hierusalem, quem hoc nostrum collegium Salvantinum olim alumnum, nos auditorem meruimus, et amicum. Caenobio Claravallis, notum inditum est in memoriam alterius Claravallis, quasi ipsa voce recreandis Mediolanensibus, quoad non dabatur frui sancto Abbate. At videtur probabilis, in hac formatione ac allusione nominis Claravallis Manricus hallucinari, ex dictis supra § XIX, num. 201, occasione epistolae 134.

revertentur beneficia.

219 Consideremus octavo, quidnam sanctus Pater egerit in favorem Ordinis fratrum, ut vocant, Humiliatorum, dum Mediolani versaretur. Pagius ad annum 1134, num. 14 collegit de hoc argumento sequentia: Quo tempore Bernardus Mediolani versabatur, Tertio Ordini Humiliatorum regulam dedit. Hi quidem jam ab anno MEXIX juxta Tristandum Chalcum, hunc Ordini initia dederant; sed ante divini Bernardum Religiosi non erant. Puricellus citatus num. 375 asserit, eos vocatos fuisse Fratres de Convenio, quod et Chalcius etiam in literas misit, additque Puricellus. « Ejusmodi Ordo Fratrum de Convenio in hanc usque diem appellatur; quive

in suo ipsius stemmate tutelarem gestat hunc sanctum Abbatem. Subdit Puricellus in bibliotheca basilicae Mediolanensis asservari codicem Ms. continentem Humiliatorum privilegia, cujus initio habetur « Sanctus Bernardus venit Mediolanum, et ibi multis miraculis claruit, et monasterium construxit (Caram-vallom nempe. . .) A quo (nempe Bernardo) quidam magnates et nobiles cives Mediolani, divino spiritu incubriati, formam vivendi in habitu Religioso cum suis familiis habitando (hoc tunc illorum institutum fuit) sumpserunt. Fuit ergo sanctus Bernardus Ordinis hujus primus fundator. Unde Fratres Tertii Ordinis hujus vocantur hodie alicubi fratres sancti Bernardi. Manserunt autem sic fratres Ordinis hujus per se in habitu Religioso per annos LIV, priusquam concessa eis esset regula ab Ecclesiae Romana. Anno autem MEXIX, penultimo die Maii, data fuit eis regula a Domino Papa Innocentio III. Quare sciendum, quod fratres Tertii Ordinis hujus fuerunt fundatores primi et secundi Ordinis Humiliatorum. »

220 Galvanus Flamma cap. 255 magnae suae Chronicae apud Puricellum laudatum num. 375 scribit « Nobilis vir Guido et capitaneus portae orientalis fuit specialis adjutor beati Bernardi in fundando monasterio de Charavalle juxta Mediolanum, de divitiis ejus anno Domini MXXXV. . . et iste Guido Tertium Ordinem fratrum de Convenio sancti Bernardi in porta orientali construxit in die S. Vincentii; quem Innocentius III confirmavit, et ab Innocentio III dictus est Ordo Tertius. Isti fratres de Convenio fundaverunt Ordinem fratrum Humiliatorum, et ipsos visitabant. Quod idem Galvanus, qui seculo XIV vixit, confirmat in libro cui titulus Manipulus florum, cap. 171 apud Puricellum ibidem; in novissima autem istius Manipuli editione Mediolanensi, cap. 169. Licet autem S. Bernardus et Guido fundatores sint Humiliatorum, qui ante utrumque nec regulam nec habitum Religiosum habebant; haec tamen societas jam ante inceperat, uti Puricellus probat testimonio S. Antonini part. 2 Chronicorum, tit. 15, cap. 23; Raphaelis Volaterrano lib. 21, Tristano Chalco et aliis. Fallitur itaque Sigonius, qui hujus Ordinis initium cum anno MXLVI illigat, ut videre est in Historia ejus de regno Italiae ad annum MXLVI. Ex his itaque intelligimus, certam vicendi normam a S. Bernardo fuisse Mediolani praescriptam dictis fratribus. Quod tamenetsi in rem nostram sufficit, breviter tamen huic facto istas subjicimus notationes.

quae S. ctus
constituit Ordinem
Humiliatorum
E

221 Galvanus Flamma in Manipulo florum cap. 169 citato scribit illud contigisse anno 1135, cui Sancti redditum ad urbem Mediolanensem innectit. Nam scribens ad annum 1134, mox subdit: Sequenti anno B. Bernardus rediit Mediolanum. . . Ordinem S. Bernardi ordinavit, qui modo dicuntur fratres de Conegio etc. Puricellus vero allegatus pag. 63 etiam affirmat, hoc esse factum in reditu, de quo dicebam; sed in anno differt, affirmans quidem, rem accidisse per id tempus, quo S. Bernardus intra hunc annum (sed annum signat 1134 in indice chronologico, qui citato ejus operi praefigitur) iterato Mediolani fuit. Verum de illo redditu nos postea agemus. Deinde auctor idem pag. 632 non admittit, Ordinem istum Tertium appellatum esse nomine Innocentii III, aliter enim, inquit, et melius alii sentiunt. Hippolytus Heiyot tom. VI

apud Mediolanenses degenus

Historia

AUCTORE
J. P.

Historiæ Ordinum monasticorum etc. cap. XIX tractat pluribus de Religiosis Ordinis Humiliatorum, eorumque suppressione: ubi licet videre varias auctorum de ejusdem origine sententias; etymon, ut fertur, nominis; tres diversos Ordinis status; de quorum primo postquam egisset laudatus scriptor, secundum incepisse affirmat anno 1134; amplexum e S. Bernardi consilio modum vivendi a priore diversum etc. Dein tertium Ordinem subnectit sub regula S. Benedicti etc., eumque ait substituisse, donec Humiliati fuerint extincti: id vero cur, quomodo, et a quo sit factum, ibidem legi potest. Placet nunc alia a S. Bernardo collata in Mediolanenses beneficia recensere, quæ ipsemet Sanctus commemorat.

Mediolanensibus præstita memorat

222 In epistola quippe 131, quæ innectitur apud Mabillonium anno Christi 1135, hæc eidem præfixa synopsi, Cum Mediolanenses Innocentio reconciliati, tamen titubare in officio et obedientia viderentur, eos ad retinendam constantiam incitat, recentia Romanæ Ecclesiæ erga illos beneficia memorans; et quippe ni addamus nos etiam sua? Sancto utique suam interponente auctoritatem impetrata vel ex parte vel ex toto, ut æquum videtur credere; in epistola, inquam, illa sic memorat: Bene vobiscum facit Deus: bene vobiscum facit Romana Ecclesia. Facit ille, quod pater: facit illa, quod mater. Et revera quid vobis debuit facere, et non fecit? Si postulastis mitti vobis de curia honorabiles personas ad honorem Dei et vestrum; factum est. Si postulastis confirmari, quod unanimitas vestra de venerabilis patris vestri electione firmaverat; factum est. Si voluistis licuisse vobis, quod illicitum, nisi pro magna quidem necessitate, sacri canones judicant, translationem episcopii scilicet in archiepiscopatum concessum est. Si rogastis crui cives vestros de vinculis Placentinorum, quod utique ego prætermittere nec volo, nec valeo; et hoc factum est. In quo postremo quæcumque rationabilis petitio filiæ, non dico repulsam, sed vel moram passa est apud piam matrem? En ad complementum, pallium præsto est, plenitudo honoris.

ipsemet Sanctus in sua ad illos epistola

223 Ut vero ea, quæ Mediolanenses petierant, et obtinuerant, referente superius S. Bernardo, melius intelligantur, observat Mabillonius in notis ad prædictam epistolam de missis ad eos venerabilibus personis: Missi sunt cum Bernardo Guido Pisanus, Matthæus Albanensis, Gaufridus Carnotensis episcopi, teste Ernaldo biographo cap. II, num. 91 apud nos, nempe ad reconciliandos Ecclesiæ Romanæ Mediolanenses, qui schisma conflaverant ob depositum Anselmum archiepiscopum ab ipsis electum. Ad rō venerabilis patris vestri, notat, Ribaldi videlicet, qui ab eis electus est in locum Anselmi rejecti. Per translationem vero episcopii scilicet in archiepiscopatum, uti Sanctus Pater dicebat, intellige, ait, restitutionem dignitatis archiepiscopalis, quæ isti ecclesiæ ob schisma a Pontifice abrogata fuerat. Vide alias Notas. Illud, quod Vir sanctus de vinculis Placentinorum scribebat, sic exponit: Quippe utriusque bello in sese contententibus, multi ex Mediolanensibus captivi abducti fuerant a Placentinis. Ad hæc, de Ribaldo seu Robaldo et Anselmo videri potest Pagius ad annum 1134, num. 11 et 12. Reliquum est, ut de prodigiis tum Mediolani, tum alibi in Italia a magno nostro Thaumaturgo factis tractemus.

§ XXI. Miraculis coruscat Mediolani; Papiam et Cremonam se confert; a filiis suis absens corpore, præsens spiritu; ipsius ad eosdem litteræ, uti et ad Lotharium imp.; reditus ad suos; acta et tempus.

Miracula, quibus mirabilis Deus in Sanctis suis hunc Famulum suum, in cujus integerrima vita, meritis, ac laboribus apostolicis sibi bene complacebat, apud Mediolanenses degentem illustravit, describuntur ab Ernaldo lib. II Vitæ cap. II; e quo auctore inserta sunt Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1134 cap. I. Sed quandoquidem illa prodigia pluribus narrantur in dicta Vita, quam inferius dabimus; ideo ea in compendio hic exhibuisse sit satis ad continuandam Actorum, quæ illustramus, S. Bernardi seriem. En tibi itaque laudati biographi verba: Inaudita est nostris temporibus tanta populi fides, tanta in homine virtus: inter quos religiosa erat contentio, cum signorum gloriam Abbas credulitati eorum; illi vero sanctitati Abbatis adscriberent, et hoc de eo indubitanter sentirent, ut quidquid a Domino peteret, impetraret. Nec vero illos fefellit sententia. Nam uti illico subdit idem biographus, Adducunt igitur ad eum nihil hæsitantes mulierem omnibus notam, quam annis septem immundus vexaverat spiritus, et postulant supplices, ut in nomine Domini dæmoni imperet fugam, et mulieri restituat sospitatem. Et orationi incumbens, cælitus elapsa virtute satanam in spiritu fortitudinis increpat, et fugat, mulieremque reddit incolumem et quietam. Auditus est hoc verbum, et percubuit fama. Per ecclesias, per prætoria, et per compita omnia conveniunt undique. Dicunt publice, nihil ei impossibile esse, quod a Domino postulet. Iruunt alii in præsentiam ejus: alii, donec exeat, pro foribus præstolantur. Cessatum est ab officiis et artibus. Concurrunt, postulant benedici: et tetigisse cum singulis salutare videtur.

Miraculorum quæ Mediolani acciderunt.

V.

P.

synopsis dicit

225 Tertia die, sicut pergit auctor, ad ecclesiam sancti Ambrosii divina celebraturus mysteria Servus Dei procedit: ubi exspectante innumera populi multitudine, inter ipsa Missarum solemnia, dum clericis canentibus ipse secus altare sederet, puellam ei parvulam offerentes, quam vehementi impetu vexabat diabolus, orant, ut misellæ subveniat. Audita supplicatione astantium, et intuitus personam frementem dentibus... compassus est ætati. Patenam igitur calicis, in quo divina celebraturus erat mysteria, accipit, et digitis laticæ superfuso. ori puellæ salubrem potum applicat, et corpori ejus stillam medicinale infundit. Nec mora, quasi ureretur satanas... festinanter egrediens. erupit. Idem Vita scriptor, locutus de dæmonum licentia per Virum sanctum impedita, agit deinde de expulsiōne dæmonum e variis obsessis. Verum quia hæc singillatim enarrare, servata energia et phrasi auctoris, qui pluribus ac patheticè illa exponit,

in

A in longum nos abduceret sermonem; adeat lector ipsum fontem; ubi etiam inveniet alia curatio- num prodigia, per Thaumaturgum nostrum pa- trata. Mediolano itaque tantisper relicto, quod nos præclarissimis ibidem a Sancto gestis refe- rendis intentos jam diu detinuit, alio cum eo- dem inde discedente proficiscamur, Papiam vidi- licet et Cremonam.

ad Papienses et
Cremonenses
cum Mediola-
nensibus concilios frustra
laborat:

226 Sigonius in novissima editione Mediola- nensi tomo II, lib. XI, col. 671, ad dictum annum 1134 sic habet: Inde, Mediolano videli- cet, jussu Innocentii ad pacificandas ipsas inter se Lombardiæ civitates profectus, Papiam et Cre- monam se contulit. Cum autem apud Cremonenses nihil profecisset, eorum Innocentio pertinaciam significavit his verbis: « Cremonenses indurue- runt, et prosperitas eorum perdit eos. Medio- lanenses contemnunt, et confidentia ipsorum » seducit eos. Ii in curribus, et equis spem » suam ponentes, meam frustraverunt, et laborem » meum exinanierunt ». Hæc Sigonius ex ipsis verbis, quibus exorditur Vir noster apostolicus suam ad Innocentium epistolam, quæ in editio- ne Mabillonii signatur ordine trecentesima decima quarta, alias 318, et anno 1134 illigatur.

B Ludovicus Cavitellius in Annalibus Cremonensibus ad eundem annum hæc memorat: Divus Bernardus Mediolanensibus, dum eis, quia adhæsissent Corrado Suevo, interdicta essent sacra per summum Pontificem, et mox, dimisso Corrado, Lothario adhæsissent, absolutionem et veniam impetravit: et Cremonam profectus, et Papiam, ut ibi incolas et confederatos cum Mediolanensibus componeret, re infecta ex Cre- mona rediit Mediolanum. De anno istius reditus dicitur paullo inferius. Eo igitur postquam reversus est, mulierem a misera dæmonis vexatione et nervorum contractione in momento liberavit; sicut pluribus refert Ernaldus lib. II Vitæ, cap. III. Nec vero profectus ad Papienses ac Cremonenses, de quibus dicebam modo, a coercendo dæmone abstinuit Bernardus, teste eodem biographo citato; ubi plura. Quibus hanc coronidem imponens, hæc, ait cap. III, num. 108, et alia multa intra Alpes constitutus operatus est Vir Dei, et diversa loca perlustrans, benefaciebat iis, qui in firmabantur, illuminando cæcos, erigendo debiles, curando febricitantes, maxime oppressos a diabolo... purgans, et quæ malignis fœdaverat spiritus pectora, templa Deo acceptabilia consecravit.

Vir summus
cum ferum,
quæ gessit, ma-
gnitudinis, ma-
ram animi mo-
destiam onjura-
vit

C 227 Et continuo biographus ad Viri laudes digressus, Præ omnibus, ait num. 109, hoc sublimius duco., quod, cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus: cum obedirent ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi: cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa subjecisset ei gentes et regna: cum etiam.. facta ejus et verba confirmarentur miraculis., de se semper humiliter sentiens., cum esset omnium iudicio summus, suo sibi iudicio constitit infimus. Soli Deo quidquid fecit adscripsit etc. Adde infirmitates ac morbos, quibus tamquam aurum in fornace probatus fuit, nec non dignitatum contemptum, quo nulli e plu- ribus sibi oblatis infulis unquam arrisit. Consule sis laudatum Vitæ ejus scriptorem, qui ea, quæ modo ex ipso libavi, fusius memorat.

a filio absens
corpore.

228 Nec vero dum extra dilectissimam sibi Claramvallem vivere eum oportebat, ita erat

occupatus gravissimis Ecclesiæ negotiis, ut filio- rum suorum ibidem relictorum oblivio eum caperet, vel nesciret, quamnam, se procul inde remoto, illic agerentur: sed absens corpore, animo autem ac spiritu præsens, illos conveniebat, visitabat, atque inspiciebat. Factum probatur e Sancti verbis, quæ ad Claravallenses ex Italia redux mox protulit apud eosdem in Capitulo, sicut docet Exordium magnum Ordinis Cisterciensis distinctione 2 cap. XI, sic narrans: Venerabilis Pater Bernardus, cum aliquando per annos tres moratus fuisset in urbe Roma, atque in partibus Italicis, pro sedando schismate Petri Leonis., tandem reversus Claramvallem, statim post factam orationem Capitulum fratrum introivit. Et quia fatigatus ex itinere diu loqui non poterat, brevem quidem sermonem, sed consolatione plenum protulit, ita dicens: Benedictus Deus! qui vos dilectissimos fratres meos mihi reddidit, et me qualemcumque Patrem vestrum vobis. Et ego quidem, filioli, quamvis per hoc triennium visus fuerim longe remotus a vobis, non tamen putetis, me semper absentem fuisse. Sciatis enim, quod tribus vicibus interim reversus sum ad vos, visitans domum istam, officinasque perambulans, et semper exhilaratus, semper consolatus abscessi, videns unanimitatem atque instantiam vestram in proposito Ordinis nostri.

D 229 Innumera sunt illa, quæ iste Dei famulus dixit et fecit; in quibus manifeste apparebat, eum prophetali gratia præditum, multoties ibi præsentem eum esse in spiritu, ubi absens corpore videbatur: multaque abscondita, et etiam longins posita, Domino revelante, cognoscere, quæ ipsum latero putabantur. Hæc autem significavit nobis dominus Gerardus quondam abbas Longipontis: qui unus ex antiquis senioribus Claræ- vallis, dicta et facta sancti Patris studiose rimari satagebat. Sic ibi: quibus liceat nobis inde etiam hoc addere, tametsi alio spectet, quod ibi sequitur: Ipso quoque referente audivimus, quod iste Dei Sanctus, dum in quodam monachorum Capitulo verbum Dei prædicaret, duo ex fratribus illis, qui aderant, viderunt eum in subsellio, in quo residebat, in aere suspensum, et quasi mensura unius pedis a terra sublevatum. Hæc autem, quæ de Sancti ad suos reversi narratione paullo ante diximus, ignotam eis ac mirabilem ipsius visitationem continente, paterno ejus cordi quasi non sufficerent, litteris insuper illos consu- luri voluit. Ex quibus extant duæ ipsius epistolæ; altera eum in Apuliam mitteretur, de qua inferius; altera intra hoc, ut credo, inquit Man- ricius ad hunc annum Christi 1134, cap. IV, num. 7, triennium, scripta, quam ibidem pro- fert. Est autem ordine 143, et affigitur anno circiter 1135 apud Mabillonium, hoc titulo prænotata, e quo descriptionis materiem cognosces. In ea itaque Vir sanctus diuturnam sui absentiam excusat, sibi non minus, immo magis gravem, quam suis. Interim breviter eos officii admonet. Porro ad eundem annum laudatus historicus Ci- sterciensis toto cap. VII scribit de Guillelmo, olim S. Theoderici prope Remos abbate, deinde mo- nacho Signiacensi, qui librum primum Vitæ S. Bernardi litteris mandavit, atque identidem a nobis supra citatus fuit; sed nos de eo infe- rius, quando de Vitæ Bernardinæ scriptoribus agemus. Interea temporis inspiciamus sanctissimi Abbatis facta, quæ sequenti anno Christi 1135 interuntur.

spiritu præsens
ac illos visit.
litteris consola-
tur

AUCTORI
J. P.
scribit ad imperatorem, ut succurrat Ecclesie:

230 *Ibidem itaque historicus modo memoratus cap. i num 1 viam sternens ad epistolam a S. Bernardo ad Lotharium imperatorem datam, de qua mox agemus, præfatus nonnulla de Rogerio, duce Siciliæ, Italiam infestante etc., hæc subdit*: Ergo Innocentius et sibi et cunctis providens, hoc anno mcxxxv. Legatos mittit ad Lotharium imperatorem; veniat, Ecclesiam regnumque defendat, armis Italiam munit. et male capta recipiat ab invasore. Hæc fere prima in negotiis Ecclesiæ gravis sub Innocentio legatio fuit, quæ non Bernardo Patri demandaretur, sive quia bellum eiere contra Christianos, quantumcumque rebelles aversabatur; sive quia desiderio suorum captus, et jam triennio absens, reditum maturabat ad Claramvallem; seu tandem quia utilior Aquitanix, et conversioni Guillelmi deputatus, tanto negotio a Deo reservabatur. Scripsit tamen ad imperatorem pene classicum canens, certe invitans ad Ecclesiæ et imperii defensionem. Quin et eundem sinistra relatione deceptum, atque ex eadem retardantem Innocentium, a cujusdam ecclesiæ, quæ injuste patiebatur, defensione, qua libertate spiritus pollebat, audentius arguit, et consulit desistere ab incepto. Ceterum epistolam ipsam non transcribo, quæ inter alias Bernardinas habetur ordine centesima trigesima nona, et apud supra dictum editorem aptatur anno circiter Christi 1135.

redii ad suos
Claravallenses;
quænam sint
acta

231 *His ita hæcenus expositis de sancti Abbatis, dum erat in Italia, laboribus apostolicis ac miraculis; reliquum est, ut eum hiuc ad suos dicto mox anno revertentem sequamur cum Ernaldo lib. ii Vitæ, cap. iii, num. 112*: Jam Alpes transcendit, et descendebant in occursum ejus de summis rupibus postores, et armentarii, et agreste hominum genus, et conclamabant a longe benedictionem petentes, et reptabant per fauces montium, regredientes ad caulas suas, colloquentes ad invicem, et gaudentes, quod Sanctum domini vidissent etc. Quomodo autem a dilectissimis sibi fratribus Claravalleis susceptus fuerit, laudatus biographus mox subdit. Sancto itaque suis restituto, videndum nobis est, quænam apud eosdem sint acta. *Annales Cistercienses ad annum 1135, cap. ii, num. 1, Primo, inquit, Claramvallem suam ingressus, et precibus ex more fuis in oratorio, in Capitulum fertur perrexisse: et mox ea tribuitur ipsi ad suos oratio, ex auctore Erordii magni Cisterciensis desumpta, quam protuli supra num. 228. Deinde Annales iidem num. 2 scribunt de florentissima religiosæ disciplinæ observantia, et insigni fratrum concordia. Adis Ernaldum, quem nuperime assignabam. Tum subdunt num 3 monachos a sancto Patre selectos ad plantandam suam sobolem apud Mediolanenses; num. 4 epistolam ejus ad Lotharium imperatorem pro Pisanis, quæ est inter alias ordine centesima quadragesima; item num. 7 ad Innocentium Papam, quæ est ordine centesima septuagesima octava, pro Alberone Trevirensi archiepiscopo; sed signatur apud Mabillonium anno Christi 1139 ex Browero; capite autem tertio translationem Claravallis; denique legem Mahometicam ex Arabico conversam, et Sancto dicatam.*

post illum rediit.

232 Quod postremum ne cuiquam videatur mirum; profero textum Maurici in dictis Annalibus cap. iii, num. 11: Eodem tempore, ut notavit Joannes Picardus in notis ad epist. 227, Petrus Mauricius « remisit Bernardo epistolam » longe prolixiorum, continentem inter cætera

» succinetam de Mahumetis vita narrationem, h) » quam Petrus licet fabulosissimam, ut ipse fate- » tur, curavit in linguam nostram transferri ». Porro tractatum hunc sive transumptum, non solum missum Bernardo, sed dicatum, probat epistola præfixa eidem Operi, cum qua simul vulgatum circumfertur: quam alias gravem, et dignam his Annalibus, quia inter cæteras Petri Cluniacensis nequaquam ponitur, hic non immerito censui transcribendam. *Sed legi illa ibidem potest num. 12. Fuit autem Petrus ille abbas Cluniacensis; ex eadem epistola ibidem. Et sic quidem se habebant res, S. Bernardo ad charos sibi filios Claravallenses reverso. Quibus coronidis loco subdo nonnulla de anno, quo reversio ista accidit, cum de ea non semel mentio incidit superius, nec inter scriptores in determinando ejusdem anno videatur convenire.*

233 *In Chronologia Bernardina, quæ simul et quo anni contingerit cum Sancti Operibus edita exstat apud Mabillonium ad calcem voluminis primi, col. 6, ad annum 1135 agitur de Bernardo ex Italia reduce per urbem Mediolanensem etc. Calvacus Flamma, a nobis designatus § xx, eidem anno innotuit reditum ejus ad Mediolanenses; Puricellus vero, quem ibidem allegavi, anno 1134. Ex textu, quem habet Ernaldus lib. ii Vitæ cap. iii, colligo, reditum illum Sancti ab ipso connecti cum iis, quæ Papiæ et Cremonæ gessit. De his quippe locutus, subjungit: Cum secundo per Mediolanum EODEM ANNO Pater sanctus transiret etc. Mauricius ad annum 1135, cap. i, num. 4, Id est, INTRA ANNUM, inquit; nam sic intelligo: idque intelligit conformiter quidem Mauricius ad ea, quæ dixerat de gestis ejusdem sancti Patris, ad Mediolanenses reversi, illa adaptans dicto anno 1135; et satis item consequenter ad ea, quæ a S. Bernardo facta narrat apud Papienses et Cremonenses, quæque illigat anno Christi 1134, ut videre apud eum licet ad istum omnium cap. iv; quæ eum geruntur intra annum indeterminatum, sive per tempus duodecim mensium, possunt convenire duobus annis determinatis, ita ut partim in uno, partim in altero acciderint. Sed propenderem potius in illam sententiam, quæ octa apud Papienses ac Cremonenses, nec non reditum ad Mediolanenses non in unum duntaxat, sed in eundem annum conjicit, ut opus non sit detorquere illud Ernaldi eodem anno in 10 intra annum cum Maurico. Enimvero S. Bernardi iter ad Mediolanenses ac reditus; item legatio ejus ad Papienses ac Cremonenses; nec non discessus trans Alpes, ut cum Sigonio loquar, innectuntur eidem anno 1134 a dicto Sigonio de regno Italiæ lib. xi, quem vide col. 669 et sequentibus novissimæ editionis Mediolanensis, ac Pagium in Critica ad eundem annum.*

§ XXII. Guilielmus Aquitaniae Dux e schismate per S. Bernardum ad unitatem Ecclesiae conversus; mulier daemoniaca ab eo Nanneti liberata; variae de Guilielmo Duce observationes.

Describitur de-
pioratus
Aquitaniae sta-
tua.

Deploandus omnino Aquitanis status, Guilielmo Duce Catholicis infenso, et in episcopos debacchante, nec non Gerardo Engolismensi pseudo-legato schismatico intrudente, qui anti-apr Anacleto obedientiam praestabant, satis superque indicatur tum ab ipso S. Bernardo, tum ab ejus biographo Ernaldo. Sanctus enim Abbas in epistola 126, quae est ad episcopos Aquitaniae contra eundem Gerardum Engolismensem, et in qua Innocentii, ut legitimi Pontificis, causam egregie tuetur, adversus istum episcopum inter alia sic loquitur col. 134: Audet (quod et fens dico) inimicus crucis Christi suis pedibus pellere Sanctos, qui nolunt bestiam adorare, quae aperuit os suum in blasphemias, blasphemare nomen Dei, et tabernaculum ejus. Altare contra altare erigere tentat, confundere fasque nefasque non confunditur. Abbates abbatibus, episcopos episcopis superintrudere nititur: amovere Catholicos, schismaticos promovere. Miseri et miserandi, qui ita promoveri, et ab isto, consentiunt. Siquidem circum mare et aridam, ut faciat unum episcopum: et cum fecerit, facit enim filium gehennae duplo quam se. Invertitur haec epistola apud Mabillonium anno circiter Christi 1132. Nominatus vero paulo antebiographus tragicam Aquitanis scenam pathetice representans lib. II Vita cap. IV, laborabat, inquit, ea tempestate sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis ecclesia, et non erat in Aquitania qui posset resistere principi, cujus animum induraverat Deus: qui, annuente Gerardo Engolismensi episcopo, et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus est schismatis defensor et auctor.

235 Quicumque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii proscriptionibus muletabantur, alii a sedibus propriis pulsi exulare compellebantur. Sibilabat autem in auribus Comitis illius crebris persuasionibus, quasi serpens antiquus, veterator ille, qui diu in partibus illis Sedis Apostolicae fuerat legatus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat se pati suae solius ecclesiae episcopum. Alia vero istius male feriat ac in maligno positi facinora ibidem scite depingit memoratus Vita auctor, quae videat lector in eadem Vita post hinc Commentarium recitanda: unde fiet certior de luctuosa tragadiae praesentis aena, hinc Gerardo, inde Guilielmo Duce mutua eo operam conferentibus. Nec suam pro bono ecclesiae passus est desiderari S. Bernardus. Adis epistolam ejus 125, anno Christi 1131 aptatam. Epistola vero 127, quae ex persona Hugonis Ducis Burgundiae data notatur anno circiter 1132 ad ipsummet Guilielmum Comitem Pictavorum et Aquitaniae Ducem adversus Anacleum ac pro Innocentio, nonne sancti Abbatis studium erga res Aquitanas indicat?

Augusti Tomus IV.

236 Verum leviora haec dicas laborum in bonum istius provinciae collata a Sancto subsidia, si ea cum sequentibus comparare volueris. Ernaldus modo citatus, post descriptionem malorum, quae Aquitania infestabant, ita pergit num. 119: Audiens haec et hujusmodi vir venerabilis Gaufridus Carnotensis episcopus, cui a Papa Innocentio Aquitaniae legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiae, postpositis aliis negotiis, sine ulla dilatione decrevit. Abbatem igitur Claravallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit Vir Dei, et promittit... se cum eo in Aquitania profecturum. Ibant igitur simul... et... simul Nannetum venerunt, sicut Ernaldus allegatus narrat. Ibidem loci sanctus Pater mulierem, quae per annos omnino sex cum impurissimo spiritu infame admodum habuerat commercium, baculo suo, tentatis frustra ante remediis aliis, liberat, anathema in daemonem vibrat, et ipsum eliminat. Factum pluribus describitur ab Ernaldo num. 119 et sequentibus. In isto itaque itinere diceret divinam providentiam in Bernardo illud miraculum exhibere voluisse, ut esset quasi prodromum ne prognosticam magnae conversionis Guilielmi Ducis, quae postea, Deo bene juvante, et Sancto impigre univente, subsecuta est, ac destruendae diabolicae fraudis, quae Aquitania infestabat.

237 His itaque adversus malignum spiritum apud Nannetenses a Viro sancto patris, simul Abbas et legatus ingrediuntur Aquitania, ex citato Vita scriptore num. 122, qui mox narrare pergit, eum Gerardus Engolismensis moraretur... in illis locis, in quibus securiorem se putabat, nec jam facile publicis se conventibus praesentaret. Hinc itaque contigit, ut ex diabolici istius instrumenti secessu facillior ad Guilielmum Ducem patuerit Bernardo accessus, ac mollior fandi occasio. Nam propter haec, quae ibi exposuerat Ernaldus, et alia hujusmodi, ante homines confundi coepit Gerardus, et timens opponi sibi, quae negari non poterant, conventus publicos evitabat, prout mox subdit idem auctor. Via igitur ad bonum negotii successum ita utcumque magis complanata, quam ante, significatum est, inquit Ernaldus num. 124, Comiti per viros illustres, qui ad eum securius audebant accedere, quod Abbas Claravallensis, et episcopus Carnotensis, alique episcopi et religiosi viri colloquium ejus expeterent. Persuasumque est illi, ne tantorum virorum devitaret colloquium. Itaque apud Partiniacum, vulgo Partenay, quae est urbs vel oppidum Galliae in Pictavensi provincia, hinc inde conveniunt. Acta autem in isto conventu legi possunt in dicta Vita; ubi pariter describitur, quam mirabili modo sit peracta a S. Bernardo Guilielmi Ducis conversio: in qua duo sunt, quae lectorem merito in stuporem rapere debeant: et alterum quidem, Spiritus sancti vis, et caeleste quoddam astrum, quo Vir magnus agebatur: ulterum, tanta et tam parvo tempore subsecuta superbi et obstinati principis mutatio: utrumque pathetice ab eodem biographo ante oculos positum.

238 P. Godefridus Henschenius noster in Commentario proprio ad vitam S. Guilielmi Magni, eremite in Stabulo-Rodis in Etruria, tomo II Februarii, die x ejusdem mensis, a pag. 433, gesta istius Sancti, multis fabulis erroribusque insculpta, ad veritatis tintinam expendere et eradicare conatus est non minus laboriosa opera, quam

AUCTOR

J. P.

malum exterminaturus Bernardus, Nanneti liberat mulierem daemoniacam:

inde degressus in Aquitaniam, in quo mox Guilielmum convertit

F

qua occasione hic vixit

Guilielmo Aquitaniae Duce, et Gerardo Engolismensi ep. in Catholicos debacchantibus:

ALCOTORE
J. P.

quam non pœnitenda. Inde transfero huc breviter, quæ conducunt in rem nostram. Cavendum itaque, ne hic Guilielmus cum superiore confundatur. Hunc quippe ab illo distinguendum monet idem Commentarius § iv. Præterea ibidem afferuntur alia, quibus illustrantur supra relata de Guilielmo Aquitano, ejusque conversione. Anno 1130 agnoscit Innocentium II Papam; sed seductus ab aliis adhæret anno 1131 Anacleto antipapæ. Frustra a S. Bernardo et Josleno episcopo Suessionensi admonetur eodem anno 1131; contra Manricum ad annum 1130, quæ anno sequenti arbitratur contigisse laudatus Henschenius, quando cœpit primum audiri, quid adversus Ecclesiam Dei Gerardus ille machinaretur; ex libro II Vitæ S. Bernardi, cap. vi; in nostra vero divisione cap. iv, num. 122. Memorat, hunc Sanctum dein scripsisse illustrem ad episcopos Aquitanicæ de illo schismate epistolam, ordine inter alias 126; ac sequentem postea misisse ad Guilielmum Ducem Aquitanicæ ex persona Hugonis Ducis Burgundiæ; de utraque nos super. In ista autem, quæ directæ est ad Guilielmum Ducem, hæc ponitur clausula: Per Christianissimum Lotharium nuper falsi calumniatores in suo sunt mendacio deprehensi; unde colligit, eam epistolam esse scriptam, postquam Lotharius anno 1133 ab Innocentio in Urbem a se reducto, in Romanum imperatorem coronatus est.

239 Deinde subjicit concilium Pisanum, cui S. Bernardus interfuit anno 1134, ac Mediolanenses Innocentio per eum conciliatos. De quibus actum est a nobis supra. His addit congressum ejusdem Sancti cum Guilielmo Duce anno 1135, atque hunc Apostolicæ Sedis obedientiæ ab illo restitutum. Memoratus commentator recitat mox fragmentum e sancti Doctoris epistola 128 eidem Duci inscripta, e qua nos sequentia proferimus: In eo animo, inquit, et in ea voluntate memini me discessisse dudum a te, Princeps eximie, ut tuis affectibus bene tibi, tuisque cuperem, totis visibus salutem vestram et honorem vestrum, ubicumque possem, juvarem; eo quod non redirem fraudatus fructu adventus mei ad vos; sed lætus præter spem multorum reportarem mecum pacem Ecclesiæ, cum exultatione universæ terræ. Miror autem quo, cujusve consilio mira illa mutatio dexteræ Excelsi tam subito in deterius est mutata, ut rursus ad injuriam Ecclesiæ clericos S. Hilarii de civitate expelleres, et iram Dei in te gravius, quam primùm, excitares. Quis te fascinavit tam cito recedere a via veritatis et salutis? Hinc habemus novam Bernardi curam, novum meritum de rebus Aquitanis, ac de Ecclesia Dei. Quia vero manifestissime patet e verbis epistolæ, quæ citabam, illam non fuisse ante Guilielmi conversionem, nec diu post exaratam; ideo non satis capio, quo pacto eadem innotuit anno Christi 1132 apud Mabilonium.

240 Nec supervacaneum fuerit, legere in dicto Commentario, Ducem anno 1136 cum Comite Andegavensi Normannos bello va tasse, ac multis diarrhæa punitis, ipsum anno 1137 instituisse peregrinationem ad S. Jacobum, ibidemque obiisse ix Aprilis, ex Orderico Vitali lib. 3 Historiæ ecclesiasticæ, quam absolvit anno quarto ab obitu Guilielmi, æræ Christianæ MCLXI, quando apud Normannos in cœnobio Ulicensi LVI annos vixerat, factus monachus anno MLXXXV, id est, annis XIV, antequam Dux Guilielmus nasceretur, sicut ibidem datur videre. Quod vero de morte ejus apud Compostellam dicebatur,

ibidem probatur ex his Orderici verbis: Anno MCLXXXVII, tertia septimana Martii, Stephanus rex in Normanniam venit. Eodem tempore Guilielmus Pictavensium Dux, memor malorum, quæ nuper in Normannia operatus est, pœnitentia motus, ad S. Jacobum peregre profectus est, Deinde feria sexta Parasceue, v Idus Aprilis sacra Communione munitus est, et ante aram beati Apostoli venerabiliter defunctus est. Ad hæc, in citato sæpe Commentario § v proferuntur historici sæculi Christi XII, XIII et XIV, qui in eadem Ducis Guilielmi apud Compostellam morte consentiunt: § VI tractatur de Vita a Theobaldo coronata, et, sicut invenies § VII, ad sæculum pene XVI incognita: et ibidem varia quoque ejusmenda notantur: § VIII exploditur figmentum Bucheti et aliorum de simulata morte Guilielmi Ducis; item de adulterinis diplomatibus, et conficto Guilielmi Ducis testamento.

241 Atque hæc quidem hactenus summam ad plerumque istius Duci notitia. e Commentario Henschenii extracta, et alia plura, quæ in eodem laboriose digessit, magno opere conducunt ad vitandam rerum, temporum, ac personarum confusionem, pleniorumque notitiam Guilielmi Aquitanicæ Ducis, quem S. Bernardus E ad meliorem frugem reduxit cum uberrimo Ecclesiæ Catholicæ fructu, ac immortalis apud posteros sui nominis memoria. Verum antequam manum tollam de hac tabula; velim cum designato Commentario conferri, et expendi ea, quæ scribit Manricus ad annum Christi 1136, cap. 1: quæ autem refert cap. II, cum Commentario Henschenii historico, qui existat post S. Guilielmi eremitæ Vitam. Reliquum est, post res hæc, quas uno sermonis tractu narravimus de identidem memorata conversione, quo minus aliunde interrupta, eo magis clara et perspicua, ut S. Bernardum ad suos Claravallenses a sacra Aquitanicæ expeditione reducem conveniamus.

§ XXIII. Cantica canticorum a sancto Doctore exposita; notantur varia, quæ illud Opus circumstant, adjuncta; ejusdem elogium.

Fernaldus lib. II Vitæ cap. IV sub fine, Tanto, inquit, igitur malo obruto, quod in Aquitania grassabatur, et schismate Gerardi reducto in cineres, Vir Dei cum gaudio magno Claramvallem revertitur. Nactus vero, aliquod quietis tempus, aliis se negotiis occupavit, et secedens in casulam pisatiis torquibus circumtextam, (Vide notas nostras ad idem caput) solus meditationibus divinis vacare disposuit. Et repente occurrunt ei in diversorio humili, quasi ad præsepe Domini consistenti, amatoria Cantica, et spiritualia sercula nuptiarum. Id quod pluribus ibidem pie prosequitur laudatus biographus, amplectam nobis suppeditans vel sola hujus elucubrationis Bernardinæ memoria, ut super ea diffusius commentemur. Argumentum itaque hoc, quo magis ejusdem dignitas luceat, dispescimus in varias partes. Ac primo quidem dicatur de tempore, quo Doctor sanctissimus ad Opus hoc illustre, ad Sermones, inquam, in Cantica scribendos animum appulerit. Secundo, quo illos innotescere scripserit. Tertio, cur manserint imperfecti.

de eo

expenduntur

ad plerumque
istius Duci
notitia.

F

Vir raris
sua rebus
cupit se in
ponendu
tatis cano
rum quæ
pore.

A *cti. Quarto, quoties, quo modo, quo loco, quo tempore habiti. Quinto, quo anno, et cur interrupti. Sexto, de eorum exemplaribus Mss. Septimo, de eorumdem continuatore. Octavo, de istius Operis dignitate ac elogiis. Eruditissimus Mabillonius in nova sua Operum S. Bernardi editione, volumine primo, pag. 1263 Praefationem habet in sancti ejusdem Patris tomum IV, Sermones ipsius in Cantica continentem, e qua delibo sequentia. De tempore, quod primo loco proposueram, sic fatur: Hoc insigne opus Bernardus aggressus est anno mcccc post suum ex Aquitania reditum, ut patet ex libro secundo de ipsius Vita cap. 6, apud nos cap. iv; e quo fragmentum modo dedimus. Id autem Operis tempore Adventus praedicti anni mcccc inchoatum fuisse, intelligimus ex Sermonis secundi exordio: « Ecce enim quam multi in hac ejus, quae proxime celebranda est, Nativitate, gauderunt » etc.*

quo impulsore

243 Quo suasore seu impulsore Opus illud fuerit susceptum, indicatur in laudata Praefatione his verbis: Bernardum de Portis Cartusianum istius suscepti, si non auctorem, saltem incentorem fuisse constat ex Bergardi ad ipsum epistola cLm, in qua Vir sanctus expositionem in Cantica, seu aliquid spirituale obnixè flagitantiam suam temeritatem praetendit: sed tandem instanti obsequitur, sive id de susceptione, sive de publicatione et missione Operis jam inchoati interpretandum sit. Placet secunda interpretatio, praesertim quod Gaufridus in locis modo adductis, nimirum ex lib. II, cap. vi, et lib. III cap. VIII, (sed libri secundi Vitae auctor est Ernaldus; Gaufridus tertii) Bernardi de Portis ad istud aggrediendum auctoritatem intervenisse non dicit; immo Virum sanctum sponte sua huic meditationi applicuisse apertum satis innuit. Favent huic sententiae verba epistolae cLm: « Cedo importunitati tuae, ut vel exhibitio tollat suspicionem. Res est cum amico. Non parco jam verecundiae. Prosus, dum fiat quod tu vis, insipientiae meae non memorabor. Sermones paucos in principio Canticorum Salomonis, recens dictatos, en facio transcribi, et tibi, cum needum ediderim, quam citius mitto. In quo Opere, cum accepero tempus, Christo impetrante curis, tentabo procedere ».

C
Opus illud com-
scripsit:

244 Ex quibus verbis in tantum eruitur, Bernardum Portensem aliquid spiritualis Operis a Bernardo nostro postulasse, eique missos fuisse Sermones primos in Cantica. Nescio an de hoc Bernardo explicandus sit locus in Sermone I mm. 2: « Puto autem quod jam non habebit, unde adversum nos murmuret is, qui nobis de via venit amicus, cum et tertium istum insuperse-rit panem ». Quod aliis aestimandum permittito. Denique ad ipsum Bernardum Portensem priores Sermones directi sunt cum epistola cLIV, in qua haec legimus: « Sermones super principia Canticorum, quos tu petisti, et ego promiseram, transmitto tibi: quibus lectis, peto, ut quam citius opportune poteris, tuo rescripto moneamur vel ad procedendum, vel ad supersedendum ». Quod de ipsa descriptione et missione Operis itidem interpretari licet.

C
cur munitur
imperfectum

245 Sermones autem isti cur non fuerint ab auctore perfecti, has affert causas Mabillonius eorumdem editor: Etsi vero, ait, Bernardus continuis fere diebus hos Sermones habebat ad suos Claraevallenses, non potuit tamen intra annos octodecim, quibus supervixit, inceptum

Opus perficere, variis subinde Ecclesiae ac regni negotiis interpellatus, quin etiam adventantium importuna frequentia, de qua non semel conqueritur, ut in fine Sermonis tertii: « Sed ecce » avocatur nos diei malitia. Ili siquidem, qui modo supervenisse nuntiantur, gratum cogunt rumpere magis, quam finire sermonem. Ego exibo ad hospites, ne quid desit officii ejus, de qua loquimur, caritatis ». Et in Sermone LV num. 7: « Rara satis mihi ad feriandum a supervenientibus conceditur hora ». Mirum vero est, sanctum Patrem, magnae familiae, et irruentium negotiorum curis distractum, parem fuisse meditandis tam altae sapientiae Sermonibus, iisque in dies recitandis. Sic ille.

246 Jam vero punctum, quod antea quarto designaram loco, de variis circumstantiis horum Sermonum, quoties nimirum, quo modo, quo loco, quo tempore Vir sanctus illos haberet, statuere ex sequentibus. Nam, ut indicabat modo Mabillonius, illos in dies recitabat. Quod, inquit, etiam ipse contestatur Sermone xxii, num. 2: « Nonnullus profecto fatigationis est atque laboris, quotidie scilicet exire, et haurire etiam de manifestis rivulis Scripturarum » etc. Nam hos Sermones feriatis diebus habebat, et quidem paucis continuis, ut patet ex Sermone lxxxiii; ubi triduum jam consequenter ad explicandum unum locum se insinuisse dicit. Hos porro Sermones viva voce proferebat. Unde in fine Sermonis xlii haec loquitur: « Infirmitas mea, quam nostis, non sinit ulterius progredi ». Et in fine Sermonis xlii: « Et de hoc satis. Nam et infirmitas mea pausandum indicit, sicut et saepe facit ».

quoties, quo
modo, quo loco
ac tempore

247 Meditationem quidem Vir sanctus disponente Sermonum materiae cum oratione adhibebat, sed eos ex animi copia et plenitudine nondum scriptos nonnumquam depromebat, ut varia loca probant. Nam et multa in istis sermonibus ex tempore dicuntur, quale est illud, cum in sermone xxxvi somnolentis increpat, atque: « Putabam me uno sermone implere quod promisi de duplici ignorantia; et fecissem, nisi fastidiosis longior videretur. Quosdam siquidem oscitantes, quosdam et dormientes intueor. Nec miram, praecedentis noctis vigiliae longissimae quippe fuerunt) excusant eos ». At extemporanea illa dicta nihil aequè probat, quam locus ex sermone ix, num. 6: « Occurrit et alius sensus, quem quidem non proposueram: sed minime praeteribo ». Accedit, quod recitatos Sermones postea a discipulis fuisse descriptos innuit Vir sanctus his verbis. « Scripta sunt, ut dicta sunt » ait sermone lvi, num. 1. « Et excepta stilo sicut et Sermones ceteri, ut facile recuperetur, quod forte exciderit ». Iluc spectat quod legitur in Sermone lxxvii, num. 2: « Sed etsi litteris forsitan mandentur ista, quae dicimus, dedignamur legere ».

Sermones in
Cantica

248 Hos porro Sermones passim declamabat Bernardus in auditorio fratrum, et quidem novitiis praesentibus, ex Sermone lxxii num. 6; non vero conversis, qui ejusmodi conventibus non intererant: unde saepe innuit, auditores suos fuisse in Scripturis sacris peritos, quos ingenio dicendis praevolare testatur in sermonibus xv num. 2, xvi num. 1, et xxxix num. 2.

S. Bern. et in

249 Ceterum hora, qua Sermones isti habebantur, aliquando matutina, ante Missam, (ut de aliis Sermonibus in superioris tomii praefatione dictum est) aliquando vespertina erat. De matutino

habitu fu-
erat

AUCTORE
J. P.

tino tempore interpretare duo loca; in quibus concionem dimittit propter laborem manuum, et Officium divinum. Sic in fine sermonis : « sed præterit hora (inquit) qua nos exire urgeat ad opera manuum et paupertas, et institutio Regularis ». At expressior est hanc in rem locus in sermone XLVII, quem interruptit ob instantem horam Officii divini. De vespertino tempore perspicuum est testimonium in Sermone LXXI, num. 15. « Jam enim disputante me longius, » inclinata est dies ». At satis minutiarum, quæ tamen huic loco non male conveniunt.

quo item anno,
et cui fuerint
interrupti.

250 *Ad quintum, quod supra attigi, quo videlicet anno et cur sermones illi fuerint interrupti, responsum accipe ex eorum editore* : Sermones, ait, omnino quatuor et viginti absolverat Bernardus anno MCXXXVII : quo anno in Italiam ad componendam schisma profectus est. Inde reversus anno sequenti, ad opus intermissum denuo se recepit, Sermone XXIV repetito cum alio exordio et alia clausula : ex quibus nata est illa, de qua suo loco agemus, lectionis diversitas. Sermones autem sexagesimum quintum

B Capite nobis vulpes parvulas, incipiunt, composuit Vir sanctus adversus Colonienses hæreticos, occasione epistolæ ad se scriptæ per Evervinum præpositum Steinfeldensem : quam epistolam idcirco duobus illis Sermonibus præfigere visum est. Denique Sermo octogesimus habitus est post concilium Remense, anno MCXLVIII, præsentate Eugenio, celebratum, in quo damnatus est error Gilberti Porretani episcopi Pictavensis, prout Bernardus ipse in eo Sermone commemorat.

Ex omnium
exemplaribus
Mss.

251 *Ad sextum quod spectat, de Operis prædicti exemplaribus Mss., uti et ad septimum, de ejusdem continuatore, consulti potest Mabilonius loco citato, in quo agit de numero Sermonum; eademque occasione indicat, in codice Vaticano, qui signatus est num. 665, haberi Præfationem, quæ nec in editis, nec in scriptis ullis legitur. Ejus exordium addit : sed illud ibidem legi potest. Nihil in ea Præfatione ad Bernardi stylum aut genium accedit. Præfationi subjunguntur Sermones tantum LXXXIII, sub hoc titulo : « Incipit expositio beati Bernardi Claravallensis abbatis in Cantica Canticorum ». Titulum huic aliter in aliis codicibus notari, observat. Deinde Expositio, ait, ista desinit in caput tertium Cantici, ad hunc versum : In lectulo meo quæsi per noctes, a quo Gillebertus de Hoylandia, et ipse Cisterciensis Hibernus, eam continuavit usque ad quinti capitis hunc versum : Dilectus meus candidus et rubicundus, editis Sermonibus octo et quadraginta, vir sane Bernardo dicendi gravitate et pietate non multum inferior. Conantem vero ulterius explanando progredi mors ex humanis abstulit, veluti huic indignata, si Sixto Senensi credimus, quod interruptum a se Bernardi laborem iterum continuare, et ad finem deducere velle auderet. Fallitur Sixtus, qui Bernardi opus ULTIMO VITÆ SUÆ ANNO inceptum dicit. Gilleberti Sermones in tomo sequenti adducemus. Ita ille. Præter hanc, uti pergit, expositionem Bernardus aliam brevioram dictavit Guillelmo S. Theoderici abbati, uti Guillelmus ipse testatur in libro primo de ejus Vita cap. XII; apud nos cap. VI. Sed commodior erit de hac dicendi locus in tomo quinto, ubi compendiosam in duo priora Cantici capita ex Bernardo commentationem referemus.*

252 *Restat octavum hujus materiæ punctum, de quo acturum me sponderam superius, quodque in laudatissimi hujus Operis dignitate ac elogiis consistit. Ejusdem editor in sæpe dicta Præfatione hisce illud laudibus extollit : Cum omnia sancti Bernardi opera solidæ pietatis ac doctrinæ succo referta sunt, tum duo præcipue apud omnes in pretio esse debent, nimirum libri de Consideratione, et Sermones in Cantica Canticorum. In illis siquidem libris, quidquid sanctius in sacris Litteris, et in conciliis; quidquid salubrius in scriptis veterum Patrum, et in decretis Pontificum ad regimen Ecclesiæ præscribitur; id omne sub eleganti compendio comprehensum habetur. In his vero Sermonibus, quæcumque per alia sancti Doctoris Opera ad mores informandos, et ad pietatem accendendam; quæcumque de vitiis et virtutibus, atque de tota vita spirituali respersa sunt; in his, inquam, Sermonibus hæc omnia solidius ac sublimius pertractantur, et ex mysticarum allego-* et elogiis

iarum involueris ac figuris, totius perfectionis eruuntur arcana, non minus jucundo atque utili, quam sublimi modo : ita ut hi Sermones quasi castæ quædam piorum hominum deliciæ censeantur sint. E

253 *Jucundum atque utilem hunc scribendi modum appellamus : hæc enim est, teste ipso Bernardo, « miranda prorsus et miseranda humanarum conditio animarum (ut) licet tam multa foris ingenii vivacitate percipiant, egent omnino figuris et ænigmatibus quibusdam corporearum similitudinem, ut ex visibilibus et exterioribus possint vel aliquatenus invisibilia atque interna conjicere ». Quod quidem his in Sermonibus præclare omnino prætatur. Postea vero Mabilonius coronidem imponens suæ Præfationi in Cantica, de quibus, inquit, quid sentiret Guericus abbas Iguiacensis, et ipse sancti Doctoris discipulus piissimus, aperit in Sermone III de sanctis Petro et Paulo, qui cum aliis habetur in tomo VI : « Magister noster, ille interpres Spiritus sancti, de toto illo carmine nuptiali loqui instituit, spemque nobis dedit ex iis, quæ jam edidit, quia si perveniret ad locum, de quo quæritis, DONEC ADSPIRET DIES, ET INCLINENTUR UMBRÆ, umbras ipsas ponet in lucem intelligentiæ; quod dictum est, vel erit in tenebris, nobis dicet in lumine ». Hæc Guericus. Nec præterierim quæ scribit Mauricus ad annum Christi 1135, cap. VI, num. 10 : Hoc illud Opus Bernardi Patris est, quod, cum aliorum negotiis impeditus, si tamen aliis ab ipso, quæ charitatis, et tandem morte præventus, non perfecisset; vel magnus ille totius Ecclesiæ sol, doctrina pariter et puritate vitæ angelus, atque Angelicus Doctor divus Thomas recusavit perficere, quasi diffidens a se posse adæquari Sancti dulcedinem. Unde et rogatus a Fossæ-novæ Fratribus, ubi et extremum Deo spiritum reddidit, respondisse fertur : « Date mihi spiritum Bernardi, et ego perficiam Opera Bernardi ».* F

A
§ XXIV. Novus Ordo Bernardi consilii in Anglia institutus; vaticinia; miraculum; iter Romanum contra schismaticos; felix rei successus.

Ordo Sempringhamensis in Anglia, consulto Sancto. matutur:

Auctor *Annalium Ordinis Cisterciensis ad annum Christi 1135, cap. viii, num. 8, scribit de novo Ordine in Anglia S. Bernardi consilii instituto, ita memorans: Per idem tempus consilii Bernardi Patris, quem consultum adivit ipse, qui confidit, fundatur Ordo Sempringhamensis in Anglia, auctore Gilberto de Sempringham, viro sanctissimo, et quem virginibus maxime instruendis spiritum caelestem accepisse, ipse etiam profectus comprobavit. His addi possent, quae ibidem, et num. 9 ac seqq. ad pleniorum hujus rei utilitatem afferuntur; sed, ne longiores simus, eo lectorem mittimus, atque*
B *hinc transitur cum Manrico ad annum Christi 1136; ubi cap. iii num. 1, nobilem sancti Abbatum prophetiam continet in hunc modum: Ille idem annus Claravallensibus Pontigniacensibusque tristis et laetus majoris inter fratres Bernardi natu morte fuit. His, quia ditati exuviis corporis sancti, illis, quia orbi, quippe morbo praeventus Pontigniaci, ne in Claravalle haberet sepulchram, juxta Patris Bernardi prophetiam, praebuit se ipsum obedientem etiam in morte. Verum quae prophetiae occasio extiterit, tristis, sed nimum vera simul, cum ipso gloriosi viri transitu auctor Exordii magni scriptum reliquit. Textum sic recito ex editione Tissierii distinctione 2, cap. x: Cum audisset aliquando Vir Domini, Abbas videlicet sanctus noster, quemdam de filiis suis spiritualibus, virum bonum et religiosum, missum ab eo in Normanniam, desperata ibidem aegritudine laborantem; decrevit mittere, et reducere eum ad se, ut devotus frater nidulo suo moreretur, et desiderata sibi sepultura non privaretur. Veruntamen unus de fratribus ejus carnalibus, nomine Wido, nitebatur huic obviare consilio: quia cum esset unus ex provisoribus Claravallis, intendebat, ut credo, parcere sump-*
C *tui et labori.*

Widonem extra Claravallem, praedicti morturum; mortuum item dicit, et in gloria esse.

255 Qui cum pertinaciter ejusmodi persuasioni insisteret, dixit ad eum beatus Bernardus: Numquid major cura est tibi de pecunia vel iumentis, quam de fratribus tuis? Quia ergo non vis, ut fratres nostri nobiscum requiescant in Valle ista, nec tu ipse requiesces in ea. Et factum est ita. Nam idem Wido, quamquam alias vir bonus et religiosus esset; tamen ut sermo Sancti impleretur, non est consummatus in Claravalle; sed apud Pontigniacum, praeventus aegritudine, lecto decubuit, ibique, disponente Deo, terminum vitae, et locum sepulturae accepit. Neque Vir sanctus praevultavit dumtaxat morturi extra Claravallum fratris Widonem seu Guidonis sortem; sed etiam annuntiavit mortuum, si vera sunt, quae ex Brito narrat Manricus num. 3: Instantem, ait, jam absentis fratris transitum revelatum Bernardo... Arnoldus apud Britonem testis existit: tum cunctis filiis inunctam orationem, qua animam egredientem prosequerentur: verum et statim ab ea cessare jussos, nec pro Guidone orare; sed Guidonem

apud Deum pro ipsis intercessurum. • Fratres (inquit) rogate Guidonem, ut oret pro nobis, » tempus et locum sortitum, ut possit facere... Hæc gesta refert Arnoldus in Claravalle, dum Pontigniaci carnis vincula exuens, mortalem vitam Guido cum morte vitali in melius commutaret. Hæc e Brito Manricus; quem tu lector, si vis, consulere potes lib. iv cap. vii. Vellemus enimvero, ut hoc factum ab Ernaldo biographo sæpissime citato perhiberetur, quo certius nobis de eo constaret. Ad praedictum annum cap. vii tractat Manricus de Albarippe, vulgo Auberive, cœnobii inibi, fundatore, ac situ; et eadem occasione transit ad narrationem miraculi, ibidem a sancto Patre facti; quod videbis apud Gaufridum in ejus Vita apud vos lib. iv cap. v.

256 Deplorando Ecclesiae statui in Italia subvenit sanctus Abbas, et consueta sua dextertate et auctoritate sedavit grassantem ibidem tempestatem adversus Christi Vicarium. Rerum ab eo gestarum synopsis ob oculos ponit Manricus ad annum 1137, cap. 1, num. 1 ita scribens: Dulcissimum sponsi epithalamium Bernardus pater per quietem meditabatur, et jam tribus vigintique Sermonibus quatuor primos prioris capituli versus ferme absolverat: cum, ecce, sub initium praesentis anni, Christi nimirum mccccxvii, iterum in Italiam trausalpinat, diutino bello finem tandem inpositurus. Laborabant Campania et Apulia sub Anacleto, Rogerio Siculo non solum favente; sed eo velut pietatis quaesito titulo (is hominum mos est) Ecclesiae terras sacrilege occupante. Quin etiam magnum illud, praeclarumque occidni monachatus caput, Casinus mons, Romanae Ecclesiae pars non contemptenda, unde tot veri Pontifices prodierant, tunc a vero Pontifice deficiens, Rogerii metu an amore quis definat? ad Anacletum proterve declinaverat, et Senioreto abbate de medio facto, substitutum Rainaldum sibi praefecerat, ordinatum ab ipso, eoque partes ejus promoturum. Denique Romam Anacletus possidebat: cujus ut proceres jam starent pro Innocentio; at vulgus perverax, seu priorum criminum conscium, seu spe melioris fortunæ sub rebus turbidis, quæ perditissimos quosque manere solet, pertinax magis, quam filium permanere, et ut non pro illo, at contra Innocentium stare cognoscatur. Hæc de statu rerum Manricus.

257 Rationem vero temporis ita probat eum. 2: Ergo rebus afflictis solatium unicum Bernardus nomine omnium vocatus est, idque statim sub initium intrantis anni; quippe ante Pisas desertas ab Innocentio, quem mense Martio inde discessisse Falco Beneventanus memoriae prodit in suo Chronico: • Anno, inquit, mccccxvii, et » octavo anno Pontificatus Domini Innocentii, » mense Martio, quinta decima Indictione, » praedictus Apostolicus Innocentius, qui tunc » Pisis morabatur, consilio communicato, de civitate Pisana ad civitatem Viterbium advenit, » praefatum imperatorem alloquuntur. • Hæc Falco de Pisis desertis ab Innocentio. Bernardum vero ab eo ante vocatum, quam Viterbium abire deliberasset, argumento est idemmet Innocentius Pisis quaesitus, nec tamen jam inventus, ut mox videbimus. Virum autem sanctum, ut rebus Ecclesiae tam calamitosis suppetias ferret, Apostolica auctoritate advocatum fuisse, testatur Ernaldus in ejus Vita lib. ii cap. v in principio: Interea, ait, litteræ Apostolicæ Virum Dei vocant, et, ut adsit laboranti Ecclesiae, supplicant Cardinales.

AUCTORE
I. P.

ut rebus afflictis ob schisma in Italia denuo ut urret

F
ab Innocentio PP. eo vocatus

LECTOR
J. P.

Cardinales. Intermittuntur studia, et quæ modo continua erant, interpolatis discursibus resumuntur. Nulla vacatio superest: Servus Dei aut orat, aut meditatur, aut legit, aut concionatur.

quæa demonis
adversus eum
machinæ:
• al. obtendi

258 Videns igitur excusationes frustra expendi * [et necesse esse obedire mandatis,] convocatos a multis partibus fratres, diu profundeque suspirans allatur *paterna oratione, qua felicem suscipiendi itineris successum commendat eorum precibus etc.; prout videre datur loco allegato.* Hæc itaque dicens, et benedicens, fletibus universis discessit, et cum multa reverentia ubique susceptus demum Romam pervenit. *Brevissime, ut vides, laudatus biographus Sancti iter perstringit, nihil memorans de comite in via, de mora Viterbii nihil: utrumque supplebitur aliunde, dum nonnulla prius retulero ex Annalibus Cisterciensibus ad dictum caput 1, num. 4, ubi eorundem conditor, Interim, inquit, adnoto, traditione et frequentibus picturis, quam veterum testimoniis compertius fore, cum sanctus Pater Alpes transiturus currum conscenderet, demonem invidentem Ecclesiæ paci, quæ ex ejus adventu sperabatur, confregisse rotam, retardando, qua posset, cæpto itineri, aut sancto Viro, si posset, præcipitando. Tum vero ipsum prophetiæ spiritu plenum, et nihilominus consilii et fortitudinis, potenter imperasse fractori demoni, ut se ipsum in rota substitueret, rotandum pariter, currumque laturum. Sic factum fuisse, ut idem promoveret iter, qui retardabat, et qui ultro euntem impediabat, portaret coactus, irrisui simul exemploque futurus. Extant picturæ antiquæ recentisque typis Romæ mandata, ex quibus neoterici Perales lib. II cap. XVI, Montalvo et alii hausere. Valeat hæc historia quantum potest. De itinere autem hæc subjungit idem Annalista:*

quædam an
Romæ acta,

259 Avulsus dulcissimus Pater a suis filiis, Pisas primo, unde vocatus fuerat, petiit, reputans se inventurum ibidem summum Pontificem: ubi autem cognovit inde profectum, abeuntem Viterbium usque secutus est, ibique ab eo, et cunctis Cardinalibus honorificentissime susceptus. Porro autem cum convenisset Pontifici cum imperatore rem totam armis agere, et divisis agminibus inde Campaniam hinc Marchiam expugnare, ut tandem Urbis facilius potirentur; *Abbas sanctus alia via rem aggrediendam censuit Romæ, ut perhibet Ernaldus; non Viterbii, ut Manricus. Etenim postquam citatus Viter scriptor num. 131 dixisset, Sanctum Romam pervenisse, continuo subdit ista: In cujus adventu tam dominus Papa quam fratres lætati sunt, et communicatis cum eo consiliis, secundum rerum proventus, et statum causarum, Abbas alia via aggreditur, nec in curribus, nec in equis spem ponens, sed colloquia quorundam suscipiens sciscitatur, quæ sit eorum facultas; qui fautorum animi; utrum errore an malitia seducti tantum scelus protrahant et protelent etc.; quæ legi pluribus possunt apud Ernaldum eodem cap. v. Manricus, istorum parte recitata, Placuit, ait, sanctum Doctorem Romam mitti, ad Innocentium, quos posset, reducturum. Superiora itaque Viterbii sunt acta, si audiamus Manricum; Romæ, si Ernaldum. Sed hujus sententia non videtur mihi tam probabilis, quam illius, tum propter ea, quæ de Pontifice Innocentio Pisis Viterbium profecto jam præmissa sunt ex Falconis Chronico, tum propter testimonium ipsiusmet S. Bernardi, qui sermone 26 in Cantica*

• i. e. Cardinales

volumine 1 *Operum editionis Mabillonianæ* D col. 1359 sic memorat, obitum fratris sui *Gerardi lugens:*

260 Recordor, domine, pacti mei, et miseracionis tuæ, ut magis justificeris in sermonibus tuis, et vincas, cum judicaris. Cum pro causa Ecclesiæ anno præterito Viterbii essemus, ægrotavit ille, et invalescente languore, cum jam proxima videretur vocatio, ego ægerrime ferens comitem peregrinationis, et illum comitem in terra relinquere aliena, nec resignare his, qui mihi enim commiserant, quoniam amabatur ab omnibus, sicut erat amabilis valde; conversus ad orationem cum fletu et gemitu, Expecta, inquam, Domine usque ad reditum. Restitutum amicis tolle jam cum, si vis, et non causabor. Exaudisti me, Deus: convaluit: opus perfecimus, quod injunxeras: redivimus cum exultatione reportantes manipulos pacis. *Hinc sequitur primo, ut fuerit Viterbii sanctus Pater, et aliquam ibi moram traxerit; nec unam dumtaxat; sed duplicem et primam quidem anno mcccxxiii, teste epistola 151; alteram anno mcccxxvii, cujus hic mentio, sicut observatur in notis ad dictum Sermonem; qui col. 1353 habitus signatur anno mcccxxviii; epistola vero 151, quæ dirigitur ad Philippum Turonensis ecclesiæ invasorem; anno Christi mcccxxiii, col. 154. Sequitur secundo, ut in itinere Italico posteriore Vir sanctus comitem sibi adjunxerit dilectissimum sibi fratrem Gerardum.*

261 *Iter hoc a priore non secrevit Manricus* ubi haec num. 6; unde accidit, ut res diversi temporis, in unum idemque tempus constarit, uti constat ex ejus ibidem verbis: Dum Bernardus Viterbii morabatur, contigit Philippum Turonensis ecclesiæ pseudo-clectum (Decesserat enim Hildebertus anno proximo, et Philippus antecessoris ipsius nepos per vim intrusus, eandem sedem adolescens occupaverat) contigit, inquam, Philippum Romam petere, a pseudo-Papa ordinandum pseudo-episcopum, coque ab Ecclesia Catholica præcisum, juvenem alias Bernardo familiarem, et multis animi dotibus illustrem: ad quem, cum Romæ esse comperisset, brevem sed acrem scripsit epistolam, nec minus dulcem atque amoris affectu plenam; *eujus exemplum continuo ibidem recitatur, exstatque apud Mabillonium columna 154 citata. Quod autem epistola ad Philippum data non spectet ad annum Christi 1137, sed ad annum 1132 retrahi debeat, conficitur e notatione Mabillonii ad epistolam 150, Innocentio PP. inscriptam, in qua sanctus Doctor habet ista: Revixit, ut aiunt, Gisleberti spiritus in Philippo, ipsius plane et nepote carnis, et hærede ambitionis. Audiatur nunc Mabillonius: Gislebertus seu Gilbertus decessor fuit Hildeberti, qui anno mcccxxv ex cathedra Cenomanensi in Turonicam translatus est, eamque tenuit annis sex cum totidem mensibus, ut ad epistolam 122 notavimus. Eo mortuo Philippus, Gisleberti nepos, malis artibus sedem invadens, favente Analecto, huic epistola occasionem dedit, et sequenti, quæ prior scripta est*

262 Philippo cedere coacto Ilugo canonice suffectus. Lege Analectorum, quæ ipse Mabillonius vulgavit, tom. 3, pag. 338. *In notis autem ad epistolam 122, a dicto Hildeberto ad Bernardum scriptam, sed hoc ordine inter Bernardinas collocatam, hæc observantur: Hildebertus, hujus epistolæ auctor, Cenomanensem ecclesiam rexit ab anno mcccviii, ad annum mcccxxv.*

A MCXXV, quo in metropolim Turonensem mortuo Gisleberto suffectus est. Id constat tum ex Orderico Vitali in libro 10 ad annum MXXV, tum ex Actis episcoporum Cenomanensium, in tomo 3 Analectorum editis : ubi Guido, ejus in sede Cenomanica successor, post longas altercationes anno MCXXVI consecratus memoratur. Turones rexit annos tantum sex cum totidem mensibus. Sic enim habent Acta prædicta, quibus apographum Chesdianum consentit, atque Johannes Maanus in Metropoli Turonensi, immo etiam Ordericus ad annum MCXXV, pag. 882 : ubi Hildeberto fere VII annos archiepiscopatus tribuit. Non ergo pervenit Hildebertus ad annum MCXXXVI, ut in Gallia Christiana legitur : sed mortuus est anno MCXXXI, quo anno utique Johannes Maanus ejus obitum reponit. *Tria itaque ex dictis consecraria sequuntur. Alterum, ut Vir sanctus his, ac diversis annis moratus fuerit Viterbi : alterum, ut Mauricus utramque moram confuderit : tertium denique, ut epistola, quam idem Sanctus scripsit ad Philippum, anno Christi 1133 restituenda sit, sicut ostendebat Mabillonius. Ad nos Sanctum Viterbio discedentem revisamus.*

quæ Romæ comprimunt rebelles.

B 263 Inter hæc, prout refert Mauricus num. 7, cum Gerardus convalesceret, Bernardus Pater confestim Viterbium deserit, et Romam scandens, convenire singulos, congregare universos, auctorem schismatis Petrum detestandum, Innocentium sequendum cunctis ingerere, unitatem Ecclesiæ prædicare, scindentes arguere, excusationum effugia penitus claudere etc. At quæ rebelles velamenta prætexerent, et quas Sanctus rationes illis objiceret ad revelandam debellandamque perfidiam, Bernardus (immo Ernaldus) Bonævallis abbas his narrat verbis : *quæ vide apud nos cap. v. Verum quanta fuerit in Oratore dicendi vis, quanti in rebellibus ex potenti ipsius sermone motus animorum, quantus obita a Viro sancto apud Romanos legationis fructus pro Ecclesia Dei, perspicuum est ex laudato biographo, qui rei eventum sic memorat ibidem num. 132 : Auditis his aliisque Viri Dei sermonibus, defluebant a Petro, et quotidie partis illius dissociatis agminibus, vincula rumpebantur : ipsius quoque Petri animus tabescebat, quia se quotidie minui. Innocentium vero crescere minuisse dubitabat etc.*

§ XXV. Quæ apud Casinenses gesta dicuntur, præsentem S. Bernardo, partim sunt falsa, partim verosimilia; corporis ejus infirmitas, ac desiderium revertendi ad suos.

Gesta illa

Eminentissimus Cardinalis Baronius ad annum Christi 1137 exposito schismaticorum statu in urbe Romana, asserit num. 5 Sanctum nostrum ibidem diu moram magno proventu Catholicorum protraxisse. At si vera sunt, quæ habentur apud Petrum Diaconum, istius temporis scriptorem, in Chronico Casinensi, fuisse eum in Campania mense Julio, atque in Monte Casino functum munere legati oportet. Scriptor Annalium Cisterciensium ad annum mox signatum,

cap. II, num 1 et 2 refert, a Casinatibus, Anacleto et Rogerio ante addictis, vocatum fuisse Lotharium, per quem Ecclesiæ reconciliarentur; addens, quæ apud Casinum hic gesta sint, a Falcone, ejus Chronicum Beneventanum citat, ommissa, atque a solo Petro memoriæ prodita, seu vulgata ejus nomine. Fatetur quidem Mauricus, hæc esse, vera, aut saltem verosimilia, de quibus legi potest prædictus Petrus in Chronico Casinensi libro IV, cap. CVII, et seqq., a pag. 563 novissimæ editionis, quæ erstat inter Rerum Italicarum scriptores. Mediolani excusos, tomo IV una cum notis, quibus illud Chronicon illustratur. At quæ in præsentia Lotharii gesta feruntur, sicut pergit ibidem Mauricus, quia a vero nimium videntur exorbitare, ne qua in parte nobis imputari possint, ejusdem Petri verbis placet scribere. Nisi quod tamen prius animadverto, quicumque fuerit ejus historiæ auctor, ultra alios errores, de quibus infra, annum etiam incertum elegisse; neque solum incertum; sed repugnantem; quippe sequentem MCXXXVIII : in quo Innocentius Romam jam reversus, Lotharius vel a Roma etiam discesserat.

AUCTORIS
J. P.

265 Auctoris autem verba deinde recitat et Chronici Casinensis libro IV, cap. CX, quæ in designata editione Mediolanensi notantur lib. IV cap. CIX; sed nos illa hic e textu apud Mauricum contrahimus in pauciora, ex eisdem delibantes, quantum in rem nostram sit satis : In nomine Domini et Salvatoris nostri Jesu Christi, anno ab Incarnatione ejus MCXXXVIII, Indictione prima, septimo Idus Julii, anno imperii Lotharii cæsaris septimo, residente eodem invictissimo Principe ad Aquas Pensiles, consistente etiam Peregrino Patriarcha Aquileiensi, cum archiepiscopis, episcopis, Abbatibus quam plurimis, causidicus pro Romana Ecclesia directus est Girardus Cardinalis, tituli sanctæ crucis, et Guido Cardinalis, qui ambo Romani postea fuerunt Pontifices; atque inter alios, qui ibidem nominantur, signatur Robertus Claravallis abbas. Ex parte vero Casinensis ecclesiæ auditores fuerunt Henricus Dux, imperatoris gener, Conradus Dux, ac plures alii, quorum nomina ibidem exprimentur. Facto itaque silentio imperator dixit : non modo presentium et temporalium, verum futurarum æternarumque rerum in hoc conventu disensus erit Nos quoque vestigia prædecessorum nostrorum sequentes, dignum duximus huic Interesse concilio, et eorum, quæ dicuntur, librare momenta. Hæc ex dicto Chronico apud Mauricum : varias autem lectiones, quæ sunt in editione Mediolanensi, non pono, præter dua.

E
apud Casinenses.

* Edit. Mediol. sexto

* Edit. Mediol. Norbertus

266 Acta istius concessus tamquam spuria castigans Mauricus num. 4 et 5, Quilms, ait, plane videas indignam prorsus Ecclesia Romana, cæterarum omnium capite, cum peculiari membro concertationem, indignum litigantibus tribunal, saculare ecclesiis et ecclesiasticis. Denique indignum Innocentio Papa factum, qui Cardinales, qui Bernardum legaret ad hoc negotium, ut vel ex his falsitatis arguatur, quicumque scripsit. Quin et Robertus (sive Norbertus, ut habet editio Mediolanensis) abbas Claravallis non minus arguit figmenti suppositionem. Subjicit statim disputationis seriem prolixè continuatam per dies quinque, inter Girardum Cardinalem, et ipsum Petrum, hunc defensorem ecclesiæ Casinensis, illum Romam. Disputationis præcipuus scopus fuit, an Casinenses, abjurato Anacleto, Innocentio obstringendi forent per sacramentum.

prout circumferuntur.

Addi a

AUCTOR:
J. P.

Addita quæstio de electione abbatis, et quid juris haberet in eam Vicarius Christi. Subdit Petrus sicut pergit *Mauricus* num. 6, secundam disputationem cum monacho Cistellensi (sic ipse vocat) protractam diebus tribus, in qua adversario, ut apparet, sibi ficto, facile potuit voti compos^{us} evadere. Hanc disputationem secundam *Annalibus suis inserit Mauricus* eodem num. 6, et sequentibus; sed nos nullam hic damus: utramque acri censura perstringit *Baronius* ad annum Christi 1138, num. 14. Proferamus ejus verba:

laborant

267 Acta de disputatione Cardinalium cum ipso Petro coram Lothario imperatore, ab aliquo pro arbitrio concinnata, cum multipliciter arguantur falsitatis, indigna putamus, quæ *Annalibus* intexantur. Ita Deus mentienti resistit, ut, quamvis vaser et callidus sit, qui orditur telam mendacii, ejus obscuret veluti fascino intellectum, ut videre non sinat, quæ aliis sunt perspicua, ut sic inde possit redargui falsitatis. Et mox, recitato istorum actorum exordio, ita proseguitur idem *Baronius* num. 15: Locus autem iste, qui dicitur ab auctore ad Aquas pensiles, ubinam fuerit, ab eodem superius asseritur lib. 4 cap. 109 (in editione autem novissima *Mediolanensi* cap. cvm) nempe fuisse prope Melphim. Ait enim: « Monachi accelerare fugam » contententes, Melphim primo, inde ad la- » cum Pensilem (in dicta editione pag. 565 vul- » go Lago pesole vocatur in notis) ubi omnis » imperatoris exercitus cum Innocentio Papa » consererat, advenerunt ». Ibi vero contigit adesse imperatorem non hoc anno, sed superiori, quo descendit cum exercitu in Apuliam, ut suo loco superius est demonstratum auctoritate scriptorum ejusdem temporis. Quomodo ergo a Petro præsens annus, et anni præsentis Indictio ponitur, et certa dies consignatur mensis Julii ejus anni, quo nec imperator, nec Pontifex fuere ad Aquas Pensiles; sed Romæ eo tempore degeret Innocentius, et imperator Lotharius jam ab Urbe recessisset versus Galliam Cisalpinam?

tot rebus

268 Præterea quisnam ibi ponitur Robertus abbas Claravallensis interfuisse una cum Cardinalibus publicæ disputationi: cum non alius, quam sanctus Bernardus fuerit hoc tempore abbas Claravallensis? Insuper quomodo passurus fuisset Innocentius, Lotharium imperatorem præfuisse judicem inter Cardinales et monachos Cassinenses, qui (ut vidimus) maxime indigno animo tulit, eundem audisse causam monachorum inter se dissidentium? Hæc sunt, et alia, quæ arguant, eadem illius affixa acta esse penitus commentitia, sicut sunt magni dedecoris schismaticorum monachorum illorum, qui contra Romanam Ecclesiam eo modo disserere tanta procacia proponantur. Sic igitur acta illa non anno Christi signanda erant trigesimo octavo post millesimum centesimum; sed trigesimo septimo: non Indictione prima, sed decima quinta: non anno septimo Lotharii imperatoris, sed quinto, et in aliis castiganda, ut diximus. Hactenus *Baronius*: cujus censura hæc adjungit inter alia supra indicatus *Historiographus Cisterciensis* num. 9 dicens: Quibus addi posset, quisnam Cistellensis ille fuit, tantæ tunc apud omnes æstimationis, cui causa publica defendenda committeretur, tam minimæ, ut anonymus existeret, ignotus etiam ei, quem impugnabat? Anne Bernardus, quem, ne iterum falso nominaret, maluit omittere? At Bernardus non eminens adstaret, quem Pontifex, quem

imperator venerarentur, quem assideutum inter Cardinales orbis adspexit. Sed neque vocandus ad conflictum foret, si non conflictus illi committendus etc.

269 Atque hæc quidem sunt gravamina, quibus acta in Monte Casino tamquam spuria ac commentitia traducuntur ab utroque isto scriptore: sed narrationem Petri Diaconi auctor *Excursus historico-juridici*, qui in editione *Mediolanensi* interitur ejus *Chronico* pag. 566 et sequentibus, fusc et operose conatur defendere contra accusationes *Baronii* ac *Laureti*; quibus quomodo respondeat, ibidem videri potest. Sed illud argumentum, quod hic addam, quodque nec a *Baronio*, nec a *Marrico*, nec ab auctore prædicti *Excursus* video tactum, videlicet tempus, quo Lotharius imperator e vita excessit, maximum videtur habere pondus adversus acta illa in Monte Casino, de quibus est controversia. Argumentum porro illud, a *Pagio* in *Critica Baroniana* ad annum Christi 1138 deductum, ego in rem præsentem converto. Sic igitur ibidem memorat num. 6 contra *Baronium*: Ad num. 12 et seq. *Baronius* mortem Lotharii imperatoris usque ad mensem Decembrem currentis anni. differt. Verum Lotharium superiori anno demortuum. extra omnem controversiam esse debet. Robertus enim de Monte, Dodechinus abbas, Continuator *Lamberti* *Sebnaburgensis*, *Chronographus Hildensheimensis*, et alii passim, Lotharium anno præcedenti demortuum produnt, et *Conradum* currenti ei successisse, ejus diplomata invicte demonstrant. Fundamentum *Baronii* anno sequenti evertemus; quo etiam diplomata illa memorantur num. 3. Pergit *Pagius* dicto num. 6:

270 Falco in *Chronico* ad annum MCCCXXXVII ait: « Hoc anno prædictus imperator. mortuus » est in partibus Tusciæ ». Quæ vero addit *Pagius* de alio mortis loco, tam non spectant ad præsentem nostram controversiam, quam quo corpus ejus sit delatum, de qua re ibidem agit. De die autem emortuali imperatoris Lotharii scribit ex auctoribus, quos affert, num. 7, nocte inter m et ii Nonas Decembris media cum vivere desiisse. Cum vero coronatus fuerit imperator anno Christi 1133, mense Junio (vides *Baronium*, et ejusdem criticum) consequens est, ut e vita excesserit anno imperii sui quinto. Quoniam autem argumentum, quod assumere visum est contra consensum *Casinensem*, positum est in ratione temporis, *Baronius* quidem alius notas chronologicas rebus in eodem actis adaptat, ut modo retulimus; sed ex morte imperatoris enervare illa haud potuit, quia eam invenit anno 1138; nec potuit *Mauricus*, qui hunc annum eidem assignat cap. vii ad annum 1139. Sed dispiciamus, quidnam respondeat auctor *Excursus historico-juridici* pag. 567 ad argumentum *Baronii*, a ratione temporis petitum: Primum, inquit, criminatur errorem anni, et subinde Indictionis. Atqui male actum foret de historicorum fide, si ejusmodi leviora errata cæterorum veritatem infuscarent, ac detererent. Uterius. Codex noster manu exaratus, unde hæc sumpta sunt, non legit anno septimo imperii Lotharii, ut perperam editio Veneta, quæ fucum fecit *Baronio*; sed ANNO SEXTO, qui signat Christi trigesimum octavum.

271 Sed reponere poterunt emunctiois naris critici primo, errata chronologica in documentis historicis infuscare et suspecta reddere reliqua-

A rum veritatem, quando alia difficultates eisdem inspersæ occurrunt, quæ eodem faciunt. Secundo, correctionem chronologicam in citato *Excursu* adhibitam, nihil valere, uti liquet ex anno emortuali imperatoris Lotharii, cui Conradus anno 1138 successit. Tertio, se non concipere, quo pacto in litigiosam illam scenam Lotharius tamquam ejusdem præses induci a Petro Diacono poterit septimo Idus Julii, anno imperii sui septimo, vel si vis sexto, qui sextum imperii sui annum numquam vidit, necdum diem illum, anno videlicet dimidio, et quod excurrit, eisdem præmortuus; et Petro, inquam, Diacono, rei gestæ non tantum spectatore et teste, sed præcipuo, ut volunt, actore ejusdem ac patrono. Quarto, si altercatio ista vere a Petro scripta, et ei non adscripta ab alio (vide *Excursum* pag. 570) qui concipi possit, ita ab eo scriptam, ut tam crasse impegerit in chronologiam: quomodo item nomini Bernardi aliud supposuerit? Verum inter accusationes supra assignatas, et earum apologiam in *Excursu*, arbitrum me non interpono conferendo simul objecta et responsa omnia, ne longius abeam: hoc dico, mihi non videri certo evinci, Petrum Diaconum concertationis Casinensis sæpenumero jam indicatæ genuinum esse auctorem, eamque hoc modo, quo fertur, vere fuisse habitam, atque adeo S. Bernardum eidem interfuisse: cujus causa tam diu a nostro instituto jam desierimus. At sive ibi, sive alibi tunc moratus fuerit, non in otio vixit, sed in negotiis Ecclesiæ Catholicæ promovendis, urente ipsius igne Spiritus sancti, qui non poterat quiescere. Quidquid itaque sit de d'cta altercatione, legitur sanctus Abbas apud Casinenses fuisse alia occasione atque alio tempore.

Nimilla, quæ narratur a Sancto apud eosdem facta, sunt verosimilia:

B 272 Compertum est, ait *Manricus* ad annum 1137, cap. III, num. I, Casinales. Innocentium, abjurato Anacleto, suscepisse, obedientiam firmata per juramentum, quod præsentibus utriusque curiæ proceribus, primum omnium abbatem emisisse, ex *Petro refert Diacono*, quem citat lib. IV, cap. CXVI. In novissima vero editione lib. IV, cap. XV factum narratur: secuti deinde monachi, prout ibidem invenies, et cap. CXVIII. Adit *Manricus* num. 4: Quod vero attinebat ad electionem *Raimaldi abbatis*; ne vel ea sine *Benedicti filii* ageretur, Bernardo examinanda commissa est, duobus Cardinalibus adjunctis, *Haimeric*o et *Girardo*, qui firmandam infirmamque decernerent, semel decretam aut everterent aut conservarent. Res utrinque discussa diu luit. Verum cum irritam tandem intellexissent, quo negotium maturiori judicio suaviorique, nec sine integra audientia partis exequerentur, inquit idem *Annalista*, memorat ex *Petro Diacono*, quidnam actum fuerit in hac causa. Editio *Mediolanensis* lib. IV, cap. CXIX, pag. 583 sic habet: Illucescente vero diluculo, *Americus Diaconus* Cardinalis, et cancellarius Romanæ Ecclesiæ, et *Gerardus* Cardinalis sanctæ Crucis, et *Abbas Clarevallensis* ab eodem Papa transmissi sunt, qui prædictum *Raynaldum* examinarent, et juxta canonum sanctionem ab abbatiæ regimine sequestrarent. Et post alia in hoc negotio actitata, quæ deinde narratur; cap. CXXII, pag. 595 hæc exstant: Sequenti autem die iterum ad monasterium ascendentes in capitulo resederunt, in quo post peractum ab *Abbate Clarevallensi* sermonem, Cardinales auctoritate Apostolica eidem *Raynaldo Casinensem* abbatiam interdixerunt etc. Hæc itaque rebus gestis non

sine dicendi auctoritate S. Bernardus interfuit, si sint genuina prorsus ac sincera, quæ apud *Petrum Diaconum* leguntur.

AUCTOR
J. P.

273 Rebus apud Casinum ita dispositis, prout narrat *Manricus* num. 5, et debellatis per Campaniam urbibus, quas sibi et *Anacleto Rogerius* per vim subdiderat, cum *Innocentius* versus Romam iter pararet, infirma alias Bernardi valetudo ultra consuetum viribus defecta, exhausta laboribus, solo spiritu corpus sustentabat. Extat epistola illius hoc anno scripta ad abbates *Cistercii* congregatos, quæ moribundum hominem depingit. Argumentum epistolæ intellige ex titulo, qui eidem præmittitur: Hos nimirum abbates laborum et dolorum suorum conscios esse desiderat, excusans forte hoc pacto absentiam suam. Optat sane non peregre, sed inter suos mori. Est inter alias *Bernardinas* ordine centesima quadragesima quinta, proferturque in editione *Mabilionii* a col. 150, ubi signatur scripta circa annum, in quo versatur. 1137.

infirma ejus valetudo hinc inde inducitur, ac desiderium redeundi ad suos.

§ XXVI. S. Bernardus ab Innocentio PP. missus ad compescendum Rogerium; elades a Viro sancto ei prædicta, et cælitus impetrata; mitigatus ejusdem animus; acta in causa schismatis, et eorum adjuncta.

Pessima quidem vel nulla potius erat sancto Patri valetudo corporis, at non ideo, sicut perhibet *Manricus* ad an. 1137, cap. III, num. 6, cessatum a laborando, nec induciæ concessæ defectis viribus. *Innocentius*, *Lothariusque* Romam profecti, Doctorem sanctum secum assumere, quippe quo sine nihil utriusque lætum, nihil prosperum putabant posse contingere. Nec fefellit spes viros alioqui providos. Romæ negotia Ecclesiæ sic promovit, ut paulo post ad suos *Clarevallenses* non dubitaverit scribere sequentia, quæ sunt in epistola 144: Sed et hac vice quam necessaria Ecclesiæ Dei sit vel fuerit præsentia parvitas nostræ, dicerem ad consolationem vestram, si non gloriam redoleret. Nunc autem melius est, ut hoc per alios cognoscatis. Hinc intelligi potest, a Viro sancto ita rem committentem Romæ fuisse peractam, ut parum vel nihil ibi agendum reliquerit. Pergit *Manricus*: Sed dum hæc Romæ melius succedebant, iterum in Campania turbata omnia, et civitates Ecclesiæ vendicatas, rursus amissæ atque expugnatae, devastatæ, deditæ, ad *Anacleti* partes revertebantur. Imperatoris discessus *Rogerium Ducem*, *Rogerius* cuncta mala secum attulit, solius Bernardi meritis fuganda, quo soli Deo victoria describeretur. At quantum mala imperatoris discessum sequuta sint, non aliunde melius, quam ex epistola *Gnibaldi*, novi *Casinensis* abbatis, ad imperatorem scripta, haurire poterimus. Fragmentum vero illius delibet *Manricus* e lib. IV *Chronici Casinensis* cap. CXXVII; in nova autem editione habetur illa epistola lib. IV, cap. CXXVI; ubi tragica ac pathetica narratione exponitur barbara rerum scena, ac lamentabilis calamitas rapti plus quam ferinæ, quæ omnem crudelitatis hor-

NOVI BERNARDO

F

A potentibus adhortatus, sicut regi fugam, sic illis victoriam pollicitus est et triumphum. Quia immo insignem hanc palmam precibus suis obtinuit caelestis ille Bellator. Nam cum ad proximam, teste Ernaldo, villulam declinasset, et instaret orationi, repente fugientium et insequentium clamor auditur. Siquidem per eundem locum fugientem regis exercitum Rainulfus persequabatur. Egressus itaque frater quidam ex his, qui cum Abbate erant, uni ex militibus occurrit, et, quid accidisset, interrogabat. At ille. « Vidi, inquit, impium superexaltatum. et » transivi, et, ecce non erat ». Nec mora, Dux ipse secutus, ut monachum vidit, sicut erat armatus equo desiliit, et ejus pedibus advolutus; Gratias, inquit, ago Deo, et fideli Servo ejus; quia non nostris viribus, sed ejus lidei collata hæc victoria est; iterumque insiliens equo, hostes insequabatur. *Triumphus itaque ille illustris, victore judice, a Viri sancto apud Deum ac Dominum exercituum oratus, exoratus et datus fuit, armisque caelestibus potius quam militaribus impetratus.*

B
qui, cum ad arma non posset, ad artes convertit animum

B 280 Rogerius interim pertinax iugenti enim clade fugatus, dum ad arma non posset, ad artes convertit animum. Rem sic exponit historicus Claravallensis num. 4: Rogerius, inopinata plaga accepta, eo timidior, nec ausus ultra progredi, nisi vires potentiamque resumeret, opportunum ad id tempus expectans, vel magis faciens, ne interim a Rainulfo molestaretur, vafra pro tempore consilium excogitavit, nempe ut Bernardum in suæ conversionis spei conjiceret, et armis ex utraque parte submotis, disputationibus negotium committeretur. Factum referemus ex Falconis Beneventani Chronico, notata etiam ratione temporis: Secundo, ut ex eo diximus, die stante mensis Octobris bellum hoc actum est, de quo supra. Deinde rex nominatus (ita pergit Falco) taliter cum sequacibus suis aufugiens noctis tempore, altera quidem die ad castrum Paludis pervenit, deinde Salernum festinavit; diebus autem non multis evolutis, Rossemannus Beneventanus antistes consilio accepto cum iudicibus civitatis, et sapientibus quibusdam, ad regem ipsum consolandum, et servitia civitatis offerenda festinavit. Precatur insuper, ut libertatem possessionum Beneventanorum, quam supradictus imperator concesserat, populo Beneventano ipse largiretur. Annuit rex, uti liquet ex instrumento privilegii, quod producit Falco, signati Dominica Incarnationis anno mcccxxvii mense Novembri prima Indictionis.

C
Quæ Ernaldus non satis distincte, vel proleptice narrat, exponuntur.

C 281 Narvatis autem rebus, quæ Rainulfus Dux gessit post relatam victoriam, Prope castrum Paludis, inquit idem Chronographus pag. 125, suorum virtute stipatus castrametatur die quidem Kalendarum Decembris. Jam vero quæ Ernaldus abbas Bonæ vallis superius vel proleptice vel confuse referebat primo de petitis a Rogerio rege, ac Salernum profectis ad constituendam pacem arbitris, ac dein de victoria Rainulfi, ita tum ex præmissis ordinamus, tum ex sequentibus, ut quæ sunt acta in conventu illi legatorum ex parte Innocentii atque ex parte Anacleti, huc retrahenda videantur, atque adeo non ad priam Bernardi cum Rogerio spectare congressum, quo verosimilius hunc sanctus Pater conventum ei suasit, at non persuasit; sed ad alium, post cladem videlicet ei illatam. Etenim Falco verbis ultimo loco a nobis citatis ista subjicit, e quibus colligo, quæ primo asserit, ea pertinere vel ad

primum Sancti cum rege colloquium ante pugnam; vel in secundo post pugnam, priora fuisse confirmata. Sic itaque loquitur: Cum præfatus Abbas de Claravalle, vir valde mirabilis et discretus, de fœdere pacis, et Ecclesiæ unitate cum nominato rege confabularetur, assidue rex ipse cum Abbate illo stabilivit, ut tres Cardinales ex parte Innocentii Papæ, qui ejus interfuisent electioni, ad regem ipsum venirent; et tres ex parte Anacleti, et ordinem utriusque electionis regi insinarent. Deinde rex ipse, ordine audito, utriusque partis sanctiorem et justiore eligeret electionem. Nota stabilivit, id est, ratum tuac habuit conventum, quo de antea cum eo Bernardus egerat, sed irrito conatu, sicut ego quidem interpretor. Nunc igitur convocatio illa, quam antea spreverat Rogerius, executioni mandata est. Nam continuo ad Innocentium Papam (ita pergit Falco) et Anacletum delegatum est, et cursu rapido regis positio destinatur. Hoc etiam satis clare significat Ernaldus ipse. Etenim, exposito clade Rogerii, scribit ista num. 134: Nec tamen hac plaga sibi inflictæ cælitus, correctus est animus regis, nec detinuit procella, quam conglomeraverat prava mentis elatio: sed post fugam reversis, qui evaserant, simulans alacritatem, regio se ornata attollens, stipata militibus curia, utramque partem præcepit accessiri, et prius instructo Petro, et multarum promissionum auctoramentis accenso, de causæ suæ rationibus eloqui jubet. Prior itaque Petrus electionem domini sui canonicam probare contendit etc.

282 Sed quandoquidem non satis distincte ac plena acta præsentis causæ cum suis adjunctis, quæ narrare pergit laudatus Vita auctor, pertractat, ipsum ex Falcone supplebimus. Primo itaque in his actis consideremus personas, quæ eisdem interfuerint. Quinam eo acciti fuerint, tametsi superius eodem ex Ernaldo viderimus, ex Falcone tamen hic etiam memorare, ac rem confirmare nihil vetat: Placuit itaque eis, inquit, et consilio eorum firmato ex parte Innocentii, Aimericus cancellarius, et Girardus Cardinalis vir valde venerabilis, simul cum prædicto Abbate de Claravalle Salernum super hujusmodi electione ventilanda advenerunt. Ex parte vero Anacleti Matthæus Cancellarius, et Petrus Pisani Cardinalis, et Cardinalis alius nomine Gregorius similiter acceleravere. Cur autem Petrus Pisanus a Rogerio accitus fuerit, præmissimus antea ex dicto biographo.

283 Consideremus secundo acta hujus causæ. Ernaldus cap. v, num. 134 memorat sancti Patris cum Petro Pisano concertationem; quam vero apposite et potenter Vir sanctus in ea peroravit, conficitur ex verbis ejus, quæ producit idem biographus, et ex auditorum approbatione. Nam Ad hæc verba, inquit num. 136, non se poterant ultra, qui præsentibus aderant, continere; sed abominati sunt et vitam Petri Leonis et causam. Quid, quod adversarius primo conflictu adeo prostratus fuerit, ut rationibus a sancto Antagonista prolatis resistere et contedidit non potuerit, teste eodem biographo, qui mox subdit: Abbas autem teneus manum Petri Pisani, elevavit eum, et simul ipse surrexit, Tutiozem, inquit, si mihi credas, intrabimus arcem. Et sicut jam pridem mente conceperat, salutaribus illum aggrediens monitis, cooperante gratia Dei, protinus persuasit, ut ad Urbem rediens Innocentio Papæ reconciliaretur. Soluta concione.

rex

AUCTORUM
J. P.

considera de
personarum

rem gestam,

AUCTORE
J. P.

rex necdum voluit obedire. Vides, una congregatione circumscribi ab isto auctore acta causa praesentis, quae longe aliter extendit Falco, quando his verbis ea memoriae prodidit: Quibus ita congregatis, paulo ante illos ex ipso nominavimus, rex ille, ut erat sagacis animi, providique consilii, prius partem Innocentii quatrinduo usque ad occasum mirabiliter, et ultra quam credi potest, examinavit, sequenter autem Anaclei partem quatrinduo similiter persecutus est.

quodamque circumstantias

284 Studiosae igitur et diligenter partibus utriusque electionis auditis, rex ipse clerum omnem et populum civitatis Salernitanæ congregari mandavit, et episcopos, et abbates monasteriorum, qui convenerant, et coram eis taliter exorsus est: Domini et fratres, credimus vestram non latere prudentiam, qua de re Cardinales istos fecerim convocari. Sed quia nullis quaestionibus, variisque responsionibus animus noster impeditur, solus ego super hoc tanto negotio finem impendere nequeo. Unde, si dominis istis Cardinalibus videtur, ordinem utriusque scribant electionis, et ab utraque parte unus mecum in Siciliam descendat Cardinalis, ubi, favente Domino, Nativitatis Jesu Christi Salvatoris festivitatem celebraturi sumus, ibique sapientes archiepiscopos, episcopos, aliosque inveniemus prudentis animi viros, quorum consilio Anaclei partem usque modo sectatus sum. Cardinalis ad hæc Girardus respondit. Cardinalem quidem militem Guidonem de Castello, qui vobiscum, sicut petitis, ad Siciliam veniat. Et his actis, unusquisque ad propria remeavit. Altera die adveniente praedictus Girardus Cardinalis cum suis reversus est: solus autem Guido praefatus Cardinalis remansit cum rege profecturus, sicut statutum est. Ex parte vero Anaclei similiter Cardinalis alius destinatur. Quibus patrat, navigio parato, rex ipse ad Siciliam transfretavit.

notando.

285 Antequam ad alia progrediamur, observet lector, apud Ciaconium in Vitis Romanorum Pontificum et Cardinalium tomo I col. 968 diei, Guidonem illum Beneventanis praefectum urbem illam aliquamdiu resisse, Innocentio II ex ea Romam versus discedente, (Vide Pagium in Critica ad annum 1137) ac proin nihil ob stare, quo minus Salerni adfuerit cum aliis Cardinalibus, tumetsi inter eos superius non nominatus.

C. Alterum est, quod moneo, silentium Falconis de oratione S. Bernardi ad Petrum Pisanum habita, ejusque per eandem conversione ad obedientiam legitimi Pontificis, officere neququam debere auctoritati Ernaldi biographi. Etenim quamvis ille taceat; hic tamen disertis verbis ista affirmat: cujus potissimum erat scopus, facta Bernardi colligere, ac ad posteros transmittere; Falconis autem non item. Ad hinc, non omnes auctores, qui de eodem tractant argumento, omnia scribunt; nam quoties necesse est, alium ex alio supplere? Idem statue de aliis rebus Sancti nostri, quas Falco indietas reliquit, Ernaldus vero refert, qui facile eas intelligere potuerit vel ex fratre quodam ex his, qui cum Abbate erant, vel aliunde; cum non clam, sed palam contigerint.

286 notatum.

286 Consideremus tertio locum actorum in hac causa, Salernum videlicet, quo Cardinales convenere cum S. Bernardo, laureatæ, quam de Petro Pisano retulit, victoriae theatrum, ita tamen, ut alius locus in Sicilia ad ulteriorem causae discussionem a rege Rogerio fuerit petitus et impetratus. Quod vero Bernardus illuc etiam se

contulerit, non memini me legere; immo vero, non videtur illuc esse profectus, uti argumento est, quod dicam ex Ernaldo de regressu ejus Romam, nec scio an et quid ibidem sit transactum. Enimvero Rogerium tunc necdum Innocentio se submisisse, eruitur ex dicendis infra. Urbs porro Salernitana non modo Sancti praesentia, sed illustri etiam miraculo per eum fuit honorata, de quo scribit Ernaldus cap. v, num. 136; additque, illud per totam urbem divulgatum, ad aures regis et procerum ejus pervenisse.

Consideremus quarto tempus hujus causae. Acta nimirum illa fuit Salerni anno Christi 1137 ad finem vergente, mense, ut videtur, Decembri: nam Rogerius dicebat superius: Ab utraque parte unus mecum in Siciliam descendat Cardinalis, ubi. Nativitatis Jesu Christi Salvatoris festivitatem celebraturi sumus. Hic sit finis legationis beatissimi Abbatis, de cujus ad Urbem reditu dicere aggredimur, ea narraturi, quae anno proximo ab ipso gesta sunt.

§ XXVII. Sanctus Romam redit; Petrus Pisanus Ecclesiae unitur, uti et Victor, Anaclei successor; schisma item deserit Rogerius; pignus sacrum Bernardo Roma discedenti datum; tunicam suam ibi relinquit; varia puncta chronologica.

Annus Christi 1138 ita exorditur historicus Cisterciensis: Initium anni auspicietur nobis Bernardus reversus Romam, et, reconciliato Ecclesiae Petro Pisano, Anacletus deficiens, vix prius a suis desertus, quam a se ipso: quippe semel assuetus pontificalibus, animam maluit perdere, quam nomen pseudo-pontificis. Singula qua ratione gesta sunt, nonnulla etiam per menses, diesque penicillo antiquorum describamus. Regressum Sancti ad Urbem per hoc tempus, atque item reconciliationem Petri Pisani, auctor Vitæ illius his paucis tradidit apud nos lib. II, cap. v: Cum omnium igitur popularum favore, solo rege (scilicet Rogerio) in malitia permanente, Abbas Romam revertitur: praedictum quoque Petrum Pisanum, et quosdam alios reconciliat Ecclesiae, et Innocentio Papae confederat. Pergit Manricus: Verum reconciliationem Petri Pisani quarta die Januarii contigisse, argumento est, quod Anacletus triduo supervivens, obiisse legitur ejusdem mensis septima. Triduo ante mortem Anaclei reconciliatum testatur Antoninus. parte 2, titulo 17, cap. 1, § 4: « Abbas sanctus Bernardus ipsum Petrum Pisanum Papae Innocentio reconciliavit. » Post triduum Petrus Leonis impoenitens mortur ». Obiisse autem septimo Januarii, Falco Beneventanus, quem Baronius ad annum MCCCXIV (immo MCCCXVIII) adducit, diserte tradit. Ad annum itaque 1137, pag. 125, hoc anno, inquit Falco, Anacletus, qui sub nomine pontificatus advixit, septimo die stante mensis Januarii mortuus est: qui sedit annis septem, et mensibus undecim, et diebus viginti duobus.

Pater sanctus Romam redit: Petri Pisani cum Ecclesia reconciliatio: obitu pseudo-papae Anaclei

F in edito male reversum

hic et illo quo
die acciderant.

288 *Sed Pagius in Critica Baroniana ad annua Christi 1138 num. 1, diem emortualtem Anacleti perperam a Baronio, et aliis signari animadvertit, scrius eundem differens his argumentis: Falco, qui annum a Kalendis Martii exorditur, ad annum MCXXXVII ait: Hoc anno Anacletus etc. Baronius num. 1, Mabillonius in Notis fusiorebus ad epistolam 126 divi Bernardi, Papebrochius in Conatu Chronico-hist., alique passim viri docti diem illum a Falcone memoratum, diem septimum mensis Januarii interpretantur. Verum Peregrinius in notis ad Falconem, recte hunc loquendi modum a Falcone usurpatum explicat de Januario exeunte, docetque mensem STANTEM, seu INSTANTEM, seu AS-TANTEM, esse mensem linientem: quod postea Ducangius in Glossario mediæ et infimæ latinæ, ad vocem MENSIS STANS, variis exemplis probavit. Anacletus igitur mortuus est die vicesima quinta mensis Januarii, qui septimus est a die ultimo ejusdem mensis, a quo Falco, et qui eo loquendi modo usi sunt, diem primum stantis alicujus mensis inchoant. Hanc Peregrinii explicationem confirmat Ordericus lib. 13 pag. 915, dicens: « Petrus Anacletus, qui Sedem » Apostolicam fere septem annis usurpaverat, in » cathedra sedens, viii Kal. Februarii (seu die » xxv Januarii) subita morte decessit. » Durationem invasionis ejus, quam Ordericus numero rotundo exprimit, et septem circiter annorum fuisse dicit, Falco definierat; sed librarii numeros corrumpere etc. Ex his itaque Pagii rationibus temporis consequens est, ut mors pseudo-pontificis Anacleti a die septima Januarii, quem alii volunt, ad diem xxv ejusdem mensis differendo sit; ac proin Petri Pisani cum Innocentio II reconciliatio ad diem xxii istius mensis, secundum dicta ex S. Antonino. Consuli præterea potest notatio ad alium Falconis locum in editione Mediolanensi, quam superius assignavi, pag. 129.*

Anacleto suffe-
ctus Victor a
schismaticis;
sed ex quo post
tempore.

289 *Hanc quippe sic pandit Ernaldus num. 137: Pars ipsius (videlicet Anacleti) papam sibi pro illo alterum statuerunt, non tam ex pertinacia schismatis, quam ut opportunius per aliquam temporis moram Papæ Innocentio reconciliarentur. Quod sine mora per manum Servi sui Christus effecit. Nam et ipse ridiculus pontifex, Petri Leonis heres, ad eundem Virum Dei nocte se contulit, et ille quidem nudatum eum usurpatis insignibus ad Domini Innocentii pedes adduxit. Quo facto, civitas gratulabunda lætatur. Abbas Claræ-vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur etc. Elogium de S. Bernardi meritis a Christi in terris Vicario pronuntiatum, quo expertus loquitur, ac diserte testatur, quid Vir magnus Ecclesiæ, quid Sedi Petri, quid Pontificatui suo contulerit, habetur in Vita sancti Patris lib. iii, cap. u, num. 163.*

291 *De tempore ac modo, quo ista evenere, nec non de die, quo Roma discessit Abbas sanctus, quid memorare prætermittam? In epistola 317 editionis Mabillonianæ, al. 320, a Sancto ad Priorem suum Godefridum data, habentur singula: In Octavis Pentecostes, ipsa die, complevit Deus desiderium nostrum, Ecclesiæ unitatem, et Urbi dando pacem. Nam illa die filii Petri Leonis omnes simul humiliaverunt se ad pedes Domini Papæ, et facti homines ejus ligii, juraverunt ei ligiam fidelitatem. Clerici quoque, qui in schismate erant simul cum idolo, quod erexerant, (Victore nimirum anti-papa) humiliantes se ad pedes Domini Papæ, obedientiam ei juxta morem promiserunt, et facta est lætitia magna in populo. Hanc pacem nisi cum quadam securitate, occultata tamen diu a nobis, expectavissimus, jam dudum venissemus. De cætero jam nihil est, quod nos hic detineat. Ecce, venio cito: etiam et merces mea mecum est, victoria Christi, et pax Ecclesiæ. Sexta feria post diem illum egressus est noster de civitate. Itaque venientes veniemus cum exultatione, portantes manipulos pacis. Hactenus Vir sanctus. Quando autem indicat cum usitati animi modestia, hanc pacem cum quadam securitate se expectasse; an nimium tribuere ei, si dicerem, hanc antea, Deo rem revelante, ipsi præcognitam fuisse? Ne vero vox ligius quemquam moretur, eam expliat Mabillonius in notationibus ad hanc epistolam col. 296, dicens: Ligius est, qui Domino suo ratione feudi vel subjectionis fidem omnem contra quemvis præstare debet. De vocis ligius origine ac etymo plures scriptorum sententias profert Cangius in Glossario mediæ et infimæ latinæ.*

292 *Porro laudata S. Bernardi epistola præbet nobis materiam duplicis observationis: quarum altera sit, quo mense ac die Romam reliquerit: altera, an inter manipulos pacis, de quibus superius scribebat sanctus Pater, fuerit Rogerius, qui primum Siciliæ Dux, deinde a legato antipapæ Anacleti rex coronatus, ac demum ab Innocentio II rex declaratus est? Manipulis hisce eum esse annumerandum negotiatur Baronius ad annum 1138, num. 12, his verbis: Porro Rogerius neque extincto Anacleto, et subnato Victore, recognoscere adhuc voluit Innocentium summum Pontificem. Affirmat Falco pag. 126. pseudo-pontificis Victoris, ejusdemque assentium obedientiæ erga Christi Vicarium Innocentium II præstitiæ adjungens ista: Diebus autem non multis evolutis, prædictus Apostolicus consilio accepto Albanum venit, disponens exercitu congregato*

SECTORS
J. P.
aut Innocentii
obedientiam de-
ducuntur a
S. Bernardo:

ratio temporis,
quo hæc even-
erunt:

E

F

Rogerus schis-
maticus conver-
sus:

AUCTORE
J. P.

gregato ad Ducem Rainulphum venire; sed infirmitate percussus venire non potuit. Interea rex Rogerius congregato exercitu in finibus venit Apuliæ, cogitans civitates sibi ab imperatore ablatas suæ submittere potestati. Dux igitur Rainulphus regis illius sentiens adventum, totius Apuliæ partes submovit, ut contra ejus rabiem unanimitè insistant. Nec mora, cursu rapido ad Ducem festinant nominatum, et sic contra regis illius ferociam mensibus fere duobus resistant. Hæc inter, sicut nobis est relatam, prædictus rex Dominum Papam Innocentium in patrem, et dominum accepit, et civitati Beneventanæ, et per totius regni sui partes mandavit, eum patrem, et dominum accepisse. Nos autem litteris ejus acceptis dominum illum et patrem vocavimus. Rogerius itaque ex obstinato schismatis errore tandem in viam rectam deductus dicitur apud Falconem laudatum: quod sive Bernardi precibus, sive verbis, sive aliorum, de quibus locuti modo sumus, legitimo Pontifici sese submittentium exemplo acciderit; non gravate patimur nobis persuaderi, hanc mutationem spectare ad manipulos pacis, ab eo in Italia tam feliciter collectos.

B Hæc de prima observatione.

quando S. Bernardus Roma discesserit.

293 De altera observatione dicendum mihi etiam proponendam, quando videlicet Roma discesserit Sanctus noster. In Octavis Pentecostes, ipsa die, ut habemus ex epistola sancti Doctoris, ampleari sunt schismatici Ecclesiæ unitatem. Dies autem octava Pentecostes anno 1138 incidit in xxix mensis Maii. Sexta feria post diem illum discessit ejus ex Urbe assignatur, quæ fuit dies, in Junii. Illa igitur die, si nihil interea acciderit impedimenti, quod in mora fuerit sancto Patri, itineri se dedit ad suos Claravallenses profecturus. Hunc tandem famosum illud schisma finem habuit, quod antea a Viro illo magno repressum in sua exordio, impugnatum in decursu, et tandem expugnatum, nunc, eodem agente, radicitus evulsus est. Sed optata tandem Ecclesiæ pace potitus (utor verbis Maurici num. 10) qui tempestatem septennio sustinuerat, vix quinque dies tranquillum passus est; quippe non sibi natus, sed bono publico, ne quem fructum in vita ipse perciperet, semper aliquem faceret, serere quam colligere paratior, segetem omnem aliis reservabat. Rem sic exprimit Ernaldus abbas Bonæ vallis cap. v, num. 138: Abbas Claræ-vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ prædicatur... Sed quamdiu ille gloriam toleravit? Quamdiu pace fructus est post tam diuturnum laborem? Nec diem pro anno recipere acquievit. Sedatis omnibus et compositis, vix quinque dies teneri potuit, qui septem annis et ultra pro resarcienda eadem scissione sudavit.

et quæ egerit antea.

294 Sed priusquam sanctum Patrem ad suos redeuntem comitemur, supersunt nonnulla memoranda, quæ ante ejus discessum Romæ accidisse observat Annalium Cisterciensium auctor cap. 11. Ac primo quidem scribit de paterna ejus solitudine pro filiis Alpensibus, quando, Garino Alpium abbati ad cathedram Sedunensem promoti, novus ibidem canobii moderator erat eligendus. Videatur de hac re S. Bernardi epistola 142, quæ est ad monachos eosdem Alpenses hoc argumento: Monachos Alpenses, qui se sub Ordine Cisterciensi Claravallensibus aggregaverant, commendat, et consolatur de absentia patris ad altiore gradum assumpti. Hinc de novo abbate eligendo eos monet. In hoc monasterio, ut legi potest li-

bro *de Vita Sancti nostri*, cap. vii, num. 73, D mulier morbo caduco laborans fuit ab eo sanitati restituta. Deim idem Annalista num. 3 agit de Humberto Igniacensi abbate, ad quem data a Viro sancto exstat epistola ordine 141, in qua graviter eum perstringit ob munus prælationis inconsulto ac temere dimissum. Tertio memorat idem Mauricus num. 4 coarctatam sedis Lingonensis electionem, et electorum querelas. Verum quænam ab ipsis Romæ, quænam a S. Bernardo, nec non ab Innocentio PP. in hac re sint acta, intelligitur ex illius ad hunc epistola ordine 164. Quarto post ista subdit num. 6 memoratus auctor litem inter canobitas Bertinianas ac Cluniacenses a Viro sancto compositam. Quinto denique eximiam Petri Cluniacensis erga S. Bernardum venerationem exponit num. 8. Hæc in compendio sufficiant.

295 Porro discessurum ab Urbe Bernardum Patrem, sicut referunt prædicti Annales cap. iii, num. 1, Innocentius muneribus prosequitur, qualia dantem, accipientemque deceret: nam non corruptibilibus auro argenteo, neque his, quæ auro et argento comparantur; sed pretioso thesauro sacrorum ossium per miraculum etiam comprobatorum, atque approbantium Innocentii donationem. Certe in S. Cæsarii martyris dente insigne fuit id, quod Gaufridus Claravallensis in Actis Bernardi narrat. lib. 4 cap. 1. Deus enim ille, qui nulla vi ab aliis prius evelli poterat e Martyris capite, a sancto Abbate, præmissa ab eodem oratione, incredibili facilitate deinde ablatum est, seu auferentis, ut ita loquar, digitis obsecutus. Factum hoc pluribus narratur apud biographum citatum: qui ibidem etiam memoriæ proditum reliquit, per ejusdem S. Bernardi tunicam, quæ apud Templarios Romæ remanserat ante ipsius ex urbe discessum, sacerdoti cuidam, apud eosdem gravissima febre usque ad desperationem vitæ laboranti, pristinam valetudinem fuisse restitutam.

Pignora sancti, inde secum detulit, et tunicam suam de reliquit.

296 Jam vero quantam Vir sanctus Roma discedens sui ibidem desiderium reliquerit, ex his verbis apud Ernaldum biographum lib. ii, cap. v, num. 138 colligere quilibet liquido potest: Excuntem Roma prosequitur, deducit Clerus, occurrit populus, universa nobilitas comitatur: nec poterat sine communi mærore dimitti, qui colebatur amore communi. [Lacrymantur post eum, et se ab eo postulant benedicti, et orationibus ejus cum omni devotione se commendant.] Deim Accepta. ab Innocentio licentia, confirmata pace Vir Dei regreditur, et maximum domi reportans gaudium, a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur. Sed nos sanctum Patrem ad Claravallenses suas reducem tunc convenimus cum Ernalda, quando antea ipsius supplerimus silentium de rebus nonnullis, quæ in itinere ad eodem instituto evenere, illas aliunde collecturi.

nec non monachum sui desiderum.

A

§ XXVIII. Acta pro ecclesia
Lingonensi; cura tironum
Claravallensium; conti-
nuatio Sermonum super
Canticis; obitus B. Gerardi
fratris germani; Gaufridus
cathedræ Lingonensi ad-
motus; S. Hugo in spiritu
et corpore adjutus; iter Du-
nense; mors S. Malachie.

Operam navat
ecclesie Lingon-
ensis.

Virum sanctum, pro communi Ecclesie bono itinera suscipientem, conitari solbant miracula: nullumne igitur edidit in itinere Italico, quando Claravallem redibat? Historicus Cisterciensis ad annum 1138, cap. iii, num. 3, nullum quidem certo determinat, sed credit **B** *tu men, etiam non sine miraculis iter illud instituisse, dicens: Residuum viæ, saltem per Italiam ab antiquis omissum: nec credendum, peractam sine miraculis, quæ tamen a frequentia jam non umra, ut non vilescerent, fere inter leges communes reputabantur. Hinc itaque Galliam ingrediuntur, quo dum pervenisset S. Bernardus, nactus est occasionem, qua ecclesie Lingonensi fructuosam ac omnino necessariam navaret operam. Etenim transcensis Alpibus, sicut perhibet laudatus historicus num. 4, cum jamjam Claravallis in januis esset, divertere Lugdunum compulsus est, consecrationem Lingonensis electi impediturus. Nam Lingonenses professione tantum monachum, sed vita et moribus hominem degenerem, et opinione fedum usque ad infamiam, contra las, contra jus, contra promissa, contra præceptum Innocentii Papæ (Burgundiæ principis filio interveniente) in pontificem sibi nominaverant. Ergo tum primum delatam ad ejus aures horruit Sanctus prævaricationem in tantis viris, maxime in Lugdunensi metropolita, et doluit vicem dilectæ sibi ecclesiæ, si forte vera essent, quæ dicebantur: quam ne lupo permitteret exponi, relictis filiis, patres adorsus est. Verum quid tunc Lugduni gestum sit, ex eadem, quam ad Innocentium scripsit, epistola supra a nobis adducta referamus. Est ordinis 161, cujus et nos § xxvii meminimus; et ad quam lectorem mittimus.*

Claravallem
redux tirones
vicit: inter quos

C 298 Rebus itaque apud Lugdunenses ita dispositis, charissimos sibi filios Claravallenses revisit sanctus Pater, et maximum domi repertans gaudium, ut paullo ante retulimus ex Ernaldo, a fratribus cum gratiarum actione devote suscipitur; quanta autem cum affectu, nihil apud est verbis exprimere. Prima vero cura, qua pater-
F num illud pectus coquebat, erat tota in tironibus sui cænobii Claravallensibus: hoc namque ingressum, ad illorum cellam sine mora se contulisse, auctor est historiographus Cisterciensis cap. iv, egregiam sancti Patris erga filios charitatem commendans ex hoc Exordii magui textu, qui apud Tissierium distincte 2 cap. xii hinc memorat: Explicitis itaque causarum nexibus, pro quibus exierat, ad monasterium revertitur, quam citius opportunitas datur, cellam novitiorum ingreditur, quatenus novelli et teneri filii, quos

lacte nutrebat, quanto diutius sacræ exhortationis ipsius dulcedine caruerant, tanto copiosius ab uberibus consolationis ejus reficerentur. Cum ergo, sicut prædiximus, cellam novitiorum intrasset, et in lingua sua illa placabili et ædificatoria cunctos hilares, et ad observantiam sacri propositi ferventiores reddidisset, unum ex eis seorsum revocans dixit ad eum: Fili charissime, unde tibi hæc tristitia, quæ intimos recessus cordis tui tam perniciose depascitur?

299 Novitio autem præ verecundia vix aliquid loqui audente, ait illi vere mitis, et humilis corde, qui se pastorem, et non mercenarium ovibus exhibere noverat: Scio, fili dilectissime, scio ea, quæ circa te aguntur, et propterea paterno pietatis affectu tibi compatior. In hac namque tanta mora absentiae meæ, cum desideratissima semper mihi fratrum meorum præsentia corporali carere compulsus fuisset, et per Domini gratiam concessum mihi esset, ut quod corporaliter non poteram, spiritualiter supplerem, rediensque in spiritu singulas circuire officinas, qualiter se fratres haberent, diligentius explorans, etiam ad eellam novitiorum accessi: in qua cum universos in timore Dei exultantes, et ad penitentiae labores accinctos invenissem, te solam nimia tristitia deperire considerans, ingenui. Cumque blandiendo tibi, te mihi adstringere vellem, tu me aversatus, faciem a me avertens, amarissime flebas: ita ut cuculla nostra lacrymis tuis infunderetur. Hæc dicens Pater sanctus, et salutaribus monitis aggressus captivum, mœrorem fugavit, et ad spiritualis lætitiæ libertatem jam pene tristitia absorptum revocavit. Hæc ibi; sed ex iis, quæ ibi præcedunt, iste fidelis et prudens dispensator annonæ Dominicæ quodam tempore pro causis Ecclesie solitu diutius foris moratus fuerat: siquidem pro pace faciendâ, pro schismate resarciendo, pro hæresibus confutandis, frequenter ex mandato summi Pontificis, licet invitissimus, exire cogebatur; ex his, inquam, non satis est perspicuum, an factum, quod narravi, quodque Mauricus prædicto S. Bernardi regressus ad Claravallenses iniecit, revera tunc acciderit, an alio ex pluribus. Sed quidquid sit de tempore, laudatus Mauricus num. 2 rem ita confirmat: Hanc eandem desolati novitii consolationem: antequam auctore Exordii Godefridus, Bernardus **F** Patri, dum vixit, a secretis, post mortem in abbacia etiam successur, etsi non immediatè, in quodam, quem de ipso habuit, sermone ad fratres in capitulo, reliquit scriptam; ubi non solis verbis peractam docet, sed etiam osculo. Et mox rem gestam his verbis confirmat: Hæc, ait (sanctus videlicet Pater) et propius illum accedere jubens, sua illa piissima dignitate osculatus etc. Et post pauca, uti addit, sed gemina quadam sacrarum gratia labiorum in verbo veritatis, et in osculo charitatis confestim tristitiam depulit.

consolatur et
confir-
mat unum
magna tristitia
offertur:

300 Verum quibus sacris commentationibus resumat sermo-
ad suos redur, et jam suus, operam impendit? Ernaldus abbas, exposito ejus reditu, cap. v, Abbas sanctus ad studia sua reversus, dilectum amplectitur Epithalamium, inquit cap. vi idem biographus. Hoc etiam affirmat, et magis distincte exponit Annalium Cisterciensium concinnator num. 3: Tunc vero, ait, rursum intermissum opus in Cantica, fratrum suorum precibus resumens, tribus supra viginti, quos jam ediderat, vigesimum quartum Sermonem super-
addidit.

AUCTORE
J. P.

AUCTORE
J. P.

addidit, initium capiens ab ipsa intermissione. *Audiat ipse sanctus Pater Sermone 24 in Cantica, quem sic orditur: Hoc demum tertio, fratres, reditum ab Urbe nostrum clementior oculus e caelo respexit, et vultus tandem serenior desuper arrisit nobis. Quievit Leonina rabies, finem accepit malitia, Ecclesia pacem recepit. Ad nihilum deductus est in conspectu ejus malignus, qui cam per hoc ferme octennium diro schismate conturbarat. Num vero ego gratis de tantis periculis ero redditus vobis? Vestris desiderii donatus sum, vestris me profectibus paro: quorum vivo meritis, volo vivere studiis, et saluti. Quodque dudum cepta in Canticis me exequi vultis, libenter quidem accipio, et dignum arbitror, interruptum potius resarcire Sermonem, quam novi ordiri quippiam etc.*

super Cantica;
qua occasione

301 *Duplex elucidando hujus Sermonis exordio subserviet animadversio. Nam prima est ex Mabillonii in illum notis, ubi col. 1346 observat, insignem esse in scriptis diversitatem ab initio sermonis usque ad locum, quem indicat ibidem, et addit ista: Ex hac varietate nata est magna confusio in plerisque editis, in quibus refertur B utrumque exordium, sed perperam. Hæc enim varietas inde orta est, quod Bernardus bis hunc eundem Sermonem pronuntiavit: primo quidem cum exordio breviori anno MCXXXVII, antequam Romam tertio proficisceretur: secundo vero, cum inde rediit anno MCXXXVIII, eundem repetiit cum altero exordio, ut interruptum opus ab ultimo hoc sermone resumeret. Codex unus regius num. 4511 consequenter eundem Sermonem sub duplici exordio repetit: unus item Thnano-Colbertinus semel hoc loco cum uno exordio, et iterum post sermonem 60 cum altero.*

nonnulla obser-
vantur.

302 *Altera est animadversio ex Annalibus Cisterciensibus num. 4, videlicet indicare sanctum Patrem in initio ejusdem Sermonis, sese tertio jam ab Urbe rediisse; id vero eorumdem Annalium confector de curia potius, quam de Roma intelligendum monet, a qua citra Alpes existente semel redierat, bis ultra: alias bis tantum transalpinasse hactenus ipsa series historiæ nos edocuit. Sed Curiam ubique existentem, Romam et Urbem dici, non semel vidimus. Sic Bernardus Innocentium Viterbii adiens anno proximo, Romæ nihilominus ab eo susceptus dicitur. In majorem hujus rei probationem affertur illud Ernaldi, apud nos lib. II cap. V, num. 131: Hæc dicens, et benedicens fletibus universis, discessit, et cum multa reverentia ubique susceptus, demum Romam pervenit, in cujus adventu tam dominus Papa, quam Fratres lætati sunt. Quod vero asseruerat dictus Manricus, probat a simili exemplo: Sic etiam venerabiles Joannes II bodusque, cum Paschalis II Troiæ existeret, Romam iisse, rediisseque dicuntur, atque inde privilegium adportasse: quippe quia Roma Curia vocabatur, nempe a Sede, etiamsi casu alibi consisteret. Vide Exordium parvum Cisterciense apud Tissierium eap. X, et Annales Cistercienses ad annum Christi 1100, cap. III.*

* i. e. Cardina-
les

Mors B. Gerardi,
qui fuit frater
germanicus
S. Bernardi:

303 *Eorumdem Annalium scriptor ad annum sæpenuero memoratum 1138, cap. V et VI multa ac varia colligit de beati Gerardi, qui germanus fuit S. Bernardi frater, pretiosa morte in conspectu Domini, rebusque hac occasione peractis. Pathetica enimvero sunt, quæ Vir sanctus in charissimi sibi fratris obitu cogitavit, dixit, ac fecit. Merentur omnino legi, quæ Doctor melli-*

fluus pronuntiat in Sermonc 26 in Cantica, ubi D nunc doloris, nunc amoris, nunc lacrymarum et luctus suavissima vicissitudine et dulcedine vere Bernardina affectus identidem intermiscet, et cumulatissimis laudibus eum extollit, opemque ipsius implorat tanquam Cælitum contubernio jam donati. Actum de illo apud nos est ad diem XIII Junii, tomo II ejusdem mensis pag. 699. Laudatus porro Manricus causam Lingonensis ecclesie a se intermissam, et male servatæ fidei repetitos conatus prosequitur cap. VII et VIII. Quæ de ea a nobis sunt præmissa, lege supra; quæ vero deinde in eadem controversia acciderint difficultates, commemorat citatus auctor: sed eorum quæ singillatim ibidem referuntur, synopsis ex illo exhibebimus.

304 *Electus itaque Lingonensis suam consecrationem denuo promoveri conatur, patronis ejus Lingonensibus novas ad hunc finem machinas adhibentibus. Stat ab ipsius etiam parte electi, qui erat monachus Cluniacensis, venerabilis Petrus Cluniacensis abbas, tanquam pater defendens filium, ac S. Bernardi auctoritati opponens suam; hunc quippe nimia in credendo facilitatis accusat; illum vero a culpa excusat. Quid multa? Ludovicus Gallia rex aditur ab eo: a Bernardo autem interpellatur Innocentius Papa: varia utrinque in hac causa a litigantibus agitantur, ut videre licet in epistola 164 ab eodem Sancto ad eundem Pontificem data. Porro S. Bernardus tam constanti, tam invicto animo rem suam prosequitur, tamque fortiter electum illum, et indignum insulis hominem, seu potius gravamina ejus persequitur, ut nullis precibus a proposito suo dimoveri potuerit. Petrus Cluniacensis litteris etiam convenit Innocentium, quæ proferuntur a Manrico cap. VII num. 7; nec non S. Bernardum, quas ibidem legere licet num. 8 et sequentibus. Post hæc cap. VIII pergit idem historicus dicere de intentata electi Lingonensis consecratione: cujus executionem nec Bernardi epistola una ad summum Pontificem, quæ est ordine 167, nec altera ad Cardinales 168, quas adducit, impediri potuisse memorat. Sed Vir sanctus concepti semper tenacissimus, quidnam reliquit intentatum, ut felicem huic controversie exitum procuraret?*

fortiter se oppo-
nit electo eum
pro Lingonensi
indignus.

E

305 *Bonæ partis fautores ac patronos laudat ac confirmat in epistola 165; Innocentii Papæ iterum pulsat aures epistola 166; cum post tot labores consecutus fructum, ut, quæ in favorem hominis cathedra Lingonensi indignissimi fuerant facta, sint rescissa et abolita. Nam consecratus amovetur a cathedra episcopali: instituitur electio nova: substituitur novus præsul. Et primo quidem, ut scribit Manricus sub finem capituli octavi, Bernardus Pater electus est, quem ipsi etiam victi summe arderent. Sed eo penitus onus recusante, cum plures alii idonei circumferrentur, præter spem, præter omnium intentionem, unus Gaufridus omnibus occurrit Claravallensis Prior, vir sane magnus, quem omnes vellent, quem omnes postularent, a quo nullus omnino dissentiret. Sic ille, eap. IX subnectens regem novæ electioni infensum, Bernardi ad eundem epistolam ordine 170, nec non constantem Petri Cluniacensis amorem erga sanctum Patrem: qui regem eundem obsequentem in omnibus expertus, Gaufridum tandem mœrens a se avulsit, ait prædictus Annalista num. 6, eundem mox laudans. Controversia ista Lingonensis interitur etiam to-
mo IV*

F
qui tandem re-
fiectur Gaufridus
do in ejus locum
suffectus.

A mo IV Gallix Christiana a col. 575 novissimæ editionis; collectio autem gestorum Godefridi datur ibidem a col. 577, in qua dicitur ejus electio plenum effectum non vixi anno mcccc sortita esse. Apud Guillelmum lib. I Vitæ S. Bernardi cap. v, num. 51 dicitur sancti Viri et propinquus sanguine, et conversione socius, et ex tunc per omnia individuus comes. Ernaldus vero in eadem Vita lib. II, cap. III, num. 114, Aderat, inquit, Godefridus Prior . . propinquus ejus in carne et spiritu, vir sapiens et constans . . et sanctitatis formam retinens etc. Hunc itaque finem habuere gravissimæ in causa Lingonensi difficultates ac lites, quibus Vir sanctus, constantia summa et impigro labore consuetus alias vincere, insignem pro justitia palmam retulit, triumphalem ac Lingonensi ecclesie salutarem coronidem eidem imponendo. Ad Gaufridum ulterius quod attinet; consule de eo Annotata ad libri secundi Vitæ caput III lit. f. At nunc alia colligere prosequamur sanctissimi Abbatis gesta.

S. Hugonem Ordinis Cisterciensis nacetam confirmat, ac morbum ejus curat:

306 Inter ea, quæ referunt Annales Cistercienses cap. x de Hugone, monasticum Ordinis Cisterciensis institutum amplexo, huc pertinet epistola sancti Patris ad illum scripta, ordine 351 alias, nunc apud Mubillonium 322, in qua laudat vitæ religiose propositum, præmunitque eum adversus tentationes, et ad constantiam ac perseverantiam excitat. De hoc sancto Hugone jam pridem tractavimus ad diem I Aprilis a pag. 46; uti etiam de vita et cultu ejus publico. Chalemotus vero illum annuntiat et laudat in Serie Sanctorum etc. Ordinis Cisterciensis ad diem XVI Martii. Nec a proposito deviavero, si cum Maurico num. 7 capitis proxime citati retulero, qualiter a Bernardo Patre curatus sit medicina et industria mixta miraculo, quamvis constet hunc annum non concernere, quia nullus alius certus designatur etc. Factum refertur apud Vincentium Bellovacensem lib. XXIX Speculi historialis cap. XXXIII: Post hæc cœpit nimis abstinentiis se affligere, ita ut pene sensum et memoriam perdere videretur. Interea S. Bernardus, qui tunc vivebat, venit ad eum per Dei providentiam, et jussit eum mitti in infirmitorium, et ut ei singulis noctibus vigilæ cantarentur, priusquam cæteris infirmis, quatenus postea haberet generale licentiam loquendi ubi vellet; et ita per Dei misericordiam in brevi convalevit.

inquitur,

307 Historiographus Cisterciensis cap. XIII num. 8 inquit an S. Bernardus adierit Dunas. Ae primo quidem Egidium de Roca (immo de Roya) allegat, in Annalibus Belgicis ut hunc annum 1138 id affirmanteu his verbis: Beatus Bernardus in Flandriam venit, Dunis Robertum abbatem stabilivit, et privilegia a Theodorico Comite pro Dunensibus impetrat, tantum terrarum scilicet, quantum propriis aratris excolere valuerint etc. Huic auctori addit idem historiographus Meyerum, qui Annalium Flandrix lib. v ad annum 1138 hæc notata reliquit: Eodem anno D. Bernardus abbas Claræ-vallis in Flandriam venit prædicatum, ubi sanctis concionibus ac salutaribus exemplis permultos ad piam beatamque perduxit vitam. In quibus Arnulphus quidam cognomine a Majorca tanta sollicitudine custodivit illius doctrinam, tantaque patientia longos gravesque ante obitum pertulit morbos, ut de ejus conversione ac constantia sæpe Bernardus gratias agens Deo, diceret ipsum fuisse tamquam aurum in fornace prohatum. Apud Furnenses autem cum verbo Dei insisteret, Dunensibus

Augusti Tomus IV.

cœnobitis Cisterciensium tradidit institutum, ac Robertum monachum suum, ad quem etiam nunc extant ejus epistolæ, patria genteque Brugesensi, abbatem inibi fecit; qui tam celebri floruit fama sanctitatis, ut ab ipso Bernardo jam animam agente electus sit abbas Clarævallis.

AUCTORIS
J. P.

308 Sed adventus ille sancti Patris non placet Maurico, qui loco mox producto hæc scribit: Ego, ut adventum hoc anno dubium reputo, sic ab auctoribus gravibus notatum præterire non debui, imo nec potui. Sed verius censeo, mansisse in Claravalle, longum exilium pertæsum, nec quidquam non Roberto crediturum quantumvis arduum. Sed duo illa argumenta non videntur esse magni momenti. Non primum, quod a tardio petitur: nam tot aliis Vir fortis non absterrebat tardis, indefesso labore communis boni causa susceptis: cur autem hoc? Non secundum: quia tametsi Roberti meritis plurimum deferret; quid obstat, quo minus masculo pectore itineris istius molestias devoraverit, ut majore cum solemnitate ac securitate poneret novæ istius plantationis exordia? Quamvis autem nobis non constet, an rationes peculiare habuerit, quæ eo ipsum evocarint, atque adeo id certo affirmare non possimus; ita etiam illas eum habuisse, certo negare non possumus; præsertim quando præter auctores citatos alii adventum ejus in Flandriam memoriæ prodidere, et quidem distinctius, quam duo præcedentes, quorum verba protulimus. Malbrancus enim noster tomo III De Morinis lib. x, cap. III, pag. 188 ita loquitur: Porro in Flandriam venit D. Bernardus, et Iserecium pagum, seu Furnense territorium suis salutaribus concionibus excoluit, et excolendo divertit ad Fulconense contubernium, et nardi sui ita illud replevit fragrantia, ut non dubitavit Fulco, omnesque ejus discipuli, se suaque omnia Bernardinæ normæ subicere, etiam illi, qui ad Ruholtense castrum nemusque agebant. Et ea pariter mens sedebat Theodorico ac Sibyllæ Comitibus, qui nihil adhuc stabilierant seu quoad census, seu quoad fixam structuram. Igitur Bernardus probavit quidem oblatum munus . . sed ad Clarævallenses præeundum sibi, illicque maturius ea de re agendum. Hæc Malbrancus, adventum ejus ad Morinos in indice chronologico, qui dicto tomo præfigitur, innuens anno Christi 1137, quod improbamus. Et vero pugnantia loqui ibidem videtur, quia dicit illum adventum, schismate superato, accidisse: schisma autem famosum, quod Bernardus extinxit, finem habuit anno Christi 1138.

an S. Patris

E

F

309 Antonius Sanderus in Flandria illustrata lib. IV rerum Brugensium cap. I, pag. 248 scribit ista de laudato Roberto ad nostrum propositum conducentia, quæ nos hic transcribimus in ejus fide: Hujus tempore B. Bernardus venit in Flandriam, et Furnis ad Canonicos S. Walburgis sermonem melliflum habuit Non. April. anno mccccviii. Erat et tunc temporis prope monasterium Dunense sacellum D. Laurentio sacrum, in quo ipse incrementum Missæ sacrificium obtulit, quod propterea usque ad nostra fere tempora in summa veneratione habitum fuit; sed belli imperi furis omnino dirutum est. R. D. Carolus de Visch, Prior cœnobii B. Mariæ de Dunis, in Bibliotheca Scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis ad nomen Roberti de Brugis, affirmat, eum prædicatione, sanctaque conversatione divi Bernardi Flandriam visitantis excitatum etc. Conferat lector allata jam tot testimonia

Dunas in Flandriam sit profectus.

AUCTORE
J. P.

cum dubitatio vincula Manrici, et videat, hæne sola potius, an illis probabilis in hæc controversia sit standum. De rebus spectantibus ad abbatiam B. Mariæ Virginis de Dunis, quæ olim fuit in agro Furnensi, sed postea ad civitatem Brugensem translata est, consuli potest memoratus supra Sanderus a pag. 246. Hactenus de gestis Sancti anno 1138.

abatus S. Malachiar archieps-
scopi

310 Manricus anno proxime sequenti 1139 interit multa de S. Malachia archiepiscopo in Hibernia, celeberrimo et apostolico ibidem viro, et Claravallense institutum etiam amplexo, cujus vitam S. Bernardus conscripsit. Martyrologium Romanum annuam ejus memoriam refert ad diem in Novembris; quo ejus Acta illustranda erunt. Interim aliis enarrandis nos accingamus S. Bernardi factis, ad quorum executionem sicut divina providentia cum modo singulari elegit, ita iisdem honorificentissime perfunctum illustravit summo splendore.

§ XXIX. Petrus Abaëlardus; ingenium ejus ac mores; errores recte impugnati a S. Bernardo; hujus mirus cum illo congressus; Arnaldus de Brixia discipulus Abaëlar- di.

Quæ hoc loco
referuntur e
Gaufredo hie-
grapha.

Annus Christi 1140, erroribus a S. Bernardo impugnatibus atque expugnatibus memorabilibus, magnam victori laudem, insignem Ecclesie utilitatem, amplam scriptoribus materiam subministravit. Primus in scenam prodeat Petrus Abaëlardus seu Abailardus, famosus erio ille a via recta, et in meliorem reductus opera et dexteritate ejusdem Sancti. Quam de hoc negotio meditator collectionem, conducet ad plenioram declarationem Vitæ sancti Doctoris nostri a Gaufrido continuata, lib. III cap. II, num. 164, ubi sic loquitur: Fuit in diebus illis Petrus Abaëlardus, magister insignis, et celeberrimus in opinione scientiæ; sed de fide perfide dogmatizans: ejus cum blasphemis plena gravissimis volitare undique scripta cœpissent, prophanas novitates vocum et sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei lloinem retulerunt. Expendamus hic primo ipsam Petri personam, studiorum, ingenii ac morum ejus imaginem representantes. Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 1113, num. 13, Florebat, inquit, hoc tempore in Gallia Petrus Abaëlardus Nannetensis, qui calamitatum suarum historiam composuit in sua prima epistola ad amicum scripta. Natus ad literariam disciplinam, ut ipsemet asserit, facile eam didicit, præsertimque dialecticam; cujus discendæ perenni diversas disputando perambulavit provincias. Parisios venit ad Guillelmum Campellensem, in hoc tunc magisterio re et fama præcipuum: cui primo acceptus, sed postmodum gravissimus fuit, quod nonnullas ejus sententias refelleret, et de suo ingenio nimis præsumens adhuc adolescentulus, Meloduni paucis leucis Parisiis dissiit, et Campello vico, ubi Guillelmus in lucem venit, scholas aperisset. Sed audiamus ipsum Abaëlar-
dum in epistola I cap. II: Et ab hoc, ait, scholarum nostrarum exordio, ita in arte dialectica nomen meum di-

latari cœpit, ut non solum condiscipulorum meorum, verum etiam ipsius magistri fama contracta paulatim extingueretur.

312 Hinc factum, ut de me amplius ipse præsumens, ad castrum Corboli, quod Parisiacæ urbi vicinius est, quantocius scholas nostras transferrem, ut inde videlicet crebriores disputationis assultus nostra daret importunitas. Hæc ille. Pergamus cum Pagio: Interim Guillelmus Campellensis eurrenti anno, ut docet Albericus in Chron., episcopus Catalaunensis creatus, a consueto philosophiæ docendæ studio non destitit, et ad ejus scholam Abaëlardus Corboli Parisios venit. Sed cum rursus magistro gravissimus esset, dialecticæ docendæ ipsemet operam dedit, et post aliquod tempus Melodunum reversus, scholas ibi rursus aperuit. Tandem Parisiis sacram Scripturam legit, et Petrus Lombardus postea episcopus Parisiensis, ejus theologia usus in compositione Sententiarum, ut prodit Joannes Cornubiensis, ipsius Lombardi discipulus, in suo Enlogio ad Alexandrum III Papam. Habes hic, lector, de ingenio Abaëlar-
di ac studiis; nunc intellige de moribus, seu sic pergit: *de amoribus ejus, e Pagio, qui num. 14 E*

313 Fulbertus canonicus ecclesiæ cathedralis Parisiensis eum rogavit, ut succisivis horis Heloissam, nobilem virginem neptem suam, forma præstantem, doctrina præstantiorem, et tota Gallia ob eruditionem, eximias animi dotes, et peritiam Hebraicæ, Græcæ, et Latinæ linguæ postea celebrem, tam linguis, quam philosophicis, aliisque liberalibus artibus imbueret. Verum Abaëlardus amoribus ejus illaqueatus, ipsam quoque suis illaqueavit, et ex ea concepit filium nomine Astrolabium: quod scelus honestis nuptiis, consentiente Fulberto, imminuere voluit, et dum interim scholis vacaret, Heloissam cum Argentoliensibus monialibus recludit, monitam tamen ne velum indueret. At Fulbertus et Heloissæ consanguinei eum sibi illuisse putantes, qua parte peccaverat, crudeliter mutilarunt, et cunnichum effecerunt; indeque ipse pudore suffusus, monachum in monasterio S. Dionysii juxta Parisios induit; ipsa vero ab episcopo velum accepit in monasterio Argenteolensi Lutetiæ vicino, in quo postmodum priorissa et abbatissa fuit.

314 Deinde num. 15 nonnullis interjectis de scholæ Abaëlar-
di celebritate, Adamo abbate S. Dionysii docere eum permittente aliorum rogatu, nec non de spurcitiis tunc temporis apud istius abbatia ascetas, ex eodem Abaëlar-
do; quas ego, ait, frequenter atque vehementer modo privatum, modo publice redarguens, omnibus me supra modum onerosum atque odiosum effeci. Qui ad quotidianam discipulorum nostrorum instantiam maxime gavisus, occasionem nacti sunt, qua me a se removerent; his, inquam, interjectis subdit ista laudatus Pagius: Sed dum magnorum et parvorum odiis in eum ardentibus ipse nimis ingenio suo indulget, aliosque despicit, sicut manus ejus contra omnes, sic manus omnium contra eum armantur, et variis erroribus insimulatur, uti anno MXXI de concilio Sues-
sionensi, annoque MXXIV de Senonensi verba facientes videbimus. Quæ paulo fusius nobis tractanda fneri, quia ejus Opera non nisi post mortem Baronii, annoque MDXXVI ab Andrea Duchesnio e tenebris eruta, et notis illustrata. Vide quæ anno MCLXVI de Gosuino abbate Aquincinctensi dicemus. Hactenus Pagius. Nos

A *tum superiora huc transcripsimus, tum plura inferius his superaddemus, ut suppleamus, et elucidemus breviter Gaufridi biographi; ut cuius verba, de Abaelardi erroribus, seu, ut cum eodem Gaufrido loquar, blasphemias, colligere sequentia visum est. Non disputo autem, ad vitandos cavillos, de animi ejus sensu, sed de sensu, quem verba scriptoris ipsa præ se ferunt.*

ca præsertim.

315 *Expendamus itaque secundo, in quibus de fide perfide, uti dicebat Gaufridus, dogmatizaverit Abaelardus. Opera istius uictoris edidit Franciscus Ambrosius, anno 1116 typis Parisiensibus impressa, simul cum Præfatione apologetica pro eodem scriptore, in qua producit septemdecim capitula, quæ magnus ille D. Bernardus Clarævall abbas misisse dicitur Innocentio II Papæ, reperia, si credere fas est, partim in libro Theologiæ, partim in libro Sententiarum, partim in libro, cui titulus est: SCRIPTORUM; quos duos postremos libros Abaelardus negavit a se scriptos. De his erroribus detestandis quivis potest hoc usurpare: Heu cadit in quemquam tantum scelus! His præmissis, capitula illa subdit; quæ inde apud Manricum transcripta sunt ad annum 1140, cap. iv. Dein classicum insonat apologiæ auctor contra S. Bernardum, et alios in hoc argumento, pro Abaelardo. At non est hujus loci apologiam istam expendere pluribus vel refellere. Pro S. Bernardo loquar inferius, loquar item contra Abaelardum, quantum in rem nostram erit satis.*

quæ spectant

316 *Ad errores autem Abaelardi quod attinet; famosa de iisdem erstat Sancti epistola centesima nonagesima hoc titulo: Ad Innocentium Pontificem de erroribus quibusdam Petri Abaelardi; sed in editione Mabillonii ea refertur inter sancti Doctoris Tractatus, Opusculo XI a col. 643, cum Admonitione ejusdem prævia Mabillonii a pagina 635. Ad eisdem vero Admonitionis finem, Posteaquam, inquit, hæc scripseram noster Johannes Durandus, qui tunc Romæ versabatur, ex mendoso codice Vaticano num. 663 ad me transmisit CAPITULA HÆRESUM PETRI ABÆLARDI, sequenti epistolæ præmissa, hæc ipsa sine dubio, quæ Bernardus in fine hujusce epistolæ se collegisse, ac Pontifici transmisisse significat. Ideo ea hoc loco præmittere visum est ad ipsius epistolæ illustrationem. Hæc præmonet Mabillonius: sed nos tam ad ista Capitula, quam ad epistolam ipsam lectorem mittimus. Interim ut defendatur æquitas causæ S. Bernardi, nonnulla alia de erroribus Petri Abaelardi observanda sunt ex iis, quæ Mabillonius erudite de hoc argumento collegit.*

ad errores ejus:

317 *In sua Præfatione generali ad novam editionem Operum S. Bernardi, num. 53 hæc memorat: In primis observare licet, Abaelardum longe ante, quam cum Bernardo quidquam commercii habuisset, a Conone, Apostolicæ Sedis Legato, provocatum fuisse ad concilium Suesione anno mxxi celebratum, atque in eo librum ejus de Theologia, in quo erronea capitula continebantur, animis traditum fuisse, auctore in monasterium sancti Medardi retruso. Iude vero egressus, per varios hinc inde discursus, prima sua dogmata disseminare pergit. Hinc hæreticus audit apud plerisque. Quod nomen graviter ferens, Bernardum, quem hujusce convicii auctorem existimabat, ad concilium Senonense anno mxxl invitum ac renitentem pertraxit. Hic coram episcopis, et aliis secundi ordinis illustribus viris, iterum auditus Abaelardus ipse,*

atque a Bernardo confutatus; examinata, iterumque proscripta ejus doctrina, intacto auctore, qui ad Sedem Apostolicam appellavit. Verum intellecto, synodi sententiam ab Innocentio secundo fuisse approbatam, ab appellatione destitit, atque hortante Petro Venerabili in Cluniacense monasterium se recepit, et tandem apud Cabilonem in coenobio S. Marcelli laudabili sine quiete. Hæc paulo altius repetita abunde manifestant erronea ejus dogmata in fide. Ad hæc, dum adversus Bernardum deblaterans scribit, ac cornua erigit, perversam suam doctrinam profert in claram lucem; prout videre licet in Admonitione prævia Mabillonii paulo ante laudata; hæc ideo commemoramus, inquit col. 637, ut omnes demum intelligant, quam impie ut de Incarnatione, ita de gratia Christi, si non sensis, saltem scripserit Abaelardus, et quam merito Bernardus dixerit in epistola 192: « Cum de Trinitate loquitur, sapit Arium: cum de gratia, » sapit Pelagium: cum de persona Christi, sapit » Nestorium ».

318 *Et paulo inferius recte ista repetit Mabillonius: Hæc, inquam, ideo commemoramus, ut pudeat eos, qui hos errores detestantur, quod Abaelardi causam suscipiant adversus Bernardum, quem præcipitis in Abaelardum iudicii, ac nimis impetiginis accusare porro non verentur. Eodem fere modo atque Abaelardus, Trinitatis mysterium explicat Guillelmus de Conchis: ejus itidem errores confutat Guillelmus S. Theoderici abbas in epistola ad Bernardum. Adeo nihil infelicius cadere in religionem potest, quam cum philosophi ex sola ratione, fidei nostræ mysteria explicare conantur. Et mox idem auctor de toto Abaelardi negotio tractat ex Gaufridis, sancti Bernardi notarii, epistola ad Henricum Cardinalem et episcopum Albanensem: cuius epistolæ verba tum ibi, tum in Chesnii notis in Abaelardum, ibidem citatis legi possunt; ut mittam, quæ de viso Henrici canonici Tornacensis ad Patres synodi Senonensis utque ad Bernardum relato, narrantur in Spicilegii Acheriani tomo XII, pag. 478 et sequente.*

319 *Ut vero luculentius appareat æquitas causæ, ac prudentia sapientissimi Doctoris nostri in persequendis tam ardenti studio Abaelardi erroribus; quamquam offatim sufficiant, quæ de iis jam præmissa a nobis sunt, quædam præterea hæc superaddimus de hujus contra illum defensoribus. Primus, ait Mabillonius in sua Præfatione generali num. 55, adducitur Abaelardus ipse, qui in Apologia sua conqueritur, sibi quædam « per malitiam (imposita fuisse; in primis » quod) Pater sit plena potentia, Filius quædam » potentia, Spiritus sanctus nulla potentia (quæ » verba) non tam hæretica quam diabolica » abhorret, nec in suis scriptis posse reperiri affirmat. Verum de hoc aliisque capitulis agendum in Observationibus ad Bernardi opusculum XI. Interim in eadem Apologia sua fatetur Abaelardus, se aliqua scripsisse « per errorem, quæ non » oportuit, (at) nil per malitiam, aut per superbiam » addiditque, se, si qua per multiloquium excessit, paratum semper esse « ad satisfactionem de male dictis (suis) corrigendis » sive delendis » ac demum se Ecclesiæ filium » cuncta, quæ recipit, recipere; quæ vero » respuit, respuere ». Bene. Nolumus Abaelardum hæreticum: sulcit pro Bernardi causa, eum fuisse in quibusdam errantem: quod Abaelardus ipse non diffitetur.*

320 Quid

AUCTORE
J. P.
ac prudenter

320 Quid vero contra sanctum Doctorem, aut pro Abaelardo Otto Frisingensis lib. 1 cap. 47? Nimirum Bernardum « ex Christianæ religionis fervore zelotypum, et ex habituali mansuetudine credulum : (adeo) ut magistros, qui humanis rationibus et sæculari sapientiæ confidenter nimum inhærebant, abhorreret, et si quidquam ei Christianæ fidei absoum de talibus diceretur, facile aurem præberet ». Verum hæc ipsa in sancti Doctoris gloriam cedunt : cum nihil magis ad doctorem Catholicum pertineat, quam ejusmodi homines, philosophicis ratiunculis plus justo tribuentes, maxime ubi nova cudunt vocabula, quæ in errorem inducere possunt incautos, quam primum reprimere. « Porro (ut cum Guillelmo loquar Vitæ lib. 1 num. 41) si nimietas in eo reprehenditur sancti fervoris ; habet certe apud pias mentes excessus iste reverentiam suam. Felix, cui solum reputatur ad culpam, quod ceteri sibi solent præsumere ad gloriam ». Verum Otto ipse, quantumvis Abaelardo favens, fatetur tamen, ipsum tres sanctissimæ Trinitatis personas « nimis attenuasse, non bonis usum exemplis » atque ob hoc apud Successionem in provinciali synodo SABELLIANUM HÆRETICUM JUDICATUM. Quid ergo mirum, si eadem iterum recantans, male audit apud sanæ fidei amatores ?

impugnasse

321 De Berengario Pictaviensi, qui Apologiam pro Abaelardo præceptore suo contra synodum Senonensem et Bernardum scripsit, non est quod multum curemus, tum quia homo flocci fuit ac nullius auctoritatis : tum quia idem, ad saniolem mentem reversus, noluit amplius esse « patronus capitulorum objectorum Abaelardo, » quia etsi sanum saperent, non (tamen) sane « sonabant » : librum suum suppressurus, si potuisset, ut ipse testatur in epistola ad episcopum Nimatensem. Ceterum etsi Abaelardi Opera, in quibus errata sua respererat, modo non habeamus omnia, in iis tamen quæ restant, multa sunt SALEBROSA, ut notarunt theologi Parisienses, qui SINGULIS PERICULOSIORIBUS DICTIS AMULETUM in limine ejus Operum adhibuerunt : ex quibus optandum quidem esset, ut Prælatio apologetica expungeretur. Sic loquitur Mabillo-nius, pro S. Bernardo nervose, contra Abaelardum vero ejusque defensores modeste, more sibi consueto, ac erudite.

demonstratur.

322 Quid, quod sancti Doctoris causam egregie tueatur in notis ad epistolam ejus, ordine centesimam octogesimam septimam, in quibus post compendium vitæ Abaelardi, ac epistolam Innocentii PP. adversus ipsum, et Arnoldum de Brixia, quos tanquam perversi dogmatis fabricatores, et Catholicæ fidei impugnatores, in religiosi locis... separatim jubet includi, et libros erroris eorum... igne comburi ; post hæc, inquam, respondet ad objectiones, quæ contra Bernardum, et pro Petro Abaelardo sunt. En tibi rerum synopsis. Primo itaque respondet ad objectionem ex Ottone Frisingensi petitam contra sanctum Doctorem : deinde ad testimonium Petri Venerabilis pro Abaelardo : tum ad machinas pro labefactanda synodi Senonensis auctoritate : denique ad ea, quæ adversus Romanum Pontificem in causa Abaelardi opponuntur ; quæ pluribus ibi deducta sunt. Negotium item S. Bernardi contra Abaelardum, de quo hic hæcenus est dictum, intextur Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1140 cap. 11 et sequentibus. Hæc sunt, quæ de præsentis controversia visum est producere :

unde concluditur, Petrum Abaelardum, e dialectico acuto factum male feriatum theologum, erronea dogmata in fide orthodoxa scripsisse, deque iis convictum fuisse, atque adeo ejus fautores ac defensores esse malæ ac desperatæ litis patronos ; Bernardi vero auctoritatem manere integram, optime videlicet de bono communi meriti, ac triumphantis de erroribus ejusdem scribulatoris ; qui hodieum etiam adeo fatet apud probe Catholicos, ut in Indice librorum a Sancta Sede prohibitorum pag. 390 editionis Romanæ anni 1711 signetur Abailardus inter auctores proscriptos primæ classis. Post duo præcedentia puncta, quorum alterum erat de moribus ac vita ejus, alterum de doctrinæ erroribus, ambo dilatata in subsidium biographi Gaufridi, cujus illustramus narrationem ; addamus etiam aliud.

323 Expendamus itaque tertio circumstantiam aliquam, quæ accidit in Sancti cum Petro congressu apud Patres synodi Senonensis, de re autem ipsa legi potest idem biographus. Circumstantiam igitur hanc de Abaelardo refert apud nos lib. III, cap. II, num. 165 : Nam et confessus est postea suis, ut aiunt, quod ea hora, maxima quidem ex parte memoria ejus turbata fuerit, ratio caligaverit, et interior fugerit sensus. Eventum hunc plane mirabilem tam ex persona Abaelardi, quam ex persona Bernardi, ita accidisse providentia Dei singulari, qui illum quidem, potentem ingenio ac eloquio in oculis suis, deposuit de sede rationis ; hunc vero exaltavit humilem, quis inficias verit ? Rem ita exponit Annalista Claravallensis ad annum Christi 1140, cap. III, num. 1 et 2 : Sanctus Pater detrectare pugnam, et certamen omnino disrenuere, nec se in duello æqualem profiteri, rudem magistro, rusticum philosopho inter fagos et quercus enutritum, versatissimo scholarum professori. Quid sibi cum scholasticis quæstionibus ? Quid cura disputationibus subtilibus ? Quid cum argutiis ? In quibus tamen, ut quidquam profecisset, quis pauper monachus, cui causa fidei et Ecclesiæ committeretur ? Esse in ipsa magistros insignis nominis ; esse et in Parisiensi academia Victorinos Hugonem Richardumque, quibus id posset securius demandari : se orationibus promoturum, qua posset, partem Catholicam, quod monacho familiarius quam disputare. Illis et similibus humilior, quo sapientior, non se Ecclesiæ negabit, sed sibi gloriam. Verum cum vota omnium in eum conversa, solum Bernardum pugnæ postularent, ne tam ipsi præsumptio, quam causæ Christi propugnatio deesse videretur, tandem consensus, a Deo ipso accepturus, quod illi redderet. Hæc Mauricus. Huc pertinet Bernardi epistola ordine 187, quæ dirigitur Ad episcopos Senonas convocandos contra Petrum Abaelardum.

324 In hoc autem illud fuit mirabile, quod in eadem hora, quemadmodum Mauricus num. 5 et 6 subdit, verbosum hominem, et facillimi promptique discursus, adeo ingenium memoriaque reliquerint, adeo verba ; ut nihil unquam prorsus a se dictum, nihil scriptum, et nec materiam, nec vocabula rerum recordaretur... Sic divina providentia factum est, ut qui confidens in virtute sua, et in multitudine argumentarum suarum gloriabundus videretur, confusus abiret, et pro victoria, quam dudum præcecinerat, pudorem et ignominiam reportaret.

325 Abaelardi discipulus, assecla, et patronus fuit Arnaldus, vel Arnoldus, sive Arnolplus

Abaelardus
apud Patres synodi Senonensis cum Bernardo congressus.

F

cum pudore et ignominia discussit :

Arnaldus ejus discipulus.

A *phus de Brixia, de quo supra obiter, ac pluribus postea. Versipellis hujus sycophantæ, et hæretici perversa dogmata et damna graphice depingit sanctus Doctor in epistola 195 et 196. Huc autem faciunt Bernardi de eo verba, eidem epistolæ 195 inserta: Videbitis hominem aperte insurgere in clerum, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et iu omnem passim ecclesiasticum ordinem desævire. Baronius ad annum 1140, num. 3, Quod contigit, ait, cum post obitum Innocentii Romam se contulit sub Eugenio Papa: atque adeo hæc inter alia propheticæ a Sancto scripta censet. Vivam porro inferius, quando de isto Pontifice ad Sedem Petri admoto tractabimus, impiissimi hujus profanatoris hierarchiæ ecclesiasticæ imagineu repræsentabimus, ut norit lector, quam exacte S. Bernardi prædictio postea impleta, et quam provide antea fuerit in bonum commune ab eo præmonstratum detectumque pestiferum hujus hæretici virus.*

§ XXX. Sanctus tesseris iuratur clericum; alium data pecunia, qua pro se ludat; facinorosum a morte liberat, et monachum facit; patienter fert injuriam; mors Humbelinæ sororis; oppressos defendit; gesta in lite sacerdotii cum regno.

Vagum clericum prodigioso tesseraum jactu superat, et ad Claramvallem aggregat:

Sequitur annus Christi 1141, quo sanctum Abbatem a negotiis externis ad domestica tractatum convenimus, rebusque Claravallensibus intentum contemplabimur. Evacuato conventu, ut perhibent Annales Cistercienses ad eundem annum cap. in num. 1, per annos singulos ad novas fundationes monasteriorum, plures ac plures Bernardus sufficiebat, partim prædicatione conversos, partim miraculis, resistentes vel per propria vitia pertrahebantur. Exemplo sit celebris ille clericus lusor, seu illusor, qui, dum capit equum, a Sancto capitur ipsemet jucundo ac mirabili modo. Historia ibidem e Cæsario Heisterbacensi, qui citatur in Homilia v in Dominicam III post Pentecosten, his describitur verbis: Cum die quadam per viam equitaret, sanctus Pater, eique vagi clerici, quos Euerandinos vocant, occurrerent, ad conversionem illos monuit. Ad quem unus: Ego ludam vobiscum tesserebus. Si sors pro me responderit, detis mihi equum vestrum: si pro vobis, sejuar vos in monasterium. Respondente Sancto, Fial voluntas Domini: mox ille taxillos falsatos extrahens, decem et octo puncta jactavit. Monachis turbatis, et Dei consilium ignorantibus, Vir beatus, spem habens in Christo, pro hominis salute tesseras levavit, et deposuit. Et, ecce, in duobus apparuerunt oculi duodecim, tertius vero in duas partes divisus, in uno latere sex, in altero quinque puncta declaravit. Quo viso territus clericus sequutus est Hominem Dei ad Claramvallem, factusque est monachus probatus. Hoc factum usque hodie valde celebre est in scholis magistrorum Parisiensium. Hæc e Cæsario, qui seculo decimo tertio floruit.

tesseris, ut paullo post

327 Simili modo divina iussit, ut ita loquar, providentia per S. Bernardum, quando hic alium quemdam, Ordinis religiosi pertæsum, ac paratum eidem nuntium remittere, ad pristinum vitæ institutum revocavit per lusum. Factum refert ibidem Manricus num. II ex Vincentio Bellovacensi, quem in speculo morali parte IV distinctione 13 hæc memorantem citat: Legitur in Vita S. Bernardi, quod quemdam in monachum acceperat, qui lusor fuerat; qui cum omnino vellet exire Ordinem, quæsivit Sanctus, quid facere sciret, unde victum suum acquireret. At ille ait, se nihil scire facere, nisi cum talis ludere. Ad hæc S. Bernardus: Et si tibi capitale commisero, volo, ut singulis annis venias computare mihi, et lucrum dividere. Esto, inquit; et accipiens triginta solidos, lætus abiit. Post modicum tempus perdidit, et confusus ad portam rediit. Quod audiens beatus Bernardus, lætus illuc perrexit, et gremium suum extendit, ut lucrum simul dividerent. At ille ait, Nihil lucratus sum, sed solidos vestros amisi. Sed si vultis me recipere, potestis me habere pro vestro capitali. Ad quem Sanctus: Melius est, ut te recipiam, quam totum simul perdam. Et recepit eum, gaudens de ejus recuperatione.

328 Cæterum quemadmodum Vir sanctus flagitiosum hominem, ac morte plectendum, liberavit ab utroque malo, atque ad optimam frugem reduxerit, intellige ex sequenti historia, quæ erstat in Exordio magno Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione 2 cap. xv, quamque Manricus per hoc idem tempus accidisse indicat num. 3. Factum audi: Contigit aliquando eundem Dei Famulum pro quibusdam negotiis adire Comitem Theobaldum. Cumque appropinquaret oppido, ubi ille tunc erat, obviam habuit turbam hominum copiosam, qui, jubente Comite, latronem quemdam facinorosum atque famosum ad supplicium pertrahebant. Quo viso, clementissimus Pater apprehendens manu sua eorum, quo erat miser astrictus, ait tortoribus ejus: Dimittite mihi sicarium istum: ego enim volo manibus meis suspendere eum. Audiens autem Comes adventum Hominis Dei, destinavit illico occurrere ei. Miro namque devotionis affectu semper eum dilexit, atque eum honoravit. Cumque videret funem in manu ejus, quo latronem post se trahebat, exhorruit vehementer, et dixit: Heu! venerabilis Pater, quid est hoc, quod facere voluisti? Et quid enim furciferum istum millies condemnatum a porta inferi revocasti? Numquid eum salvum facere poteris, quia jam totus diabolus factus est? Desperata est penitus correctio ejus: nec unquam bene facere poterit, nisi moriendo. Sine igitur, domine Pater, sine perditionis hominem perditum iri; quia de pestifera vita ejus multorum [vita] periclitatur.

329 Respondens autem Pater sanctus dixit: Scio quidem, virorum optime, scio hunc esse latronem sceleratissimum, omniumque tormentorum acerbitate dignissimum. Non me ergo existimes, hujusmodi peccatorem impunitum velle relinquere: quin potius cogito eum tortoribus tradere, et dignam ex eo capere ultionem: quæ utique tanto dignior erit, quanto diuturnior. Tu illum decreveras brevi supplicio et momentaneo interitu consummari; sed ego eum faciam diuturno cruciatu, et morte longissima mori. Tu furem appensum, per unum aut per plurimos dies mortuum in patibulo manere permitteres; ego cruci

AUCTORI.

J. P.

mona hunc in eadem retinet data pecunia, ut pro se ludat.

scelerati hominis vitam exoravit apud Comitem Theobaldum,

* al. diaboli

* al. correctio

et e latrone monachum facit.

AUCTOR
J. P.

cruci affixum per annos plurimos faciam in pœna jugiter vivere et pendere. Quo audito, princeps Christianissimus siluit: nec ausus est ultra contradicere sermonibus Sancti. Profinus ergo benignissimus Pater, exuta tunica sua, induit ex ea captivum suum, et attensa coma capitis ejus, sociavit illum nuli dominico, de lupo faciens agnum, de latrone conversum. Qui veniens cum eo ad Claramvallem, factus est deinceps obediens usque ad mortem, pulchre nominis sui etymologiam exprimens in constantia propositi sui: Constantius enim vocabatur. Itaque triginta, ni fallor, aut eo amplius annos in Ordine supervivens, migravit ad Dominum, qui eum per merita beatissimi Patris nostri a duplici morte, corporis videlicet et animæ misericorditer eripere dignatus est. *Hæc auctor Exordii. De Theobaldo autem, qui supra memoratus est, Campaniæ Comite, agunt variis locis Annales Cisterciensis, quorum index consuli potest, uti et biographi Ernaldus lib. II Vita S. Bernardi cap. VI, et Gaufridus lib. IV, cap. II.*

B
pan sibi a
clerico impa-
ctam patienter
sustinet: mori-
tur soror ejus.

330 Eorundem Annalium parens tribus hisce factis, quæ modo retulimus, subjungit num. 6 unum alterius generis, videlicet cujusdam Regularis clerici facinus execrandum, a quo alapa inflictæ sancto Abbati, in repulsæ vindictam, repellentis judicium comprobavit, extulit patientiam; quam principes, quam reges venerarentur, dehonesta facie manu sacrilega, nec solum rubore dolnreque percussa, verum tumore. Adis Gaufridum lib. III Vita cap. III, in quo res ista pluribus narratur. Monet autem laudatus Manricus sub finem capitis III, se ea, quæ retulerat, cum certus annus singulis non subesset, in unum congestisse: quod et nobis exemplum ipsius secutis faciendum duximus. Idem auctor cap. IV scribit de piissimo obitu Humbelinæ, germanæ sororis S. Bernardi, quæ tum ibi tum apud alios cum titulo sanctæ nominatur; sed nobis hæc dumtaxat inter venerabiles reponenda videtur, quamdiu de publico ejus cultu non constat. Adis Prætermisissos ad diem XXI Augusti. Manricus itaque ipsi ad mortem usque ægrotanti adfuisse sanctum Patrem commemorat, deinde etiam referens mutua utrimque colloquia, ac Bernardi, qui tantisper eam reliquerat, revocationem ministerio angeli tubulam pulsantis. Ad hæc, corpus, inquit, num. 8, Sanctæ sepulturæ traditum fertur, celebrante Bernardo officium funeris, atque inter [hæc] congaudentem et lacrymantem: sed prævalente gaudio, maxime cum gloriose illi apparuit, gratulans de mercede, quam ipsius hortatu promeruisse. *Hæc ille.*

quo anno

331 Sed habemus aliquid contra rationem temporis, cui idem historiographus venerabilis Humbelinæ, quæ alibi vocatur Humberga, obitum innectit. Apud nos tomo IV Junii, die XXIII, a pag. 608 edita est Vita S. Petri monachi, Prioris Juliænsis prope Molisium in Campania Gallie: in cujus Petri Vita cap. III dicitur is ab angelo eductus, Humbergam mox morituram. Vitam hanc antea e tenebris eruerat, ac typis vulgaverat noster Petrus Franciscus Chiffletius in Tractatu de S. Bernardi abbatis Claravallensis genere illustri, a pag. 134. In observatione autem, quam habet de anno et die obitus laudati Juliænsis Prioris, pag. 155 et sequentibus statuit eum e vita migrasse anno Christi 1136. Unde videre est, uti habet a pag. 156, longe a scopo aberrasse Angelum Manrique in Annalibus Cisterciensibus anno Christi MCLXI, cap. 4, num. 1,

ubi ait vixisse adhuc Humbelinam S. Bernardi sororem anno MCLXI, haud procul anno MCLXII in Donino obdormivisse. Nam qui ei morienti adfuit Petrus Prior, si obiit Junio anni MCLXXVI, quomodo illa quinto post anno adhuc in vivis fuit? *Hæc breviter ex eo hic indicasse sit satis, pluribus ibidem deducta. Hæc Chiffletii observatio nihilat etiam contra Baitletum, qui ad diem XXI Augusti in Vita Humbelinæ, quam edidit, ejus mortem illigat anno 1141; item contra alium Gallum in Vita S. Bernardi Parisiis vulgato anno 1704, lib. IV, pag. 350.*

332 Nonnulla alia litteris mandavit de S. Bernardo ad dictum annum 1141 cap. V Cisterciensis historicus. Per idem tempus, ait num. 1, venerabilis Guido abbas Cariloci Bisuntinensis, cum a vicini Conventus pseudo-Præposito, homine alias perduto et profuso, per omnem injuriam opprimeretur, summum Ecclesiæ Præsulem appellat, Romam ad illius audientiam perrecturus. Exstat epistola Bernardi ad Innocentium affectuosa pro ipso, in offensorem acris, et quæ ita unius causam commendat, ut describat utriusque qualitates. Deinde illa epistola ibidem recitatur, quæ est ordine centesima nonagesima octava, atque in ipso fonte legi potest. Negotium illud iterum obire commendat eidem Christi Vicario, uti perspicuum fit e proxime sequente epistola ad ipsum data hoc titulo: Rogat sententiam pro Religiosis inique oppressis latam confirmari, nec ulterius anres præberi calumniis. De iudiciis, qui pro Caroloco sententiam pronuntiarint, et quo modo ejusdem exsecutio retardata fuerit, scribit Manricus ibidem num. 4; ac num. 6 animadvertit, in Bernardo. mirum esse non debere, si filios, quos tam arte persequeretur, non pateretur vexari a potentioribus: cui adeo inopum a natura indita, sed per gratiam perfecta protectio fuit, ut ne animalia [quidem] bruta, se præsentem, opprimi pateretur, atque id frustra ab aliis tentari diceret, per se, quamdiu posset, impediendum. Legi possunt, quæ habet Gaufridus lib. III Vita cap. IV.

333 Verum alia ac majoris periculi tempestas Viri sancti laborem et dexteritatem exercuit. Factum audi ex Annalibus Cisterciensibus allegatis, cap. VI: Ille eodem anno Ludovicus Junior, ætate an moribus indiscipulatus, potentia ferox, inobediens in Ecclesiam frena relaxans, Innocentio rebellis, etiam Theobaldum aversatus infestabat antiqua similitudine in virum, quantumvis sanctum: an quia Ecclesiæ Innocentioque faventem, adeoque sibi contrarium experiebatur? Ea Bernardi, et totius Cistercii causa duplici titulo: primum, quia Ecclesiæ; mox, quia Theobaldi, per Bernardum et nostros pertracta. Vix ulla gravior, vix ulla difficilior aut laboriosior, lubrica semper voluntate regum; sed lubriciori, quoties ira aut vindicta præcipitantur: Bernardus æque in regem, et pro rege, post longum licet tempus, iris fuit. Prima dissidiorum occasio Petrus, Bituricensis ecclesiæ dudum viduæ, nempe a morte Alberici, a Pontifice datus in pastorem: quem sine assensu suo consecratum, rex indecorum; si admitteretur, injuriosum reputabat. Nec deerant aulicorum consilia pro more curiæ, non ut dirigerent, sed ut sequerentur, atque ipso obsequio impellentes præcipitarent. Unus Theobaldus Comes constanter cæteris dum contradicit, fidelior inveniebatur; sed quo fidelior, eo magis invisus, regis in se vindictam sollicitabat. De his Robertus (im-

abbatem Caroli
et opprimum
defendit, ut a
alios

Ludovicum ju-
niorem Galie
regem cum In-
nocentio PP. a
Theobaldo Co-
mitem de ordine
F

A *mo pseudo-Robertus secundum dicenda* § xxxii) Siegherti continuator ad hunc annum : *cujus textus in laudatis Annalibus mox subditur* : Hoc eodem anno (scilicet MCXLI) orta est dissensio inter Papam Romanum, et Francorum regem Ludovicum : unde ecclesia Gallicana turbatur. Defuncto enim Alberico, Bituricensi archiepiscopo, missus est Petrus a Papa Innocentio, ejusdem ecclesiae pastor consecratus ; sed a rege Ludovico repndiatus, eo quod sine ejus assensu fuerit consecratus, in civitate minime recipitur : *cujus partes quia propter reverentiam seu voluntatem Papae Comes Theobaldus fovere crederetur, similtas, quae sopita videbatur, inter regem et ipsum cepit repullulare. His a Manrico recitatis, subduntur ista in ejus Annalibus* : Addidit Ludovicus juramentum ira praecipiti, non, se vivente, inconsulto ipso sacratum ad pontificiam sedem ascensurum : et erat superstitio ea Francigenis, ut, quodcumque firmassent sacramento, non pericere, infamiam reputarent.

magno conatu conciliare satagunt

B 334 His Bernardus permotus, anxiusque, ac majoribus adhuc malis praecavens, integro anno, conatu primum irrito, mox fructuoso, paci insudavit inter sacerdotium et regnum restituendae. Id quod anno sequenti ipsemet Sanctus ad Ludovicum scribens lidenter loquitur epistola 221. « Vos scitis, quanto labore, quanta * sollicitudine, toto anno praeterito, quaerendae paci vestrae attendi * ». Igitur primum regem, ut respiceret ; mox Innocentium, ut parceret, aggrediens ; cum neque ille ab inobedientia resili- ret, obtendens juramenti religionem ; et hic claves Ecclesiae contempas dolens, anathema in regem comminaretur quod erat reliquum, ad quatuor episcopos Cardinales curiae (inter quos Stephanus dilectus ipsius filius) litteras dedit, consulturos reipublicae Christianae, atque Innocentium, si possent, emollituros. Indulgeat Pater filio, senex juveni, ecclesiasticus saeculari, demum sacerdos regi, qui vellet quidem, sed non satis auderet praereverentia, sacramenti violati probrum incurere. Atque ecce exemplar litterarum sancti Patris, quae dictis, obiter etiam, fidem faciant. *Epistola illa, quam mox recitat Manricus, est ordine ducentesima undevigesima, atque in editione Mabillonii hoc titulo praenotata* : Ad tres episcopos curiae, Albericum Ostiensem, Stephanum Praenestinum, Iginium Tusulanum, et Gerardum cancellarium. *In notis vero inter alia observantur ista* : In scriptis nonnullis, QUATUOR. At lectio vulgata melior. Siquidem episcopus non erat Gerardus cancellarius, qui hic quarto loco memoratur, postea Pontifex creatus, dictusque Lucius II. *Accedit eo, quod eadem epistola in dicta editione interatur anno Christi 1143. Et vero res quidem tunc illa, pro qua Vir sanctus laborabat, bene successit ; sed discordia vix fuit sopita, quin nova dissidia perturbarint pacem, uti memorat Manricus a num. 6, et illico apud nos ex eo pluribus dicitur.*

Mabillon. quantaque

Ibid. intendi.

§ XXXI. Lis illa vix sopita, novis dissidiis recrudescit; Bernardi ad eam componendam novi labores.

Quod sub finem paragraphi proxime praecedentis Bernardum intendisse diximus, obtinuisse, ut refert Manricus loco ibidem indicato, compertum est, nec tunc in regem anathema indictum. Quin et eundem convictum Sancti monitis consensisse Pontifici, ut Petrus in Bituricensi sede collocaretur. Sed et Theobaldo firmata regis gratia certis pactionibus, quibus pro rege selecti duo viri, Joslenns scilicet, Suessionensis pontifex, et Sugerius, abbas S. Dionysii Parisiensis, quem sanctus Doctor ad meliorem frugem dudum converterat, ut suo loco notavimus. Pro Theobaldo item alii duo, episcopus et abbas, Cisterciensis uterque, Hugo nimirum Altissiodorensis, Bernardusque, qui conditiones utrinque diffinirent, utrumque componerent. Sed inter alias praecipue illud sancitum, quod sanctus Pater, turbata postea pace, ad utrumque advocatum regium commemoravit epistola 222 *hunc in finem*, ut si qua de conventionibus illis controversia aut dissensio nasceretur, nihil mali sibi invicem facerent, aut quaererent, donec coram nobis tribus pariter, et domino Autissiodorensi ventilata res esset, atque discussa, qui et tunc mediatores fuimus, et, si quid emergeret controversiae, debuimus esse reconciliatores. *Sed quales paci vix stabilita difficultates iterum se ingesserint, memorare juvat.*

Pacem inter dissidentes vix compositam

336 Annus erat millesimus centesimus quadragessimus secundus, ut referunt *Annales Cistercienses ad hunc annum*, cum vix adhuc sopita dissensio inter Pontificem, Theobaldumque, et Ludovicum regem, novis dissidiis denuo recrudere. Et forte, quod non potuit in Innocentium, in Theobaldum irruit violentior ira. Radulfus Viromandorum comes materiam fecit, repudata uxore, et Petronilla Guilielmi Ducis filia, ac reginae sorore superinducta. Divortio consanguinitatis quaesitus color : nec defuere testes regiae cupidini, et tres episcopi inventi inter primores, qui pro Radulfo sententiam pronuntiarent, secreto tamen, ac veluti per tenebras, quasi ipsorum conscientia reclamante, nec ferente inter nota flagitia solis aspectum. Tunc Theobaldus pro sorore zelans, zelans pro matrimonio, Bernardum adiit, consilium simul et auxilium imploraturus. At sanctus Pater, comperta veritate, et laesi sacramenti vicem primum, mox amantissimi principis injuriam dolens, Innocentium appellans utriusque vindicem, tales ad eum pro comite Theobaldo litteras dedit : *quae ibidem recitantur ; habetur vero epistola illa inter alias Bernardinas ordine ducentesima decima sexta. Quae nam autem post eam secuta sint, ita enarrare pergunt laudati Annales num. 3.*

in via discordiae evertunt ob repudiatam a Radulfo uxorem,

337 His litteris acceptis Innocentius Ivonem presbyterum Cardinalem in Gallias mittit plenaria [cum] potestate, per quem divortii causa decideretur. Hic veritate indagata, comperitque, Radulfum comitem percussum anathemate novam nuptam dimittere compellit, inobedientem extra communionem fidelium factum declarat, terram illius interdicto subjicit, ac tres episcopos,

et alium duos tam

AUCTORE
J. P.

episcopos, quorum auctoritate res tota gesta, sacris Ordinibus atque ecclesiae ingressu suspendit, cuncta ex justitia, et mente sacerorum canonum. De his Robertus Sigeberti continuator, hoc anno: *cujus verba Manricus sic recitat*: Radulfus Viromandorum comes uxorem suam dimittit, et sororem reginae Petronillam ducit. Propter quod instantia comitis Theobaldi mittitur Romanae Sedis Ivo legatus, qui et Radulfum comitem excommunicavit, et episcopum Laudunensem Bartholomaeum, Noviomensem Simonem, Petrum Silvanectensem, qui divortium illud fecerant, suspendit. *Pergunt Annales*: Legatus interim, viam universae carnis ingressus, per propriam mortem sententiam confirmavit. Quippe ipso de medio jam sublato, eum forte zelo effervescente, mitigaretur, solus restabat adeundus Romanus Pontifex, qui non de facili posset exorari. *Sic Manricus. Adisis Spicilegium Acherianum tom. XII, pag. 480.* At Ludovicus, *sicut subdunt dicti Annales num. 4,* dum se frustratum videt, atque ignominiam, quam Comiti intulerat ex sororis repulsa, in reginae sororem recidisse.. ad arma confugiens.. contra fas, contra jus, contra pactiones, inexpectatis et inconsultis arbitris, Theobaldum comitem hostiliter infestat, in omnem ejus ditionem grassatus ferro et igne. Et eo usque atrocitas pervenit, ut pius comes vitandis fidelium caedibus, rapinis, stupris, et aliis belli malis, quae victores et victos aequae involvunt, juramentum praestare compulsus sit absolutionis a Pontifice impetrandae, seu proprium dedecus postponens saluti civium, seu tempus redimens promissa absolutione, quae vel negari ab Innocentio posset, vel, si concederetur, revocari. *Rem prodit Bernardus in epistola ad Innocentium ordine 217.*

338 Tum summus Pontifex, *sicut pergit Manricus num. 6,* Theobaldo morem gerens pro suis meritis.. relaxavit anathema, ni respiscant dividanturque adulteri.. statim illud renovaturus. Sensit potentia se iterum delusam, atque iterum evanuisse vindictam, qua se denuo irretitam experiretur. Atque in totum Bernardo acceptum referens (nam quis alius potuisset apud Pontificem?) querulas nimium ad eum litteras dedit, quibus Bernardus libere pro more, sed veneranter respondit, *stans videlicet constanter pro justitia, dum iniquam regis postulationem in causa Radulfi rejicit, eundemque regem monet, ut non premat innocentes, neque contra se irritet Regem supremum. Erstat inter alias epistola ista ordine 220. Et post illam quidem Patris sanctissimi industria et cura in componendo publico hoc tantique moliminis ac momenti negotio cassae quidem optato fuisse eventum, non tamen eo redactae, ut ulteriorem eidem operam navare non percerent. Videri potest epistola 221.*

pro bono communi, sed quod justissimum.

339 Verum quidnam interea rex Ludovicus? *Audiantur praedicti Annales cap. II, num. 1*: At non exasperatus Ludovicus, quod satis mirum, atque in juvene indicium melioris animi, nec dignatus responso Virum Dei: quin potius longam ad eum dedit epistolam, excusationes texens et querimonias, quae Theobaldum de multis, de quibusdam etiam Bernardum insectaretur, quod juramentum per fraudem ludificasset, eum terra adhuc maneret sub interdicto: quod matrimoniis sibi devinciret Flandrensem Comitem, Snessionensemque, quorum auxilio in regem rebellaret: quod Radulfus ab eo sollicitatus, Bernardo conscio et complice, ut qui eidem pec-

catorum veniam polliceretur, si Theobaldo vellet adherere. Haec et similia rex eum rescripsisset, Bernardus duos ejus consiliarios, pactionum arbitros, Joslenum ac Sugerium interpellavit, per quos, ut conscios totius veritatis, longe efficacius, ut amicos, facilius reduceretur. *Habetur ista epistola inter Bernardinas ordine 222. Pergamus ad Manricum num. 7*: At eum sanctus Doctor epistolam aut casu apertam mitteret (ex quo sumpta occasio, velut fecisset per irreverentiam) vel ex conscientia mordaciorum Joslenus reputans, et quo reprehensibilior, impatientior, mordacissimum ei responsum reddidit, adeo ut nequaquam vereretur dicere, Sanctum locutum in spiritu blasphemiae, quod Godefridus affirmat in ejus Vita, atque ipsius Sancti rescriptum testatur. *Hoc vide in epistola 223; illam consule lib. III cap. III, num. 175. Observamus tamen obiter, epistolam illam in editione Mabilloniana non innoti anno Christi 1142, in quo sumus cum Annalibus Cisterciensibus, sed anno 1143. Ex his interim abunde intelligitur, a S. Bernardo tentata fuisse omnia, ut luctuosissimae huic inter duos discordes principes controversiae remedium afferret; sed irritum hactenus conatu, E sicut planum fiet ex eventibus, qui postmodum subsequuti sunt.*

§ XXXII. Alia Bernardi tentamina, ut tragicis Galliae dissensionibus succurreret; Innocentii PP. gratia excidit immerito.

Dum hinc gradum facinus ad annum Christi 1143, fumestissima rerum Gallicarum nobis objicitur scena: quam ut mutaret in latiorrem, quot quantosque Vir sanctus non insumpsit labores, eo certe duriores, quod optato fructu frustrarentur.. Ruchant, inquit Manricus ad hunc annum cap. I, num. 1, in deterius Galliae res, et Ludovicus, pietatis vinculis ruptis, quotidie irreligiosus, in Theobaldum atrocias debacchabatur: idque hoc anno MEXLIII. quo Bernardus ad curiae Cardinales, maxime autem ad dilectum sibi filium Stephanum Praenestinum episcopum moerens et dolens hanc scripsit epistolam, miserum Galliae statum continentem *Epistola haec in editione Mabillonii est ordine 224, e qua excerpto sequentia*: Vos.. scitis, quomodo ego quoque pro rege steterim in conspectu domini mei, corpore quidem absens, sed praesens spiritu, ut loquerer pro eo bonum. Bona siquidem pollicebatur. Nunc autem ipso redempte pro bono malum, cogor contraria scribere.. Coneuleantur apud nos sancta, Ecclesia turpiter ancillatur. Nam et electiones episcoporum prohibentur fieri, et sicubi id praesumptum a clericis fuerit, electus episcopari non sinitur. Denique sedet in tristitia ecclesia Parisiensis, proprio destituta pastore, et nemo est, qui de substituendo alio mutire audeat. Non sufficit spoliari bonis praesentibus domos episcopales. etiam in terras, et in homines manus sacrilega circumquaque desavit, totius insuper anni ex eis sibi redditus vindicando..

341 Commisit rex germano suo Roberto vi-
ees episcopi, et ille in cunctis terris, rebusque
Ecclesiae

deploratum

A Ecclesie potestative versans . . infert cælis quotidiana hostias, non plane pacificas, clamores pauperum, lacrymas viduarum, planctus orphanorum, gemitus compeditorum, sanguinem interfectorum . . Præterea rex, nobis quidem non parum laborantibus, pacem cum Comite Theobaldo fecerat . . ; et, ecce, occasiones quærit, quomodo recedat ab amico. Atque hoc grande crimen, quod impingitur Comiti, quia cum baronibus regis de liberis suis contrahit matrimonia. Suspecta est illi dilatatio caritatis, nec se putat regem, si se amaverint principes . . Propterea ergo pacis conventiones et constitutiones manifeste transgreditur, nec tenet pacta sua, quæ distinxerunt labia sua. Denique revocavit in domum suam, et ad consilium suum virum adulterum, et excommunicatum *, quem ex constituto ejecerat, et pro exercenda majori malitia, aliis multis nequam æque excommunicatis, perjuris, incendiariis, homicidis, rex et advocatus Ecclesie, adversus Ecclesie (quod non est dubium) amatorem, et defensorem denuo sociatur . . Ad hæc, cogit suo more episcopos ad maledicendum benedicendis, et iterum benedicendum maledicendis . . Qua fronte, obsecro, tantopere aliis præscribere de consanguinitate laborat, homo cum sua (quod palam est) tertio ferme consanguinitatis gradu permanens consobrino ?

* Radulfum.
Vide epist. 216
et seqq.

Gallicæ nationis

B 342 Et quidem inter filium Comitis Theobaldi, et Comitis Flandrensis filiam, et item inter Comitem Suessionensem, et filiam Comitis Theobaldi, si consanguinitas sit, nescio (scilicet enim illicita matrimonia nec laudavi nunquam, nec laudo :) sed sciatis vos, et sciat dominus meus, prohiberi horum nuptias. *Hæc sunt inter alia plura, quibus Bernardus compellat Stephanum: nec dissimilia, ut perhibet Mauricus num. 6, ad cæteros episcopos, quos sciebat Pontifici adherere, tantis malis, qua possent, obviaturos. Cur autem ad Innocentium tunc non scripserit, hoc ipso anno inferius declarabimus. De dicto rege Ludovico consuli possunt Horstii nostræ apud Mabillonium in epistolam 224 col. LXX. Apud quem etiam exponitur tertius fere consanguinitatis gradus ille, de quo supra, nec non in notis brevioribus col. 209. De Radulfo Comite Veromanduorum uxorem repudiante, et alium ducente, scribit Pagius ad annum Christi 1142. Videmus itaque S. Bernardum intendere omnes nervos, ut perditissimis Galliarum rebus succurrat. His breviter ad præcedentem epistolam observatis, argumentum præsens prosequamur cum Annalibus Cisterciensibus allegatis: ubi hæc sunt num. 7 et 8:*

quem Sanctus
cum Hugone
ante oculos po-
nit regi Ludo-
vico

C 343 Interim ipse Sanctus, Hugoque, qui arbitri pactionum pro Theobaldo, quique quærendæ paci ecclesie Gallicæ ab Innocentio dati, id quod Bernardus non leviter insinuat in epistola ad ipsum, ne quid omnino intentatum remaneret, convenire regem, interponere proceres, divina humana jura protestari, belli damna proponere, et, quocumque vincente, perire regnum, quo sine neque rex possit consistere. Nam cujus illa terra, quæ vastabatur? Cujus homines, in quos desaveibat? Nonne ex ejus ærario restituenda? . . Atque hæc quidem de lucris temporalibus: nam de fama et honore adhuc majora, maxima de salute declamabant; sicut pluribus ibidem exponitur. Illis et similibus regem nunc per litteras, nunc coram aggressi, et reverenter constanterque arguere, obsecrare, increpare in omni patientia

et doctrina perseverabant. Et jam conventus Corbolii * destinatus promittebat meliora, si non rex, vix auditis Sanctorum placitis, et nihil sibi deferri, quamdiu non omnia, tenaciter contestans pro more principum, indignatus ac furens recessisset, impatiens æqui, nec solum non obediens, verum non audiens. Tunc sancti Viri confusi fœda repulsa, sed nihilominus constantes pro pace regni, per fratrem Andream, sibi inter charissimos, et, ut apparet, regi familiarem, talem ad eum epistolam scripserunt. *Exstat ea apud Mabillonium inter Bernardinas ordine 226. Porro Andreas iste (de Baldemento, uti additur in textu epistolæ) celebris fuit, variisque negotiis adhibitus. Subscribit primariis litteris abbatiæ Caricanipi in tomo II Spicilegii pag. 329, et cum Bernardo testis habetur concordie inter Ludovicum Juniorem et Algrimum Aurelianensem archidiaconum in ita, tomo I Chesnii pag. 764. Hæc et plura Mabillonius in notis brevioribus ad eandem epistolam. Hæc per transennam.*

AUCTOR
J. P.
* Corbeil supra
Parisios

344 *Huc etiam, ut alia a sancto et communi Patre gesta pro pace sancienda prosequamur, pertinet epistola ad Joslenum Suessionensem episcopum, quam Bernardus solus, injuriæ acceptæ immemor, vel potius ideo amantior, quia memor . . , uti loquitur Mauricus num. 10, scripsit. Est ordine 225 apud Mabillonium. Equis vero tot conatum piorum justa ac strenuorum fructus? Laudatus Annalium concinnator, Nil obtentum, inquit num. II, apud regem per literas . . Ergo hoc anno, piculo insigni, ad Vitoriacum, Vitriacum alii dicunt, quod oppidum ditionis Theobaldi erat, rex primum muros, mox ecclesiam ipsam, in quam ferme oppidani omnes confugerant, incendio vastat, sacra, profana, viros, feminas, puberes, et impubes comburit. Mille et trecentæ animæ interiire, plures alii numerant, quæ sanctitate loci velut munitæ, salutem ex religione præstolabantur. Tunc demum rex pœnitentia sera correptus plorasse dicitur, sed non adhuc peccatum emendaturus. De his Robertus Sigeberti continuator, ad hunc annum: « Ludovicus rex Vitriacum castrum comitis Theobaldi capit: ibi igne admoto ecclesia incensa, et in ea mille trecentæ animæ diversi sexus et ætatis igne consumptæ sunt. Super quo rex Ludovicus misericordia motus plorasse dicitur, et hæc de causa pergrinationem Hierosolymitanam aggressus, a quibusdam existimatur » . .*

ad nullo fru-
ctu in Victo-
riacensibus

345 Cujus, ut credo, ait Mauricus num. 12, verborum occasione Paulus Emilinus tempora confundens, Bernardum Patrem aseitum a rege tradit, clementiam Dei per ipsum, quasi jam pœniteret, imploratur. *Pauli Emilii verba in Ludovico Juniore hæc profert: Qui intromissus, et benignissime a rege susceptus, cum ejus fletum conspiceret, causamque doloris didicisset: Hæc ait lacrymæ nisi cito exarescant, extinguere possunt Vitoriacensis incendii memoriam: tantum adde illis constantiam roborque, et, ne sit velut muliebris ploratus, viriles ac vere regios animos gere. Antequam lasi munitis ira in te se armet, quas templo arisque intulisti faeces, in templorum hostes, barbaramque religionem converte. Cetera, quæ pluribus prosequitur Emilinus, non transcribit ex eo Mauricus, sed rem ita ab ipso tractari insinuat, quasi Bernardus Ludovicum hoc ipso anno atque hæc occasione ad Hierosolymitanam expeditionem hortatus fuerit. Verum hæc tribus ut minimum annis*

dua hasbaræ
savit cuius rei
gustat

AUCTORE
J. P.

interjectis longe distantia, atque alterum sub Innocentio, alterum sub Eugenio, mediis duobus aliis Pontificibus, brevis licet ætatis, contingentia, sine causa in historia confunduntur. Potuit prioris sceleris memoria regem impellere: potuit et a Bernardo commemorari, etiamsi ante biennium patratum foret. Et Ludovicus adhuc Theobaldo discors, nec illi pacandus nisi post annum, ut suo etiam loco. commemorabimus. *Haetenus Annalista Cisterciensis; qui dum in Paulo Emilio corrigat rationem temporis, ansam nobis dat notandi aliquid de anno 1143, cui barbariem Victoriaci patratam a rege Ludovico Juniore adaptat.*

tempus

346 Pagius in *Critica Baroniana ad annum 1141 num. 3* scribens de dissidio inter Innocentium II, et Ludovicum VII Francorum regem, hæc narrat num. 4 e *Guillelmi Nangii Chronico ad annum 1142*: Rex concitavit omnes fere proceres suos, ut una cum eo guerram inferrent comiti Theobaldo. Tum ad annum MCLIII, cepit rex Vitriacum, oppidum Comitibus Theobaldi, ubi admoto igne incensa est ecclesia, et in ea MCC homines diversi sexus et ætatis perire. *Sed continuo animadvertit laudatus Pagius, in Chronicis tamen Gemblacensi et Catalaunensi Vitriacum anno MCLIII dici incensum fuisse: quorum notationem temporis amplectitur ad annum 1143 num. 1; ubi, relato statu misero ecclesie Gallicanæ, basilica tamen, inquit, castri Vitriaci non hoc anno, ut refert Baronius num. 6 ex pseudo-Roberto de Monte, sed anno MCLIII incensa, ut anno MCLXI ostendimus. Eundem pseudo-Robertum superius adhibuit Mauricus: qui etiamsi Nangium habeat pro se in anno, quem signat, 1143; duo tamen alia dicti Chronica contra se habet.*

examinatur.

347 Alter vero Robertus de Monte, cujus Accessiones atque Appendix germanica ad Sigebertum, ab Acherio vulgata sunt post Guiberti abbatis de Novigento Opera, Lutetiæ Parisiorum anno 1651 excusa, trahit ista ad annum 1141, pag. 762: Rex Francorum Ludovicus allixit Comitum Tebaldum, et vastavit terram suam, maxime in Campania, ubi combussit castellum optimum, Vitrenium scilicet: ubi multitudo maxima diversi sexus hominum et ætatis concremati sunt. Ita alter Robertus, qui vexationibus a Ludovico adversus Theobaldum motis anno 1141, quo hunc ab illo infestatum $\frac{2}{3}$ xxx dirivus ex *Annalibus Cisterciensibus, Victoriacensis castri combustionem adjunxerit per prolepsin, uti suspicamur; nisi malis pro anno 1141 legere 1142 cum alio codice, qui indicatur in notula marginali apud Acherium pag. 760 et proxime sequente) alter, ut iterum dicamus, Robertus de Monte, isque genuinus: de quo consulesis observationem apud laudatum Acherium p. 715. Oudius in Commentario de Scriptoribus ecclesiasticis tomo II, a col. 1625 varia de isto auctore collegit: inter alia autem est illud in rem nostram: Chronicon suum ab anno MCLII, ubi Sigebertus deserat, ad annum MCLXXXII produxit. Appendix autem ad Sigebertum, quæ inter illustres Germaniæ scriptores edita est, alterius auctoris maxima ex parte est, ab anno nimirum MCL ad annum MCLV. Germaniam autem Appendixem ad Sigeberti Chronicon a Roberto de Torinneo, uti etiam vocatur, conscriptam, ex autographo monasterii sancti Michaelis de Monte, et ejusdem accessiones ad Sigebertum etc. edidit vir doctissimus Lucas Dacherius, supra a*

nobis indicatus. Verum ne notationes hujusmodi nos abducant a filo nostro historico, discordes hosce principes Ludovicum regem et Theobaldum Comitem opera S. Bernardi in gratiam esse reductos, dicimus infra ad annum 1144; nunc vero cum Manrico pergimus, qui ita prosequitur suam materiam cap. II anni prædicti 1143:

348 Mœrebat sanctus Pater hæc mala publica, cum subito privata etiam expertus, unde minus timebat, dolori dolor, et tristitia tristitiæ superadditur. Amissa, ipso ignaro, gratia Innocentii, quam tot laboribus, tot obsequiis promeruisset. Ivonis Cardinalis legati bona in causa, distributa pauperibus, quæ Pontifici forent reservanda, et distributio imputata Bernardo duplici titulo: quod distributor designatus in testamento, et quod pauperum causæ promotor vel ultroneus se ipsum ingessisset. Affuerant extreme laboranti duo abbates, per quos, Bernardo adjuncto, legata bona in pauperum transirent possessionem: et adire uterque Claramvallem, Bernardum, ut par erat, requisituri; sed Sancto in pacis negotiis occupato, nec invento, ne testamentum diutius morarentur, quæ Ivo jusserat, soli peregerunt. Difficile Innocentio visum est, inconsulto Bernardo patratum quidquam: et erat in ea causa suspectus Sanctus, propria, quia pauperum, aut propriis præferenda. Jam vero gratia utcumque semel amissa, quæ hominum plerumque conditio est, quæ ante placuerant, infensa esse ceperunt. Nihil fere in Ecclesia agi sine Bernardo, atque ejus frequentibus epistolis intercessionibusque vix unicum Pontificem sufficere, qui tamen universæ Ecclesiæ datus non posset uni viro morem gerere: contineret se Abbas intra cœnobium, contineret vel saltem intra Galliam, et esset aliquid, quod non perageretur ejus arbitrio. Sic qui olim firmandæ sibi tiaræ in omnes mundi plagas Bernardo usus, postquam firmaverat, damnat quod elegit, et, qui pro se rogaturum sollicitabat, non patitur rogantem sibi pro aliis.

349 Hæc de Pontificis in ipsum indignatione ubi accepit Bernardus, apologeticam, ut ad annum MCLIII Baronius ait, ad eum scripsit epistolam, qua suam causam defendens, et potenter excusans, ostendit, se nihil in eo peccasse, ut ejus indignationem commereretur. *Novissima hæc est, quam sanctus Pater ad Innocentium PP. scripsit, epistola. ordine 218, quæ, tanetsi alibi excusa legi possit, hic tamen etiam reexcusa relegi meretur, nonnullis brevitatis causa reexcisis: Putabam, inquit sanctus Vir, me aliquando aliquid vel modicum esse; sed nunc, ut sentio, prorsus ad nihilum redactus sum, dum nescivi. Nec enim me dixerim omnino nihilum tunc fuisse, cum oculi domini mei super puerum suum essent, et aures ejus ad preces meas. Modo autem me merito non modicum dico, sed nihilum; quoniam ab heri et nudiustertius avertit faciem suam a me. Cur hoc? Quid peccavi? Multum fateor, si pecunia Cardinalis Ivonis bonæ memoriæ meo arbitrio distributa fuit, et non ad nutum ipsius. Non sum tam hebes, ut ignorem Ecclesiæ esse, quidquid ille rerum suarum non dederit.*

350 Sed jam audite simpliciter veritatem... Quando homo exiit hominem, absens eram, immo et valde remotus. Audivi autem ab his, qui affuerunt, quod ipse fecerit suum testamentum; et quod fecit, fecit et scribi: et de rebus suis quæ voluit, quibus voluit, ipse divisit: quod residuum

Refertur qua
ocasi-ne ex
derit gratia In
nocentis PP.
Vir sanctus.

et hujus ad
illum

ep. 153

hic datus

AUCTORE
J. P.

A residuum fuit, duobus abbatibus assistentibus tunc sibi, et mihi pariter, qui absens eram, dividendum commisit, eo quod nobis nota essent loca pauperiora sanctorum. Porro abbates illi domum venientes, et non inventientes me, (detinebar enim tunc temporis ex vestro mandato pacis quærendæ negotiis) nihilominus pecuniam, sicut eis visum est, dividerunt, me non solum non connivente, sed et nesciente, quid fecerint. Cedat jam, si placet, manifestæ indignatio veritati.

epistola apostolica

351 Nam quod item comperi displicuisse me in multis scriptitationibus meis, hoc me jam metuere non oportebit : quoniam facile emendabo. Seio, scio, præsumpsi plusquam oportuit, parum attendens, quis cui scriptitare præsumerem. Dabo; si potero, zelo meo de cetero temperamentum, scientiam; et ponam digitum meum super os meum. Tolerabilius enim offendam aliquos amicorum, quam multis precibus defatigem Christum Domini. Et nunc quoque non sum ausus scribere vobis de imminentibus. Ecclesiæ periculis, et gravi schismate, quod timeamus, ac plurimis, quæ sustinemus, incommodis. Scripsi autem sanctis episcopis vestro lateri adhaerentibus :

B ab ipsis audire poteritis, si scire placuerit, quæ scripserim ego. *Juvat his coronidis loco attestare verba Baronii ad annum 1143, num. 5, quæ epistolæ superiori a se recitata sic subdit : Accidit plane secundum illud Sapientis, Eccles. 7, Calumnia conturbat sapientem, ut S. Bernardus ob calumniatores apud Innocentium Papam estimatione minueretur, adeoque ut tot tantisque exhibitis per eundem Sanctum officiis et beneficiis oblivioni traditis, jam nulla eorum habita ratione, exciderit ipse e gratia ejus. An autem acceptis his ab eo litteris Innocentius equiori erga eum animo fuerit, haud nobis compertum habetur. At si in terra ista aruerint sata Bernardi, flante vento urente : certe alibi quidem collegit ad vitam æternam, quæ non humano, sed divino intuitu ab eo sunt jactata semina in terram viventium. Sic discant homines non sperare in principibus, neque in filiis hominum, in quibus non est salus. Hæc tam vere quam graviter Baronius occasione hujus epistolæ, quæ, sicut superius indicabam, ultima fuit, quam sanctus Doctor ad Innocentium PP. II scripsit, nunc defensor in tam justa ac propria causa, qui antea fuerat toties in aliena Et Pontifex quidem ille eodem anno 1143 e vita excessit die xxiv Septembris; cui Cælestinus hujus nominis II postero die successit est: hujus breve fuit regimen; de illius vero mortis causa vide Baronium ac Manricum.*

§ XXXIII. Ordo Cisterciensis a sancto Abbate in Suecia propagatus; prodigium, et vaticinium; discordiæ in Gallia ab eo compositæ; honoratur a Patriarcha Hierosolymitano.

Frater egregius edentes a Bernardo ad ceteras nationes

Chronographus Cisterciensis ad annum antea indicatum cap. vii inter cœnobiorum propagationem, de qua ibi tractat, occasione Novrevallis inchoatæ in regno Sueciæ, ac in diocesi Lincopensi, tria mira memorat de sancto Patre: quorum alterum est prodigium, in confirmatio-

nem fratrum eo mittendorum : alterum vero est vaticinium, quo cuidam fratri prævultavit locum mortis : tertium est positum in modo, quo illud vaticinium impletum fuit. En tibi primum ex auctore Exordii magni apud Tissierium distinctione 1, cap. xxviii : Volens, ait, idem venerabilis Pater in populis aquilonarium partium, sicut et in cæteris gentibus, aliquem fructum habere, petente religiosa femina regina Sueciæ, conventum fratrum ad partes illas direxit. Cumque monachi et conversi, qui ad hoc denominati fuerant, ut hominibus rudibus et indomitis formam religionis et disciplinæ traderent, nimio mœrore consternati, precibus, quibus valebant, agerent, ne, tanti Patris præsentia carituri, ad exteras et barbaras mitterentur regiones; sanctus Abbas respondit : Ut quid irrationabilibus fletibus et precibus alligatis animam meam? Aut numquid voluntatem meam, et non potius voluntatem Dei, cui omnes obtemperare debemus, sequor in hoc negotio?

353 Erant autem coram eo posita vestimenta, et vasa sacra, cæteraque utensilia ad ministerium divini Officii pertinentia, quæ iidem fratres, qui mittendi erant, secum ferre debebant. Volens itaque certos eos reddere, quoniam a Domino egressus esset sermo, elevavit pelvim, quæ ad recipiendam aquam sacerdotis manibus fundendam deputata erat, et digitum fundo ejus imprimens, dixit : Ecce hoc vobis erit signum, quod spiritus Domini miserit vos. Mirum in modum rigor et inflexibilitas æris teneritudini digiti ejus cedere visa est : adeo ut ejus quantitatis sacer articulus fuerit, usque hodie liquido valeat dignosci. Quantum autem intus cessisse, tantum foris æqualitatem excessisse videtur. In testimonium enim tanti miraculi eadem pelvis in secretario domus, quam tunc Pater sanctus ordinavit, summa cum reverentia servatur. Porro prædicti fratres videntes perspicuam divinæ gratiæ præsentiam adesse, stimulos edacis tristitiæ reprimentes, gavisus sunt; et licet remotissimas, et in ultimo climate aquilonaris brunæ abstrusas nationes, non sine quodam horrore spiritus adire possent; tamen eandem gratiam Dei, meritis et precibus sancti Patris nostri intervenientibus, se comitaturam pia confidentia præsumebant. Sic ibi de miraculo : de insigni autem S. Bernardi vaticinio auctor idem hæc statim subjicit :

miraculo confirmat:

E

F

354 Erat vero inter cæteros adolescens quidam honestæ indolis, et columbinæ simplicitatis, Gerardus nomine, oriundus de provincia Germaniæ secunda, civitate Trajecto : qui impatientius aliis dolens, cum lacrymis dixit ad Virum Dei : Beatissime Pater, ego miserabilis juvenculus, relicta domo paterna, spretisque omnibus, quæ mihi in hoc seculo desiderabilia et amabilia esse poterant, religionis amore paternitatem tuam adii, sperans me tua dilectissima præsentia debere frui, tuis doctrinis et exemplis informari, tuis meritis et precibus adjuvari, subque sanctæ hujus multitudinis umbraculo a turbine tentationum, et ab æstu juvenilium desideriorum tutari : quodque votis omnibus exopto, inter sacra corpora fratrum nostrorum in hoc cœmeterio quiescentium, diem expectare novissimum. Et, ecce, ejicis me hodie a facie tua, sanctique hujus collegii consortium perdo, et insuper desiderata mihi sepultura privabor. Hinc prorsus, hinc vehementer doleo : quia cor meum conturbatum est in me.

unus ex illis, qui mori cupiebat

355 Compassus adolescenti Vir beatus, afflictam

AUCTORE
J. P.
in monasterio
Claravallensi,

ctam mœrore animam ejus affatu blando mulcere curavit, et quæ post annos quinquaginta futura erant, spiritu prophætico prævideus, et prædicans, ait ad eum : Vade, fili carissime, quate Spiritus sanctus mittere dignatur, et in agro dominico tamquam strenuus operator labora. Ego tibi in nomine Domini polliceor, et securum te facio, quia, sicut desideras, in Claravalle morieris, et cælestis Sponsi gloriosum adventum una nobiscum præstolaberis. Ilanc ergo tam lætam pii Patris sponsonem frater ille velut arrham desiderii sui suscipiens, gavisus est valde, sciens utique nec falli posse, nec fallere velle hominem, quem sapientiæ et veritatis sectarium esse, manifesta signorum et prodigiorum declarabant indicia. Ivit itaque, et in domo, quam cum cæteris fratribus initiare mittebatur, Prioris et cellerarii administratione streuve percurrens, divina largiente gratia, nomen pariter et officium abbatis sortitus est : cujus dignitatis apicem licet invitatus conscenderet, malens in humili loco salvari, quam in sublimi periclitari, susceptum tamen religiosissimæ conversationis nitore decoravit. *Hactenus laudatus Erordii magni auctor de vaticinio, quod prædiceret sanctus Pater Gerardo, cujus virtutibus enarratis, quas etiam vide in Annalibus Cisterciensibus tom. II ad an. 1150, cap. x, pergit referre, quo pacto prædictio isto deinde impleta sit. Sic quippe prosequitur de Gerardo abbate :*

Utrior fit a
sancto, id futu-
rum :

356 Cum autem jam senuisset, et usque ad decrepitam ætatem pervenisset, quadragesimum in prelacione complens annum, variis quoque infirmitatibus corpus ejus quateretur ; cœperunt eum fratres rogare, quatenus, sicut communiter multo tempore cum eis vixerat, ita etiam sepulture locum apud ipsos sortiri dignaretur. Quibus vir Domini respondit : Ne, quæso, ita loquamini, filii mei. Oportet modis omnibus, ut in Claravalle moriar : et secundum sponsonem Deo dilecti Patris mei, cum Sanctis, qui ibi pausant, in pace in idipsum dormiam et requiescam. Causantibus illis et dicentibus, Quomodo te, pater, illuc reducere poterimus, cum præter veteranæ senectutis incommoda, tot et tantis infirmitatibus quassatus et debilitatus sis, ut vix ad proximos terminos Danorum spirantem te pervenire posse putemus ? cum multa fiducia respondit : Verbum Dei validum et forte, vivum et efficax, quod per os reverendissimi Viri auribus meis infusum, penetralibus cordis mei arrham bonæ spei hujus, qua feror, indidit, prosperos in hoc itinere successus præstabit : vos tantum, quod præcipio, festinanter implere curate.

atque hoc miro
modo impletum
est

357 Itaque gestatorio inter duos equos composito, in eo collocatur : et non sine grandi miraculo a finibus orbis, per tanta terrarum spatia, per tot maris et fluminum pericula, Claramvallem pervenit : ibique in infirmitario aliquamdiu recubans, in bona confessione spiritum exhalavit. Accepit vero desideratæ sepulture locum juxta beatæ memoriæ domni Benedicti nani tumulam, qui cum familiariter in vita sua dilexerat. Cujus decessum cum rex Sueciæ comperisset, cum gemitu protestatus est, regnum et terram suam dignam non fuisse, ut in ea tanti viri sacra ossa requiescere debuissent. Porro Gerardi obitum innectit Mauricus anno 1190, sicut tomo III Annalium Cisterciensium ad dictum annum cap. IV datur videre. Jongelinus in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis lib. VIII pag. 36 scribens de abbatibus in regno Sueciæ, allegat non-

nulla, e quibus superius jam narrata aliquantulum elucidari possint. Etenim, ut de fundatione Novæ vallis, quam etiam illigat anno 1143, uti facit Mauricus, dicit primum ejusdem abbatem D. Gerardum, urbe Trajectensi ad Mosam in Belgio oriundum fuisse : et sic tollitur æquivocatio auctoris Erordii magni, apud quem dum dicitur oriundus de provincia Germaniæ secundæ, civitate TRAJECTO ; incertum relinquitur, an Trajecti ad Rhenum, an Trajecti ad Mosam oriundus sit. Ad hæc, ex iis, quæ loco citato præmiserat laudatus Jongelinus de Alvaastro sive Alvastra, quam eodem anno 1143, et in eadem diœcesi Lincopensi fundatam, nec non initia sua debere Suerchero inclyto Sueciæ regi affirmat, atque ex iis, quæ notat de sepultis in ista abbacia Sueciæ regibus, accedit lux ad illa, quæ de rege Sueciæ innominato referebat Erordium magnum : nam, teste Jongelino, præter alios hic sepulturam elegit Suercherus Sueciæ rex, qui obiit anno MCL. Item ejus filius Carolus Sueciæ rex, a Canuto Dano occisus, in hoc cœnobio anno MCLXVIII juxta patrem sepelitur. Suercherus rex, cæsus in bello Danico, obiit MCCVII, aliis MCCX etc. Ad hunc itaque regem videtur referri illud de Gerardo dictum : Cujus decessum cum rex Sueciæ comperisset etc. in sententia Jongelini per superiorem seriem expressa. Regum porro Sueciæ ordinem exhibet noster Ricciolius tomo III suæ Chronologiæ reformatæ catalogo 41, in quo signatur Suercherus II, Caroli VII filius MXXII.

358 Rerum itaque a S. Bernardo gestarum collectione ad annum Christi 1143 a nobis perducta, proxime sequens 1144 serenam nobis aperit auram post sedatam opera Viri sancti tempestatem gravissimam discordiarum inter regem Ludovicum et Comitem Theobaldum, quam tantisper interrupimus, Petri cathedram tenente Lucio hujus nominis II, Mauricus ad hunc annum cap. I sub isto Pontifice rem hanc e pseudo-Roberto de Monte in Appendice ad Chronicon Sigeberti hoc anno peractam sic narrat : Mediante Abbate Claravallis, simulas, quæ inter regem Ludovicum, et Comitem Theobaldum incanduerat, sopitur. Cui eventui fortunatissimo apprime convenit illud, quod idem Mauricus subjungit, epiphonema : Digna Bernardo mediatore pax, et quam summe exoptarant quicumque boni. Quo autem modo res illæ acciderint, memoriæ prodidere duo Viri S. Bernardi scriptores. At primo quidem relatu dignissimum est, quam piis ac sanctis monitis Vir Dei Theobaldum erudierit ad constantes magnosque animos in tot et tam duris adversæ fortunæ casibus. Diffuse ac patheticè ea describit Ernaldus lib. II, cap. VI ; quo, ne longior de his excurrat oratio, lectorem mittimus.

Ludovicus Gal-
lisrum rex, ac
Theobaldus
Comes, post gra-
vissimas discor-
dias

359 Ex his intelligitur, tragicam istam et sanguinolentam inter duos hosce principes controversiam a sacro nostro Pacificatore feliciter quidem fuisse compositam ; sed addendum eodem est, ita fuisse compositam, ut in spem contra spem omnem erectus, et spiritu actus prophætico, optatissimè enimvero sed vix expectatæ rei successum prænuñtiaverit. Legatur Gaufridus in libro IV Vitæ S. Bernardi cap. II, num. 198. Quamquam autem non adjungat, quibus conditionibus, et quo fructu pax illa sancita fuerit ; fructus tamen uberrimus inde consecutus est, hunc referente Annalium Cisterciensium scriptore num. 7 : Pacta conventa, ait, siluere antiqui auctores

Viri Dei op-
ra
feliciter recon-
ciliati sunt.

A res, contenti inite pacis relatione. Quam tamen adeo firmam inennectamque constat permansisse, ut Ludovicus, post divortium cum Eleonora, Guillelmi Ducis Aquitanie filia, ut consanguinitatis sibi federe juncta, nec dispensata; et post Constantiam, *Alfonsi VIII Castellæ regis filiam*, ex partu vita functam, integro nondum matrimonii anno peracto, Adelam Theobaldi filiam duxerit, ex qua Philippus, cognomento Augustus, natus, qui successit in regno, avum et patrem arctius devincturns. *Talis ergo fuit gravissima hujus dissensionis exitus, Theobaldo quidem utilis et honorificus, Bernardo autem gloriosus.*

Patriarcha Hierosolymitanus erga Sanctum veneratio.

360 Sanctus Pater in veneratione etiam fuit Patriarchæ Hierosolymitano, prout suadetur e fragmento Crucis Domini, ab hoc ad illum Hierosolymis transmissio; de quo laudatus Annalista ad annum 1144 cap. iv, et ea occasione, quod hoc ipso, ait, anno ejusdem salutiferi ligni interventu semel et iterum salus impetrata religiosores Fideles ellecisset. Adis Baronium ad eundem annum 1144. *Estat Bernardi epistola ordine 175, in qua istius Patriarchæ litteris præventus, sacroque illo pignore donatus, memoriam pro utroque isto honore ac gratum se exhibet. Sed epistola illa multum ablutit ab anno 1144, quæ circa annum 1135 data notatur in editione Mabillonii. Patriarcha vero iste est Wilhelmus Gallo-Belga, sicut dicitur ibidem in notis, ex eremita Turonensi patriarcha Hierosolymitanus ab anno mxxx ad annum mxxlv. Plura de illo patriarcha in eisdem notis sequuntur.*

§ XXXIV. Arnaldus Brixien- sis hæreticus; impletum S. Bernardi vaticinium præ- sertim tempore Eugenii PP. III; ejus electio, et elo- gia; Bernardi ad ipsum litteræ.

Eugenii PP. III præsertim tempore Arnaldus vaticinium Bernardi implet; imago ejus

C Superius in fine paragraphi xix de isto furioso nebulone nonnulla breviter sunt præmissa: cuius effrenatam rabiem adversus omnem passim ordinem ecclesiasticum S. Bernardus prænuñtiarat, prout ibidem observatum est occasione Petri Abailardi; id quod revera maxime patuit, fuisse impletum sub Pontificatu Eugenii PP. III, ex Ordine Cisterciensi ad Petri Cathedram anno 1145 eveci. Imaginem itaque Arnaldi Brixiani citato paragrapho promissam, atque huc transmissam, vivis coloribus depingamus ex Ottone Frisingensi lib. ii de gestis Frederici I imperatoris cap. xxi, col. 719 editionis novissimæ Mediolanensis tomo VI inter rerum Italicarum scriptores: Arnaldus, ait, quidem Brixienis, de quo supra dictum est, sub typo religionis, et, ut euangelicis verbis utar, sub ovina pelle lupum gerens, Urbem ingressus, ad factionem istam rudis populi, nimirum Romani pro senatu contra Pontificem stantis, animis præmolli dogmate ad animositatem accensis, innumeram post se duxit imo seduxit multitudinem. Arnaldus iste ex Italia civitate Brixia oriundus, ejusdemque ecclesie clericus, ac tantum lector ordinatus, Petrum Abailardum olim præceptorem habuerat: vir quidem naturæ non hebetis, plus tamen verborum profluvio, quam sententiarum pondere

copiosus: singularitatis amator, novitatis cupidus: ejusmodi hominum ingenia ad fabricandas hæreses, schismatumque perturbationes sunt prona.

Is a studin a Gallis in Italiam revertens, religiosum habitum, quo amplius decipere posset, induit, omnia lacerans, omnia rodens, nemini parcens: clericorum ac episcoporum derogator, monachorum persecutor, laicis tantum adulans. Dicebat enim nec clericos proprietatem, nec episcopos regalia, nec monachos possessiones habentes, aliqua ratione salvari posse. Cuncta hæc principis esse, ab ejusque beneficentia in usum tantum laicorum cedere oportere. Præter hæc de Sacramento altaris, baptismo parvulorum non sane dicitur sensisse. His aliisque modis, quos longum est enumerare, dum Brixiensem ecclesiam perturbaret, laicisque terræ illius, prurientes erga clerum aures habentibus, ecclesiasticas malitiose exponeret paginas*, in magno concilio Romæ (anno 1139) sub Innocentio habitæ, ab episcopo civitatis illius virisque religiosis accusatur. Romanus ergo Pontifex, ne perniciosum dogma ad plures serperet, imponendum viro silentium docernit; sicque factum est. Ita homo ille de Italia fugiens, ad transalpina se contulit, ibique in oppido Alemanniæ Turego* officium doctoris assumens, perniciosum dogma aliquot diebus seminavit.

AUCTORE
J. P.

* al personas

F
* vulgo Zurich
in Helvetia

hæc depingitur

362 Comperta vero morte Innocentii, circa principia Pontificatus Eugenii Urbem ingressus, cum eam contra Pontificem suum in seditionem excitatam invenisset., amplius eam in seditionem excitavit, proponens antiquorum Romanorum exempla, qui ex senatus maturitatis consulto, et ex juvenum animorum fortitudinis ordine et integritate totum orbem terræ suam fecerint. Quare reedificandum Capitolium, renovandam dignitatem senatoriam, reformandum equestrem ordinem docuit. Nihil in dispositione Urbis ad Romanum spectare Pontificem; sufficere sibi ecclesiasticum iudicium debere. In tantum vero hujus venenosæ doctrinæ cœpit invalescere malum, ut non solum nobilium Romanorum, seu Cardinalium dirueretur domus, et splendida palatia; verum etiam de Cardinalibus reverendæ personæ, inhoneste sauciatis quibusdam, a furenti plebe tractarentur. Hæc et his similia, cum multis diebus, id est, a morte Cælestii, usque ad hæc ab eo incessanter et irreverenter agerentur tempora, cumque sententia pastorum juste in eum et canonicè prolata, ejus iudicio tamquam omnino auctoritatis vacua contemnerentur; tandem in manus quorundam incidens, in Tusciæ finibus captus, principis examini reservatus est, et ad ultimum a præfecto Urbis tigno adactus, ac rogo in pulverem redacto funere, ne a stolidâ plebe corpus ejus venerationi haberetur, in Tyberium sparsus. *Habes hic, lector, Arnaldi Brixiani imaginem genuinis coloribus depictam: ut vere et apposite prædixerit Bernardus, pessima ac seditiosa ejus molimina quasi e specula prævidens, ac paucis multa complectens, dum in epistola sua ordine 195 illa de eo usurpavit: Videbitis hominem aperte insurgere in clerum, fretum tyrannide militari, insurgere in ipsos episcopos, et in omnem passim ecclesiasticum ordinem desævire.*

363 Enimvero turbulenta illius Arnaldistarum factionis occasione obiit Lucius PP. II, qui Cælestino II proxime successerat, rem illam pluribus exponente Baronio ad annum 1145 in principio. Eadem autem occasio, quæ Lucium e medio sustulit,

obiit Lucius PP.,
et obiit Lucius

AUCTORI
J. P.

stulit, sine mora in defuncti locum extulit novum successorem. Non vacavit sedes, sicut ibidem pergit Baronius, sed REPENTE (ut ait S. Bernardus in epistola 237 editionis Mabillonianæ) ob periculum imminens fuit successor electus. Etenim post obitum Lucii, ob tumultuantes Romanos Arnaldistas, convenerunt unanimes Cardinales metuentes in ecclesiam monasterii sancti Cæsarii, illicque Dei nutu, haud de gremio ex more aliquem eligendum putarunt ex Cardinalibus in Romanum Pontificem; sed convertentes oculos in abbatem monasterii S. Anastasii Trium fontium, Ordinis Cisterciensis, eidem haud pridem sub Innocentio PP. II a S. Bernardo præfectum, Bernardum itidem nominatum, patria Pisanum, virum probitate insignem, et prudentia in negotiis obeundis locupletem, tempore perditissimo, quo hujusmodi bello civili Urbs flagraret, putarunt fore aptissimum: quem cum sagacissimum fuissent experti, pari consensu summa concordia elegerunt. *Annalium Cisterciensium scriptor cap. I num. 4.* Industriæ viri delatum, an sanctitati, in dubio est. Baronius raro incertos auctores sequens, ad utramque respectum haud dubie tradit: cæteri solam sapientiam hominis, alias simplicis, et ad negotia gerenda minus apti, si non unctione magistra doceretur. *Hæc ille. Verba Baronii jam statim protulimus.*

eloquia ejus.

364 Cæterum alii, inquit idem Manricus num. 5, industriam viri enervant, et soli sanctitati cuncta adseribunt. *Inter alios vero, qui ibidem allegantur, ita de illo loquitur S. Antoninus parte II, titulo XVII, cap. I, § VII:* Ilune, cum antea simplex esset, Deus mirabili gratia perfudit et elegantia. *Sed Manricus utramque, naturæ videlicet et gratiæ, prærogativam ei tribuens, Crediderim, ait eodem num. 5,* hominis alias industrii prudentisque columbinum candorem præcelluisse, nec se voluisse extendere ultra monachum, dum intra ejus professionis fines continebatur: Pontificem relaxasse habenas propriæ industriæ, quæ nihilominus divinitus afflata, etiam ultra mortalem prævolaverit: quod multa ejus gesta testificantur. *De consecratione laudati Pontificis scribit Baronius modo citatus.* Animadversione præterea dignum censet Manricus num. 7, quod Baronius omisit, et auctor Chronici Belgici, *cujus locum et verba dat,* adnotavit; cum aliqui Cardinales forte quia electum constantiorem, quam optassent, experiebantur, ejus vellent infringere electionem, sanctum virum nec occidisse animo, nec sese facile illis concessisse: quin anathemate indicto in novatores, restitisse viriliter, ac irritos conatus evacuasse. Sic, qui electoribus antea vix acquieverat, refragantibus obstitit; et ut nequaquam eligi ambivit, sic neque electus deponi passus est, humilis æque ac constans, neque minus a pusillanimitate recedens, quam a superbia. *Hæc plusculum de dignissimo Christi Vicario deducere placuit, quia discipulus, quia amicus, quia filius Bernardi fuit, atque adeo gloria etiam extitit sanctissimi Patris: qui libros de Consideratione eidem inscripsit. Ejusdem tum abbatibus epistolani ad Bernardum habes apud Mabillonium ordine 344: item ipsius jam Papæ aliam, epistolæ 273 Bernardinæ præmissam.*

Bernardi

365 At quid dicam de Bernardi ad eum litteris, quas plane aureas vocat Baronius ad annum 1145, num. 4, atque Annalibus suis ibidem num. 5 et seqq. integras inseruit? Nonnulla ei iis in usum meum convertam, postquam

præmiscro sequentem de eisdem notitiam ex historico Cisterciensi cap. II: Efferata Arnaldistarum rabies quotidie gliscens, et ingruentia negotia Urbis et orbis detinuerunt Pontificem, quo minus suo olim Patri, sed jam tunc filio, et semper amantissimo Bernardo mutationem in se, et de se factam renuntiaret per litteras, ut secum aut doleret, aut gratias ageret. Ast Pater sanctus, qui filii principatum, dudum vulgante fama, rebellionem in ipsum nondum noverat, eum sustinisset desideratum nuntium, litterasve, quibus Bernardum mutatum in Eugenium..., et se filium vocari gratanter legeret, et alias Cantuariensis archiepiscopi adversus Eboracensem litigantis (contra quem etiam pro Henrico Murdacensi discipulo Bernardi adhuc stabat) precibus urgeretur; rupit tandem silentium ipse prior, *novum Pontificem laudata superius epistola compellens, quæ apud Mabillonium est ordine 238. En tibi quædam ejusdem fragmenta.*

366 Tantum itaque sibi filium immo jam patrem gratulatur, de ejusque gubernatione omnia undequaque fortunatissima cæspectat: Quia, inquit, semel cœpi, loquar ad dominum meum. Jam enim filium dicere non audeo, quia filius in patrem, pater mutatus est in filium. Qui post me venit, ante me factus est: sed non invideo: quia quod mihi deerat, in eo me habere confido, qui non solum post me, sed etiam per me venit. Nam si dignaris, quodammodo per Euangelium ego te genui. Quæ est ergo spes nostra, et gaudium nostrum, et corona gloriæ? Nonne vos ante Deum? Denique filius sapiens gloria est patris. Amodo tamen non vocaberis filius; sed vocabitur tibi nomen novum, quod os Domini nominavit. Hæc est mutatio dexteræ Excelsi, et multi in mutatione ista gaudebunt. Nam quemadmodum olim Abram in Abraham, Jacob in Israël; et, ut de tuis magis prædecessoribus tibi proponam, sicut Simon in Cephæ, Saulus in Paulum: sic filius meus Bernardus in patrem meum Eugenium, læta prorsus et utili, ut speramus, translatione promotus est. Digitus Dei est iste, suscitans de pulvere egenum, et de stercore erigens pauperem, ut sedeat cum principibus, et solium gloriæ teneat.

367 Nec vero S. Bernardus adeo omnem, quam in filium quondam suum habuerat, auctoritatem exuerat, ut, dum ad ipsum hasce daret litteras, præclara quædam monita non adjungeret libere ac paterne gratulationibus suis: nam ita continuo prosequitur: Superest, ut facta hæc mutatione tui, ipsa quoque, quæ tibi commissa est, Domini tui sponsa mutetur in melius, et jam nequaquam Sara, sed Sara de cætero nominetur. Intellige, quæ dico: dabit enim tibi Dominus intellectum. Si amicus sponsi es, ne dixeris dilectam ejus principem meam, sed principem, uil tuum in ea vindicans, nisi quod pro ea, si oportuerit, etiam animam dare debes. Si Christus te misit, æstimabis te non ministrari, sed ministrare venisse: et ministrare non solum substantiam, sed ipsam quoque animam, sicut præfatus sum. Deinde, nonnullis interjectis, varios Vir sanctissimus induit affectus, gaudii videlicet, timoris ac terroris: Ergo, inquit, fiduciam talem habens in te, qualem in nullo prædecessorum tuorum a multis retro temporibus visa est habuisse, exsultat merito ubique et gloriatur in Domino omnis ecclesia Sanctorum: Sed specialiter illa *, cujus uterus te portavit, et ejus ubera tu suxisti. Quid ergo? Nonne et mihi licet

* nam Clara
vallensis vel
Cisterciensis

A licet gaudere eum gaudentibus? Numquid non ero unus de numero letantium? Exsultavi, fa-
teor, sed cum tremore: exsultavi, sed in ipso
exsultationis meæ articulo timor et tremor vene-
runt super me. Ego enim etsi nomen patris de-
posui; sed non timeam, sed non anxietatem, pos-
tremo nec affectum, nec viscera patris. Considero
gradum, et easum vereor: considero fastigium di-
gnitatis, et intueor faciem abyssi jacentis deorsum.

368 Et quidem elegeras abjectus esse in do-
mo Dei tui, et reemhere in novissimo loco in
convivio ejus; sed placuit dicere ei, qui te in-
vitavit: Amice, ascende superius. Itaque ascen-
disti in altum, noli altum sapere; sed time, ne
forte contingat sero miserabilem illam emittere
vocem: A facie iræ et indignationis tuæ, ele-
vans allisisti me. Altiolem quippe locum sortitus
es, sed non tutiorem; sublimiorem, non secu-
riorem. Terribilis prorsus, terribilis est locus
iste. Locus, inquam, in quo stas, terra sancta
est; locus Petri est; locus Principis Apostolo-
rum, ubi steterunt pedes ejus. Locus illius est,
quem constituit Dominus dominum domus suæ,
et principem omnis possessionis suæ. Si forte de-
clinaveris a via Domini; sepultus est in eodem
loco, ut sit tibi contra te in testimonium. Hæc
hactenus. Cæterum causa, quare ante tempus
scripserim vobis, hæc est. *Synopsisim ejusdem jam
præmissimus huic epistolæ ex Manrico.*

369 *Causa itaque exposita, significat S. Bernar-
dus, quidnam optet Ecclesiæ, ac novo ejus
Pontifici: ac postremo hortatur illum ad fortes
magnoque animos, nec non ad jugem mortis me-
moriam, his verbis epistolam suam concludens:*
Confortare igitur, et esto robustus; manus tuæ
in cervicibus inimicorum tuorum. Vindica tibi
animi constantia et vigore spiritus partem, quam
dedit extra fratres tuos tibi omnipotens Pater,
quam et tulit de manu Amorrhæi in gladio et ar-
cu suo. In omnibus tamen operibus tuis memento
te esse hominem, et timor ejus, qui aufert
spiritum principum, semper sit ante oculos tuos.
Quantorum in brevi Romanorum Pontificum mor-
tes tuis oculis aspexisti! Ipsi te prædecessores tui
tuæ certissimæ et citissimæ decessionis admoneant;
et modicum tempus dominationis eorum paucita-
tem dierum tuorum nuntiet tibi. Lugi proinde
meditatione inter hujus transeuntis gloriæ blandi-
menta, memorare novissima tua: quia quibus
successisti in sedem, ipsos sine dubio sequeris ad
mortem. *Atque hæc quidem sunt, quæ huc tran-
scribenda putavi ex insigni illa et paternis affe-
ctibus plena Bernardi ad Eugenium epistola.*

370 *Illud autem Quantorum in brevi Roma-
norum Pontificum mortes tuis oculis aspexisti!*
*illud, inquam, occasionem dedit Horstio quaerendi,
cur vitæ Pontificum Romanorum sint adeo
breves. Meretur audiri ejus notatio in præsentem
epistolam, quæ habetur apud Mabillonium in no-
tis prolizioribus ad epistolas S. Bernardi col. 72:*
Mirum non immerito videri possit, qui sit, cur
tam brevis ævi sint Romani Pontifices. ut solus
Petrus putetur annum vigesimum quintum atti-
gisse; plurimos paucis annis, aut paucis mensi-
bus, immo non multis diebus superstites, mors
præmatura rapuerit, cum videamus imperatorum
et regum plurimos multo longioris ævi fuisse?
Res omnino digna disquisitione. Sed quis novit
sensum Domini? Video tamen eandem questio-
nem B. Petro Damiani propositam ab Alexandro
Pontifice, quam ille diligenter tractat, et edis-
serit, ut legi omnino digna sint quæ scribit. Vi-

de inter epist. lib. i epist. 17, alias Opusculo 23.
« Aliquando, inquit, a me sollicite requisistis,
» quæ mihi causa videatur, cur Apostolicæ Se-
» dis Antistes numquam diutius vivat, sed intra
» breve temporis spatium diem claudat extremum;
» adeo ut post divum Petrum Apostolum, qui
» per 25 circiter annorum lustra præsedet, nemo
» postmodum Romanorum Pontificum hoc spa-
» tium præsulatus æquaverit. Mordernis immo
» temporibus vix quisquam in prædictæ Sedis
» culmen evehitur qui metam quatuor, vel, ut
» multum, quinque transcendat annorum. Quod
» eousiderantibus nobis, prodigialis, ut ita lo-
» quar, stupor oboritur: quoniam hæc brevi-
» ter vivendi necessitas in nulla alia totius orbis
» ecclesia reperitur. Sed in quantum mortalibus
» divinæ dispensationis revelatur arcanum, vi-
» detur nobis, quia idcirco hoc judicii cælestis
» ordo disponit, ut humano generi metum mor-
» tis inculiat, et quam despicienda sit tempo-
» ralis vitæ gloria, in ipso gloriæ principatu
» evidenter ostendat » etc. Augustis quidem limiti-
bus Pontificum Vitas inclusit Damianus, fateor,
dum ultra quatuor aut quinque annos non exten-
dit: in breviores tamen mihi videntur coarctatæ, E
si Pontificum historiæ consulantur. Rectissime
igitur S. Bernardus hæc epistola hortatur Eu-
genium, ut ex brevissimo suorum prædecessorum
dominatu, suum quoque suspectum habere dise-
seat. Ita ibi. Porro epistola, quam S. Bernardus
scripsit ad Purpuratos Patres, qui Eugenium ele-
gerant, elegans etiam, ac variis affectuum cha-
racteribus expressa legi potest in ipso fonte.

§ XXXV. Eugenius PP. Viter- bium secedit; eo sacris operante coram Armenis miraculum; scripta S. Ber- nardi contra episcopum Eboracensem intrusum; domestica quædam nego- tia; famosi Nicolai Arre- marensis ambitio etc.

Annalium Cisterciensium collector cap. in tri-
ctat de Arnaldi Briziani in Urbem ingres-
su, ac plebe ibidem ab ipso concitata. Nos de
turbulenti hujus hominis facinoribus jam supra
satis diximus. Ast Eugenius (ita pergit idem
auctor num. 3) insanientium Romanorum ci-
vium furorem devitans, secessit Viterbium: ubi
usque ad finem auni commoratus, non tam ce-
dere, quam dare locum iræ visus est, cum ef-
ferberit *, facilius compependæ. Percussit ta-
men prius anathemate Jordanem et socios; ac
Tiburtinos, Romanorum antiquos hostes, au-
xiliares adscivit, per quos vexati facilius respi-
scent. Videatur Ottonis Frisingensis Chronicum
lib. vii cap. xxxi. Sed de his, inquit Manricus,
suo tempore dicemus. Interim quo tristibus læ-
tiora miscerentur, atque utraque se mutuo tem-
perarent; *mutata scena affertur ab ipso locus ille
Annalium cœlesiasticorum apud Baronium ad
hunc annum num. 27: Accidit secundum illud
divinum oraculum veritatis ore pronuntiatum de
prædestinatione Sanctorum: Venient ab Oriente
et Occidente, et recumbent cum Abraham,*
Isaac.

F
Eugenio PP. ob-
terbas. Annal-
iæ Romanæ
Viterbium sece-
dit.

* f. deferberit

vire

aurea.

oblato ex us
opportunitate
agendi de br-
vitate vitæ Pon-
tificum Rom.

AUCTORE
J. P.

Isaac, et Jacob, et filii regni ejicientur in tenebras exteriores; quod, dum Romani resiliunt, accurrant populi e longinquo; cum negant isti, qui prope; profiteantur, qui longe sunt positi, ut ita saltem erubescant omnes, qui oderunt Sion. Varias porro ad Sedem Apostolicam externarum gentium legationes commemorat idem Annalium ecclesiasticorum parens ad hunc annum, nec non *Manricus cap. iii citato. In rebus autem, quæ accidisse narrantur, hoc miraculum illustre videtur a nobis non prætereundum, quod ex Ottono Frisingensi refert Baronius; sed nos illud in pauciora contrahemus nimirum prolixitatis vitandæ gratia.*

et ibidem 810578
operante.

372 Tunc quoque temporis, ait Baronius num. 29, cum Viterbii Eugenius consisteret, Orientales ex Armenia atque Syria legationes accepit, prout ab eo, qui præsens aderat, Ottono, qui et ea, quæ vidit, etiam fidelissime scripsit, refertur. *E libro itaque ipsius Ottonis septimo, cap. xxxii delibamus ista: Ea tempestate legati Armeniorum episcoporum, eorumque metropolitani . . . legati ab ultimo pene Oriente summum Pontificem Viterbii . . . adeunt, eique ex parte illius ecclesiæ subjectionem omnimodam offerentes, causas viæ nobis eum aliis multis præsentibus, apud veterem aulam aperiunt. . . Inter ipsos et Græcos quædam de ritu Sacrificii habitudo est in quibusdam; in aliis vero discrepantia. Ponunt enim fermentatum panem (quod refertur apud Pagium ad annum Christi 1145 num. 8) sicut illi; aquam autem vino non admiscunt, sicut nos et illi. . . Pro his et aliis dum inter se disceptarent, Romanam Ecclesiam judicem eligentes, consultam veniunt, formamque Sacrificii juxta consuetudinem ejus sibi tradi deposcunt. Quos Romanus Antistes gratanter suscipiens, Misarum solenni ac Sacrificii secretis adhibuit, diligenterque ea, quæ fiebant ibidem, eos animadvertere monuit.*

coram Armenis
ad eum legatis
miraculum ac-
cidit.

373 Quod dum facerent. . . unus ex eis pontificali dignitate præditus, sicut postmodum in plena curia retulit, in beati Martini octava, quando dedicatio ecclesiæ beati Petri celebrari solet, Summo Pontifice divina mysteria agente, splendido fulgore radium solis super caput ejus coruscare, et in ipso duas columbas ascendentes et descendentes vidit. Cumque diligentius hac illaque oculos circumferret, nullumque aditum, per quem lux illa transfunderetur, inveniret, deificum hoc esse cognoscens, ac ad obedientiam Romanæ Sedis amplius accensus, cunctis, quæ viderat, aperuit. At venerabilis Pater non suis hoc meritis attribuens, ipsius potius fidelitatis hoc sibi monstratum affirmabat, ut videlicet ecclesia, a qua ipse missus fuerat, Sacramentorum virtutem veritatis luce perfusam cognosceret, ac deinceps quali ea reverentia et forma tractare deberet, addisceret. *Haec Otto Frisingensis, quæ ab ipso descripta eo libentius huic Commentario nostro interimus, quod non modica in Eugenium PP., quo sacris operante insigne illud prodigium accidit, venerationis commendatio, ac proin in ipsum etiam Bernardum derivetur; nec non in sacram ejus familiam Claravallensem.*

Eugenius proce-
mit eum B. m.
nis:

374 Annalium Cisterciensium conditor ad præsentem annum cap. iv num. 1 Eugenii PP. pro fidelibus in Oriente sollicitudinem exhibet, quæque tum ab eodem Pontifice, tum a Christianis principibus, tum ab ipso potissimum Bernardo pro expeditione belli sacri, ac Terræ sanctæ defensio-

ne sint peracta, enarrare deinceps pergit. Sed quia idem argumentum intertextis aliis res, quæ ad illam materiam non spectant, videmur melius consulturi rerum tam memorabilium intelligentiæ, ordini eventuum, ac narrationis modo, si, quæ ipse ob rationem temporis disjungit, atque aliis historiis interruptit, nos eodem sermonis fluxu simul jungamus, ac facta annis diversis sub uno veluti conspectu repræsentemus ad annum Christi 1146 et sequentes: quo lectorem terminus. De pace eum Romanis inita ab Eugenio PP., deque conditionibus ejusdem, ac gaudio communi, quo idem Pontifex Romæ sit susceptus, consuli potest *Manricus cap. iv citato, num. 10 et 11. Pergamus interea temporis ad caput v anni 1145 laudatorum Annalium; quod ita auspicatur Manricus:*

375 Interea Bernardus, qua pietate in suos, quo zelo in publicum bonum agebatur, cum a Theobaldo archiepiscopo Cantuariæ, cum a primoribus Anglicanæ ecclesiæ viris, contra Willelmum Eboraci intrusum, pro filio Henrico sollicitaretur: cum causam diu ceptam et agitatam, trium Pontificum morte necdum discussam, in pendenti adhuc esse, nec sine gravi justitiæ detrimento, atque ipsius ecclesiæ, consideraret; secundam epistolam ad Eugenium Papam scripsit, acrem et vividam, ac aperte propalantem, quod in priori latentius insinuarat; succidendos nimirum ramos inutiles, atque arbores infructuosas evellendas. *Et mox ibidem num. 2 epistola recitatur. Est ordine 239 apud Mabillonium: Eugenius vero Pontifex, ut dicitur num. 4 apud Manricum, statu causæ cognito, qui integer a morte Innocentii conservabatur, prædecessoris sui sententiæ deferens, juramento Decani Eboracensis, quod Guillelmus instantissime petierat, suis litteris standum confirmavit; ut, nisi ille capitulum intrusionis, quod Guillelmo inter alia opponebatur, juramento amoveret, electio irrita et nulla declararetur. Decanus primum judicio se subtrahere, simulare ignorantiam, colloquia fugere: demum cum per ceusuras compelleretur, quamvis Guillelmo ex animo faveret, plus tamen veritati et religioni tribuens, quam amicitiam, tandem virum intrusum iterum pro-
mittiavit, iterum dixit, atque electionem casam iritamque electioni Henrici post habendam.*

376 Tunc Willelmus jugulatus suo mucrone, et arma propria in se conversa videns, ad posteriores Innocentii litteras, veras aut fictas, censuit confugiendum, et facessit negotium Eugenio nova cautela, ut jam exinde ad Bernardum Patrem scriberet, zelare se pro ecclesia Eboracensi, et velle idolum illud de medio tollere; sed nihilominus dubium adhuc hæere, qua via congruentius deiceretur. Tunc sanctus Pater constans pro veritate, constans pro filio; sed nihilominus zelans pro Innocentio, qui in suis litteris notaretur duplicitalis, denuo contra Willelmum stylum vibrans, et Pontificem roborans, vel ex his bonis, quæ ab ipso facta audierat, talem ad eum epistolam scripsit. *Habetur apud citatum modo editorem ordine 240; sed ibidem aptatur anno Christi 1146. Votis Bernardi respondit eventus. Quique Eugenius causæ meritis, et Bernardi instantia victus, tandem Willelmum fore destituendum, substituendum Henricum adjudicavit. Quin et ad se vocatum sacramque, mox etiam pallio ex more eohonestavit; eohonestatum remisit Eboracum, inquit Manri-*

S. Bernardus
rogatu Theobaldi
archiep. Cantuariensis

F
contra Willelmum Eboracensem intrusum scribit.

cus

A *cus num. 7; qui etiam deinde refert, quænam sint sacrilege acta a depositi fautoribus; de qua re existat epistola S. Bernardi in editione Mabillonii ordine 252, cujus ad illam consulat lector notationem, et signatur anno Christi 1147.*

tonaleis quibusdam negotiis vacat.

377 *Historicus Cisterciensis cap. vi, ad privata quædam et domestica Ordinis sui negotia scribenda calamum admovens, sermonem instituit de Petri Beruardi, ad Petri cathedram assumpti, successore in præfectura SS. Vincentii et Anastasii Romæ. Fuit is Rualenus: verum ægre Bernardus, sicut ibi narratur num. 2 et 3, charum sibi filium, quem præ aliis teneris diligebat, inlit. a se avelli, maxime renitentem, orantemque, ut quiescere in paterno sinu permetteretur. Sed vicit tandem obedientia summi Pontificis. Verum cum Romæ in sententia permaneret Rualenus, segnis aut humilis, neque animum mutaret simul cum loco, neque blandimentis sive exterius eulæ., seu præfecturæ interius se permitteret; quin instanter per litteras, per nuntios, Bernardum Patrem pro missione obtinenda sollicitaret; ipse Sanctus paterno illi affectu de more condolens, sed nihilominus Eugenio Papæ deferens, ejus præcipue electione illuc advenerat, talem ad eum epistolam scripsit, ordine 258, qua illum ad se remitti rogat. Sed accidit, ut Eugenius non solum petitionem non admiserit; sed severius scripserit Bernardo, quasi nolenti sibi complacere. Tunc Abbas sanctus silentium Rualeno, silentium sibi imponens in hoc negotio; et Rualeno et Eugenio iterum scripsit; huic, ut obedientiam voluntariam fuisse monstraret; illi, ut faceret, sicut dicit Mauricus num. 5. Sunt epistolæ 259 et 260.*

en psalmum quemdam exponit.

378 *Laudatus historicus cap. viii scribit de felici obitu venerabilis Humberti, monachi Claramvalensis, qui in manibus S. Bernardi exspiravit, et de quo Vir Sanctus Sermonem habuit ad fratres, meritis laudibus virtutes ejus extollens. Habetur inter alios ipsius Sermones in editione Mabillonii col. 1066 et sequentibus; sed illigatur anno Christi 1148. Vide notas ibidem. Eiusdem historiae auctor dicto cap. viii, num. 10, Hoc ipso anno, inquit, quantum ex serie scriptorum, et vitæ ipsius licet colligere, Bernardus Pater, interruptis sermonibus in Cantica, in gratiam monachorum in Quadragesima, explicandum suscepit Psalmum QUI HABITAT; quem decem et septem Sermonibus absolvit. Exstant alii Sancti Sermonibus intacti apud laudatum Mabillonium col. 827 et sequentibus; sed habiti signantur sub annum 1140, ut videre datur in notatione ad Sermonem sextum.*

Famosus Nicolaus Arremarensis cupit admitti in Claramvallem

379 *Annalium Cisterciensium caput nonum constat e longa admodum narratione, quæ hominis cujusdam hypocritæ subdolas artes, ut in S. Bernardi familiaritatem et usum intus se insinuaret, atque hac via magnam sibi nominis gloriam, cujus erat avidissimus, compararet, lectori representat. Tametsi autem non alio multum nostra intersit, si omittatur a nobis ista historia; qui tamen naturalem quandam cum rebus gestis sancti Abbatis connexionem habet, aliquam ejusdem partem ex Maurico in compendium cognimus. Nicolaus Arremarensis ætate juvenis, aspectu decorus, moribus aut compositus aut fictus; sed ingenio et eloquentia pene usque ad miraculum; quem propter hæc Venerabilis Petrus Mauricus in deliciis, reliqui in admiratione etiam haberent, cum Eugenio in summa Ecclesiæ Sede, Bernardum Patrem in summa æsti-*

matione. conspexisset, Claramvallem adeundam sibi proposuit. Bernardum Patrem jam senio et morbis gravem, ac supra vires implicitum negotiis. indigere notario, qui phrasim gravem, qui sacrorum librorum inversa loca, qui dulcem ejus stylum imitaretur: se, si quem alium, aptum ad hoc munus. Huic ministerio si senel admittatur, ex quotidiano usu habiliorum, ex majori notitia utiliorum, et pene necessarium, brevi consecutum, quod exoptabat innotescere orbi per sanctum Patrem. Hæc Nicolao fingendæ conversionis occasio unica, hic simulandi perfectioris vitæ ardoris scopus fuit. Sed tinnit detectorem Bernardum ficta devotio, et melius se putavit posse latere, si ad filios ejus primo, ut simpliciores; dein per ipsos ad Sanctum referretur.

380 Ergo quæsito colore videndi socios. sen visitandi sanctam illam domum. illuc advenit, dum Bernardus abesset. Ibi quasi qui subito incalisset, sacra servorum Dei conversatione attractus, mirari vitam, collaudare viros. et se infelicem, qui tanto bono careat. Si admitteretur Sanctorum societati, vel in vita heatum prædicabat. Anderet utinam sperare, utinam petere! Hæc et similia per conventum primo sparsa, dein Priori, senioribusque dicta, adeo gratanter cuncti susceperunt, ut qui minus petentis volis amuerent, sola Bernardi absentia detinerentur. Illud tandem consilium omnium fuit, ut interim Arremarum reversus, in prima vocatione sua perseveraret, quoadusque per Claramvalenses Bernardo rediret, et per Bernardum Venerabili Petro vocatione insinuat, probataque, conveniret suffragia. Itaque a Claramvalle discessit non sine lacrymis, veris an fictis quis audeat judicare? At cum Bernardum negotia detinerent ultra consuetum, quietis impatiens. homo vafer et callidus, per speciem religionis vitia dissimulans, primum quidem venerabili Theobaldo Arremarensi Priori persuasit, ut idem peteret. Dein cum ipsum et propositi socium, et precum haberet coadjutorem, hanc ad seniores Claramvalis scripsit epistolam, captandos ex stylo, sive quia ad ipsos efficax et acer, sive quia levando Parenti utilis foret. Eiusdem epistolæ exemplar deinde ibi sequitur: quæ recitato, aliisque nonnullis enarratis, quæ ibidem legi possunt, memorantur ea, quæ jam voti factus compos in carnobio Claramvalensi egit, ut præfixum sibi scopum obtinendi magni nominis consequeretur.

381 Ingressum Claramvallem astutum juvenem. conciliarunt sancto Abbati probi in specieciat mores, modestique, ingenium aere et vividum, stylus dulcis, et se, quacumque vellet, facile flectens, tum. jure obsequium: quæ omnia ab aliis probata laudataque, maxime a Petro abbate Cluniacensi, cujus judicio multum deferebat, Nicolaum valde Bernardo commendabant. Et latebat fortassis inter hæc ipsa proprii amoris scintillula, dum Vir appetens otii et solitudinis, inveniebat in ipso, cui ardua etiam negotia posset committere. Hinc patuit via ad ejus desiderium, cum sanctus Pater in multis uteretur calamo Nicolai, atque ipsius exemplis etiam alii. Ex quibus brevi innotuit per totum orbem. Sic Nicolaus, quod adeo concupierat, celebre nomen. acquisivit in brevi. Hæc et plura alia de ista hypocrita collegit Mauricus ad avum præsentem 1145, cap. ix: ubi num. 13 (et post eum Pagius in Critica ad annum 1146, num. 13) affirmat, fraudulentam ipsius conversionem inno-

ALCIOR
J. P.

quæsito sancti-
tatis colore con-
ventum illum.

d e de monas-
u scribendo
stylo sancti
Abbatem descri-
pit.

ALGORE
J. P.

ctendam esse anno 1145, corrigens Baronium, qui Nicolaum sequenti anno detectum atque delatum ad Eugenium Papam putat; cum tamen multo posterius se prodiderit, ut tota historiae series palam faciet, inquit idem historicus Cisterciensis. Neque credibile, ut recte scribit Pagius citatus, Nicolaum tam cito falsarium a S. Bernardo deprehensum, et tamen non statim a suo obsequio dimissum. Atque hæc quidem de illo impostore hætenus, quorum postea juvabit meminisse, uti et aliorum, quæ hisce attexo, ad pleniorum notitiam historiae Bernardinae, in qua partes suas nequiter ac fraudulenter egit, alibi postmodum in eadem recensurus.

de cujus natura
dotibus,

382 *Decem sequor eruditissimum Mabillonium, qui in Præfationis suæ parte altera in tomum III Operum S. Bernardi, varia de Nicolao isto famoso curiose notavit a pag. 712. Quæ ex Manrico dicebam de moribus ac natura dotibus, ita refert Mabillonius: Erat Nicolaus uatione Francus, ab ineunte ætate monachus in monasterio Arremarensi * diocesis Treccensis, quatuor ab ipsa civitate leucis. Vir fuit ingenii facilis, versatilis, facile in aliorum affectus influens, litteris pro tempore apprime excultus, aliis erudiendis apud suos Arremarenses præfectus; carus viris ea ætate præcipuis, Attoni Treccensi episcopo, Petro Venerabili, abbati Cluniacensi, Petro Cellensi, Henrico Ludovici Junioris fratri; aliisque. De admissione ejus in Claramvallem mox agit Mabillonius; sed de ea re satis jam supra dictum est. Circa notarii officium ipsi commissum, idem Mabillonius, Plures, ait, crant Bernardo notarii, ob varia, quæ subinde ad ipsum referebantur, negotia. Præcipuus erat Gaudfridus, cui adjunctus fuit Nicolaus. Illa vero, quibus ipsemet ibidem describit suum museum, argumento sunt auctori dictæ Præfationis, Nicolaum etiam sub se notarios habuisse. Non transcribo autem quæ in eadem Præfatione narrantur de librorum commercio, de recusatione tunice, ad amicum, quam is ad ipsum transmiserat, remissa, quasi parum Ordini suo convenientis; de epistolis denique, quibus amicos frequentabat; de his quippe facile patior consuli a lectore Præfationem laudatam Mabillonii; ita tamen, ut nonnulla ex illa delibem, quæ ad nostrum propositum, atque adeo ad Bernardi historiam uagis prope conducent. Sunt autem ista, quæ habentur col. 715 et sequente:*

siqui Bernardi
adulteratione, ac lapsu
plura hoc loco
memorantur.

383 *Petro Venerabili abbati Cluniacensi. ad delicias usque amicus erat Nicolaus, quem identidem Bernardus ad eum mittebat, ut mutua cordium arcana et reciproci affectus apud hunc sequestrum deponerentur. Qua de re legenda Petri epistola, quæ est ordine 264 inter Bernardinas. Sed tandem accidit, o mortalium infelix conditio! ut Nicolaus Bernardi indulgentia et facilitate abusus, sigillum ejus in malos usus adulteraverit, demum in horrendam prolapsus defectio- nem, quam dubium est, an unquam serio emendarit. De sigillo vitato Bernardus, tacito Nicolai nomine, quæ sancti Viri caritas erat, Eugenio significavit epistola 281. « Periclitati sumus in falsis fratribus, et multæ litteræ falsatæ sub falsato sigillo nostro in manus multorum venerunt; et (quod magis vereor) etiam usque ad vos dicitur falsitas pervolasse ». Eiusdem funestum casum deplorat in epistola 298 ad eundem Eugenium, non jam dissimulato (quod publicum crimen erat) auctore. « Nicolaus ille exiit a nobis, quia non erat ex nobis: exiit*

» autem fœda post se relinquens vestigia, et ego longe ante hominem noveram: sed exspectabam, ut aut Deus eum converteret, aut instar Judæ ipse se proderet. Quod et factum est. Præter libros, denarios, et aureos multos, in ipso exitu inventa sunt super eum sigilla tria, unum ejus proprium, alterum Prioris, tertium nostrum. De turpitudinibus ejus, quibus terra sordet, et factæ sunt omnibus in parabolam, supersedeo pollucere labia mea, et vestras aures ». Addit Bernardus, eum, si ad curiam Eugenii, uti is jactaverat, pergere audeat, dignum esse, si quis alius, PERPETUA INCLUSIONE. Accidit vero iste lapsus in annum MCLI, ut patet ex memorata Bernardi epistola 298 ad Eugenium ex anno scripta; et ex epistola 388, quæ est Petri Venerabilis, de electione Gratianopolitana, eodem anno facta, qua in epistola Nicolaus, uti Bernardo et Petro adhuc carus, ac fidelis amborum internuntius laudatur.

384 *Nicolaum porro hunc ab alio synonymo Anglo distinguendum esse, observatur in sæpe dicta Præfatione his verbis: Omnes existimant, ipsum profugisse in Angliam, ac se recepisse in S. Albani monasterium, eumque esse Nicolaum, qui Bernardi jam demortui de conceptione Deiparæ sententiam traduxit, impugnavitque, atque Petrum Cellensem adversarium habuit. Et Nicolaus quidem vocabatur iste; sed Anglum fuisse, constat ex duabus ad illum Petri epistolis, quæ sunt libri sexti epistola 23, et noni epistola 10, quarum verba ibidem produciuntur. Atqui ex superioribus constat, Nicolaum Claræ-vallensem ante suam fugam Petro maxime notum ac familiarum, nec Anglum existitisse, sed Gallum aut Francum: ac proinde ab illo Anglo distinguendum.*

Nicolai hunc
alio synonymo
distinguendum

385 *Sed quo ergo, inquis, Nicolaus Francus se recepit? Post varios hinc inde discursus, constitit tandem in suo Arremarensi monasterio, cum Bernardo e vivis erepto ibi tuto sibi vivere licuit ac securo. Probationes videri possunt in Præfatione eadem; in qua etiam assertitur, quid rei, quamve personam in Arremarensi monasterio ageret, e Nicolai verbis. Ita ergo, inquit Mabillonius, apud Arremarenses agebat Nicolaus, ut esset sui juris. Misera sane conditio hominis, qui Bernardi discipulus ac notarius fuerat! Sed quis miretur, cum angeli ex cælo ipso deciderint? In hoc vero maxime vanitatem suam prodit, quod de multitudine amicorum, uti alias etiam solebat, gloriatur. Epistola autem, quæ ibi assertur ad hoc probandum, etiam indicio est, Nicolaum ex Campania. ortum fuisse; sed lapsus ejus causam non aliunde, quam ex gloriola et superbia, quæ plerosque dementat, repetendam. Ex his omnibus apparet, quis fuerit Nicolai genius, nempe vanus, inconstans, inquietus, de qualibus vix unquam quicquam boni sperare liceat. Ceterum qualis ejus exitus fuerit, ignoramus. Sed jam tempus est, ut post hanc excursionem revertamur ad propositum.*

quo se recepit
et qua lapsus
ejus causa fur-
vid.

A

§ XXXVI. Opera publico Ecclesiae bono ac Sedi Apostolicae navata; synopsis eorum, quae Vir Dei gessit ac passus est pro bello sacro.

Abbatem Cluniacensem Eugenium PP. commendat: pro hoc persecutionem patientem scribit ad Romanos, et ad Conradum imp.

Venerabilem Petrum Mauricium, abbatem Cluniacensem, anno Christi 1146 Romam sese contulisse ad Eugenium PP., memorant Annales Cistercienses ad hunc annum cap. 1. Exstat S. Bernardi epistola 277 ad eundem Christi Vicarium, qua summo cum benevolentia affectu ipsum commendat. Romam tandem pervenit venerabilis abbas, uti scribit Mauricus ibidem num. 6, ubi ab Eugenio non benigne tantum, sed etiam reverenter susceptus est, velut quem de universa Ecclesia bene, de Cistercio ab initio optime meritum, etiam Bernardo tacente, non ignorabat. At de Petro ibidem plura. Laudati Annales cap. III, num. 1 referunt secundam Eugenii PP. ex urbe Romana fugam, ejusque adjuncti: Dum orbem, inquit, Pontifex ex Urbe moderatur, et nunc per se, nunc per strenuos legatos cunctis providet, Urbem rebellem iterum expertus, iterum cedit; et qui modo cum ramis atque hymnis susceptus fuerat, vix tribus ex tunc mensibus exactis, lapidibus blasphemiisque impetitus in fugam agitur. Deinde num. 3 ista dicuntur: Dum haec secunda Romanae urbis seditio, vulgante fama et amicorum litteris, Claramvallem ad Bernardi aures venisset (quamvis Baronius ad priorem refert) accensus, quo solebat, justitiae zelo, et calamum velut gladium vibrans; primum ad eos, arguens, rogans, increpans: sed mox etiam ad Conradum imperatorem scripsit, per quem, si forte obstinati perseverarent, nihilominus armis compescerentur. Epistola, quam dedit ad Romanos, habetur inter Bernardinas a Mabillonio recusas, ordine 243; quam proxime ibidem sequitur alia Conrado inscripta; utraque ibidem aptatur anno Christi 1146; utraque item praebet incensissimi studii, quo Vir sanctus in publicum Ecclesiae bonum, ac Sedem Petri flagrabat, luculentum argumentum, prout perspicuum erit easdem legenti. Pagius ad praesentem annum Christi 1146 ambas illas epistolas spectare, etiam observat ibidem num. 1 contra Baronium, qui illas anno praecedente recitat.

Inloquam similitatem agamus

387 Promissimus paragrapho proxime praegresso, acturos nos hoc anno et sequentibus de sacra Christianorum principum adversus infideles expeditione in Oriente, idque sub uno, quo res magis eluceat, narrationis tractu: nunc autem fidem solvimus, praemittentes ea, quae compendiose scribit Mabillonius in sua Praefatione generali § VII, quaeque adinstar synopsis servare possunt ad longiorem hujus historiae narrationem, quam § proximo inchoabimus, summam intelligendam. Inter extremos, inquit, Bernardi labores censenda est praedicatio sacrae expeditionis in terram Sanctam: quae res quantum honoris, quantum molestiae ipsi attulerit, ex ejus Vita et scriptis facile intelligere licet. Hujus expeditionis occasio, ut ex Ottone Frisingensi discimus, nata est per Ludovicum Juniorem Francorum regem; qui ad loca sacra pergendi desiderio pres-

sus, quod germanus suus Philippus, eodem voto adstrictus, morte intercedente exsequi non poterat, consilium suum regni principibus aperit. Illi Bernardum consulendum decernunt. Accersitus Abbas sanctus, tanti momenti negotium ad Romani Pontificis examen referendum censet. Id magno opere laudavit probavitque Eugenius « auctoritate praedicandi, animosque eunctorum ad hoc commovendi, praenominato » Abbati, qui apud omnes Galliae ac Germaniae « populos ut propheta vel apostolus habebatur, » concessa ». Paret tandem apostolicis litteris Bernardus, et excitatis ad transmarinam expeditionem multorum animis, Ludovicum regem apud Vizeliacum cruce signat, cum Theodorico Flandrensi, et Henrico Theobaldi Blesensis filio, comitibus aliisque Baronibus et nobilibus.

388 Interim Radulfus quidam monachus crucem itidem dum in Germania praedicat, Christianos in Judaeorum necem accendit. Hominum litteris repressit Bernardus, atque ipsemet sacrae expeditionis praedicationem aggressus est in orientali Francorum regno, hoc est in ea Germania regione, quae ad Rhenum sita est. Hinc Conradus imperator generalem conventum Spiraee indixit: quo Bernardus profectus « principi cum » Friderico fratris sui filio, aliisque principibus » et viris illustribus crucem sumere persuasit, » plurima in publico vel occulto faciendo miracula ». Fridericum Sueviae Ducem, qui filium suum cruce signatum indigne ferebat, Bernardus emollivit; Radulfum monachum in claustrum suum retrudi jussit; et loco sui Adamum Eboracensem abbatem Conrado, in Bajoarianam pergenti, ad urgendum itineris negotium dedit socium. Exstat Bernardi hac de re epistola ad Francos orientales, quae modo est ordine 363; quam proxime subsequitur alia ad Henricum archiepiscopum Moguntinum ad reprimendum Radulfum: « Igitur non solum ex Romano imperio (ait » Otto) sed etiam ex vicinis regnis, id est, occidentali Francia, Anglia, Pannonia, innume- » ris populis ac nationibus haec expeditionis fama » ad sumendam crucem commotis, repente sic » totus paene Occidens siluit, ut non solum bella » movere, sed et arma quempiam in publico portare nefas haberetur ».

de expeditione orientali

E

389 Tanta porro totius Occidentis commotio Bernardi praedicationi tributa est: verum cum haec expeditio non bene pro votis successisset, tota etiam mali eventus invidia in eum rejecta, pro communi more mortalium, qui ex eventibus aestimare solent. Neque fere ulla alia res fuit, quae Bernardi animum majori dolore affecerit, quam ista, non tam sui, quam Dei causa. Unde ipse initio libri secundi de Consideratione: « Si » necesse sit unum fieri e duobus, malo in nos » murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo. Libens in me recipio detrahentium linguas male- » dicas » etc. Adco porro omnium fere animi hoc eventu turbati sunt, ut sanctus Doctor beatum pronuntiet eum, qui non fuisset scandalizatus in eo. Quanta denique fuerit Bernardi super hoc tristitia, patet tum ex epistola 288, quam in lecto, forsau ex animi aegritudine, decumbens hac de re scripsit: tum ex epistola Johannis abbatis Casae-Marii ad Bernardum ipsum, quae modo est inter Bernardinas 386; in qua Virum sanctum, quem ob sinistram expeditionis eventum audierat afflictum, consolatur.

F adversus infideles.

390 Non desuere tamen, qui Bernardi partes

praesentibus

AUCTORE
J. P.

tes defendendas susceperint : quos inter non ultimo loco numerandus est Otto episcopus Frisingensis, Bernardo non admodum favere solitus. Is in libro de Gestis Friderici cap. 60 excursus facit ad excusandum eventum illius expeditionis, cui et ipse interfuit. In fine excursus philosophici potius quam historici, ita concludit in gratiam Bernardi : « Quamvis si dicamus, sanctum illum » Abbatem spiritu Dei ad excitandos nos afflatum fuisse, sed nos ob superbiam lasciviamque » nostram salubria mandata non observantes, » merito rerum personarumque dispendium re- » portasse, non sit ab antiquis rationibus » vel exemplis dissonum ». Unum tamen addit, nempe « spiritum prophetarum non semper sub- » esse prophetis » : ut nempe inual incertum esse, an Bernardus ex spiritu divino de hac expeditione, ejusque eventu conjecerit.

synopsis eorum.

391 Attamen Bernardus ipse initio libri secundi de Consideratione ad Eugenium; ubi factum a calumnia tuctur, se ad id divinitus impulsus esse non diffitetur. « Diximus, pax, inquit, et » non est pax : promissimus bona, et ecce turba- » tio ». Tum hæc subdit ad sui defensionem :
B « Quasi vero temeritate in opere isto, aut levi- » tate usi simus. Cucurrimus plane in eo, non quasi » in incertum, sed jubente te, immo per te » Deo ». Et inferius, objectis sibi hominum improperiis : « Unde scimus quod a Domino sermo » egressus sit? Quæ signa tu facis, ut credamus » tibi » ita reponit, Eugenium alloquens : « Non est quod ad ista ipse respondeam : parcen- » dum verecundiæ meæ. Responde tu pro me, » et pro te ipso secundum ea, quæ audisti et vi- » disti ». Quibus verbis miracula, ab se in prædicationis confirmationem facta, sine dubio modeste insinuat.

quæ Vir sanctus
hac in causa fecit,
ac perperam
pessus est.

392 Verum omnium optime Gaufridus sanctum Parentem suum a calumnia vindicat in lib. 3 de ejus Vita cap. 4 : primo, quod illius expeditionis primum propositum ab eo non sit profectum. « Cum enim multorum jam animos per- » movisset audita necessitas, a rege Francorum » semel et iterum propter hoc expetitus, Apo- » stolicis etiam litteris monitus, nec sic acquievit » super hoc loqui, vel consilium dare, donec » per ipsius tandem Pontificis generalem epi- » stolam jussus ab eo est, tamquam Romanæ Ec- » lesiæ lingua, exponere populis atque princi- » pibus ». Deinde quod prædicandi officium, ab eo ex obedientia susceptum, divinitus confirmatum sit tot tantisque miraculis ac signis, QUANTA VEL NUMERARE, NEDUM NARRARE DIFFICILE FOJET. Denique quod si ex illa protectione Orientalis ecclesia liberari non meruit, certe cælestis meruit impleri et lætari, nempe ob eorum mortem « qui in fructibus pœnitentiæ purgatas » variis tribulationibus Christo animas reddide- » runt ». Et quidem hoc ipsum est, quod Johannes, Casæ-Marii abbas sanctus, sibi ex revelatione compertum Bernardo significavit. Sed quid moramur in vindicando Bernardo? Cujus tanta auctoritas id jam dudum obtinuit apud omnes, etiam heterodoxos, ut ejus vita, eximia sanctitas, et doctrina communi omnium suffragio et existimatione sint approbate.

§ XXXVII. Eugenii PP., Ludovici regis, ac S. Bernardi acta pro bello sacro; Viri Dei prædicatio; miracula; summa rei bellicæ præfectura huic uni delata, sed ab eo non admissa; Lingo-nenses pacificati; controversiæ alteri ejus interposita auctoritas.

Gaufridus, cœnobita quondam Claravallensis, S. Bernardi notarius, ac deinde ibidem abbas, lib. III ipsius Vitæ apud nos cap. II scribens de belli sacri a Christianis in Oriente inventi, Bernardo prædicationibus longe lateque classicum insonante, infelici successu, atque de obmurmuratione adversus Virum sanctum eandem orta, amplum nobis reliquit campum ulterio- ris commentationis, qua hoc argumentum, in synopsis e Mabillonio paullo ante generatim propositum, magis singulatim et explicate illustremus. Quædam hujus sacre expeditionis fundamenta facta fuisse anno Christi 1145, narrat ibidem historicus Cisterciensis cap. IV : Interea, ait, Eugenius in corde suo conferens, atque alta mente volvens, quæ audierat de damnis in Oriente illatis ab infidelibus populo Christiano, Edessa capta, indeque Antiochia, atque ipsis Hierosolymis in discrimen adductis, contra Saracenos, communia arma sumenda esse putavit. A Ludovico præventus, an præveniens, in dubio est. Certum, utrumque in ea convenisse, ut alter expeditionem publicaret, alter subiret : neuter siue Bernardo quidquam laceret. Sed nos Othonem, auctorem ejusdem temporis, et cunctis fere assistentem, qua apud omnes pollebat auctoritate, hæc ipsa referentem audiamus. Libro I de Gestis Friderici I imperatoris cap. XXXIV ista memorat, quæ e novissima editione Mediolanensi accipimus, tomo VI a columna 668 : Ludovicus dum occulte Hierusalem eundi desiderium haberet, eo quod frater suus Philippus eodem voto astrictus, morte præventus fuerat, diutius protelare nolens propositum, quibusdam ex principibus suis vocatis, quid in mente volveret, aperuit.

394 Erat illo in tempore in Gallia cœnobii Claravallensis abbas quidam Bernardus dictus, vita et moribus venerabilis, religionis ordine conspicuus, sapientia literarumque scientia præditus, signis et miraculis clarus. Hunc princeps vocandum, ab eoque, quid de hac re fieri oporteret, tamquam a divino oraculo consulendum decernit. Vocatur præfatus Abbas, consiliumque ipsius super prædicti deposcitur principis voluntate. Ille de tam grandi negotio, ex propria auctoritatis arbitrio responsum dare, frivolum judicans, ut ad Romani Pontificis audientiam et examen deferatur, optimum esse respondit. Itaque missa ad Eugenium legatione, totum illi negotium aperitur. Qui antecessorum suorum hujusmodi occasione transmarinam ecclesiam, duasque patriarchales sedes, id est, Antiochiam et Hierosolyman, ab obedientia Romanæ Sedis scissas,

Eugenius PP.
pro fidelibus in
Oriente curan-
gerit

Ludovicus re-
consulit Bernar-
dum de bello
sacro: cui ab ho-
mo confertur
auctoritas pro
dicandi

A in pacis unitatem receperit, votis prædicti regis pro dilatando Christianæ religionis ritu annuit, auctoritate prædicandi, animosque eunctorum ad hoc commovendi, prænomiuato Abbati, qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos ut propheta vel apostolus habebatur, concessa. Unde ejus scriptum tale ad regem, principesque suos directum invenitur. *Mox illud idem auctor subjicit cap. xxxv : sed quia satis longum est, et a Baronio ac Maurico ad annum Christi 1145 typis commissum; ideo illud hic iterum non transcribimus.*

Ludovicum
quidam nove-
rit ad illud bel-
lum; præpara-
tiones :

395 Ceterum profectionem orientalem a rege Francorum Ludovico VII, propterea quod compunctus esset ob incensam Vitruvicensem basilicam, cum mille ac trecentis, quæ in eam confugerant, capitibus (videsis dicta superius § xxxii) ex voto susceptam fuisse, perhibent scriptores apud Pagium ad annum Christi 1145, num. 13. Longum vero esset singulatim enarrare præparationes, quæ in Gallia ante istam expeditionem sub dicto rege adhibita sunt; quales sunt conventus Bituricensis, de quo idem Pagius ad annum mox citatum num. 12; item Vezeliacensis, ad annum 1146, num. 3. De priore autem tractans, Odo, ait, de Biogilo monachus S. Dionysii, et in abbatiâ ejusdem monasterii Sugerii successor, septem libellos edidit de Ludovici VII Francorum regis profectione in Orientem, a Petro Francisco Chiffletio in Asserto genere illustri S. Bernardi a tenebris erulos, quibus historia ecclesiastica locupletari potest. Deinde ex istius Odonis libello primo nonnulla recitat de utroque illo congressu : sed de Vezeliacensi laudatus Odo varia scribit in eodem libello primo, quæ ad S. Bernardum pertinent. Præter alia vero, quæ apud Chiffletium legi possunt, sequentia inde delibo Odonis verba a pag. 11 : Anno, inquit, Verbi incarnati millesimo centesimo quadragesimo sexto gloriosus rex Francorum. . ut dignus esset Christo, Vezeliaco in Pascha bajulando crucem suam aggressus est cum sequi. . Abbas etiam (Claravallensis) Apostolica auctoritate, et propria sanctitate munitus, et convocatorum maxima multitudo. . pariter affuerunt. . Et quoniam in castro locus non erat, qui tantam multitudinem capere posset, extra in campo fixa est Abbati ligna machina, ut de imminente circumstantibus loqueretur. Hanc ascendit enim rege cruce ornato.

mirabilis cruce
signatorum
multitudo, Ber-
nardo prædi-
catoris miracu-
la

396 Cumque caeleste organum more suo divini verbi rorem fudisset, ceperunt undique clamando, Cruces, eruces, expetere. Et cum earum fascem præparatum seminasset potius, quam dedisset, coactus est vestes suas in cruces scindere et seminare. In hoc laboravit quamdiu fuit in villa. Supersedeo scribere miracula, quæ tunc ibidem acciderunt, quibus visum est id Domino placuisse : ne, si pauca scripsero, non credantur plura fuisse; vel si multa, materiam videar obmisisse. Tandem edicto, quod post annum progredierentur, omnes ad sua cum gaudio repedarunt. Abbas vero sub tenui corpore, et pene præmortuo robustum legens spiritum, ubicumque circumvolat prædicando, et multiplicati sunt super numerum in parvo tempore, crucem portantes. De conventu Vezeliacensi adiri etiam potest Otto Frisingensis, modo designatus, cap. xxxvi : de Laudunensi ac Carnotensi Pagius ad annum 1146 num. 6; insigniores e Cruce signatis num. 5 nominat. Colloquio Vezeliacensi coram non præsedit Eugenius Papa : nam, referente Odone pag. 12, Optabat quidem ipse tam sancto operi

manum primam præsens imponere; sed tyrannide Romanorum præpeditus non potuit : sancto vero Clarevallensi Abbati Bernardo curam istam delegavit. *Et vero Eugenium anno dumtaxat 1147 in Galliam venisse, reperies apud Pagium ibi num. 5, contra alios, quos citat pro anno 1146, ac corrigat ad istum annum num. 2. Conveniri de hac re etiam potest Mauricus ad annum 1145, cap. iv, num. 9.*

uctoror.
J. P.

397 Nuperrime mentio a nobis facta est conventus Carnotensis, quantum in rem nostram ibi satis; ita tamen, ut officium mirabile, quod in concilio ibidem congregato pro expeditione militum sacræ Abbati sancto fuit commissum, novam hæc mentionem merito requirat. Baronius ad annum Christi 1146 scribit de indictione ac celebratione istius concilii, nec non de insignibus personis in eodem congregatis; deinde vero querit num. 3, Quid actum ibi? Et respondet : Illud in primis plane mirandum, quod obstupesciat omnes audientes; dum videlicet ibi totius belli dux ipse sanctus Bernardus omnium consensu deligitur, qui principem militiæ agat, cui milites omnes et principes ipsi subjicerentur. Ille decretum in concilio consensu omnium. Ille ne in putes fabulam; describendæ hic sunt litteræ S. Bernardi ad Eugenium Papam de his agentis, primumque studium Eugenii ex scriptis ab eo litteris commendantis, eundemque ad ulteriora hortantis, atque ad postremum, quid actum in Carnotensi concilio enarrantis.

Vir Dei eligatur
supremus belli
præfectus :

398 Postremum hoc ex epistola Sancti ordine 256, in qua legi possunt antecedentia, huc transcribo : De cætero, ait, verbum illud, quod jam, ni fallor, audistis, quomodo videlicet in Carnotensi conventu (quoniam judicio satis miror) me quasi in ducem et principem militiæ elegerunt : certum sit vobis, nec consilii mei, nec voluntatis meæ fuisse vel esse, sed nec possibilitatis meæ (quantum metior vires meas) pervenire usque illic. Quis sum ego, ut disponam castrorum acies, ut egrediar ante facies armorum? Aut quid tam remotum a professione mea, etiam si vires suppetent, etiam si peritiam non deesset? Sed neque hoc meum est, vestram docere sapientiam. Nostis hæc omnia. Tantum obsecro per illam caritatem, qua mihi specialiter debitor estis, ne me humanis voluntatibus exponatis; sed, sicut singulariter vobis incumbit, divinum consilium perquiratis, et operam detis, ut sicut fuerit voluntas in celo, sic fiat. *Mabilonius in notatione ad hanc epistolam monet, de hoc conventu legendas Petri Venerabilis, et Sugerii epistolas.*

ard minus illud
re vult.

399 Ut primum Eugenius suscepit Bernardi litteras, Cisterciensi historico referente ad annum 1146, cap. v, et bellicos cognovit apparatus, qui in Gallia incipientes, si modo promoveantur, facile sperarentur alias late provincias pervagaturi; prosperis ventis laxanda vela ratas, neque alio utendum nauta, quam eo ipso, qui tam feliciter inchoasset navigationem, ad eundem Bernardum rescribit alacer, non sibi ipsius materiali gladio, non ductu bellico, quamvis id etiam Galli principes poscant, sed spirituali tantum opus esse, id est, gladio spiritus, qui, Apostolo teste, est verbum Dei : sacerdotali tuba cicit bellum, prædicet, arguat, exprobrat Christianis, loca nostræ salutis in arcto posita, periclitari fratres, hos trucidandos misere; illa sacrilege et impie profananda, dum ipsi desides per otium luxuriantur, si non succurrant. Inge-
rat

quod Eug. missa
PP. etiam im
probat :

AUCTORE
J. P.

rat populis fidelibus furorem, seu verius zelum adversus infideles, et contra crucis contemptores concitet universum Christianum orbem. Hanc legatiam Eugenii quondam filii, nunc amici, nunc patris, quin et totius Ecclesiae nomine illi injungi, subeundam ardentur Viro Dei, qui nullis pro ipsius causa laboribus, nullis periculis umquam peperisset. Haec et similia ab Eugenio ad Bernardum semel et iterum, qui cunctis aderat Godefridus, mandata narrat. Ita Manricus. *Adeat lector Gaufridum biographum lib. III, cap. II.*

vocem Bernardi
excitantis popu-
lum ad bellum
sacrum multa
comitantur mi-
racula :

400 Soluta curia, et rege, uti pergit idem *Annalista* num. 3, ac Pontificibus reversis ad propria, ut necessaria ad iter praeperarent, Bernardus Pater vicina loca et urbes, praedicans per provincias, non inaequali fructu peragravit. Et addebant voci ejus vocem virtutis miracula frequentia, quibus adeo fideles concitabantur, ut pene vacuas urbes, deserta oppida universi relinquenter, dum Sanctum sequebantur, Christo sub crucis signo militaturi. *Præter Odonem, de miraculis paullo ante locutum, habemus testem irrefragabilem Gaufridum loco jamjam designato: nam de signis, quibus Dominus sermonem Viri sancti confirmabat, Sed quantis, ait, et quam multiplicibus signis? Quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant; sed ipsa demum scriptorem numerositas scribendorum, et materia superavit auctorem: nimirum cum aliquando una die viginti, seu etiam plures ab incommodis variis sanarentur, nec facile ab ejusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus per Servi sui tactum et orationem, ex ipsis etiam matrum uteris cæcos videre, claudos ambulare, aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui. De ingenti autem cruce signatorum multitudine juvat audire Sanctum ipsum, hæc de illa Eugenio scribentem in epistola, quæ est ordine 247 apud Mabillonium: Mandastis, et obedivi, et scœundavit obedientiam præcipientis auctoritas: siquidem annuntiavi et locutus sum, multiplicati sunt super numerum. Vacuantur urbes et castella; et pene jam non inveniunt, quem apprehendant septem mulieres, virum unum; adeo ubique viduæ vivis remaneant viris.*

C
Lingonensis epi-
scopum ac ebe-
rum reconciluit:
acta in causa
samsonis epi.

401 Atque hæc quidem Bernardus in locis, in quibus erat præsens, effecit viva voce; a quibus vero aberat, quia ad illa ire, vel tam cito ire non poterat, quantum præstitit igneis litteris, et ad accendenda fidelium corda ucommodatis, quid memorem? Adisis historicum Cisterciensem cap. v citato, num. 8: Caterum, inquit, inter bellicos apparatus hoc ipso anno Lingonenses episcopum et clerum inter se dissidentes paci reddidit. Et intercessit miraculum prævisum; et in miraculo prophetata pax, cum minus consequenda putabatur. *Res narratur apud Gaufridum lib. IV Vita, cap. v, num. 239. In Annalibus Cisterciensibus cap. VI exstant Eugenii PP. gesta adversus infideles, ac Bernardi ad hunc pro Samson archiepiscopo Remensi epistola, quæ inter Bernardinas a Mabillonio vulgatas est ordine 247. Ex iis autem, quæ laudatus editor ad illam notat: Solemne quondam erat, ut reges in præcipuis festis coronam acciperent festivo ritu, ut hic apud Biturigas ante Jerosolymitanam expeditionem. Bituricensis archiepiscopus id sibi in sua ecclesia deberi contendebat. Quare cum id Samson præstitisset apud*

Biturigas, reclamante Petro archiepiscopo, Eugenio usum pallii eidem Samsoni interdixit. Pontificias hac de re litteras habes in Patriarchio Bituricensi, ex aliis notis; *ex iis, inquam, perspicuum fit primo, hanc sententiam, cui regis Ludovici Junioris causa erat inimixa, latam fuisse non sine periculo, ne vel omnino refrigeret vel penitus exstingueretur ardor erga dictam expeditionem. Secundo, suam recte auctoritatem interposuisse Virum sanctum huic controversiæ componendæ, si præsertim ejusdem circumstantias expendas.*

402 Audiamus Manricum capite VI, num. 7: Erat Samson. integræ famæ præsul. et Ludovico inter charos semper habitus, tunc ab accepta corona charior adhuc. Turbavit regem, principes, et populum promulgata sententia, quantumvis justa, quantumvis ex Dei zelo perfecta fuerit, et universam transmarinam expeditionem, quam adeo omnes ardebant, exasperato rege, a cordibus fidelium pene avulsit. Sed Bernardus. sive gratia in Samsonem, quem multa charitate prosequeretur, seu reverentia eximiae religionis, qua præcallebat inter alios Galliae præsules; seu tandem regi aut deferens E aut timens; deferens, inquam, sancto illius zelo, quo per tot sumptus, tot labores proprios, tot pericula terræ marisque, orientalem parabat expeditionem; sed et timens, ne forte irritaretur contemptus a Pontifice. a proposito posset revocari; . paterna, qua pollebat, auctoritate, et libertate, qua semper utebatur in causis Christi, has ad Eugenium litteras scripsit non vacuas zelo, sed prudentia plenas.

ne controversia
illa observet illi
sua.

§ XXXVIII. Sceleratus contra Judæos prædicator repressus, et ad frugem reductus a sancto Doctore; cautela contra falsarios litterarum ejus.

Atrocissimam Christianorum adversus Judæos persecutionem in Gallia et Germania excitatam memorat *Annalium Cisterciensium* scriptor cap. VII. *Causam dedit perfida istius sectæ barbarum facinus, quod apud Nortwicium in Anglia crucifixisset puerum quemdam nomine Wilhelmum: de quo tamquam martyre jam pridem actum fuit in Opere nostro ad diem XX Martii, tomo III istius mensis, pag. 588 et sequentibus. re innera anno Christi 1144. Persecutionis tuba fuit eremita, cui nomen Radulphus, Christianos contra illos commovens prædicationibus suis. Opportunitas accessit ex orientali contra Sarracenos expeditione, quam S. Bernardus tantopere promovebat. Quia itaque res illa affinitatem quamdam habet cum historia belli sacri, de quo tractamus, eam in compendio referemus e laudato *Annalium* conditore. Judæis itaque ubique invisus Christiano potissimum populo maxime nocuit ferina illa innocui pueri carnificina. Hinc quippe odia Christianorum, ait, in ipsos aucta, atque zelo in vindictam transeunte, et divitiarum, quibus abundabatur, sæva cupiditas, multi in eorum perniciem conspiravere, et iræ ex-candescens semel in Sarracenos, tamquam in Christi hostes, facilius ad Judæos transitus fuit. Extat epistola Petri Venerabilis ad regem Galliae scripta;*

Barbarum in
Anglia Judæo-
rum facinus in
puro
f.

A scripta; severa in gentem, Sarracenorum gente deteriorem perniciosioremque, et quæ, ut non deputet ultimo supplicio, at opibus muletandos persuadet, quas a Christianis per scelera extorsissent (*dictæ epistolæ fragmentum in eisdem Annalibus recitatur.*) Itaque Petrus, qui mitior, bonis omnibus; cæteri capite plectendos fore clamabant.

ansum dedit
Radulfo mona-
cho commoven-
di populos ad
occidendas Ju-
dæos

404 Ast inter alios eremita quidam, Radulphus nomine, seu nimio zelo, seu captandæ plebis avidus, et prædicandi, quasi a Bernardo missus, munus usurpans, crucem contra Sarracenos orientales, verum contra domesticos Judæos internecionem et mortem concionabatur. Loquentem de eo audiamus Ottonem Frisingensem lib. 1 *De gestis Friderici I imperatoris cap. xxxvii*: Inter hæc Rudolphus monachus, vir quidem religionis habitum habens, religionisque severitatem solenter imitans, sed literarum notitia sobrie imbutus, eas partes Galliæ, quæ Rhenum attingunt, ingreditur, multaque populorum millia ex Agrippina, Moguntia, Vormatia, Spira, Argentina, aliisque vicinis civitatibus, oppidis seu vicis, ad accipiendam crucem accendit; hoc tamen doctrinæ suæ non vigilanter iuterscens, quod Judæi in civitatibus oppidisque passim manentes, tamquam Christianæ religionis bostes trucidarentur. Quod doctrinæ semen in multis Galliæ, Germaniæque civitatibus vel oppidis tam firmiter radicem figens germinavit, ut plurimis ex Judæis hac tumultuosa seditione necatis, multis sub principis Romanorum alas tuitionis causa conflugerent. Unde factum est, ut non pauci ex ipsis hujusmodi immanitatem fugientes, in oppido principis, quod Noricum, seu Norenberg appellatur, aliisque municipiis ejus, ad conservandam vitam se reciperent. *Hactenus Otto de pseudo-apostolo illo.*

sub protectu
prædicandi
crucem jussu
S. Bernardi, qui
et contra eum,

405 Dolere episcopi, uti subjungit *Manricus num. 4*, sanguinem effusum, jus gentium violatum, desertas urbes, et se contemptui haberi ab uno monacho, qui sub prætextu prædicandæ crucis, ex injuncto Bernardi, ipsis non solum inconsultis, sed renitentibus, totam fere Germaniam perturbaret. Unde et Henricus, Moguntinus præsul, querulas ad Doctorem sanctum litteras dedit, quod talem hominem sibi substituisset (namque ita credebatur) per quem tam gravia, tam scandalosa per speciem zeli et justitiæ prædicarentur. Tunc Sanctus Pater purgandæ tali calumniæ, et nihilominus reprimendo serpenti malo, primum ad eundem Moguntinum, mox ad omnes episcopos Germaniæ scripsit epistolæ. Porro exemplar epistolæ ad Henricum archiepiscopum Moguntinum, quæ in editione *Mabilloniana est ordine trecentesima sexagesima quinta, alias 323, inter alia sic habet*: Homo ille, de quo agitur in litteris vestris, neque ab homine, neque per hominem, sed neque a Deo missus venit. Quod si se monachum aut eremitam jactat, et ex eo sibi assumit libertatem, vel officium prædicationis; potest scire, et debet, quod monachus non habet docentis, sed plangentis officium: quippe cui oppidum carcer esse debet, et solitudo paradisi. Illic vero a contrariis, et solitudinem pro carcere, et oppidum habet pro paradiso. O hominem sine pectore, o hominem sine fronte! Cujus stultitia elevata est super candelabrum, ut appareat omnibus, qui sunt in domo. Tria sane sunt in eo reprehensione dignissima: usurpatio prædicationis, contemptus episcoporum, homicidii approbati libertas. *Alia,*

quæ superaddit, et quibus pseudo-doctorem istum arguit, ac vitam Judæo non auferendam defendit; invenies in dicta epistola.

UICIONE
J. P.

406 Legi etiam meretur ibidem epistola 363, alias 322, qua Vir sanctus, uti habet titulus, Ad arma contra infideles pro defensione orientalis ecclesiæ suscipienda hortatur. Præterea contra turbulentum quemdam prædicatorem docet, Judæos non esse persequendos, nedum occidentos. *Inscribitur archiepiscopis, episcopis, et universo clero et populo orientalis Franciæ, et Bajoariæ. Ceterum hæc epistola veluti elassicum est ad sacram expeditionem: de qua Guillelmus Tyrius in belli sacri historia lib. xvi, cap. xviii, ista loquitur, S. Bernardum laudans, aliis elogiis superius eidem sancto militiæ sacræ Præconi apud nos in præsentia materia datis conformia: Vir, ait, immortalis memoriæ, et honestæ conversationis speculum, dominus Bernardus, Clarevallensis abbas, piæ in Domino, et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris executionem præcipuus eligitur: qui injunctæ sibi dispensationis sedulus executor, ejusdem operis secum Deo amabiles trabens comministros, impiger, indefessus, licet corporis esset invalidi, tum propter jejunia pene continua, et subtilem nimis dictam, regna circuit, regiones obambulat, euangelizans ubique regnum Dei etc.*

et pro sacra mi-
litiâ

407 Sed ut ad Judæorum causam redeamus, non abs re fuerit audire Ottonem Frisingensem supra allegatum: At præfatus Clarevallensis Abbas hujusmodi doctrinam præcavendam docens, ad Galliæ, Germaniæque populos nuntius, seu litteras destinavit, in quibus ex auctoritate sacræ Paginæ luculenter ostendit, Judæos ob scelorum suorum excessus non occidendos, sed dispergendos fore. Unde et Psalmographi testimonium induxit, in LVII (immo 58) psalmo dicentis: « Deus ostendit mihi super inimicos meos, ne occidas eos ». Et item: « Disperge illos in virtute tua ». *Hactenus historicus ille cap. xxxviii. Præsens de falso ac fallente doctore Radulpho argumentum absolvam, dum duo observanda ostendero. Alterum est, ejusdem Radulphi temeritatem non modo eoërcitam fuisse a Viro sancto; sed ipsum etiam ab hoc fuisse conversum ad optimam frugem, teste Ottone Frisingensi lib. 1 citato, cap. xxxix, ubi scribit ista de nostro Abbate: Moguntiam quoque veniens, Rudolfum in maximo favore populi morantem invenit. Quo accersito, permonitoque ne contra monachorum regulam, per orbem vagando, propria auctoritate verbum prædicationis assumeret; tandem ad hoc eum, ut, sibi præmissa obedientia, in cœnobium suum transiret, induxit. Tametsi vero hoc sit actum quando S. Bernardus in Germaniam se contulerat, ut militiam crucis orientalem ibidem annuntiaret; hoc tamen loco illud cum præcedente Radulphi historia jungimus, addentes insuper epiphonema Manrici cap. viii: Sic Bernardus, quem non Ecclesiæ præsules, non principes, robore suæ potentiæ compescuerant, persuasione compescuit, et citius dictu venit, vidit, vicit, peccata submovens, servans peccatorem. Verum est tamen, Moguntinum populum, qui Radulpho adhæserat, discessum ejus impatienter tolerasse: lego enim apud Ottonem cap. xxxix supra citato, rem illam accidisse populo graviter indignante, et, nisi ipsius sanctitatis consideratione revocaretur, etiam seditionem movere volente. Tantam sibi apud seductum populum auctoritatis conciliarat pseudo-apostolus iste. Sed, ut subdit*

scribit, ac pseudo-
doctorem il-
lum convertit.

AUCTORE
J. P.

subdit *Mauricus de sancto Patre*, continuit reverentia illius omnes; et quod semel Bernardus improbasset, approbare non ausis, simplex ipsius verbum pro lege fuit. *Et hoc primum, quod observatum volebam; cui nunc subjecio alterum.*

addens caute-
tam contra fol-
sarios suarum
litterarum.

408 *Sanctus Pater in epistola 363, quam citabam, hæc scribit*: Illud quoque admonitos vos esse, est necesse, fratres dilectissimi, ut, si quis forte amans primatum gerere inter vos, expeditione sua regni voluerit exercitum prævenire, nullatenus audeat: et si a nobis missum se simulet, non est verum: aut si ostendat litteras tamquam a nobis datas; sed omnino falsas, ne dicam furtivas, esse dicatis etc. *Annalium Cisterciensium confector in hunc epistolæ locum animadvertit ista cap. vii, num. 9*: Cardinalis Baronius dum hæc narrat, in ea sententia est, ut putet, Sanctum, dum contestatur omnes, ne litteras a se missas acciperent, quas scirent esse falsas, a Nicolao sibi præcavisse, illo nimirum, quem præcedenti anno in Clarevallis monachum susceptum; hoc, scribentem Bernardi patris nomine ad Comitem et proceres Britanniae superius vidimus; quin et ejusdem sigillum, stylumque in grave ipsius et aliorum damnium simulare consuetum, infra dicemus. Sed, *uti recte observat idem Mauricus, non crediderim, inquit, tam cito comprehensum a sancto Patre, maxime in ejus obsequio permansurum per annos aliquot. Neque est, cur ad incerta recurremus, cum certa habemus. Radulpho prædicante sub ejus nomine, quæ fuit querela Henrici Moguntini, præcavet sibi a simili fallacia. In memoriam revocatur de Nicolao Arremarensi antea præmissi: de Radulpho autem nonnulla per prolepsin modo dixi; nonnulla dicam proxime, oblata opportunitate peregrinationis Germanicæ, quam S. Bernardus suscepit, partim ut cum compesceret, partim ut ejusdem regionis principes ad bellum sacrum excitaret.*

§ XXXIX. Germaniam peragrat pro militia sacra; linguæ gratia; perorantis vis ac fructus; miracula; colloquium cum S. Hildegarde; conversio Alexandri Coloniensis.

Cui S. Bernardus in Germaniam sui profectus,

Duplex causa Virum sanctum in Germaniam evocavit. Utamque exprimit Otto Frisingensis laudatus, lib. I cap. xxxix hæc memorans: Igitur innumerabilibus in occidentali Gallia ad transmarinam expeditionem excitatis, Bernardus prædicationis nomine movendum orientale Francorum regnum aggredi disponit, tam ob hoc, ut animum principis Romanorum sacre exhortationis verbo ad accipiendam crucem emolliret, quam ut Rudolfo, occasione Judæorum crebras in civitatibus seditiones populo contra dominos suos moventi silentium imponeret. *Dux igitur hæc rationes Virum moverunt, ut in Germaniam se conferret: quibus duplex respondit fructus ab ipso intentus, præter alios non tam ab eodem sancto Patre quæsitos, quam sponte oblatos. Sed habenda etiam ratio temporis, quo illuc profectus est.*

410 *Baronius ad annum Christi 1146, num. 25, Ubi, inquit, ad finem præsens inclinaret, et quando ad eundem annum cap. viii, num. 2, longe probabilius esse censet, iter illud accidisse citius. Expendendas proponamus illius rationes*: Cardinalis Baronius sub finem hujus anni profectum putat, motus, ut credo, historia miraculorum ejus in Procæmio, quæ a prima Dominica Adventus exordium sumit. Verum cum in eadem historia scriptum sit cap. 15, sanctum Patrem hujusmodi occasione exulasse a filiis fere per annum; et alias Claramvallem ingressum non multo post festum Purificationis anni sequentis; cogimur contra eundem Baronium dicere, aut adisse Tolosam contra Henricum, antequam in Germaniam se conferret, aut Germaniam ante finem anni intrasse: quamvis miracula non a primo ejus ingressu, sed ab accessu ad Constantiam scribi cœperint: atque hoc longe probabilius judico, nec non conformius ipsi narrationi. Utcumque fuerit, Germaniam Sanctus intrans utrumque scopum attentius intuebatur, ut et Christianos cicret in Sarracenos, et a Judæis retraheret. *De his jam diximus, per prolepsin etiam E relata conversione Radulphi, quæ proprie hujus erat loci. De illis vero nunc singillatim agendum superest.*

411 Constat in primis, *asserente Maurico cap. viii, num. 4, sub finem mensis Octobris ad Wormatiam urbem commoratum, multos ad bellum sacrum cruce signasse. De ipso namque, sub initium Januarii anni sequentis eandem urbem rursus adveniente, Philippus * tunc archidiaconus, post monachus, qui præsens fuit, scribit in hæc verba, quæ habentur infra libro secundo Vita, part. II apud nos cap. III: Transierat, per Wormatiam ante duos menses, et sermone habito innumerabilem ibi signaverat populum signaculo militiæ Christianæ. Quid deinde? Francfordiæ, sicut pergit idem Annalista cap. viii, num. 4, convenit imperatorem, quædam cum eo negotia tracturus, ac velut obiter suggesturus de bello sacro, et semina jacturus, quæ postmodum Spiræ laudarentur. Nec virum, quamvis sui reverentissimum obsequentissimumque, facilem invenit in hoc negotio: quin aversantem iter transmarinum; nec persuasibilem, ut ad illud adduceretur, non obscure testatur Philippus auctor, paucis, sed oculatus testis, cuncta describens, dum gesta Spiræ pandit in hunc tenorem lib. VI Vita, parte I, cap. II: Prins enim apud Frankenvoert regem secreto convenerat Vir beatus, admonens, ut ipse saluti propriæ provideret in tempore misericordiæ iberis. Cui cum respondisset, nullum sibi hujus militiæ inesse propositum; tacuit Vir mansuetissimus, dicens non esse parvilitatis suæ importunius instare regiæ majestati. *Hinc planum fit, magna dicendi ac persuadendi vi opus fuisse sancto Patri, ut Conradum ita tunc animo comparatum, postea Spiræ flecteret in quam volebat partem.**

412 *At Francofurto discedere in alia Germaniæ loca cum Sancto non possumus, nisi ab ipso ibidem gesta narremus. Helmoldus presbyter in Chronicis Slavorum anno 1156 Francofurti editis cap. LX, pag. 128 et seq. hæc ita memoriæ prodidit: Circa tempora dierum illorum ortæ sunt res novæ, et toti orbi stupendæ. Præsidente enim sanctissimo Papa Eugenio, Conrado quoque tertio gubernacula regni moderante, claruit Bernardus Clarevallensis abbas, cujus fama tanta signorum fuit opinione celebris, ut de toto orbe*

* tunc. Vuolke
marus obiens
Constantiensis,
post monachus

m. 11. 12

A orbe conlueret ad eum populorum frequentia, cupientium videre, quæ per eum fiebant mirabilia. Hic itaque egressus in Teutonicam terram, venit ad celebrem curiam Franckenvort, quo tunc forte rex Conradus cum omni principum frequentia festiuis occurrerat. Cum ergo sanctus Vir in ecclesiis positus curandis ægrotis in nomine Domini propensius instaret, astante rege et summis potestatibus, incertum erat inter tantas populorum catervas, quid quis pateretur, aut cui forte subveniretur. Aderat illic comes noster Adolphus, certius nosse cupiens ex operatione divina virtutem Viri.

ibidem facta,

413 Inter hæc offertur ei puer cæcus et claudus, cujus debilitatis nulla potuit esse dubitatio. Cæpit ergo vir sagacissimus intentare solerter si forte posset in hoc puero, sanctitatis ejus experimentum capere. Cujus incredulitati, veluti divinitus edoctus Vir Dei, remedium providens, puerum præter morem jussit sibi applicari: cæteros enim verbo tantum consignavit; hunc vero exhibitum manibus excepit, oculisque morosa contrectatione visum restituit. Deinde genua contracta corripuens, jussit eum currere ad gradus, manifesta dans indicia recuperati tam visus quam gressus. *Hæc Francofurti a Bernardo gesta refert Helmoldus.*

B

colloquium cum
S. Hildegarde:

414 Inde, ut dicitur in *Chronico Hirsaugiensi Trithemii*, anno 1690 typis monasterii S. Galli recuso, ad annum 1147, pag. 415, navigio descendens pervenit ad Bingios, ubi Hildegardis monialis virgo Christi devotissima, in monte S. Ruperti construxit cœnobium, cum qua dulces fertur de futura felicitate miscuisse sermones. Erat namque divo Bernardo sancta Christi famula et scriptis nota, et relatione multorum in Domino comprobata. Ad quam eum pervenisset, post orationes consuetas et salutationis obsequia, præcepit sibi volumina exhiberi, quæ illa divinitus inspirata conscripsit: quibus diligenter ex parte revisis, ultra quam dici potest admirans, dixisse fertur ad socios: « Hæc scripta non sunt » humanitus adinventæ, nec potest ea mortalis » homo capere, nisi ad Dei similitudinem intus et » in anima fuerit reformatus per amorem ». *Plura, quæ Sanctus tunc dixisse fertur, ibidem legi possunt. Et hic quidem fructus videtur ab eo non quæsitus dum in Germaniam tenderet, sed ultro, dum ibi jam degeret, oblatus, ut Hildegardem corroboraret adversus hominum obloquia; si ipsius cum illa collocutio vere subsistat: quod ideo addo, quia nonnulla eidem incommodant.*

C

eius tamen colloquium aliqua incommodant.

415 Etenim *Mannicus*, relata cap. viii num. 6 et 7 ex *Trithemio* collocutione ista, ibidem num. 7 cum ita concludentem recitat: Sanctus vero Domini famulus Bernardus valedicens virginis Christi Hildegardi, cœptum iter per descensum Rheni, continuat, et in Bopardia paralyticum in medio populi, manu illi imposita curat. Inde per Mosellæ alveum Treverim conscendit, et tres cæcos, claudum unum, et surdam mulierem in eadem civitate, omni inspectanti populo, curavit. *At subdit prædictus historicus Cisterciensis: Hæc ex Trithemio; quod attinet ad tempus, dubia fide: quippe ommissa a Philippo, qui ex colloquio Conradi cum Bernardo ad Francofordiam, gesta Sancti describit per dies singulos. Sed neque Sancta, ut ipse Trithemius ait in *Chronico Spanheimensi*, ante annum mclxvii Bingionum terram cum conventu suo occupaverat. De hac Sancta erit agendum ad diem xvii Augusti Tomus IV.*

* al. ad Bingios

Septembris cum Martyrologio Romano; de qua etiam inferius recurret sermo. Hic non addimus epistolas duas, quarum unam ab illa ad sanctum Patrem; alteram autem ab hoc ad illam datas recitat num. 8 et 9 idem Mannicus: major enim nobis se offert et longe illustrior rerum dicendarum copia in Viro sancto Germaniam peragrante, armaque sacra annuntiante, nec non prodigiis frequentissimis ibidem coruscante. Et itaque illic peregrinanti comites nos adjungamus, ita tamen, ut quæ pertinent ad loca Germanicæ peregrinationis, ejusdemque socios, ac creberrima, testatissima, omnisque generis miracula, tum ibidem, tum in reditu ad suos Claravallenses sunt a magno Thaumaturgo nostra edita, Domino sermonem ejus confirmante tot tantisque sequentibus signis, non minus hic daturi; sed lectorem mittimus ad librum miraculorum istorum, quem infra recudemus, ac notis illustrare conabimur.

416 Est tamen pro miraculo habendum, quod sancto Viro prædicante natali lingua, Gallicana nimirum, cujus Theutonici omnino essent expertes, populum nihilominus audientem, sed non intelligentem, usque ad lacrymas provocaret ad compunctionem, ut observat *Mannicus* cap. ix, num. 5, rem confirmans e *Cæsarii*, superius auctoris *Homilia xvi De infantia Christi*, e qua citat ista: Tempore Conradi imperatoris cum S. Bernardus in Alemania lingua Gallica prædicaret, ita populum accendit, ut uberrime lleret: et cum tunc ejus verba non intelligeret, postea cum interpretis peritissimus Sancti sermonem exponeret, populus non est motus. *Tanta videlicet erat potentissimi Præconis, præsentis, loquentis atque ardentis vis. Hæc fortius confirmantur a Gaufrido lib. in Vita, cap. i, num. 158, ubi de mirifica lingua ejus gratia scribens, ita loquitur ad nostrum propositum: Inde erat, quod Germanicis etiam populis loquens, miro audiebatur affectu, et ex sermone ejus, quem intelligere, utpote alterius linguæ homines, non valebant, magis quam ex peritissimi cujuslibet post eum loquentis interpretis intellecta locutione, edificari illorum devotio videbatur, et verborum ejus magis sentire virtutem: cuius rei certa probatio tunc pectorum erat, et effusio lacrymarum. Mirum itaque non est, frequentissimo ac constipatissimo concursu ad sanctum hunc Oratorem fuisse viam ab auditoribus affectatam: de qua re vile inter miracula cap. i, occasione miraculorum, quæ facta sunt Constantiæ, et quibus etiam nonnulla consignat Trithemius in *Chronico Hirsaugiensi* ad annum 1147.*

Manna in Sancto
elo persuaadentis
vix:

F

417 Miram vero atque insignem Alexandri Coloniensis conversionem, Basilea a Viro sancto impetratam, ita exponit auctor *Annalium Cisterciensium* eodem cap. ix, num. 11 et 12, quam et nos hoc loco desiderari non patimur: Hunc, ait, cum Rouam proficisceretur, Bernardo obviam factum superius vidimus; quin et videntem divinæ virtutis opera, sive magis expertum in se ipso, quod statim dicam, tandem dedisse manus Sancti monitis, et se itineris socium adjunxisse, monachum indoitorem in Claravalle. Verum quo loco, et quo ordine hæc acciderint, aliunde nobis venit excipiendum. Et locum quidem habemus ex Godefrido sancti Patris notario, qui virum ad Basileam conversum tradit, quippe Sancto egrediente prædictam urbem, meminit Alexandri, et statim subdit: Iste est Alexander, qui in eisdem diebus ad Viri Dei sacra monita, ostensionemque virtutum, secun-

Alexander
Coloniensis

ACCIORRE
J. P.

tus est eum, *ex lib. iv Vitæ S. Bernardi, cap. vi, num. 241; de quo etiam lib. vi Vitæ seu miraculorum parte 1, cap. 1, num. 283. At qualis ille fuerit, et quo modo, ac ordine conversus, edocet Exordium magnum Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione 1, cap. xxv: Apud Coloniæ Agrippinam, quæ est insignis metropolis Germaniæ, fuit magister quidam, Alexander nomine, canonicus (S. Mariæ ad Gradus, uti habet notula marginalis) doctorque famosissimus in eadem urbe.*

mirro modo

418 Accidit autem, ut Dei famulus beatus Bernardus Claravallensis abbas, jubente sancto Papa Eugenio Germaniam ingrederetur, Jerosolymitanum iter Conrado imperatori et populo terræ prædicaturus. Cumque ibidem signis et virtutibus innumeris conuisceret, videns imperator mirabilia magna, quæ Dominus per eum ostendebat, compunctus corde, crucis signum de manu ejus accepit, Jerosolymam profecturus. Nec distulit hoc idem facere innumera hominum multitudo: ita ut incredibili fidei ardore succensi, scissuras et fimbrias de vestimentis Famuli Dei, quæ propter hoc ipsum nova frequenter accipere cogebatur, undique certatim diriperent, seque infelices arbitrarentur, quicumque de indumentis ejus cruces habere non mererentur. Multi quoque ex eis noviles ac sapientes viri, per manum illius sese Domino reddiderunt, qui in Claramvallem ab eo deducti et monachi facti, maximum deinceps in Ecclesia Dei fructum attulerunt.

ad statum monasticum

* i. e. superbia, vel mentis elevatione

419 Ex quibus etiam extitit unus supra memoratus vir nobilis Alexander: qui eo tempore juvenis et sæcularis scientiæ typho turgens, divitiarum quoque et transitorii honoris infulis adornatus, nihil minus quam conversionem cogitabat: sed Deus, qui comprehendit sapientes in astutia sua, mirabili hoc ordine, sicut sequentia declarabunt, adimplevit. Cum enim beatissimus Pater Bernardus ipsum de conversione monuisset; ille seculari scientiæ vel opulentiæ tumens respondit, se ad præsens nil minus cogitare, vel velle, quam habitum sumere monachalem. Eadem igitur nocte cum membra sopori dedisset, apparuit ei in visione idem homo Dei, erigens eum de grabato, in quo graviter languere videbatur, ac restituens sanitati. Deinde tulit habitum suum, quo erat ipse indutus, et ex eo contexit Alexandrum. Qui cum eundem habitum semel et secundo rejectum ab humeris indignanti animo repulisset; tertia tandem vice collo ejus injectum, et corpori valenter astrictum compulsus est retinere. Deinde Pater sanctus baculum, quem manu tenebat, ipsius manui tradens, futuræ prælationis gratiam denotavit, et ita abire præcepit.

conversus est

* i. e. portione

420 Evigilans autem Alexander nihil adhuc pro hujusmodi revelatione mollescere poterat, sed in eadem animi duritia persistebat. Eodem vero die cum ille beatissimus Abbas ad mensam recumberet, oblatus est ei piscis, qui perca nominatur, ut ex eo reficeret. Quo viso, Vir Domini erectis in caelum oculis, super eundem piscem diutius oravit: et benedicens illum, præfato Alexandro pro portione * transmisit. Quem dum ille gustare inciperet, ad primum illico morsum percipit in semetipso feliciter experiri, quantæ virtutis esset oratio Famuli Dei: nam repente mutatus in alterum virum, compunctus est valde, et coepit ubertim super eundem piscem lacrymas fundere. Mirabatur vero seipsum, nesciens, quid haberet, vel cur fieret. Tandem recordatus visionis, quam nocte præterita viderat, intellexit

a Domino gratuita ejus miscratione se esse præventum. Unde supernæ vocationi ex intimo corde gratias agens, beato Dei Famulo in continenti se reddidit. A quo benigne susceptus, et in Claravalle monachus factus, et deinceps Grandissilvæ pastor effectus, adeo in sanctitate vitæ profecit, ut postmodum fieret Cisterciensis abbas cœnobii (nonus, uti habet notula marginalis) ac totius Ordinis pater universalis. Hæc nos, sicut ab eodem Dei famulo Alexandro audivimus, fidei relatione deprompsimus. *Mabillonius Vitæ S. Bernardi libro vii, qui excerptus est e magno Cisterciensi Exordio, ad hunc locum totius Ordinis pater universalis, observat ista col. 1209: Insignis hic locus ad illustrandam dignitatem abbatis Cisterciensis: de quo vide epistolam 4, num. 3, et epistolam 5 num. 1. Idem abbas ORDINIS PATER UNIVERSALIS item ab Herberto appellatur infra num. 17. Cæterum mirabilis illa Alexandri conversio, unus denuo est e fructibus, ante excursionem Germanicam a Bernardo non quæsitus, sed in eadem ultro ipsi oblatus. Dicamus nunc, quam potenter rem gesserit Vir sanctus, ut Conradum induceret ad bellum sacrum.*

§ XL. Conradus imperator militiæ sacræ adscriptus; excursionses S. Bernardi per Germaniam; reditus in Galliam; miracula; conventus Stampensis; infelix Orientalis expeditionis eventus perperam Sancto imputatus.

Nihil minus cogitabat Conradus, ut memorant *Annales Cistercienses cap. x*, quam crucem sumere, et, deserto imperio occidentali ad remotas Orientis plagas arma convertere: maxime cum Germania flagraret bellis civilibus, quibusdam principum divisis inter se, et, nisi ejus præsentia continerentur, forsitan ab imperio dividendis. Indixerat tamen generalem curiam Spiræ, cui Bernardus adesset, in die natali Christi congregandam. *Factum videatur in libro vi Vitæ, qui est de miraculis, parte 1, cap. 11; ubi præterea invenies felicem a sancto Præcone intenti finis successum, Conrado, ac nepote ejus Friderico juniore, nec non innumeris principibus cruce signatis: adde miracula ibidem relato. Nec vero frustratus est Bernardus opera sua, dum discordes Germaniæ principes in gratiam reduxit, rem testante Ottone Frisingensi lib. 1 De gestis Friderici cap. XLII, ejus verba id non obscure videntur innuere. Sunt autem ista: Igitur non solum ex Romano imperio, sed etiam ex vicinis regnis, id est, occidentali Francia, Anglia, Pannonia, innumeris populis ac nationibus hæc expeditionis fama ad sumendam crucem commotis, repente sic totus pene occidentis siluit, ut non solum bella movere, sed et arma quæpiam in publico portare nefas haberetur.*

422 Illud vero, quod perhibetur inter miracula Spiræ facta, parte 1, cap. 11, num. 302, ubi... egressi fuimus, et rex ipse cum principibus Sanctum Domini deducebat, ne comprimerent eum

Etiam si illi Germaniæ dicitur Bernardi scopo, Conrado tamen imp. p. r. gressu bellum sacrum

Spiræ præfati summo curiam

A eum turbæ etc.; illud, inquam, magis clare ac pathetice exprimit S. Antonius parte II Historiarum, titulo 17, cap. 1, § vi, ita de Bernardo loquens: Apud urbem Spirensium tantus erat concursus, ut Conradus rex seu imperator, ne populus eum comprimeret, deposita chlamyde eum in proprias ulnas suscipiens de basilica asportaret. *Annales Cistercienses paullo ante assignati memorant num. 6, iconem Mariæ Virginis ter a sancto Patre salutatam Spira, semel eidem salutem reddidisse, cunctis audientibus. Et deinde num. 8 sermo est de lacte ejusdem Virginis, quo irroratus fuerit, nec non de salute ei dicta u beatissima Deipara in celebri monasterio Affligenciensi; quod factum differt in annum sequentem. Verum hæc inferius discutiemus. Nunc alia nos vocant, quæ Vir sanctus Spira discedens, atque alia Germaniæ loca peragens, patrauit.*

et illustrat alias Germaniæ urbes miraculis spectabilissimis.

B 423 *Annalium Cisterciensium concinctor ad annum 1147, cap. II, num. 1 et 2, Soluta, ait, curia, et salutato Conrado imperatore, ac Constantiensi episcopo, quem socium viæ, seu potius deducit hactenus habuisset, Pater sanctus Spira discussurus Campensem sui Ordinis abbatem secum adsumit, et reliquis totius, quod accommode intelligendum, Germaniæ urbes velocius peragens, atque illustrans miraculis, verbum crucis adversus crucis hostes concionabatur. Verum quas urbes, et quo tempore discurrerit, ex ipsis, quos secum adduxit, viæ sociis, qui cunctis interfuerunt, accipiat lector: quem nos mittimus ad librum vi Vitæ, seu de miraculis, parte II cap. III; ubi de soluta curia Spirensi, transitu Sancti per civitatem Wormatiensem, ac miraculis. Inde Confluentiam, ac Coloniam Viator sanctus se contulit, signis de more eum comitantibus, prout mox citato capite licet videre. Quid referam alia, quæ Colonia profectus edidit Aquisgravi, Trajecti ad Mosam, Leodii, Gemblaci, Villarii, Cameraci, aliisque in locis, ne ipsa quidem Hispania inde exclusa, quamvis ibidem non esset, immo numquam ibi fuerit, sicut postea pluribus probabitur. At de innumeris Sancti prodigiis exstant luculentissima scriptorum testimonia; de quibus inferius dabitur tractandi locus. Diceret, Deum optimum maximum, qui facit mirabilia magna solus, tantas ex infinito omnipotentis sur thesauro cum incomparabili suo Thaumaturgo communicasse divitias miraculorum, ut nec numero, nec locis, nec temporibus, nec personis circumscribere ea voluisse videatur, tunc præsertim quando occidentis populus ad sacra bella circibat Vir magnus.*

Variis viis illuc ea crucem admittunt

C 424 Dum hæc per sanctum Patrem agerentur, ait Henricus cap. IV, Conradus, qui vexillum belli sacri ab ejus manu Spira ante susceperat, expediturus quæcumque necessaria, conventum generalem indicit in Bajoaria, intrante mense Februarii celebrandum. Huic quia Bernardus assistere non potuit, venerabilem Adamum, Ebraicensem abbatem, ejus supra meminimus, substituit, litterisque tum Apostolicis tum propriis munitum voluit, per quas subdelegati officio (nam id etiam concessum) perfungeretur. Porro quæ ibidem acta sint, describit Otto Frisingensis, qui eidem adfuit, lib. I De gestis Friderici cap. XL, rem illigans mensi Februario, et inter alia, Accepere, ait, eadem hora erucem tres episcopi, videlicet Henricus Ratisponensis, Otto Frisingensis, Regimburtus Pataviensis, alique viri illustres, de quibus ibidem fit mentio. Quidam interea temporis S. Bernardus?

Audiamus Gaufridum lib. VI Vita, seu parte III Miraculorum cap. VI.

425 Dominica die festum erat Purificationis beatæ Mariæ: et Francorum rex Ludovicus. Catalaunum occurrebat Viro Dei. Plurimi quoque ex principibus utriusque regni convenerant, ut de via Jerosolymitana communi consilio tractaretur. Idem auctor plurima deinde recenset miracula, quæ in itinere Claramvallem versus ab ipso facta sunt, quæ alibi a nobis dabuntur. Porro historiæ belli sacri ratio requirit, ut silentio non prætereamus acta conventus Stampensis, in quo postrema Jerosolymitanæ profectionis capta consilia, Dominica Septuagesimæ, anno, in quo versamur, 1147. De hoc itaque conventu seu colloquio a pag. 13 ita scribit Odo de Diogilo supra laudatus: Omnes igitur ad CIRCUMDENDUNT ME * Stampas vocat (Ludovicus rex), et pariter eligerent, quod pariter tolerarent: qui sicut fuerunt in veniendo alacres, sic utiam essent in electione prudentes. Congregata enim loco et termino episcoporum et nobilium multitudine tam gloriosa quam magna, prædictus etiam Abbas (Bernardus) et prædicandus præsentiam suam obtulit, et rumorem attulit, et utroque lætabundam reddidit concionem. Nam de Alemaunia veniebat, regemque et regni proceres militiæ crucis Christi adjunxerat. Deinde diversarum nationum leguntur litteræ, nuntii audiuntur, et hæc usque ad vesperum protenduntur. In his duxerunt lætam diem, et quod superfluit, in erastinum distulerunt.

426 Venit dies magis læta quam prospera. Interfuere congregatis, qui Græcos dicerent, sicut lectione et experientia noverant, fraudulentos. Rex autem et sui, qui merito nullarum gentium vires timebant, fraudes utinam timuissent! Sed quia non est consilium, nec prudentia contra Deum, elegerunt viam per Græciam morituri. Sic secunda dies terminata est, non secunda. Tunc viri nobiles, regis Rogerii nuntii confusi abeunt, dolentium habitu domini sui satis expresse monstrantes affectum: de dolis Græcorum prædicantes nobis, quod postea sumus experti. Nec mirum, si Rogerius rex poteas et sapiens regem optabat, si Francos diligit, nostrarum partium oriundus. Postremo revolvit diem tertiam gratia Trinitatis, et congregati, gratia prius sancti Spiritus invocata, (quam pridie utiam similiter invocassent!) deinde a sancto Abbate sermone habito spiritali, de regni custodia prosequuntur. Inter hæc iudicatur dies in Pentecosten profecturus. Plura ibidem.

427 Nec vero Pater sanctus reliquit Stampas miraculis vacuas: inde item profectus, prodigiorum splendore ac multitudine iter suum, quo Claramvallem repectebat, egregie illustravit; quam dum ingrederetur, puerum surdum ac mutum sanavit. Referuntur ea accurate in libro vi Vitæ, seu Miraculorum parte III: unde etiam nos postea lectori illa legenda exhibebimus. Idem præmonemus de aliis bene multis, quæ Treviris, Metis, Tulli, Rutilæ acciderunt, et quorum ratio habebitur inferius. Addi interim his possunt ea, quæ Arnoldus Raissius in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani ad diem xx Augusti annotavit: In Lutzenburgensi Ducatu adiit etiam aliquando monasterium Clari-fontis, quod a monialibus Ordinis ipsius sancti Bernardi hodierna die incolitur: visiturque in eo fons, qui etiamnum hodie a S. Bernardo, qui eidem bene precatus est, fontis S. Bernardi nomen

AUCTOR
J. P.

Vir Dei ad Claramvalles se-diturus claret miraculis; actu

* Ita incipit Missa Dominice in Septuagesima

in colloquio Stampensi:

ubi etiam prædica edidit, ut et in plurimis Belgii locis:

AUCTORE
J. P.

nomen retinet; et cum fide ac devotione epotus, contra morbos opitulationi esse creditur. In ejusdem Ducatus confinibus situm pagum vocabulo Rutilani pertransit, ubi ex patrum traditione posterius commemorant, eundem sanctum Bernardum eodem tempore quasi exultandum in hæc prophetica verba erupisse: O Rutila, Rutila, tu rutilabis aliquando; quæ Virum Dei de Cartusianis in istum locum post annos fere trecentos introducendis, ac ibidem modo adhuc habitantibus prædixisse, nullus indicia ibit, qui ipsius ardentissimum affectum erga Cartusianos voluerit considerare. *Hæc ibi; vellem apud antiquiores. Quibus adjungi potest vaticinium de cænobio Bellopratensi, quod narrat citatus Raissius: de cænobii Alnensis reformatione agit Mauricus ad annum 1147 cap. III in fine: de Gemblacensi ac Villariensi monasterio dicitur § XLVII. De Villariensi monasterio vult pag. 343 a, de Gemblacensi 342 f, 344 d, 393 c.*

mortuum ad vitam revocat, dum prædicant in Germania:

428 Sed antequam nos reliqua prosequamur, quæ ad expeditionem Orientis pertinent, prodigiis prope infinitis, quibus incomparabilis noster Thaumaturgus apostolicos peregrinationis suæ Alemanniæ laboris illustravit, accenseamus unum primæ notæ. Chronicon Claravallense ab anno Christi MCLXVII usque ad annum MXXII perductum, auctore anonymo Claravallensi monacho, ex veteri codice ejusdem monasterii edidit Chiffletius in S. Bernardi genere illustri asserto pag. 81 et sequentibus; Chronicon autem illud sic incipit: Anno Domini MCLXVII beatus Bernardus abbas Clarævallis in Alemannia crucem prædicavit: virtutes multas et magnas fecit: inter quas et mortuum illum resuscitavit, de quo habetur in libro Miraculorum domni Heriberti. Jam vero ne plus quam sat est innoceamus militiæ sacræ rebus, quæ sunt extra Bernardum, congerendis; de discessu Conradi ac Luitovici in Orientem scribit Otto Frisingensis toties antecitatus, lib. I cap. XLIV; de eorum adventu cap. LVIII; de reditu Conradi cap. IXX; de infelici sacræ expeditionis eventu cap. LX. Quid referam Ottonem de Diogilo, quid Baronium, quid Pagium, aliosque?

infelice expeditionis orientalis eventus perpetuum ei imputantur.

C Dei! Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis consiliarius ejus fuit? Adde illud Vatis regii: Judicia tua, abyssus multa. Illud item: Justus es, Domine, et rectum judicium tuum. Quid post hæc S. Bernardus tot tantisque curis, peregrinationibus, laboribus ac mirabilibus de sacra illa expeditione immortaliter meritis? Quid inter obloquitur, quibus impetebatur Vir integerrimus, non secus ac si ipsemet fuisset in casu hujus funestissimæ ac deploratissimæ catastrophæ? Quis illi inter hæc animus, quis sensus? Anne non vero abluere cuiquam vultur, si dicamus; toto, quantum erat, Bernardo opus fuisse, ut totum tam durum decoqueret? Sed vir ubique maximus, et tum in rebus adversis, quam in prosperis sua se virtute sustentans, animam possedit in patientia, et post casum undequaque verberatissimum, sive Christiani orbis bonum, sive tot univarsarum salutem, sive divinæ gloriæ amplificationem, si aliter Domino visum fuisset, sive calumnias sancto Putri impactas consideres, sive omnia denique, quæ extra ipsum erant; in magno tamen ipse mentis heroicæ culmine apud se stabat erectus,

ita ut more consueto nullibi desiderari pateretur operam suam, quando videbat negotiis publicis utilem illam esse posse. Etenim Mauricus ad hunc ipsum annum 1149, quo Luitovicus VII Francorum rex, et Conradus imperator redierunt ex infelici expeditione Hierosolymitana, S. Bernardus exhibet bonis operibus intentum; prout ibidem legi potest. Vide quæ postea dicemus § XLVIII sub finem; item § XLIX ac § L. Ad annum autem 1150 cap. I profert justissimam ejus apologiam ex lib. II de Consideratione ad Eugenium PP. In memoriam revocat, quæ superius a nobis præmissa sunt § XXXVI; ubi ipsemet Otto Frisingensis episcopus, Bernardo alioquin non admodum favere solitus, Virum Dei excusat, et peccata Christianorum incusat. Quibus ad majorem rei confirmationem, ex Chronico Gaufridi cænobiti monasterii S. Martialis Lemovicensis, ac deinde Prioris Vosiensis in eadem diocesi cænobii, qui eodem sæculo floruit, addi possunt ista apud Labbeum tom. II Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum, ubi laudatus chronologus cap. LII hæc scribit de exercitu Christianorum: Exercitus ille nihil omnino proficit, quia indisciplinate habuerunt: quapropter multi defecerunt, innumera- bilesque perierunt propter iniquitatem suam: thesauros ecclesiarum, falsa promittentes vadimonia, ante iter auferebant: infimam plebem diris exactionibus affligebant, pompaticè sequuti sunt et superbi humilem Christum, et erraverunt frustra a justo humillimo. *Hæc ille.*

§ XLI. Sancti Doctoris concertatio cum Gilberto Porretano.

Quemalmodum perverso Abacartani dogmata, per S. Bernardum repressi, sic errores Gilberti Porretani, episcopi Pictaviensis, ab eodem Viro sancto debellati, magnam ipsi invidiam constarunt. Facta hujus negotii gravissimi, in quo tanta cum laude versutus est sanctus Doctor, referuntur a Maurico ad annum Christi 1146, 1147, et 1148: ad illos ergo redeamus, ac explanemus locum, quem de hac re notatum reliquit Gaufridus lib. III Vitæ S. Bernardi cap. II, num. 166: Fuit, inquit, Gillebertus, quem cognominavere Porretanum, Pictavorum episcopus, in sacris litteris plurimum exercitatus, sed sublimiora se etiam ipse scrutatus ad insipientiam sibi. Erat hic ex eadem civitate oriundus, sicut affirmat Otto Frisingensis in Friderico lib. I cap. XLVI editionis supra citatæ, et ex discipulo magister, ex magistro tandem ibidem episcopus evasit. Ab Adolescentia magnorum virorum disciplinæ se subjiciens, magisque illorum ponderi, quam suo credens ingenio; qualis primo fuit Hilarinus Pictaviensis, post Bernardus Carnotensis, ad ultimum Anselmus et Radulphus Laudunenses, germani fratres, non levem ab eis, sed gravem doctrinam hauserat, manu non subito ferulæ subducta, a scientia hand censura morum, vitæque gravitate discordante, non jocis vel ludicris, sed seriis rebus mentem applicarat. Hinc erat, ut tam gestu, quam voce ponderus servans, sicut in factis, sic in dictis se ostenderet difficilem, ut numquam puerilibus, vix autem eruditis et exercitatis, quæ ab eo dicebantur, paterent animis, teste eodem Ottonē cap. I. 431 Mabillonius in Præfatione generali ad novam suam Operum S. Bernardi editionem § V num. 58,

et quos errant

A num. 58, Hilarium hunc, ait, non alium esse existimo ab illo magno Hilario Pictaviensi episcopo, cujus auctoritate Gilbertus abutebatur, teste Gaufrido. Bernardus Carnotensis non aliunde, quam ex Ottonis testimonio mihi notus. Radulphus Laudunensis ex Guiberto et Hermanno Laudunensi monacho, et ex Gaufrido S. Bernardi notario notissimus (Vide hic tomum VI col. 1338, id est, *Gaufridi libellum adversus Gilbertum Porretanum sub finem*) uti et Anselmus ejus frater, Laudunensis ecclesiae decanus. Commentarios in Psalmos, et in Pauli epistolas, atque in Boetium dum condit Gilbertus, nonnulla secus, quam licebat, de divinitate, aliisque religionis capitibus philosophatur. *De ejus autem erroribus sic memorat Otto eodem capite L*: Erant inter caetera, quae illi objiciebantur de divina majestate quatuor capitula: Quod videlicet assereret, divinam essentiam non esse Deum. Quod proprietates Personarum non essent ipsae personae. Quod theologiae Personae in nulla praedicarentur propositione. Quod divina natura non esset incarnata. Et praeter haec, alia minora capitula *jaetabat*, id est: Quod meritum humanum ateuando nullum mereri diceret praeter Christum. Quod Ecclesiae Sacramenta evacuando, diceret nullum baptizari, nisi salvandum; et caetera in hunc modum. *Adisis libellum Gaufridi.*

apud alios disseminavit; quorum item

B 432 *Errores item suos disseminavit, infectum blasphemis toxicum aliis propinans. Etenim, referent Gaufrido in libro in Vitr. S. Bernardi cap. II, num. 166*, discipulis suis panes proponebat absconditos, furtivas propinabat aquas, nec facile quid superet, immo quantum desiperet, personis authenticis latebatur. *Orthodoxis vero id cordi fuit, ut veneno ejus opponerent antidotum. Facta describit Mabillonius a num. 59 his verbis*: Cum vero in frequenti sanctorum clericorum conventu sermonem habuisset episcopus, eodemque errores disseminasset; duo ejus archidiaconi, Arnaldus et Calo, rem ad Eugenium tertium, tunc ad Gallias venientem, apud Senas in Tuscia deferunt. Pontifex causae examen in Gallias remittit. Archidiaconi interim Bernardum in partes suas pertrahunt. Examea factum Autisiodori et Parisiis, judicium prolatum in concilio Remensi anni mclxviii. Quid in singulis conventibus actum sit, paucis Otto commemorat, pluribus Gaufridus Bernardi notarius, qui et opusculum de rebus in concilio Remensi hac de re gestis, et post annos inde quadraginta epistolam scripsit ad Henricum Cardinalem episcopum Albanensem. Utramque scriptionem hic habes in fine tomi sexti.

esse eisdem opus fuerint

C 433 De conventu Autisiodorensi, qui ab uno memoratur Ottone, nihil singulare comperimus: sed contra non pauca de Parisiensi. Habitum fuisse in SOLLEMNITATE PASCHALI tradit Gaufridus, ac proinde anno mclxvii, quandoquidem concilium Remense MEDIANA QUADRAGESIMA anni sequentis fuit celebratum, ex Ottone, et quidem XI KAL. APRILIS, ex Appendice ad Sigebertum. Itaque coram Pontifice apud Parisios coram cardinalibus, episcopis, aliisque venerabilibus et eruditis viris sistitur Gilbertus, DE HIS CAPITULIS RESPONSURUS. Id actum PER ALIQUOT DIES. Producentur contra eum duo magistri, Adam de Parvo-ponte, vir subtilis et Parisiensis ecclesiae canonicus recenter factus, et Hugo DE CAMPO-FLOUIDO, CANCELLARIUS NEGIS, sancte affirmantes, se aliqua eorum ex proprio ejus ore audisse. Interim dum hinc inde multa sibi obje-

rentur, inter caetera dixisse traditur: « Confiteor Patrem alio esse Patrem, alio Deum; » nec tamen esse hoc, et hoc ». Dictum indigne tulit Joslenus Suessionensis episcopus. Haec prima die contigerunt. Alia die accusatus, quod in prosa de Trinitate TRES PERSONAS TRIA SINGULARIA vocasset, Rotomagensis archiepiscopus (Hugo tertius is erat) CAUSAM AGGRAVAVIT DICENS, DEUM POTIUS DEBERE DICI UNUM SINGULARE. Ita fere Otto episcopus Frisingensis de conventu Parisiensi.

AUCTORE
I. P.

434 Paulo aliter Gaufridus de eo agit, cui synodum Viterbiensem in eadem causa habitam praemittit. Gilberti ad Pontificem delatorem unum memorat archidiaconum Arnaldum, cui cognomen tribuit QUI-NON-RIDET. In conventu vero Parisiensi unum Gilberto adversarium opponit Bernardum « cui omne negotium Christi, » ubicumque eum contigisset adesse, tanquam « omnino proprium, profius incumbere ». Requisitus episcopus, ut suam ipsius in Boetium expositionem, in qua suspecta continebantur capitula, proferret; AD MANUS SE NON HABERE respondit. Negabat autem episcopus docuisse vel credidisse aliquando se, vel litteris commendasse, QUOD DIVINITAS NON ESSET DEUS etc. Iluc testes producebat e discipulis suis potissimum duos; Retoldum scilicet, Ebroicensis episcopum, postea Rotomagensis, et magistrum Ivonem Carnotensem, alium sine dubio ab illustri illo Ivone episcopo Carnotensi. Existimo hunc esse magistrum Ivonem, canonicum Regularem abbatis S. Victoris apud Parisios, deinde Cardinalem ab Innocentio II creatum, ad quem Bernardi epistola 193. In his altercationibus Pontifex jubet praedictum librum afferri ad futurum concilium, QUOD EODEM ANNO IN CIVITATE REMORUM CELEBRARE PROPONEBAT: tametsi dilatum est in medianam Quadragesimam anni insequentis, sed intra unum annum a conventu Parisiensi, quem in festo Paschali praecedente habitum diximus.

viris insignes.

435 Interim missam ab auctore expositionem in Boetium Godescalcus, tunc in Monte sancti Eligii prope Atrebatos abbas, postmodum ejusdem urbis episcopus, Eugenii mandato examinatus, et ex ea capitula suspecta elicit, atque ex libris sanctorum Patrum auctoritates ipsis contrarias notat. Plura in Gilberti vitam et doctrinam attulisset Albericus Ostiensis episcopus et Aquitaniae legatus, nisi eum paullo ante mors praematura e medio sustulisset. Demum in concilio Remensi « ventum est ad discussionem capitulorum, » quae praedictus abbas Godescalcus notaverat. « Sed quia ipse nimis erat elinguis, liber ille eum » Sanctorum testimoniis ei contrariis a domino « Papa traditus est sancto Bernardo ». Concilium constabat ex quatuor regnorum episcopis, Galliae, Germaniae, Angliae et Hispaniae. In his aderant viri magni, nec mediocriter litterati, Gaufridus de Oratorio Burdigalensis archiepiscopus, cujus suffraganeus erat Gilbertus; Milo Morinorum episcopus, Joslenus Suessionensis, et Sugerius abbas S. Dionysii: cui Francorum rex Ludovicus Jerosolymam proliciscens totius regni commiserat administrationem, et quidem addit Otto, JUXTA ILLIUS COENOBII PRANOGATIVAM. Gaufridus de Oratorio, etsi Gilberti doctrinam non probabat, sed homini favebat.

ac doctrinam ipsius discurrunt:

436 Prima die consistorium ingressis, Gilbertus MAGNORUM VOLUMINUM CORPORA per clericos suos afferri curavit, causatus, decur-

lata

AUCTOR

J. P.

quos inter
S. Bernardus,
qui in conventu
Remensi Gilbertum
egregie ur-
set.

tata tantum testimonia ab adversariis proferri. Et « Quid necesse est, ait Bernardus, circa hu- » jusmodi verba diutius immorari? Non ali- » unde procedit scandali hujus origo, nisi quod » plures credere vos credunt et docere, quod » divina essentia vel natura, divinitas ejus, sa- » pientia, bonitas, magnitudo, non est Deus, » sed forma, qua est Deus. Hoc si creditis, pa- » lam dicite, aut negate ». Ille ausus est dicere, formam hanc Deum non esse. Tum Bernardus « Ecce (ait) tenemus, quod quærebamus: » scribatur ista confessio ». Ita præcepit summus Pontifex, et dominus Henricus Pisanus, tunc Romanæ Ecclesiæ subdiaconus, futurus postea Clara-vallensis monachus, et ex abbate sancti Anastasii sanctorum Nerei et Achillei presbyter Cardinalis, ad ejus mandatum perrexit, et attulit chartam, calamum et incanstum. Cum autem scriberet istam confessionem, Et vos, inquit ad Bernardum Gilbertus, scribite quod DIVINITAS EST DEUS. Ad hoc Bernardus, Scribatur, inquit, STILO FERREO IN UNGUE ADAMANTINO. Cum multis ultro citroque disputatum esset, dixerunt Cardinales, se deinceps rem definituros. Commoti hoc dicto episcopi, quod Cardinales sibi solis causæ definitionem reservarent, Bernardum interpellant, ut Gilberti capitulis alia contraria cum symbolo fidei concederentur, ne (quod Gilberti plurimi ex Cardinalibus fautores volebant) re infecta concilium solveretur.

e. atramentum

et evanescit capitulis remittitur cogit.

437 Itaque Bernardus id præstitit: tumque episcopi confessionem ab se subscriptam per Hugonem Autissiodorensis, Milonem Morinensem episcopos, ac Sugerium abbatem Pontifici obtulerunt confirmandam. Id quod facile obtinuerunt. Vocatus demum in conventum Gilbertus, in INSIGNI PALATIO, CUI NOMEN EST TAU (sic Remensis archiepiscopi ædes appellabantur ob formam Græci elementi) CAPITULIS SINGULIS a se prolatis LIBERE RENUNTIAVIT; eademque Pontifex damnavit cum libro auctoris, districte præcipiens, ne eundem librum legere, vel transcribere quis auderet, NISI PRIUS EUM ROMANA ECCLESIA CORNEXISSET. Dicente Gilberto, se ad nutum Pontificis correcturum; Pontifex negavit. Hæc carptim ex Gaufrido.

Singularia uerborum

438 Quædam singularia habet Otto cap. 56, quædam item a Gaufrido discrepantia. Et primo quidem tradit Gilberti examen FINITA SYNODO, ET PROMULGATIS DECRETIS initum fuisse: tum DECURSA MEDIANÆ QUADRAGESIMÆ HEBDOMADA, SACROQUE DOMINICÆ PASSIONIS TEMPORE INCHOANTE, Gilbertum in medium vocatum ad iudicium. Deinde lectis ab eo orthodoxorum Patrum libris in sui defensionem, Eugenium lædio affectum intulisse, quod Gaufridus Bernardo tribuit, simpliciter diceret Gilbertus, ANNE ILLAM SUMMAM ESSENTIAM CREDERET ESSE DEUM? Hunc vero diutina collatione fatigatum, inconsiderate respondisse, Non. Quod dictum mox ab ejus ore raptum notarius exceperit. Sub hæc conventu dimisso, totum, quod superfuit, illius diei spatium, cum nocte sequente, amicis suis Cardinalibus, quos habuit non paucos, prendendis Gilbertum adhibuisse. Die subsequente recitatum ipsius scriptum, ejusque rationem ab episcopo exactam: eum vero ita demum sententiam suam exposuisse, ut, si Dei nomen pro natura ipsa sumatur, Deum quidem esse concederet; secus si pro persona, ne, si id INDETERMINATE profiteretur, eo adduceretur, ut quid-

quid de qualibet persona dicitur, et de essentia dicitur pariter esset asserendum; atque adeo SICUT PERSONAM FILII, ITA DIVINAM ESSENTIAM INDETERMINATE INCARNATAM, PASSAMQUE Confiteri cogeretur.

439 Hanc porro distinctionem ab eo assertam testimoniis Patrum, Theodoriti, et Hilarii, atque auctoritate concilii Toletani « quam auctoritate tatem cum determinare vellet Clara-vallensis » Abbas, et aliqua verba protulisset, quæ Cardinalibus displicerent » Gilbertum petiisse, ut id scriberetur: Bernardum vero, quod Gaufridus notat, respondisse, SCRIBATUR STILO FERREO, UNGUE ADAMANTINO. Demum Abbatem sanctum episcopos convenisse, simulque cum eis fidem suam contra Gilberti capitula exposuisse. Quod Gallicanæ ecclesiæ factum tam graviter sacer Cardinalium senatus acceperit, ut hac de re ad Pontificem conquesti sint, tum contra episcopos, tum contra Bernardum ipsum, quod TAMQUAM FINITURÆ SENTENTIÆ ULTIMAM MANUM APPONENDO, ipsis inconsultis, fidem suam scribere ausi fuissent; quæ res ad Romanam Sedem pertineret. Tandem Bernardum jussu Pontificis, ut Cardinales placaret, accersitum, humiliter et cum reverentia respondisse « se, vel dominos » episcopos nihil de prælatis capitulis diffinisse: » sed quia ab eodem episcopo Pictavino audierat, ut fides sua scriberetur; idcirco quia solus nollet, illorum auctoritate ac testimonio » simpliciter se, quod sentiret, exposuisse ».

refert in hac materia Otto Frisingensis

440 Quo humili ac modesto responso accepto, prædicta Cardinalium indignatio conquiescit « ita tamen, ut præfatum scriptum, tamquam » inconsulta curia prolatum, velut auctoritatis » pondere carens, pro symbolo in Ecclesia non » haberetur. (Atque ita) de tribus capitulis propter præmissam tumultuationem nihil diffiniri » potuerit ». Quod mirum non esse, ait Otto, qui et addit, Gilbertum in quarto ab aliis discordasse episcopis « cum illi profiterentur naturam incarnatam, sed in Filio (Gilbertus » vero) personam Filii incarnatam non sine sua » natura. De primo tantum Romanus Pontifex » diffinivit, ne aliqua ratio in theologia inter naturam et Personam divideret, neve Deus divina » essentia diceretur ex sensu ablativi tantum, sed » etiam nominativi ». Quam summi Pontifices sententiam Gilbertus reverenter exceperit, atque archidiaconis suis in gratiam receptis cum Ordinis integritate, et honoris plenitudine ad propriam diœcesim remeaverit.

qui Gilberto Porreano

441 In his omnibus apparet, Ottonem Gilberto admodum favisse, nec proinde mirandum, quod in consequentibus addubitet « Utrum prædictus Abbas Claræ-vallensis in hoc negotio ex » humanæ infirmitatis fragilitate, tanquam homo, deceptus fuerit: vel episcopus tamquam » vir litteratissimus propositum astute celando, » Ecclesiæ judicium evaserit ». Verum Otto morti proximus, teste Radevico lib. 2 cap. 11, librum suum, in quo hæc scripserat, sibi afferri præcepit, et religiosus viris tradidit « ut si quid » pro sententia magistri Gilberti dixisse visus » esset, quod quempiam posset offendere, ad » ipsorum arbitrium corrigeretur ». De tota hac disputatione merito Gaufridus lectores ad Bernardi Sermones in Cantica remittit, nempe ad sermonem 80, in quo Vir sanctus eos, qui Gilberti sententiam propugnare pergebant, hæreticos pronuntiare non dubitat: tametsi auctoris nomini ob respiscentiam parcit. Atque hæc quidem sunt,

admodum favisse sed ante mortem hæc non scripsit adhuc

A sunt, quæ de causa Gilberti Porretani, cuius sanctus Doctor antagonista subiectus fuit, erudite collegit Mabillonius, satis in ea ad rem nostram historicæ versatus, ut necesse nobis non videatur recurrere ad Baronium ac Mauricum. Dictis tamen hactenus superaddi potest narratio Gaufridi biographi lib. III Vitæ nostri Sancti cap. II, in cuius loci gratiam superiora huc sunt transcripta. De his denique, quæ ex Ottone identidem proferebat supra Mabillonius, videri potest Otto ipse in Friderico, libro I cap. XLVI, cap. XLVII, cap. L, LI, LII, LV et sequentibus.

§ XLII. Henriciani hæretici a Patre Bernardo coërciti; miracula ad destruendos ipsorum errores ab eo facta apud Tolosanum.

B Progređienti mihi in capite secundo Gaufridi proxime jam citati offert se num. 168 et seqq. apud nos locus alter elucidandus de hæresi Henriciana in partibus Tolosanis repressa, et patratis ibidem miraculis in confirmationem fidei orthodoxæ, quam magnus Ecclesiæ athleta Bernardus adversus perniciosissimam illam sectantem verbis tum scriptis egregie ac feliciter defendebat. Quod spectat ad rationem temporis; res in hac causa gestæ affiguntur anno Christi 1147 apud Baronium, Mauricum, et Pagium. Fuit autem Henricus ille olim monachus, tunc, ait, Gaufridus, apostata vilis, pessimæ vitæ, perniciosæ doctrinæ; hanc vero idem biographus mox recenset ex ipsis Sancti verbis, afferens fragmentum epistolæ, quæ est ordine ducentesima quadragesima prima, ad principem Tolosanum, de qua mox plura dicemus. Errores etiam hominis impiissimi e Petro Cluniacensi ad dictum annum recenset Baronius, atque ex hoc Mauricus ad eundem annum cap. XII his verbis signat: Quod infantibus baptismus sit negandus. Quod templa, et ecclesiæ superflue fabricantur. Quod erux Domini honoranda, vel adoranda non sit. Quod corpus Domini in Sacramento altaris non existat. C Quod vanum sit pro defunctis orare. Quod canticis et hymnis ecclesiasticis Deus irrideatur. Ita ille de blasphemis Henrici dogmatibus.

443 Et continuo sic progreditur idem historicus Cisterciensis: Hos contra errores succensus Eugenius Papa, legationem decernit, atque Albericum sacræ Romanæ Ecclesiæ Cardinalem, episcopum Ostiensem, quo non præstantiorem in sacro Collegio noverat, legatum instituit, serpenti malo efficaciter obviaturum. Is Bernardum legatæ socium efflagitat, quo sine nihil magnum in toto orbe; per quem prospere cuncta peragerentur; defessum hominem et fractum tot itineribus, sed necessarium adhuc, talemque, qui se indigenti Ecclesiæ non negaret: exponendam salutem ejus quantumvis utilem, exponendam et vitam, ne, pereunte gente Tolosana, lucis in confines provincias grassaretur. Ergo Bernardus in socium datus viro, post longam quamvis peregrinationem jam tertio hoc anno avulsus a suis filiis. « Ilac necessitate (inquit Gaufridus) iter arripuit, ab ecclesia regionis illius (Tolosanæ) sæpius jam ante rogatus, et tum demum a reverendissimo Alberico, Ostiensi episcopo,

et legato Sedis Apostolicæ persuasus, et reductus ». Prius autem episcopum Carnolum Godefridum vocavit in partem sollicitudinis, virum utique ingentem opinione, nec minus sapientia pollentem, quam sanctitate. Inde ad Alfonsum, sancti Egidii comitem, has sui adventus præsentias litteras dedit, quas historix suæ inserit Mauricus. Præter fragmentum earum, quod exstare apud Gaufridum modo indicabam, alia nonnulla ex istis litteris visum non est excerptere, quia obvia sunt lectoribus.

444 Non præterierim tamen proferre earumdem elogium, quod Baronius ad annum Christi 1147, priusquam illas Annalibus suis inserat, in hæc concinnatum verba reliquit num. 20: Quæ quidem epistola Dei beneficio adhuc extat tamquam gladius in sanctuario asservatus, quo Goliath præcisum est caput: quæ et simul ad conficiendos reliquos Dei hostes sit potens. Dum ut esset, hanc carnis libertatem docebat filios hominum. At dum sanctus Bernardus describit Henricum, plane iisdem coloribus pingere visus est nostri temporis infelices hæresiarchas, ex apostasia pariter procedentes, et in luxurie gurgitem, ut in lutum porcos, sese præcipites dantes. Hactenus Baronius, et sapienter.

445 Porro Viri sancti in urbem Tolosanam adventum, irruentes in eam præ avidissimo affectu populorum turbas, ingentemque fructum memorat Gaufridus antea allegatus. His deinde subnectit miracula, quibus Deo placuit orthodoxæ fidei Præconis, errorumque eidem adversantium expugnatoris sermonem confirmare. At de prodigiis erit mihi sermo § proximo; ubi prius addidero antecedentibus, quæ jam retuli, peculiare notitias, quæ virus Henricianum, ac sancti Patris adversus illud labores illustrent. In hanc rem diligenter ac erudite jam pridem incubuit Mabillonius in sua Præfatione generali ad Opera S. Bernardi § VI; unde ista huc transferre placet:

446 Bernardi in rem Christianam studium exercuit in primis Henriciana hæresis, quam factis et scriptis strenue exagitavit. Henricus, quem Vir sanctus monachum apostatam, et post eum Gaufridus appellat, pseudo-eremita vocatur in Actis episcoporum Cenomanensium, tomo tertio Analectorum (a laudato Mabillonio vulgatorum) ubi ejus mores et perversi actus accurate describuntur. Quo ex loco ortus sit, non satis indicant hæc verba: « Per idem fere tempus, » nempe sub Ildeberto episcopo, in adjacentium finibus regionum, surrexit quidam hypocrita, quem propria actio, mores perversi, » dogma detestabile scorpionibus et parricidibus dignum protestantur suppliciiis ». Is sub ementito sanctitatis et scientiæ nomine, turpia flagitia exercens, omnium mortalium excessus, ceteris incognitos, ex solo aspectu se cognoscere jactitabat. Missi ad Cenomannos duo ejus discipuli die Cineris suburbia civitatis attigerunt. « Gerebant ex sui doctoris consuetudine haec » ac vexillum crucis, colore et exteriori conversatione habitum prætendentes penitentium ». Ilac specie delusi Cenomanni eos tamquam angelos

AUCTORE

J. P.

* Carnotensem

qui insignem epistolam adversus istum hæreticum permittit;

ac deinde Tolosanæ ductis et factis se et opponit.

F Quæ ad perversos Henrici mores, patravit hypocritam.

Henrici mores et errores.

contra quos Eugenius PP. Albericum Cardinalem misit: cui additur S. Bernardus.

AUCTORE
J. P.

gelos susceperunt. Eisdem etiam blande excepit Hildebertus episcopus, qui « Romanum iter (aggressurus,) inter cetera suis injunxit archidiaconis, ut illi pseudo-eremitæ Henrico pacificum ingressum et licentiam sermocinandi ad populum permitterent ». Cujus rei postmodum ipsum abunde pœnituit.

prædicationem.

447 Ex his forte quis inferat, Henricum fuisse ortum ex proxima Cenomannis regione, quibus primam suæ perversæ doctrinæ virus propinavit. Si enim jam aliunde notus fuisset, eum in suam civitatem non tam facile admisisset Hildebertus antistes doctus et oculatus. Verum ex longinqua regione istuc accedere potuit, et fortasse ex Italia, ut postea dicturi sumus. Henrico civitatem ingresso « vulgus solito more applausit » novitati. (Quin etiam) plerique clericorum eidem alimenta ministrabant, tribunalque præparabant, unde concionator ille turbas alloqueretur (qui) mirum ad modum facundus erat. (Eo audito) plebs in clericos versa est in furorem, (eos habens) sicut ethnicos et publicanos : (adeo ut) famulis eorum minerentur cruciatus, nec eis aliquid vendere, vel ab eis emere vellent. (Immo) non tantum eorum ædes obruere et bona dissipare, sed illos lapidare, aut affigere patibulo decreverant, nisi princeps et optinales nefandis ausibus restitissent ».

fugam, ut alias regiones inficeret, spectant.

448 Hoc serius licet comperto, clerus Cenomannensis Henrico, ejusque sociis prædicationem edito libello interdixit. Quare Henricus, Hildeberti reditu intellecto, secessit in castrum sancti Carilefi, nequaquam ab incœptis desistens, sed ad pejora prorumpens in dies. Interim cum Hildebertus, ex Romano itinere reversus, populo benedictionem impertiri vellet, indigne habitus est a populo, hæretici sermonibus corrupto. Tum ille seductorem adiit, seiscitatus, cujus Ordinis fingeretur officio. Illic vero se diaconum esse respondit : qui ex illa provincia discedere jussus « clam aufugit, ceteras regiones, nisi oclor esset fama, simili modo perturbaturus » et viperino llatu suo infecturus. Hactenus ex actis Hildeberti.

duo e discipulis ejus respiciunt.

449 Inter hæc duo Henrici discipuli, Cyprianus et Petrus, ab ejus præstigiis respucrunt, ut fidem facit encyclica Hildeberti epistola 78 : in qua ita eorum magister depingitur : « Henricus » is erat, magnus diaboli laqueus, et celebris » armiger antiehristi. Illic et habitu religionem, » et verbis litteraturam simulanti, tam diu præscripti fratres adhæserunt, donec eis et turpitudine in vita, et error innotuit in doctrina. » Ubi enim cognoverunt vias ejus vias esse non » rectas, prius ad se reversi sunt; dehinc ad nos » transierunt, ejus diœcesim sic infecerat, ut » renitens ei clerus vix inter parietes ecclesiæ » suam tneretur libertatem ». Ita Hildebertus serius agnovit, quantum periculi immineat ex incauta approbatione novorum doctorum, qui sub specie pietatis animos auditorum corrumpunt.

Prius infecit Cenomannos, quam Tolosanos :

450 Ex his patet, Henricum illum longe prius Cenomannos infecisse, quam ad partes Tolosanæ, unde eum expulit Bernardus, subiret : quippe eum Romanum iter, quod Hildebertus adhuc Cenomannensis episcopus aggressus est, quo tempore infamis ille præstigiator zizania sua seminavit apud Cenomannos, contigerit ante annum mxxv : quo anno Hildebertus in metropolim Turonicam migravit. At vero Bernardus non nisi anno mxxvii ad Tolosanæ partes profectus

est. Et certe in epistola 241, quam in partibus Tolosanæ constitutus scripsit ad Hildefonsum Comitum, id satis innuit Vir sanctus his verbis : « Inquire, si placet, quomodo de Lausana civitate exierit, quomodo de Cenomannis, quomodo de Pictavi, quomodo de Burdegali ». Hæc quippe videtur esse series itineris illius apostatæ, qui a Lausana, deinde a Cenomannis prædicandi exordium sumpsit.

451 Et fortasse Lausanam venerat ex Italia, ex qua ejusmodi fæces in partes Gallicanas transmigrarunt, reliquiæ Manichæorum, uti et illi Cameracenses hæretici ex Italia advecti, qui anno mxxv damnati sunt in synodo Atrebatensi, quo etiam tempore similes ejusmodi pestes apud Aurelianos igni perierunt. Et quidem Henricianos appellat Manichæos Exordium Cisterciense in libro 7, de Vita S. Bernardi cap. 17, ubi legatus Papæ, aliique episcopi, pro confutanda hæresi Manichæorum, ad partes Tolosanæ cum Viro sancto accessisse memorantur. Jam vero quo pacto ejusmodi hæreticis, eorumque sequacibus, Manichæorum nomen et errores competant, illustrissimus Meldorum episcopus in eximio Opere suo, quod de variationibus hæreticorum scripsit, lueulenter ostendit libro xi.

sectæ isti fœces et errores, quos nuntiant Manichæorum.

452 Idem Henriciani hæretici in Petrocorios effusi, Pontio duce et antesignano, uti docet Hiberberti epistola in tomo tertio nostrorum Analectorum : ubi peculiariter Pontianorum illorum commenta referuntur. Inde est, quod Bernardus ad Petrocorios seu Petragorios populos se contulit, ut patet ex tertia parte libri 6, qui est de ejus miraculis, num. 4 : ubi Arianos plurimos apud Tolosates invenisse, eosque, uti et Henricum hæreticum, fugasse memoratur. Quin etiam idem Henricus, in Pisano Concilio antea damnatus, et Bernardo ut monachus in Claravalle fieret, commissus dicitur. Verum ille acceptis a Bernardo ad Claravallenses litteris, in suscepto semel errore obfirmate persistere maluit, quam ad salutis viam hoc compendio redire.

eamdem fugat S. Bernardus.

453 Henricum vivis coloribus depingit Bernardus in prædicta epistola 241, ubi eum litteratum, speciem habentem pietatis, sed aleis et meretricibus deditum scribit. Impia ejus dogmata hæc fere commemorat : Sacerdotum et clericorum respectus nullus; Sacramentorum atque festorum abolitio; baptismus parvulis negatus. Alterius classis erat apud Hildebertum in epistola 51 hæreticus ille, qui Sanctorum intercessionem rojiciebat, ipsum Hildebertum in suæ sectæ patrocinium traducere perperam conatus.

qui Henricus vivis coloribus depingit

§ XLIII. Alii hæretici a Sancto impugnati.

Quærit Mabillonius citatus, an iidem cum Henricianis fuerint hæretici illi, quos Bernardus in Sermonibus 65, et 66 super Cantica impugnat. Et quidem non alios fuisse, aliquando mihi fuit persuasum : at reperta Evervini abbatis Steinfeldensis epistola, quæ prædictis Sermonibus occasionem dedit, mutanda est sententia. Colonienses quippe fuerunt isti hæretici, in nonnullis quidem consentientes cum Henricianis, sed ab his in multis discrepantes. Colonienses in duas classes distinguit Evervinus. Uni dicebant, Ecclesiam apud se tantum esse, quasi ipsi soli vestigiis

Colonienses hæretico

A stigiis Christi inhærent. In cibis vetabant lactis usum, et quidquid inde conficitur. In sacramentis suis velo se tegebant, et quotidie eibum et potum suum in Christi corpus et sanguinem se consecrare asserebant: ceteros in sacramentis procul a veritate abesse. Præter baptismum aquæ, alium admittebant in igne et spiritu per solam manuum impositionem. Baptismum vero nostrum cum nuptiis respuebant Denique aiebant, quemlibet e suis electum seu baptizatum habere potestatem, alios, qui digni fuissent, baptizandi; et in mensa sua corpus Christi et sanguinem conficiendi.

qui eja dem fuerit genu cum Henricianis, Iis sanctus impugnat.

455 Alii vero sacerdotibus Ecclesiæ, utpote sæculari more viventibus, consecrandi potestatem abjudicabant, aliaque sacramenta conferendi, excepto baptismo, quem solis adultis, non parvulis conferebant. Omne conjugium, præter illud, quod inter virgines masculinam et feminam contrahitur, fornicationem reputabant. Postremo suffragia Sanctorum, jejunia, ceterasque corporis macerationes respuebant, nisi et purgatorium, et suffragia pro mortuis. Itaque Henricianis et Coloniensibus hæreticis communis fuit genius, odium in Ecclesiæ ministros, Sacramenta, baptismum parvulorum et nuptias: pauca peculiariora, quæ non sectæ genus, sed quædam tantum capitum diversitatem arguunt. Uno verbo, diversi fuerunt rami, sed ex eadem radice procedentes. Nec dubitem Colonienses illos hæreticos ex Tanchelini officina prodiisse.

Adversus hæreticos Apostolicos.

456 A superiore hæreticorum colluvie distincti nomine saltem fuere Apostolici, uti se vocabant: de quibus historicus Cisterciensis ad annum 1147 cap. xiv hæc litteris consignat: Henricianis hæreticis compressis, et magna ex parte Ecclesiæ reconciliatis, jam Pater sanctus ad suos revertebatur. Cum, ecce, incidit in aliam sectam hominum, qui se Apostolicos volebant appellari. Rusticum quidem genus agresteque, et sine præceptore aut duce, quem sequerentur; sed eo difficiliter dissuadendum; quippe singulis seorsim adeundis, et quibuscumque nec Scriptura utendum, nec ratione. De his Sanctus reversus jam ad filios, cum toties pro Ecclesia, hoc est, pro sponsa Canticum interruptum reassumpsisset, Sermone (66:) « Rusticani homines sunt, et » idiotæ, et prorsus contemptibiles. Sed non est » (dico vobis) cum eis negligenter agendum.

C « Multum enim proficiunt ad impietatem, et » sermo eorum ut cauter serpiter. Et paucis interjectis. Quære, inquit sanctus Doctor, ab illis suæ sectæ auctorem; neminem dabunt. Quæ hæresis non ex hominibus habuit proprium hæresiarcham? Manichæi Manem habuere principem et præceptorem; Sabelliani Sabellium; Ariani Arium; Eunomiani Eunomium; Nestoriani Nestorinm. Ita omnes ceteræ hujusmodi pestes, singulæ singulos magistros homines habuisse noscuntur, a quibus originem simul duxere et nomen. Quo nomine istos titulove censebis? Nullo. Quoniam non est ab homine illorum hæresis, neque per hominem illam acceperunt etc.

uti se vocabant, catenam etiam strinxit.

157 Jam vero quia nec habebant auctorem, nec nomen, Apostolos se nuncupari voluisse, testatur Sanctus in eadem epistola his verbis: Non ignoro, quod se et solos corpus Christi esse gloriantur. Sed sibi hoc persuadeant, qui illud quoque persuasum habent, potestatem se habere quotidie in mensa sua corpus Christi et sanguinem consecrandi ad nutriendum se in corpus Christi et membra. Nempe jactant se esse successores

Apostolorum, et Apostolicos nominant, nullum tamen apostolatus sui signum valentes ostendere. Habes verba S. Bernardi de istis hæreticis: *cujus si dictum consideres, Quo nomine istos titulo censebis? Nullo; probabilius est, eos nomine et auctore ab Henricianis fuisse diversos. Coloniensibus tamen eos annumerat Mabillonius in notatione ad mor productum locum, hæc observans: Nescio, an id dicturus fuisset Bernardus, si Colonienses isti Henricum, a quo Henriciani hæretici, auctorem habuissent. Quamquam similia utrorumque dogmata erant, ut patet conferenti epistolam 240. Coloniensium duas classes notat Evervinus, quas Bernardus non nisi obscure distinguit in fine Sermonis 65.*

458 Adversus impurissima itaque ac perverissima hujusmodi sectariorum dogmata calamum strinxit sanctus Doctor. Videsis Sermones ejus 65 et 66 jam allegatos, nec non Eminentissimum Baronium ad annum Christi 1147, hoc Viri sancti elogio rem concludens: Quem scientia divinitus illustratum, in virtute miraculorum multiplicium a Deo missum et probatum, atque egregia vitæ sanctitate imbutum, Dei amicum fuisse cum certo sciam; ipsi penitissime inhærendo, qui inhæsit Deo, securus existo, deplorans ex Christiana charitate perditissimos novatores, qui hos nefandissimos sectantes brutos hæreticos, iisdem plane immensa cæcitate percussi, plus deferant, quam Bernardo: ut jure cum Jeremia sit exclamandum: Obstupescite cæli super hoc.

459 Quæ de sancti Doctoris miraculis apud Tolosanos factis in confirmationem fidei orthodoxæ adversus colluviem Henricianam, refert Gaufridus supra assignatus, tam parca sunt, ut mercantur ex aliis documentis suppleri. Ac primo quidem loco prodeat illud, quod legitur in Exordio magno Ordinis Cisterciensis apud Tissierium distinctione 2 cap. xviii: Dum adhuc in eadem regione (Tolosana) reverendissimus Pater moraretur, et tamquam ex Apostolis unus circuiret per castella et civitates, euangelizando et curando omnes languores, hæreticorum quoque turpissima deliramenta redarguendo, convincendo, confutando; accidit, ut cæcus quidam in vicina eadem, comperta fama virtutum atque signorum, quæ per manus Hominis Dei multiplicabantur per dies, spe recuperandæ sanitatis animatus, eundem Dei Famulum adire decrevit, si forte beneficio cælestis gratiæ, quæ per ipsum miseris mortalibus copiose tribuebatur, sibi quoque, cæcitalis caligine delersa, lumen daret restitueretur. Accelerans itaque, et ubinam Sanctum Dei reperire posset, sollicitus inquirens, audit, eum in quodam celebri conventu in medio magnæ multitudinis consistere, verbumque vitæ disseminare.

460 Quo, cum pedibus offendens, et anhelus currens, pervenisset, tristi rumore pereclitatur, quoniam Vir Domini jam inde recesserat, et ad alia loca transmigraverat. Quid tamen ageret, siquidem desiderium recipiendæ sanitatis cum eum ulterius currere compelleret, densissimæ tenebræ, quæ oculos ipsius obsederant, pigrum et minus expeditum reddébant. Cumque in defectione mentis constitutus multa tristitia contabesceret, subito divina gratia inspiratus, et de meritis beatissimi Viri spem toto corde concipiens, circumstantibus ait: Rogo per misericordiam Dei, ducite me ad locum illum, in quo Hominem Dei stetisse, vel sedisse, certissime scitis. Quod cum benevolentia eorum, qui aderant,

APU TOLOS
J. P

laudatus a Baronio.

Præter alia miracula apud Tolosanos in confu autumate fidei facta.

F
decreverit

Sanctus etiam abens catenam aut vestitus.

AUGUSTO
J. P.

rant, continuo consecutus fuisset, veniens ad locum, toto corpore in terram prosternitur, miraque devotione pulverem ipsum, in quo sacra Viri Dei vestigia steterant, deosculando, Domini quoque misericordiam per merita Servi sui enixius implorando. Quod dum faceret, et de ipso pulvere, fide plenus, oculos suos confricaret, repente, miserante Domino, qui sanctitatem Famuli sui, licet absentis, etiam in hac gratia declarare dignatus est, lumen oculorum recepit. Quod factum non solum Catholicis orthodoxæ fidei firmamentum contulit; verum etiam malignioris hæreticis confusionis et opprobrii notam adauxit. *Hætenus Exordium.*

§ XLIV. Hæretici obdurati a Deo puniti; sanctitas Bernardi et miracula in summa sunt veneratione apud Tolosanos : inde non est profectus in Hispaniam.

B
reluctantes hæretici.

Verum non divinis dumtaxat favoribus causam Dei ac veræ fidei promovit sanctus noster Thaumaturgus apud Tolosanos; sed etiam eos, qui audientes vocem Domini per Bernardum, obdurabant corda sua, panis coëruit, ex Chronico mox citando: Ægrotantem ergo terram tantæ infidelitatis disgratia * vir religiosus beatus Bernardus Claravallensis abbas, vita et literatura conspicuus, zelo fidei accensus, aliquando visitavit, et ad castrum Viridisfolii, quod eo tempore vernabat militari multitudine, et vulgari, duxit ocius accedendum, intendens quod, si posset, ibi extinguere hæreticam pravitatem, quæ locum ipsum multum infecerat, facilius contra eam in aliis prævaleret. Cuique cœpisset sermonem in ecclesia proponere contra eos, qui majores erant ibi, illi ecclesiam exierunt: quos et populus est secutus: quos Vir beatus sequens, in platea cœpit proponere verbum Dei. Illi autem per domos unlique latuerunt. Eo tamen plebeculæ circumstanti nihilominus prædicante; sed eis perstreptibus, et fores percutientibus, ut et nec plebs posset percipere vocem ejus, et allegantibus verbum Dei, excusso pedum pulvere in testimonium illis, ut esse pulverem, et reversuros in pulverem declararet, exivit ab eis, et ipsum castrum respiciens, maledixit dicens: Viridefolium, desiccet te Deus.

C
fuerunt a Deo:

462 Quod quidem manifestis iudiciis perseverat. Nam eo tempore, sicut antiqua tenet relatio, erant in eodem castro centum hospitia militum, equos cum intersignibus, et arma habentium, ad avenam alienam non revertentium, sed ad suam; ex tunc vera pauperies, sicut vir armatus, cœpit occurrere eis frequenter; quos aut grando frequens, aut sterilitas, aut seditio, aut guerra * etiam parum quiescere non permisit. Nam et ipse, cum infans essem, vidi nobilem virum dominum Isarnum Nebulatum, qui fuerat major dominus Viridisfolii, qui bene dicebatur ætate centenarius, Tholosæ contentum uno roucino pauperrime commorantem. Qualiter autem et quantum animadversum est, Dei iudicio, in plures, qui defecerunt, ejusdem castri dominos, ipsa rerum declarat evidentia: dum quod Vir sanctus maledixerat, nequiverit repa-

* i. e. bellum

rari, donec dante ipsum castrum Comite Montis-fortis venerabili patri domino Fulconi, episcopo Tholosano, ex tunc cœpit paulatim, expulsis inde dominis reformari; sicut suo loco sequentia declarabunt. *Hæc narrantur in Chronico magistri Guillelmi de Podio-Laurentii, quod Castellus vulgavit ad calcem suæ Historiæ Comitum Tolosanorum, capitulo 1. Terminos duos in textu occurrentes expono. Viride folium, vernacule Ver feuil, castrum est in diœcesi Tolosana, apud quod S. Dominicus postea congressus est cum hæreticis Albigenisibus, ut datur videre tomo primo hujus mensis Augusti, die IV, pag. 400. Roncinus autem mihi hic est equus minor, gregarius, Gallis roncin, roucin, vel rossin. Consule Glossarium Cangii. His itaque supplementur, quæ Gaufridus memorat de miraculis S. Bernardi apud Tolosanos.*

463 Miracula porro ac prædicatio, nec non fama eximie sanctitatis mirabilem ibidem erga illum concitavere venerationem; uti patet ex eo, quod in ipso etiam ad Tolosanos adventu, atque adeo priusquam ullum forte signum apud ipsos patrasset, adeo jam tum in amoribus ibi fuerit, ut nihil supra. *Audiatur Gaufridus lib. III cap. II:* E
Veniens autem cum incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cælo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset etc. Quid, quod tanta fuerit multitudo irruentium populorum, benedictionem poscentium, ac sacras manus deosculantium, ut, tenerrima prorsusque attenuata carne ipsius compressionem et impetum crebro deosculantium ferre non valente, manus et brachia sacra in modum pugnorum intumescerent, et unde alii benedictionem sibi per virtutem, quæ de illo exibat, procurabant; inde ipse debilitatus, et penitus conquassatus, graves corporis molestias sustineret; ex magno Exordio distinctione 2, cap. XVIII post relata signa Viri sancti, quæ in regione Tolosanorum facta sunt.

fama sanctitatis et miracula mirabilem sancti concitavit venerationem

464 Adeo autem insignis ibidem veneratio de ipso concepta atque hominum animis penitus incisa erat, et palam inclaruerat, ut a quodam malevolo et hæretico sycophanta evelli vel obscurari non tantum non potuerit, sed etiam magis fulserit, dicaculi istius loquacitate, qua Virum Dei impetebat, prudenti hujus responso rebusa. *Factum narrat Exordium magnum distinctione 2, cap. XVII:* Quodam tempore, ait, cum legatus Domini Papæ, alique episcopi, pro confutanda hæresi Manichæorum ad partes Tolosanas sanctum Domini Bernardum secum traherent, paraverunt ei fratres equitaturam solito meliorem, quæ tam longo itineri sufficere posset. Qui cum ad illas partes, comitantibus episcopis, devenisset, Henricus quidam monachus niger, tunc autem apostata vilis, et eorundem hæreticorum princeps, cognito adventu Famuli Dei, veritus est a facie ejus, sciens, quia non posset resistere sapientiæ et spiritui, qui in eo loquebatur. Proinde maturata fuga delituit, et minime potuit usquam eo tempore reperiri.

quam Henricus hæreticus vana quidam

465 Ibi quoque glorificavit Dominus Servum suum in conspectu totius populi, et principum terræ, faciens quotidie per manus illius, signa et prodigia magna in plebe. Nec facile credi potest, quanta barbarum infinitas apostolicum Virum tota die prosequeretur: dum alii eruditionem, alii curationem, universi benedictionem ab eo postulerent. Quadam igitur die, præsentem ab eo innumerabili hominum multitudine, cum eos copiosius

proferro iam smate

A piosius de fide Catholica conservanda, et de imunda hæreticorum societate vitanda commovisset, contigit adesse quemdam de hereticis illis, qui potentior cæteris atque prudentior videbatur. Qui cum amaro oculo cerneret venerationem, quam Dei Famulo populus impendebat, moliebatur aliquid agere, unde claritatem opinionis ejus aliquatenus obnubilaret, et daret maculam in gloria illius. Jamque expletis omnibus, quæ ad præsens necessaria videbantur, Vir Dei equum suum aseenderat, ut abiret. Et, ecce, prædictus hæreticus, quasi coluber tortuosus erecto capite venit ante Hominem Dei, et clamaus coram omnibus ait: Domine abbas, sciat, quia caballus magistri nostri, qui tam malus vobis apparet, non ita cervicosus, et pinguis est, sicut iste sonipes vester.

aurit potius,
quam movit.

466 Quo audito Vir mitis et patiens respondit ei mox tranquillo vultu et animo dicens: Non diffiteor, amice, quod astruis. Verumtamen scire te convenit, quia jumentum istud, de quo mihi insultas, brutum est animal, unum utique ex illis, quæ natura prona atque obedientia ventri finxit. Quod si pro libitu suo comedit, atque pinguescit, nihil inde justitia læditur, quia jumentum, quod suum est, facit. Proinde non erimus arguendi in judicio Dei, ego et magister tuus, de cervicibus jumentorum: sed unusquisque de collo suo judicabitur. Nunc igitur, si placeat, respice collum meum, et vide: et si grossius est collo magistri tui, inde me forsitan juste reprehendes. Hoc itaque dicto caputium exiit, et capite denudato usque ad humeros, apparuit ipsius collum, ut erat, productum et gracile: quod quamvis esset carnibus exesum et tenue, erat tamen ex dono cælesti pulchrum et candidum nimis, sicut collum oloris. Quod cum viderent universi, qui aderant, lætati sunt lætitia magna, benedicentes Dominum, qui dedit in ore Famuli sui tam paratum et conveniens responsum, unde confunderetur, et obstrueretur os loquentium iniqua.

sunt, qui vo-
lunt Virum
sanctum e par-
tibus Tolosans
in Hispaniam
projectum:

467 Annalista Cisterciensis cum ad annum 1147, cap. xiii edocuisset, quam se gesserit egregie S. Bernardus in prædicatione Tolosana, refert ac refellit sententiam illorum, qui volunt Virum Dei in Hispaniam fuisse projectum. Opinio hæc si vera foret, huic anno iter illud incertendum, observat duabus de causis, tum quia in eo monasterium de Spina fundatum est, ut suo, ait, loca dicemus: tum quia ex Tolosa transitus facilius, quippe provincia Hispaniæ convicina. Ita ille, subjiciens argumenta adversus hanc sententiam male fundatam; sed nos illa aliunde promemus. Dum anno Christi 1721 esse-mus Matriti, manuscripta posthuma Nicolai Antonii V. Cl., et Bibliotheca Hispana a se in lucem data reipublicæ litterariæ notissimi, nobiscum communicavit perhumaniter reverendus admodum et amplissimus dominus Adrianus de Coninck, propinquus laudati auctoris consanguineus. In istis vero Mss. totus est clarissimus hic Hispanus scriptor in impugnantibus et convellentibus figmentis fabulosis, ac commentis apocryphis pseudo-chronographorum famosorum, immo vero, loquamur aperte, infamum. Proferamus itaque hic, quæ ex ejus Mss. deprompsimus ad præsens institutum. Confutat autem personati Juliani Petri, archipresbyteri S. Justæ, typis editi, locum, qui est in ejus Adversariis pag. 96 num. 418:

468 Novum quoque et inauditum hactenus,

imo falsissimum est, S. Bernardum, Clarevallensem abbatem sanctissimum in Hispaniis fuisse, et quidquid loco mox citato mendaciorum et ineptiarum continetur. Hæc igitur ibi lego in Adversariis: Ex quo imperator Adefonsus cepit Toletanam civitatem, et Christianis restituit, jussit, ut vocaretur civitas imperatoria, eaput imperii Toletani et Hispani; et imperator, ut dictum est, auctoritate Anastasii PP. IV coronatus est: et ideo Bernardus Clarevallensis vocat eum sic. Ille sanctus Vir venit in Hispaniam cum fratre Bernardo, et invisit monasteria Toleti S. Clementis, et S. Dominici Exiliensis, et postea ad moniales S. Clementis scripsit. Fundavit in Hispania monasterium dictum de Spina. Fabulatorem hunc ita castigat laudatus Nicolaus Antonius: In primis duos Alfonsos VI et VII pueriliter confudit: nam sextus Toletum cepit a Mauris; septimus vero, prioris nepos, ex Urraca filia ille fuit, quem coronatum imperatorem Anastasii PP. auctoritate nos jam docuerat in Chronico . . . , quamvis uterque eorum imperator ab eo audiat, quod revera appellati sunt.

AUCTOR
J. P.
sed illorum

469 Deinde quod dicitur, S. Bernardum scripsisse ad hunc Alfonsum VII, imperatoris nomen ei attribuendo; æque falsum est, aut certe nusquam rei indicium reperias inter epistolas sancti Abbatis. Dæ editæ sunt ad Alfonsum; sed Portugalliæ regem primum; nempe cccviii, ac cccclxvii, quæ nihil ad Julianum. Eundem autem Bernardum ad Hispanias venisse negat apertis verbis ejus Vitæ cujusdam partis auctor Gaufridus Clarevellensis monachus, sancti Patris alumnus, et qui se ait omnibus, quæ narrat, interfuisse. Is auctor est secundi libri, qui alias tertius, et quartus et quintus dicitur vitæ S. Bernardi; ut constat ex præfatione hujus partis in editionibus studio clarissimi Viri Jacobi Merloni Horstii digestis. (Parisiensem habemus anni MDCLVII) Apertissime is, ubi de variis et illustribus miraculis Coloniæ, Aquisgrani, Leodii, Cameraci, et in Hispania factis caput sextum libri 4 inscripsisset, de Hispaniensibus miraculis sic præfatur: « Nam et in Hispania, ubi præsens ipse non fuit, » sanctitatis ejus indicia clamaverunt ». Quo quidem Gaufridi testimonio utitur doctissimus Benedictinorum Ordinis scriptor F. Antonius Yepesius tom. 7, centuria 7, anno MCLXVI, fol. 370, col. 4, ad arguendum nonneminis errorem (Hunc F

opinio
F

470 Claudit mendaciorum agnec tributa eidem Viro sanctissimo fundatio apud nos monasterii de Spina, quod in [amæno loco] utriusque regni Castellæ et Legionis, a Vallisoletto sex, a Tauro urbe quinque leucis distans, nomenclatura ista propter spinam coronæ Dominicæ in ea servatam, Sanctæque infanti, Alfonsi VII imperatoris sorori, domus fundatrici, a Ludovico juniore dicto, Franciæ rege, Parisiis prætereuntem donatam gaudet. Rem narrat idem Yepesius eod. tom. 7, anno MCLXIII, cap. 1, fol. 328, adductis et explanatis iis, quæ significare quodammodo videbantur, presenti Bernardo oblatum,

ut præsentem

ALFONSO
I. P.

tum, et in manus traditum a Sancia monasterium congruenter dotatum; nempe dotationis ipsa charta, qua dono dare se Bernardo, Claravallensi abbati, ait pia hereditas, hereditatem S. Petri de Spina, et item privilegio quodam Alfonsi regis, Sanciae fratris, in ampliacionem ejusdem domus similiter concepto: quae quidem aequae ac de praesentibus dici de absentibus, quorum in gratiam donationes et oblationes celebrantur, passim consueverunt.

pseudo-Juliani
Petri

471 Siquidem S. Bernardum, misso fratre suo Nivardo (Bernardum legimus apud Julianum) in Hispanias, cujus inde et a Sancia ad se reversi Vir sanctissimus meminit in quadam epistola, ad eandem directa, quae est 301, pia donationis exceptorem manus et industriam fabricae admovisse, constans fama ejusdem domus est, confirmata rudibus, sed antiquis his versibus, quos passim veteribus muris inscriptos, et aulae intextos domestici referunt:

PETIT   AEDIFICAT   •   DITAT
SANCIA BERNARDUS PER NIVARDUM ALFONSUS
PROTEGIT   APERIT
SPINEA CORONA   PETRUS.

B Petro enim Apostolorum principi dicata primum fuit ea religiosorum aedes, templumque de S. Maria postea nuncupata. Monasteria S. Clementis Toletani monialium; item S. Dominici Exilicensis virorum, adisse Bernardum falso dixit Julianus, adventum clarissimi Abbatis ad nos mentitus.

Ab. Nicolae
Sotomai

472 Porro de fundatione S. Petri de Spina tractat Manvies ad annum 1147, cap. xviii; ubi ex epistola S. Bernardi 301, quae superius citata est, Nivardi (s. fratris natu minimi ex fratribus sancti Doctoris secundum carnem, an alterius?) adventum in Hispaniam magis, quam finem constare, fatetur. Si quis autem de pseudo-Juliani Petri, S. Justae Toletanae archiepiscopi, uti se nominat, plura nosse desiderat, laudatum Nicolaum Antonium consulat tomo II Bibliothecae Hispaniae veteris cap. viii, ubi auctor ille eruditus Opera ejus examinat, et uti falsa et commentitia castigat; eorumque inventori persouato larvam detrahit. Capite autem ix prodeit duodeviginti locos, ex quibus Juliani Chronicon et Adversaria refelli, cujus sit exploratum.

refutatur.

C 473 Quid, quod ipsemet Tamayus, tam credulus alioqui, tamque misere simplex atque immodicus pseudo-Chronicorum hujusmodi aestimator, in suo Martyrologio Hispano tom. II, ad diem in Aprilis, pag. 469 pronuntiare coactus fuerit ista: Videmus passim in hisce Juliani Adversariis tot glossematum ineptias, quod potius ferrum, quam illas deglutire compelleremur. Verum haec ex incidenti, ut ita dicam, relato sint de commentitio S. Bernardi itinere in Hispaniam. Veris certe et ita multis ad extinguenda schismata et extirpandas haereses abundat et inclarescit peregrinationibus Vir plane apostolicus, ut falsam ipsi affingere, necesse neutquam sit. Nunc videtur vobis opportunum, hisce, quae in isto genere fecit e ipsum antea narravimus in depellendis malis ab Ecclesia Dei, subjungere bona innumera, seu profectum in emendandis moribus Reipublicae Christianae.

§ XLV. Sanctus Pater in emendandis ecclesiasticorum, monasticorum, ac secularium moribus fructuose intentus.

Argumenti hujus materiam ac formam debemus, et acceptam referimus eruditissimo Mabillonio, qui in sua Praefatione generali in novam suam Opera S. Bernardi editionem § in sic memorat: Corruptos sui saeculi mores passim luget ac deplorat Vir sanctus, maxime in Ecclesiae ministris, quorum plerosque ad meliorem frugem adduxit: adeo ut tota Ecclesiae ac cleri, in primis Gallicani facies suis monitis ac sermonibus penitus immutata fuerat, et in antiquum decus restituta. Quippe Eugenium, virum sanctissimum, Romanae Sedi suppeditavit, atque in eo Romanos Pontifices omnes ad rectam et legitimam suae dignitatis administrationem erudit, et accendit libris editis de Consideratione plane divinis. In episcopis Henricum Senonensem, Stephanum Parisiensem, aliosque permultos ab aulico vivendi genere ad mores episcopali ordine dignos revocavit. multos etiam e suis in aliorum exemplum episcopos protulit. Clericis omnibus salutaria monita dedit in Sermone de Conversione ad clericos. Quae omnia si quis accurate videre cupit, legat librum sextum de Vita sancti Bernardi Gallice edita, cujus Vitae tres libri posteriores ex ejus scriptis magna cum pietate et cum insigni delectu contexti sunt. De moribus et officio episcoporum legenda in primis epistola 42 ad Henricum Senonensem, quae in Tractatum classem modo tomo secundo relata est. Merito itaque in libro de episcopis Viridnensis dicitur esse Bernardus, CUIUS CONSILII REGNA, ET ECCLESIAE GALLICANAE HODIE, inquit auctor in Spicilegio Acheriano tom. VII, pag. 311, IN-
NITUNTUR.

Ostenditur in
galliam quan-
tum boni fecerit
Sanctus in
Ecclesiae prae-
dicationibus, ac clerici

475 Erat in eo mirifica dicendi « gratia ut
» non posset ne ipsius quidem stilus, licet exi-
» mius, totam illam dulcedinem, totum reli-
» nere fervorem. (Quippe) placibilem, et per-
» suasibilem, et eruditam linguam dederat ei
» Deus, ut sciret, quem et quando deberet pro-
» ferre sermonem: quibus videlicet consolatio
» vel obsecratio; quibus exhortatio congrueret
» vel increpatio: ut nosse poterunt aliquatenus
» qui ejus legerint scripta, etsi longe minus ab
» eis, qui verba ejus saepius audierunt » ex Vita
» apud nos num. 158. Quod si ejus scripta le-
» gendo ita accendimur: quanto magis illi, qui
» loquentem audiebant? Non itaque mirum, quod
» Deus tot et tanta in sui temporis hominum salu-
» tem per eum operatus est.

ad rectam eorum
normam dirigenda

476 Quis vero explicet, quae et quanta ab eodem patrata sint ad monastici instituti primigenium fervorem denuo nascendum? Testantur hoc eximia ejus hac de re epistolae ac descriptiones, liber De praeepto et dispensatione, Apologia ad Guillelmum abbatem, variique Sermones: in quibus monachos ad retinendum revocandumque veterum Patrum primum institutum animavit, id est, ad poenitentiae labores, austeritates, modestiam et humilitatem, paupertatem, mundi contemptum, amorem solitudinis ac silentii, et ad
continuum

quom praebent
item auctori

A continuum profectum: in quibus totius rei monasticæ cardinem versari intelligebat. Hinc non immerito Petrus Venerabilis in epistola, quæ est inter Bernardinas 228, vocat eum num. 30 « lacteam fortemque columnam, cui imitur » monastici Ordinis ædificium; ac rutilum sidus, » quod exemplo, verboque non solum monachis, sed et toti Latine Ecclesiæ suo tempore » insigniter lucem donavit ».

monasterium

477 Laurentius de Leodio in libro de Episcopis Virduensibus, duos Ordines, Cisterciensem et Præmonstratensem, comparat cum duobus Cherubin propitiatorum obumbrantibus » quorum unus Cisterciensis, duce Bernardo sanctissimi nominis abbate, monasticum Ordinem, » jam pene lapsam, ad primam apostolicæ vitæ » normam reparavit. (Et Cisterciensis quidem, per istud temporis, inquit, triennium, » jam in ducentas circiter abbatias magni nominis, meriti, et numeri accrevit; et usque in » barbaros Sarmatas et extremos Seythas jam dif- » fundi cœpit ». Tantum potuit Bernardi fama et opinio sanctitatis, ejusque discipulorum! Inde factum est, ut Ordinis Cisterciensis, qui Bernardum alumnum habuit, quasi fundator habitus sit ipse Bernardus, ab ejusque monasterii Claravallensi dictus Ordo Claravallensis suo tempore; immo postea et S. Bernardi: etsi id vetuit Innocentius VIII in litteris unionis monasterii Claravallensis cum Cisterciensi.

fervorem,

478 Hinc in litteris Alberonis episcopi Virduensis apud Laurentium mox laudatum, abbates Triumfontium, et de Caladia dieuntur « de » Ordine Claravallensi ». Et a Petro Cellensi « Cisterciensis, sive Claravallis Ordo » vocatur in lib. I epistola 24. Sic in epistola Samsonis Remensis antistitis, quæ est ordine 435 inter Bernardinas, Ordinis Claravallensis mentio non semel habetur. Quamquam dici potest, Ordinis Claravallensis nomine lineam tantum Claravallensem, non totum Ordinem, sæpius designari.

Austera quoque in Cisterciensibus sive Claravallensibus suis

479 Qualis ac quanta fuerit sive Cisterciensium, sive Claravallensium sub Bernardo districtio, et rigiditas, non est necesse hoc loco exponere, quando id satis superque patet tum ex Bernardi litteris ac scriptis, tum ex ipsius Vita, maxime ex lib. I cap. 5, ubi primi Claravallis incolæ Deo servisse memorantur « in paupertate » spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, » in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis » fagi conficiebant. Panis ex hordeo, et vicia, » et milio erat ». Ita Guillelmus testis oculatus. Bernardo in epistola I ad Robertum « olus, faba, pultes, panisque cibarius cum aqua » Cisterciensium deliciæ perhibentur. Nec aliæ apud Pastredum in epistola sua inter Bernardinas « Tanta in cibo parsimonia, inquit Stephanus Tornacensis in epistola 72, ut duobus tantum » pulmentis utantur, quæ aut ager ex leguminibus, aut ex oleribus hortus affert. Ipsi pisces » tanto rarius utuntur, quanto frequentius apud » eos audiri solet, quam videri ». Plura videlicet apud eundem auctorem, et apud Petrum Cellensem.

viviendi rationem exerceat. f. rigor

480 Perseveravit hic Ordinis vigor non modo ad finem sæculi XII, quod patet ex Petri Blesensis epistola 82; sed etiam ultra medium sæculum XIII, testante Jacobo a Vitriaco in Historiæ occidentalis cap. 13; « Carnes, inquit, nisi in » gravi infirmitate non manducant. Piscibus, » ovis, lacte, et caseo non vescuntur communitè » etc. Eandem vitæ severitatem nos Galli

etiam nunc reflorescere conspicimus in piissimis monachis beatæ Mariæ de Trapa, aliisque nonnullis eorum imitatoribus: qui vitæ suæ puritate, austeritate, solitudinis amore, silentio, labore, aliisque religiosis virtutibus, id factum possibile adstruunt, quod de Bernardo, ejusque discipulis legebamus, nec fere credebamus.

481 Subjungit idem Jacobus a Vitriaco in capite sequenti, feminarum sexum fragiliorem, a principio Ordinis ad tantam districtionis severitatem aspirare ausum non fuisse; sed id demum in morem postea venisse. Verumtamen vivente ipso Bernardo non fuit omnino expertus istius instituti feminens sexus. Id probat Hermannus Landunensis monachus in lib. III de miraculis sanctæ Mariæ cap. 17; ubi agit de Monasterio Cisterciensium virginum ad Landunum parthenone, a Bartholomæo episcopo constructo: in quo sanctimoniales sub Guiburge abbatissa « depositis » omnibus lineis indumentis atque pelliceis, solis » tunicis lanceis utebantur; et non solum nendo » vel texendo, sed etiam in agris fodiendo, et » eum securi et ligone silvam succisam extirpando, spinas et vepres evellendo, manibus » propriis assidue laborantes, cum silentio victam » sibi quærebant, vitamque Claravallensium monachorum per omnia imitabantur ».

multitudo sexus ab eadem etiam non excluso

482 Longius progredere oratio, si, quotquot Bernardus ad monasticam vitam pertraxit, illustriores utriusque sexus homines, quos scilicet novimus, in medium adduceremus: quales fuere Henricus, Ludovici VI Francorum regis filius, Ermengardis Britannicæ ducissa, Adalais Lotharingicæ, et alii, aliæque innumere. Verum illud paullo minus prædicandum et mirandum, quod hominibus in sæculo remanentibus piissimam et rectissimam vivendi rationem persuasit. « Ad » hæsit ei præ omnibus quidem ex principibus » Comes Theobaldus, et se, et sua in subsidia » Claravallis exposuit, et in manibus Abbatis » posuit animam suam, deposita altitudine principali, se inter servos Dei conservum exhibens, non dominum, ut obediret ad omnia, » quæcumque domus illius inlimi postulasset ». Quid tantus princeps monente et hortante Bernardo præstitit, tum in construendis, dotandis, juvandisque monasteriis, tum in egenis sublevandis, tum denique in exercendo optimi principis officio, testis est Ernaldus abbas, ex quo præmissa retulimus: testes etiam Bernardi epistolæ de eodem. Theobaldi pium studium æmulabatur nobilis et illustris femina Beatrix, ut discimus ex epistola 118.

illustres principes ad vitam monasticam traxit

483 Denique quantum Bernardi auctoritas in corrigendis hominum moribus valuerit, exemplo est conversio Guillelmi Aquitanicæ ducis, quem ex pertinacissimo schismatico, obsequentissimum et piissimum principem ellicit. Ut paucis cum Gaufrido absolvam « quæ scelera non arguit? » quæ odia non exstinxit? quæ scandala non » compesuit? quæ schismata non resarcivit? » » quæ hæreses non confutavit? »? *Hæc sunt, quæ de morum profectu, in Ecclesia Dei a magno Bernardo in omne hominum genus quaquaversum diffusio, collegit Mabillonius. Quæ vero ad hæreses et schismata spectant, Viri dexteritate, ac labore protrita; sat multis alibi a nobis tractata sunt.*

multum valuit Bernardi auctoritas in corrigendis hominum moribus.

In editione Mabill. male legitur compesuit?

AUCTORE
J. P.

§ XLVI. An S. Bernardus ab imagine Deiparæ salutatus Spiræ; an ejusdem virgineo lacte irroratus.

Salutatio Spi-
rensis,

Superius in nostro Commentario prævio § XL tria illustrata facta, quæ Patri sanctissimo adscribuntur, in hunc reservata sunt locum. Primum erat de imagine Virginis Deiparæ, quæ Spiræ ter a Viro sancto salutata, semel ei salutem reddidisse, cunctis audientibus, memoratur apud Manrium ad annum 1146, cap. x, num. 6. Alterum erat de lacte virgineo ejusdem Deiparæ, quo irroratus fertur S. Bernardus, ex eodem auctore ibidem num. 8. Tertium denique in eo erat positum, ut beatissimæ Virginis Mariæ voce salutatus fuerit apud carnobitas Affligenienses. De singulis dicamus. Primum narrat mox citatus historicus Cisterciensis ex Joanne Nauclero, qui de illa re loquens, In hoc, inquit, concordant, quod Bernardus Spiram venerit, ubi tum erat tantus populi concursus ad eum venerandum, ut imperator, ne populus eum conculcasset, manibus suis illum exportare sit dignatus. Extant circuli in pavimento ecclesiæ majoris tres, ubi prostratus in terram Vir Dei, ter fertur salutasse virginem Mariam. Ad quem virgo Maria, Salve, inquit, Bernarde. Hæc scribit Joannes Nauclerus generatione 39, inter alia, quæ memorat ad annum Christi 1142. Prodigiosam hanc Deiparæ salutationem confirmare conatur idem Manricus sic pergens: Circulis verba ea sculpta sunt, quæ a fidelibus solent decantari sub antiphonæ finem; quam a principio appellamus SALVE REGINA. Hanc autem desinentem in illis verbis, ET JESUM BENEDICTUM FRUCTUM VENTRIS TUI NOBIS POST HOC EXILIUM OSTENDE, Bernardus Pater recitasse fidenter fertur, et recitatae trinam illam invocationem addidisse fidentius: ad quam imago Virginis commota, atque acceptans obsequium, audita est simili modo Sanctum resalutasse: SALVE BERNARDE. Hæc ibi; super quibus notationes nonnullas lectori, partium studiis vacuo, et veritatis amanti, repræsentat.

qui auctores
antiqui de eu
non memine-
runt,

485 Notus imprimis abunde est Joannes Nauclerus, quem natione Germanum, patria Suevum, dignitate Præpositum Tubingensem fuisse lego. Edidit hic Chronicon universale, succincte comprehendens res memorabiles sæculorum omnium ac gentium ab orbe condito usque ad annum 1500. Floruit autem exeunte sæculo sexto decimo, atque adeo quatuor circiter sæculis post obitum Sancti. Nec vero τ fertur, quo utitur Nauclerus, parum extenuat rei gestæ fidem. Melioris itaque notæ testimonio videtur opus, ut prædicta Deiparæ ad Bernardum salutatio tanquam historice vera admittatur: ideo præsertim, quia in libro vi Vitæ S. Bernardi seu miraculorum parte 1 cap. 11; ubi oculati testes summa eum fide et accurate tot tantaque mirabilia de Viro Dei referunt, quæ Spiræ contigerunt, nullum habent de ista salutatione apicem; ubi tamen hanc silentio non præterire, tantopere conducebat ad Sancti gloriam. Nec concepio, quomodo rem gestam ignorare potuerint, eum, cunctis audientibus, uti est apud Manrium supra citatum, evenerit.

486 Quamquam vero ex antiquorum de hac re silentio definire certo nolimus, salutationem istam esse falsam; priusquam tamen eam admittamus tanquam veram, omnes rerum Bernardinarum apprime gnaros et studiosos rogatos impense volumus, ut accommodata dignentur subministrare documenta reipublicæ litterariæ, quibus factum præsens, quod videtur nobis minus probabile, vere et historice probabile fiat. Nec rem conficit R. A. P. Augustinus Sartorius, saceri Ordinis Cisterciensis asceta, quando in suo Cistercio bis-tertio, Vetero-Pragæ anno 1700 typis exeuso, titulo IV, qui est de S. Bernardo Cisterciensium propagatore, pag. 91 de statua, quæ Sanctum salutarit, sic scribit: Hæc ipsa Virginis statua ad hanc usque nostram ætatem eximio Fidelium cultu Deiparæ ac Melliflui clientis memoriam conservat perennem. Hæc enim qualis qualis memoria seu traditio (utinam non mere popularis!) nequitiam videtur enervare argumenta superius proposita. Audi jam absurdam ineptiam, qua hanc historiam deturpat Guilielmus Eysengreinius, quem mox citabimus, ad annum Christi 1147: His verbis a Bernardo prolatis, vox ab imagine erumpens Bernardum Deo cunctisque hominibus gratum adventasse indicat; omnibus, qui aderant, audientibus. Percussus hæc voce Bernhardus, admirando, imagini interdicit, mulieres in ecclesia tacere debere. Quod quidem est nugari in re tam seria. Papebrochius noster in suo Itinere Romano Ms., quod anno 1660 suseepit, pag. 39 de statua Spirensi, quæ fertur salvere jussisse S. Bernardum, inter alia sic scribit: Ad eam omnes nostri studiosi quotidie sub quintam conveniunt, ac SALVE deantant! cum litaniis. Ita ille. Laudanda porro est pia illorum fides, et religiosus erga Virginem Matrem affectus. Jam vero quid dicemus de lacte Deiparæ, quo sanctum Patrem irroratum volunt, si in physico sensu reali sensu hoc intelligendum censeant, non autem in mystico?

487 Factum illud, quod secundo loco superius attingebam, jam paullo pluribus examinandum est. Manricus his verbis illud narrat num. 8: Non desunt item auctores, iique graves, quibus placeat, Virgineum illum favorem, haud satis unquam ab ullo prædicatum, quamvis ab omnibus semper prædicetur, de Bernardo irrorato Mariæ lacte, forte ad hoc idem tempus referendum. Quod a Guilielmo Eysengreino in Chron. Spirensi primum traditum (utinam indicasset annum Manricus!) a Canisio Costeroque approbatum (non dicit ubi) noster Bivarius lib. 2 Bernardi vendicati § 10, et alii, nimirum Henriquez in Menologio, Maii xiii, confirmare. Nobis, ut favor ipse certus sit, quem tamen non defuere qui negaverint (ponitur ad marginem Joannes Bertelius Dialogo 8) levi licet et crasso fundamento, locus et tempus dubia adhuc existunt: et de tempore vix aliquid scribi; de loco, si quid certi haberi potest, ad Castellionem eenseo referendum. Sed de his aliisque non dissimilibus agendum latius sub Viri Dei obitum, in quem locum consulo reservamus. Sed nos consulentes hujus rei ordini et perspicuitati, hanc, de qua tractare jam cepimus, continuato sermone prosequemur, ab anno 1153, cap. xii, quo Manricus illam transtulit, ubiorem ejusdem narrationem huc revocantes.

488 Insignes Christi, inquit, et Virginis favores Bernardo Patri exhibitos, et sub quibus plerumque depingi solet, nunc irroratus lacte Mariæ

videtur nobis
minus probabile.

Relata

F

argumentum

A Mariæ virginis, nunc strictus brachiis pedentis Redemptoris; atque item alium, etsi minus vulgarem, non minus certum, quo Mater Filium eidem Sancto obtulit; quia fixum tempus concernere non reperi, in hunc locum consulto reservavi. Et quidem eos traditione [potius] quam scripto acceptos, compertum est; constanti illa, atque a patribus ad filios derivata quasi per manus: ejus aut minor fides, aliquando inconversior esse solet, hoc in antiquis, fateor, rariori, et picturis expresso magis, quam litteris, non tamen ideo minoris æstimando etc. Sic præfatur Cisterciensis historicus, moxque incipit a Christo; de quo nos inferius dicemus. Deinde sic pergit num. 6 ad rem nostram: Quod attinet ad lac beatæ Virginis, receptus adhuc et vulgatus sacris iconibus: ut magis variant de tempore auctores, loquuntur, quam de ipso favore: quem Bernardo concessum, non est, qui ambigat. Unus Joannes Bertelius, quem ego viderim, revocat in dubium Dialogo 8 in Regul. S. Benedicti; sed adeo crasso et supino fundamento, ut nec mereatur a nobis confutari. « Quia » nemo dubitat (ait) super multa secula Mariam » ante Bernardum præcessisse ». Quasi vero quis umquam cogitaverit, Virginem sacram, mortalem ac passibilem, sugendum peccus Bernardo propinasse, aut quasi post gloriosum ipsius transitum, tum in cælis gloriosa, tum in suis imaginibus in terris, non maneret æternum duratura. Cæterum his omissis, quia levibus, ex aliis nullum video dubitasse.

varis.

489 Verum est tamen, quod de loco auctores variant, quibusdam referentibus ad Spiram, cum Matrem Virginem, clementem, piam, dulcem, Bernardus Pater devote salutasset. At non Spiræ, sed apud Castellionem Lingonum oppidum, neque in tanta frequentia contigisse, verosimilius est: forte cum sanctus Pater ad unam aliquam ex illis legatis, ad quas mitti solebat, humilis perrecturus Virgineis Matris auxilium imploraret. Porro tunc creditur oblatum a Matre Filius, quem Bernardus susciperet, et eui portando seu manibus exterius, seu interius in corde, se totum daret, et qua auspice nihil timere posset. Hactenus historicus Cisterciensis: qui cum superius, ut vidimus, candide fateatur, mirabilem hunc Virginei lactis favorem, a Guilielmo Eysengreino in Chronico Spirensium PRIMUM TRADITUM, neque assignentur antiquiora monumenta, unde chronologus iste traditionem hanc accepit; quisnam vitio nobis det, si dixerimus novitiam esse traditionem illam favoris Bernardo impensi, cum hic obierit anno Christi 1153; ille autem scripserit sæculo sæculo decimo, utpote qui suum Chronicon perduxerit usque ad annum Christi 1561. Confirmatores autem vel approbatores, quos Mauricus nominabat, Eysengreino posteriores seu suppare, an ponderis aliquid vere historici possunt addere primæ traditioni Eysengreiniæ? Adde, quod hic chronologus parum sibi conciliat auctoritatis, dum vel primus procedit, vel ex alio adoptavit ineptiam illam, quam antea num. 486 castigavimus.

quod S. Bernardus

490 Sed ne dissimulemus alia, quæ congerit Mauricus a num. 7: Extat, inquit, authenticum R. domini Edmundi a Cruce, tunc abbatem Cistercii, ad Fiteriensem Ignatium Firminum transmissum anno MDCXC (quod ipsum, inter alias ejus schedas, apud me habeo) de hoc favore loquentis in hunc tenorem: « In ecclesia

» S. Beroli castri Castellionis super Sequanam, » Lingonensis Diocesis, quædam imago in » veratione, ei honore beatæ Virginis Mariæ » antiquitus exstitit constructa, quæ quidem » imago S. Bernardo oranti Filium suum obtulit » miraculose in ecclesia dicens: BERNARDE, SU- » SCIPE PUERUM MEUM TOTIUS MUNDI REDEM- » PTOREM. Deinde quoque ultra omnem huma- » næ naturæ virtutem, ac si Christi frater » naturalis fuisset, manu dictæ imaginis suscepta » mamilla, illico beato Bernardo sibi devoto » tres guttas lactis, ab ejusdem imaginis mam- » milla profluentes, miraculose distillabat. » Hactenus testimonium venerandi abbatis: quod Antoinus Hiepius ad hunc annum c. 5, et Franciscus Bivarius lib. 1. Bernardi vendicati, alique memorant. Quin et Henriquez in suo Menologio, Maii XIII, iconis meminit (ejusdem ut puto) et subscriptionis Gallicæ, quæ in Latinum conversa priorem partem favoris testificatur, sic enim habet:

» Bernarde multum dilecte, mi Capellane,
» Cape, suscipe de mea manu,
» Dulcem Jesum, Servatorem mundi ».

Quasi ea Bernardo adhuc viventi, orantique, E puerum Jesum obtulisse perlibeatur.

491 Idem, qui supra, subdit Mauricus num. 8, Deipuro lacte Chrysostonus Henriquez aliud recentius adhuc testimonium superinducit ex ipso, ut ait, Castellione Lingonensi ad R. abbatem Castellionis Virdunensis nuper transmissum, a quo et se illud testatur accepisse. Porro in eo, ultra facti traditionem, sacram effigiem hodieque manere, et, quod mireris, conservare adhuc, seu repetere magis memoriam facti, productis testibus, idemmet, qui perhibuit, testificatur: « In Castellione » (ait) imago est B. Virginis, quæ sanctum » Bernardum suo lacte quondam irrorasse fertur. » Cum enim in B. Virginem singulari flagraret » amore; se quoque in eum, coram prædicta » imagine indefesse orantem, matrem esse mon- » stravit. In dicto castro sacellum erat, in ejus » parte sinistra beatæ Virginis imago consiste- » bat. Ibidem miles quidam demoratur vocatus » Picant, qui suo fungens officio in bellis civi- » libus circumundo castrum, in dicto sacello, » plus quinquagies, voces canentes AVE MARIS » STELLA, audisse testatur. Dictum enim mira- » culum accidisse memoratur, cum, MONSTRA » TE ESSE MATREM, a Sancto Bernardo profer- » retur. Bellis sopitis, castroque destructo, in » templum tulinum conservanda deportata est, ubi » magna cum veneratione, et populi concursu, » maxime vero, ubi temporis necessitas exigit, » in loco celebri, et eminenti asservatur: ex » quo deponitur a tribus sacerdotibus trium » dierum jejuniis præparatis, et solemnibus in pro- » cessione, una cum reliquiis sancti Veroli, a » plurimis virginibus, eodem jejuniis triduo » præmisso, devotissime circumfertur. Sunt Castel- » lione, qui dicant, eandem imaginem lactis » guttas cum dimittitur, stillare. Nunc quoque » supersunt duo vitæ probatæ presbyteri illic » demorantes, unus Edmundus vocatur; alter Cle- » mens, quondam præceptor domini vicetenen- » tis Gaillard, qui clare, et palam affirmant, » in manus tertii sacerdotis, qui Jacobus Vian- » dot dicebatur, modo defuncti, lactis copiam » defluxisse, ita ut sacristiam petere, illicque » manus abluere cogeretur ». Hactenus ibi: quæ si certa sunt, ingentem facto conciliant, et fere supra humanam fidem, auctoritatem.

AUCTORE

J. P.

per influxum
physicum, a se-
cra fuerit.

492 Philotheus, sicut pergit *Manricus* num. 9, de favore lactis pressius succinctiusque; verum non semel concessum Bernardo tradit:

- « Quid referam quoties summi Regina theatri
- » Nectaros illi visa movere sonos?
- » Sepe suum Virgo Famulum venerata solebat
- » Visere, et ambrosias sepe referre dapes ».

In Hiepio lego, traditione item acceptum, apparuisse Bernardo Christum simul cum matre; ac Sancto medio hinc inde velut certatim obtulisse cruorem simul, et lac; illum de Christi vulnere manantem; hoc de Virginis mamma; utrumque caeleste, utrumque irradians, et fecundans Bernardi ora. Tum vero Sanctum, utrumque veneratum, et neutro se fraudari æque ferentem, tandem in ea verba prorupisse, quæ communiter Augustino tribui solent: « Hinc pascor a vul- » nere: hinc lactor ab ubere. Positus in medio, » quo me vertam nescio ». Sed hæc, ut credo, piarum mentium devotio, quam rei veritas, aut eventus simultaneus magis conjunxit: et neque video in probato alio auctore traditionis notitiam; neque de facili credenda, nedum asseveranda similia puto. Extant et inter Opera Nicolai Saliceti quædam aia Bernardo patri adscripta, minori digna fide, quam ut locum mereantur in his Annalibus. Sic ibi. Porro de Philotheo et Saliceto nonnulla observabo in fine paragraphi proxime sequentis. Ignatius vero Firminus, de Hiberno, monachus Nucalensis in Hispania., ac deinde celeberrimo Fiteriensi monasterio, [in] regno Navarrae datus abbas, laudatur in Bibliotheca Cisterciensi pag. 167.

B ceti quædam aia Bernardo patri adscripta, minori digna fide, quam ut locum mereantur in his Annalibus. Sic ibi. Porro de Philotheo et Saliceto nonnulla observabo in fine paragraphi proxime sequentis. Ignatius vero Firminus, de Hiberno, monachus Nucalensis in Hispania., ac deinde celeberrimo Fiteriensi monasterio, [in] regno Navarrae datus abbas, laudatur in Bibliotheca Cisterciensi pag. 167.

rationibus item
expensis, quod
non fuerit.

493 Virgineum hunc, quo de superius est actum, lactis favorem in sensu physico et reali, non autem in mystico dumtaxat intelligi debere, contendit etiam Surtorius supra citatus: Quod si aliqui asserant, inquit pag. 91 et sequente, Bernardum lactatum quidem a Virgine fuisse, non tamen in carne, seu labiis carnalibus, neque per lac reale ac physicum, verum dumtaxat in spiritu, et per mysticum quemdam influxum; hoc utique est antiquæ veritati, quæ tot calamis, tot penicillis per quinque et amplius secula firmata est, suspicionem affricare: quasi vero veteres illi scriptores non seivissent æque distinguere, ac nos, inter influxum illum mysticum, ac physicum et realem. Utraque lactatio concedenda Bernardo est, et illa in spiritu, et hæc in carne: non neganda hæc altera, quam utique principaliter intenderunt historici veteres et sinceri. Hactenus Surtorius satis liberaliter. Sed utinam antiquæ isti veritati, quæ per quinque, uti vult, et amplius secula firmata est, accommodato saltem vel amico documento subsidium attulisset, et suspicionem amovisset, quam rei gestæ affricari dicit. Quinam, amabo, sunt veteres illi scriptores; quinam historici veteres et sinceri, quos dicit, sed non nominat? Regeri enimvero ei potest illud Mabillonii, viri in rebus S. Bernardi longe versatissimi, sinceri item, et de scriptis, virtutibus, ac miraculis ejus optime meriti, quod in fine Fragmentorum ex Herberti libris de miraculis Cisterciensium monachorum, in sua editione sapius antea laudata notat col. 1231 et 1232: In omnibus, ait, S. Bernardi miraculorum libris nulla uspiam mentio de miraculoso illo lacte, a beatissima Virgine in Bernardo expresso: quod tamen miraculum præ aliis certissimis a pietoribus, et ab incautis sancti Doctoris devotis nunc venditari cernimus.

494 Venerabilis Guibertus abbas B. Marix

de Novigento, quem anno 1651 Lutetia Parisiorum in lucem dedit ac notis illustravit Acherius, lib. in de pignoribus Sanctorum, cap. in, § iv, pag. 355 lac Virginis Matris, quod Lauduni. in columba cristallina huc usque, ait, retineri dicitur, improbat. In quem locum laudatus Guiberti editor varia animadvertit in notis et observationibus pag. 575 et sequentibus: sed unicum, et quod potissimum huc spectat, inde excerpo: Lac et B. Bernardo Clarevallensi eadem caelorum Reginam infudisse ferunt scriptores nonnulli: sed quo fulciantur vero, judicent, qui gesta illius a tribus synchronis auctoribus exarata (quibuscum perquam familiariter Bernardus est conversatus) excusserint. Quo enim modo fieri potest, ut, relatis ultra centum miraculis, hoc tam insigne oblivioni tradiderint? Ita Joan. Bertelius lib. 8 in Regulam S. Benedicti: quem Chrysostomus Henriquez confutat in Menologio Cisterciensi ad diem xiii Maii, et Angelus Manrique Annal. Cisterciens. tom. 2 anno mclm cap. 12. Hic qui respondeat Bertelio, nuperrime jam diximus: quænam autem e Chrysostomo Henriquez ab eodem Manrico afferantur pro tenebra veritate præsentis facti, etiam superius indicavimus. Enimvero qui utriusque hujus scriptoris Cisterciensis argumenta, seposito partium studio, mature expenderit, et contulerit cum argumento Bertelii ac Mabillonii, tametsi negativo, ut vocant; nullum fallar, si non his potius, quam illis palmam delaturus sit: hujusmodi enim argumenta, tametsi dumtaxat negativa, majoris non raro sunt momenti, spectatis rerum ac scriptorum circumstantiis, quam affirmativa. Rationes denique quæ superius desumebantur a picturis, et a pietate populari, refutationem non merentur operosiorum. Ex his, quæ hactenus in utramque partem de præsentis controversia sunt disputata, concludimus, videri vobis ad verum magis accedere opinionem illorum, qui non admittunt, S. Bernardum physice seu reoliter Deiparæ lacte fuisse uspersum.

v. del. n.
opinio manet
verum accedet
quæ hoc nego

§ XLVII. Salutatio imaginis Deiparæ in cœnobio Affligeniensi; Jesus Crucifixus, solutis ab ea brachiis Bernardum amplectens.

Traditio est, Virum sanctum, dum in cœnobio Affligeniensi Ordinis S. Benedicti, quod in Belgio situm est inter Bruxellam et Alostum, ab imagine Deiparæ salutatum fuisse. De altero isto, eoque prorsus singulari Deiparæ Virginis erga S. Bernardum favore, de quo superius ad me receperam agere, traduntur ista: Celebre monasterium Affligemiense, uti scribit Manricus ad annum 1147 cap. in, agens de locis in Belgio, quæ Vir Dei adivit, in transitu visitatum a sancto Patre, traditio constans est ejus ecclesiæ: ubi et monachos ad Cisterciensium normam reformari, repetita oratione, irritò licet conatu, nixus fuerit: sed nihilominus baculum, quo imbecilles artus sustentare consueverat, amici animi pignus, dereliquerit, quem hodieque observant et venerantur. Quin majus quid ibidem contigisse, productis etiam antiquis monumentis Affligemienses affirmant: quod ab Arnaldo (Ruisio) ante paucos annos vulgatum, quia

Narratio
via imaginis
Deiparæ quæ
sanctorum la-
salutem et
dabat

nulla

A multa veritatis indicia præferret, ejusdem ver-
bis placuit hic subjungere. *Laudatus itaque Ar-*
noldus Baissius in Auctario ad Nates Sanctorum
Belgii Joannis Molani, ad diem xx Augusti hæc
notatu posteritati reliquit : Eodem in cœnobio
quondam visebatur sacra beatæ Virginis statua,
quæ beatum Bernardum allocuta est, sub God-
scalco abbate : cujus rei hi versus, ex Annali-
bus dicti monasterii excerpti, fidem adstruunt :

Bernardus Mariæ ait, mea ave tu Virgo beata,
Et tibi, Ave, Bernarde, ego imago redico vo-
lenter.

traditur.

496 Cui adstipulatur Chronicon Gemblacen-
se, ita dicens : « Ante Belgii desolationem,
» atque in ipso Belgio fidei Catholicæ labefac-
» tationem, in monasterio Affligemiensi Dei Ge-
» nitricis erat imago, cui valedicens Bernardus,
» ait sancta Maria ». Imago hæc beatæ Mariæ
in ulnis Christum gestabat, sculpta ex candido et
molliori lapide, arena nigra nonnihil inspecca
(quam Brabantii *lavender-steen* nuncupant) lon-
gitudine quinque aut amplius pedum, opere et
habitu prorsus antiqua, velo ex capite dependen-

B te in humeros. Quæ imago hac ultima tempestate
a quodam protervo nebulone ex basi dejecta et
confracta fuit, putans ligneam esse, ut inde
ignem construeret. Ex quibus partibus duæ aliæ
sculptæ sunt : quarum una Affligemii adservatur;
alia vero Patribus Societatis Jesu Bruxellensibus
a Priore donata. *Hæc e Raissio de famosa salu-*
tatione illa Deiparæ recitatis, audiamus quin-
nam subjiciat Marrius num. 9 : Certant igitur,
inquit, affligemium, Spiraque de imagine Dei-
paræ, quæ Bernardum Parentem salutantem re-
salutaverit, atque utraque monumentis antiquis
nixam firmatamque traditionem præferret, cui
vix erit, qui audeat contra ire ; nobis, ut neu-
tra vincatur, vincat utraque, et repetitum favo-
rem, quod solum superest, pia credulitate per-
suadeat. *Sed dum ita loquitur Marrius, hæret*
in cortice, et rei medullam non penetrat.

* t putante

et inquiratur

497 Nam de pia credulitate non est hic qua-
stio : *ecquis enim neget, traditionem Affligeni-*
ense, (adde etiam, si vis, Spirensem, de qua
superius est actum) pie credi posse? Ast ejusdem
veritatem probare ex synchronis rei gestæ testibus
vel scriptoribus, vel e documentis historice cer-
tis, hoc opus, hic labor est. Inspiciamus itaque
tantisper testimonia e Raissio allegata. Antonius
Sanderus in *Historia rerum Affligeniensium, quæ*
Brabantia ab ipso edita inserta est, similia iis,
quæ modo retulimus, narrat pag. 8 ; uti etiam
Continuatio Chronici Affligeniensis, quod ex vu-
riis ejusdem abbatis monumentis prælo vulga-
tum legitur in *Spicilegio Acheriano* tomo X,
pag. 610 et sequentibus. *Historia autem, qua de hic*
est sermo, pag. 613 subjicitur, imaginem hanc
Deiparæ summa apud laudatos cœnobitas in ve-
neratione habitam fuisse : nam mos obtinuerat
apud illos, ut mane nunquam a dormitorio in
ecclesiam irent, nisi per salutationem Angelicam
hanc imaginem salutassent. Hanc Continuationem
præcedit Historia prædicti monasterii in eodem
Spicilegii tomo : cujus editor scribit ista ad lecto-
rem pag. 23 : Adjecimus Continuationem seu
epitomen illius historiae, ex veteribus monumen-
tis et authenticis conscriptam a D. Odone Cam-
biero, itidem Affligemensi, dum in vivis esset,
in rebus antiquis apprime versato. Porro hujus
conscriptoris seu collectoris ætas ex his innotescit
verbis, quibus opusculum suum claudit : No-

Augusti Tomus IV.

visimus hiis temporibus nostris Benedictus Hæf-
tenus, qui sanctissimum et clarissimum Patrem
Benedictum maximis illustravit splendoribus. *In*
lucem namque dedit Disquisitionum monastica-
rum libros duodecim, quos illustrissimo D. Jacobo
Boonen, archiepiscopo Mechliniensi, et ubi hinc
Affligeniensi Præfato dedicavit ibidem Præposi-
tus anno 1644.

498 *Erstat apud nos aliud Chronicon Affli-*
geniense, quod notatur N Ms. 5, cuique manu
propria adscripsit noster Heribertus Rosweydeus,
ex Ms. Affligeniensi recentissimo excerptum illud
fuisse. Id quod initio est, Chronicon illud vel a
recentissimo tunc temporis scriptore fuisse aliunde
collectum, vel ab hoc ex alio collectore tran-
scriptum. Signatum reperio in ejusdem sine an-
no 1514 : nam tametsi ulia deinde sequantur,
quæ ad monasterium Affligeniense pertinent, vide-
licet liber quintus in tres partes divisus ; non
tamen is chronologiam continet ; sed materiam
omnino diversam. In dicto autem Chronico ista
leguntur : Anno mclxviii (apud Sanderum pag. 10
scribitur mclxvi) dominus Petrus sponte sua
abbatiæ onus deponit : in cujus loco constituitur
Dominus Godscalcus, bonæ spei juvenis, quia
de nobili et sancta gente originem duxit. Postea
vero hæc dicuntur : Anno Domini mclxiv domi-
nus Godscalcus pastoralis curæ onus deponit etc.
Inter illud autem tempus regiminis Godscalci men-
tio quidem fit de S. Bernardo ; sed nihil tunc ibi-
dem invenio de salutatione, qua Deiparæ statua
Virum sanctum impertierit, quod tamen acci-
disse sub Godscalco abbate, affirmabat supra
Raissius ; Continuatio autem Chronici Affligeni-
ensis apud Acherium, sub initio hujus prælati-
factum esse memorat. Quæ res cum debuerit esse
valde famosa apud cœnobitas Affligenienses, co-
rumque monasterio admodum honorifica ; mirum
videntur, nihil a prædicto collectore vel transcrip-
tore de ea tradi. Ex Chronico autem Gemblacensi,
quod supra citabatur, conficitur, miraculosam
illam Deiparæ imaginem in monasterio Af-
fligeniensi ante ferales in Belgio tragædus, sæculo
Christi decimo sexto ab hæreticis excitata, fuisse
cognitam, atque adeo pro tali honoratam.

quofundamento

E

traditio illa

499 Antiquiora vero istius traditionis monu-
menta in promptu nobis non sunt. Apud Gaufridum,
monachum Claravallensem, et Viri sancti
in itinere Belgico comitem, qui singillatim et
accurate in parte iii miraculorum seu lib. vi *Vitræ*
cap. v, ejusdem itineris ephemeridem contexit :
quam ne hic cum fastidio lectoris reteramus,
cum loco citato inspicere ea possit, satis nobis erit
nomina locorum, ad quæ divertit Vir sanctus,
annotare. Leodio itaque post prædicationem Ger-
manicam pro bello sacro profectus est ad oppidum
Huy, seu Huum diocesis Leodiensis ; Huo Gem-
bolium, seu Gemblacum ; inde Villare, seu Vil-
lariense monasterium petiit ; hinc oppidum Fon-
tanæ ; Fontana ad castrum Bins, id est, Bin-
chium, oppidum Belgii in Hannoniæ Comitatu
se contulit ; Binchio cum exceperit Mons castrum,
seu nunc Montes Hannoniæ ; postea Valenciæ,
urbs Cameracensis ; monasterium Hamblæriæ ;
Laudunum ve Bemis etc. ; denique suo Claraval-
lensi cœnobio fuit restitutus. Hinc vides, Virum
sanctum illuc rediisse per tractum Gallobelgicum ;
non vero per Flandrobelgicum, in quo situm est
monasterium Affligeniense. Hoc autem iter, quod
descripsimus, respicit tempus, quo narratur res
prodigiosa sæpe memorata Affligemii accidisse. *Et*
autem tunc divertisse Sanctum nostrum, e sup-
riore

AUCTORE
J. P.

riore peregrinationis ephemeride extendere nos haud possumus; neque meminimus nos id legere apud alium biographum primigenium. Sonderus tamen inter elogia cœnobii Affligeniensis pag. 7 S. Bernardum ita illud laudasse memorat: Anno præter propter MCXLVII, quum Affligeniensium sanctam vitam oculis usurpasset, ita pronuntiasset fertur. « Ubique inveni homines; hic vero angelos. Verum Affligonium, ubi genius alligatur. » Ita habent ejus loci monumenta.

notatur.

500 Etiam si vero Gaufridus nihil dicat de adventu S. Bernardi ad Affligenienses; inde tamen non sequitur, ipsum ad eos non divertisse; cum contrarium habeatur in Chronico nostro Ms. abbatum Villariensium, quod signatur N Ms. 9-a, et transcriptum notatur ex Ms. Rubeæ-vallis fol. pergam. ex 1 parte Novalis SS. Annus Domini 1333 ultimus est, quem ibi signate notatum reperio. Post Proœmium vero sic laudatum Chronico incipit: Cum aliquando sanctus Bernardus causa prædicationis Brabantiam intrasset, ut fructum aliquem in ea acquireret, sicut et in cæteris gentibus, cœnobium Hasslignienense adiiit, duos sermones ibidem faciens: in cujus memoriam hactenus, in quo consueverat sustentare imbecilles artus, Hasslignienenses conservare scruntur. Sed cum eos Ordini Cisterciensi adunare voluisset, nec valuisset, cœnobium Gemblacense intravit, et caritative in eo susceptus casulam suam, que adhuc ibi est, in eo dimisit. In Chronico seu Historia Villariensi typis vulgata apud Martenium Thesauri novi anecdotorum tomo III, a col. 1269 eadem memorantur. Mnemosynon vero a S. Patre relictum Gemblacensibus, ita describit Raissius idem qui supra: Planetam suam donavit, veteri more undique dependentem, et stolam cum manipulo: in quibus sunt imagines, pulchre per phrysonem acupictæ; uti mihi videre aliquando contigit. Ex iis autem, quæ in laudato Chronico postmodum notantur, Cum autem dominus Gyroldus cessisset, factus est dominus Fastradus tertius abbas Villariensis, et hii duo fere quinque annis, abbatizaverunt. Sed cum anno Domini MCLII sanctus Bernardus hunc locum visitasset, et divina in oratorio celebrasset, facta convocatione multorum abbatum Remis sedavit ibidem controversiam ortam inter nos et ecclesiam sancti Foillani martyris; ex iis, inquam, colligitur, S. Bernardum ad suos alumnos Villarienses plus quam semel divertisse. Vult Raissius, sanctum Patrem propheticum spiritu . . . affirmasse, quod plures ex illo loco monachi ad cælum essent migraturi, quam ex quovis alio ejusdem Ordinis monasterio: quemadmodum sequentibus temporibus contigisse, vel ex hoc, inquit, meo Auctario apertissime colligi potest: in quo triginta facile ex eo monasterio Religiosos, omnes vitæ sanctitate celebres, descripsimus. Hæc Raissius. Sed redeamus ad propositum, unde tantisper digressi sumus. Ex iis, quæ proposuimus hactenus de famosa traditione Affligeniensi, tria deducimus corollaria. Alterum est, neutquam nos velle eam traducere tamquam falsam vel apocrypham. Alterum, dolere nos, propterea quod pro voto nostro non possimus eamdem tamquam historice certam nervosius comprobare. Tertium, per nos non staturum, quominus religiosissimi ascetæ Affligenienses in suæ traditionis possessione perseverare pergant.

Quod Jesus cruci affixus, solutus ab ea brachiis

501 Quandoquidem vero toti hic sumus in colligendis favoribus cælestibus, qui Patri sanctissimo indulti referuntur, eo pede, quo supra,

pergemus, et alia in hoc genere charismata ipsius reconsebimus. Auctor Annalium Cisterciensium ad annum 1153, cap. XII, num. 2 et sequentibus scribens de prærogativa singulari, qua Christus Dominus dilectissimum sibi Famulum honoravit, sic ait: Ejus imaginem e cruce ipsa pendentem, cum a Bernardo tenerius salutaretur, solvisse brachia, ruisseque in amplexus salutantis, omni exceptione major auctor Exordii magni memorie prodit. Factum erstat apud Tissierium distinctione 2 istius Operis cap. VII his verbis descriptum: Dominus Menardus, quondam abbas de Moris, quod est monasterium vicinum Claræ-valli, vir religiosus, mirabilem quamdam rem quasi de alio retulit familiaribus suis, quam tamen sibi met evenisse putamus, ita dicens: Notus est mihi monachus quidam, qui beatum Bernardum abbatem aliquando reperit in ecclesia solum orantem: qui cum prostratus esset ante altare, apparerat ibi ei quædam crux cum suo Crucifixo super pavementum posita coram illo: quam idem Vir beatissimus devotissime adorabat, ac deosculabatur. Porro ipsa majestas separatis brachiis a cornibus crucis, videbatur eundem Dei Famulum amplecti, atque astringere sibi. Quod dum monachus ille aliquamdiu cerneret, præ nimia admiratione stupidus hærebat, et quasi extra se erat. Tandem vero metuens, ne Patrem sanctum offenderet, si eum veluti secretorum suorum exploratorem ita sibi de proximo immingere conspiceret, silenter abscessit, intelligens nimirum, ac sciens de illo homine sancto, quod vere supra hominem esset tota ipsius oratio atque conversatio. Nos piissimam hanc historiam multa cum admiratione veneramus, testimonio utique fide digno suffultam Exordii magni sæpenumero antea memorati: quæ etiam habetur in libro II Herbeeti, Turrium Sardinie archiepiscopi, cap. XIX apud Chiffletium supra citatum, pag. 283. Apud Tissierium inter notas ad utrumque Exordium Cisterciense, quæ habentur post paginam 262, hæc observantur: Quod de Christo viso amplecti S. Bernardum dicitur, non contigit Moris, ut vulgo creditur: cum hoc cœnobium fuerit fundatum sub morte sancti Patris.

502 Quis porro fuerit Menardus seu Medardus iste, qui sacras hæc Bernardi delicias testatur, juvat hic addere ex Manrico, qui ad annum prædictum cap. XVII, oblata sibi opportunitate agendi de fundatione monasterii Morarum, Accepto, ait, loco, Bernardus conventum misit, cui præfecit abbatem B. Medardum, illum nimirum, cui sacram Christi effigiem Bernardum amplexantem per visum an reapse conspectam diximus. Porro vir Dei Sancto familiaris, sanctus et ipse, plures alias visiones videre meruit, præcipue de dilecto sibi Parente, e quibus unam . . . a Godefrido scriptam transcribamus. Sed videtis, lector, hoc factum lib. IV Vitæ S. Bernardi cap. I. Medardum istum posuimus inter Prætermisios ad diem VIII Junii; et inde eum remisimus ad Vitam S. Bernardi . . . si aliquid certi de cultu ecclesiastico sciatur et indicetur. Quod hactenus mihi non occurrit. Sed de superiore favore Crucifixæ plura alia congerit Manricus cap. XII, quorum etiam hoc loco a nobis habenda ratio est.

503 Sic itaque pergit: Consona tabula monasterii Claræ-vallis in claustro rectorii satis antiqua, delineato favore, et subscriptione posita: quæ rem non semel, sed pluries contigisse, neque per visum tantum, sed reipsa, alterum asse-

et Morarum, et Morarum

12

sanctum sicut plures, testantur fuisse dicitur propositum.

Pariter aliter

A verat, alterum probabiliter præsunit. « Alibi legitur (ait) quod, cum beatus Bernardus quamdam devotissimam orationem composuisset, quæ incipit,

- » Salve mundi salutare,
- » Salve salve, Jesu chare :
- » Cruci tuæ me aptare
- » Vellem vere : tu scis quare.
- » Da mihi tui copiam,

et eam coram imagine Crucifixi recitaret, tunc imago Crucifixi, solutis de cruce brachiis amplexabatur (al. additur et osculabatur) eum : et pie credendum est, hoc sibi pluries contigisse. Hanc subscriptionem transcripsit ex ipsa tabula Bernardus Villalpandus anno MDCXCIX, cum illic ab abbate Fiteriensi ad hæc et alia lustranda transmissus esset. Meminit et illius Antonius Hieronymus centuria septima ad hunc annum (1453) cap. 5 eisdem verbis ; apud quem sunt variae, quas modo notavi, lectiones.

504 Ad idem faciunt Nicolaus Salicetus, et Philothæus, ante ducentos annos plus minusve ; alter prosa oratione, versa alter scribens ; et quidem Salicetus adeo constanter, ut producat antiquam orationem ad Bernardum Parentem, in qua idem Christi amplexus commemoratur. Transcribit primum Bernardi ad Christum verba, sub hoc titulo « in Antidotario animæ : Oratio devotissima B. Bernardi abbatis Clarævallensis, quam cum semel diceret ante imaginem Crucifixi, ipsa imago de Cruce se inclinans, eum amplexata est ». Deinde subjungit orationem ad Bernardum, in qua per hunc dulcissimum amplexum quasi adjuratus, pro aliis intercedere rogatur ad eum, a quo meruit tantum favorem. Quin, et Henríquez in suo Menologio, Martii XXIII, constanter affirmat, in quodam libro cœnolii Cisterciensis adnotatum amplexum ipsa, qua contigit, die designata, nempe vigesima tertia mensis Martii. « Imago (inquit) Christi in cruce pendens Bernardum amplexatur vigesima tertia die Martii ». Et in annotationibus. « Ut in Martyrologio Cistercii notatum legitur ». Quod si ita est, non leve pondus addit cæteris omnibus.

505 At Philothæus ejusdem temporis auctor, (nam scripsit recens cæcis Bernardi operibus, quæ a nascente in Europæ typographia vidisse lucem, ipsa, quæ hodie etiam perseverant, perantiqua exemplaria, manifestant :) Philothæus, inquam, ejusdem sæculi auctor, hunc ipsum Christi amplexum non minus prodit, cum Sanctum Patrem ante illius effigiem orantem descripsisset his plane verbis :

- » O decus, o nostri lenimen Christe doloris !
  - » O mihi tam duro parta labore salus :
  - » Fœlix, si tantas in me convertere penas,
  - » Et liceat misero sic mihi posse mori.
  - » Ipse immaturos ausim decerpere fructus :
  - » Christe tamen dentes obstupere tui.
  - » Sydera, terra, fretum, Domini miseresci-
- [te vestri :
- » Flote meos casus, sydera, terra, fretum.
  - » Talia dum memorat, Christi pendens imago,
  - » Solvit in amplexus brachia nexa suos ».

Hactenus Philothæus, et nos de hoc favore Christi Domini, quem tamen in Bernardo non stetit, sed transisse ad filios, quæ inferius reddemus, declarabunt. Hæc Cisterciensis Annalista.

506 His vero, quæ modo retulit, addo plenioris notitiam de tribus scriptoribus ab ipso nominatis, Philothæo videlicet, Villalpando ac Saliceto. R. D. Carolus de Visch in Bibliotheca

scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis pag. 281 non videtur satis perspectum habuisse tempus Philothæi : nam dicit quidem, eum fuisse monachum Ordinis Cisterciensis, et scripsisse carmine docto et fluido Tractatum insignem de vita et moribus S. Bernardi, qui impressus legitur ad calcem Operum ejusdem sancti Patris : sed de auctoris tempore tacet : quod utcumque colligitur ex Prologo ejus, in quo inductio ponitur Beatae Virginis Philothæum ad scribendum excitantis exemplo Baptistæ Mantuani, quem lego obiisse anno 1516. Post hunc ergo scripsit ille. In eadem Bibliotheca Cisterciensi pag. 53 laudatur Villalpandus, cujus etiam ibidem Opera commemorantur. In vivis adhuc erat anno MDCXXVI, ut ibidem dicitur. Salicetus florebat anno MDLXXX, et deinceps, teste laudato bibliographo pag. 251, ubi etiam de libris ejus agit. Superest modo ut, priusquam ad supremos vitæ sancti Patris Bernardi annos illustrandos perveniamus, nonnulla præmittamus, quæ ad anteriores pertinent.

§ XLVIII. Conversio Arnulfi ; gloria cælestis ei promissa ; victoria, ut fertur, regi Lusitanie addicta ; iter cum Eugenio PP. ; merita de S. Malachia, quem novit esse in cælo ; cura pro rege Gallie ; frater ejus asceta Cisterciensis, uti et alius.

Nou infimo S. Bernardi gloria fuit conversio illustris viri Arnulfi de Majorica, tum quia ille per se fuit mirabilis, tum quia mirabilis fuit modus, quo Vir sanctus eam promovit. Mauricus illam intexit anno Christi 1147, quam et ibidem cap. VI refert ex auctore Exordii margini, Arnulphi splendorem, conversionis ordinem ac modum describente. Exstant ea apud Tissierium distinctione 3 cap. XVII. En tibi verba : Dum reverendissimus Pater Bernardus aliquando provinciam Flandriæ intrasset, et retia verbi Dei in capturam animarum laxaret, et nobiles, et literatos multos de fluctibus sæculi ad litus conversionis traheret, inter cæteros illustris vir Arnulfus de Majorica, dives et delicatus, secreto in manibus ejus se reddidit. Fuit autem utriusque consilium, rem silentio tegere, propter quædam impedimenta sæculi, usque ad ultimum diem, quo egressurus esset de terra, et cognatione sua. Erat enim magnus paterfamilias, ornatus filiis et fratribus, tantisque divitiis irretitus, ut absque suorum damno et scandalo gravi abrumpere se non posset, nisi prius damnum sapienter et cante disponeret. His de Arnulfi splendore, ac modo, quo in manus sancti Patris se totum tradidit, ab Exordii scriptore præmissis, pergit auctor idem exponere, quam mirabiliter divina clementia eum eo egerit, ut præstitutum sibi vocacionis scopum attingeret.

508 Interim vero dum silentium istud tenerent omnia, et arcani hujus negotii causam ipsi duo soli in mundo scirent ; factum est verbum Domini ad quemdam rusticum armentarium, cum boves

AUCTOR
J. P.

Arnulfus de Majorica, vir magnus in sacculis, tradit se Bernardo.

F

et calcem non firmatur in sua notatione :

al. iam
al. perotaret

notitia

di. hoc amplexu
congruunt.

ubi et ille aucto-
ribus non alle-
gata.

AUCTORE
J. P.

boves minaret ad aratrum, dicens: Vade, dic Arnulfo de Majorica, ut secum ducat te in Claramvallem, quo proxime iturus est ad conversionem: et cum eo convertere. Audivit vero vocem, sed neminem videbat. Facta autem hac voce, cœpit pauper ille attentius orare, ut, si a Domino sermo fuisset egressus, revelaret iterum auriculam ejus. Et adjecit secundo loqui ad ipsum, repetens eundem sermonem. Accepto itaque secunda jam vice oraculo, venit ad prætaxatum virum, et ait: Verbum mihi ad te dominum meum. A quo cum fuisset ductus in partem, procidit ad genua illius, dicens: Obsecro te per Christum Dominum nostrum, ut ducas me ad Claramvallem tuam, et salves tecum animam meam. Et, si scire desideras, Dominus pius et misericors secreta tua, causa salutis meæ mihi revelare dignatus est. Audiens autem nobilis ille paterfamilias verba ista, miratus et lætatus est valde. Acceptumque hominem conduxit ad se ipsum: quem etiam postmodum individuum comitem itineris pariter et conversionis habuit, habiturus, ut credimus, consortem æternæ retributionis. Sic itaque visum est divinæ providentiæ vocationem Arnulfi roborare et promovere edito etiam hunc in finem cœlesti oraculo. Nec vero ille vocem Domini audiens obduravit cor suum.

quem ad Claramvallem ingressum, et serio penitentem

509 Nam, uti pergit auctor Exordii magni, Explicitis . . negotiis, pro quibus moram fecerat, venit Claramvallem, tam submissus humilitate, quam sublimis divitiarum affluentia: multaque eidem monasterio de suis facultatibus contulit: sed et aliis nonnullis cœnobiis dona largitus est. Beatus vero Bernardus, de conversione ejus multum exhilaratus, talem de eo in conventu fratrum sententiam protulit: De conversione fratris Arnulphi nec minus admirandus, nec minus glorificandus est Christus, quam de resurrectione Lazari quatruiduani; eo videlicet, quod in tantis deliciis clausus atque sepultus, velut in tumulto jacebat, et quasi vivens mortuus erat. At quam suaviter et paterne Vir sanctus Arnulphum, contractas in vita sæculari peccatorum sordes sacramenti penitentiae lavacro eluentem, tractavit, operæ prælium est audire ex laudato auctore: Huic, inquit, confitenti cum gemitu et lacrymis multis delicta universa, quæ in mundo contraxerat, beatus Bernardus intuens cordis ejus amarissimam contritionem, et ad omne opus bonum spontaneam voluntatem, injunxit ei, ut PATER NOSTER tribus vicibus diceret, atque in suo proposito deinceps usque ad mortem perduraret.

Sanctus tractat benignissime, ac promittit ei gloriam æternam.

510 Quo ille audito contristatus respondit: Ne, quæso, irrideas famulum tuum, beatissime Pater. In quo, ait, te irrideo? Ad ille ait: Jejunia septem annorum vel decem non sufficerent mihi etiam humiliato in sacco et cinere: et tu mihi præcipis, PATER NOSTER tertio dicere, et in Ordine perseverare? Et Sanctus ad eum: Ergone tu me melius nosti, quid te oporteat facere, ut salveris? An forte tibi parum videtur, Ordinem tenere, et in ipso usque ad mortem perseverare? Ille vero respondit: Absit ab anima mea tam iniqua præsumptio. Sed propter Deum obsecro, ne mihi parcas in præsentem, ut melius parcas in futuro: et talem nunc impone penitentiam, quatenus post mortem carnis ad requiem sine pœna perveniam. Cui beatus Pater ait: Fac, ut locutus sum: et securum te facio, quia deposita mole corporis, mox ad Deum sine molestia pervolabis. Hoc itaque re-

sponso quasi divinitus accepto, confortatus est nimis, adeo ut deinceps nulla tentationum violentia, nulla infirmitatis molestia, posset a cursu desiderii, quo totus in Deum pergebat, aliquatenus retardari. Erat autem circa observantiam Ordinis, et custodiam cordis sollicitus et timoratus nimis: ita ut neminem vidisse me recolam tam studiosum propriæ conscientiæ mundatorem. E quibus ultimis verbis colligitur, ei, qui ista narrat, Arnulphum non modo synchronum, sed etiam apprime cognitum fuisse. Cætera, quibus deinde religiosissimi istius ascetæ elogium contertitur, apud eundem auctorem inspicere possunt. Conveniens autem omnino fuit, hanc mirabilem non præterire conversionem, cujus utpote gloria in S. Bernardum ex Arnulpho, tamquam ex filio in parentem egregie derivatur.

511 Historicus Cisterciensis ad annum 1147 cap. ix narrationem exhibet de Alfonso I Portugallie rege, qui Sealabim (vulgo Santaren) expugnaturus, votum fecerit Christo in favorem Cisterciensium: additque, Virum sanctum ei promississe victoriam, prece a se promotam, visamque et annuntiatam in Claravalle. Accedit eo ratio temporis, circa quod difficultatem esse fatetur: datur item epistola regis ad Bernardum, nec non hujus ad illum. Verum huic facto, quod refertur, securius nos suffragemur, si probatoris et antiquioris notæ scriptores produxisset Manricus, quam Britum et Brandaonium. Inter ea vero, quæ idem Manricus de hac re memorat, occurrunt nonnulla, ad ejusdem persuadendam veritatem non ex omni parte faventia: etenim dum e subscriptione recenti, ut fatetur, nonnulla retulerat; observat, plura esse ibidem, sed tempus prævenientia. Deinde, exposita re gesta, subdit: Hæc Brito ex antiquis exemplaribus; quæ tamen dum Gerardum Bernardi fratrem colloquentem inducunt; quem constat obiisse ante septennium, ut non suspecta, corrupta esse apparent, atque additis quibusdam depravata.

Refertur Vir sanctus promotus victoriam Alfonso regi Portugallie.

512 Summatim indicamus, quæ in Historia Cisterciensi ad annum 1148, cap. v proluxius referuntur, videlicet Eugenium PP. Trevirim profectum, assumpto secum Bernardo, celebrasse concilium super revelationibus et scriptis S. Hildegardis virginis; episcopum Viridunensem ad illam misisse; scripta et revelationes approbasse etc.; sed illa ibidem legi possunt. Vide etiam præmissa a nobis de hac virgine? xxxix. Eadem Historia Cisterciensis ad annum mox indicatum cap. vi ita pergit: Tres menses Treviri Eugenius PP. fecit: post quos [in] Galliam reversus, Claramvallem (incunabula sæ Religionis) dein Cluniacum, demum Cistercium visitans, utriusque se familiæ præsentavit, utramque fovit. Bernardus ejus viæ perpetuus comes, dum ne tunc quidem continuis pareat miraculis, amantissimum sibi filium, patremque, quin totius Ecclesiæ, pene in dispendium vite potuit adducere. Tantus enim concursus populorum, quacumque pergeret, Sanctum sequebatur, ut ne Pontifex quidem liber ab oppressione, obrueretur a turba, ægre tandem periculo abducendus. Factum describit Gaufridus lib. iv Vitæ cap. v: ubi etiam de miraculis. Manricus cap. ix de S. Malachia scribens varia ex præsulis istius dignissimi Vita, a S. Bernardo graviter et pathetice ad posteros transmissa, colligit, quæque ab ipso facta sunt extremo, quo inter mortales degebat, tempore. Capite autem x scribit de ejusdem Pontificis sanctissimi

Eugenium PP. comitatur Treveros, et ad Claramvallem, ubi optime veritus est

F

A sanctissimi a *Clavallensibus* suscepti morbo, mortisque prae-dictione, nec non piissima ad eam obcurandam preparatione, atque suavissima obdormitione in Domino, miraculo etiam illustrata. Verum haec et alia uellifluo Bernardi calamo expressa videre licet in praeclara illa, quam memorabam, *Malachiae Vita*, e qua liquidissime apparet, quanti Sanctum hunc Sanctus noster faceret, et quam tenero eundem affectu complecteretur.

de S. Malachia, cuius demortui vestem sibi re-servat, et quem novit esse in gloria.

513 Illud autem, quod in ejusdem *Vitae* praefatione, Congano abbati inscripta, narrat sibi a *Malachia*, extremum jam exhalaturo spiritum, fuisse praestitum, notari meretur ipsis sancti Patris verbis. Sic narrat: Accurri ego, ut benedictio morituri super me veniret. At ille, cum jam membra alia movere non posset, fortis ad dandam benedictionem, elevatis sanctis manibus super caput meum, benedixit mihi, et benedictionem haereditate possideo. Sed ulterius etiam progressa est magnitudo amoris et aeternitatis. Etenim cum corpus sepulturae praepararetur, ut narrant *Mauricus* cap. xi, dum lavandum exiit vestibus a lavacro resumendis; devotus Abbas (quod supra notabamus) pio et amico furto, certe fidei, tunicam, in qua Sanctus obdormierat, cum propria permutatam latenter abstulit, qua uteretur in festis solemnioribus ad offerendum Missae sacrificium, et in qua demum, cum obiret, sepeliretur. Rem, quamdiu vixit, omnibus occultam; sed post obitum ab ipso revelatam, detectamque *Godefridus*, qui Bernardi *Vitam* scripsit., narrat apud nos libro v cap. iii. In funebri autem *S. Malachiae* Officio offerens pro ejus transitu venerabilis Abbas *Hostiam* salutarem, gloriam ejus, Domino revelante, cognovit, et, eodem inspirante, Sacrificio jam expleto, formam mutavit orationis, et collectam intulit, quae ad sanctorum pontificum celebritates, non ad commendationem defunctorum pertinet, ita dicens: Deus, qui beatum *Malachiam* pontificem Sanctorum tuorum meritis coaequasti etc. Adis *Gaufridum* lib iv, cap. iii, e quo haec extraxi.

et alios,

514 Hoc alias a *Viro* sancto factum fertur in *Annalibus Cisterciensibus* cap. xi citato, num. 3, e quo huc transcribo ista: Eundem Sanctum ante annos ut minus sexdecim, eum pro *Alberone* *Virdunensi* episcopo celebraret, hoc ipsum fecisse, *Antonius Demochares* praecedenti seculo ex libro *Antiquitatum* magistri *Richardi* [de] *Wassebourg*, archidiaconi *Virdunensis*; atque hoc nostro, uterque in *Catalogo* episcoporum *Virdunensium*, et *Joannes Chenu* vulgarunt, totidem verbis: « *Albero* de *Chini* anno *mcxxx* » (supple moritur. Sed apud *Sammarthanos* mox citandos scribitur, tunc ad episcopalem dignitatem promotus fuisse.) Pro isto beatus *Bernardus*, » eum eantaret *Missam*, mutasse collectam defunctorum in collectam confessorum traditur. » Haec illi: nos nec negare audemus, nec asserere: certe ejusmodi actiones semel in gloria; si repetantur, magna ponderis sui parte carebunt. Quid, quod id ipsum tertio itidem factum pro *Alberico* *Cardinali* episcopo *Ostiensi*, quem anno praecedenti defunctum diximus, *Joannes* etiam *Pistorius* adnotavit in *Chronico* *Belgico*, anno *mcxxxviii*: « Anno (inquit) *Conradi* decimo quarto moritur apud *Virdunum* *Ostiensis* » episcopus *Cardinalis* dominus *Albericus*, ad » ejus tumulum *B. Bernardus* *Missam* pro eo » celebrans, eum venisset ad collectam post » con-

» cionem pro mortuo, dimisit, et collectam de » confessore dixit. »

515 Verum est tamen, hos duos forte eundem (esse) ex loci identitate, nempe *Virduni*, nec magna nominum *Alberici*, *Alberonis*que distantia, irrepente errore, qui non facile postea discernatur. Nobis certa suis locis adnotantur; dubia, vel obiter sufficiat tetigisse. Huc usque auctor *Annalium Cisterciensium*. Apud *Sammarthanos* in *Gallia Christiana* inter episcopos *Virdunenses* pag. 1167 in *Alberone* de *Chiny* haec etiam lego: Pro quo *Missam* celebrans *B. Bernardus*, collectam defunctorum mutasse dicitur in collectam confessorum, cum is, *Albero* videlicet, obdormiisset in Domino anno *mclviii*. Itane vero, dum *S. Bernardus* jam ab anno 1153 obdormierat in Domino? Sequitur itaque, ut vel illud factum sit apocryphum, vel annus falsus. *Mauricus* anno praecedenti, id est, 1147 defunctum scribebat supra *Albericum*; annus autem *Conradi* decimus quartus incidit in annos *Christi* 1151 et 1152, atque adeo illa mutatio collectae, quae supra narrabatur, secundum *Mauricum* debuisset accidisse annis circiter quinque post mortem *Alberici*; quod cum *Pistorio*, quem citat, neutiquam cohaeret: atque hinc factum videri posset apocryphum; nisi alia essent, quae facerent illud magis accedere ad verum. Sunt autem illa. 1° Quia hoc habetur apud *Gaufridum* lib. iv *Vitae* *S. Bernardi* cap. iii, etiamsi non sit scriptum ab ipso *Gaufrido*, sed *Gaufrido* insertum ex *Ms.* in editione *Horstii*, et in *Mabilioniana* uncinis [ ] etiam a *Gaufrido* tertio disceptum; in qua *Mabilioniana* editione ad ejusdem tertius marginem notatur pro *Alberti*, sicut ibi est, nomen *Alberici* legendum. 2° Quia ibi dicitur praesens factum contigisse ad tumulum... noviter ante defuncti, *Alberici* videlicet. 3° Quia in *Alberici* *Chronico*, *Trium fontium* monachi, *Ordinis Cisterciensis*, in episcopatu *Catalanunensi*, quod vulgavit *Leibnitius* tomo II *Accessionum* *historiarum*, et cujus auctor floruit saeculo xiii, praedicta mutatio discrete narratur pag. 320 his verbis: Anno *mcl.* moritur apud *Virdunum* *Hostiensis* episcopus *Cardinalis* et legatus dominus *Albericus*, ad cujus tumulum beatus *Bernardus* *Missam* celebrans, cum venisset ad postcommunionem, collectam pro mortuo dimisit, et collectam pro uno sancto Confessore dixit. Hinc videtur satis confirmari factum *S. Bernardi*, ac refutari annus 1147, mortis *Alberici* *Cardinalis* apud *Mauricum* assignatus, uti et apud *Ciaconium* in *Vitis Pontificum Romanorum* et *Cardinalium* tomo I, col. 993, ubi etiam constat mutatio ista collectae.

Haec occasione *S. Malachiae* dicta sunt: de quo etiam consuli potest *Mauricus* cap. xi superius allegato, num. 4, in quo profert epitaphium *S. Malachiae* sepulcro inscriptum, quodque a *Bernardo* *Patre* conscriptum, hodieque perseverat, ut ibi dicitur, sub ejus nomine. Alia, quae soluta oratione de hoc sancto Pontifice litteris manlavit, recensentur in ejusdem capituli decursu: quod ita concludit *Mauricus*: Ceterum, quod ad *Malachiae* adventum ad *Clavallenses* attinet, ne vel defunctus frustraretur optatis votis; non solum pallia ab *Eugenio* *Hiberniae* data, verum et auctas archiepiscopales sedes, adnitente *Bernardo*, et juxta numerum provinciarum illius insulae quatuor designatas, anno *mclii*, quo evenisse constat, referemus. At nunc alia nos vocant, quae refert *Mauricus* ad an. 1149.

516 Cap. i

ACTORUM

J. P.

ut fertur.

1. post communionem

AUGUSTO
J. P.
agit contra monachiam, et
pro regno et re-
ge Galliarum

516 Cap. 1 num. 5 occurrit Vir sanctus bono publico iterum intentus, dum datus ad Suggerium abbatem S. Dionysii, et, absente rege Ludovico juniore, monarchiarum Galliarum moderatorem, obviare conatus est impedire monomachiam execrabilem inter Robertum regis fratrem, atque Henricum Theobaldi Comitis filium, quæ tunc utrimque erat indicta ad tempus præstitutum Consule epistolam 376 inter Bernardinus in Mabilionii editione. Epistola autem 377 ad eundem data spirat singularem affectum sancti Patris erga salutem regni Galliarum ac regis, qui nondum tunc redierat ad suos post infelicem successum belli sacri. Ad hæc, epistola in S. Bernardi persona a Nicolao scripta ad Emmanuelem imperatorem Constantinopolitanum, qua commendatur ei exercitus Christianorum tempore militia transmarinæ istius, nonne indicio est, Virum sanctum egregie invigilasse communi bono reipublicæ Christianæ? Epistola illa profertur in Annalibus Cisterciensibus allegatis, num. 9.

cujus fratrem
inducit ad in-
stitutum Clara-
vallense.

B 517 Illustris præterea non minus sancto Patri existit Henrici, qui erat regis Ludovici germanus frater, conversio ad institutum Claravallense, quam mundo venerabilis, atque ex rerum circumstantiis spectabilis. Audiamus Manricum cap. III, num. 7: Convenit ille Bernardum in Claravalle, negotia quædam regni tractaturus: sed quæ ipse pro regno temporali, in cæleste Bernardus commutavit, vocato homine, et tracto per efficaciam verbi aut orationis. Robertus de Monte, qui sub isto nomine vulgatus circumfertur, rem inceptam anno Christi 1149: Henricus, ait, Ludovici Francorum regis germanus, contempto mundi schemate, pro Christo in Claravalle indutus monachali schemate. Quoniam autem modo conversio ista acciderit, narrat Gaufridus in Vita S. Bernardi lib. IV, cap. II. Sanctum vero hujusce eventus, priusquam contingerit, præsciunt fuisse, videtur haud obscure significare biographus idem, dum Henrico ista a Viro sancto prænuntiata testatur: Confido, ait, in Domino, nequaquam in eo te moriturum, in quo nunc positus es; sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum (Fratrum Claravallensium) prosit oratio, quam expetisti. Quod eodem postmodum die non absque multorum admiratione completum est.

C quem sequitur
ulius vero modo
compunctus.

518 Sed mirabilis admodum fuit mutatio dextere Excelsi per Bernardum facta, et præter spem omnem ob eo prænuntiata, in Andrea, qui comitatus fuerat laudatum Henricum, dominum suum, ad Claravallenses. In hunc ille invehatur tanquam in ebrium et insanum, convitia etiam et blasphemias evomens, sancto Patri nomen falsi prophetae tacita cogitatione impingens, et die altera monasterium ejus diris devovens. In causa erat domini sui conversio: sed vehementi Spiritus sancti impulsu victus nocte proxima, et ante diluculum surgens, rediit ad monasterium, ac veluti ex altero Saulo in Paulum alterum mutatum se exhibuit, teste biographo mox allegato, qui mirandam hanc mutationem longiore sermone describit.

§ XLIX. Imperat feris; dissidentem pacificat; mortuum ad vitam revocat; prodest Aurelianensi episcopo; respondet Præmonstratensi abbati; Henrici, regis Galliarum fratris, moribus, religiosa professio, episcopatus; Sancti vaticinia; aqua in vinum mutata; obitus Theobaldi Comitis.

Hoc item anno, nimirum 1149, quantum ex serie historiae licet conjicere, cum Comites Viennæ, atque Florestæ invicem impugnarent, Bernardus Pater componendis rebus, atque animis pacandis vocatus est. obviatum ab auctore discordiæ consiliis pacis, et duo lupi in itinere objecti, supra insitam sævitiam furentes rabie, terruere venientes, et pene eunctos a cepto revocarunt. Consultum de retruessione est a sociis viæ, ne se, ne Sanctum periculo exponerent in detrimentum reipublicæ Christianæ. At beatus Abbas charitate flagrans, et fide fervidus, nec ab opere pacis dimovendus, angelus pacis, periculum non tam contempsit, quam amovit. Hæc e Cisterciensi historico ad annum modo designatum cap. V, num. I. At rei gestæ seriem accipe, lector, ex Joanne eremita in Vita S. Bernardi lib. II, num. 8, col. 1288 editionis Mabilionianæ: Burgundiam, inquit, adibat, Comitem Forensensem, et Comitem Viennæ pacificaturus. Transiens autem per quamdam villam, audivit ab incolis loci illius, duas feras immanissimas, quæ vulgo dicuntur varoli, in nemore proximo desævire. Quod cum audissent socii ejus, rogaverunt eum regredi, quia malebant duabus dietis vel multo amplius divertere, quam se periculose feris objicere. Quibus nolens consentire, respondit, se nunquam divertere tali causa. Nec mora, et ecce feræ progredientes in planum, occurrerunt eis terribili hiatu quasi ad devorandum. Quas ubi vident fratres, præ timore nimio euncti mox ad sanctum Virum fugerunt, latitantes circa eum, clamaveruntque una voce: Pater sancte, libera nos. At ille, Quid timidi estis modicæ fidei? Ad hanc vocem manu elevata signum crucis feris opposuit: quæ statim factæ sunt tanquam lapides, tanquam nullam penitus habentes nocendi potestatem. Quo signo viso, omnes, qui aderant, gratias exsolverunt Viro Dei immensas. Hoc vero audito, vicini valde lætificati sunt: præ timore enim ferarum egredi non audebant pauciores quam duodecim.

520 Proficiscens inde sanctus Bernardus venit ad dictos Comites: qui cum pacem ab eis quæsisset, Forensis Comes ei humiliter consensit. Comes autem Viennæ improbe refragatus est, dicens quod nunquam esset cum adversario pacem habiturus, donec eum exulare coëgisset: collectoque exercitu terram illius aggressus est. Tunc Forensis Comes timore perterritus S. Bernardum exoravit, quatinus ab omnipotente Deo victoriam impetraret. Beatus vero Bernardus victoriam ei confidenter promisit. Hac fide conforta-

Vir sanctus
perit beatus
* f. Potestatis
infra dicitur
Comes Forensis

* f. ab van
coloris sicut
lego.

unum e dual
Comitibus an
cordibus pacem
fecit, pariter
in 1149
ten alia

A tunc hostes suos invasit, cepitque Comitum, et hostium tantum numerum prostravit, ut vix aliquis vivus evaderet. Hujusque victoriae gratias reddidit sancto Bernardo. *Hactenus biographus Joannes eremita: qui paulo post num. 11, col. 1289 aliud illustre prodigium litteris commendavit in hęc verba.*

521 Dum navigaret aliquando per Ligerim, navicula ejus forte concussit ponticulum, cui puer supererat: qui statim in fluvium delapsus est, et necatus. Et excitati occurrerunt vicini, defunctum puerum plangentes: quem sanctus Vir jussit sibi afferri; eoque defuncto oblato, oravit Sanctus. Puer itaque, videntibus cunctis, qui adorant, et Deum una voce collaudantibus, ad orationem Sancti statim suscitatus est. Tunc die illa et deinceps hominem Dei, ut patrem filius affectuosissime diligens, postea profectus in Claram-vallem, ibi conversus factus est, dictus Tescelinus Nascardus, quia de aqua fuerat sublatus, et piscatus sicut piscis. *Manricus nuperime assignatus, num. 3 de hoc miraculo etiam tractat; sed dubitat an in hoc itinere, an in diverso acciderit; certe tamen per hoc tempus censet patratum: cui sequens subdit epiphonemum:*

B Sic Bernardus Martino comparatus, quod in pluribus aliis superius vidimus, in hoc etiam ei similis evadit, trium mortuorum suscitator magnificus: blasphemii hominis, quem Deus morte mulctaverat: mulieris extinctae ad Claram-vallem, et hujus in fluvio submersi adolescentis, quos de faucibus mortis liberaverit. *Sed Annalista idem ostendit, se nomen auctoris non satis hic habuisse perspectum, e quo hæc desumpta sint: nam postquam narraverat eventum duorum Comitum, quem supra dedimus, citatur ab eo antiquus auctor, quem Sylva transtulit; miraculo autem de suffocato in aquis, et vitæ redonato per Virum sanctum, subjicit ista: Hæc idem auctor Gallus, ex quo Sylva; et nos hactenus dicta: quem Joannem eremitam multi putant; alii alium, sed coævum, et fidei integræ: de ejus dictis non liceat dubitare.*

522 At quæret curiosus lector, unde deducta sit allusio ista etymologica dictus Tescelinus Nascardus, quia de aqua fuerat sublatus, et piscatus sicut piscis? *Respondeo: Nomen Tescelinus puto ei proprium fuisse ante submersionem, nec post illam mutatum: quod confirmatur ex eo, quod pater S. Bernardi gesserit idem nomen: unde arguere licet, nomen Tescelini fuisse nomen proprium, et hominibus dari solitum aliquando saltem: ita ut videatur hæc quæstio cadere in solum cognomen Nascardus. De quo accipe sequentem conjecturam valde probabilem. Menagrus in Dictionario etymologico vel originibus linguæ Gallicæ, ad vocem nasse colligit ista: Nasse, instrumentum piscatoris; a Latino nassa. Festus: Nassa, est piscatorii vasis genus, quo cum intravit piscis, exire non potest. Isidorus lib. 9 cap. 5: Nassa, ex viminibus tamquam rete contextum ad capiendos pisces. Plautus: Numquam Hercule ex ista nassa hodie ego escam petam. Silius Italicus:*

Ilud secus et vitreas solers piscator ad undas

Ore levem patulo texens de vimine nassam.

Quæ mihi videntur propositæ modo quæstioni solvendæ perquam accommodata: quasi dicitur Nascardum appellatum, quia virtute Bernardi, sicut nassa pisces solent, ex aqua extractus fuit. Superest, ut paucula alia, quæ de Bernardo ad prænotatum annum habet conditor An-

naliani Cisterciensium, non præmittamus.

523 *Cap. vii refert, Præsulem Aurelianensem Bernardi consilio amplectum fuisse institutum Ordinis Cisterciensis: cujus rei circumstantias, satis diu extracta, uti vult Manricus, paulo altius repetemus. Idem itaque historicus ad annum Christi 1146 cap. ii, num. 8, Sub idem, inquit, tempus, quantum ex serie epistolarum Bernardi, et earum contextura liquido constat, Eugenii (Papæ) zelus constans pro veritate Aurelianensem episcopum (Manassem tabulæ videntur indicare) infulis abdicatis aut projecit aut traxit ad Claram-vallem. Is genere nobilis. conversatione profanus. . . pontificalis dignitatis insignia levitate morum, gravitatem ecclesiæ Gallicanæ perniciosis exemplis debonestabat. . . Ad Eugenium delatus. . . quæ per testes defendere non poterat, per intercessores saltem attenuare, atque exponere veniæ deliberabat, et totam fere Galliam commovebat, ut flecterent Eugenium, aut conciliarent. . . Scripsit pro eo Ludovicus rex, scripsere et proceres, scripsit et venerabilis Petrus Manricus. Unus in tota Gallia Bernardus fuit, qui, ut scriberet, adduci numquam potuit. Quin cum Eugenius obduratus adversum E preces, virum sisti judicio præcepisset. . . propositum firmavit litteris tunc demum datis in hunc tenorem, quarum fragmentum, quod huc pertinet, subditur, quodque legi potest apud Mabillonium in principio epistolæ 245. Illis litteris, sicut pergit historicus Cisterciensis num. 9, Bernardi firmatus Pontifex, accusatoribus solemnem diem indixit, quem accusato non minus intimavit. . . At quid cum ipso, et in ipso factum sit, qualiterque. . . in purgatione faciendâ per episcopos, cum adhuc his penderet, nec desperata, nihilominus ipse episcopum ultro exuens, quem solum non propitiū expertus esset, Bernardum sibi elegerit magistrum, parentemque humilis monachus factus in Claravalle, anno mclxix, quo evasisse * constat, lite consueque protracta. . . in ore nostro commodius referemus.*

524 *Hunc porro rem gestam prolixo sermone describit ut annum 1149, cap. vii, quod modo citabam, ubi datur videre, indictam quidem Præsuli Aurelianensi fuisse purgationem; sed post maturam cum S. Bernardo deliberationem, consultiusque esset, abdicari infulis, an super illis litigare, Viri sancti consilio exuisse episcopum, atque monachum Cisterciensem induisse. Quænam vero in ipsius favore deinde fecerit sanctus Pater apud Eugenium PP., putet ex illius epistola 246 ad hunc dato, quæ apud Mabillonium aptatur anno Christi 1146, et sic incipit: Tempus est, ut et ego scribam, non jam pro episcopo; sed pro paupere et humili monacho etc. Mabillonius in notis brevioribus ad epistolam 245, animadvertit duo, quæ non conveniunt eum narratione jam recitata ex Annalista Ordinis Cisterciensis. Etenim ab eo differt in signanilo nomine episcopi Aurelianensis, et in tempore abdicati ab eo episcopatus, utrumque breviter ad illas epistolæ voces, Pro Aurelianensi episcopo, observans, Nempe Helia, inquit, qui gravium criminum accusatus, eum neque per se, neque per regem aut amicos, Eugenium flectere potuisset, anno mclxvi episcopatu sponte cessit, ex aliis Notis, et epistola sequente. Ex hujus quippe anno, quo notatur scripta, et ex verbis, quæ paulo ante ex eadem protuli. Præsul ille tunc non præsul erat amplius, sed monachus. In Notis autem fusioribus ad eandem epistolam*

AUCTORE

J. P.

Helian ep. Aurelianensem

puerum texens-
citat in aquis
mortuum:

cu melium no-
men a rei even-
tu, quod expo-
nitur.

* f. evasisse

consilio juvat,
et Cisterciensium
aggregat.

F

AUCTORI

J. P.

Querelis abbatibus
Præmonstratensis
respondet :

epistolam, accusatio ipsius innectitur anno 1144 :
ibidem alia videri possunt.

525 Historicus Cisterciensis ad annum Christi
1150 cap. III memorat difficultates, quæ inter
duos præclarissimos Ordines, Præmonstratensem
videlicet et Cisterciensem, oborta sunt. Ad hos
scriptæ a Præmonstratensi abbate litteræ causam
præbuere S. Bernardo rescribendi prædicto abbati,
condita epistola, quæ est inter Bernardinas ordi-
ne quinquagesima tertia supra ducentasimam apud
Mabillonium; et in qua expendit objectas a Præ-
monstratensibus querelas, singulisque earum ca-
pitibus respondens, liberam et vividam pro se
ac suis apologiam conterit, eandem concludens
terminis apprime exprimentibus summam, qua
erga Præmonstratensium familiam afficiebatur,
benevolentiam, ac studium procurandæ cum
ea pacis.

Henrici, qui
erat frater regis
Ludovici, mor-
bus, iter, profes-
sio religiosa,
episcopatus:
mors Gaufridi

526 Idem, qui supra, historiographus cap. VI
scribit ista : Interea Henricus, Ludovici frater,
quem anno præcedenti conversum, ac suæ, ut
ipse dicebat, desponsationis sollemnem diem præ-
stolantem commemoravimus (ante an post pro-
fessionem non satis constat) ingenti vitæ et victus
mutatione in febrem incidit molestam satis, et
periculosam; non sine ingenti dolore Bernardi
Patris, qui in regio sanguine generosum contem-
ptum gloriæ. venerabatur. Medicos medica-
nasque arte factas in conventum inferre, ne-
quaquam utile; sed ægrotanti Henrico nun-
subvenire, pene inhumanum, visum Bernardo et
Fratribus est, ut Parisios curandus deferretur.
Non curru, non lectica vectus discessit, quamvis
infirmus, nec equo ornato stramentis decen-
tioribus: rusticanis insedit reginis adolescens,
qualia decabant monachum, qui se regum et filium
et fratrem esse longe minoris facebat, quam mo-
nachatum. Legi potest de discessu ipsius, ac viæ
socii epistola Nicolai, cujus verba ibidem refe-
runtur. Deinde autem cap. VII idem Henricus,
votis solennibus Deo nuncupatis, postquam saluti
pristinæ ac Claravalli sur redditus esset, ad
cathedram Bellocæensem promotus fuit. Bernardus
in hac re quomodo se gesserit, quomodo
Henricus; quæque adhibita sint media, ut ambo
consentirent, legere pluribus ibidem licet. Hæc
e diversis duobus capitibus citatis nos hic simul
conjunximus. De obitu autem Gaufridi de
C Amaio apud Claravallenses, prout sanctus Pater
prædixerat, adisis Manricum cap. VI: qui cap. VIII
agit de famoso illo ac infami Nicolao: sed nos
historiam istius sycophantæ collegimus supra per
anticipationem temporis.

et Rainardi o
S. Patre prædi-
cta

527 Sequitur annus Christi 1151, ubi cap. I
Manricus inter alia tractat de Raynaldi seu Rai-
nardi, viri magni in Ordine Cisterciensi, ejus-
demque monasterii abbatibus, morte a S. Bernardo
denuntiata; de qua re consulesis Gaufridi
dum biographum lib. IV Vitæ sancti Patris cap. II,
num. 207. Deinde subjungitur in Historia Ci-
sterciensi num. 8 mors Sugerii, abbatibus S. Dio-
nysii, superius a nobis laudati; ad quem,
imminente jam ei morte, exstat epistola S. Bernar-
di ordine 266, qua ipsum hortatur ad ean-
dem intrepide excipiendam. Præsentis anno 1151
etiam illigatur epistola 270 ad Eugenium PP.
in causa Prioris Cartusiani contra transgressores
quosdam, post suborta inter eos dissidia. Vi-
de Manricum hic cap. II, et notas Mabillonii
ad istam epistolam. Hoc ipso anno, uti vult
historiographus Cisterciensis in eodem capite
num. 9, Bernardus pensum solvens, et solitum de

Consideratione librum ad Eugenium Pontificem
scribens, multa deplurat in Romana curia, quæ
per ipsum corrigenda esse deberent; sed præ-
cipue frequentes legationes in Hispaniam; præ-
sertim quæstuosas legatis, verum Ecclesiæ non
inutiles tantum, sed nocivas. Deinde recitat frag-
mentum libri in ex eodem Opere. Sed rectius illa
distulisset historicus ad annum 1152 propter ra-
tiones, paragrapho proxime sequenti a nobis as-
signandas. Ex his itaque conficitur, Virum san-
ctum in postremis quoque vitæ suis annis, sicut
consueverat in prioribus, nunquam non fuisse
attentum ad captandas occasiones vel studio qua-
rissas vel sponte oblatas, ut operam conferret in
commodum publicum Ecclesiæ, aut particulare
alicujus communitatis vel personæ. Accedit eo
illud, quod Manricus ad annum 1151, cap. VI
observat his verbis: Hoc ipso anno compilatum
Decretum per Gratianum, Benedictinum mo-
nachum, ex codice bibliothecæ Vaticanæ, Ba-
ronius notat ad hunc annum: « Decretum Gra-
tiani, monachi sancti Felicis Bononiensis,
Ordinis sancti Benedicti, compilatum in di-
eto monasterio anno Domini MCLII, tempore
Eugenii Papæ III ». Verum neque id sine Ber-
nardo factum ideo in notis ad Historiam Joan-
nis Dubravii lib. 9 lit. 6: « Sancti Bernardi
(inquiunt) Claravallensis abbatibus hortatu, Gra-
tianus Pontificum decreta compilavit ». Sic
observat Manricus.

528 Et mox num. 7, Claudat, inquit, ca-
put miraculum Bernardi satis illustre, per hoc
tempus patratum, sed multos adhuc post annos
perseverans. Fons aquæ fœtidæ conversus in fon-
tem vini. Id a Joanne eremita memoratæ prodi-
tum, cum eundem nancisei non potuerim, ex
transcriptore Sylva accipiat lector. Sed cum il-
lud in Vita ab isto Joanne condita, et post Cluf-
flectura nostrum a Mabillonio vulgata, in prom-
ptu sit, alioque ibidem modo narretur, ex
editione Mabillonii col. 1289 et 1290 factum
damus: Cum pertransiret die quadam circa ho-
ram sextam Vir venerabilis sinagium* de villa,
cui nomen Columbeum in fossa, invenit fon-
tem in itinere suo a pecoribus conculcatum.
Cumque ibi consisteret, jussit sibi et discipulis
suis pauem ministrari in eodem loco. Illi vero,
quia locus ille inhonestus videbatur, volebant
potius in alium locum transire: dixeruntque ad
Hominem Dei: Non est, inquiunt, Pater, hic
locus idoneus ad manducandum. Transeamus hinc,
donec ad locum veniamus, ubi honestius man-
ducare possimus. Locus enim iste coinquinatus
est a pecoribus, et juxta viam quotidie tritam ab
itinerantibus. Vir autem Domini noluit acquie-
scere sermonibus eorum. In proximo autem erant
viri quidam magni nobilitate et opibus, qui obviam
occurrerunt ei de villa prædicta, volentes eum
ducere in domos suas.

529 Qui nullatenus voluit eis assentire, præ-
cipiens magis ac magis, in prædicto loco escas
sibi præparari. Tunc vero unus ex discipulis suis,
Hemericus nomine, dixit ad eum: Quid est hoc,
Pater, quod vis facere? quia hic locus fœtel,
et a pecoribus est coiunctus: et tu vis in eo
manducare? Ille igitur sermonem enim audis-
set Vir Dei, ultra sustinere non potuit, sed
aperuit os suum, et prophetare cœpit, coram
omnibus, dicens: Audite me, fratres, et qui
mecum estis omnes. Dico vobis in verbo verita-
tis, quia veniet tempus, in quo multi hunc
locum requirunt, ut in eo ab infirmitatibus va-
riis

sordidum quæ-
dam locum

* Gallie sinage
id est coinquinatum

prædicti nu-
fore solutares
aquam ibi
tat in vnum

A riis curentur. Sanctus est locus, utpote a Domino sanctificatus. Hoc cum audissent discipuli, acceperunt panes et cibaria, comederuntque cum eo, et alii multi; plures namque venerant obviam, ut supra diximus. Tunc vir Dei elevans manum suam, signo crucis super fontem edito, benedixit eum, et sanctificavit, dixitque ministris: flaurite, propinate comedentibus. Ministri autem hauserunt aquam, et impleverunt scyphos; et versa est in vinum: biberuntque omnes qui aderant, et gratias exoluerunt Deo immensas, dicentes cum gaudio magno: Vere homo iste sanctus est, vere Spiritus sanctus habitat in eo.

puteritatem
prædicat viro.
qui neglexerat
purpure dictum
locum

530 Igitur Vir beatus post cibum, quemdam virum de prædicta villa, nomine Johannem, vocavit, qui dives et abundans erat valde; præcepitque ei, ut prædictum locum curaret, et a sorde mundaret, et de lapidibus muniret, ne pecora illum coinquinarent. Adjeicit etiam dicens: Si hoc, inquit, adimplere nolueris, scias, te autem obitum talem penuriam pati, quod in morte, ubi revolve possis, paniculum non habebis. Illo autem pigritante, immo nolente jussa beati Viri adimplere, res, prout Sanctus ei prædixerat, subsecuta est. Nam in morte de tota possessione sua sudarium habere non potuit, juxta verbum Homini Dei. Quis hæc sine spiritu prophetiæ Virum sanctum prædixisse dubitet? Multa quoque, dum adhuc viveret, prophetavit, quæ in effectum succedere vidimus longo tempore post gloriosum transitum ejus. Nam de fonte prædicto, sicut prædixerat, multa evenerunt miracula. Nunc etiam, si cujuscumque corporis membrum, quolibet dolore gravatum, ex aquis fontis illius fidei devotione fuerit perlusum, cognitum est a multis, in melius reformari. In potu quoque sumptæ, diversarum infirmitatum incolumitati prosunt. Nam et si quis febris gravi laborans incommodo, inspirante confessore Christi Bernardo, desiderium habuerit hauriendi, protinus ut hauserit, convaescit, et ita exstinguitur vis febrium, ceu si videas super immensum rogam projectis undis universa incendia repente exstingui. Tertianarum, quartanarum febrium ignibus accensis, ut potatæ fuerint, dolores comescunt.

Mors Theobaldi
Comitis

C 531 Mortem Theobaldi, Comitis Campaniæ, cujus supra mentio non parca occurrit, in hunc annum 1151 incidisse, invenies apud Manricum cap. vi; uti et alia plura, videlicet vitæ integritatem ex variis scriptoribus, qui ibidem assignantur; locum sepulturæ; illustrem viri in suis per regia matrimonialia cohonestationem; epistolam S. Bernardi, sinceræ erga eum amicitiam testem, ordine 271; monachatum denique Theobaldi reprobatum tanquam apocryphum.

§ L. Archiepiscopi Lundensis peregrinatio ad S. Bernardum; hic illum a se discedentem miraculo prosequitur; ratio temporis librorum de Consideratione; variæ prædictiones; turbæ in Lotharingia compositæ; luctus filiorum in ultimo morbo Patris; hujus pro illis cura.

Pervenimus ad annum Christi 1152, vitæ magni Patris penultimum, ad quem annum cap. m ita loquitur Annalista Cisterciensis: Inter hæc venerabilis Eskyllus*, Lundensis archiepiscopus, Danorum primas, idemque Apostolicæ sedis legatus per totam Daniam. . . , Claramvallem adire deliberavit, Parentem sanctum per tot pericula terræ marisque, per sumptus, per incommoda viæ visitaturus. De ea peregrinatione Saxo Grammaticus pagina 310 ad medium: « Eodem » tempore Eskyllus domesticis supra vires negotiis fatigatus, dum quieti intentius consulit, » proficiscendi licentia a rege difficiliter extorta, » nobile Galliarum cænobium, quod Claravallis » nuncupatur, petivit, ibique asperum patriæ » convictum voluntariæ peregrinationis lenitate » mutavit, jocundiorem rerum usum apud exteros, quam inter cives habiturus ». Sed quæ hic narrantur ex isto auctore, plenius exstant apud Gaufridum in Vita S. Bernardi lib. iv, cap. iii, et in Exordio magno distinctione in cap. xxv.

Eskilus archiepiscopus
Lundensis in
Dania Sancti
visendi desiderio
• al. Eskulus,
Eskilus
E

533 Addit idem Manricus, in votis fuisse venerabili isti præsuli, privatam in Claravalle vitam ducere, relictis infulis; sed viro multis perutili, immo etiam necessario, id a sancto Patre dissuasum fuisse tunc temporis. Mira quoque sunt, et S. Bernardo perquam honorifica, quæ de pane, sola ejus benedictione dudum servato a corruptione; item quæ de dente et capillis Viri sancti (detulerat illa secum Eskilus et Claravalle profectus) memorat Annalista allegatus. Quæ cum in loco postmodum exhibenda sint ex eodem Gaufrido, quem modo designabam, adeat illum lector. Laudatus porro Eskilus, deposita infula, se adjunxit cænobitis Claravallensibus post mortem sancti Patris, atque in Ordinis Annalibus frequens et honorifica de ipso recurrit memoria. Virum hunc annuntiat et laudat Henricus in suo Menologio Cisterciensi ad diem x Aprilis.

Claramvallem
petit, et ad vitam
in illum iugiter
sed hoc accidit
tantum postea

534 Ad hunc etiam annum pertinet coronis a S. Bernardo imposita aureo suo Operi de Consideratione ad Eugenium Papam. Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 1152, num. 2 de ordine temporis et descriptionis ita disserit: Loquitur hoc anno Baronius de quinque libris de Consideratione ad Eugenium Papam a divo Bernardo elucubratis, quæ inter ejus Opera præstant; sed sanctus Doctor non eos uno tenore absolvit, ut putavit Baronius; verum diversis intervallis scriptos ad Eugenium transmisit, ut observat Mabillonius in Præfatione ad tomum 2 Operum sancti Bernardi. Et primum quidem anno MCXLIX edidit, cum Nicolaus Claravallensis

Libri de Consideratione
divisus
in annis scripti
ac missi

AUCTORE
J. P.

monachus, ejusdem sancti Bernardi notarius, ante suam discessionem scribens Petro venerabili dicat « Mitto vobis librum domni Abbatis » Claravallis ad Dominum Papam ». Quæ epistola septima est lib. 6. Nicolaus autem paullo post recessit a sancto Doctore, uti suo loco diximus. Præterea Bernardus secundum librum direxit Eugenio anno MCL post infelicem expeditionis Hierosolymitanæ exitum : de quo ab ipso libri exordio apologiam præmittit. Tertium hoc anno post obitum Ilugonis Autissiodorensis scripsit : cap. enim 2 num. 11 de eo loquens inquit, DEFUNCTO SANCTO EPISCOPO ; quem quidem librum num. 20 declarat a se editum anno quarto a concilio Remensi. Ejus verba Baronius citat. Denique quartum et quintum librum paullo post, si non cum tertio, absolvit.

gravis infirmilas sancti Patris,

535 Tandem historica de rebus S. Bernardi collectio nostra ad annum Christi 1153 deducta. Fuit is Viro Dei terminus hujus vitæ mortalis, ac principium beatæ immortalitatis. Observat auctor Annalium Cisterciensium ad hunc annum cap. 1 num. 2, Initio anni, hoc est, in media hyeme, ægrotasse Bernardum usque ad mortem, ex ipsius epistola. Est illa inter alias Bernardinas a Mabillonio vulgatas ordine 307, domino Ostiensi scripta, et ibidem notata anno Christi MCLIII. Sic autem in rem nostram scribit ad eum sanctus Pater : Deinde super statu corporis mei cognovi vos esse sollicitum. Verum est, quod audistis : infirmatus sum usque ad mortem ; sed interim revocatus ad mortem, atque hoc (ut me sentio) non diu : longe enim sum debilior, quam credi possit. Quod tamen dixerim absque præjudicio divinæ providentiæ, quæ et mortuos suscitare potest. Ex his itaque patet, Sanctum tunc desperatissima infirmitate affectum fuisse : at quo tempore morbus ingravescens illum tandem ad extrema deduxerit, testatur Gaufridus lib. v Vitæ cap. 11, ubi felicissimum, sed fratribus tristissimum Viri obitum describit, et de ipso, illos alloquente, sic memorat : Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem, non vobis esse, quod adhuc time-retis : æstate proxima imminere (me mihi credere) hujus corporis dissolutionem. Porro quemadmodum se Sanctus gesserit, in gravi sua infirmitate, invictum et heroicum in ardenti fervore et piis occupationibus spiritum exercens, præmiserat idem biographus lib. v cap. 1.

ac filiorum de eo cura : vario spualis

536 Interea fratres (sicut narrat idem Vitæ scriptor cap. 11) iustare supplicationibus, et obsecrationibus, quibus poterant apud Deum. Unde etiam Sanctus ipse cognoscens eorum precibus desiderium suum differri, cum aliquanto melius secundum corpus habere cœpisset, congregatis fratribus hæc eadem verba locutus est : Quid tenetis miserum hominem ? Fortiores estis, et invaluable. Parcite, quæso, parcite : sinite me abire. Quibus subdit ista Manricas num. 4 : Sed nihilominus prophetiæ spiritu plenus, nec minus interim paterno amore æstuans, consolari lugentes, dilationem promittere, instillare fiduciam, atque in spem cunctos erigere, et se ad ætatem usque differendum, datis dolori induciis, promittebat : « Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem » etc. Ergo futi pergit Manricas num. 5) dum inter spem et metum fluctuarent ancipites, atque diu imminem sententiam mortis, vix, aut ne vix [quidem] sperarent posse differri, minus forte fidentes Bernardi verbis

confirmavit visio ; quæ a Gaufrido exponitur cap. 11 jam indicato. Hæc tertia, sicut observat historiographus Cisterciensis, jam de Bernardi obitu visio, quam tamen quarta alia sequuta est, qua differendum etsi minus clare ; haud tamen nimis obscure confirmabatur. Exhibebat ea Odonem, unum c senioribus Claravallensibus, moriturum ante sanctum Patrem. Hanc lege apud designatum modo sæpius biographum ; cui adde auctorem Exordii magni distinctione 3, cap. vi ; ubi quia sequitur sancti Patris asseveratio vel prædictio de gloria cælesti, statim post mortem Odoni obventura, ex eodem Exordio etiam transcribo ista :

537 Post prædictam enim visionem idem famulus Dei Odo molestia corporis tractus ad extrema pervenit. Ad quem visitandum cum beatus Bernardus ingressus fuisset, videns eum pavere et anxari, quasi si minus perfecte vixisset, et ob hoc ancipitem adhuc sententiam judicis expectaret : sic eum allocutus est : Quid trepidas, quid turbaris, o anima beata ? A diebus adolescentiæ tuæ devotum Christo famulatum in multis et magnis laboribus exhibuisti : et exire formidas ? Perge, perge securus : ego tibi in veritate dico, quia recto cursu ad Creatorem tuum pervenies, et sanctus coram ipso apparebis. Qua consolatione dilecti Patris sui humilis Odo roboratus . . vitam veraciter apprehendit. Ut autem Pater sanctus sententiam, quam de eo protulerat, piæ humilitatis obsequio veram esse comprobaret, corpore sancto adhuc in area jacente, antequam ad lavandum deferretur, reverenter accedens, funeris Deo digni vestigia sacra ilevotè osculatus est . . Benedicti corporis ejus exuviæ in monumento, quo piæ memoriæ Humbertum locatum diximus, ob reverentiam sanctitatis ipsius reconditæ sunt.

538 Sed mirabile prorsus est aliud Viri sancti vaticinium, quod Manricus cap. 11 credit pertinere ad primos hujus anni 1153 menses, ac producit ex scriptore Exordii magni. Sic itaque illud refertur in editione Tissierii distinctione 3 cap. xxvii : Nobilissimus princeps Gunnarus, judex quondam et dominus Sardiniae detrachalis *, cum aliquando gratia orationis sanctum Martinum Turonensem expetisset, in reditu transiens per Claravallem, et a beato Bernardo devote susceptus, de salute quoque animæ copiose admonitus, conversioni minime consensit : licet Pater sauctus, ipso præsentè, et multum garulante, cæcum quemdam illuminasset. Cui abeunti Vir Domini sic locutus est : Ego quidem instanter pro tua conversione Dominum rogavi : sed ad præsens exaudiri non merui. Et nunc abire te patior, quia retinere non licet invitum : scias tamen, te huc iterum de Sardinia reversurum. Abiit ergo in patriam suam : sed verba, quæ ex ore Viri Dei audierat, incessanter animum ejus stimulabant, Spiritu intus suggerente, prophetiam, quam tantus Propheta sibi de se prædixisset, cassari penitus non posse. Modico post hinc elapso tempore, cum nuntiatum esset ei, beatum Virum transisse de hoc mundo ad Patrem, consternatus est animo vehementer, arguens semetipsum, et penitens valde, quod ad illius prædicationem conversus non fuisset. Mox ergo igne illo, quem Dominus mittit in corda electorum suorum, et vult vehementer accendi, totus incanduit : nec omnino moram facere sustinens, primogenitum filium suum pro se in regno suo principari constituit : ipse vero dum

A dum adhuc quadragenarius esset, ætate corporis et animi vigore præpollens, relicta Sardinia omnique gloria mnadi spreta, pauper et humilis ingressus est in Claramvallem: ibique sub disciplina suscepti Ordinis usque ad decrepitam ætatem, imo usque ad mortem perseveranter militans, regnum terrenum pro cælesti se commutasse gloriabatur.

tutum operibus operam dare. Hic enim viarum tuarum, Pater dulcissime, finis beatus, et hic labor ultimus fuit. In hoc opere non minus utili, quam difficili, nec minus desperatæ quam necessariæ pacis labores tuos gloriose complevit, qui magnificè semper honestavit te in laboribus tuis, te in suo nomine, et nomen suum in te glorificans, rex gloriæ Dominus Deus tuus. *Hæc Gaufridus; qui cap. II tractat de Sancti ad canobium Claravallense regressu, ac animi gaudio, quo erat delibutus. Eum nonnulla e pluribus, quæ scribit: Ut expleta Metensium reconciliatione, et provinciæ illi pace reddita, Abbas sanctus ad monasterium rediit, gravi admodum jam jamque deficientis incommodo corporis occupatus, in tanta animi suavitate, et dulcedine spiritus quotidie propinquabat ad exitum, ac si in portu navigans paulatim vela deponeret. Evidenter quoque fratribus aiebat: « Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme agro- » tarem » etc. quæ supra præmissa sunt.*

in tumultibus
apud Lotharic
nos

ut Hilinus

539 Varii in Lotharingia tumultus, sicut perhibent *Annales Ordinis Cisterciensis cap. IV*, apud Metenses, Bernardum tanquam angelum pacis forte ad hoc reservatum præstolabantur. Quin et Illinus Trevirorum metropolita, sub quo Metensis sedis, ad Claramvallem veniens, eundem Sanctum humilis supplexque, ut tantis subveniret malis sollicitabat. *Rem narrat Gaufridus lib. V Vita cap. I, addens, vires ad tanti operis successum in hoc casu, sicut in aliis eventibus præteritis contigerat, Viro Dei cælitus fuisse red-ditas.* Dominus, inquit, sicut semper fidelis Servi sui direxerat vias, et in præcipuis quibusque causis aptissimo usus fuerat instrumento, ex paucis ante diebus ægritudinem corporis ejus aliquatenus relevarat. *Et paucis interjectis: Quod* B quidem sæpius erga eum providentia divina disposuit., ut quoties eum grandis aliqua necessitas evocaret, vincente omnia animo, vires corporis non deessent. Cui in opere novissimo tam manifeste divina alluit virtus, ut ex laboribus vires capere videretur. *Interim Jam arma utrimque, inquit num. 4 Annales citati, et clamores audiebantur: et alteri ex ardore vindictæ, alteri ex victoriæ recentis elatione, fremebant utrique.* Cum sanctus Pater admonitus per visum nulli repulsæ cedere, tandem quæcumque vellet impetraturus, Trevirensium antistitem secutus, pervenit ad castra, quæ jam jamque in se invicem irruitura, Mosellæ ripas longius occupabant.

a Viro Hec com-
positis, mirabi-
liu natura,

540 Quot et quanta hic mirabilia in Virum sanctum quasi confertim a divina providentia sunt congesta? Mirabile ad illos tractus iter ejus; qui puncto vix unico distabat ab itinere ad æternitatem: mirabilis in desperatissimæ pacis negotio tam certa et affirmata de bono ejus eventu prædictio; mirabilis denique atrocissimarum istarum discordiarum compositio: etenim partis utriusque primarii., compositis omnibus, secundum quod fidelis arbiter (*Bernardus*) defini- vit, datis sibi invicem dextris, reconciliati sunt in osculo pacis, uti *Gaufridus testatur: qui lectorem, totius rei gestæ seriem describens, plenius edocet.* Premebat videlicet homines, uti recte observat *Mauricius num. 6*, auctoritatis Bernardi pondus, premebant miracula, cum nefas ducerent utriusque non exaudire, quem Deus exaudiebat, et cui ipsa natura obtemperabat. Præter alios illuminati duo cæci ad tactum Viri Dei: claudi item duo donati libero gressu, Deum in Bernardo præsentem manifestabant. *Deinde ex eodem Gaufrido refert celeberrimam mulieris, vehementi tremore ac validis membro- rum motibus ab annis octo concussæ sanationem; uti et alterius paralyticæ curationem.* Adisis ipsam *Gaufridum loco superius citato: qui postquam narraverat ea, quæ in hoc supremo ac prorsus memorabili Abbatis sanctissimi itinere contigerunt, sic eundem affatur, prædictum capitulum primum concludens:*

ac memorabilis:
revertens ad
eum

541 Caterum nimis difficile, aut omnimodis impossibile foret, itineris illius magnalia universa complecti. Sed neque propositi nostri est, ejusmodi modo prosequi signa, et narrandis vir-

542 *Claravallensium filiorum de desperata amantissimi Parentis salute dolorem commemorat Mauricius cap. VII, his verbis usus: Jam Pater sanctus morti, jam mors victoria, jam victoria triumpho appropinquabant. Jam beati angeli, jam spiritus cælestes novum civem cum gaudio, qui ipsi dæmones Bernardum abeuntem, per quem tot millia animarum perdidissent, qua poterant, cum tripudio præstolabantur. Soli fratres et filii, destituendi tanti Patris solatio, tanti magistri ductu, merebantur tristes, ejus vitam vel propriis redempturi. Quippe sub eo discelere, in felicitate; sine eo vivere, in miseria reponebant. Videres homines pene extra se factos, ipso, quem amittendum deplorabant, ut apparebat, morte propinquiores. Audiat unus ex illis Gaufridus lib. V Vita cap. II: Nostrum sub tam gravi articulo inconsolabilem luctum aliquatenus illi æstimare, ac sibimet exhibere licebit, pallidasque, si pie senserit, turmas imaginabitur filiorum, exterminatas facies, vultus exsanguis, genas lacrymis sordentes, suspiria quoque pectorum ac singultus.*

et ad extrema
vires deductus
mover filios ad
gravissimum
luctum:
E

543 *Deinde idem biographus apostrophen terrifici affectus, venerationis profundissimæ, ac cumulatissimæ laudis expressionibus plenam dirigit ad sanctum suum Parentem: sed, ne actum agam, huc illam non transcribo. Mitto hic etiam alia, quæ subjungit, de filiorum ad Patrem accessu, hujusque illorum verbis, ac fletu. Hæc dilectissimam sibi sobolem consolabatur. Ad hæc, monitis eam instruebat dulcis ac sollicitus Pater (vide laudatum Gaufridum loco citato) ad religiosam perfectionem, lacrymis præ affectu sermoni vere paterno intermixtis, charissima sibi pignora adhortans. Nec præteribo tria illa monita, quibus testamenti seu ultimæ voluntatis loco dilectos sibi filios benignissimus Pater affatus fuisse dicitur ab Alano upud Mabillonium volumine II, col. 1271 et 1272: Videns itaque suorum finem imminere dierum, quosdam fratres, qui in familiari sibi conversatione diutius adhæserant, seorsum advocans, alloquebatur, talia dicens: Quia non arbitror me magna vobis religionis exempla posse relinquere, tria vobis imitanda commendo, quæ in stadio, quo cucurri, me pro possibilitate mea meminisse observasse: Minus sensui meo, quam alterius credidi; Resus de lædente vindictam non expetivi. Nemini scandalum facere volui: et, si quando incidit, sedavi ut potui. *His merentur adjungit**

quibus testa-
mentum volun-
quit.

F

ALCIBIORE
J. P.

adjungi, quæ Mauricus in additis ad Exordium magnum lib. vii cap. x legisse se significat, hisce verbis expressa: Ut olor dulcissimus, qui canoro et suavi modulo, ad limina mortis ductus, cantare solet; sic et B. P. Bernardus jam in extremo vitæ præsentis ac perituræ constitutus, dulciora multo, magisque melliflua verba sonabat: adeo ut præ gaudio mixto tristitiæ, omnes, qui ibi aderant, ingenti luctu ac gemitibus enarrabilibus, in lacrymas dissolverentur.

§ LI. Morbus; revelatus obitus; litteræ, ut fertur, Ducissæ Lotharingicæ; viro- rum illustrium accessus; mors; corpus; miraculis finis impositus per obedientiam.

S. Pater ipse
suum morbum
describit:

Modum autem ægritudinis ejus si quis nosse desiderat, exstat epistola, quam ad amicum quemdam paucissimis diebus ante sacram a nobis professionem suam ipse dictavit, teste Gaufrido lib. v *Vitæ* cap. 11, qui eam etiam ibidem recitat. En tibi sequens ex ea fragmentum: Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor umquam recedat. Defectus stomachi fere totum quod patior est. Pedes et crura intumescunt, quemadmodum hydropicis contingere solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. Epistola porro hæc ordine 310 signatur, et inscribitur Ad Arnoldum Carnotensem abbatem Bonæ-vallis, notante *Maillois*, Ernaldum passim appellari in vetustis monumentis, ut in *Spicilegii* tomo 12 pag. 390, et apud Arnulfum episcopum Lexoviensem, qui ejus epistolas laudat. Omnes excidisse summopere dolemus. Ernaldum librum secundum de Vita Bernardi. tribuendum esse, docent Notæ fusiores.

abbati custodiam
prope Claravalle
m hinc revelatur
ejus mors:

545 *Mauricus* cap. vii num. 7 et 8 scribit de duabus aliis, præter eas, quas diximus revelationibus, quibus Sancti mors prænuuntiata fuerit. Proferamus ejus verba: Illoc ipso tempore in abbacia Claravalli proxima, nec satis certum adhuc, in qua fuerit, quarta de Sancti morte revelatio abbatem simul instruxit et invitavit, aflu- turum, si vellet, obitui sancto, cui curia omnis cælestis præsens assisteret. *Factum* narratur ac confirmatur apud Gaufridum lib. v cap. 11. *Ut sive rem non tam prope adesse existimaret abbas ille, sive non plenam isti revelationi haberet fidem, sive aliis occuparetur negotiis urgentibus; hanc monitionem cælestem subsecuta est alia, de qua Mauricus citato num. 8, prædicti monasterii Præposito facta ab ipso S. Bernardo; quæ cum sit breviter relata a laudato mox biographo, eam huc ex ipso transfero: In monasterio prædicti illius abbatis, qui sic ejus natalem præviderat ea nocte, quam nobiscum Pater sanctus mane profecturus ultimam fecit, venerabili ejus Præposito apparens, valfecit illi, et ait: Noveris, quia jam migro, nec ulterius hic morabor. Quod ut ille indicavit abbati, accelerans abbas, et Claravalle veniens, ipso die Abbatem sanctum, sicut dixerat, reperit jam mi-grasse. Atque hæc videm quinta revelatio mor-*

tis, uti observat Mauricus num. 8, sanctissimi Patris: et, quantum nos novimus, etiam postrema, quæ utique accidit ultima nocte, postquam proximo matutino diluculo erat migraturus ad Dominum.

546 *Appetente autem mortis tempore, venisse ad eum fertur nuntius e Lotharingia, a Ducissæ, a Viro sancto olim conversæ, litteras ad ipsum detulisse. Quid vero in eisdem scripserit, et quid Sanctus responsi dederit, legi potest apud Historicum Cisterciensem cap. vii num. 9, post cujus rei narrationem addit: Hæc ex anonymo antiquo, ut vocat, Ms., a quo se Brito hausisse testificatur, qui inspicitur lib. iii cap. xxviii; ubi allegatur quidem codex Ms. fol. 64, et alii nominantur auctores; sed facti fides sit apud asserentes; cum Gaufridus adeo diligens et accuratus scriptor eorum, quæ sub fine Vita S. Bernardi acciderunt, nihil horum in memoret. Porro de mirabili hujus ducissæ Adeleidis conversione agit Guillelmus in Vita lib. i cap. vii, et Fragmenta Gaufridi col. 1277. Vide quæ supra dixi § xvm, num. 198. Postremo Virum sanctum jam morti proximum illustrium personarum consortio cohonestatum fuisse, testis est Gaufridus lib. v Vita cap. 11: Novissime, inquit, cum exterioris habitaculi undique jam soluta compago, magnus ille dies illuxit, quo perpetuus illi ortus est dies: ad cujus exitum vicini episcopi cum abbatum et fratrum copiosa multitudine fuerant congregati. Tempus vero mortis vox subdens, illora, inquit, diei pæne tertia. (*Mauricus* cap. vii, num. 11, tribus, ait, ante meridiem horis, plus minusve) a corpore mortis. migravit. Deinde autem alias temporis notas signat: Annis circiter sexaginta tribus expletis. decimo tertio Kalendas Septembris inter filiorum manus obdormivit in Christo, anno videlicet reparatæ salutis 1153; quem dictus biographus, nonnullis rebus interjectis, de quibus agitur illico, etiam notat, dicens: Facta sunt hæc eodem anno, quo beatus Papa noster Eugenius tertius. ab hac luce. migravit.*

547 *Quo autem momento beatissimus Pater animam purissimam suo Creatori reddidit, visio plane singularis condecoravit felicissimum ejus ex hac vita transitum, quam Mauricus num. 13 sic narrat ex additis ad Exordium magnum lib. vii cap. x: In ipso vero momento, quo ultimum exhalavit spiritum, visa est in eodem cubiculo, quo sanctus Vir jacebat, piissima Dei Genitrix, specialis B. Bernardi patrona, largissima suorum remuneratrix, innumeram angelorum ac cælestium spirituum multitudinem, prout reginam cæli ac dominam angelorum decebat, secum in comitatu habens, quæ cernentibus omnibus, qui ad funus venerant, sanctissimam Viri Dei animam quasi ab ore ejus rapiens, usque ad penetralia cæli cum eodem comitatu, lætantibus angelis, hymnosque cælestes per aëra cantantibus perduxit, quo pia sui memorum immemor nequamquam existeret. Similiter et visa est eadem cæli regina illam B. Patris nostri Bernardi animam in cælesti beatitudine ad latus suum collocasse. Ea autem sic metro illigavit Philotheus in Carmine encomiastico de vita et uoribus S. Bernardi:*

Cum niveus, lacrymas inter gemitusque suorum.
Spiritus, abjecto corpore, celsus abit:
Ipsa per aërios Virgo nitidissima tractus,
Visa est cælestes ducere læta choros:
Purpureamque trahens animam super arce loca-
Empyrea, lateri composuitque suo.

Ille

A *Hæc ibi de ista apparitione; sed Gaufridus nihil de ea scriptum reliquit, quod miror. Quid de sacro corpore exposito, concursu hominum, et sepultura?*

capus exposi-
tum, concursus,
sepultura,

548 *Corpus defuncti Abbatis etiam rite paratum, et ornatum sacerdotalibus iudumentis, oratorio beatae Dei Genitricis inferitur; teste Gaufrido lib. v, cap. 11, concurrente ad illud plurima hominum multitudine, vallemque totam ploratu atque ululatu implente; sicut ibidem sequitur. Biduo mansit in medio gregis Pastor exstinctus, dum pristina illa dulcissimi gratia vultus nil minorata, sed aucta, magis omnium in se figeret oculos, animos traheret, sepeliret affectus. Quid præterea? Crescebat autem supra modum ruens undique populi multitudo, et intolerabilis jam fiebat impetus concurrentium, ac desiderabiles lenientium pedes, osculantium manus, applicantium paues, baltheos, nummos, et alia quæque servanda sibi pro benedictione. Et vero secunda die tam erat importuna corpus venerabile obsidentium multitudo, ac præstolantium sacratissimi istius pignoris sepulturam, die tertia faciendam, ut anticipata ejusdem fuerit hora, ad vitanda, quæ timebantur, incommoda. Consule laudatum mox biographum, qui ista plenius enarrat. Quid, quod unus e fratribus, gravi ac diuturno morbi caduci malo laborans, et, priusquam corpus tumulo conderetur, plena fide ad illud accedens openque flagitans, perfectam recuperavit sanitatem, prout videre licet apud eundem scriptorem: quamquam hæc sanatio aliunde ejus textui inserta est. Adis is etiam Exordium magnum distinctione 2 cap. xx.*

miranda tot
fa ta sunt,

549 *Neque filio suo ac domestico Pater sanctus dumtaxat fuit benignus; sed externis etiam præbuit se propitiior. Audiatur Exordium magnum loco jamjam indicato: Pridie etiam quam reconderetur pretiosissimus ille thesaurus, puer quidam de proximo viculo advenit, præ siccitate nervorum aridum habens brachium, et manum contractam. Cujus ætati et debilitati qui præsentem aderant compassi, tanto huc fiducialius ad sacri corporis tactum invitare post horam orationis nonam, quanto id minus innocens ætas per se præsumere audebat. Ubi vero brachium aridum brachio sancto, et manus contracta manui benedictæ applicata est; repente vigore naturæ redempte brachium convahit, et manus libere extendens et reflectens digitos, sub oculis totius multitudinis, quæ sacrum funus quaquaversum circumdederat, perfecte sanitati restituta est. In cujus curatione tantus illico factus est clamor omnium, qui aderant, vociferantium in laude Dei, ut vix eum potuerit Fratrum disciplina reprimere. Superveniente vero nocte allatus est alius toto corpore debilis, procubuit loculo, et coram psallentibus erectus est, et deductus ad altare. Ita Exordium magnum Ordinis Cisterciensis.*

ut propter po-
puli tumultum
procurat ad San-
ctus 115 finem
imponere:

* al additur
Gozzevitus
* al additur
abbas.

550 *At magna virtus miraculorum erierit oportet de corpore Abbatis nostri jam vita functi, cum injunctum ei dicatur, ne eadem ulterius continuaret, Gosvino abbate Cisterciensi illud prohibente. Factum audi ex auctore Exordii magni distinctione 11, cap. xx: Enimvero dominus Cisterciensis, qui cum aliis pluribus abbatibus sui Ordinis ad exequias Viri Dei venerat, considerans tantam importunitatem tumultuantis populi, et ex præsentibus futura conjiciens, vehementer timere cæpit, ne, si erebrescentibus signis tam intolerabilis illuc populorum turba concu-*

reret, earum improbitate disciplina periret Ordinis, et sanctæ religionis fervor in eodem loco tepesceret. Quapropter, habita super hoc deliberatione, reverenter accedens, per virtutem obedientiæ, ne signa ulterius faceret, intubuit. Sed cum dicat Apostolus de Domino nostro Jesu Christo, quia factus est obediens Patri usque ad mortem, et ipsius exemplo legislator noster sanctus Benedictus obedientiam nobis usque ad mortem in regula proponit, sancta et vere humilis anima Patris nostri mortali homini, etiam post mortem carnis, obediens fuit. Nam signa, quæ tunc jam radiare ceperant, ita cessavere, ut ex illa die et deinceps nunquam publica miracula facere visus sit: licet quibusque fidelibus, præcipue sui Ordinis fratribus, pro variis incommoditatibus ad se clamantibus, usque hodie deesse non possit. Namque sola illa signa, quæ disciplinam Ordinis per turbas concurrentium populorum minuerent, dominum Cisterciensem fieri noluisse, manifestum est.

551 *Exterum, quid occasione hujus mandati acciderit in tartareo spiritu, qui mulierem possidebat, indeque per merita S. Bernardi carere jussus, hanc ipsius jaetabat obedientiam, ne occupatam a se sedem deserere cogeretur, non abs re fuerit hoc loco commemorare ex magno Exordio Cisterciensi, quod paullo ante designatum est. Rem itaque gestam ex illo intellige: Evolutis debinc post transitum beati Viri pluribus annis, erat in partibus Italiæ matrona quedam, quam correptam spiritus maligni atrociter vexare cæpit. Quo tam lamentabili casu propinqui et amici ejus vehementer consternati, si quid remedii foret, sedula meditatione pensare ceperunt. Erat autem in vicinia cenobium quoddam Ordinis Cisterciensis; et sicut mentibus in angustia constitutis spes undecimque concepta solet parere fiduciam, ad eandem domum dæmoniacam illam causa curationis ducere communi consilio decreverunt. Quod et factum est. Sistitur misera ad portam: et aliqui ex simul comitantibus, qui tantum malum abbati et fratribus nuntiarent, openque flagitarent, mittuntur. Abbas vero quosdam de senioribus, quos magis noverat spirituales, assumens, cum cruce Dominica et Sanctorum reliquiis egreditur ad patientem. Cumque malignus ille spiritus per Domini crucem et per sacra Sanctorum pignora conjuratus nil moveretur, recordatus est abbas, habere se venerandas reliquias de capillis et barba S. Bernardi: quas eodem, ni fallor, anno ad Capitulum vadens in Claravalle pro benedictione acceperat, et ad tutelam sui continue secum ferebat. Et nil dicens, manus sub cuculla silenter misit, quatenus extractis his reliquiis dæmonem per has urgeret.*

552 *Quod pestifer ille lynceis oculis deprehendens, cæpit continuo scabellum pedibus terere, spnta jacere: totius quoque corporis indecenti motu, quid intus pateretur, prodebat invitus. Et erumpens in vocem, Eja, inquit, abbatule, quid vis facere? Quid modo mali contra me sub illa veste tua machinaris? Frustraniteris, incassum laboras: serva Bernardulum tuum, nec enim proficies quidquam. Dicente vero abbate, per Domini gratiam et hujus sanctissimi Viri merita, modo egredieris, respondit: Quid? An excedit tibi, quod prohibitum est ei signa facere? Hoc ergo sciens, securus in hoc neo domicilio requiesco. Audiens autem abbas et fratres, qui cum ipso erant, hæc verba, valde mirati sunt, quod scilicet spiritus nequam inter-*

spiritus malig-
nus, ne exeat
a muliere pos-
sessa.

hanc Viri obe-
dientiam objicit

E

F

AUCTORE
J. P.

dictum illud in scutum suæ defensionis tam ce-
riter invenerit.

LII. Variæ post beati Patris obitum apparitiones; tu- mulus; epitaphia; elogia; aqua, qua ejus sacrum cor- pus fuerat ablutum, prodi- giosa; sermo anniversa- rius; corporis ac morum descriptio.

S. Bernardi
gloria celestis

Ascendentem in cælum beatam animam ex
variis mundi plagis conspexere viri sanctissimi;
sed inter alios duo commemorantur, alter in
Anglia, in Vasconia alter existens: hic Montis
Pessulani Guillelmus Comes, quem dudum in
Grandi silva conversum, inde in Hispaniam
missum, sed nunc forte reversum commemo-
ravimus: ille anonymus, sed magnæ sanctitatis,
nec similibus dissuetus revelationibus: uterque
cadem die, qua decessit; sed alter alloquens;
alter tantum videns. Et de Anglo hæc auctor
Exordii magni lib. I cap. 38: « Ferunt in
» regione Angliæ quemdam Religiosum magnæ
» virtutis existere, qui in ipsa die, qua B. Ber-
» nardus, abbas in Claravalle, de mundo mi-
» gravit, cum esset in Anglia, vidit in spiritu
» maximum quemdam angelum de cælo trans-
» missum, maximam nihilominus animam quam-
» dam de terra assumptam, et eam cum ingenti
» gaudio secum ad astra ferentem. » *His exor-
ditur Cisterciensis Annalista suum caput octa-
vum. Apparitionem vero aliam, quæ laudato
Guillelmo accidit eadem ipsa nocte, qua Abbas
sanctus ex hac vita decessit, idem historiogra-
phus subnectit ex Gaufrido lib. V cap. III: ubi
lector pluribus illam descriptam inveniet.*

post obitum ejus

551 Duabus hisce superaddit tertiam Man-
ricus, quatuor a Claravalle, uti refert, dietis
factam Regulari Canonico, qui post monachum
induit in Claravalle. Rem vero gestam memorare
se dicit ex anonymo Gallo, quem Silva transtulit.
Sic itaque habet: Is eadem, qua Sanctus,
obiit die, imo et eadem hora, videre sibi per
somnia visus est monachos plures in cucullis
albis splendidos, binos et binos lente procedentes,
ac deducentes corpus beati Viri a cella usque in
ecclesiam, ubi funebres ejus exequiæ celebraban-
tur. Evigilans, de morte et visione sollicitus ac
dubius distrahebatur, an sanctus Doctor de mun-
do jam migrasset, et an pro illo orandum, an
ipse potius, quasi qui posset pro aliis intercedere.
Repente extra se factus stellam vidit claritatis
ingentis et pulchritudinis, atque eam esse amici
et Patris animam voce e cælo delapsa clare
cognovit, ante Dei thronum æternum micaturam.
Hac visione exposita, Similem, inquit,
aliam in Italia factam ibidem habes. Hactenus
Annalium Cisterciensium collector.

varius est mani-
festata personis
et locis:

555 Accipe aliam, quæ apud eundem histo-
ricum existat num. 5, cæ additis, quæ citat,
ad Exordium magnum lib. VII cap. X: Refert
ergo (ait) doctor Jacobus de Paradiso, qui
fuit de Ordine Carthusiensium, quod illa hora,
qua B. Bernardus de hoc seculo feliciter migra-
vit, triginta millia hominum e vita decesserunt.

Inter quos etiam fuit vir quidam Decanus eccle-
siæ Lincolnensis, qui, dum vixit, vir vitæ
laudabilis fuit. Qui mundanos honores fugiens,
vitam solitariam elegit in quadam eremo, in qua
per viginti quinque annos sanctissime conver-
satus est. Obiit igitur etiam hic decanus eodem
die, quo beatissimus Pater noster Bernardus. Post
mortem autem apparuit Lincolnensi episcopo cum
magna gloria, pro ipsius episcopi, et omnium
audientium admonitione dicens ei: Age peni-
tentiam, emenda vitam, corrige conscientiam,
dimitte superbiam simul et avaritiam: aliter num-
quam habebis cælestem gloriam. Non enim tam
facile est, salvari hominem, sicut multi cre-
dunt. Quoniam, dum ego præsentarer tremendo
Dei judicio, affuerunt ibi triginta millia anima-
rum, de quorum numero vir beatus Bernardus,
et ego sumus salvati: tres descenderunt in pur-
gatorium: alii omnes ceciderunt in infernum.
Iis dictis disparuit Decanus. Sed benedictus sit
Deus in Sanctis suis, et sanctus in omnibus ope-
ribus suis, qui sanctum Patrem nostrum Bernar-
dum ita in omni gente, et natione gloriificari
dignatus est. *In Bibliotheca Cartusiana, auctore
F. Theodoro Petroio, notatur Jacobus de Clusa, B
alias de Paradiso (licet alii diversos fuisse existi-
ment) ante Ordinis ingressum S. Theologiæ do-
ctor ac professor publicus; postmodum vero Er-
phordianæ Cartusiæ alumnus, scripsisse tractatum
DE APPARITIONIBUS ANIMARUM, post exitum a
corporibus... obiisse autem anno... MCDLXV, aut
præter propter.*

556 Plura sunt alia visa, quibus Dominus multo alio
hac re evi-
sunt appariti-
ones:
*Deus fidelissimi sui Famuli jam vita functi
gloriam manifestavit. Legatur Gaufridus lib. V
Vitæ cap. III; e quo hæc in compendium redigo:*
Proxima nocte, postquam sacrum corpus sepul-
turæ traditum fuerat, quantam adhuc pro filiis
solicitudinem gereret Pater sanctus... evidenter
ostendit. Apparens enim cuidam fratri in multa
gloria... et desiderantem tenere, cito pertran-
siens, aiebat, Quia pro quodam fratre simplice
veni... Circa horam diei tertiam veritas com-
probata est visionis. Defunctus est enim quidam
frater... et sicut omnino credibile est, ani-
mam ejus... secum tulit. Paucis quoque expletis
diebus alteri cuidam fratri magnifice satis appa-
rens... Hoc etiam scito, ait, et dicito fratri-
bus, cujusdam vere Sancti corpus, ejus et ego
habeo vestem, in oratorio esse sepultum. Dice-
bat autem episcopum Malachiam. Ipsius enim
tunicam, in qua Sanctus ille feliciter obdormierat,
ad Missarum sibi servaverat celebrationem, et
moriturus in ea sese jusserat sepeliri, sicut et
Sanctum illum in sua sepelierat veste. Quod tamen
verbum et ipsi fratri, et quampluribus aliis us-
que ad hanc visionem prorsus erat ignotum. *Alia
S. Bernardi apparitiones numero bene multæ, ac
genere suo singulares dabuntur a nobis post in Glo-
ria Viri posthuma. Liceat nobis interea temporis
ad alia pergere.*

557 Tertio itaque post mortem die corpus sepultura, in
multa, epita-
phia
*ipsius sepultum est. Super, ositas tamen pectori
sacratissimo fuisse B. Thaddæi Apostoli reliquias,
sicut beatus Abbas præceperat, eodem anno ab
Jerosolyma sibi missas, perhibet Gaufridus lib. V
cap. II. Occasione sepulturæ de epitaphiis etiam
aliqua sunt notanda. Manricus cap. IX sequens
de iis judicium profert: Bernardi tumulum ab
ipso sancto sepulto ornaverunt elogia, seu epita-
phia, quæ simul eum Operibus ejus circumfe-
runtur, bonitate quam numero inferiora. Ener-
via*

A via ea pro argumenti qualitate, et nunc dura, nunc frigida, aut, si quando incalescant, inæqualia : certe quæ ideo plura esse videantur, quia nullum satis. Nee tamen sine nutu divino factum credam, ut summa alias ingenia velut in luce Bernardi cæcutirent, et quæ laudandis aliis superessent, in ipso deficerent, quasi qui solus sibi sufficiens foret ; et laureatus spiritu sapientiæ, non aliis coronandus veniret, quam suis scriptis. Adsensisse videtur Baronius ad hunc annum huic conjecturæ, atque ipsam etiam iudicio suo approbasse : nam Sancti laudibus cœptis, sed vix libatis, ad Adamum de sancto Victore propere transit, unum præ aliis Bernardi laudatorem, et tandem concludit : « Ista in laudem » laudatoris S. Bernardi redundant ». . .

sua elogia :

558 Epitaphium Adami Victorini, quia revera præ aliis dulcius sonat, omissis reliquis hic duxi transcribendum, quod haberi indicat inter epitaphia D. Bernardi. Sic vero expressum est :

Claræ sunt valles : sed Claris vallibus Abbas

Clarior his clarum nomen in orbe dedit.

Clarus avis, clarus meritis, et clarus honore,

Clarus et eloquio, religione magis.

B Mors est clara, cinis clarus, elarumque sepulchrum.

Clarior exultat spiritus ante Deum.

Sic Victorinus Adam lusit, adlusitque ad sancti Abbatis, et loci claritudinem Cætera languent, et nec Bernardi operibus digna erant, neque his Annaalibus. Non itaque opus est ad hujusmodi elogia recurrere. Alia gravissimorum omnis status ac conditionis virorum de Sancto testimonia paulo inferius proferemus, ne vel ipsi quidem ex laudatorum istorum agmine exclusis heterodoxis, qui suam quoque symbolam in Bernardi præconia contulere. Enimvero si sapientissimorum virorum elogiis addere nostrum de sancto Patre sensum liceat ; tam ex dietis per decursum hujus nostri Commentarii, quam ex dicendis infra in Vita ejus, nec non post illam in Gloria posthuma in ipsius honorem a nobis etueubrandam, manifestissime conficitur, sequentes titulos, non adumbratos, sed veros ac genuinos ipsi convenire. Fuit itaque Vir sanctissimus, ac vocari debet meritisimo jure Ecclesiæ Catholicæ lumen et columnen, Sedis Apostolicæ fulcrum, hæreticorum malleus, apostolus, propheta, thumaturgus, Angelus pacis, Dei omnipotentis organum, perfectionis religiosæ norma, Ordinis Cisterciensis propagator et gloria, vas denique electionis, ad agendas res magnas, et ad felicem exitum promovendas non difficillimis dumtaxat, sed desperatissimis etiam temporibus.

in sermone, qui habetur est in die anniversario, agitur de aqua prodigiosa

559 Edidit . . . in anniversaria sacri obitus illius solemnitate perelegantem sermonem Godefridus, ejus notarius, cum postmodum abbas esset in Claravalle. Qui licet mendis plurimis respersus, in posterioribus, quæ circumferuntur, editionibus, simul cum operibus sancti lucem accepit, sub hoc initio : Quam dulcis hodie, dilectissimi filii, paterna debet esse memoria ; prout observat Manricus cap. ix, num. 6. Sermo iste pluribus a nobis indicatus est § 2 hujus Commentarii num. 18, ubi etiam signatur, quo anno fuerit habitus. De auctore autem consulat lector observationes § LXIII. Mirabile autem est, quod dicto num. 5 refertur de aqua, qua ablutum fuerat corpus Sancti vita functi, post multos etiam deinde annos salutifera et prodigiosa. Audiantur Sermonis verba : Nonnullis etiam Pater sanctus, cum in carne eum non viderunt, benigni-

num sese in spiritu exhibuit patrem, tulit opem, abstulit tentationem, attulit consolationem. Nam ex lavacro sacri corporis ejus, cum ex more ei post transitum debitas exhiberemus exsequias, fratres quidam in remotissimas orbis partes deportaverunt, et, sicut eorum certa relatione didicimus, cum jam decimus annus transierit, non tantum aqua illa usque modo manet omnimodis illibata ; sed eandem obtinet et gratiam, quæcumque fuerit superfusa. Cum enim pluribus jam ad remedia postulantibus de eodem sacro liquore donaverint (nam et cum multis opem tulisse confirmant) impleto tamen sæpius aqua altera vasculo, talis permanet usque hodie, qualis prima fuerat die.

560 De singularibus gratiæ dotibus, quibus Vir sanctus erat præditus, asserit ista scriptor Vitæ Gaufridus lib. III, cap. 1 : Serenus erat vultu, modestus habitu, circumspectus in verbis, in opere timoratus, in sacra meditatione assiduus, in oratione devotus, et . . . de omni re magis fidens orationi, quam industriæ propriæ vel labori : magnanimus in fide, longanimis in spe, profusus in charitate etc. Apparebat in carne ejus gratia quædam, spiritalis tamen potius quam carnalis. In vultu claritas præfulgebat, non terrena utique, sed cælestis. In oculis angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris ejus hominis pulchritudo, ut evidentibus quibusdam indicibus foras erumperet, et de cumulo internæ puritatis et gratiæ copiose perfusus homo quoque exterior videretur. Jam vero externum corporis statum ita pergit exhibere idem biographus loco allegato : Corpus omne tenuissimum, et sine carnibus erat : ipsa quoque subtilissima cutis in genis modice rubens. . . Caesaries ex flavo colorabatur, et candido. Barba subrufa, circa finem vitæ ejus respersa canis. Statura medioeritatis honestæ, longitudini tamen vicinior apparebat.

accurata S. Bernardi

E

561 Infirmitate autem ac plurimis incommodis subjecto Vir sanctus erat corpore. Audiamus de- nuo Gaufridum citatum : Alias autem thesaurus iste in vase fictili erat, contrito penitus et undique conquassato. Laborabat siquidem caro ejus multiplicibus infirmitatum incommodis, ut in eis virtus animi perficeretur. Quarum periculosior quidem in meatu arctissimi gutturis, nil penitus siccum, vix solidum aliquid admittentis : molestior erat defectus stomachi, viscerumque corruptio. Ilæ continuæ illi, præter alias sæpius incidentes. Porro de virtutibus Viri, ac modo vivendi, quæ laudatus biographus ibidem enarrat, ne memoro ; sed ea in ipso fonte legenda designo, ne justo longior sim, si omnia singillatim descripsero, quæ ibi scripta sunt. Interea temporis vellem, ut repræsentsset idem auctor, qualis fuerit in ipso vultus conformatio, qualia frontis, oris, oculorum lineamenta. Id vero cum nec ipse fecerit, nec ab alio antiquo biographo factum norim ; conabor, quoad poterit, hunc defectum aliunde supplere inferius.

representatur descriptio.

F

§ LIII. Effigies ; cubiculum ; calix ; peregrinationes ad Sancti corpus.

Tria apud me sunt ectypa, quæ S. Bernardi effigiem repræsentsant. Unum, hac epigraphe inscriptum :

Ex tribus Sancti imaginibus

AUCTORE
J. P.

subscriptum : Vera effigies S. Bernardi, primi abbat̄is Clarævallensis, sacri Ordinis Cisterciensis amplificatoris. Sed veritas illa, seu perfecta hujus ectypi cum suo prototypo convenientia asseritur ibi quidem; sed non probatur. Imago alia, et a priore omnino discrepans præfigitur *Vita Gallicæ* S. Bernardi, quæ typis edita est Lutetia Parisiorum anno 1704. Inscriptio asserit, veram hanc Viri sancti effigiem esse, æri videlicet incisam e pictura, quæ Roma sit missa, quæque e vultu ipsius anno 1152, dum ageret annum ætatis 62, expressa fuerit. Imago illa repræsentat elegantem simul ac venerabilem, et paternam cum suavitate conjunctam vultus conformationem; sed vereor affectatam. Etenim Pater sanctus tam emaciato erat corpore, ut cutis vir tegetet ossa; ossa vero ipsa ægre cohærent cum reliqua infirmissimi corporis compagine, morti naturali jam tum, ut ita dicam, quasi moraliter præmortuo. Consule, quæ modo præmissi ex Gaufrido sub finem § LII. Breve est illud epistolæ 144 inter Bernardinas, ubi Vir sanctus, Pavidæ, inquit, mortis pallidam circumferentes imaginem etc.

quoniam, et
quare una hic
detur præ aliis:

563 A prædictis imaginibus prorsus diversa est Viri sancti forma, quæ exstat apud Puricellam inter Ambrosianæ Mediolani basilicæ, ac manasterii hodie Cisterciensis monumenta (Ita inscribitur *Opus laudati auctoris*) volumine 1, pag. 623. Illa vero mihi magis probatur, quam duæ alie præcedentes, quia hæc majorem apud nos habet auctoritatem, quam illæ, prout statim dicam. Ea itaque de causa satias esse duri, eandem hic exhibere simul cum sua epigraphe, quæ notatur apud eundem Puricellam, et in qua affirmatur esse vera Sancti nostri effigies, prædaibus aliis. Hanc porro effigiem chalcographus noster imitari conatus est, hisce scalpri lineamentis et characteribus, prout in hoc ejus ectypocernis, vultum Viri sancti præcipue exprimendo secundum exemplar sibi propositum.

VERA EFFIGIES S. BERNARDI
ABBATIS CLARAVALLENSIS.

Effigiei, quam hic damus, auctoritatem conciliat Puricellus, quando pag. 622, num. 370 hæc de ea scribit: Satis veru fideliter incisa æri hæc est ex altera paris mensuræ, quam superioribus annis ad suos in hoc Ambrosiano monasterio

monachos jam Cistercienses Pater Generalis e Gallia transmisit, hoc elogio commendatam, quod ex omnibus æri hactenus incisus non alia umquam magis ad veram et nativam sancti Abbatis effigiem congruerit.

564 Nec tacite præterierim nonnulla hoc loco, quæ Manricus ad annum 1153, cap. ix in sine scribit de S. Bernardi cubiculo, ac quibusdam aliis. Interim adnoto, ait, extare hodieque felix cubiculum, longitudinis ad quadraginta pedes, latitudinis sex supra viginti, quadrato lapide in parte pavimenti, cui stramineus Sancti lectus imponebatur. In medio lapidis cavitas conspicitur, dubium, cui usui apta: et sunt, qui dicant, reponendo igni effossam, quo caloris naturalis defectus (namque eo præcipue Sanctus ægrotabat) repararetur. Visitur et in eodem cubili ligneus lectus, cui incubabat, cum spiritum emisit; conservatus, ob Sancti reverentiam, integer post annos atque illæsus. Demum inter reliquias Clarævallens, de quibus aliquæ nobis dicendæ erunt, ostenditur ex Inventario Clarævallens, quod citatur: « Serinium parvum ligneum de- » argentatum, cujus sera est de argento, plenum » reliquiis, videlicet de vestimentis sacerdotali- » bus S. Bernardi abbat̄is Patris nostri ». Hoc enim titulo prænotatur in Inventario. Itemque « pulcher quidem, sed parvus calix, cum pede » et pomello rotundo per totum, tam intra quam » extra, bene deauratus, cum sua patena et coch- » leari etiam deauratis, ponderis unius marchæ, » et quinque unciarum; qui propter reveren- » tiam S. Bernardi, qui eo uti solebat in Sacri- » ficio, in Inventario primum locum obtinet ». Verum de Sancti reliquiis plura fortasse a nobis proferentur in gloria ejus posthuma, si major illarum ad nos notitia pervenerit.

565 Præter illa, quæ sepulturam beatissimi Patris spectant, quæque paullo ante a nobis relata sunt, dicere nunc aggredimur peregrinationes, ad venerabilem ejus tumulum primis post mortem temporibus pie ac religiose a variis susceptas. *Historias Cisterciensis ad annum 1154 cap. 1, num. 1*: Bernardo, inquit, Patre ad Superos translato, vota ad sepulchrum ejus, non secus ac ad alia loca sacra, ex toto pene orbe frequentabantur. Primus vel inter primos Eschylus fuit, illustris Daniæ Primas, de quo superius, hoc anno millesimo centesimo quinquagesimo quarto, qui fuit Cistercii quinquagesimus septimus, ex ultimis finibus terræ veniens ad Claravallens. Et mox rationem reddens, cur innoctat huic anno adventum ejus, uti et Sardinia reguli (de quo mox) Ergo... sicut pergit, sub veris initium, qui ante biennium Bernardum visitaverat, cum Viri transitum gloriosum agnovisset, scribente Gaufrido, sepulchrum ejus veneraturus advenit.

566 Porro adventus ille narratur et confirmatur ex verbis Exordii magni, distinctione 3, cap. xxv, ubi leguntur ista: Haud multo vero post hæc (nimiam postquam ex Claravallensi cœnobio redierat) elapso tempore, tristissimus rumor aures ejus percussit de dormitione beati Viri, specialis amici sui, scribente sibi libellum de transitu ejus domno Gaufrido, monacho Clarævallens, qui notarius ejusdem sanctissimi Abbatis non parvo tempore fuerat. Tum vero caluit cor ejus intra ipsum, et in meditatione ipsius exarsit ignis: vana transitoria atque eaduca reputans universa, quæ hominis intentionem præpedire possunt a recto cursu, quo ad patriæ cælestis beatitudinem

AUCTORE
J. P.

Theologus fuit
insignis.

eidem tributum . propterea quod doctrina non tam humanis viribus acquisita, quam cœlitus infusa, præditus fuisse videatur.

572 Quamquam ei non defuit labor et industria in legendis versandisque auctoribus, non modo sacris, sed etiam profanis, ut ex horum verbis subinde adductis manifestum est. Verum haud dubie in sæculo hæc didicerat juvenis, quæ etiam seni in memoriam aliquando recurrebant. At rebus theologicis accurate operam dederat monachus : quarum rerum cognitio quam profunda et sublimis in eo esset, docent in primis Sermones duo in Cantica, nempe LXXX, et LXXXI; ubi de imagine Dei, quæ in Verbo et in anima est, et de simplicitate Dei tam alte et apte disserit, ut nemo melius ante vel post eum. Idem etiam dicendum de Christi pro nobis patientis satisfactione, quæ miro sane modo in epistola ex eadem Innocentium explicatur. Ad hæc, quid in Canonum scientia eximiis ejus de Consideratione libris comparari potest? Ille confirmatur istud Leonis Magni effatum : Verus recti amor in semetipso habet et apostolicas auctoritates, et canonicas sanctiones.

B
et in Scripturæ
sacrae.

573 Denique Doctor sanctus quantum in Scripturæ sacrae lectione versatus fuerit, ubique clamant ejus scripta, quæ nihil aliud quam centones divinatorum voluminum, ut Sixti Senensis verbis utar, dici possunt; quippe undecumque veteris ac novi Testamenti sententiis ita distincta, ceu gemmeis emblematis, hisque adeo commode et apte insertis, ut ibi nata esse credantur. Qui quidem scribendi modus sicut in quovis argumento promiscue usurpari non deest; ita in rebus sacris non debet improbari. Huc enim adduci potest, quod Apostolus ait : Si quis loquitur, quasi sermones Dei. Quod vero Bernardus quosdam Scripturæ locos in sensum improprium ac minime litteralem quandoque detorquet, adeo ut ludere potius in verbis, quam verba ipsa exponere videatur; id sane ea ratione excusare licet, quod in Scriptura multiplicem sensum, qui ad mores informandos condeat, accommodare erui posse crediderit. Vir sanctus, præsertim ubi non de fide agit, sed de pio quodam argumento exornando, ad excitandam scilicet auditorum attentionem ac delectationem.

C
nec non sancto-
rum Patrum le-
ctione apprime
versatus;

574 Jam vero sanctissimum Virum non tantum in Scripturæ sacrae, sed etiam in sanctorum Patrum lectione apprime, quantum ferebant variae ipsius occupationes, versatum fuisse, nemo inficiabitur, qui ejus scripta diligenter lectitarit. Nam et Patres aliquando, eorumque sententiæ in his laudantur, et doctrina eorum per omnia ejus Opera respersa est. Unde eum querens et fagos se magistros habuisse dicit Vitæ lib. I num. 23, id eo modo interpretandum est, quem Cardinalibus ipse suggerit in lib. IV de Consideratione num. 12 : nempe in omni re orationi plus lidendum, quam propriæ industriæ vel labori. Quod Bernardo re quidem vera Gaufridus aptavit Vitæ lib. 3 num. 1. Ceterum quantum ex lectione Patrum, præsertim sancti Augustini, profecerit, probat in primis liber de Gratia et libero arbitrio, quod Augustinianæ doctrinæ eruditum quoddam summarium est. Sed cavendum, ne in laudato eum hic, tum supra 2 xv, sancti Doctoris Opusculo confundatur libertas a coactione cum libertate a simplici necessitate. Hoc si observarent hodierni libertatis humanæ destructores, e Melliflui Doctoris succo venenum non conficerent, ac propinarent incautis lectoribus ac per-

versis assectis suis; non dissimiles Juliano Pelagiano, qui verbis S. Joannis Chrysostomi abutebatur ad negandum originale peccatum parvulorum. Sed S. Augustinus lib. I contra eundem Julianum cap. VI, verba sancti istius Patris explicans, et dans rationem, cur ita fuerit locutus, hæc Juliano respondet : Quia disputans, ait, in Catholica Ecclesia, non se aliter intelligi arbitrabatur, tali quæstione nullus pulsabatur, vobis nondum litigantibus securius loquebatur, quod itaque in hoc casu Juliano regerit magnus Augustinus de S. Chrysostomo, omnino etiam obtingit in nostro, de S. Bernardo, aliter videlicet locuturo, si ipsius ætas in Lutheri, Calvini, Jansenii, Quesnelli tempora incidisset. Nunc progrediamur cum Mabillonio ad alios Patres, S. Bernardo apprime notos. Ambrosium Augustino adjungit in epistola seu Opusculo XI ad Hugonem Victorinum; additque, ab his duabus Ecclesiæ columnis non facile se avelli. Athanasium item laudat in Opusculo X contra Petrum Abaelardum aliquando etiam Gregorium Magnum. Denique in clausula Homiliarum de laudibus Virginis, multa a Patribus accepisse se fatetur.

575 Mirum vero est, Hominem sanctum, tot morbis et infirmitatibus obnoxium, tot curis distractum, negotiisque non modo domesticis, (quæ sane nec levia, nec pauca erant in tam numeroso monachorum cœtu) sed maxime publicis interpellatum, parem fuisse aut tot libris legendis, aut tam disertis eruditisque scriptis elaborandis : adeo ut præter naturale ingenium, quod in eo excellentissimum et sublimissimum erat, divinam quamdam ipsi loquenti, agenti, docenti, ac scribenti sapientiam adfuisse nemo dubitare possit. Unde « confessus est aliquando, » ait Gaufridus lib. 3 num. 7, sibi meditantem vel « oranti sacram omnem velut sub se positam et » expositam, apparuisse Scripturam ». Elsi vero fateri solitus erat, Vitæ lib. I num. 24, se melius Scripturarum sensum assequi « in primæ originis suæ fonte, quam in decurrentibus expositionum rivis; sanetos tamen et orthodoxos » earum expositores humiliter legens, nequam eorum sensibus suos sensus æquabat, » sed subjiciebat formandos, et vestigiis eorum » fideliter inherens, sæpe de fonte, unde illi » hauserant, et ipse bibebat ».

576 Hæc sancti Doctoris erga sanetos Patres reverentia passim elucet in ejus scriptis, ut in epistola xcvii, num. 1, Sermone V in Cantica, num. 6, et alibi. Ad eos porro legendos otium ipsi concessit diutina illa infirmitas, quæ primis præfecturæ suæ annis ipsum a cœtu fratrum abesse, et quasi privatum seorsim in monasterio degere coegit, primo quidem ex præcepto Guillelmi episcopi Catalaunensis, et abbatum sui Ordinis, testante altero Guillelmo abbate, ibid. num. 33 et 40 : deinde vero ex vi ingravescentis infirmitatis. Vidit illum Guillelmus abbas « feriatum » ab omni sollicitudine domus, tam interiori, » quam exteriori, vacantem Deo et sibi, et » quasi in deliciis paradisi exultantem ». Tunc Vir sanctus disseruit illi de Cantico canticorum, uti fusius ille prosequitur. Accessit Bernardo convalescenti ad impetrandam in sacra studia feriationem procuratio Gerardi germani sui, qui ejus vias in monasterio ita supplebat, ut Bernardus Sermone xxvi in Cantica ei adseribat spiritualium studiorum suorum profectum. Hæc vero studia erant, orare, legere, scribere, meditari, et similia, ex Sermone LI in Cantica num. 3. Sic beatus

E
quod mirum est
in vero alunde
occupatissimo.
et infirmo :

F
quoniam
firmitas corpo-
ris multum oli-
litterarum e-
derit.

A beatus Pater vixit per annos quindecim, id est, a condito monasterio Clarævallensi ad schisma Petri Leonis : quo tempore magnis arduisque rebus adhibitus, talis demum evasit, qualem postea tota Europa, ne dicam orbis universus, admirata est.

summam apud
omnes reveren-
tiam

577 Non immerito itaque magnus ille Nicolaus Faber, Ludovici Justi præceptor, teste Francisco Balbo in ejus Vita, cum Patres omnes summo opere venerari solitus erat, tum maxime divum Augustinum, cujus lectioni assidue inhærebat, et ex recentioribus, DIVUM BERNARDUM, QUEM ULTIMUM PATRUM NOMINABAT. Et certe hoc elogium nullus veterum melius meruerit secundum Augustinum, quam Bernardus, nullus ita post eum : cum nulli aut sanctitas miraculis et factis illustrior, aut doctrina purior, traditionisve tenacior, aut dicendi, scribendive modus divinior, aut denique major fuerit auctoritas. « Cuius enim, ut Guillelmi verbis utar Vitæ lib. 1, num. 70, voluntati sic detulit, cujus consilio sic se humiliavit omnis tam sæcularis, quam ecclesiasticæ dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic eum timebant, ut videatur in eis impletum, quod in Evangelio legitur Dominus dixisse discipulis suis : Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes etc.

et auctoritatem
obtinuit

578 » Porro inter spirituales. . . longe ei alia auctoritas erat. Sicut enim dicitur per Prophetam tam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox supra firmamentum, quod imminebat capiti eorum, Stabant, et submittebant alas suas : sic hodie, inquit, ubique terrarum spirituales quique, loquente eo seu tractante, stant cedendo præcedenti, et sensibus ejus vel intelligentiis submitunt sensus vel intelligentias suas. Testantur hoc scripta ejus » etc. Merito proinde Cæsarius Heisterbacepsis monachus lib. 14 de Mirac. c. 17 ait, tantam fuisse ejus auctoritatem, « ut per unius os Bernardi purpurati Patres, reges, principesque terrarum, quasi per COMMUNE MUNDI OBACULUM loquerentur ». Hæc sancti Doctoris existimatio ad nostram usque ætatem propagata est, ut fidem faciunt illustrium virorum de eo testimonia : in quibus Bartholomæus a Martyribus, piissimus ille Bracarenensis antistes, Bernardi cultor et admirator, non inferiorem locum obtinere debet.

ob profundissimum præsertim
humilitatem,

C 579 Hanc porro auctoritatem cum multa ei viventium conciliabant, tum maxime eximia ejus in honoribus ipsis humilitas, quo nihil, ipsius Bernardi iudicio in Homil. 4 de Laud. Virg. num. 9, sublimius. Audi Ernaldum Vitæ lib. 2 num. 25 : « Plurima autem in eum probabilia, et laudè digna concurrunt. Alii namque doctrinam, alii, mores, alii mirantur miracula. Ego quidem » (ait ille) his omnibus honorem defero : sed præ omnibus, quantum in me est, hoc sublimius duco, hoc propensius prædico, quod cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus ; cum obedirent ei principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi ; cum ipsa Romana ecclesia singulari privilegio ejus veneretur consilia, et quasi generali legatione concessa, subjecisset ei gentes et regna ; cum etiam, quod gloriosius judicatur, facta ejus et verba confirmarentur miraculis : numquam excessit, numquam supra se in mirabilibus ambulavit ; sed de se semper humiliter sentiens, venerabilium operum non se auctorem credi-

dit, sed ministrum ; et cum esset omnium iudicio summus, suo sibi iudicio constitit infimus. (Quippe, Vitæ lib. 3, num. 22) vincebat sublimitatem nominis humilitas cordis : nec tantum poterat universus eum mundus cingere, quantum se ipse dejicere solus ». Neque vero tanta sui demissio et abjectio profectum ejus apud alios minuebat, immo amplius augebat. Nimirum (ibidem num. 8) quo humilior, eo semper utilior fuit populo Dei in omni doctrina salutari.

580 Patris sanctitati ex æquo respondebat sanctimonialia filiorum, quæ in Patris etiam gloriam redundabat. Testis ipsa Romana Curia, quæ Innocentium ad Claramvallem comitata est. « Flebant episcopi, (Vitæ lib. 2 num. 6) flebat ipse summus Pontifex ; et omnes mirabantur Congregationis illius gravitatem, quod in tam solemnium gaudio oculi omnium humi defixi, nusquam vagabunda curiositate circumferrentur ; sed complotis palpebris, ipsi neminem viderent, et ab omnibus viderentur. Nihil in ecclesia illa vidit Romanus quod cuperet. Nulla ibi suppellex eorum sollicitavit aspectum ; nihil in oratorio, nisi nudos viderunt parietes. Solis moribus poterat inhiare ambitio, nec damnosa poterat esse fratribus hujusmodi præda, cum minui non posset asportata religio ». His columnis ac presidiis fulta erat Bernardi auctoritas : adeo ut (Vitæ lib. 3, num. 21 ; lib. 1, num. 28) « austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret : quasi de cælo afferens inter homines miraculum quoddam conquestæ apud Deum plusquam humanæ puritatis ».

Patris sanctitati
sua quoque
ejus filii ad-
junxere.

581 Porro sanctitatem illam ac puritatem attestabantur miracula, quæ adeo clara et illustria fuerunt, ut etiam ejus adversarii ea faterentur : tam crebra et frequentia, ut Bernardus ipse obstupesceret (apud Gaufridum lib. 3, num. 20). Non mirum proinde, si tantum potuit ejus auctoritas, primum quidem « circa resuscitandum » (ut Guillelmus loquitur lib. 1, num. 42) in monastico ordine antiquæ religionis fervorem : deinde, ex Gaufrido lib. 3, num. 12 « in catholicorum moribus corrigendis, in schismaticorum furoribus comprimendis, in hæreticorum erroribus confutandis ». Quod tum ex ejus Vita, tum ex ejusdem scriptis, maxime ex epistolis, manifestum est.

Adde ejusdem
miracula ;

§ LV. Varia in laudem S. Bernardi testimonia simul collecta.

Immortalia sanctissimi Abbatis nostri præconia, a doctissimo Mabillonio illustrata, ac paragrapho proxime antegresso a nobis ex ipso transcripta, confirmare placet ex multis ac variis de eodem Viro sancto testimoniis. Habentur ea quidem in Introductione ad Opera S. Bernardi, Colonia Agrippinæ per Merlonem Horstium vulgata : verum quia laudatus Mabillonius illa edidit meliore ordine, visum est, eidem nos conformare. In varios itaque personarum ordines distribuit præsens argumentum in fine voluminis secundi col. 1345 et sequentibus. Rem totam dividere placuit in tres partes, sua cuique classe attributa.

Dantur hæc de
Sancto a Mabil-
lonio elogia

AUCTORE

J. P.

D

PARS PRIMA.

CLASSIS I.

*Summorum Pontificum.*Innocentii II,
Alexandri III,

InnoCentius II Epistola ad S. Bernardum; Quam Urina, ait, perseverantique constantia causam B. Petri, et sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ, incandescente Petri Leonis schismate, fervor tuæ religionis et discretionis susceperit defendendam, et te murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum ac principum, et aliarum tam ecclesiasticarum, quam secularium personarum ad catholicæ Ecclesiæ unitatem, et B. Petri ac nostram obedientiam frequentibus argumentis et ratione munitis inducere laboraveris, magna, quæ Ecclesiæ Dei et nobis provenit, utilitas manifestat ». Florebat anno MCXL.

B

Alexander III in litteris Canonizationis ad Ecclesiam Gallicanam: « B. Bernardus, singularis gratiæ prærogativa suffultus, non solum in seipso sanctitate ac religione præfulsit, sed etiam in universa Ecclesia Dei, fidei et doctrinæ lumine radiavit. Fructum vero, quem in domo Domini et verbo operatus est et exemplo, nullus fere terminus sanctæ Christianitatis ignorat, cum usque ad exterarum quoque et barbararum nationes sanctæ religionis instituta transmiserit etc ». Florebat anno MCLXX.

Pii V. Gregorius
XIV.

584 Pius V In Bulla Ex innumeris, etc., inter alia quæ suggerit media reformandi Ordinis Cisterciensis, lectionem Operum S. Bernardi proponit his verbis: « Ubi sacra lectio juxta Concilii Tridentini dispositionem haberi non poterit, præter eos libros, qui ad divini Officii et chori usum necessarii sunt, saltem Biblia, et Catechismus ad parochos recens editus, item Opera S. Bernardi, et si qui alii ad honestam monachorum occupationem poterunt, habeantur etc ». Florebat anno MDLXX.

C

His, quæ de S. Pio V ex editione Mabilloniana recitavimus, aliud addimus e Vita laudati Pontificis, auctore Joanne Antonio Gabutio, apud nos edita tomo I Maii, in qua libro VI, cap. xiii alias, ibi autem cap. v, pag. 708, num. 366 hæc de eo referuntur: Accumbenti vero sibi cum magnam rerum omnium munditiam, tum in primis sacram perpetuo voluit lectionem adhiberi: ac præcipue S. Bernardi libros de Consideratione ad Eugenium (quibus videlicet, quæ pro honore Dei ac totius Ecclesiæ bono, animarumque salute consideranda sunt, luculenter edocentur) sæpius prælegi curabat: sententiarumque gravitatem attentissime ponderans, quæ suo tempore et loco exequeretur, secum ipse diligenter conferebat. Pergamus nunc iterum cum Mabillonio:

Gregorius XIV « Meditabatur mane hora integra, inquit Cicarella in ejus Vita, legens opera Melliflui Bernardi, et si quos ex iis erueret mentis conceptus, eos diligenter annotabat, concinneque scribebat ». Florebat anno MDXC.

CLASSIS II.

*Cardinalium et Ecclesiæ
Doctorum.*

Jacobus de Vitriaco Tusculanus episcopus et S. R. E. Card. Sedisque Apost. Legatus, lib. de Historia Occident. cap. 14. sic scribit. « Suscitavit Dominus eis a principio novellæ plantationis eorum agricolam peritum, prudentem et sanctum virum, quem invenit Dominus secundum cor suum... sanctum videlicet Bernardum Clarævallis Abbatem, religionis probatissimam margaritam, lucernam Ordinis et stellam in firmamento Ecclesiæ Dei radiantem, qui non ab homine neque per hominem, sed sola Dei inspiratione præminentem sanctorum Scripturarum accepit intelligentiam, et quasi de ipso Domini pectoris fonte potavit cælestes aquas, quas diffunderet in plateis multis. Et quoniam potens fuit in opere et sermone, exemplo sanctæ et præeminentis conversationis, et doctrina cælestis prædicationis, sed et virtute miraculorum et mirabilium operum multis factus est odor vitæ in vitam ». Florebat anno MCCXXX.

Jacobi de Vi
triaci, S. Romæ
venturæ.

S. Bonaventura S. R. E. Card. et episcopus Albanens. Ord. Min. in Meditationibus vitæ Christi, quas ubique Bernardi sententiis veluti gemmis insignivit, ita loquitur cap. 36. « Audisti verba pulcherrima altissimi contemplantis, et orationis dulcedinem degustantis Bernardi. Ruminas ea, si vis, ut sapiant tibi. Ideo autem libenter ipsius verba in hoc Opusculo intersero, quia non solum spiritualia sunt et cor penetrantia, sed et decore plena, et ad Dei servitium excitantia. Ipse enim fuit eloquentissimus, et spiritu sapientiæ plenus, et sanctitate præclarus, quem te desidero imitari, et ipsius monita et verba opere exercere: propter quod sæpe tibi propono eundem ». Florebat anno MCLX.

585 S. Thomas Aquinas Serm. de S. Bernardo sic ait. « Fuit ergo os ejus vas pretiosum, os aureum, os gemmeum.... Vino dulcedinis inebriavit totum mundum.... Aurum fuit Bernardus per voluntatis sanctitatem, multitudo gemmarum per morum honestatem et virtutum multipliciter, vas pretiosum per virginitatis puritatem.... Fuerunt autem in hoc novem gemmæ, de quibus dicitur Ezechielis 28. Lapidus isti significant novem ordines Angelorum: quibus fuit dotatus Bernardus, quia in se habuit virtutes et officia omnium ordinum Angelorum, sicut dicitur in libro, ubi scribuntur acta ejus ». Florebat anno MCLX.

S. Thomæ Aquinas,
Augustini Valerii, Bar
tonii, Billar
mini.

Augustinus Valerius S. R. E. Cardin. episcopus Veronensis. lib. de Rhet. Eccl. cap. 41. « In S. Bernardi libris, inquit, inest admirabilis quædam suavitas, ita ut cum sancta animi voluptate semper legantur ». Florebat anno MDLXXX.

Cæsar Baronius S. R. E. Cardin. tomo XII Annal. anno MCXXX. Bernardum Tubam cælestem appellat: anno vero MCXLIII Alterum Eliam. Sic autem de eo scribit anno MCLIII. « Bernardus, vir vere apostolicus, immo verus Apostolus missus a Deo, potens opere et sermone, illustrans ubique et in omnibus suum apostolatam sequentibus signis, ut plane nihil minus habuerit a magis Apostolis... dicendus totius Ecclesiæ Catholicæ

F

A tholicæ ornamentum simul ac fulcimentum : Gallicanæ vero in primis Ecclesiæ prædicandus summum decus, summa gloria, summa felicitas. Cujus memoria felicissima in benedictione et sanctificatione ad morum informationem et disciplinam, et in condemnationem hæreticorum in sancta Ecclesia jugiter perseveret ». Florebat anno mdc.

Robertus Bellarminus S. R. E. Cardin. lib. de Script. Eccl. ait « S. Bernardus abbas Clarævallensis, vir plane apostolicus, et non minus gloria miraculorum, quam sapientiæ splendore illustris ». Item tomo 2. Controv. lib. 4 cap. 14 : « Idem beatus Bernardus pluribus miraculis claruit quam ullus Sanctorum, quorum vitæ scriptæ exstant. Nam, etc. ». Florebat anno mdcxx.

CLASSIS III.

Episcoporum.

Hildbertus, Otho.
Frising.

B Hildbertus episcop. Cenouanensis, demum Turonensis archiepiscop., epist. 24 ad Bernard. scripta « Maximum duco, inquit, atque habeo, quod mihi sacrarium familiaritatis aperuistis. In eo susceptus, multis et magnis expertus sum periculis, quantum valeat deprecatio justi assidua ». Et paulo post : « Habeo igitur atque ago vestræ gratias religioni, ejus sinum, quasi reus aram, jamdudum complexus essem, si consultus Papa Pontificis munus amoliri permisisset. Ille dum me remisit ad laborem, invidit gloriam : non imputet ei Dominus. Interim in umbra alarum tuarum sperabo, donec educar de lacu miseræ et de luto faciès. » V. ejusdem epist. 72, quæ est 122 inter Epistolas Bernardi. Florebat anno mxcv.

Otho Frisingensis episcopus lib. 1 de Gest. Frid. cap. 34 ita habet. « Erat eo tempore in Gallia cœnobii Clarævallensis abbas, Bernardus dictus, vita et moribus venerabilis, religionis ordine conspicuus, sapientia litterarumque scientia præditus, signis et miraculis clarus. Hunc principes vocandum, ab eoque quid de hac re (n. expeditione transmarina) fieri oporteret, tamquam a divino oraculo consulendum decernunt ». Et infra : « Qui apud omnes Galliæ ac Germaniæ populos ut Propheta vel Apostolus habebatur ». Florebat anno mcl.

Petrus Cellensis,
Anselmi Havelberg.

C 587 Petrus Cellensis abbas, postea S. Remigii Remensis, demum episcopus Carnotensis, lib. 6. epist. ult. scribens contra Nicolaum quemdam Anglum (non vero Notarium S. Bernardi, ut probatum est ad epist. 284) qui S. Doctoris pectori maculam post ejus mortem affingebat, quod B. Virginis Conceptionem impugnasset, sic in Bernardi laudes excurrit. « Quæ, inquit, hujus Bernardi sanctitas, quæ religio, quæ meritorum prærogativa ? Nullus sum ego ad illius sancta præconia referenda. Vita ejus, fama ejus, opera, scripta, miracula, fides, spes, caritas, castitas, abstinencia, mortificatio demum in membris ejus, sermo, vultus, habitus et gestus ejus, et his similia ; ipsa sunt, quæ testimônium perhibent de eo. . . . Alumnus familiarissimus fuit Domine nostræ, cui non unam tantum basilicam, sed totius Ordinis Cisterciensis basilicas dedicavit, ad cujus laudem politissimos tractatus et facundos composuit. Si ergo potes tangere pupillam oculi Domine nostræ, scribe contra Bernardum suum, cui loquitur ipsa :

Qui tangit te, quasi qui tangit pupillam oculi mei ». Florebat anno mclx.

Anselmus Havelbergensis in dialogo contra Græcos lib. 2. « Nostris temporibus apparuit quidam abbas in loco, qui dicitur Claravallis, nomine Bernardus, vir religiosissimus, virtute miraculorum insignis, ab Occidente usque in Orientem pro sui sanctitate famosissimus : quem venerabilis Papa Eugenius, quondam sui monasterii monachus, in concilio multorum episcoporum condigna reverentia plerumque honoravit. » Floruit tempore Eugenii III.

588 Guillelmus Tyri archiepiscopus lib. 16 Belli sacri cap. 18 : « D. Eugenius Papa viros religiosos potentes in opere et sermone ad diversas Occidentis partes dirigit . . . Inter quos vir immortalis memoriæ et honestæ conversationis D. Bernardus Clarævallensis abbas, pie in Domino et per omnia amplectendæ recordationis, ad prædicti Deo placiti muneris executionem præcipuus eligitur. Qui injunctæ sibi dispensationis sedulus exsecutor, ejusdem operis secum Deo amabilis trahens coministros, impiger, indefessus, licet corporis esset invalidi, tum propter jejunia pæne continua et subtilem nimis dietam, regna circuit, regiones obambulat ; euangelizans ubique regnum Dei ». Florebat anno mcc.

Guillelmus Parisiensis episcopus, Serm. de S. Bernardo sic cum prædicat : « Excellentissime vixit, gratiosissime docuit, manifestissimis miraculis fulsit : eum non humana instructio, sed divina inspiratio sapientem fecit, quod in Scripturis specialiter sensit ». Et infra : « Sicut Deus Moisi recitavit sua mysteria, et vultus ejus claritate respicere filii Israël : sic B. Bernardo secreta multa revelavit, ut cælesti luce illuminatus multum Ecclesiam illuminarit ». Florebat anno mcccxxx.

589 Theobaldus episcopus, seu quisquis est auctor Vitæ Guillelmi Aquitaniæ Ducis, cap. 2 : « Eo tempore, inquit, fundatum est monasterium Clarævallis, et ibi Spiritus sancti consilio ad regimen abbas est Bernardus ordinatus, qui in tantum vita, virtutibus et doctrina clarus effulsit, ut nullus ei in orbe secundus existeret ingenio, moribus, ore, stilo et virtutibus. Hic est, qui in diebus suis hæreses extirpabat, hæreticos confundebat, schismaticos revocabat, erroneos instruebat, et principes arguebat ». Et paulo post : « O virtutem viri, o animi puritatem, nec affectantis publicum, nec formidantis tyrannum (Guillelmum) pro ejus salute Qui fugiebat publicum, quomodo allecasset cathedræ fastigium ? Deus meus, quot et quantæ Ecclesiæ cathedrales propriis orbatæ pastoribus eum in pontificem elegerunt ? Sed non plus delectabat eum mitra et anulus, quam rastrum et sarculus ».

PARS SECUNDA.

CLASSIS IV.

Regum et Magnatum.

Carolus V Imperator, teste Thuano Histor. lib. 21 : « Toto biennio, quod mortem præcessit, in Hieronymianorum fratrum sodalitie, monitore usus Constantino quodam, qui ei a sa-

AUCTOR
J. P.

Guillelmi Tyriensis, et Parisiensis.

ac Theobaldi.

F

Caroli V imperatoris.

eris

AUCTORE
J. P.

cris confessionibus erat, præcipue B. Bernardi abbatis lectione se solabatur ». Claruit anno MDXL.

Ludovici XIII
Gallorum regis.
Pici Mirandulani.

591 Ludovicus XIII Galliarum et Navarrae rex Christianissimus, cognomento Justus, in Diplomate Congregationi Fuliensi pro erectione Fontanensis monasterii a se concessio anno MDXVIII, S. Bernardum appellat « magnum et celeberrimum Confessorem, Ecclesiae Patrem et Doctorem, populorum reformatorem, schismatum et dissidiorum conciliatorem, Religiosorum Patriarcham, mirabilium patratorum, ac Deiparae Virginis cultorem eximium ». Regnabat feliciter anno MDXXX. Videtur apud Henricum Menolog. Cisterc. ad diem xx Aug. præclara omnium pæne regnorum et Christianorum, diversorumque statuum elogia, initialibus prædicti monasterii Fontanensis lapidibus inscripta in honorem sanctissimi abbatis Bernardi, in primis vero Scenissimae Reginae Mariae Medices, matris ipsius Christianissimi regis, quæ B. Bernardi meritis divinitus concessam sibi fuisse fecunditatem, sollempni justificatione declarat.

Johannes Franciscus Picus Mirandulae Comes, B lib. 2 de morte Christi, cap. 8, « Sed et audiamus, inquit, Bernardum devotissimum atque doctissimum, sed hoc ultimo titulo vulgo fraudatum, nulla certe sua culpa, nullo demerito, quando et ob ejus scripta, quæ doctrina solida atque salubri undique scaturiunt, et ob validissimas disputationes in Gilbertum et Petrum Abaelardum (quarum ope ab distorto calle erroris atque mendacii ad veritatis semitam redire) Docti sibi nomen vindicavit ». Florebat anno MD.

CLASSIS V.

Abbatum et Generalium.

Petri Mauricii.
Burchardi.

Petrus Mauricius, cognomento venerabilis, epist. 29, lib. 6 sic scribit: « Forti ac splendidae monastici Ordinis, immo totius Ecclesiae Dei columnæ D. Bernardo Claravallis abbati F. Petrus humilis Cluniacensium abbas, etc. Si liceret, si Dei dispositio non obstarat, si in hominis potestate esset vita ejus, maluissem, carissime, beatitudini tuae nexu indissolubili adhaerere, quam vel principari inter mortales alicubi, vel regnare. Quid enim? Nonne regnis omnibus terrenis præferri a me deberet grata non solum hominibus, sed et Angelis ipsis cohabitatio tua? Concivem te illorum si dixero, licet nondum spes in rem transierit, per misericordiae Dei gratiam mendax non ero, etc. ». Florebat anno MCL.

Burchardus abbas Balernensis, in Subscriptione lib. I Vitæ S. Bernardi, sic de eo loquitur: « In utero matris sanctificationem visus est accepisse, de qua concepta sunt presagia futurae sanctitatis et doctrinae ». Florebat anno MCL.

B. Guerrici.
Gaufridi, noberti, Aquavivæ.

593 B. Guerricus abbas Igniacensis, S. Bernardi discipulus, Serm. 3 in Natali Apost. Petri et Pauli: « Magister noster, S. Bernardus, ille interpret Spiritus sancti, de toto illo Carmine nuptiali (Cantico cant.) loqui instituit, spemque nobis dedit ex eis, quæ jam edidit, quia si pervenerit ad locum de quo quæritis, Donec adspiret dies et inclinentur umbræ, umbras ipsas ponet in lucem intelligentiæ: quod dictum est vel erit in tenebris, nobis dicet in lumine ». Florebat anno MCLV.

Gaufridus, primum S. Bernardi notarius, deinde Igniacensis, postmodum Claravallis abbas, lib. 3 Vitæ S. Bernardi seu primo a se conscripto, cap. 7: « Ceterum, inquit, longe eminentius in suis ille libris apparet et ex litteris propriis innotescit; in quibus ita suam videtur expressisse imaginem, et exhibuisse speculum quoddam sui, ut illud quoque Ambrosianum merito illi posse videatur aptari: Laude ipse se signet, et laureatus spiritu scriptis coronetur suis ». V. Sermonem ejusdem de S. Bernardo in fine tomi 6. Florebat anno MCLX.

Robertus abbas S. Michaelis in Periculo maris, Ord. S. P. Bened. in Append. ad Sigebert. anno MCLII: « Venerabilis Bernardus primus abbas Claravallis, vir admirandæ religionis et doctrinæ efficacis, humanæ vitæ satisfacit moriendo xiv Calend. Sept. relinquens sapientiæ suæ plurima documenta, maxime in Commentariis in Cantica cant. ». Florebat anno MCLXXX.

P. Claudius Aquaviva, V Præpositus generalis Societ. Jesu, scribente Johanne Bourhesio, in lib., cui titulus Societas Jesu Mariæ Deiparae sacra, cap. 4: « Coluit certe B. Virginem et S. Bernardum præcipuo cultu, eosque in omni re dubia sensit adjuutores ». Florebat anno MDCX.

CLASSIS VI.

Doctorum Theologorum.

Henricus de Hassia, doctor Parisiens., postea Cartusianus, in Tractatu ad Jacobum abbatem Eberbacensem, contra S. Bernardi maculatores ita scribit parte 1, cap. 3. « Ubi quæso talis devotionis igniculus reperitur, talis compunctionis rivulus infunditur; ubi talis amoris stimulus injicitur, sicut in vita et doctrina beatissimi Patris Bernardi abbatis Claravallis, sideris Ecclesiae, principalis Cisterciensis Ordinis ampliatis, et monasticæ vitæ inflammatoris ardentissimi? Et quis penetrabilior virtutum hortator occurrit, quis efficacior vitiorum eliminatior decorrit, humanum excitans torporem ad caelestia, ardorem elidens ad terrestria, somnum mortis impediens, divinæ lucis radios, fugatis tenebris inclarescere satagens? Cujus insuper fecundis ac decoris Sermonibus Virgo Christi Mater tam gloriosis extollitur laudum præconiis, pretiosissimis ornatur puritatis encomiis, integerrimis prædicatur virginitatis signaculis. Et nedum hoc, sed et ejus doctrinis universalis Ecclesiae fabrica ut gemmis vernantibus rutilat, et verborum elegantia singulari gloriosius coruscat. Et fecunda facundia caelestis irrigui, gratia influente, Scripturarum ænigmata reserat, solvit nodos, dilucidat obscura, declarat dubia, sicuti beati Bernardi Doctoris Ecclesiae eximii, qui in gloriam patriæ abiens, sic saluberrimis omnis sanctitatis monitis doctrinæ et exemplis vitæ totam subcaelestem fecundans irrigavit ecclesiasticam hierarchiam. Quem ideo alma mater Ecclesia exuberantis testimonii plenitudine, in Sanctorum canonizatione requisiti, in miraculis, doctrinis, virtutum exercitiis, luce clarius reperta ejus caelesti vita testimonium afferente, pro laboribus multis, pro moribus castis, pro actibus strenuissimis titulo eximium Confessorem et Doctorem studiis honorari, sollicitis et sonoris offerri præconiis

A niis instituit, et honoribus disponit sollempnibus venerari, et Sanctorum catalogo gloriosius annolari ». Florebat anno MCD.

Gersoni.

595. Johannes Gerson, doctor et cancellarius Parisiensis in quodam Serm. de S. Bernardo, sic eum affatur : « Te vero beatissimum Bernardum unum esse ex consorcio ignitorum illorum spirituum, quos Seraphim Scriptura nominat, ego tunc pia teneus, obsecro jam, et obsecro per amorem tuum, quatenus sumpto calculo ardenti de altari illius, cujus ignis est in Sion, et caminus in Jerusalem... tu labia mea tangens purges, etc. ». Et circa finem : « Consideranti mihi in ea quæ per accidens et velut ab extrinseco iuverunt S. Bernardum ad amorem Dei capessendum, reperi illa esse quatuor inter cetera, quæ sunt, matris devotio, apta complexio, debita educatio, et solitudinis affectio ». Et infra : « Denique dici potest, omnia ista quatuor juvisse de per accidens Bernardum, ut propheta et miraculorum esset pater, inter quæ præcipua ego illa deputo, quæ egit in conversione illorum, qui etiam converti toto nisu fugiebant ». Florebat anno MCD.

Clichtovæi.

B 596 Jodocus Clichtovæus Neoportuensis, doctor theol. et Canonicus Carnotensis, Serm. I de S. Bernardo sic eum Johanni Baptistæ comparat : « Tertio, inquit, lucerna nostra, Bernardus, fuit, lucens multiplici sacrorum operum compositione, quæ non solum sui temporis hominibus, sed et posteritati prodesse ad ædificationem fidei et morum. . . Illuxit certe omnibus non solum tunc præsentibus, sed et futuris usque ad consummationem sæculi, per multorum librorum elaborationem, ad profectum aliquem spiritualem semper tendentium, in quibus tanta est dictionis suavitas, ut melle dulcior illi fluat oratio, unde et Mellifluus Doctor merito nuncupatus est ». Item in Præfat. quadam Operibus S. Bernardi præfixa : « Inter opera, ait, a probatissimis auctoribus elucubrata, beatissimi Bernardi volumina non postremo loco collocanda sunt. Si enim antorem spectare libet; et vitæ sanctimonia, et præclara eruditione præstantissimus occurret. Si characterem ipsum rationemque scribendi; comperietur suavissima, et sine asperitatis offendiculo cum summa facilitate elegantiaque decurrens, ut melle dulcior videatur ex ejus ore fluxisse oratio. Si denique materia quam pertinet, exquiratur; aliud inveniatur nihil, nisi quod involnera sacræ Scripture in lucem proferat, aut vitia gravi verborum tonitruo effulminet, aut ad virtutem studiosius invitet ». Florebat anno MDXXX.

Ludovici Granatensis.

597 Ludovicus Granatensis lib. 2 de Relig. Christi cap. 27 : « Non erit, inquit, consentaneum inter tot gravissimos Doctores dulcissimum et sanctissimum Bernardum non inserere, qui quo fuit humilior et a vana gloria alienior, hoc majorem gratiam et virtutem ad facienda miracula consecutus est ». Et cap. xi : « De S. Bernardo etiam legitur, quod initio gloriosi sui novitiatus ita in spiritu raptus et extra se positus ibat, quod sensum usum amisisset. . . Vis enim spiritus et divinæ suavitatis gustus, quem secum trahit caritas, ita animæ vires suxerat et secum traxerat, ut ad nihil aliud, nisi ad id, ullam virtutem haberet ». Florebat anno MDLX.

Sacer.

598 Carolus Sacci, doctor theolog. Parisiensis in Serm. de S. Bernardo, qui manuscriptus exstat in monasterio nostro de Lyra dioc. Ebroicensis, hæc inter alia commemorat : « Exstinxit profecto, ne longius serperent, universi schis-

maticas faces, et quidem tot tamque diuturnis peregrinationibus et vigiliis, ut mirum sit in mortali adhuc viro tantas perferendarum rerum, peregrinationum, lucubrationumque vires fuisse, immo vero superfuisse. Non unam, sed in multas et longas noctes continentes interdum vigilavit. Agrotationes graves secuta, quas ille non patienter modo, sed jocundo quoque animo tulit, easdemque vitæ beatæ et cælestis imitatrices appellare solebat. Interea non temperavit aut intermisit sacrarum Litterarum studium, quas, velut æquissimam planiciem quamdam, oculis suis propositas videre se dicere solebat. Conciones infinitas habuit, libros elegantissimo verborum cultu expeditissime scripsit » : De Contemptu mundi librum unum, Meditationum librum unum, De Passione Christi et resurrectione librum unum, De diligendo Deum, De gradibus humilitatis, De Gratia et lib. Arb., De Præcepto et dispensatione, Ad Innocent. Papam de Petri Abaelardi hæresibus, ad Eugenium Papam de Considerat. Ad Templarios de laude militiæ novæ, Ad Cluniacenses Apologeticum, Super Psalmum xc homilias duas de viginti. Super Cantica cantic. homilias tres et octoginta. Super Evangelium Lucæ homilias quatuor. Super Canticum Mariæ librum unum, In Vitam Malachiæ episcopi librum unum, Epistolæ quidem innumerabiles, quæ tamen in manibus adhuc versantur, ducentas quinque et quadraginta etc ». Florebat anno MDCLXX.

AUCTOR
J. P.

B

F

PARS TERTIA.

CLASSIS VII.

Religiosorum ex diversis Ordinibus.

Hugo Metellus, canonicus regularis carnobii S. Leonis apud Tullum Leucorum, in epistola ad ipsum S. Bernardum hic edita tomo I col. 378 : « Oleum effusum, inquit, nomen tuum, fragrans more contritorum aromatatum. Fama nominis tui clarissimi usque ad fines terræ pertrausit » etc. Vixit anno MXXX.

Hugonis Metelli
Hugonis monachi,
Antiscabii.

Hugo monachus sancti Mariani Autissiodorensis, in Chronico ad annum MXXIV : « Eodem anno, inquit, Claravallis fundata est, cujus primus abbas exstitit servus Dei Bernardus, vir opinatissima sanctitate præclarus, per quem sui temporis Ecclesia in antiquum religionis decus refluavit ». Scribebat anno MCC.

Andreas Silvius Benedictinus Marchianensis in Synopsi Historiæ Franco-Mérovingicæ, sic scribit ad anno MXXVI : « D. Bernardus abbas Clarevalensis quasi stella matutina monachicum Ordinem illustrat, et sanctitate, doctrina, miraculis claret in Gallia (immo Germania, Italia, Anglia) ejus vita in tantum excellit, ut parum sit omne quod in ejus laudem dictum, vel scriptum fuerit etc ». Florebat anno MCC.

600 Helinaudus Frigidi-montis in Gallia Ordinis Cisterc. monachus, lib. de Repar. lapsi, cap. 8 sic de S. Bernardo loquitur : « Lege pulcherrimum librum de Consideratione ad Eugenium, ex cujus nobilissimo stilo poteris intelligere, auctorem libri sapienterem fuisse Apolline, eloquenterem Demosthene, subtilerem Aristotele; moderatorem

Helinandi, Car-
sarii Heuster-
bac., Heures
Saxons.

AUCTORE
J. P.

moderatiorem Socrate, discretiorem Platone ». Florebat anno MEG.

Cæsarius Heisterbacensis monachus Ordinis Cisterc. lib. 14. Mirac. cap. 17 : « Bernardus in illa formidolosi schismatis flamma, qua Christianus orbis flagrare ceperat, lustravit provincias, infectum reddidit quidquid factum non oportuit, et gladio verbi divini succinctus fregit terrorem armorum. Vir tantæ auctoritatis, ut per unius os Bernardi, purpurati Patres, reges, principesque terrarum, quasi per commune mundi oraculum loquerentur ». Claruit anno MCCCXXX.

Henricus Suso, Ord. Præd. in Dialog. de æterna Sap. cap. 14 ita S. Bernardum allatur : « Et tu quoque inter omnes Ecclesiæ Doctores benedictus sis, Bernarde Melliflue, cujus anima sempiterni Verbi mirifice fuit illustrata splendoribus, qui mellito eloquio tuo, ex cordis manante redundantia, humanitatis Christi Passionem dulcissime deprædicans evchensque ita ais, etc. Merito sane, Pater sanctissime Bernarde, lingua tua dulcissima manat eloquia, quando cor tuum Christi mellilua passio adeo indulcarat ». Florebat anno MCCCXL.

B
Dionysii Cartu-
siani.

601 Dionysius Cartusianus Serm. 1 in Festo S. Bernardi sic eum commendat : « Beatissimum virum S. P. Bernardum Deus omnipotens et benignissimus tam copiosa atque multiplici gratia decoravit, ut vere de ipso dici posset, quod de Paulo apostolo dixit Salvator, Vas electionis est mihi iste, etc. Et quod in Ecclesiastico legitur : Non est inventus similis illi. Non enim tempore suo habuit æqualem in mundo, sed vere Apostolus fuit temporis sui ». Et Serm. 2 : « Electissimus Dei Bernardus, omnium religiosorum excellentissimus Doctor, lumen et gloria monachorum, exemplar ac species devotorum, tot et tantis desuper præventus est gratiis, tot excellentiis decoratus, tot privilegiis sublimatus, ut non sint ingenia quæ valeant penetrare, nec loquelæ, neque sermones, qui possint exprimere, tantumque Virum sufficienter laudare ». Florebat anno MDLX.

Sixti Senensis.

602 Sixtus Senensis Ord. Præd. Biblioth. S. lib. 4 : « Bernardus, inquit, vitæ sanctimonia et præclara eruditione præstantissimus, sic ab infantia sacras literas imbibit, et per omnem ætatem memoria retinuit, ut quoties aut aliquid scribere, aut loqui tentaret, toties in verba et sententias sanctarum Scripturarum prorumpere cogeretur. Inde et diversa Scripta ejus, quæ nihil aliud quam centones divinorum voluminum dici queunt, undecimque veteris ac novi Testamenti sententiis distincta sunt, ceu gemmeis emblematicis, hisque adeo commode et apte insertis, ut ibi nata esse credantur. Modus docendi ejus in sensibus mysticis indagandis et in moribus formandis fere semper versatur. Oratio ubique dulcis et ardens ita delectat et ardentem incendit, ut suavissima lingua ejus mel et lac verborum fluere, et ex ardentissimo ejus pectore ignitorum affectuum incendia erumpere videantur ». Florebat anno MDLXXVI.

Hieron. Plati,
Petri Canisii,
S. Aloysii Gon-
zagæ.

603 Hieronymus Platus Societatis Jesu, lib. 3 de bono statu Relig. cap. xi hæc inter alia scribit : « Quid de Bernardo dicemus? quem vere appellare possumus plume mellitum, qui spiritualibus documentis scatens, iisque optimis ac perfectissimis, id etiam præcipuum habet, ut ita Scripturas sacras in suum stilum immisceat, et contexit, ut vel ipse Scripturæ verbis loqui, vel Scripturæ ipsius ore sonare videatur. Quæ res una

cum lepore gravitatem quoque ac vim habet mirabilem ». Florebat anno MDXC.

Petrus Canisius ejusdem Societatis, Marial. lib. 5, cap. 28 : « Florebat sub Lothario II et Conrado III Bernardus Claravallensis; vir in Gallia, Germania, Italiaque perecelebris, quem omnes non solum ob doctrinam divinitus inspiratam, sed etiam propter vitæ sanctimoniam, clarissimis sæpe miraculis demonstratam, merito suspicerent ac revererentur, quo uno melius nec scripsit, nec vixit quisquam in universo cœtu monachorum, si Lutheri quidem calculum admittamus ». Florebat anno MDXCVII.

Aloysius Gonzaga ejusdem Societatis, ut legitur in Vita ipsius, lib. 2, cap. 32 « Lectionem Bernardi, tam sibi in vita jucundam neque morti vicinus omisit. Nam in morbo qui illi postremus fuit, Bernardum adeo carum habuit, ut quotidie aliquid ex ejus in Cant. Sermonibus sibi prælegi curaret ».

CLASSIS VIII.

Jurisconsultorum, et Oratorum.

Franciscus Petrarca, lib. 2 de vita solit. cap. 14 : « Solebat, inquit, dicere Bernardus, omnes se, quas seiret, litteras, quarum nescio an alius sua ætate copiosior fuerit, in silvis et in agris didicisse, non hominum disciplinis, sed meditando et orando, nec se ullos umquam magistros habuisse præter quercus et fagos ». Florebat anno MCCCCLXX.

Francisci Pe-
trarchæ, Nico-
lai Pitheci.

Nicolaus Pithecius in epistola præmissa Thesauri suo ex Operibus S. Bernardi : « Magna mihi cum D. Karolo Perroto amicitia et familiaritas est. Eum igitur die quodam cum, uti soleo, adissem, ac variis de rebus multa ultro citroque essemus collocuti; injecta mentio est divi Bernardi Claravallensis cœnobii abbatis primi: quem tantis ille laudibus extollebat, tantique scripta ejus faciebat, ut ad ea evolvenda animum induxerit meum. . . Atque ita, quod futurum ille prædixerat, verum esse comperi. Tanta enim ex ejus me lectione voluptas cepit, ut omnes pæne illas, quæ animum meum tam misere cruciant, molestias absterserit ». Idem inferius « Bernardum quoddam quasi Ecclesiæ ruentis columnam atque sustentaculum » appellat. Scribebat anno MDLXXXIX.

605 Justus Lipsius, Lovanii regius professor et historicus, rogatus ab Auberto Miræo, quosnam e Patribus legendos formandis concionibus judicaret, hoc responsi dedit Epist. 49 Centur. 3 : « Mihi inter omnes Græcos placet Chrysostomus. . . Inter Latinos Bernardus me capit, et usum habet excitandi, ob acrimoniam ubique et calorem; tum etiam docendi atque imprimendi, ob sententiarum acumen quas crebro et salubriter miscet ». Florebat anno MDCC.

Justi Lipsii,
Renati Choppinii.

Renatus Choppinus, in supremo Paris senatu advocatus, lib. 2 de sacra Politia : « Eadem tempestate, inquit, D. Bernardus emicuit, cœnobita querevumque discipulus, et nullo præeunte magistro doctissimus, qui e solitudine in celebritatem, ex umbra in solem, sanctitatem eruditionemque importavit. Is tam πολυγράφος, quam αὐτοδιδάκτος; quod paucis admodum id genus scriptoribus ceruimus contigisse ». Florebat anno MDCCX.

A

CLASSIS IX.

*Illustrium Feminarum.*S. Hildegardis,
S. Gertrudis,
B. Mechtildis,

Sancta Hildegardis, Montis S. Roberti prope Bingen abbatissa, in quadam Epistola ad sanctum Bernardum, sic illum exprimit: « Ego ante duos annos te in hac visione vidi sicut hominem in solem aspicere, et non timere . . . Tu aquila es aspiciens in solem etc ». Florebat anno MCL.

S. Gertrudis, abbatissa monasterii Elpedani, in Comitatu Mansfeld., describit modum quo sibi apparuit S. Bernardus, lib. 4. Insin. cap. 51. Inter cetera vero sic ait: « Pectus quoque ejus sanctissimum, collum et manus videbantur aureis quibusdam laminis, gemmisque rosei coloris valde rutilantibus intextis honorabiliter circumamicta. Unde et per laminas aureas notabatur præcipua elegantia doctrinæ ejus salutaris, quam corde devoto sedulo retractans, per gutturis sacri ministerium ore sacrato edidit, et manibus sanctis fideliter conscripsit omnibus in eis proficere volentibus ad salutem. Per gemmas vero figurabantur illa dicta, quæ specialius redolent divinum amorem ». Florebat anno MCCC.

B. Mechtildis, ejusdem B. Gertrudis in eodem cœnobio comes, sic scribit in lib. Gratia spir. cap. 91: « In medio Ecclesiæ S. Bernardi, singulariter à Deo in benedictionibus dulcedinis præventi, Dominus aperuit os, quia Spiritus sanctus eum tam affluenter et superabundanter influendo repleverat, ut velut cum ventus rapidissimo impetu januam aperit, ita Spiritus sanctus impulsu, ea quæ sibi divinitus inspirabantur, caritate accensus infudit, et Ecclesiam sua doctrina multum illuminavit, et implevit eum Dominus Spiritu sapientiæ et intellectus, et supra quam dici potest mente illustratus, licet multa effuderit, multo tamen plura intellectu reservavit ». Florebat circa annum MCCC.

CLASSIS X.

Heterodoxorum.

C

Lutheri, Neanderi, Bucerii, Oecolampadii, Calvini, Heinssii.

Martinus Lutherus, in Colloq. convivial. cap. de Patrih. Eccl.: « Bernardus, inquit, omnes Ecclesiæ Doctores vincit: sed cum disputat, in alium virum mutatur, ibi nimium tribuit libero arbitrio ».

Michael Neander, de eodem ita scribit Præfat. ad Gnomolog. Græcorum: « Plus spiritus vitæ, doctrinæ et fidei in paucis aliquot paginis D. Bernardi reperitur, qui philosophiam non attingit, sola Scriptura contentus, quam adeo familiarem sibi fecerat, ut mera Scripturæ verba loqueretur; quam in toto Hieronymo, qui linguarum, artium, philosophiæ, antiquæ sapientiæ cognitione cunctis præstabat ».

Martinus Bucerus, lib. de Concord. art. de Justif. « Bernardum virum Dei nominat ».

Johannes Oecolampadius, citatus à Guthberto Tonstallo lib. de verit. Corp. Christi in Euch. « Excellebat, ait, Bernardus exactiore judicio omnes suæ ætatis viros ».

Johannes Calvinus, lib. 4. Inst. cap. 11 § 10 hæc testatur: « Bernardus abbas in libris de Con-

Augusti Tomus IV.

sideratione ita loquitur, ut Veritas ipsa loqui videatur ». Item. cap. 10 § 17: « Bernardum vocat primum et sanctum Scriptorem ».

Daniel Heinsius Orat. 3: « Quis, inquit, suavius Bernardo scribit? cujus ego Meditationum rivum paradisi, ambrosiam animarum, pabulum angelicum, medullam pietatis vocare soleo ».

AUCTORE
J. P.

APPENDIX.

Superioribus magni Viri præconibus annuere nobis liceat duos alios epimetri loco. Primus sit Evervinus Steinfeldensis prope Coloniæ Præpositus, in epistola ad ipsum data, quam vulgavit Mabillonius Veterum Analectorum tom. III, pag. 452, ubi sic loquitur: Lætabor ego super eloquia tua, sicut qui invenit spolia multa, qui nobis memoriam abundantis suavitatibus Dei eructare in omnibus dictis et scriptis vestris solitis, maxime in Canticis amoris sponsi et sponsæ, hoc est Christi et Ecclesiæ, ita ut eidem sponso dicere veraciter possimus: « Servasti honum vinum usque adhuc ». Hujus vini tam pretiosi pincernam te nobis ipse constituit: non cesses propinare, non hæsites, hydrias non potis evacuare . . . O bone Pater, satis interim propinasti de quarta hydria omnibus nobis ad correctionem, ad ædificationem, ad consummationem, incipientibus, proficientibus atque perfectis; usque in finem sæculi profuturus contra teporem ac pravitatem, quæ est in falsis fratribus. Hæc Evervinus. Alter, qui sanctum Patrem laudat, est Laurentius de Leodio in Historia episcoporum Viridunensium apud Acherium in Spicilegio tom. II novissimæ editionis Parisiensis pag. 251 de Henrico sic loquitur: Henricus primo capit consilium Bernardo sanctæ memoriæ abbate Clarevalensi, cujus consiliis regna et ecclesiæ Galliarum hodieque innituntur.

Superioribus adduntur Evervinus, et Laurentius de Leodio.

E

§ LVI. Superstitionum calumniæ perperam ab hæreticis in Virum sanctum conjectæ; Horstii Paræncis ad sectarios de S. Bernardo cum fructu ab ipsis legendo.

Observatio sequens habetur post elogium, quæ proxime jam dedimus, apud laudatum Mabillonium à col. 1354, quæ impudentissimæ heterodoxorum adversus S. Bernardum criminationes confutantur. His itaque verbis expressa est: Horstius hoc in loco refert iniquas et erroneas Centuriarum Magdeburgensium censuras, ex eorum Centuria XII excerptas, quibus in S. Bernardi gesta et dicta nonnulla superstitionis nomine impie aut inique cavillantur. Has vero censuras, quas in XXII articulos distinxit idem Auctor, brevitate ergo in decem capita præcipua revocavimus, ne aliquid prætermisisse videamur. Et quidem primo S. Bernardum notant Magdeburgenses, « quod Hostiæ in Missa oblata et consecrata cultum adhibuerit, eaque usus sit ad demones expellendos. 2. Quod Sanctorum reliquias veneratus sit. 3. Quod rebus benedictione sacra munitis quandam crediderit ines-

Iniquæ et erroneæ Centuriarum Magdeburgensium censuræ.

AUCTORE
J. P.

» se virtutem. 4. Quod Romanum Pontificem
» adversus impugnatores defenderit, eique jus
» investiturarum assernerit contra Lotharium im-
» peratorem. 5. Quod extra Ecclesiam catholi-
» cam sperandam esse salutem negaverit. 6. Quod
» expeditionem sacram, quam Crucem vocant,
» prædicaverit. 7. Quod veritatem à mortuis ex-
» piscatus sit, iisque professe crediderit Missæ
» sacrificium. 8. Quod miracula ad errores, ut
» ipsi loquuntur, confirmandos perpetraverit. 9.
» Quod vitam monasticam propagaverit, et ad
» illam induxerit plurimos; in primisque sorori
» suæ licet conjugatæ interdixerit omni vestium
» pompa, ejusque à viro separationem probave-
» rit, ut ipsa claustrum ingrederetur. 10. Quod
» ipse Bernardus in stagnum rigens se injecerit
» studio castitatis, ac in summa corpus suum
» iniquius torserit ».

sancti Doctores
imputatæ refel-
luntur.

610 Et hæc quidem sunt superstitiosa illa,
quæ in sancto Doctore hæretici calumniantur,
opera, quibus singulis aeres potius invectiones,
quam refutationes Horstius apposuit. Verum cum
illa non tam ipsum Bernardum, quam commu-
nem Catholicæ religionis causam impugnent, iis-
que copiose et erudite sit responsum a multis,
non visum est illis diutius immorandum. Certe
hæc, quæ tamquam superstitiosa criminantur hæ-
retici, longe validius in eos regeri possunt pro
Bernardo: quem cum VIAM DEI appellet Bnce-
rus, Calvinus PIUM et SANCTUM; eum super-
stitiosis ad mortem usque factis addictum fuisse
nefas est opinari. Ac proinde ea nequaquam
superstitionis nomine in Catholicis notanda sunt,
quæ, quo minus Bernardus sanctus, et miraculis
à Deo illustratus fuerit, efficere non potuerunt.
Ceterum consulat lector, si lubet, Confessio-
nem Bernardinam, ex S. Doctoris operibus
expressam à P. Theodoro Petreio Cartusiano Co-
loniensi, ubi loca doctrinæ Catholicæ in certas
classes digesta reperiet.

Sectarios à
S. Bernardi
sanctitate,

611 *Hæc in editione Mabilloniana subjici-
tur* Horstii Parænesis ad sectarios, de S. Ber-
nardo cum fructu ab ipsis legendo: *quam uti-
nam, si non omnino sint excordes et obdurati,
alte in animum demittant! Accipe tertium: Di-
versas Sectariorum de Bernardo censuras audivi-
mus. Alii laudant, alii vituperant: nisi forte in
eo conveniant omnes, quod adversantem suis
ipsorum placitis et uoribus omnes æque damnant
ac rejiciunt. Hæc tamen quæ ipsi tamquam do-
ctrinæ suæ contraria improbant, nos Catholici
vel ideo probanda et amplectenda ducimus,
quia Bernardum, aliosque illi similes viros sanc-
tissimos, talia docuisse et fecisse, adeoque
diversa ab illis via incessisse novimus. Sanctitas
nimirum vitæ doctrinæ adstipulatur, et falsa nobis
doctrina, aut erronea fides videri nequit, quam
Viri tanta sanctitate illustres tenuerunt. Cur sibi
plus credi volunt, nullo sanctitatis suffragio
nisi, quam sanctissimo Bernardo, aliisque ortho-
doxis Patribus, quorum doctrina et fides tot sanc-
titalis argumentis, immo tot signis et miraculis
comprobatur? Sane non potest arbor bona
malos fructus facere, nec arbor mala bonos.
Quis enim sanæ mentis sibi persuadeat, homi-
nem impia, falsa, absurda, erronea docentem;
idololatriæ, superstitioni, vanis observantiis
deditum, qualia atrii isti censores, Centuriatores,
Bernardo impingunt; inter hæc nihilo minus conti-
nuis gratiæ incrementis apud Deum et homines
proficere, et ad tantam divini amoris, omnisque
virtutis perfectionem emergere potuisse?*

612 Porro quid de præcipuis orthodoxæ fidei *fid.*
capitibus Bernardus senserit, scripta ejus abunde
testantur. Sed etsi nihil litteris commendasset,
ipso vitæ tenore satis ostendisset, cui Ecclesiæ
adhæserit, quam a vobis doctrina et moribus
alienis fuerit. Nam vos modo paulisper affari libet,
o sectarii, quibus etiam Bernardum subinde legere
lubet: si forte detur et aliquando intelligere,
et resipiscere. Missa vobis mera et horrenda
idololatriæ est: at quoties Bernardus Missam,
verum Deo sacrificium obtulit? Non facile il-
lam intermisisse ad extremum usque spiritum,
testatur Vita; et vos ipsi, etsi non sine calumnia.
Nonne ipsa Missæ oblatione dæmones sæpe ter-
ruit et profligavit? Nonne Guillelmum Ducem
Aquitaniæ, pertinacem illum schismatis fauto-
rem, nullis cedentem minis ac mouitis, post obla-
tum Sacrificium ab altari veniens, dextra,
non ferro, sed sacra Dominici corporis hostia,
armata percussit, et expugnavit? Legite et intel-
ligite, si forte et tandem expugnetur duritia cordis
vestri etc.

613 Sed longius progredior, quam ferat insti- *exemplo.*
tuti ratio: paucis dumtaxat vos commovere
ferebat animus, ne præ Bernardo vos sapere arbi- *E*
tremini. Cur enim novitatem à veteribus dam-
natam, veteres damnantem inducitis? cur non
tenetis viam, qua Bernardus, sanctique illi Viri
et Confessores, totaque antiquitas cælum petiit?
Si errare vos non creditis; qua isti pergant
via videte: si agnoscitis, cur peritos viæ duces
non sequimini? cur non vel tandem eo reditis,
unde discedere numquam oportuit?

614 Ego quidem, ut ingenue de me fatear, *sanctitate et mi-
raculis confu-
tot Horstius.*
si vel ab ineunte ætate vestris imbutus essem erro-
ribus; vel si quocumque casu à tramite veritatis
et orthodoxæ religionis ad sectas vestras deflec-
tere contigisset, solus mihi Bernardus sufficeret,
qui vestra mihi dogmata suspecta redderet:
immo qui devium reduceret in viam veritatis.
Sic quippe ratiocinarer mecum: Si vera non
sunt, quæ vir tam eximie et irrefragabilis san-
ctitatis tenuit et docuit, quomodo tanta sanctitas
cum tanta falsitate consistere potuit? Sanctita-
tem ejus inficiari non possum, quam video a
tot viris gravissimis, et scriptoribus omni excep-
tione majoribus, quin et ab ipsis ejus æmulis
contestatam. Miracula quoque innumera in ejus
confirmationem edita conspicio, quæ negare *F*
velle, non videtur esse hominis prudentis; calum-
niari autem tamquam præstigias et opera satauræ,
id prorsus videtur hominis male sani, nedum
maligni, cum talia non nisi divina virtute fieri
potuerint. At vero in confirmationem errorum
talìa patrata credere, id vere foret hominis prorsus
impii, et in Deum blasphemi, ac in Sanctos
ejus injurii. Liceat hic merito illud sancti ejus-
dam Doctoris insigne dictum usurpare (*citur
ad marginem* Richardus a S. Victore lib. 1 de
Trinit. cap. 2.) « Domine, si error est, à te
» decepti sumus. Nam ista in nobis tantis signis
» et prodigiis confirmata sunt, et talibus, quæ
» non nisi per te ipsum fieri possunt; certe a sum-
» mæ sanctitatis viris nobis tradita, et cum summa,
» et authentica attestatione probata, teipso coo-
» perante, et sermonem confirmante sequentibus
» signis ».

615 Hæc in gratiam vestri, o sectarii, quia *ejusque Opera
ut legant, spoor
hortatur*
sapientibus et insipientibus me debitorem agnos-
co: quamvis vobis super docentes vos intelligere
et sapere videamini. Sed miror tamen quid
vobis sit animi, dum Bernardum legitis, toto a
vobis

A vobis cælo dissidentem : conscientia haud dubie præjudicatis opinionibus reclamante. Legite deinceps; hoc unice precor, et suadeo; legite, inquam, et si ulla vobis cura salutis; intelligite. En lucem sanctitatis et ducem veritatis Bernardum vobis exhibeo : aut si mavultis, ipsum vobis apprecor, qui est lux vera, immo via, veritas, et vita. Quandoquidem vero de S. Bernardi operibus cum fructu legendis institutus est a nobis sermo; non abs re videmur facturi, si nunc agamus de Viri sancti lucubrationibus, quas in bonum publicum ad posteros transmisit.

§ LVII. S. Bernardi Opera an jussu Deiparæ sint collecta; editio Mabilloniana; sancti Doctoris in scribendo characteres.

Datur ratio, cur de genuinis ac spuris Sancti Operibus non agamus.

Ad præsum paraveram ea, quæ illustrissimus Mauricus ad annum Christi 1153, cap. x de sancti Doctoris scriptis genuinis, dubiis atque alienis collegit, opera usus tum aliorum auctorum, tum præcipue Cardinalis Bellarmini in libro de Scriptoribus ecclesiasticis; verum, re deinde expensa, mutavi consilium, et, ne falcem, quod dicitur, mitterem in alienam messem, operose tractando de materia, quæ proprie ad bibliographos, non vero ad hagiographos pertinet, visum est hoc labore supersedere, atque lectores mittere super illo argumento ad Mabillonii editionem propter rationes statim assignandas. In memoriam tamen revocare juvat, quasdam S. Bernardi lucubrationes in hoc Commentario laudatas esse, videlicet § xv et § liv de gratia et libero arbitrio; § xxiii et xxviii Sermones in Cantica canticorum; § l librum de Consideratione. Adde, quod Gaufridus biographus genuina quædam sancti Patris Opera enumeret in libro in Vita ejus, apud nos cap. v. Sed occasione præscutis argumenti discutiendum breviter est factum quoddam, de quo Mauricus paullo ante allegatus. Rem expono.

Quod Opera ejusdem Sancti sint collecta jussu Deiparæ.

B 617 Vult itaque historicus ille, S. Bernardi Opera jussu Deiparæ collecta fuisse; pro qua re affert testimonium Philothei: Sequuntur, inquit, ordine libri, quos sanctus Doctor reliquit, ingens volumen Operum, sed pondere quam mole longe præcellens: nempe genuina omnia, seu verius anrea, et de quibus inter laudes Bernardi Philotheus . . . cum collecta et vulgata recens fuissent, pia quidam licentia, sed poetica, non aliud majus donum (huius generis) a Virgine accepisse genus humanum, quam quod scriptis Bernardi fruereetur, fidenter autem ista, quæ in editione Mabilloniana habentur volumine II, cap. vii, eol. 1301:

Hoc tamen audenti liceat dixisse camæna,
Atque animi sensus exseruisse meci,
Humano numquam generi, nostroque decori
Parthenice tantum muneris alma dedit;
Quantum grata suo nuper cum munere nobis
Protulit hæc brevibus scripta legenda notis.

non satis probatur.

C 618 Hisce Philothei versibus recitatis superaddit ista de eodem Mauricus: Attribuit autem Virgini hoc munus, quia ejus jussu collecta Sancti opuscula, atque in volumen unum conglobata usui publico lucem aspexere. Ita ille; qui mor-

recitat sequens ex eodem poeta distichon, quo rem confirmat:

Protulit ipsa quidem, proprio nam Diva clienti
Jussit, ut egregii quæreret orsa senis.

Factum illud memoria dignum esset, si de ejusdem veritate sufficienter constaret. At vero nonnulla sunt, quæ huic rei officiant. Nam contra est primo, quod jussum illud confuse admodum referatur. Quæro enim, quisnam fuerit cliens iste proprius: item quo loco, quo modo, quo tempore id acciderit: quibus tabulis confirmetur. Contra est secundo, quod pictoribus atque poetis proprius sit ac frequens episodiorum usus. Unde consequens est, ut imperata illa Operum collectio probari debeat testimonio melioris notæ, antequam nos ei suffragemur. Jam vero, quandoquidem paullo ante lectorem misimus ad Operum S. Bernardi editionem Mabillonianam, non abs re fuerit brevem de eadem notitiam dare.

619 Clarissimus hic editor S. Bernardi Opera omnia cum genuina, tum spuria, tum dubia, tomis sex comprehensa valgavit in volumine duplici. Et in primo quidem refert quatuor priores tomos, seu genuina Sancti Opera omnia; in secundo autem, quod continet duos posteriores tomos, quintum videlicet et sextum, exhibet alia. Utrumque vero volumen, secundis evis ad limam revocatum, Lutetia Parisiorum typis commisit anno 1690, post editionem primam, quæ ibidem loci prodierat anno 1667. Socios, qui operam suam in hac editione anni 1690 strenue posuerunt, nominat Mabillonius in fine Præfationis generalis. Huic tamen, non illos, tanquam auctorem primarium nos semper allegamus. Dicebam superius, Mabillonius Opera omnia sancti Doctoris vulgasse, etiamsi scriptæ nonnullæ epistolæ ad ipsius manum non pervenerint. Sane, inquit in Præfatione generali § I, nulla superesse Bernardi Opuscula, saltem alicujus momenti, haud edita existimo, præter nonnullas epistolæ, quæ hactenus desiderantur, et quas ibidem assignat. Quænam vero in editione anni 1719 sint addita, discas ex Præfatione generali in fine ejusdem. In Admonitionibus autem, quæ opusculis, in secundum volumen ab erudito isto editore rejectis, præfiguntur, spuria, dubia vel incerta a genuinis secernit, eo successu, ut aliis omnibus, qui in hoc studiorum genere ipsam præcesserant, palmam eriperit, teste Caveo heterodoxo, atque adeo nequitiam hic adulationis, vel falsæ laudis suspecto, qui hoc ei dat elogium: Opera supposititia a genuinis optime discrevit, quæ nemo unquam certius distinxit, vel de iis doctius judicavit. Hæc ille in sua Scriptorum ecclesiasticorum historia literaria.

620 Ceterum Doctoris Melliflui singulares, qui elucens in S. Bernardo in genu, styl.

et non facile inevitabiles in scribendo characteres, peculiari nimirum Spiritus sancti, qui per eum loquebatur, unctione delibatas, ita exprimit idem Mabillonius in sua generali Præfatione, volumini primo præfixa, paragrapho primo num. 3, diserte jurta ac graviter ista scribens: In ejus enim scriptis elucet ingenium natura nobile, generosum, excoisum: sed humanum, civile et honestum. Eloquentia quasi congenita, sine fuce, non sine ornamento, sed nativo. Stylus pressus, oratio vivax, dictio propria, cogitatus sublimes, affectus pii, lepores sponte nascentes, totus sermo unum Deum ac caelestia spirans. Ardet, non urens, sed inflammans. Pungit et stimulat, non ut irritet, sed ut moveat. Corripit, increpat, non ut detrahat, sed ut attrahat. Arguit, minatur,

AUCTOR.
J. P.

Editio Mabilloniana præ abusu laudatur;

E

F

AUCTORE
J. P.

tur, terret; sed amando, non indignando. Blanditur, sed non adulatur: landat, sed non extollit. Urget blande, præstringit absque molestia: delectat, recreat, placet. Quippe oratio ejus, » inquit Sixtus Senensis, ubique dulcis et ardens, » ita delectat, et ardentem incendit, ut ex sua » vissima lingua ejus mel et lac verborum fluere; » et ex ardentissimo ejus pectore ignitorum affectuum incendia erumpere videantur ».

ac doctrinæ
sacræ charac-
teres describit.

621 Jam vero doctrinam habet minime vulgarem, Scripturæ sacræ verbis ac succo referatam; sic autem Patrum sententiis inhærentem, ut tamen propria ejus esse sentiatur. Ita quippe scribit de rebus divinis, de gratia et libero arbitrio, de moribus et officio Pontificum, clericorum, monachorum, laicorum, ut fontem hæc indicent, non rivum aut canalem. Et miramur, si vir tantus amatur? Si ejus scripta comparantur, leguntur, teruntur ab omnibus? Si editiones eorum sine numero fiant? Si viri docti et eruditi illis augendis, illustrandis, et ad nativam integritatem revocandis operam adhibeant suam? Si Roma ipsa, orbis domina et magistra, quæ Bernardum quondam docentem, immo et redarguentem venerata est; si Roma, inquam, ipsa liberos de Consideratione, Eugenio III primum oblatos, tum Nicolai V jussu elegantissime descriptos, deum Pontificum typis sub Clemente VIII publicari passa est, totum Bernardum editura in lucem, si Gerardus Vossius (*Præpositus Tungrensensis*) operam itidem suam in totum Bernardum contulisset. Quo minus mirandum est, si in metropoli Galliarum tantum Galliæ lumen regiis typis meruit honorari. *Hactenus Mabillonius.*

§ LVIII. Variæ Operum sancti Doctoris editiones; sententia perperam ei attributa; cur et quænam Chronologia Bernardina hic detur.

Præparantur
alia

In primis nihil magis Bernardi meritum et pretium arguit, quam adeo frequentes, et toties repetitæ ejus Operum editiones, sive ante, seu post inventam artem typographicam. Quippe multiplex illa editio argumento est, quam comparetur Bernardus a multis, quam avidè legatur, quam denique ab omnibus ametur, ut *Mabillonius* utar verbis in *Præfatione generali* § 1: ubi de tot ac tam variis eorundem Operum editionibus longum mox ac curiosum sermonem subnectit, incipiendo a *Moguntina*, quam *Petrus Schoyfferus* fecit anno 1475, quæ ei videtur fuisse prima. Quantum vero diligentæ, accuratioris, ac laboris insumperit editor ille *Benedictinus*, ut sua impressio prodiret in lucem, quam posset emendatissime: perspicuum omnino fit, si quis legat, quæ in allegata *Præfatione* de hoc argumento subdit. In illa autem, quæ in Operum editione anni 1719 recusa est, hæc de illo lego addita priori: Toto vitæ tempore eruendis expoliendisque Bernardi Operibus, aliis licet iisque gravissimis studiis distractus, omnem curam, diligentiam omnem impendit.

exemplaria
et c.

623 Ad varias, de quibus dicebam, impressiones addi obiter potest, R. A. dominum *Godfridum Bouwart*, Ordinis *Cisterciensis*, in celeberrimo ac florentissimo cænobio S. Bernardi, quod

in territorio *Antverpiensi ad Schaldim* jacet, D ascetam, observatione non indiligenti usum esse, ut impressorum Operum ejusdem Sancti exemplaria bene multa ac varia cognosceret et annotaret. Inter alia quippe, quæ de eodem Sancto hæc scripsit die xv Martii anno 1737, Addo, inquit, hic seriem editionum Operum ejusdem Sancti, quas in bibliothecarum, auctionum, et officinarum catalogis, præfationibus Operum, et alibi reperire licuit. Earum autem catalogus, quem subterit, incipit ab editione *Moguntina* anni 1475, ac desinit in *Mabilloniana*, anno 1719 recusa *Lutetiæ Parisiorum*, ita ut editiones omnino quadraginta diversas designet.

624 Verum priusquam hinc discedamus ad alia, conveniendus mihi est scriptor quidam Catholicus, qui sancto Doctori nostro sententiam quamdam imputavit a sana doctrina alienam. De heterodoxis, qui e mellito Bernardo succo venenum conficiunt, jam egimus § LIV, num. 574. An vero inter Catholicos auctores inveniantur, qui alia quædam in ejus Operibus vel minus recte intelligunt, vel perperam carpunt, sicut non est mihi promptum dicere, sic operose inquirere supersedeo: cum illud argumentum non sit proprie fori nostri, sed theologorum; quibus incumbit sanctum Patrem recte intellectum explicare, non secus atque alios *Ecclesiæ Catholicæ Doctores*. Res itaque hic mihi est cum auctore quodam Catholico, qui in Bernardo invenisse se putavit, quod in Bernardo non est. Factum intellige.

Sententia quor-
dam

625 *Lucas Castellinus* in *Tractatu de certitudine gloriæ Sanctorum canonizatorum* cap. I, puncto 23, § in convenit eos, qui asserunt, S. Bernardum sequutum fuisse errorem illorum, qui negabant animas justorum ante extremi judicii diem, frui gloria sempiterna, quemadmodum de illo scribit *Alphonsus de Castro* lib. 3 adversus hæreses tit. BEATITUDO, post sextam hæresim, § BEATUS BERNARDUS. Quæ vero deinde affert idem *Castellinus* pro defensione sancti Doctoris, legi possunt loco mox allegato. Sed pluribus hoc argumentum pertractat *Mabillonius* volumine primo pag. 709, ubi expendit sententiam S. Bernardi de medio animarum statu. Sanctum Doctorem etiam defendit *Natalis Alexander* tom. VI *Historiæ ecclesiasticæ*, anno 1714 *Parisiis* editæ, agens de hac re pag. 527 et 528. Si quis porro plura desiderat de *Alfonso a Castro*, qui natione Hispanus, professione *Franciscanus* fuit, adeat *Waddingi* scriptores Ordinis Minorum, et *Nicolai Antonii Bibliothecam Hispanicam*.

perperam
S. Bernardum
imputata.

626 *Etiansi* me non lateat, in *Introductione* ad Opera S. Bernardi, a præstantissimo viro *Jacobo Meelono Horstio* Colonia publicata, exstare *chronologiam vitæ* et scriptorum ejusdem sancti Patris, cum *Præfatione* ad lectorem; *chronotaxeos* tamen *Bernardina* hoc etiam loco rationem esse habendam duxi, ut rebus videlicet ab isto magno Doctore gestis, atque in meo hoc *Commentario* prævio ad determinatos annorum calculos revocatis e conditore *Annalium Cisterciensium*, nova vel melior etiam lux accedat, si ex sub uno veluti aspectu hic ita repræsententur, ut cum temporis ratione *Mauriciana*, quam in dicto *Commentario* secutus sum, conferri, atque hæc ex illa vel confirmari, vel emendari, sicubi forte aberret, merito possit ac debeat. Et vero quisnam inficias ierit, *chronologiam* esse lucidam *historiæ* facem? Produco autem *Chronologiam* illam, quam *Mabillonius* ad calcem sui voluminis primi vulgavit, non vero *Horstianam*. *Etiansi*

nonnullæ de
Chronologia
Bernardina ob-
servationes.

ninu

Annus cum post hanc ordinata sit ista, et in lucem data; mirari non debemus, ultimam istam melioris esse notam, ab eo videlicet ordinatam, qui post Horstium, aliosque Operum ac scriptorum S. Bernardi editores, in eandem recedendam et illustrandam graviter ac sapienter incubuit. Istius itaque Chronologiae, in tres a nobis partes divisae, quibus adjecti hic etiam ad marginem a nobis sunt numeri Arabici, et additiones, ut vocant, en tibi, lector.

§ LIX. Chronologiae Bernardinae

PARS PRIMA.

Ab anno Christi Mxci, qui fuit Sancto natalis, usque ad MCXXV.

B Anno Christi Mxci, Urbani Papae II 4, Henrici IV imper. 35, Philippi I Gall. regis 31, natus est Bernardus in castro Fontanis appellato, prope Divionem in Burgundia, patre Tescelino Soro, domino de Fontanis, matre Aletha Bernardi domini Montisbarrensis filia. Paternae ejus aedes recens, beneficio Ludovici XIII Galliarum regis, RR. Patribus Congregationis Fulienensis concessae, in monasterium conversae sunt. De genere sancti Bernardi lege Admonitionem praemissam initium Vitae S. Bernardi, et Johannem Eremitam in Vita quarta, ubi viri sancti genus paternum ex veteri Burgundiae Ducum familia originem duxisse fertur.

C 628 Mxcviii B. Robertus abbas Molismensis, assumptis secum ex eodem monasterio 21 monachis, in cremum Cistercii secedit, ibique novum monasterium exstruit, in dioecesi scilicet Cabilouensi, quique circiter leucis a Divione, opitulantibus simul et probantibus Gualtero Cabilouensi et Hugone Lugduensi praesulibus; praedia vero largiente Odone Burgundiae Duce, quo ibi cum sociis strictius ad amussim observaret Regulam S. P. Benedicti, cujus die sacro in Dominicum Palmaram hoc anno incidente, opus illud tam primum exordium sumpsit. Ex primis B. Roberti sociis fuere Albericus, Odo, Johannes, Stephanus, Letaldus, et Petrus.

629 Mxcix Henrici IV imp. 43, Philippi Gall. regis 39, Urbano II decimo nono anno pontificatus, iv Calend. Aug. defuncto succedit Paschalis II ex monacho Cluniacensi.

Beatus Robertus Molismensium interpellationibus in concilio Romano ac Pontificis jussu Molismum redit, eique Albericus ex Priore substituitur apud Cistercium, ecclesia in honorem beatae Virginis hoc anno dedicatur.

M hoc anno Johannes, et Ilbodus monachi Romam mittuntur ab Alberico Cistercii abbate, cum litteris commendatitiis Johannis et Benedicti Cardinalium, Hugonis archiepiscopi Lugduensis, atque Walteri Praesulis Cabilouensis, quorum precibus Paschalis II institutum Cisterciense confirmat peculiari privilegio dato Troiae xiv Cal. Maii, Indict. 8, pontificatus anno 2. Exstat apud Baron. et Manriq.

630 Mci Albericus abbas arctissimam Regulam S. Benedicti observationem instituit in novo mo-

nasterio, abiciens quicquid Regulae adversaretur.

Obiit B. Bruno institutor Ordinis Cartusienis, (qui anno Mlxxxvi exordium sumpsit) patria Coloniensis, sanctitate ac scientia illustris.

Mci Odo Burgundiae Dux, Cistercii fundator, moritur, et sepelitur in ecclesia Cisterciensi; eodemque anno Henricus ejus filius habitum monasticum ibidem induit.

Mci Cistercienses nigrum habitum in album commutasse creduntur, et B. Virginis Officium quotidie recitandum sibi proposuisse.

Mcv Obiisse putatur Aletha, S. Bernardi mater, calendis Septembris, ex Necrologio S. Benigni Divionensis, ubi sepulta est: cujus corpus post 145 annos translatum est Claravallium. Ejus obitum describit Guillelmus lib. 1 Vitae S. Bernardi cap. 2.

Mcvi Paschalis II 7, Philippi I Galliarum regis 46, Henricus IV infeliciter vitam clausit anno imperii 49. Huic successit Henricus V hostili in Ecclesiam animo patri non degener filius: qui Romam pergens, Paschali Pontifici manus iniecit, ab coque per vim ecclesiarum investituras extorsit; sed et coronam imperatoriam anno Mxvi.

631 Mcvii Paschalis II 9, Henrici V 2, 3 Cal. Aug. Philippus rex Francorum obiit apud Mili-dunum: cui Ludovicus ejus filius, cognomento Grossus, successit.

Mcx B. Albericus, secundus Cistercii abbas, obiit vii Cal. Februarii, anno regni nono et dimidio: cui substitutus B. Stephanus Hardignus, nobili apud Anglos stemmate oriundus, Prioris antea vice functus, qui et ipse cum aliis, Molismo vitae arctioris desiderio egressus fuerat.

Mcx Hoc anno ad superos migravit vii Cal. Maii B. Robertus abbas Molismensis, Cistercii primus institutor, non anno Mxcviii, ut vulgo creditur.

Mcxiii Paschalis II 14, Henrici V 8, Ludovici VI 6, B. Bernardi conversione celeberrimus est. Qui annos natus circiter viginti tres, Cisterciensium familiae sub Stephano abbate una cum 30 sociis nomen dedit. Ex quo tempore Cisterciensis Ordo mirifice propagari et florere cepit.

Eodem anno Firmitas, *la Forté*, prima Cistercii filia, fundatur in dioec. Cabilouensi ad Gronam fluvium, *la Grone*, a dominis Vergiacensibus, Savarico et Guillelmo ejus filio, Comitibus Cabilouensibus. Primus abbas Bertrandus.

632 Mxciv S. Bernardus metendi artem et facultatem, cum per corporis inbecillitatem alias non valeret, divinitus impetravit, Vitae lib. 1, cap. 4.

Fundatur Pontiniacum, *Pontigny*, secunda Cistercii filia, quatuor ab Antisiodoro leucis distant, in alodio Heriberti canonici Antisiodorensis, concurrente Herveo Comite Nivernensi, sub Humbaldo episcopo: cujus cenobii basilica a Theobaldo Campaniae Comite postmodum aedificata, fundatoris nomen ipsi obtinuit. Primus abbas Hugo Matisconensis, postea episcopus Antisiodorensis, ad quem plures Bernardi epistolae.

Mcxv Fundantur hoc anno Claravallis et Morimundus, tertia et quarta Cistercii filiae. Claravallis quidem, *Clairvaux*, ad fluvium Albaui in Comitatu Campaniae et dioec. Liugonensi vii Cal. Julii, non a Theobaldo (ut quidam opinantur, cenobii Claravallensis translationem, de qua anno Mxxxv, cum fundatione confuadentes,) sed ab Hugone Trecenti Comite, ut probabitur in Notis ad epist. 31. Claravallensi monasterio praeficitur Bernardus, et a Guillelmo de Campellis Catalaunensi

AUCTORE

J. P.

observatio regulae S. Benedicti; fundator: mutatio habitus: mors matris S. Bernardi etc.

E regis Francorum: Alberici, ac S. Roberti Molism. mors: S. Bernardi conversio: Firmitas fundata:

S. Bernardi natales, initium Ordinis Cisterciensis.

S. Robertus ejusdem abbas:

Ordinis confirmatio:

S. Bernardo divinitus data ars metendi; Pontiniacum, et Claravallis fundata:

actores
J. P.

Catalaunensi episcopo, absente scilicet Josce-
ranno episcopo Lingonensi, consecratur, qua-
tuor et viginti agens annos, Vitæ lib. 1, cap. 7.
Morimundus vero, *Morimond*, in eadem diœc. ab
Odolrico de Agri-monte et Adelina ejus uxore,
dominis *de Choiseul*. Primus abbas Arnoldus, ad
quem epist. 4. Et hæ sunt quatuor abbatia, ex
quibus inde cetera omnes sunt exortæ.

Eodem anno obiit Ivo Carnotensis episcopus,
vir doctissimus, qui successorem habuit Gaufridum,
Legati in Gallia honore perfunctum, S. Bernar-
do carissimum, de quo Epist. 15, 47 et 55,
et lib. 4 de Consid. cap. 5, tum etiam Vitæ
S. Bernardi lib. 2, cap. 1 et 6, et lib. 4, cap. 4.

Primum Capitu-
lum Cisterci-
S. Bernardi in-
firmitas: patria
ejus conversio
etc.

633 mxxvi Primum Cistercii Capitulum gene-
rale a B. Stephano convocatum, quotannis in
posterum frequentandum Idibus Septembris, ut
habet Johan. a Vitriaco, *Historiæ Occidentalis*
cap. 14.

mxxvii B. Bernardus gravi infirmitate deten-
tus, medico rusticano curandus committitur,
procurante Guillelmo episcopo Catalaunensi, Vitæ
lib. 1, cap. 7. Quo quidem anno vel circiter
accidisse fertur conversio Tescelini S. Bernardi
parentis, qui non multo post sanctitatis fama
celebris decessit undecima die Aprilis, ut habet
Necrologium S. Benigni Divionensis.

mxxviii Henrici V 12, Ludovici VI 10, Pas-
schali II post annos pontificatus octodecim et
menses quinqve vita functo, successit Gelasius
itidem II ex monacho ilidem Cassinensi, cui
Henricus imperator Mauricium Burdinum,
archiepiscopum Bracarensem, Gregorii nomine
opponit.

Ordinis Militum
Templi. Trium
fontium, Fonta-
neti, ac Fusui-
act fundatio;

634 Hoc item anno cœpit Ordo Militum Tem-
pli, ejus primi auctores Hugo de Paganis et
Gaufredus de S. Aldemaro, ut testis est Tyrius
lib. 12 belli sacri: quo etiam auctore idem Ordo
confirmatur in concilio Trecensi, anno mxxviii,
ut discrete habet Michaëlis scribe concilii,
postea exstinguendus a Clemente V sub Phi-
lippo IV, Galliarum rege, anno Christi mcccxxiii
in concilio Viennensi.

Fundatur monasterium Trium-fontium, *Trois-
fontaines*, prima filia Claravallis, in diœc.
Catalaunensi. Primus abbas Rogerius: 2. Guido,
ad quem epist. 69 et 70. Item Fontanetum,
C. *Fontenay*, secunda Claravallis filia, in diœc.
Aduensi, *Aulun*. Primus abbas Godefridus,
Bernardi consanguineus, qui fundato loco regula-
riterque ordinato, refert liber sepulcrorum Claræ-
vallis, ad suam Claramvallem rediit, ubi tertius
Prior fuit, demumque episcopus Lingonensis.

synodus Hemen-
sis ac Suessio-
nensis etc.

635 mxxix Henrici V 13, Ludovici VI 11,
Gelasio II Cluniaci e vivis sublato suffectus est
Callistus II Viennensis antea episcopus, Guido
appellatus, qui hoc anno Remis concilium cele-
bravit xii Cal. Novemb., et Burdini schisma
felicititer compressit.

Eodem anno conficitur charta Caritatis vulgo
appellata, triginta constans articulis seu capitulis,
agente B. Stephano abbate Cisterciensi, assenti-
entibusque ceteris coabbatibus, ad providen-
dum paci et tranquillitati Ordinis Cisterciensis,
quæ a summo Pontifice Callisto II approbata est.
Exstat apud Manrique.

mxxx Sanctus Norbertus, quem Bernardus
Spiritus sancti fistulam vocat epist. 56, Ordinem
Præmonstratensem instituit in loco territorii Lau-
dunensis, Præmonstrato vulgo nuncupato. V
Epist. 255 et Notas ad eandem.

mxxxi Celebratur Synodus Suessionensis ad-
versus Petrum Abacardum, præsidente Conano
episcopo Prænestino, apostolicæ Sedis legato, in
quo ipse Petrus librum suum de Trinitate flam-
mis tradere compulsus est. Guillelmus Campel-
lensis episcopus Catalaunensis eodem anno ineunte
obiit: de quo vide Notas ad epist. 3.

Fundatur Fusuiacum, *Foigny*, in diœc. Lau-
dunensi, cujus abbati Rainaldo Bernardus scripsit
epist. 72, 73 et 74.

mxxxii Petrus Mauricius, natione Arvernus,
dictus Venerabilis, carissimus Bernardi amicus,
fit abbas Cluniacensis in Octavis Assumptionis.
Notæ ad epist. I S. Bernardi.

636 mxxxiii Hoc circiter anno eligitur epi-
scopus Tarentasiensis, Petrus Firmitatis abbas,
primus e familia Cisterciensi episcopus, substituto
in ejus locum Bartholomæo Bernardi fratre.

Primus e Clu-
terc. episcopus;
Sugerius abbas,
Honorius Pp.

Item Adamo S. Dionysii prope Parisios abbate
defuncto, communibus eligentium votis succes-
sor renuntiatus est Sugerius. Exstant Bernardi
complures ad eum epistolæ.

mxxxiv Henrici V imper. 18, Ludovici VI
Galliarum regis 16, Callistus Papa obiit pontifica-
tus anno vi, Sedemque apostolicam Honorius II
antea dictus Lambertus, episcopus Ostiensis,
eodem anno conscendit.

637 mxxxv Henricus V imperator moritur Tra-
jecti ad Rhenum, cum annos 19 imperasset, ac
nullis post se liberis relictis, funestum diutur-
numque ortum est discidium, Bernardi opera
aliquando componendum, inter Lotharium Saxo-
num Ducem et Conradum Henrici decessoris
sororium, qui a Friderico fratre et aliis rex
proclamatus, conscensis Alpibus, a Mediola-
nensibus suscipitur, ac ab eorum archiepiscopo
Anselmo, inquit Otto Frisingensis, qui ista narrat
Chronic. lib. 7, cap. 17, Modoyci, sede Italici
regni, in regem ungitur. Pro Mediolanensium
reconciliatione cum Innocentio atque Lothario
hujus nominis II (in cujus gratiam electionis jure
Imperii summa cessit) multum fuit Bernardo
insudandum, ut postea dicitur.

Bernardi re-
conciliationes; ca-
ritas erga ege-
nos; sanatio
miraculosa:

Eodem anno gravis fames, in Gallia maxime
et Burgundia sæviens, Bernardi caritatem exer-
cet, lib. 1. Vitæ cap. 10, quo anno ipse etiam
gravi morbo conflictatus incidit in vitæ discrimen,
ope tandem B. Virginis et SS. Benedicti
atque Laurentii sanitati restitutus, ibidem: ac
postmodum singularis ejus sanctitatis et doctrinæ
cælestis fama per Urbem et orbem volavit.

PARS SECUNDA.

Ab anno Christi MCXXXVI usque ad MCXXXIX.

Anno mxxxvi Otto, postea Frisingensis epi-
scopus, celebris historiographus, monachum
induit in cœnobio Morimundi. Is, ut scribit
familiaris ejus Radevicus, imperatorum Hen-
rici IV nepos, Henrici V sororius, Conradi fra-
ter uterinus, et Friderici patrui fuit, ex patre
clarissimo et pio Principe Leopoldo Austria
marchione, et matre Agnete, filia Henrici IV.

S. Bernardus
epp. Parisiensis
ac Simonem
patronus: ignu-
aci fundatio:

mxxxvii Hoc circiter anno Stephanus, ex
Cancellario episcopus Parisiensis, a curiæ fre-
quentia ad meliorem frugem Bernardi monitis re-
vocat, revocatus,

A vocatus, graviter a Ludovico rege exagitur, tandemque post multas infestationes, Cisterciensium, maxime vero Bernardi opera in gratiam restituitur. Quod etiam Henricus Senonensis archipræsul non multo post, eademque de causa expertus, eundem habuit causæ patronum ac defensorem. Consute epist. 45 et Notas.

Fundatur Igniacum, *Igni*, quarta Clarævallis filia, diœc. Remensis, a Raynaldo de Pratis Remorum archiep. Primus abbas Humbertus, ex Casæ-Dei monacho Clarævallensis factus, qui non multo post amore quietis, dimissa præfectura, Claramvallem rediit; qua de re a Bernardo in Italia tunc propter schisma detento acriter correptus epist. 141, nihilo minus hoc in sancto otio perstitit ad diem usque mortis, in quo S. Bernardus de eximiis ejus virtutibus sermonem habuit. Abbas secundus Guericus pietate juxta ac scriptis percelebris, cujus Sermones hic in tomo VI.

interest Concilio
Trec., fundatur
Regnum
A Ursicampus:
Concilium Catalaunense:

B 639 MCXXVIII Concilium Trecense celebratur (non vero MCXXVII, teste Michaelensi scriba concilii) in sollemnitate S. Hilarii, præside Matthæo Albanensi, Apostolicæ Sedis legato: eique interfuere Stephanus Cisterciensis, Bernardus Clarævallensis, alique ejusdem Ordinis abbates. In ipso Patres Templariis Regulam vestesque candidas (quibus Eugenius III postea rubeam crucem attexi curavit) perscripsere.

Fundatur Regniacum, *Regny*, in diœc. Autisiodorensi.

MCXXIX Matthæus Albanensis (verba sunt Alberici in Chronico) Legatus ex Ordine Cluniacensi, concilium tenuit apud Catalaunum in Purificatione beatæ Mariæ Virginis: ubi de consilio S. Bernardi abbatis, Henricus Viridunensis episcopus episcopatum dimisit, et factus est episcopus per biennium, quidam Ursio abbas S. Dionysii Remensis.

Fundatur Ursi-campus, *Ours-camps*, in diœc. Noviomensi a Simone episcopo.

schisma Anacle-
ti oppugnat;

640 MCXXX Lotharii II imperator. 5, Ludovici VI Galliar. regis 22, mortuo Honorio Papa XVI Cal. Februarii, pontificatus sui sexto, gravissimum schisma in Ecclesia Dei oritur, Innocentio II canonice electo XII Cal. Martii, qui Gregorius antea vocabatur; sed Petro Petri Leonis filio, violentia amicorum suorum, qui potentissimi in Urbe erant, favente sibi Rogerio Siculo, intruso. Innocentium causam Bernardus per octo annos strenue propugnavit. Vide epist. 124 et seqq. Nam et inter alia hoc ipso anno a Patribus concilii, Stampis ea de re habiti, arbiter una voce constitutus, Innocentium Anacleto præferendum declaravit, et Henricum Angliæ regem ad eum suscipiendum induxit, Vitæ lib. 2, cap. 1. Vide Præfationem nostram generalem, articulo IV.

C

641 Eodem anno ipse Bernardus summa animi demissione episcopatum Genuensem, Sigefridi anno superiori ad Superos translato morte destitutum, recusavit. Balduinus vero in concilio apud Clarum-montem in Gallia habito, primus ex Cisterciensibus sacro Cardinalium collegio adscriptus est. Cui adjunctus putatur Martinus vir ille integerrimus, cujus meminit Bernardus lib. 4, de Consid. cap. 5. De Balduino in epist. 144 et 244.

recusat infulas
Genuensers:

642 MCXXXI Innocentio Leodii magnifice recepto, cum prius sub finem anni superioris in Galliam se recepisset, Bernardus repressit Lotharium imperatorem, episcopales investituras repe-

repremit Lotharium imp.; episcopatum Catalaun. non vult: varia monasteria.

tentem; cumque summus Pontifex ibidem in Germaniæ regem coronavit, Romæ post duos annos imperatorio diademate donandum. Peracta vero Leodii Quadragesima præsentis anni, Innocentius in Gallias redux, ad Concilium contra Anacleto mense Octobri Remis indictum profectus, Ludovicum juniorem in locum Philippi fratris, ex equi lapsu infeliciter necati, regem consecravit. Quo quidem concilio soluto, inquit Sugerius in Vita Ludovici Grossi, dominus Papa Autisiodori delegit demorari, reliquo nempe tempore latentis anni, cum prius Cluniacum, cujus ecclesiam dedicavit, deinde Claramvallem aliasque ecclesias visitasset, comitante ipsum ubique Bernardo, Leodii conventum post Concilium Remense narrat Ernaldus in lib. 2, de Vita Bernardi cap. 1 contra expressam Sugerii auctoritatem.

Hoc etiam anno Bernardus, ut habet magnum Chronicum Belgicum, episcopatum Catalaunensem electus recusavit, et per ipsum Gaufridus abbas sancti Medardi Suession. fit episcopus Catalaunensis. Idem refert Albericus, qui et addit, Innocentium sancti Medardi ecclesiam consecrasse, Idibus nimirum Octobris, ante Concilium Remense, ut habet Chronicum ejusdem monasterii.

Hoc itidem anno, Thomas prior S. Victoris Parisiensis, vir integerrimus, pro justitia crudeliter perimitur a nepotibus Theobaldi Neoterii archidiaconi Parisiensis, cui ob exprobratas in ecclesiasticos exactiones invisus erat. Nec multo post Archembaldus subdiaconus Aurelianensis idem mortis genus eademque de causa subiit, Johanne auctore ecclesiæ S. Crucis itidem archidiacono. Pro Priore S. Victoris scripsit Bernardus epist. 158, 159, 160 et 162. Et pro subdiacono epist. 61. Suscepta autem est et agitata utriusque causæ in concilio Jotrensi, *Jotarre*, diœcesis Meldensis.

Fundatur Morerola, *Moreruela*, in Castella et territorio Zamorensi. Monasterium S. Johannis de Torouca in Lusitania, diœcesis Laroceensis. Longuspons, *Long-pont*, in diœcesi Suessionensi. Carus-locus, *Charlieu*, in diœcesi Bisuntinensi. Bonus-mons, *Bonnemont*, in Sabaudia, diœcesis Gebennensis. Rievallis, *Ridal*, in Anglia, diœcesis Eboracensis.

643 MCXXXII discedentem e Gallis Innocentium Bernardus in Italiam prosecutus, Pisanos et Genuenses reconciliavit, oblatumque denuo Genuensem pontificatum, Syro vel deferente, vel in sedem necdum evecto, modeste constanterque rejecit.

Exorta item est Cluniacenses inter et Cistercienses magna controversia, occasione videlicet privilegii, quo istos Innocentius a decimarum solutione exemit. V epist. 228 et 283.

Fundantur monasterium Valcellense, *Valcelles*, in diœc. Cameræ. V epist. 186: ac Trium-Fontium, *Trois-Fonts*, in Anglia, diœces. Eborac. V epist. 92, 94 et seqq.

MCXXXIII S. Bernardus, in Italiam anno superiori profectus, cum vires Innocentio non sufficerent ad Romam expugnandam (Lothario quippe armatorum duntaxat duo millia ministrante) Henrico majoris Britannia regi scripsit epistol. 138 ad ferendum suppetias. Sed tandem Innocentius Urbem ingressus, in basilica Lateranensi Lotharium coronavit imperatorem: quo abente, Anacleto per Urbem grassanti cedere coactus, Pisas se contulit. Unde Bernardus mittitur in Germaniam,

F
Iter Italicum;
reconciliat Pi-
sanos et Ge-
nuenses; mona-
stera: iter Ger-
manicum:

UCTORE
J. P.

maniam, Conradum cum imperatore Lothario reconciliaturus. Qua occasione captata, Rogerius Siciliae tyrannus, ab Anacleto regis nomine donatus, Pisanos ab Innocentii obedientia retrahere conatur: quibus in fide constanter persistentibus, S. Abbas congratulatoriam hoc anno dedit epistolam 130. Porro in illo ejus itinere contigit Mascetini conversio, de qua lib. 4. Vitae, cap. 3, necnon et Ducissae Lotharingiae, ibid.

reducit in Italia, interest Concilio Pisano: post Mediolanensium facta: recusante infula:

644 MCXXXIV Concilium Pisanum celebratur, ad quod cum Bernardus Innocentii jussu facta pace cum Lothario et Conrado accedens per Lombardiam iter ageret, Mediolanenses sacrorum communionem et metropolitanam dignitate privati, quod Anselmum archiepiscopum secuti, Conrado et Anacleto adhaesissent, litteris illum interpellant, de restituenda sibi Pontificis et imperatoris Lotharii gratia, quibus peracto Concilio adfuturum se promisit, datis epist. 132 et 133. Nec mora, concilio ejus potissimum prudentia absoluto, cum Mathaeo Albanensi et Guidone episcopo Pisano Cardinalibus, necnon et Ganfrido Carnotensi, delegatur ad componendam Mediolanensium pacem: a quibus ingenti plausu et summa veneratione acceptus, archiepiscopalem honorem sibi pertinaciter delatum vix edulgere potuit. Multis vero ibidem conversis, de quibus epistola 135, primam eodem loci Ordinis sui coloniam, scilicet Caramvallem, aliis mendose Claramvallem, excitavit. Inde jussu Innocentii, ut habet Sigonius de regno Italiae lib. 11 ad pacificandas ipsas inter se Lombardiae civitates profectus, Papiam et Cremonam se contulit. Cum autem apud Cremonenses nihil profecisset, eorum Innocentio pertinaciam significavit epist. 318.

mors S. Norberti, monasteria fundata:

645 Interim post Concilium ad Superos migrat Norbertus Ordinis Praemonstratensis fundator. Sed et Stephanus abbas Cisterciensis v. Cal. Aprilis: cui post rejectum Widonem, qui Stephano adhuc superstite electus, sex menses pedum gessit pastorale, substitutus est Rainaldus, filius Milonis Comitis Barri super Sequanam, inquit Ordericus lib. 8 monachus Claravallensis. Is praeflora instituta 87 capitibus comprehensa in Capitulo generali ordinavit, quae videre licet in Annal. Manrique.

Fundantur praeter Caramvallem Mediolanensem, Hemmerodium, *Hemmerode*, in dioc. Trevirensi; Vallis-clara, *Vau-clair*, in dioc. Laudunensi. Primus abbas Henricus de Murdach, ad quem epist. 321.

transfertur Claravallis: convertitur Guillelmus Comes; expulsi Cantica: fundationes: mors Guidonis:

646 MCXXXV Bernardo ex Italia reduce per urbem Mediolanensem, lib. 2. Vitae, cap. 4, transfertur Claravallis in commodiorem locum, lib. 2. Vitae cap. 5: ubi cum vix tantisper condisset, jussus est in Aquitaniam se conferre cum Gaufrido Carnotensi, ad revocandum Guillelmum Comitem Pictavensem, aliosque schismaticos a Gerardo Engolismensi episcopo seductos, ibidem cap. 6. Postea aliquamdiu sibi redditus, insignem illam in Cantica explanationem, hortante altero Bernardo Portarum priore Cartusiano, aggressus est. V epist. 153 et 154.

Fundantur Busaium, *Buzay*, in dioc. Nemetensi, ab Ermengarde Britanniae Comitissa, quam in praedicto itinere a saeculi vanitate revocavit. V epist. 116 et 117. Primus abbas Johannes, ad quem epist. 232. Altacumba, *Hautecombe*, in dioc. Gebennensi. Gratia Dei, *la Grace-Dieu*, in Santonensi. Eberbachum, *Eberbach*, in Moguntina.

MCXXXVI Guido, inter Bernardi fratres natus major, extra Claramvallem, juxta fratris vaticinium, lib. 2. Vitae cap. 12, moritur, nimirum Pontiniaci.

647 Fundantur Balerna, *Balerne*, in dioc. Bisuntinensi. Primus abbas Burchardus, ad quem epist. 146. Domus Dei, *la Maison-Dieu*, ad Carum fluv. in dioc. Bituricensi, cujus abbas fuit Robertus Bernardi consanguineus, ad quem epist. 1. Alba-ripa, *Auberive*, in dioc. Lingonensi. Denique adoptatur Monasterium Alpense, *l'Abbaye des Alpes*, dioc. Gebennensis, tradente Guarino abbate, postea episcopo Sedunensi. V epist. 253.

fundata monasteria:

648 MCXXXVII Innocentii II 8, Lotharii II imperat. 12, Ludovicus VI regni sui anno 29 Parisiis mortuus est Cal. Aug., cui successit filius Ludovicus VII Junior appellatus, quod vivente patre regnare cepisset.

mors Ludovici VI: tertium iter Italicum: Rainulfus Sucus superatus: monasteria:

Hoc ipso anno Bernardus ab Innocentio accitus, tertio in Italiam progreditur, sub Anacleto laborantem vexatione Rogerii Siculi, qui a Rainulfo duce Bernardi precibus superatus, cum armis prevalere non posset, ad verba se convertit, atque Anacleti causam in ore Petri Pisani viri eloquentissimi reponere se simulans, cum ipsum a Bernardo convictum et reductum vidisset, ne sic quidem ad meliora potuit emolliri.

Fundantur monasterium Columbæ, *di Columba*, in Italia, dioc. Placentinae; Bochia, *Boccon*, in Hungaria, dioc. Vespriniensis, *Vesprin*, quamvis a nonnullis ad annum MCLM referatur. Item adoptatur monasterium Bellifontis, nunc Vallis-Paradisi, *Val-Parayso* nuncupatum, in Hispania dioc. Zamorensi, *Zamora*.

649 MCXXXVIII Lotharius II imperii 13 regnare desiit in Nonas Decemb. succedente Conrado Franconiae duce, quondam ejus amulo. Quotiam anno misere interiit Anacletus pseudo-pontifex, cui successit ex Rogerii factione Gregorius Cardinalis, Victor vocitatus, qui supremæ dignitatis insignia Bernardo resignans, schismati tandem, post septem annos S. Doctoris studio ac prudentia compresso, finem optatum imposuit. V epist. 317. Abbas vero sanctus Romanam Curiam, nulla mora interposita, deserens, nihil inde in Gallias referre voluit pro xeniis, præter dentem S. Cæsarii, aliasque Sanctorum reliquias, lib. 4. Vitae cap. 1. Qui de statu electionis Lingonensis a Lugdunensi metropolita contra sponsonem Romæ initam celebratæ certior factus, varias scripsit epistolas 165 et seqq., cui quidem dolori accessit alius longe gravior, nempe de Gerardi fratris obitu, cujus inducias in Italia, ubi comitem eum habuerat in extrema sua peregrinatione, a Deo impetrarat, quem multis lacrymis prosecutus est Sermonem 26 in Cantica, a quo resumpsit aureum hoc opus a se interruptum.

schismati finem imperii: resumpta Cantica: mitram Nemetensem recusat: monasteria etc.

Ipsa anno Rainaldus Remensis archiepiscopus obiit, ut refert Auctarium Gemblacense: post biennium vero, scilicet anno MCXL, Sanson Carnotensis ecclesiae Præpositus Remorum ordinatus archiepiscopus, cum ipse Bernardus hanc dignitatem recusasset.

Fundatur monasterium Benedictionis Dei, *Benisson-Dieu*, in dioc. Lugdun., cui præfectus Albericus, ad quem epist. 173. Adoptatur etiam monasterium Dunense, *Dunes*, dioc. Brugenensis. Primus abbas Robertus, cui scribitur epist. 324, Bernardo apud Claramvallem aliquando successurus.

*Petrus Gaid.
Pisanus Inno-
centio PP. re-
conciliatus: iter
Romanum
S. Malachie*

650 MCXXXIX Convocatum est Romæ concil. Later. mille circiter episcoporum, in quo iterato damnati Petri Leonis fautores, infirmatæ ab eo factæ ordinationes, torneamenta interdicta, Arnaldus Brixianus, tamquam hæreticus Italia excedere jussus. A qua quidem sententia adversus Analeti fautores severitate Bernardus vindicare laboravit Petrum Pisanum Cardinalem, Innocentio prius a se reconciliatum, ut patet ex epist. 213. Nec multo post Innocentius ipse a Rogerio Siciliae duce dolose captus est, quod pacis diu exoptatæ inter utrumque componendæ fuit occasio.

Hoc item anno Malachias archiepiscopus, Hiberniæ Primas, Romam iter aggressus est, non vero, ut vult Baronius anno MCXXXVII; cum constet ex Bernardo, Vitæ S. Malachie cap. 10, Malachiam ab hac peregrinatione novem duntaxat annos supervivisse, itemque ex cap. ult., anno XCLVIII decessisse. Malachias vero in hoc itinere Claramvallem adiens, ibi sex socios reliquit, qui Cisterciense institutum edocti, illud postea in Hiberniam transtulerunt.

E

PARS TERTIA.

Ab anno Christi MCXL usque ad MCLIII Sancti emortualem.

*Concilium Seno-
nense contra
Abaclardum:
monasteria:*

ANNO MCXL habetur concilium Senouense adversus Abacardum, qui condemnatis errorum capitulis Sedem Romanam appellavit quidem, sed Petri Venerabilis persuasione cedens appellatione, Cluniaci remansit: ac ejusdem opera Ecclesiæ reconciliatus, cum per biennium ibi laudabiliter vixisset, in monasterio S. Marcelli Cabilonensi, quo morbi curandi causa se contulerat, cessit e vita. Vide epist. 197 et seqq. et ibidem Notas.

Fundantur hoc anno Clarus-mariscus, *Clair-marets*, in diœc. Audomarensi. *Blancha-landa*, *Blanckelant*, in Wallia Angliæ provincia, diœc. Menevensi; *Ursaria*, *Poursiere*, in regno Callaciæ, diœc. Auriensi, *Orense*. Aripatorium, aliis Ripatorium, *Larivoir*, in diœc. Trecensi, cui præfectus Alanus, postea episcopus Antisiodorensis, Vitæ S. Bernardi compilator. Item Innocentius monasterium S. Anastasii ad Aquas-Salvias reparatum Clarevallensibus attribuit, præfecto Bernardo Pisano, S. Bernardi discipulo, qui subinde Eugenii III nomine in Sedem Romanam assumptus est. Denique adoptantur monasterium Benchorensis, *Benchor*, a Malachia Hiberniæ Primate Bernardo concessum; necnon et Casemarium, *Casamario*, in civitate Verulana, Verulo, in Italia.

*Itera Ludovici
regis interdicta;
revocata ab eo
Theobaldus Co-
mus, Humbelina
S. Bernardi so-
roris mors; mo-
nasteria; Euge-
nius PP.*

652 MCXLI Innocentius Papa, ait Robert. de Monte, interdixit terram Dominicam regis Ludovici, quia volebat recipere archiepiscopum Bituricensem, quem tamen postea recepit, et absolvit eum de sacramento, quod irrationabiliter fecerat. V epist. 218 et seqq.

Quo etiam anno idem rex Franc. Ludovicus, ut habet idem auctor, afflixit Comitem Theobaldum, et vastavit terram ejus, maxime in Campania, ubi combussit castellum Vitreuvium, seu Vitricum, *Vitry*, ubi multitudo diversi sexus hominum et ætatis, nimirum mille trecentæ animæ, teste Roberto de Monte in Supplem. ad Sigiber-

Augusti Tomus IV.

tum, qui hoc refert ad annum MCXLIII, cremata est. Consule epist. 217, 220, 222, 223.

Hoc tempore contigit obitus Humbelinæ sororis sancti Bernardi, de qua lib. 1 Vitæ, cap. 6. Fundatur cœnobium Mellifontis, *Mellifont*, in Hibernia, diœc. Armachanæ, *Armach*, Malachia procurante, adscitis ex Claravalle Christiano ac sociis, quos prædictus episcopus instituendos ibi reliquerat. V epist. 356 et 357.

653 MCXLII Ivo presbyter Card. ex Canonico regulari S. Victoris apud Parisios, mittitur in Gallias ad ferendam sententiam in Radulfum Viromanduorum Comitem, qui repudiata priori uxore Petronilla, Theobaldi Comitis sorore, Guillelmi Aquitaniæ Ducis filiam, reginæ sororem, superinduxerat. Quo etiam anathemate involuti Bartholomæus Laudunensis, Simon Noviomensis, Petrus Silvanectensis episcopi, divortii auctores. V epist. 216, 217, 220, 221.

Item Alfonsus Lusitanicæ rex se suumque regnum Claravalli vectigale fecit, assignatis 50 marabitis sive dipondiis auri probati.

Quo etiam anno, teste Roberto de Monte, vel proxime evoluto, ut tradit Ortelius in Anselmo Gemblæ. apud Miræum, animam cælo reddidit magnus illè Hugo Victorinus, S. Bernardi amicus et cultor præcipuus, alter sui sæculi Augustinus. V epist. 70.

Fundantur monasteria Melonis, *Melon*, in Callaciæ, diœc. Tudensis, *Tuy*, et Superadi, *Sobrado*, circa hæc tempora, in diœc. Compostellana. Item Alta-crista, *Haute-creste*, in Sabaudia, diœc. Lausanensis.

654 MCXLIII Conradi III imper. 5, Ludovici VII Franc. reg. 6, Innocentius Papa moritur VIII Cal. Octob., cum sedisset annos fere 14, cui succedit Guido de Castello, dictus Cælestinus II, ad quem epist. 234, 235.

Fundantur Alvastrum, *Alvastern*, in Succia, diœc. Lincopensi. Nova-vallis, (aliis post quadrieminum *Ni-dal*, ibidem. Bella Pertica, *Belle-perche*, in diœc. Montisalbani; Meyra, *de Meyra*, in Callaciæ, diœces. Lucensis, *Lugo*.

MCXLIV Cælestinus Papa, semestri necdum exacto, decessit: cui subrogatur Gerardus Camerarius ex Canonico reg. presbyter Card. tit. S. Crucis in Jerusalem, Lucius II nuncupatus. Quo tempore Bernardus inter Ludovicum regem et Theobaldum Comitem pacem composuit. Legendæ epist. 220 et seqq.

Hoc item anno moritur Bartholomæus Firmintafis abbas, frater S. Bernardi. Item Stephanus Catalaunensis Cardin., episcopus Prenestinus ex Ordine Cisterciensi, vir magnæ sanctitatis, cui Bernardus varias inscripsit epistolas.

Fundatur Bellilocus, *Beaulieu*, in diœc. Rutenensi, *de Rodez*.

MCXLV Conradi III imperat. 7, Ludovici VII Francor. reg. 8, Lucio Papæ, v Cal. Martii defuncto, substituitur Eugenius III ex abbate S. Anastasii ad Aquas-Salvias, Bernardus antea vocatus, de quo supra anno MCXL. V epist. 237 et seqq. Quo tempore S. Bernardus a Ludovico rege de sacra expeditione consultus, rem ad summi Pontificis sententiam remittit, ex nostra Prefatione generali art. VII.

Fundatur Pratea, *la Prée*, in diœc. Bituricensi.

655 MCXLVI. In concilio Carnotensi pro expeditione sacra indicto hoc anno, ad quod Petrus Venerabilis invitatus, epist. 364, venire non potuit, ut colligitur ex ejus responsione epist. 18

AUCTORE
J. P.

*Alfonsus rex
Lusitanicæ in
Claramvallem
beneficus etc.:*

*Obi: Innocentius
PP., monaste-
ria.*

*pax inter Ludo-
vicum regem, et
Theobaldum a
S. Bernardo
composita; fru-
stra ejus mors
etc.:*
F

AUCTORE
J. P.

S. Bernardus in
primarium belli
sacri ducem
electus: prædi-
cationes; mira-
cula: fundatum
Villarium:

lib. 6, S. Bernardus in primarium militiæ ducem electus, ex mandato Eugenii, Germaniæ populos, Francos Orientales, Bajoarios, Anglos, etc. ad capessendam Crucem tum litteris, tum viva voce cohortatus est, multis suffragantibus miraculis, epist. 363, 365, et lib. de Mirac. Bern. Hoc itidem anno Tornacensis ecclesia, quæ per 500 et amplius annos episcopis Noviomensis ecclesiæ commendata fuerat, proprium episcopum, Anselmum nomine, ex abbate S. Vincentii Laudonnensis, ab Eugenio Papa III recepit, Bernardo abbate Claravallensi inter alios procurante.

Fundantur Boxelona, *Boxley*, in Anglia, diœc. Cantuariens.; Villarium, *Villers*, in Brabantia diœc. Namurcensis. Hujus foundationem Auctarium Gemblacense apud Miræum reponit anno sequenti, his verbis: Monachi duodecim cum Laurentio abbate, et quinque Conversis a B. Bernardo ex Claravalle in Brabantiam missi, Villariense monasterium ædificarunt.

Eugenius PP. in
Gallia: synodi:
Sanctus in Aquitania
contra
Henricum hæ-
ret tendit: Scatulus
ejus merita
in vieta: monu-
stria:

656 MCLXVII Eugenius anno superiori, Romanis Arnaldi factione, de qua epist. 242, infestantibus, in Galliam confugiens, hoc anno Parisiis honorifice excipitur a Ludovico rege, qui cum anno præcedenti, ut refert Robertus de Monte in Append. ad Sigibert., apud Vezeliacum, *Vezelay*, die Dominica in Ramis palmarum crucem assumpsisset, simulque Robertus frater ejus, et Gaufridus Comes Mellenti, et alii multi, hoc anno Parisius recesserunt, nimirum die XIV Junii, ut habet Chronologia Cluniacensis, in Syriam contra Saracenos profecturi.

Hoc eodem anno plures variis in locis habitæ Synodi. Prima Stanpis, in qua de negotio Jerusalemitano et regni dispositione, Bernardo præsentate, actum est, Galliæ administratione Sugerio S. Dionysii abbati commissa. Vide Chronic. S. Dionysii tom. 2. Spicil., et lib. Mirac. S. Bernardi cap. 16. Secunda Autisiodori, præsidente Eugenio. Tertia Parisiis, teste Ottone Frising. in Frid. lib. 1, cap. 50: in quibus causa Gilberti Porretani proposita, ad concilium Remense anno proximo celebrandum remissa est. V Præfationem generalem.

Præterea Bernardus cum Alberico Cardinali Ostiensi et legato, Gaufridoque Carnotensi, pergit in Aquitaniam contra Henricum hæreticum, de quo in nostra Præfatione generali et in epist. 241. Quo etiam anno Alfonsus Lusitaniæ rex, urbe Scalabi meritis S. Bernardi expugnata, datis litteris monachos petit ad instituendum Ordinis Cisterciensis in suo regno monasterium.

Fundantur Alcobatia, *Alcobaza*, a prædicto rege in Lusitania, diœc. Ulissiponensi; Wallis richerii, *Vauricher*, in diœc. Bajocensi; Morganium, *Morgan*, in Wallia. Monasterium de Spina, in diœc. Palentina in Castella, a Sancia Alfonsi regis sorore. Vide epist. 301. Item adoptatur Grandis-silva, *Grandselve*, Ord. S. Bened., in diœc. Tolosana, Bernardo ejus abbate se et domum suam tradente. V epist. 242.

Gilbertus Porretanus ab eo
convictus; mors
Malacher: monu-
stria:

657 MCLXVIII, initio concilio Remensi XIV Cal. Aprilis, Eugenio præsidente, carcere damnatur Eon fatuus hæreticus: Gilbertus vero Porretanus Pictavensis episcopus, a Bernardo convictus, suos retractat errores. Nee multo post Eugenius, agente sancto Abbate, scripta Hildegardis approbavit in concilio Treviensi, cum prius Tullensis ecclesiæ dedicationem, cui et Bernardus interfuit, peregisset. Quo eodem anno præfatus Eugenius, cum Capitulo Cisterciensi ad-

fuisset, novumque cæmeterium sacrasset, fra-
tribus non sine lacrymis valedicens, in Italiam remeavit.

Post Eugenii e Gallia discessum, S. Malachias Iliberniæ Primas, Romam denuo ad summum Pontificem Pallii causa profecturus, optato die et loco apud Claravallum diem feliciter clausit ipso die sollempnis commemorationis omnium defunctorum, cujus memoria statim ab ipsius morte celebris haberi cœpit. Vide epistolam 374 consolatoriam ad Ilibernienses; item Vitam ejus tomo 2, et duos Sermons in ejus depositione habitos tomo 3. Porro cum S. Malachias in extremis jam fere ageret, consummato ædificio novæ Claravallis, ossa venerabilium Patrum, qui in priori cænobio obdormierant, e veteri cæmeterio in novum translata sunt in festo omnium Sanctorum, ex Serm. I de S. Malach. num. 2. Ejus canonizatio in Chronico Claravall. apud Franc. Chifflet. refertur ad annum MCLXVI.

Eodem anno obiit beatus Humbertus abbas Igniacensis, non anno MCLXV, ut putat Manricus. Probationes vide in Notatione ad Sermonem de ejus obitu a Bernardo habitum, qui exstat in tomo 3.

Fundatur Camberona, *Cambron*, in diœc. G. Camerac. Primus abbas Fastradus ex Claravalle, cui etiam post Robertum præfuit. Adoptatur etiam Alna, *Alne*, prius Benedictinorum, deinde Canonic. regul. in diœc. Leodiensi. Item in Capitulo Cisterciensi hoc anno Serlo abbas Saviniacensis se ac 30 monasteria, quæ a Saviniaco Benedictiuorum monasterio diœcesis Abrincensis pendebant, Claravalli subdidit: quatuor vero Stephanus, congregationis Obazinensis in diœc. Lemovicensi nascentis Pater et institutor.

658 MCLXIX. Hoc anno cum infelicem exitum habuisset transmarina expeditio, Ludovicus in Galliam reversus est. V epist. 386, lib. 2 de Consid. cap. 1, et Vitam S. Bernardi lib. 3 cap. 4. Qui quidem ad novam iterum se accingens, a Cisterciensibus retardatur, ut tradit Robertus abbas in Chronico ad annum MEL.

Henricus, regis
Gallia frater,
fit monach. Cla-
ravall., ac dein
ep.: monasterium
Sancti apolo-
gia:

Eodem anno Henricus, Ludovici regis Franciæ frater (verba sunt Chronici Turonensis) prius thesaurarius beati Martini Turonis, post apud Claravallum monachi veste indutus, provehitur ad episcopatum Belvagiæ civitatis: quod quidem Chronicon sancti Petri Vivi Senonensis anno seqq. reponit. Lege epist. 307 et Notas.

Fundatur Fons-moriniacus, *Font-morigny*, in diœcesi Bituricensi; Albæ petrae, *Aubepierre*, in Lemovic.; Longum-vadum, *Longuay*, in Liugonensi; Laus B. Virginis, *Loz*, in Tornacensi. Adoptatur Bullencuria, *Boullancour*, Canonic. reg. in Trecenti.

MELI Eugenio Romæ ad S. Petrum post multos conflictus restituto, Bernardus librum 2 de Consideratione transmittens, apologiam de Jerusalemitanæ expeditionis consilio prætextit, recipitque epistolam consolatoriam a Johanne Casæ-marii in civitate Verulana abbate, quæ est modo 386 inter Bernardinas.

659 MELII Rainaldo abbati sub finem anni superioris defuncto, nimirum XVII Cal. Januarii, suffectus est Gosevinus ex abbate Bonæ-vallis Viennensis. Vide epist. 270.

epistola ad Su-
gerium mori-
bundum ab eo
scripta: monu-
stria:

Item moritur Hugo Autisiodorensis episcopus, vir bonæ memoriæ dictus in Chronico S. Petri Vivi. De successoris electione vide epistolas 261, 274 et sequentes. Obiit item Sugerius abbas sancti Dionysii, vir integerimus, cui in extremis posito Bernardus scripsit epist. 266.

Ludovicus

A Ludovicus et Alienora, inquit Robertus de Monte, in Quadragesima apud Balgencium, dato sacramento coram archiepiscopis et episcopis quod consanguinei essent, separati sunt auctoritate Christianitatis.

Fundatur monasterium Eronense, *Eron*, in Dania, diœc. Roskildensi, *Roschilt*.

MCLII Eugenii III 8, Ludovici VII Franc. reg. 15, Conradus imperii anno 13 purpuram morte resignat Friderico cognomento Enobarbæ, Sueviæ duci, Conradi ex fratre nepoti. Sed et Theobaldus Campaniæ Comes, vir insignis pietatis, vi Id. Januar. defunctus, in monasterio Latinianensi, *Logny*, ad Matronam, cujus fuerat advocatus, sepelitur, ad quem non longe ante obitum Bernardus scripsit epist. 271.

Adoptatur abbatia de Morollis, *de Morolles*, in diœc. Malleacensi, *Mallezès*: laudatur abbatia Clarimontis, *Clermont*, in diœc. Cenomanensi. Circa hoc tempus adoptatur Armentaria, *Armentera*, in Callæcia, diœc. Compostellanæ.

B 660 MCLIII Friderici I imper. 2, Ludovici VII Franciæ reg. 16, Eugenius diem clausit vi Idus Julii, cum sedisset annos 8, menses 4, dies 13: cui successit Conradus, ex Canonico regulari episcopus Sabinensis, dictus Anastasius IV. Nec longe post sanctissimus Doctor Bernardus, multis pro Deo et Ecclesia defunctis laboribus, cum a media hiemis tempestate gravi morbo correptus, ut scribit epist. 288, 307 et 308, pacem nihilo minus inter Metenses composuisset, in pace tandem ipse quievit xii Cal. Septemb., tribus ante meridiem horis, anno ætatis 63, monasticæ professionis 40, præfecturæ 38. Qua etiam hebdomada Ascalon, munitissima civitas in Palæstina, juxta Sancti promissionem frequentius repetitam, a Christianis capta est, ut testatur Gaufrid. lib. 3 Vitæ S. Bern. cap. 4. Bernardus apud Claramvallem successorem habuit Robertum ex abbate Dnuensi.

Fundantur monasteria Petrosæ, *la Perouse*, diœc. Petragoricens.; De Moris, *de Mores*, diœc. Lingonens., et adoptatur abbatia Montis-rami, *de Monte-ramo*, diœc. Auriensis in Callæcia.

§ LX. S. Bernardus solenni ritu Sanctorum canoni adscriptus.

C Sicut magni Patris in Sanctorum numerum relati dignitas tum ipsi Viro, tum sacro Ordini Cisterciensi universo fuit honorifica propter modum ac rerum adjuncta, quibus actus ille sacer ac solennis peractus est; sic de anno, quo accidit, inter eruditos non convenit. Non est, inquit Mabillonius volumine II, col. 1341, inter Bernardi elogia ultimo loco reponendum, quod primus ex Ordine Cisterciensi in Sanctorum album sollempni ritu referri meruerit. Poscebant hoc B. Viri sanctitatis singularis, immensi pro Ecclesia suscepti labores, cælestes denique insignium miraculorum attestaciones, quæ serius subscribere nefas esse videretur. Vix a sacro ipsius obitu anni decem effluerant, cum in concilio Turonensi, anno MCLXIII celebrato, sedente et præside Alexandro III, ea res primum agitari cepit. At summus Pontifex, quamvis alioqui pro sua erga Bernardum veneratione libentissime annuisset, tantisper nihilo minus differendam censuit ob eas rationes, quas ipse in litteris canonizationis postea exposuit.

662 « Cum enim, inquit, eidem negotio » (scilicet de canonizando Bernardo) favorabili » satis intenderemus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis » provinciis rem similem postulabant. Unde cum » nos videremus, non posse congruenter omnibus » satisfieri, statutum fuit pro scandalo devitando » etiam in hoc differri, quod oportebat pro tempore ceteris denegari ». Demum vero ipsemet Alexander, rogati Gerardi abbatis et Conventus Claravallensis, piorum votis filiorum facturus satis, Bernardum Patrem Sanctorum fastis adscribi voluit. Ita Mabillonius. Quod vero, ut supra indicabam, sancto Abbati nostro, nec non sacro Ordini Cisterciensi universo, ac præsertim oscetis Claravollensibus, maxime honorifica fuerit res ista, perspicuum fiet e litteris Apostolicis, quas paullo post referemus.

663 Nunc interea dispiciendum etiam est, cuiusnam anno innecti debeat canonizatio illa. Idem, qui supra, Operum Bernardinorum editor de hoc facto ita disserit columna 1341 citata: Quo autem anno hoc contigerit, cum in litteris Apostolicis diserte non exprimitur, non una est auctorum sententia, aliis ad annum MCLXIV, ut Horstio et Henriquez; aliis vero ad annum MCLXVI referentibus: sed utrisque, ut videtur, contra temporis rationem; cum Gerardus Claravallensis abbas, cui Alexandri litteræ inscribuntur, anno dumtaxat MCLXXII præfecturam inierit. Melius omnium Ciaconius in Alexandro III, cui ex Romanarum antiquitatum, litterarumque Pontificiarum notitiæ tutior fides; reponit ad annum MCLXXIV, eumque secutus doctissimus Sirmondus in Notis ad Petrum Cellensem ad epist. 9, lib. 9, et Marrius in Annalibus: quibus adstipulatur Albericus in Chronico. Accedit omni exceptione majus testimonium Chronici Claravallensis apud Chiffletium Societatis Jesu, ab auctore anonymo, sed æquali conscripti.

664 In dicto itaque Chronico, quod vulgavit idem Chiffletius in libro, quem composuit de S. Bernardi Claravallensis genere illustri asserto, pag. 84 notantur ista ad annum Domini 1174: Eodem anno facta est dedicatio ecclesiæ Clarevallensis, et canonizatio beati Bernardi, et elevatio ejus: ubi adfuit dominus Wichardus Lugdunensis archiepiscopus, abbas quondam Pontiniaci. Et sequenti anno, in capitulo generali receperunt cantum B. Bernardi, et cantum de Trinitate. Hinc conficitur, sacram hanc actionem, qua Bernardus Carlitum contubernio odscriptus est solenni ritu, restituendam esse anno 1174, et incidisse in diem XVIII Januarii, in litteris Apostolicis distincte notatum; atque adeo ab ejus obitu, sicut computat Mabillonius, viginti annis exactis, mensibus quatuor, et diebus viginti novem, uti eorum est retrogradienti a dictis anno ac die mensis, ad diem XX Augusti, et ad annum Christi 1153, Sancti emortualem. De elevatione ipsius, de qua fiebat mentio apud Chiffletium mox memoratum, rediit inferius sermo, postquam protulerimus documenta antiqua, etiamsi alibi una cum S. Bernardi Operibus vulgata existant, quæ sacram Viri inter Sanctos relati inaugurationem illustrant. In editione autem quæ anno 1719 in lucem prodiit, litteris Apostolicis præmittitur epistola Trainmundi seu Trommundi, monachi Claravallensis, ad Gerardum abbatem, a quo Romam missus fuerat, ut beati Doctoris canonizationem urgeret. Verum cum nihil magnopere intersit lectoris legere, quæ in ista epistola

AUCTOR

J. P.

et qua de causa:

aliis alium annum eidem assignat:

sed accidit anno 1174.

composita pace inter Metenses abbat Sanctus; ejus promissio de captenda Ascalone, et successu

Canonizatio S. Bernardi dilata fuit.

AUCTORE
J. P.

epistola memorantur, eamdem huc transcribendam non judico. Primo itaque proferantur

Alexandri PP. III Litteræ apostolicæ ad Ecclesiam Gallicanam, de B. Bernardo in numerum Sanctorum relato, ejusque festivitate deinceps sollemniter in Ecclesia celebranda.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, venerabilibus fratribus universis archiepiscopis, episcopis, et dilectis filiis abbatibus, aliisque ecclesiarum Prælati in regno Franciæ constitutis, salutem, et Apostolicam benedictionem.

B

rationem reddit Pontifex, cur dilata fuerit S. Bernardi canonizatio:

Contigit olim, dum essemus Parisius constituti, ut magni quidam ac venerabiles viri de canonizando sanctæ recordationis Bernardo quondam Claravallensi abbate facerent mentionem, optantes utique et piis nobis precibus suggerentes, ut in concilio, quod de proximo erat Turonis celebrandum, digno huic et laudabili voto celerem daremus effectum. Cumque nos eidem negotio favorabili satis intenderemus affectu, supervenit multitudo et frequentia petitorum, qui in diversis provinciis rem similem postulabant. Unde cum videremus non posse congruenter omnibus satisfieri, statutum fuit pro scandalo devitando etiam in hoc differri, quod oportebat pro tempore ceteris denegari. Nuper autem ex instantia et devotione Claravallis fratrum, et aliarum sublimium personarum, eisdem apud nos precibus innovatis, reduximus ad memoriam nostram ejusdem beati Viri sanctam ac venerabilem vitam: qualiter ipse singularis gratiæ prærogativa sullatus, non solum in seipso sanctitate ac religione præfulserit, sed etiam in universa Ecclesia Dei fidei et doctrinæ lumine radiarit. Fructum vero, quem in domo Domini et verbo operatus est et exemplo, nullus fere terminus sanctæ Christianitatis ignorat: cum usque ad exterarum quoque et barbararum nationes sanctæ religionis instituta transmiserit, atque monasteriorum fundationem extenderit, et infinitam multitudinem peccatorum per viæ sæcularis latitudinem incedentem, ad spiritualis vitæ rectitudinem revocavit.

et cur deinde concessa.

666 Specialiter autem sacrosanctam Romanam Ecclesiam, cui auctore Deo præsidemus, ita quondam sub gravis persecutionis turbine laborantem, tam vitæ merito, quam datæ sibi cælitus sapientiæ studio sustentavit, ut digne quidem et nobis, et omnibus ejusdem Ecclesiæ filiis in memoria habendus sit, et devotione perpetua venerandus. In afflictione vero corporis sui usque adeo sibi mundum, seque mundo reddidit crucifixum, ut confidamus Martyrum quoque eum merita obtinere sanctorum, quem confessionis ordine, et parsimonia vitæ, tam longum constat duxisse martyrium. Quibus omnibus pia consideratione pensatis, et in concilio Fratrum no-

strorum expositis, confisi de misericordia Dei, D cui perscveranter et fideliter militavit, necnon et de beatorum Petri et Pauli Apostolorum, et ejusdem beatissimi Confessoris meritis præsumentes, eum Apostolicæ Sedis auctoritate catalogo Sanctorum adscribi mandavimus, et commemorationis suæ festum decrevimus amodo publice celebrandum. Vos ergo, qui et ejusdem Sedis Apostolicæ instituta suscipere, et Deum in Sanctis suis consuevistis gloriosius honorare, sic memoriam Sancti hujus celebretis in terris, ut precibus ejus et meritis digna præmia recipiatis in cælis. Datum Anagninæ xv Kalend. Febr.

Ejusdem Alexandri Pontificis Apostolicæ Litteræ ad Regem Franciæ.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, illustri Francorum Regi Ludovico, salutem et Apostolicam benedictionem.

B

Novit (ut credimus) regalis tuæ magnificentiæ celsitudo, quod ea, quæ cum honore Dei grata tibi acceptaque cognovimus, ad utilem semper effectum magno et volenti animo promovemus. Maxime autem hoc in illis operibus observamus, in quibus specialiter et honor Dei, et suorum gloria Sanctorum declaratur: scientes quoque tibi fore gratissimum, quidquid ad decorem Ecclesiæ, et superni Regis honorem auctoritate fuerit Apostolica constitutum. Unde, quoniam sanctæ recordationis Bernardus quondam abbas Claravallis, et Deo semper carus, et tam tibi, quam universo regno tuo gratus exstitit et acceptus, eum ad gloriam Dei et exaltationem Ecclesiæ ac totius regni tui, canonizandum decrevimus, et inter beatissimos Confessores festiva celebritate colendum, tam de misericordia Dei, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus confisi meritis, quam suæ conversationis et sanctimoniam non ignari.

Eam significat regi Franciæ.

668 Monemus igitur Christianissimæ Serenitatis tuæ regiam pietatem, ut hoc cælestis gratiæ donum, regno tuo te regnante collatum, lætæ devotionis brachiis amplectaris, eique jam cælesti beatitudine perfruente solita pietate devotus existas, quem pro sua venerabili sanctitate adhuc in tenebris positum diligebas. Claravallense vero monasterium, quod fundavit, in quo etiam corpus ejus venerabile requiescit, ita te ob reverentiam ejus habere volumus commendatum, ut eum semper merearis habere patronum. Datum Auagninæ xv Kal. Febr.

F cui etiam officium ergo sanctum ac Claravallenses commendat.

Ejusdem

A

Ejusdem Alexandri Pontificis Litteræ apostolicæ ad omnes abbates Cisterciensis Ordinis.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Cistercii, de Firmitate, et Pontigniaci, et Clarævallis, et Morimundi, atque universis abbatibus Cisterciensis Ordinis, salutem et Apostolicam benedictionem

Abbatibus Ordinis Cisterciensis

Quoties honesta nobis opportunitas exhibetur, ut fidei et devotioni, quam circa Ecclesiam Dei nostris temporibus habuistis, possimus in aliquo pro meritis respondere opportunitatem ipsam libenter amplectimur; et in his maxime, quæ specialem noscuntur redolere virtutem, vestris occurrere profectibus non moramur. Contigit autem hoc tempore, ut verbum, quod ab olim fuerat de beati Bernardi quondam Clarævallis abbatis canonizatione propositum, et pro quorundam similia postulantium scandalo, a Turonensis concilii celebratione dilatatum, ad nostram reduceretur Deo volente memoriam; et faciente nobiscum signum in bonum, qui hoc pietatis opus nostris servavit manibus consummandum. Nos enim vitam et sanctitatem ejusdem beatissimi Confessoris recordatione sollicita memorantes, quomodo scilicet et in seipso religionis et sanctimoniam prærogativa magnificus, et universæ Ecclesiæ Dei, specialiter autem Ordini vestro fide et doctrina utilis exstiterit, et copiosissime fructuosus: confisi de misericordia Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, necnon de ejusdem sancti Confessoris meritis præsumentes, eum, Fratrum nostrorum eomunicato consilio, auctoritate Apostolicæ Sedis Sanctorum catalogo duximus adscribendum, et diem depositionis ipsius in Ecclesia publice celebrandum.

de ea scribit:

670 Unde, quoniam hoc ita in gloriam et honorem summi Conditoris exuberat, ut in vestram quoque ædificationem consolationemque redundet; vestra potissimum interest, omnipotenti Deo gratias agere, qui modernis temporibus Virum perfectæ et prædicabilis sanctitatis in vestro Ordine voluit suscitare. Vos igitur munificentiam donum speciali devotione suscipite, et Deum in Sanctorum suorum glorificatione mirabilem, in ejus celebratione specialiter honorate. Datum Anagninæ xv Kal. Febr.

C

Ejusdem Alexandri Pontificis Litteræ apostolicæ ad Clarævallenses.

Alexander Episcopus servus servorum Dei, dilectis filiis Gerardo abbati, et universo conventui Clarævallis, salutem et Apostolicam benedictionem.

nec nisi abbati Clarævallensi,

Sicut de religione et pietate, quam circa Deum geritis, nihil nobis restat ambiguum: sic exhibitæ circa robur devotionis et fidei clara semper est certitudine manifestum. Non enim poteratis, sed nec deinceps Deo auctore poteritis a

gratia sanctitatis apparere degeneres, quos sancti Patris constat esse heredes: cui et gratia spiritalis abundavit ad meritum, et operum efficacia non defuit ad exemplum. Scitis namque et pia veneratione recolitis, qualiter beatæ memoriæ Bernardus, cœnobii vestri primus abbas, præcipuusque fundator, Deo quidem pro virtute religionis acceptus, et Ecclesiæ Dei pro plenitudine devotionis et fidei exstiterit gratosus, ita ut merito deberetis haberi culpabiles, si imitationis et venerationis ipsius essetis in aliquo negligentes. Placuit ergo nobis, quod pro eo, tamquam pro pio Patre, sollicitudinem habuistis, et canonizationem ipsius voto laudabili postulastis. Nos, quibus cordi semper est pro multis, filii abbatæ devotionis obsequiis, et totius domus vestræ studiis religiosis et piis, vestris jugiter obtemperare precibus, et profectibus aspirare: voto huic elementer annuimus, ut nostram circa vos et gratiam et benevolentiam comprobemus.

672 Vita igitur ejusdem beatissimi Confessoris ad memoriam revocata, quomodo scilicet fide et religione atque doctrina præfulserit, quantoque in Ecclesia Dei perspicuæ claritatis lumine radiarit: eum, Fratrum nostrorum consilio habito, confisi de misericordia Dei, et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, atque de ejusdem Sancti meritis præsumentes, catalogo Sanctorum duximus adscribendum, diemque depositionis ejus festivum de cetero et celebrem observandum. Unde quia vestra potissimum interest, et ejus imitari vitam, et gloriam venerari, satagite in omnibus et studete ipsius sancti Patris et inhaerere vestigiis, et festum excolere sanctitatis, ut cujus conversationis meruistis esse participes, digni habeamini ejusdem beatitudinis fore consortes. Datum Anagninæ xv Kal. Febr. *Ex his omnibus sumitur erga beatum Virum venerationis testificationibus et argumentis, a Sede Apostolica ad publicos eidem decernendos Civilium honores exhibitis, concludere debemus, vix ullam ad illud usque tempus in Ecclesia Dei majorem cum solennitate celebratam fuisse canonizationem, quam S. Bernardi, atque adeo hanc et Viro ipsi, et Ordini Cisterciensi universo, et auctis præscriptis Clarævallensibus maxime honorificam extitisse.*

commendans et gratiasum actionem.

E

§ LXI. Orationes pro Missa ab ipso Innocentio PP. III dictatæ; elevationes corporis; altaria; reliquiæ in varias Europæ regiones transmissæ.

Præter alia, de quibus modo egimus, eaque Innocentius PP. III prorsus singularia ornamenta, a Christi Vicario Alexandro III, dum S. Bernardum Civitatum cœtui aggregavit, litteris commendata; illud etiam accidit singulare, quod postea alius Summus Pontifex Officium ejus in sacrificio Missæ recitandum non modo præscripsit, verum etiam ore proprio dictaverit. Factum accipe a Mabillonio antea designato, qui illud sic narrat a columna 1344: Non erant satis ad Bernardi memoriam et ingentia merita tantæ commendationis monumenta, nisi etiam supremus Ecclesiæ Antistes ore proprio ejus Officium dictaret.

Hoc

AUCTORE
J. P.

Hoc præstitit Innocentius III ad supplicationem Johannis, ex metropolita Lugdunensi monachi Claravallensis, simulque Raineri monachi Heisterbacensis Innocentio a confessionibus, litteris ad Johannem datis anno meci; quas dictus auctor mox ibidem recitat in hæc verba:

ore proprio dictat collectas
Missæ:

674 Johanni quondam Lugdunensi archiepiscopo. Negare noluimus, quod petere voluisti, cum ex eo tam nobis, quam tibi fructus æternæ retributionis accrescat. Petisti namque rogatus a fratribus, ut ad honorem beati Bernardi primi Claravallensis abbatis, quem Apostolica Sedes Sanctorum adscripserat catalogo venerandum, nos ipsi Collectam et alias orationes ore proprio dictarem, tum propter auctoritatem dictantis, tum propter stilum dictaminis cum majore devotione dicendas. Et ecce sicut potuimus, ad instantiam dilecti filii fratris Raineri, petitionem tuam curavimus exaudire. COLLECTA. Perlice, quæsumus Domine, pium in nobis sanctæ religionis effectum, et ad obtinendam tuæ gratiæ largitatem, B. Bernardus Abbas et Doctor egregius suis apud te semper pro nobis meritis et precibus intercedat. Per Dominum etc. SÆNETA. Grata tibi sit, Deus, hujus oblatio Sacramenti, quod in memoriam Dominicæ Passionis tuæ offerimus majestati. POSTCOMMUNIO. Suum in nobis omnipotens Deus, eibus, quem sumpsimus, operetur effectum, ut incorporet nos sibi esus edentes. Qui tecum etc. Datum Laterani vultus Julii.

et Doctoris nomine Sanctum honorat.

675 Hisce productis superaddit ista Mabillonius: Ubi vides S. Bernardum Doctoris nomine a summo Ecclesiæ Præsule fuisse insignitum: quod quidem ab ipso etiam Alexandro III in Missa canonizationis usurpatum testatur vetus codex Corbeiensis, in quo Sancti vita continetur, ubi præmissis Collectis, ADESTO SUPPLICATIONIBUS NOSTRIS etc. de communi, epistola, HÆC DICIT DOMINUS, EGO MISI AD VOS MANDATUM ISTUD etc., nec non Euangelio de Doctoribus, VOS ESTIS SAL TERRÆ, hæc subjiciuntur: Hæc Missa suprascripta de S. Bernardo a D. Papa Alexandro III in primis est celebrata.

Elevatione corporis

676 Regrediamur nunc ad sancti Doctoris elevationem, quæ paragrapho proxime antegresso obiter a nobis est indicata ex Chronico Claravallensi apud Chiffletium; ubi vidimus, ecclesiæ Claravallensis dedicationem, canonizationem S. Bernardi, et elevationem ejus alligari anno 1174. Mauricus ad istum annum cap. II, num. 2 elevationem differt, ita loquens: Dedicationem ecclesiæ Claravallis, et canonizationis sancti Bernardi meminit magnum Chronicum Belgicum ad hunc eundem annum; quamvis confundat eum elevationem corporis Sancti, quam tamen constat contigisse post quadriennium. Sed quia auctor Chronici Claravallensis synchronus, et omni exceptione major, quidquid sit de Magno Chronico Belgico, istam elevationem affigit dicto anno 1174; non videtur nobis accusandus de errore, si alia via excusari possit. Et quippe non possit, si duas elevationes tempore diversas accidisse admittamus, præeunte Mabillonio, qui columna 1341 observat sequentia?

duplex

677 Quod spectat ad elevationem de qua mentio in citata auctoritate (Chronici videlicet Claravallensis apud Chiffletium;) in libro sepulchrorum Claravallis facta esse dicitur ab ipso Guicardo quidem Lugdunensi, et Henrico abbate Claravallensi post aliquot annos a canonizatione: sed hoc de alia sollemniori translatione intelligeu-

dum esse, satis ipsa verba declarant; dum prædictum Henricum abbatem insinuant per Archiepiscopum Lugdunensem curasse elevationem istam. Verba libri sepulchrorum Claravallensium apud Mauricum, quem allegatus Mabillonius citat ad annum 1178, sic ibidem cap. II, num. 1 referuntur, oblata opportunitate Godefridi Soritani, qui præsens aderat inter cæteros: Audiens autem (Godefridus) canonizationem beati Bernardi per felicitis memoriæ Alexandrum Papam III factam, et translationem corporis ejusdem beati Bernardi sub domino Henrico abbate septimo Claravallis faciendam, ad capitulum generale veniens, exinde Claravalle festinavit: ubi cum archiepiscopo Lugdunensi, et cœpiscopis officiosissime studuit interesse.

678 Deinde ex eodem libro in epitaphio Henrici, Duo, inquit Mauricus num. 2, in Claravalle bona opera et magnifica, exemptis aliis innumeris bonis, gloriose consummavit. Nam beatum Bernardum, quem jam dominus Alexander Papa III canonizaverat, et diem depositionis ejus ab universa Ecclesia cum gaudio celebrari præceperat, commotis hinc inde venerabilibus episcopis, aliisque reverendis personis, per venerabilem patrem nostrum dominum Guicardum, archiepiscopum Lugdunensem, quondam abbatem Pontigniacensem, fecit cum magno gaudio, et exultatione totius ecclesiæ Gallicanæ elevari, et relevari, et in tabernaculo marmoreo retro altare beatæ Mariæ Virginis, sicut hodie apparet, religiose et honorifice collocari. Nonne igitur ex hisce testimoniis videtur omnino verisimile, et veritati consentaneum, duas accidisse corporis S. Bernardi elevationes; alteram quidem anno 1174, quæ minus fuerit sollemnis; alteram vero anno 1178 sollemnior?

679 Ceterum Henrici Claravallensis abbatis litteræ de hæc posteriore elevatione, notis tamen chronologicis non signata, ad regem Anglorum Stephanum, exstant apud Mabillonium columna 1345 et 1346, et continent ista: Celebratus est apud nos dies honorabilis et sollemnis, nova festivitate jucundus, et ampla jucunditate festivus; utpote quem nobis relevatio sacratissimi corporis beati Bernardi celeberrimum reddidit, et lumine clariore perfudit. O quam voluimus gaudiis illis, plus utique cælestibus, quam terrenis, vestræ majestatis interesse præsentiam! quantum et nobis de gloria principali decor tantæ festivitatis excresceret, et vobis de meritis illustrissimi Confessoris, miro quodam irriguo uberioris benedictionis largitas emanaret. Verum quia id nobis ampla distantia remotissimæ regionis invidit, ad spirituale remedium vota transtulimus, fecimusque, Deo propitio, quod vestra ibi, etsi præsentia defuit, memoria non vacavit. Sollemniter etenim nomen vestrum cum suæ pietatis insignibus, vestrorum, ut oportuit, et affectionibus fratrum, et cordibus impressimus filiorum: qui ampla illud devotione susceptum, aspectui quodam modo sancti Patris offerrent, et cælestis aulae secretario præsentarent.

680 Præterea ne absentiae corporalis occasio regias apothecas inventi muneris participatione fraudaret, mittimus vobis de thesauro reliquiarum ejus honorabilem portionem: indignum penitus reputantes, si pietas tanti principis, tantæ sanctitatis participio fraudaretur. Suscipite igitur digitum sacræ illius manus, quam pro eo, quod vir justus ab omni munere terreni quæstus excussit, Deus eam, ut dignum fuit, afflucitissimam

admittenda

E

De secunda scribit Henricus abb. Claravall. ad Stephanum Angliæ regem.

F

ac S. Bernardi digitum ad eum mitti:

ma

A ma copia caelestis benedictionis implevit : illius, inquam, manus, cujus tactus sanabat ægros, roborabat invalidos, firmabat homines, dæmones effligabat : illius manus, quæ Clarævalli nostræ, cui vos dare tecta disponitis, primum iniecit lapidem fundamentis. Fuit autem studii nostri diligenter in vasculo consignare quod mittitur, ne vel thesaurus ibi reconditus per frequentes apertiones injuriæ pateat, vel devotæ surreptionis instinctu dolus aliquis piæ fraudis irrepat.

681 Jam vero quid dicemus de aliis honorum insignium ornamentis, quæ Viro in Sanctorum canonem relato honorifice impensa sunt? Auctor *Annalium Cisterciensium ad annum 1174, cap. 11, num. 2 scribens de illa solennitate, Crediderim, ait, in eodem etiam festo sacramentum Sancto altare; qualia plurima in honorem ejus, in aliis etiam ecclesiis erigebantur. Et ibidem num. 3 subdit idem historiographus Cisterciensis: Certe hoc anno Tarentasiensis præsul, senio jam fractus, sed ad bona omnia promptus proclivisque, ad ejusdem Lingonensis episcopi (de Gualtero erat actum) et Fratrum Longivadi petitionem, Longumvadum adveniens, novum, in honorem sancti Patris, dedicavit altare, cæmeteriumque, coeuntibus populis, atque inter se certantibus, quis propior nova sacra lustrare posset. *Vilesis Vitam S. Petri Tarentasiensis in tomo nostro II Maii impressam, die viii ejusdem mensis, cap. iv, pag. 331. In Annotatis autem ad illud caput lit. a dicitur Longum-Vadum Orulinis Cisterciensis in diocesi Lingonensi, filiam Clarævallis, constructum anno MCLXIX.**

682 Honorem Sancti nostri non medioeriter amplificarunt pignora sacra, quæ in varias Europæ regiones migrarunt. Ponam hic illa, quæ pervenere ad meam notitiam, etiamsi mihi plane persuadeam, plurima alia vel apud Cistercienses, vel alibi asservari. In *Kalendario Cisterciensi, quod Divione impressum est anno 1617 signatur ad diem xvii Maii Translatio S. P. N. Bernardi ad Avinionem: de qua apud nos in Prætermisissis ad istum diem tomo IV ejusdem mensis pag. 3 mentio facta est. Id quod de aliquo sacrarum reliquiarum parte forsitan intellihi debet. De pretiosissimo pignore, digito videlicet S. Bernardi, quem Henricus abbas ad Stephanum Anglorum regem misit, modo diximus. In Historia regis abbatissæ Dei paræ Virginis Suessionensis, anno 1675 Parisiis excusa, lib. iv, cap. 11, pag. 398 narratur dominus d'Honcourt anno circiter 1400 filix suæ Agneti dedisse hierothecam argenteam, in qua reliquiæ S. Bernardi, S. Guilielmi, et aliorum viginti. Sed in catalogo reliquiarum pag. 403 invenio de vestibus agi S. Bernardi, non autem de aliqua parte corporis ejus. Mabillonius volumine primo col. 362 in notis ad epistolam 110 antea 366, sancti Patris, occasione abbatissæ sancti Victoris extra muros Parisienses, Canonicorum regularium Ord. S. Augustini . . ., refert, ejusdem Sancti cucullam in thesauro ejusdem abbatissæ servari, perenne ejus in illam amoris monumentum, cum charta, ex qua dependet S. Bernardi sigillum, de quo supra, ait, ad epistolam 284.*

683 Ad Hispaniam spectant pars costr quinque digitis longa, et quinque alix reliquiæ minores, sicut notatur in nostro Ms., quod ex *Inventario reliquiarum, seu lipsanologio, uti apud nos indicari solet alibi, regii monasterii S. Laurentii Scorialensis desumptum est. Quid de Italia? Tomo IV Italix sacræ apud Ughellum*

inter ea, quæ narrantur de episcopis Januensibus, in Othone, columna 850 novissimæ editionis Veneræ, agitur de amore ac veneratione S. Bernardi viventis erga Januenses; nec non de eorum ad eundem Sanctum vita funetum perfugio, dum anno 1625 exorto in Italia bello (Adisis Commentarium hunc nostrum § xviii) tincebant libertati suæ: et vero non modo cum Januenses tutelarem elegere patronum; sed oratorem etiam in Gallias destinaverunt Augustinum Centurionem, ut Abbatem nostri sepulcrum publico honore lampadis argenteæ continenter arsuræ condecoraret, prout ibidem invenies apud Ughellum. Quæ vero mox sequuntur columna 851, huc pertinent: Centurionem autem abbas Clarævallis Claudius Argenterius cum monachis ita honorifice excepit, ut ex consensu eorundem monachorum, adaptato S. Bernardi sepulchro, legatum cum Januensi populo costa ex Sancti corpore detracta donandum censuerit, tanto gratius Januensi populo donum futurum, quanto constabat, nemini hactenus contigisse, vel sublato lapide a monumento S. Bernardi corpus oculis usurpare, vel ejusdem reliquias a cæteris membris divulsas secum auferre.

684 Cæterum delatam Januam sancti corporis costam tantus populi concursus excepit, ut illis supplicationibus nil fieri potuerit magnificentius: inclisamque argenteo vase ad Sancti promerendam tutelam perpetuam, in metropolim intulere. Inde collige, lector, alicujus alterius S. Bernardi fuisse oportet illa duo brachia, quorum alterum Cassinenses monachi S. Catharinæ Januæ; alterum Fratres Praedicatorum apud S. Mariam Novellam Florentiæ se gloriautur habere. Signidem spectante legato Centurione, Claudioque abbate, numerosaque Clarævallis cænobii monachorum multitudinæ, constat ita integrum illibatamque S. Bernardi corpus fuisse repertum, ut ne minima quidem pars cætero corpori excidisse videatur. At digitus tunc saltem aberat a reliquo corpore, secundum dictum paullo ante. Ughellus citatus tomo IX exhibens *Consuetudinam metropolim, col. 185 inter alia sacra lipsana, quæ refert in basilica metropolitana asservari, ponit brachium Bernardi abbatis; non utique Clarævallis, sicut sequitur ex iis, quæ mox præmisimus ex eodem auctore; nisi post annum 1625 eo esset missum, quod deberet probari. F Hinc collige, quid sit dicendum de brachio S. Bernardi, quod Musinius in Bononia perlustrata, ad diem xx Augusti affirmat esse apud moniales S. Leonardii.*

685 Raissius in *Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, signat has S. Bernardi in eodem Belgio reliquias; fol. 170 verso Camberone, inquit, vidi aliquando . . . hujus mellibui Doctoris planetam unam. Sancti Bernardi ascetæ in Brabantia ad Schaldum Huvium, secundo lapide ab Antverpia, etiam unam planetam Patris ac patroni sui sese habere gaudent, simul cum junctura una integra ejus sacræ manus. Sed die xiv Februarii anni, quo hæc scribo, 1737, dum essem in hospitio seu refugio, ut vocant, quod dicti ascetæ in hac urbe Antverpensi habent, relatum mihi fuit, illam juncturam fucto esse ablatam. Ibid. fol. 170 agitur de fonte S. Bernardi in Luxemburgensis Ducatus monasterio Clari-fontis; qui cum fide ac devotione epotus, contra morbos opitulationi esse creditur. Super sunt alia sacra lipsana indicanda paragræpho proximo.*

AUCTORE
J. P.

§ LXII. Alia sacra lipsana apud Belgas; Officium; lectiones propriae; an Sanctus antiphonae SALVE REGINA, sicut in iis dicitur, auctor; honor publicus illi tributus Parisiis, Leodii, ac Romae.

Sancti planeta, coliz. **R**aissius in Hierogazophylacio Belgico alias bene multas S. Bernardi reliquias commemorat, nimirum pag. 314 duo egregia ossa in cathedrali ecclesia S. Mariae Tornaci: pag. 82 in eleancho De ossibus Sanctorum apud S. Auberti Canonorum Regularium S. Augustini canobium Cameraci, ponitur nomen Bernardi; pag. 218 os in Floreffiensi canobio Ordinis Praemonstratensis in territorio Namurcensi; pag. 227 planeta cum stola et manipulo in Gemblacensi canobio **B** Ordinis S. Benedicti, inter Bruxellas et Namurcum sita in Brabantia Gallo-Belgica. Ipsa autem illa planeta, a me, ait idem Raissius, haud semel conspecta (cum qua etiam saepius Missae sacrificium Deo Patri indignus obtuli) antiquitatem mire redolet. Non enim sicuti modo nostrae planetae, hinc et inde a lateribus aperta est, et bifida, sed undequaque clausa in rotundum, ad mediam usque tibiam descendit. Hinc celebrans utramque illius oram lateralem inferne collectam super brachia sustinet: nec enim manicas, vel foramina habet, per quae brachia sacerdotis exerantur.

cuculla, indusium etc.

687 His accedunt exuviae alix in eodem Hierogazophylacio notatae. Pag. 298 de cilicio et sudario S. Bernardi abbatis in Mariæcolensi Ord. S. Benedicti in Landresiensi territorio Hannoniae canobio; pag. 459 de ossibus et cuculla S. Bernardi Claravallensis antistitis, in parthenone Salsiniensi Ord. Cisterciensis prope Namurcum; pag. 80 inter reliquias abbatis Cisterciensis Aurearvallis in Ducatu Luxemburgensi, deauratum ibidem, ait citati Hierogazophylacii auctor, praeterea vidimus beati Bernardi Claravallensis calicem, quo in Missae sacrificio utebatur, quem Constantini primum Aurearvallis abbatis tempore ibidem reliquit; pag. 515 Vidimus, inquit idem reliquiarum collector, agens de Valcellis sive Vallis-cella Ord. Cisterciensis in agro Cameracensi, ibidem indusium S. Bernardi, praegnantibus mulieribus contra partus pericula remedium singulare: pag. 3 signatur ab eodem baculus, quo imbecilles artus sustentare consueverat; quem monachis hujus loci, nimirum Aftligeniensibus Ord. S. Benedicti in territorio Alostano, inmemorabili loco reliquit.

Officium:

688 Nec a proposito nostro fuerit alienum, aliqua etiam observare de Sancti cultu, quo in Ecclesia honoratus fuit, postquam in Sanctorum album erat relatus. Officium ejus deinde stabilitum fuisse ritu semiduplici; sed S. Pium PP. V illum everisse ad duplicem, mutata tamen in eodem oratione, et homilia, quae hodie legitur, apponi jussa, notat Bailletus sub finem Vitae S. Bernardi, ex Gavanto: qui de hac re videri potest in Thesauro sacrorum rituum tom. II, pag. 160. Habemus apud nos apographum lectionum propriarum, quae hoc titulo praenotantur:

Ex Breviario ecclesiae Fontanensis parochiae D desumptae sunt hae novem lectiones, quae in festo S. Bernardi ac Nocturnos solent legi, nonnulla in ejus Vita omissa continentes. *Supra hunc titulum adscribitur* Dono Reverendissimi P. Generalis Feullant: (id est, Fuliensis) et apponitur nomen Joannis Bona, cujus merita satis nota sunt, laudaturque apud Ciaconium inter Vitae Pontificum Romanorum et Cardinalium tomo IV, col. 793. De Religiosis reformatis Ordinis Cisterciensis, qui in Gallia Fuliensium, in Italia autem Reformatorum S. Bernardi nomen habent, agit Hippolytus Helyot in Historia Ordinum monasticorum etc. tomo V, parte IV, cap. xxxviii, a pag. 401. His animadversis, en tibi nunc, lector, praedictas lectiones.

Feullant

689 **LECTIO I.** Beatissimus Bernardus in pago Lingonensi Fontanis oppido patris sui digna propagine oriundus fuit. Carnis quidem prosapia nobilis; sed culmine mentis nobilior. Genitor ejus Tesquilinus nomine, genitrix vero ejus Alet, filia Bernardi Montis Barri domini, viri potentis, et de antiquorum Burgundiae Ducum generositate originem trahens. Sex nanique filios, et unam filiam Dei providentia genuerunt. Sed **E** quia de ejus genere historiam in praesenti explicandam non suscepimus, saltem pauca miracula de vita ipsius, Domino largiente, referamus.

dantur e Breviario Fontanensi

LECTIO II. Igitur quadam nocte B. Bernardus vigilans, monachis circumquaque dormientibus, audivit angelos in ecclesia voce clara et delectabili Deum collaudantes, et B. Virginem: quos cum audisset, occulte surrexit, et perrexit protinus ad ecclesiam, ut in proximo constitutus videret manifestius, quidnam hoc esset.

LECTIO III. Vidit namque sanctam Dei Genitricem in medio angelorum, quorum unus manu sua thuribulum aureum; alius incensum tenebat. Ilorum altero deducente, sanctus Vir quasi a dextris gloriosae Virginis incedens ad altare usque pervenit. Ubi voce angelica audivit decantari hanc antiphonam: Salve Regina, ex integro usque ad finem, quam corde tenus retinens, postea scripsisse, et Domino Papae Eugenio transmississe fertur, ut ex praecipuo auctoritatis Apostolicae per ecclesias solemnis haberetur, in honorem Virginis Matris Dei. Quod et factum est, ut adhuc plerique testantur.

690 **LECTIO IV.** Cum navigaret beatus Vir aliquando per Ligerim, navicula ejus forte concussit pontilium, cui pontilio puer supererat: qui statim in fluvium dilapsus est, et negatus. Excitata fama occurrerunt vicini defunctum plangentibus; quem jussit sibi afferri: eoque defuncto oblato, oravit Sanctus: puer, cunctis videntibus, ad orationem Sancti suscitatus est.

f propriam

LECTIO V. Fuit vir quidam religiosus nomine Odo; cujus pars corporis per aliquantum tempus pene mansit emortua, adjacens incommota contractionis. Is post mortem B. Viri pervenit. Cumque ex eo, infirmitatis loco [sc] perfudisset ex aqua, a B. Viro sanctificata, sanus et incolumis reversus est.

LECTIO VI. Alius vero dolore capitis immamiter vexatus, et omnino sensu privatus, fonte a sancto Bernardo sanctificato irrigatus, sanatus est. Alius per septennium languerat, a parentibus ad sacrum fontem ductus, sospes factus est. Alius quidam longo tempore de febre quartana laboraverat, qui potu fontis ejusdem sanitatem recepit.

691 **LECTIO VII.** Igitur apud Barni super *testantes. f. Barcum* Albam

A Albam erant duæ feminae, quas daemones vexaverant. Deinde parentes earum adduxerunt eas ad Hominem Dei, ut ab eo curarentur. Et cum portæ Claravallis appropinquassent, dixit unus ex diabolis per os mulieris ad alterum diabolum, Oportet exire de hac muliere. Quare, inquit daemon, oportet hæc fieri? Qui respondit: Bernardum non possum videre, nec vocem ejus audire. Et confestim egressus est de muliere, et sanata est ex illa hora.

LECTIO VIII. Qui præsentem huic miraculo aderant, laudantes Deum dicebant: Vere Sanctus est homo ille, et Spiritus Sanctus habitat in eo. Et cum hæc dicerent, venit Servus Dei, et gratias agens oravit.

LECTIO IX. Post orationem vero conversus est ad alteram mulierem dicens: O daemon pessime, inimice Dei, exi de hac femina; ad quam vocem egressus est daemon de muliere, et sanata est ex illa hora.

in quibus nonnulla exponuntur: cultus Parisiis Romæ

692 Expono voces quasdam superius occurrentes. Negatus, id est, submersus, vel in aquis suffocatus. Vide Glossarium Cangii tom. IV, col. 1165 editionis novissimæ. Incommota contractionis (in nostro Ms. vel mendose, vel modo non satis intelligibili scribitur in commota) ita explico ex sensu, ut significet sine motu contractionis. Utrum S. Bernardus composuerit antiphonam Salve Regina, sicut indicabatur supra in lectione III, statim discutietur. Si Barrum in lectione septima super Albam, vel Barri, subintelligendo oppidum, sit legendum, est illud in Campania Galliarum provincia. Hæc tot tamque varia publicæ erga sanctum Doctorem venerationis signa, quæ in hoc paragrapho ac proxime præcedente colligere visum fuit, argumento sunt, eum, uti promeritum, ita et nactum fuisse commune omnium æstimationem tam publicis quam privatis dotibus suis parem. Adde, quod Facultas, ut vocant, theologica Parisiensis in memoris animi tesseram pro beneficiis, a Sancto nostro præstitis huic corpori contra Abacardum, Gilbertum Porretanum, et alios quosdam e membris ejus morbidis; annis singulis, ut celebret solenni ritu Sacrum, quod comitatur dictio ad concionem, adeat Bernardinos die xx Augusti, sicut Bailletus ad calcem Vitæ sanctissimi Doctoris testatur. Populus Romanus in memoriam beneficiorum a Viro sancto acceptorum, quando in magnis admodum angustiis versabatur Roma, calicem ei offert cum quatuor facibus, teste Piazza in Hæmerologio sacro ad diem xx Augusti.

ac Leodii peculiaris.

693 Apud Edmundum Martene in Veterum scriptorum et monumentorum amplissima collectione tomo VIII, a col. 1486, inter statuta ecclesiæ Leodiensis, facta anno Domini MCCCLXXVI et MCCCLXXVII, notantur ista: Insuper pia consideratione et rationabili debito excitati, statuimus et ordinamus, ut bono confessori et Doctore egregio beato Bernardo abbati, qui sua præsentia, dum viveret, sanctam ecclesiam, urbem et patriam Leodiensem in Missarum solemnibus, et crebris prædicationibus, divinis ac admirandis signis et miraculis illustravit, sicut in historiis nostris dignoscimus contineri, specialis devotio, et aliqualis pro tantis donis recompensatio eidem Confessori glorioso singulis annis in ejus festivitàte reddantur, videlicet ut festum ipsius cum tribus lectionibus de propria ejus Legenda, et collecta speciali eum TE DEUM, et Horis ac Missa de communi unius confessoris non pontificis, in hac ecclesia celebretur.

Augusti Tomus IV.

694 *Controversia quædam paullo ante huc remissa, an videlicet S. Bernardus composuerit antiphonam Salve Regina, nunc examinabitur. Imprimis non videtur certo constare, quod Vir sanctus istius antiphonæ primus exstiterit auctor: deinde non satis liquet, si alius fuerit, quisnam ille sit. Utrumque patebit ex rationibus, in quibus varii varios ejusdem antiphonæ designant auctores. Inter Opera supposititia et aliena S. Bernardi, quæ in suum volumen secundum conjecit Mabillonius, exstant Sermones quatuor in illam antiphonam; quos cur abjudicet isti Sancto, indicat ibidem columna 721 ante Sermonem primum. Illius auctor loco citato dicens, Canticum istud . . . a Sanctis compositum, rem involvit potius, quam decidit, dum nullum ex iis nominat, et plures videtur indicare. Enimvero locus ille prædicto Mabillonio in notis, quæ habentur in fine voluminis primi, col. cxvii et cxviii, occasionem quidem dedit disserendi de præsentis controversia, ac varia proponendi et discutiendi; sed exitu tamen dubio et incerto, prout patet ex verbis ejus, quæ subdimus:*

695 Hujus antiphonæ auctorem fuisse Hermannum Contractum monachum Benedictinum pluribus probat Wion Ligni Vitæ lib. 5, cap. 105, variis recentiorum adductis testimoniis, quibus hic contextus nonnihil adversari videtur. Nam Hermannus Sancti nomine insignitum nullibi lego. Præterea Johannes Erenita lib. 2 Vitæ S. Bernardi num. 7 refert, S. Bernardum « voce angelica audivisse decantari antiphonam SALVE REGINA, ex integro usque ad finem: quam corde tenus et postea scripsisse, atque D. Pæ Eugenio transmisisse refertur (inquit) ut ex præcepto auctoritatis Apostolicæ per ecclesiis sollempnis laberetur. Quod et factum est etc. ». Quo ex loco angeli istius orationis auctores dicendi essent. Ad quod alludere videntur alia hujus sermonis verba, superius relatis proxima: « A summis labiis canticum istud effusum venit ». Paulo aliter hanc historiam refert Albericus in Chronico ad annum MCCXXX, ubi commemorat, S. Bernardum Divione apud S. Benignum aliquando hospitio exceptum « quam (inquit) abbatiam semper dilexit, eo quod mater sua ibi sit sepulta; audivisse ante horologium circa altare ab angelis antiphonam SALVE REGINA dulci modulamine decantari, primoque credidisse, fuisse conventum, ac dixisse abbati die sequenti: OPTIME DECANTASTIS ANTI-PHONAM DE PODIO HAC NOCTE CIRCA ALTARE B. VING.

696 « Dicebatur autem ANTI-PHONA DE PODIO, eo quod Haimerus episcopus Podiensis eam fecerit. . . Unde in quodam capitulo generali Cisterc. veniam suam accepit, qualiter hæc antiphona ab omni Ordine reciperetur, quod et factum est. ». Haimerus seu Aimarus, Ademaruse, fuit episcopus Aviciensis, beatæ Virginis in primis cultor, tempore Urbani PP. II. Verum a Guillelmo Durando in Rationalis libro 4, cap. 22 Petrus Compostellanus episcopus hanc antiphonam composuisse perhibetur: quod etiam asserit Claudius a Rota in Notis ad pseudo-Luitprandum. His, quæ hactenus ex Mabillonio produxi, nulla alia superaddenda mihi suppetunt, quibus primus famosæ antiphonæ auctor ex incerto et ignoto fiat perspicuus.

AUCTOR
J. P.
An S. Bernardus

composuerit

F

antiphonam Salve Regina

AUCTORE

J. P.

§ LXIII. Tres primi rerum a Sancto gestarum scriptores.

Superius de Bernardi pro aliis vel ad alios scriptis diximus; nunc autem de Bernardo ipso ab aliis descripto, seu de vita ipsius historicè tractabimus. Egregie imprimis eos laudat Mabillonius in Admonitione ad libros de vita et gestis sancti Patris, quæ habetur volumine secundo pag. 1057, his verbis usus: Vix quisquam Sauctorum

est, qui tot rerum suarum gestarum præcones, tamque eximios, et probata fidei scriptores habuerit, quam beatus Bernardus: cujus vitam et præclara facta tres auctores clarissimi, continuato sermone, quasi ex condito sunt persecuti; nempe Guillelmus, olim sancti Theoderici prope Remos abbas; sed tunc monachus Signiacensis; Ernaldus Bonæ-vallis in agro Carnotensi abbas, et Gaufridus, ipsius Bernardi notarius; omnes quasi testes rerum oculati. His accesserunt alii post eos, Alanus episcopus Autisiodorensis, et, ut alios posteriores prætermittam, Johannes Eremita, et multi alii recentiores: quos inter Philotheus, verum an fictum nomen, monachus Claravallensis, Bernardi gesta carmine cecinit.

Auctorem libri primi Vitæ

698 Mabillonius de biographis ista præfatus, tres primos, eosque præcipuos gestorum sancti Doctoris scriptores hisce observationibus illustrat: Librum primum de vita S. Bernardi, vivente ipso Bernardo, sed nesciente scriptum fuisse, diserte asserit in Præfatione ejus auctor Guillelmus, pridem sancti Theoderici abbas, sed tunc jam monachus Signiacensis cœnobii, in pago Regitensi diœcesis Remensis, ad quod desiderio solitudinis et quietis sese contulerat, testante Burchardo abbate Balcrnensi in Subscriptione ejusdem libri primi. De tempore, quo vitam quietiorem amplexus sit Guillelmus, magis determinate constat, quam quo suum de Vita S. Bernardi librum inchoarit. De utroque hoc puncto ita memorat citatus Mabillonius: Tempus Guillelmi secessus Signiacum intelligitur ex chartaceo S. Theoderici libro, in quo Helianus abbas, ejus apud S. Theodericum successor, anno mccccv primum nominatur. Quo anno inchoatus sit a Guillelmo liber iste, non constat. Certe post translationem monasterii Claravallensis in capaciorem locum, novamque ædium fabricationem, ex num. 34 et 62 (in nostra autem divisione lib. 1 cap. iv, num. 39; et ibidem cap. vii, num. 68) itemque post schismata Ecclesiæ sedata, et confutatas hæreses, ex num. 40 (apud nos autem lib. 1, cap. v, num. 45) adeoque post annum mxxl, et forte post mxxlv. Porro ante Bernardum obiit Guillelmus; de quo plura in tomo 5, in Admonitione præfixa epistolæ ad Fratres de Monte Dei, et in Notis fusioribus ad epistolam 85.

qui morte præventus opus imperfectum reliquit.

699 Hæc de biographo, qui librum primum de gestis S. Bernardi conscripsit, observanda censuit Mabillonius. Quousque vero Vitam ejus perduxerit, et quænam in eadem pertractarit, intellige ex Maurico ad annum Christi 1153, cap. ii, num. 1: Scripsit primordia, genus, patriam, parentes, adolescentiam, conversionem, monachatum, et præfecturam nascentis tunc cœnobii Claravallis cum reliquis, usque ad schisma Petri Leonis. Ceterum aureo hoc auctore a

continuando opere per mortem avulso, non de-
fuit alter aureus, qui illud prosequeretur: de quo audire supra designatum Mabillonium juvat:

700 Vitam, inquit, a Guillelmo inchoatam, mortuo Bernardo, persecutus est secundo libro Ernaldus seu Arnaldus abbas Bonæ-vallis, non ejus, quæ in diœcesi Vesoatioensi; neque alterius, quæ in Rutinensi Ordinis Cisterciensis; sed illius, quæ est in agro Carnutensi Nigrorum monachorum; ad quem Arnaldum extrema Bernardi epistola 310 scripta est, quidquid alii in contrarium sentiant. Vide Notas fusiores ad epistolam 310. Hunc librum adortus est Ernaldus rogatu Claravallensium, qui præ modestia hanc provinciam in ipsum rejecerunt, ut in Præfatione libri secundi auctor testatur, qui opus imperfectum moriens reliquit. (Quo autem circiter tempore occupatus fuerit scribenda S. Bernardi Vita, discas ex Annotatis ad libri ii ejusdem Vitæ caput iii, lit. g. Duobus hæc Aetorum S. Bernardi scriptoribus successit tertius: quæ autem interest lectoris de eo discere, tradit idem, qui supra, Mabillonius. Proferantur hujus de illo verba:

701 Superioribus duobus libris tres adjecit Gaufridus, non alius sine dubio, quam ipsius Bernardi notarius; distinguendus utique a Gaufrido de Perona, cujus mentio in libro 4 num. 16 (apud nos lib. iv, cap. ii, num. 204) itemque a Godefrido Bernardi consanguineo, et conversionis socio, postmodum Priore Claravallensi, ac demum episcopo Lingonensi, qui tandem ad privatam Claravallensium vitam sese recepit, ibidemque mortuus est vi Id. Novemb. anni mclxiv. Gaufridus vero in Præfatione trium sequentium librorum lugens scribit, post annos a sua ipsius conversione circiter tredecim acerba morte ab se avulsum fuisse Bernardum, atque adeo Gaufridi conversio anno mxxl accidisse dicenda est.

702 Is patria Autisiodorensis, ante suam conversionem Petri Abacardi discipulus fuit, et quidem clericus, ut patet ex libro Declamationum, cujus et ipse auctor est, num. 13: POSTREMO ET NOS IN CLERO FUIMUS. Post conversionem Bernardi, una cum Nicolao Claravallensi notarius, ac peregrinationum socius, dein, Bernardo mortuo, Igniaci primum, tum Claravallis post Fastredum abbas anno mclxii: cui loco QUADRIENNIO circiter præfuit, ex Chronico Claravallensi apud Chiffletium; sed postmodum a suis vexatus, ABBATIAM DIMISIT ANNO mclxv, et ad Fossam-novam in Italia se recepit: ubi et abbas postmodum fuit, ac demum Altacumbæ, ut fusius in eodem Chronico legitur. Ibidem quædam ejus Opera recensentur; nempe opus insigne super CANTICA CANTICORUM, VITA S. PETRI ARCHIEPISCOPI TARENTASIENSIS, ET PLURES ALII LIBRI ET SERMONES.

703 Exstat apud Baronium ejus epistola ad Henricum Cardinalem, et episcopum Albanensem, atque Domini Papæ Vicarium seu legatum scripta de quadam nova controversia, quam reversus in Galliam comperit, scilicet « de substantia aquæ, quæ vino mixta in calice offertur, an et ipsa similiter cum eodem vino in sanguinem Domini convertatur ». Item ejusdem est LIBELLUS CONTRA CAPITULA GILBERTI Porretani, Pictaviensis episcopi, quem libellum post libros de Vita Bernardi cum aliis ejus opusculis referemus. Denique scripsit etiam

excepit Ernaldus, qui operam etiam suo im-mortuus est.

Et duobus horum duorum libri tres alios adjecit Gaufridus

patria Autisiodorensis, Sancti notarius, ac dein abbas Claravallensis: cujus

alia scripta commemorantur.

contra

A contra Abaelardum, ut mox dicemus, et Sermone edidit de S. Bernardo, inferius edendum cum commentariolo in Orationem Dominicam. An autem Bernardi Vitam, ejus fragmenta tertio loco proferemus; secundamque partem libri sexti de miraculis Bernardi, præter libros tres jam memoratos, composuerit, nunc dispiendum.

Miraculorum
libros duos.

704 Quinque libris de vita Bernardi mox dictis subjicimus libros duos de miraculis ejusdem: unum a variis auctoribus scriptum: alterum ex Magno Exordio Cisterciensi collectum, atque ex fragmentis Herberti, ex monacho Claravallensi archiepiscopi Turritani in Sardinia: qui libros tres de miraculis suorum Cisterciensium composuit, editos apud Chiffletium. Prior liber miraculorum dividitur in tres partes; quarum prima scripta est a Philippo monacho Claravallensi ad Sansonem Remorum archiepiscopum: altera ab aliis Claravallensibus, quibus Philippus ipse hanc curam injunxit. Ex his unus est Gaufridus tertiæ partis item scriptor in epistola ad Hermannum episcopum Constantiensem, de miraculis scilicet, quæ a Spira usque Leodium a Bernardo facta viderat. Huic alia ejusdem argumenti succedit epistola Gaufridi monachi « magistro suo carissimo Archenfredo, et utriusque Capitulo fratribus suis uterinis ». Hunc porro Gaufridum eundem esse, qui tres posteriores vitæ libros scripsit, non dubito.

quoniam scripsit.

705 Neque enim assentior Carolo de Visch, qui hos libros Gaufrido notario tribuit; illam vero partem libri de miraculis Gaufrido Antisiodorensi: quem a Gaufrido notario minime distinguendum esse probat Helinandus monachus in Chronico his verbis: « Hujus Petri (scilicet Abaelardi) aliquando fuerat discipulus Gaufridus Antisiodorensis, qui multo tempore fuerat notarius sancti Bernardi: qui inter cetera de eodem Petro dixit: Ego mihi aliquando recolo magistrum fuisse illum, qui pretium redemptionis nostræ evacuans, nihil aliud in sacrificio Dominicæ passionis commendabat, nisi virtutis exemplum, et amoris incentivum etc. Benedictus Deus, qui mihi simul et vobis magister dedit meliorem (Bernardum,) per quem prioris redarguit ignorantiam, et insolentiam confutavit: secundum quem tria specialia in passione sua Christus nobis exhibuit, exemplum virtutis, incentivum amoris, et sacrificium redemptionis » apud Bernardum tomi 2 Opusculo xi, num. 25. « Hæc et alia multa (addit Helinandus) dictus Gaufridus contra Petrum magistrum suum fortiter et Catholice scripsit ». Ad Gaufridum Nicolaus Claravallensis scripsit epistolam 42 pro episcopo Aletensi. Hæc de Gaufrido, aliisque Vitæ prioris, et miraculorum scriptoribus sufficiant: de aliis scriptoribus post ipsa miracula agendum; sed nos paullo post huic nostro Commentario illos interemus.

Futuræ, ac scriptio-
nis tempus

706 Porro de tribus jam laudatis biographis consulti etiam potest historiographus Cisterciensis ad annum Christi 1153, cap. xi, num. 4, ubi inter alia, quæ de illis memorat, eorum sic laudat fidem, ac scriptio- nis tempus definit: Ergo Bernardus hos tres scriptores habuit suorum operum, insignes religione et scientia viros; nec minus omnes testes oculares, ut neque falli possent, nec fallere voluisse credendi sint. Porro Guillelmus, ut dixi, vivente Sancto; Arnoldus abbas, statim ab ejus obitu: Godefridus benedictio post scripsit. Ideo enim de pane benedicto,

atque ab Eskyllo in Daniam asportato loquens, ait, tertium tunc annum esse, et nihilominus incorruptum conservari: tertium, inquam, ab Eskili adventu in Claramvallem, vivente Sancto, quem anno Christi MCLII, uno, ut minimum, ante Bernardi Patris obitum contigisse, Exordio magno auctore commemoravimus.

AUCTORE
J. P.

707 Unde obiter corrigendus venit Tritheimius in libro de Scriptoribus ecclesiasticis, ubi non solum Arnoldum Cisterciensem (quasi uno homine ex suis, nostris adscripto, innumeros, quos aufert, compensaret) sed circa annum MCLX floruisse tradit, non minus in hoc errans, quam in illo. Quippe Godefridus nequaquam assumpsit opus, ipso vivente; qui sine dubio argumentum implebat pro dignitate. Quare assumptum, ut ex liquido patet, circa annum Domini MCLV, Arnoldum ante obiisse plane convincit, ideoque Godefridum continuasse, quod jam Arnoldus, qui cœpit, nequaquam posset.

trium biographorum ex Martico.

§ LXIV. Alii biographi post tres priores; alii recentiores; Vitæ apud Surium, Horstium, et Mabillonium; hujus exemplar cur præ aliis prælo a nobis detur.

Distuli huc paullo ante reliquos Vitæ Bernardinæ scriptores, qui post alios § LXIII recensitos sancti Doctoris gesta et prodigia ad posterum transmiserunt. Mabillonius non prætermisit operam suam desiderari in notandis rebus variis, quæ ad notionem hujus argumenti conducunt. En tibi, lector, quæ apud ipsum lego volumine II, pag. 1233: Primmus, ait, est Alanus, ex abbate Aripatorii episcopus Antisiodorensis ab anno MCLIII ad MCLXI, quo anno ad Claramvallem denuo se recepit, ibidem mortuus anno MCLXXXI. Is ex quinque prioribus libris præmissis continuam rerum a Bernardo gestarum seriem contexuit, adhibitis propriis auctorum verbis, quos ad temporum ordinem utrumque reduxit. Nam ubi Gaufridus in libro 3 cap. 4 infelicem expeditionis Jerosolymitanæ exitum præponit synodo Senonensi contra Abaelardum habite, quæ decem annis præcessit; Alanus contra expeditioni synodum præponit. Item idem Gaufridus ex ejusdem libri 1 cap. 6 Gilberti Porretani confutationem in concilio Remensi factam refert ante Bernardi prædicationem contra Henricum hæreticum, et post ea omnia Bernardi reditum ex Urbe lib. 4 cap. 1. Hæc autem omnia recto ordine describuntur ab Alano, qui etiam sancti Doctoris testamentum, ab aliis scriptoribus omissum, primum commemorat.

Alanus priores
quinque libros
Vitæ in meliorem
utrumque
ordinem reduxit:

709 Sane Gaufridus ipse in Præfatione libri 3 fatetur in sua narratione « coherentiam magis similitudinis rerum gestarum, quam temporis observari ». Quia etiam ex eodem Alano Gaufridi Carnotensis episcopi vulgatum aunorum calculum emendare licet. Cum enim is Alberico Cardinali Ostiensi episcopo et legato, in Tolosanæ partes adversus Henricum hæreticum, diebus, inquit Alanus, EUGENII EXORTUM, et quidem anno MCLXVII proficiscenti, una cum Bernardo comes Gaufridus adhæsisse dicatur, extrema Vitæ Gaufridi periodus non quidem ad annum

quo circiter
anno scripsit:

AUCTORE
J. P.

annum MCXXXVIII, ut præfert Gallia Christiana, referenda est, sed post annum MCXLVII differenda, id est, in annum sequentem, tum quia Gaufridus legationis munere, quod Innocentius Papa II post annum MCXXXI ipsi commisit, functus est **PEN QUINDECIM ANNOS**, ex Actis episcoporum Carnutensium editis Anafectorum tomo 2; tum quia Goslenus, ejus nepos, et in sede Carnutensi successor, in litteris monasterio Josaphatensi anno MCLI concessis, annum sui episcopatus tertium dicit. Quid in reliquis Alanus præstiterit, docet ejus Præfatio ad Pontium Claravallensem abbatem quintum, qui anno MCLVIII Gaufrido successit; post annos quatuor ad sedem Claramontensem promotus. Ac proinde ad annum circiter MCLXX revocanda hæc Alani scriptio: de quo vide plura in fusioribus notis ad epistolam 280.

Excerpta Gaufridi

710 Secundus auctor, qui Alanum subsequitur, ab erudito Petro Francisco Chiffletio Parisiis editus anno MDCLXXIX inter quatuor Opuscula, videtur ipsi esse Gaufridus ille, ejus tres posteriores de S. Bernardi Vita libros cum parte altera miraculorum superius retulimus. Nec levis de auctore conjectura. Is quippe in cap. 6 testatur, se in corpore Bernardi **EPISTOLARUM PRIMAM** eam constituisse, quæ ad Robertum scripta est, ob miraculum, quod **AB IPSIUS ONE**, QUI **SCRIPSIT EAM IN PLUVIA SINE PLUVIA**, accepit. Quod quidem videtur fuisse notarii officium, quo Gaufridus fungebatur. Idem auctor de se addit cap. 9, conversionem suam contigisse ex sermone, quem in **SCHOLIS PARIENSIBUS** Vir sanctus habuit. Id si Gaufrido aptari potest, Sermo ille de Conversione ad clericos, qui inter Opuscula tomo 2 habetur, anno MCXL assignandus est. Siquidem Gaufridus ipso anno ad conversionem venit, nempe anno tertio-decimo ante Bernardi obitum, ut ipse in Præfatione ad librum tertium de Vita ejus testatur. Certe eodem fere modo loquitur Gaufridus tum in Præfatione ad librum tertium, tum in Sermone de S. Bernardo, ubi de sua ipsius conversione, atque auctor in Vitæ sequentis cap. 6.

e Chiffletio edita:

711 Porro ex hoc auctore tantum Excerpta quædam retulit Chiffletius, quod cetera cum aliis auctoribus convenirent, et quidem de verbo cum ea parte libri sexti miraculorum, quæ ipsum Gaufridum habet auctorem. Hæc porro censet vir doctus quædam collectanea fuisse de vita et rebus gestis Bernardi, ac veluti materiam scribendæ ejus historiæ præparatam: cujus historiæ primum et secundum librum cum elaborassent duo viri eruditi et graves, Guillelmus et Ernaldus; noluerit Gaufridus pios illorum labores opere suo obscurare: sed intactis, quæ illi tractaverant, reliquam sancti Bernardi vitam tribus libris prosecutus sit, ad priores duos adnectendis. Hæc sunt veri similia.

Joannes Eremita quando Sancti Vitam exaravit.

712 Excerptis Gaufridi (sic eum postmodum appellabimus) succedent libri duo Johannis Eremitæ de vita itidem sancti Bernardi, sed imperfecti, quos Chiffletius mox laudatus vulgavit eo in Opusculo, quod Diatribæ de illustri S. Bernardi genere præmisit. Johannes ex nomine Eremita dictus videtur, non ex vitæ professione. Nec fortasse monachus fuit; sed **APUD QUOSDAM DISCIPULORUM EJUS**, scilicet Bernardi, **OLIM ASSIDUUS**, **ADHUC PUEN**, ut de se ipse testatur in Præfatione secunda ad Herbertum Turritanum in Sardinia episcopum. Nam prima ad Petrum Tusculanum episcopum scripta est. Ex

hac duplici Præfatione tempus, quo Petrus hos D libros scribebat, colligi potest. Herbertus quippe libros suos scribebat anno MCLXXXVIII, quo anno Petrus ab Alexandro III creatus est Cardinalis episcopus Tusculanus. Adde quæ habet Johannes de Roberto abbate, Bernardi consanguineo, **QUI MAGIS**, inquit lib. 1 num. 5, **QUAM SEXAGINTA SEPTEM ANNIS IN MONASTERIO SUB JUGO DISCIPLINÆ REGULARIS VIXIT**. Ergo post annum MCLXXX scribebat Johannes, cum Robertus non ante annum MCXIII Bernardo se adjunxerit, ante oblatus in monasterio Cluniacensi. Hæc sunt, quæ supra memoratus Mabillonius de istis *biographis a se editis observavit.*

713 Porro in animum induco meum, lectori non displicituras alias de *biographis recentioribus notitias, quorum catalogum contexit, atque huc misit R. D. Godefridus Bouvartus, quem supra laudabam* LVIII, num. 623. *Philotheum, Gilbertum de Hoylandia, Cæsarem Baronium, Laurentium Surium, Zachariam Lippeloum ibidem ille memorat; sed suffecerit, si sequentes ex eodem catalogo huc transcripsero: sunt autem hi, et hoc ordine referuntur:*

Datur catalogus

Franciscus Cæsar monachus de Dunis. MDCLXXXIII. E
Bernardus de Rosergio archiep. Tolosanus. MDCLXXXIV.

Guillelmus Flameng Canon. Lingon. MDXX.
Congregatio Regularis observantiæ Romæ. MDLXXXVII.

Joannes Alvarez Arragonius. MDXCV. Hispanice.

Christoph. Gonzales, MDCI. Hispan. et Latic.

Chichere Bailly de Citeaux. MDCI. Gallice.

Philipp. Malabayla. MDCXXXIV. Italice.

Antonius Le Maitre, sub nomine Lamy. Gallice.

MDCXLIV, LVI, LXIII, LXXIV, LXXXIV, etc.

Theophilus Raynaudus Soc. J. MDCLVII, LXV.

Anonymus. Gallice. Divisione MDCLIII.

Nicolaus Hacqueville Parisiis MDCLXXVII.

714. Lucas Bartolottus abbas carmine.

MDCLXXXII.

Josephus Almonazid Hispanice. MDCLXXXII.

Franciscus Giry. Gallice.

Petrus Ribadeneira. Hispanice.

P. Viel. Gallice. MDCIII.

Petrus Lenain. Gallice. MDCXCVII.

Franc. Jos. Bourgoin. Gallice. MDCCIV.

Gaspar Verstockt. Flandrice. MDCL.

Religiosi de Baudeloo Latine et Fland. MDCLIII.

Quid, quod etiam Chinice scripta fuerit Vita S. Bernardi, quam habet Dominus Abbas Sarnbernardinus ad Scaldim, prout superiori catalogo subjungit laudatus Bouvartus. Biographis autem jam nominatis adjici possunt alii neoterici Galli duo, videlicet Adrianus Baillet in Vitis Sanctorum, quæ Lutetiæ Parisiorum anno 1701 impressæ sunt; et Vitefore, qui Sancti Vitam ibidem eodem anno vulgavit.

715 Sed quandoquidem Vita apud Surium, de quo mentio facta est supra, omnium passim manibus teritur, censeo lectoris interesse, ut non ignoret, quæ de Vita ista animadvertit Horstius in Admonitione ad lectorem, quam præfixit Vitæ a se editis, et ibidem observat, Vitam istam collatam eum ea, quæ hactenus, inquit, una cum Operibus S. Bernardi edi solet, deprehensam a me non parum verbis et reipsa variantem. Mirabar initio sane (jam tum necdum Ms. Vitæ uactus eram) cur, vel quomodo id factum. Suspiciabar, an forte Surius aliquid solitæ et familiaris sibi licentiæ, qua in plerisque aliis SS. Vitæ usus erat, hic quoque usurpasset. Sed suspicio-

recentiorum Vitæ scripturum; quæ Surium etiam prodidit

Vite apud Surium,

A nem vix admisit oratio horum authorum non egens lima, utpote per se, ac pro instituto tersa satis et elegans: ut taceam, quod stylus sanctis illis Viris pariter ac eruditis, illo præsertim ævo, familiaris, habeat peculiare quiddam ac patheticum, et nescio quid latentis energiæ ad commovendos lectoris affectus, quod nostri non ita facile assequantur.

et apud Horstium editæ.

716 Esto itaque notetur alias ab eruditis velut intempestiva Surii diligentia; ego hic culpa illum vacare credebam: neque enim verborum dumtaxat, licet rarius; sed et rerum discrimen inter utrasque editiones notabam, et tale quidem, quod Surianam recentis alicujus mutationis nota facile liberaret, utpote quæ vulgata plenior et uberior, fide alicujus Ms. exemplaris haud dubie niti videretur. Attamen dum hic anceps fluctuo, tandem offertur mihi, quod hætenus anxius quæsieram, antiquum Vite S. P. exemplar Ms. e bibliotheca celeberrimi monasterii Campensis Ord. Cistere., id quod inspectum mox omni suspicione Surium absolvit, utpote Surianæ editioni respondens; sed in multis tamen longe correctius et auctius: nam librum quoque miraculorum adjunctum habebat. Ex hoc itaque Vitam S. Bernardi tibi, benigne lector, repræsentamus. Quæ his notis [ ] inclusa vides, seito in hælenus editis desiderari; et nunc recens ex Ms. inserta esse. Atque hæc sunt, quæ Horstius inter alia præfatur ad lectorem de sua editione; in qua accuranda etiamsi vir eruditus ac sedulus insignem prorsus atque utilem insumpsit laborem; non hanc tamen, sed Mabillonianam potius a nobis recudendam censuimus.

Cur a nobis recudatur Vita, quam vulgavit Mabillonius;

717 Movit nos primo, quia Mabillonius Horstiano labori secundas curas adiecit, dum illum editorem præ oculis habuit. Secundo, quia eundem auxit, uti patebit e Vita, quam vulgavit, decursu, ac indicat ipsemet in Admonitione ante librum primum ejusdem Vitæ, dicens: In fine hic monemus, ea quæ ansulis in consequentibus offendes, ab Horstio ex codice Campensi, vel à nobis addita fuisse. Tertio, quia exemplar Mabillonianum, quod prælo dabimus, est magis emendatum, quam Horstianum, uti perspicere nobis licuit, quando hoc cum illo contulimus. Quarto, quia illud novis ac doctis notis illustratum, ut nihil dicam de variis lectionibus. Utimur autem hic impressione, quæ apud nos est, quæque in lucem prodit Parisiis anno 1690. Noverit interim lector, non omnes Vitæ, quæ apud dictum editorem exstant, typis commissum iri à nobis, ob rationes proximè designandas.

et quo modo datur.

718 Nova autem a nobis fiet capitum partitio, novos capita ipsa dividuntur in numeros. Antiqua tamen librorum quinque dabimus post Præfationem libri primi: quæ deinde etiam assignabuntur ad marginem nostræ impressionis. Tituli item miraculorum sive libri sexti Vitæ, dabuntur post ejusdem Præfationem. Præter Annotata, quibus hunc librum conabimur elucidare, ratio etiam habebitur observationum, quas mense Septembris anno 1672 huc misit Tornaco R. P. F. Josephus Ignatius à S. Antonio Carmelita Excalceatus. Miraculorum etiam synopsis proferemus in Gloria posthuma S. Bernardi, eorum commodo consulentes, quibus vel non vacat longiores ac numerosas eorundem miraculorum narrationes perlegere, vel quibus selecta quædam placent, atque ad concionem accommodata, quæ convenienter ad suæ dictionis mate-

riem proponant auditoribus, magisque ad manum hoc modo illa habere possint.

AUCTORE
J. P.

§ LXV. Illustrissimus Manricus quo apparatu, et qua fide scripserit suos Annales, atque adeo res gestas S. Bernardi eisdem intextas; de auctore Exordii magni Cisterciensis.

R. D. Carolus de Viseh in Bibliotheca scriptorum sacri Ordinis Cisterciensis Angelum Manricum laudat a nobilissima familia, acuto ac faoili ingenio, atque ad omnia prompto; nec non a singulari adeo in studiis philosophicis ac theologicis progressu, ut professoribus admirationi esset. Addit idem bibliographus, eum magna ad concionem dicendi, suosque auditores ad quemcumque vellet affectum inclinandi, verborum copia et elegantia præditum fuisse, idque munus summo cum concursu et plausu exercuisse, unde quaque ad illud invitatus: virum itam summi in rebus gravissimis consilii fuisse; cathedræ autem theologicæ in academia Salmanticensi præfectum, summa cum nominis celebritate spartam hanc per annos plurimos egregie exornasse. Varia ejus Opera allegatus bibliographus etiam recenset. Ad cathedram episcopalem Pacis Julivæ vel Augustæ (vulgo Badajoz) a Philippo IV Hispaniarum rege proreclus est anno Christi 1644 (Nicolaus Antonius morcitandus signat proximè sequentem) prout ibidem invenies. Insignia denique elogia, quibus olim viri docti Manricum prosecuti sunt, habentur ante tomum primum Annalium Ordinis Cisterciensis. De laudato auctore etiam tractat Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana, ubi scribit, eum in urbe Paceusi obiisse anno 1649. Hunc itaque virum Annales Ordinis Cisterciensis nacti sunt auctorem.

Manrici elogium;

E

720 Cæterum egregia documentorum supellectile Manricum fuisse instructum, antequam eisdem Annales conderet; abunde liquet e Præfatione ejus, tomo primo istius Operis præfata, ubi hæc memorat num. 4: Affuerunt . . . quatuor bibliothecæ, quæ refertissimis Salmantica illustratur, domestica Cisterciensis collegii, nulli inferior, Ludovici Bernardi de Quiros, sacre olim Bibliæ primarii professoris conquistata industria. Nee minus nobis perviæ, beneficio suorum, tres externæ: altera ex Regali collegio Societatis Jesu; duo ex his, quæ Majora vulgo appellant, Sant-Bartholomæano nimirum, et Ovetensi. Atque hæc ultima (magni quondam viri Didaci Covarruvias gloriosa cura) fere præ cunctis aliis in usu fuit. Cetera supplere Mss. undecumque quæsitæ ex Gallia, Italia, Belgio, Germaniæque, et quæ reliquit Ignatius Firminus Iberus, Fiteriensis abbas, ipsa autographa: quin per triennium patens Vaticanum insignis eruditionis viro Leandro Vadillo, ad hoc transmissio Romam, cum primum hos Annales meditaremur.

apparatus literarius ad contentendos Annales.

F

721 Quandoquidem autem, prima genuini historici dos est veritas; hanc se unice præ oculis habuisse, gravissimis verbis, quin immo interposito etiam ad firmiorem rei confirmationem sacramento, testatum reliquit loco citato num. 8:

Non

AUCTOR
J. P.

Non dubitamus, *inquit*, à nobis multa omiſſa: quis euncta colligat? multa aliter rerum multitudine evenerint. Quis in tam varia rerum multitudine non quandoque cæcutiat, aut dormitet? Illud adſeveramus cum ſacramentò, nihil a nobis ſcienter immutatum; nihil conſulto auctum, detractumve, quod facere ad hiftoriam putaremus. Sed neque noſtris quidquam attributum, quod alienum cenſeamus, veræ quam falſæ gloriæ appetentiores. Non ſumus bi, qui aliorum diſpendio quæramus laudem: non indiget Ciſtercium furtivis bonis. *Hæc illuſtriſſimus Manricus, candide profeſſus, ſe, ſi non ſemper et ubique veritatem fuerit aſſecutus, ſemper tamen et ubique eam fuiſſe ſecutum in ſuo Opere, cujus gratia hæc a nobis indicata ſunt.*

et correctionis,
ſicubi errari.

722 *Et vero quemadmodum ſeſe veritatis tenaciſſimum eſſe teſtatur, ſic etiam correctionis, ſicubi a veritate aberravit, cupidiffimum, non obſcure ſcribit, loco mox citato concludens ſuam Præſationem in hæc verba: Utinam ſint, qui corrigant, qui deleant! Utinam et qui addant, oſtendantque, quam parum fecerimus, dum, quæ non fecimus, plura in lucem edant. Bernardus*
B *Patens volumen cum cultello Matthæo Cardinali legato miſit « quatenus impoſturam, quam » avulſione dignam judicaret, proprio ipſius auctoris gladio succideret »: noſtros Annales cum cultello et calamo vellenus eruditus cunctis transmiſſere, ſuccidendis, quæ irrepſerunt per errorem, ſed non minus addendis, quæ deſunt per ignorantiam: quod ut utinam Deus multis inſpiret.*

Exordii magni
titulus.

723 *Jam vero quandoquidem creberrime ſuperius uſi ſumus libro, qui inſcribitur Exordium magnum Ordinis Ciſterciensis, quod in diſtinctiones et capitula diſpartitum exſtat apud F. Bertrandum Tiffier, doctorem theologum Bonifontis in Theraſſia ejuſdem Ordinis Priorem, in Bibliotheca Patrum Ciſterciensium pag. 13 et ſequentibus; videtur inſtituti noſtri ratio exigere, ut Operis iſtius notitia lectorem imbuamus, iis uſuri, quæ dictus Tiffierius ad illud præſatur. Ac de titulo quidem monetista: In codice manuſcripto cœnobii Fuſſiacenſis, quo utor, habetur hic titulus: « Incipit narratio de initio Ciſterciensis Ordinis; qualiter Patres noſtri de Molimienſi cœnobio propter puritatem Ordinis ſecundum tenorem regulæ ſancti Benedicti recuperandam, egreſſi, ſecundam Ciſterciensem eccleſiam fundaverunt, quæ eſt mater omnium noſtrum: quoniam ex ipſa tamquam de fonte puriſſimo rivuli eunetarum eccleſiarum Ordinis noſtri derivati ſunt: et de nonnullis reverendis, atque in omni religione conſpicuis perſonis, quæ in Ciſtercio et Clara-valle elaruerunt ». Quia tamen hic liber Exordium magnum Ordinis Ciſterciensis ſolet appellari, ſicut et præcedens (*ibidem a pag. 1*) ex oppoſito Parvum exordium; ideirco titulum prædicitum prælegi.*

auctor.

724 *De auctore autem ſic pergit: Hujus Magni Exordii auctorem ignorari, ait Angelus Manrique in Annalibus: verum Fuſſiacenſis codex hæc habet verba: « Iſtum librum composuit » quidam abbas, Conradus nomine, Everbaecenſis cœnobii, qui fuit monachus Clara-vallis. » Et monaſtice quidem in Clara-valle ſe profeſſum, non obſcure indicat in fine hujus Operis; ubi temporibus B. Petri et D. Garnerii poſtea Lingonenſis epiſcopi, quorum ille octavus, hic nonus Claravallensis abbas extitit, ſe*

Clara-valle diſciplinis clauſtralibus eruditum fuiſſe D
aſſerit, videlicet circa annum mclxxx. Eſt autem Eberbac, cui Conradus iſte dicitur præſuiſſe, monaſterium de linea Clara-vallis in Moguntina diœceſi: cujus ipſe auctor ſumma cum laude meminit in diſtinctione 5 cap. 17, et alibi: ubi tamen non iudicat ejuſdem loci ſe abbatem eſſe. Sed quiſquis ſit libri auctor, hunc lectu digniſſimum, et utiliſſimum in Bibliothecæ Patrum noſtrorum capite locandum iudicavi.

725 *Opus porro iſtud laudat etiam Horſtius in Introductione ad Opera S. Bernardi pag. 70, hæc præmittens libro ſeptimo Vita S. Bernardi, quem e laudato Exordio typis edidit: Hunc, inquit, librum verbotenus decerpſimus ex libro VIRORUM ILLUSTRUM ORD. CISTENC., quem quidem Ms. Confluentiæ accepinus e Collegio Soc. Jeſu. Aliud ejuſdem exemplar e Carthusia Weſalienſi PP. Carthuſiani Colonienses nobis curarunt. Sed et tertium pater N. Societ. Jeſu, Embrica propria manu deſcriptum exhibuit: qui et variarum Lectionum notas adjeceerat: cujus industria magno nobis ſubſidio fuit. Porro de eo Libro lector monendus, ne forte fallatur, dum hoſce titulos alieubi legit, EXORDIUM ORD. CISTERCIENSIS, LIBER DE VIRIS ILLUSTRIS ORD. CISTENC., item LIB. DE INITIO ORD. CISTERC.; quos Henriquez tamquam diverſos libros non raro allegat, eum unis idemque ſit, (etsi alibi aliam forte ſortitus epigraphem) uti facile deprehendet, dum quæ ille, quaſi ex diverſis adfert, in uno DE VIRIS ILLUSTRIBUS CISTERC. (nam hunc ſolum titulum tria, quæ ego vidi, Mss. præferunt) reperies. Id te monitum volui conſuſionis vitandæ cauſa, cui occaſionem præbuit dictus auctor eo magis, quod EXORDIUM in libros; illum vero DE VIRIS ILLUSTRIBUS, in diſtinctiones diſpartiat. Sed ejuſdem nihilominus ſcriptoris de hoc libro cenſuram audiamus:*

726 « Omnium noſtri Ordinis hiftoriarum » (inquit) quaſi lapis fundamenti, et ſcriptum » maxime authenticum eſt liber ille, quem EXORDIUM Ord. Cisterc. NOMINAMUS ». Et paulo poſt: « Quantum ad me, inquit, quoties » eumque hunc librum evolvo, non poſſum ſatis » pietatem, ſtyli gravitatem, ſententiarum » pondus, et mirandos eventus, qui ibidem referuntur, non mirari: idque auſim dicere; » hunc in ſuo genere eſſe ex majoribus et pretioſioribus theſauris, quo gaudet Eccleſia, talemque a fidelibus habendum ». Ita Henriq. Appar. ad Menol. Cist. cap. 4. Cui et ego libens adſentior; dignum ſcilicet eſſe librum, qui totus edatur in lucem.

727 *Quod etiam Aubertum Miræum bene de Hiftoria monaſtice meritum optaſſe video. Miror e Ciſterciensi familia neminem hoc ſibi operis ſumere. Ego ipſe admoverem manum; niſi vereretur in meſſem alienam mittere falcem. Porro auctor hujus libri vicinus fuit temporibus S. Bernardi; nam hiſcume familiariter egit, qui ſimul cum Bernardo vixerunt: et ex eorum ore fere refert, quæ hic narrantur: ut videas, qua fide et auctoritate nitantur. Hæc ille. Porro doctorum iſtorum virorum deſiderio factum eſt ſatis, quando Opus illud edidit Tiffierius. Specimina vero, quæ ejuſdem Operis meritum commendant, ſuggerit noſter Commentarius prævius. Mabillonius librum ſeptimum Vita S. Bernardi ex eodem Exordio excerptum, poſt Horſtium etiam vulgavit volumine II, col. 1195 et ſequentibus; quod in*
D
E
F
hujus Operis,
quod Tiffierius
vulgavit.

dicio

A dicio est, ei etiam in pretio fuisse illud Opus. Additis autem hoc accrevisse, habemus ex *Maurico*, qui illo allegat, ut videre licet in *Commentario nostro prævio* § 1. in fine; § LI, num. 547; § LII, num. 555. Postremo, sive *Exordii* auctor collegerit vel scripserit ipsemet, quæ se vivente accidere; sive alia postmodum accesserint; nos et *Exordium ipsum*, et ejusdem auctorem in *Commentario prævio* identidem citavimus.

§ LXVI. Quænam Vitæ, et cur a nobis non recusæ; alia quædam præterita.

Fragmenta *Herberti* a nobis reculantur; non vero liber septimus *Vitæ*;

Libros sex de vita ac rebus gestis *S. Bernardi*, qui jam pridem excusi exstant apud *Horstium* ac *Mabillonium* recudemus ac illustrabimus, sicut supra indicatum est. *Vitis* hisce adjiciemus cum *Mabillonio* *Fragmenta*, non tamen omnia, ex *Herberti* libris de miraculis *Cisterciensium monachorum*: non vero librum septimum de vita ejusdem *Sancti*, qui excerptus ex libro, cui titulus *EXORDIUM MAGNUM CISTERCIENSE*, distinctione secunda, notatur in *editione Mabilloniana*; de *Horstiana* autem consule, quæ præmissi § LXV, num. 725. Ratio, cur libros istos a nostra *editione* secludamus, est, quia ex eisdem libavimus, et huic *Commentario* interuimus varia facta, quæ in illis *ibidem* de *santo Patre* referuntur. Si quæ tamen notabilia supersint, poterit illorum etiam haberi ratio in *Gloria posthuma*. Nec vero *Vita*, ab auctore seu compilatore *Alano*, quondam *episcopo Autisiodorensi* conscripta, quæ est apud *Mabillonium*, iteratis typis exhibebitur.

729 Etenim *biographus* ille ex quinque prioribus libris præmissis continuam rerum a *Bernardo* gestarum seriem contexuit, et adhibitis quidem propriis auctorum verbis; quos ad temporum ordinem utcumque reduxit; uti observabat *Mabillonius* § LXIV a me citatus; ad hæc, *sancti Doctoris* testamentum, ab aliis scriptoribus omissum, primus commemorat, sicut *ibidem* est dictum: verum cum ordini temporis, præcunte *Maurico*, prospexerimus in *Commentario nostro prævio*, et *Chronologiam Bernardinam* in eodem dederimus; cumque *biographos* priores, e quibus suam *Vitam* compilavit ac contraxit *Alanus*, producturi sinus; quid opus est illam de novo typis committere, et tam grandem aliunde rerum *S. Bernardi* molem sine necessitate augere!

quam *Alanus* contraxit; nec *Fragmenta Gaufridi*;

730 Sed audiatur *Alanus* ipse in *Prologo* ad eandem *Vitam*: Nos, inquit, ex eadem plurimum, qui jam tum *Acta Viri sancti*, et miracula conscripserant, auctorum narratione nonnulla omittentes, et apponentes perpauca, breviori perstringimus schedula. Quod modo dicebat *Mabillonius* de testamento, quod . . primus ipse commemorat; videtur pertinere ad tria illa monita, quæ *Pater sanctus* filiis suis imitanda reliquit jam morti proximus; de quibus *Alanus* cap. xxx, quæque nos supra ex eo dedimus § L. Post istam *Vitam* subjungit *Mabillonius* *Fragmenta* ex *tertia Vita S. Bernardi*, auctore, ut videtur, *Gaufrido* monacho *Clarevallensi*, capitibus octo comprehensa. Consule dicta § LXIV. *Fragmenta* ista non semel nobis usui fuere in *Commentario prævio*, et forte erunt postea, si

quæ restant digna notatu. His *ibidem* proxima datur *Vita quarta*. . duobus libris scripta a *Johanne erevita*. Quæ ad istum *biographum* attinent, habes mox indicato § LXIV: cuius *Vita* bis jam recusa supersedendum nobis duximus; cum persuasum habeamus, *biographos* primigenios abunde suffecturos tum *lectorum utilitati*, tum *Sancti gloriæ*, tum denique *munceri nostro*. Quod si nonnulla referat singularia, quæ novisse *lectoris intersit*, poterit etiam eorum haberi ratio.

731 Idem, quem modo nominabam, *Vitarum S. Bernardi* editor col. 1292 profert *Præ-* nec quædam alia.

termisita apud *Chiffletium* ex *Gaufrido* superius, inquit, col. 1278 post articulum 10, et postea reperta: quæ excipit carmen panegyricum *Philothæi monachi* de vita et moribus ejusdem *Sancti*, quem inter scriptores *Ordinis Cisterciensis* ponit *Carolus de Visch* in sua *Bibliotheca*. Carmen illud etiam exstat in *editione Horstiana*. Adde duo alia de laudibus *sancti Patris*; alterum, cui auctor prænotatur *Nicolaus Hacqueville*, *saceri senatus Parisiensis* præses æquissimus; alterum *Baptistæ Mantuani* ex *viii Fastorum*. Sed facile patimur abesse ab *editione nostra* rivulos hosce poeticos, ubi genuinis antiquissimorum *biographorum* fontibus abundamus. Meminisse *interim* hoc loco non pigeat illud, quod habetur apud *Mabillonium* col. 1306: In Ms. cod. *Aquincense* legitur carmen sic inscriptum: « *Venerabili abbati Clarevallensi Bernardo Anselmus* in » laudem *Clarevallensis* » sub hoc initio:

Vallis devexa, quam mons devexus opacat. Post brevem hanc observationem datur *ibidem* *Descriptio positionis* seu *situationis monasterii Clarevallensis*; quæ apud *Horstium* etiam exstat, et quam supra allegavi § v, num. 56.

732 Hæc habui, de quibus *lectorem meum* præmonerem. Si vero in *Vitis*, ab hac nostra impressione seclusis, præter illa, quæ in antecessum a nobis inserta ex iis sunt huic *Commentario prævio*, alia se offerant documenta, quæ vel ad *Sancti gloriæ*, vel ad *lectoris instructionem* conducere admodum comperero, locum illis dabo post *Vitas*, in *Gloria posthuma S. Bernardi*, in qua colligentur de *Viro* res bene multæ atque insignes, quas eo differre visum est. Tandem itaque longum maris, ut ita dicam, iter emensus vela contraho, ac subdo *Acta*; in quorum impressione quamquam a nobis sint servata, superius *lectorem* monui § LXIV in fine.

AUCTORE

J. P.

VITA

Quam Mabillonius occasione Operum S. Bernardi, anno MDCXC Parisiis a se vulgatum, volumine II, a columna 1061 post Opera supposititia et aliena edidit.

LIBER PRIMUS.

a Auctore Guillelmo a, olim S. Theoderici prope Remos abbate, tunc monacho Signiacensi.

B

PRÆFATIO.

Auctor dignitatem arguenti.

Scripturus vitam Servi tui, ad honorem nominis tui, prout tu dederis Domine Deus ipsius, per quem Ecclesiam temporis nostri in antiquum apostolicæ gratiæ et virtutis decus voluisti reflorere, eum invoco adiutorem, quem jam olim habeo inventorem, amorem tuum. Quis enim de amore tuo quantumcumque spiraculum vitæ habens, et videns testimonium gloriæ, et honoris tui tam præclarum et tam fidele mundo insolitum effulsisse, non det operam quantumcumque poterit, non lumen a te accensum, tuorum quempiam lateat, sed quantum humano fieri stilo potest (quod melius ipse tamen per virtutem operum facis) manifestatum et exaltatum luceat omnibus qui sunt in domo tua? In quo cum ego jam olim vellem qualecumque ministerium agere vicis meæ, seu timore, seu verecundia prohibitus sum usque adhuc, modo quidem supra me judicans esse dignitatem materiæ, et dignioribus opificibus reservandam; modo etiam post obitum ejus quasi supervicturus ei melius hoc et competentius deliberans actitandum, cum jam homo non gravaretur laudibus suis, et tutius id fieret a conturbatione hominum, et contradictione linguarum. At ille vigens et valens quanto infirmior corpore, tanto fortior fit et potens, non cessans agere digna memoriæ, et magna majoribus semper accumulans, quæ ipso tacente scriptorem requirant. Ego vero jam delibor urgentibus infirmitatibus corporis mortis hujus, et membris omnibus incipientibus habere responsum vicinæ mortis, sentio instare tempus resolutionis meæ; plurimumque timeo ne sero me poeniteat tamdiu distulisse, quod, priusquam perefluam, velim omnimodis peregissee.

ac ejusdem fidem commendat.

2 Sed et me fratrum quorundam pia benevolentia plurimum ad hoc impellit et ehortatur, qui cum Viro Dei jugiter assistant, omnia ejus noverunt, ingerentes quædam diligenti inquisitione vestigata: plura etiam, quibus, cum fierent, ipsi interfuerunt, et viderunt, et audierunt. Qui cum multa suggerant et præclara, quæ per Servum suum Deus ipsis præsentibus operatur, et nota eorum religio et schola magisterii ab omni me liberet suspitione falsi, adhuc etiam ad testi-

monium sibi adsciscunt probabilium auctoritatem D personarum, episcoporum, clericorum et monachorum, quibus fidem non habere nulli fidelium licet. Quamquam id superfluo dixerim, cum totus ea noverit mundus, et virtutes ejus narret omnis Ecclesia Sanctorum. Quapropter attendens divinæ laudis mirificam materiam omnibus se offerentem, neminem vero suscipientem, dissimulantibus eis, qui melius hoc ac dignius poterant, suscepi in ea agere ipse, quæ potero, non vanitate præsumens, sed fiducia diligentis. [Metuens tamen memet ipsum in memet ipso, et me ipsum comparans mihi, nequaquam totam vitam Viri Dei suscepi digerendam, sed ex parte, experimenta scilicet aliqua viventis et loquentis in eo Christi, opera quædam exterioris cum hominibus conversationis ejus, quæ de ipso videntur, quibus hoc datum est, et nos quoque ex parte vidimus et audivimus, et manus nostræ contrectaverunt. Cum enim hoc ipsum ex parte magna de seipso sentiendum sit, quod de eo, qui dicit: Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus: et alibi: An, inquit, experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus? non invisibilem illam vitam viventis et loquentis in eo Christi enarrare proposui: sed exteriora quædam vitæ ipsius experimenta, de puritate interioris sanctitatis et invisibilis conscientiæ, per opera exterioris hominis, ad sensus hominis exteriores micantia: quæ sicut omnibus scire, sic etiam quibuslibet utcumque scribere in promptu est.] Præsertim cum nec ipsa quasi accuratius digerenda, sed saltem in unum congerenda et reponenda susceperim: nec edenda vivente ipso, sicut nec scribuntur ipso sciente. Confido autem in Domino, quoniam post nos et post obitum ejus exsurgent, qui melius ac dignius perficient, quod nos conati sumus: qui etiam exteriora interioribus comparare poterunt, et pretiosam in conspectu Domini mortem ejus, vitæ similem, continuare scribendo, et de vita mortem, et de morte vitam commendare. Jam ergo, adjuvante Domino, propositum aggrediamur.

ANNOTATIO

a De hujus libri primi auctore consule Commentarium nostrum prævium § LXIII, ac Subscriptionem Burchardi abbatis Balernensis eidem libro inferius subjunctam. F

PRIOR CAPITUM PARTITIO.

LIBER PRIMUS. PRÆFATIO.

Caput 1. De parentibus B. Bernardi, eorumque insigni pietate in educandis liberis; deque Bernardi jam tum pueri indole, et præclaris moribus.

Cap. II. De integritate Bernardi pueri, curam feminæ præstigiatriæ detestantis; de visione nati Salvatoris ei facta, et de matris obitu.

Cap. III. De studio tuendæ castitatis, deque vitæ religiosæ proposito, et affectis in eamdem sententiam fratribus suis, aliisque sociis.

Cap. IV. De ingressu Ordinis, et fervore novitatus. Quam pareus eibi et somni; cupidus quoque laboris externi; deque ejus miro in sacra Scriptura profectu.

Cap. V. De initio Claravallis, et vili victu primorum ibidem monachorum; deque ostenso divinitus ejus incremento.

CAP. VI.

A Cap. vi. De magna ejus in angustiis erga Deum fiducia : deque zelo perfectionis, et conversione sororis.

Cap. vii. De Ordinatione S. Bernardi in abbatem, deque cura valetudinis ejus : item de laude disciplinæ religiosæ jam tum in Clara-valle vigentis.

Cap. viii. De magna vitæ ejus severitate, et indefesso inter continua fractæ valetudinis incommoda laborandi studio.

Cap. ix. De miraculis per eum patratiss, et periculo arrogantiae in eo mire per propinquos represso.

Cap. x. De aliis sanitatum beneficiis erga diversos præstitis.

Cap. xi. De miraculo epistolæ in iambre scriptæ, nec madefactæ, et aliis quibusdam stupendis.

Cap. xii. De altercatione Bernardi cum diabolo ; de sanitate per B. Virginem ipsi reddita. Item de abbate Guillelmo ab eo sanato.

Cap. xiii. De fama sanctitatis ejus ubique divulgata ; et ipsius Claræ-vallis mirabili propagatione. Item de spiritu prophetiæ ipsi concesso.

B Cap. xiv. De aliis quibusdam beneficiis divinitus per eum præstitis, et honorum seu dignitatum fuga.

LIBER SECUNDUS. PRÆFATIO.

Cap. i. De pontificatu Innocentii II, opera S. Bernardi fortiter et feliciter vindicati. Item de protectione Pontificis in Gallias, et repressione Imperatoris.

Cap. ii. De Synodo Pisis per Innocentium celebrata. Item de Mediolanensibus opera Bernardi Ecclesiæ reconciliatis, et energumenis ibidem curatis.

Cap. iii. De expulsionem dæmonum a variis obsessis, tum virtute Eucharistiæ, tum panis et aquæ benedictæ, tum signi crucis. Item de aliis enervationum beneficiis.

Cap. iv. De dæmoniis curatis, et mira humilitate Bernardi, inter tot illustria opera æque semper de se modeste sentientis.

Cap. v. De reditu Bernardi ex Italia, et de monasterii Claræ-vallis in locum capaciorum translatione.

C Cap. vi. De schismate Aquitaniæ opera Bernardi composito ; et femina ab incubo dæmone mirabiliter liberata.

Cap. vii. De causa schismatis Romæ et apud Rogerium regem Siciliæ feliciter acta.

Cap. viii. De Præsulibus Ecclesiæ e Clara-valle progenitis. De insigni pietate Comitis Theobaldi, ejusque gravi tribulatione. *Liber n est Ernaldi.*

LIBER TERTIUS. PRÆFATIO.

Cap. i. De moribus et virtutibus S. Bernardi summatis.

Cap. ii. De visitatione Hugonis Gratianopolitani episcopi, et Cartusianorum ; deque mira in Bernardo sensuum custodia.

Cap. iii. De rara in eo sermonis cura, modestia, simul et gratia ; deque dignitatum fuga.

Cap. iv. De infelici expeditionis in Orientem successu, et nato hinc contra Virum sanctum murmure.

Cap. v. De erroribus Petri Abaelardi, et Gilberti Porretani opera S. Bernardi confutatis.

Cap. vi. De hæresi Henriciana in partibus Tolosanensibus repressa, et patratiss ibidem miraculis.

Augusti Tomus IV.

Cap. vii. De suavissimis beati Viri moribus, et præclaris virtutibus, et quid de suis miraculis sentiret.

Cap. viii. De scriptis S. Bernardi, et animi ejus effigie in ipsis expressa.

LIBER QUARTUS.

Cap. i. De reditu ejus ab Urbe, et asportatis inde Sanctorum reliquiis. Item de beneficiis diversis, ejus merito, sed ipso iuscio, in alios collatis.

Cap. ii. De spiritu prophetiæ, et revelatione futurorum, qua clarnit.

Cap. iii. De variis futuris eventibus spiritu prophetico ab eo prædictis.

Cap. iv. De mirabilibus et variis beneficiis ab eo, præsertim in regno Galliarum, præstitis.

Cap. v. De variis miraculis a beato Bernardo per Germaniam, Constantiæ, Basileæ, Francofurti, Treviris etc. patratiss.

Cap. vi. De variis et illustribus miraculis Coloniae, Aquisgranum, Leodii, Cameraci, et in Hispania factis.

Cap. vii. De miraculis in patria et vicinia Claræ-vallis per beatum Bernardum factis.

Cap. viii. De variis signis et miraculis promissive editis, de quorum eventu prius in visu edoctus fuerat.

LIBER QUINTUS.

Cap. i. De pace inter civitatem Metensem et vicinos quosdam principes opera B. Bernardi reformata ; editisque ea occasione miraculis.

Cap. ii. De felicissima, sed fratribus tristissima, beati Viri morte.

Cap. iii. De revelationibus diversis post S. Patris obitum factis. *Hi 3 libri sunt Gaufridi.*

CAPUT I. *Parentes, eorum liberi, visio matris de Sancto ; studia ejus, indoles, pudicitia ; mysterium Incarnationis ei revelatum ; propositum Religiosæ vitæ.*

Bernardus Burgundiæ partibus, Fontanis *a*, oppido patris sui orimndus fuit, parentibus claris secundum dignitatem seculi ; sed dignioribus ac nobilioribus secundum Christianæ religionis pietatem *b*. Pater ejus Tecelinus *, vir antiquæ et legitinæ militiæ fuit, cultor Dei, justitiæ tenax. Evangelicam namque secundum instituta Præcursoris Domini militiam ageus, neminem conturbabat, nemini faciebat calumniam, contentus stipendiis suis, quibus ad omne opus bonum abundabat. Sic consilio et armis serviebat temporalibus dominis suis, ut etiam Domino Deo suo non negligeret reddere quod debebat. Mater Aleth *c*, ex castro cui nomen Mons-Barrus *d* ; et ipsa in ordine suo apostolicam regulam tenens, subdita viro, sub eo secundum timorem Dei domum suam regebat, operibus misericordiæ insistens, filios enutriens in omni disciplina. Septem quippe liberos *e* genuit non tam viro suo, quam

A. GUILLELMO.

CAP. I.
Sanctus paven-
tes habuit nobi-
tate, virtutu-
bus, a nobilitate
insignes
a
b
* ad. Thossoli-
nus

c d

c

A. GUILLELMO.

quam Deo, sex mares, feminam unam: mares omnes monachos futuros, feminam sanctimonialem: Deo namque (ut dictum est) non seculo generans, singulos mox ut partu ediderat, ipsa manibus propriis Domino offerebat. Propter quod etiam alienis uberibus nutriendos committere illustris femina refugiebat, quasi cum lacte materno materni quodammodo boni infundens eis naturam. Cui autem crevissent, quandiu sub manu ejus erant, cremo magis quam curiæ nutriebat, non patiens delicatioribus assuescere cibis, sed grossioribus et communibus pascens; et sic eos præparans et instituens, Domino inspirante, quasi continuo ad eremum transmittendos.

Futura ejus magnitudo matris prænuntiatur:

f

4 Hæc cum in ordine filiorum tertium Bernardum haberet in utero, somnium vidit præaugurium futurorum, catellum scilicet totum candidum, in dorso subrufum, et latrantem in utero se habere. Super quo territa vehementer, cum religiosum quemdam virum consulisset, continuo ille spiritum prophetiæ concipiens, quo David de sanctis prædicatoribus Domino dicit; Lingua canum tuorum ex inimicis: trepidanti et anxie respondit: Ne timeas, bene res agitur: optimi catuli mater eris, qui domus Dei custos futurus, magnos pro ea contra inimicos fidei editurus est latratus. Erit enim egregius prædicator, et tamquam bonus canis, gratia linguæ medicinalis in multis multos morbos curaturus est animarum. Quo responso mulier pia et fidelis quasi a Deo suscepto, lata efficitur, et jam tunc in amore nondum nati tota transfunditur, cogitans sacris cum litteris erudiendum tradere secundum modum visionis et interpretationis, qua ei de illo tam sublimia promittebantur. Quod et factum est. Mox enim ut felici partu edidit, non modo obtulit cum Deo, sicut de aliis agere consueverat, sed sicut legitur de sancta Anna matre Samuelis g,

g

ad studia militatur, et præclaris naturæ et gratia dotibus fulget.

h

5 Unde et quam citius potuit in ecclesia Castellionis h (quæ postmodum ipsius Bernardi opera a sæculari conversatione in Ordinem regularium Canonicorum promotæ cognoscitur) magistris litterarum tradens erudiendum, egit quicquid potuit, ut in eis proficeret. Puer autem et gratia plenus, et ingenio naturali pollens, cito in hoc desiderium matris implevit. Nam in litterarum quidem studio supra ætatem, et præ coætaneis suis proficiebat; sed in rebus sæcularibus jam mortificationem futuræ perfectionis velut naturaliter inchoabat. Erat namque simplicissimus in sæcularibus, amans habitare secum, publicum fugitans, mire cogitativus, parentibus obediens et subditus; omnibus benignus et gratus; domi simplex et quietus; foris rarus, et ultra quam credi posset verecundus; nusquam multum loqui amans; Deo devotus, ut puram sibi pueritiam suam conservaret: litterarum etiam studio deditus, per quas in Scripturis Deum disceret et cognosceret: in quo quantum in brevi et profecerit, et quam perspicacem in discernendo induerit sensum, ex eo, quod subjungimus, adverti potest.

ii.

Beipulsis muliercula præstigiosa, creaturæ visus nativitatibus Dominicæ:

6 Cui adhuc puerulus gravi capitis dolore vexaretur, decidit in lectum. Adnata autem ad eum est muliercula quasi dolorem mitigatura carminibus. Quam cum ille appropinquantem sentiret cum carminibus instrumentis, quibus hominibus de vulgo illudere consueverat, cum indi-

gnatione magna exclamans a se repulit et abjecit. Nec defuit misericordia divina bono zelo sancti Pueri: sed continuo sensit virtutem, et in ipso impetu spiritus surgens, ab omni dolore liberatum se esse cognovit. Ex quo cum non parum in fide proficeret, adjecit ei Dominus apparere, sicut olim puero Samueli in Silo, et manifestare ei gloriam suam. Aderat namque solennis illa nox Nativitatis Dominicæ, et ad solennes vigiliis omnes, ut moris est, parabantur. Cumque celebrandi nocturni Officii hora aliquantisper protelaretur, contigit sedentem expectantemque Bernardum cum ceteris inclinato capite paululum soporari. Alluit illico Pueri suo se revelans pueri Jesu sancta nativitas, teneræ fidei suggerens incrementa, et divinæ in eo inchoans mysteria contemplationis. Apparuit enim velut de novo procedens sponsus e thalamo suo. Apparuit ei quasi iterum ante oculos suos nascens ex utero Matris Virginis Verbum infans, speciosus forma præ filiis hominum, et Pueruli sancti in se rapiens minime jam pueriles affectus. Persuasum autem est animo ejus, et nunc usque fatetur, quod eam credat horam fuisse Dominicæ nativitatis. Sed et facile est advertere iis, qui ejus auditorium frequentaverunt, in quanta benedictione ea hora prævenit eum Dominus; cum usque hodie in iis, quæ ad illud pertinent sacramentum, et sensus ei profundior, et sermo copiosior suppetere videatur. Unde et postmodum in laudem Genitricis et Geniti, et sanctæ ejus Nativitatis, insigne edidit opusculum inter initia Operum suorum seu tractatum, sumpta materia ex eo Evangelii loco, ubi legitur, Missus est Gabriel Angelus a Deo in civitatem Galilææ, et cætera quæ ibi sequuntur.

7 Neque illud tacendum, quod ab ipsis jam puerilibus annis si quos poterat nummos habere, clandestinas faciens cleemosynas, et verecundiæ suæ morem gerebat, et pro ætate, immo supra ætatem, pietatis opera sectabatur. Cum autem aliquanto tempore evoluto, proficiens ætate et gratia apud Deum et homines puer Bernardus de pueritia transiret in adolescentiam, mater ejus liberis fideliter educatis, et vias seculi ingredientibus, quasi peractis omnibus, quæ sua erant, feliciter migravit ad Dominum i. De qua nequam prætereundum est, quod, cum multo tempore vixisset cum viro suo honeste et juste secundum justitias et honestates seculi hujus, et legem fidemque conjugii, per aliquot ante obitum suum annos, in eo, ad quod nutrire filios videbatur, prout potuit et licuit mulieri sub potestate viri constitutæ, nec habenti proprii corporis potestatem, omnes ipsa prævenit. Etenim in domo sua et in professione conjugali, et in medio seculi, eremiticam seu monasticam vitam non parvo tempore visa est æmulari, in victus parcitate, in vilitate vestitus, delicias et pompas sæculi a se abdicando: ab actibus et curis sæcularibus, in quantum poterat, se subtrahendo, insistendo jejuniis, vigiliis, et orationibus: et quod minus assumptæ professionis habebat, cleemosynis et diversis operibus misericordiæ redimendo. In quo de die in diem proficiens ad extrema devenit, perficienda in futuro in eo, in quo proficiens de hoc seculo migravit. Obdormivit autem psallentibus clericis qui convenerant, et ipsa pariter psallens, ut in extremis quoque cum jam vox ejus audiri non posset, adhuc moveri labia viderentur, et lingua palpitans Dominum confiteri. Demum inter litaniarum supplicationes, cum dice-

mera ejus misericordia in pueris: mora matris, et eloquium

F

retur

retur, Per passionem et crucem tuam libera eam, Domine, elevans manum signavit se, et emisit spiritum, ita ut manum non posset deponere, quam levaverat.

8 Ex hoc Bernardus suo jam more, suo jure victitare incipiens, eleganti corpore, grata facie præeminens, suavissimis ornatus moribus, acri ingenio præditus, acceptabili pollens eloquio, magnæ spei adolescens prædicabatur. Cui tamquam ingrediens * sæculum, plures se viæ sæculi ipsius offerre cæperunt, et in omnibus assurgere prosperitates vitæ hujus, et magnæ spes undique arridere. Obvidebant autem benignum juvenis animum, sodalium dissimiles mores, et amicitia procellosæ, similem sibi efficere gestientes. Quæ si ei dulcescere perstissent, necesse erat anarescere illi, quod in hac vita dulcius eordi ejus insederat, castitatis amorem. Cui præcipue invidens coluber tortuosus, spargebat laqueos tentationum, ac variis occursibus calcaneo ejus insidiabatur. Cum enim aliquando curiosius aspiciendo defixos in quendam oculos aliquandiu tenuisset, continuo ad se reversus, et de semetipso erubescens apud semetipsum, in seipsum ultor severissimus exarsit. Stagno quippe gelidarum aquarum, quod in proximo erat, collo tenus insiliens, tamdiu inibi permansit, donec pene exsanguis effectus, per virtutem gratiæ cooperantis etiam a calore carnalis concupiscentiæ totus refriguit, induens illam castitatis affectum, quem induerat, qui dicebat: Pepigi fœdus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine.

9 Circa idem tempus instinctu dæmonis in lectum dormientis injecta est puella nuda. Quam ille sentiens, cum omni pæce et silentio partem ei lectuli, quam occupaverat, cessit, et in latus alterum se convertit, atque dormivit. Misera vero illa aliquandiu jacuit sustinens et exspectans, deinde palpaus et stimulans. Novissime cum immobilis ille persisteret, illa, licet impudentissima esset, erulavit, et horrore ingenti atque admiratione perfusa, relicto eo surgens aufugit. contigit item, ut enim sociis aliquantis apud matronam aliquam Bernardus hospitaretur. Considerans autem mulier Adolescentem decorum aspectu, capta est laqueo oculorum suorum, et in concupiscentiam ejus exarsit. Cumque tamquam honoratori omnium, seorsum ei fecisset lectulum præparari, surgens ipsa de nocte impudenter accessit ad eum. Quam Bernardus sentiens, nec consilii inops, clamare cepit, Latrones, latrones. Ad quam vocem fugit mulier, familia omnis exurgit, lucerna accenditur, latro quæritur, sed minime invenitur. Ad lectulos singuli redeunt, fit silentium, fiunt tenebræ sicut prius, pausant ceteri, sed non illa misera requiescit. Exurgit denuo, et Bernardi lectulum petit: sed denuo ille proclamat, Latrones, latrones. Quæritur iterum latro, latet iterum, nec ab eo, qui solus noverat, publicatur. Usque tertio improba mulier sic repulsa, vix tandem seu metu seu desperatione victa cessavit. Cum autem die sequenti iter agerent, arguentes Bernardum socii, quosnam toties ea nocte latrones somniaverit, perquirebant. Quibus ille, Veraciter, inquit, aderat latro, et quod mihi pretiosius est in hac vita, castitatem videlicet hospita nitebatur auferre, incomparabilemque thesaurum.

10 Inter hæc tamen cogitans et perpendens, quod vulgo dicitur, non esse tutum diu cohabitare serpenti; fugam meditari cepit. Videbat enim mundum et principem ejus exterius sibi mul-

ta offerentem, magnas res, spes majores, sed fallaces omnes, et vanitates vanitatum, et vanitatem omnia. Veritatem vero ipsam interius jugiter audiebat clamantem ac dicentem: Venite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego reficiam vos. Tollite jugum meum super vos, et invenietis requiem animabus vestris. Perfectius vero relinquere mundum deliberaus, cæpit inquirere et investigare ubi certius ac prius inveniret requiem animæ suæ sub jugo Christi. Inquirenti autem occurrit Cistercii innovatæ monasticæ religionis nova plantatio: messis multa, sed operariis indigens, cum vix adhuc aliqui conversionis gratia illuc declinaret, ob nimiam vitæ ipsius et paupertatis austeritatem. Quæ tamen eam animum vere Deum quærentem minime terrent, posthabita omni hæsitacione ac timore, illuc vertit intentionem, posse se æstimans omnino ibi delitescere et abscondi in abscondito faciei Dei ab omni conturbatione hominum, maximeque ad effugium vanitatis, seu de sæculari generositate, seu de acrioris ingenii gratia, seu etiam forte de alieujus nomine sanctitatis.

ANNOTATA.

a Locum Sancti natalem variis notitiis exponit Commentarius noster prævius § 1, num. 3.

b De nobili eorum genere, ac virtutibus plura diximus in eodem § 1, item in § 11.

c Alibi vocatur Alaysa, Alaysia, Elisabeth; est qui Aalydem scribit. Vide eundem Commentarium ibidem num. 8 et 10; ita ut plane ignorem, unde Manricus in Annalibus Cisterciensibus aliam hujus nominis, qua utitur, efformationem hauserit: nisi forte per errorem Aleidis nomen pro Aleydis, quo alieubi ipsam vocari diximus in eodem Commentario § 11 num. 16, exaratum sit.

d Mons-Barrus, Mont-bar, oppidum Galliæ in Burgundia, et in Alexiensi tractu, ad amnem Brenne, 3 leucis a Semurio in septentrionem, Castellionem ad Sequanam versus; prout observat Baudrandus.

e De iis nonnulla præmissa sunt in Commentario § 11.

f Iluc referri potest id, quod ait Bernardus in epistola 78 num. 7: « Malis audacter, cum » vidimus, oblatravimus » Confer epistolam 230: « Demonstro lupum, instigo canes ». Et Sermonem Gaufridi de S. Bernardo inferius num. 17 Observatio est Mabillonii hic.

g Acta ejus illustravimus in Commentario nostro historico ad diem XIX hujus mensis, tomo III, pag. 6 et sequentibus.

h Castellionis videlicet ad Sequanam, vulgo Chastillon sur Seine; estque urbs Galliæ satis culta et oblonga, cum ablatia, in Ducatu Burgundiæ . . . montani tractus caput, 16 leucis a Divioie in septentrionem, et 13 a Lingonibus in occasum, sicut habet Baudrandus. Dicit ad Sequanam: sic quippe distinguitur ab aliis Castellionibus synonymis, qui in Gallia etiam existant, et quarum alix ab aliis secernuntur per notas topographicas sibi proprias, uti apud eundem auctorem licet videre. Ibi studuit Sanctus; non autem inde fuit oriundus. Vide Commentarium huic Vitæ prævium § 1, num. 5.

i Manricus ad annum 1105, cap. III num. 10 affirmat mortem ejus incidisse in istum annum: obiit enim eum puer Bernardus de pueritia transiret in adulescentiam, atque adeo anno ætatis

k

III.
Sanctus inter
mundi blan-
tis

* al. ingredien-

ti

B

NOT. I.
et impudica
mulieris in da
menta, ex-mam
exer et castita-
tem

C

NOT. II.

animum adiecit
ad Ordinem Cisterciensium

E

F

A. GUILLELMO.

ætatis quarto decimo expleto, cui succedit initium adolescentiæ. Anno autem 1091 Sanctum in lucem proditisse constat; a quo si pergas ad annum 1105, numerabis annum ætatis ejus decimum quartum. Hoc argumento idem Manricus convenit Chrysostomum Henriquez in Menologio suo, in quo ad diem iv Aprilis obitum matris S. Bernardi assignat annum circiter 1110.

k Præssimam hanc feminam pluribus nos laudavimus in Commentario § 11 a num. 15. Adde ex Mabillonio in notis hic: Herbertus in lib. 2 cap. 23 tradit, Bernardum novitium quotidie pro anima matris suæ septem psalmos penitentiales recitare solitum, iis semel ex parte omissis, ad Stephano abbate inerepitem fuisse. Verba Herberti habentur apud Chiffletium in S. Bernardi Genere illustri asserto pag. 291. Adjungit mor. citatus Mabillonius: Matris obitus contigit Kal. Septemb. Corpus in Divionensi S. Benigni ecclesia sepultum, postea in Claram-vallem translatum est.

l Aliquas de hoc celeberrimo loco notitias suggerit Commentarius noster prævius § v, a numero 53.

B

CAPUT II. In Religiosæ vocationis proposito confirmatur; ejusdem socii; plures alii ad vitam meliorem conversi; unius e sociis, nec non cujusdam Cisterciensis visio.

Amici nituntur eum ab illo divertere; sed oratione confirmatur; avunculum, et fratres

Ubi vero de conversione tractantem fratres ejus, et qui carnaliter eum diligebant, persenserunt, omnimodis agere cœperunt, ut animum ejus ad studium possent divertere litterarum, et amore scientiæ sæcularis sæculo arctius implicare. Qua nimirum suggestionem, sicut fateri solet, propemodum retardati fuerant gressus ejus: sed matris sanctæ memoria importune animo ejus instabat, ita ut sæpius sibi occurrentem videre videretur, conquerentem et impropertantem, quia non ad hujusmodi nugacitatem tam tenere educaverat, non in hac spe erudicrat eum. Demum cum aliquando ad fratres pergeret in obsidione castri, quod Granceium a dicitur, cum Duce Burgundiæ constitutos, cœpit in hujusmodi cogitatione vehementius anxari. Inventaque in itinere medio ecclesia quadam, divertit, et ingressus oravit cum multo imbri lacrymarum expandens manus in cælum, et effundens sicut aquam cor suum ante conspectum Domini Dei sui. Ea igitur die firmatum est propositum cordis ejus. Nec vero surda aure percepit vocem dicentis: Qui audit, dicat, veni. Siquidem ab illa hora sicut ignis, qui comburit silvam, et sicut flamma comburens montes, hinc inde primum viciniora quæque corripit, postmodum in ulteriora progrediens: sic ignis, quem miserat Dominus in cor Servi sui volens ut arderet, primo fratres ejus aggreditur, solo minimo, ad conversionem adhuc minus habili, seniori patri ad solatium derelicto, deinde cognatos et socios et amicos, de quibuscumque poterat esse spes conversionis. Primus omnium Galdricus avunculus

ejus, absque dilatione aut hæsitacione, pedibus D (ut aiunt) ivit in sententiam nepotis, et consensum conversionis vir honestus et potens in sæculo, et in sæculari militiæ gloria nominatus, dominus castri in territorio Aduensi b, quod Tuillium c dicitur. Continuo etiam Bartholomæus occurrens, junior cæteris fratribus, et necdum miles, sine difficultate eadem hora salutaribus monitis dedit assensum. Porro Andreas Bernardo etiam ipse junior, et novus eo tempore miles, verbum Fratris difficiliter admittebat, donec subito exclamavit, Video, inquit, matrem meam. Visibiliter siquidem ei apparuit, serena facie subridens, et congratulans proposito filiorum. Itaque et ipse continuo manus dedit, et de tirone sæculi factus est miles Christi.

12 Nec solus vidit Andreas tantorum matrem filiorum lætantem, sed confessus est et Bernardus eandem similiter se vidisse. Guido primogenitus fratrum, conjugio jam alligatus erat, vir magnus, et præ aliis jam in sæculo radicans. Hic primo paululum hæsitans, sed continuo rem perpendens et recogitans, conversioni consensit, si tamen conjux annueret. Verum id quidem de juvenula nobili et parvulas filias nutriente pene impossibile videbatur. At Bernardus de misericordia Domini spem concipiens certior, incunctanter ei spondit aut consensuram feminam, aut celeriter morituram. Demum cum omnimodis illa renueret, vir ejus magnanimus, immo ea jam præventus fidei virtute, in qua postmodum excellenter enituit, virile consilium, Domino inspirante, concepit, ut abiciens quidquid habere videbatur in sæculo, vitam institueret agere rusticanant, laborare scilicet manibus propriis, unde suam sustentaret et uxoris vitam, quam invitam dimittere non licebat. Interim supervenit Bernardus, qui undique alios atque alios colligens discurrebat. Nec mora, flagellabatur prædicta Guidonis uxor infirmitate gravi. Et cognoscens quia durum sibi esset contra stimulum calcitrare, accersito Bernardo, veniam deprecatur, et prior ipsa conversionis petit assensum. Denique juxta morem ecclesiasticum separata a viro, interveniente parili voto castitatis, in cœtum sanctimonialium transiit feminarum, religiose usque hodie serviens Deo.

13 Secundus natu post Guidonem Gerardus erat, miles in armis strenuus, magnæ prudentiæ, benignitatis eximiæ, et qui ab omnibus diggeretur. Qui ceteris, ut dictum est, primo auditu et primo die acquiescentibus, ut mos est sapientiæ sæcularis, levitatem reputans, obstinato animo salubre consilium, et fratris monita repellebat. Tum Bernardus fide jam igneus, et fraternæ caritatis zelo mirum in modum exasperatus, Scio, inquit, scio, sola vexatio intellectum dabit auditui: digitumque lateri ejus apponens; Veniet, inquit, dies, et cito veniet, cum lancea lateri huic infixam pervium iter ad cor tuum faciet consilio salutis tue, quod aspernaris, et timebis quidem, sed minime morieris. Sic dictum, sicque factum est. Paucissimis interpositis diebus circumvallatus ab inimicis, captus et vulneratus juxta verbum Fratris, lanceam gestans ipsi lateri, eidemque infixam loco, cui ille digitum applicuerat, trahebatur, et mortem quasi jam præsentem metuens clamabat, Monachus sum, monachus sum Cisterciensis. Nihilominus tamen captus et reclusus in custodia est Vocatus est Bernardus per celerem rantium, sed non venit. Sciebam, inquit, et prædixeram, quod du-

rum

A rum esset ei contra stimulum calcitrare, nec tamen ad mortem ei vulnus hoc, sed ad vitam. Et factum est ita. Siquidem de vulnere præter spem cito convaluit, propositum vero seu votum, quod voverat, non mutavit. Cumque jam liber ab amore sæculi hostilibus adhuc vinculis teneretur, et hoc solum esset, quod conversionis ejus propositum retardaret, in hoc etiam cito affluit ei misericordia Dei. Venit frater ejus laborans, ut erui posset, sed non profecit. Et cum nec loqui ei permitteretur, accedens ad carcerem clamavit: Scito, frater Cerarde, quia ituri sumus in proximo, et monasterium introituri. Tu vero quandoquidem exire non licet, hic monachus esto, sciens quod vis, et non potes, pro facto reputari.

non sine miraculo.

14 Cumque Cerardus magis ac magis auxiliaretur, paucis interpositis diebus audivit vocem in somnis dicentem sibi, Hodie liberaberis. Erat autem sacrum Quadragesimæ tempus. Circa vespertinam itaque diei horam cogitans quod audierat, compedes suas tetigit, et, ecce, ex parte erupit in manu ejus ferrum, ut minus jam teneretur, et aliquatenus incedere posset. Sed quid

B ageret? Erat ostium obseratum, et pro foribus pauperum multitudo. Surrexit tamen, et non tam spe evadendi quam tædio jacendi, seu curiositate tentandi, accedens ad ostium subterraneæ domus, in qua vinctus et elausus erat, mox ut pesillum tetigit, sera tota inter manus ejus collapsa est, et ostium domus apertum. Exiensque pedetentim, sicut homo compeditus, ad ecclesiam, ubi adhuc vespertina celebrabantur Officia, pertendebat. Porro mendici, qui pro foribus domus astabant, videntes quod fiebat, et divinitus exterriti, in fugam versi sunt, nihil clamantes. Cumque jam ecclesiæ propinquaret, egrediens quidam de familia domus captivitatis suæ, germanus illius, a quo custodiebatur, vidensque eum ad ecclesiam properantem, Tarde, inquit, Cerarde venisti Expavescente illo, Festina, ait, adhuc superest quod audias. Oculi quippe ejus tenebantur, nec prorsus, quid ageretur, intelligebat. Demum ad altiores gradus ecclesiæ eum adhuc compeditum data manu Cerardum sublevasset, introeunte illo ecclesiam, tunc primum quid ageretur agnovit, et conatus eum retinere non potuit. Hoc modo Gerardus a captivitate

C amoris sæculi hujus, et captivitate filiorum sæculi liberatus, votum, quod voverat, fideliter exsolvit. In quo potissimum notum fecit Dominus, a quanta perfectione sanctæ conversationis gratiam iste Dei Famulus creperit, qui in ejus spiritu, qui fecit, quæ futura sunt, quod erat futurum videre potuit quasi jam factum. Præsentialiter quippe in latere fratris ei lancea apparebat, quando digitum applicuit loco vulneris mox futuri, sicut postmodum ipse confessus est, cum ab his interrogaretur, quibus celare non poterat e.

e
Inter alios, qui-
bus persuadet
conversionem,
fuit Hugo Matis-
conensis.

15 Cum autem ceteri, ut diximus, prima die in eodem essent cum Bernardo spiritu congregati, mane intrantibus eis ad ecclesiam, Apostolicum illud capitulum legebatur: Fidelis est Deus: quia cœpit in vobis opus bonum, ipse perficiet usque in diem Jesu Christi. Quod devotus juvenis haud secus accepit, quam si de caelo sonisset. Exultans itaque spiritualis jam Pater regenerantium in Christo fratrum suorum, et manum Domini intelligens secum operantem, cœpit ex hoc prædicationi insistere, et quoscumque poterat aggregare. Cœpit novum induere ho-

minem, et eum quibus de literis sæculi, seu de sæculo ipso agere solebat de seriis et conversione tractare; ostendens gaudia mundi fugitiva, vitæ miserias, celerem mortem, vitam post mortem seu in bonis, seu in malis, perpetuam fore. Quid multa? Quotquot ad hoc præordinati erant, operante in eis gratia Dei, et verbo virtutis ejus, et oratione et instantia Servi ejus, primo cunctati, deinde compuncti, alter post alterum credebant et consentiebant. Inter quos adjunctus est ei etiam dominus Hugo Matisconensis, nobilitate et probitate morum, possessionibus et divitiis sæculi ampliatus. Qui hodie merito religionis et sanctitatis suæ raptus a Pontiniacensi fœnobia, quod ipse ædificavit, Autissiodorensi ecclesiæ præest merito et honore pontificis g. Hic audiens de conversione socii et amici carissimi, flebat quasi perditum, quem sæculo mortuum audiebat. Ubi autem primo data est utrique facultas mutui colloquii, post dissimiles lacrymas, et gemitus dissimilium dolorum, verba verbis cæperunt conferri, et res rebus comparari. Cumque inter ipsa verba familiaris amicitiae Hugoni infunderetur spiritus veritatis, aliam jam faciem habere cæperunt verba mutua colloquutionis. Datis itaque dextris in sodalium novæ vitæ, longe dignius veriusque facti sunt cor unum et anima una in Christo, quam in sæculo ante fuissent.

f
g

16 Post paucos autem dies nunciatur Bernardo, subversum ab aliis sociis Hugonem a proposito resilire. Qui opportunitate inventa, quod magnus quidam episcoporum conventus illis in partibus haberetur, festinat ut revocet pereuntem, iterumque parturiam. Observantes autem prædieti sodales et subversores Hugonis, viso eo, prædam ambiunt suam, et omnem ei loquendi adimunt facultatem, omnem adiutum intercludunt. At ille cum ei loqui non posset, clamabat pro eo ad Dominum. Quo orante cum lacrymis subita et vehemens inundatio pluvie mox erupit. Considerant autem in campo, quod aer serenus esset, et nil tale sperarent. Dispersi igitur omnes ad repentinum imbrem, viciniam proximum petunt. At Bernardus Hugonem tenens, Mecum, ait, sustinebis hujus pluvie guttas. Cumque soli remansissent, non fuerunt soli; sed Dominus fuit cum eis, reddens eis continuo et aeris et animi serenitatem. Ibi renovatum est fœdus et propositum confirmatum, quod non potuit deinceps violari h.

qui postquam
resiliisset a pro-
posito, Sancti
colloquio res-
piscit.

17 Videbat ista peccator et irascebatur, dentibus suis fremebat et tabescebat; justus autem confidens in Domino gloriose de sæculo triumphabat. Jamque eo publice et privatim prædicante, matres filios abscondebant, uxores detinebant maritos, amici amicos avertiebant: quia voci ejus Spiritus sanctus tantæ dabat vocem virtutis, ut vix aliquis aliquem teneret affectus. Crescente siquidem numero eorum, qui in hanc conversionis unanimitatem consenserant, sicut de primitivis Ecclesiæ filiis legitur, Multitudinis eorum erat cor unum et anima una in Domino, et habitabant unanimiter simul, nec quisquam aliorum audebat se conjungere eis. Erat enim eis Castellioni domus una propria, et communis omnium, ubi conveniebant, et cohabitabant, et colloquebantur; quam ingredi vix aliquis audebat, qui non esset de cœtu eorum. Sed et si quis intrabat, videns et audiens, quæ ibi gerebantur et dicebantur, sicut de Christianis Corinthiis Apostolus dicit, omnibus quodammodo propheta-
tantibus

h
Mira in Ber-
nardo vis tra-
hendi animos

S. WILLELMO.

tantibus convincebatur ab omnibus, dijudicabatur ab omnibus; et adorans Dominum, et conflens quod vere Deus esset in eis, aut ipse unanimitati eorum adhærebat, aut recedens flebat semetipsum, illos autem beatificabat. Hoc enim illis temporibus, et in illis erat partibus inauditum, ut alienus adhuc in sæculo commorantis conversio præsciretur. Ipsi vero quasi mensibus sex post primum propositum in seculari habitu stabant, ut proinde plures congregarentur, dum quorundam negotia per id temporis expediebantur.

omnis unius e
socius S. Bernar-
dus de perse-
verantia socio-
rum.

18 Cum autem jam suspecta ineiperet esse multitudo, ne quem de numero eorum surriperet is, qui tentat, placuit Deo super hoc revelare, quid futurum esset. Aspiciebat enim quidam eorum in visu noctis, et videbat quasi eos omnes consedis in domo una, et per ordinem singulos quasi communicare de cibo quodam miri candoris et saporis. Quem ceteris omnibus optime suscipientibus, et cum gaudio magno, duos ex omni numero illo notabat a cibi illius salutaris participatione vacuos remansisse. Alter namque eorum nec sumebat; alter sumere quidem videbatur, sed tanquam minus caute sumeret, spargebatur. Utrumque vero postea profavit eventus. Alter enim, priusquam ventum esset ad rem, conversus retrorsum in seculum rediit; alter cum ceteris cepit quidem opus bonum, sed non perfecit. Vidi ego eum in sæculo postea vagum et profugum a facie Domini, sicut Cain, quantum animadvertere potui, hominem humillimum, et miserabilis confusionis; sed nimis pusillanimitatis. Qui tamen in ultimis Claram-vallem rediit infirmitate corporis et inopia cogente, cum homo bene natus ab omnibus cognatis et amicis projiceretur: ibique proprietati renuntians, sed non omnino propriæ voluntati, obiit non quidem intus sicut frater et domesticus, sed foris misericordiam postulans, sicut pauper et mendicus.

Fratrum natu-
minimus S. Bernar-
dus postea
eos sequitur.

19 Jam vero adveniente die reddendi voti, et complendi desiderii, egressus est de domo paterna Bernardus pater fratrum suorum cum fratribus suis, filiis suis spiritualibus, quos verbo vitæ Christo geouerat. Videns autem Guido primogenitus fratrum suorum Nivardum fratrem suum minimum, puerum cum pueris aliis in platea, Eja, inquit, frater Nivarde, ad te solum respicit omnis terra possessionis nostræ. Ad quod puer non pueriliter motus, Vobis ergo, inquit, caelum, et mihi terra? Non ex æquo divisio hæc facta est. Quo dicto abeuntibus illis, tunc quidem domi cum patre remansit, sed modico post evoluto tempore fratres secutus, nec a patre, nec a propinquis seu amicis potuit retineri. Supererat de Deo dicata domo illa pater senior cum filia, de quibus etiam suo loco dicemus.

Paucitas Cister-
ciensis monaste-
rii augenda
præsumitur
per apparitio-
nem.

i
k

20 Eo tempore novellus et pusillus grex Cisterciensis i sub abbate degeus viro venerabili Stephano k, cum jam graviter ei tædio esse inciperet paucitas sua, et omnis spes posteritatis decideret, in quam sanctæ illius paupertatis hereditas translunderetur, venerantibus omnibus in eis vitæ sanctitatem, sed refugientibus austeritatem: repente divina hæc visitatione tam læta, tam insperata, tam subita lætificatus est, ut in die illa responsum hoc a Spiritu sancto accepisse sibi domus illa videretur: Latere sterilis, quæ non pariebatur, erumpe et clama, quæ non parturiebas: quia multi filii desertæ magis quam ejus quæ habet virum, de quibus postmodum visura es filios filiorum usque in multas generationes. [Nam anno

priore uni ex eisdem Cisterciensibus primis fratribus in extremo jam posito apparuit innumera hominum multitudo prope basilicam, ad fontem lavans vestimenta sua: et in ipsa visione dictum est ei, quia fons Ennon vocaretur. Quod cum indicasset abbati, intellexit profinus vir magnificus divinam consolationem: et multum quidem jam tunc de promissione, sed plurimum postea de exhibitione lætatus, egit gratias Deo per Jesum Christum: qui eum eo et Spiritu sancto vivit et regnat in sæcula seculorum. Amen.]

ANNOTATA.

a Granceium, quod et Granciacum, *Grancey* (apud Mabillonium hic *Grancey* scribitur) castrum Galliæ in Campania provincia, et in ipso limite Burgundiæ Ducatus, 8 leucis distans a Castellione ad Sequanam in ortum hybernum, et totidem a Lingonibus in occasum hybernum etiam. *Baudrandus*.

b Territorium Aduense antiquum, et hodiernum valde sunt diversa: utrumque e mox dicto *Baudrando accipe*: Horum ditio continebat alias majorem partem Ducatus Burgundiæ, ubi hodie tractus Augustodunensis, Carolegium, Alexiensis, et Cabillonensis: nunc vero multo minor est, continetque tantum agrum Augustodunensem, l'Autunois. Horum primaria urbs fuit Augustodunum, Autun, quæ et Hedua dicta fuit, ad Arotium fluvium, episcopalis sub archiepiscopo Lugdunensi. Erant autem Adui divisi a Sequanis Arari fluvio in ortum; a septentrione habebant Lingones; ab occasu Vadicasses, et a meridie Segusianos.

c Tuillium, vulgo *Touillon*: de quo *Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum hæc observat*. Touillon in plerisque tabulis reperio ad flumen Arotium infra Augustodunum. Alanus Autissiodorensis episcopus in vita Bernardi Claravallensis abbatis. castrum Tuillum vocat. quod castrum Chiffletius a Tilio (Til) pagi Alesiensis castrum duabus leugis, a Monte Barro 5 distare asserit. In chartulario Augustodunensis ecclesiæ, quod scriptum vidi, nunc castrum Tullonum, et Tolonum; nunc castrum Tullinum; item passim Tullionem vocari reperio. In litteris anni mclclxxii, et in aliis anni mclclxxiii castrum de Tulliooe, et Tullionem; in litteris anni mclclxx Tolonum, et domum Dei de Tolono invenio; castrum Tolonum alibi.

d Et quidem apud Elariacum seu Lariacum, vulgo Lairé, ad muros Divionenses, ex tertia Vita, et ex tabulis Lariacensibus: qui locus nunc prioratus est monasterii S. Benigni: cui cum istæ sanctimoniales subjectæ erant, uti et Julia censes Molismensibus, Guntramnus rex locum S. Benigno concessit; sicut notatur apud *Mabillonium hic*.

e *Fratres S. Bernardi hactenus memoratos ita refert ac laudat Joannes Eremita in ejus Vita a Mabillonio recusa, col. 1282: In ordine filiorum primogenitus fuit Guido, homo disciplinatus, et a Deo dilectus, sapiens in verbis simul et opere: secundus Girardus, vir vitæ venerabilis, honestus moribus, sapientia clarus, consilio providus: tertius Bernardus, lux et speculum fratrum suorum, et sanctæ Ecclesiæ columna sublimis: quartus Andreas, vir simplex et rectus, ac timens Deum, et recedens a malo: quintus Bartholomæus, qui primævæ indolis florentibus annis senum anticipans vitas, ætatem immaculatam*

A immaculatam mentis sinceritate decoravit sextus Nivardus, qui terrena hereditate contempta, cælestia prælegit. Femina vero beatum Bernardum nascendi ordine subsecuta, in sacro baptis-
mate Ilumbelina nomen accepit.

f Pontiniacensis, vulgo Pontigny: de quo *Commentarius noster* 2 v, num. 54.

g Hugo III ex primo abbate Pontiniacensi creatur antistes anno MCCCXXV, aiunt *Sammarthani* tomo II *Gallix Christiana* pag. 273; ac varia de illo viro insigni colligunt deinceps.

h *Conversio Hugonis aliter narratur apud nos e Ms. Aurex vallis in Commentario huic Vitæ prævio* 2 m, a num. 33.

i Hoc monasterium fundat Odo Burgundiae Dux, anno Domini MXXVII, XII Kal. April. ipso sancti Benedicti festo, in Dominicam Palmarum tunc occurrente. Hæc Gaspar Jongelinus in *Notitiis abbatiarum ejusdem Ordinis* lib. 1, pag. 6, apud quem plura, uti et apud *Mauricium* in *Annalibus* cap. II anni jam dicti, ubi inter alia agit num. 3 de nominis etymo. De situ loci vide *Commentarium prævium nostrum* 2 v, num. 54.

B k *Gesta S. Stephani* hujus, qui fuit tertius abbas Cisterciensis, illustrata sunt ad diem XVII Aprilis, tom. II ejusdem mensis, a pag. 496. Hic vero Cisterciensis Ordinis præfectus cum S. Bernardum admisit; manifestum est, errare eos, si qui putant eundem sanctum Patrem Ordinis Cisterciensis fundatorem fuisse.

CAPUT III. Ingressus in Ordinem Cisterciensem; virtutes; naturæ dotes; mirus in sacra Scriptura progressus; ars metendi; præfectura Claravallensis.

IV.
Hic monachu
Cisterc. cum
sororibus, quorum
uzoribus condit-
tur parthenon:
a XII

C ANNO ab Incarnatione Domini MXXIII, a constitutione domus Cisterciensis XV, servus Dei Bernardus annos natus circiter XXIII, Cistercium ingressus, eum sociis amplius quam XXX, sub abbate Stephano, suavi jugo Christi colium submitit. Ab illa autem die dedit Dominus benedictionem, et vinea illa Domini Sabaoth dedit fructum suum, extendens palmites suos usque ad mare, et ultra mare propagines suas. [Quia vero ex prædictis sociis ejus, uxorati aliqui fuerant, et uxores quoque eum viris idem votum sacre conversationis inierant: per ipsius sollicitudinem ædificatum eis cænobium sanctimonialium feminarum, quod Julleium a dicitur, in Lingonensi parochia, Domino cooperante, magnifice satis excrevit, usque hodie religionis opinione celeberrimum, et personis ac possessionibus dilatatum: sed et propagatum jam per loca alia, et non cessans adhuc ampliore facere fructum.] Hæc quidem fuere viri Dei conversionis sancta principia. Conversationis autem ejus insignia, quomodo vitam angelicam gerens in terris vixit, neminem enarrare posse puto, qui non vivat de spiritu, de quo ille vixit. Solius quippe donantis et accipientis est, nosse quantum ab ipso mox conversionis exordio prævenerit eum Dominus in benedictionibus dulcedinis suæ; quanta repleverit gratia electionis;

quomodo ab ubertate domus suæ inebriaverit eum.

22 Ingressus est autem domum illam pauperem spiritum, et eo adhuc tempore absconditam ac pene nullam, intentione ibi moriendi a cordibus et memoria hominum, et spe delitescendi et latendi tanquam vas perditum, Deo aliter disponente, et enim sibi in vas electionis præparante, non solum ad ordinem monasticum confortandum ac dilatandum, sed etiam ad nomen suum portandum coram regibus et gentibus, et usque ad extremum terræ. Ipse vero nil tale de se testimans aut cogitans, potius ad custodiam sui cordis, et propositi constantiam, hoc semper in corde, sæpe etiam in ore habebat: Bernarde, Bernarde, ad quid venisti? Et sicut de Domino legitur, quia cepit Jesus facere et docere: a prima die ingressus sui in cellam novitiorum, ipse cepit agere in semetipso, quod alios erat docturus.

23 Postmodum enim cum Claræ-vallis b abbas esset ordinatus, adventantibus novitiis et festinantibus ingredi, audire eum soliti sumus prædicantem ac dicentem: Si ad ea, quæ intus sunt lestinatis, hic foris dimittite corpora, quæ de sæculo attulistis. Soli spiritus ingrediantur, caro non prodest quidquam. Quod tamen novitiis ad novitatem verbi perterritis, parens teneritudini eorum, elementius exponendo, carnalem concupiscentiam prædicare solebat foris dimittendam. Ipse cum novitius esset, in nullo sibi parens, instabat omnimodis mortificare non solum concupiscentias carnis, quæ per sensus corporis fiunt, sed et sensus ipsos, per quos fiunt. Cum enim jam interiore sensu illuminati amoris dulcius ac frequentius sentire inciperet desursum spirantem sibi suavitatem, sensui illi interiori timens a sensibus corporis, vix tantum eis permittebat, quantum sufficeret ad exterioris cum hominibus conversationis societatem. Quod cum continui usus instantia in consuetudinem mitteret, consuetudo ei ipsa quodammodo vertebatur in naturam: totusque absorptus in spiritum, spe tota in Deum directa, intentione seu meditatione spirituali tota occupata memoria, videns non videbat, audiens non audiebat: nihil sapiebat gustanti, vix aliquid sensu aliquo corporis sentiebat. Jam quippe annum integrum exegerat in cella novitiorum, cum exiens inde ignoraret adhuc, an haberet domus ipsa testudinem, quam solemus dicere cælaturam. Multo tempore frequentaverat intrans et exiens domum ecclesiæ, cum in ejus capite, ubi tres erant, unam tantum fenestram esse arbitraretur. Curiositatis enim sensu mortificato, nil hujusmodi sentiebat; vel si forte aliquando eum contingebat videre, memoria, ut dictum est, alibi occupata non advertibat. Sine memoria quippe sensus sentientis nullus est.

24 Natura quoque in eo non dissentiebat a gratia, ut in eo quoque quodammodo impletum videretur esse, quod legitur, Puer eram ingeniosus, et sortitus sum animam bonam: et cum magis essem bonus, veni ad corpus incoinquinatum. Ad contemplanda quippe spiritualia quæque seu divina, cum gratia spirituali, naturali quadam virtute pollebat ingenii, sortitusque etiam in hoc erat animam bonam, sensualitatem non curiose lascivam, nec superbe rebellem, sed congaudentem spiritualibus studiis, et in eis, quæ ad Deum sunt, sponte subditam spiritui et servientem: corpus etiam nullius unquam contaminatum consensu flagitii: etsi neglectum minus, sicut oportebat, curaretur, ad serviendum.

spiritui

A. DIFFERENTIA

modestia animi

studium mortificationis, custodia sensuum, b

E

F

naturæ dotes

* al. non minus neglectum

A. GUILLELMO.

spiritui in servitio Dei aptissimum instrumentum. Sed cum caro in eo ex dono prævenientis gratiæ, et adjutorio subsequentis naturæ, et usu bono spiritualis disciplinæ vix jam aliquid concupisceret adversus spiritum, hoc est, quod spiritum læderet, spiritus supra vires, supra virtutem carnis ac sanguinis, tanta adversus carnem concupiscebat, ut infirmum animal cadens sub onere usque in hanc diem non adjiciat ut resurgat. Quid enim dicam de somno, qui in ceteris hominibus solet esse relectio laborum et sensuum, aut mentium recreatio?

somnia ac cibi
parcitus:

25 Extunc usque hodie vigilat ultra possibilitatem humanam. Nullum enim tempus magis se perdere conqueri solet, quam quo dormit, idoneam satis reputans comparationem mortis et somni: ut sic dormientes videantur mortui apud homines, quomodo apud Deum mortui dormientes. Unde etiam si quem forte religiosum in dormiendo seu durius * stertentem audierit, seu minus composite jacentem viderit, patienter ferre vix potest, sed carnaliter eum seu sæculariter dormire causatur. In ipso namque tenuem victum tenuis somnus comitatur. In neutro enim ullam

* / diutius

B indulget corpori suo satietatem, nisi quod in utroque sumpsisse aliquid sat ei est. Quantum enim ad vigilias, vigiliarum ei modus est, non totam noctem ducere insomnem. Porro ad comedendum usque hodie vix aliquando voluptate trahitur appetitus, sed solo timore defectus. Etenim comesturus, priusquam comedat, sola cibi memoria satiatus est. Sic accedit ad sumendum cibum, quasi ad tormentum. A primo siquidem conversionis suæ anno, seu egressionis de cella novitiorum, natura ejus cum teneræ nimis semper et delicatæ complexionis fuisset, jejuniis multis et vigiliis, frigore et labore, durioribus et continuis exercitiis attrita, corrupto stomacho, crudum continuo per os solet rejicere, quod ingeritur. Quod si quid naturali decoctione digestum transfunditur ad inferiora, ibi nihilo minus partibus illis corporis non minoribus infirmitatum incommodis obsessis, non nisi cum gravi tormento egeritur. Si quid autem residuum est, ipsum est alimentum corporis ejus qualecumque, non tam ad vitam sustentandam, quam ad differendam mortem. Semper autem post cibum quasi pensare solitus est, quantum comederit. Si

C

quando vel ad modicum mensuram solitam excessisse se deprehenderit, impune abire non patitur. Sed et usus parsimonie sic ei in naturam versus est, ut, etsi aliquando corporalis sibi cujuslibet refectionis plus aliquid solito velit indulgere, vix possit.

spiritus robur
in corpore debili,
labores,
serenitas scripturae.

26 Sic autem ab initio fuit inter novitios novitius, monachus inter monachos, spiritu validus, corpore infirmus, nil indulgentiæ circa corporis quietem seu refectionem, nil remissionis de communi labore vel opere fieri sibi aliquando acquiescens. Ceteros namque sanctos esse arbitrabatur et perfectos; se vero sicut novitium et incipientem, nequaquam emeritorum perfectorumque indulgentiis et remissionibus indigere, sed fervore novitio, et Ordinis restrictione, et rigore disciplinæ. Propter quod communis vitæ seu conversationis ferventissimus æmulator, cum opus aliquod manuum fratres actitarent, quod seu minor usus ei, seu imperitia denegabat, fodiendo, seu ligna cadendo, propriis humeris deportando, vel quibuslibet laboribus æque laboriosis illud redimebat. Ubi vero vires deficiebant, ad viliora quæque opera con-

fugiens, laborem humilitate compensabat. Et mirum in modum is, qui tantam contemplatione rerum spiritualium ac divinarum acceperat gratiam, circa talia non solum occupari patiebatur, sed et plurimum delectabatur. Sed mortificata, ut dictum est, sensualitate, cujus seu curiositate, seu infirmitate in hujusmodi laborum corporalium distractionibus, perfectorum etiam quorumcumque mentes sæpe necesse est, etsi non intentione, certe memoria et cogitatione ab interiore unitate spiritus aliquam pati dissolutionem; ipse privilegio majoris gratiæ in virtute spiritus simul et totus quodammodo exteriori laborabat, et totus interius Deo vacabat: in altero pascens conscientiam, in altero devotionem. Laboris ergo tempore et intus orabat seu meditabatur absque intermissione exterioris laboris, et exterius laborabat absque jactura interioris suavitatis. Nam usque hodie quidquid in Scripturis valet, quidquid in eis spiritualiter sentit, maxime in sylvis et in agris meditando et orando se confitetur accepisse, et in hoc nullos aliquando se magistros habuisse, nisi quercus et fagos, joco illo suo gratioso inter amicos dicere solet.

27 Messis tempore fratribus ad secundum cum fervore et gaudio sancti Spiritus occupatis, cum ipse quasi impotens et nescius laboris ipsius, sedere sibi et requiescere juberetur, admodum contristatus, ad orationem confugit, cum magnis lacrymis postulans a Deo donari sibi gratiam metendi. Nec fefellit simplicitas fidei desiderium Religiosi. Continuo namque quod petiit, impetravit. Et ex illo die in labore illo præ ceteris peritum se esse cum quadam jucunditate gratulatur, tanto in hoc opere devotior, quanto se in hoc ipso facultatem ex solo Dei dono reminiscitur accepisse. Feriatus autem ab hujusmodi labore vel opere, jugiter aut orabat, aut legebat, aut meditabatur. Ad orandum si se solitudo offerret, ea utebatur: sin autem, ubicumque, seu apud se, seu in turba esset, solitudinem cordis ipse sibi efficiens, ubique solus erat. Canonicas autem Scripturas simpliciter et seriatim libentius ac sæpius legebat; nec ullis magis quam ipsarum verbis eas intelligere se dicebat: et quidquid in eis divinæ sibi elucebat veritatis aut virtutis, in primæ sibi originis suæ fonte magis quam in decurrentibus expositionum rivis sapere testabatur. Sanctos tamen et orthodoxos eorum expositores humiliter legens, nequaquam eorum sensibus suos sensus æquabat, sed subiciebat formandos: et vestigiis eorum fideliter inhærens, sæpe de fonte, unde illi hauscrant, et ipse bibeat. Inde est quod plenus Spiritu, quo omnis sancta Scriptura divinitus est inspirata, tam confidenter et utiliter ea usque hodie, sicut Apostolus dicit, utitur ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum. Et dum prædicat verbum Dei, quidquid de ea affert in medium, sic patens et placens efficit, et circa id, unde agitur, efficax ad movendum, ut mirentur omnes tam sæculari quam spirituali præditi doctrina, in verbis gratiæ, quæ procedunt de ore ejus e.

28 Cum autem complacuit ei, qui eum segregavit a sæculo et vocavit, ut ampliore gratia revelaret in eo gloriam suam, et multos filios Dei, qui erant dispersi, per eum congregaret in unum; misit in cor abbatis Stephani ad adificandam domum Claræ-vallis mittere fratres ejus e. Quibus abeuntibus ipsum etiam domnum Bernardum præfecit abbatem, mirantibus sane illis tamquam maturis et strenuis tam in religione quam

E
perita melius
caritas obtinuit.

F

c
v.
Mittitur ad Cl.
ravallum abba-
tus, ac pau-
peritas.

d

A quam in seculo viris, et timentibus ei tum pro tenerioris ætate juventutis, tum pro corporis infirmitate, et minori usu exterioris occupationis. Erat autem Claravallis locus in territorio Lingonensi, non longe a fluvio Alba *f*, antiqua spelunca latronum: quæ antiquitus dicebatur Vallis absinthialis, seu propter abundantiam ibi absinthii copiam, seu propter amaritudinem doloris incidentium ibi in manus latronum. Ibi ergo in loco horroris et vastæ solitudinis consederunt viri illi virtutis, facturi de spelunca latronum templum Dei, et domum orationis. Ubi simpliciter aliquanto tempore Deo servierunt in paupertate spiritus, in fame et siti, in frigore et nuditate, in vigiliis multis. Pulmentaria sæpius ex foliis fagi conficiebant. Panis instar prophetici illius ex hordeo, et milio, et vicia erat, ita ut aliquando religiosus vir quidam appositum sibi in hospitio, ubertim plorans clam asportaverit, quasi pro miraculo omnibus ostendendum, quod inde viverent homines, et tales homines.

virtutes Sancti,
ac visio de Cla-
ravallis incre-
mento.

29 At Virum Dei minus ista movebant. Summa ei sollicitudo de salute multorum, quæ a prima die conversionis suæ usque ad hoc tempus tam singulariter sacrum illud pectus noscitur possidere, ut erga omnes animas maternum gerere videatur affectum. Erat ergo vehemens in præcordiis ejus, sancti desiderii, et sanctæ humilitatis conflictus. Modo enim seipsum dejiciens, fatebatur indignum, per quem fructus aliquis proveniret: modo oblitus sui, æstuabat flagrantissimo ardore, ut nullam nisi ex multorum salute consolationem posse admittere videretur. Sane fiduciam caritas pariebat, sed eandem castigabat humilitas. Contigit autem inter hæc, ut aliquando temperius solito surgeret ad vigilias. Quibus peractis cum usque ad matutinas laudes aliquanto longius superesset noctis intervallum, egressus foras, et loca vicina circumiens, orabat Deum, ut acceptum haberet obsequium suum, et fratrum suorum: et in eo, quod diximus, spiritualis fructus desiderio constitutus, subito stans in ipsa oratione modice interclusis oculis, vidit undique ex vicinis montibus tantam diversi habitus et diversæ conditionis hominum multitudinem in inferiorem vallem descendere, ut vallis ipsa capere non posset. Quod quid significaverit, jam omnibus manifestum est. Hac igitur Vir Domini visione magnifice consolatus, exhortatus est etiam fratres suos, comunens eos de misericordia Dei numquam desperare.

ANNOTATA.

a *Mabilionius*, Aliis, *inquit*, Juliacum, vulgo Juilly, quem locum Milo Barri Comes cœnobio Molismensi concessit « ut religiosus de- » serviret feminis sub ordinatione Molismensis » abbatis: quibus ad regimen sui, tam cor- » porum, quam animarum, quatuor deputati » erant monachi per abbatem Molismensem ». Hæc acta sub Guidone abbate sub annum mxcv; ad quem Bernardi epistola 80, ex charta apud Chiffletium.

b *Monasterium hoc pluribus elucidatum est in Commentario nostro* § v, num. 55 et seqq.

c *De Sancti doctrina adisid ibidem paragra- plum* LIV.

d *A quo, et quando hoc monasterium fuerit fundatum, ibidem dicitur* § v, a num. 57.

e *Non hos tantum; sed alios etiam Claramvallem missos, dictum est ibidem num. 51.*

Augusti Tomus IV.

f Alba (l'Aube) fluvius Galliæ, qui oritur in limite Burgundiæ, deinde per Campaniam provinciam fluens, Barrum rigat; hinc auctus aliquot fluviis, in Sequanam se exonerat supra oppidum Pontem ad Sequanam dictum; diciturque etiam et melius Albula, ut scribit *Baudrandus*. Ceterum ulteriorem Claravallis monasterii notionem jam designabam supra lit. b.

A. GUILLELMO.

CAPUT IV. *Magna in rebus angustis erga Deum fiducia; studium perfectionis; sororis conversio; ordinatio abbatialis; cura valetudinis; discipline Religiosæ apud Claravallenses vigor.*

Cum vero ante instantem hiemem Gerardus frater ejus, cellarius domus, apud eum durius quereretur, ad necessaria domus et fratrum multa deesse, nec habere se unde ea cõmeret, et urgente necessitate jam nullam verborum reciperet consolationem; res autem in promptu non esset, quæ daretur: Vir Dei, quantum interim ad præsentem angustiam sufficere posset, inquisivit: ille vero undecim * libras respondit. Tunc dimittens eum, ad orationem confugit. Post paululum vero rediens Gerardus, mulierem quamdam de Castellione foris esse, et velle ei loqui nuntiavit. Ad quam cum egrederetur, procidens ad pedes ejus eadem mulier duodecim librarum benedictionem ei obtulit, orationum suffragia implorans viro suo periculose ægotanti. Quam breviter allocutus dimisit a se, Vade, inquit, sanum invenies virum tuum. Illa vero abiens in domum suam, sicut audierat, sic invenit. Abbas vero consolans pusillanimitatem cellarii sui, ad sustinendum Dominum de cetero reddidit fortiosem. Nec tantum semel hoc ei contigisse certum est, sed sæpe, cum hujusmodi necessitas instaret, repente, unde non sperabatur, auxilium F ei a Domino affuisse a. Propter quod viri prudentes, intelligentes manum Domini esse cum eo, tenerritudinem mentis ejus a deliciis paradisi nuper egressi, rerum exteriorum sollicitudine gravare cavebant, eas ipsi intra semetipsos, ut poterant, digerentes, et tantummodo de interioribus conscientiis suis, et causa animarum suarum eum consulentes.

E VI.
Inopia Clara-
vallens succur-
rit Deus: sana-
tur agrotus

* at. duodecim

31 In quo tamen pene hoc eis contigit, quod filiis Israël legimus olim de Moyse contigisse, cum diu conversatus cum Domino in monte Sina, et de caligine nubis egrederetur et descenderet ad populum, ex colloquio Domini facies ejus cornuta appareret, et terribilis, adeo ut fugeret populus ab eo. Egressus enim Vir sanctas a facie Domini, qua in solitudine Cistercii, et sublimioris altitudine contemplationis in silentio aliquamdiu fructus erat, quasi de caelo adferens inter homines miraculum quoddam conquisitæ sibi apud Deum plusquam humanæ puritatis, homines, quos regere, et inter quos conversari veniebat, pene omnes a se absternit. Si quando namque de spiritualibus, et ædificatione animarum sermonem ad eos habebat, loquebatur hominibus

sermo Sancti
angelicus sum-
mo cum perfe-
ctianis studio
conjunctus:

A. GUILLELMO.

lingua angelorum, et vix intelligebatur. Maxime autem in his, quæ ad mores hominum pertinebant, ex abundantia cordis sui tam sublimia eis proponebat, tam perfecta exigebat ab eis, ut durus videretur sermo, in tantum non capiebant, quæ dicebantur. Rursum eum sigillatim eos audiret confitentes sibi, et semetipsos accusantes super diversis illusionibus cogitationum communium humanarum, quas nullus in carne vivens homo penitus vitare potest, hoc potissimum fuit, in quo luci illi ad tenebras illas conventio esse non potuit; scilicet quod homines inveniebant, quos in hac parte angelos æstimabat. Angelicam enim magna ex parte degustans puritatem, et ex conscientia jam olim acceptæ a Deo gratiæ singularis, simpliciter præjudicans universæ conditioni humanæ fragilitatis, in tentationes seu inquinaciones cogitationum harum nullum religiosum posse incidere, vel si incideret, vere religiosum non esse æstimabat.

quod moderatur ex submissione fratrum:

32 Sed viri vere religiosi et pie prudentes, et in prædicatione sermonum ejus venerabantur etiam, quæ non capiebant, et in confessionibus suis licet ad novum stupeant auditum, eo quod B seminarium quoddam desperationis præferre videretur infirmis: tamen juxta sententiam sancti Job, nefas putabant contradicere sermonibus Sancti, non excusantes, sed accusantes infirmitatem suam in conspectu hominis Dei, in quo nemo vivens justificari potest in conspectu Dei. Unde factum est, ut fieret magistra magistri pia humilitas discipulorum. Cum enim ad nutum arguentis humiliarentur qui arguebantur, cœpit etiam spirituali magistro adversus fratres humiles et subjectos zelus suus esse suspectus: in tantum, ut ipse jam potius accusaret ignorantiam suam, et desleret necessitatem, quod silere non liceret, cum nesciret loqui: quod non tam alta ad homines, quam indigna hominibus loquendo læderet conscientias auditorum: quod tam scrupulose perfectionem a fratribus simplicibus exigebat, in quo se nudum inveniret ipse perfectum. Cogitabat namque eos multo meliora et viciniore salutis suæ in silentio suo meditari, quam ab ipso audirent: devotius et efficacius salutem suam operari, quam ex ejus exemplo acciperent: ex prædicatione vero ejus scandalizari potius, quam aliquid concipere ædificationis.

C
visione divina excitatur ad docendum:

33 Cumque super hoc vehementius turbaretur et contristaretur, et diversæ cogitationes ascenderent in cor ejus: post multos cogitationum flexus, et cruciatus cordis, decrevit ab exterioribus omnibus ad interiora sua recolligere se, ibique in solitudine cordis et secreto silentii continere, et præstolari Dominum, donec quocumque modo misericordiæ suæ super hoc ei suam revelaret voluntatem. Nec tardavit misericordia Dei auxilium in tempore opportuno. Paucis siquidem evolutis diebus vidit in visu noctis puerum caritate quadam divina astantem sibi, et magna auctoritate præcipientem fiducialiter loqui quidquid ei suggereretur in apertione oris sui: quoniam non ipse esset, qui loqueretur, sed Spiritus, qui loqueretur in eo. Et ex tunc manifestus in eo et per eum loquens Spiritus sanctus, et sermonem ei potentiorem et sensum in Scripturis abundantius suggerens in apertione oris ejus, apud auditores quoque ei gratiam addidit et auctoritatem, et intellectum super egenum et pauperem, peccatorem penitentem, et veniam postulantem.

34 Cumque jam aliquatenus didicisset inter

homines conversari, et humana agere et tolerare, jamque inter fratres suos et cum eis inciperet frui fructibus conversionis suæ, pater quoque, qui solus domi remanserat, veniens ad filios suos, appositus est ad eos. Qui cum aliquantum tempus ibi fecisset, obiit in senectute buna b. Soror c quoque eorum in seculo nupta, et seculo dedita, cum in divitiis seculi periclitaretur, tandem aliquando inspiravit ei Deus, ut fratres suos visitaret. Cumque venisset quasi visura venerabilem Fratrem suum, et adesset cum comitatu superbo et apparatu, ille detestans et execrans eam, tamquam rete diaboli ad capiendas animas, nullatenus acquievit exire ad videndum eam. Quod audiens illa, confusa et compuncta vehementer, cum ei nullus fratrum suorum occurrere dignaretur, cum a fratre suo Andrea, quem ad portam invenerat monasterii, ob vestium apparatus streus involutum argueretur, tota in lacrymas resoluta, Etsi peccatrix sum, inquit, pro talibus Christus mortuus est. Quia enim peccatrix sum, idcirco consilium et colloquium bonorum requiro. Et si despiciat Frater meus carnem meam, ne despiciat Servus Dei animam meam. Veniat, præcipiat: quidquid præcepit, facere parata sum.

35 Hanc ergo promissionem tenens exiit ad eam cum fratribus suis Frater ejus. Et quia eam separare a viro non poterat, primo verbo omnem ei mundi gloriam in cultu vestium, et in omnibus seculi pompis et curiositatibus interdixit; formam vitæ matris suæ, in qua multo tempore vixit cum viro, ei indixit, et sic eam a se dimisit. Illa vero obedientissime parens præcepto, rediit ad propria, mutata repente secundum omnipotentiam dexteræ Excelsi. Stupebant omnes, adolescentulam nobilem, delicatam, subita mutatione in habitu et victu, in medio seculi vitam ducere eremiticam: instare vigiliis et jejuniis, et continuis orationibus, et ab omni seculo prorsus se facere alienam. Biennio postea sic vixit cum viro suo: illo sane, secundo maxime anno, dante Deo honorem, nec temerare ulterius præsumente templum Spiritus sancti. Qui etiam tandem virtute ejus perseverantiæ victus, liberamque a se dimittens juxta ritum Ecclesiæ, facultatem ei concessit serviendi Deo, cui se probavit. Illa vero optata libertate potita, monasterium Julletum adiens, cum sanctimonialibus inibi Deo servientibus reliquum vitæ suæ Deo vovit: ubi tantam ei Dominus gratiam contulit sanctitatis, ut, non minus animo quam carne, illorum probaretur virorum Dei esse germana.

36 Cum autem missus noviter Claram-vallem Bernardus ordinandus d esset in ministerium, ad quod assumptus erat, et sedes Lingonensis vacaret, ad quam ordinatio ipsa respiciebat: quærentibus fratribus, quo eum ducerent ordinandum, cito de proximo se obtulit bona fama venerabilis Catalaunensium episcopi opinatissimi illius magistri Guillelmi de Campellis e, illicque eum transmittendum esse diffinitum est Sicque factum est. Abiit autem Catalannum, assumpto secum Elboldone monacho quodam Cisterciensi. Intravit ergo prædicti episcopi domum juvenis excisi corporis et moribundi, habitu quoque despicabilis, subsequente monacho seniore, et magnitudine et robore corporis eleganti, aliis ridentibus, aliis iridentibus, aliis rem, sicut erat, interpretando venerantibus. Cum autem quæreretur, quis eorum esset abbas, episcopus primus oculos in eum apertos habens agnovit Servum

pater ejus in Claravalle suscipitur: non item soror ad visitandos fratres:

b

c

vivendi formam a S. Bernardo accepit, et mire convertitur ab eo.

F

VII.
consecratur abbas ab episcopo Catalaunensi:

d

e

A vum Dei, et suscepit eum sicut servus Dei. Cum enim primo in privato colloquio omni melius locutione prudentiam juvenis magis magisque proderet verecundia loquendi, intellexit vir sapiens divinam visitationem in adventu hospitis sui. Nec defuit hospitalitatis pia instantia, donec usque ad familiarem fiduciam et libertatem loquendi producto colloquio ad alterutrum, jam melius eum commendaret conscientia sua, quam verba. Quid multa?

qui intima cum
eo conjungitur
amicitia.

37 Ex illa die, et ex illa hora facti sunt cor unum, et anima una in Domino; in tantum, ut sæpe alter alterum hospitem deinceps haberet, et propria esset domus episcopi Clara-vallis: Clara-vallensium vero efficeretur non sola domus episcopi, sed et per ipsum tota civitas Catalaunensis. Quin etiam et Remensis provincia et Gallia tota per eum in devotionem excitata est ad reverentiam Viri Dei. Ab illo siquidem tanto episcopo ceteri didicerunt suscipere eum, et revereri tamquam angelum Dei, ita ut hujus temporis præsensisse in eo gratiam videatur hominam auctoritatis, sic affectus erga ignotum monachum, et monachum tantæ humilitatis. Modico vero post tempore transacto, cum eousque infirmitas Abbatis ingravesceret, ut jam non nisi mors ejus, aut omni morte gravior vita speraretur, ab episcopo visitatus est. Cumque viso eo episcopus se non solum vitæ ejus, sed et sanitatis spem habere diceret, si consilio ejus acquiescens, secundum infirmitatis suæ modum aliquam corpori suo curam pateretur impendi: ille vero a rigore vel usu consuetudinis suæ minus facile flecti posset, profectus episcopus ad capitulum Cisterciense, ibi coram pauculis abbatibus, qui convenerant, pontificali humilitate, et sacerdotali caritate toto corpore in terram prostratus, petiit et obtinuit, ut tantum anno uno in obedientiam sibi traderetur. Quid enim tantæ humilitati in tanta posset auctoritate negari? Reversus itaque Claram-vallem, extra elaustra et terminos monasterii domunculam unam ei fieri præcepit, ordinam et mandans in cibo vel potu, sive in aliquo ejusmodi circa eum nullam ibi teneri Ordinis districtiorem, nullam de tota cura domus ad eum referri sollicitudinem; sed sibi eum vivere secundum modum ab eo præstitutum.

at. sibi

C
A. Guillelmo ab-
bate S. Theode-
rici invidetur,
dum ægrotaret;

38 Eodem tempore et ego Claram-vallem, ipsumque frequentare cœpi. Quem cum ibi cum quodam abbate altero visitare, inveni eum in suo illo tugurio, quale leprosis in compitis publicis fieri solet. Inveni autem ex præcepto, ut dictum est, episcopi et abbatum feriatum ab omni sollicitudine domus tam interiori quam exteriori, vacantem Deo et sibi, et quasi in deliciis paradisi exultantem. Ingressusque regium illud cubiculum, eum considerarem habitationem et habitatorem, tantam mihi, Deum testor, domus ipsa incutiebat reverentiam sui, ac si ingrederer ad altare Dei. Tantaque affectus sum suavitate circa hominem illum, tantoque desiderio in paupertate illa et simplicitate cohabitandi ei, ut, si optio illa die mihi data fuisset, nil tam optassem, quam ibi cum eo semper manere ad serviendum ei. Cumque et ipse vicissim nos eum gaudio suscepisset, et quaereremus, quid ageret, quomodo ibi viveret, modo illo suo generoso arridens nobis, Optime, inquit. Ego, cui hactenus homines rationabiles obediebant, justo Dei iudicio irrationali cuidam bestię datus sum ad obediendum. Dicebat autem de quodam homine usticano et vano, nihil prorsus sciente, ipsumque

ab infirmitate, qua laborat, curaturum se jactante, cui ad obediendum ab episcopo et abbatibus et fratribus suis traditus erat. Ibi eum eo manducantes, cum arbitraremur hominem tam infirmum, tantæque providentiæ commissum, sicut oportebat, procurandum, et videremus ei, agente medico illo suo, offerri cibos, quos sanus quis vix præ angustia famis attingeret, videbamus et tabescebamus, vix regulari silentio nos cohibente, quin in illum quasi sacrilegum et homicidam ira et contumeliis insurgeremus.

39 Ipse autem, in quem hæc fiebant, indifferenter cuncta sentiens, æque omnia approbabat, sicut qui sensu ipso corrupto, et pene emortuo sapore, vix aliquid discernerebat. Nam et sanguinem crudum per errorem sibi oblatum pro butyro multis diebus noscitur comedisse; oleum bibisse tamquam aquam: et multa talia contingebant ei. Solam quippe aquam sibi sapere dicebat, eo quod, dum sumeret, fauces et guttur ei refrigerabat. Sic ergo tunc eum inveni, et sic habitabat in illa solitudine sua Vir ille Dei. Sed non erat solus, cum quo erat Deus, et custodia et consolatio sanctorum angelorum: quod etiam manifestis indiciis demonstratum est. Nocte enim quadam solito attentius orando effuderat super se animam suam, cum tenuiter soporatus voces audivit tamquam transeuntis multitudinis copiosæ. Evigilans autem, et easdem voces plenius audiens, cellam quoque, in qua jacebat, egreditur, et prosequitur abeuntes. Hand procul aberat locus densis adhuc spinarum veprinumque fructibus abundans, sed nunc longe mutatus ab illo. Super hunc aliquamdiu stabant velut alternantes chori hinc inde dispositi, et Vir sanctus audiebat et delectabatur. Cujus tamen mysterium visionis non prius agnovit, quam translatis post aliquot annos ædificiis monasterii, eodem loco positum oratorium cerneret, ubi voces illas audisset. Mansi autem indignus ego cum eo paucis diebus, quocumque oculos vertebar mirans, quasi cælos me videre novos, et terram novam, et antiquorum Ægyptiorum monachorum patrum nostrorum antiquas semitas, et in eis nostri temporis hominum recentia vestigia.

A. GUILLELMO.
et egregia pa-
tientie exempla
præbet, ac videt
transfrendum
monasterium.

40 Erat enim tunc temporis videre Clara-vallis aurea sæcula, cum virtutis olim divites in seculo et honorati, tunc in paupertate Christi gloriantes, Ecclesiam Dei plantarent in sanguine suo, in labore et ærumna, in fame et siti, in frigore et nuditate, in persecutionibus, et contumeliis, et angustiis multis, præparantes Clara-valli eam, quam hodie habet sufficientiam et pacem. Neque enim se tam sibi quam Christo et fratribus inibi Deo servituri vivere æstimantes, pro nihilo habebant quidquid sibi decisset: dum relinquerent post se, quod illis sufficeret et ad subsidium necessitatis, et ad aliquam conscientiam voluntariæ pro Christo paupertatis. Primaque facie ab introeuntibus Claram-vallem per descensum montis Deus in domibus ejus cognoscebatur, eum in simplicitate et humilitate ædificiorum, simplicitatem et humilitatem inhabitantium pauperum Christi vallis muta loqueretur. Denique in valle illa plena hominum, in qua nemini otiosum esse licebat, omnibus laborantibus, et singulis circa injuncta occupatis: media die mediæ noctis silentium a supervenientibus inveniebatur, præter laborum sonitus, vel si fratres in laudibus Dei occuparentur. Porro silentii ipsius ordo et fama tantam etiam apud seculares homines supervenientes sui faciebat reverentiam, ut

Claravallis au-
rea sæcula, ve-
ligiosa vita, si-
lentium, soli-
tudo,
F

et

A. GUILIELMO

et ipsi non dicam prava vel otiosa, sed aliquid etiam, quod ad rem non attineret, ibi loqui verrerentur. Loci vero ipsius solitudo inter opaca silvarum, et vicinorum hinc inde montium angustias, in quo servi Dei latebant, speluncam illam sancti Benedicti patris nostri quodammodo repræsentabat, in qua aliquando a pastoribus inventus est: ut cujus imitabantur vitam, habitationem ejus ac solitudinis formam aliquam habere viderentur. Omnes quippe etiam in multitudine solitarii ibi erant. Vallem namque illam plenam hominibus ordinis ratione caritas ordinata singulis solitariam faciebat: quia sicut unus homo inordinatus, etiam cum solus est, ipse sibi turba est: sic ibi unitate spiritus et regularis lege silentii in multitudine hominum ordinata, solitudinem cordis sui singulis ordo ipse defendebat.

victus perle-
nus

41 Dominus vero et habitaculis simplicibus victus inhabitantium persimilis erat. Panis non tam furlureus, quam terreus videbatur, duris fratrum laboribus vix de terra deserti illius sterili productus: cetera quoque cibaria quæque vix erant aliquid saporis habentia, præterquam quod fames seu amor Dei faciebat: sed et ipsum novitii fervoris simplicitas sibi tollebat, cum quasi venenum arbitantes quidquid comedentem utcumque delectaret, recusarent dona Dei propter gratiam, quam in eis sentiebant. Cum enim circa omne genus carnalis tolerantia cum adjutorio gratia Dei, studium spiritualis Patris hoc in eis effecisset, ut plurima, quæ homini in carne constituto impossibilia prius videbantur, jam non solum constanter peragerent et sine murmuratione, sed etiam cum ingenti delectatione: ipsa delectatio aliam in eis pepererat murmurationem, eo periculosiorem, quo eam æstimabant quasi remotionem a carne, spiritui propinquiorem. Persuasum quippe habentes, et quasi cum testimonio conscientia suæ memoria fideliter commendatum, inimicam esse animæ omnem delectationem carnis, quidquid carnem cum qualibet delectatione nutrire videretur, fugiendum arbitrabantur. Quasi enim per aliam viam reduci se putabant in regionem suam, cum præ dulcedine amoris interioris, amara æque ac dulcia delectabiliter edendo, delectabilius vivere sibi viderentur in eremo, quam prius vixissent in sæculo.

C
episc Catalaun.
indiscretum
fratrum zelum
redarguit.
f

g

42 Cumque in hoc suspectam aliquatenus haberent spiritualis Patris quotidianam correptionem, quasi carni eorum plusquam spiritui deferentem, aliquando ad iudicium prædicti Catalaunensis episcopi, qui tunc forte aderat, res delata est. Super quo vir ille potens in verbo, sermonem ad eos aggressus, ad eum finem perduxit, ut omnem hominem, quicumque dona Dei recusaverit propter gratiam Dei, inimicum esse gratia Dei, et Spiritui sancto resistere pronuntiaret. Adducta siquidem historia g de Elisæo Propheta et filii Prophetarum, cum eo in desertis locis vitam eremiticam ducentibus, quomodo cum aliquando ad horam refectionis ventum esset, amaritudo quædam mortis in olla decoctionis eorum inventa, per virtutem Dei, et ministerium Prophetæ, per infusionem farinulæ dulcorata est: Olla, inquit, illa prophetica, olla vestra est, nil in se nisi amaritudinem habens: farina vero amaritudinem in dulcedinem convertens, gratia Dei operans est in vobis. Sumite ergo securi, et cum gratiarum actione, quod cum naturaliter minus aptum fuerit usibus humanis, ad hoc per gratiam Dei vestris est usibus aptatum, ut utamini et comedatis. In quo si inobedientes et

increduli permanctis, resistitis Spiritui sancto, D et gratia ejus ingrati estis.

ANNOTATA.

a Hoc patet ex Commentario prævio, quem vide § vi, a num. 63.

b Laudavimus eum ibidem § ii: de conversione ipsius ac die mortis adis § vii.

c Humbelina nomine; de qua noster Commentarius supra § ii sub initium; § xxx ibidem, et § lxx in parte iii Chronologia Bernardina ad an. 1141.

d Quo anno ad dignitatem abbatialem Sanctus sit promotus, indicatum est supra § v, num. 50: cur vero ab episcopo Lingonensi consecratus, § vi in principio.

e Plura de hoc prævulo notantur ibidem § vii.

f Sermonem i in Epiphania Domini sanctus Pater super illis Apostoli verbis ad Titum cap. iii §. 4, Apparuit benignitas et humanitas Salvatoris nostri Dei, ita loquitur: Gratias Deo, per quem sic abundat consolatio nostra in hac peregrinatione, in hoc exilio, in hac miseria. Super his namque sæpius vos admonere curamus, ut numquam mente excidat, peregrinos E nos esse etc.

g Vide librum iv Regum cap. iv.

CAPUT V. Vitæ severitas; indefessus in afflicta valetudine labor; miracula; arrogantia periculum repressum.

Hæc ergo fuit in tempore illo sub abbate Bernardo et magisterio ejus in clarissima et carissima valle illa spiritualium schola studiorum: hic fervor regularis disciplina, omnia eo faciente et ordinante, et tabernaculum Deo in terris ædificante secundum exemplar, quod ei in monte ostensum est, cum in solitudine Cisterciensi cum Deo in nube habitaret. Et utinam post rudimenta primæ conversationis, postquam didicit aliquatenus et consuevit homo cum hominibus esse, et intelligere super egenum et pauperem, compatiendo infirmitatibus hominum; utinam se circa semetipsum talem exhibuisset; qualem erga ceteros, tam benignum, tam discretum, tam sollicitum! Sed continuo cum ab annua illius obedientia vinculo solutus, et sui juris effectus est, velut arcus distentus ad pristinum rigorem, et sicut torrens detentus et dimissus, ad prioris cursus consuetudinem reversus est, quasi repetens à semetipso pœnas diutinae illius quietis, et damna laboris intermissi. Videres hominem imbecillum et languidum conari et aggredi quæcumque vellet, minus considerare quid posset, sollicitum pro omnibus; circa seipsum negligentem; omnibus in omnibus aliis obedientissimum; sed de seipso vix aliquando seu caritati, seu potestati obedientem. Semper enim priora sua nulla reputans, majora inolebatur ad non parcendum corpori, ad studiis spiritualibus robur addendum, corpus suum variis infirmitatibus per se attenuatum, jejuniis insuper et vigiliis sine intermissione atterendo.

VIII.
Magno vitæ rigori, adjungit Sanctus

F

* ad diuicula

assi-uam ora-
tionem, usum
ciliis, ac tenuis-
simos cibos: un-
de corruptio
stomachi:

44 Orabat stans die noctuque, donec genua ejus infirmata a jejunio, et pedes ejus a labore inflati, corpus sustinere non possent multo tempore: et quandiu occultum esse potuit, cilicio ad carnem usus est. Ubi vero sciri advertit, continuo illud abiciens, ad communia se convertit. Cibus ejus cum pane lac, vel aqua decoctionis leguminum, vel pultes, quales infantibus fieri solent. Cetera vel ejus infirmitas non recipiebat, vel parsimoniae studio ipse recusabat. Vino si quando utebatur, raro et nimis modico, cum magis aquam et infirmitati suae et appetitui competere testaretur. Sic autem affectus et confectus, a communi fratrum labore, seu diurno, seu nocturno, vix se aliquando patiebatur esse excusatum, seu ab occupationibus et laboribus ministerii sui. Videbant eum et conversationem ejus homines medici et mirabantur, tantamque vim eum in se ipso causabantur inferre naturae, ac si agnus ad aratrum alligatus arare cogeretur. Nam eum crebra illa ex corruptione stomachi per os ejus indigesta cruditatis eruptio alii inciperet esse molestior, maxime autem in choro psallentium, non tamen illico collectas fratrum deseruit; sed juxta locum stationis suae procurato ac effosso in terra receptaculo, doloris illius sic aliquamdiu, prout potuit, necessitatem illam transiegit. At ubi ne hoc quidem permisit intolerantia rei, tunc demum collectas deserere, et seorsum secum habitare compulsus est, nisi quantum sive colloquutionis, sive consolationis gratia, sive disciplinae claustralis necessitate, conventui eum fratrum aliquando oportebat interesse.

separatur a
suis subditis;
infirmus qui-
dem, sed ad
magna quaelibet
a Deo electus.

45 Et haec fuit tristis illa necessitas, qua primo sancta illa fraternitas, sanctae illius paternitatis jugi consortio carere posse coacta est. In quo dolemus quidem et plangimus infirmitatis ejus tristem effectum, sed sancti desiderii et spiritualis fervoris affectum veneramur. Quamquam nec infirmitatis ejus effectus usquequaque plangendus sit et dolendus. Quid enim si voluit sapientia Dei per infirma potius hominis illius tot tantaque confundere fortia mundi hujus? Quid vero aliquando pro qualibet infirmitate ejus remansit infectum, quod per eum, secundum datam sibi gratiam, fieri oporteret? Quis enim nostra aetate, quantumvis robusti corporis, et accuratae valetudinis, tanta aliquando fecit, quanta iste fecit, et facit moribundus et languidus ad honorem Dei, et sanctae Ecclesiae utilitatem? Quantum postea numerum hominum verbo et exemplo traxit de saeculo, non solum ad conversionem, sed ad perfectionem? Quantas ex eis per totum Christianum orbem constituit domos seu civitates refugii, ut quicumque peccaverint ad mortem, et aeternae mortis rei judicati fuerint, reminiscantur et convertantur ad Dominum, et confugiant ad eas, et salventur in eis? Quae schismata Ecclesiae non sedavit? Quas non confudit haereses? Quam pacem inter dissidentes ecclesias et populos non restituit? Et haec quidem communia sunt. Ceterum quae bona innumeris hominibus sigillatim praestitit pro causa, pro persona, pro loco, pro tempore, quis enumeret?

Etiam ejus
fervor aliorum
exemplo possit
excusari, cum
tamen ipsemet
incusat.
al. nimiam

46 Porro si nimietas in eo reprehenditur sancti fervoris, habet certe apud pias mentes excessus iste reverentiam suam: quia quicumque Spiritu Dei aguntur, multum verentur in Servo Dei reprehendere nimium istam nimietatem. Habet et facilem apud homines excusationem, cum vix audeat quisque eum condemnare, quem Deus justificat, tam multa, tam sublimia eum

eo et per eum operando. Felix, cui solum reputatur ad culpam, quod ceteri praesumere sibi solent ad gloriam. Fuerit autem bono Juveni suspecta juvenus sua, beatus quippe, qui semper est pavidus; fuerit ei studium tantam virtutum plenitudinem, quam habebat ex gratia, aliqua etiam laboris sui conscientia eumulare. Sed et vita ejus, quae omnibus proponebatur imitanda, frugalis continentiae exemplo carere non debuit. In quo Servus Dei etsi nimietate forsitan excessit, piis certe mentibus non de nimietate, sed de fervore exemplum reliquit. Quid autem eum nitimur excusare, in quo ipse, qui veretur omnia opera sua, non confunditur usque hodie se acusare, sacrilegii arguens semetipsum, quod servitio Dei et fratrum abstulerit corpus suum, dum indiscreto fervore imbecille illud reddiderit ac pene inutile? Sed convaluit de infirmitate, et infirmus fortior et potens factus est. Virtus namque Dei vehementius in infirmitate ejus refulgens, ex tunc usque hodie digniorem quamdam apud homines ei efficit reverentiam, et in reverentia auctoritatem, et in auctoritate obedientiam.

47 Jam tunc enim ad opus praedicationis divinitus aptabatur, ad quod, ut supra dictum est, ex utero matris suae cum testimonio divinae revelationis olim fuerat praesignatus. Nec tunc tantummodo, sed omni tempore conversionis, et subjectionis, et praelationis suae, ipso ordinante, quo et agente, congruo ordine ad hoc instituebatur, et ignorans quid de se fieret, non solum monastico, sed et omni ecclesiastico ordini in hoc praeparabatur. Et primum quidem circa resuscitandum in monastico Ordine antiquae religionis fervorem, primitias juventutis suae dedicavit, exemplo et verbo in conventu fratrum intra septa monasterii ad hoc omni studio vacans. Postmodum autem cum ad alium vitae et conversationis ordinem infirmitate corporis cogeretur, et, sicut dictum est, necessitas infirmitatis, et ordo necessitatis a communi eum conversatione conventus plus solito sequestraret: haec prima coepit esse occasio, ut quasi hominibus de saeculo expositus, quorum jam ad eum multitudo magna confluebat, ipse etiam praesentiam suam liberius eis ac liberalius commodans, verbum vite praedicaret. Cumque et longius aliquando a monasterio pro causis Ecclesiae communibus obedientia traheretur, et quocumque veniret, undecumque locuturus, de Deo silere non posset, et agere quae Dei sunt non cessaret: sic in brevi apud homines innotuit, ut Ecclesia Dei tam utili membro in corpore suo reperto uti ad quodcumque oportebat non dissimularet. Sed et licet a primo flore ineuntis aetatis, fructibus Spiritus semper abundaverit; ab hoc tamen tempore copiosius ei addita est, sicut Apostolus dicit, manifestatio Spiritus ad utilitatem, sermo scilicet fecundior sapientiae ac scientiae cum gratia prophetiae, operationes virtutum, et diversarum opitulationes sanitatum. Quorum quaedam, quae certa narratione didici, qua fide a fidelibus mihi viris assignata sunt, eadem et ipse legentibus resigno.

48 Primum ergo signum hoc fuit, quod in manu Servi sui mundo celebre Christus effecit. Cum aliquantos jam in Claravalle expresset annos, contigit virum nobilem, et ipsius quoque secundum carnem propinquum, Josbertum de Firmitate b, quod est oppidum proximum monasterio c, graviter infirmari. Qui subito praecipitatus, amisit penitus intellectum pariter et loquelam. Unde et filius ejus Josbertus junior, et omnes simul amici,

A GUILLEMO.

E
Ad bonum pu-
bicum ordina-
tur a Deo.
* cap. i.

F

ix.

Varia

b c

A. GUILLELMO.

amici, eo magis affligebantur dolore, quod sine confessione et viatico vir magnificus, et magnifice honoratus obiret. Cucurrit nuntius ad Abbatem; neque enim tunc in monasterio erat. Venit, et invenit eum jam triduo sic jacentem. Compassus autem homini, sed et motus lacrymis filii simul et lugentium ceterorum, confusus est de misericordia Dei, et sermonem magnificum protulit, dicens eis: Notum vobis est, quod in pluribus homo iste gravavit ecclesias, oppressit pauperes, offendit Deum. Si mihi creditis, ut ecclesiis restituatur ablata, et usurpatæ in gravamen pauperum consuetudines dimittantur, loquetur adhuc, et suorum confessionem faciet delictorum, divina quoque suscipiet Sacramenta devotus.

miracula

49 Mirantur omnes, lætatur filius, familia omnis exsultat: quidquid præcipit homo Dei, firmiter ei promittitur et impletur. Cæterum frater ejus Gerardus, et Galdricus avunculus, non parum territi et turbati, secretius eum super tali promissione conveniunt, durius arguunt, acrius invehuntur. Quibus breviter simpliciterque respondens, Facile, inquit, facere potest Deus, quod difficile credere vos potestis. Itaque post secretam orationem, ad oblationem Sacrificii immortalis accedit. Quo offerente nuntius supervenit, qui indicaret præfatum Josbertum libere jam loquentem rogare obnixius, ut Vir Dei festinaret ad eum. Cui etiam post oblatum Sacrificium venienti, cum lacrymis et gemitu peccata confessus, divina Sacramenta suscepit: et duobus post hæc aut tribus diebus vivens, et loquens, ea maxime, quæ præceperat Abbas sanctus, constituit sine ulla retractatione servari. Sed et disposuit domui suæ, et elemosynas dedit, et sic demum Christiano more in bona spe misericordiam Dei animam exhalavit.

quæ fecit.

50 Revertebatur aliquando Pater sanctus a pratis, et obviam habuit mulierem, parvulum filium in brachiis deportantem, quem de longe attulerat ad eum, ab utero matris habentem manum aridam et brachium tortum. Motus autem lacrymis matris et precibus jussit puerum deponi, factaque oratione continuo signans puerum, et brachium, et manum ejus, dixit mulieri, ut vocaret filium suum. Vocavit illa infantem, et ille accurrit, et utroque brachio amplexatus matrem suam, sanus factus est ex ea hora.

C
elationis periculum ab eo arcentibus amicis,

51 Erant autem hujus beati Viri fratres et filii spirituales mirantes super his, quæ audiebant et videbant de eo. Nec tamen more carnalium in gloriam elevabantur humanam, sed juvenili ejus ætati, et novæ adhuc conversationi, spirituali sollicitudine metuebant. In quo nimirum zelo Galdricus avunculus ejus, et Guido primogenitus fratrum, ceteros anteibant, ut ipsos tamquam geminos quosdam stimulos carnis suæ, ne gratiarum magnitudo eum extolleret, accepisse divinitus videretur. Neque enim parebant, verbis durioribus exagitantibus teneram verecundiam ejus, calumniantes etiam bene gesta, signa omnia annihilantes, et hominem mansuetissimum nihilque contradicentem, frequenter usque ad lacrymas impropriis et opprobriis affligentes. Narrare solet venerabilis episcopus Lingonensis Godefridus, sancti Viri et propinquus sanguine, et conversione socius, et ex tunc per omnia individuus comes, primo miraculo, quod per manus ejus fieri vidit, prædictum germanum ejus affuisse Guidonem. Erat enim eis transitus per castrum Nantonis *d* in territorio Senonum, et juvenis qui-

d

dam, ejus pedem fistula occupaverat, prædicti Patris tactum, et benedictionem eum multa supplicatione petebat. Signatus autem statim convaleuit: et post paucissimos dies regressi per idem oppidum, sanum eum atque incolumen invenerunt. Cæterum sæpeditus beati Viri frater ne ipso quidem poterat compesci miraculo, quo minus increparet eum, et præsumptionis argueret, quod acquieverit tangere hominem: tanta siquidem caritate pro eo sollicitus erat.

52 Circa idem tempus accidit, ut avunculus ejus Galdricus, qui et ipse zelo simili ejus mansuetudinem (sicut prædiximus) duris increpationibus obruebat, gravissimis febribus laboraret. Deum, ingravescente morbo, ipsa doloris magnitudine superatus Abbatem humili obsecratione compellat, ut sui misereatur, et opem sibi ferat, quam ceteris consuevit. At ille, cujus spiritus super mel dulcis, primum leniter breviterque commemorans crebras super hujusmodi objurgationes ipsius, et imponens ei, ne forte hæc diceret tentans eum, persistenti tandem *mannum imponit, et febrem abscedere jubet. Nec mora, ad imperium ejus reliquit eum febris, expertum in semetipso, quod in ceteris arguebat. Idem quoque Galdricus cum in Clara-valle aliquantos jam perageret annos fervens spiritu et totius boni æmulator, ex hac luce migravit. Qui ante unam fere horam mortis turbatus ad momentum, et toto corpore terribiliter motus infremuit: sed ad pristinam serenitatem reversus, vultu deinceps placidissimo exspiravit. Noluit autem Dominus sollicitum Abbatis animum hujus rei cognitione fraudari. Siquidem post aliquot dies idem Galdricus apprensus ei in visu noctis, cum omnia erga sese prospera esse sciscitanti responderet, et in magna sese gratularetur felicitate locatum, deum interrogatus est, quidnam sibi voluerit tam acerba illa in morte tamque repentina commotio. Dicebat autem, quod ea hora duo spiritus nequam velut in puteum horrendæ profunditatis eum præcipitare parassent: unde territus ita contremuit, sed beato Petro accurrente ereptus nihil sensit deinceps læsionis.

53 Longum esset cuncta narrare, quæ super his, qui ex hac vita discesserant, et eorum felicitate seu etiam necessitate, divina ei gratia revelare ab ipsis in illis consuevit. Unum tamen dixerim, quod ob fratrum commotionem aliquoties etiam ipse commemorat. Frater quidam bonæ intentionis, sed durioris erga ceteros fratres conversationis, et minus compatiens, quam deberet, in monasterio defunctus est. Post paucos autem dies Viro Dei apparuit vultu lugubri, et habitu miserabili, significans non ad votum sibi euneta succedere. Interrogatus autem, quid sibi esset, quatuor lacertis sese traditum querebatur. Ad quod verbum continuo impulsus est, et quasi præcipitanter expulsus a facie Viri Dei. Qui gravius ingemiscens post tergum ejus clamavit: Præcipio tibi in nomine Domini, ut qualiter tecum agatur, in proximo mihi iterum innotescas. Et conversus ad orationem pro eo, et oblationem hostiæ salutaris, aliquos etiam fratrum, quorum ampliorem noverat sanctitatem, eidem similiter subvenire monebat. Nec vero destitit, donec post paucos dies, sicut præceperat, per aliam revelationem cognita ejus liberatione inveniit consolari.

54 Vir reverendissimus Humbertus, Igniacensis *g* postea cœnobii aedificator, et primus pater, in Claravalle tam acriter morbo epilepsia laborabat,

X.
commemoratur: quibus adde notitiam

* al. tamen

e

status mortuorum, et operam eis latam.

f

* al. dilaceratus

et alius *g*

A laborabat, ut septies corruens una die, demum etiam cerebro turbato, vix multorum manibus fratrum colligatus in lectulo teneretur. Adveniens autem venerabilis Abbas, et sic inveniens virum, quem pro sua sanitate speciali venerabatur affectu, repletus est zelo et ait : Quid facimus? Eamus : oremus. Ut autem ingressus oratorium genua flexit, prædictus vir inter manus tenentium obdormivit. Qui sequenti die Dominica, de manu ejus Sacramenta suseipiens, perfectam adeptus est sospitatem, ut nihil unquam deinceps tale pateretur.]

erga eos prodigia.

h

55 Circa hoc tempus h in regno Galliarum, et finitimis regionibus fames invaluit : servorum autem suorum horrea Domini benedictio cumulavit. Siquidem usque ad annum illum numquam eis laboris sui annona suffecerat. Sed et tunc quoque post messem collectam, diligenter omnibus supputatis, vix usque ad Pascha sibi eam posse sufficere aestimabant. Cum autem emere vellent, sumptus non invenerunt, quod longe carius solito venderetur. Itaque ipso tempore quadragesimali, pauperum ad eos maxima multitudo conflavit. Quibus erogantes fideliter quod habebant,

B Domino benedicente, ex modica illa annoa usque ad messem ipsi pariter, et qui superveniebant pauperes, alacriter sustentabantur. Virum pauperem non longe a monasterio habitantem uxor adultera maleficiis cruciabat. Sicut enim ei in ira et furore fuerat comminata, egerat per malignas incantationes, ut miser homo consumptis carnibus nec posset mori, nec vivere sineretur. Sæpius denique et vocis usum, et sensum omnem corporis amittebat, iterumque redibat non ad vitam, sed ad mortem prolixiorum erudeliter revocatus. Adducitur tandem homo ad Virum Dei in monasterio demorantem, et ei tragœdia miserabilis explicatur. Qui vehementer indignans, aliqui hostis malitiam tantum sibi in Christianum hominem usurpasse, vocans duos e fratribus, ante sanctum altare hominem deportari, ibique superposito capiti ejus vaseculo Eucharistiam continente, in ipsius Sacramenti virtute, a læsione Christiani jubet dæmonem prohiberi. Factum est, ut præcepit : et miserum hominem post tantos cruciatus fides perfecta perfectæ reddidit sanitati.

ANNOTATA.

C

a Hinc in Commentario nostro prævio § LXIII, num. 698 determinatum circiter est tempus, quo Guillelmus, hujus libri auctor, scribere eum cæperit ; ibidem etiam videri potest alia temporis notatio.

b Josbertum de Firmitate nominavimus superius ex hoc biographo, quando § 1, num. 10 egimus de nobilitate S. Bernardi ex linea materna.

e Quod est oppidum proximum monasterio Claravallensi, vulgo la Ferté sur Aube, id est, Firmitas ad Albulam, et sic distinguitur ab aliis locis synonymis in Gallia.

d Locum hunc ita describit Baudrandus : Castrum Nantonis, Chateau Landon, urbecula Galliarum in Insula Franciæ et Vastinio agro, prope Pnsinum amnem, in colle 2 leucis a Nemosio in meridiem, versus Montargium 4, et 20 a Parisiis etiam in meridiem : crevit autem ex ruinis Vellauduni ip vicinis, et a quibusdam recentioribus Castrum Landonis vocatur.

e In Annalibus Cisterciensibus apud Manricum obitus ejus innectitur anno Christi 1124, ut ibidem cap. II licet videre. Locum Viro dedi-

mus inter Prætermisissos ad diem XVII Februarii.

f Locum hunc alio supplevimus exemplo in nostro Commentario, quem lector consulat § XII a num. 123 ; et diximus, gratiam subveniendi defunctis, a sancto Patre in filios derivatam fuisse.

g Vir ille insignis pluribus illustratur in Commentario nostro § VII.

h In Supplemento seu continuatione Chronici Sigeberti, sub nomine Roberti de Monte edita, ad annum Domini 1125 lego ista : Fames permaxima grassatur in Gallia, in qua Caroli inelyti marchionis Flandriæ liberalis enituit munificentia, qui innumerabilibus diversis in locis pauperibus quotidiana ministrabat victus stipendia. Hæcine sit fames illa, de qua loquitur noster biographus, an alia, etiamsi certo mihi non constat ; ratio tamen temporis præbet fundamentum suspicandi, non esse opus, ut aliam inquirem. Illis tamen addi possunt, quæ narrantur in dicto Supplemento ad annum 1126 : Fames valida ubique, magna multitudine utriusque sexus pereunte.

CAPUT VI. Alia miracula ; altercatio cum diabolo ; valetudo per Deiparam Sancto reddita ; Guillelmus biographus per eum sanatus.

Frater Robertus, ejusdem sancti Viri monachus, et secundum carnem propinquus a, in adolescentia sua quorundam persuasionem deceptus, Cluniacum b sese contulerat. Venerabilis autem Pater posteaquam aliquamdiu dissimulavit, eundem fratrem statuit per epistolam revocare c. Quo dictante, venerabilis Guillelmus, Rievalis postea monasterii primus abbas d, in membrana scribens, eandem excipiebat epistolam. Erant autem ambo pariter sub dio sedentes : ad dictandum quippe secretius septa monasterii egressi fuerant e. Subito autem inopinatus imber erupit, et is qui scribebat (sicut ipso referente didicimus) chartam reponere voluit. Ad quem Pater sanctus, Opus, inquit, Dei est : scribe, ne timeas. Scripsit ergo epistolam in medio imbre sine imbre. Cum enim undique plueret, chartam expositam virtus operuit caritatis, et quæ dictabat epistolam, schedulam quoque pariter conservabat. Et hæc quidem epistola ob tam grande miraculum, in codice epistolarum ejus a fratribus f non immerito prima est ordinata.

57 Agebatur sollemnitas quædam præcipua, et frater aliquis, quem pro secreta culpa ab altaris sacri communionem suspenderat, notari timens et ruborem non sustinens, ad manum ejus cum ceteris nimium præsumptuosus accessit. Intuitus autem eum, quoniam causa latens erat, repellere hominem noluit, sed intimo corde orabat Deum, ut de tanta præsumptione melius aliquid ordinaret. Itaque sumens homo Eucharistiam, non poterat ad interiora trajicere, et diu multumque conatus eum nullo modo prævaleret, anxius et tremebundus clausam ore servabat. Expleta denique hora orationis sexta, Patrem sanctum traxit in partem, cujus pedibus advolutus, cum multis ei lacrymis quod patiebatur aperuit, et aperto

XI.
Epistola non
madefacta ab
imbre :

a

b

c

d

F

f

indigne commu-
nicans punctus :

ore

A. GUILLELMO.

ore ipsam quoque Eucharistiam ostendebat. Increpans autem eum confitentem absolvit, et ex eo sine difficultate recepit Dominica Sacramenta *g*.

musca niro modo existit:

h

58 In minimis etiam rebus magna per eum novimus contigisse. Venerat aliquando Fusnicum *h*, quæ est abbatia una de primis, quam ipse ædificavit, in Laudunensi territorio. Cumque novi ibidem oratorii dedicatio pararetur, ita illud occupaverat muscarum incredibilis multitudo, ut earum sonitus, improbusque discursus, graveum nimis introeuntibus molestiam generaret. Nullo igitur occurrente remedio, dixit Sanctus, Excommunico eas, et mane omnes pariter mortuas invenerunt. Cumque pavementum omne operuissent, palis eicientes eas, ita demum basilicam mundaverunt. Hoc autem tam notum et tam celebre fuit, ut inter vicinos quoque, quorum ad dedicationem maxima multitudo convenit, muscarum Fusnicarum maledictio iu parabolam verteretur.

puer osculo sanatus:

i

B

59 In eo quoque monasterio, cui Charuslocus *i* nomen est, puerum quemdam, qui incessanter flebat et ejulabat, Vir sanctus osculo sanavit. Cum enim per multos dies sine intermissione plorans, nullam reciperet consolationem, quod genus morbi medici non ignorant, miserabiliter deficiens tabescebat. Quem seorsum alloquens Pater sanctus monbat, ut suorum confessionem faceret delictorum. Facta autem confessione, subito vultum serenans, petiit a beato Patre sibi osculum dari. Acceptoque osculo pacis ex ore Sancti, in omni protinus pace quievit, et lacrymarum fonte siccato lætus et incolumis est regressus ad propria.

claudis stem puer curatus

60 Exeunte aliquando Abbate post fratres reliquos ad laborem, filium claudum ei pater obtulit, supplicans, ut ei manum imponere diguaretur. Excusabat autem se Vir Dei dicens, non se esse illius meriti, a quo talia deberent beneficia postulari: claudis reddere gressum, Apostolicæ esse, non suæ virtutis. Victus tamen patris instantia, signavit puerum, ac dimisit. Qui ex ea hora convaluit, et intra paucos dies ab eodem iterum patre cum multa gratiarum actione reductus, incolumis oblatu est Viro Dei.

miles repente mutati et conversi:

C

61 Divertit aliquando nobilium cobors militum ad Claram-vallem, ut viderent locum, ac sanctum ejus Abbatem. Prope autem erat sacrum Quadragesimæ tempus, et illi omnes fere juvenes dediti militiæ seculari, circumibant quærentes execrabiles illas nundinas, quas vulgo torne-tas *k* vocant. Cæpit itaque ab eis petere, paucos illos, qui ante Quadragesimam supererant, dies, ne armis interim uterentur. Quibus obstinato animo ejus acquiescere monitis renuentibus, Confido, ait, in Domino, quod ipse mihi dabit inducias, quas negastis. Et accersito fratre, jubet eis cerevisiam propinari, benedicens eam et dicens, ut potionem biberent animarum. Biberunt ergo pariter, quidam tamen inviti præ amore sæculi, metuentes eum, quem postea sunt experti, divinæ virtutis effectum. Ut enim egressi sunt monasterii fores, mutuis sese cæperunt inlammare sermonibus, quia cor eorum ardens erat in eis. Inspirante igitur Deo, et currente velociter verbo ejus, eadem hora reversi, et conversi a viis suis, spirituali militiæ dextras dederunt. Quorum quidam adhuc militant Deo; quidam autem cum eo jam regnant, carnis vinculis absoluti *l*.

l

62 Quid autem mirum, quod devotis hunc hominem colit obsequiis major ætas, in cujus

devotionem divina virtus ipsam quoque infantiam excitat expertem adhuc rationis, et devotionis ignaram? Norunt multi illustrem juvenem Waltherum de Monte-mirabili *m*, cujus patruus frater Waltherus *n* inter eos, quos prædiximus, milites, sacram in Clara-valle militiam est professus. Hunc ergo Waltherum juniorem, cum adhuc infantulus esset *, et necdum ab ortu suo mensem tertium explevisset, mater sua benedicendum obtulit Viro Dei, gratulabunda et exultans, quod in domo sua hospitem mereretur habere tam sanctum Virum. Cumque Vir Dei, sicut semper et in omni loco facere consueverat, de salute et ædificatione animarum ad circumpositos loqueretur, prædicti mater iufantis tenens eum in gremio, sedebat secus pedes ipsius. Accidit autem, ut inter loquendum aliquando manum protenderet: et apprehendere eam conabatur infantulus. Advertitur tandem conatus parvuli, cum sæpius id fecisset: et mirantibus universis datur ei facultas, ut manum possit apprehendere, quam optavit. Tum vero mira admodum reverentia, alteram manum suam supponens, altera tenens eam, tulit ad os suum, et osculatus est eam. Neque id semel tantum, sed toties faciebat, quoties beatam manum tenere permissus est.

ab infantulo apprehensa manus, et osculum eidem datum.
m
n

* al. esset, ad huc annulus sola posse cognoscere altera cognoscetur. mater, etc

E

63 Infirmabatur aliquando Homo Dei, et velut rivulus quidam phlegmatis incessanter ab ejus ore fluebat. Unde exhausto corpore usquequaque deficiens, paulo minus ad extrema devenit. Convenerunt itaque filii et amici ejus velut ad exsequias tanti Patris: et ego ipse inter ceteros adfui, quod me quoque ejus dignatio in amicorum numero reputaret. Cumque extremum jam trahere spiritum videretur, in excessu mentis suæ ante tribunal Domini sibi visus est presentari. Adfuit autem et satan ex adverso improbis eum accusationibus pulsans. Ubi vero ille omnia fuerat prosecutus, et Viro Dei esset pro sua parte dicendum, nil territus aut turbatus, ait: Fateor, non sum dignus ego, nec propriis possum meritis regnum obtinere cælorum. Ceterum duplici jure illud obtinens Dominus meus, hereditate scilicet Patris, et merito passionis; altero ipse contentus, alterum mihi donat, ex cujus dono jure illud mihi vindicans, non confundor. In hoc verbo confusus inimicus, conventus ille solutus, et Homo Dei in se reversus est. Cumque ex hoc magis dissolutionem sui corporis imminere speraret, visio altera longe dissimilis est secuta.

XII.
Bernardus ad mortem usque infirmatur; diabolum confundit:

F

64 Siquidem velut in littore quodam positus videbatur sibi navem, quæ se transveheret, expectare, cumque applicuisset navis ad litus, festinabat ingredi, et illa cedens impingebat in aquam. Usque tertio ita faciens, tandem relicto eo navis ibat, et non revertebatur. Intellexit autem protinus, necdum tempus suæ migrationis adesse. Adhuc tamen crescebat dolor, eo utique magis molestus, quo minus jam eum spes imminentis exitus solabatur. Contigit autem, advesperascente jam die, ut ceteris fratribus juxta consuetudinem accedentibus ad lectionem collationum, solus Abbas cum duobus fratribus sibi assistentibus remaneret in diversorio, in quo jacebat. Cumque vehementius affligeretur, et supra vires dolor excresceret, advocans alterum *e* duobus, jubet citius oratum ire. Excusantem denique et dicentem, Non sum ego talis orator; obedientiæ auctoritate compellit. Itum est et oratum ad altaria, quæ in eadem basilica erant tria.

ex visione dicit nondum adesse tempus mortis, et a Deipara sanatur:

A Primum in honore beatæ Dei Genitricis: duo circumposita in honore beati Laurentii martyris, et beati Benedicti abbatis. Eadem igitur hora adfuit Viro Dei prædicta beata Virgo, duobus illis stipata ministris, beato scilicet Laurentio, et beato Benedicto. Aderant anlem in ea serenitate et suavitate, quæ eos decebat, et tam manifeste, ut ex ipso introitu cellulæ, personas quoque discerneret singulorum. Imponentesque ei manus, et loca doloris attactu piissimo lenientes, omnem protinus ægritudinem depulerunt. Siccatu est enim illico phlegmatis rivus, et dolor omnis abscessit.

sicut et. am
Guillelmus, huius
Vite auctor,

65 Cum anlem et ego ægrotarem aliquando in domo nostra, et jam me nimium fatigasset, et attrivisset in longum, ninimum se pretendens ægritudo; audiens hoc, misit ad me fratrem suum, virum bonæ memoriæ Gerardum o, mandans me venire ad Claram-vallem, spondens me ibi cito aut curandum, aut moriturum. Ego vero quasi divinitus accepta, vel oblata facultate, sen apud eum moriendi, seu aliquandiu cum eo vivendi, (quorum quid inalterum tunc, ignoro) profectus stalim sum illuc, quamvis cum nimio

B labore ac dolore. Ubi factum est mihi quod promissum fuerat, et fateor sicut volui. Reddita quippe mihi sanitas est a magna et periculosa infirmitate; sed paulatim vires corporis redierunt. Deus bone, quid mihi boni contulit illa infirmitas, feriæ illæ, vacatio illa, ex parte ad quod volebam. Nam et cooperabatur necessitati meæ toto illo tempore infirmitatis meæ apud eum infirmitas ejus, qua et ipse tunc temporis detinebatur. Infirmi ergo ambo, tota die de spiritali physica animæ conferebamus; de medicamentis virtutum contra languores vitiorum. Itaque tunc disseruit mihi de Cantico canticorum p, quantum tempus illud infirmitatis meæ permisit, moraliter tantum, intermissis mysteriis Scripturæ illius, quia sic volebam, et sic petieram ab eo, singulisque diebus quæcumque super hoc audiebam, ne mihi effugerent, scripto alligabam, in quantum mihi Deus donabat, et memoria me juvabat. In quo cum benigne, et siue invidia exponeret mihi, et communicaret sententias intelligentiæ, et sensus experientiæ suæ, et multa docere niteretur inexpertum, quæ non nisi experiendo discuntur, etsi intelligere non poteram adhuc, quæ apponebantur mihi, plus tamen solito intelligere me faciebat, quid ad ea intelligenda deesset mihi. Sed de his lucensque dixisse sufficiat.

a S. Bernardo.

66 Cum autem instante Dominica, quæ Septuagesima denominatur, vespere sabbati Dominicam ipsam præcedentis, jam tantum convaluissem, ut valerem de lecto per me surgere, et solus exire, et intrare posseim, cæpi disponere de reditu nostro ad fratres nostros q. Quod ipse auditum omnino prohibuit, et usque ad Dominicam Quinquagesimæ omnem mihi spem reditus, et conatum interdixit. Acquievi facile, cum, quod præcipiebatur, et voluntas non abnueret, et infirmitas requirere videretur. Cum autem ultra Dominicam illam Septuagesimæ a carnibus, quibus usque ad diem illam, ipso præcipiente et necessitate cogente, vesebar, vellem abstinere; et hoc ipsum prohibuit. Super quo cum nec monenti acquiescerem, nec rogantem audirem, nec obedirem præcipienti, sic vespera illa sabbati ab invicem discessimus, ille tacitus ad Completorium; ego ad lectum. Et, ecce, infirmitatis meæ rabies rediviva, quasi resumptis omnibus

Augusti Tomus IV.

viribus pristinis, cum tanta me vehementia et ferocitate invadens corripuit, tantaque malignitate tota nocte illa devastando cruciavit, supra vires, supra virtutem, ut de vita desperans, vix saltem usque ad diem, ut vel semel adhuc loquerer Viro Dei, crederem me victurum. Cumque in dolore illo totam noctem duxissem, summo ruane accersitus ille advenit, non tamen atferens mihi, quem solebat, vultum compatiens, sed quasi arguentis. Sulcidens tamen, Quid, inquit, hodie comeditis? Ego vero, qui jam ipso tacente, hesternam inobedientiam certissime interpretabar causam esse illius afflictionis meæ, Quidquid, inquam, præcipietis. Quiescite ergo, ait, non moriemini modo. Et abiit. Et quid dicam? Confestim et omnis dolor abiit, nisi quod fatigatus nocturno illo dolore meo, tota ipsa die vix de lecto surgere prævalui. Quis enim aut qualis fuit ille dolor? Non recole similem me aliquando fuisse perpessum. In crastino autem sanus factus sum, et vires recepi. Et paucis interpositis diebus, cum benedictione et gratia bona boni hospitis mei ad propria reversus sum.

ANNOTATA.

E

a Sic etiam cum compellat S. Bernardus in epistola prima, quæ ipsi est inscripta, num. 9: Tua tibi conscientia respondeat, cur abieris., cur me, qui et tibi propinquus carne, et propinquior spiritu sum, deserueris. Fuit autem Alaydis, Bernardi matris, ex sorore nepos. Vide nostrum Commentarium prævium § 11, num. 15.

b Cluniacum, vulgo Clugny, pagus est Galliæ in Burgundiæ Ducatu, et in agro Matisconensi, cum abbatiâ percelebri, quæ caput est Ordinis Cluniacensis ab ea dicti, sedet ad fluvium parvum Crosne dictum, 4 leucis distans a Matiscone in occasum Carolias versus sex etc., sicut observat Baudrandus.

c Prima ponitur, ut modo dicebam, inter Bernardinas, et innecitur apud Mabillonium anno circiter 1119.

d Mauricus ad annum 1131 cap. vii, num. 1, monasterio Rievallensi præfectum fuisse, ac primum invenisse in Angliam, quæ ipsi erat patria, Cisterciense institutum memorat. Et veronatione Anglum existisse probat ex epigrammate Nicolai Rievallensis, quod affert. Plura de hoc monasterio apud ipsum legi passunt. Videri etiam potest Chronologia Bernardina mox assignanda, ad dictum annum.

e Epistola itaque ista fuit dictata extra septa monasterii, notante ad eandem Mabillonio, locum, ubi id contigit, prope Claram-vallem, oratoriolo spectabilem esse, ob facti memoriam.

f Et quidem, sicut notat hic Mabillonius, ab auctore tertiæ Vite, seu in Fragmentis, quæ vocavimus, Gaufridi, ubi hæc sunt apud eundem editorem col. 1277: Exstat adhuc epistola: et ego ipse primam eam constitui in corpore epistolarum, cum audissem tam grande miraculum ab ipsius ore, qui scripsit eam in pluvia sine pluvia.

g Aliud de SS. Eucharistia exemplum dedimus in Commentario prævio § x. a num. 111.

h Vide Chronologiam Bernardinam in Commentario prævio § lxx, parte I, ad an. 1121. Mauricus ad dictum annum cap. v agit de hoc cænobio, ac de primo ejusdem abbate. Exordium magnum distinctione 6, cap. 1 meminit Fusiensis

35 censis

A GUILLELMO.

censis ecclesie, quæ est una de dignioribus, et magis religione conspicuis filiabus Claravallis. Hanc, ut refert Mauricus citatus, Bernardus Præmonstrato substituit, Norberto Patri non multo ante concesso: de qua re consuli potest Commentarius noster prævius § IX.

i Consule Chronologiam Bernardinam ad annum 1131.

k Tornetas, Gallice Tournois, quo nomine significantur ludi militares, militaria exercitia, imaginariæ bellorum prousiones, quæ non ex odio, sed solius exercitiæ gratia atque virium ostentatione fiebant, sicut videri licet apud Cangium Dissertatione vi super Historia S. Ludovici, Galliarum regis, in qua eruditus auctor tractat de origine et usu istarum exercitationum. Quamquam vero cautio adhiberetur, ne ex armis, quibus prousiones illæ peragebantur, incommoda orirentur, magna tamen sæpe accidisse ostendit e fœnestis eventibus plurimis, quos refert. Hinc exercitationes istæ sub severissimis penis prohibita fuerunt a summis Pontificibus; quæ nonnumquam etiam a principibus secularibus interdiebantur, sicut pluribus narrat Cangius: ut mirum non sit, ludos illos hic u nostro biographo nuncupari execrabiles mundanas, et a concilio Lateranensi, quod anno 1179 habitum fuit, detestabiles. . mundanas vel ferias, quas vulgo torneamenta vocant, in quibus milites ex conducto venire solent, et ad ostentationem virium suarum et audaciæ temere congregiuntur: unde mortes hominum et animarum pericula sæpe proveniunt.

l Hujus historiarum meminit Commentarius prævius § XI in principio; ubi de tempore; quo accidit; annum vero incertum esse, ibidem dicitur.

m Gallice de Montmirail: quem Menologio Cisterciensi inserit Manriquez ad diem xv Junii: quo videri possunt Prætermissi apud nos. De Monte mirabili scribit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum.

n Laudatur apud nos inter Prætermissos ad diem vi Junii, e mox dicto Manriquez, Buccolino, et Saussayo.

o De B. Gerardo, qui Sancti nostri germanus fuit frater, locuti sumus supra § XXVIII, num. 303.

p De Canticis canticorum a S. Doctore expositis agit supra § XXIII.

q Signiacenses intelligo: nam olim quidem S. Theoderici prope Remos fuerat abbas; sed tunc, quando ista scribebat, erat monachus Signiacensis, ex titulo Vitæ, quam hic damus, præfixo.

CAPUT VII. *Fama sanctitatis; mira Claravallensium propagatio; spiritus prophetice; beneficia divinitus per Sanctum præstita; dignitatum fuga.*

XIII.
Fama sanctitatis, via trahendi animas. Claravallis celebris ubique,

Cumque dilectus Deo et hominibus Bernardus in illa valle sua et vicinis civitatibus, et regionibus, quas aliquoties cum invisere domesticæ enæ ratio cogebat, tantis floreret virtutibus et miraculis, cepit etiam sen communibus Ecclesiæ necessitatibus, sen caritate fratrum, seu obedientia majorum, ad remotas pertrahi regio-

nes, paces desperatas inter dissidentes ecclesias D et principes sæculi reformare; causas humano sensui et consilio interminabiles auxilio Dei pacifice terminare; et virtute potius fidei quam spiritu hujus mundi de multis hujusmodi impossibilibus possibilia faciendo, quasi montes transferendo, magis ac magis in oculis omnium mirabilis et venerabilis apparere. Maxime vero in tantum in eo enitescere cepit virtus prædicationis, ut dura etiam corda auditorum ad conversionem emolliret, et vix aliquando vacuum domum rediret. Postmodum vero feliciter proficiente et usu sermonis, et exemplo conversationis, rete verbi Dei in manu piscatoris Dei tam copiosas piscium rationalium multitudines cepit concludere, ut de singulis ejus capturis, navicula domus illius impleri posse videretur. Unde factum est, ut in brevi majori miraculo præ omnibus, quæ in hac vita gessit, miraculis, per unum hominem languidum et senilem, et tantummodo loqui valentem, obscura usque ad illud tempus illa vallis, et re et nomine Claravallis efficeretur, divinæ ejusdem claritatis humen quasi de summo quodam apice virtutum diffundens in dexera terrarum. Et ex tunc apud vallem E illam, quæ prius dicebatur Vallis Absinthialis et amara, cepit montes stillare dulcedinem. Quæ vacua fuerat et sterilis ab omni bono, cepit abundare spirituali frumento, et de rore cæli et benedictione Dei in tantum pinguescere omnia deserta ejus, et multiplicata gente magificare lætitiâ, ut impletum in ea videatur, quod olim per Prophetam dictum est ad civitatem Hierusalem: Adhuc, inquit, dicent in auribus tuis filii sterilitatis tuæ: Augustus est locus, fac locum ut habitemus. Et dices in corde tuo: Quis genuit mihi istos? Ego sterilis et non parturicens, et istos quis enutrivit?

68 Jam enim de locis angustioribus Vallis illius, domus claustralis habitationis non sine divinis quibusdam revelationibus translata a in locum planiorem et spatiosum, magnificatæ ibi et amplificatæ sunt, et adhuc multitudini inhabitantium ipse locus angustus est. Jam domus Ordinis illius, filia domus ipsius citra et ultra alpes et maria, deserta plurima impleverunt, et adhuc sunt et quotidie confluent, quibus locus quærendus est. Et petuntur undique fratres et mittuntur, cum beatos se æstiment reges gentium et præsules ecclesiarum, civitates et regiones, quæcumque de domo illa et disciplina Viri Dei meruerint contubernium aliquod adipisci. Quid dico? Ultra homines usque ad barbaras nationes, in quibus naturalis feritas naturam quodammodo exiit humanam, religio hæc profecta est, ubi per eam bestia silvæ homines sunt, et cum hominibus assuetæ conversari, discunt cantare Domino canticum novum. Quapropter piscator Dei, præcipiente Domino, non cessat laxare retia in capturam, et aliis abeuntibus, aliis succedentibus in locum eorum, numquam sanctæ illius congregationis minuitur plebitudo. Hoc usque nunc egerunt, et quotidie agunt mirifica ejus captura Catalaunensis, Remensis, Magnntinensis, Leodiensis, et aliarum nonnullarum civitatum: Flandriæ quoque et Germaniæ, Italiæ, Aquitaniæ, et aliarum regionum quascumque, quacumque necessitate, contigit aliquando, seu adhuc usque hodie contingit Virum Dei visitare. Cooperante siquidem gratia Spiritus sancti, quocumque vadit, plenus redit, et sua cum plenitudo ubique comitatur b.

et in varias regiones propagata.

a

Apud Herostrium additur Parisiacensis

b

Novit absentia.

69 Nec dimittit suos, quos a se transmitti, sed ubicumque sunt, et ipse semper paterna sollicitudine cum eis est. Et sicut ad locum unde exeant lumina revertuntur, sic ad ipsum quotidie seu læta seu tristia filiorum suorum. Sæpe etiam sine omni revelatione carnis ac sanguinis, paternæ ejus sollicitudini divinitus innotescit, quid circa aliquos eorum longe a se distantes agatur, si quid eis providendum, si quid in eis emendandum sit, tentationes et excessus eorum, infirmitates et obitus, et quarumlibet sæcularium tribulationum incursus. Nam et pro absentium fratrum certis necessitatibus, presentibus circa se fratribus sæpe orationem indicit. Nonnumquam etiam morientes in locis aliis ad ipsum per visionem accessisse noscuntur, benedictionem ejus et licentiam postulantes: nimirum hoc agente et obedientia missorum, et caritate mittentis. Veneram aliquando ad eum, et dum loquerer ei, vidi et audivi, quod silere non debeo. Aderat monachus quidam Fusniacensis, continuo ad suos rediturus. Cumque accepto responso super his, pro quibus venerat, jam ab eo egrederetur, in spiritu et virtute Eliæ revocans enim Propheeta

B

Dei, et nomine fratris cujusdam de domo illa præmissi, de oculis quibusdam me audiente mandavit illi, ut ea corrigeret: sin autem, super se judicium Dei in proximo expectaret. Stupefactus ille, quis hoc ei dixerit, requisivit. Quisquis, inquit, dixerit mihi, tu vade, et dic, quæ ego dico tibi, ne, si dissimulaveris, te quoque involvat par pœna peccati. Mirabar super hoc, sed miranti mihi, in simili penitus causa multo mirabiliora de eo narrata sunt c.

C

Pater sanctus futura præno-

scit.

d

* al. alicubi

70 Guido namque frater ejus, major natu inter fratres suos, ejus gravitatis et veritatis fuerit vir, omnes sciunt, qui eum scire potuerunt d. Hic cum simul aliquando * essemus, et de hujusmodi loqueremur, et quærerem ego ab eo, sicut jucundæ ad amicos colloctionis esse solebat, Fabulæ, inquit, sunt quæ auditis. Cumque suo more et solito studio fraternas virtutes deprimeret, mihi tamen nollet esse molestus. Quæ, inquit, nescio, non dico vobis, sed unum scio et expertus sum, multa ei in oratione revelari. Deinde narravit mihi, quo modo cum primo mellifluis illa spiritualium apum alvearia nova de se examina circumquaque proferre, novasque ex eis domos Ordinis sui ædificare cœpissent, petente et agente Domino Guillelmo e episcopo, in episcopatu Catalaunensi eam, quæ Trium fontium dicitur, construxerunt f. Ad quam cum abbatem cum monachis emisissent dominum Rogerium, virum nobilem secundum seculum, sed nobiliorem sanctitate g, et viros quosdam similis formæ cum eo, spiritualis Pater filios, quos emisit, non dimisit, sed paterna sollicitudine et pia affectione cum eis erat. Unde cum die quadam soli simul essent Abbas et ipse, cujus hoc relatione didici, et de fratribus ipsis ad alterum loquerentur, subito altius suspirans, durius aliquid solito de eis corde suo sibi respondente, Vade, ait fratri suo, ora pro eis: et quidquid de eis ostenderit tibi Deus, refer ad me. Ipse enim gravissima valetudine * ea hora laborans, in lectulo tenebatur. At ille vehementer expavescens, Absit, inquit, non sum qui hoc modo noverim orare, qui hoc mercar impetrare. Perseverante tamen eo in sententia, itum est et oratum. Orans ergo quantum prævaluit, pro singulis effudit animam suam: tantaque per singulos in orando perfusus est suavitate

conscientiæ, tantaque impetrandi fiducia, et omni gratia spiritualis consolationis, ut in omnibus certa fide exauditum se exsultaret spiritus ejus, exceptis duobus, in quibus oratio titubavit, hæsitavit devotio, fiducia deficit. Quod cum retulisset ad eum, a quo missus erat, ille statim pronuntiavit de illis duobus, quod postea probavit eventus.

71 Abbas autem Rogerius, et aliqui, qui cum eo erant, ipsi fuerunt, quos Vir Dei aliquando de Catalaunensi traxerat civitate, de quibus, vel in quibus etiam tunc simile quid fuerat factum. Cum enim episcopi gratia Catalaunum frequentaret, rediens aliquando traxit secum multitudinem nobilium et litteratorum, clericorum et laicorum. Quibus adhuc in domo hospitem demorantibus, dum novellas plantationes caelestibus rigaret eloquiis, supervenit portarius monachus, nuntians Stephanum de Vitreio magistrum eorum adesse ad renuntiandum seculo, et cum eis commorandum. Quis alius de talis viri adventu non exsultasset, præsertim cum vallis illa hujusmodi frumento non multum adhuc abundaret? Ipse vero, revelante sibi Spiritu sancto, insidias spiritualis nequitia, tacitus aliquantulum ingemiscens, erupit in vocem audientibus univervis: Malignus, ait, spiritus huc eum adduxit. Solus venit, solus revertetur h. Obstipuerunt omnes, qui prius audito ejus adventu non se capere poterant præ lætitiâ. Veruntamen ne pusillos adhuc scandalizaret filios, suscepit hominem; de perseverantia, aliisque virtutum studiis studiosè commouit; et sciens et prævidens omnia promittentem nihil acturum, cum vere Deum quærentibus et perseverantibus, in cellam novitiorum probandum intromisit. Sed de omnibus, quæ prædixerat, nihil cecidit in terram. Vidit idem Stephanus, sicut confessus est, cum in cella novitiorum adhuc demoraretur, Maurum quemdam puerum ab oratorio se extrahentem. Ubi novem ferme mensibus degens, novissime tamen defecit, et ut de eo prædictum fuerat, sicut solus venerat, sic solus recessit. Frustrata autem est et versutia inimici, et quem novitiorum paraverat in ruinam, de ipsius potius ruina illi confirmati sunt.

quendam mali spiritus insin-ctu Ordinem pe-tere testatur:

E

h

72 Priusquam a Catalauno recedamus, cum aliquando Pater sanctus inde rediret, frigore et vento tam ipse, quam qui cum eo erant, graviter laborabant. Cunctis præcedentibus multis, qui tunc forte in comitatu ejus erant, nec præ angustia frigoris ad eum attendentibus, penè solus ipse sequeretur, contigit equum amicus de duobus, qui cum eo erant, incaute dimissum evadere, et excurrere per planitiem late patentem. Quem cum apprehendere non possent, et intemperies æris ad hoc non permetteret vacare diutius, Oremus, inquit. Flexisque genibus in oratione cum fratre, qui cum eo erat, vix adhuc Dominicam poterant orationem explevisse, cum, ecce, equus ille cum omni mansuetudine rediens substitit ante pedes ipsius, et redditus est sessori suo.

equum fugitivum orando re-ducit.

f

73 Et ut a Catalauno ad Remensem civitatem pertranseamus, contigit aliquando dissentientibus, archiepiscopo, et populo Remensi, ad conciliandos eos adesse Virum Dei. Cumque in palatio ejusdem civitatis cum Josteno Suessionensi episcopo consedisset, et magna Cleri plebisque frequentia repleta domo, de pace tractaretur; ecce coram omnibus misera mulier finium suum plenum (ut putabatur) dæmone, ei offerens, misericordiam

XIV.

Discordes conciliat: furibundum sanat, et epileptam:

* i. e. morbo

A. GUILLEMO.

ricordiam precabatur. Siquidem jam ea ipsa die insurgens in ipsam matrem suam, pene eam occiderat, et mutus effectus, et cæcus, et surdus, apertis oculis non videbat, et stupentibus in eo sensibus omnibus, etiam sine intellectu permanebat. Compassus vero miseræ matri, quam maxime sensus doloris illius exercebat, misero adolescenti blandiens, et piis manibus caput ejus et faciem demulcens, alloqui eum cœpit, et quomodo in matrem suam mittere manus præsumerit, seiscitari. Ille vero ad se reversus, continuo peccatum suum recognovit, et deinceps emendationem promittens, incolumis restitutus est matri suæ *i*. In monasterio quoque, quod Alpense *k* dicitur, inter ceteros, qui eam requirerant, infirmos, venit ad eum mulier, quæ caduco morbo laborabat. Ilæc in ipsa hora cum staret coram eo, a repentino impetu mali illius corruit. Sed apprehensa Viri Domini manu ejus, continuo erexit eam, nec tantum in illa hora, sed perfecte omnino curata est ab infirmitate sua.

duccissam Lotharingæ convertit: gratiam compunctionis monacho impetrat.

l B

74 Ducissa Lotharingæ, femina nobilis, sed non tam nobiliter victitans, cum vidisset aliquando in somnis hominem illum Dei serpentes septem horribiles de utero suo manibus propriis extrahentem: postmodum ad religiose vivendum *l* ejus admonitione conversa, usque hodie se esse, de qua septem dæmonia ejecerit, gloriatur. Novi ego clericum quemdam, Nicolaum nomine, seculo pene desperabiliter deditum, sed per eum de seculo liberatum. Qui cum in Clara-valle monasticæ conversationis habitum et ordinem suscepisset, videns eos, qui de sæculi naufragio illuc confugerant, naufragii sui damna continuis redimere lacrymis, idem ipse facere volens, nec valens præ duritia cordis sui, rogabat eum cum magno cordis dolore, ut impetraret sibi a Deo gratiam lacrymarum. Oravit, tantamque ei et tam continuam impetravit compunctionem cordis cum gratia lacrymarum, ut vix aliquando ultra invenirentur vultus ejus in diversa mutati vel oculi ejus sine lacrymis, etiam cum comederet, cum iret per viam, vel dum cum quolibet loqueretur.

Miracula ejus pene fidem superant: dignitates ecclesiasticas recusat:

C

75 Tot sunt et tantæ, quas in hunc modum de eo audivimus et vidimus, virtutes, et circa diversas hominum necessitates diversæ opulationes, ut si quis omnia velit vel verbo pronuntiare vel scripto, fastidiosus incredulitatem, vel incredulus possit generare fastidium. In omnibus autem operibus suis quam purus ei sit oculus intentionis, manifeste denuntiat corpus lucidæ operationis. Summos quippe honores ecclesiasticos, et sæcularium principum favores, quasi dignum eum jugiter persequentes, non jactanter respuendo, sed religiose et rationabiliter declinando, quid in omni operatione sua quæsierit, quid ambierit, manifeste declarat. [Mediolani, Remis, Clero eligente, populo acclamante, in archiepiscopum nominatus est. Catalauni, Lingonis in episcopum: et idipsum in multis jam aliis civitatibus actum fuisset, si consensus ejus aliqua spes esse potuisset *m*.] Cumque dignus esset, ut cogere, nescio quo judicio Dei, et singularis reverentia sanctitatis, jam olim apud omnes obtinuit, ne aliquando ad aliquid contra voluntatem suam cogatur. Sed cum hoc modo mundi hujus fuerit honorem, omnium honorum non effugit auctoritatem, dignus in conscientiis omnium, qui in timore et amore Dei timeatur et ametur: quo præsentem, ubicumque fuerit, nihil contra justitiam audeatur: eni, ubicumque aliquid loquitur, vel agit pro justitia, obediatur.

m

76 Ejusmodi fallus auctoritate in Ecclesia Dei, cum obedientiæ vel caritatis urget necessitas, nullam refugit incommoditatem laboris sui. Cujus enim voluntati sic detulit, cujus consilio sic se humiliavit omnis tam sæcularis, quam ecclesiasticæ dignitatis altitudo? Reges superbi, principes et tyranni, milites et raptores sic eum timeant et reverentur, ut videatur in eis impletum, quod in Evangelio legitur Dominus dixisse discipulis suis: Ecce, inquit, dedi vobis potestatem calcandi super serpentes et scorpiones, et super omnem virtutem inimici, et nihil vobis nocbit. Porro inter spirituales, et ubi spiritualia spiritualiter examinantur, longe ei alia auctoritas est. Sicut enim dicitur per Prophetam de sanctis animalibus, quia cum fieret vox supra firmamentum, quod imminebat capiti eorum, stabant, et submittebant alas suas: sic hodie ubique terrarum spirituales quique, loquente eo seu tractante, stant, cedendo præcedenti, et sensibus ejus vel intelligentiis submitunt sensus, et intelligentias suas. [Testantur hoc scripta ejus, quæ vel ipse scripsit, vel alii scripserunt, sicut ex ore ejus exceperunt.] Tanta ergo Virum illum sanctum usque hodie apud Deum et apud homines, *E* commendant sacrarum insignia virtutum, testimonia circumvallant sanctitatis, charismata sancti Spiritus illustrant; quodque majus his omnibus et difficillimum est in rebus humanis, hæc ei omnia sine invidia adesse videntur. Compescit autem ab eo invidiam, quod omni invidia major est, in quantum nequitia cordis humani hoc sæpe cessat homini invidere, quo non potest aspirare.

mira apud omnes valet auctoritate

77 Sed et ipse omnem invidiam aut mortificat exemplo humilitatis, aut mutat in melius provocatione caritatis, aut si nequior, aut durior est, obruit pondere auctoritatis. Quis enim tam effeacis et affectuosæ prudentiæ hodie invenitur ad fovendam caritatem, ubi est; ad provocandam, ubi non est? tam, ad quoscumque potest, beneficus, ad omnes benevolus, tantam habens gratiam ad amicos, patientiam ad inimicos? Si tamen ullum aliquando potuit habere inimicum, qui nulli aliquando voluit inimicari. Sicut enim amicitia non nisi duorum est, nec nisi inter duos amicos haberi potest: sic nec inimicitia nisi duorum forsitan inimicorum. Qui enim odit, vel non diligit diligentem se, non tam inimicus, quam iniquus est. Sed qui omnem hominem diligens, nullum aliquando inimicum habet virtute sua, nonnumquam tamen est quod patitur, inimicante sibi gratis iniquitate aliena. Caritas autem, quæ totum eum possidet, patiens est, benigna est; sapientia vincens malitiam, patientia impatentiam, superbian humilitate.

etiam sine invidia.

Finis libri primi.

ANNOTATA.

a Hujus translationis meminit Commentarius prævius § XXI, numero 231; et § LIX, numero 646: ante illam vero non videtur hic Vita liber scribi cœpisse. Vide ibidem § LXIII, numero 698.

b A sancto Patre Ordo Cisterciensis in Suecia fuit propagatus. Consule Commentarium prævium § XXXIII. Longum esset commemorare numerosissimam Patris Claravallensis sobolem, et non necessarium; cum hoc argumentum singillatim pertractarint Gaspar Jongelinus in Notitia abbatiarum

rum

A rum Ord. Cisterc. et Mauricus in *Annal.*
e. *Quæ hic narrata sunt, tractantur in Com-*
mentario prævio § xii.

d *Notatur in Menologio Cisterciensi apud*
Henriquez die xi Maii.

e *De hoc præsale plura dedimus in Commenta-*
rio prævio § vii, num. 77.

f *Monasterium hoc non vaticinio diuinarat,*
quod mox hic sequitur, sed etiam miraculo fuisse
honoratum a S. Bernardo, ibidem inuenies § viii
in principio. Apud Mabillonium in notula
marginali hic auuetitur fundatio ejus anno 1118;
situs autem ducatus Burvensis; et apud Jongeli-
num diocesi Catalaunensi. Erstat Chronicon
Alberici monachi Triuni fontium: de quo Commen-
tarius noster præuius ueminit § xv, num. 158.

g *Hic fuit primus abbas hujus monasterii,*
ex Maurico ad annum 1118, cap. iii. Laudat-
ur apud Henriquezium die xxiii Aprilis. Videri
etiam possunt apud nos Prætermissi ad eundem
diem

h *Quo tempore exierit e tirocinio vide apud*
Mauricum ad an. 1115 in fine.

i *De Pace inter Remenses composita, et mi-*
raculo ea occasione facto legi potest Commentarius
præuius § xii, num. 128.

k *Monasterium Alpense fuisse aggregatum Ci-*
sterciensibus anno 1136, ac situm esse in diocesi
Gebeuensi, habetur e notula marginali apud
Mabillonium hic. Plura de illo Mauricus ad
eundem annum cap. vi, num. 3 et seqq.

l *Nempe in parthenone Tartensi Ord. Cisterc.*
(tunc prope, nunc intra Divionem) ut patet
tum ex tertiæ Vitæ cap. 7, tum ex litteris Mat-
thæi Lotharingæ ducis, ejus filii, pro eodem
parthenone apud Chiffletium (in Probationibus
Diatribæ, supra in Commentario nostro citatæ,
pag. 446,) ubi hæc Ducissa ATHELALDIS (immo
Atheleidis) appellatur. Vide epistolam 119. Hæc
e Mabillonio hic.

m *Recusatio infularum, quæ hic aliunde de-*
terminatè inseritur, confirmatur ex libro vi Vitæ
apud Ernaldum cap. iii, num. 110; ubi additur
Januensis. Vide etiam Commentarium nostrum
præuium § xvii et xx.

præcipue usque modo prodit ad manifestationem :
quia plures epistolas idem Sanctus scripsit ad
illum, in quibus, quid de eo sentiat, manifeste
liquet legentibus illas. Scripsit etiam ad ipsum
librum Apologeticum, et alterum de Gratia et
Libero arbitrio. Fuit tamen eidem Guillelmo,
speciali valentior, generalis causa scribendi; vide-
licet utilitas totius Ecclesiæ Dei, ne cum ab-
sconditur vas plenum thesauro desiderabili, ipse
quoque thesaurus pariter abscondatur: unde non
immerito conqueritur, qui exponi desiderat,
dicens: Thesaurus inuisus, et sapientia abscondi-
ta, quæ utilitas in utrisque? Exponit iste diuitias
salutis, thesaurum desiderabilem, ne lateat
cum gleba, quod gleba non est, sed pretiosissi-
ma margarita. Accidit tamen ei contra deside-
rium suum, quia sicut ipse in præfatione sua
vereri se demeruerat, præoccupatus morte non
explevit quantum animo conceperat stilo mandan-
dum. Itaque qui accedit ad lectionem Operis
hujus, facile satis intelliget, a quanta perfectione
pius puer et religiosus Bernardus, velut alter Bene-
dictus, primordia conversionis fuerit aggressus,
qui et in utero matris significationem * visus
est accepisse, de qua concepta sunt præsigna
futuræ sanctitatis illius vitæ pariter et doctrinæ.
Quid etiam adolescens factus agere cœperit, in
præscripto narratur Opere, ac deinceps usque ad
virum perfectionis depingitur diligenter, quan-
tum (sicut jam dictum est) licuit optimo pictori,
sed præoccupato.

* at. sanctifica-
tionem
E

ANNOTATA.

a *Data ad ipsum est epistola 146 inter Bernar-*
dinas, post quam notantur ista apud Mabil-
lonium de loco, cui Burchardus præfuit: Ba-
lerna Ord. Cisterciensis in diocesi Vesontionensi
condita anno mxxxvi. Abbas primus Burchar-
dus, cujus censuram habes in fine lib. i de Vita
S. Bernardi.

b *Subscriptionem hanc, prout superius edita*
est, in omnibus non conuenire cum ea, quæ existat
apud Surium, colligitur e Commentario nostro
prævio § ii, num. 20.

SUBSCRIPTIO

LIBER SECUNDUS.

Operis præcedentis, quam,
auctore defuncto, Burchar-
dus abbas Balernensis a
apposuit b.

Auctore Ernaldo * abbate
Bonævallis in agro Carnu-
tensi, ex editione Mabillo-
nii col. 1091 et seqq.

PRÆFATIO AUCTORIS.

Virorum illustrium gesta nonnulli scriptorum
laudibus attollentes, verbis ea solemnibus
celebrarunt, quantum excellentis ingenii, et dis-
sertæ linguæ potuere conamina. Cùmque tracta-
tor et Opus junctis complexibus pari sunt fœdere
conjugati, et ad propositum thema ordinandum
ingenium et eloquentia conueniunt, prospere
actum est, et ad quietum tranquillumque portum
directo gressu materia digne ordinateque disposita
appulit. Ubi vero sublimitas negotii sub imperito
artifice naufraga illiditur scopulis, et, suc-
cumbente sensus hebetudine, tractatoris lassatur
præsumptio, sero de correctione initur consilium:
quia

Biographus
suam profectur
tenuitatem ad
res tanti Sancti
scribendas,

C

F

a

b

*Au-
toritas et
fides Guillelmi
laudantur*

Præscriptum Opus, quod de vita sanctissimi
viri Bernardi Clare-vallis abbatis conscrip-
tum est a venerabili Guillelmo, pridem sancti
Theoderici abbate, sed tunc jam nonacho Sig-
niacensis cœnobii (ad quod desiderio solitudinis
et quietis sese contulerat) usque ad tempus schis-
matis adversus Innocentium Papam a Petro Leonis
constati, digestum esse cognoscitur. Fuit autem
præfatio fideli viro specialis causa scribendi,
amicitia et familiaritas, quibus Viro Dei multo
tempore conjunctus erat. Unde et tantam apud
illum inuenerat gratiam, ut vix alter magis intimus
inueniretur ad secreta mutue dilectionis com-
municanda, ad spiritualium mysteriorum confe-
renda colloquia. Cujus familiaritatis gratia ex eo

A. ERASMO.

quia quæ in multos effusa sunt, nec revocari possunt, nec corrigi, et dissonantiam scripti et Operum venustius esset abradi quam emendari. Hæc ergo mecum reputans et revolvens, omnino timeo, ne, sicut ipse multorum imprudentiæ soleo indignari, qui, cum scientia et facundia careant, ad scribendum præcipientes, cum se vehementer emunxerint, eliciunt sanguinem: ita et ego, si, quod supra me est aggrediar, meipsum derisioni exponam. Quis enim ego sum, qui ad scribenda gesta sanctissimi viri Bernardi Claravallis abbatis adspirem, qui nostris temporibus singulari religione floruit et doctrina: cujus odor exinanitus universam replevit Ecclesiam: cujus gratia, operante Domino, signis et miraculis declaratur?

ubi præsertim sunt Claravallenses, qui eas possent scribere.

80 Quot in monasterium ejus litteratos viros, quot rhetores, quot philosophos sæculi hujus scholæ miserunt ad conversationem theoreticam, et mores divinos? Quæ non ibi floruit disciplina, ubi erant examina magistrorum, et egregii viri exercitato intellectum insignes, qui divinis studiis inhaerentes, multis gratiarum auctoramentis invicem seipsos edocent et accendunt? [Quorum

B unanimes universitas cantat canticum graduum; et ascendens eum Jacob in summitate scilicet, in decore suo Deum videt radiantem coronam perspicuum.] Debuerant utique viri illi, quibus nihil in aliqua gratia deest, hunc laborem assumere, et venerabilis Patris insculpere monumenta, ut esset eorum studio delectabilis pagina, quam quasi viventem traderent legendam discipulis et perpes fieret consolatio secus positis reliquiis sacri corporis et sermonis. Sed extrema æmulari, et quæ homines lateant, Claravallis consuevit humilitas, et proferre in publicum aliqua sui indicia viri illi nobiles erubescunt, et quietiores facit eos contemptus et abjectio, quam quælibet oblatio dignitatis, in qua sibi professio humilitatis periclitari videtur. Ob hujusmodi causas sese intra silentii cardines retinentes, magis in sacco eremi, quam in sacco palatii delectantur: nec jam in stilo, sed in cruce gloriam quærunt. In hoc ergo, sicut et in cæteris ejusmodi, negotiorum suorum sarcinas aliis libenter imponunt. Et nunc sublato venerabilis memoriæ Domno Guillelmo, qui ejusdem Viri sancti gloriosa primordia fideliter et devote conscripsit, ad meam exiguitatem hujus Operis devenit petitio, et imposuit mihi dilectæ Ecclesiæ caritas, ut coquam pulmentum filiis prophetarum. In quo si colocynthidas miscerem negligens, superjecta (ut confido) farinula condicit Elisæus, et excessus insipientiæ, obedientiæ excusabilis affectus.

* al. serico

* Apud Honorium additur amaritudinem

CAPUT I. Pontificatus Innocentii II contra Anacletum a Viro sancto vindicatus; Lotharius imperator repressus.

LIBER II.
CAP. I.
Honorio PP. substituitur ab alio Innocentius; ab aliis Anacletus:
a

Ea tempestate Honorius Papa viam universæ carnis ingressus est a. Nec mora, in electione dissidentibus Cardinalibus, et divisa Ecclesia, plures numero, et saniores consilio, vita probabiles, viri virtutum, presbyteri, diaconi,

episcopi Innocentium elegerunt, cujus vita et fama et ætas et scientia digna summo sacerdote habebatur. At vero pars altera, infames ausus violentia, non ratione, corroborans, Petrum Leonis ad hunc apicem adspirantem, fraudulentis machinationibus scorsum et præcipitanter nominavit Anacletum, et ceteris renitentibus ordinavit. Qui vero in parte Catholica erant, electum suum solenniter ordinatum collocarunt in cathedra, et per loca illa, in quibus sessiones habent ex antiqua consuetudine Romani Pontifices, circumduxere, et pro tempore honor debitus Apostolicæ affluit dignitati. Et tunc sane circa Lateranense palatium morabantur, nec erat jam eis tuta in domibus propriis mansio, cum eos acerrime Petri satellites infestarent. Ibi etiam diu resistere non valentes, per confæderatos sibi quosdam ex nobilibus Romanis ad tempus in turribus eorum receptacula habuerunt. Sed nec in eis perseveravit fidelitas. Nam in brevi aut vi, aut formidine temerariæ multitudinis, aut pretio corrupti sunt. Nam Petro tam propria generis virtute, quam ad hærentium sibi affinitate multitudo tanta erat, ut fere tota eum civitas sequeretur, vel pecunia, vel commodis obligata.

82 Congregaverat sane opes innumeras, tam in exactionibus curiæ, quam in legationum negotiationibus, quas ad expectandas nundinas reservarat. Insuper et paterni census ampla congeries eatenus sigillata, modo distributa in populum, ad fas et nefas venalem plebem armaverat. Quibus erogatis, donaria regum in ornamentis Ecclesiæ, ab ipsis evulsit altaribus. Et cum calices frangere, et crucifixos aureos membratim dividere ipsi profani Christiani vel timerent vel erubescerent, Judæos aiunt esse quæritos, qui sacra vasa et imagines Deo dicatas audacter committerent. Igitur quisque pro modo suo secundum majus et minus conducti ad scelus, sacramentis generalibus publice Petro vendiderunt assensum, et in omnem sanguinem manus exposuerunt et arma, et quotidianis congressibus partem, quæ cum Innocentio erat, maledictis insectabantur et gladiis b. Habuere igitur servi Dei consilium, et quia vi humana se tueri non poterant, cedere elegerunt. Et procuratis clam navigiis, de ore Leonis, et de manu bestię, per Tiberim in Thyrrhenum mare elapsi, prosperis ventis carbasa impellentibus, in portum Pisanum feliciter appulerunt. [Audito tantorum virorum adventu, et cognita causa, propter quam de Urbe exierant, gratulata est Pisa, quod ad se Romani nominis gloria transferretur, et, illis perpetuæ sibi infamiæ insculpentibus notam, sibi nominis æterni et perennis famæ inscriptio pararetur. Occurrunt ergo honorati et consules, et domini Papæ pedibus advoluti, gratias agunt, quod eos tanto dignos judicasset honore, ut eorum eligeret urbem, quam propria dignaretur illustrare presentia.

83 Tua est, inquam, civitas: nos populus tuus: nostris stipendiis famulamur tibi: immo in usus tuos respublica, quidquid apud se repositum habet, exponet. Nihil duplicitatis invenies in Pisanis: non modo adhærebunt, modo resiliunt: modo jurabunt, modo juramenta dissolvent. Non inhiat populus iste rapinis domesticis et cædibus intestinis. Non est gens nostra domi audax; nec extra meticulosa. Nos nec servi sumus, nec domini: sed concives et fratres, honore invicem prævenientes, non seditiosis ausibus alterutrum provocantes. Domi mansuetudine utimur: fortitudinem

E

hujus potentia, barbaries sacrilega; illius perfugium

b

ad Pisanos.

A titudinem nostram sæpe extranei experiuntur. Nos, Pœnis subactis, et Balearibus insulis subjugatis, terra marique de piratis et dyscolis triumphantes, reges eorum captivos in vinculis Pisam induximus: de quorum spoliis et varia supellectile in adventu tuo ornantur compita et plateæ; et lactabunda civitas coronatur c. Post hujusmodi

a Gaufrido Carnotensi episcopo, magnarum virtutum viro, Carnotum deducitur, ubi etiam gloriosus Anglorum rex Henricus g ei cum maximo episcoporum et procerum comitatu occurrit. Hunc quoque regem venerabilis Abbas ad eum præmissus adduxit, quem vix persuasit Innocentium recipere, ab episcopis Angliæ penitus disuasum. Cum enim omnimodis recalcitraret et detractaret, Quid times ait? times peccatum incurere, si obedias Innocentio? Cogita, inquit, quomodo de aliis peccatis tuis respondeas Deo; istud mihi relinque, in me sit hoc peccatum. Ad quod verbum persuasus rex ille tam potens, extra terram suam Domino Papæ occurrit usque Carnotum. [Multa ibi dicta et facta sunt; multaque ibi sæcularia et ecclesiastica negotia definita.]

g

In synodo Stampensi

84 Præmissi, antequam de urbe egrederetur, a domino Papæ in Gallias fuerant nuntii, qui dissensionis et schismatis a Petro facti ordinem Gallicanæ intimarent ecclesiæ, et hortarentur episcopos, ut in ultionem presumptionis Injus accingerentur, et, damnata parte schismatica, subscriberent unitati. Necdum vero ad plenum tenor operis innotuerat episcopis, nec privatim quisquam commodare præsumpsit consensum, donec collecto Stampis d generali conventu, in commune decernerent, quid reciperent, quid damnarent. Neque enim Francia, ceteris regionibus proclivibus ad schismata, aliquando tali factione * fedata est, nec malignorum acquievit erroribus: nec fabricata est idolum in Ecclesiâ, venerata in Petri cathedra monstrum. Nec enim talibus in causis principalia aliquando eos terruerunt edicta, aut generalibus utilitatibus privata commoda prætulere: nec declinantes in partem, personis detulere, sed causis. Sed si quid oportuit, fortiter persecutionibus obviarunt, nec damna, nec exilia formidarunt. Convocato igitur apud Stampas concilio, abbas sanctus Clavallensis Bernardus, specialiter ab ipso rege Francorum, et præcipuis quibusque pontificibus accersitus, sicut postea fatebatur, non mediocriter pavidus et tremebundus advenit, periculum quippe et pondus negotii non ignorans.

* al. Guiberti vel Bardiini susceptione

summa cum auctoritate Bernardus causam agit Innocentii:

85 In itinere tamen consolatus est cum Deo, ostendens ei in visu noctis ecclesiam magnam concorditer in Dei laudibus concinentem, unde speravit pacem sine dubio proventuram. Ubi vero ad locum ventum est, celebrato prius jejunio, et precibus ad Deum fuis, cum de eodem verbo tractaturi rex et episcopi cum principibus consedissent, unum omnium consilium fuit, una sententia, ut negotium Dei, Dei famulo imponeretur, et ex ore ejus causa tota penderet. Quod ille timens licet et tremens, monitis tamen virorum fidelium acquiescens suscepit, et diligenter prosecutus electionis ordinem, electorum merita, vitam et famam prioris electi, aperuit os suum, et Spiritus sanctus implevit illud. Unus ergo omnium ore locutus, suscipiendum ab omnibus summum Pontificem Innocentium nominavit: et ratum esse omnes pariter acclamarunt e. Et decantatis ex more laudibus Deo, obedientiam deinceps polliciti, electioni Innocentii omnes pariter subscripserunt.

honorifice is suscipitur in Gallia et a rege Angliæ:

86 Interea Dominus Papa multis in Pisis, et in Tuscia, et in aliis provinciis potestative dispositis, valem faciens Pisanis, et gratias agens, in Provinciam navigio delatus est: et Burgundiam transiens Aurelianum pervenit: ubi, occurrentibus episcopis, a rege piissimo Francorum Ludovico f alacriter et honorifice susceptus est. Inde

expulsi a Germanis; concilium Remense celebrat: defenditur a Sancto contra Lotharium: -

E

h

i

k

F

Innocentius Clavallensem visitat.

m

n

careno

A. BERNALDO.

carneo sapa, pro rhombis olera: pro quibuslibet deliciis legumina ponebantur. Si forte piscis inventus est, Domino Papæ appositus est, et aspectu, non usu in commune profecit.

diaboli turba
apud Claravallenses elusa.

89 Invidit diabolus, et servorum Dei gloriam, quos tanti hospitis nobilitabat præsentia, ferre non valens, dum in choro alacriter psallerent et devote, præsentibus etiam nonnullis ex Cardinalibus, qui in auditu et aspectu eorum delectabantur, aliquantos fratrum horribili pavore turbavit. Nam et unus præ ceteris occupatus blasphema quædam verba locutus est, Dicit, inquit, ego sum Christus; et alii plures territi et tremebundi, ad beati Patris vestigia confugerunt. At ille conversus ad ceteros, Orate, inquit: ac deinceps sub silentio eos, qui turbati videbantur, eduxit, atque compescuit: ut nequissimus ille, qui conventum pietatis transferre conabatur in theatrum, et scholam innocentie in derisum, non, ut putabat, existimationem religiosorum hominum corrumpere posset, sed se proderet, et conatus suos experiretur infirmos. Tanta siquidem celeritate omnia sunt sedata, ut personas illas, quæ prope astabant, omnino latuerit, quod acciderat, et malignos hostis velociter incrépatus, non modo scandalum eis, quod parabat, inferre nequiverit, sed nec ad illorum notitiam rem perferre. Factumque est ex eo, ut ampliori sese custodia fratres munirent, et merito et numero, et possessionibus deinceps cresceret Clara-vallis, et multiplicatis Conventibus, fere per omnem latitudinem loci illius dilataretur religio, ipse etiam Abbas sanctus ex tunc amplius solito miraculis clareret et signis.

ANNOTATA.

a Anno videlicet Christi 1130, medio Februario, uti præmissum est in nostro Commentario § xvi, num. 168.

b Hisce, quæ modo retulit biographus de famoso hoc schismate, elucidandis subserviunt dicta in Commentario prævio § xvi.

c Baudrandus de Pisa scribens, Italix urbe archiepiscopali, Sardiniam, inquit, insulam e manibus Saracenorum vindicavit, Carthaginem domuit, et Baleares insulas, egregiamque Christianis orientalibus navavit operam. Plura elogia de Pisanis exstant apud Leandrum Albertum in Descriptione Italix, quæ Colonix Agrippinæ edita est anno 1566, pag. 42.

d Stampæ (Estampes) urbs Gallix oblonga in Belsia. . . 14 leucis distans a Lutetia Parisiorum in meridiem Aurelianum versus 20 circiter. . . estque partim in Belsia propria, et partim in Hurepæsiæ tractu, ex Baudrando.

e De auctoritate S. Bernardi in concilio Stampensi agit Commentarius § xvi, num. 173.

f Consuli possunt, quæ de hoc rege ibidem dicuntur § xiv.

g Fuit is Henricus, hujus nominis primus, qui suo germano Willelmo II, S. Anselmum persecutori successit anno Christi 1100.

h Hujus acta e variis auctoribus habentur apud Labbeum tomo X Conciliorum, non col. 989, sicut male impressum est, sed col. 979 et seqq.

i Videatur noster Commentarius prævius § xiv.

k Innocentium PP. ivisse Leodium ante concilium Remense, liquet e Commentario nostro prævio § xvi, num. 171. Quod autem sanctus Abbas duos in Remensi concilio Sermones recita-

rit, qui exstant sub ejus nomine, rejicitur ibidem § xvii, num. 184.

l De gestis a Viro sancto contra Henricum regem pro jure ecclesiastico, consuli potest idem Commentarius § xvii. Quænam acta fuerint pro investituris ab Henrico V, Germanix rege, Henrici III imperatoris filio, narrat Baronius ad annum 1111; contra illas autem quænam sint gesta, ad annum 1112. Henrico prædicto Lotharius successit anno Christi 1125; quo videri possunt Baronius et Pagius.

m Urbs est episcopalis sub archiepiscopo Coloniensi ad Mosam fluvium, in Belgio fere inserta, sed tamen in Germania, et in Circulo Westphaliæ.

n PANIS AUTOPYROS, sicut hic observatur apud Mabillonium, dicitur is, ex quo nihil neque pollinis, neque furfuris exercitum est, quasi totum in se triticum non imminutum habens. Vide Cels. lib. 2, cap. 17. Differt a pane cibario: nam huic bona pars pollinis ademta est, et magna ex parte furfuraceus est. A similia autem dilert: nam hæc est medulla farinæ triticæ; hoc est, ea pars, quæ media est inter pollinem, et secundarium. CARENUM, ex Vincentio Lucensi, est vini dulcis cocti genus. SAPA vero (alias vinum ad tertiam decoctum significans) est succus herbarum: unde fortasse Gallicè soupe pro jusculo: hic opinor, positum pro zyto seu cervisia vel ptisanna. RHOMBUS, Gallicè TURBOS, piscis plani genus. Quæ autem primo loco notantur de pane autopyro, habentur etiam in editione Horstiana.

CAPUT II. Præclare gesta in Concilio Pisano; Mediolanenses Ecclesiæ reconciliati; miracula apud eosdem facta.

Longas in Galliis facere moras Dominus Papa non potuit, sed sicut cum Lothario rege condixerat, Romam ei occurrat: et vi exercitus in Lateranense palatium deductus est. Multi etiam ex nobilibus Romanis fideles Ecclesiæ, cum honorifice susceperunt. Verum Petrus Leonis non ponens Deum adiutorem suum, sed confederatorum stipatus malitia, in editioribus et tutioribus turribus manens, Lotbarii ludificavit virtutem, et interdicens suis congressus publicos, nec sibi securitatis suæ fecit periculum, nec causam conflictus hostibus dedit; sed tamen liberum eorum discursum machinis superioribus et obstaculis variis impedivit. Vitavit etiam obstinatissime Imperatoris colloquium, nec minus nec blandimentis flexus est, nec de statu suo consilium cujuslibet personæ admisit. Relicto igitur Romæ Innocentio, alias Imperator digreditur. Petrus vero post ejus discessum crebros movens per Urbem excursus, lidelium cædibus inhibebat. Intellegens ergo Innocentius Romæ sibi infructuosam eo tempore moram, ne præsentia sua illius bestie rabiem elferaret, rursus Pisas revertitur, ibique aggregatis totius Occidentis episcopis, aliisque religiosis viris, magnæ gloriæ synodus celebratur a. Adluit per omnia et consilii, et judicii, et definitionibus omnibus sanctus Abbas, impendebaturque ei reverentia ab omnibus, et

ii.
Concilio Pisano, quod Innocentius contra Anacletum indixit, Bernardus interest cum honore:

a

A et excubabant ante ejus limina sacerdotes; non quod fastus, sed multitudo communem prohiberet accessum: et aliis egredientibus, alii introibant, ita ut videretur Vir humilis, et nihil sibi de his honoribus arrogans, non esse in parte sollicitudinis, sed in plenitudine potestatis. Actiones concilii longum est prosecui: summa tamen in excommunicatione Petri, et irregressibili fautorum ejus dejectione constitit, et usque hodie hæc sententia perseverat.

quæ deinde
Mediolanenses
studiosissime
extirpant, et ab
eo Ecclesiæ re-
conciliantur:
b

91 Soluta concilio, ad reconciliandos Mediolanenses Dominus Papa Abbatem Clara-vallis, quem multis supplicationibus expetierant, et Guidonem Pisanum, et Matthæum Albanensem b episcopum a latere suo direxit, qui schisma per Anselmum in eadem urbe factum abluerent, et ad unitatem Ecclesiæ devios revocarent. Abbas igitur cum prædictis viris, quos a Domino Papa collegas acceperat, addidit consortio et communi consilio virum venerabilem Gausfredum Caruotensem episcopum, cujus innocentiam et sinceritatem in multis probaverat. Etenim visum est Cardinalibus bonum, ut tanto adjutore negotium tanti ponderis fulciretur. Transcense itaque Apennino, ubi audierunt Mediolanenses Abbatem desideratum suis finibus propinquare, longe a civitate miliaribus septem omnis ei populus obviat: nobiles, ignobiles, equites, pedites, mediocres, pauperes, quasi de civitate migrarent, proprios lares deserunt, et distinctis agminibus incredibili reverentia Virum Dei suscipiunt. Omnes pariter delectantur aspectu, felices se judicant qui possunt frui auditu. Deosculantur pedes ejus universi: et licet hoc ille uolente acciperet, nulla potuit pronos et devotos ratione compeescere; nulla interdictione repellere. Vellicabant etiam pilos, quos poterant, de indumentis ejus, et ad morborum remedia, de pannorum laeniis aliquid detrahebant, omnia sancta, quæ ille tetigisset, judicantes, et se tractu eorum vel usu sanctificari. Præcedentes itaque et subsequentes lætabundis acclamationibus applaudebant Abbati, et diu intra agminum spissamenta detentum, tandem solenni reddidere hospitio. Et cum tractatum esset in publico de negotio, propter quod tam Vir Dei, quam Cardinales advenerant, oblitia fortitudinis suæ civitas, omni ferocitate deposita, se ita Abbati substravit, ut obedientiæ eorum non incongrue ille posset aptari Poætæ versiculus:

Jussa sequi, tam velle mihi, quam posse necesse est.

videns dæmones
ab obsessis fu-
gi,

92 Pacatis omnibus, reconciliata ecclesia, firmatis inter plebes concordiae pactionibus, alia cœperunt nasci negotia, et insatiæ diabolo, et in quibusdam obsessis corporibus debacchanti, oppositum est Christi vexillum, et, increpante Viro Dei, de possessis atriis, superveniente eminentiori virtute, territa et tremebunda dillegere dæmonia. Ecce nova legatio, non Romanum pragma circumferens, sed divinis legibus fidei pragma allegans, prolatis in medium litteris sanguine Christi conscriptis, et hulla Crucis impressis, quæ figura auctoritate sua terrestria et inferna sibi subdit et curvat. Inaudita est nostris temporibus tanta populi fides, tanta in homine virtus, inter quos religiosa erat contentio, cum signorum gloriam Abbas credulitati eorum, illi vero sanctitati Albatis adscriberent, et hoc de eo indubitanter sentirent, ut, quidquid a Domino peteret, impetraret. Adducunt igitur ad eum nihil hæsitantes mulierem omnibus notam,

Augusti Tomus IV.

quam annis septem immundus vexaverat spiritus: et postulavit supplices, ut in nomine Domini dæmoni imperet fugam, et mulieri restituat sospitalem. Quæ populi fides non minimam verecundiam Viro Dei ingerebat, et, humilitate magistra, inconsueta experiri non præsumebat, et instante petitione populi erubescerebat, si caritati postulantium obstinatius resisteret: et videbatur ei, quod offenderet Deum, et omnipotentiam ejus diffidentia obambulare videretur, si a fide populi fides propria dissentiret.

A ERNALDO.

93 Æstnabat igitur secum, et licet signa non fidelibus, sed infidelibus fieri oportere assereret; ausus suos Spiritui sancto committit, et orationi incumbens, cælitus illapsa virtute satanam in spiritu fortitudinis increpat, et fugat, mulieremque reidit incolumem et quietam. Latantur qui aderant, et levantes manus ad sidera, Deo, qui de excelso eos visitavit, gratias agunt. Auditum est hoc verbum, et percrebuit fama, et repente totam perculit urbem; per ecclesias, per prætoriam, et per compita omnia conveniunt undique: de Viro Dei sermo habetur ubique: dicunt publice, nihil ei impossibile esse quod a Domino postulet, et ad preces ejus apertas Dei aures dicunt et credunt, prædicant et affirmant. Nec possunt aspectu ejus, vel auditu nullo modo satiari. Irrunt alii in præsentiam ejus: alii, donec exeat, pro foribus præstolantur. Cessatum est ab officiis et artibus, tota civitas in hoc spectaculum suspensa manet: concurrunt, postulant benedici: et tetigisse cum, singulis salutare videtur.

et energumena
liberat mi-
ro cum populi
applausu:

94 Tertia die ad ecclesiam S. Ambrosii divina celebraturus mysteria Servus Dei procedit: ubi, expectante innumera populi multitudine, inter ipsa Missarum solennia, dum clericis canentibus ipse secus altare sederet, puellam ei parvulam offerentes, quam vehementi impetu vexabat diabolus, orant ut misellæ subveniat, et diabolum in ea debacchantem elidat. Audita supplicatione adstantium, et intuitus personam fremdentem dentibus et stridentem, ut etiam intuitibus esset horrore, compassus est ætati, et vehementiæ anxietatis ejus condoluit. Patenam igitur calicis, in quo divina celebraturus erat mysteria, accipit, et digitis lacte superfuso, orans intra se, et de Domini virtute confidens, ori puellæ salubrem potum applicat, et corpori ejus stillam medicinalem infundit. Nec mora, quasi ureretur satanas, infusionis illius virtutem ferre non potuit, sed urgente intrinsecus crucis antidoto, festinanter egrediens, vomitu sordidissimo tremebundus erupit. Sic purgata persona, diabolo profugo et confuso, laudes debitas Deo canit ecclesia, et post acclamationes lætabundas alacer populus ibidem, donec divina compleantur mysteria, immobilis perseverat. Sub aspectu itaque omnium incolumis puella a suis domum reducit, et vix tandem a populo dimissus ad hospitium Vir Dei revertitur.

celebrans divi-
na mysteria,
puellam curat
vexatam a dia-
bolo,

95 Divino judicio ea tempestate in Mediolano, juxta Esaia: verbum, pilosi clamabant alter ad alterum, et occurrebant onocentauris dæmonia, et effrenatis decursibus plurimos infestabant: nec erat qui insolentiæ eorum resisteret, cum diu sub Anselmi schismate c, qui Petri fautor Mediolanensem occupaverat cathedram, sacerdotes gementes, virgines squalide, sanctificationes maledictæ, altare pollutum, iram Dei in populum provocassent. At vero in adventu Viri Dei, abdicatis Anselmi præstigiis, et in Sedis

cujus licentiam
apud Mediola-
nenses etiam re-
punit:

c

A. ERNALDO.

Apostolicæ obedientiam sub Innocentio revocata ecclesia, impedita est illa dæmonum licentia, et quotidie dabat locum; et ad preces Viri Dei diffugiebat diabolus: et si quando resistere conabatur, in ipso conflictu succumbens gloriosus vincebatur.

III.
contra malignos
spiritus signo
crucis.

* ad invisera-
tum

96 Inter eos igitur qui vexabantur, mulier grandæva civis Mediolanensis, et honorata quondam matrona, usque ad ecclesiam beati Ambrosii post beatum Virum a multis tracta est: in cuius pectore pluribus annis diabolus sederat, et jam ita suffocaverat eam, ut visu et auditu et verbo privata, frendens dentibus, et linguam in modum promuscidis elephantinæ protendens, monstrum non femina videretur. Sordida ei facies, vultus terribilis, flatus fœtidus, inhabitatoris satanæ colluvia testabantur. Hanc cum aspexisset Vir Dei, novit inhærentem ei et invisatum diabolium, nec facile egressurum de domo, quam tanto possederat tempore. Conversus ad populum, cuius innumera aderat multitudo, orare jubet attentius, et clericis et monachis secum juxta altare consistentibus, mulierem ibidem jubet constitui et teneri. Illa vero reluctans, et vi diabolica, non naturali virtute recalcitrans, non sine aliorum injuria, ipsum Abbatem pede percussit. Quem diaboli ausum mansuete ille contempsit, et ad expulsionem non indignatione iræ, sed pacifica et humili supplicatione Deum invocat adjutorem, et ad immolationem hostiæ salutaris accedit. Quoties tamen eandem sacram hostiam signat, toties ad mulierem quoque conversus, eodem signo crucis edito spiritum nequam Athleta fortis impugnat.

corpore Christi,
et sacrificio
Missæ in eam ope-
ratur.

C

97 Nam et ille malignus, quoties adversus eum signum crucis intenditur, percussus se indicans, acris sævit, et recalcitrans contra stimulum, quidnam toleret, prodit invitus. Expleta autem oratione Dominica, efficacius hostem aggreditur Vir beatus. Patenæ siquidem calicis sacram Domini Corpus imponens, et mulieris capiti superponens, talia loquebatur: Adest, inique spiritus, iudex tuus, adest summa potestas: jam resiste, si potes. Adest ille, qui pro nostra salute passurus, Nunc, inquit, princeps hujus mundi ejicietur foras. Hoc illud Corpus, quod de corpore Virginis sumptum est, quod in stipite crucis extensum est; quod in tumultu jacuit; quod de morte surrexit; quod videntibus discipulis ascendit in cælum. In hujus ergo majestatis terribili potestate, tibi, spiritus maligne, præcipio, ut ab hac ancilla ejus egrediens, contingere eam deinceps non præsumas. Cumque eam invitus deserens, et manere ultra non valens, atrocius afflietaret, tam magnam iram, quam modicum tempus habens, rediens Pater sanctus ad altare, fractionem hostiæ salutaris rite complevit, diffundendamque in populum pacem ministro dedit: et confestim pax et salus integra reddita est mulieri. Sic ille nequam, divina mysteria quantæ sint efficientiæ et virtutis, non confessione, sed fuga coactus ostendit. Fugato diabolo mulier, quam in tantorum sartagine tormentorum carnifex pestilens tanto tempore frixerat, mentis suæ compos effecta, redditis cum ratione sensibus, revoluta intra fauces lingua, Deum confessa gratias egit, et intuita curatorem suum, pedibus ejus advoluta est. Ingens per ecclesiam attollitur clamor, omnis ætas jubilat Deo, personant æramenta, benedicitur ab omnibus Deus, excedit veneratio modum, et Servum Dei supra hominem, si dici fas est, liquefacta caritate civitas veneratur.

98 Audiebantur hæc, quæ Mediolani fiebant, et per totam Italiam Viri Dei discurrere opinio, et divulgabatur ubique, quod surrexisset Propheta magnus, potens in opere et sermone, qui, invocato Christi nomine, et infirmos curaret, et obsessos a dæmonibus liberaret. Maxima quidem ei in curationibus ægritudinum gratia, sed in dæmonibus eliminandis frequentior operatio erat: quia copiosior vexatorum numerus ad experta subsidia concurrerebat, et majorum operatio virtutum minores obscurabat effectus. Jam vero præ frequentia populi, qui a mane usque ad vesperam foribus assidebat, oppressionem vulgi præ corporis imbecillitate non ferens, ad fenestras domus procedens, se eis conspicendum præbebat, et elevata manu benedicebat eis. Panes quoque et aquam devehabant secum, quibus benedictioni ejus suppositis, pro beneficiis ea sacramentalibus referebant. Ex vicinis sane castellis et vicis et urbibus multi confluerant; et communita tam advenarum quam civium in Mediolano studia erant prosequi Sanctum, expetere beneficium, audire verbum, videre signum: et doctrina et miraculis ultra, quam credibile est, delectabantur.

Nomine ejus
celebrata per
totam Italiam

99 Aderat inter eos quidam ex suburbanis, qui puerum dæmoniæcum illuc advexerat. Qui repente coram omnibus ad signum crucis, quod Vir sanctus edidit, de bajuli sui brachiis ruit, et elisus humi quasi mortuus sine ullo sensu immobilis visus est, neque vox neque halitus erat in eo: tantum circa præcordia exiguus ei supererat vapor. Dant igitur ceteri locum, ut posset procedere, et admitti ad Virum Dei semineis pueri bajulus; et attonita multitudo tam miserabilis casus præstolabatur eventum. Ingressus igitur ad Virum Dei homo est, et puerum stupidum, nec aliquid sentientem, ante pedes Abbatis exposuit: et ait: Puer iste, Domine Pater, quem ante tuos posui pedes, jam per triennium a dæmonio acerrime vexatus est: et quoties vel ecclesiam ingreditur, et salibus exorcizatis aspergitur, vel signum ei crucis imponitur, vel Evangelium audire compellitur, vel divinis interest sacramentis, offenditur habitator ejus diabolus, et torquetur atrocius. Dumque modo cum ceteris ego pro foribus exspectarem, signum sanctæ crucis figurante te, et extendente in populos manum, sacramentalium signorum virtute exacerbatus diabolus, vehementius solito totus ad pueri vexationem se contulit, et, sicut vides, totum corpus ejus occupans, fere ei etiam vitalem spiritum intereludit. Sed et ipse puer, cum audita esset apud nos gratiæ, quam a Deo accepisti, opinio, ex aliorum curationibus suam speraos salutem, rogavit me, ut eum ad te adducerem. Obsecro igitur per misericordiam Dei, ut et laboribus meis, qui in ejus custodia operam damnosam et periculosam impendo, et illius miseriæ, quæ tanta est, quantam ipse oculis probas, pio et consueto affectu subvenias, et rabiem dæmonis non usquequaque procedere patiaris. Flebat igitur, et lacrymis ora perflus præsentem quosque commovit, ut omnes pariter supplicarent.

E
Præter puerum
dæmoniæcum.

100 Tunc Vir Dei confidere eos in Dei misericordia jubens, baculo, cui innitebatur, collum pueri leniter tangit. Sed et frater ejus Gerardus, volens experiri quæ ab homine dicta fuerant, latenter dorso ejus signum crucis impressit. Cumque prius sine motu et sensu, nec videns, nec audiens, ante pedes Abbatis diu extensus pavimento hæsisset, ad tactum baculi et ad signum crucis infremuit, et turbatus ingemuit. Jubet igitur

quem reddi in-
spem.

A igitur Abbas super proprium lectulum eum poni. At ille quasi ex injuria offensus rejecit se in pavementum, et stridebat dentibus, et mordebat procuratorem suum, et capillis eorum, qui aderant, manus injiciens, quo poterat conatu se ab eorum manibus abstrahere, et ab eis vix teneri poterat. Eia, inquit Abbas, ad lectum nostrum eum reducite. Orante itaque Abbate, et fratribus in oratione prostratis, quasi ardentibus paleis, quæ in lecto continebantur, diabolus ureretur, tormenti æstuantis, vi divina propinquante, passionem clamoribus testabatur. Jubet igitur Vir sanctus aquam benedictam in os patientis infundi. Quam ille pressis labiis et dentibus non admittens, vix tandem, cuneo infixo dissolvente pressuram, vellet, nollet, intra fauces et guttur recepit. Confestimque ut penetrans sanctificatio ad interiora descendit, quasi infuso antidoto vis maligna erupit, et vomitu sordidissimo quasi torrentis impulsu, festina præcipitatione rotatus cum ingenti contumelia dæmon exivit. Repente, qui videbatur mortuus, vivit, et de lecto Abbatis quietus et incolumis surgens, patronumque * suum amplexatus, Deo gratias; Sanus sum, inquit, Gratias agunt omnes communitur Deo, et qui modo flebant, lætantur. Foras clamor effunditur; res intus gesta super tecta solemniter prædicatur; tota ad spectaculum convenit civitas; benedicitur Deus, gaudet populus, in Abbate tanti operis patratore totius plebis requiescit affectus.

al. patratum

B 101 Febricitantibus multis idem Sanctus manus imponens, et aquam benedictam porrigen-
 tus beneficia

viri sancti
tum beneficia

ad bibendum, sanitatem obtinuit: aridas manus et membra paralyti dissoluta tangens incolumitati restituit: cæci etiam sub multorum testimonio in eadem civitate ut viderent, imposito signo crucis, a Patre luminum potenter obtinuit. Per idem tempus hospitium Albanensis episcopi *, quem Dominus Papa in eadem legatione sibi collegam dederat, gratia tractandorum negotiorum intraverat: et de his, quæ injuncta fuerant, conferebant: cum repente irruit super eos adolescens, cujus manus arida erat, et retorta ad brachium: et advolutus pedibus ejus suppliciter postulat sanitatem. Ille alias occupatus, benedixit quidem, et abire præcepit, et ne amplius sibi molestiam faceret verbis solito severioribus interdixit. Recedebat ille non consecutus quod quæsierat: cum venerabilis episcopus sub omni celeritate eum regredi jubet, et manu arreptum tradit Abbati. Huic, inquit, qui minime beneficium consecutus, tibi, ut discederet, obedivit, tu ne claudas viscera misericordiæ: quin potius tu obedi, et virtute obedientiæ, me jubente, adstrictus fac quod postulat, largire quod petit; et confidens in ejus virtute, per quem expetit sanitatem, postula et impetrabis, ut et nos de Dei munere, et ille de optata gloriatur salute.

in alios

C 102 Ad præceptum episcopi Abbas apprehensa pueri manu invocavit Dominum, et exaudivit eum: et signo crucis edito, nervi, qui obri-
 * al. assidens

suasum, quod intolerabilis undique populus expectaret; nec sine periculo posse egredi videretur. Inter cœnandum vero, paropsidem, in qua Abbas comederat, episcopus ministro familiari servandam tradidit, et præcepit, ut seorsum reconditam, cum omni diligentia custodiret. Elapsis exinde aliquot diebus, episcopus idem febrium vehementi ardore corripitur. Et recordatus Iominis Dei, familiarem jubet accersire ministrum. Disem, inquit, Abbatis, quem tibi nuper tradidi conservandum, huc afferre ne cuncteris. Cumque ille obtulisset allatum, Infunde, inquit, aquam in eo, et panis exiguas hucellas consciunde. Quod cum factum esset, confidens in Domino, et Abbatis precibus se commendans, comedit et bibit, et absque ulla dilatione convaluit.

103 Augebatur adventantium numerus, et mirificata opera ad se populos invitabant: nec usquam Viro Dei dabatur requies, dum ex ejus lassitudine alii sibi requiem procurarent. Abeuntibus occurrerant advenientes, et succedebant sibi beneficia mendicantes. Inter quos miles quidam in ulnis suis puellulam ad Virum Dei attulit, quæ ita exosam lucem habebat, ut semper clausis palpebris etiam brachium opponeret oculis, ne aliquo modo aliqua lucis particula se ei ingereret. Avellebantur aliquando opposita brachia violenter, et cum se ei lumen infunderet, clamabat et flebat, et erat ei claritas pro cruciatu, et lux visa quasi aculeos ejus cerebro infugebat. Benedicit infantulæ Vir Dei, et signaculum crucis faciens super eam, tranquillior em dimittit: et dum domum referretur, ultro aperit oculos, et pedes sine vectore ipsa revertitur. Et ipso in loco mulieri a dæmonio vexatæ multis adstantibus a Patre misericordiarum idem Sanctus obtinuit sanitatem.

confert.

E

ANNOTATA.

a Quæ in hoc capite dicuntur de hac synodo, et de actis in eadem a Viro sancto, uti et apud Mediolanenses, illustrat noster Commentarius prævius § XIX. Legi etiam potest epistola S. Bernardi ordine centesima trigesima, in qua Pisanos egregie laudat.

b De viris hisce, ac de Gaufrido Carnotensi episcopo, qui statim hic nominatur, breviter F quædam notavimus ibidem num. 209.

c Consule ibidem dicta § XX, num. 223.

d Miraculorum, quæ Sanctus fecit, multitudinem quis enumeret? Eorum compendium dabimus in Gloria ejus posthuma.

CAPUT III. Dæmoniacy Papiæ et alibi curati; Sanctus in oculis aliorum rebus gestis maximus; in suis minimus; dignitatum despicientia; reditus ad monasterium Claravallense; hoc alio translatum.

Jam Papiam a advenerat, et fama virtutum adventum ejus præcesserat, et cum debito gaudio

IV.

a

dio

A ERNALDO.
Papiam venit
S. Bernardus:

dio et apparatu tantæ gloriæ Virum civitas lætabunda suscepit. Et ne diu populi desiderium dilatio suspenderet, qui, sicut Mediolani miracula facta audierat, signum ab eo optabat videre; adventit repente post eum rusticus quidam, qui de Mediolano secutus eum fuerat, uxorem dæmoniacam secum adducens, quam ante pedes ejus, lacrymabili voce intrinsecas protestans anxietates, deposuit. Nec mora, in contumeliam Abbatis, per os miseræ mulieris diabolus locutus est, et irridens Servum Dei, Non, inquit, me de canicula mea hic porculos edens et brassicas devorans pellet. Multa in hunc modum in Virum Dei jaculabatur convicia, ut blasphemis provocatus, impatienter ferret opprobria, et confunderetur in præsentia populi, cum indignis se audiret sermonibus lacerari. Sed Vir Dei astutias ejus intelligens, irrisorem irrisit, et ultionem non ipse expetens, sed ad Deum remittens, ad ecclesiam sancti Syri dæmoniacam duci præcepit. Voluit quippe curationis illius gloriam dare Martyri, et primitias operationum virtuti ejus adscribi. At vero sanctus Syrus ad hospitem suum remisit uegotium, nec in ecclesia sua quidpiam sibi deferens, intactum opus reduci voluit ad Abbatem.

B Reducitur igitur mulier ad Abbatis hospitium, garrimente per os ejus diabolo, et dicente: Non me Syrus ejiciet, non expellet Bernardulus. Ad hæc Servus Dei respondit: Nec Syrus, nec te Bernardus ejiciet, sed Dominus Jesus Christus. Et conversus ad orationem, pro salute mulieris Domino supplicabat.

ut i. m. cum a l-
resista dæmonis

105 Tunc vero spiritus nequam, velut priori improbitate mutata, Quam libens, inquit, egrederer ab hac canicula, graviter molestatus in ea, quam libens egrederer! sed non possum. Interrogatus causam; Quia necdum vult magnus Dominus, ait. Cui Sanctus: Et quis est magnus Dominus? Et ille: Jesus Nazareus. Ad quem rursus Vir Dei: Unde enim Jesum nosti, aut si umquam vidisti eum? Vidi, inquit. Ubinam eum vidisti? In gloria. Et tu in gloria fuisti? Fui quidem. Et quomodo inde existi? Cum Luciferis, inquit, multi cecidimus. Hæc autem omnia voce lugubri per os vetulæ, audientibus omnibus, loquebatur. Respondente autem Abbate sancto, Numquid non in illam redire gloriam velles, et restitui in gaudium pristinum? Rursus voce mutata, et miro modo cachinnans, Hoc, inquit, tardatum * est. Et nihil ultra locutus, orante attentius Viro Dei, nequissimus ille victus abscessit, et mulier sibi reddita, quantas potuit gratias egit. Revertitur igitur vir cum muliere, et per totam viam incolumitati ejus congaudens, expectantibus amicis domui suæ redditur. Lætabantur omnes qui ordinem rei gestæ audierunt: sed repente gaudium vertitur in mœrorem: quia ubi domus suæ limina mulier attingit, rursus eam intrat diabolus, et infestior solito miseram discerpit atrocius.

C
* al. tardum

impetium

106 Quid faceret miser maritus, quo se verteret, nesciebat. Cohabitare cum dæmoniacam molestissimum, relinquere impium videbatur. Surgit igitur, et assumpta secum muliere rursus Papiam revertitur. Ubi cum Virum Dei non invenisset, usque Cremonam b prosequitur abeuntem. Indicat quid factum sit, et ut gratiam inveniat, lacrymabiliter deprecatur. Nec deest pie petitioni Abbatis clementia; sed præcipit, ut ecclesiam civitatis illius ingrediatur, [et ante Confessorum corpora] orans expectet donec ipse sequatur. Itaque memor promissi, circa noctis

crepusculum ceteris dormitum euntibus, ipse, b uno tantum prosequente, ecclesiam ingreditur, et tota nocte illa orationi vacans, obtinuit à Domino quod petebat; et, impetrata mulieri sanitate, jubet eam securam reverti ad propria. Sed cum illa reditum ad se diaboli, sicut jam experta fuerat, formidaret, collo ejus alligari chartulam, hæc verba continentem, præcepit: In nomine Domini nostri Jesu Christi præcipio tibi, dæmon, ne hanc amodo mulierem præsumas contingere. Quod mandatum sic expavit diabolus, ut mulieri regressæ ad propria, numquam deinceps appropinquare præsumperit.

107 Erat etiam in eadem civitate dæmoniacus quidam, cujus passio multos ad risum movebat, cum alii, qui severioris animi erant, clementissimo ei compaterentur affectu. Illic ita latrabat, ut, si audires, nec videres personam, canem crederes. Quem sibi exhibitum Vir Dei cum latrantem audisset, ingemuit: qui eo modo latrabat, quo solent percussi vel obruti canes irasci, et ringere * in percussores. Sed et in præsentia Viri Dei anhelans et latrans, acrius solito turbabatur. Increpato itaque diabolo, et in virtute Christi expulso, homini imperat, ut E loquatur. Purgatus homo intrat ecclesiam, interest sacramentis, crucis signo se munit, audit Evangelia, confitetur et orat, et cetera sanæ mentis officia Deo reddit et consecrat.

exeret.

* al. fremere

108 Cum secundo per Mediolanum eodem anno Pater sanctus transiret, oblata est ei dæmoniacam mulier. Nam eo tempore aberat, quo primum Vir Dei civitatem prædictam sua illustravit præsentia. Hanc possidebat dæmonium, quod modo Italica, modo Ibera * lingua loquebatur; nec satis certum, utrum unus esset bilinguis, an duo, sui quisque sermonis idiomate utens; sed tam proprie modo hæc, modo illa sonabat, ut diceres, hic qui loquitur, Ligur * est; hic Hispanus. Hæc etiam genuum passione, et poplitis timore perturbabatur. Quæ cum ad Virum Dei adducta fuisset, saltu concito scamnum, in quo sedebat, inopinata celeritate transiit. Reducta et interrogata, quid sibi vellet et saltus, et fuga, et unde ægrotanti et vetulæ tanta virtus et velocitas advenisset; respondit, hanc sibi agilitatem ex præsentia inesse diaboli, ut currentes comprehenderet equos, et eorum dorso sine ullo adminiculo insiliret. Hæc sequenti die dum in ecclesia divinis, quæ ille celebrabat, Officiis interesset, crudelissime et durissime coram omnibus vexata est. Compassus Abbas mulieri, jam sæpe in talibus expertus Dei clementiam, imperat diabolo ut recedat. Ille ad imperium Servi Dei tremebundus evanuit: mulier vero non solum a vexatione, sed etiam a nervorum contractione in momento convaluit. Hæc et alia multa intra Alpes constitutus operatus est Vir Dei, et diversa loca perlustrans, beneficiebat iis, qui infirmabantur, illuminando cæcos, erigendo debiles, curando febricitantes, maxime oppressos a diabolo diligentiori studio purgans: et quæ malignus fedaverat spiritus pectora, templa Deo acceptabilia consecrabat.

sicut etiam Hr.
diolani.

* i. e. Hispanica

* i. e. Longobardus, vel In
sulher

109 Plurima autem in eum probabilia et laude digna concurrunt. Alii nanique doctrinam, alii mores; alii mirantur miracula. Ego quidem congruum bis omnibus honorem defero; sed præ omnibus, quantum in me est, hoc sublimius duco, hoc propensius prædico, quod, cum esset vas electionis, et nomen Christi coram gentibus et regibus ferret intrepidus, cum obedirent ei principes

in rebus tantis
clementissime se
gerat:

A principes mundi, et ad nutum ejus in omni natione starent episcopi; cum ipsa Romana Ecclesia singulari privilegio ejus veneraretur consilia, et quasi generali legatione concessa subjecisset ei gentes et regna; cum etiam, quod gloriosius judicatur, facta ejus et verba confirmarentur miraculis: nunquam excessit, nunquam supra se in mirabilibus ambulavit; sed de se semper humiliter sentiens, venerabilium operum non se auctorem credidit, sed ministrum: et cum esset omnium judicio summus, suo sibi iudicio constitit infimus. Soli Deo quidquid fecit adscripsit: immo se nihil boni aut velle aut posse, nisi inspirante et operante Deo, et sensit et dixit. Sed aderat vis divina in tempore accepto, et in die salutis, segregans in Evangelium suum Servum suum, ejus humilitatem respexerat, ejus animam Spiritus sanctus ornaverat: et quia sinceritatem ejus nulla maculabat duplicitas, nec interrompebat bonum ejus quælibet conspersio falsitatis, in loco suo ideam spiritus manebat immobilis.

B
carne infirmus,
spiritu prom-
ptus est, et di-
quitates respuit:

B 110 Qui, ut semper splendidior esset et purior, quotidie in fornace probabatur, et, ne quid ei rubiginis obreperet, crebris malleorum ictibus in incude tundebatur, flagellabatur, et arguebatur, non ad pœnam pro crimine, sed ad gloriam pro virtute. Numquam ei defuit stimulus ægritudinis. Et cum sciret virtutem in infirmitate perfici, sufficientem sibi in hoc experiebatur gratiam, quod videret suos omnes quantalumeumque extraordinarios motus lima illius quotidianæ afflictionis abradi. Erat quidem caro infirma, sed spiritus promptus: et quo minus in corpore poterat delectari, amplius delectabatur in Domino; nec aliqua seculi hujus ambitione pulsabatur, qui solis cœlestibus inhiabat. Quot ecclesiæ destitutæ pastoribus, eum sibi in episcopum elegerunt? Elegit cum domestica Lingonensis ecclesia, elegit Catalaunensis. Intra Italianam civitas Januensis, et Mediolanum metropolis Ligurum, hunc optaverunt pastorem et magistrum. Remi, nobilissima Franciæ civitas, secundæ Belgicæ provinciæ caput, ejus dominationem ambivit. Omnibus his vocationibus postpositis, non sollicitavit animam ejus honor oblati; nec motus est pes ejus, ut inclinaret se ad gloriam, nec magis eum delectabat tiara et annulus; quam rastrum et sarculus.

C
Claravallensium studium
in Patre suo se-
cum retinendo.

C 111 Petentibus se nec annuens aliquando, nec insolenter aut improbe renuens, dicebat se non esse suum, sed aliorum servitio deputatum. Quæ res cum referretur ad fratres, respondebant: Nos omnibus, quæ possidebamus, venditis, inventam pretiosam margaritam comparavimus, ad patrimonia distracta redire non possumus. Quod si et pretium et appetitatum nobis perierit, et substantiis, et margarita privati fuerimus, expectationi nostræ male provisum est, si oleo nostro effuso, clausis januis sicut fatui mendicemus. Providerant etiam sibi ex consilio sanctissimi fratres, et Domini Papæ auctoritate inuncti erant, ne quis gaudium suum tollere posset ab eis, et eorum consolatio eis fieret tribulatio, et eorum inopia aliorum plenitudinem cumlaret. His aliisque rationibus Servi Dei expugnaverant petitores, et jam divulgatum erat ubique, Abbatem sic statutum in Ecclesia a Deo, sicut in Hebræorum populo Moyses fuit, qui cum non esset pontifex, Aaron tamen unxit et sacravit pontificem; et dispositionibus ejus tota Levitica omni tempore successio paruit.

112 Jam Alpes transcenderat e; et descendebant in occursum ejus de summis rupibus pastores, et armentarii, et agreste hominum genus, et conclamabant a longe, benedictionem petentes, et reptabant per fauces montium, regredientes ad caulas suas, colloquentes ad invicem et gaudentes, quod Sanctum Domini vidissent, et manu ejus super se extensa optatæ benedictionis gratiam accepissent. Tandem Chrysopolin d veniens, usque Lingunas e sollemniter deducitur, circa quos fines fratres ei Claravallenses occurrunt: provoluti genibus, surgunt ad oscula, et vicissim ei colloquentes, Claramvallem eum deducunt alacriter. Adsunt fratres congregati in unum, et mira devotione dilectum Patrem suscipiunt. Agitur sine tumultu cum omni gravitate lætitia. Facies quidem purior hilaritatem dissimulare non poterat, sed castigatus actionum et locutionum modus, metas proprias non transgrediebatur, et cohibebant se affectiones ipsæ, ne quid agerent, in quo dissolutionis nota religionis maturitatem offenderet. In tanta Abbatis mora nihil in Claravalle potuit diabolus texere, nihil interim rubiginis sinceris attrivit mentibus; nec in aliqua parte domus Dei, supra petram fundata, mota est. Ita opus suum Servus Dei absens corpore, præsens spiritu, orationum instantia munierat et solidarat, ut nec rima aliqua in tantis constructionibus hiscere videretur.

A ERNALDO
V.
Ex Italia vedue
a Claravallen-
sibus suscipi-
tur:

C

d

e

113 Nullæ in adventum ejus lites servatæ sunt: non odia nutrita in præsentia judicis eruperunt. Nihil juniores adversus priores de austeritate vel duritia, nihil priores adversus juniores de dissolutione aliqua vel remissione causati sunt. Integer universorum status, concors societas, vera unitas; omnes unius moris in domo Dei, in pace et sanctimonia inventi sunt, ascendentes scalam Jacob, et festinantes ad intuitum Dei, ejus delectabilis aspectus in superioribus eminebat. Abbas itaque non immemor ejus, qui ait: Videbam satanam sicut fulgur cadentem de cælo; eo humilior erat, et subjectior Deo, quo intelligebat desideriis suis Deum adesse propitium. Nec de hoc in se gloriabatur, quod subiciebantur ei dæmonia, quin potius in Domino gaudebat, quod nomina fratrum suorum scripta videbat in cælo, quorum unanimitas immaculatam se ab hoc sæculo custodiret.

apud quos, ipso
absente vigilat
seclusa duci-
plina:

E

F
consilium de
monasterio in
locum amplio-
rem transferen-
do non proba-
t:

g

114 Aderant ei in consiliis venerabiles fratres sui; aderat Godefridus Prior ejusdem loci, propinquus ejus in carne et spiritu, vir sapiens et constans, qui etiam religionis et prudentiæ merito postea f in ecclesia Lingonensi factus episcopus, et sanctitatis formam retinens, et dignitatis, in qua est honorem non minuens, usque hodie g ingrediens et egrediens laudabiliter perseverat. Illic ergo atque alii plures viri providi, et de communi utilitate solliciti, Virum Dei, ejus conversatio in cælis erat, aliquando descendere compellebant, et indicabant ei quæ domus necessitas exigebat. Insinuant itaque ei, locum angustum et incommodum, in quo considerant, nec capacem tantæ multitudinis: et cum quotidie catervatim adventantium numerus augetur, non posse eos intra constructas recipi officinas, et vix oratorium solis sufficere monachis. Addunt etiam, se considerasse inferius aptam planitiem, et opportunitatem fluminis, quod infra illabitur, ibique locum esse spatiosum ad omnes monasterii necessitates, ad prata, ad colonias, ad virgulta et vineas: et, si sylvæ videatur deesse clausura, facile hoc parietibus lapideis, quo-

rum

A. ERNALDO

h

rum ingens ibi copia est, posse suppleri. In primis Vir Dei non aequievit consilio. Videtis, inquit, quia multis expensis et sudoribus jam domus lapideæ h consummata sunt, aquæductus cum maximis sumptibus per singulas officinas traducti. Si hæc omnia confregerimus, poterunt homines sæculi male de nobis sentire, quod aut leves sumus et mutabiles, aut nimis, quas tamen non habemus, divitiæ nos faciunt insanire. Cumque certissimum vobis sit, penes nos non esse pecunias, verbo euangelico vobis dico, quia ædificaturo turrini, futuri operis necesse est supputare expensas: alioquin cum cœperit, et defecerit, dieitur: Hic homo fatuus cœpit ædificare, et non potuit consummare.

sed eodem die de
de consentit.

B 115 Ad hæc fratres respondent: Si consummatis iis, quæ ad monasterium pertinent, habitatores cessasset mittere Deus, stare posset sententia, et cessandum ab operibus rationabilis esset censura. Nunc vero cum quotidie gregem suum Deus multiplicet, aut repellendi sunt quos mittit, aut providenda mansio, in qua suscipiantur. Nec dubium est, quæ parat mansores, quin præparet mansiones. Absit autem, ut pro difficultate sumptuum confusionis hujus incurramus discrimina. Audiens hæc Abbas, fide et caritate eorum delectatus est, et aliquando tandem consiliis aequievit; plurimis tamen prius super hoc ad Deum precibus fuis, nonnullis quoque revelationibus præostensis. Gavisus sunt fratres, ubi efusum est verbum in publicum.

Theobaldo et
alibus sumptus
suppedantibus.

i

k

C 116 Audivit hoc sanctæ memoriæ i nobilissimus princeps Theobaldus, et multa in sumptus dedit, et ampliora spondit subsidia. Audierunt episcopi regionum, et viri inclyti, et negotiatores terræ, et hilari animo sine exactore ultro ad opus Dei copiosa contulere suffragia. Abundantibus sumptibus, conductis festinanter operariis, ipsi fratres per omnia incumbant operibus: alii cædebant ligna [alii lapides conquadabant, alii muros struebant] k alii diffusis limitibus particbantur fluvium, et extollebant saltus aquarum ad molas: sed et fullones, et pistores, et coriarii, et fabri, alique artifices, congruas aptabant suis operibus machinas, ut seaturiret et prodiret, ubicumque opportunum esset, in omni domo subterraneis canalibus deductus rivus ultro ebulliens: et denum congruis ministeriis C per omnes officinas expletis, purgata domo, ad cardinalem alveum reverterentur, quæ diffusæ fuerant aquæ, et flumini propriam redderent quantitatem. Inopinata celeritate consummati sunt muri, totum monasterii ambitum spatiosissime complectentes. Surrexit domus, et quasi animam viventem atque motabilem haberet, nuper nata ecclesia, in brevi profecit et crevit.

ANNOTATA.

a Pavia, al. Ticinum, urbs est Longobardix præclara in Ducatu Mediolanensi.

b Cremona, notissima Italiæ urbs est in eodem Ducatu Mediolanensi.

c De anno, quo Sanctus ad suos Claravallenses rediit ex Italia, consule Commentarium prævium § XXI.

d Chrysopolis, quæ aliter Vesontio dicitur, vulgo Besançon, urbs est Galliæ archiepiscopalis in Ducatu Burgundix.

e Urbs est Galliæ, vulgo Langres, in Campania provincia, ad fontes Matronæ fluvii.

f Ad infulas fuit evectus anno 1139; eas di-

misit, ac suam Claramvallem repetiit anno 1161, D vel 1163: obiit anno 1164, vel, ut alibi notatur, circa annum Domini MCLXV, ex Gallia Christiana tom. IV, col. 581 editionis novissimæ. Consule etiam Commentarium prævium § XXVIII.

g Ex notis characteristicis chronologicis, ad litteram f proxime præcedentem signatis, eruimus, Ernaldum hæc non scripsisse ante annum 1139, nec post annum circiter 1165.

h Al. domus ista parata est, sublimis est ecclesia, domus lapideæ etc. ex Codice Corbeiensi apud Mabillonium hic.

i Ad isis Commentarium nostrum prævium § XLIX in fine.

k Hæc, uti habet notula marginalis apud Mabillonium, ex Ms. Corb.

CAPUT IV. Schisma Aquitanicæ compositum; mulier ab incubo dæmone mirabiliter liberata; Cantica Canticorum explanata.

Laborabat ea tempestate a sub schismaticorum oppressione tota Burdegalensis b ecclesia: et non erat in Aquitania, qui posset resistere principi, ejus animum induraverat Deus: qui, annuente Gerardo Engolismensi episcopo c, et instillante in cor ejus dissensionis semina, factus est schismatis defensor et auctor. Quicumque susceptioni Petri Leonis non subscribebant, persecutionibus expositi, alii damnis, alii proscriptionibus multabantur: alii a sedibus propriis pulsati exsulare compellebantur. Sibilabat in auribus Comitum illius crebris persuasionibus quasi serpens antiquus veterator ille, quo diu in partibus illis Sedis Apostolicæ fuerat Legatus, et nunc a magistratu tanto dejectus, non poterat suipati suæ solius ecclesiæ episcopum, qui se viderat totius Aquitanicæ principem et magistrum. Erubescere enim ad primam domum redire, ejus potentatui et Turonica, et Burdegalensis, et Auxiensis provincie subjectæ fuerant, et quidquid a collibus Iberorum d usque ad Ligerim e complectitur et claudit Oceanus, paruerat ejus imperio. Consuetus igitur prædari provincias, et sub titulo justitiæ de causis emergentibus facere quæstum, infinitas aggregavit pecunias, quas sibi crant in idolum, et in apostasiæ simulacrum. Videns itaque periisse sibi exactionum auctoritatem, et solam domum, quæ nuper multis stipata clamoribus, jam carebat ærariis; impatienter ferens, quod manus ejus non implerentur muneribus; homo serpentina astutiæ, festinato ad Petrum Leonis misit, ut ei legationem concederet, et ipse ei fidelitate jurata obediret; insuper et principem terræ, et quoscumque posset, ad ejus imperium inclinaret. Gavisus homo perditionis, quia locum, in quo dilataret malitiam suam, se invenisse putavit, cito annuit; et libenter etiam in adstipulationem erroris Gilonem Tusculanum Cardinalem episcopum f, qui solus de Romanis cum Petro Portuensi episcopo g ei adhaerarat, celeriter delegavit.

118 Porro Gerardus ipse, qui prius se mutilatum dolebat, resumpsit cornua, et deinceps cœpit securior et audacior apparere. Nam et quod

ante

vi.
Guilhelmus prin-
ceps Aquit fo-
ret schisma, uti
et Engolismen-
sis ep.

u

b

c

* al. suggestio-
nibus

f

d

e

f

g

qui illum cor-
rumpit, et ab-
conducit.

A aute non fecerat, publice procedebat mitratus, ut ipsa sacri officii insignia amplioem ei reverentiam in populos vindicarent. Aggreditur ergo Comitem multis pecuniis, invadit animam ejus rationibus venenatis, et hominem promptum seducit facile et corrumpit. In primis ab urbe Pictavensi Guilielmus episcopus *h*, vir honestus, homo Catholicus, in societate et defensione universalis Ecclesiæ stabilis, violenter expellitur, et a Gerardo et Cardinale adjutore suo *i*, quia Petrum abdicabat, damnatur. Erant et aliæ familiares causæ, pro quibus ei a multo tempore Comes infensus, data occasione, libentissime eum persequitur et abjurat. Visum est autem tam Gerardo quam Comiti, ut ad confirmationem partis suæ, sine mora Pictavi crearent episcopum. Et iuvenere hominem ambitiosum *k*, nobilem quidem genere, sed degenerem fide: quem, ut genus summi cum eo in causa ponerent, quibusdam ex clericis consentientibus, elegerunt: et profanas ei imponentes manus, execrabile caput ejus non tam unxerunt, quam contaminaverunt. Simile huic monstrum in Lemovicensi ecclesia instruxerunt Ramnulfum quemdam Doratensem abbatem *l*, quem non multo post ultio divina secuta est: cadens enim resupinus de equo in via plana, uno tantum lapide ultore, qui ad hoc ibi erat relictus, infixu capiti ejus, et quassato cerebro exspiravit.

contubernium execratur. Interea ad locum prædictum Vir Dei cum comitatu suo advenerat: cujus ut audivit adventum infelix mulier, se ad pedes ejus tremebunda projecit. Aperit ei lacrymis perfusa passionem horribilem, et ludificationem inveteratam; et quod nihil ei profecissent, quæcumque fecisset sibi a presbyteris imperata. Addidit, sibi ab oppressore suo adventum ejus prædictum, et minaciter ei interdictum, ne ante ejus veniret præsentiam, quia nihil ei prodesset, et ipse, recedente Abbate, qui fuerat amator, crudelissimus ei fieret persecutor. Audiens hæc Vir Dei, blandis verbis consolatur mulierem; et de celo promittens auxilium, præcipit, ut die altera, jam enim nox instabat, confidens in Dominum revertatur. Reversa mane, cum Viro Dei blasphemias et imas, quas eadem nocte ab incubo suo audierat, retulisset; Ne cures, inquit Vir Dei, imas ejus; sed tolle baculum hunc nostrum; et pone in lectulo tuo; et, si quid potest, agat.

121 Egit mulier quod jussum fuerat, et recubans in lectulo suo, signo crucis munita, juxta se baculum ponit. Adest ille continuo; sed nec ad consuetum opus, nec ad ipsum cubile præsumit accedere: minatur tamen acerrime, quod, discedente Viro Dei, ipse in ejus supplicia reverteretur. Instabat dies Dominica, et voluit Vir Dei per edictum episcopi populum in ecclesiam accersiri. Cumque ipsa die maximus populus ad ecclesiam convenisset, inter Missarum solemniam comitantibus episcopis, Gaufrido Carnotensi, et Briccio Nanneteusi, ipse ad ambonem conscendit, et, ut omnes, qui in ecclesia erant, accensas candelas in manibus teneant, locuturus edicit. Quod et ipse cum episcopis et clericis faciens, inauditos diaboli ausus publice aperit, et fornicatorem spiritum, qui in tam horrenda inquinamenta, etiam contra naturam suam, exarserat, cum omnium fidelium, qui aderant, subscriptione anathematizat, et auctoritate Christi tam ad illam, quam ad omnes mulieres deinceps interdicat accessum. Extinctis itaque sacramentalibus illis luminibus, extincta est deinceps tota virtus diaboli, et mulieri post confessionem communicanti, nunquam postea apparuit inimicus, sed irregressibiliter eliminatus aufugit.

122 His itaque patris, simul Abbas et Legatus ingreduntur Aquitaniam. Interim Gerardus assensu Comitis, Burdegalensem archiepiscopatum occupaverat, et simul Burdegalensem et Euboisensem detinebat ecclesiam. Sed effluentibus pecuniis, quas in assentatorum manus injecerat, et magis ac magis cognita veritate; jam defluebant ab eo subsidia principum, et perfidie ejus timebant existere defensores. Morabatur itaque in locis illis, in quibus securiorem se putabat, nec jam facile publicis sese conventibus præsentabat. Ut enim prius gesta breviter repetamus, ubi primum cæpit audiri, quid adversus Ecclesiam Dei Gerardus ille machinaretur, ab Innocentio Papa adhuc in Galliis demorante missi sunt Abbas noster Claravallensis, et Josleus venerabilis episcopus Suesionensis, et Pictavim usque venerunt, ut tam ipsum quam prædictum principem convenirent. At ille, jam eodem principe persuaso, impudenter in Ecclesiam Catholicam, a qua se præcidebat, convicia cæpit jaculari, et pollicitam prius Innocentio subtrahere obedientiam. Anacletum suum electum digniorem; et quicumque ei non obedirent, erroneos et acephalos nominare.

119 Audiens hæc et hujusmodi vir venerabilis Gaufridus Carnotensis episcopus, cui a Papa Innocentio Aquitaniam legatio fuerat commendata, vehementer indoluit, et succurrendum periclitanti Ecclesiæ postpositis aliis negotiis, sine ulla dilatione decrevit. Abbatem igitur Claravallensem petit et obsecrat, ut sibi ad tanta mala eliminanda succurrat. Assensit Vir Dei, et se in proximo congregationem monachorum in Brianniam, in locum, quem juxta Nannetum Comitissa Ermengardis paraverat, ducturum intimat; et promittit, disposita illa domo secundum genus et species suas, se cum eo in Aquitaniam profecturum. Ibat igitur simul, et, ne multis ambagibus utar, simul Nannetum venerunt. Erat autem in regione illa misera mulier, quæ a quodam petulante diabolo vexabatur. [Apparuit autem ei lascivus ille diabolus in specie militis, valde pleri aspectu, et in amorem suum intus suggestionem latenti, extra locutione blandienti animum ejus fallaciter inclinavit. Cumque mulieris assensum obtinisset, expansis brachiis, pedes ejus super una manuum suarum posuit; altera vero manu caput ejus operuit, sibi que eam fœderis hujus signo dotavit.] Habebat autem illa virum strenuum militem; sed hujus tam execrabili commercii prorsus ignarum. Abutebatur ergo ea, etiam in eodem lecto cubante marito, invisibiliter impurissimus ille adulter, et incredibili vexabat libidine.

120 Sex annis tantum latuit malum, nec detexit mulier perdita tanti criminis probrum. Septimo vero anno confusa est in seipsa, et expavit, tum propter colluvionem tam continuæ turpitudinis, tum propter timorem Dei, cujus judicio singulis momentis timebat intercipi et damnari. Confugit ad sacerdotes, et piaculum confitetur. Peragrat loca sancta, et Sanctorum implorat suffragia: sed nulla ei confessio, nulla oratio, nulla elemosinarum largitio suffragatur. Quotidie, ut prius, et importunius a dæmone infestatur. Denique in publicum tantum scelus effusum est. Quo audito et cognito, maritus ejus

Carnotensis ep.
Ecclesia succurrit,
assumpto
Bernardo: qui
mulierem,

nt. desponsa-
vit

fidem habentem
cum diabolo
committentem,

A. FERIALDO

liberat.

o

F
Intrat Aquitaniam cum Suesionensi episcopo ad componendum schism.

at dignius

BERNALDO.
impietas Decani
punitur terribili
vindicta

123 Unde factum est, ut animati et armati in insaniam clericici, publice ex ea die persecutionem Catholicis intentarent. Pius tamen, quam ab unitate seipsus taliter præcidissent, obtulerat Abbas sanctus in eorum ecclesia Sacrificium Deo. Post ejus discessum, Decanus ejusdem ecclesiæ altare, in quo divina mysteria celebrarat, impie quidem, sed non impne confregit. Siquidem post breve tempus percussus a Deo, cum spiritum exhalaret, domum, in qua moriebatur, plenam vidit dæmonibus, et se a dæmonio jugulari clamitans, cultellum a circumstantibus postulabat, quem immergeret gutturi suo, ut extracto dæmone viveret. Sed diabolus, cui datus erat, cum inter hæc verba exstinxit, et pestilentem animam in infernum demersit. Archiepiscopus quoque, qui Petri invasoris Pictavensis ecclesiæ synodum denunciabat, coram ipsis, quos ad conventum perfidiæ invitabat, a diabolo correptus est. Sed et in alios multos, qui in schismate illo ferventiores extiterant, manus divina manifestam exercuerat ultionem. Propter hæc et alia hujusmodi, ante homines confundi cœperat Gerardus, et timens opponi sibi, quæ negari non poterant, conventus publicos evitabat.

Comitem Aquitanie
episcopis
accerrime infensum

124 Significatum est interim Comiti per viros illustres, qui ad eum securius audebant accedere, quod Abbas Claræ-vallensis, et episcopus Carnotensis, aliique episcopi, et religiosi viri colloquium ejus expeterent, quorum etiam studium esset, ut secum de pace Ecclesiæ, et de malo removendo tractarent. Persuasumque est illi, ne tantorum virorum devitaret colloquium: quia poterat fieri, ut, communicato cum eis consilio, facile esset, quod modo putabatur difficile: et quod videbatur impossibile, repentino provento possibile redderetur. Itaque apud Partiniacum *p* hinc inde conveniunt, et in primis de divisione Ecclesiæ; et de scissuræ obstinatione, quæ infra Alpes in sola Aquitania, quasi nebulæ corruptela consederat, multis modis et rationibus a servis Dei Comiti intimatum est, quod Ecclesia una est, et quidquid extra eam est, quasi extra arcam, judicio Dei necessè est interire et dilui. Adducta quoque exempla Dathan et Abiron, quos pro reatu schismatis terra vivos absorbit, nec tanto malo vindictam Dei aliquando definisse monstratum est. Illis auditis Comes ex parte sano usus consilio, respondit, se in obedientiam Innocentii Papæ posse dare consensum, sed in restitutionem episcoporum, quos de sedibus suis expulerat, nulla ratione induci, quoniam implacabiliter eum offenderant: et juraverat, se eorum pacem nullo tempore suscepturum. Diu per internuntios protractus est sermo, et dum vicissim verbis se mutuo occupant, Vir Dei efficaciora arma corripens, ad altare sanctum oblaturus et supplicaturus accedit. Intraverant ecclesiam, quibus licebat divinis interesse mysteriis, Comes sustinebat pro foribus.

miserabiliter Vir
sanctus

125 Peractis igitur consecrationibus, et pace data et diffusa in populum, Vir Dei jam non se agens ut hominem, Corpus Domini super patenam ponit, et secum tollit, atque ignea facie, et flammeis oculis, non supplicans, sed minax foras egreditur, et verbis terribilibus aggreditur Ducem: Rogavimus te, inquit, et sprevisi nos: supplicavit tibi in altero, quem jam tecum habuimus, conventu, servorum Dei ante te adunata multitudo, et contempsisti. Ecce, ad te processit Filius Virginis, qui est caput et Domi-

nus Ecclesiæ, quam tu persequeris. Adest judex D tuus, in cujus nomine omne genu curvatur, caelestium, terrestrium, et infernorum Adest judex tuus, in cujus manus illa anima tua devinct. Numquid et ipsum spernes? Numquid et ipsum, sicut servos ejus contemnes? Lacrymabantur universi, qui aderant, et orationibus intenti præstolabantur exitum rei: et omnium suspensa expectatio, nescio quid divinum fieri cælitus expectabat. Videns Comes abbatem in spiritu vehementi procedentem, et sacratissimum Domini Corpus ferentem in manibus, expavit et dirigit, membrisque tremebundis metu, et dissolutis, quasi amens solo provolvitur. Elevatus a militibus rursus in faciem ruit, ne quippiam alicui loquens, aut intendens in aliquem, salivis in barbam defluentibus, cum profundis efflans gemitibus, epilepticus videbatur.

126 Tum Vir Dei ad eum propius accedit, et pede pulsans acclivem, surgere jubet, et stare supra pedes, et Dei audire sententiam. Præsens est, inquit, Pictavensis episcopus, quem ab Ecclesia sua expulisti, vade et reconciliare ei, et in osculo sancto pacis cum eo jungito fœdera, et ipse ad Sedem suam eum reducito: et satisfaciens Deo, redde pro contumelia gloriam, et in universo principatu tuo divisos et discordes ad caritatis revoca unitatem. Subdere Innocentio Papæ, et sicut ei omnis obedit Ecclesia, tu quoque electo a Deo tanto pare Pontifici. Audiens hæc Comes, auctoritate Spiritus sancti, et sanctorum Sacramentorum præsentia victus, nec audebat respondere, nec poterat: sed statim occurrit, et in pacis osculo recepit episcopum, et eadem, qua eum abjuraverat, manu, eum totius exultatione civitatis ad propriam sedem reduxit. Sed deinceps Abbas cum Comite jam familiariter, et suaviter loquens, paterne eum movit, ne ad tam impios, et tam temerarios ausus ultra exurgeret, ne Dei patientiam tantis irritaret flagitiis, ne pacem factam in aliquo violaret.

127 Pace itaque omni Aquitanicæ ecclesiæ reddita, solus Gerardus perseverat in malis: sed non multo post adveniente die iræ in domo sua miserabiliter extinctus est. Et cum dicat Scriptura: Est peccatum ad mortem; pro eo non dico, ut roget quis: impoenitens et subito mortuus, sine confessione et Viatico, de corpore egredientem spiritum ei reddidit, cujus minister usque in finem extiterat. Corpus ejus a nepotibus suis, quos in ecclesia illa honoribus sublimaverat, inventum in lectulo suo exanime, et enormiter tumidum, in basilica quadam humatum est; sed postea a Gaufrido Carnotensi episcopo Sedis Apostolicæ Legato inde extractum, alioque projectum est *q*. Nepotes quoque ejus ab eadem ecclesia postea eliminati sunt, et omnis progenies et plantatio a radice avulsa, per extera regna, tanti judicii circumferens querimonias, exsulavit. Tanto igitur malo obruto, et schismate Gerardi redacto in cineres, Vir Dei cum gaudio magno Claram-vallem revertitur. Adsunt fratres circumfusi pedibus ejus, gratias agunt Deo, qui bonis initiis feliciores proventus accumulavit, et Servi sui humilitatem ubique glorificat et exultat.

128 Nactus vero Vir Dei aliquod quietis tempus, aliis se negotiis occupavit, et secedens in casulam pisatis *r* torquibus circumtextam, solus meditationibus divinis vacare disponit. Et repente occurrunt ei in diversorio humili quasi ad præsepe Domini consistenti, amatoria Cantica,

a schismate op-
vult:

in quo dum
perseverat Ge-
rardus ep. Pic-
taviensis, ju-
ncta morte pu-
nitur.

quo suo e-
dit
tus Canticum
Canticorum ex
pont. s. Ber-
nardus.

A et spiritualium fercula nuptiarum. Considerat et expavescit, quod sponsus ille speciosus forna præ filiis hominum, in quem etiam angeli prospicere desiderant, fuscam adamaverit sponsam, et decoloratam a sole, tanto extollat præconio, ut dicat eam totam formosam, nec ullam in ea maculam esse. Ipsam quoque sponsam dilectione languere miratur, et inquiri diligeret, quæ sit illa caritas, cujus oscula dulciora sunt vino, ad quorum delibationem tanto affectu anima impatienter anhelat. Cumque sponsus multis laudibus sponsam attollat, non tamen in omnibus plenam ei sui copiam præbeat, nec usque ad plenitudinem satietatis, se sponsæ desideranti concedat; quæsitus aliquando non inveniatur, et post longos circuitus repertus teneatur, ne fugiat. Multo tempore in harum meditatione rerum animam suam effudit; et multipliciter hæc exponens, quantum in se profecerit, qui quotidie in illis epulabatur deliciis, quantum nobis, profuerit, quibus ejusdem benedictionis reliquias in scriptura servavit, manifestum est legentibus eam.

cebatur abbas Scutoriensium, teste Ademaro Cabanensi, ut aiunt Sammarthani fratres: nunc autem seculare capitulum, cui præest abbas. *De Rammulfo autem agitur col. 549.*

m *Al. Nannetes, vulgo Nantes, urbs Britannix Armoræ ex notissima.*

n *E: stat epistola 116 inter Bernardinas ad illam scripta.* Fuit hæc Alani Comitis conjux, in Claræ-vallenses maxime benefica, quibus monasterium, juxta urbem Namnetum construxit. Monasterio vocabulum est Buzetum, sicut dicitur in *fusioribus Notis col. XLII apud Mabillonium.* Testatur dnx Conanus, Alani ex Arnengarde filius, sicut ibidem subditur e litteris canobii hujus conditi, se una cum matre sua abbatiam illam ædificare statuisse; sed quorundam sinistro deceptos consilio ab incepto destitisse: dum veniens in illas partes Bernardus abbas Claræ-vallis « ad » cujus abbatiam Buzense ecenobium spectabat «... vehementer doluit, et Conano severissime increpito » abbati ac fratribus, qui ibidem morabantur, ut locum relinquerent, et ad » Claram-vallem redirent, imperavit ». Intercessit Alanus, et restituit, quas abstulerat, monasterii rebus, ædificia perfici curavit. Ad Armengardem ut revertamur, Coffridus abbas Vindocinensis in lib. 5 epist. 23 eam hortatur ad resumendum vitæ religiosæ propositum, a quo dellexisse visa erat.

o *Habetur apud Sammarthanos tom. III, pag. 768.*

p *Est urbs Gallix in Pictavensi provincia, vulgo Parthenay.*

q *In Nova bibliotheca manuseriptorum librorum apud Labbeum tomo II, ubi existat Historia Pontificum et Comitum Engolismensium, cap. III, pag. 261, longe aliter Gerardi mors narratur, his verbis descripta: Die autem proxima mortis suæ accepimus, quod in confessione sua sacerdotibus dixerit: Si partem Petri Leonis contra voluntatem Dei ignorans manu tenuerit, se confiteri et pœnitere... Sabbato autem Missam celebrans maxima devotione et effusione lacrymarum, sequenti die Dominica migravit a seculo MXXXVI anno ab Incarnat. Domini... et illud magnificum sidus, quod claritate sui partes occiduas illustraverat, prohi dolor! extra ecclesiam, quam ædificavit, sub vili latet lapide. Prædictus Labbeus in Syllabo scriptorum, qui præmittitur huic tomo, observat, Historiam supra memoratam incerto auctore scriptam, quem canonicum Engolismensem fuisse, et vixisse anno MCLIX certum est. Sed auctor ille, quisquis fuerit, videtur tam immodicus in suppressendis vel tacendis vituperiis Gerardi, quam effusus in ipsius laudes: num postquam retulisset multa ejusdem elogia, unicum hoc dictum jejune, frigide ac brevissime illis subnectit: Tamen circa finem ad Petri Leonis schismatici partes divertit, errori illius favens. Æqui ergo lectoris judicium requiro, an vel ad latum unguem hic ab Ernaldo sit deflectendum.*

r *Feuillages de pois Gallix redditur in notula marginali apud Mabillonium; id est, foliis pisorum coopertam.*

B

ANNOTATA.

a *Consule Commentarium prævium § XXII, et Chronologiam Bernardinam ibid. § LIX, parte II, ad dictum annum.*

b *Burdigala, urbs est metropolis Gallix Aquitanicæ ad Garunnam fluvium celeberrima, habetque nunc ecclesias sibi suffraganeas Aginensem, Condomiensem, Engolismensem, Santonensem, Pictaviensem, Malleacensem, nunc Rupellensem, Lucionensem, Petrocoriensem, Sarlutensem. Dicebam nunc istas ecclesias suffraganeas esse Metropoli Burdigalæ: neque enim erant omnes sæculo XII. Consuli potest Gallia Christiana tom. II impressionis novissimæ. Verum an tota Burdegalensis ecclesia ita tunc laborabat, ut omnes eidem suffraganeæ simul etiam schismate essent infectæ? Sic videtur ex iis, quæ proxime subdit biographus.*

c *Est hic Gerardus II, dictus de Blaye, de quo agitur in Gallia Christiana mox citata col. 995 et seqq. Præesse capit anno 1101; obiit 1136, sicut ibidem licet videre: ubi et laudes ejus ac vituperia.*

C d *Id est, a limitibus Hispanorum.*

e *Fluvius est Gallix percelebris, et satis notus.*

f *De ejus obstinatione scribit Baronius ad annum 1138.*

g *Qui antipapam Petrum Leonis schismatice pronuntiavit, et pro eodem scripsit ad quatuor episcopos Cardinales, totius utique illius factionis antesignatus, ex Baronio ad an. 1130.*

h *Hujus nominis secundus: de quo plura invenies in Gallia Christiana tom II, a col. 1171 editionis novissimæ.*

i *In editione Mabilloniana legitur, et a Gerardo cardinale et adjutore suo; sed mendose, ut colligo ex antecedentibus de Gerardo episcopo et Gilone Cardinale; atque adeo textum restituo ex impressione Horstiana.*

k *Petrum videlicet III. Inspice Gulliam Christianam mox assignatam col. 1173.*

l *In Gallia Christiana, quam allegabam modo, col. 548 ita describitur hæc abbatia: Doratum seu Scotorium, S. Petri in Marchia inferiori ad Separim, seu Severum (la Sevre) amnem vetus ecclesia, cujus archimandrita die Augusti Tomus IV.*

A. ERNALDO.

**CAPUT V. Acta feliciter Romæ,
et apud regem Siciliæ in
schismate; quo tandem per
Bernardum extincto, pax
Ecclesiæ restituta; qui ad
Claravallenses suos redit.**

Pontificis litteris evocatur ad Urbem, ut opem laboranti Ecclesie adferat:

* al obtendi

Interea litteræ Apostolicæ Virum Dei vocant, et ut adsit laboranti Ecclesiæ, supplicant Cardinales. Intermituntur studia, et quæ modo continua erant, interpolatis discursibus resumuntur. Nulla vacatio superest; Servus Dei aut orat, aut meditatur, aut legit, aut concionatur. Videns igitur excusationes frustra expendi *, [et ucesse esse obedire mandatis,] convocatos a multis partibus fratres, diu profundeque suspirans, allatur: Videtis, fratres, in quantis tribulationibus laboret Ecclesia: pars quidem Petri et in Italia, et in Aquitania, auctore Deo, elisa, jam non parturit, sed abortit. Evasati sunt in his regionibus schismatis defensores: Romæ magna pars nobilium Innocentium sequitur, et lavent ei multi fidelium: qui tamen temerariæ multitudinis impetum formidantes, non audent publice confiteri, quem Innocentio firmavere, consensum. Conjuratores habet Petrus homines perditos, quos corrumpit pecunia: et munitiombus eorum occupatis, non Simonis Petri fidem, sed Simonis Magi repræsentat præstigias. Contra unam gentem, Occidente edomito, superest lucta. Orantibus vobis et jubilantibus Jericho ruet; et cum extenderit ad Deum cum Moyse manus, Amalech victus aufugiet. Josue pugnat, et ut ad consummationem victoriæ dies sufficiat protelata, soli, ut stet, non tam orat, quam imperat: et meretur fides tam solis obedientiam, quam de hoste prostrato victoriam.

exhortatur suos Claravallenses in discessu.

C 130 Nobis igitur pugnantibus, vos ferte præsidium, et auxilium de caelo supplicibus animis implorate. Agite quæ agitis, et state in gradu, quo statis: et licet nihil vobis conscii sitis, iudicio tamen vestro non æstimetis vos justos: quia solus Deus, quos justificat, iudicat, et perfectissimus quisque iudicii divini districtum examen ignorat. Judicari autem ab humano die non multum curetis, neque vestra propria, neque aliena iudicia approbantes, sub timore Dei sic state, ut nec vos quempiam iudicantes aliquando extollamini; nec aliorum curantes iudicia, excidatis in ingas: singula vero prosequentes, vos servos inutiles reputetis. Eundem est autem, quo nos obedientia vocat, et hujus domus fraternitatem *, et vestri custodiam Deo, pro quo hunc assumimus laborem, confidentes de ejus clementia, tradimus et commendamus.

* Hort. paternitatem

homine intelligit, quem schismatis ab Ecclesia unitate remorentur: * Cardinales.

131 Hæc dicens, et benedicens, fletibus universis discessit: et cum multa reverentia ubique susceptus, demum Romam pervenit. In ejus adventu tam Dominus Papa, quam Fratres * letati sunt; et communicatis cum eo consiliis, secundum rerum proventus, et statum causarum, Abbas alia via aggreditur; nec in eurribus, nec in equis spem ponens, sed colloquia quorundam suscipiens, sciscitatur, quæ sit eorum fa-

cultas, qui fautorum animi, utrum errore, an malitia seducti, tantum scelus protrahant, et protelent. Intelligit ex secretis Clerum, qui cum Petro erat, de statu suo sollicitum, scire quidem peccatum, sed non audere reverti, ne perpetua notatus infamia, vilis inter ceteros haberetur, et malle sub umbra honestatis interim sic esse, quam expelli a sedibus suis, et publicæ mendicitati exponi. Eorum, qui de Petri prosapia erant, hæc erat responsio, quia jam credi eis a nemine posset, si demembrarent genus suum, et eum relinquerent, qui cognationis suæ caput esset et dominus. Ceteri juramento fidelitatis excusabant perfidiam, nec aliquis ex sana conscientia parti illi conferebat suffragia. Denuntiabat itaque eis Abbas colligationes impietatis esse sacrilegas, et profanas conspirationes, legibus et canonibus condemnatas, juramenti non posse muniri, non posse, nec debere veritatis sacramenta mendacio suffragari: insanire autem eos, qui rein illicitam sacramenti patrocinio constare existimant; cum oporteat extraordinarias pactiones, quocumque religionis obtentu sancitas, revocari * in irritum, et auctoritate divina dissolvi.

* al evacuan

132 Auditis his aliisque Viri Dei sermonibus defuebant a Petro, et quotidie partis illius dissociatis agminibus, vineula rumpebantur: ipsius quoque Petri animus tabescebat, quia se quotidie minui, Innocentium vero creseere, minime dubitabat. Defecerant pecuniæ, contabuerat curiæ amplitudo, aruerant ministeria domus, rarus mensam ejus frequentabat conviva, deliciae in plebeia cibaria commutatæ, cultus obsequentium vetustate obscurus, [macri et acuti] stipendiarii ære alieno oppressi, et tota domus effigies pallida, dissolutionem proximam indicabat. Interea rex Siciliæ Rogerius, qui solus jam ex principibus obedire Papæ Innocentio detrectabat, ad eum mittit petens, ut Aimericum cancellarium suum, et Abbatem Claræ-vallis ad se mitteret: nihilominus a Petro Leonis idem petens, ut Petrum sibi Pisanum a suo latere delegaret. Aiebat autem, se dissensionis hujus, quæ jamdiu induruerat, velle scire originem, et cognita veritate, aut corrigere errorem, aut sancire sententiam. Mittebat autem in dolo; quia audierat, Petrum Pisanum eloquentissimum esse, et in Legum et Canonum scientia nulli secundum, putabatque, si eloquentiæ ejus in publico consistorio audientia præberetur, declamationibus rhetoricis simplicitatem Abbatis posse obrui, et silentium ei, vi verborum, et pondere rationum imponi.

E qui Sancti sermonibus mitescunt; non tamen Rogerius rex: sed subito le agit:

133 Ne diu morer, venit pars utraque Sallernum. Sed militaverat ultio, et prævenerat tanti sceleris machinamentum. Parato namque ad bellum innumerabili exercitu adversus Rannulfum ducem, idem rex in campum armatas produxerat acies: cum subito, viso Duce audacter obviam procedente, territus fugit, effusumque exercitum prædæ et cædibus exposuit, et innumeris militibus captis et interfectis, in vitus Duceum ditavit opibus, gloria sublimavit. Quæ quidem ei juxta verbum Viri Dei omnia contigerunt: cum enim primus eorum, qui vocati fuerant, Abbas sanctus adveniens regem in castris positum invenisset, per multos dies vicinas acies, ne committerent, impedivit, denuntians regi, Quia si conflictum inieris, vietus et confusus abibis. Novissime vero eum ejusdem regis plurimum crevisset exercitus, ignorans, quod non in multitudine foret eventus belli: Virum sanetum quærentem,

cur Bernardus fugam et cladem prædicat: et ad versario ejus victoriam.

At ea, quæ pacis erant, ulterius audire contempsit. At ille Duce[m] Rannulfum et Catholicorum aciem verbis potentibus adhortatus, sicut regi fugam, sic illis victoriam pollicitus est et triumphum. Cumque ad proximam villulam delinasset, et instaret orationi, repente fugientium et insequentium clamor auditur. Siquidem per eundem locum fugientem regis exercitum Rannulfus persequatur. Egressus itaque frater quidam ex his, qui cum Abbate erant, uni ex militibus occurrit, et, quid accidisset, interrogabat. At ille, siquidem litteras noverat, Vidi, inquit, impium superexaltatum et elevatum sicut eedros Libani: et transivi, et ecce non erat. Nec mora, Dux ipse secutus, ut monachum vidit, sicut erat armatus, equo desiliit: et ejus pedibus advolutus, Gratias, inquit, ago Deo, et fidei Servo ejus, quia non nostris viribus, sed ejus fidei collata hæc victoria est. Herumque insiliens equo, hostes insequatur.

vita palam est qualis extiterit, regnum cælorum obtineat.

136 Ad hæc verba non se poterant ultra, qui præsentibus aderant, continere, sed abominati sunt et vitam Petri Leonis, et causam. Abbas autem tenens manum Petri Pisani, elevavit eum, et simul ipse surrexit, Tutio[m]rem, inquit, si mihi credas, intrabimus arcam. Et sicut jam pridem mente conceperat, salutaribus illi aggressus monitis, cooperante gratia Dei, profinus persuasit, ut ad Urbem rediens, Innocentio Papæ reconciliaretur. Soluta concione, rex necdum voluit obedire *b*, quia sancti Petri patrimonium, quod in Cassinensi et Beneventana provincia amplissimum est, cupidus occupaverat, putabatque hujusmodi suspensionibus aliqua a Romanis extorquere privilegia, per quæ in jus proprium deinceps sibi stabiliretur hereditas. Sic Herodes visum Salvatorem contempsit, et quem desideravit absentem, contempsit præsentem. Sic omnipotens Deus claritatem, quam accepit a Patre, dedit hominibus, et contemuentes se facit inglorios, et erigit in sublime humiliatos. Igitur circa curationem cujusdam viri nobilis, et in urbe Salernitana notissimi, succumbentibus medicis, quorum ibi præcipue ars viget et studium *c*, eidem viro *d* medicorum auxilio desperanti, noctu quidam per somnium apparet intimavit advenisse Salernum Virum sanctum, et in curationibus efficacem. Hunc inquirere jubetur, et de lavacro manuum ejus bibere. Quæsit, invenit, aquam petiit, bibit, convalescit. Hoc verbum per totam urbem divulgatum, ad aures regis et procerum ejus pervenit. Cum omnium igitur populorum favore, solo rege in malitia permanente, Abbas Roman revertitur, prædictum quoque Petrum Pisanum, et quosdam alios reconciliat Ecclesiæ, et Innocentio Papæ confederat.

137 Advenerat tempus, in quo, completa Amorhæi malitia, angelus percussit gladium jam vibrabat, et pertransiens domos, quarum superliminaria sanguis Agni imbuerat, ad domum Petri Leonis veniens, salutare in ea non reperit signum. Percussit igitur miserum, nec tamen illico defungitur, sed datur per triduum penitentia locus. Ille patientia Dei abutitur, et in peccato suo moritur desperatus. Miserabili pompa corpus ejus effertur, cadaver ejus in latebris sepelitur, et usque hodie fovea illa a Catholicis ignoratur. Attamen pars ipsius Papam sibi pro illo alterum statuerunt: non tam ex pertinacia schismatis, quam ut opportunius per aliquam temporis notam Papæ Innocentio reconciliarentur. Quod sine mora per manum Servi sui Christus effecit. Nam et ipse ridiculus Pontifex, Petri Leonis heres, ad eundem Virum Dei nocte se contulit: et ille quidem nudatum enim usurpatis insignibus, ad Domini Innocentii pedes adduxit.

138 Quo facto civitas gratulabunda lætatur, Innocentio Ecclesia redditur, Romanus populus ut pastorem et Dominum Innocentium veneratur: Abbas Claræ-vallis in mira reverentia habetur, ab omnibus auctor pacis, et pater patriæ predicatur. Procedentem viri nobiles prosequuntur, acclamant populus, matronæ sequuntur, et omnes ei prompto animo obsequuntur. Sed quamdiu ille gloriam toleravit? Quamdiu pace fructus est post tam diuturnum laborem? nec diem pro anno recipere acquievit. Sedatis omnibus et compositis vix quinque dies teneri potuit, qui septem annis et ultra, pro resarcienda eadem scissione

A. ERNALDO.

Petrum Pisanum aliosque convertit, Rogerio manente in obsinatione.

b

E

c

Petro Leonis misere extincto, et pace redita Ecclesiæ

F

* nomine Victorom

sanctus Petrus summo cum plausu Romæ discedit.

S. Bernardi oratione in conventu per regem Sicilia indicto

B simulans acaeritatem, regio se ornatu attollens, stipata militibus euria, utramque partem præcipit accersiri: et prius instructo Petro, et multarum promissionum auctoramentis accenso, de causæ suæ rationibus eloqui jubet. Prior itaque Petrus electionem domini sui canonicam probare contendit: et verba sua multis legum et canonum assertionibus munit. At vero Vir Dei non in sermone, sed in virtute regnum Dei esse intelligens, Scio, inquit, Petre, te virum sapientem et literatum esse, et utinam sanior pars, et honestiora te occupassent negotia! Utinam te patronum causa justior et felicior obtineret! et sine dubio rationabilia allegantem, nulla posset impedire facundia. Et nos quidem agrestes, sæpius lignonibus quam pragmaticis advocacionibus assueti, si causa fidei non urgeret, institutum silentium teneremus. Nunc autem cogit nos caritas eloqui, quia tunicam Domini, quam in tempore passionis nec ethnicus præsumpsit scindere, nec Judæus, fautore hoc domino, Petrus Leonis læcerat et dirumpit. Una est fides, unus Dominus, unum baptisma. Nos neque duos dominos, nec geminam fidem, nec duo baptismata novimus.

C simplex quidem sed efficax

135 Ut ab antiquis ordiar, una arca tempore diluvii fuit. In hac octo animæ, ceteris omnibus pereuntibus, evaserunt; et quotquot extra arcam inventi sunt, perierunt. Arcam hanc tyrum tenere Ecclesiæ, nemo est qui ambigat. Arca alia nuper fabricata est, et cum duæ sint, alteram necesse est esse adulteram, et in profundum demergi. Arca, quam regit Petrus, si ex Deo est, necesse est, ut arca, quam regit Innocentius, obruatur. Peribit ergo orientalis Ecclesia, peribit occidentis totus: peribit Francia: peribit Germania: Iberi et Angli, et barbara regna in profundum pelagi demergentur. Religio Camaldrensensis, et Cartusiensis, et Cluniacensis, et Grandimontensis *a*, et Cisterciensis, et Præmonstratensis, alique innumerabilia servorum, et ancillarum Dei collegia, necesse est, ut sub uno turbine corruant in abyssum. Episcopos et abbates, et reliquos Ecclesiæ principes collo præcipiti mola asinaria alligata pelagus vorax excipiet. Solus ex principibus mundi arcam Petri intravit iste Rogerius, et ceteris omnibus enecatis, solus ipse salvabitur? Absit, ut totius mundi religio pereat, et ambitio Petri, cujus

* al. Camaldulensis.

a

A. ERNALDO.

scissione sudavit. Exeuntem Roma prosequitur, deducit Clerus, occurrit populus, universa nobilitas comitatur. Nec poterat sine communi mœnore dimitti, qui colebatur amore communi. [Lacrymantur post eum, et se ab eo postulant benedici, et orationibus ejus cum omni devotione se commendant.] Accepta ergo ab Innocentio licentia, confirmata pace, Vir d Dei regreditur; et maximum domi reportans gaudium, a fratribus eum gratiarum actione devote suscipitur e.

d

e

revertiturque ad Monasterium suum, alio Romæ ipsi assignato.

139 Interea Romæ Innocentius potestative agenda disponit, undique visitatores occurrunt. Alii cum negotiis, alii tantum gratia congaudenti adveniunt, processiones per ecclesias solenniter celebrantur, depositis armis ad audiendum verbum Domini plebes accurrunt. Post multifarias egestates in brevi civitas opulenta refleret; quæ discordiæ tempore distracta fuerant, pax solidata reducit et revocat. Arantur solitudines, et deserta pinguescunt: requiescunt singuli sub vite et ficulnea sua: nocturnæ silent excubiæ, et apertis januis, omnis timor excluditur. Dato tempore Innocentius Ecclesiæ ruinæ restaurat, B recolligit exules, ecclesiis antiqua servitia, depopulatas colonias expulsis restituit, insuper et congrua dona largitur. Monasterium etiam apud Aquas Salvias f in sancti Anastasii martyris honore constituit; quod quidem ibi prius fuerat; sed hoc tempore sola ecclesia: deerat habitator. Constructis itaque cœnobiis mansionibus, et reformata ecclesia, assignatis etiam ad alimonias domibus, agris, et vineis, a Clara-valle abbalem et conventum fratrum sibi mitti Dominus Papa petit et obtinuit. Mittitur ergo Bernardus*, Pisane olim ecclesiæ vice-dominus, et religiosi cum eo fratres, qui secundum beati Benedicti regulam in eodem loco Domino deservirent. Cito profecit illa plantatio, et associatis sibi viris indigenis, servorum Dei multiplicatus est numerus; et pascua* congrua nutrimentis, incolæ et multiplex in brevi produxere peculium.

* Copiamento de Paganellis

* Horst. add. lingua ac

ANNOTATA.

C a De abbacia Grandimontensi, ejusque abbatibus tractatur in Gallia Christiana tomo II, a col. 645 editionis novissimæ. Sita est in diœcesi Lemovicensi. Historia brevis Priorum Grandimontensium edita est apud Edmundum Martenium in Veterum scriptorum etc. amplissima collectione, tomo VI, a columna 113. Historia autem eorundem Priorum prolixior, a col. 123.

b Quod ei rex se submisit, relatam sibi scribit Falco, Vide Comm. præv. § xxvii, num. 292.

c Leander Albertus in Descriptione Italiæ, inter ea, quæ memorat de Campania febe, pag. 295 editionis, quæ anno 1566 Colonix Agrippinæ vulgata est, hæc narrat, ab urbertate ingeniorum urbem hanc laudans: Præter alios Salerno ortos inelyti fuere memoria patrum nostrorum Jacobus Solimenius excellens medicus cum Antonio filio: item Bartholomæus Salvanius Pandectarum medicinalium congestor, alique summi viri permulti, quorum nos peculiarem cognitionem non habemus.

d Vir Dei domum revertitur, et duplex exhibens gaudium cum exultatione universæ terre suscipitur etc., sicut notatur hic apud Mabill.

e Quæ in hoc capite sunt, elucidantur, et suppleantur in Comm. præv., quam vide § xxvii et xxviii.

f Vocatur etiam Tres fontes. Plura Manri-cus ad annum 1110, cap. viii, et Jongelinus lib. vii pag. 4 et seqq. Ibi cœnobium monachorum Honorius I instituerat anno dcxxvi, ex notula apud Mabillonium hic.

CAPUT VI. Ecclesiæ præsules e Clara-valle creati; Comitis Theobaldi, de S. Bernardo optime meriti elogium, et res adversæ.

Abbas sanctus ad studia sua reversus, dilectum amplectitur Epithalamium. E diversis etiam regionibus, odore religionis illius ubique diffusio, fratres ad fundanda monasteria invitantur. Fuudata quoque et statuta ditioni ejus sese subjiciunt, et arctioris ineunt regulas disciplinæ. Sed et diversarum regionum civitates ex hoc collegio meruere episcopos. In primis Roma summo ornatur Pontifice a. Præncle Stephanum b habuit totius modestiæ* virum. Ostia virum magnum Hugonem c. In ipsa quoque Romana curia Henricus d, et Bernardus e, alter presbyter, alter diaconus ordinali sunt Cardinales. Prope urbem Romam Nepa f quoque sub Huberto g relloruit. In Tuscia Pisis natalis soli gloria, et magnum Ecclesiæ lumen Balduinus h effulsit. Citra Alpes Lausannæ datus est Amedeus i; Seduno Garinus k, Lingonis Golefridus l, Antisiodor Alanus m, Nannetis Bernardus n. Belvaco Henricus o, Tornaco Giralduus p, Eboraco Henricus q. In Hibernia duo episcopi, re et nomine Christiani r. In Alemannia civitate Curia Algotus s, sapientia, ætate et gratia reverendus. Hæc luminaria de Clara-valle assumpta fulgore puro prædictas urbes sua illustrare præsentia, et pastoralis officii elucidantes gloriam, exemplum ceteris episcopis facti sunt doctrinæ et vitæ, et in altitudine sua semper humiles constiterunt.

141 Defuncto siquidem Innocentio Papa, et successoribus ejus, Cælestino, et Lucio t, quam velociter consummatis, Bernardus, quem prius apud sanctum Anastasium abbatem diximus ordinatum, Papa Urbis efficitur u, et Eugenius tertius appellatur. Illic seditione orta in populo x, pulverem pedum in litigantes excussit, et, relictis eis, in Franciam venit. Cumque se comederent ac morderent, et se invicem consumerent, exspectavit in pace, donec fatigati conflictibus et damnis afflictis, ejus præsentiam cuperent et optarent. Qui interim, celebrato Remis concilio y, Claram-vallem humiliter visitat, et gloriam pontificatus Romani, pauperum repræsentat aspectibus. Mirantur omnes in tanta altitudine humilitatem immobilem, et in tam excellenti culmine propositi sancti permanere virtutem; ut altitudini sociata humilitas pro officio exterius splendeat, et pro virtute nequaquam interius inanescat.

142 Adherabat carni ejus lanæ = tunica, et diebus ac noctibus cuculla vestitus sic ibat, et sic cubabat. Intus monachi habitum retinens, extra se Pontificem et moribus, et vestibus exhibebat: rem difficilem agens, diversarum in uno homine proprietatem exprimens personarum. Segmentata

VIII.
Viri illustres
Claravallenses;

E

a b
* at. gloria
c

d e

f g

h

i

l

m n

o p

q

r

s

inter quos Eugenius

f

u

x

y

Claram-vallem
vestit.

z

aa

aa A aa ei circumferebantur pulvinaria. Lectus ejus palliis opertus, cortina ambiebatur purpurea; sed si revolveres operimenta, invenires superjectis laneis complota stramina, et paleas conglabatas. Homo in facie, Deus videt in corde: ipse vero bona coram Deo, et hominibus providebat. Alloquitur fratres non sine lacrymis, miscens sermonibus avulsa a corde suspiria, hortatur et consolatur, et se inter eos fratrem et socium, non Dominum exhibet, vel magistrum. Cumque * ibi morari diutius non pateretur magna eum prosequens comitantium multitudo, salutatis fratribus iter in Italiam dirigens abseessit, et ad Urbem pervenit bb.

* Hist. ant.
cum

bb

Hinc inscripsit
S. Bernardus
libros de Consideratione.
* al. utilitatis
* i. e. libros
quinque

143 Scripsit ad eundem Papam Vir sanctus multæ subtilitatis * Librum *: in quo acutissima indagazione tam ea, quæ circa eum, quam quæ infra sunt, prosequens, etiam ad ea, quæ supra ipsum sunt, ascendens, tanta de natura divina disseruit, ut videatur in tertium cælum assumptus audisse quædam verba, quæ non licet homini loqui, et Regem in decore suo vidisse. In his quæ infra, et quæ circa ipsum sunt; morum societas, naturæ æqualitas, officiorum distantia, consideratio meritorum, dijudicatio provectuum subtilissime distinguuntur, et singulis in suo genere sui cognitio intimatur. In his quæ supra hominem sunt, speculatur cælestia cc, non eo modo, quo angeli, qui semper adherent Deo, considerant; sed eo modo, quo potest homo puri animi, et mentis sinceræ divina contingere, et conformari hierarchiæ cælesti sacerdotium temporale. Cum enim in cælesti militia constet alios aliis principari, et ministeriales spiritus, ad nutum superiorum potestatum, ad diversa officia delegari; quidam vicinius assistentes, ab ipso accipiunt, quæ aliis vel agenda, vel intelligenda insinuent. Cumque exigat homo præposituræ suæ reverentiam exhiberi, ad honorem summæ potestatis cuncta referri necesse est: quia cum sit subditus homini homo, vel spiritui spiritus. subdi maxime oportet Deo, de cujus munere datur ista prælatio, et, quo docente, sit, ut pateat homini tam cognitio sui, quam per fidem et spem ad divinam contemplationem pro modo data et indulta accessio. Dictabat Vir Dei, et nonnumquam scribebat in tabulis cereis, [mella restituens, et quidem gratiora prioribus] dd non patiebatur perire inspirata sibi divinitus. Sedabat lites ecclesiarum, et appellationes importunas, quas inter se discordes clerici concitabant, blando spiramine componebat. Interdum etiam durius increpante eo, redibat tranquillitas, et detumescuntibus procellis, qui seditiosos ante eum venerant, et bile diffusa scaturientes declamationibus, pacifici revertentur.

cc

dd

C 144 Adhæsit ei præ ceteris quidem principibus Comes Theobaldus, et dilectionem opere prosecutus, et se, et sua in subsidia Claræ-vallis exposuit, et in manibus Abbatis posuit animam suam, deposita altitudine principali, se inter servos Dei conservum exhibens, non Dominum; ut obediret ad omnia, quæcumque domus illius infirmi postulassent *. Emebat igitur fundos, construebat domos, abbatibus novis præbebat impensas, et ubicumque servi Dei extendissent propagines, delegabat pecunias, non unam domum sicut Salomon Hierosolymis statuens, sed ubicumque hujus schenagatis * coudessent personæ, satagebat eis ministrare necessaria, quasi Christo in terris præsentem propriam faceret mansionem. Sed et hoc in arbitrio Viri Dei posuit,

Theobaldi Comes
Compania:
erga Virum
S. ingens studium
et liberalitas;

* al. imperassent.

* i. e. hujus religiosi vestitus,
vel instituti

ut quibuscumque egentibus, eo mandante, ad opus Dei sumptus præberet. Videns igitur Abbas promptum principis animum, pietatem accendit, et maxime quidem domesticis fidei voluit eum esse obnoxium; et immortalia templa fundare consuluit, et eleemosynas ea sagacitate disponere, ut semper fructificantes redivivis et renascentibus accessionibus novas semper eleemosynas parturirent. Deinde egenis, quos hac atque illac quasi vespæ pungentes stimuli paupertatis exagitant, omnimodis docuit misereri: aliis indumenta, aliis alimenta largiri monuit: et suggestit, ut per seipsum xenodochia visitaret, nec horreret aspectus * languentium: quia in hoc duplicaretur clementiæ bonum, si et videret, et foveret: si consolaretur, et reficeret.

* al. aspectu

145 Humiliare pauperum oppressores, defendere pupillum et viduam, misereri et commodare, sermones in judicio disponere, providere quieti Ecclesiæ, rationem gladii intelligere, quasi elementarium instruxit, summam principalis officii ei intimans, et hoc a principe requiri ex debito, ut laudi bonorum, et vindictæ malorum intendat. Hæc et alia hujusmodi salubria monita homo rationabilis reverenter accipiens, E luxum curiæ, et fastum altitudinis in humilitatem et bonestatem convertit: nec erat, qui in presentia ejus auderet aliquid indecens vel agere, vel loqui: sed in hoc etiam ei placere studentes, sive licito, sive puro animo, ea, in quibus dominum suum delectari videbant, ipsi quoque sæpius factitabant. Introducebant igitur ad eum, qui familiariter ei assistebant, pauperes patientes calumniarum; nuntiabant languentes in plateis jacentes, et quoscumque in amaritudine et miseria constitutos: et ipse oblata sibi occasione clementiæ lætabatur, et altiori gratia amplectebatur, quos de hujusmodi rebus videbat magis esse sollicitos. [Et quia suorum neminem vel in illa curia, vel pro causa illa Vir Dei passus est demorari:] ee duos religiosos Viros, de Præmonstratensi ordine evocatos, eleemosynæ suæ præposuit, ad quorum curam spectaret circumire castella et vicos, in quibus ipse maneret: et de propria mensa languentes et leprosos, qui ibi manebant, quamdiu in illis locis esset, abundanter refici jussit.

insigne ejusdem
Comitis

ee

146 Sed et aliis pauperibus largas, et congruas personis eleemosynas, sive in cibis, sive in vestibus, eorum ministerio donari instituit. Et illis quidem tantum in domo sua voluit esse dominium, ut potestative pincernis, et pistoribus, et coquis, et reliquis ministerialibus, quæ vellent, juberent: quæ placeret, tollerent; nec esset, qui aliquid prohibere auderet, vel referret ad Comitem, si in aliquo prodigi viderentur. Sed et viri illi timentes Deum, et tam ei placere, quam Comiti cupientes, nec magnificentiam principis minuebant, qui caritatis plenitudinem de suis impleri præceperat; nec Deo ingrati esse volebant, si invenirentur desides et avari, ubi eos promptos et expeditos dispensatores esse, tam voluntas Dei, quam principis sufficiens bonitas injunxisset. Erat præterea horum officio deputatum, ut monachis et religiosis viris, quos ad curiam diversa mittebant negotia; hospitia providerent, et de penu, et horreo Comitis necessaria ministrarent. Circumferebant etiam rigente bruma, aptatis sarcinis, pauperum indumenta, et pelles, et birros ff, et calceamenta, in quibus nec axungia deerat, quæ per vicos indigis erogabant. Nullum in Comitatu illo clementiæ deerat,

elogium contem-
poris historiæ.

F

ff

A ERNALDO.

deerat opus : ad portum illum naufragi omnes tutum habebant refugium. Temporibus famis non sicut Pharaon frumenta venundedit populo, nec in servitutem sibi erogatis annonis subiecit Ægyptum : sed Abbate sancto, quasi altero Joseph, diviniore usus consiliario, gratis egenis aperuit horrea, nec exhaustis pecunia populum, nec astu circumvenit afflictos, nec re publica ad se translata, privatos in terra cumulavit thesauros, sed in cælo potius thesaurizans, infatigabilis distributor cum magna alacritate et pecunias distribuit, et annonas.

S. Bernardus in rebus adversis Comitem consolatur

147 Nec defuit viro inhiantibus cælestibus, magni ponderis et horrenda tentatio : sed aggressus est eum tam rex, quam principes, et commota est et contremuit terra : et quasi iratus esset ei Deus, rapinis et incendiis fere omnia ad eum pertinentia depopulatoribus exposita erant : et operuit faciem terræ regis exercitus, et passim omnia vastabantur. Nec erat ei tutum resistere, vel obviare persecutoribus : quia et sui deseruerant eum, manifeste infestantes : et qui remanserant, in insidiis, non ad subsidia erant : undique angustiarum graves, quia nec domi sibi cavere, nec extra poterat congrua providere, cum omnino qui sui essent, nesciret; et tam de perfidia refugarum, quam de duplicitate suorum prorsus diffideret. Inter has autem angustias conversus ad Dominum, et de cælo quæsit auxilium, et accito Viro Dei, cujus consilio maxime utebatur, nec desperans de misericordia Dei, hoc ex eius responsione accepit, ut intelligeret, quia flagellat Deus omnem filium quem recipit : et huiusmodi correptiones vel purgant, vel probant animam, et gloriosiores fuisse Job, cum sederet in sterquilino, quam fuisset, cum circumstante exercitu sedisset illusus in solio. Ostendit ei Vir sanctus Salomonem peccasse in otio, et absum bono pacis defluxisse in vitia : cum David pater ejus, Absalon filio persequente, et universo Israël adversus eum armato, permansisset in gratia. Intimavit etiam, quomodo ipsum satanas colaphizavit Apostolum, in qua tribulatione immobiliter perseverans illud meruit audire, quia Virtus in infirmitate perficitur, et quia in præsentibus vita segniores nos faciunt prospera, et circumspicientes adversa.

C magno cum fructu

gg

hh

148 Audiens hæc venerabilis Comes, magnifice animatus, duo immensi ponderis et miri operis vasa aurea (in quibus pretiosissimæ gemmæ gg habebantur inclusæ, quæ in solennitate coronæ suæ rex Anglorum Henricus avunculus ejus hh ad ostentationem divitiarum suarum et gloriæ suæ, in mensa coram se habere consueverat) sub omni celeritate proferri jussit in medium; et a corde suo delectationem huiusmodi avellens, gemmas a retinaculis suis jussit abstrahi, et aurum confringi præcepit, ut venderetur, et de pretio eorum dilecta Domino super aurum et topazion tabernacula fundarentur. Nec desistebat Amalech ab infestatione Israël, sed Moyses elevatis in cælum manibus potius est victoria, et, retrahentibus se hostibus, Abbas sanctus sequester sollicitus, clamantibus ad Deum et domi plorantibus fratribus, irrupit in acies; et in tempore iracundiæ factus est reconciliatio, et allegationibus divinis intercurrentibus detumescere procellæ, et reversa est inter regem et principem tranquillitas, et pacis desiderata serenitas ii.

ii

Finis libri secundi.

ANNOTATA.

D

a Eugenio videlicet tertio, Trium Fontium antea primo abbate. Vide Manricum ad annum 1140, num. 10.

b De Stephani, discipuli S. Bernardi in Claravalle, Cardinalis deinde episcopi Prænestini creatione, patria, egregiis animi dotibus, agit Manricus ad an. 1140, cap. ix, num. 4. Erstat ejusdem sancti Patris epistola 224 ad ipsum scripta : cujus occasione Mabillonius volumine I, col. 207 et 208 notat sequentia : Stephanus Prænestinus, ad quem etiam epistola 219, ex Ordine Cisterciensi Cardinalis ab anno mxxl, mortuus mxxliv. Eundem laudat præter alios Johannes Saresberiensis in Polycratici lib. 6, cap. 24.

c Sanctus Abbas in epistola 273 ad Eugenium PP. de eo scribit. Mabillonius ad illam notat ista : Hugo scilicet Trium-fontium in Campania Galliarum provincia abbas, Romam ab Eugenio accitus anno mcl, ut crearetur Cardinalis, ut in Notis fusioribus, ad quem epistola sequens.

d De eo Ernaldus in lib. I (immo 2) de vita Bernardi, cujus apud Claram-vallem monachus fuerat Henricus, tunc Cardinalis tit. sanctorum Nerei et Achillei. Epistola ejus exstat in tomo 3 Bibliothecæ Cisterciensis pag. 239 de legitima electione Alexandri III, sicut observatur apud Mabillonium post epistolam 295, quæ notatur data circa an. 1150.

e Cum titulo beati refertur in Menologio Cisterciensi apud Henriquez ad diem 1 Maii, ubi plura de illo proferuntur, quæ ibidem legi possunt. Apud nos autem locus ei datur inter Prætermisissos ad dictum diem.

f Al. Nepet, Nepete, Nepeta etc., nunc etiam Nepi, urbs parva et episcopalis ditionis Ecclesiæ, in provincia Patrimonii, inter Romam fere et Viterbium.

g Al. vocatur Humbertus. Inscrubitur Menologio mox citato cum titulo beati ad diem xxii Aprilis; quo a nobis signatur inter Prætermisissos. Ughellus Italia sacre tomo I in episcopis Nepesinis col. 1028 novissimæ editionis Venetæ de eo agit.

h Balduini Pisani initia, ac progressus legi possunt apud Manricum ad annum 1130. cap. vi : cui anno dignitas ejus cardinalitia ibidem intertextitur. In Menologio Cisterciensi habetur die vi Octobris.

i Al. Amadeus; laudatur in Menologio Cisterciensi ad diem vii Januarii, quo in Prætermisissis diximus, nos de eo acturos ad diem xxvii Septembris. Plura interim de isto digno præsule suggerunt Annales Cistercienses ad annum 1144, cap. vi, ac Sanmarthani in episcopis Lausanensibus. Est autem Lausanna urbs apud Helvetos ad lacum Lemani : e qua sedes episcopalis propter hæresim translata est Friburgum.

k Al. Guarinus : qui Operi nostro insertus est die vi Januarii.

l De eo Comm. præv. § xxviii. Adiri etiam potest Galliarum Christianarum tomo IV, col. 575 et seqq. novissimæ editionis. Habetur apud nos inter Prætermisissos die xxii Julii.

m Annuntiatum cum titulo beati in Menol. Cist. ad diem xiv Octobris : de quo insuper Sanmarthani inter episcopos Autissiodorenses, et Manricus ad an. 1140, cap. x. Alanus porro hic vitam S. Bernardi compilavit. Plura de illo

A illo præmissa sunt in Commentario prævio § LXIV. n Locum habet apud nos inter Prætermis-
die xxii Martii, et in Gallia Christiana apud Sam-
marthanos inter episcopos Nannetenses.

o Fuit is Ludovici VII Francorum regis ger-
manus frater. Consule Commentarium prævium
§ XLVIII et XLIX, et Galliam Christianam. Sed an-
num suscepti habitus in Ordine Cisterciensi cor-
rige ex observationibus, quæ habentur infra ad
lib. vi Vitæ S. Bernardi, seu De miraculis.

p Al. Geraldus. Videsis Galliam Christianam
tom. III, a col. 212 editionis novissimæ, et Mono-
logium Cisterciense ad xxii Septembris.

q Lege Manricum tomo I ad annum 1132
cap. VIII, num. 8; et ad an. 1143, cap. II, cap. III,
cap. VI. Item tomo II, ad annum 1145, cap. II et
V; ad an. 1153, cap. XIV.

r De illis Menologium Cisterciense ad diem
III Novembris.

s Idem Menologium de illo agit ad diem XVII Ja-
nuarii, et in addendis, quæ habentur ad cal-
cem ejusdem Menologii. Præsul iste Curiensis in
Rhetia locum habet apud nos inter Prætermis-
jam dicto die. Quæ de viris illustribus, e Clara-
valle ad infulas assumptis, superius dicta sunt,
suppleri possunt e catalogo, qui habetur ad finem
Menologii Cisterciensis apud Henriquezium, et
ejusdem Ordinis personas utriusque sexus digni-
tate conspicuas designat.

t Consule Chronologiam, quam in Commentario
præmissimus § LXIX, parte III.

u Ibidem § XXXIV habes Viri electionem et elogium;
ubi etiam agitur de sancti Abbatis nostri litteris
ad eundem datis.

x De Eugenii PP. ob turbas Arnaldianas Roma
Viterbium discedente egimus in dicto Commen-
tario § XXXV; uti de miraculo, quod eo sacris
ibidem operante contigit.

y Concilium hoc elucidatur ibidem § XLI. Ad-
iri etiam potest Chronologia Bernardina § LXIX,
parte III; ubi præter concilium Re-nense indicantur
alia in Gallis habita.

z Vide religionem in Summo Pontifice, qui
non lanæ interala, sed tunica corpori adhæ-
rente utebatur, nec cucullam de nocte etiam in
lecto abjiciebat; non scapulari, quod tunc non
licebat, teste Herberto in libro 2 de Miraculis
Cisterciensium cap. 35. Bernardo ob infirmitates
permissus lanæ indusii usus cum pileo simili, infra
lib. 3, num. 5; n. p. nos vero num. 156. Prædi-
cta in notatione apud Mabillonium hic leguntur.

aa Segmentata, exponitur Gallice apud Mabillo-
nium in notula marginali, carreaux de broderie,
id est, pulvinaria acn pieta.

bb Anno videlicet Christi 1148, ex Chronologia
paullo ante designata.

cc Præter elogium, quod hic datur de isto Opere;
alia de eodem habentur apud Mabillonium volu-
mine primo, pag. 406, in Monito ad lecto-
rem, quod ex Joanne Merlone Horstio ibi præ-
figitur laudato Operi. Adi Annot. ad lib. III,
cap. IV lit. b.

dd In notula marginali editionis Horstianæ,
quam habemus, dicitur, Hæc non leg. Ms.

ee Hæc ex cod. Corbeicensi, uti est in notula
marginali apud Mabillonium.

ff Birrus præter alias significationes accipitur
pro vili et crassiori veste, sicut videre licet n. p. d.
Cangium in Glossario; quæ significatio videtur
hic convenire isti voci.

gg Fortasse hæc erant gemmæ, quas a duo-
bus abbatibus ORDINIS CISTELLENSIS emit Su-

gerius, ex libro de ejus administratione cap. 32.
Idem auctor Theobaldum Comitem HYACINTHOS
RUBEOS ad ecclesiæ S. Dionysii dedicationem
donasse tradit apud Chesnium tom. 4, pag. 356.
Mabillonius hic.

hh Fuit enim Theobaldus Adela Henrici An-
glie regis sororis filius, teste Willielmo Mal-
mesburiensi De gestis regum Anglorum lib. V
in Henrico I, pag. 159; nam ibidem agens de
simultate inter Ludovicum Crassum, et Henri-
cum pro Theobaldo Comite, inquit, Blesensi
(et Campaniæ.) filio Stephani, qui apud Ram-
ulam occubuit, quod Theobaldus, susceptus
erat Stephano ex Adala filia Willielmi Magni.
Legi etiam possunt quæ habet Pngius ad an. 1116,
a num. 14.

ii De illatis Theobaldo a Ludovico VII Gal-
liarum rege vexationibus, ac pace a Sancto in-
ter eos composita, diximus in Commentario,
quem inspicere § XXX et sequentibus.

LIBER TERTIUS,

Auctore Gaufrido, Monacho^E
quondam Claravallensi, et
S. Bernardi notario; postea
Claravallensi abbate.

PRÆFATIO.

Clarissimi Patris nostri Bernardi Claræ-
vallis abbatis memoriam, viri insignes, ad
laudem Christi, et aulorum ædificationem lit-
teris commendarunt. Inventæ sane materia uberi,
prout cuique licuit, et certior ei gestorum inno-
tuit veritas, non eam totam, sed partem aliquam
digessere. Videtur autem nonnullis, quod mul-
to minus eum silere debuerat * puer sanctitatis
ipsius, dignationis filius, benignitatis alumnus.
Quem ab ejus uberibus post annos circiter tredecim
(quod sine singultu nec meminisse debeo,
nec proferre queo) sola tandem, quæ sola po-
tuit, mors avulsit. In quo tibi utinam sibi * com-
placeat etiam nunc, Pater sancte, sicut aliquan-
do videbatur, et aliquamdiu complacere. Et quis
alter tibi tam debitor, quis tam obnoxius, quis
tam tuus? Nomordit, fateor, et dure momor-
dit mors improba; sed non totum pariter deglu-
tit. Amputavit, non exstirpavit; sine miseri-
cordia, portionem, quæ se contingebat, accepit.
Tulit aspectum, tulit eloquium, corporale etiam
tulit obsequium; sed non rapuit fidem præ-
sentis etiam nunc opitulationis: non absorbit
spem futuræ aliquando visionis: non denique in
præteritorum memoria altius radicatum filialis
assumpsit devotionis affectum. Cæterum mihi qui-
dem, ut optime novi, præsertim tanto idonea
operi, nec scientia, nec eloquentia suppetit.
Sed tua sane magnalia, et tuas digne eloqui lau-
des, non Origenis ingenium, non Ciceronis lin-
gua sufficeret. Nec desperandum tamen, quod
tuorum magis operum fructus carpere, prudens
lector, quam verborum nostrorum folia indigna
debebit: ut illorum magis suavitate gustata,
quam istorum ariditate culpata, non tam nequi-
ter ista mordeat, quam illos delectabiliter edat.
Nam et securius, et sincerius visa solent, quam
audita narrari: et in tertium vas transfusa, faci-
lius

A RRNALDO.

Gaufridus per
annos circiter
13 Sancti ducis-
pulus

* al. debent

* Horst. sic

A GAUFRIDO.

lius coacescunt. Sed et dulcius ea bibitur aqua, quæ ab exiguo licet alveo fontis hauritur, quem confestim repleverit vena scaturiens, quam quæ ex rivo tollitur longius jam progresso, vel ex flumine etiam copioso.

fidem suam in scribendo commendat, et Operis partitionem indicat.

150 Inde est, quod intactis eorum libris, qui de ejusdem beatissimi Patris nostri initiis, seu etiam mediis conscripserunt, ne tamquam super alienum ædificasse videar fundamentum, circa ea potissimum noster sermo versatur, quibus pene omnibus præsens affuit: interdum etiam licet pauca interserens, quæ fidelissima fratrum, qui aderant, relatione cognovi. Verumtamen opus istud libellis tribus partitum lector inveniet. Quorum primus quidem ea maxime, quæ ad habitum, mores, atque doctrinam hujus beati Patris videntur pertinere, prosequitur. Secundus autem virtutes multas per eum factas eloquitur. Tertius in ejusdem bono fine completur. Illud etiam admonendum, in rerum narratione gestarum coherrentiam similitudinis magis, quam temporis observari: siquidem nec signa ipsa, nec opera quædam eo ordine scripta, quo facta sunt: sed interdum aliqua, prout occurrere locis opportunioribus videbantur, inserta. Firmior enim videtur, et haberi acceptior solet oratio, quæ suis innitur et illustratur exemplis: velut fabrica quædam idoneis sulta columnis. Nonnulla quoque transposita sunt, ut similibus aliis jungerentur, et quæ erant ejusdem generis, sibi aptius cohererent. Verum hæc in duobus quidem libellis prioribus: nam in tertio pene per omnia ordini ipsi ipsius temporis, series narrationis obsequitur a.

ANNOTATIO.

a Prioris editionis capita inveniet lector post præfationem libri primi Vitæ.

CAPUT I. Mores ac virtutes summam; accessus ad Hugonem episcopum Gratianopolitanum, et ad Cartusianos; sensuum custodia, uti et sermonis; modestia simul ac gratia; dignitatum fuga.

LIB. III.
CAP. I.
Virtutum enumeratio; corporis dotes

Innumeris quidem signis atque miraculis, ut orbis comperit universus, fidelem famulum suum Bernardum Claræ-vallensem Deus glorificavit abbatem, sicut gloriosus semper in Sanctis suis, et in sua mirabilis est majestate. Ceterum, sicut Malachiam sanctum idem ipse commendat, primum maximumque miraculum, quod exhibuit, ipse fuit: serenus vultu, modestus habitu, circumspectus in verbis, in opere timoratus, in sacra meditatione assiduus, in oratione devotus: et, (sicut alios ipse monebat, crebra siquidem experientia persuasus) de omni re magis fidens orationi, quam industriæ propriæ vel labori. Magnanimus in fide, longanimis in spe, profusus in caritate, summus in humilitate, præcipuus in pietate. In consiliis providus, in negotiis efficax; numquam tamen minus, quam

* al. profundus

in otio otiosus: jucundus ad opprobria, ad obsequia verecundus: suavis moribus, meritis sanctus, miraculis gloriosus; affluens denique sapientia, et virtute, et gratia apud Deum, et homines. Cujus sanctæ animæ adjutorium simile sibi fecerat Deus, et speciali præventum benedictione corpus aptaverat. Apparebat in carne ejus gratia quædam, spiritualis tamen potius quam carnalis: in vultu claritas præfulgebatur, non terrena utique, sed cælestis: in oculis angelica quædam puritas, et columbina simplicitas radiabat. Tanta erat interioris ejus hominis pulcritudo, ut evidentibus quibusdam indicibus foras erumperet, et de cumulo internæ puritatis et gratiæ, copiose perfusus homo quoque exterior videretur.

152 Corpus omne tenuissimum, et sine carnis erat, ipsa quoque subtilissima cutis in genis modice rubens. In illo nimirum quidquid caloris fuerat naturalis, assidua meditatio, et studium compunctionis attraxerat. Cæsaries ex flavo colorabatur et candido. Barba subrufa, circa finem vitæ ejus respersa canis a: statura medioeritatis honestæ, longitudini tamen vicinior apparebat. Alias autem thesaurus iste in vase fictili erat, contrito penitus et undique congnasato. Laborabat siquidem caro ejus multiplicibus infirmitatum incommodis, ut in eis virtus animi perficeretur. Quarum periculosior quidem in meatu aretissimi gutturis, nil penitus siccum, vix solidum aliquid admittentis: molestior erat defectus stomachi, viscerumque corruptio. Hæc continuæ illi, præter alias sæpius incidentes. Summum ejus studium fugere admirationem, et tamquam unum sese agere ceterorum. At prosequeretur gloria fugientem, sicut a regione captantes sese alios fugere consuevit. Proverbium illud in ore ei frequenter, semper in corde: Qui hoc facit quod nemo, mirantur omnes. Quo nimirum intuitu vitam regulamque communem amplius amulabatur, nil in suis actibus præferens observantiæ singularis. Ob hoc denique et cilicium, quod pluribus annis occulte gestaverat, ponere maluit, quam ut ferre sciretur, minus illum latere velle contestans, qui cum cæteris ejusdem professionis sibi communia non sectatur. In ipsis tamen communibus erat illi singularis puritas, et devotio non communis. Nihil negligens, et minima quæque cum studio et intentione tractabat; ex propria siquidem experientia definire solitus sapientem, cui quæque res sapiunt prout sunt.

153 A primis fere annis sic evasit illecebras gulæ, ut ipsam quoque saporum discretionem ex magna parte perdidit. Quoties pia sibi ministrantium fraude deceptus, liquores pro aliis alios sumpsit! Nam et oleum sibi per errorem aliquando propinatum bibit, et penitus ignoravit. Nec prius id cognitum, quam superveniens quidam, labia ejus miraretur inuncta. Cibum ejus buccella panis in aqua calida penitus emolli cum exiguis sorbitinuculis erat. Modicus ille quidem, sed non modicam ejus partem crudam rejiciebat stomachus, ne qua illi foret in cibo voluptas, quem sumere periculum: sumptum tenere, dolor; rejicere miseria. Sic nimirum fidei Servo juxta desiderium cordis sui dispensatio superna providerat, ut nec fructus ei decisset abstinentiæ singularis, et odiosam semper admirationem declinaret sub umbra necessitatis. De vino quidem sæpius nobis ipse dicebat, decere monachum, quando sumere oporteret, sic gustare

et habitudo, nec non infirmitas.

Gulæ odium, parcitas cibi et potus, pia exercitationes.

A stare illud, ne exinanisse calicem notaretur. Quod sic ipse servabat, quoties sibi vinum patiebatur apponi, ut non modo post unum potum, sed post totum qualecumque prandium, suum vasculum, in quo ei propinabatur, vix aliquando videretur minus plenum a mensula reportari. Minus quidem stare poterat, sed erat sedens pene jugiter, et rarissime movebatur. Quoties subtrahere se negotiis poterat, aut orans, aut legens, aut scribens, aut insistens doctrinae, et fratrum aedificationi; aut in sacra meditatione persistens. In quo nimirum studio spirituali obtinuerat gratiam singularem, ut non tedium in illo, non difficultatem aliquam sustineret, libere secum habitans, et deambulans in latitudine cordis sui, et ibidem exhibens Christo (ut monere alios ipse solebat) cenaculum grande stratum. Omnis ei ad meditandum hora brevis, locus omnis congruus erat. Frequenter tamen, licet sic affectus, divino urgente metu, imo regente spiritu, studium hoc lacris uberius postponebat, doctus quærare non quod sibi erat utile, sed quod multis. Alioquin in quolibet cœtu hominum vel tumultu, nisi ejus intentionem causa deposceret, tota facilitate animum colligens, interiori quadam, quam ubique ipse sibi circumferebat, solitudine fruebatur, nihil prorsus attendens, quod souaret vel apparetur exterius.

B

154 Cum jam Dei famulus annos aliquot in Clara-valle peregisset, subiit animum ejus ut sanctum Ilugonem Gratianopolitanum episcopum *b*, et Cartusienses fratres devotionis gratia visitaret. Quem prædictus episcopus tam gratanter, et tam reverenter suscepit, divinam intelligens in ejusdem hospitis visitatione præsentiam, ut prostratus solo tenus adoraret. Videns autem Servus Christi episcopum ætate grandævum, celebrem opinione, sanctitate conspicuum, coram se proidentem, vehementer expavit, et ipse quoque pariter corruens ante eum, ita demum susceptus in osculo pacis, humilitatem suam tanti viri veneratione confusam, non sine gravi gemitu causabatur. In cujus pectore singularem obtinuit ex eo tempore locum, ut fierent deinceps duo illi filii splendoris, cor unum, et anima una, et se invicem fruerentur in Christo. Sicut enim regina Saba de Salomone testatur, uterque sese in altero longe amplius, quam fama vulgasset, invenisse gratulabatur.

C

155 Cartusiæ *c* quoque a viro reverendissimo Guigone *d* Priore, et a ceteris fratribus eodem affectu et eadem veneratione susceptus est Servus Christi, exsultantibus illis in gaudio, quia qualem eum per epistolam prius noverant, talem invenerunt et præsentem. Ceterum cum in reliquis omnibus aedificarentur, unum fuit, quod prædictum Priorem Cartusiensem aliquatenus movit, stratura videlicet animalis, cui idem Vir venerabilis insidebat, minus neglecta, minus præferens paupertatem. Nec silentio pressit æmulator virtutis, quod mente conceperat; sed locutus nni *e* fratribus, aliquatenus super hoc moveri sese confessus est, et mirari. Cumque ille ad Patrem sanctum, quod audierat, retulisset; non minus ipse miratus, quale illud esset stramentum quærebat, quod ita scilicet a Clara-valle Cartusiam usque venisset, ut numquam illud vidisset, numquam considerasset, et usque in horam illam, quale esset, omnino nesciret. Neque enim suum erat animal illud, sed a quodam monacho Cluniacensi avunculo suo, et in sua vicinia demo-

rante, fuerat commodatum: et erat, sicut sibi sternere ille solebat. Quod verbum sæpe dicitur Prior audiens, in eo potissimum mirabatur; quod sic ille Dei Famulus foris oculos circumcidisset, intus animum occupasset, ut quod ipse primo offenderat visu, hoc ille tanti itineris spatio non vidisset. Juxta lacum etiam Lausannensem *e* totius diei itinere pergens, penitus eum non vidit, aut se videre non vidit. Cum enim vespere facto, de eodem lacu socii colloquerentur, interrogabat eos, ubi ille lacus esset: et mirati sunt universi.

156 Desideraverat tamen ab initio omni modo subtrahere se negotiis, et nusquam egredi, sed in monasterio residere. Quod et postmodum, ex defectu corporis occasionem invenisse se reputans opportunam, aliquando statuit, et aliquamdiu tenuit, donec illum exire cœgit necessitas gravis Ecclesiæ Dei, et summi Pontificis, atque omnium abbatum sui Ordinis jussio *f*, quibus per omnia tamquam patribus deferrebat ipse omnium pater. Ex quorum etiam mandato, novissimis quidem annis, præter cucullam et tunicam, lanceo panno in modum ehlanydis decurtata, et pileo simili utebatur, inter tantos languores corporis et labores, nullis nunquam uti pellibus acquiescens. In vestibus ei paupertas semper placuit, sordes nunquam. Nimirum animi fore *g* indices, aiebat, aut negligentis, aut inaniter apud se gloriantis, aut gloriolam foris affectantis humanam. Incessus ejus et habitus omnis modestus et disciplinatus, præferens humilitatem, redolens pietatem, exhibens gratiam, exigens reverentiam, solo visu keticans et aedificans intuentes. De risu dicimus, quod ex ore ejus frequenter audivimus, dum cachinnos religiosorum hominum miraretur, non meminisse, se a primis annis suæ conversionis aliquando sic risisse, ut non potius ad ridendum, quam ad reprimendum sibi vim facere oporteret; et risui suo stimulum magis adhibere, quam frenum.

157 Vocem illi in invalido corpore validam satis intelligibilemque contulerat, qui in opus prædicationis segregaverat illum ex utero matris suæ. Sermo ei, quoties opportuna inveniebatur occasio, ad quascumque personas, de aedificatione animarum, prout tamen singulorum intelligentiam, mores et studia noverat, quibusque congruens auditoribus erat. Sic rusticanis plebibus loquebatur, ac si semper in rere nutritus: sic ceteris quibusque generibus hominum, velut si omnem investigandis eorum operibus operam impendisset. Litteratus apud eruditos; apud simplices simplex; apud spirituales viros, perfectionis et sapientiæ affluens documentis: omnibus se coaptabat, omnes docens lucrifacere Christo. Cantus erat artificiosissime observare quod ad Papam Eugenium scribens *g*, de sui cordis plenitudine eructavit: Nugæ si incidant, interdum, inquit, ferendæ fortassis; referendæ nunquam. Interveniendum caute et prudenter nugacitati. Prompendum sane in serium quid, quod non modo utiliter, sed et libenter audiant, ut supersedeant otiosis.

158 Quam vero placibilem et persuasibilem, quamque eruditam linguam dederit ei Deus, ut sciret, quem et quando deberet proferre sermonem, quibus videlicet consolatio vel obsecratio, quibus exhortatio congrueret vel increpatio; nosse poterunt aliquatenus qui ipsius legerint scripta, etsi longe minus ab eis, qui verba ejus sæpius audierunt. Siquidem diffusa era gratia in

A. GAUFRIOD.

amor solitudinis et silentii religiosi, ac modestia:

f

E

i. e. esse

III.

sermo captus auditorum accommodatus, et a nugis alienus:

F

g

mira eius facultas et gratia sermonis intelligentia Scripturarum divinitus concessa.

II.
Invisit H. Hugonem Gratianopolitanum episcopum:
p. d. episcopum:
b

dem Cartusianus: mira in S. Bernardino oratorum custodia:

A. GAUFRIDO.

labiis ejus, et ignitum eloquium ejus vehementer, ut non posset ne ipsius quidem stilus, licet eximius, totam illam dulcedinem, totum retinere fervorem. Mel et lac sub lingua ejus, et nihilo minus in ore ejus ignea lex: juxta illud Cantici eantiorum: Sicut vitta eoccinea labia tua, et eloquium tuum dulce. Inde erat, quod Germanicis etiam populis loquens, miro audiebatur affectu, et ex sermone ejus, quem intelligere, utpote alterius linguæ homines, non valebant, magis quam ex peritissimi cujuslibet post eum loquentis interpretis intellecta loeutione, ædificari illorum devotio videbatur, et verborum ejus magis sentire virtutem. Cujus rei certa probatio tonsio pectorum erat, et effusio lacrymarum *h*. Utebatur sane Scripturis tam libere commodeque, ut non tam sequi illas, quam præcedere crederetur: et ducere ipse quo vellet, auctorem earum duem Spiritum sequens. Quem nimirum ut in medio Ecclesiæ aperiret os ejus sic impleverat Deus spiritu sapientiæ et intellectus, ut secundum quod in libro Job legitur, profunda quoque fluviorum scrutaretur, et abscondita proferret in lucem. Nam et confessus *B* est aliquando, sibi meditati vel oranti, sacram omnem velut sub se positam et expositam apparuisse Scripturam.

Gratis evangelizat, dignitates respuit.
* esse

159 Caterum quam gratis euangelizarit, quis digne prædicet, quis digne miretur? Minus fore * credidit, nullas sibi ab auditoribus transitorias petere facultates, nisi oblatas sæpius refutaret ecclesiasticas dignitates: Parum illi fuit nulla quærere stipendia militantem: ne insignia quidem recipere acquivit. Denique velut alter David processurus ad bellum, belliea arma sibi graviora causatus est, quibus multos suo præsertim tempore eerneret prægravari: et in simplicitate sua gloriosius triumphabat. Tantam enim gratiam virtus ei divina contulerat, ut licet abjectus esse elegisset in domo Dei, uberius tamen fructificaret in ea, quam alii quilibet in sublime portecti, et lucens amplius illustraret Ecclesiam velut de sub modio humilitatis suæ, quam ceteri super candelabra constituti. Nimirum quo humilior, eo semper utilior fuit populo Dei in omni doctrina salutari, in quo tamen numquam voluit locum tenere doctoris. Beatus plane, qui sicut ipse de quodam Sanctorum ait *i*, legem dilexit, et cathedram non affectavit. Quam feliciter siquidem in virtutum cathedra sedere meruit, dum noluit præsidere in cathedris dignitatum! Denique sicut justus et fortis in prædicatione euangelica laboravit, sicut prudens et temperans cavet sibi semper ab ecclesiastica prælacione. Nec enim contumaciter unquam renuit, sed frequenter, et ad maximos electus honores, prudenter egit, divina sibi cooperante gratia, ne aliquando cogeretur. Moyses quidem sanctus cessit Aaron fratri suo pontificium; sed linguæ erat impeditioris. Bernardum nostrum non ab opere Euangelistæ necessitas aliqua, sed ab honore solo sola humilitas revocavit. Merito proinde apud Deum et homines obtinuit gratiam singularem, qui non modo sine sumptu temporalis facultatis, verum etiam sine gradu ecclesiasticæ dignitatis, non autem sine fructu fraternæ salutis, Euangelium posuit; et populo Dei semper prodesse studuit, numquam præesse sustinuit. Raro tamen nisi forte ad loca proxima, ut prædicaret, exivit. Sed quoties eum necessitas aliqua traheret, seminabat super omnes aquas, publice et privatim annuntians verbum Dei. Quod tamen ipsum

ex mandato summi Pontificis aetibat: ad nutum quoque præsulum ceterorum, ubicumque eorum aliquem contigisset adesse, Nimirum quanto magnus erat, humilians se in omnibus, eo magis sacerdotibus deferebat, quo plenius intellexerat, quæ ministris Christi reverentia deberetur.

ANNOTATA.

a *His adde Sancti effigiem ex nostro Commentario prævio § LIN.*

b *Habetur in Opere nostro ad diem 1 Aprilis.*

c *Cartusia. Notissima est ascetatum eremus in Delphinatu Galliæ, et in tractu Gratianopolitano, sic dicta a vico Chartrons ei adjacente, ut observat Baudrandus.*

d *Guigo ille conscripsit Vitam Hugonis episcopi Gratianopolitani, quæ a nobis edita est ad diem 1 Aprilis. De eodem Guigone, ac Cartusianis, quos impense amavit S. Bernardus, consule dictum nostrum Commentarium prævium § XI, a num. 119. His subjungo fragmentum epistolæ, quam Fr. Gaspar van Craesbeeck Cartusianus, Lira (parva civitas est paucis leucis distans Antverpia) ad nostrum Papebrochium dedit die vi Decembris anno 1685: Certissimum est, inquit, et præter omne dubium, quod S. Bernardus Clarevallensis in domo nostra Montis Dei sæpissime hospitatus sit devotionis causa: imo tam frequenter, ut ei fuerit assignata cella singularis, quæ fuit vocata cella S. Bernardi. Hanc non semel trivit R. P. Pecquius, ut habeo ex ore ejus. Hæc jam a paucis annis est diruta ob ampliacionem ambitus. Hæc quia nec possum negare, nec confirmare; idco intra simplicis relationis limites me contineo.*

e *Consule Annotata ad lib. II cap. VI, lit. 1.*

f *Meretur legi epistola XXI, item XLVIII in fine.*

g *Vide librum II de Consideratione cap. XIII.*

h *De summa persuadendi gratia, qua Vir sanctus excelluit, agit Commentarius prævius § XXXIX, num. 416.*

i *Nimirum de S. Malachia in ejus Officio, Antiphona 1 ad Matut., ex Mabillonio hic.*

CAPUT II. Sanctus calumniis^F obnoxius ex infelici successu belli sacri; errores Petri Abaelardi et Gilleberti Porretani ab ipso confutati; hæresis Henriciana repressa; miracula.

Nec tacendum, quod ex prædicatione itineris Hierosolymitani grave contra eum quorundam hominum vel simplicitas, vel malignitas scandalum sumpsit, cum tristior sequeretur effectus. Quod tamen verbum * dicere possumus ab eo quidem initium non sumpsisse. Cum enim multorum jam animos permovisset audita necessitas, a rege Francorum semel et iterum propter hoc expellitus, Apostolicis etiam litteris monitus, nec sic acquivit super hoc loqui, vel consilium dare, donec per ipsius tandem summi

IV.
Calumniis impetit ob sinistram successum ex; editionis in Orientem: innumera miracula.
* i. e. nepotium

Pontificis

A Pontificis generalem epistolam jussus ab eo est tamquam Romanæ Ecclesiæ lingua exponere populis atque principibus. Cujus epistolæ a tenor fuit, ut in pœnitentiam et remissionem peccatorum iter arriperent, aut liberaturi fratres, aut suas pro illis animas posituri. Hæc et hujusmodi super hoc poterant veraciter dici: sed dicendum potius id, quod potius fuit. Evidenter enim verbum hoc prædicavit; Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Sed quantis, et quam multiplicibus signis? Quanta vel numerare, nedum narrare difficile foret. Nam et eodem tempore scribi cœperant, sed ipsa demum scriptorem numerositas scribendorum, et materia superavit auctorem: nimirum cum aliquando una die viginti seu etiam plures ab incommodis variis sanarentur, nec facile ab hujusmodi dies ulla vacaret. Denique plures eo tempore Christus per Servi sui tactum et orationem, ex ipsis etiam matrum uteris cæcos videre, claudos ambulare, aridos convalescere, surdos fecit audire, et mutos loqui: mirabilius restituente gratia, quod minus præstitum fuerat a natura.

B
Utilis expeditio
illa, quamvis
frustrata fru-
ctu.

161 Nec tamen ex illa protectione Orientalis ecclesia liberari, sed cælestis meruit impleri et lætari. Quod si placuit Deo tali occasione plurimorum eripere, si non Orientalium corpora a paganis, Occidentalium animas a peccatis: quis audeat dicere illi, Quid fecisti sic? Aut quis recte sapiens, illorum magis non doleat, qui ad priora, vel peiora forte prioribus scelera redierunt, quam eorum mortem, qui in fructibus pœnitentiæ purgatas variis tribulationibus Christo animas reddiderunt? Alioquin quamlibet dicant Ægyptii, dicant filii tenebrarum, qui veritatem nec videre valeant, nec proferre: Callide eduxit eos, ut interficeret in deserto: patienter tolerat Christus Salvator opprobrium, quod tantarum animarum salute compensat. Memiit hujus verbi ipse quoque venerabilis Pater, inter cætera dicens: Si necesse sit numm fieri e duobus, malo in nos murmur hominum, quam in Deum esse. Bonum mihi, si dignetur me uti pro clypeo, libens excipio in me detrahentium linguas maledicas, et venenata spicula blasphemorum, ut non ad ipsum perveniant. Non recuso inglorius fieri, ut non irruatur in Dei gloriam. Hæc quidem ille in libro de Consideratione secundo.

C Accidit autem, ubi primum de ejusdem exercitus dissipatione lamentabilis intra Gallias insonuerat rumor, ut illuminandum Dei Famulo filium cæcum offerens pater, multis precibus vinceret excusantem. Et imponens Sanctus puero manum, orabat ad dominum quatenus, si ab eo verbum prædicationis illius exierat, si prædicanti Spiritus ejus affluerat, in illius illuminatione ostendere dignaretur. Dum vero post orationem, orationis præstolaretur effectum, Quid facturus sum? ait puer: video enim. Attollitur illico clamor agstantium, plures enim non modo e fratribus, verum etiam e secularibus aderant, qui, ut puerum videre videntem, multipliciter consolati, Deo gratias referebant.

Ascalon captur
divina potius
quam humana
virtute.

162 Illud etiam jucunde satis credimus considerasse nonnullos, quod eadem hebdomada, qua felicissima anima ejus carne soluta est, ecclesia Hierosolymitana magnifice satis fuerit divino munere consolata, sicut sæpius noverant illum promississe. Siquidem capta b est Ascalon illa munitissima, paucis a sancta civitate milliariis distans, et periculose instans calcaneo ejus. Adversus hanc quinquaginta annis et eo amplius

nihil profecerant Christiani laborantes: nam et tunc non humana virtute capta est, sed divina. Nec incongruum nunc ipsius interserere verba, quæ eodem scripserat anno ad virum optimum Militem Templi, tunc ministrum, nunc etiam, Magistrum Militiæ Templi, qui ipsius secundum carnem avunculus erat c. Væ principibus nostris, ait. In terra Domini nihil boni fecerunt: in suis, ad quas velociter redierunt, incredibilem exercent malitiam, et non compatiuntur super contritione Joseph. Confidimus autem, quia non repellet Dominus plebem suam, et hereditatem suam non derelinquet. Porro dextera Domini faciet virtutem, et brachium suum auxiliabitur ei: ut cognoscant omnes, quia bonum est sperare in Domino, quam sperare in principibus.] Sed de his hactenus d.

163 Jam et illud propter posteros memorandum, quam multipliciter Ecclesiæ sanctæ Viri Dei doctrina profuerit in Catholicorum moribus corrigendis e, in schismaticorum furoribus comprimendis f, in hæreticorum erroribus confutandis g. Siquidem præter eos, quos docuit sobrie, et juste, et pie vivere in sæculo, quantos etiam perfectius valedicere sæculo persuasit, vel ex hoc liquet, quod non cessavit, quoadin vixit, deserta sæculi, sæculi desertoribus implens. Cujus ministerio videtur propheticum illud etiam corporaliter exhiberi: Posuit desertum in stagna aquarum, et terram sine aqua in exitus aquarum. Et collocavit illic esurientes, et constituerunt civitatem habitationis. Et seminaverunt agros, et plantaverunt vineas, et fecerunt fructum natiuitatis: et benedixit eis, et multiplicati sunt, et iumenta eorum non minoravit. Sane in diebus schismatis generalis, quam fideliter Servus Domini stetit in contractione in conspectu ejus, ut averteret iram ejus; quam efficaciter stetit et placavit, et cessavit quassatio; quam denique evidenter in tempore iræ factus est reconciliatio, non modo latius prosequendum. Sufficere interim potest, si ipsius super hoc scribentis ad eum Innocentii Papæ verba h ponamus: « Quam firma, ait, perseverantique constantia causam beati Petri et sanctæ matris tuæ Romanæ Ecclesiæ, incandescente Petri Leonis schismate, fervor tuæ religionis et discretionis suscepit defendendam, et se murum inexpugnabilem pro domo Dei opponens, animos regum ac principum, et aliarum tam ecclesiasticarum quam secularium personarum ad Catholicæ Ecclesiæ unitatem, et beati Petri, ac nostram obedientiam, frequentibus argumentis, et ratione munitis reducere laboraverit, magna, quæ Ecclesiæ Dei, et nobis provenit, utilitas manifestat ». In quibus autem pro fide quoque quam magnifice egerit Servus fidelis et prudens, breviter intimandum.

164 Fuit in diebus illis Petrus Abaelardus i magister insignis, et celeberrimus in opinione scientiæ; sed de fide perfide dogmatizans. Cujus cum blasphemis plena gravissimis volitare undique scripta cœpissent, profanaque novitates vocum et sensuum viri eruditi atque fideles ad Dei Hominem retulerunt. Qui nimirum solita bonitate et benignitate desiderans errorem corrigi, non hominem confundi, secreta illum admonitione convenit. Cum quo etiam tam modeste tamque rationabiliter egit, ut ille quoque compunctus ad ipsius arbitrium correcturum se promitteret universa. Ceterum cum recessisset ab eo Petrus idem, consiliis stimulatus iniquis, et ingenii sui viribus, plurimoque exercitio disputandi infelicit

4. GAURBDO.

c

d

v.

Quæ fecit Sanctus pro Ecclesiæ Dei, insigni elogio Innocentii PP. prædicantur.

e

f

E g

h

F

Petrus Abaelardus provocat eum ad disputationem in Conchlo S. nonensi;

i

A GABRIELLO.

eiter fidens, resiliit a proposito saniori. Expetens denique Senonensem metropolitani, quod in ejus ecclesia celebrandum foret in proximo grande concilium, Claræ-vallensem causatur Abbatem suis in occulto detrahere libris. Addit quoque, paratum se esse in publico sua defendere scripta, rogans ut prædictus Abbas dicturus, si quid haberet, ad concilium vocaretur. Factum est ut postulavit. Sed vocatus Abbas venire penitus recusavit, suum hoc non esse renuntians *h*. Postea tamen magnorum virorum monitis flexus, ne videlicet ex ipsius absentia et scandalum populo, et cornua crescerent adversario, demum pergere acquievit, tristis quidem, nec sine lacrymis annuens, sicut in epistola *l* ad Papam Innocentium ipse testatur, in qua plenius lucidiusque negotium omne prosequitur.

sed a summo Pontifice damnatur.

m

165 Affuit dies, et ecclesia copiosa convenit: ubi a Dei Famulo Petri illius in medium scripta prolata sunt, et erroris capitula designata *m*. Demum illi optio data est, aut sua esse negandi; aut errorem humiliter corrigendi; aut respondendi, si posset, objiendis sibi rationibus pariter et sanctorum testimoniis Patrum. At ille nec volens respiscere, nec valens resistere sapientiæ et spiritui, qui loquebatur, ut tempus redimeret, Sedem Apostolicam appellavit *n*. Sed et postea ab egregio illo Catholicæ fidei Advocato monitus, ut vel jam sciens in personam suam nihil agendum, responderet tam libere, quam secure, audiendus tantum et ferendus in omni patientia, non sententia aliqua feriendus: hoc quoque omnimodis recusavit. Nam et confessus est postea suis, ut aiunt, quod ea hora maxima quidem ex parte memoria ejus turbata fuerit, ratio caligaverit, et interior fugerit sensus. Nihilominus tamen ecclesiam, quæ convenerat, dimisit hominem, multavit abominationem, a persona abstinens, sed dogmata prava condemnans. Quando vero Petrus ille refugium inveniret in Sede Petri, tam longe dissidens a fide Petri? Et ipsum ergo auctorem eadem sententia cum erroribus suis Apostolicus Præsul involvens, scripta incendio, scriptorem silentio condemnavit.

Gilberti Porretani errores condemnantur in Concilio Romanensi, pro sententia Eugenio Pontifice;

o

166 Fuit item Gillebertus *o*, quem cognominaverit Porretanum, Pictavorum episcopus, in sacris Litteris plurimum exercitatus, sed sublimiora se etiam ipse scrutatus, ad insipientiam sibi. Siquidem de sanctæ Trinitatis unitate et Divinitatis simplicitate non simpliciter sentiens, nec fideliter scribens, discipulis suis panes proponebat absconditos, furtivas propinabat aquas, nec facile quid saperet, imo quantum desiperet, personis authenticis fatebatur. Timebat enim, quod apud Senonas Petrum ei dixisse ferunt:

Tunc tua res agitur, paries cum proximus ardet.

Novissime tamen, cum jam fidelium super hoc invalesceret scandalum, creseeret murmur, vocatus ad medium est, et librum tradere jussus, in quo blasphemias evomuerat graves quidem, sed verborum quodam involuero circumseptas. Igitur in concilio, quod in urbe Remorum Papa venerabilis Eugenius celebravit, egit cominus adversus hunc Gillebertum, Ecclesiæ sanctæ suo tempore singularis athleta Bernardus: primo quidem totum, quod ille verborum cavillationibus occultare mitebatur, eliciens: deinde vero tam suis ratiociniis, quam Sanctorum testimoniis biduana disputatione redarguens, considerans sane nonnullos ex his, qui præsidebant, jam quidem animadvertentes blasphemiam in doctrina, adhuc

tamen avertentes injuriam a persona, accensus *D* est zelo, et domesticam sibi ecclesiam seorsum convocat Gallicanam.

167 Communi denique consilio, a patribus decem provinciarum, aliis autem episcopis et abbatibus plurimis, dictante Viro Dei, novis dogmatibus opponitur symbolum novum. Cui etiam subscribuntur nomina singulorum, ut eorum videlicet omnium, sicut irreprehensibilis fides, sic irreprehensibilis zelus ceteris innotescat. Ita demum Apostolico iudicio et auctoritate universalis Ecclesiæ, error ille damnatur, episcopus Gillebertus, an eidem damnationi consentiat, interrogatur. Consentiens, et publice refutans *p* quæ prius scripserat et affirmaverat, indulgentiam ipse consequitur, maxime quod ab initio cautus fuisset ea lege eandem ingredi disceptationem, ut promitteret sine ulla sese oblatione, pro Ecclesiæ sanctæ arbitrio, correcturum libere suam opinionem.

novum symbolum condidit et Gillebertus respiciat

p

168 In partibus Tolosanæ Henricus *q* quidam, olim monachus, tunc apostata vilis, pessimæ vitæ, perniciosæ doctrinæ, verbis persuasibilibus gentis illius occupaverat levitatem, et, ut prædixit Apostolus, de quibusdam, in hypoerisi loquens mendacium, fictis verbis de eis negotiatur. Erat autem hostis Ecclesiæ manifestus, irreverenter ecclesiasticis derogans Sacramentis pariter et ministris. Nec mediocriter in eam jam malignitate profecerat. Sic enim de eo scribens *r* Pater venerabilis ad principem Tolosanum, inter cetera ait: Passim inveniebantur jam ecclesiæ sine plebibus, plebes sine sacerdotibus, sacerdotes sine debita reverentia, sine Christo denique Christiani. Parvulis Christianorum Christi vita intercludebatur, dum baptismi gratia negabatur. Ridebantur orationes oblationesque pro mortuis, Sanctorum invocaciones, sacerdotum excommunicationes, fidelium peregrinationes, basilicarum ædificationes, dierum solemniū vacationes, chrismatis et olei consecrationes, et omnes denique institutiones ecclesiasticæ spernebantur.

VI. Henricus monachus apostatus hæreses dicitur in partibus Tolosanæ.

q

r

169 Hæc necessitate Vir sanctus iter arripuit, ab ecclesia regionis illius sæpius jam ante rogatus, et tunc demum a reverendissimo Alberico Ostiensi episcopo et Legato Sedis Apostolicæ persuasus pariter et deductus. Veniens autem, cum incredibili devotione susceptus est a populo terræ, ac si de cælo angelus advenisset. Nec moram facere potuit apud eos, quod irruentium turbas reprimere nemo posset: tanta erat frequentia diebus ac noctibus adventantium, benedictionem expetentium, flagitantium opem. Prædicavit tamen in civitate Tolosa per aliquot dies, et in ceteris locis, quæ miser ille frequentasset amplius, et gravius infecisset, multos in fide simplices instruens, nutantes roborans, errantes revocans, subversos reparans, subversores et obstinatos auctoritate sua premens et opprimens, ut non dico resistere, sed ne assistere quidem et apparere præsumerent. Ceterum, etsi tunc fugit hæreticus ille et latuit *s*, ita tamen impeditæ sunt viæ ejus et semitæ circumseptæ, ut vix alicubi postea tutus, tandem captus et catenatus episcopo traderetur. In quo itinere plurimis etiam signis in servo suo glorificatus est Deus, aliorum corda ab erroribus impiis revocans; aliorum corpora a languoribus variis sanans.

Bern. cum Alberico Ostiensi episcopo Tolosano petiit, in itinere multa edens miracula;

f

s

170 Est locus in regione eadem, cui Sarlatum *t* nomen est, ubi sermone completo plurimos ad benedicendum panes, sicut ubique fiebat,

ne prodagationem suam confirmans.

Dei

A Dei Famulo nfferebant. Quos ille elevata manu et signo crucis edito in Dei nomine benedicens, In hoc, inquit, scietis vera esse, quæ à nobis, falsa, quæ ab hæreticis suadentur, si infirmi vestri, gustatis panibus istis, adepti fuerint sospitatem. Timens autem venerabilis episcopus Carnotensium, magnus ille Gaufridus, (siquidem præsens erat et proximus Viro Dei). Si bona, inquit, fide sumpserint, sanabuntur. Cui Pater sanctus de Domini virtute nil hæsitans, Non hoc ego dixerim, ait, sed vere, qui gustaverint, sanabuntur : ut proinde veros nos, et veraces Dei nuntios esse cognoscant. Tam ingens multitudo languentium gustato eodem pane convaluit, ut per totam provinciam verbum hoc divulgaretur, et Vir sanctus per vicina loca regrediens, ob concursus intolerabiles declinaverit, et timuerit illo ire.

Tolosa paralyticus moribundus repente curatur.

* *ol. primum*
u

171 Præcipuum * sane miraculum, quod per Famulum suum in urbe Tolosa Christus exhibuit, paralytici cujusdam clerici curatio fuit. Hunc in domo Regularium Clericorum sancti Saturnini u; quorum unus ipse erat, ad petitionem abbatis et fratrum, circa noctis crepusculum visitans Homo Dei, moribundum iuvenit hominem, qui extremum spiritum trahere videretur. Consolatus itaque miserum, et data benedictione egrediens, sicut postea confessus est, loquebatur in corde suo fidelis Servus ad Dominum tam fiducialiter, quam fideliter, dicens : Quid exspectas Domine Deus? Generatio hæc signa quærit. Alioquin minus apud eos nostris proficimus verbis, nisi abs te fuerint confirmata sequentibus signis. Eadem hora exsiliit paralyticus de grabato, et accurrens, secutus et consecutus est eum, sacra vestigia devotione, qua debuit, amplexatus. Cui subito procedenti obvians ex concanonica unus expavit et exclamavit, siquidem phantasma putabat. Quando enim de lectulo eum crederet surgere potuisse? Egressam magis a corpore ejus animam phantasice sibi apparuisse arbitratus aufugit. Sed ipsa demum tam ei quam ceteris rei veritas fidem fecit. Egreditur exinde sermo inter fratres, curritur ad spectaculum tam jucundum : ipse etiam inter primos accurrit episcopus et Legatus, inde pergitur ad ecclesiam, eo ipso, qui convaluerat, præeunte, conclamatur in laudes Dei, eodem pariter concinente; ruit undique populus, benedicitur Christus, triumphat fides, infidelis quisque confunditur, exsultat pietas, et impietas contabescit. Porro Vir Dei cellam, ubi manebat, ingressus, diligenter omnes observari aditus, obserari januas jubet; ne quis pateat introitus populo concurrenti. [Sane is quidem Bernardus (hoc enim Clerico nomen erat, qui sanus factus est) corporali beneficio non ingratus; magisque sollicitus pro remedio spiritali, secutus est Servum Christi, monasticam in Clara-valle Ordinem profitens, et habitum sumens. A quo etiam missus ad partes iterum Tolosanas, et abbas illic constitutus, hodieque monasterio præest, quod Vallis-Aquæ dicitur x.]

ANNOTATA.

a Epistola prima Eugenii PP. III, quæ data est ad Ludovicum Galliarum regem, de expeditione in Terram sanctam, habetur apud Labbeum tomo X Conciliorum col. 1046 et seqq.

b Captam esse Ascalonam anno ab incarnatione Domini millesimo centesimo quinquagesimo quarto .. mense Augusto, die mensis duodeci-

ma, auctor est Guillelmus Tyrius in sua rerum in partibus transmarinis gestarum Historia, lib. xvii, cap. xxx in fine : sed Pagius in Critica Baroniana ad annum Christi 1153, num. 19 scribit, hoc anno rem accidisse, die xiv Kal. Septembris; et allegatis auctoribus, Quare, ait, Tyrius, qui, cum res ab aliis acceptas, non vero a se visas narrat, sæpe fallitur, hanc Balduini III Hierosolymorum regis victoriam... perperam in annum sequentem differt. Si quis autem de ista expeditione cupit plura novisse, adeat eundem Guillelmum in dicto libro.

c Andreas videlicet : ad quem S. Bernardus scripsit epistolam, ordine 288 apud Mabillonium, de infelici exitu sacre expeditionis.

d Nullo pacto imputari posse Viro sancto infelicem militæ Orientalis eventum, liquet tum e superiore Gaufridi pro eo apologia, tum e Commentario nostro prævio ; quem videsis § XL.

e Quid Sanctus præstiterit in reformandis ecclesiasticorum, monasticorum, ac secularium moribus, § XLV expositum est in Commentario.

f Vide eundem Commentarium varii locis.

g Concertationes ejus dedimus ibidem § XLI, et sequentibus.

h In epistola Innocentii PP. II, quæ inter Bernardinas in editione Mabillonii ponitur ordine trecentesima quinquagesima secunda, et innectitur anno Christi 1131.

i De Abaelardi erroribus a Sancto Viro impugnatis, ac de rebus, quæ huc spectant, pluribus agit idem Commentarius § XXIX.

k Legi potest epistola S. Bernardi 187.

l Ordine 190; quæ ob prolixitatem refertur alibi apud Mabillonium, nimirum volumine primo, a col. 643.

m Ad Commentarium prævium § XXIX, num. 316.

n Vide epistolam sancti Patris 189 ad Innocentium PP. II de erroribus Abaelardi; et 188 ad episcopos et Cardinales curiæ.

o S. Bernardi concertationem cum Gilleberto Porretano dedimus in Commentario prævio § XII.

p Illec fusius refert hujus libri auctor Gaufridus, qui et ipse concilio interfuit, in epistola ad episcopum Albanensem Henricum. Ad hæc idem Gaufridus disputationem edidit adversus Gilbertum, quam habes in fine hujusce tomi cum prædicta epistola. Ita Mabillonius hic.

q Henricianos hæreticos a sancto Doctore coercitos, ac miracula ad destruendos illorum errores ab eo facta apud Tolosanos, exhibet Commentarius prævius § XLII.

r Vide epistolam 241.

s Consuli potest Gaufridi de hoc Henrico epistola, quæ dabitur infra apud nos, a num. 351.

t Vulgo Sarlat, urbs Galliarum in Aquitania, et in Petrocoricensi provincia.

u Gallie S. Sernin de Tolose vocatur apud Sammarthanos tomo IV Galliarum Christianarum, pag. 811, ubi plura. Consuli etiam possunt Annales Benedictini a Mabillio editi tomo V, ad annum 1083, num. 49.

x Vallis-aquæ (Valdeau :) de quo monasterio non reperi plures notitias.

A. GAUFRIDO.

CAPUT III. *Suavissimi mores, ac præclaræ virtutes.*

VII.
Vir sanctus
de se sentiat
inter tot mira-
cula.

Cum autem per totum ab eadem provincia redditum Viri sancti magis magisque signa crebrescerent, et multiplicarentur indices, non prætereundum, quidnam ipse inter hæc animi gereret, qui a Christo humilitatem cordis et mansuetudinem didicisset. Disputans enim secum in cogitationibus suis, et ex ipsa demum locutus abundantia cordis sui, domesticis sibi religiosis quibusdam fratribus aiebat: Plurimum miror, quidnam sibi hæc miracula velint, aut quid visum sit Deo talia actitare per talem. Nil mihi videor in sacris Paginis super hoc genere legisse signorum. Siquidem facta sunt aliquando signa per sanctos homines et perfectos: facta sunt et per fictos. Ego mihi nec perfectionis conscius sum, nec fictionis. Scio enim Sanctorum mihi non suppetere merita, quæ miraculis illustrentur: confido autem nec ad eorum sortem me pertinere, qui virtutes multas in nomine Domini operantur, et a Domino ignorantur. Hæc et hujusmodi crebrius secretiusque cum viris spiritualibus conferebat. Novissime vero opportunum sibi visum exitum reperisse, Scio, inquit, hujusmodi signa non ad sanctitatem unius, sed ad multorum spectare salutem, et Deum in homine, per quem talia operetur, non tam perfectionem considerare, quam opinionem, ut in eo commendet hominibus, quæ illi credidur inesse, virtutem. Neque enim pro eis fiunt hæc, per quos fiunt; sed pro eis magis, qui vident illa, vel sciunt. Nec eo fine per eos ista Dominus operatur, ut ipsos probet ceteris sanctiores, sed ut ceteros magis amatores et amulatores faciat sanctitatis. Nihil ergo mihi et signis istis, quandoquidem mea illa famæ magis, quam vitæ noverim exhiberi, nec ad meam fieri commendationem, sed ad ammonitionem potius aliorum. Satis, ni fallimur, hujus Viri mirabitur animum, quisquis hoc diligenti consideratione pensaverit, nec præstantius reputabit æstimator quisque fidelis, signa atque prodigia mirabiliter operari, quam perpetrata taliter interpretari.

Mira in eorum
vita morum,
ac moderatio
affectuum:

173 Sibi quoque non minus utile judicabit, imitandos ejus affectus, quam mirandos actus; et morum insignia, quam operum signa cognoscere. Sed ad hæc quis idoneus? In hujus quidem pectore Viri Dei, pari fœdere puritas suavitasque consederant: satis quidem utraque mirabilis; sed mirabilior utriusque complexus. Inde nimirum tam singulariter in unum hominem totius orbis vota pariter concurrebant, quod puritatem suavitas amabilem faceret; suavitatem puritas acceptabilem: ut difficile fuerit æstimare, gratiæ an reverentiæ amplius obtineret. Quis enim tam rigidæ conversationis, qui Clarævalensem non sublimiter revereretur Abbatem? Quis tam dissolutæ, qui non erga eundem dulciter afficeretur? Dulcissimis enim affectibus plenum pectus ipse gerebat, sed quam libere eos, quoties causa deposceret, coercerat: humanissimus in affectione, magis tamen fortis in fide. Et ut breve aliquod hujus rei proferamus exemplum, sicut ipse quoque testatur in Sermone su-

per Cantica cantieorum vicesimo sexto; siccis oculis germani sui, et germani tam necessarii, tam dilecti, Gerardi videlicet, celebravit exsequias siccis oculis corpus ejus tradidit sepulturæ, ne allectus fidem vincere videretur. Nam extraneum quemlibet vix aut numquam sine lacrymis sepelivit. Talem sibi illum, uberius proinde fructificaturum, manus divina formaverat, ut austeritatem suavitas morum tolleret, auctoritatem sanctitas conservaret. Cui enim vel tanta benignitas esset oneri, vel tanta bonitas non esset honori? Legimus de Salomone, quod omnis terra desideravit videre vultum illius. Grande præconium, sed forsitan in hac parte non minus quam Salomon hic. Neque enim satis credibile est, Salomonem illum in omni gloria sua tam universalem orbis obtinuisse favorem, quam hunc in sua humilitate. Invero difficile omnino videretur ex historiis aliquibus invenire hominem unum conversantem adhuc cum hominibus in universa terra, tam celebre et amabile obtinuisse nomen a solis ortu et occasu, ab aquilone et mari.

174 Ut enim illas memoremus provincias, ex quibus usque hodie monumenta certiora superesse noscuntur, et in ecclesia orientali et apud soles occiduos Iibernorum, et a meridie in remotis finibus Hispaniarum, et ab aquilone in insulis, quæ procul sunt, Daciæ Sueciæque, celeberrima ejus opinio fuit. Crebras undique recipiebat epistolas, et reddebat. Undique ei xenia mittebantur, undique ejus benedictio petebatur. Postremo quasi vitis abundantissima suos undique palmites propagavit, excepto quod in terram Hierosolymitanam, quamvis locus esset a rege paratus, ob incursus paganorum, et æris intemperiem, non acquievit mittere fratres suos. Neque vero episcopus ille incongruum aliquid usurpasse videtur, qui post sacrum ejus obitum, dum fratres consolaretur, inter cetera hoc quoque in ipsius prosecutus est laudem, quia in omnem terram exivit sonus ejus, et in fines orbis terræ verba illius. Vincebat tamen sublimitatem nominis, humilitas cordis, nec tantum poterat universus eum mundus erigere, quantum seipse dejicere solus. Summus reputabatur ab omnibus, inlimum ipse se reputans: et quem sibi omnes, ipse se nemini præferbat. Denique sicut nobis sæpius fatebatur, inter summos quosque honores et favores populorum, vel sublimium personarum, alterum sibi mutuatus hominem videbatur, seque potius reputabat absentem, velut quoddam somnium suspicatus. Ubi vero simpliciores ei fratres, ut assolet, fiducialius loquerentur, et amica semper liceret humilitate frui, ibi se invenisse gaudebat et in propriam rediisse personam. Innata ei a puero verecundia usque ad diem perseveravit extremum. Inde erat quod, licet tam magnus esset et excelsus in verbo gloriæ, numquam tamen (sicut sæpe eum audivimus protestantem) in quavis humili cœtu sine metu et reverentia verbum fecit, tacere magis desiderans, nisi conscientiæ propriæ stimulis urgeretur, timore Dei, caritate fraterna.

175 Patientiam ejus maxime quidem flagellis dominicis exercitatum novimus et probatum: qui nimirum ab ipso suæ conversionis initio usque ad diem sacræ depositionis tanta sustinuit, ut vita ejus his, qui noverant, non nisi quædam mortis protelatio videretur. Cæterum erga homines quoque, etsi rarior ei occasio minora for-

E
celeberrima
fama cum
sua
despectu
vire
cunctia:

patientia in
morbis ermo
et in aliis
tribus.

A silan patientiæ potuit experimenta præstare, dicendum tamen vel breviter, ne hujus quidem apparuisse eum virtutis immunem. Et quia genus hoc patientiæ solitus erat dicere tripartitum, videlicet ad verborum injurias, ad damna rerum, ad corporis læsionem: de singulis saltem singula proponamus exempla, quæ interim nobis occurrunt. Scripserat aliquando Dei Famulus ad episcopum aliquem *a* de curia et consilio regis, monens eum super quibusdam verbis regi suadere et consulere meliora. At ille vehementer exacerbatus, amarissimam ei reddidit epistolam, dicens in ipsa salutatione prima, Salutem, et non spiritum blasphemix, tanquam videlicet Vir sanctus (quod horror est dicere) ex blasphemix spiritu illa scripsisset. Ad quod verbum mansuetissimus Christi Servus, memor Dominicæ responsionis: Ego dæmonium non habeo (sicut hodieque exstans ejus epistola continet;) Minime quidem, ait, spiritum blasphemix habere me eredo, sed nec maledixisse cuiquam, aut maledicere velle me scio, præsertim principi populi mei.

quorum exempla

B 176 Nec minus postea carum, nec minus familiarem eundem episcopum habuit; sed eloquium illud prædictum, apud eum sic fuit quasi non dictum. Abbas Farfensis *b* conventum fratrum a Clara-valle vocaverat, monasterium eis ædificaturus: sed Romanus impedit Antistes, et sibi tollens eos in loco altero ordinavit. Unde plurimum dolens prædictus ille vir magnus, et magnæ devotionis, collectam pecuniam sexcentarum fere marcarum argenti deposuit sub chirographo, quam ad Dei Iominem veniens obtulit ei, rogans ut, quod non meruerat in partibus suis, vel citra Alpes novum exinde cænobium conderetur. Missum est pro argento, et totum prorsus amissum. Nec respondit aliud Ilo-mo Dei cum ei nuntiaretur, quam, Benedictus Deus, qui nobis pepercit ab onere. Nam et illis, inquit, qui abstulere, levius indulgendum. Sunt enim Romani: et pecunia videbatur immanis, ac vehemens fuit ista tentatio. Gratulari etiam consueverat, decem circiter monasteria, vel ædificandis monasteriis loca congrua numerans, fraudulentem et violenter sibi ablata, dum contendere nollet, et magis eum vinci, quam alios vincere delectaret.

referuntur.

C 177 Veniens aliquando Claram-vallem clericus quidam ex his, quos Regulares vocant, importune satis instabat, ut in monachum reciperetur. Snadente Patre sancto, ut ad suam reverteretur ecclesiam, nec acquiescente recipere eum: Ut quid ergo, ait ille, in libris tuis tantopere perfectionem commendasti, si eam desideranti opem renuis exhibere? Et maligno spiritu iracundiæ vehementius instigatus, sicut postmodum evidenter apparuit, Jam, inquit, si illos tenerem, discernerem libros. Cui Vir Domini, Puto, ait, in nullo eorum legisti, non posse te in tuo claustro esse perfectum. Morum correctionem, non locorum mutationem, si bene memini, in libris omnibus commendavi. Tum vero impetum faciens homo velut insanus in eum, percussit maxillam ejus, idque tam graviter, ut succederet statim rubor ictui, tumor rubori. Jam qui aderant in sacrilegum involabant: sed prævenit eos Servus Domini clamans, et adjurans per nomen Christi, nullatenus eum tangere, sed educere caute, et curam ejus habere, ne ab aliquo ei vel in aliquo noceretur. Quod tam districte præcepit, ut miser ille timens et tremens,

absque omni injuria eductus sit et deductus.

A. GAUFRIDO.

178 Et quidem in libertate spiritus, Dei Famulus excellenter enituit cum humilitate et mansuetudine tamen, ut quodam modo videretur et vereri neminem, et omnem hominem revereri. Inreparatione rarius utebatur, monitis potius et obsecrationibus agens. Quam vero invitus, et non ex cordis amaritudine verbum proferret amarum, ex eo maxime animadvertebatur, quod perfacile hujusmodi impetum cohiberet. Siquidem mirabatur hominum improbitatem, quos aliquando forte turbatos, excusationem quamlibet rationabilem, satisfactionem quamlibet humilem admittere gravat, quod ipsa suæurbationis passio miseros sic delectet, ut oderint omne remedium, ut contineant aures, claudant oculos, objiciant manus, et omnimodis satagant, ne semel orta commotio sedari valeat et sanari. Ejus tamen objurgationem non minus facile aliquando compescebat gravis et turbulenta responsio, quam humilis et modesta; ut ab aliquibus proinde diceretur cedenti insistere, cedere resistenti.

Ita inrepat delinquentes, potius monens ac obsecrans:

179 Dicebat enim, ubi resonat utrimque modestia, dulce esse colloquium: ubi vel ex parte altera, utile: ubi ex neutra, perniciosum. Ubi enim hinc inde duritia sonat, jurgium est, non correctio, nec disciplina, sed rixa, ut deceat magis interim dissimulare Prælatum, et commotione sanata, utilius castigare subjectos: aut certe, si ita res exigit, observare consilium Sapientis, quia Stultus non corrigitur verbis. Loquitur ipse de increpationibus minus utiliter, minus patienter acceptis, in sermone super Canticum canticorum quadragesimo secundo, inter cetera dicens: Utinam neminem objurgare necesse sit! Hoc enim melius. Sed quoniam in multis offendimus omnes, mihi tacere non licet, cui ex officio incumbit peccantes arguere, magis autem urget caritas. Quod si arguero, et fecero quod meum est, illa autem procedens increpatione minime, quod suum est, faciat, neque ad quod misi illam, sed revertatur ad me vacua, tamquam jaculum feriens et resiliens, quid me animi tunc habere putatis, fratres? Nonne angor? nonne torqueor? Et ut mihi usurpem aliquid ex verbis magistri, quia de sapientia non possum, prorsus coarctor e duobus, et quid eligam nescio, placerene mihi in eo, quod locutus sum, quoniam quod debui, feci: an penitentiam agere super verbo meo, quia, quod volui, non recepi. Et infra: Dicis forsitan mihi quod bonum meum ad me revertatur, et quia liberavi animam meam, et mundus sum a sanguine hominis, cui annuntiavi et locutus sum, ut averteretur a via sua mala, et viveret. Sed etsi innumera talia addas, me tamen minime ista consolabuntur, mortem filii intuentem. Quasi vero meam illa reprehensione liberationem quaesierim, et non magis illius. Quæ enim mater, etiamsi omnem, quam potui, curam et diligentiam ægrotanti filio adhibuisse se sciat, si demum se frustratam viderit, et omnes labores suos esse penitus inefficaces, illo nihilo minus moriente, propterea umquam a flentibus temperabit? Et hæc hactenus.

E utile dat monitum de correctione moderanda.

F

180 De cetero tantus æmulator erat mansuetudinis et pacis, ut si forte improbus quisque petitor durius extorsisset a negante responsum, haud facile deinceps eum eadem repulsa dimitteretur inanis. Siquidem velut naturaliter (ut fratebatur) oderat omne scandalum; et gravamen ejuslibet

mansuetudo ejus et charitas eximit;

A. GAUFRIDO.

cujuslibet hominis sustinere, ei admodum grave; non sentire, impossibile erat. Adco neminem sprevit, nullius hominis scandalum parvipendit: etsi veritatem Dei, justitiamque prætulit. Nam et quoties oporteret noxios aliquorum vel reprehendere actus, vel impedire conatus, tam considerate fiebat, ut abundanter ipsi quoque, qui læsi viderentur, haberent, unde sibi pro eo satisfacerent in cogitationibus suis. Sane vidimus ex ipsis quoque nonnullos, et de quibus minus id videbatur posse sperari, ampliiori devotione ejus postmodum vel obsequiis deservisse, vel etiam adhæsisse vestigiis. Dicitur tamen et invidios habuisse, ut haberet meritum et ex eis. Ceterum tam singulariter eminebat gloria nominis ejus, ut pestis illa magis desperatione, quam livore tabesceret, et timeret agnosci. Quin etiam humilitate ejus et mansuetudine vincebatur, beneficiis suffocabatur, obruebatur obsequiis; nimirum doctus erat vincere in bono malo, sicut ad quosdam fratres scribens *c*, inter cætera ait: Adhærebo vobis, etsi nolitis: adhærebo, etsi nolim ipse. Invitis præstabo, ingratis adjiciam, honorabo et contemnentis me.

B
horror scandali, gaudium de fructu animarum, miserordia etiam in feris.

181 Usque adeo siquidem omnes homines germano amplectebatur affectu, ut eorum scandalo (sicut ipse fateri solebat) gravius ureretur, quibus nullam videretur occasionem scandali præbuisse. Plus enim piissimum pectus, gratuitum affligebat alterius scandalum, quam propriæ immunitas conscientiæ solabatur. Siquidem minus sperabat posse sanari, quod, unde procederet, nun videbat; magnum sibi e regione solatium fore perhibens, quoties inveniret unde satisfacere posset vel homini pro se, vel Deo pro homine non sine occasione turbato. Erga omnium quidem hominum spirituale commodum incommodumve amplius afficiebatur: et summum ei desiderium, summum gaudium erat animarum fructus, conversio peccatorum. Et corporeas tamen necessitates piissimo miserebatur affectu. Cujus tanta erat humanitas, ut non modo hominibus, sed irrationabilibus etiam animantibus, avibus compateretur et feris: nec compatiendi deerat virtutis effectus. Contigit enim aliquoties, ut iter agens, fugientem, et (ut videbatur) protinus capiendum vel lepusculum a canibus, vel aviculam ab accipitribus, signo crucis edito mirabiliter liberaret, diceretque sequentibus, frustra sese curari, nec ullatenus, se præsentem, ejusmodi exercere posse rapinam.

ANNOTATA.

a *Joslenum nempe, episcopum Suessionensem. Lege epistolam 223.*

b Id accidit tempore Innocentii secundi, qui monachos a Farfensi abbate petitos, Romæ ad Aquas-sulvias locavit. Farfæ, quod monasterium est perillustre in Sabinis, tunc præerat Adenulfus loci abbas ab anno mcccv ad mccciv, laudatus in Chronico Mauriniacensi tomo 4 Chesnii, pag. 377; ubi dedicationi Mauriniacensis ecclesiæ ab Innocentio factæ una cum Bernardo anno mcccx interfuisse perhibetur. Gerardus ex monacho Farfensi Claræ-vallensis laudatur ab Herberto in lib. 2 de miraculis cap. 29, sicut notatur hic apud Mabillonium. Sed in citato textu apud Chesnium lego, à prædicto Pontifice in ecclesia Mauriniacensis cænobii consecratum esse altare ante Crucifixum; non vero ecclesiam ipsam.

c *Ad Præmonstratenses videlicet in epistola 253 D sub finem. Quam vero egregie sanctus Pater de illis fuerit meritis, diximus in Commentario prævio, quem vide § ix et xi.*

CAPUT IV. S. Bernardi effigies in scriptis suis expressa; mira virtutum et gratiarum omnium in eodem congeries.

Hæc nos quidem de sacris moribus Patris nostri, pro modulo nostro sub brevitate perstrinximus. Ceterum longe eminentius in suis ille libris apparet, et ex litteris propriis innotescit, in quibus ita suam videtur expressisse imaginem, et exhibuisse speculum quoddam sui, ut illud quoque Ambrosianum merito illi posse videatur aptari: Laude sua ipse se sonet, et laureatus spiritu, scriptis coronetur suis. Si quis enim nosse desiderat, quam sollicitus ab initio sui ipsius dijudicator et scrutator extiterit, primum opus illius de Gradibus humilitatis inspicat. Inde, si quæritur piæ mentis religiosa devotio, transeundum ad Homilias in laudibus Virginis Matris; et illum, quem de diligendo Deo edidit, librum. Si servens contra suorum vel aliorum vitia zelus, legatur is, quem Apologeticum vocal. Si vigil eodem in zelo et circumspecta discretio, de Præcepto et Dispensatione disserens audiatur. Quam vero fidelis cujuslibet piæ conversationis commendator extiterit et adjutor, Exhortatorius ad Milites Templi Sermo declarat. Quam non ingratus gratiæ Dei, ex his liquet, quæ de Gratia et libero arbitrio *a* tam fideliter, quam subtiliter disputavit. Quam liber in voce, quam disertus, et in rerum superiorum pariter inferiorumque scientia locuples, in his, quæ ad Papam Eugenium de Consideratione *b* scripsit, diligens considerator agnosceret. Quam devotissimus prædicator alienæ sanctitatis, tam diligenter episcopi sancti Malachiæ vitam persecutus ostendit. Nam et in Sermonibus super Cantica *c* et investigator mysteriorum, et morum ædificator magnificus innotescit. In Epistolis, quas ad diversas personas ob negotia diversa dictavit, prudens lector advertet, quo fervore spiritus justitiam omnem dilexerit, omnem æque oderit injustitiam.

183 Fidelis etenim Servus Christi non quærebat aliquid suum: quidquid tamen erat Christi, sic curabat ut suum. Quæ enim scelera non arguit, quæ odia non extinxit, quæ scandala non compescuit, quæ schismata non resarcivit, quæ hæreses non confutavit? Quid vero sanctum, quid honestum, quid pudicum, quid amabile, quid bonæ famæ, quid virtutis aut laudabilis disciplinæ, suis ortum in qualibet regione diebus, non roboravit ejus auctoritas, non fovit caritas, diligentia non promovit? Quid ante promotum dilatari amplius non optavit? Quid forte collapsum non totis pro loco et tempore viribus egit ut repararetur? Quis malitiam quamcumque disponens, ejus zelum et auctoritatem non tenuit? Quis proponens quodcumque bonum, ejus, si potuit, non consuluit sanctitatem, nun desideravit favorem, opem non flagitavit? Quis ad sacrum in ejus pectore habitantis templum divinitatis,

VIII.
hæc scriptis suis
quæ possit in
quædam

Unque bonis
promovend. s. et
multa extenu-
pantibus datope-
ram.

A latis, de quacumque tribulatione fideliter clamaturus accessit, et inefficaciter laboravit? Mæstus ab eo solatium, afflictus auxilium, consilium anxius, æger remedium, pauper subsidium reportabat. Ita sese omnium fecerat servum, ac si toti genitus orbi: ita tamen liber ex omnibus conscientia suæ eorum gerens, tamquam soli deditus curæ et custodia cordis sui.

Diversa Sanctorum hominum charisnota.

184 [Et quidem divisiones gratiarum commendat Apostolus: et si quis diligenter quaerat, inveniet diversos ab initio Dei famulos in diversis enituisse muneribus. Legimus enim viros in fide magnificos, multiplicibus claruisse miraculis: alios spiritum habuisse propheticum, et futura quasi presentia, occulta velut sub oculis posita mirabiliter cognovisse. Alios nihilo minus antiquorum litteræ protestantur graviore abstinentiæ deditos, parsimoniam coluisse: alios in humilitatis proposito, spreto dignitatibus hujus seculi, auctori seculi plurimum placuisse: alios in doctrina verbi ad salutis scientiam plurimos erudisse, ut secundum promissionem Scripturæ sanctæ, luceant quasi stellæ in perpetuas æternitates. Alii quoque in ædificandis cœnobiis laborantes, amplificaverunt nomen sanctitatis: alii in sedandis scandalis et turbationibus hujus seculi, promovendisque Ecclesiæ Dei negotiis efficaciter occupati, utiles in actione: alii in sacris meditationibus spiritualiter feriati, sublimes in contemplatione fuerunt.]

S. Bernardus vero omnibus videtur dotatus gratus.

185 Quid horum nostro videbitur defuisse Bernardo? Immo quid horum tam insigne in eo non fuit, ut ad commendationem satis esset, etiamsi ceterorum aliquid non adesset? Nam etsi multiplicibus Ecclesia sui temporis, tam in supra memoratis negotiis, quam in aliis pluribus, actionis ejus utilitatem meruit experiri; magnifice tamen etiam gratia contemplationis in eo tam ex visionibus et revelationibus Domini, quam ex scriptis suis, quæ spiritualibus exuberant sensibus, clucescit. Porro monasteriorum fructus, quæ per eum Dominus ordinavit, tam copiosus et evidens, humanis sese ingerit oculis, ut nullis egeat litteris commendari. Magis autem et ex ipsa quoque eorumdem multitudine cœnobiolorum, omnis deinceps generatio certum capere poterit documentum, quantos collegerit ad servitium Christi, qui tam multos undique propagavit. Quod ad reliqua spectat, de humilitate ejus, et dignitatibus refutatis, sed et de tenuissimo victu, superius prosecuti, ex his, quæ ad prophetiam pertinent, ostensionemque virtutum, sub alio quidem principio eurabimus annotare perpaucis de multis.] *d* Et nunc igitur jam super his, quæ in signis exterioribus, et multiplici virtutum exhibitione consistunt, secundus *e*, ut præmissum est in præfatione, libellus aliquanta narrabit.

Finis libri tertii.

ANNOTATA.

a Laudatur in Commentario nostro prævio § xv et liv.

b Inspice Commentarium eundem § L; et § LV, ubi inter S. Bernardi elogia, classe x, vel ipse hæresiaracha Calvinus libros illos egregie laudat. Consuli etiam possunt, quæ ibidem exstant in classe 1, et vii. Ernaldus lib. ii Vita, cap. vi, num. 143, insigni præconio hanc Sancti lucubrationem condecorat. Vide etiam Annotata ad lib. ii, cap. vi, litt. ec.

Augusti Tomus IV.

c Varia de illis prænotantur ibidem § lxxiii, et lxxviii.

d Gaufridi textum aliunde suppletum esse, indicant ansulæ, quibus satis multa hic includuntur, notante Mabillonio ad marginem: hæc inserta ex mss. variant in edit. et quibusdam mss. e Secundus est Gaufridi; sed hic ordine iv.

A GAUFRIDO.

LIBER QUARTUS,

Auctore Gaufrido monacho Claræ-vallensi.

CAPUT I. Reditus ex Urbe; Sanctorum reliquie inde asportatæ; beneficia in alios collata; spiritus propheticus.

Sicut Sermone super Cantica canticorum vicesimo quarto servus Domini Bernardus Claræ-vallensis gratulatur, et gratias agit illi: tertium quidem reditum *a* ab Urbe suum elementior e caelo respexit oculus, et serenior tandem vultus arrisit, quod quievisset rabies Leonina, accepisset finem malitia, recepisset Ecclesia pacem. Tanta veru exultatione ecclesia illum Gallicana recepit, ut non minorem videretur de suo reditu exhibere, quam de pace reddita mutare lætitiâ. Unde etiam mirari ipse sæpiusque causari, quod, dum sibi post tam graves frequentias humanum, et tumultus velut ab exordio valefaciendum sæculo judicaret, et tamquam de novo adoriendum sacra: propositum conversationis, tunc potissimum uberius acciperetur gaudiis, obsequiis coleretur. Rediens autem Pater sanctus ab Urbe, ex sanctorum Apostolorum Martyrumque corporibus xenia secum attulit pretiosa, haud modicum hunc sibi reputans fructum esse laboris. Inter quæ beati Casarii dentem quoniam modo receperit, memorandum. Cum enim integrum ei prædicti Martyris caput exhiberetur, ut tolleret inde, quod vellet, dari petiit dentem unum. Frustra vero aliquamdiu fratres, qui cum eo venerant, laborantes, concessum sibi trahere penitus non valebant. Practis enim cultellis duobus aut tribus, quos applicuerant, nihilominus adhuc dens immobilis permanebat. Tum ille, Orandum nobis, ait: nec enim habere possumus, nisi Martyr ipse concedat. Facta denique oratione, reverenter accedens, incredibili facilitate duobus tulit digitis, quod ferreis ante moveri non poterat instrumentis.

287 Fratres autem Hierosulymitani Templi, fidelis militiæ professores, cum novam habere eo tempore domum in Urbe cœpissent, redempte prædicto Patre, specialique patrono suo *b*, tunicam ejus pro eximia benedictione servabant: apud quos eodem anno sacerdos quidam gravissima febre curreptus desperabiliter ægrotabat. Ut autem omnino deficiens devenisse visus est ad extrema, portari sese in oratorium, et prædictam beati Viri tunicam supponi sibi fecit, in sola positus expectatione exitus mortis: cum subito raptus in quemdam mentis excessum, ac veluti jam carne solutus, videre sibi visus est corpus suum eodem, quo jacebat, in loco exanime, jam circumdatum multitudine sacerdotum, apertos tenentium

B
CAP. I.
Pax Ecclesie redditur, mortuo Petro Leonis antipapa: Sanctus reliquias ex Urbe fert se cum: u

tunica ejus Bernardus servata non solummodo a

mul: b

A. GAUFRIDO.

nentium libros, et celebrantium exsequias ex more solennes. Nec mora, in vultu habituque prædieti Patris sancti, reverenda quædam persona prodiens ex altari, manu illis innitit, ut tacerent, voce pariter prohibens, ne mortuum reputarent ejus vitam Claræ-vallensi Abbati donaverat Deus. Confestim denique ad se rediens, sanum se reperit, et, quod viderat, fratribus indicavit. Qui quidem, ut a fidelibus viris nuper acceperimus, hodieque superstes, et in partibus Aquitaniæ degens, beneficium, quod accepit, sedulo confitetur, ipsius præconio, ejus merito vivens. Si quis hoc minus miratur, animadvertat de beato Nicolao ex innumeris, quibus est decoratus miraculis, in natalis ejus annua commemoratione tamquam eximium commendari, quod imperatorem Constantinum ab interitu quorundam longe constitutus per visum deflexit.

absens corpore,
spiritu præsens
excitat, torpen-
tes in choro.
c

B

188 Nec illud dissimile est, quod annectimus. Abbas Gerardus de Moris *c*, quod est monasterium proximum Claræ-valli, testatus est nobis, vidisse se cum aliquando psallentium fratrum circumire choros, et sicut frequenter agebat, excitare torpentes, ita ut affectuosius et viriliter psalleretur quod reliquum fuit vigiliarum. Cumque die sequenti apud eum familiariter causaretur, tardius illum quam oportuerat, ea nocte visitasse psallentes, Ego, ait, nocturnis horis corporeo occupabar incommodo: sed quo non potuit corpus, spiritus venit *d*. Expavit ille audiens non adfuisse in corpore, quem tandem ipse corporeo spectasset obtinuit, circumneuntem utrumque chorum, et dormitantes quosque, ut consueverat, excitantem, et manum singulis imponentem.

d

Apud Urbem de-
gens sanat in
Claravalle mor-
ribundum:

C

189 [Tempore, quo Pater sanctus apud Urbem morabatur, contigit fratrem quemdam, Robertum nomine, in Clara-valle graviter infirmari. Huic apparuit juvenis quidam, similis fratri infirmario, præcipiens, ut sequeretur se. Visum est, quod sequeretur præeuntem; venitque ad montem excelsum, in quo Dominum invenit Jesum cum angelis suis, audivitque eum illi ductori suo dicentem: Custodi mihi istum. Jamque misit etiam Dominus in cor ipsius infirmi quædam verba, quæ suæ Claræ-valli per illum mandavit. Facto ergo mane, resedit, qui moriturus illico putabatur, mirantibusque omnibus, dominum Godefridum, tunc Priorem, nunc Lingonensem Episcopum, vocari fecit. Cui præsentem inter cetera dixit: Mandat vobis Dominus, ut domos amplas faciatis, quæ gentem possint capere, quam ipse multam missurus est vobis: fratribusque grangiarum * mandate, ut honeste se habeant, formamque boni exempli hominibus sæcularibus præbeant: quia væ ei, per quem unus retro abierit. Post dies ferme viginti, cum eadem adhuc valetudine desperabiliter laboraret, admirabilis Pater Bernardus corpore absens, sed spiritu præsens, Clara-vallem advenit, languentem visitavit, matutinos hymnos circa eum cum ingenti fratrum multitudine decantavit, noctemque illam ibidem juxta illum fecit, et mane facto, idem frater sanus apparuit, modum etiam suæ liberationis fratribus indicavit.]

* i. e. prædiorum, vel villarum rusticarum

vir nobilis miro
modo redit ad
sanitatem:

190 Ad multorum aures famam credimus pervenisse viri venerabilis Guilielmi, qui olim Montis-Pessulani dominus, nunc verus Christi pauper et humilis monachus, degit in cœnobio, quod Grandissilva vocatur. Ipsius relatione didicimus, quod dicturi sumus, sicut ab ejus ore, cui contigerat, se accepisse dicebat. In civitate

Auxitanorum, quæ metropolis est Vasconiæ, D miles quidam infirmabatur Cujus cum inferiores corporis partes a renibus et deorsum morbus sæviens occupasset, erat diebus multis lecto decubans, non modica parte præmortuus. Compunctus denique et confusus de misericordia Dei, ad Servum ejus, ejus circumquaque tam celebris sese virtutum fama diffuderat, quocumque labore se præcipit deportari Jam per dies aliquot processerat, profeceratque non minus in fide et devotione, quam in itinere ipso: cum miseratus hominem Deus, mirabiliter satis et infirmitati ejus subvenire dignatus est, et parcere fatigationi. Occurrens enim quidam in via, quisnam esset, aut quo tenderet, inquisivit: acceptaque itineris ejus necessitate, Ego, ait, ex parte illius Sancti præcipio tibi, ut revertaris, sciens quod, ubi domum veneris, sanus eris. Persuasit illi Deus, ut crederet, ejus nimirum dispositione omnia gerebantur. Rediit, rediensque, paulatim recepit eam, quæ sibi promissa fuerat, misericordiam, ut non prius domum pertingeret, quam plenariæ donum perciperet sospitatis.

191 [Anglorum quoque regina Mathildis *e*, tantum huic Famulo Dei exhibuit aliquando devotionis affectum, ut venienti Boloniam *f*, extra urbem cum populo pedes occurreret, gravida tamen ipsa, multumque jam gravis. Quæ post dies aliquot, ut pariendi tempus advenit, tam graviter est afflicta, ut tam ipsa, quam domus omnis, de vita ejus penitus desperarent: jamque omni reliqua suppellectili pauperibus et ecclesiis delegata, vestis etiam regia pararetur, in qua sepeliretur, tamquam protinus moritura. Tum subito recordata Hominis Dei, et nomen illius invocans plena fide, in ipsa protinus invocatione sine periculo partum edidit desperatum. Nec distulit legatum destinare fidelem, per quem gratias ageret celebri Subventori, ipsum sic natum, non immerito natum *g* ejus appellans.] Verum ille, quoies tale aliquid contigisset audire, non minus humiliter, quam jucunde refutans, dicere consueverat: hoc certe mihi sic est imputandum, sicut ei, qui conscius omnino non fuit.

192 In monasterio, cui nomen est Bella-valle *h*, prope urbem Chrysopolim *, homo quidam a dæmone vexabatur, mira eo instigante faciens, mira loquens. Post multas igitur orationes fratrum, cum improbe persisteret illa nequitia spiritualis, recordatus est venerabilis Abbas loci illius Pontius *i* hodieque superstes, habere se stolam, qua beatus Pater aliquamdiu usus fuerat in oblatione Hostiæ salutaris. Nec cunctatus tulit protinus arma potentia Deo, et fiducia liter aggressus est inimicum. Vix limen attigerat cellulæ, in qua miser homo jacebat, cum subito ille malignus horrendis vocibus victum se profitens; En, inquit, egredior, recedo protinus: manere ultra non possum. Respondente autem abbate: Per nomen Domini, et ipsius beati Viri meritum, ejus hæc stola fuit, tibi præcipio, exi citius, ne moreris: continuo dæmon fugatur ab homine, homo liberatur a dæmone. Quis alter non periculose forsitan exsultasset, usque adeo sibi spiritus esse subjectos, ut cederent et absenti? Verum ille, abbate ipso nuntiante, nil motus, magisque subsannans eos, quos videbat magna super hoc admiratione moveri, hæc eadem verba respondit: Quidni facile nos duo prævaluissemus in unum? Leviter illum ejicere potuit Deus, præsertim cum ego, ut dicitis, ei *k* socius

E
Regina Anglorum
in summo periculo
absentem virum Dei invo-
cans, mox liberatur:

e

f

g

F
stola ejus, qua
in sacrificio
usus, pellitur
dæmon ab ob-
sesso:

* Vesontionem.

Besançon

h

i

k

A socius datus sim et adiutor. Hujusmodi nempe responsis, in hujusmodi rebus sæpius utebatur. Noverat siquidem verus et verax non ostentator, sed æmulator humilitatis, efficacius dissuaderi posse hominibus, quod stupebant, obliqua quadam et artificiosa objectione, quam aperta excusatione, quæ humilitatem magis prædicabilem præferendo, existimationem non minueret hominum, sed augetet. Unde quodam loco ex propria loquens experientia: Verus, inquit, humilis, vilis vult reputari, non humilis prædicari.

Serm. 16 in
Cant.

II.
novitius mortis
suæ diem

193 Illud quoque notissimum fuit, quod adhuc in carne degens, apparens autem in spiritu, fratri cuidam obitus sui prænuñtiaverit diem. Infirmabatur novitius quidam frater in Clara-valle, bonæ conversationis, et bonæ indolis adolescens. Nec longe aberat dies, qua, post annuam ex more probationem, novum indueret hominem, si non prius hominem exuisset. Si quidem consummatus in brevi, explevit tempora multa: placita enim erat Deo anima illius. Quinto igitur die ante ultimum diem suum, visitante se fratre quodam [Gerardo *l*, qui hodie abbas est monasterii Longipontis, *m*] idem novitius exhilaratus plurimum, inter alia spiritualis gratiæ verba, Ecce, inquit, quinta moriar die. Hodie enim mihi Pater noster dominus Abbas apparuit cum multitudine monachorum, et blanda consolatione refovens, quinto die moriturum me esse dicebat. Exiit sermo inter fratres, et, antequam impleretur, divulgatum est verbum. Expectabatur ab omnibus dies illa, sed præ omnibus ille beatus in expectatione sua fuit. Jam dies quinta inclinabatur ad vesperam, illius autem spiritus magis ac magis elevabatur ad Dominum.

l
m

B

ex apparitione
Sancti discit:

194 Demum circa undecimam horam in ipso mortis agone positus, obducto prorsus, ut assolet, lumine oculorum, et nemini jam intendens, ad exitum festinabat. Interim visitans eum Pater sanctus velut ab alto somno revocat, et quasi retrahit commentem, nec insalutatam abire permittit. Ad cuius vocem aperiens oculos, et mirum in modum facie serenata, aliquamdiu intendebat in eum. Mirabamur omnes mortalem hominem, imo jam morientem eatenus triumphare de morte, ut in ipso mortis articulo exsultaret in gaudio, pulcherrime nobis exhibens illud Poætæ:

C

Incipe parve puer risu cognoscere matrem. Tum vero consolans eum Pater sanctus nihil timere jubet, sed recto protinus cursu pertingere ad Dominum Jesum Christum, et offerre ei humilem pauperis suæ familiæ salutationem. Ad hanc vocem qua potuit capitis inclinatione et motu annuens labiorum, iterum clausit oculos, et eadem hora in pace quievit.

Herveium nobi-
lem puerum
prædicat fore
monachum:

195 Multa quidem huic Famulo Dei revelata per spiritum, multa sine præcedenti revelatione mirabiliter ab eo prædicta cognovimus: ex quibus exempli gratia pauca subnectimus. Cum esset aliquando Pater sanctus in Urbe Noviomensium *n* in domo episcopi Simonis *o*, adductus est ad eum Herveius de Baugenceio *p*, puer admodum gratiosus, ortus ex regio sanguine, et ipsius episcopi nepos. De quo sequenti nocte Famulo suo Christus ostendit, quod erat post tempora longa futurum: siquidem videbatur sibi tamquam in Missarum celebratione angelo cuidam pacis osculum dare, quod ad puerum deferretur. Nec dubius de revelatione, eundem Herveium renuntiatum sæculo, et futurum

n *o*
p

aliquando devotum Christi famulum promittebat. Quæ promissio tam celebris existit et vulgata, ut ipse quoque Herveius nobis postea fateretur, adolescenti sibi ad omnes argumentis conscientiæ stimulos semper occurrere, impossibile esse, ut post Viri sancti tale promissum, in sæculari habitu moreretur; nec fraudatus est spe sua. Si quidem venerabilis Walerannus *q*, Ursi-campi *r* cœnobii primus abbas, monachum illum fecit, et angelico functus officio, pacem, quam ex ore Patris sancti ipse susceperat, communicavit Herveio. Cujus talis postmodum apparuit conversatio, ut tali dignus oraculo videretur. Nam et prædicto Waleranno in regimine monasterii Ursi-campi ille successit; et novissime obitum suum imminentem sanus adhuc et incolumis, eodem Waleranno per revelationem sibi annuntiantem, præscivit atque prædixit.

A. GAUFRIDO.

q *r*

196 Et quod addimus, huic simile fuit: Patrem sanctum fines Parisiorum aliquando peragrantiem, ut ad ipsam diverteret civitatem, episcopus Stephanus, et ceteri omnes, qui pariter aderant, obnixè rogantes non poterant obtinere. Magno siquidem zelo, nisi causa gravis urgeret, conventus publicos declinabat. Cuique vespere iter suum alias ordinasset, mane, ubi primum locutus est fratribus, dicere jubet episcopo, quia Parisius ibimus, ut rogasti. Conveniente igitur clero admodum copioso, sicut semper ab eo solebant expetere verbum Dei, continuo tres ex illis compuncti sunt, et conversi ab inanibus studiis ad veræ sapientiæ cultum, abrenuntiantes sæculo, et Dei Famulo adherentes. Quorum ille primum intrens, cum subito inter loquendum surgeret, peteretque vestigia ejus, inclinavit se modice, et fratri cuidam propius assidenti in aure locutus est, dicens: Istum ego sicut nunc video venientem nocturna visione prævidi, propter quem etiam Dominus nos adduxit. Qui nimirum novitius in multa postmodum puritate et devotione conversatus, plurimumque acceptus Deo et hominibus, in Clara-valle post annos aliquot beato fine quievit. Apparuerunt aliquando Viro Dei in Trecensium urbe posito venerabiles ejus filii jam quidem carne soluti, Galdricus et Gerardus: quorum etiam secundum carnem alter germanus, alter avunculus ejus existiterat. Cuique velut accelerantes ocius pertransirent, revocanti et retinere volenti respondebant, eundem sibi pro fratre Gaufrido monacho, qui eundem a prima conversione socius strepente satis in multis cœnobiis exstruendis militaverat Deo. Continuo Pater sanctus excitatis Fratribus accelerari jubet, et ad monasterium veniens, ipso die, sicut eis prædixerat, eundem Gaufridum jam positum reperit in extremis.

Parisius tres Cle-
rici ejus prædi-
catione compun-
cti eumque se-
quuti sunt:

E

F

197 [Lufensius aliquando rex Francorum senior Ludovicus quibusdam sui regni episcopis, suis eos sedibus et civitatibus exturbavit. Unde etiam hic Vir reverendus plures scripsit epistolas, pro eorum pace laborans, quarum hodieque exemplaria perseverant. Accidit autem, ut præsentem eodem Patre sancto, episcopi multi, indignationem regis flectere cupientes, tota humilitate prostrati solo tenus, ejus tenerent vestigia, et nec sic gratiam obtinerent. Qua ex re Vir Dei religiosi animositate permotus, die altera regem durius increpans, quod Domini sacerdotes sprevisset, libere quoque denuntiavit, quod eadem sibi nocte fuerat revelatum. Hæc, inquit, obstinatio primogeniti tui Philippi regis morte mulctabitur. Vidi enim te cum minore filio tuo Ludovico

divinitus pun-
tur rex ob con-
temptus sacer-
dotes.

Ludovico

A. GAUFRIDO.

Ludovico ad pedes episcoporum, quos heri contempseras, inclinatum, et protinus intellexi, Philippo celeriter facto de medio, pro Ludovici substitutione ecclesiam, quam nunc opprimis, te rogaturum. Quod quidem non longe post miserabilis casus implevit, et, decedente Philippo, egit pater, ut is, qui feliciter hodie regnat, Ludovicus junior ungeretur] s.

s

ANNOTATA.

a De reditu ex Urbe ad Claravallenses, et quæ eadem occasione acciderunt, tractat Commentarius prævius § xxvii.

b De illis bene meritis est sanctus Pater, ex eodem Commentario § xv: non tamen regulam eorum, quæ ipsis data est in concilio Treccensi, condidit, ut ibidem licet videre.

c Ord. Cisterc. in D. Ling. fund. anno mclm a Samsonem Rem. arch., ex notula marginali apud Mabillonium hic, vulgo de Mores. Ibidem non accidit prodigium Crucifixi, qui S. Bernardum amplexus est; sicut observatur in Commentario prævio § xlvi; ubi etiam laudatur Gerardus seu Medardus ejusdem abbas.

B

d His adde quæ ibidem sunt præmissa § xxi.

e Scripta est ad eam epistola nunc 315, quam hac nota elucidat Mabillonius: Mathildis filia Maleulmi III Scotiæ regis, Henrici V imperatoris, dein Henrici I Anglorum regis uxor: ex eo genuit Henricum II, de quo Bernardus in fine epistolæ, quæ ante annum mcxxxv Henrici I mortalem, scripta est. Alia fuit Mathildis, Fulconis V Comitis Andegavensis filia, Guillelmo ejusdem Henrici I filio desponsa: sed eo Oceani aquis absorpto Fontis-Ebraldi religiosa et abbatisa; ad quam Petrus Cellensis lib. i, ep. 10.

f Urbs est Gallix in Picardia provincia.

g Sanctus Pater in epistola ad Mathildem lit. e citata, De cetero, inquit, bene servate mihi filium, quem nunc peperistis: quia et ego quoque (si regi non displicet) in eo mihi vindico portionem.

h Ordinis Cisterciensis, fundat. anno mxcix, ex notula marginali Mabillonii; filia Morimundi vocatur apud Sammarthanos tomo IV Gallix Christianæ pag. 144.

C

i Primum hujus monasterii abbatem Manricus ad annum 1119, cap. viii factur sibi esse ignotum; inter primos tamen hunc Pontium ponit.

k Manricus modo citatus, num. 5, legendum vult utic, id est Pontio, superbum esse putans, si diceret Bernardus, se socio et adjutore Deum facilius ejicere dæmonem potuisse. Sed hic ironia est, sicut notatur hic apud Mabillonium, anno 1719 editum.

l Hunc primum istius cœnobii abbatem fuisse scribit Manricus ad an. 1131, cap. vi, num. 5. Henriquezium cum annuntiat cum titulo beati ad diem xxvi Aprilis. Hunc etiam dicta et facta S. Bernardi studiose observare solitum, habes in Commentario prævio § xxi, num. 229.

m Vide Chronologiam Bernardinam ad annum 1131: cui addi potest Manricus mox allegatus.

n Noviomum, vulgo Noyon, urbs Gallix in Insula Francix.

o Simon de Vermandois... regix prosapiæ princeps, e ramo Comitum Viromandensium prognatus laudatur pluribus apud Sammarthanos in Gallia Christiana tomo III, pag. 817.

p Al. Balgentiacum, seu Baugentiaem, vulgo

Baugency, urbs est Gallix ad Ligerim fluvium inter Aurelianum et Blesas.

q De eo agit Manricus ad annum 1129, cap. vii, et ad annum 1142, cap. x. Henriquezium cum refert cum titulo beati die xii Septembris.

r Adis Chronologiam Bernardinam ad annum 1129, et Manricum ad eundem annum, cap. vii.

† Consuli potest Commentarius prævius § xiv, num. 142.

CAPUT II. Alia quedam vaticiniorum specimina.

Fidelissimum principem Theobaldum Comitem in magna tribulatione probatum non minus mirabiliter quam misericorditer Dominus liberavit. Is nimirum potentissimus in regno, et secundus a rege, totus tamen eleemosynis deditus, et studio pietatis intentus, omniumque servorum Dei, sed specialiter Bernardi Claravallensis amator devotissimus erat. Quem eatenus impugnari et affligi passus est Deus, ut, rege pariter et vicinis potentibus fere cunctis adversus eum conjurantibus, usque adeo de ejus evasione desperaretur, ut publice quoque jam insultaretur religioni, pietati detraheretur, eleemosynis derogaretur. Monachi et cœversi, inutiles ejus milites et ballistarii dicebantur. Nec modo apud extraneos, sed in ipsis quoque ejus civitatibus et castellis ejusmodi jam blasphemix personabant. Denique congregatis aliquando episcopis pluribus, aliisque personis, præsentem etiam Viro Dei, dum super his agerent et colloquerentur, episcopus quidam eo tempore, auctoritate et opinione prudentiæ celeberrimus aiebat: In manu regis est Comes Theobaldus, non est qui possit cum eruere. Respondente alio quodam antistite: Est qui possit liberare eum: multum ille miratus, quisnam crederetur posse, quærebatur. Demum audiens, quia potest eum eripere, qui omnia potest, Deus: non parum substomachans, Potest, inquit, si manifestus appareat, si clavam teneat, hinc inde percutiat; sed hactenus ista non fecit. In tanta igitur desperatione, eum prædictum principem vehementer urgerent extranei, gravius tamen impugnarent, qui ab eo defecerant, universi pene potentes humines sui; nec minus illum affligerent pauci, qui residui videbantur, ex aliorum defectu ipsi quoque suspecti, Lingonensis episcopus Godofridus frequenter et familiariter Dei hominem consulebat, quidnam sibi Dominus super bis revelaret. Cui ille, cum jam sæpius respondisset, nihil sibi apparere nisi tribulationem super tribulationem, demum aliquando sciscitanti, ait, Quia quinto mense pax erit. Sane ultima die quinti mensis reformata est pax, ipso quidem et orante, et operante: ut non esset ambiguum, ejus potissimum studio et merito piissimum illum principem a tam gravibus imminentibusque periculis liberatum.

199 [Post annos aliquot, inter eundem regem Francorum et Gaufridum a Comitem Andegavensium, exercebantur inimicitix graves. Causa erat, quod virum nobilem Gerardum de Monasteriulo, rege prohibente, in munitissimo oppido suo Comes obsidens, comprehenderat eum

III.
Theobaldus Comes mire cezur a rege Gallix; sed eum liberandum prædicat S. Peter

E

F

uti et eundem nobili consolatorem;

a

A cum uxore ac liberis et propinquis, ipsamque diruerat inuentionem. Tractabat ergo Vir sanctus de reformanda pace, multis ad hoc ipsum episcopis et principibus congregatis : cum subito Comes ille, amaritudinis felle commotus, insalutatos omnes relinquens, equo insiliit, et recessit. Confusis denique omnibus, jam conventus in desperatione pacis solvebatur : et prædictus Gerardus accedens ad Hominem Dei, licentiam postulabat, velut in mortem et carcerem rediturus. Sub obsidibus enim ad colloquium illud erat adductus. Cumque Vir Domini consolaretur eum, grauius ille flens et ejulans, Meam, inquit, minus doleo sortem : meos omnes lugeo pariter morituros. Compassus itaque Vir beatus, Ne timeas, ait : certus esto, quia Deus tibi tuisque subueniet, idque celerius, quam valeas vel sperare. Siquidem recordatus visionis, quam veniens ad id colloquium viderat, tamquam lecturum se Euangelium, a sancto episcopo Malaehia petere benedictionem, confusus est pacem sine dubio proventuram. Necdum Gerardus ille limen domus attigerat, a facie ejus egrediens, cum subito quidam occurrens, redire Comitem nuntiavit.

B Mirati sunt omnes, tam celerem audientes promissionis effectum. Eadem etenim hora Comes rediit, et pariter pax desiderata procehit.

Vir Comiti Andegavensi, qui continebat anathema, diuinam ultionem.

200 Erat autem idem Comes pro eodem negotio ex mandato summi Pontificis anathematis vinculis innodatus, sed absolvendus : humiliari, ut debuit, vel culpam super hoc fateri suam, penitus recusavit : magis autem, ut erat plurimum animosus, Deum sibi culpam hujusmodi numquam remittere imprecabatur, innocentem se reputans et iniuste ligatum. Quamobrem discessit Pater sanctus non parum tristis ab illo, dicens ei, siquidem literas noverat : In qua mensura mensus fueris, remetietur tibi. Eadem autem die, causantibus super hac improbitate personis quibusdam, et principem illum graviter errasse dicentibus, accensus zelo Dei Famulus, aiebat : Graviter satis hæc temeritas punietur. Fieri omnino non potest, quin hoc eodem anno Comes ipse aut moriatur, aut evidentem aliam divinæ indignationis sentiat ultionem. Hoc verbum et ex ipsis et ex aliis audire non pauci. Quod tam celeriter est impletum, ut Comes idem infra diem quinta decimum moreretur.]

Clerico nihil minus cogitanti prædicti, ipsum monachum futurum :

C 201 Ingressus aliquando Servus Christi Germaniæ regnum, fustinabat ad partes Moguntinorum, pacem reformaturus inter regem Lotharium, et prædecessoris ejus imperatoris Henrici nepotes, Conradum scilicet, qui Lothario postea successit in regnum, et Fridericum patrem hujus Friderici, qui post Conradum electus obtinet hodie principatum. Venerabilis autem Metropolitanus Moguntinorum Albertus honorabilem quemdam clericum nomine Mascelium Viro Dei obviam misit. Hic igitur Mascelianus eum a Domino suo missum se esse diceret ad serviendum ei, paulisper intuitus illum Vir Dei, Alius, inquit, Dominus ad sibi serviendum te misit. Expavit Teutonicus, et miratus quid dicere vellet, firmiter asserebat, a domino suo Moguntino sese archiepiscopo destinatum. Econtra Servus Christi, Falleris, ait, major Dominus est, qui misit te, Christus. Tunc demum intelligens homo, quorsum vellet vibrare sermonem, Putas, inquit, quod monachus fieri velim? Absit a me, non cogitavi, nec ascendit super cor meum. Nihilominus tamen, renuente illo, Dei Famulus affirmabat, omnimodis fieri oportere non quod

ipse de se cogitaverat, sed quod de eo disposerat Deus. In eodem denique itinere conversus ad Dominum seculo valefecit, et cum aliis pluribus literatis, honoratisque personis, quas collegit eo tempore Servus Christi, ipse quoque, sicut sibi prædictum fuerat, secutus est eum.

A. GAUFRIDUS

202 Henricum quoque germanum regis Francorum, qui Belvacensem hodie cathedram ornabat, non dissimili Dominus conversione mutavit. Accedit enim, ut veniens idem Henricus ad Hominem Dei super quodam seculari negotio locuturus, conventum etiam fratrum visitans, eorum sese orationibus commendaret. Cui Pater sanctus inter verba sanctæ exhortationis, Confido, ait, in Domino, nequaquam in eo te moriturum, in quo nunc positus es, sed velociter experimento proprio probaturum, quantum tibi istorum prosit oratio, quam expetisti. Quod eodem postmodum die non absque multorum admiratione completum est, et de tanti juvenis conversione cœnobium omni exultatione repletum. Lugentibus autem sociis, et familia tota, ac si mortuum illum cernerent, ejulante, præ ceteris Andreas quidam Parisiensis Henricum ebrium, Henricum vociferabatur insanum, nec conviciis, nec blasphemis parcens. Econtra sane idem Henricus pro illius potissimum conversione Dei Hominem dare operam precabatur. Cui Vir sanctus, audientibus multis, Dimitte, ait, hominem : modo anima ejus in amaritudine est, nec pro eo multum sollicitus sis, quia tuus est ille. Cumque amplius spe concepta Henricus instaret, ut loqueretur Andreæ, severius intuitus eum Vir Dei, Quid hoc est? ait : Numquid non jam dixi tibi, Tams est ille?

Henricus regis Francorum frater inopinato filii monachus in Clara-valle : Andreas quidam.

203 Audiens hæc Andreas, astabat enim et ipse, sicut plurimum improbus erat, et a sacra conversatione vehementer abhorrens, talia secum, ut hodieque fatetur, tacita cogitationeolvebat : In hoc nunc scio falsum te esse prophetam : hoc enim certus sum, quia locutus es verbum, et non fiet. Hoc tibi ego coram rege et principibus, in celebri quocumque conventu impropere non paream, ut tua omnibus falsitas innotescat. Ceterum quam mirabilis Deus in consiliis super filios hominum, ridens eorum vana conamina, ut propositum suum, quando et quomodo ipse voluerit, impleatur! Siquidem die altera ibat Andreas mala omnia imprecans monasterio, ubi dominum dimittebat, ipsam quoque desiderans Vallem funditus subruere cum habitatoribus suis. Nec parum moti sunt et mirati, qui prædictum Viri sancti de ipso audierunt verbum, cum taliter videretur abire. Sed non diu pusillanimitatem eorum et fidem modicam tentari passus est Deus. Illa tantum die procedens et repellens quodammodo gratiam Dei, nocte proxima victus et quasi vincus, trahente se et vim faciente Spiritu Dei, diem exspectare non potuit, sed exurgens ante diluculum, velociter rediens ad monasterium, alterum nobis Saulum, vel magis de Saulo altero Paulum alterum exhibebat.

id indignissime ferens, deinde idem institutum amplectitur

204 Inter ceteros, quos de vana conversatione hujus sæculi per ministerium Servi sui Christus eripuit, de partibus Flandriæ multi aliquando nobiles, multi sapientes et litterati Viri sub ipsius magisterio sacram professi sunt servitutem : quorum primus videbatur Gaufridus ille de Perona, qui postmodum in Clara-valle Prioris officio functus est, et defunctus in eo. In quibus evidenter satis euangelicum illud impletum est :

Multi ex Flandria sequuntur Bernardum : inter quos Gaufridus de Perona :

Multi

A GAUFRIDO.

Multi dicent vobis, Ecce hic est Christus, ecce illic. Plurimis enim persuasionibus actum est cum eis, ut aliam magis eligere professionem, et loca alia debuissent, donec occurrit Dei Famulus jam prope dispersis, et in verbis gratiæ, quæ procedebant de ore ejus, pristina omnis hæsitatio facta de medio, et omnium pariter in ipsius consilio irrefragabiliter est firmata voluntas. Quod quidem non sine subita et penitus insperata quorundam ex ipsis mutatione factum est animorum. Denique cum jam Dei Homiæ ad monasterium sequeretur prædictus ille Gaufridus, gravissima cepit tentatione pulsari. Intuitus autem illum unus e fratribus, Quid est, inquit, quod facies tua exterminata, et tristitiæ quodam nubilo graviter obvoluta videtur? Cui Gaufridus: Scio, inquit, quod nunquam amplius lætus ero. Quod verbum cum ad Dei Famulum idem frater satis anxius retulisset, videns ille sacram basilicam prope viam, per quam gradiebantur, in eam divertit, et ingressus orabat. Ceteris autem deforis præstolantibus, Gaufridus ille gravatus lædio super lapidem obdormivit. Denum cum ambo pariter surrexissent, ille de oratione, iste de somno, apparuit idem

B Gaufridus tantum jucundior et hilarior ceteris, quantum tristior prius. Cumque ei prædictus frater verbum mæstitiæ, quod locutus fuerat, amabiliter improperearet: Etsi tunc, inquit, dixi, Numquam amplius lætus ero; sed nunc dico, Numquam amplius tristis ero.

de patris ejus
conversione edit
Sanctus vaticini-
um:

205 Idem quoque Gaufridus primo tempore tirocinii sui pro patre suo viro nobili et potenti, quem in sæculo reliquerat, filiali pietate sollicitus, Patrem sanctum pro ejus conversione rogare Dominum, affectuosius exorabat. Cui Vir Dei: Ne timeas, inquit, ego illum probatum monachum manibus meis in hac Clara-valle sepeliam. Utrumque secutum est: et perfectus monachus factus est, et a Patre sancto, sicut ipse prædixerat, in Clara-valle sepultus. Tamquam enim mori illo absente non posset, quinque mensibus infirmatus, et creberrimum imo continuum responsum mortis in seipso habens, sustinuit, donec Pater sanctus rediret, qui, ut olim promiserat, eum traderet sepulturæ.

aliud de partu
regine Franco-
rum:

b

C Regina Franciæ, supradicti Ludovici junioris uxor b, plures cum eo fecerat annos, et sobolem non habebat. Erat autem Vir sanctus apud regem pro quadam pace laborans, et regina in contrarium nitentur. Cumque eam moneret desistere cœptis, et regi suggerere meliora; interloquendum illa cœpit conqueri super sterilitate sua, humiliter rogans, ut sibi partum obtineret a Deo. At ille: Si feceris, inquit, quod moneo, ego quoque pro verbo, quod postulas, Dominum exorabo. Annuit illa, et pacis non tardavit effectus. Qua reformata, prædictus rex, nam verbum ei regina suggesserat, a Viro Dei promissum humiliter exigebat. Hoc autem tam celementer est impletum, ut circa idem tempus anno altero eadem regina pepererit.]

de morte abba-
tis Cisterciensis
denuntiata:

207 Dominus abbas Rainardus Cisterciensis, quem ex Clara-valle assumptum Pater sanctus et ut filium amplectebatur, et reverebatur ut patrem, ob quorundam monasteriorum ordinationem, Provinciæ partes intravit. De quo Vir Dei in Clara-valle consistens, dum fratri cuidam loqueretur, subita inspiratione permotus, Dominus, ait, Cisterciensis aut mortuus est, aut in proximo moriturus. Nec parum ille frater miratus est, audiens verbum: magis tamen obstupuit, cum ejusdem abbatis post dies paucos audiret obitum nuntiari.

208 [Eodem anno, quo de hac vita Pater sanctus fuerat exiturus, tres adolescentes de proximo oppido, quod Barrum dicitur super Albam, monasterium Claræ-vallis gratia conversionis intraverant, quorum tertius, suadente maligno, ad vomitum est reversus. Qua ex re pro duobus aliis magis solliciti fratres, ipsis quoque præsentibus, Patri sancto super hoc loquebantur. At ille intuens in eos, Illic, inquit, nulla unquam tentatione laborabit: iste vero multa, sed tamen prævalebit. Utrumque, sicut audivimus, sic vidimus, adeo ut frequentius alteri objiceremus, cum aliquoties in tentatione pene deficeret, et inciperet jam abire, impossibile esse, ut vinceretur, quem Vir sanctus dixerat nulla tentatione vincendum.] Pernoctabat aliquando Dei Famulus in oratione, in suo Claræ-vallensi cœnobio constitutus, et solita intentione Dominum deprecabatur. Contigit autem eadem hora pauperem quemdam, et vere pauperem spiritu, in cella hospitem mori; cujus animam cum vocibus canoris in cælum deferri Pater sanctus audivit: et interrogatis mane fratribus, qui adfuerant, illam fuisse horam obitus ejus comperit, qua prædictas audierat in sublimetendentium voces c.

item de aliis.

E

ANNOTATA.

a In Chronico Normanniæ, quod inter historiarum Normannorum scriptores antiquos edidit Andreas Chesnius, hæc lego ad annum 1148: Dux Gaufridus castellum Monasteriolum in pago Pictavensi obsedit., et duravit illa obsidio per tres annos, usque quo Berlai dominus castelli reddidit se Comiti. Tunc etiam Comes turrem et castellum funditus evertit. Et inferius ad annum 1150: Rex Ludovicus in civitate Parisius acuta febre interceptus lecto prosternitur. Ille de causa sapientibus viris religiosis intercurrentibus, ex utraque parte dantur et accipiuntur induciæ, donec rex convalesceret. Quo convalescente, Dei misericordia serenitas pacis refulsit, reddito Girardo Berlai, pro quo in maxima parte discordia erat.

b Tres Ludovico VII seu juniori fuerunt conjuges, quarum primam, cui nomen Alienordis vel Elionora, repudiavit, postquam duas ex ea habuisset filias: de qua re legi potest Chronicon Normanniæ, quod modo citabam, ad annum 1151. Ad annum vero 1153, ibidem hæc sunt: Ludovicus rex Francorum duxit uxorem filiam Alfonsi regis Hispaniarum. Hæc fuit Constantia. Altera fuit Adela. Vide Baronium ad annum 1151, Pagium ad annum 1160, num. 9, et dicta in nostro Commentario prævio § xxxiii, num. 359. Hanc vero prædictionem Bernardi ad Alienordem pertinere, Fragmenta Gaufridi, de quibus in dicto Commentario § 1, num. 5, docent apud Mabillonium col. 1277, ubi hæc sunt, e quibus hoc vaticinium, quod aliunde textui biographi est insertum, confirmatur: Et præcipuus hujus incentor odii [inter regem Ludovicum Juniorem, et Campaniæ Comitem Theobaldum] Comes Viromandensium fuit, Radulfus de Perona, sororem reginæ tenens, dimissa quadam affini Comitis Theobaldi. Factum est in festivitate beati Dionysii, regina Alienordis in ecclesia ipsius martyris cum Patre nostro loquebatur, conquerens, quod conclusisset Dominus vulvam ejus, ne pareret. Jam enim annis fere novem vixerat

A vixerat cum rege : et a primis quidem annis conceperat ; sed lecerat abortivum : et exinde sterilis permanebat, jam de fecunditate desperans. Cui miserabiliter conquerenti Pater venerabilis ait : Sollicite quære, quæ ad pacem sunt, et ego tibi, confusus de divina miseratione, partum promitto. Hoc et ipse rex, reginæ verbum cognosceus, ubi perfecta est reconciliatio, secretius alloquens beatum Virum, quod reginæ promiserat, exigebat etc. Ipso denique anno regina concepit, et peperit.

c Occurrunt superius nonnulla alia, de quibus videri potest Commentarius prævius.

CAPUT III. *Mirabilia, et varia beneficia a Sancto, præsertim in regno Gallicæ præstita.*

IV. *Malachia re- censi defuncti felix status ei revelatur : item Alberici ep. Ostiensis.*

B Cum beatus episcopus Malachias, cujus vitam virtutibus plenam Vir sanctus studiose descripsit, juxta desiderium cordis sui in Clara-valle beatam cælo animam reddidisset ; offerens pro ejus transitu venerabilis abbas Hostiam salutarem, gloriam ejus Domino revelante cognovit, et, eodem inspirante, Sacrificio jam expleto, formam mutavit orationis, et collectam intulit, quæ ad sanctorum Pontificum celebritates, non ad commendationes defunctorum pertinet, ita dicens : Deus qui beatum Malachiam pontificem Sanctorum tuorum meritis cœquasti, tribue quæsumus, ut qui pretiosæ mortis ejus festa agimus, vitæ quoque imitemur exempla. Deinde reverenter accedens, sacra ejus vestigia devotissime osculabatur. Modum tamen et seriem visionis nec cuiquam aperire, nec in ejusdem episcopi vita scribere acquievit : hoc tantum respondens, cum plurimum rogaretur, nimis ad propriam sui ipsius pertinuisse personam. [Nec sane dubium, plura eum similia occultasse similiter, quæcumque videlicet passus est Dominus occultari. Nam et Viriduni aliquando, quæ est civitas Lotharingiorum, cum ad tumulum reverendissimi viri Alberti * episcopi Ostiensis, noviter ante defuncti, pro commendatione ejus Sacrificium laudis offerret, collectam similiter in fine mutavit : de quo tamen quid vidisset, nec interrogatus est, nec confessus, cum sine certa revelatione id fecisse minime videatur a.]

* L. Alberici

II. *Mulier ultra tempus prægnanti facilem impetrat partum :*

210 Super his, quæ ad gratiam pertinent sanitatum, tam multa insignia per hunc Famulum suum operatus est Christus, ut in eo quoque videretur exhiberi, quod de ipso Joannes Evangelista testatur : Si omnia scriberentur, ne ipsum quidem mundum capere eos, qui scribendi fuerant, libros. Ceterum nos saltem pauca de pluribus exempli gratia proferamus. Castrum Villanum accolæ vocant, quod a Clara-valle, ut aiunt, sex milliariis distat : ubi mulier prægnans tempus omne transierat pariendi, et aliquantis mensibus jam decursis, cum necdum pareret, amplius mirabatur. Cujus eo usque dikatus est partus, ut morbus potius videretur, nec jam crederetur esse prægnans, sed tumens. Quis enim credere posset, infantulum anno integro intra viscera posse materna teneri ? Desperata igitur mulier ad monasterium Viri Dei ducitur, sic se habens. Sistitur ad portam misera, et portario fratri cau-

sa tam miserabilis intimatur. Rogatus ille, et inaudito compassus incommodo, supplex adiit Patrem sanctum, fideliter ei necessitatem indicans mulieris, fideliter explens negotium susceptæ legationis. Et, o mira divinæ virtutis operatio, mirabilius accelerantis, quod mirabiliter tardabatur. Tamquam enim hoc solum tanto tempore nasciturus infans exspectaverit, hora eadem femina peperit, et, præcurrente remedio, ad portam rediens frater ille, incommodum, quod nuntiaverat, non invenit.

211 Alio tempore in territorio Autissiodorensi apud oppidum, quod Cona c vocatur, mulier quædam periclitabatur multis diebus, quod venisset filius usque ad partum, et vires non haberet parturiens. Cumque supervenisset interim Servus Christi, postulanti benedictionem, aquam benedictam misit. Gustavit mulier, et confestim natus est puer : quem venerabilis episcopus Carnotensis Gaufridus baptizavit, Bernardi ei nomen imponens. In eodem itinere et in territorio eodem, dum febricitantium multitudo, sicut ubique solebant, a Dei Homine panem peterent benedictum, Girardus quidam clericus ex castro, cui nomen est Clamiceium d, male sciolus et subsannans fidem populi blasphemabat. In ipsis autem verbis blasphemie gravissima febre correptus, usque Autissiodorum abeuntem sequi coactus est Virum Dei, et penitentiam agens apud eum, ipsam, cui detraxerat, multis obtinuit precibus benedictionem. Tam multis vesco gustata ejusmodi benedictio reddidit sanitatem, ut solius Dei, cujus hæc virtute fiebant, posset nutritia comprehendi.

222 Vidimus in Meldensi territorio militem devotissimas referentem gratias Viro Dei, quod ad primum gustum panis ab eo benedicti, plenam receperit sospitatem a febre quartana, qua sic graviter laboraverat mensibus ferme decem et octo, ut in hora accessionis, quasi phreneticus, nec matrem agosceret suam. Virum quoque venerabilem Gerardum e Lemovicensem episcopum testantem audivimus, juvenem quemdam de familia sua letaliter in capite saucium, cum jaceret spumans et impos mentis, inmissa sibi in os buccellula panis, quem benedixerat Homo Dei, tam celerem sensisse virtutem, ut incolumis surgeret ipsa hora. Neque illud tacendum, quod ipsam quoque substantiam panis ab omni corruptionis injuria eadem benedictio vindicabat, adeo ut plures viderimus, qui per septennium et ultra, eosdem servaverint panes, nec colore, nec sapore mutato. Ante hos paucos dies, venerabiles abbates Girardus et Henricus de Suecie partibus venientes, dum super his conferremus, testati sunt nobis, panem ante annos undecim ejus benedictione signatum, manere adhuc apud se penitus incorruptum. Nec dissimilem apud aliquos nostrum usque hodie novimus, et apud alios multos credimus esse repositum. Et nunc idoneum satis et evidens hujus rei testimonium proferamus.

213 Vir magnus et magnifice honorandus Danorum archiepiscopus Eskilus Patrem sanctum unico venerabatur affectu, unica devotione colebat. Nec contentus est in filiis eum videre, cum novum cœnobium extruxisset, et impetrasset ab eo desideratum sacre congregationis examen. Prævaluit apud eum desiderium vehemens, ut homo tantæ auctoritatis, et in insulis illis tam ecclesiastica quam sæculari auctoritate singulariter potens, expositis suis omnibus, etiam senecti-

A. GAUFRIGO.

p ne benedi to
c

d
E

mira patrat ;
qui diu servatur
incorruptus.

F

Eskilus archi-
epis. visitat
S. Bernardum,
qui mira virtu-
tis panem ei
dat :

A GALFRIDO.

psum periculis multis traderet et labori. Nam de expensis dicere non est magnum, quamvis eundem audierimus protestantem, quod expendit in itinere ipso argenti marcas amplius quam sexcentas. Venit ergo ad Claram-vallem tam humilis et sublimis, quem a finibus terræ non curiositas audiendæ sapientiæ, sed fidei zelus, et plenitudo devotionis attraxerat. Ubi quantum flevit; qualem sese non modo erga eum, quem tam unice suspiciebat, sed etiam erga minimos quoslibet fratrum exhibuerit, non est facile dictu: demum rediturus ad propria, ut benedictum a Dei Famulo panem referre possit, et diutius conservare, humano sensu præcipit, ut in cli-bano recoquatur, sicut solent, qui maria trans-eunt, panem ferre biscoetum. Audiens autem Sanctus, non est passus errare hominem tam devotum; sed amicehilter arguens in hæc parte, fidem ejus modicam inveniri, Itane, inquit, non poterit panem ipsum benedictio magis, quam recoctio conservare? Et non acquievit benedicere illum, sed communem sibi panem præcipiens exhiberi, benedixit, et dixit: Ecce hunc tolle tecum, nihil deinceps de corruptione sollicitus.

B Tulit, et ad suos rediens, usque hodie gloriatur, fidei suæ defectum evidentissima rei veritate convinci. Nec enim passus est Patris sancti non visitare sepulcrum *f*, nec minus erga eum nunc afficitur, nec minus quam olim in vivente confidit, nimirum quem verius vivere omnino non ambigit. Confessus est etiam nobis de pane, quem retulit, quod nunc usque, cum jam tertius annus transierit, illæsum eum beati Viri fides et benedictio custodivit.

spiritus mali-
gnus ob con-
versionem cu-
jusdam adole-
scentis

g

214 Narraverunt etiam nobis viri religiosi, qui eum eodem archiepiscopo venerant, miraculum dignum memoria nuper factum in cœno-bio *g*, quod, ut supra meminimus, in terra sua ipse fundavit. Erat enim, inquit, in regione eadem adolescens nobilis, ipsius quoque archie-piscopi secundum carnem propinquus; sed ob multa sua flagitia minus carus. Corruptus autem gravissima valetudine, visitationem ejus vix im-petravit, et per manum ejus ad monasterium, quod lundaverat, ille se contulit. Ubi et cum maxima cordis compunctione renuntians sæculo, per dies aliquot in humili et fidelissima confes-sione persistens, magis ac magis eadem ægritudine laborabat. Qua demum invalescente exitum sibi imminere cognoscens, abbatis et fratrum præ-sentiam miro amplectebatur affectu, mira eos devotione movebat, ut spiritalia arma corripent, egressuram protinus animam sibi commendatam efficaciter protecturi, et exhibituri fideliter nec-essarium prorsus, inter imminentium hostium cru-delissima tela, conductum. Cumque in hujusmodi supplicatione divinis jam Sacramentis munitus, et de eorumdem servorum Dei patrocinio, et Domini miseratione piissima devotione præsu-mens, ac proinde circumstantibus omnibus mul-tam suæ salutis relinquens fiduciam, exspirasset; offerebant fratres pro commendatione animæ ejus, quam devotissime poterant, Dominici Cor-poris Hostiam salutarem.

in monachum
furens.

215 Tum subito inimicus humanæ salutis, ex ejusdem, sicut indubitabile esse videtur, libera-tione animæ, quam ex multis diebus irrepara-biliter sese occupasse credebat, iram magnam concipiens, et eandem, permittente Deo, erude-liter satis exercens, unum e fratribus repentino furore pervasit. Clamabat igitur horrendis voci-bus miserabilis homo, et vix multorum manibus

tenebatur. Demum cum maximo quidem labore D asportatus, et in lectulo religatus, tam sua quam adstantium membra dentibus appetens, dirissime vexabatur. Nec illa, quam prius nosset, lingua, sed nova quadam, quam nec astantium quisquam noverat, loquebatur. Et cum nihil, quod dice-ret, intelligerent, tam libere tamen et sine of-fendiculo non inconcinnas eum audiebant edere voces, ut indubitanter crederent, quod lingua aliqua loqueretur. Post aliquantas igitur horas, cum vehementer confusi fratres, quid agere pos-sent, anxie cogitarent, et studiose conquirerent, unus ex eis salubre consilium, Domino inspi-rante, concipiens, sacra pignora ab ipso archie-piscopo eodem anno istie deposita, videlicet de capillis et barba, et dentem unum beati Patris nostri Bernardi afferri monet, et ejus pectori superponi.

216 Quod ut factum est, Germanica lingua *toqu-tus d fu- gatur reliquis S. Bernardi* per os ejus cœpit horrendis vocibus nequam spiritus exclamare, Tollite, tollite, amovete Ber-nardum: et dicebat: Heu, quam ponderosus factus es, Bernarde, quam gravis, quam into-lerabilis factus es mihi! Cumque hæc et similia aliquamdiu clamitans loqueretur, factum est breve *f* silentium, et subito frater idem, Domino mise-rante, purgatus, aperuit oculos, ac velut de gravi somno evigilans, circumstantes fratres, et sua plurimum vincula mirabatur, verecunde sat-is, quidam sibi vellent hæc, vel quid accidisset, interrogans. Ea igitur hora pristinam sanita-tem mentis et corporis per beati Patris merita sancta recepit, nil penitus, quod in illo tam gra-vi casu fecerit aut locutus fuerit, recordatus. Hæc quidem a nobis de testimonio viri reveren-dissimi Eskili Danorum archiepiscopi, ex occa-sione panis a Dei homine benedicti, non sine quadam anticipatione sunt dicta. [De cetero jam ex ordine reliqua prosequamur.]

217 Non modo autem hominibus, sed peco-ribus et armentis tam frequenter ejus benedictio profuit, ut monasterii sui cellarium dure aliquando increparit, quod sibi non indicans, mori animalia permisisset, unde fuerant paupe-res sustentandi. Dehinc, ut solitus erat, bene-dixit sal, et animalibus jussit apponi, et pro-linus lues orta cessavit. Quod in aliis quoque monasteriis vidimus et cognovimus, ut audiens fratrum animalia mori, interdum etiam non ro-gatus, sed ipse prior admonens eos, eodem reme-dio subveniret. Gaudum dicitur locus quidam Caziacensium *h* monachorum, ubi Vir sanctus cum aliquando pernoctaret, exhibitum sibi ju-venem claudum oratione et benedictione sana-vit, ita ut post dies paucissimos per eundem lo-cum redeunti, ineolumis et devotus adstaret. In eisdem partibus vico, cui nomen Algorrium, mulierem phreneticam populus obtulit transeun-ti; cui manus imponens et orans, sanam dimi-sit et abiit. Hæc in eodem vico postea vidimus Viro Dei eum gratiarum actionibus occurrentem.

228 In remotis etiam regionibus, quocumque eum ecclesiæ sanctæ necessitas traxit, virtus est prosecuta signorum. Apud Viride-folium (sic enim dicitur castrum territorii Tolosani, quod, ut superiore libro meminimus, aliquando Pater sanctus introens, multis ibidem virtutibus cla-ruit) puer maucus et claudus ex utero matris suæ, ad cujusdam memoriam Martyris, utriusque pe-dis et alterius manus receperat sospitatem. Il-lus alteram manum adhuc invalidam tanquam divinitus servatam sibi Pater sanctus benedicendo sanavit. *manum introi- dam pueri, et alterius oru- lum, ac ortu contractionem signo curus et- nel.*

A sanavit, ut Sanctorum innotesceret particeps esse virtutis. Caturcium *i* dicitur civitas Aquitaniæ, per quam Viro Dei ipso tempore transitus fuit. Ibi præter alia beneficia, quæ præstitit infirmantibus multis, unus de pueris episcopi civitatis ipsius, qui ex vulnere gravi alterius oculi lumen amiserat, sub manu ejus visum recepit. In pago quoque Engolismensi, loco cui nomen est Castellare, post oblationem Hostiæ salutaris, adstantibus venerabilibus episcopis, Lamberto *k* Engolismensi, et Gerardo Lemovicensi, puerum ex matris utero claudum et mancum, cujus, in modum pile, cubiti cum genibus umbilico; pedes autem natibus adhæsisent, Dei Famulo offererebant. At ille singula membra edito prius signo crucis attractans, mira facilitate extendit protinus et sanavit. Apprehendens denique manum ejus crexit illum, et dimisit libere gradientem. Populus autem pro tantis nimirum virtutibus, magnis vocibus Dominum collaudabat. Nam et die sequenti in pago Lemovicensi, in vico, quem sancti Geniani * nomine vocant, signa per eum plurima claruerunt. Undique enim confluebant, qui incommodis variis laborabant, et virtus erat Domini ad sanandum eos. Ubi inter ceteros puer ferme decennis, cæcus ex utero matris suæ, coram omni populo oblatum est Viro Dei. Qui in digitos suos exspuens, et liniens oculos ejus, brevem fecit orationem, et in nomine Christi aperuit oculos cæci nati.

ANNOTATA.

a Ad is Commentarium prævium § XLVIII.

b Chateau Vilain nuncupatur, locus Comitatus titulo insignis in finibus Lingonum, ex Hadriano Valesio in Notitia Galliarum.

c Cona hic; al. Condate Senonum apud eundem Valesium, ad ripam Ligeris in finibus Senonum positum, vulgo Cosne sur Loire. . . ad confluentes Ligeris, et Noiani, amnis ignobilis. . . Condate autem vetus est nomen Gallicum, confluentes designans: quod nos patria lingua nunc Condé, et Conde, nunc Cande; modo Cosne, et Conesque; modo Condat et Condae; interdum et Cuniac, ac Cognat dicimus. Oppidum autem, quod hic a Gaufrido vocatur Cona, alibi, mutato ordine litterarum, aliter scribitur, sicut ibidem datur videre.

d Opidum est in agro Nivernensi ad flumen leaunam Cliniciacum, vulgo Clamecy, ex Valesio mox citato: ubi plura.

e Geraldus de Cher nuncupatur in Gallia Christiana apud Sammarthanos.

f Eskilus demum in Clara-valle monachus anno MCLXXVIII, ibidem decessit anno MCLXXXI, sicut ex Chronico Clara-vallensi notatur hic apud Mabillonium. Consule etiam Commentarium nostrum § LIII.

g Is duo monasteria Ordinis Cisterciensis fundavit in Dania, unum vocabulo Granadium in diocesi Lundensi; alterum Esconense in Roskildensi, de quo hic sermo, ex Mabillonio.

h Vide Comm. præv. § LIII in fine, et Hadriani Valesium.

i Al. Cadurcum, vulgo Cahors, de qua urbe idem Valesius plurima collegit.

k De eo in epistola 168.

CAPUT IV. *Varia Germanice loca a S. Bernardo miraculis illustrata; alia in Belgio, et in Hispania.*

Regnum quoque Germaniæ cum introisset aliquando Vir beatus, tam excellenter enituit in gratia sanitarum, ut nec verbis exprimi, nec credi valeat si dicatur. Nam et testati sunt qui affluere in territorio Constantiensi, circa vicum, quem Doniguem * nominant, ex iis qui diligentius vestigarunt et viderunt oculis suis, una die illuminatos ad ejus impositionem manus, cæcos undecim; sanatos etiam mancos decem, et claudos erectos decem et octo. Cæterum ne fecisse nos inopes copia videatur, ex innumera multitudine saltem pauca memoriæ commendamus, quæ in locis celebrioribus facta noscuntur. Cum venisset Constantiam a Homo Dei, et undique se virtutum ejus fama diffunderet, abbas Augiensis *b* (quod intra lacum Lemani antiquum extat et nobile monasterium) hominem, quem suis elemosynis sustentabat, cæcum misit ad eum, et confestim videntem illum recepit. Heytereseim dicitur locus ad eisdem diocesi pertinet civitatis, sed plurimum civitate remotus. Ibi quoque, sicut et in ceteris illius provinciæ, per que transit, locis, multis in Servo suo miraculis glorificatus est Deus. Ubi etiam cæcus natus sub manu ejus visum recepit. Item alteri a nativitate surdo et muto auditus redditus est et loquela. In civitate etiam Basilea cum ex more sermonem habuisset ad populum, ut impleretur in eo, quod de sanctis Apostolis legitur; qui videlicet profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis, oblata est ei femina muta, et confestim orante eo locuta est. Oblatus est claudus et ambulavit, oblatus est cæcus et vidit.

220 Apud Spirensium civitatem, præsentem Romanorum rege Conrado, qui Dei hominem ab ecclesia ad hospitium devotissime deducebat, offerebant puerum claudum, rogantes, ut ei manum imponere dignaretur. Quem signatum protinus erigens, super pedes statuit, et libere gradiebatur, in Dei laudem acclamantibus universis. In capella episcopi civitatis ipsius, rege ipso vidente, visum reddidit cæcæ cuidam mulieri, et claudum nato gressum donavit. Multa quidem et alia in manu ejus ibidem Christus effecit, sed ad exemplum pauca sufficiant. Nonnullos etiam pauperulos pueros rex ipse devotus suis illi manibus offerens, de multorum curatione meruit gratulari. Nec modo apud prædictam Spirensium urbem, sed apud Francovadium *c*, Moguntinæ diocesis locum, innumeris virtutibus idem Dei Servus effulsit. De tota siquidem regione quotquot patiebantur, afferebant ad eum, et tantus erat concursus, ut prædictus rex, cum aliquando populum comprimentem coercere non posset, deposita chlamyde Virum sanctum in proprias ulnas suscipiens, de basilica exportavit. Inter plurimos sane, qui ibidem adepti sunt sanitatem, senex quidam paralyticus de vicinia illa, homo notus et honoratus, multis suorum precibus, non sine multo labore introductus est ad

v.
Uno die sanat
homines 39, ac
unde alios mul-
tos:

* Doningen.

E u

b

Spira complura
edit miracula
item Franco-
furti.

c

A. GULFRIDO.

hominem Dei: a quo post brevissimam, ut solebat, orationem erectus protinus et sanatus, non modo incolumis, sed et fortis apparuit, ut posses credere, si videres, non tam alteratum hominem esse, quam alterum.

et in diœcesi
Moguntinæ:

221 Jamque eo viriliter procedente, parabant alii tollere lectum ejus, in quo advectus erat, cum revocans eum unus ex circumstantibus Hugo Tullensis ecclésiæ archidiaconus, Evangelici illius paralytici memor, Non sic, ait, non sic vacans reverteris, tolle grabatum tuum, et ambula. Et imponens in humeros ejus dimisit eum libere procedentem: et omnis plebs, ut vidit, dedit laudem Deo. Ibidem etiam puer surdus et mutus ex utero matris suæ, sublevatus per scalam, et in fenestra accedens ad Viram Dei, sub manu ejus auditum recepit pariter et loquelam. Sed et paralytica quædam mulier de eadem regione dives et honorata, ibidem recepit amissam ex multo tempore sospitatem. Dumque exsiliens ambularet, omnes quidem lætati sunt qui videbant, sed præ ceteris exsultavere milites, qui attulerant et obtulerant eam. Nam et ipsius sibi particeps esse virtutis religiosa devotio videbatur.

B

d

Per idem tempus transeunte Sancto prope vicum in littore Rheni positum, quem Bobardum *d* vocant, et varios per universam provinciam curante languores, oblati sunt paralytici in grabato. Audita siquidem fama virtutum, à prædicto vico in occursum ejus se fecerat apporari. Cui in medio populi manus imponens erexit hominem, incolumemque remisit ad propria.

Treviris pluri-
mos sanavit:

e

222 Eodem anno *e* ingredienti urbem Treverensium Servo Christi, ex more obviam ruit populus universus. Offerunt autem et sorores duas, quæ ab annis quatuor, amborum lumen amiserant oculorum. Quarum ille utriusque imprimens signum crucis, visum reddidit lucis: et videntes Virum Dei cum ceteris sequebantur. In ejusdem basilica civitatis cum ad altare beati Petri Apostoli, Vir Apostolicæ gratiæ immortalis Hostiam immolasset, oblati sunt ei claudus, et ambulavit: oblati sunt cæcus, et vidit: oblata est surda mulier, et audivit. Ilæc in sommis admonita se esse dicebat, ut Dei Hominem peteret, cujus beneficio receptura esset auditum. Apud Confluentiam Trevirensis diœcesis nobile castrum ad Mosellam fluvium, qui ibidem in Rhenum labitur, Dei Famulus pertransibat: cumque paululum processisset, oblatum sibi et signatum hominem claudum deponi jussit et ambulare; sed non fuit qui obediret. Nec mora, claudus idem retractum femoris nervum clamavit sponte laxari, et dum nescit, extendi velut ab altero genu suum, quod quamlibet ante conatus, nullo modo potuisset. Mirantur omnes, probatur sub omni velocitate quod dicitur: deponitur illico, illico graditur, illico sanus et incolumis innotescit.

C

VI.

Colonia con-
vulsum, phreneti-
cam, et surdam
puellam;

223 Non est nobis Colonia transemda. Magna est civitas: magna illic Dei Famulo virtus affluit: magna illum devotio coluit populorum. Ostenditur usque hodie in claustro beati Petri, sicut a personis veridicis nuper accepimus, adolescens olim claudus, nunc libere gradiens, qui oblati Viro Dei, ad impositionem manus ejus gressum recepit, unde etiam filius ejus publice cognominatur. Abbas Henricus de Suecia, cujus nos supra * fecimus mentionem, nuper retulit nobis, feminam nobilem germani sui olim uxorem, cum post obitum viri sui præ dolore phrenesim incurrisset, et multo tempore sic se habens in vinculis teneretur, eidem Patri sancto in

* Vid. supra n.
212

præfata urbe oblatam, et vix tenuiter in turba D circumstrepente signatam; dum ex more ligata revehitur, mentem pristinam atque integram recepisse salutem. In eadem etiam civitate filiam surdam eidem Patri sancto parentes nobiles obtulerunt. Hanc aciebant a pueritia traditam sanctionialium monasterio feminarum, ibidem amississe proprus auditum, et annos plures in eodem incommodo peregisse. Cujus aures signo crucis edito Pater sanctus attriectans, protinus et auditum ei, et parentibus eam reddidit audientem.

224 Accedens inter hæc mulier honorata Coloniensis itidem civis, quæ alterius oculi lumen amiserat, plurima jam per quinquennium inutiliter sese in medicos expendisse dicebat. Et ipsam quoque continuo per signum crucis illuminans Vir beatus, quod gratis acceperat, gratis dedit. Sed et matronam alteram in beati Petri basilica oblatam in lectulo, idem Christi Servus exivit protinus, et incolumem suis pedibus abire præcepit. Hujus ex multo tempore nervi femorum fuerant sic retracti, ut nec erigi ullatenus posset, nec consistere pedibus suis. Nam ex persoois aliis perhibebant, qui studiosius observarunt, ad ejusdem Viri sancti orationem et manus impositionem, in civitate prædicta intra triduum, E quod ibi fecit, duodecim claudos erectos, mancos duos sanatos, quinque cæcos illuminatos, loquelam redditam mutis tribus, et decem surdis auditum.

item cæcam in
uno oculo, con-
tractam, alique
alios plures
curavit:

225 Aquisgrani sede regia, dum in illa famosissima toto Romanorum orbe capella Vir beatus Missarum solemniam celebraret, claudus homini gressum, et cæcis quatuor visum sub manu ejusdem Servi sui, Rex regum et Dominus dominantium reparavit, et potenti virtute restituit. Eodem etiam tempore intra Leodiensium fines, præter innumera alia, quæ brevitatis studio præterimus, juxta oppidum, quod Fontanas vocant, orante eo aperuit Dominus oculos cæci nati. Hujus non modo oculi cæci, sed etiam ipsæ quoque palpebræ clausæ et emortuæ erant, quas sacratissimis digitis suis aperiens Vir beatus, divino munere et vigorem palpebris, et pupillis præstitit claritatem. Confestim denique idem puer lucem miratus ignotam, maxima cum exultatione clamabat: Video diem, video omnes homines, video capillatos. Plaudens quoque manibus et tripudians, Deus, inquit, ex hoc jam non offendam ad lapides pedes meos. In urbe etiam Cameraco, celebranti Missarum solemniam Viro Dei surdum et mutum a nativitate puerum offerebant. Quem audientem protinus et loquentem, qui propius aderant, super gradum ligneum statuere, ut de eo loco eminentiori novo sermone populum salutaret. Nec mirum, quod mira plebis devotio, mira protinus vociferatio sit secuta. Et hæc quidem super iis, quæ in regno Germaniæ in manu Servi sui mirabiliter operatus est Deus, e pluribus pauca sufficiant.

Aquisgrani, et
Leodiv. et Cameraci multos so-
spitatem resti-
tuit.

F

226 Nam et in Hispaniis, ubi præsens ipse non fuit *f*, sanctitatis ejus indicia claruerunt. Cum enim fidelis Servus et prudens et pretiosum Dominicæ crucis fructum undique colligeret, atque iterum propagaret ubique, contigit, ut de filiis suis in Hispanias mitteret, in illis quoque, sicut in ceteris gentibus, fructum aliquem habere desiderans. De quorum numero Albertus quidam faber in loco, cui nomen est Supradum *g*, gravissima valetudine occupatus per multum jam tempus jacebat paralyticus in grabato. Interim per abbatem suum incommodum suum

Sanctitatis ejus
fama claret in
Hispaniis: ubi
absens sanavit
paralyticum:

9

punitiat

A nuntiat Patri sancto, et ut sui miserentur exorat. Eadem autem die, qua Vir beatus in Clara-valle pro eodem paralytico ad petitionem sui illius abbatis oravit, corrente velociter verbo virtutis, et virtute orationis, ille in Hispaniis repente convaleuit, tanquam vas plenum aqua suo sentiens capiti superfundi. Regressus quidem abbas eum prædictum fratrem incolumem reperisset, diligenter sciscitatus ab eo modum et tempus suæ liberationis, certissime comperit, orante in Galliis Dei Famulo, illum in Hispaniis esse curatum.

misso illuc p-
lio suo sanat
acerrimos capi-
tus dolores.
h
* Asturicensi

227 Et quia semel ad Hispanias vertimus stilum; illud quoque, quod contigit de Viro Dei reverendissimo Petro h Asturicensi * episcopo, prosequamur. Is quidem Petrus nobilis genere, monachus professione, pietate devotus, in cœnobio quodam, quod eo tempore ipse regebat, tam vehementi dolore capitis laborabat, ut nec regulam observare jejunii, nec sine pelliceis i posset pileis stare. Audiens autem celeberrimam virtutum famam, quæ per Dei Hominem effliciebantur, per quemdam fratrem legationem mittit suæ supplicationis, et opem flagitat suæ intercessionis. Cui Vir sanctus lanæum, quo ipse utebatur, pileum misit, et promisit agro capiti de Domini virtute remedium. Suscepit ille missam sibi benedictionem maxima cum reverentia et devotione. Confitens enim, quam sollicite potuit, delicta sua, et stola sese induens sacerdotali, ita demum velut Christi fimbriam tangens, servi Christi pileum sumpsit, et imposuit capiti suo. Nec tardavit fidei fructus, et benedictionis effectus: sed miratus et ipse est, celerem protinus sentiens medicinam, et ex tunc usque hodie ab huiusmodi languore sanus et incolumis annuntiat omnibus, quam experiri mererit ipse virtutem. Nam et episcopus factus xenia * illa divisit, partem mediam suis secum in scriniis honorificentissime ferens; mediam in monasterio sub eadem veneratione deponens; nec locum scilicet, inde vocatus, nec sedem, cui prælatus est, volens tanta benedictione fraudari.

* e. dona,
munera.

ANNOTATA.

a Constantia, urbs est Germaniæ in Circulo Sueviæ, et in ipso Helvetiæ confinio, ob concilium Constantiense œcumenicum ibidem celebratum memorabilis.

b Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo II ad annum Christi 724, num. 65 Augiam describens. Duplicem, inquit, illius nominis insulam efficit Rhenus, superiorem et inferiorem: unam supra Constantiam ad lacum Potamicum, quæ Major dicta: alteram duabus infra eandem urbem leucis, quæ Cellensis dicta est ab opido Cella, sive Augia simpliciter, aliis Ouva, seu Auva, quæ vox Germanice pratum seu agrum significat; a fundi domino Sintlacis-Ouva; denique ab opibus Augia-dives, seu Richenaw appellata.

c Id est, Francofurtum, civitas ad Mœnum, binis in anno nudinis celeberrima.

d Boppardia, urbs parva Germaniæ est ad Rhenum fluvium, in ditione Electoris Trevirensis, infra sanum S. Goaris; quam hic censeo designari a biographo, etiamsi paulo aliter ab ipso scribatur.

e Vide licet 1146, secundum ea, quæ postea de alio Viri prodigiis, per Germaniam factis, referentur. Adisis etiam Comm. præv. § xxxix et xl.

f Sanctum Patrem ibidem nunquam fuisse, pluribus dictum in Commentario prævio § xlii.

g Vide Chronologiam Bernardinam parte III, ad an. 1142. Mauricus ad annum 1142, cap. xii plura de eo scribit, situm distinctius determinans, antiquitatem laudans etc. Videri etiam potest cap. xiii.

h Mauricus ad annum 1151, cui mortem ejus affigit, cap. ix hæc de viro memorat: E Claravalle missus in Hispaniam, Superadi cœnobium, a centum fere annis sub seculari potestate positum, et ab eisdem recepit, et sancto Patri Benedicto restitutum, Cisterciensibus imbuat disciplinis. Alias ejus laudes ibidem videre licet. Egidius Gonsalvus Davilu in suo Theatro ecclesiastico de illo agit in episcopis Asturicensibus, vulgo de Astorga.

i Vide libri III, cap. 1. num. 156. Mabillonius Agnina caputia vel capellos vocari observat a Petro Venerabili, allegans scriptum ineditum de vestimentis fratrum, in quo præscribi affirmat Priori Cluniacensi, ut det singulis tunicas, hoc est vulgari nomine frocos, cucullas pellicias, agnina caputia vel capellos, stamineas; femoralia, flumas, hoc est opertoria pulvinarium. Deinde indicat lectori, ut conferat notas ad Bernardi epistolam v. Hæc e nota Mabillonii in hunc Gaufridi locum

CAPUT V. Sanctus thaumaturgus in patria sua, et in vicinis Claræ-valli locis prodigiis clarus.

Ex hoc nobis ad ea quoque, quæ mirabiliter egit in regione propria, redeundum. Nam in eo forte etiam plusquam propheta dici posse videtur, quod propheticus ei non defuerit honor, ne in patria sua quidem. [Henricus quidam, vir magnus et potens in domo et familia Ducis Bavarorum, ex multo jam tempore, misero penitus et miserabili quodam incommodo desperabiliter laborabat. Siquidem tanquam vivum aliquid et motabile intra præcordia sentiens, et ex magna parte phreneticus, nec consolari poterat, aut securus esse: nec, quid timeret aut pateretur, agnoscere, nisi quod dæmonium esse suspicabatur. Talis ad Dei Hominem de Bavaria Clara-vallem usque perductus, ejus oratione perfectam meruit sospitatem. Cui etiam formam vitæ, et mandata, quæ deinceps observaret, idem Sanctus imponens, incolumem remisit ad propria. Nam et usque in præsentem diem, sicut certa relatione didicimus, tam obediens perseverat, ut non modo suis contentus sit stipendiis, sed operibus etiam pietatis intentus: ita ut mirabilior ejus morum conversio, quam enarratio videatur.]

229 Musseim * dicitur villa super Sequam fluvium paucis a Clara-valle milliariis distans. Ex hac virum hydropicum ad Dei Hominem adduxerunt: cui manus imponens et orans, proprio quoque cingulo tumentem enormiter uterum ejus accinxit, præcipiens ut, incolumitate recepta, præstitutum sibi cingulum reportaret. Nec tardavit sanitas, sed paulatim tumor abscessit. Denique circa vicesimum diem gracilis incolumisque reversus, cingulum sinit et gratias multas

VII.
Medetur ejus-
dam viri gravis
simo incommo-
do:

h hydropicum
item, paralyti-
cum sardum
quoque et mu-
tum.
* Massy l'Evos
quo

A. GAUFFIDO.

Meurville

multas suo retulit Curatori. Excunti alio tempore monasterii claustra, senem paralyticum ex proximo viculo, qui Mundivilla * dicitur, obtulerunt. Subsistens autem, modice et breviter orans, tetigit hominem, et incolumem suis precibus abire præcepit. Quo abeunte, populus multus, qui in occursum Viri Dei confluverat, non sicut lacrymis Dominum collaudabat. Item redeunti aliquando de via, præ foribus monasterii oblatus est puer surdus et mutus. Exspuens igitur tetigit linguam ejus, et digitos immisit in aures. Protinus autem aurium ejus obstacula facta de medio, et solutum est vinculum oris ejus.

et mancam
puellam: ele-
rum surdum et
mutum, et mul-
tos alios incolu-
mitati restitit.

* Mareville

a

230 Malenvilla * dicitur vicus, tribus circiter milliariis a monasterio distans. Hunc quandoque pertransiens Vir beatus, mancam puellam tetigit et curavit, quam nunc usque superstitem et incolumem esse nuper accepimus. Per idem tempus in finibus illis apud castrum, quod nominant Burdemonem a, duo milites de beati Patris virtutibus conferebant: sed minus credulus alter, Si hunc, inquit, sanaverit puerum, ex tunc firmiter credam. Dicebat autem surdum quemdam et mutum, qui apud eos nutritus, nec locutus fuisset aliquando, nec audisset. Post dies paucos transeunte propius Patre sancto, ambo pariter puerum tollunt et offerunt ei. Imposita igitur manu puero, et signans os illius et aures, allocutus est eum, et loquentem protinus et audientem dimisit. Apud Risnelmum, oppidum regionis ejusdem, usque modo cernere est adolescentem Simonem nomine satis notum, qui præfatus Dei Famulo claudus oblatus est, et sub ejus manu gressum recepit. Barrum super Albam dicitur oppidum, tribus (ut aiunt) leucis distans a monasterio Claræ-vallis. Ibi quoque sæpius per hunc hominem Dei divinæ virtutis opera claruerunt. Siquidem præter ea, quæ minus diligenter curavimus investigare, quod omnis nostra curiositas signorum multitudine vinceretur, quatuor illic claudos ad ipsius orationem et manus impositionem diversis temporibus Christus erexit, cæcos duos illuminavit, duobus æque surdis et mutis auditum præstitit et loquelam. Sed et juxta alterum Barrum super Sequanam b, ad ejus tactum illuminatus est cæcus, convaluit etiam paralyticus: gressum recepit puer claudus ex utero matris suæ.

b

C
Mirabilis morbi-
dorum ad Vi-
rum Dei con-
cussus: puer
paralyticus cu-
ratur:

* Charletro

c

* Provins

231 Cum reverendissimus Papa noster Eugenius tertius ex monacho Clara-vallensi, et abbate sancti Anastasii in urbe Roma, ad Apostolicam assumptus Cathedrali, Gallias introisset, ibat cum eo Vir sanctus, nec minus Apostolica virtus in illo, quam in illo dignitas præminebat. Tantus enim ad beatum Virum concursus erat incommodis variis laborantium, ut eum aliquando Summus Pontifex basilicam, ubi ille Misarum solemniam celebrabat, devotus intrasset, expleto Sacrificio ex more accedentibus eis, qui curam desiderabant, paulo minus idem Papa comprimretur a turbis, et vix potuerit per ministrorum manus educi. E plurimis sane, quæ in eisdem Apostolici Viri facta sunt comitatu, duo scribimus, quæ nos oblivisci ipsa, quam vidimus, magnitudo lætitiæ non permittit. Chaleta * dicitur vicus inter Provignum c castrum, et Squanam fluvium constitutus, nōi puer ferme decennis ab anno priore paralyticus sic jacebat, ut nec ipsum caput flecteret, nisi ab altero moveretur. Quem afferentes in calcitra mater ejus, ceterique propinqui offerebant Viro sancto prope eundem locum per stratam * publicam transeunti. At ille

signatum erigens statuit supra pedes suos, et ire præcepit. Nec mora, exsiliit puer, et ambulabat magnificans Deum: qui tamdiu Sanctum persecutus est abeuntem, donec ille invitum licet et renitentem redire præcepit. Ubi non immerito quidem magna admodum facta est admiratio, magna exultatio omnium, qui videbant: sed præ ceteris frater junior in ipsius tamquam redivi oscula ruens, multos eorum ad lacrymas usque permovit. Hunc quidem puerum et post annos quatuor in eodem vico beato Viro mater ejus offerens, sacros monchat osculari pedes. Illic est, inquit, qui tibi vitam reddidit, et te mihi.

* i. e. per viam,
vel per viam
lapide aut silice
stratam.

232 Eodem anno * apud Cistercium juxta morem abbatibus congregatis, prædictus Papa venerabilis adfuit, non tam auctoritate Apostolica præsidens, quam fraterna caritate residens inter eos quasi unus ex eis. Ubi cum ad cellulam, in qua jacebat, facto vesperæ et conventu soluto, Dei Famulus divertisset, surdum ei puerum obtulerunt. Erat autem puer ille de vicinia eadem, et sicut postea didicimus, ex longo ante tempore vigilans in custodia gregis sui subito terrore percussus, amiserat prorsus auditum. Orans itaque Pater sanctus, et puero manus imponens, utrum audiat, sciscitatur. At ille mira devotione proclamans, Audio, Domine, audio: tam firmiter amplexatus est eum, ut vix ab eo posset avelli. Auditum est verbum, oblatus est puer Summo Pontifici, aliisque personis, celeberrimumque hoc miraculum fuit. Venerat Pater sanctus ad monasterium in diœcesi Bisuntina, cui nomen est Carus-locus d, et erant cum eo ex abbatibus sui Ordinis multi, ubi matrona quædam de finibus illis ex multo jam tempore clauda, in carro allata, et oblata est ei. Orans vero breviter, et signans eam in nomine Domini erexit et sanavit, ut eadem hora incolumis remicaret ad propria.

quibus addo
surdum pue-
rum.
* MCLXVIII.

E

d

233 Eodem tempore in monasterio Morimundo, quæ est Cisterciensis Ordinis abbatia una de primis e, monachus quidam jacebat usque adeo paralyti dissolutus, ut, omnibus pene membris officio proprio destitutis, non manum posset movere, non pedem. Interea superveniens Vir beatus paralyticum visitat, manum postulatus imponit, et continuo opem sensit ægrotus. Ut tamen gratius esset miraculum, velut gradatim prius alteram manum, secundo alteram recuperavit. Exinde profecturus palliolo suo operuit postulante, et subito in brevi obtinuit etiam reliqui corporis sospitatem. In monasterio Albæripæ f monachus quidam adolescens usum vocis amiserat, ut nec psallere inter fratres, nec a quocumque, nisi multum proximo sibi, intelligi posset, quid loqueretur. Cui Vir sanctus dum idem monasterium visitaret, aquam cum vino benedicens potum dedit, et post paululum frigidus ex ejus pectore mira cum suavitate sudor erupit. Deinde ipsa die ab eodem incommodo liberatus, psallere cepit quasi unus de ceteris fratribus, et hoc illi beneficium usque hodie perseverat. (Narrant multi devotum juvenem, qui Lugdunensis olim ecclesiæ filius, modo monachus Cisterciensis, patri sui sancti Hugonis episcopi Gratianopolitani, cujus et nomen meruit, mores imitatur. Hujus conversione Vir sanctus audita, gavidus est, quia patruo ejus singulari fuerat caritate devinctus, et consolatorias illi litteras misit g. Contigit autem, ut eodem tempore idem juvenis febre correptus, graviter laboraret. Susceptam igitur debita veneratione epistolam, fi-

multorem clau-
dom. mona-
chum paralyti-
cum, adolescen-
tem sine voce.
febris laboran-
tem.

e

p

f

g

deli

A deli devotione collo suo ob remedium salutis appendit, et usque modo gratulatur, perfectam se protinus obtinuisse sospitatem.]

caecum, puellam
caecam, multos-
que alios
h

234 Cum venisset aliquando Pater sanctus ad monasterium Trium Fontium *h*, oblati sunt ei clericus quidam ex his, qui Regulares nominantur, homo grandævus et caecus. Imponit ei manum, et brevem ex more fecit orationem, et eadem hora videntem illum remisit ad ecclesiam suam. In Trecensium urbe multa per hunc Dei Famulum miracula claruerunt. E quibus duo, quæ presentibus episcopis Godefrido Lingonensi, et Henrico Trecensi facta sunt, memoramus. Puellam curvam in prædicti Trecensis episcopi domo, propinqui et noti cum multis ei precibus offerebant. Tantis vero concursus erat, ut cum eam signatam Dei Famulus, ac si molle lutum intra sacras manus mirabiliter formans erexisset, et erectam incedere præcepisset, locus non potuerit inveniri. Demum super mensam magnam, quæ prope posita erat, statuerunt illum, et erectam libere gradiabatur, magnifice Dominum collaudantibus universis. Hanc quoque adhuc superstitem ab his, qui eam novere,

B nuper audivimus. In eadem urbe filiam mutam Patri sancto obtulit mater, cui morbus epilepsiae loquendi ademerat facultatem. Nec mora, Servo Christi imponente ei manum, solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. In ejusdem urbis diœcesi, loco cui nomen Domnamant, cum Vir sanctus Missarum sollempnia celebrasset, caecum illi filium obtulit pater. Exspuens autem in digitos suos, et palpebras ejus liniens, eadem hora videntem illum reddidit patri suo. Nec longe ab eodem vico apud oppidum Argilleras *i*, post Missarum similiter celebrationem, feminam claudam, quæ ibidem multo tempore mendica vivebat, cum basilicam egrederetur, signans et sanans, populum multum, qui undique fuerat congregatus, admiratione et exultatione replevit. In exitu quoque oppidi, quod Rosnaim *k* vocant, paralyticum hominem sic exstenuatum corpore, ut solam circumferre videretur pallidæ mortis imaginem, impositum plaustro transeunti Viro Dei offerunt. Is quoque ubi signatus est, deponi et incedere jussus, plastrum suum suis pedibus incolumis sequebatur, vehementer stupentibus, et in Dei laudem acclamantibus universis.

utiturque se-
jus,
l

C 235 Alio tempore proximum castrum Brenam *l* transiens, obvium babuit populum multum, sicut ubique semper et undique in ipsius occursum confluebat innumera multitudo. Ubi, cernentibus cunctis, feminam claudam ex eodem oppido tetigit et erexit, quam et ibidem postea vidimus occurrentem ei cum ceteris, et præ ceteris, gratias referentem. In pago Senonico apud castrum quod Triangulum *m* vocant, inter Missarum sacra sollempnia, femina, cujus ibidem per annos decem cæcitas omnibus innotuerat, sub manu Viri Dei mirantibus omnibus visum recepit. Apud Monasterium *n* quoque, ubi Yona et Sequana confluunt *o*, præsentem piissimo principe Comite Theobaldo, aliisque adstantibus non paucis potentibus viris, offerenti divina Sacramenta Viro Dei paralyticam feminam obtulerunt, quam, expletis sollempniis, tangens et erigens, ipsa hora sanam remisit ad propria, ita ut suis illa pedibus abeunte, grabatum, in quo fuerat apportata, in eadem basilica vacuum viderimus. Ejusdem quoque diœcesis castrum Joviniacum *p* transeunti eidem Famulo Christi, in strata publica caecam feminam offerebant: substi-

tit, et breviter orans eidem feminae manus imposuit, et Dominus aperuit oculos ejus. Ut autem videre visa est, et exultatio magna secuta est omnium, qui aderant, et clamantes alter ad alterum, Anna videt, Anna videt (hoc enim eidem feminae nomen erat) copiosius undique confluebant.

236 Interea Vir sanctus accelerans declinabat turbas, et egrediebatur, cum juvenis quidam altero oculo caecus ab utero matris suæ, secutus est, et consecutus est eum. Qui quidem et ipse continuo ad ejus benedictionem visum recepit, et geminata est lætitia populi prosequentis. [Autisiodorum aliquando veniens Vir beatus, orationis causa monachorum basilicam introivit, ubi confessor Domini gloriosus Germanus *q* episcopus requiescit. Cui post orationem regredienti mulier clauda, genibus repens et manibus, ut sui miseretur, supplicabat. At ille, signo crucis edito, apprehendit manum ejus, et erexit eam: exiensque dimisit incolumem, et Deo gratias reddidit, ad prædicti confessoris memoriam misit, suis pedibus gradientem.] Chahleia *r* nomen est vico, qui insignem beati Martini basilicam habet. Nam et fundus ipse ad possessionem spectat ecclesie Turonensis, ubi corpus jacet ejusdem gloriosissimi confessoris. Hunc vero vicum Dei Famulo transeunti, claudum adolescentem populus offerebat. Quem ad ejus orationem erectum protinus et libere gradientem, ad prædictam beati Martini basilicam deduxerunt, magnifice Dominum collaudantes, qui Martini sui spiritum susceperat in Bernardo.

et variis incom-
modis liberat.

q

r

ANNOTATA.

a Vulgo dicitur Bourlemont, d in l mutato, ut cicada nostris est cigale; cauda Hispanis cola. Hoc castrum nobili familie Burdemoniorum originem ac nomen suum dedit, ut dicit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum.

b Barrum ad Sequanam in Lingonibus non ignobile est oppidum, Bar sur Seine; ita cognominatum, ut distinguatur a Barro ad Albam, Bar sur Aube; et a Barro Ducis, Bar le Duc. Hæc et plura apud eundem Valesium.

c Gallia urbs est in Bria provincia, 4 leucis distans a Sequana in septentrionem . . . Hinc rose laudatissimæ, ut scribit Baudrandus.

d Consule Chronologiam Bernardinam ad an. 1131.

e Vide eandem Chronologiam ad an. 1145.

f De eo ibidem, ad annum 1136.

g Est illa epistola in editione Mabilloniana ordine 322.

h Consule Commentarium prævium § viii, et Chronologiam Bernardinam ad an. 1132.

i Vulgo Argilly, ex notula Mabillonii hic.

k Vulgo Rosnay, in Campania, ex citato Mabillonio.

l Vulgo Briennes, in Campania, ex eodem Mabillonio.

m Hic locus in Tricassibus, inquit Hadrianus Valesius, a re nomen habet, ita dictus a triangula specie, delta referente . . . Vulgo dicitur Trainel aut Treynel.

n Vulgo Montereau vocatur in notula marginali apud Mabillonium. Baudrandus, Oppidum, ait, Gallia in Campania provincia cum castro antiquo, in ipso limite Vastinii.

o Cum ponte, sicut observat Baudrandus, lapideo, in quo interfectus fuit Joannes Dux Burgundia,

A. GAUFRIDO

Burgundiæ, die x Septembris anno MCDXIX. p Joviniacum, Joigny, urbs Galliæ cum ponte lapideo ad Icaunam fluvium, in Campania provincia, et in Senonensi agro. Ab aliis Juviniacum dicitur et Jogniacum. *Baudrandus.*

q *Actum de eo est apud nos die xxxi Julii, tomo VII ejusdem mensis, pag. 184 et seqq.*

r *Hadrianus Valesius hæc scribit: Capleiam olim vocatum esse aiunt locum aut vicum pagi Ternodorensis, vino inelytum, qui nunc Chablie aut Chablis (apud Mabilionum in notula marginali Chably) nuncupatur. De Ternodoro autem (Tonnerre) in Lingonibus ad Hormentionem fluvium, uti et de pago Ternodorensi agit idem auctor.*

CAPUT VI. *Signa et miracula promiscue edita, et a Viro sancto antea prævisa.*

VIII. **B** Nonnullas etiam sanitates, quas in manu fidelis Servi sui mirabiliter Christus effecit, per visum ei mirabilis præostendit, multas ipse cum fierent, animi virtute persensit: ad aliquas etiam spiritu suggerente non rogatus accessit. E quibus, ne videatur in immensum processisse narratio, exempla pauca subijcimus, illud etiam e regione monentes, ne quis forte tam breviter scribi opera tanta miretur. Siquidem multa ex his in tam brevi fieri vidimus, ut tam celeriter ea proloqui nequeamus. Et cum dici soleat, nihil esse facilius dicto; huic tamen Dei Famulo per gratiam, quam acceperat, signa facere magis facile videbatur, quam nobis facta narrare. Egre-

Magnam signorum gratiam Deus ei contulit,

C Edenti aliquando monasterium Patri sancto, homo quidam de finibus illis occurrens, sanandum filium offerebat. Nam intra monasterium quidem infirmis imponere manum difficiliter acquiescebat, ne videlicet, si concursus illuc hominum fieret, quietes cœnobii turbaretur, et disciplina periret. Erat autem prædictus puer ille fatuus, et mentis inops; claudus quoque et surdus et mutus. Qui eadem hora per ipsius orationem et manus impositionem, ab omni simul incommodo liberatus audiebat, loquebatur, et ambulabat, et sanæ mentis effectus a priori penitus inquietudine et furore cessabat. Cumque eundem jam incolumem filium Pater devotus ad oratorium beatæ Dei Genitricis cum gratiarum actione deduceret, loquebantur mutuo fratres, de tam multiplici unius incommodo pueri conquiritentes.

prævidetque in spiritu futura miracula,

238 Ad quos Pater sanctus, Flagellum, inquit, Dei erat, et maligni spiritus dira vexatio. Vidi enim nocte præterita hoc eodem in loco (erat autem juxta fluvium Albani, ubi sanatus est puer) hic, inquit, vidi oblatum mihi puerum talem, exeunte ab eo spiritu nequam, omnem protinus recipere sospitatem, usumque membrorum. Addit etiam Vir beatus, de eadem scilicet visione, Cumque paululum processissem in eodem itinere, quo nunc pergimus, juxta proximum vicum (dicebat autem de eo, quem nominant Longum-campum) offerrebat mihi puella clauda, et Dominus ei gressum reddebat. Audierunt et mirati sunt fratres, futuri magis attenti expectatione miraculi, quam recordatione præteriti. Quid enim umquam simile mundus au-

divit? Ventum est ad locum, inventa est ibi protinus puella clauda, exspectans Dei hominem transiturum, et a simul transeuntibus, juxta verbum, quod ipse dixerat, exspectata. Oblata igitur ab eis, qui attulerunt eam, signata ab homine Dei, ex Dei munere gressum recepit, et ibat gratias agens.

239 Anno altero causa extitit ut Vir sanctus Lingonas peteret, inter episcopum et clerum civilitatis illius orta gravi admodum simultate. Ubi cum prima die inefficaciter laborasset, et manfacto pararet abire, dicebat fratribus, Quia vidi per visum noctis introeunti mihi ecclesiam, offerri claudam feminam, et sanari. Post unam fere horam cum iterum clerici convenissent, præter spem omnium reformata pace, multis precibus coegerunt illum beati Mammerti martyris intrare basilicam, et, quia fames invaluerat, populum ad eleemosynam exhortari. Ubi inter loquendum (sicut prædixerat) oblata est ei clauda mulier, et crecta, mirantibus quidem omnibus, sed eis amplius, qui, sicut videbant factum, ita sece recordabantur audisse futurum.

240 In pago Treverensi antiquum exstat cœnobium, quod Rutinense a vocatur: ubi, celebrante aliquando Missarum sollemnia Viro Dei, innumerabilis aderat multitudo. Interea Guntranus de Sura, quod est oppidum eidem proximum monasterio, claudam feminam fecit afferri. Hæc ex multo jam tempore repens lumi erigi penitus non valebat, sed scabellula tenens manibus, renes emortuos post se trahere consueverat. Cum autem præ multitudine populi ad Dei hominem introduci femina non valeret, in basilica media repente convaluit, et exsiliens ambulabat, non sine lacrymis agens gratias Deo. Cujus scabellula populus jubilans tulit protinus ad altare, ut sisterent ea Domino, et Bernardo servo ejus. De cujus nobis curatione confessus est Pater sanctus, quod præcedenti nocte sibi præostensa fuisset. Videbatur enim sibi in eadem basilica in medio populi circumstantis clandestinus et ignotus ejusmodi feminam tangere et transire, ac protinus eandem videre sanatam, plurimum sibi ipse congratulans et exsultans, quod agnitus non fuisset. Eadem etiam die rutilavit Rutinæ in beati Viri præsentia lux cælestis, cujus benedictio aliis quoque claudis duabus feminis gressum, visum reddidit cæcis æque duabus. Sæpissime vero contigit, ut inter orandum indubitanter Dei Servus agnosceret virtutem adesse divinam. Cujus tamen modum cognitionis, nullis se posse verbis exprimere fatebatur.

241 Nonnumquam vero cum signasset aliquos et transisset, sanatos esse dixit, et regressus aliquis ex his, qui audierant, sicut dictum erat, invenit. Egressus aliquando Basileam urbem, surdum quemdam signaverat et transierat. Cumque paululum processisset, vocans Alexandrum Coloniensem, Revertere, ait, quare utrum audiat homo: rediit ille, et illum reperit audientem. Similiter ipso die cum signasset alium cæcum altero oculo, et abiret, Deus, inquit, aperuit oculum ejus. Hoc etiam prædictus Alexander, cum ad inquirendum reflexisset iter, ita esse cognovit. Iste est Alexander, qui in eisdem diebus ad Viri Dei sacra monita, ostensionemque virtutum cum aliis ferme triginta seculo valefecit, et secutus est cum. A quo etiam post modicum tempus abbas est ordinatus in monasterio Tolosanæ diœcesis, quod Grandissilva vocatur. In Constantiensi quoque diœcesi prope castrum

qua hi

a biogr ipho E a

F

pluribus

b

A strum Frieberg, cum homini cæco in via manum imposuisset, remisit, qui videret eum, et inventus est videns. Quod de duobus aliis cæcis in pago Coloniensi prope monasterium, quod Brumvillare *e* dicitur, similiter fecit; et cum videre renuntiarentur, confessus est, se quoque sensisse virtutem.

Ungellaton
d 242 In territorio etiam Senonensi, in oppido, quod sancti Florentii *d* nomine vocant, oblata est Viro Dei mulier surda, cui manus imponens, per spiritum sensit virtutis effectum, cum illa adhuc stupida et tumultuosa (ut est genus istud) et ut ipsa ante solebat, nihil se audire clamaret. Mane autem facto, cum nec illa rediret, nec alter aliquid indicaret de ea, sciens Sanctus divinam illi misericordiam adfuisse, accersiri feminam jubet. Inventa igitur auditum recepisse, venit glorificans Deum, et Dei Famulo gratias agens. Egrediebatur idem pater Metensium civitatem, et ex more devotus cum populus deducebat, cum episcopo eorum Stephano *e*, et fratre ejus Rainaldo Barrensi comite *f*, aliisque personis tam clericali, quam ex militari ordine multis. Interim causa exstitit, ut rogaret nobis

B lem virum Henricum de Salmis super verbo quodam, quod ipse ei episcopus et alii, qui conveuerant, suggerebant, ut videlicet Metensi civitati et populo pacem daret, cui graviter inimicabatur. Ille vero rennere penitus et abjurare, nec nullis precibus flecti. Inter hæc supervenientes alii offerebant beato Viro hominem surdum, obsecrantes, ut ei manum imponere dignaretur. At ille fidei zelo succensus, sicut interdum ob causas necessarias terror quidam et auctoritas supra hominem in ejus facie rutilabat, conversus ad militem, Tu nos, inquit, audire contemnis, quos continuo coram te audiet surdus? Et imponens manus homini, signavit eum, et in aures ejus digitos misit. Quo protinus audiente, pavens Henricus et tremens ruit ad pedes Hominiſ Dei, humiliter satisfaciens, et libere annuens quidquid fuerat postulatus.

enervati
g 243 Transiens aliquando Servus Christi Brenam oppidum, mendicantem in platea vidit feminam cæcam, quam aliquantisper intuitus, cum ex more a transeuntibus elemosynam flagitaret, Tu, inquit, petis argentum, et Deus tibi visum donabit. Accedens ergo tetigit eam, et oculos ejus aperuit. Quæ beneficium sentiens insperatum, non minus misericordiæ magnitudinem, quam lucem insolitam mirabatur. Inter primas propagines, quas hæc abundantissima vitis emisit, in Remorum parœcia monasterium Igniacense *g* plantatum feliciter radicavit. Quod aliquando visitans idem Sanctus, vicum Maternæ * fluvio proximum, quem Rivolum nominant, pertransibat. Vir quoque magnificens et devotissimus ejus amator Sansou Remorum archiepiscopus *h* comitabatur illum, solita veneratione deducens. Senex autem claudus ad mendicandum positus erat in via, cui unus e fratribus elemosynam dedit. Secutus Abbas sanctus, eum jam hominem pertransisset, convertit se; et paulisper intendens in eum, quid patiat, interrogat circumstantes, et sibi illum præcipit exhiberi. Suspicati homines, quod esset ei amplius aliquid ipsi daturus, Domine, inquirunt, claudus est, nec moveri potest, nos ad eum feremus, quod volueris dare. Quo respondente verbum et dicente, Tollite eum et afferite ad me: primo quidem præ admiratione mutuo sese intuebantur, ignorantes, quid esset facturus. Demum

agnoscentes eum, clamabant ad invicem. Abbas est Claræ-vallis, et protinus illum sanabit.

244 Nimirum solitus erat, quoties poterat, *proferuntur* operam dare, ne in vicis agnosceretur, et interdiceret sociis, ne cui ex occurrentibus manifesta-
rent eum, aut de eo aliquid loquerentur, sed quærentibus, quis transiret, dicerent, monachos esse, aut aliquem de personis simul euntibus nominarent. Igitur agnito Dei Famulo ruunt nudique, et levantes hominem ferunt et offerunt ei. Qui imponens utramque manum capiti ejus, et in cælum suspiciens, ac breviter orans, deponi illum jubet, et ambulare. Excusante eo et dicente, Non possum; Ego tibi, ait, in nomine Domini et ejus virtute præcipio, vade, et sanus esto jam ab hæc hora. Quid plura? Statim depositus, statim sanatus est. statim libere gradiebatur repletus stupore et extasi in eo, quod contigerat sibi. Sed et vicini ejus et noti pariter congratulantes Dominum collaudabant, qui miserabilis hominis et meritum simul et votum abundantia suæ pietatis excessit. Unde etiam usque hodie locus ab incolis demonstratur, ubi signum tam evidens divinæ virtutis effulsit, ubi senex claudus ex multis annis, tota inferiori corporis sui parte præmortuus, et a renibus deorsum omni prorsus membrorum destitutus officio, dum stipem postulat, sanitatem recepit. Ille fuit Viri sancti novissimus in Remorum partes ingressus: siquidem factum est hoc ante sacram ejus depositionem corporis anno uno. De qua felicium ejus actuum felicissima consummatione erit nobis jam, sed sub alia narratione dicendum. Nimis enim fallitur, si quis arbitratur, hujus sanctissimi Viri facta mirifica posse cuncta narrari: et tam necesse est multa sileri, quam impossibile omnia comprehendere.

Finis libri quarti.

ANNOTATA.

a *Apud nostra Mss. de miraculis S. Bernardi invenio sequentem de hoc loco observationem ex litteris, uti adscribit noster Bollandus, P. Alexandri Wiltheim, Luxemburgo datis xxix Novembris mdcxlii, quæ his constat verbis:* Monebam alias quædam de monasterio Rutilens, de quo mentio in Vita D. Bernardi; nempe mendose ibi legi RUTINA pro RUTILA. Adverterit R^a. V^a., idem nomen Rutilæ mendose scriptum in Reginone ad annum mcccxcii; « Men- » se Septembri Meginandus Comes nepos su- » prædicti Ottonis regis, dolo interfectus est ab » Alberico et sociis ejus, in monasterio S. Xysti, » quod vocatur Sotila: cujus corpus Tre- » verim deportatum, apud S. Maximinum est » sepultum ». Nam pro SOTILA legendum ROTILA vel RUTILA, quæ vere est, et fuit semper S. Xysti, et tribus aut quatuor circiter milliaribus distat Treviris, hodie KETTEL. Censeo, scribendum Rettel, et ab eo, qui hoc fragmentum transcripsit, errorem hic esse commissum. Apud Raissium in Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, vocatur Rutelle.

b *Consule Chronologiam Bernardinam ad an. 1147.*

c *Monasterium est Ordinis S. Benedicti, unius horæ itinere distans a Colonia-Agrippina, sicut scribit Mabillonius in Annalibus ejusdem Ordinis tomo IV ad annum 1024, num. 48.*

d *Ad flumen Ormentionem, quo Icauna augetur,*

A. GAUFRIDO.

getur, positum esse, et a patrono suo dictum opidum S. Florentini, vulgo S. Florentin, cujus vetus nomen ignoratur, affirmat Hadrianus Valesius, et hunc biographi locum citat.

e *Cognomento de Bar vocatur apud Sammarthanos in episcopis Metensibus, Theodoricus I Barri Comitis, Montisbelicardi, et Moncionis, ex Hermintrude Burgunda, sorore Callisti II summi Pontificis natus. Eidem, tamquam Metensis ecclesiæ strenuo ministro, inscribitur epistola, quæ est inter Bernardinas ordine vigesima nona. De cordio episcopatus ejus, ac morte consuli potest notatio Mabillonii ad eandem epistolam; ubi et de gravibus contra eum S. Bernardi querelis mentio fit.*

f Fratres habuit Stephanus Ludovicum Moncionis, Theodoricum Montisbelicardi, Rainaldum Barri, Fredericum Ferreti Comites, ut aiunt Sammarthani, quos proxime citaban.

g De quo Chronologia Bernardina ad annum 1127.

h Ad eum est Præfatio Philippi de Claravalle in librum miraculorum S. Bernardi, quæ postea dabuntur. Ad isis, quæ ad dictam Præfationem B notabimus.

LIBER QUINTUS,

Auctore Gaufrido monacho Claravallensi.

CAPUT I. Pax inter Metenses, ac vicinos quosdam principes reformatâ, non sine miraculis ea occasione factis.

CAP. I.
Corpore languente, spiritus aque ad sua munia robustus.

Cum post tantos et tam multos jam labores ac sudores Dominus dilecto suo Bernardo Claræ-vallensi abbati diu desideratum pretiosæ mortis somnum dare disponderet, et fidelem servum in requiem introducere suam, cœpit magis ac magis promptus in ipso proficere spiritus, et caro infirma deficere. Cognoscens enim Vir sanctus prope esse jam bravium, solito currebat alacrius, et terrestris suæ habitationis dissolutionem sentiens imminere, votis uberioribus adspirabat ad habitationem ex Deo, domum non manu factam æternam in cælis. In cujus purissimo pectore sacri sese desiderii flamma non capiens, crebris erumpebat indicis, et ignitum eloquium vehementer fervoris interni vehementiam declarabat: sicut in sanctis animalibus per Prophetam inter cetera describuntur scintillæ quasi aspectus æris candentis. Corpus lectulo decubans variis exercebatur incommodis: animus tamen nihilo minus liber et potens, quæ Dei erant exercebat invictus, non cessans in mediis quoque doloribus meditari sacrum aliquid aut dictare, orare affectuosius, fratres studiosius exhortari. In oblatione hostiæ salutaris, quam usque ad defectum ultimum vix aliquando intermisit, artus sibi vix cohærentes vigore spiritus sustentabat, semetipsum pariter offerens acceptabilem hostiam Deo in odorem suavitatis. Quo tempore ad avuncu-

lum suum Andream Militem Templi, qui et D regionis Hierosolymitanæ maxima columna habebatur, epistolam scribens a, inter cetera ait: Ego enim delibor, nec puto me longum facere super terram.

246 [In illis diebus causa exstitit, ut fratrum aliquis in remotas Germaniæ partes pro quibusdam mitteretur agendis. Et missus est frater Henricus monachus, quem ante sex annos de Constantiensis diocesis partibus cum pluribus aliis idem Pater sanctus adduxerat. Illic ergo dum mitteretur, longioris itineris pericula timens, (nimirum hiems erat) illud tamen maxime vebatur, ne contingeret, ut idem Pater sanctus, priusquam ipse rediret, ab hac vita migraret, et absens ipse benedictionis extremæ participio fraudaretur. At ille benedicens ei, et dicens, Ne timeas, et incolumis revertaris, et me quoque, sicut desideras, invenies, consolatum illum emisit. Profectus idem frater, in territorio Argentinensium adstrictum glacie fluvium pertransibat. Tum subito fracta glacie sub pedibus muli, quo vebebatur, corruit, et sub glaciem vehemens illum unda trahebat. Quid faceret mersus flumine, glacie clausus? Recordatus est Patris sui, recordatus est promissionis ejus, quæ inanis esse non potuit. Continuo siquidem, ut hodie quoque fatetur, Patrem sanctum sibi visus est habere præsentem: tantaque suavitate perfusus est, ut nec impetum annis, nec molestiam frigoris, nec spirandi difficultatem, nec ullum denique incommodum sentiret aut metum. Nec mora: contra fluminis impetum sine suo conatu divina virtute reductus, ad ipsum, per quod ante ceciderat, foramen se reperit, marginem arripit, exit intrepidus, illæsus evadit, expleto negotio redit incolumis, et fidei promissione, sicut ipse promisit, inventa, multiplices gratias agit, ad sacrum cujus tumulum tam devotus hodieque persistit, quam certus est, ejus sese meritis, velut de tumulo, et quidem satis horribili, revocatum. Sed non est nobis super hoc declamandum. Alii antiqua miracula conferant: nec minus hunc mirabiliter, quam beati Benedicti puerum Placidum b, nec minori asserent a periculo liberatum: qui etiam, si viderent, quem adstrictus glacie reddidit fluvius, ei compararent, quem evomuit cætus: nobis sufficit brevis et pura narratio.]

247 Cum adhuc Pater sanctus in suo Claræ-vallensi cœnobia, licet lectulo decubans, cursum vitæ viriliter consummaret, gravis admodum plaga Metensi c populo supervenit. Egressi enim in multitudine gravi adversus vicinos principes, a quibus præter morem lacessitam se esse tanta civitas indignabatur, traditi sunt multi in manus paucissimorum. Conclusi denique inter Frigidimontis * (sic enim eum appellant) et Mossellæ annis angustias, ac mutuo sese impetu collidentes, una hora (sicut dicebatur) plusquam duo millia corruerunt, quidam gladiis trucidati, plures amne submersi. Vehementi igitur indignatione concepta, nobilis illa civitas totis ad ultionem viribus parabatur, cum e regione adversarios quoque et fortiores præda copiosa, et audaciores fecisset eventus. Imminere totius provinciæ certa vastatio, cum venerabilis eorum metropolitanus Illinus • archiepiscopus Treverensis d, dolens anxie de præteritis, sed adhuc graviora formidans, et dignam gerens suorum sollicitudinem filiorum, unicum in tanta necessitate petiit refugium, et expetiit Virum Dei. Veniens

a monachus mirabilis modo a terribili periculo liberatur

E

b

cortam inter Metenses ne quosdam principes discerant.

c

* Froidmont

• Illinus

d

A niens ergo Claram-vallem, ipsius atque omnium fratrum vestigijs tota humilitate prostratus, rogabat et obsecrabat, ut se tantis dignaretur opponere malis, quibus alter nemo posse modum ponere videretur. Dominus autem, sicut semper fidelis Servi sui direxerat vias, et in præcipuis quibusque causis aptissimo usus fuerat instrumento, ex paucis ante diebus ægritudinem corporis ejus aliquatenus relevarat. Quibus diebus cum ad litteras venerabilis Ilugnis Ostiensis episcopi rescriberet, ait: Verum est quod audistis. Infirmatus sum usque ad mortem; sed interim, ut sentio, revocatus ad mortem, atque hoc, ut me sentio, non diu. Vitam quippe mortalem, mortem magis, quam vitam reputans, non a morte, sed ad mortem revocatum se sentiebat, cum ab exitu revocaretur, licet sentiens haud diutius differendum.

epist. 307

Deo magnifice im-
bunditatem cor-
poris ejus robo-
rante.

248 Quod quidem sæpius erga eum providentia divina disposuit, in cujus manu placita erat anima illius, ut quoties eum grandis aliqua necessitas evocaret, vivente omnia animo, vires corporis non decessent, mirantibus, qui videbant eum, et robustos homines in tolerantia sperare.

B Expletis namque negotiis, velut in se rediens, multiplicibus infirmitatibus laborabat, ut vix viveret feriatas, qui occupatus deficere uesciebat. Cui in opere novissimo tam manifeste, tamque magnifice divina adfuit virtus, ut ex laboribus vires capere videretur. Accidit autem cum in prædicti Mosellæ fluvii littore residentibus hiuc inde partibus mediator fidelis rogaret, quæ ad pacem erant, ut pars altera, ex tanta siquidem hostium strage ferocior, quod exigebatur, obstinata animositate renueret. Subito denique tanquam agitati furis discesserunt, Virum Dei insalutatam, solam vero ceteris omnibus relinquentes desperationem pacis. Nec sane ex contemptu aliquo, sed ex metu reverentiæ ejus iniere fugam: siquidem verebantur, ne presentium mentes quamlibet improbas facile flecteret: minus considerantes quid ille per spiritum nunquam absentem posset etiam in absentes.

componit, ut
prædixerat,
præter exspe-
ctationem,

249 Jam conventus in magno turbine solvebatur, sola utriusque meditantibus arma, sola iuvabant consilia malignandi: cum Vir sanctus eos, qui secum venerant, consolatus fratres, Ne turbemini, inquit, licet enim per multas difficultates, omnino tamen pax desiderata proveniet. Quibus etiam unde id nosset innouit, dicens: Videbar mihi per nocturnum soporem Missam celebrare solennem: eunquæ expleta Paulominus oratione prima, recordarer Angelicum ex more canticum, id est, Gloria in excelsis Deo, præcedere debuisse; erubui, et quod oblitus omiseram canticum inchoans, vobiscum pariter ad lineam usque complevi. Jam medium noctis transierat, cum Vir sanctus de prædictorum penitentie principum legatione suscepta, jucunde satis conversus ad suos, Agnoscite, ait, promissæ vobis canendæ gloriæ et cantici pacis præparatinnem. Interim ergo partibus convocatis, per dies aliquot de pace tractatum est, et ob maximas difficultates occurrentes utrimquæ sæpius desperatum, nisi quod omnes jam consolabatur, quæ omnibus innotuerat, Abbatis sancti tam certa de reformanda pace promissio. Nec parum ipsa dilatio profuit, his præsertim, qui variis incommodis laborantes, remedia consequerantur in carne, seu etiam qui videntes ædificabantur in fide. Tantus enim concursus erat, ut multitudine pariter atque importunitate

Augusti Tomus IV.

sua ipsum quoque negotium componendæ pacis pene desperabiliter impedirent, donec quaesita tandem in medio flumine insula, partis utriusque primarii in naviculis accesserunt. Ibi compositis uniuersis, secundum quod fidelis arbiter diffinivit, datis sibi invicem dextris reconciliati sunt in osculo pacis.

A. GATPRIMO.

250 Inter omnes sane, quas per manum Servi sui ibidem præstitit Dominus, sanitates, celebrissima fuit cujusdam curatio mulieris. Hæc ab annis octo pessima ægritudine laborabat, vehementi tremore et validis motibus universa pariter membra concutiens. Cum autem videretur gravioribus ortis difficultatibus propemodum excidisse spes pacis, Domino disponente venit mulier ita tremens, nec minus horribilis, quam miserabilis, et omnes pariter ad spectaculum convenerunt. Orante denique Dei Famulo, sub oculis omnium paulatim concussione sedata, perfectam adeptam est protinus sospitatem. Quæ res in tantam admirationem etiam durissimos quosque permovit, ut percutientes pectora sua, per horam fere dimidiam cum lacrymis acclamarent. Tantis denique factus est impetus et concursus precidentium et deosculantium Viri Dei sacra vestigia, ut propemodum comprimeretur, donec tollentes eum fratres, et imponentes in naviculam a terra modice subdlexerunt. Cumque accedentes ad se principes, ut cæperat, pro pace rogaret, suspirantes dicebant: Oportet nos libenter enim audire, quem, ut ipsi cernimus, Deus diligit et exaudit: et audito eo multa facere, pro quo tanta faciat Deus in oculis nostris. Quibus ille (ut semper cautus erat competenter hujasmodi gloriam declinare,) Non propter me, inquit, sed propter vos facit.

Illustra in a-u-
lo discentium
corda compon-
gens.

251 Simili quoque miraculo et in simili opportunitate, ipsa etiam die Metensium animos Dominus inclinavit ad pacem. Ingressus enim Sanctus Metensium civitatem, episcopum simul et populum ad ea, quæ pacis erant, vehementer urgebat. Graviter autem urebat illos vulnus acceptum: quibus enim valide satis reponere gitaverant, secus, quam velent, remittere cogebantur. In ipsa hora oblata est ei mulier paralytica, de civitate eadem: cui manus imponens, et orans, dignatus est palliulum quoque proprium, quo utebatur ipse, superextendere ei, tenendumque episcopo tradere prope adstanti, et sub eodem velamine debilia tangere membra. Expleta autem oratione, et benedictione data erexit illam: omnibusque mirantibus per medium illorum incolumis ibat, quam attulerant in grabato. In flumine quoque Mosella dum ob intolerabilem concurrentium multitudinem Vir beatus navicula veheretur, unus ex his, qui curari desiderabant, cæcus clamabat in littore, obsecrans, ut duceretur ad eum. Cumque ille jam pertransiret, audiens hunc navigantem post eum in navicula altera piscatorem, diffibulatam protinus chlamydem, qua erat opertus, porrigens dedit illi, ut in navicula reciperetur. Factum est, et ut pervenit ad Sanctum, juxta suæ fidei magnitudinem magna velocitate sub manu ejus visu recepto miratus clamabat videre se colles, videre homines, videre arbores, et cetera universa.

Metis paralyti-
cum sanat; cæco
visum dat.

252 Paucis ab eodem loco milliariis distat cunobium, quod sancti Benedicti nomine vocant: ubi puer claudus, et a renibus infra omni prorsus membrorum destitutus officio, solis ad movendum manibus utebatur, et renibus, pedes emortuos post se trahens. Quem ex Burgundia

claudogressum.

C. GAUPRINO.

partibus pater advectum ante annos quatuor ibi reliquerat, et ex tunc fratrum elemosynis alebatur. Itaque cum beati Patris adventum, et virtutes, quas Dominus operabatur in ipso, per omnem circa provinciam celebris fama vulgaret, impositum plaastro eundem puerum fratres prædicti cænobii adduxerant ad eum, rogantes ut solita pietate misero subveniret. Acquivit, imposuit manus, oravit, et eadem hora sanum reddidit, firmiter stantem, firmiter ambulantem. Denique sicut ab ejusdem loci abbate imper accepimus, usque hodie fratrum pecora idem puer incolumis sequitur et custodit; et, si quis desiderat scire, Joannes est nomen ejus. Alter etiam claudus, in ejusdem monasterii vicina degens, eodem tempore ad prædicti Patris sancti benedictionem sanatus est, et grossum recepit. Sed et prope Leucorum urbem *e*, loco cui nomen est Gundervilla, idem Vir Dei feminam cæcam illuminavit sub oculis plurimorum, qui de tota confluerant regione. Ceterum nimis difficile, aut omnimodis impossibile foret, itineris illius magnalia universa complecti. Sed neque propositi nostri est, ejusmodi modo prosequi signa, et narrandis virtutum operibus operam dare. Hic enim viarum tuarum, Pater dulcissime, finis beatus, et hic labor ultimus fuit. In hoc opere non minus utili, quam difficili, nec minus desperatæ, quam necessariæ pacis, labores tuos gloriose complevit, qui magnifice semper honestavit te in laboribus tuis, te in suo nomine, et nomen suum in te glorificans, rex gloriæ Dominus Deus tuus.

ANNOTATA.

a In epistola 288.

b De eo agitur cum Martyrologio Romano ad diem 5 Octobris.

c Metensium discordia a Viro sancto composita habetur in Commentario prævio § L.

d Sedit ab anno 1152, usque ad 1170, quo obiit, sicut habent Sammarthani.

e Al. Tullum, vulgo Toul, urbs est ad Mosellam fluvium satis nota: de qua Hadrianus Valesius varia collegit.

CAPUT II. *Extremus sancti Patris morbus, et felicissima mors.*

11.
Vir sanctus
gravina morbo
corrumpitur, et
ad extremam ten-
dit.

Ut expleta Metensium reconciliatione, et provinciæ illi pace reddita, Abbas sanctus ad monasterium rediit, gravi admodum jamjamque deficientis incommodo corporis occupatus, in tanta animi suavitate, et dulcedine spiritus quotidie propinquabat ad exitum, ac si in portu navigans paulatim vela deponeret. Evidenter quoque fratribus aiebat: Hæc sunt verba, quæ loquebar ad vos, cum præterita hieme ægrotarem, non vobis esse, quod adhuc timeretis: æstate proxima imminere (me mihi credere) hujus corporis dissolutionem. At quam evidenter, proprio didicimus experimento, quod de sanctis Apostolis Evangelia sacra testantur, quod, dum suam illis prædicaret Dominus passionem, erat verbum absconditum ab eis, et capere non valebant. Nimirum quod tam vehementer horrebat animus,

minus facile persuadebatur, ut crederet, præsertim cum et ipse compatiens filii ejusmodi verba supprimeret. Ceterum factis quodammodo clamans, Opera consummavi, quæ dedit mihi Pater ut facerem, magis ac magis actus omittere, affectus retrahere, et, sacrorum funibus desideriorum sedula intentione præjactis, vicino jam littori hæere firmius, et commodius applicare. Denique cum venerabilis antistes sedis Lingonicæ Godefridus de quibusdam eum sollicitaret agendis, et minus apponere animum miraretur, Ne mireris, inquit, ego enim jam non sum de hoc mundo.

254 Videns autem Pater sanctus, compassionis et misericordiæ visceribus affluens, carissimos sibi fratres, et filios miserabiliter admodum tabescentes, et arescentes præ timore et expectatione supervenientis desolationis gravissimæ, et lamentabilis orbitatis, dulcissimis eos consolationibus refovebat. Et monens eos in tuto divinæ clementiæ sinu spei fideique suæ anchoram per inconvulsibilem caritatem firmius radicare, se quoque promittebat nec post mortem aliquando defuturum. Propensius autem, quam noster queat exprimere sermo, rogans obsecransque per multas lacrymas, timorem Dei et sacræ puritatis, ac totius perfectionis amorem nostris imprimere animis conabatur. Sed et monebat, et cum lacrymis obtestabatur, ut, si quid forte virtutis, aut exemplo nobis aliquando commendasset aut verbo, id æmularemur, id firmiter teneremus, et proficeremus in eo; aliis quidem verbis, sed eodem spiritu illud Apostolicum loquens: Rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut, quemadmodum accepistis a nobis, quomodo vos oporteat ambulare et placere Deo per omnia, sic et ambuletis, ut abundetis magis. Atque utinam tam ellicaciter persuaserit, quam affectuose suscit! Modum autem aegritudinis ejus si quis nosse desiderat, extat epistola *a*, quam ad amicum quemdam paucissimis diebus ante sacram a nobis perfectionem suam ipse dictavit; quam nimirum huic nostræ narrationi duximus inserendam, quod videlicet etsi aliena quoque de ipso, amplius tamen nos ipsius de se verba delectent:

255 « Suscepimus caritatem vestram in caritate, et non in voluptate. Quæ enim voluptas, ubi sibi totum vindicat amaritudo? Nisi quod solum nihil comedere, utcumque delectabile est. Somnus recessit a me, ne vel beneficio sopiti sensus dolor umquam recedat. Defectus stomachi, fere totum quod patior est. Frequenter in die et nocte exigit confortari modico admodum qualicumque liquore. Nam ad solidum omne inexorabiliter indignatur. Hoc parum quod dignatur admittere, non sine gravi molestia sumit, sed timet graviorem, si sese vacuum omnino dimiserit. Quod si plusculum quid interdum admittere acquiescat, id gravissimum. Pedes et crura intumuerunt, quemadmodum hydropticis contingere solet. Et in his omnibus, ne quid lateat amicum de statu amici sollicitum, secundum interiorem hominem (ut minus sapiens dico) spiritus promptus est in carne infirma. Orate Salvatorem, qui non vult mortem peccatoris, ut tempestivum jam exitum non differat, sed custodial. Curate munire volis calcaneum nudum meritis, ut is qui insidiatur, invenire non possit unde figat dentem, et vulnus intelligat. Hæc ipse dictavi *, sic me habens, ut per notam vobis manum agnoscatis affectum ».

256 Hoc exemplar epistolæ, quam, ut nos diximus,

consolatur su-
et adhortatur
ad perfectio-
nem.

a

Ad Arnoldum
Bonæ-vallis ab-
batem scribit de
suo statu

F

* p. 117 p. 11

san- to in ex-
trema infirmi-
tate serenitas,
fratrum dolor
et lamenta de
ejus decessu :
illustre

diximus, et ipsa quoque ejus verba declarant, Pater sanctus exitu jam imminente dictavit. Ex cujus tenore posset nimirum diligens lector sacerum illius vel ex parte aliqua pectus agnoscere, quanta illi in ipsa sui ruina corporis tranquillitas mentis, serenitas animi, suavitas spiritus; quanta sub fiducia culmine radix humilitatis. Sed nostrum sub tam gravi articulo inconsolabilem luctum aliquatenus illi aesti-are ac sibi-
met exhibere licebit, pallidasque, si pie senserit turmas imaginabitur filiorum, exterminatas facies, vultus exsanguis, genas lacrymis sordentes, suspiria quoque pectorum ac singultus. [Quis enim apud nos erat tumultus cogitationum, quod naufragium animorum, cum thesaurus tam amabilis raperetur a nobis et presentibus et cernentibus, quia nec spes esset retinendi, nec facultas aliqua commecandi? Pater erat, sed qualis Pater, qui videbatur abire? Nobis quodammodo proprius, verius tamen toti mundo communis. Erat enim omnium et honorum gloriatio, et malignantium metus : ut de eo non incongrue videretur esse psallendum : Videbunt recti et lætabuntur, et omnis iniquitas oppilabit os suum. Quo præ-
sente, sanctitas omnis jucundabatur, præsumptio frenabatur, duritia compungebatur. Quo præ-
sente, celebris quisque conventus velut quodam sole resplenduit : absente, caliginosus et quodammodo mutus apparuit. Quam devote, quam pie singulis nostrum et tunc hodieque clamandum, Pater mi, pater mi : curru Israel, et auriga ejus! Tu fluctantium portus, clypeus oppressorum, et, ut de seipso beatus Job loquitur, cæco fuisti oculus, et pes claudus. Tu perfectionis exemplar, virtutis forma, speculum sanctitatis. Tu gloria Israel, tu lætitia Jerusalem, tu delicie tui seculi, et unicum tui temporis decus, oliva fructifera, vitis abundans, palma florida, cedrus multiplicata, platanus exaltata. Vas electionis, et vas honoris in domo Dei : vas auri solidum, ornatum omni lapide pretioso, fide et sanctitate solidum, et variis charismatibus tamquam gemmis ornatum.

ejusdem elo-
gium :

257 Tu Ecclesiæ sanctæ fortissima splendidi-
dissimaque columna, tu vehemens tuba Dei, tu dulcissimum sancti Spiritus organum, pios oblectans, desides excitans, debiles portans. Cujus medicinalis manus et lingua, morbos utraque curabat, illa corporum, ista animorum. Cujus erat simplex habitus, simplex vultus, dulcis facies, gratosus adspectus. Cujus denique vita fructuosa, cujus mors pretiosa : quia tibi quoque Christus vivere fuit et mori lucrum. Quod si nobis alterum fortassis utilis, sed alterum multo melius tibi. Et quod tibi tam commodum, nobis, si pie sapimus, non potest non esse jucundum. Ceterum etsi pium est congaudere tibi, Pater bone, qui in gaudium Domini tui feliciter introisti : non tamen impium super nos ipsos flere, quos nimirum, abeunte te, solito gravius horror geminus circumsepsit, dum nobis est vita tædio, mors timori. Et si pium congaudere tibi, qui beato transitu mortis, ad torrentem voluptatis, quem ardentem sitiebas, accessisti : nostram tamen vicem dolere non impium, quibus et vivendi omnis pariter est sublata suavitas, et moriendi necdum collata securitas. Et si pia tibi impenditur gratulatio, felix anima, quæ in plenitudine lucis exsultas : non tamen impia super nos assumitur lamentatio, qui relictus sumus post mirificam, in qua hæcenus exsultavimus, claritatem, horrere magis tenebras subintrantes;

post aurea, quæ paulo ante vidimus, secula, gravius ferre hoc plane ferreum, quod successit. Sed reflectamus stylum ad ordinem narrationis, et patroni, quibus possumus, votis exitum prosequamur, exitum nobis lugubrem : nam illi potius triumphalem]

258 Igitur ante Patris hujus excessum accedentes ad eum filii, quos per Evangelium ipse genuerit, piissimum ejus animum lacrymabili supplicatione pulsabant, et hæc atque hujusmodi loquebantur : Numquid non miseris huic monasterio Pater? Numquid non compateris nobis, quos tanto pietatis affectu maternis lactasti uberibus, paterna consolatione fovisti? Quomodo sic exponis labores tuos, quos in loco hoc laborasti? Quomodo tam dilectos hæcenus filios sic relinquis? Tunc vero fletus ipse cum fletibus, et columbinos oculos in cælum porrigens, ac mente tota Apostolicum illum concipiens spiritum, testabatur coarctatum se e duobus, et quid eligeret ignorantem, et divina totum tribuere arbitrio pietatis. Nam et hinc paterna illum urgebat caritas, filiorum votis annuere, ut maneret : et inde trahebat Christi desiderium, ut migraret. Cui tamen ab olim jam atque altius
radicata in pectore ejus humilitas persuaserat, ut ex intimo cordis affectu servum inutilem se esse diceret, et arborem sterilem reputaret : ex cujus vita nullus sibi fructus, nullus alteri cuiquam proveniret. Nam et solitus erat in familiari collo-
catione fateri, vix credere se hominibus, quod sic eum sibi utilem crederent, ut dicebant. Sed nec parvum sese in suis saper hoc cogitationibus perhibebat aliquando sustinuisse conflictum, quod nec tam veraces homines fallere velle, nec tam prudentes falli posse, verisimile videretur, cum alterutrum excusare non posset. Quem enim totus mirabatur orbis, solus ipse (quod erat mirabilius) non videbat, suæ videlicet operationis opinionisve splendorem, sicut ille quondam vir simplex et rectus, nec solem cum fulgeret, nec lunam incedentem clare vidisse se memorabat.

pallidiora verba
filiorum ad Pa-
trē, et Patris
ad filios

259 Novissime cum exterioris habitaculi in-
dique jam soluta compago, desideranti animæ liberum præstaret egressum, magnus ille dies illuxit, quo perpetuus illi ortus est dies, ad cujus exitum vicini episcopi cum abbatum et fratrum copiosa multitudine fuerant congregati.
Illa autem diei pene tertia singularis lucerna sæ-
generationis sanctus ac vere beatus abbas Bernardus a corpore mortis in terram viventium feliciter Christo duce migravit, ex filiorum circumstantium, et inter graves singultus ac lacrymas uberes utrumque psallentium choro, ad multorum, quos ipse præmiserat, cæcus transiens lætabundus; ad Sanctorum cuneos gratulantes, ad obvia agmina angelorum. Felix anima, quam sic levabant excelsa suorum privilegia meritatum; quam sic pia filiorum prosequerantur inferiorum vota, sic quoque superiorum desideria sacra trahebant! Felix illi et vere serenus dies, quo plenus ei meridies Christus illuxit! Dies onctis vitæ suæ diebus, tantis ab eo expectatus desideriis, expetitus suspiriis, frequentatis meditationibus, orationibus præmunitus! Felix transitus de labore ad refrigerium, de expectatione ad præmium, de agone ad bravium, de morte ad vitam, de fide ad notitiam, de peregrinatione ad patriam, de mundo ad patrem! De quo etiam transitu ejus multa novimus apparuisse quam multis, et quidem non indigna relatu, sed difficile

beatissimi Viri
abitus, crebra
apparitiones :

A. G. B. B. B.

eile nimis singula vestigare, et scribere omnia nimis longum. Nam et usque modo multifarie multisque modis paternus erga filios amor, vere etiam nunc, immo nunc verius vivens et vigens crebris revelationibus eorum dignatur solari lacrymas, relevare mœstitiam, ut quo dulcius ei congaudent, minus anxie doleant sibi. Si qua tamen ex his minus prolixam desiderantia narrationem lector scire desiderat, proprio magis et novissimo credimus reservanda capitulo.

corpus expositum, et magnus ad illud volendum et honorandum

260 Interim cetera prosequentes, quanta possumus violentia animos avertamus ab illo tam gravi gemitu et rugitu, quo nimirum grex miserabilis, pastore migrante, personuit. Parcamus paginæ, et, quantum possumus, stringamus oculos, palpebras complodamus adversus lacrymas, quibus in illo suæ claritatis abscessu Vallis nostra fluebat, Ecclesiæ profinus universæ calicem sui propinatura mœroris, cui hactenus consueverat stillare dulcedinem, gaudia fundere, fluere consolationes. Dum lidelis Minister et sacerdos Altissimi feliciter ingreditur in locum tabernaculi admirabilis, ad altare Dei, sacram ei et acceptabilem hostiam sui spiritus oblaturus; corpus etiam rite paratum et ornatum sacerdotalibus indumentis, oratorio beatæ Dei Genitricis inferitur. Plurima quoque nobilium et ignobilium de vicinis quibusque locis gemebunda protinus turba convenit, et Vallem totam ploratus et ululatus multis implebat. Amarius tamen pro foribus monasterii lamentabatur sexus miserabilior mulierum, quod accedentibus ad beata vestigia viris, monastici Ordinis disciplinâ inexorabiliter eis etiam tunc negaret ingressum. Biduo mansit in medio gregis pastor exstinctus, dum pristina illa dulcissimi gratia vultus nil minorata, sed aucta magis, omnium in se figeret oculos, animos traheret, sepeliret affectus.

populi confusus:

261 Crescebat autem supra modum ruens undique populi multitudo, et intolerabilis jam fiebat impetus concurrentium, ac desiderabiles tenentium pedes, osculantium manus, applicantium panes, baltheos, nummos, et alia quæque servanda sibi pro benedictione, et variis necessitatibus profutura. Maxime tamen parati in diem tertium solemnem per loca proxima præstolabantur reponendi sacri corporis ejus horam, copiosius undique conventuri. Nam et secunda die tantus circa meridiem populus fuerat congregatus, et tanto pietatis zelo stipati undique sacrum corpus obsederant, ut nulla pene episcopis reverentia, nulla fratribus haberetur. Unde veriti, ne quid simile aut forte gravius accideret die tertia, præoccupantes horam, et mane divina ex more Sacrificia consummantes, sicut et biduum jam in celebratione Missarum et jugi fecerant psalmodia, purissimum illud balsamum suo vasculo commiserere, in lapide reponentes lapidem pretiosum, optimam margaritam.

sancti ætas, cœnobia ab eo condita, sepultura, mira. utium.

b

262 Consummatis ergo feliciter vitæ suæ diebus, et annis circiter sexaginta tribus expletis, dilectus Domini Bernardus, Claræ-vallensis cœnobii primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta b monasteriorum pater, decimo tertio Kalendas Septembris inter filiorum manus obdormivit in Christo. Sepultus est autem undecimo Kalendas ejusdem mensis ante sanctum altare beatæ Virginis Matris, cujus fuerat devotissimus ipse sacerdos. Sed et pectori ejus ipso tumulo capsula superposita est, in qua beati Thaddæi Apostoli reliquiæ continentur, quas eodem anno ab Jerosolyma sibi missas, suo jusserat eor-

pori superponi, eo utique lideli et devotionis intuitu, ut eidem Apostolo in die communis resurrectionis adhæreat. [Prius tamen, quam sacratissimum illud corpus tumulo redderetur, unus e fratribus, qui ex multis annis caduco morbo graviter laboravit, plena fide opem flagitaturus accessit. Quem nunc usque superstitem novimus, et nihil unquam ex ea hora prædictæ infelicitatis expertum.] Facta sunt hæc eodem anno, quo beatus Papa noster Eugenius tertius ejusdem Patris sancti in conversatione sancta filius, ab hac luce, vel ab hac magis caligine migravit ad lucem, cujus merita in ipsa, cui insigniter præfuit, Urbe, miraculis pluribus illustrata c coruscant: successore ejus Anastasio Romanæ Ecclesiæ præsidente, regnantibus autem in Romanorum imperio Friderico illustri; in Francorum regno, piissimo rege Ludovico filio Ludovici d: principatum Ecclesiæ universæ ac totius creaturæ visibilis et invisibilis monarchiam tenente Dei Filio Jesu Christo, anno ab Incarnatione sua millesimo centesimo quinquagesimo tertio. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Epistola hæc ordine 310, ut Mabillonius notat hic, in quibusdam Mss. ita inscribitur: » Epistola ad Arnoldum Bonæ-vallis abbatem, » qui ei quædam xenia mittens, de ejus valetudine sollicite fuerat seiscitatus. »

b Hoc quomodo sit intelligendum, dicitur in Gloria Sancti posthuma.

c Præter hoc gravissimi auctoris de Eugenio miraculis in genere testimonium, consuli possunt quæ scribit Marrius ad an. Christi 1153, cap. v, num. 9; qui cap. vi agit de miraculis in specie. Ceterum de venerando hoc Pontifice agitur in nostro Comm. prævio, in Menologio Cisterciensi ad diem viii Julii, et apud nos in Præmissis ad eundem diem.

d Consule Chronologiam Bernardinam in fine.

CAPUT III. Diversæ post obitum revelationes; Amalrico regi prænuntiata in somno victoria.

Jam de supra memoratis revelationibus paucis dicturi, ab eo sumamus initium, quod prædictum est anno septimo antequam fieret. Erant duo fratres in monasterio, de sacra beati Patris vita et felicibus ejus actibus colloquentes: quorum alter ab ineunte adolescentia educatus ibidem, ad alterum ait: Nosti quot annos sit victurus hic beatissimus Pater noster? Cui ille: Nescio, inquit. Et alter: Ego, ait, novi eum. Hoc autem unde sciret, minime jam scire possumus, quia nec tum indicavit, et ante Patrem sanctum ipse decessit. Porro alterius hodieque superstitis relatione hoc verbum nobis innotuit, qui tunc magis miratus est, se audisse, quando, ut ab olim audierat, ita vidit. Talis vero ille est, de cujus testimonio nec nos ambigimus, nec cuilibet alteri, qui eum noverit, credimus dubitandum. Neque id solum, sed, quod non minori

III.
Mors ejus 7 annis ante prædicta: successor ipsius:

A boni dignum admiratione videtur, nomen quinque et personam successoris ipsius, indicante sibi eodem fratre, ex tunc innotuisse testatur. Manifeste enim eadem hora frater ille prædixit: Quia dominus Robertus *a*, qui hodie abbas est de Duuis *b*, post hunc beatum Patrem abbas futurus est Clara-vallis. Nam quod disjunctive sex vel septem annis victurum dicebat, ad hoc pertinuisse videtur, quod inventus sit terminus idem ultra sextum annum, intra septimum tamen.

inventus videtur in vita prædicti fratrum: Augustini de ejus morte visio.

264 Prope erat jam tempus, et festinabat Pater sanctus ad metam. Infirmabatur enim, sicut in hujus libelli principio memoravimus, adeo ut illa jam infirmitate ipsius perfici virtus, jam imminere exitus videretur. Interea fratres instare supplicationibus et obsecrationibus, quibus poterant, apud Deum. Unde etiam Sanctus ipse cognoscens eorum precibus desiderium suum differri, eum aliquanto melius secundum corpus habere cepisset, congregatis fratribus hæc eadem verba locutus est: Quid tenetis miserum hominem? Fortiores estis, et invaluitis. Parcite, quæso, parcite, sinite me abire. Prius tamen cum in summo periculo et timore fratres omnes in orationibus humiliarent animas suas, uni eorum visio talis apparuit. Occurrebat cum multa exsultatione Viro Dei extra monasterii claustra innumerabilis multitudo: in qua tamen processione, solos quatuor præeuntes idem frater, qui videbat, agnovit, magnum illum dilectorem ejus atque dilectum, cujus et ipse in libro quarto De consideratione cum laude meminit, Gaufridum episcopum Carnotensem, Humbertum quoque, qui Igniacensis cœnobii fuerat primus abbas, et duos ejus fratres germanos, Guidonem scilicet et Gerardum. Exceptus itaque reverenter et post osculum pacis amica diu colloquia miscens Pater sanctus ac beatus, cum his quatuor stabat, expectante seorsum multitudine ceterorum. Novissime salutantes eum prædicti viri, ex hoc sibi jam redeundum esse dicebant. Tum vero expalluit ille, et circumfusa sibi crestitia internum declarans animi dolorem, Quid ergo ait, sine me vultis abire? Et illi: Non potest adhuc tuo et nostro satisfieri desiderio, donec veniat tempus novorum. Dicebant autem tempus novorum, quo fruges novæ colligerentur, sicut evidenter postmodum probavit eventus, dum in Augusto mense decessit. Mane ergo frater ille, cui hoc ostensum fuerat, consolatus est ceteros velut jam imminentem Patris obitum formidantes, et quod viderat et audierat indicavit. Adhuc autem hiems erat.

utene alterius fratris visio, et ejusdem abbatis.

265 Eodem tempore altera quoque visio prioris confirmatio fuit: nisi quod evidentiùs jam utriusque completa veritas probat, quam evidenter in utraque quod futurum erat, Dominus revelavit. Videbat enim frater quidam, et, ecce, parabat Vir beatissimus ascendere Jerosolynam, jamque ipso in proinctu itineris erat. Ad quem venerabilis Odo, qui a primis fere annis strenue satis et laudabiliter conversatus in monasterio, absentium consueverat præpositorum supplere vias, reverenter accedens, dicebat se præcessurum. Cujus visionis sic ostensa est veritas, ut prædictus Vir Deo dignus ad cælestem Jerusalem, ubi vere visio pacis, parantem jam egredi, et paulo post secuturum Patrem sanctum, felici functus legatione præfret. Sed et abbas quidam satis ei habitatione vicinus, nec minus affectione devotus, paucis diebus ante felicissimum Patris hujus excessum, videbat cum pre-

tiosissimis ornatum sacerdotalibus indumentis, et excellenti perfusum gloria, cum ingenti solemnitate ad altare deduci. Ad cujus introitum ecclesia magna resultans vocibus clamabat: Puer natus est nobis. Vere etenim per ipse erat, mitis et humilis corde, et sicut parvulus accipiens regnum Dei: in cujus merito gratulabunda natali angelica multitudo, et omnis pariter Sanctorum ecclesia, dum nobis videretur mori, sibi illum nasci, dum hic consummaretur, ibi incipere, non tam sonoris vocibus, quam votis paribus concinens exsultabat.

266 Si enim ad unius penitentiam peccatoris tota illa cælestis regio in lætitiâ suscitatur; quænam illi gaudia exhibuisse credendus est, per quem gaudia tanta receperat de tam multorum conversione et penitentia peccatorum? Quis enim valet æstimare, quantis in sæculari habitu et conversatione manentibus; quantis etiam ad alias virorum seu feminarum congregationes transeuntibus, per hujus fidelis Famuli ministerium dedit Dominus penitentiam ad salutem? Aut quis numeret eos, qui sub ejus cura in centum sexaginta monasteriis per Dei benignitatem ad penitentiam sunt adducti? Nam ex his solis, qui speciales ejus filii videbantur, præter eos, qui jam cursum vitæ feliciter consummaverant; præter eos, qui per alia loca fuerant propagati, ea die, qua felicissimus Pater ex Clara-valle montem ascendere meruit clariorem, reliquit habitantes in ea septingentas ferme animas, Domino servientes. Quid igitur mirum, si gratus curiæ, si acceptus Regi, si exceptus cum lætitiâ et exultatione credatur: in quo gratia Dei usque adeo vacua non fuit, qui tam feliciter, tam efficaciter, plus omnibus sui temporis et multarum retro generationum laboravit: qui talentum sibi traditum tam copiose multiplicavit; tanta denique lucra retulit de negotio?

267 Sed de his hæcenus, ne quis nos arguat ejus, quam polliciti sumus, metas excedere brevitatibus. Sane in monasterio prædicti illius abbatis, qui sic ejus natalem præviderat, ea nocte, quam nobiscum Pater sanctus mane profecturus ultimam fecit, venerabili ejus Præposito apprensus, valefecit illi, et ait: Noveris quia jam migro, nec ulterius hic morabitur. Quod ut ille indicavit abbati, accelerans abbas, et Clara-vallem veniens, ipso die Abbatem sanctum, sicut dixerat, reperit jam migrasse. Frater Guillelmus de Monte Pessulano, cujus et supra fecimus mentionem, vir magnificus olim in sæculo fuit, sed magnificentior in sæculi fuga. Hic in monasterio Grandis-silvæ monachus factus, Patrem sanctum devotissime visitavit. Rediturus autem lacrymabiliter querebatur, quod non esset enim ultra visurus. Cui vir Dei, Ne timeas, ait, adhuc sine dubio me videbis. Hujus effectum promissionis devotissimus ille Guillelmus expectans, ipsa nocte, cum beatus Pater ex hac vita decessit, in monasterio Grandis-silvæ apparentem sibi videre meruit et dicentem: Frater Guillelme. Et ille, Ecce ego Domine. Veni, inquit, mecum. Ibant igitur pariter, et ad montem quemdam altissimum pervenerunt. Interrogabat autem Sanctus, an sciret quo venissent. Ille vero se nescire professus est. Cui ipse: Ad radices, inquit, montis Libani venimus. Et nunc manebis hic, ego autem ascendam in montem. Interrogatus qua de causa vellet ascendere; Discere volo, inquit. Miratus ille, Quid, inquit, vis discere Pater, quem nulli hodie in scientia credimus

frequentia monachorum in Clara-valle sub obitu S. Patris.

Apparuit autem præposito, ac Guillelmo de Monte Pessulano.

F

A. GAUFRIDO.

esse secundum? Ad quem Sanctus : Nulla, ait, hic scientia, nulla veri cognitio : sursum scientiæ plenitudo, sursum vera notitia veritatis : et in hoc verbo dimittens eum, in montem altissimum subiit eorum illo.

cu S. Bernardus hoc promiserunt.

268 Cumque intueretur euntem illum, expergefactus est, et occurrit protinus ei verbum illud, quod ad Joannem olim de caelo sumit : Beati mortui, qui in domino moriuntur. Ut ergo mane locutus est abbati suo et fratribus, Patrem sanctum ex hac vita migrasse dicebat. Et notantes diem ac diligentius inquirentes, ut auferant invenerunt. Euge Pater sancte, qui ascensiones in corde disposuisti in valle lacrymarum, feliciter jam ascendisti de Clara-valle in montem Libani, montem candidationis, plenitudinem lucis, celsitudinem claritatis. Innocens manibus et mundo corde ascendisti in montem Domini, ad divitias salutis : ad thesauros sapientiæ et scientiæ pervenisti, ubi pure puram videas veritatem, ubi unus tibi cum omnibus sanctis magister est Christus : ubi omnes jam docibiles Dei. Trabe nos post te, quæsumus, et de monte excelso misericorditer respice Vallem tuam. Adesto laborantibus, subveni periclitantibus, ascendentibus manum porrige. Dat fiduciam tua nobis ab olim experta, nec exinanita modo sed amplius cumulata benignitas. Quin etiam visio, quam subnectimus, ob eadem nostra præsumptione non discrepat.

Apparet iterum in magna gloria cuidam fratrem; et alteri, cui indicat ubi sit vestis S. Malachie.

269 Proxima nocte postquam sacrum corpus sepulturæ traditum fuerat, quantam adhuc profiliis sollicitudinem gereret Pater sanctus, et quomodo suos, quos in mundo dilexerat, in finem quoque diligeret, evidenter ostendit. Apparens enim cuidam fratri in multa gloria, et fulgore magno vestis ac vultus, et desiderantem tenere, cito pertransiens, aiebat, Quia pro quodam fratre simplice veni. Audierunt hoc fratres et mirabantur : sed circa horam diei tertiam veritas comprobata est visionis. Defunctus est enim quidam frater laudabilis admodum simplicitatis, et, sicut omnino credibile est, animam ejus tanto duce felicem, qui pro eo se venire dixerat, secum tulit. Paucis quoque expletis diebus, alteri cuidam fratri magnifice satis apparens, et arguens de suo nos doluisse discessu, post verba multa consolationis, et promissionem felicitatis æternæ in sua perseverantibus obedientia et doctrina, Hoc etiam scito, ait, et dicitio fratribus, cujusdam vere Sancti corpus, cujus et ego habeo vestem, in oratorio esse sepultum. Dicebat autem episcopum Malachiam, ipsius enim tunicam, in qua Sanctus ille feliciter obdormierat, ad Missarum sibi servaverat celebrationem et moriturus in ea sese jusserat sepeliri, sicut et Sanctum illum in sua sepelierat veste. Quod tamen verbum et ipsi fratri, et quam pluribus aliis usque ad hanc visionem prorsus erat ignotum. Felix pontifex, cujus merita Pater sanctus et vivens prædicaverat et defunctus? Felix caritas, quæ in morte non excidit! Felix societas, quem nec illud divortium tam crudele diremit! Gloriosi siquidem Patres quemadmodum in vita sua dilexerunt se, ita et in morte non sunt separati.

Abbas ex Anglia venit Claravallum, et sonatur ad sepulchra SS. Bern. et Malachie.

270 Nam et post dies circiter quadraginta abbas quidam ex majoris Britanniae insula, sacre illius societatis virtutem feliciter experiri meruit in seipso. Qui eodem tempore cum ceteris coabbatibus suis ex more Cistercium petens, in Clara-valle remanserat gemino quodam desperabiliter occupatus incommodo, pleuresis scilicet,

et febris quotidianæ. Jamque eatenus longa vexatione defecerat, ut solum animæ ejus exitum fratres, qui ei nunquam deerant, observarent. Cumque animum ejus angeret non tam desiderium vite præsentis, quam absentium desolatio filiorum, quod peregre moreretur, obnixè petiit, ut ad tumulum sancti deportaretur Abbatibus. Ubi cum orasset tota devotione, qua potuit, beati quoque episcopi Malachie in aquilonari ipsius oratorii latere positum cogitavit visitare sepulcrum, auxilium flagitare : sed fatigationem veritus, et quasi jam securus de incolumitate, quod cogitaverat non implevit. Die altera iterum fratres advocans, ut ad oratorium veniat, opem sibi postulat exhiberi. Causantibus illis (periculum siquidem verbeantur) Omnimodis, inquit, oportet, ut sancti Malachie tumulum petam. Cum enim nocte præterita vix tenuiter obdormissem, expergefactus subito audiebam vocem dicentem mihi : Sanatus jam ab altera ægritudine tua, si ab altera vis sanari, episcopum pete. Fecerunt illi, ut ille voluit, et continuo factum est, sicut dictum erat ad illum. Eadem die sanus factus, post paucissimos dies iter arripuit, et incolumis reversus est ad suos. Tuum in hoc opere spiritum, tuum agnoscimus, Pater dulcissime, zelum, tuam considerationem : tunc hoc opus, sic deferre collegæ tuo, ut hunc quoque ei communicares honorem et amorem, cum quo verius et feliciter honorificaris in cælis. Immo vero tui sunt hæc omnia operis, tui muneris, Deus noster. Tu enim omnem replesti ab initio temporis terram præsentia tuæ divinitatis, omnem aliquando repleturus gloria majestatis : cujus tamen partes interim quasdam, et æterno præelecta loca consilio excellentius visitans, repleas speciali gratia sanctitatis. Fac Domine spirituali semper abundare frumento Vallem, quam ut laceres re quam nomine clariorem, dignatus es tam eximie claritatis sideribus illustrare duobus. Custodi domum, in qua tibi geminum hoc tam pretiosum depositum custoditur. Fiat nobis denique juxta verbum tuum, ut, ubi est thesaurus tuus, ibi sit et cor tuum : ibi gratia et misericordia, et respectus assidue pietatis omnibus adsit in tuo ibidem nomine congregatis, quod est super omne nomen, sicut et tu super omnia Deus benedictus in sæcula. Amen.

271 *Huc usque Liber quintus Vitæ; post quem Mabillonius, in codice, ait, Vaticano n. 676 hic Liber constat capitulis xxiii; quorum ultimi decem deest in vulgatis. His vero verbis illud mor de Sancto recitat : In memoria æterna justus Domino constitutus, et sanorum non negligit memoriam filiorum, agens post mortem peragensque miraculis, quod suis adhuc vivens oraculis prædicabat. Cernitur in operibus virtutis ejus sermo ille vivus et efficax, et testamentum fidele, quod disposuit dilectis suis : Agam, inquit, assidue Claræ-vallensis familiæ curam, et plantationem meam continue favens benedictionis iriguo, sic me præsentem beneficiis exhibebo, ut inde non videar aliquando recessisse. Undique nobis materiam consolationis exquirat : ita ut nuper in ipsis partibus transmarinis, nostris inventus sit inibi subsidiis. Factum enim post annos plurimos ab obitu Sancti hujus, ut sanctitatis suæ signa de cruce signaculo radiarent, et quam pia cupiditate virtutem vivificæ crucis ambiret, ipse crucis consecrator ostenderet. Cum enim Sarracon dux Turcorum urbem Alexandriam, et adjacentem Ægypti provinciam dis-*

F Duci Turcorum invadere Ægyptum meditantem

d

posuisset

A postuisset invadere, suæque subijcere ditioni; et rex Jerusalem Christianissimus Amalricus e requisitus a Saracenis Ægypti, repentino impetu in præsidia subvectionis accingitur, timens videlicet et præcavens in futurum, ne si forte Turcos in Ægypto dominari contingeret, et majorem in Christianos agerent pro locorum vicinitate perniciem, et ipse interim ex Ægypto tributariam perderet functionem.

Amalricus sese
apparet:

272 Electis igitur militibus, et instructo progressu exercitu, in occursum properat Sarracenis, vadens et progrediens usque ad alveum Nili fluminis, quod de paradisi fonte dissiliens, aridas Ægyptiorum irrigat regiones. Cumque venisset ad flumen, fecit illud navium potestate meabile, et relinquens in custodia pontis ex utraque parte fluminis milites peditesque non paucos, et ipse cum trecentis equitibus fugientem Sarracenam insequitur, persequens eum et exercitum ejus grandem, quatuordecim millia Turcorum, et tria millia pugnatorum Arabum contrahentem. Illis autem itinere diei unius ante regis impetum fugientibus, non deerant hinc inde nuntii de medio concurrentes, quorum alii suggerebant regi, B ut multitudinem illam contritam, et fame et lassitudine dissolutam jamjam consumpturus invaderet: et alii e contrario Turcos hortabantur, ut starent; facile admodum fore, concludi paucos in manu tantæ multitudinis affirmantes.

cus apparuit
S. Bernardus,
et victoriam

273 Convertitur ergo Sarracenis exercitus, et exspectato rege instrumitur ad pugnam, qui prius præcipientes ferebantur in fugam. Adveniente autem nocte castrametati sunt juxta aquas, quæ utrumque exercitum stricto satis alveo dirimebant. Cumque obdormisset rex, in ipso clypei sui concavo requiescens, confestim sibi in somnis beatus Bernardus apparuit, exprobrans et improperans ei peccata sua, et quod non esset dignus vivificare crucis lignum (quod de consuetudine appensum collo gestabat) in illo certamine circumferre. Satimque rex territus et turbatus veniam petit, et Sancto, qui loquebatur ad eum, peccata sua flebiliter confitetur. Tunc beatus Bernardus admota propius manu crucem sanctam, quæ collo regis pendebat, accepit; et benedicens ei trino signaculo sanctæ crucis, consolabatur eum dicens: Confide rex, in hoc signo vinces, et in periculo timoris magni, quale numquam hactenus expertus es, sine læsione tui hostes evades. Cumque hoc dixisset, visus est velle discedere, crucem, quam a collo regis acceperat, portans secum.

apparet.

C 274 Rex autem apprehendens eum ait: Non dimittam te, nisi crucem dimiseris mihi. Ad quem Sanctus, Noli, inquit, noli rex, alios filios habeo, quos oportet crucis hujus signaculo benedici. Et his dictis somnus abiit, et fulgor matutinus illuxit, factaque copia splendoris et lucis, uterque exercitus sibi invicem ad ineunda certamina propinquavit. Aggreditur regis cuneus multitudinem copiosam, et in medio ejus, qui in pelago maris absorptus inimicos crucis Christi sub crucis vexillo prostravit. Cadunt a latero suo mille, et multa millia a dextris ejus, et discurrunt undique triumphantes in Christi nomine Christiani: ita ut, dum illi diversis pugnæ partibus dividuntur, rex ipse solus in quodam congesti sabuli tumulo remaneret tam morti et interneccioni proximus, quam longe erat suorum omnium solatio destitutus. Cernebat ex eminenti stationis suæ loco Turcos undique coneursantes. Nam jamque imminentem sibi expectabat

interitum, nisi quia in eo quodammodo confidebat, quod se illis non ignorabat ignotum.

A. GAUFIDO

275 Recordatus ilico præterite visionis, et pia intra se vota conficiens, pollicitus est Deo et beato Bernardo, quod, si de manu inimicorum vivus evaderet, crucem, quam Sanctus petierat, filiis ejus Clara-vallensibus f destinaret. Continuo igitur triginta de militibus suis regem ipsum a longe cognoscentes, acri in se certamine Turcos provocant ad pugnaudum, ut, vergente in illos fortitudine tota conflictus, rex iterum ab hostibus et ignotis persisteret et securus. Quod cum quindecim milites de sacra Christi militia conspexissent, per confertissimos hostes violenter irrupunt, persequentes, juxta quod scriptum est, minus mille, et duo fugantes decem millia in millibus suis. Associati ergo aliis triginta militibus, divisim et cæsis occurrentibus inimicis, ad regem suum cum lætitia et victoria pervenerunt. Sicque factum est, quod et rex juxta verbum sancti Patris nostri de beneficio sanctæ crucis donum ejusdem sancti Patris meritis apprehendit. Porro supradictæ ordinem visionis idem ipse rex Richero abbati Salvationis g ore proprio diligenter exposuit, qui eam postmodum in Gallicanis partibus fideliter imitavit, vir utique testimonii boni et conversationis honestæ, tam a mendacii suspicione remotus, quam a vitæ corruptionibus alienus. Deo gratias. Amen.

que deinde
secuta est.

f

g

E

ANNOTATA.

a Alias de illo notitias dat Commentarius prævius § xxxviii; de quo consulti possunt Prætermissi apud nos die xxix Aprilis, et Anuales Cistercienses tomo I et II, quorum indices vide

b Tunc apud Furnenses in Flandria erat monasterium illud; sed postea ad urbem Brugensem fuit translatum, ex eodem Commentario § xxviii. Quod vero S. Bernardus Dunas Furnenses adierit, varia ibidem proferuntur testimonia.

c De numero autem novitiorum hæc dicuntur in Exordio magno Ordinis Cisterciensis distinctione 6 in Recapitulatione finali: Sanctæ recordationis domini Henricus, Vita-scholæ, quod est cœnobiium in Dacia de linea Clara-vallis, primus abbas, referre solebat, quia cum esset novitius in Clara-valle, et nonaginta tirones in cella probatoria sub disciplina beati Bernardi instituerentur, quadam vice discumbentibus eis intravit ad visitandos filios suos idem piissimus pater etc.

d Apud Guillelmum Tyrium lib. XIX, cap. xxix vocatur Siraconus: de quo ibidem plura legi possunt.

e Amalricum Ralduino III in regnum Hierosolymorum successisse anno Christi 1162, tradit Pagius ad annum 1163, num. 8, contra Baronium, qui huic anno rem gestam innectit. Sententiam suam confirmat Pagius ad annum 1173, num. 6, cui anno Almarici mortem affigit.

f Manricus ad annum 1173, cap. vi, num. 8, e Inventario reliquiarum Clara-vallis hæc in rem nostram recitat: Secundo loco est tabula argentea, continens novem marchas argenti, et unam auri, quam fieri fecit Dominus Hugo prædictus: in cujus tabulæ medio, tamen eminentiori parte, posita est crux, quam miraculose misit Amalricus rex Hierosolymitanus in Claram-vallem, post plurimos annos a transitu D. Bernardi; ab eoque in somnis admonitus, sicut in tractatu

A. HAUFRIDO.

tractatu de eadem plenius continetur. Eidem cruci adjunctæ sunt circumquaque portiones ligni Domini, quas attulit Nonus Artandus, frater Militiæ templi, postea monachus, et cellerarius Clarævallis.

g Credo in Syria, inquit *Mauricus ad annum 1161, cap. vi, num. 1.*

HORSTII AD LECTOREM

PRÆFATIO

in Librum sequentem de miraculis per S. Bernardum editis, et nostræ in eundem Librum observationes.

Hæretici Miraculorum calumniatores.

Inter Sanctos miraculorum gloria celebres, eminere mihi Bernardus videtur, aut paucos sibi habere pares. Ut vel hinc facile sit obstruere loquentium iniqua, et miracula posterioris ævi cavillantium ora. Nimirum non desunt etiam nunc Pharaones, qui obdurant corda sua ad visa vel audita lot prodigia; ne cogantur agnoscere Deum mirabilem in Sanctis suis: sunt quoque nunc serpentes et aspides surdæ obturantes aures suas, ne audiant vocem incantantis sapienter. Quin etiam hodie reperire est cæcos et contumaces Pharisæos, aut peiores, qui potestati satanæ isthæc ausint adscribere. Nempe otiosa eessent miracula post claram Euangelii lucem toto orbe diffusam, et quæ postmodum læta etiam a viris fide dignissimis accepimus, etsi toto orbe spectante et attestante; hæc ipsi inter fabulas et figmenta, immo inter præstigias deputant. O cæcum et miserum hominum genus, qui videntes non vident, et audientes non intelligunt. Sed non est abbreviata manus Domini etiam hodie facere per fideles servos suos, quæ sensum, et naturam superent; cum ita necessum fuerit. Hoc vero definire, nostrum non est, sed ejus, qui omnia in pondere et mensura facit, cujus sapientia attingit a fine usque ad finem fortiter, et disponit omnia suaviter. Temerarium et impium foret, hic leges ac limites divinæ potentiae seu providentiæ præfigere. Hanc ipsam tantummodo S. Bernardi Vitam inspiciate, vos, inquam, Sanctorum gloriæ mastiges; cujus saucitatem prorsus eximiam, præterquam quod scripta ejus, nedum gesta, ad vivum exprimunt; tot ac tanta irrefragabilis fidei testimonia comprobant, ut vel ipsa calumnia eam inficiari non audeat; sed et invitis, ac quantumvis invitis venerationem extorqueat. Miracula vero, etsi alias indubia, ac infallibilia sanctitatis argumenta non sint; in Bernardo tamen vitæ sanclimonia, et miraculorum gratia, tam arcto sibi fœdere connexa fuere, ut aut stolidos, aut impios esse necesse sit, qui vel alterutram, vel utramque Viro sancto detrudere ausint.

S. Bern. miraculorum gratia excellit: miraculorum quis finis:

277 Quocirca alii aliis cum ornamentis elogiis; ego libens omnibus applando, quia nullum par ejus meritis invenio. Attamen Thaumaturgum per excellentiam non possum non appellare; visis scilicet tot ejus miraculis, et operantis tam familiariter, nec minus mirabiliter, in eo virtutis divinæ testimoniis. Esto, sit nonnemo Sanctorum, qui hunc sibi titulum longi temporis

præscriptione vindictæ: non ægre tamen is Bernardum in hujus tituli et honoris consortium recipiet. Quamvis vindicandæ sibi ipsis hac in parte laudis et gloriæ nulla viris Sanctis æmulatio esse solcat. Bernardus certe studiose eam semper a se amoliri solitus est, sciens illi omnem deberi gloriam, qui operatur omnia in omnibus, et facit mirabilia magna solus. Nostrum nihilo minus est, Deum laudare in Sanctis suis: eoque diligentius recolere miracula, quæ divina virtute, cum Dei gloria, aut fidei ac religionis confirmandæ causa, aut Christiani populi salus id exigeret, sancti homines fecerunt, ne sine suo frustrentur, si a nobis neglecta, aut inefficacia, seu potius irreligioso silentio præterita fuerint. Præcipuus autem finis est, divinam asserere gloriam, ostendere potentiam, et orthodoxam potissimum fidei veritatem, seu ad confutandos incredulos, seu ad confirmandos fideles adstruere. Ut vero jam alia infinita præteream; per unum certe Bernardum tam frequentia et illustria adstruendæ fidei argumenta edita video; ut illis Richardi de S. Victore verbis Christiano cuivis, si quando infidelitatis tentatione quatitur, cum Deo agere liceat: « Domine, si error est, a te ipso decepti sumus. Nam ista in nobis tantis signis et prodigiis confirmata sunt, et talibus, quæ non nisi per teipsum fieri possunt. Certe a summæ sanctitatis viris sunt nobis tradita, et cum summa et authentica attestazione probata, teipso cooperante, et sermonem firmante sequentibus signis ». Ita ille.

278 Vereor ne excursus sit longior: non possum tamen quin S. Gregorii M. verba valde hic opportuna recenseam. Ille, postquam miracula Sanctorum comparasset propugnaculis, virtutes eorundem clypeis, quibus utrisque etiam nunc Christiani sese muniant, ac defendant, sic ait: « Ii itaque (Viri sancti) quam vera de Deo dixerint, testantur miracula, quia talia per illum non facerent, nisi de illo vera narrarent: et quam pii, quam humiles, quam benigni extiterint, eorum testantur operationes. Si igitur de fide tentamur, quam ex illorum prædicatione concepimus, loquentium miracula conspiciamus, et in fide, quam ab eis accepimus, confirmamur. Quid ergo illorum miracula, nisi nostra sunt propugnacula? quia et muniri per illa possumus, et tamen hæc in manu arbitrii nostri non tenemus. Nam talia facere non valeamus etc. » Hæc paulo prolixius adferre visum in gratiam eorum, qui parum tribuunt aut fidunt miraculis; et Sanctorum gloriam calumniis lacerant: nec honorant, quos Deus sic voluit honorare. Spero hæc non ingrata, aut inutilia lectori fore: certe ingenuus Bernardi cultor non improbat. Quibus hæc subnectit Mabillonius:

279 Iis ab Horstio dietis addere licet, alia Bernardi miracula illustria, et omnibus, ipso vivente, immo ante prædicationem crucis seu sacræ expeditionis, de qua in Libro sequenti, comperta fuisse, ut Berengarius, ille Abaelardi discipulus et defensor, in Apologia pro magistro suo, quantumvis Bernardo infensus, ea ut indubitata agnoscat. « Jam dudum, inquit Bernardum alloquens, sanctitudinis tuæ odorem ales per orbem fama dispersit, præconizavit merita, MIRACULA DECLAMAVIT. Felicia jacetabamus moderna secula, tam eoruscideris venustata nitore; mundumque, jam debitum perditioni, tuis meritis subsistere putabamus. Sperabamus

miracula fidei propugnacula

Ea, quæ fecit Sanctus, religio laudat: Berengarius

A » Sperabamus in linguæ tuæ arbitrio cæli sitam
» clementiam, aeris temperiem, ubertatem ter-
» ræ, fructuum benedictionem. Caput tuum
» nubes tangebatur: Et, juxta vulgare prover-
» bium, rami tui umbras montium transcende-
» hant. Sic diu vixisti, sic Ecclesiam castis insti-
» tutionibus informasti, ut ad semicinctia tua
» rugire demones autumaremus, et beatulos nos
» tanto gloriaremur patrono. » Hæc ille, testi-
» monium vel invitatus veritati perhibens: etsi in
» consequentibus Bernardum traducat, quod Abæl-
» lardum impugnaverit. Quibus ego hæc super-
» addo observationes.

Animadverten-
tes varia

280 In manibus habeo epistolam F. Josephi
Ignatii a S. Antonio, Carmelitz Excalceoti, de
quo mentio facta est a me superius in Commenta-
rio prævio § LXIV, num. 718, anno 1672, die
x Septembris, Tornaci signatam, et Papebrochio
nostro inscriptam, in qua rationem ei reddi de
exemplari Ms., Sancti miracula continente,
quæ ab illo facta sunt in Alemannia. Præter epi-
istolam istam invenio etiam folium laudati Jose-
phi manu scriptum, cui prænotatur sequens
titulus: Miracula a S. Bernardo edita in Germa-
nia, duobus libris comprehensa, ex Ms. C. S.
Martini Tornac. Deinde subdit ea, quæ ex il-
lo extraxit, et notas, quas adjecit. Inscriptio
in codice isto est: Ad Henricum novitium Cla-
revallensem. Domino desiderantissimo et totis vi-
sceribus caritatis amplectendo Fratri Henrico,
vere regio pauperi, salutem optant qui cum Ab-
bate sunt fratres.

ex codice Ms.

281 Post hæc sequitur epistola his verbis:
Tibi specialiter destinandum credimus descriptio-
nis hujus breviculum, ut et tibi sit consolatio,
et per te cæteris innotescat. quibus judicaveris
expedire. Molesta tibi, molesta eis est Patris mora,
et ipsius animam gladius iste pertransiit, sicut
nos scimus. Quid ni desideret ipse filios tales?
Quid ni desideretur talis Pater a filiis? Verumtamen
ubicumque ille sit; apud vos est spiritus ejus, et
corpus ipsum, si vobiscum non est, pro vobis est.
Pater enim filiis thesaurizat. Accipite igitur
gratum munus, et nobis, qui versamur in seculi
fluctibus, beneficium rependite orationis. Agnos-
cite quid a Deo datum sit vobis, cum animabus
vestris tantum Patrem pastoremque providit. Hæc
e laudato codice Ms. Josephus.

Tornacensi.

282 Quibus mox subditur: Explicit episto-
la, incipit Proœmium, in hæc verba: Cam in
regno Theutonicorum versus crucis Servus ver-
bum crucis annuntiaret, necesse fuit, ut regi
Cuarrado pro quodam pacis negotio loqueretur:
occurrit autem ei Franckene vurt; qui in terri-
torio Moguntinæ urbis viculus est, situs super
Mogum, et a Francorum vado nomen accepit.
Ibidem quoque Constantiensis episcopus Heri-
mannus * nomine, vir religiosus, alluit, ob-
nixius supplicans, ut ad partes suas ascendere
dignaretur etc. Ex hoc specimine, atque ex
aliis, quæ dabuntur postea in nostris Annotatis,
non obscure colligitur, Ms. Tornacense conve-
niente cum miraculis antea excusis: quoniam
autem in eo non sint, postea notabimus: epistola
vero seu Præfatio, quam Philippus monachus Cla-
ravallensis in editione Horstii ac Mabillonii di-
rigit ad Saunsonem archiepiscopum Remensem,
a superiore codicis Tornacensis, quæ Henrico
laudato inscribitur, omnino diversa est. In no-
tis, quas folio suo huc misso intervit P. Jose-
phus, quasque nos deinceps Tornacenses vocita-

* ad Hermannus

binus, observat ad inscriptionem e codice
Tornacensi, Henrici, cui illa dirigitur, tiroci-
nium in Claravalle, esse retrahendum ad annum
Christi 1146, contra auctores alios, qui illud
differunt in annum 1149.

283 Henricus, ait, hic, qui HEGIUS PAU-
PER vocatur, est indubie Henricus filius Ludovici VI Francorum regis, ac Aleydis, a Sabandia, frater autem Ludovici VII, qui monachum in Claravalle induit anno MCLIX, ut habet Sigebertus (immo vero Sigeberti continuator,) et ex eo Baronius ad eundem annum in Annal. eccl. Sed ex hac epistola nuncupatoria corrigendi. Nam epistola hæc scripta fuit Spire (ubi imperialis conventus in natali Domini an. MCLVI habitus fuerat) mense Januario, ut colligitur ex fine libri primi miraculorum S. Bernardi, ubi hæc verba legantur. « Sed eundem est nobis, et qui » deportaturus est ista (scilicet miracula ad Hen- » ricum novitium Claravall., prout interserit no- » tarum Tornacensium auctor) nuntius jam festi- » nat. » Quod confirmatur ex verbis Proœmii libri II horum miraculorum, quæ sic se habent: « Malti ex vobis curiose legerunt exemplar li- » belli, quod ad illustrem Henricum, regium » spiritu magis quam sanguine, misimus de sig- » nis, quæ vidimus a prima Dominica Adventus (nempe an. MCLVI, in quo Dominica » prima Adventus fuit prima Decembris) usque » ad discessum nostrum a curia, quæ nuper Spi- » re habita est. » Ex quibus, inquit, eviden- » ter colligitur, Henricum sumpsisse habitum Religionis anno MCLVI, antequam S. Bernardus e Claravalle discederet ad conventum Spirensem. Ad hunc itaque annum revoca, quæ superius in Commentario prævio § XLVIII, num. 517, ex Manrico, post Robertum de Monte, qui sub isto nomine vulgatus circumfertur, et Sigeberti Chronicon supplevit seu continuavit, præmissa sunt de habitu Cisterciensi assumpto ab Henrico; atque adeo videsis etiam, quæ § XLIX, num. 526 de eodem Henrico referuntur e dicto Manrico. Quandoquidem autem immutata pene in decursu sequentium miraculorum signantur loca, in quibus ea contigerunt; non est, quod lector resperctet nostras ad singula notaciones. Nam præterquam quod nimis hoc longum esset, accedit etiam illud, quod eorum notitia supplicet utcumque possit e tractu terrarum, provinciis satis ob- » visis, uti etiam et fluminibus et urbibus, ne dicam de nostris Annotatis ad libros quinque de S. Bernardi Vita, quæ de variorum locorum situ tractant.

S. Bernardi

E

F

284 Porro miraculorum historiarum, quam pro-
xime daturi sumus, fides ac meritum non indi-
get nostra commendatione, cum tot tantique in
eadem clare reluceant auctoritatis gemmarum ac
sinceræ characteres, quibus se ipsam cumulatissi-
me commendat, ut plenissimam fidem legenti-
bus facere debeat. Nota autem, quæ ad
marginem ponentur, ex editione Mabilloniana,
Horstiana; ex codice item Ms. Tornacensi; adde
varia, quæ Henschenius noster observata reli-
quit, huc sunt transcriptæ, ac partim varian-
tes continent lectiones, partim loca explanant.
Præfatio et pars prima miraculorum, in dicta
editione præferunt auctorem Philippum mona-
chum Claravallensem: parti secundæ Philippi
nomen eodem modo, quo ponitur in prima, non
additur; sed in errore epistolæ, quæ eidem
parti secundæ præfata est, ac deinde per narra-
tionis decursum nominantur Everhardus, Ger-
ardus,

miracula refe-
rente.

EX EDITIS
ET MSS

rardus, et Gaufridus monachi *Claravallenses*; quibus adduntur Philippus Leodicensis, Volmarus (al. Vrolovarus) Constantiensis . . . , quos Vir sanctus eripuit de medio Babylonis. Pars autem tertia est Gaufridi monachi Claræ-vallensis. In epistola vero P. Josephi, de qua agebam supra, circa codicem Tornacensem, miracula Sancti referentem, ea dicuntur descripta, non a Philippo de Claravalle; sed contenta libro 1, ab Herimanno episcopo Constantiensi: contenta libro 2, a Wolkemaro, ante dicti Herimanni clerico, et postea monacho Claravallensi. Liber primus mei Ms., uti pergit P. Josephus, continet miracula facta singulis diebus a Dominica prima Adventus anni MCXLVI. usque ad III Januarii anni sequentis MCXLVII, et quibus in locis. Liber vero secundus continet ea, quæ facta sunt ab illa die III Januarii, usque ad diem V Februarii, quo S. Bernardus Claravallē ingressus est, et etiam quibus in locis. Verum illa diversitas nominum, quæ est in codice Tornacensi, non evincit, esse nobis recedendum a nominibus auctorum, qui in editione Mabillonii sunt. Nam quid vetat, ab his miracula primo fuisse scripta, vel collecta, ac deinde ab aliis descripta? Favet jam dictis Horstiana impressio, in qua miraculorum, per Germaniam, Galliam, ac Belgium a S. Bernardo editorum, auctores præcipui nominantur Philippus monachus Clara-vall., quondam archidiaconus Leodiensis, et Gaufridus monachus itidem Clara-vall. Et tamen Philippus, se ea non scripsisse, sed collegisse, iudicat in sua Præfat.

LIBER SEXTUS,

Seu miracula a Sancto per Germaniam, Belgium, Galliamque patrata anno MCXLVI et MCXLVII, in tres partes distributa, quarum singulæ suos præferunt auctores.

a c *Narratio Herberti a abbatis cœnobii Morensis, de libro Miraculorum S. Bernardi, per insigne miraculum servato.*

Narrat Herbertus, qui occasione

d

Visitante nuper venerabili abbate Claravallensi Petro b monasteria sua c, quæ in Remensi provincia, flante Spiritu Dei, venustissime florent, nos quoque cum illo profecti venimus die quadam una cum ipso ad monasterium Vallis-Regis d. Invenimus autem ibidem miraculorum S. Bernardi multitudinem copiosam, quæ propter legendium tædium in codice vitæ ejus inseri non potuerunt. Nam si prolixius scriberentur, plurima inde volumina conficerentur. Hunc ergo Miraculorum Librum, quem in Clara-valle non haberi comperimus, acceptum mutuo nobiscum ferre curavimus, ut cum transcribi faceremus. Portahatur autem in mantica cum aliis septem libris tam majoris quam minoris voluminis. Venientibus itaque nobis ad mo-

nasterium Longi-pontis, contigit, ut eorundem Librorum portitor equus cum ceteris ad aquam duceretur. Qui dum incaute dimissis habenis vadum excederet, lapsus in profundum stagni fluctuando et natando ferme unius horæ spatio, huc et illuc anxie pervagabatur. Exclamantibus autem, qui aderant, quod equus ille librorum atque vestimentorum sarcinam habens cum puero superposito mergeretur; accurritur undique, ut ei succurratur. Interim autem quadrupes, et ipse puer sub aqua latebant, nisi quod ora protensa modice superius apparebant. Quidam vero juvenis indumentis exutus, et natando diutius insecutus pereuntes, eripere voluit, sed fugiente caballo minime potuit.

286 Tandem vero quæsitæ et de longe adducta navicula, miserante Domino, reducti et liberati sunt simul adolescentulus, et caballus, non modo viventes, verum etiam salvi et alacres. Mantica vero continens ipsos libros, inventa est aquis in modum utriusque plena atque distenta. Quæ dum postmodum incuria ministrorum clausa diutissime permaneret, tandem ea reserata inventi sunt libri a minimo usque ad maximum, ita maderati atque deleti, ac si in profundo stagni diutius jacuissent. Verumtamen solus ille Miraculorum Liber, cum tamen ceteris aqua imbutis atque submersis esset immixtus, ita repertus est incorruptus et siccus, ita pulcher ac floridus, ut minime tunc extractum de vivario crederes, sed potius assumptum de armario diceres. Nam quemadmodum usque hodie cernitur, ne unam quidem in eo literulam magnam vel modicam aquæ stilla delevit, aut tetigit; cum ceteri, sicut dictum est, libri ita fluctibus oblitterati, et pellium more confecti viderentur, ut nullis deinceps visibus judicarentur apti. Unde mirati, et magna jucunditate repleti, gratias egere multimodis divinæ clementiæ, qui dilecti sui Bernardi merita veneranda voluit etiam nunc hujusmodi signo glorificare. Nos quoque magnifice consolati, proprium damnum de submersione librorum non modo levissime, verum etiam lætissime tulimus: quippe qui in ejus restitutione, jucunda vere piscatione, tantum et tale miraculum de immensitate aquarum cum libris extulimus. Et quidem duplex nobis incubuit exultandi materia, tum pro ipsa miraculorum gloria commendata, de quorum certitudine præsentem miraculo certiores existimus: tum pro ipsa pueri vita donata, cujus liberationem sanctissimi Confessoris hujus precibus et meritis attribuendam esse non dubitamus.

ANNOTATA.

a Fuit Herbertus monachus Claravallensis, dein abbas de Moris, ac demum archiepiscopus Turritanus in Sardinia. De singulis vide tomum II Augusti, die VI ejusdem mensis, in Commentario prævio ad Vitam B. Schetzelonis confessoris; et Annotata ad eandem Vitam. Consulti etiam potest Henriquezius in Apparatu ad Menologium Cisterciense cap. III.

b Fuisse hunc octavum abbatem Claravallensem, ac obiisse anno 1186, scribitur in serie istorum abbatum apud Jongelinum lib. I, pag. 25. Dicitur etiam fuisse Monoculus, de quo Manricus ad an. 1183, cap. IV; cui præsens miraculum innectit. In Prætermisissis apud nos ad diem XVIII Maii refertur idem Petrus.

c Fusiacum videlicet, Bonnum-fontem, et Signiacum,

et modo liber ille fuerit non tactus ab aqua

E

F

A Signiacum, teste Mabillonio hic in notula marginali.

d Vallis-regia (la Val-Roy) in diœcesi Remensi, filia Igniaci, de linea Claræ-vallis, fundatur anno Domini MEXLXVI, ex Jongelino.

Philippi de Clara-valle Præfatio in Librum miraculorum S. Bernardi, ad Samsonem a archiepiscopum Remensem.

Carissimo patri et Domino S., Dei gratia Remorum archiepiscopo, frater Philippus b de Clara-valle, ambulare a claritate in claritatem tamquam a Domini Spiritu.

Philippus dat
rationem cur
agit de mira-
culis Sancti:

Multa esset præsumptio, si non multa esset dilectio, quod vestræ præsumo scribere sublimitati. Quid enim servus ad dominum, discipulus ad magistrum, ad episcopum monachus? Nihil mihi et illi, cum illum summa dignitas, me vilitas alta componat. Sepultus inter homines, non est revocandus ad homines, nec revocari debet ad phaleras gloriamque verborum, qui silentium imposuit ori suo. Scitis et vos, domine pater, quia scribere nec monacho in usu, nec indocto in promptu, nec pœnitenti esse debeat in affectu. Durum quoque est, ut cum alii vacent et videant, quoniam ipse est Dominus, ego stilum tabulasque involvam, quem non ignoratis durioris pœnitentiæ martyrio confringendum. In veritate didici, nihil esse efficacius ad promerendum divitiis gratiæ Domini, quam sedere et tacere, et semper humilibus consentire. Humilitas virtutum regina, primogenitum filium suum silentium parit, in quo, et de quo cultus justitiæ pendet, justo attestante, qui ait: Cultus justitiæ silentium. Sed nimis progredior, et interrumpendus est cursus sermonis, quia fortassis incommoda prælibatio est, si, quos pluribus debetis oculos, detineam pagina longiori. Id ipsum autem quando præsumpsisset pusillitas, vel pusillanimitas mei, servi vestri: nisi prævenisset vel intervenisset vestra humilis sublimitas, immo sublimis humilitas, amantissime pater? Rogatis igitur, ut scribam vobis, quæ comperta habeo de miraculis Patris nostri, amici vestri, qui vos diligit non verbo, neque lingua, sed opere et veritate. Et illa quidem egebant diligentiori disputatione, et doctiori disputatione, eum illa tamen ego non scripserim, sed collegerim: certus autem quod auribus meis audierim, et perspexerim oculis universa: ipsa tamen, quæ in ita et reditu Stampensis colloctionis effecit, ego nec vidi, nec audivi: sed viderunt et audierunt, qui ministri fuerunt sermonis, et quibus credo sicut oculis meis. Ego enim tunc intravi scholam Jesu, et valedixi seculo in seculum, et in seculum seculi. Decrevimus autem et hæc et alia, quæ fidei stilo a principio itinerarii ipsius excerpta sunt, alicui de linguis insignibus et religiosis commendare, qui potenti virtute verborum facta lucida perducant in lucem. Vos quoque, cum hanc epistolam susceperitis, orate pro Philippo vestro, qui vester ero, quamdiu fuero, in visceribus Jesu Christi.

ANNOTATA.

a Apud Sammarthanos Rainaldo a Pratis, anno 1137 vita functo, successisse ponitur; ad diem ultimum clausisse anno 1161, apud Alberici Chronicon; ex canotaphio autem anno 1160. Laudatur a S. Bernardo in epistola 210, et 247.

b Adisis supra observationes nostras num. 284.

PRIOR CAPITUM LIBRI VI, SEU
MIRACULORUM DIVISIO

Caput i. De protectione Bernardi Constantiam versus; item de personis et nominibus eorum, qui miraculorum oculati testes fuerunt.

Cap. ii. De miraculis per beatum Bernardum factis Friburgi, Basilicæ locisque vicinis.

Cap. iii. De miraculis Constantiæ, et per viciniam a Beato Bernardo editis.

Cap. iv. Beatus Bernardus venit Spiram in vigilia Natalis Domini ad conventum imperatoris et principum, et de miraculis ibidem patratis.

Cap. v. De aliis miraculis Spiræ factis.

Cap. vi. Epistola monachorum Claræ-vallensium, et conitum S. Bernardi ad Clericos ecclesiæ Coloniensis.

Cap. vii. De miraculis a Spira Coloniæ usque per beatum Bernardum editis.

Cap. viii. De variis miraculis Coloniæ Agrippinæ factis.

Cap. ix. De miraculis in itinere, Colonia Leodium usque, id est, Juliaci, Aquisgranii, Trajecti, factis.

Cap. x. Epistola Gaufridi monachi Clara-valensis ad Hermannum episcopum Constantiensem.

Cap. xi. De miraculis Leodii, Gemblaci, Villarii, Montibus, Valencenis, etc. factis.

Cap. xiii. De miraculis Cameraci, etc. patratis.

Cap. xii. De miraculis in itinere versus Claram-vallem editis.

Cap. xiv. De miraculis Claræ-valli, Treccis, Stampis, Senonis et vicinis locis per Bernardum patratis.

Cap. xv. De miraculis Autisiodori, Molismi, etc. factis.

Cap. xvi. De miraculis quibusdam Treviri, Rutilæ, et Francofurti per Bernardum editis.

Cap. xvii. De miraculis, quæ Tulli per B. Bernardum contigerunt.

PARS PRIMA,

Auctore Philippo monacho
Claræ-vallensi.

CAPUT I. *Iter Constantiense;
miracula, et oculati eorum-
dem testes.*

Cum in regno Tentonicorum vernus crucis servus Bernardus verbum crucis annuntiaret a; necesse fuit ut regi Conrado pro quodam pacis negotio loqueretur. Occurrit autem Frauc-
kevoert,

Cap. I.
qui episc. Con-
stantiensem
videt.

a

A. PHILIPPO.
 * Francfort
 * Monum
 b

kevoert *, quod in territorio Moguntino super Mogum * situm est castrum, et a Francorum vado nomen accepit. Ibidem quoque Constantiensis episcopus Hermannus b nomine, vir religiosus adfuit, obnixius supplicans, ut ad partes suas ascendere dignaretur. Cujus petitioni multa quidem negotia resistebant; maxime tamen Claræ-vallensium suorum intima sollicitudo, et præcordialis affectus, ad quos redire omnimodo festinabat: neque enim filiorum uteri sui mater poterat oblivisci, sed toto fere anno avelli a se viscera sua gravissime querebatur, Vicit tamen constantia domini Constantiensis, cum opportune, importune, modo per se, modo per regem et episcopos supplicaret. Sic nimirum intolerabile sibi indicat Vir benignissimus pro se anxios contristari. Magis autem prævaluit timor Domini, et spiritus ejus, suggerens apertum sibi esse ostium magnum. Hoc enim studium ejus, hæc consuetudo est, ut licet animum habeat affectione plenissimum, nullum tamen apud eum propria obtineat affectio locum in deliberatione faciendorum, sed totum sibi vindicet divinæ inquisitionis voluntatis. Acquivit ergo venire cum episcopo.

B Et dominica prima Adventus Domini ingressi sumus fines episcopatus Constantiensis, et in villa cui nomen est Kentingen *, maxima populi devotione suscepti. Multa ex hoc divinæ miracula virtutis claruerunt: quæ etsi nos tacuerimus, lapides clamabunt. Propterea qui præsentibus fuimus, dignum duximus annotare ea vitandæ gratia confusionis, et dubitationis abigendæ. Singulorum enim prescripsimus nomina; et singuli quod vidimus et audivimus, certa veritate testatur. Eramus autem cum eo Hermannus Constantiensis episcopus; et Eberhardus * capellanus ejus *: abbates duo Baldovinus et Frowinus c: monachi quoque duo, Gerardus et Gaufridus: clerici tres, Philippus Leodiensis archidiaconus, Otto et Franco: quibus additus est in ipso itinere Alexander Coloniensis d: Romam enim proficiscebatur, sed videns opera divinæ virtutis, et audiens crebram Patris exhortationem, compunctus est et conversus. Singulorum nomina ex præscriptione primarum invenies litterarum e.

* al. Kentzigen
 prope Fribur-
 gum Brisgoviæ.

* al. Eberardus.
 * al. meus
 c

e
 II.
 Macula

C 289 *Hermannus episcopus.* Mihi sacerdos villicus Herenheim, ob hoc ipsum vocatus, indicavit, hominem cæcum jam aunis decem, qui de domo sua erat, Dominica prima f Adventus signatum in transitu, ubi domum rediit, statim illuminatum esse. Hoc ab alio prius audieram, et in tota regione certissimum est. *Eberhardus.* Ego a duobus honestis viris, quorum alter sacerdos, alter monachus erat, audivi duos in villa Lapenheim * ipsa die signatos similiter illuminatos. *Philippus.* Secunda feria, me præsentem, cæcus senex adductus est in ecclesiam, et post manus impositionem, sicut omnes audistis, illuminatum enim populus acclamavit. *Frowinus abbas.* Ego hominem illum videntem vidi, et frater Gaufridus mecum. *Franco.* Tertia feria in Frienburg * puerum cæcum mater obtulit mane in hospitio: dumque reportaret eum post manus impositionem, jussit pater inquiri a puero an videret: et ego ipse secutus sum, et cum interrogassem puerum, clare se videre respondit: quod et in multis probatum est argumentis. *Gaufridus.* Statim ut ingressi sumus ecclesiam, adulescens claudus per signum vitæ gressum accepit. *Episcopus.* Omnes vidimus eum ante altare, cum populus in Dei laudibus acclamaret. *Eber-*

* al. Lapenheim.

* Friburg.

hardus. Ego illa ipsa die tres alios claudos erectos vidi. *Franco.* Mulierem cæcam, quæ in ingressu ecclesiæ illuminata est, et populo præsentata, omnes vidistis. *Gaufridus.* Et puellam, cujus arida manus restituta est sanitati, de qua inter oblationes cantatum est. *Gerardus.* Ego ipsa die puerum illuminatum vidi. *Otto.* Quarta feria, cum post Missarum celebrationem Pater egrederetur ecclesiam, mulieris manus aridas tetigit, quæ post paululum incolumitatem recepit: cantum omnes audistis: ego et Franco vidimus ipsas manus. *Gaufridus.* Sic et puero, cum egrederetur vicum, manus reddita est coram omnibus nobis. Sed et mulier clauda, quam Patris jussu, dum consequi nos non valeret, reversus Henricus noster super equum suum attulerat, nobis videntibus, gressum recepit in ipso loco, ubi puella clauda ex utero cæperat ambulare, et simul duæ currebant. *Franco.* In ipso itinere puellæ cuidam manus arida restituta est. Et ego ei baculum Abbatis tradidi, et fortiter eum tenebat.

290 *Episcopus.* Quid illud omisitistis, quod prima die in Frienburg pro divitibus jussit fieri orationem, ut auferret Deus velamen de cordibus ipsorum, quia pauperibus accedentibus, ipsi E crucem suscipere cunctarentur. Neque enim otiosa fuit oratio: sed, ut scitis, ditissimi quique, etiam pessimi, vici illius signati sunt. *Philippus.* Meministis etiam cæci illius senis, qui in via signatus est, et quemadmodum sensit Pater sanctus exisse virtutem non a se quidem, sed a verbo virtutis et signaculo vitæ; remisit enim cum paululum processissemus, qui inquirerent, an videret, et inventus est videns. *Gaufridus.* Ipse nobis secreto confessus est, quod sæpius futura erga eos, quos signabat, beneficia præsentiret, et de surdis illis mulieribus, quæ eadem illa die, in villa Crocingen, per quam transivimus, videntibus nobis auditum receperunt, ad tactum prioris, sicut ex ipsius ore audivi, locutus est Deo, quod nullum adhuc surdum hac vice beneficium sensisse cognovisset, et sine hæsitatione tetigit eas. *Eberhardus.* Ego cum duabus illis etiam adolescentem vidi, qui in ipsa hora fuerat illuminatus. *Episcopus.* Herzertheim * quarta feria g mane, post Missarum solemniam, puellam, cui restituta manus est, ego obtuli. *Philippus.* Et ego puerum surdum, et mutum ab utero, quem protinus audistis recte loquentem et audientem clare.

* al. Heyretheim.
 g

291 *Episcopus.* Ego ipse allocutus sum puerum, ubi signatus est, et libere statim respondit, et omnes audistis populi vociferationem. *Gaufridus.* Unde ei verba, quæ numquam audierat? *Episcopus.* Ab eo, qui linguas infantium facit disertas. *Gerardus.* Hoc erat quod præcedente vespera secreto colloquentibus Pater dixerat, neminem adhuc mutum in hac vita se vidisse loquentem: et post paululum, Cum soleant, inquit, qui muti sunt a nativitate, etiam surdi esse, mirum valde est an aliquando sic evitentur, ut linguam, quam penitus ante non noverant, subito intelligant, et loquantur. *Philippus.* Puellam claudam, quæ ibidem crecta est, et gressum recepit, et puerum illuminatum omnes vidimus. *Frowinus abbas.* Infantulum cæcum mater attulerat, et signatus receperat visum: sed illa adhuc nesciebat, donec ego puero pomum obtuli, et extensa manu apprehendit illud. Et ex hoc probatus est videre. *Eberhardus.* Cum educeretur Vir sanctus de ecclesia, immo deportaretur magis ante ostium, me præsentem et vidente claudum

et varia.

A claudum signavit, et tulit baculos ejus, et ille exsiliens ambulabat. *Philippus*. Cæcum a natiuitate puerum, cujus dum egredieremur, Pater beatus aperuit oculos, et ego vidi, et populus multus qui aderat; et nos fere omnes. Similiter ex media parte corporis paralyticum, cui etiam osculum dedit post signaculum, et statim sanus factus est coram nobis; nam et manum ejus aridam ante curauerat. In villa Stieng * cæca ab annis quatuor mulier in aquæ transitu illuminata est coram populo, et omnes fere vidimus eam. *Gerardus*. Ego in eadem via puellam vidi, cujus manus arida sanata est, videntibus et acclamantibus multis. *Episcopus*. Sexta feria, Basileæ post sermonem habitum et datas cruces, mulier muta oblata est Viro Domini, cujus cum tetigisset linguam, statim solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. Haec ego vidi, et ei locutus sum: sed claudum, qui antea gressum receperat, de quo sic acclamavit populus, quis vestrum vidit? *Otto*. Omnes vidimus eum. *Eberhardus*. Ego et milites Domini mei ipsa die, id est, sexta feria puerum vidimus, quem ad hospitium sancti Viri cæcum mater adduxerat, et reducebat videntem. *Gerardus*. Multa eo maxime die facta sunt, quæ præ tumultu scire nequimus. Audivi enim ipsum dicentem, quod cæcos eo die tetigisset, quos credebatur omnino illuminandos esse aut cito illuminandos. *Episcopus*. Sabbato juxta castrum Rinvel * puer claudus erectus est, et ego cum audissem vociferationem, præcedebam enim, redii et inveni ambulantem claudum in medio populi exsultantis. *Eberhardus*. Seeking *, vespere Sabbati, dum egredieretur ecclesiam Homo Dei, puer, cujus erant nervi cervicis indurati, et caput erigere, aut circumducere non valebat, oblatus est, et, ubi signatus est, rediit, solutis nervis, erexit caput et libere circumspexit. Serviens meus, qui in ipso hospicio pernoctavit, et puerum vidit, mihi hoc indicavit, cum aliis sociis meis.

292 *Gaufridus*. Ipsa est villa, ubi mane die Dominica h, puero manus restituta est, et alter claudus a natiuitate gressum recepit; et duo clandi, alter vir, et altera mulier in egressu villæ erecti sunt, et baculis, quibus sustentabantur abjectis, libere incedebant magnificantes Dominum. Nec longe processeramus, et, ecce, mulieris manus invalida signata est et sanata. Omnes hoc vidimus, et ad singula clamor factus est, et exsultatio magna. Hominem etiam mente captum, quem in eadem villa Pater signaverat, et statim quietum ac sane loquentem et agentem gratias vidimus, et ex hoc sanum permansisse andivimus. Redeuntes juxta eandem villam, sacerdoti locuti sumus; et dixit ex his, de quibus certi erant, ipsa die ibi aut erectos aut illuminatos. Vesperique quoque, ut Dux Conradus occurrit, claudus puer coram eo, et militibus gressum recepit, videntibus etiam nobis. *Episcopus*. Ibidem contigit, quod modo sileo, sed suo loco a vobis velim commemorari. *Eberhardus*. Ipso die in ingressu ecclesiæ Doningen *, alterum claudum erectum vidimus et ambulantem. Mane secunda feria, ex utero claudus in ingressu ejusdem ecclesiæ, me præsentem et videntem, gressum recepit. Puer quoque, quem in hospicio nostro manentem videramus, coram nobis locutus est. Sed et hospita nostra nobis testabatur, neptem suam, quæ quadraginta annis cæca fuerat, a quarto anno ætatis suæ, ipsa die illuminatam. *Gerardus*. Ego in hospicio die ipsa puerum

cæcum illuminatum vidi. *Philippus*. Et ego adolescentulam cæcam, quæ prope villam illuminata est, quam et ex nostris, et ex populo multi viderunt.

293 *Gaufridus*. Multa eo die vidimus, quorum jam non possumus recordari. Unum tamen occurrit, ipsa, quam, vidi lætitiæ magnitudine ad memoriam revocante. Dico autem de muliere, quam diu claudam in villa quadam, per quam transivimus, erectam vidimus omnes. *Eberhardus*. Ego cum militibus Domini mei contuli, et ex his, quæ tam illi viderunt, quam ego ipse, numeravimus triginta sex miracula, quæ facta sunt ipsa die. Cæci undecim illuminati sunt; claudis decem et octo gressus redditus est. Mancis undecim manus restitutæ, surdus unus audivit. Si plus in summa veniant quam triginta sex, inde est, quod prius personas numeraveram, modo signa. Nam erga puellam unam multa sunt facta, quæ cæca, clauda utroque pede, et muta erat, et alteram manum aridam habens: ad multa etiam alia cantantem audivimus populum qui sequebatur nos, sed quia reverti nequimus, non vidimus ea.

Philippus. Tertia feria Scaffusen * multa amisimus, quia tumultus intolerabilis erat, et omnino abstinere oportuit Patrem a benedictione infirmorum, et fugere, adeo se populus invicem comprimebat. *Eberhardus*. Ego ipse ante altare rogabam obnixius, ne cui manus imponeret, prorsus ignorans, qua ratione posset educi. *Philippus*. In ingressu tamen ecclesiæ clauda gressum receperat, me præsentem: et populi eantum omnes audistis. Vidimus et alteram claudam, quæ egredientibus nobis de villa supra montem signata est, et confestim solutis nervis libere ambulavit. *Eberhardus*. Me vidente, in eadem villa surdus recepit auditum, et mulier gressum, quæ clauda fuerat utroque pede. Audivi etiam a milite quodam domini mei, qui in ipsa turba Sanctum Domini defendebat, et præsens erat omni hora, quod aridum brachium cujusdam sanatum sit, et claudus ambulaverit. *Episcopus*. Feria quarta mane in ingressu ecclesiæ, me præsentem, et videntem cum populo, et fratribus nostris, claudus utroque pede, et manum habens unam aridam ab utroque incommodo liberatus est, et libere ambulabat et movebat manum. *Philippus*. Cæcum puerum, qui ibidem illuminatus est, ego vidi.

ANNOTATA.

a Cur, quando, et quanto cum fructu Pater sanctus Germaniam peragraverit, præmittitur in Commentario prævio § xxxix; ubi et de miraculis.

b De eo breviter agunt Sammarthani inter episcopos Constantienses ad Rhenum. *Gaufridus* ei dedicat miracula S. Bernardi, ut postea videbimus.

c Frowinus ex monacho Einsidlensi factus est abbas in Monte-Angelorum apud Helveticæ Subsilvanos, idemque nonnulla Opuscula erudite scripsit, quæ vidimus, inquit *Mabiltonius* in nota hic, in bibliotheca Einsidlensi.

d Miro modo *Alexander* ad Cisterciense institutum fuit conversus, sicut narratur in Commentario prævio § xxxix. Habetur in Menologio Cisterciensi apud *Henriquezium* die xxix Julii, cum titulo beati, et insigni elogio: apud nos autem

S. PHILIPPO.

ab eo edita.

E. Scaffhausen

* Not. Torn
Eheng

* Reinfeld

* Seeking

in istis terrarum
fructibus
h* Doningen vel
Daugen.

A. PHILIPPO

autem locus ei datur inter Prætermisſos ad eundem diem.

e In Ms. Tornacensi ſubditur hic : Explicit Procemium. Incipiunt ſigna, quæ in Alemannia per ſervum ſuum B. Abbatem Clarævallensem operatus eſt Deus.

f Dominica illa anno Chriſti 1146, quo hæc miracula evenerunt, ineidit in diem primam Decembris, concurrentibus littera Dominicali, ac prima menſis Decembris die F. Hinc feria, quæ deinceps occurrunt, uti et Dominici dies, ac feſti, facile ſuis quæque menſium diebus aptantur.

g In notis Tornæenſibus ſignatur feria v, id eſt, v Decembris. Et vero in lectionem feria quinta, ſatis propendeo, quia ephemerides illæ distribuuntur in ferias hebdomadæ ſingulas, uti licet videre in ſequentibus; in Mabilloniano autem exemplari æ Hoſtiano feria quinta vaeat, et bis ponitur feria quarta.

h Dominica videlicet ſecunda Adventus, viii Decembris.

B CAPUT II. *Miracula Conſtantie, ac in vicinis locis, nec non Spiræ facta.*

III.
Miracula alia:

Baldovinus abbas. Ubi Rhenum transivimus, cantus ille, quem audisti, omnes enim in altera parte remanseratis, populo præoccupante naves, fuit pro erectione claudi ejusdam pueri, quem ego vidi. Gaufridus. Cæcum senem, qui in eodem itinere, dum transiremus villam, lumen recepit, ego vidi, et mulierem claudam longo jam tempore, quæ sub manu benedicentis exsiliit: cui sic congratulabantur omnes, qui noverant eam prius: curru enim venerat, et pedibus revertebatur. Philippus. Puerum utroque brachio impotentem Pater signaverat, ejus dum alterum brachium extendisset, unus ex militibus, alterum dum ei offerre vellet, coram omnibus nobis extendit. Gaufridus. Omnes vidisti, quantum exsultavit mulier insolitam lucem mirata, quæ juxta lacum illuminata est. Episcopus. Puerum paralyticum parte media signatum atque sanatum milites nostri se vidisse testantur. Filium quoque militis ejusdam, cujus erat manus arida, ut videbatur, fere duodennem, cum adduceretur, ego vidi, statim vero cantantes audivi et inquisivi, quid accidisset. Miles autem quidam respondit, sanatam manum filii domini sui. Alexander. Ego hunc sanatum vidi. Gaufridus. Ego alterum vidi pauperem adolescentulum, cui manus arida restituta est in villa proxima Constantiæ.

Constantiæ facta, fere in quinta

295 Frowinus abbas. Quæ Constantiæ facta sunt, præ tumultu pauci viderunt: ego tamen cæcum illum, qui feria quinta ante altare illuminatus est, vidi. Abbas Augiensis adduci præceperat eum, cujus mendicus erat. Puer quoque de hospitio nostro, quem ego ipse adduci feceram, ipsa die signatus, claudus enim erat, gressum recepit. Sed et pro tribus aliis signis in ecclesia cantatum est, et campanæ pulsatæ sunt, licet nemo nostrum viderit, quid ageretur. Gaufridus. Nulla sic ignoravimus, sicut ea, quæ Constantiæ facta sunt, quia nemo nostrum se turbis immiscere audebat: et nos hæc, quæ vidimus, loqui proposuimus. Ex eis, quæ feria sexta facta

sunt, nihil vos vidisse arbitror ipsa die. Nam D Sabbato mane inter oblationes puerum vidimus cum multa devotione gratias agentem Patri, ejus oratione ipsa feria sexta amissum recepit gressum. Cujus devotionem Vir sanctus intuens, ad meipsum conversus, ait: Non est inventus, qui rediret et daret gloriam Deo, nisi puer iste. Prius autem in ipsa oblatione, adolescens surdus jam duodecim annis, sicut ipse confessus est, sub manu signantis beneficium sentiens exclamaverat in gaudio et exultatione, quod recepisset auditum. Omnes eum vidimus, aliqui etiam ex nostris locuti sunt ei. Sic et mulierem claudam, quæ ibidem gressum recepit, vidimus, et puellam claudam, quæ similiter est erecta. Altera quoque puella, quæ surda erat, ibidem recepit auditum hæc, ut scitis, Constantiæ, in capella domini episcopi facta sunt sabbato.

296 Philippus. In solio, cum jam pararet exire. Alibi alibi p. tra'a, mulieris manus invalida sanata est, et hanc ego vidi. Baldovinus abbas. Ego adolescenti illi, qui in exitu civitatis auditum receperat, locutus sum, cum populus exsultans vociferaretur. Philippus. Vespere sabbati in hospio apud Winterthur, puellam mutam vidisti, cum eam mater f adduceret, et quomodo postea redierit loquens; ipsi scitis: de multis enim interrogata libere respondit. Nam mane Dominica a die præ tumultu omnes existis ecclesiam, nec vidisti, quæ liebant, licet clamorem populi vociferantis audiretis. Ego autem vidi puerum media parte corporis paralyticum, cui et brachium, et manum, et tibiam simul, et pedem, quæ omnia invalida erant, virtus divina restituit ad Patris benedictionem. Duabus quoque, claudæ alteri quidem pede uno; alteri vero utroque, gressus redditus est, et has præsens vidi. Alexander. Ipsa die in via, nobis videntibus, puer claudus gressum, et mulier surda auditum recepit: sed prope Turegum b coram multis, qui occurrerant, claudus erectus est. Gaufridus. Turegi secunda feria mane in ecclesia cæca mulier illuminata est. Hanc ego vidi cæcam cum adduceretur, et cum manus ei imponeretur, præsens adfui, et protinus illuminatam vidimus universi. Franco. In eadem ecclesia, puella clauda gressum recepit, et mutus loquelam, præsentibus et videntibus nobis. Philippus. Similiter et puella cæca, visum. Multa p quoque ibidem facta sunt, quæ nemo ex nobis videre potuit præ tumultu.

297 Gerardus. Ubi fluvium Lindemach e transivimus, cui superpositus est vicus ille, infra dimidium milliare duo pueri manebant manus, mutus unus loquelam, surdus unus auditum, senex cæcus visum, coram omnibus receperunt. Hæc nos omnia vidimus, et certissime ac diligentissime probavimus, acclamante ad singula multitudine, quæ Sanctum Domini deducebat in lætitia et exultatione. Philippus. In ipso itinere clauda e erecta est, quam in humeris deportatam obi signavit Pater, deponi jussit et ambulare; hæc erat, cui sic congratulabantur vicinæ mulieres, et omnes qui noverant eam: sed et surdus quidam, ipsa die juxta viculum, per quem transivimus, coram nobis recepit auditum. Gerardus. Feria tertia profecti mane a viculo, cui nomen Birbovermesdoff * at. Bibamer dorf, priusquam fluvium Rufam transivimus, duas mulieres claudas vidimus in itinere erectas, utriusque directionem Pater, dum eas agitaret, sine ulla hæsitacione cognovit. Substitit enim, et utramque deponi fecit, et libere ambulabant magnificentæ Decem. Alexander. lps0

e distincte compta

A Ipso die juxta viculum puer intorto et rigido collo strains est coram nobis, et libere caput movebat. *Eberhardus*. Unum omisit, quod ego vidi, et populus multus villæ, quæ dicitur Fricchen *; omnes enim præcedebatis. Ibi clericus quidam de villa, quæ dicitur Seckingen, obnixius rogavit Sanctum Domini, dnm ingrederetur villam, ut aliquod faceret signum, quia populus durissimus erat: et, ecce, mulierem claudam ab annis viginti offerebant, quam ubi signavit Pater, jussit deponi, et libere ambulavit.

* al. Fricken,
et Fricchem

† frunetur.
* al. Rheinfeld

298 *Alexander*. Mane quarta feria apud castrum Rinvelt †, ubi pernoctaverimus, priusquam intravit Vir sanctus ecclesiam, in atrio exteriori intortum collum pueri sanavit, et puellæ manum invalidam reddidit sospitati. *Gaufridus*. In ecclesia post Missæ celebrationem, puellam ei obtulimus, quæ ex utero matris suæ cæca, vix lucem solis videre poterat, nec aliud discernere. Cujus oculos sputo linivit Pater beatus, et continuo clare vidit, et omnia discernere. Ibi dem quoque surdus auditum, et cæcus quidam visum recepit. *Alexander*. Puer etiam alter, cujus nervi cervicis obdurati et retracti caput circumducere non sinebant, in ecclesia sanatus est ipsa hora. In via quoque, contracta mulier et omnino inpotens, quam in ventilabro deportaverant in occursum sancti Viri, ut signata est, exsiliit clamitans; et facta est letitia magna in populo. Sed et prope Basileam vir quidam, qui graviter audiebat, clarum recepit auditum.

Quinta feria ante lucem egressi festinavimus Ronascle. In ipso autem itinere surdus quidam recepit auditum, et puer altero oculo cæcus, vidit utroque: nec latuit Patrem, sed cum paululum pertransisset eos, misit qui scrutarentur, et inventum est ita. *Eberhardus*. Cum misisset te, inquit ad Alexandrum, ut videres, an puer illuminatus esset, conversus ad me, qui propius incedebam, ait: Deus aperuit oculum pueri illius. Sexta feria in ecclesia Ronascle, ubi intravit, puer allatus est, altero oculo parum, altero nihil videns, et continuo clare vidit utroque: omnes vidimus eum. Nam continuo etiam alio signo conclamatum est, et dicebant, cæcum illuminatum esse: sed videre eum nequivimus præ tumultu. *Franco*. Puerum quemdam claudum, qui post sermonem habitum ad plebem, erectus est in ipsa ecclesia, de quo etiam vociferati sunt, ego ambulante vidi in medio populi acclamantis. *Episcopus*. Sabbato in ecclesia Berche post Missarum celebrationem, clericus altero oculo cæcus jam per quinquennium, visum recepit. Et ego cum vidi agentem gratias et exsultantem. *Otto*. Prius ibidem convalescerat puer intortum habens collum, cujus, sub manu Patris, nervi crepnerunt et relaxati sunt, et pueri pater, et puer ipse incredibiliter lætabantur. Omnes audistis cantantem populum: ego puerum vidi. *Gerardus*. Adolescentem, ejus arida erat manus cum brachio toto, et ibidem curatus est, omnes vidimus. Et puellam, quæ Dominica quarta Adventus d' Argentinæ in ecclesia post Missarum celebrationem erecta est: de qua sic exsultabat pater, sic populus acclamabat. *Philippus*. Ipsa die priusquam navem ingrederemur, puer claudus erectus est, et coram populo libere ambulabat, et, qui aderant, vociferabantur cum gaudio, sicut omnes audistis. Secunda feria in navi proficiscebamus, et non poterant accedere qui infirmabantur, vespere tamen Bagenbaeh in hospicio mulier elauda gressum recepit. *Gerardus*. Ipsa

hora, qua mulier supervenit, querebamus invicem, nihil nos ea die vidisse, et illa statim sine baculo ambulare cepit gratulabunda et laudans.

299 Tertia feria, vigilia fuit Dominicæ Nativitatis, et navi venimus Spiram: ibi enim diem festum celebravit rex Conradus, ibi coronatus est: ibi adfuit episcoporum principumque conventus. Illuc Pater sanctus advenit, inter principes quosdam pacem cupiens reformare; quorum inimicitias ab exercitu crucis Christi multi detinebantur: verumtamen non crebra solent in illis conventibus apparere miracula, nec dignatur Deus, ubi tantus est concursus multitudinis curiosæ, revelare gloriam suam: sed non fuit otiosus Patris adventus, ibi enim factum est, ut ipsius verbis utar, miraculum miraculorum. Siquidem rex signatus est præter spem omnium, qui convenerant: enarrat velociter sermo vivus et efficax: vere ibi probatum est, quod cor regis in manu Dei est. Prius enim apud Frankenvoert regem secreto convenerat Vir beatus, admonens, ut ipse salutis propriæ provideret in tempore misericordiæ uberis. Cui cum respondisset, nullam sibi hujus militiæ inesse propositum: tacuit Vir mansuetissimus dicens, non esse parvitas suæ importunius instare regiæ majestati. Sic et Spiræ, cum in sermone publice jam secundo regem, sicut prius, peregrinationis admonisset ex nomine, die tertia cum beati Joannis festivitatis ageretur, secreto aggressus cum solita mansuetudine, suggerens providendum omnino, ne sic præteriret eum penitentia levis, brevis, honorabilis, salutaris, quam ad salvandos peccatores divina pietas excogitaverat. A quo hoc tandem responsum obtinuit, quod deliberaret secum et consuleret suos, sequenti die super hoc responsurus.

300 Exinde intra Missarum solemniam, beati Patris animum cepit spiritus stimulare divinus, ut præter morem, nullo rogante, diceret, non oportere sine sermone præterire diem. Quid multa? locutus est, et in fine sermonis regem, non ut regem, sed ut hominem tota libertate convenit. Proponebat enim futurum judicium, hominem ante tribunal Christi adstantem, imperantem Christum et dicentem: O homo, quid debui tibi facere, et non feci? Ex hoc autem numerus regni culmen, divitias, consilia, virilem animum et corporis robur. His et hujusmodi verbis commovit hominem, ut in medio sermone non sine lacrymis exclamaret: Agnosco prorsus divina munera gratiæ, nec deinceps, ipso præstante, ingratus inveniar: paratus sum servire ei, quandoquidem ex parte ejus submoneor. Dixit: et ecce populus rapiens verbum de ore loquentis exclamat in laudem Dei, et resonabat terra in voces eorum. Continuo signatus est rex e, et vexillum ab altari per manum Patris suscepit, quod ipse in exercitu Domini manu propria deportaret. Signatus cum eo nepos ejus dux Fridericus junior, signati alii principes, quorum non est numerus. Ipsa autem die juxta capellam, ubi Pater sanctus Missam celebravit, puer claudus, me præsentem, gressum recepit.

301 *Eberhardus*. Sabbato mane cum Innocentium festus ageretur dies, exeunti de hospicio Patri sancto occurrebam, adducens mecum militem, qui signari volebat, et, ecce, in media turba puerum cæcum intuens; Quid vult, inquit, puer iste? ejus verba cum minus intellexissem, quod Romana lingua loqueretur; Adduc, inquit, puerum ad me: factum est, ut imperavit,

C. PHILIPPO.

IV.
Conradus rex,
primo a sacra
auditiæ abhor-
rens:

* Hori enim

sed deinde a
S. Bernardo
compunctus
cruce signatur
cum aliis inno-
centia.

Alia miracula

A PHILIPPO.

imperavit, et confestim signatus puer visum recepit. Ego ipse in multis probavi quod clare videret. *Gerardus*. Post Missæ celebrationem in capellam, quæ dormitorio *f* Canonicorum adjacet, inductus Vir Dei virum signavit uno cæcum oculo, et visum statim recepit, cujus et cæcitas prima, et illuminatio secunda diligentissime probata est. Sic et surdum, dum ab ecclesia rediret, impresso crucis signaculo fecit audire, immittens digitos in aures ejus: et hoc vidimus et probavimus. *Episcopus*. Sic et cæcum illum, qui Dominica *g* ante altare illuminatus est, dum graduale cantaretur, quem ego ipse obtuleram. *Eberhardus*. Multa ibidem facta arbitrator, quæ non vidimus; sæpe enim cantantem audivimus populum, et nemo ex nobis irrumperere potuit, ut videret, quid ageretur: unum tamen surdum, qui ibidem recepit auditum, ego vidi, et ego obtuli eum.

V. SPIRITUS

302 *Philippus*. Ipso die conventus factus est; ubi manifeste Spiritus adluit: neque hinc cuiquam dubitare licebit. Convocavit enim rex omnes principes, et milites, qui signati erant, simulque residentibus universis exhortatus est eos B Pater sanctus non humanis sermonibus, sed divinis. Ubi vero egressi fuimus, et rex ipse cum principibus Sanctum Domini deducebat, ne comprimerent eum turbæ, puer claudus oblatu est ei coram rege. At ille signo crucis edito puerum erigit, et jubet coram omnibus ambulare. Quanta lætitia, quanta exultatione puer deductus sit, quis loquatur? Conversus autem Pater sanctus ad regem, Propter vos, inquit, factum est hoc, ut noveritis quia Deus vere vobiscum est, et acceptum est ei, quod cœpistis. Ipsa hora, priusquam egredieremur hospitium, puella erecta est, et cæca mulier illuminata. *Eberhardus*. Mane secunda feria cum ad ecclesiam Vir sanctus proficisceretur, multitudo languentium impediēbat nos, et omnes præcedere jussimus. Nec mora: claudus quidam ante altare erectus est: utrum esset signatus, ignoro. Ambulantem tamen vidi et ligni pedem in ecclesia pendentem. *Otto*. In capella regis, ipso præsentē, puer claudus ex utero gressum recepit. *Eberhardus*. Eadem die alii duo, claudus alter, et aliter curvus erecti, et, me præsentē, ad majorem ecclesiam ab universo populo sunt deducti. Nam vociferationem et sonantes campanas omnes audistis. Vix redieram domum; et, ecce, iterum clamor, iterum compulsio. Festinavi ad ecclesiam, et duos iterum claudos adduxerant, qui ipsa hora receperant gressum.

facta

303 *Gerardus*. Vespere dum rediret Pater a curia regis, multitudo languentium hospitii jamas obsidebat, quos in ordinem fecimus residere, et singulos tetigit ac sanavit. Ibi puer claudus ex utero gressum recepit. Alter cæcus uno oculo illuminatus, et vir claudus ab amnis decem erectus. Hos ego vidi statim sanatos sub manu benedictis. Unus e fratribus nostris, unum adhuc surdum, qui auditum recepit, se vidisse testatur, et mulierem gratias referentem, quod a dolore capitis convalesceret. *Eberhardus*: Feria tertia puer cæcus illuminatus est, quem ego vidi. *Philippus*. Item vir quidam in præsentia regis et principum, unius oculi visum recepit. In ipso loco factum est, unde plurimum congratulamur, eo quod præsens esset Dux quidam Græcus, missus a rege Constantinopolitano. Hic in capella regis loquebatur Patri nostro, eum mulier cæca oblata est: ubi vero signata est coram

eo, statim illuminata est; et homo ille compunctus est plurimum in hoc verbo. Sic et circa vesperam adstante rege, et ipso Duce, et principibus multis, puer claudus offerebatur. Protinus autem fiducialiter loquens Vir fidelis, audientibus omnibus, ait: In nomine Jesu Christi tibi præcipio, surge et ambula. Sonuit vox virtutis, et secuta est virtus: surgensque puer, libere ambulabat, et prius quidem trementibus membris vel tibiis ibat, sed paulatim sub oculis omnium roborabatur.

304 *Gerardus*. Anselmus *h* episcopus Haverbergensis in fronte et faucibus gravissime patiebatur, ut vix aliquid gustare posset, aut loqui. Hic ergo rogabat beatum Virum dicens, Quia deberes etiam me curare. Cui jucunde respondens, Si eandem, inquit, haberes fidem, quam habent mulierculæ, posset tibi forte prodesse. At ille: Et si ego, ait, fidem non habeo, salvum me faciat fides tua. Tandem signavit eum Pater et tetigit: et continuo dolor, omnisque tumor abscessit. *Philippus*. Victa est curiositas nostra, quia crebra miracula quotidie coruscant. In octavis Nativitatis Mariæ *i*, dum ad ecclesiam proficisceremur, in claustro Canonicorum puer claudus gressum recepit, et coram ipso Patre nostro ambulabat exsultans. *Gerardus*. Inter Missarum solemniam curvus puer erectus est: et hunc vidi, cum ad altare deduceret mater, incolumem, ut offerret pro adepta salute candelam. *Otto*. Post Missarum celebrationem mulier clauda gressum recepit, quam nos vidimus omnes ambulantem. *Gerardus*. Multa quidem et hac die et sequente collata beneficia languentibus vidit rex ipse, vidit curia, vidit universa civitas Spirensis, a cujus memoria deleri non poterunt in æternum. Nostra quidem schedula, ubi hæc annotaveramus, negligentia cujusdam fratris amissa est: parcat ei Deus. Tria tamen occurrunt memoriæ, nam cetera investigare non vacat. Feria quinta pueri duo, quorum uterque oculi unius lumen amiserat, in hospitio illuminati sunt, et paralyticus curatus est, quem deportaverant in grabato. *Philippus*. In capella regis dum perficeretur reconciliatio, pro qua nominatim venerat Pater beatus; signavit hominem, cujus caput sine intermissione tremebat, et sanatus est ipsa hora. Puer etiam claudus ibidem erectus est. *Gerardus*. Vespere in hospitio duo cæci illuminati sunt coram nobis. Mane sexta feria coram nobis cæcus visum recepit.

305 Sed cundum est nobis, et qui hæc deportaturus est *k*, nuntius jam festinat. Quærimus proinde, quid Dominus episcopus reservavit. *Episcopus*. Optime factum est, ut me comoneres: nam mihi, fateor, prorsus memoria exciderant. Sagittarius quidam serviens Ducis Conradi, cum nobis Dux occurrisset, detrahebat verbo crucis, et sanctum Dominum blasphemabat, dicens, Quia non plus ille signa facit, quam ego. Ubi ergo ad imponendam manum infirmis Pater substitit, accessit homo, et vidit cui derogaverat: statim cecidit exanimis, et diu jacuit sine sensu. *Alexander*. Ego illi proximus eram, quando cecidit, et equus quidem immobilis stabat. Iniquus autem ille impulsus, subito virtute divina cecidit retro. Obstupuit omnes, et advocavimus Patrem, nec prius ille miser surrexit, quam descendens et orans erigeret eum. Sic in se ipso cognita virtute, cui prius detrahebat incredulus, sequenti die signatus est ad præceptum Patris nostri, in exercitum Domini profecturus.

annulus etiam
est Anselmi ep.
Haverbergem.
sis, et beneficia
plurima ab e.
concessa.
h

Miraculum
detractor præ-
tur, et signatur
h

Hoc t. homini

A *fecturus. Episcopus. Per omnia benedicta miseratio Domini, qui novissimæ huic generationi unum saltem ex antiquis Sanctis reservavit, ut tamquam lucerna ardentissima temporis hujus tenebras vita, doctrina, miraculis consecraret.* Felices vos, qui sub pennis ejus speratis, et satiamini ab uberibus consolationis ejus: felix congregatio, quæ tanto Patre letatur; cujus nos miseri seculares tenui saltem notitia gloriamur.

* Cod. Tornacens.
illustraret

ANNOTATA.

a *Dominica, tertia nempe Adventus, die xv dicti mensis.*

b *Zuric, al. Tigurum. Prins nomen mediæ ætatis scriptoribus usitatum fuisse, testatur Bertius in Germania sua; ita in notula marginali apud Mabill. hic.*

c *Lindemacus, aliis Limagus, amnis est, qui Tigurum secat: cujus utraque pars tribus pontibus jungitur. Ex Horstio et Mabillonio.*

d *Decembris xxii. In notis Tornacensibus observantur sequentia: Dominica iv Adventus, et in omnibus feriis illius hebdomadæ, usque ad sabbatum, id est a xxi * die Decembris usque ad xxviii Decembris, quo celebratur festum, [SS. Innocentium,] nihil est in Ms. codice: unde [collige,] illa, quæ illis diebus facta fuere miracula, esse ommissa, ut et adventus S. Bernardi Spiram: ubi omnibus illis diebus inoratus est, ut assisteret diete imperiali.*

* leg. lxxii

e *Consuli de hac re potest Otto Frisingensis De gestis Friderici I Imperatoris lib. i, cap. xxxix: qui, tametsi Bernardo alias nequaquam soleat favere, cum tamen tunc plurima in publico, vel occulto fecisse miracula testatur. Adis etiam caput xl et xli, ubi invenies Sancti epistolam, in conventu Ratisponensi lectam, innumerabilibus hominibus persuasisse, ut cruce-signatis annumerarentur. Vide denique Commentarium nostrum prævium ? xl.*

f *Hinc colligo, canonicos istos virisse in communi. Fuit hoc olim usitatum, et a sacris canonibus præscriptum: nam in concilio Moguntino, quod anno Christi 813 celebratum est, tomo VII Conciliorum apud Labbeum col. 1244, canone 9 hæc sunt: In omnibus igitur, quantum humana permittit fragilitas, decrevimus, ut canonici clerici canonicè vivant, et ut simul manducent, et dormiant, ubi his facultas id faciendi suppetit, vel qui de rebus ecclesiasticis stipendia accipiunt, et in suo claustro maneant.*

g *In concilio item Turonensi, quod eodem anno est habitum, apud eundem conciliographum col. 1264, canone 23 hæc leguntur: Canonici et clerici civitatum, qui in episcopis conversantur, consideravimus, ut in claustris habitantes simul omnes in uno dormitorio dormiant, simulque in uno reficiantur rectorio, quo facilius possint ad horas canonicas celebrandas occurrere etc. His adde synodum Romanam eodem sæculo celebratam, quæ apud eundem auctorem tomo VIII, col. 107, canone 7, Necessaria, inquit, res existit, ut juxta ecclesiam claustra constituantur, in quibus clerici disciplinis ecclesiasticis vacent. Itaque omnibus unum sit rectorium, ac dormitorium. Anno 1698 Leodii prodit Compendium instituti clericatus secularis in communi viventis etc., ex Italico Jacobi Antonii Velauri Gallice redditum.*

g *Dominica post natalem Christi, quæ erat Augusti Tomus IV.*

die xxix Decembris, et in qua habitus est conventus imperialis, ut proxime hic indicatur.

h *Hic est Anselmus episcopus Havenbergensis, seu Havelbergensis, sicut notat hic Mabillonius, cujus Dialogi tres adversus Græcos editi sunt in Spicilegii (Acheriani) tomo 13, a pag. 88 prioris editionis; ubi incipit Prologus ad Eugenium PP. III: qui de eo meminit apud Ottouem in Friderico lib. i, cap. lxi, col. 694 novissimæ editionis Mediolanensis.*

i *Id est, partus Mariæ, seu Nativitatis Domini, sicut patet ex sensu; die videlicet prima Januarii, anni 1147, quæ fuit feria quarta.*

k *Miracula videlicet, ad Henricum novitium in Claravalle, ex observationibus, quas supra dedimus ante hanc partem primam miraculorum, num. 283.*

A. PHILIPPUS

PARS SECUNDA

Miraculorum S. Bernardi.

CAPUT III. *Epistola cænobitarum Claravallensium ac Sancti comitum, ad Clericos Coloniensis ecclesiæ, quo eos, ad reformandam vitam dissolutam hortantur. Miracula in itinere Coloniensi.*

Dominis et amiceis suis Clericis ecclesiæ Coloniensis salutem dicunt fratres et amici eorum, Everardus, Gerardus, et Gaufridus monachi qualescumque; Philippus Leodiensis; Volmarus Constantiensis, et ceteri tirones spiritualis militiæ, quos Vir sanctus eripuit de medio Babylonis.

E

* at Wolfenbutrus

Ante omnia decet nos ex ipsis medullis cordium tibi gratias agere, Domine Deus noster. Multiplicasti enim super nos misericordiam tuam, et magnificasti facere nobiscum, immemor omnium iniquitatum nostrarum, quibus digne puniendis nec ipsa quidem gehenna sufficeret. Et unde hoc nobis peccatoribus utique pessimis omnium, quos, tua ordinante patientia, tellus in vita cogitur sustinere? Unde hoc nobis ut sub tantæ sanctitatis patrocinio respiremus? O vere inestimabilis enmulus miserationis! o incomprehensibilis divinæ pietatis abyssus! Accumulavit gratiæ suæ munera super Virum, quem elegit, ut ad eum colligat undique desperatissimos peccatores, in quo securius habeant sibi repositam sanctitatem. Vos autem, carissimi, usquequo gravi corde? Nonne si in Tyro et Sydone facte essent virtutes, quæ in vobis facte sunt in diebus, egissent penitentiam in cinere et cilicio? Ad signum unum aliquando conversa legimus de populo, utique duræ cervicis, hominum tria millia, cum in porta templi incendicantem claudum de ore Petri prolata vox virtutis ambulare fecisset. Quantos in brevi civitas

F

vi.
Actus Deo gratias, qui tot charismatibus cum mulavit S. Bernardum.

EX EDITIS.

Coloniensis vidit erectos? Et multi quidem de populo, ad quod vocabantur, conversi sunt, et oblatam sibi a summo Pontifice indulgentiam, et indictam pœnitentiam devotissime susceperunt.

corripuntur
mores cleri Co-
loniæ, ac di-
vitiæ.

307 Sed certe nisi abundaverit iustitia vestra plusquam eorum, non intrabilis in regnum cœlorum. Latæi de mundo sunt, licite cogitant, quæ mundi sunt. Apostolis dictum est: Vos de mundo non estis, sed ego vos elegi de mundo: quorum vos hodie occupatis loca, quorum stependiis vivitis, quorum potestatem tenetis, quorum auctoritate polletis, quorum vobis vindictis honorem, eum quibus, ut pace vestra dixerimus, communia vobis sunt omnia, præter conversionem et conversationem, præter opera et voluntatem, præter vitam denique et opinionem. Si in terra pasci gregem viderit, quis miratur? Pastorem autem similiter incurvari deorsum, similiter inhiare terrenis, et quæ inferius sunt quærere, numquid non ridiculum est, et abusio magna? At nunc erubescere Sydon, ait mare, Publicani et peccatores præcedunt vos in regnum Dei. Desperata est plaga cleri hujus, a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas. Ditata est ecclesia terrenis possessionibus, sed virtutibus spoliata. Neque enim longa eis esse potuit cohabitatio, ex quo pauper factus propter nos Rex gloriæ, ita paupertatem elegit, ut diceret, Nisi quis renuntiaverit omnibus, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Heu! heu! videmus venenum additum Ecclesiæ, sicut dictum est Ludovico, quem nominatis Pium, qui præcipue ditavit ecclesias. Legimus enim in historia ejus, quod audierit vocem dicentem sibi: Venenum Ecclesiæ addidisti *a*.

a
quæ sunt vene-
num Ecclesiæ.

308 An forte vobis videtur absonum, venenum interpretari divitias? Christus etiam in Evangelio spinas vocat: et Apostolos eas laqueum definit esse diaboli. Quicumque, inquit, divites volunt fieri in hoc sæculo, incidunt in tentationem et laqueum diaboli. Evadant ergo, qui volunt fieri pauperes et secure decantent, quæ laqueus contritus est, et nos liberati sumus. Agnoscite vocem jucundam, qui laqueum hunc transilistis (fratres vestros loquimur, qui adhuc inter vos solo tantum corpore detinentur.) Neque enim otiosus fuit, videlicet ad clerum, sermo Domini, ut magis inexcusabiles sint, qui adhuc in perditione persistunt: immo facilius trahat ceteros funiculus triplex, qui difficile rumpitur: eum verbo et signis, etiam proximorum accedat exemplum. Protrahunt epistolam, ut videtis, ubertas materiæ et desiderium fervens, quo vos omnes habere cupimus socios in visceribus Jesu Christi. Verumtamen sopersedendum est nobis, præsertim quod copiosius hæc et efficacius ab ipso Patre nostro annuntiata sunt vobis, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis.

b
Mox scula ser-
quentia scri-
buntur in gra-
tiam ecclesiarum
Coloniensis: eo-
rum fides.

309 Multi ex vobis curiose legerunt exemplar libelli, quod ad illustrem Henricum, regium *b* spiritu magis quam sanguine, misimus de signis quæ vidimus a prima Dominica Adventus usque ad discessum nostrum a curia, quæ nuper Spiræ habita est. Nulli adhuc petunt, ut, quæ facta sunt apud vos, non negligamus adjungere: quod hæc vobis dulcius sapiant, quæ præsentibus ipsi vidistis. Quod triplex nobis consideratio persuasit, ut et novi fratres, dum sæcularibus adhuc terminandis negotiis detinentur, in lectione hæc recalescant; et ceteri cogitent, quale sit, quod admittunt, qui tanto Patri, quem profecto ubi

Deus sustulerit, multi lacrymabiliter plangent, quod eum dissimulaverint, dum vocaret, animas suas committere, aut illecti voluptatibus nolunt; aut trepidant cordis pusillanimitate retrahenti. Sed et habeat, ut dignum est, nobilissimæ ecclesie Coloniensis memoriale sempiternum earum rerum, quarum præsentia meruit exaltari. Non quidem ut nostrum hoc scriptum reservandum sit: sed ut luculentius hæc et dignius scribant, qui scientiam habent, et possunt diligentiam adhibere. Nec dubitamus multo plura et apud vos, et in itinere miracula claruisse, quam tunc potuerimus nosse, aut possimus nunc recordari. Sed certissima tantum et probatissima scripsimus: ea quoque addere proposuimus, quæ singulis adhuc diebus per fidem Servum et devotum Famulum virtus Omnipotentis mirabiliter operatur. Sed et pauca ex his, quæ vidimus a Spira usque ad Coloniam, huic annotationi præmittenda credidimus, ut priori narrationi ista cohereant. Nonnulla quoque ex his, quæ præsentibus viderunt venerabiles abbates Theodoricus Campensis *c*, et Herwinus *d* Steinveldensis, sicut ab eis accepimus, sub eorum nominibus sunt descripta.

310 Jam quia reverendus episcopus Constantiensis abest, locum ejus, clericus ipsius, noster jam frater Vuolkemarus suppleat in hac relatione, et primus ipse loquatur *e*. Vuolkemarus. Utinam inter nomina electorum nomen meum jubeat Deus adscribi! Utinam in libro vitæ vel ultimæ inveniatur ipsius oratione et meritis, in cujus laude præsentibus, primum id fieri vestræ placuit sanctitati! Sexta igitur feria, sicut prioris libri finis declarat, soluta est curia Spiræ: et nos Vuormaciam festinavimus; ubi Pater sanctus, licet obnixius rogaretur, moram facere noluit, dicens, Quia oportet me et aliis civitatibus evangelizare. Transierat enim per Vuormaciam ante duos menses, et sermone habito innumerabilem ibi signaverat populum signaculo militiæ Christianæ. Prius tamen quam egrederemur die Sabbati, infirmos tetigit, qui convenerunt; ubi inter manus meas surdi duo, quos offerebam, adstante populo et acclamante, auditum sibi redditum fatebantur cum multa exultatione. *Philippus*. In itinere *f* puer claudus erectus est, quem omnes vere vidistis. *Gaufridus*. Secunda feria, die festo Epiphaniæ, apud castrum Gruzenach *g* regrediens ab ecclesia Pater beatus, puerum tetigit et erexit, quem sex annis penitus claudum fuisse parentes sui, et alii plures de populo circumstante, qui eum noverant, testabantur. Ille nos ipsi statim vidimus ambulanteum, dum ad ecclesiam deduceretur, in laudem Dei acclamantibus universis. *Vuolkemarus*. Tertia feria Pichenbach *h* (sic enim nominant viculum, ubi pernoctavimus) die Apparitionis mane tria apparuerunt miracula, quæ præsentibus vidi oculis meis. Siquidem in ingressu ecclesie surdus oblatum est, a quo statim Vir Domini sacratis digitis suis surditatem repulit, et immisit auditum. In ingressu *g* quoque gressum puella altero pede clauda recepit. Necdum exierat villam Pater beatus: et ecce offerunt ei paralyticum in grabato, qui, audita fama virtutum ejus, a vico magno, qui supra Rhenum situs est, et nominatur Bobardus *i*, plaustro sese fecerat deportari: et hunc quoque signavit, tetigit et erexit, et ad propria misit incolumem.

311 *Gaufridus*. In parochia Treverensi situs est famosissimus vicus, ubi Rhenus et Mosella confluent, unde et Confluentia nominatur. Ibi multa

c
d

e

f

g

h

i

j

k

l

m

n

o

p

q

r

s

t

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

ae

af

ag

ah

ai

aj

ak

al

am

an

ao

ap

aq

ar

as

at

au

av

aw

ax

ay

az

ba

bb

bc

bd

be

bf

bg

bh

bi

bj

bk

bl

bm

bn

bo

bp

bq

br

bs

bt

bu

bv

bw

bx

by

bz

ca

cb

cc

cd

ce

cf

cg

ch

ci

cj

ck

cl

cm

cn

co

cp

cq

cr

cs

ct

cu

cv

cw

cx

cy

cz

da

db

dc

dd

de

df

dg

dh

di

dj

dk

dl

dm

dn

do

dp

dq

dr

ds

dt

du

dv

dw

dx

dy

dz

ea

eb

ec

ed

ee

ef

eg

eh

ei

ej

ek

el

em

en

eo

ep

eq

er

es

et

eu

ev

ew

ex

ey

ez

fa

fb

fc

fd

fe

ff

fg

fh

fi

fj

fk

fl

fm

fn

fo

fp

fq

fr

fs

ft

fu

fv

fw

fx

fy

fz

ga

gb

gc

gd

ge

gf

gg

gh

gi

gj

gk

gl

gm

gn

go

gp

gq

gr

gs

gt

gu

gv

gw

gx

gy

gz

ha

hb

hc

hd

he

hf

hg

hh

hi

hj

hk

hl

hm

hn

ho

hp

hq

hr

A multa coram omni populo ostensa sunt signa, quæ nostram notitiam aut memoriam effugerunt. Claudum tamen puerum, qui in ecclesia sancti Florini post Missarum celebrationem erectus est, memini me vidisse. Sed et cæcum ibidem illuminatum asserit Fredericus noster, qui ab eodem vico secutus est Sanctum Domini una cum Adulpho optimo adolescente. Illic ignorantibus propinquis et amicis nobiscum transiit Mosellam, indutus tantum superpellico, sicut venerat ab ecclesia sancti Castoris, in qua canonicus erat. Reliquit alter Joseph pallium cum adultera, fugitque Ægyptios, et effugit. In eodem itinere cum paululum processissemus, claudus quidam, notissimus in terra illa, equo advehebatur. Hujus ita nervus femoris aruerat, ut replicato genu, quantum mensura est palni unius, tibia illa brevior altera videretur. Signavit autem eum Vir sanctus, et nihil hæsitans de virtutis effectu depomi iussit et ambulare: sed non fuit, qui obediret, forte quia minus speraverunt id, qui adstabant, aut quia minus intellexerunt verbum. Siluit ergo Pater, sed non siluit vox virtutis: subito siquidem exclamavit homo laxari sentiens B nervum, et extendi genu super equum, quo vebatur. Statim vero depositus libere ambulabat, magnificans Deum, et tota illa die sumum secutus est curatorem. Alter quoque, cujus similiter femoris nervus aruerat, ut vix summis digitis pedis unius terram tangeret, sanatus est in via eadem, ita ut libere talum deponeret et sine baculo graderetur h. Volkem. Feria quinta apud viciniam Riegemach, mane prinsquam egredere-

h

* f Remagen.

Coloniæ ubi venit. Missam celebrat, ac eos vicos oburgat.

312 Gaufridus. Memor sit in æternum diei hujus civitas Coloniensis, qua suscipere meruit Hominem sanctum, quem semper optaverat. Quia tamen insperatus advenit, minor eo die fuit frequentia populorum. Sic nimirum gloriæ caleator humanæ solemnem semper exceptiones, quoad in se est, fugere consuevit, et elegit magis occulte ingredi civitates. Raro tamen id potest, quia sequitur major gloria repellentem. Mane sexta feria, prinsquam ingrederemur ecclesiam, in hospitio nostro mulier cæca oculo uno ab annis decem, ad tactum beatæ manus coram nobis visum recepit. Hæc in ecclesia statim presentata est clero, et diu jacuit ante altare gratias agens Deo. Interea puer quoque cæcus in ipso hospitio est illuminatus. Ex quo ingressus ecclesiam Pater sanctus ad altare beatæ Mariæ, quod in orientali parte locatum est, Missam celebravit: ubi vero complexit, coram omni populo puella cæca illuminata est, et matrona dives et nota in civitate, cujus crura arida ab annis tribus extendi penitus non valebant, resolutis nervis ad signum vite sine dilatione stetit erecta. In pulpito quoque dum sermonem habiturus ad populum ascendisset, cæcus senex visum recepit. Multa quidem et alia signa facta sunt in ipsa die, et sæpius acclamabant. Sed nemo nostrum inquirendi existit curiosus. Sabbato quoque multa in hospitio vidimus et cognovimus ea, sed quia annotare negleximus; superveniente multitudine ceterorum, nobis jam penitus exciderunt: verba tamen quæ ad clerum habuit (neque enim exire voluit ad populum ea die) et quomodo formam

hanc clericorum, immo vitam prorsus informem omnibus divinarum testimoniis Scripturarum probaverit esse contrariam, non omnibus eis arbitrator excidisse: Vos, inquit, Propheta notabat, cum diceret: In laboribus hominum non sent, et cum hominibus non flagellabuntur, ideo tenuit eos superbia. Et Isaias eodem spiritu, immo Deus per Isaiam: Misereamur, inquit, impio, et non disceat facere justitiam, in terra Sanctorum iniqua gessit, et non videbit gloriam Domini. Et expressius ac nominatim in alio Propheta: Principes populi mei, inquit, ejicientur de domibus deliciarum propter pessimas voluntates suas, et cleri eorum non proderunt eis. Sed hæc alias. Jam ad narrationis ordinem revertamur.

ANNOTATA.

a Alii id Constantino M. tribuunt, post factam donationem Ecclesiæ. Vide Bessann fer. 4 Domin. i Quadr., sicut observat Horstius.

b Fuit hic frater Ludovici VII Francorum regis. Vide quæ supra diximus num. 283.

c Theodoricus electus est abbas Campensis E anno mxxxvi, ex Mabillonio post Horstium.

d Herwinus ipse est præpositus, post abbas Steinveldensis, qui redit infra in principio capitis iv. De eo agit Commentarius prævius in Appendice ad S. Bernardi elogium, quæ habetur in fine paragraphi lv, ubi vocatur Everwinus Steinfeldensis.

e Inter excerpta, quæ habemus e cod. Ms. Tornacensi, hoc loco ponuntur ista: Incipit liber ii de signis, quæ a Spira usque ad Leodium claruerunt. Et tunc pergit Wolkemarns: Utinam inter nomina etc.

f Hic legendum videtur die Dominica, quam signatam lego in proximè dictis excerptis, post sabbatum, et ponendum ante 76 in itinere, ne alioqui Dominica dies omittatur hic præter morem, quæ incidit in diem v Januarii.

g In diversis lectionibus, quas ante me habeo manu Henschenii scriptas, lego egressu: alias ex eisdem deinceps tertium apponendas, ejusdem Henschenii nomine vocabimus.

h In notis Tornacensibus ista ponuntur: Feria quarta, et additur vii Januarii Confluentiæ: unde colligo, Sanctum ista feria, quam tamen non lego apud Horstium, ut Mabillonium, Confluentiæ fuisse.

CAPUT IV. Prodigia varia memorantur, quæ sanctus Thaumaturgus Coloniæ, et inde digressus, Juliaci, Aquisgrani, Trajecti ad Mosam operatus est.

Dominica a, prinsquam Missa celebraretur, cæcus quidam per signaculum lucis et vitæ illuminatus et adductus est ad altare: ea siquidem die ad promissum sermonem convenerat populus inestimabilis quantum nemo clericorum sese aliquando in ecclesia illa vidisse dicebat. Celebravit autem Missam Pater sanctus ad altare beati Petri, quod in occidentali parte situm, obtinet

viii.
Urben ham
ii

I. A. EDITIS.

in ecclesia principatum. Ibi post Missæ celebrationem, innumera coram omnibus miracula contigerunt. Honorata mulier et notissima in civitate, quæ per quinquennium uno oculo cæca, multa sese in medicos fatebatur inutiliter expendisse, sub manu signantis visum recepit. Altera quoque similiter illuminata est. *Abbas Campensis*. De multis, quæ ibidem vidi, duo tantum occurrunt memoriæ. Dico autem de puella surda et muta, quæ confestim audivit et locuta est: et de juvene claudo, quem ad Servi sui orationem divina virtus exiit. *Hervinus abbas Steinveldensis*. In platea, ubi sermonem habuit Vir beatus, eo quod ecclesia populum capere non sustineret, nobis adstantibus cæcus quidam visum; et mancus aridæ manus simul et brachii adeptus est sanitatem. *Abbas Campensis*. Ubi finito sermone domum regressi sumus, ex quo januam iotravit exteriorem priusquam hospitii limen attingeret, me præsentem, curvum erexit puerum: mulieri insanæ reddidit mentem: claudam ambulare fecit, et cæcam uno oculo matronam Pater beatus illuminavit. *Gerardus*. Hæc fuit, de qua sic mirabatur unus e fratribus nostris, quod et diviti beneficium tam facile præstaretur; et vere digoa fuit omni admiratione celeritas. Prius enim quam signata videretur, illuminatam se esse clamavit.

mulier

314 *Eberhardus*. Ex quo pransi sumus, nunquam nobis illa die miracula defuerunt. Et hæc quidem certius novimus, et diligenter probavimus ea. Stabat enim Vir sanctus in fenestra, et per scalam offerebantur infirmi: siquidem ostium domus aperire nullus audebat, tantus erat impetus et tumultus: ibi quoque filia divitis ejusdam viri notissimi in civitate auditum recepit, quem ex multis annis prorsus amiserat: hanc in claustro quodam parentes ante locaverant: sed remisertant eam sanctimoniales, eo quod peccatis amisset auditum. Diu quoque sic manserat nihil audiens, donec ad tactum sacratæ manus Deus aperuit aures ejus. Post paululum quoque contracta mulier erecta est, et ambulabat. *Gerardus*. Puerum curvum qui erectus est ipsa die, et cæcos multos, qui illuminati sunt, omnes vidistis. *Vuolkemarus*. Ego ex iis, quos vidi et quorum memini, numeravi quinque, quosdam uno oculo cæcos, quosdam utroque. *Abbas Campensis*. Circa vesperam illuminata est mulier, quæ post manus impositionem duabus aut tribus horis residebat cæca. Tandem abire volens, nec habens a quo deduceretur, palpabat miserabiliter ad parietem cum fletu et ejulatu. Omnes miserabamur eam, sed statim congratulati sumus: acclamavit enim subito, quia videret, et festinantes ad eam multis hoc probavimus argumentis.

prodigiis

Hensch sandos.

315 *Gerardus*. Dum hæc intus agerentur, ego foris adstabam, nec ullatenus poteram introire: ab hora nona, usque ad vesperam sic permansi cum quibusdam fratribus nostris, nec accedere quidem valens ad ostium, vel ad scalam: tanta erat undique multitudo. Vix tandem nocte succedentibus turbis ingressus vidi confestim hominem surdum qui recepit auditum. Ubi cœnavimus, quia languentium convenerat multitudo, rogavimus Patrem, ut ad signandos eos egrederetur. Protinus autem puellis duabus surdis et mutis ad tactum sacratæ manus coram nobis Deus auditum reddidit et loquelam. *Everhardus*. Ibidem puer quidam et matrona de civitate ipsa ambo claudi, ambo erecti sunt. *Philippus*. Secunda feria summo mane, vir surdus auditum, et cæca puella visum recepit. Post paululum quo-

que mulier cæca illuminata est, et tantus ibi tumultus factus est et concursus, ut vix potuerit in hospitium retrahi Vir beatus: et nescio, an fuerit ibi majus miraculum, quam quod evaserit incolumis. *Gerardus*. Circa horam tertiam exiturum Virum Dei exoptabat languentium multitudo, eo importunius instantes, quo modicum jam tempus viderentur habere. Egressus igitur in plateam signavit ex ordine residentes, et sub oculis omnium ipsa hora quatuordecim sunt sanati, claudi septem, surdi quinque, puer mancus, et mulier cæca, optatum quique beneficium perceperunt. Ad singula populus acclamabat, et in laudes Dei voces tonant per nubila: Christ uns genade, Kyrie-eleison. Die Heiligen alle helfen uus.

I. e. Christo
miserere nobis
Kyrie-eleison
Sancti omnes
adjuvent nos.
illustrat:

316 Porro archiepiscopus civitatis in ipso residebat hospicio, et coram eo quoque Pater sanctus ubi egressus est, puerum cæcum illuminavit. *Abbas Campensis*. Ex hoc jam turba erat intolerabilis, ut nemini prorsus egredi domum ingredive liceret. Consilium ergo fuit, ut in domum archiepiscopi deduceretur, liberius exinde profecturus. Ibi vero nobilis puer, filius sororis advocati Coloniensis, ex longo jam surdus et mutus, coram omnibus nobis per manus impositionem recepit auditum pariter et loquelam. Ibidem quoque cæcus quidam visum, et alter, ejus erat crus aridum et inutile, adeptus est sanitatem. Sed et puella quædam, ejus adhaeserat lingua faucibus, et vix poterat loqui, curata est ipsa hora soluto vinculo oris: horum omnium testes sumus: testis est civitas Coloniensis. Neque in angulo facta sunt, sed in publico, ut ab omnibus Deus glorificetur, qui in Sanctis suis gloriosus est. Si quis forte aut incredulus aut curiosus exstiterit, multa ex his facile ei probare licebit, præsertim quæ in personis facta sunt non infimis, nec ignotis.

317 Vix tandem egressi Coloniæ, venimus Brunvitare *b*, quod est monasterium duobus a civitate millibus distans. In via quoque, præsentem populo Coloniensi, qui devotione debita Sanctum prosequabatur, surdi duo oblati sunt, quorum Deus aperuit aures, eum injeeisset Pater beatus digitos, et ore sacrato inspirasset auditum. *Eberhardus*. Tertia feria, mane in ecclesia beati Nicolai, in ipsius siquidem honore dedicatum est monasterium Brunviller, quod Nigrum-Villare interpretatur, coram altari puer cæcus illuminatus est, quem offerebat dominus abbas Campensis. Vix adhuc exsultantis populi siluerat vociferatio, et, ecce, surdus et mutus auditu donatus est, et loquela. *Vuolkem*. Alter etiam surdus adstantibus nobis recepit auditum. *Abbas Campensis*. Primum, quod in via ipso die vidimus miraculum, aridi ejusdam brachii et manus restitutio fuit. *Gerardus*. Crebra vidimus in ipso die miracula: plena siquidem erat populis, et campus omnis nobis civitas erat. Secundum, nisi fallor, miraculum fuit cæcus uno oculo, qui confestim illuminatus est: in ipso autem loco contigit, unde magis constupimus universi: obtulit enim mulier filiam jam adultam, quam ex utero surdam et mutam esse dicebat, et id ipsum multi ex circumstantibus, qui eam noverant, testabantur. Hæc autem per manus impositionem curata est ipsa hora, et audivit, et locuta est libere coram nobis. Nec longius adhuc processeramus, quando vir surdus recepit auditum. *Gaufridus*. Usque ad hæc miracula ego turbas præcedebam: audicos autem tam crebros populi cantus.

IX.
quibus adie.
que in terris
110 Coloniens:
b

A cantus, substiti, et quæ deinceps facta sunt in itinere diligentissime probavi. Surda et cæca mulier audivit et vidit : surdi tres audierunt, clauda una ambulavit : illuminati sunt quinque cæci : alii quidem uno oculo : alii vero utroque : et unius quidem pueri, qui omnino cæcus erat, illuminationem certi sumus Patrem sanctum in spiritu cognovisse. Substitit enim, et ad eum conversus, inquiri fecit utrum videret.

318 *Abbas Campensis*. Sic et de cæco alio fecerat prius, et meipsum, cum pertransissem, remiserat ad inquirendum : cumque redirem et illuminatum eum nuntiasset : Et ego senseram, inquit. Vespera venimus Juliacum, quod a Julio Cesare castrum ædificatum, et ejus nomine est insignitum. Ingressus autem ecclesiam Pater beatus, et intuitus mulierem claudam jacentem coram altari, novo quodam fervore spiritus, ita ut omnes miraremur, apprehendit manum ejus et elevavit eam quanta fide, tanta etiam facilitate. Sic et in atrio ecclesiæ, cum ingrederetur, coram nobis et omni populo cæcum illuminavit.

Gerard. Mane *c* in ecclesia post Missæ celebrationem cæcus puer visum recepit, et vir surdus B auditum. Honorata quædam mulier, neptis Comitissæ Juliaci, ab annis quinque altero oculo nihil, altero tam parum videns, ut vix posset sine duce tenere viam, ubi signata est, clare vidit utroque. Advocatus etiam castrum illius viginti annis vixerat cæcus, et illuminatus est ipsa die. Multa quidem et alia facta sunt, sæpiusque clamabat populus suum illud, Christe, uns genade, et in castro et in itinere, sed nobis e plurimis pauca sufficiant. *Eberhardus*. In via, quorum ego memini, surdus puer auditum recepit, mulier cæca visum, altera quoque clauda gressum coram omnibus nobis. Est autem Aquisgranum sedes, celeberrimus et amœnissimus locus, voluptati corporum accommodatior, quam animarum salutem. Siquidem prosperitas stultorum occidit illos, et vae domui indisciplinae. Non ad destructionem loquor, sed utinam legat qui corrigat : utinam et aliquis ipsorum recogitet et convertatur et vivat ! Illic ergo in capella regia ad altare beatæ Mariæ, feria quinta, puella cæca visum recepit : ego ipse Patri adstabam, sed tantus illico tumultus, ut cedere oporteret. *Philippus*. Claudus quidam senex ibidem erectus est, C cujus baculus in ipsa statim ecclesia ad testimonium suspenderunt : hunc ego ipse diu repuleram, ad quid vellet accedere, aut quid expeteret ignorans. *Eberhardus*. Mulieres duæ, quarum manus omnino aruerant, ibidem sanatae sunt ipsa hora.

319 *Abbas Campensis*. Alterius quidem manum Pater sanctus sua extendit manu, sed altera sanata est velut in fimbria vestimenti. Stabat enim post tergum ejus, et conquerebatur, quod ad manum accedere non valeret. Cui ego, *Applica*, inquam, vestimento ejus manum, si forte palpare possis. Fecit, ut ei consului, subitoque cepit tenere cucullam, et dum traheret eam, digiti extendebantur, et sanata est statim. *Gerardus*. Nusquam in itinere illo sic compressus * est Pater, ut in capella illa, quia locus angustus erat, et turba impellebat turbam, sicut unda solet undam præcipitare. Propter hoc multa ex his, quæ facta sunt, ignoramus. Gerardus noster, tunc canonicus ipsius ecclesiæ, qui eadem die præbendam seculumque pariter reliquit, illuminatos ibidem asserit cæcos quinque. *Volkem*. Trajectum vocatur locus, ubi quondam sedes Leo-

diensis erat, a beatissimo confessore Servatio a Tungrensi civitate translata. Illic feria quarta * pernoctavimus in ecclesia beatæ Mariæ. Mane vero feria quinta * post Missæ celebrationem, in eminentem locum Patrem deduximus, ut sine oppressionem sanaret infirmos. Ego illi proximus eram, et, quæ fiebant, novi plenius, et diligentius universa probavi. Ibi cæci illuminati sunt quinque, vir surdus audivit, mutus locutus est. Item surdus alter auditum et * manuum incolarum receperunt. *Gerardus* *. Ipso die in hospitio surdus et mutus puer oblatas est : cuique signaret eum Pater sanctus ; honestus quidam juvenis Conradus, Coloniensis canonicus, abrenuntians seculo sese reddebat in manus ejus. Elevavit se, ut susciperet eum, et continuo puer locutus est et audivit. Populus autem præstolabatur foris ; et, ecce, puer audiens et loquens parentibus redditur, et sequitur exsultatio copiosa. Notus enim erat in civitate puer : et hoc famosissimum fuit in populo. Nec mora, etiam clauda mulier gressum recepit, tres quoque cæci illuminati sunt, et singuli quique deducti in populum cum lætitia et exsultatione.

320 *Philippus*. Cum egrederetur Vir sanctus Trajectum, causa exstitit, ut ad ecclesiam beati Servatii declinaret pro negotio fratris Norberti, qui Canonicus erat ejusdem ecclesiæ : sed is continuo et præbendæ abrenuntiavit et sæculo. In ipso autem itinere puer claudus erectus est coram nobis. In ecclesia quoque beati Servatii offerentes claudum hominem Patri nostro, rogabant, ut ei manum imponeret. At ille : Nescio, inquit, si displicebit beato Servatio, si id in domo ejus præsumimus. Acclamantibus omnibus et dicentibus, Domine non displicebit : Io nomine, inquit, Domini nostri Jesu Christi et beati Servatii, surge et sta super pedes tuos. Surrexit igitur sine mora et cunctatione, et facta est lætitia magna in populo. Hæc facta sunt hæc apud Trajectum. Hodie Leodii clerus convenerat universus, qui in civitate illa copiosissimus est, et in camera episcopi Patrem præstolabantur, ut sermonem haberet ad eos, et, ecce, prævenit eos Dominus sermone virtutis, et claudus quidam Clericus ab reibus deorsum sic dissolutus, ut omnino non posset stare super pedes suos, oblatas est Viro Dei. At ille debilia membra signans et attractans, Ambula, inquit, in nomine Jesu Christi. Protinus autem confortatus ambulare cepit. Et egressus est sermo in clerum, et exclamaverunt, Tua sunt hæc Christi opera, qui Sanctos tuos ita glorificas. Ipsi gloria et imperium nunc, et in omnia sæcula seculorum. Amen d.

ANNOTATA.

a Die xii Januarii, quo Colonia egressus est
b Al. lego Brouwyler, Brawiler. *Monasterium est Ordinis S. Benedicti : de cujus etymologia ac situ Gelenius in sua Colonia Agrippina lib. III, syntagmate xv, § 1, pag. 385 : Bruno-villare, inquit, pagus cum insigni abbatia, leucæ itinere abest a Colonia Agrippinensi ad occasum, in clivo silvæ ac montium, qui vulgo vicia appellantur. Nomen accepit a quodam Brunone, qui, ut fama est, per duneta secutus sunculam, in densissima silva reperit vetus sacellum, in quo illa sæculo parto multum fœtum enixa erat. Ego ab hoc, vel alio nobili, quia novalia hoc loci orsus sit, nihil dubito nomen accepisse.*

c Feria videlicet quarta, die xv Januarii, quo

* 12 EDITIS
* Hensch quinta
* Hensch sexta

* Hensch add.
duo
* Hensch Gauf

E
ac Leodii acciderunt.

F

d

Juliaci, Aquisgranis.

c

Trajectum ad Mosam.

* ut comprehensus.

IX BOLLIS.

quo Juliaei, et Aquisgrani fuit; vespere autem Trajectum ad Mosam venit, ut patet e sequenti textu Mabilloniano, consentiente etiam Horstiano.

d Notæ Tornacenses indicant, in Mss. nihil aliud haberi de eis, quæ egit Leodii; nec quot diebus ibi manserit; nec quo discesserit die: sed sine ulli titulo sequi miracula, quæ fecit a Leodio usque ad Claravalle. Verum, quæ a Viro sancto Leodii acta sint, statim referetur ex Gaufrido.

PARS TERTIA .

Auctore Gaufrido monacho Claravaliensi.

Epistola ejusdem ad Hermannum episcopum Constantiensem.

Domino dilectissimo, et reverendissimo patri Hermanno, Dei gratia Constantiensi episcopo, puer sanctitatis ejus Gaufridus Claravallis monachus qualiscumque, in orationibus suis filiorum meminisse suorum.

X.
Præfatur Gaufridus, quantum miracula, et qua fide scribat.

Ea quidem miracula, quæ a Spira usque Leodium facta vidimus et cognovimus, ad Clerum Coloniensem eo descripsimus modo, quo priora fuerant ante descripta, ut ad instar collationis, vicissim ea, quibus adfirmus, singuli loqueremur. Quia ergo libelli illius exemplar, vestram, pater beatissime, diligentiam effugere non poterit, ut confido: reliqua describere et sanctitati vestræ dirigere non neglexi. Multa quidem nos et ex prioribus ignorasse, certissimum est. Nemo quippe in transcurso prosequi poterit universa. Maxime tamen nocuit, ubi Teutonorum exivimus regionem, quod cessaverat vestrum illud, Christ uns genade: et non erat qui vociferaretur. Neque enim secundum vestrales propria habet Cantica populus Romanæ linguæ, quibus ad singula quæque miracula referrent gratias Deo. Multa proinde tecta silentio ad nostram non pervenere intuiam: licet ex his quoque, quæ certissime novi, omiserim non pauca scienter, veritus equidem, ne forte quamlibet curioso pareret copia tanta fastidium. Illud sane non tam vobis loquor, de cujus credulitate non dubito, quam ceteris, in quorum manus hæc poterunt devenire, nil me scripsisse, nisi quod aut vidi oculis meis, aut fratrum nostrorum, qui præsentibus fuerunt, certissima relatione cognovi.

CAPUT V. Prodigia Leodii, ac deinceps in itinere per Gallo-Belgicam, et in Campania edita sunt.

Igitur Dominica post octavas Epiphaniæ a, et secunda feria, Leodii mansimus, dum Philippus noster ea, quibus tenebatur implicatus, sæcularia negotia consummaret. Factum est autem Dominica die, cum ad altare beatæ Mariæ in majori ecclesia Pater sanctus Missarum solennia celebrasset coram universo populo, puer oblatus est, quem ex utero claudum esse dicebant: ubi vero signavit tibias ejus et renes tetigit, apprehendens manum ipsius erexit eum protinus, et deduxit. Conclamatum est etiam a clero: Te Deum laudamus: sed mugitus fletuum et singultus vociferationem laudis evicit. Dabat pro cantu lacrymas plebs ignara canendi. Duas quoque aridas manus ibidem tetigit et curavit, ut sensum pariter motumque reciperent. Necdum ab altari dimotus, senem cæcum per signum crucis illuminavit: et alterum claudum ambulare fecit in facie totius ecclesiæ, quæ convenerat. Feria secunda in domo episcopi b mane, post Missarum celebrationem cæcus uno oculo juvenis ad tactum sacræ manus illuminatus est, et sub manu signantis exsiliit clamitans, quia visum recepit. Nec mora afferebatur alter utroque oculo cæcus, et hic quoque ibidem illuminatus est ipsa hora. Aderat autem episcopus civitatis explorator diligens omnium quæ fecerat. Audiens igitur adolescentem illuminatum se esse gratulandis vocibus acclamantem, ut probaret, an verum esset, de multis interrogabat eum, et incunctanter ille ad singula respondebat.

319 Ipsa die circa horam sextam exiit Pater sanctus ut signaret ægrotos, et ibi statim claudus quidam gressum recepit. Audientes autem quia semel exisset ad infirmos in spatiosiori domum, multo plures prioribus pervenerunt. Post horam igitur nonam egressus ad eos signavit ex ordine residentes. Et continuo ex his, de quibus certissimus, illuminati sunt cæci quinque, et claudi tres receperunt gressum, digne admirantibus universis; vespere quoque in capella episcopi surdus quidam recepit auditum. Tertia feria priusquam egredieremur, tres in ipsa episcopi domo claudi erecti sunt, mulieres duæ et puer unus. Multa quidem et alia signa Leodii, et in itinere facta sunt: sed e multis pauca sufficiant.

320 Feria quarta profecti ab oppido, cui nomen Huy, festinavimus ad monasterium quod Gembolium c* vocant. In ipso autem itinere senex cæcus uno oculo, et adolescens eodem laborans incommodo, ambo simul illuminati sunt. Feria quinta d mane in monasterio prædicto Gembolin, puer claudus oblatus est Viro Dei, et confestim signatus ab eo gressum recepit, et coram omnibus ambulabat. Post paululum quoque in ingressu * ejusdem vici, puer alter pedibus manibusque contractus sub oculis omnium, utrorumque membrorum adeptus est sanitatem. Nec longe processerat, et, ecce, puer mutus ex utero offerebatur in via, et hunc quoque signavit

VI.
Prodigia facta
Leodii

memorantur

Item Gembolium
ac Fyl. rui.
* f. Gembolium

* Huius h
egressu.

A et sanavit, statimque solutum est vinculum oris ejus, et loquebatur recte. In ipso itinere oblatis sunt surdi duo, et qui mutum fecerat loqui, surdos fecit etiam audire. Novum in partibus illis ædificatur monasterium, cui Villare e nomen est, et ante paucos menses illuc Pater sanctus congregationem miserat monachorum. Voluit ergo plantationem novellam, vel in transitu visitare, et peregrinantes filios consolari. Factum est autem cum monasterio appropinquare cœperat, claudam mulierem tetigit, signavit, erexit, et præcepit libere ambulare. Duabus quoque claudis in ipso loco gressum, et juveni eundam amissum unius oculi visum reddidit coram fratribus ipsis, et aliis plurimis, qui convenerant.

apud opp. Fontanæ.

321 Exinde festinabat ad oppidum, cui Fontanæ nomen est, ubi Philippus noster apud propinquos suos eum rogaverat hospitari. In eodem vero itinere offerebant ei cæcum a nativitate puerum, qui nec ipsas quidem poterat aperire palpebras oculorum. Desperarant omnes, etiam qui plurima viderant maximaque miracula. At ille nihil cunctatus manum imposuit puero, factaque oratione brevissima (ut solebat) digitis suis palpebras ejus aperuit et sciscitatus est an videret. Cui puer: Video, inquit, Domine, video vos: et omnes homines video capillos. Plaudensque et vehementer exultans aiebat: Deus, Deus, ultra non offendam ad lapidem pedes meos. Feria sexta Fontanis priusquam egredieremur; puellæ contracta et arida manus sanata est et extensa. In via quoque juxta vicum quemdam, puer claudus gressum recepit.

Fontanæ, Montibus Haynonensium.

322 Ex hoc accessimus ad castrum, quod nominant Bins, unde tanta occurrit hominum multitudo, ut totam camporum planitiem populus operiret. Illic puerum claudum humeris offerebant; quem Vir Domini signans deponi jussit, ut ambularet: vix potuit novis gressibus via parari, tantus erat concursus, tantusque tumultus: depositus tamen ambulare cœpit in medio populi, et deducentes eum in liberum campum plurimi successerunt: aderat enim mater, aderant propinqui ejus, et multi, qui noverant eum, ipsa sua exultatione fidem miraculo facientes. Interim sane dum secessisset cum puero pars non modica populi, geminata lætitia est, et alter quoque puer similiter claudus, similiter gressum recepit. Tertius in eadem planitie claudus vir erectus est, et coram omnibus ambulabat et currebat gratulabundus et laudans. Prope idem castrum cæcus unus illuminatus est, et surdi duo receperunt auditum ipso loco, ubi substiterat, ut populo benediceret et dimitteret eos. Mons vocatur castrum primum in provincia Haynonensium, ubi sexta feria pernoctavimus. Illic mane sabbato priusquam proficisceremur, senex quidam de proxima villa mutus eorum, qui aderant, et Philippo nostro non incognitus, quod a multis jam annis amiserat oculorum lumen, recepit. Sed et puer quidam scholaris cæcus altero oculo illuminatur tanta celeritate, ut non prius amoveret Pater beatus manum, quam puer clamaret: Video Domine, stupentibus universis.

apud Fontanæ, et Villare.

323 Hæc in hospitio facta sunt coram venerabili episcopo Cameracensi Nicolao f, et clericis ejus etiam, et multis religiosis viris, qui de tota provincia occurrerant Viro Dei. Hisdem quoque adstantibus, cum egredieretur castrum, mulieris aridam manum sanavit, et gressum reddidit claudis. Plurima ipso die miracula conuscave-

runt, adeo ut multa ex ipsis a memoria elaberentur: horum tamen certissime recordamur. Surdæ duæ auditum receperunt in via, et puer quidam unius oculi visum. Nec longe processeramus, et, ecce, in campo mulier amissum ex longo unius oculi lumen recepit. In eadem strata, capellula quædam est, duobus a prædicto castro millibus distans, illic in occursum Viri Dei venerabilis convenerat multitudo, ut faciem ejus videret, et susciperet benedictionem. Nec fraudavit Dominus populi sui devotionem, quin desiderata eis virtutis suæ magnalia demonstraret. Ibidem enim coram omnibus senex quidam, qui viginti, ut dicebatur, annis cæcus manserat, factus est videns, et mulier surda audivit non sine multa ipsorum et populi exultatione. Alio quoque in loco cum substitisset, oblatis sunt pueri duo, quorum uterque uno tantum videbat oculo, et mulier surda. Nec anto dimotus est quam et pneris visum, et mulieri reddidisset auditum. Adhuc autem in eodem itinere prope torrentem Huns, ante transitum, puer cæcus illuminatus est: post transitum duæ surdæ receperunt auditum. Jam appropinquabamus hospitio, et, ecce, clauda mulier per manus impositionem gressum recepit coram multitudine copiosa plebis: quæ in occursum beati Viri de tota venerat regione. Alii quoque debiles et ægroti desiderata adepti sunt beneficia. Sed longum est singula quæque referre. Valencenas nominant oppidum, ubi ea nocte mansimus, oppidum grande et populosum. Illic sane priusquam ingrederemur hospitium, mulierem claudam notissimam populo signans et erigens Pater sanctus fecit coram omnibus ambulare. Inde profecti, Dominica die g venimus Cameracum.

A. GAUFREDO

* f. indumera
bils

324 Plurima autem et in castro ipso, et in itinere miracula contigerunt: sed e pluribus pauca collegimus. In ecclesia beati Joannis post Missæ celebrationem puer surdus et mutus ex utero matris suæ audivit et locutus est, et admiratae sunt turbæ. Illic juxta me resederat mutus et surdus, et coram me præsentatus audivit et locutus est ipsa hora. Vix cessaverat cleri jubilatio, et, ecce, senex claudus erectus est, et ambulabat. Ibidem contigit *, unde præ ceteris miraculis obstupimus. Puer enim cæcus a nativitate opertis albugine oculis (si tamen oculi dicendi erant, quibus nec color, nec officium, nec ipsa saltem cavitas inerat oculorum) ad impositionem beatæ manus visum recepit. Multis hoc indicium probavimus, vix credentes oculis nostris, quod talibus oculis visus posset esse. In ipso loco etiam arida mulieris manus adepta est sanitatem. Ex hoc cum beatum Virum turbæ comprimerent, vix deductus est in domum Regularium Canonicorum. Ibi quoque plurima languentium beneficia contulit: sed hæc sunt, quorum certissime recordamur. Claudis duo ibi erecti sunt, puer cæcus et mulier cæca visum receperunt.

* g
XII.
du etiam

* Hensch add.
unum

325 Secunda feria in urbe Cameracensi in ecclesia beatæ Mariæ ad altare sublimius Pater sanctus Missarum solemniter celebravit, ut in eminentiori loco positum videre posset populus et non comprimeret. Accedentibus ergo ceteris ad oblationem, puer adductus est surdus et mutus ex utero matris suæ: hic in proximo vico natus, multis eorum, qui adstant, non incognitus erat: cœperat autem, qui adduxerat, obsecrare hominem Dei, ut puero manum imponere dignaretur: sed nos concursum populi metuentes prohibuimus

Cameracum.

F

prohibuimus dicentes, ut finita Missa adduceret eum. Prævenit tamen expectationem, virtutis effectus. Offerens enim puer, sacratam manum ex more osculatus est, et pertransiit. Nec mora, accedens unus ex militibus prædicti fratris * episcopi, interrogavit puerum * dicens : Oz tu * ? quod latine interpretatur, Audis tu ? Protinus autem ad * ipsum puer quoque respondit dicens : Oz tu. Surdus nimirum ex utero ea tantum loquebatur, quæ ex ore interrogantis audivisset. Addidit ergo miles loqui ad eum, et docebat invocare Deum et beatam Virginem nominare etc. Singula vero incunctanter puero respondente, qui propius adstabant clerici convenerunt : cognitaque miraculi veritate, levaverunt vocem magnificantes et laudantes Deum, qui dedit potestatem talem hominibus. Elevatus puer salutem populum, et exsultat in gaudio civitas Cameracensis, loquentem audiens puerum, qui ex utero matris suæ nec locutus est aliquando, nec audivit. Ipsa die in domo * episcopi, ubi Virum sanctum magna cum devotione susceperat, puellæ manus invalida ad tactum ejus sanata est et extensa. Vespere quoque claudam longo tempore filiam pater obtulit, et recepto gressu lætus reduxit ad propria. Tertia feria aridas manus duas sanavit, et mulier clauda experta est, quia efficax in Bernardi manu gratia curationum. Puerum quoque cæcum, cum jam egrederetur, illuminavit in porta, et in campo adolescentem surdum fecit audire, et mutum loqui coram universo clero et populo civitatis.

326 Valcellam *h* vocant monasterium tribus ab ipsa civitate millibus distans, quod idem Pater noster missis olim a Clara-valle Iratribus ædificaverat. Illic feria tertia pernoctavit, nolens fraudare filios visitatione et consolatione paterna. In ipso sane monasterio mane feria quarta priusquam egrederetur, militem quemdam de regione eadem, qui a diebus multis debilis pedibus simul et cruribus ambulare non poterat, benedictionis virtute sanavit, referentem gratias, ad sua remisit incolumem. In via quoque surdus vir aure altera, recepit auditum. In oppido cui nomen Gom *, juxta monasterium Canonico-rum Regularium, quod Montem sancti Martini vocant, novo temporis nostri Martino claudam puellam offerebant. At ille signo crucis edito, *C* Vade, inquit, in nomine Jesu Christi. Statim vero deposita exsiliit et ambulabat, currens et laudans Deum. Feria quinta in monasterio, quod Humblerias *i* vocant, paralyticam media parte corporis filiam pater obtulit Viro Dei. Hæc et manus et brachii, et tibiæ simul, et pedis etiam et linguæ officium, morbo invalescente, perdiderat : ubi vero signavit eam Pater beatus, sanata est, evidentissime loquens et ambulans, et libere movens manus. Ipsa die Laudunum venimus, ubi sexta feria in monasterio beati Joannis (illic enim hospitabatur) eorum omnibus vir surdus auditum recepit *. Sabbato quoque Remis, cum jam pararetur iter, cæcum uno oculo puerum per signum crucis Pater sanctus illuminavit, adstante clericorum et civium multitudine.

ANNOTATA.

a Incidit ista Dominica anno 1147 in diem XIX Januarii.

b Fuit is Henricus II; de quo plura in Historia Leodiensi a nostro P. Foullon deducta, at-

que anno 1735 Leodii edita, tomo I, parte II, ad D an. 1145 et seqq.

c Id est, Gemblacense, Ordinis S. Benedicti : quod vulgo Gemblours incolis, Giblou Gallis, ut notat Baudrandus.

d Die XIII Januarii. Ille iterum incipit narratio miraculorum in codice Tornacensi, ut in notis ad eundem lego.

e Videtur potest Chronologia Bernardina parte III, ad an. 1146. Cænobium hoc incoluit B. Gobertus, ex Comite Asperimontensi ibidem monachus : cujus Vita illustrabitur apud nos hæc die.

f Hujus nominis primo : de quo in Gallia Christiana tomo III, a col. 28 novissima editionis.

g Die XXVI Januarii.

h Vide Chronologiam Bernardinam ad an. 1132. *i* Humblieres, Ordinis S. Benedicti.

CAPUT VI. Mirabilia alia in Campania usque ad ingressum in monasterium Claravallense ; item alia deinde post brevem in eodem moram.

Dominica die *a* festum erat Purificationis beatæ Mariæ : et Francorum rex Ludovicus, devotissimus et Christianissimus princeps, Catalaunum occurrebat Viro Dei. Plurimi quoque ex principibus utriusque regni convenerant, et legati regis Romanorum, et Vuolfonis *b* inclyti Ducis, ut de via Jerosolymitana communi consilio tractaretur. Quo Vir Domini colloquio sic detentus est per biduum illud, ut ad populum exire nequiverit : licet vehementissime desideraretur. Oportebat enim generale bonum votis anteferre privatis. Egredienti vero feria tertia, mulier quædam occurrit, aridæ manus postulans curationem : et juxta fidem ejus factum est ei, ut fieret ipsa hora sana. Et hoc quidem miraculum jam inter vicinos et notos factum est, ne quis objiceret illud de Euangelio : Quanta audivimus facta in Capharnaum, fac et hic in patria tua. Aderat enim venerabilis episcopus Lingonensis Godefridus, beati Viri quondam filius professione, nunc pater officii dignitate. Aderant et principes quidam, et milites terræ nostræ non pauci. Quarta feria, cum jam desideratæ Valli magis appropinquaret desideratus et ipse ; multiplicata sunt miracula manifesta, ut plusquam Propheta probaretur, * propheticus honor non deerat, ne ipsa quidem in patria sua. Ipsa siquidem die in vico Campaniæ, cui nomen Davamant, in honore beatæ Agathæ, cujus festivitas agebatur, Missarum solemnia celebravit. Necdum secesserat ab altari, et, ecce, vir quidam cæcum filium offerebat, ejus oculos sputo luvius tetigit, et illuminatus est ipsa hora.

328 In oppido, cui nomen Rosnay, languidum et penitus debilem virum plastro deportabant, cui solum videbatur superesse sepulcrum : et huic quoque coram omni populo et militibus multis manum imponens, ambulare eum fecit sine dilatione : et stupentibus universis, quo prius fuerat deportatus, plastrum sequebatur incolumis. Similiter et puerum, qui et ipse a diebus multis ne unum quidem passum poterat ambulare, signavit, ubi castrum, est egressus : et statim li-

XIII.
Catalaunum cur
nulla miracula
tunc edita in
continuant
a
b

f

* Hensch. add
cui

Vir sanctus

berc

A bere ambulavit. In eadem strata, aliud itum est castrum, quod Brena ad indigenis nominatur. Illic transeunte Viro Dei, per orationem et benedictionem ejus, puella clauda gressum recepit. Ubi vero egressus est, stipem quærebat ab eo cæca mulier et mendica. Intuens autem Vir in eam misericorditer, Tu, inquit, argentum quæris, sed Deus tibi visum restituet : accedensque signavit eam, et eorum omnibus illuminata est ipsa hora. Interrogata vero quamdiu cæca fuisset, ab his undecim annis nihil penitus se vidisse respondit.

n alia

329 Sic Apostolicus Vir Apostolicum imitatus exemplum, et petitionem mendicantis, et spem liberalitate sanctissima superavit. Nec longe processerat, et, ecce, puer uno oculo cæcus benedictionem flagitat, tactum requirit. Quid ei uegaret, qui dederat non petenti? Nihil cunctatus signavit oculum cæcum, et enim, quo videre solebat, manu claudens movit digitum coram eo, et quid ageret inquisivit *. Audientes peregrini quidam, quod homo Dei transiret, socium suum surdum ei cum precibus obtulerunt, cujus aures sputo liniens, et immittens digitos suos, auditum reddidit ei ipsa hora. Exinde cum paululum processisset, secutus homo eum, gratias egit, et signum crucis ab eo accepit, ut in exercitum Domini proficisceretur.

* Hensch. add. statimque ille respondit, quod digitum suum moveret.

B

Campanæ locis donec rediit, ad Clavumvallem

330 Ipsa die venimus Barrum super Albam, quod nominatissimum oppidum est, tribus a Clara-valle millibus distans. Quinta igitur feria Vir sanctus Missarum solemnia celebravit in ecclesia sancti Nicolai. Illic ad nova divinæ virtutis magnalia obstupere Barrenses c. Addidit adhuc magnificare famulum suum Dominus, et oculos pueri cæci nati sub manu ejus aperuit. In eadem basilica post Missarum celebrationem, puella contracta, cujus tali adhaeserat renibus, erecta est et libere ambulabat. Altera quoque puella, quæ stare omnino non poterat, ibidem adepta est sanitatem. Item mulier clauda gressum recepit, et quam cito signata est, virtutem sentiens, jussit pulsari campanas, sicut ad singula quæque miracula faciebant. In eodem loco, duo surdi et unti a nativitate * receperunt auditum, pariter et loquelam. Alter quidam puer, alter adolescens erat * notissimus in oppido illo; adhuc autem surdus unus auditum recepit, et puella ex utero matris suæ impos manibus, sanata est ipsa hora. Alteri quoque manum aridam ante domum elemosynariam, cum jam proficisceretur, restituit sanitati. Ipsa die Dispensator bonus multiformis gratiæ Dei fuit redditus Claræ-valli, reportans manipulos pretiosos, instar patriarchæ Jacob cum duabus turmis regrediens. Nam et triginta secum adduxit, et totidem fere facto jam voto et constituta die venturos præstolabatur. Quid ergo dicemus ad hæc? Felix nimirum, cujus oratio tam accepta, tam salubris tactus, sermo tam vivus et efficax invenitur! Felix anima, quam implevit Dominus oleo gratiæ præ participibus suis: felix lingua tot animarum medens vulneribus desperatis: felix manus gratia sanitarum, et tot virtutum affluens signis!

* Hensch duo surdi et multi receperunt * Hensch add. alterque

C

XIV. His attestantur prodigia

331 Paucos dies Claræ-valli faciens Pater sanctus, ne intrmitterentur infirmi, fratrum quieti providens interdixit. Ipsa tamen die, qua exiturus erat, juvenem Lingonensem, cujus auris altera ab annis multis penitus obsurduerat, venerabilis episcopus noster obtulit, et confestim audivit homo, et gratias egit celeri medicinæ. Egrediens autem Pater monasterii Januam, invenit Augusti Tomus IV.

languentium multitudinem, cæcorum, claudrum, aridorum: plurimique in tumultu illo sub manu signantis desideratam adepti sunt sanitatem. Ubi vero montem ascendit, obvium habuit puerum surdum et mutum, qui diebus multis inter fratres nostros Fontarciæ manserat, tantum innuens eis. Hujus linguam sputo liniens, et auribus ejus immittens digitos suos, Deum nominare jussit, cæpitque puer paulatim loqui: sed adhuc vox in gutture laborabat. Quod adverteus unus ex fratribus nostris rursus obtulit eum rogans, ut gutturi ejus manum inponeret. Statimque locutus est libere, cum multis lacrymis gratias agens Deo. Tandem siquidem surdus et mutus exstiterat, ut ei nomen proprium penitus excidisset, et nesciret, quis vocaretur. Vix recordatus civitatis nomen, unde fuerat oriundus, Parisiensem se esse dicebat.

332 In eodem itinere surdus alter audivit: pueri duo claudi gressum receperunt; et prope Mundivillam (sic enim vocatur viculus duobus ferme a monasterio millibus distans) curatus est paralyticus senex nobis adstantibus, turbis exclamantibus vehementer. Villa super Arnam nominatur, ubi pernoctavimus ipsa die. Mane vero in basilica post Missæ celebrationem adolescens altero erum contractus, ubi a Viro Dei signatus est, extendit nervum, et coram omni populo gradiebatur exultans. In eodem vico, ingressus hospitium et irruentibus multis, cæcum uno oculo puerum, et puellam mutam a nativitate, consueta benedictione sanavit. Siquidem et puer illuminatus, et puella locuta est, audientibus et admirantibus universis. In platea quoque cum detineret eum populus egredientem, sanati sunt manci duo: quorum alter etiam nimis oculi lumen recepit amissum, duplicique liberatus incommodo, duplex gaudium reportavit.

plurima:

E

333 Eadem die juxta castrum Barrum, quod alluit Sequana fluvius, coram multitudine copiosa plebis, quæ de tota regione convenerat, curati sunt puer cæcus, et vir cæcus, puella manca et paralyticus senex: hunc in plaustro detulerant, et ab annis sex sic elanguisse dicebant. ut nec sedere quidem, nec siue alio posset mutare latus. In ingressu villæ, quam Pargonium vocant, erectus est puer claudus ex utero matris suæ: in ingressu quoque mulier quædam amissum ab annis quatuor gressum recepit. Nec longe progressi eramus, et, ecce, currebat post nos mulier cæca uno oculo: et hæc quoque ubi pervenit ad Virum Dei, ab eo signata est continuo, et visum recepit. Et revertebatur gratulabunda et laudans. In ingressu diocesis Tricassinæ, in vico, cui Fulceriæ nomen est, oblatas a populo puer a nativitate surdus et mutus, ab utroque morbo sanatus est ipsa hora. In via quoque, cum egrederemur, puellæ manum a nativitate aridam et contractam beudicta Bernardi manus extendit, quasi esset cerea; et sanata est statim, ita ut teneret fortiter baculum, quem tradidimus ei. Mirabantur omnes, qui deducebant Sanctum Dei, viri de eadem regione nobiles et potentes. Magis autem mirati sunt juxta vicum, qui Wanda vocatur, puellam claudam mutam ex utero matris suæ, benedictione percepta, ambulantem videntes, audientesque loquentem.

quæ e Claræ-vallensi

F

334 Altera autem die in majori ecclesia Trecenti congregatus est populus innumerabilis, ut audiret a Dei Homine verbum ejus. Factus est ergo tumultus intolerabilis complimentium sese turbarum; et periculum metuens, egressus est

conuho

A. GAURILLO

Vir beatus; cumque in hospitium episcopi se recepisset, sequebatur eum languentium multitudo et pro foribus expectabat. Ingressa est autem puella clauda, et sub oculis omnium, signante Viro Dei, adepta est sanitatem, et libere ambulavit. Erat autem nota in civitate puella, et ex propinquis ejus aderant eadem hora nonnulli. Post paululum quoque cæcus uno oculo puer illuminatus est, et alii duo, quorum erant aridæ manus, sanati sunt, admirantibus et exsultantibus universis. Vespere quoque expectantes infirmos, juxta cancellum ecclesiæ seorsum poni præcipiens, exivit ad eos, et signavit ex ordine residentes. Aderant autem venerabiles episcopi Godefridus Lingonensis, qui fere omnia, quæ scribimus, præsens vidit; et Henricus Treccensis: aderant clerici et laici de civitate non pauci: coram his omnibus puella clauda et muta oblata est Viro Dei. Cumque signatam apprehensa manu deduceret, loqui cœpit et ait: Non possum, Domine, ambulare, non possum. Obstupimus omnes: iterum signari rogavimus eam, et gressum quoque recepit. Ibidem quoque cæcum oculum pueri sputo liniens illuminavit. Mulierem

B claudam ab annis quindecim, quæ in ecclesia beatæ Mariæ a sanctimonialibus alebatur, signans et attractans curavit protinus: ita ut, quod ante non poterat, et sederet et libere graderetur. Exsultans igitur vehementer tulit bæculos, quibus antea utebatur, in beati Petri ecclesia suspendendos. Item juvenis quidam ejusdem ecclesiæ servus, amissum ab annis quinque ibidem recepit auditum. In eadem civitate facta sunt, quæ sequuntur. Faber quidam longa ægrotudine claudicans, ut sine bæculo incedere omnino non posset, ubi a beato Patre signatus est, lætus rediit, gradiens pedibus suis. Deinde mulier epilepticam ei obtulit filiam, cui morbus ille loquendi prorsus ademerat facultatem; cui Vir beatus manus imponens signavit eam, statimque locuta est coram nobis.

præfectus

335 Mane egressus Treccas, dum transiret Vir sanctus villam, quam Prunetum vocant, oblatus est ei puer, cujus pedem retracti nervi torserant in perversum, ita ut ambulare omnino non posset: acclamabant autem, qui convenerant, levantes manus in cælum, dum Vir Domini puerum attreraret. Nec mora: signatum pedem

C omni facilitate detorquens, deponi jubet, et coram omnibus ambulare cœpit incolumis. In oppido quoque quod Romana lingua Triangulum vocant, post Missarum celebrationem feria sexta eorum omnibus ad altare adducta est mulier cæca ejusdem indigena castri; cumque ei Vir beatus imposuisset manum, interrogata a circumstantibus, Jam cito videbo, inquit: et post paululum, Video, ait, clare, omnes vos video: benedictus Deus, qui fecit mecum misericordiam. Altera quoque illuminata est, quam ab annis decem cæcam fuisse testabantur. Ibidem clauda mulier gressum recepit, et mutus loquelam, acclamantibus omnibus, maximeque illius castri, qui nulla prius similia viderant. Ipsa die transeunt prope castrum Braium (quod Intum interpretatur) occurrit vir quidam filiam portans in humeris, quæ nec loqui nunquam potuerat, nec stare supra pedes suos: statimque sub omnium oculis ab utroque est incommodo liberata.

patruus

336 Apud Monasteriolium, ubi Jona fluvius in Sequanam influit, præsentem Comite Theobaldo, et multis aliis nobilibus pariter et ignobilibus, mulieres tres, prima auditum recepit; secunda

amissum ab annis septem unius oculi visum; tertia paralytica sanitatem: hæc in grabato in ecclesiam fuerat deportata, et ubi signata est, et jussa stare supra pedes suos, in medio populi stetit incolumis, et, relicto grabato suo, gratulabunda repetiit domum suam. Ipso die apud

H

Moret
d

c

Stampis, et
alibi facti.

337 Stampis negotio Jerosolymitanæ expeditionis, et regni Franciæ tam ipse, quam ceteri, qui convenerant, intendebant. Reddidit tamen illic auditum surdo; phrenetico, quem ligatum attulerant, mentem; mulieribus duabus visum; alteri quidem unius oculi, alteri utriusque. Exiens quoque finito concilio, cæcam puellam per signum crucis illuminavit. Apud viculum Messam, qui tribus a Stampis milliariis distat, coram universo populo, qui convenerat, surdis duobus, viro et vctulæ mulieri restituit auditum. Milliacum * oppidum transiens ipsa die mulierem languidam, et viribus corporis adeo destitutam, ut nec ambulare, nec stare posset, signavit atque sanavit, propriisque pedibus est reversa, quæ fuerat apportata pedibus alienis. Illic etiam clericus quidam amissum unius oculi lumen adeptus est, et puer claudus incessum: sic et Moreti vir cæcus uno oculo, qui Viro Dei occurrebat ingredienti, confestim illuminatus est ad ejus benedictionem. Senonis, quæ Galliæ olim maxima civitas erat, in conspectu cleri, qui ad eum fuerat congregatus, mulierem surdam et cæcam per manus impositionem auditu donavit: et præter alia, quæ scribere supersedimus, vitantes prolixitatem; ingredienti oppidum, cui, Joviniacum * f nomen est, oblata est mulier cæca, confestim in habitum versa privatione; de cæca facta est videns, exitique sermo in populum: et undique acclamabant, Anna videt *: quia omnes noverant eam: ubi vero egressi sumus, geminata est populi lætitia, et sub oculis omnium puer a nativitate cæcus uno oculo, negatum a natura munus adeptus est gratiæ beneficio.

E

* Mully

Joigny
f* Horst. bu
Annæ videt

F

ANNOTATA.

a II Februarii, et III, quia per biduum ibi fuit, ut colligitur ex iis, quæ statim sequuntur.

b Apud Baronium ad annum Christi 1152 Vulpho Dux interest tractatui concordiæ inter Eugenium III PP., et Fridericum novum regem Romanorum.

c Siquidem inter oblationes claudi quatuor erecti sunt, et puer cæcus illuminatus est coram eis; quantum ex varia lectione ab Henschenio notata conficio, quæ ex incauta abscissione aliquid passa est.

d Quod veteres Muritum, et Muritum; recentiores Moretum dixerunt. Legi concilium Muritense Ms., anno Christi MCCCL habitum, inquit Hadrianus Valesius ad nomen Muritum. Vide notam proximè sequentem.

e Mabillonius legendum, ait, Luen, Latine Lupa, vulgo Loin, amnis agri Wastinensis, in Sequanam influens infra Moretum.

f De hoc loco, ac de alio synonymo consuli potest Hadrianus Valesius.

A

CAPUT VII. *Prodigia reliqua in Gallia et Germania.*

IV.
item Autisiodo-
ri, Cableiæ, Tor
notori.

Adveniens igitur Autisiodorum Vir beatissimus, orationis causa monachorum basilicam introivit, ubi pretiosus ille thesaurus jacet; ubi Germani gloriosi corpus sacratissimum requiescit. Regredienti vero mulier clauda, quæ genibus tantum et manibus gradiebatur, occurrit in porta, tenensque vestigia ejus, misericordiae viscera miserabili supplicatione pulsabat: cujus renes et genua signo crucis edito Vir beatus atrectans elevavit eam in nomine Domini: et ad sanctissimi confessoris altare misit suis pedibus gradientem: ipsius etenim nomen, dum mulier elevaretur, universus, qui convenerat populus, invocabat. Hoc in civitate illa notissimum celeberrimumque miraculum fuit. Omnibus siquidem nota erat mulier illa, et tribus ferme annis in **B** grabato viderant eam deportari. Hospitatus est autem Vir sanctus in domo episcopi, et illic quoque, videntibus multis, aridam manum mulieris extendit libere et sanavit. Sic et mane, cum egrederetur, simili incommodo laboranti beneficium simile contulit manus benedicta. Ipsa die Cableiam pertranseunti claudum puerum offerebant, quem sanatum protinus, et erectum in beati Martini ecclesiam deduxerunt. Ad eum siquidem et illa ecclesia pertinet, et vicus ipse, quem in Bernardo revixisse mirabantur. Adhuc enim presequentibus eum turbis, puella clauda et alteram manum invalidam habens, ab utroque incommodo liberata est coram eis. In castro Tornodorensi eadem die, videntibus nobis, in hospitio mulier cæca uno oculo, per signum crucis illuminata est: et exiit magnificans Deum. In ecclesia etiam beati Aniani feria quarta, dum ad oblationem inter Missarum solemniam resedisset, obtulerunt puerum cæcum: cujus statim oculos sub manu fidelis Servi, divina virtus aperuit. Similiter et puella cæca, cum jam egredereamur castrum, coram omnibus, qui prosequerentur beatum Virum, amissum ab annis multis, signante eo, visum recepit, et altera cæca uno oculo illuminata est prope fluvium, qui Armancia **C** nominatur.

* l'Armeurion

in monasterio
Molanensi.

339 Ipsa die Molisium venimus, quod est monasterium, unde egressi sunt olim Patres nostri, a quibus Cisterciensis ecclesia sumpsit exordium. Extat liber usuum Cisterciensium, ubi plenius id scriptum diligens lector inveniet. Illic ergo (ut dictum est) quarta feria Virum Domini magna cum devotione susceperunt; cumque in hospitio resedisset, vir quidam cæcus uno oculo ingressus est, et genu flexo misericordiam precabatur: ubi vero signavit eum sacris digitis, cæcum tetigit oculum, et confestim illuminatus est, et gratias egit Deo. Factum est autem post unam horam, cum advesperasceret, essetque inclinata jam dies, egressus est Vir beatus, ut signaret infirmos, qui pro foribus exspectabant. Primus illic convaluit puer cæcus oculo dextro, qui signatus sinistram claudebat oculum, quo prius videre solebat, et clare discernens omnia, seiscitantibus nobis, quidquid ostenderetur continuo respondebat. Id ipsum tribus aliis eodem laborantibus incommodo, per manum Bernardi

sui beneficium præstitit Deus; puellæ videlicet, et seniori viro et mulieri, similique et in eis probatum est diligentia. Adhuc autem in ipso loco puellula debilis pedibus et clauda ex utero matris, sanata est per manus impositionem, et exultabat in gaudio mater, quod tunc primo statim eam et ambulanti cernere mereretur.

A. G. A. P. P. P. P. P.

et dum inde

340 Feria quinta egredientem Molisinsense cœnobium hominem Dei, devotione debita prosequens innumerabilis multitudo, quæ de tota convenerat regione, mulierem claudam, quæ planstro subvecta fuerat, ubi signata est, ab eo suis gradientur pedibus gratulabunda rediit. In eodem itinere dum silvam ingrederemur, adulescens surdus auditum, et mulier quadam amissum ab annis duodecim alterius oculi visum, per manus hominis Dei impositionem receperunt, presentibus et videntibus multis. Occurrentes deinde viri duo, et ipsi quoque, quod amiserant, singulorum lumen adepti sunt oculorum. Nec longe processeramus, et, ecce, concurrentibus turbis undique, puer claudus, quem attulerant, ad tactum beati Viri sanatus est, et libere gradiebatur exultans. Confinium dicitur villa nostris proxima finibus, per quam transivimus ipsa die. **E** Ibi quoque sub oculis omnium, qui convenerant, puerum claudum et mulierem claudam ex utero matris suæ signans Vir Domini et atrectans, amissum reddidit alteri visum, alteri novum contulit gressum.

341 Ingredienti denique Claram-vallem unus de nostris occurrit, adducens surdum et mutum puerum, qui in monasterio diebus jam quindecim Sancti præstolabatur adventum. Nec fraudatus est a desiderio suo puer fidelis; sed continuo, ut signatus est, recepit auditum pariter et loquelam. Et primo quidem vix potuit nominare Deum, ac deinde præcipientibus nobis, invocare cepit beatæ Virginis nomen: tandemque, soluto penitus oris vinculo, omnia loquebatur, ubertim gaudii lacrymas fundens. Multi etiam fratrum, qui eum noverant prius, nec audientem penitus nec loquentem, locuti sunt in auribus ejus, et audierant eum ad plenum verba omnia formantem. Interrogatus autem quamdiu mutus et surdus permansisset: Tertius, inquit, annis transiit, ex quo absurdi et obmutui, et eram innuens tantum. Et hæc dicens cum lacrymis benedicebat Dominum, qui fecerat cum eo misericordiam. Ipsi et nos pro tanto **F** Patre et patrono quantas possumus gratias referimus, glorificantes semper et laudantes Deum, qui est super omnia benedictus in sæcula.

revertet Claram
vallem.

342 Sexto Calendas Aprilis, ingrediente viro Dei Treverim, obviani ruit ex more populus universus: et, ecce, offerebant ei puellulas sorores duas ex eadem civitate, alteram quinque, alteram quatuor annis miserabili cæcitate incommodo laborantes: ubi vero signavit eas Vir sanctus, ambæ illuminate sunt, et in ecclesiam beati Petri deductæ, ubi eadem hora Missarum solennia celebravit. Illic eas vidit cernens et populus: illic probavimus diligenter miraculi veritatem. Consummato demum Sacrificio, Vir Domini juxta altare resedit, ut super ægros manus imponeret et bene haberent. Protinus autem claudus oblatus est, et ambulavit; oblatus est cæcus et vidit; oblata est mulier surda et audivit. Et hæc quidem in somnis admonitam se esse dicebat, ut festinaret ad eum: cujus benedictione receptura esset auditum. Non dubito quin et alia multa diligens inveniat investigatur: sed hæc ad

XVI.
Plurimum etiam

memoriam

A. CAUPELLO

memoriam arbitror posse sufficere. Adhuc tamen in domo archiepiscopi puerum cæcum uno oculo coram nobis illuminatum certissime recordamur. Veritus autem molestam vobis esse brevitatem, ex his quoque quæ Rutilæ facta sunt, nonnulla subiunxi. Viderat Pater sanctus in somnis, quod nobis secretius intimavit, mulierem claudam in ecclesia quærentem se, cum nec ab ea, nec a populo cognosceretur. Gloriabatur autem quod ignotus esset, et accedens clanculo signabat eam, et pertransibat : subitoque admirans illa erigebatur. Hujus autem visionis effectus apparuit manifestus. Siquidem dum in ecclesia illa Missarum solemnia celebraret et Vir beatus, allata est contracta mulier, quæ a diebus multis per terram repens erigi penitus non valebat, sed genibus et scabellulis, quæ gestabat manibus, utcumque gradiebatur.

apud Treverim
173

343 Guntrannus de Sirco, quod super Mosellam situm est castrum, a prædicto monasterio paululum distans, mulierem illam in ecclesia fecerat deportari. Necdum ad beati Patris manum accesserat, et, ecce, accessit ad eam spiritus ejus occulte sicut præviderat : subitoque curata exsiliit, et ambulabat laudans et magnificans Deum. Videns autem populus, qui claudam prius noverat eam, exclamavit in laude Dei, tollentesque scabellula, ad altare protinus detulerunt, ut sisterent eam Domino et Bernardo servo ejus. Ibidem sane ad tactum ejus mulier de eodem vico, clauda ab annis septem, et puellula contracta, cujus obstupnerant nervi femoris utriusque, ut extendere genua, aut erecta stare non posset, desideratum gressum coram omnibus receperunt. Oblati sunt ei vir quoque cæcus et mulier cæca, et confestim, edito signaculo crucis, ab utroque repulit tenebras, et utrisque lacem restituit. Sed forte hæc nostra descriptio, licet studiosis brevior, obliviosis prolixior videatur. Et ipsis itaque providentes, instar proverbii, quæ dicta sunt, perstringamus. Resultabat canoris vocibus ecclesia Treverensis ad Bernardi tactum ambulante clauda, audiente surda, cæco vidente. Duas quoque sorores cæcas idem Vir Domini in ingressu civitatis illuminavit, et in domo puerum cæcum uno oculo. Rutilavit Rutilæ *b* in Bernardi præsentia lux cælestis, cujus benedictio claudis duabus gressum, visum reddidit cæcis aequè duobus : in eadem ecclesia, mulier clauda, quæ genibus et scabellulis ferebatur, erecta est, priusquam perveniret ad Hominem Dei.

Friedenfurtien.
174

344 Residebat aliquando Frankenvoert in solio Pater sanctus, et per fenestram ad manum ejus admittebantur infirmi, quorum innumerabilis multitudo undique fuerat congregata. Et, ecce, oblatus est inter ceteros adolescens quidam surdus et mutus ex utero matris suæ : cui Vir beatus manum imponens confestim curavit eum, et libere audiebat et loquebatur. Nullam tamen noverat linguam, sed ea tantum proferebat verba, quæ ex colloquentis ore audivisset. Hoc, fuit, quod maxime nostrum movit Ilugonem, ut describi hoc miraculum postularet : sed nos nulla similia videramus. In ipso quoque solio matrona quædam dives et honorata de regione eadem deportata est, quæ ex longo tempore jaenerat paralytica. Et hanc quoque signans Homo Dei tenuit manum ejus et erexit eam, præcipiens ut libere ambularet in nomine Domini nostri Jesu Christi, et in virtute Spiritus sancti. Dixit, et factum est : exsiliensque ambulabat. Tunc vero acclamabant omnes ; sed specialiter

exultabant milites, qui propriis humeris deportaverant, quam videbant regredientem pedibus suis. Nimirum videbatur sibi quodammodo miraculi particeps pia devotio. Et hæc quoque excitavit amicum nostrum, ut sileri miraculum hoc, nefarium judicaret.

345 Tertium autem simile est huic. Erat siquidem in proximo vico vir paralyticus ab annis octo, notus omnibus et omnium dignus miseratione. Neque enim movere poterat membra, nec, si domus, in qua jacebat, undique flagrare cepisset incendio. Ille ergo coram nobis et aliis quampluribus, qui beato Patri tunc assistebant, subvectus in culeitra depositus est coram eo : cujus debilia membra edito signaculo salutis atrectans, confestim erexit eum, et tam perfecte curatus est, ut ad exercitum Domini profecturus illico susciperet signum crucis ; nimirum, cujus virtutem tantam, et tam celerem esset expertus. Cumque tollerent alii lectum ejus, Non sic, ait venerabilis Hugo, sed magis ipse portabit, et imponens in humeros ejus dimisit eum, et tam viriliter ambulabat, ac si nihil prius sustinisset incommodi. Quartum, quod describi Hugo miraculum postulabat, puellæ cujusdam erectio fuit : hanc in hospitium vespere obtulerunt humeris deportantes. Cujus cum signaret genua Vir beatus, contractos et obduratos quasi in modum virgæ lignæ nervos sentiens ; Heu, inquit, hujus ex toto retracti sunt nervi, et flectere genua, immo flexa extendere omnino non potuit. Et certe sic erat, nec poterat a diebus multis gradi pedibus, sed manibus et pedibus reptabat utcumque. Igitur ad Patris benedictionem laxatus est statim nervus uterque, et elevavit eam unus e fratribus : ipse vero tenebat tibias, et paulatim extendebantur : cumque ambulare cepisset incolumis, obstupimus vehementer omnes, sed et Sanctus ipse præ admiratione se signans, Domino virtutum gratias referebat.

346 Jam ad ea, quæ Tulli facta sunt, veniamus. Quater siquidem hoc in anno Vir sanctus illam ingressus est civitatem ; nec unquam transiit absque miraculis. Primum siquidem Dominica ante Pentecosten in ecclesia beati Stephani ad altare majus Missas celebranti oblatus est puer cæcus, notus in civitate eadem, qui per manus impositionem visum recepit ; et hunc usque hodie Tullensis habet ecclesia virtutum beati Bernardi speculum, testimoniumque fidele. Secundo quoque accedens civitati proximam villulam, quam Calmas nominant, pertransibat. Et, ecce, ruit obvia plebs devota, aquam afferens signandam atque benedicendam, quam protinus, Evangelici instar miraculi, sapore pariter et odore vini benedictione ipsa donavit : et qui gustaverunt, omnibus perhibent testimonium. Unde et nunc in tota regione illa certissimum est celeberrimumque miraculum, apud villam Calmas sub Bernardi manu aquam in vinum esse mutatam. Nam super vestem cujusdam sparsum est vinum novum, dum undique concurrentes certatim traherent vasculum, et multis diebus vini pretiosissimi servavit odorem.

347 Tertio deinde prædictam Tullensium civitatem ingressus timuit turbas, et quia grandis ei restabat via, nocte egredi festinavit. Id ipsum autem suspicati nonnulli de populo, observabant eum, nec exire vel nocte potuit sine turba : inter quos oblata est paralytica mulier in grabato, quam protinus elevatus Vir beatus in nomine Do-

175

XVII.
viti stam

F

apud Tullensium

mini

A mihi signavit atque sanavit. Hujus quoque curatio universæ innotuit civitati, quam nimirum adhuc hodie incoluissis mulier inhabitat, quæ in ea diu jacuerat paralytica. Similiter autem et altera mulier cæca uno oculo, quæ ad eum deducta est extra civitatem, signante eo, visum recepit, quod in hoc adventu verissime certissimeque probavimus. Nuper sane apud beatum Aprum Vir Domini susceptus hospitio, monasterium illud plurimis miraculis illustravit, claudum erigens puerum, auditum surdo reddens adolescenti. Tres quoque cæcos, uno visionis muovere donans in ipsius nomine qui, Trinus adoratur et Unus: ubi plurima quoque miracula claruisse non dubito: sed hæc coram me facta novi certius, fiducialiusque descripsi.

ANNOTATA.

a Videri potest Exordium parvum Cisterciense.
b Ex his confirmantur, quæ de vero hujus loci nomine præmissa sunt ad libri IV Vita caput VI, lit. a.

B *Epistola Gaufridi monachi
Claravallensis, quædam
S. Bernardi miracula re-
censens.*

Magistro suo carissimo Archenfredo, et utrique Capitulo, fratribus suis uterinis a, frater Gaufridus memores ejus esse, qui diligit vos in veritate.

N Nullis mihi ad te, magister, verborum blanditiis utendum esse, certis experimentis cognovi: latere enim non potuit familiarem filium, quem præ ceteris fovete solebas tenerius, et amplecti carius, non quod dignum, sed quia indignum esse sentires; adhærentem, inquam, lateri tuo latere non potuit, quam parum acceptes eos, qui verba venantur, sentiens plane cum Apostolo, regnum Dei non esse in sermone, sed in virtute. Ut quid ergo verba multiplicantur? Tu scis, Domine, quia amo te; tu scis, quia tuis et tuorum orationibus egeo, et quantum diligam, et quantum egeam, non ignoras. Sileo proinde de incipso, sciens quod scienti me scribam. Ceterum, cum * memior sum, in quanta sollicitudine reliquerim vos, et totam pariter Claravallensem, eo quod dubia videretur Domini abbatis de itinere isto voluntas; scribo vobis de quo magis præsumo, quæ in eo vidimus et audivimus, ut habeatis consolationem, et vestris eam nihilominus præbeatis. Hoc autem scitote, nihil me scribere, nisi veritate comperitum.

349 Dum appropinquarem Pictavim, cepit dominus Abbas infirmari, ita ut paulo minus eum penitere inciperet oneris, nos itineris hujus. Ibi ad nostram et ipsius consolationem facta vox ad eum in visione cantans, Et domus impleta est ex odore unguenti. Erat autem eantus u. versiculi, et tantummodo punctum ultimum decrat in hunc modum b. Et domus impleta est ex odore unguenti. Quo defectu quid significatum credamus, sequentia manifestant *. Altera die cum iterum decubaret, sic in os ejus missum * est canticum novum, Lætabitur justus in Domino, ut evigilans sepius nil aliud posset cogitare.

Pictavi, dum nocte sederemus, et ipse cum candela solus deambulet, extincta est candela, et abbas Cari-loci vidit eum sine lumine ambulante. Proinde autem cum sonitu quodam, ut ipse confessus est, candela reaccensa est, et ardentem eam usque ad nos deportavit.

350 In urbe Burdegali res facta est digna miraculo, quod obstinatissimos animos clericorum convertit, ut concederent in sede episcopali Regulares ordinari Canonicos, pro qua re per septem annos excommunicati, parvi pudebant omnino; ita ut quinquennium exsularet archiepiscopus, vacaret ecclesia; redditis illi violententer diriperent, et tam exosus esset omni populo archiepiscopus, ut in ingressu etiam omnibus nostris exprobrarent, dicentes: Quoniam isti sunt de patronis archiepiscopi; sed mutavit animos eorum sermo Dei vivus et efficax, præter spem universorum, qui noverant negotii difficultatem et obligationes pessimas c. In castro, quod dicitur Bragerach * allatus est ad eum vir nobilis gravissima infirmitate laborans, et ex illa hora convaluit, ut postea didicimus d. Homo civitatis illius pauper et inops laudat hodie nomen Domini, qui longa infirmitate fractus * viribus, laborare non poterat, aut operari quidquam; sed benedicto pane vescens, cum per aliquot dies sequeretur nos, fortis et incolumis est reversus. In Catureusi urbe quidam serviens episcopi percussus in capite, oculi unius lumen amiserat. Sed signante eo visum recepit. Ibidem burgenis quidam bibit aquam ab eo benedictam, et visum est ei, ac si projiceretur super caput plenum vas aquæ, et ex hora convaluit a febre, qua per septem annos laboraverat. Jam vero Petragorici populi devotionem quis explicet? Paulo minus suffocabant eum; adeo ut necesse habuerit clam discedere ab eis.

351 In Tolosana urbe satis devote susceptus est, sed per paucos dies plusquam satis, et etiam plusquam nimis fuere devoti Paucos quidem habebat civitas illa, qui hæretico faverent; de textoribus, quos Arrianos ipsi nominant, nonnullos. Ex his vero, qui favebant hæresi illi, plurimi erant, et maximi civitatis illius. Denique non longe auct adventum nostrum, unum e ditioribus civitatis illius cum uxore ejus seduxerant, ut, relicta substantia sua, et parvulo filio in villam secederent, quæ hæreticis plena est, et nullis deinceps propinquorum persuasionibus reduci potuerant. Vocatus est ergo Henricus, vocati sunt Arriani, et pollicitus est populis, quod nemo eos deinceps susciperet de cetero, nisi venirent et palam loquerentur. Fugas Henrici, et Arrianorum latibula, longum est enarrare. Fugerunt siquidem, qui in civitate erant Arriani, audientes signa et miracula, quæ fiebant. Fautores eorum abnegaverunt eos, et credimus omnino perfecte liberatam civitatem ab omni hæreticæ contagio pravitate. De militibus promissere nonnulli, quod deinceps expellerent, et non mau-tenerent eos. Si qui vero cupidi fuerint, et aliter voluerint agere, hæreticorum munera diligentes, data est sententia in hæreticos et in fautores eorum, atque in omnes, qui mau-tenerunt eos, ut neque in testimonio, neque in judicio suscipiantur, nemo communicet in convivio, neque in commercio. Henricum fugientem secuti et persecuti sumus; sed ille eo amplius fugiebat e.

352 In ipsis sane castellis, quæ seduxerat, locutus est dominus Abbas, et libenter audiente populo

A. GAUFRIDUS

Burdegali clericos cum archiepiscopo conciliat: ubi senat infirmos

C

* al. Bragerach

d

E
* al. fractus

Tolosana magno fractus facti

F

e

contra Henricum hæreticum populo

Scribit aucto-
res, quæ comperta
habuit

al. quoniam

non esse res ne-
cessarias, quæ Sancto
contingunt, ut
vires Pictavim.
sic* Vide infra
num. 352,
et al. immissum

A. GAUFRIDO.

populo erediderunt, qui erant præordinati ad vitam. Milites quidem nonnullos invenimus obstinatos. Sed non tam errore, ut nobis videtur, quam cupiditate et voluntate mala; oderunt enim clericos; et gaudent facetiis Henrici, et quia id loquitur eis, unde occasionem habeant et excusationem malitiæ suæ. Omnes tamen affirmabant, quod deinceps non manu-tenerent cum, siquidem domini Abbatis colloquium refugisset. Data proinde sententia est in hæreticum, et in fautores ejus, et patefacta est omni populo pessima ejus vita, et quomodo in Pisano concilio, omnes, quas nunc prædicat, hæreses abjuraverit, et redditus domino Abbati litteras acceperit ab eo in Clara-valle, ut ibi monachus fieret. Credimus, annuente Domino, malitiam ejus finiendam brevi. Terra tam multiplicibus errorum doctrinis seducta, opus haberet longa prædicatione; sed dominus Abbas nec tanto labori sufficere * videtur, et multo magis timet molestus esse fratribus suis; et hic est, ni fallimur, ejus, quem prædiximus, puncti defectus in cantu versiculi, quem audivit.

* *al. tanto labori non sufficere posse*

B *Vir sanctus, et summa aestimatione dignus.*

* *al. add. desideratum et*

353 Acceptis ergo a Clara-valle multis hiue inde litteris, cum omni festinatione revertitur: et credimus, annuente Deo, quod non longe post octavam Assumptionis beatæ Mariæ visuritis desiderium *, merito desiderabilem Virum. Utinam enim nossemus, quantum et quam inæstimabile donum dederit nobis Deus Patrem sanctum, advocatum fidelem, patronum potentem, pastorem bonum, plenum gratia et virtutibus eorum Deo et omni sæculo. Denique quod in certis locis virtutes occultet humilitate, certis didicimus experimentis; quando per ejus discesum continuo sanabantur infirmi; uti sic esset illis bene, ut ipsum nemo magnificaret. Ubi vero necesse fuit, maluit, ut ipse confessus est, sustinere proprium periculum, quam salutem eorum non providere.

* *Infernas multas*

C ** al. ne ad modicum*

354 Erat in ecclesia sancti Saturnini, in qua hospitabamur, Canonicus quidam Regularis Joannes nomine, peritissimus medicæ artis. Is ergo septem, ut dicebatur, mensibus decubans, a sancto Pascha ita languabat, ut quotidie solum ejus obitum expectarent. Defecerant tibiæ ejus ita, ut nequaquam viderentur puerilibus brachiis grossiores. Specialiter sane dextri femoris nervus aruerat, ut a sancto Pascha ad * modicum quidem posset extendere genu. Languabat miser semivivus, et quotidie responsum mortis habens in seipso, et ne ad urinam quidem, aut egestionem surgere omnino valebat. Ob fetorem denique et languorem extra monasterium factus, erat in burgo collocatus, non sustentibus canonicis præsentiam ejus. Rogat ergo obnixius, ut prope dominum Abbatem deferatur; et portant sex viri in grabato in cameram, quæ proxima erat hospitio nostro. Ibi visitatus a domino Abbate, confessus est ei peccata sua, et pro sua liberatione et sanitate obnixius obseerabat. Ubi ergo benedixit ei dominus Abbas, exivit de camera, et ivimus nos quoque cum eo. Ibat autem secum cogitans et dicens tanquam servus fidelis, En, Domine, signa quærunt: et nihil proficimus aliter, quousque dissimulaveris *. Et continuo exsiliens ille cucurrit post nos, ita ut vix ingressi essemus hospitium, quando sequentem nos vidimus, et ambulantem, ut ipse dicebat, non viribus, sed virtute divina. Exinde perguit ad ecclesiam, gratias agens Deo, et fratres cantantes cum eo, Te Deum laudamus. Quanta

* *al. dissimulas*

devotione domini Abbatis oscularetur pedes, D scire potest nemo, nisi qui vidit.

355 Puer quidam septennis, ut dicebatur, languens inter brachia matris ignorantis, quænam esset passio, cum benedictus a domino Abbate reverteretur, continuo vomuit lapidem, quem multi quoque viderunt, et sanus factus est ex illa hora. In ipsa civitate hominem jam senem, qui unius oculi lumen amiserat, per signum crucis illuminavit. Sic et puerum, qui utroque oculo cæcus erat; alterum vero jam majoris ætatis cæcum similiter illuminavit. Fuit in ipsa urbe mulier quædam, quæ subitum in capite dolorem sentiens dixit, Quia non comedam, donec veniam ad Virum Dei; dehinc cum cogeret eam vir ejus, ut comederet, ubi primum gustavit panem, paulo minus suffocata, et aretata gutture, pervasa est a daemonio. Exinde per triduum non poterat comedere aut bibere quidquam, donec præsentata domino Abbati, benedictum panem et aquam sumpsit de manu ejus. Præcepit deinde dominus abbas, ut juxta nos in capella pernoctaret, volens ad eam sine turba venire secretius. In nocte vero conquirit * *al. torquent* cœpit vehementius, ita ut nunc quidem dæmon, E nunc femina loqueretur; et modo in sinistram, modo in dextram partem vertebatur lingua, secundum quod mutabatur loquentis persona. Dicebat dæmon, audientibus universis, qui adstabant: Quia non egrediar, donec veniat Abbas, donec veniat Abbatulus. Admonitus interim dominus Abbas in somnis venit ad eam; et quam in tanto cruciatu invenerat, quietam omnino dimisit. Et protinus, mane facto, celebrans Missarum solemniam, dedit ei communionem sanctam, et incolumem remisit in domum suam.

356 Ex his, qui manus habebant intortas in partem alteram, et digitos in partem replicatos, tres sanavit Tolosæ, tres in confiniis ejus Alata est enim ad eum puella quædam, dum oblationem susciperet, et signans manum atque apprehendens digitos cum omni facilitate aperuit. Idipsum quoque de duobus aliis fecit, nisi quod alterius, cujus erat manus contracta utraque, erubescens propter episcopos, qui præsentibus erant, parumper aperuit, et sic tradidit Militi cuidam de Templo, qui præsens erat, ut ipse perficeret. Quartum, ab hoc incommodo liberavit infantem quemdam apud Dameyseriam, P videute domino Engolismensi episcopo, et stupente, quod, ubi signavit manum et dimisit, ipsa quasi esset chorda quædam, in bonum statum conversa est, et digiti aperiri cœperunt. Ibidem sane in hora eadem et surdum fecit audire et mutum loqui. Quintum, mancum sanavit in castro quod dicitur Viride-folium, ubi sedes est satanæ, et ipse pessimi (ni fallor) hæretici puer erat. Sextum, sanavit in castro, quod dicitur Sanctus-Paulus, quos ex servientibus Domini legati remanere in terra aliena febris gravissima cœgisset, nisi subvenisset eis cælestis medicina panis benedicti.

357 In Albigeni civitate factum est, quod ceteris non immerito miraculis credimus præferendum. Erat enim populus civitatis illius super omnes, qui in circuitu ejus sunt, hæretica pravitate contaminatus, ut audivimus; ita ut domino legato, qui per biduum ante nos venerat, cum asinis et tympanis exierint obviam; et cum signa pulsarent ad populum convocandum, ad Missarum solemniam celebranda vix convenire xxx. Tertia die dominus Abbas cum multa populi lætitia

Pater sanctus

* *al. torquent*

reddet

P

suspulsa

A titia susceptus est. Sed tanta mala de illis audierat, ut penitus non acceptaret devotionem eorum. Sequenti vero die, cum beati Petri solemnitas esset, tanta ad audiendum verbum Dei multitudo convenit, ut non caperet eos grandis ecclesia. Quos allocutus dominus Abbas, Seminare, inquit, veneram, sed præoccupatum a semine pessimo agrum iuveni. Verumtamen, quia rationalis est ager, Dei enim agricultura vos estis, ecce ostendo vobis semen utrumque, ut sciatis, quid eligere debeatis. Et incipiens a Sacramento altaris, per singula capitula, quid hæreticus prædicaret, quæve esset fidei veritas diligentius exponbat. Demum interrogavit eos, quid eligerent, et respondens omnis populus cepit abominari et detestari hæreticam pravitatem, et cum gaudio suscipere verbum Dei, et Catholicam veritatem. Penitentini, inquit, igitur quicumque contaminati estis; redite ad Ecclesiæ unitatem. Et, ut sciamus, quis penitentiam agat et suscipiat verbum vitæ, levate in cælum dextras in signum Catholicæ unitatis. Factum est ergo, ut, levantibus omnibus dextras in cælum cum exultatione, ipse sermone finem imponeret. Et nos quoque epistolam terminemus g. Valet.

Finis libri sexti.

ANNOTATA.

a Scribit igitur Gaufridus ad unius ejusdemque matris, id est, monasterii Claravallensis filios, atque adeo fratres suos in Christo: idque confirmatur, quando proxime subdit: Ceterum, cum memor sum, in quanta sollicitudine reliquerim vos, et totam pariter Claram-vallem etc. Quid autem sibi velit utriusque Capitulo, non satis equidem intelligo: nisi fortassis hæc epistola etiam directa fuerit ad cænobitas abbatiæ Trium-fontium, primam matris Claravallensis filiam, vel ad aliam ex primis; de quibus in Chronologia Bernardina.

b In apographo nostro statim nominando sequitur series punctorum: unde suspicor, aliqua esse omissa.

c Facta sunt hæc sub Gaufrido seu Goffredo de Loratorio, archiepiscopo Burdegalensi; de quo plura legi possunt in Gallia Christiana tomo II, a col. 811 novissimæ editionis. Ad hunc nondum tunc præsullem data est epistola S. Bernardi 125. Pro ipso etiam scripsit epistolam ordine 342 apud Mabillonium. De discordia autem, quæ hic refertur, ac de pace composita constat instrumentum in citata Gallia Christiana a col. 814, e quo ista delibo: Actum hoc atque firmatum in præsentia et in manu D. Legati, et D. Claravallis. Et paullo inferius: Fuit vero facta hæc concordia Burdigalæ in domo D. archiepiscopi, anno ab Inc. Dom. MCLV, vi Non. Julii etc.

d In apographo nostro, quod signatur ex Ms. Marchianensi vetusto. Post miracula B. Mariæ, quo usus sum ad notandas varias lectiones in miracula, quæ Gaufridus in hac sua epistola narrat, sequitur hic proxime: Jam vero Petragorici populi devotionem etc. Et mox: Homo civitatis illius pauper et inops etc.

e Conferri hæc possunt cum dictis in libro III Vitæ apud nos cap. II.

f De hoc loco, et ejusdem incolis, quia erant hæretici obdurati, puniis, consule Commentarium prævium § XLIV.

g In nostro apographo, quod modo alle-

gubam, additur: Apud sanctum Anthonium sanavit puellam, cujus brachium totum aridum erat.

A. GAUFRIDO

FRAGMENTA

Ex Herberti libris de miraculis Cisterciensium monachorum, apud Mabillonium typis vulgata. Herberti auctoritas.

In Commentario prævio cap. LXVI diximus, nos hæc Fragmenta, non tamen omnia, daturos cum Mabillonio, qui ea profert a columna 1223 Voluminis sui secundi. In istis itaque Fragmentis primo loco ponitur vaticinium S. Bernardi de tirone furtim exituro e monasterio, et observari jussu, ne quidquam ex illo auferret secum. Sed illud vaticinium antea a nobis e magno Exordio Cisterciensi narratum est in Commentario prævio § XII, atque adeo hic pro inserto haberi debet. Secundo loco memoratur apud eundem Mabillonium historia longa de Schocelino, agri Trevirensis eremita, qui egregia vitæ sanctitate, et mira rerum humanarum despicientia excelluit; quemque etiam Pater sanctus invisit per suos, ac muneribus est prosecutus. Sed nos de illo, tamquam beato, non ita pridem tractavimus ad diem VI Augusti, tomo II ejusdem mensis, pag. 175 et sequentibus, ubi etiam dedimus ejus Vitam ex Herberto prædicto, in qua legi posuit, quæ apud Mabillonium de eo constat.

359 Sequitur narratio de fratre quodam Laico et Converso Claravallis, pro inimicis orare consueti, divina visione testimonium perhibente de pretiosa ejus morte. Verum, quæ isti visioni subnectuntur, ad saneti nostri Abbatis personam unice spectant, his verbis expressa: Beatus vero Bernardus, cum quidam de fratribus suis hanc visionem coram eo gaudio admiratione referrent, ita respondit: Et vos, fratres, ista miramini? Ego vero magis admiror in vobis incredulitatem et duritiam cordis, qui adhuc minime creditis, aut minime forte advertitis ad vocem illam, quæ de cælo clamatur: « Beati mortui, qui in Domino moriuntur: amodo jam dicit Spiritus, ut requiescant a laboribus suis, opera enim eorum sequuntur illos ». Mihi siquidem luce clarius, et vita, qua vivo, certius constat, omnes qui in cordis hujus puritate obedientes et humiles perseveraverint, mox ut carnem exuerint, ab omni miseria protinus exuendos, et immortalitatis gloria vestiendos.

360 Quarto loco in editione Mabillonii refertur prædictio S. Bernardi de Simone abbate Caziacensi: cui ille, quamdiu vixit, transitum quidem e nigro Ordine Benedictinorum recusavit ad Claramvallem; sed tamen addidit, Simonem ibidem moriturum, sicut postea accidit. Rem pluribus memoravimus in Commentario prævio § LIII, a num. 567, ex magno Exordio Cisterciensi. Quintum locum oblinet Gunnarus Sardinia tetrarcha, quem Sanctus prævniavit futurum monachum Claravallensem; vaticinio respondit eventus post ejusdem Sancti mortem: de quo lege Commentarium prævium § L, num. 538,

ubi

F. I. HERBERTO

ubi usi sumus verbis Exordii magni. Sexto loco occurrit S. Bernardus, qui, dum abesset a suis Claravallensibus, ac Romæ versaretur, eos subinde invisit tamquam præsens; et spectatus ibidem est in aëre suspensus et a terra elevatus. De his idem Commentarius § XXI, ex dicto Exordio. Verum ea, quæ statim septimo loco sequuntur apud Mabillonium, ex lib. II, cap. XIV Herberti, alia quædam de Sancto mira continent, hoc loco neutiquam prætereunda: Illic ergo venerabilis Pater, cum esset aliquando in itinere, haud longe a castro Pruviniensi, revelatum est ei divinitus, quemdam de filiis suis Clarevallensibus tunc migrasse; statimque de vehiculo descendens, fecit obsequium pro defuncto, commendans animam ejus Deo. De hoc castro consule Annotata superius ad libri IV Vita caput V, lit. c. Pergamus cum Herberto:

quibus additur
sanatio a
S. Bernardo
predicta, et
surda ac muta
curata:
* Chantemerle

B 361 Cumque vespere divertisset ad oppidum, quod Cantamerula * nominatur, domina ipsius loci, quæ illum in hospitio suo devote suscepit, obtulit ei filiam suam, quartano incommodo jamdiu laborantem, ut ei benedicendo manum imponeret, et bene haberet. Ipse vero benedicens eam, atque consignans, ait: Adhuc unam accessionem passura es, filia, et liberaberis. Atque ita contigit ei. Alia autem vice cum isdem vir beatissimus de Laviniaco *, nobili villa in episcopatu Meldis posita, egrederetur, oblata est ei grandinscula puella quædam surda et muta. Quam cum imposuissent super collum jumenti sui, respiciens in cælum breviter oravit. Cumque saliva sua linisset labia ejus atque aures, benedixit illam; præcipiens, ut vocaret sanctam Mariam. Mox ergo puella, quæ nunquam fuerat locuta, aperiens os suum clamavit, et dixit: Sancta Maria. Rogerius ergo quidam, vir religiosus et monachus Claræ-vallensis, cum adhuc esset in sæculo, videns miraculum istud factum in oculis suis, compunctus est valde; et hæc erat, ut nobis asseruit, maxima causa, pro qua seipsum reddidit in Claramvallem.

omittitur hic
elogium Fastradi
di abbatis.

C 362 Octavo denique ac postremo loco texitur apud Mabillonium ex Herberti libro II, cap. XXV, laudatio Fastradi, qui primo abbas Camberouensis, deinde Claravallensis, postremo Cisterciensis fuit: vir sane egregius ac præclarus. Sed elogium, quæ ibidem legere licet, nihil attinet ad personam S. Bernardi; si visionem excipias cujusdam Religiosi in Anglia, quæ refertur accidisse ipsa die, qua Vir, sanctus e vita migravit. Verum illa præmissa est in Commentario prævio sub initium paragraphi LII, e Maurico; ubi citat Exordium magnum lib. I, cap. XXXVIII;

sed in editione Tissieriana habetur Distinctione, seu libro, I, cap. XXIV. Quæ itaque ex dictis Fragmentis dedimus in antecessum locis superius designatis, accipiat lector, tamquam hic ex eisdem Fragmentis producta; ita tamen ut ex editione libri Chiffletiani, qui est de S. Bernardi genere illustrato, et cui sunt inserti libri Herberti de Miraculis, varia suppleturimus, quæ a Mabillonio sunt omissa. His igitur locus infra crit in Gloria Sancti posthuma ac Supplemento. Verum priusquam eo progredimur, conducit in rem nostram, ut, præter ea, quæ breviter de Herberto præmisimus antea in principio libri sexti lit. a, commendemus ejus antiquitatem ac fidem.

363 Laudatus Chiffletius in Præfatione ad tres istos libros, primo a se typis vulgatos, pag. 159, Scripsit, inquit, de Miraculis libros tres anno Christi MCLXXVII, annis quinque et viginti post S. Bernardi obitum, ut colligitur ex libro I, cap. 31, et lib. 2, cap. 13. Quare, ut monet auctor Chronici Clarevallensis, ex hoc anno reliqui investigandi sunt, si quando ante tres annos, vel ante septem aut plures hoc vel illud contigisse memorat. Promotus est haud multo post archiepiscopum Turrium Sardinia: moxque Johannes Eremita quædam illi obtulit de Vita et rebus gestis S. Bernardi, prætermissa a senioribus, quæ ex nonnullorum ejus discipulorum ore accepta, illius hortatu ediderat. Apud Chrysostomum Henriquez in Menologio, et in Fasciculo Sanctorum Cistercii; itemque apud Angelum Manrique in Annalibus Cisterciensibus, per multa occurrunt citata ex libro Exordii Ordinis Cisterciensis, ejusque Appendice, vel ex libro de Viris illustribus Ordinis Cisterciensis, vel ex Johanne Eremita in Vita S. Bernardi, quæ ex his Herberti libris descripta sunt.

364 Unde est, quod Vitæ S. Bernardi per Johannem Eremitam longe plura capita ab his auctoribus laudata reperies, quam quæ nos ex autographo veteri hic protulimus: quia scilicet Herberti opus ἀνεπίγραφον, quod Johannis Eremitæ lucubrationi proxime subjectum erat, ipsi Johanni ab incautis attributum est, ac pro Vitæ S. Bernardi quadam continuatione habitum. Fontem ipsum damus; quem mirabitur lector tandem latuisse in membranæ Clarævallens, cum et ad fidem auctoris, et ad ejus narrationem gravitatem utilitatemque animum adjecerit. Ex his confirmantur ea, quæ paulo ante dicebamus inserta Commentario nostro prævio. Reliquum nunc est, ut sequentem rebus gestis ac miraculis S. Bernardi coronidem imponamus.

A

D

GLORIA POSTHUMA,

Ac supplementum ad S. Bernardi Vitam, et miracula, nec non ad nostrum Commentarium prævium.

CAPUT I.

Veneratio publica; monasteriorum propagatio; recentissimæ notitiæ de Sancti sepulcro, ac reliquiis. Umbra ejus, et alia sacra lipsana.

Officium apud Cluniacenses: invocatur contra pestem.

Quæ in Commentario prævio § LXII dicta sunt de Officio S. Bernardi, ac de veneratione publica ipsi tributa, hæc suppleri possunt. Inter Statuta selecta capitulorum generalium Ordinis Cisterciensis, quæ ex variis codicibus manuscriptis habentur apud Martenium in *Thesauro novo Anecdotorum* tom. IV, lego ista ad annum 1321, col. 1506, num. 3: Item, cum ad mutuam caritatis gratitudinem ex debito professionis monasticæ teneamur, servitium pro sancto Hugone primo abbate Cluniacensi, eo quod in dicta domo et suo Ordine universo sancti Bernardi patris nostri solemne servitium celebratur; in hunc modum salubriter statuit generale capitulum etc. Unde liquet, Officium de S. Bernardo tunc celebratum fuisse apud Cluniacenses omnes ritu solemni. Ad venerationem publicam etiam spectat, quod Viri sancti patrocinium imploratam fuerit contra morbum contagiosum. Etenim post Vitam et miracula S. Adriani, huius pestiferæ patroni peculiaris, quæ, auctore P. Guilielmo Hardigny e Societate Jesu, anno 1636 Luxemburgi Gallicæ sunt impressa, una cum parvis aliquot tractatibus aliis, pag. 260 S. Bernardum annumerat cælitibus aliis, qui morbo isti sunt propitii, et addit anno 1625 operi Viri contra eum imploratam fuisse Livæ, prope Antverpiam, in sacello ejus. Immo forte in æde sacra monialium Cisterciensium B. Marix de Nazareth extra muros Liranos: ubi frequens et utilis, ut audio, ad Sanctum quotannis est concursus die xx Augusti, et per octavam.

Singularis deo ergo Sanctum memoria apud Rutilenses.

2 Superius parte tertia invocatorum, cap. VII, num. 343 referuntur ea, quæ Rutilis patrata sunt. Locus autem iste scriptoris ex grata Rutilensium memoria commendatur, qui magnum Hospitalem singulari cultu prosecuti sunt, teste Raissio in *Auctario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani, ad diem xx Augusti, fol. 170, ubi hæc scribit*: Hunc etiam locum, Rutilensem scilicet vicum miraculis illustravit, quando tres mulieres claudas, et duos cæcos restituit sanitati. In ejus rei perpetuam memoriam, imago sancto Bernardo crecta est in ipsa ecclesia, quam vidi: fiuntque ad eam annuæ processiones feria sexta post Pentecosten, quando illa miracula facta ibidem fuisse, ex veteri traditione, devotus populus arbitratur. Hæc autem mihi ibidem existenti, monasterii dicti Prior, Petrus Haymam communicavit.

Tornacensis et Aquicinctinus.

3 Joannes Cognatus, vulgo Cousin, libro III *Historiæ Tornacensis* cap. L, affirmat, S. Bernardo obstrictos admodum esse Tornacenses, ac Augusti Tomus IV.

jure merito eum tanquam patronum et protectorem episcopatus Tornacensis haberi ab ipsis posse, propterea quod ejus apud Eugenium Papam auctoritate interposita obtinuerint antistitem particularem, cum antea subessent episcopo Noviomensi; atque hac de causa Viri effigiem in vitro fenestræ ad latus septentrionale, in circuitu chori ecclesiæ cathedralis, depictam esse supra historiæ ipsam in pictura representatam restaurati episcopatus. Favor autem ille novi ac proprii episcopi Tornacensibus concessi, suffragante Bernardo contigit, sicut testatur Albericus in *Chronica* ad annum 1148: Apud civitatem, inquit, Tornacem, cum per quadringentos annos circiter fuit ista civitas sub episcopis Noviomensibus, tandem sancto mediante Bernardo positus est per Eugenium Papam novus episcopus, et recepit ecclesia privilegium antiquum. Primus episcopus dictus est Anselmus, secundus Geraldus, tertius Galterus. Nec vero religiosum S. Bernardi cultum apud cænobitas Aquicinctinos, in Gallobelgica prope Duacum, indictum relinquam, quando ipsius reliquie eo dilate sunt ab istius monasterii abbate. Quippe Ferreolus Loerius in *Chronico Belgico* ad annum 1179 et *Chronico Aquicinctino* hæc narrat: Anno MELXXIX Simon, novus Aquicinctini monasterii antistes, in reditu ex concilio Romano, Clarevallem divertit, et reliquias beati Bernardi ab ejusdem cænobii abbate, precibus inpetrat: quas Aquicinctini delatas, magnis honoribus affecti. In *Gallia Christiana* tomo III editionis novissimæ, col. 412, res etiam narratur sub Simone I, abbate nono Aquicinctino. Adde ex Manrico, quod Paulus abbas Palaciolensis in *Castella veteri Hispaniæ*, singulare aliquid in honorem Sancti excogitarit, quando præscripsit, ut in confessione, quæ in Missarum initio proferri solet, sanctus Bernardus Parens post B. Virginem immediate invocaretur: « Confiteor Deo, beatæ Mariæ, et beato Bernardo ». Hæc e dicti historici Cisterciensis *libavimus Appendicæ ad tomum IV Annalium Cisterciensium* pag. 629, et habentur inter alia, quæ interuntur anno 1550.

4 Sancti nostri gloria maxime inclarnit apud posteros ex mirifica sobolis sue Claravallensis propagatione: de qua re scribit Guillelmus libro I *Vite* apud nos supra cap. VI: et quamvis in meis ad illud Annotatis hoc argumentum singillatim non tractare statueram; sequentia tamen ad illum biographi locum illustrandum subungere hoc loco visum est. Apud Gaufridum libro V *Vite* cap. II, num. 262, dicitur Claræ-vallensis cænobii

Laudatus ab singulari

DE VARIIS.

primus abbas, aliorum quoque amplius quam centum sexaginta monasteriorum pater. *Quod sic est intelligendum, ut magnam tot fundatorum monasteriorum partem sanctus Pater non immediate per se, sed per suam sobolem excitavit; ita tamen, ut, quod filii ejus fecerunt per se, Bernardus Pater in filiis fecisse merito dies possit, atque adeo felix ac fecunda illa propagatio ad gloriam ipsius Sancti posthumam pertineat; observante Mabillonio ad locum Gaufridi, quem proxime indicabam, nempe tam per se, quam per abbatias Claræ-valli subjectas Abbatem sanctum fundasse ista monasteria.* Nam Bernardus, ait, per se tantum septuaginta duo circiter monasteria excitavit vel adoptavit; nempe in Gallia 35, in Hispania 11, in Belgio 6, in Anglia 5, totidem in Sabaudia, et in Hibernia: in Italia 4, in Germania duo; duo item in Suecia, ac demum unum et alterum in Hungaria et Dania, ex Chronologia nostra: *quam lector etiam inveniet in nostro Commentario prævio § LIX. Innocentius itaque PP. III in litteris Apostolicis ad ecclesiam Gallicanam, quas Commentario nostro prævio interuimus § LX, hanc singularem Viri prærogativam inter alios merito suspexit, quando illum laudat, quod usque ad exterarum quoque et barbararum nationum sanctæ religionis instituta transmiserit, atque monasteriorum fundationem extenderit.*

vita monasticæ propagationem.

5 Alter vero Christi in terris Vicarius Gregorius IX, insigne ad perpetuam Viri sancti memoriam in simili materia adjunxit decus, dum in bulla, qua S. Dominieum, Ordinis FF. Prædicatorum fundatorem, Sanctorum Fastis adscripsit, hæc de S. Bernardo enuntiat apud nos tomo primo mensis Augusti, pag. 624: Post quos, primos videlicet novæ legis prædicatores, ac S. Benedicti filios, de quibus egerat, Christus Dominus quasi lassum renovaturus exercitum, et redditurus jubileum post lamentum, applicitis ad quadrigam tertiam equis albis, fratribus Cisterciensis Ordinis, et Florensibus, velut tonsarum greges, geminæ caritatis scæbis uberes, de pœnitentiæ lavacro fecit ascendere, sancto Bernardo, ariete ovium in virtute spiritus, qua ex alto indutus exstitit, et in abundantia frumenti vallium præeunte, ut transeuntes liberati per eum, in fortitudine clament ad Dominum, dicant hymnum, et ponant castra Dei exercituum super mare. *Supersunt quædam notanda de statu hodierno corporis S. Bernardi, ac sepulcro*

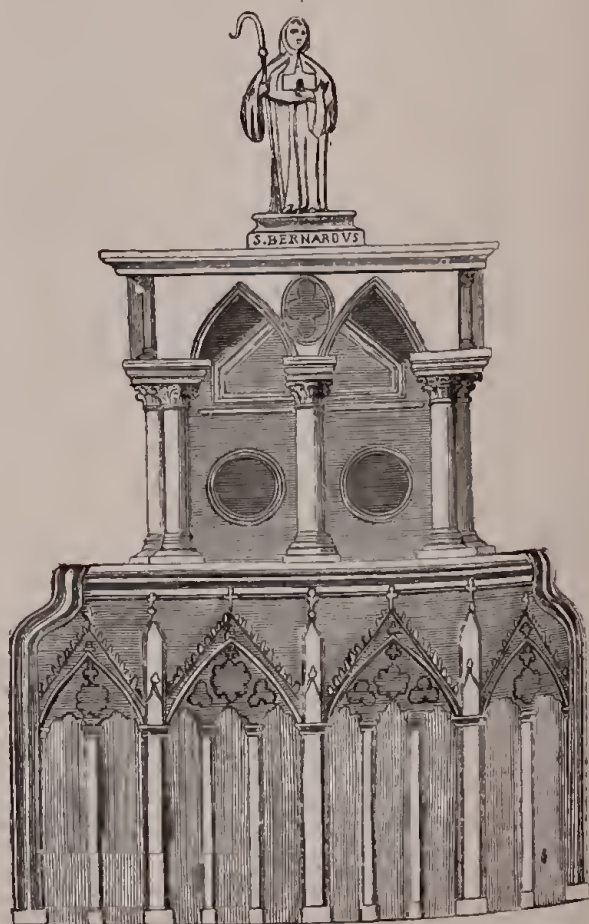
Unde nobiscum sint communitate

6 De hæc re subjungo ista, uti etiam alia nonnulla, quæ ad idem fere argumentum pertinent; quæque omnia supplementum erunt ad dicta in Commentario nostro prævio § L, de Sancti corpore, ac testamento ejus seu ultima voluntate; § LI de tumulo; § LIII de cubiculo etc. Hisce autem ibidem præmissis novæ postea ad nos submissæ sunt notitiæ, quas cum grati animi memoria debemus R. A. et Eximio D. Candido Briger, Ord. Cisterc., in Valle B. V. M. de Campo liliorum, vulgo *Ellienfeldt*, in Austria inferiore, ac in diœcesi Pataviensi, Priori meritissimo, ac sacræ theologiæ Doctori. Etenim postquam Viro, ad capitulum generale, quod sub initia mensis Maii anno hoc 1738 Cistercii inchoatum fuit, proficiscenti, ac sua nostrum museum præsentia in transitu honoranti, exposuissim meum desiderium discendi plura de statu præsentis corporis S. Bernardi; id sibi futurum curæ addidit. Nec minus fecit, quam addidit; prout patet ex humanissimis ejus litteris, quas huc direxit e

Cistercio in Burgundia, octavo Idus Maii, anno D. MDCCLXXXVIII, actu sedente Capitulo generali. Ex iis autem delibo sequentia, quæ potuit Brigerus in rem nostram comperire in monasterio Claravallensi:

7 Corpus . . . sub terra conditum quiescit. Caput vero pelle et carne nudum (quod calvariam vulgo dicimus) argenteæ inclusum thecæ, eo loco asservatur, quo loco ecclesiæ thesaurus reponitur: ubi etiam prostat argentea tumba; at præter Viri sancti cucullam, nihil omnino condens. Tumulus ejus retro aram majorem in Claravallensi templo, octo circiter pedes supra terram attollitur, et marmoris columnulis vestitur: cui statua sancti Viri desuper insistit. Ad pedes tumuli erectum cernitur altare: super quo Missarum sacrificia Deo offeruntur. Facies et latera sepulchri ea figura sunt, quam acclusa schedula exhibet, rudè licet penicillo depictam. Dominus nihilominus Abbas Claravallensis, quem ea super re hodie hic loci conveni, accuratiorem se missurum spondit. *Promisso respondit eventus: nam nomine Reverendissimi Domini sui Abbatis Claravallensis meliorem mausolei S. Bernardi delincationem huc misit e Claravalle, die xxix Julii anni 1738, R. A. D. Joannes Antonius Macuson, Sedis Apostolicæ protonotarius, et magister novitiorum ejusdem abbatie. Delincatio autem, quam accepi, e majore forma ad minorem hic contracta est a nostro chalcographo, qui faciem sepulchri, secundum exemplar sibi propositum, accurate imitari conatus est, prout in hoc ejus ectypo cernis.*

notissimo de sepulchro, n. re liquis Viri sancti notitia:

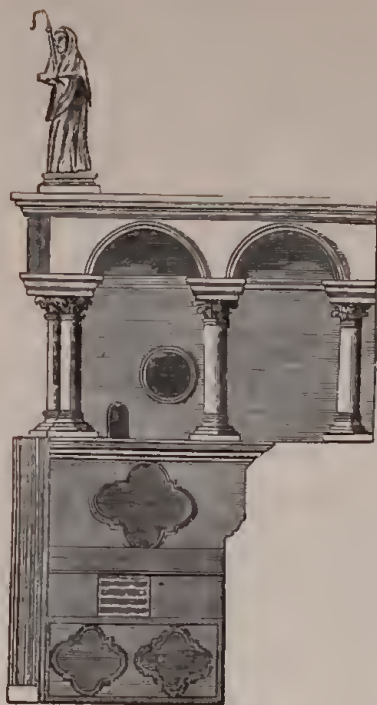

Quæ vero sint latera mausolei, discet lector e schematico secundo. Utrique, prout huc est missum, supereminet Sanctus; sed manu adscribitur, in 1º, non in 2º, esse verum ejus vestitum. En illud:

8 Alia.

A

nubus

8 *Alia, quæ huc spectant, his verbis describere pergît laudatus Brigerus: Tumulo antrosum gemina tabula ferreis catenis affixa visitur, quarum prior sic habet:*

ILIC REQUIESCIT SANCTUS BERNARDUS PRIMUS ABBAS SACRI MONASTERII CLARAVALLIS.

In altera tabula leguntur sequentia: TESTAMENTUM BEATISSIMI BERNARDI, ABBATIS: TUNC VOBIS OBSERVANDA RELINQUO etc., videsis nostrum Commentarium prævium § L, num. 543; ubi non adduntur ista verba: Ecce, charitatem, humilitatem, patientiam vobis relinquo. Post quæ sequitur in epistola laudati Brigeri, testamentum sancti Patris metro alligatum: ac de tabulis istis locutus. Præterea, inquit, domus, seu cella potius, tota pene lignea, et grabatus, in quo spiritum emisit, hodieum supersunt in Claravalle.

nba adduntur.

C

9 Porro si quis plura desiderat de ipso Claravallensi monasterio; Gallicum adeat Hodæporicon, seu Itinerarium litterarum duorum Religiosorum Ordinis S. Benedicti, e congregatione S. Mauri, auctore Edmundo Martene, parte 1; ubi pag 99 legel, in cœmeterio, de quo ibi agitur, sepulcra fratrum S. Bernardi spectari, uti etiam ejusdem Sancti cellulam, quam Guillelmus de Campellis, episcopus Catalaunensis, exstrui pro eo jussit, ut infirmitatibus corporis laboranti solatium afferret. Vide Commentarium nostrum prævium § VII, num. 78, et librum primum Vitæ, cap. iv, num. 37. In dicto Itinerario etiam hæc narrantur pag. 100, videlicet, eamini non esse in ista cellula; adeo quippe S. Bernardum fuisse mortificatum, ut ignem pro se strui noluerit; verum sub Viri lecto magnum lapidem existisse, in pluribus locis perforatum, sub quo accendebatur focus, ut cubiculum caleferet, ipso id non observante: ad hæc, cubiculo isto, ac S. Bernardi lecto, qui ibidem hodieque conservatur, nihil magis simplex videri posse; cella item huic contiguum esse parvum sacellum, quod verosimiliter fuerit constructum, ut ad aram faceret; vultu ibi functum esse, affirmari; legique ibidem inscriptionem, quæ satis perspicue hoc enuntiet.

Ex his, quæ isto Itinerario libavi, magis luceant paullo ante præmissa, et ea, quæ habentur in Commentario prævio § LIII, num. 564.

KI VADIS.

10 Præter ea, quæ jam memorata sunt e Martenio, mentio etiam fit apud eum de calice S. Bernardi, pag. 99; de casula autem pag. 104; ubi etiam tractat de magna cassa argentea, quam episcopus aliquis Santonensis fieri curavit ad imponendas in eadem reliquias S. Bernardi; sed addit, Religiosos, tinentes ne, si ossa ejus extraherentur e sepulcro, principes plurimi, quibus id negari haud passet, aliquid ex illis peterent, maluisse, ut ea ibi relinquerentur. Pertur etiam apud Claravallenses spectari umbra Sancti supra lapidem, in quo corpus ejus lotum fuit post mortem; at nescire se asserit Martenius, an hoc tam sit prodigiosum, quam creditur: nam umbra, ait, illa non spectatur ab omni parte: sed oportet esse in certo quodam situ, ut illa deprehendatur; idque fieri posse judicat naturaliter per reflexionem luminis. Hæc ille. At quidquid sit; mirabilis quidem ista luminis reflexio est: an vero fiat per stricti nominis miraculum, in medio relinquo. Audimus interim de hæc re Chrysostomum Henriquez in Fasciculo Ordinis Cisterciensis lib. 1, distinctione iv, cap. 11: In sacro, inquit, cenobio Claravallensi, stupendum, idque continuum extat miraculum, quod non parum sancti Abbatis commendavit virtutem. In lapide enim, ubi corpus ipsius, secundum consuetudinem Ordinis, fuit ablatum, ejusdem corporis umbra in hodiernum usque diem perseverat, ab omnibusque clare et manifeste videtur. Cumque hæretici tanti miraculi memoriam abolere niterentur, et variis instrumentis lapidem ipsum cavarent, umbra descendit, nec aliquo modo deleri potuit, ut a R. D. Adriano Cancellier, abbate Dniensi accepi.

Sancti umbra spectatur in quodam lapide:

E

11 Laudatus supra Martenius in Itinerario alio, quod in lucem prodit Lutetia Parisiorum anno 1724, agens de celebri abbacia Camberonensi, Ordinis Cisterciensis, in territorio Montensi Hammonia, pag. 108 scribit, casulam S. Bernardi, quæ ibi ostenditur, inspirare pietatem: nec esse illam e panno aureo, nec argenteo, nec serico; sed ex simplici gossipio contextam: usui eam esse in die festo Sancti, et in primitiis Religiosorum. Idem auctor pag. 40, inter alia, quæ refert de Valle-clara, quæque signatur superius in Chronologia Bernardina apud nos parte prima, ad annum 1134, mentionem facit de S. Bernardi pallio, quod Gallice vocat la coule, dicitque illud ibidem conservari. Nec piget, hic observare, quod duplex sit apud Bernardinos palliorum genus; unum nempe candidum, quod est vestimentum valde amplum, et quo asectæ Bernardini utuntur in cæremoniis, et quando assistunt Officio: alterum vero nigrum, estque etiam vestimentum admodum amplum, et quo Bernardini utuntur dumtaxat in urbibus, et quando incedunt per plateas; ex Dictionario Gallico-Latino, quod anno 1704 Trevoltii editum est, in voce coule.

sacra quorundam

F

12 Apud eundem Martenium in Veterum scriptorum et monumentorum etc. amplissima collectione, tomo VI producitur fundatio monasterii B. Marie de Alta-ripa, Ordinis Cisterciensis, filia Chari-loci, linea Clara-vallis, et col. 317 ponitur inter reliquias sacras præcipuas ejusdem cenobii, stola sanctissimi P. N. Bernardi ex grossiori panno coloris grisei obscuri, qua sanctus hic Pater sacrarium nostrum decoravit, dum eundo

ejusdem vestimenta referuntur.

XX VARIIS.

eundo et redeundo ex Germania, per hoc monasterium transiret. In libello reliquiarum, quæ Aquisgrani asservantur, anno 1734 ibidem typis edito, inter ornamenta ecclesiæ Virginis Maris, pag. 46 ponitur casula, quæ more Græcorum facta, et ex serico caruleo terso ac denso

contexta est, ac eidem applicta cruce ex margaritis. Hanc casulam Mellistus Doctor Bernardus in ista ecclesia ad Sacrificium Missæ adhibuisse anno 1146, ac post illud dedisse visum cæcis quatuor, et paralytico uni gressum, in eodem libello dicitur.

CAPUT II.

Varie S. Bernardi apparitiones, ac prædictiones.

§ I. Apparet monacho Cisterciensi; et Converso, quem consolatus, prosperum negotiorum successum ei prænuntiat.

S. Bernardus cum S. Malachia.

In Commentario prævio § I. in retuli varias post Viri sancti obitum apparitiones; de aliis me acturum dixi in Gloria ejus posthuma. Harum igitur primum hic obtineat locum illa, quæ existat apud Tissierium in Exordio magno Ordinis Cisterciensis, distinctione III, cap. XIV: Factum est autem in una dierum, cum prima cantaretur in choro, et ipse (videlicet Guillelmus, quem mox pluribus describam) conjunctus psallentibus stabat in ordine suo, vitulos laborum suorum in voce exultationis Domino reddens. Et, ecce, apparuit ei vigilantique atque psallenti S. Malachias, Iliberniensis quondam episcopus, qui in eadem basilica jacet honorifice tumulatus. Residebat vero in cathedra juxta altare, annulo, baculo, mitra, cæterisque Pontificalibus ornamentis mirifice decoratus: tanquam Missarum solemniam post finem illius horæ celebraturus. Erat autem tunc anniversaria dies depositionis ejusdem beatissimi præsulis: quæ etiam omnium fidelium defunctorum memoria est solemnitas. Apparuit quoque cum eo B. Bernardus, ejusdem ecclesiæ felicissimus pastor atque patronus: qui et ipse erat vestibus pretiosis et candidis micans, atque mitratus, minime tamen infulatus a. Et merito quidem.

a

apparet Guillelmo Cisterciensi;

14 Erat enim paterfamilias in propria domo, deferens atque congratulans venerando ac speciali hospiti suo: dignoque honore præveniens amantissimum, cedebat ei libentissime solemniam Missarum, ea potissimum die, qua sanctus ille pontifex curiam supernam ingressus, et cælestibus hymnis primo fuerat honoratus. Unde etiam ipse beatus Pater officiosum ac sedulum sese circa eumdem sanctum episcopum, et circa ipsius altaris ministerium, exhibuit. Porro beatus antistes baculo pastoralis innixus, defixa lumina versus chororum assidue tenebat. Sanctus vero Bernardus modo episcopum, modo Conventum, modo ipsum altare, tamquam sollicitus omnium, respiciebat. Hæc visio tam manifesta eidem famulo Dei vigilantique, et corporeis oculis intuente, visibiliter apparuit, quamdiu psalmus unus in eadem hora a Conventu percantaretur. Finito itaque psalmo, finita est visio, sed in corde videntis deinceps finiri non potuit visionis illius pia devotio. Hactenus Exordium magnum de una sancti Patris apparitione. Alia, quæ ibidem mox sequitur, his verbis conscripta est, et eidem Guillelmo exhibita:

qui deinde etiam videt sanctum Patrem, et loquitur cum eo.

15 Altero quoque die apparuit ei nihilominus idem beatus Bernardus, vultu et habitu gloriosus. Quem cum ille vidisset, procidit ad pedes ejus, orans et petens aliquid ab eo. Cui San-

ctus ait: Quid tibi vis faciam? Et ille: Domine mi pater, si inveui gratiam in oculis tuis, indica mihi, utrum salvus fieri debeam. Et Sanctus ad eum: Numquid parva res est ista, quam postulas? Hodie cum egrederer de paradiso, quam multa millia hominum foris ad januam reliqui, qui utique istiusmodi timore torquentur: ignorantes utique, utrum amore, an odio digni habeantur. His itaque præmissis, dedit ei responsum super verbo, quod imploraverat. Sed quid ei definite responderit, incertum est nobis: quia vanæ gloriæ pestem vitans, hoc nobis indicare noluit. Erat enim vir ille circumspectus, et gravis in locutione: multumque cavebat, ne quid diceret, quod suam ipsius gloriam redoleret. Verumtamen ex fiducia sermonis, et vultus illius hilaritate, satis dabatur intelligi, quia jucundum a sancto Patre super tali verbo responsum acceperit.

16 Iste est Guillelmus, quem supra (distinctione II, cap. XXII) memoravimus, spiritum fornicationis in specie phantasticæ meretricis vidisse infirmiter curiose circumeuntem, et ex iis, quæ ab ea audierat, et viderat, D. Roberto abbati Claravallis apostasiam duorum adolescentium prædixisse: quod etiam verum fuisse, fœda eorum fuga incontinenti subsecuta demonstravit. Porro Guillelmus iste, priusquam Cisterciensium Ordini se contulisset, multo tempore vixit in monasterio sancti Albini Andegavensis, ut dicitur in principio citati capituli XIV; in quo plura alia de eodem legi possunt. In Menologio Cisterciensi apud Manriquez refertur cum titulo beati ad diem XIX. Novembris, et vocatur S. Bernardi discipulus. De duabus autem, quæ modo sunt data, apparitionibus legi potest Herbertus lib. I de Miraculis cap. IV.

Quis fuerit iste Guillelmus

17 Laudatum Exordium distinctione IV, cap. XXXIII aliam commemorat apparitionem: Erat, inquit, in Claravalle conversus quidam religiosus, nomine Laurentius, . . . vir . . . spiritualis et devotus in omni conversatione sua, orationi atque compunctioni mirabili pertinacia jugiter insistens: ita ut per plurimos annos, cum sanctorum confessorum Bernardi et Malachie corpora in secretario diu noctuque servaret, vix umquam aliqua hora posset ibidem aliter inveniri, nisi semper orationi incumbens, et diuturnis fletibus pavimentum rigans. . . Post transitum autem B. Bernardi contigit, ut idem frater a domno Philippo, venerabili Claravallis priore, ad regem Siciliae Rogerum mitteretur, pro negotio ejusdem ecclesiæ. Qui cum Romam fuisset ingressus, comperto, quod idem rex nuperrime mortuus fuisset,

Conversus quidam in Claravalle. Laurentius nomine. mittitur ad regem Siciliæ.

A fuisset, consternatus est animo : et, quid in tali articulo facere deberet, prorsus ignorabat. Et recordatus sancti patris sui Bernardi, sub quo pro diversis negotiis frequenter missus prospere ibat et redibat, eum genuit et lacrymis multis conversus ad orationem, eundem Sanctum Dei invocabat, dicens : Pater mi, pater mi, currus Israël et auriga ejus, ut quid dereliquisti nos? Heu me, Pater sancte, quid dicam, vel quid faciam ego paupereulus et misellus : ego omni consilio et auxilio destitutus?

et Sanctum invocans in via super eventu dubio negotii sui:

18 Te vivente, et te jubente securus procedebam ad terras et ad nationes diversas, et ubique recipiebar ob gratiam tui, nimirum deferens salutationes et litteras tuas : quas reges et præsules cum cæteris omnibus tamquam cælitus missam benedictionem suscipiebant : et eulogiis tuis nobiliores quique se nobilitari gaudebant. Nunc autem, te defuncto, defuncta est tecum pariter et gratia mea : nec erit jam, qui peregrino et inopi manum porrigat adjutorii. Et, ecce, mortuus est rex, qui te sincero diligebat affectu : surrexitque filius pro eo, puer qui te forsitan ignorat. Quem adhuc tam longe remotum si adire voluero, et repulsam ab eo pati contigerit, inconsolabilis mihi erit dolor, post tanti laboris et longissimi itineris defatigationem, infecto redire negotio : qui, te vivente, bonis omnibus cumulatus in Claramvallem tuam redire solebam.

B 19 Si vero incontinenti reversus negotium intentatum reliquero, torporis et insipientiæ argui pertimesco. Porrigere, precor, auxilium, præbe consilium indigenti : et ne despicias gemitum servuli miseraudi. Eadem itaque nocte apparuit ei idem beatissimus Pater, et magnifice consolatus est eum, dicens : Quid tibi visum est, frater, ita de Dei misericordia et mea interventione diffidere? Quando enim, vel ubi sensisti, defuisse tibi adminiculum meum in necessitatibus tuis? Au forte impotentem me modo autumas, quando jam introductus sum in potentias Domini, quam olim fuerim, dum in carne vixi? Vade ergo securus, quia prospera cuncta evenient : et in hoc ipso scies, quia ego te miserum. Hæc et alia plurima Sancto loquente, frater ille præ nimio pietatis ardore totus in anima liquescebat : et corde ejus immensam parturiente lætitiâ, foris quoque devotionis lacrymæ erumpabant.

audit ex eo, omnia sibi

prosperè successura : qui Roma recertans

C 20 Cumque evigilasset, madentibus oculis atque maxillis, etiam pulvillum, in quo caput reclinarat, eodem lacrymarum profluvio undique perfusum esse cognovit. Summo igitur mane iter arripiens, cum de Urbe fuisset egressus, reperit euncum institorum, mercimonii gratia Siciliam adeuntium. Qui cognoscentes eum esse de Claravalle, mox eum in suo conductu atque convictu gratanti animo receperunt, et quæque necessaria gratis quotidie ministrabant. Tandem ingressus ad regem Siciliae, invenit gratiam magnam in oculis ejus. Et non solum de negotio, pro quo fuerat ad patrem destinatus, prosperum eventum obtinuit : verum etiam rex apertis thesauris suis ad ædificationem novæ basilicæ Clarævallis, pro ejusdem patris sui anima non modicam auri summam per eundem fratrem magna devotione transmisit.

red t in Claramvallem a latronibus liberatus.

21 Reversus itaque Romam predictus frater, talem nihilominus ibidem gratiam reperit, ut de donariis Cardinalium, aliorumque Romanorum, plurimam acciperet benedictionem, ita ut etiam, largientibus eis, ex Urbe usque ad decem buba-

los educeret : quos non sine ingenti omnium stupore, Deo se protegente, sanctique Patris sui meritis patrocinantibus, Claramvallem usque perduxit. Factum est autem, ut transire cogeret per quoddam municipium, cujus principatum latronum principes obtinebant : quorum manus nullus innoxius evadere poterat, nisi forte, qui viribus prævalebat. Mane vero jam rutitante aurora, eum de aliquo prato, in quo cum animalibus pernoctarat, egrederetur, rogavit attentius Dominum, sanctumque Bernardum, ut ab imminente periculo erueretur. Et, ecce, apparuerunt ei procul quasi duo viri obviam venientes, et singulos cerceos accensos in manibus ferentes. Qui paulatim appropinquantes, cum jam pene ad ipsum pervenissent, subito ab oculis ejus evanuerunt, multamque fiduciam evadendi Dei famulo contulerunt. Ingressus itaque illum diaboli nidum, illico sistitur, atque ad prædam diripiendam undique accurritur. Nutu vero Dei supervenientes eadem hora quidam honesti viri, cum eum Clarævallensem esse cognovissent, de manibus irruentium liberarunt, et cum suis omnibus abire fecerunt etc.

22 Quænam sint gesta Bernardum inter ac Rogerium supra memoratum, narrat noster Commentarius prævius § xxvii. Verum, quæ modo relata sunt de itinere, quod Laurentius suscepit, ut eum eodem Rogerio ageret, non coheret cum chronologia. Nam in sententia Baronii, quomodo fieri potuit, ut S. Bernardus isti fratri religioso appareret tamquam vita functus, qui anno proximo duntaxat fuit mortuus? Quomodo item conversus ille per plurimos annos, cum sanctorum confessorum Bernardi et Malachie corpora in secretario diu nocturne servaret etc.? Si autem cum Pagio Rogerii mortem differas ad annum 1151, ubi num. 4 de eadem ex professo tractat; sic quidem tollitur difficultas prima; sed manet secunda. Hinc tamen non sequitur, ut superioris apparitionis historia sit falsa: cui medela affertur, si per plures annos expungas, quæ circumstantia intrudi huc facile potuit ab incauto aliquo, vel imperito descriptore aut interpolatore. Quod attinet ad ædificationem novæ basilicæ Clarævallis, de qua supra; tomo IV Gallix Christianæ, col. 129, in Guichardo archiepiscopo Lugdunensi, hæc de eo exstant: Præsens fuit ecclesiæ Clarævallensis dedicationi anno MCLXXIV. Sed de illius dedicationis anno videri etiam potest noster Commentarius prævius § LXI, num. 676.

E Quædam de ista historia observationes.

ANNOTATIO.

a Mitratus et infulatus nonne passim sunt synonyma? Quomodo igitur hic distinguuntur? Suspicio, scriptorem indicare voluisse, S. Malachiam apparuisse tectum mitra, e qua deorsum vittæ utrumque pependerit; Bernardum vero mitra, sine istis vittis. Sunt enim, qui ab inferus vel infra, vocem infulæ derivari putarunt, propter vittas, quæ inferius ex ea pendent; sicut indicatur in Etymologico linguae Latinæ apud Vossium.

XX VARIIS

§ II. Duobus monachis Clara-
vallensibus apparet, et eo-
rum apostasiam impedit;
adolescentulum quemdam
in proposito monastico con-
firmat; incendium comprimit;
morti proximo se vi-
dendum præbet; et alteri
ægroto.

Monachus Cla-
ravallensis a
diabolo corrup-
tus apostasiam
decevit:

Herbertus lib. 1, cap. xxviii narrat, monachum Claravallensem, qui a proposito resiliere cogitabat, visis per quietem S. Malachiam, et S. Bernardo, cujus baculo contundebatur, ad sanam mentem rediisse. Proferamus Herberti verba: Quidam de fratribus Clarevallensibus, cum instinctu diabolico in mente corruptus esset, ut jam ad sæculum apostatare disponeret; vidit **B** in visu noctis B. Bernardum, sanctumque Malachiam in dormitorio deambulantes, et eos, qui ibi pausabant, visitando benedictes. Qui cum in ordine visitationis, ad ejus lectulum devenissent, ait sanctus Malachias, Homo iste perversus nihil omnino boni in corde versat; sed diabolo suadenti jam dedit assensum, ut ad vomitum sæculi proxime revertatur. Quo audito, B. Bernardus dixit ei: Tu ergo fugere quæris? Et quo fugies, miser, a facie Domini? Crede mihi, quia malo tuo talia cogitasti. Neque enim delectabit te amplius fuga, quando jam evaseris de manu mea.

sed a Sancto
vapulans respi-
citur

24 Et his dictis, cepit eum crebris ictibus tundere baculo, quem tenebat, et ait: Ecce stipendia, quæ mereris. Surge nunc, et fuge, si poteris. Evigilans itaque frater, invenit se tusionibus illis ita dolentem atque contractum, ut in infirmitorium ductus lecto detineretur. Qui, accersito Priore, confessus est malitiam, quam intenderat, et pœnam, quam inde pertulerat: acceptaque pœnitentia perfecte resipuit, et non apprehendit eum ultra desiderium fugiendi. *Ibidem cap. xxxi consimilis argumenti apparitio refertur in hæc verba:*

alius reverti ad
sæculum stu-
tuens, ab eo
confirmatur

C 25 Alius quidam ejusdem cœnobii frater, vir honestus et religiosus, mihi de seipso narravit, cum verecundia tamen, quod scilicet in primordio conversionis, cum anxie stimularetur a spiritu fornicationis, deliberavit animo, cedere tentatori, et, projecto religionis habitu, ad sæculum reverti. Qui dum jam opportunitatem recedendi sollicite ancuparetur, astitit ei per visionem B. Bernardus, paulo ante defunctus; increpans illius socordiam, et arguens super iniquitate, quam mente conceperat, et actu perficere satagebat. Cui cum ille respondisset, sese duntius reluctasse*, et jam tentationis violentiam ferre non posse, ait Sanctus ad illum: Scito prænosceus, quoniam adhuc multa certamina te manent. Sed age viriliter, et noli deficere: quia Dominus aderit tibi, tamquam adjutor in opportunitatibus, ut eruat te.

* immo reluctatum esse

in vita religio-
sa:

26 Unde polliceor tibi, quod, si in Ordine usque in finem perseveraveris, salvus eris. Quod si forsitan aliquis tibi nocere tentaverit, in die novissimo ego respondebo pro te, et animam meam pro anima tua ponam. Hac ergo pollici-

tatione frater ille curroboratus, deinceps a stabilitate sua moveri non potuit: qui etiam nunc in Ordine complens annum quinquies quinum, viriliter usque hodie decertat, multaque victoria jam potitus, salutem repromissam certius opperitur.

27 *Idem auctor lib. II, cap. IX agens de quodam adolescente Alemanno, qui in Claravalle ad vitam monasticam mirabiliter conversus, egregia sanetitate, et divinis manifestationibus claruit, factum refert in rem nostram, quod vivente sancto Patre accidit. Excerpto sequentia:* Egregius quidam adolescentulus de partibus Alemanniæ oriundus, studiorum gratia, comitante didascolo* suo Parisius adibat. Qui cum transitum haberet per domum Clarevallensem, magister ille videns loci conventum et ordinem, nescio quo Dei judicio compunctus ad horam, petiit et obtinuit, ut susciperetur ad conversionem. Cumque rogaret adolescentulum, ut secum remaneret, penitus non acquievit: multum siquidem abhorrebat a consortio, etiam et colloquio Cisterciensium monachorum; sæpiusque rogaverat Dominum, numquam sibi dari ad Ordinem illum velle converti. Proinde roganti magistro et fratribus monasterii adhortantibus eum, dura **E** cervice resistens, nullis prædicationum machinis poterat expugnari. Eadem igitur nocte, dum eorum monita mente revolveret, facta est vox divinitus ad eum, dicens: Si hinc recesseris, et Parisius veneris, usque ad Pentecosten morieris, et sine dubio morieris. Ad hanc itaque vocem juveneculus ille multum obstupuit: necdum tamen potuit duritia cordis illius emolli.

alius sanctus
fratris cisterciensis

* i. e. magister

28 Porro sequenti nocte, cum sopori membra dedisset, videbatur sibi esse demersus in limbo putei profundi. Cumque desperatus ibidem jaceret, subito apparuit desuper ad horam* putei beatus Johannes Evangelista, in vultu et habitu beati Bernardi, cum alio quodam Sancto, cujus nomen excidit mihi: qui et ipse simillimus erat cuidam religiosissimo viro, nomine Gerardo, portario Clarevallensi. Quos cum ille vidisset, rogabat obnixius, ut sui misererentur. Cui B. Johannes respondit: Tu sano consilio acquiescere contemnens, opem flagitas a nobis? Cumque ille promitteret, se esse facturum, quidquid ei placeret; Vis ergo, inquit, fieri monachus in monasterio Clarevallensi? Etiam, **P** domine mi; libentissime volo. Quod cum firmiter pollicitus esset, sese citius impleturum; protinus e ductum de profundo liberum abire permiserunt.

apparitio.

* l. oram

29 Mane igitur facto, postulavit presentari quantocius B. Bernardo: quem cum antea non vidisset, continuo illum in vultu et habitu deprehendit, ipsum esse pro certo recognoscens, quem in nocte transacta, sub conditione convertendi, liberatorem habere meruerat. Proinde miratus vehementer atque compunctus, protinus eidem sancto Viro se reddidit, a quo benigne receptus, mox in ætate teneriori, gravitatis et sapientiæ canos, cunctis mirantibus induit. *Alia, quæ ibidem de illo exstant, manifestationum charismata, non sunt hujus loci. Ad majorem tamen historiam, quam modo referebamus, fidem conducit allegati capituli elausula, qua Herbertus rem confirmat: Hæc, inquit, omnia, quæ superius retuli, aliaque quamplurima, quæ licet magna existimem, tamen brevitatis amore reticui, ab eodem Dei famulo arcana relatione cognovi: ea videlicet conditione, ut usque ad obitum ejus, apud me secreta tenerentur. Sed quia* jam,

qua adolescentulus in vultu Clarevallensi se dicit:

A jam, vocante se Domino, expletis in Ordine annis xxvi quam sinceriter vixit, tam feliciter obiit, ego solutus a nodo polliciti hujus, præfatas revelationes, in quibus non modice consolatum fuisse me memini, ad aliorum æque solamen præsentis paginæ iatuli.

ata, qua in-
cendi grava-
tionem compres-
sisse dicitur:

30 Apud *Manricum* tomo IV *Annalium Cisterciensium* in *Appendice*, inter ea, quæ pag. 659, num. 13, exstant ad annum 1592, habetur sequens apparitio: Mense Augusto, in die Parentis Bernardi, Saltus novalis miserabiliter conflagravit, præsentibus abbate, et majori parte conventus sancti Petri de Eslonza Benedictinis, qui venerant cum nostris, sancti Patris solemnia celebraturi. Vulgavit fama, apparuisse cuidam ex ipsis utrumque Parentem, nimirum Benedictum, Bernardumque, atque flammam grassantes compressisse, ne ultra procederent: cum, aère in contrarium impellente, nihil non absumpturæ timeri possent. Nota, quod Saltus novalis in ista *Appendice* pag. 602, num. 18, in regno Legionensi, diœcesique signetur.

B
apparet Gerar-
do Farfensi
morti proximo,
et alteri ex gut-
ture laboranti.

31 *Herbertus* lib. II, cap. xxix, mira quædam narrat de Gerardo de Farfa, admirandæ pielatis, et sanctitatis crinix senæ; quibus subdit ista: Illic autem viro jam posito in extremis beatus Bernardus angelico vultu et vestibus albis decoratus apparuit, in ea tamen consistentia et habitu corpore, qua ante obitum fuit. Quem cum ille inspiceret ad se ingredientem, et veteranos ac venerandos artus baculo sustentantem, manu ac voce, qua poterat, suis servientibus inuit, ut Sancto venienti assurgerent, et locum sedendi citius præpararent. Illis vero mirantibus ac quærentibus de quoniam Sancto ille loqueretur, premente se ægritudine non poterat respondere. Postmodum vero recepta virtute loquendi, cum idipsum denuo sciscitarentur, confessus est se vidisse beatum Bernardum blando ipsum alloquio consolantem. Qui cum benedixisset eum, benedixit etiam totam domum, subjungens hæc eadem verba, et dicens; Hæc est domus mea, quam ædificavi. Dominus custodiat eam in æternum, et in sæculum sæculi. De *Gaufrido Sorensi* episcopo, qui, dum gravi ac pene a medicis desperata gutturis molestia laborabat, a viro sancto sibi apparente sanatus est, legi potest *Herbertus* lib. III, cap. x.

C

§ III. Tribus vicibus se manifestat cuidam fratri; apparet item B. Mariæ Ogniacensi; alteri prædicat cælestem gloriam; Ascelinæ mortem; mira libri miraculorum inventio, ac monachi litteratura.

Post Sancti ap-
paritionem
transit frater
quidam ad Cla-
ravallensia.

Predictis apparitionibus addi possunt alix tres, quæ narrantur in *Exordio magno Cisterciensi*, distinctione IV, cap. VII, his verbis: Frater quidam de Ordine Regularium canonicorum, cum esset proficiendi avidus atque charismatum meliorum æmulator, desiderabat desiderio magno beati Bernardi magisterio subijci, et Claravallensium collegio sociari; licet hoc, ipso sancto Patre vivente, conssequi minime potuerit. Quo decedente, audita fama pretiosæ mortis

ejus, consternatus est animo vehementer; miserum se, atque indignum clamitans, quod voti sui compos fieri non meruisset. Post autem paucos dies apparuit ei in visu idem venerabilis Pater, quasi strenuus operator, præcinctus ad laborandum in agro latissimo, in quo manipuli triticæ messis innumerabiles esse videbantur: ex quibus multitudinem magnam in acervum grandem congesserat: reliquis vero, qui supererant, qui etiam multo plures erant, comportandis et coacervandis pertinaciter insistebat. Quod cum vidisset, intellexit illico, congeriem illam manipulorum figuram tenere multitudinis fratrum, quam ideam egregius prædicator, quamdiu vixit in carne, Christo Domino eggregarat: adhuc autem restare innumeros, qui ejus meritis et exemplis ad salvationis gratiam essent perducendi. Unde multum exultans, seque unum ex illis fore non desperans, Claravalleni, quam citius potuit, adiit, postulans et impetrans, se ad probationem admitti.

33 *Hac itaque sancti Viri apparitione frater* cur, dum esset
ille ad tirocinium Claravallense vocatus est: in tirocinio, ite-
quem vero favorem in eodem acceperit ab eodem rum,

Sancto, pandit altera illius apparitio, fratri isti **E**
facta: Qui dum adhuc ibidem novitius esset, et beati Viri memoriam pene incessanter atque insatiabiliter animo volveret; quadam die Dominica circa finem vigiliarum fatigato illi, et modis pluribus afflicto, cœpit obrepere sopor. Et, ecce, apparuit ei reverendissimus Pater, cujus amore flagrabat, dignanter alloquens eum, et monens de dirigenda ad Deum jugiter intentione, cum quotidiana lacrymarum effusione. Quod si faceret, divinam miserationem, et suam ipsius visitationem securus expectaret. Et cum ista dixisset, recepit se in tumbam suam, quæ ibidem coram altari beate Virginis Matris posita erat. Quæ videlicet receptio tam evidens fuit, ut frater ille nesciret, utrum dormitans, an vigilans hoc vidisset.

34 Cumque aperuisset oculos, et piissimi Patris admonitionem dulci recordatione pensaret, subito iterum apparuit illi jam plene vigilanti, et corporeis oculis intuendum se obtulit. Stabat igitur cominus coram ipso, ita ut manu tangi facile posset: diligenter eum considerans, et quasi explorans, utrum dormiret, an vigilaret; more eorum, qui excitant ad vigiliam dormientes. Quem cum novitius stupidus et attonitus intueretur, protinus ille, qui videbatur, evanuit: et quod mirum dictum est, visum est illi, quod quasi sensibilibus præcordiis ejus illapsus fuisset. Unde vehementer accensus in amorem Dei et ejusdem beatissimi Viri, ad susceptionem novæ vitæ in gaudio et exultatione spirituali de die in diem instituebatur. Denique sequenti nocte cum vigiliis fratrum similiter interesset, talem ac tantam divinæ visitationis gratiam ibidem expertus est, qualem ac quantam in vita sua nunquam antea seaserat: quod totum utique meritis ejus, quem diligebat, se obtinuisse, gratulatus est. Cumque per dies plurimos memoriam abundantis suavitatis hujus recolendo frequentius eruclaret, fundebat ubertim dulces et piæ lacrymas, quibus die noctuque satiari non poterat. *Hactenus Exordium magnum Cisterciense; quod de laudati fratris, vestigiis S. Bernardi jugiter insistentis, vita ac morte etiam agit.*

35 Apud nos tomo IV Junii, die xxiii ejusdem mensis, pag. 660 narrat *Jacobus de Vitraco*, scriptor *Vitæ B. Mariæ Ogniacensis*, ei Spectatur a
H. Mariæ Ogniacensis,
accidisse

ET VARIIS.

accidisse S. Bernardi apparitionem, quam his verbis refert : Apparuit ei aliquando B. Bernardus, Cisterciensis Ordinis Pater, et lucerna, quasi alatus, et alas suas circa eam expandebat. Cumque diu eum eo in cantello ecclesiae sedisset, et illa, ejusmodi essent hae aë, quæreret; respondit, quod ipse velut aquila sublimi volatu sublimia et subtilia divinæ Scripturæ attingerat, et multa de arcanis cælestibus ei Dominus reseraverat.

et a monacho,
eadem die cum
morturum, et
in celo futu-
rum prædicens:
Ascelinæ obi-
tum prænun-
tiat.

36 *Herbertus in libris de Miraculis, lib. II, cap. XXVIII refert sequentem Viri sancti apparitionem*. Defunctus est ibi (actum erat antea de abbacia Domus Dei, filia Claravallensis) monachus, ætate quidem juvenis, sed religionis maturitate proventus: de quo etiam asserunt, quod florem virginitalis usque ad mortem, Domino largiente, servaverit. Hic vero spe mirabili confortatus, ita cupiebat dissolvi, et cum Christo esse, ut nihil timere videretur, nisi adhuc a morte differri, et in corpore remanere, multumque doleret, si aliquis ei comæatum vel promitteret, vel optaret. In ipsa vero die migrationis suæ apparuit ei beatus Bernardus cum supradicto abbate F. *, qui dixit ad eum: Frater Bernarde, (sic enim juvenis vocabatur,) ecce, adduco tibi sanctum Patrem nostrum Bernardum, ut te in manibus illius reddam. Beatus vero Pater clementi dextera suscipiens eum, ait illi: Hodie tecum eris in paradiso. Et his dictis evanuerunt. Tunc monachus ille, quæ viderat, et audierat, fratribus indicavit, atque subjunxit: Si usque in erastinum vixero, non sum vera loquutus: quod si hodie migravero, fidem faciat dictis ipsa migratio. Defunctus est itaque frater in ipsa die, ut perficerentur in eo omnia, quæ dicta fuerant illi a sancto Patre. *Historiographus Cisterciensis ad annum 1195, cap. III, num. 7, Virum sanctum transitus sui nocte apparuisse Ascelinæ, ac mortem ei suam denuntiasse commemorat. Porro Ascelina virgo in Gallia, S. P. Bernardi secundum sanguinem neptis, secundum spiritum discipula, cum titulo beatæ memorari ab Henriquez in Appendice Menologiæ Cisterciensis, diximus inter Prætermisissos ad diem XXIII Maii: cujus cultus examinari poterit ad diem XXIII hujus mensis Augusti.*

Libri miraculo-
rum S. Bernardi
de perditus

37 *Joannes Eremita, qui S. Bernardi vitam conscripsit, in epistola, quæ primo loco Vitæ eidem præfixa est, et apud Mabillonium recensa volumine II, mirabilem hanc refert apparitionem col. 1279: Monachus quidam, venerandi Abbatis verax dilector et sincerus, forte cum quodam laico fratre, Humberto nomine, per virgultum adjacens monasterio Claræ-vallensi deambulabat, librum miraculorum sancti Patris tenens in manibus; exponens ea secundum idioma Romanæ linguæ, tam suæ quam illius ædificationis causa. Contigit ergo eos, modicæ pausationis gratia, consedere sub arbore piro, secus viam, per quam quotidie vadunt et veniant laborantes in horto. Cumque non post modicum tempus consurgerent, supradictus monachus, oblivione subripiente, sicut multotiens fieri solet, librum, quem paulo ante in manu tenuerat, bumi per improvidentiam depositum reliquit.*

miro modo

38 Abiit itaque, et regularis disciplinæ studiis occupatus, cum tandem reduceret ad memoriam, quomodo, ubi, et quando perdidisset illum; nullam omnino spem recuperandi concipiens, (tum quia prope viam diuiserat, tum

quia interim tanta fuerat facta inundatio pluviarum, ut etiamsi reperiretur, nihil amplius quam perditum valere crederetur) post aliquantum tempus ab illius inquisitione cessavit: immo etiam penitus desistere visus est; maxime tamen constrictus, quod per negligentiam suam miraculorum sancti Viri volumen amisisset.

39 In hunc modum transigens unum circiter mensem, cum post mudicam per hortum deambulationem, sub arbore prædicta resedisset, non tamen proposito quærendi, vel spe recuperandi, quod perdidit; miro et inaudito modo librum, tamquam ab aliquo conservatum, et tunc de recenti, et ex industria juxta se positum, subito in medium proferri miratus est. Et ut mirabilius esse credatur, quod contigit, tam charta, quam scriptura adeo sana et incorrupta permanserat (nisi quod pauculis guttis exteriori operimentum respergi videbatur) ac si cum ceteris libris in bibliotheca liber idem fuisset repositus. Quid super hoc audientibus visum fuerit, nescio: ego autem pro parte mea asseverare non dubito, rem talem, tamque insolitam, nequam sine miraculo contigisse: quod siquidem beati Viri meritis adscribere et ratio persuadet, et veritas compellit.

40 Nocturni temporis silentio, cum post fationem diurni laboris, modicæ repausationis gratia recubisset in lectulo, apparuit ei vigilantanti vir venerabilis, amictus stola nivea, et staturæ medioeris, ætate grandævus, crine candidus, angelica facie reverendus. Is in manibus suis duos libros tenere videbatur. Accedens itaque ad fratrem supra memoratum, porrexit ei utrumque, dicens: Aceipe, vide, et lege. Qui repentinæ visionis horrore (sicut fieri solet) attonitus, securitatem tamen ex affatu benigno, aspectu tranquillo, vultu quoque angelico sumens, respondit: Domine Pater, nescio litteras. Simplex et illiteratus quomodo legam? At ille: Fili, noli timere. Ecce Dominus tecum est, et docebit te, et, me intercedente, bene erit tibi. Hujusmodi pia admonitione confortatus frater, utrumque volumen accepit, evoluit et legit; mirans et obstupescens in semetipso, quoniam modo id fieret. Persona deinceps assistens, quasi alterum volumen secum deferens, alterum fratri relinquens, vale faciens ei data benedictione disparuit.

41 Quid igitur? Mirabile quidem dictum est, quod dicemus. Quid enim mirabili hoc mirabilius? Fratrem novimus omnes quotquot sumus. Laicus quidem erat paulo ante, nec etiam alphabetum noverat. Deo tamen illuminante ejus intelligentiam, et quibusdam fratrum suffragantibus, in brevi ad hoc profecit, ut non solum legere, verum etiam cantare satis decenter et convenienter sciret. Exinde tam usu, quam gratia cooperante, dictionum significatiues aliquantum intelligere cœpit, et in hujusmodi scientia paulatim proficere. Visionem itaque supradictam scripsit in spe adjutorii divini, et subventionis beati Viri, quem credimus ei apparuisse. Nonnulla miraculorum ipsius, quæ vel scriptoribus ignota, vel per negligentiam fuerant prætermisissæ, tam decenter, tam bene, tanque eleganter literis commendavit, ut subinde rapti in admirationem, dicamus cum Propheta David: A Domino factum est istud? et est mirabile in oculis nostris. Quis ergo neget, hoc miraculose factum esse? Quod apertius, quod evidentius miraculum? Adscribimus igitur in primis gratiæ Dei; illud

invenitur con-
seratus.

qua occasione
fratrem illu-
tan

F
docet litteras
ram.

A illud attribuimus deinde meritis Sancti, assignamus denique fidei et obedientiae fratris.

§ IV. Aliquot Viri sancti vaticinia.

Tametsi in nostro Commentario prævio ad S. Bernardi Vitam, ac in Vita ipsa contineantur tot et tanta vaticinia, quibus liquidissime probatur, Verum sanctum, præter alias eximias prærogativas, in hoc genere summum mereri nomen: non ito tamen hæc materia ibidem exhausta est, ut non supersint exempla nonnulla, quorum notitia lectorem meum privari nolim. In itinere litterario, de quo superius cap. 1 num 9 actum fuit, parte II, pag. 201 narratur sancti Abbatis nostri prophetia, qua, dum Villararium venisset, ut ibidem monasterium fundaret, et in monte esset (monasterium quippe duos inter montes situm est) baculum suum plantasse dicitur in terra, et prænuñtiasse: In hoc loco salvabuntur multorum animæ: baculum vero illum, jacta radice, excrevisse in arborem, quæ superstes fuerit in annum usque 1697; eodemque tempore, quo Thomas abbas, emortuam esse. Quæ res materiem dedit quatuor hisce pangendis versibus:

Villaria quondam tellure recondita phœnix
Enioris pariter, commoriente Thoma.

Quinque et dimidum lustravi sæcula, et annum
Quo Bernardi me dextera sacra sevit *.

43 Vir sanctus tironi cuidam prænuñtiasse diem mortis perhibetur in Exordio magno Ordinis Cisterciensis distinctione II cap. XIX: Invenitur etiam in gestis hujus beati Viri, quod adhuc in carne degens novitio cuidam in Claravalle graviter ægrotanti, cum multitudine monachorum in spiritu apparuit: prædicens ei, quod quinta die foret moriturus: et quod in ipsa quinta die, sole jam ad occasum vergente, visitans eum, jussit considerare et nihil timere: sed recto protinus cursu perungere ad Domium Jesum Christum, et offerre ei humilem suæ Claræ-vallensis familie salutationem. Ad quam vocem novitius, qua potuit capitis inclinatione, et motu annens labiorum, clausis oculis eadem hora obdormivit in Domino. Et sane observatu digna sunt, quæ memorantur ibidem in eodem Exordio cap. 14 de tironibus quibusdam, ad abbatialem dignitatem, ne vel uno quidem eorum excepto, sicut prædixerat Sanctus Pater, evectis. Factum audi.

44 Ad benedictionem hujus sancti Patris quidam aliquando novitii ejus, veterem hominem cum actibus suis exuentes, novum, qui secundum Deum creatus est in justitia et sanctitate veritatis induerunt: de quibus Vir beatus in spiritu Dei loquens prædixit, omnes eos gratiam spiritalis dignitatis adepturos, et nomen et officium abbatis sortituros. Cumque, succedentibus annis, temporibus opportunis, in singulis eorum verbum prophetiæ hujus effectui manciparetur; unus ex eis, nomine Petrus, quem in Suecia ad domum Novævallis Abbas sanctus direxerat, post obitum ipsius per annos quamplures usque ad senectam, imo penè descriptam ætatem, absque hoc munere gratiæ vixit, eo quod simplicioris esset naturæ, et ad tantum officium administrandum minus idoneus existimaretur. Sed quid? Numquid vel in extremis finibus mundi latens, vel gravioris ætatis incommoda sustinens, omnipotentiam sancti Spiritus effugere potuit, quo nō minus impleatur de eo, quod per os prophetæ sui Bernardi idem Spiritus tanto ante prædixerat?

45 Denique post tanti temporis spatium, cum jam fere in oblivionem venisset, quod de hoc columbina simplicitatis homine Pater reverendissimus prædixerat; accidit, ut fratres de quadam domo Novævallis * in insula, qua Godaudia * dicitur, sita, destituti pastore, secundum generalem consuetudinem Ordinis, ad matrem suam recurrerent, quatenus per providentiam et sollicitudinem patris abbatis, domui ipsorum dignus dispensator constitueretur. Et, volente Domino, sine cujus nutu nec folium arboris, nec unus passer in terram cadit, tam patri abbati, quam cæteris, qui electioni, intererant, placuit, prædictum senem in hanc partem sollicitudinis assumere, ut tanto fiducialius de pietate Dei, sanctissimique Patris sui meritis consideret, quanto humilis de sua insufficientia diffideret. Quod ubi factum est, et verbum, quod olim Sanctus prædixerat, ad memoriam revocatum, ubique divulgatum est; mirati sunt universi, qui audierunt, dicentes, promotionem tam senis et simplicis hominis, ad hoc tantum divina dispensatione fuisse provisam, ne ex omnibus, quæ per spiritum prophetiæ locutus est Homo Dei, num saltem tota, vel unus apex incassum prolata viderentur. De laudato Petro agitur apud nos in Prætermiſſis ad diem x Junii. Godaudia autem insula in mari Baltico satis nota est; ita ut non indigeat ulteriore explicatione.

EX VARIIS.
olus autem no-
vities 218

E
abbatiam dis-
gnitatem vatici-
natur.

* i. e. de domo
Novævalli sub-
jecta.

* Gotlandia.

CAPUT III.

Supplementum miraculorum.

§ I. Variæ corporis infirmitates sanatæ; præfixus moribundo terminus mortis; miraculum perperam S. Bernardo Claravallensi attributum; epilepticus cur non omnino curatus; mortuus ad vitam revocatus.

Podagra labo-
rans, ac spina
piciis suffocan-
ditus sanantur:

Chrysostomus Henriquez in Fasciculo Sanctorum Ordinis Cisterc. lib. I, dist. IV, cap. LI, Non multis, ait, elapsis annis post obitum pii Patris, Gundisalvus abbas Morerolæ, quod est Augusti Tomus IV.

cagnobium Ordinis Cisterciensis in Legionensi regno, podagra oppressus, vix doloris acerbitate sustinere valebat. Summa tamen reverentia et devotione partem aliquam habitus sancti Bernardi,

IX V. BRIS

nardi, quæ in eodem monasterio inter cæteras reliquias servabatur, membris languentibus applicavit, et subito dolor omnis discessit, et integram obtinuit sanitatem. Suerus abbas Nuca- lensis in Hispania, spina piscis, quam incaute deglutierat, fere strangulatus, et tandem, ingra- vescente morbo, jam in extremis constitutus, et a medicis derelictus, lecto jacebat. Tunc Prior Morerolæ corrigia, qua præcingebatur, quamque devotionis causa sepulchro sancti Ab- batis Bernardi, cum Claravallē visitasset, im- posuerat, guttur inflatum infirmi abbatis tetigit, et statim spina descendit, et ab omni prorsus in- firmitatis incommodo liberatus fuit, ac proinde a periculo mortis. Narrat hæc duo miracula Bernardus Britto, lib. 3, cap. 29

ut et pars cor-
poris pæne
emortua, dolor
capitis, febris,
infirmitas, in-
tus per fontem
prodigiosum.

47 *Mirabilia prorsus sunt, quæ in Commen-
tario prævio § XLIX narravimus de prodigioso fon-
te. His vero, quæ ibidem de illo legenda præ-
misimus, adjuuge sequentia ex Joanne Eremita
apud Mabillonium col. 1290: Fuit vir quidam
religiosus, Odo nomine, cujus pars corporis
per aliquantum tempus pæne mansit emortua,
adjacentis incommodi contractione. Is post mor-
tem beati Viri ad eundem fontem perrexit. Cum-
que eo infirmitatis locum perfudisset, sanus et
incolumis rediit. Alius dolore capitis immaniter
vexatus et omnino sensu privatus, fonte irriga-
tus, sanatus est. Alius per septennium languerat,
qui a parentibus ad sanctum fontem ductus, sos-
pes factus est. Alius quidam, Suynus nomine,
longo tempore febre quartana laboraverat, qui
potu fontis ejusdem sanitatem recepit. Quidam
vero maxima infirmitate gravatus, cum gustasset
de eadem aqua, vermiculus quidam similis locu-
stæ, per os illius, omnibus videntibus egres-
sus est, et statim convaluit. Mutus etiam, ut
aiunt, qui viderunt, ad fontem venit, et loque-
lam recepit. Hæc et multa alia tam a nobis,
quam ab aliis visa, quibus non credere impium
est, ne forte narrationis prolixitate audientibus
fastidium generetur, perstrinxisse sufficiat.*

B

Fratri emorta
et Claravallensi
morbundo

48 *Viri sancti miraculis etiam accenseri pos-
test mandatum ejus singulare, quo obitus ejus-
dam monachi Claravallensis differtur. Res gesta
cæstat apud Mabillonium inter Excerpta e ma-
gno Exordio Cisterciensis Ordinis col. 1200, et
apud Herbertum lib. 1 De miraculis cap. XII, e
quo cam transcribo: Quidam de fratribus ejus-
dem loci, cænobii videlicet Claravallensis, cum
esset positus in extremis, ingressus ad eum visi-
tandum beatus Bernardus post Completorium, et
videns hominem morti proximum, jamjamque
migraturum, ait: Nosti (carissime frater) quia
conventus noster modo fatigatus est de labore,
et jam postmodum habet ad vigilias surgere. Quod
si te iterum * obdormiente, oporteat illum suam
interrumpere dormitionem, nimium vexabitur,
et prægrandes vigilias minus celebriter exequet-
tur. Ut ergo bene sit tibi, et longo vivas tem-
pore super terram, ad quam ingrederis possiden-
dam, in nomine Christi præcipio, quod usque
ad horam divini Officii expectes nos. Cui ille
respondit: Faciam, Domine, ut imperasti, si
tamen voto meo tuis precibus suffrageris. Quid
multa?*

C

* L. interrim

terminum mor-
tis præscribit:

49 Abiit Pater in dormitorium, et frater non
obiit ante terminum constitutum. Moxque, ut
signum ad vigilias pulsari cœpit, pulsata est ta-
bula, et ille decessit. Quod non modo de illo
fratre, verum etiam de pluribus aliis pluries ac-
cidit, ut uno, pluribusve diebus protelaretur

finis eorum ad ipsius Patris imperium et votum.
*Porro ut lector norit, quid sibi velit pulsata est
tabula; Mauricus ad annum Christi 1141, cap. IV,
num. 6, usitatissimum, ait, in omni Ec-
clesia olim, in Cisterciensi etiam hodie perseve-
rat, significato decedentium exitu per crebros rau-
cosque tabulæ ictus. Alia deinde subdit. Sed
nos cetera magni nostri Thaumaturgi prodigia
prosequamur.*

D

50 *Inter hæc perperam recensetur apud Mabil-
lonium col. 1109 mira sacerdotis concubina-
rii, et monachi quondam Claravallensis, con-
versio, quæ datur ex cod. Barbelliano Ord. Cist.
in diœc. Senonensi. Neque enim ullam in ista
conversione partem habuit S. Bernardus noster;
secundum ea, quæ dicuntur ad diem XXI hujus
mensis Augusti, in commentario historico S. Ber-
nardi de Alzira § III. Ceterum miram illam con-
versionem S. Abbati Claravallensi etiam tributam
invenio apud Horstium lib. VII Vita, pag. 77,
ex editione Parisiensi, quam allegat.*

miraculum
aliud huius-
modi Sancto per-
peram adscri-
ptum:

51 *Herbertus lib. II, cap. XX rem miram
memoriæ proditam reliquit de monacho, qui,
dum laboraret morbo epileptico, per meritum
S. Bernardi obtinuit, ut morbum præsentem,
lecto decumbere, et repentini casus elisionem vitare
posset. Recito ejusdem Herberti textum: Exiit
aliquando Pater sanctus ad visitandum fratres suos
metentes in agro. Qui quoniam infirmus erat, et
pedes ire non poterat, perrexit in asello. Porro
monachus quidam cum eo tunc ambulans atque
asinum minans, eum ab olim pateretur caducum
morbum, subito eorum in ipso itinere corru-
it, et cœpit ab eadem epilepsia graviter tor-
queri. Quo viso, Vir sanctus condoluit ei; unde
et deprecatus est pro eo Dominum, ut passio
illa non apprehenderet amplius improvisum.
Igitur æger ex eo tempore usque ad diem mortis,
per viginti et eo amplius annos, quibus postea
supervixit, datum est ei, quod antea non habe-
bat, quodque cæteris epilepticis vix aliquando
contingit, quotiens ex eodem morbo cadere de-
bebat, per aliquantum temporis spatium præ-
sentire, ita ut opportune posset lecto decum-
bere, et repentini casus elisionem jugiter
præcavere.*

E
epileptico impe-
trat, ut morbum
suum præsen-
tens, caveat
improvisum la-
psum.

52 *Et quidem Vir sanctus, qui hoc ei a Do-
mino minus impetravit, credimus, quia perfec-
tam illi sanitatem obtinere potuisset, si saluti
animæ ejus expedire cognosceret. Sed quoniam
ille homo gravis moribus ad portandum, et duri
admodum cordis erat, cui salvando et virga
correctionis, et baculus consolationis semper ne-
cessaria videbantur; concessum est ei misericor-
diter ut subitanei casus periculum præsciendo
jugiter declinaret, et salutiferi morbi stimulo non
careret.*

F
et cur ipsum
integre non sa-
naverit.

§ II. Mortuus ad vitam revo- catus.

*Tissierius in Exordio magno Ordinis Cister-
ciensis distinctione II, cap. XIX narrat mira-
culum, quod inter alia primæ notæ merito annu-
merari debet. Factum audi, his verbis descrip-
tum ibidem: Terram Jerosolymorum tempore
quodam occupantibus Saracenis, beatus Bernardus,
eujus animam Christianæ desolationis gladius
acerbitate singulari perfoderat, circumquaque
discurrens, ad ulciscendam Salvatoris inju-
riam*

Dum S. Bernar-
dus esset in Ger-
maniâ,

A riam, et ad expugnationem gentis incredulæ, turbas fidelium non verbis tantum, sed signis et virtutibus hortabatur. Accidit autem, eum in Alemanniam devenire, et egredientem die quadam de Fribure, oppido memorabili in partibus Brisgandiæ constituto, a quodam Henrico viro nobili, et adhuc juvenculo, ad quamdam mansionem ipsius, ubi erat, in vespera pernoctandum deduci, copiosa multitudine eum sequente.

53 Cum autem idem Henricus, accepto jam crucis signaculo, non equitare, sed pedes proposuisset incedere, donec, expensarum apparatu collecto, proposito peregrinationis iter arriperet. Ascenso igitur equo, secutus est eum protinus abentem. Videns hoc et invidens quidam vir belial, serviens ejusdem Henrici, homo totius pravitatis amator, et boni totius incredulus, in Servum Dei ait: Ite modo, et diabolum illum sequimini, et ipse vos diabolus apprehendat. A latere vero duæ muliercule venientes, inter se deportabant tertiam, pedum et quorundam membrorum destitutam officio, et contractam: Virumque Dei rogare volebant, ut calamitatem infirmæ, et bajularum angustias, B curtionis optatæ remedio relevaret. Porro Henricus hanc intuens, et misertus, Ægram, inquit, super collum equi mei mihi porrigite: et vos ad Servum Domini properantes subsidium implorate.

54 Præfatus ergo serviens ad hoc pietatis opus domini sui indignans et impatiens usquequaque, ipsum invectione arguit acriore: quasi ad incantatorem et maleficum, et mentium eversorem, esset miseram delaturus. Cui Henricus, Non, inquit, sed defero, ut ad benedictionem Viri Dei recuperet sospitatem: et ex certissima salutis ejus fiducia tibi polliceor, quod si eam non sanaverit, equum, cui insideo, tibi dabo. Verbum igitur hoc ille gratulante et gratanter accipiens, tota diffidentia faciendæ virtutis risit pariter et irrisit, tam de oratione diffidens, quam de adeptione equi prægaudens. Illa vero dum ad Sanctum Domini delata fuisset, et desideratam sibi benedictionem illius adeptam, illico surrexit incolonus, alieno jam, sicut hactenus, ministerio non gestanda.

55 Viso hoc serviens saepifatus in impetu spiritus maligni, quem gerebat in pectore, festioavit, et conversus in faciem Viri Dei, quidquid nequius vel turpins, aspirante satana, concepisset interiori, in ipsam, toto conamine maledicens et convitiens, jactitabat. Verum, oratione Domini prolius occurrente, ipse retro correnit resupinus, et cervice collisa spiritum exhalavit. Unde subito lamentandæ mortis ejus dolore percussus Henricus, casum hunc ingubrem, et occasum nuntiavit Abbati, supplicans, cum paululum processisset, ut ad tam triste spectaculum remearet. Dicente quoque eodem Henrico, Hoc ei propter vos accidit, quoniam in vos blasphemus esse, et contumeliosus, non timuit; Heu, inquit, Dominus, ut propter me quispiam moriatur.

56 Retrogressus igitur ad orationem, in qua sola in omni difficultate fidebat, se contulit: et ad longitudinem unius Pater noster, super enim silenter oravit: et mox præcepit astantibus, illum erigere; qui erectus, utpote jam defunctus, caput carens cervicis suffragio quaquaversum agebat miserabili circumflexu. Rursusque ait: Teoete, tenete firmiter ei caput. Demum appropians, et saliva sua, cujus medicinali

unctione persæpius utebatur, loca læsurae delinens, et consignans, In nomine Domini, ait, surge. Et iterum: In nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Deus tibi spiritum tuum reddat.

57 Ille vero, recepto mox spiritu, factus est in animam viventem, vel potius redivivam: mirantibus præ gaudio, et in cælum voces ac laudes attollentibus universis, qui aderant, et viderant, tam manifeste quam miraculose mortuum revixisse. Interrogatus denique ab eodem Sancto Dei, quomodo victurus, quid acturus esset in reliquum: Domine, ait, modo, quo jusseris, vivam, faciamque quidquid præcipies, quidquid voles. Ab astantibus etiam requisitus, utrum esset jam mortuus, Mortuus, inquit, eram, et sententiam damnationis acceperam: ac nisi Abbas sanctus festinasset currere, irrevocabiliter eram ad inferna decendus. Ad exhortationem quoque quorundam astantium, crucis accepit signaculum, et cum cæteris Ierosolymam est profectus. Henricus iste in eodem itinere Deo et beato Bernardo se reddidit, et in Claravalle postmodum monachus ejus fuit. Hoc ipse miraculum cum fidelibus oculis esset intuitus, credetque scriptoribus Vitæ sancti Patris esse notissimum; deprehenso, tandem fuisse silenter omissum, inviduit: et ad gloriam Dei et Sancti sui, juxta quod presentance fuerat contemplatus, narravit: ut in quanta gloria sit habendus, quem ita glorificavit Altissimus, audiat et intelligat omnis generatio in sæculum sæculi sequutura. *Hæc ibi. Historia ista etiam existat apud Horstium ac Mabillonium lib. vii Vitæ, cap. xix.*

58 Habemus apographum, quod ex Ms. S. Matthiæ prope Treviros, post libros de Vita S. Bernardi desumptum notatur, cui etiam sequens præfigitur titulus: Gloriosum miraculum a quodam monacho Claravallensi cum sequentibus conscriptum, quomodo S. Bernardus mortuum resuscitavit, quæ in Vita omissa sunt. Quæ in isto apographo sequuntur post hoc miraculum, prætermittimus; sed notamus, superiorem historiam ibi etiam notatam esse. Miramur interim, adeo illustre ac primæ classis miraculum non inveniri inter alia innumera, quæ summa cum fide ac diligentia scriptores omni exceptione majores annotarunt, ut supra vidimus, quando sanctum Thaumaturgum, populos Germaniæ classico sacro eientem ad expeditionem orientalem, comitabantur, et, quæ patrabat miracula, accuratissime observabant. Consuli interim possunt, quæ habentur in Commentario prævio § xl., num. 428 de mortuo ad vitam revocato per Sanctum, in Germania prædicantem, ex libro Miraculorum domni Herberti: apud quem tamen in editione Chiffletii hoc miraculum non invenio; ac promde non est mihi exploratum, idemne cum superiore, an aliud sit.

ANNOTATIO.

a In notula marginali apud Tissierium dicitur sensus hoc loco esse imperfectus. Forte desiderantur illa, quæ proxime sequuntur in nostro apographo e Ms. S. Matthiæ: Sanctus Abbas nihilominus in equo secum comitari præcepit.

EX CARTE.

§ III. Modus mirabilis, quo pater S. Bernardi conversus dicitur, secundis curis expensus; plastrum, fracto axe, longius promotum; caducus Humberti morbus sanatus; alter in spiritu et in corpore adjutus etc.

MIRA ILLA CON-
VETRIO

Patrem S. Bernardi ad monasticum institutum, relicto saeculo, transiisse, retulimus in Commentario prævio § viii. Modus autem mirus, quo illa res accidisse, ibidem narrabatur e Vincentio Bellovocensi, et cujus locum unum non convenire cum altero, observabatur; modus, inquam, mirus ille habebat aliquid, unde Manrico et mihi displiceret. Notabam etiam, quod nihil de eo scriptam reliquisset Guillelmus biographus. At modum hunc magis probabilem faciunt ea, quæ leguntur apud P. Jacobum Echard in Scriptoribus Ordinis Prædicatorum tomo I, pagg. 188 et 189, inter scripta F. Stephani de Bobone, vel de Bellavilla, qui floruit præmo post Bernardum saeculo, Christi decimo tertio. Quamquam autem in dicto Commentario prolati sunt loci duo ejusdem, qui supra, Vincentii de hac conversione, quorum uterque est fere consimilis ei, quem Stephanus memoratus de illa refert; ejusdem tamen Stephani narrationem, ut cum Vincentiana conferri possit, præsertim quia brevis est, huc etiam transcribendam duxi. Stephanus itaque rem gestam, ejusque adjuncto sic memorat:

vultur esse
probabilis:

60 Audivi, inquit, quod, cum B. Bernardus Clavallensis convertisset omnes fratres suos, et fecisset eos monachos, solo patre magis indurato in seculo manente, venit ad villam suam, et prædicans ibi juxta truncum antiquissimum in præsentia patris sui, cum videret ejus duritiam, præcepit hominibus, qui in circuitu trunci sicca ligna apportaverant, ut ipse eis mandaverat, ignem succenderent: quo facto, ligna sicca cito succensa sunt, et truncus tarde circa medium, ab extremis emittens humorem foetum et fumum terribilissimum, diu ignem servavit. Tunc incepit Sanctus loqui de penis inferni. Patri dixit, quod ipse esset similis illi trunco, qui non poterat igne divino succendi, nec flere peccata sua, nec suspirare ad Deum, sed ipse in inferno, nisi penitentiam ageret, in æternum arderet, fleret, et foetentem fumum emitteret. Ad quæ verba pater dictus cor-punctus, cum seculus est, et monachus factus est. Et ad majorem facti confirmatorem, subdit Stephanus: Illec audivi in loco ipso, ubi prædicatio facta est, a D. Calone, domino de Fontanis, pronepote B. Bernardi, in loco nativitatis suæ, Fontanis dicto.

reclura, fracto
axe, ad imperium
Sancti
tendit ulterius

61 In nostro apographo e Ms. Aureæ vallis, de quo meminit Commentarius prævius § ii, num. 21, et cujus exemplar, sicut colligo ex ejusdem principio ac decursu, idem illud est, vel simile cum eo, e quo desumpta sunt Excerpta, quæ sub nomine Gaufridi existant apud Mabillonium; in nostro, inquam, apographo, auctore, prout eidem prænotatur, discipulo, Parisiis a S. Bernardo ad Ordinem converso, res

mira narratur in hunc modum: Factum est in primis annis, messis tempore; venerabilis Bernardus loquens cum fratre quodam, sedebat in descensu nemoris, quod monasterio illi (actum erat proxime de Claravallensi,) quod nunc est, in excelso supereminet monte: ecce vero coram ipso fractum est plastrum, quod oneratum manipulis fratres laici, bobus trahentibus, deducebant. Fractus est autem axis; ita ut vix transversus digiti spatio cohæreret. Turbati itaque fratres conqueruntur Abbati super gravi damno, quoniam manipulos jamjamque cadentes quomodo in grangiam possent deducere, non habebant. At ille, facto eminus signo crucis, in nomine, inquit, Domini ite usque in arcam. Erat autem grangia longius posita a loco isto, ut vix post abinde vox clamantis audiri. Cumque in arcam pervenisset carrus, tanquam completo jam obedientiæ ministerio, qui prius cadere prohibebatur, confracto axe, cecidit in ipsa hora. Quo facto valde consolati sunt fratres.

62 In laudato mor. Ms. referuntur ista: Illud quoque, quod de viro reverendissimo Humberto, postmodum abbate Igniacum*, factum est, non silebo: erat enim, cum ad Claravallensem venit, jam profectionis ætatis, et caduco morbo laborare solebat. Arreptus ergo solita infirmitate, sed multo acrius solito, una in die septies cecidit: ita ut in insaniam versus, dentibus appeteret eos, a quibus tenebatur in lecto. Videns autem Vir Domini, fidei zelo accessus; Quid agimus, inquit: eamus ad orationem. Cumque ingressus oratorium inclinasset se, sine mora penetrans caelos oratio justi, desideratum reportavit effectum. Protinus cum inter manus fratrum dormivit Humbertus, sequentique die accipiens Sacramenta divina de manu sancti et beati Viri, sanus factus est: et plurimis postea vivens annis, nunquam deinceps hujusmodi infirmitate laboravit. Factum hoc aliis verbis refertur superius apud nos lib. i Vitæ, cap. v, num. 54; quod tamen cum non sit in isto textu Guillelmi, sed aliunde eidem interjectum; rei gestæ veritas ex citato optimæ notæ apographo confirmatur.

sanatio Hum-
berti abb. Igni-
acensis confirma-
tur.* f. ad Igniacum
vel Igniacensis
E

63 Ignoscat mihi lector, quod hic subdam ex eodem Ms. Aureæ Vallis sanitatem animæ, quam auctor inter miracula a se relata, a S. Bernardo se accepisse ingenuè et gratanter agnoscit, quando Vir sanctus oculos ejus, in tenebris hujus sæculi, et quasi in umbra mortis sedentis illuminavit, et pedes ejus direxit in viam pacis. Non debeo, inquit, qui de ceteris loquor, mei ipsius oblivisci, ne forte ingratus inveniar. Deinde, exposito insigni fructu, quem Sanctus retulit in scholaribus Parisiensibus, ita de se ipso loquitur idem auctor: Sit benedicta dies illa a Domino, qua sedenti in tenebris, et umbra mortis, lux orta est mihi! Sit benedicta dies, qua sol justitiæ, imo misericordiæ Oriens visitavit ex alto miseram animam meam! Adversum et perversum nimis hominem, in verbo uno, in momento, in ictu oculi, inæstimabili mutatione dexteræ Excelesi prorsus in alium hominem recreans, ut sim initium aliquod creaturæ ejus. In æternum non obliviscar miseratinnis hujus, qua tam copiose præventus, tam subito mutatus, multorum super me animos obstupescere feci. Multi vero in illa captura Dominicis retibus inretiti sunt pisces, multi et in itinere adjuncti nobis, ita ut, transacto probationis anno, ex hoc collegio monachi facti simus viginti et unus. Ex his

discipulus
S. Bernardi
vixit curatus
E

*his suppleantur et confirmantur ea, quæ in Com-
mentario prævio § x præmissa sunt de captura
apud Parisienses : deinde commendatur antiqui-
tas et auctoritas scriptoris istius, e qua tam hæc,
quam superiora, quæ modo ex eo recitabamus,
sunt extracta.*

*in corpore ac
mentis infirmi-
tate*

64 Proxime subjungit idem scriptor, se ab eodem Viro sancto curatum fuisse, dum infirmo erat corpore, et afflicta mente. Eodem sane, ait, tirocinii nostri tempore, absente aliquando Patre nostro, cæpi corpore infirmari, et affligi mente. (Scio quia sathanas expulit me, ut cribraret sicut triticum;) sed non latuere Patrem, quæ circa me agebantur, et perfecte omnia cognoscens per spiritum, quæ versabantur in corde meo, sicut post reditum ejus comperi; oravit pro me, ne deficeret fides mea. Ibi, ibi, supra quam essem, impressisti me mirabiliter cordi ejus, Domine Deus meus! Gratias tibi! gratias tibi! Unde enim tali animæ, in tali pectore talis locus? Simile quiddam sibi venerabilis Albericus, qui hodie abbas est in loco, cui nomen est Benedictio Dei, de se, cum novitius esset, accidisse testatur: subita siquidem et vehementissima tentatione impulsus; paulominus cessit, cum venerabilis Bernardus, qui ilinere diei unius aberat, hoc ipsum, Dominum revelante, cognoscens, surgensque de nocte eadem hora festinavit ad consolandum eum.

*favores alii a
S. Bernardo præstiti.*

65 Alia nonnulla, quæ apud laudatum scriptorem lego, in compendium redigo. In villa proxima Castellioni, sanguinis fluxum patiebatur homo per multos dies: quem Sauctus, dum illac forte transibat, signavit, ac sanguinem stetit, videntibus atque stupentibus universis. Sequenti vero nocte malum rediit; at Vir sanctus librum suum mitti ad eum, et ad caput ipsius deponi jussit: et convaluit. Hominem panperem de Campania mulier adultera maleficiis appetens, ut dicebatur comminuta fuisse ei, ita tractaverat, ut miser homo, consumptis carnibus, nec mori posset, nec vivere permetteretur. Hic cum ad Dei hominem esset adductus, . . . per duos fratres languentem hominem ante altare deportari jubet; et supposito capiti ejus vasculo, in quo Corpus Christi continebatur. . . in brevi convaluit homo. Potuisset inter hæc paragrapho conversio monachi, qui tertio defecerat ab Ordine, monitis ac precibus S. P. Bernardi obtenta, nec uoâ penitentia ejus, ac patientia in paterna Dei castigatione; de ejus felici consummatione, prout narratur locis statim allegandis, beatus Bernardus hilaratus, sermonem devotissimum ad fratres in capitulo fecit, commendans in eo dignum penitentia fructum, et admirabilem patientiam ejus, omnibus proponens exemplum; sed quia hujus rei gesta narratio satis longa est; legi ea potest apud Horstium, ac Mabillonium, lib. vii Vitæ S. Bernardi cap. xxv: apud Tissierum vero in Exordio magno Ordinis Cisterciensis distinctione iv, cap. xvi.

*Favores alii a
S. Bernardo præstiti.*

§ IV. Synopsis miraculorum S. Bernardi, quæ sunt innumerabilia.

OBSERVATIO PRÆVIA.

Quam in Commentario prævio § LXIV, num. 718 promisi miraculorum synopsis, huc parvulo.

distuli. Rationes, quæ me moverunt, ut illam dare, ibidem exposui. Ejusdem exemplar Ms. perhumaniter mecum communicavit Reverendus admodum ac Amplissimus Dominus Alexander Adriacensis, celeberrimi canonici S. Bernardi in territorio Antverpiensi ad Schaldum abbas meritissimus. Synopsim porro hanc collegit R. A. D. Bernardus Timmermans, pastor in Capella S. Jacobi, quondam supprior, et novitiorum magister in ista abbacia. Citationes, quas designat, procedunt secundum ordinem anterioris editionis, libros quinque Vitæ, ac sextum, qui est de miraculis, complectentis, prout etiam fit in editione nostra; ita tamen ut in hoc capitulum ac numerorum nova facta sit divisio. Verum quia signantur in editione nostra ad marginem antiquiora etiam capita, poterit inde jurari lector, ut inveniatur, quæ designantur in dicta synopsi ex impressione priore. De locis, qui occurrunt ex libro septimo, consulat lector Commentarium nostrum libris Vitæ prævium § LXVI, et quæ post librum sextum a pag. 351 dicuntur de Fragmentis ex Herberto apud Mabillonium vulgaris. His adde ea, quæ relata sunt superius in Gloria posthuma. Cæterum hanc nos synopsis in sectiones duas, appositis etiam utrique ad marginem numeris ac notationibus, partitur. Hæc habuit, de quibus monerem meum lectorem; ut nihil jam supersit, quam producere ipsam synopsis, verbis laudati Domini collectoris huc transcriptam.

SECTIO I. Infirmi, cæci, surdi, muti, claudi, contracti, fatui, phrenetici, et alii a S. Bernardo sospitati.

Primum miraculum a S. Bernardo factum narrat Guillelmus lib. 1, cap. 9, num. 43. Josbertum scilicet in extremis positum, et extrahens, fecit libere loquentem. Confiteatur homo sua peccata, cæterisque bene dispositis juxta sancti Patris consilium, duobus aut tribus diebus post moritur.

Absens periculose quemdam ægrotantem sanat, dicens ejusdem uxori: Vade, sanum invenies virum tuum. Illa vero sic invenit. Cap. 6, num. 27.

Avunculum Galdricum a febre subito sanat. Cap. 10, num. 46.

Ipsam Guillelmum libri auctorem, eo quod sancto Patri in comedenda carne non obediret, reincidentem et usque ad mortem afflicti, jam acquiescentem comedere, subito sanat. Cap. 12, num. 60.

Mulierem a caduco morbo sanat. Cap. 14, num. 67.

Episcopus Mediolanensis discum, ex quo sanctus Pater comederat, adferri jubet: jubetque infundi aquam, et panis exiguas buccellas apponi. Comedit et bibit, et absque ulla dilatione a febrim vehementi ardore convaluit. Lib. 2, cap. 3, num. 19.

Nobilis quidam de medicorum auxilio desperans, bibit de lavacro manuum ejus, et convaluit. Cap. 7, num. 46.

Sacerdos desperabiliter ægrotans, et ad extrema devenisse visus, per tunicam S. Bernardi subito sanatur. Lib. 4, cap. 1, num. 2.

Fratrem

I X VARIIS

Fratrem Robertum Clarevallensem positum in extremis absens sanat, num. 4.

Milem quoque in via, ut quocumque modo deportaretur ad Virum sanctum, num. 5.

a variis morbis sanat:

68 Miles ad primum gustum panis ab eo benedicti, plenam recipit sospitatem a febre quartana, qua graviter laboraverat mensibus fere octodecim, usque ad phrenesim. Cap. 4, num. 24.

Ibidem num. 23 indicat auctor multitudinem febricitantium curatam, et inter ceteros clericum quemdam gravissima febre correptum, in poenam, quod subsannans fidem populi blasphemasset: sed compunctum sanavit sanctus Bernardus.

Juvenis quidam correptus febre, epistolam susceptam a S. Patre collo suo appendens sanatur proficuum. Cap. 7, num. 40.

Mulierem ab annis octo pessima aegritudine laborantem, vehementi tremore et validis motibus universa pariter membra conculcentem sanat. Lib. 4, cap. 1, num. 5.

Mortui proximum manus impositione facit subito ambulare. Lib. 6, cap. 13, num. 44.

Item puerum a multis diebus ne unum quidem passum potentem ambulare, ibidem.

B Item mulierem viribus corporis adeo destitutam, ut nec ambulare, nec stare posset. Cap. 14, num. 50.

In eodem lib. 6 alius a febre sanatus narratur, num. 3 Epist. Gaufridi, post lib. 6.

Virum nobilem gravissima infirmitate laborantem curat ibid.

Item ibidem virum pauperem longa infirmitate viribus fractum.

Item Canonicum Regularem semivivum curat. Ibid. num. 7.

Item ibidem puerum morbo incognito laborantem, et post benedictionem lapidem evomentem ibid.

Fratrem suum Girardum, ipso teste, sanat a morbo. S. 26, n. ult. in Cant.

item variis aliis:

69 Multos alios a variis morbis ab ipso sanatos, praeter dictos viginti tres, manifestum est ex cap. 3, num. 15, lib. 2, ubi dicitur «maxime» ma ei in curationibus aegritudinum gratia» fuisse «Febricitantibus, inquit idem auctor» n. 18, multis manus imponens, et aquam benediclam porrigens ad bibendum, sanitatem» obtinuit» et diversa loca perlustrans benefaciebat iis, qui infirmabantur... curando febricitantes. Lib. 3, cap. 6, num. 18, narrat, ingentem multitudinem languentium, gustato pane ab eo benedicto convaluisse, omnes, qui gustaverunt juxta promissionem a S. Patre factam. Manifestum est ergo, paucos, respectu eorum, quos a variis morbis curavit, ab auctoribus in particulari annotatos, quod et confirmabitur ex art. 3 sequenti.

tres sanat ab epilepsia, a paralyti quatuor decim;

70 Reverendissimum Humbertum, Igniacensis postea caenobii aedificatorem, et primum patrem, in Claravalle ab acri morbo epilepsiae sanat. Lib. 1, cap. 10, num. 48.

Item mulierem praeter hoc morbo impotentem ad loquendum, manus impositione. Lib. 6, cap. 14, num. 47.

Item monachum quemdam, sed pro parte; ita ut easum praesentiret ad elisionem praecavendam, eo quod sic magis saluti animae ejus expedire cognovisset. Lib. 7, cap. 8.

Absens sanat paralyticum, Albertum nomine, in Hispania. Lib. 4, cap. 6, num. 35.

Item mulierem paralyticam, tangens eam sub suo palliolo. Lib. 5, num. 6.

Lib. 6 memorat duodecim alios a paralyti sanatos: ex quibus, ni fallor, sunt decem, quos lib. 4, cap. 5, et 7 memorat.

71 Virum hydropticum cingulo suo aecingens sanat. Lib. 4, cap. 7, num. 37.

hydropticum, laborantem ex fauce, febre exanimem, puerum flentem, quatuor, quibus male affectum caput.

Anselmum episc. Haverbergensem, in fronte et faucibus gravissime patientem, ita ut vix aliquid gustare posset, aut loqui, sanat. Lib. 5, cap. 5, num. 19.

Exanimem, et diu sine sensu jacentem, ac quod detraxisset miraculis S. Patris, sanat. Ibidem num. 20.

Puerum incessanter flentem osculo sanat. Lib. 1, cap. 11, num. 23.

Petrum, Asturicensem episc. in Hispania, pileo suo, ipsi transmisso, et imposito, sanat a dolore capitis. Lib. 4, cap. 6, num. 36.

Alterum a dolore capitis sanatum memorat Lib. 6.

In capite saucium curat. Lib. 4, cap. 4, num. 24.

Unum a tremore capitis sanat. Lib. 6.

72 Veniamus ad caecos, surdos, claudos, mancos etc. Trauseo modum curationis, nisi circumstantia occurrat notabilis, contentus etiam E solum Lib. 6 sine cap. et n. citare, quia neglexi ea notare, eo quod non judicarem esse opus.

Hic addit caecos 191,

Puellam lucis impatientem sanat. Lib. 2, cap. 3, num. ult.

Illuminat puerum caecum in testimonium, quod expeditionem in Orientem, Deo inspirante, praedicerat. Lib. 3, cap. 4, num. 29.

Puerum in uno oculo caecum sanat. Lib. 4, cap. 1, num. 6.

Alterum ibidem utroque oculo orbatum ex utero matris, num. 7.

Omitto multos alios, quos idem Lib. 4 illuminatos memorat; eum Lib. 6 eosdem videatur memorare.

Lib. 5 caecum et caecam illuminatos memorat.

Lib. 6 memorat illuminatos centum octoginta quatuor, ex quibus pro majori parte utroque oculo caecos, quosdam uno, multos ex utero matris invenies.

Lib. 7, cap. 18, memorat unum illuminatum osculando terram, et eadem oculos confricando, quam audierat S. Patrem tetigisse transeundo. Itaque habes centum nonaginta unum in particulari caecos illuminatos.

73 Surdos auditum percepisse octoginta sex memorat Lib. 6.

Mulos triginta et unum loquelam recepisse memorat idem Lib. 6.

surdos 86, multos 32, mancos seu minus audientes 61, brachia arida 3

De uno vero mentionem facit Lib. 7, cap. 21.

Lib. 1, cap. 9, num. 44, puerum ab utero matris habentem manum aridam, et brachium tortum, sanatum memorat.

Lib. 2, cap. 3, num. 18, memorat aridas manus, et membra paralyti dissoluta incolumitati restituta, et inter alia manum adolescentis aridam et retortam ad brachium.

Lib. 4, cap. 4, num. 29 memorat pueros mancos duos curatos: quos vero in sequentibus memorat mancos curatos, memorat etiam Lib. 6: memorat autem hic mancos et habentes manus aridas curatos quinquaginta septem. Plures alios a simili infirmitate sanatos indicat cap. 9, num. 32. Habentes brachia arida, seu impotentia ad motum, curat tres. Lib. 6.

74 A fistula pedis sanat juvenem. Lib. 1, cap. 9,

Fistulam pedis; cap. 9, num. ult. Iluc spectant claudi, qui claudos 163, contractos 12, caput ex. gese non valentes,

gressum per Virum sanctum acceperunt.

Lib. 1, cap. 11, num. 54 memorat unum.

Lib. 4, cap. 4, num. 28 et 29 memorat duos, quos in sequentibus memorat, citat etiam Lib. 6.

Lib. 5, num. 7 memorat etiam duos.

Lib. 6 memorat centum quinquaginta septem claudos erectos, ex quibus pauci curvi fuerunt.

Ibidem cap. 15, num. 51, gradiens genibus et manibus curatur.

Lib. 6 memorat undecim contractos, et omnino impotentes curatos. Lib. 7, cap. 19, unam.

Caput erigere non valentes memorat Lib. 6: curatos 5.

fatuos tres, phreneticos 4. Sanctus sospites reddidit, uti et submergendum.

75 Puerum fatuum et mentis inopem, claudum quoque surdum et mutum sanat. Lib. 4, cap. 8, num. 44.

Lib. 6 fatuos duos menti restitutos memorat.

Henricum virum magnum et potentem in domo et familia Ducis Bavarorum, magna ex parte phreneticum, et aliis incommodis laborantem desperabiliter, sanat. Lib. 4, cap. 7, num. 37.

B Item phreneticam idem Lib. 4, cap. 4 sanantem commemorat.

Item alteram ibidem. Cap. 6.

Lib. 6 etiam phreneticum sanatum memorat.

Absens corpore, sed presens spiritu, submergendum salvat.

SECTIO II. *Mortui ad vitam revocati; mors dilata; impetrata proles; parturientes adjuvæ; imperium in dæmones, bestias, et elementa; alia stupenda miracula; conversiones; pœnæ obstinatis inflictæ; reconcilia-tiones; prodigia S. Thaumaturgi innumerabilia.*

C **M**ortuos resuscitavit tres: unum memorat Lib. 7, cap. 19: idque mortuum subito in pœnam blasphemiae adversus S. Patrem. Alterum resuscitatum memorat Lib. 2 Vite ejus a Joanne Eremita editus: tertium, mulierem scilicet resuscitatum memorat Barnabas de Montalbo Hist. Cistere. Lib. 3, cap. 63. Vide cap. 30 Medullæ Vitæ S. Bernardi.

In agone positum revocat, et quasi retrahit commoentem, nec insalutatum abire permittit. Lib. 4, cap. 2, num. 8.

Quidam moribundus ex mandato S. Patris mortem dillet ad magis opportunum tempus. Lib. 7, cap. 9.

Reginæ Galliae sterili partum prædicat et impetrat. Lib. 4, cap. 3, num. 18.

Mathildis Anglorum regina invocat absentem, et partum edit desperatum ipsa pariter desperata. Lib. 4, cap. 1, num. 6.

Mulierem anno integro gravidam mirabiliter facit parere. Cap. 4, num. 22.

Alteram ibidem periclitantem in partu, aqua benedicta potata liberat.

77 Nunc dicendum de virtute miraculosa, quam habuit in dæmones. Lib. 2, cap. 3.

« In dæmonibus eliminandis, ait Arnaldus lib. 2, cap. 3, num. 15, frequentior operatio erat. » Item: « Maxime oppressos a diabolo diligentiori studio purgabat. » Cap. 4, num. 24.

Inter alios, de quibus particulariter fit mentio, Lib. 1 memorat dæmoniæ, surdum, cæcum, et mutum curatum, cap. 14, num. 67.

Lib. 2, cap. 2, num. 10 mulierem; num. 11, puellam: cap. 3, num. 13 mulierem; num. 17 puerum; et mulierem, in fine num. 20. Cap. 4 rursus mulierem, num. scilicet 21 et 22; num. 23 virum; num. 24 mulierem; ac dæmoniacos liberatos memorat.

Lib. 4, cap. 1, num. 7 memorat dæmoniæ curatum per stolam, qua S. Pater in Missa usus fuerat. Alterum. Lib. 6.

Monachum a diabolo agitatam adinstar dæmoniaci, liberat. Lib. 2, num. 7.

Feminam ab incubo dæmone mirabiliter liberatam memorat Lib. 2, cap. 6, num. 34 et 35.

A maleficiis virum liberat. Lib. 1, cap. 10 E in fine.

His adde, quod narrat Lib. 2 Exordii Ordinis Cisterciensis cap. 7: item traditio. Vocatus S. Pater ab Innocentio II Romam, in fine schismatis dæmonem, cujus insidiis rotam curru vectus fregerat, ejusdem rotæ fractioni miraculo substituit.

78 Sequuntur quedam miracula, ad gratiam sanitatum non pertinentia, ex quibus constabit, Bernardum et elementis, sed bestiis etc. per miraculum imperasse

Pluviam procurat miraculose nondum Religiosus. Lib. 1, cap. 3, num. 14.

Miraculose vires obtinet ad laborandum, cap. 4, num. 14.

Subvenit penuriae sanorum per miraculum, cap. 6, num. 27.

Annonam multiplicat. Cap. 10, num. 49.

Epistolam scribit in imbre sine imbre. Cap. 11, num. 50.

Indignus non potest deglutire Eucharistiam, orante S. Patre, qui eum indignum noverat: sed confessus ipsi, sine difficultate deglutivit. num. 51.

A multitudine muscarum oratorium purgat, eas excommunicando (improprie scilicet, juxta alibi dicta,) num. 52.

Equum indomitum ante suos pedes facit stare. Cap. 13 in fine.

Donum lacrymarum subito impetrat cuidam Nicolao. Cap. 14, num. 68.

Gaufrido de Perona nimia tristitia allicto impetrat subito spirituales consolationes. Lib. 4, cap. 3, num. 16.

Victoriam impetrat Duci Rannulpho. Lib. 2, cap. 7, num. 44.

Item Duci Theobaldo, ibidem in fine Lib. 2.

Item Portugallensibus contra Saracenos. Ita habet Medulla Vite ejus.

Dentem ex capite B. Cæsarii miraculose extrahit. Lib. 4, cap. 1, num. 1.

79 Cum lues grassaretur in animalia bruta, benedixit sal, et apponi ipsis jussit, et protinus lues cessavit. Quod in aliis, ait, quoque monasteriis vidimus et cognovimus etc. Cap. 4, num. 28.

Aliquoties fugientem, et, ut videbatur, protinus capiendum vel lepusculum a canibus, vel aviculam

EX VARIIS.
Curat dæmoniacos, feminam ab incubo, alium a maleficiis etc.

Bestias, et elementis impetrat: ac mira patris generis diversi:

F

bruta sanat per salem benedictum: alia edit stupenda miracula:

EX VARIIS

aviculam ab accipitribus, signo erucis edito, mirabiliter liberavit; dicebatque sequentibus, frustra sese conari, nec ullatenus, se præsente, ejusmodi exercere posse rapinam: nempe abhorrebat ab ea Vir mansuetus. Lib. 3, cap. 7, num. 27.

Aquam mutat in vinum. Lib. 6, cap. 17.

Candelam sine igne miraculose accendit; num. 2 Epistolæ, in fine lib. 6.

Rigor et inflexibilitas æris, teneritudini digiti ejus cedit. Lib. 7, cap. 27.

Benedictio ejus panem ab omni corruptione multis annis vendicat, quod et ipse Eskilo Danorum archiepisc. minus confidenti promittit. Lib. 4, cap. 4, num. 24 et 25.

conversiones innumerabiles

80 Sequuntur quædam conversiones non sine miraculo factæ. Cæteræ, teste etiam Alexandro III in bulla canonizationis S. Patris, sunt innumerabiles.

Non dubito quin miraculosa fuerit conversio illorum amplius quam triginta sociorum, cum quibus Cistercium est ingressus, certe aliquorum. Lib. 1, cap. 3.

Huic adde conversionem suæ sororis. Cap. 6, num. 30.

B Nobilium cohortem militum per potum benedictum convertit, facitque omnes monachos. Cap. 11, num. 55.

Ducissam Lotharingæ convertit. Viderat illa in somnis Bernardum serpentes septem horribiles de utero suo manibus propriis extrahentem etc. Cap. 14, num. 68.

Convertit miro modo Guillelmum Aquitanæ Ducem, postea sancte mortuum. Lib. 2, cap. 6, num. 38. Item Petrum Pisanum, cap. 7, num. 45 et 46. Victorem Antipapam, num. 47.

Item venerabilem quemdam Clericum Malcelinum. Lib. 4, cap. 3, num. 14.

Item Henricum Germanum regis Galliæ. Lib. 4, cap. 3, num. 15.

mirabili cum successu

81 Item Andream quemdam miro modo præcæteris jam dictis contra nitentem. Ibid.

Item Gaufridum de Perona eum variis aliis, num. 16. Item illius patrem, virum nobilem et potentem, num. 17.

Item nobilem virum Henricum de Salinis. Cap. 8, num. 49.

Clericos obstinatissimos convertit; num. 3 Epist. post Lib. 6.

C Item populum Albigensem obstinatissimum in hæresi Henriciana. Ibid. num. 10.

Item monachum dubium circa veritatem Eucharistiæ, in sua fide jubet ecommunicare, et convertit. Lib. 7, cap. 6. Vide Comm. præv. num. 3.

Varios Clericos Parisienses ad Religionem convertit. Cap. 13.

Latronem a erucis supplicio liberat, et sanctum facit. Cap. 15.

Blasphemum suum a morte suscitatum convertit. Cap. 19.

a vivo sancto factæ.

82 Alexandrum canonicum et doctorem Coloniensem per piscem ipsi oblatum, et prius benedictum, Religiosum facit. Cap. 20.

Sacerdotem concubinarium et monachum apostatam convertit. Cap. 21. At vide supra numero 50.

Item monachum tertio apostatantem Cap. 25. D illæ breviter de conversis a S. Patre, quorum conversio non tam exemplum, quam miraculum venit reputandum, ut videre est suis locis: unde merito Gerson, doctor et cancell. Parisiensis « Inter miracula, ait Serm. de S. Bern., præcipua ego illa deputo, quæ egit in conversione illorum, qui etiam converti toto nisu fugiebant ». Sed tales pro maxima parte jam allati erant.

83 Constat, et nonnullos Viro Sancto obstinate resistentes divinitus fuisse punitos. Inter alios Ramnulphum quemdam Doratensem abbatem. Lib. 2, cap. 6, num. 33.

Oblati divinitus puniti: miracula conversionis

Varios a demone possessos, num. 36;

Petrum Leonis antipapam cap. 7, num. 47;

Hujus fautorem, Gerardum Engolismensem cap. 6, num. 39;

Gaufridum Comitem Andegavensium. Lib. 4, cap. 3, num. 13;

Girardum quemdam Clericum. Lib. 4, cap. 4, num. 23.

Item Thomam de Beverla, quem ipse S. Pater testatur, subita et horrenda morte præceptum. Epist. 108, num. 3.

E

Transeo reconciliationes varias, ab eo non sine miraculo factas inter privatos et publicos, inter reges et principes, inter civitates et civitates: inter hos, et Ecclesiam, inter episcopos et clerum: ita ut merito vocetur Angelus pacis.

84 Numeram nunc miracula in particulari recensita, et invenies sexcenta septuaginta sex. Verum hæc esse pauca respectu eorum, quæ in particulari non sunt recensita, modo ex dictis constat et confirmabitur articulo sequenti; in quo R. D. Pastor antea laudatus ostendit, miracula S. Bernardi esse innumerabilia. Manricus autem ad annum Christi 1183, cap. iv, hæc scribit in rem nostram, oblata sibi opportunitate agendi de libro Miraculorum invento a Petro Monoculo abbate, de qua re erstat Narratio Herberti superius in principio libri sexti, et quam allegatus Manricus ex eodem auctore etiam recitat:

Miracula sancti hujus Thomæ turgi

85 Invenio, inquit num. 5, notatione dignum circa hunc librum, id quod Ignatius Firminus Fiteriensis observatum reliquit, postquam cum aliis quinque contulisset, et cum Joanne Eremita, simulque eum Exordio atque Cæsario, quibus ex parte argumentum haud dissimile, ultra patrata quasi catervatim, et in confuso, velut cum cunctis gustaturis panem, cui benedixit (et erat panum ingens multitudo) repromisit salutem, ex singularibus atque specialioribus, centum et septuaginta supra mille miracula referri, quæ Sanctus fecerit. Verba ejus, quæ sunt apud Manricum, ita sonant: Nam caecos a nativitate inveni illuminatos cxxxi; mutos locutos, et surdos auditui redditos clxxx; claudos gressui donatos cxxvi; mancos, et debiles viribus et manibus clxxxiv; contractos libero suorum membrorum usui cxxv; amentes xi; denum tres mortuos luci, et vitæ redditos, et sexaginta sanatos ab aliis morbis.

sunt innumerabilia.

F

DE S. BERNARDO MON. CISTERC.

CANDELEDÆ IN HISPANIA,

SYLLOGE.

Locus, veneratio publica, tempus mortis.

SÆCULO XII VBI.

XIII.

Notitia loci,
ubi vivit San-
ctus, et colitur :

Illustrissimus Angelus Manrique tomo III *Annalium Cisterciensium ad annum Christi 1177 cap. ix hæc memorat*: Illustre et perantiquum monasterium in regno Tolitano ad ripas Albercha, a situ loci et ecclesiis, quas continebat Vallis Ecclesiarum, cognominatum, hoc anno foundationum initia consecrat, quo creditur suscepisse Cistercii jugum. *Plura deinde de illo monasterio prosecutus, subdit ista in reu nostram num. 8*: Fertur cœnobium Vallis Ecclesiarum genuisse filiam, Grandi-sylvam nomine, in extremis utriusque Castellæ finibus, qua parte aspiciunt Bæticam; unde et Estremadura (olim pars Lusitaniæ) nuncupatur: porro abbatia generali peste destructa, solum conventum atque monachos matri restitutos cum instrumentis donationis filia, quorum hodie notitia perseverat. Hujus domus abbatem sive monachum existisse conjecit S. Bernardum, dictum de Candeleda ex loco, ubi requiescit ipsius corpus, quem Cisterciensem et Sanctum fuisse constat; cum tamen reliqua lateant notitiam hominum. *His de loci situ ita recensitis, cultum Viri publicum ita exponit et confirmat laudatus Annalium conditor*:

stabilium

2 Candeledenses ut patronum colunt; sed ignorato etiam obitus die, dum Bernardum audierunt, sacro magni Bernardi Claraval. festo venerantur sepulcrum, frequentantque celebri anniversaria solemnitate. Erat olim in altari ecclesiæ tabula ante centum triginta annos depicta, in qua Sancti effigies, sine cuculla, cum alba tunica, et nigro scapulari, quasi qui operi manuum accingeretur. Subtus aram in fronte iterum pictus jam cucullatus, lectoque decumbens, unde anima cælos penetraret, corpus terræ, ex qua factum, restitueretur. Ferunt miraculis in vita, post mortemque usque ad hæc nostra tempora claruisse: inter quæ illud in eadem tabula pictum, quod fluvium monasterio suo proximum, tanto ut navigio utens, dum viveret, transibat sicco vestigio. Chrysostomus Henriquez in *Menologio* auctor est, existisse in ecclesia Candeledensi libellum manuscriptum deputatum miraculis, quæ frequentia a Deo ad sacram Sancti tumbam perpetrabantur.

publica rjus-
dem veneratio:

3 Pretiosa gleba cum ante sexaginta quinque annos, Christi nimirum MDLXXII, digno concursu et cultu detegeretur, cælesti odore fragrans inventa est, qui in hunc diem continuus perseverat. Tum ad capellam dicatam ejus nomini religiose translata, et sub altari posita in arca, atque arca ipsa inclusa cratibus ferreis, custodiæ simul et religiosæ venerationi: clavibus tribus crates obserantur, quarum una plebani; altera œconomi fidei velut commissis; tertiam consisto-

riales ministri servant, gratulantibus cunctis tanto se ministerio deputari. Calvaria frustum minori custodiæ subest, tangendis infirmis, qui plurimi experiuntur virtutem Sancti. Super altare tabula recentior effigiem ejus reddens, et distincta miraculis, ex quibus quædam ipsius, quædam magni Bernardi esse probantur, nempe ut alterutrum gloriam sibi præsent: hic dum diem partitur; ille dum aram. *Ex his omnibus videmus, satis tuto deduci posse, nostrum Bernardum ita esse in possessione publici ac religiosi cultus, ut, salvo famoso Urbani PP. VIII decreto, ea nec possit, necum debeat amoveri.*

annuntiationes,
et elogio:

4 Venerationi itaque S. Bernardi nostri legitime ac publice in fide Manrici hactenus stabilitæ, non abs re adjuverimus sequentes annuntiationes et elogio. Chrysostomus Henriquez in *Menologio Cisterciensi hodie sic eum refert*: S. Bernardus monachus Cisterciensis in monasterio Vallis-Ecclesiarum, in vita et post mortem admirandis signis illustris; ejus corpus in templo sibi consecrato Candeledæ quiescit, et magno populi concursu honorifice colitur. *Addit in notis, quod Candeledæ (oppidum est in ea parte Hispaniæ, quæ Estremadura vocatur, situm) Vir sanctus obiit. Et mox hæc addit e Sequino*: Candeledæ in Estremadura sanctus Bernardus monachus Vallis-Ecclesiarum, qui, dum viveret, magnis miraculis coruscavit, ita ut super undas magni luminis illæsus, et sicco pede transierit. Obiit autem virtutibus plenus, et quiescit in loco, qui Candeleda dicitur, ad quem magnus est populi concursus, ibidemque in sui nominis basilica Officio colitur ecclesiastico. *Annuntiat etiam a Chalmoto cum elogio, qui citat Calendaria Ordinis, et Sequinum. De Philippo Sequino, monacho et Priore Chalisii seu Cavoliloei in diœcesi Silvanertensi, agit Carolus de Visch in Bibliotheca scriptorum Ordinis Cisterciensis, ac refert scripta ejus, nondum tunc impressa, inter quæ ponit Catalogum. Sanctorum ac Beatorum universi Ordinis Cisterciensis. Videri etiam de nostro Sancto potest Miræus in Auctario, sive lib. v Originum monasticarum cap. xv.*

annus mortis
incertus

5 Jam vero etiamsi hujus Viri præclari vita, virtutes ac miracula, uti et dies obitus et annus nos latent, prout conficitur ex historiographo Cisterciensi supra laudato; mortem tamen ipsius affirmamus sæculo XII vel XIII, idque per conjecturam non improbabilem ex iis, quæ ex eodem historiographo antea narravimus, volentes potius aliquod assignare tempus, quam nullum. Hæc pauca habuimus dicenda de S. Bernardo Candeledensi: utinam plura monumenta antiqua, eodem Viro, uti et memoria posterorum digna, nascisci nobis licuisset!

DE B. GOBERTO CONFESSORE,

ORDINIS CISTERCIENSIS,

IN ABBATIA VILLARIENSI IN BRABANTIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

P. D.

§ I. Beati cultus, Acta, biographi unius ætas et fides.

ANNO MCLXIII.
B. Gobertus

Bcatum Gobertum, quem abbatia Villariensis, tom. V Junii pag. 606 descripta, cælo peperit; venerationem publicam a tempore longissimo nactum, varia suadent indicia, si non singula et separatim accepta, saltem conjuncta, et in unum conglomeratione.

B Henriquez in Menologio Cisterciensi, anno 1639 typis vulgato, ad diem xx Augusti in notis ita scribit: In antiquo libro manuscripto, qui ante trecentos annos renovatus fuit, sequens antiphona eum oratione legitur. ANTIPHONA. O Sanctorum consors, pie monachorum Goberte, nos tua prece Christi junge gratiæ, ut peracto vitæ cursu sociemur gloriæ. Ÿ. Ora pro nobis miles inclyte: ¶. Ut digni efficiamur Christi promissiore. OREMUS. Deus retributor omnium bonorum, adesto invocationibus rostris et præsta, ut, sicut de venerabilis confessoris tui pii Gobert gloriosis virtutibus jucundamur in terris, ita meritis ejus et precibus æternæ vitæ gloriam assequi mereamur in cælis, per Christum Dominum nostrum. Amen. Antiphonam allegatam in Alnensi cænobio initium sumpsisse suspicor ex iis, quæ Claudius Chalemot in Serie Sanctorum ac Beatorum Ordinis Cisterciensis ad diem XXI Augusti, pag. 275 scribit: B. Gobertus... habet... propriam antiphonam ex Alnensi cænobio irutuam. Cum autem dicat mutuam, innuit, eandem et in cænobiis aliis usitatam fuisse, et Beati cultum propagatum.

a multo jam tempore

C Occurrit et invocationis plusquam privatæ vestigium in B. Goberti epitaphio, quod si non citius, saltem sæculo decimo quarto exaratum est, et usque in hodiernum diem, inquit Henriquez ad diem xx Augusti, ad ipsius sancti Viri tumulum pendet, versiculos complexum sequentes: Inclyte Confessor Domini, speculum monachorum, Nunc intercessor sis pro culpa populorum. Et paulo infra ponuntur versiculi isti:

publicum cultum

Per te salvemur, Confessor, mortis in hora:
Ne condemnemur, pro nobis omnibus ora. Amen.

3 Posterioribus quoque sæculis ita viguit B. Goberti veneratio, ut, cum recentius inchoata non reperitur, merito ab antiquioribus ad posteriores censeatur transmissa. Rayssius in Gazophylacio Belgico pag. 531, inter religiosos in Villariensi cænobio sanctitate conspicuos numerato Goberto (ita Beatus nosteribi appellatur) comite Asperi-montis, subdit: Cujus nomen in publicis invocatur litanis. Gazetus in Tabulis sacris Gallo belgiæ pag. 71 accenset illum Sanetis, qui in diœcesi Namurcensi coluntur. Religiosi, sepulchrum, sepulchroque impositam Beati effigiem transituri, eam corpore inclinato reveren-

tiam exhibent, quam imaginibus sacris Catholica religio impertit, ut Joannes d'Assignies in libro Gallico de Viris illustribus Ordinis Cisterciensis fol. 140 verso testatur.

4 Denique poëta Gallicus, des Hayons nuncupatus, in libello anno 1657 Leodii impresso sub hoc titulo Les visions de Melinte, post pag. 78 testatur, marmorco B. Goberti monumento affixam hanc epigraphen, laminæ argenteæ incisam: Anno reparatæ salutis MDCXLVIII, tempore paschali, DD. Ferdinandus comes ex Aspremont, Lyndcr et Rechem, una eum illustrissima domina Elizabetha, comitissa in Furstenberg, Wertenberg, Heyligenberg, Lantgravia in Bar, B. Goberti comitis ex Aspremont oriundi reliquias in abbatia Villariensi pie visitantes, ejus intercessione eodem anno desideratum post quinque filias filium a D. O. M. impetrarunt, cui et Goberti nomen imposuerunt.

Chronicon anni beneficii accepti.
GOBERTI PRÆCIBUS FRATER POST QUINQUE
SORORES
GIGNITUR * IS MEDIUS, POSTQUÆ
NEQUÆ ANTE FUIT.

Anno igitur MDCLI, mensis Junii ultimo, illustrissimi præfati conjuges una eum filio eo profecti in gratiarum actionem, perpetuamque rei memoriam, hoc beato Goberto monumentum posuerunt. Tum paucis interjectis, huc non spectantibus, subditur hoc

Chronicon
HOMO ORAT ET DANT CÆLITES.

Hæc omnium oculis inspicenda leguntur, quæ ab ipso anno 1651, quo exarata sunt, potius eradenda fuissent, si asectis Villariensibus non constitisset de cultu immemorabili, quem Urbanus VIII anno 1625 exegerat, ut quis publice vel Beati titulo insigniretur, vel alia quadam sacra afficeretur veneratione.

5 His adde, si placet, qui ipsius, tanquam Viri beati, memoriam suis in libris celebrarunt. Ut omittam Manrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1229, cap. 1, aliosque ejusdem Ordinis scriptores plurimos; suis illum Fastis eum titulo Beati inseruerunt Canisius, Fisen, et Rosweydy: ad quos accedunt Rayssius et Gazetus citati num. 3: accedit et Molanus in Additionibus ad Usuardum; quamquam suam ille sententiam postea mutasse videatur: nam in Natalibus Sanctorum Belgii, ex informatione, quam Villaria acceperat, ita scribit: Villariæ obitus Goberti (omittitur titulus Beati) comitis Asperi-montis: dein subjicit typis minoribus: qui, contempta robilitate, in Villaria professus est monasticam

obtinuit.

E

* Credimus ac legi in dicto libello, qui, dum hæc typis dantur, in promptu non est.

F

et merito titulo Beati condonoratur.

A monasticam religionem, ubi et honorificam habet sepulturam, et vitæ historiam libris tribus conscriptam: sed non est ab ecclesia Sanctis ascriptus; ut nec aliquot alii, qui in eodem monasterio sanctitate claruerunt, quorum veneranda ossa simul sunt collocata: Gohertus tamen cubat seorsim in tumba. At licet informatio Villaria accepta docuerit Molanum, non esse Sanctis adscriptum Gobertum ritu illo solenni, qui hodie in usu est; non perinde iocuit, cultum illum legitimum non esse nactum, neque Beati titulo condecorandum.

B. Goberti vita duplex est:

6 Vitam B. Goberti nacti sumus duplicem, alteram proliorem, contractionem alteram. Priorem, litteris satis antiquis in membrana exaratum, tribusque distinctam libris, summa cum humanitate nobis anno 1736 commodarunt exscribendam reverendi abbatia Villariensis ascetæ. Integra, quod sciam, typis vulgata novum fuit. Citant tamen ipsam scriptores multi, Miræus, Fisen, Molanus, Henriquez, Manrique, et alii. Sanderus in Bibliotheca Belgica manuscripta, monumenta Villarii asservata enumerans, pag. 272 ait: In membrana adservatur Vita B. Goberti quondam Comitæ Asperi-montis in Lotharingia, postea humilis monachi Villariensis, Ordinis Cisterciensis in Brabantia, tribus distincta libris In Gallicum idioma translata prodit, sed non integra, opera rev. Domini Joannis d'Assiquies, in libro de Viris illustribus Ordinis Cisterciensis.

prolior ex libris idoneis

7 Quo sit tempore conscripta, exacte determinari nequit. Scriptam ante annum 1355, manifeste colligimus ex num. 7, ubi auctor ait: Anno . . . MCCXXXVII, primo tempore principis potentissimi Henrici secundi, Lotharingiæ et Brabantiae ducis robustissimi, illius scilicet, qui, primo jubente, dnm suum naturæ irrevocabile solveret debitum, in obitu suo, [in] Villariensi cœnobio Ordinis Cisterciensis prælegit intumulari: et licet antea fuerat inauditum, ducem Brabantiae extra Lovanium sepeliri, neque etiam postea casum SIMILEM venturum de facili speramus, tamen hic Henricus in dicto cœnobio . . . concupivit incinerari, et revera sepultus est anno 1247. Hæc ut scriberet auctor post annum 1355, locus non erat: cum tum casus similis evenerit, Joanne, Lotharingiæ et Brabantiae Duce, in Villariensi quoque ecclesia sepulto.

et synchronia

8 Immo anno 1312 Antiquiora se esse, Acta insinuant, dum, ut videtur, supponunt, vix accidere, ut Brabantiae Dux extra Lovanium terræ mandetur: nam anno 1312 casus is non erat infrequens, quando Joannes I et II, uterque Brabantiae Dux, Bruxellis tumultum fuerunt nacti, alter apud RR. PP. Franciscanos sepultus; alter in choro D. Gudulæ. Accedit, quod eo tempore biographus scripserit, quo erant in vivis, saltem multi, quibus B. Gobertus, anno 1263 ad Superos translatus, convixerat: ait enim num. 7, religiosos, quibus scribebat, a B. Asceta ad mortem usque dilectos, supponens utique, eosdem tempore morti prævio et cognitos fuisse a B. Goberto, et in amore habitos.

bona fide est hausta.

9 Quod spectat ad fidem auctoris, eam commendat 1º, facilis rerum notitia: nam et B. Goberto vicinus fuit tempore; et eum iis versabatur, qui B. virum in terris viventem noverant. Commendat 2º, ascetarum Villariensium, quibus scribebat, abhorrens maxime a fabulis mendacisque sanctitatis: cujus testis est Villariensis,

(de quo mox plura) chronologus in præfatione libri ii dicens: Cum hi religiosi patres ad commune colloquium accederent, et referrent gesta sanctorum patrum, valde erant scrupulosi, ne excederent plus vel minus dicendo: unde, soluto colloquio, trahentes priorem in auditorium, confitebantur de delicto præterito, cautiore facti de reliquo. Talibus autem coram viris quomodo mendacia cudisset biographus, præsertim falsitatis mox convincendus ab iis, qui B. Goberto convixerant? 3º. Fidem commendat idem Villariensis chronologus, qui licet rerum a B. Goberto gestarum peritus aliunde; maluit tamen epitomen terere vitæ proliorioris, ratus utique fontem magis illum non reperiendum. Fidem denique commendat asseritum tumulo epitaphium, quod rerum earum succincta est epitome, quas multus biographus prosequitur.

ACTORI.
P. D.

10 Cæterum vitam canonicam inter ascetas Villarienses videtur professus: nam eosdem fratres frequenter appellat. An inter illos adsevit sit, vivo B. Goberto, an defuncto, incertum: non enim ullum occurrit utramvis in partem argumentum. In ætate minus proveccta operi se manum admovisse, innuit num. 1, cum ait. E ætatem suam necdum tempus implevisse. Amplificationibus res suas frequentibus ornat, usus facto, quod junioribus est commune. Non omnia, quæ litteris mandare deceverat, ad posterum transmissa sunt: non enim scripta reperiuntur miracula, quæ post mortem ejus Dominus meritis ipsius . . . operatus est; sed ea se annunciata in tertio libello, ipse testatur in Actis num. 4. Præterea clausula illa, explicit liber, sub finem tertii partis desideratur: cum tamen non tantum reliquos libros claudat, sed et ipsos prologos ac proœmium. Igitur liber tertius vel ad finem perductus non est, vel certe jam non existat integer. Ex dictis obiter colliges, laudatum supra Joannem d'Assiquies, cum B. Goberti vitam in nostro hoc biographo Gallicè ederet, non satis prudenter eos omisisse, qui libris præfigurantur prologi: ex iis enim discimus, cujus fuerit ætatis biographus, cujus fidei et professionis. Discimus item Beatum nostrum claruisse mirabilis, quamvis distinctam eorum notitiam casus inviderit adversus.

non tamen jam existat integra, nonnullis item a quodam nosterio male omiserit.

F

§ II. Alterius biographi ætas investigatur.

Vitam B. Goberti contractionem complectitur nostrum Ms. Chronicon monasterii Villariensis, ex manuscripto Rubæ-vallis folio pergæmeno ex prima parte Novalis Sanctorum. Distinguitur Chronicon illud in libris tres. Primum complectitur seriem et vitam abbatum triginta; secundus monachos virtute illustres, tertius fratres (ut vocant,) conversos, quos singularis pietas commendavit. Monumentum hoc idem typis vulgavit Martene tom. III Auredotorum a col. 1270; sed in prima sui parte, qua complectitur abbates quadraginta et unum, auctius, in reliquis etiam a nostro aliquando diversum. Dubium non est, quin Chronicon illud, prout a Marteno est editum, plures habuerit auctores. Vitam Franconis, qui anno 1459 in præsulem XLI electus fuit, obiitque anno 1485, conscripsit auctor anonymus. Franco ipse decessorum suorum seriem texerat, initio ducto ab anno 1334 usque

Vita brevior B. Goberti continetur in Villariensi Chronico.

AUGUSTINUS
P. D.

usque ad annum 1459, quo abbas quadragesimus e vita excessit. Hæc omnia incurrunt in oculos legenti procuratam a Martenio editionem tom. cit. col. 1302 et 1308. Verum ea ad rem nostram faciunt parum, cum a Francone compositam B. Goberti vitam, nullatenus sit probabile: ipse enim tantum id sibi proposuit, ut aliqua rerum earum haberetur memoria, quæ seculæ sunt mortem Joannis, anno 1333 in abbatem electi: ac proin complexus non est vitam B. Goberti, qui anno 1263 ad Superos migravit. Videri potest editio Martenii proxime citata.

cujus

12 Laborandum ergo unice de accuratiori notitia illius, qui Chronicon usque ad annum 1333 perduxit; et in prius quærendum, hincine Villariensem historiam a principio inchoavit, an continuaverit ab altero inceptam: hoc enim scire lectoris interest, inde collecturi, an B. Gobertus habuerit biographum hunc ætate parem, an suppretem tantum. Martenius tom. cit. col. 1267 præter eum chronologum, qui vixit anno 1333, statuit alium, eumque arbitratur vixisse tempore Willelmi abbatis, qui anno MCCXXI pedum

B

pastorale suscepit, gestavitque Villarii ad annum MCCXXXVI, quo in abbatem Claravallensem electus est. Ita colligit ex his ejus verbis de Conrado abbate: De hoc viro excellentissimo illud dictu mirabile ab abbate Villariensi Willelmo cognovi, quod digiti manuum ejus, quos in consecratione corporis Christi extendebat, ad studium et inspectionem librorum, nocte instar candelarum in tenebris relucebat. At hæc ratio nulla est: nam non narrat chronologus, qui ipse cognoverat, sed qui cognoverat Cantipratanus, quem loquentem inducit, ipsius verbis ex lib. 1 De apibus cap. IX, num. 3 allegatis.

circa annum
1236

13 Haud aliter hallucinatur Martenius, dum Roberto abbati, qui Vallis cellense monasterium regerat anno MCCXXXVI, historicum nostrum synchronum concludit; quia in Walleri, abbatis Villariensis X, vita leguntur sequentia: De eo venerabilis Robertus abbas Valcellensis, ME COMHAM POSITO, referebat, quod ab illius ore audisset, frequenter eum per dimidiam vel totam fere diem, dum meditaretur aut oraret, in tanta mentis sinceritate et tranquillitate fuisse, ut nec una saltem tenuissima cogitatione ejus animus . . . pulsaretur. Voces illas me coram posito male ita accipit Martenius, ac si prolata fuissent coram posito Villariensi chronologo, cum prolata sint coram posito Cantipratano, cujus verba, ex lib. II, De apibus, cap. XXVI, num. 6 excerpta, referuntur. Quid plura? Cum in Willelmi abbatis supra memorati actis scribitur, hunc specialissime deditum lacrymis vidimus, non id chronologus vidisse traditur, ut opinatur Martenius, sed idem Cantipratanus, cujus textus hic, sicut supra, ex lib. II De apibus cap. XXV, num. 6, excerptus adoptatur.

floruisse, non
recte

14 Argumenti alterius magisque speciosi materiam arripit Martenius ex his, quæ historicus de Willelmo abbate jam sæpius laudato ita enuntiat. Hic postea factus abbas Claræ-vallis PERMISSIONE NOSTRA visitavit abbatiam de Camera. Ubi, inquit Martenius, hæc verba PERMISSIONE NOSTRA indicare videntur, auctorem non simplicem fuisse monachum, sed abbatem, cujus est hujusmodi permissionem concedere. Forte Arnulphus is est, qui ex subpriori anno MCCXL abbas Villariensis factus legitur. Verum attentius temporum rationem incuti novus hic error

apparet, quem sic ostendo. Willelmus anno 1236 D
ex præfectura Villariensi ad Claravallensem translatus, obiit anno 1243 aut proxime sequenti, ut tom. IV novæ Galliarum Christianarum pag. 805 traditur. Willelmo abeunti, in abbatia Villariensis regimine successit Nicolaus anno 1240 defunctus; Nicolao Arnulphus, anno 1250 e vivis sublatus. Chronographus autem, qui de Willelmo scripsit, permissione nostra abbatiam de Camera visitavit, in vivis erat, si non serius, saltem anno 1260: num citat librum Cantipratani De apibus, quem post annum 1260 in lucem emissum ostendunt Echarodus in Bibliotheca Dominicanorum, et Colvenerius in Cantipratani Vita. Ex quibus hoc fluit argumentum: Willelmus facultatem inspiciendi Camerensis canobii vel a Nicolao impetravit vel ab Arnulpho: atqui Chronologus ab utroque distinguitur: ergo ex illis verbis permissione nostra nec Willelmo synchronus ostenditur, nec abbas.

15 Quis ergo vocum illarum permissione nostra sensus erit? Respondeo, non aliud sonare, quam permissione cætus Villariensis. Sane inusitatum non est in hac Villariensi historia, ut sibi suisque ea obligasse, dicat scriptor, qui cæno- bio suo obligere etiam tum, quando illius pars nondum erat. Exemplum se offert in Vita Joannis abbatis XXV, in qua hæc leguntur: Joannes . . . abbatizavit anno Domini MCCXXV . . . Eo tempore dignum duximus scripto commendare fundatores capellarumstrarum . . . Noscat ergo generatio ventura, quod . . . Dominus Henricus Leodiensis episcopus, compatiens inopiæ nostræ dedit nobis decimam de Diepenbeke. Hic voces nostræ, nobis, Villariensem certum designant, personam vero scribentis non comprehendunt: nam quando Henricus decimas illas concessit, primam nondum lucem iste aspererat historicus: obiit enim Leodiensis ille antistes anno 1164 juxta Chronicon Lumberti parvi, aut 1165, ut habet Albericus ad annum eundem: historiographus autem sæculo decimo quarto vivebat superstes, ut patet ex citatis proximè verbis, ubi abbas errati anno 1315 meminit. Tam fallax vocis nobis significatio efficit, ut de Villariensis chronographi ætate nihil audeam definire ex his, quæ apud Martenium col. 1294 ita scribit: Dominus Almericus monachus Fusniacensis XVIII abbas Villariensis a domno Claræ-vallis nous datus, abbatizavit anno MCCLXVIII. Mitto alia his similia, quæ apud Martenium col. 1296, et alibi occurrunt.

concluda Mur
lene.

E

F

16 Crediderim tamen, cum lib. II Chronici cap. III, vitam Franconis metricè descripsit, illum innuere eidem se Franconi contemporaneum vixisse. Agens quippe de supremo ipsius morbo, ita loquitur:

Omissa indico
relata

Nam nous PRÆSENTIBUS dicere solebat
Quod statuta Ordinis valde diligebat
Et cunctis deliciis mundi præferebat.

Et paulo infra:

Dum in suo lectulo Franco recubaret,
Et oblatum sumere cibum recusaret,
Diximus aliquando, ut se elevaret,
Et ad Missæ sonitum ire festinaret.
Hæc autem fallaciter illi DICEBAMUS:
Nam quod ipse sumeret cibum VOLEBAMUS,
Quia nimis debilem ipsum VIDEBAMUS,
Cujus ægritudini nos CONDOLEBAMUS.

17 Hic voces plurimæ, nisi aperta ipsis vis inferatur, biographum hunc Franconi synchronum demonstrant. Franco autem post annum 1270 non

non satis certo.

A non erat superstes, si fides sit Bartholomæo Fisen, qui in Floribus Leodiensibus pag. 381 tradit, eodem anno circiter MCXC rem Christianam multis in Palestina præliis propugnasse, duobus suis adjutum filiis Qui enim anno circiter 1190 duos habebat filios, bellis gerendis idoneos, verosimiliter jam tum attigerat annum ætatis circiter quadragesimum, neque adeo usque ad annum 1270 erat supervicturus. Vellem tamen testimonium habere antiquius, ex quo constaret, expeditionem, quam Franco contra Saracenos suscepit, anno circiter MCXC factam : quod cum hactenus reperire non licuerit, indicium aliud temporis, quo floruit hic B. Goberti biographus, superest querendum.

ex certiori colligitur hic scriptor

18 Chron. Villar., ubi lib. II, cap. II narravit vitam B. Goberti, mox res gestas Franconis, Godefridi, Cæsarii, et Gilla exponit, hicque sæculo se vixisse 13 prodit eap. V, dicens : SACRIMENTALIS quadam Bruxellensis, Gilla nomine, sub regula S. Benedicti habitus nigri . . . arctioris vitæ desiderio ad ordinem Cisterciensem ascendere modis omnibus aspirabat, nullum habens desiderii sui adiutorem præter domnum B. Carolum TUNC TEMPORIS Villariensem abbatem . . . AUDIVI AB EADEM, quod ad tactum illius vestis, quæ fuerat Godefridi, multis infirmis et languentibus desiderata restituta sit sanitas. Carolus, qui Gillam tunc temporis adiuvit, quo Villariensis erat abbas, anno 1209 ut præfectura exueretur, petiit obtinuitque ; proin Gilla ante annum eundem maturæ fuit ætatis, utpote statum religiosum professa ; neque adeo supervixit sæculo decimo tertio elapso. Igitur et Villariensis chronographus, qui cum Gilla sermonem habuit, sin minus sæculo illo vitæ finem imposuit, illo certe vixisse dicendus est.

vixisse sæculo decimo tertio,

19 Efficacius hanc ad rem faciunt, quæ verbis mox relatis subiiciuntur : Profecit itaque Gilla in desiderio suo et adiutorio egregiæ memoriæ domni Caroli domum de Bernebecke juxta Bruxellam, quæ nunc Camera appellatur, fundavit et ædificavit, fundamentis locatis jam ab anno 1201, ut liquet in diplomate anno eodem in Gilla favorem edito ; in quo apud Miræum in Notitia ecclesiarum Belgii pag. 512, Henricus Lotharingæ dux ita loquitur : Contuli religiosæ sorori Gislæ locum juxta Bruxellam, qui vocatur Pennebecke ad construendum . . . cœnobium sanctimonialium. Proin Gilla, de qua scriptor ait, audivi ab eadem, anno Christi 1201 ætatis fuit iam provectæ, ut condendo cœnobio foret idonea, neque adeo sæculi decimi tertii finem attigit. Caterum locus, qui hic Pennebecke, supra Bernebecke, alibi Bunnebecke appellatur, in recentiori Henrici mox memorati diplomate apud Miræum citatum pag. 570, mutato nomine, Camera vocatur.

quod an supervixit, et quantum, in certum est : quæ res eorum gestarum fuerit gnarus.

20 Vixit ergo hic B. Goberti biographus sæculo decimo tertio : at qua ævi illius parte, determinare non licet, eum assequi nullatenus potuerim, quo anno Gilla e vita migraverit. Incertum manet et illud, an unus idemque auctor Villariensem historiam ab initio inchoatam, usque ad annum 1333 perduxerit ; an, quam alter inchoarat, alter continuerit. Quidquid sit, habuit B. Gobertus hunc biographum, sin minus ætate parem, saltem supparem. Habuit et rerum gestarum apprime peritum : nam lib. II eap. II Vitam B. Goberti scripturus, in libri limine hoc præfatur : In primis lectorem nosse volumus, quod interrogavimus aliquoties patres nostros,

quanta fuerit olim religio in Villari ; et annuntiaverunt nobis ; inquisivimus a majoribus nostris ; et dixerunt nobis. Et infra : Cum hi religiosi patres ad commune colloquium accederent, . . . valde erant scrupulosi, ne excederent, plus vel minus dicendo. Unde, soluta colloquio, trahentes priorem in auditorium, confitebantur de delicto præterito, cantiores facti de reliquo.

21 Porro quamvis chronologus in verbis mox allatis aperte profiteatur, ea se scribere, quæ ex aliorum sermone hauserat ; id tamen ita accipiendum, ut pleraque, ex aliorum colloquio intellecta, litteris mandaverit, non omnia : nam Beati nostri vitam ex Actis prolixioribus, procul dubio mutuatus est ; cujus manifestum indicium præbet perpetua fere ordinis, verborum et crebrarum sententiarum consensus. Atque hinc plurimum prolixioris Vitæ crescit auctoritas : ut quid enim eam contrahendam suscepisset chronologus, aliunde de rebus gestis abunde instructus, si fabulis mendacibusve conspersam credidisset ?

22 Superest, ut pauca dicamus de epitaphio B. Goberti. Rerum gestarum brevis est epitome, miraculorum testis, et cultus indicium eo verisimiliter tempore tumulo affixum, quo B. Gobertum marmorea tumba primum erecta stetit. Compositum certe est, antequam biographus, qui suo id Chronico inseruit, operi finem imponeret, ac proin saltem ante annum 1333.

vitam tamen B. Goberti ex Actis prolixioribus est mutuatus.

Epitaphium B. Goberti paucis multa complectitur.

§ III. B. Goberti genealogia, et expeditiones bellicæ.

EX nobilissima oriundus familia Gaufridus seu Godefridus, comes Asperi-montis, B. Goberti parens fuit. Ita testantur Acta, alique scriptores passim. Imhoffius in Notitia Imperii Romani, illustrissimam genealogiam latius explicat. Lib. IX, eap. VIII ita fere scribit : Gobertus, primus hujus nominis Asperi-montis dominus, ex Hedwige Luxemburgica, pater fuit Goberti II ; ex quo et ex Ida, Alberti comitis de Chinny filia, natus est præter alios Godefridus primus : qui ex Isabella, comite de Dampierre et Flandre, genuit Joannem et Gobertum III : quorum ille episcopus Virdunensis et Metensis fuit : hic autem, a bellica sub regibus Gallie expeditione redux, regimen patris cessit ; cum monasterium Villers ingressus est : ubi, cum sanctimoniali fama, vita functus est anno MCCLXIII. Quamquam error manifestus in hac genealogica serie non occurrat, ut tamen tamquam genuina approbetur, operosius requiritur examen, quam patitur finis a nobis intentus ; quibus satis est, tanta domum Asperimontanam nobilitate illustrari, ut (teste Calmeto tom. I Historia Lotharingæ col. CCXVII) eum pluribus præclarissimisque Europæ familiis de ea merito contendat. Obiter noto, male ab Imhoffio supponi B. Gobertum expeditionem in Palestinam sub regibus Gallie suscepisse ; cum soli Friderico II imperatori comitem se junxerit.

Ex nobilissima familia

F

24 Quo præcise anno Beatus noster in lucem sit editus, nullibi diserte expressum reperio. Natum anno 1187 elapso, consequens est ex Chronico episcoporum Metensium, juxta quod ipsius frater Joannes, anno 1217 in episcopum Virdunensem eligendus, erat in flore juventutis constitutus citra annos triginta, qui in electionibus episcoporum requiruntur. Proin et B. Gobertus, episcopo

natus est B. Gobertus anno 1187 elapso

AUCTORE
P. D.

episcopo *Virdunensi* ætate junior, anno 1217, annis triginta erat minor, neque adeo natus ante annum 1187 elapsam. Apud *Calmetum* citatum col. CCXX, *Beati nostri* ætas terminatur sæculo duodecimo. At minus recte: cum constet, ipsius mortem incidisse in annum 1263. Gravius errat *Mussey a Calmeto* allegatus col. CCXVIII, dum *Gobertum, Joannis Virdunensis et Metensis* episcopi fratrem, nuptias cum *Juliana de Roscy* celebrasse tradit: nam exploratum est quam maxime, hunc episcopi *Metensis* fratrem, vitam durasse cælibem, conjugio nunquam inito.

anno 1228 ad
bellum sacrum
profectus est.

25 *B. Gobertus*, in primæva ætate religionem, patriam, et amicos armis propugnans, varia edidit bellicæ fortitudinis indicia. Specimina aliquot *Vita* auctores narrant, quorum adjuncta uberius explicanda sunt. Initium duco ab expeditione in *Palæstinam* contra *Saracenos* suscepta. Contigit hæc anno 1228. Verno tempore iter aggressus, in *Terram sanctam* pervenit anno eodem, in *Augusto*, aut paulo post. Ita colligitur ex *Chronicis Mutii*, abbatis *Urspergensis*, et *Matthæi Parisiensis*, qui has signant circumstantias itineris ab imperatore *Friderico II* instituti, cui *Beatus noster* ibat comes. Eadem susceptæ a *Friderico* expeditionis epocha ex variis epistolis, apud *Raynaldum* in *Annalibus ecclesiasticis* ad annum 1228 et 1229 impressis, tam liquido confirmari potest, ut tum *Nangius* in *Chronico*, tum *historiographi* mox citandi aberraverint, cum ipsius iter ad annos posteriores distulerunt.

Pontificis præcepto nequam contra-rius.

26 At numquid minus reverens in Pontificem *Maximum* fuit *Goberti* animus, *Fridericum* ducem sequentis; cui (ut *Marinus Sanutus* lib. III *De secretis fidelium crucis* parte II, cap. XI scribit) *Papa Gregorius* . . . per solennes nuntios mandat, ut mare non transeat tamquam cruce signatus; donec a sententia esset, quam inciderat, absolutus; essetque per eum de perjurio, quod incurerat, bello contra *Saracenos* ultra terminum promissum differendo, integre satisfactum . . . imperator vero denuntiata parum attendens, iter assumit. Respondeo, hoc *Vicarii Christi* præceptum, vel non omnibus innuotuisse, vel colorata interpretatione in sensum alienum fuisse detortum: nam *varii historiographi* imperatorem ex *Pontificis* voluntate profectum scribunt. *Monachus Patavinus* *Friderico* corvus tom. VIII *Scriptorum rerum Italicarum* col. 672. Ne præceptum Apostolicum, inquit, omnino spernere videretur . . . in *Syriam* navigavit. *Abbas Urspergensis* eum *via se dedisse* tradit, quia volebat pacatum sibi reddere *Papam*; *Platina*, quia *Pontificis* minis fessus erat. Quæ indicia sunt *Pontificis* bene, laciti de expeditione *Syriaca* omittenda non satis divulgati, aut falsa expositione adulterati.

Herocum B. Goberti facinus

27 Ubi ad *Terram sanctam* *Beatus* venit, quia, teste *Vita* a num. 18, *Fridericus* properabat *Templificolas* debellare, ac *Goberti* adventus iis innouerat: magister *Hospitalis Jerusalem*, et præceptor *Templificolarum* . . . *Gobertum* cum *Latinis* cæperunt rogare . . . ut . . . eos contra *prophanum* imperatorem dignaretur defendere . . . *Vir Dei* . . . zelo *Dei* perflatus, cum suis militibus et quibuscumque potuit sibi confæderare, ab exercitu *Friderici* segregatur, et in adiutorium *Templificolarum* properavit . . . vexilla et signa sua in altum super cancellos levati atque figi præcepit . . . *Fridericus* vero navigans in profundo maris, videns vexilla et signa tremenda super altitudinem

muri erecta, quid hoc esset, admirans inquisivit. D Cui quidam respondens ait . . . Hæc sunt vexilla . . . potentissimi militis *Goberti* . . . *Aspcri-montis*. Hoc audito *Fridericus* . . . cæpit dicere: *Vertamus* ergo vela . . . ut . . . possimus fugam capere.

28 Circa quæ *Manrique* in *Annalibus Cisterciensibus* ad annum *Christi* 1229, cap. I, num. 10, ita scribit: Hoc ingens facinus comitis *Goberti*, quia singulare, quia a nullo hactenus editum, quia *Annales ecclesiasticos* atque hujus temporis historiam illustraturum, præterire non licuit: nec adeo mirum, hoc facinus *B. Goberti* a nullo hactenus editum: quia *historiographi* in hæc *Friderici* expeditione narranda, plerumque perbreves sunt, et multa silentio passim prætereunt. Illud fortasse mirabitur quispiam, nullum illatæ hujus a *Friderico Templariis* injuriæ vestigium exstare in litteris *Geroldi Patriarchæ Hierosolymitani*, quibus, tum apud *Gregorium Papam IX*, tum apud universos fideles, frequentissimas de eodem imperatore querelas deposuit; ut apud *Raynaldum* in *Annalibus ecclesiasticis* ad annum *Christi* 1229, et apud *Matthæum Parisiensem* in *Historia* majori ad annum eundem videre licet. Sed advertat lector, ex ipsius *Geroldi* testimonio constare, ommissa ab ipso multa, quæ *Fridericus* male gessit. Hæc et multa alia, inquit in litteris, opud *Matthæum* citatum impressis, quæ relinquimus aliis enarranda, quæ mundus novit, commisit imperator in *Terræ sanctæ* et animæ suæ detrimentum.

in propugnandis Templariis

E

29 Inter ea, quæ *Geroldus* aliis enarranda reliquit, merito censetur relata a *biographo nostro Templariorum* aggressio, aliorum præsertim scriptorum testimonio etiam confirmata: nam *S. Antoninus* in parte *Summæ historialis*, tit. IX, cap. IV, § 1, ita scribit: Post hæc anno MCCXXXIV *Fredericus* præfatus, præparatis magnis copiis, iter arripuit per se ad *Terram sanctam* sine requisitione *Papæ* vel licentia ejus, et magis, ut creditur, ad capicndum regnum *Hierosolymitanum* sibi promissum a *Soldano*, quam ob zelum fidei vel utilitatem *Christianorum*: cujus rei signum fuit, quod, postquam applicuit *Acram*, præmisit *sencschallum* suum cum parte exercitus sui, qui non attendit ad pugnandum contra *Saracenos*, sed contra *Christianos* . . . et in civitate *Acra* voluit destruere templum *Templariis*, et plura castra fecit eis auferri.

contra Fridericum Imp

30 Ne vero cui scrupulum forsitan moveat minor hac in parte *S. Antonini* auctoritas, scribentis res gestas a sua ætate remotiores, observandum est, Sanctum hunc historiologum totam hanc narrationem mutuatum esse vel ex *Malaspina*, *Friderici* coævo, vel ex *Villano*, qui totum *Malaspina* textam exscripsit. Ita deprehendet, qui vel cum *S. Antonino*, vel inter se contulerit citatos mox scriptores, quorum libri *Italice* tom. VIII et XV inter scriptores rerum *Italicarum* typis vulgati sunt. At, inquires, cur facinus tam illustre chronologus *Villariensis* in *Vita* breviori præterit, illud solum commemorans, quod *B. Gobertus* cognita *Friderici* perfidia, ipsum declinavit? Respondeo, non quia fictum credidit, sed quia brevitati studebat: nam quod in *Vita* omisit, tacite confirmavit, cum *Vita* subjunxit epitaphium, in quo dicitur: ipsum *Cæsar* metuebat: occasio enim, qua *Cæsar B. Gobertum* metuit, assignari nequit alia præter eam, quam *Vita* prolixior indicavit. Cæterum locus, in quo *Templarios* aggressus est *Fridericus*,

pluribus confirmatur.

A *dericus, fuit urbs Acconensis; ad quam (ut habet Matthæus Parisiensis) anno 1228 mense Septembri pervenit. Vocatur quidem ea civitas Aera a S. Antonino et aliis; at inde ortum id habet, quod, teste Baudrando, Italice appellatur Acri, Gallice Aere. Acconis situs tom. III Anecdotorum col. 283 apud Martenium ita describitur: Civitas Accon in litore maris, quæ antiquitus Ptolemaida vocabatur, et est ipso mari et meridie et occidente præclusa, ab oriente et Septentrione tota patet.*

§ IV. Alia bellicæ fortitudinis specimina; vitæ cœnōbiticæ initium; exercitia; mors; Acta.

Subditos quoque sua
 C *ompresso Friderici furore, B. Gobertus (ut Acta num. 24 et seqq. tradunt) sacra loca invisit, moxque reversus in Europam, Compostellam abiit, S. Jacobi veneraturus reliquias. Rediit in patriam subditos suos vindicavit a ducis Barrensis injuria, eumque ad pacis compositionem adegit anno verisimiliter 1230, quando (ut Albericus ad annum eundem habet) comes Barri super nepotem suum Matthæum Lotharingiæ ducem combussit villas septuaginta... dux vero cum comite Campaniæ et Simone de Joveville ET MULTIS ALIIS vel tantum mali vel amplius operati sunt super comitem Barri.*

et fratrem defendit
 C *22 Qua animi fortitudine subditos tutatus est beatus Miles, eadem liberavit et fratrem suum episcopum Metensem; qui (ut habet Vita num. 29) a comite de Barro, multisque aliis principibus sic infestabatur, ut ab eis civitas Metensis ex uno latere fuisset obsessa. Accidit hoc anno 1231, ut opinari licet ex Chronico Metensi apud Labbeum tom. I Bibliothecæ Mss. impresso, in quo ad annum citatum de comite Barrensi aliisque principibus hæc leguntur: Suburbium Metense a comite Campaniæ, et comite Barrensi, et comite Lucemburgensi cum omni potestate eorum obsessum est, et confusi recesserunt.*

B Vir militis peritissimus.
 C *33 Nec tantum ex biographo, sed ex aliis quoque licet discere, quantum in armis valuerit B. Gobertus. Nam in Chronico episcoporum Metensium apud Dacherium tom. VI Spicilegii impresso, inter casus adversos, qui Joanni episcopo Metensi, anno 1234 a civibus suis undique oppresso, obtigerunt, in primis narratur ille, quod secum non haberet fratrem suum, beatum nempe Gobertum, præter quem non habuit alterum; quique proinde vir fuit, a quo ob bellicam indolem et militis peritiam subsidium non modicum erat expectandum. Causa vero, cur abfuerit tum Beatus noster, ibidem hæc redditur: In Franciam se transtulerat, ut cum armatorum potentia reditus fratri suo subveniret: ex quo obiter et colligas, B. Gobertum non minus amicitia vinculo quam sanguinis conjunctum fuisse cum episcopo Metensi, cujus probitatis, ut cætera omittam, testimonium amplum complectitur breve ipsius epitaphium:*

Illius enim fuerat, quod habent hæc tempora

Error Wasseburgii
 C *34 Richardus de Wassebourg lib. v antiquitatum Galliarum Belgicarum fol. 360 verso alium Beati nostri canit triumphum: nam redditurus cau-*

sam, cur fratri suo, ab inimicis jam pene obruto, non tulerit opem, ita fere idiomate Gallico loquitur: Episcopi Metensis frater, Dominus Asperi-montis, ex præcepto S. Ludovici regis tum temporis abierat in Galliam, ut cum Joanne, domino de Bello-monte exercitum duceret contra hæreticos Albigenses et Tholosanos, qui in catholicos patriæ incolas recentius insurrexerant. Porro opera horum ducum et industria rebelles profligati sunt, coactique sunt clementiam implorare regis, ejusque imperio subjicere Arcem Regalem.

ostenditur.
 C *35 At narrationis hujus falsitatem detegit eversa temporum ratio: nam memorata comitis de Bellomonte expeditio incidit in annum 1239, ut habet Nangius in Chronico, vel in annum 1240, ut apud Dacherium tom. II Spicilegii innuit Chronicon Suessionense collatum cum historiis apud Chesnium tom. V, pag. 696 et 779 impressis: bellum autem, in quo B. Gobertus non potuit succurrere fratri suo, jam anno 1234 fuit absolutum. Metenses cum comite Barri, inquit Albericus, res anno 1234 gestas enumerans, cum episcopo . . . reconciliati sunt, mediante episcopo Tullensi Rogero: bellum autem, quod episcopi Tullensis terminavit industria, aliud ab eo non est, in quo B. Goberti præsentia fuit desiderata, vel ipso Wasseburgio teste. Præterea Joannes, Metensium antistes, antequam hoc bellum contra Albigenses moveretur, jam e vivis excesserat, anno 1238 defunctus; prout ad annum eundem notant Albericus, Chronicon Metense apud Labbeum tom. I Bibliothecæ Mss., et Meurissius in libro De episcopis Metensibus pag. 456.*

Monasterium videtur ingressus B. Gobertus
 C *36 Quo anno B. Gobertus pio Villariensium catui associatus sit, biographi discrete non expriment. Accidit procul dubio mensibus tribus nondum elapsis ab initio anni 1239, si tempus recte signet manuscriptum, quod a Joanne d'Assignies, in libro de viris illustribus ordinis Cisterciensis pag. 106, idiomate Gallico vulgatum est, traditque Abundum, piissimum canobii Villariensis ascetam, mortali vita exutum anno MCCXXXIX, quæ tum erat postridie Dominicæ Palmarum: cum enim religiosissimum hunc virum B. Gobertus consulere t, moxque, ipso auctore, vitam sit cœnōbiticam amplectus, consequens est, ut anni mox dicti initio ingressus in monasterium debebat illigari.*

circæ annum 1239.
 C *37 At scrupulum movet error, quo traditur anno MCCXXXIX dies XIX martii fuisse postridie Dominicæ Palmarum: nam ea Dominica tum incidit in XX Martii, adeoque dies XIX tum fuit pridie illius, non postridie: quia tamen in talibus ob rerum cognationem obvius est amanuensium error, nihilque aliunde suppetit certius, vitæ religiosæ initium ultra tempus assignatum non differendus: immo anno 1237 B. Gobertum in Villariense se canobium recepisse, suspicari quis posset ex illis biographi verbis num. 7: Anno igitur Domini MCCXXXVII, primo tempore principis potentissimi Henrici Lotharingiæ etc.; hæc enim temporis nota ut ad religiosæ ipsius vitæ tirocinium recte potest referri, ita perperam ad quidvis aliud, ut contextum totum legendi fiet manifestum. Atque hæc jam rursus patet, vacillare illa, quæ supra Wasseburgius narrat de bello contra Albigenses anno 1239 vel proxime sequenti gesto: cum militiam B. Gobertum jam tum abdicasse ex citato Ms. Joannis d'Assignies sit consequens. Non negaverim tamen, aliis eorum temporibus*

AUCTORE
P. D.

temporibus contra eosdem hæreticos militasse : id enim non tantum suadent conjunctæ exæcelso animo pietas, religio, mosque nobilium virorum tum usitatisissimus, sed vel maxime epitaphium, in quo appellatur alter Machabæus, utique a pluribus bellis pro fidei incolumitate præclare gestis.

verba obs. usio-
ra

33 Cæterum expositione nonnulla indigent, quæ Christophorus Butkens in Annalibus familiæ de Lynden libro I, Gallice editis, testatur a Chesnio referri : nimirum Gobertum Asperi-montis Dominum, quem ait vixisse anno 1223, et sancto Ludovico in Terram Sanctam comitem ivisse 1219, quemque a Joanne de Joinville cognatum vocari asserit, Julianæ de Rosoy matrimonio junctum fuisse. Hæc enim de Beato nostro intelligi nequeunt, licet ipse anno 1223 fuerit Asperi-montis dominus : nam 1º. B. Gobertus vitam duxit carlibem, ut insinuant Acta num. 33 et 46. 2º. S. Ludovicum non videtur comitatus, tum quia biographi hoc iter tacent, tum quia vitam religiosam anno 1239 verosimiliter erat professus. Quo autem sensu Chesnii verba recte intelligantur, explicat laudatus

B Butkenius : Credo, inquit, Gobertum, qui anno 1229 viris e dicitur, et Julianam de Rosoy uxorem duxisse, Asperi-montis appellari Dominum, quia postea patrueli suo successit, et comitatum Asperimontanum obtinuit anno 1247 ; hocque insignitus titulo S. Ludovico comes ire potuit.

Chesnii

39 Quæ explicatio confirmatur ex antiquo Ms., quod apud eundem Butkenium complectitur fere sequentia : Gobertus, Asperi-montis Dominus, duos post se reliquit filios Godefridum et Gobertum : horum natu major Godefridus dominium, terras et comitatum Asperi-montis obtinuit, duosque etiam genuit filios, nimirum Joannem, qui fuit episcopus Viridunensis et dein Metensis, et Gobertum, qui postea fuit monachus Villariensis. Gobertus nutu minor frater Godefridi comitis Asperi-montis, et patruus B. Goberti, obtinuit toparchiam Dunensem, habuitque filium etiam nomine Gobertum, qui postea in dominium Asperi-montanum successit.

et vitæ religio-
sæ conditio ex-
plicentur :

40 Varias in religioso vitæ stadio exereitas virtutes enumerat biographus : quem vero in eo dignitatis ordinem tenuerit, restat quærendum.

C Sacerdotali caractere non fuisse insignitum, colligitur ex Actis num. 61, ubi dicitur intellectum clericalem non habuisse, et idiomatis Latini fuisse ignarus. Neque tamen illis fuit annuneratus, qui destinantur ad opera obeunda domestica et servilia : nam 1º. Chronicon Villariense ipsius vitam inseruit libro secundo, qui, ut præfert titulus, agit de viris illustribus, non tertio, qui agit de conversis domestica curantibus, et cæterorum quasi famulis. 2º. Chronicon idem B. Gobertum frequenter appellat nonnum : quod nomen laicis, opere servili occupandis tribuitur nunquam : iis vero debebatur, qui reverentia majore censebantur digni, ut apud Cangium in glossario videre est. 3º. B. Gobertus vocatur monachus : monachum autem a conversis, ut vocant, Chronicon Villariense lib. III, cap. v distinguit ; nam de fratre quodam Joanne agens ait ; quod indignum se judicans habitu monachorum . . . in conversum redactus sit.

anno 1263 de-
functus est :

41 Annum et diem emortualem Beati nostri biographus ita signat : Anno Domini MCLXIII in die S. Bernardi, quæ tunc fuit in feria quarta inensis Augusti, hora matutina, scilicet in

secundo nocturno vigiliarum ejusdem festivitatis D pius Gobertus . . . suo Creatori spiritum . . . reddidit. Tempus idem paucioribus Chronicon Villariense his verbis notat : Anno Domini MCLXIII in festo S. Bernardi, quod tunc fuit feria quarta inensis Augusti, hora matutina pius Gobertus . . . Creatori spiritum . . . reddidit. Anno 1263, quo littera dominicalis erat G, dies xx Augusti incidit in feriam secundam. Proinde vel festum S. Bernardi tunc non, ut jam, celebrabatur Villarii xx Augusti, vel erronee scribitur B. Gobertus obiisse festo S. Bernardi, quod tunc fuit feria quarta, scribendumque est, quod tunc fuit feria secunda.

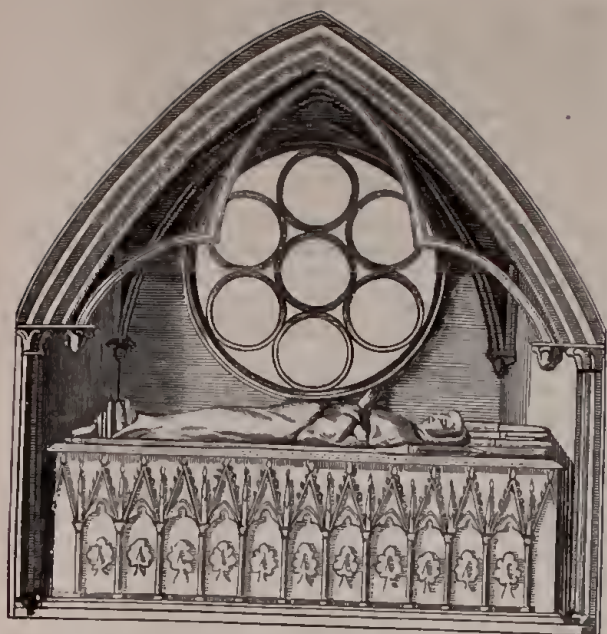
42 Cætera in Actis B. Goberti narratur, aut clariora sunt, quam ut illustrari a biographis debeant, aut si obscura, commodius explicabuntur in annotationibus. Interim hæc pauca subjicio, quæ in Actis ipsis non reperiuntur conscripta. Lib. I Chronici Villariensis cap. XIV in Joanne abbate XXV hæc leguntur : Vinum, quod habemus in minutionibus, id est, statis illis temporibus, quibus fas erat sanguinem minuere, seu pati sectionem venæ, acquisierunt nonnus Gobertus de Aspero-monte, et frater Theobaldus E quondam miles et Castellanus de Courtray. Libro autem tertio cap. VI editionis Martenii, hoc zeli ipsius narratur specimen :

43 Fuit in monasterio Villariensi conversus quidam Henricus nomine ex Bruxella originem duccens. Hic . . . cum . . . teneritudinem pristinae conversationis ægre dedidiceret, et asperitatem vigiliarum, jejuniorum, et subjectionis, et aliarum institutionum gravem valde sentiret, Ægyptum repetere volens, mortem in olla religionis esse clamabat : quippe farinam veri Helisei nondum gustaverat : quod audiens nonnus Gobertus de Aspero-monte, eum per mensem unum in Ordine permanere rogavit et ordinavit : mense vero ille peracto, cum doleret tristitia, moræ impatienti, pondus Ordinis diutius ferre non prævalens, abire disponit : sed homo Dei nonnus Gobertus adhuc inducias unius quindenæ ab eo extorsit. Interim oratio fiebat a Conventu ad Deum pro eo : et exaudivit Dominus preces clamantium ad se : et in se reversus novitius instinctu Spiritus S. mox elegit potius in domo Dei subijci, quam cum hoc sæculo inaniter gloriari ; et deinceps tanta charismatum eminentia enituit, ut vitæ ejus elegantia vehementer fratres ejus affecti gratularentur. Dein pluribus exponitur vita morsque pia ejusdem Henrici, cujus salutem tanto studio consuluerat Beatus noster.

44 Denique Joannes d'Assignies jam sæpe allegatus locum sepulturæ Beati nostri idiomate Gallico ita exponit : Corpus ejus terræ mandatum est ante gradus, quibus e monasterio itur ad templum, ad latus dexterum : ubi erectum stat monumentum ex marmore, cui effigies incumbit, repræsentans Gobertum veste monachali indutum. Transituri hac cænobitæ, corpus inclinant, eam exhibentes venerationem, quæ imagini sacræ defertur. Marmorei illius monumenti imaginem æri incisam affert Christophorus Butkens in Annalibus familiæ de Lynden pag. 23 : cujus typum, sicut ibidem repræsentatur, contractum tamen hic ad formam minorem, in subjecto, quod vides, ectypo imitari conatus est chalcographus. Hanc etiam indicati mausolei imaginem exhibet poeta Gallicus, qui supra citatus est num. 4 : quam tamen hæc iterum transferre visum est ad beati Goberti gloriam.

et nominati
honoris a s
pulturo des r
bitur.

Acta

B 45 Restat, ut Acta subjiciam. Præ cæteris autem ea placet imprimere, quæ typis nondum esse vulgata dixi num. 6, omissurus alia, quæ jam esse excusa notavi num. 11. Cæterum antiquam Actorum divisionem in prologos tres, libros tres et proœmium unum, relinquo intactam, et solum libros in capita subdivido, rerum narrandarum titulis prænotatis. Ne autem hæreat lector ad participia, quæ occurrunt per decursum Vitæ, a biographo adhibita loco verborum, subserviant ea, quæ ansulis inclusa sunt, ut sensus, qui alioqui obscurus esset, clarius intelligi possit per voces eisdem interjectas: quibus alia etiam inclusa sunt, ut exemplar Ms. juvetur. His præmissis, en tibi nunc, lector, qualiscumque ista B. Goberti confessoris repræsentatur.

VITA

C Auctore anonymo cœnobii Villariensis asceta,

Ex codice Ms. ejusdem cœnobii.

PROLOGUS PRIMUS.

Biographus suam ineptitudinem

Si propheta Jeremias, qui, antequam formaretur in utero, a Domino electus est; et priusquam exiret de ventre, sanctificatus est, dum eum Dominus, spiritu suo illustrans, verbi officio manciparet, de ætatis infirmitate et ignorantia conquestus est, dicens, Ah, ah, ah Domine Deus: ecce nescio loqui, quia puer ego sum: quid ego peccator acturus sum, qui in iniquitate conceptus sum et in delicto profusus, propter sordes vitæ incircumcissus sum corde et auribus; quia videlicet nec scienda digne percipio, nec audita devote conservo: quomodo ju-

Augusti Tomus IV.

stítias Domini enarrabo et assumam testamentum ejus per os meum? cujus ætatem nec tempus adhuc implevit, nec scientia commendavit: cujus dicta nec doctrina corroborat, nec vita confirmat. Præsertim cum ea scribere jubeatis, fratres a rarissimi et ordinare, quorum dignitatem vix animo torpente conjicio.

A. MONACHO VILLARIENSI ANONYMO

a

et divini auxilii

2 Hac tamen de causa audendi talia viam invenio. Scilicet, quod credo me a Domino sublevandum, et quod me confido pii Fratris Goberti intercessione vestrisque precibus adjuvari: pro quorum veneratione et amore grande onus humeris aptavi debilibus. Nunc ergo constituendis tam præclara materiei verborum ornatis, quis saltem peritorum, sufficere conatus? Vestris tamen, ut dictum est, o domini et fratres mei, orationibus adjutus, ipsiusque venerandi ac pii fratris Goberti confessoris patrocinio suffultus, quod minus est virium, ea spe et fide constanter proveho, et pro vectum dilectioni vestræ decernendum salubriter impendo. Annuit etiam ipsa divinitas; quæcumque in laude ipsius mortalium præsumit voluntas: nam nihil dignum Deo dicitur sine eo: neque etiam ipse sine se invocatur, cujus nimirum dona sunt, si quis mereatur omnipotentis opera denuntiare. Et cum magnum et valde bonum sit, Sanctorum merita prædicare et extollere virtutes; ipsas utique virtutes ambire, atque imitando acquirere, revera optimum est et excellens. Utrumque tamen et cælitus datur et inspiratur.

necessitatem prædicat.

3 Virtutum omnium cooperatorem Spiritum sanctum tota mentis intentione collaudemus, atque ad summam Dei gloriam de venerabilis ac pii Goberti vita laudabili, et sancta conversione, et conversatione tractaturi, ejusdem Spiritus sancti gratiam, quæ etiam in rebus minimis imploranda est, invocemus: ut qui eum per gratiam suam in contemptu sæculi, et in sui ipsius abnegatione prævenit atque secutus est, ipse nos quoque in hac retractatione prævenire dignetur ac subsequi, ut efficiat idoneos tantæ historiæ relatores: quosdam enim Deus beatificat passione martyrii, quosdam gloria castitatis et integritate meritorum, quosdam vero fide et misericordiæ operibus remunerat. Nunc igitur quæ ad communem ædificationem pertinent, quæque devotis auditorum animis prodesse ad imitationem possunt, de vita et miraculis tanti militis Christi, tamque gloriosi tyronis, aggrediamur:

opuscule d. v. stonem instituit.

4 Nec non et ea, quæ mundi fuerant, gesta videlicet fortia, ad terrenam dignitatem atque sæcularem militiam pertinentia; quæ in clyta ac relatu digna sunt in memoria æterna, nos non præterire silentio decrevimus, sed primo libello inseruimus. Gesta vero spiritualia, scilicet ea, quæ sibi contigerant, postquam instinctu Spiritus sancti ad Ordinem Cisterciensem se transferre decreverat; et quomodo receptus in Ordinem fuerat; et quæ sibi contigerant, postquam monachalem habitum assumpserat, usque ad infirmitatem, qua mortuus est, in secundo libello ex parte explicuimus. In tertio vero libello, infirmitatem, qua obiit, et obitum simul etiam, et miracula b, quæ post mortem ejus Dominus miris ipsius, ut credimus, operatus est, annuntiavimus. Deprecantes autem [sumus] eos, qui hoc ad legendum sumpserint, ne rustico incultoque concepta stylo fastidiant, sed potius nobis veniam tribuant. Jam ergo cælestis auxilii invocata clementia, accedebimus pii Goberti acta præcellentia, ut quantis in Christo gratia-

A ciis. Vere isti laudabiles et gloriosi, et per omnia sunt beati : hos namque Dominus tales præviderat, quales per gratiam suam futuros esse noverat. Angeli enim et homines beatificant eos ; eo quod universo mundo caritatem Domini prætulerunt, et Dominus sanctus, justus et verus donavit eis regnum suum, et gloriam et majorem gratiam, ut videant eum cum angelis sanctis semper in gaudio. Horum utique Sanctorum glorioso collegio hunc venerabilem Deo, et hominibus dilectum, pium scilicet Gobertum, non immerito speramus conjunctum speciali privilegio : cujus origo quamvis nobilis secundum sæculi dignitatem, tamen nobilior in Christo effecta est secundum fidei meritum et virtutem. Clarus extitit quidem parentibus, sed pretiosior virtutibus. Qualis ergo ejus fuit origo, pandamus sermone compendioso.

LIBER I.

B B. Goberti vita sæcularis.

CAPUT I. *Nativitas, ætas juvenilis, vita militaris, expeditio in Palæstinam.*

LIBER I.
B. Gobertus, nobilissimi parentis heres,
a
b
c
d
autem
C
e
cum in ætate juvenili

Reverendus igitur ac inclytus piusque Gobertus, vir virilis corde et opere, in filiis erat Lotharingæ a, parentibus et cognatis, avisque et proavis, ex vetustissimo b tempore nobilissimis, trabecatus c : secundum etiam mundi probitatem et morum nobilitatem ex reverenda prosapia procreatus, ex firmissimo erat oppido Aspero-monte d oriundus. Erant enim parentes ejus locupletes valde. Pater autem ejus, Gaufridus nomine, duos habuit filios. Primogenitus vocabatur Joannes et alter Gobertus. Erant enim ambo pueri elegantes, pulchri et robusti inter omnes suæ pubertatis coætaneos. Quadam ergo die respiciens pater filios suos, et diligenter considerans, perpexit juniorem filium scilicet Gobertum secundum morem sæculi probiorem et magis aptum esse militiæ : dedit ei, quod tamen contra morem est sæculi, omnia bona sua possidenda hæreditario jure. De fratre vero ejus Joanne primogenito, qui minus videbatur aptus militiæ sæculari, fecit clericum : qui primum Verdunensis e ac postea Metensis factus est episcopus.

11 Hinc cœpit Gobertus, sicut rivus originalis fontibus æmulus, muribus et opere suæ progeniei ab annis teneris mundanam probitatem imitari : nam ejus prudentiæ, cujus fuerit intelligentiæ, rei exitus probavit. Erat autem talis ac tantus vigor in eo, quod ætas tenera hunc stuperet corpore prævalidum ac robustum, moribus edoctum, audacia cordis clarum, nobilissimo affatu instructum, in omni magnanimum opere superbatum, contra hostes superbos atrocissimum, parvis et humilibus mansuetum, in verbo sapientem et modestum, in testimonio ac consilio firmum, in judicio peritum, et in omni faccitiæ præparatum. Et quamvis tunc temporis de terrenis fastigiis in ætate juvenili aliquantulum ambiret, tamen mentis ejus aciem in

Creatoris unanimum timore simul et amore fixam tenebat.

12 Cum processu temporis Gobertus noster miles, quamvis juvenis, fuisset effectus, tempore suæ juventutis in quibusdam actibus sæculi exercebat voluntates : nam constans erat in bellis exercendis, ac incensus obscœnis laterum flexionibus : sed, Christo auxiliante, hoc vitium cito versum est in bonitatem : nam excepit Spiritus sancti doctrinam, et invenit sapientiam : nun enim ei expedit ad animæ salutem, sæcularem exercere militiam : et quia scriptum est ; Nemo potest quidquam accipere, nisi ei datum fuerit desuper (nam omnes peccaverunt et egent gloria Dei ; et non est volentis neque currentis, sed Dei est misericordis) accepit a Domino felicitatem, quia Deus erat spes ejus ; et desideria dignanter inflammavit, et ad perfectionem postmodum roboravit : quia sicut non potest dissolvi, quando a Deo est : sic quando a Deo non est, diu stare nun potest : ut ipse Dominus ait : Vos amici estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.

13 Sic dum præfatus miles, pius scilicet Gobertus, mundanæ militiæ adhuc vacaret, et præcunctis coætaneis nomen famosum usurparet ; cœpit in corde præponderare, quod fama mundanæ gloriæ non poterat in celo pereunare. Cœpit ergo timere Deum et personas ecclesiasticas venerari, beatamque Dei Genitricem Mariam magno amplecti desiderio ; et intra mundanæ militiæ rubiginem, sic jam esse devotus, ut posset quodammodo dici perfectus ; unanimumque virtutum opere, si fas est, alicui Sanctorum penitus æquiparari. Ab illu ergo tempore legis judicia non contempsit : sed et omnium materiam scelerum evitare cœpit. Affinibus suis non nocuit, sed etiam pauperibus latius erogavit. Erat autem in eo tanta largitatis industria, ut plurima postmodum pauperibus et egenis erogaret, quæ antea f ab eis rapuerat. Amicitia fidei non minus retinuit quam appetivit : nec tam fortunam excoluit, quam virtutes imitatus est. Misericordia sublevavit etiam oppressos, indesinenter recolens in omni cultu pietatis maxime Deum in hoc sibi fore propitium peccatorum suorum, si omnes injuste oppressos sublevandos esse salageret ab eo cui dicit propheta : Cum ceciderit justus, non collidetur : quia Dominus supponit manum.

14 Cæterum miles Dei pius Gobertus, in turbine mundanæ militiæ sublimatus, cœpit omne negotium Dei et Ecclesiæ sibi appropriare, ut, si posset, vellet illud solus perficere, et sicut membrum caput voluntarium sublevare. Cœpit etiam proximus sic propter Deum diligere, ut omnibus vellet, si posset, subvenire, nec etiam inimicum quoquo vellet modo defraudare ; imbecilles contra potentes, ab eis injuste pressos, defendere ; viduas et orphanos sustentare, homines sibi subjectos illæsos custodire, ab omni injuria propria manu defendere, suisque stipendiis contentus esse ; inimicis propter Deum parcere, proximis, ut dictum est, subvenire ; Deum super omnia et præ omnibus diligere et timere : sic ut jam videatur obedire Domino dicenti in Evangelio : Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, et ex tota anima tua, et ex omnibus viribus tuis, et in tota mente tua : et, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

15 Quadam autem die vir Dei pius Gobertus, divina sibi gratia cooperante, sic fuit inspiratus, ut verecundiam g, quæ in sancta terra Jerusa-

A. MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO
et vita militari
ad revulsum
nuntiat in fle-
ria l.

ad similitudinem
convertitur,
E

variasque vir-
tutes exerceat

g

leu

A MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO.
Ab bellum in-
erum contra Sa-
vacnos profi-
escens.

h

i

k

l

lem ab infidis contra Dominum opponitur, vellet vindicare, idolorum ab infidis cultus opprimere, idola *h* manu facta, lignea et lapidea, et quolibet fusa genere metallorum, surda, vana, caeca et muta, si poterit destrudere, et ibidem divinum officium exaltare. Talia viro Dei in corde cogitante, hocque propositum cum discreta deliberatione in animo confirmante, quidam nefandissimus Romanorum imperator, nomine Fridericus, qui latenter erat infidelis *i*, ut multis postmodum manifestus apparuit experimentis, terram sanctam Jerusalem adire proponebat, ut falsa boni simulatione iniquitas ejus velaretur. Hic itaque perversus imperator, habitans cum multa fertitudine in littore maris *k*, Dei militem praefatum, scilicet pium Gobertum, nunc verbis fallacibus, nunc promissis, nunc precibus, nunc muneribus subtiliter sibi foederavit, ac sibi suum commilitem in dicta peregrinatione acquisivit. Et quia miles fidelis dictum imperatorem credebat fida peregrinatione Terram sanctam visitaturum, in dicta peregrinatione suo subditus est imperio. Assumpto quippe Christi signaculo *l*, in Dei nomine cum gratia et prosperitate usque

B ad sanctam terram pacifice transfretavit.

salutis propriae

16 Ac miles Dei omni famosissimo mundi favore stipatus, quod tamen parvipendit ut nihilum, necnon etiam Dei gratia circumfusus, curam mundanae gloriae projiciens, semper est servitio Dei deditus; sciens non esse utile, simul et semel duobus dominis servire: ideoque se suo Creatori et B. Mariae Dei Genitrici in omnibus servire praecipavit, omnemque mundanam servitutum postponens *, ac si illud consideraret, quod Dominus ait in Evangelio: Omnis homo ponens manum ad aratrum et respiciens retro, non est aptus regno Dei. Quapropter Deo altissimo volens appropinquare, et B. Virgini Mariae devote servire, cursum horarum ejusdem gloriose Dei Genitricis et Virginis Mariae in via didicit, non aleas aut calculos arripiens; ne per vanas delectationes ejus servitium vituperaret. Quaque siquidem die dicebat Horas B. Virginis Mariae, Horasque canonicas in suo aspectu ad laudem et honorem Dei cum summa voluptate ex causa devotionis quotidie faciebat celebrari. Ita erat devotus, ut jam monachalem religionem videretur imitari.

* l. postponere

C et mol-tum cu-
ram querit.

17 Insuper vir Domini pius Gobertus non suam tantum, sed etiam proximorum salutem cepit desiderare, secundum illud evangelicum: Diliges proximum tuum sicut teipsum. Suis ergo cummilitibus et clientibus verba salutis praedicabat, ut per cibos spirituales et per panem quotidianum eorum animae sustentarentur. Inquens etiam [erat] eis de vano mundi defectu, de carnis festina marcescibilitate, de diaboli astutissima tentatione, de Dei gratissima bonitate et de perennis gloriae aeternitate. Singulis igitur diebus hortabatur eos, ut omnia sibi adversantia pro occasione voti crucis propter Deum libenter sustinerent: et hauratur eos, ut recolant, qualiter, quae et quanta Deus est remuneraturus illis, quos fide et opere suos esse praenoscit. Quando rependet pro vanis vera, pro sophisticis manifesta, pro inutilibus utilia, pro amaris dulcia, pro odiosis amabilia, pro fastidiosis placentia, pro vilibus pretiosa, pro fetidis redolentia, pro transitoriis in aeternum duratura, pro terrenis caelestia, pro momentaneis in saecula saeculorum mansura. Haec et his similia hortabatur: nec poenam terrenam aeternae remunerationi compara-

bat, recolens illud, quod Scriptura alibi ait: D Non sunt condignae passionibus hujus temporis ad futuram gloriam, quae revelabitur in nobis. Monstravitque talibus et multis aliis rationibus poenas hujus vitae non timere, commemorans eis, quantum majora Deus pro suis electis sustinuit: quae non aliquis mortalium sustinere queat per unius horae spatium. Quod patet per verbum prophetae in persona Christi dicentis: O vos omnes, qui transitis per viam, attendite et videte; si est dolor, sicut dolor meus. Tali siquidem militi et quodammodo principi bonum est servire, qui suis commilitibus corporalem cibum et spiritua-lem inlita bonitate satagit rependere.

ANNOTATA.

a Ducatus Lotharingae notior est, quam ut hic describi debeat.

b De genealogia Beati nostri actum est in Comment. num. 23 et 41.

c Trabeatus idem quod natus: sic trabeatio olim idem quod nativitas, ut in recuso Cangii Glossario videre est.

d Asper-mons olim (nam jam belli cladibus corruit) arx erat constructa in monte, sito inter oppidum S. Michaelis et Nanceium, quod olim ducum Lotharingae sedes.

e Episcopus Verdunensis creatus est anno 1217; Metensis, teste Alberico, 1224.

f Joannes d'Assignies in Commentario saepe allegatus, verba haec ita interpretatur: Perquam studiose veris Dominis hereditibusque ea reddebat, quae, ne forte injuste acquisivisset vel usurpasset, timebat.

g Verecundia idem quod contumelia vel injuria. Vide Cangium ad vocem verecundus.

h Destruenda non erant idola, sed Terra sancta a Turcarum imperio vindicanda. At auctor minus doctus Turcas cum paganis confundit.

i De haeretica infidelitate Imp. Friderici II, de quo hic sermo, testimonia exstant apud Raynaldum ad annos 1230, 1237, 1242, et alibi: hic tamen vox infidelis, ut opinor, eam significat in promissis fallaciam, qua opem Terrae sanctae ex juramento debitam volebat ferre.

k Id est, in loco mari vicino, Brundisii forsitan, unde in Terram sanctam vela fecit.

l Id est, cruce signalus.

CAPUT II. B. Gobertus Christianos contra Friderici Imp. injuriam tuetur, et loca sacra invisit.

Igitur Friderico memorato et pio Goberto per maris devia nocte dieque navigantibus, et nautis per astrorum notitiam via conservantibus, in terram sanctam Jerusalem pervenerunt. Omnibus siquidem a maris littore ad aridam ascendentibus, tentoria quamprimum et signa statuerunt: quia Fridericus properabat Templicolas debellare. Quo peracto, fama hujus rei usque ad Templarios evolavit. Igitur iste Fridericus imperator, apostata nefandissimus, eos urgebat a ponti latere, multas habens carinas armis et militibus a munitis in maris littore, ut Hospitalarii, Templarii *b*, alique diversarum mansionum Christiani non poterant nec audebant Friderico appa-

Fridericum in
Christianos ar-
ma vententem

b

b

rere.

A vere. Revera igitur nuntiatum est summo magistro Hospitalis Jerusalem, et Templicolarum summo præceptori, quod illic ex transmarinis partibus venerat miles quidam illustrissimus, qui miles probissimus esset et potens, Asperi-montis [comes] Gobertus nomine: qui fama in finibus Francorum præfulgebat, ejusque nomen, quod tremendum esset in universis eisdem regionibus, nunquam ad arma sibi reperit parem in omnibus partibus transmarinis. Ex cujus etiam adjutorio eorum penuria, Deo propitio, poterit relevari. Quo audito, cæperunt gaudere et dicere: Benedictus Dominus, qui habitat in Sion, qui misertus est nobis. Vere misertus Dominus, quia respexit plebem suam, non derelinquens sperantes in se. Quis enim speravit in eo, et derelictus est ab eo?

p. Gobertus de serit. et Christianus s. ad-junqit.

19 Tunc magister Hospitalis Jerusalem, et præceptor Templicolarum, atque Templarii militum Christi Gobertum cum Latinis cæperunt rogare, ac multis precibus exhortari; ut eis contra hostes Ecclesie subvenire, ac eos contra profanum imperatorem dignarentur defendere. Ejus etiam fraudem viro Dei detexerunt. Hoc audiens inelytus miles Christi Gobertus, admirans cæpit inquirere, si hoc ita posset evenisse. At vero, multis testibus idoneis et viris religiosis, Templarii pio Goberto ea esse vera asserebant. Vir vero Dei mundi spernens inanem gloriam et omnis jactantiae favorabilem gratiam, non se verbis attollens, dicit se pauca posse, imo nihil posse sine Domino: tamen prout Deus bonum sibi dederit eventum, inimicos Terræ sanctæ desiderat calcare, et fidem tueri Catholicam: quia paratus est propter Deum in laborem et in mortem ire. Ut autem vidit vir Dei Fridericum contra Templarios talia præparare, et ut vidit in ejus mente, verbo et opere talia signa apparere, quæ testimonium perhibent de ejus infidelitate; quia non est tutum viros Catholicos cum infidelibus habitare (ne tangens picem coinquinetur ab ea) zelo Dei perfusus, cum suis militibus et quibuscumque potuit sibi confederare, ab exercitu Friderici segregatur, et in adjutorium Templicolarum properavit.

est unque, ma-ximo afflicto-rum.

20 Veniens ergo Christi tyro in Terram benedictam, cum magno cordis affectu cæpit orare, gratias referens Deo altissimo, quod de fluctibus et periculis maris eum eruerat, et in sanctam Terram fanulum suum incolumem perduxerat. Est tamen vir Dei angustia et rubore perfusus; eo quod Terram sanctam Jerusalem ab omni officio divinæ majestatis repperit desolatam, ministrorumque Dei habentem paupertatem, et in ea cultores idolorum repperit habitantes, paucosque ibi repperit Christianos: quotquot autem erant, arcto metu mortis opprimebantur, sic ut non auderent propter metum paganorum a vallo castrorum et civitatum elongari: nam ex latere muri a paganis aretabantur, ex Oceani latere ab apostata Friderico gravissime infestabantur. Ibi aspexit quosdam metu mortis quasi semivivos, quosdam quasi exanimatos: Qui metu mortis non videbantur apti bella gerere; qui potuerunt quasi queruloso gemitu vocis et cordis dicere: Parce, Domine, parce populo tuo: quem redemisti, Christe, pretioso sanguine tuo.

animos in omnia,

21 Magister Hospitalis, et Templicolarum summus præceptor, atque cæteri Christiani virum Dei pium Gobertum in suum adjutorium suscipientes, gavisi sunt gaudio magno nimis. Similiter et illi, qui metu mortis primo fuerant imbecilles,

arma magnanimo corde arripere. Fit tumultus magnus per totam Christianorum provinciam: cum armis animo ferventi curritur ad naves. Sed Gobertus cum suis commilitonibus et populo sibi adherenti in auxilium Hospitaliorum et Templicolarum cœnrrit. Reliqui vero Christiani sua castra custodiebant, ut, in firma fide Ecclesie et Christiana religione, servi Dei, licet pauci, Fridericum perfidum et apostatam imperatorem possint debellare: scientes, quod in paucis et in multis non pendeat victoria; sed sicut fuerit voluntas in caelo: recolentes illud propheticum Psalmistæ dicentis: Non in fortitudine equi voluntatem habebit, nec in tibiis viri beneplacitum erit ei. Beneplacitum enim Domino super timentes eum, et in eis, qui sperant super misericordia ejus. Et alibi: Hi in carribus, et hi in equis: nos autem in nomine Domini Dei nostri invocabimus.

22 Igitur vir Dei pius Gobertus in nomine sanctæ Trinitatis cum suis militibus et clientibus (armatis in adjutorium, ut sepius dictum Hospitaliorum, et Templicolarum fratribus) ascenso*, vexilla, et signa sua in altum super cancellos levare c, atque figi præcipit; ut visa* vel sic Fridericus, et inimici Christianorum confutarentur; atque in fugam verterentur. Fridericus vero navigans in profundo maris, videns vexilla, et signa tremenda super altitudinem muri erecta, quid hoc esset, admirans inquisivit. Cui quidam respondens ait: Domine mi; hæc sunt vexilla et signa illius probissimi, et potentissimi militis Godeberti Domini Asperi montis. Hoc audito, Fridericus cæpit valde contristari; quod sic eum dereliquisset. Et, mente confusa, gemens cæpit dicere: Non est mihi tutum me tali opponere, ne forte manus ejus non possim evadere. Vertamus ergo vela obliquo quam citius latere, ut, tramite transverso, possimus fugam capere. Sic suos servos misericors Deus per manus sui militis liberavit. Hæc, et alia multa opera exercuit Deus per manus servi sui Goberti; cujus vitam, si velimus in omnibus persecutari, aut scribenti penna deficiet, quam sulcorum d finis hæreat, ante studentem deficerent tempora, quam soleis tota percurratur historia. Sed quia ponderosum est et longum, singula perquirere, et ne fastidium in animo auditoris generetur, stylo brevitas me deceat in omnibus percurrere.

23 Cæterum in tam districto periculo præfatæ audaciæ miles Dei voverat Domino, si Dei misericordia sibi et suis coadjutoribus propitia concederet hoc levamen, ut sani et incolumes Fridericum possent debellare, sepulchrum Domini et crucem in sancta civitate Jerusalem vellet visitare. Unde Friderico fugato, cæperunt Templarii cordetenus fremere, dicentes: Proh dolor, cur sic evasit iste seductor? Cur sic evanuit justitiæ persecutor? Cur sic a nobis latenter evolavit impunitus fraudis et iniquitatis amator? Quibus Christi miles pius Gobertus ait: In hoc tanto miraculo debetis Domino laudes mirandas reddere, redditas iterare, iteratas replicare, quia tam potentissimum principem, in omni bellica militia nimis astutum, et armatis militibus, turmis innumerabilibus præmunitum, sic a facie servorum Domini imbecillum defugisse, multo magis est, quam armis calcandum vicisse et victum fugasse.

24 Fugato ergo Friderico, vir Dei pius Gobertus pro voto solvendo ascendit in Jerusalem: quia melius est non vovere, quam post votum,

illud

A. MONACRO
VILLARIENSI
ANONYMO.

Fridericum ab incepto desiste-re cogit.

* f. accusus
B c
* iis visis

d

F

Votum, quod conceperat, expletur

invisit loca in era, ubi crucis laborat.

A. MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO.

illud non solvere : recolens hoc quod Scriptura ait : Vovete et reddite Domino Deo vestro. Ascendit ergo venerabilis et fidelis servus Dei, sicut voverat, in Jerusalem, non in lineis, sed in laneis vestibus; nudus pedibus; non eques, sed pedes, ut mereretur Domino peregrinari. Ille enim ascendit in sanctam Jerusalem, sedens super pullum asinae; iste propriis pedibus carnis suae. Ille domandi carnem exemplum dedit in ænigmate; iste Dei exemplo propriam carnem Dei calvavit in virtute. Cum ascendisset ergo vir Deo plenus in sanctam civitatem, cœpit Deo gratias agere et dicere : Gratias tibi ago, tibi, Domine Deus rex caeli et terrae : quod non pepercisti Filio tuo unigenito, Domino meo Jesu Christo propter me; sed misisti hunc in terram hanc relinere me; et me peregrinantem in hanc sanctam Terram perducere dignatus es. Viro siquidem Dei in hac ascensione in Jerusalem morbus est validus annexus, ei adhærens crucibus, ut numquam in vita mortali potuit ab eo liberari. Quem morbum scimus signum amoris præcipuum fuisse. Dicit enim scriptura : Quem amo, arguo et castigo. Et alibi Scriptura ait : Qui accipiuntur a numero flagellorum, accipiuntur a numero filiorum. Et alibi : Flagellat Deus omnem filium, quem recipit.

B
accipiuntur

et redit in patriam.

25 Gobertus vero hilari animo suscepit virginam Dei, quasi gaudens prospiceret illud : Sicut aurum purgatur in fornace, sic anxietas tribulationum fortes examinat. Gaude, Goberte, quia morbi tale recepisti signum in tam sancta peregrinatione, quod in æterna remuneratione coram summo iudice tuæ peregrinationis tibi erit testimonium grande. Siquidem vir Dei, in Terra sancta voto crucis cum devotione maxima peracto, per maris semitas et terræ devia sanus et incolumis (excepta crurium infirmitate, ut dictum est) cum magna prosperitate reversus est ad propria.

ANNOTATA.

a Si velit biographus, multas a Friderico copias ductas in Asiam, aberrat, prout constat ex certis monumentis apud Raynaldum in Annalibus ad annum 1228 et 1229, et apud Maimbourg in libro de bellis sacris, ad annum 1228.

C Verum non erit hic error solius biographi : nam ut alios omittam, Mutius in Chronico Germanico scribit Fridericum in Palestinam cum MILITIS armatorum millibus navigasse. At forsitan biographus non loquitur absolute, sed respective ad copias, quas Templarii et Hospitalarii habebant, quasque Friderici exercitus numero longe superabat.

b Militares hi ordines satis noti sunt. Videri de iis possunt Guilielmus Tyrius, Jacobus de Vitriaco, Barbosa, Tamburinus de jure abbatum, et Hippolytus Helyot in Hist. Ord. monast. etc.

c De heroico hoc facinore vide Commentarium prævium num. 28.

d Id est, linearum, quæ fulcorum instar ducuntur.

CAPUT III. B. Gobertus e Palæstina redux, peregrinationem suscipit ad S. Jacobum; deinde suis subditis et fratri ab hostibus oppressis fert opem.

Goberto pio famulo Dei ad propria reverso ut exercuerat in via peregrinationis Terræ sanctæ, Horas B. Virginis et Dei Genitricis Mariæ, et Horas canonicas audire; sic non recedens a bono, sed sanctæ vitæ firmiter adhærens, Deo et B. Virgini Mariæ servire cum maxima devotione satagebat, ut non computaretur inter illos, de quibus Scriptura ait : Ad tempus credunt, et in tempore tentationis recedunt. Dum etiam audiret divinum Officium, et dum Horas B. Virginis Mariæ diceret, semper corde erat intentus ad Deum, et non de eo dicitur illud, quod de negligentibus Dominus ait : Populus hic labiis me honorat; cor autem eorum longe est a me. Multotiens accidit viro Dei, ut dum ante diem iret ad matutinas Horas, propter metum hostium inermis ire non audebat : et tamen plus diligebat cum magno timore ad Dei cultum ire, quam sine metu illa hora in cubili suo læsive requiescere, quasi cernens illud evangelicum : Qui amat animam suam, scilicet in hoc mundo, perdet eam : et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Saepè ante diem fuit cum armis ad divinum Officium. Ante diem dico, propter illud, quod in sancta Ecclesia canitur : Non sit vobis vanum mane surgere ante lucem. Contra duplicem quippe hostem, visibilem scilicet et invisibilem, arma arripuit, quasi considerans illud, quod dicit Dominus in Evangelio : Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt omnia, quæ possidet.

Divinus officii
interest etiam
summo cum periculo.

E

u

27 Præterea miles Christi pius Gobertus omnem fructum militiæ volens in bonum convertere, ad S. Jacobum Apostolum peregre proficiscens, servitium B. Mariæ Virginis non postponebat : sed ei semper servire paratus, quotidie in prima diei hora quærebat ecclesiam, ubi videret et audiret sanctæ Eucharistiæ divinum Officium celebrari, ut ejus anima corpore divino quotidie posset sustentari. In talibus operibus omni die miles Dei vires suæ militiæ primitus explicabat, secundum illud Evangelicum : Quærite primum regnum Dei, et justitiam ejus, et omnia adjicientur vobis. Sic perfectus [erat] eundo et redeundo, semperque de hono in melius operabatur, ut in eo hoc, quod Scriptura dicit, impleri videatur : Ibunt de virtute in virtutem, donec videant Deum deorum in Sion.

Piam ad S. Jacobum peregrinationem instituit.

F

28 Præterea dum Dei miles pius Gobertus ad terram, quæ sibi hæreditario jure spectabat, remeasset, comes de Barro terram suam et gentem atrociter cœpit infestare b; sic ut terræ habitatores metu mortis in consuetis locis vel domibus non audebant habitare. Tunc accedebant ad Gobertum ejus patriæ milites, rusticolæ et clientes, magno gemitu conquerendo dicentes : Domine, quid agis? Quis umquam terram tuam et gentes molestavit juste et injuste, te præsentem? Quid nos pateris a tanto comite molestari? Resu-

mule revertens subditos suos armis infestavit.

b

me

A me arma bellica; nec ulterius sinas nos tam atrociter infestari, nec hæredes tuos exhereditari. Si quidem vir Dei jam in corde suo proposuerat sterilem mundi militiam non amplius velle imitari: sed visum est ei in corde non esse acceptabile Deo et hominibus, si suam plebeculam pro defectu principis pateretur deperire. Accensus ira ferventissima arripuit arma, suosque milites et elientes et agricolas aduavit. Contra dictum comitem ad bellum properavit, et in terram sui adversarii cum armis, et igne singula comburens, introivit, cui ejus adversarii non poterant, nec resistere audebant: Deus enim pugnabat pro eo, et nomen ejus posuerat super omne nomen militiæ. Videns hoc comes de Barro non audebat ei obviam venire: sed promittebat eum sansuram * ad omnimodam voluntatem dicti Goberti [et] pro bono pacis cum eo composuit. Sic vir Dei a tam gravi infestatione suam patriam et gentem liberavit

* sanciturum

multo habito
H. in expressu.

29 Illic viro nobilissimo, pio scilicet Goberto, corde, mente, verbo et opere carnalis frater erat Joannes Metensis episcopus: qui quodam tempore a comite de Barro, multisque aliis principibus c sic infestabatur, ut ab eis Metensis civitas ex uno latere fuisset obsessa; sic quod Metenses quærerent vix viribus enses. Hanc adversitatem Metensium episcopus nuntiavit fratri suo pio Goberto, multis precibus exorans, ut ei in tam districto periculo non differat subvenire: quo audito pius Gobertus non audebat gentem suam Metas ducere, ne terra sua plebibus viduata, sua castra subvertantur. Siquidem vir Dei cepit mirabilia proponere, quæ postea complevit opere: sed tamen non esset facile euiquam talia excogitare. Se ipsum dissimulando proponit Metas ire, sciens famam sui nominis adversarios sui fratris posse detertere. Assumens ergo sibi ornamenta aurigæ, nobilitati militiæ dissona, videlicet tabarum * dilaniatum, ex limo et terra varias maculas habentem, [et] tunicam horribilem, quæ ex grossis pilis asini et cameli potius, quam ex lana Angliæ subtili contexta esse videbatur; creas duras habens, tam longo tempore dissecatas, ut pro defectu uncturæ in latere rimulæ lato hiati in eis apparerent extensæ: quibus ocreis more aurigarum erant calcæria consuta. Ascendit et in equum, qui adeo erat maceratus, ut potius videretur assereus, quam carneus. Ex ejus utroque latere pili ceciderant pro assidua temonis delimitatione. Ideo pius Gobertus sic se adaptavit, ut Asperimontis Dominum se esse dissimularet. Assumptis secum duobus rusticis in habitu consimili, multis est obvius in via, sed a nemine cognitus, cum suis rusticis in habitu consimili, usque Metas pacifice pervenit, et in eadem civitate cum magno gaudio est receptus.

* ut supparum
vel quid simile* ut in observatione
lib. vat.

30 Igitur fama velocissima volante per totam patriam et civitatem Metensem, advenas armiferos perterriti: quia ipsa per castra et tentoria exercitus velociter evolavit, ex ejus adventu ceperunt episcopus et cives Metenses attolli, et gaudere; eorum adversarii defecti et timere: quasi recolentes quomodo Philistinum de filiis Israel quasi perterriti dicebant: Venit Deus in castra: vae nobis. Sic illi Metenses metuerunt in adventu pii Goberti, ac si dicerent: Nemo contra eos: Deus enim pugnat pro eis. Quia venusta consolatio et maxima fortitudo venit in castrorum, fugiamus a facie eorum, vel pacem cum eis componamus. Sic itaque Metensium adver-

sarii per adventum viri Dei robustissimi Goberti tanto sunt stupore perterriti, quod cum Metensi episcopo pace sibi gratuita composuerunt. Quæ pace composita, pius Gobertus a fratre suo, scilicet Metensi episcopo, licentia accepta, reversus est ad propria, laudans et glorificans pro obtenta victoria Dominum nostrum Jesum Christum, qui vivit et regnat per immortalia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Potius hoc locum habuit in Palestina: unde ordo temporis hic non videtur servatus.

b Anno verisimiliter 1230; ut dictum est in Commentario prævio num. 31.

c Anno, ut apparet, 1231, ut dictum est loco proxime citato.

PROLOGUS AD LIBRUM SEQUEM.

Igitur viri Dei pii Goberti sæcularis militiæ, lineis brevitate, historia peragrata, et de his, quæ contigerant ei in Terra sancta Jerusalem, compagine memorata; sanctissimæ ejus conversionis atque conversationis multa * sub compendio proponemus. Nos siquidem ejusdem pii Goberti vitam celeberrimam, firmamque conversationem, Deo et hominibus acceptabilem, brevibus indisque verbis evidenter proponimus enucleare; non vulgi favorabilem gratiam præoptantes (propter illud, quod Scriptura ait: Qui vult amicus hujus sæculi esse, inimicus Dei constituitur) non Picridum favillis * inhærentes, non metaphoras aut verborum picturas sequentes, non elegi, tragiæ, comæ * vel satyræ sophisticis pedibus gradientes, verba seurrilia et risum moveentia, atque puerilia, rhythmorum melodias et metrorum consonantias excludimus.

E
Non sectatur
scriptor fabu-
las, aut voces
phaleratas et
inceptas;
* subintellige
specimina vel
quid simile

* f. fabellis

* comædiæ

32 Verba scurrilia et risum moveentia dicimus, propter illud, quod B. Petrus Apostolus ait: Si quis loquitur, quasi sermones Dei loquatur. Puerilia verba dicimus propter illud Salomonis: Vae terræ, cujus rex puer est. Rhythmorum melodias et metrorum consonantias excludimus; quia scimus ea non animabus cibum spiritualem, sed auribus adulationis funesta pasca largiri. Et quia prolixa congeries verborum, quasi nociva favoris, non tantum aures, sed etiam corda auditorum avertit, præsentem historiam succineta compagine coagulavimus. Non ludibria poetarum, quasi fistula delectando, prosequimur; sed quia si parvuli forte panem petierint, ne querantur, qui frangerent eis panem scripturæ, non reperisse, nos placet in actibus pii Goberti desudare, ut ejus exempla sint parvulis paucis animæ. Insuper pium est, pii Goberti piis exemplis pie vacare: cum præceptum sit a Domino, fragmenta, ne pereant, recolligere: id est, exempla Sanctorum ad cordis memoriam reducere, et, ne pereant, id est, ne oblivioni tradantur, ea per scripturæ memoriam perennare. Quibus fragmentis si eophini, id est, corda parvulorum impleantur, de nobis non poterunt conqueri, cum panem petierint, quod non fuerit, qui frangeret eis. Præsertim qui coegit Nabuchodonosor a, et Cayplam b de Filio Dei prophetare, nos coegit pii Goberti exempla ad parvulorum memoriam per scripturæ chirographum reducere. Et si quid utilitatis in eo fuit inventum, plasma præbet ministerium; sed divina pietas propinat incrementum.

* ut legentium
utilitatem tu-
tentur.

F

a b

A. MONACHO
VILLARIENSI
A NOTYMO.

ANNOTATA.

a *Qua ratione Nabuchodonosor de Christo prophetaverit, dictum est in annotatis ad prologum secundum cap. 1, lit. c.*

b *Caiphas de Christo prophetavit Joan. 11, 50: Expedit vobis, ut unus homo moriatur pro populo.*

LIBER II.

CAPUT I. *B. Goberti vita cœlebs; rerum mundanarum contemptus; ingressus in cœnobiium Villariense.*

LIB. II.
B. Gobertus ca-
pitata cultor.

Pius Gobertus, licet [emineret]... præpotens in omnibus bonis temporalibus, cuncta tamen relinquens [fuit]... propter Deum, secundum quod Dominus ait: Qui non reliquerit patrem et matrem et uxorem et filios et agros, et omnia, quæ possidet, non potest meus esse discipulus. Cum autem vir Dei propter Deum cuncta reliquit, non iterum post hæc oculo mentis vel carnis respexit, propter illud, quod dominus ait: Omnis homo ponens manum ad aratrum, et respiciens retro, non est aptus regno Dei. Famulo suo promisit Deus, quod, [quia] eum a carnali commercio subtraxerat in terris, perenni matrimonio cum cum angelis jungeret in cælis. Erubescant ergo soluti matrimoniali conjugio, sese commixtionibus infelicibus, non matrimonio protecti, polluentes: cum vir Dei potens in omni virtute, non tantum miles simplex, sed et vir nobilissimus antiqua propagine, robustus corpore, aspectu tremendus, verbo terribilis, præpotens corpore, quasi comes potens famosissima virtute, illicitis amplexibus se subtrahens.

* subtrahit.
dimittitur.

C 34 Divitias multas, quibus utebatur, [fuit] postponens, non eas tantum quasi nihilum et inane vilipendens, sed quasi vilia stercora propter Deum contemptens: quasi cordi suo insculptum esset illud Evangelicum Domini dicentis: Facilius est camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum cælorum. Recolens et illud Hieronymi: Omnis dives aut est iniquus, aut hæres iniqui. Et ne in carnali lascivia perseveret*, recolebat illud Johelis prophete dicentis: Putruerunt jumenta in stercore suo; hoc est, homines carnales in fetore luxuriæ vitam finire. Itaque vir Dei oleo pœnitentiæ, oleo elemosinæ, oleo misericordiæ, et trifario oleo caritatis, ignem sæcularium desideriorum extinxit: et sic, misericordia Dei præente, coronam æternæ remunerationis meruit triumphalem.

* perseveraret
stabilitatis, et
mundi contem-
ptor.

* 01

35 A principio itaque conversionis venerabilis et Deo dilecti pii Goberti, illuminator omnium gentium ita ejus cor sua benignissima misericordia illuminavit, et gratia sancti Spiritus replevit, quod lineam suæ præclarissimæ nobilitatis, quam omnibus retro avis et proavis sanguis in eo transfuderat, in tanta haberet vilitate,

ut, spreta omni celsitudine, quasi pauper ipse D ad pauperum Christi Villariensium castra hoc modo evolaret. Erat aliquando vir Dei clectus in corde cogitans et per rationem præponderans, mundanam militiam et omnem mundi gloriam esse ut pulverem ante faciem venti: [atque hinc] quæ mundi sunt et carnis despiciens [evasit:] quasi sibi scriptum esset in corde hoc, quod ait Augustinus: Mundus ait, deficiam: caro clamat, tradam: diabolus clamat, destruiam: Dominus clamat, reficiam. Quem sequeris homo, quem sequeris?

36 Gobertus vero Deum volens imitari, sicut exercuerat militiam sæcularem, sic etiam militiam clericalem et spiritualem firmiter amplecti: ut sicut cum delectatione militaverat mundo, sic cum delectatione militaret etiam Deo, secundum dictum Apostoli: Sicut exhibuistis membra vestra servire iniquitati ad iniquitatem; ita exhibete servire Deo in sanctificationem. Si ergo victoria militis laus est imperatoris; laudi Creatoris quædam quasi damna facit, qui, unde in electis suis laudetur, reticescit. Neque tamen aut Creator laudari, aut electi humano ore egent celebrari: sed nos ut laudemus, magnopere indigemus: qui enim solus nullius eget (ut scriptum est: Quoniam bonorum meorum non egēs) necesse est, ut omnes ejus indigeant. Hanc tantam in laudando Deo nostram indigentiam Propheta intueus, Laudate, ait, Dominum in Sanctis ejus.

vita sanctioris
propositum cupit.

37 Omnipotens Deus in fortissimo athleta suo triplicem militiam exercuit, ut militando tres hostes devinceret, mundum scilicet, carnem et diabolum, et ut hæc triplex militia ejus in uno milite sanctæ deserviret Trinitati, in una substantia existenti. Unde et miles Christi [ut] militiae clericæ et spirituali firmius et magis devote vacare posset, in consortio monachorum Ordinis Cisterciensium concupivit collocari, quærendo sibi utile cœnobiium. Peragrata itaque multa provincia, multisque cœnobiis, usque Nivellam a perrexit, pro eo quod bonos rumores audierat de religiosis mulieribus, scilicet Beghinis b ibidem commorantibus. Inter ceteras ibidem reperit quandam virginem, quæ propter honestæ vitæ conversationem Deo erat acceptabilis: cui virgini nomen erat Emmeloth: quod nomen etymologice potest dici ab e (quod est extra) et melos (quod est carmen) quasi extra mundi carmen.

Ordinē Cisterciensium cupiens aggregari.

a

b

38 Illic virgini pius ac devotissimus Gobertus sui secreta cordis de conversione revelavit. Constatbatur etiam ei, quomodo, multis locis peragratis, quærebat locum, ubi cum sanctis viris posset ut monachus collocari. Rogans ergo eam [erat] desiderantissimus tyrunculus, ut pro suo negotio Deum oraret: quia non invento sibi apto cœnobiio, in suam patriam remeare proponerat. Cui divino perfusa flamine venerabilis virgo Emmeloth respondit: Rogo te, mi Domine, et tremendis precibus exoro, ut vadas usque Villarium, antequam recedas retrorsum: ibi procul dubio invenies virum, perfectissimum monachum, nomine Abundum. Ille tibi dicet per omnia, quæ te oporteat facere.

virgine Nivellensis Consilio adit

39 Hoc audito, vir benignissimus pius Gobertus gavisus est gaudio magno nimis. Perrexit ergo Vir Deo plenus, et pertransiit usque Villarium, ibique humilem invenit Abundum. Cui invento omnia sua secreta detexit, et omne negotium suum sibi agendum tradidit. Abundus igitur religiosus et pius monachus, negotio venerabilis

Abundum Villariensem asserit.

A rabilis ac devoti militis pii Goberti cum multa devotione suscepto, adorans beatam et gloriosam Virginem ac Dei Genitricem Mariam, quam privilegio singulari [et] amoris prærogativa post Deum dilexit, super dicto negotio consuluit.

cujus impulsu
canobum Vil
lariense eligit.

40 Quo negotio a famulo Dei Abundo consulto, et a B. Virgine Maria, unica sua amica e divina permissione responso accepto, dixit: Hic te Dens et B. Virgo Maria volunt manere: quia hæc est terra quasi repromissionis tuæ: per quam ad patriam remunerationis poteris pervenire. Gobertus ergo interius mox divino igne accensus, venerabilis Abundi consilio penitus est fretus. Gaudeamus ergo; quia quod Ananias fuit Apostolo Paulo, hoc fuit venerabilis Abundus pio Goberto. Ille Paulum in Christianos atrociter furentem in fide Catholica præstruxit: iste Gobertum contra hostes, iniquum militem, superbum mundi amatorem, mundum despicerem, superbiam humilitate frangere, inimicum propter Deum diligere, et omnem monachalem religionem edocuit custodire. Gaudeat propterea caula, **B** cuius agnus lupi sævientis factus est doctor. Gaudet nihilominus Villariensis caula, quæ suos vocat electos, et ex longinquis regionibus congregat in unum, quasi gallina, quæ congregat pullos sub alas: unde canit Ecclesia; Congregavit nos Christus ad glorificandum se ipsum: item, Congregavit nos in unum Christi amor. Timeamus et amemus Christum Deum. Ubi caritas et amor, ibi Deus.

cui proin merito
gaudentium.

41 Gobertus itaque venerabilis Abundi usus consilio, ex providentia Dei Villarium in Brabantia Cysterciensis Ordinis præelegit: quasi scriptum esset in corde suo illud propheticum Psalmistæ dicentis: Hæc requies mea in sæculum sæculi. Illic habitabo, quoniam elegi eam. Ibi que non ex abrupto, non impetose, sed cum sanctissima deliberatione monachus fieri præoptavit; quasi illud recolat in corde suo, quod Dominus ait per Psalmistam dicentem; Cum sancto sanctus eris, et cum viro innocente innocens eris. Quia vero visum est ei, multam ibi innocentiam atque religionem **d** reperisse, præelegit ibi monachari: quod et factum est. Gaudeat ergo chorus Villariensium monachorum, in ejus consortio miles potens et rigidus, pauper et humilis factus est monachus. Rigidus factus est lectens, et potens frater humilis usque ad minimum, quasi viola fragrans odorem optimum. Nam ibi vita illius circumquaque exempla eximie conversationis dedit. Et sicut illos placens est in flore, sic Pius Gobertus factus est placens in sua pia conversatione; præsertim cum in eo floreret fervor et religio, dum tali conjunctus fuisset collegio.

C

ANNOTATA.

a *Nivella, olim Nivigella et Nivalis dicta, oppidum Belgii in Brabantia prope fines Hannoniæ, distat Bruxellis leucas 5, Namurco 8. Ita fere Ferrarius in Lexico geographico.*

b *Beghinæ, in solo fere Belgio commorantes, medium vitæ genus agunt inter monasticum et sæculare. Certis legibus omnes vivunt, de suo victitant; a votis perpetuis liberæ sunt; si nubere visum est, migrant et nubunt, soluti voto obedientiæ et castitatis, quo obstringuntur, quamdiu Beghinarum statum profitentur. Ita Lindanus apud Cangium in Glossario, ubi et plura Augusti Tomus IV.*

possunt legi ad ipsas spectantia, ac præsertim quomodo Joannes XVII suo eas diplomate declarat distinctas a Beguinis in Concilio Viennensi damnatis. Porro jam ab anno 1226 plures Nivellæ floruisse Beghinæ pietate conspicuas, testatur Cantipratanus lib. II. De apibus cap. LI.

c *Piam Abundi Vitam, ejusque amorem erga sanctissimam Deiparam, memorat Chronicon Villariense apud Martenium tom. III Anecdotorum col. 1350. Item Joannes d'Assignies in libro de viris illustribus Ordinis Cisterciensis fol. 87 verso. De ejus obitu dixi in Commentario prævio num. 36 et 37.*

d *Cantipratanus, qui eodem, quo B. Gobertus, anno e vivis excessit, lib. II De apibus cap. xxvi, num. 6 agens de sanctis fratribus monasterii Villariensis, ait: In hoc monasterio multos vidimus Sanctos, et plerosque qui prophetiæ spiritu et miraculis claruerunt.*

CAPUT II. *Varie B. Goberti virtutes.*

Hinc accedenti tempore eum in annis floret pii Goberti religio suæ sanctæ ac novæ militiæ, tamquam plus aliquid adeptus libertatis, toto spiritus impetu viam currebat sanctitatis: unde cum monachus fuisset factus, cepit omnes fratres in Deo et propter Deum simpliciter firmiterque diligere, et humiliter venerari, ac eis obedire, juvenibus, scribis et mediocribus pro suo posse gratum honorem impendere. Mandata Dei et Ordinis sciens non transgrediebatur: minores se non contemnebat, se sibi paribus non præponebat, majoribusque non conabatur adæquari. Quatur hæc non faciebat, quasi sciret, ea esse radices superbiæ: quam ut posset effugere, factus est mitis et humilis corde, ut in eo inveniretur, quod Dominus ait ad discipulos suos: Discite a me, quia mitis sum et humilis corde. Multiplicabatur ergo et crescebat pius Gobertus in proficiendo de virtute in virtutem in domo Domini (ut palma et cedrus Libani; in cujus ramis pupillus suffragium, et vidua cum affligeretur, protectionis invenit umbraculum) in qua domo sæpius ingrediebatur et toto corpusculo **F** prostratus in conspectu Domini exercituum, quod potissimum habebat, imposuit sacrificium, cor scilicet contritum et humiliatum.

43 Præterea sapiens dissimulator, quidquid in se virtutis nasceretur quotidie, summe studuit occultare, timens quasi deprædari, si thesaurum piæ actionis non absconderet. Ille ab anno suæ probationis egregia futuræ sanctitatis dedit indicia: præsentia scilicet fastidire, nihil in mundo appetere, Conditoris amori nihil præponere, sola, quæ fructum veræ virtutis pariant, ambire. Et, quod omnibus vile est, a primo scilicet instinctu Spiritus sancti, quamvis in juvenili ætatis suæ tyrocinio, tamen ita in Conditoris sui amorem exarsit, ut euncta, quibus mortalium vita fovetur, despiceret, atque in immortalis vitæ appetitu desudaret. Cunctis enim virtutibus, quibus cæleste regnum adipiscitur, pii viri nutriebatur spiritualis militia: despexit enim mundum, quia certus erat deficere mundum: factusque est pauper pro Christo, ut dives fieret in Christo. Hunc rigidum flexit pietas; superbum inclinavit humilitas; de leone factus

A. MONACHO
VILLARIENSIS
ANONYMO

E

In Religiosa
B. Goberti vita
conspicua sunt
virtutes varior.

ergo Deum

A MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO.

est agnus, quia pacis tulit actus per virtutem fidei, spei, et caritatis. Ergo iste qui videbatur leo, hoc quodammodo triplici fune virtutum nunc jungitur Deo.

et proximum.

44 Hinc etiam inter tristes contristabatur, desolatos consolabatur, bona bonis exhortabatur: et quia corde erat lenis, gestabat pia viscera, ac dedit egenis pietatis ubera. Non lasciviebat in prosperitate, sed ridebat in adversitate: et licet peste plena, tamen huic sapiebat, ut dulcia, pœna: sciens quod a servis Christi non est cassa tribulatio pro Domino passa; quia virtus in infirmitate perficitur. Apostolum hac imitabatur, et, ut dictum est, desolatos solabatur: ad omnes quoque bonum operabatur: sed magis domesticis fidei et peregrinis inclinabatur, tribuens eis solamen majusque juvamen. Hic Gobertus pro pœnitentiâ suam carnem maceravit; qui etiam in luce, quæ Christus est, ambulavit: ac omni tempore tam opere et veritate, quam verborum oratione Deum invocavit: quia pœnitentiâ non devovit, propterea bonus pastor suos oves suam recognovit. Hunc ergo Deus exaudivit, quem veste munda scilicet caritatis vestivit. Hic etiam Jerusalem a introivit, spernens, ut dictum est, mundum, Deum forti corde concupivit. Et quia corde sequendo Christum, annexus est Christo, propterea non fidebat in isto mundo.

a B

praesertim afflicto:

45 Hic etiam vir justus justis consiliis Dei acquievit, et in bonis operibus crevit: quia quamdiu vixit, mortalem reatum hic purgans, se Deo gratum dedit. Nemini quippe [erat] dans offensionem pius Gobertus, arridens tribulationibus, assistens proximi necessitatibus, gaudens angustiis et laboribus, sollicitus in orationibus, exultans in vigiliis, hilaris in jejuniis, fervens in divinis officiis, gratus castitate, mitis suavitate, plenus fuit Dei et proximi caritate: et propterea terrenum sœnus non captavit. Hic etiam sæpius infirmos visitabat, miseros confortabat, egenos pro posse sustentabat, schismata terminabat, discordantes omni, quo potuit, studio pacificabat, probra proximorum arguebat, in membris suis Deum diligebat, nudos vestiebat, laudibus Dei lætus astabat, et dogmata juris alebat, ideoque cum Christo sedem sibi præparabat: non autem cum fatuis virginibus gressus retardavit, sed cum doctis virginibus prudentibus ad nuptias properavit. Oleum misericordiæ in lampade exempli portavit: chlamyde exempli totum corpus adaptavit, tenebras exteriores sapienter evitavit, et ad portam nuptiarum sponsum expectavit: quem sponsus etiam ad nuptias collocavit. Atque sic ad æterna gaudia pertransivit, ideoque nunc in sempiternis tabernaculis cum Sanctis omnibus gloriose vivit.

C

alios ad sui admirationem et imitationem rapit:

46 His et hujusmodi iudiciis ac præclaris virtutibus monachi in novum militem Christi advertentes superna visitatione illustratum, plane nec sine divino consilio et auxilio hoc existimant factum: in quo facto tantæ humilitatis exemplo se exhibuit cunctis, ut illum omnes caritatis affectu venerarentur. Vere namque erat castiatis amator, hospitalitatis indulgentissimus cultor, erga Deum et proximum nectareo flagrans incendio, Oleo pœnitentiæ secularia desideria calcavit. Dum factus monachus, cœpit mente, verbo et opere doctores juris, religionis et honestatis videlicet monachos Villarienses, suos confratres, in omni bonitate non tantum imitari, sed etiam in bonis virtutibus superare, sicut carbunculus

inter caltes, et sol inter stellas. Interea vir Dei in brevi tempore, moribus mutatis in melius, in omni opere bono transcendit suos doctores: ita ut extendens radios suos, videretur stellas confines obnubilare: sic ut posset dici lux lucens in tenebris; quia in ejus respectu confratres, licet boni, tenebræ tamen quodammodo possent appellari: cum non possent claritatem bonitatis ejus comprehendere. His igitur sanctis virtutibus atque actibus pollens vir cælebs, dum in præfata cœnobii ecclesia supra cœvos et senes, ceu sydus egregium radiaret, multi fratrum ejus exemplo animati, vivere beatius elegerunt.

47 Nil etiam erat Viro Dei magis ingratum, quam per pœnitentiâ non punire peccatum; quasi recolens illud Apostoli: Castigo corpus meum et in servitum redigo. Modicus somnus, vestis aspera, modicus cibus, lectus durus de conversatione viri Dei testimonium perhibebant. Mira res! qui in omni lascivia mundanæ delectationis [fuit,] sic consuevit corpus lascivum aspera pœnitentiâ perdomare. Insuper vir Dei pius Gobertus carnem lascivam cœpit divinæ servituti subjugare: et in his pœnitentiæ tormentis si lingua fessa aliquando tacebat, tamen mens cordis solita devotione Christo psallebat, quasi recolens illud Apostolicum: Orate sine intermissione; et illud B. Andrææ pendentis in cruce: Orate sine cessatione, ut diabolus, qui circumquærens aliquem devorare, elisus et prostratus a servis Domini superetur.

mortificationis

E

48 Tot ergo tantisque virtutum formulis cum vir Dei fuisset adornatus, ab omnibus honorabatur, et contemnebat; ab omnibus amabatur, et solus se oderat. Hæc tua est, Christe, in servis tuis glorificatio. Hæc illorum pro tui nominis amore suimet abjectio: nam mens, quæ divino spiritu impletur, habet evidentissime signa sua, virtutes scilicet et humilitatem: quæ si utraque in una mente perfecte conveniunt, liquet, quod de præsentia sancti Spiritus testimonium ferunt: nam in magna Dei custodia sunt, qui se ipsos in hac vita despicere noverunt. Et sicut lege non astringitur Spiritus sancti donum, sic vera existimatio vilæ est in virtute operum, non in ostentatione signorum: nam opus ex dono est, non donum ex opere. Accepit ergo pius Gobertus Spiritus S. donum, et operatus est bonum. Ditaverat namque eum Deus gratia Spiritus sancti in homine interiori et exteriori, scilicet spiritu sapientiæ et intellectus, spiritu consilii et fortitudinis, spiritu scientiæ et pietatis: nec etiam deorat ei spiritus timoris Domini.

et humilitatis studet:

F

49 Amantissimo Domini pio Goberto congruere videtur hoc, quod per Salomonem dicitur in persona Ecclesiæ: Læva ejus, id est, Christi, sub capite meo, et dextera ipsius amplexabitur me. Ad lævam sponsæ pertinent bona temporalia et terrena: ad dexteram vero bona spiritualia atque cælestia. Bona corporalia sunt generis et morum nobilitas, valetudo corporis et pulchritudo. Bona dextera sunt sanctæ virtutes, quibus in præsentia anima illuminatur, et vita æterna, quæ virtutibus promeretur. Utraque bona dextera scilicet et sinistra Salomon alibi exponit, cum dicit: Longitudo dicrum in dextera ejus; divitiæ autem et gloria in sinistra illius. Pius Gobertus quam diu vixit in seculari habitu, gloria et divitiæ in domo illius fuerunt, cujus justitia, quam per sanctam conversationem postea promeruit, permanet in sæculum sæculi.

domus cælestis repletur:

50 Quæ justitia talis in eo fuit, quia unicuique,

sacerdotes reve-
retur. et B. Vir-
ginem Dyo-
pam plurimum
deligit :

quæ, quod suum erat, tribuit ; nam religiosos, imo in religiosis Christum honorare studuit. Sacerdotes etiam tam Ordinis quam sæculares, quamvis fuissent pauperes, et viderentur esse despiciabiles, in tantum honoravit, quod nunquam prius, quam illi manus abluissent, suas, dum simul ad mensam accedere deberent, abluere voluit, et personis illustribus, secularibus tamen, illos præferre studuit. Et quia timor Domini sine dilectione minus placet, Deum præ omnibus et super omnia dilexit atque reverenter timuit. Beatam etiam et benedictam atque gloriosam Virginem Mariam, quæ mater est pulchræ dilectionis, id est, Christi, qui fons est et origo atque auctor totius sancti amoris, super omnia post Deum dilexit.

prædestinatio-
nis divinæ ef-
fectus habuit.

51 Unde beatissimus Apostolus Paulus, qui vas est electionis, gloriam electorum, et circa illos divinam intelligens dispensationem, sic ait : Quos autem prædestinavit, hos et vocavit : et quos vocavit, hos et justificavit : quos autem justificavit, illos et magnificavit. Quatuor hic enumerat gloriosus Apostolus, prædestinationem, vocationem, justificationem, magnificationem.

B Primum æternum est, et est causa trium subsequentium. Quos autem Deus ab æterno prædestinat, hos in tempore vocat, justificat et magnificat. Pium Gobertum, ab æterno prædestinatum, prædestinantis gratia ad sanctæ conversationis locum tempore et occasione, quibus voluit, ut prædictum est, vocavit : vocatum contritione, confessione, satisfactione et proprietatis renuntiatione justificavit : justificatum autem signis et virtutibus post mortem magnificavit. De magnificatione autem ejus cælesti dicere non sufficimus, quia qualis vel quanta sit, nescimus.

ANNOTATIO.

a Id est, ut arbitror, animi pacem invenit : nam Jerusalem Hebraice visionem pacis significat : ut late videri potest apud Serrarium in cap. x Josue, Q. 2.

C CAPUT III. *Beatus Gobertus levem defectum graviter castigat ; ejus animi demissio, et in precibus attentio.*

B. Gobertus sibi
usus cum socio

* cum profici-
eretur

Nil fuit magis gratum viro Dei pio Goberto, quam membra sua non cibo delicioso, sed aspero et modico loveri. Unde quadam die pro quodam negotio in regionem peregrinam proficiscens * cum quodam suo confratre et monacho Petro, non ficto sed vero nomine dicto ; siquidem per iter pervenissent quorundam dierum itinere, quodam in oppido ceperunt hospitium sub quodam vespere, ubi necesse habebant pernoctare. Ipsi longo et gravi itinere vexatis, et diei et æstus fervore et labore fatigatis, requiem gratanter acceptabant (quamvis semper promptus ad laborem esset) ne caro infirma deperiret. Erat quidem idem monachus, Petrus nomine, loculos habens, quibus viatica gestaret, fecitque in mensa multa dapinari, et pocula ministrari : his etenim quam plurimum indige-

bant ; quippe post laborem requies fit gravissima, post absinthium degustatum bonus cibus et pocula videntur esse melliflua. In tantum [erant] edentes et bibentes, ut carnis infirmæ acciperent necessaria. Sed visum est pio Goberto, hæc ad sobrietatem non accepisse ; sed ultra modestiam visum est et cibos et pocula absorbuisse. Se ipsum super his tacite in cordis thalamo accusabat conscientia. Ipsi siquidem cibis et potu relectis, non audebat fratri suo, quæ in monte sua sunt abscondita, detegere ; donec in crastino videret cordis jejunia remeasse. Sciebat enim, quod Bacchus veniens in pectore, nescit verba correctionis patienter sustinere.

A. MURACIO
VILLARIENSI
ANONYMO.

53 Mane autem facta in die crastina, dum vir Dei pius Gobertus cum dicto Petro confratre suo per quamdam viam perrexisset, cœpit in secreto dicto fratri suo humiliter et benigne, quæ in corde conceperat, super dictis expensis detegere ; ei quomodo conscientia sua super his eum accusabat, cœpit ei declarare, prommpens in hæc verba : O frater mi, domine Petre, super expensis, quæ sero fecimus, multum me mea perturbat conscientia : non enim expendimus ad sobrietatem, sed ultra vitæ necessaria, bona temporalia absorbuimus ad superfluitatem, parvipendentes illud Sapientis, dicentis ; Victui meo tantum tribue necessaria ; et illud Apostoli ; Nihil intulimus in hunc mundum, sed et nihil efferemus : habentes autem victum et amictum, his contenti simus. Non etiam licet nobis patrimonium Crucifixi expendere ad superfluitatem, sed inde possumus nobis et archifamiliæ nostræ sumere necessaria : residuum vero pauperibus reddere [debemus.] Propterea dico, reddere, quoniam patrimonia Christi proprie sunt pauperum.

temperantur li-
mites excessasse ;

54 Hæc et his similia, opera pii Goberti plus quam verba afferebant, ac si scriptum esset in corde suo illud, Clerici beneficiati in ecclesia dispensatores sunt, non veri domini, quia dispensatio est tantum illis credita. Et [erat] quasi considerans illud Ambrosii : Cum pauperibus subvenimus, non nostra, sed sua eis largimur, et quasi considerans super Ezechiam Hieronymum in fine dicentem ; Quæ sanctificata sunt Domino, non sunt eorum proprie, quibus data sunt, sed ejus, ejus nomine possidentur. Ego bona ecclesiastica non proprie sunt clericorum, sed Christi et pauperum. Itaque vir Dei velut cernens prælibata, sciens ecclesiastica non hircionibus esse danda, ne demonibus immoletur ; nec in usus superfluos expendenda, ne Christi pauperibus, quæ sua sunt, furentur. Videtur etiam vir Dei considerare *, quod alibi dicit

se et ipsum ac-
cusat.

F
* sciunt

* considerasse

55 Siquidem frater Petrus hanc increpationem pii Goberti non suscipiebat animo reverenti ; neque pacifice viri Dei dictis acquiescebat ; sed contra in virum Dei acriter visu defixo, ira perfusus cœpit stomachari, sic ut præ nimia iracundia

Socium repre-
hensione offen-
sum lenire co-
natur.

A. MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO

eundæ intemperantiæ æstuans per omnia viscera, non poterat ei verbum respondere : sed, ut fera sylvestris jugum dissuetum ferre dedignatur, similiter hic contra verbum piæ correctionis calcitrabat. Sic incedebant fere quasi diei illus trium horarum itinere ; sed nec Petrus pius Goberto dabat responsa : quem videns pius Gobertus suis iustis increpationibus sine causa ad iracundiam promovisse, super hoc cœpit contristari et dolere ; et ut fratrem prælibatum pisset sibi placare, sæpe eum dulcibus verbis allabatur et leniebat, quasi considerans illud Salomonis : Verbum dulce multiplicat amicos et mitigat inimicos.

a in terram
prostratus

56 Videns autem pius Gobertus præfatum monachum quoquo modo non posse delecti, nec ejus animum pacificari, dixit ei : Frater mi, solvamus horarum servitum nostro Creatori. Quibus monitis ille favit, sed tacendo. Et quia mos est in Ordine Cisterciensi a in introitu horarum privatis diebus genua fletere ; ut Ordini pareant, ab equis descenderunt, in terra genua reflectentes. Cum igitur pius Gobertus vidisset fratrem Petrum in terra prostratum, conjunctis manibus, positus in terra cubitibus et genibus, et velut parumper prorumpens in lacrymas, humiliter et benigne veniam postulabat ; super eo quod visum est ei pro sua correctione dietum fratrem ad iracundiam provocasse. Sed viri Dei preces illum penitus non tangebant : obduratum quippe fuit cor Pharaonis. Siquidem vir Dei verbis humilibus, et assiduis precibus magis ac magis instabat, et se nunquam crexisse * constanter affirmabat, donec super prælibatis veniam impetrasset. Hoc viso, frater Petrus eum cum indulgentia erexit, iram submittendo.

ere turum

dinam animo

57 Mira res ! Quis umquam audivit vel vidit talia ? O nimia et miranda humilitas ! ut vir dilectus Deo et hominibus, vita et moribus prædilectus, venustate præcellentissimus, moribus et natu ab origine vetustissima venustissimus (ubi venia non indigebat, quia culpa carebat) sic veniam postularet, et ante pedes crudelis belluæ sic genua procurvaret. Hæc sinceræ caritatis et mirandæ humilitatis operatio lapideo deberet epigraphu perennari, ne fumoso livoris ardore comburatur, [et] ut eophini impleantur, hæc est, ut corda legentium et audientium hoc exempli roborentur et ædificentur, ne fragmenta depereant, hoc est, ne patrum memoria tradatur oblivioni : siquidem istud opus misericordiæ fuisse patet manifeste : si enim vir Dei Dominum Deum suum non dilexisset, nequaquam ante pedes fratris sui sic procubuisset.

veniam peti.

58 Siquidem et hæc operatio potest virtus maxima, admirandæ necnon et inaudite humilitatis appellari ; ut ante pedes panperis monachi vir talis ac tantus, insignia suæ nobilitatis prætermittens, conjunctis manibus genua deflecteret, veniam postulando super eo, ubi culpa pœnam non promeruerat. Siquidem quanto gloria mundanæ delectationis inter ipsa mundi exercitia pio Goberto plus arriserat, tanto plus in habitu monachali, parvipendens mundi prologia, ad omnes, et intus omnia se humi inclinans humiliabat. Ideo hæc humilitatis virtus in eo perfecta fuit : cum humilis dicatur, quasi humi acclivus. Itaque vir Dei videbatur illud respicere, de quo Scriptura ait : Non prodest virtutes cumulare, nisi quis studeat humilitatem custodire : quia, sicut ait B. Gregorius, qui sine humilitate virtutes congregat, quasi pulverem in vento portat.

59 Quoniam Scriptura dicit ; Ubi Spiritus Do-

mini, ibi libertas ; plane dignoscitur in hoc venerabili viro pio Goberto Spiritum Domini fuisse : nam tanta fuit prædictus libertate animi et spiritus, quod non solum ex bona voluntate, et ex voluntaria bonitate Domino Deo deserviebat, et mala facere contemnebat ; verum etiam quidquid sibi diceretur, vel fieret, totum ex animi libertate pro Deo parvipendebat. Et sic veraciter utebatur libertate animi : in qua voluntas ejus bene vivendi permansit, atque secum usque in finem vitæ suæ perseveravit : ita ut bene vivendi, et nunquam peccandi voluntatem gratia Dei augetet. Unde quadam die contigit, quod vir sanctus, pius scilicet Gobertus, pro quodam arduo negotio, et cum eo quidam monachus nomine Radulphus cantor Villariensis proficisci deberet. Factum est autem cum in via essent, et tempus horarum persolvendarum advenisset, dixit monacho, socio scilicet suo, vir devotus ; Frater carissime, tempus est et appropinquavit jam hora, ut persolvamus Domino Deo Creatori nostro horarum nostrarum debita. Radulphus vero solus, quamdiu cum eo erat, horas canere coram ipso consueverat.

litterarum
ignarus,

60 Cumque horam canonicam perdixissent, et horam de B. Maria post horam canonicam incepissent, contigit, ut in quamdam villam intrare debnissent. Et ecce ejusdem villæ canes veniebant, et magnos latratus contra ipsos dabant : quos cum vir Dei per manicam eucullæ suæ asç et a socio suo abigere vellet, et * quanto magis eos equitando abigebat, tanto minus proficiebat ; quia eos magis sequebantur et magis latrabant. Cum ergo hoc vir devotus perspiceret, quod latratus canum ad ascoltandum horas divinas eum impediret, dixit monacho socio suo ; Dimittite nunc hanc dicere horam, donec pertranseamus villam ; quia tumultus istorum latrantium eorum non permittit me recipere sonum sanctorum verborum.

E
Horarum cano-
nicarum bello-
nem

retundat et

61 In his verbis percipiuntur et redarguntur clerici ; qui, dum ad ea, quæ cantant et legunt, cor habere deberent ut intelligerent, a semet ipsis per suam negligentiam deviant, et cor suum perdunt, et propterea, quæ cantant, non intelligunt, vel quæ legunt ; hic autem Vir sanctus, quia lateus erat, et quæ cantando vel legendo dicebantur, non intelligebat, ideo dixit ; Tumultus istorum latrantium eorum non permittit me recipere sonum sanctorum verborum. Væ nobis erit, qui scientiam intelligendi, quæ cantamus vel legimus, habemus, si non intendimus, vel cor apponimus : eum vir iste, qui intellectum clericalem non habebat, tantam dulcedinem cordis de sonitu sanctorum verborum sentiebat. Et propterea voluit in hoc Deum honorare, quia sciebat tanto Deum ab hominibus merito dignius honorandum, quanto et pro hominibus meminerat indigna suscepisse. Sed nunc ad ordinem revertamur.

attente ut au-
diat, sedulo co-
natur :

F

62 Cum ergo pertransissent villam, dixit monacho pius Gobertus : Solvamus modo beatæ Virginis horam, quam propter latratus canum solvere dimisimus. Qua persoluta, iterum dixit monacho vir sanctus : Frater Radulpho, die mihi aliquod verbum consolatorium, carissime. Qui respondit ; quod verbum vobis dicere potero, qui ad præsens in memoria, quod dicam, non habeo ? Cui Vir pius dixit ; Die mihi, quid significet latratus canum, et quid nobis innuat. Respondit Radulphus : Quid aliud portenderet latratus iste canum, nisi quia hoc faciunt, quod

detectiones
non esse curan-
tias, docet :

A a natura acceperunt. Cui dixit vir Sanctus : Audi ergo me, docebo te. Et dixit : Sicut non curamus de latratu canum istorum, sic nec curare debemus de detractationibus hominum garrulorum. Hic possumus notare in Viro Dei nobilitatem cordis atque stabilitatem animi : nam quodammodo stetit inflexibilis status ipsius mitis : et quia detractio eum ad iram non provocavit, ideo consequenter dici potest, quod eum ad remissionem inutilis guerræ * nullus favor inclinavit.

* p. modiorum
gerrarum seu
nugarum.

ANNOTATIO.

a Martene tom. III Anecdotorum col. 1325 ita scribit : Hic mos (sub initium Horarum flectendi genua) non Cisterciensium solum fuit, sed aliorum insuper monachorum, qui in itinere constituti, canonicas statuto tempore Horas recitaturi, ex equo descendebant, flectebant genua, tum incepta hora, iter prosequerentur. Ita videre est in regula Magistri cap. 56, in statutis Lanfranci cap. 25 apud Udalricum lib. 3, cap. 3, et in Mss. S. Pauli Romani monasterii consuetudinibus.

B

CAPUT IV. B. Goberti abstinentia et misericordie opera.

Carnes, quas
eger desiderat
vit.

Quadam die vir Dei pius Gobertus corporali quadam infirmitate vexabatur atrociter, sic ut ipsum in accubitu lectuli sui, veli nolique, ex angusta necessitate oportebat procubuisse. Cæterum cum sic aculeo districtæ infirmitatis infestaretur, velut infirmitas naturalis et accidentaliter suppetebat, cepit carnes pullinas ardentem sitire : sed talium carnum tempora non prælendebant abundantiam : cum vero carnes prædictas vir Dei [non haberet ;] cuius ne humana fragilitas præ nimia infirmitate magis ac magis debilitaretur, [volebat Deus] quia Dominus in tempore necessitatis et angustiae non dereliquit sperantes in se, ut servi sui desiderium adimpleret, duo pulli quasi ex divina provisione viro Dei transmittuntur.

C

resp. a.

a

* voces

64 Quibus allatis, et ad usus esus præparatis, pioque Goberto præsentatis, ut, quæ sua infirmitas appetebat, comederet, ne caro infirma in via desiceret a ; quasi contra infirmitatis suæ ingluviem loquendo, cepit murmurare et dicere : O pestifera et intolerabilis ingluvis, quæ, velut corvus cadavera semper inhias, ut voles * singula, quæ me tua sterili voracitate conaris fraudulenter debellare, quæ me tanto tempore telo gulæ reverberasti : sed in me non prævalent tua lascivæ cupiditatis inquinamenta. Recede a me : non tibi parco : non, inquam, ex cibo, tam æstuanti desiderio mihi præoptato, inæ carnis cupidinem placabo : non ex his pullis gula vorax comedes ; sed te copia faciet inopem ; ut non mihi dominetur gulæ iniquitas, et ut mihi faveat Dominus, quod petiit David dicens : Pone, Domine, custodiam ori meo. Tunc cepit sciscitari, qui inter fratres essent infirmiores, volens eis pullos comedendos præsentari, ut eis quantumcumque infirmitatis suæ facerent levamen, dicens et asserens, se ex iis numquam esse refecturum. O res admiranda ! quis numquam

vidit militem laicum, qui nil nisi mandana consueverat, sic eruditum ? qui sic seiret omnibus modis virtutum rebellem carnis asellam perdomare, quasi considerans genus humanum per ingluviæ cupidinem corruisse, et per gulæ appetitum ventre saginato, corpus humanum (vas fictile de vili schemate plasmatum) ad omnes carnales, et illecebres delicias, pronum se inclinasse.

65 Quia, sicut prædictum est, pio Goberto tanta erat cura de pauperibus, ut bona temporalia vix possent ad hoc sibi sufficere, propterea fuit ei mensura dandi et portio præordinata, ut non posset amplius dare pauperibus, quam sibi fuerat constitutum. Non equidem volebat mensuram dandi a suis superioribus sibi constitutam excedere. Licet namque voluntas fervens et ordinata pauperibus propter Deum dandi elemosynam sit maxima, plus tamen acquiescebat suorum prælatorum et Ordinis mandatis obedire ; quasi recolens illud quod Scriptura ait ; Melior est obedientia quam victima : et velut armulus Christo Domino, de quo dicitur : Factus est obediens usque ad mortem. Sicut pio Goberto dum mundanis interetur, cura fuit superbiæ et vanæ gloriæ vacare ; sic dum monachali interetur officio, sanctis animæ virtutibus cura fuit intendere secundum illud Apostoli : Sicut exhibistis membra vestra servire iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete servire iustitiæ in sanctificationem. Vir Dei pius Gobertus mundi et carnis desideria postponens, cepit bona diligere secundum illud Propheta : Diverte a malo et fac bonum, inquire pacem et persequere eam. A malo divertebat se, quasi sciens [quod] peccatum, quod non aboletur per penitentiam, pondere trahit ad alia. Quodcumque poterat bonum, faciebat ; ut de ipso dici [possit] illud Scripturæ, Ibant Sancti de virtute in virtutem.

66 Inter cæteras ergo virtutes, quibus Dominus Jesus Christus suum militem, piun scilicet Gobertum, armaverat, præcipue duplici misericordia, corporali scilicet et spirituali ipsum adornaverat. Corporalem quippe patet ipsum misericordiam habuisse, sicut per opera manifeste patet : opera enim firmiter perhibent testimonium de homine : porro esurienti cibum tribuebat, sitientes potabat, nudos vestiebat, hospites suscipiebat, infirmos visitabat, et cætera his similia pietatis opera, prout poterat, Christi pauperibus impendebat. Cum elemosynam manualement dare non poterat, se ipsum pauperibus compatiens exhibebat, secundum illud, quod Dominus ait in Evangelio ; Omni potenti te tribue : te, dicit, ut nullus excusetur : quia quilibet potest se ipsum pauperi compatiens exhibere propter Deum : unde B. Augustinus ait : Numquam deest justo quod det. Quodlibet genus elemosynæ videlicet mentalis, vocalis et manualis licet in ipso. Sic patet, ipsum misericordiam corporalem habuisse, cum ad eam opera prædicta pertinere dignoscantur.

67 Siquidem et spiritualem misericordiam, prout poterat, impendebat : dolentes enim consolabatur, bene agentes exhortabatur, negligentes corripiebat, quocumque in crimine superbientes ad emendationem et satisfactionem provocabat, et in omni opere bono fideles Christi perseverare admonebat ; peccatores ab errore vite sue revocabat, et eos verbo et operis exemplo ad bene agendum incitabat. Sed cum hæc ad misericordiam spiritualem pertineant, hanc ipsum habuisse

A. MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO.

Elemosynas mundum
prescribunt superiores,
quibus obediunt

E

Opera in seipso
corpora corporalia

F

et spirituali
exercet.

A

CAPUT V. *Monachum e cœnobio profugum reducit.*

Monachum profugum e cœnobio.
 a
 b

Præter hæc omnia, quidam monachus, Jacobus nomine, fuit in quadam abbacia, quæ Vallis a B. Lamberti nuncupatur: qui secundum carnem frater fuit venerabilis Abundi b Villariensis monachi: qui etiam frater Jacobus a suis superioribus Villari fuit missus, culpâ suis exigentibus, ut ibi pœnitentiam pro quodam excessu, tempore statuto, perageret. Qui cum quodam tempore mansionem prædicta fecisset in Villariensi abbacia, cœpit tædere, sic ut fere lapsus esset in aecidia: et diabolo tentante, cogitabat, quod a monachali vellet elongari religione. Cum vero hæc firmans in corde suo sæpissime cogitaret, et ejus infirma caro diabolicæ tentationi subsedisset, velut obstinatus et totus fere desperatus a Villariensium monachorum sancto grege separatus, ad sæculares usus repedavit. Quo audito, pius Gobertus super his rumoribus contristatus est, [et] pergens post monachum præfatum, currens per devia sollicite perquirebat quonam remcasset.

hortatur, ut redeat:
 c

73 Qui eum multis in locis per camporum sylvarumque devia prædictum monachum pius Gobertus inquisisset, et tandem ipsum fugientem juxta quandam villam, quæ Meleni c rivus appellatur, reperisset, eum precibus assiduâ exorando monebat, dicens: Ne facias hoc, frater carissime, tam perversam rem ne facias, ne præponas securis timida, pretiosis vilis, cœlestibus mundana, æternis temporalia, spiritualibus carnalia; ne repellas a te gratiam tibi oblatam, non acquiescas tentationi: sed illud sapientis recole; In omnibus operibus recordare novissima tua, et in æternum non peccabis: memorare, frater carissime, et illud Propheticum; Derelinquat impius viam suam, et vir iniquus cogitationes suas, et revertatur ad Dominum, et miserebitur ejus; et ad Deum nostrum; quia multus est ad ignoscendum.

reluctantem imponit humeris et reducit.
 C

74 Cui frater Jacobus respondit: Sustine, pater carissime: desine jam talia monere; quia verba tuæ monitionis in me fractum non patiuntur salutis: quia ulterius non in habitu monachali conversabor. Cui pius Gobertus ait: Tu tamen usque ad abbatiâ mecum revertere, quatenus reseam meis precibus acquiescisse. Respondens frater Jacobus ait: In vanum laboras, pater mitissime: nam si tecum reverterer hodie, cras ad usus sæculares reverterer celeri itinere. Cum pius hoc audisset Gobertus, videns, induratum cor monachi non posse flecti precibus vel monitis, ferventissima caritate succensus, sic ut ne lacrymas quidem contineret, amore sincero Dei et proximi perfusus, præfatum monachum per utrumque latus arripuit, et eum in humeris suis sublevavit, quemque, voluisset aut non, usque ad abbatiâ Villariensem reportavit.

Caritatis eloquium.

75 Sed neque viro Dei tantus labor fuit oneri, et bonum ejus desiderium asperitas tanti laboris immutavit. Siquidem vir Dei, quæ non potuit impetrare monitis vel precibus, tandem ardentissimis perpetravit viribus. Sic miles Christi proximum suum ab errore viæ suæ revocavit, quasi recolens illud Scripturæ; Qui converti fe-

cerit proximum ab errore viæ suæ, salvabit animam ejus a morte, et operil multitudinem peccatorum. Mira res! quis umquam audivit talia? quis umquam vidit militem tanta caritatis fortitudine circumfultum? tanta misericordiæ compassione commotum? tanta humilitatis dulcedine stipatum? Quippe talis miles sic desudans et pro salute proximi sui vitam suam consumens, sic in humeris suis ad gregem reportans ovem perditam, bono pastori fuit æmulus, qui animam suam dedit pro ovibus suis. Cum hic miles corporalem et spiritualement misericordiam fortiter amplecteretur, perfectus potuit dici discipulus.

Insuper hic frater Jacobus a Villariensium monachorum consortio segregatus, illi viro potuit comparari, qui peregrinabatur a Jerusalem in Jericho. A visione pacis quippe elongabatur, a tam dulci consortio dum separabatur: in Jericho properavit, dum profugus ad mundana vitia repedavit: in latrones incidit, dum mundanis delectationibus affectum cordis applicavit: et quia non fuit, qui adjuvaret, cum nec sacerdos nec levita subveniret, necesse fuit, ut verus Samaritanus adveniret, qui cum semivivum jugo corporis sui imponeret, et ad stabulum pœnitentiæ subintroduceret. Quid plura? cui nisi vero Samaritano pius Gobertus potest comparari? qui sic sui proximi misericorditer misertus est, ut in humeris suis ad consortia servorum Christi reportaret. Etiam cum Samaritanus, custos interpretetur; hic Samaritanus bene potest appellari, qui sic custodivit proximum suum. Hic pius Gobertus ut fidens athleta Christi, non ut Cain, locutus est: Cain quippe Dominum interrogavit, non proprie velut interrogando, sed quasi ironice per contrarium negando, dicens; Domine, nunquid custos fratris mei sum ego? Sed hujus militis opera testimonium perhibent de se ipso, qui quasi per sua potest opera dicere: Domine custos ego fratris mei Jacobi.

teatur a biographo.

76 Hic videtur prudentissime considerasse hoc, quod Apostolus ait: Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. Hic non tantum portavit onus alterius in corde, sed etiam proximi sui totum portavit corpus in corpore. Amen, amen dico vobis, fratres carissimi, non inveni in temporibus meis filium in Israel, qui diligeret proximum suum sicut seipsum ultra, quam pius Gobertus dilexit, qui super asinam corporis sui proximum suum, non semivivum, sed fere pravis cogitationibus totum extinctum, etiam nolentem, ad locum pœnitentiæ reportavit. Hic est, de quo Scriptura ait. Non est inventus similis illi, qui conservaret legem Excelesi. Non ei Abraham patriarchæ, non Chatini, non carmentis grammatica d doctrinæ viatica contulerunt: sed Spiritus sanctus docuit eum sapientiam vitæ et intellectus: illam, inquam, sapientiam, quæ dicitur sapore virtutum condita scientia. Quid amplius referre potero? Ex quo pius Gobertus factus est domesticus servorum Domini, mundanas delicias, quasi quandam pestem mortiferam, cepit despiciere, suumque Creatorem super omnia diligere, et ei in suis creaturis deservire, sciens, quod Domino servire, regnare est.

Nor. v.

d

ANNOTATA.

a Vallis S. Lamberti, incolis vulgo Vau saint Lambert, cœnobium celebre Ordinis Cisterciensis,

A. MONACHO
 VILLARIENSI
 ANONYMO.

A MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO.

sis, situm secundo ab urbe Leodiensi lapide, in-
tium sumpsit MCCII.

b De Abundo dictum est in Annotatis ad
caput II, lib. II, litt. c.

c Villam seu pagum designari arbitror, qui
in tabulis Blavianis scribitur Meling, in aliis
Mela, a cœnobio Villariensi hora circiter media
dissitus.

d Hæc adeo sunt obscura, ut, quid velit dicere
biographus, non sit facile divinare.

CAPUT VI. Devota B. Goberti oratio; cæcitas; miseri- cordia.

Somnum obre-
pentem, pipere
masticato de-
pellit beatus:
* consitus seu
sociatus.

Postquam pius Gobertus monachali consor-
tio fuit consutus*, inanam mundi militiam,
quæ nil parit conducibile ad vitam æternam, cœ-
pit non tantum vilipendere, sed etiam detestari:
monachalem vero militiam sic amplectebatur, ut,

B in quibuscumque poterat, fratrum suorum reli-
gionem imitabatur: jejuniis insistebat; nocturnis
vigiliis et matutinalibus orationibus invigilabat,
secundum illud Evangelistæ dicentis; Vigilate,
quia quæ non putatis hora, filius hominis
veniet; et illud, Si sciret pater familias, quæ
hora fur veniret, vigilaret utique et non sineret
perforari domum suam. Item canit Ecclesia; Non
sit vobis vanum, mane surgere ante lucem. Non
igitur vanum reputabat suo Creatori matutinale
servitium ante lucem ministrare: sed caro ejus
infirmam, quam longo tempore lascivia nutrive-
rat, in somnum sæpe decidebat: nec mirum,
si caro repetebat, quod per sceleratam naturam
consuetudinis amplecti solebat. Ergo vir Dei
piper assidue secum deportabat, unde carnem som-
nis vacantem concitabat: qui, quotiens ad offi-
cium matutinale somnum caro repetebat, piper
inter dentes masticabat, per cuius ardorem to-
tum corpus evigilabat. Sic vir Dei carnem suam
domabat, et modis talibus suæ carni cultum sui
Creatoris imprimebat.

amissum oculo-
rum usum

C 78 In quadragesimali tempore, in die scilicet
Parascavæ, id est passionis Domini, qua Chris-
tus redemit electos a, quos suos fide et opere
futuros esse præseruit; quæ die conventus Villa-
riensis in oratione devotissima existebat, omnis-
que populus Christianus plus solito debet reli-
gioni vacare, accidit, ut in illa die sanctissima
ad quamdam curiam Villariensi cœnobio pertinen-
tem miles quidam nefandissimus adveniret: no-
men siquidem militis Godefridus de Winze b
male dicitur: nomen vero curiæ, cum ad Vil-
lariensem abbatiam duo gerat, scilicet panes et
c pisces, ideo etymologicè Villarii Gerundium c
appellatur. Hanc itaque curiam dictus miles sa-
thanae cum suis complicitibus deprædavit atrociter
in ipsa eademque die: eos vero, quos ibi rep-
pererat, cum cæteris brutis animalibus deduxit,
multaque mobilia, necnon et altaris ornamenta
violenter cum suis complicitibus rapuit et aspor-
tavit. Fratres quoque, quos ibi reperit, cru-
delibus verberibus affectit. Sic ille tyrannus
dictam curiam violavit. Quo audito in abbatia
Villariensi, magnus fit tumultus inter fratres, qui
multis cum abbate precibus rogaverunt pi-
um Gobertum, quod ad locum iret præfatum, ut vi-
deret, quid hoc esset. Cumque pius Gobertus

devotis precibus abbatis et conventus fratrum D
suorum paruisset, et cum ad curiam sæpe dictam
properare debuisset super eo quod miles sathanae
in hac die sanctissima tantam violentiam fecisset,
adeo mirabiliter cœpit contristari, ut cum de
abbatia debuit exire, præ nimia cordis anxietate
atque admiratione carnali sive corporali privaretur
lumine.

79 Nempè quia pius Gobertus sanctissimo die testis see.
tempore Dominicæ passionis enormem ignomi-
niam tyrannicæ deprædationis non potuit aspi-
cere, divina provisione corporeo lumine privatur
triduo, sicut corpus Dominicum triduo latuit in
sepulchro. Igitur hoc, quod pius Gobertus in
aspectu tantæ enormitatis lumen amisit oculorum
carnalium, atque in eo fuit extinctum lumen
mundale, significat tria tempora persecutorum
Ecclesiæ, scilicet præsens, præteritum et futu-
rum, in quibus vero lumine privatur, quia
omnia sua tempora expendunt in usus malitiæ. Non
etiam volnerunt in illa sanctissima die redemptio-
nis electorum malevoli una hora suam malitiam
reprimere. Et sicut Deitas beata Dominicum cor-
pus ad vitam die tertia resuscitavit, ita et in pio
Goberto die tertia lumen corporale reparavit.

80 Tempore quodam accidit, ut vir Domini
pius Gobertus pro quodam negotio, et cum eo
monachus quidam Villariensis, Radulphus no-
mine, cantor videlicet ejusdem domus, in par-
tibus Namurcensium d proficiscerentur. Qui ve-
nientes ad locum quemdam ejusdem provinciæ
Gemblacum e nomine, loquebantur ad invicem
de multis ædificatoriis*: cumque sic simul per-
gerent, et incedentes per viam sermocinarentur
ad invicem, inter cætera, quæ loquebantur,
hoc quoque vir Domini, motus pietate ad pau-
peres [a] monacho interrogare cœpit, dicens;
Frater Radulphe, habesne aliquas elemosynas
pauperibus erogandas? Cui monachus Radulphus
respondit: Habeo quidem, sed eas omnibus dare
nolo, quia amplius indigentibus impertiri stu-
debo. Sic confabulantibus et procedentibus, ve-
nerunt ad quemdam locum, ubi obviam habue-
runt quamdam mulierentem, caseos super caput
suum in sporta portantem: quam videns vir mi-
sericors, misericordia motus, percussoque equo
calcaribus, antecessit monachum, ut monachus
non audiret, quæ cum muliere loqui vellet.

F edit syecim?n.
81 Cumque elongatus fuisset a monacho, et ad
mulierem pervenisset, salutavit eam humiliter,
et dixit ei: O bona mulier, indigesne eleemo-
syna? Admirans autem [erat] mulier, quare
proposuisset talia: erat enim talis, quod non
elemosynam ab aliquo petisset, nisi prius vir
Domini pius Gobertus ad hoc eam incitasset.
Deposita ergo mulier de capite suo sporta cum
caseis, humiliter petere cœpit elemosynam,
dicens eis: Vere, Domini mei, valde bona eleemo-
syna, vel aliquid indigeo boni. Dixit pro-
pterea ei pius Gobertus: Pete ergo citius; quia
tibi daturus elemosynam hic sequens monachus.
Hæc omnia erant dicta, antequam propius ap-
propinquabat idem monachus. Pius Gobertus
cernens monachum venientem, dixit mulieri:
Modo pete elemosynam in præsentia istius mo-
nachi: qua petita, dixit monacho pius Gobe-
rtus: Frater Radulphe, numquid audis, quod ista
paupercula mulier nimium indiget elemosyna?
Da ergo ei. Cui monachus respondit: Numquid
non consideras in hac muliere, quod dives sit,
et non indiget elemosyna? Videte, quod ca-
seos et ova portat super caput suum in sporta:
quæ

die testis see.
pit:

E
misericordiae in
pauperes

d

e

* i. e. spectan-
tibus ad insti-
tum

A quæ si pauper esset, antequam eam ad petendum incitassetis, a nobis forsitan eleemosynam petisset. Cui vir inclitus respondit: Non, non, carissime, sed date ei eleemosynam, et permitte abire. Cui Radulphus monachus dixit: Domine, ego volo eleemosynam meam melius quam in hac muliere stabilire. Cui dixit pius Gobertus: Ey, carissime, numquid jam audisti quod dixit; Vere paupercula sum, et bene indigeo eleemosyna: da ergo ei, ne ulterius tardes. Quid plura? vellet, uollet monachus, oportebat, quod ei daret; qua data, recessit mulier, et ipsi processerunt ad negotia sua.

vere pater egenus
1 uni

82 Vere, pie Goberte, pater pauperum et sublevator orphanorum potes appellari atque viduarum. Tu cum muliere paupercula loquebaris in itinere, compassus inediae atque miseriae. Tu imitaris Christum, qui cum muliere loquebatur super puteum. Ille petivit ab ea potum: tu imperasti mulieri, ut a te et a sociis tuis aliquod peteret subsidium. Pete ergo et tu pro nobis ad Dominum, ut meritis tuis donet nobis indulgentiam omnium peccatorum, et pervenire mereamur ad regna caelorum, ipso praemiante, qui vivit et regnat Deus in saecula saeculorum.

B Explicit liber secundus Vitae pii Goberti militis.

ANNOTATA.

a *Biographus in Actis num. 8 affirmat, quod Deus. omnes homines vult salvos fieri, et neminem perire. Censuit proinde Christum esse mortuum pro omnibus: quamloquidem salvetur nemo independenter a meritis ipsius. Cum ergo hic ait, quod Christus redemerit electos, non negotium mortuum quoque ipsum pro reprobis; vel si neget, non ita negat, quasi media ad salutem sufficientia Christus eisdem non promeruerit; sed illo sensu; quod, qui media ad salutem ordinata negligunt, illis salutem non promeruerit efficaciter.*

b *Alludit forsitan scriptor ad vocem Belgicam winnen, quæ lucrari significat, sensusque est, militem illum male dictum Winze, quia ruina victor erit, non lucri.*

c *Gerundium compositum ex vocibus gerit duo; ut innuit contextus.*

C *Comitatus Namurcensis, cujus caput est urbs synonyma, provincia est Belgii, ditioni Leodiensi confinis.*

e *Gemblaerum, incolis Gemblours, Gallis Gliblou, oppidum in Gallo-brabantia Namurcum inter et Lovanium, diocesis est Leodiensis: ubi insignis est abbatia Ordinis S. Benedicti, anno 922 exstructa. Videri potest Saunders tom. I Chorographiæ sacræ pag. 1.*

LIBER III.

Beati Goberti obitus.

LIB. III.
In usensionem
canobii Gembla-
censis iter sus-
cipit:

A Appropinquante tempore victoriae viri Dei pii Goberti, quo ipse contra omnia mundana vitia palmam triumphalem detineret; quo Dominus Jesus ipse servum suum ad vitam remunerationis aeternae convocaret, et in ejus capite lauream perpetuae beatitudinis imprimeret, subtili necnon et admiranda nimis occasione Domini Augusti Tomus IV.

nus Deus, sicut pater piissimus, filium dilectissimum piium Gobertum ab omni epharybdi et tentatione maris hujus mundi liberavit, et de carcere carnalis ergastuli eum triumphalibus canticis et hymnis angelicis hoc ordine eduxit. Imminente quippe tempore, quo pius Gobertus ad nuptias superni regis convocatus, omni occasione spreta, nec juga boum a, nec villas emeus, sine plica b et scrupulo, simplex et rectus ad caenam paschalis agni pervolaret, eodem tempore contigit, ut ducissa Brabantiae Aleydis c nomine, maritali patrocinio viduata d ecclesiam B. Petri e Gemblacensis f deprimeret, et ejus jura quorundam malevolorum consilio defalcaret, jura monachorum loci praelibati sibi appropriaret g, et dictam ecclesiam adeo molestaret, ut infamia tantae persecutionis aures pii Goberti percuteret. Hoc viso abbas h et conventus Gemblacensis creperunt contristari super eo, quod ducissa jura sua crudeliter defalcabat: et quia tantam pestem non poterant evadere, precibus quam plurimis unanimiter piium Gobertum flagitabant, ut ipse precibus ducissam interpellans; adeo quod ipsa precibus pii Goberti mollita dictum abbatem Gemblacensem et conventum suo jure pateretur F gratulari. Igitur pius Gobertus, videns eorum justas esse querimonias, angustiis eorum et querimoniis turbatus est, sic ut se vix a lacrymis contineret: [et] ipsorum negotium, prout melius posset, suscepit agendum.

84 Perrexerunt itaque virum Dei piium Gobertum secum ducentes ad ducissam, quod a corde suo sentes et tribulos possent monitis salutaribus evellere. Cumque perrexissent, equus pii Goberti, [qui] nimia esus et otii lascivia fuerat indocilis et effraus, contra calcaria calcitrabat, veniensque ad locum, ubi transitus non erat expeditus, cum impetu procurrrens, se ipsam suinque sessorem obruit in terram: sic ut pius Gobertus sub equo ruit in faciem suam, ut fere fuisse videretur extinctus. Videntibus et stupentibus pii Goberti consortibus, eruerunt eum cum Christi signaculo et dixerunt ei: Revertere ad locum Villariensem, pater piissime, quia sanguis a facie tua non cessat emanare: non posses ad locum propositum nobiscum venire: sed pius Gobertus, desiderans dictum negotium cum pietate promovere, respondens ait: Non revertar imperfecto negotio, quod ferventi suscepi peragendum desiderio, a quo nullus labor me poterit avertere; quia pro Ecclesiae negotio sum paratus in laborem et in mortem ire: nec mihi poterit asperitas cujuslibet rei desiderium fervens immutare.

85 Sic Gobertus vir piissimus, per singula membra totius corporis sanguinolentus, usque ad ducissam perrexit: quo viso ducissa equum contristari et laedere, admiransque inquisivit, quid hoc esset, et quis viro Dei tantam molestiam intulisset: qui respondens ait: Domina i mea ducissa haec mihi fecisti vulnera, nec alius nisi tu sanguinem meum diffudit a corpore meo. Cui ducissa; Quid dicis, pater piissime: pro totius mundi pecunia nollem tibi talia fecisse. Ad quam pius Gobertus ait: Si non opprinnisses* jura B. Petri Gemblacensis, hoc mihi non accidisset. Cui ducissa dixit: Quomodo tibi haec evenerunt, audire desidero. Ad quam pius Gobertus ait: Audito in rumore nubilo, quo, quantis et quibus suppliciis jura jam saepe dictae ecclesiae molestares; ut pro dicto negotio preces humiles tibi diffunderem, ad te veniens* nimia festina-

A. MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO.

a

b

c

d e

f

g

h

* i. e. interpel-
lare

* i. e. gaudere

in quo graviter
vulnerata,
* i. e. ut

F

Aleydem Pra-
bantur duem
permovit

* i. e. oppres-
siones

* i. e. vix

A. MONACHO
VILLARIENSI
ANONYMO.

* I. C. TUI

ut jura Gemblacensium re-
linquantur acti.

tionem, sicut dicit philosophus: Omnis impetus habet sæpe difficiles aditus: hinc est quod ex abrupto, non prævisis ego sub equo, et equus meus sub me, necnon et supra me penitus et impetuose cecidit. Ego si quidem ruens * in faciem meam, sic ut nimia læsione tantum sanguinis emanaret, ut roseo eruere meæ vestes et membra singula tingantur.

86 Cum hæc et multa alia ducissa percepisset viro Dei evenisse, doluit acriter super eo, quod viro Dei talia contigerunt ipsius occasione, cœpitque a pio Goberto siscitari, si posset aliqua medicina convalescere. Cui pius Gobertus respondit: Si vis, Domina mea, me potes ab hac corporis læsione mundare. Ad hæc ducissa lestanti voce respondens exclamavit: Si te potero quocumque modo curare, pœna, labor, et expensæ me non poterunt a tua sospitate retrahere. Cui pius Gobertus respondens, ait: Si bono Petro Gemblacensi sua jura pacifica reliqueris et quieti, sic ut ea non amplius defalcaveris, mihi videberis totum corpus meum curasse, et animum meum juvennitati reliquisse. Dico tibi siquidem; Non est tutum jura cælestis janitoris dissipare. B Quoniam, velut Apostolus dicit, opera singulorum sive bona sive mala sint, sequuntur illos. Ad hæc verba ducissa, juris et rationis aculeo stimulata, respondens coram multis viris fide dignis, prorupit in hæc verba: Ex hoc nunc in sempiternum jura B. Petri Gemblacensis in firma libertate relinquo, et ab omni infestatione remitto.

He tur domum
ex vulnere
ægrobat.

87 Sic pius Gobertus dietam ecclesiam in ecclesiasticam libertatem reduxit, et pro sponsa Christi sanguinem suum fudit, atque mortis ergastulum subiit, sicque imitator Christi effectus est, sicut patet in præmissis. Hoc ergo negotio peracto pius Gobertus arduis et gravibus læsionibus afflictus, in locum suæ conversationis reversus est. Cumque fratres Villarienses cum vidissent tantis læsionibus afflictum, per totius abbatiae officinas fit tumultus fratrum plangentium, videntesque eum doloribus oppressum dixerunt: Decet te, frater piissime, te decet in infirmatorio requiescere, donec possis sanitatem recuperare. Qui respondens ait: Sic me placet cum fratribus meis habitare, quia mihi tam juvennum videtur esse, quod in vita mea semper eis cupio conjungi, et in morte non vellem ab eis separari. Dixerunt ergo ei: Non posses, frater piissime, læsus et imbecillis claustrum laborem sustinere. Vir pius Gobertus tandem monitis salutaribus fratrum contractus, eorum precibus præbuit assensum. Ergo pia pompa monachorum pius Gobertus duxit ad infirmatorium.

S. Euchariatio
solato est menti

88 Ibidem vir pius jacens in grabato, suoque corpore præ nimia vexatione læsionis inflato, de die in diem magis ac magis ægrotabat: et quia virtus in infirmitate perficitur, velut aurum in fornace comprobatur, et sicut ferrum scrupulosum lima mordaci planatur et decoratur; sic vir Dei quanto magis exterius infirmitate corporis flagellatur, tanto magis fide fultus et confessione, cæterisque virtutibus suo Creatori firmiter junctus copulatur. Miro modo totus in Dei servitium consutus, circa pauperum negotia sollicitabatur; semperque suo meditans Creatori circa fidem Catholicæ religionis et altaris mysteria in corporalis infirmitatis agonia vacabat. Hoc videntes fratres ejus in aspectu suo statuerunt altare Domino, volentes in eo pii Goberti desideria complere, ut ibi quotidie posset Euchariatiæ confectioem

divinam videre. Illuc quotidie plures monachi venientes, gratam et immaculatam et acceptabilem hostiam Dominici Corporis cum sacerdote offerente per fidem consecrantes, spiritum pii Goberti consolabantur: quam Euchariatiæ vir Dei animo fideli amplectebatur, sic ut corporis infirmitatem traderet oblivioni, nec ab ea vellet erui, sciens, quos Deus amat, arguit et castigat; et illud; qui eripiuntur a numero flagellorum, eripiuntur a numero filiorum.

89 Siquidem vir Dei hæretica temeritate non vacillabat, sed fidem, Apostolica veritate fundatam, in corde firmabat. Si vero fides Catholica quædam continebat, quæ ratio humana nequit comprehendere, tamen hoc pius Gobertus fideliter credebat et devote, secundum illud Scripturæ k: Divina operatio si ratione comprehendatur, non est admirabilis; nec fides habet meritum, cui humana ratio præbet fundamentum; et quia de facili a gloria mundanæ militiæ feliciter absolutus erat, omnis vana superstitione mundanæ militiæ suis felicibus actibus invadebat. Suis fratribus, in quibuscumque poterat, ministrabat: majoribus et paribus sincera mente, simplici pietate, robusta caritate verbi, mentis et E operis ministrabat: minoribus propter Deum sic obediebat, ut non sibi pares eos adaptaret; sed, si liceret, eis calcamenta detraheret et tergeret; quia miro affectu domesticos fidei venerabatur; quos et in extremis erudiebat, ne deciperet eos ille callidus insidiator, qui non cessat insipientes insidiari, ut incautos decipiat, devoret decipios, tamen devorans nequit [esse] satur.

vera et humilis
fide illustrata.

k

90 Propter dilectionem proximorum vir Domini pius Gobertus præsentem vitam diligebat: spes et consolatio vitæ æternæ præsentem vitam se spernere cogebat. Sic mens ejus erat diversis concussa desideriis, quia inter fratres conversari desiderabat, et ad Christum sublimari præoptabat: nihil tamen in corde nisi Christi voluntatem confirmabat, ejusque desiderium mandato sui Creatoris ardebat * cum jam premeret ipsum infirmitas et læsio mortis vicina, nunquam tamen recedebat a cultu sui Creatoris ejus * spiritus multis articidiis pœnitentiæ *

Acquiscentem
lumbi domo

* hæc legi non
potebant

pie moritur.

91 Igitur vir Dei pius Gobertus corporis sui læsione, carnalisque languoris decoctione defæcatus, in vera fide et sincera religione proximis suis salutarem reliquit exemplum, anno Domini MCLXXII in die S. Bernardi, quæ tunc fuit in feria quarta l mensis Augusti, hora matutina, scilicet in secundo nocturno vigiliarum ejusdem festivitatis, pius Gobertus toto corpore contremuit, et suo Creatori spiritum in conspectu conventus monachorum ac cæterorum fratrum plangentium atque canentium, in summa pace reddidit: ejus beatam animam non tantum unus deportat chorus angelorum; sed innumerabilem multitudinem legionum, tribusque et hierarchie spirituum beatorum gratulantes, eam deportant perenniter laureandam. Ipsam et deportat chorus angelorum eantantium et laudem Deo dicentium. Corpus exanime prosequitur pompa monachorum, ac cæterorum fratrum deplangentium.

F

l

ANNOTATA.

a Alludit ad parabolam propositam Lucæ XIV, v̄ XVI, ubi invitati ad cœnam excusationem petunt a bobus agrisque coemptis.

b Id est, nulli se implicans excusationi, nullam ostendens difficultatem. Sensu hoc vocem scrupulus

A pulus usitatum ostendit Glossarium Cangii.
 c Nata est Aleydis ex Hugone seu Odone IV Burgundæ duce, nupta Henrico III Lotharingæ et Brabantia duci, cui cognomen inagnanimus. Obiit anno 1273.

d Obiit Aleydis maritus biennio vel triennio ante S. Gobertum.

e Cœnobium Gemblacense primariam circa annum 950 patronam habuit sanctissimam Dei Matrem. Dein a S. Petro, suo quoque patrono, communiter Gemblacum S. Petri cepit appellari. Latius hæc Sanderus tom. I Chorographiæ sacra, pag. 7.

f De Gemblacensis abbatiæ initio diximus in annotatis ad caput proxime recedens lit. e.

g Aliorum consilio, non suo ingenio Aleydis hæc patravit; ut testatur chronologus Villariensis apud Martenium col. 1329. Et vero Aleydem cum suo conjugæ affectu benigno et liberali religiosos viros complectam, testatur ipsius

epitaphium, tumbræ marmoreæ Lovanii in templo RR. PP. Dominicanorum incisum, et relatum tom. I Diplomatum Belgicorum pag. 207.

h Abbatem Gemblaci agebat Radulphus ex Hasbanica nobilitate oriundus. Obiit anno 1268. Ita colligitur ex Sanderi tom. cit. pag. 14.

i In eodem Sanderi tomo, pag. 24 schedæ Gemblacenses tradunt, has a B. Goberto querelas contra Aleydem depositas apud Henricum, maritum Aleydis: verum hoc cum biographiis nostris non cohæret; qui non modo rem apud Aleydem ipsam tradunt peractam, verum etiam Henricum tum temporis fuisse defunctum, et Aleydem maritali fuisse patrocinio viduatam.

k Scriptura sumitur latinus, prout completur libros quosvis pios: non enim verba a biographo allegata leguntur in Litteris sacris, sed in homilia S. Gregorii super cap. xx Joannis.

l De die obitus dictum est in Commentario num. 43.

A. MONACUS
 VILLARIENSIS
 ANONYMUS.

B DIES VIGESIMA PRIMA AUGUSTI. E

SANCTI, QUI XII KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S. Euprepus vel Euprepus ep. Veronæ in Italia.	S. Pristus	
S. Paternus M. Fundis in Latio.	S. Sevus	
S. Cyriaca vidua et mart. Romæ.	S. Quadratus ep.	Martyres Alexandrini.
S. Anastasius vel Attalus M. Salone in Dalmatia.	S. Sumpulphagus	
S. Natalis conf. presb. Casali in Liguria.	S. Astusus	
S. Donatus	S. Diomedes	
S. Romulus	S. Zoticus	
S. Sylvanus	S. Zatanigelus	
S. Venustus	S. Moyseus	
S. Hermogenes	S. Julius	
S. Luxorius	S. Julianus	MM. in Hispania. P
S. Cisellus	S. Vincentius	
S. Camerinus	S. Augurius	
S. Bassa	S. Eulodius	
S. Theognis vel Theogonius	S. Hippolytus	MM. Romani.
S. Agapius	S. Traianus	
S. Pistus vel Fidelis, ejus filii	S. Quadratus	
SS. Quadrati episcopi.	S. Primus	
	S. Bonosus	MM. Antiochiæ in Syria.
	S. Maximilianus vel Maximianus	
	S. Privatus epic. et mart. in Occitania Galliæ provincia.	
	S. Julianus episc. Benearnensis in Gallia.	
	S. Leontius episc. Burdegalensis	

- A
 lensis in Gallia Aquitanica.
 S. Avitus episc. Claromonte
 in Arvernica.
 S. Theocleta Thaumaturga.
 B. Balduinus abbas Ordinis
 Cisterciensis, Reate in Ita-
 lia.
 S. Bernardus de Alzira mar-

tyr, Ordinis Cisterciensis. ^D
 Item de SS. Gratia et Ma-
 ria, Sororibus ejus, Virgi-
 nibus ac Martyribus Alziræ
 apud Valentiam in Hispania.

- B. Bernardus Ptolomæus,
 fundator congregationis
 S. Mariæ Montis Oliveti.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

^B In Italia, depositio B. Michaëlis Florentini,
 congregationis . . Camaldulensium mona-
 chi, occurrit hodie in Menologio Buccolini,
 ubi etiam hic laudatur. Castellanus in
 Additionibus ad suum Martyrologium uni-
 versale pag. 941 eum ponit cum titulo vene-
 rabilis, die xxiii Januarii : apud nos vero
 ad diem xxi ejusdem mensis ex aliis quidem
 hagiologis signatur; sed, quia de publico
 ejus cultu non satis constabat, inter Præter-
 missos tantum ponitur; uti videre licet in
 Prætermissis ad dictum diem xxi Januarii.

Duorum fratrum ac martyrum, qui Arwaldi sunt
 vocati, ac regio sanguine orti, passio in Ve-
 cta insula (vulga Wight.) Annuntiatio hæc
 extracta est ex secunda editione Martyrologii
 Anglicani Wilsoni. Quæ autem huc spectant,
 cum exposita jam pridem fuerint in Præter-
 missis ad diem xxviii Januarii; item ad diem
 xx Februarii, occasione Cyuberti abbatis;
 adeat lector xxviii Januarii, et xx Febr.

In Alexandria Conchæ martyris annuntiatio pon-
 nitur hac die in nostro Florario Ms.; qua
 etiam notatur ex Greveno inter auctaria ad
 Usuardum a nobis editum; sed paulo aliter :
 In Alexandria, Contæ nobilis. Vide quæ jam
 pridem a nobis dicta sunt de S. Cointa seu
 C. Quinta od diem viii Februarii.

S Renoberti translatio Varziacum (a Varzy)
 habetur in Catalogo Ms. Sanctorum urbis Au-
 tissiodorensis, quem asservamus sub involuero
 SS. 19. De S. Renoberto episcopo Bajocensi
 in Gallia, mentio fit in Prætermissis ad diem
 xxiii Aprilis, ubi renissus est ad diem xvi Maii.
 Castellanus in Additionibus ad eundem
 diem xvi Maii pag. 957 ponit collegia-
 tam S. Eugeniæ Varziacensis in provincia
 Nivernensi ecclesiam, in qua videri asserit
 ejus sepulcrum cum hac inscriptione : Hic ja-
 cet Regnobertus præsul, Bajocensis episcopus;
 et ubi S. Renobertum appellari ipsum
 observat, sicut etiam Autissiodori, sub ejus
 nomine ecclesiam parociale ibidem esse ad-
 dens, ac festum ejus celebrari die xxi Augu-
 sti, qua una e translationibus illius accidit.
 Phra de hoc præsulè jam pridem dicta sunt
 in Opere nostro ad diem xvi Maii.

In Macedonia sancti Quadrati, qui Publio
 Athenarum episcopo successit, imperante Ha-
 driano, annuntiatio habetur apud Mauroly-
 cum hac die. Ad xxvi Maii ponit istam :

Apud Athenas B. Quadrati episcopi, qui Pu-
 blio successit, et pro defensione fidei librum..
 Hadriano tradidit. Sunt, qui hunc ab illo di-
 stinguunt; sed adjuncta utrobique tam simili-
 a non credimus convenire personis numero
 inter se diversis. Consule, quæ jam pridem a
 nobis dicta sunt die, quam modo memorabam,
 xxvi Maii.

S. Richardus episcopus Andriensis in Apulia, oc-
 currit apud Ferrarium in utroque Catalogo,
 et in Martyrologio Anglicano typis edito.
 Actum de illo est tomo II Junii ad diem ix istius
 mensis. Adeat itaque lector eundem diem
 ix Junii.

Certamen S. Argenteæ et liliorum ejus notatur
 in Martyrologio Arabico-Egyptio. Apud nos
 ad diem xiii Junii, tomo II istius mensis,
 pag. 679 actum est de Martyribus, qui ibidem
 dicuntur in Ægypto passi; et inter illos de
 Argenide, quam magis suspicarer, eandem
 forte esse cum superiore, mutato licet ali-
 quantulum nomine, si ei filios in martyrio
 ibidem adjunctos viderem, sicut supra fit.
 Vide interim, quæ dicta sunt ad diem, quem
 memorabam, xiii Junii.

S. Palladius episcopus Ebreduensis est opud Fer-
 rarium : de quo etiam Tamoyus. Vide apud
 nos diem xxi Junii. ^F

S. Euprepia, ancilla et martyr annuntatur An-
 gustæ Vindelicorum hac die a Castellano. Ibi-
 dem loci in suo textu Gallico Martyrologii
 Romani ad diem xii Augusti retulerat Eupre-
 piam martyrem, et unam ex ancillis S. Hil-
 larix, matris B. Afræ martyris. Locus,
 nomen, officium ancillæ, et titulus marty-
 ris cum utrobique conveniant, omnino mihi
 persuadeo, unam eandemque Sanctam an-
 nuntiari; præsertim quia idem martyrologus
 in suo indice nominum Sanctorum, unicam
 dumtaxat assignat die xii Augusti : de qua egi-
 mus cum Martyrologio Romano ad eundem
 diem xii Augusti.

Beneventi, SS. Leontii, Valentii, atque Ypo-
 lyti, commemoratio notatur in additionibus
 Mss. Cortusæ Bruzellensis ad Usuardum Gre-
 veni. In nostra collectione Sanctorum, quam
 Bollandus sua manu scriptam nobis reliquit,
 dicuntur episcopi. Catalogus istorum episco-
 porum apud Ughellum adeo mutilus est, ut a
 primo procedat ad decimum tertium; ito ut
 nihil ex eo lucis invenerim. Nec plus repe-
 rir-

- A rire mihi licuit apud Viperam in episcopis Beneventanis, et in ejus Catalogo Sanctorum, quos ista ecclesia colit. Apud Florentinum annuntiatur : In Lucania provincia natalis sanctorum Valentini, Leonti; additque in notis : Quæ de Lucanis Martyribus adnotare potuimus, jam præterita die dicta sunt; quæ etiam nos de illis egimus; ut compertum non habeam, an et qualis facta hic sit confusio. Videri interim possunt, quæ de Lucanis forte Martyribus dicta sunt hesterno die xx Augusti.
- S. Mochteus abbas in Iliberua invenitur apud Wulfordum. Acta ejus illustravimus in tomo III hujus mensis xix Augusti.
- S. Lucius M. ponitur in Synaxario, quod e Menologio, jussu Basilii imperatoris collectum notatur; sed vide, quæ de eo diximus xx Aug.
- Romæ, S. Attali militis et martyris meminuit Ferrarius in suo Catalogo generali; Castellanus autem hæc habet : Palearinæ, S. Attalus martyr. Plura, quæ addamus, in promptu non sunt, præter ea, quæ hoc die dicuntur de S. Anastasio vel Attalo martyre. Eo itaque lectorem mittimus.
- B Cordubæ in Hispania S. Sampsonis abbatis. Annuntiatio est Ferrarii. De eo etiam agunt Tamayus, ac monastici, Wion, Dorganus, et Menardus; et hic ultimus eum refert cum titulo episcopi; quo fundamento? In notula vero marginali, an, inquit, Sanctus sit habendus, non satis liquet. Scribit de illo Ambrosius de Morales in suo Chronico lib. xiv, cap. iii, et lib. xv, cap. xxi; item in scholiis ad librum primum Memorialis Sanctorum divi Eulogii pag. 255. Sed hactenus publica hujus abbatis veneratio nequitiam nobis suadetur : cui etiam nullo modo faveat epitaphium, quod idem auctor recitat ex Cypriano archipresbytero, ubi inter Viri elogium sunt ista :
- Flecte Deum precibus, lector, nunc flecte,
Ipsero,
Æthera uti culpis valeat conscendere teisis.
Hæc non cohæreere cum cultu publico tunc temporis, quis non videat?
- S. Artosus et socii ejus martyres ponuntur a Castellano; qui aliunde nobis ignoti sunt : nisi forte spectent ad Alexandrinos, de quibus agatur hæc die.
- C Flori abbatis, discipuli sancti Mauri abbatis, commemoratio habetur inter Auctaria ad tertium Usuardi nostri impressi et illustrati, hæc die cum titulo beati; quæ etiam refertur a Ferrario in Catalogo Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, et eodem titulo honoratur. Actum est de Floro apud nos tomo I Januarii in Vita S. Mauri abbatis; ubi cap. ix, p. 1049 dicitur Cum . . . sanctissime . . . in omni vixisset religione, duodecimo Kalendarum Septembrium feliciter migrans ad Dominum, diem clausisse extremum : et observatur in notula, eo die in multis Martyrologiis ejus inscriptum esse nomen. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo I, ad annum Christi 547 refert, eum piissime vixisse, et dicto die obiisse; et in Actis Sanctorum istius Ordinis tomo I, pag. 295 observat ex Bollandando id quod jam indicabam. Cum tamen nec ibi, nec in Fastis monasticis Wionis, Dorganii, Menardi, Florum Sanctis annumeratum inveniam, alioquin in hac materia satis liberalium; suspicor, ipsi deesse publicum ac legitimum cultum; de quo si interea sufficienter nobis constiterit, locus ipsi dabitur inter Sanctos in supplemento Operis nostri.
- D Verde S. Sevilonis episcopi commemoratio habetur in Ferrario ex Kal., sicut asserit in notis, et Brev. Scotico : in quo unus ex iis, qui sub Karolo Magno Saxones convertit, narratur. Eum quoque memorat Demsterus. Plura de eo quæsitæ, sed reperta non sunt hactenus.
- Vilia in Bætica Hispaniæ S. Quadrati, ipsius urbis episcopi, memoriam ex pseudo-Dextro consignat Tamayus, eundem hunc esse volens, qui hodie sine titulo loci episcopatus annuntiat in Martyrologio Romano; sed perperam. Varii Quadrati episcopi dantur hæc die; quibus antequam synonymus adjungatur in Hispania, necesse est hoc probari testimoniis melioribus quam pseudo-Dextri, ac Bivarri ad eundem notis apud Tamayum : de quorum ineptiis nihil hic dicam, cum toties in Opere nostro eorundem nugæ jam refutata sint. Adeat interea lector quæ hodierna die de sanctis Quadratis episcopis dicuntur.
- Servatus aliquis est in nostra collectione Sanctorum, quam noster Bollandus sua manu scriptam reliquit ex variis Kalendaris seu Fastis sacris. Plura de eo in promptu non habemus.
- SS. Timotheus ep. Alexandrinus, et Proterius presbyter MM. indicantur apud Wulfordum. De Timotheo consule Prætermisssos ad diem vii Februarii, et Historiam Patriarcharum Alexandrinorum chronologicam, quæ habetur ante tomo V Sanctorum Junii nostri, ubi pag. * 51 datur elogium ejus; e quo nondum hactenus videtur sufficiens nobis præberi fundamentum, ut eum annumeremus Sanctis, qui titulus ibidem a pag. 50 * ipsi apud nos etiam tributus non fuit; nec apud Renaudotium in Historia patriarcharum Alexandr. a pag. 120 de eo agentem. Certiora itaque antiqui ejus cultus desideramus documenta. S. Proterius martyr et patriarcha Alexandrinus habetur tomo III Februarii, die xxviii ejusdem mensis, a pag. 729; qui primo ecclesiæ Alexandrinæ presbyter, dein archipresbyter, postea episcopus seu patriarcha fuit, sicut ibidem dictum.
- Natalis sanctorum Valentii et Leoncii in sancta Sophia, notatur inter Auctaria Usuardi a nobis illustrati. De Martyribus synonymis mentio fit inter hodiernos Prætermisssos. Hi autem quales sint, compertum non habemus.
- F Heyndencius abbas beatæ Mariæ de Zedelitz in Germania, existat apud Henriquezium hæc die; sed proxime sequenti apud Clotemotum, utrobique honoratus beati titulo. Henricum vocat Mauricus in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1133, cap. vii, num. 1 : ubi dum nomini ejus addit vocem quidam, satis indicat, illum sibi non satis cognitum fuisse. Nec vero nobis cognitus est, publicus ejusdem abbatis cultus, atque adeo hic ipsi locum damus.
- S. Mazota virgo in Scotia ponitur a Castellano; de qua Demsterus meminuit die xxii et xxiii Decembris. Vide quæ hæc die inter Prætermisssos dicimus de Fincaia.
- Octogesæ in Hispania S. Vildefridi ipsius urbis presbyteri, qui gloria confessoris admirabilis, et miraculorum munificentia celebris, in Domino quievit; ex Tamayo, qui indicat in notis, memoriam ejus signari hæc die, quia Luitprandus . . . illam conjungit cum SS. Martyribus

- A tyribus Juvenali, Booso, et Maximiano. Addit ista: Prorsus ejus res gestas obliteravit temporam colluvies, quæ nec diem, nec annum obitus S. Præsulis nobis patefecit. *Afirmat denique, eum floruisse ante tempora Constantini. Ut hunc presbyterum, cujus res gesta, vel ipsomet Tamayo fatente, in tanta sunt obscuritate; inter alios hujus diei Sanctos recenseremus, melioris notæ testimonio opus erat, quam pseudo-Luitprandi, vel aliorum hujusmodi fabulatorum. Consule, quæ hac die dicuntur in SS. Bonosi et Maximiliani, vel Maximiani MM. Commentario prævio § 11.*
- Bassus monachus in Clara-valle notatur in Calendario Cisterciensi, quod anno 1617 Divione excusum est. Non invenio illum hæc die in Menologio apud Henriquez: qua Chalemotus eum annuntiat eum titulo beati, et laudat, dicens inter alia, fuisse eum de primis S. Bernardi discipulis, qui Claravallensem eremum coluerunt, piisque operibus illustrarunt. Sed mirum est, nihil a me inventum de eo fuisse in Annalibus Cisterciensibus Maurici; ut omnino censeam, sufficere solam, quam de illo hic facinus, memoriam.
- B Gitnara de Rosario, in monasterio Averiansi Lusitaniæ, exstat in Viridario Germanico P. Frederici Steil.
- Philippus eremita notus est in Martyrologio Sieulo Octavii Caietani nostri, sed apposito asterisco, ut discernatur a Sanctis, qui publicis honoribus coluntur.
- Vincentius Venedus eum titulo venerabilis exstat apud Marchesium in sacro Diario Dominicano, ubi etiam datur ejus Vita.
- Helias Florentiensis primum abbas septimus, deinde abbas S. Abacuc Jerosolymitanæ diocesis legitur in Bibliotheca Ordinis Præmonstratensis apud Joannem le Paige, partis primæ libro primo, cap. xviii, pag. 348, et quidem eum beati titulo; sine quo refertur in Floribus ecclesie Leodiensis apud nostrum Fisenum hoc die pag. 382, quem signat in elogio Viri, quod pag. 383 subdit e Bibliotheca Cisterciensi.
- Valentianæ, depositio beati Gilberti, secundi sancti Joannis conventus abbatis. Ita Raissius in Auetario ad Natales Sanctorum Belgii Joannis Molani. Elogium ejus, quod subditur, in fine refert, animam Deo cum sanctitatis opinione eum reddidisse, recitatque versum, qui ad ipsius sepulcrum fuerit appositus, et in quo sanctus vocatur. Si constaret, eum cultu publico et Sanctis debito honoratum fuisse, inter hujus diei Cælitæ locum illi darem.
- C Julianus episcopus annuntiat in Vasconia apud Saussayum in Supplemento, et titulo Sancti donatur: quem, ait, nonnulli censent eum esse, qui primus præfuit hierarcha ecclesie Lescarensi in Bearnia provincia. Si hic sit, paucula, quæ de eo reperta sunt, invenies inter alios hujus diei Sanctos; sin vero diversus, majorem de eo notitiam suggeri desideramus.
- Depositio beatissimæ matris nostræ Humbelinæ, beati Bernardi sororis, quæ ab ipso mirabiliter coarsa, sæculi deliciis contemptis, rigidissimam vitam instituit. nec non post multa pietatis opea, miris præcedentibus signis. ad æternam patriam transivit. Annuntiatio est Chrysostomi Henriquez in Monologio Cisterciensi hac die; qua etiam Saussayus ac Menardus eam referunt, et quidem eum D titulo Sanctæ. At Chalemoto in sua Serie Sanctorum et Beatorum etc. Ordinis Cisterciensis, die proxime sequente sufficit titulus Beatæ. Inter alias vero illius laudes, Ejus festum, inquit, celebratur per omnia congregationis Hispaniæ cœnobio tamquam patronæ sanctimonialium Ordinis Cisterciensis etc.; sed memoria, ut suspicamur, privata, vel saltem non satis accommodata ad cultum publicum ei concedendum, atque adeo ad eam collocandam in Opere nostro inter Cælitæ, qui talem cultum habere probantur. Et confirmatur in suspicione nostra ex eo, quod Mauricius, Annalium Cisterciensium diligens ac fidelis collector, et Hispanus quidem, ad annum Christi 1141, cap. iv, ubi scribit de piissimo ejus obitu, ac mirabilibus, quæ ista occasione acciderunt, ac ibidem videri possunt, tametsi Sanctæ prærogativa eam dignetur, in fine tamen dicti capituli nulla alia proferat in rem præsentem, publicam, inquam, venerationem, monumenta, quam Martyrologium Menologiumque, quæ eam Sanctis annumerant, Cisterciense et monasticum, utrunque E vigesima prima die mensis Augusti. Additur Miræus item in suo Calendario die sequenti. In vita ejus, quæ anno 1633 Lovanii edita est Gallice, auctore R. P. D. Bonaventura Waustru Ordinis Cisterciensis, cap. viii, quo agitur de obitu ipsius, nullum etiam publici cultus vestigium expressum invenimus. Ut itaque in hac re procedamus debita eum cautela, rogatos volumus eruditos Cistercienses, ut, si fortasse inveniunt in alia documenta, quæ publicum Humbelinæ cultum certis nobis comprobent; ea subministrare nobis non graventur, honoratiorem piissimæ mulieri daturis locum in hoc Opere nostro vel in ejusdem supplemento, si petitioni nostræ faciant satis.
- Guillelmus Reriachus, Vauri in Aquitania. eum titulo beatorum martyrum referuntur tres primi ab Arturo in Martyrologio Frauciscano: quibus adduntur alii, beatorum titulo donati.
- Stephanus Regnacus, ibidem
- Jacobus Lambertus, ibidem
- Conradus Probus episcopus, Tullii Leucorum
- Simon confessor, Messanæ in Sicilia
- Petrus a Colle conf. Tertiarius, in Hetruria
- Anonyma virgo, Casseliæ in territorio Hispanensi
- Hæc etiam notatur in Gynæceo, et in Menologio Hueberi; sed ab hoc sine titulo beatæ. Ex eo addimus sequentes: sunt autem isti:
- Julianus Guliacco, Rossi in Languedocia ab hæreticis occisus.
- Anonymus, Erfurthi in Thuringia.
- Simon Aimonis, Messanæ in Sicilia.
- Anastasius, prope Alconellium opp. in finibus Castella.
- Bonaventura de Monte regali, Spoleti in Umbria.
- Thomas Calaritanus, in Sicilia.
- Johanna de Jesu Maria, Burgi in veteri Castella. Roma, S. Antonii martyris etc., annuntiatio est in Auetariis ad nostrum Usuardum. Vide xxii Augusti.
- S. Veredemi confessoris in pago Uzotico mentionem facit Saussayus in Supplemento: sed die xx hujus inter Prætermisissos etiam occurrit Sanctus iste, ubi remissus est ad diem xxiii Augusti.
- S. Sibonii

- A S. Sidonii Apollinaris episcopi meminerunt hac die Ferrarius, Castellanus, et Martyrologium Parisiense anno 1727 vulgatum. De eo agemus eum Martyrologio Romano xxiii Augusti.
- S. Arelitii mentio fit in Gallia Christiana apud Sammarthanos tom. IV in Attano monasterio pag. 99, cujus fuisse dicitur fundator ac primus abbas. Sed Molanus in additionibus, Galesinius, Ferrarius, Wion, Dorganius, Menardus, et Bucelinus agunt de illo ad diem, quo nos quoque eum differimus, xxv Augusti.
- Florentiæ, beatæ Villanæ Nazarenæ, tertii Ordinis Dominicani annuntiatio signatur ab Arturo in Gynæceo hac die, qua etiam ponitur a Marchesio in Diario Dominicano, ubi Arturum citat; ad ejus annuntiationem Janingus noster hanc sua manu adscripsit observationem: Villanam hoc die xxi posuerit fortasse Arturus e suo cerebro: potest tamen tunc obiisse, utpote non diu post festum S. Laurentii mortua, uti innuit Vita. At festum ejus colitur ultima Dominica Januarii; atque ideo posset ad ultimum diem istius mensis referri. Referri quoque posset ad xxvi Augusti, qua corpus translatum fuit anno MDLXIX. De illa itaque nos agemus ad dictum modo diem xxvi Augusti.
- S. Adelindis abbatissa, in Germania, signatur apud Castellanos in Martyrologio universali. Molanus in additionibus ad suum usuardum, nec non monastici Wion, Dorganius, Menardus, Bucelinus; quibus adde Arturum a Monasterio in sacro Gynæceo, Adelindem abbatissimam memorant die xxviii hujus mensis; qua etiam die de illa agit Raderus in sua Bavaria sancta. His Duobus præsentibus, nos conabimur illi tribuere, quæ invenerimus ad diem dictum xxviii Augusti.
- SS. confessorum Aristidis et Optati annuntiatio signatur in nostro Florario Ms. Eorum nomina invenio in Martyrologio Romano ad diem, quo de illis plura dici poterunt, xxxi Augusti.
- Commemoratio martyrum Sergii et Bacchi; Abraham, Isaac et Jacob signatur in quodam Calendario, quod simul ligatum est cum collectaneis nostris ex Fastis Sanctorum Græcis. De primis duobus agitur eum Martyrologio Romano ad diem vii Octobris; de Abraham patriarcha, ad diem ix ejusdem mensis; de duobus aliis vide Prætermisos ad diem v Februarii. Tribus itaque jam dictis Sanctis locus dabitur apud nos cum Martyrologio Romano vii et ix Octobris.
- Fineana virgo annuntiatur a Camerario. Fintana vocatur apud nos in Prætermissis ad diem xxvii Maii: sed Ferrarius in Catalogo generali, et Arturus in Gynæceo referunt eam die xiii Octobris una cum Otha, illius, uti ex eodem Arturo habemus, sorore. Dispiei poterit, quænam de iis sint dicenda, ad dictum diem xiii Octobris.
- Spiræ in Germania Reginbaldi episcopi cum titulo Sancti, et insigni cum elogio exstat in Menologio Bucelini; apud Menardum vero annuntiatur cum eodem titulo ad diem xiii Octobris; quo etiam refertur a Castellano, et vocatur Reginbaldus; sed tantum cum titulo venerabilis. Isto itaque die inquiri poterit, an publicum cultum habeat, videlicet xiii Octobris.
- Natalis B. Apostoli Thaddæi, qui et Lebæus dicitur est, annuntiatur in Menologio Græcorum, quod Cardinalis Sireletus Latine reddidit, et Canisius vulgavit. Consentunt Menæa magna excusa: Memoria S. Apostoli Thaddæi, qui et Lebæus. Typicum vero, quod vocatur sancti Sabbar, dicit: Sancti Apostoli Thaddæi, isto alio cognomento omisso; sicut etiam fit in Calendario Græcorum, quod Genebrardus edidit. Omnino autem ab istis differt Menologium Sparwensfeldianum in sua annuntiatione, quam his verbis exprimit: S. Ap. Thaddæi Letviensis, filii Josephi, genere Cyrenii, in urbe Berito in Phœnicia ab infidelibus suspensi et sagittis perlossi. Raderus noster in observationibus Mss., quas habemus, ad Menæa magna Græca, hac die xxi Augusti in rem nostram notat, tria nomina fuisse isti Apostolo: Nam apud Lacam, inquit, 6, et Act. 1, Judas Jacobi vocatur; apud Matth. cap. 10. Ἰουδᾶς; ὁ ἐπικληθεὶς Θαδδαῖος, LEBÆUS, COGNOMENTO THADDÆUS. Disputat Baronius de duobus Thaddæis ad xxviii Octobris; quo die apud Latinos colitur Thaddæus eum Simone; sed vere tradit, non nisi unum esse Thaddæum, unumque ab Ecclesia eoli, hunc ipsum nostrum, inquam, Græcis xxi Augusti celebrari solitum. Hæc Raderus. Sed Baronius non omnino affirmate illud tradit; sed quando allegat S. Hieronymum, et ceteros Latinorum, utitur verbo videri. Apud nos ad diem xix Junii, tomo III ejusdem aensis, a pag. 802 edita est de S. Juda Apostolo ex lxxii discipulis, martyre Araræ in Armenia, dissertatio conjecturalis, dijudicandum proponens ejus a Juda Thaddæi differentiam, cultumque et genus, et locum mortis diversum. Vides hic, lector, locum aperiri ulteriori indagationi circa unum vel plures Thaddæos: huic autem controversiæ pluribus discutenda jam non est locus; sed eam remittimus ad diem modo designatum - xxviii Octobris.
- Georgii sancti Aniciensis ac Velauensis episcopi conf. mentio fit in Additionibus Mss. Cartusiarum Brurellensis ad Grevenum. Saussayus eum refert die ix Novembris; sed Castellanus, ac Martyrologium Parisiense anno 1727 editum, die proxime sequenti, ad quem nos etiam illum differimus, x Novembris.
- S. Alberici episcopi Ultrajecteni et conf. memoria occurrit apud hagiologos monasticos Benedictinos, videlicet Wionem, Dorganium, ac Menardum; quibus adde Ferrarium. Ms. Florarium nostrum cum titulo venerabilis illum memorat. Verum a Saussayo in Supplemento, et a Molano in Natalibus Sanctorum Belgii, refertur ad diem, quo nos etiam illum differimus, xiv Novembris, quo in Batavia sacra parte I, pag. 96 asseritur colui; obiisse autem hac die xxi Augusti. De illo itaque agitur die xiv Novembris.
- Consecratio altaris beati Andreæ Apostoli habetur inter Auctoria ad Usuardum a nobis editum. Colitur iste Sanctus xxx Novemb.
- S. Birini episcopi Dorcestriæ translatio legitur in additionibus Mss. Cartusiarum Brurellensis ad Usuardum Grevenum. Habetur hic Sanctus in Martyrologio Romano iii Decembr.

DE SANCTO EUPREPO VEL EUPREPIO EPISCOPO,

VERONÆ IN ITALIA,

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

Sancti hujus memoria in Martyrologiis, cultus, reliquiæ,
ætas, et Acta.S. REGULO LAUT II.
Ex Martyrolo-
gicis

Memoria hujus sancti Præsulis, qui ab aliquibus Euprepus, ab aliis Euprepus nominatur, apud recentiores Martyrologos occurrit, inter quos Galesinius die XXI Augusti sic habet: Veronæ, sancti Euprepii episcopi. Is primus est, qui episcopali munere ecclesiam Veronensem gessit, sancteque instituit ad Christi pietatem. Huic annuntiationi Ghinius in Natalibus sanctorum Canonieorum ad eandem diem ex traditione Veronensium ætatem S. Euprepii, præterpropter addidit hoc modo: Veronæ sancti Euprepii episcopi et confessoris, quem ferunt sancti Petri Apostoli discipulum, ibidem primum episcopum, eandem ecclesiam sancte instituisse ad Christi fidem et pietatem. Castellano aliisque omissis, hic adjungo breviorē hodierni Martyrologii Romani annuntiationem, quæ sic sonat: Veronæ sancti Euprepii episcopi et confessoris. Eminentissimus Baronius ibidem in Notis indicat, sese hanc publicæ venerationis notitiam hausisse ex monumentis Veronensibus, quæ ad confirmandam immemorabilem hujus Sancti cultum jam consulimus.

hujus sancti
reliquiis exhibi-
to.

2 Illustrissimus Augustinus Valerius episcopus Veronensis in Antiquis ecclesiæ suæ monumentis, quæ Venetis anno 1576 edita sunt, fol. 1 et sequentibus ex veteri Martyrologio scriptoribusque sæculi decimi quinti probat, ab immemorabili tempore triginta sex primos urbis Veronensis episcopos publico cultu honoratos fuisse. Deinde ex quodam M. Chronico et litteris Hieronymi Segala, mense Martio anni 1492 ad Joannem Bevilaquam Comitem datis, de inventione S. Euprepii et aliquot ejus successorum, refert, sequentia: Anno Domini MCDXCII mense Martii in crypta seu confessione ipsius ecclesiæ sub altari majori, sex sive septem pedibus in terra defossa, inventa sunt cum multis Sanctorum reliquiis corpora quatuor sanctorum episcoporum Veronæ, Euprepii primi episcopi, a sancto Petro creati, sancti Agapii, sancti Cricini sive Cricini et sancti Proculi; super cujus corpore erat lapis ophites, hoc est serpentinus, ducatis trecentis tunc æstimatus; subter quo lapide erat effigies S. Proculi in alio lapide marmoreo (mirabile visu) nulla arte incisa seu depicta: et in feriam quintam sequentem hac de causa decretæ fuerunt publicæ supplicationes ac universo clero indictæ.

et veneratione in-
dulgentiis

3 Laudatus Augustinus Valerius fol. 3 verso post relatam inscriptionem anni 1502 (hæc eadem lib. IV Antiquitatum Veronensium cap. III etiam ab Onuphrio Panvinio refertur) de ætate et

cultu S. Euprepii sic disserit: Hæc sunt corpora Sanctorum sepulta in ecclesia S. Proculi; et primo in altari inferiori ejusdem jacet corpus S. Proculi episcopi Veronensis, et fuit quartus episcopus Veronensis; et corpora sanctorum martyrum Cosmæ et Damiani, Cerboni, Valentii, Luparii, Probi episcoporum Veronensium, et brachium sancti Martini episcopi et confessoris. In alio altari ad dextrum latus præfati altaris jacet corpus S. Agabii episcopi, et fuit tertius episcopus Veronensis. In alio altari ad sinistrum latus præfati altaris jacent corpora sanctorum Euprepii et Cricini; qui quidem Euprepus fuit primus episcopus Veronensis, missus et consecratus a beato Petro Apostolo, et similiter Cricinus secundus episcopus Veronensis. Item die XXII Martii MCDXCIX concessum fuit indultum per R. D. Baptistam Cardinalem sanctæ Mariæ in Porticu, omnibus et singulis Christi fidelibus, qui dictam ecclesiam sancti Proculi Veronæ in singulis annuntiationibus gloriosæ Virginis Mariæ, et S. Proculi, et S. Euprepii, S. Cricini, S. Agabii, et SS. Cosmæ et Damiani visitaverint, centum dierum indulgentiarum, ut in bulla authentica in sacristia societatis S. Mariæ, S. Sebastiani, et S. Rochi.

4 Denique illustrissimus ille scriptor de sacris S. Euprepii reliquiis fol. 6 hæc habet: Corpus venerandum beati patris Euprepii, sepultum extra muros Veronensis civitatis, in ecclesia beati Proculi episcopi Veronensis in area sita in crypta ejusdem ecclesiæ a latere meridiano post altare ipsius requiescit. His duas inscriptiones ibidem ita subjungit: In crypta seu confessione ecclesiæ sancti Proculi in altari SS. Euprepii et Cricini: EUPREPIO VERONÆ A CHRISTI ANNO LXXII PRÆSULI PRIMO ET CRICINO LABORUM SOCIO ET COMITI LOCUS RESTITUTUS. In dicta crypta in marmore strato pavimenti apud columnam ad meridiem: HIC REQUIESCUNT IN PACE CORPORA SANCTORUM EUPREPII ET CRICINI EPISCOPI. Etiam ibi de aliis S. Euprepii reliquiis, et quadam ejusdem Præsulis effigie sic meminit: In ecclesia seu monasterio sancti Joannis inter reliquias, quæ ibi asservantur, sunt etiam reliquiæ sancti Euprepii episcopi Veronensis. In palla capellæ S. Mariæ Virginis in ecclesia cathedrali est effigies sancti Euprepii cum pastorali et ecclesia in manu, ut ostendatur fundator ecclesiæ Veronensis. Quamvis hæc epitaphia atque monumenta iudicio nobilissimi Scipionis Maffei non videantur admodum antiqua, tamen ad demonstrandum immemorabilem S. Euprepii cultum sufficient.

probatum tradi-
mus cultus hu-
jus Sancti

quoniam serie præ-
sulum Veronen-
sium.

5 Quod vero ad seriem primorum episcopo-
rum Veronensium attinet, ea apud diversos scri-
ptores diversa est, ut Onuphrius Panvinus lib. iv
Antiquitatum Veronensium cap. iii testatur, et
Ughellus in novissima editione *Italiae sacræ*
tomo V col. 678 clarius exponit his verbis: Cæpit
igitur sedere Verona: Euprepium anno Domini LXXII,
ut inmit lapis superius allatus, Lini Pontificis
anno tertio, Vespasiani primo. Quot annis
sederit, incertum est; neque ulla habenda est
fides Tinti chronologiæ aliorumque, qui de pri-
mis Veronæ præsulibus scripserunt, cum erro-
ribus multis scateant, et pro libito post Eupre-
pium et Cricinum ceteros enumerant episcopos,
ut infra in Proculo, qui quartus episcopus ab iis
recensetur, cum certum sit, post sanctum Ze-
nonem, qui octavus dicitur, hanc sedem ten-
uisse. Quamvis Ughellus id certum putaverit,
tamen hic a veritate aberravit, ut ex infra di-
cendis patebit.

quamvis hæc in-
ter se d. repet.

6 Deinde varias auctorum opiniones ibidem
itu proponit: Imo inconstans est illorum senten-
tia; nam Joannes Diaconus, qui a Julio Cæ-
sare ad Henricum septimum imperatorem scripsit
B historiari, recensens primos Veronensium præ-
sules, primo loco Euprepium, II Dimidrianum,
III Simplicium, IV Proculum, V Saturninum,
VI Lucillum, VII Cricinum, VIII Zenonem sta-
tuit, a ceteris historicis Veronensium dissentiens,
qui primum Euprepium, II Cricinum, III Aga-
pium, IV Proculum, V Saturninum, VI Lucil-
lum, VII Dimidrianum, VIII Zenonem enume-
rant, alios præponunt, postponunt, omittunt.
Neque aduorum ratio eadem omnibus constat;
plures, pauciores, his, illis contribuunt. Et
sane magnam partem habeo suspectos manifeste
errasse. Est mihi sane compertum, Panvinium
valde mirari Joannem Diaconum, qui hanc se-
riem inverterit. Ceterum ego quoque nequeo
non mirari Panvinium, qui plus quam Diacono,
ceteris fidei præstet: nam æque in incerto labo-
ramus, sive Diaconum sive ceteros sequamur,
usque ad certiora monumenta, de quibus dubi-
tari non licet. Unde enim Diaconus et reliqui
hæc hauserint, ut ultro eorum dictis credulita-
tem deferamus, nescio.

et in statu unum
in sæculi octavi.

C 7 Verum antiquiora et saltem certiora monu-
menta postmodum detecta sunt, de quibus nobil-
issimus Scipio Maffei ad Nicolaum Coletum
tomo V *Italiae sacræ*, nuper Venetiis recens, col.
672 sic scribit: Intellexi ex tuis litteris, te
momentis rationum mearum, quibus ab Ughel-
liana episcoporum Veronensium historia univ-
erse expendenda, documentisque exagitandis abstinere
decevi, tandem acquiescere, ac postulationes
tuas eo redigere, ut si quid habeam de ve-
tustioribus tantum episcopis, quod neque ab
Ughello, neque ab historicis nostris allatum sit,
pariterque si quem umquam ejusdemque tem-
poris præsulem forte detexerim, qui nondum
innoscat, et a dyptichis nostris adhuc exulet,
tecum statim communicem; quæ quidem pau-
cis præstabo. Nullum extat ea de re monumen-
tum antiquius rhythmica quadam Veronæ descri-
ptione, regnante Pippino Caroli magni filio,
ab anonymo auctore elucubrata. Priorem illius
partem edidit Hieronymus a Curte in *Historia*
Veronensi lib. I ex Ms. Chronica apud Jesu-
tos; reliquæ, in qua octo primii episcopi
recensentur, ex antiquissimo libro apud Cæ-
lestinos cænobii Ariminensis aliquot verba
allegat Perettus; frustra quædam occurrerunt
Augusti Tomus IV.

mihi multis abhinc annis in Zenoniano codice.

8 Verum perierat prorsus insignis documenti
præstantior pars et expetibilior, nisi P. Mabil-
lonius ex Lobienſi bibliotheca integrum demum
absolutumque emisisset. Ratherius multis scriptis
clarus, ex eo monasterio ad sedem Veronensem
anno cxxxviii, ut Sigebertus docet, translatus
fuerat; qui cum deinde Veronæ valedicere et
monastica aliquando claustra repetere cogeretur,
descriptionem illam simul cum ichnographia civi-
tatis nostræ minio depicta, Lobiam pertulit. Ea
quidem membrana, necnon ichnographia, quæ
historiæ Veronensi maximo adjumento esset,
anno mcccxi per fratrem meum, Namurcensi
tunc provinciæ præfectum, operam dedi, ut
summa diligentia perquirerentur; abbatia siqui-
dem Lobienſis vix decem aut duodecim horarum
iter ab Namurco abest; verum irrito conatu,
multumque conquerentibus Patribus, plures
codices vel surreptos fuisse, vel ab iis, qui
utendos acceperunt, minime redditos. Cum Ma-
billonii *Analecta* vetera, quorum tomo primo
rhythmicum id monumentum insertum est, in Italia
perquam raro occurrant, ejus exemplar, quod
fideliter olim exscripsi, ad te mitto. Tum re-
fert istud antiquum instrumentum, quod Ma-
billonius inter *Analecta* vetera tom. I pag. 371
et sequentibus edidit, quodque nuper inter *Scriptores*
Rerum Italicarum tomo II part. II col. 1095
recusum est.

AUCTOR
G. C.
quod tum sta-
pudem vulga-
tum est.

9 In hoc venerando sæculi octavi documento
series octo primorum præsulum Veronensium ita
exprimitur: Primum Verona prædicavit Eupre-
pius episcopus, secundus Dimidrius, tertius
Simplicius, quartus Proculus confessor, pastor
egregius. Quintus fuit Saturninus, et sextus Lu-
cilius; septimus fuit Cricinus doctor et episco-
pus; octavus pastor et confessor Zeno martyr
inclytus. Proxime laudatus Maffei de hac se-
rie, quæ ab Ughello utriusque rerum Veronen-
sium scriptoribus non parum discrepat, in iisdem
litteris ad Coletum datis tale fert judicium:
At cum Ughellus, tum historici nostri, elen-
chamque consarcinatos, ubi pedem figant,
non habent, nec antiquum testem proferunt,
nec monumento nituntur ullo. Qui ante annos
aliquot Ordini Veronensi episcoporum historiam
adjecit, Dimidrianum sextum decimum statuit,
Saturninum decimum quartum, Lucillum seu
Lucillum decimum octavum; quo fundamento,
si exquiras, nihil est quod afferatur. De Agapio
inscriptionem proferunt, quam proximis seculis
compactam quis primo intuitu non agnoscat?
Mibi ergo nec vetustius, nec sincerius docu-
mentum usque in hanc diem reperienti piaculum
videretur, ab anonymi traditione recedere: præ-
cipue cum et secundus testis adsit, qui annis
plus quam ducentis hujus argumenti scriptores
ceteros antecessit; nempe Joannes ecclesiæ Ve-
ronensis Diaconus, qui in imperiali, quam ex-
aravit, historia nunc deperdita primos octo Ve-
ronensium præsules iisdem nominibus ac eodem
prorsus ordine recitabat, ut ex Panvinio *Anti-
quitatum Veronensium* lib. 4 cap. 3 discimus,
qui eam chronicam legerat.

semper primo
loco collocatus.

10 Quamvis S. Euprepium ubique in catalo-
gis primus Veronæ episcopus assignetur, tamen
inter eruditissimum Maffei et alios scriptores
Veronenses de certa illius primi Antistitis ætate
non convenit: nam Panvinus, Ughellus, ali-
que auctores passim tradunt, S. Euprepium ab
Apostolorum principe Petro Veronam missum

Sed de orat.
hujus episcopi
dubitat.

AUCTORE
G. C.

esse, et anno Christi septuagesimo circiter episcopalem istius urbis cathedram ascendisse vel potius instituisse. Sed hanc traditionem non admittit nobilissimus marchio Maffei; quinimo ex certiore S. Proculi ætate colligit, prædicationem sive cathedram S. Euprepî ad posteriora tempora differendam esse, cum non sit satis probabile, quatuor primos urbis Veronensis episcopos tam diu isti ecclesiæ præfuisse, ut tria fere sæcula impleverint. Non repetimus hic verba eruditissimi marchionis, quæ in Commentario prævio ad Acta SS. Firmi et Rustici martyrum die 1x Augusti, sive tomo II istius mensis pag. 416 dedimus, ubi etiam Veronenses ad solida traditionis suæ monumenta proferenda humaniter invitavimus. Cum interim nihil nobis communicatum fuerit, ætatem S. Euprepî circa initium hujus sylloges ambigue sæculo primo vel secundo affirmamus.

et breviter ejus
Acta exhiben-
tur

11 Jam tantum superest, ut aliqua dicamus de gestis hujus sancti Præsulis, quæ reverendissimus Augustinus Valerius in Monumentis antiquis ecclesiæ Veronensis fol. 38 verso ex communi Veronensium traditione breviter exhibet hoc modo: Cum Petrus Apostolus, Apostolorum prin-

ceps Hierosolymis profectus, Antiochiæ primum sedisset, deinde post annos septem Romam venisset, ubi Pontificatum gessit annos viginti quinque, discipulos viros apostolicos in diversa loca et provinciæ ad sanctissimam Christi fidem propagandam misit; in quorum numero fuit Euprepîus, vir admirabili sapientia et sanctissimis moribus præditus, cujus fidei Veronam nobilissimam Italiæ civitatem credidit, eique episcopum præfecit. Euprepîus zelo Dei iucensus, ut illa tempora patiebantur, simulacrorum cultu ejecto, primus religionis Christianæ semina sua doctrina et pietate Veronæ jecit: quo in munere cum multos annos magno cum labore Vir Dei esset versatus, extrema senectute confectus, iutrepide ubique Christum prædicans, Magistrum imitatus, pro grege sibi commisso pastor bonus migravit in cælum duodecimo Calendæ Septembris. Sepulchrum est extra urbem, quo loco nunc est sita ecclesia sancti Proculi, in cryptæ ejus latere, quod est ad meridiem. Utinam hæc omnia et singula, præsertim quæ ad ætatem istius sancti Antistitis spectant, ex antiquioribus documentis probari possent!

B

E

DE SANCTO PATERNO MARTYRE,

FUNDIS IN LATIO,

SYLLOGE HISTORICA.

Sancti hujus notitia et cultus ex Martyrologio Romano, Ferdinando Ughello, et Mss. Actis.

SUB DECIO,
in Martyrologio
Romano,

Hodie Martyrologium Romanum memoriam hujus Martyris ita celebrat: Fundis in Latio sancti Paterni martyris, qui ab Alexandria Romam veniens ad Apostolorum memorias, et inde in agrum Fundanum secedens, cum martyrum corpora sepeliret, a tribuno comprehensus, in vinculis exspiravit. Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo I col. 719 testatur, Fundis in Latio festum ipsius die 21 Augusti quotannis coli, et de gestis ejus hæc breviter indicat: Fundis sanctus Paternus Ægyptius martyris coronatus est: hic enim cum ad limina Apostolorum institutum iter haberet, Fundosque divertisset, ibique pietate cogente, insepulta martyrum corpora sedulo traderet sepulturæ, demum Christiana religionis apud judicem expositus, martyrum curator, martyr et ipse effectus est, quo pii exantlati laboris præmii amplissimum reportaret. In Fundana ecclesia ejus Martyris profestus dies die 21 mensis Augusti recurrit.

et ab aliis pau-
cis scriptoribus

2 Pauca admodum de hoc sancto Martyre superesse documenta, satis declarat Antonius Carracciolus, dum in Sacris ecclesiæ Neapolitanæ monumentis eap. II sect. II sic scribit: In Romano item Martyrologio ad diem 21 Augusti, de Paterno martyre tantum legitur, illum ab Ægypti Alexandria in Italiam et Campaniam advenisse, atque in agro Fundano occisorum pro Christo martyrum curasse sepulturam. Manuscriptus autem codex Fundanæ ecclesiæ, e quo excerpta aliquot, illustrissimo episcopo Belmosto man-

dante, nuper ad me missa sunt, paulo sane latius hæc digeri, traditque, necatos per ea loca fuisse, Decio et Valeriano imperatoribus, Christianos bis mille quingentos nonaginta septem. Quo autem anno, quo preside, quoque mortis genere interempti fuerint, nulla adsunt monumenta, quæ tradant. At ejusmodi tamen et merito et numero hi sunt, de quibus certa distinctaque memoria et cogitatio Fundis exstare deberet. Val, quam multa tempus atrox falce metit!

3 Quod hic de bis mille quingentis nonaginta septem martyris dicitur, et in Actis infra dandis repetitur, verosimiliter desumptum est ex Actis S. Magni martyris in Cappadocia, vel Andrea Ducis in angustiis montis Tauri ab Antiocho cum multis aliis interfecti, quæ cum Actis S. Magni Tranensis episcopi confusa sunt, ut ad diem 19 hujus mensis operose probavimus. Porro quod ad tempus attinet, quo S. Paternus lauream martyrii obtinuit, illud imperio Decii alligavimus, quandoquidem tribus diebus post S. Magnum Tranensem præulem obiit, et hunc sub Decio collocavimus. Cum tamen in Actis mox edendis dicatur fama S. Paterni et S. Magni ad aures Decii et Valeriani pervenisse, et hic sub Decio passus tradatur, non magnopere repugnabo, si quis alterutrum vel utrumque Martyrem sub Decio aut Valeriano collocaverit ob rationes, quas in Commentario historico de S. Cyriaca vidua fusius hac ipsa die allegabimus.

memoratur in
Sanctis.

4 Nunc tantum restat, ut referamus qualiacumque S. Paterni Acta ex manuscripto codice ecclesiæ

cujus Acta et
in Fundano

A *ecclesie Fundanae, cujus apographum Papædrochius noster olim ex collectione Antonii Caraccioli accepit, quod ita sonat: Divus Paternus Alexandrino genere ortus est. Omissis multis, quæ in pueritia et in ejus patria, Deo adjuvante, fecit, Alexandria ejus patria derelicta, in Italiam se contulit Apostolorum sepulera visitaturus. Primo in Campaniam venit, et diu in villa, quæ Fregellanus dicitur, alias Ceperanus, commoratus est, quæ prope fluenta Cornilli fluminis posita, ibique ad honorem S. Petri principis Apostolorum fabricavit ecclesiam. Illis peractis, sicut Domino placuit, ad Fundanam civitatem applicuit, et non procul a civitate reperit fontem in campo Demetrisano, apud quem cryptas invenit, ac in eodem loco ecclesiam Deiparæ Virginis dedicavit. Et cum tristis existeret pro sibi sacerdote non assistente, Dominum deprecatus est, et in somnio apparuit ei angelus Domini dicens: Paterne, serve Dei, Dominus exaudivit te, quoniam tibi emittet sacerdotem fidelem.*

hic exhibentur,

B 5 Excitatus a somno de angelica apparitione lætus divinoque favore accensus, multos viros Deum timentes congregavit, qui illis in locis Christianam vitam ducebant. Transactis igitur nonnullis diebus, dum festum beatæ Virginis ab ipsis solenniter celebratur, ante ostium præfatæ ecclesiæ beatus Magnus Transensis episcopus apparuit, expulsus ab ecclesia sua, prout in ejus Legenda latius ejus Vitæ descripta apparet, et cognitus a beato Paterno exclamavit: Tunc es ille, quem Dominus in sacerdotem misit? Cui respondens, ait: Ego certissime ipse sum. Sed quia longum esset, ut omnia recenserem, nulla omittuntur, et præter ea, miracula, quæ per intercessionem tam sancti Paterni, quam sancti Magni Dominus demonstravit.

quoniam ex Actis S. Magni excerpta sint,

6 Illis gestis pervenit rumor ad aures Decii et Valeriani, et directis satellitibus et apparitoribus, Magnus et duo milia quingenti novaginta

septem Christianorum ad Dei honorem congregati, ab ipsis interfecti sunt, martyriique coronam adepti sunt die XIX mensis Augusti, in qua celebratur festivitas sancti Magni. Quapropter vallis illa illustris effecta est et cruore Sanctorum perfusa, ac corporibus Sanctorum plena. Divus autem Paternus timore correptus ad montem arcenum aufugit: die tertio ex monte descendens, ut corpora sanctorum Magni et aliorum seculiret, corpus beati Magni exanime vidit, et invenit capite a corpore abscisso; et sepultis Sanctorum corporibus, cum ad propria rediret, a prædictis apparitoribus captus, compellebatur dæmonibus sacrificare.

ALI TORI
G. C.

7 At noctis silentio adveniente, eustodibus sopore oppressis, divus Magnus adfuit dicens: Paterne veni, et epulemur simul, quia triduo corpore disjuncti fuimus. Eadem hora in vinculis expiravit sub duodecimo Kalendas Septembris, cujus corpus nunc conditum sub altari majori cathedralis ecclesiæ cum corpore sanctissimi Libertini abbatis. *Etiã in Additione quadam ad Italiam sacram novissimæ editionis Venetæ tomo I col. 720 legimus sequentia: In cathedrali quiescunt corpora sanctorum Paterni martyris Libertini abbatis, et sancti Mauri martyris, aliæque insignes reliquiæ. Majores nostri S. Libertinum abbatem die XIII Januarii in Opere nostro collocassent, si tempestive notitia de hoc sancto abbate ipsis subministrata fuisset. Cum illa postmodum ad nos pervenerit, et in scribiis ad dictum diem XIII Januarii conservetur, in supplemento duorum primorum mensium locum poterit invenire. Quis sit autem ille Maurus martyr inter tot homonymos, et quo die colatur, Fundani nos edocere non graventur. Ceterum loca breviora S. Paterni Acta lucem aliquam accipient ex Actis S. Magni, quæ die XIX hujus mensi utcumque illustravimus, quamvis ambo non videantur magnam antiquitatem præ se ferre.*

et magnam auctoritatem habere non videntur

DE S. CYRIACA VIDUA ET MART.

ROMÆ,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Legitimus hujus Sanctæ cultus, Acta, et tempus martyrii.

SUR DECIO VEL VALERIANO. Refertur hæc Sancta in Martyrologio Romano.

Martyrologium Romanum hodie memoriam hujus sanctæ Matronæ sic annuntiat: Romæ in agro Verano sancte Cyriacæ viduæ et martyris, quæ in persecutione Valeriani, eum se suaque omnia in Sanctorum ministeria impendisset, demum pro Christo martyrium subiens, vitam quoque ipsam libenter impendit. *Bartholomæus Piazza in Hemorologio Romano parte II pag. 186 asserit, hac die festivitatem istius sanctæ Martyris in variis ecclesiis Romæ celebrari, et notabiles ejusdem reliquias ibidem conservari. Hæc et alia, quæ inferius dicentur, ad immemorabilem illius Sanctæ cultum demonstrandum sufficiunt, quamvis in antiquissimis Martyrologiis mentionem ejus non invenerimus.*

2 *Etiã in Martyrologio Romano tradat,*

S. Cyriacam in persecutione Valeriani passam esse, tamen Acta hic statim subjungenda martyrium ipsius sub imperio Decii et præfectura Valeriani collocant. *Brevis historia Actorum ejus, quam ex collectione Baroniana transcriptam accepimus, tomo VII fol. 87 sic sonat: Temporibus Decii Cæsaris et Valeriani præfecti erat quædam Matrona nobilissima genere, virtutibus Christianissima, Cyriacæ nomine, nominis sui dignitate pollens: Cyriacæ namque Græce, Latino Dominica interpretatur. Hæc fuerat cum viro suo annis undecim, et in viduitate sincerissima permanserat annis triginta duobus; et de facultatibus suis pauperibus Christi quotidie solatium exhibebat. Cum autem fervor persecutionis instaret, hæc Matrona domum suam, quæ erat in Celio-Monte militibus Christi, sanctis videlicet,*

et ex colle tone quadam Bayo nit

ad

AUCTORE
G. G.
dantur ejus
Acti.

ad conveniendum et Sacramenta Dominica insinuanda obtulit nullo timore perterrita.

3 Multitudine vero Christi militum ad siderea regna migrante, beatissimoque Xisto episcopo per gloriosam martyrii coronam cum Christo gloriantem, beatus Laurentius archilevita, super thesauris Ecclesiae pauperibus erogandis potestate accepta, coepit quaerere per regiones, ubicumque sancti pauperes essent absconditi. Veniens autem in Celinum-Montem invenit in domo beatae Cyriacae multos Christianos presbyteros et clericos, ibique Domini mandato peracto, pauperibus Christi, prout cuique opus erat, de facultatibus Ecclesiae obtulit; Cyriacam quoque viduam capitis infirmitate liberavit. Post gloriosam autem sancti Laurentii passionem jusserunt Decius et Valerianus Cyriacam sanctissimam praesentari, a qua Decius multis injuriis auditis, fecit os beatae Cyriacae diutissime tundi, deinde in arctissimam custodiam recludi.

in quibus dicitur
passam sub
Deo.

4 Mane autem facto, jussit eam Decius ante suam praesentiam adduci, cui et dixit: Si mente sana tecum hac nocte cogitasti diis nostris libamina offerre? Sancta Cyriacae respondit: Non diis, sed Domino nostro Jesu Christo, qui vivus et verus Deus est, me ipsam in sacrificium offero. Tunc Valerianus dixit ad Decium: Hujus impietas multimode ferienda est: deorum enim culturam pro nihilo computat. Decius autem jussit eam diutissime fustibus cadi; quae cum gratias Deo retulisset, ita sanata est, ut nec etiam signum percussiois in ejus membris inveniri potuisset. Unde irati Decius et Valerianus receperunt se in palatium angustiando, eo quod a muliere superarentur. Post haec fecerunt eam plumbatis atque scorpionibus affligi usque dum Domino reddidit spiritum. Corpus vero ejus Christiani in praedio ejusdem sanctissimae Martyris sepelierunt in agro Verano non longe a corpore beati Laurentii a parte occidentali (ibi in caemeterio sursum prima est Cyriacae sancta vidua) decimo Kalendas Septembris. *Etsi haec sancta Vidua lauream martyrii obtinuerit die XXI Augusti, ut auctores passim consentiunt, potuit tamen XXIII ejusdem mensis, sive decimo Kalendas Septembris, ut hic legitur, sepeliri.*

C
Martyrologium Romanum
eam collocat sub
Valeriano;

5 Ceterum eruditus lector videt, in his Actis martyrium S. Cyriacae sub Decio collocari. At quomodo, inquiet aliquis, haec cohaerent cum Martyrologio Romano, quod eam in persecutione Valeriani passam affirmat? Certe dici non possunt Decius et Valerianus simul imperasse, quandoquidem Decio mortuo successit Gallus, et post hunc tribus mensibus regnavit Avilianus, antequam Valerianus ad culmen imperii Romani eveheretur. Si quis ad haec inter se concilianda ex Actis respondeat, Valerianum sub Decio urbis praefectum fuisse, et hinc persecutionem utrique imputari, Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 327, et alii severi critici negant, eo tempore praefecturam Valeriani in antiquis et fide dignis monumentis inveniri.

quod utrumque
Baronius

6 At saltem Valerianus ex senatus-consulto electus est censor Romae sub Decio imperatore, ut testatur Trebellius Pollio historicus antiquus, cujus verba eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 253 num. 140 et sequentibus refert, et quibus ad rem nostram haec subnectit: Illicque Pollio ex ejusmodi senatus-consulto laudes texens Valeriani, quo magistratum illum coactus accepit, ac strenue exercuit; utinam pie atque juste: quippe qui genti-

litiam patriam superstitionem, quam ab inenite aetate excoluerat, restituere ex officio censurae laborans, in Christianos illius desertores se iniquissimum praebuit ac severissimum. Quamobrem actum est, ut suo etiam nomine inscriberentur leges, et in Christianos promulgarentur edicta, adeo ut eadem persecutio utriusque nomine, nempe Decii et Valeriani, censeretur, coque nomine perseveraret in posterum; quod eo semel eorum, qui justissimi atque sanctissimi haberentur, persecutio nobilitata nominum titulo, quo religiosior ac justior haberetur, eo licentius grassaretur in Ecclesiam Christi.

7 Ex his igitur complures tricae atque ambages solvuntur, dum plerique martyres in persecutione Decii et Valeriani una passi leguntur, quos constat, non simul eodem, sed diverso tempore imperasse; et quod nonnulli, quos perspicuum est passos esse sub Decio, iidem sub Valeriano martyrium pariter exegisse tradantur; et quos sustulit Valeriani persecutio, iidem sub Decio et Valeriano passi legantur. Haec qui non considerat, innumeris se ac plane insolubilibus implicet erroribus necesse est, feraturque per devia, atque multiplicibus viarum anfractibus distineatur. *Licet haec Actorum conciliatio cum Martyrologio Romano subtiliter ab eminentissimo Baronio excogitata sit, tamen legi meretur Antonius Pagius, qui in Critica ad Annales ecclesiasticos Baronii anno Christi 251 num. 9 huius opinionem quamdam difficultatem opponit.*

concordia e
tatur.

8 Attamen S. Hieronymus in Vita S. Pauli eremita persecutionem Decii et Valeriani non distinguit, dum tomo IV parte II novissimae editionis Parisiensis col. 69 sic scribit: Sub Decio et Valeriano persecutoribus, quo tempore Cornelius Romae, Cyprianus Carthagine, felici amore martyrium pertulerunt, multas apud Aegyptum et Thebaidem ecclesias tempestas saeva populata est. Praeterea sanctus ille doctor loco proxime citato ejusdem editionis Parisiensis in Catalogo scriptorum ecclesiasticorum col. 122 de hac persecutione rursus ita meminit: Methodius Olympi Lyciae et postea Tyri episcopus, nitidi compositique sermonis adversum Porphyrium conficit libros, ... et ad extremum novissimae persecutionis (hoc loquendi modo indicatorum persecutione Dioeletiani, quae ultima fuit) sive ut alii affirmant, sub Decio et Valeriano in Chalcide Graeciae martyrio coronatus est. Posset haec postrema S. Hieronymi assertio secundum mentem Cardinalis Baronii explicari. Sed potius credimus, scriptores Actorum post unum alterumve saeculum elapsam non satis distincte novisse, sub quo imperatore martyres coronati essent, et illos propterea utramque persecutionem assignasse, vel unum cum altera confundisse. Hinc 1750 S. Hieronymi tempore quidam affirmabant, S. Methodium in novissima persecutione Dioeletiani passum esse, alii martyrium ejusdem sub Decio et Valeriano collocantibus, ut ex hoc ultimo sancti doctoris testimonio liquet. Cum igitur Acta martyrium S. Cyriacae sub Decio statuant, et Martyrologium Romanum in persecutione Valeriani, nos defectu certioris notitiae illud disjunctive sub Decio vel Valeriano collocandum censuimus.

et quod modo
juncto, pon-
dum putamus

F

A

§ II. Prima Sanctæ sepultura, translatio corporis, et dubium circa aliam ejusdem translationem.

Corpus hujus Sanctæ, quod in prelo suo sepultum fuerat,

In Actis supra relatis sub finem legimus, hanc sanctam Matronam post consummatum martyrium a Christianis sepultam fuisse in prædio suo, quod deinde cæmeterium S. Cyriacæ appellatum est, et de quo Paulus Aringhus lib. IV Romæ subterraneæ cap. XVI habet sequentia: Celeberrimum Cyriacæ cæmeterium Tiburtina via, eo potissimum loco, ubi nunc insignis B. Laurentii martyris basilica, in ejusdem Cyriacæ Romanas inter feminas nobilissimæ agro exstructum olim fuit, quam et sub Valeriano imperatore illustri martyrio coronatam fuisse, Romano ex Martyrologio didicimus, XII nimirum Kalendas Septembris. Tum exhibet aliqua Actorum S. Cyriacæ fragmenta, et recenset quosdam Sanctos in hoc cæmeterio sepultos, quibus hæc addit: Eodem pariter loco ad agrum Veranum ipsamet Cyriacam eximia pietatis matronam, quæ prima cæmeterii hujus fundamenta jecerat, haud longe ab ipso beati Laurentii corpore, post nobile consummatum pro fide martyrium depositam fuisse, in Mss. ejusdem Actis Cod. Vallic. his verbis exponitur. His subdit ultimas Actorum lineas, nostris supra relatis omnino similes. Unde conjicimus, Acta superius representata ex eodem Ms. Codice Vallicellensi prodixisse.

Translatum est in ecclesiam S. Martini Romæ,

10 Denique Aringhus circa finem citati capituli XVI memorat, ex cæmeterio S. Cyriacæ varias inscriptiones in ecclesiam S. Martini translatas fuisse, et simul de translatione corporis S. Cyriacæ mentionem fecit his verbis: Porro complures inscriptionum harum in ecclesiam sancti Martini seu in Equitii titulum delatas fuisse idem Bosius, vel hoc uno argumento permotus conjicit, quod ibi in dimidiatis nonnullis, quæ adhuc exstant in ejusdem ecclesiæ pavimento, lapidibus nomen divi Laurentii expressum legatur: cui plane sententiæ tum illud comode argumentum suffragari videtur, quod jam probe sacras recolendo antiquitates, in eundem Equitii titulum a Sergio Papa secundo beate Cyriacæ corpus delatum et in eo perhonorifice conditum fuisse didicimus, uti inscriptio, quæ ad hanc usque diem ibidem legitur, satis aperte testatur.

ut ex antiqua insula marmorea,

11 Cardinalis Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 847 num. 4 exhibet hanc veterem inscriptionem, quæ marmoreæ tabulæ incisa sic sonat: Temporibus Domini Sergii Junioris Papæ recondita sunt in hoc sacro altari beati Silvestri præsulis corpora et beati Martini. Item corpora beatissimorum Fabiani atque Stephani cum Sotere mart. ac Pont., simulque Asterio cum sanctissima filia ejus, sanctoque Cyriaco, Papia, Mauro, Largo et Smaragdo et sociis; Sisinio atque Anastasio et Innocentio Pontificibus, una cum sancto Quirino ac Leone; pariterque Artemio, Sisiano, Pollione, Theodoro, Nicandro, Crescentiano martyribus; cumque beata Sotere atque Paulina, nec non Memmia, Juliana, et Quirilla, Theophiste, Sophia virginibus atque martyribus; beata Quiriaca vidua (etiam Sancta nostra hoc nomine pro Cyriaca in vetustis monumentis appellatur) et

beata Justa cum aliis multis, quorum nomina Deo soli sunt cognita, omnesque sub sacro altare dedicans collocavit. Hæc Sanctorum corpora translata sunt de cæmeterio Priscillæ via Salaria: statuens omni anno in festivitatis eorum indulgentiam trium annorum et trium quadragenarum omnibus ad ea devote venientibus.

AUCTOR
G. C.

12 Anastasius Bibliothecarius in editione Fabricii pag. 173 et sequente similia habet; sed non meminit de cæmeterio Priscillæ via Salaria, nec ullum verbum facit de indulgentiis, quæ in hac tabula memorantur, et omittit aliquos Sanctos ibidem expressos, inter quos tamen S. Quiriacam sive Cyriacam vidnam recenset. Etiam Baronius in notis ad Martyrologium Romanum hac die movet, corpus S. Cyriacæ viduæ a Sergio II Pontifice in titulum Equitii, sive in ecclesiam S. Martini translatum fuisse; sed eminentissimus ille scriptor de posteriore aliqua hujus sacri corporis translatione altum silet, ita ut S. Cyriaca adhuc in eodem templo S. Martini quiescere videatur. Attamen Carolus Bartholomæus Piazza, qui Romæ anno 1675 Sanctuarium sive Menologium Romanum Italice edidit, ad diem XXI Augusti, seu pag. 283 partis primæ affirmat, corpus hujus S. Cyriacæ in ecclesia S. Mariæ de Campitello conservari, et in templo S. Mariæ Majoris partem brachii ex eodem sacro corpore assignat. Nescimus, an forsitan hæc corporis translatio post statum Cardinalis Baronii facta sit, et ideo ulteriorem hujus rei notitiam ab eruditis Romanis expectabimus. Verum restat alia difficultas, eaque non minor, quam nunc proponemus.

ut ex Anastasio Bibliothecario discimus.

13 Joannes Molanus in Additionibus ad Martyrologium Usuardi hac die annuntiat annuam festivitatem Quiriacæ matronæ Romanæ et martyris, in Wesalia superiori quiescentis apud Carmelitas, de qua in passione beati Laurentii. Venerabilis Petrus Canisius noster in Martyrologio suo Germanico eundem quietis locum, quem vernacule oberu-Wesel, id est, superiorem Wesaliam vocat, huic sanctæ Martyri assignat. Hæc autem urbs Germaniæ, quæ in limite Palatinatus inferioris ad Rhenum sita est, et nunc Electori Trevirensi potest, Wesalia vel Vesalia superior dicitur, ut distinguatur ab alia ejusdem nominis urbe, quam exactiores geographi in Ducatu Clivensi collocant, et discriminis gratia Vesaliam inferiorem cognominant. Cum Romæ PP. Carmeliter ecclesiam S. Martini jam diu possederint, facile fieri potuit, ut Vesalienses eorum sodales corpus S. Cyriacæ aut saltem notabiles ejus reliquias ex illa ecclesia Romana acceperint. Nihilominus de ista sacri corporis translatione dubitamus ob aliquot scrupulos non omnino contemnendos, quos nobis erimi cupimus, priusquam opinionem Molani et Canisii pro certa habeamus.

Dicuntur illud habere Carmeliter Vesalienses in Germania,

14 Eminentissimus Baronius haud dubie legit Martyrologium Usuardi, quod Molanus anno 1568 vel 1573 cum additionibus edidit, quandoquidem in Præcapitulatione de Martyrologio Romano cap. IX illum ipsum editorem laudat his verbis: Hæbet, si quis plura quærat, ejus argumenti licentiam pianque valde ac eruditam lucubrationem R. D. Joannis Molani theologi Lovaniensis, quam in secunda sui Usuardi editione posuit, Appendicis de Martyrologiis titulo prænotatam; de qua illud, quod dignam admirationem videtur, lectorem commonendum putamus: cur nempe ille de cunctis Martyrologiis eruditam

de qua translatio dicitur in ista.

AUCTORE
G. C.

eruditam instituens tractationem, de Romano tamen Martyrologio agere prætermiserit. Id quidem non injuria, vel (quod procul abest a viro pietissimo) dolo malo factum noveris; sed quod existimavit, Romanam Ecclesiam non alio quam Usuardi uti Martyrologio: id enim ipse testatur eodem libello cap. 4; sicque agens de Martyrologio Usuardi, ea ratione et Romano satisfactum putavit: credidit enim, nullum aliud reperiri Romanum Martyrologium ab eo, quod typis excusum Venetiis, scriptum, emendatum, editumque habetur, auctore Alexandro de Peregrinis presbytero Brixienti. Præterierunt enim Molanum quamplurima antiqua manuscripta Romani Martyrologii exemplaria, ex quibus, quodnam qualeve esset germanum ipsum Romanum Martyrologium, intelligere certius potuisset. Tolerabilis quidem et venia dignus error, cum ipse tam longe positus ea nesciverit, quæ illis, qui Romæ agunt, vix magno labore, pervigili diligentia et summa sunt industria consecuti. *Cur ergo Baronius de hac Vesaliensi S. Cyriacæ translatione tacuit, cum varias aliorum Sanctorum translationes in Martyrologio vel notis suis commemorare consueverit?*

B
etque opponimus silentium Baronii.

15 Forte postmodum Molanus, visa nova Martyrologii Romani editione, etiam hac in re sententiam mutavisset, nisi eum mors præoccupasset, ut aliqua ratione colligimus ex eodem eminentissimo scriptore, qui verbis suis proxime relatis hæc immediate subdit: Gavisus vero non mediocriter sui, cum nuper opportune admodum, accincto jam ad secundam editionem typographo, conjecturam suspicionemque hanc meam ex litteris R. D. Henrici Gravii theologi Lovaniensis minime vanam aut inanem fuisse cognovi. Scribit is enim ad me, R. D. Molanum, accepto jam recens edito Romano Martyrologio, notationes mox suas, quas in Usuardum jam pridem scripserat, probe recognitas auctasque eidem Martyrologio attemperasse atque accommodasse; sed eo præmatura morte subtracto, minus facere licuisse. Quæ proinde mihi causa fuit, ut apud prædictum D. Gravium per litteras agere cœperim, ut eruditissimi viri monumentum edere non prætermitteret: ita enim futurum, ut duorum vel trium concurrente testimonio, veritati possit firmissis esse consultum. Equidem tanti viri, de Ecclesia Dei et veritate Catholica optime meriti, nec brevem scedulam deperire æquanimitèr patior; cui (dicam ingenuè) istæ omnia hac ex parte accepta fero, quod in densissimam silvam primus ipse ingressus, mihi aliisque aditum patefecit, quo etiam nomine cum ego, tum eruditi omnes plurimum ei debere, tubenter agnoscimus et confitemur. *Candide fatemur, hoc argumento nostro, quod conjecturale est, rem nondum evinci. Quare huic addimus aliud, quod dissolvi desideramus.*

C
Annales Joannis Baptistæ de Lezana,

16 Joannes Baptista de Lezana in Annalibus Carmelitarum tomo III pag. 402 et sequentibus ex Anastasio Bibliothecario et ex marmorea tabula recenset Sanctos, quorum corpora Sergius II Pontifex in ecclesiam S. Martini transtulit, et inter quos S. Quiriacam vel Cyriacam nostram

superius invenimus. Deinde hic Annalista in Appendice ad tomum tertium ejusdem Operis fuse narrat, quomodo reverendissimus Carmelitarum Generalis Joannes Antonius Philippinus anno 1642 eandem ecclesiam S. Martini exornaverit, et ibidem pag. 573 sedulum industriumque et illum virum laudans, jure meritissimo dicit, quod hæc templi instauratio vel exornatio fuerit conformis sane auctoris pietati ac devotioni erga tot ac tam insignes Sanctos, quales ii, quorum memoriæ sub eo altari site sunt; Silvester nempe, Martinus, Fabianus, Sother, Stephanus, Anastasius, et Innocentius Romani Pontifices; Asterius, Cyriacus, Maurus, Largus, et Smaragdus, et alii utriusque sexus, quos longa serie in præcedentibus retulimus. *At inter illos ex ant quis monumentis nominatim retulerat S. Quiriacam vel Cyriacam viduam, de cujus translatione hic agimus.*

17 Porro laudatus Annalista Carmelitanus ad propositum nostrum eodem loco sic pergit: Quamvis autem pretiosissimas has reliquiarum et Sanctorum ac Sanctorum corporum gazas eo loco reconditas esse, nullum esse dubium possit, nec de hoc certiores fieri Fratres nostri desiderarent; cum tamen pro fornicum, graduum, murorum, et aliorum ornamentorum dicti cæmeterii, altaris et odei fabrica terræ pars magna eruta et effossa esset, casu contigit, ut arca marmorea, in qua cælestis hic thesaurus reconditus creditur, pariete quodam lateritio inclusa, obscure cerne-retur; sed candela accensa, et pro posse approximata, clarius compertum est, eum esse locum sanctarum reliquiarum. Istum igitur pie venerati Fratres intemeratum omnino reliquerunt; etsi pro perpetua rei memoria hoc instrumentum seu testificationem fecerint, cujus originale in archivio ejusdem conventus reservatur.

et testimonium Carmelitarum Romanorum

E

18 Tum denique exhibitum authenticum hujus rei instrumentum, cui subscribunt testes omni exceptione majores, et in cujus fine leguntur sequentia: Hæc cum dictus Generalis cum aliis Patribus sedulo observasset, et religiose veneratus esset, NULLA RE MOTA VEL MUTATA, jussit, ut furnix superexstrueretur. Voluit autem testimonium hoc authenticum et ab iis, qui testes præmissorum fuerunt oculati, subscriptum ad posterum pervenire, quo certiores essent, condita ibi esse plurimorum Sanctorum corpora, prout fert antiqua traditio, constatque ex veteri tabula marmorea, quæ in prædicta ecclesia hodieque asservatur. *Jam discere cupimus, quomodo PP. Carmelita Vesalienses sæculo decimo sexto habuerint corpus S. Cyriacæ viduæ, cum PP. Carmelita Romani circa medium sæculi decimi septimi casu invenerint sacrum thesaurum reliquiarum, inter quas olim corpus istius sanctæ viduæ fuit, eumque, nulla re mota mutata, intemeratum reliquerint, ut ex Annalibus et authentico testimonio constat. Si hic a veritate aberramus aut serupulus noster est inanis, dignentur PP. Carmelita Germani solidis argumentis nos edocere, quando et quomodo corpus S. Cyriacæ viduæ vel notabiles ejusdem reliquias Roma acciperint. Atque hæc sunt, quæ de sancta illa Vidua et Martyre reperire potuimus.*

qui ecclesiam S. Martini possident.

F

A

D

DE S. ANASTASIO VEL ATTALO MARTYRE,

SALONÆ IN DALMATIA,

SYLLOGE HISTORICO-CRITICA.

G. C.

Antiquus hujus Sancti cultus, palæstra tempusque martyrii, distinctio istius Martyris ab alio synonymo, ac verosimilima reliquiarum ejus translatio.

S. C. AURELIANO.
Iste sanctus
Martyr.

Franciscus Maria Florentinus die xxvi Augusti profert quædam Martyrologii Hieronymiani exemplaria, in quibus hic sanctus Martyr xii Kal. Septembris seu die xxvi Augusti memoratur. Verum hodie in veteri apographo Corbeiensi annuntiatur his verbis : xii Kal. Sept. civitate Salona nat. S. Anastasii martyris. Martyrologium Romanum Parvum seu vetus, quod Rosweyodus noster edidit, eodem die habet hæc pauca : Salone Anastasii martyris. Quis autem fuerit hic S. Anastasius, ab Adone clarius eadem die in Martyrologio explicatur in hunc modum : In civitate Salona natalis Anastasii martyris ; qui cum videret S. Agapitum inter tormenta fortius Christum confitentem, exclamavit : Magnus est Deus, et non est alius præter eum. Erat autem cornicularius miles. Ad quem præses ; Sicut video, inquit, seductus es. De quo præses imperatori Aureliano renuntiavit ; qui mox perire illum jubet ; et ita martyr factus, migravit ad Dominiuum.

qui ab aliquibus
Attalus,

2 In Actis S. Agapiti, quæ die xviii Augusti illustravimus, miles ille cornicularius passim Attalus appellatur, quamvis in aliis exemplaribus Anastasius vocetur, ut tomo III Augusti pag. 537 in Annotatis monuimus. Hinc Maurolycus et Galesinius Attalum ab Anastasio distinguunt, et hac die primum Romæ, alterum Salonæ annuntiant. Nos absque evidentibus argumentis Sanctos multiplicare non audemus. Quid si cornicularius ille binominis fuerit, ut Petrus de Natalibus episcopus Equilinus infra citandus innuere videtur? Ex prioribus S. Agapiti Actis ibidem coniecimus, forsan hodiernum S. Anastasium post publicam Christianæ fidei professionem ex Italia in Dalmatiam discessisse, ut imminente persecutionis procellam evitaret, ac postea Salonæ ab ethnicis pro fide interfectum esse. Quidquid sit de hac conjectura nostra, Usuardus illum etiam Salonæ collocat hoc modo : In civitate Salona sancti Anastasii martyris, qui pro confessione nominis Christi, jubente Aurelio imperatore, interemptus est. Vides, hic nullam mentionem fieri de Actis S. Agapiti, et pro Aureliano imperatore Aurelium assignari.

ab aliis Anasta-
sius cornicula-
rius appellatur,

3 Tamen hodiernum Martyrologium Romanum vestigiis Adonis insistit, et simul ex Usuardo annuntiationem suam ita proponit : Salone sancti Anastasii cornicularii, qui cum videret beatum Agapitum constantem tormenta perferentem, conversus est ad fidem, et pro confessione nominis Christi, jubente Aureliano imperatore, interemptus, martyr migravit ad Do-

minum. Eminentissimus Baronius hac die in notis ad Martyrologium Romanum appellationem cornicularii sic explicat : Quod autem ad cornicularii nomen spectat ; erant in castris militia nobilis ordinis equites, merentes corniculo, quod erat ornamentum militare, a quo dicti cornicularii. Deinde eminentissimus Cardinalis hanc nominis explicationem ex Livio, Plinio, aliisque auctoribus confirmat. Glossarium Cangii ad vocem cornicularius etiam varias hujus nominis significationes suggeret, si quis illud consulere voluerit. Ceterum ex his veterum Martyrologiorum annuntiationibus abunde constat de immemorabili hujus sancti Martyris veneratione, quæ tamen ex mox dicendis etiam robor accipiet.

passus est Salo-
ne in Dalma-
tia.

4 Quod vero ad palæstram martyrii attinet, hic ubique designari Salonam in Dalmatia, præter quam non novimus aliam, colligi potest ex Joanne Lucio, quæ in Inscriptionibus Dalmaticis pag. 67 ad Opus suum de Regno Dalmatix et Croatiæ, occasione Bernardi præsulis Salonitani seu potius Spalatini addenda monet sequentia : Hic consecravimus altare S. Anastasii, ut constat ex inscriptione sculpta in capite argenteo ejusdem Sancti, quæ talis est : A. D. N. J. CHRISTI MDCX, IND. XIII, TEMPORE D. INNOCENTII PAPÆ III, ET ANDRÆ REGIS UNG., ET D. BERNARDI ARCHIEPISCOPI, ET DOMALDI COMITIS, X KAL. JUNII, HOC OPUS FACTUM EST, ET ALTARE CONSECRATUM AD HONOREM DEI ET SANCTI ANASTASII, IN QUO CORPUS REQUIESCIT, CUIUS CAPUT HOC EST. Id intellige de civitate Spalatina, ad quam reliquit S. Anastasii post excidium Salonæ et duæ ante hanc inscriptionem translata fuerunt, ut in fine hujus sylloges ex veteri scriptore referemus.

non sub Diocle-
tiano impera-
lore.

5 Thomas archidiaconus Spalatensis, qui anno Christi 1268 ex hac vita migravit, in Historia Salonitana cap. III agens de persecutione Diocletiani et Maximiani, in qua S. Domnionem martyrio coronatum asserit, de nostro sancto Martyre hodierno, ni fallor, hæc subjungit : Eodem tempore Anastasius Aquileiæ apud Salonam martyrium pro Christi nomine suscepit. At si sub Aurelio vel Aureliano imperatore passus fuerit S. Anastasius, ut Ado et Usuardus testantur, quomodo martyrium ejus usque ad persecutionem Diocletiani et Maximiani differri potest? Maurolycus tamen hanc Thomæ archidiaconi sententiam sequi videtur, dum die xxvi Augusti eundem Martyrem annuntiat hoc modo : Salone in Dalmatia, sub Diocletiano sancti Anastasii martyris in mare demersi, de quo supra

AUCTORE
G. C.

vel Alexandro,
ut quidam vol-
lunt:

supra duodecimo Calendas, nimirum Septembris, id est die XXI Augusti.

6 Sed Martyrologus iste secum pugnat, quandoquidem illa ipsu die XXI Augusti, ad quam lector hic remittitur, eundem Martyrem sub Aurelio imperatore sic collocat: In civitate Salona sancti Anastasii martyris sub Aurelio imperatore. Quomodo igitur idem Martyr ille sub Diocletiano et Aurelio laurcam martyrii adeptus est? Galesinius vero alium imperatorem assignat, dum hac die in suo Martyrologio S. Anastasium sic annuntiat: Salona sancti Anastasii martyris, qui, Alexandro imperatore, varie cruciatus, pro Christi gloria demum necatus est. Deinde Galesinius fol. 151 in notationibus rationem hujus sui annuntiationis ita reddit: Equilinus Romae, non Salona, cum martyrio coronatum esse scribit. At Salona: Usuardus, Ado, ceterique affirmant, Aureliano scilicet imperatore. Nos ALEXANDRO IMPERATORE scripsimus ex auctoritate solum Martyrologii, quod a Paulo IV Pontifice emendatum esse fertur.

sed sub imperio
Aureliani, ut
Ado tradit.

7 At saltem Petrus Equilinus hunc sanctum Martyrem sub imperatore Aureliano collocavit, dum lib. vii sui Catalogi cap. LXXXVIII gesta ejus ex Actis S. Agapiti contraxit hoc modo: Anastasius sive Attalus martyr passus est sub Aureliano Augusto et praeside Antiocho Romae. Qui cum esset cornicularius, Agapitum martyrem in custodia habuit mandato praesidis; et audiens ab eo verba vitae fere conversus est. Cum autem Agapitus veris pedibus superius esset suspensus, et sumo de subter facto, sic quatuor diebus esset dimissus, ut supra dictum est in passione ejus xv Calendas Septembris, et post dies quatuor Anastasium illic vadens invenisset eum solutum, ambulanteum et psallentem, fidem Christi omnino suscepit et baptizatus est. Et dum haec omnia, quae viderat, praesidi nuntiasset, et Christum constanter confessus esset, jussu Aureliani decollatus est xii Calendas Septembris. Nos initio hujus sylloges in margine martyrium hodierni S. Anastasii affirmamus imperio Aureliani, hac in re secuti Adonem et Petrum Equilinum, qui verosimiliter istud imperatoris nomen in vetustioribus monumentis invenerunt.

Nonnulli illum
confuderunt
cum alio syno-
nimo.

8 Forsan hinc perstraxit ac temporis diversitas, quae apud varios auctores reperitur, originem habet ex errore, quo nonnulli Martyrologi duos ejusdem nominis Martyres confuderunt: nam in Martyrologio Romano ad diem vii Septembris quidam Anastasius martyr Aquileiae collocatur, ac eminentissimus Baronius ibidem in notis circa illum monet sequentia: Fuit hic fullo, et pro fidei merito in numerum martyrum cooptatus est; idque ex veteribus manuscriptis Molanus in additionibus ad Usuardum hac die. Galesinius eodem die de Martyre illo meminit, eique eandem martyrii palamstram assignat his verbis: Aquileiae sancti Anastasii martyris; hic infimo genere natus, fidei confessione nobilitatus, praecelaram martyrii coronam tulit. At Petrus Equilinus in Catalogo lib. vii cap. cxxiv hunc ipsum S. Anastasium fullonem Salona passum scribit, ut patet ex initio Actorum, quod ita sonat: Anastasius martyr passus est in Salona Dalmatiae civitate sub persecutione Diocletiani imperatoris. Hic ex Aquileia ortus civitate, cum artem fullonis exerceret, quidquid ex ipsa consequi poterat, praeter parvum quotidianum victum, pauperibus erogabat. Tandem amore animatus martyrii ad Salonitarum civitatem devenit etc. Petro Equilino favet su-

pra laudatus Thomas archidiaconus Spalatensis, dum S. Anastasium cognominat Aquileiensem, eundemque apud Salonam martyrio coronatum esse asserit.

9 Dubito, an ipsi Dalmatae S. Anastasium martyrem, qui apud eos ab immemorabili tempore colitur, satis distincte noverint, nisi forte duos synonymos sibi vindicent: Sponius enim in suo Itinerario Orientis tomulo I pag. 82 testatur, sibi inter ruinas urbis Salonitanae monstratum fuisse sepulcrum S. Anastasii praesulis, qui illic cathedram habuisse dicebatur. Verum haec Dalmatarum opinio neque S. Anastasio corniculario neque fulloni convenit, cum neuter in antiquis monumentis episcopus fuisse perhibeatur. Praeterea corpus S. Anastasii, cujus sepulcrum praecedente saeculo inter rudera Salonitana Sponio monstrabatur, jam ab aliquot saeculis post ruinam Salona ad urbem Spalatensem translatum est, ibique deinceps quievit, ut supra indicavimus, et infra repetemus.

ac ipsi Dalmatae videntur ignorare.

10 Etiam nescio, utrum Graeci in Menologio Sirletii die xxv Octobris, ac v Decembris duplicem S. Anastasium, an bis eundem vel alium martyrem celebrent: nam nec locum certaminis, nec conditionem sui athleteae expriment. Posset tamen S. Anastasius, cujus Acta in Menologio Sirletiano ad diem v Decembris referuntur, facite idem esse cum illo, quem Martyrologium Romanum die vii Septembris memorat. Quare ad dictam diem vii Septembris oportebit Acta S. Anastasii fullonis accuratius discutere, et ex Petro Equilino gesta ejus narrare, eaque cum Menologio Sirletiano vel Menais Graecorum conferre. Nos interim adhaeremus vetustiori omnium Adoni, dum hodierna die in civitate Salona annuntiat martyrium S. Anastasii cornicularii, qui in Passione S. Agapiti ad fidem Christianam conversus est, et quem ab altero S. Anastasio Aquileiensi diversum existimamus.

quem S. Anastasium colunt.

11 Nunc aliquid dicendum superest de translatione reliquiarum S. Anastasii in Dalmatia sepulti, quam laudatus Thomas archidiaconus Spalatensis in Historia Salonitana cap. xii, sive upud Joannem Lucium in Opere de Regno Dalmatiae et Croatiae pag. 120 narrat his verbis: Eodem tempore reverendus antistes (nimirum Joannes I praesul Salonitanus, qui saeculo septimo floruit) cepit tractare cum civibus, ut corpus B. Domnii pontificis, quod Salona remanserat, levaretur, translaturumque in ecclesia, quae nuper dedicata fuerat, locaretur; et valde placuit omnibus. Explorata itaque temporum vice, quamlo possent hoc commode attentare, abierunt Salonam, ingredientisque basilicam episcopii, confusa et dissipata omnia repererunt; repletus enim erat locus ille minosis tectis, congestique incediorum cineres vepres jam et virgulta produxerunt, ita ut quamvis ad huc aliqui superessent, qui locum sciebant, tamen quia tumba ipsius subterraneis fornicibus absconsa latuerat, non facile discerni poterat, unde corpus B. Domnii tolleretur.

et cujus sacra reliquias postea dunt.

12 Effolientes autem terram, locumque discooperientes, arcam, quae primo apparuit, levaverunt; et iuctentes, ne forte impedirentur a Sclavis, cum celeritate magna Spalatum detulerunt; quam aperientes, non corpus B. Domnii, sed corpus B. Anastasii martyris invenerunt. Propterea ergo die sequenti revertentes Salonam, de eodem loco sarcophagum B. Domnii effoderunt, et cum summa festinatione Spalatum transferentes, devotione nimia amborum martyrum pig-

quae Salona Spalatum transtulerunt.

nora

A nora pretiosa locaverunt in prædrominata Dei Genitricis ecclesia, ubi dante Domino usque hodie requiescunt. Etiam Constantinus Porphyrogenitus in lucubratione sua de administrando imperio ad Romanum filium cap. xxix testatur, suo tempore sive sæculo decimo S. Anastasium quiescisse in urbe Spalatensi, quam ipse Aspalathum appellat. Hinc sequitur, errasse Dalmatas illos, qui post medium præteriti sæculi inter ruinas Salonitanas ostenderunt Sponio tumulum S. Anastasii, si hac monstrazione indicare voluerint, ibi corpus istius Sancti adhuc depositum esse.

13 Si quis autem contendat, ibi alium S. Anastasium præsumere quiescere, is meminerit, ab eruditissimo Dalmata Joanne Lucio in notis ad Historiam Salonitanam Thomæ archidiaconi Spalatensis, ubi hic scriptor cap. iii de S. Anastasio martyre Salonitano breviter agit, pag. 469 citari annuntiationem hodierni Martyrologii Romani, adeoque solum S. Anastasium cornicularium Salonæ in Dalmatia assignari. Hæc sunt præcipua, quæ de hodierno S. Anastasio martyre colligere potuimus. Si vero curiosus lector in hac sylloge certiora quædam circa hunc sanctum Martyrem requirat, ea ab eruditissimis Dalmatis expectabimus.

AGGREG-
G. C.
etiam præhabetur
hodiernum ne-
meritur.

DE S. NATALE PRESB. ET CONF.

CASALI IN LIGURIA ITALIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, Acta, ætas.

B

SÆCULO CIRCA
TER III, VEL
SÆC. VIII
Notitia topo-
graphica

Casale, civitas Liguriæ in Italia, multis illustratur notitiis apud Ughellum tomo IV Italiae sacræ col. 768 et sequentibus, occasione Casalensium episcoporum, de quibus ibi tractat. Suffecerit in rem nostram, nonnulla hic in compendium contrahere e pluribus, quæ de hoc loco scribit Baudrandus: Casale, inquit, et Casalensis urbs., permunita Italia, dicitur aliquando ad aliorum Casalium (de quibus etiam agit idem geographus) Casale S. Evasii.. a S. Evasio ejus patrono.. Sedet ad padum fluvium, estque caput Ducatus Montisferrati, sub Duce Mantuano.. 4 milliariis distans a Tridino in ortum Valentiam versus 12, et 15 ab Asta in Boream Novariam versus 10, et 40 a Taurino. Hinc abunde dignoscitur i tuis loci situs; ut necesse non sit plura superaddere. Pergamus itaque ad publicum cultum, qui ibidem S. Natalis potissimum exhibetur: cujus nomen tametsi Martyrologiis antiquis inscriptum non norium, eadem tamen civitas subministrabit materiam, ut hodiernis apud nos Sanctis merito jure amumerari possit.

C

probatur pu-
blica Sancti
veneratio.

2 Franciscus Augustinus ab Ecclesia in Chronologica historia Cardinalium, episcoporum, et abbatum Pedemontanæ regionis cap. xiv, pag. 189 agens de statu civitatis Casalis, Ejus, inquit, cathedralis.. S. Evasium protectorem habet, cujus, et SS. Projecti, Natalis, et sociorum sanctissimas reliquias veneratur. Ughellus laudatus eodem fere modo rem exprimit col. 769: Cathedralis pulchra est, veneraturque pro divo tutelari S. Evasium, ubi requiescunt corpora sanctorum Projecti, Natalis, et sociorum. Acta, inferius a nobis producenda, quamquam aliunde exigui, vel nullius sint valoris, in hoc tamen eorumdem auctor meretur fidem, quando loquens de suo tempore, S. Natalis cultum, ei solennem quidem, tunc confirmat existisse hodierna die, dicens vigesima prima Augusti.. ipsius festum solenne haberi in Casalensi ecclesia: in qua ipsius corpus prope corpus S. Evasii olim conditum, etiamnum ibidem quiescit. Recte igitur S. Natalis memoriam intexuit Ferrarius utriusque suo Catalogo ad hunc diem, uti etiam Augusti Tomus IV.

stellanus Martyrologio suo universali. Ex dictis hactenus habemus quantum sufficit ad publicam hujus sancti venerat onem, ut illæso famoso Urbani PP. VIII decreto, inter alios hujus diei exaltes, quos damus, locum merito nanciscatur.

3 Porro ejus acta exigua sunt auctoritatis, quia confusa sunt ex Actis S. Evasii, quæ tam misere et crasse sunt composita, ut non cohæreant, sed secum pugnent. Verum quidem est, Acta S. Natalis, quæ infra proferentur, non continere crassum illum errorem, quo imperitus Actorum S. Evasii M. scriptor res, personas ac tempora confudit, ut mox dicitur. Cum tamen ex his accepta sint ista; merito suspecta haberi posse videntur. Qualis enim fons, talis rivulus ex eo dimanans. Audire nunc juvat censuras, quibus Acta S. Evasii impetuntur. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae, hac die narrationem brevem gestorum S. Natalis profert ex Vita S. Evasii, Tridini, uti addit, anno D. MDLXVI edita; quam illico in annotatione ista castigat: In ea Vita (in qua plura de Casalensi civitate notantur) nonnulla videntur emendatione indigere, quemadmodum in Vita S. Projecti monuimus, die videlicet xxv Januarii, ubi determinate castigat illud quod Atubalus, quem Ariannum fuisse ex Casalensi, quam memoraverat, historia apparet, Evasium ad idolorum cultum perducere conabatur. Non enim erant idola eo tempore in Italia, nec ea Ariani venerabantur. Sunt et alia in historia prædicta inverisimilia, seu etiam falsa.

4 Idem auctor ad diem 1 Decembris postquam res gestas S. Evasii narraverat ex libello, in quo multa de Casalensi civitate tractantur, Tridini excuso anno D. MDLXVI, sequenti eundem censuro ferit in annotatione: Multa accurataque indiget is liber censura, cum quedam minime verisimilia contineat. Legi etiam possunt, quæ habet Ughellus tomo IV Italiae sacræ anno 1719 Venetiis recensæ col. 335, ubi in S. Evasio primo cathedræ Astensis episcopo, Joannes, ait, Maria Ballanius Casalensis vulgari sermone Evasii Vitam emisit in lucem, quæ nec temporum, nec rerum veritati ex parte consecuit. Confundit enim

castigantur
Acta,

F

e quibus Vita
ejus desumptum
est:

AUCTORE
R. P.

hunc primum Evasium. martyrem cum alio Evasio confessore ejusdem ecclesie Astensis episcopo, qui sub Luitprando Catholico rege claruit sanctitate Hanc noster Philippus Malabayla in Apologia, et doctissimus Paulus Britius nobilis Albensis ecclesie episcopus, nuper in Historia occidentalis ecclesie seculo septimo eruditissimis rationibus sugillarunt. Conspirarunt itaque, uti vides, jam pridem auctores in censurandis S. Evasii Actis; quæ cum sint notæ tam male; quidnam ex eis conficias pro Vita S. Natalis nostri ex eisdem accepta, quod suspectum non sit?

Observationes de
auctore.

5 *Dispicimus interim, an aliquid de ætate, qua is vixit, statui queat probabili fundamento nixum. Decidenda porro esset hæc controversia e tempore, quo floruit S. Evasius, magister et comes individuus S. Natalis, quia pro hujus Actis, atque adeo pro figenda temporis ratione, non habemus nisi Acta illius; qui cum e duobus, tempore omnino discrepantibus, in unum confusus dicatur, ratio etiam temporis ut sit confusa, ac vacillet, necesse est. Nimis præmaturum est hanc rem pluribus ac funditus hic examinare, quæ a nostris successoribus expendi poterit ad diem 1 Decembris, ubi S. Evasius ep. cum titulo martyris signatur in Martyrologio Romano, et quo in Prætermissis ad diem xv Maii opus nos dilatus est. Notemus tamen aliqua, ne nihil dicamus, de tempore S. Natalis. Galesinius in suo Martyrologio die 1 Decembris S. Evasii episcopi, non martyris, sed confessoris meminit: de quo, sicut observatur in Notationibus, et in monumentis ecclesie Casalensis, et in codicibus pervetustis ecclesie tum Vercellensis tum Bergomensis, scriptum est, prout nos etiam vidimus.*

qua vixerit,

6 *Si hic itaque sit Evasius, qui secundus istius nominis Astensis episcopus ponitur apud Ughellum citatum col. 336, et dicitur vixisse tempore Luitprandi regis; tunc S. Natalis spectabit ad sæculum octavum, quo S. Projectus, superior memoratus, innotuit apud nos die xxv Januarii, pag. 636. Sin vero alium Evasium, hujus nominis primum, ac martyrem admittas sub idololatriis, quem Ughellus electum ponit circa annum Domini CCLXV; et cujus discipulus fertur existisse S. Natalis; eo casu ad quoddam tempus pertineat, manifestum est. Sed quandoquidem pleraque, vel omnia, quæ in Actis antea castigatis habentur, adeo sunt intricata ac perturbata, ut ex eisdem velle aliquid eruere, quod historice probari queat, sit in tenebris palpere, ideo superius signavi sec. circiter ut, vel sec. viii; etiamsi, sequendo nostrum exemplar Actorum, circiter sæculi tertii finem illigari deberet.*

et de Actis, que
hic dantur.

7 *Desumptum illud exemplar notatur ex Actis S. Evasii. episcopi Astensis et M., et monumentis eccl. Casalensis. Bollandus vero eidem Ms. prænotavit nomen R. P. D. Philippi Malabayla visitoris generalis congregationis S. Bernardi, Ord. Cisterciensis. Laudatus Malabayla, vel alius forte, quisquis fuerit, illud exemplar correxerit et expurgaverit, a crassa saltem illa hallucinatione, de qua supra conquesti sumus, atque veterum scriptorum censuris; cum in eadem aperta hujusmodi falsitas non reperiatur. Quatenusque igitur illud Actorum exemplar lectori exhibemus, etiamsi non sit tanti valoris, ut in eventibus mirabilibus, que narrat, magnam fidem mereatur, cum aliud non sit nobis in promptu, quod mereatur majorem. Annotata*

dabuntur pauca: nam cum parvus sit Commentarius, facile legi potest, ita ut assignari identidem non debeat. Locorum quorundam obsecrorum, si non suspectorum, situs intelligetur ex ipso narrationis contextu.

A C T A

Auctore anonymo,

Sanctus Natalis Beneventi a in lucem editus, a S. Evasio ad pietatem, et omnem virtutem institutus, ipsi Sancto assidua verbi Dei prædicatione, ac miraculorum ostensione, Christiana fide jam iubatos confirmanti; et idololatrias ad illam in dies pertrahenti, sedulum præbebat obsequium. Cumque S. Evasio angelus significasset, Deum illum in Astensem episcopum præelegisse; ideoque ut Romam se conferret monuisset; Natalis se illi in comitem adjunxit. In ipsa Urbe, domum sanctorum Apostolorum, ac Martyrum templis, ac memoriis visitandis intenti commorantur, legati ad summum Pontificem missi ab Astensibus, ut proprium episcopum illis concederet, quantæ sanctitatis, ac doctrinæ vir esset sanctus Evasius, opportune edocti, eidem Romano Pontifici, ut sibi in episcopum concederetur, supplicarunt. Et voti compotes facti, illum ab eodem Papa consecratum, secum Astam b ducunt, et Natalis simul profectus, Astensis ecclesie presbyter ordinatur. Ibi sancto episcopo, optimi pastoris officia, et munera omnia sollicitè exequenti, præcipuum ministrum se exhibuit, maximo cum suo merito: et non tantum civium, sed totius diocesis, tum quidem amplissimæ utilitate.

S. Natalis, radi
vultus S. Evasii
sui comit.
a

2 Exorta deiude nova in Christianos persecutione, cum hi ipsi S. Evasium a civitate abscedere, quo se suo gregi diutius servaret incolumem, cogerent; ipse Natalem, Projectum diaconum, et Malianum c subdiaconum secum habere voluit: ut sacra facienti adjumento; conversioni infidelium operam danti subsidio; laboranti essent solatio. Itaque ex urbe egressi, ad fontem circiter mille passus ab ea distantem, et ab hoc eventu Fontana sancta deinde dictum, deveniunt. Et, quoniam jejuni iter arripuerant, sancto episcopo ætate et inedia debilitato, ut ibidem considat, et cibo se reficiat, suadent. Inde transversis itineribus progredientibus se illis objecit rivulus, Rupta dictus: quem vado transiturus sanctus Evasius, recumbitur, episcopale pedum apud fontem humi defixum, se reliquisse. Ad eum afferendum tum properans Natalis, purpureis floribus, velut e turgentibus gemmis erumpentibus, illud ornatum conspicatur. Quo miraculo a S. Evasio in omen futuri martyrii accepto, itineri rursus se committunt: et sub noctem oppidum ingrediuntur, tunc Volusianum d dictum. Ibi quieti membra dant cæteri. At Natalis, de sui sancti patris salute, magis quam de sua, sollicitus ne incauti a persecutoribus opprimerentur, invigilabat. Nec id frustra. Etenim, multa jam nocte, illos appropinquare præsentit.

conversioni inh
di laum in casu
lucis

f

id

3 Excitatis igitur sociis, de via rursus deflectunt, ac versus Padum iter convertunt. Erat tunc is locus, ubi nunc Casale, ab hoc sancto episcopo Astensi sancti Evasii dictum, consistere

in que profu
gere cogitur.
dal operam.

re

A re cernitur, vasta sylvæ Cornæ dicta : fluminis Padi vadoso brachio a continenti divisa. Illic ingressi, ad persequentium sollicitudinem fultendam, atque ad viciniorum incolarum salutem procurandam, opportunam experti, in ea sedem figunt : et ad rem divinam faciendam, Natalis, ac socii ecclesiam ædificare aggrediuntur : quæ deinde eleemosynis, eorum, quos ad fidem Christianam perducebant, et præcipue consulis illius regionis, perfecta fuit. Brevi siquidem sanctus episcopus, miraculis Christi fidem, quam prædicabat, confirmando, circumstantes populos ad illam perduxit. Sed numeris sui esse intelligens, ita his novis lucris intendere, ut cæterarum ovium sibi commissarum curam non negligeret : ea, quæ tam in urbe Astensi, quam per commissam dicecesim, essent providenda, sancto Natali exequenda committebat.

S. Evasio martyris palmam adeptus.

4 Accidit porro, ut hac de causa absente Natali, Antubalus prætor Sedulæ urbis, haud multum a sylvæ Cornæ distantis, de iis, quæ ibi, ac in viciniore regione in suorum deorum contemptum, et Christianæ religionis augmentum, acciderant, certior fieret : et sanctum B Evasium comprehendit, et in carcerem trudi juberet. Cumque deinde nec pollicitationibus, nec minis, a Christi fide ad idolorum cultum cum abducere potuisset ; illum, ac Projectum, et Malianum, cum centum quadraginta quinque aliis Christi fidelibus, capite damnavit : quemadmodum in Vita sancti Evasii fusius explicabitur. Ad harum rerum primum nuntium sanctus Natalis Sedulam ire festinavit, sperans eorum coronæ participem fieri. Ast ubi sententiam in eos latam jam executioni mandatam comperit, sui

sancti magistri, ac sociorum, itemque aliorum martyrum sacra corpora, sepulturæ maudare curavit.

AUCTORE ANONYMO

ipse post hæc fructus in pace obdormit.

5 Deinde vero, tum ejusdem sancti Evasii memoriæ impensius recolendæ affectu, tum studio confirmandi, ac perfecte instituendi noviter iis in locis ad Christi fidem pertractos, cum maxime Austubalus ipse, juxta sancti Evasii prædicationem, ad fidem conversus, ac cum omnibus suis baptizatus, magno illi in deducendis aliis ad Christianam religionem esset adjumento, apud eandem ecclesiam reliquum vitæ exigere decrevit. Ibi magis ac magis semper et virtutum studio, propriæ, et prædicationibus, alienæ salutis intentos ; quod socii sanguinis effusione, ipse ejusmodi exercitationibus tandem consecutus, in æterna gloria illis junctus fuit die vigesima prima Augusti : qua ipsius lectum solemne habetur in Casalensi ecclesia : in qua ipsius corpus prope corpus S. Evasii olim conditum, etiamnum ibidem quiescit.

ANNOTATA.

a Urbs est archiepiscopalis in regno Neapolitano satis nota. E

b Ad Tauorem fluvium in Liguria.

c *Bevitus supra allegatus, pag. 710 ex antiquo, uti vocat, Martyrologio Sedulensi, nomen Malliani subdiaconi recitat, nobis e Fastis sacris antiquis ignotum.*

d Oppidum Volusianum, et inferius Sedulam urbem, qua auctoritate nominent Acta, non satis intelligo.

DE SS. DONATO, ROMULO, SYLVANO, VENUSTO, ET HERMOGENE MARTYRIBUS,

FORO-JULII IN ITALIA,

C

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

F

J. P.

Cultus, sacra lipsana, Acta.

Sub Diocletiano loca notata :

Forum Julii civitas in ea Italiæ regione sita est, quæ olim Carnorum, nunc provincia Forojuliensis, quæ sita ab urbe principe appellacione, nuncupatur. Mediam secat Natiso fluvius, priscis scriptoribus memoratus : tergum Alpes Juliae claudunt, frontem ingens planities, uberi solo nobilis, expandit. Ita Philippus a Turre in *Dissertatione de colonia Forojuliensi, quæ habetur post Monumenta veteris Antii, Romæ ab eo vulgata anno 1700, a pag. 322. Loci etymon Paulus Diaconus De gestis Langobardorum lib. II, cap. XIV his verbis exponit : Hujus Venetiæ Aquileia civitas extitit caput, pro quo nunc Forum-Julii, ita dictum, quod Julius Cæsar negotiationis forum ibi statuerat, habetur. Plura de hoc loco inveniet curiosus*

lector apud laudatum Philippum a Turre.

2 Hanc itaque urbem hodierni nostri Martyres nacti sunt sedem publicæ suæ venerationis, qua ibidem honorantur ob immemorabili tempore, prout testatur prædictus Philippus a Turre, quem lego in scripto quodam nostro, dum anno 1692 Eminentissimi Cardinalis Imperialis, Ferrariæ legati, auditor esset, litteris die x Junii tunc huc datis, docuisse de eorum cultu sequentia : Acta S. Donati, et sociorum, quæ litteris addiderat Vir Cl., quæque nos infra daturi sumus, descripta sunt ex breviori vetustissimis, quibus olim nostra ecclesia utebatur, disposita secundum lectiones. In sacrarum reliquiarum cœmelio ejusdem ecclesiæ asservatur caput S. Donati, theca argentea reconditum, quod, recurrente die festivitatis XXI Augusti, publico cultui exponitur,

Sanctorum eisdem cultus

AUCTORI
J. P.

exponitur una cum aliis sociorum reliquiis. Quomodo ex Pannonia ad Forum-Julium translata fuerint hæc sacra pignora, et quando in paternos adsciti S. Donatus, et socii; nil memoriæ proditum inveni, nec traditione compertum. At eerte monumenta antiquissimi temporis S. Donatum hujus civitatis patronum memorant, et in Fastis sacerorum eodiem adnotatur.

ne. non. Agri-
loræ :

3 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italix ad hunc diem, ex monum. ecclesiæ Civitatensis, id est, Foro-Julienſis, et ex breviario antiq. Aquileienſi, refert martyrium, in quo memorantur dumtaxat S. Donatus, anonymus presbyter, et Venustus; sed insigniores eo delatas vult illorum reliquias, quam modo narravimus e Philippi Turrii testimonio, sic scribens: Quorum Martyrum corpora. . . Forum Julium translata, ibi præcipuo honore coluntur: Civitatenses enim SS. Martyres suæ urbis tutelares sibi asciverit. Sed idem auctor forte accipit partem corporis pro toto, ut non raro fit. Certe Turrius non signabat S. Donati corpus, sed eaput; nec sociorum corpora, sed eorum reliquias; plura verosimiliter dicturus, si plura de sacris hisce pignoribus ei comperta fuissent. Ad cultum autem S. Donati et sociorum ejus accedit illud, quod is non apud solos Foro-Julienſes, sed etiam apud Aquileienſes fuerit propagatus, uti patet e Calendario Aquilegenſi ex bibliotheca Vallicell. Cod. N., cujus apographum apud nos est in involuero, quod signatur S 19, et in quo ad diem XXI Augusti notatur: Donati, et sociorum ejus.*

Acti unde
desumuntur

4 *Acta eorum, sicut antea iudicatum est, huc misit Philippus Turrius, qui, unde fuerint desumpta, ibidem notabat. Testimonium vero, quod eidem erat additum, his verbis constat: Hæc Acta SS. martyrum Donati, et sociorum extraxi, et exemplavi ex antiquo breviario Ms. existente in archivio reverendissimi capituli civitatis Fori-Julii, ego Thomas Minisius, ejusdem capituli canonicus et archivistæ, et meo sigillo munivi. Cujus autem antiquitatis sit tam hoc breviarium, quam illa, quæ superius vetustissima vocabat Turrius, nos latet. Porro voces quasdam in nostro apographo, quæ legi non potuerunt, omissas videbit lector; quasdam etiam uncinis inclusas, ut earum defectus ex conjectura utcumque suppleatur. Reliqua huc spectantia dicentur in Annotatis, dum unicum huc addidero, videlicet, synonymum S. Donatum, de quo egimus tomo III Februarii, die XVII ejusdem mensis, Concordiæ in Italia tributum, non esse confundendum cum hodierno: de qua re consuli potest sylloge historica ad istum diem § 1. num. 5.*

ACTA

Ex Breviario Ms. Foro-Julienſi.

S. Donatus duc-
torum in fide
constant. jussu
Victoriani præ-
sulis interomi-
tur

a

b

In diebus illis regnantibus Diocletiano et Maximiano imperatoribus, decreverunt, ut immensis persecutionibus a Christianos persequerentur de civitatibus eorum et castellis qui essent, qui diligenter Christo deservirent, ut eos a fide Christi facerent deviare. Et, ecce, adveniens Victorianus præses ex præcepto Diocletiani, in partibus Sirmiensiſibus b ad Christianos torquendos, ita a clericis sumpsit exordium. Apprehensum

S. Donatum, diaconum S. ecclesiæ Singidonensis c, . . . misit in carcerem. Alia autem die, primo diluculo exurgente, dixit Victorianus præses: Donate, quis te persuasit, ut non colas deos nostros, sicut et nos, et judices nostri? Dixit ei S. Donatus: Deos tuos surdos et mutos non colo: colo autem Dominum meum Jesum Christum, Filium Dei vivi, qui est verus et omnipotens Deus. Iratus autem Victorianus præses dixit ei: Recede ab hæc stultitia. Dixit ei B. Donatus: Stultus tu es, et judices tui. Audiens autem hæc præses, furore accensus, jussit eum apprehendi, et statuit eum capitalem subire sententiam.

2 Presbyterum quoque, Romulum nomine, Sirmiensiſis ecclesiæ, qui cum S. Donato diacono et martyre Christi, pro fidei constantia, et commissa sibi plebe fortiter dimicabat, ad cælestem palmam simili sententia [prædammatum] prorexit immitis. Item et alium diaconum, S. Sylvanum nomine, ejusdem ecclesiæ, idolis renuntiantem, et impia præcepta contemnentem, per varia tormentorum genera conlectum temporali morte tradidit in æternitate victurum. Sed cum in eis ejus satiata crudelitas non fuisset, vicinas eivitates peragrandas decrevit, et eum specie publicæ necessitatis in civitatem Civalitanam d devenisset, de qua . . . Christianissimus esse agnoscitur, contigit . . . apprehensum esse S. Venustum, germanum S. Donati martyris, a ministris ipsius impiissimi Victoriani, et præcepit eum sisti suis apparitoribus: qui dum eum intuitus fuisset, Victorianus præses dixit ei: Venuste, recordaris, quomodo germano tuo Donato eaput feci amputari? consule . . . tu . . . tibi, veni et sacrificia diis nostris, quos et nos, et principes nostri veneramur, ne tibi similiter fieri præcipiam. S. Venustus subridens dixit: Vivit Dominus meus Jesus Christus: quia nescio plures deos esse, quos tu dicis; sed scio unum Deum vivum et verum, Patrem, et Filium et Spiritum sanctum, qui et trinus et unus Deus. Dixit ei Victorianus, præses: Quid plura? Sacrifica. Dixit ei S. Venustus: Non sacrifico diis tuis vanis, sed sacrifico Deo Patri sacrificium laudis, qui regnat in cælis. Tunc furore repletus Victorianus præses jussit ministris suis eum apprehendi et foras civitatem adduci, et ibi decollari; et dum diutius orasset ad Dominum, decollatus est f in eodem loco.

3 Et, ecce, appropinquavit B. Hermogenes, quem cum cognovissent, eum adduxerunt ad præsidem: et dum sibi præsentari fecisset, dixit ei præses: Die mihi, Hermogenes, et tu vis seduci? dixit ei B. Hermogenes: Tu seduceres, miser. Dixit ei Victorianus: Fortassis et tu Christianus vocaris? Dixit ei B. Hermogenes: Christianus vocor. Victorianus præses dixit: Quod officium geris Christi? S. Hermogenes dixit: Qui scientiam populis legere consueverunt e. Dixit ei præses: Quæ mandata legis, vel cujus salutis gaudia doces? S. Hermogenes dixit: De Domino meo Jesu Christo roge sæculorum pia et sancta mandata. Præses dixit: Et quem Deum adoras? B. Hermogenes dixit: Unum Deum verum, qui fecit cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt. Dixit ei præses: Numquid dii nostri veri dii non sunt. Dixit ei B. Hermogenes: Dii tui lignei et lapidei sunt; nec aliquid in se divinum habent, nec tibi, nec alicui præstare possunt salutem. Dixit ei præses: Hermogenes, consule tibi: veni et sacrificifica

Accedunt S. Romulus presbyter, et S. Sylvanus diaconus, cum S. Venusto B. Donati fratre.

E

d

F

Demum apprehenditur S. Hermogenes lector.

A crifica diis nostris : nam faciam te celerius puniri. Respondit S. Hermogenes : Jam pridem tibi dixi non sacrifico diis tuis vanis, mutis et surdis. Tunc iratus præsides jussit eum in carcerem trudi. Apprehendentes custodes, vinetis manibus, trahabant ad carcerem.

quod dum ad carcerem ducitur, corruit idolum et pars templi, ac dæmon filium præsidis occidit :

4 Et dum [trahabatur,] conspiciens idolum, facto signaculo Christi, comminatus est spiritui, qui in eo latitabat : et statim cecidit maxima pars templi ; et, ecce, exiens dæmon ab eo, clamabat dicens : Quid nobis et tibi, vir Dei : venisti ante tempus torquere nos ; et introivit in filiam præsidis, et clamabat per os ejus dicens : Si non venit vir Dei, quem in carcerem misisti, non exeo hinc. Audiens autem hæc præsides, jussit eum silentio ad se perducere : et cum venisset B. Hermogenes ad præsidem, dixit ei præsides : Hermogenes, potes filiam meam salvam facere. Dixit ei B. Hermogenes : Non ego ; sed Dominus meus Jesus Christus : in ipsius nomine possum eam salvam facere. Dixit ei præsides : Si potes, fac, quod dicis.

quem S. Hermogenes expellit.

B 5 Dixit ei vir Dei : Si credis in Deum meum Jesum Christum Filium Dei vivi, qui tertia die resurrexit a mortuis, ego faciam quod promisi. Præsides dixit : Si jam sanam video illiam meam, credam in Deum tuum. S. Hermogenes dixit : Scio, quod falles, et non credes ; quia obduratum est cor tuum : sed propter populum adstantem faciam eam salvam. Et posuit genua sua in terram, et rogavit Dominum, dicens : Domine Deus omnipotens, qui cognitor es omnium, præsta, ut tua virtute exeat dæmon de puella hac. Et hæc dicens, crevit se, et posuit manum super caput puellæ, et facto signaculo Christi dixit : Præcipio tibi, immunde spiritus, in nomine Domini nostri Jesu Christi, recede ab hac puella, et non amplius eam fatigare audeas. Et statim exiit ab ea, et facta est quasi mortua. Et elevavit vocem suam laudans et glorificans Deum, qui eam salvam fecit.

Nihil hoc miraculo commotus Victorianus

C 6 Et videns pater ejus, quod ipsa Dominum Deum cæli benediceret, obdurato corde dixit ei : Filia, dii tui te salvam fecerunt. Audiens hæc vir Dei subridens ait : Dii tui vani sunt, sicut et tu factus esse cognosceris ; et nihil tibi nec aliis præstare possunt. Victorianus iniquus præsides dixit : Hermogenes, noli tam vana et tam inutilia verba proloqui ; sed veni et sacrifico diis, qui filiam meam salvam fecerunt. S. Hermogenes dixit ei : Vivit Dominus Deus meus, qui filiam tuam salvam fecit : quia ipsam adoro, et ei sacrificare non desisto. Victorianus præsides dixit : Hermogenes, dolco de pulchritudine tua, et, nisi celerius mihi acquireris, diutissimis penis te affici præcipiam. Post hæc jussit eum apprehendi, et iterum in carcerem recludi : et non

diu, iterum jussit eum ante suum tribunal consisti *. Et dum staret ante tribunal, dixit ei præsides : Jusserunt Domini mei imperatores ceremoniari f. Dixit ei S. Hermogenes : Neque imperatorum præceptis obedio, neque [sermonibus] tuis acquiesco. Tunc repletus furore Victorianus jussit frænum in os ejus immitti, et foras civitatem duci, et ibidem decollari præcepit. Et dum ad loca damnatorum pervenisset, posuit genua sua in terram, et Dominum Jesum Christum rogavit, ut ejus spiritum acciperet : et statim decollatus est in eodem loco. Venientes autem viri religiosi, et tollentes corpus ejus, sepelierunt eum prope corpora SS. Martyrum. Passi sunt autem beatissimi Christi Donatus, Venustus, et Hermogenes sub die duodecimo Kal. Septembris, imperantibus Dicoletiano et Maximiano imperatoribus ; regnante Domino nostro Jesu Christo ; cui est honor, et gloria, laus et potestas per infinita sæcula sæculorum. Amen.

DE BREVIARIO
MB.
* SIBI

inbet et caput
amputari.

ANNOTATA.

a Videtur hic designari famosa persecutio E decima, quæ anno æræ vulgaris 303, die xxiii Februarii inchoata fuit, publicato postridie edicto destruendi templa, libros sacros comburendi etc. De hac persecutione omnium crudelissima legi potest Lactantius De mortibus persecutorum a cap. xii.

b Sirmium urbs est Pannoniæ inferioris, tribus fidei formulis ibidem editis notissima : de quibus Labbeus tomo II Conciliorum col. 733.

c Singidonum. Cellarius in Notitia orbis antiqui lib. II, cap. viii, pag. 363, inter ea, quæ collegit de Mæsia superiore, Post confluentem, inquit, et Taurunum, qui finis erat Pannoniæ, primum oppidum superioris Mæsiæ Singidonum est, ut Latini scribunt. Observat autem, alibi scribi Singidonum, ac Pannoniæ tribui vel propter vicinitatem, vel quia vere quidam post Singidonum litem constituerunt. Quod oppidum hodie sit, aut quo loco, dicit non plane constare. De eo mentio facta est apud nos die xiii Januarii, tomo I, pag. 768.

d Inter Mursam et Sirmium jacet, ut videre est in tabula geographica apud Cellarium allegatum, quæ datur ad paginam 346. Urbes has regionis illius olim primarias vocat Ferrarius in Nova topographia ad Martyrologium Romanum, de Cibale agens.

e Indicat se lectoris officio fungi, qui libros sacros populo in ecclesia congregato prælegebat.

f Id est, diis sacra offerri, e Glossario Cangii.

DE SS. LUXORIO, CISELLO, ET CAMERINO MARTYRIBUS

IN SARDINIA

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. G.

Vetustus horum Sanctorum cultus, Acta, reliquiae, et inepta duorum ex his annuntiatio in Martyrologio Hispanico.

SUB DIOCLETIA-
NO.
In veteribus
Martyrologiis

Primus ex tribus hisce Martyrologio Hieronymiano aliisque antiquis Calendariis ad hunc diem sic annuntiatur : In Sardinia natalis sanctorum Luxuri, Trajani, Quadrati episcopi, Primi. *Vetustissimum Hieronymiani Martyrologii apographum Antverpiense eidem S. Luxorio addit alios socios hoc modo : In Sardinia Luxorii, Angeri, Eulodi. Propter illos diversos S. Luxorii comites dubitari posset, utrum nullo confusio in laterculos Hieronymianos irrepserit, et an tota hæc Martyrum classis ad Sardiniam spectet. Florentinus tamen in notis ad priorem hujus Martyrologii annuntiationem existimat, contingere potuisse, ut sodales ibi adjecti in Sardinia cum S. Luxorio martyrium subierint. Quidquid sit de hac Florentini opinionione, quæ alibi examinanda erit, Apendix ad Martyrologium Adonis die xxvi Septembris S. Luxorium sine sociis ita memorat : In Sardinia natalis sancti Luxorii. Certe oportet antiquam esse S. Luxorii venerationem in Sardinia, cum S. Gregorius Magnus Pontifex in epistola ad Januarium præsentem Calaritanum meminerit de monasterio, quod ibidem sub nomine sanctorum Gavini atque Luxorii constructum erat, ut in novissimo Parisiensi Operum ejus editione tomo II col. 931 videre est.*

celebrantur in
Martyres,

2 Die xxi Augusti in Auctariis Usuardinis, quæ Solerius noster in Martyrologio Usuardi illustrato edidit, tres Sancti in titulo propositi luxatis nominibus ex codice Florentino ita referuntur : Apud Sardiniam, civitate Carilitana passio sanctorum martyrum Russoris (in codice Mediceo Luxoris et alibi Luxorii pro Luxorii legitur) Caselli et Camerini, sub Diocletiano et Maximiano imperatoribus, præside Dalasio præside. *Codex Strozianus annuntiationi simili adjungit sequentia, quorum juverit inferius meminisse : Caput autem sancti Russoris inde translatum, Florentiæ positum est in ecclesia omnium Sanctorum. Hinc patet, etiam de immemorabili SS. Ciselli et Camerini cultu non esse dubitandum. Accedit, quod Seraphinus Esquirrus in Sanctuario Calaritano pag. 94 et sequentibus adducit plures fide dignos testes, qui jurati affirmant, se semper vidisse et a majoribus audivisse, quod die xxi Augusti festività istorum Martyrum solemniter in Sardinia quotannis celebraretur. Porro nos in exprimendis horum trium Martyrum nominibus secuti sumus Martyrologium Romanum, quod hodie sic habet : In Sardinia natalis sanctorum martyrum Luxorii, Ciselli et Camerini, qui in persecutone Diocletiani sub Delphio præside gladio cæsi sunt.*

3 Eminentissimus Baronius ad præcedentem

Martyrologii Romani annuntiationem notat sequentia : Horum Acta recitat Mombritius tomo secundo Vitarum Sanctorum. Accepimus eadem sinceriora ex Sardinia insula. Hujus Luxorii nomine dictum est monasterium, de quo S. Gregorius in Registro lib. 7 ad Januarium episcopum Calaritanum. Nescio, qualia Acta Cardinalis Baronius ex Sardinia acceperit ; sed suspicor, hæc non differre ab apographo Antonii Gallonii, quocum Papebrochius noster contulit aliud exemplar, quod ex codice bibliothecæ Vaticanæ num. 6453 transcriptum fuerat. Quamvis autem exemplaria illa subinde stylo discrepent, tamen in substantia concordant. Porro Vaticanum istud apographum ab imperito amannensi tam misere luxatum est, ut plures periodi vix intelligantur. Quare post hunc Commentarium prævium recudemus Acta horum Martyrum ex editione Mombritii, quæ cum apographo Antonii Gallonii fere convenit, et in qua unum alterumve manifestum typhothetæ errorem ex aliis apographis emendavimus. Si quæ tamen notata digna discrepantia in illis exemplaribus occurrerit, hæc in margine vel in Annotatis observabitur.

quorum habet
mus Acta,

4 Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hoc die satis exactam Actorum synopsis contexit hoc modo : Luxorius miles Sardus, Diocletiano et Maximiano imperatoribus, Christum colens, cum sacras Litteras legere cœpisset, relicta vita militari, pietatis officia colore cœpit. Quapropter M. Delasio præside Calari accusatus, ab eoque, cur militiæ renuntiasset, et deos non coleret, interrogatus, respondit, quia longe præstantiorem Christum invenisset, quam deos et imperatores. Data autem ei optione, aut deos venerandi aut mortem subeundi, cum se mori pro Christo paratum diceret, vinculis ferreis constrictus, in tetrum carcerem truditur. Post aliquot dies eductus, cum præsidis consiliis non acquiesceret, verberibus acerbissime creditur, ac, tortoribus jam defatigatis, fustibus crudeliter mactatur. Cumque in suppliciis divinas laudes caneret, extra urbem ductus capite plectitur xii Kalendas Septembris, et a Christianis ibidem, ubi postea templum suo nomini excitatum est, sepelitur. Eodem tempore passi sunt Cesellus et Camerinus impuberes, qui Calari nati et enutriti, ac a teneris Christi fidem edocti, et ipsi apud Delasium accusati ; licet nondum verbis accommodatis respondere scirent, quod essent adhuc pueri, firmo tamen animo fidem ita retinebant, ut nullo pacto diis honorem habere adduci possent. Quare in carcerem traditi sunt, donec Luxorius expediretur. Eo in caelos trans-

que Ferrarius
contexit

misso,

A misso, Cesellum et Camerinum e ductos, ubi se frustra illis minis et blanditiis snadere anuoadvertit, gladio eodem die percute iubet; quorum corpora a Christianis eo loco sepulta sunt, ubi postea beato Lucifero episcopo Calaritano templum ædificatum fuit.

corpora eorum
Pisani.

5 Verum Sardis non placebit annotatio, quam Ferrarius huic Actorum compendio sic ibidem subiungit: Horum corpora Pisis, eo translata, quo tempore Saraceni Sardiniam depopulati sunt, sive quo Pisani classe eam insulam sibi subegerunt, ut aliis videtur, habentur; quorum dies festus ibi die xxvi huius agitur, uti ex tabulis ecclesie Pisane apparet. Corpora etiam Papiæ esse leruntur, eo una cum corpore S. Augustini translata. Sane tertio mlliari ab urbe Pisana est loens mari imminens, ut Papebrochius tomo II' Maii pag. 17 scribit, qui nomen hodie obtinet a sancto Luxorio martyre, ac vulgo dicitur San-Rossore. Colitur hic xxi Augusti cum sociis Cesello et Camerino, Calari in Sardinia martyrium passus sub Diocletiano et Maximiano; cuius sacra ipsana huc esse devecta a Pisanis, cum eam ipsi insulam sub suo tenerent dominio, aliter sentientibus aliis, aliorum est opinio, teste Ferrario. Tenuerunt autem Pisani insulam Saracenis ereptam ab anno mxvi usque ad mcccxxii, quando inde sunt ab Aragoniis pulsii. Nihil hic repeto de capite S. Luxorii, quod supra in codice Stroziano dicitur Florentie collocatum esse.

Ticineses et
Sardi vindicandi
eum.

6 At Papienses sive Ticineses contendunt, hæc Martyrum corpora multo prius ad urbem suam translata fuisse, quandoquidem Jacobus Gualla in Sanctuario Papiæ lib. iv cap. xiii de Luitprando Longobardorum rege in hanc rem ita scribit: Locat quoque ea in sacra aede beatorum martyrum corpora Luxorii, Ciselli, Camerini, Robustani, Marei, Appianique episcopi, cum divo patre Augustino similiter translata, anno salutis septingentesimo et vigesimo secundo. Sed Pisanis æque ac Ticinensibus incumbit possessionem suam solidis documentis probare, cum Sardi hanc rotunde negent. Inter eos Antiochus Strada Cataritanus opinionem Ticinensium multis argumentis refutasse dicitur in libro, cui titulus est Spongia Sardorum, de quo iudicium ferre non possumus, cum istud Opus ad manus nostras nunquam pervenerit. Quinimo Seraphinus Esquivus lib. ii Sanctuarii Calaritani cap. x et sequentibus narrat, quomodo sacro horum trium Martyrum corpora circa annum Christi 1615 in Sardinia coram multis testibus inventa fuerint. Nolumus hic severius examinare varias inscriptiones, quas tunc Sardi lapidibus insculptas invenerunt, et de quibus Papebrochius noster die xx Maii in Commentario historico ad Acta S. Luciferi Calaritani sat fuse disputavit. Etiam non audemus certam sententiam ferre de sacris eorundem Martyrum reliquiis, quas Pisani, Ticineses, et Sardi sibi vindicant, et unicuique parti liberam et ulteriorem suæ possessionis defensionem relinquimus: nobis enim sufficit, Sanctos illos in Sardinia passos esse, et ibidem ab immemorabili tempore publicam venerationem habuisse.

dum pseudo-
scriptores qui-
dam illos ex-
ill.

7 Cum fraudes Tanayi jam passim notæ sint, et hac ipsa die rursus occurrant, decreveramus illas obiter dumtaxat indicare, nisi Cardinalis Aguirrius in Collectione maxime conciliorum Hispaniæ tomo I pag. 322 voluisset occasione horum Martyrum crassam istius Martyrologi Hispani imposturam fusius detegere his

verbis: Sed et hoc ipso loco similes fabulæ eorundem Higuere et Tanayi occurrunt circa alios huic concilio intervinientes, veluti Luxurium de Drona et Camerinum, quos Martyribus accensent ad diem xxi Augusti in Martyrologio Hispano, eo quod illorum eadem die in Romano fiat commemoratio. Sed nulla vel levissima nubra fundamenti est, non dico ad censendum, sed ne ad suspicandum quidem, Luxurium presbyterum hoc loco memoratum, esse illum Luxorium (ita nominatur, non autem Luxurium) martyrem, qui colitur ab Ecclesia universali die xxi Augusti. Quia vero ii duo pseudo-historici legerunt ibidem Camerinum Luxorio adungi comitem martyrii, ne dolus detegeretur, sive potius ut dolus duplicaretur, addiderunt Camerinum episcopum Tuccitanum, qui huic concilio subscribit quarto loco, esse ipsissimum illum Camerinum, qui comes Luxorii in martyrio fuit apud Sardiniam; cum tamen neuter eorum re ipsa fuerit presbyter aut episcopus, nec id memoretur a Mombritio tomo secundo Vitarum Sanctorum, vel a sancto Gregorio Papa libro vii Registri in epistola ad Januarium Calaritanum, unde eorum commemoratio in Martyrologio Romano emanavit. Immo et Mombritii Acta testantur, Camerinum illum apud Sardiniam passum fuisse ac coronatum martyrio, cum puerulus esset, adeo ut verba nesciret accomodare presidi. Quomodo ergo is tenera ætate occisus potuit esse postea episcopus Tuccitanus, ac tandem (quod novum figmentum est) Tolletanus?

fraudulenter in
Hispaniam per-
traxerunt

8 Tot hæc commenta circa Camerinum adeo aperta et probrosa sunt, ut postquam ad diem xxi Augusti pag. 529 ea protulerat littera I, postea quasi religione percussus pag. 541 agnoverit, narrationes Juliani nomine editas ea in parte erroribus scatere; sed melius diceret pleas fabulis et probrosis mendaciis ubique fere. Porro ex iis aliisque plurimis, inter alia damna, id malum secutum vereor, ut in multis ecclesiis et populis Hispaniæ nimia simplicitate ac credulitate delusis, celebrentur plura festa eorum Sanctorum, qui nullo prorsus titulo ad illas spectant, nisi fictitio; immo et eorum, qui Hispani quidem fuerunt, verum nunquam ab Ecclesia inter Sanctos relati. Dignum ceuseo superma illa Hispaniarum Inquisitione, immo et hac sancta Sede, in ea omnia inquirere, et gravissimos quibusdam lectissimisque viris iungere omnes examinandi omni studio ac ingenitate sex illa volumina Martyrologii Hispani, et reseccandi innumeras fabulas similes, quibus scatent in materia adeo gravi et sacra. Eminentissimus iste scriptor ibidem profert plura, quæ observari merentur, et quorum iuvabit meminisse, quando paulo inferius illustrabimus Acta SS. Bonosi et Maximiani martyrum Orientalium, quos fidem pseudo-scriptores in Hispaniam rapuerunt. Interim jam dabimus promissa horum trium Martyrum Acta, et ea cum apographo Vaticano conferemus.

ACTA

Ex editione Mombritiana tomo II, fol. LXIII, quam cum alio Ms. apographo contulimus.

Luxorius sub imperio Diocletiani

Temporibus suis Diocletianus et Maximianus imperatores a diabolo tanta sævitia accensi sunt in Christianos, ut basilicas everterent, et libros incenderent: nam et multos eredentes in fide Christi diversis pœnis alligebant, sperantes sua crudelitate devincere, quos Dominus sua misericordia ad palmam martyrii evocavit. Igitur cum rabies eorum mentis idolothytæ in loco, quo degebant, non sulliceret in Christianum sævire, per totum orbem iudices cum suis præceptis miserunt ad persequendos Christianos, ut ad culturam deorum suorum converterentur *a*, aut diversis pœnis interficerentur. Eodem tempore Delphium *b* quemdam præsidem ad Sardiniam miserant, ut eadem præcepta impletet in provincia sibi commissa. Cumque hic diversis locis perscrutaretur, si posset aliquos fideles invenire, qui ei consentire possent, contigit, ut Luxorius paganissimus apparitor *c* ad Dominum vocaretur, et ex ipsius adspiratione animum haberet.

legens psalmos Davidicos

2 Ipse autem apud se Psalterium retinebat, cum vellet legere; et dum ordinem psalmodum legendo percurreret, venit ad octogesimum quintum psalmum, ubi dicit David propheta: Omnes gentes, quatenus fecisti, venient, et adorabunt coram te, Domine, et honorificabunt nomen tuum, quoniam magnus es tu et faciens mirabilia; tu es solus Deus. Quo psalmo valde perscrutato, aperlus est sensus Luxorii, et festinavit esse Christianus. Cumque cruce Christi signaretur, factus est catechumenus. Ingressus deinde ecclesiam audit psallentes: Retribue servo tuo; vivam, et custodiam sermones tuos. Quo audito, confortatus est in fide Christi, animo gaudens et eum laudans. Quare cœpit execrari jam vana et inania simulacra, cœpitque, intermissis diebus, iudicem observare *d*, et sine intermissione Scripturis animum impendere. Intra paucum tempus Psalterium et aliquot ex prophetis memoriæ commendavit.

ad fidem Christianam convertitur:

3 Perlectis itaque Scripturis divinis ex parte, scrutatus est legem divinam, et cum toto desiderio percepit sanctum baptismum. Deinde Apostolum et sancta Euangelia commendavit memoriæ. Animo vivens factus est, et dum militiam seculi negligenter sceleretur, et latenter ageret, rem proferre volebat. Cum ad innocentiam Christi pervenisset, subito ille adversarius et inimicus animarum innocentium per satellites præsidii insinuavit, Luxorium apparitorem contempti *e* habere iudicii sui potestatem, et illam, nescio quam, superstitionem Christianorum velle sequi. Quo audito, præses iracundia motus iussit aliis apparitoribus Luxorium sibi vinetum præsentari, ut haberet, in quem fræna malitiæ suæ laxaret.

al. suis

quem cum præsere Sardinie nullo modo possent

4 Quem conspiciebat, ita ad eum locutus est: Luxori, quæ te dementia a bono cursu vitæ tuæ deduxit? Ego te summa dilectione habui, et cogitaveram inter primates officii mei tibi bono-

rem dare; tu vero in contemptum imperatorum *D* et injuriam deorum *f* putasti latenter de potestate iudicii mei te subtrahere. Ad quem Luxorius ait: Si adhuc in illo errore idolorum versatus essem, numquam bonum honorem adeptus essem. Sed nunc per Deum vivum Jesum Christum, præclarum honorem credo me accepturum esse. Cui præses: Ergo melior est ille, quem dicis, quam imperatores nostri, aut dii immortales? Ait Luxorius: Illi imperatores terreni sunt; Dominus meus Jesus Christus rex est caelestis, qui passus et mortuus est, et resurrexit, et nunc vivit, et in æternum permanet; dii autem vestri numquam vixerunt *g*. Præses dixit: Si vis potestatem gladii mei effugere, diis sacrificica. Et Luxorius: Ego didici sacrificare sacrificium iustitiæ, hoc est orare Dominum Jesum Christum, et non dæmoniis vanis obsequi; quoniam qui his consentiunt, cum eisdem peribunt in æternum Præses dixit: Reducatur Luxorius in carcerem gravissimis vinculis catenarum strictus, et cogitet secum, quid ei expediat.

5 Cumque reclusus fuisset, oblatus sunt ei duo parvuli Cissillus et Camerinus neophyti. Tunc præses, cui eos obtulerant, interrogavit, quid in eis cognovissent. At illi dixerunt: Christianos esse audivimus. Et quia non erat ætas eorum ad dandum responsum interrogationi, iussit eos sub officii custodia esse. Post aliquot dies iussit Luxorium suis tribunalibus representari. Cumque alfuisset, sic ad eum truculenta voce inquit: Quamdiu te, Luxori, in his tormentis lacerabis? Consule salutem tuam. Nega Deum tuum, et sacrificica diis Respondit Luxorius: Ego negare Deum meum Jesum Christum non possum, quem anima Christiana confitetur, sicut et ego. Præses dixit: Adora potestatem deorum, ut tibi vita concedi possit. Dixit Luxorius: Quomodo ego figmenta lapidea aut aurea aut argentea venerari et adorare possum, qui nec palpebras suas ad me cernendum movere possunt, aut os suum ad loquendum mihi non valent aperire?

ab ea professione innocens.

6 Illis commotus in iram præses iussit sanctum Luxorium quatuor quaternionibus *h* flagellari. Famulus autem Dei scernus in Christo inter verbera stabat, ut diceretur alius, quam ipse, perpetui cædi. Iussit deinde eum contundi fustibus. Et Electus Dei inter ictus fustium fortis et constans laudes Domino decantabat, ut intelligeres, nullum tormentum corpus illius contingere. Sed cum videret præses iniquissimus, sævissimis pœnis non posse sanctum Luxorium deficere, sed impatientiam suam patientia magis illius superare. tulit sententiam duodecimo Calendas Septembres in illos parvulos Cissillum et Camerinum et sanctum Luxorium. Parvulos tamen iussit extra civitatem Calaritanam gladio animadverti, atque [corpora] inhumata relinqui *i*. Quorum impius ille corpora aestimabat projicienda, Dominus Jesus Christus eorum innocentiam fidem pretiosam in se suscepit: nam Christiani nocte tulerunt ea, et, ubi nunc est sedes sancti Luciferi confessoris, sepelierunt illos.

cum duobus pueris Christianis

7 Sanctum vero Luxorium iussit ubicumque abditum et deserto loco capite plecti, ut non eum Christiani colligerent, et sibi martyrem facerent. Proinde duxerant eum in territorium Fori-Trajensis *k*, et extra municipium decollaverunt eum. Et cum homines iniquissimi putaverint in eremo sanctum Luxorium perdere posse, Christus pro suo nomine paradisi illi ibidem ostendit: tanta enim multitudo Christianorum ad famam

iussit cum gladio interfici

A famam Martyris hujus ex diversis locis ibidem couenit, ut eam dinumerare nemo posset l. Euiu cum hymnis et diversis luminaribus, conditum suavibus odoramentis extra oppidum in crypta sepelierunt; cujus fidem Passionis, prout necesse est, si qui habeant, et eum invocaverint, salutaria consequentur beneficia, agentes gratias Jesu Christo Domino nostro, qui tam dignum Martyrem sibi coronavit, cujus est honor et gloria in secula seculorum. Aineu.

ANNOTATA.

a Vaticanum apographum sic hanc periodum exprimit: Ut a cultura Christi filii Dei divertentur etc.

b Hic præses in Ms. Vaticano Dalasius et in Sanctuario Calaritano lib II, cap. XIII Marcus Delasius appellatur.

c Hic sensus in apographo Vaticano ita legitur: Ruxurius quidam paganus, apparente ei Domino, etc. Ubique autem sanctus Martyr ille ibidem Ruxurius pro Luxurio nominatur, quod hic semel monuisse sufficiat.

d Discrepat hic sensus ab apographo Vaticano, b in quo sic exprimitur: Et cæpit cogitare diem judicii, et observare etc.

e Luxorius in apographo Vaticano non apparitor, sed miles vocatur.

f In Ms. Vaticano hæc immiscentur: Tu vero imperatorum jussa contemnens, deorum nostrorum blasphemasti libamina, et cogitasti te latenter etc.

g Post hoc verbum in Ms. Vaticano illa Martyris responsio augetur in hunc modum: Sed sunt sine sensu et sine anima, et sunt lapides et ligna, in quorum capitibus solent sibi ciconiæ nidus instruere, quos araneæ texunt, et aves stercorant.

h Id est a quatuor quaternionibus militum cum flagellari jussit, ut ex sensu conjicio.

i Martyrium parvulorum in apographo Vaticano sic narratur: Jussit gladio eos jugulari, atque in platea canibus derelinqui.

k Ortelius in Thesouro suo geographico meminuit de quodam ForoTrajani in Sardinia; sed hodiernum ejus situm non assignat.

l Mirum sane est, eo tempore tot Christianos fuisse in Sardinia, cum sæculo quinto adhuc plures ibi essent gentiles, ut in Opere nostro ad diem XVII Junii, tomo III istius mensis pag. 397 obiter ostensum est.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

BASSA, ET FILIIS EJUS THEOGNIDE VEL THEOGONIO, AGAPIO, AC PISTO VEL FIDELE,

HIS LARISSÆ VEL EDESSÆ IN GRÆCIA; ILLA IN HALONE INSULA CORONATIS,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, martyrii palæstra, Acta

SUB MAXIMIANO.
Cultus apud
Græcos,

Martyr hæc una cum tribus filiis suis, martyrii etiam lauream consecutis, heri inter Prætermisso memorata est, atque in hunc diem dilata, quo inscribitur Martyrologio Romano, ac variis Græcorum Fastis sacris. Typicum, quod sub nomine S. Sabba citari solet, hæc memorat de Martyrum nostrorum matre: Sanctæ martyris Bassæ. Menologium Sirlleti eandem etiam solam ponit in annuntiatione sua; sed in elogio, quod eidem subnectit, tres ipsius filios Theognium, Agapium et Fidelem adjungit. Menæa magna typis edita Pugiles hosce ac illorum Matrem referunt, his eorum triumpho versiculis adaptatis, qui Latine sic sonant:

Μητρὸς μίας κάλλιστα παιδία τρία
Σὺν Βάσση μητρὶ πρὸς τομῆν ψυχῆ μίαν.
Βάσσαν σὺν τεκέεσσι τὰμὲ ξίφος εἰκάδι πρώτῃ.
Tres ter-venustos filios Bassa edidit:
Unus sed animus omnibus ad ensen fuit.

Bassam eum natis gladius consumpsit eadem, videlicet die XXI Augusti. Allusio autem poetæ tam clara est, ut non egeat interpretatione, præ-
Augusti Tomus IV.

sertim si addantur, quæ de genere martyrii postea referemus. SS. Theognium, Agapium et Pistum martyres e Ms. Synaxario quodam Græco recitavimus inter Prætermisso ad diem XVI Maii.

2 Martyrologium Romanum annuam nostrorum Martyrum annuntiationem sic legendam præscribit: Edessæ in Syria sanctorum martyrum Bassæ, et filiorum ejus Theognii, Agapii, et Fidelis, quos in persecutione Maximiani pia mater exhortans, martyrio coronatos præmisit ad palmam, et truncato capite gaudens secuta est cum victoria. In Excerptis e Theodori lectoris Historia ecclesiastica apud Henricum Valesium lib. 1, pag. 554 dicitur Petrus quidam cognomento Fullo fuisse presbyter ecclesie S. Bassæ martyris, quæ est Chalcedone, anno videlicet Christi circiter 450. Baronius in notationibus ad hanc diem XXI Augusti de nostra Martyre agens, de isto templo etiam meminuit. De eodem etiam templo mentionem facit Theophanes in Chronographia, quæ anno 1655 Parisius excusa est, pag. 97. Hæc de cultu: nunc de loco martyrii.

A quidem in Syria seu Mesopotamia; altera vero in Macedonia, quæ etiam Æge dicta. De hac pluribus agit Cellarius in Notitia orbis antiqui tomo I, lib. II, cap. XIII, quod est de Græcia antiqua, pag. 665: de ista autem tomo II, lib. III, cap. XV, pag. 442. Edessa autem, quæ in exemplari Ambrosiano tribuitur Græciæ, potest dici ad hanc spectare, quia spectat ad Græciam antiquam vel late sumptam, quæ sic Macedonia complectitur, atque adeo Edessam in illa contentam. Jam vero cum e nostro eegraplo Findobonensi habeamus, tres Fratres martyri lauream consecutos esse Larissæ in Græcia; atque et Ambrosiano, Edessæ in Græcia; cumque nobis certo non constet, an pro Larissa non sit legendum Edessa, vel contra; hinc nodum hunc implexum scindere nobis visum est, annuntiando tres dictos Pugiles Larissæ vel Edessæ in Græcia; sicut in titulo ante hunc Commentarium a nobis factum est: Bassam vero in Halone insula convenienter ad exemplaria superius designata: de quibus nunc agemus.

illud, sicut passim accidere assolet in Actis Græcis, non tanti videatur esse meriti, ut a græna sinceritate multum commendari præ aliis mereatur; quia tamen narrationis scriptor nobis notus est, atque alias eo usi sumus, hic etiam illum non prætereundum putavimus. Quisnam vero auctor ille sit, indicant istæ notæ, quas nostro exemplari a se descripto apposuit Papebrochius: Ex cod. Ambros. f. N. n. 152. Vide Maximi. Acta S. Maximi a nobis illustrata sunt tomo III hujus mensis Augusti, ad diem XIII ejusdem mensis; ubi in Commentario prævio § X, pag. 116, num. 80 indicavimus codicem illum, mensis Augusti Vitas continentem, ante annos CV a monacho quodam Laurentio in monasterio Rutiensi, quod est in Calabria, scriptum fuisse.

10 Aliud etiam Martyrii apographum præ manibus habeo, cui adscribitur hæc notitia: Bibliothecæ Vaticanæ ex codice 1671. Sic autem incipit: Βασιλείουτος Μαξιμιανού ἡν χριστός * ἄθεσμος τῶν Ἑλλήνων. Μαξιμιανός γάρ ὁ βασιλεὺς συγκατέσχευε μέγους. Quæ Latine ita reddo: Imperante Maximiano, impia a diis petebantur responsa per gentiles. Maximianus enim imperator convocatis magis etc. Hæc autem narratio sicut superioribus longior est, sic præ illis mihi minus arridet propter sermones seu allocutiones præsertim, quæ eisdem valde liberaliter infartæ sunt morte admodum usitato scriptoribus hagiographis Græcis, ut merito exemplar illud a prælo arcendum nobis videatur, ne, si illud exhibeamus impressum, verbis potius detineamus lectorem, quam rebus historicis. Hæc sunt, quæ de martyrii exemplaribus observanda censuimus, illud tamen addentes, similia in eisdem narrari, spectata rerum substantia. Denique ad tempus martyrii quod spectat, posuimus illud supra sub Maximiano, ad quom ab alius refertur.

AUCTORE
T. P.

exemplaria.

* χριστός

E

Auctorum

9 Actis Vindobonensibus hoc est exordium: Ἡ ἀρχὴ μάρτυρος Βάσσα ἡν ἐπι Μαξιμιανού του βασιλέως ἐν Λαρίσση πόλει τῆς Ἑλλάδος διακεμένη. Id est: Sancta martyr Bassa, tempore Maximiani imperatoris, Larissæ, civitate Græciæ, habitabat. Narratio martyrii quæ sequitur, brevis est, et cognoscitur ex iis, quæ supra retulimus e Lambecio. Monna magna excusa nostrorum Martyrum acta etiam memorant, uti et Menologium Sirlleti; sed hoc magis succincte, quam illa. Exemplar vero e codice Ambrosiano transcriptum hoc prænotatur titulo: Μαρτύριον τῆς ἀρχῆς μάρτυρος Βάσσα, καὶ τῶν τριῶν υἱῶν αὐτῆς Θεογνίου, Ἀγαπίου, καὶ Πιστοῦ. Martyrium sanctæ martyris Bassæ, et trium filiorum ejus Theognii, Agapii, et Pisti, apposito ad marginem die ab aliis Fastis diverso, videlicet κατὰ τῆ αὐτῆς κ', eodem mense die vigesima. Tametsi autem exemplar

MARTYRIUM

Auctore Laurentio monacho Rutiensi,

C Ex codice Ambrosiano f. N. n. 152, interprete Joanne Pinio. F

Tὰ κατὰ τὴν μεγάλην μάρτυρα Βάσσαν δίλιον ἄρα πρὸς διήγησιν ὑπεπλώσασι τὰς φιλοθέοις καὶ εὐλομήτουσιν ἀκουαίς· ἔσται γὰρ πάντως τοῦτο πολλοῖς ὠφελείας ὑπόθεσις. Ἐστὶ μὲν ἡ καλλιπαις αὕτη, καὶ καλλιμαρτυς πόλιος μὲν Ἐδέσσης τῆς καθ' Ἑλλάδα· προγόνων δὲ τιν ἐῖς Χριστὸν πιστὴν θεῶν, καὶ τὸν ἕκλον τὸν ἔθνεον. Συγκέθη δὲ Οὐαλερίῳ τινὶ πρὸς γάμου κοινωνίαν, ἀνδρὶ δυσσεβῆ καὶ τῶν εἰδῶλων θεραπευτῆ· ἱερέϊ· γὰρ αὐτῶν ἐγγρημάτιζε. Τίττει τοιγαροῦν ἐξ αὐτοῦ παιδὸς ἡ Βάσσα τρεῖς, Θεόγγιν, Ἀγάπιον καὶ Πιστόν τοῦτους ἐπονομάσασα, οὓς καὶ καλῶς ἔτρεψε, καὶ καλῶς ἐπαίδευε, καὶ τὴν ἀληθῆ πίστιν ἐδίδασκεν. Ἄρτι δὲ τοῦ παρανόμου καὶ σκαίου Μαξιμιανοῦ τὴν βασιλείαν ἀρχὴν διέποντος, καὶ διατάγματα κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ γῶραν προθέντος, ἐφ' ᾧ θυσίαις οἱ ἄνθρωποι τοῖς δαίμοσι προσφέροιεν, ὁ τῆς Ἑλλάδος ἀθηπαιτος· Κλαύδιος, δεινὸς ἀνὴρ καὶ μεστός ἀσεβείας, εὐθύς ἐχώρει πρὸς τὰς θυσίας, καὶ πάντας ἠνάγκασε συνέρχεσθαι τούτῳ, καὶ τῶν μεμολυσμένων ἐκείνων κρῶν, καὶ τούτου οἶνου μέλαμδύονεν.

Quæ ad magnam martyrem Bassam spectant, æquum est narratione exponere eorum auribus, qui Deum ac Martyres amant. Hoc quippe argumentum multis omnino erit utile. Insignitum hæc liberorum parens, et insignis Martyr primam hausit læcem in civitate Edessa, quæ est in Græcia, parentes nacta, fide in Christum ac divino studio ferventes. Nupta autem fuit cividam Valerio, viro impio, ac idolorum cultori: horum etenim sacerdos erat. Parit itaque ex ipso Bassa liberos tres, quos Theognium a, Agapium, et Pistum b nominavit: quosque et educavit recte, ac egregie instituit, nec non vera fide imbuit. Tunc vero temporis impio ac erudeli Maximiano imperii sceptrum administrante, et mandata proponente per omnes civitates ac provincias, ut homines dæmonibus sacrificia offerrent, Claudius, proconsul Græciæ, homo ferox et impietate plenus, statim ad sacrificia se conferebat, omnesque hac de causa convenire, et carnibus illis contaminatis, ac vino communicare cogebat

Sanctæ patriæ,
maritus, filii:

a b

AUCTORE
LAURENTIO MO-
RABDO
BUTIENSI.
quorum primus
Theognis pro
veri Dei cultu
cruciatu, ac
moritur.

Deinde secun-
dus excoriati-
catur; tertius
autem,

c
d

fractis cruri-
bus, truncatur
capite.

Eorum mater

e

2 Dum itaque Valerius, Bassæ maritus, ipsam ac filios ad sacrificia vocaret; hæc vero nequaquam præberet hac in re aures: nec multos post sermones posset illos a recto proposito avertere, præ furore vacillans, ad proconsulem ipsas adducit, indicans quæ pertinebant ad eos. Illic sine mora ad tribunal illos sistit. Ac primo quidem sermonibus eos aggressus, ut suaderet illis ad idola accedere, ubi non persuasit, unum ex ipsis (erat autem primus,) matre et aliis inspectantibus, suspensum radulis excarnificari jubet. Hunc autem rasum mater corroborabat maternis verbis, et, Modicum, aiebat, filii, sustine, ut magnam coronam consequaris, acque immortalium bonorum heres demonstreris. Corporis igitur illius rasores eo usque pervenerunt, ut nuda apparerent ejusdem ossa, et terra illa sanguine repleta fuerit. In isto itaque cruciatu Theognis spiritum deposuit in manibus angelorum.

3 Adducitur ergo secundus (pulcher is erat Agapius,) et ad sacrificium excitatur. Illic vero, Non mihi contigat, ait, ut veritatem relinquam, ac dæmonibus sacrificem: non te negabo, rex Christe; non te negabo, optime et carissime frater; sed magnis animis te comitabor. Tunc, mandante præside execrando, Martyris generosi caput (heut) excoriatur, pelle ad usque pectus detracta: et sic Beatus iste etiam consummatus est. Tertius ordine adducitur, Pistus nomine, Dei etiam amans. Qui, quo vocaretur nomine, interrogatus; Pistus, inquit, a genitrice vocatus sum, quæ et ipsa fidelis revera ac prudens est, prout ex utriusque filii nomine omnino discere licet. Dilectio enim, quæ habet fidem cognitionis Dei d, firmi comprobatur esse fundamentum. Fac igitur quod in animo habes: non enim turrim fidei meæ commovebis.

4 Tunc ergo aliqui adstantium conati sunt blandis verbis ipsum a sententia dimovere, dicentes: Noli, optime juvenis, noli patrias leges, ac deos ipsos contemnere, qui te paterno sinu, ut ita loquamur, enutriverunt. Quid tibi cum corrupta matris fide? Illud igitur age potius, ut fias amicus decorum, præsertim Jovis, iisque sacrifices, et bene nobiscum vivas. Præses enim, et ipse imperator multis te donis et honoribus dignabitur. Hæc illi. Sed inelytus ille Pistus, Abscedite, ait, a me, operarii iniquitatis: neque enim nostis bonum mihi consilium dare. Equis etenim homo mentis compos tenebras luci anteponet? Tunc insani illi furore correpti confringunt crura et brachia ipsius: qui sublati ad Deum oculis orans, gratanterque ac fortiter cruciatus perferens, capite truncatur, et sic etiam iste martyrium complet.

5 Generosissima vero eorum mater, ac victoria insignis Bassa, carceri traditur, in quo, fuis ad Deum precibus, martyrii cursum ut ipsa quoque completeret, rogabat. Dies præterierunt septem, et Vicentinus e vicarius, qui propter negotia quedam cum Aquilino tunc erat, in Macedoniam profecturus (hanc quippe administrabat) secum ducit Sanctam: et simul atque suam pervenisset in provinciam, sistique illam jussisset, Omnino, inquit, novi, O Bassa, stultitiam filiorum tuorum, qui per contumaciam attraxerunt sibi mortem: at tu dementia illorum neutiquam te abduci sinas; sed accedens sacrificæ, et nobiscum vives, suavemque hanc et amabilem lucem lucraberis. Ac Martyr, Non sit tibi, ait, impie, laus illa, ut ego verbis tuis persuasa offeram sacrificium dæmonibus. Illis auditis furit impius, ac lebtem quam maximum et profundissimum afferri jubet, eunque impleri

2 Ἐπί τῶν Οὐκληριος, ὁ τῆς Βάσσης ἀνὴρ, D αὐτὴν τε καὶ τέκνα πρὸς τῆς θυσίας ἐκέλευε, ἢ δε μὴδὲ οὓς παρῆχε πρὸς τοῦτο, μεθὰ πολλὰ προτεινόμενος οὐκ ἔχουσε τοὺτους τοῦ ὄρθου μεταθεῖναι σκοποῦ, σραδάζων τῷ θυμῷ. τῷ ἀνθυπάτῳ τοὺτους προσάγει, γνωρίζας τὰ κατ' αὐτοὺς, καὶ ὅς αὐτίκα παριστήσι τοὺτους τῷ βήματι καὶ πρότερον μὲν λόγους τοὺτους ἐπιχειρήσας πείσαι προσελθεῖν τοῖς εἰδώλοις, ἐπὶ μὴ ἔπεισε, τὸν ἕνα τοῦτων (ὁ πρῶτος δὲ ἦν) ἐπ' ὄψεσι τῆς μητρὸς καὶ τῶν ἄλλων ζέεθαι κρεμαθέντα κελεύει. Ξεόμενον δὲ τοῦτον ὑπεστήριζε πῶς ἡ μητὴρ λόγους μητρικοῖς, καὶ Μικρόν, ἔλεγε, τέκνον, ὑπόμεινον, ἵνα μέγα στεφανωθῆς, καὶ τῶν ἀθανάτων ἀρχῶν κληρονόμος ἀναδειχθῆς. Ἐπὶ τοσούτου οὖν οἱ ζυστήρες καθήκοντο τῶν σαρκῶν αὐτοῦ, ὡς γυμνὰ τοῦτων φαίνεσθαι τὰ ὀστέα, καὶ τὴν γῆν ἐκείνην πεπληρωσθαι τοῦ αἵματος. Ἐν ταύτῃ γοῦν τῇ βασάνῳ τὸ πνεῦμα Θεοῦ γινεῖ χερσὶν ἀγγέλων παρέθετο.

3 Ἄγεται τοίνυν ὁ δεύτερος (Ἀγάπιος οὗτος ἦν ὁ καλός) καὶ πρὸς θυσίαν παρακαλεῖται. Ὁ δὲ Μή μοι γένοιτο, ἔφη, τὴν ἀληθεῖαν καθελπεῖν, καὶ δαίμοσι θῆσαι. οὐκ ἀρνήσομαι σε, Χριστέ βασιλεῦ, οὐκ ἀρνήσομαι σε, κάλλιστε καὶ φιλάτε ἀδελφεῖ. ἀλλὰ προθύμως σοι συμπορεύσομαι. Τότε κελεύει ὁ κατὰρχος ἄρχων, καὶ ἀπειδείρεται πρὸ τῆν κεφαλὴν B ὁ Γενναῖος, ἄχρι καὶ τοῦ στῆθους αὐτοῦ τὴν δορὰς ἐκσπασθεῖσας. καὶ οὕτω καὶ αὐτὸς μακρυῶς ἐτελειώθη. Ὁ τρίτος κατὰ τὰς ἰνδὸν παρὶσταται ὁ ἐπονύμιος Πιστός κληθεῖς, καὶ φιλόθεος, ὃς ὄνομα διερωτώμενος ὅπως ἄρα καλοῖτο, Πιστός, ἔφη, πικρὰ τῆς τειροσύνης ὠνόμασμαι, πιστῆς οὐσίας καὶ αὐτὴν τῷ ὄντι καὶ σώφρονος, ὃ δὴ πάντως ἐκ τῆς τῶν ἐκατέρων παιδῶν προσωνομίας ἐστὶ καταμαθεῖν. Ἢ γὰρ ἡγάπη πιστιν ἔχουσα θεογνωσίας, ἀρρυγῆς θεμέλιον ἀναδείκνυσται. Ποῖε τοι γοῦν τὸ σοι παρεστάμενον. οὐ δὲ γὰρ μου τὸν πύργον διασεισῆς τῆς πίστεως.

4 Τινὲς οὖν τῶν παρὶσταμένων λόγους ἐπιχειροῦν ἐπαγαγῶς μεταπειθεῖν αὐτόν, Μὴ δὴ, λέγοντες, μισρακίον κάλλιστον, μὴ δὴ πατρικοῦς ἀθετήσης θεσμοῦς, καὶ θεοῦ αὐτοῦς, οἱ, σε τοῖς πατρικοῖς κάλλοις, ὡς εἰπεῖν, ἀνετρέψαντο. τί γὰρ σοι καὶ τῇ τῆς μητρὸς παρερηφρμένη πίστει; Θελήσῃ τοίνυν γενέσθαι φίλος θεῶν, καὶ κάλλιστα τοῦ αἵθε, καὶ ὄσαι τοῦτοις, καὶ ζῆσαι καλῶς σὺν ἡμῶν. ἀζώσῃ σε γὰρ ὁ ἄρχων, καὶ βασιλεὺς αὐτὸς πολλῶν δορεῶν καὶ τιμῶν. Ταῦτα εἶπον. καὶ ὁ κλεινὸς οὗτος Πιστός, Ἀπόστητε, εἶπεν, ἀπ' ἐμοῦ οἱ ἐργάται τὴν ἀνομίαν. οὐ γὰρ διδάτε συμβουλεύειν καλῶς. τίς γὰρ νοῦν ἔχων ἄνθρωπος τὸ σκόλος ἀνθυκρήσεται τοῦ φωτός; Τότε οἱ μαθησίφρονες θυμῷ λήφθεντες συνηλώσι τοῦτου τὰ σκέλη, καὶ τοὺς βραχίονας. Ὁ δὲ πρὸς Θεὸν ἀναπεινας τὰ ὄμματα καὶ εὐχόμενος, εὐχαριστῶς τε τῆς βασάνου καὶ σταθρῶς ὑπομενων, τεμνέται τὴν κεφαλὴν, καὶ οὕτω πληροῖ καὶ αὐτὸς τὸ μαρτύριον.

5 Ἢ τοίνυν εὐγενεστάτη τοῦτων μητὴρ ἡ καλλινοῦς Βάσσα τῇ φυλακῇ παραδίδεται, ἐν ἣ τὰς πρὸς Θεὸν εὐχὰς ποιοῦμένη, τὸν δρόμον ἢ ταῖτο τοῦ μαρτυρίου καὶ αὐτὴ τελέσαι. Ἡμέρασι διήκλον ἐπτὰ, καὶ Ἰούλιεντίνος ὁ βικάριος, ὃς συνῆν τότε τῷ Ἀκυλίῳ διὰ τινα πράγματα, μέλλων ἐπι Μακεδονίαν ἀπάρα (ταύτης διεῖπε καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν) λαμβάνει μεθ' ἑαυτοῦ τὴν Ἁγίαν. καὶ ἅμα τὸ καταλαμβάνει τὴν ἐπαρχίαν αὐτοῦ, παρατησάμενος αὐτὴν. Ἐργωκα, εἶπεν, ὦ Βάσσα, πάντως τὴν μορῶν τῶν σῶν, ὡδῶν, ὅπως δι' ἀπειθεῖν τὸν θάνατον ἐσπῆσαντο. ἀλλὰ σὺ μεθ' αὐτῶς θελήσῃς τῇ ἐκείνων ἀνοίᾳ καταπαχθῆναι. προσελθοῦσα δὲ θύσον, καὶ ζήσεις σὺν ἡμῶν, καὶ τὸ πῶς τοῦτο κερδήσεις τὸ ἄδῳ καὶ ἐπέραστον. Καὶ ἡ Μάρτυς, Μὴ σοι εἴη καλῶς, ἀνόσιε, εἶπεν, ἵν' ἐγὼ τοῖς σοῖς λόγοις πεισθεῖσα δαίμασι προσοίσω θυσίαν. Μινέται τοῦτων ἀκούσας ὁ δυσσεβής, καὶ λέθησα μέγιστον ὅ τι καὶ βαθῆτατον κομισθῆ κατεκλεῖει, πληρωθῆναι τε τοῦτον ὕδατος, καὶ ζῆρη ἀμ-
ρ'λοπα

A φάσκα τούτω προσεπαρήναι, καὶ ταύτην ἐφόναι καλ' αὐτόν, ἐν' ὑπὸ τοῖων μὲν ταυνομένων, παραδὲ του ὕδατος αὐτοῦ συμπανηνομένη, θάπτον τὴν ζωὴν ἀποθήσῃ.

6 Γίνεται τοῦτο, καὶ σὺζέται παραδόξως ἡ Μάρτυς, καὶ πάλιν τῷ τυράνῳ περισταται βήματι. Μεγαίαν οὖν ἐκείνου κρίναντος τὸ παράδοξον τοῦτο, καὶ πρὸς θυσίαν αὐτὴν αὐθις ἐκκλουμένου, τὸ σπέρρον ἐκείνη τῆς ψυχῆς ἀμετάθετον ἔχουσα, τοὺς αὐτοὺς καὶ αὐθις θεοὺς ἐκερτόμει καὶ διεγλευάζει· τῷ τε θυμῷ λησθεὶς ἀμέτρη ὁ βέβηλος ἄρῃων πυρὴν ὅ τι μέγιστον ἀναρθῆναι κελεύει, καὶ τὴν Μάρτυρα ταύτην παραδοθῆναι. Καὶ δὴ γέγονε καὶ τοῦτο· καὶ καλὴν ἡ Μάρτυς ἀπαθὴς ἐδεικνυτο, καὶ μέσον του πυρὸς εὐλογοῦσα Χριστόν. Μεριζει τοίνυν τὸ πῦρ δυνάμει Χριστοῦ τήνοικεῖαν ἐνέργειαν, καὶ ταύτη μὲν δρόσος ἐγένετο, καύσι· δὲ [καὶ] ἐλόγῳσι τοῖς παρεστώσιν. Ἀνάπλει τὸν θυμὸν ὁ κακοῦργος, καὶ λίθοις ταύτην συγχωσθῆναι προστάλλει. Ρωεταὶ Θεὸς καὶ τοῦτων αὐτὴν, μηδενὸς αὐτῆς ἀφαμένου. Τῷ βήματι του δυσσεβοῦς προσάγεται μάλιν, καὶ πρὸς θυσίαν τῶν δαιμόνων καλεῖται· τρόπον τινα τὸν καλαστήν ἐπὶ τούτῳ προσάπατῃ, καὶ τὸν ναὸν τῶν εἰδώλων καταρῥοσει, καὶ συντρίβει καταλεπλόν· Ἴδε σου, λέγει πρὸς τον τυράννον, την δὲ δυναμιν τῶν θεῶν οὐκ ἀσθενεῖς ἄρα οὗτοι, καὶ μὴ δὲ ἐαυτοῖς βοιθῆσαι δυνάμην; Τότε τὸν θυμὸν ὑπεκκαύσας ἐκείνος πρὸς το στάδιον αὐτὴν ἀπαθῆναι κελεύει, καὶ θηρία κατ' αὐτῆς ἀρεθῆναι. Τῶν θηρίων οὖν ἀπολυθέντων, καὶ ταύτης μηδαμῶς ἀφαμίνων, ἀνελόντων δὲ μάλιν τῶν παρεσταμένων τινάς, τῷ θυμῷ τῆς θαλάσσης ταύτην ὁ κακοῦργος ἀπορρίφῆναι κελεύει.

7 Ῥιπλεται τοίνυν κατα τὸ μεσαίτατον αὐτῆς ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν, καὶ ἄγγελοι φωτὸς δέγονται ταύτην, καὶ σάαρη ἐνθέμηνοι διεζῶσαν ἀβλαβῆ· καὶ οὗτοι μὲν ἐκπλαγῆντες ἀπάλγῃλλουσιν ὑπεστρέψαντες τῷ Ιουκεντίνῳ ταῦτα. Μεθ' ἡμέρας δὲ τινὰς κατα τὴν νῆσον Ἀλόνην ἡ Μάρτυς ἐξάγεται. Ἦν Φίλιππος τις κερνιάριος, του τῆς Ἑλλάδος ἀνθυπάτου κατιδῶν, καὶ γνωριστὸς ἀπαγγέλλει τῷ βικαρίῳ Ιουκεντίνῳ τὴν Μακεδονίαν καταλαβῶν, ὡς ἔην παρὰ τοῖς Χριστιανῶσι ἡ Βάσσα κατα τὴν νῆσον Ἀλόνην. Γράφει τοίνυν ἐκείνος αὐτίκα Φλαβίῳ Λαοδικίῳ, τῷ τῆς Ἑλλησπόντου διοικητῇ, πάντα τὰ καλ' αὐτῆν, καὶ ὡς οὐ γρη ταύτην ζῶσαν ὀφείθει τοσαύταις γοητεῖαι· ἀλοῦσαν. Ἀυτίκα τοίνυν τὴν Ἀλόνην οὗτος καταλαμβάνει, καὶ τὴν Μάρτυρα ζητήσας, καὶ παρασταχάμνος εἰς ἐξέτασιν, καὶ πρὸς θυσίαν ἐκκλουσάμνος τῶν εἰδώλων, ἐπεὶ μὴ πείθειν εἶχε, συντρίβῆναι κελεύει ξύλοις ἄδροις ἅπαν αὐτῆς τὸ σῶμα, καὶ οὕτω τὴν κεφαλὴν ἐκκοπήναι. Γέγονε τοῦτο, καὶ τὴν κεφαλὴν, ὡ καλλίστη μάρτυς, ζῆφει τμηθεῖσα, γερσὶ Θεοῦ του πλάσαντος παρέθου τὸ πνεῦμα. Ἰωφρόνιος δὲ σου ὁ ἱερός τὸ πάντιμον ἀνελόμενος σῶμα φιλοθίμως ἔθαψεν, εἰς δόξαν Πατρός, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ἁγίας καὶ ὁμοουσίας Ἁγιάδος, ἡ πρέπει ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

aqua, ac gladios utrimque acutos in hunc intro-mitti, atque illam eo injici, ut his quidem concisa, aqua autem suffocata citius e vita migraret.

6 Fit hoc; sed modo mirabili servatur Martyr, et deuvo adducitur ad tyranni tribunal. Qui dum miraculum hoc per magiam factum judicaret, iterumque ipsam hortaretur ad sacrificium; Martyr, firmum ac immutabilem animum gerens, deos ejus iterum convitiis et subsannationibus impetebat. Furere supra modum correptus Praeses impius, ignem quam maximum accendi jubet, et Martyrem in eum injici. Hoc etiam factum est: sed rursus Martyr illaesa apparuit, et in medio ignis benedicebat Christo: cujus potentia vim suam divisit ignis: et illi quidem factus est ros; adstantibus vero crematio et inflammatio. Furorem accendit vir malignus ac lapidibus eam obrui mandat. Ab his etiam Deus ipsam liberat, nullo eorum illam tangente. Denno ad hominis impii tribunal adducitur, et ad sacrificandum demonibus vocatur: modo quodam tortorem post hanc in errorem inducit, templumque idolorum fortiter percutit, et in frustra conterit. En tuorum, ait tyranno, potentiam deorum. Nonne hi sunt infirmi, qui semetipsos juvare non possint? Tunc ille furere ardens, ad stadium abduci ipsam jubet, ferasque adversus eam emitti. Feris itaque solutis, eamque nentiquam tangentibus, sed aliquos potius adstantium e medio tolleutibus, vir malignus in profundum maris illam projici jubet.

7 A militibus itaque projicitur in medium maris; sed angeli lucis eam suscipiunt, scaphaque imponentes illaeram conservant, Milites vero stupore perculti, ac reversi, Vicentino haec annuntiant. Aliquot post diebus ad insulam Halonem Martyr educitur. Erat quidam Philippus scriniarius f, Graeciae proconsulis inspector, qui, re cognita, in Macedonia profectus, Vicentino vicario annuntiat, Bassam esse in insula Halone apud Christianos. Statim ergo ille ad Flavium Laodicium, qui Hellespontum administrabat, perscribit omnia, quae ad illam pertinebant; neque oportere hanc vivam conspici, quae in tantis deprehensa sit magis. Sine mora luc in Halonem g tendens, postquam Martyrem quasitam, et ad examen comparere jussam, ad idolorum sacrificium hortatus esset, sed irrito conatu; totum ejus corpus solidis lignis conteri, et sic caput amputari mandat. Dictum factum. Tu vero, o illustrissima Martyr, truncato per gladium capite, in Dei, qui te formavit, manus tradidisti spiritum. Sophronius autem sacerdos h corpus tuum omni honore dignum abstulit, et splendide sepelivit in gloriam Patris, et Filii, et sancti Spiritus, sanctae et consubstantialis Trinitatis: quam decet gloria in secula seculorum. Amen.

AUCTORE
LAURENTIO MO-
NACHO
RUTIENSI.
varis crucia-
tibus frustra
afficitur.

donec trid in,
absqueo capite,
martyrio coro-
natur.

f

g

P

h

ANNOTATA.

a Alibi aliter scribitur hoc nomen. Vide Comm. praevium.

b Latine Fidelis, quo nomine utitur Martyrologium Romanum cum Sirletiano.

c Alluditur ad nomen Agapius: ἀγάπη enim Graecis dilectionem significat.

d Respicit scriptor ad nomen proprium Θεόγινος: nam appellationem Θεογνωσία denotat Dei cognitionem.

e In apographo nostro e bibliotheca Vaticana scribitur Οὐκεντινος, quam nominis efformationem secutus sum in mea versione Latina.

f Vox κερνιάριος Graeco-barbara est ex Latina scriniarius. Cangius in Glossario ad scriptores medix et infima latinitatis assignat varia scrinia, quae ibi videri possunt. Scriniarii, inquit, dicti, qui in hisce scriniis operam suam locabant, et scriptorum vices agebant. Illic vero videtur non male posse accipi pro scriptore vel notario, qui Acta Martyrum publice excipiebat. Quaedam eorum Acta consularia; quaedam proconsularia dicta sunt.

g De hoc loco, ac de S. Bassae, nec non filiorum ejus palæstra martyrii, agit Comm. praevius.

h Malim

A h Malim scribere *ιερεβς*, id est, sacerdos : hoc enim videtur sensus exigere. Certe in exem- D
plaribus nostris Vindobonensi ac Vaticano est *πρεσβυτερος*, presbyter.

DE SS. QUADRATIS EPISCOPIS

J. P.

Cultus ex Martyrologio Romano, et aliis Fastis sacris.

XII AT G
(u. ratur qu e-
ndur est S. Qua-
dratus;

Martyrologium Romanum, hac die an-
nuntians unum S. Quadratum episcopum,
per alias notas characteristicas non sa-
tis distinctum, de pluribus agendi occa-
sionem nobis præbuit. Eminentissimus Baronius
in notis, Illic, ait, sine episcopatus loci titulo,
tam in veteri Romano Martyrologio (Bellini scilicet,
prout indicat Florentinus ad hodiernum diem in
notis) quam in veteri manuscripto hactenus posi-
tus reperitur; nec cuinam ecclesie præfatus fue-
rit, aliquis docet. Sed producamus alios Fastos
sacros, qui S. Quadratum, assignato utcumque
episcopatus loco, in quo vel vixit ac floruit, vel
etiam vivere desit, ad hanc diem commemo-
rant; in Martyrologio, quod sub nomine D. Hiero-
nymi idem Florentinus vulgavit, hæc sunt :
In Sardinia natalis sanctorum Luxuri, Traiani,
Quadrati episcopi, Primi. Consonant Holstenii
Animadversa ad Martyrologium Romanum, ex
2 Ms. referentis ista : In Sardinia natale SS. Lu-
xuri, Traiani, Quarti episcopi, Primi. (Per
Quartum Florentinus in notis intelligit Quadra-
tum, alios codices secutus.) Addit autem Hol-
stenius : In Sardinia episcopum fuisse ostendit
Ms. uterque Reg. Succiv. Quibus suffragatur
exemplar Vaticanum, quod inter Auctaria ad
nostrum Usuardum hac die citatur num. 5949 :
In Sardinia, sancti Quadrati episcopi. Hæc de
isto Quadrato antistite admodum clara sunt.
Dicebam supra utcumque, quia, an et ubi
sederit in Sardinia, non determinatur.

qui hodie an-
nuntiat

2 Alter vero synonymus episcopus occurrit in
textu Martyrologii apud Florentinum, quod
supra allegatum est : In Alexandria, natalis san-
ctorum Pisti, Semi. Item Quadrati episcopi. Sed
quæstio hic moveri potest, an Quadratus iste
ibi sit connectendus cum duobus præcedentibus
Sanctis, atque adeo cum Alexandria, cui tri-
buuntur : an vero ponatur seorsim et absolute
sine loco. In hac re non satis per se clara, nihil
lucis suppeditant Auctaria ad nostrum Usuardum.
Etenim in annuntiationibus, quæ ex variis
laterculis seu codicibus ibi proferuntur, signatur
Quadratus episcopus, sed sine loco, si unicum
excipias, de quo supra agebam. Quo igitur ille
Quadratus pertineat, non videtur satis perspi-
cum; etiamsi Florentinus in notis, ubi occasione
synonymi præsulis Atheniensis, a Maurolyco hac
etiam die relati, observet sequentia : Sed duo,
hic memorati, diversi ab eo sunt, alter Sardus,

alter Alexandrinus, qui etiam episcopus constan-
ter dicitur in libris Mss. nostris, et in M. Ant-
verpiensi : quamvis titulus episcopalis in M. Cor-
beïensi desideretur, tam in schedis nostris, quam
in Dacheriano exemplo, et alterius classis videat-
ur, quam Pistus et Sevus. Verum si Floren-
tino videatur ab his separandus iste, alterius
utpote classis; quærere mihi liceat, cur non sit
vel diversi, vel saltem incerti loci? Ne tamen
nodum alicui videar quærere in scirpo, si cum
eum Florentino adscribere volueris Alexandriæ,
non refragabor.

3 An vero, et quem e duobus istis episcopis
synonymis, annuntiet Martyrologium Romanum,
non est, unde aliquis certo definire ex eo possit;
quia annuntiat sine loco episcopatus; nec
scivit ipse Baronius, cujusnam loci episcopus
fuerit, sicut ex notis ipsius antea prolatis mani-
festum est. Castellanus, apposito ad textum
Martyrologii Romani, quod Gallice vertit, aste-
risco, vult Quadratum, qui in eodem signatur,
fuisse episcopum de Trani, id est, Tranensem
in Apulia. Sed in serie istorum Præsulum apud
Ughellum tomo VII Italiæ sacre non ita pridem
recusæ, a col. 885 nullum reperio Quadratum;
et vero etiamsi ibidem exstaret, quo pacto locus
iste episcopatus e Romani Martyrologii annuntia-
tione vel per umbram extundi posset, nequaquam
satis intelligo; prout conficitur ex dictis. Reli-
quum ergo est, ut exacte non possit determinari
qua in cathedra sederit S. Quadratus hac die
in Martyrologio Romano notatus; nisi forte in
Sardinia sederit : cui utcumque suffragari vi-
deantur exemplaria de eo ante citata, quæ locum
Sardinia expriment : unde nomen ejus forte
migravit ad Martyrologium aliquod Italicum, et
inde ad Bellinum, ac denique ad Romanum. P
quo hodie utimur. Verum his tribuet lector
quantum voluerit, quæ pro mera conjectura
accipi volo. Utcumque autem præsens controversia
se habeat; quandoquidem illam ulterius promo-
vere non possum; sufficiat, hodierna die colen-
dos signasse SS. Quadratos episcopos cum Fastis,
quos allegavi; etiamsi gesta, tempusque vitæ ac
mortis omnino mihi ignota sint. S. Quadratum
episcopum Atheniensem signat hac die Maurolycus;
sed adduci non possumus hactenus, ut credamus,
hunc esse distinctum ab illo, quem idem Mau-
rolycus annuntiat die xxvi Maii; sicut in
hodiernis Prætermisissis indicatum est.

E
in Romano Mar-
tyrologio.

A

D

DE SANCTIS MARTYRIBUS ALEXANDRINIS

PRISTO, SEVO, ITEM QUADRATO EPISCOPO,
SUNDOPHAGO, ASTUSO, DIOMEDE, ZOTICO,
ZATANGELO, MOYSEO.

Ex apographis Hieronymianis.

J. P.

XXI AUGUSTI.
Annuntiationes.

Hæc Martyrum classis in Alexandria eodem modo et ordine notatur inter apographa Hieronymiana apud Florentinum edita, excepto Moyseo, de quo mox. Annuntiatio autem ista, etiamsi non videatur in omnibus nominibus recte expressa, melius tamen intelligi potest, quam textus ipse Martyrologii, quod sub nomine S. Hieronymi auctor idem vulgavit. Hæc enim habet: In Alexandria natalis sanctorum Pisti, Semi. Item Quadrati episcopi. Sindophagiæ natalis sanctorum Astosii, Diomedis, Zotici. Paulo aliter scribitur in dictis apographis hæc Martyrum annuntiatio: In Alexandria nat. SS. Pisti, Sevi, item Quadrati. Sindophagiæ nat. SS. Artosii, Diomedici, Zotici, Azatangi, Moysei. Vides hic utroque loco pro PISTI scribi PISTI: in ultimo autem addi Moyseum. Pro Azatangi forte legendum Agathangi. Sed quid sibi velit Sindophagia, plane non intelligo. Hic ponitur pro nomine proprio alicujus loci; Sindophagus autem supra (forte scribendum Syndophagus) nomen videtur significare proprium hominis, quia uno tractu cum aliis enuntiatur. Hæsit aqua Florentino in notis, si nomen Sindophagiæ sit proprium loci. Nam hæc ibi observat: Locus geographis, quod sciam, ignotus, suspicionem movet, ne librarii vitio tam in codicibus nostris, quam Corbeiensi et Antverpiensi legi debeat SYNDIOSPAGO*, pro loco in Authenticis memorato, quem allegat: ubi, ait, INCOLAS SYNDIOSPAGI populos quosdam vocat Justinianus. Sed hæc eruditi viri suspicio non apparet satis fundata; cum incertum prorsus sit, an illud nomen sit proprium hominis, an loci.

2 Porro quis modus, veram et genuinam tum huic nomini, tum aliis supra memoratis efformationem, et ordinem assignandi in tanta apographorum Hieronymianorum corruptorum varietate? Nec vero exemplaria Florentini conveniunt in numero Martyrum, sicut testatur in notis, dicens: Mancos hic agnoscimus libros nostros: tres enim tantum Cælices numerantur, Astosius, Diomedes, et Zoticus: Zatangelum addit Martyrol. vetustissimum: Azatangelum, et Moyseum Corbeiense. Inter Martyrologia vero Hieronymiana contracta, quæ apud nos sunt edita, in Richenoviensi duos Alexandrinos hac die sic lego: In Alexandria, Pisti, Sevi. Forte ad superiorem Martyrum manipulum pertinent Artosus et socii ejus martyres, quos e Castellano dedimus inter hodiernos prætermisos. In additionum collectione ad Martyrologium, quod sub nomine Bedæ apud nos editum est, signantur e Barberiniano exemplari tres etiam isti: Syndophagiæ natale SS. Artosii, Diomedis, Zotici. Denique de S. Quadrato episcopo, qui in superiore Martyrum Alexandrinorum manipulo signatur, consule, quæ hac die de SS. Quadratis episcopis dicuntur. Quamquam mihi non videatur etiam satis exploratum, ob tantam annuntiationum perturbationem, an ulli omnes Alexandria sint adscribendi. Isto tamen loco tam in titulo superiore, quam in Catalogo Sanctorum, qui huic die præfigitur, illos annuntiavi, quia apud Florentinum, e quo eos transcripsi, eidem loco attribui utrumque videntur, quidquid sit de nominibus miro modo expressis vel corruptis.

dantur e variis
apographis.

E

* Syndiospagi

C

F

DE SS. JULIO, JULIANO, VINCENTIO, AUGURIO ET EULODIO MARTYRIBUS

IN HISPANIA.

G. C.

Notitia horum Martyrum ex antiquis Martyrologiis; sed
Acta eorum et tempus martyrii incerta.

XXI AUG
Horum Marty-
rum, qui in ve-
teribus Marty-
rologiis mencio-
nantur,

Hæc Sanctorum nomina in vetustissimo Martyrologio Hieronymiano, quod Franciscus Maria Florentinus anno 1668 Lucæ edidit, annuntiantur in hunc modum: in Spaniis natalis sanctorum Julii, et Juliani Vincentii, Auguri, et Eulodi. Alia apographa Hieronymiana contracta, quæ Sollerius noster tomo VI Junii part. II vulgavit, duos junctat ex his quinque Martyribus annuntiant, videlicet Vincentium et Julianum, quos etiam Rabanus et alii recentiores Martyrologi tantum memorent. Sed Martyrologium reginæ Succæ ibidem pag. 46, duobus nominatim expressis, tres anonymos addit hoc modo: XII Kal. Sept. Hispaniis natalis sanctorum Julii et Juliani cum aliis tribus. Inter Auctaria nostra Usuardina codex Rosweydi Martyres illos hac die sic celebrat: In Hispaniis sancti Juliani martyris cum aliis quatuor. Codex vero Vaticanus ibi nomina quinque Martyrum exprimit hoc modo: In Hispania sanctorum Julii, Juliani, Vincentii, Augurii, Fructuosi. Nescio, qua metathesi hic nomen Fructuosi pro Eulodio substitutum fuerit. Nos interim in exprimendis horum Martyrum nominibus antiquum Florentinii Martyrologium secuti sumus.

gesta

2 Franciscus Rus-puerta in Historia ecclesiastica diæcesis Ciennensis, quam anno 1634 Hispanice vulgavit, sæculo I, cap. XVII varia de natali solo horum Martyrum ac tempore martyrii congerit, quæ ex Luitprando aliisque fictitis auctoribus probare nititur. At Joannes Tamayus Salazar in notis ad Martyrologium suum Hispanum hac die contendit, duas diversas Hispanorum martyrum classes ab illo scriptore confusas fuisse. Cum Tamayus etiam pro sua opinione Luitprandum aliosque supposititios auctores citet, non est nostrum componere has frivo-

las lites, quæ tantum ex cerebro impostorum vel otiosorum hominum prodierunt. Porro sæpius in Opere nostro fraudes aut hallucinationes hujus Martyrologi Hispani detectæ sunt, ac deinceps detegentur. Quare non est operæ pretium exhibere Acta horum Martyrum, quæ Tamayus ipse fabricavit, et quibus tamen confidenter more suo præmittit hæc magnifica verba: Nos veritatis autographis insistentes, sanctos Martyres apud municipium Burginatense passos ex Luitprando concedimus; cetera respuere compellimur. Hinc eorum Acta sic formanda esse (nam alibi haud inventa) contendimus. Hac expressione satis clare fatetur, sese Acta istorum Martyrum, quæ alibi non sunt inventa, ex genio suo composuisse.

3 Hinc etiam vereor, ne ipse Tamayus pro arbitrio suo determinaverit tempus martyrii, quod in fine Actorum asseveranter exprimit his verbis: Ad carceris custodiam adducti Juvenes post varia judicis examina, cum nec diis sacrificia offerre, nec a Christi nomine separari potuissent, diversis tormentis cruciati, tandem martyrii coronis ad cæleste regnum conscenderunt strenui, XII Kalend. Septembris, anno Domini xcv. Sic quidem ille ex suo Luitprando affirmat. Sed non magis fictitio Luitprando quam ipsi Tamayo fidere audeamus, cum Martyrologium ejus Hispanicum ex tot fabulis consutum sit, ut veræ a falsis secerni vix possint: nam homini mendaci interdum verum dicenti, credere non solemus, quemadmodum habet paræmia. Quapropter annum martyrii caute suppressimus, et in marginæ diei XXI Augusti tantummodo notavimus, quia ipsum gloriosi certaminis sæculum ignoramus, quamvis hi Martyres verosimillime sub imperatoribus ethicis in Hispania pass fueri

A

D

DE SANCTIS MARTYRIBUS ROMANIS
HIPPOLYTO, TRAIANO, QUADRATO, PRIMO.

Ex apographis Hieronymianis.

J. P.

111 AUGUSTI

Quatuor hi Martyres hodierna die sic memorantur inter apographa Hieronymiana apud Florentinum: In portu Romæ Hippolyti, Traiani, Quadrati, Primi. Ita ibi, et velustissimum M. Antverpiense allegatur. Si Martyres isti eodem loco ac tempore passi sunt, sicut videtur indicare eorum annuntiatio, tollitur difficultas quæ sese aliqui offert ex synonymis qui hac eodem die signantur alibi. Sic enim Hippolytus distinguetur o synonymo, qui apud laudatum Florentinum in portu Romano signatur sine sociis; Quadratus, ab aliis duobus homonymis, de qui-

bus etiam agimus hac die; Traianus, ab homonymo, qui in Martyrologio Rabani, ac Bedæ Plantiniani conjungitur cum Luxurio vel Luxorio, quem hodie damus; Primus denique a synonymo, qui refertur apud eundem Florentinum e codice Ms. reginæ Succæ, in Sardinia. Nas interini Martyres nostros supra dedimus eadem ordine ac modo, quo eos invenimus signatos inter dicta apographa, etiamsi valde dissentiant annuntiationi, quam Florentinus e schedis ad se missis recitat in hæc verba: In Sardinia nat. Luxurii, Traiani, Quadrati episcopi, Primi.

B

E

DE SS. BONOSO ET MAXIMILIANO VEL MAXIMIANO MARTYRIBUS,

ANTIOCHIÆ IN SYRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Immemorabilis horum Sanctorum cultus, occasio martyrii, et authentica Actorum fides.

ANNO DCCCLXIII.
Huc die Martyres illi memorantur in Martyrologis.

Ado ad diem XXI Augusti in suo Martyrologio annuam horum Martyrum memoriam ita celebrat: Eodem die natalis sanctorum martyrum Bonosi et Maximiani, quorum gesta habentur. Usuardus Adonem verbum de verbo transcripsit, et hodiernum Martyrologium Romanum in simili annuntiatione sua dumtaxat omittit, eorum gesta haberi. Quinimo eminentissimus Baronius in notis ad annuntiationem hodiernam Martyrologii Romani monet sequentia: De his Usuardus, qui et eorum Acta exstare testatur; sed jam excidisse videntur: nusquam enim reperire potuimus. Verum summa debentur gratia Theoderico Ruinario, qui genuina horum Pugini gesta præterito sæculo feliciter eruit ex Ms. codice monasterii Sylvæ-majoris in diocesi Burdigalensi, et ea anno 689 inter Acta primorum martyrum sincera et selecta pag. 664 et sequentibus retulit. Nisi hic pretiosus thesaurus, ab aliis frustra quæsitus, diligentia Ruinartii detectus fuisset, cum eminentissimo Baronio et Majoribus nostris præclara horum Martyrum gesta, tempus et locum martyrii hactenus ignoraremus. Facilius etiam nobis imponere potuissent pseudo-scriptores quidam Hispani, de quibus postea agemus.

2 Quamvis ex relatis Martyrologiis de immemorabili Martyrum nostrorum cultu satis constet, tamen aliqua difficultas occurrit circa diem, Augusti Tomus IV.

quo coluntur aut martyrium subierunt. Castellanus in suo Martyrologio universali eos refert ad diem xx Septembris, haud dubie secutus titulum, qui apud Ruinartium in editione Parisiensi anni 1689 Actis ita præfigitur: Passio sanctorum Bonosi et Maximiani militum, de numero Herculanorum seniorum, sub Juliano imperatore et Juliano Comite ejus, sub die xii Kalendas Octobris. At ipse Ruinartius hæc de re ante Acta sic ratiocinatur: Horum Martyrum memoriam Martyrologia Usuardi, Galesinii et Baronii celebrant die XXI Augusti ubi Maximilianus dicitur Maximianus, eorumque Acta laudantur; quæ huc usque incognita, nunc primum proferimus ex codice manuscripto monasterii nostri beate Mariæ Silvæ-majoris in diocesi Burdigalensi. Alius dies in Actorum titulo præfertur, xii Kal. Octobris. Sed neuter videtur pro vero eorum mortis die assignari posse: siquidem Julianus Comes jam morbum incurerat, cum fuerunt interrogati. At morbo isto, ut ad Acta sancti Theodoriti vidimus, non nisi post diem xxii Octobris laboravit, et initio anni sequentis, scilicet cccclxiii, ut refert Ammianus Marcellinus, extinctus est. Quare satius esset, istorum martyrum mortem ad mensem Decembrem revocare. Hunc autem diem, sicut nec quæ in Actis omissa passim videntur, non nisi ex aliquo codice manuscripto valemus supplere. Quidquid

etsi forsan abdo martyrum sub sint.

AUCTORI
G. C.

quæ noluerunt
mutare vexil-
lum militare,

sit de vero martyrii die, nos Adonem et Usuardum eum Martyrologio Romano secuti, duos hosce sanctos Athletas hæc die XXI Augusti collocavimus.

3 Ceterum ex relato Aetorum titulo patet, Sanctos nostros militasse in legionibus Herculanorum, quæ a Mariniano Herculeo olim traxerant nomen, quod postea præstantissimis exercitus copiis impositum est, ut Sertus Aurelius Victor in opusculo de Cæsaribus apud nos pag. 578 testatur, et de quibus Ammianus Marcellinus, ejusdem ætatis scriptor, lib. XX et XXII Rerum gestarum sub imperio Juliani apostata meminit. Non omnino temere suspicor, Sanctos nostros aliqua dignitate militari præditos fuisse in his cohortibus: nam præfectus, nomine Secundus, in Actis infra edendis num. 10 S. Bonosum appellat dominum, quæ honorifica appellatio non videtur gregario militi convenire. Imo forsitan hic Bonosus idem est cum illo, ad quem Constantius imperator, tanquam magistrum equitum vel alius militum Hierapoli mense Maio anni 347 legem de militia scripsit, ut in Chronologia Codicis Theodosiani apud Jacobum Gothofredum pag. 47 videre est. Præterea ad gregarios milites non pertinebat mutare labarum seu verillum militare, quod ab his Sanctis erigebatur, et de quo verilli signo hic nonnulla præmonēbimus, ut Acta postmodum edenda etiam intelligantur.

cujus figura ex
Eusebio Cæsari
revera

4 Eusebius Cæsariensis in Vita Constantini lib. I cap. XXVIII et sequentibus fuse narrat, quomodo signum crucis in cælo huic imperatori apparuerit, sicut ex ipso Constantino jurato audiverat, ex qua historia ad rem nostram excerpimus sequentia: Tum vero Christus Dei dormienti apparuit cum signo illo, quod in cælo ostensum fuerat; præcepitque, ut, militari signo ad similitudinem ejus, quod in cælo vidisset, fabricato, eo tanquam salutari præsidio in præliis uteretur. Ille primo statim diluculo surgens, aream omne amicis exposuit. Convocatis deinde auri ac gemmarum fabris, medius inter eos sedens, speciem signi eis sermone depinxit, jussitque, ut auro ac lapillis similitudinem ejus exprimerent; quod et nos aliquoties videre meminimus. Erat autem ejusmodi. Hasta longior auro contexta transversam habet antennam instar crucis: supra in ipsa hastæ summitate corona erat affixa, gemmis et auro contexta. In hac salutaris appellationis signum; duæ videlicet litteræ, nomen Christi primis apicibus designabant, littera P. in medio sui decussata. Quas quidem litteras imperator in galea gestare post hæc etiam consuevit.

hic dicitur.

5 Porro ex antenna, quæ oblique per hastam trajecta est, velum quoddam dependebat; textum videlicet purpureum pretiosis lapidibus inter se junctis, et luminis sui fulgore oculos perstringentibus, coopertum, multoque intertecto auro inexplicabilem quandam puteritudinis speciem intuentibus præbens. Atque hoc velum antennæ affixum latitudinem longitudini æqualem habuit. Ipsa vero recta hasta ab infima sui parte in magnam longitudinem producta, in superiori parte sub ipso crucis signo ad ipsam veli variis coloribus depicti summitatem, auream Deo cari imperatoris et liberorum ejus imaginem depictam pectore tenens sublimem gestabat. Hoc igitur salutare signum, tanquam munimento adversus oppositas quorumvis hostium copias imperator semper est usus; aliaque ad ejus similitudinem expressa signa cunctis exercitibus præferri jussit.

6 Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 312 num. 26 hæc Eusebianam labari descriptionem expressit in imagine, quam cælatorem nostrum imitari jussimus hoc modo:

Vides hic per litteras initiales Græcas XP nomen Christi expressum. Eminentissimus ille scriptor ibidem numero præcedente aliud mysterium in hoc monogrammate notaverat his verbis: In hoc vero, inquit, et illud observandum, mira concinnitate iisdem elementis exprimi simul Christi nomen et crucis signum, ut crux in Christo et Christus in cruce monstretur: per X enim crux, licet transversa, notatur. Tum ibi aliam istius monogrammati figuram exhibet, quæ etiam in antiquo nummo Constantini imperatoris apud Anselmum Bandurum inter Numismata imperatorum Romanorum tomo II pag. 213 invenitur, et pag. 250 explicatur.

7 Certe Christiani per litteram Græcam X nomen Christi intelligebant, ut ipse Julianus apostata in Misopogone adversus Antiochenos apud Sirmondum nostrum parte II Operum suorum indicat, ubi pag. 88 et sequentibus Christianum Antiochiæ civem ito loquentem inducit, ac simul explodit: At enim, inquit, Chi et Cappa nihil civitati noecerunt. Ille sapientiæ vestræ ænigma quale sit, difficile est intelligere. Nos tamen quosdam vestrum interpretes nacti, didicimus, his litteris nominum quorundam initia significari, altera Christum, altera Constantium declarari. Simite igitur me libere, quod sentio, dicere. Una in re tantum vobis injuriam fecit Constantius, quod me cum Cæsarem fecisset, non vita privavit. Nam quod ad reliqua attinet, utinam vobis solis ex omnibus Romanis deus dii multos Constantios vel potius amicorum ejus rapinas experiri: nam mihi quidem vir ille patruelis erat et amicus; postea vero quam inimicus esse maluit, nostrumque certamen dii nobis perhumaniter disceptarunt, fidelior ei amicus fui, quam ante inimicitias futurum me speraverat. Quare quid me illius tandem moleste ferre arbitramini, qui iis irascor, qui ei obtruncant? At Christum amatis et quasi numen tutelare colitis pro Jove et Daphnæo et Calliope, quæ vestram captionem explicavit. An vero Emiseni Christum amabant, qui Galilæorum sepulera incenderunt? An ego Emisenos umquam offendi? Nam e vobis quidem certe plurimos ac fere omnes. senatum, divites, populum offendi: etenim populi maxima pars, imo totus populus, qui impietatis sectam sequitur, mihi succenset, quod me videt patrum religionem amplecti, eique adhærescere. Ex his impii Apostata verbis liquet, cives Antiochenos fere omnes eo tempore Christianos fuisse, et apud ipsos Græca littera X nomen Christi designari, quod ad propositum nostrum præcipue spectat.

ut supra modo
scriptum erat.

8 Laudatus eminentissimus Annalium ecclesiasticorum

ut supra
num.

A *siasticorum conditor ad annum supra citatum num. 26 exhibet aliam labari sive vexilli militaris figuram, quam ex veteri numismate delineari jussit, et cui præmisit hanc monitionem: Ceterum licet semper in eo una eademque servata sit labari forma, ut videlicet ex erecto stipite et ligno transverso compacta crux sit, quæ appenso eo modo velamine ornaretur; in hoc tamen reperitur variata esse figura, dum Christi nomen interdum non in vertice stipitis, sed in ipso velamine intextum, loco imperatoris imaginis et filiorum inscriberetur. Deinde representat hunc nummum, in cujus una parte cernitur coput Constantini imperatoris diademate redimitum, et in qua per circumitum leguntur hæ voces: CONSTANTINUS MAX. AVG. Alteram vero nummi partem exprimit hoc modo:*

Curiosus lector facile observat, solum monogramma nominis Ch isti hic velo inseribi, ubi in altera labari effigie Constantinus imperator cum liberis suis depingebatur, et nomen Christi circa summam stipitis corona cingebatur.

9 *Auselmus Bandurus inter Numismata imperatorum Romanorum tomo II pag. 242 similem nummum Constantini imperatoris representat, et pag. 273 illum notis illustrans, ea occasione extraordinariam Harduini nostri opinionem rejicit his verbis: Nummus hic ob Christi monogramma in labaro cum rarioribus adnumerandus est, nec extat apud Mediobarbum. Christi autem monogramma in labaro vix notandum erat, nisi Harduinus Constantinum hunc Augustum necdum imperatorem (quid illud sit, apud eum vide) ethnicum fuisse scripsisset: cum enim crucem, quæ in aliis nummis conspicitur, negaret crucem esse; sed nihil in illa videret præter merum sculptoris ingenio lineæ duplicis transversum ductum, affirmaretque solum illa ætate Christianitatis indicium Christi monogramma esse, opere pretium videbatur huic obijcere nummos hoc monogrammate insignes, in quibus Constantinus Augustus max. dicitur. Sed quid regulerit vide; e duobus hujusmodi nummis unum aureum inscriptum VICTORIA CONSTANTINI AVG. negat Christi monogramma præferre, tametsi effectum sit ea ratione, qua ab Eusebio descriptum est; in hoc vero idem monogramma fidem potius exercitus, quam ipsius Principis testari contendit. Hæc referre, refellere est. Profecto miramur, hæc ab Harduino nostro in dubium revocata fuisse, cum ex aliis numismatibus apud Bandurum probentur, et maxime confirmentur ex nummo ejusdem Constantini imperatoris, inscripto SPES PUBLICA, quem Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 325 num. 206 refert, et cujus explicatio in narratione Eusebii Cæsarensis fundamentum habet.*

10 *Hanc militarem Christianæ fidei tesseram, quæ post conversionem Constantini Magni cohortibus Romanis præferri cœperat, impms apostata Julianus mutare voluit, ut S. Gregorius Nazianzenus cœvus in Oratione tertia adversus eundem Julianum apud nos tomo I Operum suorum pag. 75 testatur his verbis: Quin jam etiam adversus magnum illud vexillum audacia effertur, quod cum cruce magnifice præcedit, in aliumque elatum, exercitum ducit, ærumnarum solvendarum vim habens, hincque apud Latinos nomen trahens, principatumque, ut ita dicam, in reliqua omnia vexilla tenens. Sozomenus scriptor Constantino subæqualis in Historia sua ecclesiastica lib. v cap. xvii illud Apostatæ consilium breviter et clare exponit, dum ibi de Juliano imperatore sic scribit: Omnia excogitavit, quibus subditos, ac præcipue milites, ad gentiliam religionem, partim per se, partim per præsides, alliceret. Denique ut omnibus modis eos gentiliam superstitioni assuefaceret, in pristinam formam commutare decrevit signum illud nobilissimum exercitus Romanorum, quod Constantinus, Deo jubente, ut superius retulimus, in crucis formam converterat. Hæc dicta sufficiant de Christianis Romanorum militum vexillis, quæ cohortis suæ signum retinere voluerunt Sancti nostri, quæ voluntas eis occasionem martyrii subeundi dedit. Nunc ad authenticam Actorum fidem paucis probandam progredimur.*

11 *Theodericus Ruinartius, vir eruditus ac minime credulus, de Actis horum Martyrum, quæ in monasterio Silva-majoris invenerat, in Opere supra laudato pag. 663 tale fertiudicium: Etsi in Actis sanctorum Bonosi et Maximiliani aliquot loca ex scriptorum forte errore vitiosa occurrant, digna tamen nobis visa sunt, quæ inter sincera antiquitatis monumenta reputantur: si enim miracula excipias, quæ in his paullo frequentiora quam in aliis vulgo habentur, nihil in eis est, quod antiquitatem non redoleat, nihil quod probatissimis et Juliano cœqualibus auctoribus consonum non sit; quamvis multa et maxime singularia in eis narrentur, quæ sane in Actis confictis usquam reperies. Talia sunt, quæ de Secundo præfecto refert, de Hormisda principe Persæ, de Constantini Magni baptismo, de Meletio episcopo, de Juliani Comitis uxore et morte, et alia ejusmodi, quæ nunquam, saltem sine errore, a confictoribus referri solent.*

12 *Nec etiam contra hæc Acta obijcere juvat, Julianum a Christianorum cædibus abstinuisse: hi enim non solum Christiani erant, sed etiam milites, quod ferre Julianus non poterat. Sed præterea labari signum contra speciale imperatoris mandatum mutare voluerunt; immo et alios etiam avertabant, ne Juliani jussa exsequerentur: quæ omnia rebellionis crimen esse reputant. His adde, quod non ab imperatore, sed ab ejus avunculo dampati sunt, qui Christianos usque ad necem, quantum in se erat, persequebatur, teste Sozomeno lib. 5, cap. 7. Severiores nostræ ætatis critici libenter huic Ruinartii judicia subscribunt. Quintimo Tillemontius tomo VII Monument. ecclæs. pag. 740 et sequentibus nonnullas difficultates, quæ Actis illis opponi possent, ultro explicat ac dissolvit: nam existimat, Actu ista, quæ Ruinartius detexit, ex aliis genuinis amplioribus contracta esse, et ideo in illis obscuriora quadam occurrere. Nos hæc et alia in Annotatis illustrare conabimur. At prius ostendemus, quomodo scriptores aliqui Hispani hodiernos illos Martyres, antequam*

Severi cæsus
Acta horum
Martyrum

pro sinceris et
genuinis habent.

B
et Bandurum
ex nummis ob-
tenditur.

C
et ex antiquis
scriptoribus
confirmatur.

F
Acta

AU-
TORE
G. C.

Acta eorum reperta essent, perperam patriæ suæ
vindicare tentaverint.

§ II. Varius conatus illorum, qui duos hos Martyres His- paniæ vindicare voluerunt.

Hos Martyres
patriæ suæ ad-
scribunt Hispani.

Cum impostores quidam advertissent, his
duobus Sanctis nullam certaminis palæstram
nullumque certum martyrii tempus in antiquis
Martyrologiis assignari, et præterea cum Baro-
nio putarent, Acta eorum intercuisse, oppor-
tunam fingendi occasionem sese nactos esse existi-
marunt. Quare duos istos Martyres confidenter
Hispaniæ adscripserunt, ac etiam sine ulla ve-
ritatis specie multiplicarunt. Hinc pseudo-Dex-
ter in Chronico suo ad annum Christi 156 sic
scribit: Blandæ in Hispania patiuntur sancti mar-
tyres Bonosus et Maximianus. Pseudo-Luitpran-
dus in insidiis succenturiatus eosdem Martyres
alio tempore collocaat, ut diversi credantur, et
illis in editione Matritensi Fragmentorum
suorum pag. 17 num. 66 socium adjungit hoc
modo: In Hispania, civitate Octogessa, quam
Gothi corrupte vocarunt decurtate Ictosam, ce-
lebrantur martyres Juvenalis, Bonosus et
Maximianus sub Trajano passi. Denique pseudo-
Dexter in Chronico ad annum Christi 308 duos
ejusdem fere nominis martyres rursus ita com-
memorat: Urgabone in Bætica sub præside Dacia-
no Bonosus et Maximianus martyres. Hebes hic
ergo in sola Hispania tres Bonosos et totidem
Maximianos martyres, vel unum ex iis posterio-
ribus Maximianum, si lubet credere.

Actus e quos Biva-
rius

14 Sic nempe pseudo-Dexter exercere voluit
ingenia interpretum suorum, inter quos Fran-
ciscus Bivarius ad primam ipsius annuntiationem
notat sequentia: Hic igitur martyrio coro-
nati sunt sub Antonino principe sancti Christi
martyres Bonosus et Maximianus, quorum me-
moriam cum benedictione permancet in Martyro-
logiis die XXI Augusti, ubi Ado affirmat, etiam
Actus martyrii ipsorum extare. Usuardus simili-
ter inquit: EODEM DIE SANCTORUM MARTYRUM
BONOSI ET MAXIMIANI, QUORUM ACTUS HA-
BENTUR. Equilinus lib. XI cap. 138 num. 218
ait: BONOSUS ET MAXIMIANUS MARTYRES PAS-
SI SUNT XII KALENDAS SEPTEMBRIS, QUORUM
GESTA ADO DICIT HABERI. Galesinus vero Bedam
quoque ipsorum meminisse refert, et ait: Hoc
ipso die SANCTORUM MARTYRUM BONOSI
ET MAXIMIANI, QUORUM RES PRO FIDE
FORTITER ACTÆ LEGUNTUR. In Romano Mar-
tyrologio nihil de Actis dicitur, quoniam, ut
Baronius in Notis animadvertit, jam excidisse
(proh dolor!) cum dispendio gloriæ Sancto-
rum videntur: nusquam enim reperta sunt; sed
dabit Deus ipsis Actis aliquando lucem, ut con-
fidimus. Certe præter expectationem Bivarii
aliorumque Deus postea dedit lucem Actis horum
Martyrum, sed non talibus, qualia ipse Bi-
varius verosimiliter fabricavit, ut infra
videbimus.

et Tamagus tri-
plem eorum
classem distin-
guunt

15 Interea curiosus lector observet, hic a Bi-
vario martyres Blandensem ad diem XXXI referri,
et postmodum ab Urgaboneusibus ejusdem nominis
martyribus distingui, dum ad alteram pseudo-
Dextri annuntiationem hæc notat: Diversi
quidem sunt martyres, de quibus hic agitur,

ab eis, de quibus supra anno CLVI actum est, ¹⁾
tametsi utrique eisdem nominibus nuncupentur:
quamquam priores Bonosus et Maximianus; isti
autem Bonosus et Maximianus dicantur. Certe
urbium et temporum diversitas diversos esse
convincit, dum illi Blandæ, hi Urgabonæ, illi
anno CLVI, hi vero CCCVIII passi leguntur. Tamagus
his addit martyres Octogesenses, de quibus
apud Bivarium nulla fit mentio, eosque in No-
tis ad Martyrologium Hispanicum ab aliis etiam
distinguit ob has rationes: Nam isti cum Juvena-
le, inquit, apud urbem Octogesam Celtiberiæ
tempore Trajani circa annum ex patiuntur; illi
primi apud urbem Blandam in Laetania Tarraco-
nensi sub Antonino, ad annum CLVI; postre-
mi apud Urgabonem in Bætica, ulteriori Hispania,
sub Diocletiano et Maximiano anno Domini cccI,
quod et notavit P. Bivarius in Commentariis ad
Dextrum dicto anno CCCVIII num. 4 fol. 360,
licet de his Octogensibus altum apud eum silen-
tium. Qui vero fuerint, nec Luitprandus expo-
nit, nec ullibi eorum Acta comperimus, et id-
eo illa conscribere haud facile potuimus, hujus
anamnesis relatione contenti. Cetera Dominus suo
tempore manifestare dignabitur, ut tantorum res ^E
gestas concelebrat Ecclesia.

16 Tamagus autem omnes hos martyres ad ^{ex auctoritat-}
diem XXI Augusti refert, et eo die triplicem eo- ^{pseudo-Dextri}
rum classem in ipso Martyrologio suo Hispanico ^{et Luitprandi}
magnifice annuntiat his verbis: Octogesæ in Hi-
spania sanctorum Juvenalis, Bonosi et Maximiani
martyrum, qui Trajano imperatore Ecclesiæ
persecutionem movente, pro fide tenti, post
cruciatum angustias mucroni guttura, animas
Domino deposuere. Deinde alios ita memorat:
Blandæ in Hispania citeriori sanctorum Bonosi et
Maximiani martyrum, qui pro Christi fidei con-
fessione trucidati vitam hanc ærumnosam cum
cælesti martyres commutarunt æterna. Denique
postremos ibidem hoc elogio coronat: Urgabone
in Bætica Sanctorum Bonosi et Maximiani mar-
tyrum: qui cum essent fratres ex Illiturgitana
urbe oriundi, Christo nomina dedere, quo
milites facti imperatoribus Romanis in Hispanensi
tumultuario bello strenua aviditate servierunt. Sed
adveniente Datiani præsidis persecutionis procella,
pro fide tenti, cochleæ suspensi, et aliis
cruciatibus fatigati, tandem abscissis cervicibus
martyrio coronati, palmam meruere. ^F

17 Verum omnes illæ annuntiationes nituntur ^{quam Carden-}
testimonio Dextri et Luitprandi, quos passim ^{is Aguirrius}
eruditi viri, ac ipsi prudentiores Hispani jam pro ^{explodit.}
supposititiis auctoribus habent, et de quibus
eminentissimus Cardinalis Aguirrius in præfatione
ad Concilia Hispaniæ tomo I pag. 7 num. 39
sic judicat: Tam vero in iis, ait, quam in
dissertationibus, exiguam aut potius nullam ra-
tionem habemus monumentorum quorundam sub-
lestæ fidei sive Chronicorum, quæ sub nomine
Dextri, Maximi, Helecæ, Liberati, Luitprandi,
Juliani Perez et Hanberti Hispanensis a sine
circiter præcedentis seculi usque modo vendi-
tantur, ingenti plane detrimento et injuria veri-
tatis atque historiæ rerum Hispaniæ; intra quam
multi homines docti ab eo tempore, aut cum
eruditissimo Mariana et aliis exteris scriptoribus ri-
dent ea commenta, aut bilem exercent et stylum
excantant cum D. Nicolao Antonio, celeberrimo
scriptore Bibliothecæ Hispaniæ, quinque ju-
stis voluminibus comprehensæ, quorum tria non-
dum edita apud me sunt, et $\sigma\upsilon\upsilon\ \theta\epsilon\sigma\phi$ aliquando
publicam videbunt lucem. Quin et clarissimus
vir

A vir D. Emmanuel Gonzalez, qui in Commentariis ad Eliberitanum concilium aliquam iis Chronicis fidem adhibebat, postea ab anno circiter MDCLXX cepit ea irridere et contemptui habere, me praesente. Itaque quidquid plurimum minus versati in chronologia, historia et critica, dicant et vociferentur in honorem earum farraginum, a male feriatis quorundam capitibus confictarum, nos ea solum sectabimur et trademus, quae antiquitati et veritati conformia sunt, aut omnino apparebunt. Lusitana historiarum Academia, alique viri eruditi, tam Hispani, tam externi, prudens istud eminentissimi scriptoris iudicium nunc passim sequuntur.

Invenitur ass-
et corpora ho-
rum Martyrum

18 Si quis autem ex Tamayo querat, quoniam ex hac triplici Martyrum classe ad diem XXI Augusti ab Adone, Usaardo, et Martyrologio Romano assignetur, in votis ad Martyrologium suum varias Hispanorum sententias recenset. Quinimo Bivarius, qui antea annuntiationem Adonis, et Martyrologii Ramani Martyribus Blandensibus applicavit: cum enim in oppido Urgabonensi, quod nunc vulgo Arjona dicitur, anno 1628 reperta essent quaedam cadavera, Bivarius in Apologetico suo pro Flavio Lucio Dextro § vi contendit, tam etiam ibi corpora SS. Bonosi et Maximiani inventa fuisse. Scimus, ab Urgabonensibus plurimos testes adductos esse, ut ex crebris luminibus apud locum sepulturae apparentibus aliisque prodigiis sanctitatem istorum corporum probarent. Etiam non ignoramus, eos Romae laborasse, ut inventos hos martyres, tamquam populares suos ac patronos, Officio duplici quotannis celebrarent. Quid autem Romae inpetraverint, nescimus, et hanc questionem Sedi Apostolicae dijudicandam relinquimus.

in oppido Urga-
bonensi inventa
esse.

19 Attamen ex omnibus istis testimoniis, etiamsi verissima supponantur, tantummodo probari potest, ea esse veneranda Sanctorum anonymorum corpora, cum nullam ex propriis illorum nominibus in hac inventione repertum fuerit. Id ipse Bivarius fateri cogitur, dum in memorato Apologetico suo § vi num. 37 sic scribit: Forsitan mihi objiciet quis, nullam Urgabone scripturam repertam, quae nomina Martyrum prodit. Unde ergo habebimus, hos ipsos fuisse, quorum Dexter in Chronico meminit, et non alios? Fateor, scripturam illis desiderari; sed vero totius negotii notabiles et notissimae circumstantiae evidentem veritatis ipsius generant persuasionem: nam quorum, quaeso, celebrabantur festa? Quorum desiderabantur reliquiae? Nec enim casu accidisse putandum est, ut illo potius quam alio tempore caelestia lumina Sanctorum illorum reliquias in lucem emergere fecerint, nisi quis velit, casu Deum tot tamque stupenda miracula perpetrasse. Annuit ergo votis suppliciter martyrum Apollinis et Bonosi ceterorumque exuvias sacratissimas perquirentium; et capropter numerus integrorum cadaverum divina dispensatione, quasi mute linguae sono, ad propalanda eorumdem martyrum nomina servatus est.

etque probare
nilitur ex novis
eorum telis.

20 Postremo Rivarius videns, hanc responsionem suam non satis validam esse, eamque etiam militare pro Apolline, Isacio et Crotate, quorum tamen festum die XXI Aprilis in Martyrologiis colitur, argumentatur ex auctoritate Actorum, in quibus nomina SS. Bonosi et Maximiani discrete expressa sunt, et qui ibidem die XXI Augusti martyrium subisse dicuntur. At qua-

lia, absecro, sunt haec Acta? Nimirum ea, quae ipse Bivarius composuit, vel quae ab alio recenter composita accepit. Bivarius quidem in praefatione Operis sui, quod sanctis Bonoso et sociis Urgabonensibus martyribus nuncupavit, pag. 2 asserit, sese Acta SS. Bonosi et Maximiani ex Ms. codice protulisse. Sed nusquam indicat, ubi codex iste inventus fuerit, vel ubi adhuc conservetur. Etiam Franciscus Rus-Puerta in Historia Giennensi Acta horum Martyrum Latine et Hispanice edidit, et ibidem fol. 131 praemonet, Bivarium ea Acta inter schedas amici cujusdam reperisse. At neque amicum istum neque locum nominat.

21 Sic etiam Tamayus in Martyrologio Hispanico ad diem XXI Aprilis edidit et Hispania aptavit Acta SS. Apollinis, Isacii et Crotatis, de quibus Henschenius noster tomo II Aprilis pag. 843 sic rotunde pronuntiat: Ne interim hi Sancti viderentur derelicti orphani, eos assumpserunt fabricatores pseudo-chronici Dextri, in quo ad annum 300 sic fabulantur: ALUAE PROPE ACCUM IN HISPANIA BETICA SANCTI CHRISTI MARTYRES APOLLO, ISAGIUS, CROTATONQUE EORUM SOCIUS GLORIOSUS. Et subscribunt elucidatores Dextri Bivarius et Rudericus Carus, hos esse in Martyrologio et Menologio Sirleti relatos; imo Tannians-Salazar allegat aliqua horum martyrum Acta ex Ms. Legendario Asturicensi, sed quod videtur hoc seculo scriptum. Passos ergo dicimus Nicomediae in Bithynia, ubi tunc erat Diocletianus. Simile quid suspicamus de hodiernis SS. Bonosi et Maximiani Actis, quae Bivarius omnium primus in lucem produxit. Attamen hic ea exhibebimus, ut incautus lector discat, Acta hujusmodi, apud Tamayum aliosque suspectos scriptores occurrentia, severe examinare, antequam illis fidem adhibeat.

quae nobis, ut
alibi ejusmodi,
auspexi sumi.

22 Haec autem apud Franciscum Rus-puerta in Historia Giennensi fol. 131 verso et sequentibus ita sonant: Cum impiissimi imperatores Diocletianus et Maximianus vexarent Dei Ecclesiam, et de eorum mandato Datianus in Hispaniis multos Christianorum exquisitis tormentis trucidaret, debebant Militurgi Bonosus et Maximianus fratres, ibidem ex liberalioribus parentibus nati et in fide Christiana ac bonis litteris educati; et erant quidem bonae indolis juvenes, a cunctis vitiosis actionibus abstracti, moribusque suis erant nullis exempla et solatio. Contigit autem illis diebus tumultuarium bellum, quod Baticam infestavit, ea quod Hispalensis praefectus urbem sibi et provinciam contra jus fasque vellet occupare. Tunc Bonosus et Maximianus militiam amplexi sunt, ut justitiam defenderent; ibique strenue se gesserunt, exemplum pariter bonorum operum ceteris militibus ellecti.

et quae tamen
haec transcripta
sunt.

23 Eo autem bello feliciter confecto, datum reversi vehementi desiderio afficiebantur offerendi se Domino per martyrium hostiam gratam et immaculatam; ad quod se invicem exercebant et animabant. Sed cum Datianus Urgabone consisteret in arce militum Romanorum, loco pro supplicii Christianorum designato, et multa de eis audiret, misit apparitores, qui suis conspectibus eos praesentarent. Quod cum factum fuisset, Datianus eis dixit: Quandoquidem constat, quod vos semel militiam professi estis, necessum est, ut in eadem persistatis, et arenam istam cum reliquis militibus incolatis et defendatis. Bonosus et Maximianus responderunt: Nos quidem milites jam sumus, sed Christi. Datianus dixit: Vul-

ut cuiusvis e-
tae videret.

tisne

AUCTORAE
G. C.

tisne magis hujus hominis milites esse, quam imperatorum? Sancti martyres responderunt: Etiam, multoque nobis hoc est jucundius. Præfectus dixit: Ego igitur vobis atrocem mortem inferam, et tunc videbimus, quid vobis prodesse poterit Christus, quem adoratis. Sancti martyres dixerunt: Tunc, o Datiane, feliciores erimus et veriores milites Dei et Domini nostri Jesu Christi, quem cum Patre et Spiritu sancto unum Deum in Trinitate veneramus.

quantum hoc
differant a ge-
nibus eorum
dem Martyrum
Actis.

24 Tunc Datianus jussit eos in cochlea torqueri, sic quod a summa arce præcipitati, sursum et deorsum e tunc suspensi agerentur, et cum prope terram descendebant, a satellitibus ibidem præparatis, validis vectibus corpora sanctorum Juvenum collidebantur, et nihilominus acriter ad murum in repentino ascensu et descensu allidebantur. Sed in hoc cruciamine a Domino sustentati sunt, ne deficerent, et quasi in aëre suspensi invisibili gratia detinebantur, ne dirumperentur. Tunc Datianus dixit: Videtis malo vestro, quam fortes sint imperatores nostri, a quorum manibus Deus vester non potest vos eripere. Vultisne jam milites eorum fieri? Sancti martyres responderunt: Imo vero experti sumus debilem illorum fortitudinem, et infinitam Christi potentiam, qui nos, ne deficeremus, animabat. Præses jussit eos per octo dies in arcta custodia arcis detineri, et ibi continua siti, æstate media, et aliis tormentis cruciari. Venerunt quoque parentes eorum pietate moti ad judicem rogantes, ut juventutis illorum miseretur. Quibus ipse facultatem dedit eos, si possent, verbis et lacrymis a proposito removendi. Sed Sancti Dei talibus sunt verbis usi ad suos, ut parentes, visa constantia filiorum et ardenti desiderio martyrii, eos potius ad coronam adimarent.

quæ jam statim
cedemus.

25 Itaque jussi sunt tandem a Datiano decollari, et ita pro Christi nomine eorum capita palam amputata sunt xii Kalendas Septembris, hora tertia post meridiem, cum Bonosus vigesimum annum ageret, et Maximianus decimum octavum. Parentes vero accesserunt ad judicem, ut ipsis concederet corpora honesto loco sepelienda; quod tamen ille negavit, volens sic insepulta manere, ut ceteris essent terrori et exemplo: quæ tamen Deus usque ad multam noctem splendore cælesti vestivit, quo usque quidam milites Christiani clam de arce exeuntes ad radicem arcis secreto sepelierunt, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Patre et Spiritu sancto gloriatur, Deus per infinita secula seculorum. Amen. *Summus Ecclesie Pontifex et sacra Rituum Congregatio judicent, an Urgabonensibus propter hæc Acta, quorum authentica fides non assignatur, proprium Officium de SS. Bonoso et Maximiano sit concedendum. Si unquam in Hispania martyres hujus nominis fuerint, certe multum differunt ab hodiernis nostris Martyribus, quorum genuina Acta jam ex Ruinartio recudemus, et consuetis Annotatis illustrabimus.*

PASSIO

Quam Theodericus Ruinartius ex Ms. Codice monasterii B. Mariæ Sylvæ-majoris eruit, et Parisiis anno 1689 inter Acta Martyrum sincera a pag. 664 divulgavit.

Julianus Comes *a* dixit ad Bonosum et Maximilianum: Dominus imperator noster *b* jussit, ut signum, quod habetis in labaro *c*, mutare debeatis. Bonosus et Maximilianus dixerunt: Nos signum, quod habemus, mutare nullo modo possumus. Julianus Comes dixit: Dominus imperator jussit, ut deos colatis, quos ipse et ego colimus. Bonosus dixit: Nos deos colere non possumus, qui ab hominibus facti sunt. Julianus Comes dixit: Implete nunc jussionem sacram, priusquam videatis carnes vestras affligi tormentis. Bonosus et Maximilianus dixerunt: Parati sumus pro nomine Christi martyrium sustinere.

Julianus Comes
hos milites ad
cultum deorum
frustra adhor-
tatus,

a

b

c

2 Julianus Comes dixit: Sistatur *d* Bonosus. Cumque sisteretur, Julianus Comes ait ad Bonosum: Adora deos, quos imperator, et nos colimus. Bonosus dixit: Nos legem, quam a parentibus nostris accepimus, et ipsam et teneamus et colimus; istos autem deos nescimus. Julianus Comes dixit: Juste accipi potestatem, ut torqueam vos, et flammis exuram. Bonosus dixit: Terrorem tuum non timemus. Julianus dixit: Aptate illum ad plumbatas *e*. Cumque plumbatis tenderetur, et plusquam trecentas ei imposuisset, Julianus dixit ad Bonosum: Parce suppliciis tuis, et fac quæ tibi jubentur. Bonosus itaque subridens sub plumbatas, nihil respondit. Julianus dixit: Quid dicis, Bonose? Bonosus respondit: Nos Deum vivum colimus, et ipsi soli servimus; deos autem, qui sint, nescimus.

primo S. Bonoso
sum,

d

3 Julianus dixit: Sistatur Maximilianus. Cumque sisteretur, Julianus dixit: Colite deos, quos et nos colimus; et mutate signum de labaro, quod habetis. Maximilianus respondit dicens ad Julianum: Prius audiant te isti dii tui, et loquantur tibi: cumque locuti fuerint tecum, sic eos et nos poterimus adorare. Sed quomodo coluntur et adorantur a vobis dii vestri, nullum verbum nec sensum habentes? Noster autem Deus magnam virtutem habet, in quo speramus, et festinamus ad martyrium, ubi etiam spem nostram habere confidimus. Scis enim et ipse, nec ignoras *f*, quia nobis mandatur, ne idola surda et muta adoremus.

F
deinde S. Maxi-
milianum

4 Julianus dixit: Aptentur Bonosus et Maximilianus ad equuleum. Cumque aptati fuissent, Julianus dixit: Siste illos. Cumque sisterentur, Julianus dixit: Videtis, vos sævis applicari tormentis. Implete nunc jussionem sacram, et nolite universos contubernales vestros vestra prava exhortatione avertere; sed, sicut decet, facite, quæ jussa sunt; et mutate signum, quod habetis de labaro vestro, et accipite signum deorum immortalium. Bonosus et Maximilianus dixerunt:

jubet affligi et
rui tormentis.

Non

A Non facinus, quæ jubes fieri contra Deum. Nos Deum vivum, invisibilem et immortalem habemus, in quo speramus. Julianus dixit: Tunde illos. Cumque tertio plumbatis tunderentur, nec sentirent, Julianus dixit: Si usque adeo vestra non potuit hec pertiucia, habeo adhuc quod supplicis vestris addam. Afferte mihi picem, quæ ferventissimo igni succensa, piscinæque foruacis sit infusa, ibique facta est, et totum quod in eorum pœnam diaboli crudeles carnifices aptaverant, extinctum est, ita ut ne ullum quidem dolorem membris sentirent. Sed ne quid forte tante confessionis testimonium, in tantum eorum corpora supplicia non sentirent, quædam tormentorum notæ relicte sunt, quæ veritati perhiberent testimonium. Sed cum securi et in-

5 Cumque ibi mergerentur, nec timerent, sed hilares ad gloriosum martyrium properarent; subito velut rore *g* adpersi sunt, et flamma mollita est, et picis * frigida facta est, et totum quod in eorum pœnam diaboli crudeles carnifices aptaverant, extinctum est, ita ut ne ullum quidem dolorem membris sentirent. Sed ne quid forte tante confessionis testimonium, in tantum eorum corpora supplicia non sentirent, quædam tormentorum notæ relicte sunt, quæ veritati perhiberent testimonium. Sed cum securi et in-

B h trepidi in eo supplicio orationis persolverent vota, nihilque de tormentis perterriti, dolores *h* fuissent perpassi, Judæi et gentiles, qui ad eorum venerant irridendum exitum, clamare cœperunt: Isti magi et malefici. Sic Christus eorum maleficia faciebat. Et cum hæc Secundus præfecto nuntiata fuissent, stupefactus cum admiratione cucurrit videre, quod factum esset. Et cum vidisset, ait: Da mihi sacerdotes deorum, et faciam eis similiter, et videamus, si possint salvari, sicut isti. Et applicati sacerdotes idolorum thurificati sunt, et fecerunt secundum consuetudinem suam, ut solebant in sacrificiis suis. Et cum fecissent omnia secundum ritum suum illi sacerdotes, missi sunt in flammam picem *i*; ibique carnes eorum remanserunt.

6 Consumptis his, confusus est Julianus Comes; et depono in carcerem jussit includi Bonosum et Maximilianum, usque dum resideret Præfectus et audiret eos. Septem vero diebus carcere clauso, universis, qui in Christum credebant, vincula ceciderunt. Tunc autem Comes signaculo suo *k* signabat panem et mittebat eis in carcerem, ut vel sic per panem seducerentur. Die autem, quo audiri habebant, Bonosus et Maximilianus dixerunt ad Julianum: Ecce panes, quos misisti, non manducavimus: ipse enim nos saturavit, in quem credimus, et ideo vestros terrores non timemus. Deus autem noster Jesus Christus tormenta nostra a vobis exquirere dignabitur.

7 Tunc autem iratus *l* Secundus præfectus dixit ad Julianum: Audiamus illos hodie. Cumque resedissent, et audirent eos, nihilque apud illos nequitia eorum valeret, Julianus dixit: Afferte mihi calcinam vivam, et ibi eos includam, et super eos extinguatur calcina; et ubi erit Deus eorum videamus, si eos poterit liberare. Et missis illis in calcinam vivam, cœperunt desuper extinguere eam. Et exclamaverunt voce magna, dicentes: Benedictus es, Domine Deus patrum nostrorum, Deus Abraham, et Deus Isaac, et Deus Jacob, qui dignatus es liberare nos de manibus inimicorum nostrorum, et laudabilis et gloriosus in sæcula. Cumque extincta fuisset calcina, et nihil eis omnino nocuisset; iratus Julianus rursus eos inclusit in carcerem, et jussit signari carcerem, et claves in palatio datæ sunt.

8 Duodecimo autem die cum aperuissent carcerem, et invenissent nos habentes tamquam candelas nimio fulgore lucantes, quæ extingui non possent; tunc quasi esurientibus panes sacrificiorum edendos obtulerunt, ut vel sic fame coacti polluerentur a sacrileiis eorum. Sed illi, qui Domini nostri Jesu Christi sancto spiritu alebantur, inpolluti atque incontaminati a sacrificiis eorum perseveraverunt. Sed tunc Hormisda Comes, qui credidit, et ipse veniens ad carcerem sua præsentia jussit claustra pateferi. Et cum aperuissent carcerem, et universos salvos vidisset et hilares, et Deo et Christo gratias agentes, ait ad illos Hormisda Comes: Rogate Dominum pro me peccatore, ut salvus sim *m*.

9 Hæc omnia cum audiret Julianus, sæviebat, quod victus esset potentia Domini, et per ejus servulos videbat se contemni. Sed dum hæc intra se iratus cogitat, iugemuit et ait: Offerantur mihi, inquit, in Baluco-veteri, et ibidem eos audiam. Cumque offerretur Bonosus et Maximilianus, Julianus Comes dixit ad Bonosum: Quam virtutem Dei tui ostendis, ut Christianus de manibus meis recedas? Bonosus dixit: Potens est Deus noster, in quem credimus, ut martyrium, ad quod nos festinamus, in nos perficiat, ut Christiani de tuis manibus recedamus. Julianus Comes dixit: Ad bestias pugnaturi estis. Bonosus dixit: Potest Deus Christianorum adesse ad liberandum nos; et coronam, quam nobis speramus, ab eo suscipiemus. Nos autem nec bestias timemus, nec ea, quæ nobis promittis, veremur: sed habemus Deum Patrem et Jesum Christum filium ejus, et Spiritum sanctum, per quem hæc omnia superamus.

10 Julianus Comes dixit: Herum vitam vos in fornacem ignis ardentis, et tunc complebitis jussionem sacram. Hæc cum audissent omnes, qui fuerant electi, ejus imperio restiterunt, et unanimes dixerunt: Videntes certamen fratrum nostrorum, qui ad martyrium parati sunt, et nos ad hoc properamus, ut adoremus Deum unum, qui omnes virtutes suas per servos suos fratres nostros Bonosum et Maximilianum ostendit. Ad hæc Secundus præses dixit: Ego non possum tormentis eos interrogare. Tu scis, Juliane, quando videas de ore tuo vermes exire *n*. Et conversus ad Bonosum dixit: Per Deum te adjuro, Domine *o* sancte Bonose, ut in mentem me habeas in orationibus tuis.

11 Tunc Julianus Comes dixit ad Jovianum et Hercolianum: Mutate signum, quod habetis in labaro, et accipite signum deorum; et qui defudit signum Christianorum. Ad hæc Jovianus et Hercolianus dixerunt: Nos Christiani sumus sub patre nostro Constantino accipiente Testamentum *p* in Aquilona *q* juxta Nicomediam, quando et ad finem mortis sue jam properabat, ad juramentum nos constrinxit omnibus mandatis suis, ne quid contra purpuram filiorum ipsos, vel contra Ecclesiam faceremus. Tunc Julianus iratus, universos qui in carcere erant reclusi, una cum Bonoso et Maximiliano sententia sua gladio addixit, atque eo magis hilares et gloriosi processerunt. MELITES *r* episcopus cum fratribus suis et coepiscopis letantes eos ad campum usque prosecuti sunt, quæ universa tunc civitas letata est, quæ sibi Martyres provenire gaudebat. Tamen Bonosus et Maximilianus post martyrium magnum gladio percussi sunt.

12 Post triduum vero sine cessatione Juliano de ore cœperunt vermes exire. Tunc Julianus uxori

DE IMPERATORIBUS.
nequidquam in
terficere cona-
tur.

III
sed cum nihil
profeceret.

et Martyres
Christum intre-
pide confiteren-
tur.

n
o

illis gladio per-
culti impreat.

p q

r

et brevis meritis
serviti sui pe-
nas solvit.

quæ nihil ipse
noceverunt.

g
id est picis

h

i

Postmodum eos
includit

k

C

et viva calcem

l

EX IMPRESSIS.

S

I

U

T

uxori suæ dicebat : Vade, misera, ad ecclesiam s, et pete pro me, ne vidua sedeas; et illis Christianis dic, ut pro me petant, ut recedat putor iste intolerabilis de ore meo. Cui respondit uxor sua, et dixit : Numquid non dicebam tibi, Recede a Dei servis, et nolebas me audire? Et modo te vides vexari inagnis tormentis. Et respondit Julianus uxori suæ : Curre, misera, celerius ad ecclesiam, ne vidua sedeas. Et respondit illi uxor sua : Ego ab illo die vidua sum, ex quo videbam te Christianos persequi. Meritis ergo tuis cum venibus morieris t. Non sum ausa pro te orare, ne aliqua pressura super me veniat, et ira Dei fulminet me u. Ad hæc tacuit Julianus, et ingemuit. Iterum exclamavit : Deus Christianorum miserere mei, quia oblita est misericordiæ tuæ, et non me audit uxor mea. Deus vivorum adjuva me, et celerius recipe spiritum meum x. Et sic secundum meritum suum venibus scatenens exspiravit. Sancti vero martyres Bonosus et Maximilianus requiescunt in pace, et gloria Patri et filio, et Spiritui sancto in sæcula sæculorum. Amen.

B

ANNOTATA.

a Hic Julianus Comes fuit avunculus Juliani imperatoris apostatæ, et Christianis magnopere inimicus, de quo Sozomenus lib. v *Historiæ ecclesiasticæ* cap. vii sic scribit : Vir gentilium superstitioni supra modum addictus, et qui Christianos gravissimo odio prosequabatur; adeo ut quantum quidem in ipso erat, contra imperatoris sententiam persecutio Christianorum ad cædem usque processerit.

b Nimirum Julianus apostata, qui post breve imperium in bello contra Persas anno 363 interfectus est.

c Quale fuerit istud labarum seu vexillum, nomine Christi insignitum, & i Commentarii prævii sat fuse exposuimus.

d Puto, per verbum sistatur hoc loco Julianum voluisse indicare, ut propius admoventur : nam Bonosus præsens erat, et jam Juliano res;onderat.

e Erant plumbatæ quoddam flagelli genus ex funiculis aut loris factum, quorum summitatibus glandes plumbeæ alligabantur, quo postea terga ac collum damnati hominis verberabantur, ut Antonius Gallonius in *Opere de Cruciatibus sanctorum martyrum* pag. 204 et sequentibus fusius probat.

f Acta nostra hoc loquendi modo innuunt, Julianum Comitem etiam fuisse Christianæ fidei desertorem, et hac in re cum genuinis S. Theodoretii martyris Actis concordant, et utrorumque assertio confirmatur ex Philostorgio corvo, qui lib. vii *Historiæ ecclesiasticæ* cap. x sic scribit : Cum multi ex iis, qui adversus Christianos et contra religionem debacchati fuerant, meritis pœnas dederunt; tum manifestissime et sub omnium conspectu præsentibus solverunt pœnas Julianus Comes Orientis, avunculus apostatæ Juliani, et Felix comes largitionum, et Elpidius præpositus domus regis, quos Romani vocare solent Comites rerum privatarum. Hi porro tres erant ex numero eorum, qui in imperatoris gratiam a religione nostra desciverant.

g Ne quis propter hæc prodigia de sinceritate Actorum nostrorum dubitet, non gravetur audire S. Gregorium Nazianzenum synchronum, qui simile miraculum sub ipso Juliani imperio

contigisse memorot, et in *Oratione quarta apud nos* tomo I pag. 133 adversus eundem imperatorem Apostatam hæc habet : Neque enim adolescentibus illis ignaviores sumus, qui in flammis rore perfusi sunt, et belluas per fidem vicerunt, et cum forti matre et fortiori sacerdote alacri animo periculis sese objecerunt, illudque planum ac perspicuum fecerunt, fidem unam ex omnibus rebus esse, quæ nulla vi expugnari queat.

h Tillemontius tomo VII *Monument. eccles.* pag. 742 iuratum hunc sensum ita legendum esse existimat : Nihilque de tormentis præteritis doloris fuissent perpassi, vel nullosque de tormentis præteritis dolores fuissent perpassi. Hæc autem periodi restitutio cum antecedentibus melius cohæret.

i Hæc gentilium sævities in suos sacerdotes forsitan alicui incredibilis videbitur. At is meminerit, ipsos ethnicos aliquando sacerdotibus suis non pepercisse, eum in *Historia ecclesiastica Theodoretii apud Valesium* lib. iii cap. xi pag. 134 Julianus, imperatoris Juliani avunculus, dicitur adituos post exustum templum Daphniticum tormentis subjecisse, ut incendii auctores nosset. Id ipsum testatur S. Joannes Chrysostomus in *Sermone de S. Babyla contra Julianum et gentiles*, ubi in novissima Parisiensi Operum suorum editione tomo II pag. 565 narrat sequentia : Hoc ubi accidit (videlicet incendium fani Daphnitici Antiochiæ, de quo ibi sermo est) statim dæmonis sacerdos ad tribunal rapitur, et incendii auctorem indicare cogitur. Cum non posset autem, eum distortis antea cubitis, multis plagis afficientes, deinde sublimem agentes, cæsis lateribus, nihil amplius didicerunt. Forte etiam gentiles illi sacerdotes hanc conditionem ultro acceptaverant, ut cultum deorum contra Christianos tuerentur, sperantes, fore ut arte magica vel ope dæmonis istud mortis periculum evaderent. Sic in sacris Litteris legimus, accusatores Danielis conjectos fuisse in lacum leonum, ex quo ipse incolumis evaserat, et interfectos esse sacerdotes Baal, qui cum Elia propheta de vera religione contenderant.

k Haud dubie istud Juliani signaculum aliquam idoli figuram efformabat, aut aliam superstitionis speciem redolebat.

l Tillemontius loco proxime citato recte advertit, vocem iratus hic corrupte poni, aut aliquid in Actis omissum esse, cum nulla iracundiæ causa præcesserit, aut saltem antea clare exprimatur. Facile crediderim, hæc Acta quantumvis genuina, vitis amanuensis in quibusdum mutila esse : nam postea quoque narrant, quod Jovianus et Herculianus recusaverint mutare signum in labaro, et tamen propter obscuram vel truncatam narrationem ignoramus, an hi quoque cum aliis martyrium subierint.

m Ille Comes Hormisda, qui erat natione Persa et frater Saporis regis Persarum, videtur fuisse Christianus, eum in his Actis dicitur credidisse, et Christiano more preces Sanctorum flagitet. Neque id incredibile videri debet, eo quod esset in comitatu Juliani apostatæ : nam fere quadraginta annis in aula Constantini Magni et Constantii vixerat, et cum Julianus imperator opera ipsius tunc in bello contra Persas indigeret, verosimiliter eum in materia religionis cogere non audebat.

n Præfectus his verbis innuit, se non velle torquendo Christianos similem vindictam experiri, qualem tunc Julianus Comes sentiebat. Ceterum

Ceterum

A *terum de tali Juliani Comitis supplicio Sozomenus alique auctores communiter meminerunt.*

o *Ex hoc titulo, quem praefectus S. Bonoso tribuit, in Commentario praevio coniecimus, cum militari dignitate praeditum fuisse. Porro haec urbanitas erga Christianos non est magnopere admiranda in homine, qui ex solo timore aut lucri spe gentilis erat, et de quo S. Gregorius Nazianzenus in Oratione tertia apud nos tomo I pag. 90 tale testimonium reddit. Religione gentilis, moribus tamen gentili sublimior erat, ac praeclearissimis quibusque et laudatissimis, tam veteris quam nostrae memoriae, viris comparandus. Etiam alii scriptores hunc gentilem praefectum ab animi moderatione laudant.*

p *Tillemontius tomo VII Monument. eccles. pag. 408, et Ruinartius in notis ad haec Acta, per testamentum intelligunt baptismum Constantini Magni, quem circa finem vitae suae suscepit.*

q *Alius Achyron, qui est locus circa Nicomediam, ubi imperator ille baptizatus est, ut Eusebius lib. IV de Vita Constantini cap. LXI et sequente testatur. Hinc manifeste confirmatur sententia Majorum nostrorum de baptismo Constantini, quae tamen olim acriter impugnata fuit, ut ex Responsionibus Papebrochianis patet.*

r *Is est S. Meletius episcopus Antiochenus, cujus Acta Majores nostri ad diem XII Februarii illustrarunt, et cujus chronotaxim Boschius noster in Historia de patriarchis Antiochenis ante tommum IV Julii pag. 52 et sequentibus ordinavit.*

s *Satis extraordinaria est haec allocutio. Sed*

Julianus Comes forte existimabat, uxorem suam fore miseram, si maritum primariae dignitatis amitteret.

t *Etiam dura nonnullis videbitur haec uxoris Christianae responsio. At mulier illa jam forte saepius experta fuerat, non esse seriam mariti sui poenitentiam, eumque dumtaxat expetere sanitatem corporis, qua ad vexandos Christianos abutebatur. Certe Theodoretus lib. III Historiae ecclesiasticae apud Valesium cap. XIII testatur, eam maritum suum Julianum sic allocutam fuisse: Christum servatorem laudare debes, mi vir, qui hujusmodi castigatione suam sibi potentiam declaraverit: nescires enim, quis sit, contra quem pugnabas, si solita usus patientia, has tibi plagas divinitus infligere nolisset.*

u *His verbis mulier illa verosimiliter significat, quod non audeat pro ipso rogare sanitatem corporis, ne rursus ad perpetrandum malum ea abutatur: nam forte tacitis precibus salutem animae ejus flagitabat, nisi divinitus monita fuerit, maritum suum justo Dei judicio relinquendum esse.*

x *Timendum est, ne haec Juliani Comitis oratio sit similis orationi regis Antiochi, qui tali morbo afflicto ultionem divinam agnovit, et de quo tamen in libro II Machabaeorum cap. IX § 13 ita legimus: Orabat autem hic scelestus Dominum, a quo non esset misericordiam consecuturus. Porro nos de sinceritate poenitentiae, quam Julianus his verbis exprimere videtur, supremo cordium Scrutatori judicium relinquimus.*

DE S. PRIVATO EPISC. ET MARTYRE,

IN OCCITANICA GALLIAE PROVINCIA,

COMMENTARIUS PRAEVIUS.

§ I. Antiqua hujus Sancti veneratio, locus cathedrae, et controversum martyrii tempus.

C
POST MEDIUM
SÆC. III AUT
INEUNTE SÆC. V.
In antiquis
Martyrologiis
memoratur hic
Sanctus.

Hic sanctus Martyr omnibus antiquis Martyrologis notus est, siquidem in Martyrologio Hieronymiano, quod Franciscus Maria Florentinius edidit, ad diem XXI Augusti sic annuntiatur: In Gavallis vico Mimmatinsi passio sancti Privati Martyris. Hic omissa dignitas episcopalis in veteri Martyrologio, quod Majores nostri sub nomine Bedæ ante tommum secundum Martii cum Auctario Flori et aliorum vulgarunt, eadem die exprimitur hoc modo: Passio S. Privati, qui Valeriani et Gallieni temporibus, cum esset episcopus Minatensium, ob sanctae fidei confessionem, a barbaris flagris et ustionibus afflicto tempus terminavit. Præterea Usuardus die XXI Augusti habet sequentem annuntiationem: In territorio civitatis Gavalitanæ passio sancti Privati episcopi et martyris, qui passus est persecutione Valeriani et Gallieni. Denique Wandelbertus annum hujus sancti Martyris memoriam exornat hoc versiculo:

Martyris hinc duodena Privati sanguine fulget.
Augusti Tomus IV.

Non est opus hic plures Martyrologiorum annuntiationes accumulare, cum ex allatis de immemorabili S. Privati cultu satis constat.

2 Dum autem Usuardus hoc loco asserit, illum Sanctum in persecutione Valeriani et Gallieni martyrium subisse, id intelligendum est de tempore Valeriani et Gallieni, quo S. Privatus a barbaris in Galliam irruentibus ita percussus est, ut post paucos dies e vivis discesserit, quemadmodum infra dicitur. Hoc breviter monere volumus propter Joannem Columbium nostrum, qui inter varia opuscula historica lib. II de Rebus gestis episcoporum Vivarensium apud nos pag. 192 asserit, S. Privatam non obtinuisse lauream martyrii in irruptione Alemannorum in Gallias, sed jussu Valeriani et Gallieni a Romanis occisum fuisse. Ibidem pro hac assertione sua Adonem aliosque veteres martyrologos allegat. Sed haec nova illius opinio contradicit Floro, qui numero præcedente claris verbis exprimit, sanctum illum episcopum temporibus Valeriani et

F
ab Alarico in
Galliam irruentibus occisus.

AUCTORE
G. C.

S. Gregorius Turonensis agit : nam Fredegarius et reliqui Croco Wandalorum regi eadem adscribunt, quæ Gregorius Turonensis de suo Croco Alemannorum rege narraverat, ut manifestum est.

aut inter se di-
sceptant.

11 Porro omnia istorum Benedictinorum rati-
onem talia non sunt, ut nos cogant rejicere
auctoritatem S. Gregorii Turonensis aut recedere
a communi opinione, quam illustrissimus Bos-
quetus in Historia ecclesie Gallicanæ lib. in
cap. xxxix amplectitur et exponit his verbis : Plu-
res leguntur Alemannorum in Gallias irruptiones,
sub quibus Christiani passi sunt. Inter alias illu-
stris est Chroci eorum Ducis depopulatio, cujus
tempus apud auctores varium est : nam Sigebertus
Chroci, quem Curoscum vocat, vastationem ad
annum Christi cdxii, et passos sub eo Floren-
tium, Hilarium, Desiderium Lingonensem, et An-
tidium Vesuntionensem scribit; cui conveniunt
Acta manuscripta Desiderii et Antidii, quæ ad
Honorii et Theodosii tempora referunt. At Gre-
gorius et alii plurimi, Valeriano et Galieno im-
perantibus, Chrocom Gallias ingressum in Pri-
vatum Gabalitanum et alios sævisse scribunt.

B Hunc Curocum Gregorius, SCORCONEM Pri-
vati vulgaria Acta, HERODEM eadem Acta apud
Mombritum appellant. Constantius tamen est
Curoci nomen, quem sub Valeriano et Gali-
eno Gallias pervagatum fuisse amplius dubitan-
dum non videtur, vel ante Valerianum captum,
vel eapto Valeriano, sub Galieno vel Posthumio
demum cæso sub tyrannis : toties enim in Gallias
hisce temporibus irruerunt Alemanni, donec
a Probo ultra Nicrum fluvium et Albim expulsi
sunt. Illustrissimus Bosquetus capite sequente re-
fert vulgariæ Croci gesta, qualia Gregorius Tu-
ronensis et Fredegarius aliique passim posteritati
reliquerunt, et Acta S. Privati in compendium
redigit.

nos hactenus
opinionem
S. Gregorii Tu-
ronensis sequi-
mur.

C 12 Dionysius Sammarthanus in Notis ad in-
strumenta tomii primi novissimæ Gallie Christianæ
pag. 137 de hac controversia sic meminit :
Quo tempore Alemanni, Croco duce, irruerint
in Gallias, et tot tantaque damna intulerint,
hic paulo morosius inquirendum. Qui citius id
factum volunt, consignant anno circiter eclxv,
Valeriano et Gallieno imperatoribus; qui vero
tardius, differunt hanc Galliarum stragem ad
quinti seculi exordium. Deinde ibidem proponit
opinionem Gregorii Turonensis, eamque defen-
dit hæc ratione : Noster Theodericus Ruinartius
in Notis ad Gregorium Turonicum utramque
sententiam profert, seu nihil decernit, satisque
habet nos remittere ad Tillemontium Hist. Ec-
cles. tomo iv, ubi propensior videtur in secun-
dam opinionem. Ut magis inclinet in priorem,
præter ea, quæ jam dixi, facit hæc ratio. Si
inveniente seculo quinto tot martyres in Gallia fa-
cti fuissent, qui seculo sexto potuissent ignorari,
ut certissime ignorati sunt ab ipso Gregorio Tu-
ronico, qui de omnibus (excepto uno Privato)
silet. Non ignoramus, laudatos duos scriptores
Benedictinos in Notis ad Historiam Occitanicam
pag. 639 huic Sammarthani argumento utrim-
que respondisse. Sed ea qualiscumque solutio non-
dum nos movet, ut opinionem illorum amplectamur,
nisi pro hac evidentiore rationum momeat
afferantur. Cum tamen hæc et alia istorum aucto-
rum argumenta non sint contemnenda, tantum
ponderis iis tribuendum censuimus, ut initio
hujus Commentarii prævii in margine marty-
rium S. Privati post medium sæculi tertii, vel

forsitan ineunte sæculo quinto notaverimus. Nunc
de Actis et sacris reliquiis hujus sancti præsulis
agendum est.

§ II. Varia Sancti Acta, pu- blica sacri corporis tran- slatio, et mira ejusdem in- ventio.

Acta S. Privati die xxi Augusti leguntur
apud Surium; sed hic editor more suo sty-
lum nonnihil mutavit. In suppellectile nostra
litteraria habemus duo manuscripta eorumdem
Actorum apographa, quorum unum Petrus Pos-
sinus noster anno 1643 ad Henschenium Tolosa
misit, et cui præfigitur hic titulus : Sancti Pri-
vati martyris xii Kalendas Septembris. Ex gestis
ejus, quæ habet Bernardus Guidonis episcopus
Lodovensis in Ms. codice de martyribus. Alte-
rum apographum nobis transcriptum est ex Tre-
virensi Ms. Codice sancti Maximini, illudque
in substantia narrationis cum priori Ms. Tolo-
sano Bernardi Guidonis concordat. Si quod
tamen notatu dignum discrimen inter illa oc-
currat, id postea in annotatis observabimus.
Utrumque autem Ms. exemplar istud cum edi-
tione Suriana fere convenit, si mutatum hinc inde
stylum excipias.

Recensentur va-
ria hujus Sancti
Acta.

de quorum anti-
quitate

14 Joannes Columbus noster in Opusculis hi-
storicis supra citatis, quæ anno 1675 Lugduni
Gallorum edita sunt, pag. 192 arbitratur, Acta
S. Privati conscripta esse ante ætatem S. Gre-
gorii Turonensis, et hunc suam narrationem de
martyrio S. Privati ex illo auctore excerptisse.
Deinde tamen, allegatis quibusdam Actorum frag-
mentis, tum Gregorium Turonensem, tum
Actorum scriptorem confidenter rejicit his ver-
bis : Sed tam vera de Croco seu Scorecone attulit
ille auctor, quam de eo, qui sanctum Pri-
vatum peremit. Neque enim Alemanni Crocum
ducem secuti, sed Romani ex edicto Valeriani
et Gallieni occidere sanctum Privatum. Verum
hæc nova Columbi sententia non solum contradi-
cit S. Gregorio Turonensi aliisque omnibus histo-
ricis, quos superius num. 1 recensui, sed etiam
venerando antiquitatis monumento, quod Diony-
sius Sammarthanus inter instrumenta ad tomum
primum novissimæ Gallie Christianæ pag. 137
vulgavit : in eo enim legitur S. Amatius, ter-
tius Avenionensis præsul, Avenione ab Aleman-
nis obsessa, subditos suos hortatus esse, ut ala-
criter ad mortem sese pararent, et imitarentur
episcopos senio, sanctitate, et doctrina claros
(inter hos nominatim Privatum Gabali recenset)
quos Crocus omnium terribilissimos hostium Christia-
norum nulli parcens gradui, sexui vel ætati...
percussit et obtruncavit.

15 Tillemontius tomo IV Monument. Eccles.,
pag. 651, et alii eruditi suspicantur, Acta
S. Privati post sæculum decimum composita esse, eo
quod in iis S. Privatus ejusque præcessores sedem
in Mimatensi viculo habuisse dicantur. Palesius
autem in Notitia Galliarum pag. 214 existimat,
antiquam præsulum Gabalitanorum cathedram
sæculo decimo creunte ad urbem Mimatensem
transiisse, quia ante hoc sæculum episcopi istius
dioceseos nunquam Mimatenses, sed semper
Gubulitani appellabantur. Certe duo supradicti
auctores Historie Occitanicæ tomo I pag. 640 ex
diplomate quodam demonstrant, Stephanum cir-
ca

inter eruditos
disputatur.

A ea medium sæculi decimo primo titulum episcopi Mimatensis gessisse. Quidquid sit de antiquitate Actorum S. Privati, quam certis argumentis defendere non possumus, curioso lectori videre licet ea, quæ Dionysius Sammarthanus huic difficultati superius apud nos num. 3 et sequente respondit.

et ex quibus hic breviora ac longiora edentur.

16 At saltem illa novitatis aut recentioris xvi indicia non apparent in brevioribus S. Privati Actis, quæ forsau prædictis longioribus antiquiora sunt, et quorum duo exemplaria typis impressa novimus. Primum habetur in Speculo historiali Vincentii Bellovacensis, ubi lib. xi cap. lxxv gesta S. Privati paucis narrantur. Secundum in Collectione Bonini Mombritii apud nos tomo II fol. 225 occurrit. Videntur hæc duo exemplaria ex eodem fonte prodierunt: nam ferme iisdem phrasibus expressa sunt, et pro Croco rex Alemannorum utrobique Herodes nominatur. Dubitamus, utrum quispiam hæc Acta breviora ex longioribus contraxerit, an vero ex brevioribus longiora adornaverit. Quare post hunc Commentarium prævium primo loco Acta breviora ex Vincentio Bellovacensi recudemus, et cum editione Mombritiana conferemus. Deinde illis ex Ms. apographo Trevirensi Acta longiora subnectemus, ut eruditus lector facilius de vetustiori alterutris ætate iudicium ferre possit. Interea progredimur ad translationem sacri corporis et posteriorem ejusdem revelationem sive inventionem, circa quas aliquod dubium proponemus.

Corpus hujus sancti Præsulis anno 1036

17 In Officiis propriis ecclesie Mimatensis, quæ anno 1619 Lugduni Gallorum impressa habemus, Dominica post festum sancti Lucae celebratur festum translationis sancti Privati, ut in Rubricis præscribitur, et tunc occasione hujus festivitatis in secundo Nocturno recitantur Lectiones sequentes: Lectio iv. Circa annum millesimum trigesimum sextum cum apud Anicium populares quidam tumultus graviter pacis publicæ quietem inturbarent, et urbis episcopus Stephanus frustra in eis compeccendis laborasset, tandem vir prudens et providens adversus tot mala in dies ingravescentia, hoc salubri consilio usus est. Vicinos omnes episcopos rogat, ut illic cum suorum Sanctorum reliquiis convenire dignarentur, quorum auctoritate, populi levitate repressa tam feri civilium dissensionum illic sedarentur. Inter plures, qui piis postulationibus faciles aures præbuerunt, adfuit Raymundus Mimatensis episcopus, qui cum suo clero et populo corporis sancti Privati pignus admirabile illam ad urbem deportavit. Quo nuntio accepto, Anicienses omnes, ad quos jam pridem virtutis Sancti fama pervenerat, simul cum episcopis jam præsentibus in sacerdotibus ornamentis pignora item sua deferentibus, et universo civitatis clero, salutis nostræ vexillis præcedentibus, obviam processerunt.

solenniter Anicium transferuntur

18 Lectio v. Cumque paululum extra urbem utraque sibi obviaret processio, toto clero divinas laudes personante et festis vocibus acclamante turba, quæ undique convenerat, gemitibus et orationibus sancti Martyris favorem et intercessionem postulabat. Ex ea unus filium membris omnibus contractum ulnis deportans (inflammantibus etiam nonnullis Martyris potentiam expertis) et facta sibi ab episcopis, maxime a sancto Odilone Cluniacensi abbate, qui ob causam memoratam et ipse huic celebritati intererat, sancti Martyris reliquias vicinias adeundi facultate, maximo cum ejulatu filium profert, eum

sæpius in altum ferendo sustentat, fletibus et querelis ad sui memoriam spectantem populum involat. Lectio vi. Tam tristi spectaculo permoti astantes, precibus suis beatum martyrem Privatum interpellant, ut homini infelici oratione subveniret. Mox vero virtus Sancti apparuit manifesta: nam spiritus vitales per artus et membra juvenis sunt diffusi; dumque ipsius compaginum junctura solverentur, sonitus audiebatur, et ad unanquamque corporis partem sanatum genitum emittebat æger. Demum cunctis ista audientibus martyrem Privatum animo et voce collaudantibus, eum subito debilem resistentem et plena inembrorum sospitate recepta, cum ceteris ambulantem, et in gratiarum actionem Medico suo laudes intonantem omnes mirantur. Hinc nonnulli terrore attoniti, alii lætitia gestientes summam Dei in suo Martyre potentiam suspiciunt ac venerantur, eandemque supplices obstantur pro pacis inter ipsos unione firmanda et stabilifenda; quam, protinus compositis tot dissensionum ac tumultuum fluctibus, pia Martyris interventione feliciter consequuntur.

19 Dionysius Sammarthanus tomo I novæ Gallie Christianæ col. 89 notat, hunc episcopum Mimatensem, qui reliquias S. Privati Anicium transtulit, Raganundum vel Raimundum nuncupari, eumque fuisse primum, qui inculte sæculo xi titulum Mimatensis episcopi gesserit, cum præcessores ejus antea Gabalitanæ præsules appellarentur. Verum Sammarthanus in hac postrema notatione fallitur: nam apud Mabilonium lib. vi Operis diplomatici num. 137 ex Chartario S. Theofredi profertur diploma anni 950, in quo Stephanus primus, hujus Raimundi et alterius Matfredi decessor, se ipsum diserte Mimatensem episcopum vocat, ut superius ex duobus scriptoribus Historie Occitanicæ obiter monuimus. Porro circa jam dictam S. Privati translationem laudatus Sammarthanus in elogio istius Raganundi vel Raimundi ibidem hæc habet: Anno mxxxvi beati Privati corpus Anicium transtulit, miraculorum virtute conspicuum, de quo in Officio Sanctorum Mimatensium. Juxta hujus anni millesimi trigesimi sexti postmodum memuisse.

E a Raganundo vel Raimundo episcopo Mimatensi.

20 Sausseyus in Martyrologio suo Gallicano ad diem ix Junii de anno memoria revelationis S. Privati sive inventionis sacri ejus corporis sic mentionem facit: Ipso die Mimate Gabalorum inventio sancti Privati episcopi et martyris, cujus purpura et laurea claret insignis dies xxi Augusti. At in Officiis propriis ecclesie Mimatensis circa annuam illam festivitatem hæc Rubrica præmittitur: Dominica tertia post Pascha celebratur festum revelationis sancti Privati, nisi impediatur festo duplici primæ vel secundæ classis; tunc enim transfertur in proximiorum Dominicam. Sed quocumque die festum istud celebratur, ibidem in Officio ad rem nostram leguntur sequentia: Mimatenses longo tempore a morte sancti Privati, corpus illius venerandum e subterraneo sepulcro, in quo primo illud post martyrium condiderant, in plumbeo loculo, cum multis aliis sanctorum reliquiis in cryptam basilicæ sanctæ Teclæ magni conventus celebritate intulerunt. Temporum vero injuria, et pietate marcescente factum est, ut hic locus primo sacris destinatus, dirutus et collapsus profanis usus manciparetur, partim in sedes episcopales, partim in viridarium adoptatus, magnoque agere terræ super prædictam cryptam [congesto,] plurimis

et tamen dicitur postea delituisse.

VICTORS
H. G.

plurimis annis sanctissimum corpus humi sepultum et oblivioni mandatum cum variis Sanctorum reliquiis delitesceret; donec anno millesimo centesimo septuagesimo, Alexandro tertio summo Pontifice, Ludovico juniore regnante, Aldeberto episcopo et Gabalorum Comite, qui ædem divæ Teelæ alio in loco construi curaverat, Deo disponente, revelatum est.

ca anno 1170 in-
ventum esse

21 Venerabilis Aldebertus in supradieto viridario terram alte in puteum effodi jusserat; cum ecce, humo profundius effossa, inventus est locus subterraneus, quadrato frontatque lapide mirabilis, longitudinis pedum duodecim, latitudinis decem, novem altitudinis; ejus in summo ab Oriente erat laterale ostiolum, per quod non nisi capite inflexo curvatisque genibus liber erat homini ingressus, solisque in cryptam immittendis et ex ea educendis reliquiis videbatur idoneum. Res antistiti denuntiatur, qui cum beati Privati, quorundam Innocentium aliorumque Sanctorum ossa vere ibi inexistere comperisset, indietis et celebratis jejuniis, solennibusque processionibus, postridie Exaltationis sanctæ Crucis magno religionis apparatu, Clero et ^B populo comitante, gaudio palpitans, ex illa subterranea caverna sanctas reliquias beati Privati in præparata capsula honorifice repositas inter ulnas in eryptam majoris ecclesiæ, in qua primo post martyrium conditæ fuerant, asportavit, reservato exterius capite, ut diebus sancto Privato solemnibus populo venerandum et deosculandum exhiberetur. Variis languoribus affectis tunc prospera salus, tanti corporis pignore patrocinante, reddita est.

tempore Aldeberti III Mimatensis episcopi,

22 *Habemus eandem revelationis sive inventionis historiam, etsi stylo nonnihil diversam, in schedis manuscriptoris, quas laudatus Possinus noster Tolosa ad Henschenium misit, et quibus in fine adduntur sequentia: Caput vero ejus reservatum est exterius, quatenus in die solemnitatis ejus, posset ad videndum et deosculandum fideli populo exhiberi. Prædicti vero corporis S. Privati inventionem et translationem multæ visiones et revelationes factæ divinitus tam ipsi domino Aldeberto quam quibusdam aliis præceserunt et præostensæ sunt; et multa patrata sunt miracula et virtutes, quæ omnia in libro sigillatim diligentius conscripta habentur et leguntur: quem librum præfatus vir fidelis et verax dominus Aldebertus episcopus disertis stylo composuit et conscribi fecit, et is liber in archivis Mimatensis ecclesiæ conservatur. Facta fuit prædicta translatio corporis S. Privati, elapso septennio post concilium, quod Alexander Papa tertius convocaverat et celebraverat Turonis in festo Pentecostes anno Domini MCLXIII, et sic concluditur facta fuisse translatio supradicta anno Dominicæ Incarnationis MCLXX. Vides, in hoc fragmento assignari eundem annum Christi millesimum centesimum septuagesimum, qui etiam in Officio Mimatensis ecclesiæ exprimitur.*

quam inventio
nem clarior ex-
plicari cupi-
mus.

23 *At ex utraque illa historia translationis et inventionis dubium quoddam mihi suboritur: nam in Lectionibus propriis traditur, sacrum S. Privati corpus anno 1036 sub episcopatu Raganundi vel Raimundi ad Aviciensem civitatem solenniter translatum fuisse; postmodum vero in historia revelationis vel inventionis proxime relata dicitur idem corpus anno 1170 sub episcopatu Aldeberti III fortuito casu repertum esse. Quis autem facile credat, sacrum hunc thesaurum post solennem translationem et patrata*

miracula anni 1036 statim adeo neglectum et D oblivioni traditum fuisse, ut usque ad annum 1170 omnibus ignotus delituerit, et tunc primum detectus fuerit? An forsitan Anicii remansit, et usque ad annum 1170 delituit? Hoc innuere videtur Dionysius Sammarthanus, dum in Gallia Christiana novissimæ editionis tomo I col. 90 de Aldeberto III Mimatensi episcopo inter alia sic scribit: Corpus sancti Privati relatum fuit ab eodem præsule Aldeberto. Verum huic opinioni repugnat historia, quæ ex omnibus circumstantiis indicat, illam sacri corporis inventionem in urbe Mimatensi contigisse. Dignantur itaque eruditi Mimatenses hunc scrupulum nobis eximere, et probabilem tam miræ occultationis causam distinctius explicare.

ACTA BREVIORA

Ex Speculo historiali Vincentii Bellovacensis libro XI cap. LXXV, quæ cum editione Mombritiana contulimus.

Temporibus Valeriani et Gallieni ^a, sæ ^{Sanctus Privat} ^u viente in Christianos persecutione, indignatio Domini commota est contra Romanos, ita ut barbaræ nationes ab Oriente et Occidente adversus Rempublicam proruerent, ut populos trucidarent. Tunc Alemanni cum Herode ^b rege suo, transmisso Rheno, Gallias petierunt, et in Ganalitaneæ ^c regionis excidio animos armaque ^{Mombrit. Guss} ^{valiana} ^c ^d converterunt. Tunc incolæ loci ad montem Gredonæ ^d quasi ad præsidium confugerunt, cui regioni vel ecclesiæ Privatus episcopus præsidebat: qui cavernam sibi in montis cujusdam supercilio fecit, in quo omni tempore stetit, nisi cum ad agenda solemnia procedebat. Ubique positus, licet Gredonensibus præsentia non adesset, oratione non deerat; et quos corpore consolari non poterat, spiritu confortabat.

2 Interea barbari regionem vastantes, et ad Gredonensem montem confluent, et quos oppugnatione capere non poterant, duobus annis ^e ^F conclusos tenerunt, ut eos vel famis ingluvie ^{ab Alemanni} ^{captus.} ^e ^{Mombrit. Iano} ^F vincerent. Igitur dum in hac intentione persistent, fama detulit, Episcopum regionis non esse enim clausis; sed intra receptaculum, quod sibi tempore pacis paraverat, commemorari. Illico ad rapiendum eum convolant, sperantes per eum totius populi animos continuo frangi, et ad illam conditionem sponte descendere, in qua vidissent episcopum retineri. Cumque Vir sanctus a barbaris per interpretem compellatus fuisset, comperissetque ad hoc se perniciter ^{ad certima} ^{ter} ^{ter} captum, ut suorum animos ad deditionis persuasionem molliret ^f, respondit, nequaquam se hoc facturum; meliusque sibi esse quælibet subire discrimina, quam ad tale facinus præbere consensum.

3 Tali itaque barbari responsione permoti, statim eum fustibus cædunt, multisque actum verberibus ad vieum usque perducunt, credentes vel post illata supplicia ejus sententiam esse mutandam. At ipso in eadem voce persistente, illi sacrificia fœnesta cum ingenti honore obtulerunt dicentes, aut quod idolis immolaret, aut in tormentis deficeret. At ille; Melius est, inquit, mihi præsentis pœnas experiri, quam vobis et dæmonibus

A monibus vestris stultissime humiliari. Cumque hæc et alia plura proclamaret, sic in eum cœpit sævire barbaries, ut majoribus flagris ardentioribusque flammis, et novis pœnarum generibus excruciatu, exanimis relinqueretur.

ut post aliquot dies excruciatu abierit.

g

4 Post hæc barbari cum viderent, se nihil posse proficere, ad Gredonem redierunt, ut ab inclusis pacem postularent; versaque vice rerum, præstiterunt obsessi, quod rogare debuerant g. Plebs ergo, egrediendi libertate concessa, illico ad episcopum congratulans universa cucurrit; alii genibus ejus advoluti, alii ore proprio sancto corpori ulcera inflicta lambentes. At vero sanctus martyr Privatus ex ipsa cruciatione quassatus *, non multo post migravit ad Dominum. Et quia tunc tanta in Christianos persecutorum fervebat rabies, ut nec Sanctorum cineribus parcerent, crypta in subterraneo lacta est, in qua sanctum corpus cum honore collocatum est. Hujus passio celebratur duodecimo Calendas Septembris.

* Mombrit. cassatus

ANNOTATA.

B a Valerianus et Gallienus ab anno 254 simul imperarunt usque ad annum 259, vel ut alii volunt 261, quo Valerianus a Persis captus est; Gallienus autem anno 268 Mediolani interfectus est.

b Rex aut dux iste Alemannorum in Actis Mombritii etiam pro Croco vocatur Herodes. Unde conjicio, Vincentium Bellovacensem et Mombritum hæc Acta breviora ex eodem fonte hausisse; quod etiam ex similitudine narrationis confirmatur.

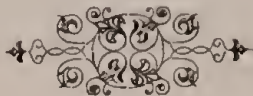
c Legendum est Gavalitanæ vel Gabalitanæ regionis, quæ provincia Galliæ nunc vulgo le Givaudan, vel Gevaudan appellatur.

d Gredo vel Gredonense castrum, de quo Valerius in Notitia Galliarum pag. 237 hæc habet: Gredonem vel Gredonensis castri munitionem olim existimavi esse MONNEDON, qui locus Gabalis attribuitur; sed postea accessi Catello, qui Gredonem GREZE interpretatur. Est autem Greze nunc ex castro vicus, radicibus montis adpositus, ab urbe ac monte Memmate vel Mimate non multum distans.

C e Vix credibile videtur, Alemannos illos Galliæ vastatores in obsidione unius castri tam diu hæsisse.

f Mombritiana editio hanc periodum ita exprimit: Ut suorum animos ad deditionem persuaderet, molliter respondit.

g Tillemontius tomo IV Monument. Eccles. pag. 223 asserit, Alemannos a Gredonensibus pacem petiisse, eo quod alimentis carerent. Fateor, id ex illo loquendi modo colligi posse, quamvis clare non exprimitur.

ACTA LONGIORA

Ex Ms. apographo, quod in Trevirensi monasterio sancti Maximini transcriptum est, et quod cum alio Ms. exemplari Bernardi Guidonis contulimus.

Valeriani et Galieni temporibus, qui tunc Romanæ Reipublicæ præerant, gravis adversus Christianos persecutio sæviebat, adeo ut innumeris eorum edictis compulsi iudices eum Officio ac militari manu ubique discurrerent, captosque Dei cultores custodiis manciparent, et ad iudicium pertractos verberibus agerent, bestiis laerarent, igne torrerent, et tam diverso affligerent genere tormentorum, ut posset etiam ab his mortis remedium desiderari, quos constabat gratulatione torquerit. Ea namque tempestate Romanæ Cornelius, Cyprianus Carthagine, summi antistites pro Christi nomine glorioso martyrio coronati a sunt. Unde factum est, ut per tot ac tanta mala homini indignatio tandem commota procederet. Nam eum diebus illis Romani nominis status, pacatis hostibus, incolumis haberetur, repente omnes pene barbaræ nationes, quæ in suis sedibus continebantur, adversus rempublicam unita intentione prorumpunt, adeo ut Orientem Occidentemque vastantes, cuncta prosternerent, populos trucidarent, et, omni regione populatione evacuata, solitudines relinquerent vastitate horribiles.

Monimus imperatoribus Christianos persecuentibus.

E

a

2 E quibus Alemanni, tunc transmissis Rheno, Gallias petierunt numero quoque potius, quam virtute prævalidi; quibus Crocon regem illo tempore præfuisse confirmat antiquitas. Hæc itaque gens multitudine innumerabilis cum locustarum more non solum Gallia pervagata, universa perterritet vel deleret (quod etiam magnarum urbium protestantur ruinæ) in Gavalitanæ b regionis excidium animum atque arma convertit. Quod cum loci incolæ comperissent, ad montem, cui Gredone nomen est, pro rei necessitate confugiunt, et expetentes præsidium montis exelsi, quem adhuc non cura muniarat, sed natura, adeo ut ad tutelam loci illius etiam peregrini populi concurrentes, intolerandæ hostilitatis malum se evasisse gratulati sint.

Alemanni in Gallias irruunt.

b

3 Tunc regioni sive ecclesiæ illi sanctus Privatus præsidebat, sedem in Mimateni c habens viculo, propterea quod, qui ante ipsum episcopatus ordinem tenebant, in eo loco et commorati fuerant et sepulti d. Tunc Vir sanctitate præcipuus, tam religione flagrans, quam de quiete sollicitus, caenam e sibi, ut dici moris est, in montis supercilio, quod vicus ipsi supereminet, grandi studio et eleganti opere perfecit; in qua omni tempore eonsistens, non usquam ferme prodit, nisi ad agenda tantum ex ritu sollempnia procedebat. Ergo cum se præfatæ regionis populi in Gredonensis montis munitione clausissent, sanctum vero Privatum episcopum in supradictæ caunæ suæ receptaculo hostilis terror invenit, in qua positus, licet Gredonensibus præsentialiter non adesset, oratione non defuit: nam quos corpore consolari non poterat, spiritu confovebat.

et episcopum Gavalitanum capiunt.

d

e

EX MSS.
quorum Fidelibus
sua

4 Interea ingressi barbari regionem, universa vastando ad Gredonensem locum conflunt, in ea incolas obsessuri: nam cum plurimos et primarios viros ex aliis regionibus concurrentes, eadem obsidione inclusissent, non solum expugnationis spem, sed nec aditum expugnationis habere poterunt. Quibus incertis merito desperatis, ad id factum feroces animos conferunt, ut quos grandi pernecitate vallaverunt, diuturno tempore clausos tenerent, et qui capi expugnatione non poterant, vel famis ingluvie vincerentur. Hinc fuit, ut ipsa confusio per duorum annorum spatia traberetur. Ergo dum in hac intentione persistent, fama defulit episcopum regionis ipsius non esse eum clausis; sed in receptaculo, ut sibi pacis tempore paraverat, commorari. Quo comperto, illico ad rapiendum eum hostium pervolat multitudo; ea vel maxime spe, quia eum ipse fuisset exhibitus vel suorum obtutibus praesentatus, continuo totius populi animi frangerentur, atque ad illam conditionem sponte descenderent, in qua viderent Antistitem retineri.

Ad locum castrorum suorum

5 Continuo igitur ad caenam deponitur Sanctus ad collem, inter montem ipsum et ecclesiam constitutum, in quo munimen est, cui tutoris nomen conditor vetustus imposuit. Et cum ibi, ut barbaris aut necessitas aut moris est, sanctus Privatus episcopus¹ fuisset compellatus, comperissetque ad hoc se perneciter capiendum, et ob id perducendum, ut suorum animos ad deditioem persuasionem molliret; plebemque Dei et loci beneficio liberandam ad spontaneam captivitate captus persuasor adduceret; nequaquam se hoc ille facturum respondit, confirmans, nec sacerdotem debere tale plebi suae praebere consilium; nec populum in loco tutissimo commorantem deditioem comitentiam² praestaturum; melius sibi esse quaelibet subire discrimina, quam ad tale facinus praebere consensum. Tali igitur barbari responsione permoti, statim eum fustibus caedunt, multisque actum verberibus ad vicum usque perducunt, credentes, vel post illata supplicia ejus sententiam esse mutandam. At ille in eadem voce persistens, hoc solum addidit, potuisse illis semel dicta sufficere, si quidquam prudentiae aut humanitatis habuissent; sibi vero, quod ab illo poscerent, non licere.

* ut conveniant

ac idola servare

6 Tunc illi majore indignatione succensi, utpote rationis expertes, ad multo acriora prosiliunt, ut tantae sanctitatis virum ad idolorum compellerent immolationem; quatinus, qui civium suorum male suavis hostis esse noluerat, vel animae suae efficeretur inimicus. Sacrificia ergo funesta componunt, exhibita offerre cum ingenti interminatione coeperunt dicentes, ut aut eorum more immolaret idolis, aut in tormentis deliceret. Sanctus vero Privatus episcopus hae absque cunctatione respondit: Miror, vos qualemcumque antistitem ad talia et tam execranda compellere. Si aliquid vel humanae providentiae gereretis, posset apud vos absque mea assertionem constare, multo esse rectius loci mei hominem quemlibet atrocissimae mortis subire eruciatus, quam plebem sibi creditam amittere, et ipse dum perit, auctorem persistere perditionis.

constantem recusatam

7 His auditis, illi moderationem tamen utcumque fugientes aiunt: Numquid te ad incluta et barbaris observata compellimus? Nonne et imperatores vestri et iudices eorum idola colunt, et Christianos omnes sacrificare compellunt? Sanctus vero Privatus episcopus respondit: Agnosco, quod est gravissimum, vera esse, quae

dicitis: apparent enim principes Romanorum in profanatione gentili non tam peccata, quam crimina. Nam nisi ita esset, in conquassatione Romanae republicae potestatem nationes barbarae non haberent. Quicquid enim in perniciem nostram geritur, non ex virtute vestra, sed ex imperatorum nostrorum gentilitate perficitur; sed Deus noster, quem vos penitus ignoratis, tantae potentiae est, ut ad monumentum temporis et principes, quos vos objicitis, liberet ab errore et idola vestra prosternat; et nobis, tribulationum praesentium verbere castigatis, solita opitulatione subveniat. Ego tamen spe aeternorum honorum quaecumque mihi nunc intenta fuerint tormenta despicio.

affligunt verbis aliusque tormenta.

8 Tunc barbari solito saeviora protulere supplicia dicentes: Aut sacrificia sine mora, aut noveris, te diverso tormentorum genere confectum ad exemplum omnium nova et execrabili morte periturum. Sanctus vero Privatus episcopus, nutu Dei constantem habens animum ad omnia toleranda, respondit: Adhibete ergo quodlibet cruciatuum genus, finem vitae imponite, quem vultis. Ego in nomine Domini Dei mei aliud, quam sum, esse non possum: melius enim mihi est expectare poenas praesentes, quam vobis et daemionibus vestris stultissime serviendo cruciatus perpetuos non evadam. Et eum hae et plura alia reclamaret, quasi tunc passio inchoaret, sic in eum saevire coepit barbaries, et ita, ut majoribus flagris, ardentioribus flammis et novis paenarum vulneribus excruciatu Sacerdos Dei atque confessor exanimis relinqueretur.

E

9 Post hae barbari cum viderent, nihil se proficere potuisse, hoc tantum se ad Gredonensem locum, unde profecti fuerant, retulerunt, ut ab inclusis pacem quemadmodum³ postularent. Versa autem rerum vice, praestiterunt obsessis, quod rogare debuerant, ut illos magis credentes absolutos; qui datis multis muneribus obsessis, et pacem et commercia meruerunt. Quod quis dubitet meritis sanctissimi Antistitis et martyris fuisse concessum, adeo ut continuo post illius passionem tota hostilitas ab obsidione discederet. Plebs vero, egrediendi tandem libertate concessa, illico ad Episcopum suum confessorum congratulans universa concurrunt; alii ejus genibus advoluti, alii ore sancto corpori ulcera inflictis lambentes. Ita dono Dei pro tantae miserationis beneficio gratiae in commune redduntur.

ex quibus post breve tempus moritur.

* An quodammodo?

10 Beatus vero Confessor aliquantum temporis deinceps mansit in corpore: ex ipsa tamen eruciatione quassatus, non multo post seculo excedens ad gloriam sibi debitam commigravit. Et quia per id, ut dixi, temporis adversus Christianos ubique persecutio fervebat, et tanta erat in persecutoribus rabies, ut nec Sanctorum cineribus pareerent, quos injustissime puniebant, assistentes sancto Antistiti suo, salubriore consilio cryptam sepulturae ipsius in subterraneo fecerunt, in qua sanctum corpus eum summa veneratione collocatum est; in qua Dominus Deus noster virtutum suarum beneficia pene quotidie, Martyris sancti sui meritis astipulantibus, dignatur operari, ut sit nomen Domini benedictum in secula seculorum.

et a Fidelibus honorifice spectatur.

ANNOTATA.

a Sanctus Cornelius Papa ante persecutionem Valeriani imperatoris martyrio coronatus est, ut chronologi consentiunt. Unde Tillemontius tomo IV Monument.

A Monument. eccles. pag. 657 colligit, hæc Acta neque ab accurato, neque ab antiquo auctore conscripta esse. At ille parachronismus in Actis brevioribus non legitur.

b Supra monuimus, Gavalitanæ vel Gabalitanæ regionis legendum esse.

c Ex hoc episco, atus epitheto quidam conficiunt, hæc Acta composita esse post sæculum decimum, quo cathedra Gabalitanæ ad urbem Mimatensem translata est, ut existimant.

d Ex hoc loquendi modo sequeretur, plures ante S. Privatum in cathedra Gabalitanæ sedisse. Attamen Dionysius Sammarthanus, unicum dum-

tarat præsulem istius ecclesie ante S. Privatum designat.

e Cauna vel Cauna accipitur interdum pro tugurio forsan a voce Gallica chaume, ut in novissimo Cangii Glossario fœsius videre est.

f Eruditus lector facile videt, in his Actis varia referri, quæ in brevioribus supra editis non habentur. Sed ignoro, utrum posterior quispiam scriptor brevioribus Actis hæc ornatus gratia adjecerit, an vero prudentior scriptor alius illa in brevioribus Actis studiose omiserit, ut in Commentario prævio monui.

DE SANCTO JULIANO

BENEARNENSI SEU LASCURRENSI IN GALLIA EPISCOPO.

Cultus, gesta, tempus vitæ, notitia topographica.

J. P.

B

E

S. P. G. V.
inter paucos
quæ de hoc Sancto
habemus,
agitur de cultu
publico.

Hodierna die inter Prætermisissos mentio a nobis fit Juliani episcopi in Vasconia ex Saussayo; quem præsulem a nonnullis censeri eundem esse cum Lascurrensi seu Lascurrensi, ibidem ex eodem Martyrologo indicavimus. Hinc data nobis fuit occasio inquirendi, an de Lascurrensi notitiæ aliæ inveniri possent. Inventæ quidem illæ sunt, sed exiguæ admodum, sufficientes tamen, ut S. Julianus iste reliquis hujus diei Carlitibus accenseri possit, ecclesia, quæ sub hujus sancti titulo consecrata sit, testimonium perhibente de publica ejus veneratione. Petrus de Marca in Historia Bearnensi lib. I, cap. xv, pag. 69 et 70 tractat de nostro sancto Præsule, et post eum Gallia Christiana tomo I, col. 1285 novissimæ editionis: quæ autem ibi ex laudato historico Bearnensi extracta sunt, visum est nobis huc transcribere. Sic itaque habent de primo sedis Lascurrensis antistite S. Juliano:

nonnullis rebus
gestis, ac tem-
poris vitæ:

C

2 In antiquo ecclesie Benearnensis breviario legitur, S. Julianum Trevirensis ecclesie diaconum, a Leontio Trevirensi præsole ordinatum episcopum, missum fuisse ad Benearnenses, ut eos ad Christianam fidem, conculcata idololatria, revocaret; quod præstitisse dicitur. Exstat in suburbio ecclesie sub sancti Juliani titulo consecrata. Ut narrationem hanc persuadeat Petrus de Marca, observat 1º. Leontium fuisse Aquitanum, uti hoc in breviario habetur: unde non mirum, si miseratus popularium suorum cæcitate, qui, relicta fide Christiana, idololatriæ erant dediti, ad eos verbi Dei præconem miserit. Observat 2º. Trevirensis urbem tempore Leontii, hoc est, anno circiter cº, sedem fuisse præfecti prætorio Galliarum, et quasi totius Gallie metropolim, uti nuncupatur a S. Athanasio in Apologia; unde jure exarchatus in tota Galliarum diocesi, ad eum pertinebat episcopus in ecclesiis vacantibus ordinare. Anno circiter cºviii Vandali Gallias ingressi Trevirensis urbem diruerunt, et per totam Galliam effusi pervenerunt usque ad Novempopulaniam, cujus urbes tunc gravi clade afflictæ sunt. Neque vero Benearno barbarorum peperit furor: quo tempore S. Julianum adhuc sedisse credimus. Nos itaque Augusti Tomus IV.

illud compendium secuti sumus supra in figendo tempore, et quandoquidem aliunde non scimus, quousque postea supervixerit Sanctus, alligavimus eum sæculo v.

3 Reliquum est, ut lectorem tantisper detineam, exponendo ecclesiam Lascurrensis, olim Benearnensem, uti nuncupatur in laudata Gallia Christiana, cujus notitiam ponit ante seriem episcoporum istius cathedræ: Benearnum, inquit, quod nomen est hodie provincie, fuit olim civitatis, et urbis episcopalis. V. C. Petrus de Marca Historie Benearnensis lib. I cap. XI contendit, Plinium in recensione populorum Aquitanie, post Biggerros, Tarbellos et Cocosates, meminisse Bearnorum seu Venarnorum, sic enim legendum putat, non Venanorum. Contra vero Hadrianus Valesius censet, nec Strabonem, nec Melam, nec Plinium, aut Ptolemæum de Benearnis locutos esse, ita ut prius, qui Benearni meminerit, sit Æthicus in Itinere a Cesarea-Augusta Benearnum, sic: « Foro Gallo- » rum M. P. xxx. Summo Pyreneo XLVI. Foro » ligueo v. Aspalluca vii. Hurone xii. Bencar- » num M. P. xii. » Deinde nonnullis interjectis, assignat varia instrumenta, in quibus Benearna urbs, Benarnum, civitas Benarnum signata fuerint; unde colligitur ejusdem nominis efformationem nonnihil discrepantem a superiore etiam adhibitam olim fuisse. Nam Benearnæ meminit S. Gregorius Turonensis episcopus lib. IX Historie Francorum cap. vii, et cap. xx in exemplari partitionis Guntramni et Childeberti scribitur: De civitatibus, . . Burdegala, Lemovica, Cadureo, Benarno etc. Apud Labbeum tom. IV Conciliorum col. 1395 inter eos, qui synodo Agathensi ad annum Christi 506 celebrata, subscribunt, habetur Galactorius episcopus de Benarno: in Matisconensi, quæ anno 585 habita notatur, apud eundem conciliographum tom. V, col. 988 Savinus episcopus ecclesie Benearnensium. Ex his discimus, nomen hujus loci ab antiquissimis temporibus paulo aliter exprimi consuevisse: sed de mutatione ejusdem prorsus diversa aliquid etiam dicendum.

quibus accedit
descriptio eccle-
sie, cui Sanctus
præfuit.

F

4 A longo vero tempore Bencarni nomen cessit

topographica

AUCTORE
J. P.

cessit soli pago, vulgo le Beara; urbs vero pagi caput, postquam destructa fuisset a Normannis, omisso priori nomine, dicta est Lascuris et Lascurra, propter varios in loco, ubi sita est, amniculi et fonticulorum circuitus, quos populares appellant LAS ESCOURNES, inquit Petrus de Marca loco jam supra laudato. Lascurram esse Benearnam veterum, docet quoque Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, ubi refellit Josephum Scaligerum, qui in notis ad Ausonium probare conatus est, Ortesium in Benearni locum successisse, mutato tantum nomine. Id autem falsi convincitur, tum quod hoc oppidum sit diocesis Aquensis, tum quod sancti Galacto-

rii Benearnensis episcopi, seculo vi ineunte, corpus semper apud Lascurram fuerit asservatum usque ad annum MDLIX, quo Calvinistae sacrum hoc pignus combusserunt: quod innuit sedem episcopalem eo in loco usque perseverasse. *Hæc, et plura dicuntur in Gallia Christiana, quam memorabam. Hos habet terminos, Bigorrræ comitatum ab ortu, præfecturas Baionensem et Aquensem ab occasu, a septentrione pagos Scialocensem (la Chalosse) et Tauranensem, a meridie Pyrenæos et vicecomitatum Solensem, sicut ibidem scribitur. Habes, lector, quæ de S. Juliani cultu, gestis, ac ætate, qua floruit, colligenda nobis reliquit obliviosa vetustas.*

DE S. LEONTIO EP. BURDEGALENSI

IN GALLIA AQUITANICA.

J. P.

Veneratio publica, ætas, episcopatus; an miles sub Childeberto.

SÆC. VI.
Publicus Sancti
cultus

Etiam si non habeam multa, quæ de hoc Præsule dicam, sufficere tamen quæ dicam, ut locus ipsi detur inter alios hujusce diei Sanctos, illæso Urbani VIII famoso decreto, persuasum habeo. Saussayus in Supplemento ita cum annuntiat ac laudat hodierna die: Burdigale sancti Leontii, metropolis illius episcopi et confessoris, cognomento senioris, qui nobilissimo genere in Aquitania natus temporibus Arcadii imperatoris et filiorum ejus, militari in exercitu claruit: at sedatis Hispaniarum tumultibus, ad vitæ magis Deo hærentis studia conversus, obeunte extremum diem sancto Amando Burdegalensi antistite, coruscus jam virtutum multarum splendoribus, hanc ad sedem (renitens quantumvis) evehctus est. Quo officio perfecto cum decore functus, aucto multis incrementis grege dominico, placida morte in Christo, qui vera est vita, obdormivit in territorio Ruthenensi. *Castellanus in Supplemento sui Martyrologii universalis eum refert his verbis: Burdigalæ, S. Leontii senioris, episcopi. Duobus his hagiologis adde nostrum Jacobum Longuevallium, qui in sua Historia ecclesiarum Gallicanarum tomo II, lib. IV, ad annum 541, ubi de duobus synonymis Leontii cathedralis Burdegalensis præsulibus agens, utrumque dotibus ac virtutibus suis eandem illustrasse affirmat, et primum quidem honoratum esse tamquam Sanctum die XXI Augusti; secundum vero in sua ecclesia die XV Novembris, quem pluribus ibi laudat. Ex his testimoniis videtur satis constare de cultu publico S. Leontii, quem hic damus. Ad majorem tamen publicæ venerationis confirmationem adde ista.*

probatur:

2 Habemus Supplementum Proprii Sanctorum secundum usum ecclesiæ sancti Victoris Massiliensis, typis editum, nescimus quo anno, quia primum folium deest; in quo Supplemento assignatur XXI Augusti Officium Leontii episc. et conf. In primo Nocturno Lectiones de Scriptura occurrenti (et adscribitur manu semiduplex). In tertio Nocturno Homilia in Euangel. : Homo quidam peregre, ut in communi Conf. Pontif., et cætera omnia dicuntur de com. conf. Pontif. Sed in suo monasterio, quod est in diocesi

Ruthenensi solemniter celebretur. *Situm hujus monasterii, cujus nomen non exprimitur, eruditus dioceses Ruthenensis in eolis vel acolis distinctius determinandum relinquimus; nisi forte sit Conchense, de quo agitur in Gallia Christiana tomo I, col. 235 et sequentibus novissimæ editionis. Ex die autem XXI Augusti, qui in dicto Supplemento signatur, colligo indicari Leontium primum seu seniore, quem hic damus.*

3 Floruit S. Leontius seculo vi. Apud Castellanum citatum apponitur ei annus 545; apud Cointium in Historia ecclesiastica Francorum tomo I de illo tractatur ad annum 541. *Etiam si autem perspectum nobis non est, quo anno obierit; non virisse tamen post annum Christi 549, conficitur ex eo, quod in Gallia Christiana de Leontio II, proximo ipsius successore, dicuntur ista tom. II, col. 793; illic autem misit ad synodum Aurelianensem v. Vincentium presbyterum, qui vice sua interesset, anno DCLIX, prout videre datur tomo II Conciliorum, col. 1450 editionis Harduiniana. Quia tamen in Gallia Christiana, quam designabam, nec initium vitæ, nec episcopatus, nec utriusque finis ibidem in S. Leontio II legitur; non videmus, certo constare vi nominis, quod a nobis Leontii est commune, in illa subscriptione magis exprimi Leontium primum, quam secundum, nisi aliunde hoc probetur. Accedit eo, quo in tomo mox alato col. 793 non signetur annus, quo Leontius II ad sacras infulas admotus est. Si autem hic subscripserit concilio Aurelianensi quarto, tamquam præsul Burdegalensis, quod anno Christi 541 celebratum est, tunc clarum est, eo usque Leontium I non supervivisse, etiam si interim non constet, quo anno vivere desierit. Verum uter e duobus illis præsulibus isti synodo subscripserit, inter auctores non convenit, sicut refert Longuevallius.*

4 In Gallia Christiana col. 793 hæc dicuntur in Leontio II: subscripsisse concilio IV Aurelianensi an. DCLI legitur in Gallia Christiana Samarthanorum; quod pernegat Cointius, hac fultus ratione, quod anno DCLI, quo habita fuit synodus Aurelianensis IV, Leontio huic non licue-

quando floruit, et an concilio Aurelianensi

F

subscripserit.

A rit per ætatem episcopali officio fungi, et sedere inter episcopos in concilio. Sed non video tunc omnino immaturam episcopatu fuisse Leontii dicti iunioris ætatem. In primo juventutis flore, ut ipsius Coitii verbis utar, militavit in castris Childeberti anno dxxxj. Primum juventutis florem appellare possumus ætatem viginti duorum annorum. Quid vetat igitur eum, qui anno dxxxj annos 22 natus erat, anno dxxli episcopum fuisse, scilicet anno ætatis suæ tricesimo secundo? Attamen per nos liceat Leontio seniori tribuere subscriptionem, quæ legitur in concilio iv Aurelianensi anno dxxli : et quidem ei convenire magis videtur quam juniori. *Hæc dicuntur ibi in Leontio II : quibus consentiunt ista, quæ erant ibidem præmissa in Leontio I col. 792 : Anno dxxli adfuit concilio iv Aurelianensi secundum opinionem verisimiliorem, et ex quorundam sententia præfuit. Ex his sequitur, ut hallucinatus fuerit Saussayus supra, ubi natales ejus affigit temporibus Arcadii imperatoris.*

elogium ipsius

B *5 Ponitur inter sedis Burdegalensis antistites ordine novus, et Amelii vel Emilii successor. At de hac re inferius. Porro generis claritudine, et eximia vitæ integritate, nec non magna apud populares ac principes auctoritate spectabilem fuisse; quibus adde insignem erga ecclesiam suam et erga pauperes munificentiam: conficitur ex elogio ejus, quod Fortunatus metricè concinnavit sub hoc titulo: Epitaphium Leontii episcopi anterioris civitatis Burdegalensis. Habetur in editione Broueri lib. iv, carmine 9, a pag. 101:*

Ultima sors avido graviter properavit hiatu,
Pastorem rapiens, qui fuit arma gregis.
Hoc recubant tumulo venerandi membra Leonti,
Quo stetit eximium pontificale caput.
Quem plebs cuncta gemens confusa voce re-
[quirit,
Hinc puer, hinc juvenis deslet, et inde
[senes.

Defensoris opem hic * omnis perdidit ætas,
Et quantum coluit, nunc lachrymando docet.
Nemo valet siccis oculis memorare sepultum,
Qui tamen in populo vivit amore pio.

Egregius nulli de nobilitate secundus,
Moribus excellens, culmine primus erat.
Illic pietate nova cunctis minor esse volebat,
Sed magis his meritis et sibi major erat.
Quo præsentem viro meruit discordia pacem,
Expulsa rabie corda ligabat amor.

ex Fortunato:

C *6 Ecclesiæ totum concessit in ordine censum,
Et tribuit Christo, quod fuit ante suum.
Ad quem pauper opem, precium captivus ha-
[bebat,
Illoc propriam reputans, quod capiebat
[egens.*

Cujus de terris migravit ad astra facultas,
Et plus iste Deo, quam sibi vixit, homo.
Cordis in amplexu retinens, et pectore ple-
[bem,

Diceret ut populum se generasse patrem.
Namque suos cives placida sic voce monebat,
Confitereris ut hunc ad sua membra loqui.
Ingenio vigilans, dives quoque dogmate Chri-
[sti,

Et meruit studio multiplicare gradum.
Largior in donis absens sibi junxit amantes,
Et quo non fuerat iungere, notus erat.
Principibus carus, hujusque amor unicus ur-
[bis,

Festinans animis omnibus esse parens.

Lustra decem pollens, septem quoque vixit in
[annos,

Mox urgente die raptus ab orbe fuit.
Sed quis cuncta canat, cum tot bona solus ha-
[bebat,

Nunc uno in tumulo plurima vota jacent.
Hæc tibi parva nimis, cum tu iocerearis opi-
[ma,

Carinia Theodosius * præbet amore tuus.

*7 Discimus ex hoc carmine tempus vitæ S. Leontii, in quo discrete scribitur lustra decem et septem in annos vixisse, id est, annos septem et quinquaginta. Deinde, quod inter alia ejus elogia refertur, Principibus carus, sic exponit Brouerus in notis pag. 117: Qui inclinante imperio cum Gothis in Gallia dabium certamen habuerunt. Constat enim Valentianum, Anthemiura, Avitum impp. tantum episcopis, quorum aliquod præsertim esset in Gallia nomen, indulgisse, ut, quod Sidonius aperte loquitur, per ipsos plerumque legationes ad barbaros mearent, ipsisque primum non solum tractata pax reseraretur, verum etiam tractanda committeretur. Addit Brouerus: Hinc ad Basilium episcopum scribens, de Leontio, ejusque collegis etc. Hæc confirmantur ex Apollinare Sidonio, qui lib. vii epistolæ vi ad Basilium, pag. 184 editionis Sirmondianæ anno 1652 Parisiis vulgata, hæc scribit: Tu sacratissimorum pontificum Leontii, Faustii, Græci, urbe, ordine, caritate, mediis iaveniris. Per vos mala foederum currunt, per vos regni utriusque pacta conditionesque portantur. Agite, quatenus hæc sit amicitia, concordia principalis, ut episcopali ordinatione permessa, populos Galliarum, quos limes Gothicæ sortis incluserit, teneamus ex fide, etsi non tenemus ex fœdere. *Observa obiter, Leontium illum, qui a Sidonio nominabatur, non esse Burdegalensis sedis episcopum, sed Arelatensis; vide notas Sirmondi ad dictam epistolam pag. 73, et Coitium in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo I ad annum Christi 541, num. 63. Arelatensem vero cum Burdegalensi videtur confudisse Brouerus in notis mox allegatis, si textum ejus consideres.**

8 Controversia est, cui successerit proxime in episcopatu S. Leontius noster. Quæ Coitius habet de ordine aliquorum episcoporum, qui spectant ad præsens argumentum, legi possunt ad annum citatum a num. 58, ubi observat, sententiis adeo diversis locum dedisse Sidonium Apollinarem, et Venationem Fortunatum varie explicatos. In tomo II Gallie Christianæ antea designatæ col. 790 et sequentibus hi ponuntur episcopi, et hoc ordine: V. S. Amandus. VI S. Gallicinus. VII. Cyprianus. VIII. Amelias. IX Leontius I. Deinde X Leontius II. Sed ordinem hunc non esse perfectum, constat ex Fortunato lib. i carmine 15, in quo hæc scribit de Leontio II urbis Burdegalensis episcopo:

Tertius a decimo huic urbi antistes haberi,

Sed primus meritis enumerandus eris.
Ibidem col. 791 dicuntur ista: Post Gallicini mortem Burdigalensis ecclesia diu pastore caruit, ob illatum orthodoxis bellum ab Aciano rege. Sed eo mortuo circa annum dnlxxxiv ex omnibus pene catalogis, tandem electus est Amelias, al. Amilius, cujus meminit Fortunatus tamquam autecessoris Leontii, lib. i Carm. e. ii (id est xi,) quem hæc canentem recitat:

Qui cupis egregii structorem noscere templi,
Tam pia non patiar vota latere tibi.

Longius

AUCTORE
J. P.

* Theodosius
ætas, et gradus
apud principes:

E

ejus decessor

F

* J. sic

AUCTORE
J. P.
al. dehinc
al. hanc

Longius hinc olim sacra cum delubra fuissent,
Et plebs ob spatium sæpe timeret iter;
Exiguam dederat hic præsul Amelius arcem,
Christicolam populum nec capiente loco.
Quo vitæ claudente diem, pro lege graduque
Venit ad heredem hoc opus, hicque locus.
Fundavitque piam dehinc * papa Leóntius aulam,
Obtulit et Domino splendida dona suo.
Quam venerandus habet propriam Dionysius
[ædem,

Nomine sub ejus sanctificata nitet.

in episcopatu. 9 Ex his conficitur, Leontium successisse Ame-
lio in episcopatu: verum an huic proxime et
immediate ille successit? Negat Cointius; affir-
mat auctor tom. II Gallie Christianæ Dionysius
Sammartianus col. 791, quam citavi, ita scri-
bens: At quidquid dicat vir doctus, sensus ob-
vius (hujus nempe, quem protulerat, versus
distichi, Quo vitæ claudente diem etc.) signifi-
cat Leontium, postquam Amelius diem extre-
mum clausisset, episcopum creatum fuisse, et
tamquam Amelii heredem, ipsiusque in sede Bur-
degalensi successorem, curam habuisse perficien-
dæ ac amplificandæ ecclesiæ, quam inchoaverat
B Amelius. Itaque existimo immediate post Ame-
lium subrogari debere Leontium primum. Hæc
sententia nobis etiam videtur propius ad verum
accedere. Unde fit, ut proximus Leontii in episco-
pato Burdegalensi decessor non fuerit S. Aman-

us, sicut supra num. 1 indicabat Saussayus, et
cujus gratia hæc dicta sunt.

10 Martyrologus idem in alio, uti suspicor,
puncto hallucinatus est, quando dicit, nostrum
Præsulem in militari exercitu claruisse: at seda-
tis Hispaniarum tumultibus ad vitæ magis Deo
hærentis studia conversum. Suspicio, inquam,
hic a Saussayo Leontium primum cum secundo
confusum fuisse: et ratio est, quia huic se-
cundo, non illi militia alibi tribuitur. Junior,
ait laudatus Cointius num. 65, cum in primo
juventutis flore positus, et annis parvus esset,
meruit regiis Childeberti castris anno Christi
quingentesimo trigesimo primo, ut suo loco pro-
batum est. Hunc eodem sub rege in Hispania
meruisse, affirmatur etiam in Gallia Christiana
in Leontio II, col. 793; et in Historia ecclesiæ
Gallicanæ, quam supra assignavi, dicitur glo-
riam sibi peperisse martio animo in bellis adver-
sus Visigothos Hispaniæ. Hinc patet, convenire
testimonia uictorum contra Saussayum. At cur
recurrimus ad recentiores, quando Fortunatum
habemus? Nam lib. I carmine 15 de Leontio
episcopo Burdegalensi II hæc scribit:

Versus ad Hispanias acies cum rege sereno

Militiæ crevit palma secunda tuæ.

Hæc sunt, quæ de S. Leontio nostro tempus
edæ rerum ad nos transmisit cum posteris
communicanda.

DE S. AVITO CLAROMONTENSI EPISCOPO, ISTIUS NOMINIS PRIMO, CLAROMONTE IN ARVERNIA, COMMENTARIUS HISTORICUS.

G. C.

§ I. Annus hujus Sancti cultus, promotio ad episcopale munus, virtutes, et mira sub ipso plurium Judæorum conversio ad fidem Christianam.

ANNO DCLXIV
DCLXIV
varius dicitur in
Martyrologis

Bollandus noster Acta S. Aviti Junioris, sive
secundi, qui sæculo VII cathedram Claro-
montensem tenuit, die XXI Januarii brevi-
ter illustravit. Hodie in Martyrologio Ca-
stellani occurrit alius S. Avitus, qui sæculo VI eam-
dem ecclesiam Claromontensem magna cum laude
ac pietatis fama gubernavit. Non ignoramus,
annuam ejus memoriam etiam aliis diebus assi-
gnari, quandoquidem Saussayus ad diem xx Sep-
tembris in Supplemento Martyrologii sui Gallieuni
pag. 1169 hunc sanctum Præsulem annuntiat
sequentibus verbis: Claromonte Arvernorum sancti
Aviti episcopi cognomento senioris. Hic vir
Apostolicæ gratiæ et virtutis Judæos illius muni-
cipii (reserato ab eorum oculis velamine inlidi-
tatis) ad Christum verum animarum lumen mira-
bili facinore convertit, inque vigilia Pentecostes
conglobatim coram se prostratos et baptismum
flagitantes, ex gaudio spirituali pias in lacrymas
effusus, salutari aqua abluit, chrismate linivit,

atque in sinum matris Ecclesiæ cooplavit, fla-
grantibus (ut Gregorius Turonensis refert) ce-
reis, lampadibus fulgentibus, totaque civitate
nitente de grege noviter candidato: erant enim,
qui tum ovili Dominico accesserunt, amplius
quingenti. At sanctus Pontifex, tam copiosa Chri-
sto progenita prole, aucta Ecclesiæ gloria, mul-
tisque editis divinis virtutibus, ovens de lucris
Domini, ejus ad conspectum, quem unice sem-
per concupierat, tandem voti compos evolavit.
Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui in Romano
Martyrologio non recensentur, eadem die xx
Septembris de hoc S. Avito meminit.

2 Etsi recentiores isti Martyrologi non suffi-
ciant ad probandam hujus Episcopi sanctitatem,
tamen aliunde de ea certiores reddimur: nam
S. Gregorius Turonensis eundem Præsulem pas-
sim beatum vel sanctum appellat. Huic adde
eminentissimum Baronium, qui in Annalibus ec-
clesiasticis ad annum Christi 579 num. 24 hunc
Antistitem

annuntiatur hæc
sanctus.

A *Antistitem titulo sancti ornat, ibidemque num. 26 asserit, eum cuncta sua sancti Spiritus arbitrio gessisse, ac miraculis coruscasse. Præterea novissimi Gallix Christianæ editores testantur, illum quotannis Officio duplici honorari, dum Tomo II istius Operis col. 243 sic scribunt: Sancti Avili festum celebratur una cum festo sancti Sidonii xxiii Augusti; at in novo Breviario, ejus specimen editum est anno mcccvi, festum sancti Aviti duplex decernitur xxi Augusti. Nos in eligenda annuæ festivitatis die Martyrologium Castellani, ac ultimum Claromontensis ecclesiæ decretum secuti sumus.*

qui inter mul-
tos compello-
res.

3 Ruinartius inter addenda et mutanda post editionem suam Gregorii Turonensis aliorumque veterum monumentorum col. 1392 testatur, scriptorem quendam ante sexcentos annos Acta S. Aviti collegisse, eaque sic inchoasse: Arverna igitur civitate secundum seculi dignitatem beatus Avitus, non infimæ nobilitatis natalibus ortus est, qui tempore pueritiæ suæ usque ad archidiaconi arcem, Deo disponente, perductus est. Defuncto itaque Cantino episcopo, plerique intendebant ad episcopatum etc. Cum scriptor ille posterior, ejus collectio nobis ad manum non est, excepta patriæ ac nobilitatis notitia, in uliis passim S. Gregorium Turonensem secutus fuerit, nos hunc ipsum fontem alibimus, et præcipua S. Aviti gesta excerptemus ex eodem Gregorio coarvo, qui in Historia Francorum lib. iv cap. xxxv promotionem hujus Sancti ad cathedram Claromontensem, natalibus aliisque prætermisissis, ita narrare incipit: Defuncto igitur, ut diximus, apud Arvernum Cautino episcopo, plerique intendebant propter episcopatum, offerentes multa, plurima promittentes; nam Eufrasius presbyter, filius quondam senatoris Ennodi, suscepta a Judæis species inagnas regi per cognatum suum Beragesilum misit, ut scilicet, quod meritis obtinere non poterat, præmiis obtineret. Erat quidem elegans in conversatione, sed non erat castus in opere, et plerumque inebriabat barbaros, sed raro reficiebat egenos. Et credo, hæc causa obstetit, ut non obtineret, quia non per Deum, sed per homines adipisci voluit hos honores. Sed nec illud potuit immutari, quod Dominus per os sancti Quintiani locutus est: Quia non surgit de stirpe Hortinzi, qui regat ecclesiam Dei.

teste Gregorio
Turonensi.
* bgr nulla

C 4 Congregatis igitur Avitus archidiaconus clericis in ecclesia Arverna multa quidem promisit, sed tamen accepto consensu ad regem petiit, voluitque ei tunc Firminus, qui in hac civitate Comes positus fuerat, impedire; sed ipse non abiit. Amici autem ejus, qui in hac causa directi fuerant, rogabant regem, ut saltem una dominica præteriret, ut hic non benediceretur. Quod si propalaretur, mille aureos regi darent. Sed rex his non annuit. Factum est ergo, ut congregatis in unum civibus Arvernensibus, beatus Avitus, qui tunc temporis, ut diximus, erat archidiaconus, a clero et populo electus cathedram pontificatus acciperet; quem rex in tanto honore dilexit, ut parumper rigorem canonicum præteriens, in sua eum præsentia benedici juberet dicens: Merear de manu ejus eulogia accipere. Hæc enim in gratia fecit, ut apud Mellensem urbem benediceretur.

ad cathedram
Claromontanom
ecclesiæ,

5 Idem, accepto episcopatu, magnum se hominibus præbuit, justitiam populis tribuens, pauperibus opem, viduis solatium, pupillisque maximum adjumentum. Jam si peregrinus ad eum

advenerit, ita diligitur, ut in eodem se habere et patrem recognoscat et patriam, qui cum magnis virtutibus floreat, et omnia, quæ Deo sunt placita, ex toto corde custodiat, iniquam in omnibus extirpans luxuriam, justam Dei inserit castitatem. Duo in hac narratione breviter illustranda occurrunt, ac primo quidem dicitur rex parumper rigorem canonicum præterisse, quia hunc sanctum Antistitem in civitate Metensi consecrari jussit: nam secundum præscripta canonum, consecrationes episcoporum a metropolitano in propria provincia fieri conveniebat. Secundo voluit rex de manu ejus accipere eulogia, quæ vox significat aliquando sanctissimum Eucharistiæ sacramentum, et subinde tantum panes benedictos, quos episcopi vel sacerdotes præsentibus in sacrificio Missæ distribuunt. Videtur ea vox hoc loco alterutram significationem habere, quamvis etiam varia alia significet, ut in auctiore Cangii Glossario videre est.

AUGUSTI
G. C.

6 Quomodo autem sanctus hic Antistes multos Judæos ad fidem Christianam converterit, laudatus Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. v cap. ii exponit his verbis: Et quia semper Deus noster sacerdotes suos glorificare dignatur, quid Arverno de Judæis hoc anno (superius assignat annum, quo Childebertus Sigiberti filius regnare cepit, id est anno Christi 576, ut Ruinartius et novissimi Gallix Christianæ editores observant) contigerit, pandam. Cum eosdem plerumque beatus Avitus episcopus commoneret, ut relicto velamine legis Mosaiæ, spiritaliter lecta intelligerent, et Christum Filium viventis Dei prophetica et regali auctoritate promissum, corde purissimo in sacris Litteris contemplarentur, manebat in pectoribus eorum, jam non dicam, velamen illud, quo facies Moysi obumbrabatur, sed paries. Sacerdote quoque orante, ut conversi ad Dominum velamen ab eis litteræ rumpere, quidam ex his ad sanctum Pascha ut baptizaretur, expetiit, renatusque Deo per baptismi sacramentum, cum albatu reliquis in albis et ipse procedit. Ingressis autem populis portam civitatis, unus Judæorum super caput conversi Judæi oleum fetidum, diabolo instigante, diffudit. Quod cum cunctus abhorrens populus voluisset eum urgere lapidibus, Pontifex, ut fieret, non permisit. Die autem beato, quo Dominus ad caelos post redemptum hominem ascendit gloriosus, cum Sacerdos de ecclesia ad basilicam psallendo procederet, irruit super synagogam Judæorum multitudo tota sequentium, destructamque a fundamentis campi planticie adsimilat.

plurimos Ju-
dæos

E

F

7 Alia autem die Sacerdos eis legatos mittit dicens: Ut ego vos confiteri Dei filium non impello, sed tamen prædico, et saltem scientiæ vestris pectoribus trado: pastor sum enim Dominicus ovibus superpositus, et de vobis ille verus Pastor, qui pro nobis passus est, dixit habere se alias oves, quæ non sunt ex ovili suo, quas enim oporteat adducere, ut fiat unus grex et unus pastor. Ideoque si vultis credere, ut ego, estote unus grex, custode meposito; sin vero aliud, abscedite a loco. Illi autem diu æstuantes atque dubitantes, tertia die, ut credo, obtentu Pontificis conjuncti in unum, ad eum mandata remittunt dicentes: Credimus Jesum Filium Dei vivi, nobis prophetarum vocibus repromissum; et ideo petimus, ut abluamur baptismo, ne in hoc delicto permaneamus. Gavisus autem nuntio Pontifex, nocte sancta Pentecostes, vigilis celebratis,

ad fidem Christi
sua am ablu-
erit.

AUCTORE
G. G.

lebratis, ad baptisterium foras-muraneum egressus est, ibique omnis multitudo coram eo prostrata baptismum flagitavit. At ille præ gaudio lacrymans, cunctos aqua ablucens, chrismate liniens, in sinu matris Ecclesiae congregavit. Flagrabant cerei, lampades refulgebant, albicabat tota civitas de grege candido; nec minus fuit urbi gaudium, quam, quondam Spiritu sancto descendente super Apostolos, Hierusalem videre promeruit. Fuerunt autem, qui baptizati sunt, amplius quingenti. Hi vero, qui baptissimum percipere noluerunt, discedentes ab illa urbe, Massiliae redditi sunt. *Sanctus Venantius Fortunatus jussu Gregorii Turonensis hanc Judæorum conversionem cecinit extemporali et prolixo carmine, quod in editione Broweri nostri lib. v. carm. 5 legi potest.*

quæ tamen contra decreta Ecclesiarum

8 Forte quispiam suspicabitur, hanc S. Aviti actionem esse contrariam decreto S. Gregorii Magni Papæ, qui in novissima Parisiensi editione anni 1705 inter epistolas lib. 1 epist. 10, sive tomo II Operum col. 497 et 498 ad Bacaudam et Agnellum episcopos ita scribit: Hebræos gravari vel affligi contra ordinem rationis prohibemus; sed sicut Romanis vivere legibus permittuntur, ammente justitia, actus suos, ut norunt, nullo impediendo disponant. Deinde lib. 1 epist. 47 Virgilium Arelatensem et Theodorum Massiliensem monet, Judæos non esse ad baptismum cogendos, sed ad fidem amplectendam suaviter excitandos. Denique idem sanctus Pontifex lib. xiii epist. 12 ad Paschasium Neapolitanum episcopum de Judæis in diocesi ejus conmorantibus inter alia sic habet: Agendum ergo est, ut ratione potius et mansuetudine provocati, sequi nos velint, non fugere; ut eis ex eorum codicibus ostendentes, quæ dicimus, ad sinum matris Ecclesiae, Deo possimus adjuvante, convertere. *Sæpius alibi sanctus ille Papa Judæos, quos Christiani verabant, prohibet injuria affici, ut facilius ad fidem Christianam adduceantur.*

ad infidelitatem deserendam

9 Verum eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 579 num. 26, post narratam illam Judæorum conversionem, in favorem S. Aviti subjungit sequentia: Huc usque Gregorius (nimirum Turonensis, ex quo historiam istam retulerat) de Judæorum conversione a sancto Avito divino Spiritu administrata, ex Evangelii (ut putavit) præscripto, quo Dominus monuit, compellendos vi aliqua intrare in Ecclesiam remorantes, licet a sancto Gregorio Papa incensio synagogarum minime comprobetur; sed nec a recentioribus scholasticis scriptoribus, qui eandem quæstionem diffusissime pertractarunt, vi extorquentiam conversionem, conceditur; quamvis non desint, qui ex adverso obnix repugnent, et contrariam sententiam tueri conentur. In Avito autem quis id audeat condemnare, viro præsertim cuncta sua sancti Spiritus arbitrio moderante, itidemque miraculis coruscante?

non cogit.

10 Præterea Browerus noster in notis ad prædictum Venantii Fortunati carmen pag. 138 causam S. Aviti defendit hoc modo: Ceterum, quæ gentis hujus notissima est pervicacia, nisi malo coacta haud mediocri, raro, quibus insuevit, descrere solet; ita et hic usuvenit, ut nisi exstimulata non daret Avito manus: nam concursu turbæ, ob injuriam illatam neophyto, primum lapidibus acta, dein synagogæ excidio multata hanc ab Avito conditionem accipit, ut vel solum verteret, vel sacra. Qui sane cogendi mo-

du, ut probari multis nequeat, hoc tamen sancti Viri exemplo erunt, qui se defendent, quando illuc res devenerit, ut moderata coactio, quam indirectam vocant, adhiberi possit; modo non interveniat actio palam injuriosa ab eo, qui cogit; siquidem talis coactio non esset ex æquo et bono. Quare Avitus hic recte ac ordine fecisse videtur: quippe usus furore multitudinis, tamquam occasione sua, pœnas et majora damna, quæ manentibus imminerent, ab eorum capite prohibuit, hocque tamquam fræno in gyrum religionis eos adduxit. *Denique, ut hic pluribus argumentis referendis supersedeam, quis temere condemnet Hispanos ac Lusitanos, qui jam sub pœna capitis arcent a suis regionibus Judæos, nisi fidem Christianam amplectantur?*

§ II. Diversa pietatis opera, quæ sanctus Præsul exercuit, obitus illius ac sepultura.

Supra laudatus Venantius Fortunatus in editione Broweri lib. iii carm. 26 misit S. Avito nostro nonnullos versiculos, quibus præfixit hanc inscriptionem: Domino sancto atque apostolicis actibus prædicando, domino pio, et peculiariter dulci in Christo, patri Avito papæ Fortunatus humilis. Deinde carmen suum sic exorditur:

Fortunatus
Sanctum hunc
ornat elogio.

Officiis intente piis, pater orbis, Avite;
Gloria pontificum, noster et altus amor.
Per quem plebs, regio, peregrinus et hospes
[aluntur,
In quo cuncta capit, quæ sibi quisque cupit.
Ex opere immeritus merui pia dona patroni,
Ne minimam pascens inimemor esses ovem.
Qui trahis ore greges æterna ad pabula Christi,
Qualiter hinc vivant est quoque cura tua.
Semper et absentes præsens tua protegit ala,
Quo pede non curris, munere totus ades.
Muncribus vestris aut Agnes aut Rhadegundes,
Multiplici orantes fomite vocis agunt.
In cælos penetranda seras, Pater alte, talenta,
Quæ centena suo tempore culta metas.

Per Dominum Regemque bonum precor, aulice
Ut Fortunati sis memor alme tui. [Præsul,
12 Browerus epitheton aulice in notis pag. 105
sic explicat: Num quia cælestis Regis aulæ
templive cultor assiduus? An vero, ut ἀγρῶ-
λον Græci dicunt, sic aulicum hunc Avitum
appellat, quasi in grege tuendo pervigilem?
Utrumque placet præ ceteris, cum ἀδελφός inter-
rim ab ἀδός sit idem etiam, quod celebris et
cantatus. Quantam porro curam S. Avitus pro
aula vel templo cælestis Regis gesserit, evidenter
apparebit ex sacris ædibus, quas tempore episcopatus
sui construxit vel instauravit, ut infra referemus.
Interea lector meminerit, nos de Agnete et Radegunde,
quæ in hoc carmine nominantur, ad diem xiiii Augusti, sive tomo III istius
mensis, in Actis S. Radegundis reginæ ac postea
monialis Pictaviensis, sparsim sat multa dixisse.

quod explicatur.

13 Basilica S. Antoliani martyris ruinam minuitabatur, ut Gregorius Turonensis lib. 1 de Gloria martyrum cap. LXV fuse narrat, ubi ad rem nostram de S. Avito subneclit sequentia: Quod periculum Avitus pontifex cernens, anticipans
futuram

et Gregorius Turonensis

A futuram columnarum stragem, jussit tigna asseresque vel tegulas amoveri; quibus submotis, nec adjutoriiis columnis appositis, nutu Dei discedentibus de machina structuribus, ut cibum ea-perent, recedentibusque et reliquis a basilica, dato columnæ immenso pondere, eum magno sonitu super altare et circa altare diruerunt, completaque est ædes nebula de effracti calcis pulvere. At Sacerdos exsanguis duorum damnorum detrimenta suspirans, ne et marmora confregissent, et aliquis deperisset e populo, scire non poterat, quid damni accessisset: nullus enim propter nebulam pulveris illuc poterat accedere. Post duarum vero horarum spatium, recedente nebula, ingressi sunt vel defunctorum colligere corpora, vel columnarum fragmenta rimari. Nullum hominem periisse cognoscunt; altare quoque mirantur illæsum, in quod e tanta altitudine impactæ columnæ nihil læsionis intulerunt. Quid plura? Invenerunt omnia integra, cuncta contemplantur esse salvata; glorificant Martyrem, conspiciunt Dei virtutem, qui sic altare columnasque servavit illæsas. *Verosimiliter etiam Deus in hac mirabili altaris hominumque conservatione resperxit pietatem sancti Præsulis nostri, qui collabentem S. Antoliani martyris ecclesiam tam sollicitè studebat restaurare.*

B *In datam pietatem illius*
14 Sic quoque sanctus noster Antistes construxit ecclesiam super tumulum S. Genesii martyris Arverni, qui rustico cuidam locum sepulturæ suæ revelaverat, ut laudatus Gregorius Turonensis in eodem libro de Gloria Martyrum cap. LXVII post alia exponit his paucis verbis: Audiens hæc Avitus episcopus urbis illius, basilicam super tumulum Sancti magnam ædificavit, dedicatamque, festivitatem in ea excoli præcepit, in qua nunc multa frequentia populorum cum votis, ut diximus, veniens, cum sanitate regreditur. Hanc etiam basilicam sancti Genesii Arelatensis reliquiis illustravit. Ruinartius in notis ad hunc Gregorii Turonensis textum monet, huic basilicæ S. Genesii Arverni adjunctum fuisse monasterium, quod Ordini Cluniacensi postmodum, retento abbatiæ titulo, unitum fuit, illudque in inferiori Arvernia situm esse, ac hodie vulgo Thiern seu Thiers appellari. Novissimi Gallix Christianæ editores tomo II col. 243 his addunt, in ista ecclesia legi duas inscriptiones, quarum una sic sonat: Templum hoc anno conditum MXXV: interiore parte vetustate eversum, restauratum anno MCVII: Calvinistarum flammis deturpatum anno MDLXXVIII. Altera vero exprimitur his verbis: Templum hoc a beato Avito conditum Capitulo opibusque auxit Guido a Thierno anno MXXVI.

C *In exstruendis aedibus sacris.*
15 Apud jam laudatos Gallix Christianæ editores tomo II col. 225 et 243 dicitur S. Avitus monasterium Volvicense fundasse, et eo transluisse corpus S. Austremonii, qui primus ecclesie Arvernæ seu Claromontensi præfuit. Insuper apud Savaronem in Originibus urbis Claromontanæ pag. 345 ex anonymo S. Aviti biographo referuntur sequentia: Sanctissimus iterum Avitus post ædificationem Tiernensis ecclesie, in urbe Arvernia, qua (ut prædiximus) Domino annuente, cathedram pontificalem susceperat, in locum, qui ab antiquis portus vocabatur, in honore sanctæ Dei Genitricis et Virginis Mariæ ecclesiam eleganter construxit, quam et multis Sanctorum reliquiis diligenter adornavit. *Ibidem pag. 234 hæc basilica S. Mariæ de Portu, nunc vulgo nostre Dame du Port dicta, in ve-*

teri Ms. codice sæculi X vocatur ecclesia S. Mariæ principalis, ubi citatus anonymus Vita scriptor talem hujus cognominis rationem reddit: Atque prædictam basilicam principalem appellari placuit, vel quia inter ceteras, quæ per episcopatum in honorem sanctæ Dei Genitricis constructæ videbantur, principatum teneret; vel quia in eadem civitate tunc temporis ecclesia ad gloriam Matris Dei fabricata inveniri nullo modo poterat. *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 594 num. 4 de isto cognomine, quod ad rem nostram hic parum facit, fusius ratiocinatur. Ceterum S. Avitus in hac ecclesia sanctæ Mariæ de Portu sepultus est, ut in fine hujus paragraphi dicemus.*

16 Si amor pares invenit, aut pares facit, ut vulgo dicitur, de sanctitate Præsulis nostri conjecturam facere possumus ex amicitia, quam cum Sanctis adhuc viventibus habuit. In hoc genere apud Gregorium Turonensem in Vita Patrum cap. II primus occurrit S. Caluppamus eremita, cujus horridam habitationem Gregorius ibidem satis indicat hac brevi descriptione: Locus etenim ille tam dillicilis est ad incedendum, ut etiam feris bestiis illuc accedere sit laboris. Non obstante hac itineris difficultate, S. Avitus hunc Sanctum invisit, ac Gregorium secum duxit, ut hic ibidem num. 3 testatur his verbis: Accessimus autem et nos ad locum cum beato Avito episcopo, et omnia, quæ narravimus (asperam ejus vitam ac tentationes narraverat) quædam ab ipso relata cognovimus, quamdam oculis propriis inspeximus. A memorato autem Pontifice diaconatus ac presbyterii sortitus est gradum. *Verosimiliter hic sanctus anachoreta S. Avito tam familiaris fuit, ut ei suas tentationes et corporis afflictationes patefecerit.*

17 Alterum hujus rei exemplum colligitur ex iisdem Vita Patrum cap. XII ubi sanctus Brachio abbas circa finem vitæ celestes suas visiones sancto Præsuli nostro revelasse sic legitur: Cumque tempus migrationis appropinquaret, vidit in visu, sicut ipse beato Avito episcopo retulit, ductum se ad æthera in præsentiam Domini, ibique Cherubin ac Seraphin obumbrare majestatem Domini, et Esaiam prophetam extenso volumine verba, quæ vaticinaturus erat, intimare, turbam circumstantem angelorum in laudem Dei sedentis super æthera clamare. *Huc etiam referri posset amica conversatio Antistitis nostri cum S. Gregorio Turonensi, sive potius paternus ejus affectus erga illum adhuc adolescentem, quem ad virtutem et ecclesiasticam doctrinam erexit, ut ipse Gregorius in Vita Patrum cap. II ante gesta S. Illidii grato animo fatetur. Si igitur alumnus vel discipulus doctus et sanctus gloriam afferat magistro suo, multum laudis ex felici illa instructione in S. Avitum redundare jure merito censebimus.*

18 Hinc etiam S. Venantius Fortunatus supra assignatum carmen quintum libri quinti, quod jussu S. Gregorii Turonensis in honorem S. Aviti de mirabili multorum Julzorum conversione panzerat, ita concludit:

Novimus affectu potius, quod diligis illum,
Iluc quem corde vides, semper et ore
[tenes.
Hoc tibi nec satis est, hujus quod es ipse re-
[lator,

Compellis reliquos plaudere voce sibi.
Non fuit in vacuum, quod te provexit al-
[muni,

Si

AUCTOR
G. C.

sanctus Præsul
amicitiam cele-
bat

E

cum sancto
Vitis

F

sui temporis

AUCTORE
G. C.

Si cui mente, fide, reddis amore vicem.
Annat Omnipotens, longo memoraliter ævo
Ut tua laus illi, laus sit et ille tibi.
Me quoque vos humilem pariter memoretis
[uterque,

Et pro spe veniæ voce feratis opem.

Istud S. Aviti magisterium in Vita S. Gregorii Turonensis, quæ Operibus ejus apud Ruinartium præfigitur, et quam Cluniacensis abbas Odo composuisse creditur, num. 6 clarius exprimitur his verbis: Cum vero sanctus Gallus ad emeritam beatæ vitæ coronam vocaretur, Vir Domini Avitus adolescentem (videlicet Gregorium postea Turonensem episcopum) suscepit, qui cum ejus ingenium morumque habitudinem exploravisset, magistrorum diligentiam adhibuit, et quanta vel ipsius industria, vel eorum seduli ac velocitate poterat, ad arcem sapientiæ provexit.

et venerabatur
illos jam vitæ
functos.

B 19 *Scuti S. Avitus cum Sanctis adhuc viventibus amicitiam colebat, ita Sanctos jam vitæ functos et in cælo gloriosos magna veneratione prosequatur, ac visitandis orandisque eorum sepulcris diligenter intendebat. Præter illa, quæ superius hac de re protulimus, id iterum discimus ex Vitæ Patrum, in quibus S. Gregorius Turonensis cap. 11 gesta S. Illidii episcopi recensens, num. 4 sic scribit: Hujus confessoris beatum corpus ab antiquis in crypta sepultum fuit; sed quia arctum erat ædificium, ac difficilem habebat ingressum, sanctus Avitus pontifex urbis, constructa in circuitu miri operis absida, beatos inquisivit artus, reperitque in capsâ tabulis formata ligneis, et juxta morem sarcophago clausit.*

quorum propter
res patrociniū
sensit.

C 20 *Cum quædam sacræ reliquiæ S. Germani Autissiodorensis in Arverniam delatæ essent, S. Avitus illas devote visitans, meruit ex iis cælestem odorem percipere, quemadmodum jam sæpe laudatus Gregorius Turonensis in libro de Gloria confessorum cap. xli testatur in hunc modum: Quodam autem tempore ad supradictam basilicam, in qua reliquiæ conditæ sunt, cum Avito episcopo accessimus. Quo cum sanctus Pontifex jejunos ingressus fuisset hora quasi decima, omnes, qui cum eo eramus, odorem liliorum et rosarum naribus hausimus, quod nobis beati Pontificis præstitum merito non ambigimus. Etiam sanctus Antistes expertus est patrociniū S. Martini Turonensis, ut patet ex eodem Gregorio, qui lib. III de Miraculis S. Martini cap. 1x narrans ea, quæ in itinere suo gesta sunt, ad propositum nostrum hæc habet: Metuens super-venturas infirmitates, de hoc pulvere, id est sepulcri beati antistitis (videlicet Martini) auferre et mecum deferre præsumpsi, scilicet ut cum quempiam nostrorum morbus aliquis invasisset, virtus Sancti ope consuetudinaria subveniret. . . . Nos vero ex hoc itinere Arvernum venientes, reperimus Avitum episcopum a tertiano typo ita graviter conculi, ut etiamsi aliquid cibi sumeret, statim rejiceret; sed de hoc pignore potu sumpto, calcata febre, roboratus est.*

et variis piis
operibus inten-
tus.

21 *Non dubitamus, quin S. Avitus exercuerit alia plurima pietatis opera, quæ nos ludent, quandoquidem S. Venantius Fortunatus in supra memorato carmine illum depingit, tamquam virum officiosum et omnibus omnia factum,*

Per quem plebs, regio, peregrinus et hospes
[aluntur,

In quo cuncta capit, quæ sibi quisque
[cupit.

Ex hoc generali scriptoris cævi testimonio be-

nignitatem sancti Præsulis erga pauperes et afflictos ubunde possumus colligere, quamvis hæc aliasque virtutes singillatim non expresserit Gregorius Turonensis, qui tamen in Historia Francorum lib. x num. 6 misericordiam ipsius ergo captivos ita declarat: Apud Arvernos vero victi carceris, nocte nutu Dei disruptis vinculis, reseratisque aditibus custodia egressi, ecclesiam ingressi sunt. Quibus cum Eulalius Comes onera catenarum addi jussisset, ut super eos posita, extemplo ceu vitrum fragile comminuta sunt; et sic, obtinente Avito pontifice, eruti, propriæ sunt redditi libertati. Post hæc qualemcumque virtutum collectionem, nunc assignandum est tempus, quo circiter S. Avitus ad æterna meritorum suorum præmia evolavit.

22 *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 594, num. 4 de tempore mortis illius tradit sequentia: Avitus Arvernensis episcopus obiit hoc anno, duodecimo Kalendas Octobris, quo die celebris ejus memoria recollitur. Id Joannes Savaro testatur in Originibus Claromontanis. Certe cum Aviti mortem in Historia ecclesiastica Gregorius Turonensis haud scripserit, ex eo colligere est, Avitum in vivis adhuc superstitem fuisse post annum Christi quingentesimum nonagesimum primum, quem Gregorianæ Historiæ ultimum esse constat. Quamvis inde determinatus annus Christi 594, qui morti sancti Præsulis nostri affigitur, non invicte probetur, tamen nos Savaronem et Cointium secuti, supra in margine eundem obitus annum circiter annotavimus, quia nihil huic epochæ contrarium invenimus. Nihil hic dicimus de mortuali ipsius die, quam Savaro vigesimam Septembris fuisse affirmat: licet enim forsitan S. Avitus eo die mortuus fuerit, tamen unquam ejus memoriam cum Custellano et novissimo Breviario Claromontensi hodie celebramus.*

anno circiter
594 obiit.

23 *Sanctus Antistes post obitum in ecclesia S. Mariæ de Portu sepultus est, ut anonymus Vitæ scriptor apud Savaronem pag. 345 testatur his verbis: Sepultus est autem in ecclesia Portuensi, quæ principalis dicitur, quam ipse, dum adviveret, decenter fundaverat, et diligenter consummaverat. Hanc ecclesiam Portuensem, quæ postea a Normannis combusta est, S. Sigo Claromontensis episcopus sæculo nono restauravit, ut liquet ex his versiculis, quos Savaro pag. 344 et 345 ex Ms. Codice sic refert:*

et in ecclesia
Portuensi sepul-
tus est.

Hoc templum sanctus primo fundavit Avitus,
Luclytus antistes, nobilis et genere.

Hoc Normannorum flammis gens ussit acerba,
Bacchans, et strages huc miseris faciens.

Sed Sigo hanc præsul prisco decoravit hono-
[re etc.

24 *Corpus S. Aviti verosimiliter huic Normannorum furori subductum fuit, cum auctor anonymus circa medium sæculi decimi de sanctis ecclesiis ac monasteriis Claromontanis apud Savaronem pag. 344 scribat hoc modo: In ecclesia S. Mariæ principalis primum altare S. Mariæ, altare S. Juliani, altare S. Privati, altare S. Sulpitii; ubi requiescunt S. Avitus, et S. Garius, et S. Sigo. Ruinartius in notis ad Historiam Francorum Gregorii Turonensis col. 490 de Sepultura S. Aviti hæc observat: Sepultus est in ecclesia B. Mariæ principalis, ut habetur in libro de ecclesiis Claromontanis cap. 2, quæ dicitur B. Mariæ de Portu in ejusdem sancti Viri Vita, quam ecclesiam a cathedrali distinguendam esse, monet Savaro. Alius est Avitus, qui in ecclesia*

ubi forum at-
huc requiescit.

A ecclesia sancti venerandi quiescit, in libro laudato cap. 10, sancti Buniti frater. Recentiore notitia destituti, de præsenti sacrarum ejus reliquiarum statu nihil certi referre possumus, B ac propterea huic commentario historico finem imponimus.

DE S. THEOCLETA THAUMATURGA.

J. P.

Cultus e Fastis Græcis, elogium, tempus vitæ.

4. 5. 6. 11.
Annuntiat in
Menologio Su-
le, et alibi; elo-
gium ejus

Menologium Sirleti Sanctam hanc annuntiat ad diem XXI Augusti his verbis : Eodem die commemoratio sanctæ Theoclitæ miraculorum ellectricis. Hæc fuit sub Theophilo Christi osore, ab infantia Deo gratis moribus educata, divinorum eloquiorum meditatione, et multarum elemosiarum in pauperes distributione, et opere quotidiano laborans, ut necessitatibus pauperum ministraret. Hæc et diem obitus sui prædixit. Quot vero, et quanta fuerint per eam edita miracula, difficile admodum foret brevi sermone comprehendere. *Ecgrapha nostra e bibliothecæ Ambrosianæ lib. N. 178 Theocletæ Thaumaturgæ memoriam consignant eadem die: sed in Menæi Chiffletiani apographo dumtaxat lego, Τῆς ἁγ. Θεοκλιτῆος, id est, Sanctæ Theocletæ, omisso titulo Thaumaturgæ; quod tamen etiam habetur in Menæis Magnis, hac quoque die XXI eam memorantibus. Elogium, quod in eisdem erstat, noster Matthæus Raderus e Græco Latine vertit. Illud cum textu Græco contuli, atque huc transcribendum censui. Sic itaque sonat: Vixit hæc imperante Christi hoste Theophilo, patria et stirpe oriunda ex ordine optinatum. Patrem habuit Constantinum, matrem Anastasiam. Ab incunabilis sancte et religiose educta; juncta dein viro, ipsi moribus simillimo, Zachariæ, ex cujus consuetudine nullum accepit detrimentum. Effusissima enim erat tunc in pauperes, sacrarumque Litterarum meditationi intenta, quidquid boni apprehendit, executâ est, et quascumque ex Litteris sacris ad virtutem adhortationes legit, diligenter explevit.*

C 2 Toto die occupabatur, et necessitatibus viduarum * ad ipsam concurrentium subveniebat, domesticisque ministrabat. Postquam autem dies

ex vita emigrationis appropinquavit, convocatis familiaribus diem obitus sui, quæque illo dei eventura erant, prædixit. Quæ porro post mortem ipsius miracula acciderint, litteris a nobis, qui rerum compendia sequimur, tradi non possunt. Unum tamen propter magnitudinem rei, silentio non est transmittendum. Singulis annis tersanctum illius corpus propinqui levare solent, et vestes allatis aliis permutare, eamque comam componere, et ungues a manibus pedibusque præscindere, dictoque Trisagio, suo loco reponere. Corpus autem incorruptum manet. *Vox Θερισάγιον, id est, ter sanctum Latine, ut supra notatur; sed hic significat formulam divinæ laudis, in qua ἅγιος ter repetitur, videlicet ἅγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος ἐλέησον ἡμᾶς, id est: Sanctus Deus, Sanctis fortis, Sanctus immortalis miserere nobis. Consuli potest Hieroglyphicon Macrorum in voce Sanctus.*

3 Quo tempore S. Theoclete floruerit, indicatur superius, dum dicitur vixisse sub imperatore Theophilo, Christi hoste; qui imperare cepit loco patris sui anno Christi 829, ejusque adversus imagines sacras impietatis heresæstitit, e vita sublatus anno 842. Volendum hujus Thaumaturgæ miracula vel intereidisse, vel saltem non pervenisse hæcenus ad meam manum; sicut et plura alia non esse in promptu, quæ de illa referam. Ad diem in hujus mensis inter prætermisissos habetur e Menæis impressis S. Theocleta, Græce Θεοκλιτῆ, quam nobis prorsus ignotam esse diximus, nisi forte esset hodierna; sed hanc ab illa diversam esse, non gravate persuaderi mihi potior, qua hodiernæ apponitur Thaumaturgæ titulus, non illi in dictis Menæis. *Hæc, lector, quæ de hac Sancta discere nobis licuit et docere.*

profertur e Menæis impressis: * in Græco Θερισάγιον, quod pauperes significat

vixit superius nono.

DE B. BALDUINO ABBATE

ORDINIS CISTERCIENSIS,

REATE IN ITALIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

G. C.

Beati hujus memoria in hagiologiis recentioribus et in literis S. Bernardi, publicus ejus cultus ac distinctio ab alio Cisterciensi synonymo.

AN. MCEL.
Hic u.atus, qui
12 Menologus

Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum ad diem xi Augusti ex tabulis Reatinis annuntiat Reate sancti Balduini abbatis Ordinis Cisterciensis annuam memoriam, et ibidem in notis de Beato illo monet sequentia: Is ex genere Comitis Marsorum, fuit S. Bernardi abbatis discipulus, ad quem decimam quintam epistolam scripsit. At Chrysostomus Henriquez in Menologio Cisterciensi ad diem xv Julii (nos tomo iv Julii pag. 5 Beatum istum inde huc remisimus) eundem Abbatem exornat sequenti elogio: In Gallia beatus Balduinus monachus Clare-vallis, sanctissimi patris nostri Bernardi discipulus, et ab eo speciali amoris prerogativa dilectus, vir in divinis et humanis rebus sufficienter instructus, et singulari sanctitatis opinione celeberrimus, qui Reatini cenobii abbas institutus, piissimis moribus et angelicæ conversationis exemplo monachos curæ suæ traditos informavit. Nescio, cur Henriquez hunc Beatum in Gallia annuntiaverit, cum Reate in Italia mortuus ac sepultus fuerit, ut infra videbimus.

et epistola sancti Bernardi

2 Porro singularis amor S. Bernardi erga hunc suum discipulum facile colligitur ex ducentesima prima illius epistola, quæ inter Opera melliflui Doctoris ad Balduinum abbatem Reatini monasterii scribitur, et in editione Mabilloniana anni 1690 tomo I col. 192 sic sonat: Epistola, quam misisti, affectum tuum redolet, movet meum. Et doleo quod, prout moveor, non possum scribere. Nec immeror in excusandis excusationibus, sciens, quod scienti me loquor. Nosti, inquam, sub qua sarcina gemo; et gemitus meus non est a te absconditus. Tu vero pro schedulæ brevitate affectum non aestimes, quem nulla sui prolixitate explicare posset oratio. Et malitia quidem occupationum posset facere, ut paucis scribam, sed non ut parum diligam. Actum sane excludat, vel impediatur actus; sed namquid affectum?

vobis vobis est.

3 Sicut mater unicum amat filium, ita te diligebam hærentem lateri meo, placentem cordi meo. Diligam et absentem, ne solatium meum ex te, et non te videar dilexisse. Eras pernecessarius mihi. Atque hinc vel maxime claret, quam sincere te diligam. Hodie nempe non te carnissem, si quævissem, quæ mea sunt. Nunc autem vides, quod spretris utilitatibus meis, tuis compendis non invidi, ponens te utique ibi, unde aliquando transponaris super omnia bona Domini tui. Tu autem cura inveniri fidelis servus et

prudens, conservis tuis cæleste triticum communicare absque invidia et absque desidia erogare. Deinde sanctus Magister hunc dilectum Discipulum suum pluribus hortatur, ut subditos suos in monasterio Reatino fortiter suaviterque regat, ac eis ipse exemplo virtutum præluceat. Hinc satis patet, quanti S. Bernardus fecerit hunc Virum sibi tam charum ac utilem, quem tamen cenobio Reatino præficiendum consuit. Etsi magna laus sit a tanto viro arstimari ac diligi, tamen hæ rationes non sufficerent ac asserendam B. Balduini sanctitatem, nisi aliunde accederent fide digna publici cultus testimonia, quæ jam proferemus.

4 Ferdinandus Ughellus in ultima editione *Yenneta Italiae sacre* tomo I col. 1199 occasione Dodoni episcopi Reatini de beato Abbate nostro sic meminit: Illius temporibus, aut certe paulo ante, Reatæ B. Balduinus decessit, filius Bernardi X Comitis Marsorum, fraterque Raynaldi abbatis montis Casini et Cardinalis. Fuit Balduinus S. Bernardi alumnus, factusque Cisterciensis monachus. adeo exaggeratis effulsit virtutibus, ut, cum Reatini a sancto Bernardo monachorum coloniam exposulassent, Balduinum delegerit, qui SS. Matthæi atque Pastoris cenobio primus abbas præesset; qui sua prudentia, sanctitateque, exemplis cenobium illud fortibus cultaque divi o mirabiliter adauxit, sanctisque operibus plenus decessit ex hoc seculo, sepultusque est in cathedrali Reatina, ubi celebri popularum veneratione ejus memoria recolitur die xi mensis Augusti.

5 Suspicio, hic in numerum diei, quo beatus iste Abbas obiit, aut colitur; mendum irrepsisse: quidam enim venerationi ejus diem secundam Augusti, nonnulli decimam vel undecimam ejusdem mensis, ac alii denique decimam quintam Julii assignant, ac jam vidimus. Augustinus Oldoinus noster occasione Balduini, qui ex Ordine Cisterciensi ad Romanam purpuram assumptus est, in Additionibus ad Vitæ et res gestas Pontificum Romanorum ac S. R. E. Cardinalium tomo I pag. 982 de B. Balduino abbate sic meminit: Alium a Balduino abbate agnoscunt ex tabulis et monumentis Reatinæ ecclesiæ Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, et Ferdinandus Ughellus in additionibus ad Ciacomum: ille enim fuit filius Bernardi Marsorum Comitis, et Rainaldi abbatis Casinensis et Cardinalis frater, obiitque anno MCEL. et in ecclesia Reatina

t. stantibus
Ughello.

Oldoino ante

A Reatina sepultus decima die Augusti colitur.

et alius scripto-
ribus

6 *Illustrissimus Angelus Maurique in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1130 cap. vi num. 6 ex additionibus Ughelli ad Ciaconium sub Innocentio II Pontifice allegat sequentia illius additoris verba*: Balduinus sancti Pastoris in dicecesi Reatina Cisterciensis Ordinis primus abbas, ex Clarevallensi monacho a sancto Bernardo directus, Bernardi decimi Marsorum Comitis filius et Rainardi Cassinensis abbatis, sacre Romanae Ecclesiae Cardinalis, frater germanus fuit, qui sanctis operibus et miraculis clarus obiit anno mxxi, et in Cathedrali Reatina humatus est, ibique summa cum veneratione, die secunda Augusti colitur. *Vides, hic diem secundam Augusti cultui ejus assignari. At in documentis Reatinis, quae anno 1673 ad decessores nostros missa sunt, post elogium B. Balduini superiori simile, circa diem mortis et venerationis in fine legimus sequentia*: Sanctis Operibus plenus ex hoc seculo decessit die xxi Augusti, sepultusque est in ecclesia cathedrali Reatina in capella nunc dicta DELLE GRATIE subter altare, sacratissimae virgini de Rosario dicatum, ubi celebri populorum veneratione ejus memoria recolitur die dicta xxi Augusti. *In eligenda annuae festivitatis die hanc manuscriptam Reatinorum instructionem seculi sumus, et hunc beatum Abbatem hodie in Opere nostro collocavimus.*

B

in urbe Reatina
publice colitur.

7 *Sed quaecumque sit vera mortis aut venerationis dies, his testimoniis certiores reddimur de publico hujus Beati cultu, qui praeterea confirmatur ex epistola Petri Possini nostri, qui anno 1674 ad Papebrochium Roma scripsit in hunc modum*: Statim atque accepi litteras, ad me a R. V. datas xxvii Aprilis, scribendum curavi ad amicos Reatinos, ut notitiae inde a vobis desideratae mitterentur. . . . De B. Balduino abbate Cisterciensi promittit, qui scribit, amicus Reatinus, exploraturum se cura, equid monumentorum de Actis ejus et miraculis illic reperiat, cunctaque ad me missurum. De cultu hujus Beati affirmat idem, celebrari festum ejus ritu duplici Reate, et corpus ipsius quiescere in uno e sacellis episcopalis ecclesiae sub altari marmoreo cum aperta fenestella, ex qua lumen lampadis, perpetuo ante ejus ossa ardentis, cernitur; caput quoque ejusdem in forma argentea conditum in festis anni praecipuis cum reliquiariis aliis in ara ejus templi princeps exponi consuevisse. Haec sunt, quae ad vestra quaesita Reatini respondeant. *Haec ad publicum et immemorabilem B. Balduini cultum probandum sufficere videntur, licet ulteriorem de peculiaribus ipsius gestis notitiam non acceperimus.*

C

Etia gestae ejus
distincte non
noverimus.

8 *Neque plura de gestis ejus invenit supra laudatus Angelus Maurique, qui in Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1140 cap. ix num. 10 de obitu ejus haec scribit*: Hoc item anno miraculis illustris, meritis clarus, sanctus Balduinus ad Superos transfertur, Bernardi filius, quem in primum Reatini monasterii patrem atque pastorem, ante decennium ab eodem sancto Patre promotum diximus. . . . Nobis aliunde

nec Acta scire datum, neque miracula: imo nec qua occasione in cathedrali Reatina, et non in propria sancti Pastoris sepultus jaceat, quamvis urgentem non liceat dubitare. In Menologio die quinta decima Julii commemoratur; sed nulla majori notitia, quam ea, quae ex epistola Bernardi hauriri potuit, cujus nos etiam fragmentum supra adduximus. *Maurique fragmentum hujus epistolae, quod nos etiam supra dedimus, in iisdem Annalibus Cisterciensibus ad annum Christi 1130 cap. vi num. 6 exhibuerat, et eodem anno 1130 abbatiale ejus inchoaverat officium, illudque per decem annos usque ad mortem durasse affirmat. Propterea nos initio hujus Commentarii historici obitum hujus Beati anno 1140 in margine notavimus, cum probabiliorum ejus annum non invenerimus.*

9 *Nonnulli hunc B. Balduinum perperam confuderunt cum alio ejusdem Ordinis Cisterciensis homonymo, qui ab Innocentio II Pontifice ad dignitatem cardinalitiam evehctus est. Inter hos confusionis assertores numerari potest eminentissimus Baronius, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1137 num. 33 errorem suam in ea re opinionem post relata quaedam Balduini Cardinalis gesta prodit his verbis*: Extat sancti Bernardi epistola officiosissima et affectuosissima (citata in margine epistolae eae, cujus partem superius exhibuimus) ad Balduinum abbatem Reatini monasterii, quem eundem puto cum hoc, qui ad Cardinalatus dignitatem assumptus est. *Chalemotus in Hagiologio Cisterciensi et Sartorius in Cistercio bis-tertio B. Balduinum abbatem Reatinum non memorant, et hunc verosimiliter exemplo Baronii cum Balduino Cardinale unum eundemque fuisse existimant.*

10 *Porro facile fuit utrumque Balduinum in unum collare, cum uterque Italus, uterque ex Claravalle, atque uterque Bernardi discipulus fuerit, ut Pagius in Critica historico-chronologica ad Annales Caesaris Baronii anno 1137 num. 18 loquitur, ubi tamen hunc eminentissimi scriptoris errorem ita corrigit*: Baronius Balduinum istum Cardinalem primum ex Ordine Cisterciensi creatum ab Innocentio II anno mxxx in concilio Claromontano et postea archiepiscopum Pisanum, qui dignabatur esse scriba divi Bernardi, perperam confundit cum altero Balduino Reatini canobii primo abbate, etidemque Bernardi discipulo, ad quem est epistola divi Bernardi ducentesima prima, cum Reatinum monasterium regeret. Illud autem monasterium duplex, alterum sancti Matthaei, alterum sancti Pastoris, et huic Balduinus iste praefectus erat, quo tempore alter Balduinus Cardinalitiam dignitatem obtinebat. *Chrysostomus Henriquez in Menologio, Angelus Maurique in Annalibus Cisterciensibus, et Joannes Mabillonius in notis ad ducentesimam primam S. Bernardi epistolam tomo I Operum ejus col. 192 eundem historicum Baronii errorem diu ante Pagium observant. Ecce omnia, quae de beato illo Abbate Cisterciensi reperire potuimus.*

AUCTORUM
G. C.

Etiam male
confunditur
cum alio ejus-
dem nominis

E

ut Pagius talia
observavit

F

DE S. BERNARDO DE ALZIRA MARTYRE
ORDINIS CISTERCIENSIS,

ITEM DE SS. GRATIA ET MARIA, SORORIBUS
EJUS, VIRGINIBUS AC MARTYRIBUS,

ALZIRÆ APUD VALENTIAM IN HISPANIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

J. P.

§ I. Alziræ situs; S. Bernardi natales; frater ac sorores;
officium in sæculo; mira ad Christi fidem, atque ad Cis-
terciensem professionem conversio.

ANNUS INCIPIT

MCLXXI

Alziræ notitia:

Alzira, oppidum in diœcesi Valentina in Edetanis olim ignobile, post famigeratum ob horum sanctorum Martyrum agonem, inquit Tamayus in suo Martyrologio Hispano ad diem XXII Augusti post Acta eorum. Plura de hoc loco curiosus lector inveniet apud Gasparem Scotanum in Historia Valentina libro VIII, cap. XXIV columna 908; ubi inter alia indicat, Alziram leucis sex Valentia distare. Illustrissimus Angelus Manrique præcipuus nobis dux et auctor erit in enarrandis Martyrum istorum Actis, tametsi alii plures de illis egerint, sicut postea videbitur, ac dabitur ratio, cur hunc præ aliis potissimum secuti simus. In Annalibus itaque Cisterciensibus tomo II ad annum Christi 1156 natales ejus, et alia narrat cap. 1, num. 2 in hæc verba:

C
Sancti pater,
frater, ac sorores,
ejusdem
diœcesis in
publicis nego-
tiis.

2 Bernardo pater Almanzorius fuit sub rege Sarraceno Valentia (nam ei tunc, sicut et magnæ parti Hispaniæ, Sarraceni infideles dominabantur) sub rege, inquam, Zaen, regulus ipse: cui duo, neque exigua oppida suberant, Pintarrafes et Carlete. Frater ætate major, nominis simul ac domini paterni heres; sorores duæ, Zaida, Zoraïdaque: ipse, ut retuli, Ametus vocabatur. Uterque filius in aula Valentina inter regios ministros primæ notæ; filia in paterna domo continebantur. Et Almanzorius, quia heres, auctoritate; sed Ametus industria præcellebat; adeo ut negotia regni gravia, subsidia belli, et sumptus, collectæque vix præter ipsum alii crederentur. Redmendis captivis Sarracenis, qui ex continuis congressibus plurimi Barchinone detinebantur; an paciscendis cum Christiano rege indiciis, et regulis in obsequio firmandis, in dubio est; certum, missum legatum a Zaeno, qui totius regni negotia pertractaret. Ea juveni virtus, prudentiaque, quam nulla, quamvis ardua, superarent. *Hæc in laudatis Annalibus.*

Ad to mon
Ab-ruu Popul-
tanorum

3 Sicut autem Deus mirabilis est in Sanctis suis, et in omnibus operibus suis, sic in vocandis iis, quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt, inexhaustum misericordiæ suæ thesaurum aperuit

et effudit in S. Bernardum, quando miro prorsus modo illum a densissimis infidelitatis tenebris ad veræ fidei lucem attraxit, et ad sacratissimi Evangelii legem simul ac religiosæ perfectionis normam. Audiamus itaque mirabilem conversionis ejus œconomiam ex laudato mor Manrico, qui eam ita describit num. 3 et sequentibus: Hæc, inquit, Ameto salutis janua fuit. Quippe cum Catalauniam pervenisset, Herdam (urbis est Hispaniæ Tarraconensis, quæ vulgo Lerida dicitur, et in Catalonia sita est) primum; mox per incerta ductum, abruptaque; cum dies simul, et via deseruissent, medio noctis silentio, in nemus incidit, vel in ipso meridie horrendum exteris; nocte intempesta vel propriis formidandum. Dumeta, et vepres terram, frondes cælum auferebant ab oculis euntem; et solæ tenebræ undequaque patebant visui; trunci, quo minus prævisi, minus declinabiles; atque eo magis nihil metuentes repentino contactu territuri: ut nec vitare pericula liceret, et vel a tutis semper timendum foret. Placuit quiescere, progredi impotentibus; et quæ major in rebus angustiis prudentia est, commodum ab incommodo captare, quæ gradientibus cuncta in offensione, detentis in usu; atque arbusta, et virgulta pro straminibus, pro tectis frondes, pro parietibus trunci: pœnæ ad pabulum equos, equitantes ad requiem invitabant. Virgmis sole longe prioris agebatur solemnitas, et Sarracenus medius inter dormientem et vigilantem, sed dormienti propinquior, erroris sui damna, etsi non compensabat, consolabatur. Cum ecce eminus auditæ cantantium voces, dulces, sonoræ, graves; et quæ intervallis modice distinctæ, alternantibus eboris ab ipsa varietate mulcebant aures, animum aut rapiebant, aut excitabant. Obstupuit, steteruntque comæ, et vox faucibus hæsit.

4 Quippe nec suetus homines audire eatenus psallentes, nec doctus angelos: et ut utrosque nosset, hæsisset dubius, nec quinam, qui audiebantur, essent, determinasset. Ultra tres horas

suavi cantu.

ras

A ras prorogata melodia vocum, quo diuturnior suavior; quippe timore pulso ab assuetudine, solus psallentium concentus percipiatur. Tum vero musica deficiente simul cum nocte: et succedente harmoniæ lucis erepusculo, qui solem advenientem prænuñtiaret, subit animum, conscensis iterum equis, qua vepres permitterent, nemus peragrarè: sed illam ante omnes alias plagam, unde voces auditæ, auditorum affectum excitaverant. Crescebat tunc sub Grimaldo patre illustris domus, Raymundi Comitum opus, Populetum, ejus supra meminimus, atque ingentioribus adhuc incrementis ingens vel initio præparabatur. Hæc loco proxima, et adhuc tectis humilis; sed sanctitate, observantiaque sublimis, latitabat in nemore; et terram manibus per ligonem vomeremque, cælum corde, et lingua per Dei laudes alternis vicibus sibi comparabat.

ad monasterium illud se confert.

5 Ergo cum primum surgentes cominus muros, atque hominum conspexit habitacula; ratus, quod erat, voces inde auditas; intentior substitit; et quoddam genus illud humanæ vitæ, qui ritus gentis, qui mores, perscrutari providus an curiosus deliberavit. Ventum erat ad januam monasterii, cum jam sol oriens nemus irradiaret; et mallei sonitu vocatus qui aperiret, venit, aperuit, hæsit, visis hominibus, cognitio quippe ex veste Sarracenis; ex apparatu, magnis; quos hostes fidei atque adeo et suæ professionis non dubitabat. Vicit tamen timorem Ameti comitis, qui se pacificum, et noscendæ vitæ causa, non lædendi, advenisse, atque inermem iugressurum, si vellet, præstito juramento pollicebatur. Cælesti motu, an propria magnitudine, animatus Grimaldus, in dubio est; certum, jussisse virum ad se adduci, cui cuncta penetralia novæ domus, qui oratorium, cui chorus monachorum, quod summe ipse exoptabat, ostenderentur: nec detrectasse comites admittere; si pacificos, fortassis convertendos: si cruentos, gloriosam sibi, et aliis per martyrium coronam allaturos.

aliqui moratus, et instructus in Christiana fide:

6 Vix Ametus monasterium ingressus est; vix Grimaldum abbatem alloquutus, vix venerabilis senis verba auribus ausit, cum se interius mutari repente sensit, et aut affici legi Christianorum, quæ tales viros proferre consuevisset, aut invidere (nec ipse satis noverat) atque similes alios ex suis facere, si vitam probe nosset, meditabatur. Quodcumque fuerit, morari dies aliquot in monasterio petivit, et obtinuit; simulata fortassis ægritudine, qua deluderet socios; atque eis illud interim transmissis, facile inde evocandis, cum convalesceret. Tum vero solus inter monachos relictus, et singula disquirens, perpendensque, ac mahometicæ Christianam legem conferens; dubitare primum, mox disserere; et de aliquibus rebus judicare: seria omnia, quæ a Christo, graviusque; ludicra, et levia multa a Mahometo; hæc rationi difformia, consona illa: et illa per miracula firmata, qualia hæc nulla pro se valeat adducere. Quid, quod Christi potentiam iuvenes homines, despecti, et humiles, prævalentes in orbe: Mahometi impotentiam bella, et arma; nec quisquam hactenus aliter persuasus, certis omnino iudiciis manifestent? Nostris solam virtutem in pretio esse; apud suos, vel vitia prævalere, utramque religionem nequaquam comparari, et, si alterius electio faciendâ sit, præstare Christianam non solum pietate, sed sapientia;

atque in utraque excellentibus hominibus; qui proprio sanguine testimonium perhibuerunt, pro veritate usque ad mortem certaturi.

7 Hæc et similia Ametus revolvens mente, atque unctione magistra altius eductus, Christianam primum fidem, quod difficilior: quippe abdicandis patria, parente, opibus, propinquis, atque gratia Zeni regis: et si quæ alia sive hactenus habuerat, sive deinceps sperabat, simul cum lege: dein, quod jam facilius videbatur. Cisterciense institutum, ac vitam illam, quam principium salutis habuit, usque in finem amulandam sibi decrevit. Non deerat generoso Adolescenti interior lucta, ex aliorum offensione major, quam ex seipso. Laturum ægre patrem apostasiam, quam a vera religione esse putaret: quin despectui habendum ab aliis regulis, quod degenerem filium genuisset: sorores sibi unice dilectas in errore mansuras; quas forsau, si reverteretur, immo et totam familiam lucrari posset. Sed quod magis urgebat, negotia regni sibi commendata, nec deserenda infecta viro nobili, ejus fidei commissa essent abs rege: redendum saltem rationem reddituro, nec exponendam famam aulæ rumoribus, quibus mos cuncta in deterius interpretari: futuros, qui desertum mahometismum levitati adscribant; alios, qui deceptioni: utrosque timendos: sed quanto magis, si violatam fidem, si regnum perditum, si defraudatum patrimonium regnum, seu quæ similia inter causas assignaret. Hoc opus, hic labor Ameti fuit. Quem non parentes, non patria, non propinqui, non regis favor, non opes retardaverant: quem corporis molestias contemnentem non novæ vitæ rigor deterruerat; sola opinionis nota pene retraxit; et, ni Deus auxilians presto foret, haud dubium quæ retineret quamvis invitum.

successus
A. C.

illam, nec suam
professionem
monasterium

E

implectitur

8 Sed vicit tandem in ipso divina gratia, atque hactenus ignoratam veritatem deplorantem acerbe, sitientem avidè, ad abbatis Grimaldi pedes traxit. Adsit et misceretur errantis ovis, pro qua Christus obierit, non deserturus in deserto reliquas, sed ultro ad caulas venientem admittens. Abibat fedatum aquis sacri fontis, atque ab ipso levatum, si vellet, prohet; exquiruntur fideliter mandata, atque aspera quæcumque perlatum. Indignum se consortio Sanctorum hominum, et tunc primum venientem ex paganismo, ministrum imparem, cui majora, cui gravia committi valeant. Obediendū quæcumque parem esse, si modo velit humeras supponere. Sed neque arcendos tiroues ab Evangelio, quod non nisi per recens conversos, hoc est Apostolos, vocatos ex Judaismo, plantatum fuit. Sensit Grimaldus inflammate mentis ardorem, consensitque, ac, magistro assignato, catechumenum voluit mox Christianum ac monachum futurum. Ferunt, intra unius hebdomadæ spatium edocentur legem, fidei articulos, præcepta utriusque Tabulæ, tum etiam ecclesiasticas orationes, Sacramenta, et quæcumque necessaria, non sine ipsius magistri designati, ac cæterorum, qui videbant, admiratione. Quippe in aliquibus etiam supra magistrum; in aliis ipse magister, sen potius Deus in ipso comprehabatur.

F

9 Itaque hoc anno (sed dubium, quæ ejus die) lustralibus sacri fontis aquis abluto corpore, atque anima per gratiam renovata, et veterem cum actibus suis exuta hominem, novum induere meruit in Christo genitum, atque ex ipso renatum, per ipsum tandem in cælis regnatum

baptismum suscepit, non in consuet.

AUCTORI
J. P.

turum. Nomen Ameti deposuit simul cum secta; atque ex recenti Bernardi sanctitate Bernardus dictus; cui Sancto ab ipsis suæ conversionis initiis, seu fama operum, seu studio professionis, supra alios addictus, in quantum potuit, voluit adhærere. Jam legebantur libri Vitæ ejus, primus præcipue a Guillelmo abbate scriptus, qui et Ameto sacris initiando traditus fuerat. Hunc ergo virum præ aliis imitandum cum catechumenus sibi proposuisset, nominis non minus petivit antesignanum: quo nunquam posset ab aliis nominari, quin Bernardum ingerent; sed neque sui ipse sine Bernardo, sic tamen renovati per Christum recordaretur.

ut ad habitum
monasticum ad-
mitteretur.

10 Nescit tarda molimina Spiritus sancti gratia, et Bernardus impatiens totius moræ, vix dum Christianus, vitam perfectiorem, sauctioremque in ea, cui adhæs erat, lege desiderabat. Non ullæ tunc contra recens conversos latæ; nulla infamia ex suscepta religione, atque imitata Christum simplex ætas, ut nunquam non venirent ad Euangelium, serius venientes prioribus æquabat. Zelo, an invidia inductum nostris temporibus, ut ab altari, et honoribus arceantur; quippe affluente ministrorum copia antiquiores censemus præferendos: nec dubitamus firmiores in religione, seu quia aliam non norunt, seu quia semel susceptam nunquam mutarunt. Deum recidivum expertos in aliquibus pericula effecerunt cautiore. Atque hæc omnia justa, sanctaque; si modo temperata, et cum debita temporum, quin etiam personarum destructione. Cæterum obicem conversioni gentium ponere, ac baptizandos, et eorum successores etiam ultro venientes, etiam nobiles, ab ipsa sacri fontis susceptione reddi infames macula nunquam amplius abluenda; quod in nostra Hispania usu receptum, ac legibus sancitum; an satis congruat, aliorum iniquo iudicio discernendum. Ut cumque sit, Bernardo regis filio nec nunc obstaret macula, quam regius sanguis censetur absorbere. Ergo ad habitum Religionis susceptus est, monachum induturus post probationem.

virtutum illu-
stris exercitio.

11 Hæc de Viri primordiis, patria, et genere; ac de suscepta utraque religione, ex ejus vita excerpta, quam ex antiquis Populeti tabulis, ac monasterii Patrum sanctæ Triados, in quo nunc corpus Martyris requiescit, ad Algeziram oppidum, ad compendium redegit modernus auctor ejusdem Religionis; cui consonant medii omnes scriptores. Miedes, Beuter, Viciana, ex quibus aliqua etiam recentiores. Tironem veteranos antesse exercitio virtutum, atque operibus totius pietatis, compertum est. Quin charitate in Deum, suosque; his conversionem ad veram Christi fidem, sibi pro Christo martyrium præoptasse: nec quidquam aliud instantius petivisse, quam ut cum suis per martyrium consummaretur. Quod tamen qualiter tandem impetraverit post plures annos exactos in Populeto, sicut et quæ, et qualia mirabilia ante et post mortem per eum Deus patriverit, suis locis fideliter reddemus.

conversionis
tempus.

12 Beuterus parte 1 *Chronici generalis totius Hispaniæ, ac præsertim regni Valentini, lib. 1 cap. xxxv* S. Bernardi conversionem refert ad annum circiter Domini 1130. Verum tempus illud aperte pugnat cum relata jam ex Manrico narratione; cum monasterium Populetanum, de quo dictum est, necdum tunc esset in rerum natura, secundum ea, quæ ex eodem Annalium scriptore referemus § II. Unde corrumpant etiam

necesse est, quæ habet Wionus in Appendice ad suum *Martyrologium monasticum Benedictinum littera B, et Menardus lib. 1 Observationum, ad mensis Augusti diem xx, Wionem secutus. Memorant enim, eum in dicto monasterio monachum factum esse circa annum Domini MXX.*

§ II. Sanctus accusatur; sed a Deo honoratur miraculo; materteram Christo luertur; monasterium Populetanum.

1 Illustrissimum Annalium Cisterciensium conditor ad annum Christi 1163, cap. v, num. 10 scribit, quo sanctus apud suos functus fuerit officio, quæque illa occasione impactæ adversus eum fuerint accusationes. Rem audiamus e laudoti auctoris textu: In Catalaunia Bernardus Alziranus, reguli Carletensis filius, qui in Populeto monachum induerat, quanto tardius ad fidem Christi conversus, eo ferventior, ac pietate insigniori decorabatur. Præfererat cellario monasterii Stephanus abbas, et quam olim Valentini regis fisco, negotiis domus operam impendere homini industrio expertoque præceperat. Et crescebant sub ipso annui fructus: sed qui in pauperes large distributi, sive, ut aliquibus videbatur, prodige, vix putarentur Conventui suffecturi. Crescebat in dies concursus adventantium, nec, numero alendorum multiplicato, panes decrescere, aut minus singulis tribui, animadversum, zelatunque ne domus Dei exhausta, deficiente annonæ, ad ultimam miseriam redigeretur; esse modum in omnibus virtutibus, quem ultra non sint tales: nec liberalitatem debere dici, quæ omnem liberalitatis materiam de medio tollat. Nam unde postmodum liberales existant, cum nihil habeant? Quin si cogantur præ inopia mendicare, absumpturos aliorum misericordiam, ut imparem utrisque sustentandis, sic permissuram tot pauperes perire, quot alat monachos. Exigendam proinde rationem a cellario, et computandos cum fructibus perceptis fructus consumptos, atque item necessarios usque ad messem: tunc eroganda, si quæ forte superfuerint; sed defectura, ut necesse erat, in proximo supplenda potius aliunde, quam exhausta, et providendum ministrum prudentiorem, qui liberalitatem parsimonia producat, non profusione impediatur, nec petere cogatur, dum dare properat. Sic Manricus. Verum dum accusaretur minister Sanctus a carnobitis, quo pacto Deus illum honoravit, videamus.

Sanctus in omni
peris admodum
liberalis trans-
citur nunquam
prodigus.

14 Hæc et similia, inquit idem scriptor num. 11, ad abbatem producta, primum ommissa, a magnanimo incertum, an pusillanimum, certe a nolente, quem supplere minus posset, defectum agnoscere: sed mox increbrescentibus rumoribus ad examen delata, et Bernardus ad iudicium vocatus est, dati et accepti rationem redditurus. Jam libri ante abbatem positi erant; jam sumptus comparati perceptis fructibus duplo fore excessisse comperiebantur; jam timebatur ingens æs alienum, quod ad excessum Bernardus contraxisset: cum sanctus Homo spiritu Dei plenus, et de exhibitione præcedentium (nam creverat annonæ, pecuniaque hactenus ab ipso minus ad-

sed miraculo
honoratur tam
quam dignum
tor fidelis.

vertente)

A vertente) firmam concipiens futurorum expectationem, Ego, ait, ab extraneis nihil accepi, sed neque libros habeo certiores, quam horrea monasterii et officina: illic acceptum et datum computetur. Nihil de foris advenit; si quid habuerit, ea debiti nostri summa erit, in anni reliquum prudentius distribuenda. Res mira, sed certa, atque eo per multos comprobatur, quod mirabilius Frumentum, vinum, oleum, pecuniaque, et si quid aliud conventus adquisierat, redundabat in dolis, horreis, thecis, acsi pluribus duplo congregatis nihil omnino ex eis haustum fuisset. Hoc fuit initium signorum beati Viri conversi ex mahometismo, prout narratur ab antiquis scriptoribus (citatur ad marginem Antonius Beuter lib. II cap. xxxv.) Iude firmatus in fide et charitate, profusior in dies; sed neque monachi experti Dei virtutem, et sancti Hominiis merita, alium habere voluerunt dispensatorem. *Scolarius loco superius assignato col. 914 et 915 alia de Viro sancto, dum officio procuratoris fungeretur, mira memorat; videlicet infirmos, quos invisibat fervide, signo crucis a suis infirmitatibus per eum liberatos fuisse: ad hæc, B*

populos, ad quos se conferebat, operum ipsius mirabilium fama motos, exisse, ut eum reciperent; infirmosque ei suos obtulisse, ut illos tangeret, parvos potissimum, propterea quod Deus ipsi communicasset virtutem singularem sanandi kernia laborantes.

*Stabulo solibus
construuntur
viri accensus*

15 *Fidelem hactenus rerum, quæ ad corporis sustentationem spectant, dispensatorem ac Deo placitum fuisse vidimus; superest, ut ostendamus, quam fidelis ac felix exstiterit dispensator verbi Dei. Mauricus ad annum Christi 1178, cap. v, num. 6 et seqq. ad propositum nostrum hæc narrat: In Hispania vergenti jam ad senium Carletensi Bernardo concessa quies, atque otium a monasterii cura indultum, dolentibus monachis, et populis vicinis lacrymantibus, virisque, quod communem patrem amitterent, sub quo neque illis deficere quod darent, neque quod possiderent; neque his quid acciperent, potuisset. Tum vero Sanctus ad altiora manum extendens, atque hactenus alendorum corporum curam sibi commissam, ad convertendas animas, et ad preceptos pro Christo consanguineos, per Evangelii prædicationem illuminandos, transferens, petita ab abbate Hagone licentia obtentaque, Herdam prius ad materteram pervenit; inde ad sorores, et fratrem perrecturas.*

*a mat. rera
contemneret*

16 Illa, ut nepotem, quæ auro et ostro fulgidum juvenem conspexisset, in vili sago atque habitu despecto cognovit marcidum senem, insultans primum, et novos illi ritas, invisum crucifixi Hominiis cultam, religionem degenerem obijciens, quæ per speciem virtutis enervet animos, et corpora servituti dure subjiciat; mox ut Bernardum de Christo disserentem, et Mahometanos errores confutantem attentius audit; senior vultu, et jam deliberanti similior, quam obijcanti, Quod, inquit, fili, in Christiana lege subsidium, in qua dejectu pro humilitate, patientia pro constantia, et miserie pro gloriis usurpantur? Quæ cæcitatem sub honesto nomine lidei aut producit, aut palliat, et rationi ac discursui parum defert, senibus nihil. Tum si in qualibet lege dubia occurrant, præferendam vitam, quam sive fato, sive providentia divina datam sine culpa retineas, nec possis adimplere nisi eum laude, ut parentes, et patriam, genusque accepta, non quæsitæ, nec quibuslibet aliis

permutanda; sic religionem, quam semel hauristam, ad mortem conservare, constantiæ sit; nimium examinare, sacrilegii; deserere, perliditæ; variare, inconstantia et levitatis.

17 Hæc et similia ad Bernardum annosa mulier. Ille e contra fidei cæcitatem oculatissimam nequidquam e ratione magis, quam multa dari, quæ sint supra rationem. Non fore hominem, si a bratis caperetur; non angelum, si ab homine mortali; et quanto minus Deum, si a creaturis. Quæ de se ipso nobis revelavit, tot ac tantis iuncti testimoniis, tot convinci argumentis, ut cæcus sit, qui non videat caeleste Numen. Tum semel cognita divina veritate, quid amabilis nobis, quam Deus homo inter homines conversans, pro hominibus patiens, atque homines ad divinum esse assumens? Aeternis animis, aeternis durandas præmiis, præferendas corporibus caducis; quæ si recte deserviant spiritui, neque irremunerata remanebunt, ad immortalitatem surrectura: patriam, parentes, genus nequaquam eligi, quia præveniunt arbitrium: religiosum arbitrio nostro subjici, rem gravissimam omnium, atque adeo consultius eligendam. Hactenus forsitan ignorantia datum, forsitan inadvertentia, quod non discenserit: nunc jam neutram ab ea posse prætendi. Videat, inspiciat, conferral, et eligat æternum, aut damnanda, aut regnatura.

*ADDITIONE
J. P.*

*sed audire ejus
doctrinam utroque
est*

* F religionem

E

18 Dixit: et mulier, interius langente Deo, velut si e gravi summo evigilaret, summum illud principium sine principio, immutabile, immensum, ac totam aeternitatem mente revolvens, mahometanas nugas primum spernere, aversari spurcitas, damnare licentiam, quæ sanctis moribus plurimum obsisteret: mox gravitatem Christianæ religionis venerari, amplecti, et nunc timore inamantis sibi gehennæ terri acris, nunc spe gloriæ allici: deinde amore immense bonitatis, misericordiaeque, quæ in opere præcipue redemptionis altius resplendisset, resoluta in lacrymas, tandem fidem Christianam, imo et, qua licuit, etiam perfectionem amplexa est, in utraque usque ad mortem permansura. Bona majori ex parte ad huc viventis distributa pauperibus: reliqua reservata in usus feminæ, modicos pro qualitate regii sanguinis; sed sibi et suis satis, et, qui supervenirent, adhuc pauperibus. Tum grati animi pignus post ejus obitum hæc ipsa cedere voluit Populetum, unde illi salus, unde illuxisset Evangelii divina veritas: et manet hodie prædicto monasterio nemo opacum non procul ab Herda, quod inter alia heroinæ legatum fuisse, traditio est, instrumentis, ut ferunt, ad stipulantibus, quæ tamen dolet se non invenisse, qui Acta Sancti collegit, unde hæc haussimus. Hæc prima seges Bernardi Carletensis, quam major alia in propria fratris domo, atque eo gloriosior, quo eruentior, præstolabatur. Interim Populetum reversus est, unde constantior animo, et novis a quiete et oratione resumtis viribus, prædicationem efficacius aggrediretur.

*orthodoxa p.
dem amplecti-
tur, ac virtute
bus emi at.*

F

19 *Carcerum quandoquidem de monasterio Populetano non infrequens recurrit mentio per discursum hujus Commentarii; subdolo loci notitiam; cujus juvabit meminisse & III, ubi videbimus e loci istius ignorantia magnam hallucinationem fuisse commissam, attribuendo miraculam S. Bernardo Claravallensi abbati, quod a nostro Bernardo Populetano sive Alzirensi patrum est. Mauricus ad annum Christi 1153, cap. xviii, num. I*

deus ddu.

AUCTORES
J. P.

num. 1 plurima collegit de dicto monasterio, e quibus hæc delibare visum est : Populetum ad radices montis Pradensis (vulgo de Prades) Tarraconensis diœcesis in Catalonia (et a Tarracone distans paullo minus quam itinere unius diei, teste Domeneco infra citando) Raymundus Berengarius fundavit, illustris princeps, qui regnum Aragonum dotali titulo cum Petronilla conjuge; Comitatum Barchinonensem hereditario jure possidebat. Nomen loci ab arborum frequentia, quas populos appellant, sicut qui deducant, quod ejusmodi plantis abundaret Alii a crescentis domus magnitudinis quasi oppidulum dictum, quod verbaenla lingua poblet vocant. Melius, qui a S. eremita ejusdem nominis, qui locum illum ab aliquot annis inhabitabat. Hunc a vicinis Sarracenis captum, qui ibidem frequentes ac vinculis compeditum in Sinraha (id arcis regie nomen) miraculose ereptum, ac suæ restitutum eremo, traditio est; atque hoc ipsum toties contigisse, ut tandem Agareni cedentes Numini, indemnem hominem ibidem conservaverint; quin donaverint loco circumjacente, quem cum sociis, quos vellet, inhabitaret. Denique adjunctos Cistercienses monachos, missos ex Fonte-frigido, eremum in cœnobium commutasse. Ita fere per omnia Joannes Alvarus, Solsonensis episcopus, in Originibus monasteriorum Aragonensium.

monasterium
Populetanum.

20 Yepius ad hunc annum, desumptum nomen ab eremita, et miraculum traditione acceptum quasi per manus, non inficiatur: verum locum donatum a Sarracenis Christiano homini, haud ita facile sibi persuadet; nec credendum, Raymundum Barchinonensem fundaturum cœnobium, quod sibi et suis eligat in sepulchrum, extra terminos propriæ ditionis, aut objecisse Cistercienses monachos, ex longinquo vocatos, infidelium perfidiæ, quam toties ipse cum suis esset expertus. Certe locum condendo monasterio non eremita a Sarracenis datum, sed Sanctio abbati cœnobii Fontis-frigidi a Comite Raymundo, descriptis terminis, indices rerum Aragoniæ testificantur: quorum verba ibidem afferuntur. Deinde laudatus Annalista sic concludit: Sive ergo eremita jam obierit, seu supervixerit cœnobii fundatori; locus jam tunc ereptus a Sarracenis intra fines Christianos continebatur. Sed neque idem monasterio locus, quem eremita incoluit, quamvis non longe distans, et intra terminos uterque continetur. Hac de notitia hujus monasterii in rem nostram protulisse sufficiat. Si vero curiosus lector plura de eo desiderat, consulere potest assignatum supra auctorem; apud quem legat donationem duplicem; alteram, ex Arabico Latine redditam, pagano Abnira, Almomini in favorem Populeti eremite; alteram Latinam Catholici principis Raymundi, factam Sanctio abbati Montis-frigidi anno MELI: (nam præcessit adventum monachorum;) sepulchra regum Aragoniæ; insignem eorum munificentiam et liberalitatem; quibus factum sit, ut Populetum crescens, proficiensque, in eam, quam nunc habet, potentiam dilataretur; quam ibidem describit idem Manricus.

§ III. Insigne miraculum a Sancto patratum; in fratre convertendo irriti labores; sorores duæ ad Christiana sacra ab ipso adductæ; Sanctus per eas a morte ereptus.

Sequitur denuo laudatum sæpius Annalium Cisterciensium scriptorem, qui postquam ad annum Christi 1180, cap. iv, num. 1 et 2 laudasset Bennonem seu Brunonem episcopum ob ardens fidei orthodoxæ propagandæ, ac Evangelii prædicandi studium, pergit ibidem num. 3 referre, quid in eo genere præstiterit Sanctus noster. In Hispania, inquit, Bernardus Carletensis simili prædicandi Evangelii succensus zelo, abbatis sui (Ilugonis an Stephani? Nam Stephanus Ilugoni successit hoc ipso anno) obtenta licentia, ac Fratrum se orationibus commendans, Carletum perrexit, fratrem sororesque, et si quos posset alios, ex mahometismo ad veram Christi fidem conversuras. Patrata ab eo in itinere miracula, Acta ejus affirmant; sed quæ aut qualia, minime recensent. Celebre illud de monacho apostata per Virum Dei converso; sed non statim reverso ad monasterium: qui mox decedens, in clericali sepultus habitu, redeunte Sancto, ac sepulchrum scrutante, in monachali cuculla inventus est, non sine ingenti cunctorum admiratione. Atque hoc quidem sive in hoc itinere, sive in alio patratum ab hoc Bernardo: quod manifeste constat ex ejus Actis, Claravallensi per errorem tributum, maxime ab externis, qui Carletensis minorem notitiam habent, ex Ms. monasterii Barbelliani (de quo mox dicitur) Joannes Picardus vulgavit totidem verbis:

Ex ignorantia
loci, miraculum
ab hoc S. n. n.

22 » Tempore B. Bernardi accidit, quod monachus quidam de ejus monasterio et disciplina exiens, relicto habitu, suadente diabolo, ad seculum rediit, et partem quamdam regendam suscepit. Erat quippe sacerdos. Et quia sæpe peccatum peccato punitur, desertor Ordinis in vitium labitur libidinis. Concubinam, sicut multis consuetudinis est, ad sibi cohabitandum accepit: de qua et liberos genuit. Accidit, ut post annos plurimos, miserante Domino, qui neminem vult perire, sanctus Bernardus per villam, in qua morabatur idem monachus, transiret, et ad donum illius hospitandi gratia diverteret. Quem ille cognoscens, et quasi proprium patrem cum multa reverentia excipiens, devote ministravit, et tam ipsi, quam jumentis necessaria procuravit: non tamen cognitus est ab eo. Mane cum Vir sanctus, dictis Matutinis, paratus esset ad eundem, nec posset loqui sacerdoti, eo quod maturius surgens ivit ad ecclesiam, ait filio ipsius sacerdotis: Vade, defer nuntium istud Domino tuo. Erat autem puer idem mutus a nativitate. Qui præcepto obediens, et præcipientis sentiens in se virtutem, ad patrem currat, et sancti Patris verba verbis valde absolutis expressit, dicens: Hæc et hæc mandata tibi abbas.

patratum in
monacho apostata,
per errorem
adhibetur

23 » Pater primam filii vocem audiens, et præ gaudio lacrymans, ut secundo, ac tertio eadem

S. Bernardus
bati Claravallensis
lo, 51

A » eadem verba repeteret, admonit: et quid
 » sibi abbas fecerit, inquisivit. Cui ille: Nihil
 » aliud mihi fecit: sed solummodo mihi dixit:
 » Vade, dic domino tuo verba hæc. Ad tam
 » evidens miraculum sacerdos compunctus, fe-
 » stinanter ad sanctum virum venit, seque cum
 » lacrymis ad pedes illius prostravit. Domine (in-
 » quit) pater, monachus vester talis, ac talis fui;
 » et tali tempore a tali monasterio recessi. Rogo
 » igitur paternitatem vestram, ut liceat mihi
 » redire vobiscum ad monasterium: quia Deus
 » in adventu vestro visitavit cor meum. Cui San-
 » ctus: Expecta me hic: et ego, peracto ne-
 » gotio, citius revertens dicam te mecum.
 » timens ille mortem, quam prius non timebat,
 » respondit: Domine, timeo interim mori. Ad
 » hæc ille: Hoc (inquit) pro certo scias: quia,
 » si in tali conditione, et proposito mortuus fue-
 » ris, coram Deo monachus invenieris. Reces-
 » sit, forte præsciens: sed mox rediit, illumque
 » recentem mortuum, ac sepultum audiens, se-
 » pulcrum aperiri præcepit. Dicentibus, quid vel-
 » let facere, respondit: Volo videre, utrum in
 » sepulcro jaceat monachus, an clericus? Cle-
 » ricum, inquit, in habitu seculari sepelivimus.
 » Rejecta terra, non in veste, qua sepultus fuit;
 » sed in tonsura, et in habitu monachi cunctis ap-
 » paruit, et magnificatus est ab omnibus Deus ».
 Haecenus ibi de Bernardo Clarevallensi, quod is,
 qui scripsit, Carletensem ignoraret. Alias miraculum
 ab hoc secundo factum, authores omnes, qui ejus
 vitam scribunt, constanter affirmant. Porro a
 Bernardo Patre non patratum (etsi his * contigisse,
 et fieri ab utroque facile potuit) argumento est,
 quod ab antiquis Guilhelmo, Arnolfo, Godefridoque,
 auctore Exordii (*magni videlicet Ordinis Cisterciensis*)
 et aliis præmittatur: et credibile, lecto Bernardi
 nomine, applicatum Bernardo principaliori, maxime
 ab his, qui Hispanum minus norunt, eoque omnia
 ad unicum, quem noverant, referenda putarent:
 quod passim etiam aliis solet accidere, *uti habet
 Manricus. Adde, miraculum illud in Hispania
 a S. Bernardo Clarevallensi non esse factum,
 certissime constare ex eo, quod Vir sanctus in
 Hispaniam nunquam pedem intulerit, prout in
 Commentario ejus prævio, quem hesternodie
 dedimus, § XLIV a nobis probatum est.*

C Porro de Barbello, *cujus supra mentio incidit,
 monasterio Cisterciensis instituti in diocesi Senonensi,
 agit Manricus ad annum 1165, cap. IV, num. 5.
 Sed nunc nostrum S. Bernardum revisamus,
 ac resumamus annum 1180, cap. IV.*

tibus stridens, quasi qui zelo violatæ religionis
 commotus esset; exprobrare apostasiam, cumu-
 lare opprobria, nec se fratrem, sed hostem præ-
 dicare desertoris sacrilegi, in quem verbera,
 crucem, telaque ac graviora supplicia commina-
 retur: et nisi intercessissent piæ sorores, quæ fra-
 trem * se suasuras pollicebantur, actum fortasse
 foret de vita Sancti, occidente * Almanzorio,
 sive ut Mahometem tali sacrificio, sive ut popu-
 lum sibi, quod principum aliquando consilium
 est, per speciem religionis conciliaret. Sed Ber-
 nardus divina providentia, quas postmodum ser-
 vaturus erat sorores, tunc servatrices habuit, simul
 cum ipso exinde coronandas.

25 Igitur permissus Zoraidæ, Zaidæque, per
 quas ad leges avitas, et patriam religionem
 revocaretur, Bernardus magis, qua erat fide præ-
 ditus, atque zelo Christianæ professionis,
 utranque aggressus, cum multa illis de cælesti
 patria, multa de Christo et fide dissernisset, qui
 sororibus pervertendus traditus fuerat, sorores
 convertit, ac doctrina Christiana apte instructas,
 ac vere fideles, sacro baptismatis fonte devotus
 abluens, alteram Gratiam appellavit, Mariam
 alteram, utramque commendatam ex ipso nomi-
 ne, illo nimirum, quod gratiam præ se ferat;
 hoc, quod totius gratiæ Genitricem: utranque
 item ex virginitate, qua sero licet Agnum se-
 quuntur, nihilominus sequerentur, quocumque
 iret. Nec dubium, præservatas sibi a Christo,
 quas viro dudum maturas nubilesque, sub lege
 continentiam aspernante, opibus, genere, for-
 maque præstantes, plures jam reguli elegissent
 sibi uxores, si non ab alio amatore præventæ
 essent, cui a cunctis vel invitæ credendum foret.

26 Interim Sanctus fratrem Almanzorium sa-
 lutaribus monitis aggressus, et nunc ex maho-
 metanis deliramentis, nunc ex Christianæ legis
 excellentia aucupium captus, cum nihil se pro-
 ficere videret, et alias novæ sponsa Christi Ma-
 ria et Gratia inter Christianos Sponso deservire,
 atque inter virgines illi consecratas subleuiter,
 et ipsæ consecrari exoptarent ardentius, com-
 municato inter ipsos consilio, ac singulis, quæ
 faciendæ erant, injunctis, placuit per fugam tem-
 pus antevertere. Tum Almanzorio, velut despe-
 rata de revocando fratre, quem suis precibus
 durum omnino silicem, atque immobilem ean-
 tem expertæ essent, Quin, inquit, religionis
 desertorem, et vilem transfugam, quantocius ex-
 pellamus de terra nostra; quem neque persuade-
 re pertinacem, neque fratrem occidere, neque
 apostatam liceat retinere. Eat, et laboriosam
 ac despectam, quam semel plegisset, resumens
 vitam, obstinatæ perfidiæ penas luat. Cæteris
 gentibus mortem in supplicio, quia in deliciis
 vivere consuescunt; Christianis vitam in amari-
 tudine, mortem in gloria: unde in hanc faciles,
 atque eo atrocius puniantur, quo diutius vivant.

27 Hæc et similia dicentibus sororibus credi-
 dit Almanzorius, et Bernardum severius allo-
 quutus, ab aula, ab urbe et regno abire jubet,
 nequaquam illuc ultra rediturum. Ille, ut erat
 de salute fratris sollicitus, quamvis sorores ob
 novum Christi vinculum charitate ardentiori com-
 plecteretur, obortus lacrymis, Discedam, frater,
 ait, et tibi terram leviter relinquam, dum cælum
 non deseram: et qui non tua, sed te querere
 veni, facile ab his amovear, quæ non quæsi-
 vi. Adveneram te Christo lucraturus, non mihi
 opes aut regnum temporale. Discedam lætus
 ab his, quæ lubens fugi, ino ab his, quæ evasi.

AUCTORE
 J. P.

* fratri
 * occisuro eum

convertit duas
 sorores:

E

qua a furore
 fratris Maho-
 metani

F

eum la teres
 liberavit.

* I. his

Bernardus Alzi-
 ronus conatur
 fratrem suum
 ad Christianam
 sacra adducere:
 sed frustra:

24 Utcumque fuerit (*ita pergit ibidem lau-
 datus auctor Annalium num. 6.*) ingressus domum
 fratris, gratanter primum, velut qui ad vo-
 mitum paganismi reversus, atque ad hoc tantum
 venisse judicaretur, susceptus est; indulta statim
 apostasiæ venia, et, quando frater orbis perman-
 neret, repromissa corona, conjugæque, ex qua,
 etsi seros, successores habere posset. At postquam
 Sanctus diversam sibi mentem, et longe aliam
 adventus sui ad fratrem, causam aperuit, nec se
 ad sacrilega deliria Mahometis, quæ semel ex-
 horruisset auctoritate Evangelii, pervertendum;
 quin fratrem Almanzorium, sororesque Zorai-
 dam, et Zaidam conversurum, si posset, protes-
 taretur, unde salus ad populum descendens
 veram illis coronam, sublimius regnum, atque
 præmia cælestia compararet; tum vero regulus
 terram pede quatiens, atque oculis naribusque
 flammans et fumans, nec minus ideo in eum den-

AUCTORE
J. P.

Sed te, quem fratrem vinculo naturæ, quem dominum jure successionis et amari et colui, æternæ damnationis vinculis captum, nec eripi patientem, dolebo tristis, lacrymabor amarus, neque umquam capiam de amisso fratre, quem unice dilexi, consolationem. Dixit, et pene ad lacrymas commovit superbum regulum; sive intra proprias venas sanguis efferebuit cum Bernardo communis; sive de æterna salute aut damnatione memoria potens extorsit vel ab invito. Affuere sorores discedenti siccoribus oculis, qui tunc illis pro lingua, quibus horam et locum conducta commemorabant. Ergo Bernardus sub vespere egressus, altero ab urbe lapide diverstit ad nemus, Mariam et Gratiam, ac reliquam familiam (nam plures sese illis associaverant) in medio noctis silentio præstolaturus. Ibi orationibus et precibus intentus, sacris Virginibus animum virilem, obscuritatem nocti, ostiarii aulæ fratris profundum somnum, demum conatibus piis felicem exitum, et tardam fratri notitiam deprecabatur. Sed nos eundem intentum orationi, dum Virgines prosecutioni, in ipso nemore parumper relinquamus.

B

§ IV. Bernardi, ac duarum Sororum ejus martyrium; an hæ fuerint amplexæ institutum Cisterciense; corporum sepultura, detectio, gloria.

Maria et Gratia
ad martyrium
vehementibus,

Predictus historiographus Cisterciensis ad annum, quem modo notavimus, 1180, cap. v S. Bernardi, ac duarum Sororum ejus martyrium narrans, Jam, ait, cælestem spheram profunda nox, silentium terras, atque homines somnus occupabat: cum recens Christo desponsatæ Virgines Sponso obviam ituræ surrexerunt, ac congregatis, qui erant fidei sociis, assumptisque per sopitos custodes transeuntes, aulam primum, mox urbem deseruere. Nec erat leve spatium unius leucæ peragrandum utrisque; sed præcipue Mariæ Gratiaque feminis regiis, et ferri suetis magis quam ambulare, et retinebant obscura caligo noctis, cæca plerumque via, invisibiles lapides, gliscentesque rupturæ, et si quæ alia passim occurrentia aut offendere solent, aut retardare. Sed quæ cum fide charitatem simul, cum charitate virtutes omnes induerant, novum ad omnia robur in se ipsis, fortitudinem novam supra virilem, necdum supra femineam experiebantur. Ergo albescente aurora nemus primum, dein ante nemus Bernardum fratrem obvium conspicientes, qui jam obviam exiret venienti agniti, resolutæ in lacrymas, Ecquis, inquit, nos ultra separabit a charitate Christi? non mors, non vita, non periculum, non gladius. Quærat, si volet, sorores Almanzorius, et inveniat, si potest: aut vita nos manebit inter Christianos, aut mors pro Christo. Occultas fideles præstolantur, detectas angeli. Itaque sive vivimus, sive morimur, Domini sumus. Interim nemus latentes tueatur, egressuras de latebris, cum fratris inquisitio deferbuert.

Bernardus in-
cidit in furem
tem fratrem:

29 Jam biduum in eodem loco peregerant, et ministri Almanzorii, qui omnem circa discurrebant regionem, nulla prorsus vestigia reperien-

tes, spe sua fraudati revertebantur: eum, ecce, egressus de latebris Bernardus proximam nemori coloniam petiturus, unde aliquid, quo vitam sustentarent, afferret sororibus, in regem (heu!) et servos ejus incidit, agnus in lupum, ovis in carnifices. Tum vero regulus insano furore percitus, irruere in fratrem, et nisi a propriis servis retentus esset, ultro se offerentem, nec recusantem pro Christo trucidari, hasta, quam manu gestabat, transverberasset. Sed obstitere ministri primis conatibus: et, Si hunc, inquit, per mortem antevertas, quis nobis Zaidam, quis Zoraidam detegat, seu medio in nemore, sive alibi relictas, et occultatas; antequam inveniantur, perituras? Vivat potius, et detegat latentes, atque ejus consiliis devias a veritate dedoceat dolos, « fraudesque reponat, quibus ignotas a fraterna domo eduxit. Placuit consilium furenti quamvis regulo, et [apud] scmet, captum ad mortem semper adigi, revocari ad vitam nunquam posse perpendens animo, propius accedens Bernardum fide alloquitur:

30 Ergone, frater, si te mihi permittas, me ipso charior, quem amicum, quem regni nunc consortem, mox successorem, vel post avitas leges abjuratas dudum delegeram, fratrem non solum spernis, sed deludis? Ergone etiam sorores mihi auferis (nam deceptas non dicam,) ut ne ex eis quidem adoptandos in proprios suscipiam liberos? Esto in me crimen aliquod invenias, quod majori adhuc pœna plectendum putes; quid in te patres nostri commiserunt? quid tanti meruere viri, quos nepotibus frandas? quos omnino destituit successione? Esto lex vestra potior, et salubrior: an Christus nunquam filiorum in parentes impietatem approbavit, aut docuit? An generis humani conservationi contrarius fuit? An reges orbos præcepit, aut consulit, ut ipsis mortuis nullus paci locus; sed successores per arma designarentur? Quin Radamirum*, Aragonium regem, ex monacho ad conjugium translatum jussu Pontificis, ex quo orta Petronilla, vestre gentis exempla, eaque satis recentia manifestarent, quanto magis, quæ nondum consecratæ, tradende nuptiis, conservandæ coronæ quantumvis minimæ? Nil ultra nobis altercandum de religione, quæ cunctis libera; de successione regni, quis prohibeat? Nubat utraque soror, nubat altera, et dum alicui, nubat Christiano, ac vestre legis jura pia observet, ut vel in matrimonio perseveret; vel, si maluerit, post susceptam prolem ad cælibatum redeat, usque ad mortem in ipso permansura. Pagius in Critica Baroniana ad annum 1134 a num. 31 de Ramiro seu Ranimiro, qui ex monacho factus est rex Aragonia, et ex uxore Mathilde, Willelmi VIII Comitissæ Pictavensis filia, Petronillam filiam suscepit, varia collegit; quæ ibidem legi possunt. Nos interim ea, quæ Almanzorius adversus Bernardum [fratrem] egit, prosequamur.

31 Hæc Almanzorius in dolo ad Virum Dei, dum ad Sorores simul pervenirent. At postquam præda optata potitus est, in furorem conversus, aut resiliendum a fide Christiana, aut subeundam atrocem mortem proponit. Nihil jam medium in Ameti rebus (sic Bernardum vocabat ex prisco nomine) aut coronam, aut gladium subituri. Illam, si vellet fratri conregnare; hunc, si, ut ipse putabat, suo Christo. Femineos animos per speciem pietatis deceptos hactenus, utrovis modo reducendos ad veritatem; si perseveret, timore similis mortis; si respiscat, eo ipso magistro,

a quo blandis
verbis.

E

* al. vocatur
Ramirus, ac Ra-
nimirus.

F

deinde nimis
tentatus, mar-
tyrio corona-
tur:

A gistro, quo deceptore. Tum vero Sanctus : Decepisti tu magis volentem decipi, et ultro me offerentem ad sacrificium traxisti per dolos, quos facile potuisses praevidere. Mihi vivere solus Christus est, pro Christo mori lucrum, quod dudum quæro. Nec credam semel Christo desponsatas Mariam, et Gratiam morte inea divellendas ab ejus fide. Quin sanguine fraterno velut irriguæ radicabuntur altius, securis ictus firmius suscepturæ. Dixit, et oculos ad cælum levans prius, mox ad sorores vertens, quasi quas ad passionem invitaret, Christe, ait, quia possibile est, transeat a me ad illas calix iste; compatiantur, conregnent : et quas congenitas mihi carne, et spiritu, tibi in filias per gratiam adoptasti, fax coheredes. Mox satellitibus vinciendas manus offerens, atque arborem, cui alligabatur, reverenter salutans, quasi quæ ligni Crucis speciem ferret, ferreo tandem, quem miles forte ferebat, clavo ad frontem allixo, majorem ad cruciatum occisus est, videntibus Sororibus, et fratre, nec lacrymantibus; illis, quia gloriæ fratris congaudebant, hoc, quia propriæ vindictæ gratulabatur

H
 qui deinde am-
 bue sorores ejus
 profunctæ etiam
 sunt.

B 32 Coronato Bernardo per martyrium, atque ipsa corona victricis fronti clavo velut infixâ, ne cadere, aut avelli facile posset, restabant Sorores, quas inferiores viribus natura; sed gratia subæquales hand dissimilis triumphus præstolabatur. Has primum mitis, promissis, blanditiisque, et qui plerumque femineos animos movent, propositis conjugibus, atque alteri regni successione, alteri pingui dote, et gaza multa, quæ reges ambirent, large oblati, seducere studuit : per illecebros, luxum, deliciasque impotentiam muliebrem perversurus. Ast ubi blandimenta nihil proficere, atque utramque sororem in fide Christi accepta constantem videt, ad terrores conversus, et nunc subitam mortem intentans gladio; nunc eadem acerbiorem cæde fratris comminatus atrociter; Ille, ait, clavo confossus caput, occubuit : vos membra singula clavis, et uncis dabitur discernenda per partes, quo diutius torquendum, segnius perituræ. An non placabo Deum sanguine vestro, qui vel proprio non parcerem? Aut reverebor contemptiones cælestis Numinis, in totius nostræ gentis, imo et ipsius legis confusionem? Natura feminas, generatione sorores, educatione filias (nam ut tales vos habui) post trucidatum fratrem de medio tollere, impium, fateor, videtur, et inhumannum : sed conservare prævaricatrices, atque apostatas viles, erit sacrilegum; et quanto Deus creaturis omnibus præstat, tanto observantiæ religio anteponenda. Darent fortasse penitentiae locum, (atque ô utinam velitis pœnitere!) si non idem pateret obstinationi : sed enim magis hanc lineam, quam illam sperem, quod ipsæ proclamatis, percundum est vobis, non tam quia peccavistis, quam ne peccetis. Dixit, et gladio percussas occidi jubet in conspectu cada-veris Bernardi, quod vires eis de terra, roburque non secus ac de cælo triumphans spiritus, auxilia et vitæ æternæ desiderium, temporatis contemptum, atque in morte lætitiâ impetrabat. Excepit ietum sancta utraque Virgo constanter et avide : nec serius penetravit anima cælos, quam terram trunco contigit. Regio apparatu utrumque, quippe de cælo ovantibus occurrit cælestis aulæ curia. Terra non prius corpora suscepit, quam propria sanguine, ut purpura regali, constrata foret. Hæc de martyrio Principio

invicti, Sororumque, ex Antonio Beutero, Martino de Viciana, aliisque, nec non et ex archivis Populeti descripsit fideliter, qui Acta Sancti Vulganda compilavit.

33 *Controversia hic moveri potest, an sanctus Pugil noster Sorores suas germanas ita perduerit ad Christianam fidem, ut institutum Cisterciense etiam sint amplexæ. Affirmat Chrysostomus Henriquez ad diem xxiii Augusti, qui post ea, quæ præmiserat de S. Bernardo eorumdem fratre, sic pergit : Maria vero et Gratia ejus sorores, quas ipse in Christo genuerat, et, præmisso castitatis voto, Cisterciensium numero adscripserat etc. Idem tenet Chalemotus in sua Serie Sanctorum etc., dicens ad eandem diem, illas, jam suscepto religionis velamine, trucidatas fuisse. Adde Bueclinum in Menologio Benedictino ad dictum diem, ubi asserit, Sanctum nostrum, ut ad professionem vitæ monachicæ admitterentur, impetrasse. Verum apud Wionem et Menardum de hac re nihil lego. Marri-cus autem, quem modo allegabam, hoc religionis Cisterciensis institutum videretur habuisse vel suspectum, vel certe non satis probatum, cum illud in medio relinquens, nihil de eo affirmare vel negare ausus fuerit. Sic enim loquitur in num. 7 : Mariam et Gratiam multi nostris tribunt, quasi spiritu et voto moniales. quod in antiquis non potui invenire. Quin potius ad materteram deduci, cum ipsa Herdæ pie conversaturus. Ego a Bernardo conversas, vel seculares, non dubito adscribendas illius gloriæ : cætera neque affirmo, neque nego; sed integra lectori meo relinquo.*

ALCATOR
 J. P.
 Probabilius vi-
 dentur non
 fuisse moniales
 Cistercienses.

B 34 *quid vero de Sanctorum Martyrum corporibus factum fuerit, præmiserat idem historiographus Cisterciensis num. 6 in hæc verba : Sanctorum corpora in nemore relicta, bestiis terræ et volueribus exposita : et pavissent utrasque procul dubio, si non unus de servis minus barbarus, sive forte Christianæ legi addictus, effossa terra, mandasset sepulturæ ipso in loco martyrii non procul ab Alzira, nobili oppido, a quo gloriosus Martyr hodieque sanctus Bernardus de Alzira cognominatur. Mausere ignota sepulera per multos annos; quoadusque sub Jacobo primo rege (quem post fundatum Ordinem sanctissimum beatæ Mariæ dictæ de Mercede, pro captivis Christianis redimendis, post Majoricam Valentiamque expugnatas, post plures et illustres victorias partas de Sarracenis tandem Cisterciensis familia præstolabatur) cælestibus signis præcedentibus detecta, atque ab ipso honorifica capella, et tumulo marmoreo donata sunt : quod suo tempore latius referemus. Sic Sanctus Martyr assumptus ex Cistercio, per regem in Cistercio consummandum inceptus coli, extorquentibus cæterorum omnium cultum crebris miraculis, quæ Deus per sacras reliquias operabatur. Qualiter autem, et qua occasione occultata iterum, iterum detecta, et locus sacer in Conventum Fratrum sanctissimæ Trinitatis de Redemptione captivorum transierit, quos Deus posuit custodes sacri thesauri, suo tempore etiam Annales tradent. Sed quandoquidem quæ tum hic, tum paulo ante, tum denique supra apud nos § 1, num. 11, de miraculis Marri-cus suo tempore tradenda dicit, in Annalibus ejus tradita non reperio; aliunde supplere conabor inventionem corporum, publicosque eisdem indictos honores, nec non miracula, quibus inclaruere, producturus ea, quæ ad nostram notitiam pervenerunt, ubi*

De Martyrii
 corporibus quid
 actum fuerit

primo

AUCTORZ
J. P.

primo cyclo de publico nostrorum Martyrum cultu.

§ V. Cultus publicus; inventiones ac translationes corporum; favores per S. Bernardi patrocinium impetrati.

S. Bernardus
Alziræ patro-
nus.

Mauricus ad aannum modo dictum 1180 num. 7 hinc de cultu notata reliquit: Venatur Alzira S. Bernardum, velut loci patronum, quem propitium ac potentem ad Deum intercessorem in multis experti frequenter visitant, et celebrant sollemniter anniversaria votiva festivitate. Recolunt etiam Bernardum Alzirannum Martyrologium monasticum Hugonis Menardi Augusti xx, quamvis in notis annum typographi incuria longe anteposuit; Arnoldus Wionius in Appendice littera B., Joannes Vincentius Dominicanns de Sanctis Cataloniæ, Alfonsus de Villegas de sanctis Hispaniæ, Chrysostomus Henricus in Menologio, Augusti xxiii, et in Fasciculo. Quin et nos etiam, dum juvenes essemus, concione edita in Sanctotali nostro, beati Martyris laudes declamavimus. Quibus addi potest Ferrarius, qui in suo Catalogo generali Sanctorum, Martyres nostros ita annuntiat die xx Augusti: Alziræ in Hispania S. Bernardi monachi, et martyris cum duabus Sororibus.

Alzira.

36 Præter publicam eorum venerationem, observare nonnulla juvat de die, quo coluntur. Vidimus modo, non eodem hunc signari tempore. Bollandus in rem nostram sua manu reliquit notatam observationem istam: Porro, inquit, retulit mihi quidam R. P. Ordinis Trinitariorum Hispanus, qui ejusdem Ordinis per Angliam, Scotiam, Hiberniam commissarius generalis erat, colit hunc Sanctum 2 Septembris, et plurimos ejus ope ab hernia sanari. Joannes de Marieta lib. iii de Sanctis Hispaniæ Martyribus Religiosis cap. xxxi colit cum indicat Alziræ seu Alziræ, ac de eo legi die xx Augusti. Alfonsus del Castillo Solorzano in sacrario Valentino asserit ejusdem festum celebrari eodem die, quo colitur festum S. Bernardi, fundatoris (immo propagatoris) sacri ordinis Cisterciensis, quod est die xxi (voluerit dicere xx) Augusti. Tamayus in Martyrologio Hispano tres Martyres nostras refert ad diem xxi, ejusdem mensis. Nos Mauricum sancti damus illos hac die, cum hactenus certo nobis non constet, quo die martyrium coram acciderit, vel quo colit debeant: nam idem Tamayus in eorum Actis, quæ vulgavit, parum vel nihil habet firmitatis, quando sic dicit: Eorum agonem referunt evenisse xi Kalend Septembris. Addatur illud ex Miræo in Originum monasticarum auctario, sive libro v, cap. xiv, ubi de nostro S. Bernardo agens, Colitur, ait, Ollicio ecclesiastico in sui nominis basilica Alziræ xx Augusti, ubi pars corporis ejusdem adservatur.

nos alium ac so-
voret ejus da-
mus hac die
cum Maurico.

37 Sed nos, ut denuo id dicamus, a die, quem signat Mauricus, etiamsi alicubi alius notetur, non recedimus: cur autem hac die Martyres referat potius, quam alio, ita edisserit ad annum 1180, cap. v, num. 5: De die mortis nihil certi constat: colitur tamen memoria trium

Fratrum (id est Fratris unius, ac duarum Sororum ejus) vigesima prima mensis Augusti: sive quia in ea martyrium obierunt; sive quæ prima post lectum magni Bernardi Clarevallensis abbatis, cui subjungi [se] voluerunt, ut Patri filias, si non, ut solet, occasione sumpta ex nomine. Haud aliter Bernardum de Candeleda memoratum superius, eadem die colunt, qui Durii luminis extrema littora incolunt: unde ipsa provincia Extrema Durii aut Durii, vulgo Estremadura, quæ Lusitaniam inter Bæticamque, atque utramque Castellam late protenditur. De S. Bernardo Candeladensi egimus nos die xx hujus mensis.

38 Porro quæ præmissimus de publica nostrorum Martyrum veneratione, confirmabuntur ex inventione et honore corporum; quibus addemus miracula. Scolanus supra citatus lib. viii, cap. xxv, num. 8 et sequentibus varia dat in rem nostram, e quibus ista excerpimus. Indicat igitur auctor ille, corpora ista annis multis post eorum sepulturam, dum sub Mahometanorum servitute totum Valentini regnum generet, non sepulta dumtaxat mansisse; verum etiam tum eorundem, tum sepultoræ memoriam delituisse, donec Jacobus rex victorias suas seu regni recuperationem proseguens, quadam nocte misit, qui territorium Alzirense percurrerent. Danque hac in silva ad somnum se composuissent, somniarunt vel audire se, vel revera audierunt dulcissimam quandam melodiam. Sequenti autem nocte, rei hinc intenti viderunt inter noctis tenebras descendere de cælo lucas sex, quæ in duos choros seu series aequaliter dividebantur. Contulerunt se ad locum timidi, quem designabant luminaria, et invenerunt terram recenti sanguine madentem, divinoque impulsu incitati foderunt ibidem loci, et invenerunt corpora trium Martyrum: cooperuerunt ea modo, quantum poterant, meliore et occultiore; remeque ad regem itinere, rem gestam ipsi retulerunt: cui, adhibita ejusdem inquisitione diligenti ac veritatis testificatione inter Mauros, narratum ab ipsis fuit horum Fratrum Martyrium.

Propagatus cul-
tus ex inventio-
ne

39 Tunc jussit eos magna cum veneratione inde tolli, et collocari in pio quodam eremitorio, quod construi curavit, quodque hodie dum, inquit Scolanus, permanet, et eum monasterio Fratrum sanctissimæ Trinitatis combinatum videmus. Similiter regis jussu tumulus lapideus in eremitorio fabricatus est una cum imagine seu statua S. Bernardi, sex columellis sustentata. Infra tumulum depositæ sunt Sancti reliquæ, adjecta ad eremitorii fornecem hac inscriptione: Hic jacet corpus sancti Bernardi martyris. Alia insuper habebatur inscriptio Valentino idiomate expressa, quæ sic sonat Latine: Hic sunt corpora sancti Bernardi martyris, sanctæ Gratise ac Mariæ. Pro corporibus autem istarum duarum Sororum extrui rex jussit aliud sepulcrum lapideum, sicut predictus refert historicus, in cujus fide superiora huc transcripsimus, paucioribus ex eodem auctore delibatur, quæ ad corporum translationem ac publici cultus incrementum spectant, quæque pluribus ille enarrat.

ac translatio-
corporum.

40 Procedentibus itaque temporibus quasdam in isto regno fuisse turbationes affirmat; dumque in dicto eremitorio degeret solitarius quidam, timorem fuisse, ne illa sacra corpora furto auferrentur, quia locus ille exstabat extra ambitum oppidi: inde vero summa cum tacurnitate ac cautela, uti pluribus idem auctor tradit, eadem

ne non ex-
turbati-
e duobus fin-
regis Valentini

A dem corpora translata fuisse nec non deposita prope summum altare. Deinde subdit, unum e duobus filiis regis Valentini, quem Zeyte Abuzeyte nominat, Ferdinandum Perez dictum, qui ad Christianam fidem jam conversus et baptismo ablutus erat, dum ultimum testamentum conderet Valentini anno 1262, in mandatis dedit e, ut certa quædam summa e suis bonis daretur pro fabrica S. Bernardi Alzirensis et S. Felicis Setabitani (vulga de Nativo;) utque suis sumptibus dormitorium, uti vocant, domus Valentini Fratrum Minorum ædificaretur. Echinc pium venerationis affectum semper accrevisse memorat; dumque Fratres Trinitarii ad locum sacri dep sili accessissent, ut eremitorum convertent in monasterium, ab eremita revelatum clam fuisse locum Provinciali ejusdem Ordinis, in quo sacrum illud depositum reconditur; emde. que notitiam cum aliis utque aliis provincie præsidibus secreto communicatam: donec anno 1599, mense Maio (Solorçanus fol. 28 verso signat diem xxiii Julii) impetratum est ab eo, qui tunc provinciam moderabatur, ut latentem thesaurum manifestaret, locumque concederet illum offodiendi, ut sumptuoso tumulo cohonestaretur.

41 Dictum, factum: præmissis operibus piis, Religiosi accinserunt se investigationi istius depositi sacri: laboratur per noctes duas: tertia vero invenitur os grande admodum et odoriferum: nocte proxima redeunt Religiosi ad suum laborem, et reperiunt sepulcrum, in quo erant Sancti ossa conjuncta; ad latus autem caput cum foramine clavi, nullo apparente corruptionis vestigio: rem intelligit D. Joannes de Ribera, archiepiscopus Valentini: mittit sine more visitatorem suum, ut ex eo intelligat factum, ejusque veritatem: hæc disentiunt accurate, agiturque de instituenda sollemnissima translatione reliquiarum ad debitum locum, die xxiv Augusti anno 1610, cui interesse voluit prædictus dominus archiepiscopus, quæ una rerum celeberrimum fuit, quæ hoc in regno visæ sunt, ut refert supra laudatus Scolanus, e quo superiora excerpti: et quamvis nonnullæ in hac relatione occurrant circumstantiæ, quæ mihi non ex omni parte faciunt satis, quasque cupere aliunde probari; dandam tamen rem censui, quam apud eundem auctorem inveni. Addit, de mirabilibus magis notabilibus trium Martyrum Valentini se aliquid dicturum suo loco; verum cum de hoc argumento nihil apud ipsum inveniam in secunda parte Decadis primæ, quæ tantum Decas vidit lucem ex tribus ab auctore promissis, ut testatur Nicolaus Antonius in Bibliotheca Hispana; aliunde conabimur hanc materiam supplere.

42 Alfonsus Solorçanus in Sacario Valentino fol. 83 et sequentibus miracula ista recenset, quæ nos ex Hispanico idiomate in Latinum convertimus in hanc sententiam: Religiosa quædam e monasterio S. Theclæ urbis Valentini, nomine Emerentiana Plaça, ab annis duobus capta fuerat genibus, et eorum juncturis, ita ut non posset pedibus consistere sine adjutorio. Dumque valde se affligeret, quia malo isto laborare se videbat, neque posse se una cum aliis monialibus vacare ministeriis Ordinis, plorare solebat, et Dominum nostrum rogabat, ut salutem sequeretur. Sanctos etiam aliquos, erga quos peculiariter erat affecta, invocabat, ut apud Deum sibi essent propitii, sanitatique ab eo redonarentur. In hunc etiam finem venerabatur reliquias

Sanctorum, quas habere poterat. Inter illas adduxerunt ei oleum, quod ardebat in una e lampadibus ante sanctum martyrem Bernardum. Asservabat autem illud usque ad festum quendam diem, quo sedi imposita in choro, (ea quippe illuc erat deducta, quia movere se non poterat) coram sanctissimo Sacramento, amborum genuum juncturas ungebat: et mox in instanti aiebat, comburi partes illas, quas unxerat. Postquam vero accessissent aliæ Religiosæ, uti eam inde tollerent, ac viderent, quidnam ei deesset, ac in pedes erigerent; quo tempore sacerdos Sacrum faciens elevabat hostiam, viderunt, quomodo illa sola, nullo juvante, se levaret, atque incedere posset, gratiis Domino nostro cum larga lacrymarum copia, nec non S. Bernardo persolutis, quo patrocinante, salutem consecuta fuit.

43 Mulier quædam, ex loco de Castellon, ad supremum vitæ terminum perducta, et extrema unctione jam munita ob fluxum sanguinis, quo laborabat, quique durabat per multos dies; bibens parum aquæ, in quam immisi erant pulveres terre e sepulcro Sancti, magno cum pietatis affectu, sanam sese comperit, ac liberam ab infirmitate sua, gratias agens sancto Martyri de favore sibi impenso.

Ex Filio præcipui justitiæ præfecti in Guadaçnar, qui hodie (editus est liber Solorçani anno 1635) Religiosus est in Conventu S. Bernardi, eodem die, quo complevit votum amplectendi statum religiosum, exsiliit pila plumbea, quam habebat in gutture ex sclopeli ictu, quem exploserat in eum pater ipsius, facere tamen id nolens.

44 Michael Valentin, incola loci Castellonis Setabitani (vel Setabitanus, si ad Michaeleni vox illa sit referenda) graviter admodum infirmabatur, ita ut, omnibus Ecclesiæ Sacramentis munitis non modo fuerit, sed etiam medicis dixerit, cum non posse valetudinem consequi per humana remedia, nisi Deus potenti manu patraret aliquod prodigium. Infirmo autem expectanti, quandonam terminus adveniret solvendi necessarium nature debitum, nocte quadam apparuit S. Bernardus, Religiosis nonnullis eum comitantibus, secundum illud, quod dixit infirmus et affirmavit, ac sine mora inclamare cepit conjugem suam, quæ in eodem cubiculo dormierat supra arcam quadam, et dixit: Non vides, domina, gloriosum sanctum Bernardum martyrem, qui invisum me venit? Nunc novi, impertitam mihi ab eo esse salutem propter magnum pietatis adfectum, quo per totam meam vitam fui eum prosecutus: atque adeo ab hac die in posterum tempus propono, pro gratia hæc, quam in me contulit, non orationibus dumtaxat exhibere me gratum; verum etiam ipsi offero, me excepturum hospitio Religiosos omnes ac familiares sancti ipsius Conventus. Et mox die crastino infirmus convalescere se sensit, ita ut medicus confiteretur, Deum in illo peculiare miraculum esse operatum, interponente Sancto intercessionem suam.

45 Catharina Rastroxo, incola loci Alcoy, duos habebat filios hernia laborantes: unum ætatis annorum duorum cum dimidio: alterum mensium novem: quæ quoniam videbat quantum laboris pateretur utraque ista proles, decrevit ire ad peragendam novendialem pietatis exercitationem in honorem ejus, ac ipsum rogare serio admodum, ut misericordia motus remedium

DOCTORS
J. P.

fluxu sanguinis
periculosissime
laborans: pila
plumbea i. t. s.

stem mori pro
ximus:

F

infantes duo
hernia laboran-
tes, et alii mor-
alibus.

Alia corporum
invento ac
translatio solen-
nis: miracula.

Genibus capta.

LECTOR
J. P.

dium præberet duobus filiis suis. Hanc autem bonam voluntatem executioni mandans, ac bonum istud exercitium quotidie prosequens, priusquam isti novem dies completerentur, filios suos vidit recte valere, non applicato eis alio remedio majore, quam unctione ex modico oleo lampadum, quæ ardent ante Sancti altare.

Religiosus quidam e monasterio S. Bernardi hæmorrhoidibus valde laborabat; dumque vicibus aliquot magna cum devotione sese unxisset pauxillo olei e Sancti lampadibus, omnino sanus evasit.

Pater magister Frater Honorius Gilbao et de Castro, qui S. Bernardi martyris historiam conscripsit, magno lateris dolore alligi se sensit, nec non malo calculi: dumque nocte quadam curasset, ut novitii recitarent aliquos de Sancto jubilos, seque ipse unxisset oleo lampadum ejus, salutem recuperavit. *Hæc subjungit Soloveanus, miracula, quæ hic sunt scripta, ad litteram desumpta esse omnia e libro de isto Sancto: præter quæ operatus est, et operatur multa Deus in iis, qui sunt afflicti, ac in necessitate versantur, quique sese illi commendant, in suis afflictionibus et laboribus remedium invenientes.*

46 En tibi, lector, alia quædam mira e Vita nutrica Fr. Lucæ Freire de Daguarda, quam proximo paragrapho indicabo pluribus, huc transscripta. Hæc itaque biographus ille metricus posteritati reliquit in rem nostram:

Nunc Benimuslæi felicia tecta coruscant:
Hæc quoque Bernardi gaudent peperisse favo-
[rem.

Antonius Gilbertus erat cognomine dictus:
Hic Benimuslæi terram murosque colebat
Agricola, et vacuum plorabat lumine natum,
Qui Lucas patri fuerat sermone vocatus.
Hic necdum octavum vitæ compleverat an-
[num,

Cum sortis iniseræ proponens mente labores,
Incluta Bernardi et secum miracula volvens,
Quodque alii large concessit lumina cæco,
Antonius lacrymis patrem exoravit obortis:
Et si Bernardi meritis, precibusque salutem
Impetret, atque oculos solita caligine puros,
Martyris ipse tribus domui deserviat annis.

suspensivus.

C

47 Et cum fatorum genitrix caligine terram
Cinxerat, et mutuum præbebat Cynthia lu-
[meo,
Tum Morphei donum cæcus requiemque pe-
[tivit;

Sed postquam roseas monstrans aurora figuras
Lucida flammularum prædixit lumina currus,
In fundum cæcus deducitur ipse paternum,
Martyris hic meritis fulgentia sidera cernit
Lætus, et optatam vilitatē refinere salutem.
Te quoque Bernardi, præclara, Valentia,
[tangunt
Munera, dum niuium monstrat nutricis amo-
[rem.

Hic Petrus Gonzalvus erat cognomine dictus,
Inguinibus binis hunc hygroecia gravabat:
Martyris ast oleo pellit de corpore morbum.

In Geographia Blaviana volumine nono in mappa geographica regni Valentia, locum invenio Benimodo (forte Benimolo) in territorio Alzirensi situm; an illum metri causa sic mutarit, ac per nomen Benimuslæi significare velit, poeta, an alium, non est mihi promptum dicere; erit iis, qui loco hic dubio sunt vicini, et quibus proinde id examinandum relinquo. Hygroecia, Græcæ ὑγροεὶα est herniæ species, vel rameæ

aqueus, uti lego in Lexico Græco-Latino, quod D ante me habeo. Mittit etiam lectorem ad vocem ἐντεροεὶα: de qua Gorræus in Definitionibus medicis agens, Est, inquit, tumor scroti, delapso in id intestino: ubi plura de hoc malo licet videre.

§ VI. Acta stylo ligato et soluto conscripta; tempus martyrii.

Præter scriptores illos, qui agunt de Martyribus nostris, quique superius per Commentarii hujus decursum a nobis memorati sunt; suggeritur alius in Ms. quod asservamus, hoc titulo manu nostri Rosweydi prænotatum: Vita S. Bernardi de Alzira, sanctarumque virginum Gratia et Maria sororum ejus martyrum, nec non fundatio monasterii S. Mariae Populeti, Ordinis Cisterciensis, metricè descripta a F. Luca Freyre de Daguarda; ex regio S. Mariae de Moreruela cenobio, sacrae Hispaniæ seu Castellæ reformationis, Ordinis ejusdem (in diceces. Zamorensi. Vide Manrici Annales locis variis, et Jongelinum in Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis lib. vi pag. 4.) Vitam hanc accepit, ait idem Rosweydeus ad tituli marginem, ex Hispania a nostro P. Petro Castelarnau. Sic autem illa incipit:

Ogdæ neque nota canam miracula Memphis,
Altos pyramidum, radiantia signa, colossos:
Nec miranda quidem Ninææ mœnia plebis,
Millia quæ decies terræ centena creantur.
Non Ammoniacum cantet mea musa theatrum
Nobile, quod circum splendentia cornua fulgent,
Altisonum mea musa quidem pruscindet hiatus,
Fervidaque exiguum deducet in æquora pup-
[pin.

Hesperia rutilum fulgenti lumine sidus,
Exemplar meritis ac religione decorum,
Et Populeti decus admirabile tecti.
Bernardum similem Callo referentis Iberum,
Lilia de spinis ortum ducentia duris.

Finis autem metricæ hujus Vitæ ita sonat:
Sed vos ætherei fulgentia sidera regni,
Lucidaque Hispanæ terrarum sidera gentis,
Et Populeti non gloria parva sacelli,
Nos patrocinio semper refove te beato.

*49 Vocem Ogdæ quia non intellexit Castelarnavius, ideo hanc ei censuram inussit in litteris suis, die xv Februarii anno 1627 ad Rosweydeum Casaraugusta datis, ita scribens: Primum verbum Vitæ D. Bernardi ΟΓΔΩÆ, ex imperitia interpretum Græcæ linguæ corruptum est. Sed errat: nam Memphim, urbem Ægypti regiam, ab ΟΓΔΩΟ rege conditam, et a nomine filia ejus ita appellatam fuisse, perhibent Lericæ, quæ vidi. Quippe ni ergo hoc epitheto, desumpto ab hujus urbis conditore, uti potuerit prædictus poeta, et revera usus sit? Etas ejus colligitur ex epistola memorati Castelarnavi, ad eundem Rosweydeum anno, quem notabam, 1627, mense Septembri signata, in qua exstant sequentia: Accipiat interim Vitam S. Bernardi Alzirensis martyris bis descriptam: prius. exemplar amissum fuit. Invenit illam Benedictinus monachus, cognatus meus, inter libros, qui fuerant episcopi Sancii Barcinonensis, anno hujus sæculi vigesimo demortui. Dicarat illam ipsi ejus
author*

Vide metricæ, ex Hispania ad Rosweydeum missæ, exordium et finem.

F

F

de quancunq; notatur

A author F. Lueas Freyre de Daguarda etc. Videtur esse ipsum antographum. Porro nos *Vitam illam typis non committimus, tum quia non habet, unde prae aliis ab antiquitate sua commendari possit; tum quia poetice adornata est; tum denique quia illustrissimus Manricus, Ordinis Cisterciensis historicus, diligenter ea collegit, et stylo soluto interuit Annalibus suis, quae de nostro sancto Martyre, ac Sororibus ejus duabus scripta invenit; quem nos proinde supra secuti sumus, et qualiacumque Acta ex eo transcripsimus.*

Vita apud
Sighellum etiam
metrica.

50 Noster P. Carolus a Manderscheidt in litteris die 11 Octobris 1666 huc datis, Initium, inquit, Vitae illius Beati Cisterciensis, quam habet D. Ughellus, hoc est :

« Cæruleo ruerat non intempesta tridenti ».

Et post aliqua carmina, quae videntur veluti prologus praemitti, incipit serio narrare historiam Martyris, hisee verbis :

« Extat in Hesperia longos celebrata per annos ».

Ultimus versus istius Operis, quod constat 500 versibus, est hic :

« Praemia perecipiat nullum interitura per ævum ».

B

Vitam hanc non invenio apud nos : sed non magna est ejusdem jactura : neque enim auctoris nomen et ætas indicantur in dictis litteris. Et vero cur ad poetam recurramus, quando Martyrum gesta habemus pro parte vulgata ?

De Vitae stylo
soluto apud Ta-
mayum ac Man-
ricum vulgatis.

51 Hæc etiam stylo soluto ac Latino refert Tamayus in suo Martyrologio Hispano ad diem xxii Augusti, ita de eisdem præfatus : Acta scripsit brevi libello, Hispano sermone, Anonymus quidam, quem apud me relinco, ex quo illa dabimus. Hæc si conferas cum iis, quæ ex Annalibus Cisterciensibus Manrici jam dedimus, comperies utraque sic convenire inter se, ut ad eundem fontem referenda sint. Ad hæc, talis utrobique exemplaris nimis conformia sint verbis alterius, quam ut tribui possint scriptori seu interpreti diverso, non autem uni et eidem. Versio itaque ex Hispanico idiomate in Latinum, quam habet Tamayus, videtur mutuata ex Annalibus Cisterciensibus Manrici, hic enim ante illum de S. Bernardo nostro scripsit, et ab illo citatur inter auctores alios, Actis nostrorum

C

Martyrum, quæ modo indicabam ex Tamayo, prænotatos. Porro unde laudatus Manricus eorum Acta hauscrit, partim indicat § 1 superioris nostri Commentarii, ita memorans num. 9 : Hæc de Viri primordiis, patria, et genere, ac

de suscepta ntraque religione, ex ejus Vita excerpta, quam ex antiquis Populeti tabulis, ac monasterii Patrum sanctæ Triadis . . . ad compendium redegit modernus author ejusdem Religionis : cui consonant medii omnes scriptores, Miedes, Beuter, Viciano, ex quibus aliqua etiam recentiores ; partim § iv num. 32, ubi illa ex Manrico prolata sunt : Hæc de martyrio Principis invicti, Sororumque, ex Antonio Beutero, Martino de Viciano, aliisque, nec non et ex archiviis Populeti descripsit fideliter, qui Acta Sancti vulganda compilavit. Hæc etiam vulgavit Hispanice Domenecus in Historia generali Sanctorum, ac virorum illustrium sanctitate, principatus Cataloniae lib. 11 fol 10 ; ac Scolanus antea allegatus, cap. xxiv et xxv ; quibus adde Solorcanum, de quo supra, fol. 65 et sequentibus, nec non Fratrem Honorium Gilbaum de Castro, ex dictis antea num. 45 in nostro Commentario.

AUCTOR
J. P.

52 Reliquum est, ut de anno martyrii breviter disseramus. Solorcanus illud affigit anno Domini 1180, uti etiam Acta apud Tamayum, ubi hæc sunt : Eorum agonem referunt evenisse xi Kalend. Septembris anno Domini mclxxx.

Tempus marty-
rii.

E Manricus, sicut supra vidimus, ad eundem annum refert illorum palmam, et nos cum illo in principio hujus nostri Commentarii, etiam si in Actis, quæ ex isto auctore descripsimus, annum hunc expresse signari non invenerimus : qua de causa nos ibidem illum notavimus cum aliqua latitudine, addendo particulam circiter. Scolanus, quem supra assignavimus, cap. xxiv, col. 910 refutat Beuterum et Vicianam, rem accidisse scribentes anno 1130 : quia, sicut mor, ait, dicemus, accidit valde prope monasterium Populetanum, et scimus ex Historia Carbonelli, illud edificari ceptum multo post tempore, anno videlicet 1153 per Comitum Berengarium, qui reginam Petronillam Aragoniæ duxit uxorem ; absolutum autem ab ejus filio Alfonso rege, qui regnare cepit anno 1162, et anno 1196 obiit ; ita ut historiam S. Bernardi, ait Scolanus, ponere non possimus nisi ab anno 1153, usque ad annum 1196, conformiter ad Gilbaum, qui cap. iii martyrium ejus ponit anno 1180. Hæc ille. Ast haud satis concipimus, cur nostrorum Sanctorum martyrium differri debeat usque ad annum 1196. Hoc enimvero Scolani ratiocinatio nequaquam probat, ut consideranti patebit. Consuli possunt etiam, quæ superius paragrafo 11 a nobis præmissa sunt de canobio Populetano. His Commentario nostro finem imponimus.

F

A

DE B. BERNARDO PTOLOMÆO,
 INSTITUTORE CONGREGATIONIS S. Mariæ MONTIS
 OLIVETI,
 SENIS IN TUSCIA,
 COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Immemorabilis legitimusque hujus Beati cultus ab
 Apostolica Sede declaratus et extensus.

1780
 MDCCLXVIII
 Sacra Rituum
 Congregatio de-
 claravit

Sacra Rituum Congregatio immemorabilem hujus Beati cultum approbavit, ut patet ex testimonio juridico, quod post Italicam B. Bernardi Ptolomæi Vitam, a Gregorio Lombardello Dominicano conscriptam, et a Bernardino Paccinello monacho Montis Oliveti editam, apud nos pag. 143 et sequente sic sonat. In nomine Domini. Amen. Fidem facio per præsentem ego notarium publicum infrascriptum, qualiter die sabbati vigesima sexta Novembris MDCXLV, constitutus in officio mei notarii infrascripti, et coram me eodem notario D. Carolus Mentalis procurator venerabilis Religionis seu Congregationis Olivetanæ, et reverendissimi patris D. Gasparis de Neapoli abbatis Generalis dictæ Congregationis Olivetanæ, repetitis instantiis, alias factis in causa canonizationis servi Dei B. Bernardi Ptolomæi, dictæ Religionis seu Congregationis Olivetanæ fundatoris, instat iterum et de novo, non obstantibus oppositionibus factis, pro parte illustrissimi et reverendissimi D. Promotoris fidei, declarari causam dicti servi Dei B. Bernardi non esse comprehensam in decretis sanctissimæ Inquisitionis sancti Officii in materia non cultus seu venerationis; quinimo stante cultu immemorabili ejusdem servi Dei B. Bernardi, causam, de qua agitur, esse de casu excepto in decretis, prout ex verbis eorundem decretorum, ibi videlicet declarantes, quod per suprascripta in aliquo nolimus, neque intendimus præjudicare iis, qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum aut per Patrum virorumque sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia ac tolerantia præfatæ Sedis Apostolicæ vel Ordinarii celebrantur.

immemorabilem
 hujus Beati cul-
 tum,

2 Et ideo stante dicto immemorabili cultu dicti Servi Dei supplicatur fieri decretum, causam præfatam esse in casu excepto in decretis prædictis, et ita fieri et provideri petit et instat, non solum præmisso, sed omni alio meliori modo etc. Item qualiter die Lunæ quinta Decembris ejusdem anni MDCXLV constitutus in eodem officio notarii infrascripti et coram me eodem notario idem D. Carolus Mentalis in supradicta causa procurator præfatus et ad docendum de decreto favorabili per sacram Rituum congregationem in dicta causa canonizationis dicti servi Dei B. Bernardi Ptolomæi, dictæ congregationis Olivetanæ fundatoris, sub die xxvi Novembris proxime facto, produxit dictum decretum dictæ

sacrae congregationis, subscriptum per eminentissimum et reverendissimum D. Petrum Paulum Crescentium dictæ sacrae congregationis præfectum, suoque solito sigillo impresso munitum, ac per reverendissimum P. D. Carolum Paulutium dictæ sacrae congregationis secretarium pariter subscriptum, tenoris subsequentis, videlicet: « Referente eminentissimo et reverendissimo D. Cardinali Franciotto causam servi Dei Bernardi de Ptolomæis, monachorum Congregationis Olivetanæ fundatoris, die vigesima sexta Novembris MDCXLV sacra Rituum congregatio censuit constare, causam prædictam esse in casu excepto in decretis S. Romanæ et universalis Inquisitionis.

» P. Card. Crescentius ..... Loco ✠ sigil. impress.
 » Carolus Paulutius S. Congr. Rituum secr. »
 Omni meliori modo etc., et alias latius, prout in actis meis, ad quæ etc. In quorum fidem has præsentem subscripsi, et meo solito tabellionatus signo signavi. Romæ hac die septima mensis Decembris MDCXLV

Loco ✠ signi Not.

Ita est Clearchus Buschus S. R. Congr. Not.
 In fidem etc.

3 Porro illustrissimus D. Joannes Baptista Raynoldus in oratione, quam coram Innocentio X pontifice ad impetrandam B. Bernardi Ptolomæi canonizationem habuit, enumeratis hujus Beati virtutibus ac miraculis, immemorabilem ejus cultum demonstrat his verbis: Divulgavit horum aliorumque prodigiorum fama Bernardi sanctitatem. Hinc factum (Beatissime Pater) quod immemorabili huc usque cultu, quaqua ubi beati Patris viget cognitio, veneratus, adoratus, et SANCTUS vocatus fuerit. Traditiones immemorandi temporis testimonia maxima sunt. Ludicra commenta, mendaces ritus, impias sanctiones tempus absumit, edax ætas contumeliat. At quæ veritatem supra innixa sunt, neque venti persecutionum, neque seculorum voracitas, neque barbaries tyrannorum vertere et absumere valent. Annos trecentos et ultra a Bernardi obitu numeramus, et toto hoc tempore fidelium communio populorumque devotio in ipsis diœcesis principibus templis non lampadas illius tumulo, non vota altari, non thura icoui, non tabellas parietibus, non orationes, non lacrymas, non elemosynas, destitit accumulare. Viguit semper cum inter Olivetanos tanti parentis filios, tum

F
 qui præterea
 confirmavit

inter

A inter pios fidelium cœtus erga Bernardum intensa religio et devotio; non potest civitas abscondi supra montem posita, mons Ecclesia pugnatrix est fulminibus adversariorum objectus. Civitates Sancti, qui ex eminentiori loco ceteris integritatis lumina impertiuntur.

et duplici oratione panegyrica.

4 Piorum fidelium erga beatum Bernardum devotio mirum quantum incrementa sumpsit a testimoniis virorum, et summa probitate et sublimi dignitate et litteratura fulgentium. Qui de Bernardo Ptolomæo meminerint, qui passim sanctum hominem, beatum eremicolam, sanctæ Religionis fundatorem vocitent, auctores viginti quatuor sunt. Non præteream præcipuos quosdam. Stephanus Coppia Olivetanus referens amplissimum arbitrium viventi Bernardo a generali Capitulo concessum, ter a sanctis iis eremicolis SANCTUM appellatum fuisse testatur. Annalium liber, qui in Monte Oliveti sacrosanctus asservatur, hæc de eo habet: « Ipse Pater sanctus, » suscepto æternæ vitæ viatico, omnibusque » sanctæ Ecclesiæ Sacramentis, redditurus Domino duplicata talenta, inter psallentium » liorum manus simul et merentium, et inter » verba orationis gaudens, in Domino exultans, » beatum spiritum reddidit Creatori ». Pius secundus Pontifex optimus maximus undecimo Commentariorum libro sic laudat: « Nomen viro » Bernardo fuit, qui Deo plenus, Religionis » novellæ fuit auctor et cœnobii fundator, cujus » ossa religiose colunt ».

quorum una eorum Innocentio X Pontifice.

5 Deinde reverendissimus ille advocatus consistorialis, qui postmodum ad cathedram Lucensem evehctus fuit, ita perorat, ac summum Pontificem alloquitur: Quare, Pater beatissime, ut tam pium Virum Sanctorum in numerum cooptes, eique [decernas] Missam Officiumque (ut mos est sanctæ Romanæ Ecclesiæ, ejus in terris fulgidum caput es) humillime supplicamus tibi. Hoc religiosum cœnobium, sanctissimis et doctissimis refertum viris, a Bernardo fundatum; hoc prodigiôsæ Bernardi virtutes; hoc insignia ejus miracula; hoc cultus immemorabilis a sacra Rituum congregatione Sedis Apostolicæ delegata approbatus; hoc illustrium virorum de ejus sanctitate testimonia ab integerrima tua justitia expostulant. Hoc Olivetanus Ordo sanctissimi Parentis religiosa proles ad tua genua meo nomine procumbentes a benignitate tua humillime rogant; ut scilicet illum Sanctorum albo exornes, quem Italiæ ac dissitæ oræ devote colunt, quem piorum vota venerantur, quem sanctissimus patriarcha Benedictus, eademque Sanctorum Regina Deipara ad cœlum invitavere, æternæ salutis certum reddidere, et ad divinam gloriam profrendam secum adduxere.

altera eorum Alexandro VII habita est

6 Cum hæc peroratio desiderato effectu caruisset, causa canonizationis obtinendæ sub Alexandro VII Pontifice resumpta est, coram quo illustrissimus D. Julius Cæsar Fagnanus, sacre aule consistorialis advocatus, orationem suam exorsus est hoc modo: Jam quartum excurrit seculum, beatissime Pater, cum post exactam laboriosæ vitæ, præclaris virtutibus et rerum gestarum gloria admirabilem, Bernardi Ptolomæi institutoris Olivetanæ familiæ mens cælo reddita, consortio fruitur Beatorum. Et quando expectatissimus dies aderit, ut Christianæ reipublicæ et nostrorum temporum felicitati hoc additum decus et cunulatum gaudium gratulari possimus, spectatissimæ sanctitatis Viro cælestes honores et publicas aras et sacrorum solemnitates

Augusti Tomus IV.

tandem esse decretas, ut appellatione SANCTI, ritumque et veneratione salutandum colendumque Bernardum habeamus? Sed nimirum diu res agitata consultationibus, inter populorum vota ac Principum preces, nunquam tamen ad optatum exitum perdneta, areavo Divinitatis consilio, crediderim. Tibi potissimum reservata est, beatissime Pater, ut divinæ tuæ vocis oraculo clarissimus et sanctissimus Popularis tuus, de Catholico nomine egregie promeritus, in Divorum album relatus, et adorandus Ecclesiæ propositus, hoc quoque titulo beatissimi Pontificatus tui famam in dissitas quasque nationes et in omnem posteritatis memoriam feliciter extenderet. De quo mihi apud Sanctitatem tuam in hoc amplissimo orbis theatro de more verba facturo, si præfari veniam liceat, pro elaborata et suis absoluta numeris oratione abunde fuerit, quæ sui pompam pulchriorem exhibeat, maximarum rerum simplex et nullis rhetorum ornamentis exulta oratio.

7 Tandem facundus orator, expositis præcipuis B. Bernardi Ptolomæi virtutibus ac miraculis, orationem suam concludit his verbis: Quæ cum ita sint, beatissime Pater, multoque plura atque ampliora, quam ut a me breviter et captum commemorari dicendo potnerint, tot retro annorum confirmata consensu, toties publicis litterarum tradita monumentis, et hic quoque non semel a suavis viris eum summa eloquentiæ laude declamata et repetita feliciter, iterum atque iterum repetit humillimas supplices, renovatque calidissimas obtestationes suas apud Sanctitatem tuam, non solum incluta Senarum urbs, tot Divorum parens freundissima, non solum serenissimus magnus Etruriæ Dux, sed Italia omnis, sed omnis Europa, et tota Christianæ reipublicæ, quam late patet, universitas, et sacer Olivetanorum Ordo beatissimus tuis pedibus advolutus, per tuam Te clementiam ac pietatem, beatissime Pater, orat obsecratque suppliciter, ut virum sanctissimum Bernardum Ptolomæum, parentem et conditorem suum, suis tandem cultibus titulisque auctum et decoratum publice velis, ut fulgidissimum illud lumen super aureum Ecclesiæ candelabrum accendas, ut luceat in splendoribus Sanctorum, et glorificetur æterni luminis Pater, qui in sole pascit tabernaculum suum.

ad impetrandam solennem ipsius canonizationem.

E

8 Quamvis hæc vota haecenus irrita fuerint apud Sedem Apostolicam, quæ in negotiis hujusmodi caute ac severe solet procedere, tamen toties repetita insignium gestorum miraculorumque testimonia videntur posteriores Pontifices Romanos movisse, ut Congregationem Olivetanæ Lectiones proprias de B. Bernardo Ptolomæo recitandas concederent, ac deinde cultum beati Viri extenderent, quemadmodum liquet ex sequente decreto, quod Lectionibus propriis ita subnectitur: Pater D. Joannes Franciscus Fossati Mediolanensis abbas, et procurator generalis congregationis Olivetanæ, nec non procurator causæ canonizationis B. Bernardi Ptolomæi abbatis Ordinis S. Benedicti, oh summum pietatis studium, quo ipsi oratores et Religiosi ejusdem congregationis Olivetanæ ipsum B. Bernardum prosequuntur, supplicaverunt nomine totius suæ Religionis sacrorum Rituum Congregationi pro extensione Officii et celebrationis Missæ de eodem Beato per universum Ordinem monasticum eum lectionibus propriis, alias præfate Religioni die xix Aprilis MDCLXXXI sub ritu duplici recitari concessis

F

Posterioribus Pontifices Romanos

AUCTORE
G. C.

sis. Et sacra Congregatio, precibus oratorum benigne inclinata, ad relationem eminentissimi et reverendissimi D. Cardinalis de Lauræa, gratiæ petitiæ annuendum esse censuit; et in posternum ab omnibus utriusque sexus totius Ordinis monastici Religiosis juxta Rubricas Breviarii et Missalis Romani, Officium et Missam de prædicto Beato sub eodem ritu duplici, ut supra, singulis annis, XXI Augusti die ipsius Beati festo, recitari ac respective celebrari posse benigne concessit, si Sanctissimo D. N. placuerit. Die XXIV Novembris MDCXCI. Et facta de prædictis Sanctissimo D. N. Innocentio Papæ XII relatione per me secretarium, Sanctitas sua annuit, et decretum expelliri et publicari mandavit die XXIX ejusdem mensis Novembris et anni MDCXCI.

A. Episc. Ostien. Card. Cybo.

Loco ✠ sigilli.

Joseph Vallemanus sac. Rit.
Congr. secr.

affi. cum
b. tioribus pro
rūs

9 *Ceterum Lectiones istæ propriæ, quæ synopsis Vitæ continent, recitantur hoc ordine*: LECTIO V. Bernardum, qui in seculo Joannes, Senis ex prædicto Ptolomæorum genere natus, pia genitorum cura apud Religiosos S. Dominici educatum, priusquam nasceretur, sub specie cyeni, rostro ramum ex viridi decerptom olea referentis, mater parere sibi visa est; qui e puerperæ sinu postea divulsus, aliis comitantibus, in cælum evolat: quod Olivetani Ordinis præsagium fuisse creditur. Adolescens equestri dignitate eruditionis præstantiam adiungens, philosophiæ ac jurisprudentiæ professor excellit. LECTIO VI. Cum aliquando celebrem disputationem instituisset, oculis repente captus; sed a Deipara, quam impensius colebat, voto ei nuncupato, ocnlorum luminibus restitutus, cathedram consecutus, et lectionis vice faciendum de vanitate mundi sermonem habens, bonis omnibus statim abdicatis, eisque in pauperes et alia pia opera erogatis, in solitudinem Accouæ recessit, quo cum plures nobiles cives, ejus voce et exemplo permoti, consecrati sunt; ibique assiduis et voluntariis jejuniis et flagellis, ceterisque corporis macerationibus asperrimum, sed divinorum ac cælestium meditationibus suavissimum novus homo novum anachoriticæ vitæ genus exorsus est.

C
in hoc Beato ve
dora permae
rud.

10 LECTIO VII. Tantam incem princeps temerarum agre cum ferret, de quo Vir Dei pluries divinitus triumphaverat, famam illius falsis criminationibus per improbos homines apud Joannem XXII Avenione tunc sedentem denigrare conatur: quem summus Pontifex ad se accersitum, agnita ejus innocentia aliorumque, qui ad ipsum ex sanctitatis odore confluxerant, laudatum ad Guidonem episcopum Arctinum destinavit; cui instanti sub certa regula approbandi jus et facultatem contulit. Episcopus vero, triduo indicto jejunio, candidum habitum sub regula sancti Benedicti cum insignibus Religionis, quam congregationem sanctæ Mariæ de Monte Oliveto denominavit, prout ipsi antistiti in somnis fuerat a Deipara præmonstratum, Servo Dei ac sociis impertivit. LECTIO VIII. Bernardus subinde ad eum locum reversus, ubi novæ plantationis prima jecerat fundamenta, ædem Deo sacram sub invocatione Nativitatis beatæ Mariæ Virginis ædificat. Porro tanta erat in ipso animi demissio, ut vix tandem suorum votis adduci potuerit ad assumendum Religionis regimen, nisi postquam ternis moderatoribus parvisset. Fervor vero charitatis ejus in proximi salutem emi-

cuit, cum, grassante Senis et in ejus ditionis ambitu fœda pestilentia, et morbo laborantium tum corporum tum animarum incolumitati se suosque devovit: quo ipse morbo correptus, ætatis suæ septuagesimo sexto, meritis et virtutibus insignis, in monasterio Senensi salutari reffectus epulo, inter psallentium pariterque mœrentium manus exaltans, immaculatum spiritum Deo reddidit decimo tertio Kalendas Septembris, anno salutis reparatæ supra millesimum trecentesimo quadragesimo octavo, ibique miraculis clarus sepultus est.

II *His Lectionibus aditur oratio propria, quæ sic recitatur*: Deus, qui per beatum Bernardum, novum anachoriticæ vitæ genus in Ecclesia tua exordiri voluisti; concede, quæsumus, ut ejus vestigiis insistentes, æternæ vitæ præmia consequi mereamur. Per Dominum etc. *Hæc oratio sive collecta mense Aprili anni 1692 post examen eminentissimi Cardinalis Colloredi a sacra Rituum congregatione et ab Innocentio Papæ XII approbata est, ut in peculiari decreto ibidem refertur. Idem Pontifex, ni fallor, nomen hujus beati Viri jussit inseri Martyrologio Romano, in quo hodiecum ita legimus*: Senis in Tuscia beati Bernardi Ptolomæi abbatis, Congregationis Olivetanæ fundatoris. *Cum hic Commentarius jam prælo paratus esset, R. admodum D. Benedictus Campo-Sampieri Olivetanus sacre theologiæ lector, Romæ anno 1737 dedit ad nos humanissimam epistolam, in qua ex archivo congregationis suæ exhibet instrumenta, quæ jam supra retulimus, usque in fine notitiam nobis hactenus ignotam subjungit hoc modo*: Tandem die XXI Martii MDCCV per decretum sacre Congregationis approbatum a Clemente XI sub die IV Aprilis ejusdem anni concessum fuit, ut in tota Congregatione celebraretur festum B. Bernardi sub ritu duplici secundæ classis cum octava, ejus postea lectiones propriæ approbatæ fuerunt, et concessæ die IV Julii MDCCV. *Licet itaque egregius ille religiosæ familiæ Conditor nonnumquam solemniter canonizatus sit, tamen hæc certa publicæ venerationis testimonia abunde sufficiunt, ut in Opere nostro locum habeat. Nunc de biographis ac gestis ejus agemus.*

ejusque nomen
Martyrologio
Romano insere
per erunt.

§ II. Diversi Actorum scriptores memorantur, et copiosa Vitæ synopsis exhibetur.

Primus Vitam B. Bernardi Ptolomæi scripsisse dicitur F. Joannes Baptista de Populonia, coævus Ordinis Dominicani scriptor, quem admodum Petrus Marcellinus Oruffius, abbas Olivetanæ Congregationis mor citandus, ante Italicam Beati Vitæ in præfatione ad lectorem testatur. Quinimo Gregorius Lombardellus ex Ordine Prædicatorum, quæ Acta ejusdem Beati Italicæ exaravit, in Appendice ad quintum libri primi affirmat, hanc veterem et Latinam salutis sui lucubrationem sibi ab excellentissimo D. Ludovico Falugio equite S. Stephani commodatam fuisse Plumbini in Urtruria, ubi enim ex antiquo exemplari fideliter transcribi jussit. Lombardellus ibidem addit, Joannem Baptistam de Populonia fuisse amicum B. Bernardi Ptolomæi, et sub hujus beati Patris disciplina habuisse fratrem, nominat Guilhelmum, ex cu-

Post Joannem
Baptista de
Populonia

A *jus ore gesta beati Viri potissimum collegit. Vide-
tur hinc ignorasse Jacobus Echardus Dominica-
nus, qui non ita pridem scriptores Ordinis sui
recensuit, et tamen nullam Joannis Baptistæ de
Populonia mentionem fecit, nisi forsitan sub alio
nomine hunc scriptorem citaverit. Quidquid sit
hinc de eo, utinam inveniretur istud authenti-
cum documentum, quod verosimiliter alicubi cum
blattis et lineis inlucatur. Saltem Putres Olive-
tani nuper a nobis Romæ per amicum consulti re-
sponderunt, sese istud antiquitatis instrumentum
non potuisse reperire.*

causæ recentio-
res dum Latine
tum Italiane

13 Varii recentiores gesta Beati nostri litteris
mandant, ut discimus ex Ms. anonymi ut nos
olim misso, in quo præcipui biographi sic enume-
rantur: Omnium primus ejus ad posteros
transmisit Vitam Joannes de Populonia Ordinis
Prædicatorum magister ac doctor, qui et vixit
tempore beati Bernardi, et fratrem habuit Guiliel-
mum sub illius magisterio ac disciplina; deinceps
ejusdem Ordinis theologus, ac sancti officii
Senarum consultor Gregorius Lombardellus
opusculo tribus libellis digesto. Et ne silentur
prorsus Olivetani scriptores, Antonius Bargensis in
sua Congregationis historia; D. Michael Angelus
Bonhaverti in Dialogo ad nuperos Olivetanos;
abbas D. Secundus Lancellotti in Historia Olive-
tana libro primo; D. Paulus Carpenterius Nea-
politanus libris quinque; D. Petrus Marcellinus
Oraffinus abbas Laudensis, et D. Dominicus Becoli
in libello Italiane exarato.

de gestis hujus
Beati scripse-
runt.

14 His etiam alii addi possent, si recensere
vellem omnes illos, qui de B. Bernardo Ptolomæo
breviter aut obiter memierunt. Unde Paulus
Carpenterius ante Latinam Beati Vitam,
quæ quinque libris complexus est, initio præ-
fationis lectorem ita alloquitur: Beati Bernardi
Ptolomæi Senensis Olivetanorum cœnobarum
parentis gesta, virtutes, et mira multi viri gra-
ves scripsere, sed curam (ut verum fatear)
potius, saltatimque magis (si perpaucos ex-
ceperis) quam ex professo. Nos itaque dumtaxat
hic lectori notitiam suggeremus de illis Viri scri-
ptoribus, qui Acta B. Bernardi Ptolomæi ex
professo, ut aiunt, posteritati reliquerunt. Ex
his autem seligimus eos, quos præ manibus ha-
bemus, et de quibus consequenter certius ju-
diciam ferre possumus. Etiam rationem redde-
mus, cur unum alteri ad vulgandum Beati gesta
prætulimus.

inter quos potis-
simum recense-
mus eos.

15 Paulus Carpenterius abbas Ordinis Olive-
tani anno 1642 Neapoli vulgavit Latine quin-
que libros, quibus gesta et miracula beati sui
Fundatoris eleganter ac fuse prosecutus est. At
hic scriptor florulus sæpe evagatur ad narra-
tiones, ab instituto nostro et Actis Beati alienus,
ut ipse circa finem præfationis fatetur his verbis:
Digredimur multoties, et per quædam eruditione
digna excurramus. Profana (ne hilum quid-
dem a veritatis fundamento recedentes) interte-
ximus, et pleraque verosimilia, ut soliloquia,
conciones, præcepta, descriptiones, gravissimi-
mos secuti auctores, qui et juvare et delectare
studuerunt, ne legentes etiam perbreve opu-
sculum tæderet. Quare ea omnia superflua mi-
nime putavimus. Sed nos istas digressiones et ver-
borum phaleras potius rhetori, quam historico
convenire censuimus, ac propterea illum lucubra-
tionem, quæ jam antea publice prodit, mini-
me recudendam existimavimus, quamvis iterata
ejusdem editio nobis facillima foret.

16 Cum Gregorius Lombardellus Dominica-

mus anno 1613 in urbe Senensi moriens Italianam
B. Bernardi Ptolomæi Vitam prælo paratam
reliquisset, Bernardinus Paccinellus monachus
Olivetanus eam postea typis vulgavit, absque ulla
immutatione, quemadmodum citator in præfa-
tione ad lectorem testatur. Lombardellus autem post
hanc lucubrationem suam in Appendice ad ca-
put primum libri tertii upud nos pag. 130 asse-
rit, sese onovia, quæ de B. Bernardo Ptolomæo
scripsit, ex Joanne Baptista de Populonia aliis-
que antiquis monumentis hausisse. Sed magnam
nobis præstitisset gratiam, si vetera illa documenta
verbum de verbo expressisset, aut saltem sin-
gillatim assignasset, ut hoc tempore desidrant
eruditi critici, inter quos Echardus Dominica-
nus in Bibliotheca Prædicatorum tomo II pag. 385
de similibus Lombardelli scriptis tale fert judi-
cium. Ego vero Gregorium non parum laudan-
dum judico, ut virum in evolvendis historicis
assiduum, deque re literaria, præsertim ha-
giographis, optime meritum. Non nego tamen,
mibi videri de fide lectoris plus satis præsumere,
dum ea, quæ indiscriminatim a variis excepit
etiam incerta et dubia, nulla prolato teste authen-
tico narrat, acsi nullatenus narrantis posset va-
cillare fides. Hinc etiam post illum, etiam cum
gusto lectum, ipsa tamen a peritis, nam absque
ratione, primigenia quærentur adhuc et expe-
tantur documenta. Hæc Echardi judicium de suo
sodali minime suspectum videri debet.

AUCTORIS
G. C.
quorum Opera
nobis ad ma-
num sunt.

17 Præterea Petrus Marcellinus Oraffius ab-
bas Olivetana Congregationis anno 1650 Vene-
tiis editit Italiane Acta beati sui Fundatoris, quæ
potissimum ex Lombardello hæcæpsit, ut in præ-
fatione ad lectorem monet. At ibidem fatetur,
sese his Actis inseruisse observationes morales,
salutaria monita, et quasdam digressiones, ne
Vita illi nimis sicca vel sterilis in lucem prodiret.
Etiam ingenue confitetur, quod sermones a
B. Bernardo Ptolomæo habitos arbitrari suo nu-
cavit, et interdum verosimilia pro veris narra-
vit. Attonen publice testatur, se in non fecisse
ad ostentandum ingenium, sed ad fovendum na-
triendamque lectoris pietatem, et sese hac in re
varios Sanctorum biographos imitatum esse. Cer-
te nimis multi Vitarum scriptores hæc licentia
usi sunt, et sua sensa cura veterum documentis
ita confuderunt, ut in his ab illis discernendis
labor mster assidue et difficulter impenditur. Ve-
rum nos istas amplificatas exhortationes, utilia
monita, et morales annotationes concionatoribus
relinquimus, et indignus solam historiarum veri-
tatem, quam videmur propius reperisse in
brevioribus ac simplicioribus Mss. Actis, de qui-
bus uliqua jam præmonēbimus.

et ex omnibus
ad prælo ab-
gimus quemdam
anonymum.

18 Olim accepimus a Patribus Olivetanis (ita
ex indicis quibusdam suspicamus) Vitam
B. Bernardi Ptolomæi recentioribus characteribus
exaratam, et in quinque partes divisam, quarum
prima Brutum in sæculo, secunda in cre-
ma, tertia in carnobio representat: in quarta
autem parte refruntur ejus miracula, et in
quinta laudes Ordinis ab ipso instituti celebra-
tur. Hanc anonymus quispiam, qui forsitan ex
animi demissione suppressit nomen suum, colle-
git ex Carpenterio, Lombardello et Oraffio,
quos identidem in margine diligenter assignat.
Hæc anonymi collectio propter brevem ac simpli-
cem gestorum narrationem nobis prælo digna vi-
sa est, et propterea illam diffusis et erroratis
Carpenterii Actis prætulimus. Item itaque post
hunc Commentarium prævium typis excudemus,

qui Acta Beati
simpliciter et
historice colle-
git.

et

AUCTORE
G. C.

et more consueto illustrabimus, ubi quid notatu dignum occurrerit. Dividemus autem collectionem istam in quinque capita, et post singula in annotationis referemus ea, quæ anonymus in margine notavit, si operæ pretium fuerit.

Germanus Ptolomæus cum natal centum et pluribus elogiis,

19 Post omnes istos biographos Germanicus Ptolomæus generalis vicarius illustrissimi Caroli Pitolominei Senarum archiepiscopi (hic anno 1671 cathedram Senensem ascendit) gesta B. Bernardi Ptolomæi centum et duobus elogiis, ut ipse vocat, vel acutis inscriptionibus exornavit. Hoc opus posthumum Marius Ptolomæus, auctoris ex fratre nepos, tandem anno 1710 Senis in lucem dedit, et acutum putru sui ingenium posteritati commendavit. Quamvis ingeniosa sit illa Germanici Ptolomæi lucubratio, tamen ea parum nobis potest prodesse, quia in isto scribendi genere datur nimia ornandi licentia, et auctor interdum œstro quodam poetico abripitur, ut editor in præfatione non distetetur. Igitur ex hoc opere excerpemus solos elogiorum vel inscriptionum titulos, qui serie temporis singulare gestorum compendium continent, et posthnam Beati gloriam non parum illustrant.

B
quorum solus exhibemus titulos

20 ELOGIUM I. Nobilissimis parentibus, Mino Ptolomæo et Fulvia Tancreda sterilibus, eorum vota Deipara obsecundante, beatus Puer concipitur. ELOGIUM II. Mater, dum Puerum gestaret in utero, sibi visa est in somnis candidum cyenum peperisse, qui virentis olivæ decerpto ramo, densis stipatus cyenis cælum volatu conscenderet. ELOGIUM III. Nascitur Senis in Ilerriaria die decima Maii, anno a partu Virginis MCLXXXII, seculo Italiae et universo orbi Christiano Guelphorum ac Ghibellinorum dissidiis funestissimo, et in illius ortu repentino afflata gaudio patria Senensis exultat. ELOGIUM IV. Nato a Fulvia matre imponitur nomen Joannes. ELOGIUM V. Mira in eo, vel a tenera infantia, morum gravitas, et pietatis maturitas. ELOGIUM VI. Formosus ad miraculum adolescens Joannes. ELOGIUM VII. Christophoro Ptolomæo religiosissimo agnato suo uobilis Adolescens educandus committitur in cœnobio divi Dominici Senis. ELOGIUM VIII. Annum ætatis agens decimum quintum, summa totius patriæ acclamatione, philosophiæ ac juris utriusque doctor rennatiatur. ELOGIUM IX. Ab imperatore Rotholpho Eques Casareus creatur. ELOGIUM X. Delectatur venatione Joannes.

C
que copiosam vitæ synopsis continet.

21 ELOGIUM XI. In sodalitia Virginis Deiparæ, quod sub Senensi nosocomio adhuc religiosissime floret, suæ ponit tyrocinia sanctitatis. ELOGIUM XII. Adhuc ætate minor electus reipublica Senensis supremus moderator, illam sanctissime ac prudentissime temperat. ELOGIUM XIII. Seculi sui sapientum facile princeps, patria in academia publice docens, doctrinæ gloria universam implet Italianam. ELOGIUM XIV. Vana doctrinæ gloria male tumescens, a pietate desciscit. ELOGIUM XV. Cæcitate improvisa divinitus percussus, respiscit. ELOGIUM XVI. Solitariam vitam vovens, amissum oculorum usum a Virgine Deipara recuperat. ELOGIUM XVII. Discipulis novas atque curiosas, uti ante cæcitatem promiserat, ab eo theses expectantibus, de vanitate rerum terrenarum, et seculi contemptu jam in eremum secessurus, in Senensi lyceo religiosissimam concionem habet. ELOGIUM XVIII. Universa bona sua pie distribuit in pauperes. ELOGIUM XIX. In eremum Aconæ secedit. ELOGIUM XX. Secedentem in eremum sequuntur Am-

brasius Pitolomineus et Patritius de Patriciis, h religione æque ac sanguine præstantissimi.

22 ELOGIUM XXI. Mutat nomen Joannis in Bernardum. ELOGIUM XXII. Lacero sacco semiamictus fere nudus desertum colit. ELOGIUM XXIII. Bernardi cellulam arboribus in eremo constructam protinus mali dæmones evertunt. ELOGIUM XXIV. Defossam a se specum inhabitat. ELOGIUM XXV. Quam incolit spelunca in speciem sepulchreti humanorum cadaverum exuviis horrenda. ELOGIUM XXVI. Archangelum Michaëlem in patronum assumit, cui in singulas hebdomadas perpetuum ac severissimum jejunium vovet. ELOGIUM XXVII. Vinum ultra non gustaturus, omnes Aconæ vitales obtruncat. ELOGIUM XXVIII. Perpetuo atque severissimo sibi indicto jejunio, bis tantum in hebdomada pane vescitur. ELOGIUM XXIX. Asperum induit cilicium atque ferrea catena se præcingit. ELOGIUM XXX. Ubertim et amarissime plorat.

et breviter narrem

23 ELOGIUM XXXI. Sese septiès in die horrido lustuario eruentat. ELOGIUM XXXII. Quod religiosis curis superest temporis, terræ in culturam impendit. ELOGIUM XXXIII. Circumspectus suæ custos pudiciæ, omnium vitæ aspectum feminarum. ELOGIUM XXXIV. Duabus vix horis quieti necessarie permissis, traducit noctes insomnes. ELOGIUM XXXV. Integras cujusque feriæ sextæ noctes patientis Dei in fervidas meditationes vigil impendit. ELOGIUM XXXVI. Silentium non interruptum religiosissime servat. ELOGIUM XXXVII. Virgineum Deiparam tenera dilectione prosequitur. ELOGIUM XXXVIII. Sacræ lectioni vacanti sæpius Virgo Deipara sacrarum Scripturarum difficultates enodat. ELOGIUM XXXIX. Inferni spiritus, Ambrosii atque Patricii assumpta specie, suadentes Bernardo discessum ab eremo, ab eo divinitus detecti fugantur. ELOGIUM XL. Ambrosius et Patricius, suggestione diabolica adormantes discessum ab eremo, prodigiosa caligine circumfusi, frustra circumgerrantes, exitumque ab Aconæ non invenientes, mire ibi Bernardi prece detinentur.

varias hactenus eruditiones in eremo,

B

24 ELOGIUM XLI. Ferula ac poena infecta veneno a Guelphis, simulata pietate, dono missa, Bernardus, fraude divinitus cognita, illico signo crucis expurgat visibiliter a veneno. ELOGIUM XLII. Sanctorum Innocentium cædi sacrata die a malo dæmone graviter vulneratus, a Christo Crucifixo illi apparente prodigiose sanatur et recreatur. ELOGIUM XLIII. Reparatoris tormenta fervide meditantis diabolus tot se daturum verberationes minatur, quod ad columnam passus est Christus Jesus. ELOGIUM XLIV. Sathan, assumpta specie femine impudicæ, Bernardum impuros ad amores sollicitans, signo crucis fugatur. ELOGIUM XLV. Concupiscentiæ motus repressurus, se inter spinas volutat. ELOGIUM XLVI. Sacra Bernardi gloria ex Italia univèrsa multos trahit in eremum. ELOGIUM XLVII. Ostenditur Bernardo scala argentea cælum usque pertingens, in cujus summitate Jesus et Virgo Mater, plurimis in veste candida per illam ascendentibus. ELOGIUM XLVIII. Latrante invidia, tanquam suspectus de hæresi cum sociis ad summum Pontificem Joannem XXII defertur, a quo citati Bernardus et Ambrosius calumniam purgaturi, Avinionem in Gallia proficiscuntur. ELOGIUM XLIX. Avinionem proficiscenti occurrunt sæpius angeli ductores in via. ELOGIUM L. Esurienti in itinere angeli panem suppeditant.

tentationes damnorum

F

25 ELOGIUM LI. Sathan, assumpta forma religiosi

castitatis

A ligiosi anachoretæ, Bernardo occurrens, perfide insinuat, ut co temptis imperiis summi Pontificis, Acconam revertatur, et ab eo detectus et derisus fugatur. ELOGIUM LIII. Summus Pontifex, deprehensa statim innocentia Bernardi, et illius admiratus sanctitatem, honorifice exoptum et gratis cumulatam, Hetruscam in eremum dimittit. ELOGIUM LIII. Rediens in Italiam Bernardus a nobili viro Taurini hospitio excipitur, cuius servus commissum a se furtum suggestione diabolica perfide impositurus Bernardo, argenteam pateram in ejus pera condit, cuius indicio actus reus furti manifesti Bernardus, et carceri mancipatus, impetrata prius furaci servo venia, furem ac furtum reteggit sibi divinitus revelata. ELOGIUM LIV. Dum accusatus furti detineretur in vinculis, habuit in carcere angelos consolatores. ELOGIUM LV. Nobilis hospes Bernardi mira hac illius charitate et mira vite sanctimoniam devinctus, suis bonis omnibus erogatis in pauperes, eum sequitur in eremum. ELOGIUM LVI. Verceilis feminam a malo spiritu obsessam aspectu solo liberat. ELOGIUM LVII. Reversus in eremum instituit Congregationem S. Mariæ Montis Oliveti, ipsa de cælo Virgine Deipara præbente vestem candidam, et novæ Congregationis insignia, scilicet ternos montes cum cruce purpurea, media inter geminos ramos virentis olive. ELOGIUM LVIII. Virgo Deipara regulam S. Patris Benedicti de cælo præbet Bernardo, quam novæ suæ Congregationi observandam proponat. ELOGIUM LIX. Admirabili demissione Congregationis suæ summam præfecturam recusans, tandem post diuturnum certamen eidem abbas generalis licet invitus prælicitur. ELOGIUM LX. Bernardi in summa moderatione summa modestia.

revelationes,

26 ELOGIUM LXI. Singulari demissione oculorum languorem causans, ut commissum depouat præsulatum, id a filiis amantibus impetrare non valet; sed in eo perpetuo, donec vivit, confirmatur. ELOGIUM LXII. Nova Bernardi Congregatio frequentibus donata cœnobiis per universam Italiam illico propagatur. ELOGIUM LXIII. Celebre templum et cœnobium Montis Oliveti in eremo Acconie Bernardo ædificante, inferni lemures, assumpta Ethiopum forma, noctu everlentes, quod fuerat constructum interdictu, Bernardi precibus a Michaele archangelo fugantur. ELOGIUM LXIV. Stephanum de Lugano cæmentarium inter templi ruinas casu lethali extinctum solo contactu pectoris mire in vitam revocat. ELOGIUM LXV. Anri vis ingens diabolico præstigio in fundamentis novi cœnobii reperta, Bernardo illam signante signo crucis, protinus evanescit. ELOGIUM LXVI. Sæpius visus, dum orat, raptus in extasim in caelam toto corpore ferri. ELOGIUM LXVII. Feria sexta majoris hebdomadæ juxta imaginem Jesu Crucifixi ardentius orans, visus est sursum corpore raptus cruci diutius adherere. ELOGIUM LXVIII. Eadem die Jesus crucifixus amanter cum Bernardo colloquitur. ELOGIUM LXIX. A Christo crucifixo multa arcana et futura Bernardo revelantur. ELOGIUM LXX. Cælitus illustratus noscit secreta cordium, et arcanas cogitationes revelans multos in viam salutis revocat.

miracula,

27 ELOGIUM LXXI. Prophetiæ dono illustratur. ELOGIUM LXXII. Fratrem Marinum de Parisiis incurabili morbo claudicantem miraculose sanat. ELOGIUM LXXIII. Fratrem Pacificum lethaliter vulneratum prodigiöse curat. ELOGIUM

LXXIV. Solæ Bernardi vestes mire sanant febricitantes. ELOGIUM LXXV. Imperat febrî quartana, ut discedat a Fratre, cui nomen Bonus, et illico relinquit eum febris. ELOGIUM LXXVI. A summo Pontifice Joanne XXII Sutrium missus, animos populorum civilibus discordiis astuantes conciliaturus, statim tumultus sedat. ELOGIUM LXXVII. Dum summi Pontificis jussu Sutrium progredederetur Bernardus, a pia lemna Volsinii hospitio recipitur, quæ mali dæmonis arte, ejus impuro amore accensa, noctu dormientem aggressa, ab illo pudica prorsus astutia protinus exclamante sibi furem instare, fugatur. ELOGIUM LXXVIII. Fugata impura femina, concupiscentiæ motus sedaturus, horrido fustuario se cruciat. ELOGIUM LXXIX. Sotrii Romulum quemdam, prima ab infantia cæcum, Deiparæ ope implorata, protinus liberat a cæcitate. ELOGIUM LXXX. Inferni spiritus, mentita nobiliorum procerum specie, Bernardum ambitionis tentaturi, illi offerentes præcipuas seculi dignitates, ab eo protinus agniti deridentur.

28 ELOGIUM LXXXI. Contempto a diabolo graviter vulneratus, a Michaele archangelo sanatur. ELOGIUM LXXXII. A Deipara Virgine redditur certior æternæ beatitudinis. ELOGIUM LXXXIII. Prædicat hunc pestiferam, quæ anno Domini mcccxlvi Italiam totam funestissime devastavit. ELOGIUM LXXXIV. Comuni in contagione languente patria, accurrit ab eremo cum sociis, ægris languentibus suppeliaturus. ELOGIUM LXXXV. Ut Bernardus prædixerat, octoginta ejus filii, dum auxiliantur ægris, victimæ charitatis occumbunt. ELOGIUM LXXXVI. A divo Benedicto vicinæ mortis dies vigesima Augusti Bernardo prænuntiat. ELOGIUM LXXXVII. Gloriosæ Virginis assumptioni sacra die, illius in cælum assumpti triumphus ostenditur Bernardo. ELOGIUM LXXXVIII. Dum ferventissima charitate opitulatur ægris, contrahit labem lethalem. ELOGIUM LXXXIX. Moriturus exultat et suavissime ridet. ELOGIUM XC. Agens ætatis suæ annum septuagesimum sextum, die vigesima Augusti, anno Domini mcccxlvi, sanctissime moritur, assistentibus morienti Christo Jesu, Virgine Matre, et cum cælesti militia archangelo Michaele.

29 ELOGIUM XCI. Circa sacrum cadaver cælestis exaudita melodia, et visa beatissima illius anima a Christo Jesu et Virgine Matre gemino diademate coronata, ac veste candida trabecata in specie triumphantis inter divos Benedictum et Bernardum cum cælesti militia cælum conscendere. ELOGIUM XCII. Mortuus ab universa Hetruria lugetur, et fit ad ejus feretrum concursus populorum. ELOGIUM XCIII. Sacrum cadaver suavissimum odorem efflat. ELOGIUM XCIV. Sacri contactu corporis plurimi contagiosa lue afflata mire curantur, inter quos præcipui Fratres Hieronymus Neapolitanus, Christophorus Bononiensis, Gregorius Pavensis, et Raynerius Romanus. ELOGIUM XCV. Antonii Ghini de Senis arida manus sacri contactu corporis sanatur. ELOGIUM XCVI. Joanna de Bonoconvento energumena, cingulo Bernardi præcincta, a spiritu invasore liberatur. ELOGIUM XCVII. Mulier Faustina de Monte sancti Sabini ab insanabili sanguinis fluxu ad feretrum Bernardi liberatur. ELOGIUM XCVIII. Dominica Griffoli de Monterone, hydrope incurabili laborans, ad feretrum Bernardi salutis restituitur. ELOGIUM XCIX. Sacrum Bernardi corpus reperiri adhuc non valuit, quod ideo factum creditur, quia id humilis Servus moriens

VICTORI
G. C.

et al que quæta
singularia.

f

quæ in alia
libra non exp
runtur
f

AUCTORE
G. C.

muriens a Domino postulaverit. ELOGIUM C. A summo Pontifice Innocentio X ob cultum immemorabilem, Bernardum uti Beatum coli decernitur anno salutis MDCLXIV. ELOGIUM CI. A Clemente X summo Pontifice aris admotus atque publico cultu decoratus anno MDCLXXII. ELOGIUM CII. Ad beatum Bernardum agnatum summa auctoris peroratio, et operis conclusio. *In his elogiorum titulis aliqua narrantur, quæ in Actis inferius edendis non reperientur. Non facile dictu est, quantum auctoritatem habeant illa hic expressa, et alibi prætermissa, cum Germanicus Ptolomæus nullum assertionem testem citet. Idem auctor his elogiis subnectit septemdecim odas, quarum unam paragrapho sequente referemus.*

§ III. Disentiuntur nonnulla, quæ ad Vitam, miracula, et corpoream Beati formam spectant.

Inter alia auctores disputant.

B *Beatus noster patrem habuit, nonnunc Minum Ptolomæum, ut omnes biographi consentiunt. Hinc corrigendus Gabriel Bucelinus, qui in Menologio Benedictino ad diem xxii Augusti sic perperam scribit: Senis in Tuscia depositio sancti Bernardi Tolomæi abbatis et primi funditoris monachorum Ordinis sanctæ Mariæ matris Dei de Monte Oliveto. Bernardus celebri admodum et illustri Tolomæorum familia Senis ortus, Joannis filius, Mini nepos, Joannes et ipse primus in baptismo vocatus est. Videt, hic Bucelinum errasse, et ex patre B. Bernardi Ptolomæi Minum animum tenere fuisse, cum contra materius Beati avus Joannes appellaretur, ut Gregorius Lombardellus in Vita Italica lib. 1 cap. 1 affirmat. Carpenterius hanc Lombardelli sententiam sequitur, dum lib. 1 Vitæ cap. III, pag. 21 de primo ipsius nomine hæc tradit: Ortus infantulus, vere filius orationis et voti, sacra baptismatis uada perluitur, abluitur, sancti Spiritus salubri flante aura, ex originaria labe; diciturque primo Joannes: hoc enim nomen pro nato orat et exorat Fulvia mater ex sui genitoris fato jam sancti memoria. Deinde biographus hic Latinus ibidem monet, quæ de causa postmodum Beatus nomen Bernardi assumpsit.*

quo tempore Beatus nomen suum mutaverit.

31 *At inter auctores disceptatur, quo tempore nomen istud Joannis in aliud mutatum fuerit: nam Lancellottus lib. 1 Historiæ Olivetanæ putat, huic Beato nomen Bernardi ab episcopo Aretino impositum fuisse, quando habitum candidum ei dedit ac regulam S. Benedicti præscripsit, ut abbas Orassius lib. 1 Vitæ Italicæ cap. VIII testatur. Tamen alii Vitæ scriptores contendunt, Beatum istum initio conversionis suæ nomen Bernardi ultro assumpsisse, ut S. Bernardum Claraualensem abbatem tanto ferventius imitaretur. Germanicus Ptolomæus supra laudatus in Elogio XXI id ingeniose declarat his verbis: Reversurus a mundo, a quo perfide exceptus, jam non pulverem modo, sed ipso levius pulvere, nomen etiam excussit; jam nova et sublimiori initiandus doctrina, primæ vel prima nomina dediscit; et purgatorii idioma locuturus, ipsa etiam novat vocum elementa. Reformaturus sese, ipso incipit a nomine; et ut sit totus azymus, vel levissimæ vocis vetus fermentum expurgat. Ad harmonicum decachordum suum sacer sylvarum Orpheus*

bene modulaturus, requirens modos musicos, de male modulato discordis seculi choro, nec vocem unam probat, Joannis nomen, utcumque resonans gratiam, adhuc ingratum sonat; seu quod veterem hominem novis graviter auribus resonaret; seu quod anachoretæ cognominis infans anachoresis quadragenario sibi sanctum pudorem incuteret. Bernardi mores induit adeo eum nomine, ut suspicari possis, Claraualensem ascetam in ascetam Acconæ decora metempsychosi demigrasse, nisi in novo Bernardo habeat jam, quod Hetruscæ Gallica anachoresis invideat. Lombardellus, Orassius et alii scriptores etiam existimant, hanc nominis mutationem initio conversionis aut vitæ anachoreticæ factam fuisse.

32 *Inter biographos alia minoris momenti controversia oritur occasione veneni, quod B. Bernardo Ptolomæo jam eremita propinatum fuit. Carpenterius lib. II cap. V scelus illud factioni Ghibellinorum imputat in hunc modum: Ex assecis, seu potius ex diris Gibellinorum furiis quidam Bernardi gloriæ invidentes sanctitatis fama undequaque celeberrimi, et Ptolomæorum nominis novi fulgoris, Bernardum (nihil sanctitate augustius, nihil ad æternam prospæ memoriam concinnius) perimere moluntur. Et quid belli parat vobis homo nudus, inermis? Quæ formido, qui terror expectandus ab eremicola? Instabat latissima resurgens Numinis dies, qua Servator noster, subacta morte, triumphale corpus resumpsit. Statuunt in tanta celebri luce vitæ mortem mortis filii Gibellini Patri nostro inferre, rati etiam ceteros eremum relicturos, amoto Bernardo principe. Destinant famulum callidum et in versutiis cunctis versatum, qui venenatas in desertum ferat epulas etc. Sed anonymus collector noster sceleratas illas insidias contrariæ Guelphorum factioni tribuit, et propterea ad eam narrationem in margine notaverat sequentia: Ex Orassio in Vita B. Bernardi lib. I cap. 14, Senensis Ptolomæorum familia Cæsaris et Ghibellinorum parti adhærebat pro more illius durissimæ tempestatis. Suffragatur Orassio Lombardellus lib. 2 cap. 14. Corrigendus proinde Carpenterius, dum scribit, venenum fuisse a Ghibellinis non vero a Guelphis destinatum. At undecunque mortiferum hoc venenum allatum fuerit, nobis ad sanctitatem innocui Viri declarandum sufficit, istud ab eo divinitus cognitum ac detectum fuisse.*

a quibus et venenum propinatum fuerit.

33 *Etiam inter scriptores Actorum disputatur, utrum B. Bernardus Ptolomæus ipse ex Hetruria Avenionem discesserit, an autem suo loco quosdam ex sociis eo miserit, ut coram Joanne XXII Pontifice impactam sibi hæresis calumniam refellerent. Plerique censent, ipsum Beatum sese eo contulisse, ut Pontifici sanam suam doctrinam exponeret. Certe Carpenterius lib. II Vitæ cap. X ut confidenter asserit his verbis: Joannes igitur XXII summus Pontifex Avenionem causam dicturum evocat Bernardum nostrum, qui, nulla interposita mora, ex Hetruriæ deserto ad summi Pastoris pedes, ut obsequentissima ovicula, ascito sibi ex eadem Acconensi eremo, comite et socio Ambrosio Picolomineo, maturat. Alii tamen cum Lancellotto existimant, Beatum sociis suis istud negotium commisisse. Lancellottum hac in re secutus est Hippolytus Helyotus, dum in Opere Gallico de Ordinibus Religiosis ac militaribus tomo VI pag. 193 affirmat, B. Bernardum Ptolomæum duos*

utrum ipse Avenionem profectus sit

A *ex sociis suis Avenionem misisse, ut orthodoxa animi sui sensa circa fidem Catholicam Pontifici indicarent. Abbas Orassius in Vita Italica lib. 1 ca. XIX dicit, hanc erroneam opinionem ortam esse ex interpolato quodam manuscripto, quod in bibliotheca Montis Oliveti conservatur, et cui nullum auctoris nomen praefigitur.*

an Joannem
XVII Pontifi-
cent.

34 Quidquid sit de origine istius opinionis, erui Carpentarius loco proxime citato impugnat his argumentis: Scio, a quibusdam non Bernardum, dum, sed socios ab eo missos ad Pontificem Maximum affirmari. Nos firmiter tamen mixta, Bernardum ipsum procul dubio ivisse asserimus; sequimurque ea, quae scripsit daelissimus et fidissimus Joannes Baptista de Populonia Ordinis Praedicatorum, quem secutus est Gregorius Lombardellus ejusdem familiae, sacrae theologiae magister, vir celeberrimus et sancti Olivarii in universa ditione Senensi quisitor. Sed Joannes Baptista Populonensis coetaneus extitit beato Bernardo, et oculatissimus testis, et pro ejusdem sancti Olivarii munere, nostri Patris vitae morumque scrutator acerrimus. Accedit, quod sub eadem Patris nostri Bernardi severiori disciplina erat ejus frater, cui nomen Guilielmus.

an autem suo
loco

35 Neque simile vero est, Bernardum uti novae sectae postulatum, accitumque a beatissimo Patre, alios suo loco, tanquam eremi membra destinavisse. Nec constat, Virum gravi aliqua praepeditum cura, aut viribus detentum imbecillis, aut gravescente aetate ineptum itinerari. Adde, illum in diluendis sibi objectis ad Pontificium thronum, alterius non indignum ministerii atque operis. Quod vero asseritur, ne ejus discessu, qui in eremo remaneret, tristarentur orbatum tanto Parente; aut quasi oves, pastore absente, luparum daemonum insidiis latius paterent; nam in deserto non deerant viri et prudentia et probitate insignes, quos in summa locum Bernardus sufficeret. Nec aeternus illius futurus erat discessus, ut, reditu desperato, periclitaretur eremus.

10. 108. 10. m. 100.
11.

36 Instant hi, missos a Bernardo Avenionem viros omni ex parte sapientes, vitaeque integritate spectabiles, Pontificem summum allocuturos, sed quorsum, si omnia per se ipsum praestare poterat, debebat aliorum opera uti? Objicient, ne Acona sine rectore esset. Sed

C liquet, humilem et sapientem Bernardum regimen respuisse, vocarique ducem, verum voluit, ut omnium dux esset non charitas. Denique, ut dicemus cum regulam sancti Benedicti a beatissima Virgine per Guidonem Petramalinum accepisset eremus, primum generalem abbatem extitisse constat (renuente dignitate illam Bernardo) Patritium de Patritiis; haec autem electio fuit omnium eremicularum vel coenobitarum, ex quo clare patet, beatum Bernardum sibi se ipse consimilem aliis in deserto noluisse imperare. Cur ergo ad itinera aliaque peragenda gravia munia, ad ea, quae ad ipsum peculiari jure spectabant, alios destinet, quae etiam maximam arguebant auctoritatem? Tandem quia etiam multa admiratione digna in hoc ad Galliam itinere edidit noster Pater, quae in iisdem tabulis exarata habentur, quibus procul dubio standum. Ad hanc Carpentarii sententiam prudenter admittendam sufficit solum testimonium Joannis Baptistae de Populonia, si de illo evidenter constet. An ergo Lancollotus Ordinis Olivetani historicus antiquas istas tabulas ignoravit? Igitur hanc litem decidere poterunt illi, qui geminam Joannis Bap-

tae Dominicanae lucubrationem praemanibus habent.

37 Denique inter biographos et Menologos aliquod discrimen occurrit circa diem, quo B. Bernardus Ptolomaeus vel Carlites migravit; nam Lombardellus, Orassius, et alii vigesimam Augusti diem morti ejus assignunt. Fasti Senenses eadem die de obitu ejus sic habent: Ab ista victoria decretum in caelo triumphum caelestis Regina Deipara denuntiat; triumphalem vero diem divus legislator Benedictus indicit. Igitur post brevem bidui pugnacem decubitu triumphator in caelum evolavit; decimo tertio Kal. Septembris; ut fatale putes, eodem geminam die Claravalensem ac Senensem triumphare Bernardum. Hos sequitur Germanicus Ptolomaeus, qui in Elogio nonagesimo diem ipsius mortualem discrete et caute exprimit his verbis: Quae Gallicum Bernardum rapuerat dies, eadem rapit Hetruscum; ne vel mors eos divideret, quos concors adeo vita sociaverat. Aique supra ex Actis S. Bernardi Cliravallensis abbatis liquet, eum die xx Augusti obiisse. Tamen Wionus, Menardus Buccelinus, alique Menologi Benedictini obitum B. Bernardi Ptolomaei undecimo Calendas Septembris sive xxii die Augusti collocant. Sed necesse est, ut hi ignoraverint vel rejecerint praedictionem sancti Patris sui Benedicti qui Beato nostro apprensus praenuntiavit, illum die xx Augusti moriturum, quemmodum scriptoris Olivarii passim trahunt. Nulla autem ratio nos movet, ut istam S. Benedicti apparitionem et praedictionem negemus, aut hanc in determinando mortis tempore falsam fuisse dicamus. Quare cum biographis Olivetanis et aliis scriptoribus opinamur, B. Bernardum Ptolomaeum die xx Augusti e vivis excessisse, licet munus ejus festum eum decreto Sedis Apostolicae et Martyrologio Romano ad sequentem diem distulerimus.

38 Actis utenique discussis, aliquid dicendum est de miraculis, quae Beatus intercessionem suam post obitum patravit. Ex his nonnulla Carpentarius lib. 5 cap. vii et sequentibus et Lombardello refert, quae eadem noster anonymus collector in Vita inferius edenda num. 55 breviter narrabit. Vetustioribus illis miraculis hic adjungimus recentius quoddam beneficium, quod H. Bernardus Ptolomaeus invocatus praestitit consanguineo suo Germanico Ptolomaeo, qui post lethalem e cisis lapsum mirabiliter revolvit, et Oleo xii pro collato beneficio gratias agit his verbis.

Beatus Beatus
m. cultum vel be-
tu ferunt

Domini rota nuper rapidus volueri
Volvor in praecipuum; gravidam minis,
Dive, tu molem regis, et ruentem
Eripis orco.
Vivimus per te. Digito potenti
Fessa, festinam Lachesim coerecens,
Pensa producis, medicaeque nucleos
Vahus oliva.

Arbiter vitae, domitorque mortis,
Jura naturae facilis refugis:
Tu Stygem fraenas, et athena clemens
Sydera frangis.

Has tibi sospes redivivus annas
Additosque annos dico. Tu expiata
Labibus serva nova prorogatae
Munera lucis.

39 Videtur ille Germanicus Ptolomaeus sapientem opem ejusdem Beati expertus esse, vel saltem magnam cum fiducia patrocinium ipsius implorasse, sicut colligitur ex sequentibus Odis, quibus

ex Germanico
Ptolomaeo refer-
tur.

rum

rum solos titulos hic exhibemus. ODE XIII : Dico dolore laterum auctoris laborantis B. Bernardo votum. ODE XIV : Dira pituita: eluvione prope in phthisim labentis auctoris B. Bernardo votum. ODE XV. Auctoris gravi et molestissima surditate laborantis votum. ODE XVI. Dum eminentissimus dominus Cardinalis Cælius Piccolomineus, Senarum archiepiscopus, amantissimus dominus suus, diuturna ac gravi febris tertiana decumberet, auctoris beato Bernardo votum. *Nescimus, an auctor semper a prædictis morbis post facta vota liberatus fuerit. Nobis etiam non indicavit, utrum eminentissimus Cælius Piccolomineus statim aut mirabiliter ex febre tertiana convalesceret. At ubique saltem ostendit, sese in patrocinio hujus beati Consanguinei sui magnam spem collocare, et propterea Ode ultima gratulatur nobilissimis adolescentibus seminarii Ptolomæorum, Senis nuper erecti, quod B. Bernardum in patronum assumpserint.*

et corpore illius forma et similitudine quædam

40 Denique nunc pauca examinabimus corpoream S. Bernardi Ptolomæi formam, de qua Carpenterius lib. IV cap. IX sic disserere incipit : Effigies beati nostri conditoris Bernardi colligi potest ex iis, quæ antiquiores exprimunt de illo picturæ, ut in cathedrali Senæ templo, ubi inter ceteros illius urbis Divos et patronos spectatur sanctitudinis insignibus honestatus beatus Pater. Idem in cenobio Olivetani Ordinis principe. Similiter in vetustissimis divi Bernardi Aretii septis vel æliculis, passimque aliis in locis. Circumferuntur plurimæ etiam imagines ejusdem typis ensæ. *Decessores nostri (nescimus unde) duplicem hujus Beati imaginem æri incisam acceperunt. Una B. Bernardum Ptolomæum lacrymosis oculis in eremo orantem representat. Sed facies illa non satis convenit cum descriptione formæ, quam statim referemus. Quare huic prætulimus alteram imaginem, in qua Beatus coram Deiparâ et puerulo Jesu librum et insignia Ordinis sui manibus tenens exhibetur, comque exlatorem nostrum imitari jussimus. En ipsam.*

41 Jam judicet curiosus lector, an hæc fi-

gura non satis prope accedat ad graphicam Beati picturam, quam Carpenterius post verba proxime relata describit hoc modo : Staturæ fuit proceræ et bene compactæ, faciei decoræ et magnæ, et ad proportionem aliquantulum oblongæ, et ex senio rugosæ, coloris subfusi pallidi, pellis ossi hærentis. Inerat eidem sinciput, decoratum calvitie, frons lata, nasus aliquantulum oblongus, oculi nigri et semper fere sœbundi, os mediocre, labia aliquantulum tensa, collum latum. *Fasti Senenses cum hæc descriptione consentiunt, et ex forma corporis mentem Beati simul delineant his verbis : Libet extremo loco speciem corporis nempe imaginem animi calamo pingere. Statura fuit proceræ, et in cælum instar mentis erecta; compacta etiam et firma, quæque virtutis firmitudinem adumbraret. Vultu præterea magno et in virilem gravitatem oblongo, subfuscum pallorem ex afflictationibus præferente. Fronte adversus fortunæ captiones recalva et lata, ingentibus videlicet negotiis pari, piisque curis rugosa : Oculis nigrantibus, et lleracitatis prudentius lacrymosis. Naso in judicii notam decenter producto, nec non ore in verborum parsimoniam modice angusto. Sic in extimis etiam lineamentis intima legebatur sanctimonia. Jam solum superest, ut paragrapho sequente demus notitiam de Ordine Olivetano, quem Beatus noster instituit.*

culitmoque Carpenterii biographi representatur.

§ IV. Congregationis Olivetanæ origo, progressus, et privilegia.

Philippus Bonmannius noster in Catalogo Ordinum Religiosorum cap. cxxvi brevem Ordinis Olivetani notitiam suggerit his verbis : Beatus Bernardus, antea Joannes vocatus, natus Senis ex nobili Ptolomæa familia, a prima ætate studiis addictus, legibus operam dedit, quas factus doctor, publice est interpretatus. Cum autem in gravem oculorum ægritudinem incidisset, sanctissimam Virginem precatus est, ut sanitatem sibi restituere dignaretur, pollicitus sese ipsius famulatu, relicto seculo, perpetuo addicturum. Compos voti factus, promissionis suæ memor, habita publica de mundi vanitate concione, rudi amictu indutus, se in Montem Olivetum apud Montem Icinum contulit, quem Patricius ex Patricia familia et Ambrosius Piccolomineusambo nobiles Senenses secuti sunt. Ibi Ordinis fundamenta jecit, facultatibus suis ei dicitis, et asperam vitam ducens, vidit scalam ad cælum pertinentem, per quam angeli monachos albo vestitos colore ad Christum et beatam Virginem deducebant.

Bonmannius in Catalogo Congregationis Olivetanæ

43 Cum autem Joannes XXI (alii hunc XXII istius nominis numerant) summus Pontifex Avignone degens vitæ eorum rationem intellexisset, Guidoni episcopo Aretino imperavit, ut eis regulam præscriberet et approbaret sodalitatem. Apparuit deinde Guidoni in somnis beata Virgo albis vestibus induta, et congregationem illam commendavit; quam ob causam illos inter Misarum solemniam habitu candido monachorum induit die XXI Maii (Carpenterius lib. II cap. XV, et Acta inferius edenda num. 22 tradunt, id die septimo ante Calendas Aprilis contigisse) anno mcccxxix, eisque regulam S. Benedicti servandam

hic est r. exp. ut.

A vandam tribuit, imposito nomine congregationis sanctæ Mariæ Montis Oliveti. Eam Gregorius XI anno MCCCLXXI auctoritate Apostolica comprobavit, et deinde variis in locis exstructis cœnobiis propagata est. Romæ monasterium habet apud basilicam sanctæ Mariæ novæ dictam in foro boario, in qua corpus S. Franciscæ Romanæ requiescit. Vestis est alba cum caputio supra humeros crispato.

sed solitur, se
venerare ten-
pnt

44 *Laudatus Bonannus parte secunda ejusdem Operis, quæ virgines Deo dicatas continet, cap. LXXX de sanctimonialibus Olivetanæ Congregationis ita breviter meminit: Constitutiones conformes regulæ S. Benedicti servant tam viri, quam virgines eidem Congregationi Olivetanæ adscriptæ, et simili veste alba, ut monachi, indute. Quo autem tempore primum earum cœnobium erectum fuerit, apud nullum auctorem potui reperire. P. Secundus Lancellottus in Historia Olivetana lib. 2 cap. 25 narrat, B. Jordanum abbatem Generalem circa annum MCCCLIX duo monasteria exstruxisse Patavii, virginum scilicet et monachorum, simul conjuncta; nec antiquius constructum commemorat. Cuculla alba utuntur hæc moniales, sicut et tunica: velamine duplici, ut ceteræ, caput exornant.*

quo primum
moniales Ordi-
ni aggregatæ
fuerit.

45 *Hippolytus Helyotus in Opere de Ordinibus Religiosis ac militaribus tomo VI pag. 203 ad hæc Bonannii verba observat, inter abbates generales Ordinis Olivetani non reperiri nomen Jordani, sed anno 1359 Silvium Florentinum per duodecim annos huic Congregationi præfuisse usque ad annum 1369, quando Raynerius Senensis ei successit. Porro asserit, primam hujus Ordinis monialem fuisse venerabilem Franciscam Lephantam Panormitanam, quæ prius sub regula S. Clare vixerat. Cum autem hæc anno 1515 adificasset monasterium, cum quibusdam sociabus ad institutum Olivetanum transiit, impetrata licentia a Leone X Pontifice, qui eam creavit abbatissam perpetuam ejusdem monasterii, ubi in opinione sanctitatis obiit. Anonymus noster Actorum collector de hac venerabili Franciscæ meminit, eamque infra num. 67 Leophantam cognominat. At quocumque tempore moniale Ordinis Olivetani primum exortæ fuerint, de quo certam sententiam ferre non possumus, extat illarum monasterium Butunti in regno Neapolitano, quemadmodum laudatum Helyotus ibidem affirmat. Jam primam monachorum Olivetanorum institutionem, progressionem et prærogativas, quas Bonannius noster obiter proposuit, authenticis documentis sive diplomatibus confirmabimus.*

Guido Petrarna-
lius.

46 *Temporis ordinis primum diploma circa Congregationem Olivetanam occurrit apud Ughelum in Italia sacra novissima editionis Venetæ tomo I col. 425 et 426, ubi Fido vel Guido præsul Aretinus, cognominæ Petra mala, habet sequentia: Guido misericordia divina episcopus Aretinensis nobilibus et discretis viris Bernardo quondam D. Mini de Ptolomæis, et Patritio quondam Francisci de Patritiis de Senis dilectis nobis salutem in Domino sempiternam. Potentia Dei ex allo progrediens eorum corda illustrat, quos elegit, et mentes eorum gratia superna inducens ad opera charitatis, extollit eas quotidie in virtutes; et ut possint electi quietius in illius contemplatione persistere, qui elegit, Deo se dedicant, et sua exponunt et exhibent servitio Jesu Christi, ut in illis sic expositis et collatis ædificentur ecclesiæ, divina*

Augusti Tomus IV

celebrentur mysteria, et ipsum Corpus Christi pro redemptione humani generis traditum passioni, orationibus institutis in altari per sacerdotes Catholicos immoletur.

AUCTORA
G. C.

47 Sane percepinus, Bernarde ac Patritii *, dilecti nostri, quod in operibus charitatis sic hæcenus insudastis, sic in pœnitentiæ proposito laudabiliter perstitistis, quod divina gratia inflammati, poderia vestra de Accona et Melano in præsentia et coram Capitulo ecclesiæ cathedralis Aretinensis Deo contulistis et Virginis * gloriosæ, ad ejus reverentiam monasterium in Accona construat sub regula B. Benedicti et observantia monachali, et divina in illo celebrentur mysteria ad laudem ipsorum, et animarum vestrarum et Christianorum salutem fidelium ac profectum; postulantes humiliter, ut aliquibus discretis viris super dedicatione personarum vestrarum et sociorum, quam hodie Deo et beatæ Mariæ Matris ejus sub præscripta regula disposuistis facere in monasteria supradicto, et super benedicendis vestibibus albis, quas gestare intenditis, et super induendis ipsis juxta morem solitum monachorum, nec non super videndo in Accona et ordinando locum, ibidem construendo monasterio magis aptum, et super inligendo in illo crucem, benedictionem sive orationem proferendo, ac per nos benedicendam lapidem primarium imponendo, vices nostras committere deberemus: insuper exemptiones ipsius monasterii et alia in petitione vestra contenta per privilegium nostram de assensu Capituli nostri concedere dignaremur.

episcopus Aretinus,
* lege Patritii

* forsan Virgini

48 Nos autem considerantes vestræ merita prohibitis, et quod ex transactis operibus digne laudis insignia reportatis; considerantes, quod ex dedicatione vestra et erectione monasterii Ecclesia Dei extolletur, angebitur cultus divinus, ipseque Christus et ejus Mater laudabitur multipliciter in chordis et organis plurimorum, petitionem vestram ex certa scientia duximus admittendam, et contenta in petitione ipsa de consensu præscripti Capituli ad hæc præsentis, quanto plenius valeat, approbamus, et per præsens privilegium concedimus et largimur. Et ut petita per vos et in petitione vestra contenta continue fidelibus plenius pateant, et concessio nostra et largitio petitorum omnibus clarius innotescat, mandamus ipsa præsentis privilegio describenda: committimus enim vicem et auctoritatem nostram religioso et discreto viro D. Joanni monacho abbatiæ de Saxo nostre diocesis, nunc in cathedrali ecclesia nostra residenti ad altare in ecclesia ipsa constructam per Cionem. . . . quod dedicationem, quam vultis facere vos præscripti Bernardus, Patritius et Ambrosius, Deo et beatæ Mariæ de Oliveto in Accona, in monasterio construendo ibidem sub regula B. Benedicti, et habitu et observantia monachali, recipiat vice nostra, et albas vestes, quas gestare vultis, benedicat et inducat illas vobis. Item committimus vicem et auctoritatem nostram discreto viro presbytero Restano capellano ecclesiæ de Morello, et nunc apud domum fraternitatis sanctissimæ Trinitatis de Aretio comoranti, quod vadat ad podere de Accona, et locum magis aptum monasterio construendo in illo designet, crucem ligat ibidem, benedicat illum cum oratione solita in his, et per benedicendum lapidem primarium ibi ponat.

B. Bernardus
Ptolomæus et sociis

P

49 Concedimus insuper auctoritate hujus privilegii et largimur de assensu Capituli supradicti, quod

primum vobis
locum assignat.

AUCTOR
H. C.
foras pleba-
nato

quod in prædicto loco de Accona nostræ diœ-
cesis, sito in comitatu Senensi in parochia S. An-
geli de Loco, plebata * plebis de Salu diœcesis
supradictæ, monasterium erigatur cum campani
et campanis ad honorem Virginis gloriosæ sub
regula B. Benedicti et observantia monachali, et
vocetur monasterium S. Mariæ de Oliveto in Ac-
cona, prout existit postulatum. Item quod locus
sive monasterium ipsum per abbatem dumtaxat
regatur et gubernetur in perpetuum, et nun-
quam per laicos sive clericos seculares, sed sem-
per per abbates et monachos permansuros ibidem
in regula B. Benedicti. Servetur, et observan-
tia monachalis vigeat in eodem. Item ut abbas,
monachi, Conversi et alii familiares, qui pro
tempore fuerint, in monasterio ipso liberius et
quietius valeant Domino famulari, monasterium
ipsum liberum facinus et exemptum ab omni
solitione decimarum, jure cathedralico, datus,
collectis, impostis *, et aliis occurrentibus
oneribus et fractionibus quibuscunque, et ab omni
lege jurisdictionis et diœcesani; decernentes ac
mandantes ipsos seu monasterium ipsum in præ-
dictis vel aliquo prædictorum nullo tempore ali-
qualiter molestandos; confirmatione abbatum di-
cti monasterii, visitatione ac confirmatione ipsius
et degentium in eodem nobis dumtaxat, nostris-
que Catholicis successoribus, reservatis.

marque peri-
loga e n ed t.

50 Item quod apud ipsum monasterium sit et
esse possit cæmeterium, ubi et in quo sepeliar-
tur abbates, monachi, Conversi et familiares
omnes monasterii supradicti. Item pro amplianda
ipsius monasterii libertate, quod abbas nunc eli-
gendus in ipso, et qui fuerit ibidem pro tempore,
per se vel alium, cui commiserit vires
suas, possit et liceat sibi confessiones monacho-
rum, Conversorum et familiarium omnium di-
cti monasterii audire, et eis pro commissis im-
ponere penitentiam salutarem, corrigere et
absolvere ipsos omnes et singulos, prout fuerit
decens. Item quod abbas et monachi monasterii
præfati possint in ipso constitutiones facere in iis,
quæ spectarent ad ipsum monasterium, quas uti-
les et exemptas providerint pro eodem. Item
quod abbas, qui pro tempore fuerit in monaste-
rio supradicto, possit et liceat sibi confiteri sa-
cerdoti, cui voluerit, et cuncta Sacramenta et
absolutionem percipere ab eodem: et ordines
C. ab episcopo Catholico, quem ad hoc duxerit
eligendum, hoc est, licitum sit et possint mo-
nachi, Conversi et familiares, qui pro tempore
fuerint in eodem, de licentia tamen abbatis
monasterii supradicti.

sine præjudicio
juris alieni,

51 Præmissa vero concessa et largita per nos
et nunquodque ipsorum valere volumus et te-
nere sine juris præjudicio alieni: non enim per
ipsa volumus nec intendimus alicui præjudicium
generari; addentes, quod abbas, monachi, Con-
versi et familiares monasterii præfati, nec possint,
nec debeant parochianos aliarum ecclesiarum reci-
pere ad divina, vel iis ecclesiastica conferre sine
licentia rectoris expressa illius ecclesiæ, de qua
essent parochiani, qui vellent audire prædicta
vel ipsa recipere ab iisdem. In cuius rei testi-
monium præsens privilegium scribi mandavimus
per Guadagnum cameræ nostræ scribam, et nostri
pendentis sigilli munimine insigniri. Datum et
actum in civitate Aretii in sala episcopalis palatii
sub anno Domini a Nativitate MCCCXIX, Indictione
secunda, tempore S. P. D. Joannis XXII, die Lunæ
mensis Martii, presentibus Bertoldo Mascii de
Petra Mala, Ego Guadagnus etc.

52 Deinde Joannes XXII Pontifex anno Chri-
sti 1324 Congregationem Olivetanam in clientelam
Sedis Apostolicæ suscepit, ut liquet ex
peculiari ipsius Constitutione, quæ apud Laër-
tium Cherubinum in Appendice ad tomum ter-
tium Bullarii Romani pag. 11 et sequente sic
sonat: Joannes episcopus, servus servorum
Dei. Dilectis filiis abbati, Conventui monasterii
S. Mariæ de Monte Oliveto in Accona, Ordinis
S. Benedicti, Aretinæ diœcesis, salutem et Apo-
stolicam benedictionem. Cum a nobis petitur,
quod justum est et honestum, tam vigor acqui-
tatis quam ordo exigit rationis, ut id per so-
licitudinem officii nostri ad debitum perducatur
effectum. Eapropter dilecti in Domino filii, ve-
stris justis postulationibus grato concurrentes
assensu, personas vestras et locum, in quo di-
vino estis obsequio mancipati, cum omnibus
bonis, quæ in præsentiarum rationabiliter possi-
detis, aut in futurum justis modis, præstante
Domino, poteritis adipisci, sub heati Petri et
nostra protectione suscipimus, specialiter autem
decimas, grancias, curtes, terras, vineas, do-
mos, prata, nemora, possessiones et alia bona
vestra, sicut ea omnia juste ac pacifice possi-
detis, vobis et per vos monasterio vestro au-
thoritate Apostolica confirmamus et præsentis
scripti patrocinio communimus, salva in prædi-
ctis decimis moderatione concilii generalis. Nulli
ergo omnino hominum liceat hanc paginam
nostræ protectionis et confirmationis infringere,
vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem
hoc attentare præsumperit, indignationem om-
nipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apo-
stolorum ejus se noverit incursurum. Datum Aven-
nionæ xvi Calendas Junii, Pontificatus nostri anno
octavo.

quæ Joannes
XXII confirmavit.

53 Porro Clemens VI Pontifex anno Chri-
sti 1344 eandem Congregationem augeri permisit,
eique varia privilegia concessit, ut patet ex con-
stitutione istius Pontificis, quam tomo I citati
Bullarii Romani pag. 212 et 213 legimus in
hunc modum: Clemens episcopus servus servo-
rum Dei. Dilectis filiis abbati et Conventui mo-
nasterii sanctæ Mariæ de Monte Oliveti in
Accona, Ordinis S. Benedicti, Aretinæ diœcesis,
salutem et Apostolicam benedictionem. Sollicitu-
dinis pastoralis officium, quod saper omnes orbis
ecclesias et monasteria, dispositione divina, licet
immeriti gerimus, pulsat et excitat mentem
nostram, ut cunctorum fidelium, et præsertim
regularium personarum, quæ mundanis rele-
atis illecebris, sub ætioris vitæ observantia se
perpetuo divinis obsequiis emanciparunt, com-
modis intendamus, ac in iis, quæ divini cul-
tus, animarum salutem et religionis augmentum
concernunt, eos Apostolici favoris præsidio
foveamus.

a Clemens VI
auzit.

54 Exhibita siquidem nobis nuper vestra pe-
litio continebat, quod nonnulli Christi fideles,
gerentes ad vestrum monasterium specialis de-
votionis affectum, ac cupientes, ut monasterium
ipsum ad divini laudem nominis ampliaretur, pro
animarum ipsorum salute nonnullas domos, ter-
ras, possessiones, loca et alia bona ad eos spec-
tantia, vobis ac vestro monasterio liberalitate
provida donaverunt, et ea intentione contu-
lerunt, ut in eisdem domibus, terris, pos-
sessionibus et locis Prioratus et Oratoria cum
ollicinis necessariis ad opus personarum dicti
monasterii construantur, et de novo fundentur,
ipsaque constructa et fundata, dicto vestro mona-
sterio

quæ hanc con-
gregationem no-
vis monasterio

A sterio tanquam membra capiti sint subjecta, et in eis sic constructis et fundatis instituantur, ponantur et deputentur Priores, monachi et Conversi ac familiares, per te, fili abbas, et successores tuos abbates, qui erunt pro tempore, monasterii supradicti; quodque quamplurimi alii Christi fideles similes donationes et concessiones vobis libenter facerent ad similes usus, ut creditis, si vos super his a Sede Apostolica haberetis auctoritatem, licentiam etiam et facultatem. Quare nobis humiliter supplicastis, ut vos in hac parte, prerogativa Sedis Apostolicæ gratia prosequendæ consueta ipsius clementia dignemur.

de possessionibus donatis per nos.

B 55 Nos igitur, qui summi almifici confessoris Benedicti Ordinis professores, cupientes Ordinem ipsum ad Dei laudem et gloriam, ipsiusque Confessoris memoriam celebrem dilatari, ac cultum augeri divini nominis, et animarum salutem etiam procurari, et propterea huiusmodi pia desideria devotum vultus favoribus Apostolicis confovere, vestris supplicationibus inclinati, recipiendi huiusmodi domos, terras, possessiones, loca et omnia bona prædicta vobis jam concessa et donata, et ea etiam, quæ in posterum vobis donabuntur et concedentur ad usus prædictos, et in eisdem domibus, terris, possessionibus, locis donatis et concessis, ac donandis et concedendis, prout domorum, terrarum, possessionum, locorum huiusmodi magnitudo seu quantitas, et eorum etiam facultates exposcent, Prioratus vestri Ordinis et oratoria cum officinis necessariis construere et fundare in partibus duntaxat Italicæ, ac in eis Priores, monachos, Conversos et familiares juxta dietarum facultatum exigentiam instituire, qui secundum eisdem B. Benedicti regulam et instituta dieti vestri monasterii devotum impendant perpetuo Altissimo famulatum: et quod eisdem Prioribus monachis, et Conversis liceat in eisdem Prioratibus et oratoriis habere altaria, campanilia cum campanis, cæmeteria pro sepultura personarum in illis degentium, ac in oratoriis ipsis Missas et alia divina officia celebrare; quodque Prior cujuslibet loci sic construendi possit monachorum et Conversorum Prioratus seu loci sui confessiones audire, ipsosque absolvere, ac eis pro commissis penitentiam injungere salutarem, dummodo talia non fuerint, propter quæ foret Sedes Apostolica merito consulenda.

C ubi etiam postea Romani Pontifices fecerunt.

56 Nec non eisdem cuncta Sacramenta ecclesiastica ministrare, et quod in Prioratibus et oratoriis ipsis erectionem et consecrationem altarium, et cæmeteriorum benedictionem a quocumque malueritis Catholico antistite, gratiam et communionem Apostolicæ Sedis habente (si Prioratum et locorum ipsorum diocæsani eas vobis et ipsis Prioribus ac monachis gratis et sine gravitate exhibere noluerint) recipere libere valeatis; vobis et eisdem Prioribus et monachis Prioratum et locorum huiusmodi, sine parochialium ecclesiarum et cujuslibet alterius juris alieni præiudicio, auctoritate Apostolica licentiam et facultatem liberam tenore præsentium de gratia concedimus speciali. Nulli ergo etc. Datum Avinionæ xii Cal. Februarii, Pontificatus nostri anno secundo. *Laertius Cherubinus in observatione prævia ad illud Clementis VI diploma assignat alios Pontifices posteriores, qui hanc Congregationem favoribus Apostolicis prosecuti fuerunt. Denique disciplinam ac laudes Ordinis Olivetani curiosus lector etiam intelliget ex capite quinto Actorum, quæ jam prælo subijcimus.*

VITA

collectore anonymo,

quæ ex Actis tum Latinis, tum Italicis excerpta est.

CAPUT I. Gesta Beati in statu sæculari, et recessus in eremum.

Nobilitate, et pietate concordēs, sed matrimonio fructus expertes, semota liberorum et posteritatis spe, maestos in civitate Senarum traducebant annos optimi conjuges Minus Ptolomæus, et Fulvia Tancreda: lacrymas, precesque fundunt diu tenerius, ut prolem expectant a bonorum omnium Largitore consequantur. Virginis Matris patrocinium implorent, eique solentem in obsequium, et cultum mancipatum spondent; si impetrent, reddituri munus, quod accipiant. Precantes benignè audit, et voti compotes efficit Deus, nunquam non invincibilis, nisi cum ex corde rogatur. Fecundato jam utero, Fulvia fatum sentit, videturque oblata sibi in somnis jucunda species, non purram enixa, sed cyrenum oleæ ramulam ore præferentem, candidissimum plumis, cui plauderent minores cyeni confurto agmine circumvolantes. Visum, sopore exensso, Mino a narat, gnara summi, sed ignara prodigii. Nec non injectam divinitus speciem subscenta res aperte monstravit. Etenim, quem postea genuit, Bernardus, moribus, habituque utridissimus, multorum aliorum cyrenarum fortunatus parens, illos docuit superna petere, familia instituta, cui uliviferi hinc inde montes purpureæ subjecti cruci tesseram formant.

Singulari Dei paræcipat omnino

a

f
Heatus ille Senensis in Tuscia nazifus.

2 Parit Fulvia infantulum Senis in Thuscia anno a partu Virginis mclclxxx, sreto Idus Maii, diciturque Joannes in baptismo, licet postea Bernardus, ipsomet D. Bernardi Claravallensis expectante nomen, cum monasticas induens vestes, sibi tanti herois proposuit imitanda vestigia. Benefica porro Numinis providentia factum est, ut luctuosa illa ætate donaretur Italiæ infans, novæ sobulis futurus Pater, Benedictini Ordinis subsidium, et penè cullapsæ disciplinæ monasticæ reparator insignis. Et quidem hoc ipso impellente fine, plures Olivetanis sacras ædes concessas (nempe ut claustris redderent disciplinam regularem, quæ corruerat) testantur Pontifices summi diplomate non uno.

3 Sic editus Bernardus vix infantæ fines egreditur, cum matris abreptus ex ulnis, traditur educandus consanguineo suo Christophoro Ptolomæo Ordinis D. Dominici, scientia, et probitate digno, ut dein episcopali infula decuraretur b. Sub magisterium tanti viri ibat de virtute in virtutem (ascensionem quippe disposuerat in corde suo) nocturnæ, diurnæque psalmodiæ assidens, meditationibus frequens, ovis tenera sui

et in quædam pie educatus

b

sui rectoris voci in omnibus parens. Interea literarum studii operam navabat. Rhetoricæ primum præcepta discit, philosophicis postmodum imbuitur disciplinis ea profectus laude, ut non solum collactaneis suis tyronibus, verum ipsis quoque emeritis militiæ veteranis admirationem excitaret; quam geminabat humilitate prope singulari, quotiescumque in disceptationibus, aut circulis suam jussus exponeret sententiam. Erga institutum D. Dominici amore captus, optabat inter ejus alumnos numerari. Sed certior factus Minus, imperio suo ad paternos lares revocandum curat natum unicum, spem posteritatis. Exciderat forte e memoria votum, quod pridem conceperat suspiria inter et preces, filium Deo consecrandi. Ast insuperabili amantissimi Numinis decreto cessit genitoris consilium fragile.

4 Paternam itaque repetit domum Bernardus, sacris tamen claustris animo hærens, ubi fuerat virtutum lacte imbutus. Et quo seculares inter remotus, ut poterat, a seculi scopulis navigaret, in sodalio D. Anani e scribi voluit, ubi Senenses electæ nobilitatis adolescentuli, velut in palastra, ad omnia pietatis officia exercebantur. In hoc lyceo quantum ipse profecerit, quantum illius exemplo profecerint alii, mirum est. Non propterea a studiorum consuetudine abstinerebat. Philosophicis handquaquam contentus disciplinis, ad mathematicas industriam confert: quin et jus utramque assequitur *d*. Nec theologiam omnino prætermittit, theologiam illam semper inhians Beatorum, qua scientiarum omnium scaturiga clariori lumine revelatur. Quo dignum se præbuit, ut doctorati præcinctus laurea, indigenis, convenisque plaudentibus, ad nexos difficiliores in patrio gymnasio explicandos destinaretur.

5 Minus tamen ducens genitor Bernardum togatum, et totius encyclopediæ sublimitate celebrem, a Rodolpho imperatore obtinet, ut inter suæ Casaræ majestatis equites cooptetur. Et ecce humanæ mentis vitream inconstantiam. Lucebat undique Bernardus non litterarum modum, sed virtutum radiis. Miser inter vanissimos armorum strepitus fraugitur militari luxu. Mundo jam militat, ancillatur mulierculæ, pii sodaliti, virtutum, studiorum, et sui ipsius pene obliviscitur. Haud tamen in ea dementia, ac levitate demoratus est. Nec enim antiquum ignem adeo extinxerat, quid scintillam aliquam sub Martis insignibus, et armorum pondere servaret Deus, quam Sancti spiritus aura excitavit, ut mendacem hujus seculi imaginem agnosceret, lactuosè deponeret arma, et indueret arma lucis. Ita porro factum est; novusque miles Bernardus adversus mundi fallacias pugnam acrius instaurat; et sodalibus nosocumii Senensis, quod de Scala appellant, ascriptus divino cultui, ac virtutum omnium exercitationibus impensus vacat. Languentes, egenos, morbo, fame, aut carceribus detentos nullo non prosequatur charitatis officio. Corpus suum jejuniis, flagellisque coercerat, erga ceteros benignus, sed sibi immitis: quippe quem præterite vanitatis vindicem statuerat.

6 Jam Bernardi nomen omnium in ore erat, jam ejus probitas associata doctrinæ sermonibus omnium circumferebatur. Quamobrem optimates, civesque Senenses, post insigniora ei delata omnia populi Ducem, quæ erat primaria reipublicæ dignitas, tam demum suffragiis minime discrepantibus constituunt. Felicem tunc se

respublica sensit, cum Bernardus virens quidem annis, at canus sensibus, et morum gravitate maturus supremum regeret clavum. Dici vix potest, quot, moderatore illo, prodierint sanctiones, quibus templorum reverentiæ; paci patriæ, literarum incremento, indemnitati omnium prospiciebatur. Et minimum erat leges condere, nisi suo firmaret exemplo. Ipsemet indigentes pecuniis et ope juvare, infirmos, et carcere inclusos crebro invisere, puellas a pudicitia discrimine sanctis impiis vindicare. Propterea miserabilium patronus, patriæ parens celebrabatur undique, omnibus utilis, nemini non clarus, vitiis solis infensus.

7 Tam perspicuæ lucis impatiens umbrarum rex elationis ventam laxavit, qui illustriorum virtutum flores arefaceret. Ipso flante, nutat colossus ille, quem universi venerabantur sapientia, et moribus caelo proximum. Reapse Bernardum cepit inanis libido gloriæ. Hinc ab assuetis pietatis studiis feriari, non nisi frigide, aut raro sacro sodalio interesse, ad mundanas delicias animo declinare. Leve videbatur, quod coleretur ab aliis ut sapientissimus, si non alios ipse flucependeret, ut minus sapientes. Divino tamen obtigisse consilio, ut deficeret Bernardus, creditum est; quatenus fragilitatis, et insipientiæ suæ conscius, fallacemque gloriam serio detestans, unice inhiaret veræ gloriæ sibi nunquam defecturæ in caelis. Idque non multo post probavit eventus. Cum enim ad ostentationem ingenij in publica Senarum academia difficilem moliretur proponere disputationem, indicta prius die, ut plures eum audituri ex dissitis quaqua locis convolerent, mirabili ostento sit repente cæcus, et utroque captus oculo, tenebras manu palpat.

8 Cæcitatem per urbem universam circumgestat rumor. Casum collacrymare cives, mœrere convenæ, stupere omnes. Ipse interior aperiens mentis lumina, beneficam Numinis obcæcantis providentiam agnoscit, cæcitatem transactam recollit, ingenit, ac novit se nunquam vidisse melius, quam oculorum officio destitutum. Humillime invocat Deiparam patronam, cui fuerat emisso voto a parentibus mancipatus: precibus fuis, lacrymisque spondet meliorem usum oculorum, si concedatur uti, mundi fugam, novum anchoriticæ vitæ genus. Nec irrita preces. Absque mora recuperat amissum lumen, novo miraculo, Tutelaræ suæ beneficio. Advenit Ptolomæas ades, qui indictam disputationem confluxerant audituri. Gratulantur et illi, et sibi invicem, rogantes, ut fidem liberet.

9 Bernardus non terrenam, quæ coram Deo stultitia est, sed caelestem meditans in schola humilitatis sapientiam, sponsonem firmat. Quare convocatis undique proceribus, civibus, exterisque, statuta die cathedram conscendens, citra expectationem omnium, profanæ disceptationis vice orationem recitat sacram de contemptu mundi *e*. Ipsa absoluta, amicis, cognatisque mirantibus, mœrentibus valedicit, ac patriæ illecebris limbo pede calcatis, una cum duobus sociis Ambrosio Piccolomineo, et Patritio de Patritiis *f* nobilitate claris, virtute æmulis in cretum contendit.

ANNOTATA.

a Errat ergo Bucelinus, dum patrem Beati nostri Joannem nominat, ut & in Commentarij prævii monimus.

b Ughellus

variaz scienc-
tas dicit ac du-
cet.

e

d

Dum in super
epistola

e

et sic digni-
tate fulget,

vana gloria
effertur.

E

sed cæcitate
percussus.

F

et ope Deiparæ
sanatus, in cre-
mum secedit

A b *Ughellus in novissima editione Veneta Italia sacra tomo III occasione Christophori de Ptolomæis, qui anno 1637 ex primicerio ecclesie metropolitanae Senensis ab Urbano VIII Pontifice declaratus est episcopus Suanensis, ibidem col. 761 et 762 de hoc Christophoro Ptolomæo sic disserit: Recensetur a Paulo Carpenterio lib. I Vitæ B. Bernardi Ptolomæi, Olivetanæ Congregationis Ordinis S. Benedicti institutoris, Christophorus alter Ordinis Prædicatorum alumnus, scientia et vitæ sanctimonia illustris, ejusdemque divi Bernardi consanguineus et educator, quem ob eximiam apud omnes existimationem ad hanc Suanensem sedem evectum tradit; sed cum nos in Regestis Vaticanis nullam de ipso reperissemus mentionem, illum ex albo Suanensium præsulum expnuimus, ne series nostra claudicare apud plerosque videretur. Cum itaque Christophorus iste non fuerit episcopus Suanensis, ut Lombardellus, Carpenterius et Orassius contendunt, et hic collector nullam certam sedem ei tribuat, dignentur PP. Prædicatores assignare aliam hujus sui alumni cathedram, quam saltem in Italia sacra non reperimus.*

B c *Hic S. Ansanus Senis martyrium subisse dicitur, de quo Fasti Senenses ad diem primam Decembris meminerunt. Carpenterius lib. I cap. vi pia exercitia hujus sodalitiæ fuisse describit.*

d *Nonnulli negant, Beatum nostrum juris utriusque peritum fuisse. Sed Lombardellus post italicam B. Bernardi Ptolomæi Vitam in Appendice ad caput quintum libri primi apud nos pag. 127 et sequente asserit, eum philosophiæ et utriusque juris doctorem fuisse, et sese hac in re sententiam Joannis Baptistæ de Populonia secutum esse.*

e *Carpenterius lib. I Vitæ cap. xv recitat hanc B. Bernardi Ptolomæi orationem, sed stylo suo adornatam. Libenter exhibuissent istud antiquitatis documentum, si illud genuinum ac primitivum phrasi expressum reperissemus.*

f *Carpenterius lib. III cap. III laudes horum duorum virorum, qui fuerunt primi Congregationis Generales, pluribus exponit.*

CAPUT II. Pia Beati exercitia in eremo, ac diversæ tentationes.

*Beatus in hor-
sulo solitudine*
Antequam Bernardus exiret de domo, et cognatione sua, vendidit universa, quæ habuit, et pauperibus erogavit, unico sibi relicto agro, cui nomen Accona, quindecim passuum millia distans ab urbe Sena, et quatuor circiter millia a via Romulea. Terra prorsus deserta, in via, et in aquosa, quam profundæ circumquaque sepunt valles, pallentes sylvæ, anfractus horribiles, confragosæ rupes. Unus ad eam aditus, isque admodum angustus per pontem pensilem. In hanc solitudinem, in hos recessus ab omni populari strepitu, et hominum consuetudine securos conferunt sese Bernardus, et socii anno ab ortu Christi mcccxiij, mandatis soluti impedimentis, ut Deo liberius vivant.

*usteram vitam
duci.*
H Quis porro edisserat, quam arcta vivendi ratio instituta? Sed reliquorum coryphæus, et dux Bernardus eosdem asperitate vestium, et vitæ duritie antecollebat. Ejus amictus pungens

cilicium, nodoso fune præinctum; cibi herbarum radices, olera agrestia, et interdum incondita legumina; potus pluviales aquæ in cisternis collectæ, pauperies, et egestas individua comites; cælestium contemplatio jugis, ejus delicia; manuum labores, sacræ preces, divinæ Scripturæ aut sanctorum Patrum lectio illius oblectamenta; cubiculum in latebrosa specu propriis ellosa manibus, quam potius cæmeterium dixisses, vel vivi hominis sepulturam, ubi magnificus apparatus arida ossa, mortuales exuvie. Construxerant eremicolæ ex materia argillacea oratorium, ubi nunc sacellum virgini Scholasticæ divi Benedicti sorori dedicatum, atque illuc ad recitandas horarias preces conveniebant. Bernardus vero septies in die religiose psalmodiæ subiciebat sanguineam flagellationem; neve sopor nocturnus piis exercitationibus eriperet tempus, pro cervicali durum sibi paraverat lapidem vilemque humi stoream, ubi cubans brevem adeo captabat quietem, ut videretur magis pœnitentiam fulcire, quam corpus recreare.

12 Tantum lumen sub modio latere Dens minime permisit: nam admirabilis sanctimonie ubique fama percrebrescens, non modo e vicinis, sed e distitis quoque oris ad specus Acconenses complures pertraherat. Quosdam excitabat studium videndi Bernardum, quem veluti recentem Baptistam pœnitentiæ monstrum in deserto suspiciebant; alii salutaribus documentis instituendi, alii ætatem cum eo, felici consortio, traducturi conlaebant. Omnes vero perhumiliter Bernardus excipiebat, nullum dimittebat non lætum, devinctumque Deo, et sibi. Quos autem noverat in divino famulatu, et disciplinis severioribus profecturos, asciscerat socios.

13 Excandescens interim dæmon invidus adversus Dei servum insidias molitur, et dolos; sperabat siquidem bella, quæ sibi in eremo parabantur, finem habitura, triumphato Duce. Ebulliebant ferrea illa ætate Ghibellinorum, et Guelforum discordiæ. Ex his ergo aliquos stimulat, qui mortiferas dapes Ptolomæo mittant. Sese offert famulus vafer in deserto, et ad Bernardi pedes provolutus ait gestare elemosynam frugalem, pium virorum annus pro lacte, quæ jam instabat, resurgentis Nummis solemnitate. Sed Bernardus suspirio humili præmisso, Non me, inquit, latet, quæ sit donorum frans, et dona mittentium. Vobis ignosco, et, ut Deus itidem ignoscat obsecro: factoque super cistam crucis signo, nigrantes carnes, ac sulfurens vinum extemplo virus patefaciunt. Tunc mucronem later confusus ac stupens veniam a sancto Patre postulat, et discedit.

14 aliis artibus Bernardus perniciem struit satanas. Duos ex inferiorum sede legat, qui habitum eremiticum ementiti sub gemina Ambrosii Piccolanini, et Patritii de Patritiis eremi principum specie Ptolomæum adeunt. Ejus se ad pedes sistunt; testantes a Deo monitos, ut solitudine posthabita ad seculum remeant, uli xenodochiis, carceribusque invisendis, ubi egentibus, viduis, pupillis juvenis, et permultis aliis charitatis officiiis latus aperitur campus. Dein ad reliquos eremicolas conversi, signo discessu dato, elata voce: « O Acconenses incoke, si vestra vobis salus, et beatitas cordi est, otiosa antra ista deserite: vos uberior meritorem » seges manet in patria. Deus revocat, alite ». Eorum auditis sermonibus, ac conjectis in ipsos oculos Bernardus fallaciam novit, exprobrat invidiam

et forma viri-
tum varios en-
attractat
E

sed videntur
da men

f

diversus ex
sicut invidias
ne tenti boni.

invidiam, ac facti præpotenti crucis signo, ul-
lantes inter sulphureas flammâs cogit recedere.
Verum Dens voluit eremicolas nonnullos jam
discessu accinctos miraculose perentendo sa-
nare. Nam primum repente excecati viam egre-
diendi minime nuperunt, post a sancto Patre
orante, una cum venia, lumen recipiunt, et in
suscepto confirmantur instituto.

quibus vultu
operatur

15 Neque hic technarum finis. Lascivas cogi-
tationes, spurca phantasmata, quæ malis spi-
ritus frequenter excitabat, Bernardus flagris,
jejniis, lacrymis penitentiam nunquam non in-
victus repellabat. Nihilominus ingrediendi quadam
die ad precandam cellulam suam, in dæmonem
occurrit venustissimam sub virginis specie, et
amplexibus, blanditiis, suspiriis interruptis,
cæterisque muliebribus armis Ptolomæum adori-
tur; simulat, se unam esse, quæ Senis degen-
tem cum ferventius adamasset, et illic per
nubras, per salebras, per rupes, nec non per
ipsas mortis fauces flammis amatoriis percitam
advolasse. Substitit aliquamdiu attonitus sanctus
Pater; ac celesti lumine illustratus commentum
agnoscit, vires colligit, atque inter Jesu tremen-
da nomina ementitam feminam abarcel, fugat:
tum demum ut insurgentes fedæ libidinis mo-
tus prout colibeat, membra innocua inter spi-
nas volutat.

aliam visionem
restituit

16 Quia vero Dominus mortificat, et vivifi-
cat, deductus ad inferos, et reducit, quos pa-
terna regit providentia dilectos suos, triumphum,
quem Bernardus reportaverat de carne, et sa-
tana, voluit clementissime celesti favore mune-
rari. Depulso spectro, beatus Pater humiliter
Dominum rogabat, oculis ac manibus in astra
elevatis, ut sua, suorumque obsequia dignaretur
grata habere. Cum ecce suspicienti ipsam
sub meridie argentea se objecit scala a terra ad
caelum usque pertingens, cujus hærebat vertici
Christus a dextris, Virgo Mater a sinistris,
nitidissimis stolis exornati. Virgini pectus sidere
cornesabat. Per gradus angeli catervatim des-
cendebant, et monachos niveis vestibus amictos
benigne juvantes ducebant ad fastigium, ubi
immortalis gloriæ compotes elleciebantur. Inter
admirationem, et gaudium sanctus Pater cupiens
commilitones suos tam juvandi prospectus parti-
cipes, quos non procul orationi vacare conjici-
cit, festinanter advocat. Accurrunt illi, oculos
sustulunt, et divino illo spectaculo ad breve
tempus recreati, dulces lacrymas una cum eo
fundunt, gratias uberes Parenti luminum persolvunt,
atque ad conflictus cum mundo, carne,
et satana validius imposterum sustinendos, Pto-
lomæo suavore, disponuntur. Interea mysterii
interpretationem nullus attingebat; sed aperuit
aliquot post annos ipsamet cælitum Regina,
cum eremicolas suis sub auspiciis candidis cucul-
lis jussit amicti.

de hæresi accu-
satus, Ave tu-
non tenuit.

17 Beatus Pater novis instructus divinæ gra-
tiæ viribus in arenam iterum provocatur. Apud
Joannem XXII hierarcham Ecclesiæ summum,
Avenione tunc sedentem, hæreseos, aut perni-
ciosa alienigena molitionis accessit. « Latent,
monebit accusator, » eremicolæ in valle nulla
» peculiari vallata lege: solus Ptolomæus et præ-
» ceptor, et signifer: ætas periculosa nimis:
» hæreses initio scintillæ viles, sed, nisi cele-
» riter restinguantur, incendiorum grandium pa-
» rentes: ejiciendi e specu ficti penitentes, an-
» tequam conclusa flamma latius diffundatur ».
Fidem monitori non continuo Pontifex adhibuit

sed Bernardum evocat, ut Avenione coram ipso
causam dicat. Obedire absque mora statuit ovi-
cula obsequentissima supremi Pastoris voci. Qua-
re sodales post pacis osculum commendat Deo,
et Virgini Matri, ipsis vero sodalibus charitatem,
concordiam, perseverentiam; subinde ascito sibi
comite Ambrosio Piccolomineo nudis pedibus
hyberno tempore longinquam peregrinationem
aggreditur b, pericula non horret, multa et
gravia incommoda æquo animo suffert; inno-
centiam ubique, et pietatis exhibet specimina.

b

18 Trum circiter dierum itinere Avenione
distabat; et en virum senio gravem, specie spe-
ctabilem, habitu eremitam: blandis verbis Pto-
lomæum alloquitur, et, ut progrediatur ulte-
rius, suadet, asseverans ipsi licet insonti parari
flammas suppositi sceleris ultrices, ubi Pontifi-
cem adeat; idque divinitus accepisse. Principio
hæsit ad hæc Bernardus; ast Pontificis æquitate,
et sapientia fretus, de sua, et sociorum fide,
ac moribus securus, ad loquentem conversus;
Sed tu quis es? ait, producitque interim metuen-
dum crucis signum. Tum ementiti senis locum
foetidus adeo vapor occupat, ut Bernardum in
terram dejiceret.

dæmonem frustra
ster dissuadit

19 Avenionem tandem Ptolomæus tenet, ac
Pontificis, data copia, se ad pedes sistit, veste
pannosus, humilis cultu, incessu verecundus,
bilaris tamen animo. Interrogatus, ea constan-
tia, et ordine de sui conversione, de fide, et
moribus cum sociorum, tum suis disseruit, ut
pontificiam aniam admiratione compleret. Igitur
comperiens hierarcha summus Bernardum virum
esse Deo plenum, piam eremicolarum discipli-
nam laudat, et datis ad antistitem Aretinum
litteris, ad cujus ditionem pertinebant Accon-
nenses valles, Pientinæ c postmodum diocæsi
adjectæ, mandat, ut eremi curam suscipiat,
Ptolomæo ac sodalibus patrociniûm impendat, nec
non regulari alicui, probatoque subijciat instituto,
quatenus in salutis itinere gressu tutiore pro-
grediantur. Aretinam tunc civitatem modera-
batur Guido Petramalius sacra pariter et humana
potestate. Huic pontificiam epistolam Bernardus
exhibet. Episcopus legit, gratulatur de summi
Pastoris erga oves suas tam benigna dilectione.
Tum vero jussionem significans, « Gravissima,
» inquit, res est, et plena negotio. Ad
» commilitones redite, et meis verbis triduanum
» jejunium cum publicis supplicationibus indici-
» te. Vestris humiliter adjungam n. e. a. s. Nimirum
» a Patre luminum expectandum lumen, et au-
» xilium, ut secundus sit rei exitus ».

E
et falsum accu-
sationem coram
Papa debuit

20 Itaque cum Ambrosio Acconæ se restituit
Ptolomæus, ac Deo O. M. persolutis gratiis,
quæ sibi Avenione primum, subinde Aretii con-
tingerant, denarrat; qua humanitate fuerit excep-
tus a summo Pontifice; quæ ab ipso manlata
reportaverit vivendi sub aliqua certa regula,
quæ ab Aretino presente implorandi divini Spi-
ritus lucem; ut, quid agendum, illucescat, et
authore Deo feliciter peragatur. Reducem iu-
genti oblectatione excipit, et auscultat cætus
omnis. Gestiant certatim mandata perficere,
totumque illud triduum jejunantes, et carmen
affligentes, precibus ferventissimis implent. No-
vissima nocte Petramalio inter summa silentia
quiescenti adest cælorum Regina pulchrior luna.
nitidior sole, magno famulante beatarum men-
tium agmine, undequaque amplissime circumful-
gens. Tacto leniter episcopi animo, sic illum
amicis compellat verbis: « Mihi Acconensis ere-
mus

a qua mittitur
ad episcopum
Aretinum.

A » mus sacra, meis auspiciis surgit recens fami-
 » lia. Divino proinde decreto placet Congrega-
 » tionem meo nomine appellari sanctæ Mariæ a
 » Monte Oliveto. Benedicti Regulam custodiat,
 » candidis vestibus, hisque insignibus utatur »
 Atque hæc inter, tres albos monticulos virginea
 manu exporrigit in unum coactos, oleæ sur-
 culo hinc inde consurgente; at medio monticulo
 purpurea infixæ cruce.

21 Experrectus Antistes, quæ per quietem
 viderat, animo recolit, stupet, divinum esse
 negotium non dubitat; unde altiore de eremi-
 colis, ac eorum præsertim Coryphæo existima-
 tionem concepit. Postridie superveniens cum
 Ambrosio, et Patritio sociis Bernardo Petram-
 alius obvium se præbet, ruit in amplexus, gra-
 tulatur tam sollicitam Dei providentiam, ac Dei-
 paræ in ipsos amorem singillatim renunciâs,
 quæ Virgo monstraverit, quæ jussa reliquerit,
 iisdemque exhauriendis dies constituitur.

22 Quasobrem die septimo ante Calendas
 Aprilis, hebdomadæ secundo, anno salutis re-
 stitutæ supra millesimum trecentesimo decimo
 nono, a conversione Bernardi sexto, in æde Are-
 tina Sanctissimæ Trinitatis d antistes infulatus,
 peracto solemnî ritu incruento Sacrificio, per
 suam præpiscopum e tribus eremicolis candi-
 dum imponit cucullum. Hortatur, ut pene cor-
 ruptam in Italia, communi eorum temporum ca-
 lamitate, Benedictini Ordinis disciplinam suis
 nitantur moribus restaurare, ut niveis vestibus
 respondeat animi nitor, ac nomini Congrega-
 tionis videlicet sanctæ Mariæ de Monte Oliveto
 peculiaris erga ipsam Virginem Matrem cultus;
 utque in monte tricripti olivifero cum rubra cruce
 virentibus conclusa oleis, velut in speculo,
 servatoris Jesu passionem, cruentam mortem
 amulandam jugiter contemplentur. Stupere inter-
 rim mentes, præ insueta dulcedine solvi in
 lacrymas oculi non solum navæ soboli, sed clero,
 et populo fere universo, quem tanti prodigii
 fama conciverat.

23 Illis peractis, Bernardum ac socios jam
 cucullis amictos albis Guido episcopus pontificio
 nomine pluribus exornat privilegiis. Nempe fa-
 cultatem concedit erigendi templum, et mona-
 sterium, observantiam instituendi monasticam sub
 vexillis divi Benedicti, Montolivotensi familiæ
 alios in posterum adsciscendi: insuper a seculari
 foro, vectigalibus, decimis, et collectis omni-
 bus immunitatem, aliisque permulta beneficia
 impertitur, quæ Historiæ Olivetanæ inseruntur,
 ipsomet Guidonis scripto de verbo ad verbum
 relato f. Postremo secedendi copiam permittit,
 et bene precatur.

ANNOTATA.

a Collector hic anonymus illam veneni propi-
 nationem Guelfis imputat contra opinionem Car-
 penterii, ut § in Commentarij prævii ostendimus.

b Lancellottus existimat, B. Bernardum Pto-
 lomæum non ivisse Avaiationem ad Pontificem,
 sed eo socios duntaxat ab ipso missos esse, de
 qua controversia in eodem paragrapho tertio
 Commentarij prævii egimus.

c Ughellus tomo I Italiæ sacræ col. 1174 si-
 tum et originem hujus diocesis ita describit:
 Viginti milliariis procul a Senis ad dextram mili-
 taris viæ Romanæ in planitie montis supra Uricæ
 fluminis vallem, Pientia civitas sita est, quam
 olim Corsinlanum incolæ appellabant de nomine

fundatoris. Pientia modo est a Pio II Pontifice
 maximo, qui ibi e patre exule natus educatusque
 est. Pius igitur jam Pontifex factus memor loci,
 ubi primum spiritus hauserat, oppido muros ad-
 jecit, atque ædificiis auxit, in eoque Deiparæ
 Virgini in caelum assumptæ consecratum templum
 construxit, ut pro cathedrali esset. . . . Diocesi
 viginti duorum oppidorum noviter institutæ
 ecclesiæ tribuit, quæ partim ab Aretino, parti-
 tim a Clusino episcopatu disjunxit. Hæc facile
 colligitur, quo tempore valles Aconenses ab Are-
 tina diocesi ad Pientinam translate fuerint.

d Lombardellus lib. III Vitr Italiæ cap. II scilicet,
 id factum esse in ecclesia cathedrali Aretina;
 sed in Historia Olivetana ostenditur, id Actii
 in ecclesia sanctissimæ Trinitatis contigisse, quam
 opationem Carpenterius lib. II cap. XV, et Orassius
 lib. II cap. IV sequuntur.

e Carpenterius lib. II cap. XV inquit, hos tres
 viros candidis vestibus ab ipso persule Aretino
 iudicatos fuisse. Ab hoc autem collectore dicitur
 actistes iste ut per suam præpiscopum fecisse. Si
 persul ille præpiscopum aut vicarium habuerit
 monachum Camaldulensem, hæc ultima opinio
 facilius coarctari potest cum Augustino Florentino,
 qui lib. II Historiæ Camaldulensis cap. XVIII
 de B. Bernardo Ptolomæo ac sociis ex Chronico
 refert hæc verba: Venerabilis autem pontifex
 Aretinus per manus cujusdam religiosi viri Joan-
 nis monachi Camaldulensis abbatie de Saxo Are-
 tine diocesis induit præfatos Patres purissimum
 et albam habitum. Vide ipsam fundationis di-
 ploam, de quo statim.

f Istud Aretini præsulis diploma § IV Com-
 mentarij prævii ex Ughello transcripsimus.

CAPUT III. Cœnobitica Beati vita post acceptam S. Be- nedicti regulam.

Regreditur ergo Bernardus in candido atque
 candidior animo, et cœlestibus favori-
 bus dives ad rupes Aconenses, dicimus jam ad
 Montem Olivetum: hoc enim, ut ante vidi-
 mus, nomen fecit Virgo Mater. Quis explicet
 Fratrum latitiam? Eos in adicula coactos singu-
 lorum, quæ obvenerant, conscios facit, cœno-
 bitico operit habitu, divina interim mysteria
 consideranda proponens; magni monachorum pa-
 rentis Benedicti regulam exhibet, simul ad ob-
 servantiam inflammas, simul innumera obiciens
 herorum exempla, qui tanto duce militantes pal-
 mam vincuntibus promissam sunt asseuti. Cum
 vero preside esset opus, ad cujus voluntatem
 quisque suam componeret, curæ omnium in Ber-
 nardum unice intendebantur, quem et patrem
 habebant, et magistrum. Ast ille precibus flecti
 nullo potuit modo, benignissime dietitans se oneri
 impari, honore indignum.

25 Quare ipso hortatore abbas communibus
 suffragiis renunciatur primum Patritius de Patri-
 tiis, deinceps Ambrosius Piccolomineus, uter-
 que Ptolomæi sodalis in seculo, uterque secta-
 tor in eremo. Annui exigunt ambo in regiminiæ,
 grandi novelli cœtus incremento. Denique ac-
 cumulatis castitatis, et pœnitentiæ laudibus, in
 cœlestem sunt Jerusalem ascripti. Ambrosio suf-
 ficitur Simon de Thure Senensis spectatissimæ vir-
 tutis,

qui Beato sic so-
 cius

regulam S. Be-
 nedicti cum can-
 didis vestibus
 præscripsit.

d

e

et novam hanc
 congregationem
 privilegis do-
 navit

f

f

et sic

E

F

Regulam cum
 congregatione di-
 cetur: ostendit
 et.

Patritius abbas
 eligitur.

tutis, qui anno gloriosè expleto, provinciam deputavit. Interea loci circumsonare fama eorum, quæ in sacra eremo gerebantur. Pervulgat mores castissimos, sedulas meditationes, studiosum, præterquam in continendis divinis laudibus, silentium, pæciti suavissimam, mancipati Deo animi delicias; ut nemo ambigat inter eas rupes revirescere veterum monachorum disciplinam. Quapropter multi, siquæ spectabiles in seculo viri pessumdatis fallacibus fortunis ad montem oliviferum undique convenire, ut jam non solitudo, sed felix summo Numini militantium civitas videretur.

et post alios quosdam Beatus comes fuit in morte

26 Bernardus totum illud triennium in contemplatione divinarum rerum insumpsit; sed Simone de Thure mortalitate exuto, cum de implenda suprema sede ageretur, victus tandem, et coactus a suis, anno reparatae salutis mcccxxii administrationem Ordinis suscipit; a qua licet quotannis pro illo Congregationis ritu abdicare se satagat, attamen usque ad vigesimum, septimum, hoc est usque ad vitæ extremum, sociis minime acquiescentibus, confirmatur. Anno mcccxxvii enixius eos rogitat, quatenus a munere absolvant: oculis enim usque adeo laborare, ut nec assequendo sacerdotio aptus sit: videlicet assidua beneficiorum Dei, et retroacta vitæ consideratio quemadmodum lacrymas ubertim extraherebat, ita sensim languorem invexerat. Nec adhuc auditur.

quoniam iustitia audire conatur.

27 Consultatur hac super re tum Joannes S. Theodori Diaconus Cardinalis, Apostolicæ Sedis in Hebruria tunc legatus, tum jurisperiti ea tempestate illustres Paulus de Azzariis decretorum doctor, Andreas de Gnantariis, ac Dinus Pisarum archiepiscopus. Horum omnium eadem responsio, Bernardum a regimini idoneum supplete nimirum defectionem luminum meritum probitate a. Equidem quicquid in optimis præsulibus expeti poterat, in eo uno mirifice clucebat. Ipse in Superos, in proximum studiosissimus, divinis diu nocturne interesse, infirmis et languentibus opem ferre, erigere jacentes, recreare mæstos, accendere frigidos, excitare torpentes, omnibus omnia factus obique adesse, nunquam non vigil, defatigari nescius, exemplo prius, quam verbo adicere cunctis incitamenta virtutum. Hinc sacri commilitones ducem annulati certatim proficere, et sanctitatis fastigio inhiantes, magis magisque in dies descendere.

Ita cœnobium Olivetanum contra demones

28 Jam suavissimo tam absolutæ religionis odore illecti non solum finitimi populi, sed et principes, et civitatum antistites Olivetanos a Bernardo efflagitant, jam cœnobiis extruendis facultates, et loca suppeditant. Jam numero cœnobarum Acconæ fines angusti nimis. Jam in Monte Oliveto pia confluentium liberalitate, et monachorum manibus, templum surgit Deiparæ Ordinis patronæ sacrum, nempe munitissimum propugnaculum adversus inferi portas minime prævalituras. Præsentit interim Christianæ charitatis hostis, et furore percitus nihil non molitur, ut religiosos labores irritos reddat. Reapse quod per diem construunt pii cœmentarii, noctu destruuunt avernales larvæ. Spectantur mane diruta tecta, disjectæ trabes, profligati parietes. Conqueritur cœnobarum grex fusos conatus, inexplorata causa.

a S. Michaelis defenditur.

29 Bernardus abjectissime de se ipso sentiens, proprias in culpas rejicit, plorat, Deumque obsecrat, ut dignetur ultricem manum amovere;

morentium sociorum pietati prospiciat. Distulit aliquot dies, sed tandem dolore affectum mirabili ostento sanavit divina bonitas. Nam inter ferventius orandum ecstasi correpto Viro Dei apparuit juxta ruinarum acervos militari specie juvenis statura procerus, ore elegans, templum circumiens, districtum gladium hac, illacque vibrans, et dæmones perturbatores sternens, fugans; eumque superne novit esse Michaellem cælestis militiæ principem, loci vindicem, et custodem in posterum futurum. Jam amico spectaculo Bernardus erigitur animo, perfunditur dulcedine. Fratres vero certiores facti, et ad constructionem ædis alacrius incumbunt, et Archangelo tutelari aram inibi exadificant.

30 Cornens itaque Vir sanctus conditæ religionis incrementa, quam Superi ingeminatis prodigiis declaraverant acceptam, curat suprema quoque in terris Papæ autoritate firmari. Atque id primum impetrat anno Christianæ epochæ mcccxxiv a Joanne XXI b, legatis Avenionem monachis aliquot, dein a Clemente VI, anno mcccxxv c, ipso virginis Agnetis festo, qui proinde Montolivetensibus ad hæc usque tempora solemnis est, et sacris pompis speciatim celebratur. Videlicet uterque Pontifex Olivetani Ordinis pariter amantissimus, et illum approbat beneficentia non absimili, et privilegia rata faciens, quæ Guido Petramalinus concesserat, alia plura et quidem amplissima superaddidit.

et congregatio privilegii Apostolicæ Sedis ornata vixit.

b

c

31 Hisce, et aliis commissi sibi cœtus et tuendi et augendi distento curis bono Præsuli insidiatur via duplici stygins serpens. Modo avaritia tentat, modo ad ambitionem sollicitat. Mente interdum agitabat Bernardus, qua ratione inchoatum monasterium promoveretur, quandoquidem multa desiderabantur necessaria, simulque pecunia ipsa, qua possent comparari. Satanas occasione arrepta, Ambrosii Piccolomini habitum et imaginem ementitus, accedit ad sollicitum Virum Dei ac ducit, ubi thesaurus ingentis pretii quasi recens effossus in conspectu se dabat. Modicum fuisset hortari, ut in ædificium converteret; stimulat ut exportet, utque imposito tandem præsentis conditionis angustis fine, una pariter cum illo in urbem ad lætiorem se conferat. Ipsa stimulatio, utpote pietati dissentanea, et professioni suæ Bernardum fraudis admonuit. Quare producto de more crucis signo, « Apage, inquit, auri et urbis suasor. Nec aurum habet me, nec urbs. Impostor apage ». Atque sic clamantem et vestigio simul deserunt et tentator, et factæ divitiæ.

tamen beatus Institutus vixit modis

f

32 Die altera dæmon idem toties urgens, nunquam victor, nobilem se tabellarium simulat Pontificio nomine missum, ut Bernardo nunciet ecclesiam Avenionensem, defuncto Pastore, sibi præclari nominis cœnobiæ destinatam. Illum adit comitatus famulitio, et perquam humilibus, scilicet ad fallendum compositis, verbis, ac signis honorat, laudibus effert, denique exporrecto ad legendum diplomate allicit, ut Papæ imperanti lubens obsequatur. Inter obedientiam, et modestiam fluctuans Vir Dei supernum exposcit lumen. Nec mora: implanatoris divinitus assequitur technas; unde invocato Jesu nomine minacis instar clamat: « Vade, satana; » adhuc audes contra servos Dei? Tum qualis esset nuncius, res miranda significavit. Nam ipse, et comites immanium serpentum figuram susceperunt, subin repentina mutatione attollentes se in gigantes sævos, ita acerbe illum ceciderunt,

a demone tentatus:

A ruut, ut jaceret prope examinis. Verum saccr-
rente eremi vindice Michaële archangelo, qui
concussa membra cœlesti linivit balsamo, mirifice
convalescit.

B 33 Bernardus porro animum intendens in stu-
diosissimam Dei providentiam, qua, quos amat,
premit, non perimit, imo facit, iudice Apo-
stolo, cum tentatione proventum, officiosissimas
effundebat lacrymas. Cumque esset in Deum præ-
amoris magnitudine transformatus, cupiebat dis-
solvī, et esse cum illo, ac diuturnas ecstases,
sociis etiam spectantibus, patiebatur, ubi super
aëra pendens, extensis brachiis, confixis in cœ-
lum oculis, ridenti ore angelos, Sanctos, et ipsam
Sanctorum Regem suaviter delibabat. Ecstases
ejusmodi, quas plures memorant, celebriores
attingemus.

B 34 Illnescente assumptæ Virginis solemnī die,
mysterium Vir pius omni mentis studio, et pari-
tūdem affectus erga Deiparam contentione in-
editabatur, scire interim cupidus, num ea, quæ
solvobat, officia, sibi, et Filio essent accepta,
quidve de sua post exitum anima esset futurum.
Prolixam post orationem ipso oriente sole splen-
didior apparuit ei beatissima Virgo, et veluti lin-
guæ, sensusque expertem bis ultro verbis com-
pellat: « Bernarde, perfice inceptum cursum;
» accipies inter electos paratum tibi bravium a
» constitutione mundi ». Atque his prolatis, cau-
didissima nubes eam e conspectu sustulit. Ipse au-
tem de præmio securus et viriliter, plus quam
antea, cursum prosequitur, et mortem postea
vix explicanda oblectatione degustat.

C 35 Feria sexta majoris hebdomadæ Dominum
pro se crucifixum, ante sacratissimam ejus imagi-
nem, contemplando deperibat. Quam vero sibi
placere amantis illud, et simul compatientis
deliquium, ipsemet Christus suo divino ore tes-
tari voluit. Nam Servulum allatus, de mercede
suorum laborum spem injecit non levem.
Multa insuper futura præsignificavit Olivetana
familiæ profectus, reductionem Apostolicæ Sedis
Avenione Romam, universalem litem, et bel-
licas nece in Italia, hæreses, aliasve ecclesiæ
calamitates in Europa; quæ omnia venerandum
Vir Dei excepit, nec umquam, nisi obitu
instante, renunciavit.

C 36 Die item resurgentis Salvatoris festo, post
sacras Dominici ipsius Corporis epulas cœtasi cor-
reptus, et in aere consistens, visus est pluribus
crucifixi Domini sui imaginem amplexari, et
cum eo suaviter colloqui, tametsi verba, quæ
dicebantur, circumstantium nemo perciperet. Ut
vero aliquod post tempus cognovit Fratres cœsta-
tis spectatores fuisse, rubore perfusus sese con-
tinuo in cellulam suam recepit, ubi triduo clausus
neque comedit, neque bibit, cœlestibus
nimirum deliciis satur.

C 37 Anno salutis reparatæ mcccxlvi die Mar-
tii vigesima prima, quæ est Divo Benedicto sacra,
fœdissima grassante lue, Bernardus profu-
sis lacrymis ac fervidis precibus iratum Numen
flectere satagebat, ut conlineret gladium furoris
sui, neve Italiam, regionem cæteroqui floren-
tissimam, accumulatis ærunnis vastitatem face-
ret Sic oranti adfuit monachorum almus Patri-
archa luce perspicua circumfusus, et ad
Clientem suum ait: « Bernarde fili, tempus est, ut
» tu et Fratres tui impensius orationi vacetis,
» quoniam Deus de Italiæ sceleribus pecnas ea-
» pere dignas statuit. Mors sæviet etiam in cor-
» pora justorum, impiorum causa. Et quidem

Augusti Tomus IV.

» tu ipse efflabis animam die vigesima d Augusti;
» sed Bernardus Clarævallensis, quem pecunia-
» riter colis, erit tibi patronus, et ad cælum
» dux, ubi meritorum fructum uberem asse-
» quere ». Post quæ tenues in auras evanuit visio.
Ast abeuntem augustum Patrem superstes filius
oculis, et affectu prosequi. Felicem prænuntiati
sibi transitus diem exspirat, ac perficiendis movit
adhibet operam, et industriam omnem.

E 38 Itaque, quotquot supererant mensis Mar-
tii dies, oratione, et contemplatione, aliisque
religiosis exercitationibus implevit. Post contra-
ctos in unum cœnobitas suavi ac forti concione
excitat, ut accurrant ad tabefactos juvenidos.
» Fratres, inquit, mei dilectissimi, corona mea,
» vos non lateat tristissima horum temporum con-
» ditio. Lues teterrima in urbes irruit, in
» oppida, obvium quemque invadit, illesum præ-
» terit neminem. Quis recenseat, quot aut cor-
» pore, aut spiritu, aut utroque misere peri-
» clitantur? Ut auxiliemur, invitat charitas,
» suadet commiseratio. Sumus Christi membra:
» caput æmulemus ipsum Dominum, qui civi-
» tates, et pagos obambulans nec difficultates
» timuit, nec laboribus pepercit; quin mortem
» ipsam sponte subivit, ut homines e morte vin-
» dicaret. Fratres mei, itote hinc, et tabidis quo-
» libet humili ac pio famulatu succurrite. Mo-
» neo tamen, ut die ante pervigilium Deiparæ
» assumptæ in cœnobium nostrum Senense con-
» veniatis: nam incolumes interim servandos
» spondet mea fides. Inibi præstolabor, corde
» vos sequor ». Sed ne verbis deesset exemplum,
ipse omnium primus, adjuncto sibi comite, Se-
nas, ubi atrocior pestilentia confluctatio, festi-
mus, et alacer concedit Quæ ibi egerit, quæ
toleraverit, quot fortitudinis, quot pietatis,
quot animi humilis argumenta præbuerit, dici
ægre potest. Ipse correptus lue inservire, exhi-
bere medicamina, palpere ulcera, amicis consi-
liis, salubribus hortamentis, solatium, et opem
ferre. Nempe Bernardi charitatem nec in-
commoda frigefaciunt, nec pericula terrent, nec
aspectus mortis eruentissimus remoratur.

F 39 Die Augusti decima tertia Senas in cœno-
bium sancti Benedicti, quod Bernardo parebat,
sese contulerunt Fratres. Gratulantur invicem in-
columitatem, quam ipse prædixerat, eamque
beneficentiæ divinæ munus confitentur soluto gra-
tiarum penso. Luce postera convocatis Vic Dei
et summi, et multorum ex iis obitum denunciat:
Sic enim, inquit, horum temporum conditio
poscit, sic Dens jubet. Hortatur strenue ad Nu-
minis amorem, ad mutuam inter ipsos charita-
tem, ad custodiam legum sancti patris Benedicti,
ad contemptum mundi. Dein verbis humil-
limis culparum veniam a singulis petens, obse-
crat, ut [se] commendent Deo, et Virgini tute-
lari, ac præsertim imminente Assumptionis festo
orationibus una insistant omnes. Atque hæc inter,
suspiria miscens, lacrymas ab omnibus præ-
affectus teneritudine excutebat.

F 40 Die sextadecima in monachos sese pestis
injecit, quorum aliqui ante, alii post beati Ber-
nardi obitum, juxta ejus prædictionem interiere.
Ipse vero sciens instare sibi extremas horas,
vilissimo et pauperrimo se lectulo componit,
nbi flexis genibus Sacramentis Ecclesiæ confirma-
tur, et crucifixum Dominum frequenter deos-
culans, « En, ait, expectatissima adventat dies.
» Tu Jesu, amor mi suavissime, suscipe me in-
» ter hæc viscera tua ». Denique post primam

61 monachos

18. ss.
d

Ingenue peste,
sors ad auxi-
lium proxi-
mum hortatus.

et ipse prius
charitatis hujus
exemplum præ-
bens.

in illo (18) quio
prie moratus.

ad post vic or-
viam

Deipara illum
deobsequas salute
cœlestium red.
18

Christus multo
postmodum in
servulum docet

in dupliæ or-
si seu colloqui.

et S. Benedictus
appareus de die
murtis præmo-
net.

EX. MA.

e

monachos suprema concione allocutus piis monitis instruit, se iterum, atque iterum eorum precibus committit; ac sydera suspiciens, et caelestem hilaritatem ore præferens, dives meritis, confectus laboribus, charitatis victima purissimam animam effudit undecimo calendas Septembres e. anno ætatis suæ LXXVI, conversionis xxxv, legis acceptæ, et candidi amictus xxxix, abbatias xxvii, nondum absoluto, Christi nascentis mcccxlvi. De ejus egressu ita refert Arnoldus Wion in Ligno vitæ lib. secundo: « Un- » decimo Calendas Septembris. Senis in Tinscia » depositio sancti Bernardi Ptolomæi abbatis, et » primi fundatoris monachorum Ordinis sanctæ » Mariæ Montis Oliveti, qui inter psallentium » filiorum manus, simul, et merentium, et in- » ter verba orationis gaudens in Domino, et » exultans beatum spiritum reddidit Creatori » suo ».

gloriaque ejus
dè rationabiliter
relata.

B

41 Eadem hora, nempe tertia, qua Beatus Bernardus e vita migravit, quinque monachi vitæ austeritate præclari, Pius Tancrelus Senensis, Alexander Messanen-sis, Sylvanus Alemannus, Hieronymus a Neapoli, et Christophorus Bononiensis diversis e locis viderunt Christum descendentem inter Virginem Matrem suam, et archangelum Michael, comitantibus D. Benedicto, et D. Bernardo Clarevallensi abbate, aliisque beatis mentibus, animam decedentis excipere, et duplici diademate coronare. Frater Alphonsus Ptolomæus Dominicanus cum communi luis morbo laboraret, jam jamque esset diem clausurus, circumstantibus sui Ordinis religiosis asseveravit, se intueri Bernardi Ptolomæi animam superna petentem ingenti lumine, et majestate. Item beata f. Ginocchia ejusdem Ptolomæi cognominis, et sanguinis, ejus descripsit vitam Gregorius Lombardellus, inter orandum caelesti sono præmonita, ut oculos elevaret, aspexit Bernardi spiritum sydera versus proficiscentem, iis ferme vocibus aures tantisper pulsantibus, quæ in transitu patriarchæ Benedicti audire fuerunt: « Hæc est via, qua Bernardus in celum ascen- » dit ».

describitur in
pulsio, cujus
hæc sunt verba

C

42 Evulgato Abbatis Montolivetensis obitu, perturbatur civitas Senensis, tristantur universi extinctum patriæ lumen, reliquis calamitatibus hæc recens additam calamitatem Defuncti Parentis cadaver in ecclesiam sancti Benedicti deferunt dolentes filii, ibique contumulant, ingeuentibus, venerantibus viris, ac mulieribus promiscuæ conditionis, qui confluerant. Hodie tamen nullum sepulcri monumentum læturæ causam referunt in vastitatem, quas tunc temporis invexit sæva pestilentia, adeo ut ex Olivetanis duos abstulerit supra octoginta. Pius quidem secundus Pont. Max. in suis Commentariis libro decimo Bernardum Ptolomæum memorans scribit: « Nomen viro Bernardo fuit, cujus ossa re- » ligiose colant ». Sed forte ad sepulchralem ædem, quæ in ancipiti posita non est, non vero ad particularem tumuli locum, qui adhuc ignoratur, alludere voluit.

ANNOTATA.

a Quæ hic parvis uncis distinguuntur, sunt ipsa Joannis Cardinalis verba, quemadmodum collector noster in margine ex testimonio Lancellotti in Historia Olivetana notavit.

b Diploma Joannis XXII Pontificis § iv Commentarii prævio exhibuimus.

c Etiam hæc Clementis VI Papæ constitutionem ibidem transcripsimus.

d Aliqui scriptores non adverterunt, falsam fore illam S. Benedicti prædictionem, si B. Bernardus Ptolomæus obiisset die XXI vel XXII Augusti, quæ ipsi assignant, ut in Commentario prævio monuimus.

e Etiam collector noster non observavit, hunc mortis diem cum prædictione S. Benedicti superius relata non coherere. Propterea nos § iii Commentarii prævii ostendimus, Beatum nostrum die XX Augusti mortuum esse, quamvis die sequente in Martyrologio Romano celebretur.

f Carpenterius lib. iii cap. xviii, hæc feminam etiam titulo beatæ ornari; sed discrepamus, an titulus ille propter inmemorabilem cultum ei legitime tribuatur.

CAPUT IV. Præcipue virtutes, quas Beatus exercuit, et varia miracula, quibus in vita ac post obitum clariuit.

Æterni Patris sapientia Christus viri justi argumenta nos edocens, duo speculanda proposuit. « Ab operibus, inquit, eorum cognoscetis eos ». En virtutum mamma; et « Signa » eos qui crediderint, hæc sequentur », videlicet quæ ipse indicat prodigiorum dona. De virtutibus beati Bernardi Ptolomæi plura ex dictis colligere fas est, addemus paucula, plurima dici possent. Ac in primis ejus humilitatis totidem propemodum exempla fuerit, quot gesta. Ipse nobilitate conspicuus, doctrina pollens, sanctitate excellens, se dicitabat omnium infimum, peccatorem miserimum, in vinea Domini servum inutilem. A sociis enixe rogatus, ut jura sanciret, utque cæteris præesset, pro viribus recusavit; nec, nisi coactus, post triennium acquievit, in eo sane modestior, quod susciperet regimen suorum, ne non vinceretur a suis. Ipse in sarcinis ferendis, fodienda terra, aliisque abjectis exercitiis omnium primus, in ministrando infirmis, tabefactis juvenis nulli secundus. Hæc sunt solidæ humilitatis specimina, quæ Bernardus exhibuit.

In beato profunde animi demisso.

F

44 Jejunium spirituum cælo destinatorum cibum impense coluit: nam Quadragesimæ tempore quater dumtaxat in hebdomada vescabatur, videlicet bis die Dominico, die Martis semel, et semel die Jovis; ceterisque diebus, quemadmodum etiam in pervigiis Sanctorum, et in quatuor anni temporibus ab omni cibo penitus temperabat. Die Veneris servatori Christo, et die Sabbathi Virgini Matri inediam consecrabat. Vinum degustabat medicissimum, et perquam raro, fortasse iis Apostoli vocibus admonitus: « Bonum est non manducare carnem, et non » bibere vinum ». Utque socios in hujus religiosi propositi custodiam adduceret, ac periculum illius aliquando frangendi removeret, jussit vineas circumcidi, et dolia e monasterio deportari. Ast cum cœnobitæ frigidam haurientes stomacho languerent, et fere omnes decumberent, satius duxit vinum postea permittere, sed bene aqua dilutum, qua ratione Timotheo quoque gentium Doctor illud injunxit scribens; « Noli » adhuc

aut enim jejunium.

A « adhuc aquam bibere; sed modico vino utere propter stomachum ».

45 Pœnitentia et austeritas fuit Bernardo assidua vitæ comes. Urticarum fasciculis carnes cadere, flagellis ad copiosam usque sanguinis diffusionem lacerari, vigiliis, et inedia fatigare, insomnes noctes intra speluncæ angustias plerando agere, fœcæ hujus virtutis officia, quæ Bernardus exercuit. Præsertim tota nocte ante Veneris diem, mente vigilans cum Christo ludibriis et verberibus divexato, nulli prorsus quieti indulgebat. Horrido cilicio, ac ponderosa catena humeros pressit, et lumbos cinxit, neve hypocrisis labe pollueretur, communibus forinsecus interumentis utebatur.

46 Divinæ Scripturæ lectio, et supernarum rerum meditatio erant jocundissima illius animi oblectamenta. Ubi sensum sacræ lectionis non assequabatur, orationem et inediam interniscebat; unde non semel obtinuit, ut Dei Genitrix, et archangelus Michael celesti magisterio utriusque Testamenti plura ei reserarent arcana. Ille Bernardi delicia in summam invidentiam traxere infensum satanam. Aliquando cum Innocentium cladem ipsa luce, qua memoriam eorum faustissimam celebrat Ecclesia, tota affectus intentione pensitaret, objecit sese daemon immanis, ore, oculis, manibus minax, omni ex parte terrificus; et flagro in Bernardum irruens, adeo violentis et crebris ictibus percussit, ut præ impetu caderet nec resurgere valeret, sanguine fœdatus, et semimortuus. Verum sic jacenti in conspectum se obtulit affixus Cruci humani generis Reparator, ostendens faciem pollutam sputis, corpus universum purpureo sanguinis amictu coopertum, et membra adeo dilaniata flagellis, ut ossa singula discernentur. Tum Bernardus agnovit vere solum Jesum esse virum dolorum, suas plagas esse prorsus imbratiles, ubi tanto exemplari conferantur. Proin lacrymas effudit uberes, et verba tenerrima. Ex hac vero visione se oppido indemnem sensit, et viribus confirmatum, ut ad caelestem contemplationem in postera constanter incumberet, ac stygias molitiones irritas redderet.

47 Tugendæ castitatis studiosissimus fuit. Cujus quidem virtutis non nimium habemus indicium in cursu vitæ hactenus descripto. Sed aliud adjiciamus. Volsinii, quod mediterraneum Helvetiæ oppidum est, itineris gratia apud devotam virum diversabatur. Impudica mulier noctu cubile intrat, et lectum advenæ destinatum aggreditur, libidine æstivans, oscula, et amplexus parans; at vacuum reperit. Per tenebras Bernardum quaerit, et in illum vigilantem offendit. Multis precibus, et qualiter meretricia arte, iterum atque iterum tentat, sed frustra. Nam Vir Dei postquam reprehensam signo crucis eiecit, petulcæ impudentiam miratus, baculum arreptum vibrat, simul Bernardi Claravallensis exemplo clamans: « Hens, cito accurrite; andacem, qui meas divitiis invadit, furem capite ». Quo strepitu et territa mulier de cubiculo sese subducit, et festinantes, quotquot prope cubabant, ac neminem præter hospitem inventientes, somniasse credunt. Victor interim Bernardus exiit, qui castimoniam vigiliis, inedia, carnis maceratione, totque laborum pretio comparatam, divitias jure appellavit suas.

48 Charitas erga Numen, quæ, Apostolu teste, reliquis præstat virtutum donis, fuit in Bernardo ferventissima. Hoc igne sursum elatus, animo, quæ Dei erant, assidue pertractabat; gesta et

actus suos in Deum referebat; cupiebat dissolvi, ut Deo frueretur; mode ecstases illæ diuturnæ, et caelestia veluti deliramenta. Ex hoc purissimo fonte manabant alii virtutum rivuli. Hinc Catholicæ religionis ardor, hinc studium salutis animarum, hinc zelus divinæ gloriæ. A Deo ad proximum amore castissimo dellectens, tam pro alienis, quam pro domesticis non timebat incommoda subire, modo alios levaret, seque ac suos exponere periculis, ut vindicaret alios.

49 Ilac fretus pietate antistes supremus Johannes XXII non dubitavit Bernardum præ cæteris Sutrinum deligare, vetustam Thuscianæ civitatem, ut populum illum civilibus discordiis tumultuantem compoueret, furore et armis ad interitum properantem sumum. Et quidem obsequentissimus Filius tanta felicitate inunctam expedit provinciam, ut celeriter rixas extinguere, fugare odia, animis omnium imperare, et solus potuerit, et sola aspectus ac nominis veneratione. Eandem beati Viri charitatem exploratam habentes alii principes, et dynastæ, illum frequenter in rebus arduis consulebant, quibus per litteras a saltem consiliis, et adhortationibus proderat. Denique tam eximie charitatis exemplum illud insigne fuit, quod pro bono proximorum, et gloria Dei suam ac suorum vitam objectaverit.

50 Tot, ac tantis famuli sui virtutibus clementissimus Deus adjecit munus, quo penetraret alieni cordis arcana. Dum Avenione regrederetur cum Ambrasio Piccolomineo, Taurini illos hospitio excepit præclarus et pius vir. Occasionem nactus iniquis servus argentea vascula domino sulfuratur; munus ex pluribus inter Eremitarum involuera condit, moxque herum adnuens pretiosam suppellectilem sibi deesse, in advenas furtum traducit. Tunc iratus herus missis licitoribus Eremicolas in via capit, retroductos in carcerem trudi mandat, ubi triduo detinentur. Crimen tantisper objicit, hypocrisim, vitium ingrati animi. Probra e converso Vir Dei æqua mente ferebat, sereno vultu, humiliter affirmans, neque se, neque socium esse furti reum. Tandem domino inquit: « Furem novi, et locum, ubi « suppellectilem reposuit tuam; aperiam atrium que, si veniam spondideris ». Illo igitur annuente, petit sisti accusatorem, quem statim ac vidit, furti materiam, tempus, locum distincte exprobravit suadens, ut pro remissione divinam benitatem roget. Confusus famulus commentum et noxam fateri cum lacrymis minime dubitavit. Herus autem Bernardi virtutem ac probitatem venerans, haud multo post pessumdato seculo in eremum Aconensem se recepit, ubi cenobiticam vitam in amictu candido laudabiliter usque ad supremum diem transegit, frater Basilius a Taurino nuncupatus.

51 Placidum monachum, natione Sarmatam, nonnullis mensibus a demone pulsatum, et pene victum, ut eremo nuncium resmitteret, beatus Pater coram duobus sociis increpat, et ad meliorem frugem reducit. Fratrem Damianum de Venetiis turpes inter cogitationes fluctuantem ad se vocat, et verba gravibus reprehensum hortatur, ut prece, jejunio, flagello, his, inquam, armis adversus ejusmodi phantasmata viriliter pugnam sustineat. Stupuit interim cœnobita uterque Bernardo tam bene perspecta mentis suæ cogitata, quæ ratus fuerat unice Deo nota.

et MS.
seu cordium
perspicientia.

52 Catharinæ de Ptolomæis beati Viri consanguineæ ejus precibus commendanti sœminam nobilem, adversa fortuna divexatam, respondit : « Mulier, quam commendas, ab adolescentia » vovit cœlibatum inter religiosa claustra; nihi » lominus sponsum sibi terrestrem adscivit, et vo- » tum infrexit : hæc illi infractio fuit infortunio- » rum scaturigo. Maritus quamprimum decedet . » ipsa vero absteineat a novis nuptiis, quas » animo volvit, alioquin violento fato interibit » . Reapse femina brevi post tempore marito vidua superfuit; unde et voti conscia, et prædictione territa immortalis se Sponso per sacrum conubium dedicavit.

ut exemplis
quibusdam pro
batur.

53 Viri duo, nobilis alter a Mediolano, alter a Luciniano Thuscis oppidulo, nomine Augustinus, verbis supplicibus seorsim efflagitabant a beato Bernardo monasticam vestem, pretextentes contemptum mundi, religiosum Numinis cultum; cum tamen unus Guelphicæ partis minister ad explorandos eremi mores, alter seculari vindictæ obnoxius illuc advenisset, ut eam declinaret. Fraudem utriusque detexit Vir sanctus, quidve corde agitarent objiciens, et rubore suffusos pariformiter dimisit, et mirantes, quod abscondita cordis inspexisset.

et variis mira-
culis.

54 Miraculorum signis Servi sui sanctitatem, cum adhuc viveret, illustrem, et gloriam post beatum exitum voluit Deus perpetuo comprobata. Pacificus eremicola cædendo ligna vulnus adeo grave ex securi acceperat, ut præ vehementi spasmate *b* prope interiturus jaceret. Tegitit Bernardi animum commiserationis affectus, et dato signo crucis, dolorem, vulnus, et vulneris vestigium extemplo omne delevit. Mulierem a dæmone obsessam, ac dire exagitata, que se illi Vercellis obtulit, benedictione humaniter impertita, illico liberavit. Nimirum ejus benedictioni inerat vis quedam salutifera, qua morbos, et languores mirifice depellebat. Frater Bonus jam pridem quartana detentus decumbebat lectulo, viribus languens, et inhabilis ad labores. Vir Dei cum ejus operam desideraret, adhibito crucis signo; Surge, ait, in nomine Jesu, qui est salus, vita, et resurrectio nostra. Porro facilis Bernardo non fuit hæc verba proferre, quam jacenti prorsus convalescere, et demandato operi manus viriliter admovere.

tum in vita,

55 Ejus etiam intercessione tum cæci, tum claudi, tum morbis aliis misere laborantes rectum corporis statum, ac naturales membrorum functiones a Domino impetrarunt. Dum Sutrii Pontificis Maximi legatione fungeretur, vir quidam Romulus nomine ad ejus pedes adducitur oculis captus, et exposcens per illius preces optatum lumen. Quem Bernardus intuens suasit, ut ad Virginem Deiparam confugeret, cujus olim jam ope ipsemet oculorum officium recuperaverat. Ne vero postulationem vacnam relinqueret, Lundin oravit, donec visus est redditus postulanti, qui et mirabilem Dei, et Bernardi sanctimonis evulgator fuit. Oratione itidem Marino Parisiensi cœnobite, qui altero pede inconstans, et claudus acerbe discerniatur, obliquitatem sanavit, et dolorem abegit. Inter alia vero ostenta illud celebre commemoratur, quod in extructione templi Montolivetensis, cum Stephanus cæmentarius e valle Luciniana, dæmonum invidia et arte præceps actus, mortem pariter, ac tumultum inter ruinas habuisset, beatus Bernardus post fervidas preces iis Christi Domini usus verbis, » Non est hic mortuus, sed dor-

mit », ad lucis istius auras extinctum revocaverit. D

56 Clarissima etiam post Bernardi obitum signa ejus animæ felicitatem sunt testata auctore Deo. Antonius de Chino Senensis dextera jam pridem aridus beati Patris mox tumulandi exosculatus vix humiliter vestes, cum gaudio et admiratione revirescentem manum conspexit. Joanna Petri ex Bonconvento Etruriæ pago, cingulo, quo sanctus Pater utebatur, circummeincta, evadit repente a dæmone, a quo perdit fuerat obsessa et itidem divexata. Faustina a Monte sancti Savini, quæ sanguinis fluxum quadriennio, adniventibus incassum medicis, sustinuerat; et Dominica Grifoli ex Monterone, ditionis Senensis villa, hydropse laborans, magna fide juxta ejus cadaver orant, et sanitatem, mora minime interposita, consequuntur. Cœnobitæ quatuor Montolivetenses, Hieronymus a Neapoli, Christophorus a Bononia, Gregorius Papiensis, et Raynerius Romanus similiter lue tabidi, et fato proximi, excessum Præsulis vehementer indolentes, manuum in feretro expositarum osculo statim ac suprema obsequia solvant defuncto, sic in pristina valetudine confirmantur, ut nonnisi multos post annos concluserint in Domino dies suos. His, aliisque prodigiis Deus semper mirabilis in Sanctis suis Bernardi Ptolomæi gloriam illustrem et manifestam voluit, ut propterea immemorabili huc usque cultu, ubicumque ejus viget cognitio, adoratus, et appellatus Sanctus fuerit.

tum post mor-
tem claruit

ANNOTATA.

a *Collector hic in margine notat, hæc Mss. litterarum exemplaria in archivo Montis Oliveti majoris adhuc conservari, et Lancellottum in Historia Olivetana lib. 1 pag. 17 citat.*

b *Spasmus vel spasma est contractio, rigor vel distentio nervorum, quam vulgo convulsionem appellant, ut passim notum est. Simile quid hoc loco indicatur.*

CAPUT V. Posthuma Beati gloria ex Ordine religioso, quem instituit.

Pius secundus, qui Pontificatum rexit seculo Christi quintodecimo prope medium, Olivetanam memorans religionem, libro Commentariorum decimo ita loquitur : « Parva ab initio » fundatio, devotione hominum aucta, felices » successus habuit, et in omnem fere Italiam » propagata est ». Sed quot, ac quanta ab eo tempore accessere templa, et monasteria? Intra Italiæ limites, et adjacentis Siciliæ duo numerant supra octoginta, ex quibus non pauca præseferunt regulari copulatum modestiæ sacrum splendorem et majestatem. Praelatos habent totidem abbates cum jure mitra, et pontificalium. Archiepiscopum Montis Oliveti Majoris, ut vocant, olim Aretinæ, nunc Pientinæ diocesis in Thuscia, abbatis Generalis sedes, totius Ordinis origo, et caput est. Clanstris, officinis, cubiculis, aliisque ædificiis ample adeo patet, ut hospites, habuerit Carolum Quintum imperatorem augustum cum magno principum, et equitum ad bis milenos homines comitatu;

Anonymus Arlo
suum colle. h. v. c.
Pio II Pape

A mitato; Pontifices insuper duos, Paulum Tertium, et Pium secundum, qui eo loci venerant, pietatem ac religionem veneraturi.

edunt monasterium Olivetanum de cerebri:

58 Pius idem Papa in suo Itinerario monasterium luculenter his verbis describit: « Ven-
tum est ad monasterium, cui Montis Oliveti
nomen indidere, quod non procul ab oppi-
dulo Clausuræ jacet. Situs monasterii in hunc
modum se habet. Collis sublimis est ad Oc-
cidentem respiciens, tophe cretaque com-
pactus, stadio uno, vel circiter longus, la-
titudine multo minor. Si formam quaeris,
castaneæ folium imitatur. Undique rupes et
barathra pergunt profundissima, in quæ horror
sit inspicere. Qua jungitur reliquæ terræ collis,
dorso modico, turris erecta est lateritia, qua
omnem prohibet accessum non amicum, et
fossa deducta, quæ in utrumque barathrum
emittit aquas: ea ponte conjungitur, quo sub-
lato, nulli patet ad cœnobium aditus. Declivis
est collis, et in medio nobile templum con-
structum, et juxta monachorum cœnacula,
deambulatoria, porticus, et omnia ollicina-
rum genera, quæ necessaria Religiosi ducunt,

B Nihil non egregium, nihil non nitidum, et
quod cupide non intuearis. Dein nonnullis
interjectis a. « Religio eadem fere est, quæ mo-
nachorum sancti Benedicti, ipsius Regulam
observantium. In habitu discrimen invenias,
illi fusca veste utuntur, hi candida et mundis-
sima. Unus carniū utrisque pariter interdictus,
nisi ægritudo requirat. In ceremoniis pleraque
invenies diversa, in substantiâ una fere est vi-
vendi norma. Et hi quidem usque in hoc tem-
pus sine infamia vitam agunt. Mons ipse
domesticus arboribus consitus plurimas habet
oleas, unde Oliveti nomen ortum. Sunt licii,
et amygdalæ, pyrorum malorumque multa ge-
nera, adsunt cupressi, nemuscula, in quibus
æstate suaves captare umbras licet, vineta quo-
que et umbracula pampinea, et olerum horti,
lavra, et fons pereunis, et cisternæ, et
putei. In ipsis rupibus quercinæ silvæ, et
arbor juniperi. Deambulatoria multa, quæ
duos capiunt homines, collem circumquaque
ambiunt, mediumque intersecant, hinc atque
inde rosetis, aut vitibus, aut rore insita ma-
rino. Jucunda monachis solatia, jucundiora his,
C quibus, postquam viderint, licet abire. Hac-
tenus Pontifex.

et ex aliis testi-
bus refert,

59 Olivetani cœtus incrementa, quæ indicat
Pius, et non minus fausta, quæ posteris tem-
poribus evenere, monachorum suorum, ac Con-
ditoris in primis commendatissimi peperit san-
ctitudo. Hujusmodi enim odore ubique diffuso,
confinium Etruriæ primum, subinde etiam
dissitarum urbium præsules ac proceres Monto-
livetensibus ædes certatim deferrebant, ut nempe
languens ea tempestate, ac propemodum jacens
Benedicti Ordinis disciplina per eorum mores
ac gesta gloriosa refloresceret. Fidem perhibent
diplomata, ex quibus ista renuaciamus. Ranutius
episcopus Volaterranus t. beatum Bernardum
ejusque socios suis literis ita compellat: « Et
quia vos Abbatem, Fratres, et monachos,
Capitulum, et Conventum dicti Monasterii
(Montis Oliveti) novimus experientia viros esse
religiosos, et sanctæ conversationis et vitæ,
per quos erudiri populus ad virtutes, et Cle-
rus animari ad sanctitatem poterit, et augeri
verbo pariter et exemplo, ac per vos me-
lius reformari; nec sunt aut præsens alii Reli-

giosi ejusdem (divi Benedicti) aut alterius
Ordinis, nec inveniri poterunt per nos, per
quos posset reparari et regi, ac salubrius gi-
bernari illo modo, facta super his inquisi-
tione etc. Atque ideirca ostendit se cupiditate
flagrare, ut ex præfatis cœnobitis eo quispiam
proficiscatur.

60 Supremus hierarcha Urbanus Quintus suo
diplomate Olivetanos appellat « Speculum et
exemplum observantiæ regularis et vitæ ». Gregorius duodecimus ejusdem Congregationis
studiosissimus, ut extinctam in vetustissimo et
celeberrimo monasterio sanctæ Justinae de Pata-
vio monasticæ vitæ formam excitaret, in eam
sedem Olivetanos destinat. Sic enunciat diploma
datum Luca: x. Calendas Junii Pontificatus anno
secundo per ea verba: « Nos itaque ex injuncti
vobis pastoralis officii debito ad reformationem
dicti monasterii (sanctæ Justinæ) in spiritua-
libus ac temporalibus, paternis affectibus in-
tendentes, motu proprio et universis vobis
(Olivetanis) ex nunc autoritate Apostolica li-
beraliter donamus etc. ». Anno Christi mcmvii.
Montolivetenses advenit reformatores, et Pon-
tificis optata cumulate exhauriunt. Verum ali-
quot post annos Venetorum potentia vallati
monachi Justinenses, quos et Cassinenses et
nigros ex veste atra Itali vocitant, arctioris vitæ
specimina spondentes, quæ et præstitere, dnce
Ludovico Balbo c, remearunt.

61 Eadem ipsa capti sanctimonia morum summi
Pontifices, et antistites, erga Olivetanam fami-
liam benevoli juxta et benefici illam copio-
sis privilegiis locupletarunt. Quædam ejusdem
Chronicis inserta, pleraque in unum distinctum
volumen collecta, et typis evulgata conspiciuntur.
Gregorius undecimus Pontifex maximus
Montolivetenses monachos, eorumque monaste-
ria, et loca tam præsentia, quam futura a
qualibet episcoporum, archiepiscoporum, et pa-
triarcharum eximit visitatione, reformatione,
correctione, jure, ac potestate. Verum is ante-
quam ad Pontificium culmen ascenderet, Petrus
Belfortius Cardinalis Diaconus nuncupatus, antea
sanctæ Mariæ Novæ titulum suum, ubi tunc
Romanum cœnobium, a Clemente sexto Ordini
Olivetano impetraverat, porrecto in eum tuum
libello supplici, in quo studiosæ adeo petitionis
illam maxime causam exponebat: « Quia tam-
quam nova plantatio ex irrigatione superius,
tam in capite, quam in membris, contimis
proficit spiritualibus et specialibus incrementis,
ex redolentibus monachorum ipsorum exem-
plaribus vitæ meritis, et regularibus disciplinis,
quæ notoria fama divulgabat ».

62 Joannes XXII, et Julius II indulgent,
ut Congregationis personæ, loca, et bona omnia
sub beati Petri, et Sedis Apostolicæ protec-
tione suscepta intelligantur. Idem Julius sancit,
ut Prælati Montolivetenses iisdem beneficiis gauderent,
ac suis fungantur muneribus, æque ac
si essent Benedictini. Pius II et Julius item II, ut
voventes ingredi aliam religionem, (Carthusien-
simum excepta) in Olivetanam recipi possint. Ur-
banus sextus, Gregorius XI, Bonifacius Nonus
et Julius prædictus, ut confessor, quem mona-
chus quivis in articulo mortis duxerit eligendum,
plenariam omnium peccatorum remissionem Apo-
stolica valeat autoritate impertire. Pius quartus
diplomate dato die xxiii Februarii mdlx appro-
bat privilegium, seu pacificam, et quietam pos-
sessionem deligendi libere Cardinalem Ordinis
protectorem,

xx 48

quomodo ab ec-
clia integritatem
propagata sit
hinc Congregatio
ita.

E

f
cui Pontifices
Romani

F

varia præsentia
concesserunt

b

protectorem, eique Pontificæ firmitatis robur adjungit. Sed, cæteris longe pluribus prætermis-
missis, jam pridem Pius secundus privilegia, immunitates, et exemptiones omnes, quæ per Eugenium Quartum, et alios prædecessores Pontifices concessa fuerant monachis et monasteriis Congregationis Cassinensis, alias sanctæ Justinæ de Padoa Ordinis sancti Benedicti, etiam monachis, et monasteriis Congregationis sanctæ Mariæ Montis Oliveti expresse fuerat dilargitus.

63 Romanorum imperator Sigismundus Olivetanos tam singulari est benevolentia prosecutus, ut cum in Italia unitati Ecclesiæ a celebri illotrium Pontificum schismate redimendæ religiosissimam navaret operam, eorum consuetudine libenter et crebro interetur. Senis in adibus divi Benedicti adolescentem monastica veste propriis manibus operire honoris loco habuit. Exinde monachos in Pannoniam accitos dnobus sponet monasteriis auxit, ac multis aliis muneribus largissime cumulavit. Carolus Quintus Caesar, quem prænotavimus in conobio principi pietatis causa diversatum, literis datis apud Villam-francam Nicæ die Junii xvii anno Domini m̄d̄xxxviii, Congregationis personas, loca, et familiares sub sacri Imperii Romani suscipit protectione, tuitione, et salva-guardia. Senarum decus divam Catharinam indignum prorsus est pertransire silentio, quod sumit erga Montolivetensem familiam studium, et obsequium significationibus præclaris testata sit: nec obscure loquuntur, quæ supersunt typicis commissa notis, inter ejus epistolas ad plures cænobitas præfati Ordinis scriptæ.

64 Sed quales essent beati Bernardi discipulorum mores, quæ vitæ severitas, ex iis con-
jicere fas est, quæ venerabilis ejusdem Religio-
nis vir divo Bernardino Senensi d̄ necessitudine, et familiaritate conjunctus in sua historia edidit centesimo circiter ab obitu Iustintoris anno Antonius Bargensis. « Nunc quidem in præsentia-
rum (historici verba sunt) quamquam non
æquali modo ut Patres nostri, tamen Regula-
ris observantia strictè tenetur. Nam ab Idibus
Septembris usque ad Domini Resurrectionem
quotidie jejunamus, nullam penitus violantes
diem, dumtaxat diem dominici Natalis, in quo
ob tantæ solemnitatis reverentiam minime con-
venit abstinere. Porro si quis visitorum, vel
abbas Generalis aliquem vellet necessitatis
causa, vel recreationis, seu etiam adventus
peregrinorum fratrum dispensare, eis solum
liceret; tamen id raro fit. Tempore namque
vindemiæ hæcenus consuetum fuit dispensare,
ubi oportet vindemiare. Istis autem prætermis-
sis diebus, nec Prior potest dispensare Conven-
tum absque licentia abbatis Generalis, seu
visitorum, quæ non leviter conceditur. A
Pascha usque ad Pentecosten nec unum diem
jejunamus juxta præceptum regulæ. A Pen-
tecoste autem usque ad festum Exaltationis
sanctæ Crucis, quartam, sextamque feriam
jejunant Fratres, nequaquam hanc normam
violantes, nisi nimis fervor æstatis incaluerit.
In Adventu Domini, in Quadragesima, in vigi-
liis ab Ecclesia statutis, et in omni die Veneris
lacticinia, nec ova concedimus. Carnes num-
quam mandimus, nisi gravis intervenerit infir-
mitatis necessitas; quod ut infirmatus se melius
habere cognoverit, oppido dimittit eas, et ad
proprii Conventus revertitur usum.

65 De vestibus quid dicam? Non enim an-
tiquis Patribus comparandi sumus, qui modi-

cis ac paucis pannis utebantur; tamen nec
gyrovagis conformari credimus. Nam tuni-
chinam penitus sine evidenti necessitate, vi-
delicet infirmitatis, tenemus. Camisiam autem
neque lineam, neque lanceam portamus, sed
tantum super nuda carne simplicem tunicam.
Unusquisque nostrum tres ad usum habet
tunicas cum cuculla, et scapulare. Singulis
quoque dantur pedales, et capellinæ necessariae:
nam caligæ difficile conceduntur, iis dumtaxat,
quos infirmitas aut senectus urget, vel
alia urgentissima causa deposcit. Pellicis om-
nino quisquam nostri, quamvis fuerit antiquus
aut infirmus, non utitur. Balnearum vero
usus præstatur in necessitate ab abbate, vel
visitoribus. Nullus monachus potest mandu-
care aut bibere sine sui Prioris licentia, et
hujusmodi licentia haud illis conceditur per
annum, sed per diem, et horam; quod si quis
secus fecerit, mandens aut bibens absque
licentia, a Priore suo minime valet absolvi,
ad abbatem reservatur. Qui autem contra ho-
nestatem quid vel in minimo actu, impudico
videlicet animo fecerit, eidem subjacet vin-
dictæ. Nocturnalem nempe synaxim secundum
Regulæ decretum tam æstivo tempore, quam
hyemali, sagaciter celebramus; nec ullus valet
post matutinum, nisi cum sui majoris licentia,
dormire. Unde quidam abbas fecit fieri in
singulis hostiis cellarum duo foramina, quæ
clausa in quibusdam monasteriis adhuc videntur,
ut senior deputatus potnisset videre vigilantes,
et dormientes. Vota proinde, quæ profitentur ii,
qui mundialibus curis dorsa verterunt, optime
hucusque in nostro Ordine communiterque
servantur.

66 Quidam de obedientia dicturi sumus,
in qua totius Religionis consistit robur, et fun-
damentum? Omni quidem anno ab abbate et
visitoribus fiunt de novo familiae, mutantur-
que Fratres de loco ad locum, ut melius no-
verint salutem animæ singulorum convenire;
mittunt schedulas singulis conventibus, in qui-
bus continentur mutationes, quibus sicut Evan-
gelio tam Prælati, quam subditi obediunt.
Transmigrantibus autem de loco ad alium
locum propter obedientiam, datur a Priore mo-
nasterii, a quo recedunt, pecunia eorum victui
necessaria, dum itinerantur, in communi pro-
fecto juxta beatissimorum Patrum leges auid-
mus, nec ullus quid esse sumi dicere audet.
Fit quidem a visitoribus temporibus congruis
magna inquisitio proprietatis: nam post
triduanum ab eis terminum impositum, ut
moris est dare, si quis parvam, vel multam
possidens contra majorum voluntatem non
ultroneus panderit delictum suum, illico excom-
municatur. Cæterum visitatores de monasterio,
quod visitaverint, antequam recedant sollicite
scrutantur cellas Fratrum, ne aliquis in tam
gravi nefandoque delicto jaceat ignotus. At-
qui ut olim regularis exercitii disciplinam
custodiant Fratres. Nocturnum vero, diurnum-
que divini operis officium cum magna diligen-
tia celebratur, tam cantando, quam legendo.
In plerisque monasteriis toto hyeme cantatur
Matutinum, potissime in monasterio Montis
Oliveti, in quo tam in hyeme quam in æstate
pene totum Officium decantant Fratres, ex
quibus aliqui, tum propter longitudinem can-
tus, tum propter exercitium, quod nimis pro-
lixè extenditur, tum propter jejunium et vi-
gilias

186

et quam proce-
per Christiani
pro texerunt

Post text mo-
nasterii Antonii
Bargensis.

d

C

quis regularem
releum Oliveti.
norum obser-
vantiam

E

et austeram ve-
rendi rationem
expont.

F

A » giliis lassī aliquoties cantando, seu legendo
• ceciderunt in terram ». Hucusque vetustus
historiens et spectatissimus vir.

a. Nymus no-
stris personis.
de teina

67 Neque tamen sola rituum ac morum probitate fulsit Olivetanus cœtus, verum etiam eruditione. Quamobrem et scriptores varios inter suos recenset, et episcopos plurimos atque archiepiscopos sedium diversarum: Commendatores insuper duos xenodocheii sancti Spiritus Romæ præfatos; nempe Benedictum Senensem, qui etiam præfuit abbatiæ sancti Gregorii de Urbe, et D. Evangelistam Torriolum de Pensio episcopum Tiphernensem: duos item S. R. E. Cardinales, Georgium Martinium Croatam, et Petrum Tartarum Romanum. His accedit Ardicens de Porta Novariensis, qui sacro Purpuratorum collegio se abdicavit, ut inter Montolivetenses candidas vestes indueret. Quod autem Petrum Tartarum Cassinensibus quidam ascribant, ab admiratione procul esse debet. Enimvero cum prostratam in monasterio Montis Cassini monasticam observantiam Andreas ejus loci abbas cuperet erectam et instauratam videre, facta sibi per Romanum Pontificem copia, anno

B supra millesimum trecentesimo septuagesimo a Raynerio abbate Generali Congregationis Montis Oliveti auxiliares aliquot e suis requisivit. Quibusdam detrectantibus, transmigrarunt alii, quos inter duo abbatibus munus in eo cœnobio reliquorum facile princeps leguntur obivisse, Andreas Faventinus anno MCCCXXII, et Tartarus ille, qui antea fuerat Prior Olivetanus sanctæ Mariæ Novæ de Urbe, dehinc in Cardinalem a Gregorio XI cooptatus. Proin Tartarum, et Olivetanum et Cassinensem citra invidiam appellaveris.

et vltæ sanctæ
mann illustres.

68 Ad extremum, quod caput est, ne angustissimis hisce finibus claritas sua coerceretur, divos plures Olivetana Religio in cœlum transmisit, ubi quasi stellæ mystici illius firmamenti fulgebunt in perpetuas æternitates. Præter Bernardum Ptolomæum omnium parentem, Ambrosium Piccolomineum, et Patritium de Patritiis eidem sanctitate proximos, veneratur e sancta Francisca Romana toto orbe celebratissima. Oblatarum domum Ordinis divi Benedicti Congregationis Montis Oliveti, ductore Fratre Antonio, qui sanctæ Mariæ Novæ tunc temporis præerat, integri animi, et magnæ religionis viro, in Urbe instituit beatus Bernardus Vercellensis, qui Montolivetensibus in Pannonia religiosissime præsedit, ut propterea, Pio secundo Antistite maximo in Commentariis auctore, ejus ossa reverenter custodiantur; beatus Hieronymus de Mantua, et beatus Hieronymus de Corsica Conversus; Antonius Bergensis in Pannonia hactenus laudatus abbas, Francisca Leophanta sanctimonialis Panormitana; Jacobus de Carpo, ejus inter divos Benedictinos in suo Menologio meminit Gabriel Bachelinus, Daniel de Fulgineo, et Francisus de Verona ambo Conversi; hi, inquam, omnes et familiae nunquam satis commendatæ filii sunt, et tamen ante, quam post obitum opinione sanctitudinis coruscaverunt.

f. In Congregatione
venerabilis.

69 Neque hi solum, sed alii numero plures, et doctrina, et morum probitate clarissimi; ut idcirco Andreas Volaterranus alter ejusdem Congregationis scriptor, qui seculo Christi decimo quinto inter medium et finem vitam beati Hieronymi de Corsica exaravit, in Prologo Julianum monachum sic alloquatur: » Jam pridem

» rogasti me, Frater Juliane carissime, ut vitam
» beati Hieronymi conterranei tui et monachi
» nostri Latine facerem, quo tanti viri ad posterorum eruditionem aliquid extaret monumenti, exosus veteratam superioribus seculis
» in nostra Religione consuetudinem, qua virtutes magnam fecere jacturam; dum clarissimorum virorum, qui in nostra hac Olivetana
» Religione innumerabiles prope fuere, nullus
» memoriam litteris demandavit ». Nec omitendum, quod memoratus iterum, atque iterum Bergensis in sua Olivetanarum rerum Historia præfationem claudit his verbis: » Nam quæ
» scripsimus, partim ex archivis Montis Oliveti
» excepimus, partim ab antiquis audivimus Patribus, alia oculis nostris perspeximus, et quidem,
» si vita nobis comes fuerit, alio in libro
» viros, quos Ordo noster vegetavit, enarrabimus
» illustres, et miracula ab ipsis facta, et libros,
» quos sagaciter ediderunt ». Quæ cum ita sint, quoniam dicit Scriptura divina, » Gloria patris
» est filius sapiens » inferendum cum dicitur Maximo erit, quantæ Bernardi Ptolomæi sint gloriæ, qui tantorum filiorum sapientia et devotione lætatur.

E

ANNOTATA.

a. Nimirum lib. x Commentariorum Pii II apud nos pag. 262 in editione Francofurtensi anni 1614 interjiciuntur sequenti: Agrum hunc et circumjacentem fuisse tradunt nobilium quorundam virorum apud Senenses progenitorum, qui Deo pleni et Religionis novellæ fuerint inventores et cœnobii fundatores, cui possessiones suas donaverunt. Nomen viris Bernardo Ptolomæo, Ambrosio Piccolomineo, et Patritio ex gente Patritia fuit, quorum ossa religiose colunt. Parva ab initio fundatio devotione hominum aucta felices successus habuit, et in omnem Christianitatem propagata est. Ex familia Piccolominea multa huic cœnobio accesserunt incrementa, cujus possessiones in circuitu fuere; Avena et Chiatini, quæ olim non contempserunt loca, nunc fere deserta sunt, ad Piccolomineos pertinere, et plures ex ea familia in Monte Oliveto post obitum conditi sunt. Nescio, cur collector noster ea prætermiserit.

b. Hic Ranulphus vel Bucynuccius ab anno 1321 usque ad annum 1348 fuit episcopus Volaterranus, ut in editione Veneta Italiæ sacræ col. 1453 et 1454 traditur.

c. Jacobus Cavachus in Historia cœnobii Patritiani S. Justini ab initio libri quinti hanc rem distinctius exponit, et hunc auctoritatis disciplinam ducem sive restauratorem appellat Ludovicum Barbum, qui huic cœnobio abbas præfatus est.

d. Die xx Maii, sive tomo V istius mensis pag. 257 * egimus de S. Bernardo Senensi, qui anno Christi 1444 obiit. Hinc ætas Antonii Bergensis facile colligi potest.

e. Dignentur Olivetani Patres nobis unmemorabilem ac legitimum Ambrosii Piccolominei ac Patritii de Patritiis cultum solidis argumentis indicare.

f. Omnibus istis piis Congregationis Olivetanarum alumnis nihil laudis detractum volumus; sed eos Sanctis aut Beatis accensere non audemus, antequam de publico vel inmemorabili illorum cultu certiores reddamur.

DIES VIGESIMA SECUNDA AUGUSTI.

SANCTI, QUI XI KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

S anctus Symphorianus M. Augustoduni in Gallia.	S. Agathonicus	} marty- res in Bi- thynia et in Thracia.
S. Antonius vel Antoninus M. Romæ.	S. Zoticus	
S. Anthusa solitaria	S. Theoprepus	
S. Athanasius ep. et M.	S. Aeindynus	
S. Charisius M.	S. Severianus	
S. Neophytus M. duo	S. Zenon	
hi S. Anthusæ fa- muli	S. Princeps senator	
S. Hippolytus ep. et M. in Portu Romano.	S. Gunifortus martyr Ticini in Italia.	
S. Martialis	S. Timotheus M. Romæ.	
S. Saturninus	S. Fabrieianus } MM. in Hi- S. Philibertus } spania.	
S. Epictetus	S. Nectavus vel } Neo-cæsareæ Nectarius et } in Ponto.	
S. Maprilis	S. Sevus	
S. Felix	S. Sigfridus abbas in Anglia.	
SS. Socii.	S. Andreas Conf. prope Fe- sulas in Etruria.	
S. Maurus	S. Aldrovandus episc. Bal- neoregii in Etruria.	
SS. Socii quin- quaginta		

c PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI. F

Messinæ in cenobio Montis-Virginum, ostensio sacri, et incorrupti corporis B. Virginis Eustochii, abbalissæ, ejusque cenobii fundatricis, notatur in Martyrologio Siculo Octavii Caietani. Locum habet ista virgo in Prætermissis a, ad nos die xx Januarii. Consecratio ecclesie S. Dominici Fulginatis erstat hinc die in Vita ejus, quam Jacobillus anno 1645 in lucem dedit, cap. viii pag. 40. Vita hujus Sancti illustrata est die xxii Januarii: ubi in Commentario eidem Vitæ prævio, pag. 442, num. 2, mentio fit de illius ecclesie dedicatione, ad eundem diem
xxii Januarii.

S. Bernardus, vel Barnardus in Gallia Christiana Clavdii Roberti in archiepiscopis Viennensibus, scribitur sepultus fuisse ii (id est xi) Calend. Septembris De hoc Sancto Præsule actum est apud nos die xxiii Januarii; ubi pag. 544 indicatur, hoc videri mendum. Ad eundem diem
xxiii Januarii.

Translatio corporum, sanctorum Hylarii episcopi

et confessoris, Innocenti martyris, et sancti Peregrini episcopi et martyris in basilica sancti Dionisii, inter Auctarium ad Usuardum nostrum datur e codice Bruxellensi. Quibus ibidem e eod. ee regina Succia additur nomen Patrocli De S. Hilario, celeberrimo Pictovensi episcopo, egimus die xii Januarii: de S. Peregrino martyre, et episcopo Autissiodorensi, die xvi Maii; de S. Innocente vel Innocentio episcopo Cenomansensi, die xix Junii. Patroclis autem dedimus alias, nimirum episcopum et M. Trecentem in Gallia, die xxi Januarii; ibidem inter Prætermissos, archiepiscopum Arelatensem; item episcopum et M. in Gallia xxii ejusdem mensis. Consuli præterea de Patroclis potest videri Sanctorum Castellani ad Martyrologium universale, quod edidit. Videantur itaque dies
xxiii Jan. xvi Maii etc.

Roma: Timothei discipuli sancti Pauli Apostoli fit mentio in Martyrologio Rhinoviensi, et apud Florentinum in textu Martyrologii, quod

- A quod in luce dedit. Plura ibidem videre licet in ejusdem notis, et quæ hac die apud nos diffuse disputabuntur in S. Timotheo martyre Romano. De eo autem, qui fuit discipulus S. Pauli Apostoli, egimus jam pridem ad xxiv. Januarii.
- In Camera beatæ Mariæ (parthenon est Cisterciensis in Brabantia prope Bruzellas) beatus Godefridus monachus, et ejusdem monasterii confessorius. Annuntiatio est Manriquezii in Menologio Cisterciensi. Inter alias vero ipsius laudes, quas subdit, sancti Viri titulum ei dat; quem stricto nomine ipsi convenire, probari deberet. De hoc Godefrido mentio fit apud nos inter Prætermisios ad diem xii Junii, et in Mortii: de quo etiam agit Saussayus hoc die xxii Augusti; sed post textum aliorum, ac minoribus litteris eum signat. Videri ergo possunt dicta ad dies iii Martii, et xii Junii.
- Apud Carnotum sancti Leonini episcopi memoria hodie in Ms. Florario nostro celebratur. Sed de hoc sancto episcopo Carnotensi, qui interdum Leoninus, et plerumque Leobinus, aut Leubinus appellatur, Majores nostri satis fuse egerunt ad diem xiv Martii.
- B S. Musa V. Romæ notatur apud Wiltfordum. Castellanus in Indice Sanctorum sui Martyrologii universalis, Musam, laudatam a S. Gregorio Magno signat minore charactere Romano, tanquam venerabilem, et omissam indicat; qui utpote eam non satis noverat. Datur enim apud nos ii Aprilis.
- S. Macharii alterius (unum enim inter Prætermisios hac die etiam damus) qui fuit monachus monasterii S. Bavonis in Gandavo, mentio fit in Calendario Sanctorum Ord. S. Benedicti, quod apud nos est e Ms. monasterii S. Salvatoris, Ord. Cisterciensis. Vide diem, quo Acta S. Macarii apud nos sunt illustrata, x Aprilis.
- Lambertus abbas Chesiriaci in Anglia cum titulo beati habetur in Menologio Cisterciensi apud Henriquezium, et cum elogio: in quo eum dicat, eum virtutibus clarum piissime obiisse; videtur tacite indicare, quod stricti nominis cultus ipsi non debetur. Fuit autem frater S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis, ac de eo fit mentio in laudati Petri Vita apud nos die viii Maii, cap. 1, tomo II istius mensis, pagg. 324 et sequente. De Lamberto etiam meminit Saussayus ad diem xxii Augusti; sed post textum aliorum, ac minoribus litteris eum signat. Vide viii Maii.
- C Beatæ memoriæ Humberti, Ordinis Prædicatorum, mentio habetur in Additionibus Mss. Gartusie Bruzellensis ad Usuardum Greveni. Si hic agatur de Humberto, Generali V Ordinis Prædicatorum; consule Prætermisios ad diem xiv Junii. Sin autem de alio; titulus beatæ memoriæ videtur satis indicare, ei non convenire publicum stricti nominis cultum. Consuli itaque potest dies xiv Junii.
- Osanna virgo hac die in nostro Ms. Florario annuntiatur. Sed divinare non possumus, quænam illa sit inter alias synonymas: nam Castellanus in Martyrologio suo universali inter ahemeros pag. 828 meminit de duplici Osanna, quæ utraque nec legitimum cultum, nec certum mortis diem videtur habere.
- Sanctus Grumbertus confessor etiam hac die in nostro Ms. Florario refertur. Nullum hujusmodi Sanctum novimus, nisi fortasse nomen Augusti Tomus IV.
- ejus corruptum sit ex Gumberto, cujus confessoris Acta, quantum fieri potuit, illustrata sunt die xv Julii.
- B. Guallerii, Ord. Min., discipuli S. Francisci annuntiatio ponitur a Ferrario hac die Alauquerii in Lusitania. Dedimus eum die ii Aug.
- Eberhardi, primi abbatis canobii Einsidlensis et confessoris, in Germania, depositio, cum titulo Sancti, et elogio. Hæc e Menologio Benedictino Bucelini extracta sunt. Verum cum jam nobis non magis constet de publico ejus cultu, quam antea; mittimus lectorem ad Prætermisios die xiv Augusti.
- Certamen sancti martyris Leucii Cyrenensis occurrit in nostro supplemento Ms. ad Menæa Græca typis edita Sirmondo Chiffletiano, cum brevi narratione martyrii. In Martyrologio Romano vocatur Lucius, et nos illum cum eodem dedimus Martyrologio ad diem xx Aug.
- Heydenricus, abbas B. Mariæ de Tedelithz notatur cum titulo beati in Serie Sanctorum, Beatorum, ac illustrium virorum Ord. Cisterciensis. apud Chalemotum, qui meruit post mortem, uti addit, inter Cistercienses viros illustres ascribi in Menologio. Vide, quæ de eo dicta sunt in Prætermisios die xxi Augusti.
- Arwaldi duo principes insulæ Vectæ (vulgo Wight in Anglia) notantur in Ms. collectione Sanctorum e variis Fastis sacris, quæ apud nos est. Consule, quæ de hesterno inter Prætermisios de iis dicta sunt, xxi Augusti.
- De sanctis Timotheo et Proterio martyribus hodie in Catalogo Sanctorum lib. vii, cap. xcii meminit Petrus Equidinus, quem recentiores Martyrologi quidam secuti sunt. Titulus martyris recte convenit S. Proterio, cujus Acta Majores nostri die xxviii Februarii operose illustrarunt. Sed non videmus, quomodo tam martyrium stricte dictum Timotheo præserti Alexandrino tribui possit, quam publicus cultus. Adent lector Prætermisios ad diem, quo de hoc utroque Præsule egimus, xxi Augusti.
- B Bernardi abbatis, Ord. M. Oliveti institutoris notatur Senis in Novo catalogo Sanctorum apud Ferrarium. Illustratus est beatus iste apud nos hesterno die xxi Augusti.
- Humbelina soror S. Bernardi, Cisterciensium sanctimonialium institutrix ponitur in Calendario Cisterciensi, quod Divisione excusum est anno 1617, et in Serie Sanctorum etc. ejusdem Ordinis, apud Chalemotum cum elogio. Adisis, quæ de ea diximus in Prætermisios ad diem hesternum xxi Augusti.
- Octava Assumptionis beatæ Mariæ Virginis notatur in Martyrologio Romano; de qua etiam meminerunt varii alii Fasti Latini. Vide Auctaria ad Martyrologium Usuardi a nobis editum, hoc die.
- Macharii, primi abbatis S. Jacobi Herbipolensis, cum titulo sancti, annuntiatio ponitur in Calendario Sanctorum Ord. S. Benedicti, cujus apographum habemus e Ms. domus S. Salvatoris, Ord. Cisterciensis. Castellanus in Supplemento ad ahemeros pag. 923 sui Martyrologii universalis, titulum ei dat venerabilis, et addit, quod fuerit primus abbas Sancti Kiliani Herbipolensis, ubi nominatur beatus. Cupimus certiores fieri de publico ac legitimo ejus cultu.
- Bedfordiæ in Anglia S. Arnulphus episcopus hodie annuntiatur in Martyrologio Anglii Wiltsoni, et Saussayus in Supplemento Martyrologii

A *logii Gallicani tomo I pag. 1160 ad diem xxii Augusti de illo habet sequentia* : Translatio sancti Arnulphi episcopi, ejus corpus et Gallia tradunt in Angliam delatum, et apud Bedfordiam fuisse depositum. *Alfordus noster in Annalibus ecclesie Anglicanæ ad annum Christi 890, num. 18 dicitur, quis sit iste Arnulphus, et in fine istius anni sic de illo scribit* : Disputent alii, an episcopus e Gallia fuerit; an vero e Britanno sanguine ortus, in Anglia natus et defunctus. *Videtur itaque ex Martyrologio Saussuyi hæc esse dies translationis. Ubi Angli diem mortis et distinctiorem hujus episcopi notitiam suggesserint, alibi de eo agi poterit.*

Cælestia petiit Quintinus Kennedius, Comitis Cassiliæ frater, et abbas Crucis regalis, post varios cum hæretici congressus, superatosque publica disputatione hostes, ab inferni ascellis medicato poculo sublatus, vitam cum morte commutavit anno Christi MDLXIV. Hujus multa sunt et doctissima de fidei dogmatis monumenta : ut dicit Camerarius in *Scotorum Menologio*.

B *Μνήμη τῆς βασιλίδος Ἀριάδνης, id est, Memoria reginae Ariadnes, notatur in Synaxario Simonidi. Synonymam in Phrygia martyrem signat Martyrologium Romanum die xvii Septembris, et Menologium Sirteli* : die autem xviii ejusdem mensis Menza magna, quæ memorem fuisse ancillam. *Hodiernam, quæ fuerit regina, principis uror, vel augusta, (hæc enim significat βασιλίδα) non satis perspectam habeo.*

In Antiochia natalis sancti Marini. *Annuntiatio est Martyrologii Hieronymiani, quod Florentinus edidit. Eadem repetitur in ipsius ad illud notis; sed nihil ibidem lucis reperio, qua in ulteriorem deducar istius martyris cognitionem.*

Lucina Margarita Sasinensis in Lombardia, cum titulo beatæ notatur in Sancto anno Ordinis Prædicatorum, Antverpiæ excuso Belgicæ anno 1675; de qua etiam Viridarium ejusdem Ordinis, anno 1676 Colonia a Friderico Steil Germanica lingua editum.

Dominicus, apud Tartaros
Viginti quinque Fratres, in insula
prope Cyprum

In Martyrol. Arturi sunt cum titulo beatorum ac martyrum.

C Anonymus, Arimini
Ægidius de Capotiis, Assisii in Umbria
Franciscus a Florentia, Fesulis in Tuscia
Joannes Tertiarus, Urbini
Petras a Turreionzillo, in Castella
Quilisinda virgo, in diocesi Meldensi
Sicchedis V, abbatissa, apud Alciacum in diocesi Morinensi
Maria de Assumptione V. Clarissa, Alunquerii in territ. Ulissip.
Armezana V. abbatissa, Ord. Cisterc., in diocesi Calagurritana
Hadriana Tertiarus Franciscana, Cortonii. His oddi possunt
Gabriel a S. Maria, aliter ab aliis nuncupatus, apud Ruthenos in Gallia
Franciscus Pallonius, Venetiis
Jacobus de S. Nicolao, in Castilia
Josephus Albizius, ibidem

ibidem cum titulo beatorum conf.

In Gynæceo Arturi; secunda cum titulo sanctæ; aliæ vocantur beatæ.

Memorantur ab Huebero in Menologio Franciscano.

Franciscus de Belviso, Coria
Ludovicus de Fabriano, in Monte sancto
Ludovicus de Parma, Caracici
Joannes de Pergola, non additur locus
Joannes de Terra nova, Galatri in Italia

Memorantur ab Huebero in Menologio Franciscano.

Vitalis, al. Vitus, primus Lituaniæ episcopus, cum titulo beati indicatur cum elogio apud Fridericum Steil in Viridario sacri Ordinis Prædicatorum.

S. Apollinaris martyr, qui vidit gloriam S. Timothei, et ideo se baptizari fecit, et cum Timotheo decollatus est, meminit hæc die *codex Hagenoyensis inter Auctaria ad nostrum Usuardum, post annuntiationem S. Timothei martyris Romani sive Ostiensis, qui a nobis dabitur hodierna die. Sed quod hunc confuderit cum synonymo Remensi, planum fiet ex iis, quæ cras dicentur de SS. martyribus Remensibus Timotheo et Apollinare* xxiii Augusti.

B. Richildis virgo Summontorii prope Oenipontem ponitur apud Castellanos in Additionibus ad Martyrologium ejus universale, hæc die; sed alibi, die proxime sequenti de illa agitur, quo et nos eam differimus, tunc examinaturi, an de vero ac legitimo ipsius cultu satis constet. *Adi ergo eundem diem* xxiii Aug.

S. Eusebii, et comm. mart. Lupi notatur in collectancis Sanctorum, quæ apud nos sunt. *Vide diem hujus mensis proxime sequentem* xxiii Augusti.

Depositio B. Jacobi de Blanconibus (al. vocatur de Mevania) cum elogio adscribitur additionibus apud Molanum anno 1568 editum : de quo etiam agitur in Martyrologio, vulgo Canisii nominato. *Acta ejus illustrantur* xxiii Augusti.

In Galliis civitate Augustoduno natalis sanctorum Medardi et Emiliani eum filiis suis octo, ut in Auctariis Usuardi nostri illustrati legitur. *Sed est manifestus librarii error, qui ex corrupto codice Hieronymiano prodit, ubi civitas Galliarum, et duo priora Martyrum nomina perperam mutata sunt, ut patebit ex die, quo de istis agemus,* xxiii Augusti.

In Ostia, natalis sanctorum Quiriaci et Archelai memoria notatur in Auctariis ad Usuardum nostrum inter ea, quæ ex Molano desumpta sunt, hoc die : sed habentur in Martyrologio Romano die proxime sequenti, ubi dicitur in notis : *Horum res gestæ narrantur in Actis sanctæ Aureæ, quæ constat in eodem Martyrologio die xxiv hujus. Plura itaque de illis vide* xxiii et xxiv Augusti.

S. Eptadius in Monte-Telonis in diocesi Augustodunensi inscribitur Martyrologio universali apud Castellanos, cum titulo martyris. *Adi diem, quo de hoc Sancto tractabimus,* xxiv Aug.

Apud Senonas sancti Ebonis archiepiscopi commemoratio cum elogio inscribitur Menologio Benedictino apud Bachelinum. *At Castellanus eum refert aliodie, quo videri poterit, quamam ei debeantur, videlicet* xxvii Augusti.

SS. martyres Irenæus, Or, et Orepsis sunt in Menzis magnis excusis, et alibi apud Græcos, ac in Martyrologio universali Castellani. *Sed daturi eos sumus die, quo in Synaxaria Basiliano signantur apud nos* xxx Augusti.

In Scotia S. Barreæ episcopi memoria constat apud Ferrarium, ex Menol. Scot., et Martyrol. Canis.,

D

E

F

A *Canis, sicut additur in notis, et citatur lib. 2 Hist. Scot. In Martyrologio vulgo Canisiano, quod anno 1599 lingua Germanica editum est Dilin-ga, notatur in Hibernia die xxv (pro quo ibi male est impressus dies xxvi) Septembris. Eodem item die xxv, ac loco occurrit inter Auctaria ad nostrum Usuardum. In Menologio autem Scotico Dempsteri annuntiatur die xxiii Augusti, et xxiv Septembris. Nos itaque hunc episcopum*

differimus ad dictum diem xxv Septembris. D Romæ S. Mauri monachi et martyris sub Numeriano imperatore signatur a Ferrario in Novo catalogo Sanctorum; de quo etiam Galesinius. Est in Romano Martyrologio xxii Novembr. SS. Justi et Habundii martyrum annua festivitas in Ms. nostro Florario signatur hac die. Cum Martyrologio Romano de duobus istis Martyribus agendum erit die xiv Decembris

DE S. SYMPHORIANO MARTYRE,

AUGUSTODUNI IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Vetustus hujus Sancti cultus, posthuma ejusdem gloria ex ecclesiis, miraculis et reliquiis.

ANNO CIRCA
CLXXI.

Veneratio hujus
sancti Martyris
et antiquis
Martyrologiis.

Hic Sanctus *Æduam sive Augustodunum, celebrem Burgundiæ civitatem, nunc vulgo Autun dictam, martyrio suo illustravit, teste S. Venantio Honorio Clementiano Fortunato, qui lib. vii carmine 4 illum inter inclytos variarum regionum Sanctos recenset hoc pentametro: Augustoduni Symphoriane venis. Antiqua Martyrologia Hieronymiana passim de hoc generoso Athleta meminerunt, et Usuardus eundem hodie annuntiat his verbis: Eodem die Augustoduni, sancti Simphoriani, tempore Aurelii imperatoris, qui cum idolis sacrificare nollet, primo verberibus affectus, deinde carceri mancipatus, ad ultimum cæso capite martyrium consummavit. Usuardus hæc ad apicem ex Adone transcripsit, si excipias nomen imperatoris Aureliani ab Adone expressum, pro quo Usuardus nomen Aurelii recte substituit, ut ex infra dicendis apparebit.*

et ex veteri li-
braria Gallica.

2 Antiqua hujus sancti Martyris veneratio confirmatur ex forma Missæ, quæ ante annos mille apud Gallos in usu erat, et quam Mabillonius lib. iii Liturgiæ Gallicanæ pag. 280 et sequente ex Missali Gothico edidit in hunc modum: Sacratam mysteriis cælestibus diem ad officium devotionis nostræ sollemnitatis ingressi, Fratres dilectissimi, laudamus Dominum in Sanctis suis, eumque in beatissimi Sinfuriani martyris honore veneremur, agentes ei gratias pro triumphis ejus et gloria; quem adversus corporis infirmitatem pœnarumque sævitiam, Spiritus fortitudine dimicantem, spei viribus roboravit, muro credulitatis inclusit, successuque victoriæ ad præmia immortalitatis invexit. Oremus quoque, ut nos in hoc seculo, etsi non pari agone certantibus, similitis fortitudo non desinat; et sicut illum exhortatio piæ matris extulit ad peragendam certaminis hujus victoriam, ita nos Catholicæ fides Ecclesiæ inreprehensibiliter custodita, perducatur ad veniam, provehat ad coronam. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

ex Missali Go-
thico probatur;

3 COLLECTIO SEQUITUR. Sanctorum omnium gloriosa protectio, Deus, qui beato martyri tuo Sinfuriano auxilium non negasti, et per iniqua mortis ludibria ad hanc gloriam vocare

dignatus est, præsta, ut similes nos fides martyrio copulet, quos tempus passionis in stadio non reliquit; ac sicut illum iter durum et scopulosum per ærumnas passionum paradiso collocavit; ita nos presentium voluptatum contemptus. . . . Per Dominum nostrum. COLLECTIO SEQUITUR. Recitatis nominibus offerendum, Fratres carissimi, omnipotentis Dei misericordiam deprecemur, ut plebi, quæ in honore beati Sinfuriani martyris vota reddit altaribus, divinæ credulitatis inundator affectus, ut ejus administratione firmentur, qui Martyris meritis non junguntur; ac sicut ille post carceris septa, post pœnarum ligamina, postque famis inediam, æternitatis gaudia infuita perfruitur; ita defunctorum animæ, laxatis inferni pressuris, Abrahæ patris gremio collocentur Quod ipse præst. dignetur, q. COLLECTIO AD PACEM. Largitor honorum omnium, Deus, qui inter illas Martyrum splendentium nivea fide catervas, toto orbe terrarum gratia conscante diffusas, pretiosum peculiaremque nobis beatum Sinfurianum martyrem indulsisti; largire cotidianis supplicum tuorum votis, ut in cujus festa devoto exultamus trepudium, ejus in posterum consortio jungamur; hominum oculis corporalibus, spiritualibus alligari mereamur affectibus. Per.

4 IMMOLATIO MISSÆ. Dignum et justum est, æquum et salutare est, nos tibi in honore beati martyris tui Sinfuriani tantum hostias immolare, Domine Deus æterne, in cujus nos sollemnitate confortat vel ratio manifesta rerum vel eruditio perfecta virtutum; qui splendere meruit non solum terrenorum claritate natalium, verum etiam sublimitate cælestium virtutum; et Fausti fulgidus genere, fausti martyrii levatur in culmine: qui beatos patres Andochium Benignumque secutus, ad martyrii flagrantiam electus pervenit ad palmam; qui dum afflictionem sequitur præsentium, instructionem effecit posterorum: et materno colloquio pietate transfertur ad præmium, cui ei insinuatur non debere mortem metuere, quia Martyribus vita non tollitur, sed mutatur. O admiranda gratiarum fides! quæ de beato filio vitam glorioso exultat affectu, et quæ lugere credebatur,

ubi etiam ali-
qua ejus gesta
alligantur.

AUCTORE
G. C.

credebatur, gaudere cognoscitur; secunda de regni tui praeiis, filium exhortatur cum ingenti laetitia, scientes morientes in Christo vivere, et amissam vitam, eo restaurante, recipere. Digne ergo hic honoratur in nomine tuo, qui te honoravit in sanguine tuo; qui pro te afflicus est in supplicio, per te glorificatus est in sepulchro; qui te honoravit in gladio, tecum regnat in caelo; qui per angustiam praesentium tribulationum pervenire meruit ad amplitudinem caelestium gaudiorum, per Christum Dominum nostrum. Per q. In hac veteri Missa referuntur aliqua S. Symphoriani gesta, quae ex Actis ipsius infra etarius intelliguntur.

Vetus ecclesia

5 Interea colligimus nonnulla, quae ad posthumam huius sancti Martyris gloriam spectant, et quibus annumerari potest templum, quod S. Euphronius medio circiter saeculo quinto in honorem ipsius construxit, ut S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. II cap. XV testatur his verbis: Eo tempore et basilica beati Symphoriani Augustodunensis martyris ab Euphronio presbytero aedificata est. Et ipse Euphronius huius deinceps urbis episcopatum sortitus est. Acta huius sancti praesulis Augustodunensis die III Augusti, sive tomo I istius mensis pag. 227 et 228 utrumque illustravimus. Apud eundem S. Gregorium Turonensem lib. VII Historiae Francorum cap. XXX invenimus alterum S. Symphoriani templum, quod saeculo sexto in Arvernia exstabat, et in quo rex Gunthramnus solemnitate huius Martyris celebravit. Praeterea sanctus ille Franciae historicus in libro de Gloria confessorum cap. LXXX meminit de basilica sancti Symphoriani, quam memoratus pontifex (nimirum Probianus episcopus Bituricensis) fabricaverat ante conspectum muri Biturigi.

in honorem
S. Symphoriani
aestivata.

6 Non dubitamus, quin in Gallia ad honorem huius sancti Martyris extracta fuerint plura templa vel sacella, quorum notitia ad nos non pervenit. Saltem Rainartius in Admonitione ad Vitam S. Symphoriani inter Acta Martyrum sincera pag. 68 duas alias ipsius ecclesias nobis indicat hoc modo: Cellula, in qua beatus Symphorianus sepultus fuisse Acta memorant, post aliquod tempus in celebrem basilicam mutata est; cui cum monasterium fuisset adjunctum, abbas praefuit sanctus Germanus, qui, teste Venantio Fortunato in eius Vita, tanta devotione erga hunc beatissimum Martyrem ferebatur, ut singulas fere noctes, quamdiu Augustoduni mansit, prope eius sepulchrum transigeret. Ipse postea Parisiorum episcopus factus, in eisdem beati Martyris honorem sacellum construi iussit, in quo, sicut ipse praecerat, post mortem sacrum eius corpus sepultum est, exstatque etiam in inferiori majoris basilicae nostri monasterii sancti Germani a Pratis parti adhaerens versus meridiem. Ecclesiam quoque sub nomine sancti Sufriani seu Symphoriani in pago Meldensi exstitisse sub prima regum nostrorum stirpe, patet ex Ermenfructi testamento, quod ab eodem Mabillonio in appendice libri de Liturgia Gallicana vulgatum est.

vera vita quae
idem.

7 Etiam ad posthumam S. Symphoriani gloriam spectat insigne miraculum, quod S. Gregorius Turonensis in Opere de Gloria martyrum lib. I cap. LV ita narrat: Symphorianus martyr apud Augustodunensem urbem martyrium consummavit. De loco autem illo, ubi gladio percussus est, et sanguis eius effluxit, quidam religiosus tres lapillos cum ipso sanguine levavit, et

in capsula argentea reconditos in ecclesiam ligneis constructam tabulis apud Thigernum castrum urbis Arvernae in altari sancto locavit. Tempore autem, quo Theodoricus rex Francorum regionem illam evertit, hoc castrum ab hostibus incendio concrematur. Cumque ab aliarum domorum exustione domus Dei, quae, ut diximus, ligneis erat tabulis fabricata, igni adprehensa consumeretur, populi plangentes dicebant: Utinam vel beate reliquiae non periissent. Interea cum prunarum magnus esset de incendio acervus effectus, subito Aquilone flante atque urente, vehementer favillae ab incendio relictae per diversa jaciuntur; et ecce capsula illa argentea illaesa refulgens, tamquam sidus praeclarum apparuit. Colligentes autem eam, qui tunc aderant, elegerunt requirentes, nihil de beatis pignoribus diminutum reperientes, mirati sunt inter tam valida incendia speciem tam tenuem sic fuisse salvatam; in qua, ut ita dicam, non solum haec, sed etiam mille librae argenti aut ferri potuissent sine mora dissolvi. Vere magna ibidem virtus apparuit, quae populum ad Dei cultum et honorem sui nominis roboravit, qui, facta deinceps alia in eodem loco basilica, sanctas reliquias in altari posuerunt.

8 Petrus Louvetus in Historia Bellovacensi lib. III cap. XVI Gallice narrat tria miracula, quae saeculo decimo per intercessionem S. Symphoriani prope Bellovacum contigerunt. Excerptis autem illa ex Ms. codice Latino monasterii S. Symphoriani, quod non procul ab urbe Bellovacensi situm est. Si Latinum istius Ms. codicis epigraphum nobis ad manum esset, forsitan in eo plura huius Martyris miracula reperiremus, et illa fideliter typis edderemus. Cum igitur hoc nobis desit, summa trium istorum miraculorum capita duntaxat indicabimus. Primum S. Symphoriani beneficium collatum est cuidam pauperi, qui per annum paralysi laboraverat, et delatus ad sacellum sancti Martyris statim perfectam sanitatem impetravit. Alterum obtigit cuidam caeco, qui firmiter sperabat, se intercessionem S. Symphoriani illuminandum esse. Ductus itaque ad ecclesiam sancti huius Martyris, fuis precibus, cum stupore multorum civium Bellovacensium visum subito recuperavit. Tertium Sancti beneficium expertus est juvenis quidam agricola, qui sacro igne afflicus, post magnos trium dierum dolores in sacello S. Symphoriani integram sanitatem obtinuit. Si quis alia huius Sancti miracula aut beneficia nosse cupit, adeat Vitam S. Germani episcopi Parisiensis, quae ad diem XXVII Maii illustrata est, ne hic actum agamus. Nunc de sacris eius reliquiis memorabimus pauca, quae ad notitiam nostram pervenerunt.

intercessione
eiusdem Martyris
pauca.

9 Haud dubie sacra huius Martyris ossa olim communicata sunt variis ecclesiis ac monasteriis, quae ab ipso nomen traxerunt. Certe Rhemis conservantur aliqua ipsius reliquiae, quemadmodum Marlotus tomo II Historiae Rhemensis lib. II cap. XXI, sive pag. 241 probat ex sequenti instrumento: Universis praesentes litteras inspecturis nos Hugo de Cantu-Merula, miles domini regis, ballivus Kadrellensis pro domino Comite Claromontensi, custosque sigilli eiusdem in praedicta ballivia Kadrellensi et in castellaniam Cavae-Rupis constitutus, salutem in Domino. Noverint universi, quod nos ad inquisitionem et instantiam dilecti consanguinei nostri, magistri Gillelmi de Perreiaci, clerici domini regis, Canonici sancti Symphoriani Remensis, attendentes quod devotionem,

et sacra eius
reliquiae Rhemis

A votionem, quam erga dictam ecclesiam S. Symphoriani habebat dictus Guillelmus, eidem de reliquiis sancti Symphoriani, videlicet unum fructum de ossibus dicti Sancti, ad opus dicte ecclesie Remensis concessimus et tradidimus, sperantes, quod in dicta ecclesia meritis et intercessione predicti Martyris, suffragante Domino, universa plebs fidelium adjuvetur. In cuius rei testimonium præsens instrumentum predicto magistro Guillelmo tradidimus nostro sigillo roboratum. Datum die Lunæ ante festum sancti Michaelis archangeli anno Domini mcccet, præsentibus Hugone Leoboldi de Paredo presbytero notario publico dicte balliviæ, domno Guillelmo Choat presbytero et dicto Viant de Chamberlin, in præmissis vocatis et rogatis.

utrosque locis
conseruare

10 Apud Egidium Gelenium in Opere de Magnitudine Colonie Agrippinensis pag. 267 inter alias Sanctorum reliquias in theotheca vigesima sexta fit mentio de S. Symphoriani martyris costa. Rayssius autem in suo Hieroglyphico Belgico enumerat sacrum thesaurum ecclesie cathedralis Atrebatensis, ubi pag. 305 reliquiæ sanctorum Symphoriani et Leodegarii B martyrum recensentur. Laudatus Belgiorum reliquiarum collector ibidem pag. 452 in Cartusia Rutilensi ad ripam Mosæ assignat ossa sanctorum martyrum Simphoriani, Sebastiani, Smaragdi, Valentini et Vincentii. Nescimus, utrum hæc reliquiæ ad hodiernum S. Symphorianum pertineant, eo quod plures ejusdem nominis martyres existierint. Si itaque ecclesie istæ existiment, se possidere reliquias hujus celeberrimi Martyris Augustodunensis, possessionem suam claris ac solidis documentis probare non grauentur.

posthumam sp-
sus gloriam de-
clurant.

11 Augustinus Lubin in Tabulis geographicis ad Martyrologium Romanum pag. 41 asserit, corpus S. Symphoriani hodierni Crolium (est parua urbs diocesis Belloracensis, quæ vernacule Creil appellatur) delatum, et ibidem in ecclesia collegiata conditum fuisse. Saussayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem xxii Augusti de illa translatione etiam meminit, et deplorandam sacri hujus thesauri jacturam exprimit, dum elogio S. Symphoriani ibidem ita finem imponit: Cujus corpus cum exanime in agro feris expositum jaceret, pii viri lateuter submoventes, ad fontem, qui extra publicum campum est, detulerunt, considerantque cum aromatibus in parua cellula, e qua micantia deinde gloriæ diviniæ lumina ethnicos stupore multo percelluerunt, sanitatum beneficiis cumularunt fideles, Martyrem beatum magna virtutis et gloriæ celebritate illustrarunt. Ceterum gloriosi ipsius Athletæ corpus deinde ad oppidum Belvacensis diocesis delatum, inque collegiata ecclesia de Crolio in monumentum pietatis collocatum hæretici, avitæ pietatis insignia delere nitentes, Sanctosque, quorum religionem deseruerunt, immani odio (postquam a Christo in cælum puri illorum spiritus assumpti sunt) in corporum reliquiis persequentes, impie flammis injectum in cineres converterunt, cineres in auras dissipaverunt. At uterque ille scriptor tempus et occasionem hujus translationis silet, et neuter istas S. Symphoriani reliquias Crolium translatas distincte describit. Hinc merito dubitamus, an hæretici maximam harum reliquiarum partem in cineres redegerint, quantumvis illæ generali corporis nomine appellentur: adhuc enim Parisiis in parochiati S. Symphoriani ecclesia partes aliquot ossium ejus conservari dicuntur. Jam ad tempus

martyrii et Acta ejusdem sancti Pugilis exanimanda progredimur.

AUGUSTI
G. C.

§ II. Sancti Acta, commune eruditorum de iis iudicium, verosimile martyrii tempus assignatum, et serapulus Tillemontio exemptus.

Ruinartius inter Acta Martyrum sinceræ et selectæ Parisiensis editionis pag. 67 in admonitione ad Vitam S. Symphoriani sic præfatur: Invenimus Acta beati Symphoriani in pluribus Mss. codicibus, etiam antiquissimis, sed in duobus tantummodo sinceræ et pura, quorum unus est abbatie Conchensis prope Ebroicas in Normannia; alter vero in nostra bibliotheca sancti Germani a Pratis asservatur. Eorum opera styllum et verba, quæ passim Surius mutaverat, ad primigenium statum revocavimus; sicque ea Acta, quæ Baronius sinceræ iudicavit, collata cum Monbritorio, ejusdem Baronii fragmentis, ac codicibus manuscriptis etiam iis, in quibus interpolata habentur, proferimus; quæ eadem esse non dubitamus, quæ a Gregorio Thronensi libro de Gloria confessorum cap. lxxvii laudata sunt. Gregorius Turonensis quidem occasione S. Simplicii episcopi Augustodunensis loco proxime citato innuit, se quorundam S. Symphoriani Acta vidisse; sed non exprimit, qualia ista fuerint, ut patet ex sequentibus illius verbis: Perunt, etiam in hac urbe simulacrum fuisse Berecynthiar, sicut sancti martyris Symphoriani passionis declarat historia. Hinc nondum scimus, utrum sanctus ille historicus primigenia, an vero interpolata istius Martyris Acta præ oculis habuerit: nam Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 609 negat, primigenia esse S. Symphoriani Acta, quæ Ruinartius edidit, et tamen ex conjecturis quibusdam iudicat, eadem circa medium sæculi quinti conscripta fuisse.

Ruinartius ed-
dit Acta hujus
Sancti.

E

13 Quidquid sit de isto Tillemontii iudicio, nos enumerabimus aliquot alia Actorum exemplaria, quæ ex variis locis accepimus. Inter illa primum locum obtineret istud, quod in antiquo Musei nostri codice signato ✠ Ms. 74 existat, nisi postrema sui parte mutilum foret. Media autem Actorum pars in illo codice (reliqua desiderantur) cum editione Ruinartiana convenit. Alterum apographum desumptum est ex Ms. Andomariensi, quod integrum est, et ad editionem Ruinartianam proxime accedit. Tertium accepimus Treviris ex codice S. Martini, quod cum Ms. Maximiniano ejusdem urbis collatum est, et quod ab aliis jam relatis propter solam scribendi methodum et ampliorem phrasin differt. Chiffletius ad Majores nostros misit quartum eorundem Actorum apographum, ex variis Mss. Burgundicis collectam, cujus initium ab omnibus hactenus recensitis discrepat: nam in illo baptismus et pia pueritia S. Symphoriani memorantur, dum reliqua cum vulgatis Actis fere concordant.

quorum varia
habemus apu-
grapha.
F

14 Attamen huic ultimo apographo consonat codex octogesimus primus regine Sueciæ, cujus exordium sic habet: Sub Aureliano imperatore cum adversus Christianum nomen persecutionis diræ procella detonaret, atque ipse ob istius se-

in quibus ini-
tum duorum
exemplarium

leris

AUCTOR
M. C.

leris causam pene totam Galliam pervagaret, et ad delendam legis Catholicæ religionem imperii sui decreta converteret, tandem ad Senonum civitatem profectus ad depopulandos ubique, quos reperire poterat, Christianos, sese in Aduorum finibus spiritum nequitiae exactus applicavit. Erat tunc in Augustodunensi urbe Fausti nobilis viri filius, nomine Simphorianus, Christianæ familiæ litteris institutus bene et moribus, ita ut primævæ indolis gerens annos, [senum vitam anticiparet.] Pater triennem atque in annis infantia constitutum a superveniens divinae legis cultoribus, id est, Benigno, Andochio et Thyrso Christianum fieri petiit, eumque mox eum totius familiæ comitatu sub ejusdem religionis nomine baptizari rogavit; ejus illi petitionibus annuentes, baptizatum sanctæ Trinitatis nomine puerum reddiderunt, cui sanctus Benignus divinis rebus baptizator exstitit; beatus vero Andochius ei de sacro fonte susceptor advenit. Quibus rite peractis, sacrisque mysteriis Domini celebratis, cepit supradictus Puer veraciter in Christo credere, et in divinae legis studiis permanere.

ab aliis differ.

15 Cumque in antedictos Dei cultores nequissimus imperator nequitia suæ pœnas exerceret, eosque martyrio coronatos in loco, qui dicitur Selelocus, spiritu viventes, corpore tantum mortuos reliquisset, illico perditionis suæ participem et sacrilegæ mentis consortem ad Augustodunensem dirigit urbem Heraclium quemdam profani spiritus consularem, quem ita leralibus instruxit edictis, et profanis legibus roboravit, ut nisi quis idolis immolaret, nullum Christianorum permitteret haberi superstitem. Hic itaque, ut dictum est, vir Dei Simphorianus cum in adolescentia crescens transiret infantiam, et ætas feliciter auspicata in robur virile transiret, tanta spe propositum animi in divinitatis amore constituit, ut illum omnis jam boni cum supernis virtutibus habere consortium meritorum admiratione judicarent: illustrat enim eum cælestis sapientia, et spiritualibus gemmis ornata simplicitas, et justum vitæ tramitem teuens, felici gubernatoris * defensione servatus, e naufragio mundi male blandientis elapsus est. *Quamvis illa, quæ in hoc Actorum principio de Trajano imperatore narratur, cum historia non coharreat, tamen baptismo et spiritualibus S. Symphoriani magister hic nominatis favet antiqua Missa Gothica, in qua sanctus ille Martyr beatos patres Andochium Benignumque scutus dicitur. Cum porro omnia Actorum exemplaria circa substantiam rei inter se concordent, excepto illo duplicis apographi principio, rursus prælo subjicimus editionem Ruinartii, quæ nostris apographis emendatur, et cum variis Mss. codicibus ab editore collata est.*

* ut gubernaculi

Tillemontii hæc Acti carpenti

16 Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 609 et sequente Actis Ruinartianis aliisque similibus opponit quasdam difficultates, quæ ad summum probant, Acta illa tribus fere sæculis post martyrium S. Symphoriani scripta et nonnihil exornata fuisse, facile concedimus, ea non esse proconsularia, ut vulgo vocantur, vel ab auctore synchrono exorata: nam nobis etiam non placent in iis longiora colloquia et alia ornamenta, quibus primigenia martyrum Acta carere solent. At putamus, ea saltem ex genuinis desumpta et postea parum aucta esse, Forsan ecclesia Viennensis in Gallia primigenium Actorum exemplar præ oculis habuit, cum in lectionibus propriis istius ecclesie de S. Symphoriano non

habeantur pleraque illa, quæ Tillemontium a aliisque eruditos offendunt.

17 Lectiones autem istæ in Viennensi Breviario anni 1522 fol. 360 recitantur hoc modo: Sub Aureliano principe cum adversus Christianum nomen persecutionis dira procella detonaret, et ad delendam religionem Catholicæ legis imperii sui decreta converteret, erat tunc in Augustodunensi urbe Fausti nobilis viri filius Simphorianus Christianæ familiæ litteris bene institutus et moribus, ita ut primævæ indolis florentes annos, senum anticipans vitam, immaculatæ mentis sinceritate superaret. Erat tunc Edua civitas antiquæ nobilitatis titulis et sacrilegæ religionis referta cæremoniis errori famulus; diversis idolorum templis vanæ superstitionis amore tenebatur. Berecynthiæ, Apollinis et Dianæ cultum speciali dilectione venerata est. Ad Berecynthiæ matris demonum profanam solennitatem populorum multitudo convenerat. Eraclius illius temporis consularis in eadem urbe residebat, ad requirendos discutiendosque Christianos sagaci inquisitione sollicitus.

exhibemus ex Breviario Viennensi

18 Simphorianus alluit, et quia statuan Berecynthiæ adorare voluisset, comprehensus tenetur, et Eraclio consulari statutus ingeritur. Cui ille de tribunali residens dixit: Nomen, conditionem designa. Ille respondit: Simphorianus dicor; Christianus sum. Judex dixit: Cur deæ matris effigiem adorare voluisti? Simphorianus respondit: Paulo ante dixi; Christianus sum; Deum vivum adoro, qui regnat in cælis. Simulacrum vero demonum non solum non adoro, verum etiam, si permittis, malleis illud mea auctoritate conuino. Judex dixit: Nisi deæ matri sacrilecaveris, hodie te dilaniatum omnibus pœnis, capitalis sententiæ damnatione prosternam. Simphorianus dixit: Ego omnipotentem Deum, qui me fecit, timeo, et ipsi soli servo. Tu corpus meum ad tempus in potestate habes; animam vero meam non habes. Hæc sancto Simphoriano loquente, judex iracundia succensus dixit: Simphorianus publici criminis reus, qui diis sacrificare detrectans, majestatis sacrilegium perpetravit, sacris etiam altaribus nefariis vocibus irrogavit injurias, gladio ultore feriatur, ut, dum crimina funesta rescantur, deorum pariter et legum vindicetur injuria.

Lectiones autem Actorum compendium E

19 Sic data sententia, dum beatus Vir duce retur ad victimam, venerabilis mater sua de muro sedula illum voce commouit dicens: Nate, nate Simphoriane, in mente habe Deum tuum. Resume constantiam, fili. Timere non possumus mortem, quæ sine dubio perducit ad vitam. Sursum corda suspende, fili. Aspice illum, qui regnat in cælis. Hodie tibi vita non tollitur, sed mutatur in melius: et quamlibet angustus callis iter durum et scrupulum ærumnosæ tribulationis indicat, hæc vita est, in qua percussorem tuum prostratus interficis. Si perduraveris hodie, nate, ad supernam nobilitatem felici commutatione migrabis. Sic Sanctus Simphorianus extra murum ductus, et a persecutore prostratus, et a religiosis latenter inde est sublatus. Sic Martyr delatus ad fontem, qui extra publicum campum est, et inibi in parva cellula tunc sepultus, semper tamen se virtutibus publicavit, ita ut, gentilibus stupentibus propter mira dona sanitatum, in honore maximo etiam illis temporibus haberetur.

f quod illum et alios eruditos

20 Hæc lectionum clausula etiam in plerisque Actis habetur, et ex ea Tillemontius loco supra

nihil aut parum potest offendere.

A supra citato infert, hæc Acta diu post exstia-
etam gentiliura superstitionem (puta medio sæ-
culo quinto) primura composita fuisse. Sed no-
bis frivolum videtur hoc ejus argumentum, cum
gentiles ac alii infideles non raro venerentur se-
pultura Sanctorum, si sanitatem aut alia bona
temporalia consequi sperent, quiaadmodum in
Opere nostro sæpius ostensum est. Sic etiam ho-
diedum propter eundem finem Mahometani et
hæretici adeunt prodigiosa Sanctorum sepultura
aut alia loca sacra Catholicorum, ut passim tes-
tantur illi, qui peregrinationes in Oriente ia-
stituerunt. Non ergo tantopere mirandum est,
si gentiles in honore habuerint locum, in quo
videbant ægrotis sanitatem reddi vel alia benefi-
cia conferri. Adde, quod Acta vel hæc Lectio-
nes satis innuant, ista miracula tempore floren-
tis ethnicismi contigisse : nam diserte asseruat,
S. Symphorianum magno in honore habitum fuisse
etiam illis temporibus, quæ expressio non obscure
tempora gentilitatis designat. Denique non di-
cuntur ethnici S. Symphorianum venerati esse,
sed obstupuisse propter mira dona sanitatum,
quæ fidelibus ipsum in honore maximo haben-

B tibus conferebantur, et quæ non erat adeo
occulta, ut omnes ethnicos latere possent. Ut ut est,
nihil merito in his Lectionibus reprehendi potest
præter nomen Aureliani imperatoris, de quo jam
agemus.

Quoniam chrono-
logi sub Aure-
liano,
21 Eminentissimus Baronius in Annalibus
ecclesiasticis ad annum Christi 273 numero 2
martyrium S. Symphoriani sub Aureliano impe-
ratore collocat, et ibidem ad rem nostram ita
scribit. Quod vero, qui ab Aureliano sunt in-
terfecti, dicantur a Vopisco seditionis auctores :
ejus criminis, nempe seditionis, his plane tem-
poribus infamari solitos Christianos, Acta Sym-
phoriani, quæ habentur germana, significant,
quibus dicitur : Adfuit et Symphorianus, et cum
nollet statuam Berecynthiæ, quæ carpento veheba-
tur agminibus stipata populorum, per contemptum
adorare, publicæ seditionis prælectu comprehen-
sus tenetur, et Heraclio consulari offertur. Sane
non multa miramur, eruditissimum Baronium
martyrium S. Symphoriani imperio Aureliani
affixisse, cum in antiquis Martyrologiis et Actis
dicatur hic Martyr sub Aureliano passus esse,
si ereptas solum Usuardum, qui nomen Aureliani
recte in Aurelii commutavit, ut initio hujus Com-
mentarii prævii monuimus.

C At exactiores critici contendunt, istud
martyrium toto fere sæculo citius contigisse, et
illustrissimus Bosquetus in Historiis ecclesiarum Gal-
licanarum lib. II cap. xxvii hæc de re tradit sequentia :
Hanc Aurelii postremam persecutionem, primum
populi seditione coartam, postmodum impera-
toris rescriptis decretam fuisse constat ex Epi-
stola Lugdunensium. Edicti contra Christianos
verba referunt Acta Symphoriani elegantiori
stylo conscripta, ejus hac ipsa Aurelii persecu-
tione martyrium celebre fuit : non enim ad Au-
reliani tempora pervenire potuit, qui a Beni-
gno baptizatus est. Natus autem erat annos tres
Symphorianus, dum baptismi gratiam accepit,
et quintum decimum agebat, cum patre Fausto
Benigno martyri justa persolvens; ac tandem
anno vicesimo pro Christi fide passus est,
ut ex Actis illorum martyrum patet. Itaque
Benigno anno Christi clxxviii ab Aurelio damnato,
Symphorianum demum anno Christi clxxxiiii
occubuisse oportet.

23 Ab hæc chronologia parum differt Ruinar-

tius, dum ante Acta S. Symphoriani pag. 68 sic
eadem de re monet : Porro hujus Sancti mortem
ad annum circiter clxxx referimus, cum a beato
Benigno sancti Polycarpi discipulo baptizatus
dicatur. Unde existimamus imperatoris AURELI
nomen pro AURELIANO in Actis debere reponi.
Cerle in Mss. codicibus Aurelius et Aurelianus,
Fabius et Fabianus, Valerius et Valerianus
aliaque similia nomina sæpius confunduntur;
quod sexcentis exemplis probare facillimum esset.
Antonius Pagius in Critica ad Annales eminentis-
sissimi Baronii anno 272 num. 13, et Tillemontius
in Monumentis ecclesiasticis tomo III pag. 609
et 610, alique viri eruditi communiter hanc
Ruinarthii sententiam amplectuntur. Nos etiam
probabiliorum illam opinionem secuti sumus,
et propterea initio Commentarii prævii in mar-
gine martyrium hujus sancti circa annum Chri-
sti 180 collocavimus.

24 Sed ea occasione contra Tillemontium for-
mabimus argumentum ad hominem, ut vulgo
dici solet : quamvis enim severus ille criticus
admittat, S. Symphorianum sub Aurelio mar-
tyrium subisse, tamen edictura istius imperato-
ris, quod infra in Actis longioribus recitabitur, E
pro fictio habet, et Aurelium nunquam aliquod
decretum adversus Christianos edidisse affirmat.
Hinc non parum infirmatur fides Actorum,
quæ tamen ab eruditis passim sincera reputan-
tur : nam si auctor Actorum istorum fuerit
decretum imperatorium, quod nunquam exstitit,
qualem fidem reliquis ejus narrationibus ad-
jungemus? Si igitur in aliis antiquis monu-
mentis tale decretum ostenderimus, totus Til-
lemontii scrupulus evanescet. Id autem sic
probare conabimur.

25 Imprimis Melito Sardinus episcopus Au-
relio imperatori obtulit apologiam pro Christianis,
in qua apud Eusebium lib. IV Historiæ ec-
clesiasticæ cap. xxvi hæc leguntur : Quod eni-
nunquam antea factum fuerat, persecutionem
nunc patitur piorum hominum genus, novis per
Asiam decretis exagitatum. Impudentissimi nam-
que delatores et alienarum opum cupidi ex IM-
PERIALIBUS EDICTIS occasionem nacti, palam
diu nocturne grassantur, spolianteque homines
innocuos. Hæc referri non possunt ad antiqua de-
creta Romana, quorum Cicero lib. II de Legibus
meminit, et quibus omnis religio peregrina pro-
hibebatur : nam Melito apud imperatorem ex-
presse conqueritur, Christianos novis decretis
exagitari. Hoc testimonium adeo evidens est, ut
ipse hyperereticus Elias du Pin in nova Biblio-
theca scriptorum ecclesiasticorum tomo I apud
nos pag. 62 asserat, Melitonem in hac apo-
logia sive supplicii libello ab imperatore Aurelio
petivisse, ut ceptam persecutionem sisteret revo-
cando edictum, quod adversus Christianos pro-
mulgaverat.

26 Præterea Tillemontius tomo II Monument.
eccles. pag. 400 et sequente martyrium S. Justinii
philosophi sub imperatore Aurelio collocat, et
ibidem ac pag. 657 Acta illius sincerissima
esse agnoscit. Atque in his ipsis Actis, quæ
Tillemontius tantopere laudat, pluries fit men-
tio de edicto imperatoris. Hoc liquet ex verbis,
quibus apud laudatum Ruinarthium pag. 43 Il-
lustricus præses S. Justinum ita alloquitur : Age,
esto diis ipsis obediens, et imperatoris EDICTIS.
Deiade circa finem Actorum ibidem pag. 45
memoratus præfectus adversus S. Justinum et
socios hanc sententiam pronuntiat : Qui diis sa-
crificare,

AUCTOR
G. C.
martyrium 21
et collocant.

et est occasio.

attatis ab aut
exemplis.

F

levem sicut
tum Tillemont-
io exculimus.

AUCTORAE
G. C.

crificare, et imperatoris EDICTO parere noluerunt, flagello cæsi ad capitalem pœnam abducantur, quemadmodum leges præcipiunt. *Illud utique erat edictum Aurelii imperatoris, sub quo S. Justinus philosophus patmam martyrii obtinuit, ut Tillemontius fatetur. Hæc mihi ad dissipandum Tillemontii scrupulum sufficere videntur. Si quis tamen cupit plura, consulat Honoratum a sancta Maria Carmelitam in Animadversionibus ad regulas et usum Criticæ, dissertatione IV, art. 10, sive tomo II istius Operis Gallici pag. 58 et sequentibus, ubi hanc rem fusius tractat, et omne Tillemontio effugium præcludit. Jam tantummodo superest, ut editionem Ruinartianam recudamus ac consuetis annotationibus illustremus.*

VITA

Ex Actis martyrum sinceris et selectis, quæ Ruinartius anno 1689 Parisiis edidit, cum aliis Mss. codicibus collata.

sanctus adole-
scens

a

b

c

Augustodunum
pauca vitam
aperta.

et statuum Be-
recynthiarum vine-
tici nolens.

d

e

ab ethnicis com-
prehenditur:

Sub Aureliano a principe, cum adversus Christianum nomen persecutionis diræ procella detonaret, et ad delendam religionem Catholicæ legis imperii sui decreta b converteret, erat tunc in Augustodunensi urbe Fausti nobilis c viri filius, nomine Symphorianus, Christianæ familiæ, litteris bene instructus et moribus, ita ut primævæ indolis florentes annos, semm antcipans vitam, immaculatæ mentis sinceritate superaret.

2 Illic itaque cum in adolescentiam crescens, transiret ab infantia, et jam ætas feliciter auspicata in robur virile migraret; tantam spem virtutum suarum omnibus fecit, ut illum jam omnes boni cum supernis virtutibus habere consortium, meritorum admiratione judicarent. Illustrabat namque eum cælestis sapientia et spiritalibus gemmis ornata simplicitas: et justum vitæ tramitem tenens, felicitis gubernaculi defensione servatus, naufragium male blandientis sæculi elapsus est.

3 Erat tunc Adua civitas antiquæ nobilitatis, titulis et sacrilegæ religionis referta ceremoniis, atque errori gentilium famulans, diversis idolorum templis, et vanæ superstitionis amore tenebatur. Nam Berecynthiæ d, Apollinis, et Dianæ cultum speciali dilectione venerata est. Itaque ad Berecynthiæ matris demonum profanam solemnitatem e populorum multitudo venerat. Heraclius illis temporibus vir consularis in eadem urbe residens, ad inquirendos discutendosque Christianos sagaci inquisitione sollicitus erat: cui sanctus Symphorianus affuit. Qui cum statuum Berecynthiæ, quæ carpento portabatur agminibus stipata populorum, despectam adorare nolisset, publicæ seditionis obtentu comprehensus tenetur, et Heraclio consulari arguendus presentatur.

4 Heraclius vir consularis in tribunali residens dixit beato Symphoriano: Nomen conditionemque designa. Ille respondit: Christianus sum; Symphorianus vocor. Judex dixit: Chri-

stianus es? Quantum video, latuisti nos: nam nominis hujus apud nos non magna professio est. Cur deæ matris effigiem profana abusione despiciens, adorare noluisti? Sanctus Symphorianus respondit: Jam dixi tibi, Christianus sum. Deum verum adoro, qui regnat in cælis; simulacrum vero dæmonis non solum non adoro; verum etiam, si permittis, mea auctoritate, malleis illud comminuo.

5 Judex dixit: Iste non solum sacrilegus, verum etiam rebellis conatur existere. An hujus loci civis sit, edicat Officium f. Ex Officio dictum est: Illic est, et quidem nobilis familiæ. Judex dixit: Iocaris tibi, Symphoriane, gloriosæ indolis. Hoc tibi sub ambiguo fama cœpit suadere mendacium. Ignoras forsitan, quod principum nostrorum scita sauxerunt? Officio recitante pandatur. Ex Officio recitatum est. Aurelianus imperator omnibus administratoribus suis atque rectoribus. Comperimus ab his, qui se temporibus nostris Christianos dicunt, legum præcepta violari. Hos comprehensos, nisi diis nostris sacrificaverint, diversis punite cruciatis, quatenus habeat districtio prolata justitiam, et in reseccandis criminibus ultio terminata jam finem.

6 Lectis imperatoriis præceptionibus, judex dixit: Quid ad hoc, Symphoriane, respondes? Numquid possumus hæc decreta convellere? Duplex tibi crimen impenditur. Videris et pro deorum despectione sacrilegium perpetrare, et pro legum abusione contemptor existere. Unde nisi præceptis satisfeceris, hæc omnia sanguinis tui placabit effusio. Sanctus Symphorianus respondit: Numquam ego hanc imaginem nisi diabolicæ persuasionis infaustum simulacrum et publicæ perditionis execrandum dæmonem judicabo. In chaos semper semita vergente collabitur, quisquis Christianus, damnatus passionibus deterioris vitæ mala retrorsum conversus respexerit: statimque per devium gradum semita exorbitante jactatus, et parati numeris gratia destitutus, antiqui hostis retibus patet. Deus noster ut novit remunerare merita, ita novit punire peccata. Nomini suo obedientes vivificat, rebelles interficit; in cujus confessione firma stabilitate duranti, tutum mihi [magis] est sempiterni Regis tenere portum, quam mortiferum diaboli sævientis intrare naufragium.

7 Ubi vidit judex sanctum Symphorianum jussionibus suis non prebere famulatum, jussit eum a fletoribus cædi, et carceri mancipari, quem eum post comperendinatis diebus presentare suis jussisset obtulibus, producebatur e tenebris filius lucis; de illo vestibulo feralis ergastuli, cum aeterno Rege semper in aternitate victurus. Artiores nexu viventium lacertorum macie cutis attenuata laxaverat; et dum animum suum ad supernæ gaudia alacritatis attolleret, inter beata supplicia non fuit minus consumpsisse sanguinem, quam fuisse.

8 Tum judex: Quantum rectius faceres, Symphoriane, ut immortalibus diis serviens, muneratum te ex ærario publico g nobilis militiæ splendor attolleret. Qui nisi hodie venerandum deæ matris simulacrum genu prostratus adoraveris; Apollinis quoque et Dianæ sublimium numinum te cultorem venerabundum declarare h. Quapropter, si vis, sertis redimire jubemus altaria; thure, odoribusque incensi sacrificia digna diis solve. Symphorianus dixit: non debet judex, cui commissa res publica est, frivolis verborum sermocinationibus

et ab Heraclio
judice

f

E

varis moris

et arguendo

F

ad idolorum
cultum exerta
tur:

sed cum nec
blanditur,

g

h

* al. jactantem sermocinationibus subjacentem * proferre sententiam. Si periculosum est non quotidie ad profectum animæ aliquid addere, quanto periculosius est a salute discedentem in scopulis peccatorum naufragio collidi?

nec minus, 9 Index ait : Sacrifica diis, ut possis palatii honoribus perfrui. Symphorianus respondit : Index tribunal suum polluit, qui gladiis legum glutinatur * in publico, animæque suæ perpetuæ calamitatis mortem affert, et vita ejus perennis opprobrii maledictis proscinditur. Nos vitam, quam Christo soluturi sumus ex debito, quidni ex voto solvamus? Sera pœnitudo est sub iudicis timuisse conspectum : munera enim vestra fucati mellis permixta dulcedine, male credulis mentibus venena parturiunt; divitiæ vero nostræ semper in Christo sunt, quas non caduca per tempus vetustas, diuturnitatis ipsius labefactione corrumpit. Cupiditas autem vestra omnia habendo nil possidet, quæ diabolicis delegata * facultatibus, infelicis lucri cupiditatibus delinitur. Nobis vero nihil in hoc mundo aufert humanæ fragilitatis lapsura conditio. Gaudia vestra instar vitri ad solis splendorem crepantis dissiliunt. Quidquid finis interimit, casus involvit, cum æternam mundi vertiginem * rapax tempus obducit. Solus Deus noster beatitudinem vindicat. Ilujus gloriæ exordium, quia non fuit conscia rerum, nescit antiquitas, hujus terminum, quia non erit, nosse non poterit series inveterata seculorum.

* al. latrocina-
natur

* al. divulgata

B

* al. virtutem

a professione
fidei Christianæ
avocari possent.
* al. diu te

10 Index dixit : Nimium diuque *, Symphoriane, te de nescio ejus Christi magnitudine disputantem, patientiæ meæ tenore sustinui. Nisi matri deæ sacrificaveris, hodie te ditantatum omnibus pœnis, capitalis sententiæ damnatione prosternam. Symphorianus dixit : Ego omnipotentem Deum, qui me fecit, timeo; et ipsi soli servio. Tu vero corpus meum ad tempus in potestate habes; animam vero meam non habes. [At nunc non in idoli hujus cultu portentosam attende superstitionem vestram, quod tu ad opprobrium et exitium tui veneraris: in cujus sacris excisas corporum vires castrati adolescentis infaustæ imagini exultantes illidunt, et execrandum facinus pro grandi sacrificio ducitis, sacrilegi sacerdotes, ut quod immane scelus est religionis prætextu veletur. Ubi perstreptentes buxos et tibias, fanatici furoris inflati insaniam, ubi cymbala pulsant corybantes. Apollinem vero istum, quis nesciat apud Amphrysium fluvium Admeti regis fuisse pastorem? Qui voluptatum suarum illecebras recolens, lanreas diligit sertis coronas. Ubi per implicitas ambages mugiente tropidum * specu diabolicas voces, ubi frequenter deceperit, dicitur aliquoties vera cecinisse. Dianam quoque dæmonium esse meridianum, Sanctorum industria investigavit, quæ per compita currens, et silvarum secreta perlustrans, incredulis hominum mentibus zizaniam tribulos secleris sui arte disseminat, Trivie sibi cognomen, dum triviis insidiatur, obtinuit i.]

C

* al. tripodum

i

* capitali sententia damnatur.

11 Hæc sancto Symphoriano loquente, iudex furore succensus dixit : Symphorianus publici criminis reus, qui diis nostris sacrificare detrectans majestatis sacrilegium perpetravit, sacris etiam altaribus irrogavit injurias, gladio ultore feriat; ut dum criminis funesta rescantur, deorum pariter et legum vindicetur injuria. Sic data sententia, beatus Vir Dei ducebatur ad victimam. Venerabilis autem mater sua, de muro nota illum voce commonuit dicens : Nate, nate Symphoriane, in mente habe Deum vivum. Resume

Augusti Tomus IV.

constantiam, fili. Timere non possumus mortem, quæ sine dubio perducit ad vitam. Sursum cor suspende, fili; aspice illum, qui regnat in cælis. Hodie tibi vita non tollitur, sed mutatur in melius. Hodie, nate, ad supernam vitam felici commutatione migrabis k.

12 Sic sanctus Symphorianus extra murum ductus, a percussore prostratus est. Purpurei sanguinis sui unda perfusus, a religiosis latenter inde sublatus est. Sic Martyr delatus ad fontem, qui extra publicum campum est, et ibi in parva cellula sepultus, semper tamen virtutibus se publicavit; ita ut ipsis quoque gentilibus, ob miracula et sanitarum beneficia stupentibus, in maximo honore ea tempestate haberetur, non longe a basilica sua, quæ studio summo Antistitis nostri l ecclesiæ celsum protulit adificata fastigium; fulget non uno muneris sui ornata privilegio, patroni nostri Symphoriani martyris referta virtutibus, qui prætervulantis vitæ naufragia, dum de diabolo triumpharet, exclusit, defensor factus patriæ suæ, dum ad veram patriam festinaret: apparuitque turris fortitudinis contra faciem adversantis inimici, quam sanguinis sui effusione construxit. Inexpugnabilem murum auxilia corporis sui perennis patrocinii mediator attollit, innumeras curationes meritorum suorum virtute donat. Denique per eum nobis apud Dominum Jesum Christum evidens misericordiæ panditur via, ut in omnium votorum plenitudinem felix aperitur ingressus, præstante Domino nostro Jesu Christo, qui est vita omnium sine fine Sanctorum, et regnat cum Patre in unitate Spiritus sancti Deus, per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a Cum Usuardo legendum est Aurelio pro Aureliano, ut initio et in decursu Commentarii prævii monuimus.

b Quamvis hæc persequutionis decreta vel edicta offendant Tillemontium, tamen in Commentario prævio num. 25 et sequente probavimus, eum hic inani scrupulo verari.

c Hæc nobilitas confirmatur ex Missali Gothico, in quo dicitur hic sanctus Martyr splendore terrenorum claritate natalium . . . , et Faustuli fulgidus genere.

d Berecynthia, sic dicta a Berecyntho Phrygiæ monte, ab ethnicis mater deorum vocabatur.

e Adhuc diu post hæc tempora celebris erat Berecynthiæ cultus in urbe Augustodunensi: cum enim tempore Simplicii Aduensis episcopi simulacrum Berecynthiæ per eandem urbem circumferretur, precibus hujus sancti Antistitis in terram corruit, nec ullo modo dein moveri potuit; quo miraculo multi ad fidem Christianam conversi sunt, ut S. Gregorius Turonensis in libro de Gloria confessorum cap. lxxvii narrat.

f Officium hic sumitur pro ministris vel eorum præcipuo, ut sæpius alibi explicuimus.

g Tillemontius tom. III Monument. eccles. pag. 701 suspecta habet illa Martyrum Acta, in quibus præmia promittuntur Christianis. Sed si hæc regula critica subsistat, oportebit rejicere multa Acta genuina, ut Honoratus a Sancta Maria in Animadversionibus ad regulas et usum criticæ Dissert. iv art. ix ostendit.

h Hæc periodus in omnibus fere exemplaribus est corrupta. Tamen in apographo nostro Audomarensi ita legitur: Qui nisi hodie venerandum deæ matris genu prostratus adoraveris.

xx IMPRESSIS.

Apollinis et Dianæ sublimium numinum venerandas odorare fores faciemus. Sed in hoc exemplari alia lurata sunt.

i Hæ unciis inclusa in aliis quibusdam Mss. codicibus desunt. Enimvero illa et alia hujusmodi postmodum genuinis Actis ab amplificatore quodam superaddita fuisse suspicamur.

k Etiam Missale Gothicum hanc generosæ matris adhortationem paucis commemorat, ut in Commentario prævio videre est.

l Ruinartius in notis ad hunc textum observat sequentia : Is esse videtur Euphronius, qui teste Gregorio Turonensi lib. 2 Historiæ cap. 15 basilicam sancti Symphoriani adhuc presbyter ædificavit. Is circa seculi quinti medium floruit, quo tempore ea, quæ sequuntur, Actis beati Symphoriani adjuncta sunt, quæ ideo in plerisque codicibus manuscriptis desiderantur. Ceterum omnia, quæ in Lectionibus leguntur, ex genuinis Actis desumpta fuisse existimamus.

DE S. ANTONIO VEL ANTONINO MART.

ROMÆ

a. c.

Memoria hujus sancti Martyris apud antiquos Martyrologos, et locus sepulturæ.

B

SUB IMPERATORE
COMMODO.
In hoc Martyre
meminerunt
Ado, Usuardus,

In veteri Martyrologio Romano, quod Roswey-dus noster edidit, hodie breviter memoria Antonii martyris celebratur. Sed Ado brevem illam annuntiationem clarius explicat, dum eodem die undecimo Kalendas Septembris in Martyrologio suo sic scribit : Romæ, natale beati Antonii martyris, qui, cum esset carnifex, vidit stantem juvenem cum spongia, et detergentem latera sanctorum martyrum Eusebii, Pontiani, Peregrini atque Vincentii, cum suspensi in cenleo cæderentur, et mox clamare cepit : Vere Deus Christus, quem hi prædicant. Fugiens occulte, a Rufino presbytero baptizatus est ; et reversus ad Vitellium, cum se Christianum libere fateretur, capitis sententia damnatus, via Aurelia, juxta formam Trajanam, undecimo Kalendas Septembris sepultus est. Usuardus Adonem ita contraxit : Romæ sancti Antonii martyris, qui, cum se Christianum libere fateretur, jubente Vitellio iudice, capitali sententia est damnatus, viaque Aurelia sepultus.

C

Usuardo consonat hodiernum Martyrologium Romanum, nisi quod in hoc Martyr ille Antoninus pro Antonio nominetur. Etiam in Lubeco-Coloniensi Usuardi editione Antoninus appellatur, ut ad hanc diem in Auctariis nostris Usuardinis videre est.

et Petrus Equi-
linus,

2 Petrus Equilinus in Catalogo suo lib. vii cap. xciv vel ex Adone vel ex ipsis Actis S. Eusebii et sociorum gesta sancti Martyris hodierni breviter narrat his verbis : Antonius martyr passus est Romæ tempore Commodi imperatoris (hic ab anno Christi 180 post mortem patris solus imperium tenuit, et anno 192 strangulatus est) sub Vitellio præfecto. Qui cum esset carnifex, et sanctos martyres Eusebium, Pontianum, Peregrinum et Vincentium in equuleo levatos mandato præsidis laniaret, vidit juvenem stantem et cum spongia sanctorum vulnera tergentem (de quibus infra dicitur viii Kalendas Septembris) qui mox conversus, et a Rufino presbytero baptizatus, dum Christum confiteretur, jussu præfecti capitali sententia damnatus est, et via Aurelia juxta forum Trajani sepultus xi Kalendas Septembris.

E

3 Nescio, cur Petrus Equilinus formam Trajanam, superius ab Adone expressam, hic in forum Trajani commutaverit, eum Paulus Aringhus in Roma subterranea lib. ii cap. xi, sive tomo I istius Operis pag. 344 num. 5 de antiqua illius loci appellatione meminerit in hunc modum : Sane in beatorum Martyrum Actis frequens admodum mentio habetur Trajanæ cujusdam formæ, aquæ-ductus videlicet, qui inibi exstabat. Quinimo et in pervetusto quodam lapide, et apud Publium Victorem de aqua Trajana mentio occurrit. Quocirca verisimile nobis sit, Trajanum imperatorem hujusemodi aquæ-ductus, viamque cum eis pariter instaurasse, iisdemque restituitis, suum utrique nomen imposuisse. Verum ipsimet Trajani aquæ-ductus alio vocabulo FONNA SABBATINA appellati sunt, iisdemque in atrium Vaticanum aqua deferre batur quam etiam ad suæ nauaechiæ, horticorum, ac trans-Tyberinæ usum regionis Augustus ab Alsietino lacu, longo in urbem tractu deduxit ; ex quo Alsietina pariter et Augusta aqua hæc appellata quondam fuit. Ita ille, superius agens de via Aurelia, quam etiam Trajanam cognominari asserit.

qui locum sepul-
turæ ejus perpe-
ram

F

4 Floravantes Martinellus in descriptione urbis Romanæ pag. 327 varios assignat martyres, qui in via Aurelia propter fidem Christianam interfecti et ibidem sepulti sunt, inter quos Antonius carnifex, inquit, qui factus Christianus, capitis sententiam subivit eadem via juxta viam Trajanam. In ea sepultus S. Petrus princeps Apostolorum. In eadem erat cæmeterium Calepodii, in quo sepulti Julius senator, dictus Antonius, sanctus Callistus Papa ; item Felicis Papæ basilica, in qua ipsius corpus sepultum a Damaso presbytero, postquam fuerat capite truncatum juxta formas Trajanas. Certe hic martyrii ac sepulturæ locus a foro Trajani multum distat, ut tabulam topographicam Romæ veteris inspicienti patebit. Si operæ pretium videatur, etiam de hac forma Trajana consuli potest Opus (præsertim pag. 51) quod Raphaël Fabrethus de aquis et aquæ-ductibus veteris Romæ anno 1680 Latine vulgavit. Ceterum de hodierno S. Antonio vel

in alium vide-
tur commutasse

Antonino

A Antonino ad diem xxv Augusti mentio recurret in Actis sanctorum Eusebii et sociorum martyrum, quæ illo die, Deo favente, discutientur D et illustrabuntur.

DE S. ANTHUSA SOLITARIA. ITEM DE S. ATHANASIO EP. ET MART., AC DUOBUS S. ANTHUSÆ SERVIS CHARISIO ET NEOPHYTO MARTYRIBUS,

TARSI IN CILICIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, variæ observationes, Acta.

B

E

SUB VALERIANO. Memoria in Martyrologio Romano.

Tarsi, sanctorum Athanasii episcopi et martyris, Anthusæ nobilis feminae, quam ipse baptizaverat, et duorum ejus servorum, qui sub Valeriano imperatore passi sunt. Annuntiatio est hodierni Martyrologii Romani ad hanc diem xxii Augusti, e Menologio Græcorum; ad quos pro aliis documentis, quæ ad Sanctos eosdem attinent, nobis deinceps recurrendum est. Menologium itaque Sirlleti, Eodem die, inquit, natalis beatæ martyris Anthusæ, et Athanasii episcopi, qui eam baptizavit, et Charissimi et Neophyti servorum. Menæa magna excusa hanc de illis mentionem faciunt hæc etiam die: Memoria sanctæ martyris Anthusæ, et Athanasii episcopi, qui eam baptizavit, et Charissimi ac Neophyti, servorum ejus. In quorum omnium honorem hi versiculi ibidem concinnati leguntur. Et de Anthusa quidem sic, eum allusione ad ejus nomen, quod florentem Latine sonat, et ad Seleuciam, natale ejus solum:

Ἀνθοῦσαν ἐκ γῆς τῆς Σελευκίας πόδον,

Ἀνθοῦσαν ἰδριψάτω χεῖρες ἀγγελῶν.

Rosam Seleuci in urbe florentem prius, Anthusa, te decerpit angelica manus.

2 In duobus sequentibus de S. Athanasio, etiam alluditur ad ipsius nomen; quod Latinis est immortalis:

Ἀθανάσιος κῆρ τελευτῆσαι ἔφη,

Καὶ ἕως Χριστοῦ ζῶν τελευτῆσαι φέλοι.

Athanasius licet ense moriturus cadam,

Mihi Christi amicis vita cum viventibus.

De duobus S. Anthusæ servis subduntur hi duo versus, poeta notante, eos per suum martyrium e servis factos esse nobiles:

Δούλοι δύο τμηθέντες εὐρον οἱ δύο

Τῶν ἐργέντων, ἦν ἀπόστασιν πάλαι.

Servos duos necat ensis, inveniunt duo,

Quod perdiderunt ante, nobilium genus.

3 In Menæo Chiffletiano hac etiam die notantur: Ἀνθοῦσα, Ἀθανασίου, καὶ τῶν δούλων αὐτοῦ. Id est: Anthusæ, Athanasii, ac servorum ejus, (scilicet S. Anthusæ.) Sed in nostro supplemento Ms. ad Menæa excusa Sirmondo-Chiffletiano, tantum fit mentio de Anthusæ elogio, cui addi in Sirmondo indicatur: Τελείται δὲ ἡ τῆς Ἀγίας τῶν-

αἱ ἐν Ἰπποχόνῃς. Agitur Sanctæ solennitas in Hippochonis. Suspico hic designavi locum Constantinopoli; quem tamen apud Cangium in Constantinopoli Christiana hactenus non reperi. Verum, quod attinet ad elogia; habent illa Sirlletus, ac Menæa magna typis edita. Continent autem Actorum compendium; hæc vero cum postmodum simus producturi, illis describendis supersedemus. More tamen nostro in sermonem Latinum convertimus elogium Basilianum, cujus tertius Græcus habetur ad calcem tomi primi apud nos hujus mensis Augusti pag. 667. Sic ergo Latine sonat:

4 Anthusa Christi martyr, Valeriano imperante exstitit, e civitate Seleuciensi natales habens, divitum quidem parentum, sed idololatrarum filia. Illa autem Christi desiderio accensa, et parentes et domum reliquit, assumptisque Charissimo ac Neophyto servis suis, simulans, discedere se ad nutricem suam, via se dedit, quæ ducit ad civitatem Tarsensem, baptizari volens. Angelus autem Domini rapiens Athanasium Tarsensem episcopum, in occursum illius eum duxit in via: et quoniam deerat aqua; episcopus, fuis precibus, aquam e terra eluxit, ipsamque ac servos ejus baptizavit. Deinde ad matrem reversa, sed non admissa, animum adjecit ad vitam solitariam, et, decurso recte certamine, requievit. Episcopus vero Athanasius, una cum Charissimo ac Neophyto, a Valeriano comprehensus, multosque prius cruciatns perpressus, tandem capite truncatur: et sic consummato martyrii cursu, regnum cælorum receperunt. Hæc, quæ superius de Sanctis nostris collegi, animadversionibus variis illustranda sunt.

5 Observo itaque primo, S. Anthusam in annuntiatione, quæ habetur in Menologio Sirlleti, signavi cum titulo beatæ martyris: quod mirum est: quia aperte pugnat cum elogio, quod statim subditur; ubi inter alia de illa dicitur: In eremo tribus et viginti annis cum feris conversans, et ab ipsis nutrita. in pace Deo ipsi spiritum commendavit. Hinc lapsus ille migravit in Martyrologium Romanum, cum Baronius in notis alleget Menologium Græcorum, Sirlletianum videlicet,

elogium.

F

Variæ dantur super annuntiationibus

et alius

Festus Graecus.

AUCTORE
J. P.

videlicet, quo usus est. Errorem vero illum clarius adoptat in Annalibus infra citandis. Eadem hallucinatio est in Menæis magnis excusis; quam suspicor tum ibi tum alibi traxisse originem ex eo, quod in exemplari Ms. fuerit abbreviatio hæc aut similis, μηρ, id est, μηρὸς, matris, non autem μέρυρος, martyris, ut e contextu narrationis seu elogii poterat ac debebat colligi. Exemplo sit nostrum apographum Græcum Menologii Basilii imperatoris, in quo præter alias multas abbreviaciones, quæ ibi inveniuntur, est ista in rem nostram die xxv Julii: Μνήμη τῆν ἀγίας Ἀνθυσ τῆν μηρὸς δε θεου, id est, Θεοτόκου. Memoria sanctæ Anthe matris Deiparæ. Et, ut plura exempla inquiram, videtur Papebrochius noster in titulo Græco, qui præfigitur vitæ S. Anthusæ nostræ, e codice Ambrosiano a se descriptæ, et a nobis post hunc Commentarium typis subjiciendæ, invenisse μηρ, vel simile quid: nam vocem μέρυρος, quam, inconsulto forte narrationis textu, incaute primo scripserat, expunxit, et supra illam posuit sua manu μηρὸς ἡμῶν, matris nostræ. Qui titulus, si Actis credimus, Sanctæ omnino est conveniens, quia tot annis monasticam vitam egit, et in ea obiit.

Postorum sa-
clorum,

6 Mirum etiam mihi accidit, hunc errorem irrepsisse in Menologium Basilianum, in cuius exemplari Græco integre et clare scribitur μέρυρος: Ἀνθύσα, martyr Anthusa, et stricti quidem nominis, sicut ex nostro textu latino, Græci interprete, superius a nobis dato liquet, cum in eo dicatur Christi martyr. Hoc autem amanuensis errore accidisse suspicor, quia in titulo, qui eidem textui prænotatur, tantum lego in nostro Ms. Καὶ μνήμη τῆν ἀγίας Ἀνθύσης. Et memoria sanctæ Anthusæ. Et sequuntur in eodem titulo ista: Καὶ ἄλλοις ὁπίου Ἀθανασίου ὑπισκοπου, καὶ τῶν συν αὐτῶν. Et certamen S. Athanasii episcopi, et sociorum. Quibus distinguuntur isti tamquam martyres a S. Anthusa, quæ martyr non fuit; idque etiam confirmatur ex titulo, qui nostro apographo Ambrosiano præponitur, et postea dabitur, quando agemus de variis Vitæ exemplaribus.

cultus die,

C

7 Observo secundo, in nostro ecgrapho Ambrosiano aliam Sanctis nostris assignari diem, nempe vigesimam quartam Augusti, ut colligitur ex iis, quæ ad marginem ejusdem exemplaris adscribuntur, μνη τῶν αὐτῶν καὶ. Id est: Mense eodem (Augusto) xxiv. Verum quia tum in sacris aliis Fastis, tum præcipue in Romanis, quibus nos solemus conformare, annuntiantur Sancti die hodierna; hac etiam de iis nos agimus. Quamquam, si fides nostro Ms. e bibliotheca Vaticana, quod signatur Codice 1671, quodque separatim post vitam S. Anthusæ narrat martyrii sancti episcopi Athanasii, qui illuminavit S. Anthusam, uti præfert ejusdem martyrii inscriptio seu titulus; si fides, inquam, isti Ms., τὸν μὲν τῆν ἀρχιεπισκὸν στέφανον οὗτος ὁ μακίριος Ἀθανάσιος εἰς ἀμαρτὴν ἀγνοῶν παρὰ τοῦ Θεοῦ κομίζεταί τῆ προσδεκτικῆ καλεσθῆναι Μαρτίων. Quæ Latine sic sonant: Hic beatus Athanasius immortalitatis coronam in retributionem honorum a Deo reportat decimo quinto Kalendas Martii. Duo autem S. Anthusæ servi post S. Athanasium coronati, secundum narrationem qualemcumque certaminis eorum, quæ ex citato codice Vaticano sequitur in nostro apographo; quod sic habet: Ἐπιειθήσαν δὲ οἱ ἀγιοὶ Μέρυρος τοῦ Χριστοῦ καὶ Ἀνθύσα καὶ. Consummati autem sunt sancti Martyres Christi mense Augusto (die) xxvi.

Baronius statim indicandus eos diei passos, uti et Athanasium ac Anthusam die xxii Augusti: de quo die ipse viderit. Diem mortis S. Anthusæ non invenio in Actis.

tempore mortis,

8 Observo tertio, vitam S. Anthusæ, ac mortem trium nostrorum Martyrum referri ad imperium Valeriani imperatoris. Baronius ad annum Christi 260, num. 32, Quod vero, inquit, ad Cilices Martyres spectat: inter alios plures in Cilicia passos, Tarsi martyrium consummarunt Athanasius episcopus, et Anthusa nobilis femina, et duo servi ipsius, undecimo Kalendas Septembris. Observa obiter, Sanctam hic clarissime, sed perperam annumerari tribus aliis Martyribus. Annus autem ille non pugnat cum Actis, quæ memorant Sanctos vixisse sub dicto imperatore. Quod vero eadem dicunt Acta num. 4 de monastico habitu, quo induta fuerit; cave, ne hoc intelligas de tali habitu stricte dicto, seu religioso, qui temporibus Valeriani neutiquam convenit. Sub hoc imperatore hodiernos Sanctos nos etiam antea posuimus cum Romano Martyrologio, et Actis qualibuscumque; dum certiora in promptu non sunt. Sed nonnulla alia superioribus nostris notationibus superaddenda E

Anthusis unus
synonymis,

9 Observo igitur quarto, et ne Anthusa hodierna confundatur cum aliis synonymis, varias alias enumero cum Raderi nostro, qui in observationibus Mss. ad Menæa Græca, occasione hujus, Sex, ait, hoc nomine celebrantur Sanctæ in Menæis, xxii Februarii, xii Aprilis, xxii Julii, xxvii Julii, xxii Augusti, et infra xxvii Augusti junior. Prima fuit martyr cum xii famulis, et datur apud nos die xxii Februarii. Secunda, filia Constantini Copronymi, quæ a die xii Aprilis a nobis dilata est ad diem xvii ejusdem mensis. Tertiam, quæ in eisdem Mss. observationibus indicabatur, spectare ad xxii Julii, in Menæis non invenio. Quarta, Anthusa V. sub Constantino Copronymo, a nobis producta est die, quo superius assignabatur, xxvii Julii. Quinta est hodierna. Sexta, junior, quæ cilicio induta, et in puteum projecta exspiravit; de qua videbitur alias. Vocabatur hodierna senior ratione sequentis xxvii Augusti, sicut addit Raderus; nomen tamen senioris non lego apponi in ejus annuntiatione in dictis Menæis. Anthusa igitur hodierna ab aliis homonymis satis distinguatur per idiotismos modo assignatos.

ac servis ejus,
uti et de
S. Athanasio
observationes.

10 Observo quinto nonnulla de duobus S. Anthusæ famulis, ac de eorum uti et de S. Athanasii palæstra certaminis. Famuli isti in nostris Actis vocantur Charisius ac Neophytus; in Menæis Græcis Χαρίσιμος καὶ Νεόφυτος; εὐνοῦχοι, Charisimus et Neophytus eunuchi; in Menologio Sirlletiano ac apographo Vaticano Græco convenit nomen Neophytus cum aliis exemplaribus; sed in Vaticano per decursum martyrii alter dicitur Charisimus; in Sirlletiano autem Charissimus, ac Carissimus. Et quamvis nihil, vel certe parum referat, utra efformatione illud nomen expresseris; nos tamen in titulo ante hunc Commentarium et scripsimus illud nomen, sicut habetur in nostro Ms. Græco Ambrosiano; et Neophytum ex eodem, et aliis ipsi adjunximus, tanetsi neutrius nomen proferat unnnuntiatio Martyrologii Romani. Illud etiam secuti sumus supra in positione trium Martyrum palæstræ Tarsi, quæ est urbs Ciliciæ; ubi pariter cum eodem S. Anthusam retulimus, etiamsi ibidem non obierit, sed in solitudine, secundum Acta; quia certiora

A certiora documenta non sunt ad manum, quibus illam positionem distinctius illustremus.

11 Sed variorum apographorum, quæ res gestas Sanctorum nostrorum memorant, habenda etiam ratio est. Vaticanum supra designatum præfert hunc titulum: *Ὡς καὶ πολιτεία τῆς ἁγίας Ἀνθοῦσης. Vita et conversatio S. Anthusæ. Sic autem incipit: Ἦν τις ἐπίσκοπος ἄγιος ταῖς πράξεσιν, ὄργανόν ἐπιπέπρω, χερῶν ὑπεραπειστής, καταπονυμένων βοσπός, καὶ χειμαζομένου λιμῆν ἦν δὲ τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἀθανάσιος. Παραγένομενος δὲ οὗτος ἐν Ταρσῷ τῆς Κιλικίας. Quæ in eographo nostro Latino ex eadem bibliotheca Vaticana loco antea indicato sic vertit interpretes: Fuit episcopus quidam vita et operibus valde sanctus, pupillorum adjutor, viduarum propugnator, afflictorum hominum sublevator, et fluctuantium portus. Viro illi nomen Athanasius. Illic cum venisset in urbem Tarsum Ciliciæ etc. Hoc eographum recte distinguit Vitam S. Anthusæ, in solitudine mortuæ, a Martyrio S. Athanasii, et SS. Carisii ac Neophyti, cum singula scorsim, appositis novis titulis, narret, sicut indicabam supra; sed aliis laborat incommodis, de quibus mox agetur.*

12 Lambecius lib. viii Commentariorum de bibliotheca Cæsarea Vindobonensi, pag. 209 e cod. 14 hos Sanctos quatuor ponit xxiv Augusti. et sub eodem titulo, non secus ac si omnes fuissent martyres, hoc modo: *Μνήμ Ἀγίουστῶν κδ'. Μαρτύριον τῆς ἁγίας μάρτυρος Ἀνθοῦσης, καὶ τῶν παιδῶν αὐτῆς Νεοφύτου καὶ Χαριστίου, καὶ Ἀθανασίου ἐπισκόπου του βαπτισάντος αὐτοῦ. Mense Augusto xxiv. Martyrium sanctæ martyris Anthusæ, et servorum ejus Neophyti et Charisimi, et Athanasii episcopi, qui baptizavit eos. Principium narrationis Græcæ apud Lambecium est: Ἦν τις ἐπίσκοπος ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις ὀνόματι Ἀθανάσιος, ἄγιος ταῖς πράξεσιν ὑπάρχων etc. Quod sic reddo Latine: Erat in illis diebus episcopus quidam nomine Athanasius, operibus existens sanctus. Janningus noster jam pridem notatum reliquit, illius exemplaris initium, e quo nonnulla recitat, quæ in eodem sequuntur, parum discrepare a Vaticano: ad cujus apographi Græci marginem notavit nonnulla alia e Ms. Cæsareo, et hujus finem scripsit post ultima verba Vaticani. Sed illum huc transcribere, non est operæ pretium; qui fere similis est finē ejusdem apographi Vaticani.*

13 Aliud denique exemplar prænotatur: *Βίος καὶ πολιτεία τῆς ἁγίας μητρὸς ἡμῶν Ἀνθοῦσης, καὶ μαρτύριον του ἁγ. ἱερομ. Ἀθανασίου, Χαριστίου καὶ Νεοφύτου. Id est: Vita et conversatio sanctæ matris nostræ Anthusæ, et martyrium sancti hieromartyris Athanasii, et Charisii, ac Neophyti. Desumptum illud esse ex eod. Ambr. f. N. n. 152, apposuit noster Papebrochius, qui idem exemplar exscripsit. Auctor est Laurentius monachus Rutiensis in Calabria. Codicem hunc jam pluries per decursum hujus mensis Augusti citavimus, ac præsertim ad diem xiii ejusdem mensis pag. 116, in Commentario prævio S. Maximi § x, num. 80. Eo itaque pro ulteriore nobilitate lectorum mitto.*

14 Porro Vitam S. Anthusæ, et certamen trium Martyrum e dicto Ms. præ Vaticano delegi ad præteritum, non quod omnia in illo contenta approbem tanquam pura et sincera (panthera

quippe illa num. 7, ne alia memorem, quæ sine sufficienti auctoritate proferuntur, videtur aliud habere de genio Græco; sed quia satis breviter rem expedit, quam exemplar Vaticanum extrahit in longiorem sermonem, more Græcis usitato, qui lagis, inductionibus, mirabilibus eventibus, allocutionibus, visionibus, ac prodigiis Vitæ Sanctorum infarcire assolent. Loquacitatem vero ut Vaticani biographi ostendant, hanc ejus locum produco, quem interpretes Latini his verbis e Græco transtulit: Tempore illo surrexit imperator valde impius, nomine Valerianus, qui cum sanctissimum Athanasium comprehendisset, maximis cruciatibus interfecit. Cum vero saepta Virgo Anthusa a Spiritu sancto didicisset, beatum Athanasium in martyrio consummatum, Beatus es, inquit, Athanasi; fidem enim tuam Deus, sicut Abelis dona, acceptam habuit. Respexit te Deus, ut Enoch illum, qui translatus est in tabernacula justorum. Dilexit te Deus, ut Noë, qui vidit mundum aquarum eluvione submersum. Elegit te Deus ut Daniele, quem de lacu leonum eripuit. Liberavit te Deus, sicut Aoniam, Azariam, Misaelem de flamma fornacis liberavit. Accepit Dominus Deus sacrificium tuum, ut Abraham, filium suum offerentem. Factus es perfectus, ut Joseph, qui veniit in Aegypto a fratribus suis. Nun dereliquit te Deus, sed ut Davidi auxiliatus est. Sapientiam ut Salomon accepisti.

15 *En alia hujusmodi furfuris, vel pejoris: Venit alius daemon. Age, inquit, veni, Anthusa, et bibe de lumine lactis et mellis. Cui Anthusa, Quisnam, inquit, tu es? Tum ille, Ego, inquit, habito in his locis desertis, sicut et tu. At sancta Virgo, Adjuro, inquit, et obtestor te per sanctum nomen Dei, ut dicas, quis es tu. Tum ille, Ego, inquit, sum, qui Adamum inflammavi, et suggessi, ut comederet de ligno illo, et a paradiso eiceretur. Ego sum, qui contra corpus Job potestatem accepi. Ego, qui Judam iscariotem accendi, ut Dei Filium in cruce ligendum traderet. Sed satis verborum est; ut vel ex his pateat, non sine ratione arcuisse me illud exemplar ab impressione. Quæ vero addit exemplar Vaticanum in fine Martyrii S. Athanasii, si non sublesta, incerta saltem apparent esse fidei. Sunt autem hæc: Ἀνὴρ ὃς τις εὐλαβῆς ὑπάρχων θῆκεν ἐξ ἀργυρίου κατασκευάσας, ἀπέθετο τὸ λείψανον του μάρτυρος, καὶ ἀπήνεργε ἐν Ἱεροσολύμοις, καὶ ἀπέθετο, μισθὸν ἐν τῆς περὶ τὸν ἅγιον μήνης αἰουίου ἀγαθῶν θεσπυρῶν πορισμάτων δια του Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Quæ Latine sic interpretor: Vir quidam pietate præditus, dum thecam ex argento confecisset, reliquias Martyris [in ea] deposuit, ac transtulit Hierosolymam, et reposuit, [suæ] erga Sanctorum memorie mercedem, sempteruorum honorum thesaurum, consecutus, per Dominum nostrum Jesum Christum etc. Cæsareum vero exemplar etiam esse justo longius, colligo ex Lambeco a legato, qui illud in bibliotheca Vindobonensis codicem notat produci a fol. 248, pag. 1, colum. 2, usque ad fol. 258, pag. 1, col. 1. Proferamus nunc quaecumque nostrum exemplar; cui Annotata non apponimus, cum facile consuli possit Commentarius adeo brevis.*

A C T A

Auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria.

Ex codice Ambrosiano f. N. n. 152. Interprete J. P.

*Athanasius
s. Athanasii
vid. ad cap. 10.*

Impio Valeriano Romani imperii scepra moderante, magnaue contra Christianos persecutione mola, magnus ille Athanasius, qui tunc temporis debebat in civitate Tarsensi, omnes fideles roborabat in Christi dilectione, et docebat omnes, multosque infidelium ad veri Dei cultum miraculis adduxit, ac diviro baptismo multos illustravit. Inter hæc igitur, fama per ipsam Seleuciam didita, Anthusa, rosa e spinis orta, et ex oleastro oliva fructifera (pater enim ejus, ac mater gentiles erant; ille quidem Antoninus; hæc vero Martyria vocati) ad illum audiendum excitata est, Virumque, quisnam esset, videre desiderabat. Discedere itaque ad nutricem ibidem degentem meditabatur, atque ad matrem se conferens, iter exigit. Hæc autem dum pratexeret timorem Paulini (hic erat Martyriæ vir in secundis nuptiis) Anthusæ animus dolore afficiebatur: ipsique in somnis apparet Dominus sub forma Athanasii, ac mentem ejus implet hilaritate, fideique rationem proponit. Nec mora, mane quosdam e servis ad Sanctum mittit, ut, quam vidissent formam, sibi eam annuntiarat.

10 ad cor. 10:

2 Dictum factum: et intellexit e similitudine, divinam fuisse visionem. Unde gaudebat, ac bene sperabat, omnino cum visuram se. Matrem ergo iterum adit, et eandem, uti prius, supplicationem instituit. Hæc autem charissimam sibi contristari nolens, petitionem ejus implet, et omni cum comitatu mittit ad nutricem. Minere igitur jam absoluto, videt eminus Athanasium, secundum spiritum, quo perdita erat, procedere, et facta de ejus vultu conjectura mittit unum e suis famulis, qui hoc interaget, discere querens, an hic esset Athanasius. Discit hoc, et veniens descendens, sola ipsum adit, convenientem exhibet reverentiam, somnium annuntiat, fidei expositionem petit, Christi baptismum poscit, et obtestatur, ut aliqua ipsius pars fiat.

ab eo baptizatus

3 Non dilert Vir magnus illud dare; sed ad locum quendam solitarum una cum ipsa, et paucis ancillis se conferens, quoniam in eo non erat aqua, orat; et prodromo fonte, cui adstant angeli, quosque Anthusa ac ipse Athanasius viderant, eam baptizat in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, beate Trinitatis: et pluribus de fide instructionem committit Deo. Anthusa itaque, pulcher ille virginitalis flos, ad nutricem suam abiit. Hæc admittit illam libenter: honoratum ipsius amietum non videt, sed miserandum: novam formam videt, ac præfulgentes mores, aliud vite institutum: secumque rem obtinere considerans, intelligit e servis, eam factam esse Christianam: dolore afficitur, et alienum ab his gerens animum, dicit, non esse fas, ut vel ad breve tempus secum maneat.

par. vites delevit, et in anabot. ubi in se al. dit.

4 Puella igitur inde profecta pervenit ad propria: et, quoniam ad novitatem formæ, ac mutationem amictus, etiam mater obstupuit, animumque nunc huc nunc illuc versans, disceere quere-

Οὐλαεριανοῦ του δυσσεβοῦς τῆ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς ἐγκλειρισμένου σκῆπτρα, καὶ διωγμοῦ μεγάλου κατα Χριστιανῶν κινηθέντος, ὁ μέγας οὗτος Ἀθανάσιος τῆ Γαρσεῶν ἐνδιατρίβων τηρικῶστα πόλει, πάντας τοὺς πιστοὺς ὑπεσκηρῖζε πρὸς τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπην, καὶ πάντας ἐδίδασκε, καὶ πολλοὺς τῶν ἀπίστων τοῖς θαύμασιν ἐνήγε πρὸς τὴν εὐσέβειαν, καὶ πολλοὺς τῷ θεῷ βαπτίσματι κατέλαμπρυνε. Τὰ περὶ τούτων γού τῆς σήμης καὶ κατ' αὐτὴν τῆς Σελευκίαν διαβησάσασα, ἡ Ἀνθοῦσα, ρόδον ἐξ ἀκωνθῶν φρεῖσα, καὶ ἐξ ἀγγιελίου καλιελίου ἑλληνας γὰρ οὗτοι οἱ ταύτης ἦσαν γεννήτορες, ὁ μὲν Ἀντωνίνος, ἡ δὲ Μαρτυρία καλοῦμενοι: πρὸς τὴν ἀκρόασιν διαγέρθη, καὶ τὸν ἀνδρα, ὅστις ἄρα καὶ εἶη, κατιδεῖν ἐπέθυμει. Σκέπτεται τοίνυν τὸ πρὸς τὴν τροφὸν ἀπέλθεῖν ἐκεῖσέ που διαγούσαν, καὶ τῆ μητρὶ προσώσα τὴν ἀπόλειυσιν ἐζητεῖ. Ταύτης δὲ τὴν του Παυλίνο προφασισαμένης φρόνον ἀνήγε δὲ οὗτος κατα δευτέρους γάμους τῆς Μαρτυρίας ἡ Ἀνθοῦσα λύπη συνέχετο τὴν ψυχὴν, καὶ δὴ καὶ φαίνεται ταύτη κατ' ὕπνου: ὁ Κύριος μορφῆ του Ἀθανασίου, καὶ εὐφροσύνης αὐτῆς πληροῖ τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν τῆς πίστεως ὑποπίθησι λόγον, καὶ ἄμα πρὸς στέλλει τινὲς τῶν οικειῶν πρὸς τὸν ἄγιον, ἐφ' ᾧ τοὺς ἰδόντας τὴν μορφὴν, αὐτῆ προσαγγεῖλαι.

2 Γέγονε τοῦτο: συνήκεν ἐνταῦθεν ἐκ του ὁμοιότητος, θεῖαν εἶναι τὴν ὄψιν: ἐθέτω τοὶ καὶ χαίρουσα ἴην, καὶ εὐέλπις, ὡς ὄψεται πάντως αὐτόν. Πρόσεισιν οὖν αὐμ: τῆ μητρὶ, καὶ τὴν αὐτὴν τῆ προτέρα ποιεῖται παράκλησιν: κἀκείνη μὴ βουλομένη λυπεῖν τὴν φιλόστατην, πληροῖ ταύτης τὴν αἴτησιν, καὶ πέμπει σὺν θεραπεῖᾳ πάσῃ πρὸς τὴν τροφόν. Ἰδὼν γού τὴν ὁδὸν ἀνούσα βλέπει μακρῶθεν τὸν Ἀθανάσιον κατα ψυχὴν αὐτῆ διερχόμενον, καὶ συμβαλοῦσα τὴν ἐκεῖνου μορφὴν, ἐνα τῶν παίδων αὐτῆς εἰς ἐρώτησιν πέμπει, εἰ αὐτὸς ἐκεῖνός ἐστι μαθεῖν ἐκλήτοῦσα. Μανθάνει τοῦτο, καὶ του ὄχηματος ἀποθύσα, μόνη πρόσεισι τοῦτω, καὶ τὴν προσήκουσιν ἀπονέμει προσκύνησιν, ἀπαγγέλλει τὸν ὄνηρον, αἰτεῖ τὴν τῆς πίστεως ἐκθεσιν, αἰτεῖ του Χριστοῦ βάπτισμα, καὶ τῆς αὐτοῦ γενέσθαι μερίδος ἀξίω.

3 Ἦν ἀναβάλλεται πρὸς τὴν τοῦτου δόσιν ὁ μέγας: ἀλλ' εἰς τινὰ τόπον ἀνακεχωρημένου σὺν αὐτῆ τε καὶ παιδισκαῖς ὀλίγαις γενόμενος, ἐπεὶ μὴ εἶχεν ὕδωρ ὁ τόπος, εὐχεταί, καὶ πηγῆς ἀνοδοθείσας, ἀγγέλων ἐφοστῶτων αὐτῆ, οὗς καὶ ἡ Ἀνθοῦσα καὶ αὐτὸς Ἀθανάσιος ἐφράζει, βαπτίζει αὐτὴν ἐν ὀνόματι του Πατρός, καὶ του Υἱοῦ, καὶ του ἀγίου Πνεύματος, τῆς μακαρίας Τριάδος: καὶ πλείστα περὶ τῆς πίστεως διδάξασαν τῷ Θεῷ παρατίθησιν. Ἄπεισον οὖν τὸ καλὸν ἄνθος τῆς παρθενίας ἡ Ἀνθοῦσα πρὸς τὴν ἰδίαν τροφόν: δέχεται αὐτὴν ἀσμένως ἐκείνη: βλέπει μὴ δεδοξασμένην τὴν καταστολήν αὐτῆς, ἀλλ' οἰκτρῶν βλέπει ξένην μορφὴν, καὶ ὑπέλαμπρον διαγωγὴν, διαταῖν ἄλλην: καὶ λογισμοῖς προσφυλαίει, μανθάνει Χριστιανὴν αὐτὴν γενέσθαι παρὰ τῶν παίδων: καὶ λύπη συνέχεται, ἀλλοτριόφρων οὖσα, καὶ μὴ θέμις εἶναι λέγει, κἂν πρὸς βραχὺ μείναι παρ' αὐτῆ.

4 Τοίνυν ἡ παῖς ἐκείθεν ἀπέρσασα, τῆς οἰκεῖα καταλαμβάνει, καὶ ἐπεὶ πρῶστε τὸ ξένον τῆς μορφῆς, πρῶστε τὸ παρηλλαγμένον τῆς καταστολῆς καὶ τῆς μάτηρ ἐκπέπληκτο, καὶ διεμερῖζετο τὴν ψυχὴν, μαθεῖν ἐ-

ζήτει

A ζήτει τὸ συμβάν. Οἱ παῖδες οὖν ἀπαγγέλλουσι τὰ συμβεβηκότα πρὸς αὐτὴν, κἀκείνη τῷ ἀνδρὶ καταλέγει τὸ δρῶμα. Τὸν ἐν τῷ μέσῳ δὲ καιρὸν ἡ Ἀνθούσα πρὸς φυγὴν ἱκανὸν εὐρηκίαια ὑποχωρεῖ. καὶ πρὸς τινὰ κρυπτὴν ἐν τῷ τόπῳ γὰρ οὐτὸν τόπον· εἶτα μετατὴν ζήτησιν, καὶ τὴν ἀπαγύρευσιν τῆς εὐρέσεως, τὸν Ἀθανάσιον τάχος καταλαμβάνει, καὶ τοῦ τῶν μοναχῶν καταξιοῦται γήματος, τὴν ἐρημόντι βλέπει, καὶ πρὸς τι σπηλαίον γίνεται, κἄν τούτῳ πρὸς μεγάλους ἀποδύεται τοὺς ἀγῶνας, τῆς ἄνωθεν θείας χειρὸς συνεφαπτομένης, καὶ συντηρούσης αὐτήν.

5 Τοῦ διωγμοῦ τοῖνον κρατοῦντος, καὶ μεγάλη πένθος, συλλαμβάνεται παρὰ τῶν διωκτῶν Ἀθανάσιος, καὶ τῷ του βασιλεῶς κατα τὴν Γάρσον διάγουστος προσάγεται βήματι, καὶ μὴ πειθόμενος θυσίας εἰδώλους προσοίσειν, τείνεται κατα γῆς, καὶ ξύλοις ἀδρῶς συνλάτται τὰ μέλη, τὰς σάρκας σπαράσσεται, καὶ πικρῶς κατυξιάεται, αἷματος ἢ γῆ πληροῦται, καὶ θάμβους οἱ παρεστώτες. Εἶτα καὶ ξίφει τὴν κεφαλὴν ὁ καλλιμαρτος ἀποτέμεται, καὶ φιλοτίμῳ ταφῇ παραδίδοται. Διαβύλλονται τοῖνον τῷ τυράνῳ καὶ Χυρίσιος καὶ Νεόφυτος τῶν οἰκητῶν τῆς Ἀνθούσης οἱ πρόκριτοι, οἱ τινὲς καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῆς του θείου βαπτίσματος ἠξιώθησαν, καὶ πρὸς ἀρνήσιν Χριστοῦ καὶ οὗτοι προσκαλοῦνται. Ἐπεὶ δὲ μὴ ἐπειθοῦντο,

B Φρουρᾷ ζοφώδει, καὶ τοῖς ἐκ ταύτης κακοῖς ἐμβάλλονται. Ἡμερῶν δὲ γενομένων ἐπτὰ, ἀγονταὶ πάλιν πρὸς τὴν ἐξέτασιν, καὶ πάλιν θύειν τοῖς εἰδώλοις κατακτανάσσονται· οὐ πείθονται, καὶ τῷ ξύλῳ προσαναρτῶνται, καὶ σιδηροῖς ὄνου· τὰς πλευρὰς καταξέονται· εἶτα καὶ ξίφει τὰς κεφαλὰς ἀποτέμονται, καὶ οὕτω τὸν του μαρτυρίου ἀνύσαντες δρόμον, ἐν Κυρίῳ κλιῶς τελειοῦνται.

6 Ἄλλὰ τούτων οὕτω γενομένων ἡ μεγάλη καὶ περιφημὸς Ἀνθούσα τοῖς ὕρεσιν ἦν ἐμφιλογουρούσα, καὶ τοὺς ἀσκητικούς ἀνύουσα πόνοισι, χρόνοις, ὡς φασί, τρεῖς πρὸς τοῖς εἴκοσι, τροφὴν τὰς φουμένας ποιουμένη βοτάνης, καὶ ἄλλαν τὴν παρὰ του φιλάττοντος ἀγγέλου κομιζομένην αὐτῇ. Ἐνθα δὲ καὶ θείας χάριτος τὸ τέλος αὐτῇ γνωρισάσης Ἀθανασίου, Λορσιούτε, καὶ Νεοφύτου, δεξάν ἐδίδου Θεῷ τῷ πάντα πρὸς τὸ συμφέρον οἰκονομοῦντι. Πολλὰς οὖν ὁ πονηρὸς κινήσας κατ' αὐτὴν μηχανὰς, καὶ διὰ πάντων ἠττήται, καὶ καταπεπότηται· καὶ γὰρ προσίων αὐτῇ ποτε ὡς τις μοναχός, Ἐγειρε, λέγει, παρθένε· σῶμεν εἰς προσευχῆν. Ἐκείνη δὲ συνείσα τὴν πλάνην του δαιμονοῦ, εὐχίως αὐτὸν ὡς καπνὸν διέλυσε, καὶ ὡς χροῖν ἐξελίχθησε. Καὶ ταῦτα μὲν εἰς τοσοῦτον.

C 7 Πρασευχομένης δὲ ταύτης μιᾶ τῶν νυκτῶν ἐν αὐτῷ τῷ σπηλαίῳ, σεισμός γίνεται μέγας, καὶ σύντρομος ἐκείνη πεσοῦσα πρὸς γῆν, ἀγγέλος αὐτῇ θεῖος ἐπιστάς, Μὴ φόβου, λέγει, Ἀνθούσα, καλῶς τὸν ἀσκητικὸν διενύσας δρόμον· Δεῦρο, λοιπὸν ἀπόλαβε τοὺς ἡτοιμασμένους σοι τῶν πόνων μισθούς, καὶ τὸ στεφάνος τῆς ἀφθαρσίας. Τούτων ἡ παρθένος ἀκούσασα διανίσταται πρὸς εὐχάς, εἶτα καὶ τῇ πέτρῃ, ἡπερ εἶθιστο τὸν οὐπνον, ὡσάντις αὐτὴν ἢ του σώματος ἦν ἀγκαζε φύσις, τελειῖν, ἐαυτὴν ἠνακλίνασα, τῷ Κυρίῳ τὸ πνεῦμα παρέθετο. Χρόνοις οὖν ἐπίτοις του πανάγνου σώματος αὐτῆς θεῖα προνοίᾳ φυλάττομένου, ἡ μεγάλη Πολυχρονία τὴν κοίμησιν αὐτῆς χρηματίζειται· ἐν δὲ καὶ αὐτῇ τοῖς αὐτοῖς ὕρεσι τὸν ἀσκητικὸν διανύουσα δρόμον. Ἐυθύς οὖν ἀναστᾶσα καταλαμβάνει τὸ σπηλαίον, καὶ, ἰδοὺ, πύρραλις ἐξιοῦσα, καὶ τοῦ βόσκους τοῖς ὁδοῦσιν αὐτῆς ἐπιλαβομένη πρὸς αὐτὸ ταύτην εἰσάγει, καὶ φέρουσα πρὸς του σώματος ἰσότησιν. Ἢ δὲ τουτον νεκρὸν ὡσπερ εὐρηκίαια, καὶ ἄρτι θανάτος, κατασπασαμένη, καὶ δάκρυοι πλύνουσα, τάχος τὸν ἐν μοναχίῳ ἀοιδίμον καταλαμβάνει Ἀβράμιον, καὶ τὸ πρᾶγμα γνωρίζει.

δ Καὶ οὕτως ἄμα τρεῖς παραλαβὼν ἀδελφούς

bat, quidam accidisset. Servi itaque denuntiant, quæ circa eam acciderant. Illa vero rem gestam recenset marito. Interea Anthusa, commodum ad fugam tempus nacta, subducit se: et ad locum quemdam abstrusum tunc temporis secedit; deinde vero postquam quæsitæ esset, sed non inventa, Athanasium cito reperit, ac monastici habitus dignitate donatur; et eremum videt, seque in speluncam quamdam abdit; atque in ea ad magna ingreditur certamina, divina manu ex alto ipsam suscipiente et conservante.

5 Persecutione igitur invalescente, ac magnos spiritus emittente, Athanasius a persecutoribus comprehenditur, et ad imperatoris, qui versabatur Tarsi, tribunal adducitur: dumque induci non posset, ut sacrificia idolis offerret, per terram extenditur, ac lignis solidis confringuntur ejus membra, discerpitur corpus, et amare radulis excarnificatur: terra sanguine, adstantes stupore replentur. Deinde egregius hic Martyr capite plecitur, et honorifico sepulcro traditur. Apud tyrannum etiam accusantur Charisius et Neophytus, servorum Anthusæ præcipui, qui simul cum ea baptismatis divini dignitatem erant consecuti; et provocantur etiam hi, ut Christum abnegent. Quod postquam eis non posset persuaderi, tenebræ custodiæ, malisq; ex ea consecutis mancipantur. Scriptem vero post diebus iterum ducuntur ad questionem, ac rursus adiguntur, ut idolis sacrificent: non obtemperant; suspenduntur e ligno, ac unguis ferreis latera eorum raduntur: deinde gladio truncantur capita, et sic, peracto martyrii cursu, in Christo recte consummantur.

6 Verum his ita gestis, magna et celebris Anthusa montium loca inhabitavit lubens, et exercitationum labores peregit tribus, ut fertur, annis supra viginti, natas herbas convertens in alimentum, aliudque ei addens, quod sibi a custode angelo erat allatum. Postea vero divina gratia illi notum faciente finem Athanasii, Charisii, ac Neophyti, dedit gloriam Deo, qui omnia disponit ad id, quod utile est. Machinas itaque multas malignus spiritus contra illam movit, et in omnibus superatus est ac delusus. Etenim dum aliquando eam adiret sicut monachus; Surge, inquit, puella: instemus orationi. Hæc vero sciens fraudem dæmonis, ipsum, non secus ac fumum, dissolvit, et tamquam pulverem ventilavit. Atque hæc quidem hæctenus.

F 7 Ipsa autem dum quadam nocte in eadem spelunca oraret, magnus terræ motus est factus; illicque cum tremore in terram cadenti adstans Dei angelus, Ne metue, ait, Anthusa, exercitationium cursum pulvere peregisti. Veni, deinceps accipe præparatam tibi laborum mercedem, et incorruptibilem coronam. His auditis, Virgo assurgit ad preces; deinde autem in rupe, in qua somnum, quoties natura corporis eam cogebat, capere solebat, seipsam inclinans, Domino spiritum tradidit. Aliquot itaque post annis, divina providentia purissimum ejus corpus custodiente, magna Polychronia, quæ in istis etiam montibus solitariae exercitationis cursum exercebat, divinitus fit certior de ejus dormitione. Statim itaque consurgens ad speluncam pervenit, et, ecce, panthera egrediens, et dentibus suis lacernam ejus arripiens, eo illam deducit, atque ad corpus perducens subsistit. Polychronia autem illud tamquam recens reperit, et modo mortuum, et osculatur, lacrymisque lavans, reverendum monachum Abramium, adit, ac rei gestæ notitia imbuit.

8 Hic vero, assumptis simul fratribus tribus vadit

AUCTOR
LAURENTIO.

Avtilo S. Ithanasii, nec non Charisii, ac Neophyti

E

martyrio, machinas diaboli vincit.

F

Mors ejus, ac corpus mirabili modo ostensum:

AUCTORE
S. A. PRUDENTIO.
sepultura, ac
publica venera-
to.

vadit cum Polychronia, ac peractis circa eam omnibus, quæ conveniunt, floridum illud sanctæ Anthusæ corpus terræ tradit, atque ita rediit. Non multo autem elapso tempore, Dei angelus ipsi mandat, ut ædem sacram faciat juxta speluncam, ac monasterium condat. Hanc rem senex sine mora executioni mandat ad commune bonum, ac miraculosum sepulcrum accolis ostendit, quod prodigiorum fontes ad hoc usque tempus præbet rogantibus, in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, unius consubstantialis et individuae Trinitatis: quam decet omnis gloria, honor, et adoratio nunc et semper, et in secula seculorum. Amen.

ἔρχεται σὺν τῇ Πολυχρονίᾳ, καὶ τὰ εἰκότα τελέ-
σαντες ἐπ' αὐτῆ, τῇ γῆ τὸ ἀνθινὸν παραδίδωσι σῶ-
μα ἐκείνο τῆς Ἀνθούσης, καὶ οὕτως ὑπέστρεψε. Χρόνος
παρήλθεν οὐχὶ συγνός, καὶ ἄγγελος αὐτῷ θεῖος
παράκελεύεται οἶκον εὐκτέριον πρὸς τῷ σπηλαίῳ
ποιῆσαι, καὶ μονὴν ἀποκαταστήσαι. Ὁ δὲ θάπλον ὁ
γέρων διαπραξάμενος κοινὸν ἀγαθόν, καὶ θαυμάτων
σοφὸν τοῖς περιοίκοις ἀπέδειξε, τὰς τῶν θαυμάτων
πηγὰς εἰς ἐτι χωρηγούντα τοῖς χριζούσιν, εἰς δόξαν
Πατρὸς, καὶ Υἱοῦ, καὶ ἁγίου Πνεύματος, τῆς μιᾶς
ὁμοουσίου καὶ ἀδιακρέτου Τριάδος· ἣ πρέπει πᾶσα
δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις νῦν καὶ ἀεὶ, καὶ εἰς
τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμην.

DE S. HIPPOLYTO EPISC. ET MART.

IN PORTU ROMANO,

COMMENTARIUS HISTORICO - CRITICUS.

G. C.

B § I. Distinctio hujus Sancti ab aliis ejusdem nominis marty- ribus, et cultus ex antiquis Martyrologiis.

CIRCA MEDIUM
SÆCULI III.
Distinctio hujus
Martyris ab
aliis homony-
mis

Praeter varios Hippolytos, quorum solum no-
men aut martyrium notum est, Bollandus
noster die xxx Januarii breviter illustravit
Acta S. Hippolyti presbyteri Antiocheni, qui
Novati schismate aliquantulum deceptus, sed ope-
rante gratia Christi correctus, ad unitatem Ec-
clesiæ rediit, pro qua et in qua postea illustre
martyrium consummavit, ut in *Usuardo et Mar-
tyrologio Romano* legitur. In *Opere nostro* ad
diem xiii Augusti edita sunt Acta alterius
S. Hippolyti, quem eodem die *Martyrologium Ro-
manum ex Usuardo* sic annuntiat: Romæ beati
Hippolyti martyris, qui pro confessionis gloria
sub Valeriano imperatore post alia tormenta li-
gatis pedibus ad colla indomitum equorum,
per carduetum et tribulos crudeliter tractus, toto
corpore lacerato, emisit spiritum. Denique
alius ejusdem nominis Martyr hodie in laudato
Martyrologio Romano memoratur his verbis: In
C Portu Romano sancti Hippolyti episcopi, eru-
ditione clarissimi, qui sub Alexandro imperato-
re ob præclaram fidei confessionem manibus pe-
dibusque ligatis in altam foveam aquis plenam
præcipitatus, martyrii palmam accepit; ejus
corpus a Christianis apud eundem locum sepul-
tum fuit. Ex loco, tempore, aliisque rerum
adjunctis hi tres ejusdem nominis Martyres in-
ter se diversi videntur.

cum Ruinartio

2 Unde Ruinartius inter Acta Martyrum sin-
cera pag. 155 editionis Parisiensis in *Admonitio-
ne prævia ad martyrium alterius S. Hippolyti*
nostrum hodiernum ab aliis ita distinguit: Ve-
rum etsi Prudentium hic ab errore vindicemus,
non tamen imus inficias, alios quoque præter
hunc Hippolytos fuisse, quos Ecclesia agnoscit
et celebrat. Illustris est inter eos magnus Hippo-
lytus martyr, ejus opuscula recenset Eusebius
libro vi Historiæ cap. xxii, quemque antea
cap. xx alicujus ecclesiæ episcopum seu præfectum
προϊστάως appellaverat. De eodem Hippolyto et
ejus opusculis plura habes apud Hieronymum in
Catalogo, ubi illum ignotæ sibi sedis episco-
pum fuisse dicit. Gelasius libro de duabus Natu-

ris eundem ARABIE METROPOLITAM appellat;
alii passim Portuensem episcopum fuisse dicunt.
Sic Photius ipsum sancti Irenæi, alii vero Cle-
mentis Alexandrini discipulum fuisse tradunt.
Ejusdem quoque meminit Epiphanius Hæresi tri-
gesima prima, aliique fere scriptores ecclesiasti-
ci: ejus festum agunt Martyrologia vulgata
die xxii aut xxiii mensis Augusti, ejusque marty-
rium ad Alexandri Severi tempora referunt.

3 Attamen Tillemontius tomo III *Monument. adversus Tillemontium*
cecles. pag. 242 et 675 accusat eminentissimum
Baronium, acsi magnum S. Hippolytum episco-
pum et martyrem die xxii perperam collocasset,
eumque cum altero ejusdem nominis martyre con-
fundisset. Deinde contendit, Antiochiæ S. Hip-
polytum præsulem annuntiandum esse xxix Ja-
nuarii, quo die a Græcis celebratur. Quinimo
facile concedit, forsan hunc Sanctum postero die
in Martyrologis repeti, et unum eundemque
esse Martyrem, qui die xxix colitur, et die se-
quente in Martyrologio Hieronymiano annuntia-
tur. Non gravate admittimus, S. Hippolytum
antistitem die xxix Januarii a Græcis, et die xxii
Augusti a Latinis celebrari: nam Tillemontius
ipsa historiæ tractandæ experientia novit,
sæpius eundem Sanctum apud Græcos et Latinos
diversis diebus annuntiari. Sed difficulter admit-
temus, S. Hippolytum, episcopum, qui xxix Ja-
nuarii et xxii Augusti in Martyrologiis refer-
tur, eundem esse cum homonymo martyre, qui
die xxx Januarii in usdem fastis ecclesiasticis me-
moratur: hic enim tantummodo fuit presbyter
Antiochenus, qui aliquantulum schismati Nova-
tiano adhererat, ac postea respicerat, ut *Ado*,
Usuardus, ac ipse Prudentius testantur. Hæc au-
tem labe, quantumvis penitentia et sanguine
satis eluta, nusquam sancto Præsuli nostro tri-
buitur.

4 Præterea adversus Tillemontium militant
ipsi Græci, quos pro sententia sua allegat: hi
enim in *Menologio Basiliano*, quod sæculo deci-
mo scriptum est, die xxix hunc S. Hippolytum
appellant papam, id est, episcopum, et memine-
runt

A runt de beata Chrysa, hoc est S. Aurea, ac denique elogium suum concludunt his verbis: Commotus tanta Christianorum caede Hippolytus papa, et divino incensus zelo, coram tyrannum gravius accusavit, qui impotenti ira correptus, Papam ejusque comitatum, presbyteros, diaconos, et Episcopum acerbissime prius tortos, alligatis ad manus pedesque gravissimis saxis, in mare projiciendos curavit. Alii Græci die xxx Januarii metrici de eo sic canunt: Ἰππολύτου πόντου τριακοστῆ ἡμέρᾳ βέβηα. Id est: Ter deua Hippolytum ponti sub gurgite mersit. Quis inde non videt, hic a Græcis designari S. Hippolytum episcopum, qui in Actis nostris supra relatis dicitur S. Auream sepelivisse, et postea crudelitatem tyranno exprobrasse, ac tandem submersus fuisse? Quapropter ex Tillemontio discere cupimus, quo die apud Græcos et Latinos colatur S. Hippolytus ille, quem Ecclesiæ doctorem, episcopum ac martyrem vocat, et quisnam ejusdem nominis Sanctus apud veteres Martyrologos die xxii vel xxiii Augusti in portu Romano annuntietur. Quis et ubi sit iste portus Romanus, postea discutietur. Interim videmus, quomodo inclutus iste Martyr etiam apud alias nationes celebratur, ut inde quoque nostra opinio aliquod robur accipiat.

et ex 20-218
Fastis Æthio-
pici

5 In Fastis sacris ecclesiæ Æthiopicæ, quos Jobus Ludolfus anno 1681 Francofurti ad Mænum edidit, die v mensis Jacatit, id est xxx Januarii nostri, annuntietur Hippolytus, et die sequente recolitur emersio corporis Hippolyti e mari, ad quas annuntiationes editor pag. 430 notat sequentia: Hippolytus Abulides, Æthiopicus Papa Romanus vocatur, sicuti indicavimus in Commentariis num. xxx § 103, ubi etiam canones ejus recensoimus. A Græcis et Ruthenis hoc ipso die, qui illis est Januarii trigesimus, cum multis aliis Sanctis sociis commemoratur; nec non ἡπάρα Ρώμης, Papa [urbis] Romæ in Synaxariis illorum appellatur. Sub Claudio passus dicitur, non illo vitrico et antecessore Neronis, quia tunc temporis persecutio Christianorum nondum cœperat; sed Gallieni successore, circa annum Christi cclxvii, qui strenuus miles, at Christianorum infensissimus hostis fuit. Episcopum Portus Romani eum fuisse censet doctissimus P. Papebrochius in notis ad Januarium Græcorum metricum dicto die trigesimo, ac pollicetur illustrationem historiæ illius ad diem xxii Augusti, quo a Latinis colitur. Miraculum de eo refert encomiastes (is est poeta Æthiops, ut mox intelligitur) quod corpus ejus, quamvis saxo pedibus appenso, mari immataverit, nec submergi potuerit, ut hoc et sequenti die narratur.

et ex 20-218
Fastis Æthio-
pici

6 Præterea Ludolfus ad Papebrochium misit duplicem hymnum stylo ligato, quem poeta Æthiops die v et vi mensis Jacatit, aut apud nos xxx et xxxi Januarii, recitandum proponit. Nos utrumque ab eodem Ludolfo Latine redditum, sine ulla metri distinctione transcribimus, et unum ex Ode quarta diei quintæ exhibemus hoc modo: Salutem tibi, Hippolyte; pater noster, qui dignus fuisti, ut appellareris doctor, mundi sacerdos. Super abysso cadaver tuum dum nataret incolume, pudore et ludibrio affectus, qui projecerunt te persecutores tyranni, pedi tuo alligantes lapidem. Alter vero ex Ode primâ diei sextæ sic sonat: Salutem dico emersioni corporis (ejus) e mari, quamvis lapis gravis pedibus ejus alligatus fuisset, Hippolyte doctor.

Augusti Tomus IV

Adferat mihi benedictionem e Gerizan monasterio, sicut materiam divitiarum et splendorem adfert navis. In Martyrologio Coptico, quod ex interpretatione Simonis Moysis Maronitæ manu scriptum servamus, similia de supernatante S. Hippolyti cadavere leguntur, ac ibidem Martyr ille titulo Papæ Romani donatur. Si Æthiopes et alii nomine Papæ Romani hic supremum Ecclesiæ Catholice hierarcham intelligant, haud dubie cum Græcis hallucinantur, cum S. Hippolytus nunquam summus Ecclesiæ Romanæ Pontifex fuerit. Sed aliqui hunc titulum mitigant, et alio sensu exponunt, ut infra videbimus.

7 Probabiliter itaque propter affines historiarum circumstantias existimamus, hunc unum eundemque esse S. Hippolytum nostrum, qui die xxii Augusti ab aliquibus Martyrologis annuntietur, et ubi aliis ad diem sequentem refertur. In Auctariis Usuardinis hac die Romæ vel in portu urbis Romæ sancti Hippolyti martyris annua memoria celebratur. Ipse autem Usuardus die xxiii Augusti in suo Martyrologio sic habet: In portu urbis Romæ (Ado in portu Romano legit) sanctorum Yppoliti, Quiriaci, et Archillai. Sed Martyrologium Hieronymianum Florentiniæ eadem die xxiii Augusti hos duos. S. Hippolyti socios alibi collocat, ut liquet ex hac duplici et distincta annuntiatione: In Porto urbis Romæ natalis sancti Ypoliti, qui dicitur Nonnus, cum sociis suis. In Hostia natalis sanctorum Quiriaci et Arcilai. Quidquid sit de sodalibus hujus sancti Martyris, utroque die eundem S. Hippolytum commemorari, colligimus ex Auctariis Martyrologii Bedæ seu Flori, quod toto secundo Martii præfiximus: in iis enim ad diem xxii Augusti annuntietur festivitas S. Ypoliti in portu; sequente autem die ibidem celebratur in portu urbis Romæ natale S. Hippolyti, qui dicitur Nonus. Quid hic sibi velit nomen Nonos sive potius Nonnus, postmodum explicabitur.

aliisque orationibus Martyrologis

E

• lege Partu

8 Porro propter illam promiscuam ejusdem S. Hippolyti annuntiationem, libera electio nobis relicta videtur, ut Acto istius Martyris hac die vel sequente pro arbitrio discuteremus. Sed hac in re Martyrologium Romanum ex more nostro secuti sumus. Insuper hæc antiqua Martyrologia sufficiens testimonium reddunt de inmemorabili Martyris nostri cultu, qui tamen confirmari potest ex ecclesia, quæ ad honorem ipsius olim constructa fuit, et de qua Anastasius Bibliothecarius in Vita Leonis III Pontificis ex editione Fabricii pag. 130 sic meminit: Fecit autem isdem almificus Pontifex in basilica beati Hippolyti martyris in civitate Portuensi vestes de stauraci dnas, unam super corpus ejus, et aliam in altari majori. Qualis autem ætate Baronii stutus ecclesiæ istius fuerit, ipse eminentissimus scriptor in Annalibus suis ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 6 indicat his paucis verbis: Extat et in-visitar memoria olim celebris puteus ille, seu profunda fovea aquis plena, in qua sanctus Hippolytus martyrii coronam accepit; modo autem frequentibus piratarum incursionibus, diruta ejus ecclesia, apparet ignobilis. Non tantum deploramus hujus ecclesiæ ruinam; sed etiam dolemus, pleraque celeberrimi istius Viri gesta a nobis ignorari: adeo enim confusa et corrupta sunt ipsius Acta, quæ præ manibus habemus, ut vix ullam fidem mereantur, quemadmodum ex eorum initio mox demonstrabitur.

legitimus ipsius cultus ostenditur.

F

AUCTORE
G. C.

§ II. Interpolata ejusdem Sancti Acta, verosimilis aetas, qua floruit; sed incertum martyrii tempus.

Propter cras-
sum Actorum
anachronis-
mum,

Servamus duo Actorum exemplaria, quorum unum prolixius olim Romæ ex collectione P. Gallonii tomo F. excerptimus, cujus exordium ita sonat: Post transitum beatissimæ Pelagiæ, quæ per multos annos in quodam montis Olivæli antro degenus masculus putabatur (fuerat enim pessima meretrix) beatus Hippolytus, qui et Nonnus dicitur, cujus prædicatione Alexandria conversa fuerat, limina Apostolorum visitare cupiens Romam adiit. Sanctorum sepulera, quibuscumque in locis vel in cæmeteriis inveniret, curiosissime requirebat, ibique dignas Domino laudes referens diu noctuque in orationibus persistebat. Deinde imperitus Actorum scriptor fuisse narrat varia, quæ S. Hippolytus sub imperio Alexandri Severi gessit et scripsit. Denique idem auctor affirmat, illum sub Claudio Alexandri imperatoris successoris martyrium subisse. Verum, ut hic alios errores historicos prætermittam, quis unquam conciliabit tempora Alexandri et Claudii, qui sæculo tertio imperarunt, cum ætate S. Nonni episcopi, qui sæculo quinto Pelagiam meretricem convertit et ad bonam frugem reduxit?

in quem S. Petrus
Damianus
etiam suscepit.

10 Attamen S. Petrus Damianus, magis virtutibus exercendis quam tricis chronologicis discutendis assuetus, in eundem crassum parachronismum impegit, dum in Epistola nona ad Nicolaum II Pontificem inter alia sic scripsit: Beatus quoque Nonnus martyr, qui et Hippolytus, memoriæ nostræ non prætereundus occurrit; qui nimirum postquam triginta millia Saracenum ad Christi fidem efficacissima prædicatione convertit, postquam beatam quoque Pelagianam de lupanaribus ad Ecclesiæ pudicitiam provocavit, postquam denique nonnullos sanctarum expositionum libros luculenter explicuit, tandem episcopatum deseruit, de Antiochenis partibus, unde erat oriundus, abscessit, Romanos fines appetiit. Cumque beata Aurea apud Ostiam civitatem, saxo cervicibus alligato, in marius fluctibus martyrium consummasset, beatus Nonnus sanctum cadaver pia devotione collegit, et cum omni diligentia tumulavit: quem mox idem persecutor, qui dicebatur Ulpinus, juxta Tyberis alveum in foveam aquis plenam mergi præcepit; cujus postmodum corpus, consummato triumphali martyrio, in civitate, quæ Portus dicitur, Christiana devotio sepelivit. Illico audita est vox velut infantium, per unam fere horam clamantium Deo GRATIAS. Qui ergo talem vite meruit clausulam, liquido patuit, quia episcopatum deserens coram Deo non incurrit offensam. Hinc manifestum fit, Acta S. Hippolyti jam tempore S. Petri Damiani aule confusa et corrupta fuisse, ut vix tuto admitti possint ea, quæ in illis forsitan vera narrantur.

non nisi s quo
que cui filius
corum compin

11 Præterea habemus aliud Actorum apographum, quod ex tomo VII Ms. Collectionis Bavariæ fol. 149 prodit, et ex supradictis Actis longioribus contractum videtur. Illud hic integrum curioso lectori exhibebimus, cum breve sit, et omnia summam complectatur his verbis:

Beatus Hippolytus, qui et Nonnus dicitur, cujus prædicatione Alexandria conversa fuerat, limina Apostolorum visitare cupiens Romam adiit. Sanctorum sepulera ubicumque in locis vel cæmeteriis invenire poterat, curiosissime requirebat, ibique dignas Deo laudes referens, die noctuque in orationibus persistebat. Postmodum vero ad portum Tyberinæ urbis properans, Spiritus sancti gratia revelante, verbum vitæ, quibus poterat, cum miraculorum indicis prædicabat. Denique postquam multa divinarum Librorum commentaria edidit, et beatam virginem Auream pro Christo passam sepelivit, cum Ulpium Romulum urbis Romæ vicarium reprehenderet, quod Christianos crudeliter damnaret, prædicti vicarii præcepto ligatis manibus ac pedibus in foveam aqua plenam præcipitur, sicque cum martyrii triumpho ad Christum perrexit.

12 Tunc audita est quasi vox infantium dicentium DEO GRATIAS. Qua voce audita, Ulpinus Romulus dicebat: Modo patefiunt artes magicæ. Nonne auditis consolationes dæmonum? Pretiosissima autem Martyris anima cum hujusmodi laudis voce cælos penetravit. Unde non dubium est, angelica illic solatia consortii adfuisse. Christiani vero noctu levaverunt corpus ejus de puteo occulte, et cum hymnis et laudibus omnique veneratione sepelierunt in eodem loco non longe ab ipsa fovea, quasi pedes plus minus sexaginta in insula, quæ uno latere mare habet, a duobus divisione alvei Tyberis cingitur, vigesima secunda die mensis Augusti; ubi quotidie præstantur Christi beneficia, et fructus orationum sancti Martyris exuberant usque in præsentem diem. Vides, in hoc Actorum compendi S. Hippolytum etiam Nonnum appellari. At eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 7 et in Notis ad Martyrologium Romanum die 4 Augusti monet, ista voce tantummodo monachum significari. Forte S. Hippolytus ita cognominatus est, eo quod antea vitam solitariam durisset. Quicquid sit de isto sancti Martyris nostr. cognomine, hic cum S. Nonno, qui Pelagianam meretricem convertit, confundi non potest.

quod hic eadē
betur

13 Etiam in hac Actorum synopsi non exprimitur tempus, quo S. Hippolytus vixit, quamvis in Actis longioribus dicatur floruisse sub Alexandro Severo, et martyrium subisse sub Claudio II imperatore, qui primum anno Christi 268 in locum Gallieni successit. Uod ad ætatem ipsius attinet, Eusebius Casariensis lib. vi Historiæ ecclesiasticæ cap. xxii tradit, eum sub Alexandro imperatore claruisse. Quapropter accommode explicandi vel prorsus rejiciendi sunt Palladius in Historiæ Lausiæ cap. cxxviii, et Cyrillus in Vita S. Euthymii, qui videntur hunc S. Hippolytum Apostolis notum vel familiarem appellare, licet Possevinus noster id alteri Hippolyto tribuentium existimet. Cotelerius tomo II Monumentorum ecclesiæ Græcæ in notis ad vitam S. Euthymii col. 639 et 640 putat ibi designari S. Hippolytum nostrum, et propterea hæc Cyrilli expressio ab illo magna hyperbole ibidem vocatur. Photius in Bibliotheca cap. cxxi testatur se legisse libellum Hippolyti illius, qui Irenæi discipulus fuit, in quo hæreses quasdam impugnat. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 4, et Miræus in Scholiis ad Catalogum S. Hieronymi de Scripturis ecclesiasticis cap. lxi asserunt, eundem S. Hippolytum discipulum S. Clementis Alexandrini

Evulsi discen-
tibus eadem tem-
pus

F

A drini fuisse. Hæc Photii aliorumque opinio eum ætate Sancti nostri satis convenit, etiamsi eam apud antiquiores scriptores non invenerimus. Jam videamus, an alicunde verosimiliter eruere possimus tempus martyrii ipsius, de quo veteres auctores distincte non meminerunt.

quo sumtus hoc
pericul morty-
sum subit.

14 Severioribus criticis non placet, quod in Martyrologio Romano martyrium S. Hippolyti collocetur sub imperio Alexandri Severi, eum tunc nulla persecutio fuerit, quinimo ipse imperator Christianis faveret. Unde Ruinartius in Præfatione ad Acta Martyrum sincera pag. XLVIII eundem scrupulum proponit, et utcumque discutere conatur hoc modo: Alexandrum Helio-gabali successorem Christianis favisse nemo potest inficiari, nisi omnes antiquos scriptores rejicere velit. Unde mirum est, tot martyres sub ejus imperio passos a nonnullis recenseri. An id ad præfectos, quos sub ejus imperio sævissimos, fuisse aiunt, referendum est? An forte dicendum, aliquot martyres, qui sub Severi persecutione passi sunt, ad Alexandri tempora incaute transferri, quod et ipse Severus fuerit appellatus? At Cælius Papa, qui eo imperante

B vivere desiit, inter martyres in Calendario Bucheriano recensetur. Sed S. Hippolytus noster non potuit lauream martyrii adipisci sub imperatore Severo, cum hic anno Christi 211 obierit, et ille cyclum suum Paschalem ab anno Christi 222 inceperit, ut postea dicitur.

cum aliqui sub
Alexandro im-
peratore

15 Eminentissimus Baronius non tanti facit Acta, ut propter eorum auctoritatem temporibus Claudii II imperatoris martyrium S. Hippolyti affigat, quemadmodum hac die in notis ad Martyrologium Romanum monet sequentibus verbis: Extant Acta Hippolyti et sociorum, in quibus corrigenda sunt ea, quæ de Claudio dicuntur: nam sub Alexandro imperatore eum claruisse, iidem qui supra auctores testantur. Quod præterea de Ulpio in illis scribitur, Ulpianum pro Ulpio restituendum putamus: is etenim sub Alexandro præfecturam Urbanam administrans, dirissimas de Christianis sumpsit pœnas. Laudatus eminentissimus scriptor in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 225 num. 1 et sequentibus probat, sub imperio Alexandri Severi inter alios jurisconsultos Romanos præcipue Ulpianum Christianis infensissimum fuisse.

ali sub hujus
auctore Ma-
ximino.

C 16 Nonnulli scriptores propter favorem Alexandri imperatoris erga Christianos mallent martyrium S. Hippolyti collocare sub Alexandria successore Maximino, de quo Eusebius in Historia ecclesiastica lib. vi cap. xxviii ita scribit: Inter cæso Alexandro imperatore, qui tredecim annis regnaverat, in ejus locum succedit Maximinus; qui gravi odio succensus adversus familiam Alexandri, in qua plerique erant Christiani, persecutione excitata, solos ecclesiarum antistites, utpote euangelicæ prædicationis auctores, interfici jussit. Adde, quod sub imperio hujus Maximini inveniatur Ulpius consul, ut Censorinus auctor corvus in Opusculo suo de Die natali cap. XXI apud nos pag. 38 testatur his verbis: Secundum quam rationem, ni fallur, hic annus, cujus velut iudex et titulus quidam est Ulpii et Pontiani consulatus, ab Olympiade prima millesimus est et quartus decimus, ex diebus dumtaxat æstivis, quibus agon Olympicus celebratur; a Roma autem condita nongentesimus nonagesimus primus. Chronologi disputant, in quem Christi annum hæc computatio conveniat, de qua Petavius noster in Doctrina temporum lib. IX cap. XLII

consuli potest: nobisenim sufficit, hunc consulatum in imperium Maximini incidisse.

17 Porro Onuphrius Panvinius in Commentario ad librum secundum Fastorum apud nos pag. 258 existimat, hunc consulem fuisse M. Ulpium Crinitum, qui rursus postea sub imperatore Valeriano consulatum gessit. Sed in Actis nostris (hæc tamen exiguam aut nullam fere auctoritatem habent) iudex S. Hippolyti vocatur Ulpius Romulus, et urbis Romanæ vicarius fuisse dicitur. Quamvis igitur sub imperatore Maximino habeamus persecutionem adversus Christianos, quæ præcipue spectabat ad eorum antistites, qualis etiam sanctus Martyr noster fuit, et reperiamus Ulpium consulem, tamen ob discrepantiam cognominis et officii non audemus huic Ulpii consulatui martyrium ejus confidenter alligare.

ALBERTO
II. C.
sicut rollorent.

18 Imo ne quidem asseveranter martyrium S. Hippolyti audemus statuere sub imperio Maximini, propter epistolam ipsius, quæ ad reginam quamdam scripta est, et ex qua Theodoretus Dialogo 2 et 3, sive tomo II Operum pag. 88 ac 155, fragmenta aliquot allegavit. Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 10 putat, hanc reginam fuisse Mamram, imperatoris Alexandri matrem, quæ Christianis utcumque favebat. Verum anno Christi 1551 in agro Verano repertus est cyclus Paschalis, de quo postea agetur, et in cujus latere inter alias S. Hippolyti lucubrationes exhortatio ad Severinam notatur. Unde Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 213 suspicatur, hæc Severina indicari Severam, Philippi imperatoris uxorem, quæ Christiana fuisse perhibetur, et ad quam doctissimus Origenes etiam litteras dedit. Si illa Tillemontii suspicio vera sit, haud dubie martyrium S. Hippolyti usque ad annum Christi 250 sive ad persecutionem Decii imperatoris differendum est.

etsi forsan ab
rationes hoc al
legatas

19 Ad hanc suspensionem confirmandam accedit testimonium S. Epiphani, qui Heresi 37 sive 57 contra Noëtianos ita scribit: Post hunc alius quidam hæreticus, Noëtus nomine, prodit; neque multis abhinc annis, sed ante hos fere centum ac triginta, nimirum priusquam Sanctus hoc Opus suum componeret. At S. Epiphanius circa annum 375 illud Opus adversus hæresim conscripsit, adeoque retrorsum numerando hæresis Noëtiana sub imperatore Philippo exorta est, ut Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 242 affirmat. Cum itaque S. Hippolytus hanc Noëti hæresim recenter exortam videatur impugnasse, ut opud eundem Tillemontium pagina proxime citata ostenditur, in ista hypothesis martyrium ipsius ante persecutionem Decii imperatoris collocari non potest. Hæc tamen Tillemontii argumenta non omnino certa sunt, quandoquidem ab aliis negantur. Propter has difficultates unilique intricatas, quas eruditus lector videt, initio hujus Commentarii martyrium S. Hippolyti circa medium sæculi tertii lato quodam modo ad marginem notavimus.

usque ad per-
secutionem Decii
differendum sit

§ III. Incerta hujus sancti Episcopi et Martyris cathedra.

Eusebius in Historia ecclesiastica lib. VI cap. XX de episcopatu S. Hippolyti sic scribit: Eadem tempestate multi ecclesiastici viri doctrina excellentes

Quamvis Euse-
bius et Hierony-
mus ignorant
sedem hujus
Sancti,

AUCTORE
G. C.

excellentes florebant . . . Inter hos fuit Beryllus Bostrenorum in Arabia episcopus, qui præter epistolas et lucubrations, varia quoque elegantis ingenii monumenta dereliquit. Similiter et Hippolytus alterius cujusdam ecclesiæ episcopus. Sanctus vero Hieronymus videtur locum episcopatus ejus indagasse et non invenisse, quemadmodum in Opere de Scriptoribus ecclesiasticis cap. LXI innuit his verbis: Hippolytus cujusdam ecclesiæ episcopus (nomen quippe urbis scire non potui) rationem Paschæ temporumque canones scripsit etc. Aubertus Miræus in notis ad hunc S. Hieronymi textum asserit, illum fuisse episcopum Portus Romani, et in hac re secutus est opinionem eminentissimi Baronii et aliorum, quos infra recensebimus.

tamen Gelasius
eam collocat

21 Gelasius I Pontifex, vel potius Gelasius Cyzicenus, ut Bellarminus alique viri docti malunt (uterque sæculo quinto floruit) in opusculo de Duabus in Christo naturis contra Nestorium et Eutychem, quod in Colonienſi Patrum Bibliotheca tomo V part. III editum est, ibidem pag. 671 testimonium Hippolyti episcopi et martyris Arabum metropolis contra istos hæreticos producit. Ex his Gelasii verbis alio caractere expressis Tillemontius tomo III Monument. eccles. pag. 239 affirmatissime concludit, S. Hippolytum nostrum a Gelasio metropolitanum Arabum antistitem nominari. Postmodum vero pag. 672 ejusdem toni in ea hypothesi contra Gelasium, quem sibi adversarium fingit ut putat, speciose argumentatur in hunc fere modum: Bostra eo tempore, inquit, verosimiliter erat unica Arabiæ metropolis; atqui ex supradicto Eusebii Cæsariensis testimonio constat S. Hippolytum tunc non fuisse antistitem Bostrenorum, sed alterius cujusdam ecclesiæ episcopum; ergo non potest vere a Gelasio metropoli Arabum appellari. Nos totum hunc Tillemontii syllogismum gratis admittimus, ut ex infra dicendis patebit.

sub metropoli
Arabum.

22 Postremo Tillemontius dubitat de genuina Gelasii lectione, et ob levisſimam ratiunculam suspicatur, voces Arabum metropolis ab aliquo interpolatore in textum Gelasianum intrusas esse. Sed audiamus, quale sit hujus suspicionis fundamentum. Syntaxis sive periodus Gelasii non est intelligibilis aut perfecta, ait Tillemontius, nisi pro Arabum metropolis legatur Arabum metropolitani. At quid si vox metropolis in genitivo casu posita sit, ita ut significet, S. Hippolytum sub Arabum metropoli vel antistite metropolitano episcopum fuisse? Si haberemus Græcum Gelasii textum, forsitan in eo genitivus Græcus metropoleos exprimeretur. Certe nihil nos cogit Arabicum S. Hippolyti episcopatum de ipsa Arabum metropoli intelligere, cum sub illa metropoli potuerit esse episcopus obscurioris urbis, quam Eusebius et Hieronymus non noverant. Huic explicationi nostræ congruunt nonnulla, quæ curioso lectori nunc proponemus.

et forsitan in ur-
be Adanensi.

23 Quidam volunt, S. Hippolytum fuisse Portuensem vel Adanensem in Arabia episcopum, quod non prorsus improbabile videtur. Saltem eruditissimus Joseph Simonius Assemanus Maronita hunc conjecturæ consentit, dum tomo III Bibliothecæ Orientalis Clementino-Vaticanæ part. I cap. VII pag. 15 post enumeratas quasdam sancti Martyris nostri lucubrations, in notis ita monet: Hippolytus, Portus Romani, non ad Ostia Tyberina, sed celebris in Arabia hoc nomine emporii episcopus, ut Stephanus le Moyne conjici-

cit. ABULIDUM ROMÆ EPISCOPUM (verba in d
jusculis hic expressa ibidem Arabicè recitantur) vocant recentiores Christiani Arabes. Claruit circa annum Christi CCXX. De episcopatibus Arabiæ consuli potest Carolus a sancto Paulo in Geographia sacra pag. 295 et sequente, ubi etiam de metropoli Bostrensi meminit.

24 Numero præcedente diximus, S. Hippolytum forsitan fuisse Portuensem vel Adanensem episcopum, quia hic Romanorum portus sive Romanum in Arabia emporium videtur Adane et vulgo Aden appellari. Sane Philostorgius in Historia ecclesiastica lib. III cap. IV narrat, quomodo princeps Arabum ad fidem Christianam conversus fuerit, et in ditone sua construxerit tres ecclesias, de quibus habet sequentia: Ex illis autem ecclesiis unam quidem in metropoli totius gentis, quam Tapharon vocant, ædificavit; aliam vero in eo loco, in qua Romanum erat emporium, ad exteriorem oceanum vergens: vocatur autem hic locus ADANE, quo caneti, qui ex Romanorum ditone veniunt appellare solent. Tertiam denique ecclesiam in altera regionis parte extruxit, ubi Persicum est emporium celebre in ostio maris Persici, quod inibi est, situm. Si tamen S. Hippolytus unquam fuerit episcopus urbis Adanensis, profecto mirum omnibus videbitur, Eusebium Arabiæ vicinum, et S. Hieronymum, Romæ et in Oriente diu versatum non novisse cathedram episcopalem hujus sancti Viri, sive celeberrimum Arabiæ emporium, quod a Romanis passim frequentabatur. Igitur undique involvitur tenebris, quos sine clariore luce dissipare non possumus, et ideo ad opiniones aliorum referendas progredimur.

quæ potius H
manus olim ve
entibus.

25 Leontius Byzantinus erante sæculo sexto edidit opusculum de Sectis hæreticorum, ubi in editione Basileensi Græco-Latina anni 1578, apud nos pag. 431 ab ipso Clemens et Hippolytus episcopi Romani inter alios hæresum impugnatores recensentur. At sicut certum est, Clementem Ecclesiæ Catholice præfuisse, ita etiam constat, nullum Hippolytum inter Pontifices Romanos numerari posse. Attamen Georgius Syncellus hunc non episcopum duxerat, verum etiam archiepiscopum Romanum vocat, dum in Chronographia sua Parisiis anno 1652 Græco Latine edita pag. 315 meminit de Cyclo Paschali beati apostoli, archiepiscopi, et in agro Romano martyris Hippolyti Græce του μακαρίου ἀποστόλου καὶ ἀρχιεπισκόπου . . . Ῥώμης Ἱππολύτου, καὶ ἱερομάρτυρος. Sed ab eodem chronographo postmodum pag. 358 laudatæ editionis appellatur Hippolytus sacer philosophus, Portus Romani episcopus, Christiana philosophia præstans, Græce Ἱππόλυτος ἱερός φιλόσοφος, ἐπίσκοπος Πόρτου τοῦ κατὰ τὴν Ῥώμην, σφόδρα διαπρεπῶς ἦνθει ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίᾳ. Quinimo in Menais Græcorum ad diem XXX Januarii S. Hippolytanus πᾶσα Ῥώμης, id est Papa Romæ vel Papa Romanus nominatur.

Græci quidem
eum episcopum
Romanum vocant;

26 Combefisius in Auctario novissimo Bibliothecæ Græcorum Patrum pag. 63 hanc Græcorum phrasim explicare conatur his verbis: Quod Hippolytus passim Ῥώμης, episcopus Græcis dicitur, nonnumquam ἱέρτου Ῥώμης, satis ambiguum, quo sensu ab eis scriptum sit. Fuisse Romanum Antistitem, vel usquam Romæ sedisse (id est Apostolicæ Sedi senioris Romæ præsedisse) nullam vestigium est. Factum esse Portuensem episcopum, sicque Romanum antistitem, Romanæ scilicet proprie metropoleos suffraganeum, ut vocant, ac comprovincialem, ultra quam erat

quam illorum
phrasin Combe-
fisius

A erat Romana propria dicecesis, in qua Romanus Pontifex creabat episcopos peculiari jure (qui idcirco episcopi Romani, ut distincti a Gallis, Hispanis, aliisque in quavis provincia metropolitico jure, ex canonum Nicænorum dispositione ordinari solitis, nonnullis nuncupantur) Græci significant, quod ita citant; sicque legisse auctor est Marianus Victorius in antiquo codice Sorbonæ. Hunc tamen ejus episcopatum Hieronymus non novit, etsi diu Romæ versatus, rerumque ibi ecclesiasticarum strenuus indagator fuit.

in novissimo
auctario Græ-
corum Patrum

27 Num Romæ Græcis episcopus sive Romanus ea phrasi, qua Cassianum perinde Romanum vocant (Ρωμαίων αεσι dicerent LATINUM) quod relicta Syria in Occidente et ditione peculiari Romani Pontificis, sive in ejus patriarchatu consedisset, cum tamen ipsi jam Græci se Ρωμαίους vocent a juniore Roma; vixque aliter, quam ὑβριστικῶς; (contumeliæ causa) schismatico spiritu LATINOS nominent. Quod a viro amicissimo, erudito, infulato, et inter patres infulatos sanctitatis luce splendidissimo nostræ Galliæ jubare, inque illa felicissime novatorum tenebras suis radiis dispellente, atque eos ad unam vere sanctam Ecclesiam Catholicam Apostolicam ipsis maxime ejus sanctitatis ac disciplinæ momentis cogente; episcopos Romanos dici, qui quasi levando onus Romani ipsius Antistitis, ejusque vice in Urbe celebrent, ad id muneris peculiariter delecti, inter quos se ipse annumerabat, nescio an tantæ antiquitatis sit, ut inde Hippolytus Ῥώμης episcopus audire Græcis potuerit, sive etiam an illi eum Romanæ Ecclesiæ ritum, nobis etiam Latinis satis obscurum, ita perspectum habuerint. *Hactenus scriptor ille Dominicanus, qui non satis clara periodorum constructione sententiam suam exponit.*

et anonymus
quidam criticus

28 Clarius ac melius hunc loquendi modum apud Græcos excusat anonymus quidam criticus, qui Parisiis anno 1717 varias dissertationes de antiquitate ecclesiastica et profana edidit, et opusculum suum Gallicè Amœnités criticæ inscripsit: hic enim lib. I Dissert. XII asserit, ab ipsis Latinis similè phrasim usurpatam fuisse ad designandos provinciales Romani Pontificis episcopos, et opinionem suam satis solide probat ex Itinere Italico Mabillonii, quod tomo I Musei Italici part. I pag. 146 et sequente representat hanc inscriptionem: Anno MXC, Indict. XIII, mense Mart., die XXV dedicata est hæc ecclesia sanctæ Mariæ, quæ appellatur ad Pincam per Episcopos Urbis, id est V. Savinensem et Johannem Tuscolanens. tempore domni Urbani II Papæ, in qua sunt reliquiæ etc.

explicari illo
sensu,

29 Deinde crudelissimus Mabillonius ad hanc inscriptionem observat ibidem sequentia: In hac inscriptione advertere juvat, Sabinensem et Tuscolanensem Urbis Episcopos (quod proinde vocabulum Romani Pontificis suffraganeis commune erat) appellari. Hinc explicari potest, quod legimus in chartario Farfensi, nempe quod « DODO EPISCOPUS SANCTÆ ROMANÆ ECCLESIE » dedit libras quinque pro rebus post mortem, » id est ecclesiam sanctæ Mariæ cum casamento » ipso Cassiano. Actum mense Octobri, temporibus Benedicti VIII ». In alio diplomate illi suffraganei vocantur Romani episcopi. Dodo mox laudatus videtur fuisse episcopus Sabinensis, omissus apud Ughellum. *Supra laudatus anonymus Gallus ex his exemplis concludit, Græcos per nomen Papæ vel Episcopi Romani, quod*

S. Hippolyto tribuunt, præsulem Romani Pontificis suffraganeum seu improvincialem indicare voluisse, eosque propter hunc loquendi modum non statim erroris arguendos esse, cum ipsi Latini sæculo XI, et forsitan citius ita scripserint.

AUCTOR
G. C.

30 Quidquid sit de mente Græcorum, qui sæpe reru Occidentalium imperiti sunt, nos hanc dubiam eorum phrasim libenter in meliorem partem interpretamur, cum præsertim distinctius locuti fuerint alii scriptores ejusdem nationis, inter quos Anastasius cum Georgio Syncello diserte asserit, hunc sanctum Martyrem fuisse episcopum Portus Romani: nam in Epistola ad Theodosium presbyterum Gangrensem data, quam Sirmundus noster anno 1620 inter alia opuscula Parisiis edidit, adversus hæreticos pag. 209 et 212 allegat testimonium sancti Hippolyti, episcopi Portus Romani, et martyris veritatis, scilicet Græce του ἁγίου Ἱππολύτου ἐπισκοπου Πόρτου, ἤγονν του λιμῆνος Ῥώμης, καὶ μάρτυρος τῆς ἀληθείας. Etiam S. Germanus patriarcha Constantinopolitanus, qui ineunte sæculo octavo floruit, Sanctum nostrum videtur Romanis annumerare, dum in Coloniensi Patrum Bibliotheca tomo VIII pag. 58 sic scribit: Id et Hippolytus e Roma, et sanctus Cyrillus dicunt in libris suis de Antichristo.

quo ab alius oppo-
sitatus episcopi
Portus Romani
fuit

E

31 Quinimo nonnulli putant, ipsum ab Hieronymo in Epistola ad Magnum oratorem appellari Romanæ urbis senatorem, eo quod in quibusdam editionibus Operum S. Hieronymi, ac etiam in novissima Parisiensi tomo IV parte II col. 656 legunt sequentia: Hippolytus quoque et Apollonius, Romanæ urbis senatores, propria opuscula condiderunt. At Remigius Ceillier Benedictinus in Opere Gallico de Scriptoribus ecclesiasticis tomo II pag. 316 in notis ad articulum primum capituli vigesimi septimi solenter observat, ita dumtaxat in aliquibus editionibus legi: nam in antiquis manuscriptis, quibus Marianus Victorius præsul Italus in editione Operum S. Hieronymi usus est, teste eodem bibliographo Gallo, pro voce senatores legitur senator, ita ut hæc dignitas tribuatur soli Apollonio, cui certe convenit, cum S. Hieronymus in libro de Viris illustribus cap. XLII eandem rursus ei describat, et ibidem cap. LXI in elogio S. Hippolyti de illa dignitate senatoria nullam mentionem faciat.

Non videtur
fuisse senator
Romanus.

F

32 Quod vero ad Romanum vel potius Portuensem S. Hippolyti episcopatum attinet, huic ei tribuunt plerique recentiores, inter quos Cangei in Prefatione ad Chronicon Paschale post diu quæsitam alibi urbem Portuensem, tandem pag. XVI et sequente sic disserit: Sed quod Hippolytum Portus Romani fuisse episcopum omnino videatur suadere, id potissimum fuerit, quod is Romanus dicatur in Catalogo imperatorum Leanelaviano supra laudato, et quod anno MMLII in agro Verano non procul ab æde sancti Laurentii ad Urbem reperta sit antiqua e marmore statua solio insidens, in cujus quidem solii binis laterculis cycli Paschales annorum sedecim Græcis litteris erant descripti; ex quibus, tum ex librorum lemmate, quod horum dexter continebat, Hippolyti, cujus nomen non erat expressum, facile deprehensum est statuam esse, quam ex portu Romano, non vero ex Ægypto huc esse allatam admodum est probabile. Deinde hanc Hippolytum, cujus statua anno 1551 in agro Verano cum cyclo Paschali inventa est, confundit cum S. Hippolyto presbytero, qui si-

sed ex Arabia
Romanæ exiit.

mul

DUCTOR.
G. G.

mul cum Pontiano in insulam Sardinia relegatus est, et qui passim in Martyrologiis ad diem XIX vel XX Novembris cum sancto Pontiano Pontifice Romano memoratur. Hæc Cangii opinio nobis non placet, et ad diem XIX vel XX Novembris ei plura argumenta opponi poterunt. Nihil hic dicimus de crasso Centuriatorum Magdeburgensium errore, qui Centuria III cap. X S. Hippolytum statuunt episcopum Ostiensem, et hac nova opinione imperitiam suam produunt, inter episcopatum Ostiensem et Portuensem non distinguentes.

— Episcopus
Portus Romani
factus esse, ut
Baronius

33 Si quis porro querat, quomodo Sanctus iste ex cathedra Orientali ad Occidentalem sive Portuensem in Italia translatus fuerit, eminentissimus Baronius huic quaestioni respondet, dum in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 4 de S. Hippolyto nostro sic scribit: Ipsum autem Romam advenientem digne (ut par erat) acceptum a Romano Pontifice Callisto (nam ante ipsum nulla exstat de eo memoria) et ab eo Portuensis ecclesiae episcopatum donatum apparet, eo nimirum consilio, ne tantum episcopum, sede alia obligatum, in Arabiam redeundi cura prioris commissi sibi gregis impelleret: quem ut lateri semper adhaerentem haberet, et in ambiguis consultorem, creavit episcopum Portuensem, sedem illi tribuens modicæ quidem curæ, sed amplissimæ dignitatis, cujus episcopus assistere solet Romano Pontifici. Hæc eminentissimi scriptoris opinio displicet Tillemontio et quibusdam aliis, eique præcipue objicitur silentium S. Hieronymi, qui diu Romæ versatus Portuensem S. Hippolyti episcopatum non ignorasset, ut illi argumentantur.

et Ughellus ex-
stimant.

34 Non obstante hoc argumento negativo, quod hic certe vim suam habet, Ferdinandus Ughellus in novissima editione Veneta Italia sacre tom. I col. 110 sententiam Baronii secutus est, et illum sanctum Martyrem ibidem erravit hoc elogio: Sanctus Hippolytus episcopus Portuensis, genere Arabs, olim metropolita Arabia (quod non sit dicendus metropolita; sed quomodo sub metropolita Arabia episcopus esse potuerit, superius explicatum est) Clementis Alexandrini discipulus, cujus hortatu in Italiam profectus est, Romamque veniens Apostolorum limina martyrumque cœmeteria veneratus est: cujus vitæ sanctimonia a Cælestino (lege Callisto) perspecta, Portuensis episcopus creatus est, ut eo viro doctissimo sanctissimoque in gravissimis rebus uteretur, ut ex tabulis ecclesiasticis, ejusdemque martyrii Actibus colligi potest. Nonnus cognominatus est, id est monachus, ut Petrus Damiani in Epistola ad Nicolaum Papam scribit, ubi illum cum altero Nonno, qui Pelagianam nobile scortum temporibus Theodosii junioris a veterno libidinis suis precibus suscitavit, perbelle satis confundit Hippolytus Portuensis floruit sub Callixto I, passusque martyrium est, non sub Claudio, ut depravati quidam codices affirmant, sed sub Alexandro imperatore anno cccxxx, die xxii mensis Augusti, Ulpiano Romæ præfecto, seu, ut alii legunt, Ulpio. Itaque pedibus manibusque ligatis in profundum puteum demersus est, ac post ejusdem excessum in eodem Portu Romano Hippolyti socii illustrem tulere palmam martyrii. Vir audemus hæc communioram sententiam amplecti propter argumentum, quod desumitur ab ignoratione S. Hieronymi, qui loco supra citato indicat, se urbem episcopalem S. Hippolyti indagasse, et tamen

eam scire non potuisse. Si autem hæc urbs fuisset Portus Romanus in Italia, verosimillime sanctus Doctor Romæ in vicinia istius epi copatus degens illum non ignorasset. Quapropter eruditus aliam quamdam conjecturam proponimus.

35 Ex antiquis Martyrologiis supra relatis primo constat, S. Hippolytum hac die vel sequente in Portu Romano martyrium subisse. Præterea ex Eusebio aliisque vetustis scriptoribus liquet, hunc Martyrem episcopali dignitate præditum fuisse. Denique S. Hieronymus in Opere de scriptoribus ecclesiasticis cap. LXI testatur, S. Hippolytum habuisse homiliam de laude Domini Salvatoris, in qua, præsentem Origine, se loqui in ecclesia significat. Hinc videtur S. Hippolytus fuisse episcopus in Oriente et forsitan in Arabia, ad quam Origenes anno circiter 217 evocatus est, ut apud Eusebium lib. VI Historiæ ecclesiasticæ cap. XIX legimus. Unde noster Petrus Halloix in Vita Origenis lib. I cap. X hac de re scribit sequentia; Dum in Arabia tantisper moratur, minime dubium est, quin illic quoque id, quod vulgo in more habebat, factitaril, et partim studii partim honoris causa ad audiendos in ecclesiæ cœtu episcopos accesserit; ac tum quidem accidisse illud, quod de S. Hippolyto refertur, nempe dum concionem ad populum de Domini Salvatoris laudibus haberet, atque in præsentem Originem oculos intendisset, ejus præsentiam auditoribus indicasse, seu quod eum dictis suis assentientem videret, seu quod plebi talem tantumque declarando hospitem, gratificari vellet.

quorum opinio-
ni conjecturam
superaddimus

36 His ita positis, nonne S. Hippolytus episcopus Arabs facile potuit od visitanda Apostolorum aliorumque martyrum sepulcra Romam venire, in Portu Romano ab ethnicis comprehendi, et ibidem martyrio affici? Quid si plebs, determinatam istius Martyris cathedram ignorans, hunc peregrinum episcopum a loco martyrii Portuensem cognominaverit, et hic popularis error ad aliquos posteriores ævi scriptores transierit, vel potius illa appellatio posteris occasionem dederit, ad Portuensem hujus Martyris episcopatum asserendum? Quidquid sit de hac conjectura nostra, quam propter certiora cujuslibet argumenta libenter deservimus, nos in titulo martyrium S. Hippolyti cum vetustis ac recentioribus Martyrologiis in Portu Romano collocavimus. Ceterum in hoc nostro systemate pressius urgere possumus anonymum criticum supra citatum, qui Orientalem S. Hippolyti episcopatum inficiari videtur: nam ex Eusebio aliisque constat, S. Hippolytum alicui ecclesiæ præfuisse, et S. Hieronymus asserit, concionem ab ipso habitam fuisse coram Origine, qui utique in Oriente commorabatur. In superiori autem hypothesis nihil negotii nobis facessunt alia ejusdem critici argumenta, quibus adversus Tillemontium contendit, S. Hippolytum potius in Occidente quam in Oriente episcopum fuisse: nos enim non inviti Orientalem et Occidentalem hujus sancti Martyris episcopatum cum Baronio et Ughello admittimus, ut supra innuimus, et hoc ultimum systema nostrum promera conjectura damus. Cum singularia Sancti nostri gesta nos lateant, jam tantummodo reliquum est, ut de scriptis ejus agamus.

quam tamen fa-
cile deservimus

A

§ IV. Elogia hujus sancti Viri, et aliqua ejusdem scripta.

Præter laudes
hujus Martyri
impensæ.

Theodoretus hunc sanctum Doctorem fluently fontis comparat, dum *Dialogo III, sive tomo IV operum suorum pag. 154 et sequente testimonium ipsius et aliorum sanctorum Patrum contra hæreticos adducit hoc modo*: Fac igitur pateant aures, et spiritualium fontium fluenta accipe, sancti Ignatii episcopi Antiocheni et martyris ex epistola ad Smyrnenses, . . . Irenæi episcopi Lugdunensis ex tertio libro adversus hæreses, . . . sancti Hippolyti episcopi et martyris ex epistola ad quamdam reginam. *Anastasius in Collectione Sirmundiana, quæ Venetiis anno 1728 recensa est, tomo III col. 387 citans aliquos S. Hippolyti tertus, ex auctoritate ipsius contra Monothelitas ita concludit*: Ecce nunc et sacratissimus hic et magnus Doctor, veritatisque testis fidelis, concorditer cum aliis omnibus sanctis Catholicæ Dei ac Apostolicæ institutoribus Ecclesiæ, duas secundam unionem inconfusam et impartibilem quemadmodum naturas, ita etiam duas voluntates et duas operationes congruentes et convenientes naturis, divinam, ut dictum est, et humanam, increatam et creatam, non inceptam et cœptam, tamquam Dei simul et hominis unius et ejusdem Domini nostri Jesu Christi magna voce confitetur et prædicat. *Sanctus Hieronymus in Epistola ad Magnum oratorem, quem supra assignavimus, numerat S. Hippolytum inter doctos illos viros, qui philosophia ac profanis scientiis ad gentiles oppugnandos utebantur. Nunc ad aliquas lucubraciones ejus recensendas progrediamur.*

Eusebius Casariensis

38 Eusebius lib. VI *Historiæ ecclesiasticæ cap. xx testatur, epistolas S. Hippolyti suo tempore in bibliotheca Hierosolymitana adhuc usservatas fuisse, et ibidem cap. xxii scripta ipsius ita summam enumerat*: Eodem tempore et Hippolytus inter plurima alia ingenii sui monumenta librum de Pascha composuit; in quo temporum seriem describens et canonem quemdam Paschalem per sexdecim annorum circuitum exhibens, anno primo imperatoris Alexandri computationem temporum circumseribit. Ex reliquis autem illius scriptis hæc sunt, quæ ad notitiam nostram pervenerunt: in opus sex dierum. In ea, quæ post sex dies consecuta sunt. Adversus Marcionem. In Canticum Canticorum. In capita quædam Ezechielis. De Pascha. Adversus omnes hæreses. Sed et alia plurima apud alios asservata licet reperire. *Videtur Eusebius hic tantum agere de illis S. Hippolyti scriptis, quæ ipse viderat. Non est ergo mirum, si ab aliis plura recensentur.*

et S. Hieronymus
ejus scripta
enumerat.

39 Sanctus Hieronymus in *Catalogo virorum illustrium cap. LXI de lucubrationibus ejus hæc habet*: Hippolytus cujusdam ecclesiæ episcopus (nomen quippe urbis scire non potui) rationem Paschæ temporumque canones scripsit usque ad primum annum Alexandri imperatoris; et sedecim annorum circulum, quem Græci *ἑξκαιδεκαετηρίδα* vocant, reperit; et Eusebio, qui super eodem Pascha canonem decem et novem annorum circulum, id est *ἑνναικαιδεκαετηρίδα* composuit, occasionem dedit. Scripsit nonnullos in Scripturas commentarios, e quibus hoc reperi: In *ἑξαήμερον* et in Exodum, et in Canticum Can-

ticorum; in Genesim et in Zachariam; de Psalmis; in Esaiam; de Daniele; de Apocalypsi; de Proverbiis, de Ecclesiaste; de Saul et de Pythonissa; de Antichristo; de Resurrectione; contra Marcionem; de Pascha; adversus omnes hæreses; et *πρὸς Ὀμιλιῶν*; de laude Domini Salvatoris, in qua, præsertim Origene, se loqui in ecclesia significat. In hujus æmulationem Ambrosius, quem de Marcionis hæresi ad veram fidem correctum diximus, cohortatus est Origenem in Scripturas commentarios scribere, præbens ei septem et eo amplius notarios, eorumque expensas, et librarium parem numerum; quodque his majus est, incredibili studio quotidie ab eo Opus exigens; unde in quadam epistola *ἑργοδιώκτον* (id est Operis impulsorem) eum Origenes vocat.

40 Famosus ille Photius, qui sæculo nono cathedrali Constantinopolitanam occupavit, aliqua ex his S. Hippolyti Operibus legit, ut ipse testatur in *Bibliotheca sui Codicis 121, sive pag. 302 in editione Græco-Latina Schotti nostri his verbis*: Legi libellum Hippolyti (qui Irenæi discipulus fuit) contra duas et triginta hæreses. Anspicatus a Dositheanis usque ad Noëti et Noëtianorum hæreses, quas refert, Irenæo disserente, argumentis profligatas, horumque argumentorum summam colligentem se libellum hunc conscripsisse. Oratio ejus clara est, ac nonnihil gravis, minimeque redundans, etsi ad Atticum sermonem non tendat. Refert autem cum alia non omnino proba, tum epistolam ad Hebræos non esse Pauli Apostoli. Ferunt item hunc conciones ad populum, Origenis imitatione, habuisse, illoque familiarissime utentem, tantum esse factum scriptorum ejusdem admiratorem, ut ad divinam Scripturam commentario illustrandam hortando impulerit, additis etiam illi suo sumptu septem notariis, qui dictata celeriter exciperent, totidemque librariis, qui accurate describerent. Hæc igitur subministrantem Hippolytum sine remissione solitum exigere Opus, quod elaborasset Origenes, atque hinc etiam Operis exactorem epistola quadam ab eo nominari. Commemorant autem et hunc alia præterea plurima scripsisse. *Nunc aliqua ad hanc Photii censuram notando esse censemus.*

in quibus ali
quam senten-
tiam.

41 Quod imprimis attinet ad Epistolam S. Pauli ad Hebræos, quam S. Hippolytus huic Apostolo non tribuit, potissimum nobis placet responsio Stati Senensis, qui lib. VI *Bibliothecæ sanctæ hæresi 8, sive apud nos pag. 593 de hoc argumento contra adversarios suos ita disserit*: Donemus eis, nusquam ab antiquis Patribus Epistolam hanc fuisse citatam, et (quod plus est) etiam ab ipsis aliquando fuisse de ea dubitatum. Quid ergo? Numquid et nobis licebit iterum de ea dubitare? Minime profecto: nam etsi pervertistis illis Patribus ante universalem totius Ecclesiæ determinationem de hac Epistola addubitari, canique non temere in canone recipere licuit, nobis tamen post tot conciliorum decreta et communem Ecclesiæ Catholicæ sanctionem id ipsum minime facere licet, cum ex his omnes illæ causæ dubitandi sublatae sint, quæ Tertullianum, Cyprianum, Arnobium, Lactantium, atque alios Patres inducere potuerunt, ut de hac Epistola non immerito hæsitarent, ac proinde ex ea testimonia ad confirmationem fidei nostræ non producerent.

F
a Photio repre-
hensam

42 Inter ceteras vero suspicionum occasiones prima fuit, quod hæc Epistola esset de genere earum

cum Stato Sen-
nensi censu-
mus.

AUCTORE
D. I.

earum Scripturarum, quæ non statim ab initio nascentis Ecclesiæ, sed paulo serius ad notitiam totius Ecclesiæ Catholicæ pervenerunt, eujusmodi sunt Epistola Jacobi, secunda Petri, secunda et tertia Joannis, et ejusdem Apocalypsis, de quibus, antequam in canone ponerentur, merito inter Patres disceptatio fuit, ne rem tanti momenti sine longa et diligenti examinatione decernerent. Altera vero causa est, quia cum nondum totius Ecclesiæ auctoritas quidquam de hac Epistola decrevisset, liberum erat cuique siue hæresis periculo de ea dubitare ac disserere. Nunc vero quando Epistula hæc post tantam annorum multitudinem, tot conciliorum decretis in canonem assumpto est, non solum temerarium est, sed hæreticum, iterum illius auctoritatem in dubium revocare. *Hæc ad excusandam S. Hippolyti opinionem, quæ tunc temporis innocua erat, abunde sufficiunt. Si quis tamen hoc de re plura legere desideret, consulat eminentissimum Bellarminum tomo I Controversiarum lib. 1 cap. xvii, et passim obvios sacre Scripturæ interpretes, qui commentarios ad hanc S. Pauli epistolam ediderunt.*

B
I quædam Pho-
tium in alia re
ostendit.

43 Dum autem Photius supra as erit, S. Hippolytum Origeni septem notarios totidemque librarios dedisse, et illum ab Origene ἐργασίας, id est, Operis exactorem appellari, manifeste fallitur, cum S. Hieronymus id Ambrosio cuidam adscribat. Imo ipse Origenes in selectis fragmentis commentariorum suorum ad Psalmos, hunc Ambrosium vocat Operis sui impulsorem, ut colligi potest ex his verbis, quæ in novissima Parisiensi Operum ejus editione tomo II pag. 526 sic leguntur : Hæc a nobis velut præfandi gratia proposita sunt, qui maximum certamen, quodque vires nostras ad facultatem sine ulla dubitatione superat, ab ingenti tuo, Ambrosi Vir sanctissime, erga litteras studio concitali fuimus, et ut in illud descenderemus, humanitate tua ac moderatione perpulsi : quandoquidem diu me comperta periculi magnitudine recusantem, non modo disputare de sacris Litteris, sed et multo magis scribere ac posteris relinquere, modis omnibus atque illecebris demulsisti, et ad hoc quibusdam divinitatis progressionibus adduxisti. *Hinc satis patet, Origenem ab Ambrosio præcipue instigatum fuisse, ut commentarios in sacram Scripturam vulgaret.*

C
Sicut aliam
opinionem, quæ
a Photio cas-
pato.

44 Jam pergamus audire Photium, qui codice 202 vel pag. 526 Bibliothecæ suæ de alia S. Hippolyti lucubratione tale fert iudicium : Legi Hippolyti episcopi ac martyris interpretationem Danielis ; quem etsi ad verbum non explicat, nullum tamen sensum, ut verum dicam, prætermittit. Pleraque porro veteri more, non ut postea fuere accuratius excussa, recenset ; quamquam eorum ipsum reddere rationem æquum non est : decet enim ab iis, qui principium scientiæ alicujus statuerunt, non reposcere rationem eorum, quæ præterierunt ; sed contentum esse potius conatu ipso, et iis, quæ quatenus licuit, e considerandis assecuti sunt. Ceterum quod Antichristi adventum (quando etiam mundi hujus aspectabilis interitus sequetur) quem ne discipulis quidem rogantibus manifestavit Christus, Hippolytus hic quingentesimo post Christum anno adscribere ausus sit, quasi a prima mundi constitutione sex millibus annorum tum decursis, ejus interitus instaret, hoc sane calidioris, quam par sit, animi est. Verum hæc ejus assertio humanam ignorantiam potius, quam

caelestem aliquam inspirationem arguit. Genus D
ejus dicendi clarum imprimis ac perspicuum interpretem satis decet, etsi Atticas revera leges repudiat. Legimus una ejusdem homiliam de Christo et Antichristo, in qua eadem dicendi forma servata et sensuum simplicitas major est ac vetustas.

45 Verosimiliter S. Hippolytus opinionem cum antiqua
Patribus docti.
hic a Photio reprehensam didicit a magistro suo S. Irenæo, qui lib. v contra hæreses cap. xxviii in novissima editione Parisiensi pag. 327 de futuro mundi interitu scribit sequentia : Quotquot enim diebus hic factus est mundus, tot et mille- nis annis consummatur. Et propter hoc ait Scriptura Geneseos : « Et consummata sunt cælum » et terra, et omnis ornatus eorum, et con- » summavit Deus die sexto omnia opera sua, » quæ fecit, et requievit in die septimo ab » omnibus operibus suis, quæ fecit ». Hoc au- tem est et ante factorum narratio, quemadmo- dum facta sunt, et futurorum prophetia. Si etenim dies Domini quasi mille anni, in sex autem diebus consummata sunt, quæ facta sunt ; manifestum est, quoniam consummatio ipsorum sextus millesimus annus est. Sed a quocumque E
S. Hippolytus hanc improbabilem doctrinam hauserit, saltem multos ejusdem sententiæ defensores habuit ex illustribus Ecclesiæ doctoribus, quos apud Sixtum Senensem lib. v Bibliothecæ sanctæ Annotatione 190, sive apud nos pag. 394 et sequenti videre est. Attamen S. Augustinus in Enarratione Psalmi 89 et alibi illam quorundam veterum Patrum opinionem recte refellit.

46 Præterea S. Hippolytus, testibus Eusebio et Hieronymo supra citatis, conscripsit Pascha- lem sedecim annorum cyclum, cujus occasione Bucherius noster in Commentario suo ad cano- nem Paschalem Victorii Aquitani pag. 291 et 292 monet sequentia : Perierat iste canon cum ceteris ejusdem Hippolyti monumentis, nec ejus quidquam præter nomen supererat ; cum ecce, bono Deo, et magna eruditorum omnium lætitia (ut Baronius, Scaliger, Gruterusque testantur) anno Domini MDLII ex agro Verano non procul ab æde sancti Laurentii ad Urbem, e memoriæ Hippolyti antiquæ ruderibus effossa prodiit antiqua e marmore statua, solio insidens, Græcis utrimque litteris inscripta. Litteræ in hi- nis cathedræ laterculis cyclos Paschales annorum F
sedecim exhibebant ; quartarum decimarum dextro, Dominicarum Paschalium sinistro, utroque centum duodecim annis universim comprehensos, qua annorum periodo ferias easdem in orbem redire ereditit Hippolytus. Non erat quidem expressum Hippolyti nomen, sed facile ipsa Heekædecæteridos methodo et librorum lem- mate, quod dextrum laterculum continebat, proditum est : eorum enim omnium auctorem Eusebius, Hieronymus, aliique Hippolytum episcopum faciunt. Tam illustre, tam rarum primitivæ Ecclesiæ monumentum Marcello Cervino tunc S. R. E. Cardinali, postea etiam ejusdem nominis Papæ II dignissimum visum, quod Romam inde deferretur, et in Vaticana bibliotheca conderetur ; edidit deinde Græce, ut erat, cum antiquis suis inscriptionibus Gruterus ; Scaliger etiam notis illustravit : ego hic Latine fideliter redditum, non tam de novo explicare, quam Paschalibus Victorii nostri Latinorumque primorum rationibus conformem, paucis ostendere constitui.

47 Deinde Bucherius ibidem pag. 295 exhibet

cum quo nonnulli Operum eius Julii inveniuntur.

bet Latinam istius opuseuli interpretationem, ex qua dumtaxat excerptimus sequentes lucubrationum titulos, qui in dextro latere sic exprimuntur: In Psalmos poenitentiales. De Pythonissa. De Joannis Evangelio et Apocalypsi. De charismatibus. Apostolica traditio. Chronicon. Ad Græcos. In Platonem, vel etiam de omni. Exhortatio ad Severinam. Demonstratio temporum Paschæ; etiam in tabula. Odæ in omnes Scripturas. De Deo et carnis resurrectione. De bono, et unde malum; Etiam Syri norunt aliquas S. Hippolyti lucubrationes, ut in Bibliotheca Orientali Clementino-Vaticana tomo III parte I pag. 15 videre est, ubi eruditissimus Assemanus ex Syriaco Ebedjesu episcopi Sobensis catalogo quosdam librorum titulos Latine reddit his verbis: Sanctus Hippolytus martyr et episcopus composuit librum de Dispensatione, et expositionem Danielis minoris et Susannæ, et capita adversus Caium, et apologiam pro Apocalypsi et Evangelio Joannis Apostoli et Evangelistæ

Reconsentur in opusculis et adscriptis.

48 Arabes etiam S. Hippolyto tribuunt triginta octo disciplinæ ecclesiasticæ canones, ut laudatus Assemanus ibidem testatur his verbis: Canones Arabicos duodequadraginta sub ejus nomine collegit tomoque primo canonum ecclesiæ Alexandrinæ inseruit Macarius presbyter ac monachus monasterii sancti Macarii in codice Arabico scripto anno Christi mcccclxxx. Joannes Michaël Vanslebicus Dominicanus in Historia ecclesiæ Alexandrinæ part. v cap. III, seu pag. 280 et sequentibus, hos triginta octo canones sub nomine Abulidis Gallice edidit, et ibidem in margine lectorem monet, se ne conjectura quidem assequi potuisse, quis fuerit iste Abulides. Verum Jobus Ludolfus in Historia Ethiopica pag. 333 et sequente eosdem S. Hippolyti canones Latine interpretatus est, ibique Vanslebicum docet, Hippolytum ab Æthiopicis Abulidem vocari, ac demque post exhibitos istos triginta octo canones hæc addit: Propter hos canones Hippolytus vo-

calur DOCTOR ECCLESIE ab Æthiopicis; et tam ab ipsis, quam a reliquis Orientalibus appellatur PAPA ROMANUS, cum tamen in catalogo Pontificum non reperiatur. Attamen invenitur in Synaxariis Græcorum xxx Januarii, qui est v Februarii apud Æthiopes. Insuper ab aliquibus eidem sancto Martyri adscribitur Didascalia Græca, quæ eadem est ac Constitutio sanctorum Apostolorum per Hippolytum, de qua Lambecius in Bibliotheca Vindobonensi lib. viii pag. 429 meminit.

49 Sed cum nostri instituti sit potius gesta Sanctorum, quam singula eorum scripta fusc discutere, huic Commentario historico-critico finem imponimus, et curiosum lectorem remittimus ad Remigium Ceillier Benedictinum, qui in Historia generali de auctoribus ecclesiasticis tom. II cap. xxvii non ita fridem veras, dubias, et supposititias S. Hippolyti lucubrationes operose examinavit. Denique Joannes Albertus Fabricius Lutheranus in Bibliotheca sua Græca tomo V parte 1, sive lib. v cap. 1 pag. 203 de S. Hippolyto scriptisque ejus tum superstitionibus tum deperditis abunde disserit, et postea annis 1716 et 1718 omnia istius sancti Martyris Opera, quæ reperire potuit, duobus in folio voluminibus Hamburgi edidit, notisque illustravit, ut laudatus Remigius Ceillier cap. xxvii proxime citato, art. xi num. 2 lectorem monet. In hac editione Fabricii tomo I pag. 282 contra Calvinistam observari meretur apertum veteris istius Doctoris testimonium, quod realem Christi præsentiam in sanctissimo Eucharistiæ Sacramento demonstrat his disertis verbis: Divinam ipsius carnem ac venerabilem ejus sanguinem (*Græce τὴν θεϊαν αὐτοῦ σάρκα καὶ τὸ τίμιον αὐτοῦ αἷμα*) dedit nobis edendum bibendumque in remissionem peccatorum. Hæc sunt præcipua, quæ de intricatis hujus Sancti Actis, et variis ejusdem scriptis exponenda censuimus.

quæ bibliographis examinanda relinquimus.

DE SS. MARTIALE, SATURNINO, EPICTETO, MAR- PRILE, ET FELICE CUM SOCIIS MART.,

IN PORTU ROMANO.

Antiqua horum Sanctorum memoria in Martyrologiis, et incertus martyrii annus.

S. C. III.
De sancti Mart.
tyris

De hoc Martyrum manipulo vix quidquam novimus præter nomina, quæ in variis Martyrologiis diversimode referuntur, ut apparet ex apographis Hieronymianis, in quorum exemplari Corbeiensi apud Florentinum hæc die sic annuntiantur: In Portu Romano peregrinorum martyrum, et sanctorum Martialis, Aureli, Epicteti, Saturnini, Aprilis et Felicis cum sociis eorum Justi et Julii. Sed antiquissimum exemplar Antverpiense videtur nomen appellativum peregrinorum mutasse in nomen proprium Peregrini, ut ibidem opud laudatum Florentinum Augusti Tomus IV.

nium indicatur his verbis: In Portu Romæ Peregrini, Epictiti, Marcelli, Aureli, Felicis, Ippoliti, Saturnini. Martyrologium Regine Suecicæ pro nomine Aureli legit Auræ, et eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 7 putat hos Martyres memorari in Actis S. Aureæ, de quibus ad diem xxiv hujus mensis agetur, et quæ Baronius ibidem mendis plena ac in multis restituenda censet.

2 Unde Florentinius hæc die in notis ad Martyrologium Hieronymianum ita dissertit: Ex sociis S. Hippolyti Portuensis episcopi hos peregrinos

tum diverse annuntiantur

AUCTOR
G. C.

grinos sanctos Martyres putat ad hanc diem Baronius ex Actis S. Aureæ vel ipsius S. Hippolyti. Nominibus hos signant Beda, Usuardus et Ado, suntque iidem, qui in nostris codicibus exprimentur, uno præterito Aurelio; socii etiam anonymi in libris nostris desiderantur, quos tamen addit Martyrologium Corbeicense, et facile Justus et Julius sunt, ab eodem codice superadditi. Auram scribit manuscriptum Regiæ Sueciæ, aptius fortasse, quam Aurelius; post agonem enim Timothei Antiocheni summatim relatum ita habet: IN PORTU ROMANO SANCTORUM PEREGRINORUM MARTYRUM, MARTIALIS, AURE, SATURNINI, EPICTETI, APRILIS etc. Sepulta enim S. Aurea habetur in fragmentis ejusdem Actorum apud Aringhium ex codicibus Mss. Lateranensi et Vallicellano lib. 3 cap. 8. Romæ subterraneæ, in Portu Romano, sive ad Ostia Tiberina ix Kalendas Septembris, cum tamen ex saxo ad collum alligato demersam in mari fuisse die præcedenti, probabile admodum fuerit. An vero sanctus Martialis et socii ejusdem militibus fuerint, qui in mare præcipitati et ab Eusebio sepulti fuerint in campo

B
forsan legitur,
non improbabile
etc.

Ostie juxta cryptam via Ostiensi, ut in iisdem Actis non legitur; improbable putarem. Vides hic ubique densas tenebras, quas dissipare non possumus, nisi forte postmodum ex Actis S. Aureæ major lux affulgeat.

in variis Martyrologiis,

3 Interim audiamus alios Martyrologos, inter quos auctor veteris Martyrologii Romani post enumeratos alios Martyres hac die sic habet: Et peregrinorum martyrum, Martialis, Epicteti, Saturnini cum sociis eorum. His Aprilem et Felicem Adjungit Ado, quem secutus Usuardus, eosdem Martyres annuntiat his verbis: In Portu Romano, sanctorum peregrinorum martyrum, Martialis, Epicteti, Saturnini, Aprilis, et Felicis cum sociis eorum. Possunt etiam consuli Auctaria nostra Usuardina, quæ de martyribus peregrinis meminerunt. At Petrus Equilinus, omissis his peregrinis, hodierno Martyres lib. xi Catalogi sui num. 219 sic enumerat: Martialis, Epictetus, Saturninus, Aprilis et Felix cum quibusdam eorum sociis in Portu Romano martyrium passi sunt xi Kalendas Septembris. Haud dubie Petrus de Natalibus aut Equilinus illa ex antiquioribus monumentis transcripsit. Porro nos superius in titulo servaviimus ordinem hodierni Martyrologii Romani, quod hos Athletas ad diem xxii Augusti celebrat hac serie: In Portu Romano sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Aprilis et Felicis cum sociis eorum.

C
si ambigatur,
etrum ab aliis
distingui di

4 Propter has varias et ambiguas Martyrologiorum annuntiationes, in quibus hi Martyres peregrini modo adduntur, modo præmittuntur, non immerito dubitari posset, utrum illa duplex an unica Martyrum classis fuerit, et an isti peregrini forsitan anonymi vel ignoti distinguendi sint ab aliis, quorum nomina exprimentur. Certe Florentinus ibidem in notis de hac distinctione vel confusione sic disputat: In Martyrologio Corbeicensi in duas classes dividuntur anonymi peregrini a sociis sancti Martialis, sicut etiam in libris nostris, in quibus legitur IX PORTU ROMANO PEREGRINORUM MARTYRUM; et

sejunctim deinde, NATALIS SS. MARTIALIS etc. D Peregrinos facile est, ignoratis nominibus, ita dictos, quod ad Apostolorum limina peregrinatione suscepta, Christum confitentes ad Portum Romanum in mari mergendi ducti fuerint, vel ibidem alio modo pro Christo necati.

5 Nec multum refert, quod Martyres illi in Actis S. Aureæ memorati, sepulti dicantur ad Ostia Tyberina: quamquam enim Portus Romanus urbs fuerit ab Ostia urbe distincta (a læva enim Ostii Tiberini Ostia erat, a dextra Portus Augusti sive Trajani) cum tamen insula Tyberis seu sacra tantum media esset, parva erat distantia, et una pro altera urbe excisa non raro penes scriptores accipitur. Verum ab adductis Mss. libris distat Martyrologium vetustissimum Antverpiense et in Portu Romæ, non peregrinos Martyres, sed proprio nomine Peregrinum aliorum antesignatum, Epictetum pro Martiale, Marcellum, Aurelium, Felicem, Saturninum, et pro Aprile Hippolytum exhibet. Cum vero Hippolytus ad sequentes Fastos pertineat, et pro reliquis reliqui omnes codices conspirent, ab iisdem non esse discendum putavi. Hactenus cum Florentino in tenebris palpavimus, et propterea illam hodiernorum Martyrum distinctionem vel conjunctionem libenter aliis antiquitatis indagatoribus illustrandam relinquimus.

an cum eis con-
jungendi sint,

6 Nunc breviter aliquid dicendum superest de tempore martyrii, quod eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 229 num. 7 sub imperatore Alexandro collocat, eo quod hos Martyres ex sociis S. Hippolyti fuisse existimet. At etiamsi concederemus, hodiernos illos Martyres simul cum S. Hippolyto passos esse, tamen adhuc certum hujus martyrii tempus assignare non possemus, ut patet ex iis, quæ in Commentario historico de S. Hippolyto circa epocham martyrii ejus proposuimus. Castellanus in Martyrologio suo universali ad Romanam Martyrum nostrorum annuntiationem notat, eos sæculo tertio martyrium subisse, quam late sumptam chronologiam nos etiam superius in margine expressimus, quia non satis constat, illos ac S. Hippolytum eodem tempore lauream martyrii adeptos esse

et ignoretur cen-
tum martyrii
tempus.

7 Ceterum pro tempore aut Actis horum Martyrum nihil ex posthumis eorum monumentis erui potest, cum laudatus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 270 num. 15 ruinam Portuensis ecclesie post alia describat his verbis: Frustra sunt perquisita aliorum Portuensis martyrum monumenta; nulla enim ibi penitus vestigia Eutropii, Zosimæ, atque Bonosæ, nec illorum gloriosorum quinquaginta militum, qui in S. Bonosæ certamine ad fidem conversi, martyrium subiere, quos omnes sanctus Felix Papa sacro baptismate abluit, et ad pugnam pro Christo reddidit fortiores, ecclesiasticis chartis tantum notos. Sed nec sanctorum martyrum Martialis, Saturnini, Epicteti, Aprilis, Felicis, ac sociorum, quorum in Actis ejusdem Hippolyti est clara mentio, memoriæ aliquid residui erat. Qualem fidem mereantur Acta S. Hippolyti, superius hac die demonstravimus ex crasso parachonismo, cujus hic juverit meminisse.

cum numerum
eorum pere-
rint.

DE SANCTO MAURO, ET SOCIIS L MARTYRIBUS,

REMIS IN CAMPANIA GALLIÆ,

SYLLOGE.

J. P.

§ I. Cultus, numerus Martyrum, ipsana eorum sacra.

EXEUNTE CIRCI-
TFF. S. SC. III.
Memoria horum
Martyrum

Auctaria ad Usuardum, a nostro Sollerio editum, hunc sanctorum Martyrum manuputum annuntiant e variis codicibus. Nam Bruzellensis ibidem hæc memorat: Remis civitate, natale Martyrum quinquaginta. Remensis: Remis, passio sanctorum Mauri presbyteri, et cum eo quinquaginta Martyrum. Editio Lubeco-Coloniensis: Xonis civitate Galliæ, sanctorum quinquaginta Martyrum. Grevenus: Mauri presbyteri et martyris, aliorumque quadraginta: sed ad hanc annuntiationem observat noster Sollerius, quod prior editio habeat SEXAGINTA. Et mox ex eodem Greveno sequitur ista annuntiatio: Xonis civitate Galliæ, sanctorum Martyrum quinquaginta. Et paullo post subditur ista ex Molano: Remis, civitate Galliæ, beati Mauri, et cum eo quinquaginta Martyrum. Maurolycus omittit locum palæstræ; sed exprimit genus mortis, sic dicens: Item quinquaginta Martyrum decollatorum. In Florario autem nostro Ms., præter locum martyrii, signatur imperator, sub quo passi sunt, et annus, his verbis. Remis civitate, natale quinquaginta Martyrum, sub Nerone passorum anno salutis LVII. Denique in Martyrologio Parisiensi, quod anno 1727 excusum est, omniam obtinere memoriam: sic enim ibidem leguntur: Remis, sanctorum martyrum Mauri presbyteri, et sociorum quinquaginta. Sed appanitur notatio temporis longe diversa a priore, nimirum ante finem in sæculi.

C
in Fastis sacris:

2. Marlotus lib. I Metropolis Remensis historiæ cap. xvi, pag. 58 hæc recitans e Martyrologio ejusdem metropolis ad hunc diem, Martyrum numerum auget: Remis passio S. Mauri presbyteri, et cum eo quinquaginta Martyrum, et aliorum plurimorum sanctorum Martyrum. Quod si diens ultimos hosce plurimos ad priores non spectare; sed ab iis esse diversos; laudatus tamen Marlotus tom. II, lib. 1, cap. xxxvii, pag. 126 priorum numerum in codicibus aliquibus Mss. multiplicari ad nanaginta affirmat. Martyrologium vero Romanum non determinat eorum numerum, sic dicens: Rhemis sanctorum martyrum Mauri et sociorum. Concursus itaque tot sacrarum tabularum testificatio liquidissime comprobant antiquum Pugilum Remensium cultum: quem priusquam aliunde pluribus illustremus, respondendum hic videtur ad quæstiones nonnullas, quæ super annuntiationibus jam recitatis institui possint.

eorum nume-
rus:

3. Quæres itaque primo, quid sit probabilis dicendum de Martyrum numero. Respondeo; qui minorem poneret quam quinquaginta, ac plures adderet supra quinquaginta, dissentiret a

superioribus annuntiationibus, quæ in eo conveniunt. Vidimus S. Mauro a nonnullis addi Athletas quinquaginta: quod etiam fit a Sausayo in Martyrologio Gallicano ad hunc diem. Flodoardus ecclesiæ Remensis presbyter canonicus, qui sæculo decimo floruit, in Historia ejusdem ecclesiæ lib. 1, cap. iv, fol. 10 editionis Sirmondianæ, non satis clare indicat in Actis istarum Martyrum, quæ profert, an simul quinquaginta illi, quos diserte signat, conjungi debeant cum S. Mauro, an sine illo numerum quinquagenarium conficiant. Textum Actorum audiamus: Adveniens quidam presbyter, nomine Maurus, multitudinem hominum baptizavit. Et, aliquibus interjectis, sequuntur ista: Præses vero... jussit singulos decollari. Fuerunt autem omnes, qui decollati sunt, quinquaginta viri, sub die undecimo Kalendas Septembris. Ubi vides tō singulos, et tō quinquaginta viri referri ad illam multitudinem hominum, quam Maurus baptizavit: an autem Maurus ipsis superaddi debeat, non exprimit; sed relato SS. Timothei et Apollinaris martyrio, quod accidisse scribit sub die x Kalend. Septembris, sepulturam vera die nono Kal. Septembris, ac nonnullis adjectis de constructa eorum basilica, decorato sepulchro, et altari, quod S. Mauri, uti addit, fertur reliquiis et honore dicatum, mox adjungit ista: Qui eodem, quo præfati tempore pro Christo cæsus capite, ipsorum meruit consortio renitere. Ubi nihil determinat in rem nostram.

B

F

4. Quæres secundo, quid sibi velit Xonis civitate Galliæ, cui attribuuntur in duobus auctariis superius citatis Martyres hodierni. Respondeo, scribendum Remis, et ex omnibus aliis annuntiationibus, quas dedi, confici videtur, quod ab imperito scriptore aliquo error ille commissus sit. Enimvero de Xonis civitate Galliæ nusquam reperi hactenus apud geographos, quas consulti, ullum signari vestigium. Unde etiam suspicor, Grevenum, qui post annuntiationem Mauri presbyteri et martyris etc., supra ex eo datam, mox subterruit aliam Xonis, ut ibidem licet videre, aberrasse per positionem, quam aticubi legerat, istius loci, et bis signasse hodiernos Martyres Remenses; cum apud alios omnes hagiologos antea allegatos dumtaxat

locus palæstræ:

semel

ACTORE
J. P.

semel occurrant Martyres quinquaginta, vel quinquaginta et unus, quando eis S. Maurum adiungunt. Ad hæc, mendose ab eo exprimi in annuntiatione S. Mauri, numerum aliorum quinquaginta, vel uti habet prior ejus editio, sexaginta, colligitur e nostro responso ad quæstionem primam. Sed de his satis.

cultus S. Mauri
apud Remenses,
et Florinenses.

5 Nunc de publica veneratione, qua sancti Pugiles nostri, præsertim vero S. Maurus, inclaruere, nonnulla colligere visum est. S. Mauri, sociorumque ejus commemoratio habetur in Breviario Remensi, quod in tergo signatur esse editum anno 1543: quæ etiam præscribitur in Breviario ejusdem metropolitanae ecclesiæ anni 1630. Publicus S. Mauri cultus apud monachos Florinenses propagatus fuit, quando sacræ ejus reliquiæ illuc Remis translatae sunt. Marlotus supra citatus tomo II, lib. I, cap. xviii, pag. 61 rem gestam narrat his verbis: Gerardus Cameracensis, patre defuncto apud Florinas, pro loci reverentia, quo natus fuerat, monasterium sancti Ginculfi, imperfectum a patre relictum, ad finem perduxit. Aliud quoque sancti Joannis ex rebus suis fundavit; hoc quidem Clericorum, B illud monachorum, utrumque annuente Baldrico Leodiensium episcopo, in cujus parochia sunt, consecravit. Ipsa vero sancti Joannis abbatia domino Richardo abbati commendata, idem Gerardus cepit cogitare apud se, quomodo eam Sanctorum reliquiis locupletaret.

ex transiit ad
hoc ultimus

6 Et quoniam stricta quædam intercedebat necessitudo inter eum, et Arnulfum Remensem archiepiscopum, petiit ab eo quamdam venerabilium ossium partem sanctorum martyrum Mauri et Timothei, quæ olim osculatus fuerat, cum Remis ageret: quod et obtinuit, ut fidem faciunt prædicti Arnulfi ac capituli Remensis litteræ, quas Molanus retulit in suo Martyrologio, id est, in Natalibus Sanctorum Belgii ad diem XXI Augusti: e quibus Marlotus ista, quæ superioribus subdit, delibavit; sed ego ea transcribo ex ipso Molano: Fecimus eum proximo nostro Gerardo Arnulphi filio, quod charitas inonet, et convicti ejus precibus pro voto petitionis contulimus talentum pretiosissimi ponderis, corpus domini ac Deo dignissimi presbyteri et martyris Mauri: qui ab Apostolis veniens, Rhenensis noviter fundatae ecclesiæ columna fuit.

C Et tanto libentius id fieri decrevimus, quanto Noderi antecessoris vestri sanctæ memoriæ erga hujusmodi rem benevolentiam novimus: et quod eo amplius locus Florinensis, Deo donante, augebitur, sicut oculis ipsi comprobavimus. Vestro igitur consilio et adjutorio, honorifice in vestro suscipiatur episcopio: et hunc apud justum judicem patronum habeatis, et defensorem. Cæterum ne sedes episcopalis patrocinio tanti frustretur patroni, caput prædicti martyris in churinea theca reconditum reservavimus, pro quo aliud eorum, qui cum eo passi sunt, mittere dignum duximus; nimirum Timothei: ejus enim expressa mentio est in Officio monasterii Florinensis, uti addit Molanus. Sed nos de ea re, ac de isto Sancto agemus die crastina. Gerardus Episcopus Cameracensis est factus anno Christi 1013, ex Gallia Christiana tom. III, editionis novissimæ, vol. 19. Ruldricus II in eodem tomo III, col. 818 Notkero suffectus dicitur anno 1008; in Historia autem Leodiensi, anno 1735 ac duobus proxime sequentibus Leodii edita, tomo I, part. II, lib. IV, pag. 208, initium episcopatus ejus assignatur anno 1007. Hinc colligi utcumque po-

test, quo circiter tempore superior donatio ac translatio reliquiarum S. Mauri acciderint: de qua donatione etiam mentionem facit Mabillonius in Annalibus sui Ordinis ad annum 1012 num. 74. De Arnulfo archiepiscopo Remensi agit Marlotus tomo II, lib. I, cap. XIV et sequentibus.

7 Jam vero, ut reliqua, quæ apud Florinenses subsequuta sunt post pretiosi hujus pignoris depositionem, referamus; Molanus loco superius a nobis indicato refert, quod Martyr Florinis celeberrimam habeat memoriam, et frequenti offerentium concursu ex Gallia, et aliis orbis partibus honoretur. In Indiculo autem Sanctorum Belgii memorat ista in rem nostram: S. Mauri corpus quiescit in abbacia Florinensi, patriæ et diocesis Namurcensis (Ordinis S. Benedicti,) ubi tanta pietate colitur, quod oblationes singulis annis facile ascendunt ad quadringentos aut quingentos florenos Rhenenses. Exceptio autem sancti Mauri a Florinensibus recolligitur tertio Novembris. Nec vero Remis S. Mauri ac sociorum Martyrum veneratio publica, eaque singularis cessavit, sicut Marlotus testatur variis locis. Nam tomo II, lib. I, cap. xxxvii, pag. 126, Possidet, inquit, imprimis thesauraria collegiatae ecclesiæ sancti Timothei Remensis corpora quinquaginta Martyrum (Mss. codices nonaginta numerant,) qui sub initium nascentis Ecclesiæ sanguinis sui sigillo fidem Christi confirmarunt, quorum dux et caput fuit invictissimus levita Timotheus. . . Supra majus altare quinque alia visuntur capsæ. . . quarum tertia beatissimi martyris Mauri pignora recludit. Laudatus scriptor tomo eodem, lib. II, cap. IX indicat templum quoddam Remense aliquando vocatum ejus nomine, occasione ecclesiæ S. Balsamiæ, vulgo Sanctæ Nutricis, quam ita dictam affirmat, pag. 114, quod B. Balsamia S. Remigii nutrix fuerit, et mater S. Celsini: unde prædicta ecclesia quandoque S. Celsini vocatur a Flodoardo, quod ejus reliquiæ in ea depositæ essent, ut et B. Mauri martyris; addit tamen Balsamiæ seu Nutricis constans ejusdem esse nomen. Eam Castellanus refert in suo Martyrologio universali ad diem XIV Novembris.

8 Ibidem pag. 415 Marlotus de ejusdem ecclesiæ sacario agens, S. Mauri martyris, ac sociorum reliquias asseruari in capsâ asserit: major enim pars corporis ipsius sub Arnulfo archiepiscopo apud Florinas translata est. Pag. 416 addit caput, seu verius capitis frustum sancti Mauri martyris. Integrum enim in cathedrali ecclesia secus altare asseruari, idem Flodoardus asseverat lib. I, cap. 20 (immo 4.) In fine autem capitis citat. hæc narrat: Visitur quoque secus ecclesiam capella subterranea, cryptis Martyrum haud absimilis: ubi B. Maurum quidam volunt latuisse tempore persecutionis, ac immaculatam Deo hostiam obtulisse. Ille itur in cryptulam, quam B. Mauri cameram vulgus nuncupat, pieque ab eo feria quinta et sexta majoris hebdomadæ præsertim visitatur: sed de hac eum siluerit Flodoardus, licet vetustatis aliquod sit monumentum, plura referre, operæ pretium non existimo. Ille Marlotus. Idem historicus tomo I, lib. I, cap. XIX, pag. 69 retulerat, sacralipsana nostrorum Pugilum quinquaginta, Remensium liberalitate ad varias ecclesias delata fuisse; ut Martyrum notitia, æstimatio, atque adeo invocatio ac publica veneratio non medio cre variis loci caperent incrementum. Quinquaginta,

ipsum reliquit

caput etiam, ut
et sociorum. Be-
nis remanse-
runt.
F

A ginta, aut, Martyrum reliquæ cistis inclusæ, in crypta veteri latent adhuc, quarum partes sat notabiles nuper a canonicis variis ecclesiis, etiam extra diocesim, liberaliter collatæ, eo longins Sanctorum nomen propagabunt, quo ad remotissimas urbes delatæ, a fidelibus venerationem recipient. Sic enim iisdem pro tutelariis habitis, cultus eorum ac memoria magis ac magis inclarescet.

S. Mauri venerabilis in Ducatu Luxemburgensi.

9 Addi his possunt, quæ P. Bollandus noster sua manu notavit ad Martyrium Ms. S. Mauri presbyteri, videlicet In pago Ducatus Luxemburgensis, dicto Alla, decanatus Mosomensis, 4 leucis Mosomo distante, vigere ejusdem S. Mauri cultum, eoque convenire certis temporibus multos peregrinos: videri isthic olim fuisse reliquias, quæ per bella inter Carolum V. et Franciscum I. deperditæ sint. Sed alias illi pago Remis obtinuisse abbatem Mosomensem nostra memoria.

et alibi.

10 Coronidis loca sint illa, quæ postquam superiora scripseram, lego apud Castellanam in Additionibus ad Martyrologium universale hoc die pag. 976; ubi asserit, quod ab eo (agit de S. Mauro Remensi) nomen habeat pagus Saint-Moret ad fluvium Axonam apud Vangiacem (Vanz;) Latine sanctus Marculus, id est parvus Sanctus - Maurus. Porro distinctus hujus loci situs exhibitur in Geographiæ Blavianæ volumine VII in mappa diocesis Remensis, ac territorii Relelensis post paginam 59. Nec nomen dumtaxat hujus sancti Athletæ inditum esse isti loco, sed in eo etiam ipsum coli, observat in Indice locorum ad nomen Vongiacum pag. 1066 idem Castellanus: apud quem, inquit, locum est cultus S. Mauri Remensis.

§ II. Actorum exemplaria; tempus martyrii, et ejusdem historia e Flodoardo.

aria exempla.

C Inter alia Actorum apographa habemus unum ex Ms. Ultrajectino S. Salvatoris, ab anonyma quodam et imperito homine conflatum, sicut liquet e sequenti specimine. Nam contra veterum auctoritatem effudit, adversus Neronem imperatorem non decreta tantum, sed reipsa ei inflata fuisse hæc supplicia: Cumque post diutina ejus malorum tædia ex senatus sententiâ, eo quod cunctis esset intolerabilis, nudus per publicum ductus, furca collo ejus inserta, virgis ad mortem usque caederetur, per noctem servatus est, ut in crastino præcipitaretur e saxo. Is vero noctis medio aufugiens, sane nullo prius reperto, a quo feriretur; exclamasse fertur etc. Porro fabulator ille Passionem S. Mauri cum sociis sic incipit: Beatissimi Mauri martyris Christi, sociorumque ejus, quorum hodie solemnî more dignissimum exequimur cultum etc.

quæ referuntur

12 Aliud Actorum exemplum hinc misit P. Joannes Gamans S. I. ex Bodecensis canobii Ord. Regul. S. August. diocesis Paderbornensis Passionali pergamento Ms. insigni etc. sicut in apographo nostro notatur: cujus hoc est narrationis exordium: Temporibus Neronis cum Lampadius præsidatum ageret, in Remensi civitate facta est persecutio in Christianos pervalide. Titulus, qui præfigitur, sic habet: Incipit passio sanctorum Timothei et Apollinaris, quæ est x Calendas Se-

ptembris. Non placent hæc Acta, tum quia rem gestam affigunt temporibus Neronis: tum quia multitudinem nostrorum Martyrum, quos baptismo ablucrat S. Maurus, extendit ad nonaginta, quod est nisi contra torrentem Martyrologiorum, ut supra indicatum est: tum denique quia Lampadius præses ita loquens inducitur: Audio te, Timothee, novam legem hominibus prædicare, scilicet quod homo crucifixus Deus sit. Quod itaque cum prædicas, ignoras forsitan legum severitatem a sacratissimis imperatoribus prolatam, per quam jusserunt, ut omnis, qui non adoraverit deos, tormentis ac morti subdatur.

13 Quæra enim, quo pacto hæc cakeant eum martyrium. Nerone, qui et solus imperavit, et primus ex imperatoribus Christianos est persecutus? Nec cautius enimvero in hac re processit Flodoardus, qui lib. I, cap. IV de primis urbis Remensis Martyribus scribens, inter ca, quæ de SS. Timothea et Apollinare memorat, ista refert ad eos præsidem dixisse, Infelicissimi hominum, consentite præceptis IMPERATORUM, et adorate eos, quos illi adorant; nam etiamsi Neronis imperatoris nomen non legam loco citata expressum; E postquam tamen cap. III, in quo de primis urbis Remensis episcopis tractasset, ducto, uti vult, exordio a tempore S. Petri Apostolorum principe; ibidem de primis, quos dicebam, ejusdem urbis Martyribus, scribit ista, non obscure indicans, eos ad prima Ecclesiæ nascentis tempora, immo etiam ad Neronis persecutionem spectare. Sic enim dictum caput tertium concludit: Nec eos ecclesiam nostram tantummodo ab urbe Roma constat habuisse patres vel fundatores; quæ Martyribus etiam redimita, eorumque sacrata sanguine atque triumphis sub ipso ROMANÆ PERSECUTIONIS ARTICULO decorata probatur.

14 Verum hic devolvimus ad famosam controversiam de primis Galliæ apostolis, seu fidei ibidem Christianæ præconibus; de qua aliquid statim dicemus. Interim quia nec ætatem, nec auctorem codicis Bodecensis apprime novimus; visum nobis est ex Flodoardo extrahere paucula illa, quæ de S. Mauro ac sociis Martyribus ad posteros transmisit, omissis hic aliis, ac in proxime sequentem diem XXII Augusti remissis, quæ de SS. Timotheo et Apollinare interserit. Dicebam modo, nec apprime non novisse ætatem codicis Bodecensis: antiquum vero esse vel hunc ipsum codicem, vel saltem primum ejusdem fontem, videtur colligi utcumque ex eo inditio, quod non meminerit nostrum exemplar de translatione eorumdem SS. Timothei et Apollinaris, quæ, ut ad XXIII Augusti patebit, circa medium sæculi noni facta est, et refertur a Flodoardo lib. I, cap. IV. Narratur tamen in isto Ms., horum Sanctorum corpora translata et condecorata fuisse sub Tilpino præsule Remensi, qui vixit sæculo octavo. Sed de his plura, quando eorum Acta illustrabimus. At quid de illorum, atque adeo de S. Mauri ac sociorum tempore martyrii?

15 Quoniam non est mihi animus notissimæ controversiæ atque inter eruditos admodum ventilatæ telam hic retexere de primis annuntiati in Galliæ Evangehi præconibus, in hoc puncto, quoad Martyres nostros spectat, conabos esse brevis. Theodericus Ruinartius, qui Opera S. Gregorii episcopi Thronensis edidit et illustravit, ad librum ejus primum De Gloria Martyrum, cap. LV, in quo tractatur de SS. Timotheo et Apollinare MM., col. 785 notat sequentia: Horum Martyrum

AUGUSTI
J. P.

martyrium.

E

F

et indagatur

AUCTORE
J. P.

Martyrum Acta, illos cum Mauro presbytero, aliisque multis, Nerone imperante, sub Lampadio præside passos fuisse commemorant: quæ sententia non placet iis, qui nullos Martyres in Galliis ante M. Aurelii tempora admittunt. Videntur tamen Maximiani temporibus antiquiores: nusquam enim sub Rictio Varo præside passi, ut ceteri Belgicæ Galliæ istorum temporum Martyres, dicuntur. Sulpitius Severus Sacræ historiz lib. II, pag. 157 editionis Lovaniensis anni 1680, Sub Aurelio, inquit, Antonini filio, persecutio quinta agitata. Ac tum primum intra Gallias martyria visa, serius trans Alpes Dei religione suscepta. Hæc auctor ipse Gallus omni exceptione major, qui claruit initio sæculi quinti, et quem mirum esset non rescivisse, si ante signatum ab ipso tempus Martyrum carnificina in Galliis crecita fuisset. Laureæ itaque martyrii probabilius videtur in aliud tempus differenda. Sed ad quod?

tempus,

16 Flodoardus lib. I, cap. IV, fol. 11 verso editionis Sirmondianæ hæc memorat post martyrium SS. Timothei et Apollinaris: Eusebius quidam vir spectabilis, qui et ipse per verbum ipsorum credidit, fabricavit illis ecclesiam. Hinc Tillemontius tomo IV Monumentorum ecclesiasticorum in S. Dionysio, primo Parisiensi episcopo et martyre, articulo 21, pag. 495 credi posse affirmat, illos non esse passos ante Diocletianum. Ad hæc, in notis, quæ sunt in eodem tomo pag. 734, super Actis S. Timothei Remensis, dicit, fieri posse, ut passus fuerit sub M. Aurelio; sed se non videre, quo id fundamento nitatur: ac proin mavult istum Sanctum, et Apollinarem, socium ejus, ponere inter illos, quorum venerationis certissima, sed quorum tempus ac gesta ignorantur. Si tamen admittatur ex eorum Actis ac Flodoardo, Eusebium ipsis ædificari jussisse ecclesiam, quod, ait, parum præsumi potest accidisse quam tempore Constantini; sic ante Diocletianum non erunt passi. Hæc ille, lectorem relinquens fere tam incertum de tempore, quod hic inquirimus, quam fuit ante. P. Jacobus Longuevallus noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo I, lib. I, ad annum 257, satis dubie vel timide in figendo Remensium Martyrum tempore pronuntiat, dicens eos pati potuisse sub persecutione Valeriani. Castellanus vero incompertum sibi tempus fuisse satis indicat, quia in suo Martyrologio universalis, dum annuntiat hodiernos Pugiles nostros Gallicæ e Latino textu Martyrologii Romani, nullum eis tempus apponit. Martyrologium novum Parisiense notat ad marginem annuntiationis illorum, superius num. I prolata, ante finem in see.

quo illud acciderit.

17 Quæ cum ita sint, perspicit lector, scriptores in varias abire sententias, ut Athletarum nostrorum certamini laureato aliquod tempus assignent. Nobis vero non displicet opinio ista, quæ vel sub Valeriano, vel saltem exeunte circiter sæculo tertio coronatos martyrio refert. Sic enim obviam itur, et videtur fieri satis duabus difficultatibus, quæ occurrunt, si illud tempus multum anticipetur; quarum una consistit in ecclesia illa, jussu Eusebii cujusdam in honorem SS. Timothei et Apollinaris fabricata, ut supra

dictum est ex Flodoardo. Quid enim vstat, Eusebium per verbum ipsorum credidisse, et post annos quindecim, vel post plures, si vis, basilicam eis construi curasse; cum tempus, quo id contigerit, Flodoardus non definiat, etiamsi rem gestam eorundem martyrio statim subjungat? Cur itaque non liceat ipsum exponere cum illa extensione ac latitudine temporis, ut factum id fuerit, quando per Constantinum M. et pax Ecclesiæ erat data, templisque et altaribus concedendis concessa libertas? Deinde hoc etiam modo evanesceat difficultas, ex famoso loco Severi Sulpitii antea proposita, ut consideranti patebit. Quia tamen adeo sunt obscura, quæ ad præsentem controversiam pertinent, ut nihil historice certi videatur de eadem defini posse; ideo SS. Mauri ac sociorum mortem inæxui sæculo circiter tertio exeunti, quam temporis limitationem volo accipi, sicut eam dedi, per modum probabilis conjecturæ.

18 En tibi nunc, lector, Acta e Flodoardo lib. I, cap. IV: Ipsa autem nocte adveniens quidam presbyter, nomine Maurus, multitudinem hominum baptizavit in nomine Domini nostri Jesu Christi: Apollinaris vero cum baptizaretur, vidit caelos apertos et audivit angelum dicentem sibi: Beatus es, Apollinaris, qui credidisti. Beati omnes, qui tincti sunt in aqua, in qua tu purificatus es. Quicumque hac nocte hic baptizatus fuerit, crastina die in paradiso suscipietur. Hoc autem dictum omnes, qui ibidem aderant, audierunt, et genua flectentes dixerunt: Parce nobis, Domine Deus noster, et præsta misericordiam tuam his, qui diligunt nomen tuum. Altera autem die jussit præses adduci eos ante tribunal suum. Astantibus autem illis præses dixit: Stulti homines, quæ res vos circumvenit, ut credatis in hominem crucifixum, qui sub Pontio Pilato multa perpeusus est, novissime autem crucifixus asseritur?

Notatur historia
puss enis

19 Tunc illi responderunt dicentes: Vidimus in hac nocte angelum Dei loquentem cum Sanctis, quos tu tenes in carcere: et ipsi angeli dixerunt nobis hodie ituros esse in paradysum, et accepturos esse coronas, quas tui oculi videre non merebuntur. Præses vero iracundia plenus jussit singulos decollari. Cumque duerentur Sancti extra civitatem, signaverunt se signaculo Christi, et sic martyrizati sunt, confitentes Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum. Fuerunt autem omnes, qui decollati sunt, quinquaginta viri, sub die undecimo Kalendas Septembris. Post hæc, interjectis nonnullis de SS. Timothei et Apollinaris martyrio, sepultura, basilica, ac corporibus eorum a Tilpino archiepiscopo e veteri tumulo permotis, ac decorato eorum sepulchro, ita pergit Flodoardus: Altare denique, quod ante tumibam eorundem stat medium, sancti Mauri fertur reliquiis et honore dicatum, qui eodem, quo præfati, tempore, pro Christo cæsus capite, ipsorum meruit consortio tenere. Cujus ossa in ecclesia beati Celsini servantur deposita. Caput autem infra civitatem intra beate Dei Genitricis Mariæ basilicam in arca secus altare veneratur reconditum.

ex Flodoardo.

DE SANCTIS MARTYRIBUS

AGATHONICO, ZOTICO, THEOPREPIO, ACINDYNO,
SEVERIANO, ZENONE, AC PRINCIPE SENA-
TORE,

IN BITHYNIA, ET IN THRACIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Annuntiationes e tabulis sacris Græcorum; elogium;
aliquæ super nonnullis ex his Martyribus observationes;
Agathonicus præ reliquis clarus.

B

E

SEU MAXIMIANO.
MEMORIA IN
GRÆCIS FASTIS.

Varii Græcorum Fasti annuam hac die
consignant horum sanctorum Martyrum
memoriam, ita tamen, ut non omnes om-
nium sicut nomina exprimant. Nam
Typicum, quod S. Sabba dicitur, nec non Supple-
mentum Sirmondo-Chiffletianum, solius Agatho-
nici meminerunt; Menæa autem magna typis
edita, ac Menologium Sirlertianum nominant
quinque priores in annuntiatione sua: quibus in
Menologii Basiliani elogio superadditur Zeno, qui
alibi etiam signatur, et habetur in Martyrio, quod
infra dabitur. Menæum Chiffletii ponit Ἀγαθόνικον,
καὶ τῶν σὺν αὐτῷ, id est, Agathonici ac sociorum
ejus, Menologium Sparuensefeldianum scribit, et
amicorum ejus. Menæa, quæ dicebam, his Pugiles
nostros singulos versiculis laudant, si Principem
senatorem excipias. Ac primo cauit de Agatho-
nico, alludens ad nomen ejus, quod bonum vic-
torem, vel victoria insignem denotat; cui addit
mortis diem.

C

Ἀγαθόνικου κλήσις ὀφειδεδεσάτη,
Χρηστὴν βοῶσα τοῦδε νίκην ἐν ξίφους.
Ἐκτανε δευτέρῃ ξίφος εἰσαδί Ἀγαθόνικον.
Verum Agathonico nomen impositum fuit,
Ab euse palmam illius insignem notans.
Euse Agathonicum undena his dies secat.
2 Tres Pugiles alios Menæa laudant sine
nomine.

versibus hono-
rantur in M
etiam excusis:

Τρεῖς κερτεροῦντες μηχανήματος βίαν,
Τῆς μηχανῆς λύουσι τοῦ παρμηγάνου.
Dum machinarum tortiter vires ferunt
Tres, machinantis cuncta dissolvunt dolos.

De Severiano autem panguntur ibidem ista:

Ἐν μάρτυσι τμηθεῖς τὸν ἀχένηξ ξίφει
Σεβηριανὸς ἀπλεται στεφνηρόρος.
Severianus martyres inter, caput
Post amputatum, sarta martyrii gerit.

Duo ultimi versus conveniunt S. Zotico, qui,
ut mox videbimus, ad crucem dicitur condem-
natus, et alludunt ad Simonem Cyrenæum.

Ἴδού παρ' ἡμῶν καὶ Κυρηναῖος ἄλλος
Οὐκ ἀγαρευθεῖς ἀλλ' ἐλὼν σταυρὸν φέρων.
Nobis et alter en Cyrenæus comes:
At non coactus, sed lubens crucem ferens.

3 Elogium porro habent in dicto Menologio eorum elogium
Basiliano, quod more solito hic datur e Græco
versum, et sic sonat: Eutulmius comes ab im-
peratore Maximiano Nicomedia missus in pro-
vinciam Ponticam ad Christianos de medio tol-
lendos, pervenit ad emporium nomine Carpen,
inventumque ibi Zoticum cum discipulis suis,
Christum profitentes, occidit. Deinde Nicome-
diam reversus, atque edoctus, quod princeps
per quemdam Agathonicum gentiles ab idolorum
cultu abstraheret, missis militibus utrumque com-
prehendit cum aliis Christianis non paucis,
secumque in Thraciam ad imperatorem traxit.
Cum porro ad locum, cui nomen Ποταμῶν, per-
venisset, occidit Zenonem, Theoprepium, et
Acindynum, qui incedere non poterant. Chal-
cedone vero sanctum Severianum; sanctum
autem Agathonicum cum reliquis captivis, ac
principe, Byzantii vehementer cæsum, Sclym-
briam usque abduxit, ubi Maximianus degebat,
ibique ipsi cum sociis caput amputavit. Nomen
Ποταμῶν, quod est in Græco, significat Fluvio-
rum. Duo insuper elogia exstant, et unum quidem
in Menæis magnis; alterum vero in Menologio
Sirlertiano. In hoc dicitur de Comite Eutolmio,
quod, cum invenisset sanctum Zoticum cum
discipulis Christum prædicantem, crucis morte
condemnarit. Ubi vero ad eam regionem ve-
nit, quæ Fluvii nomine appellatur, sanctum Zeno-
nem, Theoprepium, et Acindynum catapultis
interfecit. Cumque esset prope Chalcedonem,
interfecit S. Severianum, non expresso genere
mortis. Sanctus vero Agathonicus cum reliquis
vinctis, et ipso principe, cum pervenisset
Lilybæum, capite obruncatus est cum Prin-
cipe, et aliis Christianis. Similia narrantur in
elogio, quod habent Menæa magna. At quid
sibi vult τὸ catapultis? In dictis Menæis est
καταπέλτης. Per hanc vocem noster Raderus in
latina sua Menæorum interpretatione, quam
Ms. habemus, jaculorum trajectorynem intellexit.
Sic enia habet: Cum venisset Eutolmius Comes
ad locum, qui Potamus seu flumen dicitur, Ze-
nonem et Theoprepium, et Acindynum, quod
ambulare,

F

AUCTORIS
S. P.

Exponitur, quoniam nonnulli ex his sint imperfecti;

ambulare, propter plagas seu vulnera, in prioribus quaestionibus accepta, non possent, jaculis trajectos e medio susulit.

4 Sed Gallonius in libro de Cruciatibus SS. Martyrum, cap. II, Catapulta, inquit, nonnumquam sumitur pro machina bellica, ad jaciendas sagittas fabricata, sicuti balistae ad jaciendos lapides: hic autem sumitur pro instrumento torquendi. Hinc Suidas ait esse tormenti genus, vinculis manuum, catapultis pedum. Et Plautus te nervo torquebo itidem, ut catapultae solent. Hæc Gallonius ad locum, quem ex Josephi libro de Machabæis prodicit Latine his verbis: Satellites eum ligatum traxerunt ad catapultas: ad quas cum eum ligassent ad genua, et hæc cum laqueis ferreis conglutinassent, ipsius lumbum circa rotundum cuneum dellexerunt; circa quem totus circa rotam repercussus confringebatur. Cangius in Glossario Græco per vocem καταπέλτης, instrumentum tortorium etiam intelligit; et apponit exempla, quæ videri apud ipsum possunt. Nunc e civitatis elogiiis nonnulla ulu observanda sunt de nostris Martyribus.

Non nomen est prout dicitur

5 In titulo, quem huic Commentario supra præfiximus, vides, lector, nominari principem senatoriam; qui tamen in annuntiationibus antea citatis non habetur. Sed illum Martyribus aliis annumeravimus ex Menologii Sirlletiani, ac Menzorum magnorum elogiiis, et ex Martyrio, quod postea Græco-Latine daturi sumus. In dielis tamen Menæis dicitur princeps sine alio titulo. Sed quaeret aliquis, an nomen principis sit proprium viri, un appellativum. Quaestionis hujus causam nobis dedit novus interpres Latinus, qui in elogio, quod certamen sancti martyris Agathonici, et sociorum ejus breviter continet, quodque habetur Græco-Latine in editione Menologii Basiliani, ob Eminentissimo Cardinali Annibale Albano, Urbini anno 1728 tribus tomis nitidissime ac magnificentissime excudi curata, sed interpolata; qui, inquam, interpres, nomen πρίγκιψ reddit Latine Principps; ita ut videatur illud accipere pro nomine proprio. Appellativum vero esse, indicant Acta, quæ infra typis commitemus, ubi num. 1, postquam dictum esset, ὅτι πρῶτος πρίγκιψ etc. quod primus princeps in Christum credidisset, Nicomedie videlicet: subduntur ista num. 2 de S. Agathonico: Οὗτος καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς ἐνταῦθα συγκλητοῦ ἀνέπεισε. Hic etiam principem senatus, qui ibi est, induxit etc.

Agathonici martyris.

6 Martyrium S. Agathonici, quod Mss. habemus e codice Ambrosiano. Εὐτόλιμος τὸν Νικομηίδου κατέλαθεν, ἐν ἧ καὶ μαθὼν, ὡς ὁ αὐτοῦ πρίγκιψ διὰ τινος Ἀγαθονίου σοφοῦ προσεβέχθη Χριστῷ. Eutolmius Nicomediam pervenit, in qua dum etiam didicisset, quod hujus princeps per quemdam Agathonicum sapientem adductus esset ad Christum etc. In exemplari e bibliotheca Vaticana, quod etiam apud nos est, quodque signatum lego C. 1671, καὶ διδραχμῆς, ὅτι ὁ πρῶτος πρίγκιψ ἐπειθῆ Χριστῷ, quod na vertit interpres Latinus, cujus apographum ex cod. Vatic. bib. n. 6188 notatum, ante me habeo: Cum vero didicisset, primum virum ejus regionis principem Christi fidem sequi etc. Si quis autem plura desiderat exempla, consulat Cangium in Glossario ad scriptores medix et infimæ Græcitatatis, ubi videbit, nomen πρίγκιψ esse appellativum, non vero proprium. Uno hinc testimonio accipe ex pluribus, quæ proferi, et unum quidem e Mo-

schopulo, πρίγκιψ, ἀξιώματος ὄνομα: id est. D princeps, nomen dignitatis: alterum autem e Martyrio S. Menæ Egyptii Ms. Πηγασίος τοῦνομα, πρίγκιψ, τὸ ἐπώνυμον. Pegasus nomine; princeps, nomine additio, ut ita dicam, seu, ut Latini loquuntur, appellativo. Porro de hac dignitate videri potest Cangius citatus, et in Glossario Latino. Plura hujusmodi nomina appellativa in Glossario Græco apud ipsum legi possunt. Exempli gratia subnecto hæc pauca; videlicet δοῦξ, dux, δουξάτον, præfectura ducis; κουβικουλάριος, cubicularius; σχολάριοι, scholarii; κορνικουλάριος, cornicularius; quibus adde Κόμης, Comes; quod postremum infra occurrit in Actis. Hactenus de anonymo isto principe, quem Acta dicunt a S. Agathonico conversum ad Christi fidem. Jam vero eadem Acta aliunde suppleamus ex publica veneratione, quam posteri tribuerunt S. Agathonico.

7 Duo de hac re in promptu sunt testimonia. In Supplemento nostro Sirmoudo-Chiffletiano ad Menæa excusa notantur ista: Τελεῖται δὲ ἡ αὐτοῦ σύναξις ἐν τῷ ἀγιοτάτῳ αὐτοῦ μαρτυρείῳ, τῷ ὄντι ἐν Καινοπόλει, καὶ ἐν τῷ μαρτυρείῳ, τῆς ἀγίας Θεοδώρας ἐν τῇ Ευροζέρῳ. Agitur autem ejus solennitas in sanctissimo ejus martyrio, quod est in Cænopoli; et in martyrio S. Theodoræ in Xyrocercio. Loca ista exponit Cangius in sua Constantinopoli Christiana. Cænopolis, inquit lib. IV, pag. 153. Καινοπόλις, ecclesia ita nuncupata, in nona regione statuitur in Urbis descriptione: « Continet in se ecclesias duas, Cænopolim et « Ononæam ». Meminit etiam Chronicon Alexandrinum in Arcadio pag. 716, nullo præterquam situs indicio, innuens haud procul extitisse a Foro Theodosiano. De nominis etymo nihil succurrit, nisi forte quod destructa primitus fuerit in nova, uti aiebant, urbe, cum veteris Byzantii lines longius prolata sunt a Constantino Magno. Pro Ευροζέρῳ suspicor scribendum Εὐλοζέρῳ, qui locus Latine dici potest Circus ligneus. Laudatus Cangius lib. II, pag. 107, extitit præterea, ait, Circus alius, Xylocircus appellatus, d S. Mamaantem in Stheni ripa exstructus; de quo plura ibidem eruditus auctor collegit; et observat inter alia, fuisse locum hunc extra urbem . . . qui non alius fuit ab eo, quem Constantinus M., priusquam Byzantium adornasset, asseribus et lignis compactum extra urbem statuerat, ut auctor est Sezomenus lib. 8, cap. 22.

Publica S. Agathonici

E

* i. e. p. de a. cia

8 Alterum, non minus illustre quam antiquum de honoribus sacris, quibus Constantinopoli S. Agathonicus inelaruit, monumentum proferretur ab eodem Cangio lib. IV, pag. 119 his verbis: S. Agathonici templum forma dromica exædificatum a Constantino Magno, ex Cedreio pag. 284, Nicephoro Call. lib. 7, cap. 49, et Codino in Orig. p. 38 ex Origin. Constantinop. ineditis: deinde in angustiores formam excitatum a Justiniano, ex Procopio lib. I, de Edif. cap. 5 (cap. 4 mili) annotavimus in Descriptione ædis Sophianæ, num. 1. Idem Codinus et anonymus in Collect. Constantinop. pagg. 85 91, primum ab Anastasio, deinde a Justiniano renovatum scribunt, in eoque per annos 57 patriarchas sedisse, coronatosque imperatores quatuor, tandemque in magno palatio, cui adiacebat, inclusum sub Tiberio Mauricii socero. Ad hæc porro adem stetit statua Verinæ imperatricis, ut observat Suidas verbo Βερβίνη, quam Origin. Constantinop. ineditæ κατὰ τὴν ἀνοδοῦ τῶν ἀρχιεπίσκοπων

A ἐκείσε βαθυῶν (id est, post ascensum graduum, qui ibi erant,) Leone imperatore ejus conjuge superstita positam aiunt. Ne cui autem in mora sit forma dromica, de qua superius; Cangius lib. III Constantinopoleos Christianæ pag. 7 eam sic exponit: Ædis Constantinianæ forma fuit dromica, id est quadrata, sed oblongior: ita enim δρομικὸν accipiendum censent plerique e doctioribus, etsi Allatius repugnet. Plura ibidem.

illustratur. 9 Porro insignis splendor istius ecclesie illustratur a Procopio de Ædificiis Justiniani lib. 1, cap. IV, pag. 15 editionis regie Parisiensis, quæ in lucem prodit anno 1663, ubi de basilicæ istius laude paucis quidem verbis dicit multa, plura tamen lectori intelligenda relinquens. S. Agathonici templum, inquit, orationem ad se trahit, mihiq; nec vocem, nec vocabula habenti rebus apta, vim affert. Mentionem ejus fecisse contenti, ipsius nitorem, et absolutam numeris omnibus magnificentiam aliis enarrandam relinquimus, quibus ad dicendum satis vegeta est, necdum plane defessa mens. Quæ cum ita sint, non debet mirari lector, S. Agathonici et sociorum ejus cultum ab Orientali ecclesia B ad Occidentalem migrasse, de qua re jam agemus.

§ II. Veneratio apud Latinos, locus martyrii, Acta.

In variis Martyrologorum Latinorum tabulis hac etiam die memorantur nostri Pugiles. Galesinius ita illos annuntiat: In Græcia, sanctorum Agathonici, Zotici, Theoprepji, Acyndini, et Severiani, martyrum, qui in Maximiani gravissima contra Ecclesiam Christi oppugnatione, acerrimi propugnatores, præclare datis virtutis et pietatis Christianæ in omni certamine testimoniis, nobilis martyrii palmam tulerunt. Molanus in additionibus brevissime solius sancti martyris Agathonici mentionem facit in editione anni 1573. Martyrologium Romanum annuam eorum memoriam celebrat his vocibus: Nicomediæ passio sanctorum Agathonici, Zotici, et sociorum Martyrum, sub Maximiano imperatore, et Eutholmio præside. Ad locum C palastræ seu martyrii quod attinet, en tibi, lector, sequentes observationes.

11 Galesinius Pugiles nostros annuntiat in Græcia; Martyrologium Romanum Nicomediæ. Verum quandoquidem e Fastis Græcis propagatus est eorum cultus ad Latinos; non video, mihi recurrendum esse alio, quam ad Acta Græca, ut locus, in quo martyrium suum confecerunt, assignetur. In fide itaque Actorum istorum posuimus eos partim in Bilynia, partim in Thracia: hic enim una eorum pars; illic autem pars altero coronam martyrii adepta scribitur. De locis autem aliis, in quibus eorum constantia fuit probata, agitur in Annotatis ad eadem Acta, quæ a lectore consuli possunt. En tibi nonnullas alias observationes, super variis videlicet Actorum exemplaribus Mss., quæ sunt apud nos.

12 Quod supra designabamus e bibliotheca Vaticana, hoc prænotatur titulo: Μαρτύριον του ἁγίου Ἀγαθονίκου, καὶ τῶν σὺν αὐτῷ. Martyrium S. Agathonici, et sociorum ejus. Sic autem incipit: Ἐν ἀρχῇ διδάσκων τοὺς ἑαυτοῦ μαθητὰς Θεὸς Ἰησοῦς ὁ χριστός, ἔλεγεν Ἄμα δίκαιον βοᾷ πρὸς με Ἄβελ. In principio dum Deus Jesus Christus doceret

Augusti Tomus IV.

discipulos suos, dixit: Sanguis justus Abelis clamat ad me. Apographo alteri, quod apud nos est, ex cod. Ambros. f. N. n. 152 (de quo vide ad mart. Maximi) desumptum, titulus est: Μαρτύριον του ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονίκου. Martyrium sancti martyris Agathonici. Initium autem: Μαξιμιανῶ του τυράννου τὴν βασιλείου ἀρχὴν, ὡς οὐκ ὤρεϊλε, κατὰ τὴν Νικομήδους διέποντος, ὁ κόμης Εὐτολμῖος τὴν κατὰ Χριστιανῶν ἐξουσίαν ἐλάβανε. Maximiano tyranno regium imperium, quod utinam non administrasset, in urbe Nicomediensium administrante, comes Eutolmius contra Christianos potestatem accepit. Codex ille alias in hoc mense sæpius a nobis indicatur; de quo pluribus agitur die XIII ejusdem mensis in Commentario prævio S. Maximi § x, num. 80; ubi etiam de scriptore monacho quodam Laurentio in monasterio Rutiensi, quod est in Calabria.

13 Aliud exemplar descriptum est e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis: de quo apud nos alias. Consule Lambecium lib. VIII Commentariorum de ista bibliotheca, pag. 205. Ibidem etiam indicatur Oratio encomiastica in sanctum magnum . . . martyrem Agathonicum. Hanc quoque nos habemus ex prædicto codice. Ejusdem laudationis narratio ita incipit: Λαμπρὰ μὲν τὰ τῆς ὑποθέσεως διηγήματα, λαμπρότερα δὲ καὶ τῆς κατ' αὐτὴν θείας πανηγύρεως τὰ προβλήματα. Splendidæ quidem sunt propositi ad scribendum argumenti narrationes; sed splendiores divinæ per illud laudationis tractationes. Extenditur autem illud elogium ad paginas quindecim, verbis utpote potius abundans quam rebus; quæ cum habeantur breviter in Actis, quæ daturi sumus, nihil attinet recurrere ad prolixam orationem panegyricam, et lectorem detinere, ne dicam fatigare, verbosa ac græcula oratione. Martyrium e codice Vaticano antea assignato satis etiam longum est, paginas videlicet fere duodecim complectens. Ambrosianum multo brevius; Vindobonense omnium brevissimum. Exemplaria denique ista tria sunt similia in substantia.

14 Præfacet sua brevitate Vindobonense: quod proinde præ duobus aliis Latinitate donare nobis visum est. Titulus eidem apponitur in Græco egrapho nostro: Μαρτύριον ἐν συντόμῳ του ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονίκου, καὶ των σὺν αὐτῷ. Compendium martyrii sancti Martyris Agathonici, et sociorum ejus. In locum vero illum, in quo ejusdem Martyrii apud nos num. 2 S. Agathonicus dicitur esse Asclepiadis præsidis progenies, animadverto ista ex apographo nostro Ambrosiano, quæ Eutolmio comiti ipse respondet: Οἱ θεοὶ σου βδελύματα εἰσι, θειμύθου ἀπατηλῶν ἀφιδρύματα ὧν καὶ Βαβύλας ὁ ἀρχιερεὺς καὶ μάρτυς ἐπὶ Νουμειανῶ κατέπτυσεν ἐν Ἀντιοχείῃ, καὶ δὴ καὶ Ῥωμανὸς κατεγέλασεν ὁ μάρτυς, ὅς καὶ τὸν θεόλογον ἐκεῖνον ἀποτίμειται γλώσσῳ πρὸς τοῦ ἰμοῦ πατρὸς του ἐπάρχου Ἀσκληπιᾶδου, νηπιῶ τρηκεύτα ὄντι μοι, καὶ οὐθαλμοῖς αὐτοῖς καθορῶσι τὰ πεπραγμένα.

15 Τότε γὰρ καὶ Ἀνθιμος ὁ κλεινὸς του διὰ Χριστῶν ἀγῶνα ἐπὶ Μαξιμιανῶ του τυράννου τιτίδεν, ἠδέξῃς τῶν αὐτοῦ κακογνωμοσύνας καὶ ἀθεοῦσιν ἕτερα δὲ ταῦτα καλῶς ἐγὼ μνήθῃς, σὺ ὄλω τῷ οὐκ, καὶ τῇ τεκνύσῃ προσήλθον Χριστῶ. Quæ sic interpretor Latine: Dii tui sunt res abominande, fallacium demoniorum simulacra: quæ etiam Babylos pontifex et martyr sub Numeriano contempsit Antiochiæ, quæque enimvero irrisit Romanus martyr, cui item illa divini sermonis lingua ab Asclepiade præside, patre meo, abscissa fuit, me

AUCTORE
J. P.

de variis

E

Actorum exem-
plaribus:

F

observatio pecu-
liaris de con-
versione ac ge-
nere S. Agatho-
nici.

ALCTORE
J. P.

tunc parvulo hisce oculis intente, quæ facta sunt. Tunc quippe etiam inelytus Anthimus certamen propter Christum sub Maximiano tyranno consummavit, reprehendens malitiam ejus et impietatem. Horum vero omnium ego recte memor, cum domo tota, ac matre ad Christum accessi. Hæc in dicto *mor apographo*: quæ sive ex antiquiore exemplari transcripta ibi sint, sive per interpolationem postea interjecta; hic tamen a nobis eorum rationem haberi, posse dari. Porro de S. Babyla episcopo Antiocheno videri potest dies xxiv Januarii; de Romano autem

martyre etiam Antiocheno, cui lingua abscissa fuit, agit *Martyrologium Romanum die xviii Novembris*; ubi dicitur quidem sub Asclepiade præfecto passus; sed cum id accidisse ibidem notetur tempore Galerii imperatoris; quomodo tunc parvulus erat S. Agathonicus, qui sub Galerio, ut supra dictum, pro Christo certavit? Idem est de S. Anthimo ep. Nicomediensi, quem suspicor supra indicari, et de quo apud nos die xxvii Aprilis, ubi ponitur in persecutione Diocletiani.

MARTYRIUM

Auctore anonymo,

e codice bibliothecæ Cæsaræ Vindobonensis, cum aliis Mss. collatum. Interprete Joanne Pinio.

S. Zoticus cum
sociis occiditur
in Bithynia:

a
b

Sanctus Christi martyr Agathonicus existit Maximiano a imperante. Qui Maximianus comitem b quemdam, Eutolmium nomine, Nicomedia in provinciam Ponticam misit usque ad Neocæsaream. Iluc dum advenisset, et inquisivisset Christianos, rediit. Et quia difficiles in via erant fluvii, navigium ingressus, in Bithyniæ emporium, quod Carpen dicunt, appulit: et ibidem sanctum Zoticum ac discipulos ejus, confitentes nomen Domini, occidit: quos Christiani deposuerunt in loco insigni. Præses vero publica progressus via, Nicomediam venit; et edoctus, quod primas princeps c Christo credidisset per sapientem quemdam Agathonicum, ac degeret in agro, cui nomen Cyberorum d, ipso Agathonico e alios etiam gentiles convertente ad Christi fidem: proficisci eo jubet ingentem militum copiam, cosque ad se duci.

S. Agathonis
interrogatur a
judice.

c

Illic aulem magnis animis, una cum principe glorificans Deum, proficiscebatur. Unde milites alacrem et generosam Viri indolem conspicati, ad Christi fidem attrahebantur. Dum vero e Cyberis discederent Nicomediam versus, milites instituebat in via, ut cognoscerent Christum verum regem, et ante secula. Postquam pervenissent ad portam urbis Nicomediensis, comes sedens in regia, quæ erat in loco, qui dicebatur Lau-us f, questionem instituebat, dicens: Ubi sunt, qui edicta imperatorum nihili faciunt? Apparitores præsidis, Adstat, inquit, claritudini tuæ Agathonicus, qui præcipuum inter Christianos coryphæos locum tenet, e genere magni Ippasii g orindus; Asclepiadis vero præsidis progenies, qui in pago Cyberorum degit cum matre. Illic etiam persuasit principi senatus, qui ibidem existit, secum ut coleret Crucifixum.

qui cum ducti
in Thraciam.

g

3 Tunc comes, Confitere, ait, Agathonice, an hæc ita se habeant: sanctus autem Agathonicus per sapientiam sibi a Deo datam exorsus narrare e sacra Scriptura, præsidem atque assessores ejus omnes percenit sapientia divinitus inspirata, atque rerum divinarum notitia sua. Unde flagris eum caedi jubebat: ac post Nicomedia discedens præses, in Thraciam se contulit ad imperatorem, Christi confessoribus vincis sese comitari jussis, ut ab imperatore interrogarentur: et quotquot nobilitate vel dignitate erant spectabi-

ὁ ἅγιος μάρτυς του Χριστοῦ Ἀγαθόνικος, ὑπῆρχεν ἐπὶ τῆς βασιλείας Μαξιμιανοῦ. Ὅστις Μαξιμιανὸς ἀπέστειλε κόμητᾶ τινι ὀνόματι Εὐτόλμιον ἐκ Νικομηδείας ἐπὶ τὴν Ποντικὴν γῶραν ἕως Νεοκαισαρείας· ἐνθα καταλαβὼν, καὶ ἀναζητήσας τοὺς Χριστιανούς, κατέλθεν. Καὶ διὰ τοὺς ἐν τῇ ὁδῷ γαλεπούς ποταμούς ἐμβὰς εἰς πλοῖον, κατέλαβε Βιθυνίαν εἰς ἐμπορίαν λεγόμενον Κάρπιν· Κακεῖ τὸν ἅγιον Ζωτικὸν σὺν τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ, ὁμολογούντας τὸ ὄνομα του Κυρίου, ἀπέκτεινεν, οὓς τινες οἱ Χριστιανοὶ κατέθηκαν ἐν τόπῳ ἐπισήμῳ. Ὁ δὲ ἄρχων τῆν δημοσίαν βεδίσας ὁδὸν, ἦλθεν εἰς Νικομηδείαν, καὶ διδάχθεις, ὅτι ὁ πρῶτος πρίγκιψ ἐπίστευσε τῷ Χριστῷ διὰ τινος Ἀγαθονικοῦ σοφοῦ, καὶ διάγει ἐν ἀγρῷ καλούμενῳ Κυβέρων αὐτοῦ Ἀγαθονικοῦ ἐπιστρέφοντος καὶ τοὺς ἄλλους Ἕλληνας εἰς τὴν του Χριστοῦ πίστιν, κελεύει βραβεῖαν δύναντιν στρατιωτῶν πορευθῆναι, καὶ ἀγαγεῖν αὐτούς.

2 Ὁ δὲ προθύμως ματα του πρίγκιπος δοξάζων τὸν Θεόν, ἐπορεύετο. Ὄθεν οἱ στρατιῶται εἰδόντες τὸ πρόθυμον τῆς εὐγενείας του ἀνδρός, ἐν τῇ πίστει του Χριστοῦ ἐπέβησαν. Ὡς δὲ ἀπῆραν ἐκ Κυβέρων, ἀφίκεσθαι εἰς Νικομηδείαν, ἐν τῇ ὁδῷ ἐνουθετεῖ τοὺς στρατιώτας, ἐπιγινῶναι τὸν προαιώνιον καὶ ἀληθινόν βασιλέα Χριστόν. Φησάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὴν πόλιν τῆς πόλεως Νικομηδείας, καθίσας ὁ κώμης ἐν τῇ βασιλικῇ ἐν τόπῳ καλούμενῳ Λαύσῳ, ἐξέτασιν ἐποίησεν, λέγων· Ποῦ εἰσίν οἱ τὰ θεοσεύματα τῶν βασιλέων ἐξουθενούντες; Οἱ ταξέωται εἶπον· Παρίσταται τῇ λαμπρότητι σου Ἀγαθόνικος, ὁ κορυφαϊότατος ἐν Χριστιανοῖς, γένους μεγίστου Ἰππασίου του μεγάλου ἑγγονος, γέννημα δὲ Ἀσκληπιάδου του ἀπάργου, σὺν μητρὶ διάγων ἐν κώμῃ Κυβέρων· οὗτος καὶ τὸν πρίγκιπα τῆς ἐνταῦθα συγκλήτου ἀνέπεισε, σὺν αὐτῷ θρησκείαν τῷ Ἐστανρωμένῳ.

3 Ὁ κώμης λέγει· Ὁμολόγει, Ἀγαθόνικε, εἰ ταῦτα οὕτως ἔχει, Ὁ δὲ ἅγιος Ἀγαθόνικος τῇ προσουση αὐτῷ ἐκ Θεοῦ σοφία ἀρξάμενος διηγεῖσθαι ἐκ τῆς θείας γραφῆς, ἐξέπληξε τὸν ἄρχοντα, καὶ πάντας τοὺς συγκαθημένους αὐτῷ, ἐπὶ τῇ θεοπνευστῷ σοφίᾳ καὶ θεολογίᾳ αὐτοῦ. Ὄθεν ἐκέλευσεν μαστιγῆθαι αὐτὸν, καὶ ματα τουτο ἀπάρας ἀπὸ Νικομηδείας ὄργων, ἐπὶ τὴν Θράκην πρὸς τὸν βασιλέα ἀπῆρχετο, κελεύσας καὶ τοὺς ὁμολογήσαντας τὸν Χριστόν, δεσμίους ἀκολουθεῖν αὐτῷ, ἵνα ὑπὸ του βασιλέως ἐρωτηθῶσι καὶ ὅσοι ἐξ εὐγενῶν καὶ ἐν ἀξιώμασιν ὑπῆρχον, τοὺς

* f. ἀγιώτου τους μεθ' ἐκείτων ἤγγην τοὺς δὲ λοιποὺς ἕξει ἀνεύλεν εἰς πᾶνθος ὑπάρχοντας.

4 Καὶ ὁδεύόντων αὐτῶν, ἐδίδασκε πάντας τοὺς πιστοὺς ὁ ἅγιος Ἀγαθόνικος, καὶ ὑπέμνησκε τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ, ἃ ἐποίησεν εἰς αὐτοὺς διὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ. ὅπως πάντες οἱ κακῶς ἔγοντες, καὶ ποικίλαις κατεγόμενοι νόσοις, τῇ ἐπίκλησιν μόνῃ τοῦ Χριστοῦ ἐθεραπεύοντο· καὶ ἔλεγεν· Ἴδετε, ὀδελφοί, πῶς ἔστιν ἀγαθὸς ὁ φιλάνθρωπος ἡμῶν Θεὸς καὶ Κύριος Ἰησοῦς Χριστός. Τοῦτον οὖν ποθοῦντες, καταφρονήσωμεν τῆς προσηκουστικῆς ζωῆς, καὶ μὴ πηξώμεν τῆς ἀπειλᾶς τῶν ἀθέων εἰδωλομακῶν. Ἰδὼν οὖν ὁ ἄρχων, ὅτι οὐ πάσεται νοθετῶν Ἀγαθόνικος τοὺς σὺν αὐτῷ δεσμιώτας, ἀμα δὲ καὶ αὐτοὺς ἐκ τῶν γενομένων εἰς αὐτοὺς βρασάνων μὴ δυναμένους βραδίξειν, ἐτι ἐπερωτήσας, καὶ μαθὼν τὸ ἀμετάθετον αὐτῶν τῆς πίστεως, καταπέλιται αὐτοὺς ἀνεύλε. Ἐτελειώθησαν οὖν οἱ ἅγιοι Ζήνων, Θεοπρεπῆς, καὶ Ἀκινδύνος, οἱ ἐν τριβουνατοῖς τῶν Νεοπαισαριῶν διαπεψάντες, ἐν χωρίῳ λεγομένῳ Ποταμοῦς, τὸν στέφανον τῆς δικαιοσύνης παρά Χριστοῦ κομισάμενοι· οὗς προσέταξεν ὁ ἄρχων μετα τῶν δεσμιῶν αὐτῶν ἐν τῷ εἰρημένῳ τόπῳ τεθῆναι.

5 Ἐλθὼν δὲ ὁ ἄρχων πλησίον Καλχηθῶνος, ἀνεύλε τὸν ἅγιον Σευηριανόν, παρόησιν κηρύττοντα τὸν Χριστόν. Περσάντων δὲ αὐτῶν ἐπὶ τὴν Θράκην, παραστάς ὁ ἅγιος μάρτυς Ἀγαθόνικος σὺν οἷς ὑπόλοιποις ἁγίοις, τοῖς ἐπὶ τοῦ βουλευτηρίου τοῦ Βυζαντίου, κακῶς τὸν Χριστὸν ὁμολογίσας, καὶ στηλιτεύσας τὴν πλάνην τῶν εἰδῶλων, τύπτεται σφοδρῶς· ἔπειτα ἀπάγεται πρὸς Μαξιμιανόν, ἐν Σιλυμβρία διάγοντα ἐν τόπῳ λεγομένῳ Ἄμμους· κακῶς πάλιν ματαπαρόησιν τὸν Χριστὸν ἀνακηρύξας Θεόν, καὶ στηλιτεύσας τὴν ἄνοιαν τῶν σεβομένων τῶν εἰδῶλων, ματαπολλῶς τῆς τιμωρίας, τὴν διὰ τοῦ ξίφους ἀπόφρασαν λαθῶν, ἀπετμήθη τὴν κεφαλὴν σὺν τῷ πρίγκει, καὶ ἔλλοις πλείστοις Χριστιανοῖς. Ἐτελεῖται δὲ ἡ μνημῆ του ἁγίου μάρτυρος Ἀγαθονίκου μηνὶ Αυγουστῶ καὶ Γαῖς οὖν προσθεταῖς τῶν ἁγίων σου μαρτύρων Ἀγαθονίκου, Ζωτικου, Ζήνων. Θεοπρεπῆς, Ἀκινδύνου, Σευηριανού, καὶ πριγκιπος του συγκλητικου, ζῶσον τῆς ψυχῆς ἡμῶν, ὅτι εὐλογητὸς εἰ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμην.

* Ζήνωνος

les, secum duxit; reliquos verni nimeto multos gladio sustulit.

4 Dum iter facerent, sanctus Agathonicus fideles omnes docebat, et memores reddebat mirabilium Dei, quae in eis operatus erat Dominus per Sanctos suos. Quomodo omnes, qui male habebant, ac variis morbis detinebantur, sola Christi invocatione sanarentur: et Videte, aiebat, fratres, quam bonus sit benignus noster Deus et Dominus Jesus Christus. Hunc itaque desiderantes contemnamus temporalem hanc vitam, minasque ne timeamus eorum, qui Deum non colunt, et idolorum amore insanunt. Videns igitur praeses, quod Agathonicus non cessaret monere eos, qui secum erant vinciti, quodque ob cruciatus sibi illatos non possent incedere; interrogationem repetiit, gnarusque eos in fide immutabiles persistere, captivulis h illos interemit. Consummati itaque sunt sancti Zenon, Theoprepes, et Acindynus, qui tribunatibus Nicomediensium ornati fuerant, in loco Potamus i dicto, coronam justitiae a Christo reportantes: quos praeses mandavit una cum vinculis suis in praefato loco poni k.

5 Ubi autem praeses pervenisset prope Chalcedonem, sanctum Severianum, dum libere Christum praedicaret, occidi praecipit. Ipsis vero iter in Thraciam emensis, sanctus martyr Agathonicus simul cum reliquis Sanctis, coram concilio Byzantini senatoribus comparuit, ibidemque Christi fidem professus, et in idolorum errorem invecus, vehementer earditur: deinde ducitur ad Maximianum, in Silymbria l degentem in loco Ammosia nuncupato. Et ibidem iterum libere Christum praedicans, et dementiam eolentium idola vituperans, post multos cruciatus, accepta amputandi capitis sententia, simul cum principe, et aliis plurimis Christianis capite truncatus est. Agitur autem sancti martyris Agathonici memoria mense Augusto, die xxii. Sanctorum itaque martyrum tuorum Agathonici, Zotic, Zenonis, Theoprepis, Acindyui, Severiani, et principis senatorii intercessionibus, salva animas nostras; quia benedictus es in secula seculorum. Amen.

SUB MAXIMIANO.

ubi Zenon, Theoprepes et Acindynus martyrio coronantur:

h

i

B

k

ubi et Severianus: ac tandem Agathonicus cum aliis.

l

m

ANNOTATA.

- a Maximianum Gallerium intelligo.
- b De comitum dignitate actum est apud nos tomo V Julii in Commentario praevio Historiae conversionis S. Josephi comitis § II.
- c Princeps est nomen appellativum, non proprium, ut in Commentario hisce Actis praevio probatum est.
- d Hujus loci situs est obscurus. De urbe Ciberi meminit Procopius de Aedificiis Justiniani lib. IV, cap. X; ubi de ejus operibus in Thraciae Chersoneso scribens, haec refert: Urbi Ciberi, quae eversa Jacobal, muros atque incolas dedit. Cellarius in Geographica antiqua lib. II, cap. XV, Sed neque Ciberis, inquit, positionem demonstrare possumus. Forte ager iste vel pagum nomen traxerit ab ista urbe, ubicumque in Thracia fuerit sita.
- e An hic sit genitivus absolutus Graecus, qui Latine solet exponi per ablativum, ut sensus sit ipso Agathonico alios etiam gentiles convertente etc.; an vero sit genitivus alius, qui significet, agrum illum fuisse Agathonici, sive ad illum pertinuisse, non omnino videtur clarum. Nobis in versione Graeca praerplacuit genitivus absolutus per ablativum latinum redditus.
- f In nostro apographo Ambrosiano est, ἐν τῷ Ἄμμῳ, in Lampso.
- g In eodem apographo Ἰπποστασιον, Hippostasio.
- h De significatione hujus vocis consule Commentarium praevium; de Asclepiade autem, quod proxime sequitur, vide ibidem num. 15.
- i Menza magna excusa, ἐν χωρίῳ ἱερωμένῳ ποταμῶ. Sireti Menologium: Ubi vero ad eam regionem venit, quae Anivii nomine appellatur etc.
- k Forte legendum κτίων, occidi: quod etiam videtur sensui conforme.
- l Codex vaticanus πλυσίου Σαλαμβρίας, prope Salambriam. Cellarius idem qui supra, lib. I cap. XV in Thracia, inter alia, quae collegit de ora Propontidis et Ponti, pag. 881 Succedit, aut, Selymbria, ut modo ex Seymini versu apparet, et Ptolemaei ordo confirmat, eni, etiam Herodoto lib. 6, cap. 33, nec non Straboni lib. 7, pag. 221 est Σελυβρία: at Scylax et Stephanus scripserunt Σελυβρία, quam formam Latini tuentur. Mela lib. 2, cap. 2. « In Propontide

F

• SUB MAXIMIANO. • tude Selymbria, Periothos Bithynis •. Plinis lib. 3, cap. 11. • Oppida, Selymbria, Perinthus • D
 Antonius itineribus suis nullam ejus rationem habuit, quod forsitan intarciderat. Nomen
 Selymbriæ Strabo interpretatur Σίλυρος πόλις, quia vox βρία, bria, Σρακιστι, lingua Thracia
 sonet oppidum.

DE S. GUNIFORTO MARTYRE,

TICINI IN ITALIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

**Temeraria hujus Sancti confusio cum S. Cucufate martyre,
 cultus ex Martyrologiis, patria, frater, sorores, tempus
 martyrii, et Acta.**

B
 FORSAN SUB
 MAXIMIANO.
 Ille Sanctus,
 quem Castellanus cum
 S. Cucufate.

Nescio, quid Castellano in mentem venerit, dum in Martyrologio suo universali ad hodiernam S. Guniforti annuntiationem, quæ in Martyrologio Romano legitur, in margine breviter notavit, hunc sanctum Martyrem esse eundem cum S. Cucufate, cujus Acta Boschius noster die xxv Julii diligenter illustravit. Castellanus eandem opinionem suam fusius indicat in notis, quas anno 1705 ad duos priores Martyrologii menses edidit, ubi ad diem xv Februarii, sive pag. 656 agens de S. Cucufate, pagina sequente confidenter asserit, hunc sanctum Martyrem Ticini vel Papiæ honorari xxii Augusti sub nomine Guniforti propter suas sacras reliquias, illo die Ticinum delatas, quæ cultui ipsius occasionem dederunt.

perverum con-
 fundit.

2 Verum Castellanus hac in re dissentit ab omnibus Ticinensibus aliisque scriptoribus, qui sub nomine S. Guniforti diversum plane martyrem agnoscunt. Quod si novæ huic opinioni sur aliquem fidem adhiberi volebat, evidentibus instrumentis ostendere debuisset, reliquias S. Cucufatis die xxii Augusti Ticinum pervenisse, et S. Cucufatem tunc a civibus Ticinensibus appellatum esse S. Gunifortum per ingentem nominis discrepantiam vel mutationem, quæ nullo modo credibilis videtur. Hinc Boschius noster in Commentario prævio ad Acta S. Cucufatis tomo VI Julii pag. 159 improbabilem illam Castellani sententiam rejecit, et ibidem paulo post exhibuit ex Mombrilio ipsa S. Cucufatis Acta, prorsus diversa ab Actis S. Guniforti, quæ ex eodem Mombrilio post hunc paragraphum prævium recudemus: nam S. Cucufatis et S. Guniforti patria, palæstra martyrii, et alia gestorum adjuncta prorsus inter se differunt, ut Acta utriusque Martyris conferre volenti manifestum fiet. Quapropter ignoramus, quo fundamento Castellanus, alioquin in rebus historiologicis plerumque circumspiciendus, adeo affirmate temerariam illam suam conjecturam proposuerit.

in Martyrolo-
 gis annuntia-
 tur Ticini ac
 Mediolani.

3 Petrus Galesinius inter Martyrologos primus est, apud quem incunoriæ annuam S. Guniforti hac die signatam invenimus his verbis: Papiæ, sancti Guniforti martyris, cujus res fortiter contra hæreticos gestæ, ac mirabiliter divinitusque actæ, narrantur. Verosimiliter incunoriæ hæreticorum, quæ fit hic et in Actis infra edendis, aliquos scriptores induxit, ut martyrium S. Guniforti differrent usque ad tempora Aria-

norum, quemadmodum postea dicemus. Sed Martyrologium Romanum, nullo temporis caractere indicato, sic eundem Sanctum hodie breviter annuntiat: Papiæ, sancti Guniforti martyris. Porro Petrus Paulus Bosca in suo Martyrologio Mediolanensi non Papiam vel Ticinum, sed Mediolanum, pro palæstra certaminis eidem Martyri assignat hac annuntiatione: Mediolani, sancti Guniforti martyris, qui ibidem sagittis confossus, innumerisque vulneribus pene confectus, cum Papiam confugisset, in ea urbe, martyrii corona decoratus, migravit in cælum.

4 At ibidem Bosca paradoxum suum mox ita explicat: Gunifortum licet ex Martyrologii Romani sententia Ticinenses sibi vendicent, nihilominus etiam urbi nostræ adscribimus; Mediolano siquidem Gunifortus martyrii lauream, Papiæ tumulum debet. Hæc de re non contendunt Ticinenses, ut opinor, neque illam illati martyrii gloriam sibi vindicabunt: nam Jacobus Gualia lib. vi Sanctuarii Papiensis cap. ix, aliique scriptores Ticinenses ultro fatentur, S. Gunifortum Mediolani sagittis vulneratum esse, ac inde Papiam discessisse, ubi post triduum feliciter animam Creatori suo reddidit. Magis ad gloriam Mediolanensium et propositum nostrum spectant verba, quæ laudatus Bosca ibidem subjungit hoc modo: Divus Gunifortus (quem vulgus perperam vocat BONIFORTUM) fere ignotus est Mediolani, quemadmodum Guiniboldus olim ignotus Comi; habet tamen Gunifortus Mediolani extra portam Ticinensem ædem sacram suo nomini dicatam. Joannes Baptista Carisius in Diario sacro ecclesiæ Mediolanensis ad diem xxii Augusti meminit de eadem S. Guniforti ecclesia, quæ extra portam Ticinensem sita est. Hæc, et ipsa Acta ad immemorabilem sancti Martyris hodierni cultum stabilendum nobis sufficere videntur.

quod parado-
 rum explica-
 tur.

5 Quod vero ad patriam sancti Martyris attinet, plerique scriptores ex Actis Mombrilianis asserunt, S. Gunifortum natione Scotum fuisse. Hinc in Menologiis Scoticis apud Dempsterum hac die, et apud Camerarium xxix vel xxx Octobris annuntiat. Etiam Calendariis suis illum inscribunt Hiberni, qui sese antiquitus nomine Scotorum appellatos fuisse contendunt. At mihi non lubet odiosam et intricatam istam litem discutere, cum semper ab ea decidenda abstinuerit Operis nostri conditor Bollandus, qui

Sanctus nostræ
 ecclesie Scotiæ pa-
 tria sua

in

A *in Præfatione ad tomum primum Februarii cap. III circa hanc rem monet sequentia* : Porro Hibernis (nam eorum occasione huc deevnimus) servamus religinse, quam in Præfatione ad Januarium cap. 2 § 6 dedimus fidem; ut quam adversus Scotiæ hodiernæ incolas acriter defendere nituntur nominis Scotorum ac patriæ possessionem, et Sanetorum, qui plerique olim Scotti appellati, possessionem iis neutiquam abjudicemus; sed nec secundum eos potius, quam Scotos pronuntiemus: quos enim Scotos seu Scotos, in vetustis codicibus nuncupatos reperimus, Scotos vocamus; Hibernos, quos Hibernos. Neque an Hiberni ac Scoti, quorum patria (ut ex Beda diximus) Hibernia, una gens fuerit, disputamus. Litigent ipsi sane, quoad volent, inclyti illius collatine decoris, modo fidei orthodoxæ et Christianæ caritatis communione invicem devincti permaneant.

cum duobus
sororibus et
fratre.

6 *Ceterum S. Gunifortus, patria Scotus aut Hibernus, ut volueris, habuit fratrem nomine Guiniboldum vel Guniboldum, ac duas sorores, quarum nomina non exprimuntur. Quamvis hi quatuor pugiles diversis diebus ac locis marty-*

B *rium subierint, tamen Dempsterus occasione S. Guniforti ad diem xxii Augusti de tribus aliis in Menologio suo Scotico sic meminit*: Mediolani Gunifortis martyris, qui cum duas sorores in Germania barbarorum gladio interemptas amisisset, et frater ipsius Comi occubisset cæsus pro Christo, ipse sagittis confixus a paganis, inde Ticinum abiit, et in paupertina vetulæ domo animam beatam celo reddidit; et tugurium illud in templum versum est, et ille civitatis patronus colitur, Actæque in Sanctuario Papie exstant. *Illustrissimus Brantius eodem die in Martyrologio suo poetico de quatuor his martyribus simul ita canit*:

Germano passo, geminisque sororibus, arsit
Martyrio, donec fossus et ustus obit.

qui us loquea
in rhyis cor-
natis.

7 *Quinimo Primus Aloysius Tattus in Martyrologio suo Novocomensi fratrem S. Guniforti ad eandem diem xxii Augusti annuntiat his verbis*: Novocomi passio sancti Guiniboldi martyris, origine Scoti, qui una cum fratre Guiniforto et duabus sororibus ob Christianam fidem exagitatus, ad effugiendas consanguineorum molestias solum vertere coactus est. Et primo quidem se contulit in Germaniam, ubi religionis gratia sævissima a gentilibus tulit verbera, et enecatæ sorores lūxit. Mox descendens ex Alpibus cum ipso germano Novocomum pervenit. Novocomi cum ethnicos impietatis argueret, et illis Christi Domini fidem annuntiaret, ad urbis præfectum puniendus accusatur, et ab eo de unius Dei veneratione silere jussus, qua mandata illius contempneret, eum Guiniforto captus est, et per civitatem raptatus, ac tandem capitali sententia sub Maximiano imperatore damnatus, victor migravit in cælum. *Etiamsi Tattus die xxii Augusti memoriam S. Guiniboldi celebraverit in suo Martyrologio Novocomensi, tamen in notis ultro fatetur, hunc fratrem S. Guniforti passum esse alia die, quæ nescitur. At parum refert, certum martyrii illius diem a nobis ignorari: nam omnia, quæ de fratre ac sororibus S. Guniforti dicenda essent ad istos dies, si scirentur, in Actis infra recedendis narrabuntur. Cum autem Tattus in proxime relato S. Guiniboldi elogio certamen hujus athletæ, ac consequenter Fratris ejus, sub Maximiano imperatore collocet, examinanda est hæc martyrii chronologia, quam*

Augusti Tomus IV.

scriptores alii non admittunt, ut jam videbitur.

8 *Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italia die xxii Augusti, post contracta S. Guniforti Acta, habet hanc annotationem*: Hujus Martyris historia satis manca videtur, nec suspicione caret, cum nulla in ea Pontificis, imperatoris aut regis, temporisque mentio fiat; tametsi, Constantio imperatore, illum martyrin affectum esse, probabile est; quo tempore Ariani, quibus ille mirum in modum favebat, Catholicos maxime divexabant; quæ persecutio etiam sub Wandalis et Gothis vixit. *Ab hac Ferrarii chronologia multum recedit Dempsterus, dum in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib. VII num. 575 sanctum Martyrem hodiernum memorat his paucis verbis*: Sanctus Gunifortis nobilissimo loco natus, in Italia peregrinabatur, Theodosio Mediolani agente, et ab infidelibus captus, sagittisque confixus, Ticini exspiravit, ubi corpus, duabus ei structis ecclesiis, magna miraculorum gloria asservatur. Acta non vidi; sed publica fama Scotum facit. Colitur die xxii Augusti... Floruit cxxxvii, aut circiter.

9 *Supra laudatus Tattus in Annalibus Novocomensibus, quos anno 1663 Italice vulgavit, lib. III num. 37 et sequentibus utramque illam chronologiam fuscè impugnat, et opinionem suam de tempore martyrii sub imperatore Maximiano variis argumentis tuetur. At postea in notis citatis ad Martyrologium Novocomense, quod anno 1675 edidit, hanc longiorem dissertationem suam Latine contraxit, ac ibi pag. 178 systema chronologicum Ferrarii primo refutare aggreditur in hunc modum*: Magis ardua difficultas non angit in constituendo tempore, et anno peculiari, qui interfectus est Guiniboldus, aliis alia sententibus, et ita dissidentibus inter se, ut concordare nequeant. Nonnulli, in quibus est Philippus Ferrarius de Sanctis Italiae, in ea sunt sententia, ut credant, hos fratres mactatos esse sub Constantio imperatore Ariano; certum tamen annum non explicant.

10 *Constantius imperii habenas moderatus est ab anno Christi cccxxxvii usque ad cccclxi. Fatemur nitro, ipsum in Catholicos persecutionem excitasse, factum hæresis Arianæ propugnatorum. Nihilominus inficiamur, hujus imperatoris sævietiam universe in Christi capita collimasse; insectatus est quidem aliquos; sed hos, quia fidei Catholicæ assertores, hominum Arianæ perfidiæ communionem abhorrabant. Sensit nonnihil molestiæ et Insubria annis Domini cccclv et cccclix, ut videre est apud Baronium tomo tertio Annalium ecclesiasticorum. Sed alia fuit persecutio Constantii, alia persecutio, enjas rabies Guinifortum et Guiniboldum prostravit. Harum prædicatio ethnicæ superstitioni bellum movebat, non Arianæ doctrinæ; idolorum cultum evertibat; non Filii cum Patre tuebatur æqualitatem, ut apertissime enique constabit, si nostrarum Martyrum Acta vocet in iudicium. Quare nullo pacto possumus assentiri, Guiniboldi martyrium accidisse sub Constantio.*

11 *Deinde aliam Dempsteri chronologiam refellit his verbis*: Alii, inter quos Thomas Dempsterus Scotiæ Historiæ libro septimo perperam sibi suadent, Guiniforti et Guiniboldi necem adscribendum esse temporibus Honorii et Theodosii Junioris, quod ex diametro pugnat cum veritate; sub his enim principibus, Catholicæ religionis patronis, neque ethnici neque Ariani

AUCTORE
G. C.

ipse, non su-
imperii constan-
tiani vel Honorii

E

sicut Aloysius
Ta 1-2

F

citra Ferrar-
ium

et Dempsterum
recte pro l.

AUCTORE
G. G.

tantis pollebant viribus in Insubria, ut Novocomi et Mediolani in Christiani nominis concionatores tam fœde debaccharentur: nam propagata in omnibus Insubriæ civitatibus Catholica fides nulli publicæ infidelium persecutioni patebat, et infideles repetitis imperatorum legibus ac decretis cœreciti Christianos insectari palam non audebant. Verum quidem est, Novocomi sub Honorio et Theodosio aliquos inhabitasse gentiles, eosque perseverasse etiam nonnullis annis, dum divus Abundius huic ecclesiæ præerat, cuius precibus et miraculis tam in urbe quam in agro Conarsi penitus deleti sunt. Hac tamen tempestate nullus eorum impetus, nulla persecutio fervebat in Christianos, qualis ea fuit, in qua pro Christi fide vitam Guiniboldus amisit: quamvis enim pagani immixti fidelibus hanc urbem incolerent, urbs tamen paganorum appellari non poterat, qui, ut ex Vita Sanctorum liquet, in ea arbitrati suo dominabantur, cum Guiniboldus gladio percussus ipsos moriendo superavit.

sed sub imperatore quodam ethnico.

12 *Refutatis aliorum opinionibus, Tattus denique ibidem pagina sequente tempus istius martyrii, quod antea sub imperio Maximiani collocaverat, iterum stabilire nititur hac ratiocinatione: Cum neutra igitur, sive Ferrarii, sive Dempsteri, et assecularum opinio historica consonet veritati, aliis temporibus potiori ratione Guiniboldi et Guniforti tribuenda nobis est cædes. Arridet adhuc, quod Annalium nostrorum Comensium lib. 3 num. 37 scribebamus, Guiniboldum scilicet martyrio coronatum sub Maximiano circa annum Domini cccmi. Docet hoc manifeste Guniforti Vita, in qua licet imperatorum fideles persequentium nomina obvolvantur silentio, sæpius et non obscure elucescit, per Scotia, per Germaniæ et Italiæ provincias tunc maxime in Christianos grassatos esse infideles, cum Guiniboldus in urbe nostra gloriosam mortem obivit. Tunc enim vere (ut hæc Vita testatur) QUOTIDIE CHRISTIANUM NOMEN SE HABERE CONFITENTES JUGULAVANTUR: nam, ut prætereamus singulares Insubricarum urbium martyres, in hac Maximiani crudelitate mundo sublatos, et vitæ huic labenti, quoniam tempore plures enumeravit Christianæ fidei pugiles Novocomum, quam exercente tyrannidem Maximiano? cuius sævitia, ne in æternum perirent, perire decreverunt Carpophorus, Fidelis, Exanthus, Cassius, Secundus, Severinus, Licinius, Juliana, Matthæus, Gasmæus, et alii pene innumerabiles, quorum nomina scripta sunt in Libro vitæ, etsi illorum agones et res præclare gestas contumeliosa temporum autæactorum obliteravit iniquitas.*

Morsolum quædam pro Christo subicitur, et Pagina obit.

13 Si ergo tam Novocomi, quam Mediolani, assiduo Christianorum sanguine maduit Maximiani gladius adeo, ut priorum tyrannorum persecutiones videri potuerint gladiatorum ludi, dum crebris feritatibus comparantur, quas ipse unus Christiani cruoris hirudo insatiabilis ubique ostendit, ut Christi nomen et amorem a cordibus indigenarum evelleret, quis congruentius Guiniboldi et Guniforti martyrium suis aptabit temporibus, quam illis, quibus execrandum hoc sævitia monstrum suum abunde virus effudit in universos Christi cultores, quos nostris in regionibus adinvenit? In hac ergo Maximiani persecutione merito collocavimus Guiniboldi ejusque Fratris passionem, quia nobiscum loquitur historiæ series, et firmiore base veritas consolidatur. *Hæc argumenta satis probant, martyrium*

S. Guniforti sub imperatoribus ethnicis contigisse; *D sed nondum prorsus evincunt, hunc Martyrem sub determinato Maximiani imperio passum esse: nam præcedentes aliquot imperatores etiam Christianos ubique persecuti sunt, et postea gentiles urbium aut provinciarum præfecti sub imperatoribus quibusdam sequentibus publicos Christi cultores impune interfecerunt. Cum tamen illa Tatti sententia sit probabilis, et duabus aliis opinionibus præferenda, addito dubitationis indicio forsitan, hanc Tatti chronologiam secutus sum, et superius in margine eadem S. Guniforti sub Maximiano collocavi.*

14 *Jam tantummodo superest, ut breviter aliquid præmoncamus de mox cæcis horum Martyrum Actis, quæ scriptor ignoti nominis et incertæ ætatis exaravit. Ea primus in publicam lucem, rotulit Boninus Mombritius, de quo variorum Actorum collectore in Hierolexico utriusque Macri ad vocem birrus pag. 83 leguntur sequentia: Mombritius tamen qui ex antiquo Passionario in pergameno Ms., in archivio Lateranensi conservato, Acta Sanctorum descripsit, et tempore Sixti IV typis mandaverat, sic de S. Cypriano habet. Hæc ad Mombritii ætatem ejusque collectionem pertinent. Ceterum ipse biographus, cujus nomen et ætatem ignoramus, parum accuratus videtur, cum nullas temporum notas expresserit, et paganos alicubi nomine hæreticorum appellet, dum interim tota ejus narratio demonstrat, illos fuisse ethnicos, qui S. Gunifortum hujusque fratrem martyrio affecerunt, ut in Annotatis observabimus.*

ut tradunt A. la.

15 *Unde miror, Ferrarium propter illam hæreticorum appellationem tam facile inductum fuisse, ut ideo crediderit, hos Martyres ab Ariani occisos esse: nam ipse Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem xxii Aprilis post Acta S. Danielis martyris Laudensis habet hæc annotationem: Quod de paganis hic dicitur, parum verisimile est; neque enim idololatricæ, Carolo Magno imperatore, in Italia, in his præsertim regionibus erant, nisi nomine paganorum hæretici, ut aliquando in historiis Sanctorum animadvertimus, intelligantur. At si biographus sancti Danielis hæreticos nomine paganorum appellaverit, cur e contrario paganos nomine hæreticorum designare non potuit ignotus et forsitan imperitus auctor horum Actorum, in quibus omnia narrationis adjuncta ethnicam persecutorum superstitionem evidenter indicant? Hac brevi monitione præmissa, exhibemus ipsam Martyrum nostrorum historiam, eamque consuetis observationibus illustramus.*

d- quibus brevis aliquid præmonemus

A

ACTA

Auctore anonymo incertæ
ætatis.*Ex editione Bonini Mombri-
tū circa finem tomi primi
folio CCCXXXVIII et sequen-
tibus.*

PROLOGUS.

*Utopographus post
breve prolo-
gum*

Cum humanas laudes videmus et mortalium infulas, aut ære inciso conscriptas, aut auro radiantibus litteris ad posteritatis memoriam commendatas attendimus; miror quare non erubescimus militum Christi victorias silentio tegere: infinita enim bona inde proveniunt, quando vita illorum honesta hominibus explicatur. Nam ipsi sunt speculum in populo, modus et exemplar digne Deo vivendi; multique ad exempla illorum in prosperis efficiuntur humiliores, et in adversis fortiores. Porro laus Dei est, cum ista leguntur; memoria Sanctorum extollitur, ædificatio mentibus traditur, honor martyribus exhibetur.

CAPUT I. *Sancti discessus e
Scotia in exterarum regiones
cum fratre suo ac duabus
sororibus, quæ in Germa-
nia pro Christo martyrium
subierunt.**narrat, quo-
modo S. Guinifortus*

Vitam igitur beatissimi Guiniforti martyris ad laudem et gloriam invictissimi Imperatoris Domini nostri Jesu Christi et totius curiæ cælestis scribere exordiar: et quamvis ad omnia illius nequaquam potuerimus pervenire, pauca tamen de millibus declarabimus. Iste namque martyr Guinifortus cum fratre suo Guiniboldo statura quidem grandiores, genere Scoti *a*, nobilissimi prosapia fuere: ubi enim gravis infidelium hæreticorum *b* oriretur persecutio, quæ non modicum populum ibi fidem Christianam colentem terreret, hi gloriosissimi fratres genere, [nec] non fide *c* cum duabus sororibus, innumerabilia tormenta pro nomine Salvatoris nostri Jesu Christi passi sunt, non tantum persequentibus inimicis, verum etiam parentibus et propinquis; sicut per magistrum veritatis prædictum est: Trademini autem gentibus a parentibus et cognatis et amicis, et morte afficient ex vobis; et eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Et ut verba veritatis adimpleantur, Fideles sanctæ ecclesiæ contemnuntur, et ubique terrarum vexantur, habenturque contemptui, quia oportet, ut, qui boni sunt, probentur.

3 Et hoc nulli debet videri miserabile, si psalmographi verba bene attendant, quæ dicunt:

Non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem justorum etc. Sequitur autem consolatio dicens: Non patietur suos temptati supra id, quod possunt. Benedictus Deus in omnibus et per omnia secula, qui non patitur gentem expertem suæ fore fidei, secundum quod legitur: Non est, qui se abscondat a calore ejus: et cum iste gloriosissimus Martyr Guinifortus, de quo nunc mentionem facimus, cujus hodie festum celebramus *d* cum fratre suo Guiniboldo duabusque sororibus disposuisset propter Deum parentibus et patrie rennunciare, et crucem Christi nudam portare, ad memoriam reducentes * Evangelii sermonem sicut boni discipuli: Si quis vult venire post me, abneget semetipsum, et tollat crucem suam, et sequatur me. A fide vero Catholica parentes eorum sine intermissione deliciis multis et mollibus verbis eos revocare videbantur, suadebantque eis in cymbalis et cytharis et organis, ut placerent eis, ancillas suas ante eos saltare facientes: ex quo gloriosissimi martyres memores divinæ legis dixerunt: Nos Deo servire et omnia prospera mundi despiciere propter amorem suum disposuimus, ut digni efficiamur promissionibus Christi juxta illud verbum Evangelii: Qui non dimiserit patrem et matrem, agros et vineas et cuncta, quæ possidet, non est me dignus.

4 Parentes itaque eorum voce magna exclamare et amicos rogare cœperunt dicentes: Plangite nobis, quia videmus filios nostros volentes sponte perire. Ad hoc sanctas Guinifortus respondit: Nos non perimus, si in congregatione justorum poterimus introire. Cum autem vidissent, eos deliciis precibusque flecti non posse, injuriis multisque afflictionibus affligere eos apposuerunt, ut fidem Christi despicerent, et idolis *e* sacrificia immolarent. Tunc accesserunt et ita eos alloquuntur: Unde vobis tam durum tamque ferreum pectus, ut canicem abjicere patiamini, et matri jam decrepitæ novos partus auferre curetis? Tunc inclyti Martyres cum se et suas sorores sponsas Christi incepti certaminis pondere fatigari vidissent, ad eas dixerunt: O dulcissimæ sorores, o summi Regis sponsæ, nobiscum in pugna perseverate, et in tribulationibus nolite deficere, quia passiones hujus temporis non sunt condignæ ad futuram gloriam, quæ revelabitur in vobis. Persecutio autem in eos in dies magis augebatur; et cum diu in regno Scotiæ pro Christi nomine tormenta paterentur, timentes, ne parentum pietas ut affolet, bonam eorum sanctorum propositum impediret, a Scotia quasi quatuor candelabra totam patriam sacris operibus illustrantia recesserunt, attendentes dominicum illud præceptum: Si vos persecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam. Possent namque diutius suis persecutoribus resistere tamquam nobiles et armis potentes, et non solum, ut diximus, genere clarissimi, sed et facultatibus ornati; voluerunt tamen servare, quod dicitur: Nos vosmetipsos defendentes, carissimi; sed date locum iræ.

5 Multis tamen itineribus fatigati, atque passim labores, tandem ad nequissimos Theotonicos *f*, Deo gubernante, pervenerunt; apud quos non modicus in sanctos Dei furor agitabatur: sanctos enim virgis ferreis, aliisque diversis pœnis affligebant, fleatissimi siquidem martyres Guinifortus et Guiniboldus, ac inclytæ sorores, corpore non mente mulieres, pulchræ facie, sed longe pulchriores corde, contra ferocem Theotonicorum

*EX NOMERITIO:
cum fratre ac
duabus sororibus**d*** forte reduce
runt**E**patriam desce-
verunt.**e**f**sororibusque in
Germania pro
Christo occisis.**f*

ET MORBRITIO.

tonicorum sævitiam insuperabiles contendebant dicentes : Fugiendo flagella, invenimus scorpiones; fugiendo minas, invenimus verbera. Heu heu nostræ gens regionis in ipsius fidei et Christianæ religionis professos insurgit; Theotonicus autem populus in nos sitiendo eorum sanguinem insanit. Crudelis Scotia; sed crudelior Theotonica. Illa mater nos pro Christo, quem colimus, in exilium fugavit; ista noverca per eodem nos quærit interficere. Talia dicentes, flagellis multis cæsi sunt. Inter hæc majora quippe tormenta in regionibus Theotonicorum sorores illorum propter fidem Jesu Christi passæ sunt martyrrium, per quod venerunt ad amplexus Christi, cui se annulo fidei devinxerunt.

spse felicitati
eorum invidens.

6 Sic quoque Martyres orbatu duleibus sororibus, magis cupientes pro Deo vivere, obortis lacrymis aiunt : Quare nos viros, o sorores, qui fortiores esse deberemus, in holocaustum Deo præcessistis? Non dedignando loquimur de vestra prosperitate, sed condolendo de nostra miseria. O beatæ sorores, quanta felicitate repectæ hæc in terra fuistis. Venistis enim pro illo mori, qui pro vobis effundere sanguinem suum dignatus est. Potestis enim dicere : Mortuus pro nobis es. Collatetur itaque Scotia, quia eas genuit; tristetur, quia eas amisit. Tristetur Theotonica, quia eas interfecit; letetur, quia earum habet corpora gloriosa. Scotia mater luit; Theotonica noverca Noverca possidet, privatur mater. Quemadmodum, dulcissima sorores, fratres fuimus genere, ita debuissimus esse et morte. Reservavit nos forsitan Jesus Christus, pro quo certavimus, ad majora sustinenda certamina. Pareant namque nobis Theotonici, quia credunt nos (quod Deus, non permittat) ad errorem suum posse revocari. Frustra tamen laborant : nos enim volumus pro Christiana lide tormenta quantumque usque ad amissionem capitum tolerare. Igitur, crudelissima gens, noli nobis parcere : non enim mutalidius propositum : melius namque est mori corporaliter, quam æternis incendiis comburi. Cui nocere, nequissima gens, nobis cupias, noli parcere : parcendo quippe magis nocet, quam si nos citius interficeres.

ibi simulcum
fratre suo

7 Talia persecutores audientes, mirabantur de tanta eorum constantia; et cum tantam eorum voluntatem merendi perciperent, dicebant : Vere isti minas et tormenta contemnunt et respunt. Et quanto ardentius mortem desiderant, tanto magis eis parcatur. Interea faciebant eos ante se adduci; quibus dicebant : Guniforte ac Gunibolde, perseveratis adhuc in errore solito? Quibus nihil respondentes, quasi indignari, tacebant. Cupiebant jam dudum dissolvi, et esse cum Christo. Illi autem magis interrogantes dixerunt : Respondere vos oportet, stultissimi viri, si adhuc perseverare cupitis. Tunc beatissimi martyres ad eos dixerunt : O gens perversa, quare gratis animas vestras diabolo traditis, vocantes errorem Christianam fidem, quæ se colentes æterna vita remunerat? Respicite, ne cum sathana pereatis. Minas et tormenta incutitis, quas pro nihilo cum Dei auxilio reputamus. Major quoque cruciatus pene videtur esse, qui non finitur tempore, quam qui momento transit. Non ignoramus, quin corpus occidere possitis; animas autem laedere minime potestis. Quapropter agite citius, quod agere vultis, quia nos Christiani sumus, et Christi fidem licet indigne colimus.

8 Hoc audientes Theotonici, cæperunt magis eos de fide sua, et quem Deum colerent inter-

rogare. At illi Jesum Christum Dei et hominis filium, nostræ redemptionis exordium, per quem et in quo facta sunt omnia, quæ cælo, terra et mari continentur, et per quem reseratae sunt portæ paradisi, quæ humano generi propter primi parentis peccatum clausæ manebant Illic Jesus, quem colimus, et cujus freti solatio tormenta vestra non formidamus, sanguine suo portas has suis fidelibus aperuit. Et qui per istum introibunt, salvabuntur, veluti ipse testatur in Evangelio dicens : Ego sum ostium. Per me si introierit, salvabitur, et pasena inveniet. Et alibi : Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ, dicit Dominus. Illic itaque colimus, quia languores nostros ipse tulit, et peccata nostra ipse portavit : huic nos immolare desideramus sacrificio laudis : rupit enim vincula, quibus ad inferna trahebamur. Igitur ei sacrificare nos ipsos concupiscimus, ut possimus dicere cum psalmista : Dirupisti vincula mea; tibi sacrificabimus hostiam laudis.

gentes illos in
irepide fiden
docuerit.

9 Miratur Theotonicus furor hoc audiens, et a sævitia sua non desistens hos sacrificare dæmonibus compellere nititur dicens : Aut sacrificare diis nostris g vos oportet, aut diversis mori tormentis. Quibus illi : Mori dudum, Deo teste, desideramus; sacrificare idolis mutis et surdis omnino respimus : intrepidi minas et tormenta vestra contemnimus, et magis de damnatione animarum vestrarum, quam de nostra morte, quæ proprie vita æterna vocanda est, dolemus. Sed quid præstolamini nos quasi pacificas hostias ad victimam ducere? Putatis, quod verum Deum creatorem cæli et terræ propter minas vestras, quæ sunt quasi pluvie guttæ, dimittamus? Sine effectu sunt vestræ prave cogitationes. Miramur siquidem, quod sic a diabolo seducti pertinaces estis in nequitia. Ihs auditis, cognoverunt eos bonos esse viros, et propterea interficere noluerunt. Ende Christi martyres maxime turbati dicebant : Servi Christi sumus, qui natus est de Virgine, et pro eo mortem subire cupimus. Deinde his verbis se vicissim alloquuntur : Nos infeliciores mulieribus sumus : sorores namque nostræ coronam martyrii a Deo sibi promissam accipere meruerunt.

et frustra licu-
ream martyris
quæserit.

E g

ANNOTATA.

F

a In Commentario prævio monui, ut cælo Bollandi uolle operosius discutere antiquam illam litem inter Hibernos et Scotos, qui utrimque Sanctum nostrum, opulaibus suis adscribunt.

b Biographus hic imperite appellat hæreticos, quos postea idololatras fuisse indicat, ut ex statim observandis patebit.

c Illic unicus inclusi vocem nec, ut sensus requirere videtur : nam martyres isti non tantum genere, sed etiam fide fratres ac sorores fuerunt. Sic etiam alia quædam levioris momenti in hac vitiosa Monbritii editione corrigere coactus fui.

d Hæc antiqua festi celebratio confirmat immemorabilem Sancti nostri cultum, cujus festivitas publice celebrata fuit centum et pluribus annis ante decretum Urbani VIII, cum Monbritius hæc Acta sub Sixto IV Pontifice ex vetustioribus monumentis ediderit.

e Si Scoti Sanctos nostros inducere voluerint, ut idolis sacrificia immolarent, ut biographus hoc loco asserit, quo nominum proprietate illos antea hæreticos appellavit?

f Per

A f Per Theotonicos hic intelliguntur Germani, qui etiam Theotisci et Teutones, aliisque vicinis nominibus appellantur. Sic paulo post in his Actis Theotonica pro Germania accipitur, de quibus vocibus Cangius in auctiore Glossario consuli potest.

g Hinc etiam patet, Theotonicos illos sive Germanos superstitione gentilibus aut ethnicis fuisse, cum Sanctos nostros sacrificare diis juberent.

CAPUT II. *Ulterior Saucti pro- fectio cum fratre in Ita- liam, ubi hic Novocomi ab ethnicis occiditur; ille au- tem Mediolani letaliter læ- sus, paulo post Ticini ex vulneribus pie moritur.*

B C Cum autem hæc inter se dicerent, inierunt consilium, ut in Italiam, ubi maxime Christianorum persecutio tunc temporis erat, transirent. Itinere vero prospero venerunt in Italiam in civitatem Comi a, ubi quotidie Christianum nomen se habere confitentem, jugulabantur: quod enim audirent Guinifortus, et Guiniboldus, lætitia maxima repleti sunt, cupientes subire martyrium. Pervenientes autem illuc, ubi Christiani decollabantur, dixerunt vicioribus: Quid, nequissimi, sanctos Dei tam crudeliter trucidatis? Nos etiam Christiani sumus. Cumani b vero hoc audientes, stupebant dicentes: Etiam isti Christiano errore seducti sunt. Quare ad Potestatem civitatis venientes, narrabant ei: Venerunt hodie duo homines ad nos, ubi Christianitatis nomine decollabamur, nos crudeliter increpantes, quod in Dei servos tam acriter sæviremus; se ipsos sponte vocantes Christianos. Unde nos vehementi stupore perterriti sumus, quoniam ante, ubicumque Christiani erant, se sollicitè occultare invenimus c.

c H Præses vero hæc ubi audisset, gravi dolore ingemnit dicens: Ite, et adducite eos, omni postposita dilatione, ad me. Qui exeuntes a conspectu ejus invenerunt eos in platea mortem Salvatoris aperte prædicantes, et cum eis innumerabilem populum, qui eorum bona verba libenter audiebat. Et dixerunt eis: Christiani, princeps civitatis vos vocat. Venite ad eum. Quibus ipsi: Princeps supernæ civitatis Jesus Christus est mediator Dei et hominum, et sponsus ejus, ut legitur: Vidi civitatem sanctam Jerusalem novam descendentem de caelo a Deo paratam, quasi sponsam ornatam etc. Iste autem princeps noster est; vesler vero, qui nos vocat, minister est antichristi, quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui cum magistro suo impio. Quare temptatis, cum nihil cum eo commune habeamus? Quid autem ministri Christi cum diabolo? Ite, renunciate, quod interea ejus minas nullatenus expavescimus. Illi autem venerunt ad principem ita referentes: Princeps noster, lumen patriæ, audi, quod Christiani dicunt, ad quos paulo ante, ut venirent ad te, misisti. Prædicant namque nomen fidei suæ publice in platea, dicentes in presentia populi, quod ue-

Augusti Tomus IV.

que te, neque minas tuas pertimescunt. Jube igitur capi, antequam totus seducatur populus tuus ab eis; quia jam fere omnes sequuntur eos.

12 Tunc indignatus Cumanorum princeps surrexit, et, advocata concione militum, consilium inierunt, qualiter istos Dei Martyres crudeliter perderent. Veniens autem ad eos cum multis armatis, his aggressus est eos verbis: Unde estis, aut quare populum meum seducitis? Qui dixerunt: Scoti sumus genere, sed Christiani professione. Populum tuum non seducimus; sed filios Dei ad æternam beatitudinis patriam invitamus. Tunc princeps: Quos, inquit, vocatis Dei filios? Et illi dixerunt: Quos ipse suo sanguine redemit. Ille sævus tyrannus infremuit, jussitque eos per omnem civitatem duci et decollari. Recordatus tamen post paulo putavit, timore mortis unius alterum ad errorem suum posse deducere. Mandavit ergo, ut alter non decollaretur. Venientes autem ad victoriam gratulabantur, quasi ad epulas invitati. Sed cum hoc dubium esset, quis libentius caput pœnæ traderet, jugulatus est Guiniboldus. In nocte erupus ejus a fidelibus Christianis furtim tamen in civitate Comi sepelitur, ubi requiescit usque in E hodiernum diem.

13 Guinifortus solus recedens venit Mediolanum, ubi Domini sine intermissione Christi nomen prædicavit, multorumque errores sustulit. Credebat namque, quod suis peccatis exigentibus, Deus ei spem et vitam auferet, cum sorores fratremque suum coronasset. Quapropter sæviens sic apud se loquebatur: Deus omnium rerum creator, cum sorores et fratrem meum jam diu æterna corona donaveris, me miserum servum tuum peccatorem quare non suscipis? Cum talia oraret, Mediolanensium furor in eum surrexit dicens: Guiniforte sacrifica d. Cui respondit: Sacrificare Deo vivo me ipsum in odorem suavitatis concupiscen. Quem nominas, dixit persecutor, Deum vivum? Et ille: Jesum Christum Deum vivum et hominem, qui me fecit, et suo sanguine me redemit.

14 Tunc tyrannus et persecutor sævissimus iratus et maximo furore repletus, eum duci extra civitatem et decollari præcepit. Sed antequam pervenirent ad locum, ubi beatus vir ducebatur, jussit sævissimus tyrannus ministris, ut sine intermissione eum ferirent lapidibus et sagittis usque dum ad prædictum locum pervenirent; insuper virgis ferreis flagellarent eum. Tunc ministri impiissimi vix putantes visuros horam, in qua virum sanctissimum occidere possent, præcipitaverunt eum extra civitatem Mediolanensem; et carnifices crudelissimi sanguinem innocentis effundere et ejus gloriosa membra dilaniare cupientes, sagittis et lapidibus corpus suum sanctissimum percusserunt, et hinc atque inde sanctissimum Martyrem sagittis repleverunt, ut quasi ericius videretur.

15 Inclytus autem martyr Guinifortus sic innumerabilibus martyrii pœnis afflicto, et multis affectus injuriis, nequaquam ab amore Christi divelli potuit. Cum vero impiissimi ministri, antequam percussissent gloriosum martyrem Guinifortum, et eum perduxissent ad locum, ubi decollandus erat, is præ nimia afflictione affectus cecidit quasi mortuus in terram, et genu flexo collaudabat Dominum dicens: Domine rex æternæ gloriæ, pie pater, suscipe corpus meum et animam meam, quam tibi offero in ara sacrificii. Crudelissimi autem ministri jam mortuum existimantes,

EL. NOVOCOMI.

ubi S. Guinifortus capite truncatur:

sanctus vero Guinifortus Mediolanum pergens.

ibi sagittis multis vulneratur,

et sic lassus ac pro mortuo relictus,

IN HONOREM
 forsitan jacente
 dia e. d. Pa-
 piam, ubi beatus
 ex vulneribus
 ubi.

existimantes, abierunt, relicto eo in terra latente.

16 Post pusillum vero temporis, Deo volente, gloriosissimum corpus pio ejus amore sic afflictum, sic vulneratum, in nobilissimam Italiae civitatem Papiam venit, in qua totus percussus, sagittisque adhuc corpori suo fixis, quas ipse extrahere non potuerat, susceptus est cum magna reverentia et caritate a quadam muliere Christianissima et Deo devota, quae juxta ecclesiam sancti Romani morabatur. Cum vero in ejus domo gloriosissimus Martyr per tres dies stetisset, vir Deo dilectissimus Guinifortus carnis exutus sarcina, ad paradisi atria commigravit, ubi martyrii palmam possidet, qui corona gloriae meruit decorari.

et post mortem
 varias miraculis
 claruit.

17 Porro cum sanctitas hujus gloriosi martyris Guiniforti hominibus esset incognita, omnipotens Deus, quanti meriti esset et sanctitatis venerandus Martyr, ultra latere homines noluit: nam posteaquam animam Christo beatus Guinifortus reddidit, ecce circa corpus ejus angeli Dei cum magna claritate astiterunt, totam domum, in qua erat, illuminantes, eamque fragrantissimo odore replentes. Quibus rebus tam magni quam parvi clara voce et summa lætitia magnificabant Deum dicentes: Benedictus Deus, qui semper in Sanctis suis gloriosus est. Magna itaque Dei omnipotentis gloria, et fidelium ingenti gaudio, undecimo Calendas Septembres sepulta est in ecclesia sanctae Mariae juxta ecclesiam sancti Romani majoris, ubi multa miracula per ejus merita gloriosus Deus in Sancto suo operatus est. Caeci quidem multi ad sepulchrum ejus venientes lumen optatum recipere meruerunt. Infirmi quoque et leprosi innumerabiles ibidem precibus beatissimi Guiniforti martyris sanati sunt. Vere fidelissima urbem Papia non immerito congaudere debet, quae inclyti martyris Guiniforti sacratissimum corpus meruit possidere.

ANNOTATA.

a Comum vel Novocomun est urbs Italiae in Ducatu Mediolanensi, quae nunc ab incolis ver-

naeule Como vocatur, et natalibus Innocentii XI Pontificis inclaruit. Ager autem ei adjacens communiter a scriptoribus Comensis appellatur.

b Aetorum scriptor magis clare incolas hujus urbis Comeuses, quam Cumanos appellasset: nam Cumanus proprie dicitur, qui Cumis in Campania Italiae natus est. Unde Sibylla, quae ibi floruit, vulgo Cumana vel Cumica cognominatur. Ille tamen ex antecedentibus et circumstantiis abunde colligitur, cujus urbis incolas auctor designet.

c Tota haec periodus et omnia adjuncta satis aperte indicant, illos Comenses Sanctorum persecutores ethnicis superstitionibus deditos fuisse, et S. Guinifortum ab iis propter professionem fidei Christianae interfectum esse.

d Illic loquendi modus etiam ostendit, Mediolanenses illos adhuc diis sacrificasse, et tunc nondum agnovisse Jesum Christum, Deum vivum et hominem. Quare errat Jacobus Gualla, dum in Sanctuario Papiæ lib. vi cap. ix de iisdem S. Guiniforti persecutoribus ita scribit: Mediolanum ingreditur, ubi quoque Christiani per diversa tormenta trucidabantur. Tunc vero strenuus Christi Athleta, in cujus pectus Deus lumen veritatis infuderat, quoniam divini nominis verus erat cultor, sublimi voce cuncto populo intemeratae fidei veritatis adeo per lucida argumenta cepit prædicare, quod ei resistere non poterat. Nec tamen ab haeretica perfidia ad veram Dei religionem convertebantur; at magis rabido furore furebant in eum. Ad ultimum martyr inclytus Guinifortus a protervis Arrianis extra Mediolani urbem crudeliter trahitur, et ibidem tot et tantis furentibus sagittis crebris vulneribus perforatur, quod pro cadavere media in via jacens, magnis confossus vulneribus, sanguine undique foedatus saevissime relinquitur. Hinc quoque corrigendus est Ferrarius, qui martyrimum S. Guiniforti distulit ad tempora Constantii imperatoris Ariani, quemadmodum in Commentario prævio monuimus. Ceterum neque Gualla, neque Ferrarius ullum biographum hoc anonymo nostro antiquiorem allegant.

DE S. TIMOTHEO MARTYRE

ROMÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Antiquissimus ac celeberrimus Sancti cultus; an fuerit S. Pauli Apostoli discipulus.

SUB IMPERATORIBUS ETHNICIS.
 Celeberrimus
 hic Martyr

Tanta est, et tam constans documentorum, quae de hoc sancto Martyre ad posterum transmissa sunt, in honoribus ei deferendis consensio, ut cultus antiquitas, celeberritas, ac propagatio quasi pro præmio, ut ita loquar, inter se contendisse videantur: quibus utinam Acta ejus responderent! Antiquissimum Calendarium, a nostro Bucherio editum, ita eum inter alios Martyres refert: Undecimo Calendas Septembris, Timothei Ostiense. Clarius Romanum parvum seu vetus: Romæ via Ostiensi, Timothei

martyris. Calendarium, quod Leo Allotius dissertationi suae De Dominicis et hebdomatibus recentiorum Graecorum attulit, e bibliothecae Vaticanae, sicut præfatur, codice antiquissimo, ante nongentos annos descripto, sic brevissime: xi Cal. Septemb. Natale S. Timothei. Adde Calendarium antiquissimum ecclesiae Carthaginensis, quod vulgavit Mabillonius in Veteribus analectis tomo III, et in quo pag. 399 signatur . . . Sept. sancti Timothei nomen; nostrine an alterius, quis satis tuto definiat, cum desint dies mensis, titulusque

A titulusque ac palæstra martyri? Mabillonius in notis ad laudatum Kalendarium pag. 412 videtur respexisse ad hodiernum, dum observat ista: In Martyrologiis vetustis . . . laudatur xi Kaleu. Septemb. Timotheus martyr, qui Antiochia Romam profectus Melchiade Pontifice, ibidem capite plexus est. In Kalendario Frontonis sæculi Octavi: Die xxii mens. Aug. Natal. S. Timothei. Ad B. Paulum Apost., in est, sicut Fronto addit in notula, Statio est ad B. Paulum, quia non habebat S. Timotheus Romæ ecclesiam. In Prænotatis autem ad laudatum Kalendarium 2 vii, pag. 73, Statio, inquit, non erat aliud, quam confluxus cleri et populi, præsentate episcopo, in locum, ubi illo die publica Missarum solemnitas fieri debebat.

rologiis. Illud, quod sub nomine S. Hieronymi in lucem dedit Florentinius, hæc ponit: Roma via Ostense in cimiterio ejusdem, sancti Timothei discipuli Pauli Apostoli. Consentit Corbeïense apud eundem Florentinium in notis: xi Kal. Sept. Romæ via Ostense in cimiterio ejusdem, Nat. S. Timothei discipuli Pauli Apostoli. Inter Martyrologia Hieronymiana contracta, quæ apud nos vulgata sunt, puncto hic controverso adstipulantur Rhinoviense, ac Richenoviense. At vero Martyrologium Regina Succæ, quod ibidem dedimus, Beda prout a nobis editus est, Ado, et Animadversa Holstenii ad Martyrologium Romanum, viam omnino diversam ineunt, quando Timotheum hodiernum innectunt tempori Melchiadis PP., qui vixit sæculo quarto. Consulatur una pro omnibus annuntiatio Adonis, quæ jam præmissa est superius. Egregius enimvero saltus a sæculo primo ad sæculum quartum. Sed an hoc, an alio post primum sæculo vixerit, postea dispicietur: primo saltem non vixisse, atque adeo S. Pauli discipulum non fuisse, probabilis mihi videtur.

signatur in
antiquis Marty
rologiis.

2 His adjungantur Martyrologi alii, Beda videlicet, qui sic canit:

Inde Timotheus undecimas tenet ordine digno. Ado: Romæ via Ostensi in cæmeterio ejusdem, natalis sancti Timothei: qui Antiochia veniens Romam, sub Melchiade Papa, susceptus est: quique cum annuo totum, et aliquos menses ibi prædicans, multos ad fidem Christi convertisset, tentus a Tarquinio Urbis præfecto, et longa carceris custodia maceratus, cum sacrificare idolis nolisset, tertio cæsus, et gravissimis suppliciis attrectatus, ad ultimum decollatus, et juxta beatum Apostolum Paulum sepultus est. Scriptum invenitur in historia sancti Silvestri. Elogii istius ultima clausula pro, rie spectat ad Sancti Acta. Annuntiationem hanc contraxit Usuardus; de qua videri potest illius Martyrologium a nobis editum. Wandelbertus hoc versiculo illustrem Sanctum prosequitur:

Undecimam Romæ Timotheus passus honorat. Pluribus porro hujus Sancti annuntiationibus erit locus, quando expendetur, an fuerit S. Pauli discipulus. Constat itaque ex ante dictis venerationem ejus publicam longe antiquissimam ac celeberrimam fuisse.

5 Nam primo, si apographa Hieronymiana objicias, ea non satis sibi constant; in aliis quippe illa clausula est, in aliis non est, sed omnino diversa, sicut jam vidimus: immo vero nulla est in vetustissimo Martyrologio Antverpiensi apud Florentinium, ut fatetur ipsemet in notis, qui tamen in ista clausula tam impense ibidem versatur. Timotheum, inquit, fuisse discipulum S. Pauli Apostoli, vetustissimum Antverpiense M. ita silet: « xi Kal. Septembris. Romæ via Ostensi Timothei ». Nulla est in antiquissimo Bucheriano; non est in Romano parvo seu veteri, non est in Frontone; non est in documentis aliis discipulatus ille, quæ antea ad illustrandum S. Timothei nostri cultum num. 3 protulimus: ita ut non sine probabili fundamento suspicari posse videamur, voces illas, quibus dicitur idem Sanctus existisse discipulum S. Pauli, prædictis apographis Hieronymianis aliunde assutus esse, et pro spuris et adjectitiis habendas.

an habetnus

E

et in aliis vetu-
stis monumen-
tis.

3 Nec alia sunt a nobis præmittenda, quæ luc faciunt. In Præfationibus antiquis per anni circulum, a Pamelio editis lib. II Liturgicorum, pag. 592, In Natali S. Timothei martyris recitanda præscribitur ista: Æterne Deus, tibi enim festa solemnitas agitur, tibi dies sacrata celebratur, quam B. Timothei martyris tui sanguis, in veritatis tuæ testificatione profusus, magnifico nominis tui honori signavit. Illa vero Præfatio cujus sit ætatis, etiamsi non constet; Pamelius tamen loco citato censet esse Gelasianam. Verum ejuscumque ea sit auctoris, antiqua sane videtur esse. Aliud, nec minus insigne antiqui cultus cum quadam solemnitate conjuncti monumentum docet nos liber Sacramentorum S. Gregorii magni PP. apud Menardum pag. 125, ubi sanctus ille Pontifex præscribit orationes tres, tempore incruenti Sacrificii dicendas in Natali S. Timothei martyris. Ad hæc, liber antiphonarius ejusdem Sancti, qui in nova Operum ejus editione, anno 1705 Parisiis vulgata, habetur tomo III, parte I, ordinat col. 708 varia decantanda in Natali SS. Timothei et Symphoriani. Puto autem hic agi de nostro Martyre, quia alteri celeberrimo etiam athletæ additur, qui hac die celebratur. Atque hæc quidem, quæ de antiquissimo ac celeberrimo S. Timothei cultu jam collegimus, satis clara ac testata sunt; obscurior vero et incertior est quæstio, an idem Sanctus fuerit discipulus S. Pauli Apostoli.

7 Tomo II Januarii, die xxiv ejusdem mensis, in Commentario ad Acta S. Timothei apostoli, episcopi Ephesini, ac martyris, qui fuit discipulus S. Pauli, occasione variorum dierum, quibus colitur, pag. 563 memorantur hæc ab Henschenio: xxii Augusti ista habet pervetustum Rhinawien. Ms. « Romæ Timothei discipuli » S. Pauli ». Sed postremæ tres voces videntur a librario adjectæ. Colitur alioquin eo die S. Timotheus Romanus martyr. His stabilitur mea suspicio, cui hæc adjungi potest conjectura, quod in textu genuini additionem prona fuerit occasio, tum quia Sanctus noster homonymus fuit discipulo S. Pauli, et ad B. Paulum Apostolum habita fuerit ejus statio, ut ex Frontone dictum est: tum quia textus Martyrologii Hieronymiani apud Florentinium adco lustratus, corruptus et perturbatus est, ut mirum non foret, si pro vocibus mox productis ad B. Paulum Apostolum, substitutum esset discipuli Pauli Apostoli.

S. Timotheus

F

7 Florentinius in notis ad hunc diem favens clausula in suis exemplaribus continet, quæ constanter, ait, affirmetur, S. Timotheum hac die memoratum, fuisse discipulum Pauli Apostoli, suspicatur, quod de Timotheo tantum Romano, et Novati fratre, quæ hic dicuntur, accipi debeant. Fuit enim Timotheus pariter presbyter, et discipulus Apostolorum. De Novato dum agit Romanum Martyrol. ad diem xx Junii . . .

fuerit discipu-
lus

Inquirunt

4 Et talis quidem asseritur in variis Murty-

AUCTORE
J. P.

nii . . , fuisse . . affirmat . . fratrem TIMOTHEI PRESBYTERI ; sed Beda editus addit : « Romæ . . S. Novati fratris Timothei presbyteri , qui a . . beatis Apostolis eruditi sunt » . Hic tria sunt breviter exponenda , nimirum 1° , in Sylloge historica ad eundem diem xx Julii , tomo IV ejusdem mensis apud nos pag. 4 obitum S. Novati affigi anno æræ vulgaris 151 , quocum ibi dicitur non convenire , quod ipse ac frater ejus a beatis Apostolis eruditi sint . 2° Ibidem etiam dicitur , Bedam isto die vacare , et additionem esse , in qua illud asseritur . Videri potest Martyrologium sub Beatr nomine a nobis editum tomo II Martii pag. xxiii . Expendendum 3° , in Antiquissimo Calendario Bucheriano , et in aliis vetustis Martyrologiis hoc die signari Timotheum laurea martyrii coronatum : titulus autem ille non datur isti , qui est apud nos in Sylloge , quem designabam modo : nec titulo presbyteri , quo hic vocatur ibidem apud nos , insignitur S. Timotheus hodiernus , uti in Fastis sacris supernis allegatis licet videre . Profert quidem Florentinus epistolam S. Pii PP. ad Justum episcopum Viennensem , in qua dicitur inter alia : S. Timotheus et Marcus per bonum certamen transierunt ; sed epistola illa , quæ est edita apud Labbeum tomo I Conciliorum col. 576 , dicitur ibidem in notula marginali a Baronio agnosci germana , sed ab aliis quibusdam non probari ; quænam contra illam objiciantur , refert Tillemontius Monumentorum eccles. tomo II , nota 4 in S. Pium pag. 614 : de loco autem ejusdem epistolæ , quem statim citavimus e Florentino , tractat ibidem nota 5 . Ex his concludo , S. Timotheum hodiernum martyrem per tot umbrages e Florentino quæsitum , in synonymo sancti Novati fratre inventum hactenus non esse .

S. Pauli

8 Considerandum hic etiam nobis est , quomodo ex hisce difficultatibus expedire sese conatus fuerit Tillemontius in nota 5 , quum mor allegavimus . Quærit itaque , sententia Florentinii rejecta , quisnam sit Timotheus ille discipulus S. Pauli , et indicat , mirum non fore , si magnus Timotheus Ephesinus honoratus fuisset Romæ , et in ecclesia S. Pauli , sicut refert Calendarium Frontonis (vide apud nos supra num 1) ; sed objicit auctores , qui memorant , eum Ephesi obiisse , et ex illa civitate translatum fuisse Constantiopolim anno 356 ; Martyrologia tamen Hieronymiana dicere , quod S. Timotheus hujus diei xxii Augusti honoraretur in cæmeterio sui nominis ; atque adeo necessario esse dicendum , quod saltem reliquæ ipsius ibidem fuerint . Deinde ex Florentinio pag. 767 mentionem facit de inscriptione , quæ indicet , etiamnam haberi corpus alicujus S. Timothei , martyris Romæ , in ecclesia S. Pauli , quo transferri potuit et cæmeterio sui nominis , quod creditur ibidem prope fuisse ; sed in eadem inscriptione notari , hunc S. Timotheum passum esse sub Tarquinio , ac proin non fuisse discipulum S. Pauli .

Apostolicæ

9 Dicere , inquit , posset , nominis conformitatem in causa fuisse , quod Timotheus hic pro Ephesino fuerit acceptus ; tometsi recte admodum ab eo distinctus sit in aliquibus monumentis , quæ citantur apud eundem Florentinum tamquam e Vaticana extracta ; et quod idcirco tam celebris evaserit , in ipsa etiam Africa ? Nam quæ præter illud de eo dicuntur , non debuerunt illum adeo multum reddere celebrem , de quo utpote proprie loquendo sciatur nihil . Hæc Tillemontius , lectorem mittens ad persecutionem

Dioeletiani , quæ habetur tomo V Monumentorum eccles. , ac consuli ibidem potest § XLIX . Atque hanc quidem solutionem sæpe jam allegatus auctor dicit esse facilem ; sed ex ea sequi , ut ecclesia Romana , et ecclesia Africana in molestam confusionem fuerint lapsæ : ita ut nescire se dicat , an non expediat dicere , quod , dum corpus magni S. Timothei Epheso Constantinopolim transferretur sub Constantio , quædam ejusdem reliquæ fuerint distributæ , sicut refert certo factum esse in S. Andrea , et , dum nonnullæ ex iis delatæ essent Romam , depositæ fuerint , apud S. Paulum in sacello , quod S. Timothei habuerit nomen , illudque indiderit vicino cæmeterio .

10 Hæc autem censet non ob stare , quo minus S. Timotheus alter potuerit esse sepultus eundem locum versus , et translatus postea ad ecclesiam S. Pauli : quin immo dicendum affirmat , ejus festum in eundem concurrisse diem ; credi enim , Calendarium Bucherianum , in quo signatur , factum esse anno 354 , biennio ante , quum S. Timotheus Ephesinus Constantinopolim translatus est . Huc usque super intrinseca hac difficultate Tillemontius , quam eruditus proponit , eorum judicium expectare se dicens . Vides , lector , quot conjecturis ac dubitationibus sese implicet auctor ille , ut quis , qualisve fuerit S. Timotheus hodiernus , indaget , et illum inveniat in via Ostiensi , ac discipulum S. Pauli : hunc , quem tam operose quæsit , ne vel per , probabilem utcumque conjecturam invenisse mihi videretur : eum synonymus hodiernus , etiamsi sit cultu clarissimus , cetera tamen adeo sit obscurus , ut vel divinando distincta aliqua de eo notitia sperari nequeat , ipsomet fatente , ut supra retulimus , Tillemontio , de eo sciri nihil .

11 De hac porro re neotericus legendista Gallus , a nobis toties ac merito alibi castigatus , non videtur malam tulisse censuram , quando ad præsentem diem exhibebat S. Timotheum nostrum , et hac oblata opportunitate de S. Timotheo S. Pauli discipulo , ejusque translatione Constantinopolim , unde reliquæ ipsius Romam dicuntur delatæ , scribens , censet sufficere ad hunc errorem , qui aliquam satis est antiquus , destruendum , si observetur , quod corpus nostri Martyris jam tum Romæ honoratum fuerit , et quieverit etiam tunc in via Ostiensi , sicut signat Calendarium anni 354 , antequam corpus S. Timothei , discipuli S. Pauli , esset Constantinopoli , id quod duntaxat accidit anno 356 . Neque alia tentanda indicat idem biographus , sed observandum , quod martyr Timotheus , ejus memoriam honorat Ecclesia die xxii Augusti , unus sit e numero Sanctorum , qui cultu quidem suo notissimi , sed rebus gestis ignotissimi sunt . Quod quam vere dixerit idem auctor , planum fiet ex Sancti Actis , quæ examinare aggredimur , postquam nonnulla eis præmiserimus de hujus sancti Pugilis sepultura ac corpore .

§ II. Sancti sepultura ac corpus ; Acta et eorum censura .

De primo loco , in quo conditum fuit sacrum Martyris corpus , antea dictam est ex antiquissimo Calendario Bucheriano , et ex aliis pariter indicatum , ubinam sequentibus sæculis quieverit . Willielmus autem Malinesburiensis De gestis regum Anglorum lib. IV , qui est

et nos probat
huc

E

hanc sententiam
esse r. j. dicendam
censentis.

F

Locus antiquus
sepulture , et
corporis

de

A de Willielmo II, cap. II, pag. 135 editionis Francofurtensis anni 1601, duodecima, inquit, porta et via Ostensa * dicitur, modo porta sancti Pauli vocatur, quia juxta eam requiescit in ecclesia sua. Ibidemque Timotheus martyr. Hæc Malmesburiensis inter alia, quæ scribit de urbe Romana. Eiusdem sancti Athletæ corpus ibidem esse nostris etiam temporibus, testatur Piazza ad diem xxii Augusti in suo Hemerologio snero, dicens festum ejus celebrari ad S. Paulum extra muros, et ibidem esse sacram ejus corpus; atque ex eo nomen sumpsisse famosum cœmeterium, quod dicitur S. Timothei via Ostensi, quæ jacet sub eadem basilica, cum indulgentia plenaria.

sequentibus ser-
culis persecera-
nt.

13 Apud Ferrarium in Indice alphabetico, qui habetur ante ejus Catalogum Sanctorum Italiae, notantur ista: Timotheus mart. Romæ xxii Aug. corp. Placentiæ in ecclesia S. Xysti. Sed illud corpus vel est alterius S. Timothei, vel, si sit ejusdem, qui hac die colitur; sicut vult Ferrarius, quod ultimum tamen videtur probationem aliquam requirere, tunc sumitur pars pro toto: alioqui hæc cum superioribus non collarent. Aringhus tomo I Romæ subterraneæ lib. III, cap. III, pag. 413 scribit de pignoribus sacris, quæ in ecclesia S. Pauli observantur, et indicat corpus S. Timothei in decentiorem locum translatum fuisse, hæc dicens: laud silentio prætereundum a nobis est, quod sub altari quidem S. Brigittæ, quod ipsi aræ maxime proximum est, corpora sanctorum Timothei, et aliorum, quos nominat, martyrum requiescunt: quæ in subterranea olim Apostoli confessione, et S. Juliani oratorio condita fuerant. Addit idem auctor his qualemque inscriptionem; sed quando, et a quo condita sit, incertum, et ideo illam qualemque voco.

Acta a Combefi-
sio edita

14 Celeberrimus hic Martyr eandem in Actis suis subiit fortunam, quam tot alii Sancti, publica quidem veneratione ac æstimatione, nominisque claritudine quaquaversum diffusa illustrissimi; sed ideo parum sincere ac vere in rerum gestarum narrationibus sunt depicti ac male compli, ut eorum Acta non tam mereantur eruditorem lectorum approbationem et fidem, quam justas querelas et indignationes. P. Franciscus Combefisius Lutetiæ Parisiorum vulgavit librum hoc titulo illustrum Christi Martyrum lecti triumpho etc., in quo libro exstat Vita S. Silvestri PP., intertextis eidem Vitæ Actis S. Timothei, a pag. 260. Acta S. Silvestri quo loco sint habenda, apocrypha videlicet ac fabulosa, notissimum est; nec fabularum ac ineptiarum in eisdem contentarum memoriam hic refricari debet. Examinemus itaque historiam S. Timothei, quæ habetur apud Combefisium: Beatus Silvester . . . cum sanctus Timotheus . . . persecutionis tempore Antiochia Romani venisset, humanissime hospitem habuit: quod nec ipsi sacerdotes ob rei periculum præstare ausi fuerant. Atque hoc quidem Actorum sancti Martyris nostri est exordium, in quo quia persecutionis tempus refertur ad tempora circiter Melchiadis PP., ut patebit ex sequentibus, qui anno Christi 310 ad Petri cathedram evectus est; ideo non satis intelligo, quomodo nec ipsi sacerdotes ob rei periculum præstare ausi fuerant, quod iucebatur S. Silvester huic Martyri præstitisse, quando hospitium ei præbuit.

examinantur,

15 Etenim ab anno 306 usque ad annum 312 Romæ imperabat Maxentius, in qua tyrannidem quidem exercuit impudicam pariter et crudelem;

sed tantam absuit a continuanda vel movenda persecutione adversus Christianos, ut eam fecerit cessare, teste Eusebio Ecclesiastica historiarum lib. VIII, cap. XIV, pag. 310 editionis Valesianæ: Maxentius, inquit, qui Romæ tyrannidem arripuit, principio quidem fidei nostræ professionem simulavit, ut in eo morem generet, blandireturque populo Romano. Itaque subditis suis præcepit, ut a persecutione Christianorum desisterent, fictam scilicet pietatis speciem præ se ferens, utque benignior multo atque humanior superioribus principibus videretur. Verum progressu temporis haudquaquam talem se rebus ipsis præstitit, qualis futurus sperabatur. Deinde laudatus auctor commemorat istius furæ libidinem, flagitia; item crudelitatem, qua in populum Romanum desævit; sed renovatam ejus jussu adversus Christianos, qua tales, persecutionem, a qua desisti jusserat, non lego: ita ut omnino suspecta mihi videantur metus tantus sacerdotum, ac rei periculum Romæ, de quibus supra dictum est, quo territi furrunt ipsi sacerdotes, et non ausi Antiochiam advenam hospitio excipere.

16 Quo autem fundamento nitatur iter illud ex urbe Antiochena ad Romanam; nescio: etiamsi non ignorem, illud haberi apud Adonem supra allegatum, sub Melchiade Papa: sed post hoc, et alia, quæ narrant ibidem, scriptum invenitur, inquit, in Historia S. Silvestri. Acta eadem, quæ examinaamus, narrant, quod S. Timotheus, cum annum ac menses aliquot veram Christi doctrinam prædicasset . . . gladio animadversus occubuerit; hoc autem accidisse sub sancto Melchiade, seu Melchiale, episcopo, id est Papa, Romano, indicatur in sequentibus. Unde consequens est secundum ista Acta, ut Romam advenerit anno circiter 310, vel paulo serius, sed non post annum 311, quo hic sanctus Pontifex obiit. At quo pacto tam diu differri potest adventus S. Timothei in Urbem, si verum est, quod eadem Acta insinuant, S. Silvestrum nondum sacerdotio fuisse initiatum, cum S. Timotheus Romam venit? Silvester enim puer cum esset, Cyrino presbytero adhærebat, pariterque officiis (seu, ut est in textu Græco, διακονίας, ministerio) defungens etc. Ad hæc rō ipse sacerdotem, de quibus mox a nobis jam actum, nonne indicat, sanctum hunc Pontificem tunc sacerdotem non fuisse? Et tamen cum jam tum ante annum 305 sacerdotem fuisse testatur S. Augustinus, qui illum numerat sacerdotibus S. Marcellini PP., anno Christi 304 vita functi. Sic enim scribit hic sanctus Doctor in libro De unico baptismo contra Petilinum cap. XVI, pag. 87 editionis Plantiniane: Quid ergo jam opus est, ut episcoporum Romæ Ecclesiæ, quos incredibilibus calumniis insectatus est, objecta ab eo crimina diluamus? Marcellinus et presbyteri ejus Melchiales, Marcellus, et Sylvester traditionis codicum divinatorum, et thurificationis ab eo crimine arguuntur. Nonne hoc satis clare cum Actis istis pugnat?

17 Pergamus. In eisdem Actis sanctus noster Martyr dicitur esse passus sub illo, qui ibidem vocatur Tarquinius præfectus. Verum hujus nominis præfectum non invenio in catalogis præfectorum Urbis, quos typis vulgaverunt V. Cl. Emanuel n Schelstrate in Appendice ad tomum primum Antiquitatis Ecclesiæ n pag. 528; ac Theodoricus Junsonius ab Ameloveen post Fastos Romanos consulares, anno 1705 Amstelredamæ excusos, n pag. 295. Sequitur itaque, ut nullius,

tamquam apo-
crypha; aliud
ejusdem fuisse
rō

718

U. TOR
J. P.

nullius, vel saltem exigua fidei sint Acta ista, quæ Tarquinium præfectum, alibi ignotum, in scenam producent? Acta vero seu historiam S. Sylvestri cum citet Ailo, sicut paullo ante indicavimus, mirari non debemus, cum affirmare, quod noster Athleta fuerit tentus a Tarquinio Urbis præfecto etc. Habemus aliud Actorum exemplar hoc titulo: Passio S. Timothei martyris xi Kal. Septemb., quæ transcripta notatur ex Ms. membr. Pruviniensi D. Wion de Bourville. Sic autem incipit: Factum est autem, ut Timotheum quemdam, virum Christianum et religiosum, venientem ab Antiochia, Christum publice prædicantem tempore persecutionis, Romæ hospitem susciperet S. Sylvester. Verum cum Acta ista, etiamsi sint breviora, simul tamen cum jam dictis sint furfuris, easdem censuras merentur.

exemplar

18 Sed an Acta melioris notæ non sunt speranda nobis apud Baronium ad annum 311 a num. 58? Nequaquam. Nam exemplar, quo usus est, quale sit, discer ab uno hoc specimine, quod sic conatus est corrigere vir Eminentissimus: Sed quid tandem accidit de Timotheo martyre? Cum enim tempore Constantini imperatoris passum esse constet, perperam in codice scripto legimus, in persecutione ejusdem Constantini subijisse martyrium. Sed mirum non est, hæc et alia apocrypha in eodem codice contineri de S. Timotheo, cum ex Actis S. Sylvestri sint hausta, sicut significat Baronius: apud quem etiam in scenam prodit Tarquinius Perpenna, Urbis præfectus tempore Melchiadis PP., et anno Christi 311, in Catalogis, quos supra citabam, omnino ignotus. Quæere insuper e Baronio mihi liceat, unde Martyrem nostrum tempore Constantini imperatoris passum esse constet? Si ex hisce solis Actis; cum illa vacillent, cur non vacillet tempus, quod memorant, quodque supra jam castigatum est? Monet etiam Baronius, de Timotheo Martyre illud non prætermittendum, perperam ejus martyrium poni sub sexto consulatu Constantii ante quinque annos: nam cum appareat, passum sedente Melchiade Papa, nequaquam aptari potest tempori illi, quo Romana Ecclesiæ constat præfuisse Marcellinum. Sed vel corrigere, vel figere tempus, quidquam hic aliud, quam pulpæ in tenebris? Ad hæc, quæere iterum liceat ex Baronio, unde constet, hodie Timotheum signari apud Cuspinianum, quem citat de Consulibus sub sexto consulatu Constantii, et non alium potius, cum dies martyrii prorsus sint diversi, et ponatur Annius Amullinus præfectus? Cui mor subduntur ista: In vetustissimo sine auctoris titulo Chronicorum libello repertæ hæc verba: « Constantio sexto, et » Maximiano sexto Coss. passus est Timotheus » Romæ x Kal. Jul. ». Et revera cum isti consules, tum præfectus Urbis mor nominatus notantur in catalogis, quos nuperrime designabam, ad annum 306. Ante me habeo apographum ex Ms. Congregationis Oratorii, et Mariæ Majoris Romæ, uti eidem adscribitur, et sic incipit: Sub persecutione Constantini imperatoris etc. Insulso huic exordio non addo alia. Eodem fortasse vel simili exemplari usus est Baronius.

designantur.

19 Ecce autem metamorphosin aliam chro- uologicam apud Petrum de Natalibus lib. vii, cap. xci, ubi recitat S. Timothei martyrium, quod liberali spongia indiget. In eo quippe dicitur presbyter; sed quo prævio auctore ac duce hoc dicitur? Deinde ibidem passus notatur sub Valeriano imperatore, et Tarquinio Urbis præfe-

cto. Atque adeo tempus martyrii quinquaginta circiter annis ibi anticipatur. At vero pugnancia loquitur ista narratio: sic enim pergit: Qui ab Antiochia veniens tempore Melchiadis Papæ, a S. Sylvestro . . . hospitio devote susceptus est. Insulsa enimvero rerum, personarum ac temporum combinatio! Sed tricarum jam satis. Quandoquidem autem tempus martyrii omnino obscurum et incertum est, idque de Sancti morte unicum certo constat, quod ea ultra annum 354 differri non possit; ideo, vanis conjecturis valere jussis. fæxi supra martyrium sub imperatoribus ethnicis. Ex Actis suspectis pessima sunt, quæ habentur apud Petrum de natalibus: ex aliis autem prælo committimus ea, quæ supra designatus Combefisius edidit, non quia iis meliora; sed ut aliquod saltem exemplar lectori in promptu sit, quod censuris in decursu hujus Commentario notatis subscribat.

ACTA APOCRYPHA

E

Auctore anonymo,

*Ex Vita S. Sylvestri PP.,
quam edidit Combefisius
in libello, cui titulus, Illu-
strium Christi Martyrum
lecti triumpho, a pag. 260.*

Igitur beatus Sylvester puer cum esset, Cy- rino presbytero adhaerebat; pariterque officiis defungens, omnem sponte sua curam sedulo explebat. Unde cum sanctus Timotheus vir religiosissimus, ac qui Christum libere, ac palam prædicaret, persecutionis tempore Antiochia Romam venisset, humanissime hospitem habuit; quod nec ipsi sacerdotes a ob rei periculum præstare ausi fuerant. At Sylvester nedum gaudebat illo suscepto; verum etiam omni excusso metu, Virique tum vite rationem, tum prædicationem spectatam habens, multis eum laudibus omnibus commendabat.

Sanctus a
B. Sylvestro ho-
spitio susceptus.

2 Sanctus itaque, quem dixi, Timotheus, cum annum ac menses aliquot veram Christi doctrinam prædicasset, neque idolis ut sacrificaret in animum induceret, tertio tortus ac verberatus, trinaque ea perfunctus lucta, ad extremum gladio animadversus occubuit. Cujus corpus cum Sylvester profunda, atque media nocte clanculum rapuisset, domum intulit: accersitoque sancto Miltiade Episcopo, eunctis id compresbyteris ac diaconis ut sanciretur præstandum, obtinuit: totamque noctem sacris illis canticis producens, martyrium ejus dedicavit.

a

F

post aliquot
tempus marty-
rio afflicto.

3 Mulier autem quædam Christiana nobilis, ac Deum timens, Theona nomine, cum sancto Apostolo Paulo vicinum hortum haberet; eum, cujus memini, beatissimum Papam, suis ipsius sumptibus eo ipso in horto martyrium ut extrueret, inque illo sacratissimi Timothei corpus conderet, officiosissima rogavit. Quod ita gestum Christianos omnes abunde gaudio affecit; quod nempe

* i. e. eodem
Martyrii tempore
et honorifice re-
putatus.

A nempe etiam Timotheo quondam Pauli discipulo cognominis Martyr, e vicino illi conditus fuisset.

tyrannus mar-
te perit

4 Illis eo successu peractis, Tarquinius Præfectus, habuisse Timotheum aliquid pecuniarum ratus, comprehendi sanctum Silvestrum jussit; aitque, Nisi cunctas mihi opes scelestissimi Timothei dederis, ac diis sacrificaveris, diversis te conficiam tormentis. Ad quem sanctus Silvester Evangelicam tibi dicam vocem; Hac nocte anima tua a te auferetur; ut noveris, Timotheum, quem penis sustulisti, non sceleratum hominem, ut dixisti, sed Christi martyrem esse b.

b

ANNOTATA.

a Silvester itaque nondum tunc erat sacerdos, sicut conficitur hic ex Actis: talis erat tamen omnino, teste S. Augustino. Vide Commentarium prævium § II num. 16: sed alios eorumdem errores non assigno singillatim, qui in dicto Commentario notantur.

b Quæ hoc ultimo numero narrantur, non sunt in duobus apographis nostris; et suspicor, esse episodium fabulatoris, qui Acta S. Silvestri apocrypha conflavit.

DE SS. FABRICIANO ET PHILIBERTO MART.,

IN HISPANIA.

Veneratio eorum publica, gesta ignota.

II

J. P.

E

DIE XXII AUG.
Probatum eo
cum cultus:

Zizaniarum plevis est ager, quem hodie nobis aperit ad colligenda triticum famosus Tamayus, more suo in apocryphis loliis colligendis et lectori obtrudendis operose intentus: ubi tamen nihil habent hi duo Sancti, quod vere ac fundate de eis colligi possit, præter cultum publicum, quem paucis, utiam liceret pluribus, ita stabilimus. Martyrologium Romanum hac die illos sic annuntiat: In Hispania sanctorum martyrum Fabriciani et Philiberti; adde in notis Baroio: De his veter. manuscript., et in tabulis ecclesie Toletanæ. In Missali ejusdem ecclesie, quod anno 1550 editum est, nihil de his Sanctis invenio: sed Henscheius noster in Calendario Sanctorum, quod isti Missali præfigitur, quodque collatum esse testatur cum Breviario secundum regulam B. Isidori dicto Mozarabes, impresso anno MDI jussu D. Francisci Ximenes archiepiscopi: item cum Missali mixto secundum regulam B. Isidori, dicto Mozarabes, excuso Toleti anno MD jussu Francisci Ximenes archiepiscopi etc., Henschenius, inquam, ad diem xxii Augusti sua manu adscripsit in isto Calendario: Fabriciani et Philiberti M. IX lec. In apographo autem nostro, quod e Breviario Mozarabico anno 1722, dum Toleti essemus, ibidem extractum est, hæc notantur: Sanctorum Fabriciani et Philiberti abbatis * et martyrum, omnia dicantur plurimorum martyrum. Hæc sunt, quæ de nostrorum Sanctorum cultu colligere mihi licuit; præter quem si alia quaerieris de eorum patria, ætate, ac rebus gestis, adeo vacillant omnia, ut omnino non sit locus, ubi firmam pedem figas.

2 Ad Tamayum quod attinet; jam illum conveni: nec addam plura, ne tempus perdam, si nugæ ejus operose castigem, et lectoris aures obtundam novis querelis, quas toties repetere, si non supervacuum, tetricum certe videri possit. Hinc facile etiam patior sileri ea, quæ habet noster P. Antonius de Quintanapueñas in suis Sanctis Toletanis ad sæculum quartum a pag. 225. Quid enim expectes ab eo limpida et pura

de hodiernorum Saactorum gestis, qui sordes pro aqua bibit, ex famosis cloacis haustas, quæ jam pridem ab eruditis Hispanis detectæ sunt, uti patet ex auctoribus apocryphis ac documentis, quæ producit, personatis utique magnorum in speciem scriptorum nominibus deceptus, sicut innumeris aliis contigit. Porro Saactis apposui supra titulum Martyrum cum Romano Martyrologio, ac Breviario Mozarabico, etiamsi plane ignora, ubi, quando, et sub quo passi sint. Signavi item illos in Hispania cum dicto Martyrologio, non quia mihi id certo constat; sed quia Hispani sunt, ut ita dicam, in possessione, in qua ipsos relinquo. An ambo monachi fuerint, item cujus Ordinis ac monasterii, pariter incompertum mihi est.

3 Castellanus in Martyrologio universali hac die ad nomen Philiberti, quod e Romani Martyrologii textu Gallicæ scribit Philbert, notulam marginali apponit, et affirmat, esse humanitatem sancti Philiberti abbatis Geraeticensis, factam in insula Nigri-Monasterii (Nermoutier;) sed abbas iste non fuit martyr, ut ad diem xx Augusti, quo ejus Acta illustrata sunt, licet videre. Deinde non satis assequor, quomodo tam rotunde et affimate hoc canit Castellanus sine ulla probatione, præsertim cum obscurissima sint omnia, quæ de hoc Sancto quaeri possunt. Novi equidem, credidisse Nicolaum Antonium, quod Herii iasulæ in Gallia nomea, ubi alius Filibertus ille abbas synonymus obiit, pseudo-Julianus in fictitiua commutaverit, dum Hispaniæ insule illius adjudicat; sicut pluribus refertur ad dictum nostrum diem xx hujus mensis in Commentario ad ejus Vitam § I, num. 6, pag. 67. Sed cum hic Philibertus a pseudo-Juliano dicatur fuisse in Hispania solitarius; sive is ab isto fabulatore fictus sit, sive vere aliquando talis ibi existerit, quod non est hujus loci examinare; noster autem in documentis supra allegatis signetur cum titulo martyris, non video inde quidquam erui posse pro sententia Castellani.

non latent,

F

* Philibatum

atlas. Acti etc.

DE SS. NECTAVO VEL NECTARIO ET FORSAN SEVO NEO-CESAREÆ IN PONTO.

G. C.

Notitia horum Sanctorum ex antiquis Martyrologiis.

1811 AUG
Nomina horum
sanctorum in
antiquis Marty-
rologiis expri-
muntur:

Franciscus Maria Florentinus hac die in exemplaribus Hieronymianis istos Sanctos ita annuntiat: In Ponto Neocæsar. natalis sanctorum Nectavi, Sevi. Ex vetustissimo apographo Antverpiensi eosdem Sanctos refert his verbis: Neocæsarea civitate Nectavis, Sævi. Deinde laudatus Hieronymiani Martyrologii editor in notis monct sequentia: Additur in PONTO ad differentiam alterius urbis Neocæsareæ in Bithynia. In Ponto Polemoniaco Cappadoeciæ Neocæsaria civitas est Ptolomeo, Ammiano et Solino. Ibi natale sanctorum Nectavi et Sevi ex adductis manuscriptis libris recolebat, qui tamen in aliis editis Martyrologiis latent. Sed post hanc annotationem adhuc ignoramus, utrum illi Martyres an confessores fuerint. Attamen suspicamus, illos laurea martyrii coronatos fuisse, cum vetera hujusmodi Martyrologia plerumque de Martyribus meminerint.

sed reliqua ad
eos spectantia
ignorantur

2 Quidquid sit de hoc incerto martyrio, in aliis Hieronymiani Martyrologii exemplaribus primus ex his duobus Sanctis tantum memora-

tur. Rhinoviense apographum, quod tomo VI Junii part. II edidimus, hac die sic habet: In Ponto Nectarii. Huic consentit ibi Riehenoviense, quod eodem die in Ponto Nectarei solius memoriam celebrat. Sed Martyrologium Augustanum ex Monasterio sancti Udalrici, quod ibidem post duo præcedentia vulgatum est, priori Sancto alterum socium adjungit, omissoque venerationis aut martyrii loco, duos hosce Sanctos post S. Timotheum sic annuntiat: Romæ Timothei, Marcialis. Alibi Nectavi, Mariani. At in aliis apographis Hieronymianis apud Florentinum Marianus ille sub nomine Marini Antiochir collocatur, et forte propter luxatos laterculos hic in Martyrologium pro Sevo irrepsit. Cum tamen ille Sevus in quibusdam Martyrologiis omittatur, in aliis exprimat, cum S. Nectavo vel Nectario cum signo dubitationis adjungimus. Ceterum obscuras illas annuntiationes ulterius illustrare non possumus, dum tota antiquitas et alii Martyrologi de distinctiore horum Sanctorum notitia silent.

DE SANCTO SIGFRIDO ABBATE

IN ANGLIA,

G. C.

SYLLOGE HISTORICA.

Hujus Sancti monasterium, ætas, cultus ab immemorabili tempore, biographus, et Acta.

ANNO DCLXXIX
In Wirensi An-
glicæ monaste-
rio.

Venerabilis Beda originem monasterii Wirensis aut Wirimuthensis, cui sanctus Abbas noster post alios præfuit, apud Mabilonium sæculo secundo Ordinis Benedictini pag. 1004 describit, ubi de S. Benedicto Biscopo, primo istius monasterii fundatore, narrat sequentia: Tandem ad patriam gentem solumque in quo natus est, pedem convertens, Ecgfridum Transhumbræ regionis regem adiit; cuncta quæ egisset, ex quo patriam adolescens deseruit, replicavit, quo regionis desiderio arderet, non celavit, quid ecclesiasticæ, quid monasticæ institutionis Romæ vel circumquaque dilicisset, quot divina volumina, quantas beatorum Apostolorum sive Martyrum Christi reliquias attulit, patefecit, tantamque apud regem gratiam familiaritatis invenit, ut confestim ei terram septuaginta familiarum de suo largitus, monasterium inibi primo Pastori Ecclesiæ facere præciperet: quod factum est, sicut et in proœmio memini, ad ostium fluminis

Wiri ad Aquilonem, anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo quarto, Indictione secunda, anno autem quarto imperii Ecgfridi regis.

2 Mabilonius ibidem pag. 1002 in observationibus præviis, quas iisdem S. Benedicti Biscopi Actis præfixit, hoc monasterium et alterum ei vicinum distinguit his verbis: Monasterium sancti Petri ad Wiræ fluminis ostia (unde Wirimuthense dictum) quinto fere milliari distabat a cœnobio sancti Pauli sito ad Tinam fluvium in territorio Girwensi, vulgo Jannow, ex quo Girwense sancti Pauli monasterium dictum est. Utrumque condidit Biscopus, ac eidem abbati, iisdemque institutis subesse voluit. Quod in causa fuit, ut nonnumquam apud Bedam aliosque auctores, quasi unius monasterii vocabulo censoretur. Girwense incoluit Beda, a Danis postea semel atque iterum destructum. In illo priori cœnobio noster hodiernus

quod ab alio
vicino destruc-
tum est

Sanctus

A *Sanctus felicem animam Creatori reddidit.*

omnibus sanctis
689

3 *Hinc passim recentiores hagiologi Benedictini S. Sigfridum sacris fastis suis inserunt, ac inter alios Gabriel Bueclius hac die illum in Menologio suo sic annuntiat: In Anglia, monasterium Wirensi depositio sancti Sigfridi abbatis. Sigfridus tertius Wirensis cœnobii abbas, quod sanctus Benedictus Biscopius in Northumbria construxerat, vir sacrarum Litterarum scientia sufficienter instructus, mira autem abstinentiæ virtute præditus fuit. Ejus in diuturno pulmonum morbo, quem forti pertulerat animo, insignis patientia celebratur. Præfuit cœnobio sanctissime triennium solum, et plenus meritis discessit anno Christi DCLXVIII. Bueclius hic multum aberrat a vera mortis ejus epocha, ad quam propius accedit Hugo Menardus, qui lib. II Observationum ad Martyrologium suum Benedictinum pag. 667 et sequente eundem sanctum Abbatem ita laudat: Fuit tertius abbas cœnobii Wirensis, quod sanctus Benedictus Biscopius in Northumbria construxerat; qui cum Romam cogitaret, monasterio subrogavit abbatem sanctum Easterwinum. Quo mortuo, Fratres elegerunt*

B sanctum Sigfridum, virum litteris Scripturarum sufficienter imbutum, moribus optimis ornatum, et mira abstinentiæ virtute præditum, atque etiam patientiæ; nam diuturnum pulmonum morbum forti animo pertulit. Rexit hoc monasterium tres annos. Obiit anno sexcentesimo octuagesimo octavo.

anno Christi
689

4 *Eduardus Mathewius in Trophæis Benedictinis hac die ex Florentio Wigorniensis eundem obitus annum assignat. At Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. XVII num. 72, et lib. XVIII num. I ostendit, S. Sigfridum anno 689, die XXI Augusti, obiisse quatuor mensibus ante S. Benedictum Biscopum, qui mense Januario sequentis anni ad Superos migravit, ut in fine hujus sylloges apparebit. Hinc corrigendi sunt majores nostri ad diem XII Januarii, dum destituti accuratioribus monumentis, obitum istius S. Benedicti anno Christi 703 assæruerunt. Nunc aliquid addemus de immemorabili S. Sigfridi cultu, quem propter hactenus relata recentiorum scriptorum testimonia nondum admitteremus.*

cujus immemorablem cultum

C

5 *Florentius Wigorniensis, qui circa initium sæculi duodecimi floruit, in Chronico suo ad annum Christi 688 hæc habet: Eodem anno venerabilis ac Deo dilectus abbas Sigfridus, inductus in refrigerium sempiternæ quietis, introiit domum regni cælestis in holocaustis perpetuæ laudationis, XI Calendas Septembris. Similia refert venerabilis Beda synchronus, qui præterea hunc Virum titulo sancti ornat, dum apud laudatum Mabillonium sæculo secundo Benedictino pag. 1009 de S. Benedicto Biscopo ejusque adjutoribus ita scribit: Sexdecim (ut diximus) annos monasterium rexit, primos octo per se, sine alterius assumptione abbatis; reliquos totidem viris venerabilibus et SANCTIS Easterwino, Sigfrido, Ceolfrido, abbatis se nomine, auctoritate et officio juvantibus, primo quatuor annos, secundo tres, tertio unum. Hinc patet, S. Sigfridum tribus annis dumtaxat cœnobio Wirensi præfuisse.*

ex antiqua ossium ejus translatione,

6 *Denique publicum et immemorabilem S. Sigfridi cultum colligimus ex antiqua corporis ejus translatione, quam venerabilis Beda ibidem pag. 1011 et sequente exprimit his verbis: Reverso autem domum Hlvetberto, advocatur episcopus Acca, et solita illum in abbatis officium Augusti Tomus IV.*

benedictione confirmat; qui inter innumera monasterii jura, quæ juvenili sagax solertia recuperabat, hoc imprimis omnibus delectabile et gratificum fecit; sustulit ossa Easterwini abbatis, quæ in portico ingressus ecclesiæ beati Apostoli Petri erant posita, nec non et ossa Sigfridi abbatis ac magistri quondam sui, quæ foris sacrarium ad meridiem fuerant condita, et utraque in una theca, sed medio pariete, recludens, intus in ecclesia beati patris Benedicti composuit. Fecit autem hæc die natalis Sigfridi, id est, undecimo Kalendarum Septembris. Hæc reliquiarum elevatio sive sacrarum ossium in honorificentiore locum translatio ex veteri Ecclesiæ consuetudine publicam venerationem designabat, ut eruditi antiquitatis investigatores passim tradunt.

ACTORIBUS
G. C.

7 *Certe Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. XXVII num. 72 legitimum S. Sigfridi cultum indicat hoc ratiocinio: Sigfridum venerabilis Beda, uti Benedictum, Easterwinum ac Ceolfridum, SANCTUM vocat, ejusque natalem seu depositionem collocat XI Kalendas Septembris, quo die in Fastis Benedictinis colitur. In sincero, ut creditur, Bedæ Martyrologio, quod Bollandi continuatores tomo secundo Martii præmisere, nulla Sigfridi abbatis mentio fit, imò neque Benedicti Biscopi, cujus tamen depositionis diem solemnè ritu ipsius Bedæ tempore apud suos celebratum fuisse, constat ex ejusdem homilia de ipso Biscopo, quem Beda BEATÆ MEMORIÆ PATREM SUUM vocat, CUJUS HOMINEM, inquit, VENERANDAM ASSUMPTIONIS DIEM DEBITA SOLEMNITATE RECOLIMUS. Neque vero ejusdem Benedicti, nedum Sigfridi et sequentium abbatum mentio fit in metrico ejusdem Bedæ Martyrologio, quod in Spicilegii tomo decimo vulgatum est. Id vero ea de causa factum verisimile est, quod Beda suis fastis nominatissimos tantum Sanctos adscripserit, et fere ubique receptos, non quosvis peculiare. Mabillonius his verbis sat elare innuit, S. Sigfridum ab immemorabili tempore licetum cultum habuisse, quamvis in Martyrologio Bedæ cum celeberrimis Sanctis non collocetur.*

et ex ratione Mabillon

E

8 *Quinimo videmur posse hodiernam sanctum Abbatem Operi nostro inserere ex mente Urbani VIII Pontificis, qui in notissima Constitutione anni 1625 circa cultum Sanctorum, post varia decreta § IV monet, quod per superscripta præjudicare in aliquo non vult, neque intendit iis, qui aut per communem Ecclesiæ consensum, vel immemorabilem temporis cursum (id est ante centum annos, ut idem Pontifex postea declaravit) AUT PER PATRUM VIRORUMQUE SANCTORUM SCRIPTA, vel longissimi temporis scientia, ac tolerantia Sedis Apostolica vel Ordinarii coluntur. Cum itaque sanctus ac venerabilis Beda jam a tot sæculis hunc Abbatem in scriptis suis sanctum nominaverit, et honorificam ossium ejus translationem retulerit, verosimillimè voluntatem summi Pontificis de legitimo S. Sigfridi cultu intelligimus ex verbis, quæ mox supra majori caractere expressimus. Hæc argumenta sufficere existimamus, ut S. Sigfridus in Opere nostro locum habeat, ideoque ad biographum et Acta ejus assignanda progredimur.*

aliquæ argumentis probatis

F

9 *Venerabilis Beda corvus, ac monasterio Wirensi vicinus, gesta hujus sancti Abbatis conscripsit in opusculo, quod Eduardus Mathewius in Trophæis Benedictinis sparsim primus edidit. Hujus editionis ignarus Jacobus Wurmus, Eques auratus, aliam typis Dublinensibus anno 1664*

Sanctus Beda

ART. TOME
C. C.

vulgavit, eandemque Ludovicus Billaine typographus Parisiensis biennio post recudit. Denique Mabillonius eandem venerabilis Bedæ lucubrationem, in duos libellos divisam, Actis Sanctorum sæculi secundi Benedictini inseruit, ubi pag. 1001 et sequentibus Vitam S. Benedicti Biscopi abbatis ejusque successorum exhibet. Ex hoc venerabilis Bedæ opusculo excerptemus occurrentia S. Sigfridi gesta, et alia ad eum non spectantia omittentes, aliquot punctis indicium hujus omissionis dabimus.

laudat virtutes
S. Sigfridi,

10 Pauca igitur S. Sigfridi gesta, quæ venerabilis Beda posteritati reliquit, in hoc ultima Mabillonii editione sic referuntur: Verum inter læta, quæ veniens attulit (superius agitur de S. Benedicto Biscopo, qui ex urbe Romana in Angliam redierat) tristia domi reperit, venerabilem videlicet presbyterum Easterwinum, quem abiturus abbatem constituerat, simul et Fratrum ei commissorum catervam non paucam, per cuncta grassante pestilentia, jam migrasse de seculo. Sed aderat et solamen, quia in loco Easterwini virum æque reverentissimum ac mitissimum de monasterio eodem, Sigfridum videlicet diaconum, electione Fratrum suorum simul et coabbatis ejus Ceolfridi, mox substitutum cognovit, virum scientia quidem Scripturarum sufficienter instructum, moribus optimis ornatum, mira abstinentiæ virtute præditum; sed ad custodiam virtutum animi, corporis infirmitate non minima depressum, sed ad conservandam cordis innocentiam nocivo et irremediabili pulmonum vitio laborantem.

a præcipue
patientiam

11 Nec multo post etiam Benedictus ipse morbo cæpit ingruente fatigari: ut enim tantam religionis instantiam etiam patientiæ virtus adjuncta probaret, divina utrumque pietas temporali ægritudine prostravit in lectum, ut post ægritudinem morte devictam perpetua supernæ pacis et lucis quiete refoveret. Nam et Sigfridus, ut diximus, longa interiorum molestia castigatus, diem pervenit ad ultimum. Et Benedictus per triennium, languore paulatim accrescente, tanta paralyti dissolutus est, ut ab omni prorsus inferiorum membrorum factus sit parte præmortuus, superioribus solum, sine quorum vita vivere nequit homo, ad officium patientiæ virtutemque reservatus. Studebant in dolore semper Auctori gratias referre, semper Dei laudibus fraternisque hortatibus vacare...

in diuturno
morbo,

12 At ubi uterque Abbas lassatus infirmitate diutina jam se morti vicinum, nec regendo monasterio idoneum fore conspexit (tanta namque eos affecit infirmitas carnis, ut perficeretur in eis virtus Christi, ut cum quadam die desiderantibus eis se invicem, priusquam de hoc seculo migrarent, videre et alloqui, Sigfridus in ferebro deportaretur ad cubiculum, ubi Benedictus

et ipse suo jacebat in grabato, eisque uno in loco ministrorum manu compositis, caput utriusque in eodem cervicali locaretur lacrymabili spectaculo; nec tantum habuere virium, ut propius posita ora ad osculandum se alterutrum conjungere possent; sed et hoc fraterno compleverunt officio) inito, Benedictus cum eo cumque universis Fratribus salubri consilio, acciit abbatem Ceolfridum, quem monasterio sancti Pauli Apostoli præfecerat, virum videlicet sibi non tam carnis necessitudine, quam virtutum societate propinquum, et eum utrique monasterio, cunctis Fratribus faventibus atque hoc utilissimum judicantibus, præposuit patrem, salubre ratus per omnia ad conservandam pacem, unitatem, concordiamque locorum, si unum perpetuo patrem rectoremque tenerent...

13 Igitur post hæc revolutis mensibus duobus, primo venerabilis ac Deo dilectus abbas Sigfridus, pertransito igne et aqua tribulationum temporalium, inductus est in refrigerium sempiternæ quietis, introit in domum regni cælestis, in holocaustis perpetuæ laudationis reddens sua vota Domino, quæ sedula laborum mundorum distinctione promiserat; ac deinde adjunctis aliis mensibus quatuor, vitiorum victor Benedictus et virtutum patrator egregius, victus infirmitate carnis ad extrema pervenit... Sexto decimo postquam monasterium fundavit anno, quievit in domino confessor, pridie Iduum Januarii, sepultus in ecclesia beati Apostoli Petri, ut quem degens in carne semper solebat amare, quo pudente, januam regni cælestis intrabat, ab hujus reliquis et altari post mortem nec corpore longius abesset,

piamque ejus
mortem.

14 Ex anno conditi hujus monasterii Mabillonius ibidem pag. 1009 in notis concludit, S. Benedictum Biscopum anno Christi nati 690 mortuum esse, cum hic die duodecima Januarii ad Cælites migraverit. Hinc porro sequitur, S. Sigfridum obiisse anno 689, cum mors hujus Sancti Abbatis die vigesima secunda Augusti contigerit, et venerabilis Beda initium anni a Nativitate Christi, sive xxv Decembris, ex consuetudine veterum Anglorum numeret, ut laudatus Mabillonius in Opere de Re diplomatica lib. II cap. xxiii num. II et 13 demonstrat. Cum denique ex testimonio biographi coevi mors S. Sigfridi obitum S. Benedicti Biscopi mensibus quatuor præcesserit, cuilibet calculum subducere volenti evidens fiet, inter diem xxii Augusti anni 689, ac xii Januarii anni 690 effluxisse dies aliquot cum mensibus quatuor, quos Beda numero rotundo computavit. Alia vero, quæ S. Beda de triennali S. Sigfridi regimine et honorifica ossium ejus translatione narrat, superius occasione legitimi cultus retulimus, et jam huic syllogæ finem imponimus.

cujus annum
evidenter esse
quatuor.

F

DE S. ANDREA CONFESSORE,

PROPE FÆSULAS IN ETRURIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Publicus hujus Sancti cultus ab immemorabili tempore, et posthuma ejusdem gloria.

CIRCA FÆSEM
SÆCULI IX
Sanctus hic in
Usuardis

In Florentino Usuardi codicē, de quo Sollierius in præfationē ad Usuardum nostrum illustratum pag. 63 meminit, hac die celebratur memoria sancti Andree diaconi et ministri sancti Donati de Scotia episcopi Fesulani, cujus corpus honorifice sepultum est in monasterio sancti Martini de Mansola in territorio Florentino. Si-
ilia habet codex Medicus, ut ibidem notatur.

B Thomas Dempsterus in Menologio suo Scotico eundem, tamquam Popularem suum, die IV Augusti sic annuntiat: Fæsulis Andree archidiaconi, sancti Donati socii, cujus corpus in templo sancti Martini de Mensula in Fæsulanis montibus maximo concursu, ingenti religione, crebritate miraculorum frequentatur. David Camerarius lib. III de Scotorum pietate etiam diem quartum Augusti huic sancto Viro festivum assignat.

A alius Martyrologus annuntiat.

2 Sed Philippus Ferrarius in Catalogo generali hunc S. Andream die XXII Augusti memorat, et eodem die in Catalogo Sanctorum Italia illum exornat sequenti elogio: Andreas natione Scotus, sancti Donati episcopi Fæsulani discipulus, cum illo ex Scotia in Italiam causa peregrinationis veniens, Fæsulis constitit; ubi ob ejus virtutes et probos mores sacris a Donato initiatus, postea ecclesie Fæsulanae archidiaconus creatus est: quo in munere inter cetera ab eo præclare gesta, sacram adem divi Martini extra urbem ad Minsolam annem collapsam restituit. Monasterium construxit, in quo cum aliquot aliis vitam austeram ad extremum usque spiritum duxit. Ejus sanctitatem multa ab ipso patrata miracula, cæcis, dæmoniacis, et aliis infirmis mirabiliter curatis, testata sunt. Vixit Karolo Magno imperatore. Denique piis exercitationibus confectus, obdormivit in Domino XI Kalendas Septembris, qua die natalis illius ab ecclesia Fæsulana celebratur. Corpus in ecclesia a se constructa conditum est.

C **3** Castellanus et alii Ferrarium sequuntur in hac die signanda, et Placidus Puccinellus in Italica S. Andree Vita apud nos pag. 54 et sequente contendit, hunc verum annue festivitatis diem semper fuisse. Id autem primo probat ex antiqua consuetudine, propter quam monachi Benedictini abbacie Florentinae die XXII Augusti mediam partem capitis S. Andree in summo altari quotannis publicæ venerationi exponunt. Insuper eodem die monachi Florentini adveniunt ecclesiam S. Martini de Mensula, ibique cum accolis festum S. Andree sollemniter colunt, instituentes piam supplicationem, in qua capitis ejus altera media pars circumfertur. Huic probationi non officit, quod congregatio quardam sive confraternitas opificum Dominica prima post

diem XII Augusti peculiariter hunc Sanctum honoret: id enim ideo fit, ut festivitas ipsius majori cum solennitate ac populi concursu celebretur.

4 Neque nova est hæc confraternitatis institutio: nam laudatus Puccinellus ibidem testatur, Florentinos, Fæsulanos, aliosque vicinos quosdam antiquitus inter se constituisse congregationem, quæ diebus Dominicis et festis in ecclesiam S. Martini de Mensula conveniebat, ibique pro sua erga S. Andream devotione sepulturam elegerat. Hanc societatem, quam tempus edax rerum dissolverat, quidam Dei servus anno 1473 conjunxit eo successu, ut etiam femina viros imitata fuerint. Sed hanc rursus casu bellorum et pestis extinctam R. D. Lucas Bartolinus abbas monasterii Florentini anno 1600 resuscitavit, et antiquam utriusque sexus sepulturam restaurari jussit in medio prædictæ ecclesie S. Martini, ubi hæc inscriptiones leguntur:

D. O. M

M. H. E. Virorum Societatis S. Andree de Scotia P. A. D. 1600

D. O. M.

M. H. E. mulierum societatis S. Andree de Scotia P. A. D. 1600

Quamvis hæc omnia abunde demonstrant publicam S. Andree venerationem, tamen ex eodem Puccinello hic addemus nonnulla, quæ ad posthumam ejusdem Sancti gloriam spectant, et ex quibus antiquus ipsius cultus non parum confirmabitur.

5 Anno Christi 1380 nobilis quardam matrona Florentina, per intercessionem S. Andree accepto beneficio, jussit efformari argenteam hujus Sancti effigiem pectore tenens, eamque ipsa in signum grati animi detulit ad ecclesiam S. Martini de Mensula, cui insculpti sunt hi characteres: D. ANDREÆ NATIONE SCOTI, S. DONATI EPISCOPI FÆSULANI CONCIVIS, DISCIPULI, COMITIS AC LEVITÆ. CLARUIT CIRCA ANNUM DCCCLXXX. Cum autem ecclesia S. Martini de Mensula crebris latrocinis esset exposita, monachi Benedictini effigiem illam transtulerunt ad abbatiam Florentinam, eique incluserunt mediam partem capitis S. Andree, quæ festis sollemnioribus, et in octava Assumptionis beatissimæ Virginis Mariæ in summo altari publicæ fidelium venerationi exponitur, ut superius alia occasione dictum est.

6 Præterea nobilis familia Mazzinghorum in ecclesia S. Domini, cujus patronatum habet, ex singulari devotione sacellum ad honorem S. Andree construxit. Etiam Leonardus Bonafides, qui postea ad cathedram Cortonensem erectus est, in ecclesia S. Martini de Mensula sacellum ad gloriam S. Andree exstrui jussit, et sacras hujus

ac gloria post-
huma

E

F
ex ornatu su-
crarum veli-
quiarum,

sacellum et ubi-
ribus

ACTORUM
G. C.

jus Sancti reliquias ad altare ejusdem sacelli eum magno populi vicini concursu transferri curavit. Romani Pontifices, teste eodem Placido Puccinello, fidelibus hunc locum devote visitantibus varias indulgentias concesserunt. Inferius intricata difficultas occurret circa hunc Leonardum de Bonafide Cartusianum, qui post abdicatum episcopatum Cortonensem in monasterio sui Ordinis obiit, ubi tale ipsius epitaphium legitur: Leonardus Bonafides cœnobio in hoc Religionem professus, summisque honoribus functus, ita per multos annos se gessit, ut a Clemente VII Pontifice maximo ad colligenda S. Spiritus Romam fragmenta vocari meruit. Demum suprema senecta ab eodem Clemente Cortonensi insignitus pontificatu, diem suum clausit, maximum sui desiderium reliquit, anno salutis MDCXLV, annum agens xcv Puccinellus in Chronico abbatix Florentinx pag. xi refert hoc epitaphium, cujus infra juerit meminisse.

ad honorem ipsius erectis.

7 *Supradictus R. D. Lucas Bartolinus Florentinus abbas restauravit sacellum S. Andreae nostri, et in eo erexit altare unarmoreum, quod ab episcopo Burgi sancti sepulcri anno 1602 consecrari curavit, ut apud Puccinellum in Vita Italica S. Andreae pag. 84 et sequente docet hæc inscriptio: D. O. M. Aram hanc, quam vetustate attritam R. P. D. Lucas a Boiano abbas abbatix Florentinx in divum Andream Scotum, pietatis ergo renovata structura, asportatis importatisque ejusdem Divi sacris ossibus, exornandam colendamque curavit, R. D. Alexander Burghius, Burgi S. Sepulcri episcopus, sacro lapide dicavit anno Domini MDCXI, xv Kal. Augusti. Denique anno 1613 et 1614 quidam opifices in ecclesia S. Martini de Mensula renoverunt confraternitatem et sacellum S. Andreae, in quo diebus festis conveniunt ad recitandum Officium Deiparæ, quam simul cum Sancto nostro tanquam loci istius tutelarem venerantur. Jam sæpe citatus Puccinellus hac occasione monet, monachos ibidem sub ritu duplici celebrare festum S. Andreae die xxiii Augusti, eo quod pridie propter Octavam Assumptionis Deiparæ injediuntur.*

aliquæ venerationis signa inscribantur.

8 *Porro olim in annua S. Andreae festivitate conciones habitas fuisse, colligimus ex duobus Actorum exemplaribus, quæ sic incipiunt: Sanctus et solennis, fratres carissimi, adest dies omni laude extollendus, omni devotione colendus, quo in sancti Patris nostri obitu exultat chorus angelicus; et licet omnium Sanctorum solennitates dignis celebremus muneribus dignisque extollamus laudibus, præsertim tamen eorum festivitates miro affectu celebrare miroque tripudio venerari debeamus, quorum pignora possidemus ut heredes, quorum meritis sustentamur ut debiles, quorum precibus juvamus ut fideles, et a peccatorum sorde lavamur; de quorum collegio fuit beatissimus Andreas, cujus festum nobis celebrandum hodie occurrit. Illic Scotorum gentis nobili prosapia ortus etc. Tum narrantur præcipua S. Andreae gesta, quæ videntur contracta esse ex longioribus ejus Actis, de quibus nunc aliqua præmonerimus.*

§ II. Scriptor Actorum, varia horum exemplaria, Sancti patria, professio et ætas.

Illustrissimus Franciscus Cateneus Diacettius episcopus Fæsulanus in Præfatione Italica ad Vitas aliquot Sanctorum sui ecclesix, Thomas Dempsterus in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib. 1 cap. xxxi, et Placidus Puccinellus aliique passim afferunt, Philippum Villanum primo Italice Acta S. Andreae conscripsisse. Huic assertioni favet exemplar Actorum quod Romæ apud Minoritos Hibernos ad S. Isidorum armario iv num. 32 conservatur, et cui in apographo nostro hic titulus præfigitur: Vita et miracula S. Andreae de Scotia, scripta vetusto Italico idiomate per Philippum Villanum, dedicata Leonardo de Jacopo Buonafedi, exscripta sen exscripta ex vetusto codice Ms. monasterii sancti Martini de Maiana (forsan de Mensula legendum est) Ordinis monachorum nigrorum sancti Benedicti prope Fæsulas. Haud dubie nonnulli statim putabunt, hunc Philippum Villanum esse Matthæi Villani filium, qui anno 1363 historicum Opus patris sui proventus est, ut inter Scrittores rerum Italicarum non ita pridem Mediolani editos tomo XIV col. 729 et sequentibus videre est. Ego facile in eandem descenderem sententiam, nisi me moreretur aliqua difficultas, quæ in prologo Actorum occurrit, et quam nunc eruditus extricandam propono.

10 *Scriptor hujus Vitæ, qui nusquam nomen suum exprimit, lucubrationem suam cuidam Leonardo dedicat, cuiusque in prologo sic alloquitur: In hoc numero fidelium, Leonarde carissime, intentio tua affectuose versatur, quandoquidem sancti viri Andreae Scoti reliquias, quæ diu sine honore debito pene ignotæ manebant, in capella, quam sibi tuis sumptibus fecisti construi in monasterio sancti Martini de Mensula, summo cum honore transferri solenniter curasti. Jam superius ex Puccinello retulimus, quod Leonardus Bonafides Cartusianus, et postea episcopus Cortonensis, in ecclesia S. Martini de Mensula sacellum S. Andreae erexit, et ad illud sacrus ejus reliquias honorifice transferri curaverit. Ille autem Leonardus, agens antequam ætatis nonagesimum quintum, anno Christi 1545 e vivis excessit, ut ex epitaphio ipsius supra relato liquet. Cum itaque Leonardus ille Bonafides tantum anno 1450 natus sit, non potuit ei lucubrationem suam dedicare Philippus iste Villanus, qui fuit Matthæi Villani filius, et qui anno 1363 historiam patris sui defuncti prosequi cepit, ut calculos annorum subducenti manifestum fiet.*

11 *Suspitari quis posset, forsan hunc prologum vel epilogum ab interprete Latino Actorum Italicorum additum esse, et ab ipso Lotinano S. Andreae Vitam Leonardo isti dedicatam fuisse. Sed in apographo pro-rine in memorato habemus hæc Acta, partim Latine explicata, partim Italice relicta, in quorum epilogo Italico prorsus similia de Leonardo illo leguntur. Oportet igitur alium Philippum Villanum querere, qui hæc Acta Italice primum conscripserit, aut assignare alium Leonardum, qui sacellum S. Andreae edificari et reliquias ejus transferri curaverit.*

Ego

A Ego propter hanc difficultatem, cui dissolvendam me imparem fateor, certum biographi nomen Actis præfigere nolui, quamvis hoc ab aliis passim expressum viderim. Si quis tamen ex eruditis Fæsulanis aut Florentinis hæc inter se conciliare potuerit, magnam mihi præstabit gratiam, et libenter sententiam mutabo. Nunc recensenda sunt aliquot Actorum apographa, quæ præ mōnibus habeo.

et d. vera eorum exemplaria

12 Primum exemplar, cujus titulum initio hujus paragraphi transcripsi, media fere parte Latinum et altero Italicum est, quasi interpretem laboris incepti parituerit, aut ei tempus absolventi defuerit: nam totum apographum eadem manu exaratum est. Quamvis illud ex eodem fonte Italico prodeat, tamen stylus Latinus ab aliis nonnihil discrepat, ut patet ex ipso exordio, quod ita sonat: Sancta Sedes Apostolica ordinavit, quod natalitia Sanctorum, quorum memoria in benedictione est, solemniter per orbem universum celebrentur, et eorum pariter reliquiæ in veneratione habeantur etc. Aliud autem exemplar, quod totum Latine redditum est, quodque post hunc Commentarium prævium typis edemus, sic exorditur: Sanctorum quorum memoria in benedictione est, solemniter natalitia celebrare, et eorum venerari reliquias, Sedes decrevit Apostolica etc. Vides, hæc stylo differre, quamvis in substantia rei convenient.

B recensentur.

13 Insuper habeo præ oculis duo breviora S. Andreae Acta, prorsus inter se similia, quæ olim videntur usurpata pro concione, ut patet ex eorum initio, quod supra num. 8 exhibui, ut etiam ex hac parte immemorabilem Sancti cultum probarem. Unum apographo, quod Majores nostri ex collectione Constantini Caietani acceperunt, præfigitur hic titulus: Vita sancti Andreae confessoris de Scotia, ex pervetusto codice manuscripto S. Martini ad flumen Mensulæ et Fesularum civitatem. Alteri autem exemplari, quod Joannes Colganus Minorita Hibernus illis communicavit, præmittuntur sequentia: Vita sancti Andreae archidiaconi et confessoris, Mesulanæ ecclesiæ fundatoris et patroni, ex Hiberniâ insula Scoti, et discipuli atque comperegrini S. Donati episcopi Fesulani in Italia. Ex Ms. codice S. Martini ad flumen Mensulæ. His accedit compendium Actorum, quod Papebrochius noster

C Florentinæ ex bibliotheca Medicæ pluteo xx transcripsit, ex quod anonymus quidam ex Actis longioribus contraxisse et pro suo arbitrio mutasse videtur. Quare his omnibus relictis, prælo subjiciemus unicum Actorum exemplar, quod ex manuscripto Placidi Puccinelli desumptum et totum ab anonymo interprete in linguam Latinam translatum est. Attamen illud cum aliis apographis conferemus, in Annotatis monituri, si aliqua majoris momenti discrepantia occurrerit.

omnisque controversia de patria et professione Sancti,

14 Ceterum operose de vera S. Andreae patria, quæ in Actis Hibernia et Scotia appellatur, disputare nolumus memores, quod Bollandus in præfatione ad tomum primum Januarii pag. xxx et sequente sic scripserit: Inter Hibernos ac Scotos magna pugnatur pugna de natione, nomine, patria, gentilibus Sanctis . . . . Non sum nescius utra pars sæpius (non semper tamen) jure superior esse videatur; sed decidere lites tantas, haud id opis meæ esse confiteor. Cum Scotos appellatos esse Sanctos reperio, Scotis accenso; cum Hibernos, Hibernis. Nolo mihi Hibernos irasci aut Scotos, cum utramque gentem amem.

Sanctos quorum gente se satos gloriantur (unica tamen uno a Patre propagata, una lege caritatis colligata natio Cælitum est) mihi propitios esse precor, ut et divinam mihi gratiam concilient, et intelligentiam imprimant Actorum suorum, quæ plus quam Cimmeriis obvoluta nonnunquam tenebris sunt. Nobis etiam non lubet disceptare de certo vitæ instituto, quod aliquando amplexus est S. Andreas, quem Constantinus Caietanus et Placidus Puccinellus Ordini suo Benedictino adscribunt. Sed Buccelinus, Mabillonius aliique istius Ordinis scriptores de Benedictina hujus Sancti professione nullam mentionem faciunt, quantum scimus. Potius itaque indagabimus tempus, quo Sanctus ille præterpropter ad Superos migravit.

15 Bollandus noster occasione S. Brijida junioris, cujus Acta ad diem primam Februarii Commentario prævio illustravit, tomo 1 istius mensis pag. 244 et sequente fusius disserit de Fæsulano S. Donati episcopatu, ex quo obitus S. Andreae utcumque eruendus est. At ipsius sententia conciliari non potest cum Ugheliano Fæsulanorum præsulum catalogo, quem vitiosum esse jam alii observarunt. Neque Bollandi opinio vel conjectura de morte S. Donati componi potest cum ætate antistitum Fæsulanorum, qui circa hæc tempora Conciliis interfuerunt: nam anno Christi 826 celebratum est Concilium Romanum præsertim Grausolpho episcopo Fæsulense, ut apud Labbeum nostrum tomo VIII Conciliorum col. 103 videre est. Præterea anno 877 Epistolæ Concilii Ravennensis inter episcopos subscribit Zenobius Fesulanus, ut apud eundem Labbeum tomo IX Conciliorum col. 305 legitur. Cum itaque S. Donatus quadraginta septem annis ecclesiam Fæsulanam gubernaverit, ut in Actis ejus traditur, inter Grausolphum et Zenobium collocandus videtur. Hinc corrigendus est Ughellus, qui Grausolpho postponit S. Donatum, quamvis hunc quadraginta septem annis ecclesiæ Fæsulanæ præfuisse fateatur. Porro nos ex hac emendata præsulum Fæsulanorum chronotari conjicimus, S. Andreae post S. Donatum circa finem sæculi noni obiisse, cum ille haud dubie junior magistro suo fuerit, et tamen circa tempus mortis venerandus senex appelletur, ut ex Actis jam edendis patebit.

ACTA

Quæ ex Ms. Placidi Puccinelli accepimus.

PROLOGUS.

Sanctorum, quorum memoria in benedictione est, solemniter natalitia celebrare, et eorum venerari reliquias, Sedes decrevit Apostolica, ut inde religio Christiana instruat, quam sit pretiosa vita Sanctorum in conspectu Altissimi, qui ut nos a potestate diaboli et æterna morte redimeret, Unigenitum suum in assumpta mortali carne voluit in holocaustum pro nobis in ara crucis offerri, ut inde, placata mitissima a ira Dei, monerentur mortales de ineffabili virtute caritatis suæ, in qua misericorditer nos suscepit; discerentque humiliter pro regno cælesti,

ACTORUM
G. C.

Actus ipsius
et cum aliis
Sanctis.

E

f

Actor prævius
et, cum aliis
Sanctis.

ii

EX 388

lesti, spretis pompis mundi, adversa omnia cum patientia tolerare. Ab hac sancta institutione caritatis immensæ fortiter sancti Dei Martyres tyrannorum jussa superbissima contemnentes, excelso animo ex infracto cruciatus incredibiles, ipsosque tortores suos irridentes, moriendo vicerunt.

quorum aliquos
enumerat.

2 Hinc B. Joannes, antequam adolescere inciperet, in eremum profectus, ut pœnitentiam nos doceret, totis suæ vite diebus usque ad martyrii palmam locustas et mel silvestre comedit. Quem secuti Paulus, Antonius, Hilarion, et alii sancti Deo amabiles eremita, miraculis innumeris claruerunt. Hinc sanctæ vitæ Hieronymus, Benedictus, Basilius, et alii monachorum Patres, relicto seculo hoc, solitariæ vitæ secreta eligentes, dum famam et mundi gloriam fugere conarentur, in laudes maximas inciderunt *b*. Longum foret enumerare Sanctorum merita, quibus tenebrosa dies nostra, in qua continuo errando vexamur *c*, seu astris coruscantibus illustratur. Quorum meritorum consideratione ad devotionem piæ hominum mentes excitatæ, mire in amorem Sanctorum inflammantur. Inde patrocinia nacti et suffragia, peccatorum, in quibus fragilitate naturæ facile collabuntur, spe certissima veniam expectant; à qua nequaquam frustrati, in amorem Dei et proximi incenduntur ardentius: atque eo usque hæc devotio sancta processit, ut eligat sibi quisque Christianus intercessorem præcipuum, cui serviat, quem honoret, cui porrigat preces, et quo præsertim interpellante, Deum speret propitium.

*b**c**b*

nam hunc
S. Andræam
cui

d

3 In hoc numero fidelium, Leonarde carissime, intentio tua affectuose versatur, quandoquidem sancti viri Andrææ Scoti reliquias, quæ diu sine honore debito pene ignote manebant, in capella, quam sibi tuis sumptibus fecisti construi in monasterio S. Martini de Mensula, summo cum honore transferri solemniter curasti *d*; et miro sancti Viri captus amore, a me instantè amplius exegisti, ut inventa sparsim in diversis codicibus de vita Sancti cœnobitæ in opusculo hoc, quo possem, meliori stylo redigerem. Feci, votis tuis annuens, ut potui; sed an Viro tanto digna compegerim, tuisque desideriis satisfecerim, ignoro. Tu, qui alto ingenio præditus es, atque limatioris eloquentiæ, quæ desunt, supplere poteris, quæque minus bene dicta cognoveris, abolere. De tua igitur fides censura prosequar, quod quærebas.

c

ANNOTATA.

a In altero Ms exemplari, de quo num. 9 et 12 Commentarii prævii mentionem feci, pro mitissima legitur gravissima.

b Hæc periodus in alio apographo jam laudato sic exprimitur: Mundanas pompas et inanem gloriam declinantes, maximam laudem promeruerunt.

c Etiam in hoc sensu exprimendo phrasis alterius apographi ita mutatur: Longum foret merita Sanctorum recensere, quibus tenebrosus hoc seculum, in quo continuo peccando viximus, velut stellis coruscantibus illuminatur.

d In Commentario prævio num. 10 et 11 ex his verbis conclusi, hanc lucubrationem non posse tribui seniori Philippo Villano, Matthæi Villani historici filio, vel antiquiorem Leonardum inveniendum esse.

CAPUT I. Sancti patria, peregrinatio cum sancto Donato populari suo, et mira socii ejus electio ad episcopatum Fæsulanum.

Andreas vir Dei ex insula fuit Hiberniæ, quæ alio nomine vulgari Scotia *a* appellatur, in occidentis sita regionibus juxta litus Oceani, insulæ Britanniæ, quæ Anglia dicitur, adeo contermina, ut propemodum una et eadem insula censeantur; parvissimo siquidem freto a mari usque ad mare in specie fluminis *b* dirimuntur. Fuit et nobilissimis ortus parentibus, multisque divitiis abundantibus. Huic fuit soror natu minor, nomine Brigida *c*, virgo magni apud Deum meriti, quam propter vitæ castimoniam et justitiæ opera B. Andreas supra naturalem consanguinitatis amorem unice diligebat. Hic puer sanctæ indolis, etsi operam studiis liberalium artium solerter impenderet, debitis tamen horis columbina simplicitate ecclesias Dei et loca sancta continuo devotissime visitabat. Tempus, quod superabat, lectioni, parva nocturnæ quieti per somnum portione relicta, orationi frequentissime impendebat, jejunio rebellem carnem comprimebat, et delicatissimum corpus assidua maceratione in servitum animi redigebat. Religiosorum hominum et famulorum Dei collocationes summo complexus desiderio, sine intermissione festis profestisque diebus, quando dabatur commoditas, ardentissime expetebat, egestati ac necessitatibus eorum pie compatiens, ad eas sublevandas liberalissimam sæpe manum porrigebat. Erat insuper decorus puer aspectu, habitu verecundus, incessu gravis, locutione gestuque modestus, vestitu honestissimus, et qui gradum sanctitatis, in quem erat evasurus, ostenderet. Coætaneorum, qui fluxe et secundum mundum adolescerent, cum omni humilitate consuetudinem, ne pravis ipsorum vitiis ipsius conscientia inquinaretur, modestissime declinabat.

5 Cumque metas adolescentiæ attingisset atque altiores appeteret scientias, Donati sanctæ conversationis philosophi, in Christi doctrina eruditissimi, scholas cœpit assidue frequentare; ejusque factus auditor, in tantam ejus gratiam venit, tum propter docilitatem facilem, qua mire pollebat, tum propter vitæ sanctitatem, ut illum Donatus loco lili coleret et amaret. Hi ambo cum temporis processu apud suos viri doctissimi et singularis apud Deum gratiæ haberentur, ipsique nihil de rigore pœnitentiæ remittentes, et Christi amore inflammati in caritate Dei et proximi mirabiliter æstuant, veriti, ne populari laude, quæ consuevit inanis gloriæ pulverem excitare, et victores in ipso victoria triumpho prosternere, illecti sorderet, et cenabe perniciosissima fedarentur, ne otiosa colloquia et conversatio propinquorum affiniumque eis periculo forent, et pœnitentiæ rigorem emollirent, sancti Dei afflati Spiritu, quidquid de suis divitiis, quas in Domino colligere poterunt, Christi pauperibus et piis locis discretissime erogatis, viam Evangelicam eligentes, decreverunt ad urbem Romanam in forma peregrinorum

Pie transacta
pueritia,
a

*b**c**e*

f
sanctus Adol-
scens cum ma-
gistro suo

grinorum

A grinorum pauperum pervenire, ibique in pœnitentia ducere dies suos.

ex Sicilia

6 Vale itaque facto suis, sumpto habitu itinerantium pauperum, non sine mœrore ac luctu propinquorum provincialiumque, qui eos usque ad maris littora catervatim prosecuti fuerunt, ex insula descendentes, iter suum cœpere. Verum ne quidquam de caritatis præceptis omitterent, antequam navim conscenderent, suos flentes et tristitia prægravatos piis in Domino exhortationibus consolati sunt, parum Deo placere ostendentes, si quid homines moliti essent contra eos, quos forte certa in suæ prædestinationis arcauo ipse vocaret; simul promittentes, quod si quid meriti apud Deum eorum peregrinatio inveniret, secundum vota sua ipsos inde futuros esse participes.

discedit in Italiam.

7 Postquam ergo Dei milites tenuissimo viatico sumpto, quod vix sufficeret transfretationi nauticæ, eo quod proposuissent petitis eleemosynis mendicare, per altum secundo spiritu navigantes, ad terram applicuissent, baculo peraque contenti humiles cœptum iter peragerent, loca sacra urbium locorumque omnium eorum itinere occurrentium, ubi indulgentias concessas vel Sanctorum reliquias manere ab aecolis intelligebant, seduli visitabant; et sicubi eremitam, ut hominum fugeret consortia, latitare novissent, etsi loca inculta asperimaque et aditu difficillima incolerent, illuc nullis laboribus fatigati festinabant, ut eorum, qui mundum spernerent, sermones consolatorios audirent, sanctisque colloquutionibus pascerentur; eaque forma suas continuabant dietas *d*, collaudantes et benedicente Deum, eumque deprecantes, ut eis inoffensum iter largiretur. Per idem tempus civitas Florentiæ impiissimi Attilæ *e* flagello deleta sine specie, sine homine, sub ruinis suis, spinis vepribusque contexta, latebat. Et Fæsulæ, quæ per ipsam Totilam *f* Florentini nominis odio reparatæ fuerant, ne umquam sinerent quemquam æmulæ urbis refectioni vacare, populosæ tunc erant, et latissimi agri fertilitate ac longa pace felices.

ubi magister ejus

8 Cumque per eos dies Fæsulani pastore orbatu dissidiis civilibus circa novi electionem laborarent, animis nobilium et popularium in diversa tendentibus, et propterea in magno discrimine periculoque civitas scissa versaretur, perorantibus Deum bonis et justis civibus, quatenus fluctuantem urbem suam a cruore civili liberaret, et misericorditer de bono pastore provideret; in eo consternatæ civitatis turbine, cum ad eos, dum Tusciam peragrarent, fanosa numerositate martyrum, qui ibi jacerent, et Indulgentiarum largitate vocati viri Dei, Donatus scilicet et Andreas appulissent, et, ut mos peregrinantium est, altitudinis superbia *g* fatigati et itinere fessi, ad hospitale, quod erat per jactum lapidis, ante januam civitatis redirent; Deus, qui sperantes in se in agone, ultra quam possent, stare non sinit, Fæsulanorum laboribus miseratus, justorum precibus auditis, dispensatione mirabili eis repente providit.

ex prævia Dei monitione

9 Nam cum resumpto paululum spiritu, Donatus et Andreas surrexissent, ut in urbem pergerent, omnes civitatis campanæ, nullo humano ministerio accedente, sponte sua motæ personare altissime cœperunt; atque extinctæ in ecclesiis lampades subito fulgore mirantes ultra solitum morem coruscarunt. Ex tanto miraculo cives attoniti stupentesque passim sine ordine

mirabundi hinc atque illuc per civitatem decurrebant, quidam sibi velleut prodigium signumque Dei, pavidi sciscitantes, atque in religionem post admirationem conversi ad ecclesiam cathedralem Dei nutu mares et feminae, senes et pueri, pio voto concurrentes, sanctorum suffragia, positos in terram genibus, levatis in cælum manibus, postulabant, Deum devote orantes, ut quid assererent miracula, quæ cernebant, ostendere dignaretur, clamabant et iustabant precibus cumulatis: quibus sic perorantibus facto repente silentio, vox de cælo insonnit dicens: Donatum Scotum advenam, qui præsto aderit vobis, suscipite et tollite in pastorem.

EX 588.

10 Cumque vox Domini quievisset; et populus, quid ageret, ignoraret, atque propterea in oratione perseveraret, ecce vir Dei Donatus et Andreas civitatem nuper ingressi ad templum, quo congregatus populus orabat, pervenerunt, festinque putantes diem, consternatam in oratione plebem suspensam et anxiam mirabantur, tardoque gressu procedentes steterunt, rei exitum taciti exspectantes. Tunc quidam plebeus juxta eos propius manens, advenas forte intuitus, unde essent, quo pergerent, et tandem quo nomine vocarentur rogavit, ut dicerent. Donatus simplicitate solita humiliter respondit: Scoti sumus ambo; hic Andreas, ego Donatus appellor, Romanæ peregrinationis gratia properamus. Plebens divini memor oraculi, quod nuper audierat, extemplo voce magna clamavit: Vir, cives, adest, de quo paulo ante loquutus est Dominus; cumque complexus in ulnis extulit. Facto deinde concursu populi ad virum, rei que intellecta veritate, acclamantibus omnibus, in episcopum electus est. Vox siquidem populi in Domino jubilantis hæc erat: Donate, pater, te Deus nobis dedit, ut vides. Miserere nobis, et urbis hujus turpiter tolle dissidium, et scandalum, quo turpiter hic populus inquiuatur, exstingue. Miserere laborum nostrorum, et quod Deus sua disposuit miseratione, ne declines, exoramus suppliciter. Voluit Deus sine controversia annuere hujusmodi vulgi precibus atque desideriis.

eligitur episcopus Fæsulanus

11 Donatus homo mitissimus tremens, obortis lacrynis, humilitatis spiritu sic exorsus est loqui: Viri fratres, ut quid frustra conamini, ut quid desideria ad Urbem properantis ex voto disturbare contenditis, ut quid indignum tanto opere in pastorem compellitis? Conspicite pusillum hominem, abjectum, semibarbarum et morum vestrorum penitus ignorantem. Sinite peregrinum suo, quod cœpit itinere, fatigari. Illis similibusque verbis et opere, quo modestus poterat, onus evitare tendebat. At ille quanto humilium repudiis insistebat, tanto illi credentius vehementiusque electioni insistebant, et magis atque magis propositis inhærebant. Miratus affectionem tantam Donatus, Deique voluntatem suæ præferens voluntati, populi placitis acquievit, sumptoque honore et onere pastorali, ut homo cui magna inerat rerum divinarum humanarumque cognitio, cuique Dei gratia cooperabatur, e vestigio tanta moderatione animi cœpit, quæ ad ejus pertinebant curam officiumque, sollicitè adimplere, ut ostenderet cæleste de se testimonium verissima cecinisse: diu siquidem idem pastorale officium homo simplex et rei incius ministrasse videbatur.

et hanc dignitatem acceptare cogitur.

P

12 Multa sancto viro inerat discretio, moderatio multa, multa que mansuetudo atque pietas,

in qua curus virtutibus claruit.

tas, et pro rerum qualitate, atque opportunitate temporum prudentia, qua bonos digna laude meritisque honoribus prosequeretur; malos humili, et quæ episcopi deceret, increpatione corripere: parvoque tempore factum est, ut affectu filiali tam a clero, quam a populo pariter amaretur: erat siquidem vir Dei Donatus in sermone verax, justus et æquus in judiciis, in consilio providus, in agendis sedulus et fidelis, in exhortatione potens, in corripiendo pro criminum immanitate cum miseratione severus, in elemosinis liberalis atque munificus, in oratione pervigil et assiduus, mitis omnibus et benignus, et propterea carus omnibus et acceptus.

ANNOTATA.

a *Venerabilis Beda in Historia ecclesiastica gentis Anglorum lib. 1 cap. 1 dicit, Hiberniam proprie Scotorum patriam esse. Etiam apud Isidorum lib. XIV Originum cap. VI Scotia et Hibernia pro eadem regione accipitur. Propterea tamen liti Scotorum et Hibernorum, pro Sanctis suis acriter certantium, me immiscere nolo, ut num. 14 Commentarii prævii lectorem monui.*

b *Peregrinus auctor errat in eo, quod putaverit, Hiberniam ab Anglia dividi parvo freto, quasi flumine nam mare Hiberniam ab Anglia dividens revera satis latum est, et in plerisque locis latius, quam mare quod Angliam a finibus Gallie determinat, ut Colganus Hibernus testatur. Si vero biographus intelligit Scotiam, quæ nunc sola Scotie nomen retinet, æque hallucinatur: nam hodierna Scotia nullo freto a mari usque ad mare; sed solis hinc fluvii, et in medio altis montibus ab Anglia dividitur.*

c *Bollandus ad diem primam Februarii in Opere nostro Acta hujus S. Brigidæ Junioris tomo I istius mensis a pag. 243 illustravit.*

d *Diæta vel diæta accipitur interdum pro itinere, quod uno die conficitur, vel etiam quovis itinere, ut in recuso Cangii Glossario traditur. Videtur ista vox hoc loco in alterutra significat one accipienda esse.*

e *Attula notissimus Hunnorum rex, qui se flagellum Dei nominabat, et de quo auctores passim obvi meminerunt.*

f *Ughellus in novissima editione Veneta Italiae sacre tomo III col. 5 meminit de excidio urbis Florentinae, quod sub Totila, famosa Gothorum rege, factum est.*

g *Opinor, hic altitudinis superbia significari altos montes, quibus ascendendis peregrini illi erant defatigati, ut ex sensu colligitur.*

CAPUT II. Sancti minus in ecclesia Fæsulana, miraculum, et restauratio cujusdam templi.

Sanctus Andreas factus diaconus

ERat beatissimo Donato, ut præfati sumus, socius et comes Andreas, discipuli humilitatem cum omni servans diligentia, humanitate, tantaque solertia in vita sine cujusquam proficiens injuria, ut non secus a claro populoque diligeretur, quam Donatus. Erga eum indies

continuo augebatur propter ejus benemerita et virtutes Donati affectio paternalis; præsertim eum eum cerneret magna florere sanctitate: volensque illum augere dignitate, quo reverentior eum faceret populo, eum ad diaconatus officium promovere conatus est. Andreas indignum se reputans, obstandum in quo erat humili statu permanere, et Deo servire, ut cœperat, cum sancta mentis puritate, verecundo cœpit reverentique sermone oblatum munus, quantum poterat, modestius declinare; cujus humilitatem cum perspexisset Donatus, cœpit persuasionibus præcepta commiscere, et ut munus subiret, instare.

14 Andreas præceptoris spiritualisque patris reverentiam suæ dispositionis præferens desideris, Donato cessit, receptoque diaconatus poudere, quantum viribus poterat, sanctissimorum Levitarum Stephani ac Laurentii vestigia æmulari conabatur; eorumque factus imitator, inunctum officium sollicitè ac devote et sine murmure peragebat, et sine querela humiliter dispensabat: tantaque parvo tempore officii valuit dignitate, ut penes omnes post S. Donatum in vitæ sanctitate secundum locum et gratiam obtineret. Erant Viri sancti non solum Fesulis, sed in regionibus circumstantibus sanctitatis immaculate decore famosi, et reverentia ac veneratione singulares: eorum suffragiis penes Deum multi multa sunt beneficia et comoda consequuti. Dum ea mente Donatus et Andreas Deo et hominibus deservirent, seque intra sanctitatis suæ conscientiam continerent, humanas laudes abhorrentes, euangelica contenti vita, pudicos dies agerent, per illos dies contigit, quod nobilis ac divitis cujusdam Fesulani filia morbo gravissimo, quem paralysim physici dicunt, miserabiliter teneretur; laxatis undique nervis, tota corporis compagine veluti resoluta laboraret, et ceu temulenta a stare pedibus non valeret.

15 Pater, cui illa unica erat et tenella, non secus animo, quam illa in corpore, torquebatur; cumque nullo medicinæ beneficio, accersitis physicis, curari puella potuisset, quasi omni destituta humano remedio sola Dei misericordia superesse videretur, vir nobilis pro languore filiae ad Donati pedes lacrymabundus humiliter se prostravit, orans et deprecans, ut ad domum suam veniret, et puellæ manum dignaretur imponere. Donatus sancto allatus Spiritu cum fremitu ingemiscens, manum porrexit et procumbentem erexit, jussitque ab oratione, in qua suspensus in Domino morabatur, Andream ad se illico evocari, eique rem ordine enarravit, quam nobilis ille petierat, petentisque devotionem commendavit, sibi in obedientiæ precepto subjunxit mandavitque, ut eum eo, qui aderat, ad curam puellæ, quantum sibi Dominus concederet, properaret. Ille, ut mitis erat aspectu, oculis in terram defixis, in Domino fidens paruit, et eum patre puellæ procedens, ingressus est domum; et stans in triclinio, in quo puella jacebat, positus in terram genibus, et manibus expensis in cælum, multo lacrymarum profluvio precibus fuis ad Deum eum summo cordis fervore in extasim est ductus, et, oratione impleta, in pedes levatus, voce magna clamavit dicens: Filia, surge; surge filia. Sanavit te Dominus noster Jesus Christus. Et prosilivit cum omnium astantium stupore e vestigio puella de cubiculo sanitati pristinae restituta, nervis ac compagibus solidatis, acsi nec mali quidquam

in ecclesia Fæsulana.

a

puellam purpuraticam prode quos sanavit.

F

quam

A quam perpressa fuisset; et in terram ante faciem suam cadens, Viri sancti pedes deosculabatur, Deo agens gratias, sanctoque Andreae, cujus interventu fuerat liberata. Divulgato itaque miraculo, Donatus Deo benedicere cepit, quod tanta per manus servi sui Andreae operari dignatus fuerat; reversoque eo ad se, illo suo more propter innotatam humilitatem reverenter, ei archidiaconatus gradum concessit, et post se in ecclesia Fesulana primum locum tenere apud populum jussit et voluit; quamquam ille quanto amplius honore sublevaretur, tanto amplius apud se aliosque vera humilitate vilescere infimus superat *b**: arundinem se reputabat turbinibus agitatum, et quanto amplius miraculis et beneficiis coruscabat, tanto amplius se servum inutilem existimabat.

b
* forte cupiebat.

l post v. statu
ratam ecclesiam
S. Martini de
Fesulana.

16 Erat ad radices collis, ubi Fesulae vetustissimae sitae erant, juxta torrentem Mensulae basilica quaedam dudum in honorem S. Martini episcopi dedicata, quae tempore impiissimi et immanis Attilae solo tenus fuerat eversa, et fidei animos ruinarum spectaculo nimium offendebat. Inde cum die quadam Donatus episcopus, Andrea comite, processisset, et ab accolis, quos interrogaverat, desolationis loci sancti causam intellexisset, misericordia motus amare flevit, tristatusque super ruina conversus est ad Andream, et destructionem templi conqueustus, reparatorem episcopus Dei tacite exigebat. Beatus Andreas piissimi patris lacrymis, verbisque, accolarumque votis et desideriis in ipsa colloquutione cum episcopo intellectis, zelo caritatis inflammatus, operam suam impensius pro reparatione episcopo cepit humiliter polliceri, ejusque placitum jussaque dimisso in terram conuito exspectabat. Donatus Viri sancti devotionem conformem suae intentioni, quam nuper conceperat, collaudans, manu extenta crucis signo facto, illi in Dei [nomine] benedictionem concessit, ut deinceps pio vacaret operi et caenobium repararet, in quo vitae suae dies cum fratribus, quos sibi ipse eligeret, in Domino consummaret.

e loco habitans
omnes exercebat
cultus.

17 Andreas, licet opus viro forensi et egeno arduum satis et difficile videretur, a sancto episcopo confortatus cepit cum plerisque viris religiosi partium earum, qui Sancto favebant copiosi, locum sanctum purgare vepribus et spinis, antiqua fundamenta requirere, veterum parietum lapides, qui sub ruina occultabantur, effodere, et novos, caementaque et alia aedificationi necessaria sedula sollicitudine preparare. Eleemosynas a piis fidelibusque personis undique conquisitis et abunde susceptis, architectoribus pretio conductis, refectioni cum Dei timore, more argumentosae apud, cum instantia insistebat, et quae corpusculo jejuniis attenuato poterat, continuo adimplebat; parvoque tempore non solum in formam pristinam restituit basilicam, sed longe etiam ampliorem reformavit. Ex iis insuper, quae ex suis confratrumque laboribus vel ex receptis eleemosynis amore Dei post victum tenuissimum potuisset sancta parcimonia vir Dei reservare praedia, quae arctissimae vite caenobitarum vix sufficere possent, emul, respuens superflua, quae vigorem rigidae poenitentiae emollire possent et enervare. Reliqua, si quid post impletum opus fuisset oblatum, pauperum necessitatibus distribuebat; neque ea in loculis ne ad momentum quidem condere sinebat: existimabat enim Vir Dei summum nefas avaritiam; qua ex occasione noverat etiam clericorum fideles unimos inqui-

Augusti Tomus IV.

nari saepissime. Omnibus igitur, quae ad sanctae vitae ordinem pertinerent, rite matureque compositis, usque ad sensuum *c** ferme summa cum animi tranquillitate pervenit, incredibili arctissimae poenitentiae vigore vitaeque austeritate despiciens terrena, et corpus imperio rationis subigens.

EX MSS.

c
* forsitan senium

18 Si velim sigillatim miracula recensere, quae Deus Viri sancti precibus facere dignatus est, potius me stylus calamusque deferrent, quam quae gesserit designarem; et in longum protenderetur volumen praeter sacrarum Litterarum morem: nam neque in divinis Litteris reposita legimus omnia, quae Dei Filius in dispensatione carnis assumptae ex beatissima Virgine Maria operatus est: non enim quaecumque peregit, scripta sunt omnia; sed ea solum, quae ad instructionem mortalium necessaria videbantur: neque qui gesta martyrum conscribere; quaecumque eorum precibus virtus Altissimi miraculose confecit, litteris mandaverunt; quis enim mortalium ausus fuerit sanctissimi Nicolai *d* confessoris eximii, et apud Deum singularis meriti, crebram miraculorum multiplicationem reputare, quandoquidem intellexerit ab inhumano hospite *E* minutatim caesos scholares et in paucissima frusta concisos, ac more piscium salites, et in vasculis ligneis conditos, ad imperium sancti viri suscitatos, et repente quasi in ictu oculi in humanam speciem atrita illa membra consurrexisse *e*. Qui hoc tam celebre miraculum potuit, quis negabit, febres ab agro corpore manuum impositione potuisse depellere? Desinant, oro, fideles divinarum virtutum numerum quaerere, et pie in Domino venerentur, quos noverint etiam semel miraculis claruisse. Sane vir Dei dum ageret in humanis, non solum jussu signoque crucis, sed etiam contactu vestium suarum ab obsessis innumeris spiritus expulit, leprosos quamplurimos oratione curavit, caecis visum restituit, debiles solidavit, ac infirmos restituit sanitati.

et patrat miracula, quae auctor omittit

d

E

e

ANNOTATA.

a Pro tremula in altero praedicto apographo habetur tremula.

b Pro verbo superat, quod hic sensum vitiat, substituendum est verbum curabat vel cupiebat, aut aliud simile, cum in altero exemplari haec *F* periodus ita legatur: Ipse vero, quo magis exaltabatur, tanto se viliorum aestimari oculis omnium desiderabat.

c Hic aliquid deest, ita ut intelligi debeat Sanctus noster ad sensuum extinctionem ferme continuo mortificationi: usu pervenisse. Si id minus nunc placet, pro sensuum substitue senium, et periodus facile intelligitur.

d Hoc loco S. Nicolaus episcopus Myrensis indicatur, ut ex sequenti nota apparebit.

e Hoc miraculum modis plane diversis narratur, ut patet ex Vita S. Nicolai, quam Antonius Beatus noster Italiae collegit, ubi lib. v cap. xv idem prodigium diversimode refert. Ad diem septimam Decembris, quo S. Nicolaus colitur, examinari poterit stupenda ista historia, quae videtur ex populari quodam traditione prodire, ut Joannes Molanus in Historia Imaginum lib. iii cap. lxxiii innuit his verbis: Fertur etiam a plebeis, mulierem quandam vesperi tres pueros occidisse, et in vase pro salitis carnis repositis, eosque demum a Nicolao resuscitados esse.

CAPUT III. *Ultimus Sancti morbus, prodigiosa sororis ejus transportatio ex Scotia in Italiam, mors illius, sepultura et ætas.*

*Sanctus mortis
proprius cupit
videre sororem
suam.*

Is dum diem mortis suæ in spiritu Domini diu ante prævidisset ægrotassetque febribus, quibus et extinctus est, convocatis fratribus, obitus sui diem horamque manifestavit, eosque pio paternoque affectu commovens, ad patientiam et perseverantiam roboravit atque exhortatione propemodum divina, ut in Dei timore sanctoque proposito perseverarent, exoravit obsecrans, ne lucum, quem ipse reparaverat, quamdiu viverent, derelinquerent; sed ibi, ut cæperant, Deo humiliter pieque servirent. Cum igitur fratres in letu et mœrore sancti Viri monita suscepissent, nutu Dei, ut puto, Andreae soror Brigida venit in mentem, caputque videndi eam amore lagrare; sed tacitam voluntatem sancta moderatio temperabat, eam intelligeret, id per longissimam loci distantiam, qua manebat, fore difficile. Sed Omnipotens, qui saceta desideria et pia vota cordis intelligit, eum consolari voluit: ea siquidem hora, qua cogitatio videndi sororem animam Andreae cæperat agitare, Brigida apud Iiberniam refectionis causa in mensa sedebat, atque olusculum et pisciculus solitario prandio comedeat.

*quo momento
temporis ex Sco-
tia.*

20 Tunc angelus Dei et illam et mensam cum iis, quæ ibi parata fuerant, ante Viri Dei conspectum et fratrum, qui ibi aderant, per momentum temporis præsentavit: quo viso miraculo, qui adstant in cella obsequentes infiruo, obstupere, et attoniti ad spectaculum certatim quos poterant advocabant. Brigida visionem potius quam veritatem existimans, in hac regionem insolitam, in gymni oculos vertens, nunc locum conspectumque venerandi Senis *a* in grabato jacentis, in hac insuetos sibi homines cum pavore et mœrore conspiciens, mente quasi conseruata suspensa manebat: quam Vir Dei exemplo sancto præmonitus Spiritu sic placita allocutione affatus est: Brigida, soror carissima, desideravi in corde meo, antequam morerer, te videre; tale lamen desiderium hora mortis meæ, ad quam festino, ipsaque locorum, quæ nos caperet, nimium remota discretio restinguebat; sed fons caritatis æternæ, quæ cernis, oblata mihi peccatori nil tale speranti concessit. Ne timeas igitur: nam vere certe vides Andream Scotum germinantem tuum, quem iudicium visura es, quem jam diu ex hoc sæculo migrasse putabas. Speravi meritis tuis, dum morior, Deum habere propitium; speravi, ut in hanc regionem, in qua longe a patria dies meos debilis athleta consumpsi, aliquando veridēs atque solitariam vitam ac penitentiam ageres, ut quæ meæ desunt militiae tuæ penitentiae severitate suppleres. Ecce Dei misericordia adest. Ne timeas; sed in Dei timore cum animi fervore consurgens, rogatam te velim, ut pro me Deum ores. Ecce appropinquat hora, qua vocor. Depone stuporem animi, et scito, te vera videre, quæ vides.

a

C

21 Tunc Brigida quasi e somno evigilans, in religionem conversa, flere præ gaudio et fervore ac mœrore tenerrime cœpit, et manum fratris deosculans eam stricte tenebat: neque poterat, impediēte singulto atque suspiriis, verbum facere. Deinde Fratrem amplexu castissimo modestissimis manibus contrectabat, et ejulans decentia quadam sancta piaque lacrymis inunda-
bat. Cumque per horam mœrore confecta obmutuisset, postremo in vocem prorupit, dansque Deo gloriam, genu in terram posito, sic orsu est: Omnipotens Deus, qui facis mirabilia solus, cui cæli potestates observiunt, obediunt elementa, et omnis creatura merito famulatur, in laude et benedictione tibi gratias ago, quandoquidem famulæ tuæ dignatus es in prodigio grandi sanctum Fratrem ostendere. Sit tibi honor et gloria. Deinde ad Fratrem conversa sic ait: Piissime Frater, inventus meæ dudam optimus moderator et vit, cui meæ tuis sanctis persuasionibus dedicasti, institutor et custos, in brevissimo hoc temporis curriculo gaudeo pariter ac doleo: nam cum languores tuos cerno, urgente sensualitate, compatior, quodque sine me ex hac misera vita recedens longiori tecum conversatione, qua multa in Deo nostro moluæ charitatis officia spes futura inconsolatam relinquas, tristior ac doleo. Verum cum te viderim labore maximo mundi hujus adulationes et illecebras superasse, et persecutorem hominis antiquum vicisse, multisque in Domino bonis actionibus meruisse, exulto et gaudeo. Cæterum quidquid post te mihi diem supererit, votis tuis justissimis dare decrevi, tua sequens vestigia, quantum in firmitas carnis peccatricis, in qua versor, patitur, quantumque, Deo volente, licebit, in locis his, ubi angelus domini me deportavit, in patientia commorabor; orans te, carissime Frater, ut pro me Deum roges obsecrans, ut fragilitati femineæ virile robur adjiciat. Ita Frater in Domino conforteris, et in cruce Domini fortitudinem, quam in vita tenuisti, ostendas in morte.

*in Italiam trans-
lata de stir*

E

22 Illis dictis, vir Dei Andreas sororis persuasionibus confortatus, surgens in genua super lectulum hispidum et acerrimum, in quo jacebat, clausis manibus in altum, prout puterat, levatis, oculisque defixis in cælum, vale dicto sorori fratribusque; Suscipe, inquit, mi bone Domine et redemptor Jesu Christe, in tuo sinu spiritum famuli tui Andreae, et velatis oculis continuo expiravit. Tunc fratres, qui cum sorore in oratione aderant, horam expectantes transitus Viri, quam prædixerat, splendorem, quem præ nimio fulgore non poterant oculis sustinere, de cælo super vicum Dei descendere repente viderunt, odorisque fragrantiam insuetam suavitatisque mirabilis, quæ totam compleverat dummu, naribus susceperunt, lumineque ad cælum, unde venerat, redeunte, corpus sanctum, acsi dormiret cancellatis brachiis supra pectus in speciem crucis jacens, in lectulo invenerunt; indeque, ut cœnobitis mos est, reverenter amotum posuerunt in pheretro et in facie altaris bustum locaverunt, quo usque debito tempore funeris solemnia celebrarent.

*et Frater suo
morienti ad-
stitit.*

P

23 Interim quasi angelica tuba excitati Fesulani omnes, mares et femine, juvenes et senes, civitate relicta, catervatim ad cœnobium S. Martini corpus sanctum visuri properabant. Innummerabilis insuper a circumstantibus agro Fesulano regionibus quasi divino moti oraculo, Viri sancti

*quo honorificer
sepulto.*

cti

A cti audito transitu, ad locum, ubi Viri corpus incorruptum incontaminatumque et more viventium tractabile sine ullo nervorum rigore manebat, confluebant, et cum reverentia et devotione manus pedesque ejus deosculabantur, et quas poterant particulas de Viri sancti vestibus fartim rapere, pro reliquiis referebant. Neque mirabilis in Sanctis suis Omnipotens, ut mortem Senis sui faceret pretiosam, a miraculorum exhibitione cessavit: in sancti enim corporis tactu multa ab obsessis expulsa sunt dæmonia, multis cæcis lumina restituta, multis claudis gressus redditi, multi debiles solidati atque adeo multis et notissimis miraculis coruscavit, ut inde receptis testimoniis Romanus Pontifex non dubitaverit Sanctorum catalogo canonicè applicare *b*. Et ut prosequare, quo cœpi, ordine, importunitate peregrinorum venientium vix post dies multos fratres potnere funebria expedire. Tandem sepultus est sanctus Christi confessor et Levita Andreas in ecclesia, quam ipse reparaverat, nullisque deinceps per temporum interstitia claruit miraculis, ibique usque in hodiernum diem ejus merita piis hominum desideriis *B* suffragantur.

ipsa seculo nono

24 Floruerunt viri sancti Donatus et Andreas circa annum dccc a die, qua Redemptor noster ex gloriosa Virgine Maria voluit incarnari, eorumque natalitia celebrantur per dies, quibus Leo III Romanæ ecclesiæ præsidebat, Romanorumque Carolus Magnus *c* Rex Francorum præerat imperio; per idem etiam tempus, quo bonus Ludovicus præfati regis filius apud Aquisgranum canonicam normam instituit, eorumque memoria in Sanctorum benedictione jugiter celebratur. Fuit et alia Brigida *d* apud Scotos singularissimæ sanctitatis vitæque, multisque illustris miraculis anno gratiæ dxxv, Joannis Romani Pontificis tempore, Justino *e* Constantinopoli imperante, Roma sub impio Theodorico Arriano miserabiliter laborante: ea in Hibernia vita perfuncta est, in cujus reverentiam in ipsa præsertim insula, ubi jacet, multas reor pro varietate temporum fuisse Brigidas appellatas, quarum una fuit hæc soror Andreæ, de qua et habitus et habendus est mihi sermo.

in eorum secedit, ibique per moritur.

C 25 Brigida soror S. Andreæ post fratris excessum pœnitentiæ rigidioris gratia, et ut secundum mundum viventium consortia declinaret, recessit in eremum, et in asperrimos tunc saltus, qui in superioribus Alpium partibus prospectantur eisque imminent, ubi hodie vestibulum est in ipsius honorem fabricatum, quod in præruptis montium aliquantum distans a Plebe S. Martini in Baco situm est, ubi vitam pœnitentiæque peregit (ea enim loca tunc lustra ferarum erant sylvestrinum et inculta) ibique diu severissimam agens pœnitentiæ fructibus sylvestribus et herbarum radicibus contenta in cibum, in Domino quievit ætate ferme decrepita. Neque ejus vita neque mors usquequaque fuit ignota, cum ii, qui contermina umbrosis nemoribus arva colebant, sanctæ mulieris speluncam scirent; aliquando per nemus errantes venationis gratia latratu canum invenissent, et quandoque quibus minime indigebat, delicatioribus elemosynis condonassent. Cumque obitus sui tempus instaret, nutu Dei matronæ multæ viri-que sanctæ vitæ complures illuc commigraverunt ejus famulantes necessitatibus, quoad [non] per infirmitatem, sed longissimo senio resoluta, vita functa est; habitoque loco, quem elegerat

ad pœnitentiæ, in reverentia, in eo sub ejus nomine ecclesiæ condiderunt, in qua ejusdem natalitia annua festivitate celebrantur. Amplius cœpere ex circumstantibus undique loca illa reddere cultiora, nemoribus profundissimis solo tenus evulsis exustisque et pro sylvestribus arboribus domesticis plantatis; parvoque tempore facta est illa regio mire populosa. Miracula gratiasque, quæ, vivente ea, quæve post obitum ejus per eam Deus facere et operari voluit, qui scire plenius abundantiusque desiderant, legant, quæ per Dei viros de vita morteque ejus scripta fuere.

12 254.

ANNOTATA.

a Cum Sanctus noster hoc loco venerandus senex appelletur, sequitur, eum in Italia diu vixisse, ex quo titulo ætatem ejus præterpropter erui-mus, ut in Commentario prævio num. 17 videre est.

b Utinam biographus modum et tempus hujus canonizationis distinctius indicasset!

c Nimis vaga est hæc temporum notitia, et certe aliqua correctione indiget, ut ex num. 15 Commentarii prævii colligi potest.

d Bollandus ad diem primam Februarii, tomo I istius mensis a pag. 99 Vita senoris hujus S. Brigidæ fusius illustravit.

e Auctor hic in tempore assignando multum errat, cum Justinus tunc non imperaret, ut laudatus Bollandus tomo I Februarii pag. 247 in Annotatis monuit.

CAPUT IV. Sacri corporis ejus inventio, gloria posthuma, et biographi epilagus.

Satisfecisse desideriis tuis putabam, Leonarde carissime, quandoquidem inventa de viro Dei S. Andrea Scoto, qui meruit in Sanctorum catalogo annotari, sparsim et sine certo ordine fideliter in npusculum hoc redegerim. Sed tanto Viri sancti amore teneris, ut amplius exigas, quo pacto venerabile ejus corpus, quod ne fur-tim neve hostium incursu, qui vulnerint patriam suam reliquiis Sanctorum honorare, auferretur, abditum loco manebat ignoto, miraculose fuerit inventum opusculo adjici quæris. Parebo affectionibus tuis cum idipsum ad laudem sancti Viri non parum pertinere crediderim: et ut rem ordiar, fuerat jam dudum in cænobio, tunc sacrarum virginum monasterio, sub titulo eodem S. Martini altare erectum in sancti viri Andreæ reverentiam et honorem; ubi ejus natalitia festiva hilaritate et annua solemnitate colebantur, in cujus sinu jacere corpus suum circumstantes accolæ existimabant.

Auctor narrat, quomodo corpus hujus Sancti

F 27 Contigit anno salutis mcccxxxv, puellam famosæ pulchritudinis et præcipuæ vanitatis quæ, nuper in matrimonium concesserat, ex hac mortali vita decedere; cujus funus tum cognatorum tum allinim nobilitate pro qualitate locorum sumptu amplissimo ductum est, ejus cadaver ante altare sancti Andreæ, ut honoratius sepeliretur, humatum est: quo peracto, in nocte imago S. Andreæ facie splendida, sed parumper irata, sacerdoti, qui virginibus Deu dicatis in ministerio

occasione cujusdam feminarum ibidem sepulchrum

ministerio altaris sacra mysteria dispensabat, in somnis apparuit, et subtristi paululum et irata facie impuri cadaveris tæbe ossa sua fœdari conquestus est, instantissimeque exposcebat purgari locum, in quo jacebant. Cumque sonuus evanisset, expergiscens sacerdos parum intelligens oraculum, quasi religionis nihil allaret, substituit. Sequenti nocte ipsi eidem dormienti iterum facie iratiori apparuit, eique poenam comminatus est, ni sine mora curaret ab injuria inhonesti et impuri corporis horribilisque fœtoris corpus suum liberare, et indignato persimilis, repente discessit. Sacerdo jam secundo eomonitus et increpatus tam acerbe, pavore conterritus atque tremebundus in Domini timore, quid sibi vellet somnium cœpit propensius cogitare; nec tamen quid exposceret sibi Sanctus, in animo suo poterat [considerare.] jussumque iuane ratus [neglexit a.]

a
post iram sacerdotis monitionem

B 28 Pervicaciam tandem tarditatemque crassi et ignavi sacerdotis sequenti nocte iterum in somnis Andreas apparens severiori prius facie illum increpans, univari verbo primum, et asperri- mo deinde flagello percussit. Eo verbera excusso B somno, submurmurans secum presbyter, ea forma languere cœpit, qua qui morbo epileptico tacti spumantes distorquentur. Mane autem facto, horaque elapsa, qua Missarum solennia celebrare consueverat, cum nunquam, alias sedulus sacerdos, alicubi compareret, moniales miratæ, et qui deputati servire sacerdoti circa altare consueverant, eum loca, quibus ipse e cubiculo surgens conversari solebat, sollicitius exquisissent, eo nusquam reperto, profundiori solito somno captum existimantes, ostium triclinii, in quo ipse cubabat, frequentius altiusque pulsare cœperunt, presbyteri nomine sapientius cum clamore repetito. Cumque ille non responderet, pessuloque introrsum munitum ostium invenissent, nullisque clamoribus vocatus responderet, securi ostium confregerunt: et repertus est homo laborans valde in cubiculo, ore ad renes inflexo distortoque saniem spumans, omni membrorum deperdita mobilitate. Obstupuerunt dirigeruntque calamitatis aspectu, qui intro concesserant, et operatorio atque linteamibus involutum languentem, multis ad spectaculum convocatis, quasi hostili impulsu facto eum cum a dæmonio obsessum Dei C nutu ante ipsum S. Andreæ altare fornito locaverunt, sanctæque Dei virgines et sæculares, qui aderant, miserati easum viri, preces Deo

humiliter porrigentes, eum cœpere B. Andreæ D devotissime commendare.

29 Tunc sacerdos repente consurgens, acsi a mortuis in lucem rediisset, resumpto paululum spiritu et integritate corporis reparata, cum tremore omnia, quæ illi jam tertio acciderant, ordine recensuit. Quo tacti miraculo, qui convenerant, quasi divinitus miraculi velamine patefacto, accensis cereis campanisque pulsatis, sumptis lignibus cum Dei timore et viri sancto Andreæ reverentia locum, in quo nuper puella, de qua supra habuimus inmentionem, effodere cœperunt, ejus cadavere putrido, et quod vermicibus scateret et pessime oleret, inde amoto: ac deinde profundius fodientes S. Andreæ corpus antiquis conditum aromatibus in cophino ligneo neque putredine neque vetustate comminuto, sed solido, acsi nuper defosso, invenerunt; sed scabro, rudi et impolito antiquitatis sobriam effigiem præferenti: quod inde solemnibus hymnis cum reverentia sublevatum est, ossaque sacra festina celebritate translata atque in loculum lepidum juxta majus altare locata fuere, ibique usque ad illum mansere diem, quo, tu optime Leonarde, ante ea levare magnopere procurares, condique faceres ornate in capella nova, quam suis laudibus dedicasti, impetratis ibidem a Romano Pontifice aliisque episcopis indulgentiis, qui devotioni tuæ annuentes celebriorem Viri sancti memoriam reddidere, præsertim cum translationis hujusce diem solenne canonico feceris anniversario sancti Viri celebrari b. Habes nunc, amice Leonarde, forte, quod quæris; non eo stylo, quo decet, sed sermone pedestri atque vulgari et incomposito. Tu, qui habes veram linguam cunctaque eloquentiæ instrumenta, poteris hæc in cumulum coacta, ut volueris, expolire. Opto te sospitate bona valere, et diu; atque ut sis memor mei per otiosa illa studia tua disciplinarum multarum bonarumque artium, in quibus assidua lucubratione solerter versaris.

ANNOTATA.

a Hunc sensum, qui ab amanuensi corruptus fuerat, hoc aut simili modo restituere coactus sum, ut aliquo saltem modo intelligeretur.

b Ex his confirmatur publicus et antiquus Sancti cultus, quem § 1 Commentarii prævii abunde stabilivisse videor.

DE S. ALDROVANDO EPISCOPO,

BALNEOREGII IN ETRURIA,

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Publicus hujus Sancti cultus, cathedra episcopalis, et ætas.

FLORUIT ANNO
DCCCLXIX.
Hic Sanctus,
qui Balneoregii
colitur.

Balneoregium, vernacule Bagnarea dictum, episcopalis Etruriæ civitas, quæ natalibus S. Bonaventuræ potissimum apud externos innotuit, hodie celebrat annuam festivitatem Sancti, qui Aldrovandus aut alio simili propemodum nomine appellatur, ut ex dicendis apparebit. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ ad diem xxii Augusti de cultu hujus Sancti tradit sequentia: Aldrovandus episcopus, qui et Androvandus et Aldrebandus dicitur, Balneoregii in Etruria colitur ex antiqua traditione hac die, cujus caput ibi religiose asservatum solet per urbem, clero populoque comitante, circumferri, Sanctique intercessionem, quod suppliciter postulatur, impetrari. Quamquam Ferrarius illum Sanctum hoc loco episcopum nominet, tamen ibidem in Annotatione movet, incertum esse, utrum Balneoregiiensis an alterius urbis episcopus fuerit, cum Acta ejus desiderentur.

et verosimiliter
hujus urbis
episcopus fuit.

B 2 Neglecto hoc Ferrarii dubio, Ferdinandus Ughellus in Italia, sacra novissima editionis Venetæ, tomo I col. 515 eundem Sanctum inter episcopos Balneoregiienses recenset his verbis: Sanctus Aldrovandus sive Aldibrandus interfuit Romano concilio sub Hadriano Papa anno DCCCLXXI. Ejus festum Balneoregii celebratur die xxii mensis Augusti. Hujus meminit Ferrarius hoc ipso die, ejusdemque civitatis Divus tutelaris habetur. Etiam traditio Balneoregiiensium habet, hunc Sanctum civitatis suæ præsulem fuisse, quem admodum colligo ex litteris, quas Bernardinus Coccovaginus Viterbio ad Papebrochium nostrum dedit, et in quibus ipsum, documenta de hodierno Sancto petentem, sic instruit: Balneoregio de S. Ildebrando nullæ notæ ad te missæ sunt. Tantum respondent, ipsum fuisse episcopum ipsius civitatis, ut notatur in Ughellio in Italia sacra, nec illius ullam memoriam exstare in archivio. Tamen civitas, ut patronum, illum co-

lit, et feriatum diem in ipsius honorem celebrat, et Officium cum octava. Fama est apud cives illi oblatos turtures, assos, signo Crucis facto a Viro sancto, e patina vivos volasse. Puto, hoc esse commentum, cum rei nulla exstet memoria. Ex his testimoniis certe publicum S. Aldrovandi cultum discimus, et saltem probabiliter Balneoregiiensem ejusdem episcopatum admittimus.

F 3 Si vero Sanctus ille Balneoregiiensem ecclesiam reverit, ut Ughellus et traditio asserunt, jam præterpropter ætatem ipsius colligimus: nam sub Hadriano II Pontifice Romanum Concilium, cui Sanctus noster interfuisse dicitur, anno Christi 869 celebratum est, non anno 871, sicut Ughellus supra perperam affirmat. Huic autem Concilio inter alios antistites apud Labbrum tomo VIII Conciliorum col. 1095 et in editione Harduini tomo V col. 870 Præsul Balneoregiiensis subscribit in hunc modum: Adoaldus episcopus sanctæ Balneoregiiensis ecclesiæ manu propria subscripsi. Si quis igitur cum Ferrario dubitet, an S. Aldrovandus ecclesiam Balneoregiiensem gubernaverit, is nobis inter episcopos Balneoregiienses assignare non gravetur aliquem, qui propius, quam Sanctus noster hodiernus, accedat ad nomen Adoaldi, quod huic Concilio subscriptum legitur. Cum vero Ferrarius ultro fateatur, S. Aldrovandum fuisse episcopum, ex traditione et testimonio Ughelli nobis admodum sit verosimile, illius ecclesiæ Balneoregiiensi præfuisse, et anno Christi 869 nomen suum Concilio Romano subscripsisse: cur enim Balneoregiienses ab immemorabili tempore præsulem alterius ecclesiæ tam solemniter coluissent? Eodem fundamento superius in margine notavimus hunc Sanctum anno 869 floruisse, quædequidem tempus mortis ejus ignoramus. Ceterum hæc sunt omnia, quæ de Sancto illo colligere potuimus, cum Acta ejus non inveniantur.

col. 1095
Ch. 1095
1095

F

DIES VIGESIMA TERTIA AUGUSTI.

SANCTI, QUI X KAL. SEPTEMBRIS COLUNTUR.

- S**anctus Zacchæus vel Zacharias ep. Hierosolymitanus.
- SS. Martyres anonymi, Bodborigæ, seu Boppardiæ, in Germania.
- ^B S. Minervius vel Minervus } martyres
S. Eleazarus } Lugduni in
SS. Filii octo } Gallia.
- S. Quiriacus episc. } apud
S. Maximus presb. } Ostia
S. Archelaus diaconus } Tiberina.
SS. Socii
- S. Claudius }
S. Asterius } martyres Ægis
S. Neen } in Cilicia.
S. Domnina }
S. Theonilla }
- S. Timotheus. } MM. Remis in
S. Apollinaris } Campania Gall.
- ^C S. Theonas vel Teuna episc. Alexandrinus.
- S. Fortunatus }
S. Hermon }
S. Xistus }
S. Martialis } Aquileiæ
S. Hermogeratus : } in
item } Italia,
S. Laurentius } et Romæ.
S. Habundus }
S. Innocentius }
S. Merendinus }
S. Sylvanus } martyres in
S. Sabinus. } Thracia.
S. Pantherius }
- S. Donatus }
S. Restitutus } martyres
S. Valerianus } Antiochiæ
S. Fructuosa } in Syria.
SS. Socii XII alii }
- S. Cledonius vel Sidonius conf., et ep., ut fertur, Aquis-Sextiis in Provincia. ^E
- S. Lupus vel Luppus M.
S. Moderatus ep. et conf. Veronæ in Italia.
- S. Sidonius Apollinaris ep. Arvernus in Gallia.
- S. Eugenius vel Eogainus ep. in Hibernia.
- S. Victor conf. et episc. Vitensis in Africa.
- S. Justinianus eremita et M. in Lemeneia insula Angliæ.
- S. Veredemius eremita in territorio Ucetiensi Galliæ.
- S. Flavius episc. Rothomagi in Normannia.
- S. Flavianus episc. Augustoduni in Gallia. ^F
- S. Callinicus I patriarcha Constantinopolitanus.
- S. Altigianus monachi et MM. S. Hilarius } in Burgundia.
S. Antonius et } monachi Hie-
forsan. } rachii in Ca-
B. Nicodemus } labria.
- B. Richildis virgo reclusa Summitorii prope Oenipontem.
- S. Ascelina virgo Ord. Cisterc. in Campania Galliæ.
- S. Philippus Benitus conf. ex Ordine Servorum B. Mariæ

- A riae virginis, Tuderti in Umbria.
- B. B. Jacobus Mevanas, ex Ordine Prædicatorum, Mevaniae in Umbria.
- B. Ba tholomæus a Foresto, D Conversus Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, Brixiae in Insubria Italiæ.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

- M**emoria S. Meletii, archiepiscopi Antiocheni, et elogium ejus occurrunt hac die in Synaxario Basiliano apud nos ad calcem tomii I meensis Augusti pag. 667. Annuntiatio ejus inscribitur Martyrologio Romano ad diem, quo gesta ejus illustravimus, XII Februarii.
- Passio Longini militis, de quo Idibus Martii. Ita Maurolycus. De duobus SS. Longinis, uno quidem milite, altero autem centurione, consule jam pridem dicta ad diem xv Martii.
- B Duorum SS. martyrum Irenæorum martyrium, videlicet Sirmiënsis ac Lugdunensis episcoporum, hoc die signatur in apographo e codice Græco Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis: in quo ad eundem diem etiam exstat scorsim Martyrium episcopi Sirmiënsis jam dicti. Hunc etiam memorat Galesinius; adde Ferrarium in Catalogo novo, seu generali. Uterque etiam habetur in Menæis magnis Græcis typo editis cum elogio. At de S. Irenæo Lugdunensi actum est apud nos die xxviii Junii; de Sirmiensi autem xxv Martii. Adhuc itaque lector dies, quos citavi, xxv Martii, et xxviii Jun.
- Adæ primi hominis meminit Grevenus, secundum, ut præmittit, aliquos hic; consonat Molanus, apud quem in editione anni 1568 hoc sequitur de eo elogium: Qui, etsi in superbiam elatus, et de pomo vetito comedens, se totum et suam propaginem originalis peccati labe, eam afficiendo et inficiendo, misere perdidit; per secundum tamen Adam cum a delicto suo eductum esse, atque vitæ æternæ gaudiis potiri, Catholica tenet Ecclesia. Vide librum Sapientiar cap. x § 1 et 2, S. Irenæum lib. iii, cap. xxiii, a pag. 220 editionis novæ Parisiensis; S. Epiphanium hæresi 46; S. Augustinum de hæresibus ad Quotvult-deum cap. xxv. De Adamo etiam meminit Martyrologium vulgo Canisianum. Cur vero eum inter alios hujus diei Sanctos non panamus, sed hic; ratio est, quia ne quidem Operi nostro inserere solemus Carites veteris Testamenti, nisi habeantur expressi in Martyrologio Romano; ut mirum videri non debeat, si prætermittamus S. Adamum: de ejus sepultura videri possunt dicta ad diem xxv Mart.
- C S. Theonis abbas. pater trium millium monachorum in eremo Scythi laudatur apud Petrum de Natalibus lib. vii, cap. xcix. De illo etiam Maurolycus, Grevenus, Martyrologium Canisianum, Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum. Vide, quæ de illo exstant apud nos die iv Aprilis.
- S. Udalrici monachi Cluniacensis, discipuli beati Hugonis abbatis, qui in Nigra sylva requiescit, annuntiatio habetur in Calendario Sanctorum Ordinis S. Benedicti, ejus apographum e Ms. monasterii S. Salvatoris Ordinis Cisterc.
- ajud nos est. Hujus Sancti Acta illustravimus x Julii.
- Memoria S. Eustathii episcopi Antiochei cum elogio habetur in supra designato Basiliano Synaxario. Tractavimus de hac præsula cum Martyrologio Romano ad diem xvi Julii.
- Luchina, Tertiarum Dominicanarum, hoc die signatur apud Arturum a Monasterio Soncini in Lombardia, cum titulo beatæ, ac in ea laudantur miræ abstinentiæ, orationis exstaticæ, ac spiritus prophetici dotes. Consule, quæ de illa habentur inter Prætermisos die vii Aug.
- F Sancti Frambaldi abbatis et confessoris meminerunt hac die Wion et Darganis; de quo etiam Bucelinus in suo Menologio, et Mabilhonnus in indice Sanctorum prætermissorum in primo sæculo Benedictino: quibus adde Ferrarium in Catalogo generali. De illo actum est ad diem xvi Augusti.
- S. Arrigii episcopi Nivernensis annuntiationem signat Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt. Consule diem, quo de ipso actum est apud nos, xvi Augusti.
- Firminus episcopus scribitur hac die in nostra collectione Ms. Sanctorum: cum vero non addatur locus episcopatus; non est facile dictu, quisnam sit hodiernus; nisi forsitan sit ille yuonyus, de quo egnus hor ipso mense, ad diem xviii; vel alius, ejus fit mentio inter Prætermisos ad eundem diem xviii Augusti.
- F Sancti triginta octo Martyres in Thracia annuntiantur hodie in Menæis excusis cum duobus versibus, ac iudicio, quod gladio martyrium consummarint. Galesinius totidem refert Martyres, et in eadem regione, qui post varios cruciatus . . . tandem securi percussi sint. De Martyribus triginta septem avonyus in Thracia passis eginus cum Martyrologio Romano ad diem xx hujus mensis; sed in eo, uti etiam in Menæis impressis dicuntur igne martyrium consummasse. In Actis autem, quæ ibidem apud nos dantur a pag. 30, Sancti referuntur triginta et octo . . . capite truncati . . . die vigesima quarta mensis Maii. De eorum numero consuli potest Commentarius eisdem Actis prævius. Si ista Martyrum classis distingui debeat ab ea, quam supra dicebamus referri hodie in Menæis excusis; hæc hodierna non est nobis satis nota. Potest interim lector adire diem xx Augusti.
- Bernardus ab. Clar. scribitur inter Kalendaria varia, ac per dies digesta, sicut indicatur in nostra collectione Ms. Sanctorum hujus diei. Acta ejus illustrata sunt die xx Augusti.
- Alziræ in Hispania passio sanctorum martyrum Bernardi, Mariæ et Gratiæ annuntiatur hac die in Menologio Cisterciensi apud Chrysostomum

- A *mun* Henriquez, et apud Chalemotuna in Serie Sanctorum etc. ejusdem Ordinis, utrobique cum elogio. In Kalendario autem Cisterciensi, quod anno 1617 editum est Divione, solus ponitur Bernardus. Adrat lector diem, quo tres hosce Martyres dedimus, XXI Augusti.
- Osannæ virginis mentionem facit Grevenus. Tres synonymas dedimus inter Prætermisos hesternio die; si Grevenus ad Mantuanam seu Andreasiam respexerit; videri possunt quæ de hac ibi notata sunt: sin vero aliam; quisnam divinet ex eujus rjus annuntiatione, quænom illi sit? Legi possunt quæ inter Prætermisos dirimus ad diem
XXII Augusti.
- Grinberti confessoris commemoratio fit apud dictum Grevenum. Quod de Sancto synonymo dictum est heri, videlicet cum nobis notum non esse, nisi forte scribi deberet Gumbertus, hic repetimus, ac lectorem mittimus ad Prætermisos hesternos
XXII Augusti.
- Romæ sub Aurelio imperatore, et præside Antiocho Porphirii martyris: qui forte idem est, de quo indius quartus Ita Maurolycus. Sancto isti, de quo egerat Maurolycus die xx hujus, opponitur, qui sanctum martyrem Agapiti erudit in fide. Habetur apud nos eadem die: ubi tametsi ponitur in Italia, non autem Romæ, et martyrium ejus non satis probum indicatur; Romæ tamen annuntiatum in Martyrologio Romano, et in ejusdem notis dicitur, ejus martyrium descriptum haberi in Actis S. Agapiti: ut non mirum sit, si alicubi illa puncta duo legerit etiam Maurolycus. Adde, quæ ibi Aurelii et Antiocho dicuntur in Commentario prævio Actis S. Agapiti martyris tomo III Augusti, die xviii, pag. 525. Videri itaque possunt
XX et xviii Augusti.
- In Porto (lege in Partu) urbis Romæ natalis sancti Ypoliti, qui dicitur nonnus, cum sociis suis legitur in Martyrologio, quod sub nomine S. Hieronymi vulgavit Florentinus. Martyrologium Usuardi S. Ypolito adjungit nomen Quiriaci et Archillai. Alios hagiologos hic prætereo, cum de hoc Sancto operose actum fuerit hesternio die: de sociis vero agendum sit hodierno seorsim. Consule itaque de S. Hippolyto
XXII Augusti.
- Zachei discipuli, qui statuta pusillus Dominum suscepit gaudens, commemoratio habetur in additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greven. Inter Prætermisos ad diem xx Aprilis mentio fit S. Zachæi Apostoli ex Menæis impressis: utrum Zachæi episcopi Hierosolymitani: et indicavimus, quod ab aliquibus addatur Sachæus publicanus, de sycomoro a Christo vocatus, et hac quidem notione, quasi postmodum præfuisset cathedræ Cæsariensi in Palæstina. Ad diem vero XXI ejusdem mensis inter Prætermisos notatur S. Zachæus Apostolus (intelligo Apostolorum discipulum) e synaxariis Græcis ibidem nominatis. De episcopo Hierosolymitano jam dicto tractamus hac die. Quisnam vero sit iste Zachæus Apostolus, non novimus: cum ei non videtur nota characteristicen ulterior, vi ejus distincte nobis innotescat. Sed quisquis ille sit, titulus Apostoli forsitan præbuerit alicubi occasionem, ut per idem adjectitiam acceptus sit pro Zachæo publicano: cui antequam inter reliquos hujus diei Carites locum demus, majorem ac distinctiorem requirimus notitiam de publico ejus cultu.
- Zacheus episcopus Antiochenus primus post Petrum Apostolum constitutus fuit: de quo in Itinerario Clementis dicitur etc. Ex Petro de Natalibus lib. vii, cap. cxvii; qui ea accepit e scriptis apocryphis. Etenim intrr patriarchus Antiochenos, quorum Historia habetur ante tomum IV mensis Julii, nullum invenim Zachæum, qui vel remote, nedum proæime, successerit S. Petro; sed ei substitutum S. Eudium, ibidem datur videri: de quo tractavimus ad diem vi Maii. Quod vero pugnantibus loquitur idem Equilinus episcopus, conficitur ex eo, quod lib. iv cap. cxxxvii hæc præmiserat: Enodius episcopus apud Antiochiam martyrium passus est: de quo S. Ignatius scribit, quod primus ibidem ab Apostolis episcopus est institutus. Patet ex dictis, errasse etiam Maurolycum, et Felicum, adde Ferrarium in Nova catalogo Sanctorum, qui hunc quoque signat Zachæum Antiocheum episcopum; in Martyrologio vulgo Canisiano insuper notatum.
- Zachei monachi, miræ patientiæ et virtutis viri; de quo in Vita Pachonii. Annuntiatio est in additionibus Bruxellensibus Mss. ad Usuardum Greven. Vita S. Pachonii abbatis apud Tabunenses in Thebaide, apud nos existat tomo III Maii, die xiv: in qua Vita pag. 326, num. 77 memoratur Zachæus, laudati Pachonii discipulus. In indice Sanctorum ad Martyrologium Castellani laudatur aliquis Zachæus Tabennisiola a magna abstinencia.
- Hierosolymis, Johannis episcopi et confessoris nomen hoc die inscribitur nostro Florario Ms.; e qua idem dies cultus jam pridem notatus fuit in Historia Chronologica episcoporum Hierosolymitanorum, quæ habetur ante tomum III Maii. Viri e logium ibidem datur pag. vi ex qualivunque fide Theotorici Pauli. Si plura de ipsius cultu, ac rebus gestis nobis essent ad manum, inter alios hujus diei Sanctos ei locum concederemus.
- In Ostea Arcei. Annuntiatio est apud Florentinum e Martyrologio S. Willibrordi. An genuinum hoc sit alicujus Sancti nomen; an vero luxatum et contractum ex Archelao seu Arcilao, quis satis tuto dirimat? Consuli interim potest Florentinus in notis. De S. Archelao ngemus hoc die: a quo si Arceus sit diversus, aliunde nobis non est natus.
- Nunnus, ejus in Porto Romæ notatur apud Florentinum e Martyrologio S. Willibrordi commemoratio, quo spectet, ex supra dictis de S. Ypolito patet.
- Symphorosa notatur in nostra collectione Ms. Sanctorum hujus diei, e variis Fastis sacris desumpta. S. Symphorosa martyr in Campania felice habetur apud nos die ii Julii pag. 307; martyr vpro alia synonyma cum septem filiis MM. in Latio, die xviii ejusdem mensis, pag. 350. Superior quo spectet, quis e solo nomine divinet?
- Sanctus Nectanus episcopus Aberdonensis memoratur a Camerario in Menologio Scotico, qui apud Davidem Scotorum regem tanta valuit gratia, ut omnium in republica negotiorum momenta ab illius nutu et consilio rex merito pendere voluerit. Episcopatum Aberdonensem pius rex sancti Nectani causa multis donavit proventibus atque prædiis, quæ ibidem nominat idem Camerarius, cujus de Nectano elogium recitavi. Laudatur etiam apud Heclorem

- A ctorem Boetium in Vitis, quas edidit, episcoporum Aberdonensium, sed sine titulo sancti; quem nos quoque ipsi dare non audemus, donec aliunde probetur, hunc ei deberi.
- Drancius laudatur apud nostrum Malbrancum De Morinis tomo I, lib. IV, cap. xx, ubi inter alia, Insignis, ait, ejus apud Morinensem ecclesiam perennavit memoria, quæ suos inter Caelites commemorare semper haec solita est. *Ibidem* cap. i scribitur anno 662 suffraganei munus adisse. In Chronico Belgico Ferreoli Locrii tomo I, pag. 34 in Morinensium episcoporum catalogo, proxime post S. Audonarium signatur quarto loco Drancius et Diancius, sine titulo sancti; quem tamen ei dicit Gazetus in Historia ecclesiastica Belgica in serie episcoporum Taruanensium pag. 560. In tabula autem Sanctorum, de quibus fit mentio in ista Historia, quæque ordine mensium ac dierum disposita est ad calcem ejusdem Historiæ, nomen ipsius non invenio; ut merito nobis liceat desiderare ulteriora documenta, quibus probetur publicus Viri cultus.
- Mosis episcopi Fermensis mentionem facit Calendarium Coptorum Christianorum, quod habetur apud Seldenum ad calcem Operis De synedriis etc. veterum Ebraeorum lib. III, cap. xv, pag. 411, mense ac die qui ibi scribuntur incidere in hanc diem XXIII Augusti: qua idem episcopus apud Jobum Ludolfum in Historia Æthiopica Fastis sacris ecclesiæ ejusdem gentis adscribitur pag. 426. Hac etiam die Castellanus eum annuntiat in Æthiopia, et cum titulo sancti. Plures de hoc episcopo desideramus notitias, ac probationes certiores de vero ac legitimo ejus cultu.
- Romæ, depositio beati Gregorii, eo nomine Pontificis Maximi commemoratur a Buccelino; cujus etiam laudationem subdit. At nos de publico ejus cultu nihil novimus.
- Ebbæ Virginis meminit Grevenus. Vide inter hodiernos Prætermisissos quæ dicimus de abbatissa synonyma.
- Braccaræ Augustæ in Gallæcia S. Fabiani, ejusdem urbis episcopi, annuntiatio datur a Tamayo; qui in notis fatetur, hactenus ejus nomen ignoratum a Braccarenensibus, et nondum in libulis ecclesiasticis Sanctorum recensitum.
- C Pseudo-Julianus Petri in Chronico num. 80 de illo scribit cum titulo Sancti, dicens eum obiisse x Kalend. Septembris anno CCXXX. Adde illustrissimum Rodericum A Cunha in Tractatu de primatu Bracharensis ecclesiæ pag. 209. Verum magis solida ac seria deberent proferri fundamenta, quam istius personati Juliani, ut Fabianus hodiernis Sanctis a nobis annumeraretur, cum titulus ille nugatoris ejusdem sublesto testimonio nitatur.
- Apud Caudiacum, natale sancti Ainandi, et sancti Dominici martyris, sicut scribitur hac die inter auctaria ad Usuardum nostrum: qui nobis hactenus noti non sunt.
- Festum inventionis sanctæ Crucis Christi in Walstenake existat in apographo nostro additionum Bruxellensium Mss. ad Usuardum Greveni.
- In Gallia, beatæ memoriæ Elsinæ abbatis Remensis annuntiatio et laudatio inseritur Menologio Benedictino Bucelini. Verum in Gallia Christiana tomo IV, a pag. 779 ejus nomen inter abbates S. Remigii seu Remenses, Ord. S. Benedicti, invenire nobis non licuit.
- Panhormi, celebre Catenarum miraculum, unde Augusti Tomus IV.
- D. Virgini Panhormitanæ cognomentum, in ejus primum æde, ac nomine patrum est, Siciliae rege Martino, signatur ex scriptis tab. ejus eccles.; in Martyrologio Siculo apud nostrum Caietanum.
- In Germania obdormitio pii patris Joannis abbatis Waldsassensis cœnobii, est apud Chrysostomum Henriquez, qui satis indicat, stricti nominis cultum ei non deberi, pii titulo utens, in beatorum epithetis multiplicandis alioqui tam profuse liberalis. Viri laudes ibidem legi possunt.
- Joannes a Tapia, Zacatecis in India occidua
- Joannes, in India orientali prope Zelandicam insulam
- Petrus Podianus, Interamnæ
- Guido de Spathis, Bononiæ
- Janinus, in Gallia
- Nicolaus Volscus, in Latio
- Antonius Æthiops, Tertiarius, Camari in Sicilia
- Angelus de Paz, Romæ
- Felix virgo, Fulgini in Umbria
- Nonnulli ex illis apud Hueberum in Menologio S. Francisci ponuntur; sed rectius absque titulo beati. Iconem Angeli de Paz viri incisam habemus, quæ dicitur in epigraphe vera viri esse effigies; in qua representatur flexis genibus orans ante venerabile Sacramentum Prædictis autem addi possunt
- Adolphus Drolshagen, Susati in Saxonia
- Joannes Hueber, Sauzii in Valle Oenana
- Dambertus Weyer, Hamelbergæ in Thuringia.
- Andrea de Blandinis virgo, Volaterræ in Tuscia
- Lucius, in Italia
- In Germania plurimorum Sanctorum atque beatorum monachorum, qui pro fidelitate et reverentia erga Sedem Apostolicam, cum idolum Henrici IV imperatoris schismatici execrarentur, . . . injurias varias et gravissimas perpessi, cœnobii ejecti, in exilium pulsati, indubria et verbera experti, insuper et vincula et carceres . . . testimonio fidei probati reperti sunt. Hæc, et plura narrat Buccelinus in suo Menologio. Virorum istorum venerabilium exemplum omnes vere Romano-Catholicos excitare debet ad eorum imitationem.
- Joannes ab Angelis, pro fide in Japonia interceptus, cum titulo beati ac martyris habetur in Sancto anno Ordinis Prædicatorum, e Gallica lingua in Flandrobelgicam edito Antverpiæ anno 1675. De illo etiam in Viridario spirituali Germanice excuso ejusdem Ordinis Fredericus Steil.
- Vita servi Dei, fratris Thomæ [de] Lemos, ex Ordine FF. Prædicatorum, et ex Historia controversiarum de divinæ gratiæ auxiliis, anno 1705 Antverpiæ edita, apprime notatur in sacra diario Dominicano Marchesii ad hunc diem, tomo IV, pag. 526 et sequentibus.
- Apud Heduos monasterio Cerviduno sancti Neptadii presbyteri et monachi, actibus et meritis gloriosi, annuntiatio notatur a Saussayo. Vide Commentarium prævium S. Eptadii confessoris, de quo sermo erit xxiv Augusti.
- Sandradi abbatis meminit nostrum Florarium Ms.

- A *Adisis diem proximam sequentem xxiv Augusti.*
 Vigilia S. Bartholomæi Apostoli hac die notatur inter auctaria Usuardina. De rebus ad hunc Sanctum spectantibus tractabitur a nobis ad diem, quo existat in Martyrologio Romano, xxv Augusti.
- In Scotia, sanctæ Ebbæ abbatissæ. Annuntiatio est, quæ habetur hac die inter auctaria ad Usuardum a nobis editum. Inter Prætermisos ad diem 11 Aprilis de illa meminimus, uti et de altera synonyma: et ibidem dictum est, utramque datum iri die xxiii vel xxv hujus mensis Augusti. Plura itaque expectet lector ad diem eundem xxv Augusti.
- Cenomannis, Victoris episcopi et confessoris annuntiatio est apud Grevenum: de eo etiam agit nostrum Florarium Ms., et inter auctaria Usuardina signatur ex editione Lubeco-Coloniensi. Duo apud Cenomanenses coluntur Victores, seu Victorii, ejusdem urbis episcopi, alter pater xxv Augusti; alter filius, qui communiter Victorius nominatur, 1 Septembris. De utroque agitur ad xxv Augusti, de filio iterum 1 Septembris. Vide itaque prædictos dies xxv Augusti, et 1 Sept.
- B Limæ in India occidentali beatae Rosæ a sancta Maria annuntiatio hac die refertur in Gynæceo Arturi a Monasterio, qua, sicut ait in notis, obiit. Hæc Sancta inscribitur Martyrologio Romano, et de illa nos dare conabimur, quæ ad illustranda ejus gesta conducent, die xxvi Aug.
- Lauduni in Gallia, sancti Chagnoaldi, ejusdem civitatis episcopi et confessoris, commemoratio cum elogio legitur apud Bucelinum in Menologio Benedictino. Castellanus cum refert die iv Septembris. Examuari itaque poterit, an de cultu ejus publico satis constet, eodem die iv Septembris.
- Senonis translatio sanctorum pontificum et martyrum Saviiniani et Potentiani: nec non Altini, Eodabli, et Serotini, purpuratorum quoque Christi testium: quando sacratissima eorum corpora Venilo archiepiscopus, ab ipsis beatis Saviiniano et Potentiano admonitus, e loco primæ translationis transtulit ad basilicam cænobii S. Petri, illicque in thecis argenteis magna cum honorificatione collocavit. Quam repositionem ostendit Deus sibi fuisse gratissimam: ea enim nocte, qua translationis ipsius solemnitas præcedebat, audita est angelica harmonia, quæ ad Martyrum occursum et venerationem plurimos excitavit. Narrat ista Saussayus ad hunc diem. De BB. Sabiniano et Potentiano tractat Martyrologium Romanum die xxxi Decembris. Altinus Senonensis in tabula Sanctorum apud Castellanos scribitur omissus: ad diem vero xxii Septembris notatur in Martyrologio ejus universali S. Serotinus. Saussayus ad diem xxxi Decembris Martyres quinque supra nominatos refert, et longam de illis narrationem continet, aliosque ibidem memorat martyrio affectos. Nos interim lectorem alio mittimus, videlicet ad diem xxii Septembris, ubi mentio fieri poterit de Serotino: de Sabiniano autem ac Potentiano agendum erit ad diem xxxi Decembris: quo die forsitan erit de aliis etiam agendi locus.
- D Repto itaque, quos modo designabam, dies xxii Septemb., et xxxi Decembr.
- S. Barræa episcopus martyr ponitur in Catalogo Sanctorum Hiberniæ expanso, quem habemus, editum a nostro P. Henrico Fitz Simon Inter Prætermisos hesternos mentio facti est episcopi synonymi, sed in Scotia, et absque titulo martyris; et ibi diximus, eum alibi notari in Hibernia. Quem itaque notatu invenimus hac die xxiii Augusti; sicut hesternum remisimus ad xxv Septembris, eodem transmittimus; ubi forte discuti poterit, duone fuerint an unus et idem, si documenta sufficientia reperiantur ad eundem diem xxv Septemb.
- Lucius et Ptolomæus sunt apud Wandelbertum hac die, qua notantur etiam in Martyrologio Trevirensi S. Maximini cum titulo sanctorum Martyrum. Si sint iidem, qui inscripti in Martyrologio Romano leguntur cum eodem titulo, spectant ad diem, quo ibidem signantur, xix Octobris.
- Primus, Sontius et Valentinus MM., Titi in regno Neapolitano celebrantur Officio solenni hac die; qui sub Diocletiano et Maximiano passi fuerint, et quorum Corpora postmodum per divinam revelationem reperta esse dicuntur. Sed apud illustrissimum Paulum Regium, qui tamen Sanctos regni Neapolitani copiose recenset, et in Directoriis Neapolitanis aliisque Martyrologiis nullam horum veterum Martyrum memoriam invenire potuimus. Etiam ignoramus, quo tempore illa reliquiarum detectio contigerit, et qua auctoritate publicus eorum cultus inceperit. Si Titenses ea nobis indicaverint, et legitimam Martyrum suorum venerationem demonstraverint, poterit de illis agi cum S. Laverio martyre, qui ibidem sollemniter celebratur, ad diem xvii Novembr.
- S. Sperus vel Hesperus episcopus Metensis hodie in Martyrologiis Ferrarii, Saussayi et Castellani refertur. Sed nescimus, cur illum annuntient hac die, cum in veteri Chronico episcoporum Metensium apud Dacherium tomo VI Spicilegii pag. 650 legamus sequentia: Istis successit Sperus xxii. Præfuit Metensi ecclesiæ annis xvii sub Vigilio Papa; sub imperio Justiniani. Obiit x Kal. Decembris. Si igitur eruditi Metenses nobis causam hujus anticipatæ annuntiationis indicaverint, et interim alia ad hunc sanctorum Præsulem suum spectantia suggesserint, poterit de illo agi mortuali ejus die xxii Novembris.
- F Justus et Abundi martyrum meminuit Grevenus. Inter Prætermisos hesternos invenies eos spectare ad diem, quo habentur in Martyrologio Romano, videlicet xiv Decembris.
- De tertia S. Stephani protomartyris commemoratione in ecclesia Vesontioneusi, quæ celebratur xxiii Augusti, scribit Joannes Jacobus Chiffletius in sua Vesontione parte II, pag. 134. et, uti auidit, legi solent duo miracula, quæ subjungit. Sanctus iste spectat ad diem xxvi Decembris.

DE S. ZACCHÆO VEL ZACHARIA

EPISCOPO HIEROSOLYMITANO.

Antiqua Sancti memoria in Martyrologiis, tempus inchoati episcopatus, et incertus mortis annus.

G. G.

NON DIU POST
ANNUM

CHRISTI CXXI

Preces tamē
morabilem cul-
tionem.

Huic Sancto duplex nomen in titulo assignavi, quia S. Epiphanius in editione Græco-Latina Petavii nostri *Hæresi* 66 cap. xx, et S. Nicephorus patriarcha Constantinopolitanus in sua *Chronographia compendiarie* hunc quartum Hierosolymitarum antistitem nominant Zachariam, qui tamen ab aliis passim Zacchæus appellatur, et sub hoc nomine in Martyrologiis antiquis refertur, ut jam v' debimus: nam vetus Martyrologium Romanum, quod Rosweydy noster edidit, hac die XIII Augusti tantum breviter indicat annuam memoriam Zacchæi episcopi, locum et tempus episcopatus cathedræ omittens. Sed Ado et Usuardus eodem die hunc sanctum Præsulem distinctius annuntiant his verbis: Beati Zachæi episcopi, qui quartus a Jacobo Hierosolymorum ecclesiam clarissime rexit. Eandem phrasim imitantur recentiores hagiologi, quos hic accumulare non est opus, cum jam relata veterum Martyrologorum testimonia ad immemorabilem hujus Sancti cultum stabilendam sufficiant.

B

2 Supra laudatus Nicephorus huic sancto Præsuli quatuor gubernationis annos tribuit, ac etiam tempus decessorum successorumque ejus determinat. Verum hoc in re incertam ætatis sæ traditionem secutus est, aut interpolata Græcorum documenta simpliciter transcripsit, cum Eusebius Cæsariensis tot sæculis antiquior, et vicinus in Palæstina episcopus, in *Historia sua ecclesiastica* lib. iv cap. v sic scribat: Eorum autem episcoporum tempora, qui Hierosolymis præfuerunt, nusquam reperire potui. Omnes quippe brevi admodum tempore sedisse perhibentur. Illud tantum ex veterum scriptorum monumentis didici, ad illam usque obsessionem Judæorum, quæ, imperante Hadriano contigit, quindecim episcopos continua successione illi ecclesiæ præfuisse... Primus igitur fuit Jacobus, is qui Domini frater vocabatur; secundus Symeon; tertius Justus; quartus Zacchæus; quintus Tobias; sextus Benjamin; septimus Joannes; octavus Matthias; nonus Philippus, decimus subrogatus est Seneca, cui successit undecimus Justus. Ephres deinde secutus est; post hæc Joseph. Omnium postremus fuit Judas, ordine quintus decimus. Ex his eruditus lector facile colligit, nullos ab Eusebio certos annos episcopatus istorum Præsulum adscribi, quia diligens ille vetustatis indagator, qui ante medium sæculi quarti obiit, eos invenire non potuerat, ut ipse supra testatur.

C

3 Unde Valsius in notis ad hunc Eusebii textum pag. 59 observat sequentia: Ceterum non sine causa mirari subit, undenam Nicephorus annos illos acceperit, quos singulis Hierosolymorum episcopis assignat, cum Eusebius, qui in Palæstina degebat, et qui omnes episcoporum illius ecclesiæ indices perlegerat, nihil se de

annis eorum legisse testetur. Quapropter etiam Papebrochius noster in *Historia chronologica episcoporum Hierosolymitanorum*, quam tomo tertio Maii præfirit, pag. x lectorem de istis sanctorum Jacobi et Symeonis successoribus ita monet: Atque hinc luce meridiana clarius patet, eos, qui vel annorum numerum definire singulis vel mortis diem determinare, vel de eorum virtutibus miraculisque in particulari scribere aliquid præsumpserunt, id fecisse ex sui capitis phantasia propria; ac proinde in iis, quantumcumque verosimiliter excogitatis, nullum haberi fundamentum ad aliquam solidam in re historica conclusionem. Nihil igitur hic nobis superest, nisi ut investigemus annum, quo S. Zacchæus Hierosolymitanam cathedram ascendit, et ex eo reposito utcumque eruanus tempus, circa quod Sanctus ille ad Superos migravit.

quævis ex Eusebio Cæsariensi
conjecturamus

4 Olympiade ducentesima vigesima secunda, anno Traiani imperatoris decimo quarto, consulibus Pisono et Bolano, post Justum ecclesiæ Hierosolymitanæ episcopatum quartus suscepit Zacchæus, quemadmodum Eusebius, interprete sancto Hieronymo, in *Chronico* suo Græco loquitur. Hi chronologici characteres et consules anno Christi centesimo undecimo respondent, ut Labbeus, Papebrochius, Tillemontius, Pagius, et plerique *Fasti* consulares consentiunt. Probabiliter itaque habemus annum, quo S. Zacchæus ecclesiam Hierosolymitanam gubernare cepit. At inde nondum scimus, quam diu Sanctus hanc ecclesiæ præfuerit, aut quo anno moriens hanc cathedram successori reliquerit. Attamen investigemus, an saltem tempus mortis ejus præterpropter eruere non possimus ex certa quadam epocha Præsulum, qui Sancto nostro successerunt.

illum non diu
post annum
Christi cxxi obi-
isse.

5 Inter illos S. Zachæi successores, quorum certam vel saltem verosimillimam epocham querimus, in laudato *Chronico* Eusebii primus occurrit Seneca, decimus Hierosolymorum episcopus, cujus initium ibidem Olympiade ducentesima vigesima quinta, anno Hadriani imperatoris octavo, sub consulatu Glabronis et Torquati collocatur. Hic autem octavus imperatoris annus, eique adjunctus Glabronis et Torquati consulatus ex communi chronologorum sententia designant annum Christi centesimum vigesimum quartum, quo Seneca in cathedra Hierosolymitana sedere cepit. Ex his notis chronologicis patet, S. Zacchæum et quinque ejus successores ab Eusebio supra nominatos usque ad Senecam, non diu cathedram Hierosolymitanam tenuisse: si enim ab anno Christi cxxi, quo S. Zacchæus ex supra dictis regere cepit, huic et singulis ejus successoribus duos gubernationis annos ac totidem menses concedamus, perveniemus ad annum Christi cxxiv, quo Seneca ad Hierosolymitanam cathedram evectus est, ut Eusebius in *Chronico* testatur.

nihil fere de ro-
nomibus

AUCTORIS
L. C.

statum. Cum tamen ex hisce ex Seneca decessoribus haud dubie unus altero diutius ecclesiae Hierosolymitanae praefuerit, adhuc ignoramus

emortualem Sancti nostri annum, et ideo superius in margine indicavimus, cum non diu post annum Christi cxi vixisse.

DE SS. MARTYRIBUS ANONYMIS,
BODOBRIGÆ, QUÆ NUNC VULGO BOPPARDIA
VOCATUR,
IN GERMANIA INVENTIS,
COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Loci notitia; documentum inventionis cum ejusdem
historia collatum, ac variis observationibus eluciatum.

B
ANNO CCLII.
Martyres hosce
extra muros
Boppardienses

Bodobriga, quæ nunc Boppardia vulgo dicitur, a Baudrando, istius loci inspectore, describitur his verbis: Bodobriga, urbs Germaniæ, ex libro Notitiæ, Bando brigæ Antonino, Boppart vulgo, quamquam incolæ Boppart pronant, urbs parva Germaniæ ad Rhenum fluvium in ditione Trevirensi, et in tractu Hunnorum dorso dicto, alias fuit imperialis et libera; sed anno mcccxi oppignorata fuit Balduino archiepiscopo Trevirensi ab Henrico VII imperatore ejus fratre, et anno mcdxciv perpetuo unita fuit Electoratu Trevirensi sub Joanne Badensi ejus archiepiscopo. Sedet ad radices collis prope Poderac montana, ut ego pluries vidi, vix 2 milliariis Germanicis distans a Fano S. Goari in Boream, uti 5 a Bivio Confluentias versus totidem, et 3 a Nassavia in occasum, in confinio Comitatus Gattimeliboci inferioris. *Urbs hæc topographice repræsentatur apud Crombachium in Opere de vita et martyrio S. Ursule ac sociarum, in mappa, quæ spectat ad tomum secundi libri IV, cap. VIII: de cujus urbis etymologia dicitur infra in annotatis ad historiam inventionis nostrorum Sanctorum. Hunc itaque*

C locum illustrarunt plurimi sancti Martyres anonymi, quorum corpora ibidem multis sæculis in pace sepulta fuerant, et ignota latuerant; donec tandem placuit divinæ providentiæ illorum gloriam manifestare generationi venturæ per vitam istius sacri thesauri inventionem, quæ accidit sæculo tertio decimo. Ante omnia hic juvat præmittere rei gestæ notitiam ex documento apud nostrum Hermannum Crombachium in Appendice ad Ursulanum martyrium tomo II, lib. XI, cap. 1, cujus copiam ex authentico instrumento transcriptam, et a R. P. Lotzio, provinciali strictioris Observantiæ, ad se perhumaniter transmissam testatur, et profert a pag. 1093 in hæc verba:

esse inecitos,
probatum ex in-
strumento, quod
hæc dicitur.

2 Honorabilibus viris, et in Christo dilectis dominis abbatibus, prioribus, præpositis, decanis, archipresbyteris, pastoribus, sive viceplebanis cathedralium, sive Conventualium ecclesiarum, parochialium, sive capellarum, aliisque ecclesiarum rectoribus universis, ad quos præsens schedula pervenerit, Hartmannus præpositus, et Conventus ecclesie Montis sancte Mariæ Bopardiæ, Canonici ecclesiæ B. Severi.

ibidem scultetus, milites, scabini, et universitas civium ibidem, salutem in eo, qui est omnium salus. Cum nos jam dudum a multis viris, et mulieribus fide dignis nobis referentibus intellexerimus, quod cum ipsi fuissent apud Wetzlar, Marburg pro visitandis Sanctorum reliquiis, et venissent Aldenburgum ad visitandam venerabilem, et Deo dicatam virginem filiam beatæ Elisabethæ, audierunt ab ore ipsius, quod juxta Bopardiam extra muros sita esset capella in honore beati Martini dicata, ubi multæ Sanctorum reliquæ requiescerent, et non esset multum necesse ad loca remota pro visitandis Sanctorum reliquiis se transferre. Et sic medio tempore, ac jam ad præsens [cum] illa capella sit nimia vetustate consumpta, et in ruinam deducta, et boni homines ipsam ecclesiam honeste, decenter, ac opere sumptuoso ad honorem Dei et beatissimæ suæ Genitricis, et sancti Martini reparare inceperint, ecce in ipsius operis initio, secundum quod prædicta virgo filia beatæ Elisabethæ prædixerat, cum fodrent in altum, invenerunt feliciter multa corpora recondita, et in Christo requiescentia, nec non et quemdam gladium, in signum martyrii corporum prædictorum, in quodam sarcophago, quod videlicet gladio capitibus amputatis ad Dominum felice martyrio indubitabiliter transmigrarunt ab anno Dominicæ incarnationis cxi, sicut ibidem inventum est in lapidum sculptura sub terra. Datum anno millesimo duccentesimo octuagesimo, Laurentii martyris. Subscriptus attestor.

3 Hactenus inventionis documentum; in cuius fide quandoquidem nititur rei gestæ veritas, conferemus illud cum historia ejusdem inventionis, quæ habetur apud nostrum Christophorum Browerum in Annalibus Trevirensibus ad annum Christi 1200, sive lib. xv, pag. 838 et sequente, ex publico rescripto et diplomate Bopardien. oppidi; in editione vero istorum Annalium, quam noster Jacobus Masenius in lucem dedit, a pag. 97. Quamvis enim laudatum documentum inventionis, et historia ejus prodierint ex eodem fonte; quia tamen hæc continet nonnulla, quæ cum isto non satis recte cohærent, sicut observat Crombachius, argumentum præsens conabimur ad justam veritatis trutinam expendere et observationibus elucidare, in varia illud par-

et confertur cum
historia inven-
tionis, quam
edidit Brower-
us.

tur

A *tituli capita accusationum, de quibus Browerum convenit Crombachius in Appendice citata pag. 1094. Prima itaque accusatio est de apographo, quod, inquit, vitiatum habuisse virum aliquem (Browerum tacite indicat) doctissimum existimo, qui credidit Martyres illos anno MCC in Octava S. Laurentii repertos esse et detectos a S. Elisabetha Schonauigiensi, quæ forte pietatis vel officii causa in Aldenburch erat, cum ibi Bopardienses peregrinarentur, quam, ii etiam fama sanctitatis ejus permoti adierunt. Et stultim ab apographo ad historiam ex eodem confectam pergens, hæc subdit: Displicet hac in narratione universe, quod sine ratione, fundamento, teste, vel alio Ms. citato, discedat ab his, quas recitavi, literis, cum eas solas laudet. Hæc de ista historia observat in genere Crombachius; et mor descendens ad singularia sic prosequitur item auctor: Deinde in specie non probantur tria: tempus inventionis mutatum, peregrinatio Bopardiensium anticipata, revelatio nova S. Elisabethæ Schonauigiensi attributa.*

quam Crombachius accusat

B *4 Accusatio itaque secunda a vobis nunc ponatur de tempore, Crombachii verbis: Tempus, dico, inventionis non placet: quia in literis, syllabis integris, annotatur hoc modo annus: ANNO MILLESIMO, DUCENTESIMO, OCTUAGESIMO, S. LAURENTII. At vero a viro hoc, forte scriptoris negligentia, et OCTUAGESIMO mutatur in OCTAVAM SANCTI LAURENTII. Unde cum anno MCC pntet effossos esse Martyres, quando nec ipsa mater S. Elisabethæ nata erat (quam Lipsius loco citato non nisi anno MCCVII putat esse genitam) debuit ad Elisabetham Schönauigiensem refugere, quæ quinquaginta annis ante floruerat, licet laudatis literis id manifeste repugnaret. De anticipatione peregrinationis Bopardiensium animadvertit ista, quæ nobis erunt materia alterius accusationis.*

tamquam nuntio sinceram,

C *5 Accusatio autem ista, quam tertio loco ponimus, continet rationes varias, quibus contendit Crombachius, istam peregrinationem esse differendam in posterum tempus. Quis enim, inquit, circiter annum Domini MCCLII, quo cepit sancta Elisabeth Schonauigiensis clarere spiritu prophetico, meminit peregrinationum e Germania Marburgum e Treverica ditone institutarum? Ad quorum Sanctorum reliquias ante sanctæ Elisabethæ viduæ mortem eo peregrini confluebant? Demus tamen usitatas ea tempestate Christianorum ad eadem loca peregrinationes, et 40 vel 50 annis post hujus sanctæ Elisabethæ mortem, cum sancti Martini templum vetustate fatisceret, nondum immemores illius sanctorum Martyrum Bopardiæ tumulorum indicii; quomodo vero credam, a sancta Elisabetha Schonauigiensi talia fuisse Aldenburgi divinitus præcognita, et denunciata? Primo enim quis nunquam historicorum dixit, sanctimonialiam hanc, quæ ab anno ætatis duodecimo Schonauigiæ sancti Benedicti leges professa, semper ibidem mansit, (nisi cum angelico monitu jussa sanctam Hildegardem est vicino in monasterio Bingiensi visere) in Altenburg, sive pietatis, sive officii causa, ad S. Norberti Præmonstratensium ascerterium commigrasse?*

et variis defectibus laborantem.

6 Deinde, commigrasset tamen eo; cur nihil ipsa, quæ sibi factas a Deo de sanctis præsertim Martyribus notitias, et revelationes singulas, adjectis diebus ipsis, quibus acceperat, tam diligenter curavit adnotandas; cur, inquam, nihil hujus uspiam meminit, nec frater ejus

Egbertus, vel alii vitæ ejusdem scriptores? Et cur non, cum Schonauigiæ viginti annis vicino in loco (qui vix minus diei itinere abest Bopardia) degeret, protulit oraculum divinum? Quid opus eam Aldenburgi tam dissito loco conveniri? *His ita relatis subjungit Crombachius ista, et rem concludit: Maneat igitur indubitatum, testibus istis auribus et oculatis fidem adhibendam ejus rei, quam recens a filia S. Elisabethæ prædictam audierant, et quæ anno MCLXXX (cum adhuc superstes eidem Aldenburgensi cœnobio magistra præsideret) eventu fuit, et ipsa sanctorum Martyrum exhumatione comprobata; quam fidem cum magistratu oppidi sacro civile, tabulis erectis testantibus, rei gestæ seriem posteritati fideliter transmiserunt. Habemus hic auctores duos, in historica sanctorum Martyrum narratione admodum sibi contrarios; utrius causa sit potior, tunc videri poterit, quando accusationes Crombachii adversus Browerum fuerint a vobis examinatæ.*

AUCTOR
J. P.

7 Accusatio prima, quæ vult apographum, Nos e quo Browerus confecit historiam inventionis, vitiatum fuisse, et octavam pro anno octuagesimo suppositam, non est quod nos hic moretur: ea namque probari debet vel improbari ex sequentibus, in quibus descenditur ad particularem. Displicet tamen in exemplari Crombachiano et Laurentii martyris, quod anno millesimo ducesimo octuagesimo proxime apponitur. Expressio namque est imperfecta, nisi subintelligi velis die vel festo, vel quid simile. Expendamus nunc accusationem secundam, quæ erat de tempore inventionis, quæ accidit anno Christi 1280 secundum Crombachium; secundum Browerum autem anno 1200; hoc volente, rem fuisse prænuntiatam a filia S. Elisabethæ Schonauigiensis: illo vero a filia S. Elisabethæ Thuringicæ: in qua diversitate præcipuus vertitur presentis controversiæ cardo. Filia S. Elisabethæ Thuringicæ, nomine Gertrudis, Deo se consecravit in monasterio Aldenburgensi; eidem etiam præfuit sæculo decimo tertio: in eodem denique anno Christi 1297 obiit in odore sanctitatis, postea videlicet titulum beatæ consecuta.

Nos

E

Crombachii

F

8 Probenus singula. Theodoricus Turingus, S. Elisabethæ synchronus, in Vita ejus, quæ existat apud Canisium tomo V Antiquarum lectionum lib. II, cap. V, pagg. 163 et 164, de ea sic scribit: Peperit. . filium Hermannum nomine, qui successor patris langravini fuit Thuringiæ. Filiam quoque, quam duxit conjugem Dux Brabantie. Itemque aliam filiam, quæ in virginitate permanens in Aldenburch cœnobio famulabatur, domina * existens magistra sanctimonialium usque hodie. Nomen ipsi fuit Gertrudis, teste Browero ad annum 1248: Secundum, inquit, de S. Elisabetha loquens, cum tam acerbum casum, mariti nempe e vita erepti, posuit utrum Elisabetha, atque edita in lucem puella Gertrudis nomen in baptismo tulit. Alia, quæ habet idem auctor de Gertrude per matrem ad cœnobium Aldenbergense delata, ac religioni Præmonstratensi consecrata; item de ejus ibidem vita ac præfectura, nec non de obitu cum opinione sanctitatis anno Domini 1297, prætereo; cum de beata ista Gertrude tractatum sit apud nos tomo III Augusti, die XIII, a pag. 142.

* f. Domino.

9 Hæc obiter addamus aliquid de laudato parthenone Aldenburgensi. Browerus ad annum, quem dicebam, 1248, Mons, ait, quem parthenon occupat, haud procul oppido Wetzlarie.

serventur

DUCTORE
J. P.

riæ. Apud Baudrandum *Umo II* notantur urbes imperiales et liberæ . . quæ Imperium immediate recognoscebant, et partim adhuc recognoscent; et in earum catalogo alphabetico pag. 436 ponitur Welzlaria, WETZLAN, in Hassia. sub protectione Landgraviorum Hasso-Darmstatorum ab anno MDCXIII. Qui plures de hoc loco nativitas desiderat, Merianum consulere potest in *Topographia Hassiæ, et regionum vicinarum* a pag. 84. Iacobus Basnagius heterodoxus Præmonstratense cænobium modo designatum turpiter confundit cum synonymo virorum, et Ortinis Benedictini in Flandria, quod situm est in territorio Brugensi. Etenim in nova sua editione *Antiquarum lectionum Henrici Canisii, tomo IV, pag. 124* de laudato parthenone Aldenburgensi hæc notat: Cænobium Ordinis Benedict. in sylva Cosfurt in honorem sancti Petri in Flandria conditum. Quot hic voces, tot fere errores, sicut ex supra dictis manifestum est. De hoc Aldenburgensi cænobio plura invenies *tomo III Augusti, die xv, pag. 221*. Nunc redeamus ad nostrorum Pugilum inventionem.

assentitur.

10 Enimvero argumenta, quæ Crombachius obiciebat contra historiam ejusdem, quæ constat apud Browerum, convincent nos, ut ejus systemati assentiamur, et dicamus rem, de qua hic est controversia, accidisse tempore B. Gertrudis, filix S. Elisabethæ Thuringicæ. Nam locus, tempus, aliæque circumstantiæ tam apte ac coeque coherant cum instrumento Boppar-diensi superius producto, ut non videatur relictus dubitandi locus. Sic quippe inter alia intelligitur primo, quod convenienter ad annum 1280 in eodem instrumento signatum, multi ex peregrinis illis fuerint tunc superstites, qui de nostris Martyribus sermonem habuerant cum venerabili ac Deo dicata virgine. Secundo, quod ea exstiterit filia matris sanctæ, nimirum BEATRÆ Elisabethæ: ita ut non videatur recurri posse ad S. Elisabetham virginem Schonauigiensem in diocesi Trevirensi: ejus mater deberet fuisse synonyma Elisabetha, et beata, secundum sæpe dictum instrumentum. Neutrum autem invenio apud nos ad diem xxiii Junii, ubi Acta S. Elisabethæ Schonauigiensis illustrata sunt. Ex dictis conficitur, Boppar-diensium peregrinationem ad parthenonem Aldenburgensem annis octoginta anticipatam esse a Browero, secundum testificationem instrumenti, quod num. 2 recitavimus, et accusationem Crombachii, quam tertio loco posuimus num. 5; ita ut nihil illi superaddendum videatur.

§ II. Tempus martyrii, Sanctorum numerus, sepultura, veneratio publica.

locus eorum
martyrium an-
no 112.

Instrumentum Boppar-diense, Ad Dominum, inquit, felici martyrio indubitabiliter transmigrarunt ab anno Dominicæ Incarnationis cxxii, sicut ibidem inventum est in lapidum sculptura sub terra. An vero annus iste litteris numerilibus ibidem expressus fuerit, an aliis indiciis compertus, non dicitur; nedum in ista sculptura notatam fuisse formulam computandi tempus ab anno Dominicæ Incarnationis, quæ formula a Dionysio Eziguo apud Latinos inchoata primum est sæculo vi, sed diu post admissa; (de qua re

consuli potest Mabillonius *De re diplomatica lib. II, D cap. xxiii, num. 13*;) atque adeo si in illa sculptura calculus iste diceretur scriptus, nimis esset recentis et incertæ ætatis, quam ut fidem facere posset. Etiam si itaque calculus ille Dionysianus adhibeatur in instrumento inventionis sæculo decimo tertio; cum non probetur, hunc ipsum sic exstitisse in scriptura antiqua; non est, cur ea sit deturbanda ex sua antiqua sinceritatis possessione in notatione anni 112: cui Martyrum nostrorum palmam etiam affigunt Browerus in historia ejusdem inventionis, quam infra producemus, et Crombachius antea jam citatus: quibuscum nos eorum martyrium referimus ad imperium Antonini Pii. Plura, quæ ad præsens argumentum pertinent, congeruntur apud eundem Crombachium a pag. 1095: quibus singillatim examinandis, ac fuse describendis supersedemus. Consuli interim possunt, quæ Tillemontius collegit de statu Ecclesiæ sub Antonino imperatore, Monumentorum ecclesiasticorum *tomo II in S. Justino articulo xiii*.

12 De Martyrum numero ac nominibus ita scribit Crombachius: Numerus Martyrum non adeo magnus videtur fuisse, neque sextum decimum numerum superant capita. Eorum, qui reperti sunt, nomina perierunt: nulla enim vel in monumentis inventa sunt, vel a B. Gertrude manifesta. Quoniam autem modo eorum corpora sepulta fuerint, præmiserat pag. 1093: Sacrorum, inquit, Martyrum corpora singulis disjuncta loculis inveniunt. Utque memores adhuc monitionis B. Gertrudis minime de sanctitate eorum ambigerent, aliud prope monumentum erunt, in quo nudus gladius condebatur, quem reseco a cervicibus capite; cruore suo adsperserant, more, ut sæpe monui, jam inde ab Ecclesiæ primordiis recepto Christianis, ut instrumenta martyrii eum sacris cineribus conderentur, indicio posteris, quo mortis genere fidei testimonium obsignassent. Utinam addidisset locum unum alterumve e pluribus, in quibus egit de more illo jam inde ab Ecclesiæ primordiis recepto Christianis, ut gladii istius inventio, quæ videtur aliquo modo mira, aliunde a nobis confirmaretur.

13 Postremum superest, ut nostrorum Pugilum publicus stabilietur cultus. Varia de eo testimonia profert Crombachius a pag. 1096 in hæc verba: Elevatos, ait, e terra Martyres Deus videtur prodigiis, homines cultu religioso statim honestasse. Nam in templi parte septentrionali sub gradibus lapideis, quibus ad odæum sanctimonialium ascenditur, ara constructa videtur, prope quam fragrantissimus odor percipitur: nam et litteris absens et coram retulit P. Pins Bodenheim strictioris Observantiæ virginum conscientia arbiter, se rei ignarum, occulto pioque impulsu permotum, locum adisse, visumque sibi mentem ibi præcipua spiritus dulcedine recreari, quamvis loci sanctitatem ignoraret. Ad dit fuisse sedile quoddam olim ibi constitutum, in quo cum homines, sub divinis, genibus curvatis inniterentur, et sedes ipsa, quæ bodie superat, et terra subjecta commoveri levatique videbatur.

14 Florebat tunc Bopardiæ Joannes Flamingus presbyter pietate et doctrina, cujus ingenii specimen in fine capitis attexam. Is maturo consilio aram erexit ibidem loci, terraque statim in hodiernum usque diem conquiescit. Ita refert octogenaria superstes sanctimonialis, cui

sores,

E
numerus ultra
sextum non
extenditur, quo
modo Martyrii
fuerint sepulti

Ex eorum

P

testimonium

A sorores, quæ cum Flamingio vixerunt, rei testes oculatæ retulerunt. Ossa vero sanctorum Martyrum, et capita multis retro seculis in ara collocantur, ornantur, coluntur concursu Bopardiensium, qui festivis diebus eo commeant magna frequentia, ducti fida majorum narratione, spatium illud omne, quod intra crucem prægrandem suburbanam, et S. Martini sacram aedem, nunc Martyrum istorum conditorium, intercipitur, olim sanguine Martiurum maduisse.

quæ allegat

15 Instaurata fuit, ut ante dixi, circa annum MCLXXX ecclesia : exiude quedam feniur nullis certis adstrictæ legibus ibi Deo pie servierunt, donec anno MCCCCLXXXIX, pridie Sanctorum omnium, Confluentinæ virgines Tertiariæ S. Francisci e monte Besselich locum reformarunt, et ad Seraphici Patris prescriptum cueta renoverunt : ita testatur M. S. codex vetustus cœnobii, vernaculo sermone scriptus hoc sensu : « Anno Domini MCCCCLXXXIX statuta sunt hæc »
 « inviolabiliter observanda in conventu Religiosarum sororum S. Martini, quæ sponte »
 « clara voce concordēs se in domo capitulari feria »
 « sexta, in vigilia Sanctorum omnium, matutinis »
 B « horis obtulerunt, coram duabus sororibus »
 « montis Besselich (quæ mandato reverendissimi »
 « Trevirensis archiepiscopi, de licentia Guardiani Patrum Confluentinorum de Observantia »
 « eo venerant) ad hunc conventum promovendum in vitæ Religiosæ progressu, servato »
 « recto ordine et bona reformatione secundum »
 « institutum, leges et consuetudines montis »
 « Besselich, et aliorum Religiosorum conventuum, »
 « cum observatione sanctæ earum regulæ et »
 « professionis ». Ursit hanc reformationem Joannes II archiepiscopus Trevirensis ex illustrissima Marchionum Badensium familia, qui anno MDII decessit, cum LVII annis cathedræ Trevirensi præsedisset.

Crumbrechtus

16 Hæc mihi perscripta sæpius, oculis postea volui coram usurare, et ab incolis, quæ fama et traditione majorum acceperant, inaudire : vidi locum sacriorem, aram subjectam gradibus, legi templi inscriptiones, audivi virginum et civium narrationes, omnia comperi consentanea iis, quæ jam ante scripseram ; sacras etiam Martyrum exuvias pie veneratus, gladium consexi, quo cæsi Christi Pugiles, rabinigine jam exesum, cui talis adjecta inscriptio :
 HIC EST GLADIUS, QUI CUM IIS MARTYRIBUS INVENTUS EST. Eminet in craniis omnibus unum, cujus prægrandis plaga fronti prope dexterum oculum cæsim inflicta exstat cum hac epigraphe : HOC EST CAPUT MARTYRIS CUM GLADIO REPENTUM. Superant præterea sedecim alia crania, horum, ut suspicor potissimum Martyrum, aliorum tamen Divorum inserta reliquiis, quorum fere nomina iisdem apponuntur, quæ omnia decenter ornata altaribus imponuntur, a multis retro seculis cum gladio rubiginoso, ut nequeat dubitari, quin hactenus iis a tempore inventionis sit cultus religiosus attributus, licet anniversarium diem non habeant : posset is tamen iis mense Augusto post octavam Assumptionis Deiparæ recte adsignari, quod circa id tempus videantur esse inventi et elevati.

de immemorabili eorum cultu satis constat.

17 Addamus carmen quod Joannes Flamingus sacerdos, his Christi Athletis accinuit, et in tabella membranæ inscriptum, ac templi parieti affixum reperi. Is se Boniportuensem ideo nominat, quod oppidum illud, ut Romanis Bodbriega, sic seculis posterioribus Boniportum si t

appellatum : hoc etiam nomen retinet in antiquissimis censuum archiepiscopatum Trevirensium indicibus.

AUCTORE
J. P.

Multus in hoc quondam Christi pro nomine sanctorum effusus creditur esse loco. Iguis Plura Beatorum sunt corpora sancta reperta
 Sub terra ; multos quæ latere dies.
 Inventumque fuit Latiis epigramma figuris
 Insculptum saxo, quod posuere pii.
 Ensis et appositus fuerat, quo cæsa feruntur
 Corpora Sanctorum, quauda tulere necem.
 Propterea hanc sacram quicumque intraveris
 [ædem,

Dic, precor, ætheri : lyce fratur Ivo.

Quem cælestis amor pietas ac saucta coegit

In Christi laudem hunc sic reparare locum,

Qui modo neglectus senio foret, atque jaceret.

Si pius hunc iterum non renovasset Ivo.

Sic igitur longos locus hic veneratur in annos

Unde Deo laudes perpetuanque decus.

Hæc de Bopardiensibus Martyribus comperi, quæ vulgare primus hoc etiam nomine volui, ut incolarum et accolarum excitare studium, ad Martyrum istorum cultum instaurandum, et latius propagandum, ac vestigia traditionesque veteres de iis accuratius perscrutandas, quo religiosius Deus in his Martyribus honoretur. Superest, ut exhibeatur.

HISTORIA INVENTIONIS

Ex Annalibus Trevirensibus Christophori Broweri nostri ad annum Christi 1200, sive lib. xv pag. 838 et sequente.

Anno, qui post Christum natum illuxit, supra ducentesimum millesimum a, e tenebris evitata in lucem præclara sunt Martyrum apud Bodbriegam b sub Antonino imperatore c in Germania secunda d pro Christi religione morte appetita gloriosorum monumenta, et tot jam inde annorum spatiis obscuro in spera abdita, munere Dei immortalis repertis ita sub D. Martini sacello tunc eorum sepulchris, in hominum notitiam prodita sunt. Eo tempore, quo adhuc inter mortales debebat B. virgo Elisabetha de Schonangia e, frequens pro ejus ætatis religione Bopardiensium incolarum ad Wetzlariensem, Marburgensemque trans Rhenum haud obscuras tum in Cattorum f finibus ecclesias venerandis ibi Divorum reliquiis, instituta peregrinatio. Aldenbergum g cœnobium est, ut loco dicemus, sacrarum virginum disciplina Præmonstratensium, ubi Elisabetha officii causa vel pietatis forte tum agebat. Iluc Bopardienses, ejus sanctitatis fama permoti, cum salutatum illam adiissent, variis, ut fit, ultro citroque sermonibus habitis, virgo tandem ; Equid visendis contingendisque Beatorum cineribus hac tanta concursatione et itinerum molestia ipsi sese fatigaret ? Simul habere domi ostendit, quod magno labore, et fructu sæpe nullo, apud exteros ipsi quærerent : stare namque vetustam prope Bopardiam sub mœnibus ædiculam, D. Martino sacram : inibi Divorum sat multas conditas esse

Ex revelatione
cujusdam sanctæ Virginis
a
b c
d

F

e

f

g

esse reliquias, neque opus magnis esse ad eas colendas itinerum laboribus, ac impensis. Nec plura tunc divina virgo.

2 Aliquantum temporis adhuc medium, cum vetustatis injuriam sacellum ultra non ferens, casuque et ipsa ruina sua solitudinem attestans,

tam Clerum quam populum oppidi miseratione sui perpulit, ut ædem, eo solo dignam, stipe quoque, eam in rem missis circum oppida vicina literis, corrogata excitarent, ac Martyrum honori sub Mariæ Virginis ac D. Martini antiquis nominibus dedicarent. Cum igitur fundamentis in terra jaciendis regesla altius humo operæ insudant, ecce tibi sacrorum corporum, quæ suis quæque loculis sive sarcophagis disposita, polyandrium *h*; progrediendoque invenimus monumentum, in quo nudus conditus gladius, sive securis: hancque ipsam felici Martyres cruore tinxisse, capiteque a cervicibus rescisso præclarum Christo fidei suæ testimonium sub Christi annum centesimum quadragesimum secundum perhibuisse, reperta ibidem lapidis indicabat vetus inscriptio *i*, idque ita hoc anno accidisse Hartmannus præpositus conventui ecclesiæ Montis

h S. Mariæ Bopardiæ, canonici B. Severi, recenter tum ibi instituti, prætor oppidi, milites, scabini, et civium tota denique universitas literis, quibus pro instauranda ecclesia subsidia flagitarunt, octava *k* D. Laurentii datis contestantur. Major inde haud dubie loco frequentia et grandior, uti par honos accessit. Verum ut peregrina adversaque gleba conflictatæ felices etiam emoriantur stirpes; sic errorum et pravæ doctrinæ lolio pietas antiqua suffocatur. Hinc tam alta Martyrum locique sacri oblivio cum incolis ipsis, tum liminis sacri virginibus custodibus non longævis obrepit, mihi ut rei coram inspiciendæ istic olim periculum facienti omnia alia potius, quam de Martyrum sepulchris ac certaminibus narrarint: quo in eorum honore vindicando me longior quoque provexit oratio

h S. Mariæ Bopardiæ, canonici B. Severi, recenter tum ibi instituti, prætor oppidi, milites, scabini, et civium tota denique universitas literis, quibus pro instauranda ecclesia subsidia flagitarunt, octava *k* D. Laurentii datis contestantur. Major inde haud dubie loco frequentia et grandior, uti par honos accessit. Verum ut peregrina adversaque gleba conflictatæ felices etiam emoriantur stirpes; sic errorum et pravæ doctrinæ lolio pietas antiqua suffocatur. Hinc tam alta Martyrum locique sacri oblivio cum incolis ipsis, tum liminis sacri virginibus custodibus non longævis obrepit, mihi ut rei coram inspiciendæ istic olim periculum facienti omnia alia potius, quam de Martyrum sepulchris ac certaminibus narrarint: quo in eorum honore vindicando me longior quoque provexit oratio

h S. Mariæ Bopardiæ, canonici B. Severi, recenter tum ibi instituti, prætor oppidi, milites, scabini, et civium tota denique universitas literis, quibus pro instauranda ecclesia subsidia flagitarunt, octava *k* D. Laurentii datis contestantur. Major inde haud dubie loco frequentia et grandior, uti par honos accessit. Verum ut peregrina adversaque gleba conflictatæ felices etiam emoriantur stirpes; sic errorum et pravæ doctrinæ lolio pietas antiqua suffocatur. Hinc tam alta Martyrum locique sacri oblivio cum incolis ipsis, tum liminis sacri virginibus custodibus non longævis obrepit, mihi ut rei coram inspiciendæ istic olim periculum facienti omnia alia potius, quam de Martyrum sepulchris ac certaminibus narrarint: quo in eorum honore vindicando me longior quoque provexit oratio

h S. Mariæ Bopardiæ, canonici B. Severi, recenter tum ibi instituti, prætor oppidi, milites, scabini, et civium tota denique universitas literis, quibus pro instauranda ecclesia subsidia flagitarunt, octava *k* D. Laurentii datis contestantur. Major inde haud dubie loco frequentia et grandior, uti par honos accessit. Verum ut peregrina adversaque gleba conflictatæ felices etiam emoriantur stirpes; sic errorum et pravæ doctrinæ lolio pietas antiqua suffocatur. Hinc tam alta Martyrum locique sacri oblivio cum incolis ipsis, tum liminis sacri virginibus custodibus non longævis obrepit, mihi ut rei coram inspiciendæ istic olim periculum facienti omnia alia potius, quam de Martyrum sepulchris ac certaminibus narrarint: quo in eorum honore vindicando me longior quoque provexit oratio

ANNOTATA.

a Immo contigit ea res anno 1280, secundum dicta in Commentario prævio.

b Cluverius lib. II Germaniæ antiquæ cap. XIV, pag. 58 de etymologia hujus urbis hæc scribit:

A superiore Vesalia decem iterum sunt millia ad oppidum vulgari nunc vocabulo BOPPART; quem eundem esse locum, qui in tabula BONTOBRICE, et apud Antonium BAUDOBRICO dicitur; situs in ripa Rheni, intervallum, quod pene in tabula constat, et nominis similitudo convincunt. In Notitia imperii vocatur BODONRIGA. Unde apud Antonium lego BAUDONRICA, et in tabula BAUTOBRICA. Omnium recta est ratio, variantibus linguæ Cælicæ dialectis, quæ facile AU in O, T in D, et G in C, et vice versa commutant. Antiquis Germanis credo fuisse BODEBRIGE et BOTEPRIGE: unde postea BOBBRIG et BOPPHIG; et inox BOBBERT et BOPPERS, quod tandem BOPPANT.

c Nos Martyres illos posuimus tempore hujus imperatoris, et sub anno Christi 142. Vide Commentarium prævium.

d Germaniæ secunda vocatur alibi inferior, ac complectitur Treviros ac vicinas aliquot regiones, ut videsis apud Baudrandum ad vocem Germania.

e Immo vero Elisabethæ Thuringiæ filia, nomine Gertrudis, secundum ea, quæ disputavimus in dicto Commentario.

f Cluverius lib. III Germaniæ antiquæ cap. V pag. 21 Cattorum finibus includit Hassiam, et ibidem hodiernum Hassorum nomen a Catts deducit.

g De hoc monasterio turpiter confuso cum alio, quod est in Flundria, consuli potest sæpe allegatus Commentarius noster.

h Græce πολυάνδριον vel πολυέυδριον. Formatur a voce πολῆς, multus, et a genitivo άνδρός, cujus nominativus est άνήρ, id est, vir: nam polyandrium, sive locus capaxior sepulcri, vel cæmeterium, multos homines seu viros continet. Consuli etiam possunt, quæ de hac voce observata sunt jam pridem tomo V Julii, die XXII, pag. 250 in Annotatis lit. h.

i Quæ huc spectant, expendimus in Commentario.

k Hæc vox octava sive male transcripta, sive perperam ex abbreviatione sic fuerit formata, in erroneum hujus historiæ systema induxit Brouerum, dum illam accepit pro anno octuagesimo sæculi decimi tertii. Plura idem Commentarius.

DE SS. MINERVIO VEL MINERVO, ET ELEAZARO CUM FILIIS OCTO MARTYRIBUS.

LUGDUNI IN GALLIA.

SYLLOGE HISTORICO - CRITICA.

§ I. Antiqua horum Sanctorum memoria in Martyrologiis, ætas et palestra martyrii.

INEUNTE
SÆCULO TERTIO
Cuncta horum
Martyrum me-
moria celebra-
tus

Quam certus est horum Martyrum cultus, tam incerta sunt eorum gesta, ætas, et reliqua, quæ in Martyrologio Hispanico de illis traduntur. Inmemorabilem illorum cultum indicant varia Martyrologii Hieronymiani exemplaria, inter quæ Corbeicense apud Florentinum hac die sic habet: Lugduno Galliæ natalis sanctorum Minervii, Eleazari, cum filiis octo martyribus. Huic annuntiationi fere consouant alii vetusti codices ibidem relati, si excipias unum, in quo nomen Eleazari corrumpitur, et numerus Martyrum minuitur hoc modo: In Gallia natalis sanctorum Minervi, Eliaga, cum filiis vii. Verum magis corrupta sunt apographa dici præcedentis, ut inter Prætermittos vel in alium diem dilatos tunc monimus, in quibus iidem Sancti cum octo filiis ita annuntiari videntur: In Gallia natalis sanctorum Medardi et Emiliani cum filiis viii. *Palæstra martyrii quoque mutata est in duobus codicibus, ex quibus Antverpiensis die xxii Augusti sic eos inmemorat: Augustoduno Galliæ Minervi et Emiliani cum filiis viii, et S. Symphoriani. Cum S. Symphorianus Augustoduni passus sit, ut die præcedente vidimus, non omnino tenuere suspicamur, transpositum esse nomen huius uerbis, quod immediate S. Symphoriano præmittendum erat, vel Augustodunum pro Lugduno oscitantia amanuensis in textum irrepisse.*

in diversis ex
apographis

2 Porro Florentinus in notis ad diem xxii Augusti de istis corruptionibus ita disserit: Minervium, non Medardum, cum Emiliano et filiis octo addit antiquarius Gallicus, tam in Martyrologio Antverpiensi quam Corbeicensi; librarius vero nostrorum codicum deceptus celebriori fama S. Medardi in Gallia, nomen Minervii corrupit; unde etiam Augustoduni nomen subiecit, quod Noviomensis episcopus Medardus fuerit, vel Suessionensis, ut ad diem octavam Iunii dictum est, et quod de Minervio sequenti die memoriam recolat. Ex fide igitur aliorum codicum restituendum videtur: IN GALLIA SANCTORUM MINERVII ET EMILIANI CUM FILIIS VIII, quemadmodum Augustodunum locum venerationis signantia retinent Martyrologia Antverpiense et Corbeicense. Hos tamen præterit Saussayus hac die. Videantur, quæ in sequentem diem adnotamus.

Martyrologii
Hieronymiani,

3 Florentinus autem die xxiii Augusti in notis observat sequentia: Sanctum Minervium cum Emiliano et filiis octo Martyrologium Antver-

Augusti Tomus IV.

piense vetustissimum et Corbeicense non Lugduni, sed Augustoduni, veneratum proposuerunt proximo præcedenti die, ubi codices nostri pro Minervio Medardum exhibuerunt, et nos emendatione dignos duximus. Hodierni fasti in omnibus fere Martyrologiis signantur memoria Lugdunensium Martyrum Minervii et Eleazari cum octo pariter filiis. Eisdem esse idem Minervii nomen et octo filios succedenti Martyri assignatos non difficile suadere videntur, immutato dumtaxat Eleazaro in Emilianum, et Lugduno in Augustodunum. De Minervio Lugdunensi fatetur Raynaudus in Hagiologio Lugdunensi obscura fere omnia esse, et quamquam de Eleazaro cum filiis octo diffusius agit, et indulgentias quasdam antiquitus concessas præ veneratione ejusdem sancti Martyris ac filiorum adducat, præter Adonis tamen auctoritatem, qui sanctos Minervium et Eleazarum cum filiis octo conservari affirmat in crypta, quæ urbi ab Occidente imminet, et quæ dicitur sancti Irenæi, reliqua a Saussayo adducta de tempore passionis non omnino probat, sicuti omnino improbat, quæ Julianus Petri in Chronica adducit. In vetusto Hagiologio Franco-Galliæ Labbei xi Kal Augustoduno tantum S. Symphorianus tribuitur, et x Kal. LUGDUNO GALLIÆ SANCTORUM MINERVII ET ELEAZARI CUM ALIIS OCTO memoriam consignat, et in hoc unicum est, quod non filios Eleazari, sed socios tantum videatur nuncupare, sicuti Usuardus. ELEAZARUM etiam, non EMILIANUM legit Galesinius in libris scriptis.

4 Dum Florentinus hoc loco significat, inter Hagiologium Labbeanum et Usuardum convenire, usque singulare esse, quod aliis octo pro filiis octo scripserint, verosimiliter intelligit Usuardum Molani, qui in editione anni 1568 ad hanc diem sic habet: Lugduni Galliæ sanctorum martyrum Minervii et Eleazari cum aliis octo. Sed in posterioribus Molani editionibus et in Usuardo genuino sic annuntiatione illa discrete exprimitur: Lugduno Galliæ sanctorum martyrum Minervii et Eleazari cum filiis octo. Haud dubie Usuardus hanc annuntiationem ex Adone excerpserit, omisso sepultura loco, quem Ado in suo Martyrologio ad diem xxiii Augusti designavit his verbis: Lugduno Galliæ, natalis sanctorum martyrum Minervi et Eleazari cum filiis octo, quorum corpora in crypta, quæ urbi ab Occidente imminet, condita habentur. Omittimus hic collectorem hodierni Martyrologii

ab Irenæo dicit
Adone

AUCTORE
G. C.

Romani et alios recentiores hagiologos, ea quod suar annuntiationes ex jam dictis hauserint, et hæc ad antiquum cultum horum Martyrum probandum satis superque sufficiant.

(nomen Eleazar
si forsitan est
muliebri)

5 *Occasione supradictæ diversitatis, quæ in Usuardo Molani occurrit, ubi legitur aliis pro filiis, Sollerius noster in observationibus ad Usuardum suum die xxiii Augusti novam sententiam de S. Eleazaro proponit his verbis: Grevenus et Molanus contra communem omnium codicum lectionem scribunt non CUM FILIIS, sed CUM ALIIS OCTO, non advertentes, nomen ELEAZARI esse muliebri, ab ELEAZARUM, ut GLYCERI a GLYCERIUM, EUSTOCHII ab EUSTOCHIIUM etc. Non ignoro, quod Castellanus in margine Martyrologii sui universalis monuerit, Eleazarum in feminino genere accipiendum esse. Etiam scio, in indice Martyrologii Parisiensis, quod eminentissimus Cardinalis Noaillius anno 1727 typis excudi curavit, S. Eleazarum uxorē S. Minervii appellari. Sed antiquiora hujus assertionis testimonia desidero, quandoquidem Majores nostri tomo I Junii pag. 676 num. 32, et scriptores alii passim ambos istos Martyres,*

B

tamquam viros et ejusdem certaminis socios, cum filiis octo memoraverint. Quare illam Sollerii nostri observationem pro conjectura duntaxat haberi volumus, donec alicunde major ad incertam hanc opinionem illustrandam lux affulserit.

et volentur om-
nia martyrum
subisse

6 *Audiamus interea Theophilum Raynaudum nostrum, qui in Hagiologio Lugdunensi apud nos pag. 45 de iisdem Martyribus ita ratiocinatur: Sanctus Eleazarus martyr Lugduni passus est xxiii Augusti cum sancto Minervio et octo filiis, ut habent omnia Martyrologia. An vero illi octo filii ad sanctum Eleazarum omnes vel aliqui, au ad sanctum Minervium spectarent, non reperio; quamvis ad sanctum duntaxat Eleazarum pertinuisse, conjectura ducitur ex eo, quod in Martyrologiis Romano, Bedæ, Usuardi et Adonis, præmisso semper Minervio subjicitur Eleazarus cum filiis octo. Et in veteri scriptura ecclesiæ sancti Irenæi, qua referuntur indulgentiæ ei ecclesiæ concessæ a variis summis Pontificibus dicitur, cælestes illos thesauros fuisse distributos in honorem sanctorum Irenæi, Epipodii, Eleazari cum filiis octo (tacito Minervio) et undeviginti millium martyrum: condita enim fuisse sancti Eleazari et sociorum corpora in crypta sancti Irenæi testatur Ado. Dominicus de Colonia noster in Historia civitatis Lugdunensis, quam anno 1728 et 1730 Gallicè duobus voluminibus edidit, tomo I istius Operis part. II pag. 106 et sequentibus de magna martyrum Lugdunensium multitudine meminit, atque ingentem hunc numerum non contemnendis argumentis tuetur.*

C

Lugduni Celtarum in Gallia

7 *At superest quæstio chronologica, utrum Sancti nostri cum ingenti illa martyrum Lugdunensium multitudine ac S. Irenæo passi fuerint, an autem in alia persecutione vel populari ethnicorum tumultu martyrium subierint. Raynaudus loco proxime citato de obscura hac controversia sic ratiocinari pergit: Quod tamen in eadem crypta, precedente tempore, condita constet corpora sanctorum Epipodii et Alexandri, qui ante sanctum Irenæum passi erant, non potest ex ea ibidem tumultatione S. Eleazari et sociorum constare, an cum sancto Irenæo passi sint, vel tempore aliquo anteriore aut posteriore, qua de re altum apud omnes silentium. Unde caute auctor Martyrologii Gallicani (quod post hæc a nobis*

primum vulgata prodit) hos sanctos Martyres passos ait in ea immani persecutione, quæ tot pios absumpsit, nullam designans persecutionem, nisi quod cum dicat, eos institisse sanctorum suorum præsulum Photini ac Irenæi salutaribus monitis, significare videtur, eos in posteriori persecutione per Severum facta, sancto Irenæo ad clavum ecclesiæ Lugdunensis sedente, periisse.

8 *Procul dubio Raynaudus per auctorem Martyrologii Gallicani hic designat Andream Sausseyum, qui in Martyrologio suo Gallicano ad diem xxiii Augusti de Martyribus nostris ita scribit: Lugduni natalis sanctorum martyrum Minervii et Eleazari, octoque hujus filiorum, qui in acri illa persecutione, quæ tot pios illius urbis incolæ absumpsit, Photini et Irenæi suorum successive præsulum salutaria documenta et exempla sequentes, cervices pro Christo intrepide ferali gladio supposuerunt; quorum sacra cadavera eodem loco sepulta sunt; ubi et humata recoluntur et coluntur sub sancti Irenæi patrocinio, unde viginti millium martyrum, hoc sub turbine necatorum pro fidei testificatione, corpora veneranda. Cum certum horum Martyrum tempus ex antiquis monumentis eruere non possimus, et Martyrologium Parisiense supra allegatum post alios scriptores annuntiationi eorum in margine addat annum Christi 202 vel 211, nos hanc communiorē sententiam sine operosa discussione secuti sumus, et initio hujus sylloges in margine martyrii illorum ineante seculo tertio collocavimus.*

circa initium
seculi tertii.

E

9 *Verum ab hac chronologia ac ipsa martyrii palæstra multum recedunt aliqui recentiores Hispani, quemadmodum Raynaudus eodem loco refert his verbis: At Julianus Petri, archipresbyter Toletanus in Chronico ad annum Domini LXVI multo antè obitum horum sanctorum Martyrum consignat, et alibi, quam Lugduni Celtarum, passos asserit. Sic enim scribit: LUGDUNI IN CONVENIS XXIII AUGUSTI ANNO DOMINI LXVI ELEAZARUS CUM OCTO FILIIS, DISCIPULUS SANCTI PETRI, PRIUS TOLETANUS ARCHISYNAGOGUS, IN JERUSALEN AB ILLO CONVERSUS, FUIT MARTYR. Lugdunum Convenarum, ex quo everso urbs excitata est, cui hodie nomen a sancto Bertrando, ad radices Pyrenæorum situm est, ut proinde Julianus Eleazarum sanctis Hispanis annueneret. Quo supposito, tempus martyrii S. Eleazari liquidum est, et ad eum pertinuisse filios octo, de quibus agunt sacræ tabulæ, lit extra dubium. Ipse tamen sanctus Eleazarus cum octo filiis Lugduno Celtarum subducitur; quod tamen præter Julianum nemo, quem viderim, ac ne ipse quidem Flavius Dexter, quantumvis pro augendis Hispaniæ decoribus sollicitissimus, sanctum Eleazarum ac filios Lugduno quondam Hispaniensi transcribat, sed omnes Lugduo simpliciter dicto sive Celtico hos Celites addicant, ibique jam olim peculiarem culturam tamquam indigenæ obtineant, adhuc hæreo.*

quævis locus
ac tempus mar-
tyrii incertum
sunt

F

10 *Non immerito Raynaudus hic hæret, et de veritate memorati testimonii dubitat. Sed non diu hæsisset, si novisset impostorem ejusque adjuutores, qui sub nomine Juliani aliorumque veterum auctorum, innumeras fabulas incautis lectoribus obruserunt. Non diu hæsisset, inquam, si legere potuisset Bibliothecam veterem Hispanam Nicolai Antonii, qui lib. VII istius Operis cap. IX, sive tomo II pag. 29 præter alia manifesta suppositionis argumenta nominatim huic pseudo-Juliano*

ab Hispanis
quibusdam fa-
bulatoribus

A *liano sequentes accusationes jure impingit: Sanctis, quorum ignoratur natalis locus, Hispanos natales temere asserit; atque item æquivoco usus, assignata his martyrii loca in Martyrologiis, cum Hispaniæ aliis eadem facit. Eundem æquivocationis ludum in locis ludens, peregre facta quæque in Hispania contigisse, ridiculo ausu scribit. Videtur itaque Raynaudus hos impostorum fraudes ignorasse aut saltem non satis perspectas habuisse. Vir operæ pretium est has similesque pseudo-Juliani fabulas refellere, quas eruditi jam passim norunt ac contemnunt. Ne quis tamen cum multiscio isto viro propter impudentem fabulatorum confidentiam dubius hæreat, paragrapho sequente hanc ipsam fallaciam ex Hispanis scriptoribus detegimus.*

§ II. Nonnulla, quæ pseudo-scriptores Hispani de his Martyribus finxerunt, et quomodo tempus ac palæstram martyrii mutaverint.

Jam superius ex Raynaudo retulimus, hos Martyres a pseudo-Juliano Lugduni in Convenis ad hanc diem annuntiari. Baudrandus *tom. I Geographiæ suæ situm et vicissitudinem hujus civitatis describit hoc modo: Lugdunum Convenarum urbis Galliæ in Aquitania ad montium Pyrenæorum radices, in Convenensi tractu; unde dicitur etiam Convenæ; excisa fuit a Franciis sub rege Gunthramno anno DLXXXIV, et in ejus ruinis excitata fuit urbs a sancto Bertrando anno MC; unde nomen recens S. BERTRAND, fanum S. Bertrandi, estque episcopalis sub archiepiscopo Anscitano. Sedet in colle ad Garumnian fluvium in confluio Aragoniæ, teste Petro de Marca. Dicitur etiam a quibusdam SAINT BERTHARD DE COMINGES, et distat sedecim millibus passuum ab Aquis Convenarum, ut constat ex Itinerario Antonini, quindecim leucis a Tolosa in occasum hybernum, undecim ab Ausciis in Austrum, et quinque a Consoraniis in Occasum. Ab aliis vocatur Lugdunum Aquitaniæ. Plura de hac civitate apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 157, et apud editores novissimos Galliarum Christianæ tom. I col. 1089 et sequentibus videri possunt.*

12 Baudrandus autem aliud Galliæ Lugdunum, quod interdum Lugdunum Segusianorum vel Celtarum cognominatur ad distinctionem, describit ibidem his verbis: Lugdunum, urbs Segusianorum in Gallia Celtica, quæ ab ipsa Lugdunensis dicta fuit Straboni, Plinio, Antonino et aliis, a Munatio Planco cuncta sub Augusto, et sic vocata veteri Gallorum lingua, quasi montis convus, ut existimant. LUGDUNUM CELTARUM dicta fuit etiam, et LUGDUNUM SEGUSIANORUM ad aliarum urbium hujus nominis differentiam, nunc vulgo LYON incolis, . . . urbs Galliæ celeberrima et amplissima, archiepiscopalis et permunita, Lugdunensis provinciæ ab ea dictæ caput, emporiumque clarissimum ad montium radices in ipso limite provinciæ Bresis et Delphinatus, a qua ultima separatur tantum Rhodano fluvio, qui ad ipsam ponte trajicitur lapideo ublongo, et juxta et infra recipit Ararim

fluvium, qui per hanc urbem labitur, et in ea jungitur tribus pontibus etc. Ex his discrimen utriusque istius civitatis Galliæ satis manifestum est.

13 Cum pseudo-Julianus adverteret, in Martyrologiis passim S. Eleazarum cum octo filiis Lugduni simpliciter annuntiari, ex hac æquivoca martyrii palæstra arripuit occasionem collocandi Sanctos illos Lugduni Convenarum, ut eos Hispaniæ saltem viciniore redderet. Insuper eosdem ex urbe Toletana oriundos finxit, ut patriam suam hoc commentito splendore illustraret. Hinc fidelis ipsius sectator Joannes Tamayus de Salazar in Martyrologio suo Hispanico ad diem xxiii Augusti, præmissa magnifica horum Martyrum annuntiatione, notas suas ita exorditur: Celebre in omnibus seculis fuit nomen eorum in Gallia; sed celebrius crit in posterum in Hispania. Ibidem, quia Lugduni famigerata Convenarum urbe, Celticis sita populis, tantorum Martyrum passio; isthinc, quia Toletum regia civitate, Carpetanorum capite, felicissima origo. Illorum memoriam repetunt omnia fere Martyrologia, Bedæ, Usardi, Adonis, et recentiorum. Deinde plurimos hagiologos, tamquam opinioni suæ faventes, confidenter citat, cum tamen nulli de Lugduno Convenarum et Toletana horum Martyrum origine meminerint, si paucos recentiores Hispanos ab impostoribus hujusmodi deceptos excipias.

14 Sed hic imprudens pseudo-Juliani discipulus postea secum pugnat, et incaute magistrum suum prodit, dum Acta S. Eleazarum terminat his verbis: Hinc [Eleazarus] Hispaniam et Toletum reversus, quia adhuc Pharisæica persecutionis respirabat procella, liliis octo quos habebat, sacris latibibus tinxit, et Romam aggredi desiderans cum prole Petrum visurus, per Gallias transiens et Lugdunum Celtarum ingrediens, cum Christum verum Deum ediceret, a gentilibus tentus, et variis cruciatibus expositus, tandem in fide constans, una cum filiis ad martyrii coronam celebris et strenuus Agonista pervenit x Kalendas septembris, anno Domini LXVI: quorum corpora post aliquot secula inventa in crypta sancti Irenæi, ibidem adhuc asservantur, et debito venerationis coluntur obsequio. Tamayus hoc loco palæstram martyrii, quam antea Lugdunum Convenarum appellaverat, jam Lugdunum Celtarum cognominat, et consequenter asserit, S. Eleazarum cum filiis passum esse in celeberrima illa Galliæ civitate, quam superius num. 12 ex Baudrando assignavimus. Igitur hic sibi ipsi turpiter contradicit, aut duas diversas Galliæ civitates imperite confundit.

15 Præterea Tamayus hic meminit de crypta sancti Irenæi, quæ certe Lugduno Celtarum vel Segusianorum vicina est, et in qua corpora horum Martyrum inventa esse ac etiamnum conservari affirmat. Videtur itaque sorex indicio suo hic perisisse, ut proverbii loco dici solet. Unde eruditus Nicolaus Antonius in Mss. posthæmis, quæ reverendus admodum ac amplissimus D. Adrianus Connink, auctoris consanguineus, nobis Matrili circa finem anni 1721 benevole transcribenda concessit, contra pseudo-Julianum ac Tamayum sic disserit: Plane Eleazarum hunc xxiii Augusti una cum Minervio et octo filiis Lugduni in Galliâ martyrem laudant veteres ac recentiores a Joanne Tamayo collecti, qui tamen differentia insuper habita, quam inter Lugdunum Segusianorum sive Celtarum, Galliæ Lugdunensis caput (hodie LYON) ad Rhodanum,

AUCTORIBUS
G. C.

et Tamayus in
priori urbe hos
Martyres collo-
cans.

E

sibi non constat,

F

ut arguimus
quibusdam pro-
batur.

Lugdunum Convenarum distinctio

Lugduno Celtarum.

AUCTOR
G. G.

et Lugdunum Convenarum in Aquitania et prope Hispaniam et Pyrenæos montes SAINT BENTRAND DE COMENGE hodie dictum agnoscunt, omnes Lugduno Cellarum, non Convenarum, invito Juliano, adscribunt martyrem; quem quidem Lugdunum amplissima urbs Lyon inter plures alios suum agnoscit, conspirantibus iis, qui apud Lugdunum Galliæ passos Martyres (quod de præcipua hujus nominis urbe intelligi debet) affirmant Ado, Usuardus, auctor Martyrologii Franco-Galliæ, Equilinus, Galesinius, Maurolycus, Lubinus, exteri et Galli, quique de Sanctis scripserunt, Saussayus in Gallia, Raynaudus in Lugduni Sanctis sive Indiculo sanctorum Lugdunensium. Et apud Adonem signate notatum legimus: QUORUM CORPORA IN CRYPTA, QUÆ URBI AB OCCIDENTE IMMINET, CONDITA HAERENT. Quod de crypta sancti Irenæi vocata intelligunt Raynaudus et Florentinus, quibus ego ipsum Tamayus superius adjunxi.

Insuper origi-
nem Hispani-
cam.

U Nunc patienter audiamus fœticia eorundem Martyrum Acta, quæ pseudo-Julianus sparsim inseruit suis Adversariis, ex quibus Tamayus ea simul refert in hunc modum: Eleazarus ex Hebræa gente, quam Nabuc-Zerdam seu Pyrus Nabuccodonosoris Babylonie regis dux Hispanias traxerat, orinidus, cujus atavi ad Toletum celebrem Hispaniæ urbem et Carpetaniæ primariam sistentes, ibidem synagogam Iberiæ maximam construxere, quæ, ut moris erat, continuo apud Jerosolymam procuratorem, qui omnia a pontificibus illius legis decreta et ordinata ad ceterarum synagogarum gubernationem emitteret, habebat. Ergo Eleazarus urbe Toletana natus, et ejus synagogæ sacerdos, omnium Hebræorum consilio ad archisynagogi seu procuratoris in Jerosolyma consistens apicem evehctus, muneris pensum obire cœpit eo tempore, quo Christus Dominus per Judæam et Samariam salutis ostia reserabat æternæ; cujus inculpabilem vitam cognoscens, cujus mirabilia opera plaudens, cujus prodigia recogitans et verba salutaria demirans, in animo concipere, illum futurum veritatis antistitem et universæ gentis salvatorem, dubio procul concepit. Hinc etiam meditabatur, quanta esset principum suorum invidia, qua Christum insectari, ejus opera invidere, et ad mortem usque protrahere destinassent.

suppositas
litteras.

17 Igitur per scribas et pharisæos de Christi morte consilium cum cognosceret Eleazarus, ne Toletana in illorum decreto synagoga, cujus vices gerebat, inconsulta peccaret, hanc illi litteram præmisit: « Eleazar archisynagogus gentis Hispaniæ in Jerusalem, et seniores ejus, Levi archisynagogo Toletano, Samueli et Josepho senioribus salutem in Domino Israël. Fratres scitote, hic prædicare virum bonum, nomine Jesum Christum, Nazarenum, qui facit multa miracula, suscitatur mortuos, sanat leprosos, cæcis visum, claudis gressum, paralyticis membrorum usum præstat. Est homo benefaciens, humilis, benignus, misericors et gravis; formosus præ aliis hominibus, et gratiosus in sermone, potens in opere, in omnibus supra reliquos homines, et apud multos habetur ut Messias. Joannes Zachariæ filius illum monstravit digito dicens: ecce AGENS DEL. Nos in mortem ejus, quam illi Annas et Cayphas principes sacerdotum machinaverunt, consentire volumus, et admonemus, ne vos aut alii consentiant ex Hispanis

» duodecim tribuum, quæ ibi quidem solam sunt; memores, cum Aman majores nostros jam in Hispaniam delatos, et alios aliarum provinciarum Judæos jussit suspendi. Deo ordinante, ex furca, quam præpararat patri nostro Mardocheo, illum suspensum foisse ».

18 Ilanc cum reciperet epistolam synagoga Toletana, protinus ad Samuelem, Annam et Caypham præcipuos de Christi morte administratos, responsionem dirigere decreverunt, qua illos ab incepto errore dissuadere contantur, pluribus relatis circumstantiis, quibus Jesum verum esse Messiam interpretabantur. Sed cum invidia illorum corda obdurasset, haud aliquid valuit apud annulos Toletanorum specifica contradictio. Tandem post Christi Domini mortem alia adversus ejus discipulos persecutio Jerosolymis est exorta, qua omnes ab urbe profugi Samariæ, Judæe, Palæstinæ et aliarum provinciarum orbis civitates in refugium ingredi decreverunt. Sed principum sacerdotum Jerosolymorum furor adeo exaudivit adversus eos, quod epistolas ad omnes synagogas orbis præmitteret, quibus præcipitur, ne discipulos Crucifixi illatenus recipiant; imo illos a suorum consortio ferocius expellant. Quorum decretum cum agnovisset Eleazarus, iterum suis rescripsit, haudquaquam obedirent canoni synagogæ Jerosolymitanæ, sed discipulos Christi admittendos et honorandos disseruit, maxime Jacobum, tamquam ad prædicationem illius provincie apostolum destinatum.

et alia verba
S. Eleazarus
scripsit

19 Post hæc cum beatus Petrus Apostolorum princeps sermonem de Christi divinitate coram populis et gentibus instreret, inter alios, quos ad fidei confessionem atraxit, Eleazarus consignatur, qui ab ipso Apostolo de fide edoctus, etiam fuit ablatus aquis protinus salutaribus, et illi adhærens, inter ejus discipulos fuit merito consignatus. Deinde Tamayus narrat, quomodo S. Eleazarus cum filiis in Hispaniam redierit, et inde Romam profecturus ad ethnicis Lugduni in Gallia comprehensus fuerit, ac ibidem pro Christo martyrium subierit, ut supra retulimus. Hæc autem omnia figmenta adornavit ex suo pseudo-Juliano, qui in Adversariis num. 9 et 10 inter alia sic fabulatur: Judæorum Hispanorum synagoga, quæ erat Hierosolymæ, non consentit morti Christi, nec fuit cum illis, qui petierunt Pilatum, ut occideretur; quin defenderat Jesum, ut patet ex evangelio Nicodemidum petierunt a Petro, ut mitteret Jacobum ad suos. Hujus gentis et synagogæ transtuli in Latinum et Arabicum epistolam, quam miserat ex Jerusalem ad Toletanos Judæos, quæ incipit: ELEAZAR ARCHISYNAGOGUS GENTIS HISPANIÆ.

accusatus pseudo-Julianum.

20 Tamayus hoc oraculo fretus in iisdem notis gloriatur: Multa in his Actis et illustra prorsus involvuntur Hispanicæ antiquitatis monumenta, quorum illustrationem fere omnis tam nostratum quam exterorum efflagitat eruditio. Verum Nicolaus Antonius hanc gloriolam non nihil minuit, dum in supradictis Mss. posthumis respondet hoc modo: Plura ex his locis Hispaniæ decora procedere jactat Joannes Tamayus; adventum Hebræorum scilicet in Hispaniam antiquissimum, cujus assertores olim et a Juliano deceptos jam confudit solidissimo de hac re commentario excellentissimus Mondexarensis Marchio, ubi et incolatum eorum cum Toleti (quem nescio quare tam antiquis radicibus indixum ei fuisse urbi prætendunt Toletophili) tum

cujus vana assertionis fuit

A in locis aliis, quorum ab eorundem Hebræorum lingua nomenclaturam derivant, non nisi ab Hadriani tempore, aut forsam ab ingressu Maurorum in Hispanias deduci posse, cetera de his mutuis epistolis Toletanorum et Hierosolymitanorum sub Christi triumphum scriptis litteris ficulna esse somnia confirmat. *Consulat itaque commentarium Marchionis Mondaxarensis, si quis hæc somnia operosius explosa legere desideret.*

et levi nominis
sua indigne
avis.

21 Ceterum tota hæc fabella nititur solo nomine cujusdam Eleazari, quem pseudo-Julianus apud Clementem lib. in Recognitionum num. 68 inter discipulos S. Petri numerari legerat. At eodem fundamento alios, quorum nomina ibidem leguntur, ex Hispania oriundos asserere poterat, si nomini eorum similem historiam addidisset, aut potius affinisset. Quod si nomen Eleazari ad hanc fabulam contenzendam requirebatur, tantum inspicere oportebat Antiquitates Judaicas Flavii Josephi vel Annales ecclesiasticos eminentissimi Baronii, ubi invenire est diversos Eleazaros, qui primo Christi sæculo floruerunt, et quos etiam pseudo-Julianus ex Hispania oriundos ac martyres dicere potuisset, si nomen eorum similibus episodis historicis error-nasset. Ostendunt itaque nobis pertinaces pseudo-Juliani et similibus fabulatorum defensores, ubi unquam in genuino quodam antiquitatis instrumento de S. Eleazaro et octo filiis martyribus Lugdunensibus invennerint fictitias illas historias circumstantias, quas jam retulimus.

arroganter in-
sultat scriptori-
bus Gallicis.

22 Atamen Tamayus sola nominis similitudine confusus (alia enim omnia adjuncta non nisi apud pseudo-Julianum reperire potuit) in iisdem notis scriptores Gallos arroganter redarguit his verbis: Hinc etiam annum agonis sancti Martyris et filiorum ex ipso textu Juliani percipies, et quam valde scriptores Gallos errare cognosces, qui dicunt temporibus Pbotini et Irenæi Eleazarum et filios agonizasse, ut inquit Sanssayus in Martyrologio Gallicano fol. 541, ut

etiam notavit Theophilus Raynaudus in Indiculo Sanctorum Lugdunensium fol. 214; imo et ipse hallucinatur, qui Martyrum passionem ad annum Domini clxxix rejicit. Quibus varietatibus explosis, jam Lugdunenses ulterius annum passionis suorum Martyrum percipient. *Etiam confidenter exteris obtulit epistolam responsoriam synagoga Toletanæ ad principes synagoga Hierosolymitanæ, quam fabulator quispiam corrupto idiomate Hispanico composuit, et ex cerebro suo fabricavit.*

AUGUSTI
G. C.

23 Nobis nec lubet nec vacat operosius refutare singulas has nugas, quibus referendis jam inde nimis diu immorati sumus, cum præsertim temerariam illam Tamayi confidentiam satis represserit eminentissimus Cardinalis Aguirrius, dum in Collectione maxima conciliorum Hispaniæ tomo I pag. 322 de scriptis ejus tale tulit iudicium: Ex iis turbidis et feculentis lacunis Joannes Tamayus de Salazar nimia crudelitate, et crisi nulla, delibavit, aut potius cocervavit figmenta innumera, iisque implevit sex illos tomos sui Martyrologii Hispani, a vulgo et semi-doctis receptos cum ingenti plausu; sed stomachum ac bilem moventes eruditissimis quibusque Hispanis et exteris. Nec contentus Tamayus aliena commenta suis scriptis inserere, adjecit e suo plurima tertio quoque verbo, ac præsertim carmina insulsissima, et nec grammatices nec poeseos leges servantia, tamquam olim a Maximo aliisque viris gravissimis scripta, quæ tamen partim ab ipso Tamayo, partim ab aliis convictoribus ejus in dono illustrissimi D. Didaci de Arce Reynoso, Inquisitoris generalis Hispaniarum, absque ullo genio aut sale composita fuerunt. *Non instituissem tam longam digressionem, nisi superius observassem, Theophilum Raynaudum nostrum, virum doctum ac minime credulum, ad has audaces pseudo-Juliani fictiones attonitum hæsisse, et quasi de vera Martyrum nostrorum palestra dubitasse.*

dum inter eos et
eruditus Hispanis
exploditur

C DE SS. QUIRIACO EPISCOPO, MAXIMO PRESBY- F TERO, ARCHELAO DIACONO, ET SOCIIS MM.,

APUD OSTIA TIBERINA.

J. P.

Cultus ex Martyrologiis, socii, tempus, Acta, et Archelai translatio.

CIRCA MEDIUM
SÆCULI III.
inducantur Fa-
ctis sacri, in
quo us habentur
in Marty-
rologio

C larius est horum Sanctorum memoria in multis Fastis sacris, quam historica martyrii eorum narratio, uti postea videbimus, quando ipsorum Acta examinabimus. Primo itaque producamus Martyrologia aliquot, in quibus memorantur. Martyrologium a Florentino vulgatum sic habet: In Hostia natalis sanctorum Quiriaci, et Archelai. Romanum vetus seu

parvum: Romæ, Hippolyti, Quiriaci, et Archillai. Ado: In Porto urbis Romæ, natalis sancti Hippolyti, Quiriaci, et Archillai. Adoni adde Usuardum, qui tres istos Sanctos eidem loco attribuit. Inter Martyrologia Hieronymiana contractu, quæ a nobis edita sunt, habetur in Rhinoviensi ac Richenoviensi solus Cyriacus, cum duobus aliis, hoc modo: Romæ, Cyriaci, Abundi, Innocenti.

AUCTOR
J. P.

Innocenti. *In Richenoviensi tamen scribitur Abundii, Innocentii : de quibus hac etiam die scorsim agimus. De S. Hippolyto superius annuntiatio consule diem hesternum. Hodiernos vero ita refert Martyrologium Romanum moder- num : Apud Ostia Tiberina sanctorum martyrum Quiriaci episcopi, Maximi presbyteri, Archelai diaconi, et sociorum, qui sub Ulpiano præfecto tempore Alexandri passi sunt.*

de eorum sociis. 2 Longus porro sociorum, quorum in Romano non exprimuntur nomina, manipulus nominatur in Actis, sive eorum compendio apud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die, quod producit ex gestis et Passione S. Aureæ virginis : de qua erit agendi locus cum eodem Martyrologio Romano ad diem proxime sequentem ; ita tamen, ut quædam hic etiam in antecessum sinus notaturi, quod in rem præsentem erit satis. Porro hujus Maximi et Archelai corpora Parma in templo cathedrali asservantur, ut titullæ ejusdem ecclesiæ indicant, inquit Ferrarius idem in Annotatione : Quiriaci autem et Aureæ virg. hisce adduntur apud Ughellum tomo II Italiæ sacræ, columna 142 editionis novissimæ Venetæ.

B Jam vero lectoris interest, ut paucis eum instruamus de Actis, e quibus tres Pugiles nostri, superius a nobis in titulo nominati, desumpti sunt a Baronio, reliquis sub generico sociorum titulo, non addito eorum nomine, annuntiat : quam Martyrologii Romani annuntiationem sequi etiam nobis visum est : propterea quod istius Sanctæ Acta, e quibus plurimorum sociorum nomina accepit Ferrarius, parvæ sunt auctoritatis, sicut patebit die, quo examinabuntur, vigesima quarta hujus mensis, dicente Baronio ad annum 229, num. 7. quod mendis plena in multis essent restituenda.

ac Ulpiano.

3 Baronius in notis hodiernis ad Martyrologium suum, ad Quiriacum episcopum et socios sic observat : Horum res gestæ narrantur in Actis S. Aureæ, ubi legitur, hos passos esse temporibus Hippolyti Portuensis episcopi, quem diximus Alexandro imperatore consummasse martyrium : unde corrigendi sunt, qui hos passos temporibus Probi imperatoris anno Domini cccxxv tradunt. Verum consuli possunt ea, quæ heri in Commentario historico-critico S. Hippolyti 2 u de verosimili ejus ætate sunt disputata. Interim nostros Martyres superius alligavimus circa medium sæculi tertii, cum spectent ad idem tempus, quo passus fuit probabilis S. Hippolytus. Sed si hisce alia superaddenda sint de tempore, poterit eorum ratio haberi die crastina, quando de Actis S. Aureæ tractabitur. Interim sequens compendium accipe e Ferrario.

4 Quiriacus episcopus, Maximus presbyter, et Archelaus diaconus una cum Eusebio et Concordio presbyteris Ostiæ orationibus vacantes mira circa infirmos operabantur, quo tempore S. Hippolytus episcopus Portuensis passus est, et Aurea virgo Ostiæ relegata fuerat. Nam damones ab obsessis corporibus expellebant, cæcos ad lumen revocabant, ægros et languidos a variis morbis liberabant. Cum Maximus et Archelaus quadam die ad Censorium, qui primas apud Ulpianum obtinebat, ob fidem Christi in carcere detentum, visitandum venissent, ut ipso carceris ingressu catenæ omnes, quibus Censorius constrictus fuerat, repente sponte sua ceciderunt. Quo miraculo Theodorus tribunus, et Felix, Maximus, Taurinus, Herculanius, Hiberius, Storacinus, Mennas, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Monasius, Amandinus, Olympius, et Cyprius milites carceris custodes ad Christum conversi, post triduanum jejunium aquis salutaribus expiati sunt, et a Quiriaco in fide confirmati, sacratissimo Christi corpore refecti.

5 Cum vero Quiriacus cum sociis multis Christianis comitatus illam * transiret, ubi Faustinus puer duodennis, sartoris filius, defunctus jacebat, patris lacrymis permotus, oratione illum ad vitam revocavit. His ad Ulpianum præfectum delatis, Ulpium vicarium Ostiam misit : qui Christianos diis immolare recusantes diverso pœnarum genere interficeret. Is itaque omnibus comprehensus, ac frustra minis a fide Christi deterritus, Maximum, Archelaum, Censorium, Faustinum eum ejus patre, Theodorum tribunum cum militibus supra memoratis, nudatos fustibus cædi, ac Deo gratias agentes capite plecti : Quiriacum vero in carcere necari præcepit x Cal. Sept. Quorum corpora Eusebius presbyter diversis in locis sepelienda curavit.

6 Lando episcopus Cremonensis sæculo nono dicitur transtulisse corpus S. Archelai, ut refert Ughellus tomo IV Italiæ sacræ columna 584 editionis novissimæ, ubi hæc sunt : E portu Romano detulit Cremonam corpus S. Achillei (sic ibi vocatur) illius, qui olim passus martyrium fuerat cum SS. Hippolyto atque Quiritio xxiii Augusti sub Alexandro imperatore, condiditque sub confessione. Quid vero sit confessio, multis exponitur in Hierolexico, a fratribus Macris edito, a pag. 179. Laus Benedicto successisse anno 876 apud Ughellum scribitur ; sed corrigitur in nota, ubi anno 877 adhuc vixisse Benedictum, invenies ex Harduino : quem vide tomo VI Conciliorum col. 191.

Martyr
quodam

ex Ferrario
* l. illac
F

Corpus S. Archelai Cremonam translatum.

F

A

D

DE SS. CLAUDIO, ASTERIO, NEONE, DOMNINA ET THEONILLA MARTYRIBUS,

ÆGIS IN CILICIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Horum Martyrum palæstra, patria, et antiqua eorum- dem memoria in Martyrologiis Latinis et Græcis.

ANNO CCLXXV

Hi Martyres
prævi sunt
Ægis.

Ægæ vel Ægææ quibusdam dissyllabum, aliis trissyllabum nomen, Græce Αἴγαλ et Αἴγαλα, apud antiquos plerosque topographos plurali numero insectitur, quantumvis a quibusdam Αἴγατα, id est Ægæa singulariter nominetur. In Oriente diversa sunt hujus fere nominis oppida, quæ Stephanus in Opusculo De urbibus, et Christophorus Cellarius in Notitia orbis antiqui ex veteribus cosmographis assignant. At Ægæ vel Ægææ, de quibus hic agitur, olim fuit episcopalis urbs Ciliciæ sub metropolita Anazarbena, quemadmodum illustrissimus Carolus a sancto Paulo in Geographia sacra, cum notis et animadversionibus Holstenii anno 1704 recusa, pag. 289 affirmat. In hac civitate fortissimi Athletæ, quos in titulo nominavimus, luculentum Christianæ constantiæ documentum dederunt, et prope illam vel in ipsa feliciter agonem suum consummarunt, ut ex Actis eorum fide dignissimis infra manifestum fiet.

licet aliqui assereant

2 Quapropter summo opere miramur, Simeonem Metaphrastem in Actis S. Zenobii et ejus sororis apud Suriam die xxx Octobris de Martyribus nostris scripsisse sequentia: Tam imperii quam furoris in Christianos relictus est hæres Diocletianus; statim autem Lysiam præfecit Ciliciæ, qui et ad cruciandum erat violentissimus, et ad alliciendum blanditiis maxima vi præditus. Ille autem cum venisset ad Mopsi urbem, excitat persecutionem adversus Christianos, eamque gravissimam et maxime horribilem. Tres autem numero adolescentes Claudius, Asterius et Neon fuerunt etiam exerciti in ea persecutione; quos quidem tulit Isanria, Larandus autem exercuit: ii enim a Lysia vehementibus et nullis subjecti cruciatibus, in crucem acti extra muros subierunt mortem malefactorum; eorum autem corpora projecta sunt devoranda a feris et volucris.

cius urbes.

3 Metaphrastes hoc loquendi modo inveniit, tres istos Pugiles nostros in Isauria natos esse, et non procul ab urbe Larandarum post varia tormentorum genera, ibidem invicto animo tolerata, martyrium subisse. Sed in assignanda illa martyrii palæstra certe fallitur, cum ex proconsularibus horum Martyrum Actis aliisque antiquis Græcorum ac Latinorum monumentis constet, illos Ægis in Cilicia passos fuisse. Larandus autem, vel potius Laranda, a quibusdam geographis adscribitur Lycaoniæ, vel ab aliis dubie collocatur in Pisidiæ ac Isauriæ con-

finio, quod Lycaonium simul attingit, ut apud citatum Cellarium in Notitia orbis antiqui tomo II lib. III cap. IV, sive pag. 123 videre est. Neque majorem fidem meretur opinio quorundam Græcorum, qui in Menologio Basilii imperatoris trudent, hos tres Fratres e Cilicia venisse Mopsuestiam, ut ab injusta noverca hereditatem paternam repeterent, ibique ab ipsa accusatos fuisse tamquam Christianos, eosque a præfecto propterea comprehensos, ibidem varia tormenta ac denique mortem subisse: quamvis enim Mopsuestia sit urbs Ciliciæ, tamen hæc nova martyrii palæstra ex Actis huic Commentario prævio subnectendis abunde refutabitur.

E

4 Quod vero attinet ad patriam horum trium Fratrum, nescimus, quo fundamento Metaphrastes illam Isauriam dixerit. Imo verisimiliter ex Cilicia oriundi fuerunt, quandoquidem Ægis vel Ægæis in Cilicia accusati, ab Ægeusi magistratu comprehensi et usque ad proconsulis adventum in carcere detenti sunt, ut patet ex initio Actorum, quod in quibusdam exemplaribus et apud eminentissimum Baronium in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 285 num. 4 sic sonat: Delati sunt ad judicem a noverca Claudius, Asterius et Neon, quod essent Christiani, deos injuria afflicentes, atque etiam Domnina et Theonilla ejusdem criminis reæ sunt constitutæ; omnesque victi in carcerem trasi sunt usque ad adventum proconsulis Lysie. Cum autem proconsul eirenniret provinciam, factum est, ut perveniret Ægeam, ubi sedens pro tribunali divit: Adducantur examini meo Christiani, qui hujus urbis magistratui traditi sunt ab officio. Lector ergo videt, illos Martyres comprehensos fuisse Ægæis, in qua civitate verosimiliter orti et educati fuerant. Hæc de veri martyrii palæstra et probabiliore trium Fratrum patria sufficiant, ut ad immemorabilem eorum cultum probandum progrediamur.

et in Cilicia
nati videntur.

5 Nostri Martyres hæc die memorantur in antiquissimis Martyrologii Hieronymiani exemplaribus, quorum una annuntiatio magis quam altera lurata est, ut ex ipsa textuum relatione mox in oculos incurret. Apographum Lucense apud Florentinum die xxiii Augusti sic habet: In provincia Liciæ natalis sanctorum Egias, Claudii, Steri, Neonis. At Corbeicæ paulo emendatus ita sonat: In provincia Ciliciæ natalis sanctorum Agiæ, Claudii, Asterii, Neonis, Domnini cum sociis eorum. Denique vetustissimus

Vetera quædam
Martyrologia
die xxiii Augusti

S. Willibrordi

S. Willibrordi codex eosdem Martyres adhuc clarus annuntiat his verbis : In provincia Cilicia, civitate Egeas, Claudii, Asterii, Neonis, Dominæ. Florus apud nos ante tomum secundum Martii pag. xxix omittit Dominam. et tantum tres Fratres ita memorat : In civitate Egeas passio sanctorum Claudii, Asterii, Neonis, qui sub Lysia præside crucifixi sunt.

his tribus Frat-
tibus addunt
duas mulieres

6 Nusquam hic fit mentio de S. Theonilla, quam tamen Usuardus in autographo San-Germanensi correcto (in aliis exemplaribus Martyrologii Usuardi tantummodo tres recensentur) S. Dominæ adjunxisse dicitur hoc modo : Apud Liciam civitate Egea sanctorum martyrum Claudii, Asterii, Neonis, Dominæ et Theonillæ, qui sub Lysia præside variis pœnis exercitati atque interempti sunt. Quamvis auctor hodierni Martyrologii Romani videatur suam annuntiationem ex Usuardo desumpsisse, tamen recte Liciam in Ciliciam commutavit, et hos quinque Martyres eadem die sic recensuit : Ægeæ in Cilicia sanctorum martyrum Claudii, Asterii, et Neonis fratrum, qui Christianæ religionis a noverca accusati, sub Diocletiano imperatore et Lysia præside post acerba tormenta cruci affixi, victores cum Christo triumpharunt. Passæ sunt post eos Donuina et Theonilla. Quod hic de noverca trium Fratrum nrmoratur, haud dubie ex Græcis vel etiam Latinis quibusdam Actorum exemplaribus acceptum est, ut ex supra dictis colligi potest, et ex infra dicendis confirmabitur.

eodem die pas-
sus.

7 Rabanus Usuardum secutus Lyciam pro Cilicia retinuit, et decimo Kalendas Septembris in suo Martyrologio breve Actorum compendium exhibet his verbis : Passio trium Fratrum sub Lysia præside, in provincia Lycia, civitate Ægea, hoc est Claudii, Asterii, Neonis, quos singillatim præses torqueri præcepit, primum Claudium equuleo suspendi, flammam pedibus ex parte laniatis adhiberi, testa acutissima et candela ardente latera ejus aduri; Asterium vero fratrem ejus similiter jussit in equuleo suspendi, carbones ardentes sub pedibus ejus substerni; tertium fratrem ejus, hoc est Neonem jussit in cervice torqueri, carbonis supermitti, et nervis dorsum ejus cadere. Mulieres autem, hoc est Dominam et Theonillam, projicere in terram, et adapis eas caeli et capita tondi, et sic carbonibus succendi; ad extremum vero corpora eorum sacco inclusa in mare jussit demergi. Ea, quæ Rabanus hoc loco breviter et obscure narrat, ex Actis infra edendis majorem lucem accipient.

lege carboni-
bus

* id est tondere
* forte eorum;

in Florentinus
etiam observat

8 Ex Martyrologis hactenus relatis aperte liquet, hos Sanctos ab immemorabili tempore cultum habuisse, et ex sequentibus observationibus patebit, Florentinum prudenter judicasse, dum de apographis suis Hieronymianis pag. 772 sic disseruit : IN PROVINCIA LICIAE. Aptius legit Martyrologium Corbeicense IN PROVINCIA CILICIAE; sed in eodem luto hæret, dum pro urbe EGEE, EGIAM martyrem sive etiam majori lapsu AGIAM legit. Sed et LICIAM retinet Rabanus, qui x Kalendas habet Passionem trium Fratrum sub Lysia præside in provincia Lyciæ, civitate Ægea, hoc est Claudii, Asterii, Neonis, quorum Aeta deinde pereurit, sanctorum etiam Dominæ et Theonillæ memoriam admiscens. Vetustissimum Martyrologium minori dissonantia CILICIAE pro CILICIAE scribit, et recte civitatem EGAS retinet (ita enim vocatur Ciliciæ civitas apud Tacitum, quæ Straboni EGAS

est, ÆGÆ Ptolomæo et Stephano.) LYCIAM pro CILICIA habet etiam Usuardus et ex eo Bellinus de Padua et Maurolycus. Acta sanctorum Martyrum trium germanorum Claudii, Asterii, et Neonis proconsularia et sincera exstant apud Surium tomo viii. Ili a noverca delati, pluribus tormentis vexati et crucibus affixi nobile certamen compleverunt.

in notis ad
Martyrologium
suum.

9 Eadem die in eadem urbe sanctæ mulieres Donuina (ita apud Surium scribitur, non Dominina) fustibus necata, et Theonilla vidua, vere Christi imitatrix, novacula abraso capite et silvestri rubo coronata, flagellis cæsa, et in ventre usta, immortalem coronam acceperunt. Hæ fortissimæ mulieres, quamquam sanctorum Fratrum germanorum in Passione sociæ non fuerint, cum tamen apud Ægeam sub Lysia proconsule, decimo pariter Kalendas Septembris agonem compleverint, ut ad calcem eorundem Actorum adnotatur, simul cum illis in albo Sanctorum et antiquis Martyrologiis fuisse scriptas, non est incongruum, licet injuria temporum et librariorum incuria deletæ deinde fuerint. Id suadent Martyrologium vetustissimum, in quo retinetur DOMNINA pro DONUINA, et Martyrologium Corbeicense, in quo legitur DOMINUS cum sociis suis; immerito in utroque nimirum præterita Theonilla, et DONUINA in DOMINUM immutata. Pro ASTERIO etiam in codicibus nostris restituendus est ASTERIUS. Hactenus Martyrologia Latina, quibus Græca nonnulla breviter adjungimus.

E

10 Die xxx Octobris Menologium Græcum Basilii imperatoris, quod sæculo x conscriptum est, contractis horum Martyrum Actis apud Ughellum in novissima editione Veneta Italiæ sacre in Appendice post tomum decimum col. 283 præfigit hunc titulum : Certamen sanctorum martyrum Claudii, Asterii, Neonis et Theonillæ. Post hæc sequitur Actorum compendium, quod paragrapho sequente transcribemus. Magna Græcorum Menæa eodem die celebrant annuam memoriam τῶν ἁγίων μαρτύρων Ἀστερίου, Κλαυδίου, Νέωνος, καὶ τῆς ἀδελφῆς αὐτῶν Νεονίλλας, id est, sanctorum martyrum Asterii, Claudii, Neonis, et sororis eorum Neonillæ. Non scimus, qua vilitatis specie collectores Menæarum Neonillam trium illorum Martyrum sororem appellaverint: nam in proconsularibus Actis infra exhibendis Theonilla, quam Grævi in Neonillam transformarunt, coram præside testatur, sese viginti tribus annis viduam mansisse, et tres Fratres in iisdem Actis pueri vocantur. Non est autem satis verosimile, Martyres adeo juvenes sororem tam maturæ ætatis habuisse.

quamvis in
die xxx Octo-
bris

11 Deinde Græci in laudatis Menæis Martyres nostros eorumque his versiculis :

tantum in
los Fratres et
unam mulierem
celebrant.

Κλαύδιος, Ἀστέριος, ἀλλὰ καὶ Νέων
Ἄθλων ξίφους ὠφθησαν ἀστέρες νέοι.
Ἐπὶ εὐλοῦ ταβείσα καὶ Νεονίλλα
Σύλου παλαιῶν ἐξερέγεται βλάβην.

Mihi Claudius, et Asterius, ac etiam Neon
Certamine ensis sidera videntur nova.
Extensa vero corpore in ligni trabe
Eructat dannum ligni Neonilla vetustum.

Poeta Græcus his obscuris versiculis indicare voluit, ni fallor, tres istos Fratres gladio interfectos fuisse, et Neonillam in ligno extensam pleno ore celebrasse et quodam modo eructasse laudes Christi, qui in ligno crucis restauravit vetus dannum, quod protoparentes nostri humano generi per fructum ligni intulerant. Præterea

rea

A ea auctor horum carminum frigide alludit ad nomen proprium Νέων, quo unus ex Martyribus appellatur, et adjectivum νεός, quod Latine novum significat. Denique apparet etiam aliqua allusio inter nomen proprium Asterii et vocem Græcam ἀστέρης, qua stellæ vel astra indicantur. Forte sanctam Martyrem, quæ in antiquis Actis et Menologio Basiliano diserte Theonilla vocatur, recentiores Græci propter similem allusionem ad adjectivum νεός, id est, novus, in Neonillam transmutarunt. Collectores Meniorum his versiculis subnectunt satis proluxa eorundem Martyrum Acta, quæ tamen ab authentice illorum Actis non parum discrepant, ut jam paragrapho sequente observabimus.

§ II. Discrimen inter Acta Græca et Latina, et varia horum exemplaria.

^B Menologium Basilianum imperatoris, quod ab Ughello in Italia sacra editum est, in Appendice post tomum decimum novissimæ editionis Venetæ col. 283 synopsis Actorum exhibet his verbis: Claudius, Asterius, et Neon, Diocletiano imperatore et Lysia Ciliciæ præfecto, ætate integra et florenti, et germani fratres e Cilicia Mopsuestiam profecti facultates paternas a noverca repetere et persequi lite ac iudicio ceperunt; sed illa, ne quid daret, detulit eos ut Christianos. Quare retenti a præfecto et interrogati, Christum libere confessi sunt. Inde in theatrum deduci nudatique et in equuleum sublato primum fustibus mulctantur, deinde unguibus ferreis acerbissime depectuntur, tum multis aliis affecti suppliciiis una omnes constricti catena et extra urbis mœnia tignis in altum erectis allixi, martyrii coronam consecuti sunt. Post hos sancta Theonilla in sublime capillis sublata, scipionibus usque adeo cæditur, ut inter diros cruciatus exspiravit. Ad hunc Menologiæ tertium quendam notasse juverit.

in quo nonnulla obscura accurrunt.

^C 13 Imprimis Acta proconsularia de lite, quam tres isti Fratres ad hereditatem paternam exigendam novercæ suæ intentasse dicuntur, nullum verbum faciunt. Facile tamen credidero, privignos ab iniqua noverca fortunis eorum inibante tanquam Christianos accusatos fuisse, cum in aliis antiquis Actorum exemplaribus a noverca ad iudicium delati legantur, at supra num. 4 vidimus. Præterea videtur Menologium Basilianum implicite asserere, Mopsuestiam non esse sitam in Cilicia, dum confidenter narrat, quod hi Fratres e Cilicia Mopsuestiam profecti, iudicæ facultates paternas a noverca sua repetere ceperint. At communi consensu Mopsuestiam, quæ simpliciter a Plinio Mopsos et ab aliis divise Mopsi Hestia nominatur, in Cilicia collocat antiqui geographi, inter quos Stephanus Byzantinus ad nomen hujus urbis habet sequentia: Mopsi Hestia oppidum Ciliciæ ad Pyramum a nemine sila, quæ a Mopso vate nomen habet. Procopius autem in Opere de Edificiis Justiniani imperatoris lib. v cap. v ad rem nostram ita scribit: Urbs est Ciliciæ Mopsuestia, vatis, ut ferunt, illius antiqui opus. Patet ex his aliisque testimoniis, quæ brevitas causa omitto, Mopsuestiam Ciliciæ adscribendam esse. Quæ crisi igitur auctor Menologiæ Basiliani affirmat,

hos Martyres e Cilicia Mopsuestiam discessisse? Denique videtur his Fratribus Mopsuestiam pro palæstra martyrii assignare. Sed hæc in re pugnat cum Actis antiquissimis, ut paragrapho præcedente monuimus, et ex ipsis infra manifestum fiet.

14 Litem novercæ intentatam, et distinctam martyrii palæstram silent magna Græcorum Menæa, in quibus post versiculos supra relatos sequuntur Acta Græca, quæ sic Latine interpretantur: Sub primo consulatu Diocletiani, Lysia Ciliciæ præside, erant hi Christiani et germani fratres, qui simul habitabant, et sufficientes divitias possidebant. Post obitum matris suæ acceperunt novercam, quæ, postmodum mortuo etiam eorum patre, facultates privignorum suorum acquirere studens, eos velut Christianos præsidi prodidit. Hi vero Juvenes interrogati dixerunt præsidi: Nos quidem omnia contemnimus, o præses, et quidquid propter fidem nobis evenerit, sustineamus. Hæc autem, quæ in locum matris nostræ iufeliciter successit, non religionem nostram persecuta, nos ad tribunal tuum adduxit, sed paternam ac maternam hereditatem, quæ copiosa est, sibi vindicare studens. Quibus auditis, visus est præses ad eundem scopum proprio suo jure coluicare, et statim Claudius jussu ipsius a quatuor corporis partibus extensus est, ac terguum ejus virgis laceratum. Deinde per extrema manuum suspensus, subjectis pedibus ejus ardentibus carbonibus, adustus est, et latera ipsius ferreis pectinibus laniata sunt. Tum testis acutis perfrectum ejus corpus iucensis chartis ambusserunt.

et magna Græcorum Menæa

AUCTORE
G. C.

in Actis hœc in Martyrum,

15 Sanctus inter hæc omnia audiebat. Sacrifica diis et hber abibis. At ille: Iterum dixi, inquit, propter fidem Christi mei contemno ipsam mortem. Fac, quod volueris. Tunc a stipite depositum in carcerem rejecerunt, et Asterium præsentarunt, ad quem Lysias dixit: Quod tibi nomen est? Cum taceret, dentes ejus frangi præcepit, et per præconem antibus ipsius iugeri: Sacrifica diis. Ille vero respondit: Quod facere libet, fac, o præses: ego enim Christum ac Deum meum nunquam abnegabo. Tunc suspensus et dilaniatus est, suppositaque ardentium carbonum congerie, pedes ejus adusti sunt, eumque flagris concisum in carcerem retruserunt. Deinde adluxerunt Neoneum, qui nomen interrogatus respondit: Si nomen meum scire vis, o præses, Neon vocor; nec est, quod plus a me speres: germanus enim frater sum eorum, qui ante me jam torti sunt; ab illis separari non possum, sed pro confessione Christi mei adsum tibi. Proinde quod facturus es, facito. Tunc etiam ipsum distentum atrociter verberatum, pedibusque ejus carbones ignitos substraverunt, eumque multis horis cæsum in carcerem reduxerunt.

16 Postridie, Lysia sedente pro tribunali, rursum sanctum Claudium produxerunt, quem Lysias exhortari et a sententia deducere voleus, sic allocutus est: Dic nobis, meliusue tibi consuluit? Cui Sanctus: Auferentior tibi adsto, quam heri, et tormentis tuis factus sum robustior et confidentior. Tum extremis manibus et pedibus acerrime constrictum suspenderunt, et manualibus instrumentis diductas membrorum compages distenderunt, et post multas horas ita seminecem solutis artibus iterum carceri manciparunt. Asterium adstantem respiciens præses dixit: Quid ais? Decrevisti sacrificare diis, et

quæ h. Latine reddi in exhibemus.

ACTORUM
G. G.

deinceps hæc supplicia evadere? Cui Sanctus: Qui Deum verum novit, et omnem in eo spem collocavit, mortem non eruat, quamvis iniquis tormentis afficiatur. Tum Lysias dixit: Suspendite ipsum, latera ejus fodicate, extrema manuum et pedum præcidite, et ignitis verutis crura ipsius adurite. Quibus factis, Sanctus asperissimos dolores sentiens exclamavit: Videat Deus, quæ facis, crudelissime, et penam te dignam exspecta. Tunc præses hunc in carcerem retrudi præcepit, aliumque sibi ad questionem sisti. Cum Sanctus compareret, et æque constans esset, distentum nervis conciderunt, prioribusque vulneribus et plagis renovatis, totum corpus dilaniatis artibus nonnihil vulnus fecerunt, et eum rursus carceri incluserunt.

narant aliqua,

17 Tunc etiam Sanctorum sororem Neonillam præses adduci jussit, et cum eam rupe firmiorem in fide Christi invenisset, faciem ejus colaphis percuti imperavit, pedes colligari, et plantas loris cædi; deinde his factis, ex vincetis manuum summitatibus suspendi, capite radi, et a quatuor extremis corporis partibus distentæ carnes crudis nervis lacerari. Denique supinæ et in terram prostratæ viscera carbonibus torruerunt, et eam sic vita privarunt Venerandum ejus corpus sacco inclusum in altum mare jactarunt. Milites vero extra muros nrbis corpora sanctorum Claudii, Asterii, et Neoui concidentes, ea escam feris projecerunt. Sic gloriosi Martyres et germani fratres vitam finiverunt. Præter illa, quæ paragrapho præcedente ad annum Menæorum annuntiationem de Neonilla seu Theonilla notavimus jam nonnulla ex his Actis Græcis discutiemus.

ab Actis pro
consularibus
div r pavia.

18 Initio horum Actorum dicuntur nostri Martyres passi sub primo consulatu Diocletiani, quod intelligendum est de primo consulatu, quem Diocletianus jam imperator gessit: nam in fastis consularibus apud Petrum Belandum pag. 250 legimus, antea anno Christi 284 Diocletianum et Animum Bassum M. Aurelio Carino et M. Aurelio Numeriano consulibus suffectos esse. Verum hic imperfectus Diocletiani consulatus ab aliquibus inter alios ejus consulatus non numeratur, et in quibusdam fastis consularibus non exprimitur. In aliis tamen fastis anno sequenti notatur secundus Diocletiani consulatus cum Aristobulo, qui anno Christi 285 respondet. Facile ergo intelligitur, quomodo Græci in Menæis suis hunc primum Diocletiani consulatum appellare potuerint. Si quis hac de re plura desideret, adeat Tillemontium in Historia Imperatorum tomo IV pag. 396, ubi clare videbit, anno Christi 285 Diocletianum cum Aristobulo consulem fuisse, et consequenter Martyres nostros eodem anno lauream martyrii consecutos esse.

quibus 2 pos
128

19 Nemo nobis hic ex Eusebio opponat, Christianos eo tempore agna religionis suæ libertate fructos esse, et persecutionem Diocletiani primum post annos aliquot ab initio imperio cepisse: nam facile ad hanc objectionem respondebimus, particulares urbium vel provinciarum præfectos pro privata superstitione vel spe lucri semper habuisse occasionem vexandi Christianos, et antiqua imperatorum edicta in favorem suum allegare potuisse, licet imperator quispiam in cæcitate religionis Christiana conniveret. Hinc Ruinartius in præfatione ad Acta Martyrum sincera et selecta, quæ Parisiis anno 1689 edidit, pag. LXII lectorem ea de re prudenter præmonet his verbis: Non tamen imus inficias, primis Dio-

letiani temporibus Ecclesiam nullis edictis agitatam fuisse, nec tum Christianos, maxime in his locis, quæ sub speciali Diocletiani cura erant, inquisitos fuisse, ut ex Eusebii Historia initio libri oclavi constat. Unde si tunc martyria aliquot fuere, aut veterum legum auctoritate, aut ex præsidum genio, vel alia quavis occasione absque edictis patrata sunt. Forsan hic Ciliciæ præses Lysias copiosis illorum Martyrum opibus inhiabat, quemadmodum in Menæis indicatur.

et assu, hali.

20 Præter alias discrepantes minoris momenti circumstantias, quæ in his Actis occurrunt, et quas eruditus lector haud difficulter observabit, Menæa prorsus silent de supplicio crucifixionis, quo tres isti Fratres affecti fuerunt, et quod in Menologio Basiliano sic Græce memoratur: Εἶτα ματα πολλὰς πικρὰς καὶ διαφόρους βασάνους, δῆσαντες αὐτοὺς οἱ στρατιῶται εἰς μίαν ἀλυσιν, ἀπηγάγον ἔξω του τείχους, τῆς πόλεως, καὶ ἐπὶ ξύλον κρεμάσαντες, καὶ ἦλοι προσηλώσαντες, ἐπόρευσαν. Hoc est: Deinde post multa acerba et diversa tormentata milites una catena illos constrictos extra murum civitatis abduxerunt, et in ligno suspensos ac clavis affixos occiderunt. Præterea neque in Menologio Basiliano, neque in Menæis ullum fit verbum de S. Domnina, quæ tamen sub eodem Ciliciæ præfecto coronam martyrii adeptæ est, et quam vetera nonnulla Martyrologia Latina cum quatuor aliis conjungunt. Porro martyrium S. Domninæ nobis satis certum est Actis proconsularibus, de quibus jam pauca præmonebimus.

E

postlu-mari-um

21 Surius, Baronius, ac demum Ruinartius inter Acta Martyrum sincera et selecta ex variis codicibus historiarum horum Martyrum ediderunt. Postremus autem editor Ruinartius in Opere jam laudato Parisiensis editionis pag. 278 et sequente præfigit illis Actis hanc admonitionem: Sub Lysia præside Ciliciæ multos Christianos martyrium consummasse tradunt tabulæ ecclesiasticæ; quos inter celebres sunt Claudius, Asterius, eorumque socii, quorum Acta proconsularia integra atque germana a Surio ad diem xxiii mensis Augusti, et a Baronio ad annum cclxxv ex tribus codicibus manuscriptis edita sunt. Eadem in quatuor codicibus manuscriptis invenimus, quorum unus ex nostra sancti Germani bibliotheca annorum est circiter septingentorum; alter vero monasterii Corbeicensis ad annos quadringentos accedit. Tertius est insignis bibliothecæ S. Genevæ Parisiensis, ac quartus RR. PP. Carmelitarum exalceatorum Conventus Parisiensis, qui duo paulo antiquiores videntur. In his autem eadem omnino quæ apud Surium et Baronium habentur; sed diversæ, et quidem, ut existimo, antiquioris versionis: quam idcirco, et quod nondum in lucem prodierit, alteri prætulimus. Si quid tamen in aliis notato dignum sit, suo loco adnotabimus. De die vel anno, quod isti Martyres passi sunt, nulla potest esse difficultas, cum utrumque in Actis expressum sit. Annus Diocletiani Augusti et Aristobuli consulatus designatur cclxxxv. Dies vero diserte exprimitur, scilicet decimus Kalendarum Septembris, quo die eorum memoria in Martyrologiis vulgatis celebratur.

F

22 His addimus aliqua eorundem Actorum manuscripta exemplaria, quæ in Museo nostro conservantur. Inter ea primum locum meretur codex noster Fuldensis, signatus Q. Ms. 6, qui cum San-Germanensi Ruinartii codice de antiquitate certare posset. In illo legitur eadem martyrii substantia, quamvis hinc inde phrasibus mutetur. Insuper ex eodem, ni fallor, codice Ful-

vasta eorum
dem Actorum
exemplaria
crucemus

densi

A *denari habemus apographum, quod cum manuscripto Trevirensi sancti Marimmi collatum est. Hoc ab illo in paucis minoris momenti periodis differt: ubi enim Fuldense habet exempli gratia me nocere non poteris, et te consentiant, ibi Trevirensis mihi et tibi posuit, aliasque similes constructiones correxit. Tertium Actorum exemplar prodit ex Passionali pergamento canobii Bodecensis in diocesi Paderbornensi, quod etiam stylo nonnihil ab aliis discrepat, et videtur recentioris ævi, quia omittit periodum, quæ in codice Fuldensi utcumque erasa est, ut in Annotatis postmodum monebimus. Cum autem editio Ruinartii ex pluribus codicibus antiquis, redierit, hanc recusam cum recensitis apographis nostris confere us, et in Annotatis vel in margine observabimus discrepantiam, quando aliqua notatu digna occurrerit.*

salutem æternam: quia propter Christum hæc patientur. EX IMPRESSIS.

3 Tunc Lysias præses unguis eum vexari præcepit. Claudius dixit: Meum propositum hoc est, ut ostendam tibi, quia demones defendis Tormentis enim me * non poteris nocere; animæ autem tuæ ignem inextinguibilem providisti. Lysias præses dixit: Accipientes testem aspernam, lateribus ejus incumbite et candelas ardentes eidem applicate. Cumque factum fuisset, Claudius dixit: Mihi ignis et tormenta tua salvam facient animam: quoniam quæ patior propter Deum, lucrum habeo magnum, et pro Christo mori divitias multas. Lysias autem iratus de equuleo eum deponi, et in custodiam dari præcepit. ut Christianam fidem illoccerret, * Trev. mihi

4 Euthalius commentariensis dixit: Secundum præceptum potestatis tuæ, domine præses, adstat Asterius frater secundus. Lysias præses dixit: Crede vel tu, et sacrificia diis, ante oculos tuos habens tormenta quæ contradicentibus sunt parata. Asterius dixit: Deus unus est, qui est venturus solus, in cælo habitans, et humilia respiciens in magna virtute sua. Ut hunc colerem et diligerem a parentibus mihi est traditum. Illos autem, quos tu colis, qui a te dii esse dicuntur, nescio. Perdilio virorum omnium vestrorum, qui tibi consentiunt, adinventio ista est, non veritas. Tunc Lysias in equuleo eum suspendi præcepit, dicens: Torquentes latera ejus, dicite illi: Vel nunc credens, diis sacrificia. Asterius dixit: Frater sum illius, qui paulo ante interrogationibus tuis respondit. Mihi et illi unus est animus, una confessio. Age, quæ potes. Meum corpus in potestate habes, animam non habes. etiam fratres ejus

5 Lysias dixit: Adprehendite ferreos morsus, et contigite pedes ejus, et fortiter torquete eum, ut sentiat et corporis et animæ cruciatus. Asterius dixit: Stulte, insane g, quam ob causam me tormentis affligis? Non habes ante oculos quæ tibi pro his redditurus est Dominus? Lysias dixit: Carbones ignis substernite pedibus ejus: virgis autem et durissimis nervis dorsum ejus et ventrem contundite. Cumque factum fuisset, Asterius dixit: Cæcus es in omnibus. Hoc autem a te peto, ut nullam partem corporis sine plaga dimittas intæsam. Lysias dixit: Custodiatur cum ceteris. in primis Asterium

6 Euthalius commentariensis dixit: Adstat frater ipsorum tertius, nomine Neon. Lysias dixit: Fili, vel tu accede, et sacrificia diis evasurus tormenta. Neon dixit: Dii tui, si quid virtutis habent, defendant se ipsos ab his, qui eos negant, et tuam defensionem non requirant. Si vero malitiæ eorum es socius, multo melior sum diis tuis, et te, quia vobis non obaudio, habens Deum verum, qui fecit cælum et terram. Lysias præses dixit: Fraugentes cervicem ejus dicite illi: Noli deos blasphemare. Neon dixit: Blasphemus tibi esse videor dicens veritatem? Lysias dixit: Pedibus eum extendite, et carbones mittite super ipsum, et nervis dorsum ejus concidite. Cumque factum fuisset; Neon dixit: Quod mihi utile esse scio et animæ meæ lucrum, id faciam. Non possum propositum meum mutare. Lysias dixit: Sub cura Euthalii commentariensis et Archelai spiculatoris, foras civitatem tres hi fratres, ut digni sunt, crucifigantur, ut aves corpora eorum lacerent h. ac deum Neonen torqueri jubet, omnesque morti adjuvat.

7 Euthalius commentariensis dixit: Secundum præceptum claritatis tuæ, domine, adstat post quos Dominam

ACTA PROCONSULARIA.

B *Ex Parisiensi Ruinartii editione pag. 279 et sequentibus, quam cum Ms. codice nostro Fuldensi et aliis apographis contulimus.*

Lysias a præses provinciæ Lyciæ; b in civitate Ægea, sedens pro tribunali dixit: Offerantur decrezioni * meæ: Christiani, qui traditi sunt curialibus hujus civitatis ab Officio. Commentariensis Euthalius c dixit: Secundum præceptum tuum, domine, quos potuerunt Christianos comprehendere, cariales istius civitatis offerunt tres pueros fratres, et duas mulieres cum infantulo. Ex his unus ante conspectum claritalis tuæ adstat. Quid de eo præcipit nobilitas tua? Lysias præses dixit: Quis diceris? Respondit: Claudius. Lysias præses dixit: Noli juventulem tuam cum insaniam perdere d. Sed jam nunc accedens, sacrificia diis, secundum præceptum domini nostri Augusti, ut possis, quæ tibi præparata sunt, evadere tormenta. Claudius dixit: Deus meus talia sacrificia opus non habet, sed elemosynas et conversationes justas e: dii enim vestri demones immundi sunt; ideo hujusmodi sacrificiis delectantur, perdentes animas in æternum, has dantaxat, quæ eos colunt. Unde in nullo persuades mihi, ut eos colam. cum Lysias Claudium interrogatum a b * at. presentiar c

2 Tunc Lysias præses ad virgas eum aptari præcepit, dicens: Alio genere ejus insaniam non vincam. Claudius dixit: Etsi graviora tormenta adhibeas, in nullo me lædes; animæ vero tuæ provides æterna tormenta. Lysias præses dixit: Domini nostri imperatores f jusserunt Christianos vos sacrificare diis, contradicentes puniri; cedentibus autem honores et munera polliceri. Claudius dixit: Munera eorum temporalia sunt; confessio vero Christi æterna est salus. Tunc Lysias præses in equuleo eum suspendi jussit, et flammam pedibus ejus adhiberi; sed et de calcaeis ejus partes abscidi, et offerre * ei. Claudius dixit: Qui Deum timent, nec igne nec tormentis possunt lædi. Magis enim proderit eis in verus tormentis ubi i imperas. ut.

* Fuld. autem

13 IMPRÆBIS.

Domina. Lysias dixit : Vides, mulier, quæ tormenta et ignis parentur tibi. Unde si vis evadere, accede, et sacrificia diis. Domina dixit : Ne in ignem æternum incidam et tormenta perpetua, Deum colo, et Christum ejus, qui fecit cælum et terram, et universa, quæ in eis sunt. Nam dii vestri lapidei sunt et lignei, facti hominum manibus. Lysias dixit : Seponite vestimenta ejus; nudam eam extendite, et omnia membra ejus virgis concidite. Archelaus spiculator dixit : Per sublimitatem tuam, Domina jam defecit. Lysias præses dixit : Corpus ejus projicite in profundum locum Illuminis.

et Theonillam

8 Euthalius commentariensis dixit : Adstat Theonilla. Lysias præses dixit : Vides, mulier, cujusmodi ignis, vel quæ tormenta his præparentor, qui ausi fuerunt contradicere. Qua de re accedens honora deus, et sacrificia, ut possis evadere tormenta. Theonilla dixit : Ego ignem æternum timeo, qui potest corpus et animam perdere, et horum quam maxime, qui impie reliquerunt Deum, et adoraverunt idola et dæmonia. Lysias dixit : Alapis tundite faciem ejus, et projicite eam in terram, ligantes pedes ejus, et torquete fortiter. Cumque factum fuisset, Theonilla dixit : Si tibi bonum videtur, ut ingenuam mulierem et peregrinam sic torqueas, tu seas. Videt Deus, quid agis. Lysias dixit : Suspensam capillis, faciem ejus alapis cædite. Theonilla dixit : Non sufficit quia me nudam statuisti? Non autem me solam, sed et matrem tuam et uxorem confusionem induisti per me : Omnes enim mulieres unius naturæ sumus i.

diversis cruciatibus interficit.

9 Lysias dixit : Habes virum, aut vidua es? Theonilla dixit : In hodiernum diem xxiii annos habeo, ex quo sum vidua; et propter Deum meum sic mansi, jejunans et privigilans in orationibus ex quo recessi ab immundis idolis, et cognovi Deum meum. Lysias dixit : Novacula acuta radite caput ejus, ut vel sic erubescat : et cingite eam rubo campestri, et extendite per quatuor palos, et lora non solum dorsum, sed et totam corpus ejus concidite. Carbones etiam ventri ejus supermittite; et sic moriatur. Euthalius commentariensis et Archelaus spiculator dixerunt : Domine, jam animam dimisit. Lysias dixit : Date saccum, et corpus ejus in eum mitte, et ligate fortiter, et projiciatur in mare. Euthalius commentariensis et Archelaus spiculator dixerunt : Secundum præceptum eminentiæ tuæ, domine, ut jussisti circa Christianorum corpora, sic factum est k. Habita est passio hæc in civitate Ægea, sub Lysia præside, x Calendas Septembris, Augusto et Aristobolo consulibus : de quibus Sanctorum passionibus est Deo honor et gloria.

ANNOTATA.

a In quibusdam Actorum exemplaribus hic aliqua præcedunt de novæcæ privignos suos accusante, ut § 1 Commentarii prævii num. 4 nominamus. Sed in Codice Fuldensi et aliis apographis nostris initium Actorum cum hac editione Ruinartiana convenit.

b Ruinartius in notis recte monet, et ex ur-

be Ægeensi patet, pro Lyciæ vel Licæ, ut alia D apographa habent, substituendum esse Ciliciæ, quod etiam confirmatur ex veteri Martyrologio Corleicensi et Actis S. Zenobii, quorum fragmentum in Commentario prævio num. 2 exhibuimus.

c Hæc periodus in codice Fuldensi sic legitur : ab officio commentariensi. Euthalius dixit etc. Sensus ergo hic ita dividitur, ut commentariensi conjungatur eum officio, quod hoc loco ministros justitiæ vel apparitiones significat, ut alias sæpe diximus. At etiam in Trevirensi manuscripto post officio periodus clauditur, et commentariensis convenit cum rō Euthalius, qui in editis Eulalini appellatur. Commentariensis autem vocatur ille, cui cura rerum committitur, eo quod nomina rerum in commentariis scribat, ut Ruinartius observat, et in Glossario Cangiano fusius videre est.

d In codice Fuldensi sensus ille sic exprimitur : Noli decipi juventutis insaniam; verum nunc accedens etc.

e In apographo Bodecensi hæc ita leguntur : Deus mens tali sacrificio opus non habet; sed elemosyna et conversatione justa. In Trevirensi autem manuscripto hæc eadem in ablativo pluralis numeri ponuntur. E

f Quamvis hic imperatores in plurali numero nominentur, et supra dumtaxat præceptum domini nostri Augusti memoretur, hæc differentia sinceritati Actorum nihil officit, ut Honoratus a sancta Maria in Animadversionibus ad regulas Criticæ Dissertatione III art. VI sive tomo I pag. 279 erudite probat, et Tillenontius tomo IV Monument. eccles. pag. 693 fatetur.

g Hæc duriora Martyris verba etiam non obstant sinceritati Actorum, ut Honoratus a sancta Maria in Opere proxime laudato Dissert. IV art. VIII, sive tomo I part. II pag. 51 contra criticos quosdam evidenter ostendit.

h In Actis apud Surium et eminentissimum Baronium sic legitur : Lysias introgressus, obduxit velum, et post exiens, ex tabella recitavit sententiam dicens : Claudius, Asterius, Neon fratres Christiani, deos blasphemantes et sacrificare renuentes, ante atrium erui affigantur, et corpora eorum avibus laeranda relinquantur. Et subjecit : Curent hæc Claudius commentariensis, et Archelaus spiculator. Antequam autem ducerentur, recepti sunt in custodiam. Ruinartius in notis circa morem obducendi veli antequam ferretur sententia, S. Basilium in Epistola LXXIX ad Eustathium, et eminentissimum Baronium in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 285 num. 9 assignat. F

i Hæc ultima periodus in codice nostro Fuldensi ita erasa est, ut non nisi difficulter et ex conjectura legi possit. Hinc in apographo Bodecensi prorsus omittitur. Forsan hanc aliquis erasil, ne castas aures offenderet. Sed nos eum Ruinartio potius fideles, quam scrupulosi esse volumus.

k Hic in codice nostro Fuldensi et aliis apographis apud Ruinartium terminantur Acta proconsularia, quibus haud dubie veteres Christiani sequentem clausulam de loco et tempore martyrii addiderunt.

A

D

DE SS. TIMOTHEO ET APOLLINARE MARTYRIBUS,

REMIS IN CAMPANIA GALLIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Cultus e Fastis sacris; tempus martyrii; venerationis propagatio.

EXISTENTE CIRCI-
TER S. EC. III
Annuntiationes
e Martyrolo-
gicis

Horum duorum Martyrum memoria ignatur hoc die in Fastis sacris antiquæ ac bonæ notæ. Adv enim sic eos annuntiat: Eodem die, natalis sanctorum Timothei et Apollinaris, qui apud Rhemensium urbem consummato martyrio cælestia regna meruerunt. Adoni adde Usuardum: Item natalis sanctorum Timothei et Apollinaris etc. iisdem, ut Ado, vocibus. Mitto varia Martyrologia Hieronymiana contracta, videlicet Regine Succie, Augustanum ac Labbeanum; sed in his duobus postemis notatur post Timotheum proxime Sidonii Apollinaris nomen (in Labbeano scribitur Sydonii) quod suspicor perperam ibi esse adjectam: nam S. Sidonius Apollinaris episcopus, qui hæc etiam die a nobis datur cum Romano Martyrologio, ad Arvernos spectat: aisi forte ibi præter aliorum morem voluerit scriptor mentionem facere solius Timothei, ac seorsim sine particula copulativa etc, nec non sine positione loci annuntiationem referre Sidonii Apollinaris. Apud Florentinum post textum Martyrologii, quod sub nomine S. Hieronymi vulgavit, sequitur aliis litteris: Remis civitate natalis sancti Tymothei et Apollinaris: hic vero ibidem recte distragitur a Sidoario Apollinare Arvernensi: subditur enim: Arvernis natalis sancti Synodi (immo Sidonii) episcopi. Hæc, tametsi aliis characteribus a dicto tertia sint discreta, non carent tamen suo pondere in rem nostram. Annaa duorum nostrorum Pagilum commemoratio habetur in Martyrologio Romano, et eodem fere modo exprimitur, quo apud Adouem et Usuardum existat: Rhemis in Gallia natalis sanctorum Timothei et Apollinaris, qui ibidem consummato martyrio cælestia regna meruerunt. Plures annuntiationes non inquiri, cum hæc sufficiant.

Observationes
de Martyrum
Actis, ac tem-
pore passionis.

2 Non est quod lector hic expectet observationes nostras in Acta horum Martyrum, ac in tempus, quo lauream certaminis consecuti sunt: nam quandoquidem eadem conaectuntur cum Actis SS. Marii ac sociorum martyrum Remensium, quæ die xxii hujus mensis a nobis illustrata sunt, ac consuli possunt, quæ tunc animadvertenda darimus; actum ageremus, si novum iterum hoc loco de eorum valore, et tempore, cui hodiernorum Pagilum duorum palma videatur interenda, examen institueremus. Tempus itaque laureati illorum certaminis affigimus exenti circiter sæculo tertio, sicut hesterno die de aliis factum est. Quænam vero in historia martyrii, quem ex Flodoardo typis commitemus, a nobis omissa sint, quia heri data, indicabitur in

Annotatis. Quamquam vero dolendum sit, non pervenisse ad posteros primigenia et genuina SS. Timothei et Apollinaris Acta; aliunde tamen suppeditantur monumenta plurima, quibus defectus iste abunde suppletur, et quibus illustrissimorum Martyrum gloria cum cultu quodam singulari, et cum summa eorum æstimatione perseveravit constanter variis locis ac sæculis.

3 Hoc testantur templa in illorum honorem erecta: deinde sacrarum reliquiarum veneratio et translatio: tertio, munificentia insignis; qua viri illustres cum ecclesiastici tum seculares loca ipsis sacra prosecuti sunt: quarto, divina Officia in eorundem ecclesiis instituta, ac, dum elanguida fuerant, restituta: quinto, supplicationes solennes ad locum, in quo martyrium confecisse dicuntur: sexto ac postremo, ingens populorum conflatus ad sedes sacras illorum nomine nuncupatas. Horum singula exemplis illustranda et comprobanda sunt. Ad templa quod attinet; apud Flodoardum in Ecclesiæ Remensis historia lib. 1, cap. iv, fol. II verso editionis Simonmondiana, Pagilum sanctorum marti ac sepulcræ subditur templum antiquissimum his verbis: Eusebius quidam vir spectabilis, qui et ipse per verbum ipsorum credidit, fabricavit illis Basilicam, in qua multa signa et remedia ostenderunt: cæcis visum, claudis gressum reddiderunt, et, qui a demonibus vexabantur, curati sunt in nomine Domini nostri Jesu Christi. Eorum vero corpora dominus Tilpinus archiepiscopus veteri permovens tumulto, sepulcrum ipsorum decenter argento decoravit et auro. Hoc accidit post medium sæculi octavi. Tilpinus quippe metropolitæ Remensis apud Marlotam tomo I Metropolis Remensis historia lib. III, cap. 1 sedisse scribitur ab anno 756.

Egrezia eorum
cultus propa-
gatio

4 Flodoardus fol. 12 postquam egisset de Sanctorum lipsanis sacris, quibus ecclesia nostrorum Martyrum traditur fuisse insignita, sic pergit: Illic etiam in eadem Sanctorum basilica heatus Remigius tumultum sibi parari præcepisse reperitur, ut post conditam testamenti sui continentiam subintulit addens: « Post conditum testamentum, inno signalum, occurrit sensibus meis, ut basilicæ domnorum martyrum Timothei et Apollinaris missorium argentum vi librarum ibi deputer, ut ex eo sedes futuræ meorum ossium componatur ». Duplex S. Remigii testamentum circumfertur: alterum prolixius apud Flodoardum lib. 1, cap. xviii; alterum contractius apud Marlotum tomo I, lib. II, cap. xi, pag. 180: utriusque adjectus reperitur hic

AUCTOR:
J. P.

hic codicillus. Addit Flodoardus fol. 12 : Sed et in ipso testamento, duodecim solidos ad ipsius basilicæ cameram struendam iusserat dari. Huius donationis verba habentur in testamento breviori pag. 185 : in proluxiore autem sunt illa fol. 50 : Ecclesiæ sanctorum martyrum Timothei et Apollinaris, ubi etiam, Domino dante, si fratribus, ac filiis meis episcopis dioceseos nostræ visum fuerit, ossa mea ponere dispesui, sol. quatuor. An alterutrum, et quodnam, an vero utrumque hoc testamentum sit genuinum, non est hic inquirendi locus : qui esse tunc poterit dum de S. Remigio agitur ad diem 1 Octobris. Consuli interim potest Marlotus tomo I, lib. II, cap. XII, pag. 186.

e sacris adibus.

5 Diversi quoque diversis idem locupletavere dotibus templum, inquit Flodoardus fol. 12 designato. Ubi dominus Gondebertus, vir clarissimus, cum uxore sua Berta, villam, in pago Vontise sitam, Pertas nomine dedit. Hic Flodoardi textus magis elucescet, si modica videm apponatur notatio. Inter diversos illos templi predicti fautores locum meretur sæculo septimo Sonnatus archiepiscopus Remensis, qui et ad basilicam SS. Timothei et Apollinaris casas quasdam delegavit, ut apud Marlotum tomo primo, lib. II, cap. xxxi, pag. 246 licet videre. Ibidem ponitur istius cathedræ pontifex renuntiatus anno circiter 600, ac post annos 33 vita functus; vide cap. xxix et xxxi. De S. Gondeberto martyre agitur apud nos tomo III Aprilis, die xxix ejusdem mensis, pag. 620 : de ipsius autem uxore Berta tomo I Maii, die 1, pag. 112.

quæ in floribus honoris.

6 Reperitur autem, sicut pergit Flodoardus, congregationem ibidem nonnumquam xx, nonnumquam xii fuisse clericorum in tempore Theoderici regis, quando ad eandem basilicam prædiorum donaria plura leguntur tradita, et usque ad recentia nuper tempora, quibus, religione deficiente, ad unius est redacta presbyteri titulum, Deo servientium cætu dignoscitur insignita viorum. Quæ suam e pluribus synonymis Theodericis Gallia regibus hic nominatur, non est e Flodoardi verbis perspicuum. Factum, quod refert de basilica ad tantam solitudinem redacta, postmodum lætiora excepere tempora, sicut e diplomate infra citando constabit.

sacra loca

7 Porro de aliis adibus sacris, publica sanctorum Martyrum nostorum veneratione illustratis, subnectit Flodoardus ista fol. 12 verso : Nonnullis etiam aliis templa locis eorum splendent honore decorata : quoniam signis pluribus eis olim consecantibus, amatores Christi memoriis ipsorum suas excolere studuerunt atque munire possessiones. Quorum quidam, cen Gregorius Turonensis episcopus in libro miraculorum refert, eorum reliquias, ædificata horum honore basilica, devotus expetiit. Quas Pontifice loci per presbyterum honorifice dirigente, dum iter idem presbyter ageret, ab obvia quadam muliere salutatus, obviæ importuneque ab eo rogatus est, ut horum sibi quiddam pignus condonaret. Qui diu nutatim differens, mulieris improbitate tandem devictus, sanctorum cinerum particulam tradit roganti : ascensoque caballo in iunctum sibi molens iter expedire, nullatenus enim, percussis admodum lateribus, valet itineri promovere. Insuper ipse quoque sic interim prægravatus opprimitur, ut vix valeret attollere caput. Ita demum animadvertens virtute se detineri Martyrum, motus pœnitentia recepit oportune, quod largiri præsumpsit incongrue;

redhibitæque sanctorum, quam dempserat, portione, liber ad iussa relaxatur abire. Si quis hoc factum legere cupit in ipso fonte, e quo illud hausit Flodoardus, adeat S. Gregorium Turonensem lib. I De gloria Martyrum cap. LV, a col. 785 editionis Rivinartiana.

8 Apud Duodeciacum quoque vicum, inquit Flodoardus fol. 13, horum constructa decore sanctorum basilica Martyrum, maguorum prædicatur radiare nitore magnalium, optabilique refulgere gratia sanitatum. Huius loci nomen ac situm ita exponit Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum ad nomen Dusiacum Remorum, dicens : Dusiacum in pago Mosomagensi ad fluvium Charem, Frodoardus in Chronico et in Historia ecclesiæ Remensis Duodeciacum latino nomine numerali; quidam Duodeciacum vicum; alii Duciacum et Dociacum; alii Ducicam villam appellant, vulgo Douzi les Prez. . . Synodi ibi duæ episcoporum sunt habitæ, prior anno Christi dccclxxi; posterior anno dccclxxiv. Hæc, et plura Valesius.

erecta sunt

9 Sacra denique nostrorum Athletarum pignora alio translata sunt non sine insigni eorum gloria, teste Flodoardo, qui libri primi caput quartum hoc facto absolvit : Beati denique Timothei ossa rex Otto, concedente Artaldo archiepiscopo, transferri fecit in Saxoniam, et monasterium monachorum in ejus instituit honore : in qua translatione multa mira feruntur ostensa. Nam ut Anno, tunc abbas, nunc episcopus, mihi retulit, a quo eadem sacra pignora translata sunt, præter alia plura remedia, xii inter cæcos et claudos fuere curati. Beatus quoque Apollinaris, ossibus suis in Orbacense translatis monasterium, nonnullis inibi florere spectatur gratiarum insignibus.

item e reliquiis

rum

E

10 Quæres, quodnam sit illud monasterium monachorum in Saxoniam, ad quod beati Timothei ossa rex Otto transferri fecit. Respondemus, ac damus nostras de eo conjecturas non improbabiles. Christophorus Brouerus Annalium Trevirensium lib. IX, ad annum Christi 938 ex Saxoniarum rerum insigni Chronico membranaceo recitat sequentia : Anno Domini cmxxxviii, Ottonis II (id est secundo). Prædictus rex . . . abbatiam regalem intra urbem Magdeburg (in Saxoniam inferiore) fundavit . . . in honore B. Petri Apostolorum principis, ac Mauricii, egregii Thebaorum ducis, dignique contubernalis illius Innocentii militis, cujus corpus Rodolphus rex Burgundionum, ei ac reginæ transmissum . . . donavit. Maximam quoque partem corporis S. Mauricii, et quorundam sociorum ejus, cum plurimis Apostolorum, Martyrum, Confessorum ac Virginum reliquiis, in eadem civitate translulit eodem anno jam dictus Otto . . . Præfecit autem abbatiam Annonem, virum venerabilem, Treviris de cœnobio S. Maximini assumptum . . . Qui Anno, postquam abbatiam per annos, quos vos invenire nequivimus etc. Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo III, lib. XLIII, ad annum 937, num. 87 agit de constructione hujus monasterii, eam que in Chronico Magdeburgensi ad hunc referri annum ait, a nonnullis autem ad insequentem. Sed hoc tantillum discrimen in rem nostram nihil refert. Ibid. lib. XLV, ad annum 950, num. 38 laudatus Annalium auctor ponit tempus, quo isti abbatia præfuit Anno, et quo ad episcopalem dignitatem evectus est : Post annos, inquit, tredecim quam Anno Magdeburgensi monasterio ab Ottone Magno præpositus

translatione

F

A tus fuerat, ad sedem Wormatiensis ecclesiae . . . provelctus est : cui viginti-quatuor annis . . . præfuisse dicitur.

utriusque
Sancti.

11 *Nimis multa in narratione superiore concurrunt personarum, locorum, ac temporis adjuncta, quæ conveniunt, quam ut alienum putemus a probabili suspicione, quod S. Timothei reliquæ ad dictum monasterium Magdeburgense fuerint translatae; quæ, etiamsi pluribus aliorum sacris pignoribus Sanctorum supra nominatim non accenscantur, intelligi tamen possunt comprehensæ fuisse ubi nomine martyrum, ibidem discrete expresso. Nec suspicioni nostræ officere debet illud, quod Flodoardus antea referebat de Ottone: Monasterium monachorum in ejus (videlicet Timothei) instituit honore. Nam quid prohibet, canobium illud in gloriam plurimum aliorum Sanctorum, quorum sacrum thesaurum possidebat, conditum fuisse, quos inter fuerit S. Timotheus M. Remensis, et tamen nec ipsius, nec aliorum quorundam martyrum nomen in mox producto documento expressum legi: nam institui videtur esse diversum a nominari: et non hoc, sed illud usurpat Flodoardus.*

B
quam pluribus

12 Fundator itaque Otto vel indiderit isti monasterio nomina præcipuorum ejusdem patronorum, vel sanctorum magis celebrium, vel eorum, erga quos præ aliis magis afficiebatur: nisi forte scriptores ad alios præ reliquis pro suo arbitratu aut scribendi argumento, nominatim expresserint. Sic superius nominatur apud Browerum primo loco B. Petrus Apostolorum princeps sine S. Paulo. Idem fit a Chronographo Saxone, quem LeibnitiuS edidit inter Accessiones historicas, anno 1698 Lipsiæ excusas, ad annum Christi 938. In Chronico autem Bothonis, quod LeibnitiuS etiam publicavit inter Scriptores Brunsvicensis, tomo III, ad annum 940, pag. 308 S. Petro additur Paulus. Mabillonius denique ad annum 968, num. 22 Magdeburgense sancti Mauricii monasterium vocat; et ad annum 984, num. 49 locus ille eodem Mauricii nomine indicatur. Ad hoc itaque Magdeburgense in Saxoniam monasterium, quod Flodoardus non nominabat supra, videntur ossa S. Timothei translata fuisse.

hic exponimus.

13 Monasterium vero Orbacense, ad quod historicus idem S. Apollinaris reliquias dicebat commigrasse, his verbis describit Mabillonius in Annalibus modo indicatis, tomo I, ad annum 681, num. 25: Regulus pontifex Remorum, superius laudatus, quem Frodoardus (sive Flodoardus lib. II, cap. X) Reolum vocat, monasterium Orbacense extruxit in loco, quem dono regis Theoderici, suffragante Ebroino majore-domus, obtinuerat. Positus est hic locus in parochia seu diocesi Suessionensi, quatuor a Sparnaco (vulgo Espernay) leucis, ad rivulum exiguum, qui in Matronam fluvium paulo supra castrum Theoderici devolvitur. Hisce hactenus monumentis de publica SS. Timothei et Apollinaris veneratione collectis, magna ex parte videor fecisse satis argumento, quod supra num. 3 tractandum proposueram. Pergere nunc juvat ad ea, quæ supersunt.

§ II. Canonorum collegium Remis restitutum; eorum vivendi modus.

Præmisimus superius § I, num. 6 ex Flodoardo, Sanctorum Martyrum nostrorum ecclesiam insigni omni clericorum servitio floruisse, ac deinde ad unius esse redactam presbyteri titulum: latiora vero tempora, quibus eadem ecclesia reflorescere, et pristino splendore caput restitui, Flodoardus nec vult, nec scripsit, morte videlicet antea e vita ereptus. Vices itaque illius supplevit in scribendo, ac latiorum hujus basilicæ statum cum posteris communicando Marlotus, dum tomo II, pag. 123 edidit instrumentum hoc titulo: Charta foundationis seu restitutionis duodecim canonicorum in ecclesia SS. Timothei et Apollinaris. Qua autem forma, quibusque conditionibus fundatio hæc restituta fuerit, docebit instrumentum ipsum, quod e laudato Marlotto hic recudimus, et observationibus nostris illustramus:

Canonici 12 ecclesiarum SS. Martyrum divinum presbyterium reductus

15 In nomine sanctæ et individuæ Trinitatis, Patris, et Filii, et Spiritus sancti, Gervasius Dei gratia Remorum archiepiscopus, sanctæ ecclesie tam presentibus quam futuris fidelibus. Si utilitati et honestati ecclesie nobis a Deo commissa diligenter intendimus, et quæcumque in ea ad divinæ religionis cultum provida prædecessorum nostrorum vigilantia ordinata sunt, incolumita servamus, et quæ ex his negligentia, vel aliquibus infortuniis deperierunt, reparare contendimus, Patri-familias nostro de credito nobis talento multiplex iterum reportaturos, et Euge certissimæ remunerationis nos credimus ambituros. Unde considerantes, ecclesiam S. Timothei martyris in municipio hujus sanctæ sedis (cum, Deo auctore, præsidemus) sitam, quondam Clericorum numero et honestate religionis viguisse; sed partim adversis casibus, partim in curia, ad titulum unius presbyteri esse redactam, ideoque ab archiepiscopo Adalberone (ut ex ejus relictibus hospitalitatis suppleretur utilitas) beati Remigii monasterio ad possidendam concessam, piæ sedulitatis opera adhibere curavimus, ut eam in antiquum honestatis statum repararemus.

8 p. m. m. d. 17. 100.

16 Quapropter id notificantes Herimaro abbati injunximus, ut hoc nostræ voluntatis propositum commendaret effectui, et ipsam ecclesiam S. Timothei cum suis redditibus stipendiarum faciens, Deo famulaturis iubi Clericis, ex aliis possessionibus S. Remigii in suo canobio supplementum repararet hospitalitatis. Qui libenter nostræ ordinationi paruit, et sub nostro auctoritatis privilegio duodecim canonicos in eodem loco aggregavit: utque regulariter ibidem divino insisterent servitio, Canonicam præbendam eis instituit. Hæc ergo constitutio ut fieret efficacior, nos quoque ipsius ecclesie altare, ad augmentum stipendii eorum, perpetualiter ipsis esse proprium constituimus, et quamdiu illic fuerint Canonici, ne quisquam successor noster eis illud auferat, sub divina auctoritate interdiciamus.

Canonici totidem:

17 Præterea ratum esse volumus, ut sint immunes ab omni archidiaconorum, et archipresbyterorum exactione, positi tantum sub sancti Remigii

cujus pontificatus non relictum tunc litteræ

Remigii dominatione, sub nostra tamen potestate, et abbatis subiectione, quemadmodum et monachi ipsius sancti Remigii, et sicut curam ex eorum animabus abbas de nostra suscepit, eodem modo de eorundem Clericorum animabus curam a nobis suscipiat, ipseque eandem DECANO, quem sibi ad eorum custodiam fidelem substituerit, manu sua committat: ipse vero abbas et necessaria eis victus provideat, et, si quid in eorum conversatione reprehensibile invenerit, emendare sataget, ut securus in die iudicii Deo de eis rationem reddere valeat.

18 Quod nostræ ordinationis decretum ne quis convellere, vel aliquatenus temerare præsumat, sub anathemate prohibemus, ad posterorum memoriam id commendantes chirographo, sub episcoporum, et abbatum, majorumque nostri Cleri et cæterorum fidelium nostrorum, qui interfuerunt, testimonio. Prædium autem, quod Canonici S. Marie hujus Remensis ecclesiæ ibi accipiebant in festivitate SS. martyrum Timothei et Apollinaris, pro Dei amore et nostro, condonavimus communi consensu perpetualiter abbati Herimaro, et supradictis Clericis, ut sint eorum fratres, ipsorumque memoriam faciant in orationibus suis. Cujus donationis largitatem ne quis convellere audeat futuris temporibus, cum coessentibus nobis episcopis, et omni Clero, sub divini numinis obtestatione committimus.

- † Signum domni Gervasii archiep.
- † Signum Elinandi Laudun. episcopi.
- † Signum Adelardi Suession. episcopi.
- † Signum Froilaudi Silvan. episcopi.
- † Signum Vuidonis Beluac. episcopi.
- † Signum Odonis archidiaconi.
- † Signum Herimari abbatis S. Remigii.

Actum Remis publice anno Incarn. Domini. MLXIV
Indictione 2, regnante Philippo rege an. v.
Idus Junii.

19 Hactenus instrumentum foundationis; quod tamen, priusquam ad alia pergamus, observationibus sequentibus elucidare nobis visum est. Marlotus tomo II, cap. 1, ad annum 970, pag. 2 dubitat, an ecclesia illa ab Adalberone, an ab Artaldo potius fuerit concessa monasterio S. Remigii. Anno, inquit, sui regiminis primo, ut quoddam suæ liberalitatis specimen erga Remigianos exhiberet (Adalbero,) abbatiam sancti Timothei Remensis, quæ præcedentium fuerat archiepiscoporum, pro hospitem receptione eis contulisse narratur: quod falsum videri posset, cum Appendicis auctor ad Frodoardum, Artaldo id discrete tribuat. Exstat Joannis XIII rescriptum Pontificatus anno octavo, ubi prædictæ donationis per Adalberonem fit mentio. At cum autographum non viderim, nutetque antigraphi fides, ob annos præsertim Pontificatus Joannis, qui ad octavum vix prorogari possunt, eo describendo supersedendum duxi. Ecclesia autem S. Timothei, sæculi more, abbatia hic vocatur; licet cæteris tunc expertis esset clericorum, dataque hoc titulo primum est Odalrico Aquensi in solatium sui exilii, postmodum vero Remigianis ad usum hospitalitatis, hoc est, ut ex ipsius reditibus supervenientes hospites cujuscumque conditionis alerentur. Sic Marlotus.

20 Appendix autem illa, quam allegabat, habetur post Frodoardum a Sirmondo vulgatum anno 1611, fol. 401 et sequentibus: cui illa præmittuntur de ejusdem Appendicis scriptore: auctoris esse adhuc quidem incerti; sed quem

constat, ejusdem Remensis ecclesiæ canonicum fuisse. Sansonisque archiepiscopi temporibus ante annos cdl vixisse. Hoc vero unde habeat, ibidem indicat Sirmondus: Id enim nos docuit Epitome Flodoardi, quam duobus libris ab eo contextam vidimus cum hoc brevi ad calcem ductario etc. Jam vero ille anonymus Appendicis auctor fol. 401 hæc memorat: Præfatus Artoldus, abbatiam sancti Timothei, quæ usque ad illud tempus Remensium episcoporum extiterat, S. Remigio, de ejus cœnobio assumptus fuerat, contulit. Mabillonius dum ad annum 970, num. 49 beneficia Adalberonis archiepiscopi Remensis erga cœnobitas Benedictinos collata recenset, de hac re, quam in præsentia tractamus, sublimide magis quam omnino affirmate hæc pronuntiat: Quin etiam abbatiam sancti Timothei, quæ collegiata etiam nunc ecclesia est, Remigianis proreceptendis hospitibus contulisse traditum. Inter ea autem, quæ de Artaldo narrat ab anno 931, cui principium archiepiscopatus ejus innectit, num. 23, usque ad annum 961, num. 47, ubi agit de ejus obitu, nihil invenio de concessa ab ipso Remigianis ecclesia, de qua hic est controversia.

21 Enimvero charta illa superior tam diu est habenda in bonis instrumentis, donec probeur mala: et proinde potior ejus debet esse auctoritas, quam anonymi scriptoris, qui tam diu post contexit Appendicem, et hoc diploma, ut licet suspicari, nunquam vidit. Parvo in eodem diplomate parachronismos non deprehendi. Vido tamen, seu Guido, Beluacensis, id est Bellovacensis episcopus, qui eadem subnotatur, apud Sammarthanos ex Alberici Chronico dicitur sedere copisse anno 1066, sequenti autem ex Sigeberto: sed, ut non dicam, quod hic chronographus vixerit sæculo duodecimo; ille vero sæculo decimo tertio, proin diu post factum, de quo disputo; illud est præcipuum, quod non videantur accurati fuisse in figendo initio istius episcopatus, atque adeo emendandi. Illis enim duobus optari potest venerabilis Guibertus abbas sanctæ Marie de Novigento, cujus Opera edidit Acherius: in Synopsi autem ipsius vitæ eisdem prævia scribitur obiisse anno 1124. Guibertus itaque lib. 1 De vita sua cap. xiii, pag. 471 memorat matrem suam, relicta civitate Bellovacensi, ad villam quamdam non in Castanetum, hanc procul inde sitam, divertisse bona cum venia Guidonis episcopi Bellovacensis: Quo, ait, digressionis tempore apud episcopalem quamdam morata est villam, a Domino Bellouagensi pontifice GUIDONE illi commanendi impetrata licentia.

22 Digressio autem illa a Mabillonio in Animalibus Benedictinis tom. IV, ad annum 1063, num. 30, illigatur huic anno; unde consequens est, ut secundum computationem ejusdem Mabillonii jam tum Guido fuerit præsul Bellovacensis. In Appendice ad eundem tomum IV, pag. 755 datur instrumentum comitorum regni Galliarum, quæ sunt habita Corbeix, regnante Philippo I Francorum rege, anno ab Incarnatione Domini MLXV; in quo instrumento exstat sign. Widonis Belvacensis episcopi. Unde sequitur, initium episcopatus Guidonis perperam a nonnullis differri ad annum 1066. In fide igitur superioris chartæ tribuimus concessionem, de qua hic disputatur, Adalberoni archiepiscopo, non autem Artaldo. Hanc quænam consecuta sint nostrorum Sanctorum venerationis ornamenta videamus.

*Ejusdem operi
refloruit cultus
Martyrum: ca-
nonicorum vi-
vendi ratio.*

23 Canonicorum collegio, inquit Marlotus *tomo II, lib. 1, cap. xxxvi*, in pristinum statum sic restituto, Martyrum basilica multo clarior in dies evasit, cepitque a fidelibus pie frequentari ob divinam psalmodiam incrementumque Sacrificium statutis horis a sodalibus persolutum. Illis decanus olim prefectus fuit, demum thesaurarius: at extinctis hucce dignitatibus, divini Officii curam gerit hebdomadarius, qui et praesidet Capitulo. Chartophylacium habent privilegiis a sancta Sede obtentis non mediocriter instructum; sed vulgaribus omnino, et quae ut plurimum exoleverunt. Moris fuit apud eos media nocte ad matutinas convenire: at expositis anno mccccli abbati S. Remigii periculis, quibus obnoxii erant Canonici, eorumque servientes, maxime cum pauci ex illis prope residerent, nec muris essent claustralibus vallati, statutum eorum de matutinis deinceps summe mane cantandis capitali studio digestum ab abbate, qui canonicatus pleno jure confert, laudatur die Martis ante Assumptionem beatae Mariae. *Per haec, quae huc usque deducta sunt, conati sumus magna ex parte facere satis proposito nostro, quod superius num. 3 indicavimus, et in varia puncta divisimus, de cultu singulari SS. Timothei et Apollinaris; reliqua vero, quae ad eundem spectant, prosequamur.*

§ III. Translatio corporum ac supplicationes publicae apud Remenses; sacra ibidem lipsana, nec non S. Apollinaris Lutetiae Parisiorum.

*In decentiorem
theam Sancto-
rum corpora
transfervuntur.*

Marlotus *tomo II, lib. iv, cap. xiii* referens ea, quae contigerunt tempore Joannis de Vienna archiepiscopi Remensis, ad annum Christi 1349 haec scribit: Sub id tempus Canonici S. Timothei, parata suis sumptibus theca ditioni, in quam reliquiae incliti martyris transferrentur, orant archiepiscopum, ut capituli votum approbare velit sua licentia, et indulgentiarum erogatione. Illic, cum translationi praesens adesse non posset, hanc provinciam episcopo Dragonensi demandavit, et quo celebrior esset sollemnitas populorum frequentia, quadraginta dierum indulgentias concessit in perpetuum iis omnibus, qui S. Timothei ecclesiam visitassent anniversario die praedictae translationis, *uti constat e diplomate, quod subdit laudatus Marlotus. Res haec accidit anno Domini mcccii; die Dominico ante festum Conversionis S. Pauli, ut in eodem di, lomate notatur, e quo etiam discimus, quod praedictus episcopus Dragonensis non tantum S. Timothei, ut mox indicabatur, sed beatorum martyrum Timothei et Apollinaris corpora transtulerit sollemniter Remis in ecclesia praefati gloriosi martyris. Ad marginem vero istius diplomatis apud Marlotum, de eodem Dragonensi episcopo observantur ista: Erat is ex Ordine Carmelitarum; visunturque ejus insignia in columnis elanstri Carmel. Rem.*

*supplicationis
singulis inven-
nuntiantur.*

25 Idem historicus in fine capitis proxime citati subdit sequentia: Idem archiepiscopus anno sequenti rogatus a Canonicis S. Timothei, novo confirmat diplomate supplicationem, quam singulis trienniis facere consueverat ad locum, qui Buxitus olim, nunc Pompella vocatur, in qua

maiores capsae cum reliquiis praedicti Martyris deferuntur eadem via, qua ad martyrium cum sociis perductus est, impertitis triginta dierum indulgentiis omnibus, qui pie huic interessent. Diploma laudibus respersum, cujus jam meminimus, datum legitur in castro portae Martis xxviii Aprilis an. mccccli. *Ejusdem vero diplomatis exemplar protulerat Marlotus tomo II, lib. 1, cap. xxxvi. Ex dicto autem diplomate liquet, solennes ad memoratum locum supplicationes temporis Joannis de Vienna archiepiscopi Remensis longe antiquiores fuisse. Sic quippe ibi dicitur: Ad quorum itaque sanctorum Martyrum venerationem et honorem, . . . populus Remensis, et villarum circumvicinarum cum dictae ecclesiae Canonicis hunc martyrizationis locum processionaliter devotis orationibus visitare ab antiquissimo tempore consuevit in adversitatibus omnibus, ad Omnipotentis gloriam et liberalitatem benignis praedictorum Martyrum meritis consequendam. Haec sunt in isto diplomate apud Marlotum.*

26 Porro postmodum, sicut observat idem auctor, ob loci distantiam usns obtinuit, ut de triennio in triennium feria secunda Pentecostes ex veteri ab ipsius ecclesiae cunabulis consuetudine celebretur, in qua sacrae Martyrum exuviae capsis partim argenteis, partim vero ligneis, aereis tamen imaginibus exornatis incluse, frequenti populorum concursu ad Pompellam deferuntur: inter quas ultimum locum merito sibi vendicat ea, quae est sancti Timothei, quod princeps ipse et antesignanus victoriae fuerit, quam gloriosi Martyres de saevissimo tyranno feliciter retulerunt. *Sed quandoquidem de sacris Athletarum nostrorum lipsanis hic recurrit sermo; nonnulla sunt in promptu, quae hic addi possunt ex Marloti nuperrime citato, cap. xxxvii; ubi de reliquiis scribens, quibus votus S. Timothei nobilitatur ecclesia, praeter alios plures commemorat hasce in rem nostram:*

27 Illius (videlicet S. Timothei) reliquiae adservantur in capsae SS. Apostolorum, argenteis imaginibus, pretiosisque lapillis a Tilpino quondam exornatae. Haec pro oneris gravitate, sollemnioribus duntaxat supplicationibus, et quae rarissime fiunt, ad singulare quoddam a deo impetrandum beneficium, cum aliis caeterarum ecclesiarum lipsanis per urbem circumfertur. **S**upra majus altare quinquae aliae visuntur capsae, partim lignae, partim vero aereis imaginibus exornatae. Ea, quae medium occupat, nonnullas etiam B. Timothei reliquias continet. . . Secunda beati Apollinaris nomine insignitur. . . Hujus reliquiae, et aliquot aliorum Martyrum panno serico involutae, in sacco coriaceo mixtum includuntur. *Deinde indicatis aliorum Sanctorum sacris lipsanis, quae in reliquis capsis continentur, ita pergit Marlotus: Ibidem summa veneratione conservatur aeneo vasculo exterius deaurato, in capitis humani formam concinnato, caput gloriosi martyris Timothei, praedictae ecclesiae patroni tutelaris. Verum ea, quae de sacris utriusque Martyris pignoribus haecenus e Remensis metropolis historico retulimus, duplici observatione elucidamus.*

28 Advertat itaque lector primo, translationem ossium S. Timothei in Saxoniam, et S. Apollinaris ad monasterium Orbacense, sicut praemissum est supra § 1, num. 9, non pugnare cum eorum reliquiis, quas Remis asservari assererat Marlotus mox allegatus; si dicamus vel supponamus,

AUCTORUM
J. P.

confirmatio

E

reliquiae, quae
sunt apud Re-
menses, enumerantur.

F

et cum illis, quae
alibi dicuntur
esse.

ACTUS
J. P.

namus, partem ea um alia transmissam fuisse, partem Remis mansisse: et sic verum est, quod episcopus Draconensis, prout paullo ante dictum est, ibidem utriusque Martyris corpora transtulerit, sumendo nempe partem corporum pro toto. Advertat lector secundo, arri difficultatem ex eo, quod Marlotus modo scribebat de capite S. Timothei Remis conservato: nam hesternum die in Sylloge de sanctis martyribus Remensibus Mauro ac sociis ejus, § 1, num. 6, ex instrumento, quod Marlotus e Molano recitat, ut ibidem indicatum fuit, habemus, corpus S. Mauri ad cornobitas Florinenses translatum esse sæculo undecimo: non vero hujus Martyris caput; sed aliud eorum, qui cum eo passi sunt; videlicet, sicut addit Molanus, Timothei. Et cur e tot sociis, qui cum S. Mauro passi sunt eodem die xxii Augusti, assignat S. Timotheum, qui in rigore loquendo cum eo non subit martyrium, sed die proxime sequenti secundum Acta? Audiamus Molani rationem: Ejus enim, inquit, expressa mentio est in Ollicio monasterii Florinensis.

B
conferuntur
sacrum Episcopi
S. Apollinaris
Parisiensis;

29 Rectene, ac perperam hic concludat Raysius, non lubet pluribus disputare; sed dicimus, constare e dicto instrumento, quod citat, S. Timothei caput illuc non fuisse nominalim transmissum; sed alicujus anonymi, qui cum S. Mauro passus fuerat, ut patet ex dictis, atque adeo potius assentimur Marloti res domesticas scribenti, quam Molano, instrumenti predicti sensum non satis fundate, ut nobis quidem apparet, interpretati. Quod si Florinenses aliunde possint probare, caput S. Timothei apud se asservari, tunc difficultas illa poterit solvi eodem modo, quem supra assignavimus circa alias reliquias diversis locis existentes, cum non dicat Marlotus, caput integrum S. Timothei asservari apud Remenses; qui tamen certius de hac re judicare poterunt, si illis datur facultas inspicendi sacrum hoc depositum. Notoricus biographus Galus in collectone sua, quam hac die e variis scriptoribus compilavit de hodiernis nostris Martyribus, refert, ostendi reliquias insignes S. Apollinaris Remensis Lutetie Parisiorum in templo S. Mariae in platea sancti Antonii. Quas reliquias superioribus Remensibus addimus auctarii loco.

C
et s. monitu
de lectis.

30 Ad Acta quod attinet; nihil opus est de his multa perferri, cum sub initium hujus Commentarii num. 2 lectorem miserimus ad hesternum diem, ubi historiam SS. Mauri ac sociorum martyrum Remensium dedimus: qui quandoquidem dicuntur consummasse suum certamen d.eto die, et eorum Acta immorta sunt narrationi martyrii duorum nostrorum Pugilum, poterit hæc a lectore conferri cum us, que de hesternorum Martyrum Actis dicta sunt. Non itaque huc transcribo que memorat Marlotus tomo 1, lib. 1, cap. xvi, ubi scribit de primis Martyribus urbis Remensis, et an sub Nerone passi sunt; nec censuras, quibus Acta S. Timothei Remensis castigat Tillemantius tomo IV Monumentorum ecclesiasticorum nota 32, que habetur inter pures alias de S. Dionysio Parisiensi; nec otiose discutiunt exemplar Bodecense, de quo heri actum fuit. Quid plura? Accipe nunc, lector, qualicumque Acta, que paucis notationibus illustrabimus, ut melius intelligantur.

ACTA

Ex historia Remensis ecclesie Flodoardi, a Sirmondo editæ, libro 1, cap. IV, a fol. 8 verso.

Bentus... Timotheus, ab Orientis partibus ad hanc Remensem perveniens urbem, Jesu Christi Domini publice non veritus est prædicare veritatem. Unde et a præside Lampadio, qui tunc præerat huic populo, tentus, et, quod novæ legis propositum hominibus suaderet, corventus: huic iniuis principum, legumque severitate vexatus, opum quoque pollicitatione tentatus, responsum, quod olim ab Ecclesie Principe didicerat, improbo incusum supernæ nundinatori gratiæ æ, rependere non timuit: divitiæ (inquit) tuæ tecum sint in perditionem, et ibis cum ipsis in ignem æternum. Domius enim meus Jesus Christus Filius Dei, ipse te judicaturus est.

S. Timotheus
Abmoctus

a

2 Tunc Præses ira repletus, jussit eum torqueri. Et dum Christum constanter inter ipsa cruciatum confiteretur tormenta, inferens inter cætera, quod illi, quos præses pro Christi nomine se putabat occidere, ipsi pœnaliter eum judicaturi essent, et præses diceret: Ergo, tu iudex eris mei? Ego te occidam, et quis erit, qui te eripiat de manibus meis? sanctus Timotheus respondit: Dominus meus, cui credo, potest me liberare; in te autem debita tormenta immittet. Iterum dum per supplicia multa cruciari jussus fuisset, ait, ad iudicem: Quanto tu mihi ampliora tormenta intuleris, tanto amplius refrigerium præstabit Dominus, cui credo.

et doloribus
frustra tentus.

3 Et cum cæderetur a ministris, exclamavit voce magna dicens: Aspice, Domine, et vide, quæ infert diabolus servo tuo: ne me derelinquas, ne dicant homines: Ubi est Deus ejus? Præses denique jussit calce viva et aceto aspergi plagas ipsius. Sanctus vero Timotheus dixit: Ago tibi gratias, Domine Jesu Christe, qui mihi das tolerantiam, ut hæc possim sufferre. Ita istud factum est in corpore meo, tamquam oleo perunctus sim. Unus autem de ipsis creditibus, nomine Apollinaris, vidit duos angelos stantes ad latus ejus, et dicentes illi: Confortare, Timothee: missi autem sumus ad te, ut ostendamus tibi Dominum Jesum Christum, pro cuius nomine sustines pœnas, ut videas quæ aguntur in cælis. Erige caput tuum, et vide.

ut quorum cui
loquar omnipr
motus

F

4 Aspiciens autem S. Timotheus, vidit caelos apertos, et Jesum ad dexteram Patris, coronam tenentem ex lapidibus pretiosis, ac dicentem sibi: Timothee, hæc, quam vides, tibi parata est. Accipies illam tertia die imminente de manibus meis. Et angeli dixerunt ei: Confortare, Timothee; et abierunt in caelos. Apollinaris vero cum hæc vidisset, procidens ad pedes ejus, dixit ei: Domine Timothee, ora pro me: ego enim libentissime torquor pro nomine Christi, quia vidi tecum loquentes viros spectatissimos, dum tecum loquerentur magnalia Dei illius, qui regnat in cælo.

S. Apollinaris

5 Tunc præses, ut vidit se esse confusum, dixit:

xit:

xit; Sistatur Apollinaris : afferite autem mihi plumbum bulliens, et effundite in os ipsius, ut non talia verba loquatur. Cumque allatum fuisset plumbum bulliens, et missum in ore ejus, factum est frigidum tanquam glacies. Viso autem hoc miraculo, multitudo magna credidit in Dominum Jesum Christum. Tunc præses iracundia plenus et confusione, dixit : Ducite illos in carcerem, usque dum ego pertractem, quo supplicio interficiantur. Cum autem ducerentur, plurima turba sequebatur eos flens, et dicens : O injustum judicium, quod incidit in civitatem istam ! Perducti sunt vero in carcerem : et multi erant circa eos, desiderantes consolari a sancto Timotheo *δ*.

6 Altera autem die procedens præses sedit pro tribunali, sanctum vero Timotheum et Apollinarem adduci præcepit. Astantibus autem illis, ait ad eos præses : Infelicissimi hominum, consentite præceptis imperatorum *e*, et adorete eos, quos illi adorant. Timotheus et Apollinaris dixerunt : Nos dæmones non adoramus, sed solum Dominum Jesum Christum, qui est Deus vivus et verus : ipsum oportet confiteri nos. Tu ergo ne putes nos artibus tuis separari a caritate, et a regno Dei. Hoc autem tibi notum sit, quia qua hora nos putas mortificari, tunc vivificamur, sicut illi, qui a te hesternam die interfecti sunt *d*, et vivunt in cælis. Te ergo percutiet Jesus Christus ulcere pessimo.

7 Iratusque præses, dixit : Istos si non mortificavero, alii multi ad novam sectam venturi sunt. Sic dedit adversus eos sententiam, ut gladio interficerentur. Illi autem cum magna fidu-

cia producti sunt extra civitatem in via, quæ appellatur Cæsarea, in locum, qui Buxitus *e*, dicitur, ibique martyrizavit eos sub die decimo Calendas Septembris, et coronati sunt ab angelis, et vox audita est, dicens : Venite, Timothee et Apollinaris, dilectissimi mei, et ostendam vobis quanta miracula mireristis pro animabus vestris, quas obtulistis pro nomine meo : et scitote quæ facturus sum Lampadio præsidi. Statimque jaculum igneum descendit de caelo, multis videntibus, et ingressum est humerum ejus dextrum, et a dæmonio arreptus vitam finivit. Corpora vero sanctorum sepulta sunt a Christianis die nono Calendas Septembris.

ANNOTATA.

a *Simoni videlicet mago, ex Actis Apostolorum cap. viii, v. 20. Ms. Bodecense : An nescis, miser, quid Simoni mago contigit . . . qualiter enim præcipitaverunt Apostoli Petrus et Paulus ?*

b *Quæ hinc sequuntur in narratione Flodoardi usque ad numerum sequentem, de baptismo ac visione S. Apollinaris, et angeli ad eum verbis, nec non de martyrio Athletarum quinquaginta, hæc sunt relata in Comm. prævio SS. Mauri et sociorum § II in fine.*

c *Hunc terminum ibidem castigavimus num. 13 : qui tamen rectius mansisset intactus propter ea, quæ supra sunt in Annotatis pag. 572, lit. f.*

d *S. Maurus cum sociis.*

e *Locus hic deinde Pompella dictus fertur. Vide Commentarium hisce Actis prævium § III, num. 25.*

DE S. THEONA VEL TEUNA,

EPISCOPO ALEXANDRINO,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Varium Sancti hujus nomen, antiquus cultus ex Martyrologiis, et ecclesia, quæ olim Alexandriae in Ægypto ad honorem ejus exstructa fuit.

Hic Sanctus ab Eusebio Cæsariensi Θεωνός, ab Æthiopicis Teuna, et ab aliis vicino hujusmodi nomine appellatur, ut per decursum hujus Commentarii videbimus. At nescio, cur idem Sanctus in Annalibus Alexandrinis, quos Eduardus Pocockius ex idiomate Arabico Latinos fecit, Neron vocetur ab Eutychio patriarcha Alexandrino, qui tomo I istius Operis pag. 399 per interpretem suum de Sancto nostro sic loquitur : Creatus est Neron patriarcha Alexandrinus, ubi novemdecim annos sedit ; dein mortuus est. Christiani autem Alexandrini in speluncis et domibus clam orabant metu Romanorum, ne ipsos trucidarent ; neque manifeste se exhibebat patriarcha in Alexandria ; at cum patriarcha crearetur Neron, ille se manifesto exhibuit, neque destitit Romanos demulcere, donec Alexandriae ecclesiam dominæ Mariæ sacram exstrueret.

2 Eruditissimus Renaudotius in Historia Patriarcharum Alexandrinorum pag. 53 hanc

ignotam nominis mutationem potius interpreti Pocockio, quam ipsi Eutychio patriarchæ tribuit, et circa novam istam Sancti nostri appellationem observat sequentia : Superest, ut moneamus, non aliter ab Eutychio quam ab aliis vocari hunc Patriarcham ; sed ridicule prorsus Pocockio factum, ut codices suos secutus, quos non admodum antiquos fuisse fatetur ultro, SENONEM cum appellaverit, cum ipse in indice patriarcharum veram nominis scripturam agnosceret THEONAM reposuerit. Nempe si quis eadem superstitione potius quam religione omnia librariorum Arabum in nominibus propriis portenta exprimens arbitretur, Utopiæ historiam, non Ecclesiæ scribet. Id tamen perpetuo observavit auctor cetera diligentissimus, magno sane lectorum incommodo, eorum præsertim, qui Latina tantum versione uti possunt. His circa verum S. Theonæ nomen observatis, ad cultum ejus probandum progredior.

et Latine,
G. C.
referitur in Sy-
naxario Æthio-
pico

3 In Calendario Æthiopico ad diem secundam mensis Ter, sive die xxviii Decembris nostri, colitur Theonas patriarcha Alexandrinus, et ab Æthiopicis columnen ecclesie vocatur, ut Ludolfus ejusdem Calendarii editor ibidem pag. 404 in notis observat. Sollerius noster in Historia chronologica Patriarcharum Alexandrinorum, quæ tomò V Junii præfigitur, pag. * 33 refert verba poetæ Habessini sive Æthiopis, quibus pietas hujus sancti Præsulis Alexandrini sic laudatur: Salutem dico patriarchæ Tennæ, qui Petrum, suum postea successorem, baptizavit; et preces singulis horis a quolibet recitandas instituit, ac turrim Mariæ Virginis nomini ædificavit. Per hanc turrim intelligi videtur ecclesia, in honorem Deiparæ constructa, cujus Eutychieus patriarcha Alexandrinus supra meminuit, ut inferius alia occasione dicemus.

Martyrologis
Copticis.

4 In Martyrologio Coptico, quod Simon Moysis, alumnus Collegii Maronitici Romæ Latine interpretatus est, eadem die secunda mensis Tubæ, qui sicut Ter Æthiopicus, diei xxviii Decembris nostri respondet, annuntiatur annua memoria sancti Taunæ Alexandriæ papæ, id est, patriarchæ, et eximius Antistes ille ornatur ibidem sequenti elogio: Iste fuit doctus et Dei timoratus, et ædificavit ecclesiam in Alexandria, et jussit celebrari sacrum in ea; antea in domibus celebrabant propter persecutionem, et multos baptizavit. Suo tempore pullulavit hæresis Sabellii, qui dicebat, Patrem et Filium et Spiritum sanctum esse unam personam; quem anathematizavit et interdixit. Sedit xix annis, et quævit in pace. In altero Coptitarum Martyrologio invenitur ad diem quartum mensis Tubæ, vel trigesimam Decembris nostri, quemadmodum laudatus interpres Maronita in Appendice ejusdem Martyrologii testatur his verbis: In hac die (nimirum quarta Tubæ, sicuti præmiserat) etiam celebratur dies festus sancti Taunæ, et in alio Martyrologio fit mentio de illo in secunda die hujus mensis. Denique ad diem tertiam ejusdem mensis in alio Calendario Coptico, quod a Kircherò nostro collectum videtur, Theodas patriarcha Alexandrinus annuntiatur.

et Latine, ex
quibus anti-
quæ ipsius
cultus probatur.

5 Quidquid sit de vero annui venerationis die, qui forsitan apud Coptos ob alias festivitates occurrentes interdum mutatur, Martyrologi Latini constanter hunc sanctum Præsulem memorant die xxiii Augusti, inter quos auctor veteris Martyrologii Romani breviter hac die festum Theonæ episcopi assignat. Hunc imitatus est Ado, et verosimiliter ex aliis antiquis monumentis addidit sequens elogium: Eodem die, beati Theonæ apud Alexandriam, venerabilis et vere Deo digni, qui beatum Petrum episcopum, post et martyrem, nutrit, in omni puritate et animi virtutibus clari. Mosander hanc periodum nonnihil uliter interpungit, et in fine elogii ejusdem post punctum sic legit: Hic in omni puritate et animi virtutibus episcopus claruit. Illud pronomen hic potius ad S. Petrum martyrem et S. Theonæ successorem, quam ad ipsum S. Theonam referri debet in isto elogio, si genuina sit Mosander lectio. Verum præferenda videtur lectio Rosweydi nostri, qui suam Martyrologii Adoniani editionem cum multis manuscriptis codicibus contulit. Ceterum Usuardus, omissis reliquis, primum hujus elogii partem ex Adone transcripsit in hunc modum: Alexandriæ sancti Theonæ episcopi venerabilis et vere Deo digni. Moxis compendiose Martyrologium Romanum,

quo nunc utimur, Alexandriæ, sancti Theonæ li episcopi et confessoris memoriam annuntiat, et alia prætermittit.

6 Quamvis hæc sufficiant ad immemorabilem S. Theonæ cultum ostendendum, tamen his omnibus Martyrologis antiquior ejusdem Sancti veneratio probatur ex Apologia sancti Athanasii ad imperatorem Constantium, quæ in novissima Parisiensi Operum ejus editione tomò I pag. 595 et sequentibus legitur: cum enim Ariani sancto Athanasio objecissent, in magna ecclesia habitam fuisse synaxin, priusquam completum ædificium esset, magnus ille Arianorum adversarius hanc accusationem diluit, et exemplo aliorum præsulum istud factum ibidem pag. 304 tuetur his verbis: Beatæ quippe vir memorie Alexander (nimirum patriarcha Alexandrinus, cui sanctus Athanasius successit) ob aliorum locorum angustiam, dum ipse ecclesiam, quæ omnium maxima tunc putabatur, Theonæ dietam, extrueret; in ea tamen ob populi frequentiam conventus egit, neque interim ob populi conventum ædificii constructionem intermittebat. Igitur hic vides, ante medium sæculi quarti ecclesiam in honorem S. Theonæ ab Alexandro constructam fuisse.

confirmaturque
ex ecclesia qui-
dam Alexan-
drina.

7 In Actis SS. Pachonii et Theodori, quæ in Opere nostro ad diem xiv Maii illustrata sunt, Ammonius episcopus, et auctor coævus S. Athanasio, de eadem S. Theonæ ecclesia meminuit, dum apud nos tomò tertio Maii pag. 356 ad Theophilum præsulem Alexandrinum inter alia sic scribit: A Theodoro igitur abire permissus, eumque osculatus, multis cum lacrymis, ut primum Deum deprecaretur, oravi. Postquam meos deinde parentes conveni, ad montem Nitriam me contuli, sextoque post mense, cum beatus pontifex Athanasius id temporis sub Constantio ab Arianis cum furore investigaretur, sanctique per Ægyptum et in urbe Alexandrina monachi ac virgines, et laici religiosiores multa sustinerent incommoda, et verberibus vulnibusque conficerentur, universa quoque Ægypto abire juberentur episcopi, Ducis Ægyptiaci titulo tunc gaudente Sebastiano, successore Syriani, cujus jussu complures Deo per castitatem devotæ virgines in ipsa sancti Theonæ episcopi ecclesia telis sceleratorum fuerant interemptæ etc. Hæc eadem narratio circum finem ejusdem tomò tertii pag. 70 * Græce legi potest. Præterea S. Epiphanius hæresi XLIX aliàs LXIX cap. II, sive in editione Petavii nostri tomò I pag. 728, plures Alexandriæ ecclesias nominatim recensens, etiam de ecclesia Theonæ mentionem facit. Hinc antiquus S. Theonæ cultus abunde stabilitur.

quæ olim ab
hoc Sancto ro-
gnomen traxit

§ II. Chronologicum episcopatus initium, incerta Sancti gesta, et verosimillimus mortis annus.

Sollerius noster in Tractatu de Patriarchis Alexandrinis ante tomum V Junii pag. * 33 censet, S. Theonam anno Christi 282 ad cathedram Alexandrinam evectum esse. Cum hac chronologia fere concordat Eusebius Renaudotius, dum in Historia patriarcharum Alexandrinorum pag. 50 sic scribit: Maximo, cum ex hac vita migrasset, successit est Theonas unanimi plebis

Ille Sanctus, qui
anno 282 cathedram
Alexandrinam as-
sumit.

A plebis Christianæ consensu; neque apud Severum, Eutychium, Elmacinum, Makrizium aut alios auctores mentio est vacationis Alexandrinæ sedis per annum integrum, quam assignat auctor Chronici Orientalis. Sed omnes Eusebio consentientes, statim eum ordinatum esse statuunt post prædecessoris ejus obitum, anno scilicet Jesu Christi CCLXXXII aut CCLXXXIII. Atque ita constabit chronologia Severi, qui ejus initium alligat ANNO PRIMO AURELII, inquit, CARI ET CARIANI; nempe Aurelium, quod erat nomen utriusque Cari et Carini, pro tertio imperatoris nomine accepit. Nobis hic non lubet discrimen unius anni, de quo Renaudotius dubitat, operosius examinare.

dicitur ibidem
ecclesiam

9 Verosimiliter gesta S. Theonæ litteris mandata sunt et forte perierunt in terribili illa Diocletiani persecutione, quæ post hujus eximii Præsulis obitum exorta est. Certe nunc quædam de illo narrantur, quæ desumpta sunt ex Actis S. Petri martyris et successoris ejus, de quibus Pagnus in Critica Baronii ad annum Christi 310 num. 4 tale fert judicium: Porro visio ejusdem sancti Petri de Ario, ejusque martyrii Acta, tam quæ apud Surium leguntur, quam quæ Græce ac Latine a Combefisio edita sunt, varias falsitatis et suppositionis notas præferunt. Nam præter eas, quæ a Baronio observatæ, in iis dicitur, Millium quendam fuisse episcopum Alexandrinum, sanctum Heraclam post sanctum Dionysium et Maximum ecclesiam Alexandrinam rexisse, et fideles voluisse condere corpus S. Petri in ecclesia sancto Theonæ sacra; quæ omnia a veritate aliena: ea enim ecclesia nondum ædificata erat; testatur quippe Athanasius in Apologia prima, eam exstrui curasse sanctum Alexandrum Alexandriæ episcopum, qui post Theonam sedit. Verum Acta illa fuisse discutienda erunt ad diem xxvi Novembris, qua festum S. Petri martyris et antistitis Alexandrini in Martyrologio Romano celebratur. Interea consuli possunt Tillemontius tomo V Monument. eccles. pag. 755, et Remigius Ceillier Benedictinus in Historia generali scriptorum sacrorum tomo IV cap. 1 art. 5, ubi plura suppositionis indicia allegantur.

C
sub nomine Dei-
puræ constru-
tuse.

10 Ne quis porro decipiatur legendo gesta S. Theonæ, quæ apud Ægyptios aut Arabes vulgo circumferuntur, ea excerptimus ex Eusebio Renaudotio, et cautionis gratia censuram ejus aut nostram illis adjungemus. Itaque vir ille rerum Orientalium peritissimus in Historia superiorum citata, pag. 50 narrationem suam, ex diversis auctoribus Orientalibus contractam, sic exorditur: Pauca sunt admodum de Theonæ memoriæ prodita; illud præcipuum, quod, cum huc usque Christiani in speluncis locisque remotis preces et synaxes celebrare cogentur ob persecutionis sevitiā, ipse ecclesiam sub nomine beatæ Mariæ ædificavit, quam TAMAOUTHA appellavit; nempe Σάματα, ut conjicere licet, a miraculis. Sane Alexandriæ antiquissimam fuisse ecclesiam MUALLACA dictam, alias Catholicam, ut ex Pontificali Coptico discimus, et quæ Dei Genitricis titulo consecrata esset, docent nos omnes Arabum Christianorum historiae. An ipsa sit, quam a Theonæ constructam scribunt Severus, Eutychius, Elmacinus, aut ea, quam Theonæ nomine appellatam testatur Athanasius, et ab Alexandro consummatam, affirmare non possumus.

11 Neque sane videtur convenire temporum

rationi, ut tunc sub invocatione sanctæ Virginis sacra ædes erigeretur. Fieri autem potuit, ut, cum edictis imperatoris ecclesiæ pene omnes dirutæ forent, nova a Theonæ excitata fuerit. De ea intelligenda sunt verba Synaxarii Æthiopici, ubi turrim ædificasse Theonam beatæ Mariæ, Æthiops vel potius Ludolfus scripsere. Quamvis hoc loco Renaudotius innuat, non convenire temporum rationi, ut tunc sub invocatione Deæ, ara templum construeretur, attamen hic obiter advertimus, id optime congruere primis annis imperii Diocletiani, de quo tempore Eusebius lib. viii Historiæ ecclesiasticæ cap. 1 post alia sic oculatum testimonium reddit: Similiter et singulis ecclesiarum antistitibus summum honorem, cultum ac benevolentiam ab omnibus tam privatis, quam provinciarum rectoribus deferri vidisses. Jam vero quis innumerabilem hominum quotidie ad fidem Christi confugientium turbam, quis numerum ecclesiarum in singulis urbibus, quis illustres populorum concursus in ædibus sacris cumulado possit describere? Quo factum est, ut priscis ædificiis jam non contenti, in singulis urbibus spatiosas ab ipsis fundamentis exstruerent ecclesias. Ex his saltem colligitur, in Martyrologio Coptico et Synaxario Æthiopico circa hanc ecclesiæ structuram nihil improbabile narrari. Verum ad alia pergamus.

AUCTOR
G. C.
quod nobis non
improbabile vi-
detur

12 Ibidem pagina sequente laudatus Renaudotius aliam historiam ex auctore sæculi decimi refert his verbis: Sub eo patriarcha natus est Petrus martyr, qui deinde Alexandrinam ecclesiam sanctissime gubernavit et fuso sanguine illustravit. Ejus nativitatem miraculo impetratam narrat Severus hunc in modum. Erat sacerdos quidam pius cum uxore sua sanctissima femina; ambo firmi in fide, vitamque juxta Christianæ religionis præcepta in bonis operibus transigebant. Carebant prole, quod non mediocri dolore illos afficiebat. Unde sacerdos jejuniis precibusque continuis et eleemosynis intentus, Deum supplicabat, ut filium suscipere posset. Cum vero celebraretur festivitas Apostolorum Petri et Pauli, quam Christiana plebs magno ad ecclesiam concursu celebrabat, sacerdos ille et uxor ejus viderunt fideles adducentes filios suos coram Sanctorum imaginibus, oleoque lampadis, quæ ardebat e conspectu, eos captandæ benedictionis gratia linientes. Eo spectaculo magis commoti, quod orbitatis suæ memoriam renovaret, susceptis sacris mysteriis Deum laudantes domum reversi sunt.

Teste Renaudo-
tio.

13 Ipsa nocte viderunt per somnium viros duos ornatu patriarchali, qui mulieri dixerunt, ne tristitia afficeretur; fore enim ut, auditis eorum precibus, daret ipsis Deus filium, qui non modo oculos eorum clauderet, sed pater foret magnæ hominum multitudinis, cujus fama et sanctitas tamquam Samuëlis prophætæ inclaresceret, quia filius promissionis futurus erat. Igitur cum lucescet, vade, inquit, ad Theonam patriarcham, et hæc omnia illi significato, ut benedicat tibi: nam Deus per misericordiam suam dabit tibi filium benedictum. Quæ cum fecisset mulier, paulo post gravida facta, toto tempore, quo uterum gestavit, in orationibus, jejuniis, continentiaque perseveravit usque ad festum Apostolorum, atque eo ipso die peperit puerum, maxima parentum ipsiusque Theonæ patriarchæ lætitia. Jussit ille puero Petri nomen dari. Cum ad tertium ætatis annum pervenisset, obtulerunt eum Patriarchæ, qui eum baptizavit.

scriptores Ara-
bes

Cui

AUTORE
G. C.

Cum annum quintum ageret, magistris ad erudiendum traditus, tantum brevi tempore profecit, ut septimo ætatis anno lector ordinatus fuerit; duodecimo Diaconus. Tandem decimo septimo anno completo sacerdos ordinatus est, cum inter Diaconos doctrina morumque sanctitate emineret, præsertim vero die nocteque ab ecclesia ministerio non recederet. Hæc de Petri vita, antequam ad episcopatum assumeretur, Severus ex Actis, quæ apud Arabes conservata sunt, qualia multis exemplis exstant, tam apud Græcos quam apud Latinos, et pauca dicentur de illis in ejus historia. *Verum in Actis Latinis et Græcis apud Srium aut Combefisium non invenimur illa nativitatibus adjuncta, de quibus infra judicium fertur.*

gesia quorundam
fabulosa.

14 Interim prosequamur alia ad S. Theonam spectantia, et ab Arabibus conscripta, quæ Renaudotius pag. 52 sic contraxit: Theona sedente, orta est Sabellii hæresis, qui Personarum divinarum Trinitatem impugnabat, unamque personam Patrem, Filium, et Spiritum sanctum esse asserbat. Is Alexandriam cum venisset, multis jam in errorem suum abductis, impudenter ad ecclesiam venit, cum in ea Theonas esset, misitque, qui eum provocarent, ut cum eo de fide disputaret, ita ut si Theonas eum convincere erroris non posset, ad ejus sententiam accederet; ipse vero Sabellius demonstraturus postea foret apud populum, quam graviter in rebus fidei Theonas hallucinaretur. Is, contempto hæresiarcho, misit Petrum sacerdotem mandans ut illius audaciam compesceret. Sabellius de Theonæ superbia conquestus est, qui nullum alium ad se mitteret, quam adolescentulum, Petrus Dei auxilio confisus se, tamquam David adversus Goliath gigantem, adversus eum prodire dixit, ejusque blasphemias confutaturum. Cumque ad eum verba fecisset, ejusque impietatem redarguisset, Sabellius vertigine correptus, in terram lapsus et mortuus est; et simul ejus hæreseos memoria prorsus extincta est.

ut ostenditur,

15 At Renaudotius lectorem post hanc narrationem recte monet hoc modo: Hæc frustra quisquam ex Græcis Latinisve auctoribus elucidare aggrediretur, cum veritati manifeste repugnet; neque de Sabellii rebus gestis certi quidquam apud Arabes repeririatur. Fieri potuit, ut Alexandriam veniret (erat enim ex Lybia Pentapoli-tana;) sed reliqua ex eorum incredibilium genere sunt, quibus magnopere delectantur Orientales, adeo ut magis hoc in genere attenti sint ad quisquillas omnes colligendas, quam ad veritatem illustrandam. Adde, quod hic assignata Sabellianæ hæreseos origo contradicat Eusebio Cæsariensi, qui lib. vii Historiæ ecclesiasticæ cap. vi testatur, Sixtum II Pontificem Romanum ab Alexandrino præsule Dionysio certiore reddidit esse de Sabellianis hæreticis, utpote qui tunc temporis increbrescebant. Eusebius ibidem ipsa Dionysii verba allegat, et capite vigesimo sexto ejusdem libri septimi recenset alias istius antistitis Alexandrini lucubrationes, quas contra Sabellium composuit. Si impia Sabellii doctrina jam pererebuerat sub episcopatu Dionysii, qui ecclesiam Alexandrinam anno Christi 248 gubernare capit, eamque anno 264 moriens Maximo successoris suo reliquit, quomodo hæc Sabellii hæresis orta est, sedente Theona, qui primum anno Christi 282 eandem cathedram ascendit? Non est operæ pretium has et alias hujusmodi

narratiunculas pluribus argumentis impugnare. D

16 Attamen patienter audiamus ultima duo facta, sancto Theonæ adscripta, eo quod illa breviter ita narrentur: Tandem refertur miraculum de energumeno per eum sanato; qui cum ad ecclesiæ limen tumultuaretur, et in obvios conjiceret lapides, jussus est Petrus demoneum ejicere. At is prius aquam in vase Theonæ obtulit, ut eam crucis benedictione signaret; tum ad hominem accedens eum liberavit. Huic alterum sic addit: Aiunt, Theonam in extremis positum, convocatis fidelibus, sacerdotibus et laicis, cum eos flentes videret, quod orphanos eos relinqueret: Non, inquit, orphani eritis; ecce enim pater vester Petrus, qui post me patriarcha futurus est; et eum, antequam obiret, ab eo ordinatum. Quidquid sit de energumeno, per S. Petrum liberato (certioribus documentis destituti hanc rem nec affirmare nec inficiari possumus) non facile credimus, eundem Petrum septemdecim vel octodecim annorum adolescentem a sancto Theona moribundo ordinationem episcopalem accepisse, quemadmodum hoc loco traditur: cum enim Petrus sub episcopatu S. Theonæ natus dicatur, et hic annis novemdecim incompletis in cathedra Alexandrina sederit, in hac hypothesi nobis non sit verosimile, illum adeo juvenem a decessore suo ad eandem celeberrimam Orientis cathedram erectum fuisse.

17 Unde non immerito Renaudotius ibidem pag. 53 de tota illa Severi aliorumque Arabum narratione judicium suum exprimit his verbis: Pleraque eorum, quæ Severus de Theona refert circa Petri ordinationem ad sacerdotii ministerium anno ætatis decimo septimo, et alia miracula leguntur in variis Orientalium libris; neque tamen idcirco certiora habenda sunt: nam ex Severo Elmacinus et alii descripsere. Non videtur autem fieri potuisse, ut contra canonum auctoritatem ordinatio ejusmodi facta fuerit. Verum conjectura satis verosimilis est, eos qui primi quam retulimus historiam consarcinaverunt, seu Græci, seu Latini, seu Arabes, cum eum sub Theona natum esse statuerint, ut totam miraculorum seriem uno filo pertexerent, addidisse, eum in ipsa pueritia et adolescentia ordinatum, quod vix patitur temporum ratio. Et sane secundum auctores, quorum certior quam Arabum omnium fides est, Petrum majorem natu fuisse, quam ut sub Theona natus sit, videtur certissimum. Cum igitur pleraque sint incerta, quæ de S. Theona circumferuntur, saltem probabiliorem mortis ejus annum assignemus.

18 Circa tempus sedis et obitum S. Theonæ Sollerius noster in Tractatu de Patriarchis Alexandrinis pag. 32 et sequente sic disserit: Cum certum sit ex præcitate Eusebii lib. vii cap. ultimo, Petrum Theonæ successorem, præfuisse annis XII; et ante persecutionem quidem TRIBUS FERE ANNIS, id est, tribus circiter annis; dubitari profecto non potest, quin anno ccc thronum conscenderit, ut admittant prælaudati Pagins et Tillemontius. Unde consequens est, Theonæ tempora ita interpretanda, ut a mense Aprili eclxxxii, ad Januariam ecc sedem tenere non potuerit, nisi annis novemdecim utrimque incompletis. Quid Labbeum moverit ad obitum Theonæ cum anno ccxcviii computandum, nec divinando assequi possum. Ab hac chronologia non abhorret Renaudotius, qui in Opere jam sapius laudato pag. 50 et 51 ex Severo annum emortualem S. Theonæ sic determinat: A DIVO

MARCO

et alia
incerta

narrant de Sin
c'o nostro.

F

qui anno 90 ad
Super. s. m. 111
vii

V NANGO, inquit Severus, AD ANNUM TERTIUM PATRIARCHATUS THEONÆ FLUXERUNT ANNI CXXIX. Obiit autem secunda Tuba: seu Tybi Ægyptiæ, cum sedisset annis XIX, nempe anno Jesu Christi CCC exente: neque enim Hieronymi Chronicon mendo carere credendum est, dum initia successoris ejus Petri removet ad annum usque CCCII: nam is triennio circiter ante Diocletiani persecutionem ecclesiam administravit; cepta autem persecutio anno CCCII. *Ex utroque hoc ratiocinio habes verosimillimum te nupus, quo S. Theonas ad Carthages migravit. Cum vero gesta ipsius incerta sint, ut supra diximus, jam paragrapho sequente dispiciemus, an huic Sancto nostro vindicare non possimus epistolam, quam postea transcribimus, et ex qui saltem in genere prudentem piamque ejus indolem colligimus.*

§ III. An epistola, quæ nomen Theonæ præfert, Sancto nostro adscribenda sit.

B Lucas Acherius in *Spicilegio suo primæ editionis tomo XII pag. 545 e tenebris in lucem protulit antiquum documentum, cui præfigitur hic titulus: EPISTOLA THEONÆ EPISCOPI DOMINA CHRISTIANA ET POLITICA LUCIANO PRÆSCRIBIT. Primam hujus tituli partem, quam litteris majusculis distinximus, in ipso Ms. codice reperiri arbitramur, et alteram ab interprete Latino vel editore additam fuisse. Cum autem, in titulo illo non exprimitur, cujus urbis episcopatum Theonas iste administraverit, Acherius lectori in præfatione ante duodecimum Spicilegii sui tommum pag. XX et sequentibus proponit varias conjecturas, quas jam singillatim discutimus. Cum tamen inter illas conjecturas aperte pronuntiet, hanc epistolam S. Theonæ nostro tribui non posse, nos eandem, robore huic Sancto vindicare conabimur. Quapropter omnia et singula, quæ Lucas Acherius hac de re scripfit, ipsis adversarii verbis referemus, ne quid ex argumentis ejus mutasse aut imminuisse videamur.*

C 20 Igitur in memorato præfatione ad lectorem pag. XX de epistola illa sic ratiocinari incipit: Theonæ episcopi ad Lucianum datus epistolam horum initio additamentorum. Porro quis iste fuerit Theonas, conciliendo potius, quam affirmando demonstrandum est. Hominem Græcum facile agnoscas vel ex nomine, ac nullo magis ex his epistolæ verbis: DIVINAS SCRIPTURAS LAUDARI CONSABITUR, QUAS MINA DILIGENTIA ET LARGISSIMO IMPENDIO PTOLEMÆUS PHILADELPHUS IN LINGUAM NOSTRAM TRADUCI CURAVIT; linguam videlicet Græcam, ut quidem arbitrati sunt quotquot eam rem memoriæ prodiderunt; qua lingua usum se non obscure innuit Theonas. Quis porro is, quantisque fuerit, aut quem nactus sit interpretem, nullatenus diluere ausim. Libenter admittimus, hanc autographam epistolam Græcè conscriptam fuisse, ac etiam ultro fatemur, nobis Latinum illius interpretem ignotum esse. Sed nihil inde contra S. Theonam nostram concludi potest, quandoquidem idioma Græcum in Palæstina et Ægypto aliisque Orientis regionibus tunc usitatissimum fuit, ut liquet ex scriptis Eusebii Cæsariensis et Dionysii Alexandrini patriarchæ, aliisque in-

numeris istarum regionum auctoribus, qui Græca lingua polemicas aut historicas lucubraciones perititati reliquerunt.

21 Magis ad controversiam nostram spectat illud, quod Acherius ibidem et pagina sequente subnectit in hunc modum: Equidem apud Eusebium lib. VII cap. XXXI (apud nos in editione Valesiana est caput XXXII istius libri septimi) unum reperio Theonam, quemdam Petri decessorem sedem Alexandrinam a CCLXXXVIII anno (potius ab anno CCLXXXII, quemadmodum supra demonstratum est) ad usque annum CCC inculpabiliter tenuisse. Sed hæc epistola non potest eum habere auctorem, quando is Diocletiano ac Maximiano imperantibus vixit, quorum uterque implacabili odio Christianos insectatus est, nedum eis Angustum caput tuendum permisit, quod Theonas noster de imperatore sui temporis expresse tradit. Sed hanc levem Acherii ratiunculam facile refutabimus, et ex duobus testibus coarvis ostendemus, istos Christianos auxilium ministris optime Diocletiani imperantis initio convenire.

22 Primo auliatur Eusebius Cæsariensis, qui lib. VIII *Historiæ ecclesiasticæ* cap. I res utate sua gestas ante famosam illam Diocletiani persecutionem sic narrat: Qualem quantamque gloriam simul ac libertatem doctrina veræ erga supremum Deum pietatis a Christo primum hominibus annuntiata, apud omnes Græcos pariter et barbaros ante persecutionem nostra memoria excitatam consecuta sit, nos certe pro merito explicare non possumus. Argumento esse possit imperatorum benignitas erga nostros, quibus regendas etiam provincias committebant, omni sacrificandi metu eos liberantes ob singularem, qua in religionem nostram affecti erant benevolentiam. Quid opus est dicere de iis, qui in imperatorum palatiis versabantur? Quid de imperatoribus ipsis, qui domesticis suis eorumque uxoribus, liberis ac servis ea, quæ religionis sure erant, tam verbis quam factis libere exsequendi coram semetipsis potestatem dederunt; ipsis ob hanc fidei suæ libertatem gloriari ac se ostentare quodammodo permittentes; eosque præ ceteris omnibus ministris præcipuo quodam amore complectebantur: cujusmodi fuit Dorotheus ille, qui summam erga ipsos benevolentiam ac fidem declaravit, eamque ob causam præ cunctis magistratibus et provincialium rectoribus magnum honorem protulerunt. *Tillemontius tomo V Monument. eccles. pag. 180 asserit, illum Dorotheum in præfectura eubiculariorum successorem fuisse Luciani, et hunc ante generalem Diocletiani persecutionem riviis excessisse suspicatur.*

23 Deinde Eusebius causam horribilis persecutionis exponit, et sequentibus capitibus illustriam quorundam Christianorum pugilum certamina describens, caput sextum ejusdem libri octavi sic enonit: Verum præ omnibus, qui umquam sive apud Græcos sive apud barbaros admiratione digni et ob fortitudinem celebres exstiterunt, gloriosos atque illustres Dei martyres ea tempestas tulit, Dorotheum scilicet, et reliquos, cubicularios pueros; qui tamen summi honoris prerogativa ab imperatoribus ornati essent, nec minus ab iisdem diligenter, quam filii, probra tamen pro pietate tolerata et ærumnas, ac diversa mortis genera adversus ipsos excogitata majoris revera pretii esse duxerunt, quam gloriam ac delicias hujus seculi. Denique post enarratam crudelem carnificinam cujusdam au-

AUCTOR
G. C.Sancto nostro
adjudicat:sed nos ex Euse-
bio Cæsariensi.
E

F

a explore copio.

ACCTURE
E. C.

lici ministri, qui pro fide Christiana in tormentis animam exhalaverat, ita concludit: Illiusmodi fuit martyrismus unius ex imperatoris cubiculariis, digni profecto suo nomine; Petrus enim ille vocabatur. Reliquorum vero martyria nihilo inferiora, tamen brevitatis studio hic omittemus. Id tantum retulisse sufficiet, quod Dorotheus et Gorgonias una cum aliis pluribus, qui in palatio ministrabant, post ejusmodi certamina elisis laqueis fœcibus, divinæ victoriæ præmium adepti sunt.

et all'io teste
synchrono

24 Lucius Cecilius, quem Baluzius insuper Firmianum Lactantium cognominat, synchronus ejusdem atrocissimæ persecutionis testis in Opusculo de Mortibus persecutorum cap. xv similem Diocletiani furorē adversus Christianos auctoris ministros indicat his paucis verbis: Furebat ergo imperator jam non in domesticos tantum, sed in omnes, et primam omnium filiam Valeriam, conjugemque Priscam, sacrificio pollui coegit. Potentissimi quondam eunuchi necati, per quos palatium et ipse ante constabat. Eruditissimus Nicolaus le Nourry Benedictinus in Dissertatione, qua illustrat hunc Lucii Cecilii librum, cap. viii art. 5, seu pag. 240 circa illos eunuchos aut Diocletiani aulicos observat sequentia: Sensus itaque Cecilius esse potest, potentissimos tum fuisse eunuchos illos, utpote qui Diocletiano summo essent in amore, ac proinde per eos et idem imperator et palatium constabat. Qui autem hi fuerint, si roges, tibi respondemus, nullum plerisque omnibus videri dubitandi locum, quin Christianæ religioni nomen dederint.

refellimus levem
ejus satumcu
lum

25 Baluzius autem existimat, unum ex iis fuisse Petrum, ejus celeberrimum martyrismus ab Eusebio describitur. Quidni etiam illis annumerantur Dorotheus, Gorgonius et alii, quorum idem historiographus ibidem meminit, quique eos vocal τὸς βασιλικῶς παιδῶς id est, ut Rufinus interpretatur, REGIS CUBICULARIOS, et Valesius CUBICULARIOS PUEROS? Quis enim vero nescit, hos regum vel imperatorum cubicularios fere omnes eunuchos fuisse? Quamobrem eruditores critici censent, Cecilium de hisce loqui cubiculariis, de quibus idem Eusebius scripsit. Cur ergo non potuit Lucianus, ad quem Theonas episcopus epistolam Christianis monitionibus refertam dedit, ante persecutionem Diocletiani inter præcipuos ejus eunuchos aut cubicularios numerari, et forsitan in illo officio Dorotheum martyrem præcedere? Equidem spero, fore ut ex allatis Eusebii ac Cecilius verbis vanus Acherii scrupulus evanescat: vix enim dubito, quin æquus antiquitatis æstimator ob hæc duo scriptorum coarvorum testimonia facile sibi persuasurus sit, Diocletianum per aliquot annos imperii sui Christianis cubiculariis augustum caput tuendum permisisse, quamvis postea vehementer in eos sævierit. Unde hic ad imitationem vulgaris paramixæ juridicæ dici potest: Distingue tempora, et conciliabis historiam.

et nost omnia
conjecturas.

26 Jam progrediamur ad alias conjecturas, quas Acherius ibidem pag. xxi proponit hoc modo: Rursus hæc epistola non est Theonæ Ariani hominis; siquidem divinitatem Christi non obscure agnoscit, eamque gentilibus prædicandam docet. Acherius recte judicat, auctorem hujus epistolæ non fuisse Theonam episcopum Marmaricæ, qui propter pertinacem hæresis Ariani defensionem in concilio Nicæno nominatim condemnatus est, ut apud historiographos ecclesiasticos

passim videre licet. Postquam huic nullius momenti suspicioni aditum præclusit, aliam conjecturam satis speciosam ac temporē accommodatam subjungit in hunc modum: Forte an est illius Theonæ Cyziceni, ejus nomen in concilio Nicæno subscriptum videre est, qui eam inscribere potuit præposito cubiculariorum Constantini Magni, cum nondum quidem Christi, sed Christi nominis cultor existeret.

27 Hæc opinio mihi non multum displiceret, nisi Constantinus imperator eo tempore, quo fidem Christianam nondum amplexus fuerat, plerumque in Galliis commoratus esset, nimirum usque annum Christi 311 vel 312, quando Maxentium profligavit, et fidem Christi publice professus est. Quis autem sine certiore testimonio statim credat, inter episcopum Cyzicenum in Hellesponto et aulicos Constantini in Gallia notitiam vel familiarem litterarum commercium intercessisse, cum præsertim Hellespontos ac vicinarum regiones subessent Galerio Maximiano, qui Constantinum oderat ac ejus vitæ sæpius insidias straxerat, ut Cecilius et Eusebius testantur? Hinc sequitur, ut antistes Cyzicenus proprie non posset Constantinum appellare suum principem, cum tamen scriptor hujus epistolæ eam exordiat hac salutationis formula: Theonas episcopus Luciano præposito cubiculariorum invictissimi Principis nostri.

quas ille lectionibus

E

28 Quæro præterea, quomodo Theonas episcopus Cyzicenus in Hellesponto generaliter ac vere dicere potuit, hanc epistolam a se scriptam esse, jam pace per bonum principem ecclesiis concessa, ut initio ejusdem epistolæ legitur: nam ante conversionem Constantini, persecutio, ab imperatore Diocletiano adversus Christianos anno Christi 303 inchoata, per successores ejus aut collegas ferme in toto terrarum orbe adhuc continuabatur, ut apud Ruinartium et Tillemontium ex fide dignis Martyrum Actis liquet. Præterea testimonium perseverantis hujus persecutionis Lucius Cecilius cap. xvi reddit his paucis verbis: Vexabatur ergo universa terra, et præter Gallias, ab Oriente usque ad Occasum tres acerbissimæ bestiae sæviebant. Videtur ergo pax illa ecclesiis concessa potius convenire primis temporibus imperantis Diocletiani, qui ante generalem persecutionem anni 303 censendus est tacite pacem ecclesiis concessisse, eo quod ante illud tempus edictum Aureliani adversus Christianos et aliorum decessorum suorum decreta non jussit rigide observari vel executioni mandari. Ex his omnibus concludo, hanc epistolam probabiliter adscribendam esse S. Theonæ præsuli Alexandriano, qui fortassis eam dedit ad Lucianum anno Christi 290 vel 296, quando Diocletianus in Ægypto commoratus est, ut apud Tillemontium tomo V Monument. eccles. in indice chronologico ad prædictos annos legi potest.

in præfatione
sua proponit.

29 Acherius huic conjecturæ superaddit aliam minus verosimilem, eamque exprimit his verbis: Certe codicis exscriptor ad Aureliani tempora respexisse videtur, illius imperatoris nomine margini adfixo; neque vero repugnaret Eusebius, qui Aurelianum initio principatus Christianis impensius favisse asserit, tametsi postea in eos immane quantum sævierit. Sed nullus id ætatis Theonas episcopus comparet, cui hanc prænesim adscribere liceat. Quamobrem ejus rei judicium cordato lectori satius permittendum, quam temere de ea aliquid asserendum putavi. At præterquam quod ea ætate nullus episcopus

et quas singulatum disimus.

Theonas

A *Theonas compareat, etiam nullibi reperimus tot Christianos Aureliani cubicularios, cum tamen auctor ipsius epistolæ paræneticæ infra sic scribat: Non ergo, mi Luciane, te jactari aut puto, aut volo, quod MULTI ex palatio Principis per te ad agnitionem veritatis pervenerunt. Illi autem multi, qui in palatio Principis ad agnitionem veræ fidei pervenerant, potius in aula Diocletiani inveniuntur, ut ex Eusebio et Cecilio supra retulimus. Quare nec nomen Aureliani, quod forsitan imperitus amanuensis margini codicis adscriptum, nec inde deducta Acherii conjectura nos hactenus ita movit, ut propterea S. Theonæ præsulæ Alexandrino venerandum istud antiquitatis instrumentum abjudicarem.*

stud venerabile
antiquitatis mo-
numentum.

B *30 Denique Acherius divinando lassus, omnibus conjecturis suis hanc coronidem imponit: Ceterum quisquis ille tandem sit Theonas, hæc epistola nulla ratione in suspicionem falsi adduci potest: seu enim stylus spectes, seu argumentum, nihil in ea non sincerum comperies; stylus simplex atque inpegnis simplicitatem redolet Christianam. Argumentum porro nihil ad modum eorum, quorum intuitu obscuros libellos claris auctoribus suppositos olim audivimus. Equis enim adeo perfriatæ frontis esset nebulo, qui specie pietatis gratis mentiretur? Denique antiquitati hujusce lœnibratationis adstipulantur quamplura, tum illud in primis, quod sub imperatore nondum Christiano eam editam fuisse liquet, hoc est, ineunte ut maximum quarto seculo, quo majori veneratione a nobis excipi debet, velut sanctioris ætatis sacrum monumentum. Propter hanc styli simplicitatem aliaque sinceritatis indicia non dubitamus de authentica fide istius epistolæ paræneticæ, camque propterea S. Theonæ Alexandrino vindicavimus, ut ex illo sacro veteris avi monumento non exigua sanctitatis ac prudentiæ laus in hodiernum Sanctum nostrum redundaret.*

opulentibus
immediata
illa.

C *31 Huic opinioni nostræ favent Benedictini illi, qui Spicilegium Acherianum reculi curarunt, et in secunda Operis istius editione tomo III pag. 297 et sequentibus eandem epistolam nobis illustrarunt, redactisque in compendium Acherii conjecturis, de iis judicium suum ita protulerunt: Has Acherii conjecturas hic exhibere libuit, quod nihil a nobis ex ejus præfationibus omissem iri jam diu spondimus. Ceterum, ut ne quid dissimulemus, melius essent præternissæ. Nam quod de Constantino opinatur, nihil est; nec ullus ejus ætatis scriptor ita jevnæ ac exiliter de ejus pietate sensit, ut cubicularios moneret, artem esse adhibendam, ad sermonem de Christo coram eo institendum; præsertim postquam devicto Licinio, potius est earum regionum imperio, in quibus Græca lingua vigeat: tum enim, imo jam inde a devicto Maxentio ita Christianis favebat, ut etiam de fide, quam profitebantur, disputationes coram se haberi non pateretur, sed juberet.*

qui eundem
Sarrigui Ache-
ria ii editionem
curarunt.

32 Quod ad Aurelianum spectat, fuit ille quidem initio erga nostros benignus, ac fidei nostræ ait favit, ut querentibus Orientis episcopis, Paulum Samosatenum judicio suo Antiochena sede depulsum, eam pertinacius retinere, rescripserit ei sententiæ standum, quam Romæ episcopus ac ceteri Italiæ præsules congregati dedissent, ut tradit Eusebius Hist. Eccles. lib. 7 cap. 30. Ceterum, quod nullum illius imperio Theonam episcopum noverimus, itemque quod nullus, qui quidem ad nos venerit, antiquus scriptor tra-

diderit, illum principem Christianos palatii sui ministeriis præfecisse; nihil de illo affirmare audeamus. Quid igitur dicemus? Theonam quidem Cyzici episcopum hujus epistolæ scriptorem esse, sed Lucianum Licinio ministrasse, qui tametsi in sua superstitione pertinacissimus, nostros non minori quam Constantinus amore prosequi videbatur? Id si cui placet, ferri sane potest.

33 At simulatus ille Licinii favor ergo Christianos non diu duravit, et postea in apertam eorumdem persecutionem commutatus est. Igitur hæc ultima conjectura ferri posset, si nobis constaret, Theonam præfuisse ecclesiæ Cyzicæ ante bellum, quod Licinius anno 314 contra Constantinum gessit, et tunc urbem Cyzicæam sub ditione Licinii fuisse, cum auctor epistolæ Principem, de quo scribit, nostrum appellet. Quandoquidem veritas istarum conditionum nos hactenus latet, malumus hanc epistolam S. Theonæ nostro tribuere, quam sententiam laudati editores etiam sibi magis placere tandem indicant his verbis: Sed hoc malo, a Theona episcopo Alexandrino scriptam esse epistolam ad Lucianum, qui in palatio Diocletiani ministrabat, antequam ille princeps prævis Galerii Maximiani artibus delusus, bellum fidei Christianæ indiceret: cum enim in universo imperio felicissimam, ante atrocissimam illam persecutionem, Christianorum conditionem fuisse, tum etiam palatium nostris, quos imperator ut filios diligebat, refertam fuisse Eusebius auctor est libro 8, cap. 1 et cap. 6. Jam nihil superest, nisi ut exhibeamus huic ipsam epistolam, et ex ea colligamus serpentinum Sancti nostri prudentiam, et columbinam ejusdem simplicitatem (evangelicæ similitudine utro) quæ virtutes Christus in Evangelio Matthæi cap. x §. 16 discipulis suis ita commendavit: Ecce ego mitto vos sicut oves in medio luporum. Estote ergo prudentes, sicut serpentes, et simplices, sicut columbæ.

AUCTOR
G. C.

Sancto nostro
probabilius ad
scribimus.

§ IV. Epistola parænetica, quæ ad Christianum imperatoris ethnici cubicularium data est, et quam a Sancto nostro probabilius scriptam putamus.

Theonas episcopus Luciano Præposito Cubiculariorum invictissimi Principis nostri. Gratias ago omnipotenti Deo et Domino nostro Jesu Christo, qui fidem suam per universum orbem in salutis nostræ unicum remedium manifestare, ac etiam in tyrannorum persecutionibus ampliari non destitit: imo persecutionum procellis velut aurum in fornace expurgatum emittit, et ejus veritas ac celsitudo magis semper ac magis splenduit, ut jam pace per bonam Principem ecclesiis concessa, Christianorum opera etiam coram infidelibus luceant, et glorificentur inde Pater vester, qui in cælis est Deus; quod velut præcipuum a nobis pro salute nostra, si Christiani re potius quam verbis esse cupimus, querendum atque exoptandum est. Nam si gloriam nostram querimus, rem vanam caducamque appetimus, et quæ nos ipsos ad mortem perducit: at gloria Patris et Filii, qui pro salute nostra cruci affixus fuit, nos salvos facit in redemptionem sempiternam, quæ maxima Christianorum est expectatio.

Theonas Lucianum præfatum
cubicularium
monet.

EGGORE
G. C.
ut imperatori
suo ethnico

35 Nou ergo, mi Luciane, te jactari aut puto, aut volo, quod nulli ex palatio Principis per te ad agnitionem veritatis pervenerunt, sed magis gratias Deo nostro referre decet, qui te bonum instrumentum in rem bonam confecit, teque apud Principem sublimavit, ut Christiani nominis odorem in suam gloriam et multorum salutem diffunderes. Nam quanto magis Princeps ipse nondum Christianæ religioni adscriptus, ipsis Christianis, velut fidelioribus, vitam et corpus suum curandum credidit, tanto decet vos sollicitiores, ac in illius salutem et curam diligentiores esse et prospectiores, ut per id plurimum Christi nomen glorificetur, et illius fides per vos, qui Principem fovetis, quotidie augeatur : nam quia nos maleficos olim et omnibus flagitiis refertos nonnulli priores Principes putaverunt, sed jam videntes vestra bona opera, non possint nisi ipsum Christum glorificare. Itaque summa ope vobis annitendum est, ne vos aliquid turpe aut inhonestum, ne flagitiosum nomen, sentiat; ne Christi nomen per vos ipsos blasphemetur.

avereulo avari-
tate vitio

B

36 Absit a vobis, ut aditum alicui ad Principem pretio vendatis; ut inhonesta aut precibus, aut pretio victi aliquo pacto Principi suggeratis. Omnis avaritiæ ardor a vobis abscedat, quæ idololatriam potius quam Christi religionem operatur. Nullum turpe lucrum Christiano, nulla duplicitas convenire potest, qui Christum simplicem et nudum amplectitur. Nulla scurrilitas, aut turpiloquium inter vos habeatur. Omnia cum modestia, comitate, affabilitate et justitia exigantur, ut in omnibus nomen Dei et Domini nostri Jesu Christi glorificetur.

fideliter serviat,

C

37 Officia vestra, ad quæ singuli constituti estis, omni cum timore Dei, et amore Principis, atque exacta diligentia exequamini. Mandatum Principis, quod Deum non offendit, ab ipso Deo processisse putetis; amore pariter et timore, atque omni cum jocunditate perficite. Nihil est enim quod hominem magnis agitationibus fatigatum ita recreet, sicut intimi servitoris conveniens jucunditas, et benigna patientia; nec ulla iterum res e contrario illum perturbatione ita afficit et contristat, sicut tristitia impatientiaque, et ipsius servitoris submurmuratio. Absint hæc a vobis Christianis, qui zelo fidei inceditis; sed ut in vobis ipsis honorificetur Deus, omnia vitia mentis et corporis supprimite et calcate. Induimini patientia et affabilitate; virtutibus et spe Christi repleamini. Omnia propter ipsum Creatorem vestrum sufferte, omnia patimini, omnia vincite et supplantate, ut Christum Dominum acquiratis. Magna sunt hæc et laboribus plena; sed qui in « agone contendit, » ab omnibus se abstinere; et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem in « corruptam ».

foram sup-
portate

rumque docet,

38 Sed quia, ut sentio, diversis officiis estis adscripti, et omnium tu, Luciane, Præpositus diceris, quos omnes gratia Christi tibi concessa potens es et regulare et instruere; certus sum, non tibi displicebit, me etiam de officiis illis aliqua particulatim et summarie tibi referre, quæ sensero. Nam aliquem ex vobis servare privatas Principis pecunias audio; alium vestes et ornamenta imperialia; alium vasa pretiosa; alium libros, quem non hunc adhuc ex credentibus intelligo, alium aliam suppellectilem. Quæ sane quemadmodum tractanda mihi videantur, paucis indicabo.

39 Qui privatas Principis pecunias detinet, omnia sub certo calculo conservet; paratus sit semper omnium certam reddere rationem: omnia scribat, etiam, si possibile est, antequam alteri pecunias porrigat: numquam memoriae confidat, quæ ad diversa quotidie distracta facile labitur, ita ut sine scriptura, etiam quæ nullo pacto fuerunt, ex corde nonnumquam affirmemus; nec vulgaris sit hujuscemodi scriptura, sed quæ facile et clare omnia pandat, et mentem requirentis sine serupulo aut dubitatione relinquat: quod facile fiet, si distinet, quæ recipiuntur, et per se scribantur, et quo tempore, et per quem recepta fuerint, et quo in loco. Similiter et quod aliis erogatur, vel Principis mandato impenditur, per se suo ordine digeratur; fidelis sit ille servus et prudens, ut gaudeat Dominus cum super bona sua constituisse, et Christum in illo glorificet.

quomodo custo-
dem parat

40 Nec minor erit illi diligentia et cura, qui vestes et imperialia detinet ornamenta, quæ omnia sub certissimo indice habeat et adnotet, quæ illa sint, qualia, quibus in locis recondita, quando ea acceperit, et a quibus; an maculata sint vel sine macula: illa omnia sua diligentia conservet; sæpe revideat, sæpe pertractet, ut facilius recognoscantur: omnia illi sint in promptu, omnia parata: petentis semper Principis aut Præpositi sui mentem in omni re petita clarissimam reddat, ita tamen ut omnia cum humilitate et jocunda patientia fiat, et Christi nomen etiam in re parva laudetur.

curatorem ve-
strum,

E

41 Simili modo ille agat, cujus fidei credita sunt vasa argentea, aurea, crystallina, vel murrhina, escaria, vel potoria, omnia disponat, omnia notet, et quot qualesque sint in illis lapides pretiosi sua diligentia connumeret, omnia magna cum prudentia consideret, omnia suis locis et temporibus prodatur; cui dat et quando, a quibus ea recipit, diligentissime inspiciat, ne error et suspicio mala etiam cum majori damno in rebus pretiosis occurrat.

pretiosorum va-
sorum.

42 Ille tamen præcipuus inter vos erit et diligentissimus, cui libros servandos Princeps mandaverit; hunc ipse ex probata scientia sibi eliget virum gravem et magnis rebus aptum, ac omnibus quæsitis respondere paratum, quem Philadelphus Aristeum intimum cubicularium in re hac sibi delegit, ac nobilissimæ bibliothecæ præposuit, quem ad Eleazarum maximis cum muneribus pro traducenda Scriptura sacra legatum misit: hic idem historiam septuaginta Interpretum plene scripsit. Si igitur ex credentibus in Christum ad hoc ipsum officium advocari contingat, non spernat et ipse litteras seculares et gentilium ingenia, quæ Principem oblectant. Laudandi sunt poetæ in magnitudine ingenii, in inventorum acumine, in expressionis proprietate et eloquentia summa: laudandi oratores, laudandi philosophi in genere suo: laudandi historici, qui gestarum rerum seriem, majorum mores, et instituta nobis explicant, qui vivendi normam ex antiquorum gestis ostendunt. Interdum et divinas Scripturas laudari conabitur, quas mira diligentia et largissimo impendio Ptolomæus Philadelphus in linguam nostram traduci curavit: laudabitur et interim Evangelium, Apostolusque pro divinis oraculis: insurgere poterit Christi mentio, explicabitur paulatim ejus sola Divinitas; omnia hæc cum Christi adjutorio provenire possent.

ac bibliotheca

F

43 Sciat ergo ille libros omnes, quos Princeps habuerit; sæpe illos revolvat, et suo ordine

aliosque auri
ministrat

dine

A dine per indicem pulchre disponat : si vero novos vel veteres transcribi curabit, studeat emendatissimos habere librarios. Quod si fieri non potest, viros doctos ad emendandum disponat, illisque pro laboribus juste satisfaciatur : veteres item codices pro indigentia resarciri procreet, ornetque non tantum ad supersticiosos sumptus, quantum ad utile ornamentum : itaque scribi in purpureis membranis et litteris anreis totos codices, nisi specialiter Princeps demandaverit, non affectet ; omnia tamen Cæsari grata, maxima cum obedientia persequetur. Sugeret pro posse et omni cum modestia Principi, ut eos legat, vel legi audiat libros, qui et statui et honori illius, ac utilitati magis, quam tantummodo voluptati, conveniant : noscat ipse prius optime illos ; sæpius deinde coram Principe laudet, ac eorum, qui approbant, testimonium et auctoritates commode explicet, ne suo sensui tantum videatur inniti.

quibus præest

B 44 Qui vero corpus Principis curare habent, sint in omnibus quampromptissimi, hilari semper, ut diximus, vultu ; faceti nonnumquam, sed summa semper cum modestia, quam in vobis omnibus præ cæteris rebus laudet, illamque ex ipsa religione Christi provenire cognoscat. Sitis et vos omnes etiam corpore et indumentis mundi et nitidi, nulla tamen superfluitate, aut affectione notandi, ne Christiana modestia deturpetur. Omnia suis temporibus sint parata, et suo ordine quam optime digesta. Sit ordo inter vos et diligentia, ne confusio in opere, aut rerum amissio aliquo pacto proveniat. Disponentur orienturque opportuna loca pro captu et dignitate locorum. Sint insuper et servi vestri honestissimi, sint compositi et modesti, et vobis quamconvenientissimi, quos in vera doctrina omni cum patientia et charitate Christi instruite et docete ; quod si instructiones vestras negligant et parvipendant, a vobis abijcite, ne illorum nequitia aliquo pacto in vos redundet : nam difamatos dominos ex servorum malignitate quandoque vidimus, et sæpe andivimus.

45 Si ad Augustam accesserit Princeps, vel ipsa ad illum, sitis tunc vos quoque et oculis et gestu et verbis omnibus quamcompositissimi : videat illa vestram continentiam et modestiam : videant illius comites et pedisseque, videant et admirentur, atque inde Jesum Christum Dominum nostrum in vobis ipsis collaudent. Loquela vestra semper sit parca et modesta, atque religione, velut sale, condita. Nulla prorsus inter vos sit invidia, aut contentio, quæ in omnem confusionem et divisionem vos deduceret, et sic quoque in odium Christi et Principis atque summam abominationem perduceret, nec lapis structuræ vestræ supra lapidem stare posset. Et tu, Luciane carissime, cum sis sapiens, libenter supporta insipientes, ut et ipsi sapientes fiant.

AUCTORUM
G. C.
instruere debet,

46 Nulli unquam molestiam inferte, nullum ad iram concitate. Si vobis injuria irrogatur, in Jesum Christum respicite, et quemadmodum optatis, ut vobis ipse remittat, sic et vos illis dimittite, et tunc quoque omnem invidiam supplantabitis, et caput antiqui serpentis conteretis, qui vestris bonis operibus et successibus omni cum astutia insidiatur. Non prætereat dies, quin opportuno tempore dato aliquid sacrarum lectionum legatis, aliquid contemplantini, nec sacræ Scripturæ litteraturam prorsus abijciatis ; nihil adeo animam pascit et mentem impinguat, sicut sacræ faciunt lectiones. Sed ex illis hunc maxime capite fructum, ut patientia vestra juste et pie, hoc est, in charitate Christi vestra officia exequamini, et transitoria omnia ob ejus promissiones æternas contemnatis, quæ sane sensum omnem et intellectum humanum exsuperant, et vos ipsos in felicitatem perpetuam conducent. Vale feliciter in Christo, mi domine Luciane. *In his piis monitis sancta Præsulis nostri prudentia et prudens ejusdem sanctitas elucent. Quapropter ad majorem S. Theonæ antistitis Alexandrini gloriam hic illa curioso lectori representavimus, eique antea vindicare conati sumus, et jam Commentario nostro historico finem imponimus.*

ut omnes officii
suo pie et exacte
fungantur.

C DE SS. FORTUNATO, HERMONE, XISTO, MARTIALE,
HERMOGERATO. ITEM DE SS. LAURENTIO, ET TRIBUS PUERIS HABUNDO, INNOCENTIO, AC MERENDINO. F

AQUILEIÆ IN ITALIA, ET ROMÆ.

EX HIERONYMIANIS EXEMPLARIBUS, AC FERRARIO.

J. P.

Annuntiationes, SS. Hermagenis et Fortunati martyrium ;
hic a synonymo diversus.

SUL-DIOCLESIANO
ET MAXIMIANO.
Confusus in
apostrophis Hieronymianis

Novem isti Sancti nominantur in Martyrologio, quod sub nomine S. Hieronymi divulgavit Florentinius, in quo tamen quinque primi annuntiantur in Aquileia : reliqui autem Romæ. Florentinius in notis ita eos recitat ex Corbeiensi segmento : x Kal. Sept. In Aquileia natalis sanctorum Fortunati, Hermogenis,

Xisti, Martialis, Hermogerati, Justi, Gerati. Romæ natalis SS. Abundantii, Innocentii, Mirerendini, Magnili. Deinde allegans Martyrologium vetustissimum S. Willibrodi, producit annuntiationes ex eo duas, a superioribus diversas : x Kalen. Septembris. In Aquileia natalis Furtunati, Ermodori . . . Et Romæ ad sanctum Laurentium, Innocentium

AUCTORIB.
J. P.

Innocentium Sisti, Martialis, Hermogerati, Habundi, Innocentii, Mirendini. In quantas hic demum nos conjiciunt difficultates corrupta illi apographa Hieronymiana, de quibus toties æ merito conquesti sumus, atque iterum conqueri cogimur.

horum marty-
rum annuntia-
tiones

2 Laudatus Florentinius lucem aliquam conatur offerre hisce tenebris, dum observat sequentia in hodiernis notis: Aquileienses Martyres silent communia Latina martyrologia: Ms. tamen regniæ Sueciæ ita consonat: « Aquileiæ SS. Fortunati, et Hermogenis cum aliis duobus ». Ferrarius de his agit in Catalogo generali x Kal. Septembris, et in Catalogo Sanctorum Italiæ eadem die. Ex tabulis ecclesiæ Aquileienses, ubi reliquæ ipsorum habentur, passos esse Singidoni in Mysia eodem tempore, quo S. Donatus et socii, sub Diocletimo imperatore, et Victoriano præside, idem Ferrarius docet. Hermogenes tamen dicitur, non Ermidorus aut Ermon, qui lector; et Fortunatus, qui diaconus ecclesiæ Singidonensis fuissent. Cum vero in tabulis, et breviario Aquileienses ecclesiæ reliqui adducti socii Xistus, Hermogeratus, et, qui in Martyrologio Corbeiensis adduntur, Justus et Geratus, nequaquam exprimentur; ad Romanos Martyres pertinere libentius cum M. vetustissimo suscipio. Fortunatum habet Calendarium Hieronymianum Lucense pervetustum: « x Kal. Fortunati. Trium puerorum ». Huctenus Florentinius, qui censet, Martyribus Aquileiæ honoratis Romanos esse permixtos. Et vero in Martyrologio Rhinoviensi de Aquileiensibus hæc dicuntur: In Aquilegia, Fortunati, Ermogenis. Consonat Richenoviense; quod tamen scribis in Aquileia, et Fortunati, nomina illa paullo aliter exprimens. Sed hoc nihil habet, cur nos moretur.

conatur extri-
care Florenti-
nius.

3 Quandoquidem vero placet Florentinius opinari, quod Xistus, Hermogeratus, Justus et Geratus; (quibus, ut puto, addendus Martialis, quia in segmento Corbeiensis a Florentinio supra cum aliis istis nominatus, et infra nominandus;) sint Martyres Romani, audiamus ipsum in notis: S. Laurentium non habet Martyrologium Antverpiense; et præter S. Laurentium Diaconum celeberrimum; nullum alium hoc nomine martyrem Romæ veneratum invenio in tabulis ecclesiasticis. Unde ex vetustissimo Martyrologio scribendum non dubito « Romæ ad S. Laurentium » et transpositos Aquileiam Martyres, Romæ esse restituendos, Xistum, Martialem, Hermem, Geratum, sive unico nomine Hermegeratum: et ex Martyrologio Corbeiensis Justum: deinde ex libris nostris tres pueros, Abundium, Innocentium, et Merendinium. Tres pueros alibi numeratos non invenio, præterquam in Calendario Hieronymiano jam adducto, sed nominibus non expressos. De Innocentio inter S. Sixti Pontificis socios, qui aliis Vincentius est, videnda, quæ notat, pignatitia Ferrarius ad diem vi Augusti in Catalogo Sanctorum Italiæ. Abundius sepultus apud S. Laurentium habetur in S. Laurentii Actis, et cum Irenæo recolitur in Martyrologio Romano ad diem xxvi Augusti: ubi nihil legitur in vetustiori nostro. Præter Mirendinium addit Martyrologium Corbeicense etiam Magnilium, qui Magnus esse potuit ex S. Sixti sociis, sicuti Martialis sanctæ Aureæ, ut mox dicetur. Habes, lector, Florentinii conjecturas, quibus implexas superiorum Sanctorum annuntiationes conatur

extricare, ac restituere. Nos sequentes observationes his superaddimus.

4 Ecgraphum nostrum e Ms. S. Maximini apud Trevirenses, S. Laurentium clare signal, sic loquens: Romæ sanctorum LAURENTII, Abundii, Innocentii. Cum autem non constet, lectionem Romæ ad S. Laurentium, quam substituebat Florentinius, quia S. Laurentius non habebatur in exemplari vetustissimo, esse primigeniam et genuinam; (et vero quis in tanta apographorum luxatione et corruptione genuinam expectet?) ideo in titulo superiore nomen ejus intactum reliqui: cum facile poterit accidere, ut istius nominis Sanctus cum aliis fuerit, a celeberrimo synonymo Levita distinctus. Favet nostrum apographum e codice Ms. Eminentissimi Cardinalis Barberini, in quo hæc legimus: x Kal. Septemb. Romæ nat. sanctorum LAURENTII, Abundii, Innocentii.

5 Quæ de SS. Fortunato et Hermogene observat e Ferrario Florentinius, nonnulla etiam animadversione indigent. De S. Donato ac sociis martyribus die xxi hujus mensis actum est: inter quos S. Fortunatum non invenio. In Actis, quæ ibi protulimus, satis multa dicuntur de S. Hermogene lectore: cui Fortunatus additus fuerit a Ferrario, et inventus vel in Passione S. Donati et sociorum, vel in breviario antiquo Aquileiensi, e quibus martyrium SS. Hermogenis ac Fortunati, quod recitat, desumpsit. Imperatores Diocletianus et Maximianus, locus Singidoni conveniunt, uti et Victorianus præses; sicut dicto die xxi licet videre: ubi etiam indicavimus, S. Donatum ac socios coli apud Aquileienses et Foro-Juliosenses; sed nesciri, quomodo ad Foro-Juliosenses translata fuerint sacra eorum pignora. Idem fatetur Ferrarius de duobus Martyribus, quos hodie annuntiat: Quando, inquit in annotatione, et quomodo corpora horum Martyrum Aquileiam translata fuerint, Acta paucis in dicto breviario recitata minime docent. Ex his conficimus, Hermogenem hodie in Hieronymianis exemplaribus notatum, esse verosimiliter eundem cum synonymo, quem dedimus ad xxi hujus mensis; non tamen id certo constare, quia etiamsi tam hoc quam isto die sit idem et Sancti et loci nomen, socii tamen, seu hi, qui in eadem annuntiatione conjunctim referuntur hac die xxiii in apographis Hieronymianis, non notantur die xxi cum Hermogene. Adde, quod tam hic, quam Fortunatus colantur Aquileiæ propter translationem; an vero ad hæc respexerit annuntiatio in exemplaribus Hieronymianis, an potius ad palæstram martyrii, non est unde certo quos definiat, in tanta præsertim istorum apographorum confusione.

6 Quidquid sit; nos in titulo superiore quinque Sanctos primo loco nominatos assignavimus Aquileiæ; reliquos autem Romæ, annuntiationes exemplarium Hieronymiani Martyrologii, quod edidit Florentinius, secuti Suspicamur, omnes martyrii laurea insignitos fuisse, idque duabus de causis simul sumptis: nam utrique annuntiationi præfigitur vox natalis, et in istis Fastis Martyres solent notari. Porro utrumque illorum manipulum simul superiores retulimus, quia in utrumque cadunt annotationes qualescumque Florentinii a nobis transcriptæ. Reliquum est, ut de SS. Hermogenis et Fortunati Actis, seu eorum compendio, quod Ferrarius vulgavit, pauca memoremus. Hic unde ea hauscrit, antea indicatum est. Cum vero ad manum non sint exemplaria

aliquot observat-
iones.

A exemplaria ipsa, quibus idem auctor est usus; æquum de illis iudicium ferre non possumus. Conferri interim possunt cum Actis S. Donati ac sociorum, de quibus supra mentio est facta. Quod ut facilius fieri possit, visum est hic subungere narrationem martyrii, quæ apud Ferrarium exstat, cum adeo brevis sit.

SS. Hermogenis
ac Fortunati
martyrium, ac
tempus

D 7 Hermogenes lector, et Fortunatus diaconus ecclesiæ Singidonensis in persecutione Diocletiani et Maximiani sub Victoriano præside passi sunt eodem tempore, quo S. Donatus et socii ex eadem urbe. Cum enim Fortunatus diversis tormentorum generibus affectus in fidei confessione persisteret, capitis obtruncatione martyrium complevit. Inde Hermogenes ob eandem causam comprehensus dicenti sibi Victoriano, E tu, Hermogenes, seductus es? Respondit: Tu seduceris miser. De religione et officio interrogatus respondit: Hermogenes Christianus sum, et lector. Quorum lector? ait Præses. Respondit sanctus Martyr: Lego populo scientiam Dei, hoc est, Domini mei Jesu Christi mandata. Monitus diis immolaret, cum libere diis inanibus immolare recusaret; et ipse demum gladio animadversus palmam martyrii adeptus est x Kal. Septembris: quorum corpora Aquileiæ requiescunt. *Characteres chronologicos* in persecutione Diocletiani et Maximiani, quos signabat Ferrarius, tametsi aliunde stabilire solidius non sit mihi promptum, superius etiam posui, seu positos reliqui potius, ita tamen, ut restringi eos velim ad solos Martyres in mox allegata narratione nominatos; quidquid sit de aliis adeo confuse antea memoratis ex Hieronymianis exemplaribus.

Hodiernus For-
tunatus ab alio
distinctus.

8 Porro postquam hæc scripseram, venit mihi in mentem difficultas aliqua circa S. Fortunatum supra memoratum e narratione martyrii, quam ex Ferrario recitabam. Etenim tomo III

Julii, die XII, in Commentario prævio ad Acta SS. Hermagoræ episcopi et Fortunati archidiaconi MM. sub Nerone, ut tunc dictum est, pag. 251, visum mihi fuit, Fortunatum, de quo ibi, esse diversum a synonymo, de quo actum apud nos die XI Junii, tomo II istius mensis pag. 460, Aquileiæ passo cum S. Felice fratre, sub Diocletiano et Maximiano. Quibus Fortunatis si hodiernum adjungas, jam habebis tres homonymos ad urbem Aquileiensem spectantes; et hodiernum quidem sub Diocletiano et Maximiano, prout notabat Ferrarius, etiam martyrii laurea coronatum. Hinc quaeret aliquis, an hodiernus Martyr non sit confusus, vel bis repetitus, et idem cum eo, qui, ut dicebam, cum Felice fratre martyrii coronam obtinuit. Respondeo, utrumque satis distingui per illas notas, quæ de uno, non autem de altero signantur, secundum eorum Acta saltem, vel documenta, quæ apud nos exstant. Nam duo isti, de quibus ad diem XI Junii, fuerunt fratres, et Aquileiæ passi, sicut ibi indicatum est; ut nihil de diebus dicam, qui alii quidem ponuntur ab aliis pag. 460 citata; sed a nullo hæc dies xxiii Augusti. Fortunatus vero hodiernus alios habet omnino characteres, sicut ex supra dictis colligitur, quo, ne longior sim, lectorem mitto. Ad diem, quem memorabam, XII Julii, in Annotatis ad translationem reliquiarum SS. Hermagoræ et Fortunati lit. k, pag. 257, mentio facta est de sacrilipsanis Fortunati et Felicis: item Hermagoræ et Fortunati: denique Hermogeni et Fortunati: et tunc videbantur nobis iidem haud dubie Sancti ibidem esse repetiti. Sed illud addi non debuérat; cum triplex illud Martyrum par, etiamsi nomina ejusdem, quæ efformatione fere similia sunt, si Felicem excipias, apparuerint tunc repetita, nunc compareat tamquam diversum.

B

DE SS. SILVANO, SABINO, AC PANTHERIO MM.

IN THRACIA.

C
SUB DIOCLETIA-
NO.

Tres hosce sanctos Pugiles alibi signatos non reperi, nisi in Synaxario Basiliano, in quo ad hunc diem amuntiantur cum elogio. *Textum Græcum, qui typis editus est ad calcem tomi primi hujus mensis pag. 667, sic Latine reddo:* Eodem mense, die xxiii certamen sancti martyris Silvani, ac Sociorum ejus. Sancti martyres Christi Silvanus, Sabinus, et Pantherius erant e regione Thraciæ, imperante Diocletiano. Cum vero Christiani essent, docebant in nomine Christi. Unde comprehensi ab idolatris, provinciæ præsidi traditi sunt; et interrogati Christumque confessi, primo quidem vehementer verberati

sunt: deinde autem carceri traditi, arumnis in eodem confecti sunt, fame ac siti cruciati: multosque post dies e carcere ejecti, adigebantur iterum, ut Christum abnegarent, et idolis sacrificarent. Dumque id eis persuaderi non posset, suspensi excarnificantur radulis ita, ut viscera eorum apparerent. Et post cruciatum illum ineffabilem, accepta, ut capite truncarentur, sententia, ducebantur vincti ad necem; dumque pervenissent ad locum martyrii, et orassent, capite minuti sunt. *Paucula hæc sunt, quæ de hisce Martyribus ad me pervenerunt: nec plura habeo, quæ his addam.*

F

DE SS. DONATO, RESTITUTO, VALERIANO, FRUCTUOSA, ET DUODECIM ALIIS MARTYRIBUS,

ANTIOCHIÆ IN SYRIA.

A. C.

Palæstra horum Martyrum, memoria in Martyrologiis, et dubium martyrii tempus.

FORSAN SÆC. IV.
In lingua pale
stra horum
Martyrum.

A pud geographos assignantur varis Orientis urbes, quæ nomine Antiochiæ olim appellata fuerunt. Inter has præcipue celebrantur Antiochia Syriæ ac Antiochia Pisi-
dia, quæ utraque civitas habuit invictos athletas, qui pro fide Christiana martyrium subierunt. Facile crediderim, plerumque Antiochiam Syriæ sive magnam designari, quando nihil additur. Cum tamen id incertum sit, et in hac sanctorum Martyrum annuntiatione ex quibusdam adjunctis erui certe nequeat, initio hujus sylloges dubitabam, an superius in titulo palæstram istius gloriosi certaminis determinate exprimerem. Sed postea hoc dubium resolvi ex auctoritate eminentissimi Cardinalis Baronii, qui in indice topographico Martyrologii Romani martyres Antiochenos Pisi-
dia ab Antiochenis Syriæ distinguens, hodiernos nostros huic civitati nominatim adseribit. Si forte quis alius hunc indicem topographicum contulerit, ex illius fide certamen istorum Pugilum in urbe Antiochena Syriæ collocavi.

quæ in Martyro-
logiis annun-
tiantur

2 Porro hodiernum Martyrologium Romanum fere consonat Adoni et Usuardo, qui ambo Martyres illos die xxiii Augusti annuntiant his verbis: Natalis sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosæ, cum aliis duodecim, qui præclarissimo confessionis honore apud Antiochiam coronati sunt. Sollerius noster in observationibus ad Martyrologium Usuardi, quod Antverpiæ anno 1714 edidit, hac die circa Usuardinam istam annuntiationem monet sequentia: Antiochenorum Pugilum memoriam, Adonis Martyrologio antiquiorem, hoc die non invenio; nec alium habuit fontem Usuardus, ex quo sua ita hausit, ut nec syllabam mutaverit. Quærimus Adonis fontem; sed nihil hactenus reperire licuit. Etsi libenter concedam, Usuardum more suo hanc annuntiationem ex Adone transcripsisse, tamen potuit eam vidisse in Martyrologio sancti Hieronymi aut venerabilis Bedæ, cum in prologo suo testetur, sese vestigiis horum Martyrologorum nonnumquam institisse.

diem illi dictus.

3 Sane mihi videor ipsum Adonis fontem, quem Sollerius ad hanc diem frustra quæsit, alia die reperisse in variis Hieronymiani Martyrologii apographis, in quibus apud Florentinum die xv Novembris sic lego: In Antiochia natalis sanctorum Donati, Restituti, Valeriani et Fructuosæ cum aliis numero xii. Florentinius autem post relatas aliorum eodidem annuntiationes, quæ proxime ad superiorem accedunt, in notis ibidem lectorem ita monet: Donatum

cum tribus sociis nominibus distinctis præferunt unanimiter codices, ex quibus vetustius Martyrologium nostrum confirmatur; anonymi vero xii in libris nostris et Corbeiensi computati, tredecim sunt in Martyrologio Antverpiensi, ex quo FRUCTUOSAM non FRUCTUOSUM legendum esse monemur, præsertim addito MATRONÆ titulo, nisi hoc nomen martyris, non conditionis fuerit. Deinde breviter ostendit, aliquas martyres proprio Matronæ nomine appellatas fuisse. Videtur itaque Ado has aut similes tabulas præ oculis habuisse.

4 At nonnemo quæret, quomodo die xxiii Augusti Ado collocaverit hos Martyres Antiochenos, qui die xv Novembris in diversis apographis Hieronymianis annuntiantur. Huic quæstioni respondet ipse in prologo sui Martyrologii, dum lectorem ita præmonet: Ne putes in hoc opere in vacuum me laborasse et rem non necessariam executum fuisse, breviter tibi causam facti aperiam. Primum fuit imperium ac jussio sanctorum virorum, ut supplerentur dies, qui absque nominibus martyrum in Martyrologio (quod venerabilis Flori studio in labore domini Bedæ accreverat) tantum notati erant. Huic Operi, ut dies Martyrum verissime notarentur, qui confusi in Calendariis satis inveniri solent, adjovit venerabile et perantiquum Martyrologium, ab urbe Roma Aquileiam enidam sancto episcopo a Pontifice Romano directum, et mihi postmodum a quodam religioso fratre aliquot diebus præstitum.

et quos Ado te-
nostimiliter et
antiquioribus
monumentis

5 Facile igitur fieri potuit, ut Ado ex antiquioribus Martyrologiis annuam horum Martyrum Antiochenorum memoriam mutaverit ac transtulerit ad diem xxiii Augusti, quia in Martyrologio Bedæ seu potius Flori, quod cum auctariis aliorum Majores nostri tonio secundo Martii præfixerunt, hac ipsa die xxiii Augusti Martyres illi ex apographo Divionensi memorantur his verbis: Natale sanctorum martyrum Donati, Restituti, Valeriani, Fructuosæ cum aliis duodecim, qui præclarissimo confessionis honore Antiochiæ coronati sunt. In proxime citatis Flori auctariis annua eorumdem Martyrum commemoratio rursus celebratur ad diem xv Novembris, ut ibidem videre est. At quicumque sit verus martyrii vel antiquæ venerationis dies, cum Adone, Usuardo ac Martyrologio Romano diem xxiii Augusti prætulit, et hodie Martyres illos Operi nostro inserui. Insuper ingenue fateor, me hactenus in antiquis monumentis non invenisse tempus, quo Pugiles isti Antiochiæ lau-
ream

ait ibidem xxiii
Augusti memo-
rari.

A ream martyrii obtinuerunt. Cum tamen Castellanus et novissimum Martyrologium Parisiense ad amuntiationem horum Martyrum in margine sæculum IV notaverint, idque non temere fa-

ctum fuisse arbitrer, ego superius sub dubio idem sæculum expressi exemplo illorum auctorum, qui verosimiliter illud alicunde erucunt, licet antiquos chronologiæ istius assertores non noverim.

AUCTORE
G. C.

DE S. CEDONIO VEL SIDONIO CONFESSORE ET EPISCOPO, UT FERTUR,

AQUIS-SEXTIIS IN PROVINCIA,

SYLLOGE HISTORICO - CRITICA.

G. C.

Publicus hujus Sancti cultus, et opposita Aquensium ac
Tricastinorum de illo traditio.

B
11111 AUGUSTI.
Videtur S. Ce-
donius vel Si-
donius.

Nomen hujus Sancti, quod in titulo dupli-
citer expressimus, ab aliis adhuc diversi-
mode scribitur, ut curiosus lector in de-
cursu hujus sylloges facile observabit. Sed
parum curamus diversam nominis expressionem,
si genuinis et antiquis instrumentis probari possint
ea, quæ de hoc Sancto narrantur: nam vulgaris
Aquensium traditio fert, hunc S. Cedonium fuisse
illum cæcum a natiuitate, quem Christus illuminavit,
ut in Evangelio S. Joannis cap. IX fuisse legitur.
Præterea Aquenses volunt, illum cum SS. Maria
Magdalena, Martha, Maximino, aliisque ex
Palaestina in Provinciam appulisse, et post mor-
tem S. Maximini, quem primum ecclesiæ suæ
præsulem statuunt, ad cathedram Aquensem
electum esse. Postea referemus, quid eruditi Gal-
li quidam de traditione illa judicent, ubi prius
immemorabilem et publicum S. Cedonii vel Si-
donii cultum assignaverimus.

qui hac die in
Martyrologio
Gallicano refer-
tur.

2 Andreas Saussayus in Appendice ad Mar-
tyrologium suum Gallicanum tomo II pag. 1220
et sequente memoriam hodierni istius Sancti
celebrat his verbis: Sanctus Cedonius vel Che-
lidonius, discipulus, cooperatores et successor
sancti Maximini episcopi primi Aquensis, viri
Apostolicæ ætatis et gratiæ; cui in Gallias divino
nutu delato, continuo nexu adhæsit, disseminandoque
Euangelio, subigendoque Christi legibus hujus civitatis
populo, ipsimet ingenti adiutorio fuit: post quæ ad
senatorum cælestium consessum exaltatum, pastoralis
officii sibi transmissum munus nudequaque implevit,
ac tandem consummatus in omni opere bono, pretiosa
coram Domino morte quievit, et juxta magistrum,
patentia ob insignia Apostolicæ gratiæ et virtutis,
sepultus est. Fertur hic fuisse cæcigenus ille, quem
Christus lux vera gratiæ et sol justitiæ illuminavit.
Saussayus hoc loco traditionem illam timide
inducit verbo fertur, et Ferrarius in Topographia
nova ad Martyrologium Romanum sub nomine
urbis Aquæ sextiæ simili phrasi utitur.

et in Breviario
Aquensi colitur.

3 Attamen in Officiis propriis ecclesiæ et diœ-
cesis Aquensis, in quibus hac die festum sancti
Sidonii archiepiscopi Aquensis, sub ritu duplici
majori celebratur, hæc opinio affirmate proponitur
in oratione seu collecta et antiphonis, quarum
una in primis vesperis ad Magnificat ita ha-

bet: A seculo non est auditum, quia aperuit
quis oculos cæci nati, nisi Christus filius Dei.
¶ Amavit eum Dominus et ornavit eum. ¶ Stola
gloriæ induit eum. ORATIO. Quæsumus omnipotens
Deus, ut sicut beato Sidonio confessori tuo atque
pontifici visum corporeum tribuisti; sic ejus meritis
gloriosis, nobis famulis tuis lumen tuæ visionis
largiri digneris. Per Dominum nostrum etc. Reliqua
sunt de communi confessoris pontificis præter
Antiphonam ad Benedictus, quæ sic sonat: Rabbi,
quid peccavit homo iste, quod cæcus natus est?
Respondit Jesus, et dixit: Neque hic peccavit,
neque parentes ejus, sed ut manifestentur opera
Dei in illo. Denique Antiphona ad Magnificat in
secundis vesperis ita legitur: Ille homo, qui
dicitur Jesus, lutum fecit ex sputo, et linivit
oculos meos, et modo video.

4 Cum reverendissimus ac illustrissimus D. Al-
phonsus de Richieu archiepiscopus Aquensis
anno 1627 non diu post notissimum Urbani VIII
Pontificis decretum de cultu Sanctorum hæc Offi-
cia propria edi jusserit, probabilissime opinamur,
istud officium S. Cedonii vel Sidonii ex antiquo-
ribus Breviariis desumptum et ab immemora-
bili tempore in ecclesia Aquensi celebratum
fuisse: nullo enim modo verisimile est, tunc
primum ab Aquensibus coli coepisse S. Sidonium
contra novum et expressum Urbani VIII decre-
tum, quo vetabatur, ne quis consuetos Sanctorum
honores exhiberet iis, qui ab immemorabili tem-
pore, id est ante centum annos ab edito decreto
computandos, publicum cultum vel evidentia
sanctitatis olim agnitæ signa non haberent. Vide-
mur itaque non temere procedere, dum Operi
nostro inserimus S. Cedonium vel Sidonium,
quisquis ille demum fuerit, de quo mox infra
dissereamus.

ab immemora-
bili tempore
cultum habuit.

5 Hoc judicium nostrum confirmatur ex Pe-
tro Equilino, qui jam a trecentis et amplius
annis in Catalogo Sanctorum lib. 1. cap. cii de
sancto Cedonio episcopo meminit, et ibidem tra-
ditionem Aquensium refert his verbis: Cedonius
episcopus vel Sidonius fuit ille cæcus a nati-
vitate, quem Dominus lutum ex sputo faciens et
oculos liniens illuminavit, ut habetur Johannis X;
qui et ab aliquibus dicitur fuisse unus ex septua-
ginta

ut ex Petro
Equilino con-
firmatur.

AUCTORE
G. C.

ginta duobus Christi discipulis. Sive autem ex numero illorum fuerit, sive non, planum habetur ex chronicis et gestis discipulorum, quod Christi discipulus fuit, et post ascensionem Domini ab Apostolis baptizatus, sancto Maximino specialiter adhæsit. Unde et, ut dictum est, cum eodem et Lazaro atque sororibus ejus navicula impositus a finibus Judæorum expulsus fuit. Postquam autem præfati sancti provinciam Provinciam, ad quam Deo duce applicuerant, ad Christum converterunt, et postquam beatus Lazarus Massiliæ, et beatus Maximinus Aquis episcopi ordinati sunt, ipse in ministerio Maximini Aquensis civitatis [episcopi] permansit, et ejusdem prædicationis coadjutor fuit, ubi et post dies multos in pace quievit, et juxta magistrum reconditus jacuit, ut supra actum est. Cum Petrus Equitinus Sidonium in titulo citati capitis sanctum cognominet, de immemorabili hujus Sancti cultu certiores reddimur, quamvis auctoritas Equitini nobis non sufficiat, ut toti ejus narrationi statim certam fidem adhibeamus.

B
Vulgari Aquen-
sium traditioni.

6 Natus Alexander in Historia ecclesiastica veteris novique Testamenti, quæ Parisiis an. 1714 recusa est, tomo III istius operis pag. 176 et 177 pro traditione Aquensium profert antiquius testimonium ex veteri codice Tolonensi, qui anno 572 conscriptus esse dicitur, et in quo leguntur sequenti: Clemens fuit unus ex septuaginta duobus discipulis Christi, cui beatus Petrus Apostolus specialiter commendavit beatam Mariam Magdalenam, sicut Mater Christi Joanni fuerat commendata. Cum igitur post lapidationem sancti Stephani, Judæorum persecutio in discipulos ebulliret, Judæi Mariam Magdalenam, Martham eum Marcella pedissequa, Lazarum, Maximinum, Sidonium, qui CECUS ERAT A NATIVITATE, et alios plures navicula impositos, sine remige in mari exposuerunt, ut sic undis necerentur. Qui, Deo duce, omnes incolumes Massilia applicuerunt, ubi prædicantes universam Provinciam converterunt. Hoc instrumentum traditioni Aquensium non parum faveret, nisi ab eruditis quibusdam Gallis de suppositione vel interpolatione suspectum haberetur.

quæ de Sancto
isto circumfer-
tur.

7 Tale procul dubio visum est novissimis editoribus Galliarum Christianarum, qui tomo I illius Operis col. 299 de Sancto nostro sic scribunt: Sanctus Sedonius, quem alii Chelidonium vocant, successor sancto Maximino ab omnibus datur in sede Aquensi, huncque tradunt fuisse cæcum illum a nativitate, cujus oculos Christus Dominus aperuit et luce donavit; ad abolendam vero tanti miraculi memoriam Judæos eum mari ad certum naufragium commisisse cum Lazaro ejusque sororibus. Hæc vero toties a viris doctis verique studiosis exsufflata sunt, ut eadem retractare tædeat. Post Sedonium quatuordecim alios episcopos adducit Bouzium (Bonche) prorsus ignotos, quos utpote sine probatione intrusos et invecos reprobamus. Nec parcendum putamus Tripherio, qui post illos quatuordecim recensetur in episcoporum catalogo ad nos misso. Adfuit quidem concilio Taurinensi anno cccxxvii quidam episcopus, nomine Tripherius; sed cui sedi adscribendus sit, ignoratur: de ejus enim sede alium silentium hac in synodo episcoporum Galliarum, qui fere omnes puro nomine appellantur, nulla facta sedis mentione. Nullus tamen dubito, a seculo saltem tertio Aquas-Sextias suos habuisse episcopos; quandoquidem finitimas urbes pene omnes jam factas sedes epi-

scopales nobis compertum, ut postea ostendemus. Verum qui sedem Aquensem rexerint tertio quarto seculo, nos fugit.

8 Decessores nostri in Commentario problematico de S. Maximino, qui vulgo primus Aquensium episcopus statuitur, ad diem octavam Junii, sive tomo II istius mensis pag. 53 et sequente similem temporis aut sedis ignorantiam fatentur. Eligant igitur Aquenses, utrum S. Cedonium dici malint suum episcopum, an dumtaxat incolam, qui primis Ecclesiæ Christianæ sæculis eo advenerit, ac ibidem sancte obierit. Si velint, illum urbis suæ præsullem fuisse, ætatem ejus differant usque ad tertium vel quartum sæculum, quo potuit inter alios ignotos urbis Aquensis antistites eidem ecclesiæ præfuisse. Si vero malint, S. Cedonium fuisse quemdam ex septuaginta duobus Christi discipulis, et sæculo primo ad urbem suam venisse, omittant titulum archiepiscopi Aquensis, quem tali tempore difficulter ei concedemus: facile enim fieri potuit, ut aliquis ex Christi vel Apostolorum discipulis, ob urgentes persecutiones aut alias causas in Galliam profugus, sæculo primo vel secundo Aquas-Sextias pervenerit, fidem Christianam docerit, et virtutibus miraculisque clarus ibidem ex hac vita migraverit; sed hunc urbis Aquensis episcopum fuisse, non nisi solidis argumentis inducti admitemus.

opponuntur tra-
ditionum quo-
rumdam judi-
cium.

9 Quod si Aquenses ob traditionem suam mor- dicus teneant, S. Cedonium fuisse memoratum cæcum a nativitate, cujus oculos Christus aperuit, intentanda lis est Tricastinis, qui cæcum illum sub nomine S. Restituti die VII Novembris colunt, eumque primum ecclesiæ suæ præsullem statuunt, ut patet ex Lectionibus propriis diocesis Tricastinæ, quas illustrissimus ac reverendissimus D. Antonius Du Cros anno 1627 Avenione edi curavit, et in quibus inter alia, ad diem VII Novembris discutienda, de cæco illo recitantur sequentia: Continuo Dominus Jesus lutum fecit eum terra de saliva, linivit locum oculorum ejus, et dixit ei: Vade ad natatoria Siloë, et oculos tuos lava. Adolescens autem fecit, sicut præcepit ei Jesus. Lavit et vidit. Impletus Spiritu sancto, et in fide Christi confirmatus (vocatam est nomen ejus Restitutus) glorificans ac laudans Deum secutus est Dominum. Post hæc crevit factus clericus, omni bonitate, simplicitate, et justitia plenus. Ex hoc Lectionem fragmento liquet, Tricastinos existimare, quod eum dem cæcum a nativitate, tamquam primum urbis suæ episcopum, sub nomine S. Restituti quot annis colant.

et contrarium
Tricastinorum
traditionem.

10 Verum hæc Tricastinorum traditio non est antiqua, quemadmodum novissimi Galliarum Christianarum editores tomo I col. 705 indicant his verbis: Laudatus a nobis Ludovicus Antonius Boyer traditionem secutus, ut ait, primum Tricastinæ urbis episcopum Restitutum fuisse docet, quem aiunt fuisse cæcum natum a Christo lumine donatum. At sincere fatetur, primum, qui id asseruerit, fuisse Stephanum Genevès, qui anno MCDLXV ejusdem Sancti reliquias transtulit. Certe tam recens opinio nullatenus potest pro traditione venditari. Itaque demus tantummodo, sanctum Restitutum primum fuisse, qui Christum Tricastinis annuntiavit, aut plebi jam Christianæ factæ pastor et episcopus fuerit ordinatus. Quo vero tempore id factum, ignoramus. Reliquiæ sancti Restituti in oppido ejus nominis asservatæ sunt usque ad annum MDLXI, quo Calvinistæ

hæc hinc et en-
tior sit.

A vinistæ eas succenderunt. Conjicit illustrissimus Antonius Godellus Venciensis episcopus, sancti Polycarpi discipulos appulisse in Provinciam circa annum CLXIX, et ecclesias Cemeliensem, Antipolitanam, Foro-Juliensem, Tolonensem,

aliasque Lugdunum usque fundasse. Hæc S. Restituti Acta ad diem VII Novembris examinanda remittimus, et interim Aquensibus tempus damus, ut Tricastinos impugnent, et suam traditionem probent, aut corrigant.

AUCTORIS
G. C.

DE S. LUPO VEL LUPPO MARTYRE

INCERTI LOCI AC TEMPORIS,

DISQUISITIO CRITICA.

G. C.

An unus, duo, tres, vel quatuor fuerint hujus nominis Martyres, et quis ex illis hodie colatur.

XXIII AUGUSTI.
Iste Martyr conditione servus

Quanvis Latini, Græci, Mosci, Syri et Coptiæ die xxii vel xxiii Augusti celebrent S. Lupum vel Luppum (nam nomen ejus alterutro modo promiscue exprimitur) tamen ex tot diversis variarum gentium istarum Martyrologiis nonnumquam certo didicimus, quo loco vel tempore Sanctus ille vixerit aut martyrium subierit. Martyrologium Romanum hac die sic eum annuntiat: Item sancti Luppi martyris, qui ex servili conditione, Christi libertate donatus, martyrii quoque corona dignatus est. Eminentissimus Baronius in notis ad hanc annuntiationem monet, Græcos in Menologio de Sancto isto hodierno meminisse. Verosimiliter hic assignatur Menologium Græcorum, quod Henricus Canisius inter antiquas Lectiones ex interpretatione Cardinalis Sirlети Latine vulgavit, et in quo ad diem xxiii Augusti legimus sequentia: Natalis sancti martyris Luppi, qui cum antea esset servus, martyrii dignitate, quam gladio percussus assecutus est, libertate donatus, Christi amicus effectus est.

colitur a Græcis et Latinis.

2 Cum Menologio Sirlетiano concordant Græci in Menæis excusis, ubi diem xxiii Augusti Officium de sancto Martyre illo recitant, et die sequente annuntiationem ejusdem repetunt his verbis: Τῷ αὐτῷ μηνὶ κη'. Μνήμη τοῦ ἁγίου μάρτυρος Λούππου. Id est: Eodem mense, die xxiii. Memoria sancti martyris Luppi. Deinde subnectunt more suo nonnullos versiculos, in quibus ad servilem ipsius conditionem sic alludunt:

Υπῆρχε Λούππος δούλος· ἐκ οὗ τοῦ ξίφους
Ἐλευθερος προσέθηκε τῷ Χριστῷ φίλος.
Εἰκόδει ἐν τριτάτῃ πήγῃ Λούππου παργάνου ἄχμη.
Servus erat iste Luppus; at gladio fuit
Libertus una factus et amicus Dei.

Euse Lupum sævo vigesima tertia mactat.

Etiam in Ephemeridibus Græco Moseis apud nos ante tomum primum Maii pag. xxxviii refertur hic postremus versiculus hexameter, cujus infra juverit revocari, cum Græci Menæorum collectores hanc etiam S. Lippo servo tribuant, ut jam vidimus. Maximus Margarius Cytheræus annuntiationem Menæorum more suo transcribit; sed nec servilem nec aliam hujus Martyris conditionem exprimit.

et Russi videntur eodem die

3 At Mosci videntur hodierno Martyri addere dignitatem episcopalem, quæ certe cum annuntiatione Menæorum et servili memorati Sancti conditione non satis convenit: nam in Augusto suo figurato illum vestibus episcopalibus indutum more Orientali sic representant.

Augusti Tomus IV.

Quinimo in explicatione Augusti figurati ad diem xxiii istius mensis ante tomum primum Maii apud nos pag. XL nomen ejus ita notatur: LUPUS EPISCOPI MARTYR. Hinc forte Papebrochius noster in Augusto metrico post supradictum versiculum hexameter subjunxit hæc verba: Menæis et Romano hodierno Λούππος Luppus. Martyr et episcopus Sirmii in Pannonia fuit; Acta necdum apparuerunt. Ignoramus, unde Papebrochius hanc episcopatus Sirmiensis notitiam eruerit. An forsitan hunc Sanctum festinanter accepit pro S. Irenæo martyre et episcopo Sirmiensi, qui in pluribus Græcorum Menologiis hodie celebratur, ut in Prætermisissis hujus diri dictum est? Non omnino temere suspicamur, his Papebrochii verbis inductum fuisse Castellannum, ut in Martyrologio suo universali S. Luppum hodiernum ad marginem Sirmii collocaret. Quidquid sit de his suspicionibus, nos saltem nullum hujus nominis Martyrem hactenus inter episcopos Sirmienses invenimus.

4 In Menologio Slavo-Russico, quod nobilissimus D. Baro de Sparwensfeld nobis Latine interpretatus est, S. Luppus non appellatur expresse episcopus: sed dicitur fuisse scriptor ecclesiasticus.

annuntiat alium ejusdem nominis episcopum.

AUCTORE
G. C.

cus, ut ad diem xxiii Augusti colligitur ex his ejusdem Menologii verbis : Sancti martyris Luppii, coetanei sanctorum Apostolorum, quem dicunt multi reliquisse libros Ecclesiae. Passus est anno ccv sub Severo; inclusus sub fundamento muri jussu Justiniani post dies quadraginta obiit. Jam nonnulla ad hanc Menologii Slavo-Russici annuntiationem notanda occurrunt. Imprimis huic S. Lippo hodierno, quem Graeci et Latini servum cognominant, parum probabiliter in hoc elogio tribuitur tanta doctrina, ut libros Ecclesiae reliquerit. Eruditio illa potius conveniret Lupo vel Lippo praesuli in Cilicia, quem S. Athanasius in Epistola ad episcopos Aegypti et Libya, sive tomo I novissimae editionis Parisiensis, parte 1, pag. 278 inter egregios fidei Catholicorum defensores recenset. Verum aetas hujus praesulis cum elogio proxime relato non concordat: nam Lupus Tarsensis in Cilicia episcopus post initium saeculi quarti concilio Ancyrano et Neo-Cæsariensi subscripsit, ut apud Harduinum nostrum tomo I Conciliorum col. 280 et 285 legimus, et hodiernus sanctus Martyr in Menologio Slavo-Russico dicitur Apostolis coetaneus fuisse.

B
quar dignitas
parum conve-
nit hodierno
Martyri.

5 Quinimo memoratum istud Menologium cum se ipso conciliari non potest: si enim Sanctus ille Apostolis coævus vixerit, quomodo primum passus est anno Christi 205 sub imperatore Severo, quemadmodum ibidem asseritur? quis autem fuerit, aut quo tempore vixerit, Justinianus iste, qui Sanctum sub fundamento muri concludi jussit, ignoramus. Porro illud mortis genus, quo Sanctus hic inclusus sub fundamento muri jussu Justiniani post dies quadraginta obiit, non facile potest aptari S. Lippo, quem Graeci eadem die celebrant, et quem gladio percussum ex servili conditione ad veram nobilemque martyrii libertatem pervenisse affirmant, ut superius vidimus. Ex his discrepantibus martyrii et servili conditionis adjunctis haud improbabiler concludimus, Sanctum a Moscis hodie annuntiatum differre ab hodierno S. Lippo, quem Graeci et Latini colunt, nisi forsitan Moscici recentiores eidem S. Lippo servo episcopalem dignitatem, improbabilem eruditionem, et aliud martyrii genus affuerint. Certe alia Menologia Russica (his adde Copticum et Syrtacum) hodiernum ejusdem nominis Sanctum solo Martyris titulo exornant, et alias Menologii Slavo-Russici circumstantias altum silent. Ceterum viris eruditis et rerum Russicarum peritioribus has tenebras dissipandas relinquimus.

C
qui facilius esse
posset item cum
famulo S. De-
metrii.

6 Interim verosimilior nobis apparet identitas hodierni S. Luppi cum famulo vel servo sancti Demetrii martyris, in cujus Actis apud Surium die viii Octobris cap. x narratur sequentia: Quidam ex Sancti famulis stans prope eum, quando beatam illam subiit caedem, cum, ut potuit, divinum illum sanguinem collegisset in sacro Martyris superhumerali, et quem manu gestabat anulum accepisset, et Martyris sanguine tinxisset, per ipsa faciebat plurima miracula. Neque erat ullus morbus, neque malus deum tam fortis, quin statim, si illius fecisset periculum, superaret; adeo ut tali fama miraculorum impleretur tota civitas Thessalonicensium. Quocirca nec erat consentaneum ea latere Maximianum, nec ferre posse invidiam; et ideo capitur protinus famulus, horum bonorum procurator, et interficitur. Tribunal locus, in quo fuit occisus; Lupus autem vocabatur egregius ille famulus.

7 Graeci in suis Synaxariis inclutum martyrem Demetrium die xxvi Octobris colunt, et jam memoratus ejus servus aut famulus tum in Menæis impressis, tum in manuscriptis Actorum exemplaribus Λούπος vel Λούππος Graece nominatur. Habemus ergo famularem vel servilem conditionem, titulum martyrii, et idem nomen his duobus Sanctis communia, propter quae non immerito dubitari posset, an hi duo Martyres distinguendi sint, et an forsitan Graeci et Latini non celebrent hac die S. Luppum servum vel famulum magni martyris Demetrii, qui in Actis heri sui tantum obiter commemoratur, et nulla peculiari festivitate colitur. Unde Rosweyds noster in Ms. Indice ad Menæa Graecorum notavit utrumque hunc S. Luppum, et paucis verbis indicat, illos unum eundemque a se putari. Si confusio ista duorum Martyrum homonymorum certa esset, facillime tempus et locum martyrii hodierno S. Lippo assignarem, cum ex Actis sciamus, ubi et quando sanctus ejus herus Demetrius martyrium subierit. Sed hæc accuratius examinari poterunt ad diem viii Octobris cum Martyrologio Romano, si quid interea lucis affulserit.

de quo Graeci
alii die mem-
nerunt

8 Post hæc omnia dubia nondum certo scimus, utrum fuerit unus, duplex, an triplex hujus nominis Martyr. Quod si tres homonymi sint distinguendi, libenter Hispani quidam fabulatores his adderent quartum, si satis credulos et incautos lectores invenirent: cum enim vidissent, hodie in Martyrologio Romano S. Luppum vel Lupum servum sine nota loci ac temporis annuntiarum, opportunam occasionem arripuerunt, ut hunc Martyrem in Hispaniam transferrent manifesto furto, quod tamen oculum fore sperabant. Hinc Joannes Tamayus Salazar hac die in Martyrologio suo Hispano illum annuntiat his magnificis et simul obscuris verbis: Floro Flaviano in Gallæcia Hispaniæ sancti Lupi martyris, qui cum esset hominis servus, ad Dei et Hominis dulcissimum famulatum accessit, in quo sic perseveravit ingenuus, quod martyr nec amisso capite respuerit.

E
Quidam arripio
res Hispani

9 Tamayus in notis allegat Menologium Graecorum et Martyrologium Romanum, in quibus palestra martyrii siletur, et ad eam in Hispania collocandam citat testimonium Pseudo-Juliani, qui in fabuloso suo Chronico locum martyrii ad annum Christi 300 num. 138 sic designat: FORO-FLAVIANI, quod oppidum in Gallæcia, nunc PONS-VEDRUS dicitur, sancti Lupi martyris, qui ex servo libertus Christi factus, multa tormenta pro Christi confessione pertulit. Aulus Halius in insidiis innocentiarum accedit, seu potius ipse Tamayus, qui hanc portam Burdigalensem confinxit ad adstruendas suas fabellas, et hoc loco metropolitatem ejus ita commendat ac profert: In meo codice Ms. carminum Auli Hali exastichon invenitur, epitaphii ordine scriptum, hoc lemma:

nisi figmentis
aliquorum im-
postorum.

Continet hoc saxum Luppi jam martyris ossa,

Conditione δούλος, qui fide liber erat.

Huncque Flavianum conspexit jugula falci

Subdere constanter, quo capit astra, Forum.

Præsidis Hispani contempsit barbara prorsus

Decreta, et Christo servus adhæsit amans.

Hoc carmen Auli Hali, seu verus suum, Tamayus illustrat hac explicatione, quam audi et ride: Δούλος vox Græca, inquit, quæ Latinis sonat SERVUS; et quia beatus martyr hujus fuisset conditionis, ideo Poëta utitur voce illa ob carminis

F

A carminis prosodiam. At non videmus, quomodo Poëta seu potius ipse Tamayus ob carminis prosodiam usus sit voce Græca δοῦλος; quandoquidem prima hujus vocis syllaba longa est, adeoque carmen pentametrum corrumpit ac vitiosum reddiit.

eundem Marty-
rum hodiernum 10 Deinde Tamayus Acta ejusdem Martyris exhibet hoc modo: Lupus conditione servus, temporibus Diocletianicæ persecutionis pro Christi fide, cui nomen dederat, comprehensus apud oppidum Gallæciæ in Hispania, cui Foro-FLAVICANUM vocabulum erat, et ad præsidem delatus, fortissimo cordis spiritu se Christianum esse profitetur. Sed ejus abjectissimam a jure conditionem exquirens et noscens, furore actus adversus Martyrem diversa cruciatuum decreta promulgavit. At sanctus Lupus in Christi promissione suffultus, omnia illa iudicis mandata contemnens, cervices subdere constanti libertate disposuit. Tunc præses post varia cruciamina satellitibus, ut ejus caput a corpore separarent, præcepit. Ita factum, et spiritus ad æterna cæli culmina properavit x Kalendas Septembris, anno Domini ccc, imperantibus Diocletiano et Maximiano. Ejus corpus in eodem oppido sepultum ibidem requievit.

patria suæ ad-
scribitur. 11 Quis antiquæ historiæ vel tantillum peritus non videat, hæc Acta Tamayum partim ex Menologio Græcorum vel Martyrologio Romano hodierno collegisse, partim ex Pseudo-Juliano et eerebro suo fabricasse? Tamen Hispanus iste Martyrologus Actis illis subjungit hanc seriam annotationem: En Acta, quæ potuimus ex nostris scriptoribus congerere; cetera Deus scit, qui forsitan ea suo tempore dabit ad majorem sui Martyris honorem. Nec de oppido Foro Flaviano aliquid in antiquis scriptoribus geographis invenire potuimus. Idem Julianus dicto numero cxxxviii asserit, cum * inter oppida Gallæciæ connumerari, dicitque PONS-VEDNUS, quod et hodie PONTEVEDRA vocatur. In ea aliquando et nos fuimus, cum ex Tyde Compostellam ad visitanda sancti Apostoli limina transiremus. Oppidum diocesis Compostellanæ satis populosum, nobilitate conspicuum, et concursu gentium illustre. Tamayus hoc loco prudenter tucit de superstite sancti Martyris istius memoriæ vel suæ ejusdem reliquiis, quæ nunquam apud incolas Pontis veteris exstiterunt.

a* etiam duos
ejusdem nomi-
nis Sanctos 12 Cum Pseudo-Julianus hoc martyrium suis belle ac distincte exornasset, Pseudo-Dexter de eodem martyrio expresse non meminit, cum existimaret, auctoritatem Pseudo-Juliani sufficere, ut hic S. Lupus vel Luppus ab incautis lectoribus Hispaniæ adscriberetur. At idem impostor sub ficto Flavii Lucii Dextri nomine alium hujus nominis martyrem in Hispania memorat, eumque Chronico suo omnimodæ historiæ ad annum Christi centesimum num. 9 sic obscure inserit: M. Lupus Philippus, Lucius maritus Candidæ palmam martyrii consecutus est. Ex hac obscura vel ambigua annuntiatione astutus homo sperabat, orituram disputandi materiam inter suos sectatores, et ab aliquibus commentatoribus duos ejusdem nominis martyres in Hispania collocandos, aut propter diversa nomina martyres illos pro patria sua multiplicandos esse.

ex Chronico
Pseudo-Dextri 13 Nec eum spes fefellit, cum Franciscus Bivarius in Commentariis ad hunc Pseudo-Dex-

tri textum sic disserat: Difficile creditu est, quantum hæc nomina Marcus, Luppus, Philippus, Lucius, unius ejusdemque hominis esse; nimirum Lucii mariti Candidæ. Crediderim potius, tres esse insignes martyres Pauli discipulos, videlicet M. Luppum, de quo Græci in Menologio xxiii Augusti, et eum eis Romanum Martyrologium ipsa die; Philippum Philotheum, qui ab Hispaniis in Italiam, unde erat oriundus, rediens, Firmi in Piceno tandem episcopus factus, jugulum pro Christo præbuit xxii Octobris, quæ ejus festum nubi colitur, memoria in Romano Martyrologio servata; ac tandem Lucium Claudiæ Candidæ Paphensis maritum, cujus eum uxoris nomine nomen legitur in Romano Martyrologio, i Decembris. Ut hic omittam alios, de quibus suo tempore ugi poterit, ubinam in Menologio Græcorum vel in Martyrologio Romano hodiernus ille S. Luppus discipulus sancti Pauli vocatur, aut in Hispania passus esse dicitur? Unde Bivarius novit, S. Luppum nostrum prænomine Marci appellatum fuisse? Nos probabilius opinamur, initiali littera M. in hagiologiis martyrem significari.

14 Quamvis autem Tamayus illam Bivarii explicationem non admittat, tamen supradicto Pseudo-Dextri desiderio satisfacit, et occasione S. Luppi hodierni duos ejusdem nominis martyres assignat his verbis: Quis iste Lupus fuerit, nondum divino. Nec eundem ipsam fuisse crediderim, cujus meminit Flavius Dexter in Chronico anno centesimo apud Bivarium Commentario 2, num. 9 fol. 204, Rodericus Carnus fol. 56, littera x; quia ille discipulus sancti Pauli Apostoli; iste ex servili conditione, Christiana libertate donatus. Nec Paulus, nisi Onesimum hic * qualitate cognitum, alium sub ferula fidei recepit. Ergo noster ab illo diversus. Procul dubio erravit Bivarius dicto num. 9 fol. 204 confundens discipulum Pauli cum hoc Foro Flaviano Martyre, quia ut ex Juliani computo elicitur, hunc occubuisse credendum erit in Diocletiani et Maximiani imperatorum persecutione, jussu Datiani præsidis Hispaniarum ad annum trecentesimo, quo illum Julianus consignat. Ille vero, si martyr, ad annum centesimum tempore Trajani.

15 Cum hi duo Pseudo-Dextri explicatores æqualem seu potius nullam fidem mereantur, sinamus illos inter se digladiari, quamdiu voluerint: nam Nicolaus Antonius cordatus Hispanus in Mss. posthumis, quæ nobis anno 1721 Matriti ab admodum R. D. Adriano Comink proximo auctoris consanguineo perhumaniter communicata sunt, utrumque istum Pseudo-Dextri sectatorem jure merito explodit, et variis rationibus ostendit, hodiernum S. Luppum ex Menologio Græcorum et Martyrologio Romano subdole excerptum esse, et ante tempora Pseudo-Dextri vel fictitii Juliani nullam memoriam hujus Martyris in Hispania reperiri. Verosimilius itaque putamus, famulum S. Demetrii, vel alium ejusdem nominis et conditionis Martyrem in Oriente passum esse, quandoquidem Orientales Martyrologi in Mensis ac synaxariis suis utrumque hunc S. Luppum commemorant. Cum vero istud Pseudo-Juliani furum sit evidens, nolimus hic operosius refellere adjecta sectatorum ejus figmenta, quibus referendis jam inde nimis diu immorati sumus.

AUCTOR
G. C.

R
et Pseudo Ju-
liani confu-
sunt.

one

quorum tabula
explicanda.
P

A

DE S. MODERATO EPISC. ET CONF.

VERONÆ IN ITALIA.

J. P.

Publicus Sancti cultus, elogium, corpus, ætas.

SCILLUS
Laudatus a sa
cra tanquam
Sanctus

Tam pauca sunt, qui de hoc sancto Præsule obliuiosa vetustas ad posterum transmisit, documenta, ut omnium pene rerum, quæ ad eum attinent, inopes nos fecerit. De publico Viri cultu satis constat, ut aliis hujus diei Calitibus annumeretur tanquam sanctus. Hunc ei titulum dant Ferrarius in utroque Catalogo, Ughellus *tomo V Italiae sacre in episcopis Veronensibus* columna 695 *novissimæ editionis Venetæ*, aliique scriptores *infra ritandi*, quibus adde Castellani in *Martyrologio universali*. Laudatus Ughellus *hæc de illo memorat*: S. Moderati, ejusdem sedis antistitis, festum celebr. x Kalen. Sept., de quo legitur, *uti addit, parvum de hoc Viri elogium referens*, Moderatus Veronæ episcopus toto episcopatus sui tempore moderationem retinuit: juris severitatem clementia ita temperavit, ut enim et amarent, et vererentur omnes, ejusque voluntatem atque auctoritatem libentissime sequerentur. In pauperes se liberalem exhibuit. Obiit x Kal. Aug. Jacet sepultus in eadem ecclesia S. Stephani prope aquam lastralem. Similia habentur apud Ferrarium in *Catalogo Sanctorum Italiae hæc die*, et apud illustrissimum Augustinum Valerium inter SS. episcoporum Veronensium antiqua monumenta folio 41.

corpus ejus con
ditum in eccle
sia S. Stephani:

2 *Ibidem fol. 10 præcesserant ista*: S. Moderati episcopi Veron. corpus requiescit in ecclesia S. Stephani, ut ex tabula vetusta ex membranis, de qua supra, ubi de S. Alexandro. Idem habetur ex constitutione synodali die xxiii Augusti, et ex tabula Sanctorum eodem die; de quibus supra. Ecclesiam porro istam describit Oauphris **Panvinus** *Antiquitatum Veronensium commentariorum lib. iv, cap. iv*: Basilica S. Stephani Veronæ inter vetustissimas ejus civitatis ecclesias est primis Christianorum temporibus paulo extra urbis portam loco, qui dicebatur ad Fonticulos, via Tridentina ædificata: quæ aliquando cathedralis fuisse traditur. Quam rex Italiae Theodoricus Arrianus Omosianis infensus quum destrui præcepisset, morte præventus id facere non potuit. In ea sunt condita corpora multorum sanctorum Veronensium episcoporum: et inter illa S. Moderati.

3 Jam vero quemadmodum res gestæ hujus sancti episcopi ignorantur, sic etiam tempus, quo vixit, ac annos, quibus sedit, determinata non lego ab auctoribus, quorum locos citabam; nec in Catalogo episcoporum Veronensium, quem concinnavit Joannes Baptista Peretti. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae, et Ughellus antea designatus indicant, cum fuisse episcopum ordine vigesimum quartum, S. Felicis successorem. Verum quidnam hinc presse determines, cum in catalogo Præsulum Veronensium apud eundem Ughellum ponantur non pauci decessores et successores S. Moderati sine ulla annorum vitæ ac episcopatus notatione? Syagrius tamen, quem sexto post loco ibidem sequitur Sanctus Aoster, et qui, ut ibi dicitur, vixit anno CCCLXXX sub Theodosio, aliquam lucis rimam aperit, ut, etiamsi nihil certi hinc statuere possimus de aetate vitæ Sancti nostri, ac sedis, tamen ex episcoporum ordine, quem ponit, colligere possimus. S. Moderatum episcopum fuisse sæculo quinto. Qua vero ratione id erueri liceat, paucis exponiamus. Post Syagrium, de quo jam actura, ponuntur episcopi sex, annumerando illis S. Moderatum: post hunc utem sequuntur alii octo: quibus subjungitur S. Simplicius, qui, ut additur, floruit circa an. cdx. Si ergo retrogrediamur hinc ad Syagrium, habemus episcopos omnino sexdecim, qui ab anno Christi 360 usque ad annum circiter 490 vixerint. Unde coasequens videtur, ut S. Moderatus ecclesiam Veronensem gubernaverit sæculo quinto, secundum ordinem laudati Ughelli, quo seriem episcoporum Veronensium composuit. Perettus Syagrii et S. Simplicii tempus paulo serius ponit, dicens illum vixisse anno Domini circiter 380; hunc vero circa annum 500: præsules autem utrique jam dicto interjectos oratit. Consuli possunt quæ de S. Maximo episcopo Veronensi dicta sunt apud nos ad diem xxix Maii, pag. 37, et de S. Alexandro ejusdem urbis antistite, ad diem iv Junii, pag. 399. Nec plura sunt in promptu, quæ de hoc sancto Antistite Veronensi proferamus.

A

D

DE S. SIDONIO APOLLINARE EPISC.

ARVERNIS IN GALLIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

G. G.

§ I. Antiquus hujus sancti Præsulis cultus, elogia, et Actorum compendium.

ANNO CIRCA
CHLXXVIII
hic sanctus Episcopus Arvernorum.

Hoc sancto et doctissimo Præsule gloriatur antiqua Galliae civitas, quam Baulrandus tomo I Geographiae suae pag. 101 describit his verbis: ARVERNÆ urbs Galliae in Aquitania Plinio, ARVERNI Cæsari, ARVERNA Gregorio Turonensi, ARVERNUM Sidonio Apollinari, nunc CLEMONT, urbs Galliae episcopalis sub archiepiscopo Bituricensi, et Alvernæ caput, in monte posita; unde ei nomen inditum, crevit ex ruinis Gergoviae urbis in viciniis, et duabus leucis distat ab Elavere fluvio in occasum, uti viginti quinque a Lugduno, tredecim a Floriopoli in septentrionem Molinum versus quindecim. Ab ea populi circumpositi dicti fuere Alverni, nunc L'AUVERGNE. Ampliorem hujus civitatis ac regionis descriptionem apud Iludrianum Valesium in Notitia Galliarum pag. 45, et apud novissimos editores Galliae Christianae tomo II col. 222 videre est.

B

quem supra Martyrologia memorant.

2 Etiam si S. Sidonius die XXI Augusti ad Superos migrasse videatur, ut ex epitaphio ejus et Breviario Claromontano colligitur, tamen hodiernum Martyrologium Romanum die XXIII ejusdem mensis annuam ipsius memoriam celebrat hac brevi annuntiatione: Arvernus sancti Sidonii episcopi, doctrina et sanctitate conspicui. Oportet, hanc venerationis diem jam ab immemorabili tempore usitatum fuisse: nam in plerisque antiquis Martyrologiis Hieronymiani exemplaribus apud Florentinum die XXIII Augusti idem sanctus Præsul annuntiat. Nos more nostro Martyrologium Romanum secuti, res ab eo gestas hac die illustrabimus, et non arbitratur opus esse, ut notissimam inelyti Viri sanctitatem ex Auctariis nostris Usuardinis aut aliis recentioribus Martyrologis hic fusius confirmemus, cum jam dicta ad inmemorabilem ipsius cultum probandum abunde sufficiant. Insuper hæc publica sanctitatis fama robur accipiet ex elogiis, quibus viri doctrina vel virtute illustres eruditionem et pietatem Sancti exornarunt, et ex quibus hic aliqua proferemus.

C

a Mamerto Claudiano

3 Imprimis Mamerto Claudiano presbyter Viennensis ostendit, quanti faceret judicium S. Sidonii, dum ante lucubrationem suam, quam ei examinandam miserat, in Coloniensi Patrum Bibliotheca tomo V, parte 1, pag. 949 ipsum ita alloquitur: Edificationem libellorum mihi, quos de animæ statu condidi, reticendi cautus et loquendi pensus arbiter, imperasti. Fas fuit memet doctissimi atque amantissimi vel peritiæ cedere, vel credere amicitiae. Sed ut tute egregie compertum tenes, multi hoc idem mihi et idem ipsi tecum magni admodum viri negotium dederunt, quod egomet haud temere suscepissem, nisi id spernere periculosius, quam agere labo-

riosius judicasset. . . . . Sane opusculum illud sine auctore proditum, et usquequaque proquiratum, toto agmine sui in acie eductum et conserta nobiscum manu congressum, viceritne, cesseritve, tu potissime disertorum, ferto sententiam. Hæc Claudianus ad S. Sidonium nondum sacris ordinibus initiatum, quem tamen lucubrationis suae censorem eligit, et cujus eruditionem hac occasione exornat aliis elogiis, quae apud Joannem Savaronem ante Opera S. Sidonii Parisiis anno 1609 edita legi possunt.

E

4 Cum S. Sidonius Mamerto Claudiano non respondisset, hic cum illo jam episcopo amice expostulat, et simul animum ejus beneficium aliasque virtutes ita laudat: Quod sæpenumero scriptis vestris alii impartiantur, qui id ipsum nec ambiunt, quam egomet, forsitan nec merentur amplius, non arbitror amicitiae legibus impune committi. Illud etiamnum dolenter laxo tacitum, quod libellos illos, quos tuo nomine nobilitari non abruis, nullo umquam impartivisti rescripto. Sed vacuum forte non suppetit, quod tute modicum magnæ admodum impendas amicitiae. Equo tandem ex occupatu unquam uspiamve implicabere, quin illud in aliorum comoda revergat? Cum precatu Deum placeas, eundem non modo amicis, sed ignotis quoque concilias. Cum Scripturarum caelestium mysteria rimaris, quo te studiosius imbis, eo doctrinam ceteris copiosius infundis. Cum tuas opes in usus inopum prodigis, tibi quidem maxime; sed aliis quoque consultum facis. Proinde nihil videlicet, profecto nihil est, tam infecundum actionum tuarum omnium, quod tibi uni soli tantum, et non aliis quoque multis tecum uberem fructum ferat. Nulla ergo cujusquam præpedimenti occasio prætendi vel falso potest, cur egomet specialis atque intimus nihil ab speciali meo fructu feram, a quo ignoti quoque multum capiant plurimi. Sed uti ego autumo, juxta formam Evangelici largitoris, quod non das amico esurienti, dabis improbo pulsatori. Porro si etiam nunc solito obduraeris, laxim egomet, quod tute pœnitebit: quoniam si peccaris ultra reticendo, ego protinus ulciscar scribendo. Porro enim ambiguo caret, tam te puniendum scripto meo, quam punior egomet silentio tuo. Vale.

scriptore synchrono.

F

qui humiliter respondet.

5 Sanctus huic amicæ expostulationi, quæ inter litteras Sidonianas apud Sirmondum nostrum lib. IV, epist. 2 legitur, ibidem epistola tertia humiliter respondet, fusiusque laudata multiplici Claudiani scientia, in fine tenuitatem suam pro excusatione diuturni silentii affert his verbis: Dum impactæ professionis obtentu (hic intelligit episcopalem dignitatem sibi reluctanti impostam) novum scribendi morem gradatim appeto,

et

AUCTOR
G. C.

et veterem saltuatim dedisco; de bono oratore nil amplius habeo, quam quod malus poeta plus esse cœpi. Proin quæso delicti hujus mihi gratiam facias, quod aliquantisper mei meminens, arentem venulam rarius flumini tuo inisco. Tuam tibam totus qua patet orbis jure venerabitur, quam constat geminata felicitate cecinisse, quando nec æmulum reperit, nec æqualem, cum pridem aures et ora populorum, nec etiam circumferente, pervagaretur. Nobis autem grandis audacia, si vel apud municipales et cathedrarios oratores aut forenses rabulas garriamus; qui etiam cum perorant (salva pace potiorum) turba numerosior, illiteratissimis litteris vacat. Nam te, cui seu liberum, seu ligatum placeat alternare sermonem, intonare ambifarium suppetit, pauci, quos æquus amavit, imitabuntur. Vale.

et Gennadio
Monsibus laudatur

6 *Etsi Sanctus noster tam demisse de se ipso sentiret, tamen longe aliud judicium de lucubrationibus ejus tulerunt docti librorum censors, inter quos Gennadius presbyter Massiliensis in Opere de Viris illustribus cap. xci sic eum commendat: Sidonius Arvernorum episcopus scripsit varia et grata volumina et sanæ doctrinæ. Homo siquidem tam divinis, quam humanis ad integrum imbutus, acerque ingenio, scripsit ad diversos diverso metro vel prosa compositum insigne volumen, in quo quid in litteris possit, ostendit. Verum in Christiano vigore pollens etiam inter barbaræ ferocitatis duritiem, quæ eo tempore Gallos oppresserat, Catholicus pater et doctor habetur insignis. Floruit ea tempestate, qua Leo et Zeno Romanis imperabant. Prætermittimus hoc loco alios S. Sidonii laudatores, quos Joannes Savaro supradictæ Operum ejus editioni præfixit, et ex quibus aliquos infra per decursum hujus Commentarii historici allegare oportebit.*

Sirmondus præcipua S. Sidonii gesta, tum in sæculari

7 *Interca transcribemus elegans Actorum commendium, quod Sirmondus noster Operibus sancti istius Antistitis præmisit hoc modo: Sidonium nobilissimo inter Gallos genere, ac patre avoque præfectis prætorio Galliarum natum constat. De patria cum alii diversa sentiant, ipse Lugdunensem se non semel nec obscuris verbis significat. Sed crebra in ejus libris Arvernorum mentio, apud quos conjugem primum Aviti imperatoris filiam, deinde cathedram episcopalem sortitus est, nonnullis ansam dedit, ut Arvernum suspicarentur. Lugduni ergo natus, atque optimis, quibus tum adhuc referta erat Gallia, liberalium artium usus magistris, inter quos Hoënum in poetiis, Eusebium in philosophicis commemorat, eam in omnibus natura et studio laudem est consecutus, ut eruditorum sui ævi (quod Mamerti Claudiani de ipso elogia docent) peritissimus ac disertissimus haberetur. Poeticæ in primis fama clarus, non solum apud æquales amicos, verum etiam apud principes ipsos in pretio fuit. Quorum alterum declarant omnium generum epigrammata et carmina, quæ amicorum rogatu variis de rebus officiosissime scripsit; alterum tres panegyrici, quibus Avitum socerum, Majorianum et Anthemium Augustos publice laudavit, benevolentiaque a singulis fructum tulit: nam et Romæ statuas inter poetas sub Avito in fori Trajani bibliotheca meruit; et a Majoriano, eum Circenses daret Arelate, solenni ejus epulo inter honoratos adhibitus est, atque a satyræ, ejus insimulabatur, invidia singulari exemplo vindicatus. Ab Anthemio denique post Comiti-*

vam aliasque, quibus ornatus antea fuerat, dignitates, præfectus Urbi creatus atque patricius, familiam suam, quam præfectoriâ a majoribus acceperat, reddidit patriciam.

8 *Nec multo post, defuncto Arvernorum episcopo Eparchio, in ejus locum quamvis renitens, et nondum clericus, suffectus est. Quod munus summa cum modestia susceptum, pari cum sanitate ac vigilantia, turbidissimis temporibus, maximasque inter difficultates, tum privatas tum publicas, administravit: primum enim obsessis per Gothos Arvernâ, diutinæ acerrimæque oppugnationis molestias pertulit. Deinde reducto ex Nepotis Augusti fœdere in hostium potestatem oppido, ab his per legationis speciem relegatus, aliquamdiu exulare coactus est. Tum suis tandem redditus, cum in officii curam intentus, nullam inter barbaros optimi pastoris partem omitteret, ac singulari in omnes benignitate, præcipua in egenos munificentia, neminem ipse lacesseret, ænulorum tamen, ut mos est, in se odia conceitavit; duorum videlicet presbyterorum, qui omni ecclesiæ suæ potestate per summam contumeliam exutum, in maximas rerum omnium angustias conjecerunt. Sed diuturnam eam cladem esse divina ultio passa non est. In integrum ergo restitutus, nec diu tamen postea superstes, Aprunculo successore non sine divina præensione designato, ad cæli præmia evolavit xii Kalendas Septembris, qui dies exinde anniversariæ ipsius memoriæ apud Arvernos dicatus est, et tumulo inscriptus.*

et ex scriptis
acutum

9 *Liberos ex Papianilla conjuge ante episcopatum susceptos reliquit Apollinarem filium, et Rosciam ac Severianam filias. Ingenii vero monimenta, quamvis alia plurima scripserit, hæc sola, quæ restant, publici juris esse voluit: in quibus sane, seu metro vinctis, seu liberis ac volutis, sive narret aut suadeat, sive laudet aut vituperet, et quodeumque argumentum tractet, par in omnibus felicitas et copia, atque ea tum verborum, tum sententiarum varietas, ut mira in eo vis ingenii et abundantia quædam doctrinæ statim eluceat: qua opinor fiebat, ut doctis etiam ætatis suæ hominibus, velut Ruricio Lemovicensi, obscurior atque interprete egere judicaretur.*

10 *Neque vero in iis tantum, quæ attente meditabatur et elaborabat, quantus esset ostendit; sed in extemporalibus etiam repentinisque scriptationibus; quarum illi tam prompta facultas erat, ut non pauculos dumtaxat versus non meditato funderet e vestigio, quale fuit distichum, quo satyræ calumniam deprecatus est apud Majorianum, et alterum reciprocum, quo lusit in torrentem, aut tetrastichum quod in Philemotii gratiam composuit; sed justa interdum utroque orationis genere opuscula pari celeritate pertexeret: ejusmodi enim fuit concio Bituricensis, quam paucis horis dictavit, et Anacreonticum carmen, quod Burdegalæ in Petri librum magistri epistolarum subito proferens, cum eximiis illius sæculi poetis Domaulo, Severiano, atque Lampridio decertavit. Sed numquam, quid in hoc genere posset, clarius enituit, quam cum subtracto sibi, ut est apud Gregorium Turonensem, inter sacra libello, ex quo recitare consueverat, totam nihilominus dicendorum seriem apposite ac luculenter explicuit.*

promptumque
eius ingenium

11 *Ceterum cum talis omni ex parte tantusque esset Sidonius, ejusque scripta omnibus mirifice probarentur, ipse unus de se modice sentire, ac parum*

comperit de
clarat.

A parva sibi usquequaque satisfacere videbatur. Itaque et multa, ut dictum est, suppressit, et quaedam adorsus, ut Attilæ bellum, operis pertesus abiecit. Historiam præterea sui temporis ut scriberet hortante Leone, Eurici regis consiliario, detrectavit, cum diceret historię scribendæ consilium clerico minime convenire. Atque hæc fere omnia, multoque etiam plura de Sidonio discere licet ex ipsis Operibus Sidonianis. Colitur autem apud Arvernos, ut jam quoque monuimus, stato die ritque Sanctorum numero præclari Antistitis memoria, religioseque asservantur sacra ejus ossa in basilica Genesiana, quo jam olim ex vetere sancti Saturnini ædícula, in qua primum conditus fuerat, translata commemorant. *Paragraphis sequentibus hanc Actorum syuopsim, quæ jam generaliter lectori proposita est, ex ipsis S. Sidonii scriptis distinctius explicabimus, et chronologicis historicisque notis illustrare conabimur.*

§ II. Illustre Sancti stemma, patria, tempus nativitatis, multiplex nomen, studia litteraria, et exercitia adolescentiæ.

Sanctus Gregorius Turonensis testatur S. Sidonium ex nobili stirpe ortum esse, dum in *Historia Francorum lib. II cap. XXI* obitum Eparchii præsulis Arverni narrat, et de successore hujus ita scribit: Quo migrante, Sidonius ex præfecto substituitur, vir secundum seculi dignitatem nobilissimus, et de primis Galliarum senatoribus, ita ut filiam sibi Aviti imperatoris in matrimonio sociaret. Ipse Sanctus noster hanc avitam generis sui nobilitatem declarat, quando *lib. I epistolam tertiam Philimatio inscriptam sic exorditur: I nunc, et legibus me ambitus interrogatum senatu move, cur adipiscendæ dignitati hereditarie curis pervigilibus incumbam; qui pater, socer, avus, proavus, præfecturis urbanis, prætorianisque, magisteriis palatinis militaribusque micuerunt. Uterius illa stemmatis claritudo probari posset ex variis ejusdem Sancti epistolis, quas in hanc rem operosius afferre supervacaneum duximus, cum Cæciles, jam perpetua nobilitate ornati, genus et proavos, et qui non fecerint ipsi, minimi faciant.*

13 Quia vero S. Sidonius adhuc vivens inter præcipua familiarum suarum decora numerabat conversionem avi sui ad fidem Christianam, quemadmodum *lib. III epist. 12* significat in epitaphio metrico, quod tumulo ejus insculpi jussit in hunc modum:

Serum post patros, patremque carmen
 laud indignus avo nepos dicavi;
 Ne fors tempore posthumo viator,
 Ignorans reverentiam sepulti,
 Tellurem teretes inaggeratam.
 Præfectus jacet hic Apollinaris,
 Post prætoria recta Galliarum,
 Merentis patriæ sinu receptus;
 Consultissimus, utilissimusque,
 Ruris, militiæ, forique cultor;
 Exemploque aliis periculoso
 Liber sub dominantibus tyrannis.
 Hæc sed maxima dignitas probatur,

Quod frontem cruce, membra fonte purgans,
 Primum de numero patrum suorum
 Sacris sacrilegis renuntiavit.
 Hoc primum est decus, hæc superba virtus,
 Spe præcedere, quos honore jungas;
 Quique hic sunt titulis pares parentes,
 Hos illic meritis supervenire.

Sirmondus in notis ad hanc epistolam pag. 40 ex circumstantiis hujus epitaphii colligit, S. Sidonium patria Lugdunensem fuisse, quæ de re jam nonnullis disseremus.

14 Joannes Savaro Claro-Montensis in Vita S. Sidonii, quam scriptis ejus anno 1609 editis præfixit, circa finem de patria sancti Præsulis hæc habet: Nihil mirum, si tam clarum et illustre Virum tamque sanctum Antistitem Lugdunenses suum esse velint, Burdegalenses repetant, Narbonenses suum esse adstruant; Arverni vero et Arverna jure vereque sibi vendicet, cum se Sidonius Arvernum esse venditet: has quidem omnes urbes habitavit; sed Arvervæ familiarem larem incoluit: hæc urbes adventitia, Arverna autem germana patria fuit. Hanc tam sanctam contentionem discingit majorum sepulcrum in campis Arvervæ contiguus situm, præterquam quod omnium veterum patrocinatur auctoritas, qui Arvernum esse confirmant. Ita quidem scriptor ille Arvernum magis confidenter, quam vere pronuntiat. Sed videtur Savarorem dulcis amor patriæ hic ita rapuisse, ut ex scriptis S. Sidonii eliceret opinionem contrariam ceteris viris oculatis, qui ex iisdem testimoniis concludunt, Sancto Lugdunensem patriam tribuendam esse, quemadmodum jam demonstrabimus.

15 Ipse S. Sidonius sæpe patriam suam indicat, ac imprimis *lib. I epist. 5*, quam ex urbe Romana misit ad Heronium Lugdunensem, a quo rogatus fuerat, ut iter suum Romanum describeret, et cui inter alia sic respondet: Egresso mihi Rhodanusie nostræ mœnibus publicus cursus usui fuit, utpote sacris apicibus accito, et quidem per domicilia sodalium, propinquorumque; ubi sane moram vianti non veredorum paucitas, sed amicorum multitudo faciebat, quæ mihi arcto implicita complexu itum reditumque felicem certantibus votis comprecabatur. Sic Alpium jugis appropinquatum etc. *Jacobus Sirmondus noster in Arvernaia natus, adeoque de studio partium minime suspectus, dum S. Sidonium Arvernis suis popularibus abjudicat, in notis hujus epistolæ ad voces Rhodanusie nostræ solerter observavit sequentia: Lugduni, patriæ utrique (videlicet Heronio, ac Sancto vostro) communis. Ut Rhodansia Sidonio, sic Araria interdum aliis, quod ad utriusque fluminis confluentes posita sit. Alias quoque urbes ad Rhodanum sitas RHODANITIDAS dixit in carmine Anacreontico. Irenæus vero regionem ipsam tractumque circa Rhodanum Ρ'ὀδανουσία Rhodansiam appellavit.*

16 Sanctus adhuc magis distincte patriam suam designat, dum *lib. I, epist. 8* Candidianum Casenatem, qui ei inconvulsa natalis soli exprobraverat, salse perstringit his verbis: Morari me Romæ, congratularis; id tamen quasi facete; et fatigationum salibus admixtis. Ais enim, gaudere te, quod aliquando necessarius tuus videam solem, quem utique raro bibitor Ararius inspexerim: nebulas enim mihi meorum Lugdunensium exprobras, et diem quereris nobis matutina caligine obstructum vix meridiano fervore reserari. Et tu ista hæc mihi, Casenatis

Sanctus ex nobili stemmate

avo Christiano natus est.

CCCCXX
G. C.

non Arvernis,
ut vult Savaro.

s. d. Lugdunum
in Gallia.

ut propter ipsius Sancti testimonium.

AUCTORIS
S. C.

natis furni potius quam oppidi verna, deblaterris? De cuius natalis tibi soli vel jocunditate vel commodo quid etiam ipse sentiret, dum migras, indicasti. Hoc loquendi modo S. Sidonium urbem Lugdunensem, quæ ad fluvios Ararim Rhodanumque sita est, patriam sibi fuisse tanclare significat, ut hæc phrasid ulterioxi explicatione non videatur indigere.

in variis epistolis expressim.

17 Præterea lib. iv, epist. 25 sub initium, S. Patiens, qui ante annum Christi 470 cathedram Lugdunensem ascenderat, ab ipso S. Sidonio ad Domnum scribente appellatur; pater noster in Christo, pariter et pontifex, et illa epistola finitur his verbis: Fecit et Patiens, vir quamlibet magnis, tamen par, laudibus, quod satis decuit facere personam, quæ caput est civitati nostræ per sacerdotium, provinciæ vero vestræ per civitatem. Hinc Sirmondus in notis ad hæc epistolam pag. 54 observat sequentia: CIVITATI NOSTRÆ, Lugduno, cuius caput Patiens, quia episcopus; per civitatem vero, quia Lugdunum metropolis est provinciæ, idem quoque caput totius provinciæ primæ Lugdunensis. Lugdunum purro civitas et patria Sidonii; eius episcopus, cum hæc scriberet, Patiens, quem propterea initio epistolæ suam in Christo patrem vocat. Acta hujus S. Patientis ad diem xi Septembris in Opere nostro illustranda occurrunt.

cum Sirmondus probatissimè demonstrat

18 Propter hæc aliisque ipsius S. Sidonii testimonia, quæ brevitatid causa præterimus, laudatus Sirmondus in notis ad Carmen 17 pag. 152 sententiam suam de hac controversia sic candidè profert: De Sidonii patria cogor a doctissimo Savarone, qui Arvernum facit, dissidere; cum religio sit aliter sentire, quam Sidonius ipse significet, qui se passim Lugdunensem testatur, ut lib. i epist. v et vii; lib. iv, epist. xxv; Carmine v et xiii. Apollinaris avitulum non in Arvernis, ut eidem videbatur, sed in Lugdunensi agro fuisse, jam ostendimus ex Epistola tertia libri tertii. Tum demum pagina sequente ex omnibus hæc de re sparsim notatis ita concludit: Quare maneat, Sidonium orfũ Lugdunensem, conjugio et cathedra Arvernum fuisse. Nec indignentur Arverni nostri, non totum sibi concedi, qui meliore illius parte potiti sunt; cum ea fuerit Sidonii dignitas et splendor, quo nun unicam patriam illustrari par erat. Nunc de tempore nativitatis ejus aliqua ex antiquis monumentis eruimus.

Sanctus natus die v Novembris

19 Cum plerisque recentioribus historicis arbitramur, S. Sidonium Lugdunum ex illustribus parentibus circa annum 430, die v Novembris natum fuisse. De die constat ex Carmine 20 apud Sirmondum pag. 387, ubi Sanctus noster Ecdicium ad annuam natalis sui memoriam celebrandam invitat hoc disticho:

Natalis noster Nonas instare Novembres

Admonet, occurras non rogo, sed jubeo.

Hinc patet, S. Sidonium Nonis Novembris natum esse. Sed non possumus tam certam sententiam ferre de anno natali, quem tamen utcumque conjectamus ex epistola sexta libri octavi, in qua S. Sidonius ad Nammatium inter alia sic scribit: Audivi eum adolescens, atque adhuc nuper ex puero, cum pater meus præfectus prætorio, Gallianis tribunatibus præsideret, sub cuius videlicet magistratu consul Asterius anni sui fores votivum trabeatid aperuerat. Ex hoc Asterii consulatu natalem S. Sidonii jam præterpropter erucere conabimur.

20 Apud Hadrianum Relandum in omnibus

ferre Fastis consularibus ad annum Urbis conditæ 1201, sive Incarnationis 449, Asterius cum Protogenc consul annuntiatid. Hunc consulatum Bollandus noster in Præfatione generali ad Acta Sanctorum ante tomum primum Januarii pag. xliiv et xlv ex antiquo monumento confirmat. Igitur consul Asterio, vel anno Christi 449, Sanctus noster erat adolescens, atque adhuc nuper ex puero, cum pater ejus præfectus Galliarum esset. At Censorinus in libro de die natali cap. xiv asserit, masculos a Varrone usque ad annum quintum decimum pucros dici. Sic etiam Aulus Gellius in Noctibus Atticis lib. x cap. xxviii refert, a Servio Tullio rege populi Romani existimatos esse pucros, qui minores essent annis septemdecim. Hinc probabiliter opinamur, adolescentes appellatos fuisse eos, qui decimum septimum ætatis annum numerabant aut expleverant. Hæc opinio nostra non parum confirmatur ex Jornande episcopo Ravennate, qui circa medium sæculi sexti floruit, et in Opere suo de Rebus Geticis cap. lv ita scribit: Theodericus jam adolescentiæ annos contingens, expleta pueritia, octavum decimum peragens annum, adscitis satellitibus patris, ex populo amatores sibi clientesque consociavit. Si itaque septemdecim vel octodecim ætatis annos tunc tribuimus S. Sidonio, qui sub incunte consulatu Asterii, sive anno Christi 449, erat adolescens adhuc nuper ex puero, retrograde computando pervenimus ad annum Christi 430 aut 431, circa quem verosimillime in lucem editus est.

circa annum Christi 430.

21 Natus Puer plura accepit nomina more veterum nobilium, de qua consuetudine Sirmondus in præfatione ad notas suas fuse disserit. Ipse Sanctus tria ex suis nominibus exprimit carmine ix excusatorio ad Felicem, cui præfigit hæc epigraphen versu hendecasyllabo:

plura habuit nomina.

Largam Sollius hæc Apollinaris

Felici Jomino, pioque fratri,

Dicit Sidonius suos salutem.

Etiam hæc tria nomina in titulo epistolæ, quam Carmini 22 hexametro Sanctus noster præmisit, ita leguntur: Sollis Apollinaris Sidonius Pontio Leontio salutem. Mamertus Claudianus, omisso Apollinaris nomine, et altero substituto, libros de statu animæ supra memoratos, apud Savaronem et Sirmondum in præludiis ad editionem suam, dedicat Præfectorio, patricio, doctissimo viro et optimo, Caio Sollio Sidonio. Quin etiam quatuor his nominibus addit quintum, teste Savarone, qui ex Ms. Cluniacensi ante lucubrationes hujus Sancti allegat epitaphium Cai Sollii Apollinaris Modesti Sidonii. Unde Sirmondus in notis pag. 6 lectorem ita monet: Quidam codices MODESTI quoque nomen addunt hoc modo: CAII SOLLI APOLLINARIS MODESTI SIDONII. Nec insolens fuit ea ætate, ut quinque unius essent vocabula. Ceterum hujus prænominis nulla usquam est mentio apud Sidonium, nisi forsitan eo alludere videatur, cum ad Oresium scribens significat, malle se modestum, quam factum existimari lib. ix epistola xii. Sidonii vero nomen ultimo loco positum, ut verum et proprium. Quare qui ordine inverso Sidonium Apollinarem vocant, Angelum Politianum et alios quosdam secuti, qui ante centum fere annos ita primi appellarunt, præter morem faciunt seculi Sidoniani. Ceterum S. Gregorius Turonensis, ac ipse S. Sidonius sæpe nomen Sollii dumtaxat usurpant.

F

22 Sanctus adhuc puer vel adolescens diver-

sis

ADTORE
G. C.

eundem forte nescires, nec sic impium judica- res. Ego vero non tantum insignibus vestris, quæ tu haecenus quanto liberius, tanto impatien- tius præstolare (quamquam his quoque gran- diter) quantum concordia fruor; quam parem nostris suisque liberis in posterum exopto, votis in commune deprecans, ut sicut nos utramque familiam nostram præfectoriæ meti, etiam pa- triciam divino favore reddidimus, ita ipsi, quam suscipimus patriciam, faciant consularem. *Cum hic mentio fiat de liberis, quos S. Sidonius ante episcopatum ex Pappianilla suscepit, etiam illos ex scriptis ejus jam recensebimus.*

filium Apollinarem
et ..

26 *Imprimis habuit filium, nomine Apollinarem, quem sollicitus Pater optimis moribus imbueri conatus est, ut lib. v epist. 11 significat, ubi, post enumeratas Potentini cujusdam virtutes, epistolam sic absoluit: Hæc omnia exem- pla vivendi jam hinc ab annis puberibus meus Apollinaris si sequitur, gaudeo; certe ut sequatur, admoneo; in quo docendo instituendoque, modo sub ipe Christi disposita succedant, plurimum laetor, maximam me formulam vitæ de moribus hinc mutuaturum. Vale. Præterea lib. III epist. 13 ad ipsum Apollinarem scribit, eumque propter fugam cruciosi consortii laudat his verbis: Unice probo, gaudeo, admiror, quod castitatis affectu contubernia fugis impudicorum; præsertim quibus nihil pensi, nihil sancti est, in appetendis garrendisque turpitudinibus; quique quod verbis inverecundis aurium publicarum reverentiam incestant, granditer sibi videntur factiari. Deique lib. IV epist. 12 ostendit paternam sollicitudinem, ut hic filius ejus in studio humaniorum litterarum proficeret, et alibi sapius de eodem meminit.*

et duas filias,

27 *De filia sua Severiana mentionem facit lib. II epist. 12, in qua ubi uxoris suæ fratre Agricolæ invitatus ad piscationem, propter istius filie morbum sese excusat hoc modo: Misisti tu quidem lembum mobilem, solidum, lecti capaci, jamque cum piscibus. Tum præterea gubernatorem longe peritum, remiges etiam robustos expeditosque, qui scilicet ea rapiditate prætervolant amnis adversi terga, qua defluit. Sed dabis veniam, quod invitanti tibi in piscationem comes venire dissimulo: namque me multo, decumbentibus nostris, validiora meroris retia tenent; quæ sunt amicis quoque et externis indolescenda. Unde te quoque puto, si rite germano moveris affectu, quo temporis puncto paginam hanc sumpseris, de reditu potius cogitaturum. Severiana sollicitudo communis, inquietata primum lentæ tussis impulsu, febribus quoque jam fatigatur, iisque per noctes iugra- vescentibus; propter quod optat exire in subur- banum. Litteras tuas denique cum sumeremus, egredi ad villulam jam parabamus. Quocirca seu tu venias, seu moreris, preces nostras orationibus jura, ut ruris auram desideranti salubriter cedat ipsa vegetatio. Certe ego, vel tua soror, inter spem metumque suspensi, credimus ejus tedium augendum, si voluptati jacentis obstissemus. Igitur ardori civitatis atque torpori, tam nos quam domum totam, prævio Christo, pariter eximimus, simulque medicorum consilia vitamus, assidentium dissidentumque, qui parum docti et satis sedati, languidos multos officiosissime occidunt. Sane contubernio nostro jure amicitia Justus ahibebitur (hic forsitan est medicus circumforaneus, cujus epitaphium Sirmondus in notis pag. 35 exhibet) quem, si joculari liberet*

in tristibus, facile convincerem. Chronica ma- gis instituta arte, quam Machonira: quo diligentius postulandus est Christus, obsecran- dusque, ut valeudini, ejus curationem cura nostra non invenit, potentia superna medeatur. Vale.

28 *In supradicta epistola decima sexta libri quinti memorat alteram filiam, cujus nomine uxorem suam in fine sic salutat: Roscia te salu- tat, cura communis, quæ in aviæ amitarumque indulgentissimo sinu, quod raro nepotibus con- tingit alienis, et cum severitate nutritur; qua tamen tenerum non infirmatur ævum, sed infor- matur ingenium. Sanctus Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. III cap. II videtur his addere tertiam S. Sidonii filiam, quæ ab ipso ibi- dem Alchima sororque Apollinaris vocatur. Cum tamen Sanctus noster nusquam de Alchima illa meminerit, non omnino tenere suspicamur, hanc esse eandem cum Severiana vel Roscia, quæ for- san postmodum duplex nomen gessit, quemad- modum eo tempore apud feminas nobiles usitatum erat. At quæcumque fuerit illa Alchima, post mortem S. Sidonii hæc cum uxore Apollinaris conspiravit, et fratrem suum indigno modo ad cathedram Arvernæ sive Cluromontanum everit, ut mox videbimus.*

29 *Hinc etiam sequitur, Apollinarem pater- na cura ac sanctæ institutioni postea parum satis fecisse, cum Gregorius Turonensis loco proxime citato de hoc indigno sedis Arvernæ invasore nar- ret sequentia: Illæ autem hæc audientes, Apol- linarem ad regem dirigunt; qui abiens, oblati multis muneribus, in episcopatu successit, quo quatuor abiens mensibus, migravit a seculo. Sanctus historicus in Vita Patrum cap. IV eadem repetit, nisi quod Apollinarem tantummodo tri- bus mensibus in illa cathedra sedisse affirmet. Post istud S. Gregorii Turonensis testimonium summopere miramur, hunc Apollinarem in Mar- tyrologio Gallicano Saussay pag. 1234, apud Ferrarium in Catalogo generali ad diem XXVI Septembris, ac eodem die in Additionibus Adonsi et Auctariis nostris Usuardinis inter Sanctos inveniri, vel a Summarthanis sanctum appel- lari. Sed hunc errorem novissimi editores Gallie Christianæ tomo II col. 235 prudenter corre- xerunt, et ex narratione S. Gregorii Turonen- sis recte sic monent: Lugendus sane hic exitus filii Apollinaris Sidonii, quem piissimus Pater tanto studio in bonis moribus instituerat. Nos itaque hunc Apollinarem prorsus ex sacris fastis eradendum censemus.*

30 *Occisione liberorum S. Sidonii operosa refutari possent quidam disciplinæ ecclesiasticæ corruptores, qui impudenter fingunt, sanctum Præsulem tempore sui episcopatus ex uxore Pappianilla filium vel filias genuisse. Sed Sirmondus noster in notis pag. 61 nugatores illos calumniæ convincit, ex caonum præscripto et perpetua consuetudine prisæ Ecclesiæ, in qua qui ex conjugio ad sacerdotium adsciscerantur, ab uxorem thoro separati, non aliter deinceps cum illis, quam cum sororibus versabantur. Postquam id demonstravit curiis certisque exemplis, quæ hic breviter causa omittimus, ibidem sic pergit: Quod ergo lege ac more sancitum, præ- decessorisque sui facto testatum meminerat Sido- nius, id aut ignorare aut impune contemnere qui potuit? Et tamen sunt, qui ex Pappianillæ mentione hoc loco fœcnam fieri posse confidunt; et quia lib. IV epist. XII cum Apollinare filio Te-*

rentium

A rentium Menandrumque legit Sidonius episcopus, inde filium jam ephēbum, jam Græcæ Latinæque linguæ auctoribus initiatum, a Patre jam episcopo susceptum contendant; quem res ipsa docet epistolas omnes Constantianæ collectionis, hoc est librorum septem priorum, quas episcopus dictavit, in ipsis pene pontificatus auspiciis dictasse. Sed quid facias hominibus, qui cum veri nihil dicant, sibi tamen clausis oculis credi volunt? *Jam transeamus ad honores, quos Sidonius adeptus est, et quorum sese tunc temporis avidum fuisse, passim in scriptis suis significat.*

Panegyrum
dicitur coram
Avito impera-
tore.

31 Cum Avitus mense Julio anni 455 imperator in Gallia declaratus esset, Sidonius ipsum Romam profectum secutus est, et initio anni 456 ad ejus laudem coram senatu populoque Romano carmen panegyricum recitavit. *Hæc panegyris tanto plausu excepta est, ut propter eam Sidonio Romæ statua ærea erecta fuerit, quemadmodum ipse lib. ix epist. 16 et Carmine 8 indicat. Cum vero Avitus ante finem ejusdem anni 456 imperium deserere cogeretur, ad eum defendendum videtur Sidonius adversus æmulum ipsius B Majorianum arma sumpsisse. Sed huic Aviti successori eedere compulsus, confugit ad elementiam victoris, a quo tam benigne exceptus est Sidonius, ut huic postea familiarissimus fuerit, eumque errante anno 458 Lugduni publice laudaverit carmine panegyrico, ex cujus præfatione apud Sirmundum pag. 308 colligimus, illum laudatorem prius arma adversus imperatorem Majorianum tulisse, eum ibi præmittat hos versus distichos:*

Et tibi, Flacce, acies Bruti Cassique secuto
Carmenis est auctor, qui fuit et veniæ.
Sic mihi diverso nuper sub Marte cadenti
Jussisti placido, victor, ut essem animo.
Serviat ergo tibi servati lingua poëte,
Atque meæ vitæ laus tua sit pretium.

et Majoriano
ejus successore.

32 Non satis certo scimus, quodnam officium Sidonius sub imperatore Majoriano administraverit. Attamen ex epistola sexta libri octavi colligimus, illum militari quodam munere functum esse, quia ibi ad Nummatium amicum scribit hoc modo: *Cainm Cæsarem dictatorem, quo ferunt nullum rem militarem ducatus administrasse, studia dictandi lectitandique sibi multo vindicare. . . . Quod mihi quoque, si parva magnis componere licet, secundum modulum meum, quamquam dissimillimo, similiter accessit . . . Flavius Nicetius, vir ortu clarissimus, privilegio spectabilis, merito illustris, et hominum patriæ nostræ prudentia peritiaque juxta maxime, præconio, quantum comperi, imenso præsentis opusculi volumina extollit; insuper prædicans, quod plurimos juvenum, nec senum paucos, vario genere dictandi, militandique (quippe adhuc ævo viridis) ipse sim supergressus. Equidem in quantum fieri præter jaclantiam potest, gaudeo de præstantissimi viri auctoritate, si certus est; amore, si fallitur. Licet quis provocatus nunc ad facta majorum, non inertissimus, quis quoque ad verba, non infantissimus erit? *Hic ex comparatione et verbo militandi conjectamus, Sidonium militari quodam dignitate præditum fuisse, licet ignoremus, qualis illa fuerit. Saltem ex lib. i epist. xi constat, Sidonium sub hoc imperatore habuisse dignitatem Comitum, cum iōi ipse Majorianus illum eo titulo oppellet, ut alia occasione videbimus.**

33 Postquam Majorianus anno 461 interfe-

ctus esset, eique Severus successisset, videtur Sanctus noster in Gallia mansisse: nam circa hoc tempus scripsit aliquas epistolas ac carmina, quæ commemorationem ejus in Gallia indicant. Forsan illo temporis intervallo subinde amicos Gallos invisit, aut plerumque studiis occupatus degerebat in prædio suo suburbano Arvernæ, ad quod lib. ii epist. 2 Domitium invitat, eique inter alia locum ita assignat: *Sane si placet, quis sit agri, in quem vocaris, situs, accipe. Avitaci sumus; nomen hoc prædio, quod quia uxorem, (videlicet ex parte uxoris sur id acceperat) patrio mihi dulcius. Deinde prædii amantem graphice depingit, et Carmine 18 balnea ejusdem laudat his versibus:*

Si quis Avitacum dignaris visere nostram,
Non tibi displiceat, si quod habes placeat.
Æmula Baiano tolluntur culmina cono,
Parque colturnato vertice fulget apex.
Garrula Gauranis plus murmurat unda fluentis,
Contigui collis lapsa supercilio
Lucrinum dives stagnum Campania nollit,
Æquora si nostri cerneret illa lacus.
Illud puniceis ornatur littus echinis,
Piscibus in nostris, hospes, utrumque vides. E
Si libet, et placido partiris gaudia corde,
Quisquis ades, Baias tu facis hic animo.

34 Anno Christi 467 S Sidonius Romam rediit, cum Anthemius ad culmen imperii Romani evectus esset, et carmen panegyricum pronuntiatum ad honorem ejusdem imperatoris, qui in eunte anno 468 secundum consulatum auspiciabatur. *Id fecit consilio Basilii quondam consulis, qui hanc viam ad dignitates obtinendas illi ostendebat. Expectationi utriusque optatus respondit eventus, dum Sidonius eodem anno Christi 468 præfecturam urbi Romanæ adeptus est. Hæc omnia ipse lib. i epist. 9 familiariter Heronio amico suo nuntiat his verbis: Dum per hanc amplissimum virum (videlicet Basilium, de quo superius egerat) aliquid de legationis Arvernæ petitionibus elaboramus, ecce Calendarum Januariæ, quæ Augusti consulis mox futuri repetendum fastis nomen operiebatur. Tunc Petronius, Eia, inquit, Solli meus, quamquam suscepti officii onere pressaris, exeras volo in obsequium novi consulis veterem musam, votivum quidpiam vel tumultuariis fidibus carminantem. Præbebo admittendo aditum, recitaturaque solatium, recitantique suffragium. Si quid experto credis, multa tibi seria hoc ludo promovebuntur. Parvi ego præceptis: favorem ille non subtraxit injunctis; et impositæ devotionis ad stipulator invictus, egit cum consule meo, ut me præfectum faceret senatui suo.*

AUCTOR
G. C.
p. 11 CULUS M. F.
EIN VIDEATUR IN
GALLIA MANSISSE.

donec imperium
adeptus est An-
themius.

35 Deinde satis festive censuram carminis sui amico committit, et epistolam prosequitur hoc modo: *Sed tu, ni fallor, epistolæ perosus prolixitatem, voluptuosius tunc opusculi ipsius relegendis versibus immorabere, scio: atque ob hoc carmen ipsum loquax in consequentibus charta deportat, quæ pro me interim, dum venio, diebus tibi paucis sermocinetur. Cui si examinis tui quoque puncta tribuantur, æque gratum mihi, ac si, me in comitio vel inter rostra concionante, ad sophos meum, non modo lati clavi, sed tribulium quoque fragor concitaretur. Sane moueo, præque deuuntio, quisquillas ipsas Clui tuæ hexametris minime exæques: merito enim collata vestris meæ carmina, non herosorum phaleris, sed epitaphistarum naniis comparabuntur. Attamen gaude, quod hic ipse panegyricus,*

sub quo præfe-
cturam Romæ
administra-
t.

VICTORE
G. C.

panegyricus, etsi non iudicium, certe eventum boni operis accepit. Quapropter, si tamen terrena sunt amandanda jocularibus, volo paginam glorioso, id est quasi Thrasoniano, sine concludere, Plautini Pyrgopolynicis imitator. Igitur cum ad praefecturam, sub ope Christi, styli occasione pervenerim, jubeas illicet pro potestate cincti, undique omnium laudum convasatis acclamationibus, ad astra portare, si placeo, eloquentiam; si displiceo, felicitatem. Videre mihi videor, ut rideas, quia perspicis nostram cum milite comito ferocissimo jactantiam. Vale.

dignitatem
patriciam obli-
visti

36 Imperator Anthemius etiam Sidonium dignitate patricia ornavit, ut liquet ex epistola ejus ad uxorem Papianillam data, quam superius exhibuimus, et in qua asserit, se familiam suam, quam praefecturam a majoribus nactus erat, patriciam reddidisse. Honor ille confirmatur ex testimonio Mauri Claudiani, qui Opus suum de Statu animæ inscripsit praefectorio, patricio, doctissimo viro et optimo, Caio Sollio Sidonio. Sirmundus autem in notis pag. 62 ex Cassiodoro monet, patriciatum fuisse dignitatem medium inter praefecturam et consulatum, ita ut praefecturam superet, et consulatui cedat. Verum omnes isti honores tanto ambitu quæsitum parum Sidonio profuissent ad immortalitatem ejus memoriam conservandum, nisi hunc vanum familiarum suarum splendorem vera sanctitate postmodum illustrasset. Quapropter omnino hoc loco varia, quæ adhuc tacitus gessit, ut diutius episcopali-
B ut praefecturam superet, et consulatui cedat. Verum omnes isti honores tanto ambitu quæsitum parum Sidonio profuissent ad immortalitatem ejus memoriam conservandum, nisi hunc vanum familiarum suarum splendorem vera sanctitate postmodum illustrasset. Quapropter omnino hoc loco varia, quæ adhuc tacitus gessit, ut diutius episcopali-
bus ejus virtutibus referendis infra immorari possimus. Prius tamen egregiam illius indolem, qua etiam ante episcopatum præditus fuit, distinctius ex scriptis ejus eruemus, et paragrapho sequente representabimus.

§ IV. Sancti indoles ex scriptis ejus potissimum eruta, et improbabilis opinio de monastica ipsius vita.

Sidonii indolem suam prodidit in epistolis.

Etiam si generosa S. Sidonii indoles ex jam relatis aliquot epistolarum fragmentis utcumque cognosci possit, tamen ipse lib. vii epist. 14 varias animi sui propensiones apertius detegit amico suo Philagræo, ejus sese imitatore profitetur his verbis: Licet bonis omnibus placeas, nemo te plus voluit intrinsecus intueri, quam qui forinsecus affectat imitari. Sane qualiter studiorum tuorum consecutus sum, consequam paginæ parte reserabitur. Amas, ut comperi, quietos: ego et ignavos. Barbaros vitas, quia mali putentur: ego etiam si boni. Lectioni adhibes diligentiam: ego quoque in illa parum mihi patior nocere desidiam. Complex personam religiosi; ego vel imaginem. Aliena non appetis: ego etiam refero ad quæstum, si propria non perdam. Delectaris contuberniis eruditorum: ego turbam quamlibet magnam, litterariæ artis expertem, maximam solitudinem appello.

ex quibus colligimus.

38 Diceris esse latissimus: ego quoque lacrymas omnes perire delinio, quas quisque profuderit, nisi quoties Deo supplicat. Humanissimus esse narraris: nostram quoque mensulam nullus ut specum Polyphemi hospes exhorruit. Summa clementia tibi in famulos esse perhibetur: nec ego torqueor, si mei, quoties peccaverint, non toties torqueantur. Jejunandum alternis putas?

Non piget sequi, ad prandendum non pudet prævenire. De cetero, si vos a me videri Christi munere datur, ita gaudeam tamquam cui de te nec minora subtracta sint. Porro autem quæ sint in te majora, jam satis novi. Propter quæ fieri facilius potest, ut et si quandoque faciem tuam coram positus inspexero, aliqua de te recens mihi lætitia potius, quam sententia accedat. Vale in Christo. Ex hac aliisque multis epistolis colligimus, Sidonium inter amicos ac familiares suos facilem urbanumque fuisse.

39 Sed quanto benignior erat erga bonos, tanto vehementior fuit adversus malos, ut manifestum fit ex epistola prima libri secundi, ubi apud Ecdicium de Seronato Arvernæ oppressore sic acerbe conqueritur: Rediit ipse Caecilina seculi nostri nuper Aturribus, ut sanguinem fortunasque miserorum, quas ibi ex parte propinaverat, hic ex asse miseret. Scitote, in eo per dies spiritum diu dissimulati furoris aperiri. Aperte invidet, abjecte fingit, serviliter superbit. Indicit ut dominus, exigit ut tyrannus, addicit ut iudex, calumniatur ut barbarus, toto die a metu armatus, ab avaritia jejunus, a cupiditate terribilis, a vanitate crudelis, non cessat simul furta vel punire. Palam et ridentibus convocatis ructat inter cives pugnas, inter barbaros litteras; epistolas, ne primis quidem apicibus sufficienter initiatus, publice a jactantia dictat, ab impudentia emendat. Totum quod concupiscit quasi comparat, nec dat pretia contemnens, nec accipit instrumenta desperans. In concilio jubet, in consilio tacet, in ecclesia jocatur, in convivio prædicat, in cubiculo damnat, in quæstione dormitat. Implet quotidie sylvas fugientibus, villas hospitibus, altaria reis, carceres clericis. Exultans Gothis, insultansque Romanis, illudens præfectis, colludensque numerariis, leges Theodosianas calcans, Theodoricianasque proponens, veteres culpas, nova tributa perquirat. Nec minus acriter lib. v epist. 13 in hunc tyrannum invehitur, et epistola septima libri septimi narrat, eum ab Arvernæ interfectum meritis violentiarum suarum parricidisse.

eum subinde usum esse styli acrimoniam.

40 Sanctus hanc styli sui acrimoniam, quæ in scriptis ejus interdum occurrit, lib. vii epist. 18 ingenuam loquendi libertatem appellat, ubi ad Constantium post alia sic scribit: Commendo igitur varios iudicio tuo nostri pectoris motus, minime ignarus, quod ita mens pateat in libro, veluti vultus in speculo. Dictavi enim quæpiam hortando, laudando plurima, aliqua suadendo, mœrendo pauca, jocandoque nonnulla. Et si me uspiam lectitavisti in aliquos concitationem, scias volo, Christi dextera opitulante, me nunquam toleraturum animi servitutem, comperitissimum tenens, bipartitam super iis moribus hominum esse censuram: nam ut timidi me temerarium, ita constantes liberum appellant; inter quæ ipse decerno, satis illius jacere personam, cujus necesse est latere sententiam. Quinimo Sidonius malos tanto odio persequatur, ut ab his beneficia nollet accipere, quemadmodum lib. v epist. 13 ad Pannychium libere pronuntiat hæc clausula: In summa de Seronato vis accipere, quid sentiam. Ceteri affligi per superscriptum damno verentur; mihi latronis et beneficia suspecta sunt. Vale.

quam animi libertatem appellat.

41 Forsan aliquis hanc acriorem scribendi dicendive libertatem de temeritate vel arrogantia condemnabit. At venerabilis Petrus abbas Cluniacensis in ipso laudat.

rem

A *rem in hoc ipso scriptore non improbase, dum apud Andream Quercetanum in Bibliotheca Cluniacensi col. 839 et 840 Sanctum nostrum cum elogio sic allegat : Iude bonus et doctus vir Sidonius Arvernus episcopus quorundam vitia mordaci reprehensione irridens inter alia, quibus in eos invehitur, Procedunt, inquit, albati ad exsequias, pullati ad nuptias; ostendens eos in tantum moribus et actu confusos, ut apparatus funereum ioptiali, nuptialem funereo, perverso ordine, permutarent. Deinde idem venerabilis abbas in carmine adversus calumniatores ibidem col. 1341 ac 1342 Auctorea nostrum titulo sancti exornat, et citat his versibus :*

Jam decus Arvernium, quata tot virtutibus
ornas,

Nobis, Sidoni sancte vocate, veni :

Et referens laudes, quas Sanctis exhibuisti,

Mores tibi solito perfida corda feri,

Quæ nobis laudes audent grunnire negandas,

Quando virtutis exigit has meritum.

vorro facili
erat

B *42 Licet Sidonius in adversariis reprehendis esset asper, tamen in amicis laudandis erat facilis ac benignus. Quales autem amicos eligeret, lib. v epist. 11 scribens ad Potentinum significat hoc modo : Multum te amamus, et quidem hujusce dilectionis non est erroneus aut fortuitus affectus. Namque ut sodalis tibi devinctior fierem, judicavi : est enim consuetudinis meæ, ut eligam ante, post diligam. Quænam, inquis, in me tibi probanda placere? Dicam libenter et breviter; quorum unum fieri gratia, alterum charta compellit. Veneror in actionibus tuis, quod multa bono cuique imitabilia geris. Colis ut qui solertissime, ædificas ut qui dispositissime, venaris ut qui efficacissime, pascis ut qui exactissime, jocularis ut qui facetissime, judicas ut qui æquissime, suades ut qui sincerissime, commoveris ut qui tardissime, placaris ut qui celerrime, redamas ut qui fidelissime. In fine hujus epistolæ optot, ut filius suus Apollinaris illa vivendi exæripta imitetur, sicuti superius alia occasione retulimus.*

ad laudandos
amicorum mo-
res.

C *43 Si amor pares invenit, aut pares facit, ut vulgo dicitur, etiam mores S. Sidonii colligere possumus ex moribus Menstruani, quos in epistola sexta libri secundi ad Pegasium dato laudat hoc modo : Proverbialiter celebre est, saepe moram esse meliorem, sicuti et nunc experti sumus. Menstruanus amicus tuus longo istie tempore inspectus, meruit inter personas nobis quoque caras devinctasque censerit : opportunus, elegans, verecundus, sobrius, parcus, religiosus, et his morum dotibus præditus, ut quoties in boni ejusque adscitur amicitias, non amplius consequatur beneficii ipse, quam tribuat. Hæc tibi non ignorant, sed ut judicio meo satisfacerem, scripsi. Quamobrem triplex causa lætandi : tibi prima, cui amicos sic aut instituere aut eligere contingit; Arvernus secunda, quibus hoc in eo placuisse confirmo, quod te probasse non ambigo; illi tertia, de quo boni quique bona quæque judicaverunt. Vale.*

si amicitia con-
stant.

44 Quam vero Sidonius in amicitia colenda esset constans, etiam cum periculo vel detrimento propriæ famæ, patet ex infelicitate Arvandi præfecti Galliarum, qui anno 469 Romam adductus, de peculatu et crimine læsæ majestatis accusabatur. Infelicera hujus præfecti casum lib. 1 epist. 7 Sidonius amico suo Vincentio narrare incipit in hunc modum : Angit me casus Arvandi, nec dissimulo, quin angat. Namque hic quo-

que cumulus accedit laudibus imperatoris, quod amare palam licet et capite damnatos. Amicus homini sui, supra quam morum ejus facilitas varietasque patiebantur. Testatur hoc propter ipsum mihi nuper invidia conflata, cujus me paulo incantio rem flamma deterruit. Sed quod in amicitia steti, mihi debui. Deinde post diffusam litis hujus narrationem in fine epistolæ exponit, quomodo vitam conservare conetur ei, cujus innocentiam tueri non potuit. Revera Sidonius apud imperatorem postea effecit, ut pena capitis, qua Arvandus damnatus erat, in exsilium commutato fuerit, sicut ex Annalibus ecclesiasticis eminentissimi Baronii ad annum Christi 468 num. 10 discimus.

AUCTORE
G. C.

45 Tanta nonnumquam inter litteratos gloria æmulatio est, ut in turpem invidiam degeneret, et etiam viri docti in scientia pares aut superiores ferre non possint, solique sapere velint. At eruditissimus noster Sanctus studiosis favere non invidere consuevit, ut Ruricius corvus lib. 1 epist. 8 apud Henricum Canisium tomo V Antiquæ Lectionis pag. 468 de illo pronuntiavit. Hoc Ruricii testimonium mirifice concordat cum epistola decima libri secundi, quam Sidonius ad Hesperium scripsit, et cui dedit hoc initium : Amo in te quod litteras amas, et usquequaque præconiis cumulatis excolere contendo tanta diligentia generositatem, per quam nobis non solum initia tua, verum etiam studia nostra commendas : nam cum videmus in hujusmodi disciplinam juniorum ingenia succrescere, propter quam nos quoque subduximus ferula manam, copiosissimum fructum nostri laboris adipiscimur. Præterea lib. ix epist. 9 Sanctus jam episcopus Arvernorum sincere testatur, se vitio nulli minus, quam invidentiæ, unquam addictum fuisse.

nemini invidi-
bat.

46 Hinc libenter aliis opusecula sua communicabat, ut probatur exemplo laudati Ruricii, qui epistola paulo superius assignata deprecatur culpam, quam se commisisse existimabat, eo quod aliquam Sidonii lucubrationem clam transcripsisset. Illi autem Sanctus noster lib. iv epist. 16 sic benigne respondet : Accepi per Paterninum paginam vestram, quæ plus mellis an salis habeat, incertum est. Ceterum eloquii copiam hanc præfert, hos olet flores, ut bene appareat, non vos manifesta modo, verum etiam furtiva quoque lectione proficere. Quamquam et hoc furtum, quod deprecaris, exemplati libelli non venia tam debeat respicere, quam gloria. Quid tu enim facias absque virtute, qui nec ipsa peccata sine laude committis? Ego vero quidquid impositum est fraudis, utpote absentis, libens audio, principalique pro munere amplector, qui quodammodo damnum indemne toleravi : neque enim quod tuo accessit usui, decessit hoc nostræ proprietati; aut ad incrementa scientiæ vestræ per detrimenta venistis alienæ. Quin potius ipse jure ab hinc uberi præconio non carebis; qui magis igneo ingenio naturam decenter ignis imitatus es, de quo si quid demere velis, remanet totus qui transfertur. Unde jam parce trepidare, deque moribus amici plusculum recto secus credere : namque in hoc facto nos magis vulnus polluit culpæ, si feriat ictus invidiæ. Vale.

sua libenter
aliis communicabat.

47 Quantum vero Sidonius adhuc laicus ab obscæritate abhorruerit, docet epistola secunda libri secundi, qua Domitium virum severum ad prædium suum Avitacum invitat, et inter accuratam istius villæ descriptionem hæc memora-

ab omni obscæ-
ritate abhorre-
bat.

rat :

AUCTORE
G. C.

rat : Non hic per nudam pictorum corporum pulcritudinem turpis prostat historia; quæ sicut ornat artem, sic devenustat artificem. Absunt ridiculi vestitu et vultibus histriones, pigmentis multicoloribus Philistionis suppellectilem mentientes. Absunt lubrici tortuosique pugillatu et nexibus palæstrata, quorum etiam viventum luctas, si involvantur obscænius, casta confestim gymnasiarchorum virga dissolvit. Quapropter etiam lib. iii. epist. 13 laudat filium suum Apollinarem, quod impudicos nonnullorum sermones evitet, ut superius alia occasione vidimus, et postquam ibi lasciviam quendam patriæ suæ parasitum graphice depinxit, in fine epistolæ filium suum ita monet : Igitur ex voto meo feceris, si talium sodalitati ne congressu quidem primore sociere, maxime illorum, quorum sermonibus prostituta ac theatralibus nullas habenas, nulla præmittit repagula pudor : nam quibus citra honestatis nitorem jactabundis loquacis fæce petulantia lingua polluitur infraenis, his conscientia quoque sordidatissima est. Denique facilius obtingit, ut quispiam seria loquens vivat obscæne, quam valeat ostendi, qui pariter existat improbus dietis, et probus moribus. Vale.

et sepulchra San-
ctorum

B 48 Denique Sidonius in laicali statu præbuit varis Christianæ pietatis indicia, inter quæ adversus haereticos nostros temporis hæreticos observari meretur veneratio Sanctorum, ad quorum patrocinium Catholico ritu confugiebat. Id imprimis discimus ex lib. v. epist. 17, ubi ad Eriphium post alia sic scribit : Conveneramus ad sancti Justi (fuit hic episcopus Lugdunensis, et die secunda Septembris colitur) sepulchrum; sed tibi infirmitas impedimento, ne tunc ades. Processio fuerat antelucana, solennitas anniversaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima basilica non caperet, et quamlibet cineta diffusis crypta porticibus Cultu perfecto vigiliarum, quas alternante mulcedine monachi clericique psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secissimus; non procul tamen, utpote ad tertiam præsto futuri, cum sacerdotibus res divina facienda.

ritu Catholico
pie venerabatur :

C 49 Cum autem anno 467 Romam proficisceretur ad Anthemium imperatorem, et febre correptus esset in itinere, suppliciter ad limina Apostolorum recurrit, eorumque intercessione peritus est, ut ipse lib. i. epist. 5 narrat his verbis : Inter hæc patuit et Roma conspectui; cujus mihi non solum formas, verum etiam manachias videbar epotaturus. Ubi priusquam vel pomeria contingerem, triumphalibus Apostolorum liminibus affusus, omnem protinus sensi membris male fortibus explosum esse languorem. Post quæ caelestis experimenta patrocinii, conducti diversorii parte susceptus, atque etiam nunc ista hæc inter jacendum scriptitans, quieti paucillulum operam impendo. Ex omnibus hæcenus relatis apparet bona Sidonii indoles, quam tamen multum perfecit, et eximius auxit virtutibus in episcopatu, de quo statim agemus, ubi prius novam quamdam opinionem de monastica ejus vita breviter exposuerimus.

sed nullo probabili argumento dicitur

50 Sanctus noster in scriptis suis nusquam indicat, sese unquam in insula Lerinensi vixisse, multo minus ibi se monasticam vitam aliquando amplectum esse, licet institutum monachorum Lerinensium sæpe laudet. Nilominus Joannes Baptista de Lezana in Annalibus Carmelitarum ad annum Christi 471 num. 4, sive tomo III pag. 206, confidenter asserit, S. Sidonium ex mona-

sterio Lerinensi ad cathedram Arvernensem transiisse. Quilibet eruditus satis videt, quid Lezana intendat hac assertionem, cum antea in iisdem Annalibus ad annum 432 num. 9, sive pag. 152 toni proxime citati de Vincentio Lerinensi monacho pronuntiaverit sequentia : Hunc porro Vincentium et alios Lerinenses antiquorum monachorum Elianorum annulatores existisse, antequam Benedictinam normam vivendi imbuissent, plura ex his, quæ sparsim per hoc Opusseribimus, suadent.

51 At Josephus Antelmius, Foro-Julienensis in Gallia Canonicus, in Diatriba de ecclesia Reïensi et monasterio Lerinensi cap. v. his pluribus Lezanæ assertionibus istud argumentum negativum opponit : Quodnam fuerit Lerinensium institutum, inquit, seu sub qua antiquorum patrum regula monasticam professi sint beatissimi illi viri, qui congregationi illi primum adsciti sunt, difficillimum hæcenus assequi, quando nullus scriptor coetaneus aut suppar de ea quidquam posteritati commendavit; et qui ab eo tempore longius degentes hac de re sententiam suam apernerunt, aut ita decepti, aut quod probabilius puto, ita alios decipere voluerunt, ut eorum opiniones adduxisse, confutasse sit. In hanc rem scriptor ille plura ibidem allegat. Sed odiosus lujusmodi quæstiones hic in medio relinquentes, doceri dumtaxat cupimus, an ex antiquis et fide dignis auctoribus probari possit, S. Sidonium in insula Lerinensi vitam monasticam durasse ante episcopatum, ad ejus epocham indagandam jam perginus.

monastriam
tam ante-
pato-
patum egisse

§ V. Initium episcopatus, responsio ad gratulatoriam S. Lupi Trecensis epistolam, humilitas et Sancti morbus.

Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 472 num. 13 et sequentibus de tempore, quo S. Sidonius in cathedra Arvernensi sedere cepit, post enumeratos seculares ejus honores ita ratiocinatur : Hæc quod ad seculares dignitates; quod autem ad sacra munera spectat, ex suis etiam ipsius scriptis, tanquam per tenuem in ostio ex obliquo rimulam, ejus episcopatus certum tempus intelligi posse videtur. Exstat quidem ejus epistola scripta ad S. Lupum Trecensem episcopum (hanc inferius exhibebimus) data, cum ipse Sidonius creatus est episcopus, qua sanctissimi viri preces implorat, ut regiminis, quod tunc susceperat, onus illæsa conscientia ferre posset. Quando autem ea fuerit scripta epistola, ut pariter Sidonii promotio possit haberi comperta, hoc investigandum, si quo modo consequi liceat, quod optamus. Considerandum est igitur, quod idem ait, eo tempore, quo illa scribebat, ipsum Lupum jam in sede episcopali exegisse annos quadraginta quinque. . . . Cum ergo tum sit creatus episcopus Arvernensis Sidonius, cum S. Lupus novem jam exegisset in sede quinquennia, modo pervestigandum est tempus sedis sancti Lupi Trecensis, ut ex eo notus pariter fiat annus, quo Sidonius ad episcopatum proventus est.

Cum Sanctus
Arvernensis
cathedram

53 Exstat res gestæ sancti Lupi, licet brevi compendio, omni tamen fide antiquitus ab homine ejus temporis scriptis traditæ; ex quibus potest

circa finem
anni 471.

A potest intelligi, quo potissimum anno ipse fuerit creatus episcopus: dum enim ait, ipsum sanctum Lupum adjunctum esse collegam sancto Germano episcopo Autissiodorensi in legatione in Britanniam adversus Pelagianos suscepta, cum idem Lupus jam annum secundum ageret in episcopatu; ex hoc colligi necesse est, ipsam esse creatum Trecensem episcopum anno Domini quadringentesimo vigesimo septimo, cum jam constet ex his, quæ superiori tomo quinto Annalium dicta sunt, sancti Prosperi auctoritate, contigisse eam obire sanctos Episcopos legationem anno Redemptoris quadringentesimo vigesimo nono. Adde igitur novem quinquennia exacta post annum quadringentesimum vigesimum septimum, quo S. Lupum creatum episcopum diximus, utique pervenies ad præsentem annum Domini quadringentesimum septuagesimum secundum. Cum igitur constet, anno, quo ipse sanctus Lupus jam transegerat novem in episcopatu quinquennia, Sidonium esse creatum episcopum Arvernensem, utique dicendum est, ipsum creatum episcopum hoc ipso anno Domini quadringentesimo septuagesimo secundo, cum esset annorum circiter quadraginta. *Sirmondus, Norisus et novissimi Galliarum Christianarum editores hanc eminentissimi Baronii chronologiam amplectuntur.*

B 54 *Tillemontius tamen tomo XVI Monument. eccles. pag. 750 mavult initium episcopatus Sidoniani sub finem anni 471 collocare, eo quod hæc epocha videatur melius cum historia concordare. Nobis de tantilla temporis discrepantia non lubet operosius disputare, quandoquidem chronologia Tillemontii facile conciliari potest cum sententia Boschii nostri, qui tomo VII Julii pag. 63 episcopatum sancti Lupi exeunte anno 426 inchoavit, et ibidem argumentis quibusdam opinionem suam stabilivit. Itaque episcopatum S. Sidonii exordire circa finem anni 471 vel initium anni 472, prout volueris. Sed cave sequaris in hoc anno determinando Bucherium nostrum, qui lib. xviii Belgii Romani cap. vi num. 4 exordium istius episcopatus exeunti anno 469 vel ineunti 470 perperam affixit, et præterea in anno mortis S. Sidonii assignando erravit, ut postmodum videbimus. Nobis etiam non placet opinio Pagii, qui in Critica Annalium ecclesiasticorum Baronii ad annum 472 num. 5 initium cathedræ Sidonianæ usque ad annum 473 differt ob nonnullas ratiunculas, quas Boschius noster in Commentario prævio ad Acta S. Lupi pagina proxime citata refellit, et ulterius a Tillemontio refutatas assignavit. Relictis itaque tricipitis istis chronologicis, ad præcipuas sancti Præsulis nostri virtutes investigandas procedimus.*

C 55 *Igitur ex ratiocinio eminentissimi Baronii et recepta passim sententia satis verisimile est, S. Sidonium anno 471 vel 472 electum fuisse episcopum Arvernorum, qui procul dubio hunc Virum propter eximias ingenii ac eloquentiæ dotes ad ecclesiam suam gubernandam postularunt. At ignoramus peculiare hujus electionis circumstantias, quas nec ipse Sanctus Præsul, ni fallimur, nec alii scriptores posteritati reliquerunt. Ex scriptis ejus tantummodo novimus, illud onus ei pene invito ac reluctanti impositum fuisse: nam lib. v epist. 3 scribit, sibi indignissimo tantæ professionis pondus impactum fuisse, ita ut miser ante compulsus sit docere, quam discere. Quintimo in concione Bituricensi, quæ lib. vii epist. 9 refertur, publice coram populo eundem animi sui sensum expressit his verbis: At nunc me-*

diocritatem meam manet longe diversa conditio, cui per suspiciosas voragines et flagitiorum volutabra gradienti, professionis hujusce pondus impactum est, et prius quam illi honorum reddam discentis obsequium, cogor debere ceteris docentis officium. *Sæpius alibi similia repetit, et ex profunda animi demissione sese episcopatu indignissimum pronuntiat.*

56 *Sed aliter de ipso sentiebant illustres Galliarum præsules, inter quos S. Lupus Trecensis novam dignitatem episcopalem S. Sidonio gratulatur, eumque simul de suscepto officio rite administrando paterne commonet. Hæc S. Lupi epistola, quæ Sancto nostro perhonorifica est, in Spicilegio Dacherii tomo V pag. 579 et sequente sic sonat: Lupus domino papæ Sidonio. Gratias ago Domino Deo nostro Jesu Christo per Spiritum sanctum, qui te, carissime frater, in hac generali tribulatione et pressura dilectissimæ sponsæ ecclesiæ suæ, ad ejus sustentationem et consolationem in sacerdotem vocavit, ut sis lucerna in Israël, et sicut ambitiosos honores mundanæ militiæ cum summa laude exsecutus es, ita militiæ cælestis operosa munia et humilia ministeria, ipso adjuvante Christo, alacriter per-*

57 *Tu imperatoris apices per gloriosissimas affinitates proxime consecutus es, tu traberles ornatus, splendidasque præfecturas, et quidquid irrequieta desideriorum series sibi beatus in seculo potest tingere, honorificus et inter streperos plausus exercuisti. Mutatus est ordo, et in domo Domini apicem attingisti, qui non in exuberanti mundani fastus fulgore, sed in maxime infima mentis depressione, et humili resupinati cordis abjectione pertractandus est. Qui olim conabaribus natalium decora additis honoribus superare, nec credebatur homini sufficere, si ceteris par esset, et pares non transgrediretur, in eum statum devenisti, in quo licet superior nulli te debes superiorem reputare; minimo subditorum tuorum suppositus, eo plus eris honoratior, quo te humilitas Christi accinget, et eorum plantas osculaberis, supra quorum capita pedes tuos olim collocare dedignabar. Iste profecto jam tibi labor incumbit, ut sis omnium servus, qui videbaris omnium dominus, et aliis incurveris, qui ceteros conculcabas; non quia eras super-*

58 *Fac ergo, ut nunc ingenium transferas ad divina, qui tantum valuisti ad humana. Collegant plebes tuæ ex ore tuo spinas de capite Crucifixi, qui ex verbis tuis colligebant rosas de pompa mundiali; et capiant de eloquio sacerdotis verba disciplinæ cælestis, qui capiebant de eloquio dominantis normam disciplinæ civilis. Ego quidem, qui te tantum amavi, cum sequebaris ariditatem seculi, quali mensura putas jam amare sequentem ubertatem cæli? Jam delibor et instans est resolutio mea; sed non putavero, solvi, qui licet solutus in te vivam, et te in ecclesia relinquam. Gaudeo exui, postquam ecclesiam induisti, et te induit ecclesia. Macte amicitia vetuste, sed fraternitate recens. Supprimat postremus titulus antiquos; nihil est quod hodie velim de præterita meminisse dilectione, quando moderna dignitas et firmiorem facit esse caritatem et tenaciorem. O si Deus vel-*

AUGUSTI
6. C.eum S. Lupus
Trecensis epi-
scopus

E

in epistola gra-
tulatoria

F

de officio forti-
ter ac suaviter
manetvel initium
anni 472ascribere vo-
catus esset.

AUGUSTE
R. C.

let, ut te amplecterer! Sed in spiritu perficio, quod non possum in corpore, et presente Christo non amplius reipublicæ præfectum veneror et osculor, sed ecclesiæ, qui mihi filius ætate, dignitate frater, et meritis pater est. Ora pro me, ut in Domino consummatus, opus, quod injunxit consummem, et in eo tandem impleam tempora, quæ restant, qui tot et tanta (væ mihi) his, quæ non debui implevi; sed apud Dominum misericordia. Memor esto mei.

Uir S. Sidonius respondit,

59 *Huic gratulationi et paternæ monitioni S. Sidonius lib. vi epist. 1 sic humiliter respondet: Benedictus Spiritus sanctus et Pater Dei omnipotentis, quod tu pater patrum et episcopus episcoporum, et alter seculi tui Jacobus, de quadam specula caritatis, nec de inferiore Jerusalem tota Ecclesiæ Dei nostri membra superinspicis; dignus, qui omnes consoleris infirmos, quique merito ab omnibus consularis. Et quid nunc ego dignum dignationi huic putris et fœtida reatu terra respondeam? Colloqui salutaris tui et indigentiam patiens, et timorem; recordatione vite plectibilis adducor, ut clamem tibi, quod dixit Domino tuus ille collega: « Exi a me, quia homo peccator sum, Domine ». Sed si iste timor non temperetur affectu, ve-reor, ne Gerasenorum destituar exemplo, et discedas a finibus meis. Quin potius illud, quod mihi conducibilis est, colleprosi mei te proposita conditione constringam, ut aiam tibi. « Si vis, potes me mundare ». Qua ille sententia non plus de Christo quid peteret, prodidit, quam quid crederet, publicavit.*

et gratias agit

60 Ergone cum sis procul ambiguo primus omnium toto, qua patet, orbe pontificum, cum prærogativæ subjiçiat, cum censuræ tuæ atremat etiam turba collegii, cum in gravitatis vestræ comparatione etiam ipsa grandævorum corda puerascunt; cum post desudatas militiæ Lirinensis excubias, et in apostolica sede novem jam decursa quinquennia, utriusque Sanctorum ordinis quemdam te conclamatisimam primipilarem spiritualia castra venerunt; tu nihilominus hastatorum, aut signanorumque paulisper contubernio sequestratus, ultimos calones tuos lixasque non despicias, et ad extimos trahariorum, qui per insipientiam suam adhuc ad carnis sarcinas sedent, crucis diu portatæ vexilla circumfers, ac manum linguæ porrigit in conscientia vulneratis? Nosti, ut apparet, ex adversa acie sauciatos, dux veterane, colligere, et peritissimus tubicen ad Christum a peccatis receptui canere; et evangelici Pastoris exemplo non amplius lastaris, si permaneant sani, quam si non remaneant desperati.

modesta epistola,

61 Te ergo, norma morum, te columna virtutum, te, si blandiri reis licet, vera, quia sancta, dulcedo, despiciatissimi veris ulcera digitis exhortationis contrectare non piguit. Tibi avaritiæ non fuit, pascere monitis animam fragilitate jejunam; et de apotheca dilectionis altissimæ, sectandæ nobis humilitatis propinare mensuram. Sed ora, ut quandoque respiscam, quantum meas deprimat oneris impositi massa cervicis. Facinorum continuatione miser eo necessitatis accessi, ut is pro peccato populi nunc orare compellar, pro quo populus innocentum vix debet impetrare, si supplicet; nam quis bene medelam æger impartiat? Quis febricenti tactu pulsum distinguat incolumem? Quis desertor scientiam rei militaris jure laudaverit? Quis esculentus abstemium competenter arguerit?

Indignissimus mortalium necesse habeo dicere, quod facere detrecto; et ad mea ipse verba damnabilis, cum imperem quæ non impleo, idem in me quotidie cogor dictare sententiam.

62 Sed si tu inter me et illum, cui concu-cisgeris, Jesum Christum Dominum nostrum, pro scelerni meorum populo, junior mage quam minor Moses, intercessor assistas, non ulterius descendemus in infernum viventes; nec per carnalium vitiorum incentiva flammati, ad altare Domini ignem duntius accendemus alienum. Quia quamquam nos, utpote reos, gloriæ libra non respicit; satis tamen superque gaudebimus, si precatu tuo levare valeamus interioris hominis nostri, etsi non integrum ad remunerationem, certe vel cicatricatum pectus ad veniam. Memor nostri esse dignare, Domine papa. *Explicatio-nem hujus epistolæ responsoriæ, quæ subinde obscura et nonnihil hyperbolica est, in notis Savaronis ac Sirmondi nostri curiosus lector inveniet. Porro ex hac satis patet ingens S. Sidonii modestia, ut cum Baronio loquar, de se ipso non nisi humillime sentientis, quamvis plurimæ essent illius dotes, quibus potuisset efferi.*

in qua maxime elucet ejus hu-militas.

63 Solent imperiti quidam humilitatem cum pusillanimitate perperam confundere, quos in- quos rerum æstimatores ipse S. Sidonius lib. vii epist. 9 in concione Bituricensi reprehendit his verbis: Quis non exacerbescat, cum videat sor didari virtutum sinceritatem criminatione vitiorum? Si eligimus humilem, vocatur abjectus; si proferimus erectum, superbire censetur; si minus institutum, propter imperitiam creditur irridendus; si aliquatenus doctum, propter scientiam clamatur inflatus; si severum, tanquam crudelis horretur; si indulgentem, facilitate cul-patur; si simplicem, despicitur ut brutus; si acrem, vitatur ut callidus; si diligentem, superstitiosus decernitur; si remissum, negligens judicatur; si solertem, cupidus; si quietum, pronuntiatur ignavus. Si abstemium producimus, avarus accipitur; si eum qui prandendo pascat, edacitatis impetitur; si eum qui pascendo jejune-t, vanitatis arguitur. Libertatem pro impro-bitate condemnant; verecundiam pro rusticitate fastidiunt; rigidos ab austeritate non habent caros; blandi apud eos communione vilescunt.

E quam distm-guere naverat a pusillanimitate.

64 *Cum Sanctus noster ibi agat de digno Bituricensium antistite deligendo, et virtutes a vitis tam accurate distinguat, ipse procul dubio noverat in episcopali munere profundam animi sui demissionem cum pastorali vigilantia et magnanimitate conjungere: nam Doctor Angelicus in Summa theologiae xx quæst. 161 art. 1 ad tertium docet, quod humilitas reprimit appetitum, ne tendat in magna præter rationem rectam; magnanimitas autem animum ad magna impellit secundum rationem rectam. Unde patet, quod magnanimitas non opponitur humilitati; sed conveniunt in hoc, quod utraque est secundum rationem rectam. Videtur tamen S. Sidonius supradictam Lupi Trecentis episcopi doctrinam tam alte animo suo insculpsisse, ut in humilitate præcipuum reliquarum virtutum fundamentum posuerit. Hinc egregius sui contemptor et simul intrepidus gregis sui defensor ubique se vilissimum reputat. Hinc etiam in variis epistolis, quas post assumptum episcopatum scripsit, ingenue sine ullo fuce fatetur, se formidare se- vera Dei judicæ, ac salutem suam timere propter injunctum sibi officium, quo se indignissimum agnosceit.*

P et conjungebat cum timore divini judicæ.

ex quo forsitan
morbum contra
xit

65 Forsan ex illos pavore vel anxia solitudine contraxit morbum, quo sub initium postorales administrationis laboravit, ut ipse lib. v epist. 3 innuere videtur his verbis: Interea si vel vos valetis, bene est. Ego autem infelicis conscientiae mole depressus, vi februm nuper extremum salutis accessi; utpote cui indignissimo tantae professionis pondus impactum est: qui miser ante compulsus docere, quam discere, et ante praesumens bonum praedicare, quam facere, tanquam sterilis arbor, cum non habeam opera pro pomis, spargo verba pro foliis. Quod restat, orate, ut operae pretium sit, quod ab inferna propemodum sede remeavimus; ne, si in praeteritis criminibus manserimus, incipiat ad animae potius mortem pertinere, quod vivimus. Sanctus noster lib. vii epist. 6, lib. ix epist. 3 et 8, scripsitque in aliis litteris expressit similia demissi animi sensa, quae forsitan inferius alia occasione referentur.

§ VI. Post susceptum episcopatum magna morum mutatio, et variae Sancti virtutes.

Suscepto munere
episcopali.

Postquam S. Sidonius coactus fuerat admittere episcopatum civitatis Avernensis, verisimiliter imitatus est amicum suum, nomine Marinum, qui etiam postulatu populi a dignitate laicali ad episcopalem transierat, et cuius externam mutationem lib. iv epist. 24 ipse testis oculatus vivis coloribus ita depingit: Cum Maximo mihi non notitiae solum, verum et hospitii vetera jura. Igitur ad amicum libens ex itinere perrexi, quamquam villa non paucis aggere a publico millibus abesset. Ut veni, occurrit mihi ipse, quem noveram antequam corpore erectum, gressu expeditum, voce liberum, facie liberalem, multum ab antiquo dissimilis incessu. Habitus viro, gradus, pudor, color, sermo religiosus; tum coma brevis, barba proluxa, tripodes sella, Cilicum vela foribus appensa, lectus nil habens plumae, mensa nil purpurae, humanitas ipsa sic benigna, quod frugi, nec ita carnis abundans, ut leguminibus. Certe si quid in cibis nectius, non sibi, sed hospitibus indulgens. Cum surgeremus, clam perennetor adstantes, quod genus vitae de tribus arripisset ordinibus; monachum ageret, an clericum, poenitentemne? Dixerent, nuper impacto sacerdotio fungi, quo recusantem factiose ligasset civis amor. Si quid in hoc epistolae fragmento obscurius occurrit, Savaro et Sirmoudus in notis consuli possunt. Hinc interim intelligimus modestiam et frugalitatem istius Maximi jam praesulis, quem S. Sidonius haud dubie aemulatus est, ut aliquo modo potest erui ex epistola decima quarta libri septimi, cuius partem superius initio paragraphi quarti transcripsimus.

renuntiavit arti
poeticae.

67 At quaecumque fuerit corpora Sancti nostri forma post susceptum episcopatum, nihil aut parum nostra interest. Certe tunc animum ejus omnino mutatum fuisse, vel ex eo cognoscimus, quod tum temporis renuntiavit arti poeticae, qua antea magnopere delectabatur. Hanc mutationem ipse Sanctus lib. viii epist. 4 indicat, quando ad poetam rusticantem post alia sic scribit: Dum non minus stylo, quam vomeri incumbis, Augusti Tomus IV.

dilicite discernitur, domini plusne sit cultum rus, an ingenium. Ille tu igitur (quantum recordor) citos iambo, elegos acutos, ac rotundatos hendecasyllabos, et cetera carmina, musicos flores thymumque redolentia, nunc Narbonensibus cantanda, nunc Iliterrensibus, ambigendum celerius an pulchrius, elucubrasti, apud aquavos gratiam tuam, famam apud posteros ampliaturus. Certe mihi, quotiens tui versus a meditationis incude, tamquam adhuc calidi, deferebantur, sic videbatur, qui etsi non bene scribo, bene judico. Sed quod fatendum est, talibus studiis anterior aetas juste vacabat, seu, quod est verius, occupabatur. Modo tempus est seria legi, seria scribi, deque perpetua vita potius, quam memoria cogitari, nimirumque meminisse, nostra post mortem non opuscula, sed opera pensanda.

68 Adhuc clarius lib. ix epist. 12 propositum suum relictis poetis exprimit, ubi Oresio carmina quaedam postulanti ita respondet: Venit in nostras a te profecta pagina manus, quae trahit multam similitudinem de sale Hispano in jugis caeso Tarraconensibus: nam recensenti licida et salsa est, nec tamen propter hoc ipsum mellea minus. Sermo dulcis et propositionibus acer; sic enim oblectat eloquio, quod turbat imperio: quippe qui parum metiens, quid ordinis agam, carmina a nobis nunc nova petat. Primum ab exordio religiosae professionis huic principaliter exercitio renuntiavi, quia nimirum facilitati posset accommodari, si me occupasset levitas verusum, quem respicere coeperat gravitas actionum. Allata dein alia excusatione S. Sidonius eandem epistolam ita concludit: Tenebimus igitur quidpiam medium; et sicut epigrammata recentia modo nulla dictabo, ita litteras, si quae jacebunt versu refertae, scilicet ante praesentis officii necessitatem, mittam tibi; petens, ne tu sis eatenus justitiae praevicator, ut me opineris numquam ab hujusmodi conscriptione temperatum. Neque enim sullragio tuo minus augear, si forte digneris jam modestum potius, quam facetum existimare.

69 Denique sanctum Praesulem nostrum postea panituit, quod in adolescentia versus profanos aut jocosos composuisset. Unde firmiter proponit, deinceps non nisi gloriosos Sanctorum triumphos a se canendos esse, si quid unquam stylo ligato scribat. Haec animi sui sensa expressit in carmine Sapphico, quod lib. ix epist. 16 insertum est, et cuius pars posterior ad rem praesentem spectans ita sonat:

Præter heroes, joca multa multis
Texni pannis; elegos frequenter
Subditos senis pedibus rotavi
Commate bino.

Nunc per nudentas equitare suctus
Syllabas luei celer; atque metro
Sapphico creber cecini, cit lo
Rarus iambo.

Nec recordari queo, quanto quondam
Scripserim primo juvenis calore:
Unde pars major utinam taceri

Possit, et abli:
Nam senectutis propiore meta,
Quidquid extremis sociamur annis,
Plus pudet, si quid leve lusit aetas,
Nunc remiisci.

Quod perhorrescens ad epistolarum
Transtuli cultum genus omne curae,
Ne reus cantu petulantiore,
Sim reus actu.

quodammodo
ex veris epist.
epistolis.

et carmine quo
dam constat.

AUCTORE
G. C.

Neu puter solvi per amœna dicta,
Schemata sic artis phalerasque jungam,
Clerici ne quid maculet rigorem

Fama poetæ.

Demque ad quodvis epigramma postbac
Non ferar pronus, teneroque metro
Vel gravi, nullum cito cogar exhinc

Promere carmen.

Persecutorum nisi questiones
Forsitan dicam, meritosque cœlum
Martyras mortis pretio parasse

Piamia vitæ.

E quibus primum mihi psallat hymnus,
Qui Tolosatem tenuit cathedram,
De gradu summo Capitoliorum

Præcipitalum.

Quem negatorem Jovis ac Minervæ,
Et crucis Christi bona confitentem
Vinxit ad lauri latus iugati

Plebs luribunda;

Ut per abruptum, hove concitato,
Spargeret cursus lacerum cadaver,
Cantibus tinctis calida soluti

Pulte cerebri.

B Post Saturninum volo plectra cantent,
Quos patronorum reliquos probavi
Auxilio duros mihi per labores

Auxiliatos.

Singulos quos nunc pia nuncupatim
Non valent versu colibere verba;
Quos tamen chordæ nequeunt sonare,

Conda sonabunt.

Ex his carminibus mature expensis calligimus, sanctum Antistitem nostrum profanæ pœsi valedixisse, ac deinde familiaribus litteris interdum scribendis operam navasse. Quinimo in his ipsis epistolis stylum factum ac nimis meditatam in communiorem ac serium commutavit, ne quid episcopum dedeceret, quemadmodum Sanctus ipse lib. iv epist. 3 et 10 significat.

et propria epi-
scopo virtutes
exercuit.

70 Mamertus Claudianus in epistola, quam § 1 dedimus, inter alias S. Sidonii virtutes laudat ejus misericordiam erga pauperes, de qua etiam S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum lib. ii cap. xxii narrat sequentia: Cum autem esset magnificæ sanctitatis, atque, ut diximus, ex senatoribus primus, plerumque, nesciente conjuge, vasa argentea aufererat a domo, et pauperibus erogabat. Quod illa eum cognosceret, scandalizabatur in eum; sed tamen dato egenis pretio, species domui restituebat. Etiam in ecclesiis illum liberalem ac munificum fuisse conjecimus ex lib. viii epist. 4, in ejus sine Consentium amicam ita hortatur: Invigilet cœlestibus lingua præconiis, anima sententiis, dextra donariis; præcipue tamen dextra donariis, quia quidquid ecclesiis spargis, tibi colligis: ad ejus exercitia virtutis illud vel principaliter te poterit accendere, quod inter opes quaslibet positi (quæ boni stultis falso vocantur) si quid agimus, nostrum; si quid habemus, alienum est. Quis facile sibi persuadeat, ecclesias ab hoc sancto et munifico Præsule non fuisse ornatas saceris donariis, ad quæ distribuenda Consentium tam fortiter et pie excitabat? Ceterum laudatus Gregorius Turonensis implicite multas S. Sidonii virtutes assignat, dum loco mox citato et altero postmodum allegando affirmat eum fuisse magnificæ sanctitatis, et in hoc sæculo sanctam vitam egisse: nam magnifica vel eminentis sanctitas sine plurimis virtutibus acquiri non solet.

71 Matrem virtus ejus dominatrix, ut ita

loquamur, fuit humilitas, quam episcopis adeo propriam existimabat, ut lib. iv epist. 14 ad Polemium scripserit sequentia: In nostri ordinis viris, etsi adhuc aliquid de negligentia fastet, nihil jam tamen de superbia tumet. Ex eodem humilitatis fonte profluxit excusatio, quam lib. iv epist. 17 Comiti Arbogasti, quamdam sacræ Scripturæ interpretationem roganti, Sanctus attulit in hunc modum: De paginis sane quod spiritualibus vis ut aliquid interpretis improbus garriam, justius hæc postulantur a sacerdotibus loco propinquis, ætate grandævus, fide claris, opere vulgaris, ore promptis, memoria tenacibus, omni denique meritorum sublimium dote potioribus. Namque ut antistitem civitatis vestræ relinquam, consummatissimum virum, cunctarumque virtutum conscientia et fama juxta beatum, multo opportunius de quibuscumque quæstionibus tibi interrogabuntur inclyti Galliarum patres et protomystæ, nec satis positus in longinquo Lupus, nec parum in proximo Auspicius; quorum doctrinæ abundanti eventilandæ nec consultatio tua sufficit. Proinde quod super hac precum parte non parum, benignus quidem, sed et justus ignosce: quia si vos imperitiam fugere par est, me quoque decet vitare jactantiam.

72 Sic etiam S. Sidonius lib. ix epist. 2 modestissime venit aggredi lucubrationem spiritua-lem, quam Euphronius præsul Augustodunensis ab eo fieri cupiebat, et inter alias excusationes humiliter hæc offert: Quid, quod quoque arroganter fieret, indecenterque, si negotii præcepti pondus aggrederer novus clericus, peccator antiquus, scientia levi, gravi conscientia? Nec initio duntaxat episcopo, atus hanc humilem de se ipso opinionem Sanctus noster habuit, sed eandem quoque post aliquot episcopalis administrationis annos in epistola sexta libri septimi protulit, ad Basilium antistitem hæc scribens: Iniquitas mea tanta est, ut mederi de lapsuum ejus assiduitate vix etiam tuæ supplicationis efficacia queat. . . . Neque ego ita mei meminsens non sum, ut nequaquam me hunc esse reminiscar, quem longis adhuc abluenda flentibus conscientia premat. Præterea lib. ix epist. 3 et 8, sapiusque tibi talia humilitatis indicia detegit.

73 Etiam si S. Sidonius sese indignum peccatorem et ad omnia inutilem profiteretur, tamen plerique Galliarum episcopi longe aliud de ipso judicium ferebant, et haud dubie eximias ejus dotes perspectas habebant antistites illi, qui commiserunt ei difficile negotium de eligendo præsule Bituricensi, quod in civitate factionibus divisa ad felicem exitum perduxit, quando S. Simplicium elegit, ut fusius ex litteris ipsius referri posset. At potius audiamus eminentissimum Baronium, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum 472 num. 19 inter elogia S. Sidonii breviter illam electionem narrat his verbis: Porro tantæ apud seniores sanctos episcopos æstimationis ipse junior fuisse cognoscitur, ut abortiva contentione in eligendo metropolitano episcopo Bituricensis ecclesiæ, ipsi uni a comprovincialibus sacerdotibus, clero et populo, quem vellet eligendi liberum fuerit delatum arbitrium; cum ipse, quanto in dijudicandis hominibus polleret iudicio, declaravit, eligens S. Simplicium, quem omnes summo gaudio susceperunt. Exstant de his ab eodem Sidonio datæ ad diversos episcopos litteræ, itemque ipsa ab eo tunc habita concio, qua quidem, quanta polleret dicendi facundia, si legeris, admiraberis.

74 Deinde

U. amicus et hinc
n. biat. jud. a
ret.

se ad res geren-
das ineptum
esse.

tamen inter ca-
sas factionis
intervenit

et quæ in
epistola prævia
significatur
his verbis:

74 Deinde Baronius refert fragmentum elegantis hujus concionis, quæ lib. vii epist. 9 sub-
juncta est, et integra legi potest, cum Sanctus noster illam ad Perpetuum antistitem Turonensem mittere coactus fuerit, ut in memorata epistola prævia significatur his verbis: Injungis, ut orationem, quam videor ad plebem Biturigis in ecclesia sermoncinatus, tibi dirigam; cui non rhetorica partitio, non oratoriarum minarum, non grammaticales figuræ congruentem decorem disciplinamque suppeditaverunt: neque enim illic, ut exacte perorantibus mos est, aut pondera historica, aut poetica schemata, scintillasve controversialium clausularum libuit aptari. Nam cum me partium seditiones, studia, varietates in diversa raptarent, sic dictandi mihi materiam suggererebat injuria, quod tempus occupatio subtraheret: etenim tanta erat turba competitorum, ut cathedræ unius numerosissimos candidatos nec duo recipere seamna potuissent. Omnes placebant sibi, omnes omnibus displicebant.

et quæ antea
nos et nunciam
epistolam colliguntur.

75 Neque enim valuissemus aliquid in commune consulere, nisi iudicii sui faciens plebs lenita jacturam, sacerdotali sese potius iudicio subdidisset, presbyterorum sane paucis angulatim fringultientibus, porro autem palam ne mussitantibus quidem; quia plerique non minus suum, quam reliquos ordines pertimescebant. Igitur dum publice totos singuli cavent, factum est, ut omnes non aspernanter audirent, quod deinceps ambienter expeterent. Itaque paginam sume subtilis voluminibus adjunctam, quam duabus vigiliis unius noctis æstivæ, Christo teste, dictatam, plurimum vereor, ne ipsi amplius lectioni, quæ hoc de se probat, quam mihi credas. Memor nostri esse dignare, domine papa. Hinc imprimis vides promptum ingenium Sancti nostri, qui duabus vigiliis unius noctis æstivæ, id est spatio quatuor aut quinque horarum, tam efficacem concionem composuit. Inde præterea liquet, haud difficulter ex doctrina Christi simplicitatem columbæ cum prudentia serpentis conjungi, eosque vehementer errare, qui viros humiles ad res prudenter ac fortiter gerendas ineptos esse arbitrantur. Verum hic popularis error ex paragraphis aliquot sequentibus ultro et abunde refutabitur.

C

§ VII. Paterna sancti Præsulis sollicitudo pro suo grege, et officiosa caritas erga proximum.

Hic Præsuli
populum dili-
genter instru-
it

Sanctus antistes noster stato tempore diœce in suam visitabat, ut ex lib. ix epist. 16 eruitur, et tunc haud dubie populum salutaribus monitis aut concionibus instruebat. Quamvis instructiones ille nunquam forte litteris tradite sint, aut saltem ad nos non pervenerint, tamen earum materiam ex Ruricio, qui postea ad cathedram Lemovicensem evectus est, utcumque discimus: hic enim testis auritus epistolam octavam libri primi, quam domino suo peculiari in Christo, domino patrono Sidonio episcopo inseribit, apud Canisium tomo V Antiquæ lectionis pag. 467 sic exorditur: Prædicantibus vobis, sæpius audisse me recolo, nullatenus ab iniquitatibus nos posse purgari, nisi fuerimus

crimina nostra, conscientia compungente, confessi. Quis enim, non dicam consequi, sed vel quærere queat indulgentiam, nisi deplorationi confessionem erroris adjungat? Sæpius itaque S. Sidonius de remissione peccatorum rite percipienda, sive de Sacramento penitentiarum conciones instituebat.

77. Laudatus Ruricius tanti faciebat efficacem hujus sancti Præsulis instructionem, ut discipulus ejus fieri desideraret, et propterea tomo proxime citato pag. 468 ad ipsum dedit sequentem epistolam: Ita me receas prædicatio et antiqua dilectio vestræ pietatis illexit, ut andeam auribus vestris, ineptiis meis facere sæpius injuriam; dum vestram, quantum sterili ingenio conceditur, attingere cupio disciplinam: quam etsi adsequi grande est atque difficile, sequi tamen pulcrum est atque sublime. Quoniam summarum rerum non adeptio tantum, sed etiam imitatio ipsa jucunda est; quia nunquam ferè aliquis ejus rei portione ad integrum caret, ad quam scandere ac pervenire contenderit.

78 Desidero itaque, domine mi, desidero, inquam, tuis cibus refici, tuo fonte potari, tuis repleri dapibus, tuis epulis saginari; quas si quis, distribuentibus vobis, non summo ore libarevit, sed totis animæ visceribus appetens conviva sorbuerit, atque intimo pectoris postmodum eandem raminaturus absconderit, incipiet assiduis ructationibus in laudem Domini omnipotentis erumpere; refertus corde, ore jejunius, dum satur esurit, et saturatus esuriens, magis in regeneratione saturandus. Nec deesse poterit cibus, cujus pastus in verbo est. Ut ego harum deliciarum particeps esse merear, ve tris patrociniis obtinere; mihi que supra mensuram virium conuidenti auxiliatores accedite, simulque et ab ovili vobis credito non inveniar alienus. Orate, errantemque ovem a pascuis seculi ad caulas Dominicas reportate; quia confido, quod intercessionibus vestris fieri possit agnus, qui vester meruerit esse discipulus. Ex hac allegorica epistola intelligimus, tales fuisse S. Sidonii instructiones, ut non tantum suos ad observanda mandata, sed etiam ad majorem vite perfectionem amplectendam excitaret.

79 Porro Ruricius in epistola decima sexta ejusdem libri (hæc apud Canisium tomo V pag. 473 legitur) S. Sidonium magnis extollit laudibus, quas modestissimus Antistes lib. viii epist. 10 eludere nititur hac ingeniosa responsione: Esse tibi usui pariter et cordi litteras granditer gaudeo; nam stylum vestrum quanta comitetur vel flamma sensuum vel unda sermonum, liberius assererem, nisi dum me laudare non parum studes, laudari plurimum te vetares. Et quamquam in epistola tua servet caritas dulcedinem, natura facundiam, peritia disciplinam; in sola materia tamen electione peccasti; licet id ipsum predicari possit in voto, quod videris errasse iudicio. Ingentes præconiorum titulos moribus meis applicas. Sed si pudoris nostri fecisses utcumque rationem, Symmachianum illud te cogitare par fuerat: UT VERA LAUS ORNAT, ITA FALSA CASTIGAT. Quo loci tamen, si animum vestrum bene metior, super affectum, quem maximum ostendis, hoc tu et arte fecisti: nam moris est eloquentibus viris ingeniorum facultatem, negotiorum probare difficultatibus, et illic stylum peritum, quasi quemdam sæcundi pectoris vomerem figere, ubi materiæ sterilis argumentum, velut arida cespitis inæri gleba, jejuaat.

AUCTOR
G. C.

Ruricius postea
Lemovicensem
episcopum

magnas impendit laudes.

E

quas S. Sidonius
ingenioso re-
sponso

F

AUTORE
G. G.
videtur conatur.

80 Scaturit mundus similibus exemplis, Medicus in desperatione, gubernator in tempestate cognoscitur: horum omnium famam præcedentia pericula extollunt, quæ profecto delitescit, nisi, ubi probetur, invenerit. Sic et magnus orator, si negotium aggrediatur angustum, tunc amplum plausibilis manifestat ingenium. Marcus Tullius in actinibus ceteris ceteros, pro Aulo Cluentin ipse se vicit. Marcus Fronto eum reliquis orationibus emineret, in Pelopem se sibi prætulit. Caius Plinius pro Attia Viriola plus gloriæ de centumvirali suggestu donum retulit, quam eum Marco Ulpio incomparabili principi comparabilem panegyricum dixit. Sic et ipse fecisti, qui dum vis exercere scientiam tuam, non veritus es fore tibi impedimento conscientiam meam. Quin potius supplicando meis medere languoribus; neque per decipulam male blandientis eloquii, ægotantis adhuc animæ fragilitatem gloriæ falsæ pondere premas. Sane cum tibi sermone pulchro vita sit pulchrior, plus mihi indulges, si mei causa orare potius velis, quam perorare. Vale. Nunc referemus aliqua misericordix vel fraternæ caritatis opera, quæ S. Sidonium exercuit, et quæ ad episcopalem suam sollicitudinem pertinere iudicabat.

Christus summi
Præsulis

81 Mos erat illis temporibus, ut præsules pro suis subditis apud reges aut alios viros primarios intercederent, et etiam temporalia eorum negotia ipsis commendarent, quemadmodum satis liquet ex memorata concione Bituricensi, in qua Sanctus noster cives ita alloquitur, ac statim respondentes inducit: Si quempiam nominavero monachorum, quamvis illum Paulis, Antoniis, Hilarionibus, Macariis conferendum, sectatæ anachoreseos prærogativa comitetur, aures illico meas incondito tumultu circumstrepitas ignobilium pumilionum murmur everberat conquerentium: Illic qui nominatur, inquirunt, non episcopi, sed potius abbatis complet officium; et intercedere magis pro animabus apud cælestem, quam pro corporibus apud terrenum iudicem potest. Deinde tamen circa finem concionis, S. Simplicium, quem designarat illis episcopum, inter alias dotes etiam ex illa parte commendat his verbis: Si necessitas arripieudæ legationis incubuit, non ille semel pro hæc civitate stetit ante pellitos reges, vel ante principes purpuratos.

ergo rusticos,

82 Itaque sanctus Præsul istud onus sibi simul cum episcopatu impositum putabat, et in quacumque necessitate sese omnibus debitorem agnoscebat. Quapropter antistites aut alios principes interpellare non verebatur, ut etiam temporale suorum subditorum damnum averteret aut resarciret. Id manifestum fit ex lib. III epist. 9, in qua pauperem diæcesis suæ rusticum, cui milites Britanni mancipia eripuerant, Rothamo Britonum regi commendat hoc modo: Servatur nostri consuetudo sermonis; namque miscemus cum salutatione querimoniam, non omnino huic rei studentes, ut stylus noster sit officiosus in titulis, asper in paginis; sed quod ea semper eveniunt, de quibus loci mei aut ordinis hominem constat inconciliari, si loquatur; peccare, si taceat. Sed et ipsi sareinam vestri pudoris inspicimus, cujus hæc semper verecundia fuit, ut pro culpis erubesceretis alienis. Gerulus epistolarum humilis, obscurus, despiciabilisque etiam usque ad damnum innocentis ignavia, mancipia sua, Britannis clam sollicitantibus, abducta deplorat. Incertum mihi est, an sit certa causatio; sed si inter coram positos æquanimiter objecta

discingitis, arbitror hunc laboriosum posse probare, quod objicit; si tamen inter argutos, armatos, tumultuosos, virtute, numero, contubernio contumaces, poterit ex æquum et bono solus, inermis, abjectus, rusticus, peregrinus, pauper audiri. Vale. Propter initium hujus epistolæ suspicamur, S. Sidonium super hac re rursus antea ad eundem regem scripsisse.

83 Sanctus iste afflictorum patronus insuperiam diæcesis suæ viduam, cui ab Agrippino versuto presbytero lis intentata fuerat, Pragmatia episcopo commendat, et lib. VI epist. 2 sic eam laudat: Venerabilis Eutropia matrona, quod ad nos spectat, singularis exempli (quæ parcimonia et humanitate certantibus, non minus se jejuniis, quam cibis pauperes pascit, et in Christi cultu pervigil sola in se compellit peccata dormire) mœroribus orbitatis necessitate litis adjecta, in remedium mali duplicis perfectionem vestræ consolationis expetere festinat. Expositis deinde litigii causis, Pragmatium hortatur, ut quocumque modo litem componat: Sancta enim Eutropia, inquit circa finem ejusdem epistolæ, si quid vadimonio meo creditis, victoriam computat, si vel post damna non litiget. Hæc S. Eutropia Martyrologio Romano inscripta est ad diem XV Septembris, quamvis Sausseyus in Martyrologio suo Gallicano illam die XXVI ejusdem mensis collocaverit. Porro litigiosus ille Agrippinus forsitan est unus ex istis duobus presbyteris, qui S. Sidonium persecuti sunt, ut postmodum ex S. Gregorio Turonensi narrabimus.

84 Non dubitamus, quin S. Sidonius magno commiserationis affectu subditos suos adversitatibus afflictos consolatus fuerit, cum istud caritatis officium præstiterit episcopo Massiliensi, quem lib. IX epist. 4 spe cælestis præmii erigit et exemplo Christi sic ad patientiam hortatur: Quod nuper quorumpiam fratrum necessitate multos pertuleritis angores, flebilis ad flentes relatione pervenit. Sed tu, flos sacerdotum, gemma pontificum, scientia fortis, fortior conscientia, minas uidasque mundialium sperne nimborum; quia frequenter ipse docuisti, quod ad promissa convivium patriarcharum, vel ad nectar cælestium poculorum per amaritudinum terrenarum ealices perveniretur. Velis, nolis, quisque contempli Mediatoris consequitur regnum, sequitur exemplum. Quanta libet nobis anxietatum pateras vitæ præsentis propinet afflictio, parva toleramus, si recordamur, quid biberit ad patibulum, qui invitat ad cælum. Quanta vero esset hujus sancti Præsulis nostri lenitas erga peccatores penitentes, ex sequenti exemplo patebit.

85 Vir quidam diæcesis Treccensis, nomine Gallus, uxorem suam deseruerat, et ad civitatem Arvernensem fugerat. Hoc cognito, S. Lupus episcopus ad S. Sidonium dedit litteras, quibus fortiter ac suaviter delictum hujus erroris explicabat, ut eum ad frugem reduceret. Cum S. Sidonius litteras illas Gallo prælegisset, hunc statim facti penituit, ac reditum promisit. Unde mitis Præsul noster lib. VI epist. 9 S. Lupo Treccensi respondet in hunc modum: Vir jam honestus Callus, quia jussus ad conjugem redire non distulit, litterarum mearum obsequium, vestrarum reportat effectum. Cui cum pagina, quam miseratis, reseraretur, acutum compunctus ingemuit, destinatamque non ad me epistolam, sed in se sententiam judicavit. Itaque confestim iter in patriam spondit, adornavit, arripuit. Quem nos propter hanc ipsam penitentiam

A pœnitudinis celeritatem, non increpative, sed consolatorie potius compellare curavimus; quia vicinaretur innocentiae festinata correctio.

penitentes

86 Attamen Sanctus noster aliquando mansuetudinem severitate miscebat, ut constat ex epistola vigesima tertia libri quarti, in qua pro fugitivo quodam adolescente apud patrem ejus ita intercedit: Filius tuus, imo communis, (erat nimirum spiritualis filius sancti Præsulis, qui in diœcesi Arvernensi commorabatur) ad me cucurrit; qui, te relicto, deliquisse se mœret, obrutus pœnitendi pudore transfugii. Igitur audito culpæ tenore, corripui latitandum verbis amaris, vultu minaci, et mea quidem voce, sed vice tua; dignum abdicatione, cruce, euleo clamans, ceterisque suppliciiis parricidalibus. Ad hæc ille confusus irrubuit, nil impudenti excusatione deprecatus errorem: sed ad cuncta convictum cum redarguerem, verecundiæ junxit comites lacrymas, ita profluas ubertimque manantes, ut securaturæ correctioni fidem fecerint. Rogo ergo sis clemens in se severo; et Dominum sequens, non habeas te judice reum se proficiente damnabilem; quem si inaudita genera pœnarum jubeas inexoratus excipere, non potest amplius per te dolore, quam per se dolore torqueri.

B

adeo lita extensa erat,

87 Libera metu desperationem suam, libera confidentiam meam; et pietatis paternæ necessitate, si bene interpretor, te quoque absolve, qui conficeris occulto, quod filius publico mœre conficitur: cui fecisse me, constat plurimum injuriæ, si tu tamen vel parum feceris; quam certe, ut spero, non facies, nisi scopulis durior duras, aut adamantibus rigidior perseveras insecrabilibus. Ergo si de moribus tuis deque amicitiiis jaste meliora præsumo, excusato propitius indulge; quem reconcilians fore fidelem constanter in posterum spondeo; quoque velociter culpa soluto, ego beneficio ligor, magnopere deposcens, ut non ignoscas modo, verum ut et protinus, et revertentem non domo solum, sed et pectore admittas. Deus magne! quam lætus orietur tibi dies, mihi nuntius, animus illi, cum paternis pedibus affusus, ex illo ore læso, ore terribili convitium exspectans, osculum exceperit. Vale. Hunc epistolam exhibuimus integram, ut eruditus lector non tantum piam Præsulis pro pace sollicitudinem, sed etiam ingeniosam reconciliatoris hujus industriam videret.

C

ut nec ipsos Judæos excluderet,

88 Denique, ut huic paragrapho finem imponamus, adeo longe lateque extensa erat officiosa sancti hujus Viri caritas, ut ipsos perfidos Judæos complecteretur, sicut ex epistola undecima libri sexti docemur, ubi pervicacem quemdam Judæum præsulî Eleuthero commendat his verbis: Judæum præsens charta commendat; non quod mihi placeat error; per quem pereunt involuti; sed quia neminem ipsorum nos decet ex asse damnabilem pronuntiare, dum vivit: in spe enim adhuc absolutionis est, cui suppetit posse converti. Quæ sit vero negotii sui series, ipse rectius præsentanea eorum narratione patefaciet: nam prudentiæ satis obviat, epistolari formulæ debitam concinnitatem plurifario sermone porrigere. Sane quia secundum vel negotia vel judicia terrena solent hujuscemodi homines honestas habere causas, tu quoque potes hujus laboriosi, etsi impugnas perfidiam, propugnare personam. Memor nostri esse dignare, domine papa.

89 Verosimiliter diligens ille animarum ve-

nator sperabat, huic Judæo forsitan obventuram eandem felicitatem, quæ alteri ex illa natione obtigit, qui Judaicam superstitionem deserens, veram Christi fidem amplexus est. Huic dedit commendatitias ad episcopum Nonnechium litteras, in quibus post eximias Nonnechii laudes lib. viii epist. 13 de neophyto illo leguntur sequentia: Commendo Promotum gerulum litterarum, nobis quidem ante jam cognitum, sed nostrum nuper effectum vestris orationibus contribulem qui cum sit gente Judæus, hinc tamen prælegit cœnseri Israelita, quam sanguine; et municipatum cælestis illius civitatis allectans, occidentemque litteram spiritu vivificante fastidians, pariter hinc justis præmia proposita contemplan; hinc, nisi faceret ad Christum de circumcissione transfugium, prævidens sese per æterna secula æquiterna * supplicia passurum, patriam sibi maluit Jerusalem potius quam Hierosolymam computari. Quibus agnitis, adventantem Abrahæ nunc filium veriore matris ulnis spiritualis Sara suscipiat: namque ad Agar ancillam pertinere tunc desiit, cum legali observantiæ servitutem gratiæ libertate mutavit.

AUTOR

G. G.

et quolibet hinc

mince

Id est inque æterna

E

in negotiis ul-

juvaret

F

§ VIII. Pius magnanimusque Sancti zelus pro fide Catholica, et tetricum exsilium.

Cum Arverniam occupare tentarent Gothi, quos S. Sidonius Ariana hæresi infectos esse noverat, sollicitus hic orthodoxi gregis Pastor omnem lupidem movit, ut istud hæreticorum jugum a cervicibus suorum averteret. Hinc lib. iii epist. 3 ad Arverniam armis defendendam invitat Ecdicium sororium suum, qui non ita pridem Gothos profligaverat. Sed quia Sanctus auxilio humano parum confidebat, ad openi divinam recurrit, et consuetudinem Rogationum in suam diœcesim induxit exemplo Mamerti præsulî Viennensis, ad quem lib. viii epist. 1 sic scribit: Rumor est, Gothos in Romanum solum castra movisse. Huic semper irruptioni nos miseri Arverni janua sumus: namque odiis inimicorum hinc

Cum Gothi Arverniam occupare tentarent

AUCTORE
G. C.

hinc peculiaria fomenta subministramus, quia quod needum terminos suos ab Oceano in Rhodanum Ligeris alveo limitaverunt, solam sub ope Christi moram de nostra tantum obice patiuntur. Circumjectarum vero spatia tractumque regionum jam pridem regni minacis inopportuna devoravit impressio. Sed animositati nostræ tam temerariæ tanque periculosæ, non nos aut ambustam murorum faciem, aut putrem sudium cratem, aut propugnacula vigilum trita pectoribus confidimus opitulatura; solo tamen invec-tarum, te autore, Rogationum palpamur auxilio, quibus inchoandis instituendisque populus Arvernus, etsi non effectu pari, affectu certe nun impari cœpit initiari, et oh hoc circumfusis needum dat terga terroribus.

Sicut in hunc
terre conatus est
precibus hinc a
diacris sua cu-
lamitatem,

92 Sanctus Præsul lib. v epist. 14 exponit, quales istæ Rogationes fuerint, dum amicum quemdam in montibus Arvernæ degentem ad eas celebrandas in civitatem Arvernensem revocat his verbis: Quidquid illud est, quod vel otio vel negotio vacas, in urbem tamen, ni fallimur, Rogationum contemplatione revocabere; quam nobis solennitatem primus Mamertus pater et pontifex reverentissimo exemplo, utilissimo experimento, invenit, instituit, invexit. Erant quidem prius (quod salva fidei pace sit dictum) vagæ, tepentes, infrequentesque, utque sic dixerim, oscitandæ supplicationes, quæ sæpe interpellantium prandiorum obicibus hebetabantur, maxime aut imbres aut serenitatem deprecaturæ; ad quas (ut nil amplius dicam) sigulo pariter atque hortulano non oportuit convenire. In his autem, quas supra fatus summus sacerdos et protulit pariter et contulit, jejunatur, oratur, psallitur, fletur. Ad hæc te festa cervicum humiliatarum, et sternacium civium suspiciosa contubernia peto: et, si spiritalem animum tuum bene metior, modo citius venies, quod non ad epulas, sed ad lacrymas evocaris.

nam peccatis
sua humiliter
imputabit

93 Interea S. Sidonius illam temporum calamitatem peccatis suis humiliter imputabat, ad Felicem patriciæ dignitatis virum lib. in epist. 4 scribens in hæc verba: Gozalas natione Judæus, eliens culminis tui, cuius mihi quoque esset persona cordi, si non esset secta despectui, defert litteras meas, quas granditer anxius exaravi: opidum siquidem nostrum, quasi quemdam sui limitis obicem, circumfusarum nobis gentium arma terrificant. Sic annulorum sibi in medio positi lacrymabilis præda populorum, suspecti Burgundionibus, proximi Gothis, nec impugnantum ira, nec propugnantum caremus invidia. Sed isthinc alias. Interea si vel penes vos recta sunt, bene est: neque enim huiusmodi pectore sumus, ut licet apertis ipsi pœnis propter criminum occulta plectamur, non agi prospere vel ubique velimus. Nam certum est, non minus vitiorum, quam hostium esse captivum, qui non etiam inter mala tempora bona vota servaverit. Vale. Etiam in epistola undecima libri septimi inter semiustas muri fragilis clausus angustias, ut ibidem episcopo euidam scribit, ulticem Dei manam agnoscat et exoseculatur.

Dum vero au-
dit, agi de pnce
inter Gothos et
Romanos,

94 Quantumvis Gothi civitatem Arvernensem frustra obsedissent, tamen frequentibus suis in ditionem Romanam excursionibus tantum effecerunt, ut circa finem anni 474 Nepos imperator cum molestis illis hostibus pacisci decreverit, ac propterea miserit Licinianum, qui sub quibusdam conditionibus inter Romanos et Gothos pacem conciliaret. Hoc nuntio audito, statim

S. Sidonius lib. iii epist. 7 ad Felicem patricium post alia scribit hoc modo: Indicare festina, si quam, prævio Deo, quæstor Licinianus trepidationi mutæ januam securitatis aperuerit. Persona siquidem est, ut perhibent, magna expectatione, major adventu, relatu sublimis, inspectione sublimior, et ob omnia felicitatis uaturæque dona monstrabilis. Deinde post expositas alias huius legati dotes, quas Sanctus ex rumore acceperat, epistolam suam ita finit: Mandate perniciousiter, si vero dicta conquadrent, ut tantisper a pervigili statione respirent, quos a muralibus excubiis non dies nunguidus, non nox illunis et turbida receptui canere persuadent, quia etsi barbarus in hiberna concedat, imago differunt, quam relinquunt semel radicatum corda formidinem.

95 Cum vero Sanctus noster certiore nuntio postea comperisset, revera de fœdere illo inter Romanos ac Gothos jam tractari, et aliquos Galliarum præsules huius pacis arbitros esse constitutos, pro suo erga fidem Catholicam affectu unum ex iis, nomine Basilium, forsitan Aquensem antistitem, litteris suis interpellandum putavit. Itaque lib. vii epist. 6 post amicam benevolentiam captationem ac humilem delictorum suorum confessionem, ad hunc præsulem scribit sequentia: Quoniam supereminet privati reatus verecundiam publica salus, non verebor, etsi carpat zelum in me fidei sinister interpret, sub vanitatis invidia causam prodere veritatis. Evarix rex Gothorum, quod limitem regni sui, rupto dissolutoque fœdere antiquo, vel tutatur armorum jure vel promovet, nec nobis peccatoribus hic accusare, nec vobis sanctis hic discutere permissum est. Quin potius, si requiras, ordinis res est, ut et dives hic purpura byssoque veletur, et Lazarus hic ulceribus et paupertate feriatur. Ordinis res est, ut, dum in hac allegorica versamur Ægypto, Pharo incedat cum diademate, Israëlita cum cophino. Ordinis res est, ut, dum in hæc figuratæ Babylonis fornace decoquimur, nos cum Jeremia spirituales Jerusalem suspiciosius plangamus ululatibus, et Assur fastu regio tonans Sanctorum sancta proculcet.

non scribit ad
Basilium quæ-
sum.

96 Quibus ego præsentem futurarumque beatitudinem vicissitudinibus inspectis, communita patientius incommoda fero. Primum, quod mihi quæ merear introspectanti, quæcumque adversa provenerint, leviora reputabuntur. Deinde quod certum scio, maximum esse remedium interioris hominis, si in hæc area mundi variis passionum flagellis trituretur exterior. Sed quod fatendum est, præfatum regem Gothorum, quamquam sit ob virium merita terribilis, non tam Romanis mœnibus, quam legibus Christianis insidiaturum pavesco. Tantum, ut ferunt, ori, tantum pectori suo Catholici mentio nominis acet, ut ambigas, ampliusne suæ gentis, an suæ sectæ teneat principatum. Ad hoc armis potens, acer animis, alacer annis, hunc solum patitur errorem, quod putat sibi tractatum consiliorumque successum tribui pro religione legitima, quem potius assequitur pro felicitate terrena.

que inter pacis
arbitros consti-
tutus erunt.

97 Propter quod discite cito Catholici status valetudinem occultam, ut apertam festinetis adhibere medicinam. Burdegala, Petrocorii, Ruteni, Lemovices, Gabalitati, Elusani, Vasates, Convenæ, Auscenses, multoque jam major numerus civitatum, summis sacerdotibus ipsorum morte truncatis, nec ullis deinceps episcopis in defunctorum officia succedentibus (per quos

etiamque nuntio
ut in hoc fœdere
inveniendo

antique

A ntique minorum ordinum ministeria subrogabantur) latum spiritualis ruiuæ limitem traxit; quam fere constat sic per singulos dies morientum patrum proliferare defectu, ut non solum quoslibet hæreticos præsentem, verum etiam hæresiarchas priorum temporum potuerit inflectere: ita populos excessu pontificum orbatos tristes intercisæ fidei desperatio premit. Nulla in desolatis cura diocæsis, parochiisque. Videas in ecclesiis aut putres enliminum lapsus, aut valvarum cardinibus avulsis, basilicarum aditus hispidorum veprium fruticibus obstructos. Ipsa (proh dolor!) videas armenta non modo semipotentibus jacere vestibulis, sed etiam herbosa viridantium altarium latera depasci.

maximam de
fide Catholica
curam habeat,

98 Sed jam nec per rusticas solum solitudo parochias; ipsa insuper urbanarum ecclesiarum conventicula rarescunt: quid enim fidelibus solatii superest, quando clericalis non modo disciplina, verum etiam memoria perit? Equidem cum clericus quisque defungitur, si benedictione succidua non accipiat diguitatis beredem, in illa ecclesia sacerdotium moritur, non sacerdos. Atque ita quid spei restare pronunties, ubi facit terminus hominis finem religionis? Altius inspicite spiritualium damna membrorum. Profecto intelligetis, quanti subripiuntur episcopi, tantorum vobis populorum fidem periclitaturam. Taceo vestros Crocum, Simpliciumque collegas, quos, cathedris sibi traditis eliminatis, similis exilii cruciatu præna dissimilis: namque unus ipsorum dolet, se non videre, quo redeat; alter se dolet videre, quo non redit. Tu sacratissimorum pontificum Leontii, Fausti, Græci, urbe, ordine, caritate medius inveniris. Per vos mala fœderum currunt; per vos regni utriusque pacta conditionesque portantur. Agite quatenus hæc sit amicitia, concordia principalis, ut episcopali ordinatione permissa, populos Galliarum, quos limes Gothicae sortis incluserit, teneamus ex fide, etsi non tenemus ex fœdere. *Ex hac epistola quilibet intelligit, quantam curam Sanctus noster de Catholica fide generatim gereret, et quantopere propter inchoatam ejusdem in Gallia ruinam doleat.*

et episcopo Mas-
siliensi,

99 Sed dolor ejus plurimum crevit, quando fama tandem ferebat, Arverniam Gothis ex pacto tradendam esse: tunc enim S. Sidonius scribens ad episcopum Massiliensem, qui in pace concilianda suffragium habebat, et quocumque litteras olim joculari consueverat, lib. vii epist. 7 de dura illa fœderis conditione sic acerbe conqueritur: Ecce iterum Amantius nugigerulus noster Massiliam suam repetit, . . . per quem joculariter plura garrirem, si pariter unus idemque valeret animus exercere keta, et tristia suslinere. Siquidem nostri hic nunc est infelicis anguli status; cujus, ut fama confirmat, melior fuit sub bello, quam sub pace conditio. Facta est servitus nostra pretium securitatis alienæ. Arvernorum (proh dolor!) servitus; qui, si prisca replicarentur, audebant se quondam fratres Latio dicere, et sanguine ab Iliaco populos computare.

etiam tanderis
status arbitro.

100 Si recentia memorabuntur, hi sunt, qui viribus propriis hostium publicorum arma remorati sunt; cui sæpe populo Gothus non fuit clauso intra mœnia formidini, cum vicissim ipse fieret oppugnatoribus positus intra castra terrori. Hi sunt, qui sibi adversus vicinorum aciem tam ducis fuere, quam milites; de quorum tamen forte certaminum, si quid prosperum cessit, vos

secunda solata sunt; si quid contrarium, illos adversa fregerunt. Illi amore reipublicæ Seronatum barbaris provincias propinquantem non timere legibus tradere, quem convictum deinceps respublica vix præsumpsit occidere. Hocceine meruerunt inopia, flamma, ferrum, pestilentia, pingues cædibus gladii, et macri jejuniis præliatores? Propter hujus tamen inclytæ pacis expectationem, avulsas muralibus rimis herbas in cibum traximus; crebro per ignorantiam venenatis graminiibus infecti, quæ indiscretis foliis succis viridantia, sæpe manus fame conolor legit. Pro his tot tantisque devotionis experimentis, nostri (quantum audio) facta jactura est.

101 Pudeat vos, precamur, hujus fœderis nec utilis, nec decori. Per vos legationes meant. Vobis primum, quamquam principe absente, non solum tractata reserantur, verum etiam tractanda committuntur. Veniabilis sit, quæsimus, apud aures vestras veritatis asperitas, cujus convitii invidiam dolor eripit. Parum in commune consulitis, et cum in concilium convenitis, non tam curæ est publicis mederi periculis, quam privatis studere fortunis; quod utique sæpe diuque facientes, jam non primi provincialium cepistis esse, sed ultimi. At quomodo istæ poterant durare præstigiae? Non enim diutius ipsi majores nostri hoc nomine gloriabantur, qui minores incipiunt non habere. Quapropter vel consilio, quo potestis, statum concordiae tam turpis incidite. Adhuc, si necesse est, obsideri, adhuc pugnare, adhuc esurire delectat.

102 Si vero tradimur, qui non potuimus viribus obtineri, invenisse vos certum est, quid barbarum suaderetis ignavi. Sed cur dolori nimio fræna laxamus? Quin potius ignoscite afflictis, nec imputate mœrentibus: namque alia regio tradita servitium sperat, Arverna supplicium. Sane si medicari nostris ultimis non valeatis, saltem hoc effcite prece sedula, ut sanguis vivat, quoniam est uocitura libertas. Parate exulibus terram, capiendis redemptionem, viaticum peregrinaturis. Si muens noster aperitur hostibus, non sit clausus vester hospitibus. Memor nostri esse dignare, domine papa. *Ex his duabus epistolis patet, profundam sancti Præsulis nostri humilitatem cum ferventi Catholicae fidei zelo et generosa magnanimitate conjunctam fuisse.*

103 At ista S. Sidonii monita nihil profuerunt: nam anno 475 Romani Arverniam Gothis cedere coacti sunt, ut Jornandes in Historia de rebus Geticis cap. xiv testatur. Facile intellectu est, quantopere illa imperii mutatio affligerit nostrum Sanctum, qui barbaros etiam bonos uersabatur, ut superius initio paragraphi quarti ex epistola ejus ad Philagrium didicimus, et qui jam barbaris Arianis, adeoque pessimis subesse cogebatur. Nisi gregis amor ac necessitas hunc sanctum Pastorem retinuisset, haud dubie secutus fuisset Eclitium sororium suum, qui patriam deserere maluit, quam sub dominio Gothorum vivere. Itaque sanctus Præsul inter vicinos lupos gregi suo diligenter invigilare decrevit, et humiliatus sub potenti manu Dei, voluntatem suam divino beneplacito conformavit.

104 Verum Euricus Gothorum rex, occupata civitate Arvernensi, Virum tantæ auctoritatis ac nobilitatis (erat enim cum præcipuis Romanorum familiis consanguinitate vel affinitate junctus) de studio partium suspectum habuit, ac ideo relegandum judicavit. Fortassis etiam pastoralis ejus vigilantia et ingens Catholicae

fidei

AUCTORE
G. C.

acerbum doloris
sui sensum ap-
ret.

in Arverna G-
thos Arverniam
statu

f
sed Arverniam
anno 475 Gotho
cessit.

et Præsul stu-
tum missus est
in exilium.

AUCTORE
G. C.

fidci zelus ad aures Eurici pervenerant. ac Ariano hæretico displicebant. Itaque S. Sidonium abduci jussit ad castrum Livianum, quod inter Carcassonem et Narbonam situm erat. Forsan incommoda hujus exilii generaliter indicare voluit S. Avitus, dum Epistola XLV ad illustrem virum Apollinarem inter alia sic scribit: Quoniam si vos a patre vestro Archadio didicistis, virum seculo militantem minus inter arma quam inter obloquia periclitari, nec ego parum exempli a Sidonio meo, quem patrem vocare non audeo, quantum clericens perpeti possit, assumo.

cujus incommoda exponit Leonis ministro re-
gis.

105 Sed audiamus ipsum Sanctum nostrum, qui Leoni quæstori regis Eurici nonnulla exilii sui incommoda exponit, dum lib. VIII epist. 3 longam lucubrationis ejusdam sibi injunctæ moram sie apud ipsum excusat: Apollonii Pythagorici vitam, non ut Nicomachus senior e Philostrati, sed ut Tascius Victorianus e Nicomachi schedio exscripsit, quia jusseras, nisi: quam, dum parere festino, celeriter eiecit in tumultuarium exemplar turbida et præceps et opica translatio. Neque mihi rem credito diuturnius elaboratam vitio veritas: nam dum me tenuit inclusum B mora mentium Livianorum (cujus incommodi finem post opem Christi tibi debeo) non valebat curis animus æger saltim saltatim tradenda percurrere, nunc per nocturna suspiria, nunc per diurna officia distractus. Ad hoc et cum me defatigatum ab exenbiis ad diversorium crepusculascens hora revocaverat, vix dabatur luminibus inflexis parvula quies: nam fragor illico, quem movebant vicinantes impluvio cubiculi mei duæ quæpiam Gethides anus, quibus nihil unquam litigiosius, bibacius, vomacius erit. Sane cum primum reduci aliquid otii fuit, impolitum hunc semicrudumque, et, ut aiunt, mustemum librum, plus desiderii tui, quam officii mei memor obtuli.

qui ob eo poterat, ut ibi vitam Apollonii transcriberet, aut vitæ veritas

106 Inter eruditos controversia est, utrum S. Sidonius hanc Apollonii Pythagorici vitam ex idiomate Græco-Latinam fecerit, an viro dumtaxat illam transcripsit ac emendaverit. Sirmundus noster in notis pag. 81 putat, emendatam hujus Vitæ transcriptionem tantummodo fuisse, licet ibi translatio vocetur, et ex variis ejusdem Sancti litteris probat, vocem translationis pro simplici exserptione accipi. Atamen alii contendunt, hanc fuisse Latinam istius Vitæ Græcæ interpretationem, et sententiam suam confirmant ex difficultate, quam S. Sidonius in illo Opere perficiendo indicat. At quæcumque fuerit istud opusculum, nos ex relato hujus epistolæ fragmento intelligimus, sanctum Episcopum in castro Liviano detentum non potuisse satisfacere desiderio Leonis ob noctes insomnes et ebrias rivosasque duas mulieres Gothicas, quæ crebris fragoribus eum ab opere impediabant. Ex eodem quoque discimus, Leonem regis Eurici ministrum sancto Præsuli libertatem suo patrocinio impetrasse, eumque ab exilio in civitatem Arvernensem rediisse. Ceterum præcipua, quæ post hunc reditum gessit aut scripsit, paragrapho sequente nurrabimus.

§ IX. Reliquia Sancti gesta post reditum ab exilio usque ad annum Christi 483.

Cum sanctus Antistes ad diocesim suam reversus esset, inter medios Gothos Arianos eam diligenter et intrepide gubernavit, ut Genadius Massiliensis, quem paragrapho primo hujus Commentarii historici citavimus, innuit his verbis: In Christiano vigore pollens, etiam inter barbaræ ferocitatis duritiem, quæ eo tempore Gallos oppresserat, Catholicus pater et doctor habetur insignis. Hujus episcopalis vigoris argumentum erimus ex lib. IV epist. 15, in qua S. Sidonius laudat Elaphium virum pium, eo quod edificasset novam ecclesiam illo tempore, quo vir otii templa collabentia restaurare audebant. Hic verosimillime designatur tempus, quo Arvernia et vicinæ regiones parebant Eurico regi Gothorum, qui sectæ suæ Arianæ erat addictissimus, ut supra relatam est, et de quo S. Gregorius Turonensis in Historia Francorum E lib. II cap. XXV scribit sequentia: Hujus tempore et Evarix rex Gothorum excedens Hispanum limitem, gravem in Galliis super Christianos intulit persecutionem. Truncabat passim perversitati suæ non consentientes clericos carceribus subigebat; sacerdotes vero alios dabat exilio, alios gladio trucidabat. Nam et ipsos sacrorum templorum aditus spinis jusserat obserrari, scilicet ut raritas ingrediendi oblivionem faceret fidei.

Etai Sanctus ab exilio rediit

108 Atamen hoc periculoso tempore S. Sidonius impavide profectus est ad Rutenos, ut novam illam ecclesiam consecraret, et proxime citata epistola decima quinta libri quarti Elaphio ad hanc solennitatem invitanti respondet hoc modo: Epulum multiplex et capacissima lectisternia para. Plurimis viis, pluribus turbis ad te venitur. Ita bonorum contubernio sedit: quippe postquam omnibus futura dedicationis inclarnit. Nam baptisterium, quod olim fabricabamini, scribitis jam posse consecrari. Ad quæ festa vos voti, nos ministerii, officii multos, fidei lotos causa sollicitat. Siquidem res est grandis exempli, eo tempore a vobis nova ecclesiarum culmina strui, quo vix alius anderet vetusta sarcire. Quod restat, optamus, ut Deo nostro per uberes annos, sicut vota redditis, ita reddenda foveatis; idque non solum religione celata, sed et conversione manifesta; mitigatoque temporum statu, tam desiderio meo Christus indulgeat, quam Rutenorum, ut possitis et pro illis offerre sacrificia, qui jam pro vobis offertis altaria.

intrepide eul-
tum Catholico
fidei promove-
ret.

109 De cetero quamquam et extremus autumnus jam diem breviam, et viatorum sollicitas aures, foliis toto nemore labentibus, crepulo fragore circumstrepit, inque castellum, ad quod invitas, utpote Alpinis rupibus cinctum, sub vicinitate brumali difficilius ascenditur; nos tamen, Deo prævio, per tuorum montium latera confragosa venientes, nec subjectas cautes, nec superjectas nives expavescemus, quamvis jugorum profunda declivitas aggere cochleatim fracto sæpe redeunda sit. Nescimus, an impletum fuerit desiderium S. Sidonii, qui Elaphium aliquando Rutenensis ecclesie præsulem fieri optabat. At scimus, Ruricium Lemovicensem præsulem epistolam

ac munere suo
fungetur.

A *epistolam septimam libri secundi scripsisse cui-
dam Elasio, quem fratrem appellat, et cujus
virtutes laudat, ut apud Caesarium tomo V Le-
ctionis antiquæ pag. 481 et sequente licet videre.
Ceterum in relata S. Sidonii epistola licet mag-
nanimus illius episcopi zelus, quo quælibet in-
commoda et pericula contemnebat, ut oppressum
Catholicæ religionis cultum restauraret ac pro-
moveret.*

*causa inuenit
nomen ap-
pium Gothorum
regum.*

110 *Quamvis intrepide, tamen caute ac pru-
denter officio suo fungebatur, ne videlicet regem
Arianum contra Catholicos irritaret. Quinimo
ministros vel amicos Eurici ipsunque Euricum
sibi demereri studebat, ut tanto securius gregi
suo consuleret : licet enim ab initio episcopatus
renuñtasset poësi, tamen Lampridius poëta Bur-
digalensi, qui ab eo carmen aliquod petierat,
et quem Eurico charum esse noverat, post varia
excusationes misit quosdam versiculos de ma-
gna istius regis potentia, ut vel invitus hoc modo
gratiam ejus auceperetur. Cum vero Sanctus
ipse per duos menses frustra laborasset, ut in
aula Eurici negotium quoddam conficeret, ac
toto illo tempore semel dumtaxat istum princi-
pem videre potuisset, regalibus ejus occupatio-
nibus hanc uocem benigne inuocat, dum lib. viii
epist. ix in carmine ad Lampridium misso sic
inter alia canit :*

Nos istic positos, semelque visos,
Bis jam menstrua luna conspicitur :
Nec multum domino vacat vel ipsi,
Dum responsa petit subactus orbis.

*Deinde recenset varias nationes, quas Euricus
imperio suo subiecerat Procul dubio cupiebat,
ut Lampridius istud carmen Eurico ostenderet
aut recitaret.*

*ejusque metri-
strus sibi deme-
reri conabatur.*

111 *Libentius, ut opinor, composuit epita-
phium metricum in honorem sancti Abrahami
abbatis, ut obsequeretur Victorio Comiti, cui rex
Euricus Arverniam gubernandam commiserat,
quemadmodum lib. viii epist. xvii ad Volusianum
scribens indicat his verbis : Jubes me, domine
frater, lege amicitiae, quam nefas lædi, jam
diu desides digitis incedibus officinae veteris im-
ponere, et sancto Abrahamæ die functo neniã
sepulcralem luctuosus carminibus inscribere. Ce-
leriter injunctis obsecundabo, cum tua tractus
auctoritate, tum principaliter amplissimi viri Vi-
ctorii Comitis devotione præuentus; quem jure
seculari patronum, jure ecclesiastico filium, ex-
colo ut cliens, ut pater diligo : qui satis
docuit, quæ sibi aut qualis erga famulos Christi
cura ferueret, cum thorum circa decumbentis
antistitis, non dignitatem minus quam membra
curvatus, ac supra vultum propinqua morte pal-
lentem dolore concolor factus, quid viro vellet,
lacrymis indicibus ostenderet.*

*ut tanto libe-
rius regeret
suum (iustitiam).*

112 *Et quia sibi maximas humandi funeris
partes ipse præripuit, totum apparatus superen-
rentis impendii, quod funerando sacerdoti com-
peteret, impartiens, saltem ad obsequium, quæ
remanserunt, verba conferimus, nihil aliud exa-
raturi styli scalpentis impressu, quam testimo-
nium mutuae dilectionis. Ceterum viri mores,
gesta, virtutes, indignissime meorum vilitate dic-
torum ponderabuntur. His subnectit versiculos
aliquot distichos, quos ad diem xv Junii in
Actis sancti istius Abrahami dedimus. Porro
Victorius ille Comes aut Dux eo tempore certior-
rem pietatem simulavit, vel postea multum mu-
tatus est, quandoquidem S. Gregorius Turonen-
sis in Historia Francorum lib. ii cap. xx de
Augusti Tomus IV.*

*codeum scribit sequentia : Eorichus autem Gottho-
rum rex Victorium Ducem super septem civita-
tes præposuit anno quarto decimo regni sui . . .
Fuit autem Arvernus annis novem. Super Eu-
cherium vero senatorem calumnias devolvit, quem
in carcere positum nocte extrahii jussit, ligatum-
que juxta parietem antiquum, ipsum parietem
super eum elidi jussit. Ipse vero dum nimium
esset in amore mulierum luxuriosus, et ab Ar-
vernens vereretur interfici, Romam an fugit, ibi-
que similem tentans exercere luxuriam, lapidibus
est obrutus.*

*Victorius
G. C.*

113 *Quanta porro esset sollicitudo sancti Pra-
sulis nostri pro disciplina monastica, patet ex
fine ejusdem epistolæ, ubi monasterium S. Cyrici,
in quo S. Abraham obierat, supra memo-
rato Volusiano sic commendat : Ecce, ut injun-
xeras, quæ restant sepulto justa persolvimus. Sed
si vicissim caritatis imperiis fratres, amicos, com-
militones obsequi decet, ad vicem, quæso, tu quo-
que, quibus emines institutis discipulos ejus ag-
gredere solari, fluctuantemque regulam Fratrum
destitutorum, secundum statuta Lirinensium pa-
trum vel Grinincensium festinus informa : cujus
disciplinae si qui rebelles, ipse castiga; si qui
sequaces, ipse collauda. Præpositus illis quidem
videtur sanctus Auxanius, qui vir, ut nosti,
plusculum justo et corpore infirmus et verecun-
dus ingenio, eoque parendi quam imperandi
promptior, exigit te rogari, ut tuo ipse sub
magisterio monasterii magister accedat; et si quis
illum de junioribus spreverit, tamquam impe-
ritum vel pusillanimum, per te unum sentiat,
utrumque non impune contemni. Quid multa?
Vis ut paucis, quid velim, agnoscas? Quæso,
ut abbas sit frater Auxanius supra congregationem,
tu vero et supra abbatem.*

*in qui etiam
curam discipli-
nae monasterii
habebat.*

114 *Etiam libenter ad gloriam S. Aniani
conscripsisset bellum Attilæ, quod Prosper Au-
relianensis episcopus rogaverat. Sed S. Sidonius
aliis occupationibus impeditus, vel Operis mole
deterritus, inchoatam lucubrationem deseruit,
et lib. viii epist. xv sese apud ipsum excusat his
verbis : Dum laudibus summis sanctum Anianum,
maximum consummatissimumque pontificem, Lu-
po parem, Germanoque non imparem, vis ce-
lebrari, fideliumque desideras pectoribus instigi
viri talis ac tanti mores, merita, virtutes; cui
etiam illud non absque justitia gloria datur,
quod te successore decessit; exegeras mihi, ut
promitterem tibi, Attilæ bellum stylo me poste-
ris intinaturum : quo videlicet Aurelianensis
urbis obsidio, oppugnatio, irruptio, nec direptio,
et illa vulgata exauditi cælitus sacerdotis vati-
cinatio continebatur. Cuperam scribere; sed
Operis arrepti fasce perspecto, tarduit inchoasse.
Propter hoc nullis auribus credidi, quod pri-
mum me censore damnaveram. Habitat, ut spero,
precatui tuo, et meritis antistitis summi,
quatenus præconio suo sub quacumque et qui-
dem celeri occasione famulemur. Si sanctus An-
tistes brevi postea laudes S. Aniani celebraverit,
sicut hoc loco spondet, istud opusculum perit
vel adhuc latet, cum inter alias S. Sidonii lucu-
brationes non inveniatur.*

*Sanctus An-
o
opuscula*

115 *Supra memoratus Leo minister Eurici reg-
is Antistitem nostrum rogaverat, ut historiam
(forsan sui temporis, aut regis Eurici) litteris
mandaret ac posteritati relinqueret. At Sanctus
videns, sese id sine offensivis vel assentationis
periculo perficere non posse, lib. iv epist. xxii dex-
tere istud onus in humeros ipsius Leonis detor-
quet,*

*quæ ab eo po-
stulabantur.*

AUCTORE
H. C.

quet, et se propter clericalem vitæ professionem modeste excusat hoc modo: Vir magnificus Hesperius, gemma amicorum litterarumque, ne per urbe cum rediit e Tolosatium, præcipere te dixit, ut epistolarum curam, jam terminatis libris earum, converteremus ad stylum historiæ. Reverentia summa, summo et affectu talem atque tantam sententiam amplector: idoneum quippe pronuntias ad opera inajora, quem mediocria putas deserere debere. Sed, quod fatendum est, facilius audeo hujusmodi suspicere iudicium, quam suscipere consilium. Res quidem digna, quam tu iuberis; sed non minus digna, quam faceres. Namque et antiquitus, cum Caius Cornelius Caio Secundo paria suasisset, ipse postmodum, quod iunxit, arripuit. Idque ab exemplo nunc me melius aggredieris; quia et ego Plinio, ut discipulus assurgo, et tu vetusto genere narrandi jure Cornelium antevenis; qui seculo nostro si revivisceret, teque, qualis in litteris et quantus habere, conspicaretur, mudo verius Tacitus esset.

conscribere
revid.

116 Haque tu molem thematis missi recte capessis, cui præter eloquentiam singularem, scientiæ ingentis magna opportunitas: quotidie namque per potentissimi consilia regis, totius sollicitus orbis, pariter ejus negotia et jura, fœdera et bella, loca, spatia, merita cognoscis. Unde quis justius sese ad ista succinxit, quam ille, quem constat gentium motus, legationum varietates, facta ducum, pacta regnantium, tota denique publicarum rerum secreta didicisse; quique præstanti positus in culmine, non necesse habet, vel suppressere verum, vel concinnare mendacium. At nostra longe conditio dispar, quibus dolori peregrinatio nova, nec usui lectio vetusta; tum religio professioni est, humilitas appetitui, mediocritas obscuritati: nec in presentibus rei tantum, quantum in futuris spei locatum. Postremo languor impedimento; jamque vel sero propter hunc ipsum desidia cordi æquæva. Certe jam super studiis nulla laus curæ, sed ne posthuma quidem.

allatusque va-
riis excusatio-
nibus.

117 Præcipue gloriam nobis parvam ab historia petere fixum; quia per homines clericalis officii temerarie nostra, jactanter aliena, præterita infructuose, presentia semiplene, turpiter falsa, periculose vera dicuntur: est enim hujusmodi thema vel opus, in quo bonorum si facias mentionem, modica gratia paratur, si notabilium, maxima offensa. Sic se ille protinus dictioni color odorque satyricus admiscet. Illicet scriptio historica videtur ordine a nostro multum abhorre, cujus inchoatio invidia, continuatio labor, finis est odium. Sed tunc ista proveniunt, clericis si aliquid dicitur auctoribus, qui colubris oblatratorum molaribus fixi, si quid simpliciter edamus, insani; si quid exacte, vocamur presumptiosi. At si tu ipse, cui datum est saltibus gloriæ proterere posse cervices vituperorum seu supercurrere, materiæ istius libens provinciam sortiare, nemo te celsius scripserit, nemo antiquius, etiamsi placeat recentia loqui; quandoquidem sermonum copia impletus ante, vultu rerum, non reliquisti, eum venenato morsu fecere: atque ideo te in post-erum consuli utilitas, audiri voluptas, legi auctoritas erit.

domique anno
483 nonum epi-
stolarum librum
edit.

118 Sanctus Præsul hoc tempore ad diversos amicos dedit alias litteras, in quibus omnibus ingenium ejus, comitas, et humilitas elucet. Videtur autem anno Christi 483 nonum ac ultimum epistolarum suarum librum edidisse, cum

duodecim annos in episcopatu transegisset, ut conficiamus ex epistola duodecima ejusdem libri noni, in qua Oresius Hispanus poëma quoddam petens repulsam patitur, ac inter alias recusationis causas S. Sidonius hanc ei profert: Tum præterea constat, omnem operam, si longa intercapedine quiescat, ægre resumere. Quisnam enim ignoret, cunctis aut artificibus aut artibus maximum decus usu venire; cumque studia consueta non frequentantur, brachia in corporibus, ingenia pigrescere in artibus? Unde est et illud, quod sero correptus, aut raro, plus arctus manui, jugo bos, equus freno rebellat. Insuper desidiæ nostræ verecundia comes ad hoc sententiam inclinat, ut me, postquam in silentio decurri tres olympiades, tam pudeat novum poëma conficere, quam pigeat.

119 Ceterum videtur epistola decima sexta sive ultima libri noni sanctus Antistes omnibus suis scriptis finem imposuisse: nullam enim postea lucubrationem ejus reperimus. Huic ultimæ epistolæ inseruit carmen Sapphicum, cujus partem supra § vi transcripsimus, et in quo renovat propositum suum non componendi amplius poëmata, nisi hæc forsitan ad laudes Sanctorum vel Martyrum celebrandas exigerentur. Inter hos Sanctos aut Martyres, quos aliquando forsitan carmine laudaturus esset, primum locum tribuit S. Saturnino martyri Tolosano, quem magna veneratione prosequatur, et in cujus ecclesia sepultus fuit, ut infra videbimus. Huc usque præcipua S. Sidonii gesta ex scriptis ejus collegimus. Sed cum post tres olympiades in episcopatu transactus, sive post annum Christi 483, nihil ab ipso scriptum invenitur, quid reliquis vitæ annis egerit, ex testimonio illius scire non possumus. Attamen aliunde novimus, hunc Virum sanctum ante mortem afflictum fuisse persecutionibus, quas paragrapho sequente jam referemus.

et tunc scriptis
suis finem impo-
suisse videtur

§ X. Sancti afflictiones, prophetia, obitus, sepultura, epitaphium et reliquiæ.

Etiamsi S. Sidonius multis illustribus viris esset amici simus, ac omnes obsequio sibi demereri niteretur, tamen consueto Sanctorum more habuit quosdam invidios ac inimicos, quemadmodum liquet ex S. Gregorio Turonensi, qui in Historia Francorum lib. II cap. xxii narrat sequentia: Sanctus vero Sidonius tantæ faciendiæ erat, ut plerumque ex improviso luculentissime, quæ voluisset, nulla obsistente mora, componeret. Contigit autem quadam die, ut ad festivitatem basilicæ monasterii, cujus supra meminimus, invitatus accederet; ablatoque sibi nequiter libello, per quem sacrosancta solemnia agere consueverat, ita paratus a tempore eunctum festivitatis opus explicuit, ut ab omnibus miraretur, nec putaretur ab adstantibus ibidem hominem locutum esse, sed angelum; quod in præfatione libri, quem de Missis ab eo compositis conjunximus, plenius declaravimus. Hinc facile colligimus, istum librum ab æmulo quodam sublatum fuisse, ut sanctus Præsul in divino officio perplexus hæsitaret, vel afficeretur pudore, quem tamen Deus mirabiliter avertit.

F
Sanctus Præsul
inter persecu-
tiones,

121 Verum apertior fuit persecutio, quam duo

quis in duo
pro ablyti mo-
verant.

duo scelentis presbyteri adversus sanctum Virum moverunt, et de quibus laudatus S. Gregorius capite sequente libri proxime citati hæc tradit: Cumque ad officium Dominicum fuisset mancipatus, et sanctam ageret in seculo vitam, surrexere contra eum duo presbyteri, et ablata ei omni potestate a rebus ecclesiæ, arctum ei victum et tenuem relinquentes, ad summam eum contumeliam redegere. Sed non longi temporis spatio inultam ejus injuriam divina voluit sustinere clementia: nam unus ex his nequissimis et indignis diei presbyteris, eum ante noctem minatus fuisset eum de ecclesia velle extrahere, signum ad Matutinas audiens fuisse commotum, fervens felle contra Sanctum Dei, surrexit hoc iniquo corde explere cogitans, quod die præcedente tractaverat.

post terribilem
unus punitionem

122 Ingressus autem in secessum suum, dum ventrem purgare vititur, spiritum exhalavit: expectabat enim puer aforis cum cereo dominum egressurum. Jamque advenerat lux, et satellites ejus, id est alius presbyter, mittit nuntium dicens: Veni, ne tardaveris, ut que nobis die hesternæ convenerant, pariter expleamus. Sed cum responsa dare differret examinis, elevato puer velo ostii, reperit dominum super sellulam secessus defunctum. Unde indubitatum est, non minoris criminis huic reum esse, quam Arium illum, cui similiter in secessu fuere interna deposita, per partes inferiores egesta: quia nec istud siue hæresi potest accipi, ut in ecclesia non obediatur sacerdoti Dei, cui ad pasendum oves commissæ sunt; et ille se ingerat potestati, cui neque a Deo, neque ab hominibus aliquid est commissum.

spiritu prophete
prædictus
moribus:

123 Delinç beatus Sacerdos, uno adhuc manente nihilominus inimico, suæ restituitur potestati. Factum est autem post hæc, ut accedente febre ægrotare cõpisset; qui rogat suos, ut eum in ecclesiam ferrent. Cumque illuc illatus fuisset, conveniebat ad eum multitudo virorum ac mulierum, simulque etiam et infantium plangentium atque dicentium: Cur nos deseris, Pastor bone, vel cui nos quasi orphanos derelinquis? Numquid erit nobis post transitum tuum vita? Numquid erit postmodum, qui nos sapientiæ sale sic condiat; aut ad Dominici nominis timorem talis prudentiæ ratione redarguat? Hæc et his similia populis cum magno fletu dicentibus, tandem Sacerdos, Spiritu in se sancto influente, respondit: Nolite timere, o populi, ecce frater meus Aprunculus vivit, et ipse erit sacerdos vester. Qui non intelligentes, putabant eum loqui aliquid in exstasi.

cujus cathedram aliter ex
his occupare
volens.

124 Quo migrante, presbyter ille nequam, alter ex duobus, qui remanserat, protinus omnem facultatem ecclesiæ, tanquam si jam episcopus esset, iuhens cupiditate, præoccupat dicens: Tandem respexit in me Deus cognoscens, me justiore esse Sidonio, largitusque est mihi hanc potestatem. Cumque per totam urbem superbus ferretur, adveniente die Dominico, qui imminabat post transitum sancti Viri, preparato epulo, jussit cunctos eives in domo ecclesiæ invitari; despectisque senioribus, primus recumbit in thoro. Cui oblato pincerna poculo, ait: Domine mi, vidi somnium, quod, si permittis, edicam. Videbam hac nocte Dominica, et ecce, erat domus magna, et in domo erat thronus positus, in quo quasi iudex residebat, cunctis potestate præstantior, qui assistebant multi sacerdotum in albis vestibus, sed et pro-

miscuæ populorum turba: valde innumerabiles.

125 Verum cum hæc trepidus contemplerer, conspicio eminns inter eos beatum adstare Sidonium, et cum presbytero illo tibi carissimo, qui aute hos paucos annos de hoc mundo migravit, attente litigantem: quo devicto, jubet rex, ut in inis carceris augustiis retrudatur; ablatoque isto, contra te iterum insurgere diceus, te in eo scelere, propter quod ille prior damnatus fuerat, fuisse participem. Verum ubi iudex, quem ad te transmitteret, solcite cepit inquirere, ego me inter reliquos occidere capi, et a tergo steti tractans apud memetipsum, ne forte ego, qui notus sum homini, mittar. Dum hæc incum tacitus voverem, amotis omnibus, remansi solus in publico, vocatusque a iudice propius accedo. Cujus virtutem atque splendorem contuens, cepi hebes effectus titubare præ metu. Et ille; Ne timeas, puer, inquit; sed vade, dic presbytero illi: Veni ad respondendam causam, quia Sidonius te accersiri deprecatus est. Tu vero ne moram facias ad eundem, quia sub grandi testificatione mihi præcepit rex ille tibi hæc loqui dicens: Si tacueris, morte pessima morieris. Hæc eo loquente, exterritus presbyter, elapso de manu calice, reddidit spiritum; ac de recubitu ablatum mortuus, sepulture mandatus est, possessurus infernum cum satellite suo.

AUCTORE
G. C.
subita morte
punitur.

126 Tale iudicium super contumaces clericos Dominus in hunc prætulit mundum, ut unus Arii sortiretur mortem; alius tanquam Simon magnus Apostoli sancti oratione ab excelsa arce superbiæ præceptis allideretur; qui non ambigunt pariter possidere tartarum, qui simul egerunt nequiter contra sanctum Episcopum suum. Interea eum jam terror Francorum resonaret in his partibus, et omnes eos amore desiderabili cuperent regnare, Aprunculus Lingonicæ civitatis episcopus apud Burgundiones cepit haberi suspectus. Cumque odium de die in diem cresceret, jussum est, ut clam gladio feriretur. Quo ad eum perlato nuntio, nocte a castro Divioniensi per murum demissus, Arvernus advenit, ibique juxta verbum Domini, quod posuit in ore sancti Sidonii, undecimus datus est episcopus. Nunc circa illam Gregorij Turonensis narrationem quadam observanda occurrunt.

eique S. Aprunculus successit, ut S. Sidonius prædicaret.

127 Imprimis hæc horrendum duorum sacerdotum punitionem magnam fidem meretur, de qua post mortem S. Sidonii triginta vel quadraginta annis adhuc erit rears et publica memoria apud Arvernos, ubi verosimiliter S. Gregorius Turonensis illam audivit, dum ibi puer enutriebatur sub S. Gallo patre suo, qui ante annum Christi 529 in cathedra Arvernaensi sedebat, ut ex hujus Actis ad diem 1 Julii in Opere nostro illustratis colligi potest. Insuper historia illa innuit, inimicos istos bona ecclesiæ Arvernaensis sibi vindicasse, cum tantummodo arctum et tenuem victum sancto Præsuli reliquerint, faventibus laud dubie Ariunis, quos forsitan hi duo scelesti sacerdotes pecunia corruperant. Tertio ex ista narratione intelligimus, S. Sidonium post divinum primi persecutoris ultionem dignitati suæ restitutum esse, et adhuc paucis annis vixisse. Quarto ex testificatione sancti Gregorii Turonensis constat, sanctum nostrum Antistitem spiritu prophetia præditum fuisse, quando morti proximus successorem suum prædixit. Denique clausula hujus narrationis indicat, S. Sidonium ad Superos migrasse, cum jam terror Francorum in Gallia resonaret, et incolæ eos regnare cuperent.

F
teste Gregorio
Turonensi, cu-
jus narratio
expeditur.

Jam

AUCTORE
G. C.

Jam videamus, an ex hac temporis nota aliisque adjunctis eruere possimus annum, quo S. Sidonius e vivis excessit.

Contra Bucherium nostrum.

128 *Egidius Bucherius noster lib. XIX Belgii sui Romani cap. VII num. 9 mortem hujus sancti Præsulis anno 482 assignat, et ibidem epocham illam sic probare conatur: Anno decimum CDLXXXII Sidonius fato cessit, XII Kalendas Septembris seu XXI Augusti; qui quidem dies apud Arvernos exinde anniversariæ ejus memoriæ dicatus est, et tumulo inscriptus, licet Martyrologium Romanum Augusti vigesima tertia referat, diem credo sepulturæ, aut si forte, translationis alicujus memorans. Jam Gregorius Turonensis lib. 2 cap. 23 apte notat, DIEM DOMINICUM POST SANCTI VIRI TRANSITUM IMMINUISSE, ac proinde sabbatho decessisse, quod in vigesimam primam Augusti anno isto CDLXXXII incurrisse docet nos littera Dominicalis C. Savaro, Sirmondus noster, et qui eos sequuntur, in annum CDLXXXVIII differunt; non animadvertentes, litteras ejus anni bissextilis geminas C. B. fuisse, quarum posterior B, non C, a vigesima Februarii ad Augustum, et finem anni decurrerit.*

quæ falsa hypothesis ostitur.

129 *Sed illud Bucherii ratiocinium in falsa hypothesi procedere videtur, ut Pagius in Critica ad annum 484 num. 27 et sequente contendit, ubi aliis argumentis suis istud adjungit: Ex Turonensis loco laudato sanctum Antistitem die sabbati ad cælum migrasse, perperam inferitur. Narrat Turonensis, duos presbyteros, qui adversus Sidonium, dum viveret, insurrexerant, malo fine periisse, et cum, Sidonio mortuo, unus ex illis PER TOTAM URBEM SUPERBUS FERRETUR, ADVENIENTE DIE DOMINICO, QUI IMMINEBAT POST TRANSITUM SANCTI VIRI, jussisse præparato epulo cunctos cives in domo ecclesiæ invitari, quia scilicet se Sidonio succesurum credebat, pincerna dixit, se HAC NOCTE DOMINICA vidisse thronum, et Sidonium coram judice adstantem. Quæ cum narraret pincerna, presbyter ille subita morte interiit, ut pluribus narrat Baronius ex Turonensi.*

ut Pagius aliæque observant.

130 *At si Sidonius anno CDLXXXVII vivere desiderit, idque die XXI Augusti, qui eo anno in feriam sextam incidebat, dies Dominica, quæ tunc concurrebat cum die XXIII Augusti, recte potest dici dies Dominicus adveniens, qui imminebat post transitum sancti Viri. Quare sicut ex Martyrologiis et citato epitaphio non sequitur, Sidonium die XXI Augusti ad Superos evolasse, sic nec etiam ex Turonensi, diem ejus emortualetem in sabbatum incidisse. Annus itaque et dies emortuales Sidonii non minoribus, quam antea, tenebris circumfusi. At sive S. Sidonius die XXI sive XXIII Augusti obierit, de quo frustra litigare nolumus, cum Pagio aliisque putamus, ex testimonio Gregorii Turonensis non sequi, quod sanctus ille Præsul die sabbati ex hac vita discesserit: nam historicus iste non asserit, hanc divinam vindictam die sequente post obitum Sancti Viri, sed Dominica proxima post mortem ejusdem contigisse. Hæc autem assertio vera est, etsi S. Sidonius feria quinta vel sexta mortuus fuisset.*

mortem S. Sidonii post annum 482

131 *Nobis placet opinio eorum, qui mortem S. Sidonii anno Christi 488 vel 489 collocant. Certe vita ejus ultra annum 482 proroganda est, cum Sanctus ipse lib. IX epist. 12 Oresio carmina quædam petenti respondeat, sese ab exordio episcopalis officii potissimum ubi dicit, et jam in isto silentii genere tres olympiadas, id est duodecim*

annos, decurrisse: nam scriptor ille, figuris ac metaphoris assuetus, haud dubie spatio quatuor annorum accepit olympiadem sic dictam a ludis, qui in honorem Jovis Olympii singulis quatuor annis celebrabantur, ut vulgo notum est. Itaque tres istæ olympiades decursæ, ac numeratæ ab exeunte anno Christi 471 vel ineunte 472, nos ultra annum 482 deducunt. His adde, quod S. Sidonius post horribilem primi presbyteri punitionem, quæ post annum Christi 482 contigit, adhuc aliquot annis vixerit, ut ex superiori narratione S. Gregorii Turonensis eruitur.

132 *Attamen obitum sancti Antistitis nostri ultra annum 490 differre non possumus, cum supra citatus Gennadius Massiliensis, et epitaphium mox infra dandum testentur, S. Sidonium mortuum esse sub imperatore Zenone, qui mense Aprili anni 491 vitam cum morte commutavit. Insuper aliquod temporis spatium in cathedra Arvernensi relinquendum est S. Aprunculo successori, qui videtur anno 491 ad Superos migrasse, quemadmodum novissimi Galliarum Christianæ editores tomo II col. 235 affirmant. Omnibus igitur mature expensis, initio hujus Commentarii historici in margine mortem S. Sidonii circa annum Christi 488 ex probabili conjectura notavimus. Hæc qualiscumque chronologia nostra confirmatur ex sine superioris historia de duobus presbyteris divinitus punitis, ubi S. Gregorius Turonensis agens de morte S. Sidonii asserit, eo tempore arma Francorum in Gallia resonuisse, et hos novos hospites in populo illo desiderium suæ dominationis excitasse. Verum Clodoveus anno regni sui quinto, sive Christi 486, magnam de Syagrio retulit victoriam, qua aliisque sequentibus etiamnum ethniens tam prudenter usus est, ut episcopos Catholicos veneraret, et vas sacrum, a militibus suis ex ecclesia Rhemensi sublatum, sancto Remigio restitui jussit, sicut apud Gregorium Turonensem et passim obvios Francorum historicos legere est. Hæc armorum potentia juvenis rex hostes terruit, et animi moderatione alios Galliarum incolas ita sibi conciliavit, ut ejus regnum desiderarent. Hinc mortem Sancti nostri post hæc gesta, sive post annum Christi 486 probabilius accidisse putamus. Jam de sepultura et sacris ejus reliquiis agemus.*

et ante annum 490 collocamus

133 *Corpus S. Sidonii sepultum est in ecclesia S. Saturnini, ubi adhuc erat circa annum 950, sicuti scriptor anonymus istius temporis apud Suvaronem in Originibus Claromontanis pag. 357 notat his verbis: In ecclesia sancti Saturnini, altare sancti Saturnini, ubi sanctus Amanthinus et sanctus Sidonius quiescunt. Huic tumulo inscriptum fuit epitaphium seu carmen sepulchrale, quod Savaro et Sirmondus ante Opera S. Sidonii sic exhibent.*

P
Tumulo ipsius inscriptionis epitaphium.

Sanctis contiguus, sacroque patri
Vivit sic meritis Apollinaris,
Industris titulis, potens honore,
Rector militiæ, forique judex,
Mundi inter tumidas quietus undas,
Causarum moderans subinde motus,
Leges barbarico dedit furori,
Discordantibus inter arma regnis,
Pacem consilio reduxit amplo.
Inter hæc tamen et philosophando
Scripsit perpetuis habenda scellis;
Et post talia dona gratiarum,
Summi pontificis sedens cathedram,
Mundanos suboli * refundit actus.
Quisque hic dum lacrymis Deum rogabis,

* ad suboli
subdoli

Dextrum

A Dextrum funde preces super sepulchrum :
Nulli incognitus, et legendus orbi,
Illic Sidonius tibi invocetur *.

* .i. invocatur

XII KAL. SEPTEMB. ZENONE IMP.

quod contra
censuram Pagii

134 Pagius in *Critica ad Annales ecclesiasticos eminentissimi Baronii anno Christi 484 num. 27 de tempore conscripti hujus epitaphii vel elogii sepulchralis ita disserit* : Nota temporaria ab imperio Zenonis desumpta demonstrat, epitaphium longe post Sidonii mortem conditum; cum enim sanctus Præsul, Visigothorum regibus Arverno dominantibus, ad Deum migrarit, si ejus mortis tempore illud exaratum esset, non imperatoris Orientis, sed regis Visigothorum nomen in eo legeretur; cum in ipsis etiam conciliis, tam in Hispaniis, quam in Septimania, Visigothis regnantibus, celebratis, aliisque monumentis publicis eorundem regum nomina describerentur.

notis antiquum
apparet.

135 At illa Pagii argumentatio etiam probaret, *Genuatium Massiliensem diu post mortem S. Sidonii de Viris illustribus scripsisse, cum in elogio ejus tantum recensent imperatores Romanos, sub quibus Sanctus noster floruit. Videatur tamen Genuadius hunc Catalogum de Viris illustribus exarasse, quando S. Sidonius adhuc vivebat, et jam Visigothi Arverniam aliasque Galliarum provincias occupaverant. Porro non contendimus, epitaphium hujus sancti Antistitis statim post mortem ejus sub Alarico Gothorum rege conscriptum fuisse: nam post viginti annos inscriptio illa sepulchralis libere componi potuit ab erudito quodam viro, cui hæresis et memoria Gothorum exoræ erant, quando jam Clodovæus Alaricum in prælio occiderat, et Gothos ex Arvernia ejecerat. Quæcumque sit determinata hujus epitaphii ætas, nos saltem cum Tillemontio et aliis scriptoribus arbitramur, illud prorsus antiquum esse.*

et corpus illius
postea translatum
est in aliam
ecclesiam.

136 Non scimus, quo tempore corpus S. Sidonii ex ecclesia S. Saturnini ad ecclesiam S. Genesii translatum fuerit, cum Joannes Savaro in *Vita sancti istius Præsulis, Operibus ejus præmissa, de translatione illa sic indeterminate scribat* : Sancti Sidonii funus in ecclesiam sancti Saturnini illatum et sepultum fuit ad dextram (quæ hodie sacellum sancti Amandini vocatur) postmodum in ecclesiam sanctorum Symphoriani et Genesii translatum quinto Idus Julii, cujus cineres sericis involti in arca plumbea, quæ capsula lignea circumdata est, ad dextrum cornu majoris altaris ecclesiæ sancti Genesii Claromontensis episcopi religiose servantur. *Sinilia paragrapho primo hujus Commentarii in compendio Actorum ex Sirmondo nostro retulimus. Ceterum omnes S. Sidonii laudatores unanimi consensu affirmant, sacras ejus reliquias majori pietate, quam magnificentia adhuc hodièdum in ecclesia sancti Genesii conservari.*

sed non in Lu-
sitaniam, ut
quidam fingunt.

137 Nihilominus Joannes Tamayus Salazar nobis persuadere nititur, has S. Sidonii reliquias magna ex parte in Gallæciam translatas fuisse, dum in *Martyrologio suo Hispanico Acta sancti Præsulis istius ad diem xxiii Augusti exhibet, et sub fine eorum sic confidenter pronuntiat* : Funus in ecclesiam sancti Saturnini illatum, ibidem corpus sanctum sepultum fuit, donec postmodum multam exuviarum partem ad Hispaniam apud Braccaram Gallæciæ metropolim translata fuisse, antiquorum et recentiorum celebritas persuadet, ubi miracula quotidie passim sacrarum reliquiarum contactu ab incolis experiuntur. Ad

hanc assertionem suam probandam citat pseudo-Julianum, qui in *Adversariis num. 187 agens de corporibus Sanctorum, quæ se in Lusitania vidisse fingit, fabulis aliis hanc ita adjicit* : Rediens ad Castellam in itinere adivi, corpus esse S. Apollinaris, et doctum fuisse percepi Sidonium Apollinarem episcopum Arvernensem, cujus festum agitur xxiii Augusti; cujus bona pars corporis illuc adlata est. *Tamayus ibidem confirmationis gratia recitat carmen ex Ms. Codice sui Auli Hali, si lubet credere, quem in omni fictione promptum adiutorem habet. Viris eruditus videbimur otiari, si nugas istas operose refellamus.*

• AUCTORE
G. C.

138 Quare pauca tantum dabimus ex *Mss. posthumis Nicolai Antonii, quæ jam sæpius in Opere nostro laudatus ejus consanguineus anno 1721 Matrili nobis humaniter communicavit, ubi doctus ille Hispanus hanc fabulam explodit his verbis* : Julianus S. Sidonium Apollinarem, Arvernensem in Gallia episcopum, confundit cum Apollinari quodam Bracharensis ditionis martyre, de quo agit in *Historia sua Bracharensi D. Rodericus da Cunha. . . Ad Sidonium quod attinet, fictionem fictione cumulans D. Joannes Tamayus ex Hali Ms. codice, Pandora sibi mendaciorum, carmen protulit, manuum profecto suarum opus, unde docet, Castinum Bracharensis episcopum Romam per Gallias transentem hasce Arvernensis Sidonii exuvias in ecclesiam suam transtulisse, et in comprobationem hujus Castini expeditionis Romano-Gallicæ locum Juliani ejusdem laudat ex Chronico. . .*

quos Nicolaus
Antonius Hispanus

139 Julianum fabulæ auctorem Tamayus non hæsitanter sequitur, nec asymbolus, auxiliari carmine Hali sui debellatum existimans; et hunc diversum credit ab Apollinari alio martyre Calabriensi ejusdem diocesis Bracharensis, de quo agit die iv Decembris, dechastico etiam Hali ejusdem, qui in rebus difficillimis nunquam ei non præsto fuit, allato. Sed non credo huic differentiæ collatum calculum suum siculneum Julianum, cujus inens non alia prorsus fuit, quam ut Apollinari, Bracharensium parum noto genti, ac veluti mortuæ memoriæ episcopo (nam et cum infulis pastoralibus depictum habent ac tale credunt) animam et vitam Sidonii Arvernensis, qua arte solet, infunderet: de cujus reliquiarum alienjus partis ex ecclesia Arvernensi sive Claromontensi, ubi sepultus fuit, alio avectione, si Julianum de medio tollas, quod sine injuria feceris, nusquam nunquam audiemus. *Hæc contraximus ex ratiocinio Nicolai Antonii, qui sæpius alibi plurima popularium suorum figmenta redarguit, ut hæc de re satis candidè mentem suam declarat. Quare nihil dictis ipsius credendum putamus, et sine ulteriore morâ ad aliam S. Sidonii nostri gloriam exponendam progredimur.*

jure merito
e prodit.

§ XI. Posthuma Sancti gloria ex scriptis, quæ partim supersunt, partim perierunt, vel adhuc latent.

Opera Sancti nostri variis locis ac temporibus e prælo prodierunt. At præsertim æstimatur duplex editio Parisiensis, quæ utraque notis illustrata est. Joannes Savaro Claromontensis priorem

Inter incubra-
tionis Sancti,
quæ adhuc sus-
persunt.

AUCTORAE
O. C.

priorem ex his anno 1609 fieri curavit, in qua tantum S. Sidonii copiosis observationibus exornat. Tamen eruditi monachi Benedictini in Historia Galliae litteratae, quae Parisiis anno 1733 vulgari coepit, tomo II pag. 573 cum aliis criticis judicant, in his observationibus potius vastam Savaronis eruditionem, quam claram rerum obscurarum explicationem apparere. Quare Sirmondus noster Parisiis anno 1652 alteram ejusdem scriptoris editionem dedit, eamque dilucidavit aliis notis tam utilibus, ut laudati critici censeant, utrasque horum interpretum annotationes esse legendas ei, qui textum Sancti subinde obscurum prorsus intelligere voluerit. Haec S. Sidonii scripta utrobique edita sunt absque temporis ordine, quem tamen nunc in his recensendis atque servare conabimur.

temporis ordine

141 Licet in his editionibus epistolas sequantur viginti quatuor poemata, tamen haec ordine temporis illas diu praecesserunt: epistolus enim collegit Sanctus circa finem episcopatus sui; priusquam vero ad cathedram Arvernensem assumptus esset, simul edidit haec poemata rogatu Felicis viri patricii et amici sui, ad quem in Carmine 9

B excusatorio inter alia sic scribit:

Quid nugae temerarias amici,
Sparsit quas tenerae jocus juventae,
In formam redigi jubes libelli,
Ingentem simul et repente facem
Conflari invidiae, et perire chartam?
Mandatis famulor; sed ante testor,
Lector, quas patieris hic salebras.

Praeter haec viginti quatuor poemata, inter quae nonnulla longiora et alia breviora occurrant, sanctus Praesul epistolis suis inseruit aliquot carmina, de quibus hic non agimus contenti summam assignere praecipua, quae in illa viginti quatuor poematum collectione continentur.

viginti quatuor
poemata praecedunt

142 Octo priora poemata pertinent ad tres panegyres, quas Sanctus noster coram Avito, Majoriano, et Anthemio imperatoribus recitavit, et quae collocatae sunt eo ordine chronologico, quo jam tres istos imperatores enumeravimus. Nonum vero est carmen excusatorium ad Felicem, cujus rogatu S. Sidonius aliqua poemata sua collegit, ut numero praecedente diximus. Inter sex sequentia praecipuum locum obtinent duo epithalamia, quorum unum Ruricio postea Lemovicensi episcopo, et alterum Polemio viro illustri decantavit. Deinnum sextum dirigitur ad Faustum Reiensem episcopum, cui Sanctus pro sollicita fratris sui adolescentis educatione et hospitalitate sibi quondam exhibita gratias agit. In hoc carmine abstinet a diis nominandis ac fabulis poeticeis, quae alias ei frequentes sunt, quia procul dubio noverat, Faustum primum praesulem illis nugis minime delectari. Quinque aha sunt epigrammata breviora et tam parvi momenti, ut hic singillatim recensenda non videantur. Vigesimo secundo poemate S. Sidonius Burgum Pontii Leontii, et vigesimo tertio civitatem Narbonensem fuisse describit. Denique illam poematum collectionem concludit ingeniosa allocutione ad suum libellum, cui discessuro imperat, at abique suos amicos ex animo salutet.

novem libros
epistolarum.

143 Postmodum Sanctus vulgavit Opus in prosa, quod in novem libros dividitur, quodque centum quadraginta septem epistolas complectitur, non computatis iis, quae poematibus immiscetur. Non simul has omnes S. Sidonius edidit; sed sensim eo ordine, quem nunc indicabimus. Hortatu Constantii presbyteri Lugdunensis pri-

mum epistolarum librum separatim ab aliis publicavit, ut colligimus ex epistola prima ejusdem libri, in qua Constantio sic respondet: *Diu praecipis, domine major, summa suadendi auctoritate, sicuti es in iis, quae deliberabuntur, consiliosissimus, ut si quae litterae paulo politiores varia occasione fluxerunt, prout eas causa, persona, tempus elicit, omnes retractatis exemplaribus, enucleatisque uno volumine includam. Tibi parvi, inique examinationi has non recensendas (hoc enim parum est) sed descendas, ut aiunt, limandasque commisi, sciens te immodicum esse fautorem non studiorum modo, verum etiam studiosorum. Quam ob rem nos nunc perquam haestabundos in hoc deinceps famae pelagus impellis. In fine ejusdem epistolae promittit Constantio majorem sibi librum lucubrationum collectionem, si hanc primam placuisse intellexerit.*

144 Haud dubie placuit haec prior collectio, et S. Sidonius promissis stetit: nam libro primo sex alios postmodum adjecit, ut erui potest ex epistola ultima libri septimi, quam rursus ad eundem Constantium dedit his verbis: *A te principium, tibi desinet; nam petitiu misimus Opus, raptim relectis exemplaribus, quae ob hoc in manus pauca venerunt, quia mihi nil de libelli hujusce conscriptione meditantibus haecenus incustodita nequeunt inveniri. Sane ista pauca, quae quidem et levia sunt, celeriter absolvi; quamquam incitatus semel animus necdum scripturire desineret. Ex hac epistola intelligimus, posteriores illos libros brevi tempore collectos esse; eosque numero sex fuisse, patet ex epistola principio, ad quod Sirmondus noster in notis pag. 80 clarioris explicationis gratia adjunxit haec verba: Prima omnium epistola, qua Opus dedicavit, fuit ad Constantium; haec item ad eundem. Finis hic igitur editionis Constantianae, quae septem tantum libros complexa est. Reliqui duo, qui sequuntur, seorsim postea singuli sunt adjecti. Hinc liquet, priori libro post breve temporis intervallum additos esse sex istos sequentes, et ad hos septem libros Constantio dedicatos accessisse postea seorsum duos reliquos, de quibus ult mis jam agemus.*

145 Petronius vir illustris S. Sidonium rogaverunt, ut post illam septem librorum editionem, quam Constantio inscripserat, adhuc alias epistolas vulgaret. Sanctus desiderio hujus amici satisfactorius, inter alia lib. viii epist. I sic ei respondet: *Scrimia Arverna petis ventilari; cui sufficere suspicabamur, si quid superiore vulgatu protulissetis. Itaque morem geremus injunctis, actionem tamen styli catenus prorogaturi, ut epistolarum seriem, nimirum a primordio voluminis inchoatarum, in extimo fine parvi adhuc numeri summa protendat, opus videlicet explicitum quodam quasi marginis sui limbo coronatura. Sed plus cavendum est, ne sera propter jam propalati augmenta voluminis, in aliquos forsitan incidamus vituperones. Sed quia hortaris, repetitis laxemus vela turbinibus, et qui veluti maria transivimus, hoc quasi stagnum pernavigemus. Ex hac epistola discimus, octavum librum rogatu Petronii editam fuisse, quamvis ille partim videatur ad laudatum Constantiam spectare, quemadmodum mox inferius observabimus.*

146 Denique suasionem Firmini Sanctus noster octo praecedentibus epistolarum libris nonum adjunxit, at patet ex epistola prima libri noni, quam h. assi-
gnamus
cujus

A *cujus hoc est exortium* : Exigis, domine fili, ut epistolarum priorum limite irrupto, stylus noster in ulteriora procuret, numeri supradicti privilegio non contentus includi. Addis et causas, quibus hic liber nonus octo superiorum voluminibus accrescat; eo quod Caius Secundus, ejus nos orbitas sequi hoc Opere pronuntias, paribus titulis opus epistolare determinet. Quae jubes, non sunt improbabilia, quamquam et hoc ipsum, quod pie injungis, arduum existat, ac laudi quantulaecumque jam semel partae non opportunum. Primum quod opusculo prius edito praesentis augmenti sera conjunctio est; deinde quod arbitros ante quoscumque, nisi fallimur, indecentissimum est, materiae unius simplex principium, triplices epilogos inveniri. Pariter et nescio, qualiter fieri veniabile queat, quod coeeri nostra garrulitas nec post denuntiatum terminum sustinet; nisi quia forsitan qui modus paginis, non potest poni ipse amicitias. *Propositis deinde quibusdam conditionibus, sese desiderio amici sui satisfacturum sponulet.*

ex ipso Sancti
s. scriptis.

B 147 *Cum opusculum istud jam absolutum esset, epistola ultima libri novi ad eundem Firminum ita scribit* : Si recordaris, domine fili, hoc mihi injunxeras, ut hic nonus libellus, peculiariter tibi dictatus, ceteris octo copularetur, quos ad Constantium scripsi, virum singularis ingenii, consilii salutaris, certe in tractatibus publicis ceteros eloquentes, seu diversa sive paria decernat, praestantioris facultatis dotibus antecellentem. Sponsio impleta est, non quidem exacte, sed vel instanter: nam peragratis forte diocesisibus, eum domum veni, si quod schedium temere jacens chartulis putribus ac veterosis continebatur, raptim coactimque translator festinus exersipsi, tempore hiberno nil retardatus, quin actutum jussa compleverem: licet antiquarium moraretur insiccabilis gelu pagina, et calamo durior gutta, quam judicasses imprimendum digitis non fluere, sed frangi. *Post alia huic ultimae epistolae inseruit poema Supplicium, cujus antea meminimus, et quo S. Sidonius videtur omnibus suis lucubrationibus voluisse coronidem imponere.*

in quibus o: cur-
rentem difficult-
tatem solvimus.

C 148 *Sed attentos lectores hic morari posset initium relatae hujus epistolae, in quo sanctus Praesol innuit, se octo libros epistolarum ad Constantium scripsisse Quomodo, inquiet aliquis, haec cohaerent, cum antea ex ipsis S. Sidonii litteris ostensum sit, sanctum hunc Scriptorem septem priores epistolarum libros Constantio et octavum Petronio dedicasse? Quomodo igitur Sanctus initio hujus ultimae epistolae asserit, se nonum libellum addere ceteris octo, quos ad Constantium scripserat? Solutio istius difficultatis petenda videtur ex epistola decima sexta libri octavi, in qua S. Sidonius ad eundem Constantium rursus ita scribit* : Sponponderam Petronio, illustri viro, praesens Opusculum paucis me epistolis expediturum; cujus auribus non peperci, dum tuis parco: malui namque ut illum correctionis labor, te honor editionis aspiceret, perveniretque in manus vestras volumen istud alieno periculo, obsequio meo. *Hinc intelligimus, quomodo octavus iste liber, qui praecipue Petronio dicatus erat, etiam Constantio partim inscriptus dici possit. Haec dicta sufficiant de viriis Sancti nostri lucubrationibus, quae adhuc supersunt, et nunc perditas aut latentes investigemus.*

Quada a Sancti
Opuscula perie-
runt.

149 *Imprimis non invenitur amplius parabola vel satyra, quam Sanctus noster in quem-*

dam dies bonos male ferentem composuerat, ut ipse lib. v epist. 17 sub finem testatur his verbis: Illud autem ambo, quod majus est, quodque me nuper in quemdam dies bonos male ferentem parabolice seu figurate dictare jussistis, quodque expeditum eras dirigeretur, elam reconsete; et si placet, edentes fovete; si displicet, delentes ignoscitote. *Jam superius § ix vidimus, quod S. Sidonius Prospero Aurelianensi episcopo lucubrationem quamdam de laudibus S. Aniani promiserit. Si hanc composuerit, ut admodum verosimile est, oportet illam perisse, vel adhuc alicubi latere, id quoque dicendum est, si Sanctus noster concinnaverit hymnos in honorem S. Saturnini aliorumque Sanctorum, quos peculiare patronos elegerat, ut lib. ix epist. 16 in saepe laudato poemate Sapphico promittere videtur.*

150 *Initio praecedentis paragraphi mentionem fecimus de Missis, quas S. Gregorius Turonensis ab Antistite nostro compositas fuisse testatur. Forsan ipse S. Sidonius has lucubrationes suas designat, dum lib. vii epist. 3 ad episcopum Megethium sic scribit* : Diu multumque deliberavi, quamquam mihi animo affectus studioque parendi sollicitaretur, an destinarem, sicuti injungis, contestationuculas, quas ipse dictavi. *Non omnino temere suspicamur, hoc loco per contestationuculas significari istas Missas, cum eruditissimus Mabillonius in Liturgia Gallicana lib. i cap. iii num. 17 nobis in hac re obscura lucem quamdam praeferat his paucis verbis. CONTESTATIO, alias IMMOLATIO MISSAE, et, ut apud Mozarabes, INLATIO, nobis modo PRAEFATIO, in qua fideles suorum corda se habere contestantur. Etiam hisce Sancti nostri opusculis (sive Missae, sive praefationes fuerint) hodieum caremus. Certe S. Sidonius alia multa scripsit, quae vel nunquam publicata sunt, vel invidia temporis perierunt. Hujus rei Sanctus ipse testis est, quando in fine epistolae mox citatae Megethium sic alloquitur* : Habet consuetudo nostra pro ritu, ut, etsi pauca edit, multa conscribat; veluti est canibus innatum, ut, etsi non latrant, tamen hirsiant.

vel adhuc ia
tent;

sed Careus us
male annume-
rat satyram in
Petronium.

151 *Guibirtinus Careus heterodoxus Anglus errat in Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum, quae Genevae unno 1694 impressa est, dum ibi pag. 259 inter deperdita S. Sidonii Opera numerat Satyram in Paeonium Marcellianae conjugationis ducem, quam ipse Sanctus suam esse negat. Error ille manifestus fit ex epistola undecima libri primi, in qua S. Sidonius amico suo Montio circa hanc ipsam satyram, sibi mulle imputatum, post plures annos ita respondet* : Petis tibi, vir disertissime, Sequanos tuos expedituro satyram, nescio quam, si sit a vobis perscripta, transmitti. Quod quidem te postulasse demiror: non enim sanctum est, ut de moribus amici cito perperam sentias. Huic eram themati scilicet incubaturus, id jam agens otii, idque habens aevi, quod juvenem militentemque dictasse praesumptiosum fuisset, publicasse autem periculosum. Cui namque grammaticum vel salutanti Calaber * ille non dixit :

* Hic est Hora-
tius

Si male coniderit in quem quis carmina, jus est Judiciumque ?

Sed ne quid ultra tu de sodali simile credas, quid fuerit illud, quod me sinistrae rumor ac fumus opinionis afflavit, longius paulo, sed ab origine exponam.

152 *Dein ibidem Sanctus, fusc prius narrata suspitionis istius occasione, quomodo publice*

Sancto ipso a
serte negante,
in

AUCTORE
G. G.

in convivio coram Majoriano imperatore falsam illam Pæonti accusationem refutaverit, satis breviter ac lepide exponit his verbis: Imperator ad me cervice conversa, Audi, ait, Comes Sidoni, quod satyram scribas. Et ego, inquam, hoc audio, domine princeps. Tunc ille, sed ridens; Parce vel nobis. At ego, inquam, quod ab illicitis tempero, mihi parco. Post quæ ille; Et quid facimus his, inquit, qui te lacesunt? Et ego: Quisquis est iste, domine imperator, publice accuset. Si redarguimur, debita luamus supplicia convicti; ceterum objecta si non improbabili- ter cassaverimus, oro ut indulto clementiæ tuæ, præter juris injuriam, in accusatorem meum quæ volo scribam.

se nunquam eam scripsisse.

153 Ad hoc ipse Pæonium conspicatus nutu cæpit consulere nutantem, placerehæ conditio. Sed cum ille confusus reticisset, princepsque consuleret erubescenti, ait: Annuo postulatis, si hoc ipsum e vestigio versibus petas. Fiat, inquam; retrorsumque conversus, tamquam aquam manibus poscerem, tantumque remoratus, quantum stibadii circulum celerantia ministeria percurrunt, cubitum toro reddidi. Et imperator: Spondederas, te licentiam scribendæ satyræ versibus subitis postulaturum. Et ego:

Scribere me satyram qui culpat, maxime princeps,

Hanc rogo decernas, aut probet, aut timeat. Secutus est fragor, nisi quod dico jaectantia est, par Camillano: quem quidem non tam carminis dignitas, quam temporis brevis meruit. Et

princeps; Deum testor et statum publicum, me de cetero numquam prohibiturum, quin quæ velis, scribas; quippe cum tibi crimen impactum probari nullo modo possit. Demum graphice depingit, quomodo Pæonius hanc imperatoris sententiam deprecatus fuerit, et ab ipso Sidonio petierit veniam temerariæ accusationis, quam Sanctus in fine epistolæ calumniæ appellat. Itaque non minori, quam Pæonius, pœna dignus videtur Caveus, qui Sancto nostro innocenti eandem satyram temere adscripsit.

154 Præterea nescimus, quid sibi velit liber causarum, quem Caveus ibidem inter Opera Sancti nostri deperdita recenset. An forsitan hoc Opus perperam elicitur ex epitaphio S. Sidonii, in quo legitur Causarum moderant: ubinde motus? Certe bibliographus ille Anglus in enumerandis Sancti hujus opusculis parum accuratus est: cum enim inter scripta ejus, quæ adhuc exstant, recensuisset Carmina xxiv præter alia multa epistolis intermixta, postmodum ab ipso inter scripta ejusdem Sancti deperdita referuntur Panegyrici duo; alter ad Majorianum, alter ad Anthemium imperatores. At isti duo panegyrici leguntur inter Carmina viginti quatuor, quæ Caveus adhuc exstare fatetur. Discere ergo cupimus, unde Caveus duas istas panegyres jam deperditas eruerit. Atque hæc sunt præcipua, quæ de gestis ac scriptis S. Sidonii colligere potuimus, quamvis sane dolendum sit, quod nullus auctor synchronus peculiaria et accurata Viri tam illustris Acta conscripserit.

et exigua Cavei
accuratio
alios ostenditur

DE S. EUGENIO VEL EOGAINO EPISCOPO ARDSRATHENSI

IN HIBERNIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. G.

Sancti cultus, cathedra, ætas et Acta.

8. KC. VI.
statim edificata
est ecclesia

Hunc Præsulem titulo sancti passim exornant scriptores Hiberni, ex quibus haud dubie Castellanus illum suo Martyrologio universali inseruit, et hodie annuam ejus memoriam celebrat annuntiatione Gallica, quam sic Latinam reddo: Derriæ (hæc urbs post coloniam Londinensium eo deductam vulgo Londonderry appellata est) in Ultoniensi Hiberniæ provincia sanctus Eugenius de Maghèr, primus episcopus Ardsrathensis, in ejus honorem statim edificata est magna ecclesia supra locum tumuli, cum in cœmeterio ejusdem urbis sepultus fuisset. Porro circa immemorabilem S. Eugenii cultum confido potissimum testimonio R. P. Joannis Colgani Minoritæ Hiberni, qui consuluit varia Martyrologia Hibernica et antiqua Sanctorum Hibernorum Acta, in quibus huic Præsuli Ardsrathensi ubique nomen sancti adscribitur, ut ex infra dicendis apparebit.

super tumulum
hujus Sancti
Præsuli.

2 Castellanus autem videtur notitiam hujus Sancti et alia ad ipsum spectantia præsertim hausisse ex Jacobo Warxo equite aurato, qui in Commentario suo de Præsulibus Hiberniæ pag. 67

ad rem nostram habet sequentia: De cœnobio Derensi a sancto Columba abbate Deriæ extracto anno salutis DXLV alicubi diximus. Ecclesia autem cathedralis opus fuit multo recentioris temporis: nam illius diœcesis episcopus Ardsrathæ ad Dergum fluvium primum cathedram habuit constitutam, ubi primus præfuit episcopus S. Eugenius, quem aliqui sancti Patricii discipulum, et ab eo episcopum consecratum tradunt. Alii vero sanctorum Canici et Congalli æqualem faciunt. Tempora sane parum cohærent, nisi forte sancto Eugenio (inter macrobios illius seculi) istam tantam longævitate adscribamus. Fuit is prædicator eximius et assiduus; natus porro dicitur regio Lagueniensium sanguine. Decessisse ferunt xxiii Augusti anno DCXVIII, et in ecclesiæ suæ cœmeterio sepultus est, supra cujus sepulcrum, sacellum postea ædificatum est. Ab Ardsratha sedes episcopalis Magheram translata fuit, quæ sancto Lurocho dicata, cujus festum agitur xvii Februarii. Atque inde (ut opinor) episcopi illius sedis Rathlurienses dicti sunt. Constituta vero tandem sede Derensi (de qua postea) diœcesis

F

A diœcesis illa Rathluriensis huic conjuncta est.

3 *Vides, hic inter auctores esse controversiam de tempore, quo S. Eugenius vixit: si enim consecratus fuerit episcopus a sancto Patricio, qui anno Christi 469 ad Superos migravit, non potest mors illius differri usque ad annum 618, quem Warrus hoc loco ex aliis notat. Si vero S. Eugenius fuerit condiscipulus S. Tigernaci, ut in Actis infra edendis legemus, non potuit ille a sancto Patricio episcopus consecrari: nam S. Tigernacus obiit circa annum Christi 550, quemadmodum in Commentario prævio ad ejus Vitam die v Aprilis, sive tomo primo istius mensis pag. 402 cum Usserio statuimus. Certe S. Eugenius floruit sæculo sexto iuente, cum prædixerit nativitatem S. Columbæ abbatis, qui circa annum Christi 520 in lucem editus est, ut Colganus in Appendice quarta ad hujus Vitam cop. vi demonstrat. Hinc ulterius sequitur, S. Eugenium verosimiliter non vixisse usque ad annum 618, quo Warrus ex aliis obitum ejus consignat. Nos hisce tricis chronologicis diutius inharere nolimus, et propterea initio hujus Commentarii in margine ejus late sæculo vi collocavimus.*

B *4 Ceterum habemus Acta hujus sancti Præsulis in pergameno musei nostri codice signato P. Ms. 11, quibus ibidem fol. 215 verso, col. 2 præfigitur hic titulus: Incipit Vita escop Eogain Ardasrata. Forte pars hujus tituli idiomate Hibernico est expressa, ex quo tamen satis clare intelligimus, hic Vitam Eugeii episcopi Ardsrathensis exhiberi. Huic Commentario subjungemus illam Vitam, in qua mirabilia nonnulla narrantur prodigia, qualia in Actis Sanctorum Hibernorum frequenter occurrere consueverunt. De veritate istorum prodigiorum judicium ferre non audemus, quandoquidem nomen et ratem biographi nostri ignoramus, et aliunde certo scimus, manum Domini non esse abbreviatam.*

C *5 Saltem propheticus S. Eugeni spiritus confirmatur ex quinta Vita S. Cohimbræ abbatis, quam magnus Odonellus Firconallix princeps Hiberniæ conscripsit, et quam laudatus Colganus in Latinum compendium contraxit, ubi lib. 1 cap. xiii, sive pag. 391 leguntur sequentia: Sanctum itidem Eugenium Ardstrathensem episcopum dignum Superi judicantur, qui divi Columbæ ortum et sublimem in virtute progressum cælitus prænosceret. Ad hujus quippe Ardstrathense monasterium ut Lugadius, filius Sethnæ, Columbæ patruelis cum filio suo Fiario die quadam accessit: Fiarius quemdam ex monachis, quocum rixas aliquas inseruit, sacrilege interemit. Sceleris atrocitate commotus Antistes, homicidæ male precatus, mortem intra novem-dium prædixit, ejusque progeniem regni deinde expsem, numquam ultra quinque simul personas numerandam, et ex hoc ipso numero singulos in paterni sceleris pœnam, aut agnatis membris, aut alio aliquo animi corporisve vitio notatos iri.*

6 Edoctus pater morte filii, intra præfinitum tempus e medio sublato, ratas esse apud Deum sancti viri imprecationes, suo jam ceteraque prolis imminenti periculo cauturus; Episcopum iterato conventum suppliciter orat, ne se reliquamque prolem intentatis execrationibus velit obnoxios, qui a crimine sint immunes; sed fausta potius adprecatione contra maledictum omne stabiliat, appensum * se, si ita faxit, in perpe-

trati sceleris expiationem, quantumcumque ille decerneret multam. Ad hæc Pontifex, Impetrasti, inquit, quæ petieras, contemplatione potissimum benedicti illius filii, et tui etiam patruelis Columbæ, non post multos ab hinc annos in lucem edendi, qui integritate fidei, animi pietate, ac cælesti sapientia sublimis, multis Christo populos adjunget, sanctamque Ecclesiam, ne vel in his regnis labatur, suffulciat, et a ter sancta Trinitate quæcumque volet, gratus impetrabit. Hæc aliaque id genus præfatus Antistes in Columbæ præconium, quem Rotoam etiam ad sanctum Gregorium Papam, comite sancto Mochonna, profecturum prædixit, ad Lugadium conversus, Te, inquit, propter hujus merita noluit deus imprecatis per me pœnis plexum; nihilominus tamen quo commissi per filium homicidii damna, prout par, recompenses, mihi meisque successoribus tu et tui post te heredes unam pensionem tertio quoque anno pendetis; meam insuper civitatem et ecclesiam ab omni injusta vi et violentia protecturi. Hæc infra modo nonnihil diverso narrantur in Actis, quæ jam typis edemus, et consuetis annotationibus, quoad fieri poterit, illustrare conabimur.

AUCTORE
G. C.

VITA

Auctore anonymo,

Ex membraneo Musei nostri Codice, qui P. Ms. 11 signatur, a fol. 215 verso.

Sanctus ac venerabilis pontifex Eugenius patre Cainecho de Lagenia a, matre Muindecha, Mugdamorum b genere oriundus fuit. Hic ad puerilem perveniens ætatem cum numerosa utriusque sexus multitudine, quibus Tigernatus c Cluineosensis episcopus, puer tunc tenellus, interfuit, a piratis de Hibernia in Britanniam captivus est ductus. Quos duos vir sanctus ac sapiens Neunyo d, qui Mauenus dicitur de Rostatensi e monasterio, a rege Britannia petens, liberos accepit, apud quem sub ecclesiastica disciplina nutriti, dociles legerunt.

2 Cumque ibi aliquot annos in Christi mandatis egissent, piratæ a Gallia in Britanniam venientes, prædani hominum ac supellectilium auferentes, eos eorumque condiscipulum Corprum f, Culratensis monasterii postea episcopum, atque fundatorem, captivos in Armoricam g transvererunt regionem, ubi apud regem Gallorum in mola laborabant. Spatio vero temporis transacto, cum quadam die tres isti molendo legerent, præpositus regis superveniens ipsos, ut vendendæ molæ instanter insisterent, perurgebat; quo abeunte, illi omnipotentem Dominum, quatenus ipsis levamen operis, ac legendi facultatem tribueret, rogaverunt. Nec mora; Angeli Dei coram viris sanctis scire legentibus, molam verterunt. Illoc audito, præfatus rex, eos liberos ad Rostatense monasterium reverti præcepit, ipsique in spirituali lætitia cum admiratione hominum, ac Dei laude redierunt.

3 Post aliquot vero annos Eugenius atque Tigernacus, cum præfati Mauenii, ac fratrum jussione, et oratione, ad Hiberniam navigave-

Sanctus a piratis ex Hibernia in Britanniam

a

b

c

d

e

F

et ex Britannia in Galliam abductus.

f

g

in patriam remittitur.

qui sæculo sexto
vixit

et secundum
Acta varus clarum
prodigium.

et præsertim
spiritu propheticum

qui ex Actis
S. Columbæ abbatis
confirmatur.

* Forte appensum

runi, et in Laguna monasteria fundaverunt; Eugenius qui in regione Cualand *h* locum sanctum, qui cella monachorum *i* vocatur, construxit, ubi ipse præcipuus pastor cum sancto suo cœnobio, in quo episcopi non pauci ac plurimi presbyteri fuisse referuntur, quindecim annis sine macula mansit et iuga, apud quem Coemgenius *k*, filius fratris ejus, abbas postea præclarissimus, psalmos didicit, ac postmodum inibi officium cellarii egit.

4 Deinde ut versus Aquilonalem Hyberniæ plagam ad verbum Dei disseminandum pergeret, divina monitus est revelatione, quod ipse tam graviter tulit, sed tamen jussionibus Dei inobediens esse noluit. Monachi vero, hoc audito, nimis tristes accesserunt ad eum dicentes: Pater sancte, te discessuro, quis noster abbas erit? Et ille ait: Unusquisque vestrum sit abbas, et prior, atque minister, ego vero quamvis absens corpore, præsens tamen spiritu vobis semper ero. Quod tacite dixeritis ego audiam, quod vero clare, quanto magis exaudiam? Quod veraciter completum est: non solum enim eantus, sed et voces quamvis parvas, quas illi in cella monachorum peccata confitendo proferebant, Vir admirabilis in Ardstratensi monasterio, quod multis passuum millibus ab alio distat, quasi in aurem dicerentur, audiebat.

5 In Aquilonales itaque Hyberniæ partes gressum direxit, ibique verbi divini frumentum, quod amplum attulit fructum, largiter seminavit. Ardstratense quoque monasterium, quod in illis partibus celebre habetur, ibidem fundavit. Tigernatus vero episcopus, cujus mentionem antea fecimus, divino instinctu ductus Laginiam deseruit, ac Septentrionales partes non multum a beati Eugenii monasterio remotas adivit, in quibus tam monasteria cum ejusdem Eugenii eoadjutorio fundavit, quorum celebrius Cluoincensense *l*, aliud Gaballinense dicitur; tertium vero SYLVA HUMILIS Latine potest vocari. Ii etenim sancti pontifices fœdus spirituale inierunt, ac multotiens cohabitabant.

6 Factum est aliquando, ipsis in Sylva humili commanentibus, quod Eugenius ad sua revertens, ab illo ad montem usque proximum deduceretur, ibique considerentes, priusquam ab invicem discederent, divinas inter se collationes haberent. Quibus finitis cum cordis tranquillitate, ab invicem recesserunt; minister vero Eugenii cyathum, ex quo ipse aquam benedictam super agros effundere solebat, in eodem monte per oblivionem reliquerat. Crastina itaque die per eandem reversi sunt viam, et illum, ubi reliquerant, repererunt. Res valde admirabilis, vulpes quædam foris, cum quo ille bajulabatur, dentibus comprehendens, sed pro meritis Sancti, cujus erat, viri, corrodere non valens, inventa est ibi mortua; corrigia vero inter ejus dentes fuit integra.

7 Interea Metheorum virgines Christi in monasteriolo, quod Rosscay dicitur, habitabant, quarum abbatissa Mosseram *m* dicebatur, ad quas pontifices præfati visitandas, ut solebant, aliquando venerunt. At Eugenius quemdam puerum, ministrum scilicet illarum monialium et suum, quædamque veniebant, fidelem ea die defunctum, per impositionem baculi sui, jussu sancti Tigernati, super corpus ejus positi, vitæ ac sanitati restituit.

8 Item rege quodam crudeli, nomine Amalgid, hastam quinque acuminum, nuper sibi fa-

ctam, in sanguine innocentium ritu gentili consecrare, imo exereere ^b volente, beatus Eugenius pietate commotus ad illum, ne inmane factus committeret, compescendum festinus perrexit. Impium tamen tyrannum, quin illud faceret, vel prece vel pretio vincere non potuit. Fecit ergo malo uti suo: nam ut Sanctus propheta ei tunc promiserat, tertia post hoc die eadem hasta confossus interiit.

9 Arias quidam, quem Bethanum vocabant, de monasterio ejus furtim sublatus, de faucibus novem fratrum, quod cum non furati sunt, contra ipsum perjurantium, Euganiæ gentis cum omni exercitu præsentem, ei illum proprio nomine vocanti, balatu clarissimo respondit. Sed pius Pater reos illos a rege præfato, ut morti traderentur, comprehensos, a corporis, et animæ perditione liberavit. Ipsos namque jam seculo tunc renuntiantes sibi adjunxit, qui nono die postea, horribili percussi sunt lepra.

10 Item centum aliquando utriusque sexus a piratis in oppido nomine Lettach convivando circumdati, miserunt ad Eugenium, ut cum adjutorio Dei, ad se liberandum veniret. Qui continuo per medias hostium turmas, ad oppidum veniens, nemini eorum comparuit, et illos in periculo mortis constitutos prius baptizavit; at deinde foribus apertis per media gentiliū castra sed a nemine ipsorum visos, se prædæce, duxit, ac sic Deo auxiliante, sospites mortem evadere fecit.

11 Ipso aliquando in saltu quodam magno, qui per sexaginta passuum millia in longum tendebatur, juxta flumen nomine Banna *n* iter agente, quidam leprosus mendicus, ei in medio itinere occurrit. Cui suos curruales equos in charitate postulanti, pro eadem illico dedit: pro quibus duos alios a Corporeo Cultratiensi episcopo, cui hoc revelatum est, ad se missos, post pusillum accepit. Librum itidem quatuor Evangeliorum, quem præfatus Corporeus ab eo ante Pascha tam prope imminens sibi dari postularat, utrisque facultatem, qualiter deferretur qualicumque necessitate non habentibus, beatus Eugenius in angustia positus in nocte paschali super altare suum posuit, quem angeli Dei tollentes, super altare Corporei protinus posuerunt.

12 Quodam die cellarius, ipso absente, monasterium egressurus cum quadam juvenula illecebrosa contulit verba, quibus auditis, pastor egregius, qui ea die a monasterio non parvo distabat interstitio, signum crucis illis opposuit, et in eodem momento cellarius æstimans se vocem Eugenii, versus illum cui initium; ISTUDUO IN DOMUM TUAM DOMINE, in ostio oratorii jam clare cantantis audire, monasterium festinus ingreditur, ac sic diabolica tentatio vitatur.

13 Eo itidem tempore per quemdam saltum, nomine Croibeth, mo ipsum comitante puero, iter agente, quinquaginta psalmos decantavit, ac deinde orationem Dominicam, usque ad SED LIBERA NOS A MALO dixit, et puero Amen respondente, omnes sylvæ de circumquaque ei respondentes, dixerunt AMEN.

14 Inter cetera Spiritus sancti dona B. Eugenius prophetiæ gratia satis abunde pollebat, de Columba quidem Celle *o*, quod nasceretur, qualis, quantusque sanctitate, et meritis futurus esset, provaticinatus est. Lugidio quoque Scenei filio, nobili viro, qui de genere Conalli, tili Neyl oriundus fuit, et Fiachne filio ejus, qui unum de monachis ipsius in ostio oratorii Ardstratensis monasterii,

b

foram etc

ctate

f. rex perjurat

confundit.

captivos liberal.

E

leprosum sublo.

ciat.

n

absentia eorum

sc. t.

F

ne inter alia

prodigia.

3

spiritu prophete

tico.

c

et ubi mortuum

resuscitavit.

m

percussit mortem prædicat.

A monasterii, patre in hoc consentiente, interfecit, mirabiliter prophetavit, ad eundem Lugidium ita dieens: De semine tuo nullus unquam regnabit, nullus sine macula corporæ deformitatis erit. Transactis ab hodie novem diebus, Fiachna filius unus morietur, et semen ejus numquam quinarum simul transcendet numerum. Deinde post mortem filii, eidem pœnitentiam agenti, et scrupulum argenteum, a se unoque suorum posterorum, tertio semper anno ipsi et successoribus ejus promittenti, et de ablatione regni a suis conquærenti dixit: Tui posteri, consilarii et judices regni erunt, at nullius in gente tua, nisi enim consilio eorum regnum stabit, quæ omnia completa sunt, et complentur.

variusque mi-
raculis clarus

15 Nec præterendum est, quod, quidquid homo Dei benedicebat benedictum erat, et quidquid maledicebat, maledictio ejus satis in eo apparebat. De hoc unum dabimus exemplum. Ad quoddam oppidum, in quo quinquaginta utriusque sexus jam homines epulabantur, vir venerabilis, ut ibi hospitaretur, vespere divertit. Sed ei hospitium negatur. Ipse autem nocte illa in jejuniis, et oratione, sub divo pervigil transegit. Ac deinde ait: In hoc loco convivium nunquam erit, et jugera, quæ circa hoc oppidum sunt, nullum utilem afferent fructum; quod usque hodie completur; erastina vero die natus de convivantibus illis, ejus nomen Caitne, et nomen uxoris Brig, duxit illum in domum suam, et pradium, quod operatoribus suis præparari fecerat, hoc est bovem et porcum octos, et vas plenum cervisiæ ipsi, ejusque comitibus, vultu hilaris apposuit, quibus benedictis, servi Dei refecti sunt, ac deinde gratias egerunt. His finitis, domum ac cellarium benedixit, et ait: hæc cibaria usquequo stolidum de eis proferatur verbum, non deficient, quod in re probatum est: illa namque a Kalendis Novembris usque ad Pentecosten non defecerant. Tunc enim quidam stultus ait: Male vivimus, quia toto hoc anno dimidio earne tantum vescimur; et ex illa die præfata cibaria disparuerunt.

16 His paucis de virtutibus beati Eugenii breviter dictis, de ipsius vitæ termino, qui præteriti non poterat, parumper loquemur. Quo termino appropinquante, annis maturis et meritis, gravi corripitur infirmitate, qua magis et magis ingrante, omne monachorum agmen convocatur, ac venerabile corpus sacro oleo ungitur, et exitus ejus Viatico non deficiente communitur. His finitis, duobus ehoris fratrum eum melodia hinc et inde psallentium adstantibus, anima sacra per manus angelorum redditur Christo, cui honor et gloria in secula seculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Franciscus Potterus in Compendio Annalium Hiberniæ, quod anno 1690 Romæ editum est, situm hujus provinciæ pag. 24 describit his verbis: Provincia hæc indigenis Leignigh, Britannis Leni, in antiquis Sanctorum Vitis Lagen, Angliæ Leinster, Latine Lagenia dicta, ad ortum tota maritima est, Hibernico mari adjacet:*

Angliæque objacet Conaciam versus, Sineo flumine ad occasum continetur, septemtrionale latus Louthensi territorio, Australe Momonia definitur. Deinde ibidem naturam regionis explicat, eamque in varia territoria dividit.

b *Quamvis Sanctus noster dicatur a Harro ex regio Lagenensium sanguine ortus, tamen apud Colganum tum paternam tum maternam ejus stirpem frustra quærsivi.*

c *Ab aliis hic Sanctus vocatur Tigernachus vel Tigernachus, et inter alios homonymos est ille episcopus Cluin-eosensis, cujus Vitæ Majores nostri die iv Aprilis illustrarunt; ubi etiam tomo I istius mensis pag. 402 captivitas ejus apud Britannos narratur.*

d *Neunyo iste, qui etiam Nennius, et ab Hibernis Mo-Nennius, aliisque nominibus appellatur, a Colgano ad diem i Martii inter Sanctos Hibernos refertur; sed nostri Majores illum eodem die inter prætermisissos collocarunt, tum quod de legitimo ejus cultu non satis certi essent, tum quod ipse Colganus fateatur, sese nonnullo incerta de illo tradere.*

e *Colganus in Actis Mo-Nennii pag. 439 de hoc monasterio, quod hic Rostatense, et alibi Rosnacense nuncupatur, fuse disserit, et contra quosdam errantes contendit, illud situm esse in Wallia, et appellatum fuisse Banchoresense, cujus etymologiam ibidem explicat.*

f *Alterius synonymi præsulis Hiberni Acta ad diem vi Martii Majores nostri ediderunt; hujus vero memoria, teste Colgano in notis ad Vitam S. Canoci pag. 313, colitur die ii Novembris, quo Acta ejus examinanda erunt.*

g *Per Armoricam regionem intelligitur Britannia minor, quæ est provincia Gallia, et quæ etiam Britannia Armorica cognominatur.*

h *Colganus in indice suo quinto sive topographico ad Triadem thaumaturgam Hiberniæ, meminit de populis Cualannis, qui orientalem Lageniæ partem incolebant, et quorum regionem Cualand hic indicari suspicor.*

i *Hibernice kill-manaeh vel kill-namanach, id est, cella monachorum, ut Colganus in Vita S. Natalis abbatis ad diem xxvi Januarii pag. 169 num. 4 testatur. Sed nomen illud pluribus Hiberniæ monasteriis olim commune fuit.*

k *Hic est S. Coemgenus, cujus Acta die iii Junii illustravimus, et qui ibi tomo I istius mensis pag. 312 dicitur Eogoino, id est, Eugenio ad disciplinam monasticam addiscendam traditus fuisse.*

l *Videntur illa monasteria in cathedras episcopales evasisse, aut episcopi ab illis cognomen traxisse: nam quatuor Magistri apud Colganum in notis ad Vitam S. Gildæ Badonici pag. 191 referunt, quod S. Tigernachus episcopus Cluin-eosensis obierit die iv Aprilis.*

m *Hæc et alia nomina propria, tum personarum, tum locorum, quæ nusquam invenire potui, eruditis Hibernis indaganda relinquo.*

n *Banna est piscosus fluvius in Ultonia, ut Colganus in indice topographico ad Triadem Thaumaturgam pag. 706 affirmat.*

o *Acta hujus S. Columbræ abbatis in Opere nostro ad diem ix Junii illustrata legi possunt.*

DE S. VICTORE CONFESSORE, ET VITENSI EPISCOPO IN AFRICA,

G. C.

COMMENTARIUS HISTORICO - CRITICUS.

§ I. Legitimus Sancti cultus, et error circa veram ejus cathedram correctus.

POST INITIUM
REGULÆ VI
L. G. Chiffletii
nostræ

Cum plerumque initio *Commentariorum nostrorum legitimum sanctitatis titulum vindicare consueverimus iis, quorum Acta illustramus, illud tanto magis hic faciendum esse judicavimus, quod aliqui de immemorabili hujus hodierni Sancti cultu dubitare videantur. Quare prius audiamus Petrum Franciscum Chiffletium nostrum, qui in Elucidationibus suis ad Historiam Wandalicæ persecutionis cap. xvi de cultu scriptoris ita disserit: Restat quæstio haud levis momenti, inquit, de Victoris nostri apothecæ, de qua hoc tantum dico, nullo me sat firmo antiquitatis testimonio fulcire illam posse. Scio in antiquis aliquot codicibus tribui Opus de Africana persecutione SANCTO VICTORI EPISCOPO. Sed hic titulus a librariis est, penes quos nulla est auctoritas Sanctorum canonum quemquam inscribendi. Mea quidem conjectura est, illum vitam sancte exegisse in Sardinia, cum esset primas Byzacenus, atque ibidem sepultum esse inter tot alios heroes vel advenas vel indigenas, de quibus multa collegit Jacobus Pintus in Opere de Christo crucifixo lib. 3 tit. 4, loco 12. Verum per initia octavi post Christum seculi, et anno dccxx (ut existimat Pintus) Sardiniam devastantibus Sarracenis, ita turbati sunt tot Sanctorum tumuli, ut maximæ illorum partis nulla restent certa vestigia, adeoque nec Victoris Vitenensis. Nec ulla sunt, quod sciam, veterum Martyrologia, aut ecclesiarum antiquæ tabulæ, quæ de illo Sanctorum fastis adscripto fidem faciant.... In hoc igitur totius antiquitatis silentio sacre Rituum Congregationi expendendum relinquimus, num Victor seu Vitenensis sive Uticensis episcopus, auctor Operis de persecutione Africana sub Geiserico et Hunerico Vandalorum regibus, rite vindicatus, et in Sanctorum canonem relatus censi possit.*

et Ruinartius
Benedictinus

2 Theodericus Ruinartius Benedictinus, qui anno 1694 Parisiis eandem Historiam Wandalicæ persecutionis postea edidit ac notis illustravit, huic Chiffletii ratiocinio fere consonat, dum in præfatione ad illud Opus num. 7 sic scribit: Majoris fortasse momenti esse nonnullis videbitur alia quæstio, quam idem Chiffletius movet, utrum scilicet Victor hujus Historiæ scriptor inter Sanctos aliquando relatus fuerit, aut publico aliquo cultu donatus. Ipsum certe iis sanctis confessoribus, qui sub Hunerici tyranni persecutione pro fidei Catholicæ defensione decertarunt, annumerari debere, nemo, ut puto, ulciciabitur. Quin et in veteribus codicibus manuscriptis SANCTUS VICTOR passim appellatur. Sed hæc erat veterum formula, qua hic titulus auctoribus ecclesiasticis, maxime episcopis, tribuebatur. Magis ad rem pertinet, quod ea de re in hodierno

Martyrologio Romano legitur, ubi die xxiii mensis Augusti hæc habentur: UTICÆ IN AFRICA DEATI VICTORIS EPISCOPI; quem Victorem Baronius in notis ad hunc locum monet cum ipsum esse, qui ob scriptam Wandalicæ persecutionis historiam celebris est. At Lucas Holstenius in Animadversis ad Martyrologium Romanum, hæc verba a recentioribus addita fuisse jure conqueritur, quæ re ipsa nusquam in antiquis codicibus reperire licet.

3 Primus, qui Victoris istius nomen in fastis sacris adscribendi occasionem præbuit, videtur fuisse Petrus de Natalibus, ut conjicit Chiffletius: hic enim die xx Aprilis Victorem episcopum Carthaginensem laudat, quem ait sanctitate et doctrina sub Anastasio imperatore floruisse, eique omnia opuscula attribuit, quæ Gennadius in Catalogo cap. 77 a Victore Cartennensi episcopo edita commemorat. Manrolicus abbas Petrum secutus, eadem die Victorem Carthaginensem episcopum, virum doctissimum, qui sub Anastasio imperatore claruit, celebrat, omisso Operum catalogo. Petrus Galesinius paulo aliter habet, nempe UTICÆ IN AFRICA SANCTI VICTORIS EPISCOPI ET CONFESSORIS, atque in annotationibus complures laudat Victores Africanos, quibus id elogium competere possit. At Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non habentur, habet solummodo, IN AFRICA SANCTI VICTORIS EPISCOPI, quem tamen in notis monet alium non esse a Victore Uticensi, qui Historiam persecutionis Wandalicæ conscripsit. Ex quibus omnibus patet, obscuram apud antiquos fuisse Victoris nostri memoriam, nec umquam nomen ipsius in fastis sacris locum habuisse; quod ei cum aliis compluribus viris sanctitate et doctrina celeberrimis commune est. Nec licet nobis ex incertis prorsus et dubiis monumentis Victori nostro nomen conciliare, qui solidas verasque laudes ob tam egregium Opus a se editum meretur; cujus præclaras virtutes, ut loquuntur doctores Colonienses, qui Bibliothecæ Patrum editionem procurarunt, pietatem, eruditionem, religionis zelum ad vivum expressas hoc in ejus Opere cernere licet. Ita illi, qui tamen ambo fatentur, hunc Historiæ Africanæ scriptorem in antiquis codicibus sanctum appellari, cujus tituli infra juverit meminisse.

4 Tillemontius tomo XVI Monument. eccles. pag. 598 impense laudat prædictam S. Victoris Vitenensis Historiam, in qua pietas auctoris, fervor Catholicæ fidei, aliæque virtutes elucet, et propter hæc omnia judicat, illum jure meritisimo inter alios sanctos antistites in Martyrologio Romano ad diem xxiii Augusti commemorari.

de immemorabili
hujus Sancti
cultu dubitant.

tamen alios
culti eum Sancti
adscripti
sunt.

A *vari. Libenter hac in re sequimur iudicium Tillemonii, quod congruit cum sententia eminentissimi Baronii, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 484 num. 128 sic scribit: Ad hoc usque tempus, ad Hunerici obitum scilicet, perduxit suam Victor de Wandalica persecutione Historiam. Porro ipse Victor particeps passionum, jugi confessione clarus, titulo sanctitudinis relatus reperitur in Romanum Martyrologium. Hic obiter observamus, hunc eminentissimum S. R. E. Cardinalem non innuere, quod ipse primus nomen S. Victoris hodierni in Martyrologium Romanum retulerit. Quinimo licet ultro concederemus, primum ætate hujus eminentissimi viri nomen S. Victoris nostri Martyrologio Romano inscriptum fuisse, quis sibi persuadeat, piissimum doctissimumque Baronum id sine expresso Romani Pontificis consensu fecisse, et rem tanti momenti, sine severa discussione, leviter executioni mandatam esse?*

et argumentis
quibusdam.

B *5 Quis præterea facile credat, nomen hujus incerti Sancti in Martyrologio Romano relinquendum fuisse post rigidum decretum, quod Urbanus VIII Pontifex anno 1625 circa publicum Sanctorum cultum edidit? Attamen hic S. Victor adhuc hodie in Martyrologio Romano annuntiatur, ac nominatim in editione anni 1630, cui præfigitur sequens decretum: Præsens Martyrologium iterum diligenter recognitum, auctum et emendatum, sacra Rituum Congregatio de ordine sanctissimi domini nostri Urbani Papæ VIII, imprimi mandavit per Andream Brogiottum impressorem Cameralem et Vaticanum, et venit ab aliis ubique locorum deinceps imprimi, nisi adinstar hujus Romæ impressi, nihil omnino addito, dempto vel mutato. Die xxiii Martii mdcxxx. An igitur Urbanus VIII et sacra Rituum Congregatio tunc adeo erant immemores constitutionis ante quinquennium editæ, ut hominem dubie sanctitatis in Martyrologio Romano relinquerent? An in recognito et emendato Ecclesie Martyrologio non correxissent illi censors errorem, qui ad ipsam legitimæ venerationis substantiam pertinebat, si Baronius ante annos triginta vel quadraginta duntaxat hunc Victorem sola sua auctoritate cum titulo sancti temere fastis ecclesiasticis inseruisset?*

C
ex decreto Ur-
bani VIII Pontifex
adductis.

C *6 Quare non dubitamus, quin Urbanus VIII Pontifex existimaverit, hunc publicum sancti titulum non adversari suo decreto, eumque Sanctum non voluerit comprehendi generali constitutione, quam in Bullario Romano Lucæti Cherubini tomo IV pag. 300 restringit et explicat, declarans, quod per superscripta præjudicare in aliquo non vult, neque intendit iis, qui aut per commune Ecclesie consensum, vel immemorabilem temporis cursum (id est ab elapsis centum annis ante hoc decretum, sicut idem Pontifex postea declaravit) aut per Patrum virorumque Sanctorum scripta, vel longissimi temporis scientia, ac tolerantia Sedis Apostolicæ vel Ordinarii coluntur. Hinc sequitur aliquam ex prædictis exceptionibus in S. Victore hodierno locum habere: quis enim nisi temere suspicabitur, quod Urbanus VIII illum Victorem cum titulo sancti in Martyrologio Romano contra constitutionem suam reliquerit?*

hunc titulum et
vindicamus

C *7 Itaque Pontifex ille censuit, istum Wandalicæ persecutionis Historiographum propter unam vel plures ex his rationibus in catalogum Sanctorum jure merito relatum fuisse. Sic etiam judicavit sacra Rituum Congregatio et omnes*

Urbani VIII successores, qui post varias Martyrologii Romani correctiones hactenus S. Victorem nostrum in possessione sua reliquerunt. Adde, quod hic pius Scriptor in antiquis Mss. codicibus cum epitheto sancti reperitur. Quamvis autem penes librarios non sit potestas adscribendi quemquam numero Sanctorum, sicut Chiffletius noster supra monet, tamen illa veterum librorum expressio communem sui temporis opinionem de sanctitate Victoris indicat. Dum vero Ruinartius asserit, hinc sanctitatis titulum scriptoribus ecclesiasticis ac præsertim episcopis tribui consuevisse, nimis generaliter proponit axioma, quod sæpe fallit: nam Hieronymus, Gennadius Massiliensis, Isidorus Hispalensis, Ildefonsus Toletanus in Catalogis virorum illustrum sæpius hunc titulum omittunt, cumque vix tribuunt etiam istis scriptoribus ac episcopis, qui certe ab immemorabili tempore in Ecclesia Catholica coluntur. Nihil ergo certi ex hac fallaci regula contra sanctitatem Victoris nostri inferri potest. Jam videmur huic Africanæ persecutionis Historico debitum sancti titulum satis superque vindicasse, et ideo ad aliam quæstionem progredimur.

E *8 Non magnopere miramur, hac die in Martyrologio Romano Uticæ in Africa beati Victoris episcopi memoriam annuntiari, quavis hic evidenter in loco assignando erratum sit: nam a sesqui sæculo plures etiam eruditi putabant, S. Victorem hodiernum fuisse Uticensem in Africa episcopum eo tempore, quo Wandali Ariani Catholicos atrociter persequebantur. At primus hunc errorem detexit Chiffletius noster et in Elucidationibus ad Historiam Wandalicæ persecutionis cap. vii demonstravit, hunc S. Victorem Vitensi in Africa ecclesie tunc præfuisse. Chiffletium secutus est Ruinartius, et in præfatione ad eandem Historiam num. 4 sententiam illius confirmat his verbis: Porro hujus Historiæ auctorem fuisse episcopum quemdam Africanum, nomine Victorem, nullus unquam in dubium revocavit. At de ejus sede non una fuit omnium sententia: libri quippe editi, alii Victorem Uticensem, alii Vitensem præferunt. Prævaluisse tamen videbatur etiam apud viros eruditos eorum opinio, qui Uticensem appellabant, cum Utica civitas omnibus notior esset, quam Vitensis, quam nemo fere noverat.*

E
Corrigitur error
eorum

F *9 Verum posteaquam ex Notitia Africanæ compertum fuit, Victorem episcopum Vitensem Wandalicæ persecutionis temporibus in Africa floruisse, qua tempestate Uticensis episcopus, non Victor, sed Florentinus dicebatur, ut ex eadem Notitia patet, tunc nemo non assensus est, Victorem, præclari hujus auctorem Operis, Vitensem esse appellandum. Neque dixeris, Florentino Uticensi in exilio apud Corsicam defuncto Victorem forte fuisse substitutum, qui hanc historiam descripsit: istæ enim meræ sunt conjecturæ, quæ codicum manuscriptorum auctoritati prævalere nequaquam possunt; præsertim cum episcopis tunc defunctis nullos alios in his tumultibus fuisse substitutos constare videatur. Porro qui Victorem Uticensem pro Vitensi intruserunt, id commiserunt ex ignoratione sedis Vitensis, cujus loco Uticensem sibi notam substitutionem suam reliquerunt, mendum in antiquis exemplaribus irrepsisse suspicati; sed eadem vocum affinitate, qua alios delusos fuisse existimabant, sese ipsi deluserunt. Merito itaque a Petro Francisco Chiffletio Societatis Jesu presbytero, Victori Vitensi episcopo,*

F
qui hunc Praesulem perperam
Uticensem

AUCTORE
G. C.

episcopo, tanquam suo vero ac legitimo auctori Historia Africanæ persecutionis restituta est. Quam quidem viri eruditi sententiam non modo amplectimur, sed adeo certis et indubitatis argumentis propugnari posse censemus, ut neminem ei unquam in posterum esse refragatarum arbitremur: id enim exigit a nobis omnium eudicum manuscriptorum unanimis consensus, quorum ne unus quidem ex iis saltem, qui hactenus visi sunt, Victorem Uticensem istius Operis auctorem præfert. Deinde ex diversis Mss. codicibus probat hanc constantem S. Victoris Vitensis appellationem, et numero sequente suspicatur, Reinhardum Lorichium fuisse primum omnium, qui Colonia anno 1537 memoratam Historiam persecutionis Wandalicæ sub nomine Victoris Uticensis edidit, et alios in errorem induxit.

pro Vitensi

10 Denique Pagius in Critica historico-chronologica ad Annales ecclesiasticos eminentissimi Barouii anno 484 num. 21 eandem Chiffletii et Ruinartii opinionem propugnat, eorumque argumenta contraxit hoc modo: Baronius Victorem Vitensem auctorem librorum quinque de persecutione Africanæ, errore tunc communi, vocat

B Victorem Uticensem episcopum in provincia Proconsulari. Verum Chiffletius loco laudato cap. vi ostendit, certum esse, Victorem fuisse Vitensem episcopum, quæ provincie Byzacenæ civitas cum ignota esset recentioribus librariis, hi mendam in antiquis exemplaribus suspicari, et nominum ac vocum delusi affinitate, Uticensem pro Vitensi reposuerunt. In codice Carthusiæ Portarum Ms. bonæ notæ, ipso Operis initio legit Chiffletius: INCIPIT PROLOGUS IN HISTORIA PERSECUTIONIS AFRICANÆ EDITA A SANCTO VICTORE PATRE VITENSIS EPISCOPO. Idem ego legi in duobus Mss., quorum alterum in bibliotheca Colbertina, alterum in bibliotheca monasterii sancti Martini de Campis, in urbe Parisiensi siti, asservatur.

onomiarum.

11 His adde, in libello Notitiæ episcoporum Africae, qui sub Hunerico persecutionem sustinere in Catalogo episcoporum provincie Proconsularis legi: FLORENTINUS UTICENSIS; sed in indice præsulum provincie Byzacenæ ita scribi: VICTOR VITENSIS NON OCCURRIT. Quare Uticensis ecclesia ad provinciam Carthaginensem, Vitensis vero ad Byzacenam pertinebat, et tempore persecutionis Africanæ Victor noster Vitensis episcopus erat, Florentinus Uticensis. Ex his abunde manifesta est utriusque cathedra istius Africanæ distinctio, et origo erroneæ confusionis facile detegitur. Sed jam breviter discutienda est alia controversia, quum ab annis triginta scriptor quidam Gallus movere cepit, nempe utrum hic S. Victor Vitensis ab altero homonymo ejusdem sedis episcopo distinguendus videatur.

§ II. Quis Sanctus ille fuerit, quæ gesserit, quando et ubi obierit.

Dontia opinio
em G. C. cujus
dam anonymi

Pariſiis anno 1708 prodit dissertatio Gallica, cujus auctor anonymus contendit, Victorem Vitensem episcopum, qui anno 484 collationi Carthaginensi non interfuit, distinguendum ab alio Victore Vitensi, qui priori in cathedram successit, et Historiam persecutionis Wandalicæ conscripsit, ut in Ephemeridibus Trivultianis ad annum 1709 art. 52, sive pag. 677 et se-

quentibus refertur. Anonymus in hac hypothesi D assertit, Victorem historicum Wandalicæ persecutionis duntaxat anno 487 ad cathedram Vitensem evectum fuisse, quando Guntabuntus rex Wandalorum et Hunerici defuncti successor pacem Catholicis Afris utcumque restituit. Novam istam opinionem suam auctor præcipue probat hoc modo: Historicus Wandalicæ persecutionis sæpe indicat, sese interfuisse iis rebus, quæ Carthagine et alibi sub Hunerico persecutore contigerunt. Non est autem verosimile, quod episcopus Vitensis tempore tam periculoso ecclesiam suam deseruerit, et in aliena diœcesi commoratus fuerit; ergo distinguendi sunt duo Victores Vitenses episcopi, quorum unus alteri successit. Hoc est præcipuum novi systematis argumentum, quod etiamsi non contemnendum esse fateamur, tamen ob rationes jam afferendas amplecti non audemus.

13 Imprimis scriptor historię Wandalicæ mense Junio anni 481, quo S. Eugenius ad cathedram Carthaginensem ardore populi evectus est, auduit recitari decretum Hunerici regis, et cum aliis episcopis electioni præsulis Carthaginensis sub tam turpi conditione restitit, ut ipse lib. II Historiæ suæ num. 2 in editione Ruinartiana testatur his verbis: Quod edictum dum nobis præsentibus, quarto decimo Calendarum Juliarum universæ ecclesiæ legeretur, gemere cepimus mussitantes, eo quod meditantibus dolos malorum esset futura persecutio preparata; et ita legato dixisse probamur: Si ita est, interpositis his conditionibus periculosis, hæc ecclesia episcopum non delectatur habere. Gubernat eam Christus, qui semper dignatus est gubernare. Quam suggestionem legatus accipere neglexit. Simul et populus, ut tunc fieret, ut ignis exarsit, ejus erat clamor intolerabilis, qui nulla posset ratione sedari. Quandoquidem historicus hic se ipsum a populo distinguit, nobis admodum sit verosimile, eum tunc episcopum Vitensem fuisse. Præterea sæpius indicat, sese aliis episcopis familiariter adstitisse, ut per decursum hujus Commentarii videbimus.

probabilis
putamus.

* Al Gubernat

14 Quapropter supra propositum auctoris anonymi argumentum nos nondum movet, ut admittamus duos Victores episcopos Vitenses, quorum posterior historicus priori ignoto immediate successerit: potuit enim unicuique S. Victor Vitensis diœcesim suam relinquere propter varias justasque rationes; puta, quod prævideret certum captivitatis aut exsilii periculum, si in sua diœcesi mansisset. Cum autem in ecclesia sua ab hostibus Arianis tutus non esset, forte voluit Vir sanctus illas Africae provincias ignotus et occultus peragere, in quibus procella persecutionis acris desavebat, ut Catholicos in fide confirmaret, et vexatis Christi confessoribus opem ferret. Id vero ipsum diligenter ac pie fecisse, postea ostendemus. In antiqua Notitia præsulum Africae apud Ruinartium pag. 131 discrete legimus, Victorem Vitensem anno 484 in collatione Carthaginensi non occurrisse. Certe hæc ejus absentia optime congruit cum Historia Wandalicæ persecutionis, in qua S. Victor nullum verbum facit de sua ibidem præsentia, licet illam in aliis rebus gestis exprimere consueverit. Haec cum Tillemontio in Monumentis ecclesiasticis tomo XVI pag. 597 probabiliter existimamus, S. Victorum Vitensem numerandum esse inter viginti octo istos præsules Africae, qui clam fugerunt.

unicum duntaxat
fuisse Victor
em Vitensem.

P

15 Simile quid innuit eruditissimus Emanuel Schelstratius,

unquam scripsit
com Historiam
Wandalicam.

Schelstratius, dum in Ecclesia Africana, disert. IV cap. IV num. 4 sic scribit: Extat sæpius in Notitia, quod aliqui episcopi hic essent relegati, et in fine post omnium enumerationem: HIC RELEGATI NUMERO TRECENTI DUO. Cum autem Victor VITENSIS NON OCCURRIT, sed in quodam Africæ loco manserit occultatus, putarem ego per hoc hic intelligendam esse Africam ipsam, quam colonatus jure ad excolendum agros accipi jussit Ilnericus pro iis, qui non jurarant; reliquos vero jurantes, Illderium post obitum Ilnerici successurum, jussi sunt in Corsicam insulam relegari, ut ligna profutura navibus dominicis incidere. Ita ipse Victor Vitensis lib. IV de persecutione Wandalica, ex quo etiam constat, plures CCCXIV orthodoxorum sanctos, ut loquitur Marcellinus Comes, fuisse relegatos fugatosque: fuerunt enim tunc temporis trecenti quadraginta octo episcopi, qui Carthaginem adveniant, ex quibus CCC extra civitates suas per Africæ provincias dispersi terram incolebant; quadraginta vero sex ligna in Corsica cedere coacti erant. Hisque si addas viginti octo, qui effugerant, passum unum et confessorem unum

B

cum octuaginta octo, qui ante conventum Carthaginensem vitam finierant, efficiunt numerum quadringentorum sexaginta sex episcoporum, in omni Africa anno CCCCLXXXIV sedes habentium. Propter has congruentias admittimus unum duntaxat S. Victorem Vitensem, eumque Wandalicæ persecutionis scriptorem, ejus aliqua gesta jam ex scriptis ejus excerptimus.

12 quæ scribitur

16 Videtur S. Victor noster fuisse curiosus et cautus indagator miraculorum, quæ tempore Geiserici regis Ariani per merita sanctorum in Africa patrabantur, quandoquidem occasione sanctæ Mariæ in Historia Wandalicæ persecutionis lib. I num. 10 ita scribit: Miraculum hoc et voce omnium celebratur, et nobis ille, ad quem custodia pertinebat, eum sacramento testatus est ita fuisse. Numero sequente ejusdem libri de aliis sui temporis martyribus hæc habet: Ubi usque in hodiernum diem non desinit ingentia miracula Jesus Christus Dominus noster operari; nam nobis beatus quondam Fanstus Buronitanus episcopus attestatus est, cæcam quamdam mulierem illuminatam fuisse, ubi ipse aderat præsens.

ejus potatem.

C

17 Quanta autem charitate Sanctus noster fovit ac consolatus sit confessores Christi, qui in persecutione Wandalorum crudelia eorum odia experiebantur, ex sequentibus erui potest exemplis. Primo Valerianum episcopum et senem octogenerium, quem Geisericus barbaro exsilio multaverat, intrepide invisit, ut ipse lib. I Historiæ suæ num. 12 narrat in hunc modum: Tunc etiam sanctus Valerianus Abbenzæ civitatis episcopus, dum viriliter, Sacramenta divina ne traderet, dimicasset, foras civitatem singularis jussus est pelli; et ita præceptum est, ut nullus eum neque in domo neque in agro dimitteret habitare; qui in strata publica multo tempore nudus jacuit sub aëre. Annorum autem erat plus octoginta, quem nos tunc indigni in tali exsilio meruimus salutare.

et modo

Wandalicam

18 Deinde circa annum 483 S. Victor comitatus est innumerales Christi confessores, quos Ilnericus rex terribili exsilio damnaverat, et pœnam Felicis episcopi frustra lenire tentavit, ut lib. II ejusdem Historiæ num. 8 refert his verbis: Quibus autem prosequar fluminibus lacrymarum, quando episcopos, presbyteros, diaconos et alia ecclesiæ membra, id est quatuor

millia nongentos septuaginta sex ad exsiliū eremi destinavit? In quibus erant podagrici quamplurimi, alii propter ætatem annosam lumine temporali privati. In quorum erat numero beatus Felix Abbiritanus episcopus, habens jam in episcopatu quadraginta quatuor annos, qui paralysis morbo percussus nec sentiebat quidquam, nec penitus loquebatur: de quo nos maxime cogitantes quod non posset jumento portari, suggestimus, ut a suis rex peteretur, ut saltem eum prope moriturum Carthagini esse juberet, quia ad exsiliū nulla posset ratione perducī. Quibus ita fertur tyrannus cum furore dixisse: Si animali sedere non potest, jungantur boves indomiti, qui eum colligatum funibus trahendo perducant quo ego præcepi. Quem ex transverso super burdonem vinctum, quasi quemdam ligni truncum, toto itinere portabamus.

19 Ibidem numero sequente iter gloriosorum exsulum describere pergit hoc modo: Congregantur universi in Siccensem et Larensem civitates, ut illic occurrentes Mauri sibi traditos ad eremum perducerent. Supervenientes igitur Comites duo subtilitate damnabili blandis sermonibus cum Dei confessoribus agere cœperunt: Quid vobis, inquit, videtur, ut ita pertinaces sitis, et domini nostri præceptis minime obtemperetis, qui esse poteritis in conspectu regis honorabiles, si ejus festinetis facere voluntatem? Statim illis ingenti vociferatione clamantibus, et dicentibus; Christiani sumus, Catholici sumus, Trinitatem unum Deum inviolabiliter collemur, includuntur graviori quidem, sed adhuc latiori custodia, ubi nobis copia dabatur introire, et verbum admonitionis fratribus facere, et divina mysteria celebrare. Opportune enimvero Sanctus noster in tam periculosa tentatione generoso istos Christi confessores verbo exhortationis ac divinis mysteriis confirmavit. Sed ex hoc loquendi modo nunquam improbabiler colligimus, S. Victorem tunc dignitate episcopali præditum fuisse, quavis hæc Arianos lateat.

commiseratio
nis affectum
erga afflictos.

E

20 Denique post alia Catholicæ fortitudinis exempla sanctus Historicus ibidem num. 10 graphicè depingit, quomodo constantes illi Christi confessores in angustum ac terribilissimum locum detrusi fuerint, et ipse nihilominus aditum ad eos invenerit: Jactantur confessores Christi super invicem, inquit, angustia coartante, unus super alium, ut agmina locustarum, et ut proprie dicatur, ut grana pretiosissima framentorum. In qua constipatione, secedendi ad naturale officium nulla ratio sinebat; sed locum stercoreis et urinae, urgente necessitate, ibidem faciebant, ut ille tunc fetor et horror universa generum genera superaret: ad quos aliquando, dato ingenti munere Mauris, dormientibus Vandalis, vix clam admitti sumus intrare; qui introeuntes, veluti in gurgite luti, usque ad genua cœpimus mergi. Post hæc Sanctus noster miserorum consolator discedentes inde gloriosos exsules ulterius comitari prohibitus est, ac rediit Carthaginem, ubi audiit dolosum regis Ilnerici edictum, quo omnes episcopos Catholicos in annum sequentem convocabat, ut fidei suæ rationem redderent. Sed ipse ad eam collationem Carthaginensem non venit, quia forte præagiverat infelicem illius eventum, quem experientia postmodum confirmavit.

utrasque casta
tes.

F

21 Quid interea S. Victor noster egerit, ubi latuerit, unquam ex Africa discesserit, ignoramus. Tantummodo scimus, illum anno Christi 487 conscripsisse

ANNO 487
per hanc
Historiam.

AUCTORE
G. C.

conscriptisse *Historiam Wandalicæ persecutionis, ut initio Operis sui indicat his verbis*: Sexagesimus nunc, ut clarum est, agitur annus, ex quo populus ille crudelis ac sævus Wandalicæ gentis, Africæ miserabilis attigit fines, transvadans facili transitu per angustias inaris, qua inter Hispaniam Africamque aquor hoc magnum et spatiosum bisseis millibus angusto se limite coartavit. *Ex his verbis Chiffletius noster in Elucidationibus ad Opusculum primum cap. iv sic recte disserit*: Tempus, quo hæc *Historia conscripta est, indicavit auctor ipso Operis initio sexagesimum annum, ex quo Vandali in Africam ex Hispania trajecerant. Porro hic transitus cum a Prospero in Chronico notetur, Illeio et Ardabure consulibus, hoc est, anno æræ Christianæ quadringentesimo vigesimo septimo, ad hunc numerum addito sexagenario, prodibit hujus Operis elaborati annus quadringentesimus octogesimus septimus. Ruinartius in Præfatione ad idem Opus num. 8 circa hanc epocham cum Chiffletio consentit.*

licet locus scrip-
tionis incertus

22 *Sed neuter convenit cum Cotelerio circa locum, in quo sanctus Scriptor Historiam suam exaravit: nam Chiffletius asserit, S. Victorem Constantinopoli de persecutione Wandalica scripsisse. Cotelarius autem tomo III Monumentorum ecclesiæ Græcæ in notis ad Vitam sancti Sabæ, hanc assertionem improbat, et potius existimat, Sanctum nostrum in veteri Epiro, quæ regio Wandalis subjecta erat, tempore exsiliij conscripsisse Historiam suam, eaque occasione illam dedicasse cuidam discipulo Diadochi, qui Diadochus in eadem provincia episcopus Photices fuisse dicitur. Denique Ruinartius loco proxime citato Præfationis, relata utriusque sententia, suam opinionem ita profert: Verum si conjecturis uti licet, mihi verisimilius videtur, Victorem in Africa historiam suam exarasse; multa quippe habet passim, quibus innuit, se in exteris regionibus non versatum fuisse, cum hanc scriberet. Nos incertis hæc conjecturis examinandis diutius immorari nolumus, cum ex iis nihil certi elicere possimus.*

fuitque ⁱⁿ provin-
cialiter primas

23 *Magis ad Sancti nostri notitiam et gloriam spectat primatus Byzacænæ provincia, quem Chiffletius noster in Elucidationibus ad Historiam Wandalicæ persecutionis cap. ix ei vindicat sequente ratiocinio: Hunc ipsum Victorem Vitensem episcopum censui primatem postmodum fuisse provinciæ suæ Byzacænæ, cujus est mentio in Vita sancti Fulgentii, ab eo in episcopum Ruspensem ordinari jussi. Nec vanis indicis: nam (ut ad Ferrandum pluribus explicuimus) in*

Africa extra provinciam proconsularem, cujus caput Carthago, variæ erant ac desultoriæ primæ sedes, et seniore eujusque provinciæ episcopum sequebantur; seniore, inquam, non ætate, sed promotione sive ordinatione; qui idcirco senis appellatione designari solebat, adeo ut promiscue aut senex aut suæ provinciæ primas, aut primæ sedis episcopus nuncuparetur.

24 Jam sic ratiocinor. Notitia Bizacena tres omnino Victores episcopos repræsentat; Narensis tertio decimo loco; Vitensem sexto et quadagesimo; primo et centesimo Gauvaritanum. Christi anno CCCCLXXXVII, quo scribebat Victor Vitensis, decem jam sublatis erant ex episcopis Byzacenis, iique (ut verosimilius) seniores atque infirmiores; qui si primi decem fuerant, quos recenset Notitia, ex eo Victor Narensis in reliqua episcoporum serie tertium locum, Vitensis treagesimum sextum, Gauvaritanum primum et nonagesimum obtinuit. Jam vero satis constat, Victoris primatis Byzaceni mandato Fulgentium Ruspensibus ordinatum episcopum anno Christi DVII, vicesimo anno post quadringentesimum octogesimum septimum. Per hos igitur viginti annos longe est probabilius obisse ex episcopis Byzacenis quinque et triginta, qui Victori Vitensi, quam duos, qui Narensi, aut omnino nonaginta, qui Victori Gauvaritano decedere potuissent. Qua ratiocinatione conjicio, eundem esse Victorem Vitensem episcopum, a quo persecutionis Africanæ descripta est *Historia, qui et viginti post annis fuit primas Byzacenus.*

Byzacena
venerunt.

25 *Ruinartius in laudata Præfatione num. 6 ex hac Chiffletii sententia concludit, confessionis titulum ipsi (nimirum S. Victori nostro) deberi, non solum quod sub Hunerico cum ceteris fuerit exagitatus, aut certe quod Trasamundi violentia e sede fuerit abreptus, sed etiam quod exsul pro Christi fide e vivis excesserit: Victorem enim Byzacænæ primatem in Fulgentii Vita laudatum, quisquis demum fuerit, exsulem obiisse colligitur, quod eo tempore, quo, pace Ecclesiæ restituta, episcopis in suas sedes redire licuit, non Victor, sed Liberatus Bizacænæ provinciæ primatum obtineret. Tillemontius in Monumentis ecclesiasticis tomo XVI pag. 599 et 799 eandem Chiffletii opinionem censet valde probabilem, et cum alius existimat, S. Victorem Vitensem anno 507 vel 508 in Sardiniam relegatum esse, ibique ante annum 517 in exsilio obiisse. Nos in hac hypothesis mortem ejus post initium seculi sexti superius in margine assignavimus. Hæc sunt præcipua, quæ de S. Victore Vitensi colligere potuimus.*

et in Sardiniam
exsulavit.

A

D

DE S. JUSTINIANO EREMITA ET M.

IN LEMENEIA INSULA ANGLIÆ.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

Locus martyrii, ætas Sancti, cultus ab immemorabili tempore, Acta, et quædam discrepantes eorum circumstantiæ.

CIRCA ANNUM
DLXX AU DEL.
Hic Sanctus in
Angliæ insula,

In hac obscuri nominis insula, quæ Cambro-Britanniis vicina est, et nunc vulgo Ramsey vocatur, Sanctus in titulo propositus magnam vitam partem tradidit, varias virtutes exercuit, et tandem gloriosam martyrii lauream invenit. Camdenus pag. 838 Britanniarum inter alias vicinas Angliæ insulas de situ et nomine hujus ita disserit: Inde in Penbrochiensis agrum flexu GRESHOLME, STOCKHOLME et SCALMEY occurrunt satis graminosæ et thymo agresti admodum lætæ. SCALMEY Plinii fuisse SILIMNUM olim existimavimus; sed hanc nobis veritas jam immulavit sententiam. SILIMNUM enim illum Plinii, LIMNI Ptolomæi, ex verbi cognitione verisimile est; hanc esse Britannorum LYMEN ipsum pro me vocabulum edocet, cui Anglus hodie novum nomen, RAMSEY scilicet, inscripsit.

Cambria seu
Wallia vicina,

2 Hæc sancti Davidis episcopali sedi objacet, ad quam spectat, et Justiniani cujusdam viri sanctissimo fato, superiori seculo imprimis celebris erat, qui cum ex Britannia Aremorica in feracissimum Sanctorum seculo huc se recepisset, et totus Deo defixus diu solitarius vixisset, tandem a servulo peremptus, in martyrum catalogum fuit relatus; in cujus Vita hæc LEMENEIA insula sæpius vocatur: quæ quidem appellatio cum Britannico nomine LIMEN, quo hic locus ipsis Britannis innotescit, ejus oscitantiam notat, qui proxime superiorem insulam LIMNOM Ptolomæi facit, quam Britanni nunc ENILY, Angli BERDSEY nominant, id est, INSULA AVIUM. Joannes Spedus lib. 1 Theatri Britannici cap. III (istud Opus Philemon Hollandus ex idiomate Anglico Latinum reddidit) in mappa geographica Comitatus Penbrochiensis, inter paginam 101 et 102 situm ejusdem insularum versus mare Hibernicum ipsis curiosi lectoris oculis exhibet.

post mortem
sæculi VI floruit,

3 In hac insula post initium sæculi septimi S. Justinianus pie vixit, ut colligimus ex ætate illorum Sanctorum, quibuscum familiariter conversatus est, et quos Usseus in Antiquitatibus ecclesiarum Britannicarum cap. XIV, sive pag. 527 istius Operis ita recenset: Danielis et Davidis æquales Justinianus, Kynedus, Thelias et Paternus fuisse memorantur, quorum in Sanctilogio Britanniarum Johannes Tinnuthensis (indeque in Johannis Capgravi Nova Legenda Angliæ) Vitæ descriptæ exstant. Justinianus, relicta Britannia minore, patria sua, in insula LEMENEIA (quæ Ptolomæo LIMNUS, Britanniis LYMEN, Anglis RAMSEY nominatur) una cum Honorio regis Thefrici filio religiosam vitam egisse, ibique a servulo demum peremptus, ad portum a suo nomine vocatum sepultus, indeque ad ecclesiam Menevensis insulæ adjacentem a Davide translatus fuisse dicitur. Deinde breviter

Augusti Tomus IV.

aliorum æqualium Sanctorum gesta commemorat, et in Indice chronologico, sive pag. 1139 mortem S. Davidis Menevensis antistitis ad annum Christi 544 refert.

4 Etiam Harpsfeldius inter sex prima sæcula Historiæ ecclesiasticæ Anglicanæ cap. XXVIII eundem S. Justinianum sæculo sexto alligat, eunque sequenti coronat elogio: Justinianus claro genere, insigni doctrina, sacerdotisque dignitate amplificatus, in Britannia solitudinis contemplationisque divinæ studiosus, patria relicta, alibi vitam duxit, et inter alios Davidis episcopi consuetudine jucundissime usus est; similem enim (quod habet proverbium) agit Deus ad similem: ejus sanctitatem non ferens daemon, nefarios quosdam excitavit, qui nescio qua rabie affecti innocentem et sanctum Virum trucidarunt. Corpus ejus per Davidem ad Meneviam delatum est. Usseus in Indice chronologico proxime citato ad annum Christi 529, sive pag. 1133 de Sanctis illis coarctis obiter ita meminit: Justinianus et Honorius in Ramscia insula, Kynedus in Gowera occidentali claruisse dicuntur.

ut scriptores
Angli

5 Quare corrigendus est Joannes Wilson in utraque Martyrologii sui Anglicani editione, ubi die XXIII Augusti cædem et sepulturam S. Justiniani anno Christi 486 diserte consignat. Hunc chronologicum Wilsoni errorem videtur Alfordus noster observasse, dum in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonice ad annum Christi 516 num. 11 sic scripsit: Scio, Martyrologium nostrum ad diem XXIII Augusti, Justiniani hujus martyrii referre sub annum Domini CMLXXXVI; sed quoniam Davidis sancti faciendæ est mentio, cui Justinianus a sanctiori concilio fuisse videtur, ideo melius cum Davide conjungitur. Deinde, riora S. Justiniani gesta excerpit ex Actis, et ibidem num. 13 de chronotaxi illorum sic disserit: Hæc omnia, adventum scilicet sancti Justiniani in Britanniam, Honorii occursum, et Davidis de eo notitiam circa hæc tempora (nempe annum Christi 516, in quo Alfordus hic versatur) evenisse putamus. Reliqua, quæ de Justiniano a Capgravo narrantur, licet posteriora sint, placeat nunc adnectere, quia nullo certo tempore consignantur. Nos ea post hunc Commentarium prævium in ipsis Actis legemus.

adv. rursus opi-
nionem Wilsoni

6 Infamis apostata Balrus occasione Honorii, quem inter scriptores Britanniarum numerat, Centuriæ decimæ, cap. VI de hodierno Sancto nostro mentionem facit his verbis: Honorius Camber, Trethrauci filius, virtutis et eruditionis ornamenta lucida a Davide Menevensi archiepiscopo sanctissimo præceptore (ut Lelandus habet) sanctissimus discipulus accepit eo loco, quo terræ extensio Occidentem Cambriæ terminat. Adja-

passim traduntur

AUCTORE
G. C.

ect extensioni insula, ambitu parva; at fama maxima, cui nomen antiquitus a Græca origine LIMENUS fuit; nunc vero RAMESEGA. Hic vitam Honorius illustris parcam ac duram exegit. Justinianus ex Britannia Armoricana Davidis gratia hic appulit. Incola humanissime cum Davide Menevensium chorus eundem salutaturus. Piratae postea vim insulae inferentes, Justinianum occiderunt. Martyrii loco nomen SCOPULUS repernotus, a morbis Dei beneficio percuratis dictum est. Sic, dum Honorium restitimus, commode et Justiniano tantumdem præstitimus. Hæc omnia Lelandus. Claruit Honorius anno salutis nostræ DLX, sub Maglocuno Britannorum rege; sed ejus perierunt scripta. *utinam Balæus hanc parcam ac duram Honorii vitam imitatus esset? Tunc certe uxoris aut potius concubinae duenda causa monasterium suum et fidem Catholicam non deseruisset. Si quis plura nosse velit de sacerrilego illo monacho et sacerdote, consulat Pitseum in Prolegomenis ad illustres Angliæ scriptores, ubi pag. 53 et sequentibus impudentiam istius transfugæ vivis coloribus depingit.*

B
Et ita ante un-
niam Christi
Mortuus est.

7 Porro oportet Honorium diu S. Justiniano contubernali suo superfuisse, si ille adhuc anno Christi 560 claruerit, ut Balæus affirmat: nam S. David præsul Menevensis, qui S. Justinianum honorifice sepelivit, anno Christi 544 mortuus est, ut Usserius, Alfordus, et Majores nostri in Commentario prævio ad Acta S. Davidis die prima Martii, sive tomo I istius mensis, pag. 40 et 41 probarunt. Hinc tamen nondum scimus determinatum tempus, quo Sanctus noster hodiernus ad Superos migravit, quamvis id certe ante obitum sancti Davidis contigerit. Cum vero Usserius in supradicto Indice chronologico ad annum Christi 529 asserat, S. Justinianum cum sodali suo Honorio tunc adhuc in insula Ramseia claruisse, probabiliter in hac hypothesi putamus, illum anno Christi 530 vel 540 eireiter e vivis excessisse. Quopropter initio Commentarii hujus in margine duos hos annos disjunctive notavimus, eum S. Justinianus circa alterutrum occisus fuerit, ut eruitur ex utraque Usserii chronologia, quam superius assignavimus.

C
Martyr ille im-
memorabilem
cultum habuit.

8 Ex hæcenus dictis et relatis eruditus lector facile colligit, hunc Sanctum ab immemorabili tempore publicam populi venerationem habuisse: nam scriptores Angli, tum Catholici, tum heterodoxi, sanctitatem hujus Viri laudant et agnoscunt. Cum his conspirant recentiores Martyrologi, inter quos Richardus Wiltfordus in Martyrologio suo Anglico ad diem v Decembris annuntiationem et elogium ejus ex Actis longioribus excerptis. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, eundem sanctum Martyrem die xxiii Augusti breviter annuntiat his verbis: In Anglia sancti Justiniani monachi et martyris. Etiam Wilsonus hæc die annuam ejusdem Sancti memoriam in utraque Martyrologii sui editione celebrat, et Acta ipsius Anglice contrahit. Quamvis auctoritas recentium Martyrologorum non sufficiat ad immemorabilem vel legitimum cujusdam Sancti cultum probandum, tamen hic observari meretur, quod Anglicum Wiltfordi Martyrologium anno Christi 1526 Londini typis excusum fuerit, adeoque ferme centum annis primum notissimumque Pontificis Urbani VIII decretum de cultu Sanctorum præcesserit.

9 Præterea Richardus Wiltfordus, qui in su-

pra laudato Pitsei Opere de illustribus Angliæ scriptoribus pag. 695 vir probitate morum et bonarum litterarum laude spectabilis appellatur, hæud dubie Martyrologium suum ex antiquis et fide dignis monumentis collegit. Hoc autem Martyrologio usa est ecclesia Sarisburiensis, ut Anglice legitur in annotatione mensi Januario præfixa, quæ Latine sic sonat: Hic incipit Martyrologium juxta usum ecclesiæ Sarisburiensis, et uti legitur in Sion, cum additionibus. Quid hic sibi velit Sion, intelliges ex Pitseo, qui pagina proxime citata elogium laudati Martyrologi ex ordine his verbis: Richardus Wiltfordus Ordinis divæ Brigittæ monachus Anglus in cœnobio non longe a Londino, quod Sion dicitur. Post elogium Pitseus inter alias ipsius lucubrationes Martyrologium Sanctorum et additiones ejusdem recenset. Quis autem facile credat, Clerum Sarisburiensem, tum adhuc probe Catholicum, sine maturo examine Martyrologium istud suscepisse, et in eo Sanctos novos aut incertos honorasse? Quare probabilissime concludimus, Sanctos in hoc Martyrologio notatos ab immemorabili tempore publicam venerationem adeptos esse. Denique Joannes Timmuthensis sæculo xiv Acta S. Justiniani concinnavit, et sæculo xv Capgravius ex eo novam Legendam suam Sanctorum Angliæ collegit, ut apud Pitseum aliosque bibliographos videre est. Cum igitur uterque iste hagiologus de antiquo S. Justiniani cultu testimonium reddat, et ambo centum ac pluribus annis ante decretum Urbani VIII floruerint, sine scrupulo judicavimus, huic sancto Martyri locum in Opere nostro concedendum esse.

ut probatur ex
Martyrologio
Wiltfordi.

10 Jam monuimus, Acta S. Justiniani martyris a Joanne Timmuthensi conscripta fuisse, de quo Caveus in Historia Litteraria part. II pag. 285 tradit sequentia: Joannes Timmuthensis, qui aliquando JOANNES PECCATOR nominatur, gente Anglus, Timmuthæ in Northanumbranorum finibus ad ostium Tini fluminis villæ non ignobilis vicarius, et Ordinis Benedictini ad sanctum Albanum monachus, claruit anno MCCCXVI. Cum ecclesiarum archiva et monasteriorum bibliothecas perscrutasset, veterumque scriinia evolvisset; ad historiam ecclesiasticam illustrandam animum adjecit, virtutemque et pietatem per priorum exempla posteris commendare satagens, plurimorum Sanctorum Vitas litteris mandavit. Deinde post assignatas Angliæ bibliothecas, in quibus illud Opus adhuc ineditum conservatur, quomodo Capgravius ex eodem Joannis Timmuthensis hagiologio Legendam suam composuerit, indicat his verbis: De hac lucubratione non ramos quosdam, sed plenam, quod aiunt, vindemiam, reportavit Joannes Capgravius in Catalogo Sanctorum Angliæ, cujus Operis non tam auctor quam exscriptor audire meruit.

ac ipsius A-ctis.
quæ Joannes
Timmuthensis

11 Caveo consentit Henricus Whartonus, dum in Appendice ad Historiam litterariam Cavei pag. 89 de Capgravio sic scribit: Joannes Capgravius, gente Anglus, patria Cantianus, Ordinis Augustiniani in cœnobio Cantuariensi monachus, et post adeptum Oxonii doctoratus gradum Provincialis, Ilmfredo Gloestriæ Duci a sacris confessionibus, ac summe familiaris. Claruit anno MCDL, et inter theologos ævi sui Anglos principem locum tenuit, in solutos ecclesiasticorum mores acriter detonare solitus. Obiit Linnæ apud Nordovolgios die xii Augusti, anno MCDLXIV, Edwardo IV rerum potito, et apud Augustinianos sepultus est. Sic quidem Ba-

et Capgravius
collegerunt.

læus

A læus et Josephus Pamphilus. Pitsæus vero, eui suffragantur Vossius et Miræus, illum sub Richardo demum tertio, anno MCDLXXXIV obiisse prodit. Scripsit Catalogum sive Legendam Sanctorum Angliæ, quæ typis excusa prodit Londini MDXVI in folio. Historiam illam expilasse dicitur Capgravius ex ingenti et pulchro admodum volumine ejusdem argumenti, quod in bibliotheca Cottoniana Ms. asservatur. *Ex hac editione Londinensi Vitam S. Justiniani post hunc Commentarium recudemus.*

et ex quibus aliquos circumstantias.

12 *Quamvis ætas horum biographorum sufficiat ad probandum immemorabilem sancti Martyris hodierni cultum, tamen ideo non statim leviter fidem adhibemus omnibus prodigiosis miraculis, quæ forsitan illi in obviis schedis invenerunt, aut simpliciter ex populari traditione nararunt. Hinc Alfordus noster occasione S. Justiniani et æqualium ejus in Annalibus ecclesiæ Anglo-Saxonice ad annum Christi 516 num. 10 lectorem ita monet: Hi vel in Britannia nati, vel ibi eum magna sanctitatis opinione defuncti, memoriam sui ad hæc tempora promiserunt. Sed qui Vitam eorum ex variis collegerunt, in nescio quæ miracula impingentes, fallendo potius otio, quam rerum gestarum veritati studuisse videntur. Illud satis constat, Justinianum, relicta Britannia minore, patria sua, in insulam Lemeneiam, una cum Honorario, regis Thefrici filio, religiosam vitam egisse.*

forian Honorio

cum scriptis aliorum conferrimus.

13 *Nunc obiter indicabimus aliquam minoris momenti discrepantiam, quæ circa statum sancti Martyris et auctores eadè ejus occurrit inter Martyrologos aliosque scriptores Anglos, qui de Sancto nostro hodierno breviter meminerunt. Imprimis ignoramus, quo fundamento Richardus Witfordus in Martyrologio suo supra laudato hunc Sanctum Anglice vocet episcopum, cum de dignitate illa episcopali scriptores alii prorsus sileant. Quod autem ad interfectores ipsius attinet, de iis ferme tot sunt sententiæ, quot capita: nam Camdenus supra citatus asserit, a servulo, Usserius a servis, Balæus a piratis in insulam Lemeneiam irruentibus illum occisum fuisse. Witfordus et Acta inferius edenda numerum homicidarum illorum exprimunt, eosque tres servos appellant. Singularis est opinio Wilsoni, qui in utraque Martyrologii sui editione affirmat, homicidium istud a tribus Fratribus (Anglice by three of the brethren) perpetratum fuisse. Forte per Fratres hic intelligit monachos laicos, qui in monasteriis quodam modo serviunt, et ita modus ille loquendi cum Actis, quæ tres servos exprimunt, utcumque conciliari poterit. Jam nihil superest, nisi ut Acta hic recudenda consuetis Annotatis illustremus.*

C

ACTA

Collectore Joanne Capgravio,

Ex Legenda Sanctorum Angliæ, Londini anno 1546 impressa, fol. CCI et CCII.

Hic Sanctus ex Britannia minore

Sanctus Justinianus ex nobilissima Britannicæ minoris prosapia originem duxit: qui a puer-

ritia studiis litterarum traditus, et mirabili scientia inter clarissimos gentis suæ doctores claruit *a*. Suscepto enim sacerdotii gradu divinum officium fideliter exequabatur; et tale tandem divinum oraculum audire meruit: Egredere de terra tua, et de cognatione tua, et de domo patris tui. Quod Vir sanctus intelligens, adjunctis sibi quibusdam sociis, navem coreis contextam et vimibus conscendit, Deum jugiter exorans, ut ad terram cum adveheret, in qua vitam solitariam ducere posset. Et tandem ad terram nomine Cormer *b* applicuit; ubi per aliquod tempus moram faciens, cæperunt jam multi ejus exemplo mundum relinquere, et ad sancti Viri magisterium festinare. Sed in brevi, sicut primo a Deo ei mandatum fuerat, ut de terra et de cognatione sua egrederetur: similiter secundo ei dictum fuit, ut illam relinqueret mansionem.

AUCTORE
JOANNE CAPGRAVIO.
VIOL.

b

2 Tunc naviculam ingressus mari et ventis se committens venit ad insulam, quæ tunc insula Lemeneia vocabatur. In qua vir Deo devotus Honorius, regis Thefrici *c* filius, relictis quæ in mundo sunt, Deo totum se exhibebat. Receptus itaque hospitio benigne, tanto pietatis exerevit ardore, ut locum suum et mansionem sancto Viro traderet, ut lucrands Christo animabus absque ullo invigilaret incommodo. Videns itaque beatus Justinianus locum viris religiosis aptum, et ab omni seculari strepitu remotum, Petitioni tuæ, inquit, assentirem, si soror tua eum sua pedissequa cubiculum habeat a nobis remotum. Quod quibusdam incredulis vertebatur in derisum.

ad insulam
Wallia vicinam
naviavit

c

3 Sed eum facundia et venustas sanctæ prædicationis, et fulgor tantæ claritatis beato Viro complaceret; Pater, inquit, sancte, ut tua dulci et honesta perfruar societate, sororem meam in aliam regionem transmittam. Soror itaque beati Honorii, sumpta sanctorum virorum benedictione et licentia, in longinquas regiones abscessit. Ibi eum ad eum plurimi convenirent, illuminati verbo fidei cum salute animarum redibant. Cum autem fama tanti Viri ad beatum David *d* perveniret: novitate et adventu tanti Viri exhilaratus, per nuntios eum evocans, ut ad se venire dignaretur suppliciter exorabat. Ille vero accelerans a beato David honorifice suscipitur: placuitque tam beato David, quam sancto Justiniano societate et orationibus hinc inde fulciri: et suscepit eum sanctus David in confessorum et vitæ suæ post Deum custodem. Et mansuenculas, quas eligebat tam in insula quam extra insulam, ei et fratribus ad ipsum conlucibus concessit.

ubi pœ vivens

d

4 Quadam autem die, cum in insula orationi et lectioni operam daret, navigantes quoque in lembo quodam advenerunt, et festinantes ad ipsum dixerunt: Ecce, quem amas, infirmatur, mandans ut ad ipsum postposita omni mora acceleres. Ille autem, audita cari sibi in Christo infirmitate, ad lembum properavit, et Psalmes psallere incepit. Cum autem remigandu ad maris medietatem venisset, tunc demum eos facie elevata conspexit deformiores, quam homines, quos videre consueverat, et elare illos malignos spiritus esse, intellexit. Tunc septuagesimum numerum Psalmum manibus oculisque in cælum elevatis, scilicet DEUS IN ADJUTORIUM, incepit. Et cum secundum ejusdem Psalmi versiculum, CONFUNDANTUR ET REVEREANTUR, QUI QUERUNT ANIMAM MEAM, decantaret: tamquam corvi nigri volantes evanuerunt: sicque Dei

et a demumibus frustra tentatus.

F

AUCTORE
JOANNE CAPORA
VIO.
e

impie propter
justitiam occidi-
tur.

f

Dei fretus adjutorio in petra quadam ab infimo maris divinitus elevata ad terram evectus est e; sanctum vero David, quem maligni spiritus instrum asserebant, sanum et incolumem invenit.

5 Videns igitur humani generis hostis a Viro sancto, se victum, et quod nec erebris assultibus attentatum superare, nec malignis suggestionibus a divino servitio ipsum valuerit segregare; alias artis suæ dolosæ machinationes conlinxit, virnsque suum in Viri sancti servns tres f infudit. Furere deinde servi correpti, non solum magistri sui monita salutaria contemnentes, quibus ipsos ad laborem exercendum hortabatur, ne vitam ducerent otiosam: verum in ipsum irruentes ad terram prosternunt, et caput ejus crudeliter amputare non formidant. Loco vero, quo sanctum caput super terram cecidit, fons irriguus aquæ limpidissimæ de rupe protinus scaturiens emanavit: cujus aqua ab agrotantibus hausta salutem corporum confert universis. Quidam nomine lonas, in lacteo potu dato sibi veneno, ventrem mirabiliter in tumorem conversum habuit, et sumpta aqua illa ranam vivam statim evonmit, et totus tumor ventris evanuit. Ille vero B iniquitatis filii post scelus iniquitatis commissum, se lepra percussos, et divinam in se conversam evidenter ultionem perceperunt. Progressi inde cum gemitu et planctu ad quemdam scopulum pariter devenerunt, qui usque in hodiernum diem SCOPULUS LEPROSORUM nuncupatur. Ibi postmodum ipsi lugubres, et corpora sua gravibus suppliciis torquentes, et mutuis verberibus flagellantes, in dolore pariter et ærumna quamdiu vixerant, vitam in maxima pœnitentia coneluserunt, et delictorum veniam meritis sancti Justiniani consequi meruerunt.

et post mortem
varios mira uls
elaret.

6 Magnis enim majora succedunt miracula. Nam corpus beati Martyris capite truncatum illico surgens, et caput inter brachia sumens g, ad littus maris descendit, et supra mare ambulans, ad portum a nomine suo vocatum transmeavit, et in loco, quo nunc ecclesia in honore ipsius dedicata consistit, cadens in terram jacuit, et ibidem sepeliri meruit. In eadem autem ecclesia, qua corpus Martyris sancti quiescit, Salvator noster miracula multa ostendere dignatus est. Infirmi enim illuc accedentes, a qua-

cumque detenti infirmitate, incolumes et sani, D gratias Deo referentes, ad sua redeunt. Sanctus vero episcopus David passionem dilecti sui, et omnem rei eventum non ignorans, divina revelatione admonitus, cum fratribus suis corpus sanctum ad ecclesiam Menevensis cum hymnis et canticis detulit, et in sarcophago novo honorifice collocavit h.

h

ANNOTATA.

a Videtur hic Sanctus ipsis popularibus suis ignotus esse: nam Albertus le Grand aliique scriptores Britannicæ Armoricæ, quos consului, nullam de illo mentionem faciunt.

b Nescimus, utrum hic locus ad Britanniam minorem an ad majorem pertineat. Etiam apud geographos universales eundem locum frustra quæsi.

c Whartonus post præfationem ad Angliam sacram tomo II pag. xxxi exhibet successionem regum Wallensium ex Annalibus Menevensibus. Sed ibi primo loco collocat regem Arthurum, qui anno 542 obiit. Alios antiquiores Walliæ vel Cambriæ reges hactenus invenire non potuimus, ita ut de rege illo Thefriauco nihil certi dicere liceat. Forsan iste rex Walliæ reperitur in impressis Walliæ Annalibus, quos Camdenus in descriptione Britannicæ pag. 554 assignat, et qui nobis desunt.

d Majores nostri die 1 Martii vitam hujus S. Davidis ediderunt, ut in Commentario prævio monuimus.

e Vir intelligo, quid sibi hic velit petra ab infimo maris divinitus elevata, qua Sanctus ad terram evectus est, cum lembus adesset, de cujus jactura nullum verbum.

f In fine Commentarii prævii de variis sententiis circa hos tres servos sat multa retulimus.

g De hac capitis gestatione et similibus prodigiis consuli potest Papebrochius noster tomo VI Maii pag. 88, et in Responsionibus suis ad articulum xi ½ v num. 33.

h Ex illa honorifica sepultura aliisque præcedentibus liquet, Sanctum nostrum ab immemorabili tempore publicam venerationem habuisse.

C

F

DE S. VEREDEMIO EREMITA CONF.

IN TERRITORIO UCETIENSI GALLIÆ,

J. P.

SYLLOGE.

§I. Dissertatio de unico an duobus Veredemiis sen Veredemis.

FORTE CIRCA AN-
NUM DCL.
Etiam: diff. de
sci

Ucetiæ, urbs Galliæ Narbonensis Gregorio Turonensi, quæ et Utica quibusdam, hodie Uzès, urbs Galliæ in Occitania inferiori, episcopalis sub archiepiscopo Narbonensi, Ucetiensis tractus caput, et Ducatus titulo insignita, tribus leucis distans a Nemauso in Septentrionem, et sex ab Aveuione in occasum. Descriptio est Baudrandi. Hujus urbis territorium vita anachoretica illustravit S. Veredemius, vel Veredemus, unusne et idem, atque hoc die re-

petitus, de quo jam pridem apud nos tractatum est tomo III Junii, die xvii, pag. 411, quique postea factus est episcopus Avenionensis; an alter synonymus, a die xx, et xxi Augusti inter Prætermisssos ad hunc diem dilatus? Hanc controversiam examinare, intricatæ difficultatis res est; decidere autem, laboris non erigui. S. Veredemus, episcopus Avenionensis, apud nos loco citato innectitur sæculo octavo, et tomo primo Galliæ Christianæ editionis novissimæ columna 802 dicitur

A dicitur a S. Agricola delectus successor anno 700, et ecclesie Avenionensi præfuisse usque ad annum 22 istius sæculi.

Veredemum

2 In Vita S. Egidii abbatis refertur S. Veredemius eremita hodiernus vixisse cum isto Sancto, nec non cum S. Cæsario Arelatensi episcopo, qui floruit sæculo secto. Verum contra istam Vitam tot sunt querelæ, ut non videatur posse solidum præbere fundamentum, quo in ratione temporis hic Veredemius ab altero distinguatur, cum in eadem Vita sint anachronismi, qui omnem ei auctoritatem adimant, sicut observat noster Longuevallius in Historia ecclesie Gallicanæ tomo II, lib. v, pag. 333. Ante hunc auctorem Mabillonius tomo I Annalium Benedictinorum ad annum Christi 542, postquam egisset de S. Cæsarii episcopi Arelatensis obitu, virtutibus, præclaris factis et epitaphio, num. 27 scribens de Egidio ejus discipulo, hæc Actis S. Egidii abbatis censuras inurit: Is est Egidius, qui una eum Messiano notario mox laudato Romam directus a Cæsario est, ut libellum Symmacho Papæ offerret ad renovanda privilegia sedis Arelatensis. (Vide Concilia apud Labbeum tomo IV

B columna 1319.) An vero idem sit Egidius abbas ille Græcus et sanctus, qui monasterium in Septimania prope Nemausum in valle Flaviana construxit, ab ejus nomine postea nuncupatum, res non adeo perspicua est.

ab alio

3 Illic quidem in omnibus ejus Actis tam editis quam ineditis dicitur ex Græcia, unde oriundus ex regia stirpe erat, tributis in pauperes facultatibus, in Galliam accessisse ad Cæsarium Arelatensem episcopum: sed cum deinde Aurelianos a Carolo Francorum rege accitus fertur, hoc primum si admiseris, alterum respuendum est: cum Cæsarius, qui unus Arelatensi ecclesie præfuit, ducentis annis præcedat Carolum Martellum, primum eo nomine principem Francorum. Idem itaque fuerit Egidius Græcus abbas, quem Cæsarius eum Messiano direxit ad Symmachum Papam. Is, si qua vulgatis ejus Actis fides, transmissio Rhodano se adjuvit Veredemio eremite. Deim secretiorem in locum penetravit: ubi eum cervæ lacte pasceretur, a Flavii Gotthorum regis venatoribus, cervæ ad eum fugiente, deprehensus fuit; idemque postea Flavio auctor fuit condendi cænobii, quod ipse rexit. Dicebantur quidem Flavii omnes Gotthorum reges: sed cum omnes Arianae sectæ addicti fuerint, quis putet, Amalaricum, qui tempore Cæsarii Septimaniam obtinuit, aut quemvis alium de condendo monasterio cogitasse? Ad hæc, monasterium istud multo post tempore conditum dici debet, quam Egidius, transmissio Rhodano, discessit a Cæsario: nec Egidius ante conditum monasterium abbas fuit. Et tamen libellus seu epistola Symmacho Pontifici Cæsarii nomine oblata est ad Egidio jam abbate, ET MESSIANO NOTARIO.

synonymo

4 Ex his colligitur, quam intricata sint, et nullius pæne momenti hæc Acta, his mendis quidem expurgata a Fulberto, episcopo Carnutensi, in Officio sacro, quod de Egidio composuit; sed nullo pæne relato historico facto, nisi quod eum Græcum fuisse, et in Galliam accessisse dicit. Hæc sunt castigationes, quibus Mabillonius animadvertit in Acta S. Egidii abbatis, quæque nobis materiam ministrabunt die 1 Septembris, quando eadem Acta examinabuntur, secundis curis hæc accusationes, et, si quæ supersint alia, discutiendi. Interim abunde liquet,

ut ad propositum redeamus, non posse concludi satis perspicue ex hujusmodi Actis præsentem controversiam de uno an duobus Veredemis. Atque hæc quidem prima et præcipua est difficultas.

AUCTOR

J. P.

5 Altera in eo posita difficultas est, quod Castellanus, diligens alioqui Sanctorum refossor, ut ita dicam, et indagator, sententiam suam de duobus Veredemis diversis revocaverit. Nam etiamsi in suo Martyrologio universali ad diem xvii Junii annuntiaverit Avenione S. Veredemum (S. Vrime) episcopum, S. Agricoli successorem; dicens ejus reliquias esse ibidem in ecclesia Metropolitana, ab eoque ad diem xx Augusti destinaverit S. Veredemum solitariam, illum signans in dicecesi Uectiensi, cujus reliquie sunt Uectiæ, in dicto Martyrologio, quod anno 1709 editum est: de duobus tamen an uno Veredemis dubitare se scripserat anno 1706, uti patet ex ejus litteris Gallicæ huc datis tunc mense Octobri, de quibus etiam apud nos inter Prætermisissos ad diem xx Augusti, in hanc sententiam nos movens: Videmini die xvii Junii S. Veredemum (S. Vrime vel Verime) episcopum Avenionensem distinguere a Veredemio anachoreta Uectiæ, qui die xxiii Augusti in ista ecclesia colitur. At D. Sauguin Canonicus Avenionensis mihi significavit, esse unum eundemque, cujus quædam reliquie Uectiæ conservantur. Hoc si verum sit, die xx, vel xxi, aut xxiii Augusti verosimiliter ejus reliquie ab Uectiensibus receptæ fuerunt, et disciplinatus S. Egidii, qui ei adscribitur, esset fabulosus, aut ætas S. Egidii ad initium sæculi octavi differenda esset.

episcopo distin
gu re

6 Hæc e litteris Castellani; qui dubitationem suam commutavit in veram ac affirmatam retractionem, quando in Sanctorum indice, qui habetur ad calcem laudati Martyrologii, ab eo ponitur pag. 1179 S. Veredemius episcopus Avenionensis xvii Junii; deinde vero pag. 1182 Vrime (Veredemius) honoratus Uectiæ, idem qui Veredemius. Unde patet, unicum duntaxat ab eo agnosci Veredemum episcopum Avenionensem; synonymo Uectiensi ad priorem retracto tanquam ad unum et eundem Sanctum. Habes, lector, duas difficultates, quæ eo faciunt, ut unus et idem sit Veredemius hodiernus eremita cum synonymo episcopo. At nunc expendendæ sunt rationes, quæ suadent, unum ab altero esse diversum.

Avenionensi:

7 In hac diversitatem propendit jam pridem Henschenius noster, quando ad dictum diem xvii Junii de S. Veredemio episcopo Avenionensi ista ab eo recitantur e Gonono: In loca, ubi solitariam vitam duxit, cerni adhuc eremitorium una tantum lenæ a civitate Avenionensi. Et mor reponit ista: Quæ latius a Gonono in Vita ad hujus honorem conscripta habentur, dum quæ magnam injiciunt difficultatem, dum dicitur natione Græcus, ibidem in spelunca degens excepisse S. Egidium e Græcia venientem, et una simul diu vixisse, et miraculis claruisse. Quæ sunt accipienda de S. Veredemio anachoreta, cujus celebris memoria in breviario ecclesie Uzeticensis agitur die xxi Augusti. Debet hic vixisse tempore S. Cæsarii episcopi Arelatensis, anno DCLIII vita functi, apud quem dictus Egidius aliquamdiu vixerat, antequam ad S. Veredemium anachoretam accederet. Proinde nobis suspecta sunt, quæ de S. Veredemio episcopi vita anachoretica apud dictum Gononum, et in Vita S. Agricoli referuntur. Omittimus proinde Vitam hujus episcopi Latine excusam apud Gononum pag. 160,

F

veris tamen

542

AUCTORE
J. P.

pag. 160, et Gallice apud Simonem Martin in sacris reliquiis deserti pag. 471, tamquam recentiorum compositionem, in qua discerni non possunt vera a falsis, certa ab incertis. *Hactenus Henschenius.*

rationibus

8 *Carolus le Cointe in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo I ad annum 531, num. 11 duos affirmatissimis verbis Veredemios distinguit, erroris accusans eos, qui ambos in unum solum conflant: Qui volunt, inquit, Ægidium serius in Galliam venisse, duos statuunt Cæsarios Arelatenses episcopos, quorum posteriorem exeunte septimo seculo sedisse tradunt, et ut opinioni suae fidem concilient, Veredemium eremitam, quocum Ægidium in territorio Ucetiensi vixit, confundunt cum altero ejusdem nominis eremita, qui pontificatum Avenionensem incunte seculo octavo gessit. Unum dumtaxat agnoscimus Cæsarium, duos autem Veredemios, quorum alter Cæsario æqualis fuit; alter post annos ab obitu Cæsarii centum ac sexaginta diecesim Avenionensem gubernavit.*

probabilibus

9 Veredemius eremita, quem Ægidius adiit; natione Græcus fuit, relicta patria in Galliam venit, solitariam vitam in pago Ucetiensi duxit. Migravit ad Deum xiii Calendas Septembres, quo die colitur ab Ucetiensibus sub titulo confessoris non pontificis. Hæc observantur a Gonono lib. 3 de Vitae patrum Occidentis, in notis ad Vitam S. Veredemi seu Veredemii episcopi, longæque diversa sunt ab Actis istius Veredemii, qui solitudinem, Avenione una tantum leuca distantem incoluit, ex eremita creatus est Avenionensis episcopus, annua festivitate celebratur xv Calendas Julias, et in argentea capsula super majus altare primariæ Avenionensis ecclesiæ requiescit. *Quid de vita ipsius solitaria jam pridem senserit Henschenius, supra vidimus; quæ res utramque se habeat; duos admittit Cointius Veredemios, ætate distinctos, nec non dignitate episcopali, qua unus illorum insignitus fuerit, non vero alter: hodiernus item fuit anachoreta, secundum ea, quæ jam sunt dicta, ac postea dicentur; vita autem anachoretica synonymum Avenionensis tam suspecta fuit Henschenio, ut ne locum quidem eidem dederit in Opere nostro.*

suaderi videtur.

10 De ætate, qua floruit S. Ægidius abbas ex professo tractare, etiamsi non sit hujus loci, sed alterius, ad diem nempe primam Septembris; interea tamen nonnulla hic notanda veniunt per anticipationem, cum ab hujus ætate pendeat ætas S. Veredemi hodierni. Bollandus noster in suppellectile litteraria, quam de S. Ægidio asservamus, hæc nobis de præsentis argumento reliquit observationes manu sua scriptas: De ætate, inquit, S. Ægidii controversia est. In Vita dicitur venisse Arelatum ad S. Cæsarium, qui circa annum D sedit. Dicitur deinde Flavius Gothorum rex ei monasterium condidisse. Deum mentio fit Caroli Francorum regis cum eo collocuti. Sigebertus ad annum dccxv illum refert, et Petavius eum secutus in Rationario temporum, atque hic ex Ms. Pragensi Bernardus Guido. Saussayns quoque ad idem tempus refert, et venisse ait ad S. Cæsarium II Arelatensem episcopum, quem ait in Appendice pag. 1220 antea S. Porcarii in Lirinensi monasterio discipulum ac successorem fuisse. Egisse S. Ægidium addit cum Carolo Martello. Flavii regis Gothorum non meminit.

duos fuerit

11 Alii (Catellus in Languedocia pag. 453

ait certum esse, ac plura habet de ejus monasterio) simplicius ad S. Cæsarium celeberrimum venisse putant; egisse cum Clodoveo I. Sed cum forte C solum positum esset, posteriores pro CLODOVEO CAROLUM legerunt. (*Cointius ad an. 542, num. 26 Caroli loco ponit Childebertum.*) Gothi tunc ea loca tenebant, et, licet Ariani, tamen viris sanctis benefaciebant. *Has Bollandi, uti et superiores Cointii observationes conferre dignetur lector eum difficultatibus, quas præmittimus supra ex Mabillonio et Castellano contra Veredemium hodiernum, et, secluso partium studio, æqua lance expendat, an nihil inde reluceat probabilitatis pro vera et reali ejusdem Sancti existentia, et ad S. Ægidii Acta defendenda utrumque, in quibus illa fundatur. Frustra vero recurritur ad S. Cæsarium Arelatensem episcopum hujus nominis secundum, qui utpote numquam fuerit in rerum natura; uti superius indicabant Mabillonius et Cointius: quibus adde catalogum præsulum Arelatensium in Gallia Christiana tomo primo ante citato, ubi columna 534 ponitur S. Cæsarius, ac deinde in dicti Catalogi serie nullus post hunc alter comparat. Idem fit in diptychis ecclesiæ Arelatensis apud Mabillonium tomo III Veterum analektorum pag. 432 et 433, ubi in annotatione, Unus, ait, ponitur Cæsarius, nullus octavo seculo, contra Sigebertum, aliosque, qui sanctum Ægidium ad id tempus referunt. Ipsamet esse non dubitamus Ægidium abbatem, qui Symmacho Papæ libellum obtulit cum Messiano notario, in gratiam ecclesiæ Arelatensis. Vixerunt itaque sæculo sexto SS. Cæsarius Arelatensis ac Ægidius abbas; vixit utriusque synchronus S. Veredemius eremita, secundum Acta ejusdem abbatis; atque adeo nimis remotus a sæculo octavo, quo vixit synonymus episcopus, quam ut hic ab isto non fuerit diversus.*

Veredemios.

12 Acta porro ista, quæ accusantur ab eruditis, sed quæ ex conjecturis Bollandi modo allatis jvari utrumque posse videntur, ad eone sunt certo sublesta fidei, et fabulosa in omnibus, ut ea, quæ rebus Ægidianis immixta memorant de S. Veredemo solitario, sint expungenda tanquam apocrypha et commentitia? Enimvero non video equidem me ad hoc certo adigi. Verum ne nimis præmaturam de illis censuram proferam, eorum examen remitto ad diem 1 Septembris. Interea temporis, fac illa suis laborare defectibus ac nervis, quod revera nimis sæpe accidit in Actis pluribus aliis, quæ ex bonis facta sunt mala, eo quod stupidus aliquis interpolator imperitam eis manum admoverit; visum tamen mihi est hætenus, historiam nostri S. Veredemii, Vitæ laudati sancti abbatis insertam, ex antiqua sua possessione non ejicere, et expungere; sed adhibere ad narranda ea parva, quæ de S. Veredemo solitario ad posteros pervenere, exemplum sanctus Cointii, qui de S. Ægidii ad eum adventu ex ipsis Ægidii Actis scribit ad annum 531, num. 10.

F

A

§ II. Cultus S. Veredemii confessoris et eremitæ; lectiones propriæ; Vitæ fragmentum, et Sancti ætas.

Cultus ejus apud Uctienses diebus variis: hac r. r. notatur Sanctus in Martyrol. novo Presertim:

In libello excuso, in ejus initio multa folia desiderantur, et cui a tergo inscriptum lego Breviarium Uccencie antiquum. Deest annus impressiois; postquam præscriptum esset, quidnam legatur in Octava Assumptionis Deiparæ Virginis, annotantur ista fol. 339: Eodem die in natali sancti Veredemii confessoris ix lc., cujus Officium in crastinum Octa. beatæ Mariæ celebratur. Et dicitur Officium de communi unius confessoris non episcopi. Sed Lectio viii et ix dicuntur de Evangelio vigiliæ B. Bartholomæi, uti præscribitur fol. 340. Hic observo, Officium illud ibidem ordinari non in translatione reliquiarum S. Veredemii, sed in natali, et confessoris, non episcopi. Quæ aperte pugnant cum is, quæ dicebat supra Castellanus num. 5. In directorio pro ecclesia Cathedrali et diocesi Uctiensi anni 1681 ad diem xxvii Augusti notatur festum S. Veredemii eremitæ Uctiens. conf. ritu semiduplici. In altero directorio pro dictis locis, quod editum est anno 1686, eadem indicantur. Martyrologium Parisiense, anno 1727 editum, hac die xxiii Augusti Veredemium nostrum ita annuntiat: In pago Uctiensi Galliæ Narbonensis, sancti Veredemi solitarii, diserte illum distinguens a synonymo Avenionensi episcopo, quem retulerat die xvii Junii. Quod de novo est contra Castellannum, et si qui sint alii, qui ambos in unum conflant.

Oratio propria, a lectiones

14 Nunc transcribamus, quæ in allegato mox breviario de Sancto nostro leguntur. ORATIO. Deus, qui nobis tanto munere de beato Veredemio confessore tuo providere voluisti: quem ut luciferum nescientem occasum de partibus Orientalibus mittere ordinasti: concede propitius, ut ejus meritis et precibus æterna præmia percipere mereamur. Per. AD MAT. LECTIO I. Veneremur, fratres sanctissimi, confessoris Veredemii, quæ in præsentibus habemus, pignora, et ejus solennitatem anniversata * celebritate recolentes, qualiter de transmarinis partibus in hoc Uzetico pago dextera Dei perduxerit, dicamus nos, audite et vos.

C. f. anniversaria

LECTIO II. Hic sanctus Veredemius cum cœpisset condelectari legi Dei, id est, amorem habere in semetipso servire Deo, statim illam contrariam legem membrorum, cogitationes videlicet et opera diabolica a se alienavit: et in quantum humana fragilitas permisit, a corde et ore, atque manibus eradicevit.

LECTIO III. Cumque inter homines habitaret, angelorum socius mente efficiebatur, dicens cum Apostolo: Infelix ego homo, qui me liberabit de corpore mortis hujus? scilicet, quia diximus, non aliter poterat, nisi mente in cælesti habitare patria: donec tempus dissolutionis veniret, patriam et parentes fugiens, desertum locum, ubi secum solus cum solo habitaret Deo, quærere voluit.

e. f. lectio IV. Lectio V.

15 LECTIO IV. Denique cogitabat heremiticam non posse in patria sua vitam ducere, ne forte parentes aut propinqui sui eum invitum retraherent, aut ipse aliqua diabolica tentatione

permotus, videns patriam suam, ab hac voluntate deficeret, ad Gallias transire desiderabat.

LECTIO V. Taudem invenit homines, qui cum suis navibus propter negotiorum suorum lucra Massiliam, Provinciae regionis civitatem, venire tentabant: quibus se socians pro nichilo ducebat, patriam et parentes relinquere, ut posset Deo servire: sciebat enim certissime, quia, qui Deo servit, regnat; et qui illi conjungitur, sine macula permanet, et centuplici Vitæ æternæ gaudet remuneratione.

LECTIO VI. Læti itaque illi maritimi vantage, cum quibus beatus erat Veredemius, ut ad regni sui fines repatriarent, naves suas in profundum maris promovent, nihilque aliud nisi cælum, stellis suis nocte depictum et decoratum, et per diem radiantem et lucentem solem, et sub se gurgitem maris in similitudinem viventis, quod dicunt, argenti et clarissimi vitri videre poterant. Cælum super se, mare circumcirca habebant.

LECTIO VII. Evangelium: VIGILATE, QUIA NESCITIS. De duobus reliquis lectionibus dixi supra. Nonne ex his satis et abunde perspicuum est, S. Veredemium hodiernum, confessorem et eremitam, inodo tam singulari ac proprio colitur apud Uctienses, ut non magis videantur in eo cogitasse de synonymo episcopo Avenionensi, quam si numquam existisset?

16 Reliquum est, ut producam fragmentum Vitæ, ex Actis S. Ægidii. Plura eorum exemplaria Mss. habemus, unumque inter illa, quod magnam vetustatem præfert; quodque, ut mea quidem est conjectura, exaratum forsitan fuerit sæculo circiter decimo. Ex hoc Ms. desumere visum est hoc, quod in eo narratur de S. Veredemio, fragmentum: Vir Domini (S. Ægidius) transacto scilicet biennio (apud S. Cæsarium Arelatensem episcopum) soli Deo cupiens vacare solitarius, latenter inde secessit: transactoque Rodano, secus ripam Gardonis fluvii aliquod latibulum aptum suo proposito quærens, divino directu invenit quemdam eremitam Veredemium nomine, sanctitate et miraculis insignem. Is in ejusdem rupis concavo morabatur, quo saxorum asperis anfractibus, satis erat difficilis ascensus: cujus vitam sanctus Ægidius videns esse divinam, aliquantum temporis cum eo ædificationis causa conversatus est. O inenarrabilis divina dispositio, quæ de tam longe remotis terrarum partibus hæc duo sydera in unum congregasti, ut alterum ab altero perlustratum splendidius illuminarent orbem. Et quis unquam verbis explicare valeret, quot ibidem miraculorum insignibus ambo claruerint. Nullus enim æger, pro quo Deum deprecarentur, cupita salute cassabatur. Deinde narratur, eum S. Ægidius, relicto S. Veredemio, in Septimaniam secesserit.

proferunt Vitæ fragmentum ex Actis S. Ægidii abb.

F

17 Paucula hæc subnecto de tempore, quo Sanctus noster vixit, et quo vivere desiit. Vixisse eum sæculo Christi sexto, colligitur e recitato fragmento Vitæ S. Ægidii. Si autem quæras, ad quatum hujus sæculi annum vitam produxerit; candide profiteor, tam non esse mihi compertum, quo anno e vita migravit, quam cur in Martyrologio Parisiensi ad marginem univentionis ejus apponatur c. (id est eireu vel circiter annum) DCLVII. Cointius ad annum 531 num. 12 agit de S. Ægidii ad S. Veredemium, apud Gardoni fluvii ripam degentem, adventu. Forte igitur sanctus Eremita supervixit ad annum eireiter Christi 540, uti superius notavi, quam tamen temporis positionem intelligi volo cum extensa

Tempus vite.

AUCTORE
J. P.

tena latitudine. Castellanus ad diem xx Augusti
innocuerat eum saeculo vi; ad diem autem xxiii
ejusdem mensis, anno circiter 547, antequam mi-

rabili, et minus probabili personarum ac temporum
metamorphosi duos synonymos confudit, et
saeculo octavo interuit.

DE S. FLAVIO EPISCOPO,

ROTHOMAGI IN NORMANNIA,

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Notitia de immemorabili hujus Sancti cultu, et verisimilior
aliquorum gestorum ejus chronologia.ANNO DCLIV.
Ex veteri frag-
mento,

Hic Præsul Rothomagensis, quem Galli qui-
dam vernacule S. Flieu, alii S. Filieul ap-
pellant, passim titulo beati ornatur in
antiquis instrumentis, ut patet ex Actis
archiepiscoporum Rothomagensium, quæ auctor
B anonymus saeculo undecimo conscripsit, et in qui-
bus apud Mabillonium tomo II Veterum analecto-
rum pag. 430 legimus sequentia: Gildardo successit
beatus Flavius, ejus pontificatus tempore constructa
est ecclesia in honore beati Petri Apostoli in
suburbio urbis Rothomagensis, anno primo Clotha-
rii regis Francorum nobiliter adificata, in qua
corpus beati Audoeni successoris sui sepultura
traditum est. Hic vero beatus Flavius anno quin-
gentesimo . . . Dominicæ Incarnationis multis
virtutibus præditus, divini amoris flagrantia ac-
census, dapsilis pauperibus, Rothomagensem
rexit ecclesiam. Huic successit Prætextatus vir
magnæ sanctitatis, et omnibus iniquis odiosus etc.

quod non satis
fideliter secu-
tum est.

2 Edmundus Martene Benedictinus in Nova
collectione veterum scriptorum, quæ Rothomagi
anno 1700 impressa est, parte II pag. 233
et sequentibus eandem Historiam archiepiscopo-
rum Rothomagensium rursus edidit; sed dum
ibi pag. 235 eundem scriptoris anonymi textum
refert, absque ulla lacunæ signo perperam innuit,
Sanctum nostrum hodiernum anno quingentesimo
Dominicæ Incarnationis ecclesiam Rothomagensi præ-
fuisse. Fidelius itaque primam Mabillonii edi-
tionem secuti sunt illi, qui Parisiis anno 1723
C Vetera analecta Mabillonii in folio recuderunt,
et ibi pag. 222 locum lacunæ interpositis pun-
ctis expresserunt, ut lectori indicarent, illic
aliquid desiderari. Porro hæc punctorum omissione
facile quis in errorem chronologicum induce-
retur, et ex testimonio veteris istius auctoris
anonymi male contenderet, S. Flavium jam ab
anno Christi quingentesimo præsulem Rothomagensem
fuisse, quemadmodum infra declarabitur.

et Ghano Mar-
tyri logo,

3 Interim satis mirari non possum, quomodo
diligentissimus sanctorum Gallorum investigator
Saussayus in Martyrologio suo Gallicano præter-
miserit hunc præclarum Virum, qui ei non
erat ignotus: nam ad diem viii Octobris occasione
S. Evodii præsulis Rothomagensis meminuit de
Flavio nostro, quem novis sanctitatis illustra-
tionibus in cathedra Rothomagensi micuisse affir-
mat. An ille legitimo illius cultu dubitavit? At
alibi tam scrupulosus esse non solet, ut in Opere
nostro jam sæpe monuimus. Non videtur anti-
qua venerationis ejus testimonia ignorasse Con-
stantinus Ghinius, qui in Natalibus sanctorum
Canonicorum die xxiii Augusti sic illum confiden-

ter annuntiat: Rothomagi S. Flavii episcopi, qui
post Gildardum xvi eandem ecclesiam, ut bo-
nus pastor et fidelis servus et prudens rexit.
interfuit conciliis primo, secundo, tertioque Au-
relianensibus, et floruit anno Domini ccccxcviii.
4 Franciscus Pommerayus Benedictinus in
Historia Gallica archiepiscoporum Rothomagen-
sium pag. 90 asserit, in omnibus antiquis eccle-
siam Rothomagensis Calendariis et manuscriptis
documentis hunc Antistitem nostrum titulo sancti
vel beati appellatum esse. Quare vehementer do-
let ob jacturam Vitæ ipsius, quæ procul dubio
varia virtutum cæmpla lectoribus subministraret.
Hujus Legendæ defectu recitat duos sequentes ver-
siculos, qui olim in honorem Sancti istius compo-
siti fuerunt:

E
aliquæ anti-
quis documen-
tis.

Flavius insigni virtutum flore refulsit,
Commissosque sibi divina lege replevit.

Præterea in veteri abbatiæ Gemmeticensis chro-
nico legit, corpus S. Flavii in ecclesia hujus mo-
nasterii sepultum fuisse. Sed ibidem recte monet,
id de quadam posteriori sacrarum reliquiarum
ejus translatione intelligi oportere, cum mona-
sterium Gemmeticense primo post mortem S. Flavii
caperit adificari.

apud Mabillo-
nium relatis.

5 Hic assignatus sepulturae seu potius transla-
tionis locus apte concordat cum biographo ano-
nymo sæculi decimi ineuntis, qui in Vita S. Ai-
cadri Gemmeticensis abbatis apud Mabillonium
inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæ-
culo II pag. 969 scribit, in monasterio Gemmeti-
censi quiescere simul cum sancto Flavio plures
alios Sanctos, quorum sancta lipsana, inquit,
adhuc in Domino cum illis manent innata; quo-
rum interventu omnium nos petimus a cunctis
protegi inimicorum tentationibus et defendi
periculis, ipso adjuvante Christo, qui illis et
gloriam sempiternam contulit, et vocatione sua
sancta ad suæ sanctæ cenæ convivium invitare
illos voluit. Mabillonius in notis ad hunc textum
dubitavit, quis fuerit iste sanctus Flavius, et
incertam quamdam conjecturam circa illum
proponit.

probat legiti-
mus hujus San-
cti cultus.

6 Sed postea inter Acta Sanctorum Ordinis
Benedictini sæculo III, part. II, pag. 629 hanc dubi-
tationem suam revocat, et occasione alterius
Sancti ibi quiescentis opinionem priorem corrigit
his verbis: Proinde ejus corpus longe post ipsius
obitum Gemeticum translatum est, uti et corpus
sancti Flavii Rothomagensis archiepiscopi. Ho-
rum Sanctorum reliquias humo infossas fuisse,
imminente Nortmannorum tempestate, docet nos
vetus codex Gemeticensis his verbis: « Welpo ab-

• bas

A » bas postremus ante Danorum subversionem fuit ;
 » cum quo fugientes monachi quasdam rerum sua-
 » rum secum asportaverunt, quasdam vero terræ
 » occulerunt, et in capella sancti Clementis
 » absconderunt. Ante altare sancti Filiberti
 » latet adhuc sanctus Flavius archiepiscopus Ro-
 » thomagensis ; quem cum quidam monachi
 » levare vellent, superveniente in eodem loco ne-
 » bula densissima, et prohibente abbate, inta-
 » ctum dimiserunt . . . . In veteri Chronico
 » ejusdem monasterii : « Anno cxcix claruit san-
 » ctus Flavius Rothomagensis archiepiscopus,
 » cujus corpus Gemetico sepultum est in eccle-
 » sia sancti Petri, nempe istuc translatum ante
 » seculum ix ».

qui adhuc per-
 severat.

B 7 Dum hic audis, corpus S. Flavii transla-
 tum fuisse ad abbatiam Gemeticensem, pro
 corpore partem corporis intellige, qui loquendi
 modus usitatissimus est, ut innumerabilibus exem-
 plis in Opere nostro probatur. Etiam hoc loco
 communis illa interpretatio adhibenda est, cum
 Castellanus in Martyrologio suo universali ad
 diem xxii Augusti testetur, adhuc hodieum
 Pontisaræ sacras S. Flavii nostri reliquias hono-
 rari. Huic Castellani testimonio accedit ecclesia
 Parisiensis, quæ hodie in Martyrologio suo san-
 ctum Præsulem nostrum annuntiat hoc modo :
 Rothomagi, sancti Flavii episcopi, qui concilii
 Aurelianensibus secundo, tertio, et quarto inter-
 fuit ; ejus corpus Pontisaræ in monasterio sancti
 Martini colitur. Illic iterum partem corporis
 pro toto accipe, nisi quis forsitan ostenderit, totum
 S. Flavii corpus ex monasterio Gemeticensi Pon-
 tisaræ postea translatum fuisse. Ceterum opinamur,
 ex omnibus huc usque dictis immemorabilem
 et adhuc perseverantem S. Flavii Rothomagensis
 cultum sufficienter probari.

Cum gesta eju-
 ante episcopatu-
 tum nos la-
 teant,

C 8 Cum Acta Sancti nostri perierint vel adhuc
 lateant, de patria, parentibus, aut gestis ejus
 ante episcopatum nihil certi statuere possumus :
 quamvis enim Joannes Dadræus in Chronologia
 Gallica archiepiscoporum Rothomagensium pag. 54
 asserat, illum fuisse præfectum palatii sub
 Dagoberto rege, tamen assertio ista corrui ex
 ipso tempore, quo Dagobertus rexit. Comperto
 illo parachronismo, Claudius Robertus et Sam-
 marthani S. Flavium nostrum ex præfecto pala-
 tii quæstorem regium fecerunt ; sed caute subti-
 euerunt nomen regis, sub quo manus istud
 administrasse dicitur. At supra laudatus Pomme-
 rayus in Historia archiepiscoporum Rothomagen-
 sium pag. 89 candidè edicit, sese nihil de alter-
 utro illo ipsius officio reperisse apud veteres
 auctores, quibus silentibus, non temere necoticis
 credendum pronuntiat. Forsan hæc opinioni oc-
 casionem dedit alius Flavius, de quo S. Grego-
 rius Turonensis in Historia Francorum lib. v
 cap. XLVI sic scribit : Agræcola autem Cabillonensis
 episcopus hoc obiit tempore, . . . cui Flavius
 referendarius Gunthramni regis successit. Majo-
 res nostri die xvii Martii de S. Agricola Cabil-
 lonensi episcopo egerunt, ubi tomo II istius men-
 sis pag. 514 tempus episcopatus ejus consulti
 potest. Nos interim ad probabiliorem S. Flavii
 nostri chronotaxim indagandam progredimur.

indagamus an-
 num susceptæ
 episcopatus di-
 gnitatis.

9 Natalis Taillepiet in Antiquitatibus urbis
 Rothomagensis cap. XIX Gallicè sine numeris ad
 longum scribit, S. Flavium hodiernum in locum
 S. Gildardi anno Christi quadringentesimo qua-
 dragesimo octavo successisse. Sed suspicamur, hic
 errore typographicum irrepisse, et pro anno
 quadringentesimo octavo legendum esse nonagesimum
 Augusti Tomus IV.

octavum, cui etiam supra laudatus Dadræus
 pag. 52 initium episcopatus ejus affigit. Pomme-
 rayus loco superius citato hanc utriusque scri-
 ptoris epocham rejicit, et episcopale Sancti
 nostri munus usque ad annum Christi quingente-
 simum trigesimum quintum differt. At illa Pom-
 merayi chronologia nobis etiam non placet,
 et cum ipso auctore suo pugnat, cum S. Fla-
 vius interfuerit secundo concilio Aurelianensi,
 quod anno Christi 533 celebratum est, ut infra
 videbimus.

AUCTORE
 G. C.

10 Ab his opinionibus dissentit Carolus Cointius,
 dum in Annalibus Francorum ad annum
 Christi 529 num. 2 de S. Gildardo et ejus suc-
 cessore sic meminit : Hoc anno, die octava
 Junii, migravit ad Deum sanctus Gildardus epi-
 scopus Rothomagensis, cum sedisset annos tri-
 ginta quinque. Lege quæ de Rothomagensium
 episcoporum chronologia diximus ad annum Chri-
 sti quadringentesimum nonagesimum quartum in
 obitu Crescentii. Certe Gildardum ad hæc tem-
 pora pervenisse vel ex eo probari potest, quod
 Lautonem, qui concilio Aurelianensi secundo
 post quadriennium subscripsit, episcopum Con-
 stantiensem, Orderico teste, consecravit ; inter
 Leontianum autem et Lautonem, quorum
 ille primo Aurelianensi concilio, hic secundo in-
 terfuit, in cathedra Constantina sedit Possessor,
 cujus mentio fit in Vita sancti Marculfi. Ceterum
 sancto Gildardo in episcopatu Rothomagensi suc-
 cessit Flavius insignis sanctitate. Sequimur hæc in
 re sententiam Cointii, donec eraditi Benedictini
 Galli perturbatum præsulum Rothomagensium ca-
 talogum correxerint, et certiores suscepti epi-
 scopatus epocham assignaverint in novissima sua
 Gallia Christiana, cujus prosecutionem imlicis
 avide exspectamus.

quem Christi 529
 cum Cointio
 probabiliter
 putamus.

11 Certe anno Christi 533, quemadmodum
 exactiores chronologi jam consentiunt, habita est
 secunda synodus Aurelianensis, cui nonus in se-
 rio præsulum Flavius episcopus Rothomagensis
 subscripsit, ut apud Sirmundum, Labbeum et
 Harduinum in Collectione conciliorum videre
 est. Claudius Fleury presbyter Gallus in famosa
 sua Historia ecclesiastica, quam Parisiis hoc
 sæculo Gallicè vulgavit, lib. xxxii num. 42, sive
 tomo VII Parisiensis editionis, pag. 352 ex ordine
 harum subscriptionum confidentissime concludit,
 eo tempore Præsules in subscriptionibus suis non
 attendisse ad dignitatem cathedræ, sed ad antiqui-
 tatem ordinationis episcopalis, cum archiepiscopi
 post episcopos ibi subscripserint. At hæc regula
 ipsius haud dabie falsa est in Chronopio anti-
 stite Petracoricensi, qui post Honoratum Bitu-
 ricensem, Leontium Aurelianensem, Aspasiun
 Elosensem, Eleutherium Autissiodorensem sub-
 scribit, et tomen jam ab anno Christi 511 cum
 decessoribus horum præsulum Concilio Aurelianensi
 primo interfuerat, ut apud Harduinum nostrum
 tomo II Conciliorum col. 1012 licet videre. Chro-
 nopius igitur ordinatione prior erat his quatuor
 præsulibus et forsitan etiam pluribus aliis, inter
 quos nullo ordinationis ordine subscribit, cum
 apud novissimos Galliarum Christianarum editores tomo II
 col. 1450 dicatur ille circa annum Christi 500
 jam Petracoricensi ecclesiæ præfuisse.

Certe S. Præsul
 anno Christi
 533,

F

12 Non tam facile assignari potest certus an-
 nus, quo suasionem S. Flavii constructum fuit mo-
 nasterium sanctorum Petri et Pauli, quod postea
 a sancto Audoïno ibidem sepulto cognomen tra-
 xit. Cointius existimat, id contigisse circa tem-
 pus secundi concilii Aurelianensis, ut in Anna-

quo forsitan ec-
 clesiam cons-
 trui curavit

AUCTOR.
G. C.

libus Francorum ad annum Christi 533 num. 45 indicat his verbis : Flavius episcopus Rothomagensis, qui quæstor palatii regalis prius fuerat, conciliis Aurelianensibus interfuit secundo, tertio, et quarto, monasteriumque sanctorum Petri et Pauli, quod hodie sancti Audoëni nomen obtinet, ædificavit hoc anno pontificatus sui quarto, ut Tallepedius observat, aut potius ædificari curavit a Clotario rege, cui Fridegodus laudem illam in Vita sancti Audoëni tribuit, non quidem determinate hoc anno, sed indeterminate, quod in idem ferme recidit, ANNO PLVS MINVS QUARTO ET VICESIMO REGNI EJUS. At superius ex Historia præsulum Rothomagensium apud Mabillonium tomo II Veterum analectorum pag. 430 retulimus, hanc ecclesiam, in qua corpus S. Audoëni postea sepultum est, anno primo Clotharii regis Francorum constructum fuisse, quæ characteres chronologici multum inter se discrepant. Forsan in alterutrum Ms. codicem error amanuensis irrepsit. Nobis sufficit, istam ecclesiam tempore sancti nostri Præsulis ædificatam esse, et hoc pium opus aliquo modo ad laudem ipsius pertinere. Quis porro fuerit ille Fridegodus, de quo Cointius his meminit, apparebit ex Commentaria prævio ad Acta S. Audoëni, quæ die sequente apud nos illustrabuntur.

et annis 528 ac 531 interfuit concilio Aurelianensibus.

NOT. VI.

13 Deinde Sanctus noster interfuit Concilio tertio Aurelianensi, quod anna 538 celebratum est, ut jam inter recentiores Conciliarum editores convenit. Hæc occasione rursus erravit supradictus Claudius Fleury, dum in Historia sua ecclesiastica lib. xxxii num. 60, sive tomo VII Parisiensis editionis pag. 397 perperam pronuntiat, huic synodo post Lupum archiepiscopum Lugdunensem et concilii præsidem subscripsisse tres alios archiepiscopos, cum post illum præsidem quatuor alii metropolitani præsules subscripsissent, ut ex ipsis nominum subscriptionibus liquet, et apud Cointium in Annualibus Francorum ad annum Christi 538 num. 62 et sequentibus explicatur. His adde, quod titulus archiepiscopi, quem proxime citatus ille Claudius pro metropolitano præpropere hic adhibet, ad significandos metropolitanos antistites in Occidentali ecclesia nondum tunc temporis usurparetur.

NOT. VII.
quorum occasione scriptor Gallus corrigatur.

NOT. VIII.

14 Denique S. Flavius etiam interfuit concilio quarto Aurelianensi, quod anno Christi 541 habitum est, et cujus occasione memoratus historicus Gallus iterum hallucinatur, dum lib. xxxiii num. 15, sive tomo VII citatur editionis pag. 427 episcopatum Elosanum cum Auscensi confundit. At eo tempore duo episcopatus illi inter se distincti erant, quemadmodum patet ex hoc ipso concilio, cui apud Harduinum nostrum tomo II conciliorum col. 1441 Aspasius in Christi nomine episcopus ecclesie Elosæ, et col. 1442 Proculerianus episcopus civitatis Auscensis distincte subscripserunt. Equidem fateor, hos leves et vix notatu dignos errores esse; sed etiam minutias illas cum Longuevallio nostro observare volui, ut cauti lectores in rebus majoris momenti non statim sine prævio examine fidem adhibeant huic hi-

storico Gallo, qui sæpe Pontifices Romanos audacter carpit, quædam narrationis adjuncta temere mutat vel astute prætermittit.

15 Jam tantummodo superest, ut assignemus Chronologicum sancti nostri Præsulis obitum, de quo Cointius in Annualibus Francorum ad annum Christi 544 num. 92 sic disserit : Hoc eodem anno transiit ad Deum Flavius episcopus Rothomagensis. Sanctorum numero accensetur apud Tallepedium et in antiquis tabulariis, quæ citantur a Sammarthani in auctiore Gallia Christiana, vocaturque corrupte SAINT FILLEUL, tamen ejus natalis nec in Breviario Rothomagensi, nec in Martyrologio Gallicano recollitur, quamvis Saussaius illum SANCTITATIS ILLUSTRATIONIS MICUISSE non diffiteatur in elogio, quod sancto Evodio scribit octavo Idus Octobris. Successit in episcopatu Prætextatus, qui, teste Orderico, tenuit pontificatum annis duobus et quadraginta, subiitque martyrium anno Christi quingentesimo octogesimo sexto, ut suo loco probaturi sumus.

Verosimiliter Sanctus obiit anno Christi 544.

16 Illo calculo refelluntur Dadræus et Sammarthani, qui sancto Flavio sanctum Evodium subrogant. In veteribus clenchiis Evodius sedisse creditur, priusquam Rothomagum sub potestate Francorum esset : numeratur enim decimus episcopus Rothomagensis, mediusque inter Innocentium ac Silvestrum collocatur Ejusmodi indices a se visos non negat Dadræus; nihilominus Evodii pontificatum decennalem ab anno Christi quingentesimo vicesimo ad quingentesimum tricesimum circumscribit, quia in quibusdam Actis legit, illum sub Clotario rege floruisse. Sed esto, præsulatum regnante Clotario gesserit, obiitne anno Christi quingentesimo tricesimo, si successit Flavio, qui concilio Aurelianensi quarto subscripsit anno Christi quingentesimo quadragesimo primo?

quemadmodum Cointius contra alios E

17 Sammarthani Evodium promotum ad episcopatum volunt post annum circiter Clotarii regis vicesimum quartum; sed nec ea potest stare sententia, quia Flavius anno Christi quingentesimo quadragesimo primo, quocum annus Clotarii regis tricesimus coincidebat, prædictum Aurelianense concilium quartum sua subscriptione communivit. Saussains, cum ex collatis simul Aurelianensibus conciliis secundo, tertio, et quarto, quibus Flavius interfuit, Orderico Vitale, qui pontificatum Prætextati in catalogo Rothomagensium antistitem ad annos duos supra quadraginta prorogavit, et Gregorio Turonensi, qui Prætextatum anno Christi quingentesimo octogesimo sexto mortuum variis characteribus chronologicis ostendit, animadverteret, locum Evodio Flavium inter et Prætextatum non esse, ipsum Evodium Flavii decessorem finxit. Has tricas chronologicas ulterius indagandas relinquimus novissimis Gallie Christianæ editoribus, ubi ad seriem Rothomagensium præsulum vulgandam pervenerint. Interea nos amplectimur verosimilem Cointii chronologiam, et huic syllogæ historicæ finem imponimus.

probare videtur.

F

DE SANCTO FLAVIANO EPISCOPO

AUGUSTODUNI IN GALLIA,

SYLLOGE.

G. G.

Antiquus Sancti cultus ex Martyrologiis, ignota Acta, et incerta ætas.

FORAN S. & C. VII.
In Auctariis
Hieronymianis

Auctaria Hieronymiana hodie memoriam hujus Sancti sic apud Florentinum annuntiant: Augustiduno Flaviani episcopi. Florentinus ad hanc annuntiationem notat sequentia: Flavianum sanctum episcopum Augustodunensem in Eduis exhibent etiam Martyrologium Romanum, Bellinus de Padua, et ex eo Molanus, Galesinius, Maurolycius et Saussayus. Inter Eduenses seu Augustodunenses præsules hunc apud Sammarthanos non invenio numeratum. Sed Florentinus non potuit videre recentiores Sammarthanos sive novissimos Gallie Christianæ editores, qui S. Flavianum hodiernum inter episcopos Eduenses vel Augustodunenses recensent, ut mox infra referemus.

et Usuardinis.

B 2 In Auctariis Usuardinis nomen S. Flaviani episcopi plerumque sine certo episcopatus loco memoratur, et cum sancto Sidonio præsule Arvernensi conjungitur, ut hac die in Usuardo nostro illustrato legi potest. Ast ibidem in editione Lubeco-Coloniensi a nobis illi antistites Augustoduno peperam adscribuntur his verbis: Augustoduno, beatorum Flaviani et Sidonii episcoporum et confessorum. Sidonius autem fuit episcopus Arvernensis aut Claromontensis, ut hac die ex Actis ejus illustratis apparet. Solum S. Flavianum Augustoduni annuntiant Martyrologi recentiores, inter quos Andreas Saussayus illum exornat hoc vago elogio: Ipso die Augustoduni sancti Flaviani episcopi, qui religionis Christianæ cultor egregius ipsam sibi creditam ecclesiam gloriose direxit, cælestique Christi regno in terris mirifice propagato, abiit ad coronam. Hæc elogium cuiuslibet, sancto præsuli facile aptari potest, et nullum temporis aut gestorum indicium præbet.

aliquæ Martyrologis

C 3 Etiam Castellanus in suo Martyrologio universali S. Flavianum Augustoduni hac die collocat; sed simul ibidem obelo monet, illum Augustoduni ignotum esse, quamvis in veteribus Martyrologiis commemoretur. Hanc Castellani monitionem veram esse, colligimus ex Opere Gallico, quod non ita pridem Divione vel Parisiis editum est, et in quo recensentur Acta sanctorum patronorum, Martyrum, et episcoporum, qui usque ad finem sæculi septimi diocesis Augustodunensem illustrarunt, ut in titulo promittitur. In hoc libro Gallico, qui sanctos diocesis Augustodunensis ordine mensium celebrat, altum est silentium de S. Flaviano hodierno, quamvis ibidem die xxii Augusti S. Symphorianus martyr, et die xxvii ejusdem mensis S. Syagrius episcopus meritis laudibus ornentur.

hic xxi. die
Præsuli die. O.
tatis.

4 Sed illud auctoris Galli silentium non obstat, quo minus ex veteribus Martyrologiis de legitimo et immemorabili S. Flaviani nostri cultu

certi simus, quem novissimi Gallie Christianæ editores tomo IV Operis sui col. 347 confirmant his verbis: Id unum de Flaviano constat, nomen ejus tabulis ecclesiasticis inscribi. In Martyrologio Romano x CAL. SEPTEMBR. AUGUSTODUNI S. FLAVIANI EPISCOPI. In Auctario Hieronymiani AUGUSTIDUNO FLAVIANI EPISCOPI. In Richenoviensi altero, in Augustano, Labbeano, in eo qui fuit Reginae Sueciæ: AUGUSTIDUNO DEPOSITIO S. FLAVIANI EPISCOPI. Apud Molanum, Galesinium etc. Ex hæcæus dictis et relatis abunde probatur antiquus hujus Sancti cultus; at ignota sunt ipsius gesta, quæ nullus huc usque (quantum scimus) in lucem protulit.

sed ætas ejus

5 Præterea dubitare cogimur de tempore, quo Sanctus iste floruit, etiamsi Carolus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 610 num. 2, et ad annum 614 num. 14 illum tunc in cathedra Augustodunensi sedisse existimet. Nec etiam ad istud dubium prorsus evellendum sufficit, quod laudati Gallie Christianæ editores tomo IV, proxime citata columna S. Flavianum inter episcopos Augustodunenses numero vigesimum primum collocaverint, cum illi ipsi ibidem sic antea lectorem moneant: In tribus sequentibus (qui scilicet Festum ordine vigesimum Augustodunensem episcopum in catalogo isto subsequuntur) incerta fere omnia, ordo, tempus, nomen et cetera. Nec suppetunt monumenta, quibus plana fieri possint. Cointium sequemur, quamquam quæ profert, nihil minus quam certa nobis videantur; unde et quæ in illius sententiam militant, priferemus.

incerta est.

6 Tum ibidem de S. Flaviano nostro singillatim subjungunt sequentia: Flavianus, qui alias Flavianus et Flavignianus nuncupatur, quo tempore sederit, incertum: variant enim indices et auctores. Ille enim, Cointium secuti, reponimus, quamquam, ut verum fateamur, nulli certo fundamento nixi. Quod enim profert de itinere sancti Columbani Luxovio Nannetas, non magis Flavianum denotat, quam quemlibet alium. Nec in eo felicior est, quod refert ad annum dextv ad electionem episcopi Constantiæ advocatum Augustodunensem et Verdunensem episcopos: ibi enim nullius eorum nomen apponitur.

et gesta igno-
rantur.

7 Quod denique profertur ex Vita sancti Audouini, quod a quidam Monothelitani impij dogmatis assertor ex Asia pulsus in Galliarum civitatem Heduam perlidus apostata perveit. Cumque in aula regis Francorum relatum esset, virus suum horrendum in ea civitate late vibrasse, multosque ibidem infecisse, illico synodus dalem

AUCTORE
G. C.

• dalem conventum indicasse apud Aurelianen-
• sem urbem adunari; ubi beati viri Audoënus
• et Eligius illius hæretici versutiis, objectio-
• nibus validissimis restitere, cunctisque ejusque
• argumentis etc. ». Sed nec hic episcopus
Eduensis nominatur, et Auspicio magis convenire
videretur, utpote quod ante Audoëni episcopatu-
m evenit. Nomen episcopi istius Augustodu-

nensis etiam non exprimitur apud nos in Actis D
S. Audoëni, quæ die sequenti exculantur. Interim
secuti Cointium et hos Gallix Christianæ editores,
superius in margine notavimus, hunc Sanctum
forsan seculo vi floruisse, donec ulicunde certiora
ætatis vel Actorum ejus documenta ab eruditiss
Augustodunensibus aut aliis veterum monumen-
torum investigatoribus detegantur.

DE SANCTO CALLINICO PRIMO, PATRIARCHA CONSTANTINOPOLITANO,

J. P.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Stabilitur cultus; Vita.

B
SUB INITIUM B.Æ-
CULI VIII.
Cum de hoc
Sancto alibi
apud nos fuerit
actum,

Multa, quæ de hoc sancto Patriarcha hic
memoranda essent, inveniet lector in
Historia Chronologica Patriarcharum
Constantinopolitanorum, quæ tomo I
hujus mensis præmissa est, a pag. 88 *. Nihil
itaque hic referam de accusationibus uliquorum
auctorum, qui Virum hunc tamquam hominem
hæreticum et impium depinxerunt, de ipsa, quam
narrant, rei veritate non satis instructi, uti patet
ex deductione apologetica, quæ ibidem, et in
Paulo III, Callinici decessore, consuli potest
pag. 87 *, et proxime sequente. Non hic etiam repe-
tam, quæ ibi dicta sunt de tempore, quo cepit
sedere, et quo obiit. Non denique retexam denuo,
quæ ibidem existant de publico Viri cultu hac die
er Menæis Græcis typo editis, quibus e synaxario
Ms. Sirmondi additum fuit hoc publicæ venera-
tionis ejus testimonium: Celebratur ipsius festum
in sanctissima magna ecclesia. Sed huc spectat
potissimum quæstio, quæ inde ad præsentem dilata
diem fuit, deest videlicet, an reliquis ejusdem
diei Sanctis Callinicus annunerandus a nobis, et

C
hic conatur
probare

2 Non video equidem rationem sufficientem
in dubium revocandi, multo minus auferendi
ab eo titulum sancti, quem a tot retro sæculis
jam possedit. Quidquid sit de Menæis excusis;
vix fidere in hac re ipsis solis ausim, cum non
paucos obtrudant tamquam Sanctos, quos constat
aliunde atro opprobrii stigmate notatos fuisse.
Alia accipe de nostri Patriarchæ sanctitate et
cultu testimonia. In apographo nostro e codice
Ms. bibliothecæ Cesareæ Vindobonensis, identi-
dem a nobis per decursum hujus mensis indicato,
Vite ipsius præponitur hic titulus: Μηνί Αυγούστου
καὶ μνήμη του ἁγιωτάτου Καλλινοῦ ἀρχιεπισκόπου Κων-
σταντινουπόλεως. Id est: Mense Augusto (die) xxiv
memoria sanctissimi Callinici archiepiscopi Con-
stantinopolitani. In alio autem Vita ipsius apo-
grapho e codice Ambrosiano, quod infra exhibe-
bitur Græco-Latine excusum, indicantur ista:
Βίος καὶ πολιτεία του ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Καλλινοῦ ἀρ-
χιεπισκόπου Κωνσταντινουπόλεως. Hoc est: Vita et
conversatio sancti patris nostri Callinici archie-
piscopi Constantinopolitani, et additur ad mar-
ginem μενί τῷ αὐτῷ καὶ, id est, in mense eodem
(Augusto videlicet) xxix die.

3 Habes hic, lector, convenientia testimonia

duo de sanctitate et cultu; in assignando autem
cultus die, quod notari obiter potest, discrepan-
tiam, ita ut ex dictis sit consequens, tribus
Augusti diebus, nimirum xxiii, xxiv et xxix Viri
sancti memoriam celebratam fuisse. Adde Men-
æum Chiffletii, quod hodierna die sic de illo
meminit: Καλλινοῦ πατρ. κ. π. Quod Latine sic
sonat: Callinici patriarchæ Constantinopolitani.
Habetur eadem die in nostro apographo e codice
Taurinensi, quæ etiam annuntiatur in Martyro-
logio Arabico-Ægyptio, quod ex Arabico trans-
tulit Gratia Simonius Maronita. Unde liquet,
venerabilem S. Callinici memoriam non modice
fuisse propagatam per Orientales plagas. Hæc
sunt, quæ judicamus sufficere, ut hac die Pa-
triarcham nostrum tamquam sanctum Operi
nostro inseribamus, præsertim quia ipsius festum
in magna ecclesia Constantinopolitana, (de qua
Cangius in Constantinopoli Christiana liber iii
consuli potest) atque adeo in publico ac spectatis-
simo ecclesiæ Orientalis teatro, ut ita dicam,
celebratum fuisse perhibeatur. Nec obstare debet,
quod in Leontii inauguratione probrosa quædam
in imperatorem (Justinianum Rhinotmetum)
jactasse referatur; sicut in Historia Patriarcharum
Constantinopolitanorum antea designata
scribitur ex S. Nicephoro, de qua re ibi plura;
nam si deliquit in seditione Constantinopolitana
contra hunc imperatorem mota, cui Callinicus
sese immiscere coactus est, teste eodem Nicephoro,
ibidem in ista Historia citato; præsumi potest
ac debet, culpam ex hac re vel ex alia contractam
seria penitentia ante mortem eluisse, opportuna
ci ad hoc oblata occasione, quando Justiniani
jussu exæcatus, in exilium pulsus, et in
antrum, undequaque exterius lapidibus et calce
obtectum, sicut volunt Acta, injectus, post dies
quadraginta sublata calceis crusta . . vivens adhuc
et spirans repertus est, nec non quatuor post
diebus . . ad Dominum migrasse, narratur ibi-
dem. Hæc sunt, quibus confirmare conati sumus
verum ac legitimum S. Callinici cultum. Alia
quædam occurrunt observanda, sed illa remitti-
mus ad Annotata: ut jam reliquum sit, repræ-
sentare exemplar e codice Ambrosiano, ut antea
indicatum est, toties per decursum hujus men-
sis a nobis adhibito: ubi de auctore etiam satis
actum est.

E
publicum ejus
cultum.

F

VITA

A

D

V I T A

Auctore Laurentio quodam monacho Rutiensi in Calabria,

Ex codice Ambrosiano f. N. n. 152. Interprete J. P.

Ημεδαπός ὁ Καλλίνικος, καὶ τῆς Κωνσταντίνου, καὶ οὗτος γένημα, Θρέμμα, καὶ παιδεύμα πιστῶν γεννητόρων ὁ Καλλίνικος καὶ σεμνῶν ὑφ' ὧν ἀνάγεται καλῶς καὶ παιδεύεται, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ κληροῦται Χριστοῦ. Πάσαις οὖν γραφαῖς ὁ Καλλίνικος ἐαυτὸν καὶ ταῖς Θεοπνεύτοις καὶ ὠφελίμοις μᾶλλον ἐναγο- λήσας, ἐπίσημος γὰρ καὶ ἐπίβλεπτος. Ἐνθὲν τοι καὶ τοὺς ἄλλους ἐκκλησιαστικούς βαθμούς διεθλῶν, καὶ τῆς τῶν πρεσβυτέρων ἀξιοῦται καθέδρας, καὶ αἰνεῖ τὸν Κύριον ἐν αὐτῇ. Τῆς φήμης οὖν αὐτοῦ κἄν τοῖς ἐν τέλει διαδοθείσης, καὶ τῷ του ἐπιωνύμου τῆς Θεοτόκου τῶν ἐν βλαχέρναις ναῶ σκευῶν φύλαξ κα- θίσταται, καὶ οὕτω διὰ δόλον τοῖς πᾶσι καὶ μέγας γνω- ρίζεται. Ἄρτι δὲ του τῆς Κωνσταντίνου προέδρου, Παύλου δὲ οὗτος ἦν, τὸν βίον ἀπολιπόντος, ὁ μέγας οὗτος Καλλίνικος, τῆς ἀρετῆς εἰς τουτο συγκαλεσά- σης, αὐτῶν ξήρω τῶν ἐκκριτῶν του βήματος, καὶ πάν- των δὲ τῶν ἐν τέλει, πατριάρχης ταύτης χειροτονεῖ- ται, καὶ ἦν οὕτω διακονεῖν καλῶς τῆν Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ τὰ τῆς εὐσεβείας διθύωνων πηδάλια.

2 Ἄρτι δὲ Ἰουστινιανοῦ του νέου, ὃν καὶ ὑπέκρινον Ηρακλείου φασί, τὰ τῆς βασιλείας διθύωντος σκῆ- πτρα, ὁ καλὸς Καλλίνικος ἐν ἀρχιερεῦσι διέπρεπε, καὶ σεμνὸς τοῖς πολιταῖς καὶ δὴ καὶ πάση τῇ ὑπὸ Ῥωμαίων τελοῦσῃ διεγινώσκετο· καὶ ἦν μὲν καὶ τῷ βασιλεῖ τούτῳ καὶ ἀγαπώμενος καὶ τιμώμενος, καὶ θαύματος ἐν μέρει τιθέμενος· ἀλλ' ἐπεὶ περὶ ὁ κρατῶν βαρῆς τις ἦν πρὸς τοὺς ὑπὸ χεῖρα, καὶ φρενῶν ἐνδεία τὸ ὑπὸ κροῖον ἐξέβιζετο, καὶ ἀπειρή τινὰ καὶ βασιλεῖ ἀπεικίοντα πρὸς αὐτοὺς ἀπειράζετο, μὴ οἶός τε ὢν ὁ ἀρχιερεὺς ἀνεξέλεγκτα ταῦτα κτε- ρῆν, τοῦτο μὲν παρακλήσει, τουτο δὲ καὶ γραφι- κῆς παιδεύσει. ἔστι δ' ὅτε καὶ στίφουσι λόγοις, καὶ ἀναμνήσει κρίσεως ἐκείνης τῆς φοβερῆς καὶ τῶν φρικτῶν ἐκείων κολάσεων ἀπέργε τουτου του ἐγγε- ρήματος. Ἄλλ' ὁ καρκίνος ὄρθα βραδίξειν οὐκ οἶδε· Πάλιν γὰρ ἐλείνος τοῖς αὐτοῖς ἐπέμενε, καὶ τὸν Ἄγιον ἐμνησικαίει τῆς διορθώσεως· ἐνθὲντοι καὶ πολλὰ του- τον ἐλύπει, καὶ ἀφορμὰς ἐζήτει του θρόνου τὸν Μέγαν κατενεγκεῖν.

3 Στέλλει γοῦν ποτὲ πρὸς αὐτὸν, εὐχὴν ἀπαιτῶν ἐπὶ καθάρσει ναοῦ· καὶ οὗτος δὲ ἦν οὗτος, ὁ ἐπ' ὀνό- ματι τῆς Θεομήτορος ἰδρῦμενος, καὶ τὰ μητροπολίτου λεγόμενος· ὅπερ ὄσης εὐθείας ἐστὶ καὶ βασιλῶν, ἵστε πάντως οἱ εὐσεβέστεροι. Τοῦ μεγάλου τινυν διαποροῦντος πρὸς τουτο, καὶ μηδὲ μὴ εὐχὴν ἐν τούτῳ παραλόγῳ πράγματι γεγράσθαι λέγοντος, καὶ ταῦτα πρὸς καταστροφὴν ἐκκλησίας Θεοῦ, καὶ εὐθείαν εἰς τουτο του βασιλείως καταγινώσκοντος, οἱ ἀπεσταλμένοι τὸ ὁμοφρονεῖν ἐκείνῳ καὶ ὁμογνωμο- νεῖν διὰ σπουδῆς ὄσης τιθέμενοι, τῆν εὐχὴν πάντην, ὅπερ ἄρα μᾶλλον ἦν, ἐξαπήτουν τῆς καταλύσεως, καὶ δὴ καὶ ἐπιχειροῦν ἐπιθέσθαι τῷ πατριάρχῃ, εἰ μὴ γε τούτοις τῆν εὐχὴν ἐπιτρέψει. Μὴ ἔχων οὖν, ἐκείνος ὅτι καὶ πράξει, Δόξα τῷ Θεῷ, λέγει, τῷ ἀνεγομένῳ καὶ εὐθὺς ὁ καὶ καθ' ἑσθ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτως.

4 Ὁ τινυν λασιεύς διὰ τὰς ἀμείρους ἀταξίας,
Augusti Tomus IV.

Νostras est Callinicus, et Constantinopolitanus; ac progenies, alumnus, et discipulus fidelium atque honestorum parentum est hic Callinicus, a quibus recte educatur et instruitur, et Ecclesiae Christi clericis adscribitur. Omnibus itaque Scripturis a Deo inspiratis, et admodum utilibus postquam sese Callinicus occupasset, illustrem nominis celebritatem acquirit. Inde per omnes gradus ecclesiasticos transiens, sacerdotalis sedis honore donatur, et in hac Dominum laudat. Fama igitur illius ad personas in dignitate etiam constitutas delata, in celebri Deiparæ ecclesiae, quæ est in Blachernis a, vasurum custos creatur, et sic omnibus manifestus E Vir magnus innotescit. Jam vero dum urbis Constantinopolitanæ præsul (Paulus hic erat b) e vita migra- verat, magnus hic Callinicus, virtute sua eo illum coavocante, ipsorum primariorum tribunalis sacri, nec non omnium, qui erant dignitate conspicui, suffragio, patriarcha ejusdem urbis ordinatur; Christi- que ecclesiam ita recte moderabatur, ac pietatis regebat gubernacula.

2 Novissime autem Justiniano juniore, quem Heraclii proneptem dicunt c, imperii sceptrum regente, egregius Callinicus inter archipræsules emicuit, et non tantum a civibus, sed etiam ab omnibus, qui Romanis parebant, insignis æstimabatur, atque ab hoc imperatore in amore, et honore habitus, et in quodam miraculi loco repositus erat. Sed quandoquidem imperator subditis erat infestus, et mentis impos vi eos compellebat imperata facere, indecentia quædam ac imperatori indecora adversus illos operatus est: quæ dum Archipræsul absque reprehensione pati non posset, partim quidem adhortationibus, partim vero graphicis institutionibus, nonnumquam etiam stringentibus verbis, et recordationibus tremendi illius judicii, ac horrendis illis suppliciis ab instituto cum coërebat. Sed nescit cancer recta via incedere. Ille enim in isdem rursumperserverabat, et Sancto reddebat injurias pro directione. Unde ipsum valde contristabat, et occasionem quærebat Virum magnum amovendi e solio.

3 Quodam itaque tempore ad eum mittit, orationem expetens pro destructione ecclesie (ecclesia autem hæc erat, quæ in nomine Dei Matris constructa erat, ac metropolitæ dicebatur d.) Quod quante sit deunitæ ac desidiæ, omnino scitis, piissimi. Dum Vir magnus ad hoc hæreret, ac diceret, nequiquam esse scriptas de hoc absurdo negotio preces, et quæ spectabant ad ecclesie Dei eversionem e, nec non imperatoris ad hoc audendum stoliditatem reprehenderet; hi, qui erant missi, ut, quanto poterant studio, obsequerentur ejus animo, ac sententiæ laacerent satis, incumbentes, has, quod erat potius, preces destructionis deposcunt, quin immo aggrediuntur manus inferre Patriarchæ, nisi has sibi preces concederet. Ille vero, quidnam ageret, in promptu non habens, Gloria, ait, Deo toleranti; et statim ecclesia destructa est f. Atque hæc quidem sic.

4 Imperator autem propter immoderatos a recto
81* vite

Sanctus meritis
conspicuis fit
patriarcha Con-
stantinopolita-
nus:

a

E

b

Justiniani im-
peratoris im-
probitati
c

F

sese opponit:

d

e

f

AUCTORE
LAURENTIO.
qui ad exsilium
reversus, per-
fide in Con-
stantinopolita-
nos avul;

g
h
i k

l

m

et in Callini-
cum; qui cum
diu supervi-
sisset in antro
occluso, mori-
tur, et divi-
nitus sepeliri
jubetur.

n

o

p

q

vita ordine recessus, ac stoliditates singulares solio amotus, a subditis suis truncatur naso et lingua g, atque Chersonam h exsulamandatur. Post ipsum igitur imperat Leo i: deinde Tiberius k, qui dicitur Apsimans: et ille quidem annis tribus; Tiberius vero septem. Postea hic Justinianus ab exsilio aufugiens adhortationibus et significationibus propinquo- rum, cum ad muros Constantinopolitanos pervenisset, fraudeque et juramenti ipsi Patriarchae, et magistratui rem suasisset suam, imperium denuo capessit, ingressus per locum, nomine Deuteron, cui nomen Deuteron ipse indidit, quia secundo illinc ad imperium esset ingressus l. Rerum itaque potius, juramenta, et fidem, quam non tantum coram adorando pretiosae crucis signo, et immaculatis Dei Evangeliiis; verum etiam coram Dominico corpore et sanguine dederat, fefellit, et tamquam fidei etiam una cum his inficiator factus, caedibus civitatem implevit, et millenis aliis malis, ad quorum numerum proferendum non sufficit oratio m.

5 Ipsum vero Callinicum, inter archipræsules maximum, condemnationis pœnis subjectum, quod præfecti ipsius nasi ac linguæ causa fuisset, cum tamen nihil horum Vir beatus sibi conscius esset, Romam in exsiliium mittit, et in porticum quamdam fundamentorum muri n injici jubet, ac lapides extorsorum calce etiam oblini o. Fit hoc, et post quadraginta dies sublata calcis crusta (O magna, rex Christe, tua miracula!) vivens adhuc et spirans repertus est p. Quatuor itaque post diebus vita producta, o venerabilis Pater, et archipræsul, ac martyr, ad Dominum migras, et in sacra celeberrimorum Apostolorum aede honorifice sepeliris, postquam id per apparitionem ipsi Papæ significassent q: et, qui nunc Christi Domini solio adstas, tuis fervidis apud ipsum intercessimibus pete, ut perpetuum regni caelorum gaudium consequamur, quia ipsum decet honor et imperium per infinita secula seculorum. Amen.

καὶ τὸς ὑπερβαλλούσας ἀνοίας ἐπιτεθείς ὑπὸ τῶν ὑπ' αὐτὸν τὸν ῥίνα τέμνεται, καὶ τῇ γλώτῃ, καὶ ὑπερ- ὀριος ἐκ Χερσῶν γίνεται. Κρατεῖ τοίνυν ὁ Λέων μετ' αὐτὸν· εἶτα Τιβέριος ὁ λεγόμενος Ἀψίμαρος· ὁ μὲν ἔτη τριὰ, ὁ δὲ Τιβέριος ἑπτὰ. Εἶτα τῆς ὑπερ- ὀρίας ὁ Ἰουστινιανὸς οὗτος ἀποδράς ταῖς τῶν προση- κόντων αὐτῷ παρηνέσεις καὶ μηνύσεις, καὶ τοῖς τεί- χεσι τῆς Κωνσταντίνου προσβάλλων, καὶ δόλῳ πείσας τόντε Πατριάρχην αὐτὸν, καὶ τοὺς ἐν τέλει, καὶ ἕρ- κοις, τῆς βασιλείας αὐθις ἐγκρατῆς ἀναδείκνυται, τὴν ἐπέλευσιν διὰ τοῦ Δευτέρου λεγομένου ποιησάμε- νος τόπου, ὃν καὶ Δεύτερον αὐτὸς ἀνόμασε διὰ τὸ δεύ- τερον ἐντεῦθεν ἐπιβῆναι τῆς βασιλείας. Ἐπει οὖν ἐγ- κρατῆς γέγονε τῶν πραγμάτων, τοὺς ὄρκους, καὶ τὰς πίστεις ἐκείνας ἠθετηῶς, ἃς προκαίμενου τοῦ προσκυ- νητοῦ σημείου τοῦ τιμίου σταυροῦ, καὶ τῶν ἀρχόντων καὶ θεῶν εὐαγγελίων πεποίηκε· καὶ δὴ καὶ τοῦ θεσπο- τικοῦ σώματος τε καὶ αἵματος, καὶ ὡσπερ ἔξαρτος γεγωνῶς σὺν αὐτοῖς καὶ τῆς πίστεως, φωνῶν τὴν πόλιν ἐνέπλησε, καὶ μυρίων ἄλλων κακῶν, ὧν λόγος οὐκ ἀρκεῖ παραστήσει τὸ πλῆθος.

5 Αὐτὸν δὲ τὸν μέγιστον ἐν ἀρχιερεῦσι Καλλίνι- κων καθολικῶσεως δίκαις ὑποβάλλων, ὅτι τε τῆς ἐκτο- μῆς αὐτῷ τῆς ῥινὸς αὐτὸς εἶη αἴτιος, καὶ τῆς γλώττης, μὴδὲν ἐν τούτοις συνειδὸτος τοῦ Μάκκαρος, ὑπερορίζει ἐ κατα τὴν Ῥώμην, καὶ στοῦ τινὶ θεμελίῳ ἐμβληθῆναι τοῖγρον καλεῖται, καὶ λίθοις ἔξωθεν αὐτὴν καὶ πύλων διαχρισθῆναι. Γέγονε τοῦτο, καὶ μετ' ἡμέρας τεσσα- ράκοντα περιαιρεθέντος τοῦ χρίσματος, ὃ τῶν μεγάλων σου θαυμασίων Χριστὲ βασιλεῦ, εἶτι ζῶν ὁ Ἅγιος καὶ ἐμπνέων εὐρέθη. Τέτταρας οὖν ἡμέρας ἔκκοτε ζήσας, ὃ σεβάσμιε Πάτερ, καὶ ἀρχιερεῦ, καὶ μάρτυς, πρὸς Κύριον ἐκδημεῖς, καὶ τῷ σηκῷ τῶν πανευσφῆμων ἀποστόλων φιλοτίμως ἐνθάπτῃ, τούτων αὐτῷ τῷ πάπῃ μηνυσάντων δι' ὕψους· καὶ νῦν τῷ του δεσπότητος Χριστοῦ παριστάμενος ὀρθῶν αἰτησαι ταῖς θεσφαῖς σου πρὸς αὐτὸν πρεσβείαις ἐπιτυχεῖν ἡμῶς τῆς ἀλλάτου χάριτος τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν· ὅτι αὐτῷ πρέπει ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς ἀτελευτή- τους αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ANNOTATA.

- a De hac aede sacra Cangius Constantinopolis Christiana lib. iv pag. 83, multa collegit.
- b Consuli de illo potest Historia chronologica patriarcharum CP. superius designata, pag. 87: ubi probatur, quod conciliabulo Quini-septo seu Trullano subscripserit, contra alios, hanc subscriptionem S. Callinico perperam imputantes.
- c In nostro apographo Vindobonensi sunt ista: Ἰουστινιανὸς τοίνυν ὁ υἱὸς, ὁ υἱὸς Κωνσταντίνου τοῦ ἐπι- κληθέντος Ποιγονάτου, βυσιδεῶν. Id est, Justinianus igitur junior, Constantini cognomento Pogonati filius, dum imperator esset etc. Consuli possunt, quæ habet Cangius in Familiis Augustis Byzantinis pag. 120 et 121.
- d Ms. Vindobon. ἐκκλησίαν ἐνδοθῆν του παλατιῦ οὕσαν, ἐπονομαζομένην τὰ μητροπολίτου, καταλύσαι ἐβούλετο. Id est: Ecclesiam, quæ intra palatium erat, metropolitæ nominatæ, destruere volubat. Cangius de ista ecclesia scribit lib. iv Constantinopolis Christiana pag. 93; ubi juxta palatium existitisse dicitur; consentiente Theophane infra designando, pag. 307, πλησίον του παλατιῦ.
- e Ms. Vindobonense rem sic refert: Ἠνάγρασε τὸν ἀγιώτατον Καλλίνικον, εὐχην ἐπὶ τῇ καταστροφῇ του ναοῦ ποιεῖσαι. Ὁ δὲ ἀρχιερεὺς εὐχὴν μὴ εἶδεναι ἐπὶ καταστροφῇ τῶν ἐκκλησιῶν, ἀλλ' ἐπὶ ἀντήρσει εὐεργειῶν. Quæ Latine sic sonant: Sanctissimum Callinicum cœgit formare preces ad destruendam ecclesiam. Archipræsul autem dixit, nescire se preces ad destruendas ecclesias, sed ad construendas.
- f Clarius ista referuntur apud Theophanem pag. 307: Imperatore ardentius instante, et preces fieri etiam vi expetente, dixit Patriarcha: Gloria Deo, qui etiam hæc patitur, jugiter, nunc, et semper, et in secula seculorum. Amen. Eo audito subverterunt ecclesiam, et fontem excitaverunt: istamque Metropolitæ ecclesiam ad Petrium transtulerunt. Cur vero destructioni ecclesiarum preces præmitti voluerit imperator, dicitur in notis ad Theophanem pag. 615: Nil non auspiciato moliantur Græci, nisi præmissa prospero successui advocando benedictione. Qua de causa consecrati templi eversionem, sinistrum quid portendere veritus, Patriarchæ benedictione probari firmarique exposcit.
- g Ms. Vindobonense: Ἐκλήθητι τῆς βασιλείας ἐκτὸν τὴν ῥίνα. Ejectus ex imperio, præsectus est naso: non addit et lingua, quem videlicet postea loquentem inducit. Cangius in Familiis Augusti Byzantini pag. 121 historiam Justiniani Rhinotmeti e variis scriptoribus collegit; et inter alia, quæ de illo narrat, naso truncatum refert. Sed Theophanes in Chronographia pag. 308 editionis regis Parisinæ, Justinianum, ait, per metam in Circum produciunt, et naso linguaque truncatum

A truncatum Chersouam relegari decernunt. *Sed in notis pag. 615 hæc observantur*: Linguam cum naso præcisam Justiniano testatur Nicephorus, *τεμῶν τὴν γλῶτταν, καὶ τὴν ῥίνα*. Postea tamen libere locutus est, *prout additur ibidem in notis*. A naso tamen præsecto nomen Rhinotmeti accepit; *est enim Græce ῥῖν, ῥῖνός, nasus, et τέμνω, seco*.

h Urbem Ponti ad Mæotidem paludem, *ut dicitur in notis citatis*.

i Leontius vocatur a Theophane pag. 308: *ubi de eo plura*.

k Consuli de eo possunt, *quæ collegit Cangius in Familiis supra citatis pag. 121*.

l Cangius lib. ii *Constantinopolis Christianæ pag. 170 hanc etymologiam improbat tamquam nugatoriam*: Codinus, *inquit, pag. 49 hunc tractum ita appellatum vult, quod Justinianus Rhinotmetus, recuperato imperio, in Urbem per aquæductum . . . ingressus, ibi columnam statuerit, locumque δεύτερον nuncupari voluerit propter secundo adeptam imperii dignitatem*. Ita nungatur de Deuteri appellatione, *ut et Joëles in Apsinaro: quam constat longe ante Rhinotmetum obtinuisse, cum illius Procopius meminerit lib. i de Ælif. cap. iii, et eandem, S. Annæ ædem (de ea antea mentionem fecerat Cangius) in Deuteri tractu statuat . . . Porro DEUTERUM dictum fuisse, quod secundo milliari a veteri Byzantio dissitum esset, ut Hebdomum apud Socratem et Idacium, quod septimo; simile est vero, vel potius, duobus stadiis, ut Anna Comnena lib. viii, pag. 222, Decimum appellatum ait, quod decem stadiis Constantinopoli remotum fuerit*.

m *Longe aliter hæc narrat Theophanes pag. 313: Justinianus, inquit, Terbelis et Bulgarorum ipsi adjunctorum auxilio fretus, urbium reginam armis impetit, et ad Charsii portam castris locatis totum spatium ad Blachernas usque occupat. Per dies autem tres colloquio cum civibus habito, non nisi contumelias et dieteria ab ipsis retulerunt, quibus etiam incassum pacis conditiones obtulerunt. Porro Justinianus cum paucis admodum gentilibus suis citra pugnam per cuncum in Urbem subiens, sparso cædis et stragis tumultu, ejus compos effectus, paulo post in Blachernarum palatio sedem ac simul castra posuit*.

B n *Ms. Vindob. εἰς τὸν θεμελίον τοῦ τοίχου, hoc est, in fundamentum muri*.

o *Additur in eodem Ms. Τινὲς δὲ φασὶ, ὅτι πρότερον τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἐξορύξαντες, οὕτως ἐναπίκλεισαν τῷ τοίχῳ ζῶντα. Quæ sic reddimus Latine: Aliqui dicunt, quod prius oculos ejus effodientes, ita cum muro incluserint viventem*.

p *De hoc miraculo nihil habet Ms. Vindobonense*.

q *Hujus apparitionis etiam meminuit idem Ms. Sed cum apparitioni huic, tum miraculo proximæ præcedenti majorem haberemus fidem; si confirmata ea videremus ex auctoribus antiquis ac majoris auctoritatis, quam sint Menta magna Græcorum impressa, quæ dictum miraculum etiam memorant, ac Sanctum in æde sacra SS. Apostolorum Petri et Pauli depositum referunt, sicut sancti Apostoli præceperant Papæ, qui tunc temporis erat, urbis Romæ*.

DE SS. ALTIGIANO ET HILARINO,

MONACHIS ET MARTYRIBUS,

IN BURGUNDIA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

C Nova horum Sanctorum notitia ex Mabillonio, palæstra P martyrii, cultus ex veteri Breviario, et ætas assignata.

ANNO DCCXXXI
ALY DCCXXXII.
Hi duo Sancti.

Sane miramur, hos duos Martyres in titulo propositos Menologiis Benedictinis aliisque Martyrologiis non inscribi, cum tamen in sacris ejusmodi Fastis memorentur abbates et monachi, qui circa idem tempus interfecti sunt a Saracenis, quos nonnulli scriptores diverso Wandalarum, quidam Agarenorum vel Ismaelitærum nomine designant. Videtur annuam SS. Altigiani ac Hilarini memoriam primus ex antiquis monumentis eruisse vel resuscitasse doctissimus Mabillonius, dum in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 732, num. 6 varias Saraceno-irruptiones in Galliam recenset, et numero sequente post narratam Burgundiæ devastationem de sanctis Martyribus hodiernis ita meminit: In Segestrensi monasterio sancti Sequani, Altigianus et Hilarinus monachi ab iisdem gladio adversi perhibentur x Kalendas Septembris; quod tempus recte convenit cum martyrio sancti Por-

carli abbatis Lerincensis, qui pridie Idus Augusti colitur.

2 Mabillonius in iisdem Annalibus sui Ordinis ad annum Christi 525 num. 24 occasione sancti Sequani, originem et situm hujus monasterii jam assignaverat his paucis verbis: Post exactam serio vitæ religiosæ disciplinam ab eo digressus et ipse monasterium condidit, in quo monachos adeo perfecte erudit, ut propositi eorum continentiam sacrarumque Litterarum peritiam omnes in eis mirarentur. Locus Sicaster seu Sigester antiquis appellatus, in pago Magnimontensi, quinque leucis ab urbe Divione in valle angusta positus, ab auctore SANCTI SEQUANI nomen retinet. Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 518 locum ejusdem monasterii distinctius ita describit: Sancti Sequani cœnobium vetus est in Lingonum sinibus, non procul a fontibus fluminis Sequanæ, SAINT SENE. . . Ceterum hoc cœnobium

qui cæsi sunt a
Saracenis in
Burgundiæ.

1. 1016
G. C.

cœnobium Sequanus presbyter, Johannis abbatis Reomensis discipulus extruxit; quod a loco Sicastrum vel Segestro (SESTRÆ) in quo structum erat, dictum est primo monasterium Segestrense aut Segestrum; deinde ab auctore SANCTI SEQUANI. Locus cum monasterio situs est in pago vel Comitatu Magnimontensi, cui pago nomen dedit Magnus Mons vel Magnimontense oppidum quondam clarum in Lingonibus, sancti Sequani patria, tribus leugis ab ejus monasterio Segestro distans, nihil nunc præter nomen servans: MAIMONT enim vel MESMONT nuncupatur.

memorantur
in veteri Bre-
viario.

3 Hoc igitur loco uterque sanctus ille Monachus hodie subiit martyrium, cujus notitiam Mabillonius hausit ex antiquo Breviario Segestrensis cœnobii, quod apud ipsum in Actis Sanctorum Ordinis Benedicti sæculo III, parte I, pag. 527 refertur, et in quo leguntur sequentia: Noverit omnium instantium atque futurorum certitudo, gentem Wandalicam in istam fuisse progressam terram ob confutandam sanctam Dei Ecclesiam; cujus infestatione atrocissima cum depopularetur undique Burgundia, tandem pervenit furens ad sancti Sequani abbatiam in Magnimontensi Comitatu sitam. Quæ gens post plurima peracta flagitia ad cumulum suæ damnationis sanctos Dei Altigianum atque Hilarinum, sacratissima sancti Sequani benedictione monachatos, ut nostri antiqui patres retulerunt, gladio suæ crudelitatis funeri tradidit beatæ passionis in campo, qui dicitur sancti Hilarii, x Kalendas Septembris. Quorum beata passio quamvis negligentia hominum illius temporis non legatur in divina pagina, non sunt habendi minoris memoriæ, quia pro Dei amore tradendo pro-

rium sanguinem, contemptui dederunt amorem D hujus vitæ. Si quis autem requirit, ubi habeantur eorum corpora, noverit esse condita penes sancti Sequani ecclesiam. Nunc ad istud veteris Breviarii testimonium sequentia observamus.

4 Primo hic per gentem Wandalicam intelligitur gens Saracenica, qui loquendi modus aliquibus scriptoribus usitatus est, ut initio hujus Commentarii monuimus, et Mabillonius ex Chronicis aut historicis ibidem pag. 525 testatur. Secundo ratio temporis non permittit, ut hi duo Martyres immediate ab ipso sancto Sequano dicantur monachali benedictione initiati, quemadmodum laudatus Mabillonius ibidem pag. 527 solerter observat, et evidenter constabit ex Actis sancti Sequani, quæ ad diem XIX Septembris illustranda erunt. Tertio judicamus, silentium Martyrologiorum ab hoc veteri Breviario satis suppleri, et istud testimonium sufficere, ut de immemorabili utriusque illius Sancti cultu certiores reddamur. Quapropter hac in re secuti sumus exemplum Castellani et Longuevallii nostri, quorum unus in Martyrologio suo universali ad hanc diem, alter vero in Historia ecclesie Gallicanæ tomo IV, pag. 254 eos sine scrupulo Sanctos appellant, adeoque eodem Martyres Operi nostro inserendos esse censuimus. Cum autem quidam chronologi istud martyrium anno Christi 731 collocent, alii ad annum sequentem differant, utrumque hunc annum superius in margine notavimus: nam de anno parum interest, cum de re ipsa constet, ut eruditissimus Mabillonius in Annalibus Ordinis sui ad annum Christi 732 num. 6 de hoc ipso martyrio loquitur.

ad cujus tex-
tum nonnulli
annotamus.

DE S. ANTONIO MONACHO, ITEM DE BEATO FORSAN NICODEMO,

ORDINIS S. BASILII MONACHIS ET CONFESSORIBUS

J. P.

C

HIERACII IN CALABRIA,

F

Sylloge de cultu, et ætate.

SER. I, VII, XI.
Stabilitur cul-
tus S. Antonii

A pud Ferrarium in Catalogo Sanctorum Italiæ hac die agitur de S. Antonio monacho, et confessore Locrensi, et ibidem sic laudatur: Antonius patria Locrensis (quæ urbs Hieracium nunc in ulteriore Calabria nominatur) factus monachus S. Basilii in cœnobio apud Locros una cum B. Nicodemo, ejusdem instituti monacho, vitam sanctissimam degit, ab omni rerum humanarum cura alienam: etenim in abstinentiis, orationibus, meditationibus, et carnis macerationibus Deo digne meruit famulari. Qui multis cumulat meritibus, et miraculis clarus, x Kal. Septembris obdormivit in Domino, in eodem monasterio, in quo vixerat, sepultus. Hagiologus idem in Catalogo generali Sanctorum, qui in Romano Martyrologio non sunt, ambos, quos memorabat modo, annuntiat his vocibus: Hieracii in Calabria SS. monachorum Antonii, et Nicodemi, Ord. S. Basilii. Et in notis citat tab. illius ecclesie. Fer-

rario non suffragatur in amobus Castellanus in Martyrologio universali: solum quippe ponit S. Antonium Hieracinum; in tabula vero nominum Sanctorum, quæ habetur ad calcem laudati Martyrologii, pag. 1151 indicat, Nicodemum Hieracinum monachum omissum xxiii Augusti.

2 David Romarus in Indice Divorum, qui nati vel humati sunt in regno Neapol., pag. 404 Hieracii, inquit, quod dicunt nonnulli fuisse Locros, Antonius x Kal. Sept., Jejunius viii Kal. Jun. (quo die hic habetur apud nos pag. 101) Nicodemus, omnes ex societate D. Basilii. Hieronymus Marafioti Polistinus in Chronico Calabriae lib. II, cap. XII, fol. 108 verso affirmat, Locrensem fuisse beatum Nicodemum, monachum Ordinis S. Basilii, et beatum Antonium, monachum ejusdem Ordinis; ejus festività celebratur xxiii Augusti. Ughellus tomo nono Italiæ sacræ; inter ea, quæ præmittit catalogo episcoporum

ex raris, qui
magis probatur,
quam Nico-
demi.

A porum Hieracensium columna 393 novissimæ editionis Veneta, scribit ista: Ex Hieracensi urbe fuit S. Antonius D. Basilii monachus, cujus festum agitur x Kal. Septem. Ex his liquet, concordem scriptorum esse consensum in cultu publico asserendo hac die S. Antonio; quod non ita fit in Nicodemo. Si tabula Hieracensis ecclesiæ, a Ferrario superius indicatæ, ad manum essent, atiquid fortasse magis exploratum elicere ex eis possem de publica veneratione Nicodemi. Interim etiamsi vellem mihi paullo certius de illa constare; quia tamen video, eum nominari cum titulo beati a plerisque, quos assignavi; ponendum illum censui supra cum isto titulo, per adverbium forsan restricto, non ignarus, nostrarum esse partium, Sanctis favere, quoad possumus.

Tempus vita ac
mortis.

3 Ferrarius post breve illud elogium, quod e Catalogo Sanctorum Italiæ antea transcripsi, subdit in annotatione hosce temporis characteres, quo S. Antonius vixerit: Vixisse, inquit, fertur circa ea tempora, quibus tot monachi per Calabriam sanctitate florebant: in quibus SS. Nilus, Bartholomæus, Fantinus, Zacharias, B Helias, Jejunius, et alii. Ad diem xxv Maii, tomo VI ejusdem mensis, pag. 101 occasione S. Jejunii, diximus, S. Nilum vixisse seculo Christi x, et colii xxvii Septembris. S. Eliam junio-

rem monachum in Calabria eidem sæculo assignavimus tomo III Augusti, die xvii pag. 479, ibidem pag. 487 agitur de synonymo seniore. S. Fantinus Taurianensis in eadem Calabria, de quo ad diem xxiv Julii apud nos, hunc non spectat; de synonymo videri poterit die xxx Augusti, quo annuntiatur in Romano Martyrologio, et quem Castellanus in tabula nominum Sanctorum post suum Martyrologium universale pag. 1157 signat in Calabria versus annum 900. Bartholomæus abbas. Ordinis S. Basilii (an idem, de quo supra, an alius?) Messanæ adscriptus, existat inter Prætermisos die xix Augusti. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, ista die in notis, cum scribit obiisse circa annum Domini mxxvi. Gesta vero Zachariæ istius, qui una cum prædictis indicabatur, etiamsi comperita non habeo, apud Marafotum tamen, quem antea assignabam, lib. i, cap. xxxii, fol. 70 invenio, B. Nilum professionem fecisse monasticam in S. Fantini monasterio, Ordinis S. Basilii, atque inter alios multos patres, vitæ sanctimoniam conspicuos, tunc ibidem habitasse S. Zachariam. Quæ cum ita sint, sequitur, ut ambo monachi nostri vixerint sæculo xxx Christianæ decimo. Quia vero me latet, an eodem sæculo, an proxime sequente obierint, ideo eos supra signavi sæculo x vel xi.

AUCTORE
J. P.

DE B. RICHILDE VIRG. RECLUSA,

SUMMONTORII PROPE OENIPONTEM,

Sylloge de vitæ instituto, cultu, rebus mirabilibus, ac ætate.

J. P.

ANNO MC
Vixit in publico
nonis Summontor
ano solita.
ra

C Summontorium, sive Hohenwartum, quod cum Radero citando ponimus prope Oenipontum, pluribus apud nos descriptum est tomo I Februarii, die primo ejusdem mensis, pag. 247, occasione B. Wolfholdi presbyteri. Eo itaque, ne actum agam, pro ulteriore hujus loci notitia lectorem mitto. Inter prætermisos hesternæ die, beata hæc Richildis annuntiata fuit e Castellano; sed inde in hodiernum a nobis dilata, quo alibi signatur, examinaturis an de vero ac legitimo ejus cultu satis constet. Arturus a Monasterio in suo Gynæceo hoc die illam sic memorat: Apud Summontorium in superiore Boicæ parte, beata Richildis virginis, solitudine, oratione, et signis admirandis celebris. Verum hæc, et alia, quæ spectant ad publicam ejus venerationem, illustranda et confirmanda sunt. Noster Mathæus Raderus in Bavaricæ sanctæ volumine II, variis de Summontoriensi parthenone præmissis, de Beata nostra sequentes collegit notitias: Sed nos, inquit, ad nostram Richildem veniamus, quæ in hac virginum sodalitate extra sodalitatem vixit, modico clausa domicilio, quemadmodum id temporis solitabant passim vel coudi cellis, vel includi turribus, vel abdi caveis, vel antris abscondi, ut copiosius alio loco ostendi (videlicet in Vividario Sanctorum parte III, cap. v.) Hæc Raderus de vitæ instituto B. Richildis.

probatum

2 Et illico subdit varia de publico ipsius cultu, ita scribens: Nos quid Summontoriana de Richilde monumenta loquantur, audiamus. Lo-Augusti Tomus IV.

quantur autem, quæ profert, ista: Sciendum est, quod corpus B. Richildis integrum sub altari SS. Apostolorum Petri et Pauli sepultum est, quæ vita virginali vitam promeruit æternam. Nam et ipsa diebus suis vitam eremiticam in clausula sua tenebat. Obiit autem x Calend. Septemb. B. Richildis. Digne enim in memoriam hominum vertitur, quæ ad gaudium transivit angelorum. Item in sepulcro ipsius requiescit dimidia pars corporis S. Julianæ virginis et martyris de collegio SS. undecim millibus virginum. Habemus Ms., in que crstant notitiæ de fundatrice monasterii in Hohenwart, ex codice Ms. SS. Udalrici et Afræ in 4 cor. albo lit Z num. 29 tit. Historia SS. Narcissi, Udalrici, et Wilhel., post quas notitias, et epitaphium Wolfholdi, habetur verbis fere eisdem locis Sciendum est etc., e Summontorianis monumentis modo a Radero allegatus. Variantes tamen lectiones tres codicis Udalriciani, quas lego in nostro egrapho, ad marginem apposui; ubi pro vicitare, quod mendose scribebatur in dicto apographo, posui vicitare.

3 Revertamur ad Raderum, alia publicæ venerationis indicia prosequentem: His alia, ait, patria lingua subduntur in hanc sententiam per scripta; quæ sic exprimit: Richildis pæne totum corpus hodie in sacello (quod e cellula, quam viva olim clausaque incoluerat, vertit in sacram ædiculam) altiori tumulto levatum servatur, coliturque: nec pauca supplicabundo per

* al. in inclusa

f
* al. in memoria vicitare hominum

* al. millium

publicus ejus cultus.

AUCTORE
J. P.

Virginem populo beneficia porriguntur, quando frequens ad cineres illius, et venerabundus procumbit, vota solvit, anathemata suspendit. Curati memorantur ægri, omnisque generis vitia corporum correctæ, quæ singulari volumine dictantibus et testantibus ipsis, qui auxilia sensere, inscribuntur. Adjecit antistita literis, dignissimum videri Richildem, cui cælestes honores decernantur; sed opis suæ suarumque contubernaliū non esse, tantam rem apud orbis Christiani Principem reponere vel curare. Deaque laudatus Raderus hanc B. Richildis narrationi coronidem imponit, quæ nobis videtur sufficere, ut reliquis hujus diei Cælitibus ipsi locum demus. En tibi Raderi verba: Cæterum quam tot admiranda per tot seculorum ætates facta celebrarunt, celebrantque in dies; minime videtur necesse in quæstionem vocari, ut de ejus sanctitate, et

beatitudine dubitetur. Multos vetustas ipsa, et D numquam interrupta venerationis consuetudo consecravit. Tu, Diva, nobile decus virginum, quoniam perpetuis tecti angustiis clausæ semper patuit cælum, apud supremum orbis Imperatorem effice, ne cælum nobis per omnes terras animo vagantibus claudatur. *Hactenus Raderus. Quibus addi potest ex eodem auctore a paritio ipsius, Wolfholdi, ac Julianæ, cuidam, qui calculo laborabat, facta; de qua diem 1 Februarii antea designatum consule pag. 248. Superius eam notavimus anno 1100 cum Radero, que in aliis etiam secuti sumus. Utinam posteriores de illa congerere notitias nobis, si plures alicubi lateant, in promptu esset. Inter has certe ratio haberetur voluminis, si ad nos pervenisset apographum ejusdem, in quo, ut referebat Raderus, sanationes a Beata factæ memorantur.*

DE S. ASCELINA VIRGINE

B

ORDINIS CISTERCIENSIS,

E

IN CAMPANIA GALLIÆ,

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Situs monasterii, in quo Sancta colitur, editores Actorum, et judicium de historica eorum fide.

CIRCITER AN.
MCICV.
In monasterio
Bullencuriensi.

Nicolaus Camuzatus in *Promptuario sacrarum antiquitatum Tricassinæ diocesis fol. 349 de monasterio Ordinis Cisterciensis, quod nunc Gallicæ Boulencourt appellatur, ita scribit: Cœnobium Bullencurianum in Tricassina diocesi constitutum, et decem ab urbe leucis distitum, primitus occupatum et cultum est ab Augustiniani regularibus canonicis, postmodum ab Henrico Tricassino antistite divo Bernardo concessum, qui in eo Claravallensis familiæ cellulanos instituit, consentientibus et conspirantibus dictis canonicis, qui regulam Cisterciensem libentissime susceperunt. Deinde post Gallicam inscriptionem testem hujus mutationis, quæ anno Christi 1149 facta est, et litteras ejusdem donationis indices, quas veteri idiomate Gallico exhibet, fol. 350 verso sic pergit: Præfatum cœnobium uberrimis proventibus et amplissimis facultatibus tum a comitibus Campanis, tum a dominis de Join-villa, sive ut alii scribunt, Jovis villa et de Villa Harduini splendidissime exornatum fuit, ut complures indicant litteræ, quæ etiamnum in dicti monasterii cartophylacio custodiuntur.*

quod in pristinum splendorem amittit.

2 Gaspar Joangelinus in *Notitia abbatiarum Ordinis Cisterciensis lib. 1 num. 131 Camuzatum imitatus, inter abbatias Galliarum pag. 65 monasterium Bullencuriense describit, et varia donationum diplomata ex cartophylacio ejusdem cœnobii recenset. Edmundus Martene in Itinerario literario, quod anno 1717 Parisiis Gallicè edidit, parte 1, pag. 96 testatur, olim in hoc monasterio ducentos circiter canonicos habitasse, et hunc numerum ab abbate Clara-vallensi dimissum debuisse, quemadmodum patet ex sequen-*

ti decreto, quod Edmundus Martene ibidem ex veteri monumento recitat in hunc modum: Quia definitum est a Capitulo generali, ut patres abbates in filiabus suis ordinem de numero personarum, nos abbas Clarevallis de consilio abbatis et seniorum Bulencuriæ statuimus, ut in eadem domo numerus centum sexaginta personarum nullatenus augeatur. Verum hæc tam illustris olim et numerosa abbatia hodiecum aut quinque Religiosos redacta est, ut laudatus Martene testis oculatus affirmat.

3 Attenen in illo eodem monasterio, quod splendorem pristinum amisit, adhuc hodie S. Ascelina honoratur, ut colligimus ex Martyrologio Gallicano Saussay, qui die xxiii Augusti sanctam istam Virginem annuntiat his verbis: In territorio Trecenti, cœnobio Belencuriæ, sanctæ Ascelinæ virginis sanctimonialis beati Bernardi cognatæ, multis gratiæ luminibus insignis, nec minus miraculis claræ, ejus sacræ reliquiæ eodem in monasterio (a quo non procul grata Christo obsequia exegit in parthenona nunc diruta) religiose conditæ, in decore lipsanodochio, hodie percolendæ devotis supplicibus exhibentur. Arturus du Monstier in Gynæceo sacro ad diem xviii Maii de hac sancta Virgine meminuit, et die xxiii Augusti in notis publicam ejusdem venerationem confirmat hoc modo: Illius sacræ reliquiæ apud ipsum monasterium condigno honore asservantur in decore lipsanodochio juxta Saussayum in Martyrologio Gallicano, Menardum in Martyrologio Benedictino hac die, et lib. 2 observationum ad illud, quo hujusmodi solennitas celebratur; cum monachi Bullencuriani corpus ejus ex Potengero asceterio sibi sollicitarunt;

P
honoratur ab
hac hodiecum
reliquiæ hujus
sanctæ

A sulcitarunt; super cujus mansoleum altare pro-
stat exstructum, ubi magnus per annos singulos
concursum populi habetur, ac veneratur. *Castel-
lanus in indice monastico Martyrologii sui
universalis pag. 1095 etiam asserit, illam Bullen-
curiæ adhuc honorari.*

4 Sed nemo fusiùs distinctiusque publicum et
inmemorabilem S. Ascelinæ cultum probat,
quam R. D. Nicolaus Des-Guerrois presbyter
Tricassinus, qui *Annales ecclesiasticos Tricassinæ
diocesis anno 1637 Gallice typis edi curavit. Ille
enim in Opere illo ad annum Christi 1195
num. 21 testatur, in ecclesia Bullencuriensi propè
majus altare ostendi tumulum, cui inscripta legi-
tur hæc epigraphæ: In hoc sarcophago sub
altari consecrato recondita sunt ossa sancti Gos-
suini, sanctæ Emelinæ, et sanctæ Ascelinæ cognatæ
beati primi Clarevallis abbatis. Edmundus Mar-
tene in laudato superius Itinerario suo Gallico
part. 1 pag. 97 narrat, eandem inscriptio nem,
cum aliis ibidem a se lectam esse, ibique an-
num Christi 1534 notari innuit.*

5 Circa numerum hujus anni quædam diffi-
cultas mihi occurrit: nam laudatus Nicolaus
Des-Guerrois in *Annalibus Tricassinis ad an-
num 1195 proxime citatum num. 23 asserit, istud
S. Ascelinæ sepulcrum a Nicolao de Hampigny,
primo monasterii Bullencuriensis abbate mitra-
to, restauratum et exornatum fuisse. At abbas
ille Nicolaus anno Christi 1504 ex hac vita dis-
cessit, ut in epitaphio ipsius ibidem legitur,
quod Camuzatus in Promptuario sacro antiqui-
tatum Tricassinæ diocesis fol. 350 verso, et
Sammartiani tomo IV Gallie Christianæ pag. 200
referunt his verbis: Ille jacet Frater Nicolaus
de Champigneo, humilis abbas Bullencuriæ et
primus mitratus, qui obiit anno Domini mdiv,
die v mensis Maii; abbatizavitque hic annis tri-
ginta, sex et tribus mensibus. Itaque tumulus
ille S. Ascelinæ videtur ab abbate Nicolao Cham-
pigneo ante annum Christi 1504 restauratus et
exornatus fuisse, nisi forte quis ex successoribus
ejus restorationem vel exornationem ab ipso
captam prosecutus fuerit, et anno 1534 dum-
taxat absolverit, ideoque hunc annum Christi
sepulcro jam perfecto adscribi jussit.*

6 Quidquid sit hac de re, Nicolaus Des-
Guerrois ibidem refert tria miracula, quæ post
obitum S. Ascelinæ contigerunt, et quæ imme-
morabilem ejus cultum, publicamque patrociniæ
implorationem satis indicant. Tertium ex his pa-
tratum est quinquaginta annis ante memoratam
sepulcri restorationem aut ornatum, adeoque
contigit circa medium sæculi xv, quo energu-
mena ad tumulum S. Ascelinæ adducta per in-
tercessionem ejus a dæmone liberata est, ut ibi
distinctius Gallice narratur. Præterea pius ille
presbyter ibidem num. 21 ex testimonio plurium
Religiosorum Bullencuriensium scribit, alias ejus-
dem sanctæ Virginis reliquias ibi in aurata li-
psanthea honorifice conservari, et in præcipuo
ecclesiæ Bullencuriensis altari publicæ venerationi
fidelium exponi. Quis porro credat, hunc
publicum cultum, si illicitus esset, post severum
Urbani VIII decretum adhuc perseverare? Qua-
propter ex his omnibus colligo, S. Ascelinam ab
inmemorabili tempore, sive centum et pluribus
annis ante notissimam istius Pontificis Bullam,
in monasterio Bullencuriensi legitimum cultum
habuisse.

7 Etiam si simplex et pia scribendi methodus
huic historico Tricassino fidem conciliet, tamen

majoris auctoritatis gratia subjungo testimonium
abbati Belli-loci, quod ante alia memorato
Operi sic præfigitur: Quæ V. presbyter et præ-
dicatur M. Nicolaus Des-Guerrois Treccis commo-
rans, de sacris nostrorum Sanctorum et patrorum
reliquiis, abbatibus, foundationibus, dotationi-
bus et rebus omnibus tam divinis quam huma-
nis in hoc volundine scripsit, ea prorsus omnia
fideliter ex cartulario nostro, Martyrologio et
manuscriptis, nostra permissione transcripsit,
veraque et fidelia testamur nos Carolus de Bor-
deaux senior abbas Belli-loci. Datum in abbatia
nostra die iv Julii, anno Domini mdcxxxii. Se-
quuntur alia hujusmodi testimonia Gallice con-
scripta, inter quæ R. D. Prior Bullencuriensis
nominatim circa S. Ascelinam sinceritati hujus
scriptoris simile testimonium reddit. Igitur se-
cure huic historico Tricassino confidimus in illis,
quæ de reliquiis S. Ascelinæ testis ille oculatus
affirmat, et ea nobis ad inmemorabilem sancti-
tatis famam huic Virgini vindicandam sufficere
videntur. Nunc de Actis eorumque editoribus ali-
quid monendum superest.

8 Primus Acta Sanctæ nostræ scripsisse dicitur
Gossuynus vel Gosvinus, huic Virgini coævus a
familiaris, ut Hugo Menardus lib. ii observa-
tionum pag. 668 ad Martyrologium suum Bene-
dictinum die xxiii Augusti post nomen S. Ascelinæ
tradit his verbis: Fuit hæc beata Virgo propin-
qua seu cognata sancto Bernardo Claravallensi
abbati. Vitam egit in quodam cœnobio sanctimu-
nialium Ordinis Cisterciensis, quod nunc pro-
stratum ac dirutum jacet non procul a Belencuria
monasterio virorum ejusdem Ordinis in territo-
rio Treccensi. Obiit miraculis clara circa annum
Domini millesimum centesimum nonagesimum
quintum. Ejus sacræ reliquiæ asservantur in di-
cto cœnobio Belencuriæ conditæ in theca lignea
inaurata. Ejus Vita scripta est a Gossuyno Belen-
curiæ monacho, ut refert Nicolaus Camuzæus
in Miscellaneis historicis ecclesiæ Treccensis.

9 Carolus de Visch Prior Dunensis in Biblio-
theca scriptorum Ordinis Cisterciensis pag. 128
de eodem biographo habet sequentia: Gossuinus
Claravallensis monachus, vir sanctitate et do-
ctrina celebris, scripsit Vitam beatæ Emelinæ
virginis, cujus reliquiæ quiescunt in Vurlencuria
(alibi Boulencuria) monasterio Ordinis nostri
in Campania diocesis Treccensis. Fuit auctor coævus
virginis... Vitam etiam beatæ Ascelinæ moni-
chialis, neptis sancti patris Bernardi, ab eodem
conscriptam esse asserit, eamque in Liliis Cister-
cii et Menologio Henriquezii editam, aut potius
contractam et interpolatam assignat. Dum
Menardus hoc loco Gossuinum appellat monachum
Bullencuriensem, et Vischius eundem cognomi-
nat Claravallensem, facile hoc disparitas concili-
atur ex veteri Ms. codice Claravallensi, ex
quo Vischius ibidem allegat hæc verba: Testi-
monium domini Gossuini monachi quondam Cla-
ravallis, qui apud Cheminium diu mansit, et in
Vurlencuria requievit. Ille haud dubie est ille
Gossuinus, cujus ossa simul cum reliquiis Emel-
inæ et Ascelinæ sub altari Bullencuriensi recon-
dita superius memorantur.

10 Certe dolendum est, nos en Gossuini vel
Gosvini lucubratione carere. Nec ulla ferme spes
est illam acquirendi, cum eruditissimus Camu-
zatus et illustrissimus Angelus Manrique frustra
eamdem quesiverint. Illic inopiæ nostræ non pro-
spexit Chrysostomus Henriquez, etiamsi post Me-
nologium Cisterciense inter omnia ad folium 165
ediderit

E
Gossuini hujus
vita dicitur

Vitam hujus
sanctæ Virginis
descripsit.

F

hujus interpola-
tum h. b. b. m. s.
comp. n. d. m.

ut ibi ubi am-
memorabilem
pate

cultum cultum
publicum ha-
buisse.

et cum aliis tes-
tibus Nicolaus
Des-Guerrois.

cujus inter-
tatem confirmat-
mas

AUCTOR
G. C.

ediderit epitomen Actorum, cui ibidem præfixit hanc monitionem: Ejus Vitam scripsit Goduivus monachus, ejus compendium, procurante magno Aurea-vallis abbate Bernardo, ad nos transmissum, sicut ex Clara-valle excepimus, sic libenter communicamus. At videtur Henriquez ab impostore quodam deceptus esse, aut alios decepisse, quando illud Actorum compendium pro genuino Gossuini lucubratione vulgavit: eruditi enim viri quidam censent, illam Vitæ synopsis ab aliquo confectam vel saltem non leviter interpolatam fuisse. Propter hanc censuram primo decreveram istud Actorum compendium omittere, et apud Henriquezium dumtaxat assignare. Sed postea sententiam mutavi, et illud infra recusum explicare statui notis criticis, ut tanto facilius eruditus lector de eo judicium ferre possit.

quod Nicolaus
Camuzatus

11 Interea audiamus R. D. Nicolaum Camuzatum, qui fol. 350 et sequente laudati Promptuarii Tricassinæ diocesis asserit, S. Ascelinam plurimis miraculis claruisse, ut in compendio quodam narratur, inquit, quod deductum ferunt ex ampliori Vitæ ipsius historia, cuius auctor est Gossuynus, dicti cœnobii, ut videtur, alumnus; quod tamen mihi non liquido constat, cum huc usque præsignatam historiam nancisci mihi non licuerit, sed dumtaxat illam epitomen, quam ego libens typis promulgassem, nisi absurdis et ineptis nugis referta esset, et anilibus fabellis vanisque figmentis scateret, adeo ut falso ex Gossuini historia decerpta diei videatur. Præfata autem Virgo integrum vitæ curriculum in sanctimonialium monasterio non procul a Bullencuriano cœnobio constituto caste integreque traduxit, obiitque circa annum salutis humanæ MEXV; quod quidem monasterium postea ita deletum et funditus eversum ac dirutum est, ut hujus nulla prorsus hodie appareant et supersint vestigia. Si vero mihi a prædicto Gossuyno editam fusiolem historiam sincere scriptam reperire contigerit, illam infra attexam. Sic ille Canonicens Treccensis clare et candide mentem suam exponit.

et Angelus Man-
rique

12 Neque minus severum de eodem Vitæ compendio iudicium tulit illustrissimus Angelus Manrique, dum in Annalibus Ordinis Cisterciensis ad annum Christi 1195 cap. III gesta S. Ascelinæ narraturus, num. 1 sic præfatur: Vitam illius conscriptam a Gossuino nancisci non potui; quod etiam de se dolet Camuzatus. Epitomen, quam aliquibus nugis conspersam et ipse scribit, et negare non possumus, vulgavit Henriquez in prætermissis ad suum Menologium. Deinde in Liliis, verbis quam rebus dedit auctiorem. Nos ex utraque quædam decerpemus, sed selectiora tantum, et sive vera seu veris similia. Potuit hic auctor non solum Cisterciensem historiam; sed ecclesiasticam plurimum illustrare, si non antiqua recentibus miscuisset, aut distinxisset inixta, quo suum cuique pondus inesse posset. Verum dum ea, quæ Britus Montalvusve, aut nos etiam, dum juvenes scripsimus, eorum qui affuerunt aut adesse potuerunt, historiis æquat, omnia in dubium revocat, et nec recentibus majorem fidem adstruit, et antiquorum enervat auctoritatem.

iniqua ex parte
fabulosum cen-
sent.

13 Hæc iudex iste de studio partium nequam suspectus, qui post relata quædam hujus sanctæ Virginis gesta censuram suam ibidem num. 9 prosequitur his verbis: Addit ulterius Henriquez in suis Liliis, corpus Virginis simul cum

corporibus beati Gossuini monachi et beatæ Hemelinæ virginis sepultum in uno et eodem tumulo a parte Evangelii, superque ipsa altare in honorem horum trium Sanctorum erectum esse, magnoque populi concursu venerari; quibus utinam addidisset fontem, unde id hausit, aut aliquam Gossuini, Hemelinæve, quos non alibi video commentoratos, etsi levem notitiam tradidisset. Sic et quæ ibidem præscribuntur ab eodem Sequentia seu Antiphona, atque item Collecta de sancta Virgine, insipida plane omnia et sine succo; quæque dum nullum præ se ferunt auctorem, nec possunt ex antiquitate venerari, neque ex venustate placere. Unde non censui digna nostris Annalibus. Hæc de Ascelina, quia minus certa aliis in unum collegi, atque in hoc capite lectori meo proposui, ne dubiis reliquam historiam commacularem; purgata tamen a nugis, quantum potui, atque ab his, quæ suspecta videri possent. Id unum certum, existisse Ascelinam, Sanctam fuisse, et Bernardi patris allinem, cujus corpus sepultum in Bullencuria hodieque religiosæ subest venerationi.

14 Ex hac crisi sequitur, nos de peculiari-
bus S. Ascelinæ gestis nihil certi posse affirmare, ^E ita ut vera
quamvis fortasse plura ex iis sint verissima: si- ^{falsis}
cut enim homini mendaci etiam vera dicenti cre-
dere non solemus, ita quoque huic Actorum in-
terpolatori fidem non adhibemus, quandoquidem
fabulosis suis additamentis effecit, ut vera a fal-
sis discernere non possimus. Nobis in hoc dubio
opem ferre non potest supra laudatus Nicolaus
Des-Guerrois, licet Gallice satis prolixam S. Asceli-
næ Vitam Annalibus suis Tricassinis inserue-
rit: nam forte vir ille sincerus simile Acto-
rum compendium alicubi reperit, aut bona fide
historiam hujus sanctæ Virginis ex Henriquezio
desumpsit, cum hujus Menologium Cisterciense
et Lilia Cistercii ante Annales Tricassinos edita
fuerint, ut ex anno impressionis utrinque li-
quet. Attamen hic pius presbyter Tricassinus ab
Henriquezio circa conditionem S. Hemelinæ dis-
sentit, sicut infra in annotatis ad illud recusum
Actorum compendium observabimus.

15 Neque ad distinctionem veri et falsi majus ^{distinguere non}
auxilium nobis subministrat Italica ejusdem San- ^{possimus}
ctæ Vita, quam amplissimus D. Antonius Libanori inter alia virginum Cisterciensium Acto
anno 1651 Mediolani concinnavit: hic enim ^t
abbas Ordinis Cisterciensis pag. 156 Opusculi sui
Italici candide fatetur, sese illam præcipue ex
Brito et lucubrationibus Henriquezii collegisse
Nulla ergo nobis spes superest distinguendi in his
Actis infra edendis veritatem a falsitate, nisi
alicubi genuina Gossuini scriptoris cœvi lucu-
bratio detegatur. Cum itaque contenti esse cogamur
hoc qualicumque Actorum compendio, quod
Henriquez in Liliis Cistercii lib. II distinct. III
cap. I et sequentibus adhuc verbosius ornavit,
nos illam breviorē Vitæ synopsis ex Menolo-
gio Cisterciensi jam recudemus, eamque copiosè
annotatis illustrabimus.

A

VITA

*Quæ ex longioribus Gossuini
cœvi scriptoris Actis con-
tracta dicitur, et ab Henri-
quezio post Menologium Ci-
sterciense edita est.*

*A matre pie
educata est
a b*

c

d

e

f g

Anno Domini MCLXXXIV in domo Monialium *a* sita juxta Burlencuriam *b*, sub providentia ejusdem Domus, floruit quædam virgo Christi Ascelina, ejusdem loci Priorissa, de cujus vita excellentissima occurrunt hic aliqua breviter inserenda ex narratione Domini Gossuini *c*. Mater hujus Ascelinæ beati Bernardi *d* et episcopi Godefridi *e* fuit consanguinea, de villa juxta Firmitatem *f* super Albam *g* procreata. Cum esset annurum circiter triginta sub potestate viri *h* constituta, Dominum rogavit, ut ab ea tollere dignaretur, quidquid salutis suæ obsistere videbatur: et mortuo viro suo, cum filia quinquenni sæculum reliquit, submitbens se consilio D. Bernardi. Hæc de matre *i*.

hæc Virgo.

2 Ascelina puella adhuc quinquennis in secretiori loco Dominum rogavit, ut virginitatem sibi traditam deinceps conservare dignaretur; quod in magna fuit tunc admiratione. Dum mater prægnans esset, a quodam viro, qui visus est in habitu candido, audivit, quam filiam gestaret, quæ magni apud Deum futura esset meriti. Et S. Glodesindis Metensis *k* apparuit matri, et dixit: Filia tua mihi proculdubio comparata æquabitur in meritis. Ascelina igitur adhuc puerula, cum vel acuum, vel frustra casei modica furtive subtraheret, per vestem interdum trahebatur, et ei dicebatur. Cur sic agis? Cessa, cessa, nequaquam expedit tibi. Manum quidem trahentis sentiens, et vocem loquentis audiens, neminem videbat. Decennis cœpit visiones videre, et Sauctorum personæ cœperunt ei visu apparere.

*C
cujus pudicitia
contra quendam
insidiatur.*

l

m

3 Cum duodennis esset, et sorores egressæ curtem *l*, in quadam domo intenderent candelis faciendis, quidam Clericus juvenis et scriptor, ut satelles diaboli, cujus esca electa, hanc, eo quod pulchra esset, avidius concupiscens, et quærens tempus loquendi cum sola, dixitque ei, si aquiesceret, litteris eam instituat, notas et cantum doceat. Cum non posset diu loqui, litteras et versus Romane *m* scriptos dirigit: tertio illam convenit, amorem exposuit; illa tandem columbina simplicitate dixit: Si habitu mutato effici Canonicus malueritis, vos diligam. Ille damnatus in instanti mutat habitum, non animum et in cœnobio Fratrum per tres menses sub ove lupus latebat. Leprosus quidam ad eam cœlitus est directus, et Clerici insidias detexit, Filia, inquit, cave tibi, diabolus tibi insidiatur, et te quærit corrumpere per illum. Illa turbata, audita retulit matri. Quæsitus leprosus non invenitur. Visio profecto creditur fuisse angelica. Ille detectus ad sæculum fugit, habitum rejecit.

*Quæ, cum ma-
tre solitudinem
petit.*

4 Perrexit mater ad religiosum sacerdotem in silva cum filia, quæ ab eodem viro formam vivendi edocta, mox in secretum locum recessit,

forcepes sumpsit, comam capitis adhuc super humeros dependentem propriis manibus amputavit. In Missa ejusdem viri Dei orabat puella: Domine, qualem me vis habere, tu talem me facito tua gratia. Sed et beatus Joannes Evangelista eidem apparens sacerdoti, puellam, ut sibi Christus matrem, commendavit, ut ad amorem Dei et timorem eam instruat. Item alia die, cum ad eundem irent sacerdotem, sibi et matri fores ecclesiæ sunt divinitus reseratae, ipsa dicente: Domine, si inter tuas virgines me reputare dignaris, concede benignus, ut nobis pateat introitus. Quod ita factum est. Deinceps in orationibus frequens, septies in die disciplinam et octoginta ad minus venias *n* accipiebat. Decorem faciei cineribus et fame exterminabat, et quadam die, cum cogitationibus sæcularium vanitatum uretetur, se toto corpore nudam in urticas urentes injecit. In eadem provincia quidam frater bonæ opinionis, spiritum habens prophetiæ de statu abbatiæ Burlencuriæ et mutatione Ordinis *o* in brevi futura prædixit, et de bona opinione Ascelinæ, et de rancore et invidia ejusdem sociæ suæ.

EX IMPRESSIONE

n

o

*E
et monasterium
ingreditur.*

*foras præ-
sumit*

p

q

r

s

t

*ubi orationi
semper intenta.*

u

v

w

x

y

z

aa

ab

ac

ad

EX IMPRESSIO-

igneum sensit in ventre ardere: et quadam die tanto in Domino aestuabat desiderio, ut sanguis tam per os quam aliunde de corpore ejus egrediens erumperet; et vitam martyrio finire frequenter desideravit.

ENTIA VITIOSA-
BUS ET INAC-
CLAVET

7 Ab infantia vero tanta vixit castitate, quod fuerit confessa, se nunquam meminisse vel modicam carnis sensisse tentationem; neque vel semel in tota vita sua nocturno somno se meminit illusam. Frequentius illi accidit, ut eam quædam columba ad orationem duceret de dormitorio descendente. Aliquando sumpta cruce in manibus, magno incendio occurrit, et ad ipsius adventum ignis est extinctus. Beatus Bernardus transitus sui nocte illi apparuit, dicens se ab hac vita migrasse, et mox in specie columbæ caelos penetravit. Deinde Domina nostra cum S. Joanne Baptista matrem et filiam ad pristinum locum redire suaserunt. Aliquando ad legendas in vigiliis Domine nostræ Lectiones lumen illi divinitus ministrarunt. Cum quemdam valde religiosum de Vallibus *u* monachum diabolus seducere conaretur, ut Ordinem dimitteret, et vitam arctiorem eligeret, illa seductio per Christi ancillam manifestata est, et mandavit ei, ut a tali proposito desisteret, quia viderat in visu ejus elligiem, et in aure ejus diabolum suggerentem, ut Ordinem dimitteret.

dæmones fugat.

P

8 Quædam monialis in Valle *v* etiam eum quolibet fere nocte opprimeretur a dæmone in lecto sibi vim inferente, a viro nobili domino de Juncvilla evocata, quæ docuit illam dicere Ave Maria, liberata est. Item conjugata *w* quædam, marito ejus ad S. Jacobum peregre profecto, per partem velaminis et candelæ istius famulæ ab incubo dæmone est liberata, a quo graviter tentabatur, licet non consentiret. Dæmon latitans in tibia cujusdam mulieris apud Coloniam, confessus est, nunquam istam Dei Ancillam delectatione carnis esse pollutam. Illa mulier per quindecim annos a dæmone possessa, ita per quarundam ancillarum Dei orationem sanitati mentis est reddita, quod tamen in ejus tibia dæmon sibi habitationem constituit. Venit Coloniam virgo Ascelina per archiepiscopum evocata, quæ virgis tibiam mulieris verberando, dæmonem sursum ascendere fecit, et orationis instantia ex toto expulit.

et cum magni
sanctitatis fami-
lie moratur.

X

9 Quidam conversus de Ordine Præmonstratensi per peplum S. Virginis convaleuit. In cœnobio Luceusi *x* medietas unius brachii habetur B. Hieronymi, super quo Fratres erant dubitantes: unde S. Ascelina de reliquiis sibi allatis dixit: Domine, si reliquiæ istæ sint de B. Hieronymi corpore, huic mulieri sanitas restituatur, et statim mulier, quæ astabat, convaleuit. Carbonem ardentem nuda manu absque læsione a coquina in capellam detulit. Plura alia edidit miracula S. Ascelina, et multas visiones habuit, quas refert Gosuinus. Obiit autem suum circiter uno anno ante præscivit. Feria sexta post Pentecosten *y* obiit circa annum Domini mxcv *z*.

y

z

ANNOTATA.

a Nicolaus Des-Guerrois in Annalibus Tricassinis ad annum Christi 1195 num. 2 asserit, hanc domum olim vernacule appellatam fuisse le lieu des dames de Boulancour, id est, locus daminarum Bullencuriensium, qui quadrante miliarii a Bullencuriensi virorum monasterio distabat. Ex hoc monialium cœnobio jam nihil amplius superest præter horreum et parvum

sacellum, sicut Edmundus Martene parte 1 *li-* D
nerarii sui litterarum pag. 96 testatur.

b Nomen hujus abbatiæ Cisterciensis, quæ nunc ad exiguum Prioratum redacta est, vario modo exprimitur, ut ex Commentario prævio patet, ubi situm ejus descripsimus.

c Cum Nicolao Camuzato et Angelo Munri- que plurimum dubitamus, an hæc gesta fideliter ex narratione Gosuini desumpta fuerint, et cum viris illis eruditis non immerito suspicamur, interpolatorem quemdam recentiore ea fabulis contaminasse.

d Acta S. Bernardi abbatis Clarevallensis die xx Augusti copiose illustrata sunt.

e Hic fuit episcopus Lingonensis in Gallia, de quo novissima editio Galliarum Christianarum tomo IV col. 575 et sequentibus consuli potest.

f Plura sunt hujus nominis oppida, quæ Valesius in Notitia Galliarum pag. 194 accurate distinguit. Hic indicatur oppidum monasterio Clarevullis vicinum, quod ex adjuncto fluvii nomine dignoscitur, et vernacule la Ferté sur l'Aube nominatur.

g Hic fluvius Clarem-Vallem alluit, de quo plura apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 8 E videri possunt.

h Henriquez in Liliis Cistercii lib. II dist. III cap. II asserit, Josbertum de Firmitate patrem S. Ascelinæ fuisse. Cum utem hic obierit circiter annum Christi 1121, Angelus Munrique in Annalibus Cisterciensibus ad annum 1195 euj. III num. 6 chronologiam Henriquezi et hujus compendii non concordare demonstrat.

i Laudatus Nicolaus Des-Guerrois in Annalibus Tricassinis ad annum Christi 1195 num. 24 eum quibusdam suspicatur, S. Emelinam vel Hemelinam fuisse matrem S. Ascelinæ, et eum filia sua in monasterio Bullencuriensi sepultam esse. Qua auctoritate alii S. Emelinam cognominent virginem, ipsi vident. Hæc lis decidenda esset ex Actis S. Emelinæ, quæ Gosuinus etiam scripsisse dicitur, ut in Commentario prævio notavimus.

k Acta hujus S. Glodesindis in Opere nostro ad diem xxv Julii satis accurate illustrata sunt.

l Cortis vel curtis aliquando pro clausura monasterii accipitur, ut Cangius in uctiori Glossario ad vocem cortis exemplis probat.

m Romane, id est, Gallice, quia lingua Gallica ab antiqua Romana vel Latina ortum habet. Hanc significationem Cangius etiam variis exemplis ostendit.

n Veniæ pro genuflexionibus vult inclinationibus monasticis usurpantur. Hujus significationis exempla apud laudatum Cangium in Glossario passim occurrunt.

o Haecenus relata præcesserunt annum Christi 1149, quo Ordo in cœnobio Bullencuriensi mutatus est, ut infra mox repetemus.

p Si S. Ascelina habuerit ætatem viginti octo annorum, quando Canonici Regulares Bullencurienses institutum Cisterciense amplexi sunt, non est nata ex Josberto de Firmitate, ut Henriquez contendit: nam eo tempore habuisset triginta tres ætatis annos, ut Angelus Munrique loco supra citato Annalium Cisterciensium num. 6 probat contra Henriquezium, qui in Liliis Cistercii lib. II dist. III cap. XIIII affirmat, eam tunc viginti octavum ætatis annum attigisse.

q Id contigit anno Christi 1149, sicut apud Camuzatum in Commentario prævio laudatum ex antiquis instrumentis liquet.

r Henriquez

A r *Henriquezius hanc abbatiam monialium de Polengio cognominat in proxime citatis Liliis Cistercii cap. xiv; sed situm ejus non assignat. Nicolaus Des-Guerrois in Annalibus Tricassinis ad annum supra memoratum num. 8 eandem abbatiam vernacule Polegy appellat, eamque in Burgundia collocat. Arbitror, hic indicari monasterium S. Petri in diocesi Lingonensi, quod novissimi editores Gallie Christiane tomo IV col. 745 Polongeyum nominant.*

s *De hac abbatissa, cujus nomen ignoravit Henriquezius, editores proxime laudati Gallie Christiane loco mox citato sic scribunt: Adelfina I Godefridi episcopi Lingonensis et S. Bernardi Claravallensis consanguinea (nimirum neptis ex fratre, ut ibidem in margine notatur) de qua vide genus illustre S. Bernardi pag. 88, novo indueto in cœnobium instituto, abbatissa constituitur, sub qua ipsius neptis B. Ascelina pietatem didicit, quam ad fastigium usque sanctitatis perduxit.*

t *Hæc nobis frivola cilicii deponendi ratio videtur, quæ verosimiliter non placuit ipsi Henriquezio, cum illam subticuerit in Liliis Cistercii cap. xx, ubi de hac ipsa revelatione meminit.*

u *Tot monasteria Cisterciensium nomine Vallium insigniuntur, ut illud cœnobium hic distincte indicare non possim.*

v *Sæpe laudatus Des-Guerrois cap. xii ad annum 1195 Annalium Tricassinorum istud monialium cœnobium Gallie vocat Valdome; sed hujus monasterii notitiam et situm frustra quæsiit.*

w *Quamvis istud miraculum hic S. Ascelinæ tamquam viventi adscribatur, tamen Nicolaus Des-Guerrois in Opere mox citato num. 22 idem refert primum inter illa, quæ post obitum sanctæ Virginis contigerunt.*

x *Henriquezius in Liliis Cistercii cap. xxiii dicit hoc esse celeberrimum cœnobium Cisterciense in Saxoniam, cujus rei fidem penes ipsum relinquimus.*

y *Mors ipsius in Menologio Cisterciensi ac alibi signatur die xviii Maii, quo Majores nostri illam ad diem xxii Augusti remiserunt, cum tamen in Martyrologio Gallicano Saussayi die sequenti annuntietur. Arturus Du Monstier in Gynæceo sacro eandem Sanctam die xviii Maii et xxiii Augusti memorat.*

z *Nescio, qua de causa laudatus Arturus in notis ad diem xviii Maii scribat, hanc sanctam Virginem anno mxcx (non autem mxcv) feliciter ad Dominum migrasse. Nos communem aliorum chronotaxim secuti sumus, et initio Commentarii prævii in margine obitum Sanctæ anno circiter 1195 affiximus.*

DE S. PHILIPPO BENITIO CONFESS.

ORDINIS SERVORUM BEATÆ Mariæ VIRGINIS,

TUDERTI IN UMBRIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. G.

§ I. Diversi scriptores, qui tum Latine, tum Italice, Acta hujus Sancti litteris mandarunt.

C
ANNO MDCLXXXV.
Ex Annalibus
Servitarum

Gesta hujus sancti Viri tam copiose et enucleate conscripta sunt, ut vir ulla Commentario nostro prævio materiam reliquerint. Quapropter hoc paragrapho tantum agemus de variis Vitæ et miraculorum scriptoribus, inter quos Archangelus Gianius in Annalibus Ordinis Servorum beatissimæ Virginis Mariæ Centuria II lib. III cap. x num. 4 sequentes recenset his verbis: Cupiens etiam Pater Generalis una cum reliquis de Capitulo, ut beati patris nostri Philippi jugis memoria nedum conservaretur, verum etiam multo magis Indies populi in ipsum devotio augetur, statuit, ut ejus gesta, olim a F. Petro Generali collecta, denuo conscriberentur, ex quibus divinum illius Officium componeretur, quod singulis in locis nostri Ordinis solenni ritu quolibet anno celebrari consueverat; et hoc munus P. Guilhelmo de Alexandria, qui erat orator facundus et in divinis Scripturis apprime versatus, demandatum fuit.

2 Ad honorem quoque patris nostri Philippi, eodem Andrea procurante, multi vel ejus miracula Indies contingentia, vel ejus gesta conscriberant; inter hos vero memoria dignus proditur P. Marius Georgius Venetus, qui cum

inter philosophos et theologos nostri Ordinis primas haberet, duos libros de Libertate ecclesiastica in Simoniacas conscripserat; cumque esset etiam non minus poeta venustus, quam elegans, et facundus orator, ejusdem beati patris nostri Philippi Vitam heroico carmine cecinit; quod etiam Tuderti fecisse D. Dominicum physicum Tudertinum ferunt, qui ejusdem Beati gesta simpliciter quidem ac soluta oratione pro modulo rudis illius ætatis, verissima tamen, et quæ adhuc nostris temporibus apud Joannem Baptistam Guazaromium, spectatæ doctrinæ virum præclarum, in manuscripto servatur. *Franciscus Sansovinus in Historia Veneta lib. XIII apud nos fol. 242 priorem ex his duobus biographis pro Mario Marcum Georgi appellat. Videntur autem Marius vel Marcus ille Georgius et Dominicus Tudertinus sæculo decimo quarto floruisse.*

3 Deinde Gianius ibidem alium Vitæ scriptorem assignat, et simul immemorabilem S. Philippi cultum probat hoc modo: Neque tamen arbitrandum est, ob hanc Generalis Andræe sedulitatem festum beati Philippi hoc primum tempore cœptum fuisse celebrari: nam ex fide dignis monumentis, præsertim Diariis cœnobii Annuntiatæ

qui gesta hujus
sancti,

reconscribitur
auctores,

AUCTOR
G. C.

nuntiatae ab anno MCCXXXVI et deinceps vicissim usque ad haec nostra tempora perspicuum est, festum beati Philippi quotannis Augusto mense celebratum fuisse. Quin etiam ab illius miraculorum conuersione post mortem adhibitos sibi statim huiusmodi diuinos honores asseueranter indicat M. Cosmus Florentinus, qui ejus gesta conscripsit circa annum MCDLXXX; quod forte etiam ex eisdem praecedentibus Diariis ante praedictum annum MCCXXXVI, quae modo desiderantur, facile collegisse auctor ille potuit.

tum stylo soluto.

4 Ceterum non ob id inficiendum, quin Generalis Andreae cura magnum quid incrementi superadditum fuerit devotioni beati Philippi, quando hoc tempore ejus dies festus per tibicines tota in urbe Florentina euulgari quotannis et successive consueverit; quodque Magistratum et Senatam ipsum Florentinum solemnii pompa ad Annuntiationem eo die accurrere et diuinis ejus interesse, ex eisdem Diariis compertum sit. Quare si ex solis monumentis unius caenobii Florentini tot et tanta de beato Philippo conspici licuit, quid si per singula hujus nostri Ordinis caenobia licuisset nobis cuncta monumenta rimari? Neque praetereundus pius ille ritus quibusdam in ecclesiis hujus Ordinis ab immemorabili tempore usque ad praesens derivatus, benedicendi panes illos inter populum dispensandos in festo beati Philippi ob memoriam illius angelici panis, quem in summa Aretii caritate ipse coram imagine beatae Virginis provolutus orando suis famelicis Fratribus abunde impetrarat. *Miraculum, ejus occasione hic ritus benedicendi panes institutus est, postea in Actis distincte narrobitur. Interim ad alios Aetorum scriptores indagandos progrediamur.*

tum ligato uocis
supraerant.

5 Circa annum Christi 1470 Ugolinus Verinus in honorem S. Philippi Benitii composuit carmen hexametrum, quo pleraque Sancti istius gesta et miracula enarrat, quodque laudatus Archangelus Gianius integrum Annalibus sui Ordinis ante Centuriam tertiam insruuit. Fuit autem Ugolinus iste (utimur hic uerbis ejusdem Gianii, quibus lectorem ante editionem illius carminis monet) aequae humanioribus litteris eruditus, ac inculatae uita moribus uehementer excoltus, et tanta auctoritatis apud Laurentium Medicum, ueteris disciplinae et litterarum omnium fautorem, habitus, ut is unum hunc deligeret, qui Joannem filium illum erudiret, qui deinde post Cardineam purpuram ad apicem Romanae sedis titulo Leonis X ascendens, magnis auspiciis Mediceam familiam ad summos principatus primus omnium prorexit. Quasi hoc uno facinore perenni gloria censeatur dignus Ugolinus, quod caelum et altae indolis puerum erudierit. Scripsit Ugolinus plurima elegantissima poemata et praesertim de familiis Florentinae urbis, quae omnia partim edita, partim manuscripta in Medicea S. Laurentii bibliotheca asservantur. Quod uero carmen hoc in honorem beati Philippi minus consuetae illius elegantiae consonum quibusdam uideri possit, ob id meo iudicio accidit, quod obiter et ex tempore illud cecinerit, et hanc forte ob rationem SYLVAM nuncupauerit; fortasse etiam in Christophori de Justinopoli Generalis gratiam, quando in comitiis Florentiae celebratis anno MCDLXX de beati Philippi canonizatione rursus sermo habitus fuit. *At quaecumque sit minoris hujus elegantiae causa, nos non recudemus illud carmen, in quo tantum continentur ea, quae postmodum in Actis clarius explicabuntur.*

6 Etiam praetermittemus Thodorum Adimarium Florentinum, et Nicolaum Borghesium patricium Senensem, qui eodem saeculo decimo quinto laudes S. Philippi rhythmis aut hymnis celebrarunt, ut apud Gianium in Annalibus ante librum quintum Centuriae primae, et ante Centuriam quartam uideri est. Ex auctoribus uero sequentis saeculi, qui aliqua ad Ordinem Seruorum beatae Mariae uel ad S. Philippum Benitium spectantia litteris mandarunt, solum memoramus Michaellem Pocciantium Florentinum, qui anno Christi 1567 Florentiae Chronicon Orulinis Seruitarum uulgauit. Plurima S. Philippi gesto et miracula breuiter ordine temporis narrantur in hoc Chronico, quod ex uetustioribus monumentis desumptum est, ut ipse Pocciantius in dedicatione Operis sui testatur his uerbis: *Decreui tandem, quoad fieri posset, ex omnibus in unum coactis Annalibus nostri hujus Annuntiationis caenobii excerptere, quidquid memoriae proditum est de priscis illis Patribus nostris, qui nostrae Seruitarum familiae fundamenta jecerunt, qui in Diuorum caetum adducti, illam nobilitarunt, qui praecleara eruditione atque doctrina ornati, eandem in magna gloria et laude posuerunt. Praeterea Pocciantius ante exordium sui Chronici uetera haec documento nominotim expressit.*

quae etiam Pocciantius Latino suo Chronico inseruit

7 Ineunte saeculo decimo septimo saepe laudatus laudandusque Archangelus Gianius diffuse vitam S. Philippi conseruit, ut ipse Centuria prima Annalium suorum lib. II in Annotationibus ad caput xvi indicat hoc modo: *Quae de beato Philippo Benitio strictim percurrit auctor in his Annalibus, si quis cupiat fusius legere, consulat amplioem ejusdem auctoris Historiam de beato Philippo, Florentiae apud Marescotos quinque libris editam MDCIV. Suspiciamus, de hac eadem S. Philippi Benitii Vita, quae nobis ad manum non est, in comitiis generalibus Seruitarum anno Christi 1603 Romae celebratis statutum fuisse, quod Historia beati Philippi jussu Angeli Mariae Generalis per M. Archangelum Gianium provinciae Tusciae socium edita, per singula Ordinis caenobia distribuatur, quemadmodum Centuria quarta laudatorum Annalium lib. VI cap. VI refertur. Haec autem prolixe S. Philippi historia uidetur Italico idiomate conscripta esse, sicut ex infra dicendis mox apparebit.*

Gianius amplius eandem vitam prius Italice edidit.

8 Postea Gianius eandem vitam Italianam, nisi fallimur, reduxit ad compendium Latinum, quod manu exaratum inter schedas Musei nostri seruamus, et in quo ille interpretis ad eminentissimum Hieronymum Bernerium Ordinis sui protectorem dirigit hanc praefationem: *Librum, quem de historia beati patris nostri Philippi Etrusco idiomate satis copiose per me compositum ad te (Cardinalis amplissime) superioribus diebus transmiseram, cum libenter accepisses, nec sine summa animi pietate, sicut ex tuis gravissimis uerbis coram percepi, postea perlegisses et probasses, me etiam, quae tua est benignitas, simul cohortatus fuisti, ut dum mihi Romae his diebus commemoranti per otium liceret, hanc eandem historiam Latino sermone quasi synopsis, et ad compendium, ut aiunt, exsim ea lege referrem, ut quisquis ejusdem beati Patris gesta percurrere et pressius inspicere contendat, uno fere oculorum intuitu id facile assequi posset. Ego uero, cum tibi ad nutum semper (ut debeo) parere et summo desiderio obsequi paratus sim, statim tuis auspiciis Opus aggressus, tanta cele-
ritate*

etiamque postea Latino contra-
xit.

A ritate complevi, ut vix credi possit, hæc omnia per nos enrenti calamo (tantum valet obedientia) simul collecta fuisse. Aceipe igitur, vigilantissime protector, exiguam hanc observantæ erga te meæ declarationem, quam si præstantissimæ bonitati tuæ non injucundam fore cognovero, multo magis excitabor, ut eandem in posterum obsequentiore experiare. Interim benedictus Deus, qui te huic nostræ Servitanæ sodalitati protectorem constituit, ad Apostolatus apicem pro totius reipublicæ Christianæ regimine promovere dignetur, et beatissima Virgo patrona nostra, quam tibi quotidie cum beato nostro Philippo sospitaticem imploro, æquam tuæ erga nos protectionis paremque gratiam rependat. Ex ædibus nostris S. Marcelli de Urbe, octavo Kalendas Junii MDCVI.

ex quo aliisque
tandem

B 9 Deinde laudatus auctor scribere incipit promissum historix compendium, quod in quinque partes divisum est: nam primo breviter gesta S. Philippi usque ad ejus obitum narrantur. Secundo miracula, quæ non diu post mortem ipsius contigerunt. Tertio varix sacri corporis translationes, in quibus etiam miracula quædam patrata sunt. Quarto agitur de sacris ejus reliquiis, quæ in diversis urbibus ac regionibus honorantur. Quinto denique referuntur aliqua spectantia ad promovendam B. Philippi solennem canonizationem, quæ tamen non nisi diu post obitum Gianii ab Apostolica Sede impetrari potuit, ut inferius in hoc Commentario prævio videbimus. Prius decreveram hanc Vitæ synopsis typis edere; sed postea sententiam mutavi, cum viderem, eundem Gianium Annalibus suis, quos postmodum anno 1618 Florentiæ imprimi jussit, magnam ejusdem compendii partem inseruisse. Quapropter in Annotatis ad Acta S. Philippi inferius edenda allegabo istos Annales, qui mihi potissimum placent, eo quod illorum auctor post singula fere capita in Annotationibus assignet documenta, ex quibus narrationem suam hausit. Nihil hic dico de Italica S. Philippi Vita, quam Pandolfus Ricasoli Barani Canonice Florentiæ anno 1626 tribus libris complexus est, et Urbano VIII Pontifici nuncupavit. Etiam tacitus prætereo panegyricam poetiæ, quam Carolus Casini Servita tunc in honorem hujus sancti Viri Italice concinnavit, et eodem anno 1626 Florentiæ typis exendi jussit. Procul dubio hæc et alia vidit posterior Latine Vitæ scriptor Servita, de quo jam pauca præmonēbimus: hic enim in Actis infra edendis cap. v num. 52 generatim numerat quinque supra triginta optinæ notæ scriptores, qui res gestas S. Philippi litteris commendarunt.

Dalæus Latina
S. Philippi Acta
fuse collegit.

C 10 Cherubinus Maria O-Dalc Hibernus, quem nos exemplo aliorum Latine Dalæus cognominabimus, anno 1614 Oeniponti Latinam S. Philippi historiam edidit, et augustissimo Ferdinando III imperatori dedicavit. Hanc scriptor ille collegit ex variis monumentis, ut patet ex facultate imprimendi, quam reverendus admodum Pater Vicarius generalis Ordinis Servorum beatissimæ Virginis ei concessit, et quæ huic Operi sic præfixa legitur: Cum præsentem Vitam beati patris nostri Philippi a P. F. Cherubino Maria Daleo ex Annalibus Ordinis et historia ejusdem Italice edita collectam ac Latinitate donatam Ordinis nostri Patres theologi, ad censuram deputati, dignam luce censeant, ego P. F. Archangelus Bucerivius Ordinis Servorum B. Virginis pro auctoritate mihi a reverendissimo Augusti Tonus IV.

Patre Generali concessa, ejus imprimendæ facultatem concedo. Oeniponti in Conventu sancti Josephi die xxiii Novembris anno MDCXLIII.

AUCTORIS
G. C.

11 Hanc Vitam Latinam, quam Dalæus satis eleganter et ordinate in tres libros partitus est, huic Commentario prævio subnectemus, et more nostro in plura vel pauciora capita dividemus, præfixis tamen veterum librorum et capitum titulis, ne quis aliquid in hac nostra editione mutatum aut prætermisum suspicetur. Præterea illustrabimus singula capita consuetis Annotationibus, quas ex Annalibus Archangeli Gianii vel ex Chronico Michaelis Pocciantii excerpimus. Cum vero post editam Dalæi lucubrationem non pauca ad majorem S. Philippi Benitii gloriam et cultum ejus augendum accesserint, ea paragrapho sequente ex Bulla canonizationis et posterioribus Romanorum Pontificum decretis fideliter referemus.

que post hunc
Commentarium
reculemus.

§ II. Posthuma hujus Sancti gloria ex solenni ejus canonizatione, subsecuto cultus incremento, et declarata primorum sodalium sanctitate.

Quamquam sæpius de impetranda beati hujus Viri canonizatione cogitatum actumque fuerit, tamen ea res ad optatum finem perducere non potuit ante annum Christi 1671, quo Clemens X Pontifex Philippum Benitium catalogo Sanctorum solenniter adscripsit. Cum vero tunc hac de re litteræ Apostolicæ conscriptæ non fuerint, Benedictus XIII summus Pontifex hunc defectum anno 1724 benigne supplevit edita constitutione, quæ apud illustrissimum Justum Fontaninum in Codice canonizationum pag. 542 et sequentibus ita sonat: Benedictus episcopus servus servorum Dei, ad perpetuam rei memoriam. Rationi congruit et convenit æquitate, ut quæ Romanus Pontifex in plenario conventu venerabilium fratrum sanctæ Romanæ Ecclesiæ Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum, unanimi eorum consilio communicato, sanxit et definivit, licet postea ob ejusdem Pontificis obitum litteræ Apostolicæ de his conscriptæ non fuerint, suum tandem consequantur effectum. Jam dudum piæ memoriæ antecessor noster Clemens Papa X Dei servos, quos summarum virtutum et signorum præstantia in variis religiosorum Ordinum ceteris olim fuisse cognoverat, omnium Christi fidelium imitatione exprimendos propositurus, inter ceteros unum elegit venerabilem virum Philippum Benitium ex familia Fratrum Servorum beatæ Mariæ Virginis, quem ob sanctitatem, ex ritu S. R. E. probatam atque recognitam, ubique colendum honorandumque decerneret.

Benedictus XIII
Papa testatur.

13 Philippus Florentiæ Tuscorum anno Christi Domini millesimo ducentesimo tricesimo tertio, dum annua festa agerentur beatæ Mariæ Virginis in caelum assumptæ, a qua cum parentes precibus impetraverant, familie Fratrum Servorum ejusdem Virginis, eodem die atque anno institutæ, magnum ipse ornamentum futurus, in lucem editus est. Lutetiæ et Patavii studiis sacrarum Litterarum absolutis, hoc assiduis jejuniis et orationibus a Domino obtinuit, ut Ordo Fra-

S. Philippum
Benitium,

AUCTORE
G. C.

trum Servorum beatæ Mariæ Virginis, cui nomen daret, sibi præmonstraretur: ejus Ordinis vestem in classe lateorum ob modestiam indutus, aliquamdiu solitariam vitam in montis Senarii cremo supra Florentiam traduxit. Postmodum ex obedientia ad presbyteratum evectus, terrenisque rebus ob cælestium contemplationem despectis, verbo Dei pronulgando se totum addixit, suæque familiæ Generalis præfectus in unam hanc curam ardentem incubuit, ut per se suosque, variis linguis instructos, Christi Domini Evangelium ubique prædicandum curaret; quod ipse salutis animarum percupidus, nullisque periculis territus, sedulo tantaque alacritate agere consuevit, ut ejus fama pernotus piæ memoriæ Cleonens Papa IV, decessor noster, cum sibi Apostolicum concionatorem adlegerit.

cujus acta et
miracula

14 Peccatores ad Deum conversurus, Galliam, Germaniam, Frisiam, et Sarmatiam peragravit, eodemque pio instinctu Pistoriensem civitatem, funestis Gibellinorum Guelforumque odiis laniatam, Christianæ concordie restituit. Unde factum, ut plures Dei Virum imitaturi, res suas pauperibus erogarent, ipsique primarii Gibellinæ factionis duces ad cor redeuntes, religiosum Philippi institutum amplecterentur. Summæ ejus caritatis fervor eluxit, ubi eleemosynam flagitanti interiorem sibi vestem detractam Viterbii largitus est; qua pauper contextus, a morbo lepræ convaluit. Magnum quoque et Deo gratissimum Christianæ lenitatis argumentum edidit, dum Liviensis populi in Æmilia crimina et mores pro concione corripiciens, virgis cæsus, saxisque impetitus, pro persecutoribus tanto spiritu Deum exoravit, ut ex his unum Peregrinum ad penitentiam traxerit, qui Philippi Religionem ingressus, sua et civium peccata delevit, postea et ipse eximiis virtutibus et miraculis florens, et propterea per nos ipsos, favente Deo, quamprimum in Sanctorum canonem referendus.

hic compendi se
narrantur,

15 Philippus veterum anachoretarum mores æmulari studens, in cryptam montis Senarii Deo liberius vacaturus, quadriennium secessit. Ceteris ejus virtutibus par fuit cordis humilitas, qua patriæ ecclesiæ episcopatum respuit, Viterbium inde properans, post piam dormitionem decessoris nostri Clementis Papæ IV, ubi per Ottobonum S. R. E. diaconum Cardinalem sancti Hadriani, sui que Ordinis patronum sibi oblata Pontificia dignitate palam se indignum professus, in solitudinem remeavit, ipsum Ottobonum ad tantum fastigium aliquando evehendum, sed brevi eo potiturum, vaticinatus. Is fuit antecessor noster piæ memoriæ Hadrianus Papa V. Sed Philippus religiosæ solitudinis amore captus, cum iterum tres menses in crypta montis Senarii latitasset, ab alio inclytæ recordationis decessore nostro Honorio Papa IV Perusiæ Pontificali benedictione munitus, Tudertum petiit, ubi ad populum, qui magna frequentia ei obvius advenerat, concione habita, lethali morbo decubuit, summatimque pietatis et religionis argumentis penitentiales Davidis Psalmos non sine profusis lacrymis recitans, migravit ad Dominum anno salutis millesimo ducentesimo octogesimo quinto, decimo Kalendas Septembres, dum solemniter absolventur Octavæ beatæ Mariæ Virginis in cælum assumptæ, quibus in lucem prodierat. Ad ejus corpus sex dies palam expositum populi maxima frequentia venerationis ergo confluere visi sunt, Missæque sacrificium episcopo, cle-

ro, et tota civitate præsentibus, non pro defuncto, sed de beato confessore nutu Dei celebratur.

16 Mox Vir justus prodigiis claruit. Ad ejus corpus et sepulcrum claudi gressum, cæci visum, ipsique mortui vitam receperunt: quibus aliisque rite cognitis et perspectis, felicitis memoriæ antecessor noster Leo Papa X Philippum Beatorum numero adscripsit, Officium, Missamque in ejus honorem a Fratribus Ordinis Servorum, beati Viri anniversario die recurrente, celebrari permissis, ad id postmodum accedente etiam auctoritate diplomatum sanctæ memoriæ decessorum nostrorum Clementis VIII et Pauli V. Quare ex sanctæ Romanæ Ecclesiæ regnibus et ritualibus constitutionibus, per Romanos Pontifices editis, de more cognita, et compluribus in examen adducta, etiam sub felicis recordationis itidem decessore nostro Urbano VIII, semperque probata Viri Dei sanctitate, perinsignibus ejus virtutibus signisque testata, ad pias preces per varios Principes apud hanc sanctam Apostolicam Sedem vehementissime repetitas, præsertim vero ab illustri memoriæ Leopoldo Romanorum imperatore electo, et Cosmo III olim in Etruria sibi subjecta magno Duce; idem Clemens Papa X Philippum Benitium, de ejus virtutum et prodigiorum magnitudine discrete constiterat, in Sanctorum confessorum canonem referendum pronuntiavit.

17 Itaque indicta die, nimirum Dominica secunda post Christi Domini Resurrectionem pridie Idus Apriles anni millesimi sexcentissimi septuagesimi primi, Pontificatus sui primo, cum in sacrosanctam beati Petri Apostolorum principis basilicam tantam cæremoniam solenni ritu peracturus processisset, semel, iterum et tertium iteratis ad Deum precibus, in plenario conventu venerabilium fratrum S. R. E. Cardinalium, patriarcharum, archiepiscoporum et episcoporum pro Philippo Benitio in sanctorum confessorum canonem referendo, unanimi omnium acclamatione et suffragio, post sacros hymnos precesque ad Deum pie fusas, et paracliti Spiritus gratiam enixe invocata, ad honorem sanctæ et individue Trinitatis, exaltationem fidei Catholice, Christianæque religionis amplificationem idem Clemens Papa X auctoritate Domini nostri Jesu Christi et beatorum Apostolorum Petri et Pauli, beatum Philippum Benitium una pariter cum beatis confessoribus non pontificibus Francisco Borgia, Cajetano Thienæo, Ludovico Bertrando, et virgine non martyre Rosa a sancta Maria, sanctum esse decrevit et definivit, in sanctorum confessorum canonem retulit, eundemque impostorum ab universis Christi fidelibus, tamquam vere sanctum, colendum, invocandum honorandumque sancivit; ad ejus honorem sacras sedes atque altaria, in quibus sacrosanctum Missæ sacrificium Deo offeratur, construi ac dicari, et quotannis decimo Kalendas Septembres, quo die Vir sanctus obdormivit in Domino, illius memoriam, ut sancti confessoris non pontificis, pie coli posse pronuntiavit. Mox gratiis cum plurimo gaudio Deo actis, præcipuaque oratione per beati Philippi merita ad Dominum recitata, ad aram maximam supra confessionem beati Petri, cum ejusdem Philippi ceterorumque commemoratione Missam celebravit, universis Christi fidelibus, qui aderant, plenariam peccatorum indulgentiam et remissionem largitus.

a Clemente X
Papa in cati-
logum Sancto-
rum relatum
fuisse.

et Apostolicum
ejus decretum
tunc non edi-
tum

*confirmat hac
constitutione.*

18 Ne vero de hujusmodi Clementis Papæ X decreto Apostolico, definitione, sanctione, adscriptione, relatione, concessionem, ceterisque præmissis, propterea quod ab eodem Clemente aut ab ejus successoribus Innocentio XI, Alexandro VIII, Innocentio XII, Clemente XI et Innocentio XIII piæ memoriæ Romanis Pontificibus antecessoribus nostris, litteræ decretales de more conscriptæ non fuerint, deinceps unquam possit quomodolibet hæsitari, Nos, qui ueritis licet imparibus, disponente Domino, in cathedra beati Petri iisdem successimus, volumus et Apostolica auctoritate statuimus, ut decretum, sanctio, relatio, adscriptio, concessio, ceteraque hætenus memorata, a jam dicta die pridie Idus Apriles anni millesimi sexcentissimi septuagesimi primi, suum undequaque et plenarium consequantur effectum, acsi super illis ab eodem Clemente Papa X litteræ decretales revera eadem die conscriptæ et de more promulgatæ fuissent, ut superius enarratur. Volumus autem, ut præsentis litteræ ad probandum decretum, definitionem, sanctionem, adscriptionem, relationem, statutum, concessionem, ceteraque præmissa, ubique omnino sufficiant, neque alterius cujuscumque probationis adminiculum ad id amplius requiratur. Præterea quia difficile foret, has nostras ad singula loca, ad quæ opus esset, adferri, volumus, ut earumdem exempla etiam typis impressa, manu publici notarii subscripta, sigilloque alicujus personæ in dignitate ecclesiastica constitutæ munita, eandem ubique fidem obtineant, quam hæ nostræ obtinerent, sicubi eas exhiberi vel ostendi contingeret. Nulli ergo omnino hominum liceat hæc paginam nostri decreti, definitionis, sanctionis, adscriptionis, relationis, statuti, concessionis, infringere, aut ei temerario ausu contraire. Si quis autem hoc attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus se noverit incursum. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ millesimo septingentesimo vicesimo quarto, pridie Nonas Junias, Pontificatus nostri anno primo.

19 ✠ EGO BENEDICTUS CATHOLICÆ ECCLESIÆ EPISCOPUS.

- cui ipse cum
plerisque Car-
dinalibus sub-
scribit.*
- C ✠ Ego Franciscus episcopus Prænестinus Cardinalis Barberinus.
- ✠ Ego Laurentius episcopus Tusculanus Cardinalis Corsinus.
- ✠ Ego Josephi tituli sanctæ Praxedis presbyter cardinalis Sacripantes.
- ✠ Ego Thomas tituli sanctæ Mariæ Transtiberim presbyter Cardinalis Rufus.
- ✠ Ego Philippus Antonius tituli sanctæ Cæciliæ presbyter Cardinalis Gualterius.
- ✠ Ego Ludovicus tituli sancti Silvestri in Capite presbyter Cardinalis Picus de Mirandula.

✠ Ego Antonius Felix tituli sanctæ Balbinæ presbyter Cardinalis Zondadarius.

✠ Ego Petrus tituli sancti Johannis ante Portam Latinam presbyter Cardinalis Corradinus.

✠ Ego Melchior tituli sanctæ Mariæ Angelorum presbyter Cardinalis de Polignac.

✠ Ego Bernardinus tituli sancti Petri in monte Aureo presbyter Cardinalis Scottus.

✠ Ego Georgius tituli sanctæ Agnetis presbyter Cardinalis Spinola.

✠ Ego Ludovicus tituli sanctæ Priscæ presbyter Cardinalis Belluga et Moncada.

✠ Ego Joseph tituli sanctæ Susannæ presbyter Cardinalis Pereyra de la Cerda.

✠ Ego Johannes Baptista tituli sancti Stephani in monte Cælio presbyter Cardinalis Salernus.

✠ Ego Alvarus tituli sancti Bartholomæi in Insula presbyter Cardinalis Cienfuegos.

✠ Ego Johannes Baptista tituli sancti Matthæi in Merulana presbyter Cardinalis de Alteriis.

✠ Ego Vincentius tituli sancti Onuphrii presbyter Cardinalis Petra.

✠ Ego Prosper tituli sancti Chrysogoni presbyter Cardinalis Marefusus.

✠ Ego Nicolaus tituli sanctæ Mariæ in Dominica presbyter Cardinalis Coscia.

✠ Ego Benedictus sanctæ Mariæ in Via lata diaconus Cardinalis Pamphilus.

✠ Ego Joseph Renatus sancti Georgii in Velabro diaconus Cardinalis Imperialis.

✠ Ego Laurentius sanctæ Agathæ ad Montes diaconus Cardinalis de Alteriis.

✠ Ego Carolus sancti Angeli in foro piscium diaconus Cardinalis Columna.

✠ Ego Curtius sancti Eustachii diaconus Cardinalis Origus.

✠ Ego Fabius sanctorum Viti et Modesti diaconus Cardinalis de Abbatibus Oliverius.

✠ Ego Carolus sanctæ Mariæ in Aquiro diaconus Cardinalis de Marinis.

✠ Ego Julius sancti Hadriani diaconus Cardinalis Alberonus.

✠ Ego Alexander sanctæ Mariæ in Cosmedin diaconus Cardinalis Albanus.

✠ Ego Nicolaus sanctæ Mariæ de Rotunda diaconus Cardinalis Judice.

AUCTORE
G. C.

P. Cardinalis Prodatarius
F. Cardinalis Oliverius

VISA

De Curia J. archiepiscopus Ancyranus.

L. Martinellus

Registrata in Secretaria Brevium.

cum interin-
tus S. in li post
anonizatio-
nem non parum
auctus esset

20 *Quanto cum gaudio diu desiderata S. Philippi Benitii canonizatio excepta fuerit, ostendit Applausus Florentinus, anno 1672 Italice editus, in quo elegantes inscriptiones Latinae et ingeniosa carmina ad honorem hujus Sancti leguntur. Sed hanc transitoriam et privatam urbis Florentinae venerationem Sedes Apostolica perpetuam ac universalem reddere voluit, dum anno 1694 Innocentius XII Pontifex cultum S. Philippi per totam Ecclesiam propagavit, ut patet ex decreto sequente : Ad perquam humillimas R. P. Joannis Francisci Mariae Poggi Generalis, et P. Petri Antonii de Rubcis Procuratoris generalis Ordinis Servorum beatae Mariae Virginis supplicationes, totius eorum Religionis nomine sanctissimo Domino nostro porrectas, sacraeque Rituum Congregationi remissas, et ab eminentissimo et reverendissimo domino Cardinale Otthobono relatas, benigne sacra eadem Congregatio inclinata posse concedi censuit, ut Officium sancti Philippi Benitii professoris, seu potius dicti Ordinis propagatoris, hactenus die xxii Augusti sub ritu semiduplici ad libitum, et deinde de praepcepto in Ecclesia universali recitatum, in posterum singulis annis ab omnibus tam secularibus, quam regularibus ntrisque sexus, qui ad horas Canonicas tenentur, sub ritu duplici minori de praepcepto recitetur; si sanctissimo Domino nostro videbitur. Die 2 Octobris MDCLXXXIV. Facta igitur deinde sanctissimo Domino nostro de praedictis per me secretarium relatione, Sanctitas Sua benigne annuit die ix ejusdem mensis et anni MDCLXXXIV.*

A. Cardinalis Cybo

B. Inghirami sac. Rit. Congr. Secr.

Loco † sigilli.

Etiā ad po-
sthumam ejus
gloriam spec-
tat.

21 *Postquam haec de notitia biographorum ac publica Sancti nostri veneratione collegeram, ad manus meas pervenit exemplum Opus eminentissimi Cardinalis et archiepiscopi Bononiensis Prosperi de Lambertinis, quod de Servorum Dei beatificatione et Beatorum canonizatione inscribitur, et ab anno 1734 Bononiae typis editum. In hoc Opere lib. II cap. xxiv et xlii, sive tomo II pag. 286 reperitur decretum, quo Sedes Apostolica declarat immemorabilem cultum sex venerabilium virorum, qui Ordinem Servorum beatae Mariae Virginis fundarunt. Cum de beatis illis fundatoribus in Actis post hunc Commentarium praevium edendis saepius mentio recurrat, ad clariorem rerum referendarum intelligentiam, majorem S. Philippi Benitii sodaliumque gloriam, et ad illustriorem splendorem supradicti Ordinis omnia huc spectantia transcribere non gravabor.*

quod a Sede
Apostolica non
ita pridem

22 *Loco proxime citato laudati Operis istud decretum sic refertur : Discusso in sacra Rituum Congregatione ad instantiam Postulatorum hujusmodi causa, dubio, an constet de cultu ab immemorabili tempore eisdem Beatis exhibito, et casu excepto a decretis sanctae memoriae Urbani VIII, ita ut sententia reverendissimi Ordinarii Florentini sit confirmanda in casu etc. Sacra eadem Rituum Congregatio ad relationem eminentissimi et reverendissimi domini Cardinalis Zondadarii, reverendissimo domino Prospero de Lambertinis*

archiepiscopo Theodosiae, fidei Promotore, in scriptis et in voce prius audito, rescribendum censuit, constare de cultu immemorabili sex ex septem fundatoribus Ordinis Servorum beatae Mariae Virginis, si sanctissimo Domino nostro visum fuerit. Die vii Julii MDCCXXV. Factaque deinde per me secretarium de praedictis sanctissimo Domino Nostro relatione, Sanctitas sua (nimirum Benedictus XIII) benigne annuit, die xxx ejusdem mensis, et anni MDCCXXV.

23 *Post exhibitum hoc decretum, eminentissimus scriptor ibi nomina septem fundatorum recenset, et immemorabilem septimi cultum aliunde probat his verbis : Nomina horum Beatorum septem fundatorum sunt sequentia : BONIFILIUS MONALDINUS, JOANNES MANETTUS, BENEDICTUS ANTELLENSIS, BARTHOLOMAEUS DE AMIDEIS, RICOVERUS LIPPUS, GERARDINUS SOSTENEUS, ALEXIUS FALCONERIUS. Septimus porro, hoc est, Alexius Falconerius in superioribus memoratus est, quia cum causa beatificationis et canonizationis ejusdem cura, studio, atque impensa sua nobilissimae Domus initium habuerit et progressum (quod etiam factum est in causa beatae Julianae ex eadem familia) ubi causa aliorum sex fundatorum promota fuit, et promovetur a religioso Ordine Servorum Mariae, hinc unius causae ab alia segregatio provenit, licet tum quoad sanctitatem tum quoad cultum iisdem omnino fundamentis utraque insisteret : quotquot enim scriptores vel antiqui vel recentiores, et quotquot testes examinati, qui de fama virtutum ac miraculorum, et de antiquo cultu beati Alexii scriperunt, aut deposuerunt, iidem scriperunt prae-ter atque deposuerunt de fama virtutum ac miraculorum, et de cultu immemorabili aliorum sex fundatorum.*

declaratus ut
immemorabilis
et legitimus
cultus

24 *Deinde laudatus auctor ibidem num. 165 antiquam horum septem fundatorum venerationem confirmat hoc modo : Mons quidam insignis altitudinis adest in Tusciae provincia, qui e parte meridionali spectat civitatem Florentiae, e boreali contra respicit agrum Mucellanum a continuata montium Apennini serie circumvallatum. Mons hic dicitur SENARIUS, quem aliqui ex antiquioribus scriptoribus AS NANUM, alii vero SENARIUM ab aeris sanitate appellarunt. In ejus nempe fastigio edificata est ecclesia cum sacra eremo, in quam fere quinque retro seculis, approbante Ardingo tunc episcopo Florentino, sese receperunt septem viri nobiles, qui, abjectis divitiis et seculi pompis, asperum vivendi genus amplexi sunt, et Ordinem beatissimae Virginis Mariae fundarunt.*

septem venero-
bilium virorum.

25 *In hoc sacro loco omnes pie mortui sunt, excepto Alexio, qui pretiosa occubuit morte in Conventu sanctae Mariae de Caphagio, hodie sanctissimae Annuntiationis de Florentia, ctsi ejus cadaver fuit subinde ad ipsum montem asportatum, et una cum cadaveribus aliorum sex sociorum sub ara majori reconditum. Ad praesens autem in sacello post chorum sito, quod RELIQUIARUM SACELLUM communiter vocatur, adest altare ornatum, in cuius icone depicta apparet beatissima Virgo, quae angelis comitata porrigit habitum nigrum septem fundatoribus antecam orantibus; et sub eodem altari, si pallium removeatur, licet confectum ex materia solida et opere vario, comparent septem capita separatim locata cum corona florum super unumquodque eorum, et cum quadam inscriptione literis aureis sculpta, quae ita se habet : SEPTEM BEATORUM*

qui fundarunt
Ordinem.

A BEATORUM ORDINIS SERVORUM BEATÆ MARIE VIRGINIS FUNDATORUM CAPITA, uti colligitur ex accessu episcopi Florentini eo loci facto de anno MDCCXIX, postea relato in Processu confecto super cultu immemorabili horum sex ex septem fundatoribus; in quo quidem Processu innumeræ probationes publici antiquissimi cultus continentur.

in quo S. Phi-
lippus milita-
vit.

26 Denique eminentissimus vir hanc materiam ibidem sic concludit: Tam pie et sancte, et tanta sensuum mortificatione septem ipsi fundatores in eremo vixerunt, ut Gaufridus Cardinalis Legatus eos serio admonuerit de nimia in seipsum crudelitate, utpote quod in tanta vitæ asperitate viderentur sibi velle mortem consciscere. Quare ejus auctoritate permoti pristinum rigorem remittere coacti sunt, quemadmodum legere licet apud Archangelum Gianium in Annalibus sacri Ordinis Servorum additis a Patre Aloysio Garbio lib. i cap. xii. In elencho prædictorum fundatorum nonnulli loco Bartholomæi de Amideis ponunt quemdam Luteringum, et loco Joannis Manetti quemdam Victorem; sed non videtur recedendum esse a communi opinione, quæ stat

B pro nominibus a nobis antea expressis. Hoc epimetro transcripto, jam nihil amplius videtur superesse, nisi ut Acta S. Philippi Benitii recudamus, et notis quibusdam illustremus.

VITA

Collectore P. F. Cherubino
Maria Dalæo Hiberno.

Ex editione Ænipontana
anni 1644, quam annotationibus illustramus.

TITULI LIBRORUM ET CAPITUM IN
ISTA EDITIONE.

LIBER PRIMUS

C

Continens vitam B. Philippi
sæcularem, et in Religione
privatam.

CAP. I. B. Philippi patria, natales, et futuræ sanctitatis præludia.

CAP. II. B. Philippi educatio usque ad studia graviorum disciplinarum.

CAP. III. Aperiuntur primordia et incrementa Ordinis Servorum, ut clarius percipi possint, quæ dicenda sunt.

CAP. IV. B. Philippus post navatam operam litteris Lutetiæ Parisiorum, et Patavii, Florentiam reversus, a Deo honorum animarum amatore singularibus favoribus et gratiis excipitur.

CAP. V. B. P. Philippus ante imaginem miraculosam D. Annuntiatae Florentiæ admirabili visione, quam B. P. Bonifilius explicat, illustratur. Ille occasione hujus imaginis historia paucis recensetur.

CAP. VI. Philippus suppliciter orat, ut ad Religionem inter Fratres Conversos recipiatur, et exauditus sacro Religionis habitu induitur.

CAP. VII. B. P. Philippi in asceterio Caphagi, quod hodie D. Annuntiata dicitur, exercitationes ac studia.

CAP. VIII. Philippus se in viam dat ad solitudinem, ubi Servi sui sanctitatem Deus miraculo manifestat.

CAP. IX. B. Philippus adhuc Fratris Conversi nomine et conditione latens, tyronibus asceterii Senensis a P. Generali magister præficitur, et detecta eo in itinere, divino consilio, illius eximia doctrina, sacris Ordinibus vel invitatus initiatur.

CAP. X. Philippus Senis Servorum tyrocinio moderatus, fit sacerdos, cui, reddita functionis suæ ratione per occasionem Capituli generalis, primo Sacrificio operanti accinit Cælitum ebustus.

AUCTOR
G. C.

LIBER SECUNDUS

Continens gesta B. P. Philippi sub officio Prioris Generalis usque ad mortem.

CAP. I. B. Philippus factus Generalis, se sistit Clementi IV summo Pontifici, qui sua auctoritate electionem ejus ratam facit, habetque.

CAP. II. Philippus primam visitationem cenobii Aretini instituens, Patres per annonæ caritatem inedia pene enectos recreat pane divinitus impetrato.

CAP. III. Philippus in Capitulo Pistorii celebrato, Ordinem Servorum novis legibus constitutum, ad exactam religiosæ reipublicæ formam reducit.

CAP. IV. Philippus acri de abdicando Generalatu tentatione sollicitatus, interula sibi detracta, elephantiacum vestit, et e vestigio curat.

CAP. V. Philippus cum a Cardinalibus, mortuo Clemente IV, Pontifex maximus designatur, arrepta in aviam solitudinem Mantagnatæ fuga, delitescit.

CAP. VI. Philippi sanctitas denuo innotescit et asseritur, elicitis e saxo salutiferis undis, quæ Thermis Philippicis in monte Tunniato nomen fecerunt.

CAP. VII. Philippus, peractis Florentiæ comitiis, et itinere in Gallias ad visitandam Religionem et promulgandum Evangelium instituto, ad urbem Mutinam quibusdam consceleratis divini Numinis execratoribus pœnas meritas, quibus brevi post deflagraverat, prædicat.

CAP. VIII. Res a beato Philippo in Gallias et Germania gestæ.

CAP. IX. Philippum cum sociis in Italiam per Allobrogum alpes iter habentem, post tridui errorem atque inediam, angeli in viam reducunt.

CAP. X. Philippus multorum principum virorum invitatus, aliquot sacris domiciliis fundatis, aliisque restauratis, vocatus ad œcumenicum concilium, Lugdunum abiit.

CAP. XI. Philippus delatum sibi episcopatum Florentiæ fuga ad Pistorienses evadit, et eisdem

Pistorienses

EX IMPRESSIO.

Pistorienses scissos Guelforum Ghibellinorum-que factionibus magna ex parte in viam salutis reducit, institutis pœnitentium tam virorum quam mulierum sodalitiis.

CAP. XII. Innocentius V Pontifex maximus Ordinem Servorum antiquare aggressus irrito conatu, paulo post vivere desiit.

CAP. XIII. Philippus a Nicolao III Pontifice adjunctus Cardinali Latiao, Guelforum ac Ghibellinorum apud Florentinos, tumultus sedat.

CAP. XIV. Philippus missu Nicolai III Pontificis maximi, et Rudolphi primi Austriaci Cæsaris rogatu, ad sedandos Romani Imperii tumultus secundo in Germaniam proliscitur.

CAP. XV. Quid Philippus supremum Religionem lustrans, Forolivii, Florentiæ, Senis ac Tuderti egerit tulcritque.

CAP. XVI. Religiosa beati P. Philippi mors, et ad eam suprema comparatio, et ultima ad Fratres monita.

LIBER TERTIUS

B

Miracula ab ipso mortuo edita, aliaque sanctitatis ejus argumenta complectens.

CAP. I. De miraculis vetustioribus.

CAP. II. De miraculis recentioribus.

CAP. III. Opinio ac fama sanctitatis Philippi, dum viveret, et postquam vixit.

CAPUT I. Sancti patria, parentes, nativitas, futuræ sanctitatis indicia, pia educatio et virtutes in pueritia.

LIB. I.

CAP. I.

Sanctus Florentiæ

C

Hetruria, quæ beato Philippo nostro patria fuit, eam omnibus sæculis, tam pacis, ac belli artibus, quam propensione quadam adnata in religionem ac pietatem, laudem tulit, ut, si ascititia luce in adumbrando serenissimo sidere nostro Philippo uti placeret, copiosorem habituri materiam essemus, quam suscepti consilii nostri ratio, qua brevitati studemus, videatur postulare. Etenim jam inde a temporibus Aboriginum *a*, deorum interpretem fuisse Hetruriam *b*, et generali quodam sacerdotio illorum temporum superstitionis initiatam, nihilominus in Evangelii coruscum jubar generosos oculos intendere potuisse, nescio quam Divinitatis cognitionem illius cæli ac soli hominibus divinitus insitam esse convincat, et hodieque (absit verbo invidia) pene dixerim, vix esse in orbe provinciam, quæ pietatis exercitationibus, Ita ad vivum repræsenteret primævæ Ecclesiæ venerandum simulacrum; quod pluribus prosequi ac demonstrare, non est ejus, qui contendat, magnorum heroum natales patriam illustrare potius, quam a patria illustrari.

ex nobilitate.

2 Interim, ut cætera omnia Philippo nostro divinitus contigerint, modestiæ tamen nostræ fuerit, Florentiæ, Hetruriæ regiæ, in qua na-

tus est, gratias habere, quod ei clarissimos parentes dederit. Si fuerunt Jacobus et Albavirdis; quorum iste paternum genus sortitus est ex antiqua et perillustri Benithorum prosapia, quæ, quoad stetit, summos illius Reipublicæ honores non solum adiit, sed pene domesticos, multarumque imaginum causas habuit. Mater parem nobilitatem nobiliorem fecit egregia religionis, ac virtutum reliquarum præstantia. Verum, ut nihil est in rebus humanis perpetuum, de tam magna et clara Benithorum familia nihil jam superest, nisi domus, in qua natus est Philippus, quæ visitur in Vitis regione, quæ Guicciardiniorum appellatur, antiquis parietibus insignia Benithiæ gentis, hoc est, in cærulea arca, aperti pectoris candidam aquilam præferens; symbolum videlicet, quodam velut hieroglyphico genium familiæ Benithianæ ab generosa sinceritate commendans.

3 Cæterum tametsi summa concordia una conviverent conjuges, amica tamen cælo contentione in Christianæ pietatis studio acerrime certabant, eamque contentionem desiderium prolis, qua diu caruerant, eo magis acuebat, quo enixius optabant, ut series ex illis existeret nepotum, quæ mundi ætatem perennitate sua aquaret; ut essent, qui quam diutissime pro ipsis brevis ævi mortalibus, divinam benignitatem colerent ac venerarentur. Certamen optato utriusque eventu sic diremptum est, ut, quamvis id precum constantia eviderint, quod diu multumque optaverant, tamen hoc ipso eo graviorem causam acceperunt, in incepto impensius persistendi, quo æquius est, accepto, quam petito beneficio, benignitatem divinam adorare. Nam cum in ea, quam dixi, orbitate, atque in hoc pietatis studio magnam partem ætatis vixissent (arcano quodam Dei consilio, ut illa corporum sterilitas, fœcunditas esset animorum, quæ Philippo omnes virtutes, sed vero præcipue tolerantiam, et infractam in Deum fiduciam sorores faceret) ad eam recurrit, quam sua virginitas fœcundam fecit, et Matrem ejus, qui omnia potest, nisi negare id, quod Matre interveniente, atque patrocinate petitur.

4 Itaque concepta vota, et maturatæ constantia supplicationes, momentum habuere, et Mater Dei Albavirdem, Philippi Matrem fecit: atque ut agnosceret Albavirdis, se non modo filium, sed sanctum etiam impetrasse, dum uterum gereret, secundum quietem sibi objectum videt clarissimum jubar, quod de ventre suo prodiens, luculento fulgore omnia late complexum, universo orbi sese infundebat. Atque id quidem neque naturæ viribus, neque affectibus gravidarum, neque vi imaginariæ facultatis, aut violentæ alicujus apprehensionis coactum commentum fuisse, editus in lucem iste lucis Filius et uterinus frater, rei Christianæ bono clarum fecit. Sed ne uno tantum omine Beati pueri nativitas prodigiosa foret, alia memoratu digna effecerunt; nam eodem anno, eodemque die, quo Ordo Servorum, inusitato, ut postea videbimus, modo ortus est; hoc est anno a partu Virginis nostræ millesimo ducentesimo trigesimo tertio, decimo octavo Kalendas Septembris, qui dies eidem Assumptæ Virgini sacer est, Philippum mater in hanc lucem effudit, admirabili sane et jueunda rerum omnium velut harmonia, qua minime obscure portendebatur, fore, ut Philippus die inauguratæ cælorum Regiæ, eodemque quæ servitutis Servorum ejusdem natus, et

et sterilibus parentibus,

non sine utraque matris visione nascitur,

F

illius

A illius majestatem, et horum industriam plurimum clararet, et ipse vicissim clararetur.

quam subsc-
cula sunt

5 Neque vero id agere, quod dicimus, usque ad prætextam aut togam distulit Philippus; quin loculetiore ostento, vix quartum infantie mensem egressus, admirabili, et quam soli Superi tribuere possunt, eloquentia, Servorum patronum agere cœpit; forte enim aliquando matris in gremio gestatus; duos e septem viris Familiæ nostræ conditoribus, ostiatim mendicantes, oculis usurpaverat; et ecce, lætitia gestiens, ad matrem articulato, et distincto sermone conversus, Age, Mater, inquit, en Servi Mariæ Virgineis, stipem prome. Perculit rei novitas circumstantes, non de nihilo obstupescentes, illi in favorem Servorum Virgineis, eorumque gloriosi tituli promulgationem, verba suppeteret, qui suas ipse causas non nisi vagitu, aliisque mutis insinuationibus pro ætatis conditione agere poterat. C. Non stetit in his solis, nudisque verbis, hoc future Philippi saucitatis omen, sed opere etiam, eoque non minus quam verba, miro, se prodidit: nam statis in septimana diebus, lacte nutricis, quo fere solo per ætatem alimento uti poterat, abstinebat: et relictis molibus canis, aliisque conciliatricibus somni illecebris, divino quodam instinctu, innocua, et adhuc lactea membra ad molestiorem quietem bumî prosternebat.

6 Unde non absurde de hoc Infante id asserueris, quod de sancto Nicolao, Myræ in Lycia antistite, habet gravis auctor Laurentius Surius. « Infantem hunc, quis dubitet in ipso » statim nativitatis exordio divino fuisse Numine » afflatum, sanctificatumque, qui non prius » vivere, quam Deum venerari: non prius » comedere, quam jejunare cœpit. Compertum » enim habemus, illum, cum reliquos dies noctesque omnes nutricis ubera crebro duceret, » quarta tamen sextaque feria, non nisi semel » dumtaxat, et vesperi quidem lac voluisse gustare. Atque hoc certo semper, immotoque » servavit ordine, ut nullis posset blanditiis » nullo nutricis lenocinio, nulla naturæ necessitate a jejunio cepto dellecti. Quamobrem rigidissimum quemque bonarum rerum interpretem plane fateri oportet, non fortuito illud, » aut intemperie stomachi factum esse, sed quasi » consulto, et Dei afflante Spiritu ». Hactenus Surius d. Quæ omnia, solo nomine mutato, Philippo nostro conveniunt.

7 Quapropter etsi id hic unice agimus, ut Philippus ex merito omnibus appareat mirabilis, fatemur tamen mirum non esse, tam insigni, tamque mature jacto fundamento, tam nobilem virtutum molem, duorum supra quinquaginta annorum impigro utriusque vitæ, contemplativæ, activæque labore ab eo superimponi potuisse, congenito hoc, et collactaueo Dei Optimi Maximi favore, maximis eum compendiis, quibus ille incredibili industria collaboravit, deducente.

quæ infans de-
dit;

ante a juven-
tute peccat-
catur.

8 Educationem Philippi respondisse multiplici natalium ejus claritudini, summa parentum honestas ac religio, domesticusque splendor proclive creditu facit. Curam eorum mirifice stimulabat, quod ex prodigiosa ipsa conceptione, primorumque ab hausta luce progressu dierum, haud vana conjectura divinaverint, manum Domini esse cum illo, ut non tam datum sibi illum filium, quam suæ concrediti curæ, persuasum haberent: eoque atque aliis multis nominibus,

sed vero præcipue, quod meminissent beatissimæ Virginis donum esse, eum tenere clarum, pretiosumque habebant. Proinde Inter domesticos parietes, quoad pueritiam excessit, accurate custoditus, studio humanioris literaturæ reliquiarumque omnium virtutum contubernio, forenses strepitus, tranquillam mentium, in tenera maxime ætate, infestos hostes, vel vicit vel ignoravit; magno virtutum suarum et doctrinæ bono atque incremento; quorum utrorumque nobilia specimina, datis occasionibus, edebat.

EX IMPRESSIS.

9 Igitur ab elementis orsus Christiana pietatis, ea, summa celeritate memoria complexus, mane a somno, et ante sumnum vesperi, non pro puero, sed majore, quam in virum eadat, momento et pondere recitabat. Factus deinde decennis, numquam interrupto vel jejunio (quod cum hausta jam vitali aura cœperat) vel more in nudo ac frigido solo cubandi, ad stas præcationes adjecit Officium Deiparæ Virginis, et Defunctorum, atque septem illos Psalmos Davidicos, quos Ecclesia potius deploraturis antæctæ vitæ scelera, quam simili innocentiæ præscripsit. Præterea in altissimo noctis conticinio, ex loco, in quo maligne jacebat, erigens sese, bonam noctis partem, in rerum cælestium contemplatione traducebat, eumque morem ad mortem usque perpetuatum, pene ipsi sepulchro intulit.

et fidei ele-
mentis instruc-
tus.

10 Atque hinc quidem consequens fuit, (quod consequens esse necesse est,) ut tantum anhuo ardorem hauserit nitendi per ardua omnia atque aspera ad divini amoris interiorem æstum, ut subinde a matre ad templa (ad quæ illa frequens visebat,) adductus, longe præ ac alii supparis ætatis pueri solent, qui hac illaque irrequiti per templa (velut largiorem quam domi aream nacti) vel discurrant, vel obstrepunt supplicanlibus, ille fixis humi teneris geniculis, et puris manibus in cælum duplicatis, venerabundus, insertis miri ardoris precibus, suspiciebat et observabat sacros ritus, ut facile ab astantibus animadverti posset, penetrari a Beato puero ipsorum rituum sacrosanctam medullam, ac spiritum, ut non tam puero seculari, quam viro sacris initiato, et probe exercitato similis videretur. Quod si vero quandoque a matre in hoc pietatis consortium prudenti moderatione non est admissus, sed domi se continere jussus est, asperitatem ejus imperii, obsequendi amore leniebat. Interim tamen domi pro melimelis, gladiolis et arundineo equitatu (quæ heroum filii pro paterna indole amare solent) ille sacra tractabat, arulas erigebat, sacrisque imagibus et faculis erectas illustrabat: ac sibi ipsi adituus et sacerdos factus, non minore, quam in templo ardore ac veneratione in preces incumberebat.

in exercitio va-
rium virt-
utum

F

11 Tractata in his artibus studiisque pueritia, ubi visus est in adolescentem evasisse, et gravioribus disciplinis satis adolevisse, parentes illi, et virtutibus et litteris imbuendo, spectate virtutis, ac doctrinæ hominem religiosum præferunt. Id parentum consilium, Philippum sine hoc mire in virtutem pronum, sic accendit, ut incredibile sit, quanto intervallo omnium circa se industriam præverterit. Certe jurati homines, in examine super ipsius vita justitudo, sancte affirmarunt, cum illius ætatis illecebras non solum procul habuisse, sed etiam in omnibus, quæque egit, quæque dixit, eum se exhibuisse, qui ipsius perfectionis idea videri potuerit: adeo omne

quæ videt pro-
fici.

IMPRESSIS.

omnes virtutes ex caelesti illo animo divinum quiddam singulae spirabant. Sed praecipue has inter charitas erga omnes mortales, et miseratio in egenos familiam ducebat: qua ille omnium inopiae, quoad se cunisque extendere facultates statusque conditio poterat, manus juxta atque animi promptitudine subveniebat. Curam deinde sui ex ejusmodi rationibus instituebat, ut lubricae in lapsus adolescentiae, ad exaggeratae mentis tribunal vocatae, leges dixerit, et fixerit limites: extra quos ne exorbitaret, divinae legis reverentiam, et virginis corporis afflictionem, orationem quoque mentalem, vocalemque, praefervidam utramque atque ignitam, cum sanctissimi Eucharistiae Sacramenti frequentissima susceptione, custodes adhibuit.

ut demonis
entationibus
strenue resistit

12 Hoc igitur apparatu atque hisce armis instructo Philippo, divina providentia pugnandi copiam deesse noluit, ne deesset gloriae; sed Philippus instructam ex adverso, toto conspirante orco, omnis generis machinationum aciem generose invasit, fortiter disjecit, et nobile de se spectaculum agonothetae Deo exercituum dedit: et fortitudinis, patientiae, et humilitatis maxime praesidiis, gloriosum de ultimis inferorum conatibus triumphum reportavit: eaque vi viam sibi fecit ad illustriores Christianae militiae honores. Itaque velut in victoriae praemium divinus immixtus Spiritus, proterendi praesentium rerum vanitatem, et transeundi ad religiosum vitam institutum, quotidiano incremento in animo ejus gliscere cepit, et jaeta in ejus corde jam inde ab aetate quinque mensium semina, magnis progressibus, aestu quodam divino maturata, ad messem properabant; neque parum injectam hanc caelitus mentem urgebant gemellae ipsius familiae Servorum ingentes in dies accessiones, ut vix explicari possit, quanto ad eam amplectendam, et ambiendam, (servi Deiparae allectus nomine) ferretur, cujus voti vigesimo aetatis anno demum compos evasit.

ANNOTATA.

a Aborigenes, teste Festo, sunt antiquissimi Italiae populi, de quorum origine et habitatione consule geographos passim obvios.

b Etruria, quae etiam Tuscia appellatur, semper auguriis ac sacrificiis famosa fuit, ita ut Romani filios suos religionis seu potius superstitionis addiscendae causa in Tusciam vel Etruriam mitterent, quemadmodum antiqui scriptores testantur.

d Giannius Centuria i Annalium liber i cap. vi asserit, hanc prodigiosam sancti Infantis loquelam postea a matre S. Philippi jurejurando confirmatam fuisse.

d Haec verba uncinis distincta reperio in Vita Sanctorum, quas illustrissimus Aloysius Lipomanus episcopus Veronensis anno 1551 Venetiis edidit, ubi tomo I lib. i fol. 140 leguntur. Postea Laurentius Surius Cartusianus, vir pietate et doctrina notissimus, hanc S. Nicolai Myrensis vitam Coloniae Agripinae anno 1575 reculit, et magnae suae Vitarum collectioni ad diem vi Decembris inseruit, ubi eadem referuntur. Hinc curiosus lector intelligit, quo sensu haec verba Surio adscribi possint.

e Videntur haec sancti Pueri gesta ex quadam verisimilitudine tantummodo referri, et nonnihil oratione ab hoc biographo ornari: nam in Annalibus Servitarum et antiquioribus monu-

mentis tam distinctam pueritiae ejus notitiam non invenio.

CAPUT II. Brevis notitia de origine et incremento Ordinis Servorum beatissimae Virginis Mariae, quem Sanctus postea ingressus est.

Ad ea, quae hinc porro narranda sunt, exactius percipienda, non parum lucis attulerimus, si quodam velut breviario strictos ordinis Servorum natales, et adolescentiam retulerimus. Fuit ergo Florentiae inter alias, quas ea civitas magno numero habet, sodalitas quaedam virorum, anno Christi MCMXII instituta (quam, a depraedicandis magnae Virginis encomiis, LAUDANTIUM appellabant) eaque hodie etiam perstat, nisi quod mutatis sedibus, salvo tamen instituto, loco Laudantium, de assumpti titularis divi nomine, societas S. Zenobii vocetur. Huic inter alios dignitate ac religione praestantes, nomina dederunt septem patricii ordinis viri Florentini: qui cum anno reparatae salutis MCMXXIII, die Assumptae in caelum Virgini sacro, rei divinae in honorem inauguratae eo die caelorum Reginae, cum reliquo sodalitate, interessent, illapsus divinitus singulorum animis arcanus insedit ardor, Deo, ac sanctissimae Parenti ejus, abdicatis fluxarum rerum curis, sublimiorem quamdam servitutem serviendi.

III.
Septem viri de
vinitus exortati

14 Itaque cum soluto conventu convenissent; et afflatus ille divinus, quem totis medullis haurerunt, animorum limitibus, non ita se contineret, quin in ipsa etiam ora, atque oculos erumperet, haesere aliquamdiu, mutua contemplatione percussi, id quisque miratus in alio, quo ipse vicissim mirantem rapiebat. Tenuit id silentium diutule pertinace modestia, nemine loquendi initium faciente, quoad natu forte maximus, id quod aegre misereque tum a se, tum ab sociis dissimulari videbat, magna animi demissione edere aggressus, non tam quid ipse, quam quid caeteri omnes animo gererent aperuit. Singulis ex narrantis ore verba rapientibus; quibus se quoque inter paulo ante absolutas preces, inusitata mentis illustratione perfusus, et ut abjectis labentium rerum impedimentis, ad cognatam caelo, et natam deplorandis ante actae vitae erratis, solitariam vitam, sub tutela praecipue caelorum Reginae amplecterentur, monitos sese eodem tenore, iisdemque affectibus vicissim narrabant. Quare, ut in re clara, compendiaria deliberatione usi, concordibus sententiis statuunt, divino imperio utique parendum esse; ejusque executioni sextum Idum Septembrium, qui Deiparae Natalibus festus est, diem dicunt.

ad solitariam
vitam ducendam.

15 Is ubi illuxit, una omnes urbis antistitem Ardingum a, ejus nominis secundum ad eunt, virum omnibus suae dignitatis numeris absolutum, et pene fastigio suo majorem; eique consilium suum, et authorem ejus, ordine exponunt: rogantque, ut bona ipsius venia et autoritate locum illis divino imperio capessendo capere liceat: id quod illis vir sanctus, optimusque rerum divinarum interpret, et aestimator, non modo

consilio praesule Florentino.

II

do

A do indulsit, sed etiam his eorum anspectissimis cœptis bene precatus, omni prosecutione felicitium votorum oneratos a se dimisit: irent, et quod utique felix faustumque foret Christianæ Republicæ, divinis jussionibus morem gererent. His illi rerum successibus, perpetua serie ex animi sententia fluentibus, læti, extra urbem Florentiæ pomeria in humilem casam Camaritiæ pagi secedunt, ibique, quam jam dudum in votis habebant, communem vitam inter rerum omnium voluntariam inopiam institunt.

remotisque omnibus impedimentis.

16 Cæterum horum nomina huc ex libro vitæ transcripta hæc fuere: Bonfilii, Monaldi, Joannes Manettus (postea ad dissimulandum generis honorem, Bonajuncta dictus) Benedictus de Antellis, Bartholomæus de Amideis, cui cognominis dulcedo, ut aptius ad institutum, Amidei nomen fecit. Ricoverus Lippius Scalandronius (ea hodie familia gentilitium Ugucionum nomen ducit) qui proinde Ugucionis nomen assumpsit. Alexis Falconerius, et Gerardinus de Sostegnis, quæ ea est familia, quæ nunc de Melioribus appellatur; utique hoc Divo *b* accepto magna occasione melior facta. Ita Septem viri nostri, nec infra vigesimum, nec supra trigesimalum ætatis annum (quod dignum notatu est) ex tribus ordinibus hominum, ex quibus populus Christianus coalescit, assumpti sunt. Quidam enim eorum ex virginea Ecclesiæ orchestra, alii ex cælibe viduorum statu, alii etiam maritalibus adstricti fœderibus fuerunt; qui tamen cum uxoribus suaviter transegerunt, ut contentæ res suas sibi habere, non morarentur divinum maritorum consilium: cujus petitionis sanctitati non solum illæ acquieverunt, verum etiam ictis inter se, virosque novis divini amoris fœderibus, vel propriis domibus, vel asceteriis inclusæ, vel Religiosarum virginum parthenonibus datis nominibus adscriptæ, cum viris et virginibus, propositi sanctitate, constantiaque certarunt.

propositum suum executioni mandant.

17 Itaque his cæterisque omnibus remoris e via sublatis, septem expeditionis Deiparæ duces, post desudata sub suavi Religionis jugo egregiæ fortitudinis certamina, post multos variasque labores exantlatos, et navatam colendæ vineæ Domini insignem operam, sanctissimæ vitæ stadio cum gloria rerum admirabilium decurso, nobiles spiritus ad cælestes honores, et debitos bene gestis rebus triumphos accipiendos, alii serius, alii citius cælo illati sunt, corpora in monte Senario, originaria familie nostræ sede, sepulchri honorem sortita indidem miraculis quaquaversum inclaruerunt.

et deinde a Deipara

18 Cæterum, ut nulli dubium esse debet, hos septem viros, velut septem a divina sapientia excisas columnas, ad ædificandam Matris suæ domum fidelem, electos esse; ita eos constat errore lapsos, qui vel istos septem, vel etiam B. Philippum ipsum, de quo hic agimus, primarios conditores esse Ordinis Servorum existimarunt; cum is honor ipsi Deiparæ Virgini, vel (ut tanta majestate dignius, reverentiusque loquamur) ipsi Ordini a tanta Conditrice conveniat. Certe vocationes eorum, quarum hic scriam ordinemque teximus, clarissime evincunt, nihil hos, quos modo laudavimus, viros, minus cogitasse, quam de novo novum aliquem Ordinem (quantum in ipsis fuit) moliri: ut proinde familia nostra, alium humanum auctorem, præter ipsam Matrem Christi agnoscere neque possit, neque debeat. Interim eo facilius

Augusti Tomus IV.

hunc errorem cæteris ignoscimus, quod scriptor nostra, ac forte etiam Patrum ætate sacræ historiæ consultissimus, alicubi de Philippo nostro honorificam mentionem faciens, illum Ordinis Servorum Institutorem e appellat, reclamantibus Pontificiis litteris, quibus nostrum institutum approbatur; quæ disertis verbis nobiscum loquuntur.

et in monte Senario

19 Itaque prima vocatio jam memoratorum Patrum ea existit, qua, apparente ipsis cæli Regina augusta, atque aspectabili forma, facie radiata, et cælestium geniorum beato comitatu stipata, suavi illo quidem, sed efficaci imperio, jussi sunt sanctius et sublimius vitæ institutum arripere, ascitis in ejus gloriæ societatem iis, quos promptus ac pronus in tam salutare consilium animus commendasset. Altera vocatio illa fuit, qua se eadem Virgo seorsim singulis, domibus suis spectandam exhibuit, postredie ejus diei, quo in album sadalitatis LACDANTUM relati sunt, in hac vero, et in ea, quæ ordine tertia est, quæ tum contigit, quando extra urbem in eam, de qua paulo ante diximus, casam secesserunt, divinitus de instituenda communi, abjectis rebus sæcularibus, religiosa vita oraculum acceperunt.

rebris to alienis.

20 Quarta hinc vocatione in montem Senarium evocati, ad jacienda illic solidiora Religionis fundamenta, de ejusdem Virginis jussu sese accinxerunt. Quinta his omnibus illustrior atque admirabilior fuit, quando in ipso ferie sextæ Majoris Hebdomadæ pervigilio, iisdem Patribus acerbissimorum dolorum et mortis Christi Servatoris contemplatione defixis, ab eadem Dei Genitrice singulis pulla vestis, (quam habitum sive scapulare vocamus) injecta est, pro symbolo et mnemosyno ejus luctus, qui sub tempus passionis filii, eandem sanctissimam Matrem, Regiam martyrum, et maximi, quod unquam fuit, funeris præficam fecit. Sexta denique illa fuit, pro reliquarum coronide, qua, ita atratis nomen Servorum inditum est cælesti manu, certo quodam montis Senarii loco, aureis exaratum litteris scriptum apparens, ex quibus omnibus satis, ut arbitror, liquet, Religionem Servorum velut per quosdam rerum admirabilium gradus solius Beatissimæ Virginis opera coaluisse, et hos viros, quo ne ipsi quidem sciebant, divinitus esse manu ductos.

teratissimæ apparitionibus montis.

F

21 Septem omnino annos septem Patres nostri in hoc excelso monte traduxerunt, potius de excolendis animis suis, et de summo perfectionis apice, per passionis Christi aliamque rerum divinarum contemplationem indispicendo, quam de fundando propagandove aliquo Religioso Ordine cogitantes, quamvis hoc temporis spatio cum spiritus ac vere sanctitatis celsitudinem interim assequuti sint, quæ tanto operi ac moli sufficere posset. Sed aliud placuit veræ Ordinis Fundatrici Deiparæ, quæ in cælesti illa mente sua, divinæ providentiæ sacrario, jam statutum habuit, ex hoc septem horum Servorum seminario, infinitam Servorum messem, ex omnibus orbis terræ plagis parare, quod hujusmodi ostento manifestum esse voluit.

et in monte Senario degentes.

22 In obliquo illius sancti montis jago sancti viri aream sentibus ac dumis purgatam hortulo plantando ceperunt; non tam spe alicujus frugis in tam sterili cæli ac soli loco, quam ut esset, quo infestum virtutis hostem, veterum PP. exemplo, otium jugularent; in eo horto inter alias parabilis culturæ stirpes ac plantas vitium

inmonte vitis subito frugifera commovetur.

12. MERTENS.

aliquot malicolas depangunt; Mira dictu res! in tam alpestri monte, qui in novem miliarium altitudinem ab urbe Florentia porrectus est, ac proinde maximam partem anni gelu constrictus eget, horretque reliqua soli iniquitate, ex deplantatis vitibus una extitit, quæ naturæ cursum antevertens una nocte, quæ tertiam Dominicam Quadragesimæ proxime antecessit, ante festum Annuntiatæ Virginis, quo tempore in locis pinguibus, et soli maxime objectis vix aliqui veris prodromi cernuntur, eodem quo plantata fuit anno derepente pampinis lata, et ante florem fructibus racemorum gravis, palmitibus præterea fructuariis longe lateque diffusis bene magnum montis tractum complexa, omnium in se oculos et admirationem convertit.

et quodam ser-
corum B. M. I.
ostendunt

23 Attonitis omnibus tam insolitæ rei novitate, Bonifilius, qui familiæ antistitem agebat, Florentiam descendit, et urbis præsulæ Ardingo de prodigiosa vite omnia, uti res erat, ex libe denarrat: sed id quamvis per se insolens Ardingo viro sanctissimo, et ob insignem vitæ integritatem non ad hujus tantum, sed ad aliorum etiam caelestium secretorum consuetudinem frequenter admissa novum non fuit; quippe nocte proxime præterita hanc vitam, uti a Bonifilio describebatur, sibi a Deipara Virgine commoustratam fuisse respondit, eandemque dixisse, eo ostento id agi ac significari, ut omnes intelligant, velle se, ut hoc suorum Servorum institutum per universum orbem propagetur, atque ut id se auctore futurum nemo ambigeret, subjunxisse illud Ecclesiastæ: « Ego quasi vitis » fructificavi suavitatem odoris, et flores mei » fructus honoris et honestatis »; atque hinc factum, ut deinceps a Patribus plurimi bonæ expectationis in societatem admissi sint, ad quod hactenus nullis rationibus adduci potuerunt; ac paulo post hæc Servitanæ Congregationis vitis, ex hoc monte feliciter quæquersum proserpens variis in locis numero cœnobiorum, velut palmitibus sucta, cum in formam justæ Religionis redacta adolevisset, anno a partu Virginis nostræ MCCCXVII, quinto loco beatorum Patrum Philippum Priorem Generalem accepit. Octavo scilicet a confirmatione ejus per Alexandrum IV Pontificem Maximum anno, quo temporis spatio mira celeritate per quatuor Italiæ principes provincias propagata est, ut pluribus in familiæ nostræ Annalibus diligens historicus Giamius d noster prosequitur: nobis suffecerit hæc paucula de tam nobili origine pro instituti ratione delibasse, in viam redire præparantibus.

ANNOTATA.

a Illustrissimis Ardingus iste cathedram Florentinam anno 1230 ascendit, camque verosimiliter anno 1249 moriens reliquit. Pia et egregia hujus præsulis gesta apud Ughellum in novissima editione Veneta Italiæ sacræ tomo III col. 108 et sequentibus legi possunt.

b De septem venerabilibus istis viris aut beatis Ordinis fundatoribus in fine Commentarii prævii egimus, ubi etiam immemorabilem illorum cultum probavimus. Ceterum de origine Servitarum et illustribus hujus Ordinis viris etiam consuli potest Dialogus, quem Paulus Florentinus Petro Mediceo circa medium sæculi decimi quinti nuncupavit, et quem Edmundus Martene in amplissima Collectione veterum monumentorum tomo VI, col. 567 et sequentibus edidit.

c Cum scriptores aliqui superiore Patrum ætate in hunc errorem inciderint, non magnopere miror, in antiquioribus Martyrologii Romani editionibus hunc Sanctum die XXIII Augusti annuntiari his verbis: Apud Tudertum beati Philippi Florentini, INSTITUTORIS Ordinis Servorum beatæ Mariæ. Sed profecto mirum est, quod hypercriticus Bailletus in Legenda sua Gallica adhuc eundem errorem secutus sit, cum in posterioribus Romani Martyrologii editionibus pro titulo institutoris nomen propagatoris substitutum fuerit, ac in ultimis ejusdem Martyrologii editionibus auctiorem hujus Sancti annuntiationem legere potuerit ita expressam: Tuderti sancti Philippi Florentini, Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis PROPAGATORIS, a Clemente X Sanctorum numero adscripti, in quo summa humilitas refulsit, ob quam etiam supremam Ecclesiæ tiaram sibi oblatam fugiens recusavit.

d Archangelus Gianius Centuria 1 Annalium lib. 1, cap. VIII et XIII narrat præcedentes visiones et prodigiosam vineæ sæcunditatem, ibidemque in Annotationibus assignat auctores, ex quibus suam narrationem desumpsit.

CAPUT III. Litteraria Sancti studia, dolor ob discordiam popularium suorum, et prodigiosa vocatio ad Ordinem Religiosum.

Cum Philippus, eo viro religioso, quem illi instruendo supra præfectum diximus, magistro, eos in politiore literatura, et latina eloquentia progressus fecisset, ut in iis diutius non nisi otiosus hæsurus videretur, parentes illum gravioribus studiis admoveere statuerunt. Et quia hoc fere tempore universitas Parisiensis a D. Ludovico Galliarum rege, Innocentii IV summi Pontificis præcipue hortatu, melioribus legibus et majori amplitudine constituta constabat, eo maxime juvenem placuit destinare. Quo ubi pervenit, insignes sortitus præceptores, brevi in philosophicis disciplinis tam insigne specimen dedit ingenii, ut post paucos menses doctoris sui iudicio dignus census sit, qui diviniore et altioris indaginis disciplinas adiret. Interea quantumvis diligentia atque industria disputationibus, et rerum naturalium commentationi sese daret, tamen minime immemor initium sapientiæ esse timorem Domini, nihil per hoc fervori orationis, et frequenti Sacramentorum usui ademptum voluit.

IV.
Sanctus Parisius philosophus

25 Ita, pietate et industria comitibus, cursum philosophicum insolito profectu cimensus, parenti (qui a gratulantibus de filii progressibus certior fiebat) curam injecit, ne si in iis studiis, quæ speculationibus perficiantur, moras trahe-ret, clarissimum ingenium immensa nactum spatia, in sola illa raptum, absorberetur; quare ut moderandum sibi felix illi ingenium putaret, domestica opinione inductus est, qua persuasum fuerat illi ævo, nobilem in libero populo juventutem, studiis totum hominem requirentibus ad-moveri iustar vitæ esse, quod hac ratione juvenes ab negotiorum domesticorum, et reipublicæ cura averterentur. Quo factum est, ut absoluta philosophia,

ac multo ma-
d et operam

A philosophia, Philippus medicinæ reliquam operam navare jussus sit, tum quod nobilissimi quique, civitatis majori emolumento et civium bono, quam nostra ætate ceruatur, eo tempore hanc facultatem sectarentur, tum etiam quod medicinæ eum physiologia cognatio, non statim retunderet fibrati jam in speculationes, honestum ingenii impetum.

felix successus,

26 Cæterum etsi id parentis consilium Philippo peringratum accidit, ut qui toto animi ardore in theologiam ferretur; is tamen omnia suis momentis librans ac perpendens, summa ingenia, dum incautius ad hæc divina in altum tolluntur, eo graviore lapsu ruere; tutius sibi esse putavit, suas rationes ex majorum suorum, quam ex genii sui, aut ingenii præscripto, instituire. Quare medicinam a eodem, quo philosophiam ardore aggressus, illam ita suam fecit in ætate adhuc novemdecim annorum, ut omnes in sui admirationem raperet.

a

et in patriam revolutus.

27 Revocatus deinde Florentiam, inde Patavium, ad accipienda utriusque facultatis insignia, quibus doctores cohonestantur, missus est; ubi editis eximie doctrinæ multis argumentis, examine summa cum laude superato, duplici laurea, majori omnium, quam modestissimo juveni gratum fuit, applausu donatus est. Horum decorum, et iis adjuncta virtutis fama ad parentes perlata, filii desiderium, sine hoc merito maximum, mire in utriusque animo accendit, et denique, ut Philippum Patavio domum accerserent, effecit; quorum ille voluntates, et paternos amores dilectissimis literis antefrens, et obedientiam præ scientia veneratus, Florentiam revenit, ubi liberum jam ab scholastico penso tempus in sacrarum Literarum privato studio ponebat. Pro cæteris animi relaxationibus, sacrarum ædium visitationes, pro conviviis, epuli Eucharistici frequentationes erant, et siquid opere naturalibus literis subservis datum est, id fiebat, ut illis velut adminiculis et quibusdam gradibus, animus ad considerationes rerum divinarum eveheretur; quarum ille hoc tempore mirificos sensus etiam hac via expertus, frequenter extra se rapiebatur, exstatico amore in Dei amplexus effusus; eaque in animo ejus ardentia desideria, (quorum semina jam olim cum lacte hauserat) existebant; quibus ad suscipiendum habitum Servorum Beatissimæ Virginis impellebatur.

C

ibi cum magna pietate et laude versatur;

28 Illis artibus, atque hoc instituto domi versatus, ex consortio tam frequentium sermonum Dei, quædam in illo species resultavit, quæ humana major, universis civitatis ordinibus admirabilis atque venerabilis videretur. Etenim ea domi erga parentes obsequentia, ea foris eum viris Reipublicæ principibus urbanitate, ea modestia cum æqualibus, ea cum minoribus facilitate, ea denique in agendo, ubi usus postulavit, dexteritate fuit, ut hisce dotibus, adjuncto integerrimæ vitæ morumque exemplo, omnium in se admirationem juxta ac venerationem commoveret, sic, ut reparatoris integritatis Christianæ in juventute Florentiana nomen non immerito tulit.

sed ob factiones tuum dolens.

b

c

29 Sed læneinabat interim ardentem patriam charitate animum ejus, miseratio, qua in afflictam Guelphorum ac Gibellinorum factionibus civitatem ferebatur; quippe id malum hoc tempore in generis humani perniciem, Friderici imperatoris studio ita recruderat, ut non tantum Rempublicam Florentinam, sed universam

etiam Europam eversum iret; ad hæc, perditissimorum morum ac nefariorum facinorum licentia in immensum excreverat; quibus emendandis, cum se imparem Philippus cum dolore videret; se ac cætera omnia Deo committens, a partium studiis diligentissime abstinnit, et solo conscientie præsidio tutus, nunquam adduej potuit, quantisenimque inimicitis totius civitatis familiæ in mutuum exitium armarentur, ut ensem aut ullum aliud teli genus indueret.

EX IMPRESSIS.

30 Cæterum tot in divinam benignitatem admissis in oculis ejus sceleribus, saucius anxiosque civium suorum periculo, in more positum habuit, tam desperatis rebus, ad pedes cujusdam imaginis Christi in crucem suffixi prostratus, remedium quærere, quod et multis aliis parabat, et ipse ex illo benignitatis fonte amplissimos divine gratiæ labores in se derivabat. Sed singularis ille favor extitit, quo ardentius solito, Religionis eapessendæ amore incensus, hoc ab illa sancta imagine, expressis verbis oraculum accepit: « Vade Philippe ad montem Senarium d, » ibi te docebo incomprehensibilem jucunditatem » vitæ æternæ ».

pro pace eorum oratorum crucifixæ.

d

31 Non arido aut petroso senticeto ea divine vocationis semina, ad suffocationis periculum, sed fecundo, et bene subacto solo excepta sunt, ut fructus brevi secutus demonstravit: nam tempore solennis Quadragesimæ, sequentis anni mæclm vitam orditus tum inedia cibi, tum eubandi malignitate, ac cæteris corporis afflictationibus admirabilem, delictis omnibus valedixit, præter eas, quas ex contemplatione divina ac sacrarum Literarum studio delibandas accepisset. Interea ad loca sacra, quæ inter Florentiam, et dirutæ Fesularum e urbis ruinas sunt, frequenter invisens, itineris sui in montem, quo a Christo crucifixæ destinabatur, velut novus illic immolandus Isaac, rudimenta quædam atque initia ponebat.

E a quo ad perfectiorem vitam incitatur;

e

32 Apparitionibus divinis, et ordinariis naturæ eursum excedentibus rebus, velut necessaria consecutione proprium atque connexum est, humanam mentem, insolita luce percussam, mirifice illustrare, et inflammatam, in rerum divinarum amorem rapere; hinc vix satis explicari potest, quantis incrementis Philippus, corpore per varias macerationes, animo per contemplationis assuetudinem subacto, ac bene præparato, et serenaretur in dies magis, et ex objectu hujus lucis, futuræ beatitatis amore succenderetur, ut proinde ardentissima justitiæ sit-eorreptus (quæ est inter Evangelicas octava beatitudo, et quam Patres desiderium solidæ sanctitatis esse statuunt) jam felix, beatusque esse inciperet.

v. deinde divino amore ardens.

F

33 Forte quadam die, qua potissimum his flammis agebatur, domo ad novum Servorum Deiparæ sacellum, ubi miraculosa D. Virginis Annuntiatæ imago erat, divino sacrificio interfuturus, se contulerat; ubi rursus aliarum omnium, quibus eum adhuc Deus aut Beatissima Virgo dignati sunt, efficacissima vocatione ad Religiosum Servorum institutum invitatus est. Sed prius quam hanc expediam, juvat diverticulo, lectori non injucundo, hujus prodigiosæ imaginis originem paucis promere, mox ad Philippum admirabilis scenæ spectatorem in viam nobiscum reversuro. Est laud procul Florentia suburbannum, Henrici tertii imperatoris clade ab exercitu Florentino accepta nobilitatum, quod Cameritia indigent.

et supplex eorum imaginis herique.

EX INTRA-SIB.
cujus prodigiosa origo

34 Ille anno ab allata salute MCLL cœptum est ædificari oratorium, adjuncto quodam habitaculo, quo velut hospitio Patres, negotii causa ex monte Senario Florentiam ventitantes, recipi possent. Ibi jam olim in erudo recentique adhuc muro imago Virginis, quam Mariam de Caphagio vocabant, temperatis non oleo, sed aqua coloribus effigiata prostabat, quæ cum temporum injuria inter ædificiorum ruinas esset oblitterata, Patres ejus sibi memoriam renovandam esse ducentes, aliam ad oblitteratæ prototypum, iisdem coloribus et insimili erudi muri area in eo oratorio pingendam curare statuerunt. Et quia circa allati ad Virginem caritatis felicissimi nuntii tempus, ipsi illustri Servorum Mariæ titulo cohonestati fuerant, sub ejus forma mysterii ipsam imaginem maxime piugi placuit, in quo eadem Virgo, dato ad summum, quod concipi possit, obsequium consensu, se æterni Numinis ancillam appellavit. Itaque ad incipiendum opus vocatus est pictor *f*, ea ætate, non tan pingendi artificio, quam pietate in beatissimam Virginem celebris (quippe in ejus honorem perpetuam virginitatem coluit) isque pro suo in Matrem Dei amore, suscepta in se perficiendi gratis hoc opus cura, priusquam manum operi admoveret, ferventium precum præsidio, et expiatis per sacram exomologesin peccatis, sacræ Eucharistiæ sumptione se comparare voluit, ad quod ejus studium Patrum etiam, jam tum nescio quid fausti animo præsentium, preces accedebant.

vel innovatio exponitur,

35 Ita cœpto opere archangeli Gabriëlis imago jam in pariete spirare videbatur; ipsa etiam beatissimæ Virginis effigies, præter faciem, caput, et cervicem, sub oculos perfecta prodierat, reliquæ etiam operis parergæ ultimam lucem acceperant, cum ecce pictor supremam manum sacræ imagini impositurus, repente totis artibus, sed manibus præcipue contremiscere, exalbescere vultu, denique animo linguæ caput, et velut numquam penicillum contrectavisset, omnis ars, atque industria pingendi ex manu et animo evanuisse visa. Igitur rei novitate attonitus pictor, et ipse se in preces dat, et Patres, ut sibi divinum Numen placent, exorat; id quod ipsi impigre aggressi, non sine lachrymis, quas tum admiratio, tum timor insoliti eventus elicerent, consternati pictoris causam apud Deum ac beatissimam Virginem agebant. Sequenti die pictor ad opus redit, et tantisper aliquid in eo contemplatus, divino quodam sopore sive extasi repente correptus, a sensibus abiit; tum paulo post sibi redditus, se in pedes colligit, imaginem intuetur (quam in illo mentis conticinio perfectam, atque absolutam viderat) jam collo, vultu et capite, ad quæ manus pridie exprimenda torpuerant, expressis, summo cum stupore, recognoscit, et tum ille, tum adstantes alii miraculum ingeminantes, ingenti applausu, Deo ac Deiparæ Virgini cumulatissimas gratias agunt. Pervulgato rei successu, fit totius urbis, atque omnium ordinum ad oratorium Servorum accursus, et habitis imagini justis honoribus, frequentis senatus consulto, respublica decrevit, uti hæc verba, MADONNA SANTA MARIA MADRE DI GRATIE, id est, DIVINA S. MARIA MATER GRATIARUM, imagini subscriberentur, quæ hodieque antiquo caractere subscripta visuntur *g*. Atque hoc quidem inter alia privilegio cælorum Regine visum est, Servorum suorum primordia nobilitare.

36 Sed ut ad Philippum, quem apud hanc ita divinitus absolutam imaginem, supplicem reliquimus, revertamur; ubi se ad rem divinam in hoc oratorio audiendam, feria quinta infra octavam Dominicæ Resurrectionis (quæ illo anno in viii Kal. Maiarum inciderat) composuisset, Sacrum (in ejus Epistola habentur illa verba, PHILIPPE ACCEDE, ET ADJUNGE TE AD CURRUM ISTUM) faciente beato Patre Alexio Falconerio *h*, illis verbis velut ad se dictis permotus Philippus, divino arreptus Spiritu, a sensibus in suavissimæ violentiæ extasin rapitur, eaque extra se peregrinatus, in vasti horrore solitudine, inter præruptas rupes, et aculeatarum spinarum dmnetæ expositus sibi videbatur, ubi hærentibus insuper tenaci in limo vestigiis, multiplici anxius malo, cum ipso interitu, ancipiti forte lactari videbatur. Has inter angustias deprehensus, cum regii Vatis verbis « Salvum » me fac Deus, quoniam intraverint aquæ usque ad animam meam » divinam opem imploraret, allapsam auribus miræ suavitatis vocem audit, qua redditus sibi, serenata mente, animi status, ex hoc periculorum confinio eductus est, et mox beato Juveni coruseum, ignota mortalibus oculis luce, cælum se aperuit; cujus cum claritas ac tranquillitas, tum reliquorum ornamentorum majestas, ut simile nihil habetur in rebus humanis, ita nulla verba reperiuntur, quibus possit describi.

ad heligionum Ordinem vocatur

h

37 In hujus cæli spatioso ac beato æquore bijugus, ex animoso leone, et miti agna, auro solidus currus, volneri quidem, sed peritæ aurigationis moderamine trahabatur. In ipso curru, sublimi locata solio cælorum Regina sedebat pulla in veste, sed quam multa clarabat gloria radiorum, quos imminens solii fastigio, ignoti candoris columba magna copia a vertice Virginis ac vultu quaquaversum late fundebat. Angebant pompam frequentes cælestium genitorum stipatores chori, qui sudentis versicolorum ac rigentem gemmis umbellam sustinentes, Regine suæ laudes suavissimo concentu decantabant. Ipsa Virgo habitum, qualem nuper Patres Servi gerere cœperant, manu præferens, ubi cælestes canere desierunt, voce, ipso cælitum concentu suaviore; PHILIPPE, ait, ACCEDE, ET ADJUNGE TE AD CURRUM ISTUM.

per mirabilem visionem

38 Plura Virgo promptura videbatur; sed intercessit beatus Pater Alexius, qui absoluto interim Sacrificio, oratorium ex officio clausurus, ubi B. Juvenem abalienatum a sensibus, immobilem hæere videt; ratus somno oppressum, exsuscitavit. Redditus sibi Philippus, tracto ex imis præcordiis gravi suspirio, Ah, inquit, Pater reverende, ita Deus tibi ignoverit, ut ego hunc errorem tuum excuso. Nec pluribus interceptam beatitatem verbis incusans; secum tamen aditæ jacturæ magnitudinem exaggerans, illius spectaculi gloriam et emolumenta severa trutina cum dolore librabat, eo quod adhuc in cælestium rerum commercio non tantum, quantum illa semi hora, lucri fecisse sibi videretur. Interim ubi nox affuit, quæ hanc felicem diem sequuta est, et Philippus solitudine ac silentio ejus ad libertatem agendi cum Deo utebatur, rursus se illi Deipara videndum exhibuit, his ipsis verbis eum affata: « Philippe, servos meos in crastinum adeas: » ab eis enim prævisi currus magisteria discas, » quæ statim excqui, fidelis meus servus evasurus, » curabis ». Nec plura; et ex stupentis, et jam satis persuasi conspectu se in cælum recepit.

in quadam extasi,

cujus explica-
tionem a viro
spirituali

39 Philippus, ubi illuxit, hausto totis me-
dullis caelestis vocationis igne, ad oratorium Ser-
vorum gradum concitat, et audito illic Sacro
(in quo auctori Virgini vocationis consilium
enixe commendavit) ad antistitem loci, qui tunc
Pater Bonfilius erat, admitti rogat; qui ubi af-
fuit, habito illi decenter honore, qua decuit,
Juvenem, verecunda modestia visiones sibi ob-
jectas, et adjunctum illas communicandi praecep-
tum exponit. Patrem deinde orat, ut ipso in-
terprete doceatur, quid quantumque per hae
ingentia beneficia Christus, ejusque sanctissima
Parens a se praestari velint, jubeantque. Bonfi-
lius divino spiritu dives, et in hoc rerum ge-
nere versatus ac perspicax, per objectam illam
sentibus tribulisque asperam solitudinem, statu-
m illius secularem notari respondet, currum
vero esse statum Religiosum, ad quem a Dei
Matre vocetur: quatuor anrei currus axes, esse
quatuor virtutes cardinales, quibus velut cardi-
nibus Servorum institutum nitatur. Per agnam,
et leonem, quibus idem currus ducitur, humi-
litem Religiosam et fortitudinem, quas arduis
in divino obsequio susceptis facinoribus, comi-
tes esse conveniat, designari; columban vero
necessariam cordis puritatem, et contemplandi
peritiam denotare. Denique pullam vestem, Vir-
ginis manu gestatam, Cretamque invitationem,
qua, ut se enrrui adjungeret, monebatur, ora-
cula esse, quae illum Mariæ Servum in nova
ejusdem Virginis familia (ubi mortificationem
Crucis Christi docendus sit) futurum praedicant.

B

40 Accendit ea interpretatio jam ante arden-
tem Philippi mentem, et denique ut id, quod
diu egit, hoc Religiosum institutum amplecti stu-
tueret, effecit. Nec minore jucunditate in eo
congressu perfusus est B. Bonfilius, qui ex
verecundo Philippi inter narrandum vultu, di-
vini splendoris radios, haud dubios future san-
ctitatis indices, emicare videbat. O felicem ae-
ter beatum Juvenem, tacite cogitabat, qui
splendorem generis, fortunæ blandimenta, scien-
tiarum lucem pluris, quam quanti Deus simi-
lium rerum contemptum facere solet, non aesti-
mavit; ex quo supremi Largitoris gloria eo
major elucet, qui Servo suo tam grandia munera
largitus est, ut haberet quod et pie agnosceret,
et contemneret fortiter, et utroque viam sibi ad
salutem aperiret. Atque haec quidem hactenus de
genere vitae, quam usque ad susceptum vitae Re-
ligiosae statum Philippus duxit. Ex quibus, ut
reor, clarum fit, illum aspirante jam inde ab
incennabilis divinae gratiae afflatu, ad ejusmodi
perfectae sapientiae fastigium compendio prove-
ctum esse, quo alii non ita ferventes velut per
gradus quosdam, et operosa per varios vitae
spiritualis anfractus peregrinatione vix demum
magna temporis intercapedine deducuntur.

ANNOTATA.

a Datus hoc loco significat, S. Philippum Pa-
risiis philosophiam et medicinam didicisse, eum-
que postea Florentiam a parentibus revocatum,
inde Patavium sese contulisse, ut utriusque fa-
cultatis laurea donaretur. Verum Gianius Cen-
turia 1 Annalium lib. II cap. XVI innuit, illum
in Italia arti medicæ operam dedisse, dum ibi-
dem sic scribit: Vix adolescens Lutetiae Parisio-
rum studio physicæ artis operam dederat, mox
Patavii magistrali honore decoratus, et Floren-

tiam reversus medicinæ, ut patri morem gere-
ret, operam daturus etc. At idem auctor in ma-
nuseri, to Vita compendio, de quo consule Com-
mentarium prævium num. 8 et sequente, adhuc
clarus indicat, Sanctum Patavii arti medicæ
studuisse, quando utrumque studium distinguit
his verbis: Adolescens vero Parisiis primo phi-
losophiæ operam dedit, deinde Patavii doctor
medicinæ insignis brevi post tempore declaratus,
numquam tamen sacrarum Litterarum studia,
quibus mirifice delectabatur, cum sibi per tempus
liceret, prætermisit.

EX IMPRESSIS.

b De factionibus Guelforum et Ghibellinorum
sapius in his Actis sermo recurrit, et eorum origo
inferius explicabitur.

c Hic est Fredericus II odio suo adversus Ro-
manum Pontificem notissimus, quem anno Christi
1250 Manfredus filius ejus notus pulvini
suffocavit.

d Gianius in Annalibus Servitarum Centuria 1
lib. I cap. IX montem Senarium vel Sanarium
fusse describit, quod etiam infra paucioribus verbis
satis clare fiet.

e Est urbs Hetruricæ primum a Gothis eversa
et postmodum a Florentinis funditus excisa, in-
colis Florentiam migrare jussis, cujus rudera
duobus milliariis ab urbe Florentina distant.

E

f Laudatus Gianius Centuria 1 Annalium
lib. II cap. XV nomen hujus pictoris indicat, et
de illo distinctius hæc habet: Egrogium in urbe
pictorem (sive is esset Græcus, sive natione
Germanus, quod tunc ars pingendi in Etruria
defecisset) Bartholomæum nomine conveniunt
etc. Nescio, unde Gianius nomen hujus pictoris
eruerit, quandoquidem Pocciantius in Chronico
Servitarum ad annum 1252, sive pag. VI innuit,
nomen istius pictoris posteritati ignotum esse, dum
de eadem venerabili Deiparæ imagine sic scribit:
Quapropter accersito pictore (cujus nomen est
in libro vitæ descriptum) ei venerabile demandatur
negotium etc.

g Quanta in veneratione habeatur hæc cele-
berrima Deiparæ imago, vide fusius apud lau-
datum Gianium in Annalibus Servitarum Centu-
ria 1 lib. II cap. XV, ubi in Annotationibus etiam
assignat antiquos et recentiores auctores, qui
de miraculis aliisque ad hanc inchoitam imaginem
spectantibus ex professo scripserunt.

h Non intelligimus, quomodo Alexius ille
Falconerius eo tempore Missam celebrare potue-
rit, cum Gianius in Annalibus Centuria 1 lib.
VI cap. IX laudans summam ejusdem venerabilis
viri humilitatem, confirmationis causa addat
sequentia: Quamobrem si inter septem viros no-
vissimum, despectum, sacros Ordines remeantem
accipere intelligas, si vilissimos subire labores,
si ostiatim per urbem eleemosynas querere,
si aliis subjici, si absque clericali corona inter
laicos perpetuo connumerari, arctamque et aspe-
ram degere vitam, et ab omnibus contemni (id
scriptores plerique afflruant) ab omnibus despi-
ci velle unum hunc præstantem virum audias,
totum id ingenue illius humilitati tribuendum esse,
certo scias. Certe Gianius his verbis indi-
cat, venerabilem et beatum Alexium numquam
sacris ordinibus initiatum fuisse. Quare oportet
hic alium sacerdotem substituere, vel assertionem
Gianii infirmare.

F

i Fuit hic primus Ordinis Servitarum Gene-
ralis, quem Papebrochius noster tomo I Junii
pag. 3 inter Prætermisissos collocavit, eo quod pu-
blicum beati hujus viri cultum ignoraret. At
postmodum

postmodum

cum magno
utriusque gau-
dio accipit.

i

EX IMPRESSIS

postmodum sacra Rituum Congregatio immemorabilem ipsius venerationem approbavit, ut ex eminentissimo Prospero de Lambertinis circa finem Commentarii prævii retulimus.

CAPUT IV. *Ingressus ejus in Ordinem, magistri spirituales, humilitas, patientia et desiderium solitudinis.*

Hic jam jactæ a beatissima Virgine in Philippo adhuc infantis animam sementis velut quædam primitiæ, ejusdem Virginis admotæ aris, consecrantur. Etenim quantumvis et natalium claritudine, et doctrinæ opinione, et integritatis, pietatisque fama inter nobilissimos, doctissimos, atque integerrimos quosque civitatis magnum merito nomen obtineret, retentis nominum rebus, nihil moratus has magni nominis umbras, in sacriorem jam religionis rempublicam transcriptus, pro suscepti instituti natura, sinceræ sanctimoniam molem sapientissima quadam architectura aggressus, optimæ venæ lapidem, humilitatem, fundamentalem posuit. Itaque eo die, quo vocationis suæ rationes exposuisse eum supra meminimus, a Patre Bonfilio ad frugale prandium pauperi Servorum mensæ adhibitus, sub finem prandii ex inopinato a mensa erigens sese, et in medio triclinii in genua subsidens, verbis ardentissimis Patres enixe orat, ut duorum sibi postulatorum gratiam facere dignentur, quorum primum erat, ut ipsum ad consortium suum admissum sacro Religionis habitu dignarentur; alterum, ut eam gratiam sibi inter Fratres Conversos relato, communi omnium obsequio utcumque compensare liceret. Atque hæc quidem tam uberibus lachrymis, et tanto compunctionis ac demissionis sensu peroravit, ut illum venerandum Patrum confessum eum altæ humilitatis admiratione attonitum, prorumpere in lachrymas cœgerit.

42 Tum beatus Pater Bonfilio reliquos Patres circumspiciens, velut si tacitus singulorum sententias exquireret, ubi non tam verbis, quam singulis annuere omnes intellexit, Philippo respondet; se, ac Patres, quippe Servos Deiparæ, a qua ipse ad hanc ab illa recens institutam atque auctam familiam tam inusitatis argumentis prodigiose vocatus sit, non velle, neque vero posse non morem gerere ipsius postulatis, proinde qua par sit alacritate, ac promptitudine suscipere ipsum se, ac Religiosæ charitatis complexum visceribus, filium Religionis, et tyronem, sub signis magnæ Matris deinceps militaturum, creare: et quia altera petitionis pars indidem manavit, unde prima, hoc est, a spiritu vocantis Deiparæ, quæ totam gloriæ suæ summam in ancillæ titulo ac munere colloca- vit, idque nomen Matris nomini præoptavit; placere etiam, ut sub Conversi nomine, et conditione arripiendam servitutum dupliciter serviat. Atque in hunc modum Philippus anno ætatis vigesimo, omnium, in quibus ad hoc ætatis vixit, votorum maximi reus effectus, feria sexta infra Octavam triumphalis Christi Resurrectionis, Religionis habitu induitur, nomen tamen

ex recepto Ordinis nostri more non mutavit, quod in eo congressu, quem cum beatissima Virgine, de curru illum alloquente, habuit, ab eadem Virgine sub Philippi nomine ad Religionem vocatus fuerat.

43 Ex hoc tam prospero Philippi rerum successu manifestum sit, primam incrementorum ejus gloriæ secundum Deum beatissimæ Virginis liberalitati ac providentiæ acceptam referri oportere, quæ, dum illi hoc suæ familiæ arripiendum præ cæteris omnibus institutum designat, spiritumque ejus instituti maxime proprium, id est, insignem humilitatem impertitur, compensare voluisse credenda est obsequium circa se Philippi, ab infantia usque perpetuum. Nimirum habet hoc necessario quodam nexu perpetuo conjunctum Divorum patrocinium; vix ut aliquid efficacius sit ad incundam Dei gratiam, ac demerendam propitiæ ejus benignitatem, quam eorum pro clientibus suis ad Deum preces. Atque, ut inter Divos Beatissima Dei Mater utique eminent, ita proclive creditur est, eam in Philippum, sub hunc ingressum, tot rerum mirabilium ambagibus adornatum, profixe liberalem fuisse. In quorum numerum beneficiorum non immerito retulerimus; quod, cum nobilibus adolescentibus, Religiosum institutum cogitantibus, mille manus parentum, amicorum, aliorumque (qui similium candidatorum ambitum pro insania habent) injici soleant, Philippus tamen et ipsos parentes, qui illum unicum, et unice amatum habebant, tot votorum fructum, et emeritæ senectutis solatium, tum illum virum Religiosum, quem ei præfectum supra meminimus, et vero præcipue episcopum Ardingtonum, virum omni scientiarum et pietatis luce clarissimum, denique omnes honos propositi sui promotores habuit, qui ea ætate in civitate floruerunt.

44 Hæc viis, atque adminiculis in servum Virginis initiatus Philippus B. Bonfilium de Monaldis (quo interprete habitæ nuper apparitionis usus fuerat) antistitem sortitus est: cujus viri eximiam vitæ sanctimoniam vox cælitus lapsa sub mortis ejus tempus, qua ad cælum invitabatur, testata est, hoc multa paucis perstringente elogio: « Bone fili, quia filii mei vocem audisti, et inviolabiliter eam observasti, centuplum accipies, et vitam æternam possidebis »: qua voce duleissime exanimatum corpus ejus, ad indicium, quam pretiosa in conspectu Domini hujus mors sancti sui esset, ignotæ fragrantæ suavitate aliquamdiu exhalavit.

45 Hoc vitæ duce amisso, Philippus operam dedit, ut se in consuetudinem insinuaret eorum, quos illi sanctitate simillimos putaret: quos inter, præter domesticos, fuit S. Petrus Ordinis Prædicatorum supremus per Italiam hæreticæ pravitatis censor; qui post multum officio sudoris gloriose impensum, sanguinem etiam denique fortissimus martyr impendit. Hic tum suapte erga omnes bonos charitate ac diligentia, tum apparentis ipsi beatissimæ Virginis commendatione, novellam ipsius Servorum familiam, et sibi mire commendatam habuit, et aliis commendavit, præcipue vero reipublicæ Florentinæ, et Innocentio IV summo Pontifici, apud quos graphice admirabilitatem exordii hujusce Religionis deprædicavit.

46 Inter autem domesticos beatus Patrem Bonajunctam ex septem viris, Religionis post Deiparam auctoribus, unum præcipue coluit Philippus,

et virtute suo Ordini proprias discit.

sub expertis inis

F

et spiritualis vitor magistris.

b

qui sanctitate

c

VI.
Postulans in
numerum Con-
versorum ad-
mitti.

B

E

et voti compus.

C

A pus, hominem alias multis nominibus clarum; memorabilem tamen cum primis prodigio, quod in hunc modum evenit. Beatus Pater cum socio in ea inedia, et lue, quæ anno MCEXLIV totam pene Italiam devoravit, per urbem Florentiam mendicatum processerat, in eoque salutis fratrum necessario quaestu, ad quaestuosum, usurarum acerbitate infamem, hominem divertit, quem nuper ipse beatus Pater de salutis periculo hoc ipso nomine graviter admonerat. Is ubi mendicos Virginis Servos pro suis foribus operiri stipem advertit, panem et vinum lethaliter condita, per ancillam ad eos mittit; quæ ubi Patres acceperunt, ancillæ, notæ alioquin in Deiparæ Servos pietatis, partem accepti beneficii obtulerunt, quam cum illa, et temporum et heri avaritia prope enecta avide famelico ori admove-ret, Bonajuncta, Cave filia, inquit, morte luitura, mortem mordeas; beneficium domini tui mixtum toxicum maleficium fecit, quo vitam mihi ereptum ibat; sed ad ipsum reversa, hanc, aliasque noxas morte illum luisse invenies, et sub hæc dicta, potente cruce signo depulsa a muneribus peste, iis cum socio innocue vescitur.

et miraculis claruerunt.

d

47 At ancilla interea ad dominum, quem sanum ac sospitem reliquerat, perveniens, cum humi extensum, et exanimem, frustra aliquoties inclinatam, reperit d. Quod factum ubi quaqua-versum pererebuit, buccinæ instar fuit landum, ac meritorum Servitanæ familiæ. Hoc ergo, aliaque Evangelici splendoris eximia lumina in Ecclesiæ candelabro radiantia oculis velut aquiluis Philippus identidem observans, non medio-eriter aliena luce suam cumulabat; minime nescius ad ingenuam sanctimoniam ingentia ex consuetudine sanctorum virorum accedere incrementa.

VII.
Summa cum humilitate

48 Tantam vim in corruptis jam inde ab origine pectoribus hominum obtinuit affectata a protoplastis nostris divinitatis illecebra, ut non modo ægre ac difficulter ad Christianam humilitatem inflectantur, verum etiam violento ambitu vel æstro quodam rapiantur in omnes eos honores, quibus malesuada superbia umbram aliquam affundit dignitatis. Itaque si quis est, qui elferre sese, et exelhere super alios in promptu, atque in expedito habet, eam tamen potestatem sponte abdicat, et hunc, in excellentiam animi furentem impetum, intra rationis limites coercet, is ase ipso vir alius diversusque evadit, de quo illud Scripturæ merito pronuncies i Regum x: « Insiliet in te spiritus Domini, et imitaberis in virum alterum »; sectatorem videlicet ejus, qui dixit Matthæi xi: « Discite a me, quia mitis » sum, et humilis corde ».

obit vltra canonici officia,

49 Ilorum in numero Philippus noster agmen ducturus, exemplo vix imitando, certe admirando, eum ætate floreret, clareret et illustri prosapia, corporis constitutione uteretur delicata, scientiarum perspicacia excelleret, et assuevisset (tametsi invitatus) pro domestico splendore, famulitii obsequiis, quo impetu filii hujus seculi ad grandia ac speciosa nituntur, eo Philippus ad obscura et vilia ferebatur, ea maxime sectatus, quibus retundi potissimum posse donorum, quæ habuit, splendorem crediderat. Igitur ubi curam hortuli, primam sibi demandatam provinciam, accepit, et rei herbariæ, quæ potissimum domi census fuit, jussus est quaestorem agere, sic se totum illi operi dedit, ut illum non æstuosus, non frigidus, non pluvius aër, non denique ulla cæli aut soli inclementia a cultura retardaret.

Quin insuper, impenso in hortum die, bonam noctis partem culinæ ac triclinii obsequiis impendebat. Mire illum delectabat varietas horum vilium officiorum, potissimum ea, quæ ad ejus obedientiæ periculum faciendum usurpabatur. Itaque jam sedentibus ad mensam fratribus ministrabat, alias obsequebatur ægrotantibus, subinde longo sacco conspicuus, ostiatim mendicabat, deinde janitor fores monasterii venientibus aperiebat; denique ad obsequium aeditui, templum verrebat, sacrilicantibus serviebat, universim omnia unus domus obsequia complecti videbatur.

EX IMPRES-IA.

50 In quibus, etsi perquam laboriose ac varie esset distentus, tamen, quin chorum diligentissime frequentaret, maxime noctu, nihil sibi obstare patiebatur. Imo observatum est, illum semper primum in choro, et ultimum fuisse. Atque hæc quidem sedulitate et constantia maxima, illud vero patientia inusitata, quod satyricæ irrisionis dicteria, et probrosa scommata hilarissime tolerabat quorundam, qui illum olim noverant; pauci enim popularium ea tempestate nobiles reperiebantur, qui damnatis presentium rerum blandimentis, Christianæ se philosophiæ dederent. Quapropter Philippum vel emote mentis vel animi in vilitatem degenerantis vitio, insanire pannosis et laceris illis centonibus dictitabant, squalorem oris ac maciem interpretatione eodem trahentes; quam tamen tum indefessi labores atque inedia, ac ceteræ corporis afflictiones, tum vero præcipue animi in res divinas (etiam cum aliis rebus occuparetur) perpetuo elevati suspensio conciliabat. Quæ quidem divinorum (ut cum Areopagita loquamur) PATIENTIA, ubi animo semel insedit, inter eximia alia, quæ agit, mentem a desiderio cibi, nisi et necessarii, et parabilis, avertit, in vestium delectu vilissima amulorum ambit, ex laboribus et difficillimos et obscurissimos deligit.

toleratque patienter irrisionibus.

E

51 Quæ omnia cum per annum integrum in asceterio Caphagiæ e Philippum exercuissent, cupido animum ejus ingens incessit arctioris vite, et pœnitentiæ rigidioris; nam votum potius, quam rem solitudinis hactenus in Caphagio sibi consequutus videbatur. Ii divini spiritus stimuli eum gliscente indies magis ardore, amoreque solitudinis, animum juvenis acriter pervagarent, sciretque optimus virtutum æstimator, inviolata obedientiæ sanctitate, posse subditum altioris sanctimoniæ instinctus ac desideria Superiori proponere, et ejus exspectare censuram; in animum induxit rem omnem ad antistitem referre, et ut impetratæ gratiæ beneficium pronius foret, causalus est, quietem suam optatam apud Caphagium solitudinemque importunis et frequentibus suorum visitationibus inturbare. Placuit antistiti res modusque propositionis, et Philippum familiæ montis Senarii adnumeratum, bonis ceptis bene preceatus, dimittit ad solitudinem; ubi, Deo ac beatissima Virgine agonothetis, pro æterni viroris palmis, et cælestis gloriæ coronis aliquandiu depugnavit.

vite eventus a desiderio ardet.

T

ANNOTATA.

a Hæc etiam de felici B. Bonfilii morte in *Annalibus Servitarum Centuria* i lib. iii cap. vii *narrantur.*

b *Gesta hujus sancti Martyris in Opere nostro ad diem xxix Aprilis illustravimus, ubi etiam tomo III istius mensis pag. 683 ex Gianio retulimus,*

EX IMPRESSIS. *mus, cur hic Sanctus in Ordine Servorum beatae Mariae colatur, et quomodo eidem Ordini semper fuerit.*

e Is fuit unus ex septem primis Ordinis Servitani fundatoribus, et secundus ejusdem Generalis, ut Archangelus Gianius in Annalibus Centuria 1 lib. 11 cap. 22 testatur, qui etiam capite sequente mirabilem ipsius obitum enarrat.

d Gianius id Centuria 1 Annalium lib. 11 cap. 5 ex antiquiori scriptore refert, et avarum hunc hominem nomine Antonii appellat.

e De situ Caphagii et origine hujus asceterii Gianius in Annalibus - Centuria 1 lib. 1 cap. 21 consulti potest.

CAPUT V. *Eremitica Sancti vita in monte Senario, praefectura tirocinii Senensis, et in itinere detecta illius doctrina.*

Alexandrum Magnum, Macedonum regem, (ut inter alios in historia S. Hilarii refert divus Hieronymus) solitum accepimus, felicem praedicare Achillem, quod fortium facinorum suorum Homerum tractus fuerit laudatorem. Quod sive ambitiosissimus juvenis generis sui auctori inviderit, sive ita senserit; immodicam cupiditatem laudem non nisi ab ingeniosissimis fingendi, mentiendique artificibus satiari posse; nos certe Philippum nostrum, tanto ab hac vanitate alieniorem, quanto verius hujusce compotem voti, multo feliciter merito praedicaverimus: quippe cujus insignium factorum, non modo quinque supra triginta optima notae scriptores a, sed ipse adeo aeternae veritatis, caelique interpres, Christi in terris vicarius, Paulus V existit praeco in literis Apostolicis, quibus laudari illum in publicis Ecclesiae officii concessit, quarum pro re praesenti summa istis verbis continetur: « Adolescens (PHILIPPUS) crescebat, et confortabatur spiritu, et erat in desertis, usque ad diem ostensionis suae ad Ecclesiam Dei ».

ac confert ad montem Senarium,

53 Anno igitur aetatis XXI Philippus, eo, quem paulo ante descripsimus, solitudinis amore iucensus, cum praesulis sui literis Florentia iter ingreditur ad montem Senarium (cujus partem nuper Congregationi Servorum Deiparae, nobilissima familia Stufensium dono dederat) montem, qui velut praeparatus mons domus Domini in vertice montium, in medio sex aliorum situs montium, caelestem verticem inserit nubibus, et caeterarum quodammodo Capitolium agit. Septem primi Patres, Ordinis satores, hunc locum more eremicarum primum habitare coeperant, sparsis circa exiguum sacellum, quod in ipso montis jugo constructum erat, casis, rudi opere sic contabulatis, ut caelo, quod passim admittabant, ac pauperie illustriores essent. Huc ergo Philippus velut ad tranquillam portus stationem delatus, cum caelestibus gravem meribus, mentis suae navem appulisset, jactis egregiae constantiae speique anchoris, multos per annos conquievit, rationem vitae exorsus, et poenitentiae rigore et contemplationis splendoribus admirabilem.

54 Itaque paternae domus patricium splendorem ac ditia commoda, cum sylvarum horrore, et praeruptorum asperitate scopulorum, antrisque commutat. Nam cum reliqui Patrum cellas incolerent tabulis, ut diximus, junctas, Philippus unam elegit factam naturae manu, quam non absimilem dixeris illi, quam in Sublaci b Alpibus, Roma relicta, sibi delegit divus Benedictus; nam qua parte Senarius oblique in Orientem solem septemque Triunces spectat, et ad agrum, quem Mugellum hodie vocant, asperum et crebrarum stirpium inaequalitate hirsutum obvertit dorsum, centum sub sacello passibus spelunca visitur perantiqua, quae in montem effossa, aream dat ad exigui cubiculi mensuram, altitudinis, mediocrem viri staturam (quali Philippum fuisse constat) non excedentis. Etsi hoc nostro aetate vetustate, et hominum frequentia attrita in majorem altitudinem excavata videatur. In ipso speluncae aditu sinistrorsum ingredientibus arula se offert, cui superne imminet salutiferae crucis signum, rudi sculptura in ipso excisum saxo; in rupis latere erectus apparet lectulus, cujus in capite prominet ex eodem saxo haud mollius ipsa sponda cervical, brevium sanctorum conciliator. **E**

cujus situs de scribitur,

55 Haec ara orationum et contemplationum Philippi thymiamatis altare fuit. Haec hujus antri arena, in qua eius poenitentiae et spiritualium laborum agones exantlavit, qui Philippum Antonii, Macarii, Onuphrii, et caeteris athleticis, suorum miraculis saeculorum, aequare potuerunt: hic enim jungere noctibus dies in oratione, et contemplatione rerum divinarum, hic mistas delicis caeli ejusdem injurias, pluvias, nives, gelu, et amicam alpibus reliquam intemperiem fortiter pati, hic herbarum stirpibus et gelida enecare quodammodo potius, quam sustentare corpus, ut anima in virgulam extenuata fumi, ex aromatibus myrrhae et thuris, e deserto ad caelum expeditius penetraret; hic denique omni alio damnato commercio, nisi super dilectum Jesum suum anabat, illiusque se oculis probare, haudquaquam irrita labore studebat, ut semper vel in Deum absorptus, vel in se collectus, id ageret, ut sibi visenti Spiritui sancto nihil in divino animi hospitio appareret, quod tanto hospiti posset officere. Haec fortissimi Juvenis studia quae opere agonothetae Deum probarentur, e sequenti prodigio intelligi potest. **F**

et ibi contemplationi vacans,

56 Dum Philippus in hoc solitudinis sequestro ita ageret solitarius, ut rationem vitae suae ad obedientiae amissum exigeret, fieri non potuit, ut superiores solida ipsius sanctitas et merita laterent: quo factum est, ut de illo mittendo ad alia Religionis loca, suo exemplo collustranda, cogitarent; quod ubi Philippus persensit, quamquam nihil obedientia haberet antiquius, ad precationem tamen se contulit, et in ea enixe Dei benignitatem oravit, uti aliqua via sibi manifestaret, quo vitio suo, minus grati tolerati illa sub rupe labores et purae lachrymae, aliaque inibi deputata praemia divinis oculis displicuissent, ut propterea exanthorari, et illius status tranquillitate dejici mereretur. Vix orandi finem fecit, cum (mirabile dictu) implorati Numinis indulgentia, ad testandum tum ipsi Philippo tum saeculorum memoriae, longe aliter labores illius, agonesque ac lachrymas in caelo aestimatas esse; contigit, ut ex illa durissima, eaque pro reliqui montis natura, aridissima rupe limpidissima scaturiginis repente fons erumperet. Ut perire non potuisse Philippi lachrymas Deus ostenderet; hunc in hanc usque

praesulis elisi fontem.

A usque diem perennem fontem dedit, qui ab auctore nomen sortitus, FONS B. PHILIPPI appellatur c, documento posteris futurus, penitentium lacrymis durissima quæque mollescere, et quæ prius fuere sterilia, hoc rigata humore, ad frugem corrigi.

57 Huic eventui affine quiddam inter Gallica monumenta habetur de divo Caprasio martyre. Is Maximiani principis durissimo in Christianos tempore, suppliciorum exterritus metu, in aviæ solitudinis spelæum sese abdidit, ubi cum se ex metu collegisset, pudere eum cepit ignaviæ suæ, proinde ad preces conversus Deum unice oravit, ut si illum tam gloriosi certaminis victoria dignum duceret, testatum id faceret, elicto ex illo saxo, sub quo latebat, fonte; quod cum illico divinitus contigisset, Caprasius, percipit in tam claro omni victoria dulcedine, animatus, Daciano præsidi sese ultro stilit, et egregio certamine fortiter defunctus, de tyranno triumphavit d. Itaque ut ad nostram usque ætatem hujus fama et nomen fontis divi Caprasii hoc prodigio perennat in Gallia, sic in Hetruria ad majorem servi sui Philippi gloriam visum Deo est, hujus et nomen et venerationem fontis, inde usque a quadragesimo annis in hunc diem conservare: et quidem in monte, cui naturæ inclementia nemnam quidem aquæ venulam concessit; ut exarescere in illo omnia necesse foret, nisi id illi cælitus, id est pluvia, caveretur.

58 Res plena miraculi est, quod fontis crater naturæ ingenio ad capacitatem decem aut certe duodecim sextariorum, in saxo excavatus, ubi ex incomperite scaturiginis vena repletus exhauritur, illico ad summum alveoli labium exuberat, ibique arcano quodam imperio sistitur, ut non exundet; ut quoties vel totus vel partim hauritur, e vestigio ad pristinam redeat plenitudinem. Digna memoratur res est, quæ sub ætatem accidit anni reparata salutis MDLXXXV, cujus siccitate cum excepte cisternis pluviam aquæ exaruisent, toti cœnobio eremitarum nostrorum, quod in illo monte situm est, quotidianisque hospitibus et fabris, ad quadragesimos numero, qui tunc adificium in loco moliebantur, aquandis unus hic fonticulus abunde suffecerit, hoc perpetuo tenore haurientibus identidem refusus: in quo, ut prodigiosum Propheta Elisæi, suppeditatum hospiti viduæ oleum retulit, ita mirabilis, non vasis solum, sed tempori etiam resistit, cum ad hæc nostra tempora sperstes, perpetuo miraculo hunc beneficium morem refundendi sese, nihil haurientium frequentiam morans, velut inviolabile institutum servet. Et vero ita convenit, ut qui fons testis divinitus datus est meritorum Philippi, idem de eorundem meritorum immortalitate fieret immortalis, et pro veritatis natura nunquam posset evacuari.

59 Atque utinam, quantum illo leni murmuræ tacitus innuit sanctitatis Philippi hic fons, tanto vocaliori aliquo illi sono loqui daretur cæli cum illo antro consuetudinem, administratas indidem inquilino delicias, solatia, spectacula, monita, et familiares cælitum congressiones, denique sanctissimi Anachoretæ nostri in illo, spectatoribus Divis et partas victorias: suppleretur fortasse, quod industria humilitatis Philippi huic historiae subduxit, nec dubium est, quin exactum in illo spelæo quadriennium, vel solum, justum volumen daret. Sed hoc omnium eorum (qui res Sanctorum posteritatis bono scriptorum commendant monumentis) fatum est, ut nul-

los experiantur intervertendæ copiam studiosiores, illis ipsis, quorum gloria maxime ire consultum voluit. In quo studio, ut Philippus nemini secundus fuerit, efficere tamen non potuit, ut sanctitatis illius splendor illas se inter latebras contineret, ut ea propter cum Superioribus egerit de incunda aliqua ratione, qua perpetuo inclusus, atque abditus aliquo ex omnium hominum oculis ac memoria excidere posset, cujus ei postulati ad asecerim Senense, ut mox videbimus, transcripto facta spes est.

60 Cum annus, a parta partu Domine nostræ salute mæclvii volveretur, et beatus Pater Bonajuncta secundus Ordinis Servorum Generalis Prior e, debitam cælo animam reddidisset, in ejus locum suffectus est P. Jacobus Senensis f, vir in paucis vel hoc ipso memorabilis, quod priusquam familiæ nostræ nomen dedisset, societatem Laudantium D. Virginis, quam supra laudavimus, et ortæ ex eadem societate, familie nostræ initia moderatus, fundamenta utriusque operis jecerit taha, quæ tantæ moli sanctitatis per tot postea sæcula ferendæ suffecerint. Hic minime rudis virtutis æstimator, Philippi merita et sinceram sanctimoniam suis ponderibus librans, nihilque in eo Conversi conditionem moratus illum tyrocinio monasterii Senensis moderatorem censoremque præfecit. In quo, quam nihil P. Generalis errarit, levi occasione brevi monstravit divina providentia, quæ Philippum ad grandium operum molitionem inauguratum jam demum in lucem protrahere, ejusque conjunctam cum eximia sanctitate doctrinam, rejecto illo habitus Conversi velamine, cælo monstrare atque edito loco, nude in omnium oculos posset incurere, collocare statuit. Idque in hunc fere modum accidit.

61 Philippus, ut narrare cœpinus, cum mandatis P. Generalis, viam Senas, socio quodam P. Victorio g, ingressus, forte incidit in duos PP. Teutonicos instituti Prædicatorum, qui, ut erant egregie docti, functione apud nos publicis vel docendi vel gubernandi muneribus, reipublicæ suæ causa Romam petebant; hi Philippum ac socium socios itineris inacti, quod Italicæ linguae non essent gnari, latine Philippum salutare et pluribus affari cœperunt; quibus Philippus tam terse prompteque respondendo satisfecit, ut non tam loqui, quam cum lacte haustam latinitatem fundere videretur. Patres allecti suavi eloquentiæ illecebra, alios ex aliis sermones serunt, et inter alia de instituto Philippi sciscitantibus ille et nomen aperit Servorum Deparæ Virginis, et deinceps admirandam familiæ suæ originem narrat, ut videlicet viginti quinque ab hinc annis divino consilio factum sit, ut ipsa cæli Regina hoc institutum condiderit, perfectaque ei laude ex ore infantium et lactentium, nomen Servorum fecerit, idque divine providentiæ maxime consentaneum fuisse, præcisa atque erudita ratiocinatione subiunfert. Nam, ut in Ecclesia Christi tot essent et tam varii Ordines, optimis ac sanctissimis legibus a diversis exogitati conditoribus, decuisse, ut unus aliquis Ordo esset, qui a patrocinio atque obsequio magnæ Matris et nomen et sanctimoniam sortitus, in emergentes hoc ævo sectarios, qui omnem ubique pietatem omni armorum genere abolitum atque excisum ibant, incurreret una cum reliquis, et sic velut conjunctis doctrinæ et sanctissimi exempli armis, Dei Ecclesiam, propulsatis hostibus, tegerent ac tutarentur.

EX IMPRESSIS

IX.
Adhuc Conversus novitus Senensibus profectur,

e

f

E

F

et insertis duobus PP. Dominicanis, socioque g

simile quiddam
S. Caprasio
contigit

adhuc mirabiliter scaturientem.

aliquæ gessit, quæ ignorantur.

EX IMPRESSIS
prodit in itinere suam scrip-
tam.

62 Plura in hanc sententiam locutus, mirum in modum delectavit Dominicanos, admiratione attonitos conjunctæ cum alta humilitate facundie, ingenii cultu. Quem utique divinitus ad tantam divinarum Scripturarum lucem esse provec- tum, intelligentes tam ipsi, quam socius Victor (hujus Philippi doctrinæ hactenus ignarus) eum unanimes invadunt, et ut sacris se Ordini- bus initiandum curet, hortantur, quo commo- dius in commune proximorum emolumentum ea divinæ largitatis munera cedere possint. Ad hæc modestissimus Juvenis; se vero Dei afflatu ac Deiparæ (cui se totum commiserit) cuncta diri- gente, hunc in Religione servitii statum omni- bus aliis præoptasse, respondit; et eupere in eodem usque ad supremum vitæ spiritum perdurare. Cæterum sperare se, fore propediem, ut Reli- gioni de claris viris prospiciatur, quæ rei Chri- stianæ fines et proferant et tneantur; proinde illos etiam atque etiam orare se, uti ignoscere dignentur, quod patientia ipsorum in audiendo abusus, licentius fusiusque locutus sit, quam, sub oculis ipsorum, Fratri converso conveniret: quod si quid temere exciderit, quod adeo plausu miruisse videri posset, de eo se ab ipsis silentii gratiam petere, quando obsequendi ipsis fallendique laborem itineris studio potius, quam ullam alium in finem sermo institutus erat. Sed frustra fuerunt hæc preces, nisi quod id efficie- bant, ut quo enixius adhibebantur, tanto magis conscii accenderentur ad prodendam hæc etiam anxia humilitate commendabiliorem Philippi doctrinam.

qua Superiores cognita.

63 Igitur Senas delati F. Victor sub lætitiæ onere laborans, non potuit sibi temperare, quin illico obvio cuique suorum de Philippi doc- trina et latina facundia, totaque rei in itinere gestæ serie narraret. Idem nihilo segnius factitabant PP. Prædicatores, qui Philippi sanctitatem et scientiarum præstantiam, tum apud externos passim per urbem, tum apud ipsos Philippi Superiores mire deprædicabant Jam ipsam scientiarum arcem, jam sapientiæ thesaurum, jam parem divo Ste- phano protomartyri acclamantes propter sapien- tiam et spiritum, quo loquebatur. His tam hono- rificis laudibus, quas minime ex vano haustas veritas ipsa implebat, commoti Patres Senenses, detectas in Philippo dotes P. Generali perscri- bunt. Is forte tum Romæ absens, Ordinis sui confirmationem urgebat apud Alexandrum IV summum Pontificem, qui imperioso apparentis sibi beatissimæ Virginis monitu, denique datis binis Apostolicis literis, antiquato quodam Inno- centii V (quod obstabat) decreto, Institutum Servorum primus Pontificum approbavit, eam- que ob rem, familia nostra, et grati sui animi et hujus erga Marianos Servos beneficentiæ mo- numentum, ipsi statuam posuit, et apud divam Anuntiata Florentiæ dedicavit.

eum sacris ordi-
nibus initiari
jubent.

64 Itaque delatæ Romam PP. Senensium li- teræ P. Generali bene gestæ apud Pontificem reipublicæ suæ lætitiæ non medioeriter cumula- runt. Perveniant interim etiam Romam prædi- catores Philippi duo illi ex Germania Dominicani, et promotionem ejus ad sacros Ordines haud secus, ac si rem suam ingenti opere pretio age- rent, apud Generalem perurgent. Tribuit ergo communi bono, et tam gravium ac doctorum virorum authoritati, P. Generalis, ut Philippo serio in mandatis daret, ut se ad sacros Ordines suscipiendos compararet; id quod ille post patra- tum in illo omnium virtutum domicilio pectore

humilitatem inter et obedientiam longum cer- tam tamen, cedente demum humilitate, ut faceret, in animum induxit, prout deinceps videbitur.

ANNOTATA.

a De isto biographorum numero generaliter mentionem fecimus in Commentario prævio § 1, ubi etiam aliquos nominatim assignavimus, licet plerosque ex his triginta quinque Actorum scripto- ribus non noverimus.

b Situs hujus loci in Vita S. Benedicti, quam die XXI Martii in Opere nostro edidimus, ibidem tomo III Martii pag. 277 describitur hoc modo: Deserti loci secessum petiit, cui Sublacus voca- bulum est; qui ab Romana urbe quadraginta fere millibus distans, frigidæ atque perspicuæ emanat aquas. Majores nostri in Annotatis ibidem pag. 279 situm ejusdem loci breviter indicant his verbis: Sublacus in Latio, nunc Campania Romana ad Anienem fluvium, inter Tibur et Soram.

c Ganius in Annalibus Centuria I lib. II cap. XVII de hoc fonte agit, et ibidem in Annota- tionibus testatur, sua ætate varios ægros per aquam hujus fontis sanatos fuisse.

d Acta hujus sancti Martyris discutienda erunt ad diem XX Octobris, qua Martyrologium Romanum de illo habet sequentia: Agenni in Gallia sancti Caprasii martyris, qui cum rabiem persecutionis declinans, lateret in spelunca, tan- dem audiens qualiter beata Fides virgo pro Chri- sto agonizaret, animatus ad tolerantiam passio- num, oravit ad Dominum, ut, si eum gloria martyrii dignum judicaret, ex lapide speluncæ limpidissima aqua manaret; quod cum Dominus præstitisset, securus ad aream certaminis prope- ravit, et palmam martyrii sub Maximiano for- titer dimicando promeruit. Unde Dalæus hoc loco Dacianum præsidem eruerit, ad dictam diem XX Octobris accuratius examinari poterit.

e Iste P. Bonajuncta in Chronico Pocciantii ad annum 1255 dicitur primus Ordinis Generalis, quem tamen Ganius et Dalæus secundum ap- pellant. Discrimen istud oritur ex eo, quod Ganius et alii B. Bonifilium de Monaldis primum Ordinis Generalem constituunt, et Pocciantius in laudato Chronico ad annum Christi 1259 asserat, hunc eundem Bonifilium tantummodo collegam R. P. Generalis fuisse.

f Annales Servitarum Centuria I lib. III cap. I hunc Jacobum Senensem nominant tertium Ordinis Generalem, qui consequenter a Pocciantio tantum secundus appellatur.

g Hic F. Victorius sive Victor sæpe S. Philip- pum nostrum in itineribus comitatus est, ut ex infra referendis apparebit.

CAPUT VI. Sancti Sacerdotium, et publicum in prima Missa miraculum.

Postquam Philippus toto biennio Seois versa- tus, non tam montis salutaribus, quam in- stitutæ vitæ ratione atque exemplo, omnium verarum virtutum archetypo, creditam sibi juven- tatem, divino, quo ipse agebatur spiritu, im- plevisset, ea quæ prius in animis moribusque ty- ronum,

Senis aliorum

A rorum ad vivum expresserat, in aliquot redacta capita concilio Patrum generali habito in monte Senario anno Christi mcccix consenda debuit. Quæ, ut syncerum illum Conditoris Virginis, et ab eadem Religioni infusum spiritum suavissime redolebant, ita ab illo Patrum consensu avidè accepta atque laudata sunt, deinceps pro fundamentis Religiosæ Servorum molis futura. Sed hæc interea Philippi industria non ita se intra domesticorum limitum angustias continuit, quin ingenti cum fructu Senensium salutem complecteretur. Ea illo tum ævo potissimum periclitabatur intestinis civilium factionum discordiis, quas rex Manfredus *a*, immodicis elatus successibus, serebat alebatque, ut Senensium viribus res Florentinorum, qui Pontificis partes sectabantur, attereret; quorum perfidia, et virulentia consiliorum, postero anno Montem Apertum ad Arbium memorabili clade nobilitavit *b*.

a
b
ac sua salute
consult.

66 Ilac opportunitate quantum operæ pretii fecerit Philippus lucrifactus, in illius turbidissimæ tempestatis jactatione, spectatorum virorum catalogus declaravit, qui claris suis facinoribus tanti se Patris legitimos filios tantique doctoris haud absimiles discipulos postea præbuerunt, prout copiosius res ab ipsis præclare gestas prosequuti Annales nostri demonstrant. Interea operosus Mariæ Servus Philippus in procuratione alienæ salutis haud immemor suæ, si unquam alias, tum vero hoc tempore in eam curam incubuit absolutissimæ puritatis, quam par est Evangelici sacerdotii inaugurationem antecedere. In hoc nuculeatius fusiusque docendo ut multi simus, non videtur magnopere requiri; nam Philippus natus quodammodo, certe educatus, ab incunabulis usque, in accurato eoque nunquam interrupto perficiendi interioris hominis studio, ut perpetuo positum in more habuit, omnes divinæ gratiæ gradus atque incrementa subactæ atque exaggeratæ mentis præparatione, quoad potuit, antevertere, sic qualem se in hujus et honoris et oneris angelicis humeris formidandi, contemplatione gesserit, cuius pronum cognitum fuerit.

redditaque officii sui ratione
in Comitibus.

67 Interea Prior Generalis promotis atque digestis apud Sedem Apostolicam præcipuis Reipublicæ suæ moliminibus, comitia generalia in monte Senario habenda anno sæculi hujus quinquagesimo nono edicit, eodemque Philippum, ab episcopo Florentino Joanne Mangiadorio *c* jam sacris inauguratum, nondum tamen operatum (quod ad id humilitate contractus ac reverentia timidus, majorum imperia operiretur) vocare placet; qui ubi adfuit, in comitium introductus, reddita ratione præfecturæ suæ, quam tyrocinio Senensi navaverat, postquam venerando illi Patrum consensu tyronum suorum indoles, dotes naturæ, propensiones, et progressus denique singulorum exposuisset, quantum in juventutis Religiosæ accurata ac pervigili educatione situm sit, tum multis aliis tum vel inde demonstrat, quod plerumque ex tyrone colligi possit, quis qualisque veteranus evasurus sit.

subicitur se parare ad primam
Musam,

68 Patres, approbata Philippi et opera et sententia, abeuntem ex magistratu novitiorum, adeuntemque illud suum Senarii antrum, in quo non ita pridem ipse ex tyrone Spiritus sancti unctione brevi emeritis asceticæ philosophiæ magister extitit, cumulatim divinæ gratiæ appreciationibus prosequuntur; uteretur ergo concessis diebus ad se comparandum, quo, qua par erat,

animi luce atque ardore obiret id opus, quo nullum divinius aut augustius contrectari a mortalibus potest. Paret Philippus, et ut id otium votorum tunc summa erat, ita eo tempore usus est, ut illius brevitate cælestium gratiarum redundantia abunde suppleret: nam, cum peractis comitiis et rebus Ordinis publicis rite ordinatis, Philippi neomystæ Sacrificio constituta dies, singulari Patrum ob conceptam de Viri sanctitate opinionem expectatione illuxisset, prodit ille ad aram ornatu sacerdotali trabeatus, et vultu ac cultu reliquo ex consortio sermonis Dei, divorum alicui immortalium, quam mortali homini similiore incedens.

EX-IMPRESSIS.

69 Itaque rem divinam exorsus omnium Patrum animos oculosque traluceantibus collata divinitus gloriæ splendoribus perstrictos, in dulces lacrymas et amplissimam deliciarum divinarum divitem contemplationem solvit. Janique Sacrificium ad umbilicum erat, et peracta corporis et sanguinis Christi sacrosancta consecratio; cum in illo Mariano Patrum cœtu inusitata lucis irradiatio videri, mox per novos excessus animorum librati in Deum, corporis ac spiritus impetus, iidemque sursum sustolli coepti, non jam in sua potestate erant, sed raptu quodam absorptæ mentis ex præserte in sacra Eucharestia Christi majestate, illius spiritu magis, quam suo agebantur. Atque hi quidem motus prodromi erant admirandi eventus, qui postea secutus rei insolitæ admirabilem coronidem imposuit; vix enim seraphicus Neomysta noster puris illis et cælo assuetis manibus Deum panem Angelorum sustulerat adorandum, cum ecce cælestis concentus e sublimi omnium, qui aderant, auribus affluens mira suavitate insonuit, tergeninum illud, et spiritibus Seraphicis familiare SANCTUS, SANCTUS, SANCTUS DOMINUS DEUS SABAOTH, digna angelico artificio modulatione ingeminans *d*.

in qua cantus
angelorum auditus est.

70 Quæ res, ut non minus mirifice affecit illam piissimam Patrum Congregationem, quam admissum olim ad similem cælestis beatitudinis delibationem, vatem dicam, an euangelistam Isaiam, ita haud dissimiles motus, atque affectus in utrorumque animis procreavit. Nam quemadmodum Isaias refert, suos illos Seraphinos sonoris atque altissimæ intelligentiæ vocibus (quæ illorum sunt vernaculæ) magna contentione divini amoris se mutuo ad collaudandum Deum provocasse, ter-sancto illo cantu; ita in illorum animis sanctorum virorum, qui huic Philippi Sacrificio ejusque musicæ intererant, sublimiorem quamdam humano captu divinæ Triados perspicuitatem existimationemque ingeneravit.

d
attonitis præsentibus Patribus.

71 Præterea quemadmodum apud Isaiam vi atque efficacitate vocum seraphicarum commota sunt superflinaria, ita illius venerandi senatus moti in Deum ac promoti animi sunt, et dilatata corda, trahere atque efficace cælestis illius concentus dulcedine, quæ quamvis esset sublimissima, et ea affectas mentes sublata proveheret, non secus tamen ac Isaiæ factum, cum spectaculi sui divinitate attonitus, dixit: « Vae mihi, quia vir pollutus labiis ego sum »; sic nemo Patrum illorum fuit, qui in clarissima illa contemplationis luce, velut in nitidissimo speculo se ipsum contuens, non sit fassus indignitatem suam, et se confessus peccatorem; atque adeo ipse Neomysta, cujus meritis ac sanctimonie festivo hoc favore cælitates applaudebant. Ut illi Prophetæ Seraphini, ad magnitudinem divinæ

quem biographus comparat

EX IMPRESSIS

divinæ Majestatis percussis, sua sibi ora atque oculos oeculebant alis, sic objecto sibi se Philippus, qui in tanta dignitate sacerdotii tantis ac tam augustis mysteriis operaretur, indignissimum se profitebatur.

cum cantu seraphico.

72 Verum, ut infimus humilitatis gradus semper conjunctus atque connexus est cum supremo exaltationis, ita admoto de altari, cui astabat, illius labris calculo sub forcipe cælestis panis comprehenso, omnia in eo mundata et mutata sunt, atque ipse etiam mutatus in virum secundum cor Dei, et in divinæ ejus voluntatis luculentissimum interpretem. Quo factum est (uti itidem contigit mutato per calculum Isatæ, cum prompte se in omnia Dei obsequia paratum offerret, dicendo: ECCE EGO, MITTE ME, et Dominus diceret, VADE) ut Philippus paulo post totius familiæ Marianæ ductor et concionator Ecclesiæ universalis Apostolicus constitutus, utriusque dignitatem officii, non solum factis æquaverit, sed multis etiam insignium decorum luminibus ita illustraverit, ut hæc ejus cum Isatæ collatio, deque rei universæ paritate ratioinatio nostra non debeat quæsitæ ad ornatu B historicæ otiosa digressio videri: quando familiariore jam leco hoc faustissimo legis gratiæ tempore, istarum cælestium necessitudinum cum Divis, Dei amicis novi Testamenti, quam cum Divis servis Testamenti veteris, longe frequentior longeque uberior usus et communicatio esse solet.

quem propheta Isaias refert

73 Certe ea sapientia, eaque prudentia Philippus fortem ac fidelem operam navavit toti Ordini Servitutis Marianæ, omnibus in illis magistratibus, quibus postea functus est, tanta, ac tam divinitus collata potentia, in opere ac sermone fuit, in obeundo munere Apostolici concionatoris (quod nomen ea ætate magnæ et longe lateque patentis dignitatis fuit) quanta argumenta admirabilium operum illo in opere ab operario fidelissimo in agro Domini præstitorum exstiterunt; de quibus, cum deinceps frequens nobis sermo futurus sit, eoque properet oratio, hæcenus de coonestatis cælitus hisce conitiis Senarianis, et in iis neomysta Philippo nostro, ista non alieno, ut videtur, loco retulerimus.

C

ANNOTATA.

a *Manfredus iste, nothus Frederici II filius, ut supra diximus, post mortem patris in Italia tyrannidem exercuit, ut apud obvios historicos legere est.*

b *Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1260 num. 4 hanc Florentinorum cladem ex antiquis scriptoribus narrat.*

c *Joannes de Mangiadoris anno 1251 ad cathedram Florentinam erectus est, et anno 1274 exente vivere desiit, ut Ughellus in novissima editione Venetæ Italiæ sacræ tomo III col. 121 et 127 testatur.*

d *Pocciantius in Chronico ad annum 1259 de hoc Angelorum cantu etiam meminit, et ad probandam veritatem hujus miraculi, vetera monumenta Divæ Annuntiatæ et sacri montis Senarii citat.*

CAPUT VII. Sancti electio ad officia honorifica et ad summam totius Ordinis gubernationem, ejusque pia in hoc munere administrando sedulitas.

Hæcenus cum privato Philippo inter hand dubia futuræ magnitudinis ejus præludia versati, jam eum eodem ad rei Servitutis gubernacula admoto, ut in reperto virtutibus ejus patientiore campo paulo ampliora ordiemur. Ita igitur, ut dicere institimus, sacerdotalibus saceris initiatus Philippus, cum honoratæ hac dignitate humilitati suæ parum admodum gratularetur, ut novis honoribus oneraudam exponeret, auctoritate (quam jam inde ab ingressu Ordinis pro lege habuit) beati Patris Bonfilii de Monaldis, ejus, quem supra septem virorum nostrorum principem laudavimus, inductus est. Is vocato ad se Philippo pro more, quo enim semper in potestate habuit, universi gregis Mariani difficultates et ardua confectu negotia, deinde suum, atque superstitum collegarum fractum senio robur, et hinc oriundam succedentis ad sustinendam Reipublicæ molem fulcimenti necessitatem, quæ omnem humilitatis prætensam honori umbram magnitudine sua atque evidentia inumbret, magnis rationum ponderibus, longa ac gravi oratione consideranda ob oculos proponit: quibus superata Philippi modestia, effusis in vitam privatam studiis suis et latendi auri receptui cecinit, et obedientiæ ac publicæ utilitati manus ac mentem dedit.

LIB. II.
CAP. I.
sanctus inquit

75 Factus igitur generalis Definitor, et mox etiam Prioris Generalis collega, ordinata ornatque pro eo munere Deiparæ servitute domi, foris etiam brevi res præclaras gessit. In his illud insigne fuit, et laboranti adhuc Ordini pernecessarium, quod habita apud Pontificem Maximum Urbanum quartum mirifica validaque persuadendi spiritibus oratione, ratam ab eo Ordinis confirmationem cum insigni aliquot privilegiorum auctario fieri fecerit. Ad hæc, cœnobium Senense novis extractis operibus, quo laxius habitari posset, ampliavit, conquisitis illi etiam novis proventuum censibus: eodemque studio, Reipublicæ Florentinæ et quorundam privatorum ac præcipue clarissimi Falconerii liberalitate, templum Divæ Annuntiatæ Florentinæ magnifica structura amplificatum, restaurato sodalitie Laudantium Beatam Virginem (ex quo Ordinem traxisse originem, superiori libro diximus) ornavit. Id hodie sodalitium Divi Sebastiani vocatur, eo quod in oratorio ei a Philippo juxta Ordinis illic cœnobium attributo, caput divi Sebastiani magno in honore et veneratione habeatur. His aliisque operibus sempiterna posteritatis memoria dignis, quæ brevitatis amore omittimus, Senis Florentinæque honorifice atque utiliter patratis, Philippus Cesennam migrat, editisque illi ægræ civitati levandæ atque quot mensium strenuo labore egregiis spiritualis beneficentiæ documentis, discedit.

ad dignitatem elevatur.

76 Interea promulgata anno Christi millesimo ducentesimo

et impositum
Generalis offi-
cium.

ducentesimo sexagesimo septimo Ordinis generalia comitia Florentiæ habentur, in quibus beatus Pater Manectus de Antellis *a*, vir e septemviris Ordinis satoribus unus, eximie sanctus, ætate et multorum itinerum atque austeræ vite laboribus prægravatus, cum se Prioris Generalis magistratu abdicasset, omnium Patrum suffragiis beatus Pater Philippus Benitius paucis, antequam supervenisset, horis in Priorem Ordinis Generalem (quod Republicæ Marianæ bene vertat, ut vertit optime) absens eligitur anno trigesimo suæ ætatis, sed sanctitas suppleverat ætatem Philippi: eam enim erant sensus hominis, et ætas senectutis non annorum numero computatæ vita immaculata, et emulata omnibus tanti numeris numeris atque absoluta.

frustra deprecatus.

77 Id vero ubi Philippus intellexit, inopinatæ rei horrore consternatus, beato Patri Manecto præsidi eomitiorum et electionis ejus auctori ad genua accidit, et supplex infimis precibus, majorem viribus meritisque hanc provinciam deprecatur; se enim eo maxime Religionem esse ingressum, quod confideret sibi licitum non solum privato, sed servo etiam omnium mediastino vivere, eoque in statu obedientiæ ac subjectionis suavissimis fructibus frui potius, quam ut cuiquam in mentem veniret, ut se servitiis atque obsequiis natum destinatumque a Deo, imperiis in alios præpostere admo-veret. Averteret proinde Deus ac domina Deipara, ut aliud ipse consilium, aliamve ab hac fixo semel animi decreto sententiam, vel cogitationem in animum inducat. Quæ cum summa contentione peroraret, resque eo esset deducta, ut hæc decretoria voluntas ejus nullis conditionibus dimoveri posse videretur, divina providentia causam Religionis et hujusce arbitrium controversiæ suscepit: nam derepente omnium, qui simul erant congregati, auribus vox allapsa cælitus est hujus tenoris; « Philippe, cave resistas Spiritui sancto; Ego te elegi de mundo, » ut sis custos hujus gregis mei ».

divine voluntati a quiescit.

78 Ea sententia percusso Philippo silentium deinceps ac præfecturæ Generalis onus honoremque imposuit. Itaque in supremum locum sublatus postquam consedit, ipso habitu oris et specie quadam, quam pro humana augustiore, magnos in omnium astantium animis admirationis venerationisque motus concitavit. Deinde vehementi quodam mentis excessu, in admirationem raptus benignitatis ac providentiæ divinæ in Religionem, exhortationem exorsus est ab illis Psalmi verbis: « Exultate justi in Domino, rectos decet collaudatio ». In ea, commendata Patribus divinarum laudum celebratione, ad invictam constantiam in accepto per septemviros instituti nostri auctores spiritu, mirifice omnes cohortatus est: hos eos thesauros esse asserens, in quibus Deus posuerit altissimæ sanctitatis ac scientiæ abyssos.

et fortiter

79 Tum acerrima peroratione in Religionis perturbatores, desertoresque arrepti semel propositi invecus, illud Regii vatis, « Dominus » dissipat consilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum et reprobat consilia principum »; id factiosum hoc et ambitiosum hominum genus, tam divine exposuit, ut non modo in hac concione extemporali, sed in aliis etiam multis, quas eodem modo super psalmos, incredibili spiritus impetu atque energia variis occasionibus instituit, multi optimæ notæ scriptores *b*, id in eo mirati sint, quod in divo Gre-

gorio Nazianzeno quondam veneratus est univ-
ersus Oriens, quod nullus videlicet unquam in illis censuræ locus fuerit.

EX IMPRESSIS

80 Receptis dehinc aditi magistratus insignibus (quæ pro illius avi more virga censoria, et sigillum Ordinis erant) inter gratulantium Patrum obsequia et significationes solitas subjectionis; tot honoribus suis solus Philippus secum tacite ingeniscens, magnas animo euras ex amicarum alioqui virtutum, humilitatis et obedientiæ conflictu, ut ex mæsto vultu colligi poterat, concoquebat. Peractis in huic modum ritibus, qui Generali inaugurando adhiberi soleat, ex more ei socius sive collega adjuungitur Pater Lotharingus Florentinus *c* e gente patricia Stufensi, quem Philippus ipse magnam in spem ab adulescente in Religione educaverat; vir, in quo generis claritudo et eximie literatura præsertim politioris præstantia cum vitæ integritate, suavitate morum, et gravitate prudentiæ ex æquo certare videbantur.

suaviterque

81 Itaque confectis omnibus, ubi Philippus sibi redditus solus acquievit, cepit serio revolvere animo et cogitare, quanta charitate, quantaque opus prudentia sit ad tot homines Religiosos, quorum Pastor tam ex improvise evaserit, ad vitæ æternæ pascua inoffense deducendos. Etenim, ut erat Vir sanctus, exemplo optimorum operum, quam autoritatis supercilio aut splendore verborum efficacior, ex regule nostræ præscripto apud se statuit, imitationem, quam obedientiam, et amorem potius, quam timorem a fratribus suis exigere. Hinc omnibus benignus ac facilis, sibi asper ac durus, sibi parcus, aliis liberalis, comis ac plenus visceribus misericordiæ: longe aliter ac solent alique, qui velut armati potestatis flagello bonam frugem ex subditis vi atque asperitate extundere, id demum cum laude ac vere præesse, præpostere arbitrantur.

munus suum administrat.

82 Unde omnem vitæ suæ rationem hoc in honore ita instituit Philippus ad reliquorum disciplinam, ut primis aggredere laboribus, ultimus cessaret; alii fructibus commodisque dignitatis ejus fruerentur, sibi onera atque incommoda reservaret: ac nihilominus servum se inutilem in tam sancto more (quem ille debitum existimabat) reputans, addebat his omnibus vitæ singularem rigorem et humilitatem, qua inter suos tam præstante fuit, ut singulorum fratrem potius ac socium, quam antistitem aut moderatorem præ se ferret. Ac tametsi sub initi officii principia multis gravibusque negotiis adurgeretur, conficiendis itineribus, instituendis visitationibus, orationibus ad populos habendis, revocandis ad salutis viam erronibus, solandis in mærore jacentibus, civitatibus ac provinciis in mutuam gratiam reducendis, denique commissis sibi a principibus viris, a Pontificibus, ab Imperatore, mandatis obeundis; tamen qua licuit, nunquam choro, nunquam asceticæ vitæ exercitationibus aut de die aut nocte abfuit; atque id dispendium (si modo dispendium) admirabili industria ac dexteritate tractandarum rerum, qua mirifice pollebat, facile et compendio compensabat.

Arduo fidei dilatandæ accensus.

F

83 Quibus in omnibus id unice agebat Philippus, ut pax toto orbe inter Christianos coalesceret, ad Ecclesiæ Catholiciæ obedientiam cuncti redirent, et concordibus armis animisque, terram Servatoris nostri vita morteque sacram, ex Othomanica servitute in libertatem vindicarent.

summo Pontifici se sistit.

b

EX IMPRESSIS.

d

vindicarent. Sed hæc deinceps ex historiae serie enucleatius viderimus; quibus ut Philippus lictium daret, ubi ab episcopo Florentino Joanne Mangiadorio (qui Ardingo illi primario Ordinis Servorum patrono vita functo successerat *d*) in officio est confirmatus: id enim fieri ab episcopis in talibus electionibus, Urbano quarto summo Pontifici placuit, quod difficiles illa tempestate longique ad summos Pontifices aditus essent.

etque officiosus
subditos.

84 Philippus tamen sistere se Clementi IV Pontifici maximo nihilo secius statuit, non tam ut stabiliretur ejus auctoritate in suscepto magistratu, quam ut ejus auspiciis atque autoritate divinæ vicaria res deinceps gerendæ vim tanto majorem atque momentum haberent, et de incrementis (quod idem Pontifex demandarat) Ordinis Servorum ejusdemque in diviniore literaturâ, ac potissimum in studio linguarum Græcæ, Hebraicæ, Arabicæ et Chaldææ progressibus, Sanctitati suæ exactam redderet rationem, ac sibi etiam Servorum Deiparæ opera in propaganda aut propugnanda fide uti vellet, sciret, eos esse paratos atque instructos ab omnibus, quæ ad missiones requiruntur. Et commodum per id tempus acciderat, ut ab rege Tartarorum, (quem alii Chamum, alii Cabilan vocabant) legatus ad Pontificem adesset, purpuratorum ejus regis ac procerum regni facile princeps, Coyatulus nomine, qui regis sui verbis per interpretes Venetis ab Sede Apostolica Evangelij præcones in id regnum destinari ellagitabat *e*.

e
ex quibus ali
quis in Tartarorum
missionibus.

85 Philippus id tempus esse ratus Deum sequendi ac gratificandi Pontificis voluntati, et denique etiam insigni occasione ampliandi religionis nostræ fines, succensus divinæ gloriæ salutisque animarum zelo, summi Pontificis genibus advolutus, aliquot sui Ordinis alumnos ad eam expeditionem obtulit. Habitus est a Pontifice Philippus humanissime, ejusque tam proluxa de Ecclesia Dei bene merendi voluntate, in illo Purpuratorum, aliorumque præsulum consensu magnifice collaudata, agnovit, famam, quæ de eo, jam tum, cum collega esset Manecti Generalis, Romam impleverat, veritatem sanctimonie illius vix æquasse. Cæterum, quæ consecrata Philippus volebat, a Pontifice Cardinali Othobono Fiesco Innocentii IV nepoti ac secundo Protectori Ordinis Servorum demandata sunt, qui et Philippi ex Pontificis auctoritate electionem approbavit, et una cum illo de idoneis viris in expeditionem Tartaricam cum oratore Coyatulo legendis transegit.

ubi eorum sic
cessores.

f

86 Ea res auspicalissimis initiata principiis, non nisi felices successus videbatur polliceri: nam postquam illis Apostolicis viris, et futuræ inter barbaros ecclesiæ luminibus, Ecclesia Romana bene preceata esset, populusque Romanus eos optimis omnibus esset prosequutus, opportune, ubi Venetias pervenerant, stantem in anchoris classem ac vela propediem ventis daturam nacti, eam conscendunt, et quod felix faustumque sit, ut ad Scythas *f* appulerunt, suam quisque, ut erant antea digestæ, sortiti provinciam, operi se destinato accinxere; in quo quam strenuam operam navarint Servi Deiparæ, vel inde liqueat, quod longe lateque per Asiam toto Tartarorum imperio, atque adeo in ipsa Orientali India, sive quæ extra Gangem fluvium est, colonias deduxerint, quas ad nostram usque ætatem vel omnes vel plerasque obtinent: nam cum aliquot annorum centuriis, nihil certi

de nostris compertive, tam vasto terrarum tractu divisim haberi posset, demum anno a parta salute quingentesimo trigesimo sexto supra millesimum quidam venerabilis Pater Anastasius *g*, ex alto Venetiis portum tenuit cum tribus sociis, nostro Europæorum Servorum prorsus habitu. Is Romam ad Paulum Tertium (qui Ordini nostro mirilice favebat, eoque P. M. Dionysium Laurerium Beneventanum *h*, Cardinalem S. Marcelli creaverat) perductus, omni benevolentia genere exceptus est, impetrata etiam quarundam pro illis partibus legum pontificia approbatione.

87 Referebant isti, perantiqua memoria per manus accepta constare; Ordinem Servorum suis in oris ab iis Patribus satum; qui a beato Patre Philippo aliquot ante sæculis eo missi fuerant: cæterum, procedente deinde tempore, copiosiore hominum ac cœnobiorum numero magnis incrementis propagatum, inclarnisse in illis regionibus. Non tam nova, quam jucunda Pontifici, cæterisque, qui admissioni hominis aderant, ea visa narratio est, poterantque advenæ Patres, ex missorum quondam numero, reduces videri, eoque illos septem juvenes, aliquot sæculorum dormitatores, referebant, adeo recenti memoria ex remotissimis orbis partibus velut ex longo exciit veterno res ante aliquot gestas retates denarrabant. Anno item postea alatae salutis mdc alii aliquot, eodem cultu vestium ac nomine Servorum, iisdem ex partibus Florentia iter Romam habuerunt ad sacri Jubilæi munificentiam consequendam. Sed quod paulo clarius evincit, quanta et fama et opera, tametsi absens, divinæ gratiæ aspirante favore, Philippus inter illas barbaras gentes effecerit valueritque, memorabile est, quod cum annis proxime superioribus, Æthiopes *i* etiam sæculares Florentiam ventitassent, vix ingressi urbis pomeria, qua nutibus qua signis aliis, quod Italiæ nescirent, utrumque domum beati Philippi via Guicciardina ab obviis inquirerent, velle se aientes effigiem B. Philippi, quæ in ea domo asservetur, quæque proxime ad prototypum accedere dicatur, venerari; quam utique domum suam allatam religionem, non nisi a nostris hominibus, quos in patria habebant, hausisse credendi sunt. Atque hic quidem hujusce in Asiam expeditionis eventus fuit; cætera ab illis Patribus præclare gesta, distantia locorum, et commercii cum iis gentibus raritate intercederunt.

adhuc hodie
dum superioribus
dicuntur.

B

F

88 Porro summus Pontifex perspecta, in hac Servorum ad propagandam fidem exhibitione egregia in Dei Ecclesiam Philippi mente, eum quoque Apostolicum concionatorem creat, quem ille sive honorem sive onus eo libentius suscepit, quod animo jam statutum haberet, visitatis Italiae Conventibus, ad Occiduas, ac Septentrionales provincias proficisci. Ex his in speciem perplexis ambagibus haud obscure liquet, fuisse plane opus divinæ providentiæ curæque de suis Deiparæ Virginis, quod Vir sanctus ita ex inopinato et tempore tam opportuno coactus sit rei nostræ publicæ habenas capessere; quando fatiscens senio ac laboribus primis ac præcipuis Servitanæ familiæ columinibus, nihil propius aberat, quam ut vitium aliquod novæ fabricæ machina faceret, si succedaneo fulcro caruisset; namque sub hoc ipsum tempus, ut paulo ante memoravimus, beatus Pater Manectus Generalis, plenus dicrum, laborumque, magistratu

Ordini suo prou
denter prospici
cit,

A gistratu se abdicaverat; beatus Pater Bonajuncta decesserat: eumque in cælum secutus fuerat primus septemvirorum et coryphæus Bonfilius.

mortuo P. Amideo, viro magni consili.

89 Beatus quoque Pater Amideus variis ac tenacibus morbis conflictatus, aliisque multis exercitiis acerbitatibus (quos invicta semper animi altitudine non modo tolerabat fortiter, sed etiam eum Apostolo gloriabunde) ad æternas amoris delicias percipiendas in cælum receptus est. Fuit beatus Pater Amideus (ut tanti viri memoriam obiter ab interitu vealicemus) præter illustrem generis splendorem, summa prudentia et rerum gerendarum dexteritate præditus, quibus aliisque dotibus haud mediocri usui et adminiculo fuit in Religionis primordiis beato Bonfilio, qui eo adjuvatore arduis semper in rebus usus est: quoad succumbente laboribus atque actæ ætati corpuscule, impar publicis negotiis factus, inter fortissima patientiæ exempla ac documenta constantiæ, Christum spei suæ scopum et diuturni servitii authoramentum præstolabatur.

cujus virtutes et miracula narrantur

90 Ejus singularis sanctimonia (cujus magnam domi forisque opinionem collegerat) et publica fama et rebus admirabilibus, quæ divinitus circa illum contigerunt, asserta est; in quibus illud in primis est memorabile, quod incustoditus infans in puteum (qui est ad pedem montis Senarii) prolapsus, cum indidem esset extractus exanimis et viro Dei exhibitus, eum vivificæ crucis impressione vitæ ac parentibus restituit. Nec illud minus illustre absolute ejusdem sanctimoniæ, et eximii in Penam amoris ex bonorum operum odore collecti argumentum fuit, quod illo animam jam cælo inferendam agente, toto Senario monte suavissimi odoris fragrantia extiterit; et simul atque expiravit, magnus flammæ globus a presentibus et rei miraculo attonitis recta e lectulo ejus cælum petere visus sit k.

ANNOTATA.

a Is antea Benedictus de Antellio nominabatur, et postea ex more Ordinis prænomen mutavit, ut in *Annalibus Centuria 1 lib. 1 cap. xv de illo et primis ejus sodalibus traditur.*

b Sanctus ab Antonio Possevino nostro aliisque inter scriptores recensetur, quia commentarios aut eponones in *Psalms posteritati reliquit.* Injuria tamen temporis hæc exstincta fuere, ut *Pocciantius in Catalogo scriptorum Florentinorum loquitur.*

c Hic post obitum S. Philippi sextus Ordinis Servitarum Generalis electus est (*Pocciantius in Chronico consequenter ex supradicta causa eum ordine quintum numerat*) et ad propagandum Sancti sui decessoris honorem varia decrevit, ut ex infra dicendis patebit.

d Intellige, quod Joannes Mangiadorius in locum Ardingi præsulis Florentini mediate successerit: nam inter hunc et illum Philippus Fontana Ferrariensis in eadem cathedra Florentina sedit, ut *Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo III col. 119 et 120 testatur.*

e Hæc Apostolica expeditio ad Tartaros videtur post mortem S. Philippi accidisse, cum *Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1289 num. 62 verosimiliter de eade sic scribat: Non Argon modo, sed etiam Cobyta Chan summus Tartarorum imperator in Christianam fidem adco propensus erat, ut Argonus, missis*

ad Pontificem Romanum oratoribus, Latinos sacerdotes ad illum destinari flagitarit: quo nuntio ingenti gaudio perfusus Nicolaus (nimirum quartus hujus nominis Pontifex) Minoritas transmissit, et Chamum est hortatus, ut fidem, quam Romana tenet Ecclesia, amplecteretur. *Huic chronologie concordant Annales Minoritarum, qui ad eundem annum 1289 num. 1 et sequentibus legi possunt. Suspicio hic a Dalxo eundem expeditionem indicari vel nomina regum Tartarorum confundi, eo quod hunc Tartarorum regem vocet Cabilam, quem Raynaldus et Waddingus Cobilam vel Cobyam appellant.*

f Quamvis Scythia olim latius patverit, quam Tartaria minor, tamen hodie eodem nomine Scytharum vulgo Tartari minores intelliguntur.

g Hunc Ordinis Servitani propagationem in Oriente penes fidem auctoris relinquimus, cum de illa nihil alibi inveniamus.

h *Gesta et legationes hujus eminentissimi Cardinalis apud Oldonum nostrum in Historia Romanorum Pontificum et S. R. E. Cardinalium tomo III col. 672 et sequente legi possunt.*

i Non satis fidimus istis *Aethiopibus*, ex quibus aliqui circa hæc tempora fraudulenter PP. E Prædicatoribus persuaserunt, numerosa Ordinis Dominicani cœnobîa jam dudum exstitisse et adhuc exstare in *Aethiopia*, eum tamen Missionarii nostri et alii Lusitani, diu in ea regione versati, nulla horum vestigia reppererint.

k De gestis et obitu hujus venerabilis viri Pocciantius in *Chronico ad annum 1266, et Gianius Centuria 1 Annalium lib. II cap. XIV, et lib. III cap. XII fasius disserunt.*

CAPUT VIII. *Miraculum Aretii precibus ejus patratum, et novæ leges Ordini Servitarum ab ipso præscriptæ.*

R epublica ita, ut diximus, apud Pontificem Clementem quartum constituta, ejusdemque salutaribus munis et benedictione animatus Philippus, Urbe vetere a discodens, Aretium iter ingreditur, ubi divina providentia, quæ illius operam magnis molitionibus destinabat, materiam sanctitati ejus ac meritis patefaciendis præparaverat; quo ubi pervenit, ejus loci Conventum visitaturus, et Conventum ex inedia, et urbem ipsam ex discordiis redactam ad incitas invenit; nam Guelphi in ea atque Ghibellini mutua inter se laniena debacchantes, divina humanaque omnia miscebant; eoque vesantiæ progressa partium studia sunt, ut non modo alternis internecionibus sese ferro conficerent, sed etiam flammæ faecesque teclis subjecerent, agris corrupta messe vastitatem afferrent, arbores frugiferas inciderent, aliisque sexcentis modis civilia odia in mutuum excidium omnibus barbaricæ hostilitatis exemplis nobilitarent. Prorsus ut arenæ larvalium furiarum inter se infestis tædis concurrentium, quam Christianæ civitati similis tunc Aretium esse videretur.

92 Ex quo, quod erat necesse, consequabatur, ut civilis belli clades, ingens frugum inopia et omnium rerum caritas exciperet; cujus acerbitas

EX IMPRESSIO

F II.
cum PP. Servit
or Aretii

a

magna animosa
penuria labora
rent,

EX IMPREBIS

acerbitas eo Patres nostros adigebat, ut si Deus in tempore suis laborantibus non afflisset, vel desererent peramantem sui civitatem, vel certe in vestigio extinguerentur fame; quæ beato Patri eo præ aliis locis properandi causa fuit. Itaque ubi ad cœnobium delatus, omnes in conspectu habuit, et eos, ut erant exsanguis et tabidi et longa inedia propemodum extincti, sic ut viva quædam et vix ossibus hærentia cadavera et manes hominum potius quam homines videri possent, pius Pater est contemplatus, tam fœdo suorum spectaculo intinis sensibus ingemuit, et illico de ope circumspicienda (neque enim præsens periculum moras terebat) cogitare cepit.

Sanctus suis precibus

93 Ergo more consueto instrui triclinium et apparari mensas, deinde se omnes in ecclesiam sequi jubet: ubi una omnes augustissimum Eucharistiæ Sacramentum ac Beatissimæ Virginis effigiem aræ maximæ, in preces affusi, aliquamdiu tacitis et collectis in Deum mentibus orantes solo hæserunt, donec Philippus, rupto illo ad lectendum Deum eloquente silentio, spiritus exuberante fervore, in has voces erupit:

B • Clementissime Deus, qui in aviis quondam solitudinibus, undique destitutum populum tuum, • filios Israël multifariam pavisti, et extorrem • Eliam vatem tuum sub junipero fatiscentem • caelesti cibo recreasti, turbas sequaces tuos in • cremento misericordium manuum tuarum in • monte satiasti, militibus tuis Paulo atque Antonio per corvum annonam duplicasti, et ministerio angelorum tuorum Mariam Magdalenam • prodigioso pane nutritivisti; non committas, oro, • ut servi tui in te sperantes fame confecti intereant; et tu Domina Sanctissima cæli Regina, • et afflictorum Consolatrix, per ego te fac illud, • quod divinitus tuo ex virgineo pectore fluxit, • et pavit eum, qui omnia pascit, oro, quæsoque, • ne tuis, in hoc præsentis periculo, adoptivis filiis • desis, quos ad hoc usque tempus semper protecti, et fovisti singularibus præcipiæ in illos • curæ ac sollicitudinis tuæ argumentis • b.

b panem carnis impetrat. ejusque miraculi pluvium

94 Nondum desiderat hæc aliaque his similia in mentis abreptæ excessu, cum a foribus monasterii inusitatus fragor velut urgente de causa pulsantis omnium auribus allabatur. Accurrit festine janitor, fores recludit, neminem mortaliū reperit; reperit tamen in eisum divinitus longo malo obsessis commentum, duo bene capacia canistra, panibus eximii candoris plena, et attonitus remittat, fixo adhuc in oratione generali ac Patribus, quod acciderat. Illi cum Antistite suo et autore miraculi in gratiarum effusi actionem, postquam Dei ac Beatissimæ Virginis benignitatem ac providentiam suppliciter adorarunt, mensæ iis panibus instructæ, quorum et sanitate ab longa inedia, et admiratione ob miraculum animis corporibusque recreandi erant, læti stupentesque accubuerunt. Neque ab eo deinceps tempore eguerunt, civitate etiam e vestigio annonæ malignitate levata. Ejus fama miraculi cum multis et secundis populi admirationibus vulgata, ad prasulem Aretinum, qui tunc erat Guilielmus Ubertinus e, pervenisset, is, re ex officio et cum cura examinata, id admirabile factum Philippi meritis ac sanctimoniam censuit esse adscribendum.

c ad videndo circum dixerunt utitur

95 At Philippus, perpetuus osor cenodoxiæ, isto in se applansu contrahebatur, et in caput mali dæmonis retorquebat auræ popularis pericula; quippe cujus secundis flabris uteretur ad traducendum ad saniora consilia melioremque

mentem ipsum vulgus, quemadmodum Aretini suo bono experti sunt: nam paulo post Philippus, autoritate subnixus Pontificii concionatoris, et recentis miraculi fama celebris, publicis concionibus, privatisque colloquiis, Aretinis præsentia instantiaque ex discordiis mala ita ad vivum ob oculos posuit, ut licet potentiorum civium aliquorum animi vindictæ adhuc cupidine tenerentur, tamen auctoritate Philippi concordia pietatisque fundamenta esse jacta apparet, quod in posterum vulgo multa publicæ emendationis argumenta ederentur.

96 Peracta tam præclaro ad nominis Philippi celebritatem operæ pretio, visitatione Conventus Aretini et cæterorum, qui tum in Hetruria erant, Philippus constituto die Patres, quibus sullragandi in Capitulo ac dicendæ sententiæ jus erat, Pistorium convocat, ut de communi consilio, omnium opinionibus in medium allatis, exactiores aliqua leges conderentur; proinde exorsus ab illo Psalmi 118 versu, Beati immaculati in via, admirabili facundia, momentisque gravissimis demonstravit, leges divinas unicuique præsidium esse et columen hominibus Religiosis; ac proinde tametsi Religio ipsis trigintaquinque annis, suavissima charitatis lege in cordibus exarata, septemvirorum fundatorum, prudentiaque et industria beati Bonifilii primi Generalis administrata sit, adjunctis quibusdam legibus ex opportunitate latis ab successoribus Generalibus, convenire tamen magnopere, ut justum volumen veterum novarumque legum, ac salutarium statutorum fiat sub nomine Constitutionum Ordinis Servorum, cum ipse jam Ordo a summo Pontifice, approbatus, numero hominum locorumque plurimum auctus, necessario requirat formulam, qua similitudo æqualitasque morum ac ceremoniarum ubique æque servanda constituantur.

III. In Capitulo Pistoriensi

97 Itum est ab omnibus, qui congregati tota frequentia aderant, in beati Patris sententiam, eique ipsi negotium datur scribendi, digerendique eas leges, ut maxime e re Religionis esse perspexerit. Philippus brevi reu confectam dat, tam quod auctoritate summorum Pontificum Alexandri IV, Urbani IV, et Clementis IV Religioni facta jam fuerit cogendi conventus sive Capitula et condendi leges potestas, tum etiam quod ex longo usu convictuque primorum Patrum ex privata ipsius, quæ ei divinitus contigit, illustratione, adumbrata animo ac jam pene expressu ejus rei lineamenta haberet.

novas leges proponit.

98 Igitur paucis diebus universi instituti formulam ad certa capita redactam, digestamque venusto ordine in tres partes (quarum prima de cultu divino, altera de bonarum literarum studiis, tertia de asceticorum morum decoro, et bonorum, siqua erant, administratione tractabat) sua descriptam manu, Patribus ejus Capituli conscriptis censendam maturaque deliberatione discutiendam dedit. Patres ubi eam animis manibusque satis versarunt, non modo eam sanciverunt, sed etiam libentissimis voluntatibus acceptatam in mores atque in exercitium quamprimum ut induceretur, statuerunt, tantæque sanctitatis eæ leges semper sunt habitæ, ut a morte Philippi publico decreto sancitum sit, ut in singulis Conventibus, singulis Mercurii ac Sabbathi diebus, ad mensam una cum opusculo, quod de origine nostra idem ipse beatus Pater conscripserat, legerentur, atque ad hanc nostram ætatem, huic formulæ, magna ex parte constitutionibus

quæ ab ipso scriptis accipiuntur.

tutionibus nostris modernis insertæ, sua auctoritas ac veneratio constet.

et hinc Ordine
ut us institutor

99 Atque hoc tam feliciter obitum legislatoris munus (ut boni auctores opinantur) aliquos primæ notæ scriptores in eum errorem induxit, ut putarent scriptumque reliquerint, Philippum Ordinis Servorum esse auctorem ac primævum fundatorem *d*; in quo tametsi toto, ut dicitur, cælo clarissimo errore lapsi sint (quod ex hujus historiæ Annaliumque nostrorum tenore conficitur) tamen excusatione digni videntur, quod a vulgi opinione et quorundam illius ævi scriptorum, qui idem non satis accurate examinatum monumentis suis temere inseruerunt, in eam errandi necessitatem inducti sint. Etenim, ut passim increbuerat, quemdam Philippum Benitum Florentinum, virum præstanti doctrina ac rara sanctitate suam quaudam Servorum Beatissima Virginis Religionem claritudine prædicationis, et admirabilitate miraculorum, intra extraque Italiam per varias orbis partes propagavisse; fama, quæ pro ingenio suo omnia in majus effert et crescit eundo, ad verissimas atque ingenuas Philippi laudes decus conditæ Religionis temere de suo adjunxit.

ab aliquibus
perperam vocatur.

100 Nam, ut quisque de ingentibus Religionis incrementis inaudiebat, quæ illis duobus de triginta annis (quibus ei beatus Pater præfuit) cernebantur, utque omnia omnes Philippo merito referrent accepta, ut ejus opera aucta novis cœnobii, ornata insigni doctrina, stabilita ac constituta optimis legibus, denique confirmata atque relata in albam mendicantium Ordinem per diversos Pontifices Religio fuerat, factum est, ut inumbrata paulatim per tot decora septem primorum Patrum fama ac rerum gestarum gloria, totius gloriosi operis fundati Ordinis opinio in unum Philippum invitum inclinaret. Quibus ex omnibus divina erga hanc Religionem providentia mire trahet: nam ut illi principium ex divino oraculo, nomen ex muto aliqui infantium ore, habitus ab ipsa Beatissima Virgine, uti et regulæ præscriptio contigit, sic constitutiones ei per Virum Deu afflatum partæ sunt, ut nulla, nisi divinitus accepta parte constare, eam omnibus sæculis testatum relinqueretur.

ANNOTATA.

C

a Urbs vetus, *Halice* dicta Orvieto, sita est in ditone ecclesiarum vel in provincia Patrimonii, et viginti miliaribus Viterbio distat, suumque nomen toti agro Urbevetano communicat.

b Hæc S. Philippi oratio ex Thadæo Adamario desumpta est, ut Gianius Centuria i Annalium lib. iii in Annotationibus ad caput xiv testatur.

c Iste Guilielmus anno circiter 1249 ad cathedram Aretinam evehctus est, et modo Guelphorum, modo Ghibellinorum partibus favens, tandem anno 1289 in acie pugnans occubuit, ut apud Ughellum in novissima editione Veneta Italia sacrae tomo I col. 493 legitur.

d De illo quarundam errore superius in Annotationis ad caput ii littera c mentionem fecimus.

CAPUT IX. *Diversus Sancti conatus ad deponendum Generalatus officium, publicata leprosi sauatione et cælesti quadam visione impeditus.*

Jactis hæc at feliciter ita stabilitis bonarum legum fundamentis, cum satis in præsentia communi rei prospectum cantumque esse videretur, ut a quovis Ordo duci jam, et, observata ea disciplina, res prospere geri possent, Philippus pro perpetuo suo in solitudinem amore ac latendi votis, serio secum de abdicando Generalatu cogitare cepit, ejusque rei aliquoties injecta privatim mentione, denique etiam in hoc Pistoriensi Patrum concilio omni ope egit, ut id assequeretur; ac primo quidem agens jure, licere id sibi contendebat per legem, in omnium primis comitiis generalibus Florentiæ habitis mccciv factam, qua integrum esse generali decretum fuerat, vigiliam suam alteri tradere, seque in ordinem redigere ad pristinam privati conditionem.

IV.
Dum Sanctus
votum modis

102 Deinde ad preces conversus, se ante illum omnium Patrum consessum humi prostravit, eosque enixe orat, ut quod sibi per leges liceret, id etiam eorum cum bona venia ac pace liceat; se jam per annum integrum functum hoc magistratu, periculum fecisse corporis animique virium suarum, et comperisse tenuitatem earum tanto muneri gerendu imparem esse: proinde quoniam ipsorum Patrum confessione latis modo legibus factam ipsis satis sit, vellent, annuerentque, ut qui eas leges illorum jussu collegerit, eas primas parendo obsequendoque sanciret; sin aliter animati essent, denuntiare, se nullis conditionibus adductum iri, ut in potestate persistat; habere presidium allatæ paulo ante legis, qui sciat, neque sibi id fraudi, neque illis offendendu hoc ejus consilium esse posse. Hæc atque his similia, qua erat præditus divina facundia, cum Philippus ingenti spiritu disserasset, incredibile est, quanto animorum motu cunctos, qui aderant, perculerit.

dignitatem
Generalatus abdicare vult,

F

103 Tametsi in re accipiti ac repentina neque Deus Patribus, neque ipsi sibi Patres defuerunt; quippe ille idem consensus, qui in eo deligendo fuerat, nunc omnium in eo retinendo fuit; eique vicissim consentaneis animo vocibus, neque assentire se, palam denuntiant, neque ipsum nisi eam vita deposituram magistratam. Perstitit tamen in sententia Philippus, et eloquentia ac precibus consumptis, lacrymas et alias rationes quantas et quam exquisitissimas solerti humilitatis ingenio excogitari pussunt, floetendis Patrum animis nequidquam admovet, illis, obfirmatis sententiis, nihil mutantibus. Ita illo die ex eu certamine Philippi humilitas et Patrum charitas, neutro inclinata victoria, discesserunt. Sed cum Philippum interea auctissima tentatio speciosis larvata rationibus, in omnem partem miro artificio versaret, ac majoribus ex repulsa incrementis recrudesceret, in ea spe acquievit; fore ut per occasionem adeundi Pontificis Maximi, inter alia, quæ impetrata volebat, hanc quoque causariam missionem impetraret.

u suis repulsum
pussunt

EX INFREBIBIS.
et instante
P. Manecti
murt. in pelt.
tus,

104 Fuit sane hæc omnium, quæ umquam illam inconcussam Philippi mentem pulsarunt, facile callidissima ac periculo proxima tentatio: nam et divinæ ordinem providentiæ, quæ vires ac tempora solitariae ac laboriosæ vitæ divinis vocationis suæ instinctibus moderatur ac temperat, inversum ibat et salutem publicam multorum, præsentemque vix nuper coaliti Ordinis necessitatem posthabendam privatæ quieti ac tranquillitati, syncerissimam mentita demissionem persuadebat. Ac fortasse Philippus humanum aliquid pro naturæ inbecillitate passus, in fraudem fuisset inductus, nisi, quæ perpetuo illi vigilavit Deiparæ Virginis cura, pessimi suavis ludibria ac vafrementa aliis atque aliis suavibus juxta ac mirabilibus modis discussisset. Eorum unus fuit, quod, cum dimisso Patrum cœtu, se in viam dedisset Pontificiam aulam, quæ per id tempus Viterbii erat, certus suscepti abdicationis consilii, ei tabellarius supervenerit cum literis, quibus nuntiabatur beatus Pater Manectus in extremis versari, quæ res commotum Philippum, cœptum iter omittit et se ad cœtum Patrum Manectum conferre cœgit; quod a moriturante eo vehementer ipsum exspectari, literæ afferrent.

ad a Pontifice
obtinere sta-
tut;

105 Igitur quod retro itineris ad montem Senarium fuit celeriter remensus, postquam adventu suo et conveniente tempore oratione Manectum est consolatus, variisque pro utriusque sapientia sermonibus de rerum præsentium fugacitate, et contra de æternitate futurarum, ultro citroque disseruissent, beatus senex, postquam quarto loco Prior Generalis Ordinem suum singulari industria per Gallias præsertim propagasset, supremum diem obiit anno Christiano MCLXXVIII non sine singulari sanctitatis fama; quippe qui inter rei divinæ celebrationem, benedictione sua habiles claudo pedes, tuto vocalem linguam et surdastro aurium vitalem usum impertiverit *a*. Sed hoc diverticulum (ut ad Philippum redeamus) distulit tantisper, non discussit suscepti itineris abdicationisque consilium; ut miraculo opus fuerit, ad convincendum Philippum, tam abjecte de se deque meritis suis et habitudine gubernandi sentientem. Quippe revocatis in viam sociis, beato Patre Sosteneo de Melioribus *b*, beato Patre Uguccione de Ugucconibus *c*, et Patre Lotharigo Stufensi *c*, (quos in hoc ipsum conduxerat, ne Pontifex difficultatem et penuriam successorum prætereundum posset repulsæ) cœpto itinere Viterbium ire pergit.

b c

ad subleptro
se sumatione,

106 Ventum est in Senensem agrum, cum ecce vix ingressis, et inter Bonconventum ac S. Quiricum viam carpentibus, obviam se dat ex vico Camiliano prorepens senex; is, ut trahendæ miserabili vitæ nullum censum, nisi in viatorum benignitate habebat, ita ad inopiam extremam elephantia *d* atque ulcera tabo fluentia, quibus vivus ac spirans excedebatur, velut miseræ cumulus accedebant: ad hæc etiam frigido atque austero cælo, ut tunc anni tempus ferebat, ne tentone quidem lacero satis tegebat siderata tot malis membra. Illic ergo ut in conspectum venit ita personatus, voce emortua ac lacrymabili beatum Patrem stipem orat, quem ille intuitus, et commiseratione tam cruciabiliter affectæ conditionis intimis medullis diffluens, aliquantum e via decedit, ac detractam sibi tuniculam sive candidam, quam gerimus, ex lana interulam homini injicit; illud divi Petri subjungens; « Argentum et aurum non est mihi, quod autem

d

« habeo, hoc tibi do ». Vix ad contactum corporis totum id donum pervenit, cum illico defluere vitiatæ cutis foetentes squamæ, coalescere ac toto corpore evanescere ulcera, redire vis vigorque emortuis membris, ac toti denique corpori ita restitui color calorque vitalis visus, ut vestigium nullum in homine detersæ modo elephantia superesset.

D

107 Mendicus tam cumulatæ felicitatis ac beneficentiæ miraculo in stuporem datus, sublati in cælum voce ac manibus, sine modo et ordine, jam Dei clementiam adorat; jam extemporalis medici sui genua præhensans: eum vero divinum hominem ac cælo sibi delapsam deprædieat. Et quamquam serio increpitum, abstinere intempestivis acclamationibus, ac soli Deo gloriam ejus facti, in quo nihil de suo agnoceret Philippus, juberet; ille recentis beneficii gaudio amens, ah alienato a sensu eorum, quæ jubebantur, animo, tanto valentius miraculum, cum Philippi perplexa anxietate ac rubore stentorea voce ingeminabat. Cumque per id omne iter neque avelli neque abigi posset, quin ultro se gratitudinis ergo Patrum obsequio manciparet, omnia illa compita, per quæ iter Viterbium fuit, in concurrentium eo ciente hominum circulis et justis prope concionibus, admirabilis facti fama complevit: ut quantumvis ad deponendum honorem properaret Philippus; fama tamen rei gestæ illis adventum Viterbium antevergens, majoribus, quam abdicare volebat honoribus illum involveret. Nam Pontifex ubi supervenit, accedente ad veteris existimationis prærogativam comperti hujus prodigii fide, summa eum in veneratione atque in amore habitum, quæ confecta vellet, cum Cardinale Protectore, cuncta ad se cum fide relaturo, conferre jussit.

qui ubi que na
vaculum pro
inlqret.

E

108 Id eo impensius celeriusque sibi faciendum Philippus censuit, quod odoratus ex insolitis procerum ejus regiæ honoribus sibi exhibitis, proditum se ac circumventum fama miraculi recentis videret. Ut exire posset eos omni ignominia molestiores applausus, reductis breviter ad duo capita negotiis, Cardinalem perurgebat; primo, ratas haberi a Pontifice factas nuper constitutiones orabat; altero haud paulo enixius petebat, ut Generalatu se abdicare atque eam provinciam alteri tradere bona ejusdem Pontificis venia liceret. Cardinalis, auditis perbenigne ac libenter suo more iis, quæ ab illo discrete et cum spiritu in medium afferbantur, utrumque petitorum caput Pontifici proponendum amplectitur; etsi ad alterum, quod de abdicatione erat, et quod Philippus maxime illi commendabat, non satis inclinaret; solitis inter se habitis honoribus discedunt, decisione totius rei in colloquio Pontificii diem dilata.

morus trah r
jussus.

F

109 Sed Philippo non tam corroborandarum legum, quam abrogandi sibi imperii spe læto, visum est eonditrici et columini familiæ Servorum suorum Deiparæ, istud mali demonis commentum, quo jam diu Servorum maximum Philippum in rei communis perniciem infestaverat, memorabili ostento disjicere; siquidem ea nocte, quæ diem colloquio Pontificio dictam præcessit, visus est sibi per quietem Philippus alterum lacertum a corpore, cum ingenti doloris sensu, sua manu truncare cœpisse: et quo minus id egerit, augusta ac veneranda specie viraginem opportune supervenientem obstitisse; quo ominoso insomnio consternatus, ubi evigilavit et suspenso

tantum ex ve
sione quidam
intelligit.

A suspenso animo id somnium de illorum genere esse, quæ non de nihilo objeuntur dormientibus, haud vane conjectans, rem omnem ad collegam Lotharingum ordine refert.

110 Is eodem se spectaculo eadem nocte turbatum affirmat, et com in ea mutilatione Philippi vices gravissime doleret, a Beatissima Virgine certiore se esse factum, hoc ostento significari abdicationem, cujus consilia secum Philippus ageret; quod quid aliud esset, quam medio in opere velut truncam ab reliquo corpore dextram, cum summo publici privatiq; boni detrimento, cessare ac jacere inutilem? Videret igitur pro sua sapientia, quid ageret; caveretque, ne astus hic aliis cacodæmonis in insidiis sit, qui sub quietis et humilitatis inanibus nominibus socordiam ac perniciem publicam machinetur. Itaque magnopere convenire, ut memor vocationis suæ ad Ordinem primævæ, memor secundæ ad Ordinis gubernacula; memor denique rerum adhuc illo duce feliciter succedentium; sumpto novo animi impetu, contra omnes difficultates, Deo ac Deipara Virgine auspiciis, audentius fidentiusque vadat. Hisce atque aliis

B multis rationibus, et ipsa Lotharingi auctoritate et consensione maxime eorum, quæ secundum quietem ea nocte uterque vidit, victus tandem Philippus, datis, quas paulo ante truncatum ibat, manibus, in posterum deserendæ dignitatis voluntatem, perspecta quæ suberat fraude, commutavit; effecitque, ut magnis ausis et victoria, quam spe jam devoraverat, adversus nostrum Marianum manipulum callidus hostis excederet.

111 Illic idem aut illo certe nequior aliquis inveterator cacodæmon Patrum aut avorum memoria sibi deposcuisse videtur, affini ac prorsus germano pugnae genere, divum Ignatium Societatis Jesu conditorem; sed pari operæ pretio: nam cum vir sanctus Societatis, cujus secundum Deum auctor fuerat, ut erat par, creatus esset præpositus Generalis, et ille humilitatis ac privatae sortis amore occupatus, nihil ejus dignitatis vel ad aures vel ad animum admitteret, ipse quoque, pulsus illius meritis ex obsessio corpore maligni hostis miraculo refutatus est: cumque rursus, ut Philippus noster, sanctissimis legibus Ordinem suum constituisset, defunctum se ratus abdicandi magistratus difficultatibus, vacationis apud suos perferendæ actionem resumpsit; sed quam id tunc Deo cordi non esset, Patrum omnium communis consensus, quo jussus est omnia alia cogitare, et accessiones toto orbe terrarum ductu atque auspiciis Ignatii ad clarissimam ac florentissimam Religiosam ejus familiam factæ docuerunt, et docent hodieque, ingenti rei Christianæ bono e.

112 Quod non ingrato, ut opinor, lectori diverticulo commemorare, volui, ut appareat, quibus anfractibus divinos rerum salutarium Architectos mirabilium operum suorum ac molitionum lineas ducat; quantumvis illi ipsi, quibus operis atque administris utitur, occultorum ejus ignari judiciorum, actique speciosioribus vero privatae salutis atque quietis rationibus, exire injuncta sibi munera nitantur. Qua in re divos Augustinus perbelle describit æquabilitatem, qua inter Ecclesiæ necessitates et honorum ambitum neutro impingens animus sibi constare debeat; eoque in simili aestu fluctuantibus certam monstrat cynosuram, ad Eudoxium in hæc verba scribens: « Si quam operam vestram Mater

• piatis, nec blandienti desidia despuatis; neque
• otium vestrum Ecclesiæ necessitatibus præ-
• ponatis, cui parturienti, si nulli boni mini-
• strare vellent, quomodo nasceremini, non
• inveniretis ».

113 Ex quo sane conficitur, quantum periculi inest honoribus ultro affectatis, tantumdem præsidii Ecclesiæ Dei ad edendos in veram lucem partus suos situm esse in vere sincereque modestis præsulibus; non illis, qui, ut idem loquitur Augustinus, FLUVIUM RESPUUNT, ET MARE SITUUNT, dum fœcata humilitate obscuriorum ecclesiarum ac dignitatum potabiles atque dulces latices fastidiunt, falsæ vero et aucturæ sitim marinæ impudenti aestuant cupiditate. Eluso igitur (ut cæptam seriem prosequamur) hoc hostis Servitani nominis dolo, restabat, ut pro officio confirmationem novarum Constitutionum Philippus sollicitaret: sed intercessit ei rogationi inopina mors Pontificis Maximi Clementis quartii, qui illis diebus, fessa ætate et afflicta molestis morbis valetudine, pene repente supremum diem sancte ac pie obiit x Kal. Septembris, anno a partu Deiparæ nostræ ducentesimo sexagesimo octavo supra millesimum.

ANNOTATA.

a Etiam si Pocciantius in Chronico ad annum Christi 1268, sive pag. 50 et sequente similia de R. P. Manecto vel Manetto narret, tamen a titulo beati abstinet, quem tamen meretur, ut jam sæpe monuimus.

b Hi duo fuerunt ex septem primis Ordinis Servitani conditoribus, de quibus infra rursus agetur, quando mirus utriusque obitus narrabitur.

c Præclarus ille vir cognominatur Stufensis a patricia sua familia Florentina, ut superius ex cap. vii colligi potest.

d Elephantia vel elephantiasis est species lepræ, quæ nomen nacta est ex eo, quod cutis ægroti corio elephantis persimilis videatur, ut Castellus in Lexico suo medico ad vocem elephas exponit.

e Hæc res in Vita S. Ignatii de Loyola, quam die xxxi Julii in Opere nostro illustravimus, tomo VII istius mensis pag. 735 et 761 narratur.

CAPUT X. Fuga Sancti in aviam solitudinem, ne eligeretur Pontifex Romanus, et ibidem salutifera balnea precibus ejus e saxo producta.

Interea elephantiacus a Philippo curatus, cum, ut paulo ante meminimus, in omni circumvicinia urbis Viterbii totoque Senensi agro præconem strenue egisset, ac buccinam sanctitatis Philippi deprædicando, quod in se contigerat, miraculo medicum suum Viterbium sequens famam facti, quæ adhuc recens erat, in animis procerum, qui tum in illa urbe agebant, recentiore fecit ac celebriorem, cum semet præsentem exhibuit et solito suo instituto concionabundus regionatim per civitatem, quid sibi a Philippo Servorum Generali contigisset, lætus vegetisque

hanc esse illi-
menis tentatio-
nem.

ut exemplo
S. Ignatii de
Loyola

e
et ea sententia
S. Augustini

biographus pro-
bate nititur.

P

v.
Cum sanctus
resumptus 167-
nervatus off-
cium,

IN INTERESSIA

vegetusque divulgaret. In quo etsi Philippo, cujus hinc nomen tota urbe clarabatur, ægre faciebat, tamen discussa jam depulsæ nuper tentationis nube, cogitationes suas a sensu ejus molestiæ traduxit ad Ordinis curam, quam de integro ac velut de novo resumpsit, et quidquid alii dicerent cogitentve, ille id serio agebat, ut res Ordinis publica favoribus ac privilegiis Apostolicæ Sedis amplificata stabiliretur. Qui conatus ejus ac studia haud mediocriter promovebantur propensa in ipsum et secunda Pontificis voluntate reliquorumque procerum benevolentia.

Clemens IV Pa-
pa moritur

115 Verum ita illo rerum gerendarum expeditionibus designandis adumbrandisque salutaribus ad id, quod agebat, momenti intento, summus Pontifex moritur Is insperatus casus, ut Philippi designationes retardavit, ita in universa Republica Christiana ac præsertim in senatu Cardinalium initium novis motibus varietatique voluntatum dedit: nam sub idem tempus etiam in bello, quod cum Frisis gerebat, desideratus est imperator *a*; atque ita orbo orbi Christiano, utriusque parentis elatis funeribus, in summa rerum omnium perturbatione parentandum fuit. Ac Sedi quidem Apostolicæ pro cæterarum difficultatum auctario male extinctum diris non ita pridem devoti Friderici imperatoris odium ad adventum in Italiam ex Germania Corradini *b* recruduit, multisque defectionibus ac res novas molientium tumultibus materiam administravit.

in summa tem-
porum pertur-
batione,

116 Ad hæc hæresis (ut gaudet turbatis temporibus ea pestis) variis se per Italiam locis intrudebat, quamquam non defuerint, qui se illi irruipenti strenue opponerent. Inter quos palmam tulit laudis ac martyris S. Petrus Martyr Ordinis Prædicatorum, de Religione nostra Servorum sub ejus, ut alibi diximus, primordia præclare meritus; itaque hisce motibus, suis exciti sedibus facile primi Europæ Principum Viterbium hujus interregni tempore, convenere, ut Philippus Galliæ, et Carolus Siciliæ ac Neapolis Reges. Item Henricus Britannæ princeps, cæteri Reges Principesque, qui adesse domesticis impliciti difficultatibus non poterant, frequentes oratores miserunt. Porro tot externa universalis Ecclesiæ mala, uno domestico atque intestino eoque palmari cumulabantur; incredibili videlicet, et quæ diu tenuit, varietate studiorum ac voluntatum Patrum in deligendo Pontifice: eique incommodo præter cætera vel inde plurimum diuturnitatis accedebat, quod caetate, secus ac nostra, mos erat aperto loco ac publice ea committia celebrari.

et S. Philippus
audens.

117 Illic ergo aliis alios ad Pontificium fastigium nominantibus, Cardinales Otthobonus Ordinis nostri Protector, et Octavianus de Ubaldis, et horum sequuti auctoritatem plerique cæterorum Patrum purpuratorum, Philippum proponunt; rationem consilii sui ac sententiæ in beati Patris summa prudentia, eximia doctrina, ardenti zelo, et quod caput est, in prodigiosa sanctitate, cujus recens argumentum oculis sese adhuc atque animis ingerebat, fundantes. Quæ, ut agebantur in loco aperto atque in multorum mortalium frequentia, facile eorum, quæ tractabantur, rumor per urbem manavit: qui, ut talis ad Philippum quoque pervenit, supra quam credi potest, illius animum affecit: nam, ut erat veræ ac genuinæ humilitatis teuacissimus, ita bonorum culmina de vertigine ac gravioribus lapsi-

bus semper suspecta habuit, et facile intellectu est, quis mentis ejus status, hoc audito nuntio, fuerit. Nam qui ad dignitatem Generalatus, tanto Pontificia majestate inferiorem, et initio cohorruit et eam aliquamdiu degustatam tanta nuper contentione abdicare voluit, ut ostentis divinis ac terriculamentis in officio diutius continendus fuerit; quanto terrore omnium in terris summam celsitudinem eum esse contemplatum conscribimus?

118 Obversabatur præterea sagacis viri animo misera temporum illorum ac rerum facies, gliscentium hæresum atque invalescentium violentia, morum corruptela, Principum Christianorum dissidia, et politicorum (ut vocantur) RATIO STATUS, humana omnia divinaque privata sua utilitate metiens, et per id ævi omnia obtinens: quo scibat, ut collata tum tenuitate sua, et vitæ ab ineunte ætate susceptis rationibus tanta rerum mole, subductis in utramque partem argumentis, omnia alia quam Pontificatum admittere inexorabili decreto statueret. Et quoniam vercebatur, ne post eo progressa horum procerum studia, vi, quod fit, collocaretur in Pontificio solio, ad Cardinalem Protectorem accedat, cumque vehementer orat monctque, ut cæptis absistat, et tractata pro sua prudentia et cura retractet; tum velut rogatæ operæ pretii loco, spiritu prophetico Cardinali vaticinatur, ipsummet brevi ad Pontificatum evolvendum, sed brevi atque exigua tantæ dignitatis vitæque usura, vitam finiturum; quæ omnia exacte evenerunt: mortuo enim Innocentio quinto successit est Otthobonus, sub Hadriani V nomine, anno ab allata salute mcccxxvi; nec in Pontificatu diutius, quam unicum mensem vixit.

se ab aliquibus
ad Pontificatum
designari,

119 Mirum fortasse minus æquis rerum æstimatoribus minusque historiarum peritis videatur, qua fieri potuerit ratione, ut Philippus, qui Cardinalis non esset, Pontifex potuerit designari. Quos hoc loco ad scriptores remittimus, a quibus discent Urbanum, Alexandri IV successorem, non fuisse Cardinalem. Post hunc minus absuit, quin factus fuerit Pontifex P. Joannes Vercellensis, Ordinis Prædicatorum Generalis; ejus loco, habita absentis ratione, Pontifex factus est Guido Fulcodius præter omnem spem suam. Eugenius item Triumphontium abbas Cisterciensis, Urbanus V abbas itidem Marsiliensis; Clemens V ex archiepiscopo Burdigalensi; præterea Urbanus VI et Cælestinus V ex anachoreta, omnia alia cogitans, transmissio gradu Cardinalitio, sine purpureis galcris Pontificiam tiaram induere jussi, Pontificatum adierunt, velut eo digni Patrum designatione, ut Philippus noster, pene initiati sunt. Et quod ad rem quidem attinet, si quis conjecturis et imaginum ac statuarum monumentis locus est, ubi de veritate constat historica; tergemina coronam Pontificiam, quam vulgo REGNUM MUNDI appellant, ad exprimendum, quod a capite repulsa fuerit, ad pedes Philippi pinxit, sculpsitque illa antiquitas, et mediæ ad nostram usque ætates: ut argumento sunt perantiquæ hujusce rei memoriæ; adeo fugientibus etiam, ut corporibus umbra, quoquo modo honos inhæret.

quoniam non
esset Cardina-
lis.

120 Verum ut eo, unde huc digressa est, revertatur oratio: ubi advertit Philippus, non modo frustra fuisse, quæ Cardinali Protectori a sententia dimovendo attulerat, sed etiam illum inter et reliquos Cardinales, susceptum ejus inaugurandi negotium gnaviter ac studiose pertractari; consilium

fugit ad uenas
montis Tundrici
sedens,

A consilium sinit dignum Philippi humilitate : quippe nocte intempesta, nemine ex illis Proceribus qui obstare possent salutato, etiam Viterbio, nullo nisi Lotharingo collega, et socio uno fratre Victore conscio, fugam inicit; commendata Lotharingo Religione, datisque mandatis, ut nulli indicium, ubi ipse loci sit, ederet, utque novas leges in mores atque usum induceret, ac diem comitiis octavum Kalendas Julias Florentiæ habendis ediceret; quibus se affuturum pollicetur, ubi præsens in illum studiorum nota procella deferbisset. Constitutis ita, quoad fieri poterat, a properante rebus; ad montis Tunnati sylvas, in eo, ut censebatur, periculo pro asylo futuras, citata celeritate sese in viam conjicit. Ita exclusi conatibus suis fautores Philippi, alios atque alios haud pari deinceps concordia respicere creperunt. Quid mihi factum repntanti, ut quidem non inficior, ingenti gloriæ esse cæteris Mendicantium familiis, Nicolaos, Benedictos, Alexandros, Innocentios, Pios, ac Sixtos summos ex gremiis suis Ecclesiæ Pontifices dedisse; ita accessus ad illorum gloriam magnus esse videtur, Ordinem Servorum, humilitatis Dominiæ suæ æmulum Patrem habuisse atque habere etiamnum inter cælestes, qui mentis altitudine supremæ in terris dignitatis fastigium infra virtutem animi relictum superarit.

B 121 Philippus interea optatas ad latebras suas delatus, recognita inter illa lustra specie antiqui spelæi sui in Monte Senario, renovata, ut Davidica aquila, juventa, eandem vel paulo ardentio rem contemplationis rerum divinarum contentionem exorsus, præter cæteras corporis afflictiones eam vitæ rationem inicit, invitanti bus ad similes lautitias, quæ tunc erant, quadragenarii jejunii feriis, ut herbis tantum agrestibus, et exiguo pane, quem accolæ rusticani subinde afferbant ac gelidæ haustu vitam parcissime toleraret. Sed videlicet inter illa inculta sylvarum, et aspera inhospitalium scopulorum beabatur, quoad fieri poterat, in mortali corpore animus, æternæ felicitatis delibatione et Filii Dei intuitu, qui in excessibus mentis una cum sanctissima Matre Anachoretæ suo sæpe intervendo, liberaliter sui copiam faciebat modis talibus, quibus expriendis, quidquid in humanis ingeniis picturatæ eloquentiæ est, necessario succumbat.

C 122 Visitur adhuc hisce temporibus in ea solitudine ad primam Tunnati montis acclivitatem planitiuacula, in qua sita est sacra B Philippi ædes, nec procul inde in solitario recessu inter porphyretica saxeta cellæ duæ, a quibusdam Ordinis nostri Patribus vitæ solitariæ studiosis restauratæ, conservandæ Philippi memoriæ causa, qui primus ea loca incoluisset. Ex his unus fuit beatus Pater Benincasa Florentinus, qui anno mox illius latibuli secreto se includens, cum annos omnino quinque et viginti in eo sanctissime traduxisset, ex longa vigilia ad æterna festa vocatus est, collecta non exigua sanctitatis opinione. De eo præter illa, quæ consciis viri sanctimoniam latebris illis contegnantur, memoriæ est proditum, quod signo S. Crucis energumenum stygio inquilino liberarit, et sub mortem ejus templorum campanæ sponte sua concrepauerint; eoque factum est, ut orto inter convicinos populos de funere ejus deducendo habendoque cadavere litigio, in id arbitrii utrinque convenerint, ut junctis ad plastrum, quo sacrum pignus vehe-

retur, duobus nullo domitis jugo juvenis, ei demum populo sarcina cederet, cujus ad fines, nemine agente, boves duxissent: qui sibi permissi recta ad Montichiellum duxerunt, illique sacræ reliquiæ honorifico illatæ conditorio locum sepulturæ ac venerationis invenerunt d.

123 Tribus ergo mensibus in hac solitudine exactis, appetente comitiarum tempore, cum discedere pararet Philippus, insolita illum divinitus immissa incessit cupido aliquid pro hospitii cæterorumque beneficiorum gratia, loci incolis accolisque in vicem reponendi. Et id vero non solum munifice, sed mirabiliter etiam, quo sanctitas ejus clarius proderetur, per eum Deus præstitit, ut ex memorabili eventu miraculi sequentem in modum patuit.

124 Prius igitur, quam relicto Tunnato, Philippus comitiis præfuturus, iter Florentiam ingrederetur, divino, quo agebatur spiritus impulsu, eum conscendit collem, qui nunc bujusce, de quo agnus, fontis caput, et salubrium istarum undarum scaturigo est. Ibi, posteaquam præfervidas in preces aliquandiu iucubuit, quas ex responso vitæ, quod intus atque in animo sentiebat, exauditas esse cognoverat, velut alter E Moses, versus cum ingenti fiducia ad proximum saxum; percussumque, quem forte manu gerebat scipione, Dei imperio, iucularum, advenarumque bono, vomere aquas jubet. Dictum, factum. Petra velut in nodas eliquata, non modo largifluos, sed præditos etiam vi medica latices copiose profudit; qui deinceps thermas Tunnati montis, et sanctitatem ac fidem Philippi, ad æternam posteritatis memoriam nobilitarunt.

125 Equidem si pro connexionem et cogitationem hieroglyphicam, quam cum divina gratia aquarum natura atque affectus habet, digerere nos hoc loco fatigandi lectoris vervecundia pateretur, non injucunda, ut opinor, catastrophe hic adderetur in medium admirabilium rerum varietas, quam aquæ ministerio divina sapientia designavit. Verum, ut ab instituto non abeamus longius et cætera taceamus, hujus certe elementum opera eadem Dei sapientia videtur peculiari quadam ratione ad clarandum Philippi nomen et solitudinis amorem uti voluisse. Ita primum secessum ejus in montem Senarium, ita hunc secundum, in Tunnatum, elicitis utrobique F rennibus fontibus, omnium sæculorum memoriæ commendavit, ac velut per apta quædam symbola victam iis in locis vitæ puritatem perennitate donavit. Cæterum quod ad ipsas attinet aquas, sciendum est eas in origine sua dulces atque potabiles esse; at ubi templum juxta situm (occulis hiulcæ terræ meatibus resorptæ) subierunt et per passus fere centum sulphuris, nitri, calchontidis, atque aluminis mineralibus miscuere sese, ut eorum tincta contagione desinunt potari posse, ita tanto lavantium usui salubriores fiunt. Denique per flexuosos ac subterraneos tractus meandros, indidem, unde jussu Philippi scaturivere, profunduntur copiosa aquarum scatebra, que subiecto excipitur cratere demum fere cubitorum symmetria, que tamen capacitas temporum injuria arctior est facta fascibus, quas feculentæ velunt aquæ, in caudidum ac porosum pumicem concretescentibus. Inde redundante concha, effusus per declivia collis latex, incertis ac variatis subinde alveolis, in plures spargitur rivos, quos tamen unum ad caput collectos balneatores per artificiosum tubum derivant

inque tribus mensibus latet in absulto loco,

cujus memoria laetetur honoratur.

13. 1000. 8815

d. Inde autem de scaturus.

VI. præter hunc sacro salubres elicit thermas.

quarum effusa et alio de scaturus

VI IMPRÆSIS

derivant ad fontem situm in viculo quodam, ubi ægri lavant. Cæterum religione et harum salubritate aquarum ductus Serenissimus Cosmus I, Magnus Hetruriae Dux, novis operibus, veteribus quoque restauratis, grandi eas impensa mellorem in modum munivit.

et ex ceteris
Chronico

126 Atque ut omittamus opinionem quorundam, qui has aquas confundunt eum iis, quæ ex vetustæ urbis Rosellarum ruderibus eruperunt (qui tamen locus totis viginti miliaribus distat Tunnatio) tametsi cætera luce historiæ destitueremur, quæ fidem rei, quam agimus, abunde facit, par esset acceptæ per manus aliquot sæculorum memoriæ incolarum credi, qui præter hanc avorum atavorumque auctoritatem per vetus etiam manu scriptum Chronicon monstrant, quod agresti sinceritate germanam harum originem aquarum luculenter in hæc verba prodit. « Balnea S. Philippi id cognomen
 • sortita sunt a B. Philippo Ordinis Servorum
 • Florentiæ ex Patritia Benithorum familia oriundo, qui, cum esset ejus Ordinis Generalis
 • et vir cum sanctitate tum doctrina illustris,
 • et anno Christi mcccclxix mortuo Clemente IV
 B Pontificæ Narbonensi, parum inter Cardinales
 • de sufficiendo successore conveniret, a multis
 • ex illis Pontifex est renuntiatus; sed ille pro
 • magna sua humilitate tam magnam vitaturus
 • dignitatem, cum aliquot sociis occultus in
 • Tunnatum Senarum fuga pervenit. Ubi cum
 • aliquamdiu sancte ac solitarie vixisset, de-
 • mum cum discessum ad suos fratres pararet,
 • orationibus a Domino obtinuit, ut ex loco
 • quodam quarta miliaris parte ab eremitorio
 • ejus dissito, ægris salubres aquæ scaturirent,
 • quo obtento et ingenti, quod in summo colle
 • erat, saxo ter scipione percusso,
 • subito ea vis aquarum exilivit, quæ has thermas
 • constituit. Ex quibus apparet, hisce
 • thermis divinitus, ut aliis ab natura, originem
 • contigisse ». Hactenus Chronicon.

aliquæ autem
vires confu-
mantur.

127 Porro, quod ad ipsas medicas aquarum vires atque efficaciam attinet; præter ipsorum balnearum testimonia, saluberrimas eas esse, multi graves scriptores monumentis suis testatum reliquerunt: et cum primis Andreas Baccius, et Elpidianus in opere, quod de thermis et balneis Sixto quinto summo Pontifici inscripsit, in quo ita censet, has thermas insita quadam tum divinæ gratiæ, tum naturæ miraculo, incedendi præstantia et compendio facile reliquas omnes Italiæ thermas antecellere. Certe ex eorum prodigiosa productione et bonitate iugens ad Philippi gloriam accessio est facta: et valent hodieque, ad summam venerationem ejus apud convicinos loco populos; de qua veneratione totis jam tribus sæculis nihil remiserunt. Sed Philippus interim, flagrans recentis facti applausu, famæ cessurus, vitata publica via et Senarum civitate ipsi alioqui addictissima, tum aliis locis, ubi nosceretur, per occulta callium Florentiam profectus est, editis in uno miraculo pluribus: certe enim si quis rei totius gestæ seriem ex vero et justo ac non vulgi opinione æstimet, clariora prodigia sunt, respicere summam dignitatem, evitare populorum effusa studia ac prope divinos honores, quam ex scopulo undas evocare. Ita nobiscum censuit optimus harum rerum æstimator divus Chrysostomus, cum libere pronuntiavit, temporalium bonorum contemptum aliis miraculis esse mirabiliorem.

ANNOTATA.

D

a Hic videtur indicari Guilielmus rex Romanorum, qui in expeditione bellica adversus Frisios interfectus est, ut Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1256 num. 1 tradit. Sed non videmus, quomodo biographus eadem hujus imperatoris vel regis eum morte Pontificis conjungat, et utriusque obitum sub idem tempus contigisse-affirmet.

b Corradus vel Conradinus ille Italiam invasit; sed a Carolo rege captus, sententia capitis damnatur, ut in Annalibus ecclesiasticis Raynaldi ad annum Christi 1267 num. 1 et sequentibus fuse legi potest.

c Hæc fuga summæ dignitatis Pontificis in hodierna Martyrologii Romani annuntiatione etiam refertur, ut supra in Annotatis observavimus, et illustrissimus Fontaninus in Codice canonizationum post exhibitam Bullam canonizationis pag. 547 circa eandem supremæ dignitatis detractionem notat sequentia: Modus, quo Vir Dei sermonem de Pontificatu ineundo sibi factum ab Ottobono Cardinali de Flusco modestissime declinavit, in constitutione explicatur ex veteribus commentariis sive processibus, fide integra de Philippi sanctitate congestis, ac Romæ in examen adductis; quos nondum typis vulgatos nos ipsi versavimus.

d Pocciantius in Chronico ad annum Christi 1426 de hoc P. Benincasa Florentino honorificam mentionem facit, quæ quodammodo innuit, illum publicæ coli ac titulum beati promereri; sed hæc de re judicium Sedis Apostolicæ cæspectabimus, cum præsertim ipse Philippus Ferrarius, qui in Ordine Servitarum floruit, in Catalogo Sanctorum Italia nullum de venerabili isto viro verbum faciat, propter quod silentium suspicamus, illum P. Benincasam nunquam publico vel legitimo cultu honoratum fuisse, quamvis cum magna pietatis fama obierit.

CAPUT XI. Gesta Sancti in itinere, quod ex Italia in Galliam et Germaniam instituit, et in reditu mira Dei erga ipsum providentia.

Postquam hisce itineribus, nobilitate in perpetuum Tunnatio, Florentiam perventum est, convocato Patrum cœtu, Philippus concionem habuit super illud Psalm. lxxxvi: Fundamenta ejus in montibus sanctis. In ea, ubi regnum cælorum ac civitas Dei, in militante lateat Ecclesia, et quo ductu ac disciplina ascetica: militiæ pugnatores, ac præsertim jurati in obsequium Deiparæ Servi, obire munera sua et ad cælum nitenti debeant, cum feliciter et vehemente, quo æstuabat, a recente solitudine spiritu (subiecta suavissima apostrophe de beatissima Virgine deque præsentate ejus in suos cura, ac tutela) exposuisset; ordinata pro tempore cætera Republica, comitia solvit. Hic Conventus Patrum prius fuit, in quo rogatæ nuper in Pistoriensi Congregatione leges perlatae sunt, ac vim usumque

VII.
Celebratus Flo-
rentiæ cœtus.

A usumque confirmatarum habere jussæ, quoad opportunum tempore autoritas illis Pontificia accederet; tum quatuor Diffinitores singulis præfeti provinciis, atque ipsa provincialia Capitula instituto hodierno celebrari cœpta.

sanctus in Galliam discedens.

129 Convocatis dehinc privatim Patribus, Philippus necessitatem proponit perfectionis suæ extra Italiam ad visitanda, quæ illic essent cœmibia, ex præscripto decreti Capituli generalis ad Burgum S. sepulchri *a*, anni Christi MCLXXII celebrati; præterea se eodem vocari ab injuncto concionatoris Apostolici munere. Tum datis moctis ac mandatis, quæ res tempusque exigebat, in socios itineris ex omnibus deligit beatos Patres Rocoverum Ugucionem et Gherardinum Sustenium *b*, quos solos ex numero septem primorum Patrum superstites, qui per ætatem tolerare labores possent, vicarios Generales cæteris nationibus destinaverat; deinde his succenturial duos alios, Germanum, Gallumque, qui vel non ita pridem erant sacris nostris initiati vel missi a snis, ut illi generali concilio interessent, et quoad ejus fieri posset, evocatum Generalem linguarum viarumque peritia deducerent. Hi fuerunt P. Gualterus Theutonicus et P. Joannes Franciscus. His sociis addito F. Victore, indivulso beati Patris comite, cum P. Lotharingum Vicarium suum interim in Italia nominasset, et magno charitatis sensu cunctis valedixisset; seque, illisque, et causa itineris, D. Virgini Annuntiatae commendatis, una Bononiam iter auspicantur, quo ubi, superatis non sine defatigatione Pyrenæis montibus *c*, pervenerunt; visitato, quod illic ab anno Christi MCLXXIII fundatum erat, fratrum domicilio, Mutinam versus cœptum iter proseguuntur.

in via reperit blasphemos athenos.

130 Erat anni tempus, quo sub ortum canentæ solis ardoribus omnia torrentibus periculosa per Italiam ac laboriosa esse solet itineris conficiendi ratio: ea tamen morari Philippi ac sociorum cursum non potuit, quin flagrantem etiam meridie pulverulentam viam carperent, quoad misertus sociorum Philippus, eos ambulatis aliquamultis miliaribus, aliqua parte quietis, æstæ ac lassitudine debilitatos, recreare voluit et opportune oblata est in palente æquore patulis diffusa ramis ulmus, quæ grata umbra et frigidulæ auræ susurro, velut invitabat ad acquiescendum viatores; huc cum Patres subeunt, inveniunt collectum ibi ex fœce et colluvie hominum manipulum alectorum scortorumque et viatoribus imminentium prædonum; qui eum locum omnium seclerum et impietatum stativis ceperant. Hi pro similium videlicet hominum licentia, novos hospites virulentis probris ac sannis excipiunt, quæ Patres tamen pro exaggeratæ mentis constantiam facile transmittabant, refutabantque modesto silentio.

quos graviter increpat.

131 At ubi nefarii homines in Fescenninas distrophas, et diras divinæ Majestatis execrationes, et maledicta in Deiparam ac Divos omnes, per aleam perque ludibria sceleratas linguas laxarunt, id vero Philippus non ferendum ratus, pro ardenti divinæ gloriæ zelo, Apostoli verbis, si quis LOQUITUR QUASI SERMONES DEI, impiam turbam increpat, docetque, linguam homini vocalem præ cæteris animantibus divinitus ideo datam, ut tam præclari muneris largitorem collaudet, ac pro beneficiis innumcris gratias agat, eoque impie ac nefarie, contrarios in usus, hoc est in conditoris contumeliam excui; quod si spe impunitatis ita licenter

furerent; solere Deum eo graviore maon, quo graviore pede, descendere ad sumeodas de tam horrendis sceleribus pœnas: quas incunantem se ipsis aut Dei irati nomine sine mora cœlitus ingruentes, nisi confestim respiscant, et mutata voluntate, de expiandis omni ratione tam atreueibus delictis placandoque Numine serio cogitent.

EX IMPRESSIO

132 Ad tam severam denuntiationem aliqui ex illo perditorum globo consternati pollicentur, se in Philippi potestate futuros: contra cæteri in rabiem efferati, cum, sociosque circumstant et facessere inde quam primum jubent; ni faciant, male multatos abituros; ac subinde congeminitatis in Deum et facialem ejus Philippum ultimis prubris, parum ab illata violentia aberant. Tum Philippus actum de miseris videns, eorumque illacrymans exitio, et qua erat humilitate, deprecatus, si quid molestus monendo fuisset, ad socios et eos, qui in spem bonæ frugis se illi adjunxerant, Agite, inquit, fratres, proriapiamus istinc nos quantocius: ego enim illam cœli faciem (forte ad cœlum digitum intenderat) quæ tranquilla vobis ac serena videtur, minacem iratamque video, et ultreica fulmina in istos infelices expedire; et eum dirto, destitutis sub arbore illis orco jam devotis victimis, socios præ se actos in viam conceitat.

et pervenit ultionem divinam prædicit.

133 Vix digressi erant, eum ecce sereno cœlo repentine audiri flatus horrisoni, et nigrescere circa infelicem arborem et condensari nubes, solis aspectus adimi, et tenebris conduplicatis inhorreere omnia, dein omnis mali vis in unam collecta procellam, illi ulmo affluens, cum fulguribus fulgetrisque horribilem in modum prolusisset, ad extremum excusso decumano fulmine, ulmum ipsam et consceleratos illos tam potenter icit, ut arbor stirpitibus hominesque in cineres redacti momento deflagraverint. At Philippus et sui, qui omnia ex propinquo penitis usurpabant, tam formidabilis spectaculi atrocitate exangues, supplices cœlo manns tendebant, Dei erga se benignitatem et noxia illa in capita justitiam collaudantes; ac, si quæ forte spes in tam afflicta causa, pro addictorum prolignata salute depreceant.

quæ statim subsœcula est.

134 Cæterum, qui Philippo auctore eam cladem et juxta æternam perniciem evaserunt, dignam tam memorabili divinæ ultionis exemplo vitæ ac rerum suarum rationem ineuntes, reliquum ætatis in deplorandis iis, quæ ad eam diem male riserant, exegerunt, et sparsi per Æmiliam atque Insubriam, Dei clementiam, servi ejus Philippi sanctitatem ac propheticum spiritum divulgant. Idem præstitit suo modo ætatis suæ Apelles, Andreas Sartorius, qui pro sua in divum Philippum religiosa pietate ita graphice hoc factum coloribus expressit porticu divinæ Annuntiatae Florentiæ, ut vel picta facti repræsentatio horrorem incutiat contemplantibus.

ut aliqui ex sociis conorsu probris d' eum

135 Erat ea tempestate rerum status in Italia et in regno Gallicano longe dissimillimus: nam Friderici imperatoris heredes Italiam fedum in modum, sub acerbo jugo afflictam, lacrabant. Econtra Gallia, succedente sancto parenti pio Filio Philippo, prospere lieteque florebat; tanti refert ad regnorum felicitatem, pii sint an impii Principes. Is Philippus, paterno instituto universim Religiosos omnes, ac præcipue aliunde vel extorres, vel propagandæ pietatis causa venientes, singulari benignitate et benevolentia complectebatur, et jam aute in eo regno

VIII. Et tam Sanctus in Galliam pervenisset.

EX IMPRIBUS.

regno beati Patris Manecti opera variis in locis Ordinis nostri homines domicilia fixerant, et quibus incrementis per eas terras profecerant, iisdem longe lateque fama nominis et sanctitatis beatus Pater increvit; adeo ut incredibili studio primarum civitatum, et exciperetur publice singularibus beneficiis atque honoribus, et privatim homines summa contentione, frui alloquio et ardentibus spiritu apostolico conciones ejus audire affectarent.

nuntius mori
S. Ludovici re-
gis;

e

f

136 Verum hæc tam læta initia et gratulantium inter se Gallorum ac Philippi gaudia tristi nuntio nonnihil funestata sunt; quippe per eos dies affertur ex Africa, Ludovicum Francorum Regem e, expugnata per summam fortitudinem Carthagine f, victisque perduellibus et reliquiis eorum Tunetum compulsis, in ejus urbis obsidione decessisse: scilicet, ut cujus viri meritis ac fortitudini pares honores omnibus apparatus suis reponere Gallia non potuisset, integro gloria præmio in cælo triumpharet. Ea jactura vel potius fortunæ commutatio, quia turbatura videbatur reipublicæ Christianæ faciem, atque Ordinis bono meditata atque allata domo B Philippi cunsilia, quæ cum reduce rege conferre aliquando statuerat, graviter eum affectit, cumulante maxime id incommodum funere Cardinalis Rudolphi, qui apud eundem Regem Legatus Apostolicus Philippi cæptis mire favebat.

sed successore
reoni favente,

137 Inter has ancipites curas fluctuanti Philippo Deus affuit, injecta Philippo regi, paterni regui ac pietatis heredi, eadem mente, quæ in Patre fuerat; a quo cum beatus Pater perbenigne invitatus appellatusque esset; is tum Philippum ipsum magno in honore amoreque habuit, tum Congregationem ipsam in Gallia nostrorum hominum in regiam tutelam curamque suscepit tanta favoris significatione, ut spes maxima affulgeret, stabilitis quæ acquisita erant cœnobiis, adjiciendi per florentissimum illud regnum multo plura. Visitatis igitur Parisiensi, Tolosano, Mopolierio, Viennensi, Aveniunensi, Marsiliensi, et qui in Delphinatu aliisque in urbibus erant, Conventibus, animum adjecit ad novos exadificandos: id quod facile ac magno numero præstitit, quod, ut clari authores affirmant, ab omnibus pro Apostolo habitus, magno undique certamine a viris principibus aliisque de prima Gallicana nobilitate adiretur, qui illius manibus Religioso Deiparæ habitu amiciri iustiarique orabant.

Ordo ejus in
Gallia

138 Opportunus hic aut potius proprius locus esset, singillatim tam admirabiles progressus (habita ratione temporum locorumque, ac varietatis eorum) vel in syllabum redactos describendi; sed cum sub annum Christi MCCCLXXXIX facta ab Ordine reliquo per occasionem evati inter verum Pontificem Bonifacium Nonum, et Pseudopapam Clementem schismatis, Patrum Gallorum (excepta una Galliæ Narbonensis provincia, quæ adhuc reliquo Ordinis corpori adheret) divisione, pleraque monumenta vel intereiderint vel interversa sint, ita ut extincta per dissidium necessitudine fraterna, vix quidquam certæ lucis huic ex illis partibus historiae affulgere poterit, inviti desumus officio.

abique regio-
nibus mirifice
propagatur,

g

h

139 Ordinatis in hunc modum rebus Callicanis, præfectoque ei provincie vicario generali beato Patre Gherardino Sustennio, Philippus instituto per Sequanos g, qui trans Rhenum sunt, Heliosque h itinere, in Germaniam ibat; sed cum fama antevolante ei genti illius sanctitas,

ac promovendæ pietatis ardor innotuisset, iu- D tantibus populorum ardentissimis studiis, ita incubuit in divini verbi prædicationem, et Conventuum, qui illic erant, emendationis Religionis cultum; ut non secus ac Galli, Sequani certatim nomina ad nostram militiam profiterentur. Affirmatissime gentis ejus Annales habent, ea tempestate in Italia, Gallia, Germania, Generale Philippo, Patrum Servorum millia decem censa esse præter Tertiarios Fratres ac Sorores, quos vocamus Mantellatas.

140 Magnum momentum tanto incremento attulit Alexandri IV summi Pontificis datum in favorem nostræ Religionis rescriptum, quo omnibus, qui de factione Friderici secundi Imperatoris, Innocentii IV Pontificis sententia anathematis vinculo tenebantur, redeundi cum Ecclesia in gratiam, potestatem faciebat, si ad specimen veræ de ante actæ vitæ licentia pœnitentis, institutum Servorum suscepissent. Quo factum est, ut barones, marchiones, duces, et principes, aliique dynastæ, frequenti numero, remisso opulentia, ac gloria militari nuntio, ex magnis dominis Servi facti in Religionis leges jurarent, aut qui tolerando severiori E primi Ordinis instituto non erant, tertio Ordini manciparent sese.

cui incremento
Bulla Papæ oc-
casione dedit.

141 Author est in Annalibus suis Gianius noster, hoc primo in Germaniam Philippi adventu Rudolphum Habsburgi Comitem, Austriacæ magnitudinis ac majestatis authorem satoremque, non quidem affinitate ulla criminum Friderici, sed spontanea pietate et amore gloriosi obsequii, nominisque Servorum Deiparæ, tertii Ordinis habitum ab ipso Philippo una cum conjugate suscepisse, contractamque per eam occasionem mutuan familiaritatem, causam fuisse, cur evectus postea ad imperium Rudolphus, misso ad Nicolaum III Pontificem legato, oraret sibi Philippum mitti, ut eo divinæ legis voluntatisque interprete uteretur. Alii id factum in secundum ejus ad Rudolphum jam Cæsarem adventum differunt. Utrumque se ea res habet, id certum compertumque habetur, opera atque industria Philippi Ordinem Servorum non tantum longe lateque per Germaniam superiorem ac præcipue in Saxonia, Westphalia, et in Germaniam inferiorem ad Frisonum usque Orientalium emporium Emdam (quod est ad Amisii fluminis, se in oceanum exonerantis ostium) magno hominum ac cœnobiolorum numero, sed etiam per Pannoniam et Poloniam prolatum fuisse.

Dum Sanctus ex
Germania

142 Quod eum incredibili celeritate fulminis in morem parentis ab Oriente usque in Occidentem præstitisset, inito in hunc ipsum finem adeundæ Hispaniæ consilio, partis ea bienni expeditione rebus beatum Patrem Ugnccionem Progeneralem præfecit: itinere in Gallias instituto ut in transitu novas a se deductas colonias stabiliret, Lutetiam Parisiorum venit; ubi cum Philippo rege denuo in colloquium veniens, qualicumque instituti Servorum iis in oris primordia, et relictum vicarium suum Ugnccionem, memoratis viri meritis ac sanctimonia, ei commendat. Quæ aliaque ad universam rem Christianam spectantia negotia, dum inter utrumque Philippum agitantur, fama Parisios affluit, creatum ex archidiacono Leodiensi, Pontificem Gregorium X, qui per id tempus Republicæ Christianæ causa, Ptolomæide Syriæ cum Eduardo Angliæ Principe aberat. Quo tam optato post diuturnum Ecclesiæ interregnum nun- F

per Giliam in
Italiam rediit

tio

A tio exhilaratus beatus Pater, vocantibus in Italiam urgentioribus causis, profectionem Hispanicam in præsentia dilatam cum Italica permutavit.

IX.
cum quodam
Joanne Franco-
furtensi.

143 Digestis hoc ordine ac stabilitis Germaniæ Galliaque rebus, Philippus et literis suorum, et rei in Italia publicæ necessitatibus sollicitatus, viam molitur eum sociis, vel filiis potius, quot spiritus fecunditate ac fecundia apud exteros generat. Horum in numero sanctitatis spectabilis fuit Joannes Francofordiensis, e prima apud Usipetes i nobilitate juvenis, sed pietate in Deiparam et reliquis animi ornamentis nobilior; qui eum forte iis diebus, quibus Philippus Francofurtum ad Mœnum k adierat, de certo vitæ statu capessendo deliberaret, nocte quadam ipsa Beatissima Virgo se illi multa conspicuam gloria, videndam obtulit, et quoad consultum salutem suam et obtemperatum divinæ voluntati euperet, advenam ex Italia Patrem eum adire jussit, qui pulla in veste popularibus ejus per eos dies concionaretur: illius sermonibus, et consiliis morem gerendo, certam salutem eum et portum fluctuanti inter ancipitia consilia menti reperiturum.

B
qui ad Ordinem
miro modo vo-
catus fuerat

144 Paruit Joannes cælestibus monitis, et convento sequenti die Philippo (qui et ipse ab eadem Beatissima Virgine, quid juvene fieri vellet, præmonitus erat ac certior factus) ordine exponit veniendi causam, et auctorem Dei Matrem. Philippus perbenigne acceptum juvenem, expositis, quæ talibus consiliis vel moras vel impedimenta facessere solent, ut habebat a communi Domina in mandatis, cooptatum in numerum Servorum cælestis Regiæ, habitu induit Religionis, in qua ille ad anuum usque MCECLV vitam singulari pietate, ac præcipue a severitate in se ipsum, admirabilem produxit. Ac demum postquam variis in locis, ac præsertim Luceæ (quo pallium Philippi magno in ea civitate ægrorum bono ex Germania attulerat) cœnobiis præfuisset, reversus in patriam, Francofurti extremum diem clausit, miraculis et in vita et post mortem clarus, et apud cives suos magno semper in honore ac veneratione habitus; quamdiu illis bona mens et sincera Religio constitit, ut fusius habent Annales nostri.

C
in sylvis per
trivium errat.

145 Hoc ergo Joanne et Fratre Victore Italo, et altero Joanne Gallo, ac Fratre Gualtero Germano sociis, Philippus, inito Italiam versus itinere, cum Alpes essent ingressi Allobrogum, via militari deerrarunt, ac toto triduo per opacas et solis feris pervias sylvas viam vestigantes, redeundi, ut sit, in viam studio, ex aliis erroribus in alios impliciti, nullam rationem inveniebant, explicandi sese ex impeditis illis saltuum anfractibus; et augebat rei difficultatem inedia ac lassitudo, quibus triduanis conflictati, dum neque potionis aliquid levandæ siti, neque cibi sedandæ fami reperissent, linqui jam animis viribusque destitui incipiebant; eum Philippus ad eousuetum precationis subsidium conversus, idem sociis facere jussit.

D
et ab angelis
pastus ac in
viam reductus.

146 Postquam ardentem charitate suorum, et magna in Dei suavissimam providentiam fretam spe, orationem cum lachrynis ad Deum fudisset, repente voces aliquæ humanis similes afflant, quibus festiva gratulatione compellati Patres, ad amissam viam et refectionem virum post tot labores invitabantur. Ad quas ipsi ab exorsa oratione vertentes sese, quamprimum elutari potuerunt ex senticosis illis plagis, in duos

incidunt, qui habitu quidem ac reliquo cultu corporis pastores videbantur; cæterum, ut postea apparuit, angeli erant. Ab iis in proximum tugurii hospitium, multo cum honore verborum, et comitate plus quam pastoritia deducti, instructam ibi miri candoris saporisque panibus et gelidæ aquali mensam reperiunt: cui, posito timore, accumbere jussi, pure suaviterque epulati sunt; actisque Deo infinitis gratiis, ducibus hospitibus suis, reducantur in rectam viam. Et duces quidem officio perfuncti, depositis personis, repente ex oculis Patrum evanescentes videri desierunt.

ET IMPRESSIS.

147 At Philippus cum suis in Italiam descendit; ubi virtute atque industria vicarii sui, aliorumque Patrum labore, magnam multorum cœnobiiorum ad Religionem factam accessionem esse per illud absentia suæ biennium, ingenti solatio suo reperit. Ita per Pedemontanos profectus, atque de via in transitu nova illa, eo absente, cœnobia eum voluptate invisens, superatis Apennini l jugis, pervenit ad montem Senarium, ubi, ut passim alibi, incredibili Fratrum gaudio exceptus, quam propitio Deo ac Deipara, tota peregrinatione usus esset, exultantibus inter mutuas gratulationes denarrabat.

ad montem Senarium rever-
titur.

ANNOTATA.

a Burgum S. Sepulcri est urbs parva Italia in Umbria prope Tiberim fluvium in ipso limite Tusciæ et nunc episcopalis sub archiepiscopo Florentino.

b Quamvis hæc nomina et cognomina nonnihil mutata sint, tamen assignantur iidem duo beati viri, de quibus supra actum est, et e quorum mirabili obitu rursus infra agetur.

c Montes illi, qui Galliam ab Hispania dividunt, vulgo Pyrenæi vocantur. Forsan biographus propter arduum ascensum aut aliam similitudinem hisce montibus Italicis idem nomen indidit.

d Id est obscenas dictiones: nam Fescennini versus, qui canebantur antiquitus in nuptiis, erant omni obscenitate pleni, et sic dicti sunt ex Fescennia Hebruriæ urbe, ex qua primum prodierunt, ut Festus apud Calpinum testatur.

e Hic est S. Ludovicus Gallia rex, cujus Acta cum Martyrologio Romano ad diem xxv hujus mensis illustrantur.

f Famosa illa et olim Romæ æmula Carthago, nunc ab incolis Bersack dicta, jacet in ruderibus, ex quibus Tunetum crevit, a quo tribus leucis distat.

g Sequani olim sedes habuerunt in Burgundia superiore, quæ nunc Comitatus Burgundiæ dicitur, habetque Helvetiam conterminam ad ortum.

h Hedni vel Ædii populi Gallia Celtica inter Ligerim et Ararim fluvios olim siti, qui a Sequanis ad ortum Arari fluvio dividebantur.

i Usipetes, qui etiam Vispi et postea Usipi dicti sunt, vixere circa Rhenum fluvium in agris Sicambrorum, et a Chattis expulsi dicuntur alio migrasse.

k Francofurtum ad Mœnum dicitur, ut hæc urbs distinguatur ab altera, quæ Francofurtum ad Oderam cognominatur a diversis fluviis, qui has urbes alluunt.

l Maximus et notissimus Italia mons, qui pro variis locis varia nomina habet, ut geographi passim tradunt.

R. IMPRESBIS.

CAPUT XII. Cura Sancti in fundandis vel restaurandis Ordinis sui cœnobiis, et labores ejus in concilio Lugdunensi, ad quod evocatus fuerat.

x.
Florentur nar-
rans Ordinis in-
crementum.

Tractatis in Senario, ut in publico Ordinis universi domicilio et origine, ex qua Philippus primitias spiritus hauserat, cum magna animi voluptate aliquot diebus, Florentiam descendit: ubi adita D. Virginis Annuntiatae imagine, gratias primum, ut æquum erat, agit Deo et sanctissimæ Matri ejus ac Dominæ suæ: quorum benignitate et cura, res toto illo peregrinationis biennio gestæ, bene ac feliciter vertissent: deinde admissis ad complexum beato Patre Alexio et cæteris ejus loci Religiosis suis, maximis utrimque charitatis et gratulationis significationibus certatum est. Nobilitabat eum congressum tum Philippi autoritas, tum præcipue veneranda beati Patris Alexii caritas et senile gaudium, quo seriem audiebat tot letorum Religionis progressuum.

magna lætitia
affert P. Alexium.

149 Erat is tum solus in Italia superstes ex septemviris instituti nostri ducibus; nam quatuor jam in cælum migraverant, et reliqui duo extra Italiam res gerebant. Is ergo narrantis Philippi ab ore pendens, ac tanta intra atque extra Italiam nominis Servitani incrementa, et tot animarum læta in commune ejusdem ærarium redacta intelligens, septuagenario major, olorum illud coetanei sui canebat: « Nunc dimittis servum tuum Domine, secundum verbum tuum in pace etc. » quamquam hoc illius votum multos in annos Deus distulerit, sive ut multo ampliora ad solatii sui cumulum videret, sive, ut quam diutissime laborantibus in obsequio Dominæ suæ Servis primævæ lucis ac fervoris illa lætuceret; essetque, unde exacte scriptores, qui sero res nostras scribere exorsi sunt, discederent velut ex oculato teste, et quorum ipse pars magna fuisset, admirabilem ortum, ac progressum per integrum sæculum Religionis hujusce. Vixit autem annos omnino centum et decem, et ex his in Ordine septuaginta septem tanto studio humilitatis et subjectionis, ut licet a pueritia bonis literis insignem operam feliciter navaverit, et doctrinam minime vulgarem cum sanctitate et singulari prudentia habuerit conjunctam, tam longam ætatem privatus agere omni ope studuerit; ut in eum finem adversam valetudinem, qua ut plurimum varie exercitus est, impetrasse divinitus videatur.

venerabilem
senem,

a

150 Itaque sibi ac valetudini suæ relictus, ægrotudines animi in affecto corpore adeo persuaavit, et in potestate habuit, ut apathes a pene videri posset; quippe qui robustissimos quosque juniorum non modo æquaret labores inedia, et castigandi corporis patientia, sed superaret etiam in decrepita ætate. Vini præsertim tantus osor fuit, nullo abhorrentis naturæ vitio, ut cum languenti ventriculo fovendo necessario esset adhibendum, imperio Superiorum ad id adigi debuerit. Præterea, licet tranquillo semper et placido oris habitu esset, redundante in aspectum

animi serenitate, nullus tamen eum unquam **D** ridentem vidit, nec vlcissim quisquam sacris ad altare operantem **b**, nisi perfusum uberrimis lacrymis: in adeundo choro semper primus, in abeundo semper ultimus in statione fuit, nec tamen in tam pertinaci contemplationis studio alteram instituti nostri partem, quam activam vocamus, vel æger omittebat.

151 In re domestica tractanda diligens et exactus, in reducendis ad bonam frugem proximis, tanta fuit efficacia ac suavitate alloquii, nunquam ut eo audiendo satiarentur. Ejus divinæ eloquentiæ vis cum in pluribus aliis in viam salutis reductis, tum in Fratre ejus germano, nomine Clarissimo de Falconeriis, et nepte beata Juliana de Falconeriis **c**, quamquam dispari in re memorabilis exstitit. Hic periculoso implicitus quæstui, æternam salutem lucro oppignoraverat. Ista, relictis divitiis et generis splendore, patrum exemplo Servitum Beatissimæ Virginis ambiebat. Utrique Alexius adfuit: Patri ut male parva restitueret, author fuit: et Juliana ejus salutaribus monitis mirifice accensa, prima, ut creditur, ex virginibus Tertii Ordinis habitum sumpsit, et in eo Alexii præcipue cultura, singulari pietatis laude, supremum diem obiit; quibus aliisque pie fortiterque gestis, Alexius in summa senectute in montem Senarium, ex altiori loco vite in cælum compendium facturus, ascendit **d**, ibique plenus dierum ac meritorum, mirabilem vivendi linem fecit. Quippe in suprema cum morte lucta ei agonizanti Christum, suavissimi infantis specie adfuit, qui veteranum athletam suum cælestium florum corolla adhuc in arena coronavit, et cælestes genii sub candidissimorum alitum forma frequentes, triumphantem deducturi, apparere visi.

cujus virtutes
describuntur.

et ipse lætus ob
imaginem Deiparæ.

152 Sed ad Philippum redeamus, qui non minus quam Alexius, de amplificato extra Italiam instituto nostro lætus, de eodem intra Italiam per illud absentia suæ biennium mirum in modum aucto ornatoque sibi gratulabatur, ac præcipue argumentum, quod ante oculos in æthiula D. Annuntiatae versabatur, cum manantibus præ gaudio lacrymis movebat: cum scilicet augustum illud sacellum ad summam Deiparæ Virginis gloriam tanto tum populi Florentini, tum cæterarum gentium concursu ac miraculorum frequentia, tantopere videret inclaruisse; præterea ex tot virorum principum ac summorum Pontificum et regum donariis, signis, anathematibus tabellisque votivis, impetratæ sospitatis testibus, divini Numinis in loco colligeret præsentiam. Et habuit sane, hodieque habet hoc illa cælestis imago proprium cum paucis ac peculiare jam inde a primo ejus existentis vestigio, ut perpetuo ac nunquam interrupto tenore quotidianis miraculis cultorum suorum pietatem ac religionem per omnes adhuc ætates in officio contineat. Testantur id tum edita typis, authore P. M. Luca Ferrino **e**, tum ingentia volumina manu scripta, quæ habentur in bibliotheca ejusdem D. Annuntiatae, quæ de his miraculis conscripta sunt. Quæ, nos aliquando, bono Deo et eadem Virgine Sanctissima auspiciis (si magnitudo ipsorum miraculorum ac multitudo, quæ est pene infinita, non obstat) cogitamus hanc historiam, in unum collectam corpus, latinitate ac typis donare. Quamquam ut a nemine mortalium illa scribantur, consensus populorum et quotidiana præsentissimi patrocini experimenta, tum vis quædam divinitus atque occulte iadita huic

A huic sanctissimæ imagini, celebritatem ejus et religionem perpetuabunt.

ad quam multo
confluunt.

153 Certe hac nostra ætate eo usque venerationis ascendit, ut ostendi nisi clam ac de nocte non possit, ne affluentis contentione multitudinis aliqui obterantur; cui incommodo, ut principum caveat providentia, et omnes intelligant, sanctiorem Hebruræ thesaurum eam effigiem esse, duabus clavibus, quarum alteram ipsi, alteram cœnobii antistes conservat, objecta vela clauduntur, et eorundem insuper Principum annulo signantur. Ac nihilominus, si quando vel hospitibus Principibus, vel Regum ac rerum publicarum oratoribus, postico et clam in cœnobium, exiguo comitatu admissis, intempesta nocte atque oppressulatis templi foribus, imago revelatur, nulla diligentia ita eluditur civitatis ardor, quin tot, quot ecclesia capere potest, irrepant, multoque plures templi aditus ac fores obsideant, strepero pulsu atque infinis precibus vocibusque intronitti orantes.

inter quos
S. Aloysius Gonzaga fuit.

154 Sed illud in primis admirandum est, et quod divioam quamdam vim illi vultui inditam esse vel maxime convincat, quod sic admissi vix prima Virginei oris lineamenta ad faces videant, cum solvi statim in lacrymas, ac prorumpere in singultus ac gemitus, internæ compunctionis indices, ac pectora palmis plangere incipient universi; atque adeo illi etiam, ut frequenter fateri solent, qui non tam pietate, quam curiositate ac rei insolentia ducti accurrunt. Tam plena est illa facies gratiarum, ut plane divinitus ac perpetuo miraculo contingere necesse sit, ut tanta movendi vis in unius aspectum imaginis cadere possit, quantum vix veterum poetarum licentia Palladis ægidi, durandis in saxa hominibus, affugere ausa fuit. Ejus etiam huic imagini insitæ virtutis testis est omni exceptione major B. Aloysius, clarissimæ Societatis Jesu ac serenissimæ familiæ Gonzagæ jubar; quippe in cujus historia refertur, profiteri solitum ex Domina se Virgine Annuntiata Florentiæ, velut ex optima nutrice, primitias spiritus sui sxisse *f*.

Ordini suo or-
nando invigilat.

155 Ad hanc ergo D. Annuntiatae aram (unde nos ipsius Virginei suavitas in hanc quoque digressionem pellectes pertraxit) postquam Philippus omnes grati animi affectus exonerasset, et solatus esset suos, ad ordinanda, quæ per absentiam cummulata erant, negotia contulit sese: ac primo quidem morem gesturus populorum ac principum virorum studiis, quibus certatim invitabatur ad nova apud se Ordini nostro monasteria capienda; vel restanranda, atque amplificanda ea, quæ temporum injuria collapsa fuerant; exorsus est ab oppido S. Sepulchri, auspiciis episcopi Nicolai Castellani *g*, qui lapidem ejus cœnobii angularem jecit, ac doinceps Senensium, Lucensium, Pistoriensium, Perusianorum, Urbetianorum et Cortoniatum, aliorumque populorum invitato accersitus, multa Ordinis cœnobio vel facienda locavit, vel facta refecit. Exinde Aretium studiosissimam sui civitatem profectus, edicta illic comitia celebravit anno allatæ salutis mclxxiii. Constitutis in iis comitiis, quæ ad stabilitatem ornatumque Religionis facere videbantur, in vicem aliquid gratitudinis ergo repositurus benefactorum munificentia, in communionem honorum operum, quæ toto in Ordine fiunt, ipsos et Tertii Ordinis homines, more majorum atque autoritate Pontificia, publico instrumento recepit.

156 Dimisso inde Patrum conventu, Philippus

Senas, Romam illinc petiturus, proficiscitur: ibi, ne usquam, nisi re aliqua memorabili gesta, diverteret, missum ad se ab ipsa Deipara adolescentem annorum quatuordecim, Claromontensem nomine, ex antiqua, ut quibusdam placet, Pellacæorum, vel ut aliis, ex antiquiore ipsa Roma, Sylvia gente (quæ hodie magna licentia vocatur Piceolominea) in obsequium Virginis, atratum Servorum albo adscripsit, mutata Claromontensis sonoro nomine in paternum Dominae Joachimi nomen. Sub quo ille nomine in virum sanctum adultus majoribus rebus, quam quæ exiguo pro nostro more diverticulo perstringi possent, fortiter ac mirabiliter gestis, a Paulo V Pontifico Maximo, nostra ætate in Beatorum catalogum est relatus *h*.

Et impressis
et illustrem su-
venem et aggre-
gat.

157 Interea agenti Senis Philippo litteræ afferuntur Cardinalis Otthoboni protectoris; quibus, cum significaretur Pontificem, qui tum erat Gregorius X, protectionem moliri Lugdunum Gallia, quo concilium œcumenicum convocarat, nihil eunctatus, ad Urbem res Religionis cum Pontifice ante discessum constituturus contendit. Eo delatus, et ad ea, ad quæ venerat transigenda aggressus, intelligit Pontifici placere, ut una ipse cum aliquot doctorum virorum Ordinis comitatu in Galliam ad concilium se comitetur. Cognita Pontificis voluntate, Philippus ad se evocat F. Henricum Bonicollem Gandavensem *i*, qui dictus est DOCTOR SOLENNIS aliosque, qui pro Ordine Servorum (ut pro Prædicatorum Minorumque Ordinibus divi Thomas, Bonaventura, et Albertus Magnus) illum Lugdunensem Patrum consessum cohonestarent.

h
Postea profes-
sus ad concilium Lugdunen-
se,

158 Profectus igitur Roma Pontifex, comitantibus Græcorum imperatore et rege Neapolitano, aliisque plurimis Cardinalibus, principibus, præsulibusque, Florentiam venit, si qua ratione agræ civitati et civium suorum factionibus pessondatæ medicinam finemque intestinorum malorum afferre posset; in quo tam egregio conatu, fideli opera Philippi usus est; qui patriæ charitate ac zelo successus honoris Dei, salutisque tot in illis lanienis pereuntium animarum, pro pace graviter ac magnifice, in protervos vero ac perversos odiorum civilium satores authoresque acriter fortiterque dicendo, summi Pontificis conciliandæ civitatis studium adversus ingentem inoliti mali molem sustentabat.

in itinere Flo-
rentinos ad pa-
cem hortatur.

159 Nec minori usui Lugduni quam Florentiæ Philippi opera Pontifici fuit. Convenerant ad illud Lugdunense concilium Palæologus Græcorum imperator *k*, et ejusdem gentis patriarcha Constantinopolitanus *l*, ac præterea legati variorum Græciæ Principum, quorum præcipue de controversiis inter Patres quaesitum est, ut concordia cum illis stabilita, levataque Republicæ Christianæ discordiarum sentina, tota vis civilium armorum eo facilius in Christiani nominis juratum hostem Mahometanum verti posset, si Latine Ecclesiæ cum Græcanica conveniret. Controversia præcipua erat de processione ex Patre Filioque Spiritus sancti, super qua positione aliisque aliquot controversis, cum decimum jam et tertium, Græci cum Ecclesia Catholica in gratiam concordiamque rediissent, hoc frequente ingressu nihil actum esse cum Græcis ab Latinis compertum est, nisi quod actum egerint.

F
et pro unione
Græcorum cum
Latinis.

k

l

160 Ea ejus nationis Iulrica conditio et afflictus rerum Occidentalium, ac vel in primis Pontificiarum status, pium Pontificis animum sollicitum habebant; reductumque cupiebat ad pristinum splendorem,

ac concordes
principum
Christianorum

EX IMPRESSIS.

splendorem, resarcitis cladibus, quæ ab imperatore Friderico et Manfredi illatæ fuerant; tum eandem Ecclesiam Catholico cæsare ac beata pace (quibus per aliquamultos jam annos carnerat) suffaltam optabat; ut versis in Turcam communibus armis, Hierosolymitanum regnum recuperari posset. Quæ cum summopere necessaria et Pontifici vehementer cordi esse Philippus perspexisset, primum publice pro argumenti dignitate de rebus summa vi atque energia disserere, deinde privatim singulos procerum adire, monstrare necessitatem eorum, quæ a Pontifice fuissent proposita; et omnia denique agere, quibus Græci Latinique inter se coalescerent, et in communem hostem junctis opibus armarentur.

eloquentissime perorat in concilio.

161 Accedebat, quod sub istius tempus concilii, nova atque ampliore spiritus exuberantia agi se vir Sanctus atque impelli sentiret; quo fiebat, ut et cum veneratione multa audiretur, et conjuncta cum divina quadam efficacia incredibili suavitate, omnium animis vim afferret. Et subserviebat dictionis ardori donum linguarum, nempe præter nativæ, et partæ studio Latinæ linguæ, Græcæ, Hebræicæ, Teutonicæ, Hispanicæ ac Gallicæ scientia; quas ita callebat exacte, ut velut novum Apostolum unusquisque lingua sua illum audiret loquentem. Et commodum per illos dies et vehementer opportunum rebus, quæ in illo conventu, a Pontifice ac Patribus agebantur, accidit, ut septemviri Romani imperii electores, post longum et variis funestum cladibus interregnum, Regem Romanorum salutarent Rudolphum primum Austriacum, Habsburgi atque Holsatarum comitem *m*, inclytum bello heroa, et pacis artibus singularique in Superos pietate ac religione, nulli Principum ætatis suæ secundum. Id prorsus ex Pontificis voto evenit, magno sequentium sæculorum bono, et Philippum incredibiliter exhilaravit, quod illi cum Rudolpho, ut alias diximus, magna intimæ familiaritatis necessitudo jam dudum intercederet; quæ illi postea Philippum in Germaniam evocandi ad componenda principum imperii dissidia, et ad debellandas hæreses causa fuit, ut suo loco exponemus.

m

quo finito,

162 Interea concilio finis impositus, et in eo divini verbi Apostolicis præconibus ex ejus præscripto imperatum, ut Crucem recuperandis Hierosolymis promulgarent, inter Catholicos omni ope pacem componerent, denique murum pro domo Domini opponerent sese, gliscentibus præsertim in Germania hæresibus: et cum primis illi stultissimo hominum generi, qui rudissima stoliditate Flagellantes appellati, flagellationes suas martyrio præstare, et ad ortum sectæ suæ Christi Evangelicam exspiratum, asserebant *n*. Itaque accinctus ei operi Philippus, salutato Pontifice, in Italiam revertit, et a Bononiensibus injunctum exorsus munus, tametsi eum populum factionum studiis alternisque cædibus prope excisum reperisset, brevi tamen pacatum reliquit; eique gratiæ ad posteros aliquo monumento testandæ, senatus Bononiensis sumptu publico magnam partem cœnobii Servorum a fundamentis extruendam curavit.

n

ut sedentibus Italicis turbis creditur.

163 Sedatis Bononiensium turbis, Florentiam inde ire pergit eodem animo fiduciaque; sed ad prosperiorem rerum molem; domi enim civitas communi illius ævi atllata peste, suis secum viribus pugnabat, et foris simul cum externo hoste vicinorum populorum, iisdem prope odiis bellum gerebat. Accedebat ad multiplicium malo-

rum summam, quod jam per annos duodecim D pastore episcopo destituti, securius similitates cæterasque malas artes exercebant, discrepantibus in re nrisque salutari partim studiis, ac neutris eum approbantibus, quem altera partium episcopum sedi Apostolicæ nominasset; hoc ipso, quod adversæ factioni probaretur. Interea Gregorius X Lugduno rediens, ex via et vita cælestem Romam migravit; eique in Pontificatum successit Innocentius V. Cum moventes in Pisanos exercitum Florentinos discedere ab armis jussisset, illique Pontificis imperio obsequenter paruisent, in gratiam fidemque recepti, ab eodem levandis animabus, multis magnisque spiritualis munificentia muneribus affecti sunt. Ea insolita ejus populi in damnandis semel sumplis armis facilitas, concionum Philippi publice per eos dies habitaram Florentiæ fructus fuit.

ANNOTATA.

a *Græce apathes significat Latine hominem, qui sine passionibus est, et hoc nomen componitur ex alpha privativo et substantivo πάθος, id est, passio, vel derivatur a verbo πάσχω, quod Latinis est patior.*

b *Jam supra monuimus, istum beatum Alexium nunquam sacris ordinibus initiari voluisse. Unde biographus ex falsa hypothese hic asserit, eum non nisi perfusum uberrimis lacrymis Missam celebrasse, vel Gianius in Annalibus erravit.*

c *Acta hujus B. Julianæ de Falconeriis in Opere nostro ad diem XIX Junii edidimus, et ibidem in appendice post Vitam ipsius tomo III Junii pag. 923 et sequentibus legitimum hujus Beatæ cultum probavimus.*

d *Mortis locus, quem Dalzus hic B. Alexio assignat in Monte Senario, conciliari non potest cum sententia eminentissimi Prosperi de Lambertinis, qui § II Commentarii nostri num. 25 asserit, omnes Ordinis fundatores in illo Monte mortuos esse, excepto Alexio, cujus sacra reliquia postea ad eum Montem translata sunt.*

e *Poeciantius in Catalogo scriptorum Florentinorum pag. 116 alias hujus Servitæ lucubrationes enumerat.*

f *Hæc pietas S. Moysi Gonzagæ erga imaginem Deiparæ Annuntiatæ in Vita ejus apud nos tomo IV Junii pag. 927 et 929 narratur.*

g *Iste Nicolaus anno Christi 1265 ex abbate Ordinis Præmonstratensis a Clemente IV Pontifice electus est episcopus civitatis Castellane, ut Ughellus in novissima editione Veneta Italiæ sacra tomo I col. 598 tradit.*

h *Majores nostri ad diem XVI Aprilis Acta hujus B. Joachimi tomo II istius mensis a pag. 454 illustrantur.*

i *Molanus apud Miræum in Bibliotheca ecclesiastica pag. 161 de hoc doctissimo Belga sic habet, Henricus a Gandavo, cognomento Coethalo: (hoc cognomen in lingua Flandrica significat bonicollum vel bonicollum, ut hic a Dalzo cognominatur) archidiaconus Tornacensis, a majoribus dictus DOCTOR SOLEMNIS, scripsit Theologica quotlibeta Parisiis a Judoco Badio MDXVIII excusa; item Summam quæstionum ibidem editam. Obiit Tornaci anno millesimo ducentesimo nonagesimo tertio. Valerius Andreas in Bibliotheca Belgica, Tritthemius, atique passim biographi de viro illo docto meminerunt. Sed vix ullus ex iis hunc doctorem Parisiensem Ordini Servitarum*

A *Servitarum adscribit, si excipias Antonium Possevinum nostrum, qui tomo I Apparatus sacri pag. 723 id timide facit his verbis: Henricus Boniculli Gandavensis dictus DE GANDAVO, ex antiqua eutrachelorum, quos vulgo Goethalsios indignant, familia in Belgio, Orlinis Servorum, si Chronico Servorum credimus, deinde archidiaconus Tornacensis, a Scuto propter insignem ductuam commedatus, et in Parisiensi academia DOCTOR SOLEMNIS appellatus, edidit Summam quæstionum etc. Alii negant, Henricum illum unquam Ordini Servitarum nomen suum dedisse. Vide tamen Archangelum Gianium Centuria 1 Annalium lib. v cap. xiv, ubi hunc eximium virum variis argumentis Ordini suo vindicat.*

k *Errat hoc loco biographus, dum Palæologum Græcorum imperatorem ad concilium Lugdunense venisse affirmat: hic enim tantummodo legatos suos ad illud misit, ut alia occasione in Actis S. Bonaventuræ tomo III Julii pag. 857 in Annotatis monuimus.*

l *Hic fuit Germanus III, qui patriarchatum abdicaverat, et ab imperatore Palæologo ad concilium Lugdunense missus fuit, ut in Historia chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomo I Augusti pag. * 165 fusius explicatum est.*

m *Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1273 num. 9 refert, electionem hujus principis cælitus prænuntiatam fuisse.*

n *Hæc secta Flagellantium ex piis principis orta, postmodum in hæresim fœdissimam mutata est, ut laudatus Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1260 num. 6 et sequentibus exponit.*

CAPUT XIII. *Fuga Sancti ad Pistorienses propter oblatam ei cathedram Florentinam, conciliata inter cives illos pax, periculosa tempestas adversus Ordinem Servitarum exorta, et patrocinio Deiparæ discussa.*

XI.
Sanctus a Florentinis postulat.

Itaque Philippus lucido illo civium suorum intervallo usus, ad componendam alteram Republicæ partem, quæ episcopi defectu laborabat, concione advocata, gravi oratione damna atque incommoda cessationis eorum, ac discordiæ in deligendo pastore demonstrat; ac subinde in eam perniciem, summa vi spirituque Apostolico, cum singulari moderatione conjuncto, perorans, hortatus est populum Clerumque (nam ad hos quoque communis factionum labe pervenerat) ut gregi Florentino pene jam in inferni lupi faucibus periclitanti, concordibus animis ac sententiis pastorem dicerent; cum repente baud dubie moti populi volentis jubentisque consonus clamor cooritur in hæc verba; EPISCOPUS NOSTER PATE PHILIPPUS ESTO. Ictus iopinato multitudinis decreto Philippus, ad eas voces non cohorrui solum, sed erubuit atque obmutuit etiam, eoque omni omnino præclarus ille dictionis ardor per reliquum epilogum elaoquit.

Tamen conclusa utcumque oratione, paulo post etiam Florentia quam occultissime excedit.

165 Florentinus interim populus et tota gens Ecclesiasticorum in sententia iisdem, quibus in concione studiis, persistere; dicere, virum et prima civitatis nobilitate, eximia prudentia, et nota sanctitate, et ad omnia summa gerenda digerendaque natum, et quem prærogativa Cardinalitii collegii paucis ante annis dignum Pontificatu judicavit, utique præoptandum homini externo, qui sedi Florentinæ imminet a Pontifice, nisi conveniatur; aliaque multa meritis sancti Viri consentanea inusitata concordia publice ac privatim conferre: ex quibus satis apparebat, non temere et ex vulgi levitate conclamatum in Philippum fuisse. Sed Philippus jam dudum in similibus ac majoribus etiam periculis bunilitati suæ velificari doctus, fuga ad Pistorienses elapsus, cum in alium episcopum non satis conveniretur, aditum ad eum honorem reliquit externo (ut non absurde conjectabatur futurum) videlicet Jacobo Perusino a ex familia Augustiniana, qui ab Honorio IV summo Pontifice Philippo in episcopum Florentinum subiectus est. Atque his quidem successibus Florentiæ virtus se Philippi atque industria exeruit.

166 Cæterum haud faciliora illi Pistorii ex concilii paulo ante laudati decreto complananda restabant. Siquidem ea civitas, si qua ulla alia, efferatissimis spiritibus animisque Guelforum Ghibellinorumque factiones ad exutum usque humanitatem, quotidianis civilium irarum exemplis nutriebat; quæ illi insaniam, ut erat cum cæteris Italiæ populis illius sæculi infelicitate communis, ita difficilior in ipsis curatu erat, quod suo apte ingenio factiosa gens, cætera generosa ac sagax, omnem medicinam præter sanguinis missionem respueret. Cui rei argumento esse potest, quod extincta Guelforum ac Ghibellinorum, in generis humani excogitata perniciem, nomina in ea urbe longo intervallo sub Atrorum Alborumque nomenclatura revixerint b.

167 Itaque ingenti opera tam adulto tamque penitus insito malo sanando desudandum Philippo fuit. Ille tamen rei difficultatem, infra animi ardorem habitam, Deo fretus magno animo ac forti aggreditur, nec minore perficit fructu; cum enim ex superiore loco in frequentissimo Pistoriensium auditorio ardentem divino Spiritu et gravem terroribus orationem aspiciatus esset, ab illo Psalmi versu, « Super illumina Babylonis illic sedimus et flovimus, dum recordaremur tui Sion », deplorabilem ipsis statum suum tam graphice atque ad vivum ante oculos statuit, ut sui pudere primum, mox etiam serio pœnitere plerosque inciperet. Horum ex numero quidam egregie nobilis, cui Bonaventuræ nomen, Vannii de Bonaccuro filius, et suis et cælestibus civibus repentina mutatione spectaculo fuit. Is partium Ghibellinarum dux et autesignanus erat, ferox animi juvenis et ex mala causa celebre magni bellatoris nomen consequutus. Ille armatos exercitus tenere nescius, conscientia et concione Philippi percussus, damnatis sceleratis armis artibusque in cives sæviendi, supplex ad Philippi vestigia prostratus, infimis precibus orat, ne gravetur ex animo ad Deum revertentem se Servorum misericordissimæ Domine numero aggregare.

168 Ad ea Philippus, se quidem bonæ piæque voluntati ejus morem gerere, paratum dicere, si cum inimicis omnibus ac peculiariter eum adversa

EX IMPRESSIS.

fugit ad Pistorienses,

a

quos ægre ad concordiam adducit.

b

et unum ex præcipuis factionum duribus

F

ad Ordinem suum admittit.

XX IMPRESSIO

adversa factione, bona fide et meliore humilitate in gratiam rediisset, ac deinde ea omnia, quæ nefario atque injusto bello parta suos in usus convertisset, legitimis dominis ex integro restituisset. His conditionibus et præferocis animi experimentum capere, et sternere æmulatoris tam nobile exemplum viam Vir sanctus volebat, qua compendio sed necessario, Deo ac justitiæ adjungi possent. Bonaventura utrumque accurate præstitit, atque ita demum voti compos evasit. Philippus hoc hujus ducis tam opimum spoliū sibi ac Deiparæ gratulatus, novæ militiæ novum tironem monitis, ex asceticæ philosophiæ sacrario depromptis armat, docetque, quemadmodum bene cœpta inoffenso prosequatur. Quæ Bonaventura monita tam alte in pectus demisit, ut inter Beatos census Ordinis Servorum, res gesserit tales, atque ita vixerit, ut cum titulum nomenque sine controversia factis æquaverit, ut ex illius vitæ historia Italice edita liquet.

c
cujus exemplo,
tum viri.

169 Verum non stetit hic concionum Philippi privatorumque monitorum vis et efficacia: plurimi enim ex utroque sexu illius civitatis ad ipsum, velut ad sequestrum, incundæ cum Deo pacis affluent, illius se totos arbitrio permittebant. Eos Philippus in duas classes sive sodalitia, alterum virorum, mulierum alterum, digestos, quid porro deinceps agere, quidque omittere debeant, docet. Ac viros quidem, qui, præfuciente Bonaventuræ exemplo, reliquam ætatem antea vitæ suæ facinoribus deplorandis et acerrima pœnitentia vindicandis addixerant, quia ex sanguinariis illis vel inimicis vel commilitibus Bonaventuræ erant, ne qua umquam oblivio injectam ipsis divinitus pœnitentiam mentem labefactaret, indutos rubris saccis, monimenta patrarum cædum perpetuo circumferre voluit; unde et Pœnitentium, et quod se publice ad multum sanguinem cedere consuescent, Flagellatorum d Ordinis Servorum Beatissimæ Virginis nomen sortiti sunt. Ita et ipso cultu et suo cruore pro ellaso olim alieno nobiliter purpurati et gloriose sordidati, iugenti exemplo ac saluti sibi et civibus erant, et quotidianis incrementis in Christiana pietate proficiebant, ductu præcipue ac disciplina beati Patris Bonaventuræ, qui illis postea præfectus, hand segnins quam olim ad clades atque incendia, ad omnia Christianæ virtutis decora faciem ipsis præferebat.

d
tum femine, ad
pœnitentiam ex-
citantur.

170 Nec minus illustris fœminarum Pistoriensium, quam virorum pietas fuit, ac fortasse hoc illustrior, quod nulla cæde aut scelere publico designato, arduam virtutis viam masculo animo, Philippo hortante, ingrederentur; quippe eodem tempore, quo viri suas metamorphoses moliebantur, aliquot e primariis ac nobilibus matronis, mixtis aliis mediæ fortunæ, concordibus annuis votisque Deo placendi, habitum tertii Ordinis Servorum a beato Patre susceperunt. Atque ita indutis velatisque monialium more, chlamydatarum e (vulgo Mantellatarum) nomen a sumpto hoc philosophico pallio, inditum est, et in justam congregationem coalescens, procedente tempore, plurimas spectatæ virtutis virgines dedit, ut fusius in Annalibus demonstrat Gnanus noster.

e
XII.
tum gravis ex-
oritur adversi-
tas.

171 Dum hæc a Philippo domi foris quo geruntur, et disciplina ejus ac primito adhuc spiritu omnia domicilia fervent, eoque nomine et egregiis Philippi facinoribus in omnium amoribus sermonibusque Ordo Servorum versa-

tur, ne videlicet tam lætis successibus vel efflaret animos, vel per noxiam securitatem in ignaviam aut socordiam delaberetur, tempestas in eum divino permissu cooritur talis, in qua et Philippi fortitudo, et ipsius Ordinis firmitas, ac præsens in Servos suos Deiparæ Virginis tutela, non obscure spectata est. Ejus rei hujuscemodi ratio fuit. Mortuo Gregorio X Innocentius quintus rerum potitus, nihil antiquius habuit, quam ut decreta concilii Lugdunensis quam primum et quam exactissime propositum Patribus finem, effectumque sortirentur, et, cum in primis illud (quod cum alio concilii Lateranensis decreto conspirabat) quo cavebatur de numerosiore in Ecclesia varietate Religionum: ut, si quis vocari se a Deo ad vitæ Religiosæ statum intelligeret, ad unam ex illis familiis approbatis atque ad paucas redactis sese adjungeret, novam nullam conderet, ac si quæ essent hac intempestiva hominum licentiæ conditæ, eæ ex hujus decreti præscripto abolerentur. Et salubriter id quidem ac pro temporum illorum necessitate provide sancitum est; namque, ut est veræ Religionis sinia atque umbra quædam superstitio, apud varios populos male feriat homines ad imitationem clarissimarum familiarum quotidie novas, alio atque alio cultu vestium, aliis atque aliis nominibus legibusque comminiscabantur, et suapte autoritate, nullius suffragio propagabant. Quam rem daturam aliquando in Ecclesia Dei turbas, ut jam tunc cœperat, non absurde Pontifices verebantur censebantque, ei libidini modum obicemque esse ponendum.

172 Cæterum calamitas Ordinis Servorum in eo vertebatur, quod in horum inauspicatorum Ordinum classem rejiceretur; quemadmodum Innocentio Pontifici faciendum videbatur. Qui proinde Cardinali Otthobono Ordinis protectori in mandatis dat, ut ad dicendam causam rationemque reddendam de suo Ordine, Generalem Servorum Romam citet. Philippus interea Pistoriensibus suorum comitiis præerat, magis de oranda, quam de vendicanda in sortem numerumque probatorum Ordinum religione sua sollicitus: cum ecce Cardinalis litteræ superveniunt; quibus non modo dicta Patri Generali dies, sed interim etiam ex vi decreti imperatum est, ne ipse neve quisquam alius Superior Ordinis nostri deinceps quemquam vel ad habitum, vel vero etiam ad professionem admitteret, nec externorum confessiones excipere vel eorum cadavera apud se humare auderent; denique ne bona immobilia (quippe ut ad ærarium Pontificium devoluta jam) ulla ex causa alienarent, distraherentve, sub anathematis ac dirarum pœna. Quibus omnibus id agebatur, ut velut præjudicata causa omnes intelligerent, ex mente Pontificis inter expunctos per id decretum Ordines, Ordinem quoque Servorum censei.

173 Perculit is nuntius non mediocriter Sanctum virum, sed ita tamen, ut adesset animo, et magnitudinem difficultatis haudquaquam humanis rationibus, sed cælorum Reginæ Primævæ Instituti Fundatriciis viribus metiretur. Sed ne quid interim, quoad per ipsum staret, humanæ providentiæ desiderari posset, primores Patrum in Senarium montem evocat. Ac forte per eos dies perquam opportune beati Patres Sustenius et Uguccio, qui soli supererant ex septemviris nostris, senio ac laboribus confecti, e Germania Galliaque eodem, ut so ad felicem mortem compararent, supervenerant. Quibus, ac cæteris

quæ Ordini Ser-
vorum rui-
nant minabi-
tur.

f
s. Philippus
alios sodales
consult.

A cæteris Patribus congregatis Philippus litteras protectoris recitat, quo res loco sit, demonstrat, ac deinde rogatis singulorum sententiis, quid in re tam ardua sitque accipiti factu opus sit, exquirat. Patres qui de summa rerum agi videbant, anxie varieque animis spem inter et metum fluctuabant. Hinc aliquot Pontificum Ordinis confirmationes, Philippi spectata rebus in arctis arduisque industria, ac divinitus in suos providentiæ suavitas bene sperare jubebant; inde vero duorum conciliorum autoritas, summi Pontificis præjudicium, et rei, de qua agebatur, magnitudo, metum ac solitudinem acuebant.

et ex eorum
consilio ad De-
puram confu-
git.

174 Demum cum undique augustiæ premerent, omnibus sententiis in id itum, ut ad Præsidium Dei Genitricis, unicæ Ordinis Conditricis, confugeretur. Itaque in omnibus Ordinis templis, supplicationes perpetuæ cum Antiphonæ SALVE REGINA cantu, e choro ad ejusdem Virginis sacella, concepto voto, præsentis huic periculo avertendo decretæ sunt, perpetuo ad posteritatem monumento futuræ, hunc Ordinem super Beatissimæ Virginis tutelam fundatum, atque sub ejus adquietem patrociniis, nullis neque B hominum neque inferorum conatibus everti posse. Dehinc ad Philippum versi Patres rogant atque hortantur, ut pro sua sapientia operam det, ne quid res publica detrimenti capiat. Atque his aliisque rebas pro tempore ac discriminis in cœlo Patrum conventu actis, Philippus sacrificiis et obsecrationibus aliis, præter illa votiva, propitiando cælesti Numini indictis, et Patre Lotharigo, dum ipse abesset, ubique curare atque adesse jussit, præsertim adversus vim exterorum ac præsulum, si qua, pendente causa, ingrueret; ipse prope ad Urbem iter arripit.

caque obitu In-
nocentii IV Pa-
pæ

175 Cum ecce vix viam ingresso nuntiatur, Innocentium Pontificem, exigua quinque mensium usura, delibato potius quam gesto Pontificatu, morte sublatum esse. Qui casus ut in præsentia solitudinem Ordinis Servorum nonnihil levasse visus est, ita creditum, nec tenere, divinitus ea pœna multatum esse Pontificem, quod eundem Ordinem (cui, ut graves auctores testantur, ante adeptum eum apicem parum æquum se ostenderat) delere cogitarit. Interea tamen, ut facilius oriuntur quam occidunt res adversæ, Mariæ Religionis calamitas auctori suo supervivebat, quamquam, illo extincto, aliquanto æquabilior. Sed admirabilis quædam rerum commutatio, quæ per eos dies Romæ contigit, omnium, ac præsertim Philippi spem, majorem in modum exererat; nam simul atque ad Urbem pervenit, Cardinalem Ottobonum, sub Adriani V nomine creatum Pontificem intelligit. Nec dubitabat, quin eum, qui multos per annos summa fide summaque cum cura patronum Ordinis Servorum egisset, tam propitium paratumque ad conservandam vindicandamque habere ab interitu Religionem, quam studiosum ejusdem evertendæ Innocentium paulo ante expertus fuisset.

et favore suc-
cessoris ejus
discepatur;

176 Accedebat præterea ad hæc affulgentis spei momenta, quod Hadrianus ex longo protectionis usu, ortum, progressum, ac statum Ordinis pernosceret, teneretque præsentis memoria; quæ ipse ad firmitatem hujus Instituti a summis Pontificibus prædecessoribus suis impetrasset. Ad hæc, opinio ejusdem Pontificis de Philippi sanctitate, digna ab eo Pontificatu aliquando judicata, qua illi ante novennium, et hunc ipsum Pontificatum vaticinatus fuerat, et arduas res

communi Ecclesiæ universæ et privato Ordinis sui honore præclare gesserat; omnia ex voto laborantis dubio discrimine Religionis successura spondebat; ut afflicta Religio in uno Pontifice et patronum sortita videretur et judicem. Neque ea absurda ratiocinatio fuit. Cum enim ad primum ejus affatum admissus Philippus luculentius apud satis consciam veritatis eorum, quæ afferebantur, pro Ordinis sui ab illis duorum conciliorum decretis indemnitate disse-risset, Pontificem in omnibus consentientem habuit.

EX IMPRESSIO

sed hoc non divi
post moriente,

177 Sep Deo Optimo Maximo et maximæ Matri ejus, qui claratam Servi sui Philippi constantiam, et reliquorum Servorum tolerantiam exercitam, atque his ipsis viis magis ac magis stabilitam rem Servitanam volebant, placuit exemplum statuere, quo demonstraretur, neque odio cujusquam ruere, neque solo humani favore stare ea, quibus ipsi avertitatem decrevisset. Ac proinde ut nuper Pontifex Innocentius excidium Ordinis meditato, post quintum mensem sublatus est, ita Hadrianus V in omnia alia prorsus, intra mensem ab initio Pontificatu mortuus, divinitus providentiæ quoad difficultates nostras suum cursum reliquit: magnus sane vir et supremo honore dignissimus, ut qui difficillimis ad Germanos Britannosque legationibus perfunctus, misere collapsam Christianam disciplinam illis in regnis restituerit. Quibus aliisque plurimis laboribus et affecta ætate fessus, ac de Ordine nostro optime meritus, ad æternæ felicitatis splendidissimum sacerdotium transivit.

Sanctus rem ju-
ridice exami-
nari jubet.

178 Is casus tam alieno tempore tametsi nonnihil affecit Philippum, non tamen de statu dejecit, quin majore animo cœpta persequens, omnes ad novum Pontificem Joannem XXI rei bene gerendæ aditus rimaretur. Itaque Joannem Ursinum Cardinalem, qui apud Pontificem gratia atque autoritate plurimum pollebat, aggreditur, et suum facit: eoque deinde agente, benigne auditus a Pontifice, editis et voce et scripto documentis, quibus Ordinem suum duobus illis conciliorum decretis minime peti probabat, solide graviterque suorum causam oravit; effecitque tandem, ut Pontifex porrectum super ea causa apologeticum libellum, advocatis Consistorialibus Pontificii juris consultissimis, examinandum daret; juberetque, eosdem, ut ad se cum fide referrent, quæ juris esse censuissent. At Philippus quamquam ea initia satis hæta viderentur, speraretque, lite semel contestata, si non præcipitaretur, omnia salva fore; tamen, quæ erat sollicitudine ac prudentia, præter hos, alios similibus rerum in Urbe scientissimos jurisconsultos ad causam adhibendos putavit, ut quam plurimis suffragiis et facilius et gloriosius Ordo Servorum, in periculosissima causa absolutus, triumpharet.

et ex sententia
summi Pontif-
cis

170 Neque eum spes fefellit; quippe tam constituti a Pontifice, quam conducti ab ipso Philippo juris-consulti concordibus sententiis statuerunt, illa duo duorum conciliorum placita contra Ordinem Servorum, ut subnixum fundamentum in autoritate Sedis Apostolicæ, omnino nihil facere, et in eam quoque sententiam ad Pontificem, ut erant jussi, retulerunt. Quibus ille pernotus, auditis, quæ in utramque partem, quæstioni subjecta fuerant, ad extremum ita statuit. Quoniam Religio Servorum minime comprehenderetur in numero eorum Institutorum, quæ ab utroque concilio perstringebantur, placere,

EX IMPRESSIS. eere, ut is Ordo suis legibus vivat, vigeatque ut hactenus, imperturbatus ad varietatem decoris domus Domini et communem Ecclesiae utilitatem.

causam suam evincit 180 Atque hic exitus fuit periculosissimæ, quæ ad eum diem in hunc Ordinem umquam commota est, procellæ. Quæ cum Superum benignitate, et Philippi summa moderatione, in hunc modum innocue detonnisset, habitis Deo ac Sospitrici Virgini gratiis, ac salutato tum Pontifice tum Cardinale Ursino, beatus Pater ad montem Politianum profiscitur; ubi Patres illius jussu ad comitia convenerant. Quo ubi pervenit, et Patres, dubii apud curiam Romanam eventus expectatione suspensos, consolatus est, causæ communis victoria, et eos, qui illis velut antiquitatis jam atque eliminatis ex verorum Religiosorum numero, importunis vociferationibus insultabant, Pontificio rescripto repressit; atque, ut deinceps ei insolentiæ generi obviâ iretur, præter alia ad Religionis decorem faciendâ, in illis comitiis decrevit, ut Religiosi publice pro concionibus et privatim in familiaribus colloquiis auditores de privilegiis B Ordinis, et Pontificum repetitis confirmationibus ejusdem, ac denique de Pontificis Joannis XXI decretoria, amota lite, sententiâ certiores facerent. Quod cum impigre præstitum esset, celerius, quam invaluerat, ea de Ordine nostro temere concepta opinio evanuit.

ANNOTATA.

a Hic Jacobus, cognomento Castelbonus, patria Perusinus, non ex Ordine Augustiniano, ut Dalzus hoc loco perperam asserit, sed ex Ordine Prædicatorum ad cathedram Florentinam anno 1286, adeoque post mortem S. Philippi, evehctus est, eamque post quadraginta dies moriens reliquit, sicut Ughellus in jam sæpe citata Italia sacra editione tomo III col. 128, et Echardus in Bibliotheca scriptorum Dominicanorum tomo I pag. 403 testantur.

b Jannotius Manettus in Historia Pistoriensi, quæ inter scriptores Rerum Italicarum tomo XIX edita est, ibidem col. 1014 originem harum factionum explicat, et librum primum Operis sui col. 1018 concludit his verbis: Hæc Pistoriensium cancellariorum rixa ac dissensio et Pistorium et Florentiam, et totam denique Italiam vehementer corrumpit, et ita quidem corrumpit, ut mutatis, quemadmodum supra diximus, Guelforum ac Ghibellinorum nominibus, ALBI et NIGRI ubique appellarentur.

c Hic Bonaventura Pistoriensis obiit die XIV Decembris, ut Gianius Centuria I Annalium lib. VII cap. II in elogio illius testatur. Non graventur itaque PP. Servitæ nobis inmemorabilem vel publicum hujus venerabilis sodalis sui cultum probare, si eum Operi nostro ad diem XIV Decembris inseri cupiant.

d Hanc piam flagellatorum congregationem distinguere oportet ab hæretica Flagellantium secta, de qua superius mentionem fecimus.

e De monialibus et origine tertii Ordinis Servitarum consule Philippum Bonannium nostrum in Cataloyo Religiosarum pag. 89 et sequentibus, vel Hippolytum Helyotum in Historia Ordinum Religiosorum et militarium tomo III cap. XLII, quos cum Gianio in Annalibus Centuria I lib. II cap. I ægre conciliabis.

CAPUT XIV. Florentiæ pax inter Guelfos et Ghibellinos a Sancto confirmata.

Igitur perfuncta tam periculosa jactatione Religionis Servitanæ cymba, parum abfuit, quin, vixdum satis refecto armamentario, novis fluctibus e portu rursus in altum fluctuatura raperetur: nam cum digressus ad comitia perficienda Philippus, ad corroboranda bene cæpta regrederetur ad curiam, tempore ac propensa Pontificis voluntate in rem debilitatæ Religionis usurus, magno dolore suo certior fit, Joannem Pontificem decessisse a. Sed cum post semestris interregnum demortuo Joanni successisset, assumpto Nicolai III nomine, is ipse Joannes Ursinus Cardinalis, a quo aditum ad agendam apud Pontificem causam suam Philippo patefactum fuisse, paulo ante commemoravimus, tum vero respirare seseque demum ex integro erigere afflicto Ordini licuit: nam præter inclytæ gentis Ursinorum universæ insitam ac perpetuam erga familiam nostram benevolentiam, ex nupera familiaritate Philippus ita eharus acceptusque Pontifici evasit, ut, cum is ex sorore nepotem suum F. Latinum Malabrancam Cardinalem creavisset, ei Philippum adjunxerit, theologi nomine, adjntorem, ac vicissim eundem nepotem, Ordini Servorum tali præsidio jam din orbo protectorem dederit: id quod ad recuperandam Religionis dignitatem, et adversus vim ac violentiam multorum, qua frequenter exercebatur, plurimum valuit.

182 Interea, appetente comitiorum tempore, bona novi protectoris venia ad Burgum Sepulchri destinatum ad id operis locum sese confert, et ibi ex more luententam aut populum ejus loci orationem habuit; in qua illam Christi Servatoris nostri sententiâ Lucæ 14. « Qui » non renuntiat omnibus, quæ possidet, non » potest meus esse discipulus », tanta, et tam divina sacundia diduxit, ut ex auditoribus quidam, cui Andrææ nomen, bono loco natus, parentibus ac divitiis valere jussis, supplex Apostolico Concionatori ad genua provolutus cooptari oraret ab ipso in numerum Servorum cælorum Regiæ; qui voti reus, postquam magnos in virtute progressus, præsertim in solitudinis et vitæ asperitate fecisset, et ex studiorum similitudine, ut fit, illum inter et aliquanmultos Apennini eremitas amicitia, ac rerum æternæ salutis commercia et necessitudines intereessissent, eos omnes ex vaga illa, et tametsi rigida, tamen parum tuta nostris temporibus, vita traduxit ad Ordinis sui instituta sectanda anno MCCXCIV, aliæque multa præclare gessit; quibus inter septem beati Philippi discipulos locum et nomen BEATI b promeritus, ab Annalibus nostris celebratur.

183 Interea destinatis in Germaniam Galliamque vicariis generalibus, qui trepidos illic nostros anxiosque de exitu moti nuper in Religionem belli erigerent ac solarentur, legati ab Rudolpho Cæsare ad Pontificem adsunt, qui inter alia, imperatoris sui nomine, ab eo enixe petebant, ut, quoniam per imperium variæ ac noxiæ sectæ grassarentur, idque malum in dies latius serperet,

XIII.
Nicolao III Pontifici electo.

Philippus equum juvenem in Ordinem suum recepit.

b et ab imperatore in Germaniam accesserunt.

A peret; confideretque imperator Philippi Generalis Servorum spectata virtute, et Apostolico spiritu, obvium iri posse ei pesti, eum ad se primo quoque tempore Pontifex legare vellet. Ad cætera Pontifex legatis perbenigne, et ex sententia imperatoris respondit; de Philippo, tametsi nihil in præsentia negarit, paulo difficilior fuit; quod Florentinus ac Bononiensis populus, sub id ipsum tempus, fessi fractique dõmesticis factionum malis, missis legatis, a Pontifice ut a communi generis humani parente peterent, ut interposita autoritate sua, pacem inter laceratæ reipublicæ partes componeret. Quam provinciam, ut extra ordinem et integris olim partium viribus odiisque, bene aliquando administravit Philippus; ita eum rursus ei necessario operi administrum Pontifex designaverat.

visus a Papa
Florentiam mit-
titur.

184 Sed caput erat difficultatis, quod Cardinali Malabrançæ nepoti, ad eos populos conciliandos, et recipiendam a Bononiensibus toparchiam Æmiliæ legato, adjunctum Philippum volebat: cujus apud eos populos sanctitas atque autoritas ex recentibus factis summa in opinione erat, ut eorum contemplatione facilius salutaria consilia ad aures illi populi, atque ad animos admitterent. Neque Pontificem opinio fefellerit: nam Bononienses et Æmiliam tradiderunt legato, et factionum principes, autoritate legati, et Philippi veneratione permoti, privata odia sua, atque inimicitias bona fide reipublicæ condonarunt. Quibus feliciter confectis, ordinataque civitate, ac cætera provincia, legatus cum Philippo ad Florentinos transgreditur. Ea videlicet erat inveterata mali vis, omnibus illius miseræ reipublicæ venis ac visceribus alte lateque hausta, ex vanissima duorum nominum, Guelforum, et Ghibellinorum causa. De quibus cum frequens nobis hactenus mentio fuerit futuraque deinceps sit, in gratiam lectoris et claritatis rerum, quas agimus, originem ac fontem, unde tot cladibus nobilitata nomina manarint, hoc loco commemorare non spero ab instituto alienum fore.

ut duas factio-
nes, quarum
origo

185 Variant in rei decantatissimæ origine pro-
C penda authores; quæ ipsa ejus reperiundæ diffi-
cultas prodere videtur, funesta nomina apud
inferos in generis humani perniciem esse excogita-
ta, et a Furiarum aliqua ad miscendam rerum
naturam terris invecta. Ea tamen videtur omni-
um maxime verisimilis, quam aliqui in hunc mo-
dum recensent. Rogerius Siculorum rex annis
ab hinc fere centum veritus, ne, si Conradus III
Augustus in Italiam veniret, regno ab eo pelle-
retur (Cæsarum armis, Siculorum dominatui
semper infestis) missis in Germaniam oratoribus,
hostem Guelfonem Ducem Baviaræ in Cæsarem
concitavit, belloque ibi conflato, ex Italia,
Duci, et suo, et (ut viribus sanctitatis speciem
adderet) Pontificis Maximi, cujus se beneficia-
rium profitebatur, nomine, ingentia misit auxi-
lia. Cum his signa contulit Henricus Cæsaris
filius, in oppido Ghibellino natus, quo etiam me-
moriam natalium, velut gentilicio cognomine gau-
debat. In hac igitur acie, 10 Ghibelline; in
altera, 10 Guelfo, clamabatur, et ex ea die
servatum, ut Guelfi Pontificum, Ghibellini par-
tes Cæsarem dicerentur.

et progressus
explicantur.

186 Sed pene jam extincta ea nomina et dele-
ta ex hominum memoria, scelère Friderici se-
cundi pro tessera cædium atque incendiõrum
futura, recruderunt. Is enim justa Gregorii Pon-
tificis ira diris devotus, ca re exasperatus adco

Augusti Tomus IV.

est, ut per Frangipanos, summæ potentia cives
Romanos, Pontificem urbe depellendum cura-
rit, atque aperte cum eo, et cum Ecclesia,
quique Ecclesiæ partes tuebantur, bellum gerere
instituerit. Itaque ab eo tempore Italia in duas
distrahi partes cæpta, aliis imperii, aliis Ecclesiæ
opes sequentibus; quorum hi Guelfi, Ghibel-
lini illi vocati. Quæ factiones per multos post
annos Italiam tenuere; atque ad ultimum exitum
redegere; per Hetruriam præsertim, Lombardiam,
Romaniolam, et Marchiam crudeliter
grassatæ.

EX IMPRESSIS

187 Neque vero solum aliæ civitates impera-
torem, aliæ Pontificem sequutæ, infestis inter se
armis animisque decertarunt, sed in ipsismet eti-
am singularibus urbibus eo furoris ac vesaniæ
processerunt, ut alii imperatori, alii Ecclesiæ stu-
derent, atque se inter se pellere civitatibus et
spoliare bonis, inexpiabili stimulante odio, nite-
rentur. Ut igitur ea pestis præcipue Hetruriæ in-
cubuit, ita metropolim ejus Florentiam, novem
annorum pace ac felicitate luxuriantem, omnibus
cladibus deformavit, duabus principibus familiis
Buondelmontium atque Amideorum inter se
collisis. Quarum secunde auspicia, vel furorem potius,
aliæ septuaginta duæ patriiæ familiæ in
partes abiere. Triginta novem ad Guelfum cum
Buondelmontibus, reliquæ ad Ghibellinum cum
Ubertis adjungere sese. Nec segnius in partium
studia, quam tragicas in clades itum. Quibus
tunc primum finis fuit, cum accisis utrinque
civitatis viribus, sponte sua mutua interfectionis
satietas armis vel inducias vel justitiam indixit.

et quæ divitino
odio flagra-
bant.

188 Ita ex longo experrecti veteris Floren-
tini vanitatem certaminum suorum et Guelfo-
rum ac Ghibellinorum nomina, patriæ rei que
privatæ naufragio facto, docti suo malo gram-
matici declinare e tandem didicerunt. Cæterum
sub istis nominum larvis personata optimatum ac
plebis ambitio, primas in republica partes ad se
trahentium, bacchabatur. Optimates insito nobi-
litate malo cum imperatore Ghibellini, pene
se, id est, paucos imperia atque honores, ex-
clusa plebe, esse volebant, dominationis littora
quam proxime legentes. E contra Guelfa plebs,
Ecclesiæ subnixâ viribus, campum et popularia
comitia (in quibus viri fortes, sive plebei sive
patrii essent, ex æquo honores adire ac gerere
possent) perurgebant. Verum, cum nullus esset
certaminum finis, et ipsi tum Ghibellini tum
Guelfi satis viderent, sine arbitro nihil ad pa-
cem confici posse, invita concordia, ut dicere
institui, Pontificis fidem atque autoritatem
invocavere.

inter se concu-
liaret.

189 Sed enim ut lethaliter saucii ad vulnere
suorum aspectum territi, periculo monitore, il-
lico quidem impatienter implorant medicum; at
ubi is venit et contrectare malum, expedire fer-
rum, manus salubres admovere cœpit, majore,
quam qua imploratus fuerat, impatientia repelli-
tur; ita Florentini quamquam mutuis afflictis
cladibus sauciæ civitati ac pene confectæ medi-
cos quæsivere, oblatos tamen a Pontifice scien-
tissimos, legatum a latere nepotem, et Philippum
popularem suum prima statim cura replerunt.
Etsi enim initia rerum omnia secunda polliceban-
tur; quod magno apparatu, et magnis communis
lætitiæ significationibus legati exciperentur, Car-
dinalisque velut jactis pacis concordiaque funda-
mentis, tam grato adventu ad felicis rei æternum
monumentum extruendo, ad divam Virginem,
quæ NOVELLA dicitur, magnifici operis templo,

Et cum res
insto parum
succed. vel.

VI IMPRÆSSIS.

primum lapidem sua manu summa cum celebritate locarit; deinde tamen ad cætera perficienda conversus, partes tam tenaces reperit pessimi instituti sui, ut, re infecta, desistere in præsentia cæptis, et quod Philippus suadebat, transactionem in aliud tempus rejicere coactus sit.

tamen Sanctus paulatim proficil.

190 Interea Philippus et sibi privatim et omnibus Hebruræ cœnobiis ac sodalitiis, quæ placandæ divinæ iræ et flectendæ hominum tantæ pervicaciæ opportuna videbantur, indixit. Tum ipse obire civium potentiorum domos, hortari, obsecrare, terrere, placare, denique nihil reliqui facere, quod obstinatis animis in tam duplicatis tenebris vel lucem aliquam afferre, vel inferre salutarem vim posset, donec obrutos rationum ponderibus, convictos conscientiis, percussosque impendentium malorum (si durare animo staret) metu, eo perpulit, ut manus darent, et se in legati et Philippi potestate futuros, sine ambagibus pollicerentur. Quare, Deo bene javante, quæ res paulo ante incredibilis superatu videbatur, Philippi divina ellicacia et veneratione prorsus complanata, et ad Pontificis ac legati votum confecta est.

B
partis unius duce ad Ordinem suum admissio.

191 Quin ad tantæ rei auctarium, non solum flexi ad pacem et Christianam humanitatem civium animi sunt, sed etiam Philippi fulminibus multi alius allati, rebus humanis, arrepta severioris vitæ ratione, nuntium remisissent. Inter quos secundum Philippi opimum in hoc belli genere spoliū Ubaldus, ex nobilissima Adimariorum familia, Ghibellinarum partium dux ad Deum conversus, nobile de se, et, quod multorum animos ad idem decus provocavit, spectaculum præbuit. De quo, a Philippo in Servorum ac deinde etiam in Beatorum *d* album ob egregia merita relato, hoc loco, quæ digna memoria ab ipso palrata sunt, in medium adduceremus, nisi alio loco id opportunius fusiusque facere animus esset.

d
pacemque tandem mutuis motu moniis firmat.

192 Cæterum compositis hoc successu ex æquo et bono partium controversiis, ut nemo civis Florentinus expertus esset obortæ repente salutis, de restituendis patriæ exilibus eadem felicitate actum. Sexaginta familiæ Ghibellinarum maxime partium redierunt, hisque bona sua, quæ, illis urbe ejectis, publicata fuerant, ex integro restituta sunt. Porro ut ea pax non modo rata, sed *C* firma etiam ac perpetua foret, neve recurrente præteritarum simultatum memoria, labefactari aliquando posset, coniubiis atque allinitibus inter se optimatam, ei periculo Philippus cavendum putavit; effecitque eodem industriæ cursu, ut Uberto cum Buondelmontibus, Adinarii cum Tasingis, Pazzii cum Donatis, cæteræque principes factiosorum familiæ horum federum sanctitate coalescerent. Pro quibus omnibus pie fortiter ac feliciter gestis, Senatus populusque Florentinus, quod Philippus Benitius Ordinis Servorum Generalis, ruentem ad interitum rempublicam servasset, pacem ac cives civitati reduxisset, bene magnam pecuniæ summam perliciundo divæ Virginis Annuntiate templo decernendam censuit, eaque ex senatus-consulto numerata, ei magnifico operi ænonidem imposuit. Nec cessit easdem ob causas Florentinis vel benevolentia in Philippum, vel religione in eam basilicam, Cardinalis: quippe qui et per semet eam ecclesiam pie adeuntibus larga benignitate indulgentias impertiverit, et majores impertiendi Pontifici avunculo auctor fuerit.

ANNOTATA.

h,

a *Is est Joannes XXI istius nominis Pontifex, anno 1277 ruina labentis cubiculi obrutus, ut fusius apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad hunc annum num. 19 legi potest.*

b *Cum Andreas ille ultimo die Augusti obierit, ut in Annalibus Servitarum Centuria 1 lib. vii cap. 1 traditur, et jam ad finem istius mensis properemus, dignentur PP. Servitæ nos de legitimo illius cultu tempestive monere.*

c *Allusio est ad verbum æquivocum declinare, quod evitare aliquid, et nomina more Grammaticorum inflectere significat.*

d *Hic Ubaldus in Annalibus Servitarum Centuria 1 lib. vi cap. xii dicitur anno 1315, die 1x Aprilis obiisse, quem nostri Majores ea die omiserunt. Cum vero Dalrus hic asserat, eum propter egregia merita numero beatorum adscriptum esse, discere cupimus, quo tempore et a quo in album beatorum relatus fuerit.*

CAPUT XV. Iteratâ Sancti profectio in Germaniam, res ibi gestæ, beneficia accepta, reditus in Italiam et comitia ibidem celebrata.

E

Atque his anni hujus mcccxxx hyeme Florentiæ actis, et ad Pontificem per Latinum Cardinalem cum honorifica Philippi commendatione atque industriæ summa laude relatis, Pontifex tam prospero rei difficillimæ exitu gavisus, tanto libentius diuturno Rudolphi Augusti desiderio Philippi missione gratificatus est, quanto clariore experimento exquisitæ viri prudentiæ jam toties periculum fecisset. Itaque anno sæculi hujus octuagesimo a Philippus Pontificis jussis et Casaris voluntati morem gesturns, Patre Lotharingo interim Italiæ rebus cum vicaria potestate præfecto, ipse secundo in Germaniam iter instituit; eoque delatus, et ad Rudolphum adductus, pro arcta veteris amicitie necessitudine atque expectationis diuturnitate perhonorifice ab eo perque benigne exceptus est. Perfuncti deinde salutationum officii, in familiare colloquium veniunt. In eo Casar totum animum suum, et universas in administrando imperio consiliorum suorum rationes Sancto viro ad arbitrium aperit: ac subinde, quia ipsum omnium Religiosorum in hac Catholica expeditione nihil designaverit ducem, quantum ab eo speret, quidque præstitum velit, in compescendis sectariis ac reducendis ad officium Baviaræ, Bohemiæque principibus, qui imperium detrectabant, fise graviterque exponit.

XIV.
Sanctus ad imperatorem profectus.

a

F

194 Ad quæ Philippus; præter alia se in hoc ipsum a Pontifice missum, ut quantum ferret virium ac reliquæ facultatis tenuitas, suæ majestati præsto ac præsidio esset; proinde uteretur, quo vellet, qualicumque opera sua; nihil enim esse, quod non ipsius et Ecclesiæ tam justa causa subire cupiat. Cæterum bono animo esset; confidere se, divini Numinis præsentem opem tam bonæ menti, tamque salutaribus molitionibus af-

ri felicem bellorum præsumptum.

futuram,

A futuram. Nec vana ea vaticinatio fuit; quippe comparatis duobus justis exercitiis, Rudolphus, debellato brevi Boiorum duce, copias in Otto-carum Bohemiæ regem duxit; qui superbia atque opum fiducia exultans, usque ad contemptum Rudolphi invasam Austriam suæ ditionis fecerat. Sed cum viclum acie Rudolphus apud Niderspurgum fudit fugavitque, ac denique supplicem ad se venire cœgit b.

b
ejusque co-atus
concionibus
promovel.

195 Quæ dum in acie a sagato Rudolpho geruntur, a togato Philippo Pontificii atque imperatorii concionatoris tituli haud perfunctorie explentur; nam suis et eorum, quos ducebat, concionibus et consiliis privatis effecit, ut alii sumpta in Cæsarem impia arma ponerent, alii pacem veniamque recusati imperii orarent; alii, ejurata hæresi, redirent cum Ecclesia in gratiam; denique permulti etiam, damnata presentium rerum fugacitate ac fallacia, in variis familiis ac præcipue in nostra Servorum Deiparæ, Religiosam vitæ actionem complecterentur. Ita armis artibusque pacis perdomiti imperii atque Ecclesiæ perduelles deinceps imperata fecerunt.

B
et variis affec-
tur beneficiis.

196 Cæterum imperator tanti aestimavit ea Philippi merita ipsiusque Ordinis gloriose Servitutis dignitatem, ut non solum omnibus domiciliis nostris per universum imperium suum amplissima privilegia atque immunitates dilargitus sit, sed ipse etiam suscepto una cum Augusta conjuge gestoque sub purpura et paludamento habitu Tertii Ordinis nostri, Frater Ordinis Servorum c, ac Servus Deiparæ omnino appellari a nostris, imo vero etiam esse voluerit. Equidem reputant mihi hanc summi imperatoris benevolentiam, pene infra majestatem exercitam, atque hæc eadem, quæ ipsum inter et Philippum tanta familiaritate et significatione inite necessitudinis gesta sunt, sub hæc in Germania familiæ nostræ exordia, et cum reditu jam nostro in eandem Germaniam (unde a sectariis odio Domine et nominis nostri exacti eramus) comparanti videri solet, singulari Regine cælorum, ac Domine nostræ beneficio factum esse, ut occulto quodam divini Spiritus instinctu hæc inelytissima Austriacorum gens in hunc Ordinem penitentiari ac penitus insita quadam amoris ac pietatis teneritudine feratur.

c
quibus biogra-
phus addit

197 Etenim ut de Rudolpho deque præcisis illi temporibus ea sufficiant, quæ hactenus retulimus (quamquam nulla umquam oratione nostra ille illius Augustæ memoriæ Principis gratificandi nobis vastus animus æquabitur) et de temporibus hæc nostris loquamur; quibus ab hac eadem Augustissima familia in Germaniam restituta ac restaurata Religio nostra est: ea extitit, Augustissimi ac religiosissimi imperatoris Ferdinandi II (cujus memoria in æterna benedictione erit) in Ordinem nostrum pietas, ut ex æquo cum Rudolpho I pietate certans, vel æquare vel superare benevolentia illius contentiorem visus sit. Certe enim non modo ipsa sua Cæsarea majestas, et cum Augustissima conjuge Eleonora, et Augustis omnibus liberis, ingenti in cælorum Imperatricem religionis atque obsequii exemplo, ante annos fere quindecim habitum confraternitatis nostræ induit, et plurimis e purpuratis suis, ut idem obsequii genus caperent, author fuit; sed etiam aliquot cœnobita attribuit, atque attributis talia privilegia honorumque prærogativas dedit, quæ sacræ Cæsareæ majestatis suæ in familiam nostram pietatem animumque posteritati facundissime testabuntur. De Augustissimo Ferdi-

nando tertio, paternarum virtutum non minus, quam potentia herede, deque serenissima Imperatrice Maria Hispaniarum infanta, conjuge pietissima; quia verecundiam eorum alio loco fatigavimus, hic plura dicere supersedebimus.

EX IMPRESSIO.

198 At de serenissima sorore, Anna Juliana Gonzaga, Archiducis Ferdinandi Tyroleos Principis vidua, quæ revocandi in Germaniam Ordinis nostri principium fecit, quando aliquam rationem inire Austriacæ in familiam Servorum munificentia amorisque cœpimus, tanto minus tacendum est, quod et soluti humilitatis ipsius cura liberius scribere et securus casu illatam laudare possimus. Hæc cum suam et serenissimæ filia, sororis Annæ Catharinæ regiam dotem (exstructis magnifice fundatisque tribus cœnobiiis, uno monialium claustralium, primi; altero tertii Ordinis nostri monialium Tertiariarum; tertio Patrum Servorum, OEniponte) liberalitate plane Austriaca profudit; post omnia sua iis operibus impensa, demum se ipsam et una serenissimam filiam in Ordine nostro Deo ac beatissimæ Matris ejus obsequio consecravit. In quo mater, superstite adhuc filia (et o sit quam diutissime) servitute bene servita, ante annos fere duodecim supremum diem clausit, non sine justa opinione spectatæ sanctimonie, ut ex Opere, quod de rebus gestis ejus confessarius typis dedit d, constare potest. Omittimus hoc loco, quæ sumpto itidem habitu nostro, hujus heroinæ filia, Anna imperatrix, Matthiæ Augusti Angustæ conjux gloriosæ memoriæ, et fecit et facere matris exemplo destinaverat, consecrato in trium cœnobiorum foundationem magno auri pondere, si conjugii valetudinario supervixisset. Quæ illius salutaria et honorifica Ordini nostro (cujus institutum profiteri statuerat) consilia licet immatura mors discusserit, testamento tamen, quo animo in nos esset, legatorum munificentia satis declaravit.

plura re. en-
tiora.

E

d

199 Sed quid serenissimus archidux Leopoldus celebrandæ memoriæ, Ferdinandi secundi Cæsaris frater, et in fovenda Servitana gente æmulus? Cujus vivi tanta non solum humanitas, sed cura etiam ac sollicitudo de nobis fuit, prorsus ut res suas, cum nostras ageret, agere videretur. Cujus benevolentia beneficentiaque constructum instructumque liberaliter a se archiduciale monasterium in Tyrol, ad montem Waldrastensem, presentissimo Beatissimæ Virginis patrocinio ac frequentibus miraculis nobilem, æternum monumentum nobis posterisque exstat. Eamque ejus in nos benevolæ beneficentiaque mentis propensionem, tum nativa sponte sua, tum Serenissimi conjugis exemplo, serenissima Archiducissa Claudia Medicca strenne benigneque prosequitur. Sed claudat beneficium hoc et æternitate memoriæ dignum agmen Austriacorum, serenissimus Archidux Leopoldus Wilhelmus, Imperatoris Ferdinandi secundi filius, et tertii frater, Ordinis in Germania nostri protector singularis, nec non serenissimæ archiducissæ sorores, Maria Renata regina Poloniæ, et Maria Anna, electrix Boiariæ; qui licet exstructis cœnobiorum monumentis pietatem, propensionemque suorum animorum in Servitatem nostram Marianam nondum declararint, iniquitate magis temporum, quam voluntatum defectu; tamen tantis tamque prolixis favoribus, ac beneficiis Ordinem nostrum (ejus habitum, ut cæteri omnes, in Germania Austriaci Principes, etiam infantes, sub purpuris gestant) prosequuntur, ut pietatem, quam

quæ Domus
Austriacæ

F

et IMPRESSIB.

et Bavarica in
Ordinem suum
contulerunt.

quam sub eodem habitu gerunt, magno nostro emolumento solatioque luculenter sereneque prodant.

200 Huic serenissimæ Anstriciæ, non minus sanguine, quam pietate cognata serenissima Dominus Bavarica, eadem in eandem Servitutem nostram religionæ curaque ejus provehendæ fertur. Id quod serenissimus Ferdinandus Elector Coloniensis, dato Ordini nostro dotatoque liberaliter cœnobio S. Crucis, prope civitatem suam Bonnam, superis mediisque testatum voluit. Nec minore favore fervoreque serenissimus Elector Maximilianus, ejus frater, interposita apud summum Pontificem sua sapientissimi potentissimique Principis autoritate, opus promovet, quod Ordini nostro per aliquot jam sæcula in primis votis fuit, nimirum hujus ipsius beati Patris Philippi canonizationem. Ac præterea jam dudum ipse consecratus, duos suos promissionis serenissimos filios, velut alter fidelis Abraham, per habitus nostri lugubris susceptionem, Beatissimæ Virgini obtulit in servos et consecravit. Id quod de se, deque suo serenissimo Filio Alberto Sigismundo fecit serenissimus ejus frater B Dux Albertus. Habet itaque Religio nostra, duarum in imperio Romano Domorum maximarum suffulta tam præsentis præsidio ac favore, vobis speret, reponenda sibi, quæ per duo jam sæcula acatholicorum violentia et odio nominis sui adempta desideravit.

S. Philippus in
Italiam rever-
sus.

201 Sed ut ad ceptam historiæ seriem redeamus, ex qua nos Rudolphi Caesaris proluxa in Ordinem Servorum studia digredi coegerunt; Philippus exacto in hac expeditione Germanica biennio, editisque ad summum Cæsaris solatium, imperique emolumentum singularibus sanctitatis suæ prudentiæque documentis, petita atque impetrata ab imperatore missione, in Italiam revertit, comitiis generalibus Viterbium ad Kalendas Maias promulgatis interfuturus. Et quia in eo conventu de rebus gravibus ac de inniando in futurum adversus ejusmodi calamitates (qualibus aliquamdiu hactenus Ordo æstuaverat) discernendum fuit, placuit eodem etiam, quamvis grandævos accersere beatos Patres Ugucionem et Susteneum, ut ex senili et multorum annorum usu collecta defæcati spiritus prudentia, una in medium consulerent.

ad comitia vocat
duos senes,

202 Postquam conventum est, consiliis sententiisque collatis, inter eos convenit, ut beatus Pater Philippus et beatus Pater Lotharingus Stuffer, et Bonaventura Pistoriensis summam rei et consultorum in se susciperent, ac Romam proficiscerentur, et a novo Pontifice, Martino IV (qui mortuo Nicolao tertio successerat) postquam ei universi Ordinis nomine aditum honorem fuissent gratulati, peterent, orarentque, ut aliquot antecessorum concessa Ordini Privilegia et confirmationes, ac præsertim decretoriam de nuperis controversiis proximi prædecessoris Nicolai tertii sententiam, rata in posterum ac fixa, dato rescripto, esse juberet; et quoad id efficeretur, Patres Romæ rerum actis intenti subsisterent.

quo nullo post
moriuntur.

203 Interea beati Patres Uguccio et Susteneus, regressi ad Senarium suum, ubi mortem pro votis, quibus dissolvi et esse cum Christo optabant, operiebantur; cum inter se per viam, de Ordinis ortu progressuque per annorum quinquaginta spatium, ac de præsentis statu ejus, longe lateque per orbem prolato, deque aliis diviniæ circa incolumitatem et gloriam ejusdem

providentiæ, prodigiis, sermocinarentur, ac deinde nascentibus, ut fit, ex aliis aliis sermonibus, ad collegarum suorum memoriam, et felicem eorum ex hac lacrymarum valle ad beatas sedes migrationes rememorandas, delaberentur, ac demum prolongatione incolatus sui, et desiderio cælestis patriæ, in lachrymas soluti, diuturnitatem exilii sui deplorarunt, ecce e propinquo vocem exaudiunt, distinctis articulatisque in hanc sententiam verbis solantem: « O Servi Dei » et Mariæ, parcite lamentis; brevi a laboribus » vestris quiescitis: » : eoque cælesti oraculo mirifice recreati beati senes, paulo post, in Monte Senario collecti ad Patres suos in senectute bona, pleni dierum et meritorum, eadem die atque adeo hora eadem, placida morte quieverunt.

204 Forte per eos dies Philippus Roma Florentiam reverterat, promotis apud Pontificem publicis negotiis, illaque nocte, quam ultimam illud beatum Patrum par in terra egit, ei visio in quodam mentis excessu objecta est, qua duo candicantia lilia de terra succidi, eademque Beatissimæ Virgini in cælo offerri, sibi videre videbatur, eoque ostento, illustrante intrinsecus mentem divino Spiritu, illico intellexit illa duo lilia Ugucionem ac Susteneum esse, ad æterni veris amantitatem perpetuo vivendam, a Deipara Virgine invitatos. Itaque summo mane insequentis diei, convocato Patrum cœnobii Florentini cœtu, ac rei oblata serie narrata, eos de pretiosa horum avorum morte certiores facit: gauderent proinde ac gratularentur sibi, ea duo lilia ex præsentis ærumnarum convalle translata, et perpetui viroris paradysi hortis inserta, æterna felicitate gaudere æternumque gavisura e. Proinde, inquit, filii, eos dilectos beatos Patres nostros, qui nobiscum atque ante nos laboraverunt in Evangelio, ac viam vitæ suo vobis exemplo straverunt, et innocentiam meritorumque suorum luce componstrarunt, mecum in vota vocate, ut propitii ac volentes apud communem Dominum elliciant, ut, quam nobis ad æternam gloriam, viam factis suis præverunt, tuto ac feliciter sequi possimus. Author est nobilis eques, Nicolaus Burgesius f in Opere, quod de rebus gestis Philippi scriptum reliquit, præter alia cælestia charismata, quibus eum Deus cumulatissime Spiritus sancti sui unctione decoravit, insignem fuisse cælestium secretorum, per frequentes extases, communicationem: quibus, cum altissime plerumque absorberetur, ubi ad se redibat, prophetico spiritu multa de rebus futuris atque absentibus in illo mentis æstu fundebat, quæ, ut prædicebantur, fidelissime eveniebant. Ex quibus hoc factum exempli gratia placuit, ut opportuno loco, cæteris prætermisissis, adducere.

et quorum felici-
tatem transilium
absens vidit.

ANNOTATA.

a Hæc narratio non satis apte suis divisa est temporibus: jam enim anno 1278 Rudolphus de Otocaro Bohemiæ rege retulerat victoriam, quam Nicolaus III Pontifex ei gratalatus est, at ex hujus litteris apud Raynaldum in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 1278 num. 44 liquet. Non raro Dalarus in similes parachronismos incidit, quos partim assignavimus, partim erudito lectori detegendos reliquimus.

b Si hæc anno 1278 contigerint, ut mox diximus, quomodo S. Philippus primum anno 1280 ex Italia in Germaniam discedens, hanc victoriam

A riam jam relata[m] Rudolpho prædicere potuit?
c *Helyotus in Historia Ordinum Religiosorum et militarium tomo III cap. xli pag. 320 huic assertioni non exiguam difficultatem opponit.*

d *Josephus Maria Barchi ex Ordine Servorum, qui serenissimæ huic principi fuit a confessionibus, hanc Vitam elidit, quæ deinde sæpius recusa est.*

e *Hi beati duo senes anno 1282, die 11 Maii obierunt, ut Gianius in Annalibus Servitarum Centuria 1 lib. iv cap. xi tradit.*

f *Nicolaus Borghesius nobilis Senensis sæculo xv Vitam S. Philippi conscripsit, ut § 1 Commentarii prævii num. 6 obiter monimus.*

CAPUT XVI. Pleraque illa, quæ Sanctus mortis suæ præ- sciens Forolivii, Florentiæ, Senis, ac Tuderti egit.

B I nterea cum, præsaگو hoc eodem spiritu, intelligeret Philippus, illud exoptatissimum tempus instare atque adeo in propinquo jam adesse, quo, deposita corporis ac magistratus sarcina, feliciter migrandum sit, ut et solari suos, et omnia ubique ad perpetuitatem rite constituere posset, pleraque Ordinis cœnobita supremum sibi lustranda putavit. Itaque obitis plerisque Italiæ urbibus, Forolivium accessit, non tam ad visitandos suos, quam (ut quibusdam authoribus placet) jussu Martini IV Pontificis Maximi, ut eam urbem, quæ per id tempus, parente reliqua omni Æmilia, Pontificis imperium detrectabat, ad officium ac saniora consilia reduceret. Philippus (jam similibus turbis componendis feliciter exercitus) magno animo provinciam aggreditur, et confluyente ad famam opinionemque sanctitalis ejus tota urbe, concionem habet more suo ardentem ac gravem; et in ea, Apostolica libertate Foroliviensium intestina inter se odia, et in sacrosanctum Principem impietatem perfidiamque redarguit, atque omnia mala præsentia impendentiaque, quæ defectiones sequi solent, si ad saniora consilia advertere animos noluerint, denuntiat.

C 206 Sed ea illius oratio diversos dissimilesque in auditorum animis motus creavit: nam quibus præsentior mens animusque memor religionis fuit, ad lamenta plena pœnitentiæ, et ad Dei et Pontificis conversi obsequium, imperata facturi videbantur: at alii, ac præsertim effratorum juvenum globus, qui factionis Ghibellinæ vesania inbuti erant, nulla sancti honestive ratione habita, facto in concionantem impetu, eum arripiunt, pulsatumque, ac flagris miserandum in modum cæsum, eum pari verborum indignitate ferociter civitate proturbant: sed Philippus ea tam insigni contumelia incredibiliter lætus, quantum sibi de toleratis Christi exemplo injuriis gratulabatur, tantum animo angebatur, ne ea violentia authoribus noxæ esset. Ergo, ut erat male multatus, totoque corpusculo misere contusus, sese in genua erigit, ac primum Christo et Beatissimæ Virgini gratias agit, quod ipsorum causa, sibi quicquid id incommodi esset, perpeti contigisset, ac mox in preces quam

ardentissimas incumbit pro violatoribus suis.

207 Non fuerunt irritæ eæ preces: quippe ex illa injuriosorum juvenum cœterva unus, nobilitate generis et ferocia animi primarius, qui præter communem operam, eijciendo multandoque Philippo navatam, eum in tacta in os insigni alapa percusserat, sceleris sui atrocitate ac pœnitentiæ percussus, ad urbis principem ecclesiam proripuit sese, et illic in genua coram effigie quadam Deiparæ Virginis, cujus alioqui singularis cultor erat, in genua subsidens, illatæ Servo injuriæ suppliciter a Domina veniam exposcit; oratque (quoniam fixum sit aliter deinceps vitæ rationem instituere) id consilium suum libens ac propitia regere ac deducere dignaretur. Vix precandi finem fecit, cum misericordiæ Mater, postquam se juveni, miro pœnitentiæ sensu delibuto, visendam obtulisset, eum Servos suos adire jubet. Quod strenue exequuturus, sine mora se in viam conjicit, et Philippum haud procul urbe consequutus, ad ejus se pedes abjicit, inter lacrymas ac singultus, doloris ingenuos indices, atrocis offensæ veniam precatus, ordine exponit, quid a beatissima Virgine in mandatis acceperit: orare proinde se, ut, quamvis immerito sibi violatæ paulo ante per summam vesaniam Religionis habitum impertiatur.

208 Ad ea Philippus læta tam repentinæ mutationis admiratione perfusus, acceptum benevole juvenem Senas, ubi comitiorum occasione voti damnandus esset, præcedere jubet. Quod cum ille, arrepto in Ætruriam itinere, perficeret, angelus se ipsi, haud dubie custos, spectabili specie viæ ducem adjungit, et Senas usque lætum atque incolumem dedecit. Illic est Peregrinus ille, qui postquam est in Ordinem admissus, vitæ genus aggressus est et pœnitentiæ operibus et virtutum omnium luminibus ac miraculis adeo illustre, ut (quæ Philippi orationis effeacacia fuit) Stephani Paulus videri poterit. Ob quæ decora ac nota singularis sanctimonie argumenta a Paulo V Pontifice Maximo nostra demum ætate in Beatorum numerum est relatus a.

209 Cætera, ut quæque ab illo gesta sunt, quia alio fortasse loco persequuturi sumus, nunc Philippum decedentem provincia ad triumphum assectabimur. Cum igitur non solum Peregrinus, sed omnes etiam Forolivienses, Philippi primum concionibus et mox precibus ad sanio rem mentem rediissent, præsidiumque Pontificium, ejecto Vidio de Monte Feltrio, adverte factionis doctore, ac Joannem quemdam Ducem Gallum recepissent, eoque universa Æmilia in Ecclesiæ ditionem esset redacta, Martinus IV Pontifex, audita opera, quæ in eam expeditionem aliasque complures ejus generis collata a Philippo fuerat, cum pro meritis remunerari decrevit.

210 Et quia satis intelligebat, quantopere ei cordi esset, quantumque in id laboris et curæ apud superiores Pontifices impendisset, ut Ordo ejus per aliquot jam annos periculose oppugnatus duobus illis sæpe memoratis conciliorum decretis, tectus atque incolumis persisteret, præterea etiam notam ac perspectam haberet firmitatem eorum, quæ tum ab ipso Philippo, tum ab advocatis Consistorialibus ad Ordinis defensionem adducta fuerant, existimavit, nulla in re Philippo se acceptius gratificaturum, quam si eum atque Ordinem universum hoc periculo et cura, quæ illos diu jam ac moleste exercuerat, dato rei finiendæ diplomate liberaret. Itaque accito Perusium,

IA IMPRÆBIB.
ex quibus
unum Ordini
suo aggregat.

qui postea sanctitate claruit.

a
et tandem Foroliviensium Pontifici subdit.

quam operam Martinus IV remuneraturus.

xv.
Sanctus Foroliviensis
in verberibus
excepit

pro percussoribus
oravit.

EX IMPRESSIS.

b

Perusium, ubi tunc Pontifex agebat, F. Henrico de Gandavo, qui Parisiis Doctro SOLEMNIS est dictus *b*, et a Philippo ad propugnandam communem causam collega et administer accitus fuerat; ei potestatem lecit, ut in publico purpuratorum Patrum consessu, super ea causa prolatis in medium rationibus, verba faceret.

vicoranti Henrico de Gandavo.

211 Henricus, ut Pontifici morem gereret, et vero optatæ gerendæ rei opportunitati non deesset, insigni oratione summam rationum complexus, postquam et senatus est datus, qua erat summa doctrina ac dicendi copia, tanto splendore ac dignitate dixit, ut omnibus in sui admirationem raptis, quæ voluit, haud dubie persuaserit. Quod cum inter dicendum ex studio audiendi, tacitisque versorum in se vultuum approbationibus sagax conector animadvertisset, peroratione, quam maxime ad moyendam sanctissimi Instituti commiserationem apta usus; motis convictisque omnium animis, demississima supplicatione institit, ut Pontifex ac Patres Ordinem Servorum, ab ipsa beatissima Virgine divinitus fundatum, nominatum novo nomine, novo modo ex infantium et lactentium ore, a tot summis Pontificibus approbatum, a S. Romanæ Ecclesiæ tot Cardinalibus protectum, a tot regibus principibusque receptum ditionibus, cultumque omni veneratione, ac longe lateque per orbem Christianum prolatum respicerent tandem, eumque mœrore ac solitudine confectum, traductum sinistris opinionibus, vexatum iniquorum hominum injuriis, denique a mota illi hac lite obnoxium cujusvis violentiæ, erigerent, ac pristinæ gloriæ dignitatique, ex tot miraculis rebusque ab ejus hominibus fortiter ac mirabiliter gestis partæ, restituerent. Cæterum se, ut qui non suam, sed æternæ Virginis Matris Dei causam agat, de eventu æquo animo esse ac confidere, consumpta omni humana industria, eam sibi et causæ suæ minime defuturam, idque sensurum quemcumque malo suo, qui impiam illi litem movere, quam illius tueri ac sustinere causam, maluerit.

Oratorum spiritus confirmare statuit.

212 Quæ cum summo silentio et secundo tam Pontificis, quam Cardinalium voluntatibus, audirentur, satisque appareret omnibus, vera solidaque afferri; Pontificis Joannis XXI sententiam, qua is Ordinem Servorum geminis illis conciliorum decretis excluserat, de communi totius augusti senatus assensu approbavit, ratamque ac veram pronuntiavit; decrevitque id ad perpetuam rei memoriam, amplissimo dato diplomate, et concessis insuper ad afflictæ Religionis solatium, majoremque ejus paulo ante depressæ splendorem, novis privilegiis. Quo sanctissimi Pontificis tam effuso studio lætus Frater Latinus Cardinalis, illico ad Philippum litteras dedit, quibus eum ad Curiam, quæ tum Perusii erat, adesse jubebat.

quod etiam, ex mortuo successore spondet.

213 Illis ille acceptis, quamprimum iter capessit, debilitato itinerum ac pœnitentiæ laboribus corpore, asello insidens, cum ad eum diem omnia itinera pedes confecisset. Interea ad Religionis ac Philippi exercitium huic rursus rei pene confectæ mors Pontificis intercessit, magno Philippi et omnium Servorum mœrore. Sed cum in ejus locum sublectus esset Pontifex Cardinalis Jacobus Savellus, qui postea Honorius IV est dictus; isque quam primum Perusio Romam petisset, cum Philippo secutus est, et, agente Latino Cardinale, coeptam causam Ordinis apud eum magna contentione egit. Pontifex perbenigne acceptum bene sperare jubet, fore, ut cœ-

ptum in ejus atque Ordinis gratiam negotium D propediem a se confectum detur.

214 Quo responso utcumque recreatus Philippus, ad comitia, quæ in diem v Idus Maji promulgata fuerant, relictis Romæ Patribus, qui causæ vacarent, ipse Florentiam est profectus. Quo ubi pervenit, postquam ad solennia vota B. Julianæ de Falconeriis *c*, aliosque multos utriusque sexus tertii Ordinis per semet suscepisset, operamque supremam generalibus comitiis, cæterisque Ordinis publicis rebus accuratissimam dedisset, omnibus rite ordinatis et constitutis, advocato omnium PP. concilio, in hunc modum locutus fertur: Jam anni fere duodeviginti sunt, Filii et Fratres in Christo dilectissimi, a quo communis Domini ac Matris nostræ imperio, et vestrarum consensu voluntatum, impar hoc viribus meis supremi vestri regiminis onus utcumque gessi, et instante resolutionis meæ tempore (ut mihi per suam immensam benignitatem Deus significare dignatus est) satis intelligo, me ad curricula mei metam pervenisse. Quapropter concedere video, ut et vos aliquid a vobis, si non pro meritis, certe pro necessitate mea summa impetrari patiamini, et ego vobis pro facultatis tenuitate, ut piensissimis filiis, quos extremum alloquor, ea relinquam, quibus vivere, ac sustinere statum vestrum, eumque ad posteros cum dignitate propagare valeatis.

Florentiam meam suam, pro diei

215 Atque ad me quidem quod attinet, quando mihi subducendi administrationis meæ rationes causa indicta est, quæ comperendinari ultra statutum diem non potest, æquum esse existimo, tantum mihi temporis otiique concedi, quantum accepti cælitus atque expensi rationibus referendis sufficiat. Cæterum vobis ipsis satis constat, cujusvis fidelis et cordati servi esse, antevertere adventum Domini sui, ut, cum venerit, et pulsaverit, intrepidus bonæ conscientiæ testimonio festim aperiat ei. Eapropter priusquam lux ista vitalis occidat, et so dies condat ad agendum datus, gesta tam diu animarum vestrarum cura, ut meæ, quod superest temporis, impendam, bona vestra venia secedere in solitudinem Senarii nostri decrevi, ut me illic aliquot dierum exercitatione ad supremam luctam ac migrationem comparem. Vobis interea, quos relinquor, unum, in quo omnium plenitudo continetur, hereditatis nomine lego, atque id quidem ipsum, quod Servator noster transiturus ex hoc mundo ad Patrem suis discipulis legavit; videlicet, ut diligatis invicem: quo ex mandato cum omnia pendeant, sitamque in se omnem utriusque vitæ felicitatem, ac totam cujusque profectus tam publici quam privati summam habeat, mandata omnia, consilia, virtutes, legem denique universam et prophetas complectatur, utique suavitate præstantia, et Christi Domini commendatione augustius est, quam ut a me vobis commendari necesse sit. Si tamen vobis aliquid mihi tribuendum esse videtur, ut hoc tribuatis, per eum, qui dilexit nos et se ipsum tradidit pro nobis, supremum vos oro, atque obtestor.

in cœmone ad Patres habita.

216 Hæc aliaque in hanc sententiam super hoc argumento prolocutus, positus genibus, oculisque in cælum defixis, primum ardentissima oratione commissos in magistratu errores deprecatur, deinde cum lachrymis divini Numinis providentiæ delectum gregem suum commendat; oratque enixò, ne divina ejus benignitas sinat, ut post discessum suum ab infernis lupis invadatur terreaturque. Quamobrem de sufficiendo sibi pastore,

et Vicarium suum substituens.

A store cum Patribus agere aggressus, eis P. Lotharingum Stufam, spectate prudentiæ industriæque virum, proponit pro Generali et Procuratore Ordinis apud Pontificem futurum. Placuit omnibus providum consilium, quamquam displiceret illius capiundi necessitas; nam de Philippo ea in omnium animis insita opinio erat, ut omnia ab ipso geri ferique Spiritus sancti magisterio crederent; et Patris Lotharingi perspecta arduis in rebus virtus Philippi prærogativæ omnium cæterorum suffragia adjunxit.

ad montem Senariam se conferit.

217 Eo igitur in Vicarium generalem et Procuratorem Ordinis apud Curiam Romanam sic electo, et salutaribus documentis, a Philippo, pro tempore instructo, conversa ad cæteros Patres oratione, beatus Pater eertas ac statas pro Religionis incolumitate preces nunquam omittendas injunxit, et inter alias præcipue illas breves, quas a Matutino et Completorio usurpamus: SUB TUUM scilicet PRÆSUMUM etc. cum adjuncta precatiuncula. Inde perfectis comitiis, postquam Fratris et senatus Florentino cæterisque necessariis supremum valedixisset, ad solitudinem montis Senarii et ad eam speluncam, in qua olim, ut suo loco est dictum, duos annos habitu Fratris conversi exegerat, proficiscitur, et postquam duos illic menses in suavissima contemplatione et acerbo vivendi, sui que præter morem castigandi modo vixisset, comitantibus Patre Lotharingo et Patrum Hebruræ primoribus, Senas, inde Tudertum abiturns contendit.

ac dein Senis Ordini adsciscitur.

218 Senas ingresso puer duodennis, Franciscus nomine, nobili genere ortus, se offert, et fervore in tantilla ætate plus quam veterano, infinis precibus orat; ut sibi Servorum beatissimæ Virginis habitus et convictus gratiam facere dignetur. Philippus hinc teneram ætatem, inde adolescentuli ardorem, suis utrumque nomentis pensitans, cum neque admittere consultum, neque rejicere in manifesta divinæ vocationis evidentia totum videretur, media ad illum solandum servandumque via usos, habitu tertii Ordinis induit: in quo apud parentes degere jussus usque ad firmiorem ætatem, integro decennio, Deo magistro, novitius in sæculo egit ea integritate atque innocentia, ex qua futura ejus sanctitas facile conjici posset. Quæ sane et admiratione et imitatione dignissima extitit, tum miraculorum multitudine, tum ipsa institute vite ratione.

qui postmodum miraculis splenduit.

C 219 Ac ne omnia hoc loco persequar (quod fuse facit in Annalibus nostris Giannini) illud in hoc Francisco memorabile est, quod præter revocatos ad vitam quinque mortuos, perpetuo per tres annorum centurias et amplius miraculo, hodie etiam incorruptam corpus ejus spectetur Senis in Hebraria. Quin etiam paucis post obitum diebus candidum ex illius ore lilium egerminavit, in cujus singulis foliis, aureis inscriptum litteris AVE MARIA viscebatur. Id lilium ab rege Francorum per legatum petitum, atque impetratum a Patribus ac senatu Senensi, ad nostram usque ætatem conservator Lutetiæ Parisiorum: ex quo flore apud eam gentem multas sanctitatis Francisci ac bonus odor fragat. Ei miraculo causam fuisse credibile est, quod hic angelus, tota vita virgo, quingentes omni die Dominam suam hac salutatione Angelica salutare consueverit d.

d inde Tudertum veniens

220 Hoc ergo adolescentulo in tantum, quantus postea factus est, virum evasuro, Religioni, qua licuit, aggregato, Philippus Patres Senenses de decessu suo mæstos solatus, Tudertum ire constituit, ac de via Perusium divertens,

Honorio IV, qui ea tempestate Pontificatum gerebat, et Cardinali Latino protectori Religionem summa cum cura comendat. Inde accepta Pontificis benedictione, et salutato protectore, cepto itinere Tudertum ire pergit; sed ita, ut quoad fieri posset, vias publicas, et hominum obviam prodeuntium et cum officiose prosequentium frequentiam, investigatis semitis et viarum occultissimis, devitaret. Etiam hisce ultimis vitæ diebus singolari quodam studio, solitudini et tranquillitati mentis ita deditus erat, ut in cælo, quo erat propediem venturus, jam esse videretur.

EX INFRAEASIS.

221 Verum, quo ille enixus hos honores et venerationes hominum fugiebat, tanto illum ætius et prolixius ubique sequebantur; certante cum humilitate ejus, divina in eo evehendo providentia: nam vix ad pedem montis, in quo situm est Tudertum, vetusta et nobilis Umbriæ urbs, devenerat, cum mota repente universa civitate, uno eoque inter se non collato consilio, omnes Ordines, Clerus, nobilitas, viri, mulieres, pueri, puellæque, non secus ac reduci, parva magna victoria, imperatori alicui portis sese obviam ellonderent, vulsisque olearum frondibus, aliisque viroribus et floribus, plenis calathis certatim sparsis viam sternerent, faustis acclamationibus (Benedictum venire Servum Domini insonantibus) soam in urbem non sospitem sed hospitem Divum deducturi. Illos atque eorum apparatus eminus conspicatus Philippus, et pro familiari sibi sua humilitate, tam plausibilem triumphalis pompæ speciem aversatus, illico, verso aliorum itinere, ex via venientibus decedit, SOLI DEO, SOLI DEO HONOR ET GLORIA, ingeminans. Itaque vitatis nuvi suburbii fornlis et porta civitatis, cui a S. cruce nomen est, per varias ad latendum fallendumque insequentes ambages, prope versus viam Urbevetanam proripit sese: ratus, illic se incognitum in urbem per aversam Vallis portam penetrare posse.

in magno honore crecepit.

222 Sed properanti salutarem injecit moram occursum duarum feminarum, quæ, suadente inopia atque libidine, doabus malis consultricibus, infami corporis questu vitam tolerabant. Has obvias factas Philippus facile, quod erant, ex impudentia gestibusque fractioribus eognovit esse meretrices, et simul de illis daemone eripiendis et Christo mancipandis, rationem inquit. Forte illæ priores B. Patrem cum sociis precibus jocis atque dietariis salutato excepperant: num sanctuli quid attulissent interrogantes? Ad quæ Philippus, ut qui salutem illis adferebat, cum annuisset, crepit ex Seraphico illo pectore monita salutis promere, et alte graviterque exorsus, miseris illis Veneris mancipiis enormitatem seclerum suorum, et præsens, in quo versarentur discrimen, si non in tempore respiscerent, sic ad vivum ob oculos posuit, ut consternate illæ et ab jocis ad lamenta, a risibus ad singultus et lachrymas versæ, et demum etiam ad Deum conversæ, tam probrosam atque exitialem vitam magno eum periculi sui horrore execrarentur; ad extremum lachrymis et pudore coopertæ, accusata nonnihil inopia, quæ ipsas ad cætera mala manuduxisset, humillime a Philippo pacem veniamque precantur. Quas ille magno commiserationis sensu solatus est; deinceps bene sperare jussas donari tanta pecunia euravit, quanta opus erat ad eas per triduum honeste sustentandas.

et in via suas meretrices

F

223 Interea jubet omni ope et opera, justo de peccatis suis dolore, et salutaris emendationis proposito Deum placarent, et se ad exactam, de anteacta

ad penitentiam adduct

anteacta vita confessionem præpararent; tum ipsis, unde reliquum vitæ pie tolerare possint, curatum iri: nec dubitare se; quin cætera, quæ ad perficiendam conversionem requiruntur, honus ac misericors Deus subministraret. Hoc illæ solatio recreatæ, omnia, quantum in se situm fuerit, Dei auxilio ex Philippi præscripto perfecturas se pollicentur, atque inde ab eo digressæ in urbem, veteris Samaritanæ modo meliores factæ, Philippi sanctitatem, charitatemque strenue passim deprædicant, et exacto deinde triduo, peccata sua per exomologesin apud Philippum expiant. Hæc deinde, illo auctore, euidam domui prope Aquam spartam in oppidulo, cui Arnolfæ nomen est, ad eluendas lachrymis pœnitentiæ, animæ suæ maculas incluserunt sese. Eo loco deinde monasterium est conditum monialium nostri Ordinis, quod hæc etiam nostra ætate visitur, et originem suam ad has duas fæminas refert. Earum una Helena, altera Flora vocabatur, et hoc loco usque ad supremum diem magno pœnitentiæ et sanctimonie exemplo viventes, præter æternam felicitatem meruerunt mortuæ in album Beatarum e Ordinis nostri referri.

sed vultu a
stere vultu

224 Inde urbem Vallis porta, ut ceptum est dici, harum duarum animarum et vitati ambiciosi honoris spolio clarus ingreditur. Ac ne sic quidem fefellit obsequiosæ civitatis industriam; quin ingenti frequentia populi non exciperetur modo, sed vel invitus faustis acclamationibus adventum gratulantium deduceretur domum: illum vere virum Dei, illum peccatorum conversorem; illum, ægrorum cælestem medelam, ac Dei amicum benedictum venire in nomine Domini. Quibus vociferationibus incredibiliter offensa Philippi humilitas, ægre impetrata brevis silentii gratia, modestissima indignatione; Si nos vobis, inquit, Tudertini, pacem asserimus, et precamur omnem divinitus benedictionem, quid est, oro vos, quod molestias reponitis? quod misero homuncioni, et inutiles servo Deiparæ, eos intempestivos applausus aggeritis, qui homini peccatori minime conveniunt? Proinde si animo gratificandi nobis has curas suscepistis, per, ego, vos, communitem Dominum Deumque nostrum oro, ut abeat domos vestras, et nos nostram abire permittatis: hoc mihi pro præcipuo honore et animi erga me vestri indicio erit. Quod eo æquius concedetis, quo magis abhorret ab humanitate vestra, ut ego a vobis omnium primi postulati mei repulsam feram.

alauum Tudert
marum.

225 Sed nihil agebat, incenso ad summum multitudinis studio; cui in omni magno affectu perdifficile est moderari. Ergo undique omnes catervatim affluere, alii audiendi, alii videndi Viri, alii contingendæ dextræ aut vestis cupidine; universi, ut illius benedictione bearentur. Denique ad hæc omnia uno omnium ordinum consensu summa cum potestate illum Vexilliferum dicunt; qui magistratus ea ætate in liberis Italiæ civitatibus summus erat, ac pene dictatorius

apud quos se
moriturum præ
mittat.

226 Ita prosequente omni nobilitate, et plebe, ad templum cœnobii sui procedit, ihique ante principem aram, fusa aliquamdiu per excessum mentis oratione, postquam se collegit, in hæc verba, velut ex alto sopore expergefactus, prorumpit: « Gratias tibi ago Domine, quia hæc requies mea in sæculum sæculi, hic habitabo, quoniam elegi eam ». Eoque præsago futuri, velut epitaphio, sibi ipse gloriosum et celebre sepulchrum signavit, quod in ea urbe perpetuum

erat habiturus, utcumque a B. Patris patria, illius cupida reliquiarum, oppugnaretur. Cæterum, quod reliquum fuit dierum usque ad excessum, Philippus in exacta ad propinquam prævisamque mortem præparatione, atque in Tudertinorum promovenda salute collocavit. Itaque cum ditexisset suos, qui erant in mundo, quos relinquerebat, in finem dilexit eos: eaque dilectione, velut fluminis impetu ad lætificantem jam ex propinquo civitatem Dei, omnia secum in Deum rapiebat. Hinc multa publicæ pro concione, multa privatim monere, componere procerum discordias, et omnium ordinum inimicitias; audire diligenter eorum, qui ad frugem redibant, confessiones (inter quos illæ duæ nuper conversæ, mulieres fuere) cæteraque affectæ urbis vitia atque ægritudines persanare tanto studio atque fervore institit, ut se jam civitas vix ipsa agnosceret; tanta erat morum mutatio emendatioque facta.

ANNOTATA.

a Hic Peregrinus, cognomento Latiosus, anno 1726 solenniter in catalogum Sanctorum B. relatus est, ut patet ex Bulla Canonizationis, quam illustrissimus Fontaninus in Codice canonizationum pag. 595 et sequentibus exhibuit. Majores nostri ad diem xxx Aprilis, sive tomo III istius mensis pag. 836 et sequentibus Acta illius utrumque collegerunt, cum jam tum legitimus cultus ei decretus esset, ut Dalæus hoc loco recte observat

b Vellem, ut hæc publica Henrici Gandavensis gesta, de quibus etiam Raynaldus in Annalibus ecclesiasticis tacuit, apud antiquos auctores legerentur.

c De hac virgine superius egimus, quam Clemens XII Pontifex anno 1737 in catalogum Sanctorum retulit.

d Papebrochius noster Acta et miracula hujus B. Francisci Senensis ad diem xvi Maii, vel tomo III istius mensis a pag. 655 edidit. Sed, re postmodum diligentius examinata, in Appendice post tommum VII ejusdem mensis pag. 790 monuit, ejus Vitam die i Maii collocandam esse, et ibidem pagina sequente incorrupti corporis ejus effigiem ari incidi jussit.

e At hic iterum quærimus, quo tempore et qua auctoritate mulieres istæ pœnitentes in album beatarum, ut biographus hoc loco scribit, relatæ fuerint.

CAPUT XVII. Ultimus Sancti morbus, pia monita, felix obitus, et honorifica sacri corporis expositio.

Lustrata rite in hunc modum Tudertina orbe, scilicet ut quam purissima terra moriens exciperetur beatus Pater, ipso die Assumptæ Virginis festo, peracto cum inusitato spiritus ardore Sacrificio, ita ut erat æstuans flagransque divina charitate, suggestum conscendit, frequentissima universi populi concione, ac primo quidem hæc copia sui universos exhilaravit, et mox orationem exorsus est, quæ, ut erat ipsius

XVI.
Post concionem
ad Tudertina
habitam

A ipsius postrema, ita omnium, quas umquam peroravit, epilogus videri poterat, tanta copia tantoque ardore, et tanto auditorum motu ac solatio dixit.

228 Paulo post dimissam concionem, ubi se beatus Pater intro in cœnobium contulit, statim febriculæ morbo tentari cœpit, sed leviter: ille tamen satis intelligens, eum propinquæ mortis prodromum esse, sibi gratulatus est, multis adstantibus, advenisse id tandem felicissimum tempus, quo corporis vinculis solutus spiritus suus liber evolaret ad Deum. Ingravescente deinde morbo ac paulatim jam in lethalem verge[n]te, episcopi urbis ac medicorum hortatu in secretius cubiculum (quod hodieque ostenditur, et in magna veneratione est) se recepit; ubi sibi persuaderi passus est, ut in lanæ culcitra, de qua nobis alibi sermo erit, a quodam Jacobo cive Tudertino mutuo oblata, fractum recenti morbo et veteri ac perpetuo pœnitentiarii usu corpusculum componeret.

229 Sed ut cilicium, quo asperitimo cinctus erat, exucret, id vero ab eo nullis precibus impetrari potuit: quippe qui censeret, militem Religiosum, potius in armis militiæ suæ, quam inermem occumbere debere. Ita Vir sanctus, velut lilium vel rosa inter spinas suas, mortem sanctissimæ atque austerissimæ vitæ congruentem appetebat tanta constantia ac patientia, ut non homo mortalis, sed cœlestis aliquis genis inter illas corporis animique afflictiones jacere videretur. Eas majorem in modum augebat et illud, quod civium pietate, qua certatim invisebatur, turbaretur ipsius illo in agone solitudo, quam ad figendam in Deo mentem studiose captabat, ut paulo ante diximus. Sed qui illius in proximis perpetuus amor fuit, utcumque ultimas illas vitæ horas in utriusque amoris exercitatione partiebat.

230 Verum cum ex crebrioribus deliquorum symptomatis moneretur, tempus esse, atque id quidem breve, convasandi ac valedicendi rebus humanis; convocatos ad se universos Fratres hisce verbis allocutus est: Dilectissimi in Christo Filii ac Fratres; convocandi vos universos in hunc locum causa mihi fuit præsens necessitas ingrediendi viam universæ carnis, et tempus resolutionis meæ, quod proximo die octavæ Dominiæ nostræ consecrato instat, sicut Dominus Jesus significavit mihi; qui me felicissimus nuntius non ita absorpsit beatitate sua, ut vestri mihi memoriam ademerit, quin sicut justum arbitròr, quamdiu sum in hoc tabernaculo, suscitare vos in commotione, atque eo quidem exinis, quia certus, quod velox sit depositio tabernaculi mei, imo operam dabo eum Apostolo Petro, et frequenter vos habere post obitum meum, ut horum, quæ supremum inoneo, memoriam faciatis.

231 Quapropter oro atque obtestor vos hodierna die, et qua valeo in vos auctoritate, etiam jubeo, ut hoc corpusculum meum, ubi relictum ab anima fuerit, terræ suæ nulla insigni pompa elatum populari tantum atque humili sepultura paupertatis nostræ instituto funeretis; quidquid studiosa hæc nostri civitas pro sua pietate in contrarium molitur. Tenetis enim memoria me, tametsi vestra perpetua voluntate Generiferi agere coactus sim, mea tamen libentius acturum fuisse, ac moriturum eum fratrem conversum, quem in primo ingressu indneram; quippe cum hic ipse, in quo nunc desudo, agon perpetuo mentis oculis observatus sit viva certitudine, hu-

milliman vitam tutissima morte defungi. Satis ergo sit, hoc me in vita solatium vestro obsequio condonasse: nunc vel in inuiti cadavere men, ut illo per vos frui liceat, pro vestra aequitate concedetis.

232 Alterum, et vero præcipuum, maximumque est, quod non solum ego vos per omnia pia ac sancta oro, quæsoque, sed etiam quod Dominus Jesus transitorius ex hoc mundo ad Patrem omnibus mandavit, ut vos scilicet invicem diligatis, feratisque alter alterius onera atque infirmitates; hæc enim legitima tessera est verorum Christi discipulorum; ipso, qui est testis fidelis, attestante, « In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad invicem ». Quibus peramanter fuseque dictis, et pro exuberante ad vicinitatem sphaeræ suæ charitatis ardore exaggeratis, ita libertim omnibus obortæ lachrymæ sunt, nempe ut esset ex astantibus, qui mellifluo flammivinoque illi Seraphino præ tenerritudine et dolore amissi tam divini doctoris respondere posset.

233 Quod cum pietissimus Pater medio in conflictu suo animadvertit; intermortuis, ad eos vocibus conyersus, bono animo esse jubet; quippe sibi illisque, expedire banc itionem ad Patrem: quæ, si, ut in Dei miseratione speret, ex voto cesserit; habituros eos Patrem, et advocatum apud Patrem; quemadmodum, dum viveret, cum ubique apud maxima orbis capita advocatum habuissent. Quibus in vocibus linquente animo deficiens, aliquantisper conticuit, sed augescente magis ac magis morbi violentia, iisdemque incrementis Philippi invicta malis animi constantia, gemina flamma absumberatur, altera exæstuantis immodice febris, altera vero ardoris desideriorum, quibus dissolvi et esse cum Christo sine modo suspirabat. Sed has inter penas tamen deprehensio semper præsens ratio et integrum judicium constitit.

234 Advesperascente vigesimo die Augusti, anno Christi mccc.lxxxv, iterum Sacrosancti Corporis Christi et Extremæ unctionis Sacramenta depoposcit; quod cum esset factum, et præsto esset cum adoranda Synaxi sacerdos, afferente vim viribus amore, e duro lectulo surrigit jam pene enectos et in mortem rigentes artus, ac, ut erat cilicium et toto vestitus habitu (quem honoris Beatissimæ Virginis et penitentis causa nunquam ponere consueverat) humi se perhumiliter prosternens inter ardentissimos penitentis actus, singultus, lachrymas, suspiria et innocentis pectoris tinsiones, aliaque cognitionis sui argumenta, sumpto illo vivifico conneatu, itinera æternitatis ingressurus, Ecclesiam Dei, sesemet, Religionem, patriam, urbem ipsam Tuderti, ac denique omnes divinæ opis indigos, Deo ferventissima et latissima charitate commendat; ac deinceps velut satis providisset omnibus, qui cordi erant, illis Servatori suo commuendatis, ipse se eo penitus in Deum penetrat, quo ardentius eos, qui curæ fuerant, divinæ providentiæ commisit. Itaque repositus in lectulum, flagrante intus dilecto, sic anima beati Viri liquefacta est, ut proruperit in profundissimi sermonis mysteria; ex quorum altitudine satis appareret, beatissimum hunc odorem, jam tum ordiri cantum, quem per omnem æternitatem felicissime erat canturus.

235 Sed jam ultimæ linæ propinquior factus, provida vicissitudine a deliciis cœlestibus animu ad enram pœnitentiæ traducit, et divi Augustini exemplo, Psalmos penitentiales deficiendis quibuscumque

EX INFIRMITAS

eosque ad charitatem

et fortitudinem hortatus

extremis Ecclesie sive sacramentis munitus,

P

et per istas vias a Deo abalienatus

EX IMPRESIS.

buscumque ooxis adhibet; ac mox Litanias Sanctorum, quos praesentes propitiosque in supremo discrimine pro aeterni triumphus causa praehensandos putabat, exoritur. Quibus rite atque ardentem in vota vocatis, contigit, ubi ad eam formulam est ventum; PECCATONES, TE NOGAMUS AUDI NOS, ut sic abalienaretur a sensibus Vir Dei, ut per tres ipsas horas pro mortuo habitus sit ab astantibus, atque id quidem non temere, quod nihil indicii in eo nisi mortuale apparet. Supervenit interim Dei monitu excitus ad id ipsum, quod agebatur, Frater Ubaldo Admarinus, qui certitudine fretus caelestis oraculi sui; Philippum necdum vitae confinia excessisse, nomine compellatum suscitavit.

Deus sibi redditus narrat suum constitutum cum demone.

236 Philippus ad ejus vocem sibi redditus; Prô, Fratres, inquit, quam horribilis est hujus ultimi certaminis confictus! Scitote; me ante Christi tribunal statutum non vulgari defunctum esse discrimine; siquidem tortuosus ille veterator et salutis humane osor sathanas, opprobriis mihi peccatis meis, et in immensum exaggeratis, omnibus nocendi artibus suis egit satagitque, ut de divina misericordia per desperationem desponderem animum. Et plena periculi pugna pendeat, quoad superveniens benignissimus Jesus meus, et mea Domina Mater ejus increpitum abactumque antagonistam prolligarunt: deinde quasi non esset satis immensa misericordiae eorum depulisse tam formidandum tamen praesens periculum, adjecerunt immensum solatium ex monstrata corona, quam mihi inutili servo et immerito praeparaverunt in aeternum. Agite ergo Fratres mei, adeste animis, atque expegei-minor ad veteratos hujus hostis versutias, fraudes, et insidias deprehendendas: videt ille se multo merito suo divinis omnibus donis bonisque exutum, et invidiae aëstro in rabiem datus, in eandem nos miserias una secum pertrahere omnibus viribus artibusque laborat. Sed non desunt adversus illius impetus arma: abstinentia, humilitate, patientia, et quae maxima harum est, charitate, illius conatus affliguntur.

postulataque crucifigi impunit.

237 Illis dictis, invalescente novis auctibus extasi, oculos primum in caelum figit, mox eodem anxie varias in partes circumferens, librum suum ingeminat; Cedo librum meum, date librum, inquit, quis cum eripuit mihi? Reddat quantumcunque. O librum, qui bona omnia mea continet, quaerite illum Fratres: non enim sine eo diutius vitam trahere possum. Ad ea anxie Fratres alius alium codicem porrigere; sed frustra: respuente eo quoscumque oblatos, et strenue suum librum postulante: eum se, neque alium velle, illum solum in ultimis votis esse. Denique perplexis omnibus atque ignaris, quem tandem librum intelligeret, a Fratre Ubaldo Admarino, cujus in gremio quiescebat, intellectus est. Itaque porrigi jubet effigiem Christi e cruce pendente eburneam, quam Vir sanctus manu semper gestare consueverat, et in qua fixo obtutu haerere cum Admarino animadverterat. Eam porrectam vero Philippus pectori apprimat, et eam suaviter exosculatus, Hic est liber meus, inquit, hic est, in quo ego innumera beneficia scripta lego Redemptoris mei, qui effuso pro me omni errore, hoc corporis sui spoliū, pendulum ex felici arbore, reliquit.

plurimum moritur.

238 Tum deinde legere ac relegere omnia illa beneficia, et peculiariter praesertim per omnem vitam accepta, et meditari varia vivificae Passionis mysteria institit, ac paulo post, gaudio

spiritus velut triumphante, Canticum: BENEDICTUS DOMINUS DEUS ISRAEL etc. totum recitavit. Atque hic jam tandem ad ultimam lineam perventum est. Ejus minime ignarus vir tam Apostolicus quam propheticus, pressa ac debili voce, Psalm. 30, IN TE DOMINE SPENAVI etc. pronuntiat, haerensque ad ultimum ejus versum, vibratis in Christi crucifixi imaginem oculis, novissimis verbis tacito exultantis animi jubilo, sibilo aurae lenis quam simillimis, dixit: IN MANUS TUAS, DOMINE, COMMENDO SPIRITUM MEUM. Atque in ea voce, composito quam honestissime corpore, cultuque ejus, deliciens caelestem animam caelo reddidit. Qua, ut quantopere sibi gratularentur accepta, caelites monstrarent, illico psallentibus ad sacrum funus Fratibus; suavissimo concentu derepente naenias interpellarunt; cujus hoc argumentum fuit « Euge Serve bone » et fidelis, qui a Virgine super familiam suam fuisti constitutus, intra in gaudium Domini » tui ». Suavitatem inexplicabilem earum vocum excepit incomparabilis odoris fragrantia, quae totum locum, ubi positus erat, opplevit, et tertio miraculo ex jaentis sancti Patris facie tanta vis caelestis lucis emicuit, ut quidquid circa eum esset, a clarissimo jubare coruscaret. Quo, tergemino prodigio versi ex stupore in laetitiam rerum admirabilium, spectatores Fratres, omnis funebribus, spiritu exultantes leta atque festiva jubilarunt.

239 Incidit hic Philippi excessus in annum Christi MCLXXXV, aetatis vero Philippi quinquagesimum secundum, undecimo Kalendarum Septembrium a, qui octavae Assumptionis Dominae sacer est, cum occidente sole per urbem ex consuetudine Ecclesiae signa darentur aere campano ad salutationem Anglicam, prorsus ut ipse praedixerat. Sed quia cum die exspiravit, et absolutis Vesperis et Completorio, forte etiam ut locus esset Beatissimae Virginis octavae celebrandae, visum est postea Leoni X Pontifici Maximo, festum Philippi in sequentem diem xxii Augusti rejicere; idque dato diplomate sancitum observamus.

anno Christi 1285.

a

240 Hac tam pretiosa tamque prodigiosa Philippi morte per urbem vulgata, illico omnium ordium atque aetatum concursus ad divi Marci fit, quo illatum jam esse illius funus, rumor prodiderat, ac certatum sacrum illius corpus, ut verè integræque domicilium sanctitatis, omni veneratione prosequuntur, mandatis ipsius ultimis, quibus vetabantur ejusmodi honores, pietatem populi stimulantibus potius, quam obstantibus. Quo factum est, ut a fratribus una cum episcopo, senatuque Tudertino, religione supremæ voluntatis obstrictis, sacri corporis humatio acceleraretur. Verum eorum diligentiae miraculum intercessit. Erat tum in urbe Tudertina virgo, Agnetula nomine, tabellionis Pauli Guitonis civis Tudertini filia: hæc insonantibus ad funus Philippi campanis, intus aliquid efficacioris invitamenti sensit, quo permota parentem orat, ut ad sacrum corpus se deferri curet: (neque enim aut ingredi pedibus, aut manum dexteram tendere aut adducere, aut immobili corporis mole usquam se commovere poterat.) Obsequitur pietati filiae parens, et eam in templum illatum, facta per populi euneos via vi, ad fere-trum, in quo corpus jacebat, sistit. Illa magna fiducia apprehensis utcumque aut tactis Philippi manibus, extemplo convaluit, stetit, ambulavit, Deum laudavit in Sancto suo, et idiomum, nemine bajulante, regressa est b.

statimque pertrat miraculum.

F

et idco corpus
ejus honorifice
exponitur.

241 Patres eo miraculo se jam solutos religione rati, coacti etiam studio populi, sex diebus c inhumatum corpus, eodem, quo jacebat loco, expositum effusis populi honoribus relinquere in animum induxerunt. Ibi interea platarum et pictorum opera excepta sunt illius vultus vel mortui lineamenta. Cui Patrum diligentiae debemus, quod hodieque imagines exstant pervetustae, et ex illis haustae recentes, quae ab ipsius oris habitu hand magnopere abludant d. Caeterum specie fertur fuisse, quae gentilitiam nobilitatem non sine majestate aliqua, mixta humilitate spiraret. Fuitque statura justa, facie amœna, et emendatae venustatis capillo sufflavo, oculis vero vividis caesiisque; quantum potui colligere ex quadam, quam in Italia vidi, imagine ejus, quam prope archetypum caeterarum vocabant. Sed operosius fuerit eam ejus imaginem delineare, quam rerum omnium Artifex Deus perfecit, id est, internum hominem repraesentare, atque ob oculos suis coloribus ponere. Non est id vel ingenii vel spiritus nostri tenuitatis, sed caelestis alicujus genii opus; imo potius ille ipse eas lineas duxerit, qui caelestes virtutum maximarum luces omnipotentis digiti sui penicillo felici illi animae induxit, et easdem luces multis magnisque miraculis (ut e sequenti patebit libro) a morte luculenter illustravit.

ANNOTATA.

a Inter scriptores Actorum occurrit discrepantia circa diem, quo S. Philippus ad Superos migravit. Gianius Centuria 1 Annalium lib. iv cap. xvi de die ipsius emortuali habet sequentia: Contigit autem huic Deiparæ Famulo beata mors (quidquid aliis visum fuerit) die Mercurii xxii Augusti mclxxxv post solis occasum, quando universa civitas pulsaret de more campanas ad gloriosam Dei Matrem salutandam in Octava Assumptionis. Gianium secutus est biographus noster, dum hoc loco asserit, Sanctum undecimo Kalendarum Septembrium ex hac vita excessisse, quamvis ibidem addat, decreto Leonis X Pontificis festum ejus die sequenti celebrandum esse. At bulla canonizationis, quam § II Commentarii prævii transcripsimus, ibidem num. 15 disertè asserit, illum die xxiii Augusti obiisse, cum mortem Sancti referat his verbis: Migravit ad Dominum anno salutis millesimo ducentesimo octogesimo quinto, decimo Kalendarum Septembres, dum solemnia absolventur Octavæ beatæ Mariæ Virginis in cælum assumptæ, quibus in lucem prodierat. Quidquid sit de vero obitu die, nos cum Martyrologio Romano festivitatem ejus hac die consignavimus.

b Authenticum hujus miraculi instrumentum in jam sæpe citatis Annalibus Servitarum Centuria 1 lib. v cap. 1 fol. 51 legi potest, ubi etiam juridice referuntur alia, de quibus lectorem postea monebinus.

c Dalæus hic secutus est Gianium in Annalibus, ubi Centuria 1 lib. iv cap. xvi fol. 48 verso dicuntur Fratres eoacti fuisse corpus Sancti sex integros dies inhumatum relinquere. At idem Gianius in manuscripto Actorum compendio, quod superius, et in Commentario prævio citavimus, circa eandem rem hæc habet: Triduo ejus corpus insepultum miraculis quamplurimis coruscavit. Videtur Michaël Pocciantius in Chronico ad annum Christi 1285 pag. 78 idem trium dierum spatium notasse, dum ibi inter alia sic

scribit: Plurimis namque in triduo non solum, quo corpus in medio templi mansit, sed etiam aliis temporibus, ejus meritis et precibus a Deo optimo maximo salus fuit restituta. Bulla tamen canonizationis in Commentario prævio apud nos num. 15 affirmat, corpus ejus sex dies palam expositum fuisse.

d Frustra veram S. Philippi effigiem quærsivi: si enim talem Actis ejus præfixam invenissem, aut aliunde accepissem, eam ari rursus incidi curassem.

CAPUT XVIII. Antiqua miracula, quæ post obitum Sancti patrata sunt.

Quamquam duobus superioribus libris varia suis locis miracula recensita sint ita viva, ut vivum Philippum, sanctum satis probare possint, tamen hoc tertio libro visum est ea miracula in medium afferre, quæ a morte ipsius in sanctimonie ejus testimonium contigerunt, ut omnes intelligant, quantum vivus mortuusque apud Deum potuerit, ac possit etiamnum. Etenim ea miraculorum apud mortales opinio inolevit, ut eum tunc demum sanctum beatumque pronuntiant, quem vel in se vel in aliis rerum mirabilium patratores experti sunt; ut hinc scite eleganterque Gregorius IV Pontifex Maximus pronuntiarit a, ad absolutæ suis numeris integritatem sanctitatis testificandam, duo ut plurimum requiri: virtutem scilicet morum, et signorum veritatem (duobus verbis) MERITA, MIRACULA; ut videlicet hæc duo quadam velut reciproca attestazione cum in sanctitatem asserant, in aliqua quadam in paritate repetita fuerint, juxta illud divi Marci Evangelistæ: « Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus » signis ».

243 Posset et alia hujusce asserti apta a nobis alibi adducta ratio etiam hic adduci, ea scilicet: quod Deum inter, et latere cupientes Servos suos pium amicumque certamen existere soleat, quo, quanto magis anxie isti pro virili parte, sua decora in obscuro habere atque oculere student, tanto enixius vicissim Deus virtutis eorum gloriam ac splendorem admirabilitate prodigiorum protrahere in publicam lucem et conspectum eorum amat hominum, qui afflictis rebus suis in eorum præsidio præsidium quærunt. Hinc, unde Philippus ab sepultis accurate rebus suis securitatem quæsivit, inde Deus meritorum ejus magnitudinem ordiri et palam testatam facere constituit: ut scilicet morum virtus signorum veritate probaretur. Ex his præcipua nos collecta ex processibus Florentiæ ac Tuderti b super sanctitate Philippi institutis, argumenta, hoc tertio libro consecrabimur, servata in nominibus c illorum temporum omnis fuci experte simplicitate, qua in dictis Processibus elferuntur.

244 Quorum hoc primum esto, quod cuidam Andreolo Joannis Tuderto oriundo, omni manuum atque pedum usu ita destituto; ut si quo tendendum esset, id non aliter quam serpendo, rependoque posset, implorata beati Philippi ope, e vestigio manus pedesque sic revixerunt, ut ambulare laborareque sine obstaculo posset.

Alterum

EX IMPRESSIS

LIB. III.
CAP. I.
Deus ad demon-
strandam san-
ctitatem

* lege Grego-
rius IX
a

et augendam
humilitatem Serv-
v

P

b

c

non du post
obitum ipsius

Alterum beneficium se accepisse Julitina Martinelli Montionensis in porticu basilicæ divi Marci (ubi beati Philippi conditorium fuerat) præsentibus duodecim aut pluribus testibus fidem fecit; scilicet, se, diu multumque ab inquilinis cacodæmonibus habitalam vexatamque, Fratris Philippi Ordinis Servorum Deiparæ precibus meritisque, ab eorum violentia ac rabie esse integre liberatam.

Tertiam Philippo debet gratiam Jacobuccius Canutianus, qui cum diebus singulis ac non raro in die sæpius morbi caduci vi ruens, sædum in modum quateretur, miseratus ipse afflictam sortem suam, auxiliarem Philippi manum invocavit, quæ illum illico sic erexit, ut illo deinceps morbo numquam corruerit.

*plurima fieri
permisit mira-
cula.*

245 Non minus præsentem Philippi opem experta est Margarita, uxor cujusdam Venturrellæ de Bivignate Fuliginatis, doloribus torta phreneticis, quibus liebat, ut non modo stomachus ad quamdam fatuitatem usque relaxaretur, et reliqui artus omnes quodam stupore sic torperent, ut nulla sanorum officia obire posset; sed etiam ut salutiferæ Crucis signum videre mulier non sustineret. Et eo usque invaluerat morbi furor, ut, si non obstitissent dati ad custodiam homines, in flammarum nodarumque vortices sæpe præcipitem se datura fuerit. Hæc ita tot oppressa calamitatibus, cum affusa supplex Philippi sepulchro, illi se fidenter commendasset, toto illo morborum globo levata fidem fecit, meritis divi Philippi cumulatam salutem sibi ac sanitatem contigisse.

Successit curæ Angeluzzius Lilius Collazzonus; cui inusitatus capitis dolor omnem sui ac præcipue oculorum usum præ summa acerbitate ademeral. Qui enim ad divi Marci ædem, tunica e setis molesta indutus, ac nudus pedes venisset, ibidemque Deo ac Divo devovisset sese, apparente ipsi Philippo, omnis omnino dolor ille, et cæcitas, oborta luce ac sanitate, depulsi sunt.

*quibus multi
homines,*

246 Esculapium quoque Philippum laudavit quidam Accoribanius Bernardi a Castro-novo; qui usu sinistri pedis ita captus erat, ut nisi scipionis adjuvamento ingredi non posset. Utinamque conductus ad Philippi tumulum, postquam ejus patrocinium imploravit, restitutus in integrum expedite ambulavit.

Paulus item Monticellius e Comitatu Tuderino, decem ipsis mensibus arthritide cruciatus, adeo debilitatus est, ut erigere se e lecto aut quocumque commovere non posset. Cum bajulatus ad sepulchrum Philippi, ei se pia fiducia enixe commendasset, omnes illico dolores evanuerunt; et refusa per artus nervosque vivida vis egit, ut qui paulo ante movere se non poterat, jam eadem hora ad aversam urbis partem redire, ac deinceps omnia sanorum posset munia obire.

Neque pro se tantum supplicantibus adfuit Philippus, verum etiam pro conjunctis personis. Nam quædam mulier, Andrea nomine, Simonucci ex oppido sancti Silvestri uxor testata est, quod, cum grande saxum, et quod humo attollere vir bene fortis vix posset, filii sui erui illapsum esset, id totum comminuisse. Cum vero sequenti nocte periclitantem filium mæsta mater beato Philippo commendasset, cum sanum integrumque reperit, et geminato miraculo, lactens adhuc infans, solo Deo docente, hæc verba protulit: **SANCTUS PHILIPPUS ME LIBERAVIT.**

247 Ita quoque Jacopuccijs Benevenuti, ex

oppido S. Praxedis, publicam fidem fecit, filium sibi nomine Reinerum, cum ingenti e collo pendula struma natum. Cum illum sic deformem Deo ac beato Philippo devovisset, admotum sepulchro Divi, et tunica interiore ejus, quæ id loci eum veneratione asservatur, lustratum, illico abacta præsentis numine illa colli monstruosa appendice, æquato atque incolumi collo esse receptum.

*varia morbi
oppressi.*

In fascina quoque Philippi valet imperium. Nam Angeluzzus filius cujusdam Stephanæ, sinistro afflatus fascino, quo per duos ipsos menses contabnerat, secundum Deum Philippi patrocinio commendatus, statim diffata vi amuleti, revaluit; asserente miraculum aliquot subsequenti mensium continuata sanitate.

Philippum etiam chirurgi virtute pollere, sensit quædam fœmina Imilia nomine, uxor cujusdam Benincasæ a monte Molendino. Ea dexteri cruris et linguæ affectu, gemino malo, sic afflictata fuit, ut nec audire nec reddere voces ullas posset, ac ne quidem, cum religiosus usns et necessitas postularet, confessionis sacramentalis. Cum se Philippi conditorio sistens, duplicis ærumnæ a Deo remedium per servi ejus Philippi preces et merita, quo poterat modo, supplex peteret, extemplo nullaque vel brevi interposita mora, exaudita est, et accepta utraque facultate pristina, unde venit, læta vocalisque remeavit.

248 Nec minus felix in calenti curatione noster medicus Philippus fuit. Jacopuccijs enim filius Beneventi Logi e Tuderina dynastia, cum calculi doloribus usque ad meatus naturalis pertinacem obstructionem disercuciaretur, a Sabina matre Deo ac B. Philippo devotus, addita sponcione, si sulfragijs Divi torturæ eximeretur, se illius aram multis luminibus collustraturam, aliaque pia opera obsequii ejus obituram; illico a concepta voti formula molestam petram excrevit, atque ita subductis calculis, deinceps per omnem vitam nullos similes dolores numeravit.

*vel infortunus
afflicti.*

Alia item Mattivola nomine, cujusdam Bartholomæi Beneventani conjunx, acerbissimis calculi cruciatibus, consumptis jam medicinarum remedijs, divexata, ubi Philippi sarcophago est admota, et ab ejus patrocinio speravit et efflagitavit ultimam opem, petra levata est monstruosæ in suo genere magnitudinis, eaque affixa est Divi conditorio ad spectaculum, et femina deinceps eo malo, quod solet tamen in affecto semel corpore habere radices, numquam laboravit.

Alia rursus, Illuminata nomine, calculi diritate a medicis exposita, cum Philippi iu tam præsentis periculo patrocinium implorasset, vix orandi finem fecit, et petram effudit, quam cum cereo anathemate eidem tumulo appendit, fassa præsentibus testibus, se Divi meritis discrimen evasisse.

249 Verum non tantum cum morbis, sed cum ipsis etiam stygijs inquilinis pro suis supplicibus nec semel pugnavit Philippus, et vicit. Quædam femina Ludovica nomine tanta dæmonis tyrannide tenebatur, ut perpetuis stridoribus, stygio illo æstro expressis, omnibus circa se intolerabilis fieret, nec tanto implicita malo tendere cælo supplices implorandæ opis gratia manus, non formare salutiferum crucis signum, non recitare Dominicam orationem salutationemque Angelicam, non denique porrigere mendico stipem permittebatur. Huic ita expositæ se videndum ac spectabilem offert Philippus, et, Veni ad ecclesiam meam, inquit, et ab infirmitate et dæmonibus.

*patrocinium
lujus San-cti*

A nibus, qui te exagitant, liberaberis. Cum mulier paruisset, venissetque ad Philippi sepulchrum, eique indormisset, in eo sopore a Philippo sublevari se atque excitari, ac denum liberatam ereptamque omni caecodæmonis violentiæ ac præstigiis sensit.

Nec adeo regnum morbum extinxit Philippi potentia. Egoiancia quædam, Petruccii Scopelli filia, tam potenter ab hoc malo affligebatur, ut in ejus paroxysmis mortua videretur: adeo nullus in ea motus, nulla signa vitalia apparebant. Mæsta Mater ejus eam divo Philippo commendat, spondetque, se, si opem deploratis rebus attulisset, una cum filia supplicem cum grata veneratione ad ejus tumbam esse venturam. Hoc dixit, et ilico evanuit omnis morbus, nec revenit umquam ad filiam.

Chiragram quoque, a medicorum schola pro incurabili habitam, curavit hic noster Hippocrates. Ea quædam Joannula Rigalasca per aliquamultos annos quam arctissime contracta, invocata Philippi ope, apud idem ejus sepulchrum in divi Marci templo, multis, qui præsentibus erant, spectantibus, libera liberos lacertos extendit, eorumque, quamdiu vixit, usu gavisa est.

250 Cæcis præterea ac claudis lumen et gradiendi potestatem dedit: nam Consita Ugnuccio Perusio oriunda, habilitate pedum capta ac præterea a nativitate cæca, cum pari ad Divum fiducia, animi scilicet gressibus ac luminibus, simplex accurrisset, utrique calamitati medelam invenit, ut nec adminiculo deinceps, nec ductore ad ambulandum opus haberet.

Eandem publicæ lucis usuram intercessione apud Deum, Philippi quidam cæcus mendicus impetravit, qui adductus ad ejus adhuc in feretro, antequam conderetur, jacentis pedes, ubi eos religiose ac pie est exosculatus, sanctitatem Philippi et obortæ repente lucis claritatem miratus est.

Pari aut majori miraculo cujusdam hominis coloni ditius Orvitanae filius (in hanc lucem, expers lucis et cæcus editus:) qui a parente efficacibus singulari fiducia lacrymis vix initiatus ad medelam Philippo fuerat, utrumque auxilium Patrem repentina illustratus luce, qua usque ad mortis tenebras est usus, circumspexit.

251 Interim post funera, tam acer sui vindex contra contemptores, quam benignus in supplices Philippus fuit. Fæmina quædam meretricio quæstu infamis (cujus propterea nomen reticetur) pro simulum hominum licentia, impia lingua in Divi contumeliam exacta, multa temere effutiverat; sed non diu: nam repente obmutuit: quo factum est, ut aliter intus canere ac melius loqui coacta sit. Confessa itaque et deprecata, eloquentissima taciturnitate, ad pedes sancti funeris impii oris sui nefarium scelus, religiosiorem, quam prius habuerat, loquelam recuperavit.

252 Dissipata quoque corporis membra non colligere solum sed et animare novit Philippi potentia. Accidit haud procul Tuderto, ut in male custoditum vagantemque incurie infantem lupus incideret, qui oblatus illius innocui agni jugulum ferociter ac truculenter invadens, omnem indidem cum crnore vitam exsuxerat. Supervenit laniens mater infantis, quæ illum anxie ubique, sed non hic, quærebat, et priusquam a bellua totus discerneretur, filium exanimem recepit. Quo se verteret infelix mulier, quidve ageret, mortuo filiolo, non satis inveniebat, quoad recordata Philippi, paulo ante in cælum non sine prodigiis recepti, impositum gremio filioli cadaver, Divi non-

dum humati admovit cadaveri; fuisque, quas spes dolorque inflammant, precibus, infans revixit.

Diceret, etiam in Philippi sandalia vim non modicam dimanasse; adeo etiam illa contra calamitates valere. Vir quidam bonus ac pius, ac proinde bene Benedictus dictus, beati Philippi familiaris ab eodem, dum vixerat, par unum erepidarum simplici opere e juncis fluvialibus textarum munere acceperat, quod ille non vulgari religione asservabat. Itaque orto domi ejus incendio, junceas erepidas jam bene siccas magna cum certi præsidii spe et fiducia in Muerato emsum, forentibus flammarum vorticibus injecit; quibus flamma citius cessit, quam fluvio, unde junci erant oriundi, cessura videbatur.

253 Etiam fugientem cum sanguine vitam in tenellis infantuli membris retinuit Philippus. Berardellus filius infantulus cujusdam Joannelli Venturæ a regione collis, gerulæ nutricis Margaritæ gestatus in ulnis, læte ac festivo gestiebat, cum derepente factus exanguis mortualem in modum ita expalluit ac deformatus est, ut coram publico tabellione jurati tam parens quam nutrix allirmarint, quod nullum vividi vigoris indicium daret, a se pro mortuo habitum, ac ut talem, divo Philippo a se commendatum, aut vite aut sanitati (certe sanitati) esse restitutum, ac deinde ad tanti beneficii agnitionem, prout ante spondebant, effugiem ceream paris puero ponderis, sacelli, ubi Philippi sepulchrum erat, tholo affixerunt: et ex voto singulis, quoad Berardellus vixit, annis, quatuor Christi pauperes, redeunte anniversario miraculi die, puro pioque epulo sunt excepti.

254 Quantum vero inter senimortuum et mortuum interest, tanto patientiore miraculo levata orbitas est cujusdam viduæ, quæ ex diuturno ac permolesto morbo mortuum unicum filium deplorans, cum Philippi sanctitatem illi resuscitando imploraret, in vestigio filium vidit redivivum, qui palam ac vivide coram iis, qui ad leniendum matris mœrorem aderant, professus est, se divina benignitate, beati Philippi auxilio parta, secundam vitam vivere.

Denique ut constaret, nullum morbi genus hujus Medici artem effugere, etiam febribus æstnantissimis post mortem est medicatus. Ciccus Poli a regione Cammuecciana Tuderti, febrim continua æstnans, invocata Philippi medela, eo ipso convaluit momento.

Quidam præterea Reginaldus Gualterus a regione sancti Silvestri, cum febrim tertiana supra modum quateretur, aadita Philippi nondum sepulti celebri a miraculis fama, cum se illi commendasset, et sacras ejus exvivas venerabundus attigisset, subito se omnis expertem febris sensit.

ANNOTATA.

a Pro Gregorio IV, quemadmodum hic vltos scriptum vel impressum est, substitue Gregorium IX Pontificem, qui Antonium Patavinum catalogo Sanctorum adscribens ita pronuntiat: Ad hoc tamen, ut Sanctus habeatur apud homines, in Ecclesia militante duo sunt necessaria; virtus morum, et veritas signorum; merita videlicet et miracula etc. Hæc et sequentia ejusdem sententiæ verba inveniri possunt apud nos tomo II Junii pag. 724, vel apud illustrissimum Fontaninum, qui in Codice canonizationum eandem Gregorii IX bullam pag. 61 et sequente nuper recudit.

b Gianius

EX IMPRESSIS.

mirabili modo recuperarunt.

vel imminentia periculi evaserunt.

in sua necessitate implorantes

contra proceres ejusdem contemptrix puniata est

prius nam sanlatem

PA IMPERARI

b *Gianius in Annalibus Servitarum Centuria 1 lib. v cap. 1 fol. 51 et sequentibus exhibet juridica notariorum instrumenta, quæ Tuderti anno 1285 confecta sunt, et in quibus varia hujus capitis miracula veteri stylo referuntur. Curiosus lector ea conferre poterit eum his, quæ Dalæus ex hoc authentico instrumento contraxit, et in quibus barbarum stylum tantummodo mutavit.*

c *Biographus noster pleraque nomina, ut Angeluzius, Jacobuccius et similia reliquit Italia, sicuti hic præmonet, quamvis ea more Latinorum inflexerit.*

CAPUT XIX. Alia miracula, quæ videntur facta sæculo decimo quarto, quo sacrum illius corpus primo translatum est.

Omissis aliis miraculis.

a

narrantur fragrans odor tumuli

b

omnæque anathematum conversio.

et prodigiosa demoni astutia.

B Horum atque his similium signorum, quæ in sanationibus febrium, apostematum, atque aliorum morborum, patrocinante Philippo, contigerunt, plurima in processibus canonizationis et in Codicibus MM. SS. antiquis a. Quibus omissis, duo hic memorabilia signa, quorum alterum ad religionem venerationemque sacri corporis Philippi, alterum ad evidentiam pertinet præsentis curæ ac tutelæ, qua idem Pater addictos aut divæ Virgini aut sibi, pietate et clientela fovet ac tuctur, referemus.

256 Ac prioris quidem argumentum esse potest inauditum miraculum, quod in multorum mortalium frequentia contigit anno Christiano millesimo trecentesimo decimo septimo, hoc est ab obitu Philippi pretioso, anno trigesimo secundo. Quo, cum variis ac prodigiis de causis Patres nostri statuissent Divi corpus transferre atque inferre augustiori conditorio, id ut vivens semper fuit bonus odor Christi in omni loco, ita loculo ligneo exemptum primo cælestem quamdam fragrantiam spiravit b, quæ præsentis populi sensibus, mentibusque illabens, in eorum animis religionis, venerationisque in Philippum magnos motus concivit.

c 257 Deinde, acsi id parum esset, anathemata, et statuæ e cera aliisque materiis, quæ trophea de morte, morbis, dæmonibus, diversisque mortalium aliis periculis Philippi sanctimonia victis, plurima ab adjutis fidelibus apud sepulchrum fixa spectabantur, non secus, acsi illius fragrantia spiraculo animata vitam motumque, et cum illis pietatem ac religionem habsissent, ex suo se pulvere surrigunt, et versis ad aram, in qua sacrum corpus prostabat, faciebus, illud mirabiliter ac vitaliter sunt venerata.

258 Quod ad præsentiam autem attinet curæ ejus ac sollicitudinis de clientibus, aut divæ Dominae suæ, aut suis, ea memorabili eventu sequentem in modum mirifice asserta passim evidenterque innouit, qui sic se habuit. Quidam miles cum suo quodam commilitone, quem pro fratre, ac pro altero se coluerat, relictis domi conjugæ atque unico filiolo, in memor suorum, memor aut gloriæ aut prædæ castra est secutus. Et sæpe fit talibus ambutonibus, reditus ei ad suos non ita, ut abitus, in promptu fuit: nam una cum commilitone in acie mortuus, a multis migravit

ad plures. Uxor interea ejus, quæ domi remanserat, qua erat eximia in Deiparam pietate, eam solitudinem suam et orbitatem cultura virtutum aliisque bonis artibus transmittibat. Ac vero præcipue filiolum suum cælorum Regina in ephebum formabat tanta felicitate, ut, respondente matris industriae pueri docilitate, cælesti alicui genio, quam puero mortali puer esse similior videretur.

259 Indoluit iis successibus mali dæmonis stygius livor, et ad notas nocendi artes conversus, si qua matrem et filium avocatos per contubernium a studio orationis venerationisque Deiparæ in medio laudabilis vitæ cursu sistere atque interimere posset, hanc stropham commentus est. Commilitonis, quem marito matronæ commortuum militiæ fuisse, jam inemoravimus, corpus formamque induit, et velut e bello redux domum subit, et ad matronam: Doleo equidem vehementer, inquit, mihi lectissimum amicissimumque fratrem, tibi dulcissimum conjugem desiderari; cecidit ille quidem fortiter pugnans in acie; sed ut mihi decedens novissimis verbis tui ac filii curam orbitatemque commendavit, ita non committam, ut officium aut ulla circa vos diligentia meæ pars desideretur. Adeste proinde animis, et mærori moderati, vosmet meliori sorti servate. Ad hæc vidua conjugali mæsta pietate, etsi vehementer illacrymata est funesto nuntio, tamen sive animi virtute, sive quod sincera allerri crederet solatia, dolori suo æquabilem modum posuit.

260 Tartareus interea impostor sub illa, quam diximus, larva latens, illius jam domus penatum aliquis deunculus et spiritus familiaris factus, enixe in speciem adolescentuli, duccm ad pietatem (si Superis placet) ductoremque agebat. Quare ut matri fucum faceret, inclamare illum solitus, Fili, templum adeamus; interim ad omnia alia, quam ad templa (quæ cruce pejus et ipsa Deipara odit) adolescentulum seducebat. Itaque hæc ejus educatione hocque magisterio fiebat, ut infelix et totus jam ab illo, qui fuerat, mutatus adolescens, non conciones sacras, non sacra Missæ, aliarumque divinarum laudum officia vel adire vel audire in animum induceret: quin etiam, oblitterato et eliminato e pectore omni materno metu ac reverentia, illi bene monenti et ad solita Deiparæ obsequia invitanti proterve ac petulantè insultabat. Mater ista filii metamorphosi perplexa, atque ægra animi confert se ad sacram ædem, ibique coram divæ Virginis consolatricis afflictorum effugie, pectoris sui æstum, filii periculum, et præposteri, quem domum adniserat, tutoris æconomiam et imperitam disciplinam dolenter deplorat, imploratque supplex tam multiplici tamque ancipiti malo misericordissimæ Deiparæ præsentem operam, ac libertatem. Perorata laud infeliciter causa, cum mulier domum reversa acquiçisset, audit a foribus suis intromitti petentis pulsus, sed illa omnia tuta timens, non se movebat, quoad secundo imperiosius pultante hospite, ei demum domum cæseravit.

261 Data ergo ac reddita salute, colloquium ingressi, hospes quid ita tristis sit, quidve animo oneris gerat, edicere jubet. Ad hæc matrona, si calamitatum suarum rationes inire debeat, prius aliquot integros dies abituros, respondet, quam doloris mærorisque sui magnitudo atque acerbitas fandi quærendique finem inveniat. Quod si tamen rem compendio scire velit, sciret, infelicitatis suæ summam esse, quod susceptum domo, reducem

qui filium vidue

E

a cultu Deiparæ vocat;

F

sed Sanctus viduæ apparuit.

A reducem e bello mariti sui mortui commilitonem, cui, ut fidissimo amicorum, adolescentem filium, ac se matrem moriens maritus una cum orbæ domus cura commendavit; talem experiatur in filii tutela ac disciplina, ut is ex pio, morigero, ac pudico, in omnia alia ab illo perversus, in deterrimum impiissimumque totius civitatis evaserit. Illic hospes, Condolesco, inquit, vicem tuam, sed effice; ei nuntietur, uti ex Dei imperio, hic se mihi quam primum sistat. Adstabat forte colloquentibus puerulus quispiam, qui snapte sponte sine ullius suffragio apparitor factus, ad larvatum tutorem currit, et prehensum manu ambulare secum in jus Dei jussu jubet.

daemonem detegit, eumque fugat

262 Paret illico impostor, quamvis imbecillo apparitori, et ejulans ululansque, Quid me, Philippe, exagitas? quid discrucias, inquit, veterane inimice? Tum Philippus, qui sub hospite consolatore matronæ latebat, Dei autoritate impero tibi, inquit, age, ede, qui sis, quid veneris, quid tibi in hac domo negotii sit. Hic hæreret impostori aqua, vel potius, quia flagrabat, flamma, et se tota lubricitate serpentina in omnes spiras ac volumina versans, effugia quærere; sed frustra; urgente Philippi, qui lupum auribus tenebat, autoritate. Qua cogente, Quando, inquit, ita jubes, et dura rem extorquet necessitas: fateor, me cacodaemonem esse, fateor mariti hujusce fæminæ commilitonem mentitum; ut, si illa consuetam ac familiarem religionem, cultumque Deiparæ aliquando omisisset, ea illam opportunitate obnoxiam mihi, una cum filio discerptam tartaro devolverem. Tum Philippus: Facesse hinc quanto citius, tartaree torris; neque deinceps unquam audeas ex hac familia quemquam infestare: et cum dicto daemon, edito fragore, qualem edere solet cælum, cum rare videtur, fusus et fugatus in tenebras evanuit, relicta in medio cadaveris, quod gerebat, fæda et graveolenta sarcina. Matrona, tam admirandi dramatis spectatrix, in Dei Deiparæque effusa laudes et actionem gratiarum, percontatur hospitis nomen. Id quod res erat, confessus, se eum Philippum esse respondet, cujus corpore Tnderti quiescente, administrator spiritus missus sit a Dei Matre, ut piorum ejus contemplatione obsequiorum illam tam ancipiti insidiarum stygii prædonis periculo eximeret c.

c
Varia ægroti

263 Hoc Philippus pro Dominæ suæ honore; sequentia pro suo; quæ supra laudata Acta publica, temporis potius quam materiæ servato ordine, subjungunt. Quæ tamen antequam persequamur, illud prius commemorandum, quod de Philippi toga, et quod gerimus, scapulari memorie proditum est. Videlicet ea paulo post ejus excessum circumlata in publica frequentis populi Tndertini supplicatione, coortam irati cæli atrocem tempestatem, reddita repente serenitate, sedatam discussisse.

In eadem reliquiarum Philippi translatione (de qua nos paulo ante) quidam, emortuis pedibus, suaveolentia evaporantis e loculo Divi fragrantia victus, soporatus est, in eaque quiete Philippum sibi auxiliares manus præbentem vidit; itaque sibi redditus, redditum quoque paulo post vitalem pedum usum sensit.

Præterea Puella quædam dextero capta lumine, qua potuit, per confertam turbam penetrans ad Philippi tumulum, eique suam inopiam luminis quæstæ, illico videndi dexteritatem etiam impetravit.

Nec minus beneficium Philippum eodem tem-

pore sensit puerulus, morbo caduco obnoxius: cum enim miserabili labilique sorti suæ stabilem a Philippo opem implorasset, numquam deinceps hoc affectu præcipitavit.

Sensere et dæmones duram Philippi veterani antagonistæ manum. Quælam energumena miserabilem in modum ab his stygiis incolis sex ipsos annos torta, ubi ad Philippi ducta sepulchrum quievit; secundum eam quietem Philippum, ceu divinum quemdam exorcistam, nefarios e corpore suo genios exigentem vidit, et expergiscens, se liberam vacuumque infestis habitatoribus gravata est.

264 In eadem corporis beati Patris Philippi translatione locus prior, etsi ad honorem sancti thesaurum suum pretiosiori sarcophago concessit, retinuit tamen sanandi virtutem: nam quædam inops et miserabilis puella e monte Castello, manibus pedibusque contracta, et sævo insuper renu dolore ad incurabilem incurvationem usque discruciatæ, in vetusto Philippi sepulchro, unde recens extracta ejus ossa fuerant, locata, e vestigio in vestigia sese surrigens, recta agilisque prodiiit.

Attamen salutaris medendi vis priori relicta tumbæ vel maxime se prodidit in altera honestiore, ut sequentia et plura alia miracula docuerunt. Quidam infans, vehementi febrî deflagrans, expositus a medicis animam agebat. Unde mcesta parens ejus, ut mortis spiculum a filiolo excluderet, ad sepulchrum Philippi confugit, eique filium admovit. Dum sequenti die Patres nostri in honorem Philippi sacris operarentur, puerum, qui pene in æternam noctem lumina clauserat, illico a fasis piæ matris precibus de integro persanatum certam mortem evasisse ceruunt, Philippo obtegente. Iterum alius quidam familiari religione Philippo addictus (quam etiam vicinitas ecclesiæ divi Marci conciliabat) ex bene sublimi lapsus loco, fracta tibia, per biennium non sine peracutis doloribus claudicavit. Is sic affectus, dicto tumulto Philippi illatus, derepente revalescens, deinceps passibus æquis ambulavit.

265 Non disparem Philippi in curando facilitatem expertus est non dissimilis patri suo in pietate erga sanctum Virum hujus ejusdem filius, Benedictus nomine, quem viventi adhuc Philippo familiarem fuisse, eoque ab ipso junceis illis crepidis flammæ domitoribus donatum, supra memoravimus. Is vi morbi articularis, qui genua occuparat, tam violenter lectulo affixus hærebat, ut doloris magnitudine intractabilis esset, et in mobilis: cum de translatione Philippi deque prodigiis, quæ ejus occasione eveniebant, inaudisset, in mentem ei venit, istarum crepidarum, et enixe petitas allatasque, inverso usu, sed salutari, genibus aptat. Nocte sequenti ita pie crepidato Philippus se videndum audiendumque exhibuit; eumque suaviter solatus, detergo omni, quo urebatur, dolore, ut a domo ejus incendii vastitatem, ita a pedibus et omni reliquo corpore tardigradam eam pestem avertit. Quare sequenti mane cubili exiliens, Philippi sarcophagum adit, et de doloribus suis Divo trophæum ad æternam beneficii memoriam statuit d.

266 Nec tamen Philippo persuasit omnis omnino ad omnia concedenda pietas; sed ea tantum, quæ divinæ voluntati erat consentanea. Non ita enim multo post Philippi excessum Florentinos pia cupido incessit potiundi corporis reliquiarumque tam clari civis sui: et re cum Pontifice Maximo Honorio IV communicata, confactaque,

EX IMPRESSIS

pristinæ valetudini restituntur

E

per Sancti relictas vel corpus,

F

d

quod Florentini frustra surripere tentarunt:

ET IMPRESSIO.

fectaque, cum populus Tudertinus Pontifice difficilius negasset, tam nobile spoliū se ulli daturus, Florentini ad pias fraudes et furta versi, illud aureum vellus pluribus, quam in Argo erant, oculis Tudertini populi custoditum surripiunt et impositum jumento, elusa totius civitatis vigilantia, urbe educunt. Ubi in quemdam campum in agri Tudertini æquore situm (qui hodie ad ejus cathedralis ecclesiæ canonicos spectat) perventum est, se ac jumentum sacræ sarcinæ bajulum in viam concitant : sed nullo alio operæ pretio, quam quod arbitratos se jam multa per celeritatem milliaria confecisse, in illo campo velut in quodam labyrintho oberrantes, diluescens dies, et sui illos confessio erroris (cujus a Tudertinis veniam postulabant) prodidit. Et Tudertini quidem urbe effusi, ultro libenterque eum errorem suis supplicibus ignoverunt, ac receptum sacrum ferculum, deductumque solenni pompa, templi sui mausoleo læti recondiderunt. Viget hodieque ejus miraculi memorabile vestigium : nam qua per eum campum tota nocte cum sacris exuviis Florentini ambages egerant, licet eadem ubique cultura et cura arum colatur, non modo segetis colore, sed etiam, ubi virgulta sunt, eorum humilitate raritateque viarum, ab nocturnis erroribus tritarum, flexus relexusque formantur e. Cujus testandi gratia facti aliquot abhinc annis senatus populusque Tudertinus ibidem loci monumentum, rem gestam pictura atque inscriptione exprimens, sumptu publico statuit.

et obrectator
quidam puni-
tur

267 Erat ea ætate in eadem urbe quidam satyricæ licentiæ, ac præfrictæ frontis audaciæ in denigranda bonorum bona fama quadroplator : is quodam die in loco publicæ frequentiæ multa in multa et bona Philippi opera debilaterans, deridiculo habebat civium suorum in Divum religionem, eoque majorem in modum allaborabat, si qua posset, populi studium a cultura Philippi avertere et pervertere; sed id nefas illi non diu sic abivit : adest enim repente superbo ultor a tergo Deus, et cum circumstantis frequentissimæ concionis horrore humi afflictum, omnibus artubus deartuatum, adempta impia voce, infelicem animam et profligatam nefariæ obrectationis causam agere cogit. Sed quomodo ageret? Non erat vox neque sensus. Succollantibus ergo humeris aut juncturis brachiorum, a religiosis civibus fertur ad Philippi vitale sepulchrum; cui impositus, ab impietate et pene jam decretoria ultimaque ejus pœna, vivifica busti Benitiani virtute illico revixit, et tantæ benignitatis monumentum litteris coloribusque adumbratum, templi, ubi sepulchrum Divi est, tholo allixit : atque ita ex maledico Philippi encomiastes factus, postea omnia alia, quam quæ prius dicere solebat, dixit f.

ANNOTATA.

a Pocciantius in *Chronico ad annum Christi 1285 pag. 79 et sequentibus pleraque hujus et præcedentis capitis miracula contraxit.*

b *Gianius Centuria 1 Annalium lib. vii cap. iv mirabilem hunc odorem, aliaque prodigia ex juridicis notariorum testimoniis breviter narrat.*

c *Laudatus Gianius in Annalibus Centuria 1 lib. v cap. ii testem prodigiosæ hujus historix allegat Thaddæum Adamarum, qui videtur sæculo xv floruisse, ut in Commentario prævio nu. 6 monuimus.*

d *Historia primæ translationis et miracula*

tunc patrata conservantur in cancellaria episcopatus Tudertini, ut Gianius Centuria 1 Annalium lib. vii in Annotationibus ad caput iv testis oculatas affirmat.

e *Petrus octavus Ordinis servorum Generalis anno Christi 1317 in comitiis Senensibus narrabat, Florentinos id sub Generalatu R. P. Lotharingi tentasse, et eorum conatum clamoribus infantium Tudertinorum detectum fuisse, ut in Annalibus Servitarum Centuria 1 lib. vii cap. iii fusius licet videre.*

f *Idem Petrus octavus Generalis, patria Tudertinus, apud Gianium loco mox supra citato, in comitiis Senensibus hanc obrectatoris punitionem distinctius exponit his verbis : Ejus quoque sævitiam (audite, quæso Patres, et hinc discite venerari Sanctos) ejus, inquam, sævitiam in detractores aliquando experta fuit nostra civitas : cum enim concionator quidam sancti Fortunati, qui dicebatur F. Fortunatus, concivis noster, livore quodam (ut arbitror) percitus, vana de viro sancto Philippo proferens, suis auditoribus suadere conaretur, ne tot et tanta, quæ de viro Dei prædicabantur, vera crederent, neve illi tantum honorem exhiberent, illico contractus, lingua penitus convulsa et innodata, a concione defecit, et cunctis ex nostratibus, qui aderant, mirantibus, quasi mortuus cecidit; quem Fratres sui bajulantes, et ad corpus B. Philippi deferentes, voto suscepto, statim sanum reduxerunt; in cujus rei testimonium adhuc pendet, veluti B. Philippi trophæum insigne, in ecclesia S. Marci, ejusdem concionatoris cerea imago.*

CAPUT. XX. Recentiora miracula, quibus immiscenter ea, quæ in tertia corporis ejus translatione contigerunt.

NUMquam tot curasset noster medicus Philippus post sua ipsius funera, si contempta Virginis vocatione, curare voluisset. Sed dum ex medico fit Virginis Servus, accepit ab hac infirmorum medela eam potentiam, ut jam quatuor integris sæculis, omnibus suis clientibus præsentem afferat medicinam. Ejus rei priori capite argumenta vetustiora, hoc recentiora eaque pauca tantum e multis atque magis explorata afferemus. Joannes Andreas Amidens, e vico Narniensis agri Coldiscipulo, anno Christiano MDXCI asthmate incurabili ad extrema redactus, valedicentibus medicis, itinera æternitatis ingrediebatur jam, atque extrema Unctione delibutus, ad ultimam se luctam comparaverat. Intellexit id ipsius neptis Catharina, nostri Ordinis Religiosa Soror in cænobio oppidi Arnolfæ; et exorata una cum aliquot sociabus virginibus Philippi ope, conceptoque voto, si avus revaluisset, effecturas se spondent, ut summum, quod propitiandis in necessitate cohonestandisque Superis divina sapientia excogitavit, sanctum Liturgiæ sacrificium in divi Philippi honorem fiat. Vix votum virginibus nuncupaverant, cum, velut alto excitus veterno Joannes, Epiphaneam suam (ita uxor vocabatur) ingeminat; et Heus, non vides, inquit, beatum Philippum Ordinis Servorum, qui auxiliarius

11.
Asthmaticus
sanatur.

F

A xiliaris archiater meus adveniens, macte animo et jam hinc sanum sospitemque esse jussit: ad-dens; Religiosas! Bulgarienses impetratae gratiae fideles sequestras extitisse. Hoc necessitati tribuit Philippus, illud deliciis suorum cultorum.

et obiter fere
corporis tran-
sitionem
n

269 Quod cum anno a Christo mxcix beati Philippi e templo Divi Marci, ad divae Virginis Gratiarum, adornaretur translatio a, et aperiretur arca, ex qua lignea theca, Philippi continens ossa, erucunda erat, frequens, qui aderat populus, eam pene prius naribus, quam oculis usrupavit: tanta enim repente toto templo suaveolentiae sparsio extitit, ut in admirationem rapti universi, qui praesentes insolitis deliciis innatabant, Dei suavitate odorantes, enmulatas ei gratias agerent pro dignatione, qua ad tam caelestis spiraculi experientiam luisent admissi. Similis alia fragrantiae sparsio data populo est decimo octavo Septembris ejusdem anni, cum ex eadem theca ossa Philippi promerentur, exciperenturque sumptuosiore alia atque augustiore, in qua transferrentur.

obstans tempe-
stas dispellitur.

270 Et translationis operi vigesimus primus dies ejusdem mensis Septembris dictus erat, jamque ad divi Marci omnia sodalitia, omnes Religiosi Ordines, omnisque cum episcopo Clerus ac populus Tudertinus convenerant, capique etiam pompa jam duci: cum subito, nigrescente atque intonante caelo, ingens turbulenta pluvia procella praecipitat, quae non modo Ordinem religiosi triumpho dissipavit, sed etiam, cum non minus violenta quam pertinax procella videretur futura, effecit, ut de omittenda per eum diem translatione cogitaretur. Sed nihilominus tamen processum est; et quam primum memorato divi Marci templo elatum sacrum ferculum sub dio constitit, stupentibus cubetis atque applaudentibus, dicto citius totus ille tempestatis furor, redita serenitate, posuit ac sedatus est. Ita cum caelo turbido pro suis honoribus, non modo pugnavit Philippus mortuus (tantus eorum in vivis osor) sed etiam pompae suae congratulantes largiter est remuneratus.

roque die mor-
nalis a cancro
liberatur

271 Cum enim in dirigendo hujus pompae ductu placuisset episcopo Tudertino, ut versus portam nrbis Burgensem tenderetur, ut Religiosae Ordinis nostri inclusae virgines ad divam Annuntiatam, pompae seriem ac celebritatem comode spectare, et quando aliter non licebat, oculis comitari et prosequi possent; erat tum in illo parthenone quaedam ex Religiosis virgo, Soror Ludovica Montenigra nomine, Perusiana, cui ad latus sinistrum quadriennio jam febre serpens cancer pectus exederat, eoque duobus ultimis annis usque grassatus est, ut adempto illi omni omnium membrorum usu, neque se commovere, cum lectulus sternendus esset, neque cum sumendus cibus, admovere ori manum posset, ut propterea bajulari, atque inescari alieno auxilio debuerit. Ea cum de Philippi transvectione inaudisset, majorem in modum optavit cum reliquis Sororibus spectatum interesse, quod cum per tam allictam valetudinem non daretur, invocatum Philippum oravit, ut sua sanctitate, sanitate vel unius brachii se bearet. Tum spectatum euntes Sorores his votis prosecuta: Ter felices vos, inquit, quibus datum est, posse videre, et pars esse hujus translationis; atque a dicto acquievit. Postridie mane una ex Sororibus, Dorothea Florida nomine, visendae agrae gratia, ejus cellulam intrat, et ei laeta Ludovica, Non vides, inquit, Soror Dorothea, Philippi nostri in me benignitatem; is hac nocte per quietem,

Augusti Tomus IV.

dexterum lacertum hunc vertici meo imposuit, et ab expergefata sic repertum, nunc, qua vides, agilitate moveo. Tenuit autem ejus agilitatis beneficium ad virginis mortem usque.

EX IMPROBIS.

272 Nec illud minus mirabile, quod idem *Plures aut* Philippus cuidam Vincentio, Raphaelis Pezzini Florentini civis filio contulit beneficium. Ille puerulus dextero pede laboraverat tam otiose, ut semper ei in quadam sella, quod consistere non posset, haerendum fuerit non sine molesto parentum mœrore, quorum altera, Dianora nomine, vigesimo sexto Julii anni reparatae salutis millesimo quingentesimo nonagesimo primi, adita ecclesia divae Annuntiatæ, adoratoque ibi divinae Eucharistiae sacrosancto Numine, postquam Deiparae magnae imagini honorem habuisset, etiam ad beati Philippi sacellum invisit, et gemino stimolata incitamento, amoris videlicet in filium materni, et in Divi grandia merita fiducia, robur emortuo pedi filii sui exorat, et impetrat acutum: nam redeunti domum matri laetus ac tripudians lilius novis passibus progreditur obviam; nec in vestigiis ejus ullum vestigium remansit ejus compedis, qua hactenus sella illi illigatus fuerat.

Plures aut

273 Suam quoque salutem Philippo acceptam retulit nobilis quispiam Joannes Baptista Guazaromins, qui acerrimi calculi, et calculo agnatae arenae, nec non laterum doloribus eneabatur. Et medici jam in eo curando omne oleum et operam se perdidisse conelamaverant. Id intelligens Joannes ad caelestes medicos et medicinas respicere cepit, et implorata Deiparae, per quidquid unquam servus Philippus ejus sub obsequio meruisset, ope, vix finem precibus fecerat, cum dolores omnes et dolorum triplex causa evanuerunt. Adest matutinus saluator eodem, quo ea repentina sanatio contigit, mane Octavius Cortesinus, periclitantis paulo ante Joannis consobrinus, et admiratus, jam damnato lecto, circumcunctis tam integræ sanitatis novitatem, quærit, quid portenti? Joannes respondet: Philippi sanctitatem ac patrocinium huic (ut aliis multis) miraculo magnato causam fuisse; iret ergo Octavius, et necessaria itineri Romam inenndo cum duobus Patribus e Societate Jesu, qui eodem in procinctu erant in episcopali palatio, compararet. Paruit Octavius celeriter, et rebus omnibus viae necessariis adductis, Joannes non sine amicorum, medicorumque vix oculis suis creditum stupore, cum iisdem duobus Patribus viam et ingressus et emensus est. Nec unquam postea vel tentatus memoratis morbis fuit.

E

tum curi.

274 Eiusdem Horatii b Cortesini nepos, Carolus vocabulo, puer septennis, per dies viginti, nullo levationis indicio, ex medicorum sententia cum praesenti vite periculo gravibus febris ardoribus torrebatur. Itaque actum de pueri vita rati, eum divo Philippo patronis ac mater devotent, et, nulla interposita mora, puer ita devotus revaluit, et eodem die exiliens e pyra sua, id est, lecto obambulare potuit, et ambulare dein ad Philippi vitale sepulchrum: ubi mater, quod voti damnata esset, filium Ordinis nostri habitu indui curavit.

tum fem. na.

b

Alius aliquis arte alutarius, nomine Cintius Moscatellius, cum altero lacerto graviter laboraret, neutro laborare potuit; sed cum omnino victus ejus ratio et census in lacertorum opera situs esset, ac proinde se in arcto deprehensum videret, spondet, si discrimini, patrocinante Philippo, fuisset exemptus, se natalem ejus diem sa-

crum semper festumque habiturum, neque ulla cum artis suæ opera prophanaturam, alfixurum præterea ad tanti beneficii memoriam Divi monumento argenteum brachium. Voluit, et impetratum: nam postridie ejusdem festi in fodina Pontis Comitum, non jam dolenter sed utiliter, restitudo læcerto, laboravit.

275 Etiam fugientem jam e corpore animam retinere novit Philippus, non manuum aut compedum injectione, sed tantum pallii. E nobilitate Tudertina, Hieronymus quidam Leonius, bona fide attestatus est, quod anno ab allata salute millesimo quingentesimo nonagesimo septimo, parens sua, Hortensia nomine, redacta ad ultimam colligendi vasa et migrandi necessitatem, animam agere, et Deo supremum commendari cœperit; eoque ad luctum, a cujus victoria pendet æternitas, sacro, pro more Catholico, Oleo delibuta, gravi cum morte negotio occupata, desierat mortalibus loqui posse. Tennit ea anceps tractatio per aliquamultos dies, quibus non modo nihil aut cibi aut potionis sumpsit, sed ne motum quidem ullum vitalem, aut vite signum candenti etiam ferro adusta edebat. Medici, qui

proinde jam frustra aderant, et actum cum illa videntes, ac, quod cum morbo, non cum morte certare soleant, æternum ei valedicentes abierunt. Ceteri vero per cubiculum commeantes, ei ut mortuæ, formato de more crucis signo, bene precabantur. Ad extremum, sive mortua sive in mortis confinio esset, visum est fratri ejus ac filio, aut mortuæ aut moribundæ Philippi pallium, quod de civitatis Tudertinæ consuetudine, morituris imponi solet, adferri imponique curare. Quod dum fit, Hieronymus ex suburbano suo, quo urgentis negotii causa pridie abierat, redibat, certus matrem mortuam reperire; sed fecellit illum Philippi pallium, quo applicito, illa, illo spectante, cibum sumpsit, et sine ulla difficultate lecto excessit.

276 Tertiam quoque beati Patris Philippi translationem, dignam posteritatis memoria ac veneratione duo memorabiles eventus fecerunt. Ilms, quod cum ligneum loculum, in quo Philippi reliquiæ conditæ erant, fabri ex ara, in qua defossæ atque incrustatæ erant, ertere vellent, nulla enim aut arte aut molimine valuerunt vel loco dimovere. At ubi Eustachius Desiderius, Cathedralis ecclesiæ Tudertinæ archidiaconus, manus admovit velut adjutrices, omnis obstaculi pertinacia subito cessit; apparuitque sacra sacris, non prophanis manibus rite atque habiliter attractari. Alter erat, quod (plerisque opinantibus, non passurum corpus transferri se ex eo templo, quod alias magna religione ac pietate licet clancularia, abductum se tamen eodem reduxerat) ingens saxum (illius aræ mensa) duobus inpositum sublicitis palis, ac perexiguo trusum impulsu, tanta celeritate mil, cum spectantiam summa admiratione, etsi judicarent altero tantum numerum fabricum illi moli summovendæ non suffecturum, ut vivi corporis in morem, fugere saxi moles videretur; ut appareret, lubentem volentemque, abacta illa renora, migrare beatum Servum ad adem aramque gratiosæ Dominiæ suæ.

277 Etsi autem tanta, ut vidimus, cupiditate locum mutaverit Philippus; voluntatem tamen opitulandi miseris non mutavit, sed ex Dominiæ suæ contubernio auxilium potius; ut vel quotidianis usque in hodiernum diem beneficiorum experimentis comprobatur. Nos in iis, quæ sæpe laudata publica monumenta suppeditant, pergitimus.

Infans octodecim menses natus, paternis in ulnis pro fenestra domus suæ e regione ædis divi Marci positæ gestatus, ut est lubrica in lapsus infantia, vicenorum pedum altitudinis ruina patri in plateam exciderat; et, ut mater infantis Claudia Geonellia nobilis matrona testata est, ab omnibus, quod nullus in eo vitæ halitus notari posset, pro mortuo habitus est: sed illatus templo, et impositus aræ, cui inclusa erat Philippi urna, revaluit; ac brevi post ne fivor quidem a lapsu superfuit: in ejus memoriam beneficii parentes, Philippi servatoris nomen infantem deinceps ferre voluerunt.

278 Eundem etiam, qui fuerat, Philippum adhuc esse, experta est quædam, Belisandra nomine, Josephi Catarini civis Tudertini uxor, quæ cum in doloribus partus acerbissimis deprehensa, viribusque et sensibus omnibus, excepta audiendi facultate, destituta, una cum fœtu interisse videretur, obstetrix et quæ aderant cæteræ, nuncupato voto, si Philippi fideli ope periculum evasisset, cum puero et puerpera se ad Divi conditorum cum oleo, pro lucernis ejus, prima quæque opportunitate affuturas, et Philippi nomine puerum insignituras, spondent. Et a sponsione et prece editus in lucem infans est, cujus tamen nullam vitalem auram hausisse videbatur, ut propterea obstetrix et reliquæ vota precesque geminarint. Quibus conceptis, infans respirare et labela agitare cœpit, idque in piis feminis reddendi voti acuit diligentiam.

In album quoque clientelæ Philippi relata fuit nobilis matrona quædam, nomine Cleria Guazzaronia, quæ fluxione sanguinis ad vitæ incitas redacta, cum ad Philippi præsidium, ut ad certum servandæ vitæ asylum confugisset, postridie quasitæ illi opis; damnato, quem diu coluerat, lectulo, omni se inveterata illa valetudine, et præsentis mortis periculo liberatam sensit, asserente urbano medico Octaviano Taramanno, nulla humana ope mortem evadere potuisse.

279 Nec tamen in censu suorum Patronus hic noster tantum numeravit ægros morbis, sed et egentes inopia sublevatos. Quædam Faustina, ejusdem Sebastiani Tardini conjunx, marito peregre profecta, cum nihil ei alendæ sui et quatuor liberorum copiæ restaret, quam pauxillum farinulæ, qua fieri non poterat, ut usque ad Tardini patris reditum sustentaretur; ad benignitatem Philippi confugiens inops fœmina cum orat, ut quemadmodum olim vivens duarum peccatricum (de quibus superiori libro) inopiæ subvenisset, ita sibi parvisque liberis aucta annona succurreret. Nulla votis mora: nam Philippus, facta ex farinula farina, ad diem quindecim sufficiens alimentum, Tardini patris reveniendi tarditatem abunde supplevit.

Sed et chirurgi officia nobiliter supplevit Philippus, ubi chirurgi mortales omnes desperarunt. Soror Paulina, virgo Religiosa in divi Francisci cœnobio Tuderti bona fide testata est, quod anno a salutifero partu Virginis nostræ millesimo sexcentesimo sexto quædam alia Soror ibidem loci, nomine Laura Salvana, ex gravi quadam sinistri pedis ustione hiantem ac non modici periculi plagam contraxerat: quæ ipsam ipsos quatuor menses lectulo affixerat, affixeratque sævissimis doloribus, quibus nulla medicina ponere modum poterat, ut proinde duo familiares medici statuerint, secto crure, infectam partem, ne partes synceræ traherentur, abscindendam. Quod ubi periclitantis virginis germana et Religiosa Soror Domitella

A Domitella intellexit, germanam periculi ingruentis admonitam hortatur, ut rei cruciabili atque ancipiti divi Philippi ingeminatam opem opponeret. Quod cum illa strenue praestitisset et argenteo crure ad Philippi quamdam effigiem (quam in choro cœnobii venerabatur) affixo, servati cruris gratiam spondidisset, se posteritati testaturam; nuncupato voto, reddi cœpta sanitas sectioni obstitit, et post dies quatuor egressa lectulum, ingredi per cubiculum cœpit, ac duodecim post diebus sanata de integro gradî potuit, ut poterat prius, quam ustularetur.

et laboraturus
in ejus festo ob-
terretur

280 Non tantum Philippus ipse his aliisque miraculorum signis suam prodidit sanctitatem, sed et ipsa Virgo ejus honori non semel consulit. In iisdem monumentis refert e Tudertina nobilitate quidam Marcellus Valentinus, quemdam Pasquinum cujuspiam Feliciani Armenii colonum, die vigesimo tertio Augusti (qui divo Philippo sacer est) rus ad rusticandum prodeuntem, incidisse in admirande venustatis viraginem, candida in veste, in ejusdem elivi vertice consistentem, quæ hominem percontata quid moliretur, cum ille respondisset, se diurni operis pensum moliri, virago (quæ Virgo Maria fuisse creditur) Meministin', inquit, hodiernam lucem beato Philippo festam esse? Cave labores hodie, nisi piaculo laborare velis noxæ futuro. Dixit, et cum dicto verideri desiit: et colonus, omisso prophano opere, sacro operatus est, et oblatu postea examini, die decimo tertio Januarii, anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo, in eo rei seriem bona fide narravit, excipiente jurati verba publico Tuderti tabellione Quirino Quirinio, qui rem gestam probe examinatam per confectum legitime instrumentum publica fide donavit.

B Meministin', inquit, hodiernam lucem beato Philippo festam esse? Cave labores hodie, nisi piaculo laborare velis noxæ futuro. Dixit, et cum dicto verideri desiit: et colonus, omisso prophano opere, sacro operatus est, et oblatu postea examini, die decimo tertio Januarii, anno millesimo sexcentesimo vigesimo primo, in eo rei seriem bona fide narravit, excipiente jurati verba publico Tuderti tabellione Quirino Quirinio, qui rem gestam probe examinatam per confectum legitime instrumentum publica fide donavit.

Sanctus præ-
cipue

281 Deinceps narratur idem Patronus noster infirmam primæ infantie ætatem variis beneficiis fovisse. Nam alius quispiam, Rutilius Poltius pictor, edixit publice filiolum suum biennem, vocabulo Agnulum, sanguinis fluxu tam impetuoso mensem integrum fuisse exhaustum, ut egestarum una animam medici sponderint. Eoque ant præsentem jam aut jam venienti morti assurgentes medici, longum puero ac parentibus vale dixerant. Neque periculum ex vano hauriebant: nam ita exhaustus puerulus nihil omnino adimenti per buculam, nisi per vim perque cruciatum apertam, admittebat; et id ipsum quantulumcumque erat, stomachante ventriculo, regerebat. Aoxii parentes, et suam in miserabilis pueri sorte miserati, consumpta omni humana ope, ad divinam vertuntur, eique exorandæ patronum Philippum delignant. Et gratiæ ejus captandæ gratia, dum atratum habitu nostro puerulum ad Philippi conditorium perferunt, in transitu se obtulit pistoris officina: in ejus promercali jentacula puerorum crustula prostabant; quorum cum puerulus unum petiisset, emptum pater non pœnitendo pretio puero porrigit. Qui sublabratum donum illico abligurire cœpit; atque ubi ad ecclesiam est perventum, et Religiosi Patres puero Philippi pallium admoverunt, eidemque puer osculum impressisset, sine mora ulla interjecta pristinae sanitati restitutus est.

Sanctus præ-
cipue

C 282 Item alius infans Bernardinus, Cypriani Joannii cujusdam e pago sancti Joannis filius, jam triduo nutricis ducere nbera posse desiderat. Cum ageret animam, pater ejus cujusdam matronæ (quæ Philippi meritis non ita pridem periclitanti proli suæ sospitatem impetraverat) consilio

filium Tudertum ferebat, et identidem, quod inter eundem exspirasse videretur, eum inspiciebat. Cum illum in ecclesia, ubi Philippi monumentum est, loci antistes memorato Philippi pallio lustravisset, invasis mira lætitia atque aviditate nutricis uberibus, revaluit, suxit, ætatem protraxit.

Simile quoque est, de quo Fulvia Armenia matrona Tudertina fidem fecit; quod scilicet nurus suæ filiolus gravium defluxionem e capite in præcordia deciduam viscosa obstructione, cum summo vitæ discrimine (quod infans nequam sextum ætatis mensem excesserat, coque suffocanti ei massæ impar viribus fuerat, per meatus viasque ab natura stratas deducendæ) laboravit. Quo die frequens civitas Tudertina, electo in divum tutelarem Philippo, eo nomine mirifica celebritate eam nuncupationem adornabat, infantis mater Dionora, immemor in privato lectu publicæ lætitiæ, cum quid ageretur, esset admunita, propitium filio Philippum invocat. Vix mulier precandi finem fecit, cum, simul ac puer sternisset, salutem, quam sternentibus apprecari solemus, statim sortiri cœpit, et paucis post diebus revaluit.

283 Ab infantili ad confirmatam ætatem curandam rediit Philippus. Ludovicus Fantolinus Perusinus, cum aliquot septimanis febris continua ac pertinace æstuasset, jam morbi violentiæ non solum corpore, sed mente etiam, ita succubuerat, ut voce moribunda mera deliramenta loqueretur, ac proinde a medicis ejus soror Jacoba moneretur, ut, quoniam de corporis ejus salute proclamatum esset, animæ prospiceret precum et Sacramentorum præsidio ac viatico. Illa fratrem hortari cœpit, ut per sacram exomologesin sua peccata expiaret: sed ille, præsentis mortis horrore perturbatus, nihil ad rem respondebat. Unde pia soror ad Philippum confugiens, eum suppliciter orat, ut fratri a Deo vel tantum brevis intervalli impetret, quantum sufficiat exonerandæ per Sacramentalem confessionem conscientiæ. Vix desiderat precari, cum, quod anguste rogaverat, anguste impetrat: nam frater non solum accersito sacerdoti ad satietatem conlteri potuit, sed etiam una eademque Dei in Philippi gratiam opera, a corporis animæque morbo absolutus, in solidum convaluit. Accidit id Maio anni millesimi sexcentissimi vigesimi primi.

284 Sed mox ejusdem anni mense Julio liberalitatem suam Philippus iterum in infantes, et primo quidem in eandem Fantolinorum gentem, sequentem in modum produxit. Erat eidem persanato Ludovico filia triennis, nomine Constantia, quæ inter nugandum, triticum enlum tintero oculo infixerat, sic ut ictum vulnus cruor et oculi insignis inflammatio sequeretur. Puellæ mater, Margarita Mellinia, et affinis ejus quædam Jacoba non sufficiebant extrahendo culmo; adeo se alte ac mordens oculo insinuarat; cum illis consilii inopibus, et quid agerent nescientibus, supervenit puellæ avia, et prociens in genua, et supplices cælo manus cum ardente fiducia tendens, O beate Philippe, inquit, commenda tibi hanc infantulam; et his dictis, erigens se et oculum intuita infantis, in eo jam neque cruorem, neque fervoris ruborem, neque (quod admirationis palmarium fuit) ipsum culmum, qui repente evanuit, uspiam videre aut invenire, etiam aliarum præsentium oculis, potuit.

285 Non impari beneficio affectus est alius bimestrus infans, Joannes Baptista Baldeschivus,

qui

et impressio.

B.

præter hec
tamen febres
tantum majores
ortatis

F.

quæ ortis per
culo expressit

vel morbis
auti

qui ipso die Natali Servatoris nostri, anno millesimo sexcentesimo secundo, affectu quodam (quem vulgo rupturam *d* vocant) uri cepit, et adeo mali vis auxerat, ut, præter arcti subligaculi usum, aliquoties in die a domesticis, capite, ac reliquo corpore deorsum a pedibus verso (si qua ratione suis effusa finibus viscera reponi possent) tredecim mensium diligentia nihil efficeret; donec utrumque ad sacram Pernisii ædem Servorum Deiparæ, Mariæ Novæ dictæ, delatus est infans, et a contactu vestimenti Philippi, quod in eo cenobio magno in honore asservatur, suis intestina sedibus restituta atque conclusa sunt, omnibus, ut minime porro necessariis, subligari-
d

ribus abjectis.
 Denno quædam Fanstina, Salvatoris Batilori nomine septennis filia; ignota medicis morbo jactabatur, quo consistere pedibus non poterat, quin jam in hanc, jam in aliam partem lapsando aut rueret, aut fatigaret ruenti utrimque obstantes. Post longas rei disquisitiones mater ejus eam quadam Philippi veste lustrari curavit, et subito curata est mense Octobri anni a Virgine Matre millesimi sexcentesimi vigesimi secundi.

B
et facti uno afflati
 286 Illic subjungitur in iisdem Actis Camillus de Penna puer quadrimulus, qui lethali afflatus fascino, animam pene jam actam agebat; cum soror quædam Tertii Ordinis divi Francisci, Ursulina nomine, sodalitiî habitus nostri Servorum ad sanctam Mariam Novam æditua, puerum divo Philippo vovet, habitum nostrum per integrum semestre amicum, si parentibus collibisset: (collibiturum vero persuaserat nota Octavii de Penna pueri parentis pietas, quæ illi cum conjugæ Adriana Asidea et matre ejus Olimpia communis erat.) A nuncupato voto quamprimum puerulus cepit convalescere et paulo post etiam satis valere, idque anno Christiano millesimo sexcentesimo vigesimo tertio.

Tandem alia puella, Constantia Cantuccia trimula, eadem fascino peste jam pro mortua habebatur tam evidenter, ut, cum parentibus ejus Josepho et Hieronyma Montempæ suaderetur, ut filiam Philippo commendarent, responderint, se sero mœneri. Inducti tamen postea matronæ eujusdam Atalantæ Benedictiæ salutari consilio acquieverunt; et illico commendationis momentum tam illi, quam restitutus pristinae valetudini infans, senserunt.

C
operem ejus capere videntur.
 287 Claudat agmen clientulorum Philippi in hoc libro, non in beneficio, urbis Placentinæ matrona, nomine ac pietate in Philippum angela. Hæc novennem filiolam Joannam, defluxione quadam eruenta oculos suffusam, (qua nec ipsa videre nec videri patienter ob deformitatem poterat) deplorabat. Sed facta in ara divo Philippo sacra in aede Servorum ad divam Annam Sacrificio, et oblatis duobus ex argento castatis, ut sponderat, oculis, nulla vel tenui interposita mura, ex votis voti damnata filiam sic videntem vidit, ut ambe omnia videre possent, præter vestigium aliquod vel minimum detersæ modo ac depulsæ cæcitatæ. Atque hæc quidem hætenus de rebus admirabilibus, Dei nomine patris, tanquam sanctitatis Philippi argumentis. Qui plura numero percipere volet, is Annales nostros, et antiquos Canonizationis Processus, typis editos consulat; et inveniet Deum mirabilem in Sanctis suis, et Philippum venerabilem in factis suis.

ANNOTATA.

a Hæc est tertia sacri corporis ejus translatio: nam secunda contigit anno Christi 1579, ut in Annalibus Servitarum Centuria IV lib. IV, cap. XI licet videre.

b Iste Cortesinius, qui numero præcedente prænomen Octavii habuit, hoc loco Horatius appellatur. Utro loco erratum sit, vel an Cortesinius ille duo prænomina habuerit, ignoramus.

c Hoc miraculum pueri e fenestra delapsi et aliquot sequentia leguntur etiam in instrumento ad canonizationem S. Philippi promovendam oblato, quod Romæ anno 1670 impressum est.

d Solutio unionis in nervosis musculorum partibus ex distentione proprie vocatur a medicis ruptura, ut Castellus in Lexico medico ad voces unionis solutio testatur. Sed ex subsequenti narratione suspicor, hic herniam indicari.

CAPUT XXI. Publica de sancti ipsiuste opinio, antequam catalogo Sanctorum solenniter adscriberetur.

Quamquam de beato Patre nostro Philippo talia hætenus relata sunt, ex quibus ejus etiamnum mortalis, dum viveret, et immortalis, postquam est mortuus, sanctitas multis mirabilium virtutum splendoribus ita est illustrata, ut glorioso vite ejus cursui hoc loco meta poni debere videretur, tamen quia nonnulla non minus honorifica relatis ad hujus historię catechumideo rejecta sunt, ne eorum suis locis commemoratione rerum gestarum series interrumpretur, visum est aliquem hic eorum gustum lectori delibandum proponere; ut eorum cælesti tractus illecebra currat post odorem unguentorum, quibus Philippum nuxit Deus, et currendo ascendendoque per imitationis gradus, virtutem et sanctimoniam ejus assequatur. Quantis, qualibusque virtutum etiam miraculis approbatarum ornamentis Philippi pueritia atque adolescentia incluserit, et quanti facta sit ejus sanctitas a septemviris Ordinis primis primoribus, qui illi adhuc sub schemate fratris Conversi latenti ac pene tyroni tyrocinium juventutis nostræ Senensis spiritus sui ardore succendendum crediderunt, jam supra primo hujus historię libro meminimus. Quod innumus Philippus tanto Ordinis nostri bono gessit, ut, si primi illius sæculi felicitas, et abundantia sanctorum virorum, ipsa frequentia abolente novitate (quæ transmittendi ad posteros res gestas plerumque solet esse causa) non obstitisset, multos alios in Ordine divos, præter illos septem, ejus beatos discipulos superiore libro laudatos numeraturi essemus, Philippi disciplina ad magnam divinæ amicitia beatitatem provecos.

289 Cæterum, etsi superiore libro insinuaverimus, quanto in honore quantaque in opinione sanctitatis apud summos Pontifices, imperatores, reges, reliquosque Christiani orbis proceres habitus Philippus fuerit, tamen hoc loco succenturiari meretur Tudertinorum in Philippum pietas; qui cum in illum vivum dignitatem Confalonerii,

III.
 Hæcographus est
 B. Philippi quæ
 sit.

est Tuderti
 rum erga eum
 devotum.

A falonerii, id est, ejus urbis consulatum perpetuum contulissent, inumbrante conditionem hominis Religiosi, similis honoris incapacem, eximia viri sanctitate; per quam sibi a Deo, rerum suarum potente Philippo, omnia fausta ac felicia pollicebantur, illi etiam in cælum recepto eum magistratum prorogarunt, nullo ei deinceps unquam suffecto successore, quod haud temere arbitrantur, Reipublicæ suæ numquam nisi bene consultum iri, eo consule, cui paulo ante Deus Optimus Maximus æternum ob res bene gestas et triumphum et consulatum in cælo decrevisset. Hujusce senatus consulti memoriæ ad posteros propagandæ gratia Tudertini monetam cudi voluerunt (cujusmodi quidam e prima nobilitate dynasta Placentiæ nummum conservat) in una facie pyramidem, cujus in cuspide crux repandis ornata liliis exstat, referente cum hisce literis R. S. B. M. hoc est RELIGIO SERVONUM BEATÆ MARLE; altera vero facie, has cum cruce literas habet: F. P. O. S. id est FRATER PHILIPPUS ORDINIS SERVONUM a.

a
reliquia solite
conservatis,

b B 290 Sed et salutare thermæ montis Tuniati (quod sancto Rocho b ob alias sanationes contigisse accepimus) Philippo etiam vivo Sancti nomen fecerunt; jam inde a primordiis suis, THERMÆ SANCTI PHILIPPI dictæ. Post vero mortem ejus tanta fuit per Italiam, atque alibi passim sanctitatis ejus celebritas, præcipue vero Tuderti, ut omnes civitatis ordines, sexus, ætates, omnesque totius agri Tudertini incolæ et accolæ aliis atque aliis ritibus ac modis ad primam mortis ejus famam confluere, ac certatim Divi corpus venerantes, ei annulos, vestes, corollas, monetam etiam ac panem et similia admoverent, ut ea a contactu sanctitatis, quam vivam spirabat, vim efficaciamque adversus quascumque humanas calamitates sortirentur. Quæ causa fuit Patri Lotharigo Stullæ, Ordinis tum vicario generali, dandi in mandatis Tudertinis Patribus, uti sacris ejus exuviis cum cura attenderent, agerentque cum urbis episcopo, ut sua autoritate ac testificatione miracula, quæ ad ejus reliquias patrabantur, authenticæ faceret, eaque custodirent: præterea accurate vestes, imagines, psalterium, Breviarium, Indicem Ordinis, sive Registrum, et reliquam omnem simplicem ac Religiosam ejus suppellectilem asservarent c.

c C
concursum popu-
li ad tumulum.

291 Postridie ejus diei, quo beata ejus anima cælo illata est, præsentibus urbis antistite et magistratu, iisdemque approbantibus, non mortualem sed festivum in modum, divinum Sacrificium solemniter decantatum est, cum cantico angelorum. GLORIA IN EXCELSIS DEO: et Symbolo Apostolorum Credo in unum Deum etc. Cum Introitu GAUDEAMUS OMNES IN DOMINO, DIEM FESTUM CELEBRANTES SUU HONORE BEATI PHILIPPI CONFESSORIS etc. Eaque celebrandi ratio tenuit, quoad sacrum cadaver conditum est. Post vero persolutos ei omnes sepulturæ honores ac pompam tanto ardore, ut is ipse pro miraculo esset, populus tamen Tudertinus a sepulchro avelli non poterat; aut inhiberi, quia more primævæ Ecclesiæ aliquot noctium pervigilio funeratas jam reliquias psalmis, canticis, præconiis, ac jejuniis prosequeretur. Ea tunc orta erga Philippum religio, aucta ac propagata ad hanc usque ætatem nostram viget, atque in usu est, non modo vicinorum ardore populorum, sed longe etiam dissitorum, quorum principes, tam ecclesiastici quam sæculares ad habendum Philippo honorem, religionis ergo ad hoc

ejus monumentum pie ac frequenter frequentes EX IMPRESSIS. invisunt, et cum populis suis illud lucernis, luminibus, anathematis, imaginibusque aliis, acceptarum a Deo Philippi patrocinio gratiarum testibus, exornant ac venerantur.

292 Cæterum ea vitalis et a divina potentia derivata salutifera vis non solum inest toti corpori hoc loco, ubi conditum colitur, sed partes ejus etiam, aliaque de suppellectili lipsana, hinc inde inter principes, urbesque et Religiosorum domicilia distributa d, eandem virtutem sentendam præbent. Ejus rei recens ac memorabile argumentum accidit Romæ anno Christiano millesimo sexcentesimo decimo sexto in sacro Philippi osse, quod ob alia divinarum multa signa gratiarum in æde illic nostra divi Marcelli colitur: nam Joannes Baptista Rebiba, vir appriue nobilis, vi acutæ febris (quæ, elusa jam omni medicorum opera atque industria, illum ad ultimam lineam deduxerat) ad migrandum perurgebatur. Quo mœsta parens ejus, omnibus reliquis curationibus actum agi intelligens, et ad divinæ pro filio opis asylum confugiens, misit, qui rogaret Patrem æditum ecclesiæ divi Marcelli, ut partem illam sacri ossis afferret. Quod cum esset factum, et illa tota fiducia et pietate in Philippum ferveret, vix sacrum os alteram mammillarum, ubi lethalis doloris sedes erat, contigerat, cum liquatum tenacis in ceræ aut glutinis modum mammillam mordicus strinxit, ac velut exsucta inde atque expressa omni peste, miro cum solatio ægrum levavit, ac brevi eum nimium stupore persanavit.

recentioribus
quibusdam m-
raculis

d

293 Hoc hujus facti exemplo illectus Pompeius Maximus, Romanus Dux limitanens, sive, ut jam vocant, Marchio e patricia antiqua gente Fabia atque e stirpe ejus dictatoris, qui cunctando restituit rem; in summo vita: suæ discrimine, ab ardentissima creato febre, divum Philippum dictatorem dixit, et invocavit; et illico non cunctando Philippus restituit rem et sanitatem: nam allato per eundem Patrem æditum hoc ipso sacro osse, eoque admoto, Pompeius Libitina Annibalem evasit, et quinto post die lætus vegetusque exiit lecto. Accidit id decimo septimo Augusti ejusdem anni. Haud minus mirum fuit, quod vigesima postea ejusdem mensis die evenit Cleliæ Rebibæ ejusdem Marchionis conjugis, quæ jam octavum mensem gravida, partusque invasa acerbissimis doloribus (quorum se summa velut facto agmine in sinistra papilla collegerat) cum allatum hoc ipsum sanctum os lateri papillæque imposuisset, omni repente sedato dolore, facili ac felici partu enixa est, et integræ valetudini restituta e.

Romæ patris,

F

294 Suppeterent hic præterea ad asserendam Philippi sanctitatis famam magno illi numero erectæ statuæ, locatæ imagines, constructa et dicata sacella, varia præterea sodalitia, et cæterus piorum, eo auspice ac tutelari Divo, per summam fortitudinem abstinentiamque Christiana: philosophiæ Deo militanti; a quibus quanti mortalis immortalisque factus fuerit Philippus, facile desumi conjectura posset. Verum quia, quemadmodum non claratur aut stellis aut facibus Phœbus, ita Philippi gloriam hæc pia quidem, sed inferiora meritum monumenta non ita illustrent, ut eorum hic scriem texere, et inire numerum, operæ pretium esse videatur; eoque convenientius supersedeamus, quod habeamus firmiorem propheticum sermonem Oraculi in terris Christi, quod in hujusmodi judicio nec falli potest, nec fallere;

e
ac demum ex
Leoni X Pape

fallere; cui proinde bene facinus attendentes, velut lucernæ lucenti in caliginoso loco disquisitionis: quod omnibus absolutum numeris Divum authentice aut Sanctum constituit.

295 Is sermo est Leonis decimi Pontificis Maximi, qui comperta, per varia eaque, ut in resummi momenti, accurata examina, Philippi sanctimonia, quibusdam de ea præmissis, Rescripto sive Brevi Apostolico ejusdem publicam celebritatem universo Ordini permittit sequentem in modum: « Vobis (donec ad canonizationem ipsius Philippi devenit fuerit, cui ad præsens diversis arduis negotiis præpediti vacare non possumus) in quibuscumque ecclesiis, domibus, monasteriis, oratoriis, utriusque sexus, totius vestri Ordinis tam Italia, quam extra, in quibuscumque locis consistentibus, liceat absque aliqua superstitionis vel quasi idolatriæ nota ac conscientie scrupulo venerari, et in ecclesiis domorum ad eundem Philippum, ut pro vobis intercessor existat, in orationibus, Officiis, ac Missarum solemnibus preces tam publice, quam private, seu secreta fundere, vosque ipsius orationibus commendare, ac etiam, quod a primis Vesperis usque ad secundas Vesperas inclusive, diei ipsius Philippi obitus, qui erit die vigesima tertia mensis Augusti, sub duplici Festo confessoris, cum candelis, campanis, Antiphonis, Versiculis, orationibus, cæterisque caeremoniis, in festo duplici fieri solitis, adhibitis, celebrare possitis, et valeatis, auctoritate Apostolica concedimus etc. » Ille summus Pontifex Leo X.

296 Paulus vero Quietus, ejus in Pontificatu maximo magnus et gloriosæ memoriæ successor, hoc ipsum non solum ratum gratumque habuit, sed etiam proprias lectiones, vitæ ejus historiam compendio complectentes, a sacra Rituum Congregatione suis rite momenti ponderatas, atque auctoritate sua Apostolica approbatas, in publicis divinarum laudum officiis recitandas ac decantandas universo Ordini atque ecclesiæ Florentinæ omni Clero concessit, ad magnorum Hætruriæ Ducum civumque singulare solatium. Id etiam ecclesiæ Tudertinæ pari aut majori amplitudine, ob ejus illic quiescentis ac patrocinantis præsentiam iudulsi. Eodem Pontifice, sacra Rituum Congregatio, ut presbyteri seculares etiam sacra de beato Philippo deque aliis nostri Ordinis Beatis facere possent in adeo monasterii monialium nostrarum, Oeniponte Tyrolis metropoli, dato vigesimo secundo Decembris anno sexcentesimo duodecimo supra millesimum, diplomate, potestatem fecit. Ad extremum denique, anno a partu Virgineo millesimo sexcentesimo vigesimo quinto, Urbanus VIII Pontifex Maximus majorem patentioreque Philippi gloriæ ac meritis pro sua in eum eximia religione campum aperuit, cum, dato Apostolico per modum Brevis Rescripto, late ac passim episcopatibus veteris ditioris Florentinæ celebrandi de beato Philippo, usurpatis propriis ejus lectionibus, divina officia, amplissimam facultatem concessit, non sine magna accessione ad beati Patris venerationem apud eos populos facta.

297 Itaque non tantum duo illa requisita ad ingenuam sanctitatem sancientiam, quæ hujus ultimi libri initio, ex Gregorii IX Pontificis Maximi mente laudavimus, hoc est, MEMITA et MIRACULA Philippo suppetunt ac suffragantur ad absolutæ sanctitatis evidentiam, sed trium

etiam summorum Pontificum prona ac prompta ad ejus canonizationem voluntas satis testatur, omnia alia defuisse adhuc, quam ea, quæ in canonizando et in canonizante requiruntur: ea videlicet, quæ adornandæ tantæ celebritati Ecclesiæ militans ad imitationem triumphantis adhibere solet, per nostram paupertatem hucusque fuisse desiderata. In quo nos neque paupertatem erubescimus, quia virtus Christi est, neque erudos acatholicos, qui similes sumptus (impie atque impudenter in cælum mentientes) pretia vocant canonizationum, neque semierudos Politico-Catholicos moramur; qui canonizationum moras, dicunt esse aut favoris principum mundanorum, aut nummorum in principes ecclesiasticos distribuendorum inopiam: nam, ut animales homines non capientes ea, quæ sunt spiritus Dei, ista de spiritus sui vanitate depromentes hallucinantur, ita nos juvat canonizationum beatorum nostrorum moræ causam conjicere in eam rationem, quam attulimus, ut in humilitate Deiparæ Domine nostræ et spiritu ejus Conditricis nostri Instituti præ omni alia celebritate gloriemur.

298 Atque hæc quidem hactenus summa sit eorum, quæ ab adolescente Philippo ante susceptam cælorum Reginæ servitutem, et eadem suscepta, a privato et a Priore Ordinis Generali, ac demum a Divo jam in cælum recepto gesta esse accepimus. In quarum rerum tractatione propter earum summam dignitatem sublimitatemque, et hinc oriundam reverentiam non patimur aliter fuisse versatos videri, quam sicut illi, qui ex summi copia de ingentis alicujus flammæ pyre amplitudine rationantur: nam si omnem gloriam filia Regis (felicis Philippi animæ) ab intus circumdata varietate, qua aut in vivis omnifariam heroicarum virtutum atque anagogicorum excessuum splendoribus irradiata, aut qua jam in cæli majestate, in æternæ atque inaccessibleis mortalibus divinationibus gloriæ solio decorata coruscet, assequi scribendo aliquis aggrediretur, metuendum illi profecto esset, ne tantæ majestatis scrutator factus opprimeretur a gloriæ magnitudine, et ejusdem ignis ardoribus absorberetur; cujus in hoc aliquo fumo adumbrando eloquentiæ cum factis imparitate cæntiverit; atque in iis etiam, quæ comperiri aliqua et exprimi possunt, balbucinatæ maximam ac præcipuam gloriosorum faciorum partem ignorare coactus sit: quam, aut humilitatis Philippi in rebus gloriosis occultandis industria, aut ipsorummet factorum ardua captu atque explicatu sublimitas, cognitioni omni notitiæque subductam intervertit.

ANNOTATA.

a *Gianius Centuria 1 Annalium lib. v cap. 1 fol. 50 figuram hujus monetæ repræsentat, et de origine illius, quæ tam confidenter hic a Daltro asseritur, sequentes suas conjecturas proponit: Hoc vero numisma quando, ubi, et cujus gratia eum, incertum. Quod si liceat hac in re opinari, cum Tudertinus senatus sibi perpetuum vexilliferum eo tempore deputasset beatum Philippum, potuit fortasse contingere, ut ejus in honorem hujusmodi monetæ excuderent, quæ temporis vetustate defecerint; nisi forte dicatur, F. Lotharingum vel alium quemvis ex priscis Generalibus hujusmodi monetæ curasse a piis benefactoribus ob devotionem beati Philippi excudi. Verum utcumque res haberit, hujusmodi præclara monumenta non modo conservant, verum*

x. lme. d. 18518

Moneta que Pontificum litteris probat

Monetam Levis et ad ipsam jam in.

C

Moneta que Pontificum litteris probat

D

lucubrati
sua finem in
pont
E

F

verum

A verum etiam devotionem magis ac magis ange-
re valuerunt.

b *De salutari fonte, quem S. Rochus excita-
vit, ad diem xvi Augusti, sive tomo III istius men-
sis pag. 403 et 404 mentio facta est.*

c *Hæc pia R. P. Lotharingi sollicitudo in An-
nalibus loco statim supra citato laudatur, et
ibidem de divisione quarundam reliquiarum hæc
leguntur: Mandavit etiam, (nimirum Lotharin-
gus Tudertino Servitarum Priori) ut ejus indu-
menta, imagines, Psalterium, Registrum, Libri,
et aliæ quæcumque ipsius scripturæ conservaren-
tur; ex quibus postea usque ad nostrum ævum
ibi reperiuntur tunica, corona calceolarum, cre-
pidæ ex juncis marinis contextæ, parva ex cho-
re sanctissimi Crucifixi, quam manibus semper
gestabat, imago: ex quibus quoque Florentiam
ejus jussu lauca subnucula, habitus cum scapula-
ri simul suto, et cothurni pro itinere adducti
fuisse creduntur, quemadmodum hoc tempore
parum quid ex osse capitis in theca argentea, il-*

lius imaginem representante, allatum fuit; Lucæ
vero chlamydem cum scapulari eidem consuto a
B. Joanne Alemanno (unde et quo pacto, quo-
ve tempore, incertum) allatum ferunt; quem-
admodum et Raconisii habetur enregia, atque
in Sanario Breviarium et fragmenta quædam in-
dumentorum adhuc asservantur

d *Gianius in manuscripto Vita rompendio jam
aliquoties citato rececit varias ossium partes, quæ
post tertiam sacri corporis translationem diversis
regionibus ac cænobii's communicatæ fuerunt. Ni-
mis longum esset singula hæc ipsa enumerare,
cum non dubitemus, quin pleraque Servitarum cæ-
nobia aliquas ejusdem Sancti reliquias possideant.*

e *Hæc tria miracula seu beneficia recentiora
Datus excerptis ex Annalibus Servitarum, ubi
Centuria iv lib. vi, cap. iii aarrantur, ibidemque
adduntur alia nonnulla, quæ biographus præce-
denti capiti immiscuit. Utinam hæc omnia Sancti
gesta et prodigia ex primigeniis instrumentis
dare potuissemus!*

B DE B. JACOBO MEVANATE E
EX ORDINE FRATRUM PRÆDICATORUM,
MEVANÆ IN UMBRIA,
COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Hujus Beati patria, cultus ab immemorabili tempore in-
ceptus, et ab Apostolica Sede postmodum confirmatus.

AN MCCC.
Nullus est hic
Beatus Meva-
nate

Hunc B. Jacobum cogominavimus in titulo
Mevanatem ab urbe Mevania, quæ il-
lum non sine prodigiis nascentem ac
morientem vidit. Ferdinandus Ughellus
in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo V
col. 137 istam beati Viri patriam describit his
verbis: Ad Tivie Clitumnique confluentes in Um-
bria, viaque quondam Flaminia, jacet illustre
nunc oppidum vulgo BEVAGNA, olim celebris urbs
MEVANIA, quam inter antiquiores præcipuasque
Umbriæ civitates rejicit Cato in suis fragmentis,
et Strabo libro v inter illustriores in memoratuque
dignas urbes refert. Allegatis aliis antiquis scri-
ptoribus, qui de profana hujus urbis celebritate
testimonium reddunt, Ughellus sacram ejusdem
antiquitatem memorat hoc modo: Cum autem
fides Christiana per Italiam propagari inciperet,
aperuere oculos Mevaniensis Evangelii luci, præ-
dicante sancto Vincentio primo eorum episcopi,
qui senel inibi plantatam fidem suo etiam san-
guine per triumphalem martyrii agonem effuso
irrigavit. Illam deinde excolere Vincentii suc-
cessores, quorum nomina fere omnia exciderunt,
donec barbaris in Italiam irruentibus, omniaque
ferro flammaque devastantibus, Mevania exci-
dium passa, si non fidei Christianæ, episcopalis
dignitatis faceret jacturam.

2 Recensitis deinde aliquot episcopis Meva-
niensibus usque ad annum Christi 844, varias
Mevanæ ruinas et præsentem ejusdem oppidi
statum ibidem col. 139 sic refert: Nec ulterior
Mevaniensis episcopalis dignitatis mentio aliqua

quæ civitas
Umbriæ

occurrit, nisi quod in veteris ecclesiæ geogra-
phia episcopali cathedra Mevaniensis recensetur.
Ejus antiqua cathedralis sancto Vincentio primo
Mevaniensi episcopo et loci patrono stabat juxta
civitatem ad portam inde etiam nunc dictam
sancti Vincentii, quæ a Longobardis una cum
civitate miserum in modum eversa fuit. Illam
deinde restituere cives a dispersione regressi,
sæpiusque postea vel collapsam vel dirutam reædifi-
carunt; sed nunquam pristino reddiderunt splen-
dori, deperdita episcopali sede.

3 Urbs ipsa post Longobardorum injurias re-
staurata, gravia damna perpessa est a Federico II
anno mcccxlvi; graviora vero anno mcccclxxvii
a Trinciis Fulginiis dominis, ac Mevanates ty-
rannico jugo prementibus, a quibus ausa
fuerat civitas rebellare. Sed abolita deinde
Trinciorum tyrannide, sub Eugenio IV, me-
diante ejus Legato Joanne Cardinali Vitellesco,
anno mcccxxxix libertatem recuperavit, cœpit-
que sub Martino V statutis ac legibus novis in-
formari, exindeque rediit ad spectabilis jura civi-
tatis. Modo floret populo referta, enumeratque
quatuor circiter mille incolas. Ejus princeps et Col-
legiata ecclesia sancto Michaeli archangelo sacra
est, illique inserviunt duæ dignitates, Prior scilicet
atque Præpositus, quindecim Canonici, quatuor
Beneficiati, toti temque Capellani. Duæ aliæ vi-
suntur inibi parochiales ecclesiæ, septem Re-
gularium cænobia, tria sacrarum virginum,
quatuor laicorum confraternitates, hospitale pere-
grinorum et Monspietatis. Ex ea plures prodire
celebres

ex Ughello de-
scribitur.

ACTORI
G. C.

celebres viri, quos inter fulgentissimum nomen beati Jacobi Mevanatis ex Ordine Prædicatorum. Paret nunc spiritalibus Spoletini episcopi mandatis.

inque eoli corp.
ut ex his
tyrologio PP.
Prædicatorum

4 In hac civitate B. Jacobus anno Christi 1301 vitam finivit, et non diu post obitum miraculis claruit, ita ut Fratres Prædicatores anno sequente debuerint transferre ac honoratiore loco collocare sacrum ipsius corpus, quod tunc incorruptum invenerunt, quemadmodum ex Actis infra edendis patebit. Suspiciamus, ab hoc tempore apud cives Mevanates incepisse publicam B. Jacobi venerationem, quæ paulatim aucta est, etiamsi certum et legitimum illius initium assignare non possimus. Sane circa annum Christi 1380 Processus ad Beatificationem coeperunt institui, qui tamen eo tempore optutum successum non habuerunt. Forsan de lento illo Beatificationis progressu intelligenda sunt ea, quæ post Martyrologium FF. Prædicatorum, quod anno 1616 Romæ recusum est, in Indiculo beatorum Martyrum et confessorum ejusdem Ordinis apud nos pag. 95 leguntur in hunc modum: Beatus Jacobus de Mevania admirandæ sanctitatis vir

B aquam sapiens convertit in vinum, lætum æternæ suæ salutis nuntium ex Christi ore meruit audire, cujus illud signum accepit, quod ex imagine Crucifixi, ante quam orabat, copiosus sanguis effluxit, qui faciem, os, ac vestes ejus asperserit. Colitur pro Beato, agique ceptum de ejus canonizatione; sed (nescitur cujus culpa) negotium intercidit.

e veteri omne
mutatum est
legimus

5 Ex hoc publico suæ Ordinis Prædicatorum testimonio colligimus, hunc venerabilem Virum pro Beato honoratum fuisse, quamvis nondum solemniter in catalogum Beatorum relictus esset. Insuper immemorabilem B. Jacobi cultum eruitur ex veteri commemoratione, quam Ludovicus Jacobillus in Italia ipsius Vita, cap. XIX sic refert: ANTIPUONA. Luna plena gratiarum, Christi lota sanguine. In hac [valle] lacrymarum fluctus malos comprime. Pœnitenti cor amarum præbe lucis munere. ✠. Ora pro nobis beate Jacobe. ✠. ut digni efficiamur promissionibus Christi. OREMUS. Deus, qui ad recolendum tuæ sanctissimæ Passionis mysterium beatum Jacobum confessorem unda tui pretiosi sanguinis perfundere ac decorare dignatus es; fac, quæsumus, ejus interventione, Passionis tuæ meditationi ita nos esse addictos, ut ejusdem sanguinis fructum in nobis jugiter sentiamus. Qui vivis et regnas cum Deo Patre, in unitate Spiritus sancti, Deus, per omnia secula seculorum. Amen. De hac collecta vel oratione, cujus actum nescimus, eminentissimus Bellorminus in causa ejusdem Beati postmodum meminit, ut infra dicitur.

Quamvis indulgentio,

6 Intereu Bonifacius IX Pontifex sustulit omne dubium, quod de legitimo B. Jacobi cultu suboriri posset, dum anno Christi 1400 vulgavit constitutionem, quæ sic sonat: Bonifacius servus servorum Dei. Universis Christi fidelibus præsentibus litteras inspecturis salutem et Apostolicam benedictionem. Licet is, de cujus munere venit, ut sibi digne et laudabiliter serviat, de abundantia pietatis suæ et merita supplicum excedat et vota, et beneficientibus sibi multo majora retribuatur, quam valeant promereri, nihilominus desiderantes Domino sibi populum acceptabilem reddere et honorum operum sectatorem ad complacendum sibi, quasi quibusdam allectivis muneribus, indulgentiis videlicet et remissio-

nibus invitamus, ut exinde reddantur gratiæ D I aptiores.

7 Cupientes igitur, ut ecclesia monasterii sanctorum Dominici et Jacobi de Mevania Ordinis Prædicatorum Spoletinæ diocesis congruis honoribus frequentetur et conservetur, ut Christi fideles eo libentius devotionis gratia se conferant ad eandem, et ad ejus conservationem manus porrigant adjutrices, quo ex hoc ibidem deo cælestis gratiæ uberius conspexerint se re- fertos, de omnipotentis Dei misericordia, et beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate confisi, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui in festivitate sanctorum Apostolorum Philippi et Jacobi Kal. Maii a primis Vesperis usque ad secundas Vesperas ipsius festivitatis, nec non et duobus diebus sequentibus supradictam ecclesiam devote visitaverint annuatim, et ad ejus conservationem manus porrexerint adjutrices, illammet indulgentiam et remissionem peccatorum auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, quam ecclesiam sancti Marci de Venetiis Castellanæ diocesis a primis Vesperis usque ad secundas Vesperas in festo Ascensionis Domini nostri Jesu Christi visitantes annuatim quomodo- libet consequuntur.

quas Bonifacius
IX Pontifex

8 Et nihilominus, ut fideles ipsi ad dictam ecclesiam dicti monasterii in prædicta Apostolorum Philippi et Jacobi festivitate et duobus diebus sequentibus prædictis [propterea confluentes,] hujusmodi conscientiæ pacem et salutem, Deo propitio, et indulgentiam libere consequi possint; dilectis filiis Priori, et Fratribus dictæ ecclesiæ, qui nunc sunt, et successoribus suis hujusmodi monasterii Fratribus, qui pro tempore fuerint, ut tres presbyteros Fratres dicti monasterii annuatim in confessores eligere possint, qui confessiones omnium et singulorum Christi fidelium in festivitate sanctorum Philippi et Jacobi Apostolorum, nec non duobus diebus sequentibus prædictis ad eandem ecclesiam ipsius monasterii confluentium causa consequendæ indulgentiæ hujusmodi, ut præfertur, eadem auctoritate audire, et eorum confessionibus diligenter auditis, pro commissis eis debitam absolutionem impendere valeant, et injungere pro modo culpæ pœnitentiam salutarem (nisi forte talia fuerint, propter quæ Sedes Apostolica esset merito consulenda) auctoritate Apostolica tenore præsentium de speciali gratia indulgemus.

fidelibus eccl
ciam hujus
Beati quolannu
visitantibus

9 Nulli ergo hominum liceat hanc paginam concessionis nostræ infringere, aut ausu temerario contraire. Si quis contraierit vel attentare præsumperit, indignationem omnipotentis Dei et Apostolorum Petri et Pauli se noverit incursum. Datum Romæ apud sanctum Petrum vi Idus Januarii, Pontificatus nostri anno undecimo. Præmunibus habemus duo constitutionis hujus exemplaria, quorum unum in novissimo Bullario Ordinis FF. Prædicatorum, quod non ita pridem Romæ editum est, tomo II, pag. 390 et sequente legitur. Alterum eminentissimus S. R. E. Cardinalis et archiepiscopus Bononiensis Prosper de Lambertinis eximio suo Operi de servorum Dei Beatificatione, et beatorum canonizatione nuper inseruit, ubi lib. II, cap. XXIV, § IX, num. 29 hæc eadem Bonifacii Papæ Bulla refertur. Inter utrumque istud exemplar est quædam minoris momenti discrepantia, quam uncis aut asteriscis indicavimus, et quam facile videbit curiosus lector, qui duas hæc assignatas editiones inter se conferre voluerit. Porro circa illam Constitutionem

anno Christi
1400 concessa
rat.

AUCTOR
G. C.

A *Constitutionem nunc aliqua notanda occurrunt.*

postea vero alie
fuerunt.

10 *Imprimis observamus, istas Bonificii IX indulgentias anno 1567 revocatas aut sublatas fuisse, cum S. Pius V Pontifex eo tempore Constitutionem suam trigesimam ediderit, in qua apud Laërtium Cherubinum tomo II Bullarii Romani pag. 214 § II sic loquitur: Omnes et singulas indulgentias etiam perpetuas . . . pro quibus consequendis manus sunt porrigendæ adju-trices, et quæ quæstuarii facultatem quomodolibet continent, . . . auctoritate Apostolica tenore præsentium perpetuo revocamus, cassamus, irritamus, et annullamus, ac viribus vacuumus. At simul advertimus, istam indulgentiarum revocationem non obesse sanctitati Jacobi Mevanatis, cui Bonifacius titulum sancti tribuit, quando ecclesia illam SANCTORUM Dominici et Jacobi de Mevania cognominavit. Hæc unimad-versio probatur a posteriori: nam Paulus V Pontifex anno 1620 Bonifacianas indulgentias renovavit, quemadmodum Jacobillus in Vita Italica B. Jacobi cap. xviii testatur, et eidem ecclesie Mevaniensi titulum SANCTORUM Dominici et Jacobi de Mevania retinuit, etiamsi manus adju-trices ad dandas elemosynas, et similes a Pio V prohibitas quæstuarii formulas omiserit. Hinc denique concludimus, eo tempore immemora-bilem B. Jacobi hodierni cultum Bonifacio IX compertum et consequenter auctoritate summi Pontificis approbatum fuisse. Quamvis hæc ad legitimum ejusdem Beati venerationem proban-dam sufficere videantur, tamen PP. Prædicatores, majoris securitatis aut amplioris solennitatis gra-tia, jam dñi concessum beato Alumno suo hono-rem distinctius clariusque confirmari curarunt, ut infra referetur.*

tamen post va-
rius Processus,

11 Anno Christi 1608 (alios tempore priores et irritos ad solennem beatificationem obtinen-dam conatus hic omittimus) auctoritate ordina-ria præsulis Spoletini institutus est Processus, ex quo Cardinalis Bellarminus Sacre Rituum Congregationi retulit sequentia: In Processu imprimis habetur Historia de ejus gesti scripta anno Domini mcccclxxvii, circiter septuaginta annis post mortem ejusdem Beati, a quodam Fratre Bonaventura viro sancto, postea renovata et correctâ anno Domini mxciv a Fratre Alberto Alemanno. In Historia habetur primo de ejus vita sanctissima. Secundo de ejus austeritate. Tertio de ejus miraculis editis in vita, et in morte, et post mortem; quæ, si essent legitime pro-bata, sufficerent ad ejus canonizationem. Quarto habetur, quod ejus festa dies et solennitas habe-tur Mevaniæ quotannis, et quod ad eum turba plurima conveniret. Hæc Historia extracta est de verbo ad verbum ab antiquo libro a quatuor Fra-tribus Prædicatoribus Conventus sanctæ Mariæ supra Minervam.

de beatificatione
efficit institutos

12 Secundo habetur commissio Capituli gene-ralis mxcvi sub reverendissimo Patre Fratre Vincentio Justiniano, ut Procurator Ordinis pro-curet, recitari posse Officium de beato Jacobo de Mevania in tota provincia Romana. Tertio habetur alia Vita Fratris Bartholomæi Mortarii, a Leandro Alberto Bononiensi relatâ; in qua historia leguntur duo mortui resuscitati; sed de primo dubium esse potest, cum in Historia Bona-venturæ cap. xxvii non dicatur fuisse mortuus, sed liberatus a morte in momento. Quarto habe-tur testimonium sancti Antonini. Quinto habetur Antiphona et ejus Oratio, quam credibile est, aliquando fuisse recitatam. Sexto exstat Processus

Augusti Tomus IV.

factus anno mdcviii a Vicario Foraneo Mevaniæ ex commissione domini Vicarii generalis illustris-simi domini episcopi Spoletani, in quo conti-nentur circiter duodecim miracula; sed duo videntur præcipua. Septimo exstat testimonium Bonifacii Papæ IX authenticum, quod ecclesia, ubi est corpus beati Jacobi et dicebatur sancti Georgii, postea dicta fuit ecclesia sanctorum Do-minici et Jacobi Ordinis Prædicatorum. Eminen-tissimus Prosper de Lambertinis tomo II Operis supra laudati pag. 214 hanc venerabilis Bellar-mini relationem, coram Sacra Rituum Congre-gatione factam, totidem verbis allegat.

13 *Hæc antiquæ venerationis argumenta vero-similiter Paulum V moverunt, ut indulgentias concederet Mevaniensi utriusque sexus confrater-nitati, quæ instituta est sub invocatione SANCTO-RUM Dominici et Jacobi de Mevania, quemadmo-dum Pontifex ille loquitur in suo decreto, quod est datum Romæ apud sanctum Petrum anno In-carnationis Dominicæ mdcx, Idibus Aprilis, et quod apud eminentissimum Prosperum de Lam-bertinis tomo II Operis proxime citati pag. 215 et sequentibus integrum legi potest. Ludovicus Jacobillus in Italica B. Jacobi Vita, cap. xviii E asserit, eundem Pontificem anno Christi 1620 die vi Februarii concessisse plenariis indulgentiis, ad septennium duraturas, omnibus Christi fide-libus, qui prædictam ecclesiam Mevaniensem devote visitaverint, et prescriptu p̄n o, era exerce-rint, prætermissa elemosynæ dandæ obli-gatione, quam S. Pius V Constitutione sui superius memorata jam sustulerat. Hoc Pauli V decretum in nupero Ordinis Prædicatorum Bullario inve-nire non potuimus.*

Paulus V Ponti-
fex eisdem ve-
novationi.

14 At tomo VI ejusdem Bullarii pag. 307 repe-ri-mus decretum Canonizationis B. Jacobi de Mevania, sub Pontificatu Clementis X editum, quod ita sonat: Cum per Postulatorem causæ supplicatum fuerit a Sacra Rituum Congregatio-ne decerni, declarari et promulgari, constare prædicto B. Jacobo cultum exhibitum fuisse, et exhiberi ex indultis Apostolicis, ac ideo causam hujusmodi comprehendendi inter casus exceptos a decretis, jussu felicis recordationis Urbani VIII in Congregatione sanctissimæ Inquisitionis editis super non cultu, eisdemque sufficienter fuisse satisfactum; eadem Sacra Congregatio, referente eminentissimo D. Cardinali Sfortia pouente, cen-suit constare de casu excepto, et ideo procedi posse ad ulteriora, si Sanctissimo placuerit; hac die xiv Maii, mdcclxxii. Et facta de præ-dictis Sanctissimo relatione per me secretarium, Sanctitas sua benigne annuit die xviii ejusdem mensis Maii mdcclxxii.

ac tandem Cle-
mens X Papa
Romanus

F. M. episcopus Portuensis Brancatius.

Loco † sigilli

Bernardinus Casalius sac. Rit. Cong. Secr.

Post titulum sancti a Romanis Pontificibus ei jam concessum, et propter alia antiquæ venerationis indicia putamus, hunc immemorabilis cultus de-clarationem potius ex congruentia quam neces-sitate postulatam fuisse.

15 *Denique PP. Prædicatores legitimum beati Sodatis sui cultum laudabiliter augeri ac dilu-tari curarunt, ut liquet ex sequenti decreto, quod anno 1674 Romæ prodit ex typographia Reverendæ Cameræ Apostolicæ, et est hujus teno-ris: Cum Sacra Rituum Congregatio habita die vi Martii mdcclxxiii, annuente etiam San-ctissimo die xvii ejusdem mensis et anni, ad pias preces Patris Fratris Joannis Thomæ de Rocca-*

immemorabilem
hujus beati Vis-
cultum pro l' q
tuo agnovit.

AUCTORE
G. C.

berti, Magistri Generalis totius Ordinis Prædicatorum, concesserit facultatem recitandi Officium cum celebratione Missæ de communi unius confessoris non pontificis quolibet anno, die xxiii Augusti, festo beati Jacobi de Mevania Ordinis Prædicatorum, in omnibus et singulis ecclesiis terræ Mevanice Spoletanæ diocesis, ubi asseritur, eundem Beatum natum et vita functum esse; et pro omnibus sacerdotibus tam secularibus quam regularibus confluentibus ad ecclesiam Conventus Fratrum Prædicatorum dictæ terre tantum, ubi dicitur asservari et publicæ venerationi expositum esse illius corpus, non obstantibus constitutionibus et ordinationibus Apostolicis, cæterisque in contrarium quibuscumque:

eumque latus
extendit.

16 Nunc vero ad eumque et reiteratas preces præfati Magistri Generalis Ordinis Prædicatorum, eadem Sacra Congregatio censuit, posse extendi prædictam concessionem etiam ad omnes et singulas ecclesias et Religiosos totius præfati Ordinis Prædicatorum utriusque sexus, ut tam Fratres quam Moniales in quibuscumque mundi partibus existentes licite et libere recitare possint, et respective celebrare valeant Officium et Missam prædicti beati Jacobi dictæ die, ejusdem festo, sub ritu Breviarii et Missalis ejusdem Ordinis; et eandem gratiam pariter extendi posse duxit ad omnes sacerdotes tum seculares tum regulares confluentes ad ecclesias prædicti Ordinis utriusque sexus die festo prædicti Beati, ut ibidem celebrare possint Missam de prædicto Beato sub eodem ritu, cum Missali tamen Romano, si Sanctissimo D. nostro visum fuerit. Hac die iv Augusti mdcclxxiv. Et factu de prædictis verbo cum Sanctissimo per me secretarium, Sanctitas sua præfatum extensionem benigne approbavit et confirmavit die viii ejusdem mensis Augusti et anni mdcclxxiv.

F. M. Episc. Portuen. Card. Brancatius
Loco + sigilli

Bernardinus Casalius Sac. Rit. Congr. Secr.
Utrum causa hujus Beati postea adhuc ulterius promotæ sit, nescimus, et hanc notitiam ab admodum RR. PP. Prædicatoribus expectamus. Interim de biographis ejusdem Beati jam paragrafo sequente quædam præmonēbimus.

§ II. Præcipui gestorum scriptores, fragmentum antiquissimæ Vitæ, et notitia de duobus Actorum exemplaribus, quæ post hunc Commentarium edemus.

In edito veteri
processu,

Sane dolendum est, incendio periisse vetustissima monumenta, quæ de gestis B. Jacobi hodierni conscripta fuerant. Sed istud damnum resarcire utcumque Bonaventura Camasseus Dominicanus, qui ex recordati ne documentorum antea lectorum vel ex traditione civium Mevanatium Vitam hujus Beati circa annum Christi 1377 collegit, et de quo primo Actorum reparatore Jacobus Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tomo I pag. 720 tradit sequentia: Frater Bonaventura Camasseus Italus Umber a patria Mevanas appellatus, ibidemque Ordinem amplexatus seculo xiv decurrente, eruditione vitæque sanctimonia claruit. Cum autem

anno mcccclxxv nostri sodales, Conradi Trinci d Fulginei domini tyrannide oppressi, arinorum vi Mevania ejecti fuissent, eorum domo a militibus deprædala, igne consumptis etiam cum cetera suppellectili titulis vetustioribus monumentis, in quibus erat PROCESSUS DE VITA, MORIBUS, SANCTITATE ET MIRACULIS B. JACOBI DE BLANCONIUS MEVANATIS, ANNO MCCC; DIE XXIII (potius XXII, ut alii volunt, et antea Echardus ipse pag. 492 ejusdem tomi notaverat) AUGUSTI DEFUNCTI INSTITUTUS.

18 Anno sequenti mcccclxxvi, pulso Conrado, nostris reversis, Bonaventura inter eos præstantior instaurandis ædibus applicuit animum, Processum præsertim dictum ad deperditi seu combusti prioris tenorem et formam, quantum suggestit memoria, monumentaque certiora undique collecta suppeditavit, restituit; cujus ἀπόγραφον etiamnum in æde nostra Mevaniensi servatur ac visitur, uti refert Jacobillus Bibliothecæ Umbriæ pag. 74. Exemplum ejusdem Ms. in membrana habuit Malvenda, eoque usus est in Annalibus Ordinis ad annum mcccxxxvi pag. 550, ubi agit de hoc Beato. Obiit Camasseus anno mcd, die xiv Septembris, fuitque apud suos sepultus, uti habet Fontana de provincia Romana pag. 141, quem non Bonaventuram, sed Venturam appellat, præcissione Italis familiari. Ejus itaque opus est VITA B. JACOBI DE MEVANIA. Hanc tamen, quatuordecim accuratam velint, prioris desiderium apud peritos semper excituram iugem fatemur.

Bonaventura
Camasseus sup
par

19 Nos hæc eruditissimi Echardi asserta libenter admittimus: at certe miramur, quod ipse nullam mentionem faciat de mirabili modo, quo Camasseus ad illa B. Jacobi Acta colligenda inductus fuisse traditur: nam veritas istius historię sive revelationis, quam Ludovicus Jacobillus in Vita hujus Beati cap. xvii Italicè narrat, lucubrationi Camassei non exiguum historię fidei pondus adderet. Quare paucis interpretabimur Italicam Jacobilli narrationem, quæ Latine contrahi potest in hunc fere modum. Post devastationem oppidi Mevaniensis, quam nonnulli scriptores anno Christi 1375 alligant, alii usque ad annum 1377 differunt, Bonaventura Camasseus Mevanas ab hostibus in patria captus est. Sed divinitus e captivitate liberatus, habitavit in Pisano FF. Prædicatorum canobio, ubi post paucos menses in lethalem morbum incidit. In hac corporis angustia confugit ad patrocinium B. Jacobi popularis sui, qui vultu venerando ac splendido apparens, ei sanitatem prædicit, et jussit, ut ad Mevaniensem FF. Prædicatorum Conventum rediret, eumque restauraret. Dein Beatus in his rebus exsequendis opem suam addidit, ac disparuit.

ab ipso Beato
monitus fuisse
dicitur.

20 Camasseus autem pristinæ sanitati redditus obtemperavit mandatis B. Jacobi, et insuper ex grato animo promisit, sese Vitam Liberatoris sui litteris mandaturum. Cum vero promissionem nimis diu differret, et etiam votum postea emissum negligeret, in morbum præcedente graviolem semel ac iterum relabatur. Postquam B. Jacobus iterum clienti suo gloriosus apparuisset, eumque jam tertio sanasset, tandem Camasseus votum executioni mandavit, et Vitam Beati sine mora conscripsit, eamque circa annum Christi 1385 absolvit, ut Jacobillus ibidem testatur. Sed alii de tam mira diuturnaque dilatione non meminerunt, et illam Camassei lucubrationem communiter ad annum 1377 referunt, inter

ut Vitam ejus
conscriberet

AUCTORE
G. C.

A inter quos eminentissimus Prosper de Lambertinis in Opere supra laudato lib. II cap. XXIV § IX, num. 27 ad propositum nostrum de B. Jacobo sic scribit: Obiit Beatus iste anno MCCI, ejusque Vita conscripta fuit circiter annum MCCI.LXXVII a Fratre Ventura Camasseo Ordinis Prædicatorum, integræ fidei viro; quæ vero adhuc edita non est, sed manuscripta asservatur tum in Urbe, tum apud Mevaniam in bibliothecis seu archivis Conventuum Ordinis sancti Dominici. Porro nos de veritate et tempore supra relata historix certum judicium ferre non possumus, cum carcamus lucubrationsibus Camassei et Laurentii, quos Jacobillus testes hujus rei allegat. Ne quis tamen hanc instrumentorum penuriam nobis imputet, non erit abs re hic breviter indicare, quantum diligentiam ad ea obtinenda adhibuerimus.

cum illam Cr.
massi. Ius. subra
tionem adhuc
superstitem

B 21 Cum R. P. Carolus Matllioli Dominicæanus quendam notitiam de inmemorabili et legitimo B. Jacobi cultu misisset ad Papebrochium nostrum, hic ei respondens, etiam ab illo petiit alia documenta ad eundem Beatum spectantia, quemadmodum Papebrochius in ipsa pagina notitiæ, quam acceperat, notatum reliquit his verbis: Rescripsi xxv Novembris MDCLXXII, ut curet suppleri, si quid desit Vitæ nostræ, cujus nisi elenchum, et describi Vitam et Processum, curante Fratre Bonaventura, anno MCCI.LXXX [conscriptum.] Item copiam instrumentorum et Brevium. Tertio ex Vitis per Fratres Laurentium et per Felicem [compositis,] quantum satis est. Item ex Processibus annorum MDLVIII, MDLXII et MDLXXXI. Opinamur, hic a Papebrochio præter Bonaventuram Camasseum indicari Laurentium Fungolo et Felicem de Rosso, quos Jacobillus in catalogo auctorum Vitæ Italianæ B. Jacobi præfiro inter biographos ejus recenset, et quorum lucubrations in Conventu Mevaniensi PP. Prædicatorum conservari testatur. Papebrochius autem nullum responsum accipiens, et putans, priores litteras suas in via perisse vel aberrasse, anno 1673, die xvi Junii scripsit iterum alias, ut ibidem notavit. At ignoramus, an, aut quid his secundis litteris responsum fuerit.

impetrare non
potuimus.

C 22 Certe in supellectile nostra litteraria nihil ex desideratis instrumentis transcriptum invenimus. Quapropter anno 1736, quo jam tempus eriminandi Acta B. Jacobi appropinquabat, iterata est vetus nostra petitio, datis litteris ad R. P. Priorem Mevaniensem, quibus R. P. Dominicus Guidotti (is erat tunc ejusdem cœnobii Prior, ni fallimur) eodem anno 1736, die ix Octobris humanissime respondit in hunc modum: Sacro vestræ devotionis ardori erga nostrum beatum Jacobum fundatorem summas agere gratias par est. Quapropter R. V. tam piis votis parere omnimode cupiens, posteaquam die v Octobris vestram de Antverpia sub die ix Septembris ad me transmissam excepi summopere gratissimam epistolam, derepente die immediate sequenti, nempe vi currentis Octobris Superiores meos certiores plenissime reddidi ad hoc, ut citius atque tutius possit ad sacræ arcæ aperitionem deveniri, in qua ad ejusdem sancti nostri Fundatoris pedes Vita a Patre Bonaventura Camasseo manu exarata (ut postulatis) asservatur; cujus originalis exemplar ad vos transmittere, meæ erit curæ. Nos latet, qua de causa præter officiosam illam promissionem nihil haecenus acceperimus. Hæc occasione RR. PP. Prædicatores rogatos volumus, ut ipsi exemplo eruditorum PP. Benedictinorum

Acta authentica Sanctorum vel Beatorum sui Ordinis edant ac illustrent, si ea nobis communicare nolint. Hoc Opere splendorem sacri sui Ordinis augebunt, et nos omnesque hagiophilos plurimum sibi obstringent.

23 Nunc itaque contenti esse cogimur Actis B. Jacobi, quæ collegit Ambrosius Taëgius, de quo laborioso plurimum monumentorum collectore laudatus Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tomo II pag. 35 hanc notitiam suggerit: Frater Ambrosius Taëgius Insulber, Mediolani natus, ibidem in cœnobio sanctæ Mariæ Gratiarum, recens nempe anno MDLXXXV erecto, Ordinem amplexus, postquam egregiam in eo pietati litterisque posuisset operam, animum et studia sua ad historix Ordinis notitiam applicuit, et Acta originalia sedulo magnoque labore collegit. Deinde allegat verba Leandri Alberti, et ex iis colligit, Taëgium adhuc anno 1517 in vivis fuisse, ac in grandi illo suo Opere desudasse.

ex Taëgio recentiore biographo

24 Post assignatam Taëgii ætatem de præcipua ejus lucubratione tradit sequentia: Scripsit ergo Chronicon Ordinis generale sex in folio Mss. voluminibus membranis distinctum, quibus ea, quæ Ordinem spectant, omnia diligentissime collegit, provinciarum et cœnobiorum erectiones, Sanctorum ac Beatorum Vitas et Acta originalia, Cardinalium, archiepiscoporum, episcoporum virorumque illustrium seriem, ac si quæ sunt singularia jura et privilegia a summis Pontificibus et principibus concessa, comitiorum Acta generalium ab anno MCCXX ad MDXIII et hujusmodi plurima, quorum aliqua nonnumquam diversis repetita voluminibus cum diversis sæpe additis notitiis leguntur. Hæc porro sex volumina in dicto cœnobio Gratiarum asservantur. Ea vero sunt, quæ vulgo a nostris citantur sub titulo MONUMENTORUM Ordinis, et quorum volumen primum dicitur prima pars et sic de aliis. Illis usi sunt, qui abinde scripserunt de rebus Ordinis, Lusitanus, Razzius, Castillus, Pius, Malvenda et alii. Ex his etiam quasdam Sanctorum ac Beatorum Ordinis Vitas exscripserunt eruditi Actorum Sanctorum editores Bollandus, Henschenius, Papebrochius, et suis Menæis, ut se dat occasio, producant ac repræsentant.

dare cogimur
breviora Beati
Acta.
E.

25 Libenter et grato animo fateamur, Majores nostros ex hoc Opere Taëgii varia Sanctorum Acta vulgasse, et nominatim Papebrochium ex iisdem Monumentis Vitam B. Jacobi hodierni propria manu transcripsisse. Quinimo vellemus, ut Taëgius hic etiam originalia Acta servasset, quemadmodum in aliis quibusdam facere consuevit. At hoc loco Vitam B. Jacobi dumtaxat in compendium redegit, ut patebit ex sequenti Actorum fragmento, quod Malvenda in Annalibus Prædicatorum ad annum Christi 1236 cap. IV et v ipsis Camassei verbis ita refert: Natus est beatus Jacobus anno Domini millesimo ducentesimo vigesimo. Fuit autem hic Frater Jacobus clarus origine secundum seculi fastum, de stirpe nobili, dicta de Blanconibus, quod Latine sonat de Albis. Omnes enim ferme de dicta domo natura generosos et bene complexionatos produxit, necnon probis moribus decoravit, simul eos dotans nobilitate sanguinis et morum. Unde ille vere censendus est nobilis et naturaliter dominus, quem nobilitat sua virtus. Quantæ autem ingenuitatis et spectabilitatis hæc parentela exstiterit, testantur amplæ structuræ dirutæ et partes murorum ejus destructæ, probaque faci-

quorum institum
conferris potest
F.

AUCTOR
G. C.

nora per ipsos magnifice gesta. Pater vero ejus Joannes, mater vero Vanua nuncupata est; frater autem ejus germanus ANDREAS nomen habuit: hic siquidem in armis strenuus miles, nulli pietate secundus, urbem rexit Mevaniensem arte politica, qua ovanter præditus erat, et versavit arbitrio suo. Unde et docuit Mevanates omnem urbanitatem civilesque mores, a quibus per tempus excederunt.

cum fragmento
Camassei,

26 Apparuerunt autem in nativitate beati Jacobi in caelo et in terra miranda prodigia, ut ab antiquis Fratribus de Perusio et Spoletio andivi; non solum ad denotandum ipsius dignissimum ortum, qui erat quasi quoddam jubar affuturus, sed etiam ad declarandum virtutem et magnificentiam aliorum duorum supradictorum Sanctorum. Illa quidem nocte tres lunæ apparuerunt, in quarum qualibet Frater quidam visus est, nitido Fratrum Prædicatorum habitu indutus, desuper amictus lumine sicut vestimento. Similiter matutino tempore orti sunt quasi tres soles, pueros quosdam niveis vestibus indutos lignantes. Lucifer vero coruscus, ceteræque scintillantes stellæ, nec non reliquæ flammigeræ planetæ, quæ, adveniente sole, splendorem suum retrahere consueverant, lucidius hoc mane rutilare inventi sunt. Puer autem quidam clamabat alta voce per plateas et vicos civitatis: AD SCHOLAS, AD SCHOLAS, AD SCHOLAS. Et cum interrogaretur, quare sic incedens clamaret, respondit: Quia totus mundus magistros advenientes eorumque scholâs præstolabatur. Similiter lunaticus quidam vidit totam terram ardere, et non comburebatur, sicut legitur de rubo Moysi, qui similiter ardebat, et non comburebatur. Item dominus Andreas, de quo supra mentio est habita, qui fuit germanus beati Jacobi, vidit in somnis matrem cum puero induto habitu Fratrum Prædicatorum, ad cujus prædicationem et doctrinam multitudo maxima confluebat: quod dum mater a filio didicisset et assidue cogitaret, ei similis visio apparuit, quam postea viro suo revelavit. In terra autem illa nulla penitus Fratrum Ordinis Prædicatorum adhuc notitia habebatur.

quod R. P. Tho-
mas Malvenda

27 Natus itaque puer nobilis ex piis parentibus et honestis, Jacobus vocatur, quod sonat SUPPLANTATION, quia nimirum supplantare debebat fallaces divitias hujus seculi, debellare aëreas potestates tenebrarum harum, nec non mundam prementem suo imperio subjugare habebat. Denique traditur præceptori litteris imbuedus; in quibus ut juvenis acutus plurimum exiguo tempore profecit. Mater vero ejus ipsum tenerrime diligens, tam in litteris quam in divinis moribus diligentissime informabat. Itaque puerulus crescens de bono in melius, efficitur ultra modum humilis et devotus, orationibus et jeuniis creberrime vacans. Insuper, eo nato, facta est confederatio et magna concordia inter domum de Blauconibus et domum Celti Honoris de Alberis, ubi quondam magna discordia delapsa fuerat. Unde contracta parentela, affinitateque conjuncta, amicitia renovata usque in hodiernum diem illibata perseverat.

in Annalibus
Ordinis Prædi-
catorum.

28 Cum autem fere sexloco esset annorum Jacobus, spreta seculi vanitate, pompisque invidanis abjectis, divum Prædicatorum Ordinem est ingressus. In Ordine sedulo progrediens, tamquam puer ingeniosus, utpote qui sortitus est animam bonam, cepit non segniter agere, sed vehementer intendere studio Scripturarum, colli- gens veluti apis argumentosa mellita eloquia

diversarum scientiarum. Hinc etiam deputatur cui- dam, ecclesiastico instruendus officio, ut sanctitatem vitæ juvenulus imberet, et postea perpetuo tenore servaret. Puerilibus itaque annis innocenter transactis, missus est Perusium, ut in artibus, quas liberales vocant, insudaret: ibi enim tunc, sicut et nunc, universale vigeabat studium, copiosum tam multitudine disciplinata scholarum, quam etiam perita perfectione magistrorum. Cæpit autem optimæ iudolis adolescens litteris, quarum gratia missus erat, obnixè vacare; omissisque frivolis scientiis, quas humanas appellant, veris litteris pervalde delectari.

29 Unde in liberalibus artibus in genere suo super multos coætaneos suos spatio breviori profecit: in his siquidem medioeriter instructus, ne tempus sanctiori vitæ congruum deperiret, ad theologiæ studium se totum contulit; cæpitque divinis valde inhiare eloquiis, ac ingenti aviditate sacris Litteris operam dare, ita ut multas noctes duceret insomnes. Meditationum et affectionum sanctarum, tanquam terra cælesti imbre perfusa, fructus uberrimos producebat. Sanctitatem quoque vitæ, ac bonorum operum spiritualem fructum verborum foliis præponebat. Et vox ejus et sermo ejus, et prædicatio ejus non erat in humanæ doctis sapientiæ verbis, sed in virtute Dei et ostensione Spiritus sancti. *His ex Camasseo relatis, ibidem sub finem cap. v. Malvenda spondet, sese ad annum 1301, quo B. Jacobus obiit, reliqua ejus gesta exhibiturum. Cum vero Malvenda Annales suos usque ad illum annum non perdiderit, etiam hoc auxilium destituimur, et de reliqua Camassei lucubratione judicare non possumus. Attamen ex fragmento jam relato conjicimus, hunc biographum in enarrandis B. Jacobi gestis prolixiorum esse, sicut facile videbit curiosus lector, qui primam illam Camassei partem conferre voluerit cum principio Actorum, quæ post hunc Commentarium prævium ex collectione Taëgii edituri sumus.*

30 Prædicto Taëgio coævus est Bartholomæus Mortarius alter biographus, de quo memoratus Echardus tomo II supra citati Operis pag. 86 hæc habet: Frater Bartholomæus Mortarius illulus jam florebat anno mxxvi, et laudatur a Leandro fol. 148, ubi eum secum loquentem inducit, ac non exiguis ornat encomiis; scilicet in comitiis congregationis Lombardiæ frequenter atque facundissime perorasse, ac anno elapso mxxv in Natali Domini in frequenti doctorum scholasticorumque conventu pro suggestu Latina oratione tam eleganter et venuste dixisse, ut omnes in admirationem adduxerit: vir enim erat (addit idem) elegans, floridus, et emunctus, qui ingenio et vera Latinitate non minus quam philosophia et theologia polleret, quod edita illius, inquit, egregie probant Opuscula. Quænam illa sint, non subjicit; sed ejus est, quæ apud eundem Leandrum fol. 227 edita est, beati Jacobi de Blanchis Ordinis Prædicatorum, vulgo de Mevania dicti Vita. Deinde meminit de quibusdam aliis ipsius lucubrationibus, quæ hic ad rem nostram nil faciunt.

31 Notamus hoc loco fusius recensere Ferdinandum Castillum, Seraphinum Razzium, Michaëlem Pium, Ludovicum Jacobillum, aliosque recentiores, qui vitam Beati ejusdem vernacule conscripserunt. His tamen et aliis Latinis Actorum scriptoribus utemur, ubi quid notatu dignum occurrere censuerimus. Cum igitur lucubratio Camassei nobis desit, ejus loco pri-
mum

abud Vob com-
pendium sub-
jungimus

A *mun* ex *Collectione Taëgii* vulgabimus *Vitam* B. Jacobi, eamque more nostro in *majora capita* dividemus, indicatis tamen antiquis *capitum titulis*, quos *Actis præmittemus*, et in *marginibus* assignabimus *Hic Vitæ* subjungemus alteram, quam *Bartholomæus Mortarius* ex *Camasseo* vel *Taëgio* brevius elegantiusque contraxit. Quamvis hæc *secunda* apud *Leandrum Albertum* in *Opere de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum* impressa exstet, tam eam *priori* addemus, tum quia *editio Leandri Alberti* rara est, tum quia *Mortarius Acta præcedentia* hinc inde *clarius* exponit. Denique *gesta B. Jacobi* exhibemus, ut quimus, dum, ut volumus, non licet. Sed jam *posthuma* ejusdem *Beati gloriam* illustrare conabimur, antequam ad *editionem duplicis hujus Vitæ* progrediamur.

§ III. Posthuma Beati gloria ex lucubrationibus posteritati relictis, et honorifica corporis incorrupti conservatione.

B *Non* solum *pietate*, sed etiam *doctrina* claruit B. Jacobus noster, ut *passim bibliographi* testantur, inter quos *Antonius Senensis* sive *Lusitanus* in *Bibliotheca Ordinis PP. Prædicatorum* pag. 124 et sequente sic illum laudat: *Frater Jacobus de Mevania*, vir prudens et gravis, et qui *vocationem suam* per bona opera certam *facere* satagit semper, et ideo ut *eruditionis* sic et *sanctitatis* merito *evasit* opinione *celebris*, et tam *humanarum disciplinarum* magnitudine præstans, scripsit *librum unum* de *Salvatore nostro*; alium de *Judicio extremo*. Obiit *Mevaniæ* anno Domini *mccc.* *Ludovicus Jacobillus* in *Italica Beati Vita* cap. iv recenset *utrumque* vel *bipartitum* istud *Opus*, quod in *plura capita* divisum est, et *antiquos singulorum capitum titulos* Latine exhibet, ut *ibidem* videre est. *Insuper* ibi *memorat* *librum Sermonum*, quos *Beatus* per *annum* instituit, eosque *facundia* et *sententiis sacra Scripturæ* ornatos *asserit*.

C *At alii bibliographi* de hoc *Opere concionatorio* non meminerunt. *Imo ipse Jacobillus* in *Bibliotheca Umbriæ*, quam postea *Fulgini* edidit, de *libro illo concionum* prorsus *silet*, licet *ibi* pag. 143 *pietatem* et *eruditionem* istius *Beati* commendat *his verbis*: *Beatus Jacobus de Blanconibus Mevanas Ordinis Prædicatorum*, qui *sancte* obiit die *xxii Augusti mccc.* *Erexit* duo *cenobia*; unum pro *Fratribus*, alterum pro *monialibus*. *Composuit* duo *volumina* facundo *sermone* et *gratia*. *Primum* *inscriptum* *SPECULUM HUMANITATIS CHRISTI*, divisum in *capita* *xiv*, ubi *tractat* de *ejus Incarnatione*, *Conceptione*, *Nativitate*, *Circumcisione*, *Baptismate*, *Passione* et *descensu* ad *inferos*. *Secundum* *volumen* *inscriptum* *SPECULUM PECCATORUM ET DE ULTIMO JUDICIO*, divisum in *capita* *xxiii*, ut *referunt* *F. Bonaventura Mevanas* in *ejus Vita* *manuscripta* in *Conventu Prædicatorum Mevaniæ*, *F. Michael Pins* part. 2 *lib. 1* de *Viris illustribus Prædicatorum* et *Possevinus*.

34 *Jacobillus* in *duplici narrationis* circum-

stantia differt ab *aliis scriptoribus*: nam *hic asserit*, quod *B. Jacobus* duo *cenobia*, unum pro *Fratribus*, alterum pro *monialibus*, *erexit*. *At Ambrosius de Altamura* *Dominicanus* in *Bibliotheca Ordinis Prædicatorum* de *unico cenobio* dumtaxat *meminit*, dum *Centuria secunda* *istius Operis* ad *annum Christi 1301* sive *pag. 80* *hunc Beatum* inter *scriptores Ordinis* sui laudat *hoc modo*: *Beatus Jacobus Mevaniensis* *sanctitate*, *doctrina*, *miraculis* *celeberrimus*, ex *familia de Blanconibus* *Ordinem* *ingreditur* *Spoleti mcccxxvi*. *Apud Mevaniam* *Conventum* *Ordinis* *curavit ædificari*, in *cujus* *constructione* *multa* *patravit* *miracula*. *Panem* *multiplicavit*, *aquam* *in vinum* *vertit*. *Eternæ salutis* *cupidas*, dum *ante Crucifixi* *imaginem* *sacratissimam* *precaretur*, de *ipsa* *hoc modo* *certior* *factus* *est*. *Sanguine* *totus* *conspergitur* a *Redemptore*, *cique* *dixit*: *SANGUIS ISTE SIT IN SIGNUM TUÆ SALUTIS*. *Duos* *mortuos* *suscitavit*, *scripsit* *librum* *de Salvatore* *nostro*, *item* *librum* *de* *judicio* *extremo*. *Evolavit* *in cælum* *hoc anno mccc.*

35 *Verum differentia* illa *utriusque scriptoris* *circa duplex* aut *unicum* *monasterium* *verosimiliter* *explicari* poterit, si *Jacobillus*, *præter Mevaniensem PP. Prædicatorum Conventum*, etiam *B. Jacobo* *adscribat* *alterum monialium Benedictinarum cenobium*, quod *Lucia* *quædam* *mulier* *consilio* *ejusdem Beati* *ædificavit*, ut in *Actis* *infra* *edendis* *num. 6* *narrabitur*. *At non tam facile* *conciliabimus* *Echardum* *cum Jacobillo* *circa* *superstites* *aut* *deperditas* *istius Beati* *lucubrationes*: *hic enim* *in Italica B. Jacobi Vita* *cap. iv* *affirmat*, *cas* *olim* *in* *Conventu Mevaniensi* *conservatas* *fuisse*; *sed* *ibi* *ab ætate* *avorum* *nostrorum* *non* *amplius* *inveniri*. *Echardus* *autem* *inter* *Scriptores Ordinis Prædicatorum* *recensitos* *tomo I* *pag. 492* *diserte* *tradit*, *Opuscula* *ejusdem Beati* *manuscripta* *etiānum* *apud PP. Prædicatores Mevanienses* *asservari*. *Hanc* *duorum auctorum* *oppositionem* *vel* *contro-* *versiam*, *quæ* *testes* *oculosos* *desiderat*, *eruditis Mevanatibus* *examinandam* *ac* *decidendam* *relinquimus*.

36 *Porro referemus* *illustre elogium*, quo *laudatus* *Ambrosius de Altamura* *hunc Beatum* in *Appendice* *sua* *ad Bibliothecam Ordinis Dominicani* *pag. 464* *sic* *erorat*: *Beatus Jacobus Mevaniensis* *inter* *prima Religionis tyrocinia* *miraculis* *clarere* *cæpit*, *brevique* *compendio* *simul* *ad* *sanctitatis* *et* *litteraturæ* *apicem* *pervenit*, *adeo* *ut* *vigesimo* *quinto* *ætatis* *anno* *concredidit* *ei* *fuisset* *munus* *apostolica* *prædicationis*. *Nec* *sine* *fructu*: *nam* *renascentem* *in* *Umbria* *Nicollartarum* *hæresim* *funditus* *profligavit*, *ipsamque* *tandem* *Ortinellum* *pestifera* *sectæ* *corpulentum* *ad* *publicam* *erroris* *detestationem* *perduxit*. *Somni* *parcissimus* *ad* *exemplum* *sancti* *patris* *nostri* *Dominici* *ter* *singulis* *noctibus* *asperissimo* *flagello* *corpuseulum* *suum* *cruentabat*. *Catenam* *ferream* *ita* *lumbis* *adstrinxerat*, *ut* *deinceps* *avelli* *non* *potnerit*. *Defuncti* *corpus* *intra* *trecentos* *ab* *obitu* *annos* *ter* *in* *locum* *decentiorem* *translatum*, *totidem* *vicibus* *reperitum* *fuit* *integrum* *et* *incorruptum*, *illudque* *primis* *tribus* *diebus* *Maii* *pie* *invisentibus* *Bonifacius* *nomis* *indulgentias* *benigne* *concessit*, *ac* *denique* *Clemens* *Papa* *decimus* *ex* *sacrorum* *Rituum* *senatus-consulto*, *solemnem* *hujus* *Beati* *festivitatem* *ad* *totum* *Prædicatorum Ordinem* *extendit*.

37 *Hic memoratam* *sacri corporis integritatem*, *quæ* *in* *ambobus* *Actis* *infra* *edendis* *narrabitur*,

AUCTORIS
G. C.
duo cenobia
fundavit.

et librum scri-
pta ejus adhuc
supersunt.
E

corpus ejus in-
corruptum.

F

conscripsit li-
brum concio-
nium.

AUCTOR
G. C.
quod S. Anto-
ninus a se vi-
sum asserit Me-
vanie

rabitur, oculato testimonio suo confirmat S. An-
taninus, archiepiscopus Florentinus, dum in
tertia parte Historiarum tit. xxiii cap. x ½ v in-
ter alios Fratres Prædicatores fama sanctitatis
illustres de Beato nostro hodierno sic scribit: In
Conventu Mevanie prope Fulgineum requiescit
corpus Fratris Jacobi inde oriundi, et cujus cor-
pus integrum vidi desiccatum ad modum statuæ
ligneæ. Hic valde devotus et religiosus fuit, mi-
raculis gloriosus. Etiam Echardus tomo I Ope-
ris jam sæpe citati pag. 492 testatur, corpus
B. Jacobi adhuc incorruptum Mevanie perseve-
rare, et simul ibidem diem mortis ac annuæ festi-
vitatæ indicat his verbis: Devixit Mevanie xxii
Augusti mcccii, cujus corpus adhuc integrum per-
severat, tertio jam, ut decentiori loco transfer-
retur, amotum a priori sepulcro, a populis ibi-
dem in veneratione semper habitum et cultum;
quibus ad ejus lipsana sacra confugientibus olim
Bonifacius IX indulgentiarum Apostolicarum largi-
tione beneficis esse voluit, cujus denique festum
diem ex sacre Congregationis Rituum dis-
quisitione solenni decrevit oraculo Clemens X
in toto deinceps Ordine Prædicatorum ad diem
xxiii Augusti celebrari.

post varias
translationes

38 Præterea jam sæpe laudatus Jacobillus in
Italica B. Jacobi Vita cap. xvi eandem sacri
corporis integritatem, et varias ejus translationes
distinctius exponit his fere verbis: Venerabile
B. Jacobi corpus cum magno populi con-
fluxu pie sepultum est apud PP. Prædicatores
Mevanienses ante portam sacrarii, et ibidem quie-
vit usque ad inveniendam Matrem anni sequentis,
id est, a partu Virgineo 1302: nam intra illud
tempus ab obitu Deus per intercessionem hujus
Servi sui tot tantaque patravit miracula, ut
Fratres istius Conventus a fidelibus coacti fuerint
pretiosum illud pignus exhumare et ad decentio-
rem locum transferre. Id autem fecerunt coram
multis religiosis et illustribus viris, qui tunc sa-
crum ejus corpus adhuc integrum sine fæore vel
ulla corruptione conspexerunt, imposueruntque
illud arca marmorea, quæ tempore vitæ ipsius
mirabiliter inventa est, et quam Deus fideli suo
Servo post obitum quodammodo præparasse vide-
tur. Deinde meminit de duobus aliis translationi-
bus, quarum una anno Christi 1401, altera anno
1555 semper ornatus honorificentiusque facta est.

atque ibi hono-
rifice et cautè
conservatum.

39 Denique Jacobillus ibidem narrat, quo-
modo sacrum istud pignus quarta vice translatum
fuerit, et quam sollicitè suo tempore custodiretur.
Anno Christi 1589, inquit Italice, translatum
fuit ad locum, in quo nunc super altari
majori requiescit, et honorifice conservatur in
pulchra lipsanoteca, quæ alteri capse ad majore-
m cautelam includitur. Observatur autem hic
sacer thesaurus quatuor clavibus, quarum dux
servantur apud Patres Prædicatores Conventus
Mevaniensis, et totidem sunt penes Magistratum
civitatis Mevaniensis, ita ut venerandum
B. Jacobi corpus monstrari non possit, nisi quis
a Conventu et a Magistratu deputatus adfuerit;
excepto tamen annua ipsius festivitæ, et duo-
bus diebus sequentibus, quibus unicuique publice
videndum exhibetur. Tunc autem et alio quo-
vis tempore venerabiles istæ reliquæ ab incolis,
accolis, peregrinis ejuscumque status aut condi-
tionis devote semper visitatæ fuerunt, et ha-
ctenus honorantur. An vero post ætatem Jacobilli
circa sacras illas ezuvias aliquid immutatum
fuerit, ignoramus. His ad posthumam B. Jacobi
gloriam relatis, fideliter transcribemus recen-

tiora quædam beneficia impetrata ab us, qui pa-
trocinium ejusdem Beati implorant.

§ IV. Recentiora nonnulla ejusdem Beati miracula, quæ R. P. Prior Mevaniensis ad Majores nostros misit.

Anno Christi 1618 R. P. Antoninus Mevaniensis ex Ordine Prædicatorum Prior Mevaniensis humanissimas litteras dedit ad Henricum Lindanum Societatis nostræ sacerdotem, qui tunc Laureti commorabatur, ut eas ad Majores nostros transmitteret. In his litteris, quas Bollandus scæpe mense Januario anni 1649 Laureto accepisse notavit, post officiosam præfationem Latine leguntur sequentia miracula seu beneficia: Anno mdcv adolescens Mevaniensis, filius Olindæ de Saracenis, Chrispoltus nomine, cum pueri aulici ministerio fungeretur Neapoli in palatio marchionis Cyri, exercebat se in gladiatoria palæstra cum suo cæquali, ensibus quidem in vagina repositis. Contigit forte fortuna, alterius gladium per aliquam partem denudari et lateri dextro Chrispolti lethali vulnere immergi, ita ut jecoris duo frustra per cicatricem extraherentur. Infortunii nuntius Mevaniam concito gradu pervenit; miserabilem Olindam de filii desperata valetudine reddidit certiorum. Hæc autem ad beatissimi viri Jacobi convolat patrocinium, ex-
postulans qua par erat devotione, filium in maternas reduci sedes, ut vel saltem inter castos genitricis amplexus originis pœnas daret. Mirum plane prodigium! Per longa terrarum spatia reducitur puer Neapoli Mevaniam, jamjamque sub oculis illacrymantis [matris] animam cælo videbatur redditurus, cum rursus illa beati Jacobi clementiam implorat, brevique filium nedum vivum, sed optime valentem recipit.

R. P. Mevaniensis in prima sua epistola narrat,

E

F

41 Mulier eadem anno mdcviii ad extremam vitæ redacta nullam suo corpori proficuum experiebatur medicinam: latens enim erat causa morbi, sapientissimisque medicis ignorata. Quamobrem cælestem invocat opem confidens, beati sui concivis patronique Jacobi ope se relevandam. Eveniunt cuncta pro voto, et apparet languoris origo: dæmonium, quod illi mutum insederat, jam loquitur. Beatissimi patris Jacobi jam experitur efficacissimas vires, quibus, maleficio soluto, et ab impudentissimo spiritu et molestissima ærumna liberatur.

quomodo B. Jacobus succurre-
ret variis ven-
tibus.

Anno præterea mxciv puerulus unius anni cum dimidio, nomine Pompeius, et alter, cujus nomen ignoratur, filius cujusdam Octavii Cardi, extra et prope mœnia Mevanie deambulabant circa foveam, ex qua terra in lateres conficiendos accipiebatur. Et ecce magnus terræ acervus ruit ex alto, ceterisque fugientibus, solus obruitur ac sepelitur Pompeius; qui tandem semimortuus coopertusque limo eruitur. Condolet oppidani omnes, dum luget iniserrime genitrix morientis. At luctus excitat pietatem, non tollit rationis lumen, quo ad sancti Jacobi tumulum dirigitur; orat, sibi reddi filium divinitus, quem humanitus desperaverat. Nec moras divina gratia adiecit; vivum et sanum reddidit matri, ut in sancti Viri enutrietur obsequio.

42 Nostris diebus quamplurima beneficia in gratia sanitarum confert nobis iste Sanctus, hujus Conventus

patrocinium
ejus amplioribus
libus,

A Conventus et oppidi singularis vigilantissimus-que Patrons. Aqua de illius puteo hausta languores innumeros sanat; de illius puteo, inquam, quem jusserat ipse perfodi, de quo mudam ter in vinum convertit. Inter alia mense Julio unus ex Patribus, qui mecum sancti Jacobi obsequio sunt addicti, gravissimo laborabat morbo: artus omnes febris putrida tenebantur; nec numerus eorum, quæ indicabant moriturum. Petiit a me hanstum aquæ de puteo sancti Viri; ego ei propinavi. Mox lethalis ardor frigescit, paucisque diebus intercedentibus, ad consueta sua munera redit. Frusta panis, qui tetigerit corpus beati Jacobi, ejusque manus Crucifixi sanguine insignitas, mirabilia operantur. Et ego infra octo dies alia mea epistola significabo Paternitati vestræ admodum reverendæ.

et sacilegum
multam puniverit.

43 Existimo, non te latere in nostro sacrario per ducentos viginti annos conservatam fuisse amphoram aquæ a beato Viro conversæ in vinum; et hoc pristinum colorem, odorem saporemque retinebat, quæ ab instanti suæ productionis habuerat. Accedit etiam, quod infirmis nua singulis gutta prodigiosi meri dispensabatur; nec tamen fiebat liquoris diminutio; quamvis quotidie effunderet phiala vinum, semper tamen permanebat plena. Verum eo tempore, quo Carolus Borbonicus cum exercitu imperatoris Caroli quinti ad urbem Romæ excidium processit, miles quidam perditissimus, nostræ ecclesiæ sacrario spoliato, cum amphoram inveniret vino hausto a se, non solum degustato, cernens phialam adhuc eodem plenam, hæreticali furore plenus, contra parietem misit, fregit perdiditque; et post horam fluvio submersus, penas sui furoris luit.

B

44 Mense Septembri, die xx, præsentis anni, frater meus Tiberius Meniconius huc appulit me fratrem invisendi gratia; quid vero illi contigerit, infra octo dies significabo cum ceteris scitu dignis, quæ ob temporis penuriam hac die omitto. Utinam tuis meisque votis annuat sanctus Jacobus, pro quo laboramus! Devotas interim vestras manus deosculor. Die xvi Novembris anno MDCLXVIII. Mevanæ ex Conventu sancti Jacobi. Paternitati vestræ admodum reverendæ devotissimus in Jesu famulus F. Antoninus Meniconius Prior Conventus. *Promissis stetit idem vir pius, et ad Henricum Lindanum nostrum dedit alteram epistolam, eodem characterè exaratam, quamvis ei nomen scriptoris et alia quædam desint, ut infra monebimus.*

ultra moremque
mensurorum
nativam promissit.

C

45 In his itaque secundis litteris alia beneficia, quæ B. Jacobus clientibus suis præstitit, exponere pergit his verbis: Obiit circa annum MDCLXVII dominus Ovidius de Ciccolis Mevanas, qui efficacissimas beati Jacobi intercessionibus expertus. Illic a nativitate traxerat monstruosam genuum ac pedum deformitatem. Illa sibi mutuo hærentia tanta debilitate replebantur, ut monstruosam claudicationem in duas partes efficerent; nec super infirmas plantas sustineri valebat. Omnibus humanæ sapientiæ applicatis remediis, inutile omnino agnovit medelam. Hinc duobus innixus scipionibus, matris consanguineorum fultus auxilio ac comitatus caterva, accessit ad ecclesiam imploraturus beati Jacobi patrocinia. Dum prostratus humi apud sacros cineres imbrem funderet lacrymarum cum precibus vera fiducia refertis, en coram omnibus assurgit integra valetudine, rectis tibiis, gressuque valido. Obstupuerunt omnes devota voce sancti Viri gloriam celebrantes.

hæc altera ejusdem
epistola intelligimus.

46 Anno MDCVII Antonius de sancta Gilia Mevanas casu lævam manum, dum ficulneæ scinderet ramos, scirpula percusserat inter indicem et pollicem digitum, ut inde immedicabile vulnus acciperet, omni peritorum cura sine valore ullo demonstrata. Tunc vocit Deo et beato Jacobo, ejusque precibus impetravit omnimodam sanitatem.

AUCTOR
G. C.
multos varis
conditionis ho-
mines.

Dominus Lucas Venturinus de Trevio (iste adhuc vivit, et sancti Jacobi enarrat beneficia) dum puer Mevanæ maneret domi, infantili gemitu inconsolabiliter flebat. Mater ut parvulum consolaretur, anulum suum aureum dedit illi; quem ori apponens dum gesticulat deglutire, faucibus immobiliter inhaerentem sensit. Mox subit vitæ dispendium; et ecce morituro adstat manus beati Jacobi annuentis piis supplicationibus flentis genitricis. Parvulus exspuit deglutitum anulum, incolomisque redditur.

Faustina de Mannucciis lethali morbo correpta, mirum in modum febribus æstuans, petiit haustum aquæ de puteo Servi Dei. Cumque absorbuisset, cessavit infirmitas. Addo mirabile aliud. Sex annorum spatium caput scabie sanieque plenum, ingentibus doloribus contusum habuerat, quod ex aquæ prædictæ salutaris haustu ab omni inquinamento et pœna infra duos dies fuit purgatum.

47 Anno Domini MDCLXIX Julia de Saracenis septuagenaria cecidit super gradum ostii domus suæ, et plures in partes fracto crure lævo, calcaneum in anteriorem conversum est. Dolore ac ætate pressa, xxx diem spatium decubuit, insauabilis judicata ab Achille Ægidio physico, et a Puccio Pucciarello chirurgo. Cum Olinda, filia decumbentis, suasit matri, ut sepulturam sancti Viri inviseret, illius patrocinii confisa. Deducitur itaque ad nostram ecclesiam, et super duos scipiones et domesticorum brachia trahitur ad sacrum depositum, ubi omnimoda valetudine impetrata, relictis scipionibus, domum pedes rediit, Dominum in Sanctis suis experta mirabilem.

Quamplurimos mersos fluvio ab imminente morte liberavit, præterquam quod bis in aquis defunctum Valerium vivis restituit, semel cum puer esset annorum quatuor; iterum cum adolescentis, nec promissis, ut par erat, satisfecissent parentes ejus.

Fratrem nostrum Conversum Petrum Maiti-rem præservavit ab omni damno. Inscenderat iste scalam circiter xxv pedum altitudinis, ut paramenti ornaret hanc nostram ecclesiam pro gloria beati Viri pridie Calendas Maii. Fracta autem in plures partes scala lignea, demittitur ex alto Petrus Maitir, spectantibus pluribus ac præcipitantis causam divo Jacobo commendantibus. Ille terram ingenti ictu pressit, surgensque statim ridens, de sua incolunitate ac impetrata gratia certos omnes effecit.

48 Joanna de Anticis insignem in vitæ discrimine ob morbum, sancti Viri beneficentiam passa est; mihi que paucis elapsis diebus retulit D. Joannes Baptista de Anticis juris utriusque doctor Mevaniensis.

Camilla de Lucerotis a sancto Severino, soror Fratris nostri Francisci Mariæ Tromba, qui mecum adest, laborabat in extremis. Nuntio accepto, Franciscus Maria præfatus sciens charissimæ sororis pietatem erga divum Jacobum adivit beati Jacobi tumultum, orationem Dominicam et Angelicam salutationem pro incolunitate sorori

invocato B. Ja-
cobo Mevanale.

F

in gravibus
"orbis

ABUCTORI
G. C.

sororis sæpius repetens; cum sequenti ordinario per tabellarium accepit epistolas, Camillam eodem tempore sanam effectam fuisse. Et quotidie illam expectantius ad persolvendas debitas gratias Famulo Dei. Fecit hoc præsentis mense Novembri, die quinta decima.

Estat prope Mevaniam terra Cannariæ, ubi innumera virorum ac mulierum multitudo ingentia recipit beneficia; ipsique per singulos dies testantur.

et evidentibus
vires p. viculis

49 Insinuaveram Paternitati vestræ admodum reverendæ de fratre meo dilectissimo Tiberio Meniconio Perusino. Appulerat, ut alia mea epistola scripsi, mense Septembri ad me invisendum. Cum XVI Septembris, antequam accumberet, illi aliqua de sancto viro Jacobo enarrarem, conatus sum illum reddere devotum erga Beatum. Aderant aliqui Patres, qui mecum habitant. Suasi eum ad orandum in suis causis sanctum Jacobum, præcipue propter pericula et inimicitias inter se et plures nobiles Perusinos intercedentes. Respondit: Quid times, frater? Quæ pericula imminet mihi, sequenti die venaturo? Surgens concionator hujus ecclesiæ sic orsus est dicere:

B Domine mi Tiberi, periclitatur homo in strato: Quomodo tu securus incedis per campestria? Adauge, quæso, preces; intercessores ac patronos acquire apud Dominum, cujus interest devotos viros a periculis eruere.

opem ejus eo
peritos fuisse

50 De mane XVII Septembris surrexit, adivit ecclesiam, deprecatus est devote Jacobum; ascendit ferocissimum equum, quem duodecim annis jam enutrivit ad belli usus, a quo inter pugnantium aggressionem fuit ab inimicis erutus. Descenderat jam ob temporis injuriam evitandam armatus pugione ac sclopeto (aderant famuli quatuor, socii et amici quinque) cum equus equum ardens, calcibus appetit, valdissime percutit in inguine, elevat a terra supra staturam hominis, vertit illum cum capite ad terram converso. Interim cadunt arma; ipse vero super evagiatum pugionem prope sclopetum in foveam projicitur. Clamant omnes cum ipso: Sancte Jacobe, libera eum. In tantis periculis parum læditur, et non læditur nisi a calcibus in inguine. Revertitur Mevaniam, et chirurgus fatetur, miraculose ereptum fratrem meum a morte: nam percussio miraculose evasit non lethalis infra quatuor.....

C Reliqua desunt, quæ forsitan sequebantur in alia pagina, quam non invenimus. Nos autem latet, an istud epistolæ fragmentum Laureti remanserit, an alibi perierit. Alia vetustiora B. Jacobi miracula legentur in Actis ejus, quæ jam prælo subjicimus.

ACTA

Ex Ms. libro Fratris Ambrosii Taëgii Dominicani de Insignis Ordinis Prædicatorum fol. 354.

TITULI VETERUM CAPITUM

I Incipit Vita B. Jacobi de Mevania viri sanctissimi et peritissimi

CAP. I De ejus nativitate, et de prodigiis in ea ostensis, et revelationibus de ea factis.

CAP. II De ingressu ipsius in Ordine FF. Prædicatorum in Conventu Spoletino.

CAP. III De fundatione Conventus Mevaniensis per eum facta.

CAP. IV De vino et pane meritis ipsius divinitus augmentatis.

CAP. V De ejus jucunda conversatione et verbis gratiosis.

CAP. VI De juvene in membris con fracto per ejus orationem pristinae sanitati restituto.

CAP. VII De studio ipsius, libris per eum compositis, et hæresibus per eum confutatis.

CAP. VIII De arca marmorea per eum empta, in qua postmodum ejus corpus conditum fuit.

CAP. IX De abstinentiis et aliis corporis ipsius macerationibus, quas faciebat.

CAP. X De duobus incarceratis oratione sua a vinculis miraculose liberatis.

CAP. XI De spiritu prophetiæ, quo claruit.

CAP. XII De quibusdam ex alto corruentibus per eum salvatis.

CAP. XIII De duabus mulieribus graviter infirmis per eum sanitati pristinae restitutis.

CAP. XIV De imagine Crucifixi, quam fieri fecit, et certitudine prædestinationis suæ sibi ab eodem Crucifixo facta.

CAP. XV De apparitione sibi facta a Domino, B. Virgine, B. Georgio, et B. Dominico ante ejus obitum.

CAP. XVI De aqua in vinum oratione ipsius et benedictione conversa, et ejus felici transitu.

CAP. XVII De apparitione ipsius facta sorori Joannæ de Urbe Veteri religiosæ feminae.

CAP. XVIII De integritate et incorruptione corporis ejus, et translatione ipsius.

CAP. XIX De miraculis post ipsius mortem meritis ejus perpetratis, et maxime circa herniosos.

CAP. XX De duobus pueris submersis in aqua per B. Jacobum resuscitatis.

CAP. XXI De puero quodam interfecto, per B. Jacobum resuscitato.

CAP. XXII De puero cum matre a lupo liberato et ovibus similiter a lupis B. Jacobi meritis liberatis.

CAP. XXIII De paupere viro, cui B. Jacobus divitias suppeditavit.

CAP. XXIV De juvene injuste ad suspendium damnato cum multis aliis de carcere liberato.

CAPUT I. *Beati nativitas prodigiis indicata, ingressus in Ordinem PP. Prædicatorum, fundatio cænobii Mevaniensis, eruditio, variæ virtutes et quædam miracula.*

Beatus Jacobus de Mevania Ordinis Prædicatorum ex nobili progenie, quæ de Blanchonibus a dicitur, civitatis Mevaniæ ortus fuit. Hæc siquidem civitas inæquali distantia a Perusio, Spoleto et Tuderto b jacet. In ipsius autem nativitate c in cælo et in terra diversa apparuerunt prodigia: in nocte quippe nativitatis ejus tres lunæ in cælo visæ sunt, in quarum qualibet Frater

Varia prodigia
apparuerunt.

a

b

c

ter Ordinis Prædicatorum videbatur : in die etiam, sole apparente, amplius videbantur. Puer quidam, beato Jacobo nato, clamare cepit per civitatem : AD SCHOLAS, AD SCHOLAS. Interrogatus, quare ita diceret, respondit: Nati sunt in mundo magistri, quos mundus quaerit audire : illo enim tempore natus erat B. Thomas de Aquino *d*, et B. Ambrosius Senensis prænominatus *e*, et hic B. Jacobus. Quidam alius *f* vidit totam terram ardere; non tamen comburi videbatur. Dominus Andreas frater beati Jacobi vidit in somnis matrem puerum parere indutum habitu FF. Prædicatorum, ad ejus prædicationem et doctrinam multitudo maxima populi confluere; quod dam mater a filio didicisset, et assidue de hoc cogitaret, eidem similiter apparuit, prout ipsa retulit viro suo.

quando Mevania natus est B. in obitu.

2 Natus itaque Puer et educatus in bonis [murbus] et scientia, cum sedecim esset annorum, accidit, quod Mevaniam venerunt duo Fratres Ordinis Prædicatorum de Spoletto, ut in Quadragesima ibidem prædicarent. Hos pius Puer persecutus est tam in audientia prædicationum, quam in consiliis accipiendis, quibus etiam peccata sua confitebatur. In Cæna Domini cum communionis recepisset Sacramentum, et Psalterium aperiens legisset LEGEM PONE MIHI DOMINE etc., subito a Deo inspiratus, Fratri Petro Prædicatori dixit: Pater, a Deo inspiratus disposui mundum relinquere et Religionem vestram intrare. Cui Frater Petrus dixit: Bene, filii, crastina die in pane et aqua jejunabis, et videbimus, si Dominus tibi aliquid ostenderit. Perseverabis nocte hac in orationibus devotis, ut propositum tuum magis a Domino confirmetur.

in Ordinem Prædicatorum ingressus.

3 Apparuit autem ei beatus Dominicus dicens: Fili, perfice opere, quod mente concepisti; quia ego de mandato Domini elegi te, eroque seuper tecum. Retulit visionem Fratri Petro, dicebatque, se omnino, quod mente conceperat, velle perficere. Post Paschalia festa clam recessit de Mevania cum dicto Prædicatore, et Spoletum perrexit, suis parentibus hoc ignorantibus. Fratres de Spoletto *g* ipsum gratanter ceperunt et habitum Ordinis induerunt. Sic ergo Religionis habitu indutus, humanam vilipendit gloriam; passiones subjugans, ad virtutes insurrexit: contemplationi enim et orationi vacabat assidue. Non tristabatur in adversis; sed Ordinis paupertatem summe diligebat. Parentes quoque ejus conati sunt a bono proposito multis modis cum revocare; sed minime potuerunt.

III. crevit in patria canonicum domonicanum.

4 Post aliquod tempus cogitare cepit, quomodo posset in civitate sua Mevania Conventum Ordinis fundare. Unde a matre et quibusdam civibus, modica collecta pecunia *h*, domunculam prope plateam et magnatorum domos emit. A quo cum quaereretur, quare donum illam prope tales emerat; quia difficile esset prope tales se dilatare, respondit: Potens est Deus, qui Ordinem Prædicatorum dilatavit a mari usque ad mare, facere, ut parvus iste locus dilatetur. Quod et factum est: nam obtinuit ecclesiam quamdam parvam sancti Georgii cum suis pertinentiis a Capitulo Spoletano, ad cujus jurisdictionem dicta ecclesia pertinebat. Incepta ergo per eum est ecclesia magna et Conventus sub titulo sancti Georgii prope illam parvam ecclesiam.

IV. in cuius ædificatione

5 In ædificatione hujus ecclesie Vir Dei miraculis clarere cepit, quæ ipsum clariorem reddiderunt. Quædam mulier, Lucia nomine, Deo et beato Jacobo devota, viro suo contradicere

Augusti Tomus IV.

volens, qui ordinaverat, ut de quadam vegete *i*, quæ sola vinum bonum continebat, aliis gergometum *k* hominibus [distribuens,] nulli daret, a sancto Viro ad spem talem erecta est. Cum beatus Vir ab ea vinum pro ædificatoribus ecclesie postulasset, illaque diceret, quod totum gergometum erat, una vegete excepta, quam tangere nun audebat, dixit beatus Vir: Vade, et quantum pro fabrica ecclesie necessarium est, propina, quia juxta verbum Christi centuplum accipies, et vitam æternam possidebis: plus enim et melius in ea reperiet vir tuus, quam tu inde hauseris: quæ sancti Viri confisa verbis, diebus singulis donavit, ita quod quotidie pro toto ædificio hauriendo abunde suffecit. Cum autem vir ejus dictum vinum vendere postea vellet, dicta mulier genibus flexis [oravit:] O beate Jacobe, serva promissa; et descendens, ostium cellarii aperuit, intrantesque omnes vegetem usque ad summum plenam invenerunt optimo vino, ita quod a parte superiori usque ad terram vinum flueret; qui odorem sentientes, et circa vegetem terram vino respersam videntes, de vegetis integritate dubitarunt, et perquirentes advertierunt, quod per cochionem *l* descendebat. Tunc Lucia secretum aperuit dicens: De vino hujus vegetis plus duabus vegetibus pro opere ecclesie Fratri Jacobo ministravi, et nunc usque ad summum plenam videtis, et vinum in triplo melius reperistis, quia mihi ita promiserat.

EX MS
2
k

6 Ex tunc autem sancti Viri fama multum vulgata est. Insuper dicta Lucia consilio sancti Viri, viro suo defuncto, monasterium *m* ædificavit in honore et nomine sanctæ Lucie virginis et martyris sub regula sancti Benedicti; ubi usque nunc manent ædificia magna, ibique se reclusit cum multis aliis dominabus. Nunc vero propter guerrarum *n* discrimina, ædificatis domibus intra urbem, ibi manent moniales plures magna devotione; in ecclesia vero exteriori omni anno in festo sanctæ Lucie festum *o* celebratur. Idem miraculum de vino multiplicato fecit cuidam Margarita, quia vegetem benedixit, et vinum modicum, quod in ea erat, usque ad summum crevit. Similem multiplicationem fecit de pane, quia cum ab eadem muliere pro eodem opere panem peteret, et ipsa responderet, se non habere, sed quod facere jam oportebat, ait Frater Jacobus: Vade ad arcam et vide, et invenies. Ivit mulier, et cum arcam aperuisset, eam panibus recentibus adeo calidis plenam reperit, acsi eadem hora a cribano essent delati, deditque sancto Viro, quotquot habuit necesse.

diversa mura
cula paravit.

m

n

o

7 Fuit jucundus in conversatione, verbo et opere singularis, interponens ridicula, gaudiosa et jocosa adstantibus, ne alicui onerosus esset, gravis, agrestis: cum enim vice quadam de Spoletto versus Mevaniam iter arriperet ante Quadagesimam, quibusdam prædicaturus ibidem, hospitatus est in domo rustici cujusdam de Beroto *p*, villa Comitatus Spoletii, ubi FF. Prædicatores inde transeuntes hospitari consueverant. Cum autem de sero hospes rediret fatigatus, filiosque ac filias, quos plures habebat, ignem parvum circumsedentes, Fratremque Jacobum et consocium ejus longe stantes videret, ait: Pater reverende, Frater Jacobe, audivi, vos omnia scire et posse. Rogo, quod doceas me aliquid, ut possim ego et mater istorum puerorum circa ignem locum habere; similiter et hospites quandoque advenientes: nulli enim frigoris tempore cedere volunt.

v.
et rusticum
lepide docit.

p

EX MS.
non temere a
Deo miracula
petenda esse.

8 Tunc Frater Jacobus hilaris et affabilis alacriter ridendo ait: Placeat valde, quod petis. Ilabesne palmites sive sarmenta? Qui respondit, se habere. Affer, inquit, tres aut quatuor fasciculos: quos allatos super ignem posuit, auctaque flamma, omnes recesserunt. At Frater Jacobus, Sedeamus, inquit, omnes nunc ad ignem, quia locus cunctorum est capax: cum enim ignis magnus est, remotos calefacit, quod parvus facere non potest. Ad hæc pater-familias, ut rudis et grossus, remedium per adventum alicujus miraculi expectabat. Unde respondit: Hoc bene sciebam, et a vobis aliquid aliud expectabam. Cui Vir Dei, Si sciebas, inquit, quare non operaris? Aliud est remedium, quod filii tui non ita continue sedcant ad ignem, ut bene vestias eos et calceos: Non [enim] quærenda sunt miracula, ubi natura præhet remedia. Et ab his incipiens verbis, eis et aliis advenientibus prædicavit verbum Dei.

VI.
Quendam ex
lapsu læsum
sanat.

9 In Beroto quoque fuit beatus Jacobus valde famosus propter miraculum, quod ibidem fecit, dum adhuc juvenis esset et studeret Perusii. Cum itaque in dicta villa esset vindemiarum tempore secundum consuetudinem pro vino quærendo gratis et amore lci, quidam juvenis de arbore cecidit totus confractus. Advocatur beatus Jacobus, ut ejus confessionem audiret, quia morti proximus erat. Oravit pro eo diem ac noctem, omnibus seclusis. Facto mane, clamavit juvenis: O beate Jacobe, meritis vestris mihi sanitas et vita donata est. Fuit autem hujusmodi miraculi tanta evidentie notitia, quod nullo modo occultari potuit. Unde humanam fugiens gloriam, Perusium est reversus.

VII.
varia in Ordine
suo muneribus
fungitur.

10 Postquam Perusii studuit beatus Jacobus, fuit lector et prædicator graciosus in multis Conventibus. Prioratus gessit officium laudabiliter, et maxime Mevanie, ubi sanctitatis sue plurima dedit exempla. Non solum verbo docuit, sed etiam scripto: composuit namque tractatus duos; unus fuit de Domino Salvatore nostro in capitulis quindecim distinctus; alius fuit de ultimo generali judicio in capitulis triginta tribus distinctus. Detexit etiam et impugnavit hæresim vigentem [in] partibus Mevanie, dicentem, omnia licere et omnia esse communia; et errorem earum mulierum, quæ vadunt ad cursuum cum Diana s.

q

r

C

s

VIII.
arcam marmo-
ream miro modo
invenit.

t

IX.

X.
capiteo præci-
bus liberat.

11 Cum rusticus quidam pro olivis plantandis campum foderet, arcam reperit, marmoream valde pulcram; quam cum vendidisset Fratribus Minoribus de Assisio, canque cum bobus et bufalis Assisium deducere voluissent, numquam potuerunt. Restituta pecunia, eam Frater Jacobus habuit; banc duabus cum vacchetis t faciliter usque ad ecclesiam FF. Prædicatorum portari fecit, in qua post ipsius obitum ultimo cadaver ejus collocatum fuit; sicque apparuit, quod divino nutu non potuit ante moveri, quia Deus pro Sancto suo eam reservare voluit. Corpus suum jejuniis et abstinentiis macerabat: funem enim portabat ad carnem circa lumbos strictam adeo, ut carne tegetetur. Cilicio sexta feria utebatur, in qua etiam a vino abstinebat, in pane et aqua jejunans. Jejunia Ordinis inviolabiliter observabat. Cibus ejus panis et herbarum coctæ, aut aliquando erudæ, sale conditæ. Inter diem et noctem ter corpus suum disciplinabat, Patris sui Domini vestigia sequens.

12 Tudertini moventes bellum Mevaniensibus, ut eos subjugarent, accidit, quod D. Andreas,

capitanus Mevanie caperetur. Intrusus est in carcerem certa die decapitandus. Multi de Mevania beatum Jacobum rogaverunt, ut pro germano suo Dominum precaretur, illique succurreret. Quibus ille dixit: Observabit peccator justum, et stridebit super eum dentibus suis etc. Et hoc etiam eis dixit: Impetus inimicorum ne timueritis; memores estote, quomodo salvi facti sunt patres nostri, et nunc clamemus in cælum, et miseretur nostri Deus noster. Sed quod accidit audiamus. Nempe nocte præcedenti diem, quo producendus erat et decapitandus, oratione beati Jacobi carcere aperto, inventus est Mevanie solutus et incolumis prædictus Andreas. Interrogatus, quomodo evaserit, respondit; Sicut beatus Petrus Apostolus de carcere Herodis. Ex qua re ostenditur, quod oratione beati Jacobi germanus ejus liberatus est, et pax cum Tudertinis facta est. Quidam Marius nomine, de prodicione suspectus habitus, vinculatus est et tortus. Parentes autem ipsius ad Beatum perrexerunt rogantes, ut amico succurreret. Quibus ille dixit: Rogabo pro eo. Oratione facta, portæ carceris apertæ sunt, et omnia vincula soluta, et sic evasit. Tunc B. Jacobus apud Spoletanos, ubi multum reverebatur, totalem obtinuit liberationem.

VI.
arcana cor-
dium sibi legit.

13 Spiritum prophetie habuisse, ex multis compertum est: nam cum quidam, Matthæus nomine, de Colepopi graviter ægrotaret, ita quod nec cibum retinere posset, essetque a medicis desperatus, vocari fecit beatum Jacobum, ut pro sua oraret sanitate. Ad quem beatus Jacobus dixit: Curari non potes, nisi vaccam et oves restituas, quas rapuisti. Hoc furtum occultum erat. Restitutione ergo facta, et beato Viro pro eo orante, sanitati restitutus est. Gualterus advocavit Mevanie beatum Jacobum, ut veniret et pro filio, qui a cane rabido morsus fuerat, oraret, et [cum] sanitati restitueret, quia moriebatur. Cui beatus Jacobus dixit: Faciat id, ad quod obligatur, et sanus erit. Ad quid obligatur, inquit pater? Respondit Vir sanctus: Ad legatum matris sue: mater enim sua mortua legaverat ecclesie FF. Prædicatorum summam quandam pecunie, quam retinebat, nec solvit. Legato soluto, sanitati restitutus est. Illud autem, quia occultum esset, sciri non potuit nisi divina revelatione.

F

XII.
peritiantibus
succurrit.

14 Mauritius Lombardus cum sustentacula capellæ majoris ecclesie Fratrum Prædicatorum Mevanie amoveret, et corruisset trahens post se lapides et ligna de alto loco, et quasi mortuus jaceret, omnes, qui cucurrerunt ad videndum, dixerunt beato Jacobo: Opus tuum agitur; adjuva illum. Adveniens autem beatus Jacobus apprehendit manum ejus dicens: Sancte te Dominus Jesus Christus et in nomine ipsius surge et ambula. Statimque surrexit sanus, et ad opus suum rediit. Matthæus de Bononia carpentarius campanam majorem, quam fecerat, locabat in campanili simul cum fratre Paulo Converso de Perusio et multis aliis adjuvantibus. De ponte in cacumine campanilis constituto omnes pariter corruerunt cum ponte super testudine capellæ sancti Petri martyris unus super alium. Sed per beatum Jacobum, cujus opus agebant, omnes sani et incolomes surrexerunt, Deo gratias agentes.

15 Billa de Monte Flasconis magnum habens in mamilla canerum, cum medicorum remedia quasi omnia experta fuisset, nihilque prodescent, venit ad beatum Jacobum, ut pro sua oraret sanitate.

XIII.
et agra sanitate
sua rediit.

A nitate. Ille autem oleum lampadis benedicens, dedit ei dicens: Vade, et te cum isto unge oleo, et sanaberis, quia fides tua te salvam fecit. Abiit illa et unxit, et tertia die plene curata est. Margarita de Spello spinam, pedem suum intrantem, despexit et non eduxit; balneavit, nec curavit. Ex qua re tantam incurrit ægritudinem, quod fere moriebatur. Venit post multas medicinas ad beatum Jacobum, qui eam statim curavit cum oleo benedicto lampadis: nam spinam extractam de Mevania domum reportavit, Deo et beato Jacobo gratias agens Aqua remanens in ampullis, et vinum post consecrationem Missæ suæ multis contulit infirmitatibus curationem. Idem expertum est de aqua ablutionis manuum ipsius, quia illa languentibus data beneficium contulit sanitatis.

ANNOTATA.

a Hæc nobilis familia jam tempore Ludovici Jacobilli extincta erat, ut ipse capite primo Vita Italica, sive pag. 13 Opuseuli sui testatur.

B b Baudrandus tomo I Geographiæ pag. 653 asserit, Mevaniam sex milliariis a Fulgino, et tredecim a Spoletto distare. Hinc Perusii ac Tuderis distantiam consequenter collige.

c Jacobillus pagina proxime citata affirmat, B. Jacobum anno Christi 1220, die VII Martii natum esse. Circa hunc nativitatæ annum plures auctores consentiunt. At nescimus, unde hunc diem natalem tam accurate eruerit Jacobillus, cum illum in monumentis nostris non invenerimus.

d Sanctus Thomas Aquinas in lucem prodiit anno Christi 1225, quemadmodum Majores nostri tomo I Martii pag. 657 in Commentario prævio ad ejus Vitam probarunt. Igitur hic vere dici non potest S. Thomas illo tempore, nimirum anno 1220, jam natus fuisse, nisi nativitas B. Jacobi ad quinquennium differatur; quæ dilatio videtur repugnare Camasseo, cujus verba in Commentario prævio num. 25 ex Malvenda retulimus.

e Taëgius antea egerat de hoc beato Ambrosio Sansedonio vel Senensi, cujus Acta nostri Majores ad diem XX Martii, tomo III istius mensis pag. 180 et sequentibus illustrarunt.

C f Ille quidam alius a Jacobillo pag. 14 citati Opuseuli devotissimus Religiosus, et a Camasseo apud nos in Commentario prævio num. 26 lunaticus appellatur. Hæc inter se conueniunt, qui potest. Nobis non vacat minutis hujusmodi diu inhæere.

g Jacobillus pag. 18 ejusdem Opuseuli tradit, B. Jacobum Perusii habitu Ordinis Dominicani indutum fuisse. Sed Taëgius et Mortarius alique biographi affirmant, id Spoleti contigisse. Etiam Camasseus apud nos num. 28 Commentarii prævii innuit, eundem Beatum, tirocinio Religionis jam absoluto, Perusium migrasse, ut artibus liberalibus operam darct.

h Tempus hujus empti fundi Jacobillus ibidem pag. 28 ad annum 1270 refert.

i Veges ab Italica voce veggia significat vas vinarium sive dolium, ut in auctiore Cangii Glossario videre est.

k Ex sensu colligimus, hæc voce gergometum significari vappam seu vinum deterioris conditionis, eum vinum bonum ei opponatur.

l Per cochionem hic intelligi debet superior dolii apertura, per quam vinum in vas infun-

ditur. Suspiciamus hoc nomen barbarum derivari ab Italica voce cocchiove vel coccone, quæ epistomium sive vasis obturamentum designat.

m Forsan hoc monasterium Beato nostro adscribitur, quia consilio ejus adificatum est, ut num. 34 Commentarii prævii observavimus.

n Voce guerra indicatur bellum, sicuti sæpius alibi diximus, et passim notum est. Quapropter obvias hujusmodi voces barbaras imposterum non explicabimus.

o Cum Taëgius hic per battologiam dicat, omni anno in festo sanctæ Lucie festum celebrari, dubitamus, an biographus ille indicare non voluerit, quod ibi in ecclesia exteriori quotannis in festo sanctæ Lucie simul festum B. Jacobi celebretur, aut saltem de illo fiat aliqua commemoratio, qualem num. 5 Commentarii prævii exhibuimus.

p Suspicor, hunc esse pagum dictum Italice Berotti, qui in mappis geographicis Fabii Magini notatur inter Spoletum et Montem Falconis in via Mevaniam versus, ita tamen ut Monti Falconis propior sit, quam Spoletum.

q Initio paragraphi tertii de scriptis B. Jacobi mentionem fecimus, ubi num. 32 et sequente Commentarii prævii duplicem vel bipartitam hanc luebrationem recensuimus, et aliam capitum divisionem assignavimus.

r Inter præcipuos hujus hæreseos defensores numeratur Ottonellus, quem tamen Beatus noster argumentis convicit et ad penitentiam adduxit, ut Jacobillus in Vita Italica cap. VIII fusius narrat, ubi etiam illam hæresim Nicolaitarum vel Fratricellorum cognominat.

s Quamvis obseura sit hæc phrasid de mulieribus, quæ vadunt ad cursum cum Diana, tamen videtur auctor alludere ad errorem putantium, sagas magico quodam oleo inunctas revera in feles aut alia animalia mutari, et tempore lunari sive nocturno ad alia loca transferri, qua de re laudatus Jacobillus ibidem distinctius Italice disserit. Forsan hac occasione Taëgius meminuit de Diana, quæ etiam vocatur llecate triformis, eo quod a poetis in varias formas transmutari fingatur, ut apud mythologos legere est.

t Etiam si vox vaccheta in auctiore Cangii Glossario prorsus aliam et huc non pertinentem significat onem habeat, tamen ex sensu facile conjicimus, hic per vacchetas intelligi vaccas juveniores, quæ etiam Latino-barbare vacchellæ dicuntur, et ab Italis vulgo vaccarelle appellantur.

CAPUT II. Prædestinatio ad salutem suam æternam mirabiliter ei indicata, visiones, pius obitus, mira apparitio, corporis integritas et miracula post mortem.

Cum esset Mevanie beatus Jacobus, a matre sua pecunias petivit pro indumentis emendis. Accepta ergo aliquanti pecunia, Perusium ivit, et imaginem Crucifixi ligneam fabricari fecit. Cum autem Mevaniam detulisset, et in ecclesia Fratrum collocasset, dixit mater ejus: Quare mihi dixisti mendacium, ut pro indumento pecuniam peteres, et Crucifixum fecisti? Cui ille

XIV.
Imago Crucifixi, quam loco vestis emerat.

ca. 16.

ille : Mater mea, mendacium non fuit hoc, quia Christus indumentum est, ut dicit Apostolus : Induimini Dominum Jesum Christum *a*.

a

hunc Beatum de salute certum re idit.

17 Cum vice quadam sanctus Vir ante dicti Crucifixi imaginem devotius oraret et diceret : Domine Jesu Christe, qui tegimen nostra mortalitatis induere dignatus es, obsecro immensæ majestatis tuæ abundantiam, ut mihi minime servo tuo revelare et manifestare digneris aliquo certo signo, an aspersio sanguinis tui pretiosi sit mihi effective et finaliter causa salutis, ita quod sim de numero electorum tuorum et prædestinatorum. Cui Crucifixus clara voce respondit : Sanguis iste sit tibi in signum et certitudo. Statim de latere Crucifixi sanguis vivus fluxit et aqua in faciem ejus et anteriorem cappæ ipsius partem orantis, quemadmodum pueri eum cannula aquam projicere solent. Inhærens autem multis temporibus, nulla potuit ablutione deleri a tam decora ipsius facie; tres vero guttæ ipsius sanguinis in labiis ejus deluxerunt, ex quibus tantam sensit odoris fragrantiam et dulcedinem, quod ex tunc semper desideravit cum Apostolo dissolvi et esse eum Christo. Hoc confessor ipsius post mortem ejus retulit, prout ab ipso audierat. Item fecit de imagine beatæ Virginis, de pœnnia a matre accepta, quæ nunc in ecclesia Fratrum permanet.

B

xv.

qui non dicit ante obitum invitatur a quatuor Sanctis.

18 Adveniente autem consummationis suæ tempore, clara visione apparuit ei Dominus Jesus cum beata Maria matre sua et beatis Georgio et Dominico, eique dixit : Dispone domui tuæ, quia octava die veniens ad te, ut sis nobiscum in gloria et numero electorum, sicut dudum tibi promisi, et pro signo meo te aspersi sanguine. Et quia tu pro mea imagine tuam dedisti pecuniam indumenti, et pro imagine similiter Matris meæ fecisti; Georgius vero, quia ejus ecclesiam ampliasti; Dominicus, quia habitum ipsius et Ordinem suscepisti, ideo in transitu tuo præscutes erimus. Quibus dictis, disparuit consolam eum relinquens.

xvi.

et instante jam morte.

C

19 Octava autem die, vocatis Fratribus, eos hortatus est ad vivendum secundum Deum, ut videlicet orationi vacarent, immilitatem tenerent et haberent caritatem. Extremaunctione recepta, dixit Fratribus : Sitio, Fratres, sitio. Vade, inquit ministro, ad puteum ecclesiæ, et porta aquam recentem, quia volo ultimo bibere eum Fratribus meis, quia amodo vobiscum non bibam. Portatam aquam benedixit in vase vitreo Vir sanctus dicens : Largitor omnium bonorum benedicat potum servorum suorum. Statim, benedictione completa, in vinum optimum rubrum conversa est, cunctis, qui aderant, videntibus. Erant autem plures Religiosi et seculares, qui venerant ad eum videndum in proximo moriturum. Non sufficit ergo vinum, quia vas parvum erat. Iterum missus minister, et iterum aquam portavit secundo et tertio de puteo eodem, quam eodem modo Vir Dei benedixit, et in vinum conversa est.

aquam in vitrum convertit.

20 Biberunt omnes simul eum Fratre Jacobo infirmo in lectulo scdente Cumque cuncti bibissent de tam perfectissimo vino, interrogaverunt quidam ministrum, unde tale vinum habuisset, quia oculis non viderant talem mutationem, pro eo quod magis distantes erant. Qui respondit, Quia de puteo. Tunc Frater Jacobus ait : Non propter me hoc factum est; sed propter vos, ut eredatis et cognoscatis, quia non est abbreviata manus Domini. Deinde iterum dixit eis :

Valete, Fratres mei carissimi, valete omnes in Domino. Ecce video patronos et dominos meos et istius Conventus pro me venientes, videlicet Dominum Jesum Christum, Mariam matrem ejus, beatos Georgium et Dominicum juxta eorum promissionem. Et elevatis in cælum oculis, dixit : Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, quia ad servulum tuum venire dignatus es cum tali ac tanta societate secundum verbum tuum in pace. His dictis, obdormivit in Domino. Fratres autem cum prosequerentur commendationem animæ, vocem audierunt dicentem : Nolite Deum rogare pro isto; sed ipsum pro vobis rogare. Quod superfuit de vino illo, Fratres servaverunt in ampulla vitrea per tempora multa *b* ad probationem tanti miraculi, et sanctitatis beati Jacobi viri Dei.

b

21 Aliud mirabile accidit in die defunctionis ejus : erat enim, quando obiit, lector et prædicator Conventus sancti Dominici de Urbe veteri. Recessit inde eirea principium mensis Augusti, et ivit Mevaniam, ubi requievit in Domino, anno Domini mccc, in die Assumptionis *c* beatæ Virginis. Die siquidem sepulturæ dictis Missis in ecclesia sancti Dominici de Urbe veteri remansit quædam mulier, Joanna nomine, Ordinis de Penitentia *d* beati Dominici : habebat enim Soror hæc in beato Jacobo singularem devotionem non solum ratione suarum prædicationum et sanctitatis; sed etiam ex quadam familiaritate et confessione assidua. Remansit autem hæc sancta domina (dico equidem SANETA, quia in Urbe-veteri ut sancta *e* ab omnibus colitur,) post Missarum solemniam in parte inferiori ecclesiæ; et beatus Jacobus quasi hospes ad eam accedens ait : Salve, Soror, in Domino. Quæ respondit : Bene veniat Pater meus. Deus voluit, quod ad me venire dignatus es, quia confiteri iudicebam.

xvii.
Ipso obitus sui die

*c**E**d**e*

22 Euntes autem seorsim in locum debitum, secum confessa est. Beatus autem Jacobus eam absolvit, et penitentiam injunxit. Deinde ait : Portavi tibi de Mevania corrigiam meam et cultellum meum, ut memor sis mei. Quæ corrigiam et cultellum suscipiens, abiit in domum suam, et paravit tartam *f* et quædam alia, quæ misit per ancillam ad Conventum. Cum autem a portario didicisset ancilla, quod Mevania erat infirmus ad mortem, et retulisset Sorori Joannæ, illa non credens venit ad Conventum, et cultellum corrigiamque, quæ ab eo acceperat, ostendens dixit : Pro eo mane cum illo locuta fueram. Fratres autem cognoverunt ita esse, sicut dicebat, dicentes : Certe ista est corrigia sua et cultellus. Et cito mittentes Mevaniam duos Fratres, invenerunt, illo die beatum Jacobum decessisse. Inquisitum est Mevania de corrigia et cultello, et nusquam repertum est.

quædam feminæ
absenti mirabiliter apparuit.

*f**F*

23 Humatum fuit corpus ejus in octava Assumptionis *g* beatæ Virginis in sepulcro communi Fratrum ante sacristiam usque ad xv diem Aprilis, infra quod tempus tanta et talia apparuerunt miracula, quod propter multorum querelas oportuit exhumare corpus prædictum. Inventum est autem integrum ac perfectum, acsi eadem die fuisset sepultum. Hujus rei testes fuerunt Prælati quidam, Religiosi, nobiles et plebei. Translatum est autem ejus corpus in sepulcro marmoreo, quod ipsemet præcuraverat, prout dictum est, et collocatum est in loco, ubi nunc *h* requiescit, die prima mensis Maii, et sic verificatum est verbum suum, quod area illa pro alio reservata fuerat

xviii.
et corpus ejus post aliquot menses in corpore plium reperitur.

*g**h*

rat

A rat. Dicta vero Soror Joanna donum servavit toto tempore vitæ suæ.

XIX.
agrisque varva
beneficentia
confertur.

24 Post mortem quoque sancti Viri multa secuta sunt miracula: nam videtur a Deo habuisse gratiam hanc, ut suis meritis et intercessione fracturam in genitalibus passi liberarentur. Illius rei testes sunt multi tam Fratres quam seculares, qui in dicto loco fracti, beati Jacobi meritis sanitatem sunt adepti; et in signum etiam apparuit ad sepulcrum ipsius multi circuli et brachialia *i*, quæ delata fuerunt et ibidem collocata ab his, qui gratiam acceperunt. Ad ejus etiam sepulcrum copiosa veniebat multitudo plebis de circumstantibus locis, et qui vexabantur a spiritibus immundis veniebant ad eum et curabantur, et omnes querebant sepulcrum ejus tangere, quia virtus de illo exibat, et sanabat omnes.

XX.
Inter alia puerum
et euntem
postea adole-
scens.

B 25 Mulier quædam de Mevania, Cecha nomine, uxor Lili, cum ad fluvium pro aqua haurienda ivisset, et puerum parvulum secum duxisset, ille, matre in aliis occupata, ludendo aquam intravit. Incaute incedens in profundum cecidit molendini. Mater vero hinc inde clamabat: Beate Jacobe, adjuva illum; vovens, si vivum enim haberet, daret eum Religioni Ordinis Fratrum Prædicatorum. Descendens usque ad inferiorem fluminis partem, vidit filium super aquam, et beatum Jacobum tenentem eum; et sic vivum rehabuit. Cum autem puer in ætate esset discretionis, parentes ejus, quia alium non haberent, votum implere neglexerunt, maxime quia pater nec filius voverat, sed tantum mater.

his submersio
periculo eripuit.

26 Quadam die dum adolescens factus in eodem flumine se balnearet, impegit in molendini rotam, et in profundam aquam submersus non comparuit. Parentes hoc intelligentes cucurrerunt, et cognoscentes, quomodo beato Jacobo ingrati fuerunt, eum invocare non audebant. Tandem ambo concordēs votum emisērunt, quod, si reciperent eum vivum, Ordini Prædicatorum præsentarent. Post magnum itaque spatium puer super aquam vivus apparuit. Veniens autem ad ripam, et interrogatus, quomodo tam diu in aqua vixisset, dixit, se a beato Jacobo servatum fuisse. Factus est ergo Frater Ordinis Prædicatorum optimæ scientiæ et religionis probatæ, dictusque Frater Nerius de Mevania *k*. Jacobus filius Dominici de Mevania dum transiret per molendinum, in aquam profundam cecidit, et cursu aquæ tractus fuit per anam. Parentes hoc intelligentes, cucurrerunt beatum Jacobum invocantes, sicque puerum salicibus hærentem invenerunt dicentem, se a beato Jacobo sustentatum, ne mergeretur in profundum, cum natate nesciret.

XXI.
pictum ex
vulnere resuscit.
at.

27 In Gualdo adolescens quidam, propter seditionem in terra illa factam, cum ad videndum concurrisset, sagitta in gutture percussus cum domum duceretur, matri obviavit, quæ plorans et sagittam de filii gutture extrahens *l*, ipse totus cruentatus ante matrem moriens cecidit. Illa vero clamare cœpit: Beate Jacobe, adjuva animam ejus; exiensque de domo, in qua erat, sparso crine clamabat: aliquorum crudelitatem. Post horam surrexit puer, et dixit, animam ad corpus redactam per quemdam Fratrem Ordinis Prædicatorum. Duo autem Fratres Ordinis prædicti illico in domo illa apparuerunt, illumque vivum matri suæ dederunt; ad discordes quoque accedentes, omnesque pacificantes, amplius visi non sunt.

id est accusat

28 Quædam nobilis domina de Fulgino de villa sua rediens ad civitatem cum uno tantum parvulo, obviaverunt duobus lupis magnis, qui ad eos nocendum venerant. Tunc mulier statim clamando dixit: Beate Jacobe de Mevania, adjuva me. Et statim lupi capite inclinato reversi, sunt. Massarius quidam, Martonus nomine, oves commisit puero custodiendas. Ille cum pueris aliis ludens non advertit, quomodo oves se subtrahentes in magnam silvam ingressæ suht. Advenit nox; quarit oves, et non inveniens, domum reversus est. Martonus autem videns noctem obscuram, luposque timens, qui diebus illis etiam de die aliquos homines offenderant, exire timuit. Sed dixit: O beate Jacobe, si a feris meum custodieris gregem, num tibi dabo arietem. Mane surgens, et ad silvam pergens, gregem suum a lupis magnis et una lupa circumdatum reperit. Clamans autem lupos fugavit, et gregem integrum recepit, et votum solvit. Quædam mulier cum primum pullum nasciturum beato Jacobo promisisset, et non fecisset, videns eum pulchriorem, venit milvus, et primo illum rapuit, et successive reliquos omnes.

XXII.
variosque in
angustis

* Id est villicus
vel administra-
to.

29 Jacobus Petri de terra Mulforum cum ad magnam pervenisset paupertatem, quia uxorem habebat et filios, eos relinquere disposuit, ireque ad sanctam Mariam de Angelis Assisii, si quomodo posset sibi victum per aliquod exercitium quærere aut mendicare. Transiens autem per Mevaniam reperit, quod pro festo beati Jacobi ecclesia parabat, ibique usque ad festum moratus est. Cum autem in nocte festivitatis cum lacrymis beatum Jacobum exorasset, ut paupertati suæ remedium apponeret, vidit in somnis beatum Virum sibi apparentem et dicentem: Surge primo mane, et cum ecclesiæ valvæ aperiantur, egredere, et bursam, quam invenies, suscipe, et pecuniam pro te tuisque necessitatibus expende. De reliquo eme duos porcos, et uxori tuæ ac filiis curam committe; singulis [annis] unum porcum mihi præsentā, et bene tibi erit. Fecit vir ille, ut sibi in visu dictum fuerat, et ita invenit. Dubitans autem, ne pecunia alicujus esset, per prædicatorem proclamare fecit, si aliquis pecuniam amisisset, signum daret, et sibi restitneret. Quia nullus comparuit, domum rediit, et emptis porcis, in tantum dives effectus est, quod homines omnes terræ illius in divitiis superavit; omni quoque anno porcum unum beato Jacobo personaliter ducebat, gratias agens Deo et Sancto suo.

E
XXIII.
et paupertate
constitutus

30 Juvenis quidam de Fulgino injuste incarceratus pro furto a se non commisso; sed tamen per tormenta confessus, ad suspendium est damnatus, quibusdam de Perusia hoc operantibus, ubi detentus erat. Vovit se beato Jacobo, quod si per meritum sua liberaretur, vigiliam suam in pane et aqua jejunaret, summque visitaret sepulcrum, ibique sua deponeret vestimenta, atque novum assumeret habitum per annum, et ipsi ecclesiæ beati Jacobi tantum tempus deserviret. Nocte quippe diem præcedente, quo eum producturus erat prætor ad suspendium, apparuit ei beatus Jacobus dicens: Tu et alii, qui pro maleficio et debitis incarcerati estis, inopes tamen et solvere non valentes, carcerem frangendo fugiatis, quando rumorem et seditionem populi sentietis; quia amore tui pro prædictis omnibus gratiam obtinui, et pro illis supplicium, qui tuæ damnationis fomes et causa exstiterunt.

XXIV.
aut carcere in-
clusus

31 Hoc dicto, disparuit; et ille visionem omnibus

intercessione
sua juvit

RI MS

omnibus indicavit. Facta igitur mane seditione, carceres fregerunt, et circa triginta liberati sunt. Illi autem, qui injustæ damnationis causa existerunt, in eadem seditione omnes crudeliter trucidati sunt. Duo autem Florentini, qui in eodem carcere pro debitis erant, nunquam exire potuerunt; quoniam habebant, unde creditoribus satisfacere possent. Liberati ergo de carcere omnes cum Fulginate Mevaniam venerunt ad sepulcrum beati Jacobi, Deo et Sancto suo gratias agentes, et miraculum omnibus enarrantes.

ANNOTATA.

a *Etsi B Jacobus hic æquivoca locutione usus fuerit, tamen non opinamur, illum tam facile de mendacio accusandum esse a doctis theologis, quom ab indocta muliere, quæ ex simplicitate existimabat, filium suum hac in re mentitum fuisse: nam forsitan Beatus id bona fide dixit.*

b *In Commentario prævio num. 43 R. P. Meniconius nos docuit, quo tempore ampulla ista vitrea perierit.*

c *Jam sæpe laudatus Jacobillus cap. XIV Vitæ B Italicæ, sive pag. 49 diserte scribit, B. Jacobum in Octava Virginis assumptæ, seu die XXII Augusti ad Superos migrasse. Plerique biographi consentiunt circa eundem mortis diem, quo olim celebrabatur annua ejus festivitas, quæ postmodum decreto sacre Rituum Congregationis ad diem sequentem dilata est, ut ex num. 15 Commentarii prævii patet. Præterea Jacobillus cap. XIII ejusdem Vitæ Italicæ ex Camasseo jam retulerat, Beatum ipso festo Deiparæ Virginis assumptæ in morbum incidisse, et tunc ei apparuisse Sanctos illos, qui promiserunt, se octava die redituros, ut illum ad æternam gloriam deducerent. Unde suspicamur, in hoc Tægii textu vocem octava forsitan desiderari, et illam periodum sic legendam esse: Requievit in Domino, anno Domini MCCI, in die OCTAVA Assumptionis beatæ Virginis.*

d *In Commentario prævio ad Acta S. Dominici, quæ ad diem IV Augusti illustravimus, § XVIII Ordinem sancti Dominici de Pœnitentia determinamus, ejusque originem assignare conati sumus.*

e *Quamvis hæc Joanna vocetur a Tægio sancta, et dicatur coli in Urbe-Veteri, tamen eam die XXIII Julii inter Prætermisso collocavimus propter oculatum testimonium Janningi nostri, qui anno 1700 in ipsa Urbe-Veteri legitimum illius cultum indagavit, et sufficientem non invenit, ut tomo V Julii pag. 326 diximus.*

f *Tarta est species placenta, ut plures Europæ nationes ex vernacula sua lingua satis intelligunt.*

g *Tægus verosimiliter diem sepulturæ cum die mortis confudit, ut ex supradictis ad litteram c colligitur.*

h *Tægus hic loquitur de suo tempore: nam postea sacrum B. Jacobi corpus adhuc bis translatum est, ut num. 38 et 39 Commentarii prævii monuimus.*

i *Bracale et bracarium vel bracheriolum, est cingulum vel hærnix vinculum, sicut ex tomo III Junii nostri pag. 661 novissimum Cangii Glossarium ad has voces colligit.*

k *Videtur R. P. Meniconius hoc duplex miraculum recentioribus beneficiis obiter immiscuisse, dum num. 47 Commentarii prævii illud indicat his paucis verbis: Bis in aquis defunctum*

Valerium vivis restituit; semel cum puer esset D annorum quatuor; iterum cum adolevisset, nec promissis, ut par erat, satisfacissent parentes ejus. *Si quis identitati hujus miraculi opponat, quod ille bis aquis ereptus hic a Tægio Nerius de Mevania, et superius ab Antonino Meniconio Valerius appelletur, non improbabiler respondendum, oscitantia amanuensis alterutram illam vocem luxatam fuisse, vel istum Beati clientem postea nomen suum mutasse, quando Ordinem Prædicatorum ingressus est.*

I Cum hoc loco desit ablativus absolutus, constructio mendosa est. Sed vitiosas hujusmodi periodos alibi annotare non volui, dummodo sensus utcumque intelligatur.

ACTA BREVIORA

auctore Bartholomæo Mortariorio Dominicano.

Ex Opere Leandri Alberti de Viris illustribus Ordinis Prædicatorum, quod anno 1517 Bononiæ impressum est, folio 227 verso et sequentibus.

Mevania civitas est, uti plerique tradunt, Illetruriæ, ut alii malunt, Umbriæ a. In hac, præclara fuit quondam Blancorum b familia, de qua prognatus est illustris vir Jacobus, cujus egregia facta et insignes animi dotes paucis enarrare aggredimur. Hic namque pro vilæ sanctitate is fuit, qui debito fraudatus honore videri possit, si non et ipse hoc insignium pietate virorum in albo conscriptus fuerit. Quo itaque tempore Vir iste sanctissimus in lucem editus est, mira cælo terraque prodigia claruere. Namque ea nocte, qua natus est, tres lunæ (mira res, atque rarissima) cælo apparuere; continentes quæque imaginem viri in veste Prædicatoria, quæ etiam illucescente die, soleque jam clarius coruscante, magis ac magis elucescebant. Jacobo recens nato, puer quidam visus est civitatem omnem percurrere illud identidem proclamando, AD SCHOLAS, AD SCHOLAS. Rogatus ille, quidnam hic sibi sermo vellet; Nati sunt, inquit, præceptores, quos mundus quærat audire. Siquidem sub eisdem ferme diebus e nati fuerunt splendidissimum Ecclesiæ jubar divus Thomas Aquinas, clarissimus vir Ambrosius Senensis, et tertius hic sanctissimus Jacobus, prædicatorii Ordinis omnes. Vidit et quispiam ea nocte terram omnem in modum veteris rubi flammis ardescere, neque tamen aduri. Andreas sanctissimi Viri frater vidit (ut fit) per quietem matrem peperisse puerum sub habitu Prædicatorio, cujus doctrina plurimam mortalium turbam ad sese corrogabat. Hæc cum genitrici exposuisset, paucis interjectis diebus, vidit et ipsa idem, et rem viro manifestavit.

2 Puer itaque natus bonisque moribus et litteris institutus, cum jam sextum et decimum ætatis annum explesset, forte fortuna ad eam civitatem venire duo ex Ordine Prædicatorio viri memorabiles,

Hic Beatus non sine prævio prodigio natus est Mevanur, a b

f

et Ordinem Prædicatorum accepit

A memorabiles, sacro Quadragesimæ tempore divini verbi gratia. Illos itaque sanctus puer cœpit sedulo prosequi, eorum doctrina delectari, salutaria monita animo complecti, et re ipsa implere : quibus et errata sua de more sincero animo fatebatur. Proinde cum sacro Cœnæ dominicæ die sacrosancto nostri sospitatoris Carpus et sanguinem pie sumpsisset, et Psalmorum libro forte ad legendum aperto, ad illud oculos coniecisset : Legem pone mihi, Domine, viam justificationum tuarum, confestim divino Spiritu afflatus, alterum e duobus antedictis, cui nomen Petrus, conveniens; Monuit, inquit, me Deus omnipotens, ut sprete seculi vanitate, Ordini tuo me addicam. Suasit providus vir sancto Adolescenti, uti nocte insequenti precibus vacans, et die pane tantum et aqua vescens, attenderet, siquid denuo super ea re Dominus indicare dignaretur : qua nocte, ecce repente visus est Adolescenti sanctissimus Prædicatoris familiaris pater Dominicus. Consulens uti, quod Deo auctore cogitaret, opere expleret. Et ego, inquit, nusquam tibi sum defuturus. Quod ubi eidem Petro exposuisset, rogabat obnixè, ut implendum voto auxilio sibi et consilio esset.

B Actis itaque Paschalibus festis, pius Adolescens divi Benedicti æmulatus exemplum, parentibus et necessariis rem prorsus ignorantibus, cum prædictis viris una Spoletum *d* proximam civitatem adveniens eidem Prædicatorio cœtui addictus est. Parentes autem ipsi, cum diu laborassent, uti a pio illum proposito revocarent, nequidquam conati sunt; quin magis cœpit Juvenis virtutum ingredi viam, mundana omnia forti animo proculcare, umbratilem hanc seculi gloriæ nihil facere; adversa quæque et sanctæ religionis asperitatem, invictis animi viribus tolerare, piis precibus et divinorum speculationi sedulo insistere.

videm cono-
hium, cui Ordi-
nis edificat.

3 Interjectis itaque aliquot annis, quibus et sacris litteris et virtutibus strenue operam dedit, ad id animum adiecit, siquo modo posset in civitate propria Ordini suo domum erigere. Modica igitur pecuniola *e*, tum a matre tum ab amicis Dei intuitu corrogata, domunculam angustam admodum, et eam optimatum aliquot ædibus hærentem cœmit. Rogantibus nonnullis, ut quid eo loco domum sibi parasset, quo nulla spes esset eam ulterius protendendi, confestim divina spe nixus; Potens, inquit, est Deus, qui Prædicatorium Ordinem a mari ad usque mare diffudit, et domunculam hanc latius extendere. Non post multos itaque dies ejus rogatu ecclesiola quædam, cum appendicibus una in ea civitate eidem Ordini donata est. Cœpit itaque Vir sanctus rem noviter curare, et amplæ ecclesie sub invocatione divi Georgii, ac ædium pro Prædicatoribus ipsis fundamenta jecit. Institit operi Vir strenuus, et inter hæc mira quædam gessit, quæ hominem clarissimum reddiderunt, et concivibus admirandum. Vinum pro artificibus necessarium bis mirum in modum augeri precibus impetravit a Domino. Panem quoque ad usum eundem, eodem usus consilio comparavit. Sub eodem tempore matrona quædam, viro defuncto, sacrarum virginum ædes sub titulo divæ Luciæ hujus Viri consilio extruxit. Quibus sese occludens, adjunctis et aliis mulieribus multis, sub divi Benedicti cultu sanctissime vixit.

iniquaque pru-
dentia, ac eru-
ditione prædi-
tus.

4 Fuit præterea Vir iste jucundus, admodum comis, animo semper hilaris et salibus abundans. Viro cuidam agresti, qui hospitio eum suscepserat, roganti modum, quo nati focum stipitum

circumsedentes adventanti cupiam, vel patri vel hospiti cederent, Affer, inquit, aliquot lignorum fascis, quos allatos jussit foco imponi, flammaque ita latius aucta, proripere subito sese longius pueri. Sperabat vir rudis grande quiddam et divinum opus videre; At, inquit Vir sanctus, ubi ingenio satis est, non sunt expectanda miracula; et sumpto hinc argumento rudem hominem aliosque illius similes divina quædam et salutaria, ut sese dedit occasio, docuit. Cum juvenilem etiamdum ageret ætatem, juveni cuidam de arbore lapso, membrisque omnibus comminuto, fuis ad Deum precibus, subitariam plenamque reddidit sospitatem : claruit insuper sanctus hic Vir sacris Litteris et doctrina. Quam cum frequentibus concionibus tum præclaris scriptis ostendit. Hæresem quædam contra fidei veritatem in ea civitate Mevaniæ insurgentem extinxit. Pluribus sui Ordinis domibus præfuit; jejuniis, et abstinentiis corpus macerabat assiduis : fune, cilicio, flagellis, et id genus asperrimis cultibus utens, carnem spiritus imperio subdebat. Cibus illi vilis fuit et inelaboratus : mos Viro fuerat sacro Veneris die pane tantum et aqua vesci.

E
insuper mira-
culis claruit.

5 Fratrem suum, cujus supra meminimus, fuis ad Deum precibus, carcere et vinculis exempti. Beneficium idem et alteri cupiam præstitit apud Tuderum. Abdita procerus et occulta cordium, sancto Spiritu edocente, cognovit, uti et Mevaniæ et alio quodam vicino oppido aperte monstratum est. Eo singulari munere præditum constat, ut e sublimi quopiam loco ruentes, sancti Viri suffragio vel nil paterentur mali, vel siquid passi fuissent, celerem acquirere sospitatem. Testari hæc potuit Mauritius quidam Lombardus, Matthæus Bononiensis, et alii complures in ipsa Mevaniensi civitate, qui eam hominis virtutem sensere. Compertum est frequentius, oleum a Viro sanctissimo benedictum, aquam item ablutionis sanctarum manuum, neque non vinum vel aquam, quæ Viro sacra peragenti superfuissent, ægritudines plurimas et eas graves propeque desperatas illico curasse. Vir iste per omnia prædicandus, pecunias a matre aliquando parandarum sibi vestium gratia datas, in excedendam nostri Sospitatoris Crucifixi statuam impendit, querenti matri, quod sibi mentitus esset, Et Christus, inquit, vestis est, ut Paulus testatur Apostolus, qui ait : Induimini Dominum Jesum Christum. Simile quiddam alio tempore fecit de imagine sanctæ Virginis, quæ, uti tradunt, hodieque in ipsa divi Georgii ecclesia visitur.

F
De salute su-
æstior factus

6 Optabat aliquando nosse, an et ipse ex eorum numero futurus esset, qui pollicita in cælis felicitate potituri essent. Qua de re cum enixissimas ad Deum preces fudisset, prædicta Salvatoris imago, coram qua procumbens orabat, edita voce; Sanguis, ait, iste sit tibi in signum. Mira res et cuique vel ethnico stupescenda! Continuo prosiliit de loquentis latere sanguis, qui et facie et veste inspersus est orans, quique nulla potuit, nisi longo temporis spatio, dilutione deleri. Ejus insuper sanguinis guttulæ aliquot in ejus labra defluxere, quibus ita edulcatus est ejus annus, ut ex ea die semper optarit dissolvi et esse cum Christo. Propinquante demum tempore, quo carni concedere debuisset, visus est illi aperte Redemptor noster Jesus, cum Virgine matre una divoque Dominico ac divo martyre Georgio, jubens et invitans, uti ad promissam illam cælestem

ET EDITIS.

caelestem felicitatem intra diem octavum cape-
secundam se compararet, pollicitus insuper afflu-
turum sese cum eodem comitatu, in ipso mortis
discrimine. Quo nuntio accepto, quam fuerit
ejus animus exhilaratus, non facile dixerim.

aqua in vinum
conversa, pie
moritur

7 Octavo itaque die cum jam mortis confini-
bus proximus fieret, sacro, ut est moris, oleo
perunctus circumstantibus plurimis cum religio-
sis tum secularibus, qui salutandi hominis gra-
tia frequentes aderant, aquam allatam e puteo
crucisque sigillo signatam in nigrum vinum, et
optimum illud quidem, vel tertio convertit, ex
quo et jacens ipse, et astantes omnes bibere.
Sed hora tandem extrema adventante, ecce subi-
to visus est illi juxta promissum, Dominus Je-
sus cum caeli Regina, divisque Dominico ac
Georgio; quos ut vidit, gratias illis dicens, tanto
perfusus est gaudio, ut mirarentur qui ad-
erant omnes. Hortatis itaque filiis ac fratribus,
ut mutua charitatem sedulo tenerent, ut pre-
cibus frequenter insisterent, ut animi humilitatem
nusquam desererent, sanctissime Deo spiritum
reddidit.

B
cujus sanctitas
declaratur car-
lesti voce. et cor-
poris integri-
tate

8 Cumque, ut nostri moris est, Fratres
omnes merentes astarent, patris animam Altissimo
commendantes, subita vox (incertum unde)
insonuit: Nolite Deum pro Viro hoc sancto
rogare; sed magis pro vobis illum rogate. Eo
autem die, quo carne solutus est, visus est
apertum et manifesto matronæ cuidam apud Urbem-
Veterem. Cujus et ipsa die delictorum confessio-
nem in ea civitate audivit, et evidentissimo si-
gno comprobatum est, cum ipsum ibi apparuisse.
Fuit autem felix illa dies, qua animam fudi-
dit, ea ipsa, qua et sanctissima Virgo Deipara
caelestia regna conscendit *f*; annus vero tunc
agebatur ab ejusdem Virginis felici partu supra
millesimum et trecentimum primus. Post ali-
quot vero menses cum sacrum corpus e terra,
ubi defossum primo jacuerat, levatum esset, in-
tegrum adeo et incorruptum apparuit, acsi vel
ante horam sepultum fuisset. Cujus rei tot pene
fieri testes, quot habuit homines civitas ipsa
Mevaniensis. Levatum itaque, parvo sepulchro
marmoreo conditum est; quod Deus optimus
plures jam annos evidenti miraculo Servo suo
pararat.

multaque mira-
cula

C

9 Ostendit autem pietissimus Deus, quanti
apud se meriti fuisset sanctissimus vir Jacobus,
miraculis quamplurimis et stupendis operibus, cum
ad ejus sepulchrum, tum ad aliam quamvis ejus
invocationem mirifice factis. Singulari vero pri-
vilegio donatus probatur, ut ramosi quicum-
que, sive, ut vulgo dicunt, herniosi ejus me-
ritis opem sibi calitus adesse sentirent. Ex eorum
vero prodigiorum innumerabili propemodum nu-
mero, quibus Deus omnipotens Sancti sui san-
ctissimam sanctitatem testatus est, pauca summa-
tim adscribere libuit, pro ejus gloria et laude,
qui in Sanctis suis semper est mirabilis. Vir qui-
dam divi Jacobi conterraneus filium, quem uni-
cum habuit, secundo sub molendinarias molas
rapido flumine mersum, ejus meritis et oratu so-
spitem secundo recepit. Quem postea in rei me-
moriam Ordini Prædicatorio addixit. Aliud qui-
dam penitus simile *g* in ea ipsa Mevaniensi civitate
sanctissimi Viri interventu, alio tempore Deus
optimus fecit.

que Deus per
intercessionem
eius patavit.

10 Viri sancti prasidio, matrona quæpiam si-
mul cum parvulo filio e villa rediens ab fero lu-
porum incursu tuta fuit. Ovium gregem noctu
absque custode in sylva vagantem ab lupis qua-

tuor impetum, integro numero pastor recepit. *h*
Cnorta aliquando in vicino Mevaniæ oppido,
quot Gualdum *h* appellant, seditione, forte ju-
venis quidam sagitta in gutture ictus est, quo vul-
nere accepto intra vel duas horas morti conces-
sit. Cum itaque defuncti mater beatum Jacobum
ex intimo cordis affectu invocasset, illico revixit,
qui mortuus fuerat, dixitque vitæ se restitū-
tum suffragio viri ejusdam ex Ordine Prædi-
catorio, moxque visi sunt in ea domo, ubi hæc
agebantur, duo viri ex Ordine eodem, qui ju-
venem matri incolumem reddidere; ipsique i-
dem eo profecti, ubi sæviebat animis ignobile
vulgus, tumultum illum omnem composuerunt,
et nusquam dehinc visi sunt. Vir quidam inopia
laborans adeo, ut relicta uxore ac filiis, ultima
desperatione ductus erronem agere proposuisset,
Sancti hujus invocato suffragio, subito dives
adeo evasit, ut omnem de cetero vitam cum
omni familia et copiose et honorate viveret. Ju-
venis quispiam Fulginas immerenter damnatus, ad
suspendium urgebatur; is cum sese Viro sancto
devovisset, non ipse modo, sed et alii complu-
res, qui cum eo custodiebantur, confestim li-
bertati sunt restituti *i*. Possent nihilominus alia *E*
non parum multa, quæ sanctissimus vir Jacobus
mirifice gessit, longo sermone narrari, sed pau-
cula hæc in præsens attingisse sat fuerit, in ejus
laudem, cujus numquam abbreviata est manus.
cui laus et gloria debetur in secula sempiterna.

ANNOTATA.

a Mevania collocari potest in Hetruria latis-
sime sumpta, quo sensu Isidorus lib. IX Etymo-
logiarum scripsit, Tusciam Italiæ partem esse,
Umbriam Tusciæ vel Hetruriæ, sicuti Leander
Albertus in Descriptione totius Italiæ apud nos
pag. 130 testatur. Sed ea civitas jam passim
distinctius Umbriæ adscribitur.

b Ab hac nobili familia Blancorum, verna-
cule de' Bianconi dicta, Beatus noster interdum
de Bianconibus cognominatur.

c Beatus hodiernus et sanctus Thomas Aquinas
non possunt vere diei sub eisdem ferme
diebus nati, cum ne quidem iisdem fere annis
noti fuerint, ut ad Acta priora rursus annota-
vimus.

d Hinc etiam evertitur opinio Jacobilli, qui *F*
cap. in Vita Italici assertit, eo tempore H. Jaco-
bum cum duobus istis Religiosis Perusium disces-
sisse, et ibi habitu Ordinis Prædicatorum indutum
esse.

e Etiam ex hac modica pecuniola refellitur
idem Jacobillus, qui cap. VII memoratæ Vita in-
nuat, Beatum tunc a matre et consanguineis
bonam seu grandem nummorum copiam accepisse.

f Mortarius hoc loco secutus est Taëgium ve-
rosimiliter errantem, sicut in annotatis ad ca-
put secundum Vita prioris littera *c* fusius obser-
vavimus.

g Cum Mortarius post miraculum præcedens
affirmate dicat, aliud quiddam penitus simile Me-
vaniæ alio tempore contigisse, fieri potest, ut hoc
miraculum sit duplicandum. Quapropter illa,
quæ in annotatis ad caput secundum præceden-
tium Actorum littera *k* ad probandam simili-
tudinem miraculi identitatem de confuso vel mutato Ne-
rii et Valerii nomine respondimus, pro dubio dum-
taxat vel conjectura accipi volumus, eo quod
absque solidis argumentis miracula multiplicare
non audeamus.

h Gualdum.

h Gualdum, vernacule Gualdo, est castrum Italix in Murclia Anconitana, situm ad radices Apennini montis in ipso limite Umbrix, quemadmodum Baudrandus tomo I Geographix pag. 453 ex Jacobillo refert.

i Pleraque in hoc Vitæ compendio breviter nar-

rata ex Actis prioribus lucem accipiunt, ita ut hæc Actorum synopsis superflua videri possit. Attamen eam recudimus, eo quod, eum Mortarius sit Taegio cœvus, Acta præcedentia ex hoc compendio confirmantur, et interdum illustrentur, ut curiosus lector haud difficulter observabit.

DE B. BARTHOLOMÆO A FORESTO ORDINIS SERVORUM BEATÆ MARIE VIRGINIS CONVERSO,

BRIXIÆ IN INSUBRIA ITALIÆ,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Cultus, elogium, Vita, annus mortis.

B

AN MCDLXXXIX
Vitarum donibus
rationes.

Brixia sufficienter apud nos descripta est ad diem xv Februarii, occasione fratrum duorum ac martyrum Faustini et Jovite ibidem passorum, ac proinde eo lectorem mittimus. In hac autem civitate, post vitam piissime transactam, diem clausit extremum, transmissis ad posteros odore sanctitatis, B. Bartholomæus a Foresto, ita vocatus a natali solo. Dum in hujus Viri notitiam incidimus, dubii hæsimus, an inter alios hujus diei Cælicolas ipsi locum daremus: donec tandem post deliberationem maturam, hunc ei dandum judicavimus. Quamquam enim in nullis Fastis sacris, quantum videre nobis licuit, nomen illius inscriptum invenimus; alia tamen sunt varia, quæ, si simul jugantur, videntur nobis sufficere, ut, salvo Urbani PP. VIII famoso decreto, tanquam beatus haberi possit, et a nobis proponi tanquam talis, cultum utpote, publicum meritis, et consecutus post suam mortem, ut conficitur ex sequentibus, quæ ex ejus Vita Latina, quam infra dabimus, de prompta sunt.

C
quibus suadet
tur publicus
ejus cultus.

2 Etenim primo, Ossa ejus in arca ligneâ condita non cessant populi Brixianenses continuo venerari. Secundo, hanc venerationem publicam tabulis, votorum signis seu anathematibus, et imaginibus eidem appensis testatam et confirmatam esse voluerunt: Cum multas sibi ex ejus meritis gratias comparassent, quemadmodum appensa eidem tabularum, et votorum signa, et imagines temporis velustate consumptæ declararunt. Tertio, corpus ejus fuit translatum, et honorifice reconditum. Quarto, Vix tertius transibat mensis ab ejus depositione; cum F. Alexander de Brixia gravi herniæ morbo, et summis inde doloribus laborans, opem B. Bartholomæi implorat, duplex facit votum, et continuo sanitatem impetravit; quæ pluribus ibidem narrata licet videre. Quinto, idem Alexander ex voto obtulit et apposuit Beati imaginem, quæ adhuc ibi splendorebus circumfusa cernitur. Sexto, alius Frater moribundus ex gravi morbo, et humani omni subsidii cæspes, restitutam sibi valetudinem Beati meritis testatam voluit, dum vota et monumenta in speciali tabula ad ejus tumulum persolvit. Hæc sunt, quæ e Vita Latinæ auctore seu collectore de promptissimus, quæque omnino sufficere ju-

Augusti Tomus IV.

dicamus, ut Bartholomæus cum titulo beati accenseatur aliis hujus diei Cælicolis.

3 En tibi nunc elogium ejus e Sacra vinea Bergomensis, quam collegit, ac typis vulgavit Bartholomæus de Peregrinis, parte II, cap. LXXXVIII fol. 35 verso, in hæc verba: Laboravit etiam in hac vinea beatus Bartholomæus, ex nobili Forestorum familia natus, civis Bergomensis, humilis servus Jesu Christi, et Matris ejus Virginis Mariæ: qui eodem anno, quo Fratres Ordinis Servorum Virginis Mariæ in monasterio S. Gotardi ingressi fuerant, et ipse ingressus est, et hunc habitum cum magno fervore suscepit in die S. Bartholomæi videlicet xxiv Augusti, et in officio coqui conversatus, triginta et tres annos sanctissime vixit, vigiliis, abstinentiis, orationibus, contemplationibus, laboribus, disciplinis, et miraculis usque ad mortem, videlicet a præfato anno MCDL, usque ad annum MCDLXXXIII; quo anno, die xxii Augusti apud Brixiam, in conventu S. Alexandri sui Ordinis, in pace quievit, et ibi in dicta ecclesia sepultus est clarens miraculis usque in hodiernum diem. Hæc ex ejus Vita, scripta in præfato libro cap. 7. Citaverat proxime Bartholomæus de Peregrinis libri v De antiquitatibus, et gestis Divorum Bergomensium caput septimum, quem librum a se conscriptum fuisse indicat in Proæmio ad partem secundam Vineæ suæ supra citatam, fol. 16.

laudatus et in
ore Sacra vi-
neæ Bergomen-
sis.

4 Vitam B. Bartholomæi in lucem dedit Italice inter alias Beatorum ac Vitæ sanctitate venerabilium, Marius Mutius parte II suæ Historiæ sacræ, typis Bergomensibus excusæ anno 1614: in cujus editione anni 1621 eadem Vita est contracta, et habetur parte II pag. 246: utramque nos hic citabimus, ita tamen, ut parlo commissuri simus Vitam Latinam, majoris utpote auctoritatis, quæ existat in Annalibus sacri Ordinis Fratrum Servorum beate Mariæ Virginis, anno 1618 Florentiæ editis, auctore F. Archangelo Gianio, centuriæ tertie libro IV cap. VIII, fol. 214; majoris, inquam, auctoritatis: nam ad illud, quod de Beati humilitate rusticæque prosapia, e qua genitus dicitur in ista Vita, scribuntur sequentia in annotatione ad dictum caput: Quid-

biograph.

quid Pocciantius (de quo erat actum in Præfatione

AUCTORE
J. P.

tione laudatis Annalibus præfari, et alii de hoc Beato; compertissimum habet author tum ex lib. 5, cap. 7 De antiquitatibus et gestis Divorum Bergomensium; tum ex variis monumentis Conventus Brixie, id omne, quod de B. Bartholomæo oculata fide refert. Non itaque secundum ea, quæ refert auctor ille, B. Bartholomæus ex nobili Forestorum familia natus, non civis Bergomensis proprie loquendo fuit, uti supra dicebat Vineæ Bergomensis scriptor; sed ex territorio diocesis Bergomensis. Nec opus est plura præfari: nam quæ supersunt, dabuntur in Annotatis, si exceperis tempus mortis, quo Beatus ad meliorem migravit vitam, de quo aliquid hoc loco dicendum videtur.

non idem apud
eos annus mor-
tis signatur.

5 Auctor Vineæ scribebat cum vixisse in Religiosa vita instituto annis triginta tribus, ab anno videlicet 1450, usque ad annum 1483, quo ejus obitum innectit: eundem mortis annum signat Marius Mutius in utraque editione. Ab his discrepat Vita in allegatis Annalibus vulgata: nam ibi dicitur Religiosa tunica indutus anno 1456, et anno trigesimo tertio, ex quo institutum Servorum fuerat aggressus, ad cælum gloriose contendens, adeoque anno Christi 1489; sub quo Vita ipsius ibidem etiam describitur, videlicet postquam fuerat actum de Capitulo Mantuano, quo eodem anno habitum notatur. Nos, Annalium istorum conditorem secuti, Viri Beati obitum superius etiam alligavimus anno 1489, cum credere par sit, eum plus aliquid de hac re videre potuisse in variis monumentis conventus Brixienensis, quæ paullo ante allegasse ipsum vidimus, quam alii.

VITA

Auctore F. Archangelo Gianio, Ordinis Servorum beatæ Mariæ Virginis, ex Annualibus ejusdem Ordinis centuria III, lib. IV, cap. VIII, fol. 214.

Beati patris,
pater, educatio,
ingressus in Or-
dinem:

Adveniente interim a die xxiii Augusti, B. Bartholomæus a vico Foresti, Brixie extremum diem solvit Cujus sane humilitas cælestem in terris sibi comparavit gloriam. Si enim patriam, si parentes, si habitum, mores, et singula ejus spectemus gesta, admirabile quoddam, et recolenda imitandæque vitæ nobilissimum nobis occurrit exemplar. Ille igitur ex humili, rusticaque prosapia b in agro Foresto Vallis Calepii c diocesis et comitatus Bergomi, Geminum nomine de Salvodeis agricolam genitorem habuit, quo duce primum in Dei timore educatus, a teneris annis specimen futuræ probitatis in sancta conversatione de se præclare exhibuit. Cumque ad ætatem virilem ea in simplicitate perseverasset, maximo tandem B. V. inserviendi, et ejus Religiosis famulandi desiderio accensus, Bergomi summa enim humilitate, et devotione MDLVI d in festo S. Bartholomæi Apostoli, cui semper addictus fuerat, Commissorum e tunica tantum induitur, et ad viliora domus servitia deputatur.

in cubus ejus-
dem officii

2 Unde ferunt, triginta et tres annos Brixie in iis, quæ ad coquinam spectant, continuo preoccupatum fuisse; quo in munere adeo se

gessit, ut numquam diurnas nocturnasque preces, et regularia Ordinis instituta vel tantillum prætermisit, quin semper in Religioso suæ professionis proposito perseveraret, jejuniis, et corporis afflictationi assidue vacans. Quare cum aliquando a fratribus increparetur, quod nimis in oratione proprium officium negligeret, et dapes hora competentis in coquina nequaquam pararentur, Bartholomæus humilibus verbis respondebat: Ne sitis, quæso, patres mei, obsecro vos per D. Jesum Christum, tam solliciti de prandio et cæna, quandoquidem ad horam sunt omnia opportune parata.

3 Iis vero absecedentibus, adveniente hora prandii, rei eventus probabat Famulum Dei vera dixisse. Quare invulgata est per urbem fama, quod angeli Dei, qui olim Christo ministraverant in deserto, Bartholomæo, dum totus orationi vacaret, officium exercerent coquinæ. De purgandis similiter tergendisque vasis idem prædicatum, dum quidam minus creduli cum objurgantes dicerent, Heu, Bartholomæe, hora hæc lavandi vasa coquinæ, non orandi munus expostulat. Quibus illico ostendebat singula diligentissime purgata Audivimus Brixie a nonnullis senioribus, qui se ab aliis jugiter senioribus accepisse affirmabant, quod instante aliquando hora prandii, fracto lebetæ, et dapibus irreparabiliter effusis, Bartholomæus oratione præmissa per angelorum ministerium fratres perinde reficiebat, ac si nihil accidisset, et omnibus absque illo scandalo vel mora satisfaciebat. Ita enim occurrit Deus diligentibus se, qui docuit primum quærere regnum Dei, et omnia demum indigentibus abunde suppetere.

4 Hujusmodi igitur humilitatis, et devotionis B. Bartholomæi faventibus sæpe reficiebantur Brixiani patres. Unde contentio illa exorta inter scriptores, num Bartholomæus iste de Brixia, an de Bergamo censendus sit, cum ab altero naturalem, ab altero verum loco cælibem vitam assecutus fuerit. Nam Brixie, ubi diu trasegerat annos, octavo Idus Augusti, in Transfiguratione Domini, cito ad gloriam perreiturus ægrotare cæpit, et morbo quotidie ingravescente, qua die B. P. N. Philippus f excessisset, cujus iste vestigia humilitatis imitatus fuerat, xiii Augusti in vigilia sancti sui tutelaris Bartholomæi Apostoli, anno xxxiii, et quo institutum Servorum fuerat aggressus, ad cælum gloriose contendit.

5 Ossa ejus in arca lignea condita non cessant populi Brixienenses continuo venerari, cum multas sibi ex ejus meritis gratias comparassent, quemadmodum appensa eidem tabularum, et votorum signa, et imagines, temporis vetustate consumptæ, declararunt: donec inde propriis manibus cujusdam F. Bartholomæi Conversi de Salcio translata in sacellum illud B. V., quod vulgo dicitur LA MADONNINA g. F. Lucretius Prior honorifice alia in arca recondi curavit, ubi hæcenus jacent. Porro vix tertius transigebat h mensis ab ejus depositione, quando de casu accidit, ut quidam F. Alexander de Brixia bernia morbo graviter laboraret, et diris inde doloribus vexaretur.

6 Cumque B. Bartholomæi innocentiam, et sanctitatis merita experimento didicisset, ad ejus intercessionem conversus votum vovit, se ejus vigiliam perpetuo jejunaturum, quin et ejus imaginem ad prototypum ipsius enim ferræ suæ infirmitatis oblaturum, si ex ea infirmitate, per ipsius intercessionem convalesceret; quod et continuo

adjuvatur

E

ab angelis
morbus, ut
mors

f

veneratio ejus
publica, corpo-
ris translata.

g

transigebat
mensis

sancto merito
ejus impetrata.

A tinuo imp travit, et tantæ gratiæ monumentum, ut pollicitus fuerat, die x Novembris eodem anno apposuit, cum ejus veneranda imagine, quæ adhuc ibi splendoribus circumfusa cernitur, veram illius effigiem repræsentans, cum sola Commissorum tunica et corrigia, in sinistra defuncti calvicem gestans, et dextera coronam calendorum cum lilio, respiciens in faciem D. N. Jesu Christi extra crucem transfixi, et ex ejus ore prodeunt hæc verba quæ centies quotidie repetere consueverat: Ecce Jesus factus obediens usque ad mortem

7 De hoc quoque Beato cecinit quondam Gasparinus Venetus h, qui modo per D. Matthiam Nyolinum jureconsultum Anglarensis in Latinum restituti fuerunt, hujusmodi versus:

Æthere sublimi radiantia lumina tollit
Virgo, et nitidior, quam carmina pandere possint,
Fulget conversus Servita in vestibus atris.
Hic tollens palmas divino afflatus amore
Promeritis justis laudum tribuebat honores,
Dulcisono cunctis dicens encomia Regi.

8 Non post multum vero temporis accidit Veronæ, ut quidam F. Augustinus, nostri Ordinis de Locato, gravi morbo laboraret, et jam omni humano præsidio destitutus, ac moribundus, cum se B. Bartholomæo ex animo commendasset, brevi in pristinum sanitatem ejus meritis se restitutum præsentiens, Deo, et B. Bartholomæo ingentes gratias egit, et vota, ac monumenta in speciali tabula ad ejus tumulum persolvit.

ANNOTATA.

a Digreditur auctor a narratione de capitulo Mantuano ad præsentem materiam.

b Non ergo fuit nobilis, uti vult auctor quidam. Vide Commentarium prævium.

c Civis itaque Bergomensis proprie non fuit, ut idem vult auctor ibidem.

d Alii ponunt annum 1450, ut ibidem licet videre. D
e Commissi, quales fuerint in hoc Ordine, intelligitur ex Gianio in Annalibus ad an. 1289; qui nimirum tunica tantum, corrigia, et pallio, veluti Servorum B. V. famuli, contenti, quo se humiliter deicerent, eo propius ad Deum accederent. Consueverant enim patres ab initio tali indumentorum genere familiares, et qui viliora domus munia excercerent, induere, nec nisi multos post annos ad integrum habitum pro singulorum meritis et professione admittere etc Cangius in Glossario Latino COMMISSI, inquit, apud Casinenses dicuntur, qui aliis CONVERSI. Vide Haestenum lib. 3 Disquisit. monast. tract. 2, disq. 8. Nos superius in titulo ante Commentarium huic Vitæ prævium cum nomine magis ob o Conuersum appellauimus.

f Acta ejus illustrata sunt hoc die.

g La Madonna, (cujus nomen diuinitivum, la Madonnina) significat Italice Dominam nostram, seu Deiparam Virginem Mariam, Gianius in Tractatu de cœnobiis et sacris ædibus Ordinis Servorum ad primam et secundam centuriam suorum Annalium, fol. 174 verso agit de cœnobia S. Alexandri de Brixia; ac de ejusdem cœnobia templo hæc scribit: Est autem templum illud præcipue devotionis tum ob martyrium ejusdem S. Alexandri, tum ob corpus ibidem S. Gaudentii episcopi Brixienis, et B. Bartholomæi Ordinis Servorum: tum maxime ob sacellum gloriosæ Virginis Annuntiatae, quod populorum frequentia valde colitur, præsertim die sabbati.

h Hunc fuisse ex Ordine Servorum, conficio ex eo, quod in fine Tractatus modo designati fol. 177 verso occurrat hic titulus: R. P. M. Gasparini Veneti in laudem olim sui Ordinis Servorum carmen, quod ab alio, qui ibidem nominatur, ex Etrusco in Latinum translatum ibidem datur.

DIES VIGESIMA QUARTA AUGUSTI.

SANCTI, QUI IX KAL. AUGUSTI COLUNTUR.

c S
Sanctus Ptolomæus
S. Romanus
S. Eutyches, discipulus
S. Joan. Euangelistæ, et apostoli Pauli.
S. Aurea, seu Chryse, virgo
S. Censorinus
S. Felix
S. Maximus
S. Herculinus
S. Venerius
S. Styracinus
S. Cenas

epp. et MM.
in Tuscia.

Martyres
apud
Ostia
Tiberina.

S. Commodus
S. Hermes
S. Maurus
S. Eusebius
S. Rusticus
S. Monagreus
S. Amandinus
S. Olympius
S. Cyprius
S. Theodorus tribunus
S. Sabainus

Martyres
apud
Ostia
Tiberina.

SS. Martyres trecenti, seu Massa candida, Carthagine vel Uticæ in Africa.

S. Tation

- A S. Tation M. Claudiopoli in Honoriade provincia.
- S. Zenobius M.
S. Capitulinus M.
S. Emerita M.
S. Italica M.
S. Juvianus M.
S. Julius M.
- Antiochiæ.
- S. Gregorius confessores in S. Theodorus } insula Samo vel
S. Leo } Cephalenia.
- S. Irehardus ep. et conf. in Scotia.
- S. Eptadius conf. apud Montem Telonum in territorio Augustodunensi.
- B S. Patricius abbas in territorio Nivernensi Galliæ.
- S. Rigomerus presb. et conf. Subligniaci apud Cenomanos in Gallia.
- S. Tenestina virgo apud Cenomanos in Gallia.
- S. Dado vel Audoënus episc. Rothomagi in Normannia.
- S. Gildardus presb. Luperiaci in territorio Nivernensi Galliæ.
- S. Georgius Limniota M. in tractu montis Olympi.
- B. Theodericus, primus istius nominis abbas Andaginnensis, in Arduenna silva.

E
Vide app. 10.
VI Aug.
NOT. II.

PRÆTERMISSI ET IN ALIOS DIES DILATI.

Sancta Supporina notatur a Castellano Claramonte in Arvernia : de qua Sancta apud nos facta est mentio perbrevis, occasione S. Artemii, ob defectum notitiæ sufficientis,

xxiv Januarii.

Mensis, plurimorum sanctorum Martyrum, cum Mæneninorum, tum Leontinorum, qui illuc in persecutione Decii, et Valeriani confugerant, sub Tertullo Siciliæ præside, ex Martyrologio Siculo, quod noster Octavius Caietanus edidit in Idea operis sui de Sanctis Siculis; citantur autem ad marginem Tabulæ Leontinæ, et lectioes a Paulo PP. V probatæ. Brevior est Ferrarius in Novo Catalogo: Mensis in Sicilia, plurimorum Martyrum sub Decio, citans etiam in notis Tab. eccles. Leontinæ. Tomo III Februarii nostri, die xviii, pag. 56 tractavimus de sanctis Martyribus Leontinis in Sicilia, circa an. Christi, ut ibidem habetur, cclv, ac sub præfectura Tertulli. Ibidem e martyrio SS. Stratonici et Cleonici, qui coluntur xxiv Julii, dicuntur ista: Post aliquot dies profectus est (de Tertullo est sermo) cum exercita nullo in castellum, quod dicitur Menæum, ubi Christianos interemit, qui erant ex Leontinorum metropoli, et alios ibi existentes. Denique laudatus Caietanus ad diem xvii Februarii, Apud Leontinos, inquit, plurimorum sanctorum Martyrum, qui sub Armato et Tertullo Siciliæ consularibus, triumphales palmas adepti sunt: citatque iterum ad marginem Tab. Leont., et Offic. a Paulo PP. V probata. Nec plura hisce addimus: satis enim sunt ista, ut lectorem mittamus ad diem

xvii Februarii.

Bartholomæus abbas in Popaleto habetur in Calendario Cisterciensi, quod 'auno 1617 Divione editum est. Consule Prætermissos die

xxiv Februarii.

S. Walarici corpus ad monasterium S. Bertini translatum; uti dictum est tomo I Aprilis, pag. 24, ad diem ejusdem mensis

i Aprilis

Engræ virginis et martyris cum aliis, mentio fit apud Grevenum. Quærere liceat, an hoc nomen alicubi forte fuerit ita expressum per abbreviationem, pro Engratiæ. Si sic; de Sancta istius nominis egimus die xvi Aprilis; sin vero hodierna ab ista sit distincta; non novimus cam. Legi interim possunt, quæ habentur ad dictum diem

xvi Aprilis

Translatio S. Gaudentii monachi monasterii sancti Alexii Romæ notatur in Calendario Benedictino ex Ms. monasterii S. Salvatoris Ord. Cisterciensis. In eodem Calendario ad diem v Januarii præmittuntur ista: S. Gaudentii archiepiscopi Pragensis, antea monachi monasterii sancti Alexii Romæ, et discipuli S. Adelberti. Inter Prætermissos ad eundem diem v Januarii recte notatur fuisse archiepiscopus Gnesnensis; et omittitur prope defectum notitiæ sufficientis, an, et quo die rotatur. Bucelinus in Menologio Benedictino eum ut beatum laudat die xxix Maii; quem Castellanus in Supplemento ad Aemeros pag. 915 cum titulo sancti collocat. Porro quæ ad hunc Præsulem Gnesneusem spectant, immixta sunt rebus S. Adalberti, episcopi Pragensis, ac martyris, nec non fratris ejus: de quo apud nos actum die xxiii Aprilis pag. 174 et sequentibus; apud Mabillonium vero in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, sæculo v a pag. 846. Idem Mabillonius ibidem pag. 853 in nota d nominat Gaudentium absque titulo beati vel sancti. Apud nos ad diem mox designatum, pag. 202, ubi agitur de translatione S. Adalberti, memorantur translata etiam corpora Gaudentii, et quinque Martyrum, qui habentur in Martyrologio Romano ad diem xii Novembris. Quia vero Gaudentius simul cum his Sanctis solenni ritu translatus est, ideo, ut suspicor, ad marginem citatur paginæ 202 sancti titulo a nobis nuncupatur. Quidquid sit, videat lector de eo plura ad diem, quem indicavimus,

xxiii Aprilis.

Translatio

- A Translatio sanctorum Danini et Ymili Ducis in civitate Luca, occurrit in additionibus Bruzellensibus Mss. ad Usuardum Grevenii. De S. Emili Ducis reliquiis Lucæ inventis, seruo est apud nos tomo I Februarii pag. 78, ex Casare Franciotto in Historia sacra Lucensi pag. 506. Acta vero S. Davini (ita vocatur apud nos) peregrini Lucæ, illustravimus ad diem in Junii.
- Machærunte in Palæstina incarcerationio S. Joannis Baptistæ occurrit apud Castellanum, quæ etiam si apud Latinos spectet ad diem XXIX hujus mensis, qua colitur in Martyrologio Romano ejusdem sancti decollatio; de hujus tamen tempore, loco ac festo tractatum jam pridem apud nos fuit in ipso S. Joanne Baptista, ad diem XXIV Junii, tomo IV ejusdem mensis, a pag. 705. Adis itaque quæ ibidem exstant ad eundem diem XXIV Julii.
- In Nazareth prope Liram, cœnobio Orulinis Cisterciensis in Brabantia, B. Bartholomæus ejusdem Ordinis laudatur a Chrysostomo Henriquez: sed nos huic Viro locum inter Prætermissos dedimus ad diem XXIX Julii.
- B Sanctorum martyrum Severi et Memnonis, qui martyrium confecerunt in Bizya Thraciæ, et aliorum Martyrum, qui martyrium confecerunt Philippopoli, Acta Græca hoc die prænotata habemus e codice Ms. bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, quo identidem meminimus hoc mense. Aliorum istorum Martyrum nomina ibidem signantur, videlicet Horion, Anatolinus, Molias, Eudæmon, Silvanus; Sabius, Eustathius, Straton, Bosbas; hi Byzantio oriundi: illi vero Philippopoli: Timotheus, Paluatus, Mestus, Nicon, Diphilus, Dometius, Maimus, Neophytus, Victor, Rhenus, Saturninus, Epaphroditus, Cercas, Gafus, Zoticus, Cronion, Anthus, Horus, Zoëlus, Tyrannus, Agathus, Pansteues, Achilleus, Pantherius, Chrysanthus, Anthenodorus, Pautoleon, Theosebes, Genethlius. Hi omnes Philippopoli martyrium subierunt. In nostro autem supplemento Græco Ms. Sirmondo-Chiffletiano ad Menæa excusa, hac etiam die signatur Certamen SS. Severi ac Memnonis, qui in Thracia martyrium confecerunt, cum aliis triginta octo. Martyrologium Romanum die XX Augusti annuntiat triginta septem Martyres in Thracia, et nos cum illo tum egimus de Martyribus istis, nec non cum eodem de SS. Severo ac Memnone. Adis itaque dictum mor diem XX Augusti.
- C Martyrium sancte martyris Anthusæ, et servorum ejus Neophyti et Charesimi, et Athanasii episcopi, qui baptizavit eos, apud Lambecum poni hac die, indicavimus die XXII hujus mensis, quo de illis egimus, et observavimus, martyris titulum non convenire S. Anthusæ, quæ fuit solitaria. Hæc itaque, et alia lege ad dictum diem XXII Augusti.
- S. Sidonii Apollinaris Arvernensis episcopi meminit Maurolycus, et Martyrologium Cassianum. Acta ejus illustrata sunt hesterno die XXIII Augusti.
- Memoria sanctissimi Callinici archiepiscopi Constantinopolitani notatur apud nos inter ea, quæ in Commentario ipsius prævio retulimus XXIII Augusti.
- Dominiæ martyris meminit Grevenus. Vide quæ de martyrum manipulo Egis in Cilicia heri dicta sunt XXIII Augusti.
- Carthagine SS. martyrum Januarii, Naboris, D Felicis, Marini, Casti, Emiliani, et Jocondi, sub Valeriano, et Galieno, annuntiatio refertur a Ferrario in Novo catalogo Sanctorum. In notis vero, Hi duces, ait, fuere illorum trecentorum Martyrum, qui Massa candida appellantur: de quibus hac die in Martyrologio Romano. Ibidem etiam citat Ferrarius Maurolycum ac Felicium. Sed mirari satis non possumus, hic nominari istos Martyres, et quidem tamquam duces aliorum trecentorum, qui sub generali Massæ candidæ nomine coluntur; cum eorum nomina fuerint ignota conditoribus antiquissimorum Martyrologiorum, immo etiam ipsi S. Augustino, ut colligere licet ex dicendis die hodierno, quo trecentos istos Martyres anonyms dabimus cum Martyrologio Romano.
- S. Sabinianus martyr apud Ostiam notatur seorsim a Ferrario in Catalogo Sanctorum utroque. Vide, quæ hoc die dicuntur in Actis S. Aureæ virg. et mart.
- In Britannia, monasterio Glestingensi, depositio sancti Patricii abbatis, hoc die inter auctaria ad Usuardum a nobis editum notatur e codice, quem Rosweylinum vocamus, et de quo agitur in præfatione ad eundem Usuardum pag. LVII. Wilfordus ad hunc etiam diem annuntiat festum alterius (non indicat cujus) Patricii, sancti abbatis, forte Niverneensis. Hibernorum apostolum ponit codex Antverpiensis major, inter dicta auctaria, cui male addit S. Gildardum Niverneensem, qui in aliis exemplaribus ibi citatis recte memoratur cum S. Patricio abbate Niverneensi. De utroque tractabitur seorsim hac die. In Hibernia, inquit ille codex, sancti Patricii abbatis, et Gildardi confessoris. Qui Patricius, primus Hibernorum fertur magister. Sed quia nec ipsos correxisse potuit, in peregrinationem perrexit; ad monasterium Glestingense pervenit, ibique vitam virtutibus clarescens finivit, quod et usque hodie mortua ipsius ossa contestari videntur. Sed præter ineptam hanc confusionem, digressio eadem adjuncta est nobis apocrypha, secundum mox dicenda. Usserius de Britannicarum ecclesiarum primordiis cap. XVII a pag. 892 varia de hoc argumento collegit, scribens, Glastonienses contendere monachos, quod corpus S. Patricii, (de Hibernorum apostolo est sermo) penes se sit, quodque id comprobent divinis etiam ostentis, ne quidquam in hæc re Dunensis cedere videantur, uti ibidem refert pag. 892, quibus alia plura subjungit. Deinde a pag. 894 in familia Patricii apostoli Hibernorum, alios synonymos duos extitisse narrat, nimirum juniorem illi superstitem, et in Glasconensi vel Glastonensi ecclesia sepultum; ac seniore, qui ante ipsum vita functus sit. Afferit etiam pag. 895 ex interpolatore libelli Guilielmi Malnesburiensis de Antiquitate Glastoniensis ecclesie, citans Ms. in bibliotheca Cottoniana, tres synonymos Patricios episcopos et confessores, unum Avernis (voluerit scribere Arvernis;) alterum in Hibernia; alterum, archiepiscopum Hibernie, in Glastonia requiescentem. At Papebrochius noster tomo II Martii, die XVII, pag. 532 agens de corpore et ecclesia S. Patricii, Hibernorum apostoli, apud Dunenses in Ultonia, hanc Patriciorum trialem habuit jam pridem pro ridiculi evasione. E-
- quis

- A quis ergo, ut ad priora revertamur, Glestingensis ille Patricius abbas? Respondemus primo, eum ita nobis esse ignotum, ut satis fundate affirmare nequeamus, an, ubi et qualis fuerit. 2°. Si conjecturis locus: suspicari quis posset, hunc esse ipsum abbatem synonymum Nivernensem, de quo supra; in perilo aliquo pro Nivernis legente vel substituente Hibernis: qui agi ratus de Patricio Hibernorum apostolo, traxerit eum in Britanniam ad monasterium Glastoniense, ejusque præfecturam, sicut superius vidimus factum.
- Tulli in Gallia S. Bertholdi episcopi ejusdem urbis annuntiatio cæstat in *Novo catalogo Sanctorum apud Ferrarium. In Gallia Christiana a Sammarthanis edita tomo III, pag. 1096 laudatur tamquam genuinæ honestatis sectator mirabilis... Ejus consilio strictiore regula reformatur monasterium D. Apri. Sed de publica veneratione nullum ibi occurrit vestigium, De hoc Præsule agitur in Historia Lotharingæ, quam vulgavit D. Augustinus Calmet, tomo I; ubi inter præbationes ejusdem Historiæ columna 164 et sequentibus honoratur insigni elogio, et asseritur obiisse octavo Idus Septembris. Hunc itaque episcopum inter venerabiles ponimus, cum non viderimus hactenus, legitimum ejus probari cultum.*
- B Obiit miræ sanctitatis et innocentiae domina Eliecia priorissa de Catebia, (in agro Northamptoniensi Angliæ, Ordinis S. Benedicti) sanctimonialis, soror beati Edmundi Cantuariensis archiepiscopi: ad cujus tumbam miracula dicuntur coruscare. Hæc *Matthæus Parisiensis in Historia Majore ad annum 1257, pag. 641 editionis Parisiensis anni 1644. Wilsonus eam signal cum titulo sanctæ in utraque sui Martyrologii Anglicani editione; cui adde Ferrarium in Novo catalogo Sanctorum. Cupimus probari publicum ejus cultum.*
- Commemoratio plurimorum beatorum monachorum, et sanctimonialium martyrum, qui per universam Angliam, in diversis monasteriis, ab anno Christi DCXCIII ad annum Christi DCCLXXIX a Danis sive Dacis... diversis mortis generibus, diversisque temporibus crudelissime interempti sunt, ex *Maiheio in Trophæis congregationis Anglicanæ Ordinis S. Benedicti, tomo II, ad hunc diem, quo Arturus sanctimoniales illas inseruit suo Gynæceo post istum auctorem, quem nominat. Sed de his generatim meminisse, sit satis.*
- C S. Fathna episcopus habetur in *Catalogo expanso præcipuorum Sanctorum Hiberniæ, qui exesus est accurante nostro P. Henrico Fitz Simon. Plura de hoc præsule cupimus discere, et, an cultum publicum habent, fieri certiores. In Florario nostro Ms. ad diem hujus mensis signatur In Hybernia, Fathua episcopus et confessor. Inter Missas vero proprias Sanctorum Patronorum ac titularium Franciæ et Hiberniæ, anno 1734 Lutetiæ Parisiorum editas, habetur ad eundem diem Missa in festo sancti Fachnani, episcopi et confessoris, ecclesiæ et diocesis Fenahorensis patroni. Si Fathna episcopus, quem superius hac die XXIV signari diximus, sit idem, qui occurrit die XIV hujus mensis, de qua re non constat; tunc dicendum est, hodiernum cultu publico honorari.*
- S. Georgii monachi meminit Ferrarius in *Novo catalogo Sanctorum in notis ad hunc diem. Si annuntiat monachum synonymum, cognomen* Linniotam; de eo tractamus hodie cum in *Martyrologio Romano.*
- Arnoldus, post captivitatem diuturnam ab hæreticis Londini martyrio affectus, ponitur in *Sancto anno Ordinis Prædicatorum, qui Antwerpæ anno 1675 lingua nostra vernacula editus est, et in eo beati titulo donatur liberaliter ac profuse.*
- Papiæ, dedicatio ecclesiæ cathedralis notatur a Ferrario in *Novo catalogo sanctorum, Augustæ quoque Prætoriæ (urbs episcopalis est Ducatus Augustani in Sabaudia) dedicatio ecclesiæ majoris ponitur in eodem Novo catalogo.*
- Beati Ursini martyris, nescio cujus, mentio fit inter *Auctaria ad Usuardum nostrum.*
- Apud Montem-Pussium beata Tudecla, prima sacrarum virginum Cisterciensium ibidem Deo famulantium antistita, quæ in summa corporis paupertate, et spiritus puritate vitam transiegit. Ita *Henriquezius in suo Menologio. Mons ille alio nomine Mons Suevus olim vocitatus dicitur in notis ibidem; et adduntur alia plura de loco: de cultu autem publico altum ibi silentium. Sed Menologus ille antiquum denuo hic obtinet, in multiplicandis saceris beatorum titulis non tantum liberalis, sed etiam prodigus.*
- E In Malbodio monasterio S. Ansoaldis virginis memoria ponitur in *nostro Florario Ms. Lege Vitam B. Theoderici abbatis, quam hodie dabimus, cap. I, ubi ejusdem Sanctæ gesta referuntur.*
- Sandrailus (al. Sanderadus) abbas Gladbacensis cum titulo beati inseritur *Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti apud Mabillonium sæculo V. ad annum circiter 985, pag. 642, præeunte Trithemio, cujus hæc producit verba pag. 644: Primus ejusdem cænobii abbas fuit Sanderadus, vir sanctissimæ vitæ, et regularis disciplinæ, tam in se, quam in subditis suis maximus cultor: qui nullis virtutibus et signis clarus in Vita, et post mortem, Sanctorum catalogo insertus est: cujus dies festus IX Kal. Septembris agitur. Post hæc refert Mabillonius, cum ipsa die laudari in Martyrologio Benedictino, ut sanctum, atque apud Fisenum in Floribus Leodiensibus ex Molano. In Florario autem nostro Ms., e quo die hesterno ad hunc diem renissus fuit, memoratur absque titulo beati vel sancti. Deliberatum a nobis est, an abbas iste aliis hujus diei Carlitibus esset annumerandus, præsertim quia tam expressis verbis eidem favet testimonium Trithemii: verum cum Henschenius noster, oculatus testis, hæc nobis propria manu de eo reliquerit notata, Fui Gladbaci anno MDCXLVII, et reperi eum ibidem non habere cultum: immo corpus non est elevatum; ideo cupimus reddi certiores de vero, publico ac sufficiente cultu ejus, antequam in Opere nostro locum ipsi tribuamus. Nam si in suo Monasterio cultum non habeat; ubinam illum habeat, non satis intelligimus. Quæ scribit Trithemius, forsitan ex solo auditu scribit. Quid si cultus antea inchoatus, ac postea prætermisus fuerit? Utinamque se res habeat, cum Trithemius locum non determinet; gratiam nobis præstiterit, si quis ex eruditis a-cetis Benedictinis illum nobis ostenderit. Ex his patet, quid sit respondendum ad testimonium Bucelini, qui in suo Menologio Benedictino affirmat, anniversarium* ejus

- A *ejus festive in Gladbach hac die (nimirum xxiv Augusti) celebrari.*
- In Wortensi virginum cœnobii natalis sanctæ memoriæ Theodorici, Bernensis ecclesiæ canonici, Ordinis Præmonstratensis, eum elogio inscribitur Natalibus Sanctorum Ord. Præmonstrat. apud Joannem Chrysostomum Vander Sterre.
- Franciscus Parrndus, *Insulæ in territorio Lingoniensi*
- Claudius Moncaretus, *ibidem, ambo ab hæreticis occisi*
- Joannes Pierocho de Mauberto, *Athi in Honnonia*
- Petrus a Corduba, *in territorio Cantiani episcopatus, non longe ab oppido Robledilio*
- Bernardinus de Arevallo, *Tribuli prope vallem-Oletanum, in territorio Palentino*
- Raffinus a Speranza, *apud Philippinas insulas*
- Gabriel Grodericus, *Craevia in Polonia*
- B Adrianus Conricianus, *ibidem, uti et tres sequentes*
- Bonaventura Turtius
- Adrianus Probensenius
- Alexander de Padua,
- Maria a Sepulero, *Villæ-Comitis Portugallie in territorio Bracarensi*
- Ludovicus Baba, *Vomuræ in Japonia a gentilibus combustus*
- Nonnulli ex his exstant etiam apud Arturum a Monasterio, in Menologio Franciscano, ac Maria in Gynæceo; sed consueta liberalitate beatorum titulo ab eo donati; uti et sequentes:
- Anonymus martyr, *Hierosolymis*
- Gallerius episcopus, *Tarvisii*
- Lucius conf., *in Italia*
- Maria, *virgin Tertiaria Dominicana, Popigliani in territorio Pistoriensi*
- Injus Mariæ Vitam edidit ad hodiernam diem *Marehesius in Sacro diario Dominicano.*
- Parisiis in collegio Bernarditarum moritur piæ memoriæ R. A. P. dominus Stephanus Maugier, Charmeyæ abbas, ex Chalemoto; qui Virum hunc insigni prosequitur elogio.
- C In India Bartholomæi Apostoli annuntiatio notatur apud Florentinum, et in Martyrologio Usuardi cum elogio, et alibi. De eo agemus cum Romano Martyrologio xxv Augusti
- Vigilia sancti Bartholomæi Apostoli habetur in Martyrologio Romano. De hoc Sancto nobis erit agendi locus cum eodem Martyrologio xxv Augusti.
- Romæ, Genesius martyr indicatur hac die in Martyrologio Rhinoviensi, Richenoviensi, Wandelberti metrico, et Hieronymiano apud Florentinum. Habetur in Romano, ac nos de eo agemus, die xxv Augusti.
- Electio beati Sixti Papæ in episcopum Romanæ urbis est in additionibus Bruzellsibus Mss. ad Usuardum Greveni. Sanctos Sixtos tres Pontifices Romanos dedimus. I, ad diem vi Aprilis: II, ad diem vi Augusti. III, ad xxviii Martii; et hunc sine titulo martyris: et ideo electio hujus forte intelligenda hoc loco est.
- In cœnobio Collughamensi in Anglia, passio sanctæ Ebbæ abbatis, et multarum sanctarum virginum, quæ a Danis cum suo monasterio crematæ sunt. Ex Menardo. Annuntiantur alibi die proxime sequente, quo et nos eas differimus, xxv Augusti.
- D Festum S. Polymii regis apud Indos, a S. Bartholomæo conversi, ac ibidem episcopi, refertur apud Wulfordum. Quæ sive acceperit ex Petro de Natalibus lib. vii, cap. civ; sive ex fabulosis Aetis S. Bartholomæi; apocrypha proceris nobis videntur. Consuli poterunt Annotata ad laudati istius Apostoli Acta: de quo agetur eum Martyrologio Romano xxv Augusti.
- S. Menas (al. Mennas) archiepiscopus Constantinopolitanus laudatur in Menologio Basilii imperatoris ad calcem tomi primi hujus mensis Græce a nobis excuso. De eo dicitur eum Martyrologio Romano xxv Augusti.
- In Hispaniis Geroncii episcopi in carcere quiescentis, annuntiatio est in nostro Florario Ms. Vide diem xxv Augusti.
- In Italia, cœnobio sancti Bartholomæi, Ordinis Cisterciensis, et Lombardicæ seu S. Bernardi Congregationis, festivitas ejusdem Apostoli, sicut et per totum Ordinem iustarum festivitatum majoris solemnitatis; uti habet Chalemotus. De hoc Apostolo tractabitur eum Martyrologio Romano xxv Augusti.
- E S. Breguinus episcopus Cantuariæ a Castellano; quem Wilsonus in Martyrologio Anglicano secundæ editionis refert, quo et nos eum remittimus, xxvi Augusti.
- S. Orontius, episcopus I Aletinus ac martyr laudatur a Ferrario in Catalogo Sanctorum Italia. At nos eum differimus ad diem xxvi Augusti.
- Intici, vulgo Iunichen, in Tyrni, diocesis Brixensis, translatio S. Candidi M. archiepiscopi Rhemensis, cujus corpus ibidem in ecclesia collegiata ab Ottone I imp., sub præposito decano, et xxi canonicis anno Domini cxxxv in honorem SS. Candidi et Corbiniani fundata, reconditum, ac religiose cultum; subinde anno mccciv, die xxiii Maii decentius elevatum, novissime vero anno mdcxxxvi, die xxiv Augusti a Paulino episcopo Brixensi solenni ritu subtus altare summum collocatum, ac publicæ venerationi expositum fuit. Extat integrum Officium cum lectionibus de communione unius Martyris; sed oratione, responsoriis, hymnis et antiphonis propriis, olim in eadem ecclesia usque ad tempora introducti novi Breviarii Romani, recitari consuevit. Hæc inter schedas nostros ad hunc diem notata sunt. Quisnam vero Candidus iste sit, exploratum non habeo. Certe inter archiepiscopos Remenses non reperio ullum hujus nominis. Vide Martotum in Metropolis Remensis historia tomo I, lib. I, cap. xvii sub finem. Nec alium novi hactenus Corbinianum, quam Frisingensem episcopum, qui inscribitur Martyrologio Romano ad diem viii Septembris.
- S. Pantalii episcopi Basiliensis commemoratio habetur in additionibus Bruzellsibus Mss. ad Usuardum Greveni. Castellanus die xii Octobris eum refert eum titulo sancti ac martyris: quem nos eum differimus ad dictum diem xii Octobris.
- F Cæsaraugustæ, festum Martyrum prope innumerabilium, qui prodicione Daciani præsidis interempti sunt, ex Wulfordo. In Martyrologio Romano habentur iii Novembris.
- S. Elisabeth viduæ, matris Præcursoris Domini annuntiatio habetur apud Grevenum: de qua etiam agitur in nostro Ms. Florario, Martyrologio

A *rologio Canisiano, et alibi, inter auctaria ad Usuardum nostrum. Colitur in Martyrologio Romano* v Novembris.

Translatio SS. Matthæi, Benedicti, Joannis, Isaac et Cristini, monachorum S. Alexii Romæ, sociorum S. Alberti archiepiscopi Pragæ, martyrum in Polonia passorum, habetur in *Kalendario Sanctorum Ordinis S. Benedicti, ejus apud nos est egraphum ex Ms. monasterii sancti Salvatoris Ordinis Cisterciensis: de quibus etiam videri possunt hac die Wion, Dorganus, Menarius. De S. Adalberto actum est die xxiii Aprilis; de superioribus agitur eum Martyrologio Romano* xii Novembris.

Sansidonienſi monasterio Sidonii abbatis primi; cujus reliquiæ Dunkelden illatæ, uti habet *Menologium Scotiæ Dempsteri. Sanctum hunc abbatem intrusit in notas ad Novum catalogum Sanctorum Ferrarius hac die. Plures de illo, ejusque monasterio notitias suggerit Arturus du Moustier in sua Neustriæ pia, seu in Abbatibus ac prioratibus Normanniæ a pag. 335. In Actis S. Audoëni, quæ hodie daturi sumus, mentio fit S. Sidonii hujus. Menardus*

B

eum refert, cui adde Castellanum, die xiv Nov. D Translatio reliquiarum S. P. N. Petri Metropolitanæ Kioviæ, et totius Russiæ Thaumaturgi. Extitit anno MCDXIX. In *Ephemeridibus Græco-Mæcis, toma nostra prima mensis Maii præfixis, notantur ista ad diem xxi Decembris: OBITUS PETRI METROPOLITÆ, S. Alexii in Kijoviensi cathedra decessoris, de cujus vitæ Actis plura scire cuperemus. Ad veram ejus sanctitatem, et præcipuum apud Moscos cultum probandum faciet Triptychon, de quo infra. Hic autem ille est METROPOLITA PETRUS, qui circa annum Christi MCCC. teste Herberstenio, duci Moscorum Joanni, Danielis filio, suasit transferre Moscuam imperii sedem. Hæc ibi; et deinde fit mentio de ipsius miraculis. Castellanus in suo Martyrologio universali annuntiat S. Petrum Kioviensem episcopum, die, ut supra, xxi Decembris; quo apud nos de illo mentio fieri poterit, et Acta ejus, siquidem interea temporis reperiri ea contigerit, a successoribus nostris illustrari. Spectant itaque ista ad diem* xxi Decembris.

E

DE SS. PTOLOMÆO ET ROMANO

EPISCOPIS ET MARTYRIBUS IN TUSCIA.

G. C.

CÔMENTARIUS PRÆVIUS.

§ I. Legitima horum Sanctorum veneratio, locus cathedræ, et diversa martyrii Acta.

SAC. I
Quomodo hodierni
Martyres

C **H**os duos sanctos Martyres, tanquam primos Majorum suorum magistros et intrepidos Christianæ fidei prædicatores, adhuc hodiernum venerantur cives Nepesini, de quorum urbe Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo I col. 1023 sic scribit: In explicata inter Romam Viterhiemque planitie, antiquissima Etruriæ civitas Nepes assurgit, quam ita fuisse appellatam Festus affirmat ob scorpionis insigne, quem ejusdem cives, ut in bello discernentur, extalerant. Varia autem apud scriptores ejus appellatio est: siquidem apud Itinerarium Nepes est et NEPER, Plinio NEPS est, quam Strabo NEPISAM vult appellari. Deinde post alia hujus antiquæ civitatis nomina, et variam ejusdem fortunam, præsentemque statum, quæ omnia parum ad rem nostram faciunt, de prima ipsius ad fidem Christianam conversione sic meminit: Ut non procul a Roma est, sic in primis civitatibus fuit, quæ lucem hausere Evangelii, prædicante sancto Ptolomæo Antiocheno, sancti Petri Apostoli alumno, quem secum Romam adduxerat. Inter ceteros Romanum Nepesinum philosophum convertit ad Christum, sacroque abluit fonte; eumque anno XLVI Ptolomæum Panthopolis Nepeti vicinæ civitatis, Romanum vero Nepetis ipsius episcopos ordinasset, magno fidei incremento visus est fundamenta jecisse: siquidem uterque, ingentibus editis miraculis, omnem propemodum idololatriam deleverunt. Denique Ughellus ibidem de his duobus Martyri-

* lege Pentasio
lis

bus subjungit alia, quæ postea distinctius et accuratius exponentur.

2 Certe miramur, Viros adeo sanctos antiquis Fastis ecclesiasticis ac ipsius priaribus hodierni Martyrologii Romani editionibus non fuisse inscriptos. Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 69 num. 44 martyrium utriusque istius Antistitis indicat his verbis: At non longe ab Urbe in Tuscia eodem tempore passi sunt Ptolomæus episcopus a sancto Petro ad prædicandum Evangelium illuc missus, nec non Romanus episcopus Nepesinus, ac triginta Christiani ad idem per Ptolomæum conversi; quod vero Acta habeant, sub Claudio subisse martyrium, de Nerone Claudio intelligendum est secundum ea, quæ superius in Claudio dicta sunt. Præterea Baronius die xix Octobris in Natis ad Martyrologium Romanum occasione alterius Ptolomæi martyris, lectorem de hodierno S. Ptolomæo sic movet: Fuit et alius Ptolomæus, discipulus sancti Petri, idemque martyr, qui ordinatus episcopus ab eodem Petro, in Tusciam missus est prædicare Evangelium; quin et martyrio coronatus est ix Kalendas Septembris, ut ejus Acta declarant, quæ accepimus ab ecclesia Nepesina, quibus etiam complures adstipulantur auctores.

antiquis Martyrologiæ ant. ignoti

F

3 Attamen eruditissimus ille Cardinalis, qui ad emendandum augendumque Martyrologium Romanum inter alios egregium operam contulit, in eo semper hos duos Martyres amisit (qua de causa, nescimus) cum primum anno Christi 1672, post

tamen ex concessione S. dis. 10. 10. 10.

A *post Lectiones proprias ecclesie Nepesinae concessas, legamus sequens sacrae Congregationis decretum: Cum sacra Rituum Congregatio habita die xiv Maii ad preces cleri et populi civitatis et diocesis Nepesinae expositas per eminentissimum et reverendissimum dominum Cardinalem Spinolam, ejusdem civitatis episcopum, censuerit apponi posse in Martyrologio Romano festum sanctorum Ptolomaei et Romani, ac etiam in praedicta civitate et diocesi Nepesina celebrari posse eorum festivitatem, quae caedit sub die xxiv Augusti, cum Officio et Lectionibus propriis approbandis ab eminentissimo domino Cardinali Bona; eadem sacra Congregatio supradictas Lectiones et orationes proprias per eundem eminentissimum Bonam approbatas licite recitari ac imprimi posse concessit. Hac die xiv Maii MDCLXXII. Inferius notabatur Franciscus episcopus Portuensis, Cardinalis Brancatius.*

in urbe Nepesina coluntur.

4 *His autem Lectionibus propriis, quarum postea mentionem faciemus, praemittitur sequens oratio: Deus, qui nos sanctorum martyrum tuorum atque pontificum Ptolomaei et Romani praedicatione ad verae fidei lumen pervenire fecisti, praesta, quaesumus, ut eorum intercessione opera tenebrarum abjicientes, promissa fidelibus praemia consequamur. Per Dominum etc. Hinc etiam in variis Martyrologii Romani editionibus, qua concessionem illam subsequuta sunt, isti duo sancti Martyres memorantur hac duplici annuntiatione: Nepete sancti Ptolomaei episcopi, discipuli beati Petri Apostoli, a quo missus in Tusciam ad praedicandum Evangelium, in eadem civitate gloriosus Christi martyr occubuit. Ibidem sancti Romani, ejusdem civitatis episcopi, qui cum esset sancti Ptolomaei discipulus, fuit etiam in passione socius. Ex jam relatis abunde constat de legitimo utriusque hujus Sancti cultu, quem tamen paragrapho sequente amplius confirmabimus.*

et ambobus vocantur episcopi.

5 *Cum S. Ptolomaeus tum in Martyrologio Romano, tum in Lectionibus propriis infra exhibendis, appelletur episcopus, inter eruditos disceptatur, cui ecclesiae praefuerit. Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 46 num. 2 Ptolomaeum Nepe episcopum statuit. At Philippus Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiae ad diem xxiv Augusti contentens Actorum compendium, huic opinioni sic contradicit: Uterque postea ab Apostolo episcopus ordinatus est, Ptolomaeus quidem Pentapolis in Tuscia (quae urbs Nepetae et Sutrio finitima erat) Romanus vero Nepetae. Deinde clarius ibidem in Annotatione sententiam Baronii refellit his verbis: Baronius Ptolomaei meminit in annotationibus in Martyrologium ad diem xix Octobris, et in Annalibus ecclesiasticis ad annum Domini XLVI, ubi primos Italiae et Galliae episcopos recensens, Ptolomaeum episcopum primum Nepe memorat; qui tamen non Nepe, sed Pentapolis episcopus fuit, ut Acta illius habent. At episcopalis illa Tusciae civitas, quam Ferrarius comminiscitur, et Nepeti vicinam facit, toti antiquitati ignota est: nam neque in sacris neque in profanis veterum monumentis ulla ejus memoria reperitur. Perperam vero Ferrarius illam eruit ex Actis, quae non magnam fidem mereantur, ut ex infra dicendis apparebit.*

quorum uxor, diadema, inter se scriptura.

6 *Nicolaus Nardinus in opusculo Italico de cathedra Nepesina conatur hanc rem dirimere, et propterea eap. II contendit, Pentapolim non esse diversam ab urbe Nepesina, ibidemque re Augusti Tomus IV.*

jicit opinionem Ferrarii, qui in Lexico geographico, post enumeratas aliarum regionum Pentapoles, de Pentapoli Tusciae sic scribit: Fuit quoque Pentapolis urbs Hebruriae episcopalis, Nepetae et Sutrio proxima, nunc excisa; locus apud montem Rosulum STRACCIA CAPPE nominatur. Deinde Nardinus ibi variis exemplis demonstrat, illud nomen Pentapolis in diversis regionibus datum fuisse congregationi quinque civitatum sibi vicinarum, quod nos facile admittimus, et ex etymologia Graeci nominis patet. At tamen priori suae sententiae mordicus adhaeret, et ex Actis horum Martyrum probare nititur, ipsam urbem Nepesinam autonomastiae nominatam fuisse Pentapolim, quia inter illas quinque civitates erat praecipua, et quasi aliarum metropolis. Cum vero Nardinus videret, inde sequi, ut S. Ptolomaeus et S. Romanus simul in urbe Nepesina praesules fuerint, eap. IV et sequente multis ostendere conatur, antiquitus saepe uni civitati duos episcopos praefuisse. Videtur hanc opinionem Nardino suggestisse R. P. Hyacinthus de Nobilibus Dominicanus, qui in Italia horum Martyrum historia, Viterbii anno 1620 impressa, pag. 10 quinque civitates Tusciae nominatim recenset, et imponit huic tractui nomen Pentapolis, quod postea urbi Nepesinae tamquam earum capiti per autonomastiam tribuit.

7 *Julius Ambrosius Lucentius abbas Cisterciensis in Italia sacra Ughelli, quam contraxit et emendavit, in editione Romana anni 1704 tomo I col. 1385 hanc utriusque scriptoris Itali sententiam refert his verbis: Nepis vel Nepes, aliis Nepita et Nepesa inter Viterbium Romanamque civitas in planitie fertilique agro sita, et antiquitus inter duodecim praecipuas adnumerata Romanorum colonias, quorum etiam municipium fuit. Post utramque experta cum Romano imperio fortunam, sanctae Romanae Ecclesiae ditionis evasit. Jam dudum Catholicam fidem excepit, sancto Ptolomaeo Apostolorum principis alumno praedicante, qui inter ceteros Nepesinos cum Romanum philosophum virum convertisset, ambo consecrati in episcopos fuere; Ptolomaeus universae Nepesinae Pentapoli, et Romanus ipsimet Nepetae, tamquam Ptolomaei suffraganeus, in saceris praesesse jussi. Haecenus hae satis verosimilia videntur, et in favorem opinionis nostrae explicari possunt.*

videtur ecclesiam Nepesinam gubernasse.

8 *Sed minime placet, quod Lucentius ibidem col. 1387 sic subjungit: Nepesinae Pentapolis Ptolomaeum praesulatum gessisse, et ipsam Nepesinam, tamquam ejus regionis caput, Pentapolis nomen sibi usurpasse, pluribus comprobatur laudatus Nardinus, jusque divinum una cum Romano de more ejus aevi proxime Nepesinis dixisse, ex dignis colligitur monumentis. At quae sunt illa monumenta Actis hisce antiquiora? Certe Nepesina civitas, de qua plures antiqui scriptores meminerunt, numquam ab illis vocatur Pentapolis, ita ut hoc nomen primo excogitatum videatur ab auctore Actorum, cujus statum ignoramus, et cujus fidem non magni facimus, ut infra repetemus. Probabilius itaque existimamus, S. Ptolomaeum fuisse episcopum apostolicum seu regionarium, et nulli certae sedi affixum, qui praecipue spiritualem istarum quinque urbium curam gerebat. Forsan hic sanctus Praesul regionarius, crescente Christianorum multitudine, S. Romanum populo Nepesino peculiariter praefici curavit. Hanc conjecturam defectu cer-*

et alter fuisse episcopum regionarius in Tuscia.

ACTORUM
G. C.
rioris notitiæ damus, et eam in tanto totius antiquitatis silentio non improbabilem censemus. Jam de Actis et variis eorum exemplaribus aliquid monendum superest.

Reservantur via
Actorum
exemplaria,

9 Unum Actorum egraphum, quod olim accepimus, repertum fuit inter alias antiquas scripturas Theodori Salomonii, notarii publici in civitate Nepesina, ut in margine notatur, et incipit hoc modo: Peractis et adimpletis omnibus, quæ de unico Dei Filio Domino nostro Jesu Christo prædicta fuerunt, post ejus opportunam mortem et salutiferam resurrectionem et ascensionem ad cælos ad Patris dexteram, cujus fructus et opera ita iberiora indies erant et sunt, quod fere paulatim totus orbis terrarum ad Christianam religionem adduceretur, Luciferi et ejus sequacium simulata gesta, idolorumque cultus quotidie peribant. *Heec tanta Christianorum multitudo, ut fere paulatim totus orbis terrarum ad Christianam religionem adduceretur, initio nascentis Ecclesie et temporibus SS. Ptolomæi ac Romani non satis apte convenit. Neque major huic auctori fides debetur, dum S. Ptolomæum postea appellat archiepiscopum Antiochiæ. Sunt et alia, quæ unumquemque vel leviter in historia tinctum statim offendunt, et ipse Actorum epilogus indicat, imperitum eorum collectorem recentiori aro virisse.*

olim ad nos
transmissi,

ut est fratres

10 Alteri Actorum apographo, quod in novem prolixas Lectiones divisum est, præmittitur hic titulus: Luculenta Passio sanctorum eorundem Martyrum hinc inde sparsim mutilatimque in unum succincte collecta per me Victorium Nepetinum. Nescimus, quo tempore vixerit, aut quis fuerit ille Victorius Nepetinus, qui prologum suum sic exorditur: Gravem me laborem agere compellit, carissimi adelfi, talia imperando, ut vobis sanctorum Martyrum Ptolomæi et Romani virtutum præconia referam passionem illorum commemorandam sociorumque, jam lacrymis libertim obortis, euarrem. Deinde Victorius hæc Acta tot dialogis ac disputationibus exornat, ut nullum sinceritatis characterem habeant, et vix a prioribus differant, si unum alterumve crassum errorem exceperis. Nihil hic dicimus de Actis Italicæ impressis, quæ ex his duobus Latinis collecta sunt.

qui circa sub-
stantiam rei in-
ter se fere con-
veniunt.

11 Tertium denique Actorum exemplar ex Ms. codice cathedralis ecclesie Sutrinæ ad manus nostras pervenit, estque omnium brevissimum, ex quo præcedentes duo collectores Legendam suam videntur hausisse et amplificasse. Illud post hunc Commentarium typis excudimus, quia reliquis brevius est, etiamsi propterea non tribuamus ei magnam auctoritatem. Porro ferme eadem est hujus triplicis apographi substantia: nam ubique Claudius Cæsar, Aspasius Comes et Pavo hujus consiliarius in scenam producantur. Eminentissimus Baronius in Annalibus ecclesiasticis ad annum 69 num. 44 refert martyrium SS. Ptolomæi et Romani, et per Claudium Cæsarem intelligit Nervæ Claudium, sicuti supra monuimus. At Ughellus tomo 1 Italicæ sacræ col. 1023 post Hyacinthum de Nobilibus pag. 29 et Nicolaum Nardinum cap. 1 mortem coramdem Martyrum anno Christi 51 affixit, et consequenter sub Tiberio Claudio Nerone decessore martyrium illorum collocavit. Multæ difficultates utrique huic sententiæ opponi possent. Sed cum in his tenebris chronologicis, ab ætate nostra tam remotis, ex auctoritate Actorum vel ratiocinio recentium scriptorum, clara lux non sit speranda, caute supe-

rius in margine martyrium istud seculo primo D
consignavimus.

12 Nunc opera pretium erit hic transcribere compendium Actorum, ut ante Acta huic Commentario subjungenda videamus, quid ex his admiserit sacra Rituum Congregatio, dum anno Christi 1672 concessit diœcesi Nepesinæ recitandas tres Lectiones proprias, quæ sic sonant: LECTIO IV. Ptolomæus episcopus, patria Antiocheus, sancti Petri discipulus, ab eo Romanus ductus, civem Nepesinum et philosophum, Romanum nomine, ad fidem Christi conversum baptizavit, quem postea idem Apostolus Nepetæ episcopum ordinavit, et simul cum Ptolomæo ad prædicandum in ea civitate vicinisque locis Evangelium misit. Quo in munere ambo streave laborantes cum multis ad Christum perducerent, ab Aspasio Comite, illius regionis præfecto, una cum aliis triginta Christianis sub Claudio imperatore comprehensi longoque carcere macerati fuerunt. LECTIO V. Advertens vero Aspasius, nullo modo posse aut minis aut blanditiis servos Dei a Christianæ religionis proposito dimoveri, eos verberibus crudeliter cædi, in equuleo suspendi, unguibus laniari, ac postremo in ardentem rogam conjici imperavit. Illis autem psalmi versiculum TRANSIVIMUS PER IGNE ET AQUAM recitantibus, ignis repente extinctus est, a quo educti ardentius in Dei laudes eruperunt. Quod cum præfectus magicis artibus adscriberet, extra Nepetam ducti, gloriosum martyrium capitis obtruncatione subierunt. LECTIO VI. Horum corpora a Saviilla pia muliere aromatibus condita et in crypta prope muros civitatis sepulta fuerunt; quo in loco, templo superexstructo, mille fere et quingentis annis quieverunt, donec Paulo III sedente reperta sunt, vulneribus recenti sanguine madentibus. Hoc autem prodigio motus Pontifex magnificentias templum intra Nepetam extrui jussit, ad quod postea, Pauli V auctoritate, Ptolomæi corpus translatum summa fidelium frequentia colitur; Romanus vero sub majori cathedralis ecclesie ara positus, pari veneratione et concursu honoratur.

et quorum syn-
opsis damus
ex Lectionibus
propriis.

13 Obiter observamus, in his tribus Lectionibus nullam fieri mentionem de episcopali Tuscorum urbe, quæ Pentapolis nominetur, et cui Ferravius S. Ptolomæum episcopum præfuisse affirmat. Præterea hic expresse dicitur sanctus Apostolus Petrus S. Romanum ordinasse episcopum Nepetæ, cum tamen S. Ptolomæo nulla determinata sedes assignetur; sed hic tantummodo asseratur ibidem vicinisque locis Evangelium prædicasse. Unde in his Lectionibus nihil occurrit, quod adversetur conjecturæ nostræ, ex qua superioris suspicati sumus, S. Ptolomæum fuisse episcopum regionarium, et præsertim curam habuisse de fide Christiana in quinque Tuscorum civitatibus, atque hoc sensu præsulcm Pentapolitanum appellari posse. In his Lectionibus etiam nullum sit verbum de Pavone Aspasiæ Comitæ consiliario, qui ab angelo interfectus fuerit, de terræ motu, quem Comes Aspasius ope servorum suorum effugit, et de carnificibus ad fidem Christianam subito conversis, etiamsi hæc omnia prodigia in ipsis quoque Actis brevioribus post hunc Commentarium prævium edendis diserte narrentur. Ceterum in ultima Lectione indicatur posthuma SS. Ptolomæi et Romani gloria, quam paragrafo sequente ex authenticis instrumentis illustrare conabimur.

ad quas aliqui
annotamus

F

§ II. Posthuma horum sanctorum Martyrum gloria, ex authenticis instrumentis probata.

Supra laudatus abbas Lucentius in Italia sacra Ughelli contracta tomo I col. 1387 sepulturam et translationem horum duorum presulum, narrato prius eorum martyrio, exponit his paucis verbis: Martyrum corpora Savinilla nobilis matrona condidit in spelunca, donec fidelium pietas eorum nomini templum erexit, ubi ad mille annos (alii quingentos addunt, ut ex sequentibus apparebit) conquireverunt. Demum Petrus Aloysius Farnesius, Nepis dominus, dum vetustum illud templum everteret, et novis munimentis ipsam civitatem firmaret, sanctorum Martyrum corpora adhuc purpureo madentia sanguine apparere, ipso Paulo III mirabile spectaculum oculis suis usurpante.

II Sacra pignora in novam sacram adem intra civitatem deinde recepta sunt anno MDCVI, die XXIV Augusti, quam veluti præcipui tutelares fovent. Corpus S. Romani jam sub ara majori cathedralis ecclesie quiescit, ut superius in Lectionibus propriis retulimus.

15 Ante illam sanctorum corporum inventionem solennemque translationem celebrabatur memoria S. Ptolomæi, quemadmodum liquet ex Bulla Sixti IV Pontificis, quæ in Mss. nostris apographis Nepesinis ita sonat: Sixtus episcopus servus servorum Dei, universis Christi fidelibus præsentibus litteras inspecturis salutem et Apostolicam benedictionem. Licet is, de ejus munere venit, ut sibi a suis fidelibus digne et laudabiliter serviatur, de abundantia suæ pietatis, quæ merita supplicum excedit et vota, sibi bene servientibus multo majora retribuatur, quam valeant promereri; nihilominus tamen desiderantes Domino populum reddere acceptabilem et honorum operum sectatorem, fideles ipsos ad complacendum ei, quasi quibusdam affectivis muneribus, indulgentiis videlicet et remissionibus invitamus, ut exinde reddantur divinæ gratiæ aptiores.

16 Cupientes igitur, ut major Nepesina et sancti Georgii, ac, in qua corpus sancti Ptolomæi requiescit, ipsius sancti Ptolomæi extra muros Nepesinos ecclesie, ad quas, sicut accepimus, venerabilis frater noster Rudericus episcopus Portuensis, S. R. E. vice-cancellarius magnum gerit devotionis affectum, congruis honoribus frequententur et ornamentis ecclesiasticis fulciantur, et Christi fideles eo libentius devotionis causa confluant ad easdem, ac ad ornamentorum hujusmodi fulcimentum manus promptius porrigant adjutrices, qui ex hoc ibidem dono cælestis gratiæ uberius conspexerint se refertos, de omnipotentis Dei misericordia, ac beatorum Petri et Pauli Apostolorum ejus auctoritate conlasi, omnibus vere pœnitentibus et confessis, qui in sancti Romani et sancti Jeronimi, majorem, et in ipsius sancti Georgii ac sancti Joannis Apostoli et evangelistæ, dicti sancti Georgii, nec non in ipsius sancti Ptolomæi et Epiphaniæ festivitatis ecclesias prædictas a primis vesperis usque ad secundas vespertas singularum festivitatum hujusmodi devote visitaverint annuatim, et ad fulcimentum hujusmodi manus por-

rexerint adjutrices, duodecim annos et totidem quadragenas pro qualibet dictarum festivitatum de injunctis eis pœnitentiis misericorditer in Domino relaxamus, præsentibus perpetuis futuris temporibus valituris. Volumus autem, quod si alias visitantibus majorem et sancti Georgii ac sancti Ptolomæi ecclesias prædictas vel ad fulcimentum hujusmodi manus adjutrices porrigentibus, aut alias ibi pias eleemosynas erogantibus, vel alias aliqua alia indulgentia in perpetuum vel ad certum tempus nondum clapsum duratura, eisdem majori et sancti Georgii ac sancti Ptolomæi ecclesiis per nos concessa fuerit, hujusmodi relaxatio ac præsentibus litteris nullius existant roboris vel momenti. Datum Romæ apud sanctum Petrum anno Incarnationis Dominicæ MCDLXXIX, quinto decimo Kalendas Augusti, Pontificatus nostri anno octavo.

17 Hæc sanctorum Martyrum veneratio non parum crevit, dum anno 1540 sacra eorum corpora inventa sunt, ut narratur in juridico publici notarii instrumento, quod olim ex urbe Nepesina accepimus, et hic fideliter transcribimus: In nomine Domini Amen. Præsenti publico extractionis instrumento eunctis ubique pateat evidenter et notum sit, quod anno ab ejusdem Domini nostri Jesu Christi salutifera Nativitate millesimo sexcentesimo nonagesimo primo, Indictione decima quarta, die vero trigesima Julii, Pontificatus autem sanctissimi in eodem Christo patris ac Domini nostri D. Innocentii divini providentia Papæ decimi secundi, anno ejus primo; extraxi ego notarius publicus infrascriptus ex quodam libro intitulo DE ROMANA PROVINCIA ORDINIS PRÆDICATORUM composita a R. P. F. Vincentio Maria Fontana, sacre theologiæ magistro, et mihi notario tradito a R. P. F. Jacobo Salvati Vicario Conventus S. Ptolomæi Nepetis pro dicta extractione faciendâ; in quo libro sub folio 215, titulo xxxiii continetur inventio corporum SS. Martyrum Ptolomæi et Romani et triginta et octo sociorum, nec non translatio eorum SS. Martyrum corporum ex catacumba seu crypta Sabinicæ ecclesie veteris S. Ptolomæi extra civitatem ad ecclesiam intra civitatem olim sancti Andree, deinde sancti Ptolomæi nuncupatam tenoris sequentis videlicet:

18 « Titulus xxxiii, folio 215, de Conven-
» tu sancti Ptolomæi de Nepe. Sanctorum mar-
» tyrum atque episcoporum Ptolomæi et Roma-
» ni, nec non etiam triginta octo aliorum, qui
» sub Claudio imperatore, a nato Salvatore an-
» no LI, glorioso agone consummato, victores
» cælum conscendere, corpora in cryptâ extra
» mœnia Nepesinæ civitatis a Savinilla sancta mu-
» liere recondita sunt, ubi, concessa Ecclesie
» tranquillitate, a fidelibus in eorundem Mar-
» tyrum honorem ecclesia postmodum ædificata
» est. At illa post secula multa diruta, pia Ne-
» pesinorum cura crypta, in qua condita erant
» pretiosa corpora, valido muro, ne reperiren-
» tur, oclusa est, parva ecclesia ex antiqua
» ibidem reaptata, quam anno MDCXXXIII, Maii
» xxix D. Jacobus Bongallus ejusdem civitatis
» episcopus, atque cathedralis ecclesie Canonici,
» quorum curæ commissa erat, Ordini no-
» stro donavere, publico instrumento per Acta
» Petri Pauli de Galeottis confecto, et F. La-
» zaro Scassa de Viterbio ex mandato Magistri
» generalis Joannis de Finario pro Romana pro-
» vineia stipulante atque acceptante.

19 » Paulo III [Pontifice] maximo regnan-

Ex publico No-
tarii instrumen-
to narratur.

E

F
quomodo corpo-
ra illorum Mar-
tyrum

ACTORUM
G. C.
anno Christi
1530 inventa
sunt.

te, cum Petrus Aloysias Farnesius Nepe Dux
arce civitatem illam communire decrevisset,
ecclesiam cum annexa dono a Fratibus no-
stris inhabitata dirui voluit anno MDXL, nobis-
que aptiorem locum intra mœnia concessit pro
altero cœnobio nobis construendo cum eccle-
sia. In fundamentorum igitur antiquæ ecclesie
eversione murus, quo crypta sanctorum Mar-
tyrum occlusa erat, corruit, apparueruntque
sacra pignora, inter quæ eminebat sepulcrum
ex marmore cum inscriptione, ubi conditum
quiescebat corpus S. Ptolomæi integrum atque
incorruptum, recenti sanguine conspersum post
mille et quingentos circiter annos peracti ago-
nis, stupentibus cunctis, Deoque gratias agen-
tibus, qui in Sanctis suis semper est mirabilis.
Re ad Pontificem Maximum delata, factum
est gaudium magnum in Romana curia, ex
qua confluxere cum Pontifice ipso multi ad sa-
cra corpora invisenda. Ceterum ut nova san-
ctis Martyribus construeretur ecclesia, in qua
decentiori sepulcro cohonestarentur eorum
corpora, idem Paulus Pontifex multas ac
singulares largitus est indulgentias, adjunctas
manus pro illius artificio porrigentibus, Apo-
stolico promulgato Brevi ».

ut testatur Pau-
lus III Pontifex.

20 *Hobemus in alio instrumento hanc inte-
gram Pauli III Pontificis Bullam, quæ valde
prolixa est. Quapropter exemplo R. P. Vincen-
tiii Morix Fontana ex illa tantum damus sequens
fragmentum: Paulus episcopus servus servorum
Dei, universis Christi fidelibus presentes litten-
ras inspecturis salutem et Apostolicam benedictio-
nem . . . . Cum itaque, sicut accepimus, nuper,
dum prope et extra muros civitatis Nepesinæ fo-
deretur, Altissimo id volente, quadraginta san-
ctorum martyrum corpora, inter quæ corpus
beati Ptolomæi episcopi Nepesini, qui dum in
humana ageret, beati Petri Apostoli discipulus
erat, reperta fuere, qui sub quodam fidei Chri-
stianæ tyranno, Claudio imperatore, martyrii
palmam reportaverunt; et, quod mirabile dictu
videtur, cum jam annis mille et quingentis vel
circa effluxis atqueorum martyrio, vulnera et san-
guis in aliorum eorundem Sanctorum mem-
bris in eorum reperiitione liquida apparebant,
quæ indicia ipsorum non levia sanctitatis demon-
strent etc. Datum Romæ apud sanctum Petrum
anno Incarnationis Dominicæ millesimo quingen-
tesimo quadagesimo secundo, sexto Idus Janua-
rii, Pontificatus nostri anno nono.*

et postmodum
ex ecclesia
S. Andreae,

in civitate
Nepesina

21 *Deinde laudatus P. Fontana narrationem
suam de prosecuitur: Adfuit et F. magister Tho-
mas de Strozis Florentinus ex nostris sacrorum
corporum inventioni, de quibus in suo impresso
Confessionali hæc scribit: At unper in Con-
ventu Nepesino tanti Martyris et sociorum
ejus corpora reperta sunt, quæ nunc etiam et
vulnera et ertoris vestigia gerant, ut non so-
lum sit spectata mirabile ob tantum temporis
fluxum, verum etiam etiam jucundum . . .
Hæc animo securo versans sanctissimus Domi-
nus noster Papa Paulus III. cum fidelibus et-
iam oculis spectasset, quæ narravimus, tan-
tarum mirarum reliquiarum [prodigia,] non
absque spiritu Dei, ut pie credendum est, de-
crevit in gloriam Dei suorumque gloriosorum
Martyrum exstruere templum etc ». Ex quibus
apparet, eundem Pontificem accessisse ad Mar-
tyrum locum, post quas accessum occlusa sunt
corpora in capsis, quæ deinceps patefacta. In va-
statione ecclesie constructa ædificatio, in qua*

quiescebant Fratres nostri, accepere ab episcopo D
inhabitandam ecclesiam S. Andreæ cum annexo
domicilio intra civitatem, donec Conventus in
loco, nobis a Duce Farnesio concesso et ec-
clesia construerentur, quod non nisi post multos
annos præstitum est. Ad hanc igitur ecclesiam
delatum est sancti Ptolomæi episcopi corpus in
eodem marmoreo tumulo, in quo conditum fuit
ab initio, cum corporibus aliorum triginta no-
vem martyrum in septem capsis ligneis occlusis;
ubi mansere usque ad annum MDLVI, quo Fra-
tres nostri in novum Conventum transierunt.

22 Anno MDLXIX F. Camillus Campegius Ne-
pesinus ac Sutrinus episcopus (*Nepesina et Su-
trina cathedra ab Eugenio IV Pontifice unita est,
cujus unionis authenticum testimonium in Italia
sacra novissimæ editionis Venetæ col. 1030 et se-
quente legi potest*) ex Ordine nostro, singulari
devotione erga hos sanctos Martyres affectus,
eorundem sacras reliquias venerari cupiens, lo-
culos eorundem Decembris xxvi aperiri voluit,
adstantibus Nepesino ac Sutrinis generalibus vicariis
suis cum F. Innocentio de Vico, nostro Vi-
cario Nepesino pluribusque aliis, inventaque sunt
corpora in cineres redacta, præter scapulam cor-
poris S. Ptolomæi sanguine conspersam, quæ a
Fratre Innocentio præfato extracta in sacrario
nostræ ecclesie custoditur, publico instrumento
hæc de re confecto a Petro Salomonio. *Hic omit-
titur, quod tamen Hyacinthus de Nobilibus in
Historia Italica horum Martyrum pag. 34 nar-
rat, et in urbe Nepesina tunc publice innotuisse
asserit; videlicet supradictum F. Innocentium
propter illam scapulæ extractionem gravissima
infirmirate per quatuor annos afflictum fuisse, et
nullum invenisse morbo suo remedium, donec
has sancti Martyris arvas chartæ involutas in
sepulcrum reponeret, ubi repertæ fuerunt an-
no 1606, quo solennis sacrorum corporum trans-
latio facta est, ut ex eodem instrumento jam re-
ferre pergitur.*

ubi per aliquot
annos quies-
cant.

* 23 Anno MDLVI nova sancti Ptolomæi eccle-
sia ad perfectionem redacta, solenni ritu in eam
translata sunt sacra corpora die xxiii Augusti,
Episcopo, Fratibus nostris, pluribus ex Urbe
atque Viterbio concurrentibus, nec non copiosa
populi multitudine adstante, atque sub ara ma-
xima collocata sunt, quorum sepulcrum F. Joannes
Baptista de Mariis Magister Ordinis anno
MDLXIV exornavit, sancti Ptolomæi statua appo-
sita, reliquis ejusdem ornamentis a Fratre Vin-
centio Pansio Vicario confectis. Denique nota-
rius publicus authenticam hujus instrumenti fidem
confirmat hæc consuecla clausula: Ego Angelus
Savus civis Nepesinus, publicus Dei gratia et
Apostolica auctoritate notarius, in archivio Ro-
mæ curiæ descriptus, supradicta omnia ex-
traxi ex supradicto libro, ut supra mihi exhibi-
to, et postea eidem restituto, factaque prius
collatione, concordare inveni. Ideo scripsi,
subscripsi, et publicavi, meoque solito signo
signavi requisitus.

translata sub
eius notum lem-
plum,

24 *Laudatus Hyacinthus de Nobilibus in
Historia eorundem Martyrum pag. 35 illam
translationis solennitatem distinctius describit, et
ibidem miraculum, quod eo tempore contigit,
Italice narrat in hunc fere modum: Cum puer,
nomine Joannes Baptista, filius Octavii Cerbelli
Capitanei Nepesini, propter lapsum ex alto loco
ita esset læsus, ut per aliquot annos usu pedum
careret, audita memoratæ translationis fama,
firmiter sperare cepit, sese per intercessionem*

in quo publicum
miraculum com-
titur.

A S. Ptolomæi *pristinæ valetudini restituendum esse. Concepta igitur magna fiducia, ope aliorum puerorum sodalium sese ad ecclesiam deduci iussit, ubi ante reliquias sancti Martyris aliquamdiu orans, statim ultro in pedes erigitur coram omni populo, et sine ullo sodalium auxilio lætus domum redit, beneficium sibi meritis sancti Martyris collatum ubique divulgans. Notissimum est istud miraculum, inquit R. P. Hyacinthus, cum vivant adhuc filius et pater, qui ad gloriam Dei et honorem sancti Martyris non sine piis lacrymis illud beneficium mihi et aliis multis narravit. Præterea fulcrum, quo puer se sustentare consueverat, ad perpetuam rei memoriam tumulo Sancti appensum est. Ecce omnia, quæ de sanctis istis Martyribus et Episcopis colligere potuimus. Itaque jam tantum restat, ut exhibeamus breviora eorum Acta, quemadmodum supra promissimus, et ea solitis annotatis illustremus.*

auditiæ punirentur; qui vero sacrificaverint, honoribus magnis et divitiis amplientur. Eodem tempore in civitate Nepesina erat præsul Romanus *f* episcopus, qui fuerat discipulus sancti et venerabilis Ptolomæi episcopi; sanctitate quidem plenus, omni gratia Dei superabundans pauperes alebat, infirmos sanabat, paralyticos curabat, et omnes infirmitates in Christi nomine solo sermone pellebat. Veniens autem Aspasius Comes atque tribunus in suam civitatem Pentapolim, misit milites, et tenuit noctu beatum Ptolomæum episcopum, quem invenerunt cum beato Romano in oratione cum aliis presbyteris et diaconibus, similiter et clericis, qui in vigiliis et hymnis Deo gloriam præbebant. Et erant omnes in Christo credentes numero triginta duo. Tunc apprehenderunt eos omnes, atque duxerunt ante Comitum.

AUCTORE
ANONYMO

f

ACTA

B auctore anonymo incerti
temporis

Ex Ms. Codice cathedralis ecclesie Sutrinæ, quem cum aliis Mss. contulimus.

Tempore, quo Claudius *a* Cæsar revertebatur de prælio de partibus Aquilegæ *b*, occurrerunt ei obviam temporum pontifices civitatum Tusciæ dicentes: Piissime imperator et semper auguste victor, triumphator omnium gentium, quæ in toto orbe degunt, potentiaque terrarum; pro certo tua sciat magnificentia; dii omnipotentes indignati sunt propter nefandos et perfidos Christianos, qui irrident et insultant sacrificiis nostris, per quos mundus floret et Respublica vincit, et imperium tuum augetur. Respondit Claudius Cæsar et dixit: Et sunt in istis civitatibus perfidi Christiani? Respondit unus ex sacerdotibus civitatis Pentapolim *c*, nomine Porphyrus, et ait: Illic namque in nostra civitate suburbana Pentapolim est quidam execrator, et injurias decorum exercens, quotidie seducens populos per magicas incantationes suas; nomine quidem nuncupatur Ptolomæus *d*, et habet secum fere discipulos triginta, et ipsi discipuli ejus similes sunt ei effecti, et faciunt quotidie multa mirabilia per invocationem illius, nescio ejus crucifixi, quem Judæi in cruce suspenderunt. Hunc colunt isti magi, et omnis populus accurrit ad eos. Sed jubeat pietas vestra, ut thura offerant, et sacrificent diis, ut non pereat civitas servilis vestra.

2 Tunc placuit consilium ejus Cæsari, et vocavit ad se Comitum Aspasium *e* atque tribunum civitatis Pentapolim et Tusciæ, et dixit ei: Vade et compelle eos, ut sacrificent diis omnipotentibus, et offerant thura libaminis; si vero noluerint, diversis eos penis exanima; si autem sacrificaverint, honoribus et magnis divitiis eos amplifica. Et tunc proposuit edictum Claudii Cæsaris, ut ubicumque Christiani essent inventi, tam in castris quam in civitatibus urbanis sine

3 Tunc jussit Comes Aspasius omnem militiam et omnem populum ejus civitatis Pentapolim ad eorum stare spectaculum, et jussit sibi præsentari tribunal in foro Comes Aspasius. Cumque sedisset pro tribunali, jussit omnes vincetos adduci. Et veniebant sancti Martyres in catenis psallentes: Via justorum recta facta est; iter Sanctorum præparatum est. Et tunc Comes audiens eos psallentes dicit ad consiliarium suum, nomine Pavonem: Quid dicunt isti? Respondit autem Pavo, et dixit: Ecce decantant artes magicas, ut possint te superare. Tunc dixit eis Comes: Quis vestrum est prior? Responderunt omnes et dixerunt: Nos habemus dominum et patrem te fortiorem, et sanctissimum episcopum Ptolomæum, et alium episcopum discipulum ejus dominum Romanum. Sanctitate quidem incomparabiles sunt, et omnium potentiores in virtute Domini nostri Jesu Christi.

qui ad præsidium adducti.

4 Tunc iratus Comes jussit ab eis separari beatum Ptolomæum et Romanum episcopum, quibus dixit Comes: Sacrificate diis omnibus, et estote amici Cæsaris, et primi sacerdotes decorum nostrorum, et magnis divitiis amplificamini. Respondit autem Ptolomæus et dixit: Nos quidem servi sumus Domini nostri Jesu Christi, et nunquam inclinamus cervices nostras vanis lapidibus et dæmoniis, quia testatur Scriptura dicens: Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes, qui confidunt in eis; et tu dicis, ut lapidibus immolemus sacrificium, qui nec sibi nec aliis possunt præstare beneficia, et, si das nobis potestatem, in nomine Domini nostri Jesu Christi incendimus eos. Tunc audiens Comes hæc, in iram suam exarsit, et jussit eos in equuleo suspendi, et dum diu torquerentur, psallebant Martyres et dicebant: Miserere nobis, Domine, miserere nobis, quia multum repleti sumus despectione, et multum repleta est anima nostra laude tua, Domine.

fidem Christi
intrepide tuerentur.

5 Torquebantur autem Martyres sancti in equuleo Ptolomæus et Romanus episcopus, et nihil aliud clamabant nisi; Christe, adjuva servos tuos. Et jussit afferri laminas ferreas et ungues, ut raderent eorum latera, ut exhalarent spiritus eorum. Cumque vidissent præparata, talia tormenta, pendentibus in equuleo oraverunt dicentes: Domine Jesu Christe, Fili Patris unigenite, qui venisti fractum mundum consolidare, et cæco seculo lumen dare, ut cognoscat omnis caro, quia tu es lumen verum, qui liberasti Daniele de lacu leonum, libera et nos servos tuos de manibus istius tyranni, et mitte angelum tuum, qui extinguat eum *g*, et omnes manum mittentes in nos,

et post varia tormenta

g

Dum sa eridox
ethnici Christiani
nos accusant.

a
b

c

In duo Præsu
comprehensur
undur una
cum discipulis
est.

d

AUT IOR
AUCUVMO

h

nos, et patrem ejus diabolum cum angelis suis. Et subito pendentes in equuleo, factus est terræ motus magnus. Angelus autem Domini, qui custodiebat eos, percussit consiliarium ejus, nomine Pavonem. Videns autem Comes terræ motum, fugit per manum *h* servorum suorum de foro, et Pavonem reliquit mortuum jacentem in foro; et cum fugisset Comes, jussit eos retrudi in carcerem usque dum pertractaret, quali morte eos disperderet.

aliorumque
martyrium.

l

6 Et jussit omnes martyres, qui cum beato Ptolomæo et Romano erant, victos duci foras muros civitatis Pentapolim, et decapitari. Ambulabant autem martyres et gaudentes et psallentes: In manibus tuis, Domine, tempora nostra; Domine, suscipe in pace spiritum nostrum. Tunc spiculatores fecerunt sicut præceptum fuerat, et decollaverunt eos ix Kal. Septembris i. Reversi vero spiculatores ad Comitem Aspasium nuntiaverunt ei dicentes: Vidimus viros stantes juxta eos in vestibus albis, et mox timor et tremor apprehendit nos, et statim credidimus Christo; et nesciebamus, quod isti verum Dominum colerent, et nos Dominum Jesum Christum colimus, et ipsi soli servimus; etsi jusseris nos interfici, nunquam sacrificabimus dæmoniis. Tunc Comes dixit: Si isti extincti non fuerint, per eos multi seduecentur, et varia populi acclamatio erit, et seditio fiet in populo. Tunc jussit eos capite truncari, [quorum corpora collegit matrona Sabinilla Christianissima, et sepelivit martyres Christi in prædiolo suo non longe ab urbe Pentapolim, promiscui sexus *k* numero octo: ibidem enim reconditi alii triginta martyres Christi, qui antea fuerant passi, clerici Christi *l* in interiori loco.

in uno illos
p. v. s. v. l. u. l.
m

l

7 Post dies autem triginta duos *m* jussit impiissimus Comes, ut sancti martyres Ptolomæus et Romanus episcopi ei præsentarentur in foro. Tunc jussit Comes clibanum in medio foro accendi, et præcepit, ut ligatis manibus jactarent eos in ignem. Cumque adduxissent eos ministri diaboli, ut mitterent eos in ignem, dicit eis Comes: Ecce nunc consiliarium meum interfecistis per magicas incantationes vestras. Quid amplius estis facturi? Non ellagietis de manu mea per deos magnos. Et cum vidissent ignem sancti martyres Ptolomæus et Romanus episcopi dixerunt: Transivimus per ignem et aquam, et introduxisti nos in refrigerium. Domine, tu exstingue hanc flammam ignis istius. Et dum jactassent eos ministri in ignem, fecerunt sibi signaculum crucis in frontibus suis, et subito extinctus est ignis, ita ut nec signum aliquod fuisset inventum de igne. Tunc sancti Martyres Christi dixerunt ad Comitem: Canis rabide *n*, laudamus frontem tuam. Sanctos omnes, qui erant nobiscum, interfecisti pro Christi nomine. Ecce nobis præparasti incendium, quod non tetigit nisi te et patrem tuum diabolum.

n

et in lo. t. a. b. u. l. u. l.
capit. truncati
sunt

8 Tunc Comes videns quia publice eum confundebant, iratus vehementer jussit eos decollari ante portam triumphalem. Statim autem ambulaverunt spiculatores ad decollandum eos: ibant enim martyres Christi Ptolomæus et Romanus episcopi gaudentes et psallentes: Tu mandasti mandata tua, Domine, custodiri nimis. Utinam dirigantur viæ nostræ in conspectu tuo, Domine. Et dantes sibi osculum, oraverunt pariter

dicentes: Domine Jesu Christe, non secundum peccata nostra retribuas nobis; sed mitte angelum tuum, qui suscipiat spiritum nostrum. Et dum complerent orationem, spiculatores decollaverunt eos nono Kalendas Septembris; quorum corpora collegit beata Sabinilla christianissima, et sepelivit eos in eadem crypta, ubi alii sancti martyres sunt reconditi. Sepelivit autem eum pueris suis beatum Ptolomæum episcopum in ingressu cryptas, et beatum Romanum in interiori loco, ubi florent orationes eorum usque in hodiernum diem, præstante domino nostro Jesu Christo, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen] o.

ANNOTATA.

a Eminentissimus Baronius putat, hic Claudium Neronem designari. Sed Tiberium Claudium Nerouis decessorem intelligunt omnes illi scriptores, qui martyrium horum Præsulum anno Christi 51 affigunt, ut numero undecimo Commentarii prævii monuimus.

b In aliis Mss. legitur Aquilegiæ, qua voce verosimiliter assignatur Aquileia, olim celeberrima Italiæ urbs, quæ nunc post varias ruinas exarsa est.

c Hæc episcopalis urbs Tusciæ, nomine Pentapolis, omnibus antiquis et fide dignis scriptoribus ignota est. Quapropter in Commentario prævio potius ex etymologia Græca suspicati sumus, hoc nomine indicari quinque civitates Tusciæ, sicut alibi in Italia similis quinque urbium tractus eodem modo Pentapolis appellatur.

p In quodam Ms. Codice hic Sanctus semper Thalamæus vocatur. At nos communioem scribendi modum secuti sumus.

e Nomen hujus Comitatus aut præfecti Tusciæ in antiquis monumentis frustra quaesivimus.

f Hic ab Ughello numeratur primus episcopus Nepesinus; alii tamen ei adjungunt in hoc officio S. Ptolomæum, quod nobis non placet, ut in Commentario prævio diximus.

g Hæc oratio nobis displicet, quia martyres potius conversionem suorum persecutorum quam mortem eorum a Deo petere solebant.

h Hoc loquendi modo biographus significare vult, Aspasium ope servorum suorum terræ motum evasisse. Sed non videmus, quid in terræ motu auxilium servorum domino prodesse possit.

i In alio Ms. codice melius legitur: undecimo Kalendas Augusti. Nam martyres illi multis diebus ante duos istos Episcopos capite truncati fuerunt, ut ex sequentibus patebit.

k Cum in aliis Aetis spiculatores illi ad fidem conversi vocentur milites, non intelligimus, quid promiscuus serus hic ad rem faciat.

l Hæc observatio præcedens confirmatur ex eo, quod alii triginta martyres hoc loco clerici nominentur.

m Hinc liquet, Martyres illos circa xxi diem Julii passos esse, cum triginta duobus diebus hos sanctos Episcopos præcesserint.

n Hæc dura increpatio non videtur satis convenire sanctis hæc Præsulibus, qui mansuetudinem Christi procul dubio imitari consueverant.

o Cum apographum nostrum Sutrinum hic lacunis scateret, illam Actorum partem ex alio codice supplevimus ac uncis inclusimus.

DE S. EUTYCHE, SIVE EUTYCHO

DISCIPULO SANCTI JOANNIS EVANGELISTÆ
ET APOSTOLI PAULI,

DISQUISITIO HISTORICO - CRITICA.

§ I. An hodiernus ille Sanctus sit diversus ab homonymo,
de quo Majores nostri olim egerunt.

Papebrochius noster ad diem xxviii Maii egit de S. Eutycho sive Eutyche martyre et episcopo Melitenæ in Armenia minore, quem ab hodierno ejusdem nominis Sancto distinctum putat, ut ibi tomo VI istius mensis pag. 734 monet his verbis: Qui ei a Græcis decantatur Canon, ipso statim principio et alibi Apostolorum discipulum facit; quod licet ei commune sit cum sancto Eutyche discipulo sanctorum Joannis Evangelistæ et Pauli, cui idem plane accinitur distichon, et qui in eadem minori Armenia colitur xxiv Augusti; quia tamen in civitate diversa, videlicet Sebaste, et confessor iste obiisse dicitur, hunc, qui ut Hieromartyr proponitur, distinguimus ab altero, licet non sine formidine, ne nota temporis ab uno perperam transierit ad alium.

2 Quod ad titulum hieromartyri: attinet, illum etiam hodierno S. Eutycho Græci tribuunt in Menæis magnis, ubi die xxiv Augusti eum sic annuntiant: Τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Εὐτυχοῦς, μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου. Id est: Sancti hieromartyris Eutychis, discipuli sancti Joannis Theologi. Deinde post Officium solenne, quo festum hujus S. Eutychis celebrant, eandem annuntiationem fere repetunt hoc modo: Τῆς ἀπέθανον, καὶ ἀνάστασιν τοῦ ἁγίου ἱερομάρτυρος Εὐτυχοῦς μαθητοῦ τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου, καὶ τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου. Id est: Eodem mense, xxiv die, memoria sancti martyris Eutychis, discipuli sancti Joannis Theologi et sancti apostoli Pauli. Huic ultimæ annuntiationi subjunguntur iidem duo versiculi, qui die xxviii Maii in Menæis de S. Eutycho præsule Melitenæ referuntur, et quos Papebrochius ibidem explicuit. Hæc aliæque inferius referenda fauent identitati utriusque Sancti, et ideo forsitan Castellanus die xxiv Augusti ad annuntiationem Martyrologii Romani Gallice versam in margine interrogat, an hodiernus S. Eutyche sit idem cum illo, quem Græci die xxviii Maii colunt.

3 At si consulamus elogia sive compendia Actorum, quæ Græci de hodierno S. Eutycho narrant, ab altero ejusdem nominis martyre videtur diversus esse, ac in patria vitam tranquille sine martyrio vel violenta morte finivisse. Certe Menologium Basilii imperatoris, quod anno 1727 Urbini Græco-Latine vulgatum, et interdum ab editoribus aliunde suppletum est, die xxiv Augusti de Sancto nostro Sebastopolitano habet sequentia: Eutycheus Christi martyr Sebastopoli natus, propter Christi desiderium, patriæ ac parentibus nuntio remisso, secessit ad Joannem Theologum, et illius evasit discipulus; cujus

ipse virtutem imitatus, Dei gratia repletus fuit, divinoque zelo commotus, erroris munitiones evertit, idolorum fana solo æquavit, et infideles ad Christum convertens baptizavit. Post Theologi autem transitum, discedens ad sanctum Paulum, passus est simul cum eo vincula, tormenta, atque flagella; et in fornacem etiam injectus, pluvia descendente, illamque exstinguente, exiit illæsus; ac belluis traditus vorandus, nullam ab eis læsionem accepit. Exinde a Dei angelo ductus, Ephesum proficiscitur, et sui magistri grege reviso, iterum in propriam se contulit civitatem, ubi plenus dierum requievit. Nunc aliqua circa istud elogium notanda occurrunt.

4 Imprimis illud elogium non invenimus hodie in Synaxario Cryptæ-Ferratæ, quod ex Menologio Basiliano collectum est, et cujus partem post tommum primum Augusti pag. 663 et sequentibus Græce edidimus. Unde suspicamur, id ex alio quodam Menologio Græco desumptum esse, quod utinam editores Romani distincte assignassent. Illi novissimi editores in præfatione ante partem primam Menologii Basiliani quidem movent, quod, ob avulsa quædam vetusti codicis folia, dies aliquot, ex Menæis excisis descriptis Latineque versos adjecerint. Sed oportet hoc elogium aliunde excerptum fuisse, quantumquidem illud cum Menæis impressis accurate non convenit, ut inferius ex Latina eorum interpretatione manifestum fiet. At utcumque istud elogium prodierit, duas difficultates in eo occurrentes observamus, ac discutere conamur.

5 Prima est, quod hic Sanctus initio elogii nominetur martyr, et in fine dicatur ad patriam rediisse, ibique plenus dierum requierisse, vel naturali morte ad Syeros migrasse, cum tamen plerumque tantum martyres appellantur illi, qui pro fide Christiana sanguinem fundunt, aut ex illatis tormentis vulneribusque exspirant. Verum hæc conciliari possunt, si titulus martyris minus strictè usurpetur, et etiam tribuatur iis, qui pro fide Christiana passi sunt tormenta vel vincula, quamvis ea postmodum evaserint. Unde S. Eutycheus latiori modo martyr dici potest, eo quod pro nomine Christi vincula et flagella sustinuerit, et postea flammis ac feras illæsus evaserit, ut in relato Actorum compendio narratur.

6 Sic S. Joannes apostolus a Gregorio Nysseno in altera laudatione sancti Stephani, quam Laurentius Alexander Zacagnius Vaticanæ bibliothecæ præfectus anno 1698 Romæ edidit, inter Collectanea monumentorum veterum tomo I pag. 340 martyrum ehoris annumeratur, etiamst

EXLENTE SEGU-
LO I AUT
ISECNTE II.
Pape roch us
distinguit du-
plicem S. Euty-
chum.

quem illi eum-
oni suspicantur.

cujus opinionem
habet Menolo-
gium Basilianum.

G. G.

quod aliunde
suppletum est.

in quo difficult-
ates aliquas.

quæ esse offe-
runt.

Roma

AUCTORE
G. C.

Romæ illatus exiverit ex dolio ferventis olei vel aquæ, at hic legitur: apud æquos enim rerum aestimatores, ut ibidem sanctus Gregorius subiungit, non ex passionis eventu, sed ex desiderio libere eligentis voluntatis de martyrio existimatur. Hinc etiam S. Augustinus sermone 106 de Diversis cap. iv, sive in editione Plantiniana Antverpiensi tomo X Operum ejus pag. 579 sic loquitur: Non enim, quia Joanni apostolo passio defuit, ideo passioni animus præparatus deesse potuit. Non est passus, sed potuit pati. Præparationem ejus Deus loverat; quemadmodum tres pueri arsuri missi sunt, non victuri. Negabimus eos martyres, quia flamma eos urere non potuit? Interroga ignes; passi non sunt. Interroga voluntatem; coronati sunt. Ex his patet, quo sensu Sanctus noster vocari martyr possit.

dissolvere nitimur:

7 Altera difficultas in eo consistit, quod S. Eutychnus ab editore Menologii dicatur post sancti Joannis transitum (Græce μετα τῆς μεταστάσεως του Θεολόγου legitur) ad S. Paulum Apostolum discessisse: si enim vox Græca μεταστάσις hoc loco significet obitum vel exsilium, in qua significatione sæpius accipitur, chronologia non cohæret, cum S. Paulus diu ante exsilium vel mortem sancti Joannis martyrio coronatus fuerit. Neque hanc difficultatem tollit vox Latina transitus, quæ etiam pro morte vel obitu interdum sumitur. Debuisse itaque Latinus interpres clariori modo mentem suam explicare. Cum tamen vox Græca μεταστάσις etiam transpositionem vel mutationem significare possit, auctorem Græcum hujus elogii benigne interpretari volumus, et libenter illam vocem arripiemus pro quadam S. Joannis peregrinatione vel expeditione apostolica, post quam S. Eutychnus ad sanctum Paulum apostolum discessisse potuit.

sic Menologi Græca nec sum.

8 Non tum facile conciliabimus impressa Græcorum Μενῆα, quæ sibi manifeste contradicunt. Accipe specimen hujus contradictionis ex ecclesiasticorum Officio, in quo hodie recitant, S. Eutychnum post tolerata vincula et flagella, devictusque flammis et feris tandem capite plerum fuisse, illumque proprio suo sanguine, veluti divino curru, ad caelos erectum esse. Nunc audi et eripende illa, quæ ibidem in elogio ejusdem narrant hoc modo: Ille gratia Dei plenus sancto Paulo apostolo adhesit. Deinde Tomos ad prædicationem Euangelii profectus, templa idolorum evertit, et vincula verberaque toleravit. Diu in carcere allictus, in eo panem caelitus accepit Igui injectus et in escam datus est feris, ex quibus nna, loquens humana voce, omnes obstupescit. Post hæc omnia sperata, angelo deducente illumque confortante, rediit in patriam suam Sebasten, in qua plenus dierum requievit in Domino. Hunc incolubem S. Eutychni reditum in patriam et quietum in ea obitum Græci combinant cum supradicta capitis ejus amputatione, si possint. Etiam meminere probare prodigiosam loquelam illarum ferarum, quas in Μενῆα sua serpens indurant: nam sine certiori testimonio incredibilia hujusmodi portenta relegabimus ad fabulas. Esopi, in quibus bestiarum colloquuntur.

nec cum Latinis Martyrologi conciliare possumus,

9 Interca consulimus Martyrologos Latinos, qui eundem Sanctum tamquam confessorem annuntiant. Inter illos Galesinius die xxiv Augusti cum enarrat hoc elogio: In Græcia sancti Eutychni, beati Joannis Euangelistæ discipuli, qui prædicationis causa, multis peragratis provinciis, et divini ejus prece eversis idolorum templis, in carcerem detrusus, verberibus affectus, et in

ignem positus, ab omni periculo divinitus ereptus, sancte mirificeque factorum gloria clarus, obdormivit in Domino. Simile ejusdem Sancti elogium sine loco mortis in hodierno Martyrologio Romano legitur in contractum: Eodem die, sancti Eutychni, discipuli beati Joannis Euangelistæ, qui ob Euangelii prædicationem in multis regionibus carceres, verbera et ignes perpessus, in pace tandem quievit. Galesinius et Baronius in notis ad has annuntiationes, assignant monumenta Græca, ex quibus hanc Sancti notitiam videntur hausisse. Sed quomodo Latinas illas annuntiationes conciliabimus cum titulo hieronymartyris et memorato capitis supplicio, quod Μενῆα excusa huic hodierno S. Eutycho adscribunt, nisi rotunde dicamus, Græcos secum pugnare, vel in asserendo hujus Sancti martyrio turpiter hallucinatos esse?

D

10 Propterea de duplicato perperam uno eodemque Sancto redit nostra suspicio, et ideo hic accuratius expendemus argumenta, quæ identitati utriusque favent aut adversantur. In Officio ecclesiastico S. Eutychni, quod Græci in Μενῆα impressis ad diem xxviii Maii celebrant, apud nos tomo VI istius mensis pag. 734 Sanctus ille dicitur ab Apostolis Christi diligentissime institutus, et ad supremam proventus ætatem. Pagina sequente sic iterum laudatur: Divina fide et gratia repletus, o gloriose, salutare verbum cum Apostolis prædicasti, dissipans densissimas impietatis tenebras. Hæc ætas etiam Sancto nostro hodierno convenit, et ex ea liquet, errasse Galesinium, qui die xxviii Maii martyrium prioris Eutychni usque ad tempora Gordiani imperatoris distulit.

et argumenta præcipua,

F

11 In eodem Μενῆorum canone vel Officio nullum fit verbum de patria istius sancti Eutychni, de palæstra martyrii aut dignitate episcopali, quamvis ei subnectatur hæc annuntiatio: Τῷ αὐτῷ Μενί, κῆ, του ἁγίου ἱερομάρτυρος Εὐτυχοῦς, ἐπισκόπου Μελιτηνῆς. Id est: Eodem mense, die xxviii, sancti hieromartyris Eutychni, episcopi Melitenæ. Dein sequuntur duo versiculi Græci, in quibus ad nomen Eutychni vel Eutychni frigide alluditur, ut Popebrochius noster tomo VI Maii pag. 734 satis explicuit. At iidem illi versiculi die xxiv Augusti in Μενῆα recurring, et hodierno Sancto nostro rursus aptantur. Celerrim in Menologio Basiliano, Slavo-Russico, et Martyrologio Romano ad diem xxviii Maii nulla occurrit mentio de S. Eutyche vel Eutychio episcopo Melitenæ, quanvis ad diem xxiv Augusti in his monumentis annua S. Eutychni nostri memoria celebretur, ita ut Martyrologi illi tantummodo unum celebrem istius nominis Sanctum rideantur agnovisse. Primus e Latinis Martyrologis Galesinius, quantum hactenus scimus, haud dubie Μενῆα vel recentiores Græcos secutus, die xxviii Maii sanctum Eutychnum episcopum Melitenæ, et die xxiv Augusti Sanctum nostrum hodiernum distincto elogio annuntiavit. Hæc omnia mature considerata, confusio vel identitati utriusque Sancti patrocinantur. At jam profervamus ea, quæ huic identitati repugnant.

qui identitati utriusque Sancti favent,

F

12 Imprimis excusa Græcorum Μενῆα diversis diebus hos Sanctos homonymos singulari ac distincto Officio ecclesiastico celebrant. Die xxviii Maii indicant, episcopum Melitenæ in aqua martyrium consummasse, ut colligitur ex his Officii verbis: Μαρὶ δειmers, o beate Eutychni, inimici myriades demersisti. . . Religatis manibus clausus, missusque in profundum, felicem finem

et eadem aliter santur,

AUCTORIS
G. C.

A in ipso excepisti. Innotuerunt, o gloriose, viæ tuæ in aquis, in quibus prudenter vitam finiens, suffocasti, o sapiens martyr, superbum cum toto suo exercitu tyrannum... Verbum, quod nullum habet initium, prædicans, Eutychi, culeo tamquam arcae immissus es, et profundo traditus, ad salutis portum appulisti... Tamquam oblationem tradidisti, o beate, animam tuam Deo, in mediis quidem aquis fluvium divinum sortitus, deinde vero ad torrentem voluptatis locatus es. *Cum ex repetitis illis Sancti laudibus abunde constet de genere martyrii, discrece cupere-rebus, qua auctoritate Galesinus illud mortis genus mutaverit, ac die xxviii Maii eundem Sanctum ita annuntiaverit: Melitenæ sancti Eutychiei episcopi et martyris, qui, Gordiano imperatore, religionis causa suppliciiis variis tortus, deum securi percussus cælestem coronam accepit. Si vero episcopus ille Melitenæ sub imperatore Gordiano martyrium subiisset, clara esset utriusque Sancti distinctio. Sed hic est crassus Galesinii parachronismus, ut supra demonstravimus.*

B
erudito lectori
proponimus.

13 Porro *Menæa Græca ad diem xxiv Augusti suggerunt alia distinctionis indicia, quæ jam breviter observabimus. Primo Menæa asserunt, hodierno S. Eutycho patriam fuisse Sebasten, quam Menologium Basilii Sebastopolim appellat. Sunt autem varix hujus nominis civitates in Oriente, quemadmodum apud geographos passim obvius licet videre. Secundo altum est silentium de episcopali dignitate Sancti hodierni, quam tamen alteri S. Eutycho diserte ac nominatim tribuunt. Tertio diversum ab alterius submersione assignant genus martyrii, dum in Officio hodierni S. Eutychiei dicunt, ei caput amputatum fuisse, licet hac in re errent, et sibi contradicant, ut superius ostendimus. Quarto memoriam Sancti nostri hodierni exornant versiculo quodam hexametro, qui etiam in Ephemeridibus Græco-Mosis ad diem xxiv Augusti refertur hoc modo.*

Εὐχάδι, Ἐυτυχε, ἀμπεκαλυχε λίθος σε τετάρτη.

Eutyche, te saxo condid vigesima quarta.

Suspiciamur, hic alludi ad saxum vel marmoreum S. Eutychiei tumulum, in quo fortasse sacrum ipsius corpus die xxiv Augusti conditum est.

C
ejusque jurd
subjeimus.

14 *Maxima denique disparitas inter utrumque Sanctum apparet in fine vitæ: nam episcopus Melitenæ culeo inclusus et in mare demersus, pro fide Christiana martyrium subiit, ut supra ex proprio ejus Officio retulimus. Hodiernus autem S. Eutyclus post invita pro Christi nomine varia certamina et exantlatos multos labores, tandem in patriam rediit, ibique meritis et annis plenus, in Domino placide obdormivit, ut in Menologio Basilii et supra memorato Menæorum elogio legimus. Unus itaque proprius martyr, alter vero confessor appellandus erit, nisi quis contendat, Græcos Menæorum collectores omnia confudisse, et temere Officium unius ejusdemque Sancti duplicasse, quod sine manifesta ratione non est præsumendum. Habet hic eruditus lector præcipua propositæ difficultatis argumenta, ita ut de hac intricata controversia possit ferre judicium, quod ei liberum relinquimus, et ad aliam quæstionem progredimur.*

§ II. An Sanctus hodiernus sit idem cum illo adolescente, quem ex lapsu mortuum sanctus Paulus Apostolus Troade ad vitam revocavit.

Sanctus Lucas in Actibus Apostolorum s. Paulus Eutychem quem dam vitæ restituit.

Sanctus Lucas in Actibus Apostolorum s. Paulus Eutychem quem dam vitæ restituit. Nos vero navigavimus post dies azymorum a Philippis, et venimus ad eos Troadem in diebus quinque, ubi demorati sumus diebus septem. Una autem sabbati, cum convenissemus ad frangendum panem, Paulus disputabat cum eis profecturus in crastinum, protraxitque sermonem usque in median noctem. Erant autem lampades copiosæ in cœnaculo, ubi eramus congregati. Sedens autem quidam adolescens, nomine Eutyclus, super fenestram, cum mergeretur somno gravi, disputante diu Paulo, ductus somno cecidit de tertio cœnaculo deorsum, et sublatus est mortuus. Ad quem cum descendisset Paulus, incubuit super eum; et complexus dixit: Nolite turbari; anima enim ipsius in ipso est... Adduxerunt autem puerum viventem, et consolati sunt non minime. *Hic vides, adolescentem illum, quem sanctus Apostolus Paulus vitæ restituit, Eutychem nominari.*

E

16 *Ex hac nominis similitudine Raderus noster conjectat, hunc adolescentem non esse diversum ab hodierno nostro S. Eutycho, et hac die in Mss observationibus ad Menæa Græca, citato sancti Lucæ textu, conjecturam suam proponit his verbis: Hunc ergo Paulus rursus in vitam excitavit, qui videtur postea Paulum secutus, et, capto Paulo, Joannem. Eumvero conjectura est, non affirmatio contentiosa, quamvis meo quidem animo prope certa: nam et nomen convenit, et adolescens cum aliis in multam noctem de rebus cælestibus et fide disputantem audiit, et lapsu extinctus ab eodem in vitam est revocatus. Quid mirum, si illi postea velut alteri parenti semper adhæsit? Nihil quidem in hac adhesionem miri est; sed magnopere miramur, nostrum S. Eutychem eivem Sebastopolitanum, qualis in Menologio Basiliano et Menæis Græcis appellatur, Troadem venisse, ut sanctum Apostolum Paulum de fide disputantem vel concionantem audiret. Nobis itaque verosimilius apparet, hunc Eutychem adolescentem, quem S. Paulus a morte excitavit, incolam vel accolam Troadis fuisse.*

quem Raderus hodiernum esse confitit

F

17 *Licet Radero candide conjecturam suam eruditè examinandam proponere. Sed Hispani quidam fabulatores hanc veluti sententiam certam nobis obtulerunt, et incautos fallere conati, martyrium hujus Eutychiei ad majorem patriæ suæ gloriam in Hispania collocarunt. Inter hos Joannes Tamayus Salazar die xxiv Augusti in Martyrologio suo Hispanico confidenter more suo sic illum annuntiat: Telo in Vaceis Hispaniæ, sancti Eutychiei martyris, qui cum primo Paulo adhæsisset, quo e vivis sublato, postmodum Joannis Apostoli quæreret magisterium, ejus doctrinam discipulus exaudiret promeruit, a quo in gentium prædicationem dimissus, innumeras peragravit provincias, donec Hispanias adiens, ibidem martyrio coronatus oecubuit. Quis non crederet, hic nobis solum Sibyllæ recitari?*

Tamayus hanc conjecturam ante arr-p.

AUCTORE
G. C.
quoque Pseudo-
Dextro fretus.

18 *Attamen Tamayus sibi diffidens, aut forsitan imposturae suae conscius, in auxilium vocat Pseudo-Dextrum, qui in Chronico suo ad annum Christi 112 num. 4 sic fabulatur: Sanctus Eutyechus, sancti Pauli discipulus, ipso praedicante, de fenestra praecipitatus et in vitam revocatus (qui secutus est sanctum Joannem Evangelistam) Telae passus in Vaccæis, in Hispania completo martyrio, gloriosus migrat ad Dominum. Deinde Pseudo-Dexter in eodem fabuloso suo Chronico ad annum Christi 299 de publico istius martyris cultu vel celebri ejusdem veneratione fingit sequentiu: Telae in Hispania prope Palentiam, Vaccæorum urbem praevallidam, sanctissimi Eutyechii martyris insignis memoria. Verum huic priori et posteriori Pseudo-Dextri testimonio aequalem, id est nullam, fidem adhibemus, cum fraudes ejus jam saepius evidenter detexerimus.*

in Martyrologio
Hispano Acta
hujus Sancti

19 *Nihilominus hoc oraculo fretus Tamayus ibidem nobis exhibet Acta ejus, quamvis ea a nemine collecta fuisse fateatur, et fini suo intentus, gesta varia commiscet in hunc modum: Eutyechus ex Troade urbe Achaiae ortus, cum ad adolescentiae florem attingeret, audita fama Pauli Apostoli, qui per regionem illam Evangelii fidem populis praedicabat, ejus audiendi doctrinam magnopere vexabatur (forte scriptor obscurus dicere voluit magno desiderio tenebatur.) Cum ecce Paulus e Corintho Troadem perveniens, cepit cum doctioribus disputare et sermonem instruere, quo Christi veram fidem, ejusque divinitatem edoceret. Eutyechus desiderio visendi Apostolum protractus, domum, ubi erat dissertatio habenda, cunctanter ingressus et ad locum, quem occasio permisit, ascendens, ibidem Pauli doctrinam audire curiosus ocepit.*

20 *Sed cum intempestae noctis spatium, sermo Apostoli valde prolixus, et adolescentis languor somnum attraheret, illius vi prorsus oppressus, de tertio cenaculo deorsum occidit. Tunc*

ex variis aucto-
ribus collecta
commiscet,

* lege boatu

incaesto somnare beatu *

Atria, concurrat gemitu miserata frequenti
Turba videre locum, qui funere tristis acerbo
Lætitiam facturum erat.

Cujus rei successus inopinatus Apostoli sermonem intercludens, extra domum prosiliens, Eutyechum mortuum inveniens, super enim incubuit, et complexus, circumstantibus dixit: Nolite turbari; anima enim ipsius in ipso est. Tunc circumstantes adduxerunt adolescentem et vivum invenerunt; qui in posterum Paulo adhærens, ejus discipulus et comes exstitit individuus. Sed demum Paulo e vivis sublato, Joannem Evangelistam insectus, ejusque discipulus factus, Evangelici sermonis praedicator effectus, fere totius orbis regiones peragravit, in quibus propter fidei praedicationem, carceres, verbera, et ignes perpressus, tandem Hispaniam pervenit, ubi ad urbem Telam denique tentus, et ad praesidis tribunal perductus, et in Christi confessione perseverans, consummato martyrio, spiritum Deo reddidit; cujus memoria multis sequentibus seculis perduravit. Occubuit igitur sanctissimus vir ix Kalendas Septembris, anno cxi

ac sibi ipsi con-
tradicit.

21 *Hæc Tamayus ex Actibus Apostolorum, ex Martyrologiis Latinis, et partim ex cerebro suo promiscue coacervans, ita honori patriæ suæ fuit intentus, ut huic Eutyechum adolescentem, quem cum alio homonymo confundere cupiebat, præter intentionem suam ab hodierno S. Eutycho maxime distingueret: dum enim initio Actorum*

asserit, quod adolescens ille Eutyechus ex Troade urbe Achaiae ortus fuerit, ignoravit aut non advertit, hodiernum ejusdem nominis Sanctum in Menologio Basiliano et Menæis Græcis ex urbe Sebastopolitana ortum dici, et consequenter ab altero diversum esse. Denique Martyrologus ille Hispanus post commixta et confusa duorum Eutyechorum Acta, quæ superfluis verbis exornavit, brevitate eorum ridicule excusat hoc modo: Acta sic brevi epilogo coadunata desumere potuimus, quia prolixiora nequaquam nobis permisit scriptorum oblivio aut temporum intercapedo. Nec est immorandum in qualitate martyrii: nam licet aliqui teneantur, sanctum Virum non martyrem, sed confessorem excidisse, alii per martyrium sublatum contendunt; quorum sententiæ ex Dextri auctoritate adhæremus. Ego auctoritatem Menologii Basiliani et Martyrologii Romani figmentis Pseudo-Dextri longe præfero, et ex eorum testimonio probabilius arbitror, hodiernum S. Eutyechum post varia pro fide certamina tandem in pace obiisse.

* forsitan uisum
fuisse ut etrog.
sisse

22 *Quandoquidem mihi non lubet cum hoc Martyrologo Hispano vel Francisco Bvario Dextri explicatore diutius disceptare, toti fabulatorum cohorti cordatam scriptorem Hispanum oppono, nempe Nicolaum Antonium Hispanensem, qui in Bibliotheca Hispana veteri lib. vii cap. vii num. 114 Joannem Tamaium depingit his coloribus: Joannes Tamaius, ut hinc exordiamur, homo diligens et laboriosus, insignique copia librorum, quæ ad manum semper ei fuit in laudata bibliotheca Inquisitoris generalis, usus, non tamen cunctas ad scribendum attulit dotes, quæ in historico, maxime sacro, desiderantur: nam ut prætermittam Latinae linguae ignorantiam, quæ omnibus fere versibus sese proflit, non dico elegantis et idonei sermonis, cui aliqua deberetur laus, sed recti saltem et solœcismis vacui, de quo ad quemcumque Latina etiam balbutientem verba provocare possum, totum se dedit in ulnas confictorum nuper auctorum in officina Toletana, qui omnes ei paginas et omnia illustrissimorum alias lucubrationum spatia nugis et fabulis intolerandis et enormibus implevere, adeo ut absque his vastum Opus mole (Martyrologium Hispanicum intelligit, ut alinde liquet) senoque volumine turgens, majori ex parte ad justam decrevisset formam. Deinde ostendit, eum scripta sub nomine veterum fraudulenter conficta vulgasse, et sic opem tulisse aliis ejusdem farinae fabulatoribus, quas in Bibliotheca sua sparsim detegit et explodit.*

Sed Nicolaus
Antonius idem
i-tius Martyro-
logi explodit.
E

23 *Præterea laudatus Nicolaus Antonius in Mss. posthumis, quorum partem, ab amplissimo et admodum R. D. Adriano Coninck consanguineo auctoris humaniter nobis communicatam, Matrini anno 1721 transcripsi, multis exemplis ostendit Pseudo-Dextrum barbare ac vitiose scribere, cum tamen S. Hieronymus verum Dextrum ab elegantia laudet, et Ciceroninum fuisse innuat. Deinde Nicolaus ordine mensium texit integrum catalogum illorum Sanctorum, quos absque martyrii aut obitus loco memoratos, Pseudo-Dexter aut ejus commilitones affectatione ridicula Hispanice perperam adjudicavit. Inter hos recenset hodiernum S. Eutyechum, qui in Martyrologio Romano sine certo mortis loco refertur, et cujus occasione Pseudo-Dextrum exagitat his verbis: Quid tunc faceret in potentissimæ aviditatis homo, nisi pro more positam in medio mercem, cujus nomine nulla*

et in Mss. suis
posthumis

A sese actione aut interdicto pulsandum noverat, afferre domum, sibi que vendicare?

hanc epistolam scripsit de illius Eutycho.

24 Denique post allegatum duplicem Pseudo-Dextri textum, quem superius exhibuimus, et in quorum primo adolescens ille Troadis de fenestra tertii cœnaculi præcipitatus deorsum cecidisse dicitur, impostorem idem censor Hispanus ita refellit: Duo hic sunt, in quibus fallere voluit credulos insignis delusor. Primum, eundem esse Eutygium adolescentem provinciæ Troadis, quem e fenestra tertii cœnaculi, non præcipitatum (ut Latii flos et medulla loquitur, Ciceronianus inquam Dexter) sed præcipitem vitæ restituit Paulus Apostolus, ut in Actorum vigesimo capite refertur, cum Eutychio Joannis Evangelistæ discipulo, a Græcis laudato. Si ita esset, non ignorarent Græci, quibus alioqui solis res ejus gestæ compertæ sunt. Nec facile obvoluntum silentio dixeris, aut memoria deperditum in historia Eutyghii tam insigne miraculum.

in Hispania passio, nominatum refellit

25 Præterea plurimum variant Dextri et Græcorum relationes. Græci multa perpersum, sed ab omni periculo divinitus ereptum, ut Galesi-

nus ex eorum fontibus loquitur, in Domino aiunt obdormivisse; Dexter vero martyrismum complevisse scribit. Alterum falso dictum est, Eutyghium hunc Joannis discipulum Telæ in Hispania pro veræ fidei confessione interfectum. Deerat inter alia loci notitia; peregrinatus insuper ille dicitur in multis regionibus. Quidni et in Hispaniæ intima? Nec tantum peregrinatus, sed etiam occisus? Hæc mentiendi ansa et occasio. Tandem Nicolaus Antonius proponit controversiam, inter Tamayum et Bivarium agitatam, de alio S. Eutyghio, quem Usuardus atque veteres Martyrologi ad diem xi Decembris in Hispania annuntiant, et prudenter censuram suam concludit his verbis: Sed recedamus jam hinc (etenim argutari amplius in aliis pudet) contenti Eutyghio, vero Hispaniarum honore, qui undecimam Decembris diem memoria sua consecrat. Nos etiam finem imponimus huic disquisitioni historico-criticæ, cujus initio ad marginem ex conjectura mortem hodierni Sancti exeunte seculo primo vel ineunte secundo collocavimus.

AUCTOR:
G. G.

B

DE SS. AUREA, SEU CHRYSE VIRGINE, CENSORINO, FELICE, MAXIMO; HERCULINO, VENERIO, STYRACINO, CENA, COMMODO, HERMETE, MAURO, EUSEBIO, RUSTICO, MONAGREO, AMANDINO, OLYMPIO, CYPRIO, THEODORO TRIBUNO, SABINO,

MARTYRIBUS APUD OSTIA TIBERINA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Aliqui ex his Martyribus alias dati; S. Auræ cultus apud Græcos et Latinos; Acta corrupta; eorum exemplaria.

C
CIRCA MEDIUM
SÆCULI III.
Aliqui ex his
Martyribus alii
sunt dati:

Tomo II Januarii, ad diem xxx ejusdem mensis, inter Prætermisos ac dilatos in alios dies, hic sanctorum Martyrum manipulus jam pridem signatus fuit e Menæis Græcis, licet non omnino, sicut ibidem monuimus, correcte expressa eorum sint nomina; quorum habebitur ratio inferius occasione Actorum. Porro Maximum presbyterum, Archelaum diaconum, ac Cyrinum episcopum, qui una cum aliis nominantur ad dictum diem, omittimus hodierno, quia hesternum de illis egimus cum Martyrologio Romano: in quo pro Cyrino scribitur Quiriacus, qui alibi vocatur Cyriacus, ut die xxii hujus videre datur. Die autem xxii ejusdem mensis sermo nobis fuit de S. Hippolyto episcopo et martyre, laudatum Martyrologium secutus, qui inter eosdem Prætermisos, e citatis Menæis notatus, sed in istum diem dilatus fuerat. Monito de rebus hinc lectore, ad publicam nostrorum Pugilum venerationem illustrandam progredimur: ac primo dicemus de Græcis, e quorum Menæis continuo illos recitavimus.

aliquum ultia

2 Narrationem martyrii, seu elogium, quod exstat in eisdem Menæis Græcorum, etiamsi non

sit longum, supersedemus huc transcribere: nam cum Martyres sint apud Latinos, atque adeo eorum cultus, et qualisqualis historia ab his ad illos sit derivata, non est, quod in Oriente quæramus notitias de iis rebus, que in Occidente peractæ sunt. Obiter tamen observasse non abs re fuerit, tres Martyres e pluribus supra annuntiatas nominatim exprimi in elogio isto, videlicet Censorinum, Chrysem seu Auram, et hujus famulum Sabatum; quibus hi præmittuntur versiculi, quos e Græco ita interpretamur Latine more nobis usitato. Et de S. Censorino quidem sic habent Menæa Græca:

Τείνω τράχηλον τῷ ξίφει Κενσορπίνοσ

Ἴη οἶον ἔσπῳ τοῖσ συνάθλοισ ἀθύρ.

Dum colla Censorinus ad gladium obtulit,

Quod eos novaculæ est, sodalibus hic fuit.

Inter Adagia a Paulo Manutio collecta, et Ursellis edita anno 1603, pag. 35 est illud, ἔσπῳ εἰς ἀθύρην, novacula in cotem: ejus pro-verbii significationes ibi legi possunt; sed omnino discrepant ab ea, quam in hoc frigido versu videtur poeta indicare voluisse, si ejus sensum recte assequor, quem hoc vel simili modo exponi posse

saltem

AUCTORE
J. P.

saltem per conjecturam censeo: Sicut eos novacula acuit ad secandum; sic Consorinus confortans et cibo alens Christianos pugiles, acuebat quodammodo illos adinstar cotis ad martyrium. Vide Acta, quæ daturæ sunt, cap. 1, num. 6. Allusio autem ista quam longe sit quæsitæ, nemo non videt.

apud Græcos.

3 Eadem Menæa Græcâ de S. Sabaino canunt ista, quæ Latine sic reddimus:

Ἐπλάγχμα φλέγουσι Σαβαΐνου λαμπάσι

Τὰ παμπόνηρα τέκνα τῆς ἑσπλαγχχίας.

Tua, Sabaine, viscera exurit mala

Gens, viscerum expers, barbara, immitis, ferox.

Allusio est in verbis ἐπλάγχμα, et in ἑσπλαγχχίας: quasi dicat poeta: lampadibus urunt Sabaini viscera homines pessimi, et qui non habent viscera misericordie. Cui allusioni parum vel nihil leporis poetici inest.

Predicta Menæa his versiculis prosequantur martyrium S. Aureæ, seu Chryse, quos ita interpretamur Latine:

Χρυσὴ βυτῆ βληθεῖσα παστῆ τοῦ πῶλου

Νύμφη πρόσαισι προσεγάτως λελομένη.

B Jacta in profundum gurgitem Chryse fuit:

Modo lota thalamos sponsa celestes subit.

Apud Græcos χρύσειος, contracte χρυσός, est aureus: in feminino χρυσή: unde proprium Χρυσή, Aurea.

ac S. Aureæ a
Martyrologio
Romano:

4 Annuo cultu celebratur apud Latinos S. Aurea, et sic annuntiat in Martyrologio Romano hac die xxiv Augusti: Apud Ostia Tiberina sanctæ Aureæ virginis et martyris, quæ, saxo ad collum ligato, in mare demersa est; cujus corpus ad litus ejectum beatus Nonnus sepelivit. Inter Prætermisos ad diem xx Maii apud nos jam pridem observatum est, S. Auream in Ostia, scilicet Tiberina, virg. et mart. celebrari in apographo Epternacensi Martyrologii Hieronymiani; sed pro ea in aliis nomen AUNEI legi, et adjungi Nustra etc. loco Oslæ. Quod non est mirum in tanta apographorum Hieronymianorum luxatione et corruptione. Ferrarius in Catalogo Sanctorum Italiæ hodierna die illam signat, ac martyrium ejus narrat ex Actis illius M. S., e quibus Antonius Gallonius vitam contexit. Ex his cum de publica S. Aureæ veneratione satis constat, plures de ea, si existant, non inquirimus annuntiatione. Observa obiter, Ferrarium modo citatum agere seorsim de S. Sabaino, famulo S. Aureæ, qui apud Græcos supra vocabatur Sabainus: de quo postmodum recurret mentio; sed præpaucæ de eo refert ex Passione ejusdem S. Aureæ: cujus historia seu Acta sunt exigue admodum auctoritatis, ac liberali spongia indigent.

ejusdem Acta.

5 Quandoquidem vero Acta illa ita sunt confata et commixta, ut certamen plurimorum aliorum Martyrum memorent, de quibus tractavimus die xxii et xxiii hujus mensis, sicut in principio hujus Commentarii indicatum est; usui nobis erunt animadversiones aliquæ, quæ tunc occasione istorum Sanctorum præmissæ fuerunt. Primo itaque hic tamquam pro insertis habeantur, quæ ad dictum diem xxii, pag. 506 in Commentario historico S. Hippolyti § II multis disputata sunt de tempore martyrii ejus; quod, variis aliorum relatis sententiis, ac difficultatibus expensis, circa medium circiter sæculi tertii ibidem lato quodam modo dictum est contigisse. Jam vero cum eodem sit ratio temporis, quo S. Aurea, et quo S. Hippolytus martyrium con-

pleverunt; adeat lector locum mox citatum.

6 Quid dicam de die, quo Sancta hodierna laurcam certaminis adeptæ est? Quid de corporis sepultura? Respondeo ad primum. In apographo, quod infra prælo dabitur e Ms. sancti Maximini apud Treviros, indicatur martyrii cursum consummasse sub die xxiii Augusti. Vide ibidem dicenda num. 17 et 18. In alio autem Ms. nostro, quod anonymum appello, quia non invenio eidem adscribi, unde desumptum sit, refertur id accidisse die xxiv Augusti, his verbis: Iratus præses jussit Virginem nudam plumbatis verberari: deinde saxo ad collum ejus alligato demergi in profundum maris sub die ix Kal. Septembris. Cur autem in Menologio Basilii imperatoris apud Ughellum tomo X Italiæ sæcæ inter Anecdota ab eo vulgata, col. 333 editionis novissimæ, referatur die xxix Januarii: cur item in Menæis magnis Græcis celebretur die xxx ejusdem, ignoro. Nec mirum videri debet, Græcos hic dissentire a Latinis, cum ipsi Latini non raro annuntient eosdem Sanctos diversis diebus.

b
dies martyrii
quædam observatio

7 Respondeo ad secundum de Sanctæ sepultura. Acta ex Ms. S. Maximini hæc de illa scribunt apud nos eum. 18: Corpus sanctum pervenit ad litus, quam * beatus Nonnosus collegit: qui etiam Ypolitus nuncupatur, et cum omni diligentia sepelivit in prædio ejus, ubi habitaverat, quarto Kalendas Septembris. In alio autem Ms. nostro anonymo sunt ista: Corpus ejus ad litus projectum collegit Hippolytus Portuensis episcopus, qui Nonnus dicebatur; quod aromatibus condians, linteisque involvens sepelivit cum omni diligentia in urbe Ostiensi: ubi hactenus viget memoria sanctæ Virginis, illiusque reliquiæ digno venerantur honore. Ferrarius in Annotatione ad Acta S. Aureæ antea indicata, De Nonno, inquit, episcopo, qui S. Auream sepelivit, lis est inter scriptores: nam alii illum eundem cum Hippolyto episcopo Portuensi, cujus in Actis S. Aureæ sit mentio, esse putant, ut Barovius et Antonius Gallonius sentire videntur: quod tamen historiæ veritati repugnat; siquidem S. Hippolytus Portuensis ante S. Auream passus est, ex Martyrologio Romano, et ex Actis utriusque. Quomodo igitur corpus Aureæ potuit sepelire? Alii Nonnum episcopum Edessæ, qui Pelagiam convertit, fuisse arbitrantur. In qua sententia Petrus Damianus est in epistola ad Nicolaum PP. II. Sed ille non sub Alexandro; sed sub Theodosio juniore, et Valentiniano imperatoribus vixit, ut apud Nicephorum in Historia ecclesiastica in Vita imperatorum. At vide, quæ de hoc S. Petri Damiani errore sunt dicta in S. Hippolyto martyre Portuensi § II, pag. 506, num. 9 et 10.

de sepultura
f
* t. quod

8 Porro eandem castigationem, qua Ferrarius utebatur contra Barovium et Gallonium, meretur exemplar Actorum S. Maximini: nam postquam retulisset citato num. 18, corpus Sanctæ a Nonno seu Hippolyto fuisse sepultum quarto Kalendas Septembris; subditur ibidem num. 20, quod ante diem xxiv ejusdem mensis martyrium complevisset Hippolytus, cum die xxiii memoretur fuisse sepultus. En tibi fragmentum textus: Christiani... levaverunt corpus, quod et sepelierunt... sub die decimo Kalendas Septembris. Ms. anonymum refert S. Auream in mare demersam fuisse sub die ix Kal. Septembris, ex num. 6 supra; ac deinde ab Hippolyto sepultam, ut modo diximus eum. 7: postea vero in eodem apographo dicitur de Hippolyto episcopo:

sancti Martyris.

Martyrium

A Martyrium implevit XI Kal. Septembris. An igitur error irrepsit in numeros? An imperitus martyriographus modum numerandi dies mensis per Kalendas ignoravit? An duplicem episcopum obtulit Hippolytum? Verum longa est historia de Hippolyto, longæ ambages, ut licet videre in S. Hippolyto martyre Portuensi pag. 506, quam nuperrime designabam, et sequentibus. De dicto corpore S. Aureæ aliquod etiam observandum occurrit: nam, ut legitur apud Ferrarium in Annotatione citata, Antonius Gallonius et Baroni-
 nus illud Ostiæ in propria ecclesia extare testantur. Tab. vero eccl. Parmen in Cathedrali ejusdem urbis quiescere indicant. Sed respondeo vel utroque hoc loco forte exstare partem corporis; vel Parmæ exuvias alterius Sanctæ synonymæ.

ujus Acta cor-
 rupta:

9 Præter ea, quæ jam relata sunt adversus Acta S. Aureæ, consulat lector censuras, quibus Acta S. Hippolyti perstricta sunt eadem pagina 506 et 507; nec non dicta in SS. Quiriaco episcopo et aliis Martyribus Portuensibus ad diem xxiii Augusti, pag. 566. Ex errore autem, in quem impegit S. Petrus Damianus, manifestum est, Acta ista jam tum corrupta et confusa fuisse. Ne longius abeam: hoc addo breviter, historiam S. Hippolyti, S. Aureæ, et aliorum Sanctorum Martyrum, cum eadem historia connerorum, simili usum esse fortuna, quam subiere Acta alia innumera, in quibus etiam tunc, quando fortasse verum narrant, dubites, an firmum pedem figas, an in luto hareas. Nunc dicamus aliqua de Actorum exemplaribus, ac primo quidem de Latinis.

torundem ex-
 emplarum.

10 Ms. anonymum, de quo supra, prænotatur hoc titulo: Martyrium S. Aureæ virginis et inartyris et sociorum. Incipit: Quo tempore Severus Aurelius Alexander sceptrâ Romanæ moderabatur imperii, agente Domitio Ulpiano Romulo, urbis Romæ præfecto. In exemplari autem S. Maximini apud Treviros res dicitur accidisse sub Claudio: sic enim incipit: Tempore, quo nequissimus Claudius Romanæ urbis sumpsit imperium etc. Habemus præterea egraphum Martyrii S. Cyriaci episcopi, quod desumptum notatur ex Bolecensis cenobii, Ordinis Regularium S. Augustini, diocesis Paderborn. Passionali pergameno Ms.; in quo egrapho Acta S. Aureæ, ac plurimorum aliorum Martyrum admixta sunt. Fragmentum etiam habemus, cui titulus, S. Aureæ virg. Passio, quod notatur desumptum ex collect. P. Gallonii tomo L fol. 193, quodque incipit: Temporibus Alexandri imperatoris, præfecto pretorio Ulpiano, et Urbis vicario Ulpio Romulo etc. Apud nos etiam est fragmentum Græcum ex Ms. Ducis Sabaudia Bîoi διαφόρων Ἀγίων Κυριακοῦ, Ἱππολύτου, Μαξιμου, Χρυσῆς, καὶ τῶν λοιπῶν. Id est, Martyrium sanctorum Cyriaci, Hippolyti, Maximi, Chryses, et reliquorum. Sequitur hoc exordium: Ἐν ταῖς ἡμέραις Κλαύδιου τοῦ παρανόμου βασιλέως, παρόντος βικαρίου Οὐλλπίου Ρωμύλλου, μέγιστος ἀνήθη διωγμός τοῖς ταπεινὰ οὖσιν Χριστιανοῖς. Quæ sic reddo Latine: In diebus Claudii iniqui imperatoris, dum Ulpus Romulus vicarius esset, maxima exarsit persecutio contra eos, qui tunc erant Christiani. Quid verbis opus est? En tibi nunc qualiacunque Acta, modicis exposita Annotatis: etenim cum Commentarius hisce prævius valde parvus sit, eo te, lector, mitto pro ulteriore illorum notitia.

ACTA

Ex Ms. sancti Maximini apud Treviros.

CAPUT I. S. Aureæ certamen, ac tormenta; S. Censorini captivitas; carceris custo- des a S. Maximo conversi.

Tempore, quo iniquissimus Claudius Romanæ urbis sumpsit imperium, tali a diabolo repletus est ira circa Christianos, ut penitus Christi nomen nec audire potuisset. Tunc jussit mitti præcones per vias et plateas, ut universus populus diis victimas immolaret. Si quis autem sacrificare nolisset, diversis pœnis interficeretur: et alii quidem ferarum morsibus laniati interirent; alii in alveo Tiberis demergerentur; alii vero exilio deportarentur, et, si quis aleret Christianum, diversis pœnis interiret. Tunc ceperunt ministri curiose quærere Christianos, ut una eum populis idolis immolarent. Et inventi sunt multi Christiani nolentes sacrificare: qui diversa sustinuerunt tormenta, et cum gloria martyrii pervenerunt ad Christum. Inter quos inventa est virgo sacratissima, nobili genere orta, imperatorum filia, et a cunabulis Christiana, nomine Aurea. Quæ contempsit præcepta iniquissimi judicis, dicens: Ego Deum confiteor labiis, et corde invocare non cesso: neque dæmonis inclinabo cervicem meam, de quibus Scriptura testatur dicens: Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis.

Claudio impera-
 tori Christianos
 persequenti

E

2 Illos audientes ministri renuntiaverunt Augusto, quæ gesta fuissent. Statim jussit eam in uno carcere recludi: et per septem dies neque aquam ei porrigere. Completo vero die septimo, suis eam jussit aspectibus presentari. Quæ eum presentata fuisset, dixit ad eam Claudius: Cur deseruisti deos immortales, quos parentes tui a cunabulis coluerunt, quos principes adorant, per quos respública semper floruit, et Romano imperio victoria tributa est, et Romani omnium gentium feritatem eum suis opibus subjugaverunt? Cui beata Aurea fidecialiter dixit: O infelix, si sciebas Deum creatorem cæli et terræ, et hominum conditorem, qui ista omnia operatus est, quæ tu dicis per deos tuos facta fuisse, qui sunt lapides vel æramenta, qui nec sibi nec aliis opitulari potuerunt; terram et cinerem capiti tuo aspergebas, et sic provolutus pavimento pœnitentiam ageres de sanguine Sanctorum, quem effudisti, et te idolis sacrilegè pœnitisset, et crederes in Jesum Christum Dei Filium, natum de Spiritu sancto et Maria Virgine.

Claudio S. Au-
 reæ.

f

f. aspergeres

3 Dieit ei Claudius imperator: Desere vanitatem istam, et humiliare; et sacrificare diis, et accipe virum, et lætare in vita tua. Beata Aurea respondit: Ego habeo jam cælestem sponsum, a cujus amore nullus hominum me separare potest. Dixit ei imperator: Nisi quia nobili

minus ejus con-
 temnit, ac supe-
 rat tormento.

nobili

nobili genere orta es, a diversis poënis te faciam interire. Beata Aurea respondit: Semel dixi, cæsar, quia nec minas tuas timeo, nec terrores tui me separant a caritate Domini mei Jesu Christi. Tunc indignatus imperator jussit eam in eculeo levari: erat autem pulchro aspectu et speciosa nimis, ita ut omnes pulchritudinem ejus conspicerent: et necesse fuit, ut, quam Deus perfuderat gratia sua, ab omnibus amaretur: et cum attraheretur nervis, nihil aliud dicebat, nisi tantum, Christe, adjuva me, et exclamans dixit: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui me dignatus es famulam tuam inter servos tuos dinumerare. Et cum deposita fuisset de eculeo, jussit eam iterum retrudi in carcerem dicens, Si hæc extincta non fuerit, multi peribunt.

Novis tormentis
frustra torque-
tur:

4 Altera autem die jussit eam a suis apparitoribus coarctari, quam sic aggreditur dicens: Aut acquiesce, et sacrificia diis, aut variis te suppliciis interire faciam. Beata Aurea respondit: Ego semper sacrificavi, et sacrificabo Domino Jesu Christo, et meipsam offero sacrificium immaculatum Deo in odorem suavitatis: quia sacrificium Deo est spiritus contribulatus. Videns autem imperator quia in omnibus victus fuerat, jussit eam expoliari, et fustibus cædi dicens: Modo video si Christus tuus liberabit te. Tunc beata Aurea elevans oculos suos ad cælum dixit: Qui liberasti tres pueros de camino ignis ardentis, et Susannam de falso crimine, et Danielem de lacu leonum; tu da virtutem cordi et corpori meo sufferre tormenta, ut non prævaleat draco iste iniquitatis in ancillam tuam confidentem in te. Iratus Claudius jussit eam levari a terra, et vincitam catenis in Hosteam exilio deportari cum viris religiosis, et sacris virginibus, et omni familia sua: et cœpit habitare foras muros Hostiæ civitatis in loco, qui vocatur Eparisti in prædio suo, et ibi die noctuque jejuniis et orationibus epulabatur.

* Intellige hæc
et infra Ostia
Tiberina

5 Erat autem in civitate Hostea episcopus, nomine Cyriacus, timens Deum, cum sacerdotibus suis Maximo, Eusebio et Concordio presbyteris, et Archelαιο diacono: quorum orationibus multa mirabilia Domini operatus est. In eodem loco sanabantur infirmi orationibus eorum a languoribus suis, expellebantur dæmonia, cæci illuminabantur. Dum hæc beata Aurea agnovisset, gaudio repleta, veniens ad sanctum Cyriacum episcopum cœpit pedibus ejus prostrata cum lacrymis rogare, ut precem super eam effunderet. Tunc beatus Cyriacus expandens manus suas ad cælum dixit: Domine Jesu Christe, rex angelorum, amator castitatis, qui post resurrectionem tuam multis apparuisti, et omnibus in te credentibus vitam promisisti æternam; adesto supplicationibus nostris, et huic famulæ tuæ auxilium tuæ virtutis impende, ut cum palma martyrii regni cælestis januas ingredi mereatur, et ad tuum talamum cum illis prudentibus virginibus, accensis lampadibus suis obtinet tibi Christo Domino a, qui vivis et regnas Deus per omnia secula seculorum. Et omnes dixerunt: Amen. Tunc sanctus episcopus agens quæ Dei sunt: participati sunt corpore et sanguine Domini nostri Jesu Christi, et gratias agentes Deo, cœperunt omnes simul in unum in Dei laudibus permanere. In diebus illis magna persecutio orta est Christianis: et quia non possunt lucernæ ardentes in absconso neque sub modio poni, sed super candelabrum, ut luceant omnibus qui in domo Dei sunt.

6 Erat autem vir præpositus magisteriæ pote-

statis et occulte Christianus, timens Deum et credens in virtute Domini nostri Jesu Christi: qui quotidie in absconditis suis orationibus et jejuniis atque elemosynis suis epulabatur. Hoc audiens imperator, ira commotus, jussit eum tencri, et ante conspectum suum præsentari. Ille autem non recedebat a Claudii conspectu; sed si quos vidisset de Christianis ad necem trahi, vel ad custodiam, occulte confortabat, et quantum ei victum in carceribus, in custodiis, et in vinculis ministrabat. Cui ita dixit: Tu es vir ille Censurinus deorum cultor: et nostræ majestati semper affabilis. Mansuetudo nostra nullum sibi servientem despicit: sed in cultura deorum semper hanc rem publicam gubernantes propagavit. Tunc beatus Censurinus respondit: Ego Christianus sum et testimonium dico de Domino meo Jesu Christo, quia ipse est verus Deus, qui crucifixus est, et sepultus, et die tertia resurrexit, ipsis videntibus, qui eum crucifixerunt, quod post mortem viveret, et quadragesimo die ascendit in cælum, et sedet ad dextram Patris.

S. Censurinus
comparaturus
Claudio.

7 Ille nostris temporibus dignatus est venire ad terras, et se induit servili corporis indumento, ut nos a servitute diaboli liberaret. Iratus Claudius dixit: Insanis, Censurine. Beatus Censurinus dixit: Ego non insanio, sed de insaniam ad veram mentem reversus sum ad creatorem Dominum meum Jesum Christum, qui cæcos illuminavit, et mortuos suscitavit, leprosos mundavit, et pedibus suis super mare ambulavit, et multa alia et innumerabilia, et de aqua vinum fecit: ipsi confiteor in æternum. Tunc jussit eum propter militare consortium in Hostea custodia mancipari, non longe ab urbe Roma miliario quindicesimo. Ille autem in custodia et in vinculis obligatus Deo laudes die noctuque canebat.

E
ac fidem ortho-
doxam profite-
tur:

8 Erat tunc in civitate Hostea quædam matrona de genere regiæ potestatis, nomine Aurca, quæ jam multas persecutiones experta inscriptionibus fuerat damnata, et cum viris religiosis et sacris virginibus in prædio suo vacabat. Illic quotidie sancto Censurino die noctuque victualia et alimoniam ministrabat: cujus vincula manna sua aqua lavans, in oculis et in facie sua mulcens, cum gaudio revertebatur in domum suam. Erat autem in civitate Hostea Maximus presbyter, et Archelaus diaconus, qui quotidie sacrificia Deo cum hymnis et laudibus offerebant: et ibi beatus Maximus multa mirabilia in nomine Domini exercebat. Dum autem introisset ad beatum Censurinum, statim vincula de manibus et pedibus ejus solvebantur. Tunc beatus Maximus aperiens os suum cœpit dicere ad custodes: Fratres, derelinquite dæmones temporales, et cognoscite Deum creatorem Dominum, et Jesum Christum, Filium ejus, qui fuit ante sæcula, et semper est, et venturus est judicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. Nam sæculum nostrum transiet, cælum et terra transibunt, Dominus autem Jesus Christus semper et idem est.

cui cibus S. Au-
reæ submini-
strat. S. Maxi-
mus convertit

9 Responderunt custodes et dixerunt ad Maximum presbyterum: Quid faciemus, ut cognoscamus eum, quem tu prædicas, per quem cognovimus in dictis orationibus tuis vincula dissolvi? Maximus presbyter dixit: Poenitentiam agite, et baptizetur unusquisque vestrum, et credat Jesum Christum crucifixum Filium Dei, et idola vana derelinquat, quia nescientes blasphemastis nomen ejus, cujus Sanctos cruciabat.

custodes car-
erunt.

Tunc

A Tunc Felix, Maximus, Taurinus, Herculanus, Benerius, Storacinus, Mennas, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Monaxius, Amandinus, Olimpius, Cyprius et Theodorus tribunus *b* miserunt se ad pedes beati Maximi presbyteri, cum lacrynis, et dixerunt: Nos ex toto corde credimus non esse alium Deum, nisi Dominum Jesum Christum, qui est redemptor nostrarum; qui nobis videntibus ferrea claustra comminuit. Tunc omnes gratias egerunt Deo, et Sanctis ejus, quorum orationibus aeternum lumen viderunt. Tunc beatus Maximus indixit eis triduanum jejunium, et secundum consuetudinem impletis omnibus, catechizavit eos renuntiantes idolis et omnibus mundi commerciis. Baptizati sunt autem in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti: et suscepit eos beata Aurea, et vestibus et alimoniis ornavit. Tunc veniens beatus Cyriacus episcopus chrismate Christi eos perungens, signavit illos verbis fidei: et participati sunt omnes sacrosanctis mysteriis.

f. u. id. anima-
rum

rem suum et creatorem ac restauratorem suum.

II Tunc beatus Cyriacus dixit: Domine, in nomine tuo flecimus genua nostra. Cumque orasset diu, dixit beatus Cyriacus: Domine Jesu Christe Nazarene crucifixe, qui Lazarum foetentem resuscitare dignatus es, et filium unicum viduae resuscitasti; ostende in hunc famulum tuum virtutem tuam, ut cognoscat te Dominum vivum et verum creatorem suum, in regeneratione sua, quia tu regnas per omnia saecula saeculorum. Et cum dixissent omnes, Amen, statim revixit qui erat mortuus: et cepit loqui dicens: Ego vidi Dominum Jesum Christum reducentem me de tenebris ad lucem. Tunc catechizavit eum et baptizatus est, et accepit signaculum Christi: quem suscepit beata Aurea. Erat autem plus minus annorum decem, nomine Faustinus.

EX 34
resuscitatur

12 Eodem tempore nuntiatum est Claudio, quod in Hostea mortuus suscitatus fuisset per orationem Sanctorum, et dixit: Hoc non est nisi ars magica. Tunc vocavit ad se vicarium urbis Romae, nomine Ulpinum Romulum: cui haec praecipit dicens: Perge in civitatem Hosteam, et quoscumque Christianos ibidem reperire poteris, diversis poenis eos constringe: ita ut qui sacrificaverint diis, divitiis et facultatibus atque honoribus locupletentur; qui vero noluerint, diversis poenis macerati, capite puniantur. Sacrilega vero Aurea, quae obscuravit genus regiae potestatis suae, et elegit per magica mori [potius], quam vita una nobiscum frui; si adoraverit deos deasque, inscriptio *a* in ea firmata aboleatur. Qui autem inventi fuerint in ea societate permanentes, simul in unum poenis erudiantur. Veniens ergo Ulpinus Romulus in civitatem Hosteam, jussit omnes Sanctos custodiae mancipari. Diluculo autem surgens, praecipit sibi beatam Auream praesentari: cui ita dixit: Insaniam artis magicae, quae in te floret, ut perderes regiam majestatem tuam, et natales claros obscurares, depone. Beata Aurea respondit: Ego obscuravi daemones, et idola vana respici, et cognovi unum Deum vivum et verum, et Dominum Jesum Christum Filium ejus, qui venturus est judicare vivos et mortuos; et patrem tuum diabolum una cum Claudio in tenebris damnare.

qua ve ait Claudio
dum delata,
monis sicut in
Christianos.

ANNOTATA.

B *a* Mendosus hic sensus corrigi potest ex Ms. anonymo; accensisque lampadibus thalamum aternitatis cum sanctis omnibus virginibus adipisci mereatur.

b Nomina haec conferri possunt cum iis, quae habentur supra in titulo Commentarii praevii ex Menaei Graecis, et in S. Quiriaco episcopo superius ad diem hesternum pag. 566. In Ms. nostro anonymo sunt Theodorus tribunus, et milites ejus Martialis, Saturninus, Epictetus, Mapius, Taurinus, Felix, Herculanus, Neberius, Stauracius, Menna, Commodus, Hermes, Maurus, Eusebius, Rusticus, Olympius, et Carporius. Verum quis in Actis tam corruptis pro his nominibus spondere possit, vel ea revocare ad genuinam normam?

E

a

CAPUT II. Mortuus ad vitam revocatus; S. Aureae et aliorum martyrium.

C

Sutor autem erat in eodem loco, cujus filius eadem hora mortuus est. Transeunte beato Cyriaco, et Maximo et beata Aurea, militibus Christi, lamentabatur sutor in morte filii sui. Tunc beatus Maximus presbyter dixit ad sutorem: Tu crede in Dominum Jesum Christum coram nobis omnibus, et tu vives, et filium recipies. Ille autem dixit: In quem credamus, numquid in illum, quem a juventute mea blasphemavi? Beatus Maximus dixit: Poenitentiam age, quia Deus poenitentium est, non reddens secundum nostra peccata; sed secundum magnam misericordiam suam. Sutor autem dixit: Baptizate me in nomine ejus, ut credam. Tunc baptizatus etiam factus Christianus, cum accepisset signum Christi, gaudens duxit illos ad filium suum. Quem cum vidissent beatus Cyriacus, et beatus Maximus, cum lacrymis dixerunt: Domine Jesu Christe, qui dignatus es formam servi accipere, ut nos a servitute diaboli liberares, respice in opera manuum tuarum, ut cognoscant te facto-

f. u. id. anima-
rum

13 Vicarius Romulus dixit: Inducta es ab insaniam magicae artis; nunc desere vanitatem istam, et consule generositati tuae. Beata Aurea insufflavit in faciem vicarii dicens: Miser, si scires Deum creatorem caeli et terrae, non proferres ex ore tuo blasphemiam. Iratus Romulus jussit eam in eculeo levari, et cum diu torqueretur, facie alacri et speciosa coepit dicere: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui de inferis ad sublimia caeli me dignatus es elevare. Cui Romulus dixit: Ubi est, quem praedicas, Christus tuus? Liberet te. Beata Aurea dixit: Ego indigna sum; sed ille, qui dignatus est me de caligine hujus mundi eripere, potens est et te, et Claudium, destruere. Hoc cum dixisset, contractus est eculeus, et deposita est exinde, et jussit eam fustibus caedi sub voce praeconia dicens: Sacrilega Aurea, quae blasphemavit deos, et regnum Jovis gubernatoris totius mundi, acerrimis tormentis debet extingui.

quod S. Aurea
certamen.

F

14 Illa autem dicebat: Benedictus es, Domine Deus, Jesu Christe, quem ego video. Romulus dixit: Date flammam ad latera ejus. Et cum applicuissent flammam, voce clara dixit ad Romulum: O infelix, pudor tibi non est conspiciere membra corporalis genitricis tuae, et in conspectu

ac martyrium

EX 29.

conspetu tuo ignibus assari. Romulus dixit : Tua infelicitas hoc meretur, quæ deseruisti deos immortales, et regiam majestatem tuam, et desiderasti magicis artibus coinquinari. Tunc jussit eam recipi in custodiam. Et præcepit adducere ad se Maximum presbyterum, et Archelaum diaconum, quibus ita dixit : Per vos, et per doctrinam vestram blasphemantur numina deorum, et circumducitis homines, ut non credant secundum morem antiquitatis. Maximus presbyter dixit : Non nos seducimus homines, sed, quantum gratia Dei donat, per ipsum Dominum Jesum Christum liberamus de errore sæculi hujus, et mancipamus nomini sancto ejus. Tunc iratus Romulus dixit : Isti quidem digni sunt morte : et jussit sibi milites Christi præsentari, qui per beatum Cyriacum et Maximum et Archelaum, et beatam Auream crediderunt.

plurimorum
Christi Pug-
lum.

15 Quibus ita dixit : Sacrificate diis, aut diversis pœnis vos cruciabo. Respondentes dixerunt : Jam semel obtulimus nosmetipsos sacrificium Deo et Domino Jesu Christo ; qui nos per Sanctos suos illuminavit. Iratus Romulus jussit eos expoliari, et fastibus cædi. Illi autem dicebant : Gratias tibi agimus, Domine Jesu Christe, quia meruimus socii fieri Sanctorum tuorum. Eadem hora jussit eos duci ad arcum ante theatrum, et ibi eos capitalem fecit subire sententiam. Tunc omnes quasi ex uno ore dixerunt : Domine Deus omnipotens, receptor innocentium animarum, suscipe spiritum nostrum. Et decollati sunt in eodem loco, gratias agentes Deo. Romulus vero jussit beatum Cyriacum in custodia truncari. Tunc beatus Eusebius collegit noctu corpora sanctorum Cyriaci episcopi, Maximi presbyteri, et Archelai diaconi : et cum omni diligentia sepelivit. Corpora vero Sanctorum militum jussit Romulus in mare jactari : quos beatus presbyter sollicitus collegit ad litus maris, et in campo Hosteæ abscondit, atque sepelivit juxta Urbem in crypta Ostense, sexto Idus Augusti : Taurinum vero et Herculanium in portu Romano abscondit, beatum Theodorum tribunal posuit in misaleo * suo : et omnes alios collegit, et posuit juxta corpora sanctorum Cyriaci et Maximi sub die decimo Kalendas Septembris.

* f. mausoleo

C
S. Aurea post
multos crucia-
tus

16 Eadem die jussit sibi Romulus beatam Auream præsentari. Quæ cum præsentata fuisset aspectibus ejus, gaudens dixit ad Romulum : O miser, ut quid perdidisti dies tuos ? Agnosce creatorem tuum Christum Deum, et noli adorare lapides et aramenta et aurum aut argentum, sed adora Dominum Jesum Christum, qui resurrexit tertia die, et ascendit ad caelos, et inde venturus est indicare vivos et mortuos, et sæculum per ignem. Cui Romulus dixit : Modo videbis, si Christus tuus liberabit te : si non sacrificaveris diis. Beata Aurea respondit : Bene dixisti miser : tu aliquando protulisti veritatem ex ore tuo dicens : Si non sacrificaveris dæmoniis, videbis Christum. Videus Romulus quia in dictis suis victus fuerat, jussit ut cum lapide maxillæ ejus cæderentur. Clamavit autem dicens : Gloria tibi, Domine Jesu Christe ; quia merui cælestis regni januas introire. Romulus dixit : Jam consule generositati tuæ, et adora deos, et accipe virum et lætare in vita tua. Beata Aurea respondit : Ego jam virum habeo Deum cæli et terræ, Dominum Jesum Christum, perpetuum regem : quem tu negas te scire : nec cognoscis misericordiam ejus, sed cognoscis dæmones, qui

cor tuum insania et rabie impleverunt. Eadem hora jussit in conspectu suo plumbatis eam defecere : quæ cum diu cæderetur, magis confortabatur.

17 Tunc dedit in eam sententiam dicens : Lapis magnus ligetur ad collum ejus, et demergatur in mare : cujus corpus sanctum pervenit ad litus : quam * beatus Nonosus collegit : qui etiam Ypolytus nuncupatur, et cum omni diligentia sepelivit in prædio ejus, ubi habitaverat, quarto Kalendas Septembris. Tunc Romulus tenuit quemdam Sabinianum agricultorem loci illius, et cæpit ab eo quærere facultates beatæ Aureæ, dicens : Sacrilega Aurea, quæ noluit sacrificare diis, nec principum præcepta servare, tuas amicitias semper communes habuit : thesauros ejus vel ornamenta ante conspectum nostrum declarare læstina, et sacrificare diis, et vive : et humiliare ad jussa principum. Sabinianus dixit : Ego semper humilitatem doctus sum a beata Aurea, quæ me docuit confiteri Dominum meum Jesum Christum, qui natus est de Spiritu Sancto ex Maria Virgine. Nam aurum nobis, aut argentum, vel margaritas non esse scias. Romulus dixit : Succurre tibi, et occultos thesauros principum redde, et sacrificare diis, et recede ab insania falsa.

martyrio coro-
natur ac sepelitur : aliorum
quod

18 Sabinianus dixit : Ego quidem non mereor pro peccatis meis ; sed quantum gratia Domini mei Jesu Christi largitur, quam mihi donare dignatus est, sic crede me idoneum esse ad cognoscendam misericordiam ejus : qui mihi suam gratiam in baptismo donare dignatus est. Nam hoc aurum temporale non me habere, nec dare, nec dæmoniis llectere cervices meas [scito.] Romulus iratus jussit, ut cum plumbatis cervices ejus cæderentur, cum voce præconia dicens : Deos et deas principum blasphemare noli. Eodem die hoc audieus beatus Ypolytus, qui etiam Nonnus vocatur, obtulit se in conspectu Romuli, et ita voce clara dixit : O miser, si scires, non cruciaries cervices Sanctorum, et te ipsum humiliare Deo et Domino Jesu Christo, et servires ei, et non lapidibus vanis. Iratus Romulus præcepit, ut manibus et pedibus ligaretur, et vivus in fovea mergeretur. Tunc beatus Ypolitus episcopus, elevans oculos ad cælum dixit : Domine Jesu, rex regum et Dominus dominantium, gratias ago tibi ego peccator, quia dignatus es me famulum tuum in loco mundo inter aquas coronare. Te deprecor Filium Dei summi, suscipe spiritum meum : et dum mersus fuisset in foveam ante muros Urbis, juxta alveum Tyberis, audita est vox quasi infantium per unius horæ spatium, dicentiam, Deo gratias.

pro Christo

P

19 Romulus dixit : Ille insaniam magicæ artis cognosco. Ecce nunc audistis consolationes dæmonum. Tunc Christiani occulte noctu leverunt corpus de puteo cum hymnis et Dei laudibus, cum omni diligentia sepelierunt in eodem loco, non longe ab ipso puteo, sed quasi pedes plus minus sexaginta, sub die decimo Kalendas Septembris. In quo loco multa mirabilia Dominus operatus est ejus orationibus ad laudem et gloriam nominis sui. Tunc iratus Romulus cæpit cum furore dicere : Ille Sabinianus, qui captus cupiditate magicæ artis et libidine thesaurorum, in momento cum dissolvam a sua insania, si non se humiliaverit et sacrificaverit diis. Illis autem dictis jussit eum fastibus cædi, sub voce præconia dicens : Redde thesauros principi-

Martyrum

puno.

A pum, et humiliare diis, quibus gubernatur respública. Ille autem cum gaudio dicebat: Gratias tibi ago, Domine Jesu Christe, qui dignatus es me cum servis tuis numerare. Et cum diu cæderetur, firmus erat in fide, et alacri facie.

20 Tunc jussit enim in eculeo levari et torqueri. Ille autem gratias agebat Deo et Domino Jesu Christo. Romulus dixit: Iste insanus securus est de magicis consiliis atque mox jussit, ut flammis ureretur, et cum applicatæ fuissent flammæ ad latera beati Sabiniani, cœpit Romulus clamans dicere: Jam consule tibi et redde thesauros. Ille autem gratias agebat Deo dicens: Domine Jesu Christe, suscipe spiritum meum. Et subito emisit spiritum; cujus jussit corpus in puteum jactari. Quem beatus Concordius pres-

byter noctu levavit de puteo et sociavit beatæ Aureæ martyri sub die quinto Kalendas Septembris, regnante Domino nostro Jesu Christo; cui est honor et gloria, potestas et imperium in sæcula sæculorum. Amen b.

ANNOTATA.

a De inscriptionibus, quibus Martyrum vultus vel frontes notabantur, consuli potest Gallonius in libro de Martyrum eruciatibus cap. viii, apud me pag. 413.

b De imperatore, ac consule, sub quibus Sancta passa dicitur in his Actis, videri possunt, quæ habentur in Sylloge S. Hippolyti paragrapho ii.

DE TRECENTIS SS. MARTYRIBUS,

QUI PASSIM MASSA CANDIDA APPELLANTUR,

GARTHAGINE VEL UTICÆ IN AFRICA,

COMMENTARIUS HISTORICUS.

§ I. Antiquus horum Martyrum cultus, numerus, et Acta.

In quibusdam exemplaribus Martyrologii Hieronymiani hæc Martyrum cohors sub turato nomine massæ candidæ annuntiatnr, ut in Martyrologio Florentini hujusque notis ad diem xviii Augusti videre est. Kalendarium antiquissimum ecclesiæ Carthaginensis, quod eruditissimus Mabillonius tomo III Veterum analectorum a pag. 398 edidit ac notis illustravit, eraso certo festivitatis die, de Martyribus illis ita meminit: . . . Kal. Sept. Sanctorum massæ candidæ. Vetus Martyrologium Romanum, quod Rosweydeus noster vulgavit, huic annuntiationi diem et palæstram martyrii sic breviter adjungit: ix Kal. (Septembris, ut ex antecedentibus liquet) massæ candidæ Carthagini. De ista martyrii palæstra postmodum agemus.

2 Interim sanctus Ado ad eandem diem ix Kalendas Septembris sive xxiv Augusti in Martyrologio suo breves et obscuras istas annuntiationes ita clarius exponit: Eodem die apud Carthaginem sanctorum martyrum Massæ candidæ, qui passi sunt tempore Valeriani et Galliæni; ferunt enim inter alia supplicia tunc a præside Clibannum calcis accensum, et in ora illius prunas cum thure exhibitas, et præsidem dixisse Christianis: Eligite e nobis unum, aut thura super his carbonibus offerre Jovi, aut in calcem demergimini. Tunc recenti viri fide armati, se ictu rapidissimo Christum Dei filium Deum fatentes, jecerunt in ignem, et inter vapores calcis pulveri sunt demersi. Ex quo etiam candidatus ille exercitus beatorum, MASSA CANDIDA meruit inueneri. Usuardus et collectores hodierni Martyrologii Romani, paucis mutatis, imitati sunt Adonem, qui sua verosimiliter ex Prudentio desumpsit, ut infra videbimus. Hæc de inmemorabili Martyrum istorum cultu dicta sufficiant, et ad numerum eorum stabilendum pergamus.

Augusti Tomus IV.

3 Prudentius, Ado, et alii passim asserunt, eos numero trecentos fuisse. Baronius aliique hunc eminentissimum nimis facile secuti putant, S. Augustinum huic tanto numero contradicere, dum in Tractatu ad Psalmum xliix affirmat, hanc Massam candidam plus habuisse, quam centum quinquaginta tres martyres. Unde eminentissimus auctor hodie in notis ad Martyrologium Romanum scribit sequentia: Quod autem ad numerum spectat; cum Pontius dicat fuisse trecentos, idemque profiteantur omnia Martyrologia, mendum esse putatur apud sanctum Augustinum, dum in dicto tractatu ponitur adeo minor numerus. Florentinus die xviii Augusti in notis ad Martyrologium suum Hieronymianum similia fere repetit hoc modo: Trecentis martyribus constitisse sacram illam Massam fere omnes docent. Divus tamen Augustinus in Psalmum xliix centum quinquaginta tres martyres habuisse affirmat, ubi numeralem notam mendum contraxisse putat eruditissimus Baronius, quod Pontius et alii, trecentos fuisse doceant. Ita etiam de antiqua traditione testatur Prudentius in Peristephano et hymno sancti Cypriani, ubi ex carminum numero mendum inesse nequivit. Deinde allegat sequentem Prudentii versiculum:

Prosiluere alacres cursu rapido simul trecenti. At non video, cur ad mendum recurri debeat, si omnino sancti Doctoris verba mature expendantur.

4 Quare patienter audiamus totam metaphoram vel allegoriam, quam S. Augustinus in Enarratione ad dictum Psalmum xliix sive in editione Plantiniana Operum suorum tomo VIII pag. 190 et sequente proponit his verbis: Dominus post resurrectionem jubet mitti retia in dexteram partem; levantur pisces centum quinquaginta tres. Et cum tanti et magni essent, ait Evangelista,

96 retia

laurenti trimum
ph.

et m.

b

B

E

G. C

1880 CCLVIII.
In Martyris ab
unmemorabilis
tempore

et octo. Ut
sunt trecenti

in antiqua
Martyrologis
celebrantur.

cui numero, ut
quidam perpe-
ram existimant

AUCTORE
G. C.

retia non sunt dirupta. Etenim ante Passionem jussit mitti retia, non dicens in dexteram partem neque in sinistram; quia si in dexteram diceret, solos bonos significaret; si in sinistram solos malos. Ubi autem tacetur dextera et sinistra, mixti capiuntur boni et mali. Capti sunt autem tunc, sicut Euangelii veritas attestatur, tam multi ut retia rumpentur: significabat enim illa captura hoc tempus. Retia rupta significant concisiones et conscissuras hæreticorum et schismaticorum. Quod autem post resurrectionem suam Dominus fecit, post resurrectionem nostram nobis futurum significavit in illo numero regni cælorum, ubi nullus erit malus.

non adversatur
S. Augustinus.

5 Propterea retia, quæ in dexteram partem missa sunt, dexteris expresserunt, remotis sinistris. Numquid tamen in illis dexteris centum quinquaginta tres soli justi erunt? Millia millium Scriptura significat. Legite Apocalypsin; duodecies duodecim millia fortasse, sicut ibi intelligitur, ex solo populo Judæorum futura sunt. Attendite martyrum numerositatem. Sola in proximo, quæ dicitur MASSA CANDIDA, plus habet quam centum quinquaginta tres martyres. Postremo septem illa millia, de quibus respondetur Helix; reliqui mihi septem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal, longe istum piscinum numerum superant. Centum ergo quinquaginta tres pisces non tantum numerum Sanctorum significant, sed universum Sanctorum et justorum numerum certa causa tanto numero significat Scriptura, ut omnes intelligantur in illis centum quinquaginta tribus pertinentes ad resurrectionem vitæ æternæ. *Ex his attente consideratis patet, numerum istorum Martyrum Africanorum ab Augustino non determinari, et totam ipsius expositionem subsistere, quamvis tunc pro trecentis tria millia martyrum subsissent. Unde cum Prudentio et antiquis Martyrologis in titulo trecentos expressimus, et S. Augustinum nobis adversari non putamus. Jam exhibenda sunt ea, quæ de illis Martyribus antiquitus conserpta invenimus.*

qui etiam concionem de illis habuit.

6 Sanctus Augustinus in annua Martyrum nostrorum festività concionem instituit; sed de gestis eorum nihil speciatim nos docuit, dum sermone cxii sive in laudata editione Plantiniana tomo X Operum pag. 590 solam martyrii causam sic oratorie ac generatim exponit: Hæc est prima Martyrum causa, hæc est candida Martyrum massa. Si causa candida, et massa candida; massa enim dicta est de numeri multitudine; candida de cause fulgore. Deinde pagina sequente post alia multa, quæ omnibus Martyribus conveniunt, auditores suos ad eorum imitationem hortatur his verbis: Massæ ergo candidæ solennitatem candida conscientia celebremus, et vestigia Martyrum sectantes, caputque martyrum et nostrum intuentes; si ad tantum bonum venire concupiscimus, iter durum non timeamus. Qui promisit verax est, qui promisit fidelis, qui promisit fallere non potest. Dicamus ergo ei candida conscientia: Propter verba laborum tuorum ego custodivi vias duras. Quid times vias duras passionum et tribulationum? Transit ipse. Respondes forte; sed ipse. Transierunt Apostoli. Adhuc respondes; sed Apostoli. Accipio. Responde. Transierunt postea et multi viri. Erubescere. Transierunt et feminæ. Senex venisti ad passionem. Noli timere mortem, vel quia vicinus es morti. Juvenis es. Transierunt et juvenes, qui adhuc vitam sibi sperabant. Transierunt

et pueri, transierunt et puellæ. Quomodo adhuc via aspera est, quam multi ambulando lenierunt? Hæc ergo est solennis et assidua commonitio nostra ad vos, fratres, ut solennitates martyrum non vana solennitate celebremus; sed quod in suis solennitatibus amamus, etiam fide simili imitari non formidemus. *Nihil hic de Actis Massæ candidæ diseimus, ut lector videt.*

7 Magis distinctam Actorum notitiam nobis suggerit Aurelius Prudentius, dum in libro Peristephanon hymno xiii canit, hos Martyres a sancto Cypriano Carthaginensi episcopo ad constantiam in fide excitatos fuisse, et hunc præsulem pro grege suo ita orantem inducit:

Aurelius Prudentius in Actis S. Cypriani.

Da quoque, ne quis iners sit de grege, quem tuum regebam;

Neu cadat impatiens pœnæ, titubetve quis tuorum;

lacolumem ut numerum reddam tibi, debitumque solvam.

Vocibus tuis Dominum permoverat: influebat inde

Spiritus in populum Carthagini, auctor acrioris

Ingenii, stimulis ut pectora subditis calerent

Ad decus egregium discrimine sanguinis petendum;

Non trepidare docens, nec cedere, nec dolore viaci;

Laudis amore rapi, Christum sapere, et fidem tueri.

Cum hæc generosa trecentorum Pugilum cohors ab antistite Cypriano ad Christianum certamen animata fuerit, saltem tempus martyrii eorum præterpropter colligimus, ut postea ostendemus.

8 Deinde Prudentius ibidem ex vulgari traditione historiam martyrii illorum refert his versibus:

refert historiam hujus martyrii.

Fama refert, foveam campi in medio patere jussam,

Calce vaporifera summos prope margines refertam,

Saxa recocta vomunt ignem, niveusque pulvis ardet,

Urere tacta potens; et mortifer ex odore flatus.

Adpositam memorant aram fovea stetit summa,

Lege sub hæc, salis aut micam, jecur aut suis litarent

Christicolæ, aut mediæ sponte irruerent in ima fossæ.

Prosiluere alacres cursu rapido simul trecenti: Gurgite pulvereo mersos liquor aridus voravit,

Præcipitemque globum fundo tenus implicavit imo.

Corpora candor habet, candor veliit ad superna mentes;

CANDIDA MASSA dehinc dici meruit per omne seculum

9 Hanc Prudentii narrationem secutus est eminentissimus Baronius, qui in Annalibus ecclesiasticis ad annum Christi 261 num. 48 de glorioso horum Martyrum agone sic scribit: Passi sunt, eadem persecutione urgente, apud Carthaginem trecenti martyres nono Kalendas Septembris; quo tamen anno ignoratur. At quoniam tum a Prudentio tum ab aliis ejus rei gestæ historia adjungitur simul martyrio Cypriani, de iisdem hic agere; more majorum consultius vi-

quam sequitur Baronius.

sum

A sum est. Clarissimi tunc iidem effulserunt Martyres, qui inter alia supplicia, cum præses fornacem calcariam accendi jussisset, et juxta eam tripodem thusque simul ac primas exhiberi præcepisset, optionemque illis proconsul dedisset, ut vel Jovi thus incenderent, vel ipsi injicerentur in ignem; respicientes illi eam, ut indignam, oblatam conditionem, factoque potius quam verbo, dato responso, in eandem pariter sententiam conspirantes, sese rapillissimo cursu, impellente divino Spiritu, in fornacem incensam coniecerunt, atque igne succensi, calceque permixti appellati sunt MASSA CANDIDA.

qui tamen se
cum conciliari
vix potest.

10 Sed non videmus, quomodo eminentissimus Baronius suam vel Prudentii narrationem conciliare possit cum vetusta concione, quam tamen ipse in notis hodiernis ad Martyrologium Romanum inter Augustinianas reponit hoc loquendi modo: Legimus de Massa candida adhuc alium sermonem sancti Augustini in codice manuscripto sanctæ Mariæ ad Martyres Romæ, positum inter lectiones, quæ legi consueverunt in solemnitate omnium Sanctorum. Incipit: DILECTISSIMI FRATRES, NATALEM MARTYRUM CELEBRAMUS etc. Propter hunc ipsum sermonem aliasque rationes infra ullegandus Tillemontius tomo IV Monument. eccles. pag. 176 dubitat, an vulgaris fama, cujus testimonium sæpe suspectum est, Prudentium non deceperit. Certe hic sermo, quem postea curioso lectori integrum exhibebimus, ab historia Prudentii multum differt, et plane diversum pretiosæ mortis modum indicat. Quare jam paragrapho sequente palæstram, tempus, aliasque hujus martyrii circumstantias indagare conabimur.

§ II. Disceptatio de palæstra, tempore, modo, et genere hujus martyrii.

Passi sunt hi
Martyres Carthagine.

Ado, Usuardus, alique Martyrologii, quibus favet Prudentius, certamen horum Martyrum Carthagine collocant. Attamen hæc eadem gloriosorum Pugilum cohors ab Augustino UTICENSIS massa candida appellatur, ut sermone CXXV de Diversis in editione Plantiniana tomo X Operum pag. 594 legi potest. Eminentissimus Baronius hodie in notis ad Martyrologium Romanum assignare nititur aliquam hujus appellationis causam, et ibidem affirmat, hanc Martyrum catervam ab Hipponensi episcopo cognominari Uticensem, quia festivas eorum solennius Uticæ celebrabatur. Verum illa ratio non satisfacit eruditissimo Ruinartio, qui inter Acta martyrum sincera et selecta Parisiensis editionis pag. 199 circa hanc controversiam sic disserit: Hos Martyres Uticensem massam candidam appellat idem Augustinus serm. 311 (nimirum in nova Operum ejus editione, quam Benedictini Galli vulgarunt) qui tertius est in natali sancti Cypriani.

aut probabiliter
Uticæ.

12 Unde colligunt nonnulli, hos Martyres Uticæ passos fuisse, quamvis Martyrologia, quibus favere videtur Prudentius, ipsos apud Carthagem martyrium consummasse referant. Priorum tamen certior apparet sententia, cui favere videtur idem Augustinus enarratione in Psalmum 144, quem scilicet Uticæ in basilica Massæ candidæ fecit ad ejus civitatis plebem. Et quidem

in ea urbe proconsulem de martyrum causis cognovisse certum est: siquidem beatus Cyprianus paulo ante passionem suam quæsitus, ut illuc ad proconsulem perduceretur, se abscondit, ne extra civitatem suam, longe a plebe sibi commissa, martyrium suum expleret, ut ipsemet testatur epistola 81 alias 83, qua clero et populo Carthaginensi ultimi secessus sui rationem reddit. Tillemontius tomo IV Monument. eccles. pag. 640 hæc Ruinartii sententiam amplectitur, eamque pluribus argumentis stabilire conatur. Quamvis opinio illa nobis etiam probabilior videatur, tamen ob auctoritatem Prudentii, et veterum Martyrologiorum sub distinctione Martyres illos Carthagine vel Uticæ in titulo collocavimus.

AUCTORUM
G. C.

13 Pteraque Martyrologia agonem Massæ candidæ affigunt imperio Valeriani et Gallieni, qui anno Christi 254 regnare cæperunt. Sed magis determinatum istius martyrii tempus assignare nobis videtur jam sæpe laudatus Prudentius, dum hymno XIII illud inter captivitatem S. Cypriani et generosam ejus mortem sic collocat:

anno Christi
258;

Clausus in his specubus sanctus Cyprianus,
et eatena

Nexus utramque manum, nomen Patris in-
vocat supremi.

Recitatis deinde sancti episcopi Carthaginensis precibus, narratoque Massæ candidæ martyrio, quemadmodum paragrapho præcedente retulimus, carmen suum ita proseguitur:

Lætior interea jam Thascius * ob diem suorum,

HUS

Sistitur indomiti proconsulis eminus furori.

Igitur hoc loquendi modo Prudentius innuit, trecentos illos Christianæ fidei Defensores non diu ante martyrium S. Cypriani eadem laurea coronatos fuisse. Cum autem S. Cyprianus capite plerum fuerit anno Christi 258, ut exactiores chronologi consentiunt, eidem anno nos agonem Massæ candidæ superius in margine alligavimus.

14 Tillemontio non placet ille mortis modus, quo dicuntur trecenti isti Athletæ sese ultro in vivam calcem præcipitasse: quamvis enim martyria hujusmodi instinctu sancti Spiritus aliquando contigerint, tamen criticus ille timet, ne vulgaris fama Prudentium aliosque cum secutos hæc in parte etiam fefellerit. Ad hanc suspitionem præcipue movetur silentio S. Augustini, qui de illo voluntaria mortis exemplo nusquam meminuit, cum tamen Donatista circumcelliones, qui sibi ipsis violentam necem inferebant, ad hanc rabiem suam defendendam ei varia exempla objecerent, quæ sanctus Doctor explicat aut refellit. Procul dubio Donatista, inquit Tillemontius tomo IV Monument. eccles. pag. 176, domesticum istud exemplum pro furore suo excusando allegassent, et haud dubie S. Augustinus illud refutasset aut explicasset, si Donatista id objecissent. Hinc sequetur, hanc ultronei martyrii historiam tempore S. Augustini et adversariorum ejus in ipsa Africa ignotam fuisse. Cum istud argumentum Tillemontii sit negativum, quod aliquando multum, aliquando parum vel nihil probat, judicent æqui ac periti hujusmodi rerum æstimatores, quam vim illud hoc loco habeat.

etsi non sit ve-
rosimile, quod
seer ultro

F

15 Non placet etiam Tillemontio etymologia Massæ candidæ, cujus originem Prudentius et alii ex corporibus eorum cum calce in candidum pulverem reductis deducunt. Præcipua hujus etymologiæ improbandæ ratio apud ipsum est quod Augustinus in sermone CXXI, quem de his Mur-
tyribus

in ovam abem
p accipitavint.

ALCIBURS
G. C.

tyribus instituit, et cujus fragmentum supra num. 6 dedimus, de appellatione Massæ candidæ tantummodo hæc dixerit: Massa enim dicta est de numeri multitudine; candida de causæ fulgore. Quidquid sit de hac Tillemontii ratione, nos facile admitteremus illam ex calce desumptam Massæ candidæ appellationem, si Prudentius et ejus sectatores concederent, trecentos istos Martyres non utro in calcem vivam desiliisse, sed jussu proconsulis in eam dejectos fuisse, sicut apud Eusebium *lib. vi Historiæ ecclesiasticæ cap. xli de quibusdam martyribus Alexandrinis sub imperatore Decio legitur in hunc modum*: Post hos Epimachus et Alexander, cum post diuturnum carceris horrorem, in quo vinciti permanserant, ferreos ungues, flagra, ac mille dolorum genera pertulissent, vivæ calcis incendio etiam ipsi colliquefacti perierunt. Eundem enim ipsis exitum sortitæ sunt quatuor mulieres. Haud difficulter ergo credi potest, quod hodierni nostri Martyres simili supplicio vitam finire coacti fuerint. Sed de hoc ipso martyrio genere dubitari poterit, si sancto Augustino tribuenda sit coniectura, quam nunc oculis curiosi lectoris subiiciemus.

16 Hieronymus Vignierius anno 1654 Parisiis edidit Supplementum Operum S. Augustini, ubi tomo I pag. 394 et sequente primus ex Ms. codice bibliothecæ Vaticanæ sub nomine S. Augustini vulgavit sermonem, quem etiam nostri Majores ab erudito ssimo Luca Holsteinio manuscriptum acceperunt ex emendatiore exemplari, cujus ope vitiosam Vignierii editionem subinde corrigemus. Sermo autem ille, qui apud Vignierium est decimus septimus de diversis, ita sonat: Dilectissimi fratres, natalem Martyrum celebramus, quorum multitudo massam, splendor candidam fecit: massa enim dicta est propter numerum, candida propter meritum. Nam quid aliud massa candida, nisi multitudo intelligenda est martyrio candidata? Sicuti modo cum Apocalypsis legeretur audivimus, quia vidit beatus discipulus et Apostolus, qui Christi solebat describere super pectus, Martyrum turbas candida veste fulgentes, palmis virtutibus triumphantes; et quod feliciter vidit, nobis fideliter indicavit. Ait enim, sicut modo audivimus; Vidi, et ecce multitudo, quam numerare nemo poterat, ex omni populo et tribu et lingua, vestiti omnes stolas candidas, et palmæ in manibus eorum. Vestis candida significat innocentiam, palma victoriam.

17 Et ait quidam de senioribus ad Joannem: Isti qui sunt, et unde venerunt? Joannes autem respondit: Domine, tu scis. Ille autem, qui ideo interrogaverat, ut doceret; Illi sunt, inquit, qui venerunt ex magna tribulatione, et laverunt stolas suas et candidas fecerunt in sanguine Agni. Qualis sanguis, fratres! Lavat sanguis iste, non maculat. Habet quidem ruborem, sed tamen non potest maculare candorem. Mirum est hoc, dilectissimi: illius enim sanguis est, de quo dicit sponsa ejus in Canticis Canticorum: Frater meus candidus et rubens. Si candidus, quare rubens? Si candidus, inquam, quare rubens? Si enim candorem innocentiae Christi nullus peccati nævus offudit, quare sanguinem fudit? Si candidus, quare rubens? Si candidus ille nulla se iniquitatis nocte fuscavit, quare crucem inmaculatus ascendit? Quæris quare? Audi Evangelium: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum

manet; si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Vide massam, et intellige seminis causam.

18 Massa hæc, fratres, sicut audistis, ex omni populo et tribu et lingua, ex utroque sexu, et ex omni ætate collecta est. Non senex annis jam vergentibus fractus, marcescente jugulo, tremulam cervicem subtraxit. Non anus sexu, ætate confecta dexteram eruenti pereussoris effugit. Non juvenes a corona vitæ hujus dulcedo revocavit. Non expirantium membra palpitantium parvulorum cruentus percussor perhorruit. Sed si qui fortassis infantum maternis uberibus inliantes ferrum potuerunt persequentis evadere, oppressi ruiua cadaverum maternos inter dulcedinis obiere complexus. Omnes in illo certamine coronavit, qui omnem redemit ætatem. Qualis tunc rerum species, dilectissimi! Quam cruenta ætas, per quam videbatur miseranda et horrenda cernentibus; sed pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum ejus. Vultis nosse, quam pretiosa sit, recolite, quomodo nobis Apostolica epistola legebatur: Propterea, inquit, non confunditur de his Deus vocari Deus eorum; præparavit enim illis civitatem. O si videre possemus, quando erat de eorum trucidatione in terris tanta tristitia, quanta fuerit in illa cælesti civitate lætitia, cum, istis Martyribus ad cælum uno agmine tendentibus, cives illius beatæ civitatis, hoc est millia occurrerunt angelorum! O si videre possemus Martyres istos corpora relinquentes, tanquam lutearum domorum tecta calcantes! Et nos ergo, dilectissimi, faciamus in cælo gaudium angelis sanctis. Sancti etiam Martyres debent gaudere de nobis, quia non cessant orare pro nobis. Sed quando de nobis gaudent? Quando eos, quos veneramus, imitamur: sic enim volunt solennitates suas celebrari conventibus nostris, ut eorum pietatem lætificemus moribus nostris. Videntur ergo Martyres illi, de quibus hic sermo habetur, ex utroque sexu constare, et gladio interfecti fuisse, cum tamen Prudentius asserat, eos in fossa vivæ calcis martyrium consummasse.

19 At Benedictini Galli in nova editione Operum S. Augustini hunc sermonem sancto Doctori adjudicarunt, eique in Appendice tomi quinti col. 377 præfixerunt sequens monitum: Sermo cœxvii in Natali Martyrum Massæ candidæ in Appendice nunc primum collocaetur. Augustinum non sapit affectata illa qualicumque orationis elegantia, et videtur nimium apparatus verbi sermo contextus, ex illo præsertim loco; NON SENEX ANNIS JAM VERGENTIBUS FRACTUS, MARCESCENTE JUGULO etc. Deinde Massam candidam Augustino et Africanis celebratam, non gladio, ut istic dicitur, sed igne in fornace calcaria martyrium consummasse, eamque virorum certo numero, non autem ex omni ætate et sexu collectam, post Pontium in Actis S. Cypriani produunt Martyrologia et Prudentius in Peristephanon xiii. Hunc tamen sermonem Augustino tribuunt Romani duo Mss. codices, ejusque nomine a Baronio laudatur in notis ad Martyrologium xxiv Augusti et 1 Novembris. Eruditi veterum monumentorum indagatores judicent, an allatæ rationes sufficiant ad denegandum S. Augustino hunc sermonem, qui in duobus Mss. codicibus nomen istius sancti Doctoris præfert.

20 Interim ex illis editoribus scire velim, ubinam Pontius in genuinis S. Cypriani Actis de

Massa

aliqui non
genus r
signat.

E

quom dicitur
n. dicitur sancto
Doctori abjudi-
cant.

F

et in festo ho-
rum Martyrum
habet est.

et S. Pontium
pro se citant.

A *Massa candida meminerit. Equidem non ignoro, ante Opera S. Cypriani, quæ Pamelius et Rigaltius ediderunt, in quadam hujus sancti præsulis ac martyris Passione legi sequentia: Tempore Valeriani et Gallieni, cum gloriosum nomen Christi a gentilibus exosum, intentione maxima conaretur auferri, et esset persecutio apud urbem Romam, beatissimus Cornelius Pontificatum predictæ urbis, summis virtutibus præditus, tunc regebat, comprehensusque a præside et diuturnis tormentis afflictus, gladio finivit temporalem vitam, percepturus a Deo sine fine perpetuam. Sed cum hoc odium fuisset etiam in Libycis terminis irrogatum, multi Christianorum populi malentes transitoriam vitam amittere, et illa, quæ a Deo promissa sunt, adipisci, diversis tormentis afflicti consummabantur. Ferunt etiam tunc a præside clibanum calcis accensum, et in ore illius pennis cum thure exhibitas, et præsidem dicere Christianis: Eligite e duobus unum; aut thura super his carbonibus offerte Jovi, aut in calcem demergimini. Tunc trecenti viri fide armati, se ictu rapidissimo, Christum Dei filium Deum fatentes, jecerunt in ignem, et inter vapores calcis pulverei sunt demersi, et inter sibi Christus consecravit. Verum hæc S. Cypriani Acta interpolata sunt, ut patet ex eorum initio, cum S. Cornelius Papa Romanus ante imperium Valeriani et Gallieni vitam finiverit, quemadmodum Pagius et alii Chronologi demonstrant. Quis ergo credat, Pontium sancti Cypriani diaconum similia scripsisse, licet id editores laudati confidenter affirmant?*

B *21 Incumbit itaque Benedictinis illis in quadam genuina Pontii lucubratione assignare superius relatam trecentorum Martyrum nostrorum historiam, quam Tillemontius et ego in sinceris Actis S. Cypriani nondum reperire potuimus. Id si fecerint, omnis controversia finita est, et testimonio corvæ sanctique istius viri libenter acquiescemus. Si vero illud martyrii genus in veris S. Pontii scriptis ostendere non possint, quod eos frustra quæsituros existimamus, interea nobis licebit opponere Prudentio auctorem supradicti Sermonis, quem licet Tillemontius Augustinum esse non putet, tamen tomo IV Monument. eccles. pag. 175 episcopum Africanum huic sancto Doctore corvæ fuisse suspicatur. In hac hypothesis potius credendum esset antiquo habitatori Africæ, ubi res contigit, quam Prudentio Hispano, qui ex vulgari fama istud Massæ candidæ martyrium descripsit. At tandem tentemus, an auctorem relati sermonis, sive is S. Augu-*

stinus sive alius Africæ episcopus fuerit, cum Prudentio utcumque non possimus conciliare.

22 Non improbabilius fieri potuit, ut hi trecenti martyres, post toleratam pro Christo mortem, ab ethiæis in vivam calcem injecti vel demersi fuerint, ne Christiani sacras eorum reliquias venerarentur. Forsan ob hanc famam, quæ ex Africa in Hispaniam migravit et eundo crevit, Aurelius Prudentius Hispanus existimavit, illos Martyres Africanos in calcem vivos demersos fuisse vel ultro sese in eam præcipitasse. Potuerunt itaque Martyres illi gladio aut aliis suppliciis interfici, ut auctor prædicti sermonis asserit, et postea in vivam calcem demergi, quod ultimum Prudentius paulo aliter ex fama narravit. In hoc nostro sermone non negamus etymologiam Massæ candidæ, quam Prudentius et eum secuti veteres Martyrologi assignarunt. Quinimo libenter admittimus totam Usuardi annuntiationem, quæ hac die sic habet: Apud Carthaginem, trecentorum Martyrum, qui passi sunt tempore Valeriani et Gallieni: Denique post SUPPLICIA SIBI ILLATA Christum Dei Filium Deum fatentes, in clibanum calcis accensum demersi sunt; ex quo etiam candidatus ille E exercitus Beatorum, MASSA CANDIDA meruit nuncupari.

23 Usuardus hoc loco non dicit, illos Martyres in vivam calcem desilisse, sed in clibanum calcis accensum demersos aut injectos esse. Dum præterea Martyrologus ille affirmat, Martyres istos post supplicia sibi illata in calcem demersos esse, videtur favere systemati nostro, quod tamen libenter deseremus, si quis alium utriusque auctoris conciliandi modum detulerit, aut probabiliorem sententiam suggesserit, cumque solidis argumentis confirmaverit. Certo eminentissimus Baronius hoc aut simili modo Prudentium conciliare cogitur cum eodem jam sæpe memorato Sermone, quem S. Augustino affirmanter adscribit. Equidem scio, hic effugium quærî posse, et ab aliquibus fortasse responderi, concionatorem illum de martyribus in genere locutum esse. Sed mihi non fit verosimile, auctorem istius Sermonis in Natali Martyrum Massæ candidæ, ut titulus in editione Benedictina habet, præsentem festivitatis materiam reliquisse, et de martyribus aliis hæc prædicasse. Quidquid demum sit de genere mortis, hos generosos Africæ Athletas cum veteribus Martyrologiis inter veros Christi martyres veneramus, et huic Commentario historico finem imponimus.

AUCTORE
R. C.
et proponimus
quandam con-
jecturam nos-
tram.

qui Usuardus
omnes facere

et in hujus
attentionis fi-
dem exigimus.

DE SANCTO TATIONE MARTYRE

CLAUDIOPOLI IN HONORIADAE PROVINCIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Notitia loci, publica Sancti veneratio, tempus.

FORTE SUB
DIOCLETIANO.
Situs loci recte
ponitur

Claudiopolis, nomen pluribus urbibus commune, quænam hic sit intelligenda, indicat Lambecius Commentariorum de Augustissima bibliotheca Cæsarea Vindobonensi lib. viii, pag. 212, ubi profert textum Græcum Martyrii sancti Titionis, sancti ibi vocatur, atque hæc observat in notis: Intelligitur hic Claudiopoli illa, quæ metropolis est Honoriadis regionis Cappadociæ. Vide Menæa Græcorum eodem die (xxiv Augusti) et Abrahami Ortelii Thesaurum geographicum in explicatione nominis Claudiopoli. In Menæis tamen pro ἐπαρχίας τῆν Ὀνοριάδος perpetam legitur Ὀνοδιάδος. Ille ille. Eodem mendo laborat Menologium Græcorum, ab Eminentissimo Sirloto Latine redditum, et a Canisio vulgatum, in quo legitur etiam nomen provinciæ Onodiadis. Carolus a S. Paulo in Geographia sacra lib. ix, qui est de Patriarchatu Constantinopolitano, pag. 251 editionis Amstelodamensi, scribens de metropoli Honoriadis, Claudiopoli, inquit, Notitiæ antiquæ Græcæ, Bithynium dicitur Strab. lib. 12, vulgo Castromena. Ut autem metropolim esse scias, Calogerus, Claudiopoli Ponticæ Honoriadis metropolis episcopus, subscripsit concilio Chalcedonensi, et Epictetus Constantinopolitano sub Agapeto et Menna. Porro de hac provincia, ac ejusdem metropoli tractat illustrissimus Petrus de Marca in Dissertationibus de concordia sacerdotii et imperii lib. ii, cap. ix, pag. 87 editionis Parisiensis, ac in rem nostram hæc scribit:

C 2 In oppido Gangrarum rex illius gentis (Paphlagonum videlicet) Biotarus regiam constituerat, ut docuit Strabo lib. 12. Inde Gangrensi urbi conciliata est metropoleos totius gentis dignitas; quam in dispositione ecclesiastica constanter etiam retinuit. Accidit autem huic provinciæ, ut temporibus Honorii imperatoris aliquot urbibus minueretur: quæ cum tribus oppidis a Bithynia recisis, in provinciæ specialis nomen concesserunt, cui Honoriadis nomen impositum. Huic novæ provinciæ sua metropolis non defuit, nempe Claudiopoli, una ex urbibus Bithyniæ. Ex Honoriade, et reliqua Paphlagonia, unum provinciæ corpus Justinianus constituit, ea lege, ut de dignitate ecclesiastica utriusque metropoleos nihil deperiret. Exhibetur sæpe dicta metropolis apud Carolum a S. Paulo, quem memorabam, in geographica patriarchatus Constantinopolitani descriptione, xri incisæ ad pag. 205: ubi Honorias hinc Bithynia, illinc Paphlagonia elauditur, et suis limitibus ab utraque parte respicit Pontum Euxinum. Hæc cum ita sint, mirum prorsus mihi accidit, sanctum nostrum Martyrem a Baronio in Martyrologio Romano annuntiari in Isauria; præsertim eum

illum e Menologio Sirloti acceperit (hoc quippe usus est Vir Eminentissimus in reformatione laudati Martyrologii) cui Menologio conformia plane sunt, quæ de loco supra disserui: e contrario Claudiopoli, quæ Seleucia metropoleos in Isauria est suffraganea, ut videri potest apud Carolum a S. Paulo citatum, in Notitia Patriarchatus Antiocheni, lib. xi, pag. 290 et 291; et in mappa geographica ad pag. 275; Claudiopoli, inquam, illa non consentit martyrio, quod proferemus e codice Vindobonensis bibliothecæ Cæsareæ, Menologio Sirloti, ac Menæis magnis Græcorum excusis; atque adeo debita cum reverentia recedimus a notatione loci, quæ habetur in Romano Martyrologio. Deinde non capimus, quomodo superius intelligatur a Lambecio hic Claudiopoli illa, quæ metropolis est Honoriadis regionis Cappadociæ. Neque id invenio apud Ortelium, quem citabat; sed Claudiopoli, inquit, Bithynia in Zygiana regione, urbs est Ptolemæo.

3 En tibi nunc aliqua de cultu S. Tationis nostri apud Græcos. Menæa mox allata illum ita signant hæc die: Memoria sancti martyris Tationis, subditis in ejus honorem duobus hisce versibus, quos e Græco vertimus Latine in hunc sensum:

Ἐλξει μετρήσας πολλά πολλά γῆς πλῆθρα,
Ἐδέμ λαβοῖς ἄμετρα πλῆθρα, Τατίων.
Bene multa tractu mensus es terræ loca,
Immensa cæli spatia nunc, Tation. cape.

Forte indicat insulsum carmen, Sanctum ad se, seu ad Christum attraxisse homines in plurimis locis. Certe nec pro hac, nec pro alia, si cavet, allusione, invenio fundamentum in Actis. nec apud Græcos, quos supra citavi. Menologium Sirloti Martyrem refert et laudat hoc modo: Commemoratio sancti Martyris Tationis, qui cum esset ex oppido Mantineo sub Claudiopoli, metropoli provinciæ Onodiadis, comprehensus a gentilibus, eo quod Christum cogeret, astitit in eadem urbe Urbano præsidi. Confessus autem se Christianum esse, verberatur, et ferro cæsus, eum ad portam civitatis venisset, vocem audiens, bona, quæ illi reposita erant, nuntiantem, Domino spiritum commendavit.

4 Similia habentur in elogio ejus, quod constat in Menæis excusis: paulo autem plura memorantur in Actis, ut mox videbitur. Martyrologium Arabico-Ægyptium, ex Arabico Latine translatum a Gratia Simonio Maronita, scribit: Certamen S. Datiani. In apographo nostro, quod habemus ex Ms. Menæo membranaeo Conventus S. Ludovici FF. Prædicatorum Parisiis, etiam signatur; sed die xxiii Augusti, ac modice mutato nomine: Ἄθλ. μ. Τατιανοῦ. οὗ δὲ Τατιῶνα ἀπό τὸν λέγουσιν. Id est, Certamen martyris

in Honoriade;
in Romano au-
tem Martyrolo-
gio Sanctus per-
pervam annun-
tiatur alibi.

cultur

17

apud Genes

A Titus Tatiani. (alii) ipsum dicunt Tationem. De Mantineo, quod modo occurrebat, dicitur infra in Annotatis.

La nos.
Quanto fuerit
mes.

5 Cæterum hic sanctus Pugil e Græcorum Menologio, ut antea indicabam, a Baronio transcriptus est in Martyrologio Romano: In Isauria sancti Tationis martyr, qui in persecutione Diocletiani sub Urbano præside gladio cæsus, martyrii coronam accepit. De eo etiam meminit idem Eminentissimus auctor in Annalibus ad annum Christi 305, num. 16. Quo autem idoneo

teste eum affirmet passum esse sub Diocletiano, etiamsi me lateat; superius tamen hunc etiam temporis characterismum notavi eum adverbio forte, ne nullum ponerem. Habes, lector, hæc pauca, quæ de sancto isto Martyre ad meam notitiam pervenere: reliqua dabuntur in Annotatis ad Martyrium ejus, quod latiniatate donabo e nostro apographo Græco, quod e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, per decursum hujus mensis identidem a nobis citato, est transcriptum.

AUGUSTI
J. P.

MARTYRIUM

E codice Cæsareo bibliothecæ Vindobonensis, interprete J. P.

B O ἄγιος μάρτυς Τιτίων ἦν ἐκ τοῦ Μαντινίου, τοῦ ὑπὸ Κλαυδίουπόλει τὴν μητρόπολιν τελοῦντος. Συλληθηθεὶς δὲ ὑπὸ τῶν ἐλλήνων, παρέστη ἐν τῇ εἰρημένῃ Κλαυδίουπόλει Οὐρβανῷ τῷ ἡγεμόνι. Ἐρωτηθεὶς δὲ, καὶ Χριστιανὸν ἑαυτὸν ὁμολογήσας, βάλλεται ἐν φρουρᾷ· καὶ αὐθις ὁμολογήσας τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, τύπλεται ξύλοις, καὶ ζέεται σιδήροις, λέγων πρὸς τὸν τύραννον· Ὁ σὸν ἂν ζέης τὸ σῶμά μου, τοσοῦτον πλείους ποιεῖς τοὺς στεφάνους μοι. Καὶ αὐθις πάλιν δέρεται ξύλοις, καὶ σύρεται διὰ μέσης τῆς πόλεως· καὶ φθάσας τὴν πόλιν, εσπράγισεν αὐτὴν τῷ τύπῳ τοῦ τιμίου σταυροῦ τῷ ἰδίῳ αἵματι· καὶ εὐχαριμένου αὐτοῦ, ἤλθεν αὐτῷ φωνὴ ἐξ οὐρανοῦ λέγουσα· Ἄθλοφόρε Γενναῖε, ἀνέρχου εἰς τοὺς οὐρανοὺς· ἤδη γὰρ ἠτοιμασται σοι ὁ παράδεισος τῆς τρυφῆς. Καὶ οὕτως ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα τοῖς ἁγέλοις, καὶ προσβέβηκε ὑπὲρ τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ὅτι τῷ Θεῷ ἡμῶν ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Sanctus martyr Tition erat ex Mantinio a, quod subest Claudiopoli metropoli b. Comprehensus vero a gentilibus, in dicta Claudiopoli adstitit coram præside Urbano. Interrogatus autem, ac Christianum se confessus, in custodiam injicitur: confessusque denno Christi fidem, cæditur lignis, ac ferro raditur, ad tyrannum dicens: Quanto magis corpus meum raseris, tanto plures mihi conficis coronas. Et statim excarnificatur iterum lignis, ac per mediam raptatur civitatem: dumque pervenisset ad portam, eam forma pretiosæ crucis signavit sanguine suo; et quando orabat, vox ad eum venit de cælo, dicens: Victor genereose, discede ad cælos: jam enim paratus tibi est paradisis voluptatis. Et sic tradidit angelis spiritum, et intercedit pro humano genere: quia Deo nostro gloria in secula. Amen.

a
b

ANNOTATA.

a Lambecius in Commentario prævio citatus, Sic quoque, ait, hic locus appellatur a Socrate Histor. ecclesiast. lib 2 cap. 38 (pag. 144 editionis Valesianæ) nempe Μαντινίων: sed ibi attribuitur Paphlagoniæ. A Suida autem vocatur Μαντινείον. Unde et in supra citatis Græcorum Menæis pro Μαντινείου legendum est Μαντινείου. Quod vero recte, et cur, attribui possit Paphlagoniæ, collige e Commentario jam dicto.

b De hac metropoli pluribus ibidem disseruimus.

G

DE SS. ZENOBIO, CAPITULINO, EMERITA, ITALICA. ITEM DE SS. JUVIANO, ET JULIO MM.

ANTIOCHIÆ.

Cultus ex apographis Hieronymianis.

J. P.

XIV AUG.
Hieronymianæ
apographi in ap-
punctiones

Q uatuor primos Sanctos annuntiat Martyrologium a Florentino editum, Antiochiam ibidem adscriptos, sed sine titulo Martyrum; quem tamen eis tribui posse opinor, Florentinum secutus, qui hæc scribit in notis: Antiochenos quatuor Martyres, in editis Martyrologiis præteritos, vetustiori Martyrol. habemus, sine ulla dissonantia in Antverpiensi et Corbeiensi confirmatos: in hoc tamen superadduntur Juvianus et Julius æque aliis ignoti. In Martyrologio Richenoviensi apud nos typis creuso notantur hac etiam die duo primi supra nominati: In Antiochia,

Zenobii, et Capitolini. Die vero crastina, in Syria, Juliani: qui an idem sit cum eo, qui paullo ante vocabatur Juvianus, non habeo, unde affirmem. Rhinoviense signat hodie unum ex prædictis: In Antiochia, Zenobii. Augustanum non determinat locum: nam annuntiato in India S. Bartholomæo Apostolo, mox subdit: Alibi Genobi, Genesi mart. Nivernis Capitulini, Patricii conf., Gelderi confess. Ubi ante Nivernis poni debet Capitulini: nam SS. Patricius ac Gildardus (qui hic non recte scribitur Gilderus) ad Nivernos spectant; de quibus hac die seorsum agitur;

AUCTOR
J. P.

agitur; uti et de S. Genesio M. Romano inter hodiernos Prætermisssos: de quo cras a nobis tractatum iri cum Martyrologio Romano, ibidem diximus: præter quem, alius Arelatensis etiam martyr tunc inscribitur variis Fastis sacris. In eographo nostro additionum Bruzelliensium Mss. ad Usuardum Greveni ponitur: In Antiochia Genesi et Capitulini.

horum Sanctorum

2 Martyrologium Labbeanum corrupte sic scribit: Alibi, Zonabi, Genesi martyris. Nivern Capitulini, Patrici confessoris. Geldari confessoris. Quæ mendosa metathesis corrigenda est, ut supra dicebam in Augustano. Observa obiter, nomen Emeretæ, quod scribitur in textu ipso Martyrologii a Florentinio vulgati, a me in ti-

tulo superiore mutatum esse in Emeritæ, quod mihi magis placet, et habetur bis ita formatum ex aliis apographis apud eundem Florentinum in notis. Antiochiæ vero, ubi sacros Pugiles annuntiavimus, extensum præcipue cupimus ad quatuor primos in eodem titulo positos; quo forte spectant etiam alii duo, non satis aliunde nobis noti, sed alteri tamen apographo, quod citabat Florentinius, superadditi. Quando itaque omnes sex Martyres nostros in catalogo Sanctorum, qui supra habetur ante hunc diem xxiv Augusti, annuntianus Antiochiæ, intelligimus positionem istius urbis secundum explicationem modo datam. Nec alia occurrunt, quibus lectorem pluribus detinendum existimemus.

DE SS. GREGORIO, THEODORO, ET LEONE CONFESSORIBUS,

IN INSULA SAMO VEL CEPHALENIA,

B

E

G. C.

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

Immemorabilis horum trium Sanctorum cultus, Acta, ætas, locus mortis, et sacræ quorundam reliquiæ alio translatae.

CIRCA ANNUM
CCCLX.Immemorabilis
horum Sanctorum
cultus

Quavis hi tres Sancti vetustioribus Martyrologis ignoti sint, tamen ab aliquot recentioribus ad hanc diem referuntur: nam in Additionibus Usuardinis, quæ Coloniae anno Christi 1515 typis excusæ sunt, hodie annuntiantur: Apud Samum insulam, sanctorum Gregorii, Theodori, et Leonis confessorum, qui tempore Constantii, cum essent milites, persecutionem Arrianorum declinantes, apud præfatam insulam Christo devotissime servierunt, simulque quieverunt. Huic annuntiationi ferme consentit, et ætate proximus est Wulfordus, ejus Martyrologium anno 1526 Londini Anglice impressum est. At Franciscus Maurolycus in Martyrologio suo, quod Venetiis anno 1568 edidit, eadem die xxiv Augusti ulteriorem notitiam ita adiecit: In Samo insula, sanctorum Gregorii, Theodori et Leonis confessorum, qui cum in rubeto fanoque semiruto solitarii vixissent, Constantio imperante, pariter obdormierunt in Domino; ex his duorum primorum corpora Venetiis quiescunt. Constantius Felicius hac die in Martyrologio suo Italico similia habet; sed de sacræ duorum primorum Sanctorum corporibus Venetias translatis non meminit.

probatur ex ad-
ditombus Usu-
ardinis,

2 Præterea Philippus Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui in Martyrologio Romano non sunt, eosdem tres Sanctos refert his paucis verbis: In Samo insula, sanctorum confessorum Gregorii, Theodori, et Leonis. Deinde in notis ibidem situm istius insulae describit, ut postea dicitur, et Maurolycum Feliciunq; allegat. Verum quatuor isti recentiores Martyrologi non sufficerent ad probandum immemorabilem eorum cultum, nisi accederent alia antiquæ venerationis argumenta, quæ jam breviter propono. In primis editio Coloniaensis Additionum Usuardinarum centum et pluribus annis notissi-

mum Urbani VIII Pontificis decretum præcessit. Unde concludimus, hos tres Sanctos ab immemorabili tempore, pro quo laudatus Pontifex centum annos assignavit, publice honoratos aut in Martyrologiis annuntiatos fuisse. Insuper Additiones istæ Coloniaenses Usuardi desumptæ sunt ex variis antiquioribus Martyrologiis, ut editor anno 1515 in fronte libri testatur. His adde duos Actorum scriptores, videlicet Petrum Calotium et Petrum de Natalibus, qui sæculo xiv floruerunt, et de quibus infra differemus. Interim hæc nobis sufficiunt, ut isti tres Confessores Operi nostro inserantur.

F
a. ipsius
Actis,

3 Quo sæculo Acta horum Sanctorum primùm conscripta fuerint, ignoramus: nam ex illis determinare non possumus, quo tempore corpora et gesta eorum per revelationem indicata fuerint cuidam Michaëli leproso, qui sanitati restitutus vitam illorum litteris mandasse dicitur. Nos primam istorum Sanctorum notitiam reperimus apud Petrum Calotium Dominicanum, qui in eunte sæculo xiv adhuc vivebat, ut Echardus inter Scriptores Ordinis Prædicatorum recensitos tomo I pag. 511 tradit. Nescimus autem, unde Calotius hauserit ea, quæ de tribus illis Sanctis narrat. Etiam dubitamus, utrum ille collector Acta antiquiora et forsitan simpliciora non amplificaverit: iis enim immiscet varia Sanctorum eorundem colloquia, quæ verosimiliter ad notitiam primi biographi non pervenerunt. Quidquid sit de hac suspitione nostra, nos illa Acta ex collectaneis Calotii post hunc Commentarium prævium prælo subijciemus, et Annotatis illustrare conabimur.

4 Denique ignoramus, utrum Petrus Equilinus Calotio suppar Acta simpliciora præ manuibus habuerit et fideliter transcripserit, an vero breviorum suam narrationem ex Calotio vel alio biographo

quorum com-
pendium dicitur
ex tetra liquer
lino.

ACTORS
G. C.

A *biographo contraxerit. Porro hæc Actorum synopsis apud Petrum Equilinum sive de Natalibus in Catalogo Sanctorum lib. vii, cap. cvi sic sonat: Gregorius, Theodorus et Leo confessores tempore Constantii imperatoris apud insulam Samum claruerunt. Qui ex partibus Orientalibus orti, quoad seculum milites imperiales, corde vero Deo militantes, pro fide Christi martyrium desiderabant pati. Gregorius enim senex veneranda canitie et sapientia decoratus, Theodorum fere triginta annorum, et Leonem adolescentem educebat.*

et que primus
quidam.

5 Verum dum, hæresi Arrianorum sub Constantio vigente, dictum esset, ut omnes per universum orbem ejusdem sectæ fierent, ipsique sancti Milites Catholici, quibus erat cor unum et anima una in Domino, cum aliis suis commilitonibus apud Siciliam degerent, multis circumquaque dispersis fidelibus ob persecutionem, ipsi Sancti Cephaloniam devenerunt; et decreto habito ab aliis discedere, solique Christo militare, ad Samum insulam ibi juxta positam abierunt, ubi rubetum densissimum invenientes, iidem Sancti locum solitarii elegerunt. Sed pro tunc a commilitonibus discedere non valentes, una cum eis ad Italiam navigarunt; indeque discedentes occulte, reversi Samum, intraverunt rubetum, partemque templi vetustate dirupti ibidem reperitam habitare cæperunt, pœnitentiæ operibus ac contemplationi vacantes, ubi post tempus aliquod, oratione facta, omnes eodem die feliciter obdormierunt, videlicet ix Calendas Septembris.

Michæel nomine,

6 Michaël vero ipsius insulæ nobilis et ditissimus elephantia lepra laborans, dum a medicis liberari non posset, ad Dei auxilium oratione confugit; cui per visum apparuerunt tres viri in specie angelica eidem mandantes, ut corpora eorum, quæ dudum inhumata jacuerant, et a porcis stercorizabantur, tumulare deberet, et sic sanitatem perciperet. Qui evigilans et nomina Sanctorum et locum ignorans, mane bubulcum reperit, qui eidem Michaëli retulit, quod dum juxta rupem quamdam porcos pasceret, et unum ex grege fugientem insequeretur, miram fragrantiam sensit, ingressusque rubetum, tria corpora Sanctorum inhumata et omnino incorrupta vidit, a quibus odor ille maximus exhalabat.

ex revelatione
conscripte esse di-
nitur.

C 7 Ille vero ipsa esse Sanctorum corpora, qui sibi nocte apparuerant, intelligens, equum ascendens, bubulco duce, locum conceitus adiit, et corpora fulgentia reperit, quæ deosculans, mundationem recepit. In quo loco monasterium de proprio construxit, et ipsa corpora honorifice condidit, postquam iidem Sancti sibi apparuerunt in habitu videlicet, quo in mundo fuerant conversati, vitam et nomina sua, ad diem obitus eidem per ordinem enarrantes; quæ omnia Michaël scripturæ mandavit. Processu vero temporis duo ex ipsis corporibus a Venetis dicuntur fuisse inde levata, et Venetias ad monasterium sancti Zachariæ delata, sancti Gregorii et Theodori, ubi in eadem arcella post altare majus requiescunt una cum corpore sancti Zachariæ prophætæ patris Joannis Baptistæ; Leonis autem corpus apud Samum adhuc habetur.

Circa medium
seculi quarti

8 Ex hoc Actorum compendio præterpropter ætatem Sanctorum nostrorum colligimus: militarunt enim sub imperatore Constantio, qui hæreticis Arianis addictissimus, post expletos viginti quatuor administrati imperii annos et varias Catholicorum persecutiones, anno Christi 361 ex Augusti Tomus IV

hac vita discessit. Videntur autem tres isti Sancti, relicta sæculari militia, post medium sæculi quarti occulte ad insulam Samum traussisse, quandoquidem secundum Acta adhuc debebant cum aliis commilitonibus apud Siciliam, quam Constantius imperator primum anno Christi 352 occupavit, ut Tillemontius in Historia imperatorum tomo IV pag. 378 ex antiquis scriptoribus narrat. Cum vero tunc S. Gregorius, ut relatum Actorum compendium testatur, esset senex veneranda canitie et sapientia decoratus, et omnes eodem die feliciter obierint, ex propecta S. Gregorii ætate conjectamus, illos in insula Samo non diu solitariam vitam duxisse, et forsitan ante obitum Constantii imperatoris ad Superos migrasse. Quapropter ex conjectura mortem illorum superius in margine circa annum cccxl notavimus. His circa tempus mortis obiter indicatis, etiam distinctiorem emortalis loci notitiam jam dare conabimur.

simul obierunt
in insula Samo.

9 In Martyrologiis et alibi legimus, hos Sanctos hodiernos in insula Samo mortuos esse. Sed Ortelius alique geographi passim tres hujus nominis insulas distinguunt, ita ut hinc nondum scias, ex qua Samo ad exlites migraverint. Horum vestigiis insistens Baudrandus unam earum tomo II Geographiæ suæ pag. 198 describit his verbis: Samos insula est Asiae minoris in mari Ægei, quæ et Samus, Ioniae regioni fere adjaçens Plinio, Livio et aliis; unde persæpe Samos Ionia vocatur in mari Icario. Dicta fuit etiam olim Parthenia a fluvio Parthenio, uti Anthemus et Melamphylos, teste Strabone, Dryusa Aristoteli, et Cyparissa Plinio; Imbricos autem Stephano; nunc vero SAMO ab omnibus vocatur, sub dominio Turcarum. Circuitus est LXXX millia passuum, inter Icarium insulam ad occasum xx, et Trogilium promontorium Ioniae ad ortum versus Ephesum v millibus passuum, et a Chio insula lx millibus passuum distans in Meridiem. Urbem habet parvam Samos episcopalem sub archiepiscopo Ephesino in ejus parte orientali; et hic primum vasa fictilia fabricata fuere, teste Aulo Gellio; separatur autem ab Ionia freto Micaleo dicto.

cujus nominis
tres insulas

10 Situm vero alterius insulae homonymæ breviter ibidem sic assignat: Samos insula maris Ægei, Thraciæ fere adjacens Straboni et Diodoro, quæ Samothrace Ptolomæo et Melæ, Samothracia Plinio, vulgo SAMANDRACHI dicta, Sophiano et aliis circuitus est xx milliarium, et vix xv millibus passuum distat ab ostio Hebri fluvii et ab ora littorali Thraciæ in Meridie, Imbrum insulam versus xxx et Lemnum xxxii, estque satis culta. Deinde Baudrandus ibidem tertiam ejusdem nominis insulam indicat his paucis verbis: Samos insula maris Ioniae Plinio et Livio, quæ et SAME vocata fuit, teste Strabone, et postea CEPHALENIA dicta, ubi etiam oppidum SAMOS, nunc excisum, et IL PORTO GUISCARDO dictum, teste Nigro.

cujus geographis
distinguitur

11 Denique Baudrandus inde lectorem remittit ad vocem Cephalenia, qua Samos etiam appellatur, et tomo I Geographiæ suæ pag. 255 de situ istius insulæ sic disserit: Cephalenia insula Ptolomæo et Plinio, quæ Cephalenia Straboni et Stephano, LA CEFALONIA vulgo Italici, LA CEFALOGNE Gallis, KIAFALANIA Turcis, insula est Græciæ in mari Ionio inter Leucadem insulam ad Boream xii milliaribus, et Zacynthum ad Austrum xx distans. Dicta fuit etiam alias Samos, Melæna, Teleboa atque Tapsus, et epi- scopali

AUCTORE
G. C.

scopali dignitate insignitur sub archiepiscopo Corcyrensi; sed episcopatus Zacynthi perpetuo unitur: in hac insula incolæ Græcos ritus servant; ejus circuitus est xc miliarium, et dividitur in xix partes, pertinentias dictas, sub dominio Reipublicæ Venetæ ab aliquot seculis, vix xxiv millibus passuum distans ab ora littorali Peloponnesi in occasum, est, ne prope Echinadas insulas, et ab ipsa pendet Ithaca insula in viciniis, teste Thoma Porcaccio. Olim quatuor habuit urbes, nunc tantum villas et pagos cum castro in colle Cephalenia dicto CEFALONIA, a quo ad sex miliaria inest portus ARGOSTOLI dictus et peramplius in ura Australi insulæ, in qua vix quinquaginta Catholici inveniuntur.

et contra opinionem Ferrariorum

12 Ex ipso Cephaloniae vel Zefalonie nomine, quod in relato Vitz compendio et Actis infra edendis exprimitur, haud dubie perspicax lector statim concludet, hos tres Sanctos in tertia insula Samo habitasse et obiisse. Propterea in titulo hujus Commentarii ad distinctius indicandam mortis palæstram, Sanctos illos in insula Samo vel Cephalenia collocavimus. Attamen Philippus Ferrarius in sua topographia Martyrologii Romani pag. 112 aliam Samum morti illorum assignat, cuique insulam describit ibidem his verbis: Samos, SAMO, insula maris Ægæi seu maris Icarii nobilis, Ionie adiacens, longa quasi xl. millibus passuum, inter Icariam insulam ad occasum et Trogilium promontorium Ionie; a quo in occasum ad v millia passuum tantum recedit (adeo continenti vicina est) ab Epheso et ostio Caystri vix xx millibus passuum; circuito ad lxxxvii millia passuum. Omnium rerum feracissima, infelix vino. Urbem habet ejusdem nominis episcopalem quondam clarissimam; sed cives ob frequentes piratarum infestationes, Chium insulam in Circium ad xxx millia passuum distantem demigrarunt. Deinde tres istos Sanctos ibi ad diem xxiv Augusti nominatim refert, et ex Maurolyco monet, corpora duorum posteriorum Venetiis quiescere.

obitum illorum collocamus in tertia insula.

13 Laudatus Ferrarius in notis ad hodiernam Catalogi sui generalis annuntiationem de situ ejusdem insulæ meminuit, et superiorem descriptionem suam sic contrahit: Samus nomen adhuc retinens antiquam, insula est maris Ægæi cum civitate episcopali ejusdem nominis; Ionie adiacens, Epheso proxima, a Trogino promontorio xl tantum stadiis distans; circuito lxxxvii millium passuum, variis nominibus appellata, PARTHENIA, ANTHEMUSA, CYPARISSIA, teste Plinio lib. 5 cap. 31, Strabone lib. 10 et aliis. Ex diversis hisce nominibus et aliis circumstantiis patet, hic assignari illam insulam Samum, cujus situm et nomina primo loco superius ex Baudrando retulimus. Sed videtur hæc Ferrarii opinio a vera mortis illorum palæstra aberrare, ut in Annotatis et alibi obiter observabimus. Præterea Ferrarius secum non concordat circa Venetam sacrorum corporum translationem, cujus tempus ignoratur, et de qua nunc agemus.

ex qua postmodum sacra quorundam reliquæ

14 Acta ex collectaneis Petri Calotii inferius edenda de sacris horum Confessorum reliquiis alio translatis omnino tacent. Sed Petrus Equilinus ex traditione quadam timide asserit, corpora SS. Gregorii et Theodori Venetias advecta fuisse, et ibidem in monasterio S. Zachariæ quiescere, sicut superius num. 7 ex Equilino retulimus. Hunc præ manibus habuit Ferrarius, dum in notis ad Catalogum generalem Sanctorum hac die sic scribit. Corpora Gregorii et Theodori

Venetias translata ibi condita sunt, et venerationem habent. At nescimus, quomodo Ferrarius secum conciliari possit, dum in Nova topographia Martyrologii Romani pag. 112 post nomina sanctorum Gregorii, Theodori et Leonis ordine consucto collocata, citato Maurolyco, addit has tres voces: Corpora posteriorum Venetiis. Cum Maurolycus a nobis supra allegatus diserte dicat, corpora duorum primorum Venetiis quiescere, clementer hanc Ferrarii contradictionem imputamus ty, othetæ, qui forsan posteriorum pro duorum primorum vel priorum posuerit.

15 At cujuscumque sit hic error, Ferdinandus Ughellus in Italia sacra novissimæ editionis Venetæ tomo V col. 1180 recensens alii Sanctorum corpora, quæ Venetias aliunde advecta dicuntur, occasione alterius Sancti de translatione solius S. Theodori hodierni simul ita meminit: Thomas eremita ex Thracia advectus ad sancti Zachariæ cum Theodoro confessore ex Samo insula transportato. Etiam Jamningus noster, qui Venetiis anno 1686 sacras reliquias monasterii S. Zachariæ curiosius insperit, in Ms. Itinerario suo mentionem solius S. Theodori facit his verbis: In tertio, quod proxime sequitur, altari, in capsâ marmorea exterius, interiori autem parte lignea cum ostio inaurato, quiescunt caput et aliquot ossa S. Theodori confessoris, de qua nihil lit in Officio; atque corpus S. Gregorii Nazianzeni (si Romani patientur) divite panno coopertum. Pelle fere totum vestitur; manus in modum crucis transversæ jacent, ubi collum pectori committitur, ut figuram orantis præferant.

(nescimus, quo tempore)

16 Cum Romani corpus S. Gregorii Nazianzeni multis argumentis sibi vindicent, ut in Opere nostro ad diem ix Maii, sive tomo II istius mensis pag. 454 et sequentibus videre est, facile quispiam suspicari posset, hodierno S. Gregorio cognomen Nazianzeni ab aliquibus Venetis additum esse, et hanc popularem traditionem demum novissimis hisce temporibus invaluisse. Nihil certi in hac controversia statuimus; sed tantum Venetos rogamus, ut antiqua suæ possessionis argumenta proferant, etiamsi suspicemur, illos talia instrumenta non inventuros, eo quod Jamningus noster in laudato suo Ms. Itinerario post enumeratas reliquias, quas in monasterio S. Zachariæ viderrat, notaverit sequentia: De prædictis omnibus in sancti Zachariæ conservatis reliquiis carumque translatione primaria Venetias nihil scripto probare possunt, causantes incendium omnia consumpsisse. Quod affirmant, ex nuda traditione affirmant. Ultima pleurarumque translatio ad arcas novas inarcoreas, quæ ante paucos annos facta fuit, præsentis Vicario, privata fuit, in eaque a vicario probatæ, quantum traditio sinit, fuerunt, et permissæ exponi venerationi. At saltem propter traditionem Venetam credimus, quasdam horum Sanctorum reliquias ex insula Samo sive Cephalenia Venetias advectas fuisse, tum quod eam insulam Veneti dum possederint, tum quod hæc opinio nostra confirmetur ex Actis, quæ jam prælo subjicimus.

Venetias translatur fuerunt

F

ACTA

collectore Petro Calotio Dominicanano,

*Ex codice 929, parte II,
fol. 128.*

sub imperatore Constantio Ariano
Gregorius, Theodorus et Leo orti in Oriente, quoad sæculum habitus militaris (erant enim militiæ imperialis) corde Deo quotidie adhærentes cum omni sanctitate et patientia, sobrietate et abstinentia, uno spiritu conjuncti, vitam ac passiones Sanctorum, quas legerant, imitari cupiebant, tantæque erant sanctitatis, ut merito mundi lumina, ac terreni angeli viderentur, et dicerentur. Quodam die ait Gregorius sociis suis: Quantum possumus, studeamus Dei facere voluntatem, ut ejus adoptionis fratres esse mereamur. Illo autem tempore nefanda vigeat hæresis Ariana, scilicet tempore Constantii hæretici, filii Constantini Maximi, qui erat tunc temporis hæresiarcha *a*: qui per Siciliam *b* et ceteras imperii sui partes edictum direxit, ut omnes ejusdem pravæ sectæ essent.

in tres sancti per inhabitant;
2 Audientes hæc Græciæ milites, qui tunc crant apud Siciliam, contristati sunt, valde timentes, se pravæ illius hæresis vitio inquinari. Quo scilicet metu compulsi per diversas terrarum partes fugientes, dispersi sunt. Tunc nequissimus princeps mittens Byzantium quemdam suum primatem, præcepit, ut congregatio popularis suam hæresim per provincias divulgaret: qui accepta auctoritate venit Byzantium, et ibi congregato populo imperiale edictum implere studebat. Quo cognito milites, in quorum isti comitatu degabant, quia Catholici erant, in terrorem conversi, qui ad Italiam proficisci decreverant, apud insulam Zefaloniam *c* morati sunt. Qui trium præfatorum abstinentiam et virtutes videntes, æmulari eos cœperunt. Et quidam eos maximæ venerationi habebant, nihil in eis non divinum videntes. Erat namque B. Gregorius vir senex ac veneranda canitiæ decoratus, sapientia, ultra quam dici potest, repletus. Sanctus vero Theodorus fere triginta annorum; venerabilis denique Leo adhuc adolescentiæ flore nitebat.

sed propter ejus perieutionem adversus Catholicos,
3 Tunc Gregorius ait aliis duobus: Ecce locum, ut reor, nobis a Domino præparatum: quare separemur ab istis, qui nostra facta quotidie æmulantur; quia Dominus ait: Ubi fuerint duo vel tres congregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum *d*. Illic igitur diem expectamus extremum, ut in futura vita simul esse mereamur. Et assentientibus Theodoro et Leone osculati sunt se osculo sancto: et accipientes victui necessaria, quæ habebant in navi, ab aliis recedere decreverunt; ea quæ sunt animæ utilia, et ad Dei regnum ducentia, quotidie colloquentes, perficientes, ita ut mores hominum excederent, et vitam angelicam viderentur imitari. Nam in usu ciborum nihil deliciarum præter poma habebant.

e f g h
4 In insula illa *e* vallis est ab Oriente, quæ Samus *f* dicitur: cui adjacet alia insula Thous *g*, in qua vallis est Compatrum *h* dicta. Exeuntes

igitur ipsi, ut viderent, in insulam, dum perambularent præfatam vallem Samum, viderunt rubum quemdam parvum, sed densissimum. Tunc Gregorius agitans caput ingemuit; quod Theodorus intuens ait: O dulcissime frater, cur turbaris et gemis? Cui ille: O qualis cogitatio mihi a Domino inspirata est, si esset, qui me sequi voluisset! Cumque ille se sectatorem promitteret, ait: En loens, Theodore, in quo, qui salvari cupit, potest optime commorari. Respondit Theodorus: Si possibile esset, me paratum haberes; nam audiavi in Evangelio legi, angustam esse viam, per quam itur ad cælum. Et nos cur hoc non tentemus agere? Et Leo ait: Quid dubitamus, fratres; scimus enim, quod arcta est via, quæ ducit ad vitam; nam si adhuc in terrena militia fuisset, pro mortali homine morti nos tradere non dubitarem; quanto magis pro animabus nostris nos certare oportet, atque pro spe futuræ gloriæ, quam habuerunt Sancti. Nonne et ipsi ex eadem, qua nos, materia sunt formati? Studeamus igitur imitari eos, ut divino adjutorio ad eorum valeamus consortium pervenire.

5 Et gavisus et versi ad Orientem, Deum inter se mediatorem instituunt. Tunc pugnis pectora tundentes; et oculos ad cælum levantes oraverunt Deum, ut hunc locum eis consecrare dignaretur, ut ibi usque ad diem exitus sui, sua protecti dextera, illæsi manere mererentur. Tunc genua flectentes et capita in terram ponentes suasque animas Domino commendantes, signoque crucis se munientes recesserunt inde. Et quia adhuc militum consortium declinare nequibant, navim cum eis egressi; Dei gratia protegente, ad Italiam pervenerunt, ibique solito more humilitatem, patientiamque sectantes, abstinentiam ciborum et verborum in tantum servabant, ut omnes commilitones stuperent. Orationi incessanter incumbentes precabantur Deum, ut eorum votum impleret. Non multo post ad eandem insulam sunt reversi, Deo duce, commilitonibus suis ignorantibus locum.

6 Cumque quidam eorum eos quæreret, et non inveniret, contristatus hoc suo tribuno nuntiavit; qui conturbatus cogitare cepit, cujus rei causa aufugere decrevissent; et studiose percontatus est suos, si quisquam eorum aliquid molestiæ eis intulisset, vel si alicujus ministerio latibula petivissent. Cumque omnes negarent, ait: Semen illum sapientem novi, et bonis moribus adornatum, quem ceteros persuasisse reor. Ad hoc quidam [ex] astantibus ait: O quam beati illi, qui terrenæ militiæ renuntiantes soli Deo servire decreverunt! nam nos vidimus eos semper, quæ Dei sunt, et quæ ad animarum salutem pertinent, agere et tractare. Unde conjicere possumus, eos non ob aliud, nisi ut libere Deo possint servire, a nostro consortio segregatos. Quod tribunus audiens, gratias egit Deo, et benedicens illis, navim cum suis ingressus proprium iter egit.

7 Sancti vero illi ad optatum locum pervenientes gavisus sunt, [propter] rubum, in quo invenerunt partem templi vetustate diruti. Quo viso, amplioris lætitiæ gaudio sunt repleti, atque exultantes canebant: Illece requies mea in seculum seculi etc. Ubi cum post viæ laborem resedissent, more solito cœperunt Sanctorum priscorum memoriam agere eorumque pressuras et angustias, quas in ergastulis, speluncis vel cavernis terræ sustinuerant, lacrymabili memoria recordari,

LEX MIA
decreverunt
tam s. litarium
agere.

E
reli. taqu
militia.

* forte ingrossi

accesserunt ad
insulam Sa-
mum.

f

in qua s. u
omnes mortui
sunt.

recordari, et qualiter post tot et tantas tribulationes æternæ retributionis gloriam recepissent. Et hoc conferentes, lacrymas fundere non cessabant. Et postquam illic aliquo tempore fuerant Domino militantes, quadam die ait B. Gregorius: Charissimi fratres, fixi in continua oratione maneamus, et postulemus a Domino, quatenus in pace dignetur suseipere animas nostras. Et conversi ad Orientem orabant dicentes: De profundis clamavi ad te, Domine, etc. Et iterum: Respice, Domine, super indignos famulos tuos; quia in te confidimus, te laudamus, te adoramus. Post hæc singuli tacite oraverunt. Et his finitis, una voce dixerunt: Sperantes in Domino misericordia circumdabit: quo versiculo dicto, humi se dederunt, et mox sanctissimas animas cælo reddiderunt i.

Et postea
quidam lepro-
sus

l
l

8 Quorum gloriosa corpora per plurima annorum spatia k omnibus incognita fuerunt. Michael, ditissimus et nobilissimus vir illius insulæ elephantino l morbo acriter laborans, qui in medicos multa expenderat, et nihil adjutorii sentiebat, quasi omnibus consumptis desperatus de salute humanitas, ad Deum se convertit orans et dicens hoc suis demeritis meruisse; sed illius misericordiam invocabat, qui per Helysæum prophetam Naamam curavit a lepra, ut se quoque liberare dignaretur. Cumque his dictis, lacrymis madefactus, et suspiriis affectus membra dedisset sopori, astiterunt ei præfati viri in angelica specie, ei dicentes: Cur angustiarius, ô homo, et alliceris tædio? Surge et vide, ubi sumus; et eripe nos ab infestatione porcorum, qui nos suis stercoreibus quotidie infestare non cessant. Quod si feceris, retribuetur tibi; sin autem, deteriora patieris. Tunc ille expergefactus, lætus de visione, stolidum se et miserum dicebat, qui eorum nomina non quæsisset.

Et eorum
corpora per re-
velationem in-
venit,

9 Mane vero facto domum egrediens obvium habuit quemdam subuleum currentem, et quod viderat nuntiare cupientem. Cui eum retulisset dicens: Eram in Samo porcos pasceus, et unus eorum, relicto grege, cepit fugere: quem eum persequens currerem, miri odoris fragrantiam sensi; porcus vero ad densissimum rubum perveniens, eum ingressus est: quem ego timens perdere, virtute qua potui, insecutus sum. Et ingressus vili quamdam partem antiqui templi, et tria corpora mortuorum, quæ mihi non hujus ætatis hominum fuisse videatur; a quibus odor exibat, quæ, ut reor antiquorum Sanctorum sunt pignora. Quo audito, Michael gaudio magno repletus, credens illorum esse corpora, qui illa nocte ei apparuerant; equum sibi paratum ascendens cucurrit ad Samum, et anxius discurrens, vidit rubum, et tantam sensit odoris fragrantiam, quantam nunquam se sensisse meminerat.

et sancti testi-
tute Acta illo-
rum a repasse
festus.

locus ille

10 Tunc laudans Deum, accessit ad rubum, equo dimisso, in quo sancta tria corpora veluti sidera fulgentia jacebant: et prostratus humi, pedes eorum osculari cepit. Cumque diutissime eos lacrymis rigans lamberet, subito fugata lepra, integerrimæ redditus est salutis. Et rediens domum, præcepit famulis suis, ut locum illum studiosissime mundaretur. Quo facto, monasterium ibi ad eorum honorem constituit. Non post multos dies apparuerunt ei gloriosi Athlete Christi in ea specie et habitu, quo fuerant conversati in mundo, eique propria nomina ac vitæ conversationem per ordinem narraverunt. Quæ omnia idem Michael ad futurorum notitiam stu-

diose conscripsit m. Revelati sunt autem decimo quarto Kal. Septembris n; quo die pretiosas animas Deo dederunt.

ANNOTATA.

a Nomen hæresiarchæ potius convenit Ario, quam Constantio imperatori, quamvis hic princeps Arianis impense favorit. Forte biographus ad Græcam etymologiam alludens, Constantium hæresiarcham, id est, hæresis principem sive præcipuum fautorem nominare voluit.

b In Commentario prævio num. 8 indicavimus, quo tempore Constantius imperator Sicilia potitus fuerit.

c Hanc insulam in Commentario prævio descripsimus, et ex hoc nomine contra opinionem Ferrarii collegimus, hos Sanctos in tertia insula Samo solitariam vitam duxisse, ac mortuos esse.

d Hæc ratio separationis ab aliis, qui virtutes horum Sanctorum imitabantur, frivola videtur. Sed suspicamur, S. Gregorium ita loquentem induci ab ipso Actorum collectore, qui nimis literaliter et stricte hunc sacra Scripturæ textum intellexit: nam Christus etiam est in medio plurium, qui in nomine ejus congregati sunt.

e Hæc insula tum Samos tum Cephalenia passim appellatur, ut in Commentario prævio diximus, et in mappis geographicis videre est.

f Quamvis ipsa Cephalenia etiam Samos vocetur, tamen in Geographia Bluviana hæc insula dividitur in novemdecim partes, ex quibus una Samo nominatur. Forsan illo nomine vallis hic nominata indicatur.

g In Mappis geographicis recentioribus non procul a Cephalenia exprimitur insula Thoa, quam suspicor esse eandem cum Thoo hic indicata.

h In Mappis Janssonianis proxima Cephalenice vel Samo Jonice collocatur insula vulgo dicta Valcompare, de qua Ortelius ad nomen Ithacæ in Thesaurio suo geographico sic disserit: Ithacæ Ἰθάκη Ptolomæo insula est Ionii maris juxta Cephaleniam, Ulyssis patria, VALLE DI COMPARE hodie. Sophiano et aliis testibus. Similia recentiores geographi tradunt. Quare forsam in nostro Actorum apographo Vallis Comparum pro Comparum oscitantia amanuensis scriptum est. Porro ex omnibus his adjunctis intrepide concludimus, hæc de tertia Samo sive Cephalenia insula sermonem esse.

i Quis facile credat, has orationes et Sanctorum colloquia, minutioresque narrationis circumstantias ab ipsis Sanctis Michaëlis revelatas fuisse? Quare num. 3 Commentarii prævii monuimus, forsam has minutias ab Actorum collectore ornatus gratia adjunctas esse.

k Cum collector Actorum hoc loco indeterminate dicat, corpora horum Sanctorum per plurima annorum spatia omnibus ignota jacuisse, scire non possumus, quo tempore eadem inventa fuerint.

l Morbus elephantinus est species lepræ, quæ elephantiasis nominatur, eo quod cutem ægri corio elephantis similem reddat, ut Castellus in Lexico medico testatur.

m Hic est primus Actorum scriptor, cujus fide omnia nituntur, et ex quo Petrus Calotius et Petrus de Notabilibus suam narrationem haurire debuerunt. At utinam hi collectores distinctius ætatem et auctoritatem istius biographi indicassent.

A In Die XIX Augusti, qui hic notatur, de his Sanctis obiter inter prætermittos mentionem fecimus, et eos distulimus usque ad hodiernum diem, quo Petrus Equitinus illos obisse affirmat.

EX MS.

DE S. IRCHARDO, SEU ERTHADO VEL ERCHADO, EP. ET CONF.

IN SCOTIA

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

Sancti hujus memoria in recentioribus Menologiis, legitimus cultus ex Breviario Aberdonensi, et incerta ætas.

POST SÆCULUM V.
Hic Sanctus memoratur in Martyrologiis recentioribus.

B **S**anctus in titulo propositus, a die XXIV Julii ad hanc diem remissus aut dilatus est, eo quod in Menologiis quibusdam annuntietur utroque illo die: nam Dempsterus in Menologio suo Scotico ad diem XXIV Julii sic de illo meminit: In Scotia Erthadi episcopi, qui regi piissimo Malcolm I charus fuit. Dein die XXIV Augusti memoriam ejusdem repetit his paucis verbis: Natalis Erthadi episcopi. Ferrarius in Catalogo generali Sanctorum, qui non sunt in Martyrologio Romano, Dempsterum secutus est, et utroque isto die eundem sanctum memoravit. Sed apud Camerarium lib. III de Scotorum pietate pag. 168 tantummodo die XXIV Augusti sanctus Erchadus vel Erthadus episcopus in Scotia annuntietur.

et colitur in
Breviario Aberdonensi.

C 2 His accedit Patricius Ninianus Wemyss, eruditus Societatis nostræ sacerdos, natione Scotus, qui in Ms. Menologio Scotico, quod Museo nostro benevole communicavit, ad eandem diem XXIV Augusti testatur, memoriam hujus sancti Præsulis in antiquis Fastis Scoticis legi. Cum ætatem et auctoritatem horum Fastorum ignoremus, nobis hic hæeret aqua circa immemorabilem et legitimum S. Erthadi cultum, quem Martyrologi recentiores hæcenus allegati nondum satis clare demonstrant. Sed opportune nos ea sollicitudine liberat Breviarium Aberdonense quod anno 1509 impressum est, et in quo ad honorem S. Ircharði vel Erchadi legitur sequens collecta vel oratio: Omnipotens et misericors Deus, qui per fidem tui pontificis Ircharði Pictos a Gallorum servitute liberasti, concede omnibus eundem devote quærentibus ab omni inimicorum fraude et æterna damnatione liberari. Per Dominum etc.

quod ab immemorable tempore

3 Quinam fuerint hi Picti, quos Sanctus noster a Gallorum servitute liberavit, intelligitur ex propriis ejusdem Breviarii lectionibus, in quibus gesta sancti Præsulis ita narrantur: LECTIO I. Inter barbaras et indoctas gentes oriundus fuit B. Irchardus in Tolmaid in Kinkardin Oneyll; qui sanctam et celebrem a puerili ætate incepit vitam, continue secleratorum ac nefandorum omnium mores et vitia reprehendens detestansque, ac abominabiles habuit, Deique præceptis, vigiliis et orationibus semper inhærens, suam in jejuniis carnem afflixit. LECTIO II. Audiens autem B. Ternanus beati Ircharði vitam et mores fore laudabiles, est ab eodem in sacerdotem ordinatus. Suis causantibus autem

prærogativis, quoad sua jurisdictione alio exercenda et gubernanda beatum Irchardum prout merito in coadjutorem et pœnitentiarium per universam ejus provinciam elegit, qui in hujusmodi officio exactissimam diligentiam exhibuit.

E

4 LECTIO III. Post paucos autem dies, beato Gregorio universalis Ecclesiæ sedem regente, Romam petiit. Cognito de tanti Viri sanctitate, beatus Gregorius ipsum Irchardum maximo eum honore in episcopum consecravit, qui non minus in virtutibus et sanctitate omnibus in morum honestate præbens exemplar perseveravit. Tandem primo a sancto Papa facultate et benedictione obtentis, ad Scotiam reversus est. LECTIO IV. Rediens autem sanctus Irchardus per Pictaviam Pictos multum per Gallos vidit subjugatos et in servitutem redactos; pietate motus de eorum adversitate, humilis consultor per triennium ibidem moram traxit, cujus sanctitate, prudentia, fide et oratione dictam Pietaviensem gentem in pristinam libertatem reduxit et liberavit.

de illo recitat
lectiones proprias.

5 LECTIO V. Quibus peractis eo ærotante, a Deo humiliter postulavit, se non visurum mortem, donec propriam patriam, unde egressus est, videret. Iter continuando per partes Angliæ et Scotiæ paullisper prædicando usque ad congeriem in monte de Kinkardin Oneyll in Scotia pervenit, ubi honorifice a suis patriotis exceptus est. Ipse vero Dei Sanctus, ejus mortem appropinquare intelligens, et petitionem a Deo sibi concessam impletam fuisse, suis ministris præcepit, ut, eo viam universæ carnis ingresso, suum funus in quadam biga poneretur, et strictè mandavit, ut ubicumque dicta biga quiesceret, suum corpus ibidem sepeliri jussit. Hoc facto, Deo animam commendando de hoc mundo sublatus est. LECTIO VI. Deinde ministri ejusdem Viri sancti, sicut eis jussum fuerat, corpus exanime in biga rotarum levaverunt. Quo facto, biga cum corpore ultro et sponte, nullo movente, se ultra Dee fluvium in satis notabili distantia, ubi nunc insignis ecclesia, quæ Kinkardin dicta construitur, movebatur, ac ibidem immobilis permansit. Demum corpus de præfata deponentes biga, ibidem digno eum honore dederunt sepulturæ, quod in præsens usquequo requiescit.

quibus Acta
ejus narrantur

* lege suam

* lege jubent.

6 Quædam in his Lectionibus observanda occurrunt, ac primo quidem statim ultro experimur, in iis periodos Latinas adeo vitiosas ac misere luxatas esse, ut subinde substantia rei

vitioso stylo

vix

AUCTORE
G. C.

vir intelligatur. Ignoramus, utrum hæc vitia typhotheta, an imperito amanuensi tribuenda sint: has enim lectiones ab ignoto amanuensi tantum transcriptas habemus, et ipsa Breviarii editione carceris, adeoque frequentia constructionis aut impressionis errata facile et secure emendare non possumus. Itaque lectori æque ac nobis divinaudum est, quomodo ea melius ac verius ad sensum ecclesie Aberdonensis corrigi queant. Porro distincte non indagamus natalem Sancti nostri locum dictum Tolnaid, quamvis hunc utrumque coligimus ex nomine Kinkardin, quod in geographicis hodiernæ Scotiæ mappis exprimitur. Omissis itaque similibus minoris momenti quæstiunculis, operæ præstium est breviter examinare ætatem duorum Sanctorum, qui in his lectionibus nominantur, et cum S. Irchardo vixisse dicuntur: nam ex ea præterpropter statuendum esset, quo circiter tempore Sanctus noster hodiernus floruerit. Sed ea chronotaxis habet intricabilem difficultatem, si Lectiones propriæ Breviarii Aberdonensis ubique veritatem historicam contineant ut jam videbimus.

B
et in quibus occurrit difficultas chronologica.

7 Lectio secunda superius relata innuit, a sancto Ternano Pictorum in Britannia episcopa S. Irchardum sacerdotio initiatum fuisse. Vixit autem sæculo quinto sanctus Ternanus, qui subinde etiam Teruanus appellatur, et traditur fuisse discipulum S. Palladii, quem Cælestinus I Pontifex anno Christi 431 ad Scotos aut Hibernos instruendos misit, ut in Opere nostro ad diem XII Junii et VI Julii licet videre. Huic traditioni consentiunt passim scriptores Scoti, inter quos Hector Boëthius in Historia Scotorum circa finem libri septimi sic ad rem nostram scribit: Palladius Servanum episcopum ad Orcadas insulas missum (Acta hujus sancti præsulis in Opere nostro ad diem primam Julii illustrata sunt) ut populum rudem Christiana pietate institueret, creavit; et Teruanum, quem infantem lustrico laverat fonte, Pictorum archiepiscopum constituit. Illustrissimus Joannes Leslæus episcopus Rossensis in Opere de Rebus gestis Scotorum lib. IV, apud nos pag. 137 hanc rem fusius exponit.

quam nec cum opinione Dempsteri.

8 Hos secutus est Thomas Dempsterus, dum in Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib. XVIII, pag. 607 de S. Ternano tradit sequentia: Sanctus Teruanus sancti Palladii Scotorum apostoli discipulus, et Servani Orcadam apostoli collega, et Pictorum apostolus, quos idolorum ea adhuc ætate cultui deditis incredibili studio morumque sanctimonia ad veram religionem convertit, Joanni Leslæo archiepiscopus est... Hunc, etsi Martyrologii tabulis non adscriptum, nostrates religioso semper obsequio coluerunt, templumque Abernethæ cathedrale ei dicatum, ac multa alia in eo regno. Scripsit Exhortationes ad Pictos lib. I; Contra Pelagianos lib. I; Homilias ex sacra Scriptura lib. I. Claruit an-

no CDXL. Obiit Abernethæ, quæ Pictorum regia, ubi sacratissimas ejus reliquias totius regni populus religiosa frequentatione venerabatur.

9 Nunc audi Dempsterum, qui in eadem Historia ecclesiastica gentis Scotorum lib. V, pag. 244 hodiernum S. Irchardum vel Erthadam inter scriptores Scotos recenset, et ætatem ejus assignat his verbis: Sanctus Erthadus, mira vitæ sanctimonia episcopus in Scotia, scripsit Lecturas in Biblia, lib. I; De divina essentia, lib. I; Allegorias sacras lib. I. Floruit anno CXXXIII. Colitur pie xxiv Julii. Quidquid sit de memoratis utriusque Sancti lucubrationibus, carum fidem relinquimus jenes Dempsterum, cujus auctoritas apud nos exiguum pondus habet, et longe diversam utriusque hujus Sancti ætatem dumtaxat observamus. Si sanctus Ternanus sæculo V et S. Irchardus sæculo X floruerit, quomodo S. Irchardus noster potuit a sancto Ternano præsule sacerdos consecrari, quemadmodum Lectiones Breviarii Aberdonensis affirmant? Oportet igitur hanc Breviarii Aberdonensis assertionem falsam esse, vel Dempsterum in signanda alterutrius Sancti ætate vehementer errasse.

aliorumque scriptorum.

10 Quinimo Lectiones istius Breviarii secum pugnant, dum in iis dicitur S. Irchardus a sancto Ternano sacerdos ordinatus esse, et non dia post sacerdotalem consecrationem receptam ad urbem Romanam venisse, beato Gregorio universalis Ecclesie sedem regente. Quomodo hæc conciliabuntur, si S. Ternanus secundam scriptores Scotos anno 440 claruerit, et B. Gregorius I sive Magnus tantum anno 590 cathedram Romanam ascenderit, ut exactiores chronologi demonstrant? Si autem cum Dempstero dicas, S. Irchardum floruisse anno 933 sub Malcolmno I Scotorum rege, et huic principi charum fuisse, duplex istud Breviarii Aberdonensis assertum prorsus evertis: nam multis annis ante et post regnum Malcolmni I Scotorum regis nullus Romanus Pontifex, nomine Gregorius, Apostolicam S. Petri sedem occupavit.

E
nec cum ipso Breviario conciliare possumus.

11 Ingenue fatemur, propter has tricas chronologicas a nobis Breviariam Aberdonensem nec secum nec cum opinione aliorum scriptorum posse conciliari. Quare veteribus historiæ Scoticæ monumentis destituti, superius ad marginem hujus sylloges obitum S. Irchardi post sæculum quintam vago loquendi modo coacti fuimus collocare; donec certiozem ejusdem Sancti ætatem assignaverint eruditi Scoti, quibus hos nodos chronologicos solvendo aut dissecando proposuimus, cum nos iis extricandis impares simus. Sed hos eraditos historiæ Scoticæ indagatores præmonemus, ut solidis argumentis sententiam suam probare et Breviario Aberdonensi vetustiora monumenta proferre meminerint. Cum igitur plura de sancto illo Præsule non sappetant, huic syllogæ finem imponimus.

ac ideo eruditus Scotus dissolvendam rem quimus.

F

A

D

DE S. EPTADIO PRESB. ET CONF.

APUD MONTEM-TOLONUM IN TERRITORIO AUGUSTODUNENSI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Intricata hujus Sancti annuntiatio in diversis Martyrologiis, et controversia de vero vitæ instituto.

ANTE MEDIUM
SÆCULI VI.
Hic Sanctus
corus diebus.

Quamvis hic Sanctus circa finem sæculi quinti et initium sequentis in Gallia flourerit, tamen historicis Gallis parum notus videtur, cum plerique de eo nullam mentionem faciant. Illum diversis diebus ac modis annuntiant aliqua Martyrologia, inter quæ modernum Parisiense die xxii Augusti sic habet: Apud Montem-Tolonum in territorio Augustodunensi, sancti Eptadii presbyteri. Nescio, cur Castellanus hunc S. Eptadium laurea martyris donaverit, dum eodem die in Martyrologio suo universali illum celebrat annuntiatione Gallica, quæ Latine sic sonat: Monte Telonis (Gallice Montelon nominat) in diocesi Augustodunensi sanctus Eptadius MARTYR, qui ibidem a seculo decimo ecclesiam sui nominis habebat. Equidem libenter admitto, jam sæculo decimo existisse ecclesiam, quæ ab hoc Sancto nomen accepit. Imo Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 843 num. 67 meminit de monasterio diocesis Augustodunensis, quod tunc nomen S. Eptadii gerebat. Sed hactenus alibi nusquam legi, hunc Sanctum martyrio coronatum fuisse, quemadmodum ex infra dicendis patebit.

2 Plures Martyrologi annam S. Eptadii memoriam usque ad diem xxiv Augusti differunt, mutatoque nonnihil ipsius nomine, aliam mortis aut forte venerationis locum ei assignant, inter quos Maurolycus hac die tradit sequentia: In agro Eduensi Cerviduno cœnobio Neptadii presbyteri. Verosimiliter hunc secuti sunt Martyrologi Benedictini, Wionus, Menardus, Antonius de Heredia et alii, qui hunc Sanctum eodem die memorant, ac Ordini suo monastico adscribunt. Ex omnibus audiat solus Gabriel Bucelinus, qui hodie in Menologio suo Benedictino illum annuntiat his verbis: Apud Heduos in monasterio Cervidunensi, sancti Neptadii presbyteri et monachi; de quo Maurolycus, Felici, Arnoldus et Hugo hac die. Verum antiquiora Martyrologia et Acta de Benedictino hujus Sancti monachatu nusquam meminerunt, ut infra dicetur.

3 Andreas Saussayus videtur ex hoc uno eodemque Sancto voluisse duos facere, dum in Martyrologio suo Gallicano ad diem xxiii Augusti sic scribit: Apud Heduos monasterio Cerviduno sancti Neptadii presbyteri et monachi, actibus et meritis gloriosi. Deinde autem in Supplemento ad diem xxiv Augusti, sive tomo II sui Martyrologii pag. 1161 eundem Sanctum, ni fallor, exornat hoc diverso clogio: Cemiduni Burgundiæ pago in Eduis sancti Neptadii presbyteri et monachi religiosissimi, qui ibi in cœno-

bio omni virtute floruit, excussoque mortalitatis pulvere, inter lilia cælestia, quorum decore et odore Sponsus oblectatur, castam emittendo animam feliciter susceptus est. Hic obiter observa, nomine Cemiduni, quod vitiose pro Cerviduno scriptum est, eundem locum apud Heduos vel Aduos in Burgundia designari, ne lector incautus hac duplici in speciem diversa Saussayi annuntiatione decipiatur. Nunc videndum est, utrum varix ista diversorum Martyrologiorum annuntiationes inter se conciliari possint.

4 Ut incipiam ab ipso Sancti nomine, prorsus ignoro, qua de causa superius allegati Martyrologi S. Eptadium in Neptadium transmulerint. Facilius intelligo, quomodo interdum nomini ejus præfigatur aspiratio, et ab aliquibus vocetur S. Heptadius, sicut nomen Hadriani vel Adriani promiscue scribitur. Unde Valesius in Notitia Galliarum pag. 361 nomen hodierni Sancti nostri sic exprimit: In codice Musciacensis monasterii reperi vitam S. Heptadii presbyteri, a veteri auctore compositam, in qua dicitur Heptadius, ne Autissiodorensis episcopus fieret, Morvinnum fuga petiisse. Sed Labbeus et Papebrochius in eodem Moyssiæcensis aut Musciacensis monasterii codice, sive saltem in ejus apographo, nomen S. Eptadii sine aspiratione legerunt. Auctaria nostra Usuardina ad diem xxiv Augusti consentiunt huic orthographiæ, quam nos etiam in titulo Commentarii prævii secuti sumus.

5 Quod vero spectat ad annuam hujus Sancti memoriam, quam nonnulli Martyrologi die xxii Augusti, et alii xxiv ejusdem mensis assignant, in alteratro die eligendo adhaerissimus Auctariis Usuardinis ac ipsis Actis, quibus apud Labbeum et Papebrochium præfigitur hic titulus: Vita sancti Eptadii presbyteri et confessoris, ix Kalendarum Septembris. Haud dubie eundem titulum Actis præfixum invenit Carolus Cointius, qui in Annalibus Francorum ad annum Christi 500 num. 1 de Vita Sancti nostri sic meminit: In nostras manus pervenit vetus codex abbatiae Mossiacensis, in quo manuscriptæ Sanctorum Vitæ centum ac tredecim continentur. Nono Kalendarum Septembris descriptum habetur clogium sancti Eptadii Augustodunensis presbyteri, quem Crodoveus Francorum rex, pace cum Burgundionibus inita, expulit episcopum Autissiodorensis fieri. Nihil huc facit Andreas Saussayus, qui hunc Sanctum bis Martyrologio suo inseruit, nimirum die xxii Augusti et sequente, eundemque sic perperam duplicavit, ut supra jaucis indicavimus.

to us ac modis

in Martyrologio
annuntiat.

AUCTORES
G. G.
ac præsertim
loci diveratitate

6 At quomodo, inquit aliquis, Martyrologia superius allata hunc unum eundemque Sanctum diversis locis assignant: nam Castellanus et Martyrologium Parisiense S. Eptadium in Monte Telonis vel apud Montem-Tolonum annuntiant; alii vero illum in Cervidunensi monasterio collocant. Equidem fateor, hic mihi aquam hærere, quemadmodum vulgo dici solet. Attamen euriōso lectori conjecturas aliquot hac de re proponam, quas eruditus Gallis examinandas relinquo. Forsan S. Eptadius diu Cerviduni solitariam vitam duxit, et in Monte Telonis mortuus est, vel contra, atque ita potuit alterutro loco annuntiarī: nam Acta inferius edenda distinctum mortis locum non indicant. Ubi autem Sanctus ille obierit, forsā ex traditione vel aliis monumentis docere poterunt Canonici seculares, qui jam Cervidunense Benedictinorum monasterium possident, ut Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 843 num. 67 testatur his verbis: Monasterium sancti Andochii apud Sedelocum, nunc collegium est Canonicoꝝ secularium, uti et sancti Eptadii de Cerviduno prope Corbiniacum in pago Morviniensi.

B
conjecturam
nostram proponimus.

7 Præterea non omnino temere suspicor, S. Eptadium in Monte Telonis obiisse, ac postea sacras ejus reliquias (nescio quo tempore) ad Cervidunense monasterium translatas esse, atque ideo illum in Cerviduno, tamquam præcipuo venerationis loco, a quibusdam Martyrologis annuntiarī. Hæc conjectura mea aliquam verisimilitudinem accipit ex Auctariis Usuardinis, in quibus ad diem xv Aprilis ex codice Victorino et Reginae Sueciæ refertur hæc annuntiatio: Eodem die, translatio sancti Eptadii presbyteri et confessoris. At in iisdem Auctariis ad diem xxiv Augusti ex codice Pratensi aliisque Cerviduni, sancti Eptadii confessoris annua memoria celebratur, ut ibidem videre est. Porro Valesius in Notitia Galliarum pag. 360 situm Cerviduni non procul ab urbe Augustodunensi assignat hoc modo: Vicus locusve Morvinnus aut Morvinnum non longe a Cervellone apud Fortunatum et villa Morveanus in diocesi Augustodunensi apud Paschalem una res est; et Cervedo quidem haud dubie est locus, vulgo dictus Cervon, in pago Morvino vel Morviniensi, non procul a flumine Icauna. Quid si propter hoc monasterium Cervidunense, quod olim ad Benedictinos pertinuit, et in quo fortasse corpus S. Eptadii postea publica venerationi expositum fuit, aliqui Martyrologi hunc Sanctum Ordini Benedictino adseripserint, eo quod putarent, illum ibi antea sub regula S. Benedicti militasse? Quidquid sit de his conjecturis meis, saltem hac occasione exornabo quædam circa verosimiliorem vivendi normam, quam Sanctus noster amplexus est.

C
et examinandum
an Ordini
Benedictino sit
adseribendus.

8 Si Maurolycus et Felicius S. Eptadium ex etymologia Græca oppellent monachum, quia solitariam vitam duxit, illis non refragabor. Sed hos secuti Wionus, Menardus, alique Martyrologi Benedictini videntur aliquid ulterius velle, dum Sanctum illum certatim Menologiis suis inscribunt. Certe Antonius de Heredia Benedictinus, qui Sanctos sui Ordinis ex variis monumentis Hispanice collegit, die xxiii Augusti mentem suam clare explicat his verbis a me Latine redditis: Eodem die apud Ileduos sanctus Nephtadius presbyter et monachus NOSTRI ORDINIS, operibus et meritis gloriosus. Die autem sequente eundem Sanctum cum Saussayo et Bucelino perperam duplicavit. Sed illa Benedictinæ regulæ

professio mihi parum probabilis est, cum non immerito dubitari possit, an ante mortem S. Eptadii ad Benedictinos pertinuerit monasterium Cervidunense, cujus originem hactenus frustra quaesivi. Potius itaque crediderim, hanc de Benedictina professione sententiam ortam esse ex eo, quod S. Eptadius Cerviduni ante adventum Benedictinorum manasticam sive solitariam vitam aliquamdiu egerit, vel quod ejus reliquiae ex Monte Telonis postea ad Cervidunense monasterium translatae fuerint, ut supra conjecturavi. Saltem probabilius arbitror, hunc Sanctum non esse accensendum Benedictinis, in qua opinione me confirmat eruditissimus Mabillonius, qui inter Acta Sanctorum Benedictinorum de S. Eptadio nostro altum silet, quamvis haud dubie Menologos sui Ordinis attente pervolvisset. Jam progredior ad enodandum aliud dubium, quod ex obscuris S. Eptadii Actis alicui posset occurrere.

9 In Actis infra edendis num. 5 de Sancto nostro narrantur sequentia: At ubi tanta ubique ejus fama præclaruit, hunc sanctæ recordationis Flavichonus pontifex presbyterii voluit honore provehere; cujus fama audita, sacerdotii dignitatem ita fugit, . . . ut nullus ei omnino exinde ullo sermone loqui auderet. Hinc suspicari quispiam posset, S. Eptadium huic honori oblato ita restitisse, ut nemo deinceps illum de dignitate ista suscipienda alloqui ausus fuerit, et consequenter gradum sacerdotii nunquam ascenderit. At in iisdem Actis post narratam S. Eptadii fugam, ne fieret episcopus Autissiodorensis, et laudatas ipsius virtutes, num. 7 leguntur hæc verba: Post sumit admirabilem honorem apostolatus, ad hunc se humilitate et benedictione obedientiæ gradum vir beatus Eptadius inclinans. Opinor, hic per admirabilem honorem apostolatus intelligi dignitatem sacerdotii, quia titulus presbyteri apud Labbeum et Papebrochium vetustis ejus Actis præfigitur, et in Auctariis Usuardinis aliisque Martyrologiis passim exprimitur, ut ex supra relatis liquet.

et utrum fuerit
sacerdos,

10 Tamen infidus amanuensis quidam, quem Papebrochius noster præ manibus habuit, hunc apostolatus honorem pro dignitate episcopali videtur accepisse: nam post memoratam apostolatus susceptionem ex sua idea adjectitia, ut vulgo dicitur, nomini S. Eptadii plerumque titulum episcopi addidit. Verum titulus ille in editione Labbeana non legitur, et ex ipsis Actis patet, hunc titulum ex opinione amanuensis isti Sancto perperam adjectum fuisse, cum Acta num. 6 et sequente narrent, S. Eptadium ad montanam salutem Morvinni fugisse, ne episcopus eligeretur, ibique tamdiu mansisse, donec eum juramento promitteret, sese ei invito illud onus non impositurum. Quamvis omnino putem, hunc episcopi titulum in Acta perperam irrepisse, tamen illum in iis reliqui, ut integrum Papebrochii nostri apographum fideliter exhiberem eruditus lectoribus, qui forsā ex antiquiore vel emendatiore codice interpolationem istam confirmare poterunt. Nunc paragrapho sequente ætatem hujus Sancti, et fidem Actorum indagabo.

aut presbyter

§ II. Tempus, quo Sanctus floruit, conjectura de anno mortis, Acta, eorumque scriptor.

In Actis post hunc Commentarium prævium vulgandis occurrunt varii temporum aut personarum characteres, ex quibus utcumque colligitur ætas, qua S. Eptadius floruit. Imprimis designatur tempus, quo huic Sancto nostro episcopatus Autissiodorensis oblati est, nimirum quando Clodovæus rex Francorum cum Gundobado rege Burgundionum pacem inivit ac arma conjunxit, ut Acta num. 6 testantur. Id uulcani Patricio et Hypatio consulibus, id est anno Christi 500, contigisse, Cointius et Pagius ex S. Gregorio Turonensi aliisque veteribus historicis ostendunt. Hinc sequitur, anno illo Christi quingentesimo S. Eptadium fuisse id ætatis, ut ad ecclesiam Autissiodorensis gubernandum aptus judicaretur. Alterum temporis indicium eruitur ex eade Alarici regis Gothorum, quem Clodovæus anno Christi 507 in campo Vogladensi interfecit, ut chronologi passim tradunt.

12 Præterea ex num. 8 veteris Vitæ constat, S. Eptadium adhuc anno Christi 516 inter vivos fuisse: ibi enim dicitur Sanctus epistolam scripsisse Sigismundo Burgundionum regi, qui eodem anno 516 post mortem patris sui Gundobadi regnum Burgundiæ administrare capit, ut auctores consentiunt. Unde Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 500, quo primum de Sancto nostro meminit, occasione hujus epistolæ ibidem num. 4 ætatem ejusdem Sancti præterea assignat his verbis: Mansit autem beatus Eptadius in Burgundia, vitamque produxit usque ad principatum Sigismundi, cui per epistolam imperavit, ut per auctoritatem suam ingenuorum animas daret, et obtinuit; ex quibus non minus, quam fere tria millia captivorum promiscui sexus et ætatis liberati. Hæc ultima periodus fere verbum de verbo ex Actis transcripta est.

13 Sed hinc nondum scimus, quam diu S. Eptadius istis litteris supervixerit, aut quo anno ad Superos migraverit, cum laudatus Cointius loco proxime citato hæc subjungat: Vixit forte usque ad annum Christi quingentesimum vicesimum quintum, quo territorium Augustodunense ad Franciam accessit. Deinde in iisdem Francorum Annalibus ad annum Christi 525 num. 4 hunc conjecturam repetit et ita mitigat: Incertum, an illis temporibus adhuc superstes esset sanctus Eptadius presbyter, qui vixit in territorio Augustodunensi. Quandoquidem mutatio dominii Burgundici nullam cum morte hujus Sancti connexionem habet, ac ipse Cointius postea fatetur, incertum esse, an S. Eptadius adhuc superstes fuerit illis temporibus, quibus tota Burgundia in potestatem Francorum redacta est, tam levi conjecturæ non adhaerendum esse existimavi. Quapropter initio hujus Commentarii prævii in margine obitum S. Eptadii cautius ante medium seculi VI collocavi. Nunc de Actis et anonymo horum scriptore nonnulla præmonere oportet.

14 Jam sæpe laudatus Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 500 num. 2 asse-

rit, ad manus suas pervenisse veterem codicem abbatiæ Moyssiænsis, in quo, præter alias Sanctorum Vitæ, Acta S. Eptadii legebantur, ut superius num. 5 alia occasione retuli. Ex his ibi edidit fragmentum, quod ad oblatum huic Sancto episcopatum Autissiodorensis spectat. Utinam propter rationes inferius afferendas integram ejusdem Sancti Vitæ emendate vulgasset! Hadrianus Valesius videtur similem codicem vidisse, quia in Notitia Galliarum pag. 322 col. 2 sic scribit: Legi Martyrologium manuscriptum in veteri codice monasterii Musciacensis, qui nunc est viri clarissimi Claudii Jolii, ecclesiæ Parisiæ præcentoris, et Vitæ Sanctorum plurimas ac lectissimas continet, in his Vitæ sancti Heptadii presbyteri; ubi Heptadius Augustodunensis civis, intra terminum Castri Maternensis seu Elobremensis nutritus esse dicitur.

15 Noster Philippus Labbeus verosimillime præ manibus habuit eundem Ms. codicem ex quo mutilam S. Eptadii vitam edidit post duos tomos Novæ Bibliothecæ manuscriptorum librorum in Appendice, cui præmittit hanc monitionem: Exierant e prælo priores duo tomi nostræ Bibliothecæ Mss. librorum, cum pridem exoptatus cœnobii Moyssiænsis codex Tolosa in hanc urbem delatus venit in meas manus beneficio V. C. Claudii Jolii, ecclesiæ Parisiensis Canonici, eruditione atque in eruditos omnes humanitate præstantissimi. In eo cum pluribus aliis Sanctorum Sanctarumque Vitæ occurrerent nonnullæ a me partim priori volumine, partim altero jam editæ ex apographis aut mutilis aut certe minus antiquis perfectivæ. Hinc ergo lacunas explere, errata corrigere, ac damna resarcire placuit, quibusdam præterea additis, quæ mihi præ ceteris insigniores in antiquissimo illo codice diligenter rimanti videbantur. Etiam Papebrochius noster hæc Acta ex pervetusto codice D. Jolii Canonici Parisiensis transcripsit, ut ante apographum suum notavit.

16 At miror, hos duos antiquitatis investigatores in exhibendis S. Eptadii Actis non proceris inter se consentire, si illa ex eodem fonte hauserint: nam Papebrochius haud dubie in suo codice reperit titulum episcopi, qui nomini S. Eptadii sæpius adjungitur. Hunc vero titulum Labbeus in sua editione nusquam exprimit. An Labbeus forsitan illum omisit, quia falsum et ab imperito amanuensi perperam in Acta intrusum existimabat? Quæcumque sit hujus omissionis causa, nos illum titulum fideliter addidimus, ubicumque in apographo Papebrochiano inventus est, etiamsi cum ibi superfluum esse judicarem, ut superius iterum monuimus. At saltem inter hos eruditissimos viros convenit in eo, quod uterque de obscuritate codicis sui et oscitantia librarii conqueratur.

17 Ex his querelis intelligimus, quomodo Labbeus et Papebrochius in mutilandis Actis et exprimendis eorum periodis inter se discrepare possint, quamvis ambo eundem antiquum codicem præ oculis habuerint: Labbeus enim initio Actorum post editas aliquot lineas de recta sequentium lectione desperans, omittit multa, quæ tam absurdis erroribus imperitia amanuensis inflicti vitiosa sunt, inquit, ut ne ipse quidem Apollo medicinam facere possit. Deinde post truncatam S. Eptadii Vitam, in fine lectorem monet his verbis: Atque hæc paucis de Sancto, nostris Martyrologis aliisque scriptoribus hæctenus ignoto, quantum scilicet magno labore ac tædio

AUGUSTUS
G. C.

quod in codice
Moyssiænsis
cœnobii

ab amanuensi
intrusum
notat.

Philippus Labbeus,

Sanctus floruit
in fine sæculi
517.

et certe adhuc
vixit anno 516.

aut forsitan usque
ad annum
525 superfluum.

De apographo
lectum.

ACTORIE
S. C.
et Daniel Papebrochius con-
queruntur.

ex incultæ narrationis barbarie, insulsique amanuensis vopretis, colligere potui.

18 Papebrochius autem has lacunas, a Labbeo relictas, cum summo triduo implevit, et corruptas Actorum periodos ex conjectura restituit, ut ipse post Acta transcripta indicat hac notatione: Textus hic perversissime scriptus vix aliter in aliquem tolerabilem sensum conformari potuit, nisi verbis quamplurimis ex conjectura transpositis, mutatis ac suppletis. Hinc eruditus lector facile colligit, a Papebrochio conservatam esse totum narrationis substantiam, quam Labbeus hinc inde propter difficiles inficeli amanuensis characteres aut phrases omittere ac inutiliter coactus fuit. Ideo igitur apographum Papebrochianum editioem Labbeam prætulimus, et majores Labbei lacunas, quas Papebrochius tetico labore ex vitioso codice suo supplevit, distinctionis gratia uncis inclusimus, quantum fieri potuit.

quamvis Acta
ab auctore co-
ævo primum
conscripserunt.

19 Certe dolendum est, ab imperitis amanuensisibus male corrupta fuisse Acta tantæ antiquitatis ac fidei: nam, primus illorum scriptor S. Eptadio corvus fuit, ut patet ex editione Labbeana et num. 9 Vita infra excutendæ, ubi dicuntur a Sancto nostro magni peccatores ad penitentiam revocati fuisse, ex quibus etiam quamplures postea vidimus, ait biographus, per ejus doctrinam gratia Domini nostri in ipsa religione et sanctitate perpetuum perdurasse. Propter hoc anonymi testimonium Benedictini illi ex Congregatione S. Mauri, qui nuper Historiam litterariam Gallia cedere ceperunt, tomo III istius Operis pag. 182 censent, illam S. Eptadii Vitam anno circiter 510, sive non diu post obitum Sancti conscriptam fuisse. Præterea scriptor iste historica fide dignus est ob simplicitatem narrationis, aliæque veritatis indicia, quæ laudati Benedictini ibidem pag. 182 et sequente speciatim recensent. Utinam vetus ista lucubratio minus luxata ad manus nostras pervenisset, aut adhuc alicubi ex emendatiore codice eruat! Interim eam curioso lectori hic exhibemus, ut possumus, dum non licet, ut volumus.

VITA

auctore anonymo coævo,

Quam Papebrochius noster ex
pervetusto codice D. Clau-
dii Jolii Canonici Pari-
siensis transcripsit, et quam
cum truncata Labbei nostri
editione contulimus.

Divites Sancti
parentis
a
b

Igitur sanctus Eptadius Augustodunensis Eduæ a Galliarum oppidi civis fuit; sed intra terminum Castri Maternensis et Elobremensis b nutritus vel eruditus est, parentibus, secundum seculi dignitatem non minimis, sed bene iugemnis, census aviti substantia locupletatis procreatus, quorum singularius præcellens integritas morum etiam senatoria vixit dignitate. In ipsis puerilibus adhuc ætatis suæ annis æternitatis ei limina perpatescunt. Cum esset ergo auctorum

duodecim, nescientibus parentibus ejus, ad disciplinam fugit scholarem, ibique per se ipse magistro infantiam ætatis suæ tradidit sacris litteris edoceandam; et post pauca quidem tempora scholares non tantum coæquavit, verum etiam omni scientia litterarum eunctos longe præcellens, illustrabatur divina sapientia, et prudentiæ spiritualis gratia decorabatur: nam cum esset annorum quindecim, tanta gratia Dei erat repletus, ut omnes vicini et propinqui sapientiam ejus cum amore et caritate diligereut.

2 Cum esset annorum viginti, crescentibus annis, jam vicini ad matrimonium cum cohortabantur, et, cum elegans corpore, elegantiori etiam mentis flore polleret, et [gubernaculo rationis salacis ætatis temperaret motus e, se ita civium affectioni inseruit excoleudum, ut jam tum temporis, aut patris meritis aut suis dotibus dignissimæ vellent conjugii enim in conjugium parentes ejus sociare, et quo possent ab eodem videre filios ac nepotes, etiam solemnem diem constituunt nuptiarum. Sed hic beatissimus Eptadius tantum est subitanea febre inflammatus, ut non nisi ab eodem medicinam corporis sortiretur, cui fidelissima deliberatione animam consecravit. Inter reliquos venientium, qui præfati assidue ægroti corpusculum requirebant, tres ad eum honeste virgines Deo sacratæ puellæ visitando venerunt, quas ut ille dignissimas Christo lampades placuisse prospexit, statim quoque se ex integra fide et animi interna religione devovit ei, qui in indivisæ Trinitatis majestate subsistit.

3 Ab hoc vero tempore conversionis, seu sanctificationis ingressu, nunquam, adhibita molitia lini, membra contexit, non esurienti delictior ad edendum alimonia, quam panis, impertitur; sed et repente mutatur in omnibus. Deseritur mundi militia, cælestia desideria assumuntur, seculi pompa calcatur, humilitas eligitur, et substantia dispensatur in pauperes. In asperrima cilicii austeritate prostratus, admixtasque gemitibus lacrymas fundens, subjectum pectoris sinum commotus irrigabat, cum neque ab eodem nisi tantum aridi panis hordeacei quantitas exigua in solis occasum sumeretur. Et erat, quando, intermisso biduo, vel tertio aut quarto die sic reficiebatur, aut accipiens panem et olera, ea modica salis et aceti quantitate condebatur. Intra domum suam parvum et obscurissimum tuguriunculum more carceris fieri præcepit, ubi diebus sanctæ Quadragesimæ retrusus, orando et lacrymas jugiter fundendo, hunc cursum salutis exigeret, et has sibi cruciatuum diversitates infligeret, quas in reos desævientes solent exercere torteres.

4 Quoniam aliqua de corporis afflictione perstrinximus, de ejus familiaritate et conversationis gratia ac puritate incipiam dicere, si impar linguæ patitur facultas. Sed id potius exsequendum, ut nec illa, quæ ingenuus vindicat secularis, obtensæ taciturnitatis oblivione præteream; quomodo scilicet aut qualiter aliquamdiu sub specie secularis vestitus latere voluit, thesaurum auri sub gleba terræ absconditum justitiæ rigore occultare cupiens. Sed diu latere non potuit, quem ubique misericordia et pietas sancta probebat; quia lumen in tenebris occultum esse non potest, sicut ipse Dominus noster Jesus Christus in Evangelio suo dicit: Nemo accendit lucernam et sub modio ponit; sed supra candelabrum, ut luceat omnibus, qui in domo sunt.

5 Erat beatissimus, vir totius prudentiæ, in sermone

libum manu
vio dest. ant

sed hic auste-
ram vitam am-
plexus,

et variis natura
dotibus prædi-
tus,

sermone verax, in iudicio justus, in consilio providus, in commisso fidelis, in interventu strenuus, in veritate conspicuus, et in universa morum honestate præcipuus. Hunc juvenes quasi patrem venerabantur; hunc senes quasi filium amatissimum diligebant; hunc universitas populorum ad eum confluentes carissimo venerabantur affectu. Tanta gratia erat in eo, ut alios tristes lætos redderet, alios discordes ad concordiam revocaret, et ad perfectæ pacis et caritatis vinculum eos adduceret. Universos vero docebat, nihil hujus seculi præponendum Domino; sed magis, quomodo fugitivæ vitæ istiusmodi blandimenta respuerent, et temporalem tribulationem præsentis seculi pro Christi nomine sustinerent: erat enim verus Dei cultor, et necesse erat, ut quem Dominus perfuderat gratia, ab omnibus amaretur. Christo igitur quotidie sedulum exhibebat ollicium, disseminator eleemosynarum thesaurum sibi insufficientem quotidie reponebat in pauperes: erat enim nutritor orphanorum, refugium et protectio viduarum, refectio indigentium, defensor peregrinantium, ædificator ac reparator ecclesiarum Dei. At ubi tanta ubique ejus fama præclaruit, hunc sanctæ recordationis Flavichonus *d* pontifex presbyterii voluit honore provehere; cujus fama audita, sacerdotii dignitatem ita fugit [et honore respuit se implicandum,] ut nullus ei omnino exinde nullo sermone lequi auderet *e*.

6 Eodem tempore, quo se ad fluvium Quorandam *f*, pacis mediante concordia, duorum regum superstitiosa est complexa potentia, id est Burgundionum gentis et Francorum, a rege Gundobado præcellentissimus rex Francorum suppliciter exoravit, ut hanc beatissimum virum Dei Eptadium civitatis suæ Autissiodorensis *g* præstaret antistitem ordinandum; cui petitioni vel electioni prædicti regis ita restitit voluntas offensa, tanquam sibi maximas vires deposceret possidendas. Tamen propter præsentis concordiam populi, pacis et caritatis intuitu, quod petebat, negare non potuit; cujus accepta promissione auctoritatis, statim eligitur, consensusque universitatis sequitur populorum: nam ceteri communitas, cunctaque nobilitas, plebs urbana vel rustica in unam venere sententiam, Eptadium dignissimum esse episcopum, [omnium voluntate ambitum.] Quo audito, Vir beatus, qui malebat latere in suis, quam publicari et honorari a populis, totis viribus laborans, se huic honori non esse implicandum dicit, cum clamore vociferans, indignum se esse tantæ molis sacerdotio hominem peccatorem, statimque cellula sua derelicta, omni pernicitate se proripuit ad deserta Morvinni *h* et ad montanam solitudinem prope-ravit, ibique multum temporis latens, orationibus ac jejuniis continatis Dominum supplicabat, ut impleretur in eo, quod Propheta cantaverat: « Ecce elongavi fugiens, et mansi in solitudine. Expectabam eum, qui salvum me fecit a pusillo animo et tempestate ».

7 Tam diu in solitudine deserti permansit, donec iterum ei præfatus rex cum juramento pollicitus est dicens, non se umquam contra voluntatem ipsius esse venturum *i*, si tantummodo pro regni sui incolunitate divinæ clementiæ supplicaret, et in necessitatibus captivorum, tam Romanorum quam Burgundionum, vel universarum gentium, ut ceperat, laboraret, pro ea re postea ei multam pecuniam transmittens; quam ille continuo captivis, viduis et orphanis ac pe-

regrinantibus erogavit. Post sumit admirabilem honorem apostolatus *k*, ad hunc se humilitate et benedictione obedientiæ * gradum vir beatus Eptadius inclinans. Ita, quod antea ille optaverat, postea tota gratulatione usque in finem devotus implevit, [illud sibi erga se retinens divini culminis præceptum dicens: Qui se exaltat, humiliabitur, et qui se humiliat, exaltabitur.] Non diebus, non noctibus a colloquiis divinis et oratione cessabat, prædicationibus sanctis ad exemplum Dominicæ Passionis ad se confluentium turbas divinis eloquiis reficiebat.

8 Non tantum Catholicos, verum etiam paganos ac ferocissimos barbaros, qui more leonum furentes cum superbia magna captivis persequendis adveniebant, sicut agnos mitissimos suis sanctis reddebat alloquiis, e quibus non pauci his omnibus bonis repleti ad baptismi gratiam fideliter concurrentes, sancti Viri incessabiliter ambiebant alloquium, suosque captivos ultro dantes, tantum ut pro se Dominum precaretur, humiliter supplicabant. Igitur cum his bonis esset repletus, fiebat eorum distractio, [et quotidie in necessitatibus captivorum expendebatur.] De Italia vero redemit captivorum plurimam multitudinem, quæ a Burgundionibus eodem tempore fuerat effecta, et ad locum regionis suæ cum ingenuitate est revocata. Iterum parvo post tempore castrum provinciæ Lemovicinæ, Idubum *l* nomine, jussu regis Burgundionum a Romanis effractum est, in quo non minima enormitas facta est captivorum, propter quos vir beatus Eptadius episcopus *m* ingemiscens et lacrymas fundens, Domino suo mox in oratione prosternitur, regi Burgundionum Sigismundo *n* per epistolam imperans, ut auctoritatem suam pro ingenuorum animabus daret, et obtinuit; ex quibus non minus quam fere tria millia captivorum promiscui sexus et ætatis liberati, ad locum pristinum, datis idoneis persecutoribus, remeabant, et qui venerant flentes et lugentes, Deo gratias agentes per eum cum gaudio, recuperata libertate, sunt reversi.

9 Tempore illo, quo præcellentissimus Clodovæus rex Francorum in Golbiam *o* cum exercitu esset ingressus, et ab illo Alaricus *p* rex Gothorum fuisset interfectus, facta est captivorum innumerabilis multitudo, qui dispersi per regiones sunt dilatati, ex quibus vir beatissimus Eptadius non parvam multitudinem, data pecunia, liberavit, et statim pristinae ingenuitati restituit. [Pro splendidissimæ veritatis tenore nec minima sunt silenda:] nam quicumque, quamlibet eruentis sceleribus perpetratis, ad hujus tabernaculum publicæ distractionem severitatis effugit, non solum macula commissionis liberatur, verum etiam beatissimi Viri alloquiis ad pœnitentiam est revocatus; ex quibus etiam quamplures postea vidimus *q* pro ejus doctrinam gratia Domini nostri in ipsa religione et sanctitate perpetuum perdidisse.

10 Cnratio vero in eo tam potens Dei gratia erat, ut nullus fere dæmoniacus aut ægrotus accessisset, qui continuo non fuisset pristinae restitutus sanitati; et inter reliquas dæmoniacorum catervas, quas sancti Spiritus infusione purgavit, [quædam puella ellevationis diaboli tempestate vexata, dum nullis resultans vinciri posset nexibus catenarum, beatissimo viro Eptadio tensis genibus in terram prostrato, hæc puella in feritatis atrocissimæ professionem prorupit dicens, eadem nocte sancti Viri amicum intra densa silvarum latrociniis fuisse jure prostratum; ubi sequenti

EX MS

k

* al pœnitentiæ

† astor redemptus
dis captivis

E

l

m

n

operam impendit.

o

p

F

q

exurgentes
liberavit.

dic

tam carnis
volubus cla-
est

B

d

e

al episcopus
Autissiodorensis
et eligetur;

g

h

i

red eum hono-
rem fuga de-
nans.

die sanctus Eptadius id perpetratum fuisse lugubri presentie agnitione est expertus; qui cum ad locum sepulturae fuisset directus, membra defuncti linteis ambiuntur, humi superjecta, oratio intercessionis impenditur; quam taunen puellam, Dei opitulante auxilio, ut reliquos pristinae reddidit sanitati.]

agros pristinae
sanitati resti-
tuit.

11 Quodam tempore cum de monasterio sancti Portiani *r* ad cellulam suam rediret, exhibita ei puella est olivum muta, id est, elinguis, cuius in os olei liquorem cum orationis benedictione inludit, et ita ei, quae quodam naturae vincolo restiterat obligata, melior loquacitas est reddita.

Alio quodam tempore Paulus quidam presbyter, cum ardentissima quadam febrium aestuatione sibi subriperetur, ad dilectum Dei Eptadium episcopum, allicta necessitate properans, cum summa velocitate currit, ut tantis ignium globos virtutum suarum fonte restingeret. Cum se aestuans genibus ejus lacrymabili inclinatione prosterneret, et se vi tempestatis non posse resistere fateretur, cessit tandem sanctus Eptadius episcopus misericordiae [et caritatis imperio, fideique *B* arma concutiens, et in oratione ulterius prostratus tam cordis quam corporis oculis ad caelum levatis, non aliter viam istius fornacis febrium exstinxit, quam tribus pueris in camino ardentis incendii constitutis: non enim solum Spiritus sancti exundatio negavit incrementa flammaram, verum etiam athletis Dei tribuit cantare virtutes. Cum praefati Pauli pater, archipresbyteri culmine sublimatus, jugiter rigoris incendio sibi subriperetur, ad eundem fontem medicinae, quo fuerat sanatus filius, amicum sibi fidelissimum misit; per quem famulus Dei Eptadius episcopus imperiosam spiritus sui epistolam destinavit ei, quem perfecte infestationis rigor inflammatus, iulheto membris incendio, cruciabat. Ille eadem similitudine pristinae restitutionis medelam recepit, qua Dei sacratissimus Salomon perniciose daemonum argumenta compressit *s*: nam dum uni potentiam virtutis absolutionis adhibet, epistola universis misericordiam largitur infirmis.

abaque mira
cula patravit.

12 Quidam barbarus, haereticorum comitiam exercens, nomine Sigifunsus, arte diabolica instructus, conversationem et vitam beati Viri per se ipsum callide cupiens explorare, ad cellam Viri Dei excurrit, ibique pervigilavit a latere parietum excubans, ut rinaretur, quidnam Dei Servus agevet actibus nocturnis, et suo propalaret ridenda collegio. Sanctus Eptadius episcopus pro more consuetudinis vigiliis et orationibus institit, statimque divino nutu explorator incredibili terrore correptus, vix e suarum abditis latebrarum fluctuosissima se acceleratione protraxit; qui protinus, exorta die, pedibus Viri Dei est advolutus, et vix trepidanti sermone cum luctatione confessus, quod se tentasset et fuisset tentatus, pro reatu poenitentiam agens ad gratiam fidei Catholicae se ipsum declinavit: a quo tempore tanta suae lucis auctori sedulitate servavit, ut ei se quasi filium et famulum comprobaret.

et post varia
probata exerci-
tia

13 Inter reliquas festivitatum solennitates sacrosanctas, ad speciatim excolendum] Natalem Domini nostri Jesu Christi, quoties cum annis indulsit adventus, medio fere noctis elevatus, cum lumine cereorum, cum psallentibus suae ecclesiae ministris, cum festivo redemptorum agmine captivorum, ad distantem milibus sex ecclesiam Elobremensem properabat; quo in

itinere expeditus ecclesiae chorus pari occurrebat *D* modnlamine concinens. Psalmorum matutinorum vel Missarum solemnibus sacrosancta officiositate transactis, cum omnibus clericorum vel captivorum coetibus, aggregatis universis, expositis dapibus mensam exhibebat: quibus epulantibus, beatus vir Eptadius episcopus jejunia solita refectione pascibat. Nec dissimili studio festivitatem sancti Symphoriani martyris *t*, dum advixit, assidue non destitit celebrare. Die ergo adveniente, cum ejus cellula usque ad urbem Augustodunensem quinquaginta millia distaret, ad sepulcrum beati Martyris venerandum sanctus Eptadius ante diem tertiam vigiliarum ejus, adhibitis secum tribus clericis fratribus veniens, atque ante sanctam basilicam in liminibus sancti Martyris se prosternens, ibique cum altis gemitibus juges lacrymas fundens perdurabat usque ad horam Matutinarum, dum advenientes clerici ad officia celebranda supervenirent: [primo vero jam erumpente diluculo, omnium sanctorum limina, qui aderant, suis orationibus salutabat; et sic cum praedictis fratribus ad eandem cellulam suam, vigiliis sancti Martyris celebratis, iterum remeabat; ubi, peractis omnibus, ut *E* erat illi consuetudo, sicut superius diximus, advenientibus agminibus captivorum universis, mensam suam expositis dapibus exhibebat.]

14 Ante fere septem dies assumptionis ejus *F* cum jam inenimodum habens in stratu suo fessus jaceret, cunctis eum circumstantibus et flentibus, diebusque ac noctibus vigiliis instantibus, qui erant ei familiares, quos nominare necesse non est, peractis Matutinarum officiis, eo paululum requiescente et subito in excessum mentis raptus, visus est ei quasi e caelo in nube candidissima descensus volantium angelorum *u* ante ejus cellulam residentium atque ei pariter supplicantium, ut secum pergeret in civitatem caelestem. Tum eadem multitudo, tum pari volatu super ejus basilicam resederunt, atque eidem prius valedicentes in eo, quo venerant, splendore iterum ad caelum evolarunt. Itaque in grabato ad ecclesiam deportatus, vicinia tota celebrante transitum ejus. Dominus, qui vocat ad gloriam festos laboribus, ipsum in vitam aeternam perduxit, cui est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

felicitate ad ca-
tum migravit.

ANNOTATA.

a Augustodunum, vernacule Autun, passim nota Burgundiae civitas in Gallia, quae olim Aedua vel Hedua et Flavia Aeduorum appellata fuit, ut apud Valesium videre est in Notitia Galliarum, ubi pag. 63 et sequente de ety ologia et antiquis hujus urbis nominibus disserit.

b Proxime laudatus Valesius in Notitia Galliarum pag. 522 situm hujus loci indicat his verbis: Castrum Maternense, alio nomine castrum Elobremense appellatum, hodieque nuncupatur MARNE vel MARNAY; ut Matrona flumen MATENNA a recentioribus scriptoribus Latinis, a nostris MANNE vocatur. Est autem MANNAY nunc ex castello vicus non procul ab Augustoduno.

c Hic editio Labbeana ingentem lacunam reliquit, ut patet ex uncis, quibus eam inclusi.

d Labbeus hic in tertio suae editionis notat, Eufronium episcopum Augustodunensem forte intelligi. Sed Cointius in Annalibus Francorum ad annum 500 num. 4, et novissimi editores Gallia Christianae tono IV col. 340 et 341 censent.

hunc

A hunc Flavichonum in catalogo episcoporum Augustodunensium inter Eufronium et Pragmatium collocari debere.

c In Commentario prævio monuimus, ob hunc loquendi modum dubitari posse, utrum Sanctus noster unquam fuerit sacerdos. At ibidem dirimus, illum dignitatem sacerdotalem, cui prius obstitit, postea probabiliter admisisse.

f Papebrochius in margine apographi sui dubitat, an pro voce Quorandam non sit legendum Garumnam, qui est notissimus Galliarum fluvius. Labbeus autem in editione sua post vocem Quorandam sic interrogat: Quid si legendum coram? Hisce ego aliam conjecturam addo. Quil si librarius obscuris aut corruptis characteribus assignare voluerit Oscaram, qui est fluvius Burgundiarum vulgo dictus Ousche, circa quem Clodovæus antea cum Gundobado pugnaverit, ut S. Gregorius Tironensis in Historia Francorum lib. II cap. xxxii testatur? Verum has incertas conjecturas tantummodo proponimus, et eruditus ulterius examinandas relinquimus.

B g Autissiodorum episcopalis urbs Galliarum sub archiepiscopo Senonensi, quæ ad Icanam fluvium in planitie feruli sita est, et Lutetia Parisiorum in meridiem quadraginta leucis distat, de cuius antiquo et vario nomine Valesius in Notitia Galliarum pag. 69 et sequentibus consulti potest.

h Valesius in Opere mox citato pag. 360 et sequente situm Morvini post alio sic describit: Morvini pagus partim Nivernensi, partim dominio Castri Canini (Chateau Chinon) partim etiam Burgundiarum attribuitur; estque montosa et silvestris regiuncula, fontibus abundans et pascuis. Deinde ex hac ipsa S. Eptalii Vita confirmat, illam regiunculam fuisse montosam ac desertam.

i Id est, vel Clodovæus rex Francorum vel Gundobadus rex Burgundionum iurejurando spondit, Sanctum nunquam cogendum esse, ut invitus cathedram Autissiodorensis conscenderet, quantum ex sensu colligo.

k Hic per honorem apostolatus verosimillime significatur dignitas sacerdotalis et munus apostolicum prædicandi verbum Dei, quemadmodum § 1 Commentarii prævii in fine ostendimus.

l Castrum illud hactenus frustra quæsi, et illud Lemovicensibus assignandum relinquo.

m De titulo illo episcopi, quem apographum Papebrochianum huic Sancto sæpe aditit, in Commentario prævio sat multa diximus.

n Ex anno, quo rex iste rapit imperare, ætatem Sancti nostri præterpropter assignavimus num. 12 Commentarii prævii.

o Ojånor, hic per Gothiam intelligi illam Galliarum regionem, in qua Gothi dominabantur. Forsan indicatur Occitania, quæ Gallia Gothica aliquando dicta est.

p Etiam ex eade regis Alarici num. 11 Commentarii prævii utcumque collegimus tempus, quo S. Eptalius floruit.

q Ex his biographi verbis in fine Commentarii prævii asserimus, cum Sancto cœvum fuisse.

r Gregorius Taronensis in Vita Patrum cap. v gesta sancti Portiani abbatis enarrat. Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 542 num. 34 et 35 duos hujus nominis abbates distinguit.

s Forsan auctor hæc desumpsit ex Flavio Josepho Judæo, qui lib. viii Antiquitatum Judæicarum cap. II de Salomone scribit sequentia: Quin et eam rem divinitus consecutus est ad utilitatem et medelam hominum, quæ adversus demones est efficax: incantationes enim composuit, quibus morbi pelluntur; et conjurationum modos scriptos reliquit, quibus cedentes demones ita fugantur, ut in posterum nunquam reverti audeant. At Scipio Sygambatus noster lib. II Archivorum veteris testamenti tit. xxvi pag. 312, et alii sacræ Scripturæ interpretes explodunt hanc fabulam, ut quom videtur hoc loco biographus alludere, et supposititia hujusmodi scripta Salomoni abjulant.

t Hinc patet, Augustodunum antiquum esse cultum S. Symphoriani martyris, cujus Acta ad diem xxii Augusti illustravimus.

u In editione Labbei pro angelis leguntur aquilæ ei apparuisse; sed cum postea dicantur ei supplicasse ac prius valedixisse, lectionem Papebrochianam Labbeæ prætuli, eo quod illud officii genus magis angelis quam aquilis convenire videatur.

G

F

DE SANCTO PATRICIO ABBATE

IN TERRITORIO NIVERNENSI GALLIÆ,

SYLLOGE HISTORICA.

G. C.

De antiquo hujus Sancti cultu, Actis, et ætate.

SACRA MEDIUM

SÆCULI VI

Veteris Martyrologia hujus Sanctum memorat.

I n ahlitamentis Hieronymianis apud Florentinum hic sanctus Abbas hodie cum alio presbytero sub corrupto nominæ Pectrici sic annuntiatur: In Gallia civitate Neverno natalis sanctorum Pectrici abbatis, et depositio sancti Gildardi presbyteri et confessoris. Unde Florentinus ibidem in notis de luxato istius Sancti nomine lectorem raonet, hunc Abbatem in aliis Martyrologiis non Pectricium vel Pectricum, sed Patricium vocari. Certe hæc die in Martyrologio Usnardini breviter Nivernis Patricii abbatis memo-

ria recolitur. In hodierno Martyrologio Romano hic Sanctus iisdem fere verbis refertur. In Hagiologio Franco-Galliæ, quod Labbeus noster ex antiquo Martyrologio abbatis sancti Laurentii Bituricensis, excerptis, et anno 1643 Parisiis edidit, idem nomen ita exprimitur: In ejusdem territorio (nimirum civitatis Nivernensis, de qua superius egerat) sancti Patricii abbatis. Quidquid sit de vero nomine hujus Sancti, quem Castellanus et novum Parisiensis ecclesiæ Martyrologium vernacule Parrize appellant, forte pro-

ter

AUCTOR
G. C.

ter nominis similitudinem hic sanctus Abbas ba-
aliquibus perperam cum S. Patricio Hibernorum
apostolo confunditur. Cum ex his veteribus
Martyrologiis satis constet de immemorabili sancti
Abbatis nostri cultu, nobis superfluum videtur
recentiora Menologia hic accumulare. Nonnulla
tamen inferius ad indagandam sancti Viri æta-
tem allegabimus.

Antiquioribus
A la desideran-
tur.

2 Antiqua hujus sancti Abbatis Acta incas-
sum quasivimus, et propterea contenti esse cogi-
mur incerto Vitæ compendio, quod Andreas Saus-
sayus in Martyrologio suo Gallicano ad diem xxiv
Augusti concinnavit his verbis: Eodem die
Nivernis sancti Patricii eremite et confessoris,
qui in Arvernia clara propagine ortus, longe
sanctitate, humilitate, morumque integritate na-
turalibus illustrior exstitit, calcatisque seculi hono-
ribus et deliciis, Dei cultui sese totum ab ætate
tenera dedicavit; a cujus famulatu ut nulla
posset occasione avocari, monasterium abbatis
Portiani tum sanctitate celebris, prope Arconen-
sem vicum ingressus est, ubi tyrocinia vitæ mo-
nasticæ exercens, admirabilem sanctitatis futuræ
symmystis expectationem præbuit; quibus ita
submissis et obediens erat, ut pro Christi no-
mine Fratrumque obsequio nullum onus quantum-
vis dillicile refugeret.

et eorum syn-
opsin in Marty-
rologio Saus-
sayi

3 At cum ad altiora tenderet, solitaria vitæ
desiderio incensus, de abbatis sui licentia, se
una cum Germano et nepote ejus Germanione
sanctissimis viris in pagum Nivernensem, cui
Gentilicium nomen, contulit, ad locum omnino
spinis consitum. Ibi palæstram constituit reli-
giosæ exercitationis, assiduisque cum sociis ora-
tionibus, jejuniis et vigiliis incumbens, admi-
rabili spiritus humilitate, corporis abstinencia
et pietatis observantia, nunquamque ad Chri-
sti jugum subeundum alliciebatur: in quibus Pom-
poniam matronam prædivitem caelestium ardore
inflammavit, quæ et Servo Dei sodalibusque
ejus cenobiolium construxit. Mox ortus ad Virum
beatum undique fidelium concursus, qui ipso
auspice inire æternitatis iter appetebant, a qui-
bus et invitus abbas delectus, sanctissimorum
exemplorum splendore, viam immaculatam di-
vinorum placitorum quam sequeretur ostendit.
Miraculis etiam fulsit plurimis: nam signo cru-
cis et sancti olei unctione cæcæ lumen, languido
vigorem, infirmis quibusque sanitatem inte-
gram impertivit. Deinde collectis ad cumulum
justitiæ manipulis, abiit ad præmium, et sepul-
tus in ecclesia, admiranda ab obitu patravit;
quæ ipsius ecclesiæ eidem tutelam ac patrocinium
tandem conciliarunt. Utinam Saussayus assignas-
set primum ac genuinum fontem, ex quo illud
Sancti elogium hausit! Cum vero id non fecerit,
omnino nescimus, quam fidem istud Actorum
compendium mereatur.

vel in Breviario
Nivernensi tan-
tum reperimus.

4 Equidem suspicor, hæc Saussayum desump-
psisse ex Vitis Patrum Occidentis, anno Christi
1625 Lugduni Gallorum impressis, ubi Bene-
dictus Gononus pag. 241 similem Actorum syn-
opsin ex Breviario ecclesiæ Nivernensis refert,
et ibidem in notis ad confirmandam publicam
sancti Abbatis nostri venerationem monet sequen-
tia: Exstat ecclesia sancti Patricii nomini dicata
seu parœcia apud Nivernum, ubi et solemniter
ejus festum celebratur, et multo in honore ha-
betur. Vulgo dicitur S. PERE. Talem quoque
Actorum epitomen recitat R. D. Jacobus Branche,
qui postea Vitæ Sanctorum Arvernensium Gallicæ
vulgavit, ubi etiam pag. 619 Breviarium

Nivernense et laudatam Benedicti Gononi lucu-
brationem allegat. Verum ea auctoritas nos non-
dum movet, ut his omnibus mox indubitatam
fidem adhibeamus: nam Breviaria particula-
rium ecclesiarum sæpe popularem et confusam
regionis suæ traditionem continent, ut quotidiana
experientia discimus, et variis exemplis pro-
bari posset. Quapropter antiquiorem et magis
distinctam horum Actorum notitiam, ab incolis
aut accolis Nivernensibus subministrandam, pa-
tienter expectabimus. Interea tamen experiamur,
an ex illa Vitæ synopsi vel ex propriis Nivernen-
sis Breviarii Lectionibus saltem præterpropter
ætatem hujus sancti Abbatis cruce non possimus.

5 W'onus part. II Ligni vitæ pag. 283 in no-
tis ad hodiernum S. Patricii annuntiationem in-
genue fatetur, se nescire, quo vixerit seculo.
Bucelinus hac die in Menologio Benedictino Ni-
vernensis sancti Patricii abbatis memoriam an-
nuntians, etiam nullum vitæ aut mortis ejus
tempus assignat, ac ignorantiam gestorum ejus
ibidem indicat his verbis: Nec ulterius huc usque
in ejus Vitam indagare licuit. Ejus meminere
præter nostros, Martyrologium Romanum, Ba-
ronius, Usuardus, Maurolycus, Felici, Me-
nard et ceteri. Insuper Antonius de Heredia in
Vitis Hispanicis Sanctorum Benedictinorum, quas
anno 1685 Matrili vulgavit, ad diem xxiv
Augusti, sive tomo tertio istius Operis pag. 311
asserit, præter Benedictinam S. Patricii profes-
sionem, quam Bucelinus ei adscribit, omnia
reliqua de ipso ignorari. Denique Ludovicus Bul-
teau in Historia compendiosa Ordinis Benedictini,
quam Parisiis anno 1684 Gallicè edidit,
lib. II cap. xxiv num. 2 occasione S. Portiani
abbatis agit de S. Patricio nostro; sed ibidem
addit, ætatem hujus ignorari, et sese hoc loco
tantum ex conjectura de ipso loqui. Vix ulla spes
est, nos inventuros id, quod omnes illi frustra
investigarunt.

Cum quid
ignorant
lum.

6 Si sciremus, quo tempore Germanus et Ger-
manio vel Pomponia matrona vixerint, facile
aliquam de ætate Sancti nostri conjecturam propo-
nere possemus. Sed in antiquis Galliarum monumen-
tis nullam horum omnium memoriam reperimus.
At saltem, inquiet nonnemo, ætas S. Patricii
ex ætate S. Portiani abbatis utcumque colligi po-
test. Fatemur, hanc temporis indagandi ratio-
nem optimam esse, si ex veteribus documentis
constaret, S. Patricium in monasterio S. Portiani
adhuc viventis tirocinium posuisse. Sed dubitari
potest, an S. Patricium non fuerit ingressus mo-
nasterium S. Portiani jam dudum mortui, quod
tamen adhuc sanctitate et miraculis hujus abba-
tis illustre erat. Huic dubio robor addit Castel-
lanus, dum in Martyrologio suo universali ad
hodiernam S. Patricii annuntiationem more suo
ætatem hujus Sancti designans, in una parte mar-
gine notat, hunc sanctum Abbatem anno circi-
ter 700 obiisse.

quos Sanctus hic
floruit.

7 At laudatus Martyrologii universalis col-
lector ibidem in altera marginis parte monet,
hunc S. Patricium discipulum sancti Portiani
fuisse. Hæc dux assertiones inter se non coherent:
nam Cointius in Annalibus ecclesiasticis Franco-
rum ad annum Christi 508 num. 28, et ad annum
525 num. 15 de S. Portiano meminuit, et ex
S. Gregorio Turonensi ostendit, illum anno 525
iram Theodorici regis insigni miraculo com-
pescuisse. Quinimo ipse Castellanus die xxiv
Novembris S. Portianum in Martyrologio suo
universali refert, et mortem ipsius in margine
circa

et alii mortem
ejus nonis offe-
runt.

A circa annum Christi 540 collocat. Quomodo S. Patricius usque ad annum circiter 700 vivere potuit, si fuerit discipulus hujus sancti Portiani abbatis, qui circa annum Christi 540 ex hac vita migravit? Itaque videtur error in numero irrepisse vel Castellanus secum pugnare.

8 Neque hæc conciliari possunt querendo alterum Portianum abbatem, cui sanctus Ennodius Ticinensis episcopus lib. viii scripsit epistolam trigesimam quartam, ad quam Sirmundus noster in notis Operum Ennodii pag. 41 observat sequentia: *Etsi tempora non discrepant, affirmare tamen non ausim, hunc nostrum esse sanctum Portianum, qui Candidobrensis apud Arvernos monasterii abbas fuit, eique et oppido non ignobili nomen reliquit: SANPORTIANUM enim appellamus. Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. iv num. 34 quamdam Sirmundi opinionem modeste refellit, et tamen numero sequente hanc duorum abbatum homonymorum distinctionem prorsus approbat his verbis: Major est difficultas de Porciano abbate, cui Ennodius scribit epistolam illam, ejus occasione hanc notam Sirmundus adhibuit; an scilicet idem ipse sit Porcianus abbas Arvernensis, quod quidem ægre concesserim: hic quippe homo erat plane rudis et indoctus; nec ipsi, ut puto, in mentem venisset scribere episcopo eruditissimo, et longis terrarum spatiis dissito ab Arvernis. Atqui hæc epistola Ennodius gratias agit Porciano abbati, quod se litteris prævenisset... Certe hæc mihi convenire non videntur in Porcianum Arvernensem. Post hanc utriusque Portiani abbatis distinctionem tota difficultas temporis Castellano*

solvenda manet, cum duo isti Portiani abbates fuerint coævi, et S. Ennodius Ticinensis anno Christi 521 e vivis excesserit.

9 Quare magis mihi placet annuntiatio novissimi Martyrologii Parisiensis, quod hæc die Nivernis, sancti Patritii abbatis, antea beati Portiani apud Arvernos discipuli, memoriam celebrat, et morti illius in margine annum circiter 555 assignat: nam die xxiv Novembris in eodem Martyrologio Parisiensis ecclesie obitus S. Portiani abbatis ad annum circiter 541 in margine refertur. Hæc chronologia satis inter se concordat, et eo modo tempus S. Patricii discipuli cum tempore vel obitu S. Portiani magistri sui facile conciliatur. Hinc rejicienda est opinio Benedicti Gononi, qui in Appendice ad Vitas Patrum Occidentis post Acta S. Portiani pag. 415 notat, hunc abbatem anno 610 floruisse: nam chronotaxis illa, quam Jacobus Branche in Vitis Sanctorum Arvernensium et Gabriel Buccelinus ad diem xxiv Novembris in Menologio Benedictino perperam secuti sunt, ultro corruiit ex Annalibus ecclesiasticis Francorum, seu potius ex S. Gregorio Turonensi, qui in Vitis Patrum cap. v asserit, ab abbate Portiano iram Theodorici regis mirabiliter placatam fuisse. Hoc autem anno Christi 525 contigit, ut Coitius in iisdem Annalibus, et Ruinartius in editione sua Gregorii Turonensis locis supra citatis ostendunt. Unde probabilius initio hujus sylloges obitum S. Patricii circa medium sæculi sexti in margine notavimus, donec alius S. Portianus abbas diversi temporis assignetur, aut certior S. Patricii ætas inveniat.

AUCTORE
G. C.

artatem illius ut-
cunque proba-
biliter assigna-
mus.

F

DE S. RIGOMERO PRESB. ET CONF.

SUBLIGNIACI APUD CENOMANOS IN GALLIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

§ I. Memoria in Fastis, Sanctus hic cum alio confusus; tempus mortis.

F

G
MEMO CIRITER
S. C. VI.
HUS ET FI.
ME

Vallis sublignea, sive Subligniacum, vulgo Soulligné sous Vallon, tertia leuca ab urbe primaria Cenomanicæ, ut verbis utar Coitii tomo I Annalium ecclesiasticorum Francorum, ad annum 541, num. 66, locus fuit, in quo S. Rigomerus, Rigomarus seu Richomerus vitam hanc mortalem ornavit virtutibus ac meritis, eamque cum immortalis commutavit hæc die xxiv Augusti: qua annua ipsius memoria annuntiat inter auctaria ad Martyrologium Usuardi, a nostro Sollerio editum ac illustratum. Codex enim Daveronensis ibidem sic eum refert: Cenomannis civitate, sancti Rigomeri presbyteri et confessoris. Editio Usuardina Lubeco-Coloniensis: Cenomannis, beati Rigomeri presbyteri et confessoris. In Belini editione altera, id est Parisiensi, anno 1521 impressa, additur priori, seu Veneta anni 1498: In pago Cenomanico, sancti Rigomari confessoris, et beatissimæ Tenestine virginis. Quibus adungi possunt Florarium nostrum Ms., item Grevenus et Molanus, qui Sancti nostri memoriam etiam signant, prout in

dictis auctariis licet videre. Habetur etiam in Martyrologio, quod vulgo Canisii dicitur, et anno 1599 Dilingæ excusum est, et in Novo catalogo Sanctorum apud Ferrarium. De S. Tenestina erit infra dicendi locus. Sunt inter hos, quos indicavi, Fastos sacros, qui ab immemorabili tempore ante famosum decretum Urbani PP. VIII, hodierno Confessori nostro tribuunt titulum sancti: quem jure ei deberi, confirmabitur ex aliis publicæ venerationis indiciiis, quæ postea occurrent. Nunc interim discutiamus, an hic Sanctus idem sit cum Richmiro abbate, qui ipsi fere synonymus est, et a nobis jam pridem datus ad diem xvii Januarii, tomo II istius mensis pag. 177.

2 Postquam itaque de isto abbate, qui etiam fuit presbyter, apud Cenomanos in Gallia, recitata ibidem essent aliqua, sed pauca admodum, e Fastis sacris; additur, nihil de eo in aliis Martyrologiis reperiri, nisi RIGOMARUS sit aut RIGOMERUS, de quo xxiv Augusti Molanus, Bellianus edit. Parisien., Canisius, Ferrarius etc.

Cast Itatus vult
hunc S. notum
esse eundem

An

AUCTORE
J. P.

An vero hic cum illo sit idem, an diversus, non determinatur, sed in medio relinquitur, re utpote ista tunc neutiquam matura, ut ad hujus controversiæ decisionem perveniretur, cujus nunc proprius sese offert locus ac dies. Claudius Castellanus in suo bimestri, seu in tomo, quo mensem Januarium ac Februarium seorsim edidit anno 1705, in notis ad diem xvii Januarii pag. 321, eundem utroque die signari judicat, idque his conatur probare argumentis, quæ e Gallieo extracta sic sonant: Bollandus, inquit, dubitat, an sit idem ille, quem Bellinus, Molanus, Canisius, ac Ferrarius posuerunt die xxiv Augusti sub nomine RIGOMARI. Vitam ejus, ab eodem Bollandus datam, conferendo cum Actis episcoporum Cenomanensium, a domino Mabillonio editis in tomo tertio Analectorum ejus; videmus eundem esse: ac deceptus, inquit, eram in Ilagionastico, quod vita functus D. Menagius a me petierat, ut Dictionario suo etymologico illud præmitteret.

cum S. Ricimiro
abbate:

3 Saussayus in errore erat lapsus antea, ponendo eum sub nomine RIGOMERI die xxiv Augusti, et sub nomine RICIMIRI die xiv Februarii, non reddens rationem, cur hunc diem elegerit. Dies xxiv Augusti translationis ejus est dies: eoque præsertim die, propter commodam anni tempestatem, celebratur ipsius festum in plerisque locis, ubi honoratur, ac potissimum apud Malleacenses in provincia Pictavensi, ubi est patronus. Nominatur RICIMIRUS sine h, in manuscriptorum omnibus, quæ reperta sunt hactenus, vitæ ejus; et quæ ibi memorat. Qui illam scripsit, (ita pergit Castellanus) contemporaneum esse se dicit Arrio, immediato S. Rigomeri successori: id quod apud nos loco citato jam pridem etiam indicatum est; sed servata S. Ricimiri, non autem substituta, ut facit Castellanus, S. Rigomeri nomine. *ur*, pag. 322 Castellanus subdit ex Vita ejus, pluribus memorantur apud nos pag. 177 citata, et sequentibus, et apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis S. Benedicti, parte prima sæculi III, a pag. 228*; cujus Vita epitomen, veterum tamen codicum primitivæ phrasi servata, dat Coitius in Annalibus ecclesiasticis Francorum tomo IV, ad annum 685, num. 13 et 14. Castellanus pag. 322 cautè observari posse, monet, in ista Vita, quod episcopus Cenomanensis, qui ibi nominatur Gilbertus, sit idem ille, qui nominatur Aiglibertus in Actis episcoporum Cenomanensium, apud Mabillonium tomo III Veterum analectorum cap. xiv, a pag. 188 prioris editionis, anno 1682 vulgata; ubi scriptum est, inquit idem Castellanus, quod fundavit monasterium ad portam Cenomanensis civitatis prope Sartam fluvium: primam vero hujus monasterii Religiosam asserit sanctam Tenestiam fuisse, honoratam Malleaci cum S. Rigomero, qui ejusdem monasterii director fuit, quod tunc S. Albini dicebatur, et aliquando Sanctæ Mariæ. Consuli possunt eadem Vetera analecta pag. 192. Et pauculis interjectis, locus, ait, ubi secundo sedem fixit, non nominatus in Vita ejus, Subluniacum appellatur. In hoc loco mortuus est.

sed quod duos
sanctos

4 Quantum in supra allegatis Castellani notationibus confusionis chaos, quanta hallucinationum congeries! Quid miri? cum duos Sanctos toto celo diversos in unum unicum conflaverit, sanctum videlicet Ricimirus abbatem apud Cenomanos, et sanctum Rigomerum confessorem ibidem ac presbyterum, huic applicans Acta

istius, non secus ac si utriusque Acta longe inter se divertissima non exstarent; cum tamen Acta S. Rigomeri anno 1681 ipsemet Castellanus huc transmiserit, prout apographo nostro adscripsit Papebrochius. Auctor idem eundem commissi errorem in suo Martyrologio universali, ut videre licet ad diem xvii Januarii et in indice Sanctorum ad dictum Martyrologium. Nec vero ipse solus utrumque hunc Sanctum confudit: etenim Coitius supra citatus, num. 15 assignata varia nominis Aigliberti effirmatione, Par, inquit, est ratio Ricimiri; nam qui Claudio Roberto Ricomirus est; aliis Richmirus, Richimirus, Ricimirus et Ricimirus dicitur, et a nonnullis male confunditur cum Richomero seu Rigomero vel Rigomaro, de quo nos tomo I, postea hic citando. Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis sui, quæ antea designabam, observationes prævias in vitam S. Ricimiri abbatis incipit his verbis: Richmirus, alius a S. Rigomaro seu Rigomero, S. Tenestine patre spiritali, iidem apud Cenomanos in Gallia etc.

5 Quandoquidem vero tam clara et evidens est confusio, de qua hic agimus, ut multis argumentis probari non debeat; rem redigam ad capita tria præcipua. Primum itaque desumatur ex Sancti utriusque Actis. Prologus ad vitam S. Ricimiri (utitur editione Mabilloniana) sic incipit: Religiosorum vitas et actus narrare virorum, Deum indubitanter laudare est. Sancti autem Rigomeri sic: Quia Domino donante aliquid commemorare volumus, et dignum est etc. Vita Ricimiri incipit ita: Beatus igitur Richimirus, Turonici pagi indigena, non exiguis parentibus procreatur; sed digni germinis dignissima proles effulsit. Ea vero tempestate, quando Theodericus rex Francis principabatur, et Gilbertus dignus Deo episcopus Cenomanicam regebat ecclesiam etc. In Vita Rigomeri inferius apud nos num. 2 sunt ista: Igitur eodem tempore cum Childebertus prædictus rex, vel Chlotarius germanus suus Neustriam sive Franciam sorte inter se divisissent; quia habuerunt reginas Christianas; Chlotarius ergo rex dominam [habebat] Radegundem, Christianissimam feminam, et dominus Childebertus Unltrogodem. Temporibus horum regum, ex eorum permissu, aliqua monasteria florere cœperunt: sed et iotia eorum commemoranda sunt. In illis quidem temporibus, ortus est in condita Sangonensi ex liberis parentibus vir sanctus ac religiosus. Rigomerns. Hæc in Vita ejus. Quæ immane quantum discrepent a Vita Ricimiri, nemo non videt. Pergamus ad aliud patentissimæ diversitatis specimen, nimirum diei emortalis, et ætatis.

6 Vita S. Ricimiri. Obiit, inquit, memoratus sanctus Richimirus sexto-decimo Kalendas Februarii. Vita autem S. Rigomeri hæc scribit: Obiit. sanctus Rigomerus nono Kalendas Septembris. Si ætatem consideremus, qua uterque floruit; Rigomerus hodiernus per centum circiter et quadraginta annos antecessit ætate Ricimirus abbatem. Hujus quippe obitum Mabillonius in supra laudatis Actis Ordinis sui, eadem pag. 228* indicat accidisse circa an. dccx; et in nota ad vitam pag. 232* observat, eum obiisse ante annum dccxv: quo circiter anno Gilbertus seu Engilbertus Herlemondo episcopatum morte sua resignaverat. Apud nos vero ad diem xvii Januarii, quem nuper indicabam, mors ejusdem sancti abbatis aptatur circa an. dcc. gesta autem ejus memorantur a Coitio ad annum 685 num. 13.

inter se distinctissimos

E

F

perperam in unum conflavit.

AUCTORUM
J. P.

A num. 13. *Vixit itaque hic Sanctus sæculo septimo: obiit autem eodem sæculo creante, vel iueunte circiter octavo. Hunc itaque cum S. Rigomero confundere, quidquam est aliud, quam in meridiana luce creantire? Sanctus quippe hic confessor ac presbyter pertinet ad sæculum sextum, uti evincunt characteres chronologici, qui in variis personis in ipsius Vita nominatis relictent, et de quibus dicitur inferius post Vitam in Annotatis.*

causæ demon-
stratur

7 Sanctum Riemirum abbatem recte secrevit a S. Rigomero nostro Cointius in suis Annalibus ecclesiasticis tomo I ad annum 541 num. 56, ubi res eju. gestas narrat; recte ante eum Corvaisarius in Historia episcoporum Cenomanensium pag. 141 et sequentibus vitæ ejus seriem referens, Sanctum eidem sæculo aptavit, quando eidem Vitæ intervit ea, quæ inter ipsum ac S. Innocentium seu Innocentem, Cenomanicæ sedis episcopum tunc temporis, acta fuerunt. Idem facit Bondonnetus in Vitis episcoporum Cenomanensium pag. 169. Verum quid diutius immoramur, quam par est, uti adeo perspicua? Moneat itaque, imperite confundi a Castellano S. Riemirum abbatem, et S. Rigomerum confessorum ac presbyterum. Tertium diversitatis specimen urcipe.

argumentis.

8 Dum enim idem Castellanus non duos, sed unum tantum invenisse se putavit in Actis episcoporum Cenomanensium, a Mabillonio editis, ut vidimus supra num. 2; refellitur ex his ipsis Actis Veterum anabretorum tomo III, cap. xi; ubi in testamento Bertichramni, pag. 142, jubentur ab eo dari basilicæ S. Richomeri sol. x. De hoc sancto præsule Cenomanensi tractavimus tomo I Junii, die vi, a pag. 710; ubi obitus ipsius affigitur anno 623, quem etiam signat Cointius tomo II ad eundem annum num. 10; atque adro diu ante Aglibertum, quocum vixit S. Riemirus abbas, existabat S. Rigomeri ecclesia, nostri sine dubio; quia in allegato testamento jubet Bertichramnus fieri donationes per omnes basilicas, quæ circa civitatem nostram, inquit, id est Cenomanensem, esse noscuntur. Corvaisarius in S. Innocentio episcopo pag. 144 idem censuit; ejus textus e Gallico redditus sic sonat: Non dubito, quin fuerit ista ecclesia, in qua depositum fuerat corpus illius gloriosi confessoris, quæ temporum asperitate, ac seculorum mutatione ita fortasse destructa sit postmodum, ut ejusdem nominis ac loci, in quo ædificata olim fuerat, memoria prorsus interciderit.

Tempus mortis

9 Nunc juvat nonnulla his subjungere de Sancti nostri ætate. Vultimus quidem superius, eum floruisse sæculo sexto: sed ulterius inspicendum restat, an distinctius aliquid de annis, quibus tunc vixit, determinare possimus. Auctor Vitæ apud nos infra num. 12 hæc narrat: S. Tenestina sub sacro virginitatis honore velum a sancto Innocente accepit. Quæ etiam prædicti sancti Innocentis episcopi, et postea domni Donnoli [tempore] in honore sanctæ Mariæ monasterium, vel basilicam. . . Cenomanis intra muros et aquam. . . construxit. . . et locum sancto Rigomero de proprietate ecclesiæ prædictæ, ubi ipse Sanctus cellam construeret, per episcopi epistolam impetravit. Floruit ergo sanctus Confessor noster sub Innocente episcopo Cenomanensi: ejus Acta illustravimus tomo III Junii, die xix, a pag. 854, et ejus mors ibi innectitur anno Christi 542, differente cam Cointio ad annum proxime sequentem, sicut apud ipsam tomo I ad eundem annum num. 6 licet videre: qui de lau-

dati præsulis promotione ad episcopatum scribit ad annum 531, num. 22. Verum quidquid sit de initio sedis ab illo aditæ, in tanta ne tam diversa serie chronologica episcoporum Cenomanensium, quam eueuditum iri speramus a continuatoribus novæ editionis Gallicæ Christianæ; quidquid, inquam, sit; sedebat saltem Innocens vel Innocentius anno 533, quo secundæ synodo Aurelianensi subscripsit. Vide Labbeum tomo IV Conciliorum columna 1783, et Longuevallium tomo II Historiæ ecclesiæ Gallicanæ pag. 392. S. Domnolus episcopus Cenomanensis, de quo supra fiebat mentio, habetur tomo III Maii, die xvi, a pag. 603: ubi ipsius transitus ad meliorem vitam aptatur anno 581, quem etiam signat Longuevallius tomo III, pag. 211, tunc obiisse eum memorans post annos duos supra viginti episcopatus. Sed ea, quæ de exordio episcopatus ejus lego, intricata etiam sunt. Hoc constat, quod anno 567 præisset cathedræ Cenomanensi, cum tunc subscripsisset concilio secundo Turonensi, opud Labbeum tomo V, col. 865. Et hæc quidem conducunt ad formantiam aliquam idem temporis, quo S. Rigomerus, et S. Truestina floruerunt, etiamsi annus utriusque emortalis non sit nobis satis compertus.

E

10 Cointius ad annum Christi 539, num. 9 S. Rigomeri obitum quidem determinat his verbis: Richomerus, cum in Valle Sublignea diu degisset, ibi vitam clausit nono Kalendas Septembris, eundem diem morti ejus etiam assignante biographo apud nos infra sub finem Vitæ; sed quandoquidem prædictus Annalium auctor nullum ibidem offert idoneum scriptorem pro ista anni emortalis determinatione; nos eam latioribus temporis finibus in exordio hujus Commentarii circumscripsimus. Si enim de episcopi in tertio biographi supra citato referri debeat vel ad utrumque præsulem, Innocentium videlicet ac Domnolum, vel ad solum Domnolum; tunc ex fide ejusdem biographi potuit S. Rigomerus supervivisse ultra medium sæculi sexti; sed quia de sensu biographi non satis constat, nec de initio Sedis S. Donnoli; ideo in exordio hujus Commentarii eum signavi medio circiter seculo vi; quod in lata temporis extensione intelligi volo: de sancta vero Tenestina idem esto iudicium.

accidit medio
circiter sæculo
vi.

F

§ II. Vitæ scriptores, exemplaria, translatio S. Rigomeri.

Qui Sancti Vitam scripsit, anonymus est; nec ullum prodit signum, vi cuius vel divinari queat, quis fuerit, ejus instituti, aut ejus sæculi. Quod vero satis remotus loco vel tempore post Sancti obitum scripsit, evincitur ex his indicis, quæ Vitæ inspersit. Nam apud nos num. 4. In illis quidem temporibus, ut veracium et fidelium hominum testimoniis approbatur, et cognitum est per multos fideles, ortus est. Vir sanctus: et num. 10: Tunc rex fertur dixisse. Gesta S. Rigomeri etiam collegerunt Corvaisarius supra designatus, ut videre apud ipsum datur a pag. 141; Bondonnetus, auctora Benedictinus S. Vincentii Cenomanensis, in Vitis episcoporum Cenomanensium, inter ea, quæ scribit de S. Innocentio pag. 168 et sequentibus, ac Cointius, quem in hujus Commentarii principio allegavi. Porro hi tres auctores, et anonymus noster similia fere referunt in substantia. Prolo-

Varie dantur
observationes

AUCTORE
J. P.

gum vero ejus apud illos non lego Idem vero Cointius corrigi lapsum Corvaiserii v^r Bondonneto. his verbis: *Observa, inquit, Clotario, qui perperam ex scriptoris calamo cecidit, expuncto, Childebertum a Bondonneto recte restitui: quia quamdiu Innocentius apud Cenomanos sedit, Cenomania Childeberto regi morem gessit. Porro hæc correctio conformis est biographo nostro anonymo, ut in Vita apud nos num. 10 dicitur.*

id Vita scripto
r^o

12 Sed, quæ num. 11 narrat de Childeberto rege, indigent explicatione, et commoda interpretatione: Tunc rex, ut, in suprascripta villa Palatiolo basilicam fieri jussit in sancti Rigomeri honore, ubi et ipse populus modo convenire ad orationem solet, et sacras oblationes Domino offerre videtur. Et tunc ipsi Sancti valedicentes regi, cum magno honore ad propria revertentes, cellulas edificare cœperunt. Illud itaque in sancti Rigomeri honore, cave, ne ita intelligas, quasi v^r Childebertus honores Cælitibus debitos exhibuerit ei viventi; sed quod vel ex honorifica erga illum affectu, vel in memoriam insignis miraculi, ad testificandam vitæ ejus integritatem contra calumniatores (de qua re ibidem erat actum num. 10) patrati, ædem suam Childebertus erigi jussit Deo, qui facit mirabilia magna solus; vel quod biographus usus hic sit prolepsi; de qua consule Annotata ad Vitam lit. u.

de exemplis
eiusdem Ms.

13 Vitæ exemplar, quod daturi sumus, antiquis exaratum est characteribus, et habetur in codice membranaceo, qui apud nos asservatur, ac signatur Vitæ SS. Mss. ✠ Ms. 47. Titulus, eidem Vitæ præfixus, convenit S. Rigomero ac S. Tenestina; hæc quippe habet: *Incipit Vita sancti Rigomeri presbyteri, et sanctæ Tenestinae virginis. Porro eam u viduis expurgari, adhibito in hunc etiam finem alio egrapho, quocum illam contuli, et e quo accepi var antea lectiones, nec non additamenta arcuibus inclusa. Anonymum illum vocabo, quia ignoro e quo codice seu exemplari sit transcriptam. Quod autem ex Ms. mis a sit hæc Vita a D. Claudio Castillano, canonico D. V. Parisiis anno MDCLXXXIX, indicatum reliquit noster Papebrochius. De historia translationis S. Rigomeri ad cenobium Malleacense, quam post ipsius Vita, proferemus, n unquam prænotare hic visum est, incipiendo a topographia loci notitia.*

nec non

* vulgo la Sèvre
* latine Altizia

14 Malleaca, seu Malleacum, inquit Baudrandus, MAILLEZAIS, urbecula Gallia in Pieta-
vensi provincia intra paludes, in insula effecta a fluvio Separa * et L'HARTIZE *, sicque ægre habitata propter aëris inclementiam, prius episcopalis erat sub archiepiscopo Burdegalensi, a Joanne XXII Pontifice Maximo facta, sed die iv Maii anno MDCXLIX ejus episcopatus suppressus fuit ab Innocentio X Papa; illiusque sedes episcopalis Rupellam translata fuit. Distat 5 leucis a Niortio in occasum, 9 a Rupella in ortum æstivum, et 2 a Fontenaco in meridiem De hoc loco videri etiam potest Hudrianus Valosius in Notitia Galliarum, ubi inter alia dicitur veteri monasterio insignis: et Gallia Christiana tomo II novissimæ editionis pag. 1362; ubi agitur de monasterio veteri S. Petri; item de novo SS. Petri et Pauli, quod anno circiter 1010 ædificatum sit. Hæc vero, quæ ibidem sequuntur, ad translationem Sancti pertinent: Novum monasterium multis possessionibus Dux Wilhelmus ditavit, Sanctorumque reliquit, quas inter cor-

pus sancti Rigomeri confessoris, e pago Cenomanensi solemniter translatus est ad Malleacense monasterium, agente apud Hugonem loci abbate. Legi etiam possunt quæ de hujus monasterii constructione, ac prædictarum reliquiarum donatione refert Mabillonius tomo IV Annalium Ordinis S. Benedicti ad annum Christi 1010, pag. 213, num. 37 (e quo anno de dictæ translationis tempore præterpropter conjici potest) ac p^r omnibus Historiæ Malleacensis auctor; de quo nunc dicam.

15 Historia illa habetur Novæ bibliothecæ de tra. J. P. S. Rigomer. manuscriptorum librorum, a Labbeo editæ, tomo secundo a pag. 222, hoc titulo: *Petri Malleacensis monachi ad Goderannum abbatem libri duo de antiquitate et comantatione in metius Malleacensis insulae, et translatione sancti Rigomeri. Translatio hæc, quæ proprie ad nos spectat, ab auctore Petro refertur libro II, pag. 234 et seqq. Hanc vero quando scripserit, colligere licet ex Mabillonio, qui tomo IV Annalium sui Ordinis, ad annum 1060, num. 64 hæc memorat: Humbertus Goderanni decessor. anno MLX finem vivendi fecit. In ejus locum assumptus est Goderannus; et mox observat, Petrum E duos suos libros. composuisse Goderanni jussu, cum ille necdum Santonensis episcopus esset. quem episcopatum adeptus est sub initia Pontificatus Alexandri II; videturque retinuisse Malleacensem abbatiam usque ad suum obitum, qui anno MLXXIV contigit. Pontifex autem iste Alexander ad cathedram Petri erectus est anno Christi 1061; obiit 1073.*

15 Corvaiserius pag. 145 scribit, corpora u. ca. o. u. S. Rigomeri, et S. Tenestinae, uti eam cocat. S. Rigomeri. translata fuisse ad abbatiam Malleacensem: qua deinde in episcopatum mutata, honoratos affirmat tanquam patronos ecclesie cathedralis, festum eorum quotannis solemniter celebrantis. Ambos ibidem coli ut patronos, affirmat etiam Bondonnetus pag. 170. Ad cultum istum quod attinet; non gravate admitto illum in fide istorum scriptorum. Sed translationem corporis S. Tenestinae ad dictam abbatiam, non lego in documentis, quæ, ut commodius Annotatis elucidari possint, proferam post S. Rigomeri Vitam; ac deinde de ista translatione, qua S. Tenestina partim adscribitur, tractabo dum absohero res S. Rigomeri, quibus subnectam syllogem historicam de eadem Sancta. Reliquum est, ut nostri sancti presbyteri Acta proferamus, quæ in numero divissimus, et Annotatis elucidavimus.

VITA

Auctore ignoti nominis ac
temporis,

Ex Codice membranaceo an-
tiquo Ms. ✠ 47.

Quia, Dominu donante, aliquid commemora-
rare volumus, et dignum est, ut in laudem
Dei Sanctos ejus commemorare debeamus, ut
[boni filii] patres, in honorem vel in lau-
dem patrum suorum, et facta et bona consilia
eorum

AUCTORE ANONYMO. * Ms. anon. plurimus populus

A eorum memoriam commendare, et quia lans patrum ad dignitatem filiorum vel ad honorem Dei proficit, quidquid ex dono Dei in Sanctorum laude profertur. Temporibus quidem domni Childeberti a, vel Vultrogodæ b reginæ suæ, Christianorum principum, gestum est, quod hic commemorare decrevimus ad petitionem Christianorum vel sacerdotum pro futura memoria.

a b

caritas

c
d
e
f
g
h

2 Igitur eodem tempore, cum Childebertus prædictus rex, vel Clotharius germanus suus Neustriam sive Franciam sorte inter se divisissent, quia * habuerunt reginas Christianas; Clotharius ergo rex dominam [habebat] Radegundem d Christianissimam feminam, et dominus Childebertus Vultrogodem. Tempore horum regum, ex eorum permisso, aliqua monasteria florere ceperunt: sed et initia eorum commemoranda sunt, nec non et eorum nomina, qui primi abbates ibi fuisse testantur e. Dominus Maximinus super Ligerim prope Aurelianis civitatem, vir religiosus et sanctus, pie servivit domino; ejus discipuli eodem tempore, sanctus videlicet Avitus f, et sanctus Karillellus g, duo socii, in vaste eremi solitudine h binas cellulas, sub sancta regula B degentes mirifice edificaverunt Deo.

characteres temporis præmittit hinc vitæ:

i
k
l
m
n

3 Fulti quoque sancti Innocentis i Cenomanicæ urbis auxilio, quod cum supra fluviolum Anisolæ k de jure suæ sedis ecclesiæ sancto Karillello ad construendum monasterium primo dedit l, et sancto Avito non modicum fecit administriculum. Nam magno intervallo, alii monacho sancto et religioso, nomine Launomaro m, in loco qui dicitur Curbionis, a nomine alvei ibidem decurrentis, ejus vocabulum dicitur Curbionis, supradicto auxilio condidit monasterium n, et sub regulari studio hæc omnia ei consummare videntur.

post quos refert Sancti natales, educationem, sacerdotum, o p

q

C
* Ms. anon. bonis moribus

virtutes apostolorum

4 In illis quidem temporibus, ut veracium et fideliam hominum testimoniis approbatur, et cognitum est per multos fideles, ortus est in condita o Saugonensi p ex liberis parentibus, Vir sanctus ac religiosus, et bonis moribus ornatus Rigomerus Dei famulus, qui ab infantia sacris literis eruditus est a quodam religioso presbytero [sancto] Launillo q de Arverno, vel a quibus potuit quesivit de verbo Dei bonum consilium humilitatis, et castitatis, vel sanctæ meditationis: et quod diligenter quesivit super prudentiæ testimonio, Domino largiente, invenit, et fide conservavit, et moribus * se esse devovit, ac proinde ex Dei providentia, testimonio fidelium populorum, sacerdos Dei probatus effectus est.

virtutes apostolorum

5 Et cepit circumquaque verbum Domini prædicare tam parentibus, quam et proximis vicinis, et quoscumque potuit tam ad penitentiam exhortari, quam ad reliquam observationem justitiæ, et causas misericordiæ, et ut hospitales esse deberent, sive elemosynas in pauperes alacriter largirentur, et voluntarie erogarent, ut ipsi pro his supernæ pietatis misericordiam possent promereri, frequentissime admonerebat; et nec profanas causas, nec ad fontes vel ad arbores vota facerent, sed potius ad ecclesias vel ad sacerdotes recurrerent, et pro infirmitatibus suis oleum benedictionis postularent. Et ipse quidem Dei famulus se expetentes infirmos oleo sanctificato ungebat, et in nomine Domini multos ex ipsis ad sanitatem perducebat, rogans ut ex hoc Deo gratias referrent.

si superstitionem expugnamus. * Martini

6 Et audiens ipse Sanctus in proximo loco antiquum fanum esse, quod vocabat populus Morifanum *, quod populus * venerabatur, et cui

diabolica et illicita vota suis muneribus persolvebant; tunc Dei famulus sanctus Rigomerus condolens de rustico et infideli populo, qui in justum modum culturam non in honorem Dei ad sanctam suam, sed potius ad superstitionem diaboli, ad suam perditionem adoraret, accensus zelo Christianorum, ad locum ipsum accessit cum fratribus, et Christianis fidelibus, requirens diligenter, et inventa fraude diabolici figmenti, prædicans vel admittans Dei verbum in illa civitate commanentibus, ut ipsam fanaticam observationem relinquerent, ecclesiam Dei potius frequentarent, et a Christo Jesu salutem expeterent: quod et Domino auxiliante fecerunt, et ipso fano destructo, basilicam in eodem loco edificaverunt, ubi sacræ oblationes Deo nunc videntur offerri.

opem fecit Truda febricitans, cuius filium Tenestinum dixit in virtute.

7 Contigit autem in diebus illis, ut aliqua matrona de genere nobili, nomine Truda, correpta febris, ipsum sanctum Rigomerum necessitate conducta mandaverit ad se venire, audita ejus sanctitatis fama, ut per ejus orationem posset invenire salutem. Quam cum sanctus Rigomerus causa pietatis pro charitate visitasset, et per orationem et infusionem olei benedicti ipsam feminam confortare cœpisset *, erat aliqua ibi tunc puella filia ejus, nomine Tenestina *: audiens exhortationem ipsius Servi Dei *, quam solebat pro animæ salute annuntiare, qualiter penitentiam agere deberent, et a pœnis futuris animas suas liberarent, atque æternæ vitæ præmia promereri valerent: hæc audiens ipsa puella, credo inspirante Deo, adamavit ejusdem sancti Viri consilium, ipsumque sacerdotem, sicut Dei nuntium attentius audire volens, cepit frequentare circa ipsum, et in quantum valebat, ministrare ei in vera dilectione.

f
* Ms. anon confortasset
* Ms. anon beata Tenestina
* Ibid. ejus, vi dicitur beati Rigomeri

8 Sed contigit secundum antiquam consuetudinem, ut in quorundam hominum cordibus malitiæ stimulis inimicus contra ipsam commoveret; et quod illa ex vera dilectione faciebat, sicut Maria, quæ ad pedes Domini debebat, eosque lacrymis rigabat, et capillis tergebat, atque osculabatur; hoc istam libidine, non charitate facere calumniabantur. Tamen ipsa Deo devota nihil curavit de adversitate detrahentium, sed magis ac magis Dei famulum suprascriptum Rigomerum diligebat, qui ei verbum Domini prædicabat. Tunc ipsi maligni homines sponso ipsius puellæ, Severo nomine, nuntiaverunt dicentes; quod sponsa ipsius Tenestina quendam clericum nimis singulari dilectione diligeret: unde et ipsam indigna opinione inimici homines diffamabant dicentes, quod plus illum clericum, quam sponsum suum omnino amaret.

unde calumniæ contra ipsam

F

9 Quod audiens vir ille, credidit, indignatione repletus, in malum recepit, quod pro caritate fuerat factum. In tantum hoc magis indignari cœpit, ut ad palatium regi vel senioribus suggesserit, quod clericus quidam Rigomerus sponsam suam Tenestina ei abstrahere conaretur, et missum de palatio accepit, qui veniens ipsum Dei servum s Rigomerum et suprascriptam puellam per fidejussores colligaret, ut ad palatium pergerent, et ante domnum Childebertum, vel seniores palatii rationem ex supradictis calumniis pleniter redderent. Qui summa festinatione ad palatium pergentes pariter intrepidi, eo quod de vana susceptione ipsi innocentes calumniabantur, uterque, scilicet famulus Dei Rigomerus, sanctus sacerdos, et Tenestina Dei famula certa * et virgo Dei puella,

quæ simul cum S. Rigomero ad palatium r' q's citatur.

s

* f. ca 1a

fiducialiter

AUCTOR
ANONYMO.

Deus vero eos
defendit per
miraculum,

fiducialiter ante ipsum principem vel seniores populi perveuerunt, et in loco, qui Palatiolus et vocatur, producti, et presentati sunt, habentes candelas sive cereolos, munera religiosa, quae pro oblationibus, in praesenti, regi obtulerunt.

10 Sed aliqui seniores verba blasphemiae, praesente rege, dixerunt: O sacerdotes tales, qui aliorum seducant uxores! Tunc rex fertur dixisse: Si vere digni estis, et nihil per malitiam, vel per libidinem agitis, hos cereos, quos mihi offertis, per vestra signacula sine igne accendite, ut per hoc appareat, si pura ac religiosa est vestra devotio. Et illi intrepide fidenterque de divina pietate confisi, flexis genibus divinam majestatem implorantes, coram populo et rege ceperunt ipsi cervi fumare: et extensa tunc manu dextera sanctus Rigomerus, et invocato nomine Domini nostri Jesu Christi, manifeste cereoli accensi sunt, et illuminati ex Dei virtute, et claro igne ac splendore publico fulgere ceperunt. Et cum hoc rex ille dominus Childebertus, vel seniores palatii vidissent, statim ad genua sive vestigia Sanctorum sese incurvaverunt, petentes indulgentiam pro laboribus vel fatigationibus, quas eis fecerunt.

B
et rex a nationibus honorat.
* Ms anon.
petitio

ii
* Ibid. in dolo
ipse et populus.

S Tenestina
monasterium
condit. S. Rayo.
mero locum im-
petrat: eorum
virtutes et mira-
cula.

x

y

z

exemplo multis
provant: eorum
cultus, dies
innotuit
S. Rigomeri.

11 Quapropter rex munere eos volens, eis huius villas in pago Cenomannico concessit, et loca ad cellulas aedificandas cum sancto Innocente episcopo imperavit, et de reliquo stipendio, quidquid eorum petitioni fuit. Et praecipit, ut nemo deinceps, id est, post praedicti signi manifestationem, iam dictos Sanctos inquietare audeat. Supplicavit etiam eos praedictus rex atque seniores populi, ut tam pro regni pace, quam et pro salute populi assidue orarent. Tunc rex in superscripta villa Palatiolo basilicam fieri iussit in sancti Rigomeri honore, ubi et ipse populus modo convenire ad orationem solet, et sacras oblationes Domino offerre videtur. Et tunc ipsi Sancti Dei valedicentes regi, cum magno honore ad propria revertentes, cellulas aedificare ceperunt.

12 Sancta vero Tenestina sub sacro virginitatis honore velum a sancto Innocente accepit, et sancte ac pie vivere studuit. Quae etiam praedicti sancti Innocenti episcopi, et postea domni Domnoli ipsa Dei famula in honore sanctae Mariae monasterium vel basilicam in solo sanctae matris [ecclesiae] Cenomannis intra muros, et aquam y solemniter, Deo auxiliante, et memorato episcopo opem ferente, construxit, et inibi religiosam vitam cum caeteris puellis Deo devotus duxit, ibique z, Christo propitio, beatam vitam consummavit, et locum sancto Rigomero de proprietate ecclesiae praedictae, ubi ipse Sanctus cellulam construeret, per episcopi epistolam impetravit, qui nunc dicitur Subligniacus. Utrique Sancti illi sub Dei timore et cultu religionis perseverantes, et in plures pauperes facientes elemosinas, sua omnia dispensabant, et in sanctis Dei praecipulis, jejniis, vigiliis quotidie, et orationibus perseverantes. Saepissime plurimae sanitates infirmis Dei gratia per eos praestabantur.

13 Multi etiam per eorum exempla viri et feminae ad cultum Dei perducebantur: et eos in vera omnino dilectione permanentes donis et muneribus plurimi populi multipliciter honorabant: quorum sancta corpora constat pro eorum meritis cum magno honore Cenomannis civitate requiescere, et cultu magno venerari a sacerdotibus ac populo Christiano, ad honorem et gloriam Domini nostri Jesu Christi, qui vivit et

regnat cum Patre, in unitate Spiritus sancti Deus, et per cuncta saecula saeculorum. Amen. Obiit autem sanctus Rigomerus ix Kal. Septembris in pace. Pro eorum sanctis laboribus et probata fide sine dubio, qualiter a muneribus et coronatis in regno Dei, et eorum fama beata ubique feliciter ad exemplum percurrit, et excoluntur ab hominibus.

* f. ob animas.

ANNOTATA.

a Childebertus, Clodovei Magni regis filius, patri successit in partem regni anno Christi 511, ut videsis apud Cointium ad eundem annum num. 56: obiit autem anno 558; quo idem auctor num. 65 varia colligit ad mortem ejus ac virtutes spectantia.

b Vultrogodis reginae pietatem ac peregrinationem ad tumulum S. Martini laudat S. Gregorius Turonensis De miraculis ejusdem Sancti lib. 1, cap. xii, columna 1015 editionis Ruinartianae: ubi in notis sunt ista: Mss. ferunt omnes ULTROGOTHO. Sic quoque dicitur apud Fortunat., et in can. 15 concilii v Aurelian. Bee. ULTROGODIS. Haec fuit Childeberti I uxor; de qua et duabus ejus filiabus Greg. lib. 4 Hist. cap. 20, et Fortunatus lib. 6 Carm. 8. Sepulta est in sancti Germani a Pratis monasterii basilica. Eam inter sanctas reginas laudat auctor Vitae sanctae Balthildis his verbis: « De Ultrogotia » fertur regina, Childeberti videlicet Christianissimi regis conjuge, eo quodATRIX esset » orphaurorum, consolatrix pupillorum, susten- »ATRIX pauperum et Dei servorum, atque adju- »ATRIX fidelium monachorum » De tumulo ejus agitur apud laudatum editorem in Appendice columna 1377.

c Contigit divisio regni Francorum inter fratres quatuor, Clodovei filios, Theodericum, Clodomerum, Childebertum et Clotarium, anno Christi 511; quarum hic tribus aliis supervixit, et solus totam Franciae monarchiam adeptus est, anno Christi 561 vita functus. Quoniam vero inter dictos fratres regni paterni, partitio facta, ex antiquis scriptoribus colligit Cointius ad annum 511, num. 56. Sed hic consideranda est partitio alia, post mortem Clodomiri, qui anno 524 obiit, facta inter Childebertum et Clotarium, de qua Gregorius Turonensis in Historia Francorum a Ruinartio edita lib. iii, cap. xviii, columna 125: Hi quoque regnum Clodomeris inter se aequa lance diviserunt, videlicet Aurelianense, quod median Franciae partem continebat, et inter alias complectebatur provinciam Cenomanicam, situmque erat in Neustria, seu in Occidentali Francia. Consule Notitiam Galliarum Hadriani Valesii in voce Neustria. Ex his recte intelligitur illud biographi nostri cum Neustriam sive Franciam sorte inter se divisissent.

d Conjugium ejus cum Clotario rege probabilis accidisse anno 538, apud nos statuitur tomo III Augusti, die xiii, quo istius sanctissimae reginae Acta pag. 46 et seqq. sunt illustrata; ubi in Commentario praevio § ii varia alia hic spectantia memorantur, ac § iii expenduntur difficultates in miro hujus Sanctae divortio cum Clotario.

e In Ms. anonymo sequuntur ista: Fuit namque primus abbas, ut a fidelibus viris refertur; et mox pergit cum nostro exemplari domnus Maximinus etc. Sanctus hic inscribitur Martyrologio Romano ad diem xv Decembris. Quaedam de illo

A illo in interestum, ac de fundatione monasterii Miciacensis in territorio Aureliunensi; sed tempore Clodovei regis; videri possunt in S. Euspirio confessore ad diem xx Julii, tomo V ejusdem mensis pag. 72 et sequentibus, et in Annalibus Benedictinis Mabillonii tomo I, ad an. 515, num. 82.

f De hoc sancto abbate Miciaceusi tractatur ad diem xvii Junii pag. 350.

g Vita ejus illustrata est ad diem 1 Julii pag. 85 et seqq.

h De vita illorum solitaria in Pertico, vide diem 1 Julii mox allegatum, pag. 86.

i Innocentis seu Innocentii episcopi Cenomanensis gesta Commentario prævio apud uos elucidata sunt die xix Junii, tomo III istius mensis a pag. 854.

k De monasterio Anisolæ vel Aninsolensi actum est ad diem 1 Julii in Commentario prævio ad Vitam S. Curisæ § n, pag. 87: ubi inter alia expenditur controversia de tempore, quo illud monasterium conditum est, et objiciuntur nonnulla adversus Acta episcoporum Cenomanensium. Mabillonius tomo I Annalium Benedictinorum ad annum 537 num. 45, pag. 78, Tempus, inquit, conditi Aninsolensis monasterii certe definire in promptu non est. Id factum constat eo tempore, quo Cenomanii Childeberto regi parebant: ac proinde post mortem Chlodomiri Burgundiæ regis, cui hæc provincia ex paterna hereditate, sortitione obvenerat. Vide quæ nuperrime dicebam lit. c.

l Legi possunt ea, quæ ex Actis episcoporum Cenomanensium apud nos ad diem xxx Junii pagg. 859 et 860 memorantur de S. Innocente.

m Launoramus a nobis datus est tomo II Januarii, die xxix, a pag. 229. Hæc, quæ ibi dicta sunt, conferri possunt cum collectione Chronologico-historica, quem de eo habet Cointius tomo I Annalium eccl. Franc. ad annum 558, num. 79 et 80. Adi etiam Mabillonium tomo I Annalium Benedictinorum variis locis, quæ assignantur ibi in indice.

n Monasterium hoc situm est in pago Carnutensi Galliarum, cujus abbas fuit S. Launomarus. Cointius proxime allegata affirmat, asceterium Curbionense strictum fuisse. anno Christi quingentesimo sexagesimo tertio. Vide Mabillonium tomo I ad annum 562. Quomodo igitur scribit hic biographus, supradicto auxilio Innocentium (nam de eo hic est sermo) illud Launomaro condidisse, qui utpote ab anno Christi 542 vel 543 sectus obiisse, secundum Comm. prævium supra num. 9?

o Condita, est locus certus, territorium, villa, apud Cangium, qui exempla varia produxit.

p Cointius ad annum 541, num. 66 in pago Sonnensi, LE SONNOIS, qui pertinet ad episcopatum Cenomanensem: de quo plura habet Hadrianus Valesius in Sagona, et Sagonensi pago.

q Launillo, uti hic, vel Launildo; Cointius ad annum 541, num. 66 Launido. In Ms. anonymo vocatur sanctus; ubi etiam additur de Arverno, quod hic etiam posui pro decerno, quod erat in exemplari, e quo hæc Vitam damus. Nihil de hoc viro explorati habeo, quod lectorem docere possim.

r Sanctam hanc seorsim mox dabimus.

f Ms. anon. abstrahere conaretur, et missum Dei servum Rigomerum etc.

t Palatiolus a re nomen habet. Fuit enim villa publica vel regia, una de minoribus,

inquit Hadrianus Valesius; apud quem plura. u In honore, intellige vel per prolepsin, ut Sanctus postmodum ibi honoratus fuerit, dum obierat, vel eo sensu, quem habes in Commentario prævio num. 12. Forte eadem hæc est ecclesia S. Rigomeri; de qua ibidem egi num. 8.

x Deest aliquid, forsitan tempore.

y Erat enim constructum illud monasterium inter fluvium Surtæ et muros civitatis.

z Bondonnetus pag. 170 dicit, conventum illum, in quo Sancta obiit, esse unam ex parocciis civitatis, sub nomine de Gourdaines. Videri etiam potest Corvaiseries pag. 145.

HISTORIA TRANSLATIONIS

Auctore Petro monacho Mal-leacensi,

Edita apud Labbeum in Nova bibliotheca Mss. librorum tomo II, a pag. 234.

Cum in Commentario prævio ad Vitam S. Rigomeri § n, a num. 14 data sint observationes varix, quæ ad hanc translationem pertinent, ejusdemque narratio huc remissa ibidem a nobis fuerit, superest, ut illum nunc proferamus. Igitur post terminum rei præscriptæ, dum ad propria remeasset is u, de quo agimus, causa intercessit, qua cum Hugo Cenomanensis Comes conveniret. Si quidem imminabant ipsi permaxima quæque negotia, quæ eo inconsulto (diligebat namque illum charitate libera,) sibi timebat nocitura. Cumque ex omnibus, quibus eum consulturum pararat, egregie arcepisset responsa, demumque ad invicem familiaria quædam alternarent colloquia; inter hæc et illa, Comes, ut videtur Domino inspirante, abbatem rogat, utrum sibi ad tanti operis supplementum boni afflueret ubertas, an se circumingeret, uti in recentibus sæpe accidit, rerum tenuitas. At ille: Plurimis, inquit, si de temporalibus disputas, bonorum ad expleandum abundo omnium copiis, sed quid mihi ex iis solaminis, dum Sanctorum pigneribus careo sacrosanctis? Cumque allegantis modo nonnulla replicaret: Sed quoniam mihi tibi que orta est hinc fabula, venerabile caput tuum deprecor, latissimos memoriae campos percurrendo retracta, ac si quid prævalles, præbe unde sitis meæ ardor capiat refrigeria.

2 Ad hæc admodum attonitus Comes, primum quidem paululum verba faucibus ocludit, deinde: Quoniam, inquit, nequaquam hæc tui tantum reor petere causa, quin potius multorum commodi gratia, et, ut legimus, plus aliorum quam nostra nos querere decet opportuna presidia, tale, quale postulas, in quadam juris mei ecclesia b thesaurum progenitorum meorum reservavit industria, quo tua obstrictus dilectione me expolio, tibi que hunc liberum concedo. Fuit siquidem Jesu Christi servus vocabulo Rigomerus, cujus viri leguntur actus, et apud nos crebris refulget miraculis: cujus forsitan nec fa-

AUCTORE
ANONYMO.

S Hugo Comes
Cenomanensis

a

F

Theodorus ab
bas addidit
S. Rigomeri reli-
quias:

b

z

man

mam acceperas haecenus. Meum itaque aliquem aream fidem custodem, necnon et religione probatum dirigito. Ego autem ejus assignatione ad usque quo inferendus est locum digno, in quantum valero, dignissimo prosequar obsequio. His auditis vir venerandus quanto tripudiavit gaudio, quamque festive summo Domino tantique boni largitori multipliciter innumeras rependit gratias, reticeo: quoniam quidem summorum oratorum poemata his succumbere credo.

3 Deligitur tandem communi consilio frater quidam et bonitate celeberrimus, et hujusmodi negotii, ut ferunt, ordinator peritissimus, Comitumque longe sub alio operis intimatione associatur. At ubi Cenomanicam urbem ingressi sunt, intimat monacho praefatus Comes, ut a sui consortio se subtrahat, et quoquo potuerit, ac si eum a se pepulerit, hospitandi gratia divertat: rebus nocte decoloratis, ad sui suasionem legati, se quam celerrime adeat. Haec verbis ille; factis haud aliter supplevit iste. Denique ingreditur ille Comitatum: familiaribus se aliqua Sanctorum loca expetere velle orationis causa simulat: saginarios *c* demum, itemque sufficientem apparatus, prout longioris vitae necessitas postulasset, parari officialibus sub ejusdem noctis articulo imperitat. Finito autem die, cum omnes sui monitis ejus parando opportuna perstreperent: urbs vero omnis peregrinari eum velle opinaretur, rem nimirum subsequaturam, nec ullus quidem levissime saltem suspicaretur; clam idem Comes accersito, secundum significatum fedus, fratre, de quo superius dicebamus, una cum eo ecclesiam Rigomeri gloriosi penetrat, custodes quatenus rem oculant, iurejurando obligat: deinde suppliciter praemissa oratu ad glebam, qua sanctissimum praebati Patris retinebat corpus, appropiat: postremo, patefactis ejusdem glebae ostiis, sacrosanctos artus inde eum indicibili abstrahens reverentia, in scriniis ad hoc opportune paratis transfert, omnique diligentia signat.

4 Cumque haec agerentur, subito inopina concrepant tonitrua, densissimaque coruscant fulgura, licet paulo ante temperies adesset quam serena. Mox quoque rei procuratores, praeter Comitem ac monachum, sese hinc subtrahentes, metu correpti, conclamabant priori debere restitui loco sancta pignora, alioquin nequaquam evasuros hujusmodi discrimina. Quae idcirco, ut credimus, divina egit potentia, quatenus is, qui transferri conabatur, solidiori veneraretur et celeretur diligentia. Enimvero paulo post reddito sereno, volente Christo, congrue omnibus, qua res flagitabat, dispositis, viri ecclesiam egrediuntur, acceptoque itinere eadem die ad usque Andegavense *d* oppidum mira celeritate proficiscuntur. Et quoniam ipsa eadem die anniversariae solennitatis beati Albini *e* episcopi urbis Andegaviae plebs festa recolebat, Missae adipiscendae voto sancti thesauri bajuli in basilica ejusdem Sancti divertunt, scrinia deponunt, officium, cuius causa adem sacram adierant, expetunt. Sed quid tunc novi per exanimata nostri Rigomeri membra effecerit Arbiter supremus, proferendum, quam tacendum, videtur gratias: ut namque hinc paubulum ludendo enam:

Virtus tecta parvo refert, vitiumque sepultum.

5 Porro autem dum sacrosancta mysteria praestolarentur viri, et scrinia, quae, ut diximus, sacris erant pignoribus ditata, quodam ecclesiae loco exposita haberentur, protinus quidam paralyticus, pene omnis corporeae valetudinis ex-

pers, portitoris officio illo adfertur, casuque supra praedicta scrinia orandi gratia, nescius quid in se retinerent, recubans, plus solito obrigitur, deinde tot incommodi infestationibus agitatur, ut sibi vitalem flatum amisisse videretur. Paulo post vero (mirum dictu!) stupentibus, qui aderant, omnibus, adest inopina salus, ac per mortui membra, viventi medela diu praestolata porrigitur. Quo patrato, dum plebs, quae illuc solemnizandi causa convenerat, una cum meliorato aegroti exultaret pro miraculo in Domini laudibus, nullusque rei certitudinem agnosceret, praeter Comitem ac socios ejus: ipsi autem timore Fulconis *f*, ejusdem urbis Comitum, ad quem attinebat et Cenomanensis Comitatus, de S. Rigomeri deportatione, et ab eo collata aegroti sospitate conticerent penitus, prodigium illud magnifice beati Albini laudibus adscribitur. Verum sancti thesauri latores, moras omnes rumpentes, acceptum iter studiose persequentes, sequenti die cenobium petivere Burguliense *g*. Et quoniam Theodelinum praefatum patrem illuc suspicabantur (nam sponderat) occurrisse, atque adventum eorum opperiri valde solliciti, apparatus quoque nihilominus tantae rei sufficientem vigilanter providere; e sociis aliquem praemittunt, se adesse, itemque cuncta, quae optarant, auctore Domino Christo gnauiter, sed et ultra quam sperarant, qui intimaret, complere. Quo vir Dei accepto, quanto letificatus est tripudio, quantoque exhilaratus jubilo, quando id alienjus expediet etiam rhetoris oratio? Tandem accersitis ejusdem cenobii fratribus rem patefecit, atque ut sese ad susceptionem caelestis protectionis prepararent, supplex imploravit. Illi vero hoc solemnissime exsequentes omni studio receperunt, et in ecclesia Burgulensi quam decenter exposuerunt, felices hos pronuntiantes, quibus tale Deus dirigebat patrocinium.

6 Interea pater Theodelinus ipsa eadem hora, quodam citissimo accito veredario, negotii totius seriem Malliacensibus fratribus intimavit, quidque ipsis in procinctu exceptionis sitatae providendum, potissimumque procurandum necessario instaret, literis ordinavit. Cujus Malliacenses notibus haustis legatarios circumspecte emittunt, multorum populorum catervas, itemque monachorum et clericorum non minimum caetum mira agilitate colligunt. Nocte interim illa, qua emigrata sacrosanctae gazae Malliacensi monasterio erant inferendae, quidam fratrum in eo quiescens, Barcinons ** natione*, Tezo nomine, immensum luminis splendorem ab oriente in somnis ** emergere*, deinde pedetentim omne cenobii corpus complere, nec multo post innumeram populorum frequentiam undique concurrere, ac mirum nescio quid in eodem lumine suspensam expectare, itemque sibi quasi submurmurando promittere. Et ipsum quidem haecenus beati Rigomeri latebat adventus. Si autem mortalium somnis nostra conjectura digne porrigitur, videtur laud absurde non unius tantum illius diei solemnem letitiam, quin potius largifluam bonorum omnium affluentiam, ac aegrotantium non solum carne, sed etiam animis consolationem, quam ad beati Rigomeri suffragia concurrantibus confert Dominus, portendere optatum.

7 Verum ubi latores superius assignati una cum Theodelino venerando pretiosissimam gemmam Malliacensi insulae intulerunt, clamor ingens utrimque obhoritur: adest sacer conventus fratrum: hinc quoque et inde multiplex frequen-

110 DRP
PETRO MONACHO
MALLIACENSIS

quo modo ibi
dem obtulerit

c

d

1 alio deo
tute fuerunt.

d

e

110 DRP
PETRO MONACHO
MALLIACENSIS

ac deinde s.
leniter.

* al. ante mon.

* f. addendum
videt

110 DRP
PETRO MONACHO
MALLIACENSIS

A tia barbarum laudat Domini undique resonantium: ministri, necnon cum crucibus et cereis circumstantibus aliis, humeris ovantes sanctum corpus imponunt; reliqua vero multitudo, flexis poplitibus, Rigomeri gloriosi cum multis lachrymis oppido licet exoptarent, rogitant patrocinium. Tandem sane supplicatione debita completa, antiphonaque imposita, Malliacensi indacunt ecclesiae jam olim a Domino praedestinata charismata, circumquaque concrepante laetitia. Et quoniam major ejusdem ecclesiae crypta infecta adhuc his diebus manebat, in dextro membro componunt omni cum diligentia, quo sanctae Dei Genitricis ac perpetuae Virginis habetur et ara. Dei miraculis sane demecps per eum ibidem gestis quae tot ac tanta sunt, ut ea plene referre nullas hominum, ut aiant, sufficiat, ad praesens quidem taemus: si vitam autem Deus dederit aliquantulum longam, quae, vel quanta seniorum probatissimorum assertione de his accipimus, quolibet sermone ad laudem Domini nostri Jesu Christi, qui fecit quae futura sunt, exarare aggrediemur h.

B ANNOTATA.

a Postquam hujus historiae auctor tractasset de magno desiderio, quo ferebatur Theodelinus

abbas Malleacensis erga sacra pignora Sanctorum; subdit, quomodo idem abbas, dum e monasterio Angerincensi ad Malleacense esset reversus, corpus S. Rigomeri acceperit.

b De antiquissima Sancti ecclesia egimus in Commentario praevio num. 8.

c Sagmarios, id est, equos elitellarios, sarcinarium jumentum. Vide Cangii Glossarium.

d Urbs est notissima Galliae, vulgo Angers, ac provinciae Andegavensis caput.

e De hoc sancto praesule adisis tomum I Martii, die 1 ejusdem mensis, a pag. 54, ubi Acta ejus illustravimus.

f Existimo hic inditari Fulconem Comitem Andegavensem, cognomento Nerram seu Nigrum, quia illi convenit tempus, quo haec translatio peracta est. Mabillonius varia de hoc Comite inseruit Annalibus suis tomo IV, pag. 108, 347, 195, 269, 249 etc. De tempore autem istius translationis consule Comm. praev. num. 14.

g Situm est hoc monasterium in Turonico pago, inter Caesarodunum Turonum et Salmurum, haud procul a Ligero ad Cambionem fluvium; ex Mabillonio mox citato pag. 63, ubi etiam agit de ejusdem monasterii fundatione.

h Utinam miracula illa, si auctor hic postmodum ea conscripserit, et si forte alirubi lateant, ad nostram pervenissent notitiam!

DE S. TENESTINA VIRGINE

APUD CENOMANOS IN GALLIA,

SYLLOGE HISTORICA.

Cultus, elogium, monasterium, translatio corporis, reliquiae.

Cum proxime a nobis illustrata sit S. Rigomeri Vita, eique hujus Sanctae gesta sint immixta; non est, quod lector multa hic de ista Virgine seorsim expectet. Id etiam causae fuit, cur eam laudato Sancto proxime jungendam censuerimus, praesertim quia dies ipsius emortalis in dicta Vita non exprimitur, et alicubi etiam annuntiat hae die xxv Augusti, ut nudo videbimus, etiamsi ab aliis differatur ad diem xxvi ejusdem mensis. Belinus anno 1521 Parisiis editus illam memorat hodierna die, sicut dictum est in Commentario praevio ad Vitam S. Rigomeri num. 1. Sed Ferrarius in Novo catalogo Sanctorum die xxvi hujus ita eam refert: Floriaci in Gallia S. Tenestinae virginis: quo etiam constat apud Saussayum (sed rectius in Cenomanis ab eo annuntiat) cum elogio. Tunc etiam memoratur a Castellano his terminis, qui e Gallico sic sonant: Cenomanis, sanctae Tenestinae virginis, primae Religiosae abbatiae Pratensis, quae est ad portam istius civitatis. Eodem die habetur in Gynaeceio Arturi, sed cum titulo virginis abbatissae. Verum publicus et antiquus S. Tenestinae cultus confirmatur sub finem Vitae, quae tum ipsius tum S. Rigomeri est, et ex aliis de hac sancta Virgine mox proferendis, ut de eodem cultu non possit dubitari. Interim hic videtur Castellanus confundere Cenomanense monasterium S. Mariae, quod erat S. Tenestinae, cum

cenobio S. Juliani de Prato: de quibus agit Mabill. in Annal. Bened. tom. I ad an. 681, num. 15.

2 In nostro codice membranaceo Ms., e quo superius vitam illam imprimi curavimus, incipiunt post eam versiculi; in quibus etiamsi nihil occurat, quod valde dignum sit notatu; ne tamen hoc frustrum vel exiguum in tenebris lateat, eo lectorem non frustrandum esse duximus, nonnullis mendis in eodem correctis. Ille vero refert: Alma hic mater virginum prima data a Domino, Theonefana nomine, nobilis fide [et] opera. Beata ab adolescentia, amore Christi ignita, divinum [in] cultum dedita, vita religiosissima. Culmen sanctimoniae adepta, feliciter caleas mundi incitoras*, caelorum meruit premia. Devotus ei proximus adfuit in Christo socius, Rigomerus nomine, vir praecellus merito. Erant ambo pariter beati Christi famuli; sed non credebant impii, falsum posuere crimine. Fructant vitam invicem ut germani proximi; sed falso testimonio plus imponebant impii Gaudabant falsiloqui, putantes eos decipere, rege adstante praesenti, narrantesque mendacia. Haec cum rex audiret, sua eos vocare praesentia [traxit] in praetorio, claro vultu et hifari. Iratus rex, et discutens eos, cur nefas facerent; respondent, se esse idoneos absque hoc [ad] malum crimine. Nec plura ibi invenio. Quid sibi velit

lymnus seu loquim

f

* f. inlecebras

* f. Vivobaut

AGUSTO?
J. P.

velit nomen Theonefana, non satis assequor; nisi duplex fortasse nomen habuerit S. Tenestina. His subdere lubet facta quædam historica ad majorem declarationem eorum, quæ in Vita prædicta obiter narrantur.

Virgo fuit Deo
sacra.

3 Ibidem num. 12 sunt hæc: Sancta vero Tenestina sub sacro virginitatis honore velum a sancto Innocente accepit. Tomo III Veterum analectorum, quæ a Mabillonio vulgata sunt, ac typis Parisinis edita anno 1682, pag. 92 et 93 habetur exemplar precaria, quam fecit sanctus Innocens episcopus Cenomanensis domine Tenestinae de monasterio sanctæ Mariæ: in quo, Ego, inquit, in Dei nomine Tenestina Deo sacrata, filia quondam Haregario et Trudanae, precatrice a vobis accedo. Plura de dicto instrumentum illud, quod signatur: Actum Cenomanis civitate publica. Data v Kal. Maii, anno xiii regnante Childeberto rege, apud Cenomanos post mortem Clodoviri, Christi 537, secundum dicto in Annotatis ad Vitam, de qua modo agebam, lit. c. In eisdem Analectis pag. 94 et 95 Sequitur exemplar præcepti, quod fecit Childebertus rex Francorum. super traditionem Haregarii, et conjugæ suæ Trudanae, et filia eorum Tenestina Domino sacrata, id est de cellula sanctæ Mariæ etc.; e quo delibo ista: Præcipientes enim, ut sicut jam dictus Haregarius, et uxor ejus Truda, sive filia eorum Tenestina Deo sacrata, ipsa loca hereditatis eorum, una cum terris, domibus, ædificiis, manipiis, vineis, silvis, pratis, pascuis, aquis, aquarumve decursibus, farinariis, peculiis, præsiidiis, mobilibus et immobilibus, vel reliquis quibuscumque beneficiis, ad ipsa casa Domini per instrumenta juste et rationabiliter delegassent, et ad hoc præsens ibidem recto ordine videtur esse possessum, ita et inantea inspecta epistola donationis per hoc præceptum plenus in Dei nomine confirmamus ipsa loca superius nominata etc. Childebertus rex Francorum subscripsit. Datum dies viii, quod facit præsens mensis Junius, anno vii regni nostri, Opatinaco, in Dei nomine feliciter. Amen.

f. xvii
* i Capitulo o

an monasterium
construxit, cu-
jus non videtur
fuisse athenis.

4 Vidimus superius, Sanctam nostram ab Arturo annuntiarum cum titulo abbatissæ: quem ex antiquis instrumentis satis probare non possumus: non ex Vita num. 12: nam etiamsi Dei Pamula, ut ibi dicitur, monasteriolum vel basilicam. constraxit, et inibi religiosam vitam cum cæteris puellis Deo devotis duxit; eaque fortasse de causa alma mater virginum prima data a Domino dicatur superius num. 2; hinc tamen non videtur certum posse sufficienter, quod ipsa istis puellis abbatissa præfuerit. Non etiam ex dictis instrumentis; in quibus dicitur quidem virgo, Deo sacrata, et velata; non vero abbatissa: et ideo Arturum, qui erigere vel nullius potius in hac re est auctoritatis, non sumus secuti in ista dignitate Sanctæ nostræ tribuenda, de qua deberet aliunde nobis constare; sed cum aliis hagiologis virginis titulum ei dedimus ante hanc syllogem. In dicto autem monasterio beatam vitam consummavit, prout testatur ibidem biographus. De tempore mortis, quod in principio hujus sylloges signavi; vide Commentarium prævium S. Rigomeri 2, num. 10. Ad religiosam vitam, quam ibidem cum cæteris puellis Deo devotis duxisse, modo dicebatur, quod spectat; videtur in isto parthenone regula aliqua viguisse, non Benedictina, sed verosimiliter S. Cæsarii Arelatensis. Bomlonctus in Digressionem historica, de

qua inferius num. 6, ex his quæ isti Digressioni præmiserat de S. Mauro, concludit, cum Præterense monasterium condiderit S. Innocens profeminis Religiosis, non fuisse eos Benedictinas primæva sua institutione, fundatos utique priusquam S. Maurus venerit in Franciam, qui primus ibidem propagavit regulam S. Benedicti; easque in primis illis exordiis virisse sub quadam regula, tunc temporis æstimata; sequere propendere indicat in illam opinionem, quod regula ista fuerit, quam S. Cæsarius, archiepiscopus Arelatensis dederat S. Cæsariæ sorori suæ, quæque tempore sæculi vi erat in usu, et aliquo post tempore, quam S. Maurus eo pervenisset. Res confirmatur exemplo S. Radegundis (fuit hæc S. Tenestinae synchrona) quæ monasterio suo Sanctæ crucis Pictaviæ istam regulam monialibus procuravit. Consule apud nos Commentarium prævium ad Acta S. Radegundis 2 vi, tomo III Augusti, die xiii, a pag. 60. En tibi nunc aliqua de S. Tenestina translationibus. Quæres primo, an inde sacra ipsius ossu, et quando translata fuerint. 2º. An alio etiam delata?

5 Respondeo ad primum: Translatio una accidit sæculo nono, quæ in supra allegato Veterum Analectorum tomo III, pag. 60 et 61 translationi S. Juliani, aliorumque Sanctorum inventioni ac translationi inserta legitur, dum S. Galdricus cathedræ Cenomanicæ præseset. Narratio rei gestæ sic incipit: Ludovico piissimo imperatore totius Gallia sceptrum tenente, dominus Aldricus. Cenomanicam tunc regebat ecclesiam. Qui dum in eadem civitate consistens aspiceret loca sancta circa urbem ab antecessoribus suis quondam ædificata, interque omnia vidit ultra fluvium Sartæ locum, in quo corpus beati Juliani, gentis Cenomanicæ apostoli et episcopi. olim humatum fuerat, destructum nimis, et ab omni clericali officio Deo inibi servientium valde derelictum. cogitare intra se cepit., ut inde sanctum afferret episcopum. Deinde exposito inventionem istius sacri corporis, nec non SS. Turibii, Pavatii, Romani, atque sanctæ Tenestinae præcipuæ virginis, quæ et monasterium sanctæ Mariæ sub muro urbis situm, in rebus senioris ecclesiæ una cum adjutorio sancti Innocentis, supradictæ civitatis episcopi construxit; nec non aliorum Sanctorum, qui ibidem nominantur, pignoribus sacris, subduntur sequentia:

6 Quibus ita repertis, et miraculis multis ostensis, præsul cum populo valde gavisus, cum ardentibus cereis, cum crucibus et turibus, et cum tripudio inæstimabili, ne amplius lux tanta lateret in tenebris, sed luceret omnibus, qui in domo Domini sunt; de parva ecclesiola intra muros urbis in seniore ecclesiam Sanctorum suprascriptorum corpora honorifice transtulit, atque ibi cum summa veneratione collocavit: quatinus eorum meritis et piis intercessionibus ecclesiæ major cultus exeresceret, et divinus honor in melius multiplicaretur, sicut in posteris actum esse Domino annuente probatur. Ibidem pag. 62 notantur ista: Translata sunt autem sanctorum confessorum corpora, Juliani, Turibii, Pavatii, Romani, Liborii atque Hadmindi ab Aldrico venerabili episcopo intra Cenomanicam urbem in seniore ecclesiam, octavo Kalendas Augusti. Non est mihi exploratum, cur in ista clausula non notentur nomina S. Tenestinae, nec non S. Adæ, quæ et Adrechildis alio nomine nuncupatur, quæ, ut legitur, deprecante

AUCTOR I
J. P.

A cante sancto Innocente episcopo de monasterio sanctæ Mariæ, quod situm est in urbe Suesionis, ad Cenomannicam urbem venit, et ibi in suburbio, in monasterio videlicet sanctæ Mariæ, regulam beati Benedicti edocuit, et sanctimoniales feminas, ut ibi regulariter viverent, orlinavit; prout in præsentī narratione erat præmissum. Porro S. Tenestinae, et S. Adæ seu Adrechildis inventio ac translatio inferius a nobis confirmabitur. Adrechildem vero migrasse ad prædictum S. Mariæ monasterium deprecante S. Innocentio episcopo, falsissimum est; is quippe jam ab annis centum vel amplius vivere desiderat. Mabillonius in suis Annalibus tomo I ad annum 660 num. 3 agens de synonymo monasterio S. Mariæ apud Suesiones, Adæ, inquit, seu Adrechildis, . . . ex hoc beatæ Mariæ cœnobio ad Cenomannos ad Agliberto propinquo suo evocata est. Plura de hac re legi possunt apud Bondonnetum in Digressionē historica de prima abbatisa Pratensi, quæ inter Vitus episcoporum Cenomanensium habetur in observationibus ad S. Innocentium pag. 249 et seqq.; adde Michaëlem Germain Benedictinum in Historia abbatiæ

B S. Mariæ virginis Suesionensis lib. III, cap. II, pag. 296. Sed ad priora redeamus.

et inquiratur.

7 Illis visum est subnectere animadversiones nonnullas, quibus conabimur prædictæ translationis historiam aliquid lucis afferre. In primis non convenit inter scriptores, quo anno acciderit. In Vita S. Aldrici apud nos tomo primo Januarii, die VII ejusdem mensis, pag. 388, S. Juliani translatio ponitur anno Christi DCCCXXXIV, et, sicut supra notabatur, VII Kal. Augusti. Ast alibi differtur ad annum 836. Bollandus noster in suo Commentario historico, quem anno 1648 de S. Liborio confessore et episcopo Cenomanensi supra laudato scorsim excudi typis curavit, quique postmodum in tomo nostro quinto mensis Julii, ad diem XXIII recusus est, pag. 418 ejusdem tomi, scriptor translationis Sancti hujus sic memorat: legitur anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo trigesimo sexto, Indictione XIV, cum præfatus Ludovicus tertium et vigesimum in imperio annum ageret etc. Annum vero Ludovici imperatoris cum anno translationis ita combinat idem Bollandus in Annotatis pag. 419 lit. a. Ostendimus superius, recte invicem congruere

C characteres chronologicos hic expressos, annumque Christi DCCCXXVI fuisse Ludovici Pii XXIII a morte Caroli patris, et XXIV, ex quo IMPERIALI EUM DIADEMATE, ut in Vita ejus dicitur, coronaverat pater, medio fere ante mortem suam anno.

940 anno.

8 Cointius ad annum 836, num. 83 sententiam Bollandi etiam amplectitur; et eadem occasione recte rejicit opinionem Corvaisieri, qui in Historiâ episcoporum Cenomanensium, in S. Aldrico, pag. 285 censet, hanc ab eo translationem esse factam ex ecclesia Pratensi in cathedralē, ob metum Normannorum ac Danorum. Aldricus, inquit, videns quod abbatiæ Pratensi proxima minitaretur ruina, quodque terror ortus per excursions Normannorum ac Danorum exegisset ex ea Religiosas etc. Sed ut ad rei gestæ annum redeamus; die XVI Aprilis, tomo II ejusdem mensis, pag. 415 S. Thuribium episcopum Cenomanensem dedimus, ac translatio, de qua hic agimus, differtur in annum 838 ex Actis ejusdem Sancti, quæ ab Henschenio ibidem laudantur tanquam accurate a discipulis ejus conscripta: e quibus ista ibidem delibantur:

Anno Incarnationis Domini nostri Jesu Christi DCCCXXXVIII, Indictione I, anno XXV imperii domini Ludovici Pii imperatoris, Aldricus, jam dictæ urbis episcopus venerabilis, invenit quædam corpora Sanctorum, quæ in valde desertis ecclesiis, divinis officiis et luminaribus, atque reliquis divinis cultibus negligebantur etc. Hæc ibi, et plura, quæ lector audire potest. Observa 1°, in laudatorum Actorum cœgrapho, quod ante me habeo, quodque apud nos observatur pro die VII Januarii, inter alia corpora inventa designari corpus S. Tenestinae præcipuæ virginis etc.; sed et sanctæ Adæ, quæ et Adrechildis alio numine nominatur, quæ, ut legitur etc. Duarum istarum Sanctarum, ac S. Romani sacerdotis nomina Henschenius in mox allegato instrumento ac typis edito sciens omisit, ut indicant puncta, quæ textui interponuntur, quia ipsius scopus erat agere de solis episcopis Cenomanensibus ibidem expressis, ut præmonet his verbis: In hisce Actis, de quibus egi paullo ante, est, inquit, antiquissima memoria primorum episcoporum, quam hactenus licuit observare, cum certo cultus ecclesiastici indicio.

9 Sanctæ itaque nostræ corpus e monasterio, in quo mortem obierat, ad ecclesiam seniore[m] vel cathedralem civitatis Cenomanensis translatum videtur probabiliter anno Christi 838, propter auctoritatem Actorum S. Thuribii, quæ jam laudata sunt. Atque hæc responsa sunt ad quæstionem primam antea num. 4 propositam. Reliquum est, ut procedamus ad secundam, an videlicet alio etiam sint delata ossa ipsius sacra, data tamen prius notitia quorundam Sanctorum, qui superius nominati sunt. S. Julianus habetur apud nos ad diem XXVII Januarii, pag. 761; S. Pavacius ad XXIV Julii, pag. 537; S. Haduindus seu Hadoindus ad diem XX Januarii in Appendice pag. 1140; S. Romanus apud Castellanos in Martyrologio universali, et in novo Martyrologio Parisiensi ad diem VII Novembris; S. Adaeta (alias Adæ, seu Adrechildis) annuntiatur in Gynæceo Arturi ad diem IV Decembris, ubi videri de ea possunt notationes, nec non Mabillonius in Annalibus Benedictinis tomo II ad annum 836, num. 61, Cointius ad annum 686, num. 13. Sed veniamus ad secundam quæstionem.

10 Corvaiserius in Vilis episcoporum Cenomanensium pag. 170 vult, S. Tenestinae ac S. Rigomeri corpora translata fuisse ad monasterium Malloacense. Sed difficultatem nobis movet in hac re auctoris fide dignissimi narratio, qui hujus quidem Sancti translationem describit; de illius autem non meminit. Non itaque videtur utriusque corpus eo simul transvectum fuisse. Consule, quæ præmissi in S. Rigomeri Commentario prævio § II, num. 16. Non habemus tamen sufficiens fundamentum negandi, quod autē, vel post pars aliqua corporis laudatæ Sanctæ pervenerit ad illud monasterium, cum ibidem colatur, ut duri loco mox citato. Carnobitis tamen Malloacensibus probandum relinquimus, an et quid de reliquis istis possideant. Idem dicimus de Floriacensibus. Nam Carolus Sausseyus Annalium ecclesiæ Aurelianensis lib. IV, cap. VII, in quo agit de corporibus ac sacris lipsanis cœnobii Floriacensis, pag. 232 ponit ibidem Corpus B. Tenestinae virginis, cujus gesta habentur Floriaci manuscripta cum gestis S. Rigomeri confessoris in pago Cenomanico. Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum cœnobium hoc ita describit: Floriacum

F
translatio
acciderit.F
Sacra ejusd.
lipsanum apud
Malloacenses ac
Floriacenses

AUCTORE
J. P.

vicius ad Ligerim in Carnutibus (non vero agri Cenomanici, uti habet Ferrarius in suo Novo catalogo die xxvi Augusti in notis) diocesisque Aurelianensi, nomen suum dedit nobilissimo ac veterimo monasterio Floriacensi vel Floriaca, quod et ante annos cxi dici cepit monasterium S. Benedicti, Fleury sur Loire, vel S. Benoist sur Loire. Deinde plura alia superaddit idem Geographus. Sausseyus modo citatus ex ejus reliquiis, inquit, Mauasses episcopus Aurelianensis particulam intulit in monasterium Curiae Dei, vulgo la cour Dieu, Ordinis Cisterciensis, in

diocesi Aurelianensi ad Ligerim fluvia. Sausseyus lib. vi a pag. 334 meminit de tribus Manassibus episcopis Aurelianensibus: sed is, de quo agit primo loco, suspectissimus ipsi est; et addit, se alios ab isto Manassem primum et Manassem secundum nominatione vocatos reperire in dedicatione altarium Curiae Dei anno mcccxvi. Apud Sammarthanos in Gallia Christiana tomo II, pag. 240 signatur Manasses I, Sausseyo dubius; quem, uti addunt, astrait Gayonus ex fide veterum diptychorum ecclesiae. De alio agunt pag. 249; de tertio pag. 251.

DE S. DADONE VEL AUDOENO EPISC.

ROTHIOMAGI IN NORMANNIA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. G.

§ I. Antiquus Sancti cultus ex vetustis Martyrologiis, et varia ipsius Acta, eorumque scriptores.

ANNO DCLXXIII.
Refrigit antiqua
erga hunc Secu-
lum perlas.

Rothomagus, præcipua Normanniæ civitas in Gallia, olim quatuor hujus sancti Præsulis sui festiuitates recolbat, ex quibus nunc aliquæ prætermittuntur, quemadmodum Franciscus Pommerayus Benedictinus in Historia Gallica abbatix S. Audoeni lib. I cap. xxiii distinctius exponit. Quanta autem veneratione antiquitus Neustrii ac postea Normanni hunc sanctum Patronum suum mortuum prosequerentur, patet ex quadraginta sacris ædibus, quæ laudatus Pommerayus in diocesi Rothomagensi ad honorem S. Audoeni constructas fuisse asserit. Unde ibidem suo et alterius nomine conqueritur, antiquam illam venerationem hoc tempore diminutam esse, et incolas hortatur, ut exemplo majorum suorum sæpius ad implorandum S. Audoeni patrocinium majori cum fiducia et solemnitate recurrant.

ad quem ven-
erandam Rotho-
magenses hono-
ramur.

2 Illi pristinae pietatis diminutio forsitan ortum habet ex jactura sacri corporis, quod majori ex parte perit in notissima recentiorum iconoclastarum rubie, dum impii hæretici anno 1562 monasterium Rothomagense S. Audoeni rebus omnibus spoliarunt, et multas Sanctorum reliquias flammis absumpserunt. Cum tamen tunc aliqui S. Audoeni ossa sacrilegas hagiomachorum istorum manus evaserint, Rothomagenses mutare expendant sententiam doctissimi Theodoretii, qui in Græco-Latina Operum editione tomo IV, sermone viii de Martyribus pag. 593 ad propositum nostrum ita scribit: Sectis eorum corporibus (nimirum Sanctorum vel Martyrum) integra et indivisa gratia perseverat, et tenuse illæ ac tantillæ reliquæ integro nullasque in partes dissecto martyri parem habent virtutem: quæ enim adstrat gratia, dona distribuit, et fide supplicantium liberalitatem metitur. Si igitur incolæ et accolæ Rothomagenses urbis ad exiguas S. Audoeni reliquias reverentè accesserint, et more majorum pie sanctum suum Patronum invocaverint, haud dubie solitam ejus opem experientur.

et venerationem
illius cultum

3 Porro ab immemorabili tempore celeberrimum lajus sancti Antistitis cultum fuisse, facile colligimus ex vetustis Martyrologiis, inter

quæ Hieronymianum Lucense Florentini hæc die sic habet: In Gallia, civitate Rotomo depositio sancti Audeni episcopi et confessoris. At in apographo Corbeiensi nomen Sancti et urbis correctius exprimitur hoc modo: In Rothomago civitate depositio sancti Audoeni episcopi et confessoris. In Martyrologio Bedæ, quod cum auctariis Flori et aliorum ante tommum secundum Martii edidimus, idem Sanctus ornatur hoc elogio: Eodem die Rodomo depositio S. Audoeni episcopi et confessoris, qui plurimis miraculorum signis rutilans, oratione saucta more Eliæ e caelo pluviam adeptus est. Florus hic alludit ad pluviam, quam Sanctus noster in Hispania certitus impetravit, ut postea in Actis narrabitur.

4 Mosander eundem Sanctum Adoni adscribit, ut in editione ejus ad hanc diem videre est. Sed Rosweydyus noster secundum suos Mss. codices putat, illum genuino Adonis textui superadditum fuisse. Uter melius judicaverit, hæcenus problema est, ut in hodierna observatione ad Usuardum nostrum illustratum Sollierius monuit. Insuper hæc controversia parum ad rem nostram facit, cum saltem in sincero Usuardi Martyrologio sanctus iste Præsul hodie annuntietur his verbis: Civitate Rotomago, sancti Audoeni confessoris, qui seculum salubriter despiciens, sanctitatis merito episcopi adeptus est honorem. Omissis auctariis Usuardinis et versiculo Wandelberti, tantum transcribo brevem hodierni Martyrologii Romani annuntiationem, quæ sic habet: Rothomagi sancti Audoeni episcopi et confessoris. Hæc ad antiquum Sancti nostri cultum demonstrandum satis superque dicta sint. Nunc ad Acta, eorumque scriptores indugandos progredimur.

ex veteribus
Martyrologis
prohincus

5 Antiquiora Sancti Acta habemus dumtaxat ex apographo Ultrajectino sancti Salvatoris, quæ scripsit auctor anonymus, sed S. Audoeni suppar, ut colligimus ex his biographi verbis: Ad miracula ejus transeat oratio, quæ a discipulis ejus testibus idoneis narrantibus agnovi. Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 610 num. 7 de eodem Vita scriptore sic meminit:

Habemus qua-
tuor hujus San-
cti Legendas.

Sancti

A Sancti Audoëni Vitam, quam ex codice manuscripto plerumque citabimus, scripsit anonymus suppar, qui res multas ab ipsius Audoëni discipulis oculatisque testibus sibi relatas vulgavit. Hanc Vitam, quæ celebris ob antiquitatem præstat, auxit plurimum, multiplicique chronologicorum characterum adjectione depravavit Fridegodus anno Christi nongentesimo quinquagesimo sexto. Utrum Fridegodus fuerit secundus Actorum scriptor, mox inferius examinabimus.

inter quas primus est scriptor via supparis.

B 6 Interim ex initio et aliis istorum veterum Actorum fragmentis, quæ Cointius subinde exhibet, clare perspiciamus, illum eandem Vitam præ manibus habuisse, licet ex hoc tantum pauca fragmenta in Annalibus suis vulgaverit. Nos igitur antiquiorem illam Vitam, quæ hactenus inedita est, integram primo loco excudemus. At dolendum est, quod Acta illa, luxato stylo conscripta vel forsitan ab imperito amanuensi corrupta, cum aliis codicibus conferre non poterimus, cum unicuique istorum exemplar tantummodo habeamus. Quapropter interdum quasdam lacunas ex conjectura implere coacti fuimus, ut sensus intelligeretur, easque fidelitatis causa per uncinos distinguamus.

et secunda editio Fridegodo perperam tribui videtur.

7 Surius, Cointius, aliique plures auctorem Vitæ secundæ appellant Fridegodum, qui fuit monachus Anglus, et de quo Pitseus inter Illustres Angliæ scriptores pag. 174, sive ad annum Christi 959 tradit sequentia: Fridegodus diaconus, natione Anglus, Ordinis S. Benedicti monachus Cantuariensis ad fanum Salvatoris; vir, teste Guilhelmo Malmesbericensi, Græce Latineque doctus, pietate etiam et observantia regulari probatissimus. Varias lucubrationes et illas sane non inelegantes edidit, in eo tantum non laudandus, quod nescius uti sua scientia, adeo Græca Latineque miscuerit, ut qui linguam utramque non calluerit, pleraque ejus scripta nequaquam intelligere poterit. Cum anno Domini CMLVI Odo Cantuariensis archiepiscopus transferri curasset corpora sanctorum Wilfridi et Audoëni Cantuariam, hunc Fridegodum rogavit, ut aliquod de illorum laudibus scriptum ederet. Edidit ille versibus heroicis et quidem tum pie, tum docte de Vita S. Wilfridi librum unum; de Vita S. Audoëni monachi librum unum. Deinde alias ejusdem lucubrationes enumerat, eumque circa annum 959 sub Edgardo fortunatissimo Anglorum rege claruisse asserit.

ut ex silentio Guillelmi Malmesburii videtur.

C 8 Forte Pitseus nomine Audoëni hic indicare voluit S. Ovinum monachum Anglum, quem Ferrarius Odoënum appellat, ut Majores nostri ad diem IV Martii monuerunt, ubi tomo I istius mensis pag. 312 et sequente Acto ejus Commentario historico utrumque illustrarunt. At quisquam fuerit iste S. Audoënus monachus, cujus Vitam Fridegodus metro scripsisse dicitur, de illo Guilhelmus Malmesburicensis non meminit, dum in Gestis pontificum Anglorum lib. I editionis Francofurtensis apud nos pag. 200 de sola S. Wilfridi translatione sic scribit: Unde factum est, ut præcellentissimi patris Wilfridi diuturnam per Danos apud Ripensem ecclesiam dolenter conspicatus (nimirum Odo Cantuariensis archiepiscopus) ruinis super mausoleum eruderatis, reliquias Cantuariam reverenter transferret; et ut clarissimam patriæ jubar produceret in speculam, heroico metro Vitam illius texti præcepit. Exsecutus est id minus Fridegodus quidam versibus non ita improbandis, nisi quod Latinitatem perosus, Græcitatē amat, Græ-

cula verba frequentat, ut merito dictis ejus appetatur illud Plautinum: HÆC QUIDEM PRÆTER SIBYLLAM LEGET NEMO. Vides hic, Guilhelmum Malmesburicensem prorsus silere de Vita S. Audoëni, quam Fridegodus unquam carmine vel prosa conscripsisset. Unde ignoramus, quare Surius, Cointius, et alii Vitam S. Audoëni Rothomagensis episcopi Fridegodo attribuerint, et adversus illorum opinionem jam breviter argumenta quædam proponemus.

AUCTORUM
T. C.

9 Primo biographus alterius Vitæ, quem secundo loco post hunc Commentarium vulgabimus, nullibi nomen suum prodit, ita ut nesciamus, cur Surius et Cointius illum Fridegodum appellarerint. Secundo Fridegodus a recentioribus bibliographis dicitur Vitam S. Audoëni monachi versibus heroicis conseruisse. Sed in hac hypothese S. Audoëno præsul Rothomagensi neutra illa circumstantia convenire potest: nam biographus noster anonymus sæculo nono vel decimo secundam Sancti nostri Vitam in prosa exaravit, et S. Audoënus antistes nunquam monasticum institutum amplexus est, ita ut Fridegodus Anglus de Præsule Rothomagensi non egerit, si unquam Acta S. Audoëni monachi stylo ligato composuerit. Tertio Malmesburicensis de stylo popularis sui Fridegodi asserit, quod hic in suis lucubrationibus Græca Latinis miscuerit, et Græcula verba frequentet. At illa Græcarum vocum affectatio non habet locum in Actis S. Audoëni, quæ prioribus subjungemus, ut ea pervolventi evidenter apparebit. Hæ rationes nos impulerunt, ut in titulo Vitam illam potius auctori anonymo, quam Fridegodo, tribuere voluerimus.

et ex aliis verbis erimus

10 Habemus quidem in suppellectile nostra litteraria metricam S. Audoëni Rothomagensis episcopi Vitam, quam Henschenius noster in Diatriba de tribus Dagobertis lib. IV sect. III per errorem Fridegodo adscripsit: hæc enim versibus Leonini composita est a Theodorico quodam monacho Rothomagensi ac dedicata Nicolao abbati monasterii S. Audoëni, quemadmodum patet ex prologo, qui sic incipit:

tertius autem est metrum, sæculo XI conscriptum.

Patri sincero, tranquilla pace sereno,
Patri præclaro virtutum flore beato,
Abbati sancto Theodericus Nicolao,
Commissi curam gregis, ut dat virga figuram
Qua trahit imbelles, procul expellendo re-

P

bellas
En quæ mandasti, vel quæ scribenda rogasti
De sancta sancti vita meritisque beati
Præsulis Audoëni, proprio pro posse peregi.

Pommerayus in Historia Gallicæ monasterii S. Audoëni lib. III cap. VII num. 14 et sequentibus ostendit, Nicolaum illum anno 1092 mortuum esse, postquam quinquaginta annis abbatiam gubernaverat, et eodem lib. III cap. XXXI affirmat, Theodericum monachum anno 1074 hanc Vitam metricam sub eodem abbate conscripsisse. Nulla igitur veritatis specie hæc lucubratio Fridegodo tribui potest. Porro non est operæ pretium prolo subijcere illam Theoderici lucubrationem metricam, cum hic prosam secundi biographi dumtaxat in carmen converterit, ita ut etiam chronologicis istius scriptoris errores secutus fuerit.

11 Etiam Treviris olim ex monasterio S. Maximini accepimus longiorē S. Audoëni Vitam, quam anonymus quispiam recentioris ævi ex antiquioribus Actorum scriptoribus collegit, mutato ne stylo, verbose auxit, ut fatetur in suo prologo, quem exorditur his verbis: Vitam beati confessoris et pontificis Audoëni a quodam, nescio

et quarta ab auctore anonymo recentiori

ALTONI.
G. C.

nescio quo, conscriptam. humilitatem nostram flagitasti emendare, ut quæ fuerant vitiose prolata corrigerem, quæ nimia brevitate constricta, enudarem: quæ res, inspecto nondum libello, nec laboris sumptum, nec temporis spatium exigere multum videbatur. Unde negotium, quod molestum valde non putabatur, remissioris animi securitatem pepererat. At postquam rogata peracturus volumen evolvi, [in] erroris labyrinthum et confusionis voraginem imprudens impegi, ut ubi jucundam æquoris plantiæ, et amœni ruis lloceos tractus me gaudebam deambulaturum, illic confragosas valles, et callem saxis exasperatum offendi. Deinde post multas ombagos dicit, sese jubentium obtemperasse præceptis, et gestorum ordinem secundum priorum scripta vera fide protulisse, tandemque prologum suum ita concludit: Quædam vero permutavimus, non rerum fidem adjurantes aut corrigentes, sed locutionis legibus opportunius servientes.

verbosius amplifata est,

12 Quomodo autem collector ille Acta veterum scriptorum amplificaverit, et quantum hyperbolicis rhetoricisque phrasibus delectetur, satis patebit ex unico specimine, quod hic statim subnectemus. Postquam ex antiquis biographis fuse narravit, quomodo S. Audoenus in Hispania necessariam pluviam cælitus impetraverit, at explicandam hujus miraculi celebritatem, et indicandam istius sancti Viri famam utitur hac hyperbole: Inter hæc beatus Audoenus opinione virtutum atque doctrina cunctis populis Galliarum cœpit admirabilis haberi, et longe lateque fama prædicabili divulgari: non enim poterat lumen abscondi, quod Dominus voluit cunctas per nationes radiare; quoniam non potest abscondi civitas posita super montem, nec accenditur Incerna, quo sub modio veletur; sed ut supra candelabrum posita luceat omnibus, qui in domo sunt. Unde cælestis lumen gratiæ, quod in sancto Viro flagrabat, non Hispaniarum Galliarumve finibus valebat coërceri; sed illustris famæ nitorem aliis Europæ partibus revelavit, Italiam denique et Illyriam, Thraciamque percurrentes, Atticam penetravit, ut quæ florerat quondam studiis philosophorum, servorum Christi fama polleret opima; nec minus Rhæni fluenta transponens, Germaniæ populos replevit; indeque consurgens Meotidis nudas Scytharumque regna penetravit, ut barbaricam feritatem Christi suavitate molliret, ut populos, boreale quos frigus gelaverat, clementior aura favonii ad sancti Spiritus calorem relaxaret. *Etsi verbosus iste Actorum amplificator typis excudi non mereatur, tamen eruditum lectorem postea monebimus, dum ille narrabit aliqua S. Audoeni gesta, quæ duo priores biographi prætermiserunt aut ignorarunt.*

ex quibus aliqua Acta contracta vel mutila prodierunt.

13 Vincentius Bellocensis lib. xxiii Speculi historialis cap. xci et sequentibus Acta et miracula S. Audoeni in compendium redegit, eaque verosimiliter ex secundo biographo accepit. Joannes Capgravius apud nos folio XXI et sequente inter Sanctos Angliæ Vitæ ejusdem Præsulis Galli contraxit, eumque probabiliter inter Anglos collocavit propter miracula, quæ per sacras ipsius reliquias in Angliâ contigerunt, et de quibus inferius alia occasione mentionem faciemus. Denique Sarius secundum Vitæ scriptorem sub nomine Fridogodi (nescimus, quo fundamento, sicut supra diximus) typis vulgavit; sed more suo stylum mutavit, ac subinde interpolavit Acta illo, quæ nos primigenio stylo ex varis co-

dicibus Burgundicis, a Chiffletio nostro transcriptis vel collatis, post hunc Commentarium exhibebimus. Verum his præmittimus breviorẽ et antiquiorem Vitam, ab auctore suppositam, quemadmodum supra spondimus. Cum tamen uterque biographus iste chronotaxim neglexerit vel ab ea aberraverit, prius ordine chronologico præcipua Sancti gesta discutiemus.

§ II. Sancti patria, fratres, vita aulica, electio ad cathedram Rothomagensem, et tempus consecrationis episcopalis.

Sanctus noster patriam habuit Galliam, et Valesius in Notitia Galliarum pag. 500 locum ejus natalem distincte indicat his verbis: Sanciaum vel Sanctiacum patria fuit Audoeni cognominæ Dadonis, Dagoberti Francorum regis primum referendarii, deinde Rotomagensium episcopi: ex ejus enim Vita discimus, natum esse in vico Sanciaico ad quintum lapidem ab Augusta Snessionum, qui vicus hodieque SAUCI vocatur, N in U mutato, ut sæpe alias. Deinde originem hujus appellationis exponit, et ex diplomatibus probat, S. Audoenum eo loco habuisse hereditatem, quam postea Rothomagensi sancti Petri ecclesiæ dedit. Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. XII cap. XLV nativitati sancti Præsulis nostri eundem locum assignat, et in margine monet, illum vicum nunc Gallice vulgo Sancy nominari.

Sanctus, qui locum natalen habuit in Sanciaico

15 Videtur sanctus Puer ibi natus esse post initium sæculi septimi, ac postea cum parentibus ad villam Vultiacum migrasse, ut colligimus ex Actis S. Columbani, in quibus Jonas apud Mabillonium Seculo 2 Sanctorum Benedictinorum pag. 25 sic scribit: Progressusque inde (videlicet S. Columbanus) venit ad villam quamdam Vultiacum, quæ supra anem Maternam sita est. Ibi receptus est a quodam viro, Authario nomine, cujus conjux Aiga dicebatur; erantque his filii infra infantiam annos decennes, quos mater ad benedicendum viro Dei obtulit. Videns ille matris fidem, infantulos sua benedictione sacrauit, qui post, mox ut pubescere cœperunt, Chlothario regi primum ac deinceps Dagoberto gratissimi sunt habiti; qui postquam seculi gloria illustrati fuerunt, accelerare cœperunt, ut pro gloria seculi non carerent æterna; quorum major natu, Ado nomine, semet suis voluntatibus abdicavit, postquam intra Jurani saltus arva monasterium ex beati regula Columbani construxit; juniorque, nomine Dado, intra Briegensem saltum supra fluviolum Resbacenum ex supradicti viri regula monasterium construxit. Cum Cointius et alii hanc S. Columbani visitationem anno 610 collocent, et tunc filii optimatis Autharii adhuc infra annos infantiam detinerentur, ac nondum essent decennes, ex probabili conjectura colligimus, S. Audoenum post annum 600 in lucem editum esse.

educatus est in pago Vultuo.

Sanctus detentus

16 Verum ex hac Jonæ narratione et aliis veterum scriptorum testimoniis oritur controversia inter viros eruditos, qui plausibiliter utrimque rationibus inter se disputant, utrum S. Audoenus duos fratres, an unicum habuerit. Hadrianus

ei quædam unicum fratrem.

AUCURR
G. C.

A *drianus Valesius* tomo III *Rerum Francicarum* pag. 140 de hac quaestione sic affirmanter scribit: Unicum habuit Audoenus fratrem, nomine Adonem, qui postquam in aula Chlotharii Dagobertique floruerat, monasterium non procul a ripa fluminis Matronae in saltu Jotrensi fundoque suo, nomine Jotrum, ex Columbanii disciplina construxit, adjutore Audoeno, ubi omnibus voluptatibus abdicatis reliquam vite partem pie religioseque exegisse ab Aimoino dicitur; quod scriptores antiqui monasterium puellarum vocant. *Valesius in Notitia Galliarum* pag. 632 *Vulciacum ex veteribus instrumentis assignat, et hac occasione eandem opinionem suam ita repetit*; Erat ergo haec villa Autharii optimatis, cujus duos filios infantulos Adonem et Dadonem, a matre sibi oblatos, Columbanus ibidem sua benedictione sacravit. Eussu plerique interpretantur, qui est viens ad Matronam flumen non longe ab urbe Meldis, ubi sanctus Autharius Adonis et Dadonis pater hodieque colitur, sicut in monasterio Resbacensi, quod ejus filius Audoenus Dado condidit. *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. XII cap. XLV sententiam Valesii tuetur, ac multis argumentis confirmat.*

sive duos tra-
bunt.

B 17 *Cointius autem in Annalibus Francorum ad annum Christi 610 num. 6 duos fratres germanos S. Audoeno ascribit, et opinionem suam probare nititur his verbis*: *Fredegodus (hic apud nos est anonymus secundum Vitae auctorem) in Vita sancti Dadonis, qui et Audoenus appellatur, scribit Aigam Authario non duos tantum peperisse filios Adonem et Dadonem, sed et tertium natu minimum, nomine Radonem, cui Columbanus abbas aequae ac duobus fratribus benedictionem suam impertierit. Quæres, cur Jonas prætermiserit Radonem. Arbitramur, Jonam loco supra recitalo nullam Radonis mentionem fecisse, quia Rado nondum in lucem editus fuerat, cum Columbanus ad Vulciacum villam pervenit. Certe Jonas Dadonem recte vocat tunc INFANTEM: nam ipsemet Dado sive Audoenus in Vita sancti Eligii, a Surio et a Dacherio publicata, testatur, se PUERULUM adhuc fuisse, cum Eligius virilem ætatem attigisset.*

in ultima opti-
mum assenti-
mur

C 18 *Optimus Sigebertus in Chronico, et Aimoinus in sua Historia lib. IV cap. XLII aliosque recentiores, qui eodem tres fratres expresse nominant: his enim præferendus est suppar prioris Vitae scriptor, qui in ipso Aclorua exordio hæc habet*: *Suessionico oppido orti sunt tres venerabiles viri ex uno semine nobiles generati, gratia Dei cælitus illuminati, Ado, Dado et Rado. Deinde singulorum gesta et virtutes summatim referens, de Radone sic scribit*: *Rado autem palatii thesaurorum custos effectus, seculi dignitatem adeptus, timore Domini præcinctus, in elemosynis largus, fideliter omnia custodivit, atque in fascibus ministravit. His etiam consonat auctor subæqualis, qui Vitam S. Agili Resbacensis abbatis conscripsit, ubi apud Mabillonium inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sac. 2 pag. 321 Ado et Rado S. Audoeni fratres appellantur, et de Radone noanatum referuntur sequentia*: *Rado thesauros prædicti regis sub cura sua habens, animi redemptam inestimabili pretio margaritam celestibus signanter commiserat gazis; proinde super jam dictum animum in patrimonio proprio monasterium ædificavit, quod ex suo nomine RADO-
LUM nominavit. Scimus, Mabillonium allegare auctoritatem Jonæ tacentis, et his testimonii*

aliquas difficultates objicere; sed nos silentio Jonæ duas claras auctorum subæqualium assertiones opponimus, et uni tacenti duos loquentes probabiliter præferimus.

19 Porro S. Audoenus ab anno Christi 620 in aula regum Francorum cum sancto Eligio pie vixit, et adhuc laicus monasterium Resbacense condidit, ut in Actis nostris infra narrabitur. Anno Christi 639 Sanctus noster electus est antistes Rothomagensis, ut Cointius in Annalibus Francorum ad eundem annum num. 5 probat ex ipsis S. Audoeni verbis, qui in Vita S. Eligii de hac electione sic scribit: *Elegerunt ex merito sanctitatis cunctis bonis operibus præditum ad sacerdotale officium sanctum Eligium, jam lumine Spiritus sancti radiatum, ut præset ecclesie Noviomensi: decesserat enim in ipso anni circulo Acharius præfatæ urbis antistes. Elegerunt autem cum eo et Audoenum sodalem ejus, qui vocabatur Dado, ut præset ecclesie Rothomagensi. Deinde Cointius ibidem contendit, hanc electionem anno 639 factam esse, et alias illius circumstantias ita recenset*: *Eodem igitur anno, quo sancti Romanus (fuit hic sancti nostri Præsulis decessor in cathedra Rothomagensi) et Acharius ex hac vita discesserunt, electi sunt Audoenus et Eligius, qui succederent in eorum episcopatus; sed quia laici tunc erant, episcopos se consecrari non permiserunt ante annum sequentem, cum Rogationes a cuncto populo celebrabantur. Audoenus Matisconem profectus est, ut a Deolato illius civitatis episcopo presbyter ordinaretur. Eligius, priusquam sacerdos fieret, aliquod temporis spatium exigere voluit sub norma clericatus. Etiam anno 639 collocandum est Hispanicum S. Audoeni iter, de quo uterque biographus ante episcopalem ipsius consecrationem meminuit. Sed circa annum, quo Sanctus no ter consecratus est episcopus, occurrit intricata difficultas, quam nunc dissolvere conabimur.*

Postquam in
aula regum
Francorum præ-
vixisset.

20 *Petrus Franciscus Chiffletus in Dissertatione de Annis Dagoberti cap. XVII episcopalem S. Audoeni consecrationem anno Christi 635 asserit; Henschenius vera noster in Diatriba de tribus Dagoberti lib. I sect. IX eandem usque ad annum 646 differt. Denique Cointius et Pagius illam ordinationem probabiliter anno Christi 640 collocant. Hæc opinio diversitas oritur ex varie intellectis S. Audoeni verbis, qui tomo V Spicilegii Dacheriani pag. 194 in Vita S. Eligii sic scribit*: *Sed vir beatus (nimirum Eligius, de quo ibi sermo est) cum se nullo modo ab officio disposito discutere posset, ne tamen in ullo Catholicæ regulæ deviare videretur, non se permisit prius sacerdotem consecrari, nisi sub norma Clericatus aliqua temporis curricula exigeret. Tempore ergo dilationis transacto, atque Audoeno de partibus Ligeritanis reducto, jamque eo presbytero, a domno Deodato Matascensis urbis episcopo, ordinato, iuncto concilio, pariter sub unius dici articulo apostolicam benedictionem meruerunt gratuito: erat enim tempus, quo apud Gallias Rogationes a cuncto populo celebrabantur. Convenientes igitur simul in civitatem Rotomagensis quarto decimo die mensis tertii (id est Maii, cum tunc annus a mense Martio initium haberet) tertio anno Clodovei Juvenculi adhuc regis, die Dominico ante Litanias inter catervas populi, inter agmina Clericorum, inter choros psallentium consecrati sumus gratis ab episcopis pariter episcopi; ego Rodomo, ille Noviomus.*

electus est an-
tistes Rothomu-
gensis.

AUCTORE
G. C.
sed inter crudi-
tos auctores

21 *Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 640 num. 20 ex codice manuscripto similem S. Audoeni textum refert, ubi tamen ubique de se in tertia persona loquitur, et laudatus Annalista ibidem numero sequente de clausula hujus testimonii ito disserit: Injns periodi duæ sunt partes. Prior annum diemque designat, quo Rothomagum Audoenus et Eligius pervenerunt. Posterior diem notat, quo consecrati sunt episcopi. Rothomagum ingressi sunt QUARTO DECIMO NIE MENSIS TERTII. Consecrati sunt autem episcopi DIE DOMINICO ANTE LITANIAS. Dies ille Dominicus ante Litanias fuit vigesimus primus mensis tertii seu Maii, quia hoc anno, Clodovei regis tertio, Pascha die Aprilis decimo sexto celebratum est. Qui duas partes in periodo proxime recitata non distinguunt, Audoenum et Eligium affirmant episcopos fuisse consecratos QUARTO DECIMO DIE MENSIS TERTII, et ut diem illum cum die Dominico comparare possint, predictam ordinationem referre eoguntur aut ad annum Christi sexcentesimo trigessimum quintum cum Fridegodo, aut ad annum Christi sexcentesimo quadagesimum sextum cum Audrea Duchesnio, qui varia Fridegodi fragmenta typis edenda curavit, et expuncto anno Dominice Incarnationis DCXXXV, quo Dagobertum in vivis adhuc supersitem uoverat, posuit annum DCXLVI, quo æque ac anno Christi sexcentesimo trigesimo quinto Pascha celebratum est quinto Idus Aprilis, et dies Dominicus ante Litanias eum die decimo quarto Maii coincidit.*

est contraveniens
chronologica

22 *Postquam Cointius ibidem recte interrogasset, quis unquam chronographus annum Clodovei junioris tertium anno Christi sexcentesimo trigesimo quinto illigaverit, præcipuam questionis difficultatem pergit proponere his verbis: Tota difficultas circa Dagobertum versatur, quem Fredegarius anno regni decimo sexto vivis ereptum scribit: alii enim initium sexdecim annorum, quos in principatu transegit, ducunt a die, quo rex Austriæ renuntiatus est a patre. Alia die, quo patri in regna Neustriæ Burgundiæque successit. Priorem auctori sumus opinionem, eoque calculo annum Clodovei minoris tertium, per cujus mensem Maium Audoenus et Eligius ordinati sunt episcopi, cum hoc anno Christi sexcentesimo quadagesimo comparamus. Posteriori sententiam plures sequuntur, et eundem Clodovei minoris annum tertium, ut supra dictum est, anno Christi sexcentesimo quadagesimo sexto illigant. Argumentum, quo nituntur, petitur a die decimo quarto Maii, corruique, si textum Audoeni præcitatum distinguas in duas partes, et inficieris, diem decimum quartum Maii cum die Dominico ante Litanias illo anno coincidisse, quo Audoenus et Eligius episcopi sunt consecrati*

circa episcoporum
etiam non est
ordinationem.

23 *Audoenus, ubi de sua et Eligii ordinatione loquitur, eam consignat TERTIO ANNO CLODOVEI, JUVENCULI ADHUC REGIS, DIE DOMINICO ANTE LITANIAS. Aliam temporis notam non exhibet. Ut scias, quotus post Christum natum fuerit annus tertius Clodovei juveniculi regis, et utrum illo anno in mensem Aprileum, an in mensem Maium incederet dies Dominicus ante Litanias, indagandum est annus, quo Dagobertus rex, Clodovei pater, interiit. Mortem Dagoberti decimo quarto Kalendas Februarii anno Christi sexcentesimo trigesimo octavo collocavimus, quia secundum annos regni, quos Fredegarius ei tribuit, non numeravimus ab anno*

Christi sexcentesimo vigesimo octavo, quo patri D Clotario in Neustriam ac Burgundiam successit: sed ab anno Christi sexcentesimo vigesimo secundo, quo primum apud Austrasios regnare cepit. Multas rationes variis locis jam protulimus, ut opinionem nostram illustraremus, confirmaremusque.

24 *Deinde Cointius ibidem numeris aliquot sequentibus ostendit, a Jona scriptore synchrono Eligium appellatum fuisse episcopum ante annum Christi 644, et num. 26 post omnia sua argumenta sic concludit: Obiit igitur Dagobertus decimo quarto Kalendas Februarias anno regni decimo sexto, Christi sexcentesimo trigesimo octavo. Successit in regna Neustriæ ac Burgundiæ filius Clodoveus, cujus annus tertius per mensem Majum cum anno Christi sexcentesimo quadagesimo componitur. Illo autem anno, Clodovei regis tertio, Rothomagum ingressi sunt Audoenus et Eligius die decimo quarto Maii, consecratique sunt episcopi die Dominico ante Litanias, id est die vigesimo primo ejusdem mensis Maii. Ex Orderici calculo jam probavimus, beatum Romanum prasulem Rothomagensem ex hac vita discessisse decimo Kalendas Novembres, K anno Christi sexcentesimo trigesimo nono, ita ut teste eodem auctore, ordinatio Audoeni ad annum Christi sexcentesimo quadagesimum pertineat.*

quam nos cum
Cointio

25 *Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. XIII cap. IV hanc intricatæ questionis solutionem approbat, quamvis ei dubium quoddam opponat hoc modo: Verum huic solutioni id obstat, quod in Noviomensi ecclesia sancti Eligii ordinatio ante annos octingentos celebrata sit pridie Idus Maii, ut in veterrimo ejus ecclesiæ Calendario deprehendi, atque adeo Eligii ordinatio ipsa die Maii quarta decima peracta tunc censebatur: non Dominica sequenti, ex traditione ecclesiæ Noviomensis. Verum, libris aliunde in oppositum invictissimis argumentis, id unum reponi posse video, quod etsi sancti Eligii depositio haud longe post ipsius obitum in divinis officii celebrata sit, non tamen statim ejus ordinatio (quod etiam de Audoeni consecratione dicendum) sacris ejus ecclesiæ fastis adscripta et peculiari cultu honorata est, sed post annos forte centum, imo et ducentos. Eos vero, qui hanc ordinationem primi ecclesiæ suæ Kalendariis inseripserunt, ex loco Audoeni, obvio quidem sensu, sed non bene intellecto, eam reposuisse pridie Idus, seu quarta decima die mensis Maii, quæ vigesima prima die reponenda erat. Laudatus Mabillonius in Dissertatione historica scripta ad eruditissimum Galesium abbatem de anno mortis Dagoberti primi et Chlodovei junioris, pluribus hoc argumentum tractat, ubi tomo III Veterum analectorum pag. 526 et 527 hanc clausulam ratiociniis suis subnectit: Quapropter primam solutionem nostram interim præfero; quæ si nonnullis non placet, non repugno, modo afferant meliorem, aut superiora solvant argumenta, quibus Dagoberti et Chlodovei annos mortis certissime defixos existimo, illius quidem anno DCXXXVIII, hujus vero anno DCXLVI, quod utrumque evincit vel sola Jona auctoritas.*

aliæque
scriptoribus

26 *Hinc vides, Mabillonium propter annuam istius ordinationis memoriam, quæ die XIV in antiquis Kalendariis recolitur, adhuc aliquo scrupulo angî, sed hunc ei prorsus eximit Pagius in Critica Baroniana ad annum 640 num. 14, dum relatis Mabillonii verbis hæc subjungit: Ita*

probabilis
anno Christi 640
collocamus.

vir

AUCTORE
G. C.

A vir doctissimus, et quidem solide, cui si in mentem venisset regula a nobis posita, totiesque inculcata, id omni asseveratione affirmasset: depositiones enim Sanctorum, eorum reliquiarum translationes, et sanctorum episcoporum ordinationes aliis diebus, quam quibus contigerint, Martyrologiis sepe inscriptas esse, tot exemplis in hoc Opere demonstro, ut illud impofterum tamquam principium chronologiæ haberi debeat. Ex his omnibus reuditus lector judicare poterit, quænam opinio chronologica sibi magis arideat. Nos interea cum Cointio, Mabillonio, Pagio, et Loquevallio nostro episcopalem S. Audoëni consecrationem probabiliter anno Christi 640 affigimus, et ad reliqua ejus gesta chronologicè referendū progredimur.

§ III. Chronologica reliquorum gestorum synopsis, tempus mortis, et quædam Actorum analecta.

B Cointius in Annalibus Francorum sparsim memorat chronologicè reliqua S. Audoëni gesta, quæ hic eodem temporis ordine in compendium redigimus. Sanctus Præsul anno 642 baptizavit Amalbertum, filium B. Geremari, et anno 644 concilium III Cabilonense subscriptione sua confirmavit. Hoc eodem anno 644 sanctum Wandregisilium subdiaconum, et anno sequente diaconum consecravit. Anno 651 sacerdotem ordinavit B. Geremarium, cujus filium antea baptizaverat. Circa annum 672 S. Audoënus conscripsit Vitam S. Eligii, ut ex ipsu illius lucubratione Cointius ostendere conatur. Sanctus noster ab Ebroino tyranno ac falsis testibus deceptus, anno 674 S. Filibertum abbatem carceri mancipat. Anno 676 Romam discedit, et anno sequente Rothomagum revertitur.

28 Præterea anno 679 transtulit saccas reliquias S. Marcusi, de quibus upud Mabillonium inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini tomo I pag. 133 in fine Vitæ Marculfianæ narratur sequens miraculum: Beatissimus vero Audoënus præfatum abbatem poposcit, ut de sancti viri corpore, tam pro sui laboris compensatione, quam sanctitatis devotione, concederet aliquid; cui rei libentissime consensus. Cum autem apud se caput tractaret auferre, chartula hujusmodi verbis exarata manui ejus cælitus immissa incedit: « Ceterorum membrorum beatissimi Marculi quod voles sumito; caput autem ejus nullatenus tangere præsumas ». Præsul igitur sanctissimus hujusmodi divino interdicto appposito revocatus, in loculo, qui paratus erat, summa cum veneratione beatissimi confessoris reliquias condidit.

29 Insuper anno 681 Ragnobertum ab imminente cæle liberat, et ab Ebroino latam ulverus cum mortis sententiam in exsilium commutat. Eodem anno 681 Sanctus a Theodorico rege dicitur obtinuisse insigne privilegium, et nuntios misisse ad S. Filibertum abbatem, cui anno sequente reconciliatus est, aut quocum potius, agnito suo errore, amicitiam renovavit. Postquam anno 682 redarguisset Gislemarum patri suo insidiantem, eique vindictam divinam postea secutam prædixisset, videt in aëre crucem, de qua in Actis nostris infra agetur. Cum deni-

que anno 683 pacem inter Austrasios et Neustrasios composuisset, dicitur mense Augusto ejusdem anni non procul Parisiis obiisse. Sed oportet annum ac diem mortis, de quibus non satis certo constat, accuratius examinare.

30 Primus Vitæ scriptor tantummodo indicat, S. Audoënum ad Superos migrasse, cum Warutto subregulus, id est Major-domus esset. At ex historia Galliæ novimus, Warattonem anno Christi 681 in locum Ebroini Majoris-domus interfecti successisse, et post mortem Gisleuari filii sui, cujus insidiis exauctoratus fuerat, amissam dignitatem anno 683 recuperasse. Hinc constat, turpiter in chronologia hallucinari secundum biographum nostrum, dum mortem S. Audoëni anno Incarnationis 677 vel 678 affigit. Idem veterum Actorum interpolator accumulat plures ejusdem mortis characteres chronologicos, qui inter se pugnant, quibusque fuscè refutatis, Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 683 num. 7 chronotaxim disponit hoc modo: Audoënus ordinatus fuit episcopus Rothomagensis duodecimo Kalendas Junii, die Dominico ante Litanias, anno Clodovei regis tertio, Christi sexcentesimo quadragesimo; sedit annos quadraginta tres, menses tres, diesque totidem; decessit octogenario minor Clipiaco nono Kalendas Septembris, feria secunda, anno Christi sexcentesimo octogesimo tertio, Theodorici regis decimo, Warattonem domus regie Majoratum gerente.

31 Mabillonius in Annalibus Benedictinis lib. xvii num. 36 hanc Cointii sententiam implevit, et fusiorem ejus disputationem contrahit his verbis: De anno, quo Audoënus diem functus est, non levis etiam difficultas. Primus ejus Vitæ scriptor anonymus tantum ait, eum decessisse Warattonem subregulo, seu præfecto palatii, principatu Theodorici regis. Calculum obscuravit alter ejus Vitæ scriptor Fridegodus, dum scrupulosius explicare voluit, ubi ait, Audoënum rexisse Rotomagensem ecclesiam annos quadraginta tres, menses tres, dies decem; monagenarium vero migrasse ad Dominum ix Kalendas Septembris, die Dominica, et quidem anno ab Incarnatione Domini sexcentesimo septuagesimo septimo, aliis octavo. Verum ut cetera dissimulem, neutro anno Dominica in nonum Kalendas Septembris incidebat. Certior est epocha ab annis quadraginta tribus regiminis cum tribus mensibus, quos Fridegodus ei assignat. Si enim Audoëni pontificatus initium a Maio mense anni sexcentesimo quadragesimi desumas, ejus obitum hoc anno octogesimo tertio facile collocabis. Deinde hunc mortis annum aliunde confirmat, et lectorem pro minoribus tricis chronologicis remittit ad Cointium, qui in Annalibus Francorum ad annum 683 num. 7 etiam menses diesque episcopatus et verosimiliorem S. Audoëni senectutem accurate indagavit. His subjicimus aliqua gestorum analecta, quæ uterque biographus noster tacuit, et de quibus in decursu judicium feremus.

32 Franciscus Pommerayus in Historia Gallien abbatæ S. Audoëni lib. I cap. II narrant de duabus rebus, quas uterque biographus a nobis infra citendus prætermisit, et quæ tamen in pueritia Sancti nostri contigisse traduntur: nam in veteri tapete ecclesiæ pingitur S. Audoënus adhuc puer, quasi græves ex agro paterno mirabiliter fugaverit. Hoc miraculum Pommerayus obiter uttingit, et in annotatione quadam ad dictum

et nota ejus

verosimiliter
anno Christi
683 affigitur.

F

Huc chronologia
subjungimus
analecta.

prædictum caput secundum libri primi monet, sese illud in Historia sua omittere, eo quod nullam ejus mentionem in antiquis manuscriptis invenerit. Sed ibidem alterum prodigium (nempe dum Sanctus adhuc puer in quodam oquer defectu dicitur statim precibus fontem e terra elivisse) certius ac fide dignius judicat, quia fons ille adhuc hodie in patria S. Audoeni ex traditione monstratur, et mira ejus origo in veteri quodam manuscripto legitur. Saltem prodigiosum fontis istius exordium refertur in Historia translationis reliquiarum, quam inferius Actis subjungemus.

apud varios auctores reperita.

33 Ex ignorantia vel confusione ortum putamus illud, quod in Tractatu Bernardi Guidonis de Sauctis, qui orant Lemovicensem dioccesim, apud Lubbeum nostrum tomo I Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum pag. 634 narratur hoc modo: Sanctus Audoenus sive Audencius Rothomagensis episcopus quiescit in villa denominata ab ipso, scilicet apud sanctum Audoenum sive Audencium. Dicunt autem incolæ, quod limina beati Jacobi Compostellæ visitaverat, et in reditu illic defunctus est et sepultus. Hic B Audoenus primo fuit reclusus, et quodam die bene refectus in mensa archiepiscopi Rotomagensis, sequenti nocte cum se sopori dedisset, sensit dæmonem ventrem ejus attrectantem et crebro repetentem: Modo bene, Audoen; Audoen, modo bene. Tunc Sanctus: Sed eras male, scilicet manducabo, et hodiernas delicias in palatio diæta crastina compensabo. Anno Domini mcccxxx sanctæ memoriæ Guido episcopus Lemovicensis sacrum corpus sancti Audoeni in capsâ reposuit de pariete sublevatum. Festum ejus recolitur nono Kalendas Septembris.

quæ utriusque Actorum scripturæ

34 Valentur hæc omnia tribui hodierno S. Audoeni nostro, quia memoratus ille a Bernardo Guidonis appellatur Rothomagensis episcopus, et festum ejus nono Kalendas Septembris, seu die xxiv Augusti quotannis celebrari dicitur. At quæ verisimilitudinis specie iter Compostellam, mors in reditu, obitus ac sepultura in diocesi Lemovicensi de hoc præsule nostro Rothomagensi narrantur? Quod autem hic refertur de dæmone, qui ei saturitatem exprobrabat, idem in Actis S. Filiberti abbatis ad diem xx hujus mensis occurrit, ubi tomo IV Augusti pag. 76 plane similis historia de S. Filiberto legitur. Quomodo denique Gunlo Lemovicensis episcopus anno Christi 1230 corpus S. Audoeni Rothomagensis in capsâ reponere potuit de pariete sublevatum, cum ex antiquioribus instrumentis constet, illud antea et postmodum in Normannia quiescisse, quemadmodum ex infra dicendis apparebit? Quare opinamur, Bernardum Guidonis ex confusione nobis hactenus ignota vel ex errore populari similia perperam scripsisse.

post hunc Commentarium præterea citandus,

35 Vir scimus, cujus ætatis et qualis fidei sint analecta, quæ Pommerayus lib. I Historiæ supra citatæ cap. xix Gallice exhibet. Nos ea Latine reperimus in Trevirensi Actorum apographo, quod 2 v indicavimus, et ex quo transcribimus sequentia: Per eundem pagum, cujus superius fecimus mentionem, Constantium gradus Episcopus, aspexit lapidem specie grata et honesta positione secundum sui generis qualitatem; quem diligentius considerans, aptum dixit usibus equitantum, optavitque ut in villa suæ ditionis quadam Brisniaco fuisset. Quæ verba Pontificis quidam secularibus opibus potens et superbia tumens cum accepisset, sæpe potius quam Pontificis dignum

arbitrans famulationi exhibendum, mox Pontifice discedente, famulos cum plastro misit, ut sibi deferrent; qui domini perficientes jussu, lapidem plastro imposuere, et directo calle prospere gradientes ad locum, quo fuerat eis præceptum, properabant.

36 Verum cum ad bivium quoddam, ubi duarum sese viarum separantium altera villam petebat episcopi, altera secularis illius ad domum ducebat, pervenire, illico qui trahabant boves propriis defixi vestigiis subistere. Famuli plura boum paria ingerentes, onus movere non valuerunt. Tandem lassatis viribus et omni conamine frustrato, ad domum casso labore fatigati sunt reversi, plastrum cum lapide superposito bobus adjunctis relinquentes. Quod sanctus episcopus cum didicisset, in eadem, de qua dictum est, adhuc residens villa, famulum ejusdem fundi quemdam ad se jubet accersiri; cui præcepit, ut eam et lapidem deducat: qui cum causaretur, se non habere præter duas vaccas, quarum debilitas tanto ponderi nequaquam sufficeret, hortatur ire. nec de conficiendi operis obsequela cunctationem retinere. Qui Pontificis imperio parens, ad locum properat, animalia plastro jungit, tantaque facilitate domum reversus est, acsi nullum superpositum onus referret. . . . Composito autem lapide in usum, ad quos Vir Dei voluerat, atque pluribus dierum curriculis evolutis, mulier quædam animi levitate permota super eum sedere præsumpsit; quam vicinæ dum arguerent increpantes, quod super lapidem sancti Audoeni fuerit ausa residere, illa procaciter respondit; Audoenus homo fuit sicut et ego. Quam vocis irreverentiam ultio condigna statim subsecuta compescuit: protinus enim oculorum orbibus depulsi propriis, ad optatam tenebris faciem reliquerunt.

prætermisit vel ignoravit.

E

37 Quodam tempore ranarum obstrepentium vox incondita non modicam Sancti auribus molestiam ingerebat, et clamoribus importunis, cælestibus intentam desideriis mentem fatigabat, ac desiderii contemplationem spiritualis confundebat. Tandem inconditæ vocis offensus asperitate, murmura fracta ranarum, jussionis auctoritate silentium tenere præcepit; ad cujus imperium verbi dicto citius insuavis ille cantus obticuit, ac tamquam tonitruum fragore nimio concussus conquevit: nimirum præsulis indignationem grex ille mutus expavit, et illius offensionem exitu pœnas sibi laturam pertimuit. Pommerayus loco proxime citato hæc eadem miracula Gallice contrahit, et ex SS. Paulino et Ambrosio operose probat, ea non esse contemnenda, quamvis in rebus exigui momenti patrata fuerint. Istud libenter ultro fateamur; sed cum ignoremus, quæ ætate et a quo illa primum litteris mandata fuerint, de relatis hisce tribus prodigiis nihil certi pronuntiamus.

et inter quæ nonnulla innotuerunt.

38 At magis incredibile est, quod Aimoinus in Historia Francorum lib. iv cap. XLIV de sancto nostro Præsule scribit in hunc modum: Ebrotnus itaque capillos crescere sinens, congregatis in auxilium sociis, hostiliter a Luxoviensi conubio egressus, in Franciam revertitur cum armorum apparatu. Ad bealum vero Audoenum direxit, quid ei consilii daret. At ille per internuntios hoc solum scriptum dirigens ait: DE FNEDEGUNDE TIBI SIT MEMORIA. At ille ingeniosus ut erat, intellexit: ac de nocte consurgens, commoto exercitu, usque Isaram fluvium venit, interfectisque custodibus, ad sanctum Maxentium

aliqua fatuosa

A tium Isaram transiit, ac ibi quos reperit de insidiatoribus suis occidit. Aimoinus aut anonymus rerum Francicarum scriptor hac narratione inuit, S. Audoënum Ebroïno suasisse, ut exemplo Fredegundis reginæ hostilem exercitum suo fortiolem de repente ac improvise opprimeret.

et mercedibus,

39 At anonymus Fredegarii continuator post Opera S. Gregorii Turonensis apud Ruiuartum col. 666 nullam S. Audoëni mentionem facit, omissoque tali sancti Præsulis responso, eandem Ebroïni expeditionem nunciat his verbis : Ebrünus audiens has dissensiones, consilio accepto, Francos invicem discordantes, convocatis in auxilium sociis personis quamplurimis cum multo comitatu exercituum a Luxovio cœnobio egressus in Franciam regreditur, usque Isram fluvium veniens peraccessit, custodes dormientes interfecit ad sanctam Maxentiam, atque Isram fluvium transiens, quos ibi invenit de insidiatoribus suis occidit. Unde Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 674 num. 2 de priori narratione illa tale fert iudicium : Audoënus Rothomagensis episcopus longe ante hæc tempora atque etiam postea in amicitia Ebroïni fuit ; tamen responsum, quod ei fecisse dicitur, inter fabellas rejicimus, quia non existimamus, tantum Pontificem tam nefario consilio facem civilis belli prætulisse. Porro Pommerayus in Historia jam sæpe citata lib. 1 cap. xv amicitiam inter S. Audoënum et Ebroïnum variis modis explicat, et a crimine immunem facit.

alia demum verosimillima occurrunt.

40 Majorem fulem merentur alia Actorum analecta, inter quæ apud Mabillonium in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sæculo in part. 1 pag. 21 de sancto nostro Præsule et S. Bertila virgine invenimus sequentia : Perennetanti cuidam fidelissimo viro Dadoni, cognomento Audoëno, si vellet Christo servire, grato animo respondit, illam se ab infantia habere devotionem, ut Dei filium Christum promereretur adipisci sponsum. Quomodo autem S. Audoënus litem inter S. Lambertum et S. Filibertum composuerit, apud nos in Actis S. Lambertii ad diem xiv Aprilis, sive tomo II istius mensis pag. 217 legi potest. Denique miraculum, quod Sancto nostro contigit in translatione reliquiarum S. Marculfi, in eodem Opere nostro ad diem primam Maii pag. 79 narratur. Hæc sunt præcipua, quæ sancto Præsuli Rothomagensi adscribuntur, et quæ uterque biographus omisit. Hinc transimus ad gloriam posthumam, quam sanctus ille Antistes ex suis scriptis, iteratis reliquiarum translationibus ac variis miraculis consecutus est.

§ IV. Posthuma Sancti gloria ex scriptis, et diversis reliquiarum suarum translationibus.

Lucubrationes quasdam huc sancto Præsuli

Sigebertus Gemblacensis in Opusculo de Viris illustribus cap. LXIII præcipuum S. Audoëni lucubrationem assignat his verbis : Audoënus, qui et Dado, episcopus Rothomagensis scripsit ad Robertum Parisiorum episcopum Vitam Eligii Noviomensis episcopi, duobus libris explicans miracula, quæ vel in vita vel post mortem ejus gesta sunt per eum, tertio libro rhetorice et commatice totam Vitam ejus recapitulans. Hinc passim bibliographi eum faciunt auctorem Vitæ istius,

Augusti Tomus IV.

quam Surius ad diem primam Decembris mutato stylo edidit, et quam postea Daehrrins in Spicilegio suo fidelius ex duplici manuscripto codice vulgavit. Multi tamen existimant, hæc S. Eligii Acta non esse primigenia, sed ab aliquo postmodum interpolata fuisse, quorum opinio in Opere nostro ad diem primam Decembris accuratius examinari poterit. Interim consule Benedictinos illos ex Congregatione S. Mauri, qui nuper Historiam litterariam Galliarum experunt edere, ubi tomo III pag. 626 de hæc ipsa Sancti nostri lucubratione iudicium tulerunt.

AUCTOR
O. C.

42 Mirrus Antonium Possevinum nostrum secutus, ei tribuit etiam Vitam S. Remigii, quæ apud Helvetios in abbacia S. Galli existere dicitur. Vix operæ pretium est meminisse de brevi ejusdem Sancti epistola, quam scripsit ad S. Desiderium Cadurcornensem episcopum, et quæ apud Heuricum Canisium tomo V Antiquæ lectionis pag. 542 reperitur. Franciscus Pommerayus in Historia Gallica archiepiscoporum Rothomagensium pag. 87 num. 8 recitat tres versiculos hexametros, qui ab hoc sancto Antistite nostro compositi dicuntur, ac ita sonant :

probabiliter adscribimus;

Illi sunt Gildardus fratres gemini atque Medardus ;
Una dies natos utero viditque sacros,
Albis indutos, et ab ista carne solutos.

Quantoquidem hæc carmina videntur esse Leonina, non prorsus temere quisquam dubitare posset, an ea ætati sancti præsulis Audoëni conveniant.

43 Monachus Sandionysianus inter gesta Dagoberti I regis Francorum, quæ Andreas Du Chesne tomo I Scriptorum Galliarum inseruit, cap. XLIII meminit de vetustissima charta, quam, ut ferebatur, beatus Audoënus episcopus scripserat, et ex ea narrat mirabilem ejusdam eremite in Sicilia revelationem de salute Dagoberti regis, quem nempe prius a dæmonibus ad æterna supplicia trahi, ac postea per S. Dionysium aliosque Sanctos unguibus dæmonum eripi vulerat. Aimoinus lib. IV de Gestis Francorum cap. XXXIV chartam illam, quam senior monachus Sandionysianus, utens phrasi ut ferebatur, timide S. Audoëno adscripserat, eidem sancto Præsuli affirmanter ac intrepide tribuit his verbis : Hæc vir ille venerabilis Joannes (erat istud eremite nomen) Ansoaldo retulit se vidisse ; quæ ille in Gallias reversus sancto Audoëno narravit, qui ea in una conscripta chartula posteris reliquit in ordinem historię digerenda.

sed et chartam aliquam,

44 Procul dubio Centuriatores Magdeburgenses ad hanc chartam alludunt, dum Centuria VII cap. X pag. 274 inter scripta nostri sancti Antistitis libellum de anima Dagoberti regis numerant, ut Caveus heterodoxus Anglus in Historia litteraria scriptorum ecclesiasticorum apud nos pag. 321 testatur. An igitur ignorabant illi severi aristarchi, qui veteres Ecclesiæ Catholicæ traditiones ac verissimas historias tam facile explodunt, de hac ipsa charta inter Catholicos descriptari, et varios eruditos eam S. Audoëno abjudicare ? Primo Joannes Beslius in Catalogo Pictavensium antistitum pag. 18 in notis ad Ansoaldum de veritate istius narrationis dubitat, et Hadrianus Valesius lib. XIX sive tomo III Rerum Francicarum pag. 125 hanc historiam rotunde fabulis accersit. His accedit Cointius in Annalibus Francorum, ubi ad annum Christi 638 num. 3 et sequenti eandem operosius refert ac refellit. Denique Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ lib. IX sive tomo III

de supposito esse suspectam abjudicamus.

LECTOR.
G. C.

pag. 525 asserit, quod hanc fabellam retulisse, sit eam refutasse, et simul ibidem præcipuum illius fundamentum breviter evertit. Hinc progredimur ad aliam gloriam posthumam, quam S. Audoenus ex variis corporis sui translationibus et honorifica reliquiarum suarum veneratione acquisivit.

Corpus Sancti
honorifice eleva-
tum est

45 In Actis S. Ansberti præsulis Rothomagensis, qui S. Audoeno mortuo successit, apud Mabillonium sæculo II Benedictino pag. 1057 de prima sacri corporis ejus elevatione legimus sequentia : Inter reliqua autem bonitatis suæ opera, quæ in episcopo, atque gessit, qualiter etiam venerabile sancti antistitis Audoeni corpus Christo propitio in eminentiorem locum ecclesiæ sancti Petri, quæ sita est in suburbano urbis Rothomagensis (nunc locus ille muris civitatis inclusus est, ut Mabillonius ibidem notat) transtulerit, narrare aggredimur. Cum itaque de diversis provinciis plures congregasset artifices, condidit super ejus sepulcrum repam miræ magnitudinis, pretiosis metallis auri argentique decoratam, gemmisque pretiosis adornatam, sicut usque in præsens humano visui apparet. Constituta ergo die in sollemnitate Ascensionis Domini Christi, sacerdotum ac monachorum reliquorumque clericorum adunata multitudinem, ipsum sacrum corpus levare fecit cum reverentia magna et hymnorum laudibus, clero personante, atque in absida præfati sancti Petri apostoli ecclesiæ recondidit feliciter cum gaudio et honorificentia magna.

Rotomagi quatuor annis ab obitu,

46 Intererat autem in hoc sancto conventu inter alios viros venerandos etiam clarissimus Genardus Vicedominus, qui magna præparari fecit convivia, quia plebs innumera ad tam venerandi Præsulis translationem sanctam undique convenerat. Completis autem Missarum solemnibus, præfatus Genardus cum viris nobilibus jussu sancti pontificis ad convivendum resedit. Pontifex vero clarus Ansbertus more solito cum peregrinis et pauperibus discumbens, cum ipsis copulari gaudebat : nam ipsa die ministri officium gerens, pauperibus et egenis obsequium in eorum refectioe humiliter exhibebat. . . . In prædicta vero sancti præsulis Audoeni translatione veneranda, omnes cives propriæ urbis Rothomagensis, necnon habitatores monasteriorum circumadjacentium, clerici videlicet et sanctimoniales dato ipsius præsulis venerando ubertim relici meruerunt; factaque est deinceps per succedentia tempora in commemoratione beati pontificis Audoeni illius urbis civibus hæc dies solemniter celebris. Coitius in Annalibus Francorum tomo IV pag. 179 et sequentibus hanc primam S. Audoeni translationem vel elevationem scrupulose discutit, camque affigit anno Christi 687, qui fuit quartus ab obitu ejus annus, ut ibidem videre est.

duplex manus usque ad irruptionem Normannorum.

47 Sacrum corpus ibi honorifice conservatum est usque ad illa tempora, quibus Nortmanni Galliam vastare cœperunt : tunc enim monachi tempestive reliquias S. Audoeni alio detulerunt, ut istorum gentiliū furori subducerentur, quemadmodum Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 841 num. 32 sive tomo II istius Operis pag. 620 exponit his verbis : In hac regum dissensione Nortmanni, Aquilouares Germaniæ populi, in Neustriam, Oscherio duce, irrumpunt quarto Idus Maii. Pridie Idus ejusdem mensis incensa est ab eis urbs Rotomagus, adeoque monasterium sancti Petri seu sancti Audoeni tunc suburbanum . . . Ex illa Roto-

magensi clade sancti Audoeni corpus creptum est a Riculfo abbate, delatumque a monachis in quoddam prædium, nomine Vadiniacum, ubi aliquot annis servatum. Coitius in Annalibus Francorum ad annum Christi 841 num. 24 fuse disputat de tempore hujus Normanniæ irruptionis adversus alios scriptores; sed has minutias chronologicas, quæ nihil ad rem præsentem faciunt, nobis hic non vacat operosius examinare.

48 Laudatus Mabillonius in iisdem Annalibus Benedictinis ad annum Christi 872 num. 37 nobis aliam de statu sacri corporis notitiam suggerit in hunc modum : Adalardo archiepiscopo, ejus obitus vii Idus Martias hujus anni contigit, sullectus est Riculfus, idemque abbas cœnobii sancti Petri sanctique Audoeni, quod in suburbio METROPOLITANÆ URBS QUONDAM AUGUSTIUS CLARUIT. Illic primo ordinationis suæ anno, et quidem sexto decimo Kalendarum Decembrium, limina sanctorum Audoeni ejusdem urbis quondam antistitis, ac beatorum martyrum Nigassii, Quitini, Scuviculi et sanctæ Pientiæ adiit, eorum reliquias veneraturus, quæ tunc temporis apud Vadiniacum villam pagi Vilcassini, quem Nortmannicum vocant, causa metus Nortmannorum, licet in proprio solo, exulabant. Postridie, adhibitis secum ejusdem congregationis quibusdam optimæ religionis fratribus, sacrum beati Audoeni loculum religiose reseravit inspecturus, an sacrum ejus corpus in sua theca cum debito honore ac cultu repositum esset : quod ut cognovit, duos mansellos in Badolido ei donavit ad ejus luminaria perpetuo fovenda; obsecrans successores suos episcopos, ut apud eos hæc donatio inviolata permaneat. Subscribunt post Riculfum Sicardus episcopus, Germenteus abbas, Gaduinus archidiaconus, Wanilo abbas, Leutbrandus præpositus, item Wanilo abbas aliique.

quando ad varia loca translatum fuit.

49 Joannes Riculfi successor post tres annos portionem bonorum monachis assignatam a Carolo confirmari curavit. Perstitit ad aliquod tempus Vadiniaci corpus sancti Audoeni, everso a Nortmannis monasterio, in varia dein loca ac demum in Vallem monachorum Trevirensis diœcesis deportatum; dum tandem, Rollone ad fidem converso, Rotomagum in pristinum locum reductum est. Postea Mabillonius in eodem Opere ad annum 911 num. 64 de pace inter Francos et Nortmannos inita et Rollonis conversione sic scribit : His conditionibus jurata pax in vico sancti Clari et sacramento regi facto, Rollo se sacra nostra suscepturum pollicitus est. Rollo anno sequenti a Francone Rotomagensi archiepiscopo lustralibus undis perfusus, Rotberti nomine donatus est a Rotberto Parisiorum Comite, qui eum e sacro fonte suscepit, et Rotbertum appellavit. Ejus exemplo ceteri Nortmannorum Christianam fidem amplexi sunt, et quæ locis sacris damna intulerant, processu temporis impense sarciverunt, erectis ecclesiis ac monasteriis, quorum alia ex cineribus excitarentur, alia nova cum multa munificentia condiderunt. Ab illis Lugdunensis secunda deinceps Nortmannia dicta. Non multo post sancti Audoeni episcopi reliquiæ in propriam ecclesiam reductæ sunt e Valle-monachorum diœcesis Trevirensis, quo propter metum Nortmannorum delatæ fuerant, ut superius diximus. Quam sollemniter hæc sacrarum reliquiarum reductio facta sit, ex antiquis monumentis post hunc Commentarium et utramque Vitam referemus.

octiduum, Nortmannis ad fidem conversis.

Rothomagum
reductum ac po-
stea per provi-
cias circumre-
ctum est.

50 *Reductione illa magnifice peracta, videtur sacrum corpus eodem loco quiescisse usque ad medium fere sæculum undecimum, quando per varias provincias delatum est, ut jam sæpe laudatus Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 1042 num. 45 testatur his verbis: Dum hæc in Beccensi monasterio geruntur, Rotomagi apud sanctum Audoenum defunctus est Herefastus abbas; cui successit in regimine monasterii juvenis loci ejus monachus Nicolaus, Ducis Richardi tertii filius, qui ab infantia illic educatus et litteris eruditus, monastico jugo jam dudum assueverat. Illic tempore sui regiminis, quod per annos quinquaginta tenuit, novæ ecclesiæ fabricam aggressus, sancti Audoeni corpus per diversas provincias, ad colligendas fidelium in hoc opus eleemosynas, deferri curavit. Delatum est quoque ad Cadomense concilium, in quo treuva seu treuga Dei, quam ad id tempus Northmanni admittere noluerant, sancita est. Duo Cadomi concilia per id tempus habita fuisse, discimus ex chartario Pratellensi, in quo de priori fit mentio, quod ante obitum Gradulfi Fontanellæ abbatis habitum est, ut ad annum B MXLVII videbimus. Alterum celebratum est anno MLXI. De priori concilio mentionem facere videtur Fulbertus sancti Audoeni monachus in libro de miraculis sancti Audoeni, quem rogatu Fratrum et prædicti Nicolai abbatis, Vitæ ejusdem Sancti superaddidit; ubi prædictæ delationis corporis sancti Audoeni mentionem facit. Idem auctor meminit processionis quotannis fieri solitæ ad vicinum montem seu cellam sancti Michaelis cum corpore sancti Audoeni. Quantoquidem istud Fulberti opusculum post historiam translationum infra ex manuscripto Rothomagensi vulgubimus, non est hic nobis diutius hærendum.*

proponitur et-
qua difficultas
circa caput
sancti.

51 *Etiã prætermittimus tumultum in ecclesia S. Audoeni exortum inter monachos ei archiepiscopum Rothomagensium, eo quod nonnulli suspicarentur, præsulẽm vellet reliquias S. Audoeni auferre, sicuti Mabillonius in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 1073 num. 40 refert ex suis Analectis, ubi quoque falsitatis convincit Matthæum Parisiensem, qui perperam affirmavit, Joannem archiepiscopum Rothomagensium in eo tumultu interfectum fuisse. Porro non dubitamus, quin notabiles S. Audoeni reliquæ Rothomagi permanserint usque ad annum 1562, quo furentes Calvinistæ monasterium illud Rothomagense expilarunt et plerasque Sanctorum reliquias igne consumpserunt, ut Pommerayus in Historia Gallicæ istius abbatibus lib. II cap. xxvi lamentabili narratione exponit. Facile tamen crediderim, pauca S. Audoeni ossa sacrilegas hogiomachorum istorum manus evasisse, quomadmōdum laudatus auctor capite sequente citati libri asserit. Hæc dubie antiquitas quædam S. Audoeni reliquæ aliis monasteriis aut regionibus communicatæ fuerunt: nam apud Edmundum Mortenæ in Thesaurò Anecdotorum tomo III col. 1690 r̄x veteri instrumento dicitur in cenobio Malmundariensi inter alias Sanctorum exuvias, quas Hyldebaldu præsul Colonienſis sæculo nono ab imperatore Carolo impetraverat, exstitisse casula quoque sancti Audoeni iidem Rotomagensium archiepiscopi. Verum intricata difficultas occurrit circa sacrum S. Audoeni caput, quod plures ecclesiæ sibi vindicant, ut ex sequentibus apparebit.*

52 *De visitatione reliquiarum S. Audoeni,*

quæ sub Richardo primo Duce Normanniæ facta est, tomo proxime citato Thesauri Anecdotorum col. 1678 apud laudatum Martenẽ in veteri documento legimus sequentia: Consummato denique hoc opere, convocatis episcopis et abbatibus, fecit (nimirum Richardus primus istius nominis Dux Normanniæ) detegi sanctissimi Antistitis membra a quatuor monachis religiosi ejusdem monasterii cum magno metu et reverentia. Inventum itaque totum corpus integrum cum capite, et absque ulla imminutione, sicuti a venerabili archiepiscopo Riculfo fuerat compositum. Deinde vetustus istius documenti scriptor ibidem in fine sic concludit: Hæc idcirco, dilectissimi, compendiose digessimus, quemadmodum veridica a majoribus nostris relatione comperimus, ut plane et absque ambiguitate sanctissimi patris nostri Audoeni corpus integrum et ab omni membrorum parte imminutum haberi apud nos, ut prædiximus, credatur.

53 *Sed Arnoldus Rayssiũs in Hirrogazophylacio suo Belgico pag. 129 caput S. Audoeni in vico uernacule dicto Boursy, qui inter Cameracum et Atrebatum situs est, assignat hoc modo: Visitur in parochiali hujus pagi ecclesia caput et quidem integrum, inferiore excepta mandibula, sancti Audoeni archiepiscopi Rothomagensis, sancti Eligii Noviomensis et Tornacensis antistitis discipuli, qui obiit anno Incarnati Verbi DC.LXXVI (hunc errorem chronologicum r̄x supradictis corrige) nono Kalendas Septembres. Magnus fit in dies populi confluxus ad has sacras reliquias, præcipue a surdastribus, qui levamen et subsidium plerumque recipiunt. Utinam Rayssiũs indicasset tempus, quo insignis ille sacer thesaurus huic pago datus est, aut potius antiquas istius donationis et possessionis tabulas protulisset! Deficiente illa notitia, non possumus dirimere hanc litem, quæ ex dicendis paragrapho sequente magis intricabitur.*

AUCTOR

G. C.

quod sæculo 1
simul cum cor-
pore Rothomagi
visitatum dicitur,

et quod tunc a
Rayssiũs alibi
assignat.

E

§ V. Reliquiæ hujus Sancti in Angliam transvectæ, et miracula per eas patrata.

Corpus S. Audoeni simul cum capite in Angliam transvectum est, si credimus Guiliebno Malursburiensi, qui libro v de Pontificibus inter quindecim scriptores Anglos a Thoma Gale anno 1691 Oronix editos pag. 371 et sequente translationem illam narrat his verbis: Illud fuit tempus, quo beatissimi Audoeni Rothomagensis archiepiscopi reliquæ in cenobium nostrum evectæ sunt. Causa evectionis hæc fuit. Emma regina, defuncto Egelredo rege, Normanniam ad fratrem transierat, nihil sibi apud Danos, qui Angliam occupaverunt, tutum opinata. Diutine ergo in Rothomago mansitans, cum alios monachos sancti Audoeni, tum secretarium loci, muneribus illexerat in amicitiam, ad hoc intendens præcipue, ut beati Præsulis sibi vendicaret corpus: sic enim Christianitas viluit, sic cupiditas increvit, ut Sanctorum corpora mercem faciamus, felices exuvias venim proponentes.

55 *Exhorruit primo monachus immane facinus; postmodum vero adductus necessitate nepotis sui, qui in Francia captus redemptionem desiderabat, mercimonium, quod petebatur exposuit. Opima præda potita mulier cum serene*

F
Guribelmus Mal-
mursburiensi
narrat.

insignia S. A.
domus ora in
Angliam trans-
vecta esse

nioire

AUCTORE
G. C.

nio tempore accedente rediisset Angliam, corpus reliquum Cantuarie contulit, caput in secreto suo habuit. At vero post multos annos, cum filius ejus Edwardus regnum suscepisset, memoria præteritarum rerum cor regium in matrem excitavit: nam quia parum in prolem liberalis fuerat, cum ipse tenues actitaret annos, jussit omnem maternam suppellectilem expilari; factumque est, ut quidam aurifaber, qui ei a secretis fuisset, scrinium Sancti cum capite surripuit, ceteris interim ad thesauros inhiantibus. Is cum fratre monacho, quem apud Melduniam habebat, deposuit, nulli aptius quam monacho sacra deleganda ratus. Nec multo post fato satisfaciens peruenit sui memoriam loco reliquit, quem tantis gazis insignivit. Ille non ambiguis auctoribus sparsa acceperim, sed eis, qui viderint, ætate, fide, scientia plurimum præstantibus. Jam vero quod de miraculis Audoeni scribere nostri non intersit ollicii, jadicabit, qui grandes libros de gestis ejus majorum cura editos, meritoque suo vtißimos legerit.

* forte accepi

ab Emma regi-
ni Angliæ

56 *Ex Polychronico Ranulphi Higdeni, quod inter memoratos quindecim scriptores Anglos creusum est, præterpropter colligimus, quo tempore ista S. Audoeni translatio in Angliam fieri potuerit: ubi enim pag. 271 ad annum 1002 leguntur sequentia: Hoc anno rex Egelredus duxit Emmam Normannorum germanam, filiam Richardi primi Ducis Normanniæ. Dein pag. 273 ad annum 1014 hæc adduntur: Consternatus rex uxorem suam Emmam cum duobus filiis suis una cum Londoniensi episcopo ad Richardum secundum comitem Normannum, Emmae fratrem transmisit. Denique ibidem mors Egelredi regis anno Christi 1017 affigitur. Ex his sequitur, Anglicam illam translationem fieri debuisse post tempora Richardi primi Ducis Normanniæ, qui sæculo X Corpus S. Audoeni integrum cum capite detegi jussit, ut paragrapho præcedente retulimus.*

quam narratio-
nem Pomme-
rayus implente
negat.

57 *Sed Franciscus Pommerayus relatam Guilielmi Malmesburiensis narrationem implicite negat, licet eam forte nunquam noverit, dum in sæpe laudata Historia Gallica abbatiz Rothomagensis lib. II cap. VII num. 8 asserit, integrum S. Audoeni corpus jussu Richardi primi Ducis ab Hugone prævule Rothomagensi honorifice reclusum esse, et ab eo tempore simul cum capite Rothomagi mansisse usque ad annum 1562, quo sacrilegi Calvinista plerasque Rothomagensis monasterii reliquias flammis absumpserunt, ut supra monuimus. Hinc Pommerayus ibidem numero sequente dicit, sese dubitare de veritate capitis S. Audoeni, quod Rayssius inter Cameracum et Atrebatum assignat. Nos narrationem Guilielmi Malmesburiensis, qui ante medium sæculi duodecimi floruit, neque cum Rayssio neque cum Pommerayo conciliare possumus, et proinde hanc litem indecisam relinquimus, donec aliunde major ac certior notitia accesserit. Si ergo Rothomagenses contrendant, apud se totum S. Audoeni corpus una cum capite usque annum Christi 1562 quiescisse, ipsis testimonia Guilielmi Malmesburiensis ac Rayssii elevanda et antiquiora suæ possessionis continua documenta proferenda erunt.*

namque hoc
Sanctus antiqui-
tus in Angliæ
cultum habue-
rit.

58 *At quæcumque fuerint illa S. Audoeni ossa, quæ regina Emma ex Normannia in Angliam transvexisse dicitur, antiquitus in Angliæ festum hujus sancti Præsulis celebrari consuevisse, et sacras ejus reliquias ibidem hono-*

ratas esse, discimus ex antiquis Actis aut potius miraculis S. Dunstani Cantuariensis archiepiscopi, in quibus apud nos ad diem XIX Maii sive tomo IV istius mensis pag. 378 ex veteri scriptore referuntur sequentia: Virgo quædam Deo devota orationis gratia in civitatem venit, inde misera, quod ex quo nata est, hujus mundi lucem non viderat, sed ex hoc beata, quod æternam lucem ardenti semper desiderio quæsiverat. Et cum forte natalitius dies sancti confessoris Christi Audoeni episcopi instaret, in quo pariter et aliorum omnium, quorum reliquæ in ecclesia Salvatoris continentur, præcipua veneratione memoria celebrabatur, postulabat illa a custodibus ecclesiæ, ut sibi liceret eadem nocte vigiliis ibidem celebrare. Dein exornitur, quomodo virgo illa circa per intercessionem S. Dunstani visum impetraverit. De reliquiis ejusdem Sancti nostri, ni fallor, sermo est apud Gervasium monachum Anglum, qui inter decem scriptores Anglos, anno 1652 Londini editos, col. 1457 in suo Chronico ad annum Christi 1180 narrat miraculum per eas patratum hoc modo: Undecimo Kalendas Junii cum civitas Cantuarie igne vastaretur, et jam pluribus consumptis domibus, ecclesiæ sanctæ Trinitatis immicaretur periculum, tulerunt monachi feretrum sancti Audoeni contra ignem, statimque flamma stridens quasi a vento, inamo a virtute Dei in se retorta, ulterius procedere non præsumpsit.

59 *Jouannes Capgruvius Augustinianus in nova Angliæ Legenda folio XXI edidit compendiosam sancti Præsulis Rothomagensis Vitam, cui subjungit antiquam reliquiarum ejus translationem et aliqua miracula in hunc modum: Circa annum Domini nongentesimum quinquagesimum sextum tempore regis Edgari venerunt in Angliam clerici quatuor, et regali curiæ se præsentantes, ad conspectum regis et colloquium adducti sunt. Qui cum tempus opportunum se nactos existimarent, quod in regnum ejus reliquias sancti Audoeni attulerant, familiari affatu anribus regis intulerunt. Audito autem rex nomine sancti Audoeni obstupuit, nec se hoc credere posse ulla ratione respondit. At illi nihil verius esse asserentes, addiderunt: Proba qualicumque modo magis tibi placuerit, igne vel quorumlibet miraculorum experimentis: et si corpus præfati Patris, silentibus miraculis, non esse constiterit, nos tanti mendaciæ reos lege, qua justum fuerit, punitos a tuo exterminabis regno. Et ait rex: hoc enim non seculari, sed examine debet ecclesiastico diffliniri. Sustinete ergo, donec archiepiscopus veniat, quæ dicitis, audiat. audita examinet, dijudicet, et quid in tanta re sit tenendum, sententiam ferat.*

60 *Cum autem archiepiscopus sanctus Odo advenisset, et Clerici interrogati in suo proposito perseverassent, et examinatione ostensionis divinæ rem investigare magnis precibus exorassent, ait episcopus: Adducatur leprosus aliquis, ut ex eventu illius cognoscamus, quid de reliquiis istis certa fide teneamus. Tantæ siquidem pietatis, tantæ virtutis, tantorumque meritorum credimus esse sanctum Audoenum, ut, si ipse vere est, de quo agimus, sua nobis bonitate ea, quæ pro gloria Dei et sua ostensione humiliter petierimus, non negabit. Adductus est igitur quidam in medium horrida corporis fæditate corruptus; quem pontifex Odo cum uno de ossibus allatis in modum crucis tertio consiguans, ita mox omni corruptionis horrore deterso, ad invocationem nominis*

per sacras ejus
reliquias

A nominis sancti Audoëni sanavit, ut tanti mali vestigium in homine nullum penitus resideret. Alatus est etiam in lecto alter ægrotus, paralysis morbo toto corpore dissolutus, mortis potius quam vitæ imaginem in se vultu, voce, et membrorum omnium stupore protendens. Pontifex ergo ipsarum reliquiarum caput assumens, super corpus jam pene extinctum posuit, et flexis genibus pronus oravit, quatinus ob merita et intercessionem beati Audoëni pristinae sanitati paralyticus redderetur, si ipsum quidem caput ejus fuit, dum in hac transitoria vita degebat. Mira Dei pietas, et potentia vere miranda! Confestim ad tactum capitis sacri homo sanus erigitur, et gaudens atque exultans in voce laudis et júbilo cordis ad sua regreditur. Patrata sunt etiam per easdem reliquias ipso tempore et alia miracula non pauca, quæ brevitatís causa transivimus, nullum in prolixitatibus gravare volentes.

in illa miracula

61 His ita gestis, rex, antistites et qui aderant, valde exhilarati Deum in Sancto suo glorificabant. Tunc rex cum pontifice habito consilio, clericos convenit, et quid eis pro adeptione sacrorum, quæ detulerant, facere deberet, diligenter inquirat. Referunt ipsi hoc et ipsorum voluntati. Tunc regis munificentia supra id, quod petebant, copiam suæ largitatis extendit, pontificique ait: Cum respectus gratiæ Dei nos et regnum Anglorum tanti Amici sui præsentia sublimaverit, videtur convenire, ut et nos ipsi Sancto, qui ad nos venire dignatus est, in majori et digniori loco totius regni perpetuam mansionem procuremus condonare. Quapropter, reverende pater, ad ecclesiam, cui Deo auctore præsidet, has sanctas reliquias condigna reverentia transfer, et ejus patrocinie atque tutamini ipsam ecclesiam et quicquid ad eam pertinet, commenda. Quod cum episcopus fecisset, ipsi Clerici loci dignitatem considerantes et monachorum religionem, facti sunt monachi inter eos, et in servitio Dei et beati Audoëni usque ad finem vitæ suæ jugiter permanserunt. Factum est autem scrinium pretiosum, in quo ossa sacra, diversis involumentis obvoluta, cum honore sunt locata.

patrati fuerit t,

62 Cum monachus quidam Cantuariensis ecclesiæ dæmonio vexaretur, Fratres, consilio habito, reliquias sancti Audoëni sumentes, ad infirmum Fratrem detulerunt. Necdum ostium domus, in qua vinctus ferro tenebatur, intraverant; et ecce ille de intus clamosa voce perstrepebat dicens: Quid est? Quo tenditis? Nihil mihi et sancto Audoëno commune esse sciatis, nec me illi præsentandum qualibet vi aut arte noveritis. Quapropter sicut venistis, recedite, et vos inaniter fatigare nolite. Illi tamen intrepidè reluctanter dæmoniacum secum violenter adducunt, ipso incessanter vociferante, sibi vim et injuriam fieri; se tamen præsentiam sancti Audoëni modis omnibus detestari. Itaque uno de ossibus sancti Audoëni super eum posito, statim conquievit, a sua vesania liberatus, nec ulterius hujusmodi est furore fatigatus.

tamen cur, a tempore hujus translationis

63 Ex hac chronologia Capgravi et narratione Guilielmi Malmesburiensis sequitur, varias S. Audoëni reliquias diversis temporibus in Angliam allatas fuisse: nam reliquie S. Audoëni, quas memorati Clerici anno 956 obtulerunt Edgardo regi et Odoni archiepiscopo Cantuariensi, procul dubio secundum seriem temporis diversæ sunt ab illis, quas Emma regina et S. Eduardi mater sæculo undecimo ex Normannia in An-

gliam transverit, ut ex supradictis colligitur. At maxime miramur, in narratione Capgravi et Guilielmi Malmesburiensis utrobique mentionem fieri de sacro capite S. Audoëni (adde caput ejusdem Sancti a Rayssio supra assignatum) quod omnino combinare non possumus, nisi pars capitis pro toto capite accipiatur, aut assignetur alius S. Audoëni episcopus, ad quem reliquie istæ pertineant. Quapropter eruditos Anglos rogamus, ut intricatum illum nodum dissolvere et hæc inter se conciliare non graventur.

64 Responderi non potest, reliquias a Capgravo et Guilielmo Malmesburiensi memoratas, forsitan esse easdem cum illis, de quibus Fulbertus inter miracula sub finem inferius ita scribet: Tempore Wilhelmi inclyti regis, cujus superius mentionem fecimus, supra titulatus abbas cœnobii beati Audoëni Nicolaus, divino fretus solamine, laudabili cultu et opere ecclesiam cœpit construere, tanti Patris condignam honore; ob cujus sumptus ædificationis, aliquos cum sacrarum capsula reliquiarum trans mare studuit destinare, qui hoc fidelium devotioni suggererent, quatenus spontanea voluntate aliqua ad templi fabricam munera offerrent. Legatis itaque, transmissis æquore, Anglorum fines ingressis, non tam ipsorum verbis, quam evidentibus signorum indicii ex templo sanctissimi gloria Confessoris omnibus innotuit.

ocurrunt nobis intricata difficultates,

65 Imprimis dubitari potest, an illa capsula reliquiarum S. Audoëni, quam Rothomagenses legati ad colligendas elemosynas in Angliam transtulerunt, postea ab ipsis in Normanniam reecta non fuerit. Si ex Anglia in Normanniam relata sit, certe differunt hæc reliquie ab illis, quæ in ecclesia Cantuariensi permanserunt. Præterea hæc reliquiarum translatio sub abbate Nicolao Nortmanno contigit, adeoque aliis translationibus a Capgravo et Guilielmo Malmesburiensi memoratis posterior est, cum Nicolaus ille abbas anno Christi 1042 primum monasterio S. Audoëni præesse cœperit, ut Pommerayus in Historia istius abbatiæ lib. III cap. VII num. 17 probat. Nisi ergo Capgravius et Guilielmus Malmesburiensis tempora ac personas perperam mutaverint, plures ac variæ S. Audoëni reliquie diversis temporibus in Angliam translatae fuerunt. Porro in his tenebris ampliore lucem expectabimus, et post duplicem S. Audoëni vitam ac translationis historiam prælo subjiciemus etiam ea miracula, quæ per sacras ejus exuvias Rothomagi vel alibi contigerunt.

quis Angli et Rothomagenses us proponimus,

VITA PRIMA,

auctore anonymo suppare,

Ex Ms. Ultrajectino sancti Salvatoris, quod numquam antea editum est.

PROLOGUS.

Sanctorum virorum vita quamquam sit gloriosa in exemplis, ad narrandum plerumque surgit difficilis. Dum mens bruta hominis nequam fulget oraculis, ad explicandum ignava sistit

Obscurus

EX MS
a

sistit et inutilis, hortaturque pia [eam] a voluntas; mentem vero illius trahit devotio; sed sensus tardus nimium premit voluntatis arbitrium. Necesse est autem, ut ad Redemptorem nostrum petamus auxilium, qui sapientiam dat absque imperio. Ille largitor ministret in tabulis cordis, qui loquelam asinae distinxit in syllabis; et ora confirmet strenuus ad enarrandum vitam venerabilis Audoeni, ut ex hoc Christus laudetur in gentibus, dum Sancti venerantur in eximiis virtutibus.

et metaphoricus
auctoris prolo-
quus.

2 Odor agri redolet, quem Dominus benedixit; et nitel in pluribus: et ideo exultat valde mater Ecclesia, dum alii micant operibus gloriosis, alii rutilant ut rosae inter spinas, alii inter lilia cadent in virgulis, alii redolent vini more, [quod] nectar includit balsamaque aromatum: sicque fit, ut omnipotens Deus agri sui joeundetur odoribus, pascatur virtutibus, gloriatur operibus, adoretur ut Dominus; ut qui in caeli fastigio Angelico delectatur in carmine, humanam sustentans inopiam, de terrenis mereatur caelestia: ut eum suo auctore Christo caput sequatur Ecclesia, ut sine fine regnet per secula b. Igitur favente Domino, quod proposui narrare, disseram.

ANNOTATA.

a Cum nullum aliud hujus prologi exemplar habeam, subinde coactus fui pauca addere, quae uncis inclusi, ut saltem aliquo modo vitiosam syntaxim corrigerem.

b Vir intelligo, quid biographus his ultimis periodis velit significare.

CAPUT I. Sancti patria, fratres, vita aulica, virtutes, et transitus ex aula ad episcopatum.

Sanctus in Gut-
lia natus.
a

Temporibus Lotharii gloriosi principis; itemque a regis Hilderici in provincia Galliarum, Suesonico oppido orti sunt tres venerabiles viri ex uno semine nobiles generati, gratia Dei caelitus illuminati, Ado, Dado, et Rado b. Pater eorum Audehairus c, mater vero nomine Aiga d: uterque Christiano apice decoratus; qui a rudimentis infantiae, literarum sunt acumine informati, ab ipso principe dilecti, prudentissime eruditi ab illustribus viris. Primogenitus vero Ado e floruit ordine monastico, religiosamque appetens vitam, mundi hujus calcavit malitiam; Rado f autem palatii thesaurorum custos effectus, seculi dignitatem adeptus, timore Domini praecinctus, in eleemosynis largus, fideliter omnia custodivit atque in fascibus ministravit. Venerabilis ergo Audoenus, cognomento Dado, pontifex episcopali cathedra sublimatus, una cum honore regis [gratiam] adeptus, funxit * officio per tempora longa.

4 Post discessum Lotharii g filius suus Dagobertus h in locum genitoris institutus est princeps, homo versutus admodum et ingenio callidus, tremendus in regno. Qui sceptrum regalia tenens, ut leo fervidus, subditorum colla deprimens, gentium feritatem vallante fortitudine triumphavit: sub cujus dominationis imperio praedictus

* pro functus
est, ut infra
g
in aula sequimur
h

Vir Domini eo militabat in tempore, annulum i D regis adeptus, dilectus a plurimis, sibi honorem creditum pertractabat subtiliter. Quid plura? Dilectus ab ipso principe ob amorem famulatus inter ceteros satellites regi valde creditus pro sapientiae oraculo fulgebat in tempore.

5 Exinde Christi Famulus honores seculi parvi pendens, ad caelestia regna devotissime anhelans, in jejuniis frequens, in vigiliis pernox, in orationibus assiduus, in eleemosynis largus pauperes pro Christi nomine alacriter venerans, in mandatis Dei erat promptissimus: plerumque enim sub baltheo gemmarum fulgore concepto, atque sub purpura auro nitente contexta, pro fidei ardore proprium corporis schema duro premebat cilicio. Sicque constans in seculi militia [cum] idoneus tyro polleret, et a divinis mandatis non discederet; adimplens Domini praecceptum, ubi dixit: Reddite quae sunt Caesaris Caesari, et quae Dei Deo; Dominus suum militem informavit, ut sic ministraret fascibus terrenis, quatinus non derogaret caelestibus. O quantum amorem circa religiosorum et servientium Deo habebat et studium! Suum ascribebat lucrum, quidquid in aliis divina gratia conferebat.

6 Ex hoc beatum Eligium k Noviomagensem antistitem virtutibus comprobatum fidei claritate sibi conjunxit: ut quasi duae olivae pinguisimae, vel duo candelabra aurea, splendentes, sole justitiae illuminati ambo pariter fulgebant in aula palatii. Quem Dominus videns gratum atque sollicitum esse circa sua praeccepta, de terreno naufragoso seculo ereptum pontificali cathedra [ornavit.] Sedem in Radonio l civitate collocans Sacerdos egregius funxit officium. Quapropter electus pastor a Domino, praedicator egregius effectus, tam verbis quam operibus gregem informans dominicum: ita protegente Domino religione fidei roboratus Francorum saevissimam feritatem in mansuetudinem vertit, et ex sacro fonte mellis dulcedine temperavit, parochiasque suas divino cultui consecravit; ut relicto ritu gentilium, sponte ad Christi jugum vel servitium colla sua supponerent.

7 Quanta ecclesiae, quantaque monasteria utriusque sexus ab ipso Pontifice sint fundata, si quis voluerit clare cognoscere, lustret per ejus parochias, et videbit se quasi Aegyptum mirari in agmine monachorum. Proinde ipse Vir Dei F tam verbis quam exemplis oves dominicas et caulas fidelium a luporum morsibus custodiebat. Quis unquam valet ejus imitari vitam et artam vel angustiam Redemptoris viam, per quam perrexit ad caelestia regna? Quis diceret, eum unquam vel de cibo vel de potu esse satiatum? Quomodo ita esuries corporis attenuaverat, ut caro attrita et maciei pallore suffusa, maxillae ejus laehrymarum imbre madefactae, cervices ambitu ferrei circuli depressae, brachia simul eum reliquis membris circulo donatione constricta [essent.]

8 Miles Christi, quasi catenatus ob amorem Domini, tali se custodia devinxerat; et desideria mundi damnaverat, et ad supernam patriam festinabat, et velut persecutionis tempore martyres Christi, agentibus tyrannis, in ergastulum carceris dampnati et in metallis retrusi pro Christi nomine pretiosum sanguinem fuderunt; ita et hic in pacis tempore, desinente persecutione, ipse sibi fervidus miles institerat, et confessione praecclarus martyrii paluam sectando promeruit. Postea quidem qualem sibi lectum aptaverat, et requiem

pie v. 2. u.

et ad v. p. 2. u. p. a.
tum exectus,
k

l

v. 2. u. p. 2. u. p. a.
exercet.

F

suumque c. 2. u. p. a.
castiguit.

A requiem, quam corpusculo ministrabat, narrare non pigeat. Ipse requiem grabati non de plumarum mollitie, sed de lignorum congerie construebat; et quasi in ergastulum suum conficiens corpus, lenocitantes mundi infulas respuebat, consentiens Apostoli sententiæ, ubi ait: Quia non sunt existimandæ tribulationes hujus mundi ad futuram gloriam, quæ revelanda erit in Sanctis. O virtus abstinentiæ et mortificatio carnis, quæ ad caelos mittis milites Christi! O fervor charitatis, qui sic ardes in pectore, ut, caducis contemptis, penetres cælorum regna. Ita in Dei famulo Audoëno operatus est Dominus, et cum in hac vita nobiliter exaltavit, et suarum virtutum decoravit ornatum; et requiem post tantum laborem dedit. Ista pauca breviter concludenda sunt, ne sermo incultus fastidiat in

I Hoc nomine designatur urbs Rothomagensis in Normannia, quæ varias habet appellationes, ut apud Valesium in Notitia Galliarum pagina 482 et 483 videre est.

m Haud dubie fastidiat hic ponitur pro fastidium moveat, ut ex sensu colligitur, nisi forte legendum sit fastidiatur.

CAPUT II. *Piæ Sancti peregrinationes, et patrata in iis miracula.*

A Ad miracula ejus transeat oratio, quæ a discipulis a ejus testibus idoneis narrantibus agnovi, et pauca de multis curavi annectere. Dum ipse Sanctus Dei ex laico ordine ad onus pontificale jussu regali conscendisset, verebatur juxta Apostoli sententiam, ubi prohibuit, ne neophytus ordinaretur, ut nequaquam in laqueum diaboli incideret. Post acceptam pœnitentiam exul de patria [efficitur,] dum annus verteretur in E tempore, [ut] per gradus et orâines merito fieret scriba doctus in Ecclesia: exinde processit partibus Hispaniæ, ubi Dominus operatus est miraculum magnum. Jam ferme septem terminabantur anni, in quibus regio ipsa laborabat siccitate, et terra versa in ariditatem, sterilitas et fames et pestilentie morbus undique minabantur interitum. Tandem misericors Deus videns afflictionem populi sui, misertus humanis laboribus, in introitu famuli sui Audoëni pluviam statim concessit, et super terram sitientem imbrem mirificum temperavit. Unde felix opinio Gothorum b terras penetravit. Non immerito sanctus Audoënus Eliæ virtutibus comparatur: quoniam in Israëlítico populo ob eorum facinus cæli elansi sunt tribus annis et mensibus sex: unde orante Eliâ pluviarum abundantia terram squalidam infudit. Ita denum Dominus noster Jesus Christus per Servum suum, invocata gratia sua, replevit aquis Hispaniam.

S. nectus Hispaniam siccitate liberat.

a

10 Sicque Vir Domini valde ex hoc confortatus miraculo, charitatis fervore crevit strenue, et mundialem [honorem] horrescens, [eam terram] deseruit, et vitam contemplativam enixius appetivit. Totum se dedit, totumque se Deo contulit. Ex hoc angelico vallatus presidio quemdam famulatum adeptus, sæpius sermocinabatur enim Sanctis. Sicque constat, ut ejus discipuli visibiliter sæpius contemplantes, maximam lucem deprehenderent circa ejus grabatum radiare. Sanctorum autem fruens colloquiis Servus Christi Jesu, exultabat in Domino; et inde Vir Domini una cum Apostolo quæ retro sint obliviscens, in antea se extendens, cordis sui sacrarium templum Spiritus sancti effecit, et Dominum meruit videre, sicut scriptum est: Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. Exinde processit de virtute virtus, de mundo corde puritas, de patientia possessio rerum. Ab operatione virtutum Famulus Domini crevit in terris; quo opera prosequente, regnum assumpsit cæleste, meruitque.

angelico consortio fruatur.

i Gallia miraculum patrat.

11 Omnipotens Deus Famulum suum in gentes plurimas manifestando glorificavit et signis Apostolicis decoravit. Contigit aliquando, ut, dum iter ageret per pagum Andegavodum e, quidam paupereculus die Dominica ad molam laborando farinam

e

ANNOTATA.

a Cointius ex manuscripto ejusdem Vitæ exemplari, quod sparsim Annalibus Francorum inseruit, ad annum Christi 610 num. 7 melius hæc ita edidit: Temporibus Clotarii gloriosi principis, filique regis Chilperici etc. Nam Chilpericus anno 584 moriens Clotarium II reliquit infantem, qui ab obitu patris usque ad annum 628 regnavit.

b Cum hic scriptor sit Sancto super, magno opere confirmantur ea, quæ § II Commentarii prævii contra Valesium diximus.

c In proxime citato Cointii fragmento pater eorum vocatur Aldecharius pro Andechairo, cumque Cointius Autharium appellat. Porro pater ille S. Audoëni cum conjugæ sua refertur in quibusdam Martyrologiis ad diem xxvi Aprilis, ubi majores nostri ambos ad hunc diem remisissent.

d In Cointiano Vitæ fragmento mater S. Audoëni vocatur Ayca, quamvis alia apographa eam passim Aigam nominent.

e De hoc Adone majores nostri ad diem xxxi Januarii inter prætermisissos et in alios dies rejectos mentionem faciunt. Pommerayus in Historia Gallica abbatis S. Audoëni lib. 1 cap. 11 num. 10 testatur, eum cum parentibus et fratre Radone in Martyrologiis quibusdam monasticis referri. Mabillonius etiam in Annalibus Benedictinis ad annum Christi 660 num. 4 eundem Adonem titulo sancti appellat. Si tunc parentes, tum hi duo filii legitimum cultum habeant, non est operæ præteritum alio die seorsim de illis agere, cum præcipua eorum gesta in his hodiernis Sancti nostri Actis narrentur, nec alia singularia de iis habeantur.

f Hinc confirmamus, Radonem illum non esse personam fictam, ut § II Commentarii prævii fusius ostensum est.

g Clotarius vel Lotharius II anno Christi 628 obiit, et jam ante mortem Dagoberto filio suo regnum Austrasiæ dederat, exceptis quibusdam provinciis.

h Dagobertus I post obitum patris sui Neustriam et Burgundiam possidere cepit.

i Isti annuli regalis eustodes vocabantur referendarii, quia ad regem referebant libellos supplices, aliasque litteras, priusquam eas annulo regio obsignarent. Tales ministri regum etiam aliis nominibus appellabantur, ut in Annotatis ad alteram Vitam videbimus.

k Sanctus noster scripsit Vitam hujus episcopi Noviomensis, ut ad diem primam Decembris fusius dicendum erit.

Et NB

farinam conficeret. At manus ejus cum virga, unde mola rotabatur, astricta est; ita ut pollex per nervorum et venarum compagem transiens pene, superiore parte sanguis gelidus emanaret, et culpæ reus delictum persolvens virgam in manu constrictam nusquam valens projicere teneret. Unde terror in populo et stupor maximus irruerat. Sicque vir Sanctus dum ad ipsa loca pergeret, ipse pauper ad ejus se volvens vestigia et reatum suum pronuncians, dicit, [se] ita hoc esse perpessum, eo quod die sanctæ Resurrectionis contra mandatum Domini operatus fuisset. At ubi eum Vir Domini vidit, misericordia motus manui aridæ sanctæ crucis signum imprimens, ad sanitatem pristinam revocavit, monensque eum, dat salubre consilium, ut in die Dominico nequaquam ultra opus servile faceret, nec postea per contemptum ei evenirent pejora prioribus; dicens, quod Judæi ex præcepto Domini observabant sabbatum propter legem mandati, quanto magis Christiani, qui ejus redempti sunt sanguine, debent diem Dominicum venerari.

et ex Romana
peregrinatione
reversus.

B

12 Sicque vir Sanctus per diversas parochias virtutum semina atque verborum acumina spargebat. Nam cum semper ejus mens ob amorem sanctæ Trinitatis in cælestibus anhelaret, ardebat desiderio, ut sanctorum Apostolorum limina adoranda Romæ properare deberet; quod ita et fecit, licet ætate longa defessus et prolixitate, corporis abstinentia tabefactus, et pene membrorum compagine dissolutus. Avidus Miles Alpium celsitudinem et Pirenei *d* juga valde inveterata congerie [superans,] ob amorem Domini ejusque discipulorum se dedit periculo, vota complens, desiderio satisfaciens, monumenta Sanctorum visitans, et super eorum pavimenta corpore prostratus oscula figens, quod jam dudum optaverat, devotus implevit. Sicque Vir Dei Sanctorum suffragiis suffultus, Sanctorum loca perlustrans, orationum emolumenta acquirens, reliquias Sanctorum multorum secum deferens, atque angelo Domini comitante, Galliarum partibus remeans, orationis ejus obtentu salutem animarum et corporum ministravit.

d

um magno dia-
cesis suæ quædam
crepiscitur.

C

13 Cum autem pervenisset ad finem diocesis suæ, suburbani cives et vulgi populus exultantes præ gaudio, simulque merentes, catervatim provolvuntur in occursum ejus, una cum crucibus et lampadibus obviam pio Pastori egrediuntur gratias agentes Domino, qui eis incolumem reddidit cornu pastorem atque pontificem. Exinde felix nuncius ad aulam regalem ejus adventum innotuit; et una pariter rex et regina cum proceribus palatii lætantes occurrerunt simulque plaudentes manibus et benedicentes Christum, qui talem virum tantumque pastorem remeare fecit in eorum regnum. Quidam de sacerdotibus et agminibus monachorum, monacharumve multarum occurrerunt, qui elevantes in cælum voces canebant Domino laudes, dicentes: Gratias agimus tibi, Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui exaudisti voces clamantium ad te; et reddidisti nobis pastorem animarum simulque corporum procuratorem. Interdum pauperes exultabant clamantes, quod eis Dens remisit feneratorum eorum.

pacemque inter
suos fovit.

14 Exinde beatus Audoenus cum in pace reversus fuisset ad propria, invenit in pacifico regno Francorum scandala exorta inter principes palatii, instigante diabolo seminatore discordiæ. Tunc Vir Domini assumens arma justitiæ, pernoctans in vigiliis et jejuniis nimis, et ora-

tionibus assiduis; pro concordia eorum fortiter desudabat. Multis non est incognitum, quam multa et quam gravia suspiria a pectore ejus effuebant, et quantas tribulationes beata senectus sustinuit, ut pacificos illos redderet, quorum animas divortia fœdaverant. Et ut effusione sanguinis humani, cædes non fierent, pene usque ad mortis terminum pie atque fideliter elaboravit, euangelicum complens præceptum, Pastoris implens veridicum mandatum, et pro ovibus libenter animam suam ponens. Quid primum referam de miraculis, quæ in Hispania, Italia, vel in Galliarum parochiis Dominus per eum operatus est. Enarrare perlongum est; sed testes sunt loca, ubi operata sunt miracula, pauca tamen de plurimis huic operi annectere curavi.

ANNOTATA.

a Cum biographus ex discipulis S. Audoëni hæc miracula audierit, inde cum Coitio colligimus, scriptorem illum anonymum fide dignum esse, et Sancto supparem visisse.

b Hispania hic vocatur Gothorum terra, quia tunc Gothi in Hispania dominabantur.

c Hoc nomine indicatur provincia Andegavensis, ut ex altero biographo discemus.

d Videtur biographus hoc loco Alpes Italiæ cum montibus Pyrenæis Hispaniæ confundere.

CAPUT III. Sancti iter pro concilianda pace, obitus, honorifica cadaveris translatio, sepultura, et miraculum.

Igitur sanctus Audoenus dum pro pacis concordia decertare semper videretur, procedente tempore, rediviva orta est discordia inter gentem Francorum atque Austrasiorum a. Pergens itaque Vir Dei, assumens sacra consilia, Dei fretus auxilio, ad urbem Coloniam b filius pacis advenit. Dehinc explorandorum [templorum] gratia civitatem ingreditur, ex martyrum multitudine reliquias secum tollens, quas in sua civitate cum maximo honore recondidit. In ipsa autem civitate erat quidam vir jam annos undecim non valens verbum ex ore proferre, mutus toto tempore, quoad Dominus ad honorem famuli sui Audoëni istud miraculum reservavit, ut in ipsius adventu muto loquelam redderet, et diuturna squalens lingua laudes Dei personaret: in ejus capite vir Domini signum sanctæ crucis imprimens verbo imperat, ut loqueretur; qui statim loqui cœpit; et laudes Domino referre.

Sanctus Colo-
niam profertur

a

b

F

16 Exinde ad Neustriam c regrediens, pace reddita atque confirmata, ad civitatem Verdunensium d pervenit. Ingressusque ecclesiam, mulier quædam spiritu immundo vexari fortiter cœpit; quæ cursu rapido Virum Dei appetere conata est. Sicque Pontifex manu strinxit caput ejus, et per invocationem Domini Jesu Christi violenter rejecit dæmonem; et sanam parentibus reddidit. Exinde pervenit ad palatium prospere, et cuncta, ut gesserat, indicavit; atque unita regna, unitam pacem populi sacerdos vernis intimavit. Sicque inter utrasque partes Deo auxiliante pax unita aliquantulum temporis fuit.

pace inter Au-
strasios et Neu-
strios comparata.

c

d

17 Jam sermo incultus ne fastidium generet conquiescat,

in eddū non
procul Parisiis
moritur.
e
f g
h

conquiescat, et ad obitum sancti Viri tendat oratio. Dum Domino protegente; Clipiago e villa pro necessitate regis et populorum advenisset, regnante Theoderico f et Rotilde g regina, administrante Waratone subregulo h; tempus advenit, ut nutu divino anima Viri sancti a seculo migraret. Cumque ægritudo corporis advenisset, cepit gravibus æstuari febribus; sed sanctus Vir sæpius Dominum deprecabatur, ut eum jam de corpore liberaret: Dominus vero preces Famuli sui obaudiens, permisit sarcinam carnis deponi, et frui gloria paradisi. Igitur rediens verus Israel de Ægypto, anima sancta deportata ab angelis volavit ad Dominum. Fit planetus magnus, omnis regalis dignitas concutitur, omnis altitudo humiliatur, omne gaudium in lamentum vertitur, omnis risus quiescit, amaritudo magna accessit, domus regia plangit prudentissimum consiliarium: sed plane universus populus in lamentum assurgit; quia ipsum videbant defunctum, qui pacem populo semper procurabat, et ne humanus sanguis effunderetur, viriliter desudabat.

B
et cum magna
pompa funebri

18 Tandem denique commotæ sunt omnes palatii fores. Igitur rex cum regina et episcoporum conventu, atque majorum domus, seu priores palatii una pariter conglobati sanctum Virum in feretro deportantes, sanctas exsequias cum mœrore celebrabant. Gaudebat quisque et in maximo lucro deputabat, qui mereretur beati Viri corpus in suis humeris deportare. Qui cum maximo honore usque ad pontem Yseræ i cum digno funeris ornamento deportaretur, tam rex quam et regina, seu et universus populus celebrantes vigiliis, noctem totam in Dei laudibus peregerunt. Inde regalis dignitas remeavit ad propria cum magna tristitia.

lothomagus
translatus

19 Dum vero conventionem ejus plurimorum episcoporum una cum abbatibus eorum vel sacerdotibus vel Clericorum multitudine cum reliquo populo cum magno fervore Villioecasiniensi k oppidum ingressi sunt, humeris feretrum deportantes: convenerunt alii cum lampadibus, et hymnos Deo canentes atque feretrum præstantes per loca singula, ut diximus, tristitia mixti beatum corpus deportabant, et in civitatem suam Rodomo in basilica sancti Petri Apostoli cum magno decore sepelierunt; ubi Dominus C Jesus Christus ejus meritis suffragantibus signa multa virtutum operari dignatus est. Et non solum in eo loco; sed et per plures provincias, ubi ipse Vir sanctus in corpore vivens requievit. In ipso tamen loco, ubi nunc requiescere videtur, ad præsens multa miracula fulgent, ubi cæci illuminantur, leprosi mundantur, claudi gressus recipiunt restaurationem, dæmoniacy curantur, et diversi languores per ejus merita sanantur.

honorifice sepe
litur.

20 Longum est enarrare de tantis miraculis, quæ ibidem Dominus per merita beati Audoëni dignatus est monstrare Sufficit pauca dixisse de plurimis: tamen qui voluerit hoc clare scire, lustret Galliam, Aquitaniam, Hispaniam vel Italiam, et inveniet ita, ut narravimus, verum esse, et nusquam comprobet * falsum. Beatum vero corpus in loco, quem ipse sibi fabricaverat, annis circiter tribus et mensibus novem quievit. Post hæc visum est ab antistite successore suo, ut transferretur in excellentiori gradu post altare sancti Petri Apostoli; sicque episcopus convocavit agmina plurima monachorum vel omnem ecclesiæ clerum seu populum suburbanum vel

* ut est compro-
babit

illius provinciæ et civitatis, ob ejus amorem undique advenientibus, totam noctem vigiliarum festa celebrantes erant. Finitis matutinis laudibus, ipsum sanctum corpus cum magno tremore de loco, ubi supra dictum est, transtulerunt die Ascensionis Domini, quadragesimo die post gloriosam Domini resurrectionem: quem populi Christiani cum magno honore venerantur.

21 Igitur miraculum, quod ipsa die actum fuit, quando sanctum corpus transtulerunt, intimare non pigeat. Contigerat supradicto episcopo ægritudo corporis valida, quam vulgi populus tertianum typum l fatentur: vehementer eum agitabat, et febre correptus acrius vicina mors per graves anhelitus emanabat. Qui dum a sacerdotibus Missarum festa celebrarentur, astante Clero una cum omni populo, febre detersa, sanitatem episcopus statim recepit, et sanus vel incolumis ad suum diversorium properavit. Qui, ubi ipse pontifex sudarium, quod pro munere reliquiarum desuper caput Audoëni manu sua cum fide sustulit, et sibi salutem et aliis plurimis ex ipsa infirmitate, Domino largiente, promeruit. Fit convivium jocundum pauperum in ejus depositionis die, et congregati omnes in unum E erant laudantes Dominum et gratias ineffabiles agentes plurimum de eorum pastore, domno videlicet Audoëno, ut qui eos paverat in præsentis vita abunde, et post exitum suum tam magnum eis prandium præparabat m.

ibique miraculis
laret.

l

m

ANNOTATA.

a Hadrianus Valesius in notitia Galliarum pag. 68 hanc Franciæ et Austrasiæ distinctionem indicat his verbis: Late regnantibus Clodovei filiis in Gallia atque Germania, quidquid Galliarum Rheno et Ligeri fluminibus continetur et clauditur, communi nomine FRANCIA appellari cœpit. Pars Franciæ Rhenum inter et Mosam jacens AUSTRIA item AUSTER, nonnumquam et AUSTRASIA; pars a Mosa ad Ligerim NEUSTRIA vel NEPTIUM dicta.

b Hic verosimiliter designatur Colonia Agrippina, quæ nunc est passim nota Germaniæ civitas.

c Hæc Neustriæ pars postmodum vocata est Normannia a Normannis, qui eam provinciam occupaverant.

d Verodunum vel Virodunum, nunc vulgo Verdun, est urbs Lotharingiæ, quæ olim in regno Austrasiæ sita erat.

e Alibi vocatur Clipiæ, vernacule Clichy, estque vicus Gallix ad Sequanam fluvium, una leuca infra Parisios, ubi olim palatium regum Franciæ fuit, ut Baudrandus in Geographia sua scribit.

f Hic Theodericus post varias vicissitudines circa annum Christi 680 regnare cœpit, et anno circiter 692 moriens regnum reliquit.

g Hæc regina ab aliis Crotildis et ab aliis Doda appellatur.

h Waratto ille, qui hic subregulus vocatur, fuit proprie Major Domus sub Theoderico, et successit in locum Ebroïni, qui anno 681 interfectus fuerat. Unde in Commentario prævio refutavimus errorem secundi biographi, qui mortem S. Audoëni anno 678 perperam affirmat, ut etiam in Annotatis ad alteram Vitam obiter monebimus.

i Pontisara, quæ antiquitus Briva-Isaræ vocabatur, nunc vulgo Pontoise, est urbs Gallix

EX MF.

in Verino Franco sita, et Parisiis in occasum
 æstivum versus Rothomagum sex leucis distat.

k Quodnam sit istud oppidum Velocasinensium, utcumque colliges ex Hauvleantio, qui in sua Geographia de hoc tractu sic scribit: Vexinum, le Vexin, tractus Gallie, cujus pars Orientalis, nempe Vexinum Gallicum, le Vexin François, est in provincia Insulæ Franciæ inter Oesiam et Eptam fluvios, cujus caput est Pontisara. Pars autem Occidentalis, seu Vexinum Normanicum, le Vexin Normand, est in Normannia provincia inter Eptam et Andelam fluvios, cujus caput est Gisorium; et concessum fuit Normannis anno cmlxvii a Ludovico Ultramarino rege, ibique alias fuere Velocasses populi pro majori parte. Puto, hic indicari Vexinum Normanicum, in quo olim habitaverunt Velocasses vel Velocassini, de quibus plura apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 588 et 589 videri possunt.

l Typus apud scriptores mediæ ævi idem est quod febris, ut alias me explicasse memini, et hic ex sensu satis liquet.

m Ille biographus antiquior non potuit
 B meminisse de altera sacri corporis translatione, quam in fine memorat alter Actorum scriptor, qui hæc Acta præ oculis habuit et amplificavit, ut jam videbimus.

VITA ALTERA,

Auctore anonymo, quem tamen aliqui Fridegodum nominant.

Ex Mss. codicibus monasterii
 Corneolensis, Vallis Lucen-
 tis, et Cartusiæ Divionen-
 sis.

PROLOGUS.

q **C**onclitor innandi omnipotens Deus sicut sphaeram caelestem multis, sed diversis distinxit sideribus, ita Ecclesiam adhuc in terris peregrinantem, quasi quibusdam luminibus radiare non desinit. In quibus alii miraculis coruscant, alii doctrina salutari, quasi pluvia, corda piorum irrigant. Quidam per martyrii gloriam rubent, ut lilium a. Hos prudentia prudentes, istos justitia justos, illos fortitudinem fortes, quosdam temperantia temperantes reddit. Unum tamen vinculum caritatis universos, et sibi invicem, et suo Conclitori sociat, per quod et singularia universorum, et universa fiunt singulorum, et quasi hortus diverso aromatum, vel herbarum genere consitus, odorem suavissimum longe lateque diffundit; ita isti Deo et hominibus odoriferi virtutibus dicunt; Christi bonus odor sumus Deo. Et illud: Aliis quidem sumus odor vite in vitam, aliis odor mortis in mortem. In qua sanctissima Dei Ecclesia beatus Audoenus antistes, quasi quamdam splendidissimam stellam, vel solidissimam columnam, vel etiam candidissimum litium

eminent, siquidem populos doctrina, seu stetitæ D radiis illuminavit; contra omnes impetus diabolicæ, sive hereticæ pravitatis, ut columna immobilis stetit; ut lilium virtute castitatis emicuit: nam homine virtutis insignis, pudoris admiratione laudabilis, dignitate præclara excelsus, humilitate lucidissima summissus extitit.

2 Vicia denique, quibus humana vexatur fragilitas, patientiæ virtute calcavit. Inanes curas longe lateque pepulit, animi motus validis constantiæ habenis, veluti agonotheta præclarus mirabiliter compressit. Gemino namque agone decertavit, dum et civibus suis verbum semper immortalitatis abundanter tribuit, ac salutis animæ suæ incessanter consulere non destitit; atque ideo quantum in certamine fortior, tantum clarior, nunc vero gloriosior a Domino collaudatur. De cujus egregia vita, ut aliqua digna exarare stilo possimus, invocanda nobis est summa majestas sanctæ et inlividæ Trinitatis, ut qui brutæ quondam asellæ b verba concessit humana, nobis sensum, verborumque copiam largiri dignetur ad enarranda divina.

ex prologo prioris
 Vita hæc
 sistit a divinis
 stras e.

b

ANNOTATA.

E

a Ex his comparationibus colligimus, quod hic scriptor obscurum prioris biographi prologum illustraverit, cum in eo similes comparationes occurrant.

b Etiam hæc allusio ad asinam Balaam ostendit, quod hic posterior biographus prologum prioris præ oculis habuerit: nam ibi eadem adfertur.

CAPUT I. Sancti patria, parentes, pueritia, fratres, et pia vita in aula regum Francorum.

Temporibus Lotbarii gloriosi principis, filii Helderici * regis, circiter annum vigesimum a tenente illo scepra regni Francorum; Suessionico oppido quinque milliariis distante ab ipsa civitate, in loco nuncupato Sanctiaco borti sunt venerabiles viri ex uno videlicet semine nobiles generati, gratiaque Dei illuminati, Ado, Dado, et Rado. Nati sunt autem patre Anthario, matre Aiga. Cum essent nobilissimi carnis origine, fuerunt tamen studiosissimi in Christianæ religionis devotinne. Cuncta, quæ possidebant, sive in fundis, sive in divitiis, necessitatibus hospitem, peregrinorum, pauperum, monachorum, summo studio impendebant, operantes secundum Apostolum, bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. Erant ambo fidei integritate puri, longanimitatis spe præcipui, caritate non ficti. Verbum vitæ aure percipere, corde retinere, a talibus, quos doctrina et fidei puritas, et morum sanctitas commendaret, sine fatigue satagebant. In quorum domo, non ut assolet in quorundam secularium conviviis, mimorum, atque hystrionum carmina feda, sed evangelica, vel apostolica, sive prophetica personabant oracula. Illum diem sanctum, illum docentes vere sollemnem, quando aliquem verbi divini prædicatorem hospitio habere meruissent.

Sanctus in pueritia
 * al. Hilderici
 et

b

F

* al. vel

2 Contigit autem tempore virum Deo dilectum,

Hi auctori videtur prologum suum

a

lectum, nomine Columbanum *e*, genere Scotum, fundatorem cœnobiorum Luxoviensis in Gallia, Bobiensis in Italia, ex Hibernia insula in Gallias pervenisse. Qui relicto patrio solo, parentura domo, cunctisque, quibus mundi amatores pro magno utuntur, voluntariam paupertatem, saluberrimam peregrinationem pro amore Christi, et regni celestis arripuit. Cujus viri doctrina, vel vita qualis fuerit, qui scire desiderat, ex libro qui vitam, moresque ejus ornato edisserit sermone scire poterit. Accidit autem eisdem temporibus, beatum Columbanum insignem Dei cultorem, de domo Hagnerici *d* summi consilarii regis Lotharii remeasse, et ad villam quandam, in littore amnis Maternæ *e* sitam, Vulciatum *f* nomine devenisse, ibique prædictum virum illustrem Autharium cum nobili conjuge sua Aiga invenisse. Qui cum virum Dei magno exultantes gaudio suscepissent, et venerabilibus obsequiis placere satagerent, inter cætera salutifera virorum beatorum colloquia, religiosa mater jam dictorum trium puerorum, ad benedicendum infantulos viro Dei cultori obtulit; obsecrans, ut eos sacra sua benedictione benediceret.

B Videns eadem vir ille sanctus futurorum præseius, piæ matris Idem, infantulos benedicere, spiritu prophetico prædixit, hos futuros in Christianæ religionis virtutibus eximios, honoribus et dignitate sæculari claros, in aula etiam regum gloriosos.

3 Nec potuit tanti viri benedictio cassa, vel fortuita nullatenus æstimari. Mox enim ut pubescere cœperunt, primum Lothario regi, deinde Dagoberto in cunctis inventi sunt gratissimi. Proinde ad caelestia tendentes, inter pestifera mundi hujus negotia, sanctorum semper amabant consortia; licetque ordine diverso, sequitur tamen effectus promissionem. Primogenitus namque Ado cuncta mundi hujus obstacula contemnens, semetipsum abuegans, voluntatibusque propriis renuntians, perpetuaque divino beneficio in castris regis æterni militare elegit, monasticam appetens vitam, mortiferam hujus mundi calcavit dulcedinem; monasterium Jodarensis super fluvium Maternæ, in proprio solo, secundum regulam sæpediti almi Columbani *g*, adjuvante beatissimo germano suo Audoëno, ditatum rebus, et omnibus bonis ecclesiasticis, viriliter *C* condidit.

4 Rado vero eximium nativitatis ordinem tenere, thesaurorum regalium summus procurator ei etus est. Quos justo dispensans ordine, fideliter, et Christiane custodivit, nihilominus in sæculi dignitatibus sanctæ quoque religioni subditus, in præceptis Domini justus et timoratus, in diligendo amabilis, in eleemosynis largus, providus militando; juste, pieque vivendo, in commissis sibi palatinis fascibus viriliter, fideliterque ministravit. Sanctus igitur Audoënus, cognomento Dado, auricularii *h* locum in aula regis sortitus, ipse etiam ad signanda scripta, vel edicta regalia, quorum ipse conscriptor erat, sigillum vel anulum regis custodiebat. Erat autem sensu profundus, eloquio copiosus, consilio providus, judicio justus, corporis statura procerus, vultu decorus, et ante omnia in Christi caritate fundatus; hinc regi amabilis, cunctis optimatibus et principibus extitit venerabilis. Ad illius nutum cuncta negotia gerebantur palatina, ejus consilium cuncti optimates, et ipse rex Dagobertus, cum divinum attendebant oraculum. Non enim consilium ejus aliud erat, nisi

quod regi conferret utilitatem, et populo.

5 Denique assidue regem hortabatur, ut regem omnium Christum, conditorem, ac redemptorem suum, sine quo nullus juste regnat, vel imperat, diligendo, timendo, cunctisque Domini mandatis obediendo pie coleret, subjectorum se populorum socium magis quam dominum putaret, subditis parceret, superbos debellaret, fines imperii, ne ab hoste irrumperentur, strenne defenderet, ipsosque fines ad abundantiorum Christi ecclesiæ pacem dilatare contenderet; flagitiosas præterea personas, utpote fures, et latrones, homicidas, hæreticos, cæterasque infames personas, regno detruderet. Ammonet denique ecclesiarum, et sanctorum locorum præ omnibus curam gerere, renovandorum, vel construendorum cœnobiorum studio insistere; pauperibus, peregrinis, viduis, orphanis, omnibusque necessitatem patientibus pie subvenire; hoc dicens justum, ut emictorum qui ejus subjacent ditioni, debeat compati necessitati.

6 Ipse autem rex supradictus, aurem Dei Viro libenter in omnibus, quæ suavit, accommodabat. Quapropter et cunctis hostibus extitit fortior, et omnibus Francorum regibus, qui ante se regnaverunt, felicior. Nam tum temporis nobilissima virorum sanctorum examina more apam, inclita Francorum regio protulit, ex quorum nefellituo collegio vir Domini Audoënus apoerisiarius *i* regis, veluti splendidissimum sidus, magnus miles Christi, in ecclesia profuturus jam emicabat. Unde non mirum, si idem rex malorum occursu submoto, potendi hinc inde præsidio pacis jam prosperabatur, qui tam prudenti consiliario contentus erat.

7 Fulgebat siquidem et sodalis ejus virtutum sanctitate mirandus in aula regis, nomine Eligius *k*, quem ut animam suam dilexerat. His amor unus erat, cor unum, et anima una. Hi pari intentione sub habitu adhuc sæculari, æterno regi militabant, ambo fide Christiana fortissimi, ambo evangelica doctrina repleti. Ab his cuncti Francorum proceres sumebant exempla Christianæ religionis, ab his hauriebant monita doctrinæ salutaris. Hi animarum salutem, hi patriæ caelestis prædicare noverant dulcedinem. Hi quasi duo fortissimi milites, paribus armis fidei, Ecclesiæ Christi militabant; quorum armaturam hæreticæ pravitate jacula tentare poterant, perforare nequibant.

8 Ipse etiam licet in palatio regis sub tegmine militari consistere videretur, monachus magis, quam latens pæne ab omnibus noscebatur. Nam sæpius sine vestibis pretiosis aureo præcinctus baltheo foris emittit, et subtus cilicio caro tegebatur. Persistebat infatigabiliter in orationibus, in jejuniis, in vigiliis, in lectione divina, in hospitum susceptione, in pauperum infirmorum ministerio pæne semper deditus erat. Terrenam patriam ut peregrinam, caelestem diligebat ut propriam. Hac utebatur ut exul, ad illam tendebat, ut avis. Denique ipse in secretis Brigiensis sylvæ *l*, Rasbacis fluvii officinas prospiciens cunctis habitaculis servorum Dei necessarias, adornans in proprio patrimonio monasterium, eadem supra dicta regula Hierosolymam *m* nuncupatum efficaciter construxit; ubi non solum præsentem quietis pacem veris Christi cultoribus, verum etiam certam caelestis visionis requiem suis imitatoribus præsentibus, et futuris feliciter procuravit, possessionibus opimis, ornamentis ecclesiasticis, libris atque aliis diversis rebus ad

EX MS
quem tota moni-
tionibus

ad virtutem
excitabat.

simul cum
S. Eligio

pic. omnia'ur

Dei

ET MA

Dei servitium pertinentibus devotus adimplevit; ibidemque sanctorum monachorum multitudinem constituit, atque abbatem ex discipulis almi Columbani, virum in regularibus disciplinis apprimè eruditum, nomine Agilum n, eisdem præposuit.

n

et ad majorem
perfectionem as-
pirat.

9 Jamque meditabatur ut cunctis sæculi dignitatibus abjectis soli Deo in monasterii claustris absque impedimento se ad serviendum subderet. Resistebat autem tam rex, quam cuncti optimates, ejus tunc piæ voluntati, dicentes eum potius plurimorum consulere debere utilitati, quam suæ tantum singularitatis facere deliberationem. Videns vero Vir Deo dilectus ratione se pariter, et auctoritate astrictum, (sciebat enim scriptum; omnibus potestatibus sublimioribus sublimi estote, et reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari) ab hac intentione ad tempus ardentem retraxit animum.

ANNOTATA.

a Annus vigesimus Clotarii II regis respondet anno Christi 603, quo videtur nativitas unius ex his tribus fratribus collocari. Sed chronotari hujus biographi parum confidimus, ut ex his Annotatis per decursum patebit.

b Valesius in Notitia Galliarum pag. 500 de hoc loco natali S. Audoëni sic disserit: Sanciaeum vel Sanctiacum patria fuit Audoëni cognomine Dadonis, Dagoberti Francorum regis referendarii, deinde Rotomagensium episcopi: ex ejus enim Vita discimus, natum eum esse in vico Sanciaco ad quintum lapidem ab Augusta Suessionum, qui vicus hodieque SAUCI vocatur, n in u mutato, ut sæpe alias. Deinde de origine hujus appellationis agit, et ibidem affirmat, in hac villa fuisse patrimonium S. Audoëni, quod postea Sanctus ecclesie Rothomagensi dedit.

c Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc. II part. I pag. 5 et sequentibus edidit Vitam hujus sancti abbatis, quæ ad diem XXI Novembris examinanda erit.

d In Vita S. Columbani et aliis antiquis Actis etiam fit mentio hujus Hegnerici, a quo quem S. Columbanus hospitatus est.

e Hic notissimus Gallie fluvius, qui antiquitus Materna dicebatur, nunc communiter Latine Matrona et Gallice la Marne appellatur.

f Occasione hujus villæ, quæ alibi Vultiacus, et Wilciacus nominatur, Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum pag. 632 habet sequentia: Erat hæc villa Autharii optimatis, cujus duos filios infantulos Adonem et Dadonem, a matre sibi oblatos, Columbanus ibidem sua benedictione sacravit. Eussi plerique interpretantur; qui est vicus ad Matronam flumen non longe ab urbe Meldis, ubi S. Autharius Adonis et Dadonis pater hodieque colitur, sicut in monasterio Resbaccensi, quod ejus filius Audoënus Dado eondidit. Pommerayus in Historia abbatum S. Audoëni lib. I cap. II hunc vicum vernacule Vuicy en Brie, vel Vuicy sur Marne appellat.

g Benedictini scriptores passim censent, regulam S. Columbani a regula S. Benedicti non differre. Cointius et Majores nostri aliter hac de re senserunt. Nobis nec lubet nec vacat hanc controversiam repetere occasione hujus expressionis, qua regula Columbani ab alia distingui videtur.

h Brito in Glossario Cangiano etymologiam hujus vocis exponit his verbis: Auricularius, id est secretarius, ab auricula, quia secreta solent dici in aure.

i Apocrisiarius a verbo Græco ἀποκρίνομαι, id est respondeo, est ille minister qui vice vel nomine alterius loquitur aut respondet. Inde apocrisiarius Sedis Apostolicæ vocatur ille, qui tamquam legatus a summo Pontifice mittitur ad negotia quædam conficienda. Hic significat ministrum, qui vice regis negotia administrat vel ad regem refert, et hinc quoque referendarius vulgo dicitur, ut in Annotatis ad priorem Vitam observavimus.

k Hic Sanctus postea erectus est ad cathedram Noviomensem, et colitur prima die Decembris, ut ad priorem biographum annotavimus.

l Valesius in Notitia Galliarum pag. 96 de hoc loco, qui Gallie la Brie dicitur, refert sequentia: Pagus Briegius, vel Brigensis, aut Brigeius a saltu ejusdem nominis appellationem traxit.

m Laudatus auctor ibidem pag. 471 de monasterio isto, quod Sanctus noster construi curavit, memorat sequentia: Ille in Briegio saltu ad Resbacem fluvium ex beati Columbani regula monasterium extruxit instruxitque magnifice, quod ipse IERUSALEM, ceteri a fluvio, cœnobium Resbaccense cognominarunt. Dein de etymologia hujus fluvii fuscè disputat, ut ibidem videre est.

n Mabillonius in Actis Sanctorum Ordinis Benedictini sæc. II a pag. 316 Vitam et miracula hujus abbatis Resbaccensis edidit, quæ die xxx hujus mensis discutienda erunt.

CAPUT II. Sancti zelus pro Catholica fide, iter Hispanicum, et quedam miracula.

Interea defuncto rege Dagoberto Christianissimo, filius ejus successit in regnum, nomine Clodoveus a; in cujus regni exordio hæresis infanda totum pene sædavit orientem; in tantum, ut ipsum patriarcham Paulum b Constantinopolitanæ urbi præsidentem, nec non et Alexandrinum antistitem c perverso dogmate perverteret. Asserebat enim eadem pestis Dominum nostrum Jesum Christum non veram carnem ex virgine assumpsisse d Maria. Quæ cum ab ipso Paulo et cæteris infasti dogmatis assertoribus cum auctoritate etiam Constantini imperatoris tertii e, nepotis Heraclii, beato Martino f pontifici Romano scripta dirigerentur, quatenus et ipse ad hæc consentiret, atque subscriberet, gustum mortiferæ persuasionis summa execratione respuit, dicens; Si totus mundus dogmata peregrina, et a fide aliena sequi maluisset, se nec ullis minis vel blandimentis, nec ipsa morte a doctrina euangelica, et apostolica ullatenus eveli posse.

II Nec mora, continuo ad regem Francorum legationem mittens, rogat, ut sibi viros in fidei puritate fundatos, in verbo et sapientia providos, quantoocius dirigere dignaretur, quatinus cum ipsis, et cunctis Italiæ præsulibus, Domino auxiliante, aliquod antidotum contra venenum tantæ pravitatis porrigere tentaret. Rex autem cunctis regni sui sacerdotibus in unum coactis, quid legati tanti pontificis asserant, indicat, jubetque, ut ex semetipsis viros tales eligerent, quos

Sanctus hæc
sim.

a

b

F c

d

e f

quæ ex Oriente
in Galliam pro-
repererat.

A quos ad peragendum tantæ rei negotium, puritate fidei, et sapientia verbi idoneos non dubitarent. At illi uno consensu beatum Audoënum cum sancto Eligio ad hoc destinandos eligunt. Tanta autem erat in Viro Dei sapientia, ut cum adhuc ordinem sacerdotalem non haberet, pene omnibus tunc Franciæ vel Galliæ sacerdotibus in sapientia præferretur, vel, ut indulgentius dicam, æquaretur. Tamen quædam causa, ne tunc illuc mitterentur obstetit.

enide refellat.

12 Haud multo post tempore, unus ipsius pravi dogmatis assertor ex Asia pulsus, in Galliarum civitatem Ednam, quæ nunc Augustunum dicitur, perfidus apostata pervenit. Cumque in aula regis Francorum relatum esset, anguem tortuosum, virus horrendum in supra-licta civitate jam vibrasse, multosque ibidem infecisse; illico synodalem conventum sacerdotum apud Aurelianensem urbem coadunari fecit. Ubi tunc beatus Audoënus cum sancto Eligio versutis ipsius hæretici, ac validissimis objectionibus obsistebat, cunctisque ejus argumentis, quibus se, quasi quibusdam foveis occultare nitebatur, detectis, omnibus, qui aderant, mortiferum dogma, et vitandum, et execrandum manifesta ratione, et divina auctoritate persuasit; palmam tamen ejusdem victoriæ beato Salvio episcopo, et martyri *g* causa humilitatis concessit. Convictus itaque hæreticus, etiam a finibus regni Francorum expulsus est. Hoc non solum contra hunc, sed etiam contra omnes hæreticos agere solebat, ut quemcumque in conflictu superaret, in longinquas regiones continuo fugere compelleret.

simoniam quoque ex ea pellit

13 Deinde jussu regis, multisque religiosis, præcipue autem beatissimo Eligio suadente, quem præ omnibus singulariter diligebat, tonsuram clericatus accepit, nno eodemque tempore viro Dei Eligio comam deponente. Instabat autem quotidie magis ac magis, quatinus ecclesiæ fides intemerata persisteret, et a recto tramite nulla pravitate deviare. Videns vero symoniacam hæresim nimium Francorum in regno prævaluisse, quæ ab impie Brunibildis *h* tempore, pene cunctas Francorum polluit ecclesias, cœpit suadere regi, et cunctis optimatibus, ut patriam tati tabo corruptam, medicina liberarent salutaris. Hortabaturque ut nullatenus consentirent cuiquam sacros ordines emere vel vendere; dicens, tale commercium diabolica fraude repertum, atque ideo penitus ab ecclesiasticæ fidei puritate fore eliminandum; magis eligendos esse ad fastigia sacrarum ordinationum, quos non aurum, sed fidei sinceritas, doctrinæ suavitas, et morum probitas commendaret.

le usque præ-
sunt Rothomagen-
sibus

14 Interea defuncto Rotomagensis urbis episcopo veneratione digno, nomine Romano *i*, beatus Audoënus consensu omnium ad subeundum pondus ejusdem ecclesiæ pontificatus compellitur. Illum solum ad hoc dignum tam rex quam optimates, nec non clerus et populus una voce testabantur, cujus et fides, et doctrina et mores tantæ sedi suscipiendæ convenirent. Ille autem licet humilitate recusaret, sciens tamen, quantum esset obedientiæ bonum, voluntati propriæ imperium preposuit plurimorum. Accepta autem sede pontificali, non statim sacrum ordinem sumere præcipitanter præsumpsit, sciens videlicet sub quanto fluctu et periculo neophytus ordinaretur, ne forte elatus, in iudicium et laqueum incidat diaboli. Licet igitur a sancto Viro omnis elatio fuisset alienissima, tamen ut posteris humilitatis exempla relinqueret, subire

tantæ dignitatis gradum improvide, ut dictum est, cum quadam trepidatione recusavit.

15 Illico tamen relictis penitus curiæ palatiis, relicta etiam propria sede, ad prædicandum verbum Dei gentibus in longinquo positus exul efficitur. Transmissa namque Sequana, transmissa etiam Ligere, cunctos in eisdem regionibus habitantes, lumine verbi salutaris quasi quidam sol irradiavit; in quibusdam fundamenta fidei construxit, quosdam in fide corroboravit; aliquos etiam hæretica pravitate deceptos, ad normam ecclesiasticæ fidei convertit. Cum autem ad Hispanias pervenisset, reperit populos ibidem commorantes nimia siccitate jam dudum laborasse. Siquidem jam septem anni transierant, ex quo nec modicum pluriæ stillicidum has regiones attigerat. Vir autem Deo plenus videns, quod si talis incommoditas aëris diutius protelaretur, non solum periculum, sed etiam exitium portendere; gladium quodammodo desuper pendentem, atque ad feriendum paratum evertere studuit.

ante ordinatio-
nem prædicat
Hispanis.

16 Prosternens igitur se in oratione, obsecrat Deum omnipotentem, ut qui quondam populo Israël causa idololatriæ, atque impiissimæ Jezabel annis tribus, et mensibus sex cælum clauserat, idemque orante beatissimo Helia pluvia copiosa reseraverat, nunc quoque suæ miserationis dona populo pro peccatis propriis juste afflicto largiri dignetur, pluviaque salubri terram siccitate squalentem irrigare non differat; quatinus per miraculum forisces ostensum corda populorum fide torpentia ad laudem Creatoris fortius inardescant. Nec mora, Viri Dei orationem tanta pluriæ sequitur abundantia, ut priorem penuriam recompensare videretur. Cerneret, inquam, celos ibidem rorare, imbres ruere, distillare aëra guttulis uberrimis, beneficiis cælorum arva repleri, scatere fontes, agros pinguescere, fructibus arbores onerari, plantaria consurgere, campos passim vestiri segetibus, collibus vineta effluere, purpurascens producere olivas, rosarum liliorumque odorem suavius redolere, necnon etiam agricolas resumptis viribus videlicet terga fatigare juvencorum.

quorum agros
diuturna siccitate
liberat.
E

17 Nec mirum, Virum Deo dilectum more Helicæ clausum cælum orationibus sacris reserasse valuisse, quem constat imitorem virtutum Helicæ in pluribus extitisse. Siquidem virginitatis privilegio floruit ut Helias; reges, et potestates delinquentes aspere increpavit ut Helias; nulliusque terrores, vel blandimenta hunc à tramite rectitudinis abducere poterant, sicut nec Heliam. Vestibus etiam asperis sæpius utebatur ut Helias, sicque virtutes beatissimi Viri per loca plurima narrantur, et fidei ejus meritum late per orbem terrarum commendatur.

exemplo Elia
propheta.

18 Confortato igitur populo Hispaniarum, fide, verbo, miraculo, ad sedem propriam jam tandem ire disposuit. Cumque in revertendo, per Andegavensem regionem iter ageret, obviam quemdam pauperentium habuit. Qui cum Dominico die contra usum ecclesiasticum onus servile exerceret, atque in mola farinam conficeret, manum, qua lapidem in gyrum rotavit, aridam subito et inutilem sibi offendit. Nam pollex manus ipsius ad superiora manus tanto astrictus est, ut sanguis in ipsa fixura pollicis exiret; ipsamque lignum, quo mola rotabatur, inter pollicem et palmam tam stricte tenebatur, ut avelli nullatenus inde potuisset. Procidens ergo pauper ille ad vestigia sancti Audoëni, miseriam suam

et in reditu ad
ur'em Rothomagen-
sensem

MS

aliud miracu-
lum palrat.

suam lacrymabiliter deploravit, simul et reatum suum, et negligentiam suam confessus est.

19 At beatus Audoenus signum sanctæ crucis manni contractæ impressit, et consuetudini deservire pristinae, et motum naturalem exercere præcepit; admonens tunc ipsum pauperium, ut Dominicis, et festis diebus ad ecclesiam magis venire, et verbum Dei audire, opere implere, communionem sanctam percipere, quam molam rotare, aut ullum opus servile penitus exercere, sine summa necessitate meminisset, dicens: Si Judæi decreta legis per Moysen data tanta diligentia custodiunt, multo magis convenire Christianis decreta Evangelii per Christum data ardentem audire, et custodire. Et sicut Judæi nullum opus in sabbato servile peragunt; ita Christiani in die Dominicæ resurrectionis ad ecclesiam convenire, verbum Dei auditu percipere, mente retinere, atque ideo a servili opere cessare debent.

ANNOTATA.

a Anno Christi 644 Clodoveus II patri suo defuncto successit.

b Hic est Paulus II Constantinopolitanus patriarcha, de quo in Historia chronologica patriarcharum Constantinopolitanorum ante tomum I Augusti pag. * 79 et sequente sat multa dicimus.

c Forte is fuit Petrus Alexandrinus patriarcha, de quo Historiam patriarcharum Alexandrinorum ante tomum V Junii pag. * 73 consule.

d Biographus haud dubie hoc loco designare voluit Monothelitas hæreticos, quorum palmaris error in eo consistebat, quod unicam in Christo operationem adeoque unicam voluntatem pertinaciter propugnarant: inde enim a *μόνον θελημα*, id est, unica voluntas, Græcum Monothelitarum nomen arceperunt. Non tamen constat, eos veram Christi carnem ex Virgine assumptam explicite negasse, ut hic uactor asserit, quantumvis hæresis suæ defendendæ gratia ad quælibet absurda dogmata inconstantes recurrerent, ut S. Martinus in Disputatione cum Pyrrho Monothelita tomo II Operum suorum apud Combefisium pag. 182 conqueritur his verbis: Nihil me sic a tuo decessore alieno animo fecit, ac ejus versatile ingenium, mentisque levitas; quod nimirum in alias subinde animum transferret sententias, nec in ullo firmiter sensu consisteret: aliquando enim eos, qui hanc voluntatem divinam dicebant, approbans, Deum solum esse, qui incarnatus esset, docebat; aliquando vero eis assentiens, qui ipsam consaltricem seu consilii dicerent, purum hominem ipsum inducebat. Forsan versipelles isti hæretici etiam veram Christi carnem negabant, quando argumentis convicti aliud effugium invenire non poterant, licet hanc hæresim publice et expresse non profiterentur.

e Hic imperator ab aliis vocatur Constans, qui S. Martinum Pontificem acerbe persecutus est, ut in Historia Patriarcharum Constantinopolitanorum superius citata pag. * 80 breviter narravimus.

f Acta hujus sancti Pontificis Romani, favente Deo, ad diem XII Novembris illustrabuntur.

g Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 634 asserit, hunc S. Salvium fuisse Valentiniensem in Gallia episcopum. At Longuevallius noster in Historia ecclesiæ Gallicanæ tomo III, pag. 532 in natali aconet, ætatem hujus

sancti Præsulis hæcenus ignorari, eumque vocari martyrem, quia forsitan confusus est cum S. Salvio Engolismensi episcopo, qui prope Valencenas in Belgio martyrium subit. Saltem in variis hujus nominis episcopos, quos Henschenius ad diem XXVI Junii distinguit, nullum reperimus, cui hæc ætas simul cum martyrio probabiliter tribui potest.

h Quamvis Brunichildis hic et alibi passim impia vocetur, tamen Cointius in Annalibus Francorum ad annum 602 et sequentes famam ejus tuctur.

i Teste Cointio in Annalibus Francorum ad annum 639 num. 3, S. Romanus antistes Rothomagensis obiit die XIII Octobris, quo in Martyrologio Romano memoratur.

CAPUT III. Episcopalis ejus consecratio, virtutes in hoc officio, austerus vivendi modus, et munifica monasteriorum constructio.

Pervenies itaque Rothomagum, ordinem pontificalem secundum ecclesiasticum, et canonicum dogma una cum beatissimo Eligio suscepit. Siquidem uno sub die apud Rothomagum ambo pariter ordinati sunt, sanctus Audoenus ejusdem urbis archiepiscopus, Eligius vero Noviomagensis episcopus, anno Dominicæ incarnationis sexcentesimo tricesimo quinto a pontificatum agente Romanæ ecclesiæ summo præsefe beatissimo Papa Martino, anno secundo b, porro Clodovei regis, filii Dagoberti, qui tunc regni Francorum apicem tenebat, anno tertio c, pridie Iduum Maiarum, Dominico die ante lætanas d. Suscepto ergo episcopatu qualem se postmodum exhibuerit, quis digne valeat explicare? Aut quis tantorum verborum copia instructus existat, vel quæ oratio tantæ affluentiae ubertate exundans, quæ euncta ejus bona, ut decet, queat consequi?

21 Idem semper robustus, ad virtutis instantiam se exereens, constantissime in incepto perseverabat proposito, eadem in corde humilitas, eadem in vultu gravitas erat, eandem pauperibus curam, eandem ut prius, sollicitudinem gerebat, eadem dilectio fraterna, eadem mentis constantia eidem permanebat, nisi quod episcopalis ambitio, quæ cæteris pompæ sumentum subministrare solet, ei plus studium abjectionis exhibuit; et unde alii ad tempus videntur extolli, inde is amplius studuit humiliari. Erat itaque Christo semper subjectus, et devotione armatus, doctrina præcipuus, pontificio dignus; humilis in honore recusando, subditus in suscipiendo; exul spontaneus, fide plenissimus; obediens in Dei præceptis, credulus in promissis: peregre locuples, in industria solers, in opere docilis, in spe longanimis, in colloquio sapiens, in consilio prudens, in corrigendo vehemens, in diligendo ardens: in adversis patiens; in periculis fortis, in disciplinis mansuetus, in elemosynis largus: in studiis assiduus, metu mortis sollicitus, in timore Dei eximius, in religione magnificus. In exequiis devotus,

Sanctus ad theodram Rothomagensis eccles.

a

b

c

d

F. maldates

A votus, in misericordia gloriosus: in disciplina strenuus, excellenti ingenio præditus, iustitia insignis, severitate terribilis: ad arguendum promptus, ad ignoscendum paratus: humilitate summus, hospitalitate præcipuus.

misericordia
erga p. uperea

22 Nutritor gregis piissimus, pastor ecclesiæ providus; dispensator fidelis, moderato insignis, delictum proprium cavens, alienum ut suum lugens; plebi monita præbens, Christi præcepta docens, protervos non armis, sed patientia vincens; superbos Christi iugo suavissimo subdens: semper enim in obsequiis pauperum, in diligentia peregrinorum infatigabiliter perdurabat. Atque ita eis suum impendebat obsequium, ut nisi quis fundatam in Christo haberet mentem, præculdubio despectui duceret talia vel cosequalibus præbere, qualia is jugiter luridis, et despicabilibus exhiberet. Denique omni episcopali pompa postposita, populorum agmine contempto, principum frequentia sprete, famulantium obsequiis relictis, pauperum semper, captivorumque delectabatur consortiis. Sed quid hæc diutius narrando immoror? Fateor nunquam eo studiosior in inceptis bonis, nunquam perseverantior usquam in Galliis extitit quisquam. Posset enim quis vel raro arripere, sed vix aut difficile perpetuo tenere. Illic vero quod semel proposuit, perpetuo retinuit; quod Deo primum vovit, nullis mundi negotiis obligavit; quod in principio arripuit, ad finem usque perduxit.

ausere date vitæ,

23 Denique rigorem nimie abstinentiæ ora pallida demonstrabant: maxillæ lacrymis humectæ contritionem cordis indicabant. Lactea colla circuli ferrei premebant: ventrem et brachia ferrum aque constringebat. Talia stigmata miles Christi in corpore suo circumferens, voluptatum illecebras, et diabolicas persuasiones Domino miserante facile contempsit. Sciebat enim Dominum Jesum Christum ut nos ab aeternis penis liberaret, multo graviora pertulisse, et multa martyrum millia persecutionis tempore vincula, carceres, igues, bestias, atque innumera tormentorum genera pro Christo subisse. Ipsius etiam lecti congeries non ex mollihus plumis pictisve tapetis, sed ex asperis virgulis constructatur. Illic corpusculum jejuniis, vigiliis fatigatum, quasi acceptabilem Deo victimam collocabat, exhibens secundum præceptum apostolicum, corpus suum hostiam viventem, sanctam, Deo placentem; illud Apostoli decantans: Non sunt condignæ passiones hujus temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis: nam sepiissime in cubiculo lectuli, lux immensæ claritatis cælitus emissa, a discipulis ejus visa est, vocesque angelicæ cum eo colloquentes audiebantur.

aliquo v. r. t. a. huc f. h. q. e.

24 Interea summo ardebat studio ut monasteria, et loca sanctorum construeret per totas Francorum provincias, maxime in propria diocesi, ubi plura cœnobîa magna et nobilia ex fundamentis construi fecit. Plura autem ex desidia priorum pontificum, et abbatum neglecta restauravit. Primo tamen ipsam matrem ecclesiam præ omnibus, qui ante eum fuerunt, rebus opimis, thesaurisque plurimis ditavit. Inter alia vero ornamenta, fecit ibi lectum auro inclusum * ob amorem sanctæ Dei genitricis Mariæ. Clerum denique plurimum adunavit, quem ecclesiasticis disciplinis mirabiliter inuit. In alimentis, et quæ necessaria erant largus procurator extitit. Xenodochia matriculasque instituit, sufficientemque alimoniam ibi habitantibus largitus est. Eadem cura et diligentia viros publicos, et ple-

et insculptum

beis ecclesias fundavit, vel renovavit. Nullaque diœcesis in cunctis Galliarum provinciis suo tempore diocesim Rothomagensem in devotione Christianæ religionis superare, vel etiam cœquare potuit. Tantus enim ibi erat numerus cœnobiorum diversi sexus, monachorum scilicet, et monacharum, qui ad ejus institutionem quasi divinæ sationis messis subito enituit, ut numero simul et religione cœnobîa Egyptinorum ab Antonio quondam exorsa æquare videretur. Ipse autem sine intermissione verbum Dei prædicabat instans secundum Apostolum opportune, importune, arguens, obsecrans, increpans cum patientia, et doctrina.

ex. m.

25 Inter cætera virtutum miracula, quæ isdem almiſſicus gessit præsent, illud omnino, prætereundum non est, quod orationis suæ potentia quemdam illustrem virom, nomine Vuaningum optate reddidit sanitati. Erat namque Vuaningus isdem opum abundantia, secularique dignitate præpollens, qui dispositissimo, ac misericordissimo Dei judicio, morbo percussus acerbo, in extasi mentis jam pene mortuus rapitur, multaque infernalis supplicii tormenta contempletur. Quid omnino dispensante Divina providentia actum creditur, ut et ipse vir jam dictus deinceps religiosior erga Dei cultum inveniretur, et quanti meriti apud Deum foret, qui hunc ab hac clade, atque inferni voragine, oratione posset liberare, longe lateque promulgaretur. Qui cum adhuc eodem, quo laborabat, morbo teneretur astrictus, a beato Andoeno pontifice visitatur. Qui venerabilis pontifex orationem fundens, benedictionem super eum dedit, atque pristinae sanitati restituit; hoc præcipue dâs in mandatum, ut Deo consecraret ipsum, in quo jacebat, locum.

t virum divi
tem.

26 Et ne admonitio tanti Pontificis fieret cassa, monet iterum a beata Eulalia, ut juxta jussionem ejusdem Pontificis, in eodem prædio, quod vocatur Fiscannus e, ubi dudum jacuerat, cœnobium construi faciat. Atque ut in hoc mundo adhuc viginti annos debeat vivere, mernit audire; qui vitæ redditus, ac sensus sui integritate recepta, eundem clarissimum Andoenum ad se venire precatur, simulque cum illo sacerdotem Christi Vvandregisilum f. Promulgata autem ejusdem viri recuperatione, ut sese fama nobilissimam longe lateque diffundit, plurimi ad eum congratulandi gratia confluebant, ob hoc maxime, quia audiebant illum oratione, et benedictione almi Pontificis vitæ, sanitatique restitutum. Cui spectaculo etiam rex juvenis Clodovius g, Clodovei regis filius, nec non cuncti proceres, et populus, qui cum eo esse poterat, interfuit. Qui audita oculis experientes, omnipotentis Dei clementiam collaudare, atque attentius beatum Andoenum excolere, ac venerari cœperunt.

quem mirabiliter
a morbo li-
beravit.

e

f

g

adextruendum
monialium cœ-
nobium inducit.

h

i

27 Itaque in jam dicto prædio cœnobium constructes, Vuaningus scilicet, atque venerabilis Andoëns, multumtinetim ibi sanctimonialium monastico cultu degentium, sub Childemarcha h abbatissa constituit, sanctumque virum Vvandregisilum, quem olim idem venerabilis Pontifex sacris ordinibus decoraverat, cuique ad monasterium construendum, locum, qui dicitur Fontinella i, a rege Clodoveo impetraverat, ibi ex consulto præficiunt; quatinus ejus verbis et vita castissima fragilioris sexus moderaretur lascivia, instruereturque religionis norma. Verum venerabilis pontifex Andoëns episcopatus sibi cælitus commissi strenue peragens ministria,

steria, atque superni Imperatoris hujuscemodi longe lateque fundans, muniensque monachorum cœnobîa, nec non morbis infirmitatum diversarum, miraculis, et verbis adhibens congruentissima medicamina, non superbe inflamabatur ad casum, sed modestissime humiliabatur ad culminis incrementum. Nec nescius cedere labori, fatigabatur hujusmodi negotiis; immo peragrans oppida, rura, casas, vicos, castellaque, late opulentiam sibi divinitus indulta sapientiæ prædicando porrigebat cunctis, infundens plagis vulneratorum vinum, et oleum, id est, proponens cunctis toruenta impiorum, et præmia justorum. Si quando autem a prædicatione cessabat, non statim quietudini suæ providebat, sed pernox in orationibus, et vigiliis instabat, et terrenis negotiis solutus, mente cælestibus inhærebat.

et ipse caritus
adoctus.

k

28 Sed quoniam de cœnobîis meminimus, opportunum est, ut qualiter ei locus, qui nunc Crux sancti Audoeni k vocatur primum ostensus sit, hoc loco memoremus: nam cum tempore quodam parochiam suam prædicando instraret, et per ipsum locum iter ageret curru sedens (non enim, nimio senio fessus, jam equo vehi poterat) muli, qui currum traherent, subito substiterunt. Quos cum auriga flagello percutiens iter cœptum peragere compelleret, nullo modo ab ipso loco avellere potuit. Sentiens autem Vir Dei animafia nutu Dei manere immobilia, extemplo oculos ad cælum reflexit, aspexitque vexillum crucis amplo splendore micans.

alio quodam
monasterio

29 Cumque intelligeret, Spiritu sibi revelante, quod eundem locum ad serviendum sibi Dominus elegisset, subito conversus vidit quemdam arantem, cujus stimulum sumens, figuram sanctæ Crucis expressit; qua defixa in terra, Sanctorum etiam reliquiis suppositis, discessit. Cumque sol vespera veniente terras relinquere, columna ignea in ipso loco per totam noctem visa est tanto splendore, ut solis claritatem vincere videretur. Nec ab uno, sed a totius provinciæ hominibus videbatur. Deinde conluebat illuc multitudo populorum, offerentium Domino vota sua, ibique diversis langnoribus detenti, sanitatem pristinam receperunt, cæci visum, surdi auditum, claudi gressum, muti officium lingue, leprosi mundationem. In quo loco beatus Leufredus l C eclesiam construxit, quæ dedicata est in honore sanctæ Crucis, ac reverendissimi Audoeni pontificis, ibique monachorum multitudo regulariter usque in hodiernum diem Deo deservit.

ac templa con
dit.

m

30 Illud etiam non silentii antro tegendum est, quod de illo certum habemus. Iter autem una dierum necessarium carpens per parochiam Rothomagensem, contigit, ut per quemdam locum transiret, haud procul ab alveo Sequanæ, propter insulam, cujus est vocabulum Belcionaca m, situm. Ibi dum accessisset, paululum se dixit in eodem loco requiescere, divino utique admonitus oraculo. Cumque sancto sopore teneretur oppressus, angelicis fruitur colloquiis, atque eodem, in quo quiescebat, loco basilicam in honore protomartyris Stephani ut edificaret, perdocetur. Accessito deinde Ansberto n, qui tunc temporis Fontinellæ monasterio abbatis jure præerat, in cujus territorio isdem locus esse videtur, hoc negotium patrandum injunxit. Qui votis clarissimi favens Præsulis, eandem sacram aediculam, licet modico, ut situs se habet loci, eleganti tamen fabricavit opere. Ubi idem præ-

cipuus pastor, ac gloriosus Pontifex Audoenus D xenodochium pauperum, ob memoriam nominis sui æternam instituit, ac patrimonium quoddam, cujus est vocabulum Childriacus, situm in pago Dunense o, eisdem pauperibus ibidem degentibus gratuita bonitate largitus est; sciens scriptum, quod ea hæreditas bene reconditur, quæ Deo custode servatur.

ANNOTATA.

a Cointius in Annalibus Francorum ad annum 640 num. 20 et sequentibus fuse discussit hanc chronotaxim, de qua § 11 Commentarii nostri prævii consule.

b Annus secundus Martini Pontificis cum anno Christi hic assignato conciliari non potest, cum Sanctus ille dumtaxat anno Christi 649 cathedram S. Petri ascenderit.

c Illic iterum est anachronismus: nam Clodoveus II anno Christi 640 tertium regni annum agebat, ut Cointius in Annalibus Francorum ad hunc annum notavit.

d Per lætanas hic intellige dies Rogationum, qui ante Ascensionem Domini in Ecclesia celebrantur.

e Est celebre monasterium in diœcesi Rothomagensi situm, de quo Arturus in Neustria sua pia pag. 193 et sequentibus fuse agit.

f Acta hujus sancti abbatis in Opere nostro ad diem xxii Julii operose edita ac illustrata sunt.

g Is est Clotarius III, qui anno Christi 662 post mortem patris sui ad regnum Franciæ evehctus est, ut Labbeus noster in chronologia affirmat. At Cointius aliud regni initium assignat, quod hic parum nostra interest.

h Hæc abbatisa ab aliis vocatur Hildemarcha, et Saussayus in Supplemento Martyrologii Gallicani tomo II pag. 1186 octavo Kalendas Novembris eam titulo sanctæ appellat, et inter alia in ejus elogio hæc scribit: Corpus ejus in Fontanellæ cœnobio depositum magna emicuit divinarum operationum gloria, quæ cultum ejus ibidem celebrem reddiderunt. Hæc ud diem xxv Octobris examinari poterunt.

i De origine et progressu hujus monasterii copiose scripsit Arturus in Neustria sua pia pag. 131 et sequentibus.

k Hoc monasterium diœcesis Ebroicensis e cruce, quam S. Audoenus ibi in aère viderat, nomen accepit. Postea vocatum est crux S. Leufredi, quia S. Leufredus in loco, ubi S. Audoenus crucem viderat, monasterium fundavit, ibique multis miraculis claruit, ut apud laudatum Arturum in proxime citato Opere pag. 346 et sequentibus fusius videre est.

l Hensehenius ad diem xxi Junii in Opere nostro Acta S. Leufredi tomo IV a pag. 104 illustravit.

m Hæc insula in Actis S. Conradi monachi Fontanellensis vocatur Belsinnaca, de qua Valesium in Notitia Galliarum pag. 82 consule.

n Majores nostri die ix Februarii Acta S. Ansberti prius abbatis Fontanellensis, ac postea archiepiscopi Rothomagensis, sedulo examinarunt.

o Valesius in Notitia Galliarum pag. 178 de duplici Duno meminit. Suspicio, hic indicari tractum Dunensem, qui ab urbe vulgo Chastcaudun dicta nomen accepit. Baudrandus in sua Geographia situm istius urbis in Belsia Gulliz provincia ad Lardum fluvium assignat, eamque 28 leucis a Rothomago in meridiem et totidem a Parisiis in occasum distare asserit.

A

CAPUT IV. *Romana ejus peregrinatio, pacis conciliandæ studium, prophetia, et felix obitus.*

Romam proficiscitur.

Post fundatam dehinc fidei ecclesiam, post fluctuata doctrinæ, post tot monachorum constructa monasteria, post pacificatum totum Francorum imperium, urbem Romam, caput orbis, et Christianæ religionis, quam Apostolorum principes corporibus ornant, catervæ martyrum ossibus sacris decorant, pontificante tunc temporis sedem ejusdem ecclesiæ anno quarto Deodato a Papa, adire tandem disposuit. Cumque hoc longe, lateque fama vulgaret, undique conveniunt Religiosorum innumeræ multitudines ad Virum Dei, portantes auri, argentique poudera copiosa; obsecrantes, ut ad corpora sanctorum Apostolorum et martyrum, pro redemptione animarum suarum deferri juberet; partim etiam pauperibus inibi suis sacris manibus largiretur, eosque orationibus suis Domino pariter commendaret.

multis constantibus.

b

32 Multi etiam venerabiles viri, et Deo devoti, una cum illo ire gaudebant; inter quos erat sanctus Sydonius *b*, genere Scotus, ædificator monasterii, quod nunc per metonymiam sanctum Sydonium dicunt. Comitatus igitur Deo Dilectus turba sanctorum, necnon benedictionibus elemosinarum ornatus, ad limina sanctorum Apostolorum hilaris (ut quondam Vas electionis, cum benedictiones diversarum ecclesiarum in ministerium sanctorum Hierosolymam deferret) pervenit. Prosternens autem se singulis memoriis Apostolorum, et martyrum, vota supplicationis tam pro se, quam pro pace totius Ecclesiæ Catholicæ obtulit; lacrymas tamen magis, quam verba fudit. Ubi cumque prostratus in oratione jacebat, flumina lacrymarum pavementum irrigabant: ubi denique ad confessionem Petri Apostoli, cum hunc versum inciperet; Exultabunt sancti in gloria, divinitus responsum est, Lætabuntur in cubilibus suis. Quis etenim eloqui poterit, cum quanta abundantia per Romanas ecclesias, et sanctorum memorias commissam sibi distribuebat pecuniam. Cumulabantur altaria sanctorum auro, et argento, replebantur pauperum manus. Gaudebat tota urbs, sibi, qui in toto notus erat orbe, advenisse. Et (ut breviter concludam) ita in illius adventu, vel beneficio gratulabantur, acsi fundatores fidei suæ corporaliter corporeis tuerentur obtutibus.

et rediens ad suam diœcesim cum magna lætitiâ excipitur.

C

33 Perfectis autem orationibus apud loca sanctorum, diu desideratis acceptis divinis responsis, cum multarum suffragiis reliquiarum, tandem venerabilis Senex altissimis Alpium jugis transmissis, Galliarum remeavit ad solum. Cum autem pervenisset ad finem diœcesis suæ, cuncti tam cives, quam suburbani, maximo gaudio exultantes, catervatim occurrunt Pontifici, una cum crucibus et lampadibus, gratias agentes Domino, qui eis incolumem reddidit proprium pastorem, atque pontificem. Jamque felix fama volans regalem pervenit ad aulam. Tunc una rex, et regina, cunctique optimates palatii laudabant Creatorem, qui eis tantum pontificem, et regni tutorem remeare fecit incolumem. Quid

Augusti Tomus IV.

dicam de sacerdotibus, et de agminibus monachorum? Omnes quippe unanimiter manibus in cælum cum voce levatis, canebant: Gratias agimus tibi, Jesu Christe, Fili Dei vivi, qui exaudisti voces clamantium ad te, et reddidisti nobis pastorem animarum nostrarum, simulque corporum procuratorem.

EX NS

34 Jamque ad sedem propriam veniens, audivit principes palatii, quos auctore Deo Romam vadens concordēs reliquerat, instigante diabolo, jam peste discordiæ fœdatis. Tunc Christi Miles arma spiritualia sumens, vigiliis videlicet, orationes, jejunia, spiritualem hostem palatio pellere, atque concordiam pristinam turbatis principibus reddere tentabat. Quam multa, quam gravia suspiria, quam multas tribulationes beata senectus sustinuit, ut pacificos redderet, quos invidia diaboli per discordiam separavit. Et ne effusio sanguinis inter Christianos fieret, ipse prius morti succumbere paratus erat, attendens illud euangelicum documentum: Pastor bonus animam suam ponit pro ovibus suis. Nec labor tanti viri cassus esse potuit; nam principes, fugata discordia, pacem amissam libenter susceperunt.

Redux dissidentes principes conciliare nititur.

E

35 Illo tempore regiæ dignitatis culmine Theodericus insignis habebatur. Qui venerabilem pontificem Audoënum non minus anterioribus regibus diligens, inter reliqua beneficia hoc illi concessit, ut nullus in parochia ejus episcopus, vel abbas, sive Comes aut quislibet alius judiciariæ potestatis constitueretur, nisi quem aut ipse de suis eligeret, aut cui constituendo pro vitæ meritis assensum daret *c*. Tunc in palatio supradicti regis majus dogma retinebat vir illuster, nomine Vuarato, cui erat filius efficax, et industrius, ferus tamen animo, æcerbus moribus, atque insidiator patris, nomine Gislemarus *. Quem vir Domini Audoënus ut a patris sui insectatione cessaret, crebra admonitione coercuit. Cujus ille salutaria monita contemnens, a malitiæ suæ insidiis non se cohibuit, donec patrem proprio honore privavit. Unde non multo post, sicuti ei a Viro Dei fuerat prædicitum, percussus a Deo, indignissimam vitam digna morte finivit.

filium patri invidiosum spiritu propheta monet.

C

* ul. Gillemarus

36 Interea beatus Audoënus, orta discordia inter gentem Francorum, et Austrasiorum, ad urbem Coloniam causa pacis pervenit. Cumque ingrediens civitatem, martyrum monumenta perlustraret, atque reliquias more suo ex eorum monumentis ablatas, secum cum magno honore deportaret, obvium quemdam mutum habuit, qui jam per undecim annorum curricula nsum loquendi perdidit. Quem Dominus ad honorem famuli sui tamdiu mutum reservavit, ut per ipsius adventum muto loquelam redderet, et diu tacens lingua in laudes erumperet Christi. Signum itaque crucis capiti ejus impressit, et linguam tacentem loqui continuo fecit. Exinde populis discordia prius disjunctis, et pacis fœdere sociatis, inde regrediens ad Neustriam, civitatem Viridunensium advenit. Cumque ingrederetur ecclesiam ipsius civitatis, ecce mulier quædam spiritum immundum habens, vexari mirabiliter cepit, frendensque dentibus, virum Dei rapido cursu invadere nitēbatur. Sanctus Audoënus manu caput strinxit, et illico dæmonem eiecit, sanamque parentibus reddidit. Exinde ad palatium veniens, prospera de pace cuncta, ut gesserat, indicavit.

in itinere Coloniensi palatium miracula.

F

37 Tempus jamque est, ut de obitu pretiosissimi

51 MS.
et reversus in
Galliam pic-
moritur
d
* at. Chlodo-
hilde
e

sissimi Viri calamus noster digne aliqua pangat. Anno igitur sextodecimo *d* regnante Theoderico, et Chlodochilde * regina, administrante res palatii Vuaratone *e* subregulo, apud villam Clipiacum, ubi tunc ipse vir beatus de pace remissa inter Francos, et Austrasinos nuntiaverat, jam senio atatis fessis ægritudo corporis illico contigit. Appropinquabat itaque desiderata dies, qua cupiebat dissolvi et esse cum Christo, terram relinquere, et videre jam facie ad faciem, quod in ænigmate diu tuebatur. Cumque febribus corpus attenuaretur, et obitum suum jam imminere cerneret, obsecrabat Dominum, ut suas oves digno pastori committere dignaretur: hortans denique regem, ut quemdam abbatem, nomine Ansbertum, ejus faceret successorem, sicut et fecit. Ipse igitur completus orationem, gregem sibi creditum Christo Domino devote commendans, et sic spiritum commisit in manus Creatoris, caelestibus choris sociandum, ad gloriam sempiternam paratam possidendam. Rex autem Rothomagensis ecclesiam annos quadraginta et tres, menses tres, et dies decem. Nonagenarius migravit ad Dominum, sub die nono *b* Kalendarum Septembrium, Dominica; qui erat annus Incarnationis Domini nostri Jesu Christi sexcentus septuagesimus octavus *f*.

f
cum summo
nobilitatem

38 Complectur interea maximo regia regalis luctu, omnis palatina dignitas concutitur, omnis altitudo humiliatur, omne gaudium in lamentum vertitur, omnis risus quiescit. Plangunt prudentissimum consiliarium, pacem populo Dei semper quaerentem; et ne humanus sanguis effunderetur, instantissime desudantem; egregium prædicatorem, monasteriorum fundatorem, pauperum consolatorem, patrem monachorum, pastorem Clericorum, hæreticorum persecutorem, Ecclesiæ defensorem, regni tutorem. Inter hæc patent jam beato Andoëno cælorum palatia, reserantur secretorum arcana. Ejus merita transcendunt cacumina terrarum, ejus sacerdotii dignitas transvolat altitudines siderum, sociatus jam choris sanctorum, atque legionibus angelorum, glorificatus est inter apostolicas arces, collocatus inter patriarchas, atque prophetarum turmas, et inter splendentia castra sanctorum nuneratus.

ut plebis luctu.

39 Plebs denique universa plangit pium pastorem, et miles Christi exultat cum fiducia in Christo, pro remuneratore. Rex, regina, proceresque palatii, non desistunt flere, et ille, cui sedulo servitutis obsequia detulit, sine ulla cunctatione confidens, festinat vultum ejus videre. Tristantur cives atque vicini, et Andoënus pontifex mercedem laboris excipiens lætatur sine trepidatione. Tunduntur pectora piis planctibus, athleta Domini gratulatur, institis mundi resolutus. Tutorem regni requirunt, quem plateæ Hierusalem jam galeatum exceperunt. O quanta est angelorum lætitia plaudentium, quantum * pium est flere Andoënum, qui caelestem vitam duxit in sæculo, et modo togatus gaudet in cælo! In tabernaculis Sanctorum cum magna tranquillitate requiescit, stipatus præsidiis angelorum.

* fort. quam

ANNOTATA.

a Si *Chronologia* biographi nostri fidendum sit, S. Andoënus anno Christi 674 Romam profectus est, cum annus quartus Deodati vel Adeodati Pontificis huic anno Christi respondeat. Cointius hoc iter sancti Præsulis differt ad annum Chri-

sti 676, qui fuit Deodati Papæ sextus et ultimus. D quemadmodum Labbeus in *Chronologia* sua numerat. Alii tamen annum Deodati quartum cum anno Christi 676 componere nituntur.

b *Supra* citatus Arturus pag. 335 *Neustria* piæ monasterium sancti Sidonii describit, illudque ab aliis ejusdem nominis locis distinguit.

c Cointius in *Annalibus Francorum* ad annum 681 num. 67 hoc diploma explicat, et illud a Surio corrupte editum ostendit.

d *Quomodo* Cointius hunc biographum nostrum alibi explicare nitatur, tamen in *Annalibus Francorum* ad annum Christi 683 num. 7 hanc epocham rotunde rejicit his verbis: Andoënus ad annum Theodorici regis decimum sextum pervenire non potuit.

e *Ex communi* chronologorum consensu constat, hunc Vuaratone munere subreguli, seu potius Majoris-domus, anno 681 primum fungi cepisse. Unde sequitur, S. Andoënum post annum 681 obiisse. At tamen hoc tempus mortis conciliari non potest cum anno Incarnationis, quem biographus noster statim assignabit.

f *Annus Christi* hoc loco expressus neque cum munere Vuaratone, neque cum anno decimo *E* sexto Theodorici regis componi potest: teste enim Cointio, decimus sextus Theodorici regis annus anno Christi 689 respondet, licet Labbeus noster eodem anno 689 tantummodo nonum Theodorici regis annum numeret.

CAPUT V. Funerea pompa, primus sepulturæ locus, honorifica sacri corporis elevatio, et miraculum, quod in ea contigit.

Postquam ergo placatus requievit, conventus episcoporum, rex, et regina, Major-domus, cunctique principes in unum conveniunt, et beati Viri corpus in feretro deportantes, sanctas exequias celebrant. Gaudebat quisque, et maximum lucrum deputabat, si corpus beati *P* Viri subire humeris, atque in scapulis portare meruisset. Qui cum maximo honore usque ad pontem Ysaræ cum digno funeris ornamento, hymnos et laudes celebrando pervenissent, noctem totam in laudibus Domini peregerunt. Indeque regalis dignitas remeavit ad propria cum magna tristitia, videns a se ablatam Domini margaritam. Dum vero conventione facta plurimorum episcoporum, una cum venerabilium abbatum, atque sacerdotum, monachorum, clericorumque multitudine, seu illustrium virorum, et turba populorum, cum crucibus, et lampadibus, necnon thymiamatibus, Cassinensium provinciam sunt ingressi, summo honore beatum corpus humeris deportantes, laudes et hymnos Deo canebant, et cum ingenti fletu pastoris feretrum aspicientes, per loca singula, ut diximus, tristes beati Viri corpus ad Rothomagum civitatem deportabant, et in basilica beati Petri Apostoli, in loco, quem ipse præparaverat, cum ingenti decore decentissime sepelierunt.

Sancti cadaver
honorifice Ro-
thomagus
transfertur.

¶ Denique ipsa ecclesia, in qua sancta membra in pace quiescunt, nullo opere quadris lapidibus,

ubi in ecclesia
S. Petri sepul-
tum.

A dibus, manu Gothica a primo Lothario rege Francorum olim est nobiliter constructa, sub anno circiter vicesimo quarto regni sui *a*, pontificante sedem ejusdem ecclesiae Rothomagensis Flavio *b* episcopo, qui fuit anno Dominicae incarnationis quingentesimo *c*; in qua jam dicti Lotharii duæ uxores requiesunt, Haldetrudis, et Bertetrudis, necnon et Dagobertus filius Sigeberti Regis, quem totondit Grimoaldus; seu et Hildericus rex, et uxor illius Bihildis cum filio, quos ipse Vir sanctus jam olim ibidem sepelivit, ubi Dominus Jesus Christus, meritis beati Audoëni præsulis suffragantibus, multa virtutum signa usque in bodiænum diem operari non cessat. Ibi cæci illuminantur, leprosi mundantur, claudorum gressus consolidantur, demoniaci curantur, et diversi languores sanantur.

d miraculis con-
rascans.

42 Et non solum in loco sepulturæ ipsius, sed per plures provincias, quas Vir Domini docendo peragravit. Quæ si quis plenius scire voluerit, Iustret Galliam, Aquitaniam, Hispaniam et Italiam, gesta Francorum, Vitam et actus almi Eligii, quos ipse dictando, scribendo, posteris reliquit; Vitas quoque venerabilium abbatum, et confessorum sanctorum; illius vero civitatis scriinia, necnon et monasteriorum, quæ reges, et reginæ, seu alii plurimi viri Religiosi, illo hortante, in illius tempore construi fecerunt, legendo, et requirendo peragret. In quibus omnipotens Deus ad honorem nominis sui, per merita sancti Audoëni, multa mira et magna usque hodie monstrare dignatur; quæ omnia testantur loca, ubi fiunt miracula. Patres, matresque docent liberos suos, magistri discipulos, senes juvenculos, ad memoriam in posteris transmittendam.

e post tri. annos
decentus et va-
sur.

43 Requievit igitur beati Viri corpus in eodem loco annis tribus et mensibus novem. Post hæc visum est antistiti successori suo, ut sacratissimum corpus transferret in editiorem locum, ad orientalem plagam altaris sancti Petri Apostoli. Convocato igitur agmine plurimorum monachorum, omnique ecclesia, seu populo ipsius urbis, totiusque provinciae, totam noctem cum laudibus et hymnis duxit pervigilem; fuitis vero matutinis laudibus, cum choris modulantium, quorum reboabat cantus, sonusque mellilluus, ipsum sanctum corpus cum magna veneratione de loco, ubi sepultum fuerat, transtulit, ipso die Ascensionis Domini tertio nonas Maii *d*, in loco prædicto, ubi nunc usque cum summo honore adoratur. Quod sacratissimum corpus tam alienum inventum est ab omni corruptione, quam primum vivens decoratum fuit virginitate. Fecit super ejus sepulchrum repam *e* mirifice constructam, in qua misit argentum maximi talenti, aurum plurimum, et gemmas optimas. Condidit intra illam lectum, quem sanctus Audoënus flagrantissimo ardore ignitus jussit fabricari, et intus auro forisve mirabiliter includi, ad perferendum in honorem Domini nostri Jesu Christi, ad sanctam resurrectionem in Hierusalem. Sed ne illuc tunc temporis mitteretur, huic sanctæ intentioni obstetit varius rei eventus.

f quando prænu-
tem Rothoma-
gensis febr
liberavit.

44 Sed de miraculo, quod ipsa die translationis ejus actum est, paucis memorandum est. Contigerat enim supradicto episcopo aegritudo corporis valida, quam vulgus tertianam febres nominavit. Cumque vehementer a febre cruciaretur, et præsentem mortem jam adesse formidaret, subito inter Missarum solemniam præsentibus tam sacerdotibus, quam clero, et populo astan-

tibus, omni febre detersa, sanitatem pristinam recepit. Qui etiam sudarium de capite beati Audoëni pro munere reliquiarum manu sua cum fide sustulit, ex quo et sibi salutem, et aliis quamplurimis, Domine largiente, promeruit. Qui magna fecit ob amorem almi Viri omnibus præparari prandia, et quasi Christo assistens ambulando suæ refectionis percipiens cibum, illorum implevit obsequium, non solum in alimoniam, sed etiam innumeram copiam solidorum *f* pauperibus distribuit.

g ubi beneficia
præstitit.

45 Quanto decore veneranda est hodie antistitis nostri Audoëni sacratissima dies, in qua junctus Christo, angelicis fruitur paradisi deliciis, et a nobis magno cum honore officiosissime excolitur tumulatus. Pauperum voces in ejus depositionis die congregati in unum, laudabant Dominum, et gratias incessabiliter ei agentes de eorum pastore domno Audoëno, qui præsentis vita eis duplicem alimoniam præbnerat, et post exitum suum tam magna prandia præparabat. Cujus orationibus adjuti, totis viribus conemur, vitam ejus, et fide, et moribus imitari, ut mereamur ad coronam gloriæ, quam ipse adeptus est, pervenire, per Dominum nostrum Jesum Christum, qui cum æterno Patre vivit, et regnat Deus in Trinitate perfecta, in sæcula sæculorum. Amen.

h ibique du
quævit
9

46 Requievit ergo in ipso loco, ubi translatus fuerat, annos centum sexaginta duos *g*, donec Normanui vastaverunt Rothomagum, et succenderunt monasterium ipsius Idus Maii, sub anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadagesimo secundo, regnante post obitum Ludovici imperatoris, Lothario et Carolo anno primo.

ANNOTATA.

a Audomarensis Actorum apographum ædificationem hujus templi collocat anno circiter vigesimo quarto Clotarii I regis Suessionensis.

b Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 533 num. 45 de constructione hujus ecclesie meminit, eamque cum quarto Flavii præsulis Rothomagensis anno, et cum vigesimo secundo Clotarii regis conjungit.

c Ex superiori computatione liquet, hic aliquid deesse, et forsitan legendum esse anno Dominicæ Incarnationis quingentesimo trigesimo tertio, quem Cointius hujus ecclesie constructioni assignavit.

f

d Fere semper infelix est hic biographus, dum dies vel annos numerat, ut patet ex Cointio ad annum 687 num. 11, ubi hunc translationis diem ita refellit: Manifestus autem error est in hoc calculo, quia festum Ascensionis ab anno Christi sexcentesimo duodetricesimo usque ad annum Christi septingentesimum septimum cum tertio Nonas Maii non convenit.

e Repa est feretri operculum, ut Cangius in Glossario recuso ad hanc vocem variis exemplis probat.

f Solidus vel solidum est genus moneta, quod forsitan deducitur a solidata, quæ est stipendium unius solidi, quod datur militi, ut Cangius in laudato Glossario testatur.

g Hæc clausula in priori Actorum scriptore non legitur, quia is usque ad hæc tempora non vixit, cum num. 9 prioris Vitæ testetur, sese miracula S. Audoëni viventis ex discipulis ejus intellexisse.

VARIÆ TRANSLATIONES
SACRI CORPORIS

*Ex Thesaurō novo anecdoto-
rum apud Edmundum
Martene tomo III, columna
1669 et sequentibus, quam
editionem cum mutilo Ms.
Rothomagensi contulimus.*

CAPUT I. *Honorifica sacrarum
reliquiarum reductio sub
Normannis jam Christia-
nis, et miraculum, quod
Sanctus in pueritia pa-
trasse dicitur.*

Licet, dilectissimi, in omnium nos festi-
vitate sanctorum oporteat gratulari, præcipue
tamen in sanctissimi ac speciosissimi patroni nostri
atque antistitis Audoëni, quotiescumque evenit,
celebritate, omnimodis concedet exultare, et
dignis laudum præconiis Deum glorificare qui,
talem populo suo providit pastorem, ac piissi-
mum per omnia suffragatorem. Hanc ergo diem
annua devotione recolimus, qua corpus ejus sa-
eratissimum a Gallis relatum, universæ genti no-
stræ novæ exultationis infudit tripudium. Cum
enim omnipotens Deus adoptivum sibi per fidem
Galliæ populum, peccatis exigentibus, veluti
quondam Israeliticam plebem sibi peculiarem a
Chaldæis, per aliqua annorum curricula ab ho-
stibus misericorditer flagellari permitteret, ne in
æternum districta animadversione puniret; per-
fidæ ac crudelissimæ gentis Danorum exercitus
ad prædandum, barbarico more conspiratus, pira-
ticam exercens, cum ingenti classe Oceani lito-
ra occupavit, ac finitima quæque habitationis
nostræ loca depopulando, et cremando con-
sumpsit.

2 Tandem igitur per vastum Sequanæ a flu-
vium irruptionem faciens, Gemmeticeuse mona-
sterium *b* cum omnibus ædificiis igne succendit,
deinde Rothomagum metropolim adire disposuit.
Quod ubi cives comperiunt, rabiem metuentes
gentilium, sanctorum corpora exinde asportare
statuunt. Monachi igitur beati Audoëni corpus
assumentes, ad sui juris prædium nomine Con-
datum *c* detulerunt: sancti vero Nicasii *d* marty-
ris reliquias cum sociis Wanbasio reposuerunt.
Denique per multa annorum volumina, scilicet
usque ad Rollonis *e* tempora, ibidem sanctorum
requieverunt pignora. Ille itaque bellicosa fre-
tus virtute et armorum expeditione, velut ful-
gur lines irrumpens Galliæ, diversa urbium et
municipiorum mœnia evertit, plurima quoque
oppida ac rura cum ipsis sanctorum ecclesiis ad
solum usque diruit, incendit, atque prædavit.
Bella etiam acerrima cum Francorum principibus
iniens, numerosas de Christianis strages dedit,
nec ab aliquo valuit superari.

3 Tandem divinæ propitiatio majestatis res-
pexit in orationem humilium, et debacchantium
furorem compressit gentilium. Denique rex Fran-
corum Carolus *f* cum Rollone pacis fœlus iniiit,
suamque ei filiam vocabulo Gislam, si titulum
Christianitatis perciperet, jure conjugii se datu-
rum spondidit, totiusque Normanniæ provin-
ciam, quam sibi isdem Rolln debellando sube-
gerat, regali munere liberaliter concessit. Anno
igitur dominicæ Incarnationis nongentesimo duo-
decimo Rollo cum suo exercitu in sanctæ Trini-
tatis fide a Francone *g* Rothomagensi pontifice
baptizatur, et Robertus in baptismo muncipatur.
Fit gaudium sanctæ Ecclesiæ pro tanti ducis
conversione et gentilium salute. Fit exultatio san-
ctis in celo angelis, et humanibus in terra bonæ
voluntatis. Fit lætitia universis pro restituta pace
regni et tranquillitate temporis. Terra diu eullore
nudata inhabitatur, aratris et bobus exer-
citur, vinea putantur, et redivivæ copia fertili-
tatis Francia innovatur. Princeps vero novus,
uti Constantinus, præteritorum pœnitens malo-
rum totum se contulit ad ecclesiarum Dei, quas
destruxerat, restorationem, ad inopum defen-
sionem, ad divinæ legis observationem, et san-
ctorum debitam venerationem.

4 Interea Rothomagenses super piissimi pasto-
ris Audoëni sui corporali conquerentur absentia,
et æris siccitate nimia; illud insigne virtutis me-
moriter retinentes, qualiter idem Præen divini
dogmatis, et tuba duetilis in domo Dei, His-
paniæ populis septem annorum circulis conti-
nua siccitate afflictis, quos verbo salutis et rore
fidei conspersit, velut Elias pluviam cælitus im-
petravit. Hujusmodi ergo murmure populi et fle-
bili querimonia præsulis ejusdem urbis, scilicet
Franconis, aures percussunt, et ad explendum
tantæ rei negotium ejus animus instigatur. Nec
mora, palatium principis adiit, suam totiusque
plebis petitionem ac desiderium humiliter et op-
portune suggerit.

5 Perennctatur rudis Christicola quantæ di-
gnitatis, quantæque fuerit excellentiæ Vir ille,
pro cujus reliquiis universalitas tantopere elabo-
raret, et sibi restitui vehementer anhelaret. Tum
præsul hinc doctus oraculo, aggreditur ore fa-
cundo sancti Antistitis seriatim vitam exponere in
conspectu principis et procerum totius aulæ.
Qualiter scilicet ab ipsis infantia rudimentis Au-
doënus senuerit probitate, quomodo sanctarum
virtutum claruerit provectione, quam præpotens
effulserit in miraculorum exhibitione, quam felici
præsentis vitæ clausulam decoraverit resolutione,
quantumve gloriosus existat in illo cælestis
curiæ senatu coram Christo summo imperatore.
His intentissime princeps auditis, in lacrymas
resolutus, pro tanti Viri meritis in laudem
prorupit nostri Salvatoris gratiarum omnium
largitoris.

6 Denique Rollo, qui et Robertus, a latere suo
strenuos ad regem Carolum legatos dirigit, im-
plorans amabilibus verbis, ut suum antiquum
sacerdotem Deo dignissimum Audoënum sibi
reddi jubeat, et propriæ sedi metropolitanae ma-
ture restitui faciat, quatenus moderni pacti jura
ad invicem inconvulsa serventur, ne, quod absit,
aliquo dissensionis offendiculo violentur. Ad
hæc rex inelytus pro tam Christiani ducis fide ac
devotione, Regi regum gratias agit; deinde ad
Condatense oppidum sacri thesauri custodibus
mandat, ut illi Normannorum satisfaciant, et
beati Audoëni glebam ad propria remittant.

7 Nec

*duce Norman-
norum ad fidem
Christianam
co-verso.*

*quem Rothoma-
gensis per præ-
sulem suum
rogaverant.*

*et de meritis
sancti Viri in-
struxerant.*

*ipso duce pe-
tentis.*

7 Nec mora, acceleratur expleri negotium, quod divinitus provisum, vel a rege fuerat imperatum. Per loca etiam ecclesiarum, quibus transferenda erant reliquiæ, clericis et monachis regia auctoritate mandatur, ut festivo more cum crucibus ac libris, cum cerostatis *h* et diverso processionis apparatu sacro corpori occurrant, et dignis exsequiarum laudibus ad solum usque Normannia deducant. Qui omnes alacri devotione decenter et ordinate procedunt, et Deum in sanctis suis gloriosum in hymnis et confessionibus benedicunt. Personabant undique chori psallentium, clericorum scilicet, monachorum, ac virginum, tinnulis vocibus diversa modulantium, carmina concrepantium. Cælestes etiam, ut credimus, non defuere exequiæ, et angelicæ phalanges militiæ in tam sancti Pontificis translatione, qui adhuc vivens sæpino angelorum fruebatur alloquio, et nunc in cælis perenni gratulatur consortio. Constat autem verissime totum illud melliflui itineris spatium miraculis refuisse, licet temporis obsoleverint vetustate, et eorum, qui adfuerant, impræsentiarum incuria et remissione.

8 Francorum proceres cum innumerabili plebe feretrum subsequuntur de illius gloria hilares, de sui irrecuperabilis damni eventu admodum tristes. Lamentatur Gallia incomparabilis pretii thesauro spoliata, et totius decoris gemma de suæ stirpis utero procreata. Compatriotarum animus nimio percussitur mœrore, dolens ejus avelli a corpore, cujus ardentissimo fervebat amore. Sic itaque hymnis canora multitudo beati Confessoris glebam prosequente, ad confinium pervenitur, quo utriusque provinciæ meta dividitur. Inde Gallicanus populus ad propria cum mœrore regreditur; maritimus vero cum gaudio pastoris sui vestigia comitatur. Pervenientes denique ad locum, qui uno ab urbe distat miliario, sacrosanctum corpus, acsi solo fixum immobiliter constitit, nec ab ullo potuit moveri.

9 Tunc omnibus stupore attonitis, ab his, qui sanioris erant consilii, veluti divinæ virtutis indicio admonitis, ad urbis mœnia aliquid præmittuntur: duci ac pontifici sacri corporis adventus nuntiatur. Mox a præsule civium multitudo convocatur, salubriter admonetur, ut contrito et humili corde, nudis pedibus, cum summa devotione sacro corpori occurratur. Omnibus ergo compositis, quæ ad cultum et decorem pertinent festivæ processionis, universus tam ecclesiasticus quam monasticus ordo, cum ingenti populo ab urbe procedit, obviam pergens suo magno Pastori, velut quondam Hebræa plebs nostro Redemptori. Sic candidatorum triumphalis exercitus, cui juxta Apostolum in palaestra fidei viriliter agonizanti adversus invisibiles aëris hujus potestates indelicens est collectatio, suo claræ Antistiti cum ingenti laudationum occurrit præconio.

10 Tunc princeps Christianissimus, Hunc, inquit, locum, quem paulo longius ab urbe digressi hucusque pedanei convenimus, amodo Longum-pedanum *i* nuncupari censeo, et ab hoc ad usque urbis mœnia, omnem, quæ infra adjacent, terram beato Audoëno liberaliter concedo, ut mihi, meisque hæredibus apud Deum existat præsidio. Quidquid autem antiquitas in terris et possessionibus ejus ditionis fuisse dignoscitur, et sibi reddatur præcipio, et ejus venerabile cœnobium cum omnibus, quæ ad usum pertinent monachorum juxta priscorum privilegia regum,

nostra auctoritate, ut immune et absolutum maneat ab omni judiciaria exactione, auctoritaliter constituo. Quod si quis inde huic venerabili loco aliquid calumniæ, aut quæstionis ingerere tentaverit, me primum requirat, me, inquam, sub manu Domini ejusdem ecclesiæ scutum protectionis et baculum defensionis.

11 His ita prælibatis et principali auctoritate et edicto roboratis, ante sacrosanctum corpus solotenus prostratus, et lacrymis perfusus oravit, malorum quæ in sanctos Dei commiserat penitens, et pro transactis reatibus graviter ingemiscens. Dehinc cominus accessit, et collum, ante gentili fastu superbum ac rigidum, nunc iugo Christi edomitum, mira cum devotione feretro submitit, et primus omnium amicas sibi bajulans gazas, illum ferre gaudebat, per quem facinorum veniam sibi obtinere a Deo nullatenus ambigebat.

12 Adcrant ibi et Dani jam ex lapidis facti agni, nec ut olim prædæ cruentis rictibus inhiantes; sed una cum aliis pretiosas Sancti reliquias venerantes, juxta quod propheta, Leo, inquit, et bos simul comedent paleas. Nec enim ulterius belluina rabie humanum sitiunt cruorem, nec more gentilium sortilegorum, vel in extis pecudum rimantur divinationem; sed geminam ex animo complectuntur dilectionem, et inepta execrantes ludicra, et idolorum manias, sanctorum pronixè expetunt interventionem. Resonabant undique compita viarum dulcisonis vocibus alternatim canentium, et diversarum copia symphoniarum. Ubi vero ad suburbana civitatis pervenitur, illud pium, ac solemne *IOSANNA*, quod Hebræorum pueri Domino Jerosolymam ingredienti consona vocis harmonia psallebant, beato Audoëno modulatur, et benedictus qui venit in nomine Domini, ab omnibus concorditer decantatur. Ad ejus namque felicem reditum super squallida siccitatis molestia se adepturos nullatenus ambigebant remedium. Ex corrupto etiam aëre tabida pestis erumpens humana passim corpora inflecebat, et plurimos improvisa morte perimebat. Ab hac igitur lethifera labe ejus eximii cupiebant oramine, qui multos ab inferorum eruit voragine.

13 Sic itaque ejus corpus sanctissimum innumera plebis frequentia constipatum cum hymnorum et laudum officiis, cum thymiamatum odorem in beati Petri apostoli ecclesiam reportatur, et ibi decentissime collocatur Calendæ Februarii anno dominicæ Incarnationis nongentesimo octavo decimo *k*. Ubi hactenus summa excolitur veneratione, ad laudem Dei omnipotentis, et æternum ejus memoriale. At ubi populus ad propria discessit, per meritum gloriosi Confessoris, nubibus in aëre collectis, repente vehemens pluvie inundatio erupit, et terram sitientem largiter infudit. Renovatur illud insigne virtutis, quod Hebræorum populis contigit, adventu egregii prædicatoris, cum adinstar Eliæ incumbens orationi ætheris claustra et nimborum obstacula patefecit. Denique specialis zeli constantia, et virginæ integritatis gratia floruit, ut Elias. Cilicis asperitate corpus edomuit, ferro collum et brachia ventremque constrinxit; ut prolixo maceratus cum martyribus coronaretur agone, cum virginibus novum carmen virgo modularetur, cum angelis tripudiaret, cum Christo victor regnaret.

14 Gaudebat tota Neustria paulo ante mœrore confecta, super divinæ dapsilitatis *l* opulentiam, et

EX EDITIS.

easque devote defert.

comitantibus Normannis jam ad filium Christi conversis,

E

et ingenti numero multitudinis.

h

qui gaudebant propter miracula.

x EDITIS.

et beati Audœni præsentiam. Innumerabilem ad ejus sacra pignora languentium corpora conveluntur, et pristinae sospitati reparantur. Purulentæ valetudines, illo medicante, curantur, et ab imminente clade patria cælitus liberatur. O mira benignitas nostri Salvatoris! O præcellens gloria sanctissimi Confessoris! Ejus precibus cælum reseratur, ejus meritis lethifera pestis effugatur; ipso præsentem, mundus respirat, quo absente, bellis attritus gemebat. His ergo signorum liquet indiciis et rerum colligitur argumentis, quod nullus Audoëno præstantior meritomm gloria, potentior virtutum efficacia in tota aliquando exstiterit Gallia.

inter quæ nar-
ratur unum.

15 Ab ipsis enim infantia cunabulis quantum Deo placuerit, unius e multis astipulatione comprobatur miraculi. Miro namque auspicio venerabilis jam portendebat Dei provisio, qualis foret futurus in pontificali officio. Cum enim inter paternos lares adhuc Christi lucerna delitesceret, et pia mater Aiga puerum nutricaret, quadam die, non sine divino, ut reor, instinctu solito instantius matrem commonet, ut sibi balneum citius præpararet. Cui illa, non possum, inquit, tam cito, fili, quia deest aqua in præsentem, unde valeat fieri. Fons enim est in prædio monialium Dei genitricis Mariæ, unde debemus haurire. Supersedendum omnibus, donec prius hauriant ad proprios usus, in quorum cespite manat Dei voluntate. Ad hæc Puer eximius Petri fide præditus: Aderit, inquit, nobis Dominus per omnia potentissimus, caritate profluens, et lymphæ copiam nobis nostræque terræ colonis ministrabit, qui potum sitiienti populo ex arida cote propinavit.

quod sanctus in
pueritio patris
se dicitur.

m

16 Hæc dicens virga, quam manu gestabat, in nomine sanctæ Trinitatis rupem percussit; statimque fons vivus erupit, qui cursus sui rivum ad usque limitem ejus ditionis extendit, ibi hiatum faciens terram subintravit m. Liquido enim ostendit quod sui usibus Famuli Dominus scissa de silice novos latices elicit, qui corda famulorum arentia irrigaturus erat divinorum dogmatum fluentis. Talis igitur infantia primordium decuit hunc Virum, quem sibi assumpsit in sacerdotem ad multorum expiationem, qui in Melchisedech stigmatem n quotidie sub forma panis et vini in altaris offertur libamine. Hic quoque ainstar Moysi; qui expansis in altum brachiis crucis speciem præferentibus in monte pro Hebræis orabat cum Amalech prestantibus, crucem Dominicam ferens in corde; et in virtutum sublimiore monte pro universa plebe assidue supplicabat Regi gloriæ. Nunc etiam Patri spirituum præsentissimus, et divinæ majestatis speculator limpidissimus, eorum non desinit esse pius interventor in cælis, quibus sui amoris pignus tam pretiosum reliquit in terris.

ANNOTATA.

a Sequana est notissimus Gallia fluvius, qui vernacule nunc la Seine vocatur.

b Gemmeticum, vulgo Juniogues, est celebre Ordinis Benedictini monasterium, in diocesi Rothomagensi situm, cujus originem et progressum Arturus du Monstier in sua Neustria pia pag. 259 et sequentibus fusc describit.

c Franciscus Pommerayus in Historia abbatia S. Audoëni lib. iv cap. xi antiquum et præsentem Condatensis Prioratus, qui in diocesi Suessionensi situs est, statum Gallice describit.

d De hoc S. Nicasio episcopo Rothomagensi agetur die xi Octobris, quo simul cum sociis in Martyrologio Romano annuntiat. Interim de translatione eorum ac miraculis in itinere patris consuli potest vetus instrumentum, quod Edmundus Martene in Thesouro anecdotorum tomo III a col. 1677 edidit, et ubi col. 1680 leguntur sequentia: Interea monachi Candatensium, ingruente inedia, beatorum martyrum Nicasii ac Scuviculi cum reliquiis beati Quirini ad orientalem Franciæ plagam, quæ Lotharingia nuncupatur, in locum nostræ possessionis, qui Wambasius dicitur, detulerunt etc.

e Pagius in Historia critico-chronologica ad annum Christi 876 num. 18 ex diversis auctoribus probat, Rollonem eodem anno 876 in Normanniam irrupisse.

f Hic est Carolus cognomento simplex, qui anno Christi 912 cum Rollone fœdus inivit, ut infra narrabitur.

g Pommerayus in Historia Gallica præsulum Rothomagensium pag. 238 asserit, Franconem anno 919 obiisse, et ab Odorico Vitali ornari hoc elogio metrico:

Surrexit Franco, plebis bonus auxiliator,
Rollonem lavit sacro baptismate Christi.

h Cerostata vel cereostata, id est candelabra, quæ per se stant, vel in quibus cerei stant, ut ait Cangius in Glossario, ubi plura ad hanc vocem legi possunt.

i Teste Pommerayo in Historia abbatia S. Audoëni lib. ii cap. vi, locus ille nunc vernacule Long pan vocatur. Hinc parochus de Maneval in Historia Normanniæ appellationem illam sic explicat, quasi deduceretur a longus pæan, eo quod in isto sacrarum reliquiarum occurso longa cantica in signum victoriæ vel triumpho decantata fuerint. Sed Pommerayus ibidem hanc etymologiam rejicit, et hoc nomen a longo et pedaneo incessu deducit, quæ explicatio ex hoc veteri instrumento confirmatur.

k In apographo nostro Rothomagensi legitur, id factum esse anno Dominicæ Incarnationis nongentesimo decimo. Sed neutra hæc epocha defendi potest, et verosimiliter ab amanuensi corrupta est, cum Rollo ante annum Christi 912 non fuerit conversus ad Christianam fidem, et anno 917 ex hac vita discesserit.

l Dapsilitas hic pro liberalitate usurpatur, ut ex sensu patet, et sæpe alias annotatum est.

m In apographo nostro Rothomagensi ad gloriam S. Audoëni de fonte illi adduntur sequentia: Mos est autem accolis loci illius, febris incommodo laborantibus, montis jugum ascendere et ex perspicui fontis latices de rupe manantis, recuperandæ gratia salutis haurire: nam et febri-citantibus remedium et omnibus indeficiente potus tribuit alimentum.

O qualis medicus, Regis cælestis amicus,
Qui contra morem fundit de rupe liquorem,
Ut Moyses quondam de saxi elicit undam.
Sicca silex stillat, latices ad jussa propinat;
Qui signum cumulant, dum morbida corpora
[curant.
Hæc tu, Christe, facis; hæc mira potens ope-
[raris

Audoëne pater, quem cernis semper orantem
Solem justitiæ fontem de fonte sophiæ.

n Hic vox stigma ponitur pro modo vel ratione, quemadmodum in auctiore Cangii Glossario videre est.

* forte qui

A

CAPUT II. Post diversas sacri corporis translationes frustra tentatur illius furtum, idemque postea integrum ac incorruptum invenitur.

Corpus Sancti, quod Rothomagi sepultum fuerat.

B Beatissimo igitur Audoëno post hujus laudabilis vite cursum feliciter migrante ad Dominum, et præclara totius Gallie lucerna repente ab oculis sublata mortalium, sanctissimum corpus ab episcopis et abbatibus et utriusque ordinis religioso conventu, procerum quoque ac innumerabili plebe reverenter et honorifice est traditum sepulture in ecclesia beati Petri apostolorum principis, in loco, quem sibi ipse præparaverat, in sarcophago Pario marmore decenter constructo, ubi requievit annis tribus et mensibus novem. Qui beatus Confessor quantum cælicolis de suo adventu infudit lætitiæ, tantum terrigenis de abcessu reliquit mœstitiam.

post tres annos honorifice elevatur.

18 Post hæc translatum sanctum corpus ejus a beato Ansberto successore suo, et positum ad orientalem plagam altaris sancti Petri apostoli die Ascensionis Domini cum ingenti decore et tripudio cunctorum, et ita ab omni corruptione integrum est repertum, ac si eodem die fuisset sepultum. Fecitque super eum præfatus pontifex mausolæum ex auro et argento ac gemmis pretiosis, ubi requievit annis centum sexaginta quinque *a*, scilicet usque ad tempora Normannorum, qui gentili rabie furens vastaverunt Rothomagum, et succenderunt monasterium ipsius Idibus Maii anno Dominicæ Incarnationis octingentesimo quadragesimo secundo, regnante Carolo rege Francorum. Tunc a Riculfo *b* Rothomagensi archiepiscopo, et ab episcopis et abbatibus totius regni sacratissimum corpus elevatur, et totum ex integro sine aliqua sui diminutione cum digno honore in feretro auro gemmisque pretioso collocatur.

a

b

C ac inde ob meritum Normannorum alio transfertur.

19 Inde etiam ob metum infandorum gentilium a monachis Wadiniacum deportatur, ubi aliquot annis miraculis coruscantibus requievit. Post hæc invalescente sævitia paganorum, et hostium dictum crescente exercitu, cum omnis pene occidua regionis provincia crebris irruptionibus, et incendio depopularetur, prædicti monachi sancti Audoëni, et sanctorum martyrum Nicasii, Quirini, et Scaviculi corpora ad villam suam Condatum transtulerunt. Rollone igitur seu Roberto, Deo aspirante, facto Christiano, sopito bellorum turbine, et sereno pacis tempore reddito, superui Imperatoris clementia sanctissimi rursus Patris nostri membra a Galliis relata cum ingenti gloria propriae ecclesie Rothomagensi sunt restituta.

Quibus monachis illud rededitur *c*

20 Tempore vero Richardi *c* primi cognomento Senis, egregii Normannorum consulis, qui ecclesiam beatæ Trinitatis Fiscanni e fundamentis construxit, duo monachi e Francia venerunt votum habentes et consilium, ut, si a Deo sibi permitteretur, clandestino noctis silentio sanctissimi Patris nostri glebam effracto loculo furtim subriperent, et secum efferrent. Triduanum itaque prælibantes jejunium cum vigiliis et in-

stantia precum, tertie noctis in conticinio sacrorum custodibus alto sopore depressis, latenter ad feretrum accedunt, ut thesaurum exinde pretiosissimum asportaret, et nobis irreparabile damnum et intolerabilem luctum, immo potius totius Normannia: genti justitium inferrent.

EX EDITIS.

21 Verum typicus ille Samaritanus, qui custodit Israël, nec dormitat in ævum, cujus Audoënus seraphium more speciali ardet amore, invasores sacri templi cæcitatibus animadversione percussit *d*, omnium etiam membrorum illos virtute privavit. Tunc illi divinæ advertentes ultionis signum, sacrilegi reatus veniam petunt, et pro suorum incommoditate membrorum Salvatoris nostri, sanctique Præsulis clementiam solatenus deprecant. Illico pius Dominus sui Servi meritis clementer illis indulget, discussa caligine oculorum, lumen reddidit, et pristinum in membris vigorem restituit. Qui diluculo ascensis equis, fuga discesserunt, nec ultra in his partibus comperuerunt.

intra furari tentantibus.

d

22 Eadem nocte, qua hæc acciderunt, præfato duci Ricardo apud Bajocas *e* remoranti, ibique palatium sibi et arcem fabricanti, Audoënus pontificalibus infulis rediit in somnis apparuit, bisque cum admonuit, ut ocnis surgens Rothomagum properaret, et Hildeberto *f* abbati imperaret, quatenus ecclesie suæ diligentiorum curam atque custodiam adhiberet, et ante lucem maturius fratres excitare satageret. Cui adhuc soporis ignavia pigritanti et moras in surgendo facienti, præclarus Pontifex tertio minaci vultu et terribili assisteus, et baculum non pastorem, sed tamquam detruncatæ alicujus haste partem manu gestaus, ita eum sub quadam invectione redarguit: Tu, inquit, tibi et heredibus tuis palatia et arces construis, mundique præpelles divitiis, et vario vestimentorum ornatu procedis: tui vero antecessores ab exteris et barbaris nationibus erumpentes, prædia et facultates, quas Deo et tuih servientibus divina pitulante gratia dederam, deprædando et incendendo abstulerunt.

Sanctus apparet Richardo.

e

E

f

23 Insuper etiam vestimentum meum aureum monachi mei, famis compelleute inedia, detraxerunt, et multarum incommoda egestatum in sua peregrinatione et fuga me secum ferentes ob metum et rapacitatem crudelium pagavorum pertulerunt. Verbis quoque addens verbera, beatus Confessor adjecit: Vide, inquit, vide, ut competentem me tunica operias, ecclesiam meam aliorumque sanctorum humili devotione excolas, ne forte, quod absit, typo elatus superbia, æternæ subeas tormenta gehennæ. Replicavit etiam insidias monachorum ejus glebam noctu clam custodibus auferre molientium. His ita dictis, relicto baculo, disparuit. Tam princeps tanto visu attonitus, simulque timore perterritus, ex templo, quæ viderat, aulae suæ primoribus narrat, et ad indicium veritatis baculum monstrat.

enque vel quoniam suarum ne absciditum exprobrat.

F

24 Inde ubi prima aurora polo stellas fugavit, ascensis perniciter equis, Rothomagum ipso die jejunos pervenit. Stalim vero ut monasterium emius inspexit, de equo desiliens, et nudis pedibus humiliter incedens, baculum, quem diximus, manu gestans, stipatus suorum agniue procerum, ad aram sancti Pontificis humiliter accessit, solatenus preces cum lacrymis fudit, lignum coram feretro posuit, multaque ibi donaria obtulit. Deinde accito venerabili abbate supra nominato, visionem quam viderat seriatim exposuit, et de monachis, quod a beato præ-

qui hac visionem territus.

sule

EX EDITIS.

sule audierat, requisivit, quod ita veraciter factum fuisse cognovit.

multa dona obtulit apud sepulcrum Sancti.

25 Quamobrem prædicto patri interminando præcepit, ut in eadem ecclesia tam die quam nocte semper duo lucerent luminaria, unum scilicet coram altare beati Petri apostoli, alterum vero ante aram beati Audoeni pontificis, qui sunt duæ oliivæ et duo candelabra ante Dominum æterna claritate micantia. Deputatis proinde ædituis, et custodibus idoneis, qui ibidem exuebias agerent, et pretiosas pignorum gazas, vel aliqua quæque ornamenta diligenter servarent; ipse princeps inclytus dedit sancto Audoeni villam, sancti Martini nomine nuncupatam, et decimam villæ, quæ Ros dicitur. Deinde peritos accersiens aurifices, tradidit eis copiam auri et gemmas pretiosas ad deaurandum et decorandum sancti Præsulis feretrum.

illudque coram pluribus aperiri jubens.

26 Consummato denique hoc opere, convocatis episcopis et abbatibus ac optimatibus suis; fecit detegi sanctissimi Antistitis membra a quatuor monachis Religiosis ejusdem monasterii cum magno metu et reverentia. Inventum itaque totum corpus integrum cum capite *g*, et absque ulla imminutione, sicuti a venerabili archiepiscopo Riculfo fuerat compositum. Tunc cum magnis laudum præconiis pallio valde pretioso involutum, et sindone munda coopertum, sicuti reperiendum fuerat, integerrimum repositum est in serinio cum circulis ferreis, quibus se vivens constringendo afflixerat pro ejus dulcissimo amore, qui nos in cruce, propria redemit passione. Ipsum vero serinium in feretro est reconditum, auro gemisque decoratum. Ibi ergo beati Audoeni corpus sacratissimum beatæ resurrectionis diem expectat, ut geminam incorruptionis stollam et perennem gloriæ coronam a Christo percipiat.

no pus ejus integrum et incorruptum invenit.

27 Adfuerunt huic tam felici obsequio et digno spectaculo dux ipse egregius Ricardus cum conjuge sua Albereda nomine, et filio Roberto cognomine Dano, qui defunctus sepultus est apud sanctum Petrum Carnoti *h*, et cum aliis filiis et filiabus ex eadem uxore. Adfuerunt etiam dominus Hugo ejusdem sedis archiepiscopus *i*, Ricardus Baiocensis episcopus *k*, Rogerius Lisiacensis *l* episcopus, Gerardus Ebroicensis episcopus *m*, Hildebertus abbas ejusdem monasterii, Mainardus abbas sancti Michaelis de monte, Frotmundus abbas sancti Taurini Ebroicensis, et alii multi venerabiles episcopi et abbates. Convenit quoque innumerabilis [multitudo] monachorum, clericorum ac procerum totius regni, et alia plebs copiosa. Quatuor vero monachi, qui sanctissimum corpus, ut prædictum est, detexerunt, occulta Dei dispositione ipso anno ad Dominum migraverunt. Hæc ideirco, dilectissimi, compendiose digessimus, quemadmodum veridica a majoribus nostris relatione comperimus, ut plane et absque ambiguitate sanctissimi patris nostri Audoeni corpus integrum, et ab omni membrorum parte imminutum, baberi apud nos, ut prædiximus, credatur.

ANNOTATA.

a In secunda Vita legitur ibi corpus quiescisse annos centum sexaginta duos. Sed Cointius in Annalibus Francorum ad annum Christi 841 num. 24 utramque illam annorum computationem variis argumentis impugnat, et ex iis ibidem sic concludit: Inde sequitur, S. Audoenum

anno Christi sexcentesimo octogesimo tertio feliciter ad Deum migrasse, ejusque corpus quarto post anno, sive anno Christi sexcentesimo octogesimo septimo ab Ansherto successore in eminentiori ac decentiori loco collocatum fuisse, quod et lomo quarto demonstratum est. Ergo a prima translatione, ejus auctor sanctus Anshertus, ad alteram, quæ propter imminentem Nortmannorum adventum facta est, sive ab anno Christi sexcentesimo octogesimo septimo ad octingentesimum quadragesimum primum non anni centum sexaginta quinque, sed centum dumtaxat et quinquaginta quatuor effluerunt.

b Pommerayus in Historia Gallica præsulum Rothomagensium dicit, hunc Riculfum ab anno 872 usque 876 ecclesiæ Rothomagensi præfuisse.

c Ille Richardus Normanniæ Dux cognomento Sener, anno 996 c vivis excessit, ut Pagius in Critica historico-chronologica ad eundem annum num. 17 probat.

d In apographo Rothomagensi interseruntur hæc verba: manus eorum et brachia contorsit.

e Bajocæ vel etiam Baiocum est urbs episcopalis Galliæ in Normannia sub archiepiscopo Rothomagensi, et nunc vernacule Bayeux vocatur.

f Pommerayus in Historia Abbatæ S. Audoeni de hoc abbate agit, eumque anno 1006 mortuum esse affirmat.

g Hanc sacri corporis et capitis integritatem, quam auctor hujus narrationis adhuc suo tempore perseverasse sub finem inquit, cum Anglicis reliquiarum translationibus conciliare non possumus, ut in Commentario prævio § v indicavimus.

h Carnotum vel Carnutum, vulgo Chartres episcopalis Galliæ urbs, quæ octodecim leucis in occasum hybernum a Lutetia Parisiorum distat.

i Odericus Vitalis nobilitatem et vitia hujus antistitis Rothomagensis apud Pommerayum in Historia præsulum Rothomagensium pag. 241 exprimit hoc duplici versiculo:

Hugo successit legis Domini violator,

Clara stirpe satus, sed Christi lumine cassus.

k Hermantius in Historia Gallica diocesis Baiocensis, quæ anno 1705 Cadomi impressa est, pag. 123 et sequente hunc Richardum episcopum Baiocensem memorat, et illam sacrarum reliquiarum visitationem, quæ difficultatibus chronologicis non parum obnoxia est, anno Christi 955 collocat.

l Apud Sammarthanos inter episcopos Lerovienses (ab appellatione vernacula urbis Lisiæus his auctor Rogerium præsulum Lisiacensem cognominat) invenimus Rogerium primum, cujus ætas anno Christi 1022 affigitur. Verum iste hujus nominis episcopus Leroviensis huic sacrarum reliquiarum visitationi interesse non potuit. Quapropter a novis Galliæ Christianæ editoribus in his tenebris lucem expectabimus.

m Ille episcopus Ebroicensis a Sammarthanis inter testes prædictæ visitationis collocatur, et ab ipsis Geroldus nominatur, ejusque ætas ibidem anno circiter 970 affigitur.

A

MIRACULA,

QUÆ POST OBITUM SANCTI CONTI-
GERUNT,Auctore Fulberto a monacho,
et plerumque coævo teste.*Ex Mss. codice Rothoma-
gensi monasterii S. Au-
doëni, cujus apographum
P. Fredericus Flouetus
anno 1644 ad Majores no-
stros misit.*

B

PROLOGUS.

auctor indicat.

b

Rogatus nuper a Fratribus, sed præcipue ab ipso Patre Nicolao *b*, in historiam beati Audoëni superaddere miracula, quæ per eum post evictum seculum et consummatam felici certamine præsentis vitæ militiam modo effulsere, vel quæ nostris adhuc temporibus ad sepulcrum ipsius præsentis visu cernimus operari, cum essem impar viribus, attentare Opus, peritissimis viris formidandum, longe refugeram, ne pretiosa materia, rustico stylo exarata, urbanis auribus sordere videretur: etenim fidelium mentibus ad beatam vitam et cælestem militiam sufficere satis arbitrabar exemplar, quo vitæ et conversationis ipsius textus commemoratur. Reputans igitur tardam ingenii difficultatem, conticere penitus ab injuncto officio deliberabam, cum mihi in somnum resolutus *c*, sub profundo noctis silentio, adstitisse visa est speciosa quædam cum veneranda canitie persona, quam vultus dignior pontificalibus infulis venustabat.

sed in somno
vel visione mo-
nutum fuisse.

C

2 Hæc velut indignatione permota, baculo, quem forte gestabat, latus impulit, ac specie terrentis in huic modum me arguit; Quid tu, inquiens, tanto tempore inani otio deditus, et nihil utile reddens, locum sine fructu ut fatua feus occupas, et quem alter exercere poterat per studium boni operis, tu per desidie umbram premis? Quid tu fraternos monitus contemp-
tibiliter ducis? An tu defossi talenti rationem aliquando haud exigendam arbitraris? Esto; de ingenio tuo trepides; verum studiis fidelibus ille nescit abesse, qui ait: Dilata os tuum, et ego adimplebo illud. Ille ego incussu baculi et vocis horrore consternatus, dum vocem increpantis ambiguum discutere attentius insisto, animadverti de contemptu fraternæ monitionis inobedientiæ reatum in me damnari.

ut hæc miracula
conscriberet.

3 Nihil igitur ultra dissimulandum arbitratus, licet trepidus, obedienter susepsi, quod ante humili obstinatione refugeram; et quia Legifer noster ait, Non apparebis in conspectu meo vacuus, ingratum me fore timebam, si, dum alii doctrinæ spiritalis phialas offerunt, ego vel rusticanae simplicitatis in tabernaculo Dei cyathos non offeram; cum certe paupertinæ viduæ munuseulum grandia donativa divitum præponderare

Augusti Tomus IV.

veritatis judicio noverimus. Hæc idcirco dixerim, ut, dum inculti sermonis paginam prudens lector inspexerit, non audaciæ facti confidentiam, sed obedientiæ vota perpendat.

EX MS

ANNOTATA.

a Mabillonius in veteribus Analectis, quæ anno 1723 Parisiis in folio recusa sunt, pag. 226 in Annotatione ad Acta præsulorum Rothomagensium de collectore horum miraculorum ita meminit: Præmissa pontificum Rotomagensium Acta litteris mandavit anonymus cœnobii sancti Audoëni ejusdem urbis monachus, ad cujus autographum hæc editio exacta est. Vixit is Gregorio VII Pontifice, Johanne archiepiscopo Rotomagensi, abbate monasterii sancti Audoëni Nicolao; non alius forsân, quam Fulbertus ejusdem loci cœnobita, qui librum de miraculis sancti Audoëni hactenus ineditum ei Nicolao abbati nuncupavit. Pommerayus in Historia Abbatiz S. Audoëni lib. 1 cap. xxiii num. 2 hæc miracula etiam Fulberto adscribit, et lib. iii cap. xxxi fusius de illo agit.

b Nicolaus ille abbas sæculo xi floruit, ut in fine Commentarii prævii monuimus.

c Propter hanc phrasim dubitare quis posset, utrum auctor hæc in somnio visus sit videre, an ex vera visione vel cælesti revelatione illam Dei voluntatem cognoverit.

TITULI VETERUM CAPITUM

- CAP. I. Ad tumulum sancti Audoëni qualiter quidam Romanus ex diuturnitate languoris remedia promeruit salutis.
- II. Alius quidam paralyticus a Gargano advenit, salutemque integram reportavit.
- III. Arvernici cujusdam curatio non dissimilis a Turonis advenientis.
- IV. Astipulatio rei gestæ super quadam presbyteri sorore, qualiter in absentes etiam ægrotos Sancti meritum evituerit.
- V. Quomodo ecclesiæ sancti Michaëlis propter quosdam sacrilegos inferri renuerit.
- VI. De quodam captivo, Sancti per meritum liberato.
- VII. Per umbram sacri feretri puerum septennem, mutum a nativitate redditum voci *F* [auctor narrat.]
- VIII. De quodam fulminato oh contemptum beati Viri, denuo reddito sanitati.
- IX. De quadam contracta directa.
- X. De duodenne puero muto, linguæ officio reddito.
- XI. De juvene sanato, ab inferiori membrorum parte præmortuo.
- XII. Quomodo fur quidam, sacrilegio perpetrato intra Sancti diversorium contractus corruit; sed post reatum confessus, sanari meruit.
- XIII. De alio fure divinitus, ne effugeret, impedito.
- XIV. De septenni puero cæco, visui proprio reddito.
- XV. De duobus mutis, linguæ officio instauratis.
- XVI. Qualiter fur, se viatorem simulans, matri familias cuidam pelliceam subduxerit, utque fuga inhibitus, postmodum deprehensus fuerit.

EX MS.

**CAPUT I. Portentosa historia
cujusdam civis Romani,
qui variis morbis afflictus,
apud sepulcrum S. Audoëni
in Normannia perfectam
sanitatem mirabiliter obti-
nuisse dicitur.**

CAP. I.
Paralyticus
quidam Romæ

Romæ quidam pater familias longa corporis
invaliditate distentus, cum vitæ supremum
diem imminere sibi sentiret, filium suum, quem
unicum habebat, patrimonii quidem sui heredem,
non heredem salutis reliquit: nam is ab
utero matris surdus et mutus, nullo ad humanos
usus membrorum vivebat officio. Enimvero
unum, quem ex tota familia prudentiorem adver-
terat, servum huic custodem corporis et totius
B census pater moriens præfecerat. Erat illi domus
haud longe ab ecclesia beatae Mariæ ad Marty-
res a, ad quam oratum persolemniter [filium]
asello impositum præfatus servus conducere,
hinc ad domum reducere consueverat, quia in
ascensu et descensu debilis herus alieno semper
egebat auxilio. Verum quia ipsam corporis inva-
litudinem, non Deo, sed meritis suis semper
imputare meminerat, non usquequaque illi
abfuit respectus supernæ miserationis, quæ non
sine remunerationis exemplo patientiam ipsius
manere volebat.

a Deputata mo-
netur.

2 Porro in ecclesia memorata dum sacra
solemnia inter ceteros expectaret, leni quidem sed
non inani somno exceptus, inter ipsam sacri
mysterii celebrationem dormire cepit; cum
ecce puella quedam sibi visa est adstitisse, virgineo
decore et habitu speciosa, quæ summa vestis
lacinia hominem a vertice tactum leniter præmo-
nuit: Quid tu, inquit, miserande juvenis,
otiosus inter sacra mysteria dormis? An membro-
rum debilitum opem medicinalem quæris? Cui
cum mugitu quodam desiderii affectum, quoad
poterat, exprimeret, tunc primum licet difficulter
C audiens, qui nunquam audiverat, illa
respondit: Si medicinam corporis et animæ re-
quiris, ne tanto formides laboriosum omne subire,
quin occidentalem plagam Nortmannicæ regionis
perquiras, et sepulcrum beati Audoëni, quod
Rothomagensis urbis vicinis mœnibus proximum
constat, adire contendas: ibi enim, si credulus
accedis, auribus et linguæ officio iunovatus,
membrorum omnium optata salute donaberis.

ut in Norman-
niam ad tumu-
lum S. Audoeni
veniat.

b

c

3 Illic miserandus juvenis insolita vocis
novitate turbatus, sed de salute cupidus, familia-
rem bajulum admugitare cepit, qui mox occur-
rens, utpote quem ad familiarem casam b redi-
turum opiabatur, miserabile corpus circumplexus,
asino superposuit, et iter prævius ire cepit
sperans, ex vestigio pœualem sellarium ex
more subsequi. Mira res! Asinus longe aliam
viam aggredi cepit, eam ipsam stratam c, quam
Nortmanniam redituri nostrates tenere consueve-
rant. Jam aliquantulum servus ille processerat,
cum subinde respectans, sessorem cum asino alias
tendere videt, et viæ errore deceptum æstimans;
Quo, inquit, miser, infelix, quo tu? Oculos
amissisti, qui viam semper assuetam jam trigena

vice recognoscere nescis? Hoc de te semper
D sperare mihi poteram, quod de die in diem pejus
rueres, quod deficientibus membris, sensu
quoque deficeres.

4 Sic impos animi raptim obvius accurrit, et
miserum animal fustibus cædens ad consuetudi-
nariam semitam cogere tentabat; sed nec vi aut
verbere ab incepto animal inllecti poterat. Nec
minus languidus sessor, quamlibet diris verbis
objurgatus, inllecti a sententia nequaquam poterat.
Victus tandem servus, velit, nolit, repugnare
ultra desistit; sed abire eos dira satis imprecatus
permisit æstimans, haud longius eos abituros,
nihil minus arbitratus, quam externæ regionis
plagam adituros. Relinquens ergo illos,
Ite, inquit, quo tenditis. Certe stultitiæ vestræ
me hodie socium aut coadjutorem non habebitis.
Ego potius domum, quæ necessaria sunt,
factum aggrediar. Utinam mihi hodie nuntius
occurrat, qui utrumque in eloacam aliquam præ-
cipitem ruisse nuntiet! Quis te, infelix, si opus
fuerit, de turpi asello deponat vel relevet, vel
etiam ad requisita naturæ tibi subministrabit? Nisi
me animus fallat, non me hodie visurus es,
donec mihi hujus erroris pœnas pendas.

et indignant
servo suo.

5 Hæc latus, relicto hero, domum turbatus
regreditur: et ecce occurrunt languido duo vultu
et habitu reverendi seniores, unus ad dexteram,
alter ad sinistram, qui exhilaratis vultibus
iter prævium placide manibus illi complanabant.
Ii socii itineris per plana et ardua famulati vel
subministrantes nusquam illi patiebantur abesse.
Exemplum sane congruum ad comprimendam
superbiæ execrabilis nauscam; quod vivi jam cæli
conceives mortali ægro famulari etiam nec ad
naturæ humilia renuissent: quod certe ad nostrum
judicium factum dixerim, quibus si sors obtulerit
aut carne ulcerosum, aut veste sordidum,
nostram mox in eo naturam despiciere non vere-
mur. Talibus præcursoribus homo iste accuratus,
Nortmanniam usque devenit, ut ne in vicis,
in urbibus, in locis hospitalibus nihil omnino,
quod suis foret usibus expedibile, decesse
videretur; imo suos hospites omnes ad bene-
volentiam adeo concordem expertus est, ut quid-
quid usus postmisset, superabundanter illi præ-
starent. An illud silere debemus, quod introductus
hospitio ab oculis subito eos amittebat, in
egressu matutino sibi semper adstare cœnebat? F
Tali, ut diximus, comitatu, tali famulamine
suppedtatus, nostra usque mœnia subintravit.

mirabiliter et
delectus.

6 Erat quidam famulus, Nortbertus nomine,
monasticis usibus semper exhibens ministerium:
hujus hospitium sabatho ad vesperam improvisus
cum asino suo languidus intravit. Erat forte idem
famulus aliis rebus gerendis intentus, cum uxor
ipsius hominem ignotum intra casam conspiciens
terrata exclamavit: Quis, inquit, o mi vir,
hominem istum introduxit? Hinc conversa ad
hominem, Merito sane, inquit, cum magnis
colaphis hinc pulsandus es, o homo, qui alien-
um hospitium injussus subintrare præsumpsisti.
Ille nihil econtra: quid enim contra ille referret,
qui surdus et mutus nec jurgantis vocem in-
telligebat, nec verbum ex ore proferre valebat?
Tamen asello insidens stat immobilis expectans,
qui de asello miseratus deponat. Ad vocem
tamen mulieris maritus excitus occurrit, hominem
rogat, quid, aut unde, aut quare introierit. Cum
ille non verbum, sed mugitum redderet, intel-
lexit vir sanioris consilii, ob instaurationem sui,
patrocinia beati Audoëni hominem requisisse, et
pronior

A prœtor ad clementiam inter amplexus suos depositum languidum cibo et potu perfovit, sanguinarium *d* stabulo inductum nihilominus fœno refecit.

ceram candelam.

7 Cœnatus postmodum languidus ceram sibi emi ad candelam faciendam, dum voce non poterat, signo, quo expressius nequiverat, id est manibus coaptantibus postulabat, et hujus rei gratia nummum unum, quem constrictum nodo depensum e collo portabat, mitti debere innuerat hospiti suo : de qua cera illud memoria dignum constat, quod, dum nec ad unam candelam vix tota sufficere potuisset, sane in duodecim cereos excrevit tantæ magnitudinis singulos, quantum hujusmodi portio empta ad unum solum sufficere potuisset, stupentibus cunctis et maxime hospite illa, quæ inter manus suas cereum liquorem crescere sentiebat. Ait maritus : Quid sibi vult hoc, conjux, unam in duodecim partiri ceram ? Unde tot cerei ? Unde, cum pro uno homo iste argenteo emisit ?

quæ inter manus miraculo multiplicatur

8 Parcius, inquit mulier, loqui memineris, o mi vir, nec factum istud temere reprehenderis. Millies ego ad altare patris nostri Audoœni **B** portandas effeci candelas : simile huic nec visu nec auditu scire aliquando prævalui. Ni me igitur debilitatis species dimoveret, audenter fate- rer, Dominum hoc in homine habitare. Unde me et ipsa reprehendo et ago pœnitentiam, quod aliquid durum contra eum misera fuerim elocuta. Sane juxta æstimationem, ceræ [materiam] ligno torquens ego primum extenderam, quam in consummationem cerei dum totam penitus consumpsisse [me] æstimaram, miro modo inter manus meas regerminatum liquorem succrescere vidi ; et quamvis tacita expavissem, visum mihi fuit, debere et alium ex occulto Dei dono conficere : quod dum fecissem, similibus incrementis in manibus meis cereum sensi liquorem renasci in duodecim ex unius nummi pretio, aut quod verius constat, dono superno, ut consideras, non phantastico, sed materiali, ut palpare licet, liquore cereos.

ad altare s. Audoœni offert.

9 Miratus pater familias præsentis facti miraculum, hominem jubet religiosius tractari. Jam vero ad monasterium cum uno ex cereis offerri se, signo, quo poterat, exposcebat : quod mox ut intelligere præfatus Nortbertus potuit, assumptis famulis, hominem ad ecclesiam perferri hortatur ; gaudet et ipse atque etiam singuli manus apponere. Perlatus æger ad ipsum usque altare, **C** cereum supposuit, quod fuis uberrimis lacrymis deosculatus, amoveri se vix patiebatur. Hinc pavimento expositus, orationi prolisus incubuit.

et prodigiose ex hospite in ecclesiam veniens,

10 Stabat forte a dextero latere altaris Martinus quidam secretarius ecclesiæ hæc omnia diligenter contemplatus, ac Nortbertus ægrum suum longius immorantem ad diversorium, quia nox diem superveniens clauserat, referri jubet ; quem circumplexum famuli inter ulnas suas ad hospitium reportantes, stratu mollissimo fovendum collocarunt, nec minus ipse pater familias et tota simul familia clausis ostiis et seris ac vectibus firmiter obseratis, cubitum omnes adierunt. Et ecce, dormientibus cunctis, duo præfati seniores ante lectulum ægri iterum assistentes, tactu lenissimo excitarunt ; quem elevantes extra domum usque in atrium, quo cœmeterium est mortuorum, præeunte Virgine, transtulerunt sane stupendo Dei miraculo, quod homo corporeus, clausis ostiis et intactis seris, educi potuisset, nisi quod Domino possibile constat dare mortalibus,

quod ipse jam immortalitate resumpta peregerat. Enimvero sacræ ejus Genitrici quæ claustrorum obstacula restiterunt, quæ clauso utero parere Unigenitum Patris summi didicerat ? Jam revera quid mirum, si Petro et Paulo clausa limina ob- sistere nequeunt, quorum uni janua cæli com- missa est, alteri tertia cælorum patuere secreta ? Vel certe quis hoc ex magna Dei potentia beato Patri nostro præstitum fuisse diffidat, qui quar- tus ex tribus fuerat, cui soli tres eximie non ter- renæ, sed jam cælestes personæ de remotis ter- ris hominem instaurandum perduxerunt ? quo in facto non est diutius immorandum, dum is, qui contulit donum, examinare solus valet, cui con- tulerat et donum.

post diversas revelationes

11 Translato itaque ægro, ut præfati sumus, in cœmeterium, tumbas sepulcorum, simul et no- mina singillatim exponere licet, inquit, hic intus jacet et ille talis et ille, quia hic homici- diis, hic adulteriis et ceteris flagitiis commaculati, indignam vitam consummarunt ; et quia spe longioris vitæ decepti pœnitere distulerant, repentina morte sublato, infernalibus pœnis miserabiliter cruciantur ; hic contra celebriori foret dignus sepultura, quia justitiam, quoad **E** potuit, non negligenter implevit, curam paupe- rum infirmorum habuit, peccata sua elemosynis et operibus bonis redimere curavit, pro quibus justerum consortia adeptus, gaudiis utitur sine fine mansuris. Sic effati ad interioris atrii cœme- terium, in quo monachorum corpora sepeliuntur, hominem simili modo transtulerunt, in quo etiam et horum vitam simul et præmia, sed et nomina singulorum exponere in hunc modum : O infelix, o miser ! Quanto melius tibi fuerat sepultura asini sepeliri, quam locum sanctorum flagitioso corpore incestare : quippe qui nulla cum electis communicatio ; sed cum hypocritis miserabilis est damnatio. Quid tibi simulatus religionis titulus et habitus contulit cucullatus, qui inobediens reus, pecuniæ avidus, superbia timidus, prælationes ecclesiasticas impatienti sitiebas appetitu.

ac visiones

12 Hinc conversi ad alterum, hic, inquam, innocenti vitæ semitam ingressus, et ad tempus occulti hostis astutia potuit supplantari. Veniale tamen fuit, quod ignoranter deliquit, et ideo adversarius si ad horam exsultavit de ejus offen- sione, nusquequaque exsultavit de ejus perdi- tione, quia confessione flebili pœnitens expia- vit, quod imprudenter commisit. Hic autem, qui pulverei soli vilissimo cespite tegitur, multo altiori meruerat decorari sepultura, cui vivere cum illis est grata societas, qui semper fuerant ad obedientiam prompti, ad patientiam subditi, ad continentiam fortes, ad tentationem erecti, in prosperitate humiles, in tribulatione patientes, a cupiditate mundi extranei, quibus Christus vivere fuit et mori lucrum. His omissis, in dormitorium, quo Fratres quiescebant, effe- rentes, simili modo prælatorum nomina per ordi- nem et officia præmonstrabant. Debinc cellam infirmorum, cellam novitiorum ; hinc capitu- larem locum, in quo causæ singulorum discu- tiuntur, locum etiam, in quo Fratres refleciuntur, in quo pueri instruuntur, ubi hospites suscipiuntur, ubi pauperes confoventur, ubi ars pistoria, ubi coquina. Ne unus quidem locus superfluit, in quem non transferretur.

F

13 Novissime omnium in monasterium, clau- sis rigide januis, inferentes, eo in loco repo- suerunt, super quem, clangorio e erecto, ærea tintinnabula

atque prodigia.

e

EX MB.

tintinnabula dependent. Ibi pausare hominem admodum iubent; nec multum abfuit, cum unus de custodibus sacrorum Fratres ad matutina officia præmonere nitens signa pulsare properaret, [qui in] hominem jacentem pene impingeret; qui re inopinata turbatus dum ex umbra æstiuaret, se demonis arte attentari, hæsitare cœpit, et retrogrado cursu, non sine crucis signaculo alterum Fratrem, quem custodem secum habebat, ut occurreret, tremulo pulsu excitavit. Hinc ambo, sumpta lucerna et aqua sacris exorcismis munita, juncti ad locum perveniunt, hominem appellanti, manibus contrectant, loqui iubent. Ille nihil e contra. Mirantur, quicumque ille est, quomodo fuerat introductus. Discutiunt inter se, an nocte hesternæ claudere ostia meminissent; an fur sacrilegus adulterinis clavibus aut arte qualibet seras et ostia resolvisset, an forte vitris fractis sacrum locum temcrasset, et nunc infecta fraude deprehensus, cum effugii locum non haberet, simulato languore simplices monachos deciperet, ut dum quasi salutem quæsisvisse æstimaretur, velut innocens liber abire permitteretur: quam rem experiri nitentes, raptim ad januas

B currunt, clausas et seris munitas reperiunt. Hinc ad scrinia, in quibus thesaurus ecclesiæ servabatur, hinc ad armaria, inde ad thecas ornamentarias; salva nihilominus omnia reperiunt. Jam minus suspecti de homine signa pulsant; f. . . . Fratres officia ex more nocturna concelebrant.

qua: ferme videtur incredulitas.

14 Et autem ventum est ad duodecimum responsum, ecce superveniunt præfati seniores melian Virginem reverenter observantes. Illi ægrum corpus et membra contracta protendebant; ista de saliva virginei oris tincto auriculari digito, os et linguam, aures et oculos, nares quoque imbuebat. Ut autem nervis extensis et carne eviscerata angustiari cœpit, vocem ut parturiens mulier grandem emisit, ex qua Fratres in stuporem omnes conversi sunt. Siluit languidus ad horam; nec mora, cum hymnum Fratres TE DEUM LAUDAMUS modulando voces in altum extollerent, ecce Virgo et præfati seniores secundo hominem, ut prius, pertractare cœperunt. Tum vero acutis doloribus adactus, diræ vocis strepitum emittens, adeo increpuit, ut Fratres ab inceptis laudibus stupore concussi per unius horæ spatium conticescerent. Innuat abbas, currunt aliqui ex Fratribus quærere causam, vident hominem extensum, laxis nervis, carne avulsa, tetro sanguine pavimenta perfundi. Vident nihilominus ab oculis, ab auribus, ab ore et naribus sanguinis rivos emanare. Hinc ad Laudes recurrunt, quibus ex more finitis, accitis custodibus, abbas hominis curam diligentius haberi præcepit, ac præfatis Martinus prima luce hominem adorsus, cœpit quærere, cujus patriæ oriundus foret, vel quomodo intrasset. Ille licet imperfecte, Romana tamen lingua balbutiendo genus et patriam exponit, et cujatis missu vel qua de causa advenerit.

et episcopi a theatralibus

15 Reputans Martinus, an is forte esset, quem Northertus die hesterno advexerat, processit ad hospitium viri, clamat aforis, an hesternum hospitem penes se habeat. Ille vero secum habere, ab intus respondit. Monstrari sibi Martinus ellagit, currit mulier novum hospitem excitare: videt vacuo stratu hominem deesse. Tum vero complosis manibus vocem in cælum emisit, qua vicini longe concussi, raptim accurrunt. Illa clamat, nihil sibi intra penetra-

lia domus relictum, omnia furtim sublata. Objurgat femineo questu maritum, quod latronem pro peregrino susceperat, male immemor recentis miraculi, quod de cereis ipsa hesterno die conspexerat. At maritus nihil temere credens, jubet cameram, scrinia, thecasque perscrutari, si forte avulsis seris, vir fraudulenter aliquid sustulisset; quæ omnia salva et intacta reperta sunt. Sed et asellum hominis stantem intuentes, mirantur, quo et quomodo vir ille ostiis evasisset, quem hesterno die viderant etiam nec a loco sine alieno auxilio posse moveri.

16 Stomachatur interea Frater Martinus, quod clausis foribus tenetur, quod intro citius non admittitur. Currunt famuli, valvas aperiant; qui intromissus offendit familiam de absentia viri turbatam; primum et ipse miratur. Postmodum consolatur eos dicens, hominem in ecclesia apud se habere, et quomodo non patentibus januis intromissum repererit. Illi e contra referunt, quomodo in interiori cubiculo hominem reclusissent, et quomodo haud patentibus ostiis abeuntem amisissent. Ostendunt etiam et cercois qualiter visibilibus incrementis virtus in eis occulta operata fuisset. Sic altriusceus super hujusmodi eventu conferentes, ambo ad ecclesiam tendunt. Ibi Northertus hospitem suum mox ut recognovit, quærere attentius institit, quomodo seras suas transeundo eluserit. Eluctatur e contra ille responsum edere; sed nondum aliquid, quod foret intelligibile, valebat referre, præsertim cum Romanam linguam barbarizando potius quam formando balbutiret.

17 At Martinus abbati refert, quæ audierat; qui jubet hominem a loco transferri, et juxta sepulcrum sancti Audoeni interim observari; quod et factum est. Peractis denique dominicis ex more officiis, dum Fratres reficerent, pater monasterii jubet cibum et potum homini ministrari. Mox duo ex Fratribus jussionem explentes, invenerunt hominem stantem et orantem, et Dominum voce exultabili collaudantem: reddit et Fratribus gratias, quod hominem ignotum visitare dignarentur; et sic illatum prandium recepit. Rogant interea Fratres, quomodo melioratus fuisset, cum nihil infirmum, nihil debile videant in eo relictum: vel certe quale illud esset, quod mane Romanam linguam, et ipsam nec intelligibilem, personabat; nunc autem Normanicam linguam, et ipsam perfectam, velut in ea natus et nutritus, exprimebat. Non mirum, inquit, si vos in hac re miramini, cum ipse multo magis mihi stupeo. Sed ne mora sit vobis istud explicari; inter nocturnas laudes cum me vehementer exclamasse stupeistis, ea ipsa hora duo illi seniores mihi assistentes et Virgo speciosa strepitum vestrum indignantes abscesserunt, et me imperfecte curatum reliquerunt.

18 Nunc autem paula antequam huc adveniretis, ecce ab orientali parte sepulcri hujus vir quidam vultum, ut ita dicam, cælestem præferens, niveo amictu processit, pontificalibus infulis adornatus, ex quibus inæstimabilis fragrantia odoris me eo usque perfovit, ut paradisi amœnitas nulla potior videretur. Ille ad me usque procedens, a summo usque deorsum omnia lineamenta corporis lenissimo tactu pererravit. Hinc oculos et aures, linguam et nares digito medicinali contrectans, perfecte, ut cernitis, servum suum instauravit. Ex eo clare jam audio, distincte et loquor, mane quidem Romane, ab usque nunc Normannice. Ex eo jam viriliter gradior,

scilicet appa-
rent.

E

ibi coram
monachis

F

perfectam
sanitatem

A dior, salubriter accumbo, mane quidem toto corpore invalidus, nunc autem validior valentibus, Romanus scilicet genere, Romanus et nomine, in infirmitate civis Romanus, in acquisita salute beati Audoeni servus sempiternus.

19 Stupefacti Fratres miraculi novitate, eurrunt senioribus audita Dei magnalia nuntiare, qui et ipsi coram se hominem perduci commoverunt; qui continuo adductus sciscitantibus seriatim exposuit, qualiter Romæ a Virgine præmonitus, qualiter præfatis ductoribus comitatus, qualiter hospitalia claustra transierit, qualiter sententias super mortuos audierit, qualiter etiam elansis januis monasterium penetraverit, et cetera usque ad locum reparatæ salutis g.

ANNOTATA.

a Floravantes Martinellus in Roma sua sacra pag. 213 et sequente originem ac mutatum nomen hujus ecclesiæ memorat.

b Casa apud Latinos significat tugurium rusticum; sed apud scriptores mediæ et infimæ Latinitatis sumitur pro quovis ædificio. Hinc legimus casus regis, ut apud Cangium in Glossario videre est.

c Strata vel strada accipitur pro via vel platea, ut apud laudatum Cangium variis exemplis probatur.

d Sauginarius vel sagmarius apud scriptores mediæ ævi significat jumentum, quod sarcinas portat, ut ex Glossario Cangii discimus. Hic illa voce designatur asinus, ut ex antecedentibus patet.

e Clangorium est locus in turri ecclesiæ, sic dictus a clangore campanarum, qui alias campanarium vel campanile appellatur.

f Hæc punctis explere coactus sum, quia vox sequens adeo erat obscura vel luxata, ut legi non potuerit.

g Vellem, ut auctor distincte tempus hujus historia expressisset, et portentosas ejusdem circumstantias evidentibus testimoniis confirmasset. Quamvis enim facile credamus, hunc hominem paralyticum, surdum et mutum Rothomagi per intercessionem S. Audoeni perfectam sanitatem obtinuisse, tamen adjuncta adeo prodigiosa ad fidem faciendam pluribus usque notissimis testibus indigent.

CAPUT II. Alii duo peregrini paralytici per intercessionem ejusdem Sancti miro modo sanantur.

11. Paralyticus in monte Gargano minutus a

Est in latere montis Garganici a ecclesia in honorem beati archangeli Michaëlis non humano artificio constructa: hujus juxta vestibulum æger quidam longa per tempora medicinæ corporeæ opem exspectabat, quem dira paralysis, cruribus introrsum retortis et brachiis, membrorum omnium officio privaverat. Huic germanus frater necessaria quæque subministrabat, qui longæ expectationis tedio fatigatus, desperata sanitate, dum in eo esset, ut ægrum suum ad propria reportare deberet, ea ipsa nocte, qua natale solum postera die repatriare meditabatur, præfatus æger emissa cælitus voce mone-

tur occiduas Galliarum partes adire, et beati Audoeni confessoris patrocinia requirere: ad cuius sepulcrum contigati corporis resolutionem credulus exspectaret; sed neque laboriosi itineris injuria moveretur, quia huic Dilecto suo Dominus inter signorum multorum potentiam, hujus quoque salutem præstitisset.

21 Expergefactus æger, evocato ad se bajulo suo, visionis secretum aperit. Expavit uterque ignota regionis viam; sed conferentes invicem ne deberent cælica jussa declinare maxime pro suæ salutis reparatione, Romæ urbis mœnia deliberant adire, quod illic de universis regionibus fama est homines convenire, per quos divinitus præfinitam climatis plagam possent ediscere. Nec mora, sumptis sarcinulis, æger ille gestatorio asello superimponitur, et sic ad beati Petri ecclesiam ægre licet progreditur. Forte illic nostræ gentis homines orationis gratia ad limina Apostolorum processerant, ubi miser præ foribus sacræ ædis accubitatus, cœpit a præterentibus quærere, in quibus orbis finibus sancti Audoeni desiderabile sepulcrum perquirere debuisset: quod audientes nostri, apprehensum hominem percunctari e contra insistent, quod is beati Audoeni sacram ædem tam ferventi animo perquirebat.

22 Ille divinæ jussionis seriem sciscitantibus exponit, et quomodo connodati corporis opem sibi ad sepulcrum ipsius restituendam ex divina permissione accepisset. Ille, inquit, beatus Audoenus noster, si credis, pastor amantissimus, tutor fidissimus, et pater est serenissimus: nam et nos quod divinis beneficiis fovemur, quod aëris temperie utimur, quod arborum sæcundo germine, quod nemorum suavitate fruimur, quod lacte et pecore abundamus, et quod pace summa degentes alienos incursus non pertememus, ipsius meritis præstitum de cælo vere factemur. Nos Francorum et Normannorum mixto sanguine eruti, Rothomagensem urbem incolimus, quæ urbs caput et princeps est totius Neustriæ b regionis: in hac urbe ecclesia est, et in ea venerabile sepulcrum, quod requiris, gloriosi Confessoris, ubi incessanter divina beneficia præstantur ad laudem Domini nostri Jesu Christi. Iluc si tibi pervenire divinitus concessum est, videbis tu quoque collisas languentium catervas, reparatis viribus, glorificantes Dominum ad propria remeare. Proinde illuc usque tendere si desideranter appetis, sunt tibi primo aspera Alpium juga superanda; ubi vero occidentalis Galliæ fines deveniens, vicinum portum Sequanæ apprehenderis, in septentrionali ejus littore famosa Rodomensis c urbis mœnia comparebunt, ejus extramurano territorio borealis oriens ecclesiam sublimat in honorem beati Audoeni constructam, in qua, ut dictum est, videbis de multis terræ partibus languentium catervas expectare salutis eventum.

23 His auditis, miser ille laborioso licet itinere transcensis Alpibus lento vectus asello in Gallias usque devenit, sicque pervestigata signa secutus miser ille, dum Parisiorum urbem anxius tenderet, in quodam saltu pervasus a latronibus de asello miserabiliter excutitur; quem cum ex nomine beati Audoeni reddi sibi miserandus reclamaret, nulla miseratione permoti, alienam prædam non sine impietate ducentes abierunt. Verum supervenientes viatores eventum ipsius miserati, quoquo modo ad urbem usque gestantes detulerunt. Ille nostri negotiatores, mutuatis

EX MS.

ut sepulcrum S. Audoeni adiret.

E

Roma consultis quibusdam Normannis.

F

c

Rothomajum tendit.

EX MS

tuatis mercibus, naves tum forte onerantes repatriare festinabant, qui percunctatum hominem pro Christi amore navi impensum Rothomagum advexere; dehinc usque ad introitum templi beati Confessoris transtulere.

expositaque ab-
bati causa sui
itineris,
d

24 Illic multitudinē monachorum sub venerabili patre Hildeberto *d* arduam regularis militiam vitæ agebat. Is pater egregius dum ex consuetudine infirmorum curam gerens visitaturus procederet, ubi ignotæ regionis virum intuitus est, blandis eum hujusmodi sermonibus cœpit interpellare: Quare tu, Frater mi, tot Sanctorum patrocina præteriens, ut ita dicam, ab ortu solis *e* beatum Audoënum expetisti? Cui languidus; Non otiosa, inquit, causa, aut falsa peregrinationis simulatio, pater sancte, me partibus Orientis ad hunc locum vestrum promovit. Porro longo ex tempore juxta vestibulum basilicæ beati Archangeli accubaram, expectans de cæln collisi, ut vides, corporis medicinam, cum mihi intempesta nocte vir quidam inæstimabilis candoris in somnis apparuit dicens: Quid tu, miserande juvenis, hic tot annis jacendo cruciaris? Cui cum salutis opem expectare me, res-

B spondissem, dixit mihi: Est tibi languoris hujus alias quærenda medicina. Si nomen pretiosi confessoris Christi Audoeni audisti, huic apud summum Redemptorem reposita est virtutum multiplex gratia, ut, nisi infidelis, nullus ab eo inania vota reportet. Porro huic curationis tuæ donum (ne dubites) collatum est; et ideo, utumque tibi onerosum videatur, ad sepulcrum ipsius tendere necesse est, quod in extramurano Rothomagensis urbis territorio a fidelibus in laude Christi honoratur. Urbs hæc, quam audisti, est caput et domina totius Neustriæ, quam gens Normannica crebris incuribus delassatam, expulsis habitatoribus, sibi subjugavit, et ex nomine suo Normanniam maluit appellare. Illic perveniens, Domino auctore, invenies, quod tanto tempore hic inaniter expectas. Hujus, si de Domino est, venerande pater, oraculi præcepta secutus, laboriosa peregrinatione hunc usque ad locum perveni, quo in itinere latronum insidias perpeccus, familiare subsellium *f* amisi; quod damnatum ego quidem æquo animo fero, si reformatis viribus, ipse pater Audoënus me repatriare donaverit, quem tot terrarum orbem emensus, huc usque requisivi.

C

opi. Sancti recu-
perat sanitatem

25 Illic venerandus pater; Si, inquit, ita est, fili, ut tua nobis prodit oratio; ne trepides: in proximo est, ut quæsitam reportes, Deo auctore, salutem. Nec mora, convocatis famulis ægrum usque ad locum presbyterii jussit deferri. Ibi languidus de substratorio *g* solotenus excussus, disceatennis nervis, carne revulsa, arctius cœpit angustiari, et diris vocibus inclamare: Sancte Audoëne, sancte Audoëne, adjuva me. Ut autem basin altaris attigit, resolutis brachiis, quæ contracta attulerat, ad altaris crepidinem extendit. Hinc mox, resolutis cruribus, se in pedes erexit. Dehinc adnisi titubante interioris atrii spatia novitius perambulare attentabat; nec diu immoratus, cum ceteris hominibus viriliter gradiebatur. Sed et ad usum operis competentem brachia enaptabat.

asinum quo
in via spoliatus
fuerat.

26 Factum post triduum, ut Gallicanæ gentis ad sepulcrum beati Audoeni oratura turba non modica conflueret. Ea ipsa hora præfatus vir exterioris atrii limen perlustrabat, cum ad equos eorum visum simpliciter inflectens, inter sauginarios eorum conspicatur asellum suum

stantem, quem ante comprehensus a latronibus *D* amiserat. Perspicacius autem intuitus, ne similitudinis specie deceptus alieni juris persuasione publicis legibus notaretur, cœpit cum privato nomine ablandiri; quod mox ut animal recognovit, arectis impiger auribus, caudam subrigens, cursu et saltu possessorem antiquum se recognosce testabatur. Recipiens igitur, quod suum erat (non enim erat, quod contradici posset) duplici munere donatus, natale solum repatriavit, ubique publica voce protestatus, felicem quidem Romam, sed non infeliciorem Normanniam, cum illa habeat Petrum, ista habeat Audoënum.

27 Aliud narro miraculum, quod quia huic non longe est dissimile, non est in eo diutius immorandum. Arvernæ *h* regionis vir quidam nobilis, censu quidem dives, sed a detruncatis artibus auditum penitus amiserat. Illic Turonos ad sepulcrum beati Martini evectus, per aliquod tempus tristes exebias exolvebat; cum ei vir splendidissimus nocte apparens, jussit ocyus Rothomagum urbem Normanniæ ad sepulcrum beati Audoëni proficisci: ne cunctetur, si fidem habeat, ibi auditum et debilitum membrorum vires recepturus. Miratur homo, quod Martinus *E* vir apostolicus signis præpotens et virtutibus, jam nunc familiarium virtutum impos, aliena patrocina jubeat esse quærenda: hoc male intelligens, quia licet Sanctis non desint semper merita virtutum, non semper tamen inest gratia operationum; sed per occultam dispensationem Largitoris alternantur in Sanctis vices et tempora curationis.

28 Verum evocatis ad se famulis, sumptisque in viam necessariis, præfatum Patris nostri sepulcrum desideranter advenit. Forte ibi Fratres monasterii inter sacra Missæ officia hostias oblaturi summa cum reverentia circumstant, cum languidus ille, oblaturus et ipse, sacram ad aram, bajulantibus famulis, se portari monuerat. Mox ut ante sacrum altare de sella, in qua portabatur, pavimento expositus est, statim nervorum ruptis vinculis non sine grandi clamore distenditur. Nec mora, recepto auditu, et reformatis artibus, se in pedes erigens, ad aram munus oblaturus, nemine portante incedit, sicque redditus sibi, gratulantibus famulis, ad propria repedavit *i*.

III.
Aletus paralyti-
cus ex Arver-
nia veniens,
h

simile sanitate
beneficiorum illi
impetrat.

F

ANNOTATA.

a *Garganus mons Italiæ in regno Neapolitano, qui apparitione S. Michaelis archangeli famosus est.*

b *Neustria fuit olim ampla Galliarum regio, cujus partem Normanni invaserunt, et quam a nomine suo Normanniam vocaverunt.*

c *Vetres scriptores urbem Rothomagensem Rodomum vel Rotmum nuncupant, ut apud Valesium in Notitia Galliarum pag. 482 videre est.*

d *Illic abbas cœnobium S. Audoëni diu gubernavit, et anno 1066 e vivis excessit, ut Pommerayus in jam saepe laudata istius abbatiæ historia lib. xi cap. iv docet. Unde hujus miraculi tempus præterpropter colligimus.*

e *Regnum Neapolitanum respectu urbis Rothomagensis in Orientem et Meridiem situm est. Dum itaque auctor dicit, hunc paralyticum ab ortu solis vel a partibus Orientis Rothomagum venisse, non adco stricte loquitur et tantummodo longinquum iter vult indicare.*

f *Illic per familiare subsellium significatur asinum,*

A nus, cui paralyticus insidebat, ut ex antecedentibus et consequentibus liquet.

g Substratorium inter alia in Glossario Cangiiano indicata significat tapetem. Ille ex sensu simile quid assignari colligimus.

h Alvernia vel Arvernia Galliarum regio, de cuius primaria urbe in Commentario historico de S. Sidonio abunde egimus.

i Nullum certum hujus miraculi tempus notatur.

CAPUT III. Cæcæ mulieris illuminationis, corpus Sancti ob præsentiam impiorum immobile, et mira captivi cujusdam liberatio.

B Quandoquidem Turones digressus stylus noster ad beatum Audoënum transitum fecit, quid in ea urbe venerandus Pater non corpore, sed virtute præsens ediderit, non est silentio comprimendum: habet siquidem in se præclarum virtutis apostolicæ documentum ad eruditionem fidelium, quod in adversis casibus quamlibet longe positus eeleri opitulatione se invocantibus subvenire non desinit. Nos, quia procul a nobis, unde loquimur, gestum esse constat, visu præsentem non perspeximus; sed fideli sacerdotis cujusdam, qui præsens interfuit, relatione comperimus, quod compertum sane quibusdam incredulitatis scandalum ademittit, qui adversus Patrem nostrum vesana mente grunniebant, quod Audoënus intra domesticos parietes potens, in remotioribus partibus impotens foret et ignotus. Hi in experimentum croneæ opinionis sibi adscripserant, quod tres illos, quorum mentionem paulo ante prælibavimus, ægros in terra sua curare nequaquam prævaluisset, donec longæ peregrinationis tædio prægravati, ad sepulcrum ipsius usque convenissent. Poterant sane isti eum regulo, de filio Salvatore rogante, poterant, inquam, dicere: Descende, priusquam moriatur filius meus; quippe qui Salvatore aut non ubique præsentem, aut nisi corpore præsentem, virtutis impotem æstimarant.

C 30 Unde non easum fuisse dixerim, sed vere testimonium divinitus administratum, quod de hujusmodi disceptantibus quibusdam Fratribus, quidam venerandus presbyter superveniens ad sepulcrum Patris nostri, Domitio et sancto Audoëno impensius referebat. Nos causam ignorantem dum querere insistimus, ille respondit: Non me inanis causa, Fratres et domini, si forem idoneus, ad referendas gratias debitorem fecit. Erat sane et est mihi soror germana, amisso lumine, multis ab annis cæcitate percussa, quam ego ad sepulcrum beati Martini, quia nos infra diœcesim ipsius commanemus, perduxeram. Hoc sæpenuero faciens, dum nil proficio, intellexi, nostris certe culpis beneficium abnegari. Verum desperata salute, dum germanam ad lares paternos reduco, nocte super media illam per somnum clamare audivi ac dicere: Sancte Audoëne, tu adjutor, tu illuminator meus: quam continuo excitatam dum rogo, quid sic exclamasset, illa cœpit referre, quod vidisset beatum

Audoënum sibi manum imponere, et mox discussa cæcitatibus caligine, lumen sibi restituere.

31 Subjunctum itaque multa prece, ut ad sanctum Audoënum eam conducerem: cui cum respondissem, istud nequaquam sine grandi periculo nostro fieri posse, cum regnum bellis intestinis undique, hinc pestilentia et fame periclitetur, hinc latronum insidiis et prædonum incursibus viæ omnes præoccupatæ tenerentur; illa impatientis desiderii ardore succensa, nihil ista curare, dum visum recipere mercatur, respondebat. Cui ego: Ne me, inquam, mea soror, ad tam periculosum negotium impellas: certus sum enim, quod, si vera omnia constant, quæ de tanto Patre per orbem fama celebrior diffundit, non minus nobis aderit longe positus, quam præsentius assistentibus, si quidem per fidei præsentiam, illius indulgentiam postulemus. Videtur itaque mihi, si consiliis meis acquiescis (non est enim laboriosum etiam ad ecclesiam beati Martini semel usque procedere) ibi memoratum Patronum votis supplicibus postulare, ut quod hunc fatebaris egisse tibi per somnum, manifesta veritate reddat effectum, quod et factum est.

32 Porro expectato depositionis ipsius, quæ in proximo erat, solenni die, dum in ecclesia beati Martini prolixioribus excubiis delassata paululum obdormisset, ecce venerandus pater Audoënus stellantibus oculis, florenti canitie et habitu niveo coruscus supervenit, et digito suo clarissimum cæcis oculis lumen infundit. Hæc est illa, Patres et Domini, hæc singularis causa, quæ me a patriis finibus dimotum domino et reparatori nostro beato patri Audoëno gratias de collato beneficio cogit referre.

33 Sed et hoc ipsum silentio tegi nefas arbitrator, quod multis intuentibus olim factum enituit, quod sane plurimis, qui jam seculo demutato vita excessere, adstantibus etiam nobis ipsis, qui adhuc Deo miserante subsistimus, terrorem incussit et admirationem. Audiant sane homicidæ, audiant raptores, audiant sacrilegi; habent et ipsi ex hoc, si in flagitiis suis persistere volunt; habent, inquam, ex hoc, quo terreantur; habent ex hoc, si vivere optant, quo corrigantur. Porro in secundo ferme ab urbe miliario ab æquinociali ortu mons eminent, de quo subjecta civitas, et suburbana ipsius castra inoffenso visu possunt contemplari: hujus de vertice in memoriam beati archangeli Michaëlis ecclesia dicata consistit, ad quam de adjaecente regione turbam non modicum mos est ad diem festum convenire. Nobis e contra venerandum Patris nostri corpus ad locum memoratum conferre, vel pro diei lætitia, vel pro exhilaranda plebe, gratum videbatur; quod et paulo ante hos annos, dum vetus observatio fieri superveniente die præmonuisset, ubi montem ascensu superamus, offendimus ipsa sacræ ædis atria interioris et exterioris eo usque ab infusa plebe præoccupata, ut nec intro positus liber exitus, nec extra positus pateret introitus. Taliter his et illis inter se compugnantibus, dies magna ex parte transierat. Nos tali obstaculo remorati, foris interim observamus, dum, turba elapsa, ecclesiæ nobis elaustra patuissent.

34 Est in ipso montis supercilio grata, licet angusta, planities. Ibi, substrato pallio, fœdum Sancti exponentes, in modum coronæ acceinximus. Quid plura? Longa expectatione turbatis tandem nuntius nobis accurrit contestatus, populum magna ex parte elapsam pervia nobis limina

EX MS.

patrocinio
S. Audoeni illi
munata fuerit.

Et
et Rothomagum
veniens pro eo
gratias Sancto
agit.

V.
Auctor testis
oculatus exponit.

F

quomodo corpus
S. Audoeni

IV.
Sacerdos quidam
narrat.

quomodo cæca
eius soror

EX M⁴

limina reliquisset. Mox præmissa Antiphona, duo, quibus id officium fuerat, eximii Fratres, injectis manibus dum feretrum levare conantur (mira res, atque stupenda!) tanto se occultæ virtutis pondere Sancti corpus tenuit, ut movere illud virtus nulla prævaluisset. Assurgunt alii priorum ignaviam inceptantes, qui et ipsi manus imponentes, cum diu multumque eluctati nihil prævaluissent, expaverunt robustæ juventutis in se vigorem defecisse. Unde et ii quoque victi, non sine confusione et admiratione recedebant; quod sane ceteri Fratres intuentes, coacti et ipsi in unum ad levandum onus sacrum summo adrisu incubuere; sed velut turritam molem impugnantes, lassatis viribus, defecere. Tum vero incredibili stupore confusi, singuli conscientiam suam taciti discutiebamus, ne nostrorum cujuscumque scelere offensus Pater reverendus forte totius familiæ servitia horruisset, dum unius offensam in totum gregem transfudisset.

ad ecel suam
quamdam delictum

35 Itaque rerum incerti statuimus nihil ultra attentare; sed præsentem in loco, quoad illi placuisset, excubare, donec indignatione subnata velle suum signis, quibus placuisset, benignus Pater revelasset. Jam hora transierat; dilabatur populus, et vacantem nobis ecclesiæ casam relinquit, cum repente quidam vultu et habitu venerandus senex circumstantibus Fratribus se immiscuit; in facie quidem moderatam severitatem, et in voce præferens auctoritatem, Quid, inquit, filii mei, quid vos turbatis animis sic intueor deficere? Quid vos rerum causæ latentes absterrent? Non vos ista requirunt; sed, si advertitis, invisam quorundam præsentiam longe execrandam denuntiant, qui certe flagitiis dediti, dum sceleratam vitam non curant attendere, præsentem dominum Domini hac sacra die non sine superbia intrare, et oculos summæ majestatis offendere non metuerunt, tamquam Deus scelerum suorum ignarus aut commissa non videat, aut impunita relinquit: quorum alii manus sacrilegas ab ecclesiis Dei nunquam continuerunt; sed tamquam vile porcinitium *a*, Christi sacrarium, facta irruptione, frangentes, et innocuos homines ab ipsis penetralibus, velut filios a maternis visceribus, spectante Domino, trahentes, sanctuarium Dei corde crudelissimo polluerunt.

a

propter præsentiam peccatorum

36 Sed et si quos vitæ desperatio aut metus captivitatis sacram ædem defendere impulerat, hos igne submisso aut conflagratos incendio miserandas hostias immolabant, aut ad deditonem coactos, fame et duro cruciatu ad redemptionis pretium coartabant. Et hos in regno sanctæ matris Ecclesiæ cum fidelibus portionem habere, nisi commissa diluerint, quis nisi infidelis arbitretur? Alii humani sanguinis frequenti effusione polluti, ecce præsentem aulam divinis cultibus et angelicis virtutibus assignatam introeuntes, caelestem iram in se derivare non formidarunt. Alii de rapina pauperum sacris hodie altaribus cruenta donaria intulerunt, quorum oblatio tanto fit grata divinis obtutibus, quanto de funere filii epulæ paratæ paternis exstant obtutibus. Miseri, quibus tanto irremediabilis restat damnatio, quanto horum erga Dei patientiam impænitens semper crudescit insania, quorum pœnalis nimirum damnatio hoc ipso levior fore potuisset, si sceleratam conscientiam reputantes, saltem locum sanctum, et justorum consortium erubuisset.

immobilis substituerit

37 Nunc autem quia auctor justitiæ horum sacrilegam communionem aspernatur, non mi-

rum vobis esse debet, si et Sancti, quorum mens *D* ab interni judicis voluntate non discordat, conventicula ipsorum abominantur. Hinc factum esse noveritis, quod hic Pater vester, sicut in vita sua quondam sceleratorum conversationem fugiendam docuerat, ita et nunc conventum ipsorum reprobandis, transferri se ad locum quemlibet sacrum noluit, quem sceleris auctores et ministri sathanæ de invisâ præsentia sua inestabant. Vos igitur, quia pars impia abscessit, vos, inquam, filii nolite deficere; Patris vestri sacrum loculum celeranter attollite. Ecce vobis adstat ad juvandum paratus, qui vos ingrato otio remorabatur inmotus. Mox ad verbum senioris Fratres exhilarati, manus festinanter apponunt, et sanctum corpus, summa cum levitate exceptum, in ecclesiam cum laudibus transferentes, exposuerunt. Fit interea quæstio inter Fratres de memorato sene, quo se recepisset, qui ignotus sic et tali tempore nobis intervenisset, et sic repente disparuisset; quem cum, missis ad perquirendum cursoribus, numquam divertisse, nulli vero comparuisse didicissent, tandem, quod non incredibile constat, ipsum eundem, cujus sacri corporis urnam gestaverant, arbitratur fuisse *E* vere beatum Audoënum.

38 Rem dicturus sum, quam in comitatu Octumensi *b* modernis temporibus factam, multorum quidem relatione, sed certius ipsius ex ore, de qua acta constat, didicimus. Miles quidam in pago memorato videns regnum, juvenili consilio ab antiquo statu immutatum, assiduis prædonum incursionibus et intestinis bellis labefactari, nec superesse hominem, qui rebus humanis remedium ex discordia publica quæsisset, consilium sibi adhibuit, ut cum tot civiles motus sedare solus nequiret, et ipse inter hostilia arma consistens, rem familiarem ab altera incursione tutari non posset, consilium, inquam, sibi hujusmodi adhibuit, ut singulos quosque conveniens, quovis pretio amicitiam horum sibi fœderasset, ut quantovis motu adversæ acies inter se confligerent, hic lares, agros, et possessiones suas ab hostili incursu redderet immunes: nam in hoc prudenter sibi consuluerat, si fidem sane et amicitiam servare avaritia usquam novisset.

VI.
Miles quidam
b

39 Sed quis mortalium in ea fidei constantiam expertus est? Enimvero hæc unanimes armat in prælia fratres; hæc parricidales gladios de cognato sanguine tingit; hæc certe sacerdotales infulas et columbas ecclesiæ venales facit. Quid plura? Hæc sanctas amicitias et jurata sacra rescindere cogit; quod cuivis præsentem exemplo fas est intueri: nam unus illorum, in quem præfatus miles potiore amicitiae constantiam sibi fore confidebat, assumptis latrunculis suis, nocte superveniens, mansum hominis positus excubiis, ne quis effugeret, et per admotas machinas, perditissimo quodam latrone intronemisso, cui magica quædam potentia seras et ferrea claustrorum munimenta incantatis obicibus reserabat, portas sibi fecit aperiri, nemine ab intus resistente, cum præsumpta fides amicitiae removisset custodiæ sollicitudinem.

ab avaris miferis
F

40 Itaque incautis et dormientibus vim inferentes, interiora ædis limina irrumpunt, ipsum dominum a penetralibus extrahunt, et sumptis spoliis, attonitam familiam relinquentes abierunt. Hinc intra munitionem suam sese recipientes, miserandum hominem duro carceris ergastulo, adhibitis custodibus, recluserunt. Ibi per aliquod tempus demoratur, utpote cui, sublatis thesau-

per hunc caput

ris,

ris, pecunia ad redemptionem nulla suppeditabat. Quartana solummodo die, duro et parco victu sumptuatus, durum captivitatis exsilium deplorabat. Longam denique custodiam indignantes adversarii, miserando homini cibum omnino abdicarunt. Jam vero fame attenuatus in varias cogitationes mente abducitur. Tum de beato patre nostro Audoëno animum illius mentio subintravit, qui in periculis et necessitate se invocantibus pro opitulatione subvenire non desinit, et sicut poeta ait, suspirans imoque trahens a pectore vocem, sic ait: O venerande pater Audoëne, o mœrentium consolatio et captivorum redemptio, quem in periculis constat neminem unquam inaniter invocasse, adesto huic miserimo peccatori, quem dura ferri pondera, fames et squalor carceris cruciat sine causa.

A arcte custodia traditus.

41 Ad vocem hominis lux infusa carceris tenebras depulit, et ecce sacerdotalis quædam vultu iguço et habitu niveo veneranda persona cum uno ejusdem ordinis ministro homini adstitit, Quid, inquit, vir miserande, fratrem Audoënum sic inclamasti? Cui ille, Tunc es, inquit, pater Audoënus, qui hunc miserum B captivum intra septa carceris exaudire dignatus es? Quis ego sum, aut quem parentum meorum constat hoc promeruisse, ut miserum filium intra exsilii hujus ærumnas visitares? Si tu ipse es, Pater sancte, miserere supplici tuo, et de præsentem ergastulo eductum restitue me natis et familie desolatæ, cui ad spem redemptionis sullragia nulla occurrunt in tam rebus adversis. Cui Heros; Ecce, inquit, ni hæsitas, ecce catenæ, ecce manicæ ferreæ et compedes tibi solvuntur, et ostium carceris apertum, nullum tibi ad effugii libertatem obstaculum infert. Ecce me socium et duccm itineris habes. Sic ait; at ille omnia tuta timens, Audio te, inquit, Pater; sed vehementer timeo mihi ab his, quos circa me cernis invisæ servare exubias, ne et ipsi ad sonum vocis excitati solutam ferri machinam in me vindicibus pœnis expendant.

implorata S. Audoëni ope.

42 Ita diffidentiam viri indignatus Heros sese in auras tenues recepit. Timens ille, ne ad fugæ studium fraudem fecisse hujusmodi accusaretur, prævenit accusationem, custodes evocat, monstrat vincula et ostia reserata. Expergefacti carcerarii, facto impetu, assurgunt. Alii raptim ad ostia currunt; alii hominem raptum ferro durius adstringunt. Sequenti denique nocte, dum urgente fame et ferro Patronum suum reclamaret, ecce iterum indulgentissimus Pater in eadem effigie adstans, hominem de hesternâ diffidentia increpat, confortat iterum ad fugam, vincula, ut primum, et ostia pandit reserata. Sed quid bruto animali proderat toties ostensa libertatis via? Cunctata namque digressionem, Sanctus iterum abscessit. Custodes nec minus excitati hominem patratae fraudis reum accusantes, triplicato ferri pondere constringunt.

carcere liberatur.

43 Tertia vero die cum sol meridiano fervore medium centrum teneret, et custodes ante ostium alari ludo intenti, captivum jam desperatum observarent, ecce tertio Pater sanctus, qui licet offensus, semper tamen ad ignoscendum paratus; ecce, inquam, assistens, hominem paulo minaci fronte coartavit, ferrum omne comminuit, et fractis januis apprehensam de carcere eduxit, intuentibus custodibus, sed quid agebatur, nihil prorsus intelligentibus, Jam Sanctus discedens, hominem solum reliquit, qui ad ripam fluminis perveniens, dum transire cun-

Augusti Tomus IV.

ctatur, ecce in ulteriori ripa videt præfatum Patris alumnus stantem, et, ne altioris alvei horreat undam, præmonentem: ad cujus nutum confortatus, qui natam numquam didicerat, sese in fluvium dedit, quem famulante unda eVectum memoratus famulus stans in litore manu apprehensum ad se de aqua exstravit, et hujusmodi alloquitur verbis: Ecce audituri sunt castris istius milites, captum suum effugisse, et innox e vestigio te persequentes, instabunt, si fas est, apprehendere. Tu vero ne timeas; occurret tibi homo quidam in proximo milliario, equo insidens, et militaribus armis accinctus. Tu quicumque persuaserit, facere memor cris: nam is more militaris disciplinæ junctis tibi se ipsum contradet manibus: equum et arma addet miles novitius, de vita sua securus, de tua sollicitus. Tu quis vel unde tibi veniat, quærere ne habeas: hos, quos persecutores dixi, ne formides: audient enim nuntium, cujus formidine retro versis in fugam vultibus, persequi te desistent.

et hostium mœrentium magnas mirabiles evadit.

44 Sic fatus, hominem emisit in viam, quem resumpto effugio gradientem dum puellæ super ripam alvei lavandis vestibus insistentes conspicerent subinde restantem, subinde respicientem, animadvertunt hominem elapsam, ad fugæ latibula festinantem: quæ continuo garrulis vocibus ad viros castrensium succlamare cœperunt dicentes, captum suum, corruptis custodibus, evasisse, et ni ocyus persequantur, nequaquam ultra capiendum fore e.... Mox consensu equis milites hominem cursu rapido insequuntur, jam spe atque ambitione ad pœnalem carcerem iterum pertrahendum; cum ecce vir ignoti generis spumæ equo et armis, ut ad monachiam armatus, fugienti occurrit, cui sic ait: Ecce venio tibi [auxilio.] Si me recipis, habes hominem veteris militiæ disciplinis egregie instructum, et qui, periculis instantibus, deserere nesciat dominum suum. Licet tibi, quantum video, pericula calcatenus d incumbant, tu tamen ne trepida: ecce tibi equus et arma. His furtus evasisse te hodie lætaberis cuncta hostilia arma. Nec mora, recepto homine, sumptisque armis, equum impiger ascendit, qui calcariibus adactus saltum usque ad locum dedit. Hinc cursu arrepto, persequentium intuitum adeo fefellit, ut, quo abiisset, quo se recepisset, penitus nescirent. Veruntamen de insidiis in proximo saltu latentibus audito nuntio, periculosum sibi transitum formidantes, retrogrado cursu arrepto, qui aliena pericula machinabantur, sua evasisse gratulantur.

e

d

f

ANNOTATA.

a Porcinium hic significat locum, in quo degunt porci, quem veteres Latini proprie harum vel suile appellant.

b Suspitor, nomen hujus Comitatus ab auctore vel amanuensi luxatum esse: nam Comitatum similis aut vicinæ appellationis nusquam inveni.

c Hic sequebatur inutilis et obscura comparatio istarum seminarum, cum ancilla ostiaria, quæ S. Petrum prodidit. Sed cum periodus illa adeo corrupta esset, ut non posset intelligi, eam punctis explevi.

d Calcatenus hoc loco videtur esse adverbium, quasi dicas calce vel calcaneo tenus.

EX MS.

CAPUT IV. *Puero muto obtenta loquela, mulieri paralyticæ reddita sanitas, et duorum, Sanctum injuria afficientium, punitio.*

VII.
Puer mucus lo-
quelum obtinuit.

Cum ex umbra sacri feretri, quo sanctissimi Patris nostri reliquæ clausæ tenentur, audio virtutem ægris infusam corporibus, tum vero mihi videor videre infirmos in plateis ex umbra Petri Apostoli haurire optatam spem salutis. Septennem puerum mutum a nativitate parentes ad oratorium beati Audoeni olim forte perducebant. Instabant forte ketanarum *a*, quibus ex divinis oraculis ad loca orationum cum crucibus et dominicis signis procedere omnis Gallicana assuescit ecclesia. Nos ex antiqua observatione, quarta, quæ Dominicam Ascensionis diem præcedit, feria cum venerando Patris nostri corpore ad ecclesiam beati Michaelis, quæ in proximo montis vertice consistit, incedebamus. Nædum medium itineris spatium confeceramus, et ecce memoratus puer, mox ut sacri feretri membram attigit, linguæ resolutis nexibus, vocem cum prece hujusmodi in altum emisit: Sancte Audoene, miserere mei. Parentes vero de inspectione salutis beneficio, lætitia et admiratione consternati, nobis sciscitantibus, cum juramento protestati sunt, se autem hunc ipsum diem verbum ex illius ore nunquam audisse.

VIII.
et rusticus,
b

46 Adolesceus quidam ex pago Constantinensi *b* fuerat oriundus, in quo, quod sanguinis non acquisierat generosa nobilitas, acquisivit miserandi eventus calamitas, ut qui tantum inter vicinos erat notus, apud externos fieret notissimus. De hoc recenti memoria ferebatur, quod fulminis ictu contactus periculose fuisset obnoxius passioni pro eo, quod diem festum sancti Audoeni, quem ex edicto sacerdotis tota parochia veneranter celebrabat, solus ipse observare contempserat: quod quidem vana vulgi adinventione confectum nos arbitrantes, ad credendum hortari nemo potuit, donec præsentis visu præuste carnis stigmata in corpore hominis conspicati sumus: quo nimirum in facto, ex quanto de occulta Domini dispensatione conicere homini datur, geminam miserentis Dei causam agnovimus, id est, ut reus ad vitam servatus, reatus sui culpam pœnitendo expiaret, et ut hoc genus incendii timorem aliis incuteret, ne contemnentis verba sacerdotum, simili iudicio punirentur, quoties de pace et communis patriæ salute, sed et de honore Sauciorum et electorum Dei (quæ vere gloria est Domini) quoties, inquam, ad eos salutaria monita ipsi expendunt sacerdotes. Porro fuit semper et erit in plebe Christianæ religionis hæc ista consuetudo, ut dies festos Sanctorum sollemniter studeant observare, scilicet ut per hos ab opere servili et occupatione secularis negotii abstinere debeant, et et ecclesiam Domini expeditius frequentare, et per orationum instantiam horum, quorum memoria agitur, Sanctorum patrocinia valeant impetrare.

qui festum
S. Audoeni

47 Res, de qua agitur, sic quidem est. Evoluto namque tempore, imminebat celeberrima dies, qua verus Israel et vir Apostolicus D

Audoenus de ergastulo carnis ad supernam Jerusalem animam sanctam, lætantibus angelis, emiserat. Est in supra memorato pago villa, quam vulgo *c. . . .* nominant, in qua Sancti in honorem dicata constat ecclesia. In hac quinto ante festum die, quæ erat Dominica, dum sacerdos infusam plebem moneret venturum diem digno cultu prævenire et instantem præcordialiter celebrare, ecce inter alios præfatus ille adstabat adolescens: hic fœnum paulo ante sectum forte per agrum ad solem conspargerat; de quo noctu factum illi damnum tellus paulo nuda monstrabat, et jam dies illuxerat, quo a laborandi exercitio vacare homines sacerdos mandaverat.

48 At rusticus damni sibi facti immodico dolore elletatus, convocata familia, cœpit labori miserandus insistere; nec reputans sanctum diem, vehementer adeo perstilit, donec quod residuum fuerat undique congestum in duos cunulos fœnum exposuit; ipse ad custodiam fœni sui proxima nocte arctius incubuit, cum tertia noctis vigilia ipsum repentinus horror malignorum invasit spirituum, simili fremitu teterrimorum equorum, qui oculis flammantibus, dentibus stridore horribili freudentibus, facto impetu, illum invadunt, quem duro pectorum impulsu, velut umbone ferreo, tundentes miserabiliter afficiunt; hinc dentibus arreptum, intra paleas provolutum relinquunt, et velut furore satiato, recedentes visi sunt intra patentes auras se immiscuisse.

laborando
violaverat.

49 Vix monstruosa turba abscesserat, et ecce immensa seississimi aëris coruscatio subsequata est, cum qua desuper emisso fulmine, miseranda hominem pœna corripuit, ex quo flammea lampas erumpens arentes paleas apprehendit. At vicini tali tempore insueto locis fulgore et sono, viso incendio, consternati, stratis relictis, raptim festinant ad locum, et dum incendium luctantur extinguere, unus eorum forte hominem recognovit, jam inter adlambentes flammis jacentem, quem, turba advocata, repertum trahit ab igne æstuante semivivum; quem ex nomine diligentius appellantes, et an se vivere sentiret, sciscitantes, responsum ab eo nihilo amplius, quam a mortuo audierunt; tantum a sede pectoris luctantis anima: pulsus tactu persentiant.

ae ideo fulmine
tactus fuerat.

50 Stabat misera inter reliquum vulgus uxor, hominisque, feminei doloris amaritudine, aures fatigabat innocuas; ad cuius [voces cum] vix oculos graves juvenis adolescens attolleret, signo, quo poterat, cessare a lletu monebat uxorem. Hinc ad domum deportatus, dum per dies aliquot intra lectum ægrotudinis decubisset, voto se hujusmodi alligavit, ut, si refuso vigore incolumis beati Audoeni monasterium prævaluisset adire, pro emendatione commisi erroris, corporalis disciplinæ voluntarium subiret supplicium; sed et capitalem censum, quoad viveret, illi persolveret. Mirum, sed dictu jucundum! Vix votum verbo expleverat, et totius contusi corporis dolore sedato, ad necessaria peragenda convaluit officia. Mox ad sponsonem solvendam redditus sibi, cum duobus boni testimonii presbyteris et vicinis suis ad nos usque pervenit: per quos hæc ipsa, quæ dicta sunt, recognovimus; sed et nudato corpore hominis, fulminatæ carnis ustionem contemplati sumus.

F
facti pœnitenti
sanatur.

51 Instabant causæ, quibus episcoporum et abbatum provincialis conventus agebatur. Locus huic præfinitus erat sub Cadomensi *d* territorio propter loci opportunitatem et frugum ubertatem.

IX.
Mulier paralyti-
ca curatur.
d

A tem. Illic Sanctorum corpora reliquiasque sacras convehi universorum consilio decretum fuerat, inter quos venerabilis pater noster Audoënus alatus fuerat. Fit ex tota regione confluentium populorum infinita multitudo; ibi de pace regni et statu reipublice varia per biduum consilia trahuntur, repugnantibus plerisque, quibus ex discordia publica victum rapinæ spes promiserat. Sed præponderabant consilia honorum, quibus pax et quies publica placebat. Fit igitur in medio de pace iusjurandum. Gaudent omnes, et maxime agricolæ. Redeunt singuli ad eas res suas, reportantes corpora Sanctorum intra tentoria sua. Factum est autem, cum venerandus pater Audoënus ad tabernaculum suum reportaretur, ecce mulier quædam, cui multos per annos contractis membris, dira paralysis gressum negaverat, vilis aselli vehiculo deportata, inter confluentem turbam ante feretrum Sancti, bajulantibus viris, exponitur; ubi dum orationi paululum incubisset, mox membrorum nexu soluto, miseranda in plantas erigitur; et quamvis nisu primo nutaret, mox firmo gressu non sine admiratione multorum regreditur, laudans Dominum, et reparatorem suum beatum Audoënum. Fit clamor et populi totius exultatio e.

B 52 Fur quidam novis semper fraudibus insistens, ut vidit ab omni circumjacentis vicinæ plaga turbas frequentes ad locum prænominatum confluere, familiari arte nocendi socium se turbis itinerantibus applicuit. Erat in comitatu vulgaris turbæ non modica multitudo, inter quam presbyter medius ibat, portans secum aliquas rerum sarcinulas, et quæ usibus suis infra dies concilii videbantur necessaria. Hunc ad cavendas fraudes minime perspicacem advertens fur ille nequissimus attentare callide cœpit, indignum dicens, tantum sacerdotem sub fervore diei præsertim inter tot turbas solum rerum fascæ gravari, exhibens se socium et clientem ad subvehendas, si velit, rerum sarcinulas usque ad terminum loci; at vero presbyter nihil illi sane credens, onus ad horam deponere noluit. Transmisso autem duorum millium spatio, iterum hic presbyterum causatur, frustra oneris injuria fatigari, cum ipse socialis laboris onus subire paratus sit.

C 53 Tandem importunitate suasoria eblanditus presbyter lineam telam, quam venalem mundinis inlerebat, simul cum aliis rebus homini imposuit. Ille dum paulo longius a loco, quo tendebat, adhuc distaret, sanguinarium f fidelem se simulans, a presbytero sejungi non audebat. Ut autem ad locum ventum est, repente se vulgaribus turbis cum sarcinis immiscuit, et sic celeri fuga presbyterum, sursum deorsum cursitantem elusit. Diversorium quoddam denique latitans introgressus, vili satis pretio alieni laboris guarmentum g vendidit, tres, ut postmodum ipse fatebatur, ex eo solidos sumens, cum his ad oratorium Sancti properanter accedit infelix, non reputans, quantam Sanctis Dei infert injuriam, qui sua patrocinia requirentes perturbare non metuit. Audiant sane patrati flagitii formidabile exemplum illi, qui peregrinos et ad ecclesiam Dei properantes incursare aut spoliare nituntur.

54 Mox sane ut primum tabernaculi limen sacrilegis pedibus attingit, repente brachiis et cruribus contractis, in terram miser ille corruit, stupentibus cunctis ignotæ rei miraculo, et maxime monachis de portento hujusmodi turbatis, quod

numquam simile hujus accidisse meminerant, dum beato Audoëno familiare semper fuerat languentibus præstare salutem; sanis vero nunquam inferre ægritudinem. Super hoc non parva illis inerat trepidatio, quod hominem paulo ante incolumem venisse audierant, nunc infra tabernaculum patris Audoëni repentina elade percussum conspiciunt. Illic unus ex Fratribus de adverso rei eventu, metu et indignatione permotus, cum vidisset circumstantem populum vario murmure consternari, conversus ad feretrum, quo sacri corporis reliquiæ servabantur, preces cum lacrymis effudit.

55 Deline hominem talibus verbis increpans, ait: Quid, miserande juvenis, egisse te præsentis morbi animadversio accusat? Cujus facinoris conscius Patris nostri tabernaculum subintrare præsumpsit? Ecce pedes et crura, ecce manus et brachia, nervis contractis, rigentia, scekeris ocelli capitale crimen accusant. Si collisi corporis medelam, si delicti veniam poseis, confiteri non erubescas, quod rea celat conscientia: nam reati pura confessio, reparati vigoris fit salutifera portio. Facile id præstare est Audoëno, si pestis occultæ aperiatur magnitudo. E Sie infelix dolore et pudore confusus, velit nolit, in medium profert, qualiter presbyterum ad oratorium sancti Patris venientem commissis rebus fraudaverat, et quod adhuc iniquitatis pretium penes se habeat; subjiciens etiam, quod ea quoque intentione advenerat, ut, si posset, incautis hominibus inter orandum oculos suos furali ferro substringat. Ita confessus, promittit, se ab hujusmodi nequitie arte cessare. Mox Fratribus in orationem prostratis, miro modo miser ille, resolutis artibus, in pedes assurgit salvus et incolumis.

suumque peccatum confessus sanitati restituitur.

ANNOTATA.

a Id est dies Rogationum, quibus Litanie recitantur.

b Pagus Constantinensis vel Constantinus in Normannia, vulgo le Coutantiu, ab urbe primaria Constantia nomen accepit, ut Valesius in Notitia Galliarum pag. 156 pluribus explicat.

c Nomen hujus villæ in apographo nostro omissum est, et propterea loco illius puncta posuimus.

d In Commentario prævio num. 50 de duplici concilio Cadomensi mentionem fecimus, ubi etiam tempus hujus translationis ex Mabillon'o verosimiliter indicavimus.

e Hic in apographo nostro non occurrunt duo miracula, quæ tamen in titulis capitum assignantur.

f Quamvis hæc vox alibi jumentum vel asinum significet, tamen hic eadem homo sarcinis onustus designatur, ut manifestum est.

g Guarmentum vel garnimentum, Gallice garniture d'habit, ornatum cuius rei convenientem significat, ut in recuso Cangii Glossario fusius exponitur.

F. 88.

CAPUT V. *Fures ope Sancti
deprehenduntur, cæcus il-
luminatur, et duo muti
usum loquæ obtinent.*

XIII.
Nummi a fure
surrepti
a

Bajocennis a quidam haud ignobilis familiae vir, patrocina sancti Patris nostri requisiturus, dum ad oratorium, quo beatus Christi confessor quiescebat, pervenisset, sumptis de pera sua duobus argenteis, super mensam altaris emisit; dehinc orationi incubuit. Adstabat forte ibi latro perditissimus, contemplatus, si quem fraudibus suis locum aptum reperiat (siquidem præfatus vir peram negligenter operam dimiserat) hic fallendi artifex marsupium, in quo nummorum bis deni solidi servabantur, mordaci ferro succidit, et intra caligas absconditos tenens, sese

B furtim a loco subripuit. Hinc se in pedes mitens, dum furto lætatus inani tentaret effugere, quodam Dei judicio retentus, errabundo vestigio ad hospitium viri ignoranter divertit. Intellegens vero se non recte divertisse, resumpta fuga, tentabat alio secedere; rursus eum se longius recessisse arbitraretur, ad hospitium viri iterum se redisse deprehendit. Tertio nihilominus fuga repetita, dum longius suspectam viciniam satis effugisse putaret, advertit se intra septa memorati hospitii itidem oclusum, infelix nescius, se divino judicio coactari.

mirabiliter
recuperantur.

57 Interea vir ille ante feretrum sancti Audoëni recentis damni clamorose querimoniam depromebat. Cum sublata pecuniæ indicia nulla reperisset, desperata inventione, ad hospitium indignius regreditur non sine aliquantula derogatione Patris nostri, quod homines sua patrocina requirentes pateretur furibus attentari. Introgressus igitur hospitale diversorium, videt hominem solitarium otiose stantem; non tamen intelligit patratae fraudis ministrum. Verni iratus famulus, quod externos homines admitterentur intra hospitium commorari (quippe qui nesciat bonos a malis discernere) conversus ad hominem, causam stationis inquiri. Qui cum trepido ore, vultu pallenti, vix responsum ederet, deprehendit, non esse fidelem. Verum dum arctius interrogando persisteret, et ille conscientia reus hæsitaret, apprehensum hominem increpitans cepit impingere: quo in facto illud contigit memorabile, quod ea ipsa dextra, qua argenteos ad mensam Patris obtulerat, ea ipsa marsupium cum pecunia attractando persensit, et sinu extractum thesaurum, quem amiserat, recognovit, eum quo ad oratorium lætabundus accurrit, Deo et patri Audoëno gratias agens.

XIV.
puer cæcus
illuminatur.

b

58 Est locus infra Bajocensem diocesim quatuor a Cadomo millibus distans, quem certis de causis veteres coloni Ros appellari voluerunt. In hoc ecclesia longo ex tempore constructa necdum consecrationis signaculum chrismale perceperat. Ad hanc igitur consecrationis gratiam processuri statione multa, castra movemus. Necdum spatium Cadomensis vici medium confeceramus, et ecce legatus missus a Guillelmo b Comite, qui tune temporis regni istius monarchiam tenebat, equo insidens, ut subsisteremus ex verbis senio-

ris inclamavit, dum ipse Comes properatis causis, quibus occupatus tenebatur, in occursum nobis properaret, volens videlicet corpus sanctum, si fas est, propriis ulnis usque ad terminum loci portare. Nobis vero opinantibus, se Sanctum velle quibuslibet donativis honorare, et hac de causa remorantibus, puer quidam septem, ut putabatur, annorum cæcus illuc adducitur, quem cæcum ab infantia se nosse vicinia omnis tenebat. Hunc introducentes, dum ut oraret instantius præmonerent c. . . . et quiesceret, mox discussa cæcitatibus nebula, puer adstantem plebem circumspicere cepit, et in laudem Sancti erumpens, clare se videre, populo congratulante et laudante, proclamavit. Mox qui ductu alieno convenerat, ad propria sine ductore remeavit.

XV.
et duo muti

59 Ad præfatum denique vicum, in quo dedicanda ecclesia scilicet erat, pervenientes, quia diei non multum supererat, solum quæ reficiendis corporibus fuerant necessaria, pro suo quisque officio instanter curabamus. Expletis tandem his, qui diurnæ pensionis ordo et ratio postularat, recreatos somno placidiore artus ad crastina officia repræsentamus. Sed inter agendum miserandus quidam vir inter suos honorabilis ad dedicationem loci conveniens, hominem mutum, quem pro remuneratione futura inter domesticos vernulas nutrierat, secum adduxerat, si forte linguæ ipsius silentia mutæ solvere beatus Audoënus dignaretur. Quid plura? Mutus nobiscum inter sacra officia salutis eventum expectans, separari a nobis nec ad horam patiebatur. Ventum est ad oblationem, et ecce populus, cuius innumerabilis multitudo undecumque eo convenerat oblaturus, vim grandem nobis inferebat, adeo ut stationis nobis locus in tota basilica, turba imprimente, nullus relinqueretur: propter quod in posteriorem partem altaris cum præfato muti sedem satis angustam comperimus. Hic mutum nobis, ut oraret, hortantibus, in se ipsum multo adnisi angustiabatur; sed nondum venerat hora resolutionis ipsius.

l. quem
inspiciant.

60 Contigit interea, ut mulier unicum filium itidem mutum illuc deferret; quæ cum pro nati salute instanter oraret, puer ex feretro rutilantis auri splendorem conspiciens, conversus ad matrem verbis quamlibet teneris et manu protenta, ut inspiceret, hortabatur; gratulantibus, qui aderant, et exclamantibus, quod puer tenera verba formaret. Dum omnis in laudes Dei et patris Audoëni ecclesia personaret, ecce, qui prior advenerat, mutus inter confertum populum eluctatus ante sanctum corpus cum lacrymis prosternitur. Quid ultra? Mox instaurato linguæ et oris officio, cum ceteris et ipse Deum et patrem nostrum Audoënum verbis exultantibus magnificavit.

XVI.
cæcus fur.

61 Mater familias quæ oratura beati Patris nostri patrocina reviserat, cum comitatu suo redibat; quam dum ferventior æstus mutare habitum coëgisset, ecce fur quidam fallendi arte instructus, repente pelliceam, quam sibi mulier subtraxerat, sociis alio intentis, arripens, sub chlamyde sua occultavit, et sic comitatus cunctis simpliciter progrediebatur. [Illa] nihil suspiciens doli, putabat penes se habere, quod nequitiae artifex asportabat. Processerat aliquantulum rememorans signa et mirabilia, quæ Christi Confessor eximius recens ostenderat; cum primum mulier animadvertit, pelliceam sibi castratam; quæ mox femineo clamore illi altum emisso, socias publica cepit voce incusare, quod

fraudis,

A fraudis illatæ consciæ forent : quod illæ e contra abnegantes , et se innoxias fraudis objectæ cum juramento profitentes , recurrere ad oratorium studio reclamandi inter se deliberant. Ibi mulier beatum Audoënum querulosis vocabulis et femineo ululatu incusabat, quod ad se venientibus fraudem inferri permiserat. Ibi socii verecundia et pudore confusi , Quid, inquit, venerande Pater, quid dicimus signa et virtutes tuas nobis profuturas, cum sic a loco sanctæ memoriæ tuæ confusi regredimur et spoliati? Numquid nobis multo magis opportunum erat singulis intra tuguria se sua continere, et rebus necessariis intendere, quam hæc solennia hodie spectacula invisere, ubi latronum insidiis turba innoxia patuisset. O Pater, ubi sunt virtutes tuæ, ubi certe virtutum magnalia, si sic perfidus latro hodie impune nos illuserit?

mulieri re-
latis S. Au-
dœni visitanti

62 Stabat inter ceteros, quibus castrorum custodia fuerat mandata, adolescens quidam, qui dum consolari mulierem niteretur, exaggerabat potius, quam lenisset lamentabilem querimoniam ipsius; Quid, inquit, profuturum tibi credis, mater, importunis vocibus innocuas auras fatigare, cum nimirum fur perditissimus ad remotiores jam latebras se contulit, aut fortasse irrevocabilis fugæ iter arreptum accelerare non tardat, dum vos clamosis vocabulis causas hic replicatis inanes. Propius alter assistens, Si quid veri meus mihi præ sagit, inquit, longum [non] lætabitur patrata fraude fugitivus prædo: spero enim, ut quocumque se vertat, ad offensam patris Audoëni rem suam sic effugere terra hodie non sustineat, quia ad publica spectacula sacrilegi furti auctorem producat.

aliquid surri-
pserat.

63 His dictis, mulier resumpto comitatu suo ad propria non sine lacrymabili questu remeare cœpit. At vir interea fraudulentus ceteris turbis, que ad diversoria sua tendere festinabant, præcunctibus sese immiscent, et cum his aliquantulum processit. Jam se omnia pericula evasisse putabat, cum divinorum operum signa recentia mutuo sermone recitantes, ad quoddam quadrivium pervenerunt, in quo ceteris libere transeuntibus, sensit se miser divino nutu teneri, et quasi altius terræ infixus, velit nolit, stare immobilis cogebatur; quid tamen ageretur, diu multumque luctatus, proficisci ultra non valebat. Retrogrado etiam cursu tentabat effugere; nihil tamen amplius proficiebat. Remorantibus sociis et percunctantibus, quid tardaret; ille multa dissimulatione, quid sibi evenisset, celabat dicens: He, fratres, cum bono; quia ego imprudenter egisse me recogosco, quod vicinos comites meos, cum quibus adveneram, post me relinquo, quibus fidem dederam, ne incomitatos relinquerem.

ut via hæret
non bilis

64 Facile his persuasum est. Illis autem abentibus, fur solus relinquitur conscius, se audacis flagitii vindice præna coactari. Resumit tamen inane luctaminis certamen. Spirat, versatur hinc ad dexteram, hinc ad sinistram, si forte libera detur abeundi potestas, sed nihilo minus dimoveri a loco miserandus prævalebat. Quæ-runt supervenientes viatores unus post alterum causam stationis. Ille, vicinis remorantibus, socialis itineris propositum se servare fallendi artifex mentiebatur. Jam longe reductis post tergum oculis vidit mulierem cum comitatu suo advenientem; et incertus, quid ageret, quo se verteret, tandem oculis superinducto capntio et facie velata solotenus occumbere meditabatur, ut vel sic tamquam dormiens ex lassitudine a præ-

tereantibus negligeretur. Sed quid tibi, miseraude, fraus et mille formis astutia prodesse poterunt? Num tibi dictum aliquando memineras; quia non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum?

et sis.

65 Sic diu miser eluctatus, cum nulla arte dissimulandi se incurvare aut declinare valuisset (quippe qui tamquam stipes rigidus omnium visibus patuisset) ecce supervenit mulier cum suo comitatu et mirabatur, quod hominem hærentem et otiosum conspicerent, et causam protinus percunctari cœperunt; quem cum pallenti vultu, ore tremulo, gelido ab intimis sudore, hæere in verbis singulis singula quatiante adverterent, clamant, non de nihilo esse, quod sic palleret, quod responsum nisi tremulis verbis edere nequeat; sed magni criminis conscius, pœnis vindicibus obnoxium his testimoniis comprobari. Hunc unus ex illis injecta manu apprehendens, sensit sub furtiva chlamyde occultum indumentum, quod jam desperati quærere desierant. Videns latro, quod fraudis occultæ reatum celare ultra non posset, erroris veniam poscit, culpam fatetur, et sic mulieri, quod sum erat, restituit: quod mulier respiciens, quia E Dei munere et virtute sancti Audoëni familiare damnum sibi restitutum agnovit, latronem pro Dei honore impunitum abire permisit.

et culpam suam
fateri cogitur.

ANNOTATA.

a Per Bajocensem intelligo civem Bajocensem, quem etiam Pommerayus in *Historia abbatix S. Andœni lib. i cap. xxiii Gallicæ un homme de Bayeux appellat. Porro situm hujus urbis supra in Annotatis assignavimus.*

b Ex tempore conjicio, hic sermonem esse de *Guilielmo II istius nominis Duce Normanniæ, qui sæpius Cadomi commorabatur, et anno 1087 obiit.*

c Hic puncta posui pro participio monentibus, quod totam periodum corrumpebat.

ALIA MIRACULA

Auctore anonymo,

Ex eodem apographo Rothomagensi, quod P. Flouetus anno 1644 ad Majores nostros misit.

Quidam aliquando præsul Laudunensis a cum ejusdem loci defensorem, orta inter eos discordia, debellaret, militaris acies Condatense oppidum violenter adiit et prædam ex illo innumeram capit. Ea tempestate quidam ex nostris senioribus, vocabulo Henricus, ibidem morabatur; cujus atrociter milites curtem ingressi, omnia quæ ibi reperiunt animalia distrahunt. Prædictus vero monachus, in quantum poterat, vernaculorum manu eorum improbæ rapacitati obsistebat. Tunc unus audacior ceteris ferro, quod tenebat, eum perinere voluit; qui ocyus ad beati Audoëni ecclesiam confugit. Ille demónico furore persuasus monachum usque ad oratorium perneciter insequitur. Cumque eum coram altari

Mulier graviter
lesum statim su-
natur.

EX MS.

altari vidisset, lanceam manu arreptam vehementer contorsit, et cujusdam mulieris, casu illic assistentis, urachium transverberavit; sed monachum ferire non valuit. Illa, gravi accepto vulnere, sub ipsa ferri avulsione multum quidem stillavit erroris; sed mirabili virtute beati Confessoris nihil exinde pertulit doloris: nam post paululum, recedentibus adversariis, ad textrium opus, quod paulo ante omiserat, rediit, et pristinum ita cepit officium exercere, acsi nullam læsionem accepisset in corpore.

et vidua filium
captivum resipit.

2 In eadem villa quædam vidua unicum habebat filium, quem cum in expeditione ab hostibus captum et catenis vinctum, fama volitante, comperisset, vehementissimo cordis dolore sancia, complosis manibus sparsisque erinibus, ad beati Audoeni ecclesiam, quæ illic sita est, citius accurrit, et quasi viventi homini illudens, talia impropere cepit: O sancte Andoëne, quid egisti? O senex, cur ita obdormisti? Cur mei uteri unicum pignus in captivitatem abduci permisisti? Redde mihi, obsecro, redde mihi filium meum, mea senectutis baculum, unicum vitam præsentis solatium. His et hujusmodi questionibus et femineo perstrepe ululatu, scopis et fustibus altare cædebat, et totis visibus beati Pontificis clementiam exorabat. Nec mora, piissimus, et super mel et favum omnibus se invocantibus in veritate dulcissimus Confessor, doloris miseræ mulieris misertus, ejus filium carcerali custodiæ mancipatum a compedibus et bovis, quibus durissime erat constrictus, absolvit, et salvum atque incolumem matri restituit, quem sine pretio vel quolibet pacto divina virtute per beatum Audoenum a captivitate redemptum cognoscens, illico præfatum adiit monasterium, innumera persolvens munia gratiarum.

B

duoque viri
Sanctum contra
mela afflicentes

3 In Orientali Francia, quæ Lotharingia nuncupatur, est fiscus, quem beatus Audoenus, adhuc in hac luce positus, loco contulit, ubi, Deo disponente, requiescit, cespite spatiosus, pratis et pascuis perorum opulentus, ameno etiam fonte irriguus, et ejusdem sancti Præsulis nomine insignitus. Hunc quidam ejus loci [tenens] primatum, obliquo livoris zelo succensus, tyrannico more sibi vendicabat, et ejusdem terræ accolis violentiam ingerebat. Tunc monachus, qui venerandi abbatis Henrici b jussu eidem loco præerat, tantæ præsumptionis virum adiit; modeste requisivit, cur ita superbe ageret, et rebus servorum Dei calumniam inferret; præsertim cum cunctis, qui majores erant, illic commanentibus absque ullius quæstionis sermulo notissimum foret, a præcis temporibus illam possessionem sancti Andoeni fuisse, ipsum fontem ejus semper nuncupatum nomine. Ad hæc ille majoris iracundiæ stimulis agitatus, et elationis typo inflatus; Quid ad vos, inquit, o monachi, pertinet mea possessio? Per caput hoc juro, et per oculum istum, quia non amodo fiscus vel fontana sancti Audoeni dicetur, sed Herluini (sic enim vocabatur.) Vix verbum superbus edidit, et ecce perjuri oculus, a capite excussus, longius exsiliit, sicque conclusus domum rediit, notam ferens perjurii. Ille jaculo divinæ ultionis [cognito, nec ipse] nec ulterius quilibet ipsam hereditatem invadere præsumpsit; sed libera et quietæ permansit.

b C

devotus pu-
muntur.

4 Apud Constantinopoleam urbem dum quidam nostræ gentis homo beati Audoeni miracula, quibus tota refulget Neustria, in conspectu imperatoris c et optimatum ejus recitaret, et

ejus mellifluum nomen sæpius iteraret, quidam D ejusdem terræ indigena, diaboli agitatus invidia, temerario cepit ore garrere, et ita canino dente blasphemando exprobrare: Hoc, inquit, quod dicis, futile est et vacuum, nec alicujus Sancti vocabulum. Cumque his et hujusmodi verbis beati Pontificis lamam laceraret, non diu expectatus a iudice, illico horrendam pœnam subiit vindictæ: nam in conspectu omnium, qui aderant, terribili judicio Dei omnipotentis, cujus Audoenus amore fruitur speciali, extemplo miser et infelix medius crepuit, et disrupta sunt omnia viscera contumacis ad terrorem præsentium et cautelam futurorum; sicque merito Arrianae ultionis sortitur sententiam, qui illius perfidi in Sanctum Dei non timuit insectari blasphemiam.

5 In Apuliæ provincia urbe, quæ Andra d dicitur, quidam civium proluxa ægritudine dis- Alu diverso loco d dolutus, lecto decumbebat, qui omnium pene membrorum vigorem amiserat, adeo ut nec cibum capere, nec se ab altero in alterum latus convertere nisi aliorum manibus et cum linteo ac gravi labore valeret. Hic a Normannis, qui eandem patriam prospero bellorum eventu sibi E subactam feliciter incolunt, beati Audoeni miraculorum insignia non perfunctorio auditu conceperat. Unde quadam die, omnibus, qui sibi aderant, foras egressis, utpote tædio affectis pro tam morosa decubatione ægroti, memor nostri patroni paululum respiravit, et secum tacitus hujusmodi precem fudit: O sancte Andoëne, si vera sunt, quæ de te audivi, obtine mihi a Deo remedium sanitatis, quatenus ex hoc langore convalescens, læe glorificationis aulam adire et cælesti medico gratiam debitam valeam referre.

6 O beati Confessoris gloria, et dapsilis erga ac tempore omnes munificentia! Extemplo enim æger melioratus se in latus alterum commutavit, et vernaculis domus ex more venientibus atque hoc ipsum mirantibus cibum sibi allerre præcepit, causamque salutis aperiens, quod melius haberet, indicavit. Denique renovatis artubus, et totius corporis reformatis viribus, pristinæ incolumitati perfecte reparatur. Inde suæ memor sionis, occidua regionis iter arripiens, transcensit Alpibus, Normanniæ metropolim Rothomagum pervenit, et beati Audoeni ecclesiam F adiit, ubi solotenus prostratus, tanto evixius preces fudit, vota gratiarum persolvit, quanto longioris viæ spatium emensus, sui desiderii effectum obtinere promeruit. Qui ab abbate loci et Fratribus caritative retentus, paululum ibi diuturni itineris laborem relevavit, et sic cum gaudio ad propria remeavit. Enimvero sæpius Normannos levitatis et insolentiæ arguebat, cur scilicet proprium ac specialem patronum beatum Audoenum deserentes, alienam terram incoherent, et a tanti Patris gremio remoti longius evagarentur.

7 In eadem urbe metropoli, in qua sanctissimi in varis morbis pontificis Audoeni corpus requiescit, erat puella ab exordio suæ ætatis curva, et ita penitus contracta membris, ut ab inferiori parte præmortua, scabellorum adminiculis per terram reperet, et sursum respicere aut erigi omnino non valeret. Hæc cujusdam matrouæ, Adeledis nomine, elemosyna alebatur, et unice germani solatio utcumque sustentabatur. Cum autem, respectu divinæ miserationis, affuisset tempus ejus curationis, imminente die festiva, et cueto occidua regionis populo celeberrima, pro beatis-
simi

A simi Audoeni depositione sanctissima, in vigiliis ejusdem solennitatis fidelium turbis se immiscuit, et nisu, quo valuit, ad beati Confessoris limina reptando se protraxit. Ubi vero sacri templi valvas attingit, oscula devote fixit, gloriosi Antistitis nomen libelli voce inclamavit, illico virtutem Dei in se persensit: nam nervorum resolutis nexibus, receptis omni corpore viribus, paulatim se a pavimento surrigens in pedes constitit, ac, omni spectante turba, incolumi gressu ecclesiam intravit, ante aram sanctissimi Confessoris gratiarum munera persolvit, et sic cum gaudio ad propria remeavit. Et quia pene nulli erat incognita civium, ob pristinae calamitatis eventum, tot hujus sunt testes miraculi, quot ejusdem habitatores urbis.

percutus

8 Cujusdam hominis erant tres filii, quorum primus adolescentiæ ævum excesserat; secundus pueritiæ annos implebat; tertius vero in cunis adhuc vagiebat. Accidit autem, ut quadam die pater materque eorum mercimonii causa longius irent, et duobus liberis minusculi curam injungerent. At vero major natus pro qualibet rei familiaris necessitudine paululum discessit, et minori fratri, ut parvulum servaret, præcepit: qui more puerili ludendi amore cum coævis suis foras exsilens infantulum domi solum reliquit. Statim vero miserabili eventu porci domus penetrata irrumpunt, et parvulum suffocantes extinguunt. Post parvum temporis interstitium ambo germani domum reversi pusillum a subis eruentatum [suffocatumque] reperiunt, et nimio dolore percussis graviter ingemiscunt.

B 9 Denique parentum consulto ad penitentiae remedia conversi, jussi sunt a presbyteris, ut orationis causa Romam ad limina beatorum Apostolorum properarent, et tanta ignavia reatum publica satisfactione abolere satagerent. Profecti itaque, in quodam saltu latronum insidias incurrun, a quibus exspoliati, tanta cæde mactati sunt, ut alter eorum, qui major erat, in brevi vitam finiret; alter vero pugnis et sudibus in capite vehementer tensus, audieudi pariter et loquendi officium amitteret, qui tandem confecto itinere ad propria regressus, post paucos dies pro suoram recuperatione sensuum, ad beati Audoeni clementiam confugit. Cumque in vicino [loco] aliquot diebus commaneret, quadam nocte gloriosus Præsul, pontificali redimitus infula, ei per visum apparuit, et pastorali baculo, quem manu gestabat, cum tangens; Surge, inquit, et sacram orationis donum ingrediens, ab ædituo templi aquam tibi dari benedictam postula: ex hac enim cum fide bibens, optatam percipies sanitatem. Tunc ille tam præclaro lætificatus oramante c, mane ad ecclesiam pergit, accitoque templi custode, signo, quo valuit, medicinalem aquam petiit, et accepit, statimque reseratis auribus, muta diu lingua in laudem prorupit Salvatoris, et ejus gloriosissimi Confessoris.

opem S. Audoeni experiantur.

e

a per eundem

reliquis, f

10 Tempore Willelmi inelyti regis f, ejus superius mentionem fecimus, supra titulum abbas cenobii beati Audoeni Nicolaus, divino fretus solamine, laudabili cultu et opere ecclesiam cœpit construere, tanti Patris condignam honore: ob cujus sumptus ædificationis, aliquos cum sacrarum capsula reliquiarum trans mare studuit destinare, qui hoc fidelium devotioni suggererent, quatenus spontanea voluntate aliqua ad templi fabricam munera offerrent. Legatis itaque, transmissis æquore, Anglorum fines ingressis, non tam ipsorum verbis, quam evidentibus

signorum indicis, extemplo sanctissimi gloria Confessoris omnibus innotuit: nam in urbe, quæ Anglice Colestra g dicitur, quidam homo, nomine Lensius, de possessione beati Eadmundi martyris, contractis a nativitate cruribus, pedentium sacra pignora prosecutus, divina virtute subito incolumis est effectus; ad cujus novitatem miraculi, velut ad spectaculum, populosa civitatis confluentibus turbis, quidam puer, Godolphus nomine, a parentibus adductus, per beati Audoeni meritum, solutis linguæ retinaculis, loquendi recepit officium.

x us.

g

11 Quædam mulier, Godena nomine, de villa, quæ Colonia h vocatur, unius oculi lumine privata, et dextro pede ab utero clauda, ubertu præclari Antistitis, visus simul et gressus commoda adipisci promeruit.

in Angliam translatus. h

Alter quoque mulier, Ebdina nomine, quæ interno viscerum cruciatu torquebatur, et assiduo dolore graviter angebatur, ejusdem gloriosi Patroni nostri meritis perfectæ restituta est incolumitati.

Ad urbem Liconiam i legatis advenientibus, cum unus ex eis sermone efficacior civibus salutaria proferret, et inter cetera specialim mirifici Pastoris nostri insignia recitaret, quidam juvenis, ejusdem sedis episcopi, nomine Remigii, cubicularius, septem annorum nrisque adeo debilibus pedibus, ut non nisi duobus immitens baculis et cum labore aspiciam progredi valeret, cum fide recta ad eos accessit, et sub locello reliquiarum decubuit; tum vocibus et suspiriis, tum gemitibus amaris beati Antistitis nomen invocabat, et ut suæ incommoditati adesset, importune exorabat; qui quoniam in petendo perstitit, precis suæ effectum obtinuit: nam in conspectu omnium eadem hora incolumis factus, cœpit incedere, et Denm mirabilem in Sanctis suis glorificare. Unde tot linguis, tot vocibus nostri Salvatoris ac dilecti sui Audoeni intonuit præconium, quot ibidem aderat numerus fidelium.

E

12 Quidam etiam dæmoniacus per eundem piissimum Confessorem ipso die ab hoste maligno est liberatus.

ibidem saltu beneficia obtinent.

Castro, quod Clara k dicitur, dum quidam homo omnimodis contractus, qui semper plastro vehebatur, sacris reliquiis munus offerret, illico erectus est virtute Dei omnipotentis in conspectu totius plebis.

k

Interea cum in quandam, cujus nomen excidit, villam sacrorum portitores, occumbente jam sole, divertissent, et hospitium in ea requirerent, nec impetrare valerent, quidam vir genere Flandrensium misertus eorum necessitatis ac laboris, eos benigne in domum suam recepit, et largam humanitatem præbuit, quod se postea egisse non pœnituit; sed Dominum Christum pro nobis factum pauperem et interdum recedentibus eis se suscepisse collibuit: nam recedentibus illis, judicio Dei omnipotentis eadem villa divino tota conflagravit incendio. Prope vero Flandriæ domorum habitacula ignis omnino non tetigit, quia famulis beati Audoeni caritative hospitalitatem exhibuit.

f

ANNOTATA.

a Laudunum, vulgo Laon Gallice dictum, est episcopalis urbs Gallia sub archiepiscopo Rhemensi in provincia Insula Francie sita, quæ decem leucis in occasum æstivum ab urbe Rhemensi distat. Si auctor hunc præsulcm Laudunensem nominasset,

EX MS

nominasset, tempus hujus miraculi præterpropter indicare potuissent.

h Ponmerayus in jam sæpe memorata Historia abbatix lib. III cap. VI asserit, abbatem Henricum, sub ejus regimine istud miraculum contigit, post vigilem viginti sex annorum gubernationem anno Christi 1032 exente vel anno 1033 incunte obiisse.

c Si scriptor hunc imperatorem Constantinopolitanum nominasset, de tempore istius miraculi certiores essemus.

d Andra vel potius Andria fuit olim urbs Apuliæ Peucetiæ; nunc vero spectat ad regnum Neapolitanum in provincia Bariana, estque episcopalis sub archiepiscopo Tracensi.

e Orana vel horama est visio vel apparitio ex voce Græca ὄραμα, ut in Glossario Cangio fusi licet videre.

f Is est Guilielmus vel Wilichmus II, Normanniæ Dux et Angliæ rex, ut patet ex ætate Nicolai Normanni abbatis, quam superius et in Commentario prævio assignavimus.

g Colcestria, vernacule Colchester, urbs Angliæ in provincia Essexiæ, quæ sex milliariibus ab ora maris Germanici distat.

h Etiam Colcestria olim diæta fuit Colonia, ut Camdenus in sua Britannia pag. 325 exponit his verbis: An a Colonia huc deducta, vel a Colno flumine nomen sit factum, Phæbus dixerit; a flumine malim ego, cum viderim oppidula plura illi imposita COLME dici etc. An hoc nomine Colonia unum ex istis oppidulis assignetur, Angli dicant.

i Opinor, hic indicari Lincolniam urbem Angliæ, quæ olim Linduni diæta fuit, ut apud Camdenum in Britannia pag. 404 fusius legi potest.

k Forsan hic indicatur locus, quem Baudrandus tomo I suæ Geographiæ pag. 276 sic describit: Clara, CLARÆ, vicus Angliæ in Suffolcia Comitatu, teste Camdeno, ad Sturam fluvium, et in ipso confinio Essexiæ Comitatus cum castro diruto.

B

DE S. GILDARDO PRESBYTERO,

LUPERCIACI IN TERRITORIO NIVERNENSI GALLIÆ,

J. P.

Sylloge de loco, cultu, ætate, ac mendosis annuntiationibus.

FORTE

SECVLO VII
Parte de Lu-
perciaco vico

Nivernum, urbs Galliæ, vulgo Nevers, pluribus descripta apud nos fuit tomo III Augusti, die XVI, pag. 295, occasione S. Aregii vel Arigii, qui episcopali ejusdem urbis cathedrâ præfuit. In territorio autem Nivernensi locus est, qui vulgari lingua in mappa geographica Blaviana istius territorii seu Ducatus vocatur Leurey le bourg; sed a Castellana in indice locorum ad Martyrologium universale, quod vulgavit, pag. 1040 Gallice scribitur Lurey, Latine autem Luperciacum, ac ibidem distinguitur a Luperiaco, vulgo Lure, quod in tractu Nivernensi etiam ibi ponitur. Hadrianus Valesius in Notitia Galliarum, Illic est, locus, inquit, in Aduorum finibus, Nivernensique diæcesi, ab urbe Niverno VI leugis distans, Cella SS. Gevasii et Protasii Cluniaco subjecta insignis, vicus non obscurus, murisque cinctus ex eorum numero, quos burgos vocitant, LEUREY LE NOURG nostris dictus. LUPERCIACUM autem a Luperco vel Lupercio nomen accepit. Ex LUPERCIACO LOPERCACUM factum: ex LOPENCIACO, sublatis duabus litteris, LORCIACUM: ex Lorciaco LEUREY o in eu converso; sicut allato exemplo alio id factum ostendit Valesius, et mox ita pergit:

¶antur nolitur:

¶ Paschalis PP. in litteris anno MCIX datis, et Ludovicus rex Francorum in litteris anno MCXII scriptis LUPERCIACUM nuncupant, et cellis aut PRIORATIUS ad Cluniacum pertinentibus illud adnumerant. Honorius PP. in litteris anni MCXXV, ante annos fere III, vulgari nomine jam tum usitato LEURCI appellat. Fuit olim et prope Parisios vicus, LUPERCIANÆ Latine scriptoribus dictus: de quo nonnulla addit laudatus supra geographus. Verum hæc abunde sufficiunt ad

notitiam loci, in quo noster Sanctus annuntiat a nobis post Martyrologium novum Parisiense, de quo statim redibit sermo. Porro S. Gildardum merito accenseri a nobis eatalogo hodierno aliorum Sanctorum, planum fiet ex iis, quæ de publica ipsius veneratione subnectimus.

3 Inter Auctaria ad Usuardi Martyrologium a Solterio nostro editum variè hoc die memorantur Fasti saeri, in quibus hic Sanctus annuntiat una eum S. Patrieio abbate, ac seorsim, de quo etiam agitur hodierno die. Ex codice Centulensi hæc recitantur in laudatis Auctariis: In territorio Nivernensi, sanctorum Patricii abbatis, et Gildardi presbyteri confessorum. Ex codice Victorino et Reginae Sueciæ num. 130, ut ibidem signatur: In Galliis civitate Nivernis, sancti Gildardi presbyteri et confessoris. Ex codice Remensi SS. Timothei et Apollinaris: In territorio Nivernensi, sanctorum confessorum Patricii abbatis et Gildardi presbyteri. Ex Greveno: Gildardi, alias Gildeldi, presbyteri et confessoris. Amba item Sancti isti existant in Auctariis, quæ dicebam, ex cod. Reginae Sueciæ num. 428, et in editione Lubeco-Coloniensi; sed in hæc est Geldeldi: quos etiam refert Florarium nostrum Ms., ubi tamen pro Gildardi scribitur Geldardi. His adde Martyrologium Parisiense, anno 1727 editum, in quo inter addenda et emendanda pag. XII, ubi post annuntiationem, Nivernis, sancti Patricii abbatis etc., quæ erat data in isto Martyrologio ad diem XXIV Augusti, addenda præscribitur ista: Item in territorio ejusdem civitatis, castro Luperciaci, sancti Gildardi presbyteri, cujus nomine extitit intra diæcesim abbatia tempore Caroli Crassi imperatoris.

4 Apud Labbeum in Hagiologio Franco-Galliæ, stabitur, liæ,

E

publ. us Sancti
cultus

F

A *liæ, quod excerptum notatur ex antiquo Martyrologio abbatiae S. Laurentii Bituricensis, tomo II Novæ bibliothecæ manuscriptorum librorum pag. 702 etiam laudatur, sed iurato nomine: In Galliis civitate Nivernis sancti Gildardi presbyteri et confessoris. D. le Beuf, Canonicus et succentor ecclesiae Autissiodorensis, in litteris huc datis anno 1715, Sui, inquit, nominis habet ecclesiam juxta civitatem Nivernensem: quam Castellanus in nota ad S. Gildardium Reunvisiensem xxix Januarii (qui simul cum Februario editus est anno 1705, pag. 453) itale existimat a dicto sancto abbate sic vocitatum: membrum enim est abbatiae S. Laurentii Albatorum nostrae diocesis, ut liquet ex concessione, quam indicat Mabillonius tomo 5 Annal. ad annum mxcvii, pag. 387. Et reipsa in Calendario præcitati Ritualis ejusdem Canonice ad xxiv Augusti tegitur: Barthol. Apli duplex. Gildardi conf. memoria. Mentio autem antea erat facta in dictis litteris de Calendario Ritualis S. Laurentii scripto, uti additur, anno MCLXXXVI.*

Gildard

Ignota Sancta gesta: a. 1115.

B *Atque hæc quidem sunt, quæ de S. Gildardo colligere nobis licuit. De rebus ejus gestis nihil hactenus habemus compertum. Miramur autem, cum Castellano, tam sagaci aliqui Sanctorum indagatori, ne nomine quidem tenus cognitum fuisse, quantum licuit colligere ex indice Sanctorum, ejusdemque supplemento ad Martyrologium universale; ubi nihil invenimus. Nec exploratum ex antiquis documentis est nobis ætas, qui Sanctus floruit. Martyrologium Parisiense supra citatum sæculo septimo ipsum innectit in notula marginali; sed quo auctore,*

quo testè? Cum tamen eredi possit confectoribus ejusdem Martyrologii præluxisse iudicium aliquod isti tempore figendo accommodatum; nos etiam superius sæculum septimum posuimus cum adverbio forte, quia nihil aliunde de eo determinate scimus.

AU 1016
J. P.

6 *Postquam hæc scripseramus, nonnulla nobis alia occasione se obtulerunt, quæ corollarii loco adjungi possint annuntiationibus S. Gildardi supra recitatis e Fastis sacris. Florentinus in notis hæc die, Gallicus, ait, antiquarius, et forte Fontanellensis, in fronte authographi, unde codices nostri emanarunt, S. Audeni, vel potius Audoeni memoriam apposuit, quam Martyrologium Corbeicense ad calcem, tanquam quid additum reposuit; « ix Kal. Sept. . Neverno » civitate depositio Patricii abbatis. In Rothomago » civitate depositio sancti Audoeni episcopi et » confessoris. In territorio ejusdem, vico Luperciaci depositio sancti Gildardi; presbyteri et » confessoris. In territorio ipsius civitatis, depositio sancti Eptati, presbyteri et confessoris. Ubi vides, quia ex mendosa ahlitione vel transpositione, qua S. Patricius Nivernensis per S. Audoeni annuntiationem interpositam separatur a S. Gildardo, hunc falso signari in territorio ejusdem, quod perperam ibi referri debet ad Rothomagum civitatem, quia proxime præcedit; eoque etiam S. Eptatus, ut ibi vocatur, spectabit, qui videtur esse Eptadius confessor, de quo agitur hæc die, et alibi a nobis annuntiat. De mentosis aliorum exemplarium annuntiationibus S. Gildardi, vide in hodiernis apud nos sanctis Zenobio, Capitulino etc.*

Corollarium ad superiores Sancti annuntiationes

E

DE S. GEORGIO LIMNIOTA MART.

IN TRACTU MONTIS OLYMPI,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

J. P.

Cultus, cruciatus, ætas, Acta.

C
ANNO CIRCA
DCCLXXX.
Memoria ejus
in Fastis Græcis

V *inum hunc, diuturna vitæ asceticæ exercitatione, annosa senectute, et intrepida sacrarum imaginum defensione memorabilem, qua se Leoni Isauri imperatori, impiissimo earum impugnatori, tanquam murum opposuit pro domo Dei, et pro gloria Sanctorum, laudant varii Fasti Græci, quibus nomen ejus inscribitur cum elogio. Menæa magna typis edita sic eum referunt: Memoria sancti patris nostri et confessoris Georgii Limniotæ. Menalogium Sirleti: Commemoratio sancti patris nostri Georgii Limniotæ. Alibi titulo martyris honoratur: nam in nostro Supplemento Ms. Sirmundo-Chiffletiano ad Menæa excusa legitur hæc de illo annuntiatio: Ἀθῆναις τοῦ ἁγ. ὁσιομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Λιμνιώτου. Id est: Certamen sancti sacro-martyris Georgii Limniotæ. Titulus item Viri præmittitur elogio seu compendio Actorum, quod infra exhibetur e Ms. nostro, quodque desumptum est e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis: Τοῦ ἁγίου ὁσιομάρτυρος Γεωργίου τοῦ Λιμνιώτου. Et vero supplicia pro Sanctorum cultu ipsi inflicta, et mors deinde subsecuta, etiamsi non dicatur, an alio violento modo ipsi sit illata, id tamen effecerunt, Augusti Tomus IV.*

ut nec ipse martyrio, nec ipsi martyrium defuerit. 2 *Cum autem elogia sint similis argumenti, ea huc non transcribam; sed sufficiet unum e pluribus, quod modo indicabam. More tamen nostro duos, profero versiculos e laudatis Menæis, quos e Græcis sic interpretor Latine:*

Κοινῶ τέλευτῶν Γεώργιος τῷ τίθει,
Σημείον ἔθλου ἦνα τρυφίτου χέρει,
Georgius dum morte communi occubat,
Nares resectas signa fert certaminis.

Quod vero publica S. Georgii veneratio apud Arabes et Ægyptios propagata fuerit, liquet e Martyrologio Arabico-Ægyptio, quod ex Arabico transtulit Gratia Simonis Maronita; qui anno 1682 erat archiepiscopus Tripolitani in Syria, ut indicatur in apographo nostro: in quo hæc etiam die ponitur Certamen S. Martyris Georgii, hodierni nostri sine dubio, etiamsi cognomentum Limniotæ non addatur: quod, ut suspicari licet, a lacu originem traxerit; eique impositum fuerit, quia in tractu montis Olympi, ubi asceticam iuravit vitam, habitaverit prope lacum; unde ei nomen Λιμνιώτου adhaerit.

3 *Celubre hujus Sancti nomen apud Græcos,*

106 annua

F
notatur, et locum datur:

AUCTORE
J. P.
cultus in Marty-
rologio Roma-
no; ejus an-
nuntiatio tum
recte, fert San-
cti supplicium:

annua etiam memoria honoratur a Latinis. Nam in Martyrologio Romano annuntiat in hunc modum: Item sancti Georgii Limniotæ monachi, qui cum impium Leonem imperatorem reprehendisset, quod sacras imagines frangeret, Sanctorumque reliquias combureret, ejus jussu manibus abscissis, et capite incenso, martyr migravit ad Dominum. Pro manibus legendum naribus, ex fide Græcorum exemplarium: nam infra in compendio martyrii dicitur βίνοκοπηθεῖς in Menæis, ac supplemento ad ea, nuper designato, τὴν βίνα τμηθεῖς; in Menologio Sirteti, quo usus est Baronius, naribus. Lambecius lib. VIII Commentariorum de Augustissima bibliotheca Cæsarea Vindobonensi pag. 213 in tertio, quem recitat, Martyrologii Romani, legit naribus abscissis, et hanc in margine addit notam: In mendosissima editione Parisina A. MDCXV in folio, pro NARIUS perperam legitur MANIUS. Qua in editione Martyrologii Romani Lambecius legerit naribus pro manibus, ignoro. Certe in variis ejusdem editionibus Plantinianis, constanter scribitur manibus; quod mendum ad nostra quoque tempora ibidem perseveravit, uti patet ex editione anni 1701, in qua etiam occurrit; irrepereratque jam pridem in Annales ecclesiasticos Baronii, anno 1601 formis Plantinianis excusos, ad annum Christi 735. His superaddamus nonnullas alias observationes.

NOV. IX.
tempus

4 Earum prima sit de tempore, quo S. Georgius e monastica solitudine in arenam prodiit, ut adversus Leonem Isaurum iconomachum dimicaret. Rem gestam interit anno jam dicto 735

idem Emmentissimus auctor, quam narrat e Menologio Græcorum ad diem XXIV Augusti. Sed nec in isto Menologio, nec in Menæis magnis, nec in elogio Vindobonensi annum ullum reperio. Castellanus ad annuntiationem suam Gallicam Martyrologii Romani signat lato modo sæculum octavarum. Mainburgius autem Historie Iconoclastarum tom. I, lib. II, sancti Pugilis nostri certamen describit ad annum 736; ubi idem etiam historicus, ut hoc obiter notem, in eundem lapsus est errorem, quem numero proximè antegresso corripbam. Anno 726 impius Leo Isaurus sacris imaginibus bellum indixit, ac proinde S. Georgius ante hunc annum eidem hæresiarchæ se non opposuit. Cum vero me lateat, quo fundamento certamen pro imaginibus ab eodem sancto Martyre susceptum illigetur anno 735, vel proximè sequenti, ut modo dixi, visum mihi est inire mediam quasi viam, signando rem accidisse anno circiter Christi 730, ut superius est factum.

5 Observatio secunda sit de Actis. Parva et Acta. admodum ea sunt: an vero majora olim existierint, et alicubi adhuc lateant, non habeo compertum. Vir sane tam præclarus merebatur diffusiora. Eorum auctor est synchronus, secundum Annotatu lit. b. Præter hæc paucula, non occurrunt alia plura, de quibus lectorem præmoneam. Reliquum igitur est, ut illa subjungam e nostro ecgrapho, quo l. e Vindobonensi Cæsareæ bibliothecæ codicæ, cujus alias sæpius hoc mense memini, transcriptum est, et a me Latine redditum: quibus adduntur pauculæ etiam notationes.

A C T A

Auctore anonymo synchrono,

e codice bibliothecæ Cæsareæ Vindobonensis, interprete J. P.

a Sanctus hic Georgius ab antiquis temporibus vitæ asceticæ palæstram in Olympicis montibus afixit, multisque certaminibus ac sudoribus asceticis spectabilis, alterum Antonium nostris temporibus b se comprobavit. Leone autem Isauro evertere ecclesias, imaginesque et reliquias Sanctorum libertate usus est, et impietatem ac prævaricationem istius hominis exitialis redarguens, veritatemque manifeste prædicans, multimodas sustinuit injurias, dum in devexissima esset senectute anorum, ut fertur, nonaginta quinque. Dumque nares ei essent amputatæ, atque ambustum caput c, aliaque multa pertulisset, orans Deo animam tradidit. Ipsius intercessionibus, Domine, omnes nos salva. Amen.

Ὁ ὅσιος Γεώργιος, ὑπῆρχεν ἐκ παλαιῶν τῶν χρόνων τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν ἐν τοῖς ὀλυμπίοις ὄρεσι πηξάμενος· καὶ πολλοὺς ἀγῶνας καὶ ἰδρώτας ἀσκητικούς ἐνδειχάμενος, ἄλλος Ἀντώνιος ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀναδειχθεῖς. Ἐπὶ δὲ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου ἀρξαμένου τὰς ἐκκλησίας κἀταστρέφειν, καὶ τὰς εἰκόνας, καὶ τὰ λείψανα τῶν ἁγίων πυρὶ καίειν, οὗτος παρρησιασάμενος καὶ ἐλέγξας τὴν ἀπίθειαν καὶ παρανομίαν τοῦ ἀλάστορος, καὶ τὴν ἀλήθειαν ἀριδῆλως ἀνακηρύξας, πολυτρόπους αἰτίας ὑπέμεινεν, ἐν βαθυτάτῃ πολιᾷ ὑπάρχων, ὡς λόγος, ἐτῶν ἐννενηκονταπέντε. Καὶ βίνοκοπηθεῖς, καὶ τὴν κάραν καταφλεχθεῖς, καὶ πλείστα ἕτερα παθῶν, εὐχόμενος τῷ Θεῷ τὴν ψυχὴν παραδίδωκε· ταῖς προσευχαίαις αὐτοῦ, κύριε, σῶσον πάντας ἡμᾶς. Ἀμήν.

ANNOTATA.

a Ortelius in Thesauro geographico agit de montibus synonymis duodecim: quisnam vero hic sit intelligendus, non est unde vel divinare possim. In tractu autem Olympi montis superius annuntiavi Sanctum, quia ibi diutissime habitavit, nec scio, ubinam passus sit.

b Illic indicat auctor, synchronum se fuisse.

c Baronius supplicium illud sic exponit ad annum 735, ut in Sancto nostro peractum fuerit eodem modo, quo in sanctis martyribus Hippatio vel Hypatio episcopo et Andrea presbytero, sub eodem Leone Isauro, et pro eadem causa passis, quos die XXIX Augusti inscripsit Martyrologio Romano; præcipiente utique tyranno, capitis eorum cutem extrahi, desuperque pictas tabellas congestas accendi, sicut e Menologio Græcorum refert.

DE BEATO THEODERICO

PRIMO ISTIUS NOMINIS ABBATE ANDAGINENSI,

IN ARDUENNA SILVA,

COMMENTARIUS PRÆVIUS.

G. C.

§ I. Situs monasterii, cui Beatus præfuit, antiquus hujus Abbatis cultus, et coævus Actorum scriptor.

ANNO MLXXVII.
Hic Beatus in
monasterio
S. Huberti

Adhuc hodie dum florēt in Belgio monasterium Benedictinum, quod nunc communiter nomine sancti Huberti appellatur ob celeberrimas hujus sancti Præsulis reliquias ab aliquot sæculis eo translatas, ad quarum venerationem præcipue confluant illi, qui rabiosorum canum morsu contacti sunt, et ubi passim mirabili modo pristinam sanitatem recuperant. Eruditissimus Mabillonius inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc. IV part. I pag. 293 in observationibus præviis ad Historiam translationis sancti Huberti num. 3 situm et originem hujus monasterii sic describit: Andaginense seu Andainense monasterium, a præterlabente anne sic dictum, postea sancti Hucberti, in saltu Arduennensi et Leodicensi diœcesi situm est. Monasterii auctor et abbas primus fuit sanctus Beregisus, in sancti Trudonis cœnobio educatus, qui in loco Andagino Canonicos rexisse perhibetur. Id factum eo tempore, quo Pippinus Heristallensis domum regiam moderabatur. Dein rebus in pejus abeuntibus, ad paucos Clericos reductum est istud collegium, dum Walcandus Leodicensis episcopus collabentia instauravit ædificia, quæ monachis Ordinis nostri attribuit. Postea ad augendam loci religionem, sancti Hucberti corpus eo transferri jussit; quo ex tempore istie monastica disciplina hætenus perseveravit. Locum rexit seculo underimo sanctus Theodericus abbas, de quo agendum suo loco. Jam discutiendum est, an abbas ille Theodericus mereatur titulum sancti, qui hic ei tribuitur.

publicum cultum olim habuit.

2 Laudatus Mabillonius suo loco inter Acta Sanctorum Ordinis Benedictini sæc. VI part. II pag. 557 et sequentibus de Abbate illo Andaginensi egit, ut supra promiserat. ibique in observationibus præviis num. 3 immemorabilem ipsius cultum probare nititur his verbis: Theodericum FELICIS MEMORIÆ abbatem appellat anonymus auctor, qui scripsit miracula sancti Hucberti, ubi narrat aliquot miracula, quæ ejusdem Abbatis tempore, quo quidem ille vixit, contigerunt. Ceterum licet nondum auctoritate Pontificia Theoderici nomen inter Cælitæ relatum sit, nulloque Officio publico colatur, semper tamen summa veneratione ejus memoria, potissimum apud Hubertinos monachos, habita fuit; imo et sacrum ejus corpus e terra levatum in medio ecclesiæ choro locatum, fidelium venerationi expositum usque ad patrum nostrorum ætatem permansit. . . . Verum sacrum illud corpus, quod tam diu honorifice servatum fuerat, Calviniani hæretici in favillas redegerunt, mœrentibus de

tanti thesauri amissione monachis, qui hodieque sub regula Benedictina strictioris observantiæ in hoc sacro loco perseverant.

3 Mabillonius ibidem hanc sacri corporis elevationem et publicam ejusdem expositionem eruit ex Gestis abbatum Lobensium, inter quæ vetustus Fulcuini continuator in Spicilegio Dacheriano tomo VI pag. 907 de hodierno Theoderico nostro tradit sequentia: Sub his diebus de nostro cœnobio Theodericus, vir magnæ postmodum auctoritatis futurus, apud beati Huberti monasterium in abbatem electus est: de quo siquidem hodie ejusdem monasterii Fratres testantur, quod nullus antecessorum ejus in innovandis sive decorandis et multiplicandis monasticis rebus tantæ utilitatis signa reliquerit; et quod ad majoris laudis pertinet cumulum, tantæ sanctitatis in carne degens fuisse probatur, ut in magna spe futuræ gloriæ defuncti corpus etiam magnæ venerationis suis habeatur, sicut libellus Vitæ ejus demonstrat. Sic et nobis, dum erga matricem ecclesiam memoriam sui habere sollicitus est, pallium, quod hodie inter optima ecclesiæ ornamenta habetur, largitus est. Hæc saltem antiquum B. Theoderici cultum aliquo modo indicant.

ut ex veteri scriptore videretur.

et e omnium venerationum eorum sensu.

4 Quinimo Rayssius in Hierogazophylacio Belgico testatur, adhuc aliquod pristinæ venerationis vestigium superesse, dum ibi pag. 50 post alias sacras reliquias, quæ in monasterio Andaginensi conservantur, recenset corpus beati Theoderici abbatis hujus cœnobii, qui vivus et defunctus multis claruit signis et virtutibus, et huius clogio subjungit sequentia: Ejus corpus hamo levatum, Hugonistarum (id est Calvinistarum), quos in Gallia vulgo Huguenotos appellant) immanitate reductum est in cineres et favillas, quæ tamen pie et religiose in summo altari reservantur. Hæc ipsa religiosa cinerum conservatio adhuc aliquod perseverans pristinæ venerationis indicium præbet. Etiam Fisenus noster asserit, impio Calvinistarum furore aut incendio nondum extinctam esse piam hujus venerabilis Abbatis memoriam, dum in Floribus ecclesiæ Leodiensis pag. 386 post contracta B. Theoderici Acta sic scribit: Quem multa virtutis dignitate viventem Deus ornat, innumeris mortuorum celebravit prodigiis. Patrum tamen nostrorum memoria, ausa est hæreticorum e Francia erumpentium impietas corpus miraculis nobile redigere in cineres et favillas. Sed impiis flammis viriditatem decusque suam nunquam amittet virtutis laurea.

5 Imo hæc ipsa Calvinistarum rabies nobis subministrat

AUCTORE

G. C.

furese

Calumniantur.

subministrat argumentum, quo immemorabilem hujus beati Abbatis cultum probeamus: nam sacrilegi isti hagiomachi corpus ejus combusserunt, eo quod scirent, illud a Catholicis tanquam sacras reliquias honorari, quemadmodum Castellanus in Martyrologio suo universali ad hanc diem affirmat. Hinc etiam Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii hac die eundem Abbatem titulo beati coronat, et de legitimo ipsius cultu sic affirmate pronuntiat: Nec dubitatur, quin numero Sanctorum sit aggregatus, tametsi ab Ecclesia in eorum catalogum non sit relatus. Corpus miraculis gloriosum, ex humo levatum, et in medium ecclesiae fuit translatum; Hugonistarum autem immanitate in cineres et favillas est redactum. Quomodo furentes haeretici invenissent sacrum B. Theoderici corpus, nisi hoc antea solemniter e terra elevatum et publicae fidei venerationi expositum fuisset?

qui sacras ejus reliquias combusserunt;

6 Haec antiqua sacri corporis elevatio et publica fidei venerationis majorum certitudinem accipiunt ex testimonio R. D. Romualdi Hancart Prioris Hubertini, qui post alia Majoribus nostris circa hunc Beatum suppeditata sic scribit: Haec de vita et gestis beati Theoderici abbatis Andaginensis, qui non solum in hac vita degens, sed etiam postquam ad feliciorum migravit, miraculorum corusco splendore sui testatus est patrociniū apud Deum mortalibus efficaciam; relatione siquidem veraci quorundam aetate grandium hujus cenobii Religiosorum, quorum nonnulli adhuc superstites sunt, didicimus, ejus sepulcrum in navi basilicae supradicti monasterii erectum, ab iis praesertim visitari solitum fuisse, qui gravi dentium agitati dolore, medelam beati Theoderici meritis obtentu facilem implorabant. Sed anno millesimo quingentesimo sexagesimo octavo e Franciae finibus (verius e barathri speluncis) prodire Huguenottorum phalanges in Belgarum rebellium subsidium, quae ductore Janlio memorati Sancti sepulcrum cum ipsa basilica incendio concremarunt, quamvis non inulto scelere: nam ipse fatalis incendiarius Franciscus Hanguet, Janlii frater, paucis abinde diebus apud Helvetios agens, cum in diversorii stabulum, equos in rabiem actos ac se invicem dentibus laniantes, pacificaturus intrasset, ab eis ipse morsibus calcibusque discerptus, poenas Sanctis debitas exsolvit. Hujus rei eventum retulit ex famulis dicti Francisci unus, qui fuerat vindictae spectator, cum huc contra rabiei periculum sacra stola muniendus adventasset, et qui ab illo audivit tum temporis ejusdem stolae miraculose custos, adhuc in vivis est. Videtur haec R. D. Romualdus anno 1634 ad Bollandum nostrum scripsisse, aut postea ex libello in membrana scripto excerptisse, ut in margine notatur.

in duobus u. t. quae Martyrologio.

7 Quamvis haec omnia simul sumpta satis probare videantur immemorabilem B. Theoderici cultum, tamen hunc ulterius confirmantur ex duobus Martyrologiis, quae centum annis ante famosum Urbani VIII Pontificis decretum conscripta sunt. Imprimis auctora nostra Usuardum ex Matricula Cartusiae Ultrajectinae memoriam Theoderici abbatis, admirandae sanctitatis viri hac die celebrant. Haec autem Matricula videtur saeculo XIV collecta, quantumquidem primus illius scriptor meminit Brigittae sanctimonialis, a qua habent ortum illius Ordinis observatrices, inquit, quae modernis temporibus in diocesi Trajectensi oriri coepit, ut Solterius noster in Praefatione ad Usuardum suum illustra-

tum pag LXII observavit. Ceterum ex ultima Martyrologi illius clausula conjecturamus, eum scripsisse saeculo XIV, quo Ordo Brigittae oriri cepit, adeoque illam Matriculam Ultrajectinam decreto Urbani VIII facile ducentis annis seniore esse.

8 Florarium nostrum Ms., quod alius saepe citavimus, hac die XXIV Augusti eundem beatum Abbatem annuntiat his verbis: In confinio Brabantiae ac Lotharingiae monasterio Lobiensi (non obiit Beatus in monasterio Lobiensi, sed ex eo ad dignitatem abbatialem S. Huberti translatus est) depositio beati Theoderici abbatis. Hic tantae parsimoniae fuit, ut per quinquaginta annos nunquam nisi semel in die cibum sumeret. Denique tantam gratiam ob id a Domino consecutus est, ut etiam daemonibus imperaret. Florarium istud anno Christi 1486 scriptum est, ut Papebrochius noster in Tractatu praefationari ad tomum tertium Maii pag. x demonstrat. Hinc sequitur, Abbatem nostrum titulo beati donatum fuisse centum et pluribus annis ante notissimum Urbani VIII decretum, quod anno Christi 1625 editum, ac deinde anno 1634 clarius explicatum fuit. His adde veterem Vitae scriptorem, qui de sancto homine se vera narrare profitetur, et ejus aetatem fidemque nunc inlagare conabimur.

in quibus nominem ejus annuntiat

E

9 Primo constat, biographum B. Theoderico coevum fuisse, cum post narratum miraculum, quod beatus Abbas Rhemis patraverat, auctor Vitae inferius edendae num. 52 scribat sequentia: Actum hoc anno ab Incarnatione Domini MLXXXVI, atque communi decreto litteris et Annalibus traditum in urbe Remensi, totque habet testes, quot ex his, qui in ea urbe tunc erant, adhuc supersunt homines. Ex hac phrasi liquet, adhuc plures oculos hujus miraculi testes Rhemis superfuisse, quando biographus hanc lucubrationem suam exarabat. Praeterea num. 64 significat, sese huic beato Viro morienti adstitisse, et distincte narrans pia istius Abbatis jam moribundi gesta, fidem narrationis suae confirmat his verbis: Testor Christum, et qui aderant, me nihil commenti fingere, sed quod videre et audire mihi contigit in veritate, de sancto homine vera dicere.

Vitam ejus scripsit auctor coevus.

10 Etiam si memoratus Vitae scriptor tunc in monasterio Andaginensi praesens fuerit, quando B. Theodericus ad Superos migravit, tamen inde non sequitur, illum ejusdem monasterii alumnū vel incolam fuisse. Quinimo fere contrarium eruitur ex sequentibus prologi verbis, quibus Lambertum monachum Andaginensem sive Hubertinum sic alloquitur: Horum ego quoque, mi Lamberte, sequens et longe adorans vestigia, aggressus sum, te adhortante, venerabilis senis Theoderici abbatis VESTRI Vitam scribere. Verosimiliter hunc beatum Abbatem biographus appellasset nostrum, si in monasterio ejus habitasset. Attamen in epilogo ad eundem Lambertum laudatus Actorum scriptor ita sermonem dirigit: Sed ego, mi Lamberte, hunc tibi libellum de VESTRO immo et NOSTRO patre Theoderico, parciore quam proposueram stilo, exaravi. Mabilionius ex istis epilogi verbis ita ratiocinatur: Inuit, se in aliquo loco vixisse, cui praefuerit Theodericus; aut certe, quod verisimilius est, Theodericum ex eo loco proliisse, ubi degebat ille auctor; quod fortasse de Lobiensi monasterio intelligendum est, ubi Theodericus monasticam professionem emisit. Licet haec Mabilionii conjectura non sit improbabilis, tamen illam incertam

de ejus pro f. 55b u.

F

A certam ac dubiam reddit aliqua Benedictini scriptoris assertio, quam nunc referemus.

et nomine nihil
certi asserere
audemus.

11 Gabriel Bucelinus in Germania topo-chronostemmato graphica, quam Ulmæ anno 1662 imprimi curavit, part. II pag. 194 agit de Leodiensi sancti Jacobi monasterio, et post enumeratos illius abbates meminit de eruditissimis ejusdem scriptoribus, inter quos ad rem nostram pag. 196 recensetur unus his paucis verbis: Heribrandus, dein abbas sancti Laurentii, scripsit Vitam sancti Theoderici abbatis Hubertini. Utinam Bucelinus antiquum hujus novæ notitiæ fontem assignasset! Unde Mabillonius in observationibus præviis ad illam B. Theoderici Vitam dubius hæret, et priorem suam conjecturam de monacho Lobiensi relinquere videtur, ibidem ita disserens: Dum hæc scriberemus, occurrit nobis Germaniam sacram Bucelini evolventibus catalogus virorum eruditione celebrum, qui in monasterio sancti Jacobi Leodiensis claruerunt, in quo inter alios recensetur Heribrandus, postmodum sancti Laurentii Leodii abbas, qui scripsit Vitam sancti Theoderici abbatis Hubertini.

B
et quem proinde
anonymum syn-
chronum

12 Hæc Bucelinus ibi, qui aliis in locis eundem Heribrandum laudat, nulla facta Vitæ hujus ab eo scriptæ mentione. Nec ejus Vitæ meminit Fisenus in Floribus Leodiensibus, ubi Heribrandum inter abbates sancti Laurentii recenset; immo nec in ejus vitæ epitome, quam habet die vi Junii. Quis tamen dixerit, Bucelinum hæc gratis excogitasse? Ceterum auctor Vitæ illius, quisquis hic demum fuerit, vivebat haud procul a monasterio sancti Huberti, non diu post beati Theoderici obitum; quæ optime Heribrando congruunt, qui ad annum MLXXXII sancti Laurentii monasterio apud Leodium præfuit. Ex his eruditus lector videt, nos in ancipiti bivio collocari, et circa verum hujus Vitæ scriptorem nihil certi determinare posse. Quapropter exemplo Mabillonii biographum beati Theoderici nominabimus anonymum cœvum, donec quispiam opinionem Bucelini fide digno testimonio confirmaverit.

Cum Mabillonio
talis appella-
bitur.

13 Porro Mabillonius in iisdem Observationibus præviis asserit, sese in tribus codicibus invenisse mutilam et imperfectam B. Theoderici Vitam, et in editione sua id, quod alterutri codici deerat, ex tertio supplevisse. Sed ibi non indicat, ex quo monasterio singuli codices isti prodierint, aut ubi conserventur, quod alias vir accuratissimus monere consuevit. Nos illam accepimus, olim descriptam ex Ms. codice Alnensi quod Ordinis Cisterciensis monasterium primo lapide a Tudincensi ditionis Leodiensis oppido distat, et Lobiensi Benedictinorum cœnobio vicinum est. Insuper habemus ex Rubæa valle et cœnobio Lovaniensi Canoniorum Regularium recentiora quædam ejusdem Vitæ compendia, quæ nobis usus esse non possunt, cum ex antiquioribus et longioribus B. Theoderici Actis tantum contracta fuerint. Quare post hunc Commentarium prælo subjicimus illud apographum Alnense, quod cum editione Mabilloniana prius conferemus. Denique R. D. Romualdus Hancart Prior sancti Huberti Majoribus nostris olim benigne communicavit antiquum monumentum, quod vulgo cantatorium dicitur, et res gestas B. Theoderici satis distincte minutimque continet. Ex illo veteri Cantatorio, quod nuper Edmundus Martene tomo IV Collectionis amplissimæ a col. 915 sub titulo Historiæ Andaginensis edidit, aliqua paragrapho sequente excerptimus,

alia in Annotatis ad Vitam assignaturi, et subinde mendosam Martenii editionem ex apographo R. D. Romualdi Hancart emendabimus.

§ II. Aliqua Beati gesta chronologicè disposita, et ex alio veteri monumento subinde suppleta, vel distinctius relata.

Beatus noster anno Christi 1007 primam lucem aspexit, et nondum decennis, ut mos istius temporis ferebat, sancto Petro oblatum est in monasterio Lobiensi, quemadmodum Vita post hunc Commentarium edenda testabitur. Deinde post solennem regulæ Benedictinæ professionem ac illustre literarum magistrum, quod in variis cœnobiis exercuit, anno 1055 dignitatem abbatialem in monasterio sancti Huberti suscipere coactus fuit. Anonymus et ei cœvus Historiæ Andaginensis scriptor, cujus supra meminimus, apud Edmundum Martene in Collectione amplissima veterum monumentorum tomo IV col. 922 agens de morte decessoris ejus Adelardi, hanc B. Theoderici electionem anno Christi 1055 affigit, eaque occasione præcedentia hujus beati Abbatis gesta sic contrahit: Anno Incarnati Verbi MLV, suæ ordinationis xxii cum decessisset (nimirum Adelardus, de quo auctor superius egerat) successit, auctore deo, illi dominus Theodericus, Lobiensis cœnobia monachus, a Richardo abbate nutritus, et a Gerardo venerabili pontifice consequenter in sacerdotem ordinatus, litteris apprime eruditus, quas etiam honestis decorabat moribus, adeo ut et ingenii vivacitate et morali probitate tam juvenibus quam senibus admirabilis et imitabilis haberetur; et, quod est difficillimum, gloriam sine invidia assecutus, omnibus indifferenter esset carus.

Abus auctor cœvus
contrahit
hujus Beati gesta.

E

15 Unde in philosophia famosus, et pia concertatione a vicinarum congregationum abbatibus ad regendas scholas evocatus, Stabulans sub abbate Poppone, deinde Viriduni sub abbate Gualeranno donni Richardi successore, postremo Mosomi sub Rodolfo abbate tam studiis liberalibus, quam probis moribus multos instituit, quos postea vidimus imitatores et assertores ejusdem magistri sui viros honestissimæ probitatis. Qui postea licentia abbatis sui Hugonis Lobiensis Hierosolymam adire conatus, sed per Pannoniam transire præpeditus, Romam quasi per Adriaticum mare navigandus divertit; ibidemque præter spem Deodwinum Leodiensem episcopum cum quibusdam sibi familiariter notis in ecclesia beati Petri invenit; quorum suggestione, immo pontificis amica prohibitione ulterius progredi repressus, cum eis patriam petiit, et inter redeundum, cujus esset scientiæ, gravitatis et perfectionis, perspectus, a prædicto pontifice monasterio suo honorabiliter est relocatus. Non multo post Henricus imperator Deodwino episcopo indixit, ut sibi aliquem monachum ab abbate Richardo institutum procuraret, quem in Fuldensi monasterio scholasticum præficeret. Episcopus Theodericum, quem a Roma usque Leodium ad hoc fuerat expertus idoneum, a Lobiensi monasterio evocavit, secumque detinebat quasi legandum imperatori.

quæ prævisse
sunt officium
ejus abbatiale.

F

AUCTORE
R. C.
quod invitus
cum magna
pietate suscepit.

16 Deinde ibidem, quam inopinato B. Theodericus electus fuerit abbas, et quam pie suscepit hoc officium, licet invitus, exponitur hoc modo: Evocatis interea ex edicto episcopali abbatibus et archidiaconis pro ordinando Patre destitutæ ecclesiæ beati Huberti, adfuit et ipse cum ceteris, securus tamen ipsius sibi agendæ ordinationis. Episcopo vero consulente, quis haberetur idoneus desolatæ præponi ecclesiæ, Godiscalcus quidam honestæ gravitatis persona, itemque Anselmus decanus sancti Lamberti, quorum vigeat permaxima auctoritas in hujusmodi rebus disponendis, responderunt, locuti prius cum consilio, talem providentiam bene convenire fratri Theoderico. Succlamantibus aliis, id illos bene sensisse, ipse etiam episcopus in sententiam concessit voluntarie, et evocato domno Theoderico, ut abbas fieret, obnixius cœpit insistere. Ille econtra reniti, qua poterat virtute, impossibilitatem suam et insufficientiam suam prætere, inquam se tanto oneri reclamare, lacrymis etiam attestari, cor a labiis non distare. Episcopus econtra renitentem cogere, conventus omnis incessere, ne divinæ vocationi et voluntati videretur obstistere. Tandem tantorum oppressus auctoritate et violenter attractus a Gonzone Florinensi abbate et Stephano sancti Laurentii, injunctam sibi curam suscepit, et consecratus est abbas in Purificatione sanctæ Mariæ semper virginis; sicque comitatus prædicto Stephano abbate sancti Laurentii ad commissam sibi ecclesiam concessit; cujus culmen cum de longe vidisset, ut erat tunc hiems asperrima, in mediis nivibus ad terram procidit, et Deum adjatorem sibi adesse cum genuit exclamavit, apertoque capite et nudis pedibus monasterium usque processit. *Hæc ultima corporis afflictatio sive pia muneris abbatialis susceptio in Actis infra excudendis non legitur.*

quæ inique virtutibus

17 Post hæc historicus Andaginensis longo ordine nominatim recenset monachos, quos B. Theodericus in monasterio sancti Huberti rexit, et iis nominibus præcipuas hujus Abbatis virtutes ita subnectit: His omnibus militantibus Deo sub disciplina regulari præerat Abbas, quasi quidam dux industriæ militaris. His omnibus omnia factis, conformabat se singulis, donec formaretur Christus in eis; nec quemquam existimabat fortuna vel conditione, sed moribus et religione. Et cum ab incennte ætate religiose institutus, inodeste et caste vixerit, tunc hunc sibi met usum vivendi continuandum instituit, ut non nisi semel in die semper reficeret, tam parce tamen, ut continuatim esuriret, et hoc sine ovis et caseo et absque saginæ condimento; in legitimis autem observationibus Adventus et Quadragesimæ biduanis et triduanis jejuniis se macerabat occulte. Præter communem monasterii eleemosinam duodecim pauperes quotidie alebat, quibus lotis pedibus et manibus, et refectione sufficienti impensa satis humiliter tanquam Christo se eis in terram prostrabat. Vilissimo strato, superjecto cilicio, paululum quiescebat; ex quo latenter surgens communes vigilias semper anticipabat; sicque genuflexionibus et orationibus cum lacrymis Deo se ipsum mactabat...

Illustravit.

18 Præter Canonicas Horas, quas ut debitas, diligenter Deo exsolvebat, in veneratione beatæ Trinitatis et gloriosæ semper Virginis Mariæ, itemque Petri apostoli omniumque Sanctorum singillatim vigilias et omnes Horas diei decantabat, et Psalterium etiam inter noctem et

diem ex integro percurrens, aut per se psallebat, aut qui pro se psalleret procurabat. In quotidianis vero Missarum solemnibus quibus gemitibus quæve cordis contritione Domino sacrificaturus assisteret, ejus solius est approbare, cujus est omnium hominum corda pensare. Cujus fuerit humilitatis in habitu, cujus gravitatis in incessu, cujus æqualitatis in vultu, cujus honestatis in actu, mirabatur non solum qualibet ecclesiastica dignitas, sed etiam fastuosa et aliis irreverens secularis potestas, cujus et laudabiliter magnificabat absentiam, et humiliter honorabat præsentiam.

19 Uno alterove exemplo, quod biographus post hunc Commentarium prævium edentibus omisit, amicam hujus beati Abbatis familiaritatem cum quibusdam præsulibus ostendemus ex laudata Historia Andaginensi, ubi cœvus auctor apud citatum Edmundum Martene tomo IV Collectionis amplissimæ col. 927 et sequente duplex hujus rei specimen refert his verbis: Evocatus sæpe a religioso Annone Coloniensium pontifice amica veneratione excipiebatur, et apud tantum virum aliquamdiu familiarissime remorari coactus, divinarum Scripturarum mutuo relatu, quasi in aureo Salomonis reclinatorio media caritate con- strato delectabatur. Cui cum forte inter loquendum familiari jucunditate objiceret, quare quosdam barbaros suæ parochiæ trans Rhenum commorantes in Quadragesima ab ovis et lacte et caseo auctoritate pontificali non comesceret; respondit pontifex, abstinentiam et religionem ecclesiasticam se quidem omnino approbare, attestari et laudare; differentiam vero ciborum firmis in fide non multum obesse, cum Dominus in deserto per corvum Eliam paverit, non piscibus, sed carne; sæpius autem se id prohibuisse, nec prævaluisse, quod Christiani dici paterentur multum se gaudere, ne dum aliqua violentia abstereretur, eisdem barbaros a Christiana fide elongaret. Et quia eidem pontifici tanto erat Abbas gratior, quanto apud eum constabat honorandæ virtutis locus amplior, numquam ab eo nisi muneribus honoratus redibat, quæ et dantem et accipientem omnino decebant.

et in quoniam a gratia et auct. et state valui

20 Narrato deinde miraculo, quod B. Theodericus in itinere ad eundem præsulem patravit, et quod infra in Actis referetur, aliud amicitiarum specimen cum episcopo Metensi laudatus historicus cœvus subjungit in hunc modum: Si quando vero pro responsis ecclesiæ domno Adalberoni Metensium episcopo se præsentasset, mirabatur postmodum ipsemet in recolendo meminisse, qua se illi humilitate vir tantæ nobilitatis et potestatis inclinaret, qua benignitate compulsus ad secum prandendum sedem collocaret. Cui cum forte inter prandendum deferrentur pirorum primitiæ, cœpit ea pontifex manibus attractare, sæpius olfacta super mensam reponere, et quasi sub obtentu cujusdam delectationis tangendo et non gustando, se in eis cruciare; a quibus se omnino continens, cum aliis illa divisisset, Abbas quod viderat fecisse episcopum diligenter notavit, et causam facti solus cum solo sedens humiliter requisivit. Ad hæc episcopus suspirans ingemuit, et quia his olim in juventute sua nimis delectatus se peccasse meminisset, respondit secum deliberasse, ut per quæ peccasset, per hoc et seipsum abstinendo puniret. Edificatus Abbas exemplo hujus abstinentiæ gratulabatur multoties apud familiares suos, id sibi postea multum profuisse, et ne excederet per illicita, ab ipsis licitis se constanter continebat.

apud principes ecclesiasticos

21 *Quantæ autem auctoritatis esset hic beatus Abbas apud principes sæculares, patet vel ex unica ejusdem historici narratione, quam ibidem col. 938 habet hoc modo: Dux Godefridus in Italia infirmatus, et exinde Bullonium relictus, cum jam desperaret vitæ suæ, missis ad abbatem Theodericum legatis, satis humiliter, ut se visitaret, expetiit; neque enim processus erat de monasterio facilis, maxime vero gratia alicujus personæ secularis. Tandem ad eum ingressus, cum tantæ prius potestatis virum ita videret affectum, elevatis oculis ad Deum, Tu, inquit, humiliasti, sicut vulneratum, superbum. Dux ad verbum Abbatis compunctus, Pater, ait, carissime, nihil verius. Et erumpens in lacrymas, vix præ singultibus conatus eloqui, puram confessionem pro expectatione mortis Deo coram Abbate reddidit, eaque reddita, gladium suum sibi deferri jussit, quem assistenti filio suo Godefrido, continuato gemitu pœnitentiæ, Abbati reddendum præsentavit, eumque sibi testem futurum in judicio Dei pro abrenuntiatione militiæ secularis satis humiliter, magis vero dolenter, inelamavit. Quales quantasque possessiones*

B *Theodericus monasterio sancti Huberti acquisiverit aut recuperaverit, ibidem diffuse narratur, quas in Annotatis ad Vitam inferius edendam ex hac Historia Andaginensi breviter assignabimus, si quis forte curiosus eas nosse voluerit.*

22 *Interea indagabimus verosimiliorem mortis ejus annum, quem jam sæpe memoratus historicus Andaginensis ibidem col. 965 expressit his verbis: Anno Domini MLXXXVI ordinationis vero suæ xxxii, Theodericus abbas non solum senio, sed et confectus jejuniis, orationibus et vigiliis, laboribus etiam et curis commissæ sibi pastoralitatis, ab ipsa licet pertenui virtute corporis circa mensem Julium deficere cœpit. Unde et gratia paululum repausandi, Pios illi scedere placuit, ubi dum se, ingravescente sensim infirmitate, præsentiret ad mortem ngeri, Theoderico præposito sibi secum moranti relationem suam ad monasterium accelerandam indicavit. Tum subjungit brevi subsecutam beati Viri mortem, quam in Actis post hunc Commentarium exhibendis multo distinctius ex oculato teste audiemus.*

23 *Hic dubitari potest, utrum annus ille Christi 1086, quo mors B. Theoderici superius in hac Historia collocatur, ab historico Andaginensi vel ejus amanuensibus recte sit expressus, eo quod in quibusdam manuscriptis Actorum codicibus eidem morti annus 1087 vel 1088 assignetur. Unde Mabillonius in observationibus præviis ad hanc Vitam num. 2 de emortuali B. Theoderici anno sic disputat: Non una est auctorum sententia circa annum, quo Theodericus e vivis excessit. Ejus obitum ad annum MLXXXIV revocant Joannes Molanus in Natalibus Sanctorum Belgii, Miræus in Fastis Belgicis, alique passim recentiores; Bartholomæus Fison in Floribus Leodiensis ecclesiæ ad sequentem. In uno ex Mss. codicibus, quorum copiam habuimus, legitur Theodericum anno MLXXXVII mortuum fuisse; quod anno sequenti contigisse dicitur in altero codice. Sed tametsi in tanta opinionum varietate vix aliquid certi statui posse videatur, adeo tamen diligenter seriem annorum beati Abbatis notavit Vitæ ejus auctor, ut si illius verba paulo accuratius expendere voluerimus, facile habebitur, quis fuerit ejus vitæ extremus annus.*

24 *Cum in Actis infra dandis B. Theodericus dicatur anno Christi 1007 natus esse, et anno ætatis suæ octogesimo non ad integrum expleto obiisse, Mabillonius ex his duobus Vitæ locis inter se collatis ita argumentatur: Omnes autem codices constanter habent, Theodericum anno ætatis suæ octogesimo incepto et non expleto obiisse. Unde certum manere debet, Molani aliorumque sententiam admitti non posse, qui Theoderici mortem ad annum MLXXXIV revocarunt. Ex iisdem verbis refellitur, quod minus ex codicibus manuscriptis supra laudatus habet, Theodericum e vita excessisse anno MLXXXVIII: nam eo pacto ille octogenario saltem aliquot mensibus major obiisset, quod leeo ex codicibus omnibus laudato plane adversatur. Superest itaque, ut Theoderici mortem ad annum MLXXXVI cum nonnullis, aut ad sequentem eum uno Ms. codice Hubertino revocemus; et quidem, si Notgerus episcopus Leodiensis anno MVI obiit, ut nonnullis placet, prima sententia alteri præferenda est, cum Notgerus mense Martio, Theodericus vero mense Augusto e vivis excesserint. Etenim a Martio anni MVI usque ad Augustum MLXXXVII plus quam octoginta anni E intercipiuntur. Verum eum sententia, quæ Notgeri mortem anno MVI consignat, alteri præferenda videatur, et dicatur Theodericus in altero codice manuscripto natus anno mortem Notgeri præcedente, Theodericum anno MVI exeunte natum fuisse censemus, ac proinde eundem mense Augusti anni MLXXXVII fere octogenarium e vivis excessisse. Omnibus attente expensis, hanc Mabillonii chronologiam secutus sumus, et alios annos in quibusdam codicibus notatos, ab amanuensibus corruptos putamus.*

25 *In iisdem codicibus etiam circa diem mortis aliquod discrimen occurrit: nam in Actis a Mabillonio editis obitus hujus beati Abbatis octavo Kal. Septembris, et in apographo nostro Abnensi aliisque tribus Vitæ compendiis, quorum paragrapho præcedente mentionem fecimus, nono Calendas Septembris consignatur. Wionus in Ligno Vitæ B. Theodericum utroque hoc die annuntiat, et Meyerus mortem ejus usque ad diem XVII Augusti differt, dum in Annalibus Flandriæ libro v, sive ad annum Christi 1150 de illo sic scribit: Sexto autem Calendas Septembris obiit divus Theodericus Lerna oriundus, patre genitus Gonsone, abbas monasterii divi Huberti. At imprimis Meyerus hoc loco diem sepulturæ pro die obitus perperam accepit. Præterea videtur hunc B. Theodericum confulisse cum altero ejusdem nominis abbate, et forsitan eum Theoderico Beati nostri successore, qui anno 1109 abbatiam sancti Huberti abdicavit. Quomodo enim aliter vitam B. Theoderici nostri usque ad annum Christi 1150 protrahere potuisset?*

26 *Quidquid sit de hac confusione nostri Abbatis cum illo vel altero Theoderico, saltem Raysius incaute Meyerum secutus est, et alteri Theoderico tribuit, quod hodierno nostro convenit, dum in Cazophylacio Belgico pag. 50 post elogium B. Theoderici, quod supra num. 4 recitavimus, hæc immediate subjungit: Obiit hic etiam sexto Calendas Septembris alius ejusdem nominis Theodericus, prædecessoris successor, eximie virtutis et prudentiæ vir, ex nobili Lernerarum familia, patre natus Gonsone, ut vult Meyerus in ejus obitu, anno videlicet MCL. Certe hic pater Gonso, et hæc Lernerarum familia B. Theoderico nostro seniori conveniunt. Quod si Meyerus*

AUCTORE
G. C.
contra alios
anno Christi
1087

et diei XXIV Augusti

etiam Mabillonio
affigimus

et neciliare.

Mortem beati
hujus Abbatis.

in ejus anno
signando Mss.
codices discre-
pant.

AUCTORE
G. C.

Meyerus hæc Theoderico secundo sive juniore tribuere voluerit, turpiter hallucinatus est, et Raysium in errorem induxit, aut obitum B. Theoderici senioris per crassum parachronismum anno Christi 1150 collocavit. Ceterum cum plerisque Menologiis et codicibus manuscriptis Acta istius beati Abbatis hac die XXIV Augusti exhibemus, et ea solitis notis illustramus.

VITA

auctore anonymo coævo

*Ex Ms. codice monasterii
Aluensis, cujus apographum cum editione Mabiloniana sæc. VI Benedictino part. II pag. 539 contulimus.*

B

PROLOGUS.

Auctor refert
rationes.

Quibusdam antiquis scriptoribus aiunt utiliter hoc studii genus summum fuisse, ut eorum, qui inter eos excellabant corporis et animi industria, virorum, tam diæta quam facta, ea duntaxat, quæ relata digna videbantur, litteris transmitterent ad posterorum notitiam; ut scilicet mortuis apud morituros, clara ingenia immortalitatem conferrent; nec silentio premeret annosa vetustas, quos miraretur merito, et quorum virtutibus ad virtutes incitaretur posterior ætas. Eos imitati postea ecclesiastici viri quidam ea, quæ temporaliter in carne, vel dixit vel mirabiliter operatus est Filius Dei, claro stilo veraciter prosecuti, splendore institutionis Evangelicæ corda fidelium illustraverunt. Aliqui ex * conscriptis Apostolicis actibus multum fidei et roboris et patientiæ sequenti ævo addiderunt. Multi autem ab Apostolorum temporibus ad nostram fere usque ætatem; vel de pace vel de bello Ecclesiæ magna nobis ex suis scriptis reliquerunt monumenta, in quibus Christiano homini strata est via ad ardua virtutum: patent etiam calles reflexi in devia * vitiorum. Quidam vero eorum passiones, qui cælum sanguine mercati sunt, scripserunt; plerisque autem cura fuit in litteris suis referre de eorum vita et conversatione, qui vel ecclesiis Dei præfuerunt, easque aut cælestis doctrinæ illustratione, aut operum attestazione, sive miraculorum coruscatione clarificarunt: vel qui mundanæ collocationis societatem, non solum corpore sed et tota mente fugientes, ferarum et avium socii tantum in desertis locis vixerunt. Et hoc fecerunt non ut accurati sermonis compositione gloriosiores facerent, quos jam in cælesti regno gloria et honore Deus glorificaverat, et consortes sui secum cohabitare fecerat; sed ut ad eorum amulationem et exemplum juniores instituerent, et boni quidem honorum opera recitando meliores fierent; mali vero eorum exemplo, quos prius perversos, et postea, Deo eos immutante, conversos legerent vel audirent, vitam et mores malos in melius mutarent.

a

¶ Horum ego quoque, mi Lamberte a, se-

quens et longe adorans vestigia, aggressus sum, te adhortante, venerabilis senis Theoderici abbatis vestri b, vitam scribere, et ab ejus exortu, quemadmodum cœperit, quibus artibus * vitam suam instituerit, quo nisu ad virtutum fastigia conscenderit, quem etiam vitæ terminum habuerit: illa tantum, quæ tua et aliorum fidelium virorum relatione mihi de ipso comperita sunt, rusticano quidem et minus accurato sermone, sed quam verissime potero expedire. Quod onus quamvis non efficientiæ securitate, sed tam pro pia defuncti Senis recordatione, quam pro vestræ amicitiae præsumserim magnitudine; quam sit grave et importabile non sum nescius, ubi et propter historiæ puritatem oportet niti veritate, et quia sancti hominis vita scribitur, falsitatis erimen cavere, ne in eum, quem immoto * amore dilexi, condemner mentiendo magis injuriosus esse, quam obsequium impendere c. Ad hæc et illud accedit, quod dum plurima, vel ut quæque in mentem venerunt injudicata, et minus emunctæ naris verba emitto, vel aliquando quædam vel minus aspera, aut minus levia et pæne vulgaria, quod interdum exigit historia profero, judicio multitudinis patco, quæ variis responsionibus facile in utramque partem amore labitur aut odio. Porro autem cum imbecillitatem inscientiæ meæ penso, ne impositi a te mihi operis sarcinæ succumbam timeo, et imperitia deficientis vertatur in culpam adhortantis. Sed cum et tuæ amicitiae jucunditatem specto, et cum defuncti recordatione excitor, facile et pronum existimo, quidquid de illo apud te dictum pro utriusque amore fero. Nihil enim periculi est apud amicum proferre, quæ sentias: dum tantum veritatis curam semper habeas, mendacii commenta cavcas. Tutior quippe, quamvis in rusticis et simplicibus verbis, incedit veritas, quam verborum splendore subornata falsitas. Atque hæc hactenus. Sed jam ad narrationem convertor, invocans eum; cui ille, de quo agitur, Theodericus devote et fideliter servivit, Deum cooperatorem esse hujus operis.

ANNOTATA.

a Apud Martene tomo IV Collectionis amplissimæ veterum monumentorum in Historia Andaginensi col. 925 invenimus duplicem hujus nominis monachum Hubertinum, qui sub Beato nostro vixit. Uter hic intelligendus sit, ignoramus.

b Hinc in Commentario prævio collegimus, hunc Vitæ scriptorem non fuisse monachum Hubertinum.

c Ex his fides et ætas biographi facile intelliguntur.

CAPUT I. Beati patria, parentes, pia educatio, et studium litterarum in pueritia.

Erat in villa, quæ dicitur Lerna, quæ a Thudiniaco a castro tribus milibus, a Lobiensi vero monasterio quinquaginta stadiorum dividitur intervallo, miles quidam honorata natus familia, Gouzu nomine, habens uxorem religiosam

ob quas hanc
vitam scripserunt.

b
* Mab. actibus

* Mab. supremo

c

E

* Mab. et

* Mab. deo

f

Inter explanationem n. 11
sionis a

A ligiosam et timentem Dominum. Quæ dum aliquando sopori se dedisset, vidit per somnium, se in quadam ecclesia cum quibusdam reverendi habitus viris, officiose sibi obsequentibus, sacerdotibus indutam vestimentis astare sacro altari, et cum litteras penitus ignoraret, omne officium Missæ diligenter percantasse: et sic indubitanter illud mysterium celebrasse, tanquam si omni tempore huic vacasset operi. Post expleta vero illa, ut sibi videbatur, Missarum solemniam, ut sacerdos, populo benedixisse: dein exutis et repositis in sacrario sacris illis vestibus, exisse et valefictis omnibus domum reversam, post dulcedinem somnii leniter evigilasse. Hinc perterrita cepit sollicitari et conturbari intra semetipsam provisione, memor sexus et conditionis suæ, timens, quod viderat nullam calamitatem prætere sibi et domui suæ, cum sciret illud mysterium, a nulla fæminarum unquam præsumptum esse. Porro autem, ut sapiens mulier, recogitabat apud se, quod si Deus vellet eam occidere, vel domum ejus damnosis eladibus affligere, alio modo quam mysterio vivificationis humanæ miseras et mortes suas præscire posset. Certa tamen erat, visionem hujusmodi non fantasticam esse, nec se deceptam nocturna vani somnii imagine: sed potius quidlibet magnum divinitus prædivinare. Neque vero fæminico more cuivis, nec saltem ipsi marito, voluit visa referre, sed posuit faciem suam ad Dominum orare et deprecari in jejuniis et eleemosynis et oratione, ut Deus, qui revelat mysteria, et novit in tenebris constituta, mysterium visionis dignaretur ei revelare. Et quia cor ad quærendum apposuit, quod quærebat, Deo monstrante, ita scire meruit.

ab antiqua
pna impetrat,

* al. precata

4 Erat eo tempore in sanctæ continentie vivens proposito infra ipsam regionem quædam anus longæva, cui præter cætera virtutum dona, pro merito vitæ Deus concesserat, ut multis nonnumquam prænuñciaret futura. Hujus opinione illa mulier in spem interpretationis somnii sui adducta venit ad eam, brevique illi commendata, post mutuos amplexus et colloquia retulit ei cum multo timore et lacrymis suam visionem: orans primum, ut pro se Deum exoraret, ne quid prodigiale illi visio portenderet; deinde ut ejus interpretationem sibi indicaret. At illa oratione fusa, gratiaque prophetalis munere allata: Fidens, ait, o mulier, esto, quia quam vidisti divinitus ad te facta est visio, quæ ad salutem tuam et multorum implebitur hoc modo: Ecce filius, quem habes in utero (quam gravida erat) nascetur tibi, quem Deus nunc sanctificavit, et in usus sacerdotalis ministerii segregavit sibi, per quem multorum saluti consulendum providit. Hæc dixit, et mulierem promissæ certam, domum remisit. Quæ ubi ad maritum rediit, tum demum somnium cum interpretatione, ut a prophetissa audierat, secreto illi exsolvit. Quod ille, ut homo militiæ et seculi negotiis omnino temporibus illis deditus, contempsit et derisit, et divina oracula muliebria reputavit deliramenta et vane composita.

et filium sibi
prænuñciatum

b

c

5 Maternis interea mensibus evolutis, postquam mulier conceperat divinitus nuntiatum, ipsa nocte festivitatis sancti Martini b, dum populus ad vigilias matutinales concurreret, peperit filium anno Dominicæ Incarnationis millesimo septimo, imperante apud Romanos et Germanos II Henrico c, anno postquam juniore Ottoni successerat sexto, præsidente in Leodiensi sede Notgero, magnæ sanctitatis et sapientiæ vi-

Augusti Tomus IV.

ro, postquam urdinatus fuerat episcopus, anno septimo et vigesimo d. Mane facto, mater cum baptisari et Theodericum in baptisate fecit nominari, quod potest interpretari; Dei contemplator sive divinorum speculator e. Quod nomen quamquam multis cum illo commune sit, quodam tamen futurorum præsidio sortitus est. Nec immerito. Nam a puero usque ad ultimum vitæ suæ terminum, semper gratia Dei secum crescente, intendit contemplationi divinæ.

EX MS.

d

* lege trigesimo

e

6 Igitur infantulus ablactatus, tanta matris suæ cura et diligentia nutritus est, ut exceptis parentibus et domo nihil cognosceret. Et cum jam fere septennis esset, patre ejus insecio, qui eum, quod ipse erat, fieri terrenum militem, et rerum suarum disponebat heredem, mater visionis suæ non immemor, primis eum litterarum dedit imbuendum elementis, flagrans omnibus votis, filium suum abstrahi a vanitate et tumultibus hujus sæculi et facere ministrum in domo Domini. Sed omnium bonorum inimicus videns, in puero jam quiddam gratiæ spiritualis inesse, artes, quibus illi noceret, quæsivit, patremque contra uxoris suæ bonum propositum inflammavit. Qui filium suum a literis abstractum, domi servari jussit, interminatus uxori gravia, si post hæc eum præsumeret tradere his disciplinis. Sed post aliquot dies, dum unus puerorum patris sui bulliens jus coctarum carniæ ab igne transferret, impegit super puerulum, et cecidit, sinistramque ejus brachium de ipso jure ab humero usque ad manum fere inussit. Statim ille doloris impatiens corruit, et moribundus pæne volutabatur humi. Turbata omnis cucurrit familia, ante omnes mater nati commota dolore frigidius glaciæ pectus super examinatum, ut putabat, liliam præcipitat. Sed Deus omnipotens instantiam mortis trunculum suum servavit, ejus providentia, et filiorum virga jam eum assuescebat, et plagis suis ad se trahebat.

magna cura
enutrit,

F

7 Postquam autem illa a torpore mentis in se rediit, ut vix tandem inter singultus et crebra suspiria dolor vocem invenit, modo pectus tundens pugnis, modo faciem lordans unguibus, modo crines scindeus manibus et sævis totam domum implens querelis, se infelicem clamitans, se ostentans miseram, se neglectam Dei respectu sæpe miserandis iterat ululatibus, cui ex promisso Dei datus erat filius, sed peccato suo et mariti detestanda rabie, tam subito nimis acerbo raptus esset funere. Deinde ut correpta a marito et his qui aderant, ægra solo membra vix extulit, videt liliam inter manus ancillarum jam modesti vultus, jam temperantem clamoribus; sed quaquaversum tamen pestis illa bullientis juris se sparserat; totam carnem pueruli cute undaverat. Cum mater et ipsa interdicens lletibus excepit filium, refovet, et deosculatur, tanquam ex morte redivivum: brevique, Deo curante, ad salutem restitutum, iterum clam patre illius commendat eum scholasticis imbuendum litteris. Cumque pater aliquantis diebus absens domum reversus liliam non invenisset, et ubinam esset inquirens, rescisset, offensus abiit, et de medio scholasticum, ubi legebat, arreptum domum reduxit. Unde quidem ego eum in hac parte beato Martino comparandum arbitror. Nam quemadmodum pater gentilis, ne Christo militaret filius suus, Martinum impediabat, ita Theoderico, ne in tabernaculo Domini ministraret, pater suus quamquam Christianus obstabat. Sed non valet humana prudentia divinæ ordinationis dissipare consilium.

eunque contra
voluntatem ma-
riti sui,

F

EI MS.

lium. Nam licet tunc non sponte Martinum jam sæculo militantem, ut voluit conservavit, et ad suam militiam mirabiliter Dens revocavit: Theoderico autem, priusquam per reletam corrumpi posset, sic providit,

qui tandem acquiescere cohibetur.

8 Cum ipsa die puerulus in solarium domus ascenderet, cornuit, et brachium sinistrum, quod adhuc pæne recenti inustione erat invalidum, gravi collisione dissiluit et fractum ex humero pependit. Exterritus tam acerbo et innopinato casu exanguis pater accurrit, et pæne examinem inter sua brachia attollit. Multisque perfusus ora lacrymis, seipsum ultro acusat, se parricidam, se necisorem filii, mixto luctu et ululatu clamat, qui enim Deo, cum neculum natus erat, dedicatum anferre tentaverat. At vero mater feminis planctibus, amara inferens convitia, Quia, o fili dulcissime, ait, ad militiam terrenam a pio patre instrueris, etia nunc arma ferro, nunc equum agitare et circumlectere, sic ferire, sic hostem discere cavere. Sed si in castris Christi militare te noluit, spero in Dei provisione, quia ejus rerum et militiæ successor non eris. At ille: Ne sævias, inquit, mi mulier, nec satis, superque quam satis est, tristem asperioribus irritamentis in inconsolabilem inducas dolorem. Etsi enim merito arguor ego, quia quod Deo, quocumque modo votum erat, subtraxi; tu potius accusanda tamen, quæ filium mentem tamquam ad me nihil attinentem, pro tuo arbitrio clam me vovisti Deo. Igitur ecce filius tuus; recipe illum; et si voluntas Dei est, ut vivat, sicut vovisti, monachus fiat. Dixit et matri filium reddidit. Illa autem materna sollicitudine curam ejus habuit, plagam circumligavit, et frequenti lavatione et medicamine fovit; citoque, adjuvante Deo, non solum fracturam brachii resolidavit; sed etiam quidquid in toto corpore illa collisione læsum fuerat, in integram sanitalem reparavit. Deinde non jam in abscondito, ut prius, sed manifeste commendavit eum in monasterio Malbodiensi filie suæ Ausaldi *g*, ut doceret eum elementa prima litterarum et psalterium. Quæ quia simul se opportune præbuit, non incongruum videtur de ejus virtutibus et vita, ad laudem Christi nominis interserere pauca. Quidquid enim imitatione vel laude dignum habent Sancti, totum est numeris Christi.

bonis moribus

9 Illic igitur puella adhuc parvula, in monasterio ancillarum Dei a genitoribus constituta, in puellaribus annis ostendit, qualis futura esset accessu temporis: nam, ut assolet illa ætas, nunquam puellarum lascivias aut negligentias sequuta, nunquam ineptiis et ludis earum fuit delectata, sed tantum lectioni et meditationi animum servire cogens, cum ceteræ concurrebant ad publicum, illa ibat ad monasterium; cum aliæ streperent, psallerent, et puellariter choris se exercebant, illa orationi præcumbat. Ubi vero maturior ætas successit, brevi ceteras supergressa, aliis bene vivendi exemplar enituit, aliis vitæ merito terrori fuit. Quotidianis enim afflictionibus corporis libidinem punivit; omnes animi passiones repugnando superavit. Vigilabat enim totis interdum noctibus: nonnumquam vero orando diem continuabat nocti. Cum vero necessitas somnum imperabat, aut pavementum cubite habebat, aut stans, raro autem sedendo, paululum dormitabat. Cibis ei panis cum sale frequentior, potus erat aqua, raro legumina vel poma vel herbarum radices admittebat. Nam vino, sicera, carnibus, ovis et piscibus, ac

cibus lautioribus interdixerat penitus. Mansuetudine, patientia, humilitate, elementia et charitate, adornata virgineæ castitati luxuriam subduxit. Custos oris sui ad silentium nunquam sciens vel volens loquuta est mendacium. Semper cauta, diligens et provida, nunquam, si potuit, nisi sapientibus et castis sermonibus os aperuit. Quamvis sæpe lacessita, nunquam irata, nunquam visa est vel leviter, nisi pro causa Dei commota. Contentiones et rixas et læminarum certamina omnino a se fecit aliena et extranea. Balnea et lavationes contempsit, docens nullum extrinsecus posse pollui, nisi quem intrinsecus sordidat delectatio peccati. Turbarum strepitum et conventum a se pro sui merito adventantium semper refugit: linguas detrahentium et favores se laudantium æqualiter habuit: his et cæteris cum gratia Dei r. dundaret virtutibus, multas in Malbodiensi monasterio ad similem virtutem excitavit, multas post lapsum ad pœnitentiam revocavit, et annuente Gerardo *h* episcopo Cameraensi et Rainero comite Montensi, ordinem religionis monasticæ, quæ pæne adnihilata erat, in eodem monasterio correxit et in melius reparavit. Sed quia castigat Dominus, quos diligit, et flagellat quos recipit, ante septem dormitionis suæ annos, cancri ulcere percussa, nec bonæ conversationis propositum usu et virtutum consuetudine exercitatum minuit, nec flagellis unquam murmuravit, immo quia Dei visitatione digna est habita, semper gratias egit. Postremo felici excessu beata decore virgineæ castitatis læta migravit ad Dominum, receptura longi laboris præmium.

10 Illic jam adolescentulæ commendatus frater suus adhuc puer Theodericus, quantum ex ætate puerili vaticinari poterat, ingenii et vitæ futuræ certa dedit documenta: nam lectionem psalmodiarum, quæ singulis diebus illi a sorore sua tradebatur, et facile capiebat, et memoriter cito reddebat. Neque tamen ad discendum, ut solet parvula ætas, cogebatur minis aut verberibus, aut blandis incitabatur suasionibus. Sed ultro statuta sibi tempora legendi ipse præveniebat, nunquam nisi jussus vacabat; ita ut soror et omnes, qui eum viderent, stuperent, et mirarentur in illo et legendi assiduitatem et ingenioli velocitatem. Si quando autem cessaret, et eum paribus videbatur, ire et colludere penitus refugiebat; pœnaque illi erat cum eum soror quiete reficiebat: gravisque illi erat, quisquis eum ad spectacula ludorum trahere volebat. Videns autem, quo ordine soror sua vitam duceret, considerans, quam gravis et matura moribus, quam studiosa esset in orationibus, et intelligens quod vestimentorum asperitate, et ciborum abstinentia corpus frangeret; cœpit, quantum tenera ætas patiebatur, eam imitari velle. Incensus igitur, eodem, quo illa, numine, ibat latenter quidem, sed frequenter ad ecclesiam, ut sororem facere videbat. Sæpius ad orationem præcumbat, pectusculum pugno tundebat, Dominum, sicut ab illa didicerat, ut sibi sapientiam intelligendi, ei recta faciendi et prava cavendi daret, devotis precibus, interdum mixtis lacrymis, rogabat. Quod ubi soror advertit condelectata, tam verbis quam rebus ad bene agendum fratrem suum pro capacitate puerilis intellectus, informare cœpit dicens: Hoc recte agendum, illud necessario esse cavendum, frequenti supplicatione et lacrymis Deum placandum, assidua lectione et bonorum actuum conversatione cognoscendum. His et hujusmodi

A *jusmodi mandatis, sancta virgo quotidie puerum inter legendum instituebat: ille autem ante annos ad virtutum iter animum dirigebat.*

ANNOTATA.

a *Est oppidum ditionis Leodiensis, ad fluvium Sabim situm, quod nunc vulgo Tuin appellatur.*

b *Si hoc intelligatur de festo S. Martini Turonensis, quod undecima die Novembris colitur, Beatus mense Novembri anni 1007, et consequenter anno mortem Notgeri Leodiensis precedente natus est, ut Mabillonius in Commentario nostro prævio tuetur. Unde confirmatur annus mortis 1087, quem cum Mabillio signavimus.*

c *Hic est sanctus Henricus, cognomine claudus vel secundus, cujus Acta in Opere nostro ad diem xiv Julii illustrata sunt, et qui anno Christi 1007 post diem vii Junii sextum imperii annum inchoaverat.*

d *In alio codice additur: Priusquam vita dederet, anno uno, ut Mabillonius testatur. At*
B *procul dubio in apographum nostrum Ahense irrepsit error amanuensis, qui vigesimo pro trigesimo scripsit, ut in margine monuimus, eum Notgerus ecclesie Leodiensi diutius præfuerit.*

e *Hanc etymologiam biographus deduxit ex vocis Græcis Θεός, quæ Deum; Θεωπετής, quæ contemplatorem significat. Alii tamen eum Schottelio malunt nomina Theoderici, Diederici et similia ex origine Germanica derivare, et affirmant nomen proprium Theoderici, Germanice Teutreich significare divitem Dei vel divinis donis pollentem. Elige utramlibet etymologiam, cum utraque ad Beati gloriam faciat.*

f *Est vetus Ordinis Benedictini parthenon in Hannonia situs ad Sabim fluvium, in quo nunc degunt canonicæ sæculares, et qui jam vulgo Maubeuge vocatur.*

g *Apud novissimos Gallie Christianæ editores tomo III col. 147 dubitatur, utrum illa Ansoaldis fuerit abbatisa Malbodi, quamvis disciplinam monasticam in illo monasterio restituerit, quod forte potius suo pære vite exemplo, quam auctoritate fecit.*

h *Is est Gerardus primus istius nominis antistes Cameracensis, qui anno 1013 cathedram illam ascendit, et postea canobium Malbodiense reformavit, ut apud novissimos Gallie Christianæ editores tomo III col. 19 et 20 videre est.*

CAPUT II. Monastica ejus professio, magisterium in variis cœnobiis, sacerdotium, et iter Hierosolymitanum frustra susceptum.

In monasterio Lobienſi
a
b
Ea tempestate a florebat multiplice virtutum flore ac germine inter cæteras Leodiensis et Cameracensis parochias, Lobienſis b ecclesia, et pollebat sancta religiosorum et illustrium monachorum conversatione. Hanc nobilitaverat et institutionibus et sanctis monitis, et exemplis extulerat, qui tunc in ea præsidebat, abbas Richar-

duſ c. Huic puer Theodericus regulari institutione nutriendus in monasterio Lobienſi, a pia matre (pater enim humanis rebus jam exemptus naturæ concesserat) est traditus; et cum fere decem esset annorum, sancto Petro est oblatus. Quem venerabilis abbas pio amore dilexit et majore, quam cæteros coætaneos ejus diligentia nutrire fecit. Audierat enim illum, et priusquam nasceretur divinitus prænuntiatum, et pia matris ejus opera, mirabiliter id agente Deo, contra patris ejus votum Deo dicatum. Ideo et ex studiis et qualitate morum ejus conjiciebat pater, quantum et qualis, si adolesceret, ille puer esset futurus. Omnia enim, quæ in illo considerabat, bonæ spei erant argumenta. Incedebat quippe humiliter inclinato in terram capite, humeris dejectis, manibus et pedibus, et brachiis pulchre compositis, oculis submissis et humiliter respicientibus, rarus in ore risus, et ipse tenuis erat et moderatus, in genis lachrymæ deprehendebantur frequentius. Morum autem elegantia et animi sapientia simul cum ætate in eo crescebant. In interrogationibus cautus, in responsionibus velox et providus erat. Studiis adeo deditus, ut nulla hora competens illum præteriret, quin legeret, aut scriberet, aut diceret; aut de quacumque quæstionæ agitaret. In brevi tam ornatu morum, quam eruditione septem artium, quas liberales dicimus, factus philosophus, magnæ admirationi adhuc adolescentulus eruditissimis senibus fuit.

12 Cum igitur his virtutum gradibus ad veram philosophicæ sapientiæ arcem venerabilis abbas, illum videret conscendere, cum decimum septimum ageret ætatis annum, fecit eum ordinari subdiaconum, a viro sanctissimo Gerardo Cameracensium episcopo, a quo in annis puerilibus lector vel acolythus jam fuerat ordinatus. Cum vero esset annorum novemdecim, professus obedientiam, et sanctæ regulæ disciplinam d, ipse abbas Richardus enim monachum ordinavit, et processu temporis ad diaconatus gradum ab eodem episcopo Gerardo eum promoveri fecit. Appetebat autem familiaritates eorum, quos videbat religiosiores hominum, maxime abbatum et monachorum, se suumque propositum commendans orationibus eorum. Zelabatur autem virtutes omnium, componens vitam suam imitatione aliorum. Illius enim humilitatem, istius obedientiam sectabatur, istius se informabat simplicitate. Illum frequentius orantem, istum imitabatur studiosius legentem. Cum illo caritate certabat, istum patientia superabat. Ad obediendum semper paratus, mirabilis erat omnibus: castitati vero luxuriam subdidit, et incentiva vitiorum, et ipsos, qui non desunt in senibus, naturales corporis motus, lectionum assiduitate, vigiliarum instantia, et orationum frequentia in lascivientis adolescentiæ annis viriliter compescuit et frenavit.

13 Quidquid in se culpabile reprehendebat, mox insequabatur lacrymis et puniebat, ciborum et potus abstinentia corpus tenuabat, non quidem quantum volebat, sed in quantum abbas permittebat. Vigiliarum porro ita studiosus erat, ut numquam vel cum cæteris vel post cæteros aliquis de lectulo surrexisse eum viderit. Numquam eum nocturnales vigilie dormientem vel quiescentem deprehenderunt. Silentio autem ita erat deditus, ut vix loqueretur, nisi horis competentibus, et tunc etiam interrogatus. Et cum tot et tantis polleret virtutibus, tamen quod difficillimum

EX MS
C

regulam S. Benedicti professus.

F

ob bonos mores scholæ profectur.

EX MR.

difficillimum est, omnibus erat charus; ipsi vero abbati Richardo, quo amplius meritorum gralla illum ceteros præcedere videbat, eo præ ceteris gratior erat. Et quia adolescentem acris ingenii consideravit, non solum ornatum maturitate morum, sed et eruditione septem artium, quas liberales vocant philosophi; præcepit eum esse custodem et institutorem puerorum, scholaris disciplinæ magistrum. Ille autem obedientissime paruit, et plures discipulos habuit, quos non solum apprime litteris, sed etiam bonis moribus instituit, et æmulos sui ad virtutum fastigia promovit.

et abbatem
suum exau-
roratum

14 Eo tempore frequenti suggestione invidorum Reinardus *c*, tum Leodiensi ecclesie antistes impulsus, quem venerari debuerat, insectabatur, et invisum habebat eundem sanctum abbatem Richardum. Ille cogitans grave esse potioribus resultare, et alterius culpam resistendo suam facere, simul et exemplo Domini potius amplectens calumniam sustinere, quam se (cum irreprehensibilis esset) ratione defendere, reddita episcopo abbatia Lobicensi, Viridunum, ubi etiam monachis sancti Viloni *f*, præerat, recessit. Quod Theodericus graviter dolens, et magistri desiderio ardens a monasterio profugit, et mox puero comitalis Stabulaus, nbi illum concessisse fama sibi murmuraverat, ad abbatem Poppo- nem venit: qui et ipse e numero discipulorum magistri sui fuerat, multaque obedientia et ceterarum virtutum cultuine promotus eidem cœnobio, item et aliis multis prælatus, in disciplina doctoris sui ibat operibus. A quo festive exceptus, triduo ejus officiosa charitate usus est.

sequi prohibi-
tus.

15 Postea cum stratis caballis Viridunum usque vellet abbatem Richardum prosequi, equus ejus uno pede subito claudus, profectionem impedit. Quod abbas Poppo *g* cur accidisset, prudenter intellexit, et adolescentem pro culpa fugæ increpavit, et agentem penitentiam blande consolatus, ad locum suum mox, non claudicante equo, remisit. Qui ad monasterium reversus, multo omnium est favore receptus; et jam in eo præsentem invenit Ilugonem *h*, de quo fertur, quod a pueritia in eodem monasterio institutus, Deoque placita et hominibus laudabili conversatione monachus probatus, ab ipso venerabili abbate Richardo fratrum præpositus fuerit constitutus, illoque amoto et recedente omnium fratrum pari acclamatione ab eodem Rainardo episcopo abbas substitutus. Qui sciens, qua via Theodericus ab infantia nisus, quamque prædecessori ad obediendum in omnibus fuisset paratissimus, multis experimentis conatus est explorare, utrum in ea, qua cœperat, perseveraret boni propositi intentione. Ille autem, quæ imperabantur, omnia obedienter aggrediebatur, et cooperante secum gratia Dei, quamquam aspera et factu difficilia abbatis sui præcepta faciendo ostendebat facilia. Unde apud illum tanta dilectionis loco est habitus, ut præ ceteris obsequiorum ejus servitiis uteretur gratius; ac specialis gratiæ affectu colloqueretur frequentius, arcanaque sua cum illo communicaret familiariter.

sacerdotio mi-
nistratur.

16 Evolutis autem post hæc aliquibus annis, cum virtutum profectu jam multis innotuisset, rogatu abbatis sui, invitum et reclamantem, ac lacrymosis vocibus se indignum protestantem, ordinavit presbyterum prædictus Cameracensium antistes Gerardus, decimo sexto Calendarum Julii, anno postquam natus fuerat trigesimo nec adhuc pleno. Deinde omnes præritos labores

nihil penitens et quam gravis sarcinæ fasce nunc demum premeretur inspiciens, prioris vitæ propositum ita immutavit et consuetudinem, quasi tunc primum noviter Domino servire inciperet. Petita igitur ab abbate suo benedictione austerius vivendi, primum sibi proposuit, ut semel quotidie comederet, nec umquam vel in diebus Dominicis, vel illis solemnitatibus, nisi gravissimæ ægritudinis molestia jejunium solveret. Quod a trigesimo usque ad octogesimum, quo mortuus est anno, per annos fere quinquaginta inviolabiliter tenuit, sicut eorum, cum quibus vixit, testimonio comprobamus.

et austeriorem
vitam ducit.

17 Cilicium autem per ipsos quinquaginta annos deponere vel ad momentum, nulla infirmitas ei persuadere potuit. Balneorum vero munditias, nec pro remedio sibi umquam adhibuit: docebat enim illam carnem non indigere latione, quæ putredo et vermium cibus paulo post deberet esse. Extenuabat se abstinentia graviore, et quotidiana major atque robustior fiebat exercitatione. Creber in vigiliis, in oratione assiduus, in lectione sanctarum litterarum et Scripturarum ita erat studiosus, ut eas et memoriter teneret, et earum questiones quamvis difficillimas et obscuras cito exsolveret. Sed quid per universa discurrerem? Dum enim in singulis cogit me immorari pia recordatio Theoderici, præcepta non servo dicendi.

In monasterio
Stabulensi litte-
ras docens.

18 Talis igitur de Theoderici virtutibus fama cum per vicina iret monasteria, abbas Poppo, de quo paulo superius prælibavi, cum sibi prestari, et in Stabulensi monasterio scholasticum impetravit fieri. In quo monasterio multos adolescentium suo vivere instituit exemplo, quos scientia tam divinarum quam scholarium litterarum apprime instruxit: et disciplinæ regularis institutione et morum compositione, ad veræ philosophiæ studium excitavit; ac arenosam atque sterilem et spinosam cordium eorum terram, fructiferam reddidit assidua doctrinæ cultura. Erat enim ad docendum idoneus, et ad interrogata respondere semper paratus, atque ad disserendum, quæ videbat, facundus. Habebat vero consuetudinem ab adolescentia omni tempore vel æstatis vel hyemis anticipare vigiliis matutinales: et quia totis diebus exercebatur lectionibus, noctes deputaverat orationibus.

F
dæmonem mo-
nacho infestum

19 Tunc quoque quadam nocte solito surrexerat, et in oratorio sancti Nicolai, quod contra claustrum monasterii ejusdem situm est, ad dextram intrantibus contra meridianum ante altare jacebat profusus in oratione. Interea unus de monachis, et ipse habens propositum prævenire alios, surrexit; et ibat ad monasterium causa orationis. Et ecce enim ante fores prædicti oratorii venit, vasta mole metuendus, pieca specie terribilis, ardentibus minax oculis, sulphureo fetore intolerabilis, inter illum et ostium subito medium se opposuit dæmon. Isque ingressu arcens monachum; Unde tu quoque hic, cum ceteros placida quies his horis foveat? dixit; aut quo vadis, aut quid quaeris? Tunc etiam hinc me arcere paras vigiliis et orationibus, sicut qui continuis precibus Nicolaum huc allexit iste, qui intro jacet Theodericus? Cujus nisi presentiam vererer, jam te hoc (videbatur autem immanem quassare tridentem) usque ad mortem cæsus, quid possem, ostenderem.

20 Ad hæc monachus non valens ferre amplius, ejus vel solummodo visu plures potuisset terrere, cecidit: et quante potuit majori

signo et u-
fuga.

A jori voce, Succurre domine Theoderice, succurre, ingeminauit. At Theodericus clamore fratris actus, ab oratione surrexit, et aperto ostio, lumine etiam adhibito, hunc miserum monachum vidit jacentem, inde autem nigrum Æthiopem tanquam victo insultantem. Sed non et ipse teritis signum crucis adversus hostem extulit, et cum signo hunc versiculum cantavit: Per signum crucis de inimicis nostris libera nos, Deus noster. Tunc dæmon, quod in se libratum fuerat, non ferens telum, evanuit pulsus et virtute trophæi et meritis Theoderici. Ad monachum deinde venit, super examinatum incubuit, orationem pro eo fudit, data manu cum erexit, in oratorium secum introduxit. Facto mane, frater ille jam incolumis, ad abbatem et fratres venit; quid vidisset, quid audisset, quid sibi contigisset, adhuc tremens et pallens retulit, primusque meritorum et virtutum Theoderici assertor verus et testis fuit.

21 Alio quoque tempore, dum idem venerabilis abbas Poppo iret Leodium, habebat in suo comitatu eundem Theodericum. Cumque venisset ad fluvium, quem Amblevam *i* dicunt, B ipse abbas et cæteri comitum ejus recto itinere ad vadum abierunt, et omnes illasi quidem, multa tamen * difficultate, transierunt: nam hibernis imbribus intumuerat et undanti gurgite spumens saxa et radieitis convulsas arbores, ut solet, volvebat. Ventorum etiam flatus vehemens densas hinc inde agebat pluvias. Theodericus autem, ut forte post alios intentus cantico psalmodum, coopto ex capite sequebatur longe, anfractu viarum in diversa ducentium seductus, et cæteris præeuntibus, sinistrorsum deviauit ab itinere solus, seentusque, in quam inciderat, semitam, pervenit usque ad aquam.

22 Illic pons est ligneus in medios quidem agros, ab utraque fluminis ripa distentus; in medio autem propter hibernas aquas longe elatus, sed ita angustus, ut neque equis neque bobus vel asinis possit esse aliquo modo pervius. Soli autem pedites illo transire solent. Ad hunc Theodericus veniens, neque quam angustus et invius esset prævidens, equo sedens ascendit, et tamquam per latam et spatiosam iret viam, intrepidus pertransiuit, nec primum respexit quam cum de ponte descenderet: mirantibus et prædicantibus sociis divinæ virtutis gratiam, in suo facto ipse stupuit. In quo nimirum recte sapientibus considerare liquet, quod ille per mediam ventorum rabiem, per subitus frementis fluvii undantes fluctus, per supra ruentis pluvie procellas Theodericum strieto limine pontis duxit, qui tumentes vortices pelagi stravit pedibus Petri. Sed iste cum periculi magnitudinem respexit, tamquam in medio periculi positus, valde expavit. Sancti namque viri hoc proprium habere solent, ut cum miraculorum operibus elarescunt, ne per elationem intumescant, homines se esse recognoscant.

23 Igitur Theodericus, et sanctæ vitæ conversatione, et signorum attestatione jam apud multos in magna veneratione habebatur, eratque pia concertatio inter religiosos abbates, ut alius ab alio cum præriperet. Nam et Walleramus *k* ex Comite conversus monachus, mox autem post beatæ recordationis Richardi abbatis decessum, dignus successor in monasterio sancti Vitoni, quod est in territorio Viridunensi, a Stabulensi cœnobio, annuente suo abbate Hugone, illum abduxit; ubi triennio vel amplius commo-

ratus, plurimos habuit auditores, quos radiis suæ doctrinæ illuminavit et timorem Dei docuit, ac in servitio Dei tam factis quam verbis informavit. Rodolpho etiam Mosomensi *l* abbati præstitus, sapientiæ subtilitate, et observatione cœnobialis vitæ spectabilis, multis se spectabilem fecit. Postremo ad plurima loca missus, inter multos conversatus, et ut omnia brevitatis causa et cingulo * constringam, quocumque abiit, inter quosque fuit, irreprehensibiliter semper vixit.

24 Sed interea cum videret plurimos Hierosolimam ad sepulcrum desideranter tendere, ipse quoque simili flagrans desiderio, cœpit eodem proficisci velle. Paratis igitur tanto itineri necessariis sumptibus, indultaque sibi ab abbate eundi licentia, cum aliis, qui pergebant, est profectus. Sed cum in Hungariam venit, qui illum alio * labori destinaverat Deus, propositum ejus præpediuit. Nam turbata illie incursione barbarorum republica, tam ipse quam comites ejus transire prohibiti Pannoniam *m*, conversi multa difficultate venerunt ad urbem Romam, habentes votum inde ad montem Garganum *n* ire per Apuliam, atque inde Adriatico mari transferri *E* Constantinopolim indeque Hierosolimam. Sed postquam in basilica beati Petri corpore et meritis gloriosa coram ipso sancto Apostolo vberima lacrymarum effusione, et multa cordis contritione, Deo omne desiderium animæ suæ effudit, post orationem egressus, Theodwinum *o* Leodiensis ecclesiæ præsulem genibus ad basilicam per gradus nitentem offendit, et cum eo plures amicorum suorum, inter quos et Anselmum *p* sancti Lamberti canonicum, pro ingenii claritudine, et morum nobilitate jam a puero in amicitia sibi familiarissimum, miratus insperata novitate præ gaudio cœpit flere, videns notos suos denuo, quos non putabat a se videri posse.

25 Et ingressus intravit cum illis in ecclesiam, benedicens Dominum, qui eos tam inopinate, tam bene, tali in loco, tam longe a se divisos insimul adduxerat. Sed protendente episcopo orationem, dum aliquos comitum ejus, de statu religionis et monasterii sui consuleret, inter cætera dictum est illi, quod defuncto Hugone abbate suo Lobiensem abbatiam jam reddidisset idem Theodwinus episcopus Adelardo *q*. Tali nuntio attonitus, pro dulci pietate, et pia patris sui Hugonis defuncti recordatione, lacrymas fudit, et pro tempore ejus animam Deo, ac ante ejus sacratissimam tumbam stabat, cælesti Clavigero commendavit. Episcopo autem descendente de oratorio *, procidit ad pedes ejus coram altari ipsius sancti Apostoli, gratias agens ei, et pro sui loci, hoc est, Lobiensis ecclesiæ elevatione, et pro condiscipuli sui Adelardi, quem præ cæteris confratribus suis unice semper dilexerat, ad abbatie dignitatem promotione. Erat enim Adelardus in studio laborum nitens, ante alios quidem Lobienses monachos proximus huic, sed longo sequens intervallo ad bravium virtutum, prudens, sobrius, patiens, humilis, pudicus; præterea et aliarum virtutum insignibus adornatus.

26 Pontifex autem illum clementer erexit: quis vel unde esset, vel quo iret, quesivit, cognitoque homine, et auditis difficultatibus peregrinationis ejus, cum ad suum secum venire jubet hospitium. Et suggerente Anselmo, quod vix aut nunquam cœptæ peregrinationis propositum posset perficere, diffusis toto, ut fama erat, Adria

EX MS

* forte singula

* eae tum der Hierosolymitanum abrupere

* lege alii

m

n

E

o

p

* et substatore cooptor in Italia.

F q

* in oratorio

* ex qua ad cœnobium Lobense redit

21 MS

Adria piratis, semper prædæ et morti prætereun-
tium paratis, sua auctoritate præcepit illi ad
patriam et ad monasterium suum redire, et, si Deus
annueret, opportuniore tempore hoc repetere. Et
quia non est hominis niti adversus providentiam
Dei, ut semper promptus erat obedire majoribus,
paruit; et a Roma usque Leodium comes
ejus venit. Sed inter veniendum considera-
antistes divinam in eo gratiam, orandi devotio-
nem, lacrymarum ubertatem, jejunandi virtutem,
silentii taciturnitatem, eloquii venustatem,
et omnium morum ejus admirans gravitatem,
inter amicos eum dignatus, familiari ejus collo-
quio frequentissime fuit usus; veniensque domum
honorifice ad monasterium remisit, et sua
assertione et testimonio venerabiliorem fecit.

ANNOTATA.

a In editione Mabilloniana hic interseruntur
sequentia: Sicut in superioribus diximus, Unde
Mabillonius in notis suspicatur, ab eodem bio-
grapho aliud quoddam opusculum suum indicari,
eum in hac Vita de virtutibus Lobensium
B nihil dixerit. Sed propter omissionem horum ver-
borum in codice Atnensi dubitare possumus, an
alteri codici illa verba non sint adjecta ab ama-
nucensi, qui forsitan alibi de laudibus Lobensium
scripserat.

b Illustre monasterium Ordinis Benedictini,
quod secundo milliari a Binchio Hannoniæ
oppido distat, de quo in novissima editione Gallix
Christianæ tom. III col. 79 plura indicantur.

c Richardus ille ex abbate Viridunensi factus
est abbas Lobensis, ejus duplex Vita apud
Mabillonium inter Acta Sanctorum Ordinis Be-
nedictini sæc. VI part. I legi potest. In apographo
nostro Atnensi venerabilis hic vir laudatur hac
inutili et odiosa comparatione: Abbas Richardus
vir, quo illa ætate nihil habuit Gallia clarius,
licet reverendi abbatis Willelmi et apud
Italos et Francos jam præferretur disciplina;
quamquam Odilonis æque abbatis inter inou-
achos celebre nomen haberetur; nec non Agrip-
pina civitas exultaret Heriberti sanctitate; sed
et Legia beatam se prædicaret sancto Walbodone;
Viridunum quoque gloriaretur suo Haunone;
Carnotenæ autem deus urbis mellilui oris
Richardus tanquam lucifer matutinus inter
minora sidera effulsit, et late spargens sanctorum
virtutum rutilantes radios, cælestis prædicationis
jubare totam Belgicam, Germaniæ etiam partem
maximam illustravit, innumera monasteria
circumivit, agrestes a cultu pietatis eorum ani-
mos ad religionem, unde erraverant, revocavit,
et suo eos exemplo vivere instituit: quem
si, ut fuit, vellem laudare, fateor nihil dignum
tanti viri virtutibus possem dicere. Hoc tantum
tamen de illo vere et fideiter dixerim, quod
quamvis sicut homo vivere videbatur in terris,
erat tamen ejus conversatio in cælis. Istud elo-
gium, quod in tribus codicibus Mabillonianis
non occurrit, huic loco non convenit, et ab
aliquo amanuensi vel fautore Richardi hic intru-
sum videtur. Quare hanc laciniam in Actis
omissimus, et hoc loco transcripsimus, ut fideliter
Ms. nostrum apographum sequeremur.

d Si Beatus esset annorum novemdecim, quando
obedientiæ et sanctæ regulæ professionem emisit,
ut hoc loco dicitur, quomodo biographus
postea in fine Actorum assertit, hunc eundem

Abbatem octogenarium obiisse, postquam mona-
chum professus fuerat anno septuagesimo? Sed
hæc apparens contradictio utcumque conciliari
potest, si Vitæ scriptor hoc ultimo loco primum
monasticæ vitæ exercitium vel potius antecessen-
tem pueri decennis in monasterio oblationem
intellerit, et antea locutus fuerit de solenniore
regulæ monasticæ professione, qua priorem sui
oblationem ratam habuit.

e Illic etiam Reginaldus et Reginardus appel-
latur, de quo novissima editio Gallix Christianæ
tomo III, col. 854 et sequente consuli potest.

f Istud Benedictinum sancti Vitoni monaste-
rium olim in suburbio Viridunensi, nunc in arce
situm est, ut Samuarthani testantur.

g Poppo ab anno Christi 1021 monasterium
Stabulense gubernare cepit, ibidemque anno 1048
sepultus est.

h Illic abbas obiit anno Christi 1053, de quo
sæculum VI Benedictinum part. II pag. 594 et
sequentibus legi potest.

i Ambleva vel Amblevia, vulgo l'Ambleve,
fluvius parvus Belgii, qui in Ducatu Luxem-
burgensi oritur, et deinde per ditionem Leodiensem
fluens, abbatiam Stabulensem alluit.

k Is in Historia Andaginensi apud Martene
tomo IV Collectionis amplissimæ col. 923 vocatur
Gualerannus, de quo Calmetus tomo I Historiæ
Lotharingicæ col. 1081, 1090, et in probatio-
nibus ejusdem tomi col. 209 et 210 plura refert.

l Martene in notis ad Historiam Andaginens-
em col. 971 monet, in indicibus abbatum
Mosomensium reperiri duos ejusdem nominis
abbates, quorum unus ab anno 1031 usque ad
annum 1049 præfuerit; alter autem anno 1107
obierit, nisi forsitan error in istos indices
irrepperit.

m Quamvis olim Pannonia plures regiones
completa fuerit, quam Hungaria, tamen hic
et alibi Pannonia pro Hungaria promiscue
usurpatur.

n Mons iste celeberrimus est apparitione sancti
Michaelis archangeli.

o Illic in cathedra Leodiensi sedit ab anno 1048
usque ad annum 1075.

p Iste Anselmus est celebris scriptor, et
canonicus cathedralis ecclesiæ Leodiensis, ut
Mabillonius et bibliographi passim notant.

q De hoc Adelardo vel Alardo vide novissimos
Gallix Christianæ editores tomo III col. 85.

CAPUT III. Munus abbatis ei reluctanti impositum, pa- terna cura tum de spiri- tuali tum de temporali monasterii sui profectu, et alterum iter Romanum.

I nterjectis vero paucis diebus, Henricus im-
perator legatos cum litteris eidem episcopo
misit, in quibus mandabat e numero illorum,
quos beatæ memoriæ abbas Richardus instituerat,
unum sibi mitti monachorum, prudentemque
religiosum ac litteris eruditum, quem in
Fuldensi a monasterio institueret scholasticum.
Ille Theodericum, sicut a Roma usque Leodium se
teste didicerat, ad hoc sciens idoneum, exorato
abbate,

Abbate sancti
Huberti defun-
cto.

a

A abbate, a Lobienſi monaſterio eum revocavit, et Leodii, uſque dum ipſe ad imperatorem pararet profectionem, eum eſſe præcepit. Sed illis diebus divina diſpoſitione Andanii *b* monaſterii, ubi translatus Leodiensium præſul quieſcit ſanctus Hubertus *c*, moritur abbas Adelardus *d*, vir carnis nobilitate ſatis clarus, ſed de cura religionis (cum ad cætera eſſet) minus ſtrenuus quam debuit. Cumque multi ad petendam abbatiam multo ſtudio ambirent; episcopus vero nullum niſi dignum præſeſſe admittendum cenſeret; in monaſterio autem ſancti Huberti, idoneus inveniretur nemo (nam monachi negligentia defuncti abbatis, et nimia licentia corrupti, et a diſciplinæ jugo pæne omnes erant ſoluti) idem episcopus advocata religioſorum abbatum, et fidelium canonicorum concione ſeu congregatione, eſt conqueſtus de eccleſiæ S. Huberti dejectione, de monachorum irreverentia et inordinatione; rogans ut ſecundum inſpiratam a Deo ſibi ſapientiam indicaret unusquisque, quomodo illi loco ſuccurrere, vel quem ibi poſſet præficere.

28 Tunc aliis diverſa agitantibus, aliis hoſ atque illoſ attollentibus atque collaudantibus, plerisque autem, ut monachis clericis pro eis in eo monaſterio ſubſtituerentur, perſuadere nitentibus, atque aliis alia conſiliantibus, nullis vero convenientia dicentibus, Anſelmus, de quo nobis ſupra mentio fuit, vir nobilis genere, ſed nobilior moribus et eccleſiaſtica religione, factus in ſe ſpiritu Dei: Cum ſinus, inquit, congregati in nomine Domini, non eſt æquum nos in cauſa Dei, ſicut in hominum cauſis, gratia aut favore duci. Et cum præſentem habeamus hic fratrem Theodericum a pueritia ſemper bonis moribus inſtitutum, quem vitæ merita majori etiam prælatione attestantur dignum: ſi Domino episcopo videtur et vobis, cur alias quaeratur, quod opportune nobis divinitus directam hic habemus? Aderat enim et ipſe inter reliquos huic conſilio, niſi minus quam de illa abbatia cogitans. Ad hæc multi læto et concorditer clamore excipiunt nomen Theoderici; pauci, quibus privata utilitas bono honeſtoque communi potior, apud quos honeſta atque inhoneſta venalia facere nec pudor nec erimen erat, non hoc rectum ſibi videri: ſed potius quia ad hoc a monaſterio ſuo adductus eſſet, pro religione inſtituenda in monaſterio Fuldensium ex præcepto et rogatu imperatoris cenſebant eum debere mitti.

29 Sed publici Montis abbas Stephanus *e* canitie reverendus, converſatione angelicus, imperato ſilentio, ait, quod monaſterium ſancti Huberti, quod eſt ſub cura atque providentia Leodiensium episcopi, pro refrenanda regularis diſciplinæ cenſura, religione eget Theoderici: Fuldensium autem eccleſia quid nobis atinet? Hujusmodi autem monachorum tanta nobis penuria eſt, ut (quod pace aliorum dictum ſit) in omnibus monaſteriis noſtris, vitæ probitate, par hujus necdum poſſit inveniri. Ideoque quia ad hoc Deus eum huic opportune deſtinavit, conſtituat eum abbatem, ſi placet Deo, et ſibi dominus episcopus, quia ſe ab ea parte hoc faſce levabit ſecurus. Dixit, et, vocante episcopo, converſis omnium ſtudiis, de loco, ubi deluſcens inter ſtrepitum turbæ jam meditabatur fugam, eum levavit; ac renitentem et retrahentem, impellente quoque eum Gonzone *f* Florinſium abbate, attraxit et episcopo præſentavit. Erant autem hi duo ſenes, ſicut ætate et canitie, ita pares in

ſancta religione, e numero diſcipulorum ſancti illius Richardi; illo quidem vivente inter primos habitus; ſed defuncto jam ſupra cæteros maximi. Erant enim longe diſſimiles ab illis eccleſiarum rectoribus, quos hoc tempore principari videmus; caſti, ſobrii, humilitate, charitate, cæterisque virtutibus fundati et radicati; in converſatione corporali angelorum incorporealium vitam ſtudebant imitari.

30 Horum laudibus operam dare prohibet intentio proposita de Theoderico materia. Qui videns vires ſuas hoc negotio minores eſſe, ſciensque, quod judicium durissimum eſt hiſ, qui præſunt, ubertim profuſis lacrymis inter ſingultus et gravia ſuſpiria, ſe indignum clamabat, et frequenter ſe pedibus episcopi advolvens, ne tanto onere ſe premeret, importunis precibus orabat. Vocatur ergo et contemnebat; impellebatur clamore et multitudine, et refugiebat, urgebatur ſuſcipere virgam curæ paſtoralis, et renuebat. Sed non fuit potestas diu reſiſtere ordinationi divini: diu enim luctans, coactus tam auctoritate episcopali, quam ſeniorum increpatione, ſuam damnare ſententiam, tandem ceſſit, et quod juhebatur, onus regiminis fratrum ſuſcepit. Deinde mox poſt ſolemnia proceſſionis (erat enim illa dies Purificationis ſanctæ Mariæ) ordinatus et conſecratus, deducentibus ſe, qui affuerant, ſeptem abbatibus, et multa clericorum et populi turba, proceſſit abbas appellatus.

31 Veniens vero ad ſancti Huberti, cui prælatuſ erat, monaſterium, exterioribus quidem rebus locum ſatis invenit nudum ac deſolatum: quod quidem videbatur tolerabile et reparabile damnum; ſed interior loci facies læta erat et inordinata, ac pæne a religione extranea. Monachi namque prædeceſſoris ſui ſocordia corrupti, deſideriorum voluntatem pro lege habentes, quidquid volebant, vel appetebant, ſanctum et juſtum prædicabant; et quod eis diſplicebat, hoc non licere putabant: monaſticæ vero religionis inexpertes, ignari, agreſtes, incultique non admittabant corda ſua excoli vomere verbi Dei. Quod vir Deo plenus ubi advertit, angebatur quidem ſed mediocriter de rerum penuria exteriorum, quoniam illud videbatur tolerabile malum et reparabile. Sed concitabatur immodice ſpiritus ejus intra ſemetipſum, videns anima fratrum diaboliſti inſtinctus admiſſione ſauciatas tendere ad mortem. Inſuſcepit ergo jugiter cuſtodire ſibi commiſſi gregis, pie ſollicitus erat pro omnibus, congruenter medicinam adhibens ſingulis vulneribus. Et illoſ quidem ſui exemplo ad virtutes informare nitebatur. Alioſ autem ſecurum blandis ſuaſionibus, ut bene agerent, hortabatur; illoſ increpando meliores, nonnullos regulariter feriendo laborabat reddere emendatior. Omnibus autem in commune exhibebat fomenta adhortationum, medicamina Scripturarum divinarum, poſtremo addebat indesinenter auxilium orationum ſuarum. Sed caſſus labor ejus erat, nihil enim ſua induſtria proficiebat. Illi enim (quia poſtquam eum ætate conereſcit pravus uſus, aut vix aut numquam corrigitur) male vivendi conſuetudines non relinquebant, mores malos, in quibus inoleverant, mutare, cruciatus illis erat. Si exhortationibus ſanctæ prædicationis convertere eoſ nitebatur, deridebant; ſi cenſura diſciplinæ regularis uti volebat, reſiſtendo et contradicendo repugnabant. Erant autem illorum aliqui de generis nobilitate tumentes, ſed moribus ignobiles, vita contemptibiles, ſcientia deſpicibiles, ideoque

præſeſſe cogitur huic monaſterio.

E

in quo reperit monachos aliquos & bellos.

F

EX MS.

que sauctæ regulæ et obedientiæ contemptores, et ad bene agendum debiles et insipientes, atque ad malefaciendum fortes et sapientes.

quorum præcipuus investigator

32 Ille vesaniæ suæ caput constitnerant quemdam Lambertum superbia elatum, vita incompositum, jactatione dissipatum, lascivia resolutum, moribus levem, verbis arrogantem, et omni sua compositione detestabilem. Iste arrogantia vanæ nobilitatis inflatus, cæteros post se trahebat omnes solus, in quocumque facinore aut culpa deprehensi forent, defendebat; et ipse vicissim omnium conspiratione, quamquam manifesti reus sceleris, tutus erat. Ille saucto viro publice et privatim multas inferebat injurias, et omnibus, quæcumque dicebat, nimis mordaciter resistendo obviabat. Ille autem insana convitiomm ejus jacula virtutum clypeo repellebat, et furiosi hominis rabiem nimis patienter ferendo angebat. Laborabat tamen modo precibus, modo persuasionibus, et aliquando æterni gaudii promissionibus, interdum exaggeratis infernalium dolorum terroribus miserum corrigere. Orahatur quoque frequenter, ut Deus ei cor intelligens daret, et bestialem ejus mentem ad humanitatem converteret. Ille vero sicut vanus et lubricus, unde, si saperet debuerat esse emendatior, semper fiebat deterior, et quotidiano malitiæ augmento, erat ejus pravitas onerosior.

B

MIRA VISIO

33 Sed etiam in isto Deus ostendit et quia multum valeat deprecatio justis assidua, et quia de divina misericordia sit præsumendum, nec de peccatore desperandum. Nam post multas exacerbationes, post graves convitiomm contumelias, quas sancto viro per duos fere annos continue ingesserat, idem Lambertus, quadam nocte ad nocturnales vigilias surrexit, suo ordine lectionem lecturus: proposuerat autem in corde suo, et eum sociis malitiæ suæ adiutoribus condixerat; quod transiens ante abbatem, neque solitam venerationis reverentiam illi exhiberet, neque benedictionem lecturus peteret. Ibat ergo cervice erecta, oculis insanæ mentis furorem vomentibus ferens superbiam. Stultorum autem sociorum certissima expectatio erat, indubitanter eum facturum esse, quod jactaverat. Sed ubi ante abbatem venit, illiusque sublimes oculos subito in eum reflexit, puerum candoris nivei, vultus siderei in sinu ejus vidit, illi blandum, sibi terribilem; illum dulcissime lenientem, sibi gravissime minitantem. Mox, corripiente se Deo, intremnit, eodemque momento fugiente, qui diu miserum captivum possederat superbiæ dæmonio, alio spiritu allatus, bestialem animum mutavit, humili veneratione abbati inclinavit, ad legendum in analogio*, quod post tergum abbatis constitutum fuerat, processit, stupentibus vesaniæ ejus sociis tam subitam ejus mutationem. Humiliter benedictionem petiit, tremens et anxius legit: inter legendum semper obliquo lumine respectans, ne forte, quem videbat de sinu abbatis puer desiliret, et propter multas iniquitates, pro quibus illum testis exagitabat conscientia, impetu in se facto, eum occideret. Tamen ut vix tandem perlegit: quia non erat, locus declinandi, eodem, quo venerat, pæne moribundus regrediens, humiliter adoravit. Utque ad locum suæ stationis rediit, cum quam inique hactenus vixerit, ante mentis suæ oculos adduxit, amarissime flere cepit. Cumque nequitiæ suas renumerare cepit, quod morte dignus, misericordia autem Dei esset indignus, ipse fuit iudex suus. Mirati inopinatum ejus conversionem: socii, alii, qui

* Id est pulpito

viciniores stabant, quid haberet, quid tremere, quid quid fleret, sciscitabantur: alii significationibus solitis de choro eum revocare nitentur. Ille autem in eum, quem in sinu abbatis videbat et timebat, puerum defixis obtutibus hærens, et lacrymarum profusione, in delictorum suorum renumeratione fervens, nec interrogantibus penitus respondit, nec vocantibus cedens, ehorum exiit.

34 Expletis autem matutinalibus hymnis, egredientibus cæteris, in monasterio mansit, ad abbatem venit, pedibus ejus se prostravit, peccata sua humiliter multa lacrymarum altestatione confessus, veniam rogavit. Deinde quod viderit ipsa nocte puerum in sinu ejus, quomodo divinitus repente correptus, superbæ mentis mutarit insaniam, adhuc tremens indicavit. Licentiam de eo monasterio eundi ad aliud petivit, dicens se tantum peccatorem, qui tot immunditiis illum sanctum locum toties polluerit, indignum ipsius sanctitatis. Abbas autem vehementer obstupuit, Deoque gratias egit, tam pro virtute miraculi, quod in se factum, dum fieret, ipse nescivit, donec eo, qui viderat, indicante cognovit, quam pro conversione ejus, de cujus damnatione jam dubitari non poterat fratris. Cumque multis eum precibus rogaret, ne se desereret, sed remanendo, quibus exemplum mortis prius fuerat, exemplum conversionis et pœnitentiæ de senetipso fratribus daret, penitus obtinere non potuit: dicente illo, et probabiliter satis ostendendo, impossibile esse nisi ex inspiratione divina alios posse converti, quamdiu ipse esset cum illis. Abbas autem arbitatus ita, ut dicebat, esse, securum sua benedictione permisit abire, et multis lacrymis prosequutus eum usque ad januas ecclesiæ, imprecatus est illi dignos fructus pœnitentiæ.

ad frugem reductur.

E

35 Ille autem, consternatis, et multo timore concussis cæteris, abiit primo diei initio solus et incommittatus, mœrens et plorans, et multa contritione animi verum se pœnitentem ostentans, amarissimis fletibus puniebat, quas sancto viro intulerat, injurias. Qui ubi ad Mosomense castrum pervenit, a Rodolpho ejus loci abbate, ulterius progredi vetitus restitit. Sub quo quidquid deinceps vixit temporis commoratus, crura compedibus, brachia sua manicis ferreis attrivit, lumborum prius effæminatam molliem cingulo ferreo constrinxit: omnes carnis lascivias cilicino sacco, quotidianis jejuniis, assiduis fletibus et vigiliis compressit et orationibus, donec beato fine consummatus in Domino requievit. In quo et merito prædicatur virtus Theoderici, et viscera misericordiæ Dei. Quis enim tam iniquum, tam superbum, tam perversi cordis monachum, qui eum nosset, crederet esse salvandum? Sed gratia Dei præveniente et oratione Theoderici adjuvante, qui prius erat blasphemus et sancti viri persecutor, misericordiam consequutus, factus est pietatis in se factæ annuntiator. Post ejus discessum multi pœnitentiæ ducti, subjecti sunt disciplinæ regulari, obediētes præceptis, quem ante despiciebant, abbatis sui. Pauci vero sensu malo acti, recesserunt de monasterio profugi. Ita ecclesia sancti Huberti ante depressa et humiliata, paulatim relevabatur, et cessante malorum improbitate, sensim erescerebat, confluentibus ad eam undique viris religiosi et magisterio Theoderici se subdentibus. Et in quantum prius vitiorum leditate contemptibilis et male difflamata fuit, in tantum postea Dei providentia

ac ultro vitam pœnitentiam agit.

F

g

A providentia et abbatis Theoderici, labore et industria, crescente numero fidelium, claruit gloriosa.

beatus Abbas,
pugnatio daemone.

36 Videns autem humani generis inimicus religiosorum monachorum sancta conversatione locum resplendere; se autem pelli sua, quam diu possederat, habitatione, torquebatur, et suo more, viro Dei frequenter insidias moliebatur. Sed ille semper providus et circumspectus, præcavebat et facile superabat omnes insidioris conatus. Quadam autem nocte, dum secundum consuetudinem, præventis matutinalibus * vigiliis, in oratorio intenderet orationi, ecce diabolus, assumpta specie immanis cervæ, coram eo venit, et pulsu pedum, orationis studium ei excussit. Quam ubi vir Dei vidit, nihil minus quam diabolium putans, quod videbatur, cervam esse, et illuc de sylva actam credidit nocturno errore: et existimans quia cellerarii incuria, cum sero iisset cubitum, claustrum ostium reliquisset apertum, surrexit ab oratione; volens feram, priusquam ad ostium, per quod eam intrasse putabat, revertetur, prævenire et concludere. Illa autem gressu modo cito, modo tardo ante sequentem præcedebat, interdum quasi expectans subsistebat, donec ad eam, qua veniebant, januam simul uterque venerunt; sed ea clausa prohibebat exitum. Tunc primum in se reversus, fantastico errore seductum se intellexit: moxque salutari signo crucis se muniens: Ecce crucem Domini fugite partes adversæ, exclamavit. Seducor autem virtutem crucis non ferens disparuit; tantoque sonitu ac fremitu aufugit, ut quasi vehementi turbine fratrum omne dormitorium videretur corruisse, satisque patuit, diabolium ex eo tempore illum locum multum infestasse, sed minus prævaluisse.

Mo. nocturnalis

B

varias possessiones

37 Compertum habemus ex tunc, cum numero fidelium crescente religione, censum ecclesie affatim crevisse, tam in agrorum et prædiorum ac ecclesiarum augmentatione quam in reddituum multiplicatione. Nam et Arnulphus comes de Warche h impulsus fama virtutum Viri Dei ultro ad eum venit, et licet homo multæ vanitatis et levitatis, qui sicut arundo in utramque partem facile possit agitari, prædicationem salutis ab eo audivit, consilia vitæ sibi ab eo data libenter admisit, et pro redemptione vitæ suæ et suorum, ecclesiam in honore sancti Sulpitii consecratam in villa, quæ vocatur Pyros, et quidquid ad eam pertinens sui juris erat, sancto Huberto dedit, ac præsentibus multis nobilibus et illustribus viris; legitima traditione filiis et uxore præsentibus perpetuo confirmavit. Cujus rogatu postea venerabilis abbas Theodericus monachos ex suo cœnobio in ea constituit, suntque ibi viventes ordine regulari sub abbate sancti Huberti. Sed et Laudunensis castri episcopus Elinandus i, homo in administrandis episcopii rebus et publicis utilitatibus satis idoneus, odore virtutum sancti Theoderici impulsus, crebris allegationibus eum ad se venire fecit: collocutus cum eo, inter amicos cum summum habuit, se omniaque sibi commissa ejus orationibus commendavit. Deinde precibus ejus obstrictus, ecclesiam sanctæ Mariæ in Evernei-curt sancto Huberto tradidit, et deputatis de eodem monasterio sancti Huberti ibidem monachis, sua auctoritate et multorum astipulatione, omnis episcopalis servitii debito illam perpetuo absolvit.

h

C

monasterio suo
acquiri,
k

38 Similiter et Gervasius Remorum archiepiscopus k, in disciplina liberalium artium apprime eruditus, vir secundum sæculi dignitatem

nobiliter natus, ad omnia sagax et strenuus, episcopatu quidem dignus, sed natura et moribus plus quam oporteret, ferus: propter laudabilem conversationem ejus sibi amicum cum fecerat; venientem ad se multa veneratione honorabat, optionem petendi tam pro sua ecclesia, quam pro quibus vellet, ipsi dabat. Multum ergo feritatis ab eo admonitus deposuit, multa rogatus ejus causa frequenter fecit. Et cum pluribus esset frequenter immitis et truculentus, huic uni pro gloria et admiratione virtutum ejus, semper fuit mitis et placidus. Postremo altare illius prædictæ sancti Sulpitii ecclesie, quæ suæ parochiæ erat; item et aliud altare sancti Hilarii ecclesie, quod in vicinia Pyrensis ecclesie est, sancto Huberto tradidit, ac sua auctoritate ab omni servitio episcopali utrumque altare deinceps perpetualiter liberum fecit.

39 Assumptis post hæc Vir Deo clarus paucis secum ex fratribus, compositis in monasterio rebus, Romam nudis et discalceatis pedibus ire proposuit, sicque Viridunum usque perrexit. Ubi multo affectu charitatis ab episcopo Theoderico l, et majoribus civitatis exceptus, ut se calcearet et equo pergeret, annuit, rogante hoc episcopo per charitatem et aliis omnibus, maxime autem Ermenfrido magni præconi et religionis viro; de cujus continentia, qualiter ab adolescentia succensus igne superni amoris in Dei servitio consenserit; quomodo boni propositi studium usque dum mors cessare compulerit, infatigabiliter tenuit; melius puto silere quam parum dicere. Sed ad narrationem redeo. Igitur ubi præcepto episcopi et talis viri et aliorum petitioni parens, calceatas paulo longius ab urbe processit, iterum detractis calceamentis, Romam perrexit. Cui cum sui comites dicerent, quia non recte faceret, eo quod charitati et præcepto tantorum virorum inobediens esset, respondit, se vere per charitatem præcipientibus obedisse. Sed quia nemo illi diffinierat, quamdiu vel quousque; potestati et arbitrio suo relictum esse, quando calceatus vel discalceatus vellet ambulare.

et German. Roman. prof. eius.

l

ad cœnobium sancti Huberti revertitur.

F

40 Non ergo acutæ et incidentes petreæ, non Alpinae nives, non glaciali constricta frigore Italia, non aspera montium juga, non grandines, non præcipientes pluvialibus undis torrentes, denique nulla pericula, nullæ difficultates, postremo nullæ suorum conitum preces et lacrymæ propositum ejus potuerunt convertere. Sic itaque ad tumbam beatissimi Petri multa tandem difficultate et lassitudine pervenit. Ibi multa contritione et gemitu quidquid habens * in corde suo profundens, sequæ et dominici ovilis custodiam sibi creditam, illi, cui in cælo et in terra primum dono dedit Deus jus ligandi et solvendi, committens; sic quoque omnia Romæ Sanctorum oratoria usque ad Lateranensem basilicam circumivit: ubi ab Alexandro tunc Papa Romano m multo affectu exceptus et ejus secreto ac familiari colloquio sæpius usus, postremo benedictione Apostolica ab illo confirmatus, ex præcepto auctoritatis ejus calceatus et equo domum esse reversus. Sed cum circa Alpes Julias n venisset, ex concepto pridem frigore resoluta omnes pedum ejus ungulæ ceciderunt. Ipse quoque nimia lassitudine, cum sic esset confectus, ut nisi assidue unguentis atque aliis juvaretur fomentis, vix valeret incedere: nihil tamen penitus de solita et proposita psalmodum et jejunii consuetudine voluit remittere. Ita ad monasterium

* foras habere

m

n

EX MS.

rium denno reversus, cepit denno custodiæ sibi commissorum instarestudiosius.

ANNOTATA.

a Est illustre et passim notum Ordinis Benedictini monasterium in Germania.

b Est antiquum nomen hujus monasterii, quod postea ob reliquias S. Huberti eo delatas, communiter ab hoc Sancto cognominatum fuit, ut in Commentario prævio monuimus.

c Joannes Robertus noster Vitam, translationem et miracula hujus sancti præsulis libro edito fuisse illustravit.

d Hic Adelardus ex scholastico sancti Trudonis electus est abbas sancti Huberti, quemadmodum novissimi Galliarum Christianarum editores tomo III col. 970 tradunt.

e Hic Stephanus in Historia Andaginensi apud Martene col. 924 vocatur abbas S. Laurentii, quod Leodiense monasterium forsitan quoque nomen publici montis habuit. Ceterum de obitu et inventione hujus Stephani laudatus Martene tomo IV Collectionis amplissimæ col. 1067, et ibidem in notis consuli meretur.

f Hic etiam vocatur Gontho vel Wenso, cujus elogium apud novissimos Galliarum Christianarum editores tomo III col. 977 et sequente legitur.

g Conversio hujus Lamberti in Historia Andaginensi apud Martene col. 924 et sequente etiam narratur, ubi brevi secuti istius monachi pœnitentis mors indicatur his verbis: Pedes Mosomum devenit; ibique tunc temporis vigeat regularis districtio sub abbate Rodulfo; ab eodem retentus substitit, postque duos fere annos in luctu et pœnitentia perseverans obiit.

h Arnulfus ille in proxime citata Historia Andaginensi col. 930 vocatur Comes Chiniacensis.

i Guibertus abbas de Novigento lib. III Vitæ suæ cap. II electionem præcipua hujus episcopi Laudunensis gesti refert.

k Marlotus tomo II Historiæ Rhemensis lib. I cap. XXXIV et sequentibus Acta hujus antistitis Rhemensis fuisse refert.

l Gesta istius præsulis legi possunt in Chronico Virduensi, quod Labbeus noster tomo I Bibliothecæ Mss. pag. 75 et sequentibus edidit.

m Hic indicatur Alexander II istius nominis Pontifex, qui ab anno Christi 1061 usque ad annum 1073 cathedram sancti Petri tenuit.

n Alpes Juliae sic dictæ a Julio Cæsare, qui primus iter per eas aperuit. Tacitus lib. II eas Pannonicas appellat, et nunc Carniolam ab Istria et Foro-Julio separant.

CAPUT IV. Pia beati Abbatis ædificia, quædam miracula et itinera.

abbatiam suam

a

Post hæc considerans agrestem et nimis incultum loci situm: prædecessorum enim suorum, qui ante se monasterio præfuerant, incuria nihil decoris loco illi addiderat: sed sicut a tempore Walcandi a Leodiensis episcopi, qui illic sanctum Hubertum transtulerat, eique aptum ac subitum opus ac domum construxerat, ita quoque tunc erat; cepit deserta reedificaturus,

diruta et vetustate consumpta renovare, angusta ampliare. Et cooperantibus sibi sui monasterii præpositis, maxime Theoderico b, qui tanti patris h res et nomine et regiminis dignitate post illum meruit esse; Lamberto quoque, qui illi plus omnibus, in amicis familiarissimus fuit, quique omnium laborum et periculorum ejus comes individuus permansit, dejecto veteri et parvissimo, quod ibi erat, claustro, novum et magnum, quale modo videtur, construxit. Sed et oratorium sepulchri Domini, ad meridianum monasterii ædificavit.

42 Duo quoque oratoria ad septentrionalem plagam addidit; alterum quidem, quod est inferius in honore sancti Andreæ apostoli: alterum vero, quod supra ipsum est, fecit venerabile memoria et patrocinio sancti Nicolai. Cryptam etiam ad orientem basilicæ pulcherrimo crexit opere, quam postea Henricus Leodiensis ecclesiæ antistes et Franco Bellegradensis episcopus, ejus rogatu dedicaverunt in honorem nominis Domini Jesu et sanctæ Mariæ semper Virginis. Neenon et aliud claustrum pro foribus basilicæ ad occidentem a fundamento construxit. Non longe vero a porta exterioris atrii ædificata spatiosa ecclesia, sancto Egidio eam voluit dedicari. Cumque desiderio petendarum de Sancti corpore reliquiarum, ad sanctum Egidium d pergeret, per urbem, quæ dicitur Treca, e, iter habuit, et in ea hospitandi gratia nocte mansit

43 Mane facto dum comites pararent professionem, ipse ad ecclesiam perrexit, atque ex more sacra Missarum solennia celebravit. Ubi mulier quædam, quam diutinus febrium ardor coquebat, et a medicorum arte desperata erat, audita de viri virtutibus fama, habens fidem, ejus meritis se vere posse sanari, quia ipsa perse ire non poterat, portari se fecit, atque quantis potuit vocibus, magno gemitu et lacrymis, ut sui miseretur, ut pro se Dominum rogaret, clamare cepit. Ille, cujus cor a pietate extraneum nunquam fuit, motus dolore miseræ mulieris, eam silere et expectare fecit. Completis vero Sacramentis, manus aqua lavit, ipsam aquam febricitanti fœminæ in potum dari jussit. Mira res, et nostris vehementer stupenda temporibus! Ubi mulier bibit, omnis illico ab illa passio recessit, tamque perfecte convaluit, acsi penitus nihil pertulisset infirmitatis.

44 Iterum in eodem, quo ad sanctum Egidium ibat, itinere, in domo quadam, qua hospitatus fuerat, mulier ex Sarracenis captivata de civitate Cæsar-Augusta f, sed in Christum credens et baptizata jacebat omni membrorum parte invalida, quæ tum, quia diu languebat, tum quia, qui ejus curam gereret, proximorum neminem habebat, omnium cura et solatio erat neglecta. Quam forte sedens ad cenam vir venerabilis, ut ex magnis et crebris, quos dolor effundebat, clamoribus graviter torqueri animadvertit; atque quæ, aut unde esset, hospitis sui relatu cognovit, motus vice et solitudine captivæ mulieris, paululum illacrymatus, preces pro loco et tempore silentio pro ea ad Dominum fudit; acceptasque ciborum suorum reliquias per ministrum suum ei misit, et ut in nomine Domini comederet illi mandavit. Miro modo, quæ magna ex parte jacebat præ-mortua, nihilque aliud quam ærumnarum suarum remedium mortem expectabat, ut ad perceptam ex viri Dei mensa benedictionem ad comedendum diu invalidum os aperuit, longus, qui eam cruciavit, languor reliquit. Atque

novæ ædificiæ exornat.

F

e

d

e

et in itinere in o

f

quas mulier ægræ sanat.

/

A que ut sensim recepta sanitate convaluit, virtutum Theoderici prædicatrix apud multos fuit *g*.

45 Quodam autem tempore dnm iret Coloni-
niam, tam orationis gratia, quam pro utilitate
sui monasterii, locuturus sanctæ memoriæ archi-
episcopo Annoni *h*, in castro Juliaco *i*, quod
ex nomine Julii conditoris antiquum adhuc ser-
vat vocabulum, Missam cantaturus divertit.
Erat illic mulier longo infirmitatis morbo detenta,
et ita omnium membrorum officio destituta, ut
per novem menses nec de lectulo surgere, nec
nisi aliorum manibus de latere in latus se aliquo
modo unquam potuerit convertere: quæ quia
per tanti temporis spatium omnem cibum, om-
nem quoque excepta aqua exercebatur potum,
jacebat fastidita etiam matris et omnium cura
proximorum; somni autem recreatio eam peni-
tus refugerat, et quod mirum omnibus erat, in
solo spiritu vitam morte graviorem trahebat. Hæc
ipsa nocte somno repente corripitur; atque a
quodam venerabilis formæ viro monetur, ut
mane ad ecclesiam se portari faceret, et de
manu abbatis, qui in ipsa ecclesia Missam celebra-
turus erat, benedictum panem peteret: eoque

B pro se orante, se recepturam sanitatem certissime
crederet. Evigilans voce qua poterat matrem, et
qui in domo erant, excitavit, visionem retulit,
atque ut id, quod erat imperatum accelerarent,
instanter orare cepit. Mirati omnes, quia nul-
lum abbatem illic hospitatum sciebant, illam
delirare et fantasiis, quibus plerumque infirmi
illudi solent, dicebant deceptam esse. Illa vero
non fantasticum, sed certum esse, quod audierat,
protestante, in vicinia de illo abbate
requisitum miserunt; sed jam ad ecclesiam esse,
jam sacro altari assistere, qui missi fuerant,
renuntiaverunt.

46 Protinus eam in sella gestatoria tulerunt,
beatoque Viro, cum jam Missam linisset, obtule-
runt, de ipsa visione, ipsa attestante, referentes,
atque pro ejus salute flebiliter eum rogaverunt.
Sed ille diu reluctans suæque fragilitatem imbe-
cillitatis accusans, supra vires suas hoc negotium
proclamans, tandem victus rogantium lacrymis et
precebus, quinque oblatas benedixit partes, fu-
saque super infirmam oratione, in os ejus po-
suit. Inusitato nostra memoria miraculo, quæ
diutina languoris passione jam usum manducandi
C d-diderat, illico stupentibus cunctis comedit,
et jubente Viro Dei donum relata, missosque
ab eo pisces accipiens, similiter comedit, neque
post aliquem cibum aut potum fastidians, brevi
convaluit. Revertenti de Colonia ipsi Abbati,
quæ prius desperaverat de vita, sana occurrit,
gratias Deo et illi pro reddita sanitate egit, ob-
sequium servitutis suæ et parentum suorum ei
obtulit, ad hospitium suum trahere contendit. Sed
ille benedicto in operibus suis Domino, nihil
suis meritis attribuit, refugiensque laudibus homi-
num attolli, quos ad eum videndum undecum-
que advocabat novi fama miraculi, velociter
pertransivit.

47 Iterum vero paratis, quæ in itinere usui
forent, cum Hermanno *k* Metensi episcopo Ro-
mam profectus, veneratis Apostolorum et mar-
tyrum sepulturis, ad Gregorium *l* jam post Ale-
xandrum præsentem Romanæ sedi venit. A
quo, quia ab adolescentia maximum familiaritatis
locum obtinebat, est affectuose susceptus, et
per aliquot dies remoratus. Qui privilegii libel-
lum, ipsius et præfati Hermanni episcopi preci-
bus, ecclesiæ sancti Huberti per eum misit, in

quo continebatur Dei et beati Petri et ipsius
Gregorii auctoritate horribilis interminatio, ne
quis imperator, aut rex, aut episcopus, aut
dux, aut comes, aut alia ulla potestas, quidquam
de possessionibus vel antiquitus vel noviter ac-
quisitis, ecclesiæ sancti Huberti, audeat tol-
lere, vel suo vel alterius juri mancipare *m*. Quod
privilegium Remensi vel Trevirensi archiepi-
scopo ac Laudunensi episcopo, cujus juris erat
ipsa ecclesia, per eundem Abbatem cum litteris
apostolicis misit, obsecrans, ut quod utiliter
supplicanti Abbati pro utilitate suæ ecclesiæ
concesserat, ipsi sua astipulatione firmarent, et
sua subscriptione corroborarent.

48 Acceptis Apostolicis epistolis cæteri con-
senserunt, solus Leodiensium antistes Theod-
winus impulsus consiliis *n* eorum, quibus omnia
honestas atque inhonestas vendere moris erat, lit-
teras Apostolicas repulit; Abbatem, quem pro
vite merito ante valde dilexerat, turbida indig-
natione de conspectu suo exire jussit. Deinde
usus eisdem consiliariis, conventum abbatum et
Clericorum adversus eum convocavit. Eoque in
medio statuto, cur Romam ire, cur ecclesiam
sancti Huberti, quæ Leodiensis episcopi esset,
Apostolico juri mancipare, cur eam sancte Mariæ,
sanctoque Lamberto vellet tollere; postremo
cur, cum ipse suus abbas esset, nec ejus lega-
tione functus esset, epistolas a Romana sede
sibi contrarias præsumpsisset allerre, requiritur.

49 At ille, causa orationis respondens dixit: *p*
Mihî fuit Romam vestra licentia, si recordari
placet, ire: ecclesiam autem sancti Huberti
neque sanctæ Mariæ, sanctoque Lamberto
auferre, neque Apostolico juri unquam habui
animum mancipare. Sed possessiones, quas vel
primum habebat ipsa ecclesia, vel Deus addidit,
scilicet quæ a duce Godefrido, vel Remensi vel
Laudunensi episcopo ad Dei servitium sunt con-
donata, confirmari feci auctoritate Apostolica. Si
in hoc peccavi, quod non habebat ecclesia san-
cti Lamberti, illi adjeci, idque quod ab exter-
nis episcopis multo sudore et labore acquisivi,
ne ulterius perdat, providi. Videat et judicet
prudentia vestra, et qui assident consilio vestro
abbates ac sapientes Clerici. Nec, si sit opus,
refugio in hoc quoque sapientium laicorum uti
judicio: Apostolicus autem cum ei me vestrum
abbatem indicavi, gratiam Apostolicæ benedi-
ctionis, si placeat vobis, per me misit. Epistola
vero ab illo missæ, quia non adversum vos, sed
pro gloria et honore vestro sint, ecce (et eas
porrigit) potest a sapientibus judicari. Plura pa-
rantem dicere iidem incitatores episcopi occu-
pant, loquentis verba impetu clamoso vocum
protrahant, episcopum libenter et placide aures
excusanti accommodantem averunt. Quibus im-
pellentibus, antistes modo surrexit iratus: Ab-
bas autem comperendinato *q* in aliud tempus ju-
dicio, ad monasterium est regressus. Iterum vero
atque sæpius revocatus, veritate nixus et oratio-
nis ope, semper discessit intus. Postremo apud
Hoiense o castrum revocatus, atque iterum pro
causa sua respondere jussus, Deo faciente, sub-
ito conversis omnibus, judicio episcopi et om-
nium, qui prius maligne contra eum egerant,
discessit absolutus.

50 Non longo post tempore Theodwino hu-
manis rebus exempto anno Dominicæ Incarna-
tionis millesimo septuagesimo quinto, episco-
pali cathedræ prælatus est Henricus *p* a præavis
clarus, et a puero bonis moribus institutus, ac
disciplina

et m.

m

monasterium
S. Huberti

n

E

privilegio
Apostolico mu-
niri curat.

F

M. h. romæ-c

o

et m. magis
ac in sicilicet

p

et Juliano ter-
tium paralyti-
cam.

h

m. abbas
sanitati resti-
tuit

C

Denuo Roman
profectus
k

l

ix ms.

disciplinæ canonicæ et religionis æmulator non fictus. Ei abbas Theodericus ante episcopatum satis charus, post innocentis vitæ merito clarior est effectus. Qui, facta sibi ab eodem episcopo permissione, Romam perrexit jam vice septima q illaque ultima, ubi devote suo more, cum reverentia et humilitate veneratis Apostolorum et cæterorum Sanctorum sepulturis, a Gregorio r adhuc Romano pontifice officiosissime est susceptus, et per totam paschalis festivitatis septimanam retentus, ac benedictione Apostolica dimissus, Remis civitatem venit. Tunc post illam longissimam et asperrimam hyemem, qua Galliarum maximi fluvii Rodanus, Ligeris, et Rhenus, et Germaniæ Alba, Visela et Danubius, in Italia etiam Tiberis, et rex fluviorum Eridanus gelu et frigore concreti, manibus invii, hominibus, equis, asinis et plaustris, visi sunt similes terræ pervii, tanta longo sereno siccitas erat, ut negatis nimia ariditate pecori pascuis, viti aëris arentibus arvis; et morientibus per omnes agros herbis, trepidarent late uno timore multarum regionum populi, timentes, ne rediret illud grave sæculum, quando in servum vendito Joseph a fratribus præ inopia famis in Ægyptum venientibus, eadem Ægyptus se vendidit Pharaoni; vel quando jubente Iliia, refrenatis imbribus clausisque cælis, impietatem nequissimæ Jezabelis toto orbi fames nuntiavit.

Ihensis prod
quise

51 Cumque majores Remorum civitatis eum illic venisse audissent, certi de ejus sanctitate, congregati pariter magna cum parte plebis, veniunt ad eum, rogantes, ut pro periclitante mundo preces Deo prosterneret, et orando pluvias sitiendi terræ cælo deduceret, quoque modo ipsi iræ Dei satisfacerent, eis consilium daret. Quod Vir sanctus diu multumque recusavit, donec inspirante se Deo, victus importunitate clamantium, universæ civitati per presbyteros jejuniium unius diei indixit, dicens si fideliter et devote fieret, hoc esse satis ad mitigandam iram divini furoris. Postera autem die in ecclesia beatæ Mariæ semper virginis conveniente utroque sexu et ætate, inter Missarum celebrationem, habuit sermonem ex temporis qualitate admonens, Nivitarum exemplo, vera pœnitentia et elemosynis et lacrymarum humilitate, cito Deum placari posse

C
pluviam impet
trant.

52 Cumque finito, quo eos ad genitus et lacrymas impulerat, sermone, oblatis humanæ redemptionis mysteriis et potenti oratione, cælum penetrasset, repente (erat vero tunc magna cæli serenitas) collis nubibus subito tonitrua mugire, fulgura coruscare, et omnia misceri cœperunt; nostrisque temporibus stupendo miraculo, uno eodemque brevi momento Vir sanctus, et orationem terminavit, et Deus cælum concussit, turbinem ventorum movit, pluvias adduxit, magnæque inundantia terram diu aridam aberrime satiavit. Et quam peccatis offensus hominum, terris subdlexerat, pœnitentiæ eorum placatus, et meritis Theoderici astrictus, misericordiam redonavit, ac longa ariditate squallentia arva, viroris refecit gratia. Actum est hoc anno ab incarnatione Domini millesimo septuagesimo sexto, atque communi decreto litteris et annalibus traditum in urbe Remensi; totque habet testes, quot ex his, qui in ea urbe tunc erant, adhuc supersunt homines

atque niva-
culis

53 Alio autem tempore in villa, quæ Pyros vocatur, pro utilitate commorans, quadam nocte post expletos matutinales hymnos paulo ante lu-

cem ad ecclesiam beati Hilarii Missam cantaturus, cum suis comitibus perrexit matutinus. Sed cum reseratis foribus ecclesiam jam deberet ingredi, lucerna, quam unus puerorum ejus ante illum præferebat, in ipsius ecclesiæ ingressu, flante vento, extincta est. Cumque aliquis ignem allaturus ad proximam domum isset, nec propter quod ierat cito inveniens, in redeundo moras faceret, Homo Dei quasi tædio affectus, protento dextera crucis signo, ecclesiam est ingressus, et ecce quod, qui cum eo erant, videre datum est omnibus, emisso divinitus lumine, candela, quam supra candelabrum sero relictam presbyter extioxerat, subito accensa est, ut ex eo claresceret, quo lumine ille interius splenderet, ante ejus adventum cælestis lux tenebræ noctis caliginem dimoveret.

54 Huic, et illud non dissimile est, quod dum longo post tempore in monasterio sancti Huberti, circa mediam fere noctem, familiari sibi more nocturnas fratrum vigilias prævenisset, et orationibus incumberet, corusca lux cælitus repente emicuit, et totius monasterii latitudinem, novæ claritatis splendor illustravit. Præterea et cum luce ipsa avicula quædam, magnitudine columbæ par, coloris varia pulebritudine distincta, dulci voce grata, et ipsa (ut creditur) cælitus demissa, stuporem et miraculum quibusdam, quibus hac visione frui concessum est, incutiebat: nam modo ab Orientali domus parte, usque ad Occidentalem pervolabat, modo dextrorsum, modo sinistrorsum se agebat, nunc quasi importuna lætis alarum plausibus circumvolavit, postquam omnes basilicæ angulos perlustravit, etiam omnium sanctorum altaria, venerabilis Viri capiti innocua insedit; nec ipsa prius inde discessit, quam pulsantibus matutinis, et jam convenientibus fratribus, cum ea, quæ videbatur, luce disparuit. Viderunt hoc nonnulli ex fratribus, qui in monasterii custodia excubabant, sed timore anxii, et ante hoc invisæ claritatis luce attoniti, nec quidquam dicere, nec de lectulis etiam audebant surgere. Sed mane ad eum veniunt quasi congratulantes cum admiratione, et laudum præconio visa referunt. Ille vero iratus quasi cum indignatione eos redarguit, præciens insuper, ne amplius, quoad ipse viveret, de ea re indicarent alicui. Timebat enim servus Christi laudes hominum, sicut allapsus serpentium; sciens quia semper causa ruinæ fuerit et angelis et hominibus vanæ gloriæ appetitus.

no cælestibus
favoribus

E

F

55 Nec illud de Viri Dei virtutibus reticendum puto, quod cum aliquando ad quamdam ecclesiam in villa, quæ dicitur Lezines, orationis gratia divertisset, eamque sera et clavis clausam et signatam offendisset, dum expectatur presbyter clavem delaturus, ipse ad ostium accessit, atque ante illud quasi craturus in pavimento procumbere voluit. Sed miro atque post Petrum apostolum stupendo miraculo, ostium, quod revera erat obseratum, quasi quadam divina et invisibili virtute subito patuit apertum. Mirantibus et post illum ingredientibus cæteris, presbyter venit, et inspecta diligenter sera et pessulo atque ostio, ubi omnia illæsa invenit, ipse quoque attonitus novitate miraculi, cœpit suæ prædicare divinæ virtutis potentiam, in sua ecclesia Theoderici meritis tam evidentem declarantem. Ipse autem dissimulans, se scire, quod acciderat, completa oratione velociter inde recessit, fugiens scilicet semper vanis hominum laudibus attolli, quos jam de tota villa contrahebat auditi fama miraculi.

no uacunt

A miraculi. Qui quamvis, ut prælibavimus, semper Deum contemplando mente in caelestibus habitaret, fuit tamen sollicitus et pro utilitate commissæ sibi administrationis exterius non mediocriter laborare.

56 Longum est, si quot ecclesias vel domos, quibus in locis a fundamento extruxerit velim remunerare: onerosum erit, si, quæ partim semiruta, partim vetustate, vel majorum suorum incuria ruinam imminantia, vel jam pene collapsa reparaverit, prosequar. Superfluum judicabitur, si quibus prædiis ecclesiam sancti Huberti dilatavit, et abundantem fecit, ostendero. Parum utilitatis conferet legentibus, si corona ex auro argenteoque mirifica, si crucibus aureis, si vexillis argenteis, si palliis multis, si tapetibus, si vestibus plurimis, denique si suppellectili varia monasterium sancti Huberti decenter eum exornasse scripsero s. Quod vero castrum, cui antiquitus nomen fuit Mirwolt, quod, dum castrum fuit, sancti Huberti monasterio et finitimis omnibus nimis importunum fuit, postquam iterum ab Henrico Leodiensi episcopo inæstimabili sumptu reædificari cepit, quantis vigiliis, quibus lacrymis, quam devotis precibus, ut illud prinsquam in antiquam potentiam, et, ut ipse deplorare solitus erat, in insidias sanctificationi, et in diabolium malum in Israël inalesceret, Deus everteret, impugnaverit, quoque labore etiam, Deo cor episcopi molliente, quod volebat, obtinuerit, et concessio juri sancti Huberti, et suo eum omnibus appenditiis suis eodem castro, illud funditus dejecerit t, et quibus sumptibus, ubi castrum fuerat, ecclesiam in honore sancti Michaëlis ædificaverit, monachosque in ea constituerit, atque Cauviniacum fiscum, amplum satis et optimum, auxilio ipsius episcopi Henrici a Baldino Montensi comite comparaverit, refugio per ordinem enumerare, ne lacrymosa * prolixitate verborum fastidium arguar inferre, maxime cum ex his et aliis ejus gestorum operibus, multo manifestius fidem sibi videntium faciant oculi, quam possit scripto vel verbis explicari. Restant etiam plurima, quæ de tanti Viri vita et virtute miraculorum, quæ per eum divinitus, dum adhuc præsens esset in corpore, gesta sunt, possint numerari. Sed quia hæc interim eruditioni legentium (si quis tamen hæc ejus amore captus, dignabitur legere) credimus sufficere; abhinc quo ordine vita discesserit dignum videtur apponere.

ANNOTATA.

a Iste Walcandus aut Walcaldus anno Christi 810 cathedram Leodiensem ascendit, et anno 825 corpus S. Huberti ad monasterium Andaginense transtulit, ut novissimi Gallix Christianæ editores tomo III col. 832 et sequente probant.

b Is est Theodoricus II istius nominis abbas Hubertinus, cujus electio et gesta in jam sæpe laudata Historia Andaginensi col. 966 et sequentibus referuntur.

c Hæc et alia pia ædificia, quæ Beatus noster construxit, etiam in Historia Andaginensi col. 935 et 936 memorantur.

d Oppidum sancti Egidii, quod in Septimania ac diocesi Nemausensi situm est, nomen traxit ab illustri Ordinis Benedictini abbacia, quæ jam in collegium Canonicorum sæcularium conversa est, ut hoc loco Mabillonius notavit.

e Passim nota Gallix urbs in Campania, quæ vernacule Troyes appellatur.

f Est archiepiscopalis urbs in Hispania, et Aragonix caput, ut apud geographos passim obvius videre est.

g Post hæc in editione Mabilloniana interseruntur sequentia: Tandem reversus de itinere, inter cetera probitatis opera, prudenti admodum usus [est] consilio, ut reliquias, quas attulerat, in duas æquas partes divideret; quarum unam sibi suæque ecclesie retinuit, alteram ecclesie sancti Egidii, ubi sacerdotem ipse instituerat, impertit. Post autem non longi temporis intervallum, exigentibus meritis prænominati sacerdotis, quidam ex religiosis præpositus et custos hujus venerabilis ecclesie sancti Huberti, qui illi plus omnibus in amicis familiarissimus fuit, qui etiam tunc Sacramenta ministrabat populo, cepit eundem sacerdotem in coadjutorem assumere, ut eo absente ejus ipse vices suppleret. Utrum hæc per errorem amanuensis in apographo nostro omissa sint, an vero in ipso codice Ms. Alnensi desiderentur, ignoramus. Saltem fidelitatis causa lectorem de illa discrepantia hic monere volumus.

h Acta hujus sancti Præsulis Coloniae illustranda erunt ad diem quartam Decembris, quo in Martyrologio Romano celebratur.

i Urbs munitissima ad Ruram fluvium sita inter Coloniæ et Trajectum ad Mosam, ut Mabillonius hoc loco in notis observavit.

k Hic episcopus Metensis Beato nostro familiarissimus erat, et in monasterio S. Huberti duo altaria consecravit, ut jam sæpe citata Historia Andaginensis col. 953 refert.

l Erat is Gregorius VII Pontifex, qui ab anno 1073 usque ad annum 1083 fortiter ac sancte Ecclesiam gubernavit.

m Ipsum S. Gregorii VII Pontificis diploma in Historia Andaginensi col. 947 et sequente recitatur.

n Præcipuus hujus discordiæ inventor erat Boso archidiaconus Leodiensis ecclesie, quemadmodum in Historia Andaginensi col. 945 et sequente fusius narratur.

o Huiusmodi vel Huum, vulgo Hui, est oppidum ditionis Leodiensis, quod inter Namurcum et Leodium jacet, de quo Valesius in Notitia Galliarum pag. 246 agit.

p Henricus iste erat filius Frederici Tullensis Comitum, et anno 1076 cathedram Leodiensem ascendit.

q Nescimus, cur biographus hic dicat, beatum Abbatem nostrum perrexisse vice septima, cum antea tantummodo de tribus Romanis ipsius peregrinationibus meminisset. Quid si quarta pro septima legendum sit?

r Cum Gregorius VII anno Christi 1073 ad cathedram S. Petri evectus sit, et Theodwinus episcopus Leodiensis anno 1075 post reditum beati Abbatis obierit, ut supra dicitur, tertium iter Romanum videtur anno 1074 alligandum esse. Hoc autem fuit quartum iter, quod sub Henrico Leodiensi Romam instituit.

s In Historia Andaginensi passim distinctius ac fusius narratur, quales quantasque possessiones B. Theodoricus monasterio sancti Huberti acquisiverit.

t Mira perniciosi hujus castri eversio in Historia Andaginensi col. 962 et sequente exponitur cum diversis memorabilibus circumstantiis, quas curiosus lector ibidem legere poterit.

EX MS

CAPUT V. *Ultimus Beati morbus, pius obitus, et honorifica sepultura.*

Brutus foris
ægroians.

Tribus antequam obiret fere mensibus, gravibus languoris pulsatus incommodis, neque lectulo more ægrotantium decumbere, neque remissius potuit cogi vivere. Ibat etiam, ut solebat, quo cum necessitas vocabat ecclesiæ, ut vel locorum mutatione dolor sibi lenior fieret, vel ne quid detrimenti sua ecclesia ejus culpa sustineret. Igitur causa extitit, qua statuto tempore Pyros villam sancti Sulpitii confessoris meritis gloriosam petiit. Cumque reformatis et ordinatis, pro quibus ierat, per aliquot dies ibi morari decrevisset, confluentibus undique in eum sensim multis ac magnis doloribus, compulsus est tunc primum lectulo decumbere. Cum vero in dies languor validior cresceret, ubi, revelante

B Deo, quem mente gerebat, vicinam mortem adventare sibi sensit, referri se ad sancti Huberti monasterium, quod triginta sex * fere ab eo loco disparatum erat milliaribus, jussit. Ibi vero in grabato gestatorio locatus, est domo elatus, totius pagi omne vulgus, et de vicinis oppidis et castellis, hoc est de Wark et Maccris a multi atque potentes viri easteratim cæperunt ruere, parati ultro usque ad monasterium ejus comites ire, et hoc extremum obsequii sui munus illi exhibere. Erat namque vita ejus cum ætate venerabilis, et multorum in amore ejus dediti erant animi. Sed ipse nolens esse oneri, de quibus certum habebat, pro se, si necesse esset pati, posse mori; lectulum quo portabatur, medio agro, qui erat pro villa, deponi fecit; collectoque, quicumque manebat, toto spiritu, in lectulo sedit, omnique multitudini ultimum valedicens, protenta dextera benedixit; atque postremo omnes, licet invitos et tristes, domum remisit.

se ad monaste-
rium S. Huberti

C 58 Deinde multo eorum, qui ejus obsequiis deserviebant, labore et mœrore vectus, cum interdum ingravescente languore, vitalis spiritus in eo pæne videretur deficere; perlatus est non longe a monasterio, infra possessionem ecclesiæ. Præcesserat autem jam illum fama magni doloris nuntia, atque ex vicis et agris et pagis, atque circumjacentibus ecclesiæ villis, multam illic turbam contraxerat; quæ ruens obvia, plangentia jungit agmina. Erat vero pleraque pars pupillorum viduarum et pauperum debiliū, ille viritum omnes quos moverat et quorum inopiam pie pro posse suo sublevare consueverat. Hi undique circumfusi seni, pie flebant, atque illius misericordes largitiones, et dulces et blandas consolationes, quibus sæpissime abundanter usi fuerant, remunerantes, suas miseras, suas calamitates querulis lamentationibus Deo ingerebant. Erat enim vir ille inter cæteras bonarum artium virtutes, quibus illum animi industria extulerat, pietatis et misericordiæ operibus valde deditus, atque omnibus se rogantibus juxta qualitatem uniuscujusque, egregia liberalitate profusus.

deservi jubet,

59 Magno igitur utriusque planctu et miserabili flutu, primo noctis initio perveniunt ad portam monasterii. Ubi ex præcepto venerabilis

Senis, ne videlicet strepitus populi jam quiescentes in dormitorio inquietaret fratres, exclusis cæteris, monasterio est invecctus a domesticis. Ea vero nocte, quamvis jam toto corpore invalido per momenta exilis in eo deficeret spiritus, delixit in eum, cui semper devote servierat, cordis luminibus, psalmis atque divinis laudibus morientia membra Deo servire coëgit: juxta quod ei in omni vita sua facere perpetui moris erat. Sed et omni tempore, quo illa gravi ægitudine pressus languit, nunquam eam, quam a tenero sibi indixerat, semel comedendi in die abstinentiam solvit; nec usque ad eam diem consuetudinem orationum et psalmorum prætermisit, excepto quod paucis ante diebus infirmitatis nimietate superatus, Missarum solennia celebrare desuit.

60 Cilicium quoque, quo tot annis molliorem carnis presserat, nec ad momentum deposuit. Sed cum jam in extremis ageret, ii qui vel vitæ merito, vel obsequii studio ei familiares erant, cum eum jam deficere viderent, persuadere conabantur, ut sibi cilicium detrahere patere, dicentes satis esse, quod usque huc carnem suam affligerit illa asperitate. At ille indignatus in fratres: Nolite ait, fratres, immisericorditer esse misericordes: nolite volentem proficisci ad Christum falsa pietate remorari Theodericum. Nam quod hactenus vere me dilexeritis, in hoc ostenditis, si propositum meum, quod ego bonum arbitror fuisse, non impediatis. Vos autem scitis, quod servum Christi, non nisi in cilicio et cinere decet mori.

et cilicium de-
ponere nolens

61 Diluculo autem monachi convenerunt frequentes, multo planctu, et lacrymis protestantes et suam orbitatem et ecclesiæ sancti Huberti dejectionem; ac dulcissimi patris sui modestam severitatem et lenissimam pietatem. Tanta enim severitate delinquentium culpas semper insecutus est, ut vitia quælibet mox ut oriri perspexit, nunquam primum requiescere vel foveri passus sit, quam ea charitatis sarculo radicitus extirparit. Et hic ei perpetuus labor, et indefessum studium fuit, ut inimici Domini et sanctæ religionis, ejus hostes fierent; nec ante in ejus gratiam redirent, quam digna satisfactione et penitentia culpas diluerent. Suas enim injurias, quas vel pravi monachi, vel alii perversæ mentis homines frequenter intulerunt, tanta patientia sustulit, ut nec se, cum posset, unquam ultus sit, nec unquam graviter convitiantibus saltem leviter responderit. Tali vero pietate enituit, ut dum omnes homines præter eos dumtaxat, quos sua perfidia condemnabat, excoleret, omnes sibi commissos fratres patria reverentia honoraret, et tanquam filios charissimos diligeret, maxime, quos morum probitas et obedientia plus quam alios commendabat.

in presentia
fratrum suorum

62 Magno igitur mœrore concussis omnibus, ut vidit omnes flere, et ipse motus, testatus quo potuit nisu dolorem suum, qui erat, non pro resolutione sua, cum optabile et gratissimum illi esset solvi et cum Christo esse; sed pro filiorum, quos per Evangelium Christo genuerat, desertione, lectulo se erigi jussit, stolaque sacerdotali amictus, et pastoralis virga sustentatus, potestate sibi tradita, omnes sibi commissos, tam præsentibus quam absentibus absolvit. Omnibus etiam, qui eum vel criminosa locutione vel opere, vel quolibet modo aliquando aliquid deliquerant, indulgit. Deum exosculatis omnibus, postremo data benedictione, in lectulo relocatur. Quidquid deinde diei superfuit, sequentemque

a foris unquam
appropinquavit

A temque noctem, Dei laudibus et divinæ contemplationi deputavit. Sequenti vero die, primo diluculo aderant cum Berengero abbate sancti Laurentii Henricus Leodiensis episcopus; præterea et alii complures religiosi viri, ad hoc ut obsequium ferrent tanto funeri. Hi utrumque convenerant ex debito; episcopus quidem quia et ante episcopatum, et post in episcopatu, dum adhuc viveret, privata quadam gratia venerabilem Senem dilexit, atque in præcipuo amicorum loco habuit. Abbas autem, qui adhuc in annis adolescentiæ, ex clerico monachus ab ipso consecratus, tanti magistri exercitibus institutione, inter familiariter sibi adherentes erat charissimus.

pie se ad mortem comparat,

63 Horum adventu Senex non mediocriter delectatus; Etiam lætus moriar, dixit, quia quorum patrocinio securum me ire non dubito, in exitu in eo adesse Dominus mihi misit. Et conversus ad episcopum, Deo, ait, et vestræ providentiæ et pietati, domine pater, creditæ mihi dispensationis officium re onsigno, et quas ulterius, incumbente mihi morte, ipse regere non possum, dominicas oves vestræ Ildei committo. Et quia in hoc præterea, et in aliis multis, ut ab

B homine frequenter erratum a me et peccatum est, culpam agnosco et confiteor, veniam peto, indulgentiam flagito, remissionem a Deo et vestra charitate postulo. Episcopus autem in lacrymas resolutus, intromissis monasterii fratribus, secundum ecclesiasticam consuetudinem primo eum absolvit, deinde secundum Apostolicum præceptum sancto oleo innoxit.

ne inter preces

64 Quidquid præterea supervixit, toto die illo usque ad noctem, fratres exhortari et admonere non cessavit; admonens, ut in eo, quo cæperant, boni operis proposito perseverarent. Mœrentes autem et pro sui tabernaculi depositione contristatos consolabatur, dicens, si se in veritate diligerent, potius esse gaudendum; quia de labore ad requiem, de corruptione per gratiam misericordiæ Dei speraret se transire ad incorruptionem. Pro sua autem separatione eos contristari non debere, quorum non longo intervallo confideret se perpetua frui iterum communione. Pro dejectione autem ecclesiæ sancti Huberti non oportere eos sollicitos esse, quia provideret Dominus, qui secundum ordinationem suam, suo gregi utiliter posset præesse. Noctem vero

C totam usque ad lucis crepusculum, quamvis per singula verba, pæne jam mortua cadente lingua, in divinis laudibus consumpsit. Cumque post modicum pontifex ingressus, assideret ægotanti, ille pie in eum reflexis obtutibus, et protensis manibus: Ex præcepto legis (ait) domine pater, cauda hostiæ quoque in sacrificio jubetur offerri, per quod significatur sacrificium boni operis perducendum ad finem debitæ actionis. Et cum episcopus conversus, ab aliis quæreret, quid his verbis innuendum putarent, ille iterum: Quia, o pie pater, dixit, usque nunc mihi in perunctione fuisti Maria; deprecor (si placet) abbinc in obsequio funeris, non graveris fieri Martha. Quod episcopo libenter annuente, ille quasi jam præsumpta securitate in latus se vertit, et quasi qui ulterius cum terrenis nihil commune haberet, licet jam morientibus labiis, laudes Domini tenuiter susurrabat. Testor Christum, et eos, qui aderant, me nihil fingere commenti, sed quod videre et audire mihi contigit in veritate, de sancto homine vera dicere b.

b
et pater mos,

65 Jam frigentibus aliis partibus corporis, in solo pectore exilis spiritus adhuc palpabat, et

crebriores singultus jam vicinam mortem vobis nuntiabant. Ille autem per totam noctem, usque ad matutinales vigiliis, deficientes artus egredienti animæ etiam tunc servire cogebat. Et quia æternæ mortis stridores ante mentis oculos semper habuerat, illum stridorem, quo anima corpusque dividitur, in laudes Domini moriens convertebat, totumque psalmum; Qui habitat in adjutorio Altissimi usque ad finem; item et laudes trium puerorum attentius repetebat. Præterea et alia multa, tanquam his deliciis ultimo satiari cupiens, frequenter iterabat. Finitis autem nocturnalibus hymnis, iterum dominus episcopus ante ejus lectulum venit: et utrum se agnosceret, multis perfusus ora lacrymis requisivit. At ille rejectis in eum pie oculis; Ecce, inquit, vir oriens nomen ejus, qui illuminare venit in tenebris sedentes. Atque coram eo omnem Catholicæ fidei regulam, sicut a patribus sanctis constat conscriptam, utque ipse eam a puero imbiberat et tenuerat, memoriter relegens; Hæc in veritate credo et tenco, dixit, hoc ore credo et corde, atque tota animi intentione confiteor.

E
omnium Creatori reddit,

66 Tunc iterum qua potuit voce, pro restauratione ipsius ecclesiæ satis humiliter et devote preces coram episcopo prostravit. Episcopus autem concussis ad pietatem omnium animis, quia erumpebant lacrymæ, et non poterat se continere, data benedictione, egressus est illeus uberissime. Ipse autem salutaris Eucharistiæ sacramenta sibi adferri præcepit, erectusque lectulo, Deo se commendans, solita humilitate et reverentia ea percepit; benedictisque fratribus propter viciniam mox futuræ mortis, jam lingua et toto corpore invalidus, cæpit deinceps spiritus ejus intendere in eum, ad quem innox erat iturus. Cumque lectulo expositus jaceret in agonis angustia constitutus, et mœrentium fratrum conventus morienti assideret, ejusque exitum psalmis et orationibus commendarent, et longæ in ejus resolutione traherentur moræ; inito consilio, obtulerunt communiter salutarem hostiam Deo pro ejus resolutione. Cumque jam peracto illo sacro mysterio ultimas preces, qui celebraverat sacerdos, offerret Deo, anno ætatis suæ octogesimo non ad integrum expleto e, postquam monachum professus fuerat, anno septuagesimo d, postquam sacerdos ordinatus quinquagesimo, ex quo abbas consecratus, trigesimo tertio, anno ab Incarnatione Domini millesimo octogesimo octavo * e, nono * Kalendas Septembris, hora diei prope tertia, carnis vinculo resoluta, ad eum, cui semper devote servierat, felix illius abiit anima.

* Mab. depositione

e

d

* Mab. MLXXXVII

e

* Mab octavo

et cum magno unanimo dolore

67 Secutus est autem abentem pie mœrentium monachorum dolor maximus, ingens fletus, miserabilis gemitus. Nam alii confuse corruentes super cadaver exanime, oculos, ora, faciem, manus, pedesque defuncti, vel si quid aliud nudum patebat, arte deosculabantur, atque lacrymis rigabant. Alii ad plactus exserti brachia, pectora pugnis tundebant, vel crines laceros spargebant: pars doloris impatientia humi prostrata jacebat; omnes autem communiter lacrymosis vocibus plangebant et flebant pueruli *, adolescentes, cum juvenibus grandævi senes, quos omnes ille in monasterio jam a tenera ætate, paterno affectu nutrierat, aut de tempestate fluctuantis mundi, placido monasterii portu exceperat, mixto fletu et ululatu pium patrem et bonum rectorem ac egregium lamentabantur doctorem

* et queruli

ctorem, atque cum sancto Sene querebantur pariter interiisse, et cum Deo fugisse gravitatem, modestiam, humilitatem, patientiam, sobrietatem, vel cæteras sanctorum virtutum institutiones. Sed et multa plebs promiscui sexus et ætatis, maxime vero pauperes, de quibus ei semper cura fuerat, simili pietate percussi, miserabiliter ululabant, et percussis manibus contusisque pectoribus, vulsis hinc inde et sparsis crinibus, erat cernere quod dolerent, quanto patre orbatos se intelligerent.

68 Itaque beati Viri corpus in ecclesiam elatum. duos dies totidemque noctes, nunquam deficientibus psalmodiarum et vigiliarum supplicationibus, pio fratrum studio est asservatum. Tertia autem die, celebrata ab episcopo Missa, prosequentibus se maximo fletu cum numerosa plebe, illustribus et potentibus viris *f*; item clericis et sacerdotibus multis, portatus est ad sepulcrum, magno stipatus agmine monachorum, et in crypta, quam, superius ut dictum est, novam extruxerat et dedicari fecerat, balsamo et aliis prætiosis aromatibus delibutus, ab eodem domino Henrico episcopo in sarcophago lapideo, cum multis lacrynis et gemitu, et inæstimabili omnium, qui convenerant, planctu, coram altari sanctæ semper Virginis Mariæ vigesimo septimo *g* Augusti mensis die est sepultus.

69 Tali Theodericus ordine natus, tali serie fuit nutritus, hic virtutum iuvis vitam suam instituit, sic media ætate vixit, hunc felicem vitæ exitum senex et plenus dierum habuit. Nunc, Deo gratias, ille fruitur bonis, in quæ semper suspirando se extendit. Carnem suam crucifixit cum vitis et concupiscentiis hujus mundi, gaudet modo cohabitatione ejus, qui pro hominibus est crucifixus, corpus jejuniis et afflictionibus tenuavit; saturatur modo deliciis gloriæ Dei, Contristatus temporaliter, lætatur æternaliter; paucorum dierum lacrymas perpetua exultatione compensat; cilicium asperitatem, quæ paucis annis mollitiem carnis presserat, suavitate æternitatis mitigat. Nigredinem vestis, qua mundo spectaculum fuit, jam albis vestibus commutavit. Et o felix et appetenda commutatio! Dedit ille caduca, et recipit æterna, vendidit terrena, et mercatus est cælestia Et o felix supra hujus miseri temporis feces Theodericus, post se pacem ulterius non habiturus. Nam, quod pace aliorum dictum sit; quisquis ei successerit, semper in hoc bono æmulus et invidus erit *h*. Sed ego, o mi Lamberte, hunc tibi libellum de

vestro, imo de nostro *i* patre Theoderico, parciore, quam proposueram stylo exaravi, cum etiam adhuc restent multa, quæ, relegata falsitate, de eo potuissent narrari. Sed ne proluxa et inculta oratio legentibus faciat lædium, advertat quisquis non aspernabitur legere, quod vir Sanctus Theodericus, quia sancte et juste vixit, feliciter ab hoc mundo migravit; et quia legitime certavit, merito coronatus est corona immortalitatis a Domino nostro Jesu Christo, qui vivit et regnat Deus per omnia sæcula sæculorum. Amen.

ANNOTATA.

a *Teste Mabillonio in notis, hæc sunt oppida dicta Warck et Mezieres, quæ ad Mosam fluvium in finibus Rhemorum versus Leodienses sita sunt.*

b *Hinc in Commentario prævio collegimus, quantam fidem hic biographus ac testis oculatus in his mereatur.*

c *Ex illa determinata beati Abbatis ætate obitum ejusdem anno Christi 1087 affirmamus.*

d *Erat annus septuagesimus monasticæ professionis, si numeretur ab illo anno, quo Beatus nondum decennis in monasterio Laubiensi oblatus est: nam primum anno ætatis decimo nono solennem professionem monasticam emisit, ut supra in Actis legitur.*

e *Circa finem Commentarii prævii monuimus, in hoc anno mortis signando erratum esse.*

f *Illustres illi viri in citata sæpius Historia Andaginensi col. 966 nominatim exprimuntur his verbis: Occurrunt certatim ad tanti viri exsequias Godefridus Bulloniensis, Albertus Namurcensis, Arnulfus Chisniacensis, Coto Montis-aculi curiales, qui cum popularibus indifferenter admixti, quasi patrem patriæ se amisisse conquerentes lamentatione communi.*

g *Hunc diem sepulturæ nonnulli perperam acceperunt pro die mortis, ut circa finem Commentarii prævii diximus.*

h *In editione Mabilloniana hæc periodus ita legitur: Quisquis ei abbas successerit, semper invidus ejus erit. Id est, ni fallor, acsi diceret: Quisquis ei successerit, difficulter illum æmulabitur.*

i *Ex hoc loquendi modo num. 10 Commentarii prævii certam biographi professionem vel habitationem eruere non potuimus. His tandem huic tomo coronidem imponimus.*

INDEX HISTORICUS

IN TOMUM IV AUGUSTI.

A

- A** bailardus (Petrus) a Bernardo Claravallensi abbate impugnatus 170 et seqq.
 Abundus pius monachus Vilarientis B. Gilbertum ad monasticam vitam inducit 384 f, 385 a b et seqq.
- Acherius (Lucas) in Spicilegio suo primus edidit epistolam S. Theonæ 583 b
- Adalbero præsul Rhemensis 576 d
- Adalgarius antistes Æduorum 72 e
- Adam abbas S. Dionysii 170 f
- Adamus abbas Eboracensis 187 e
- Adamus Victorinus scripsit epitaphium ad laudem S. Bernardi abbatis 223 a b
- Adclardus abbas monasterii Hubertini in Arduenna sylva 845 e, 853 f, 854 f, 855 a
- Adelina abbatissa, sancti Bernardi abbatis Claravallensis consanguinea 635 a, 653 e
- † Adeliudis abbatissa in Germania 399 a
- Adcodatus Pontifex Romanus 818 c d
- Adimarinus (Thaddæus) laudes S. Philippi Beniti rhythmis et hymnis celebravit 656 d, 712 c
- Ado frater S. Audoëni 797 a b c, 806 c, 811 b c
- Adriaenssens (Alexander) abbas Ordinis Cisterciensis in territorio Antverpiensi ad Schaldim, synopsis miraculorum S. Bernardi suppeditavit 365 d
- Ægelwinus episcopus Dunelmensis in Anglia 59 c f
- Æmilius vel Amelius præsul Burdigalensis 443 a f, 444 a
- † Agabius vel Agapius episcopus Veronensis 400 c d e
- † Agilus abbas Resbacensis 75 f, 77 b, 797 c
- † Agricola Cabillonensis episcopus 641 c
- Aguirre (Josephus Saenz de) S. R. E. Cardinalis fabulas quorundam pseudo-scriptorum Hispanorum refellit 415 c d e f, 428 f, 429 a, 565 d c
- Aicadrus abbas Gemeticensis 68 f, 80 a, 81 a, 640 e
- Aiga vel Ayca mater S. Audoëni 806 c, 807 b
- Alanus episcopus Autissiodorensis 241 c. Scripsit Acta S. Bernardi 251 e, 294 f
- Alaricus Gothorum rex in prælio occiditur 621 d
- Albavirdis mater S. Philippi Beniti 652 d e
- Albericus episcopus Catalaunensis 131 a
- Albericus Ostiensis episcopus et Aquitanie legatus 197 f, 199 c, 213 d e
- Albericus episcopus Ultrajectinus 399 e f
- Albericus monachus Trium fontium scriptor cuiusdam chronici 141 d
- Albero episcopus Verdunensis 205 b
- Albertus I duæ Brunsvicensis sæculo decimo tertio obiit 42 f
- Albertus (Leander) scripsit de viris illustribus Ordinis Prædicatorum 725 a, 734 e
- Alchima filia S. Sidonii Apollinaris a Gregorio Turonensi memoratur 602 d
- Aldebertus episcopus Mimatensis 438 b d
- Aldemaro (Gaufrerus de sancto) auctor Ordinis Templariorum 238 b
- † Aldricus vel Galdricus episcopus Cenomanensis 792 e, 793 b
- Alegre de Casanate (Marcus Antonius) scripsit Paradisum Carmelitici decoris 17 f
- Aleth vel Alays, quæ etiam Elizabeth vocatur, nobilit et pia mater S. Bernardi abbatis 104 b c
- Alexander III Pontifex doctrinam S. Bernardi abbatis laudat 228 b. Eundem numero Sanctorum adseripsit 243 c d, 244 et seqq.
- Alexander VII Pontifex 465 c
- Alexander Colonicus viro modo ad Ordinem Cisterciensem adductus 193 f, 194 a b c d
- † Alexander episcopus Veronensis 596 f
- Alexander patriarcha Alexandrinus 581 b
- Alexander (Natalis) ex Ordine Prædicatorum S. Bernardum defendit 236 e
- Alexander rex Scotiae 60 f
- Alexander Severus imperator 506 e f, 507 a b
- Alexandria (Guilielmus de) facundus orator ex Ordine Servorum B. Mariae 655 c
- Aleydis Dueissa Brabantiae 393 d, 395 a
- Alfonsus I rex Lusitaniae 212 d e
- Algotus ex Ordine Cisterciensi assumptus est ad cathedram Curiensem in Rhætia 292 e, 295 a
- Almericus ex monacho Fusniacensi fit abbas Vilarientis in Brabantia 372 e f
- Alphonsus, cognomento imperator, rex Castellæ 103 e
- Alphonsus VIII rex Castellæ 181 a
- Altamura (Ambrosius de) edidit Bibliothecam Ordinis Prædicatorum 725 e f
- Alteserra (Antonius Dandinus) scripsit de rebus Aquitanicis 17 c
- Alvarus (Joannes) Solsonensis episcopus in Hispania 456 b
- Amadeus vel Amedeus ex Ordine Cisterciensi episcopus Lausannensis 292 e, 294 f
- Amalricus rex Hierosolymæ 327 a f
- † Amandus antistes Burdigalensis 443 f
- † Amatius præsul Avenionensis 436 f
- Ambæsius (Franciscus) Opera Abailardi Parisiis edidit 171 a
- B. Amideis (Bartholomæus de) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum beatæ Mariæ 660 d, 665 a, 679 a b e
- Anacletus pseudo-pontifex moritur 240 e
- † Anastasius fullo die vii Septembris colitur 408 e
- Anastasius IV Pontifex 243 b
- Andreas abbas Cassinensis 487 a
- Andreas ex Ordine Servorum B. Mariæ 696 f
- Andreas hic titulo beati possit appellari, quaritur 698 d
- † Andreas presbyter pro cultu sacrarum imaginum passus sub Leone Isaurico 842 c f
- Angelis (Joannes ab) ex Ordine Prædicatorum in Japonia pro fide interfectus 553 e f, 75 a
- Anna Austriaca regina Franciæ 109 Anna

- Anna mater sancti *Samuelis prophetae* 6 e f
 Anno *præsul Coloniaensis* 846 d, 859 a, 861 e
 † Ansbertus *præsul Rothomagensis* 802 a b, 816 f
 Anselmus *præsul Havelbergensis* 229 d, 337 d
 Anselmus *episcopus Tornacensis* 242 a, 353 e
 Anselmus *Canonicus S. Lamberti, et celebris scriptor* 853 e, 854 e, 855 b
 † Ansoaldus *B. Theodoricum primis litterarum rudimentis instruit* 850 e d. *Dubitatur an fuerit abbatissa Malbodiensis* 851 b
 Ansoaldus *episcopus Pictaviensis* 66 d, 79 e, 80 f
 B. Antellensis (*Benedictus*) *unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ* 660 d, 665 a, 677 a, 679 b
 Antelmus (*Josephus*) *scripsit Diatribam de ecclesia Reicensi et monasterio Lerinensi* 606 d
 Anthemius *imperator, cui S. Sidonius Apollinaris carmen panegyricum pronuntiavit* 603 e f
 † Antoninus *præsul Florentinus vidit incorruptum corpus B. Jacobi Mevanatis* 726 a
 Antonius *senensis aut Lusitanus scriptor ex Ordine Prædicatorum* 725 b
 Apollinaris *filius sancti Sidonii Apollinaris* 602 et seqq.
 Aprunculus *episcopus Lingonensis S. Sidonio Apollinari in sedem Arvernam successit* 619 e, 720 d
 Aquaviva (*Claudius*) *præpositus Generalis Societatis Jesu* 230 d e
 Arcadius *imperator ossa S. Samuelis prophetae Constantinopolim transferri iussit* 13 a c
 Archembaldus *subdiaconus Aurelianensis pro iustitia occiditur* 239 e
 Ardingus *episcopus Florentinus* 660 f, 664 f, 666 e
 Argenterius (*Claudius*) *abbas Claravallensis* 247 d
 Arnaldus vel Ernardus *abbas Bonæ-vallis in agro Carnotensi scripsit Acta S. Bernardi* 250 a d, 277 f
 Arnoldus *abbas Lubecensis sub finem sæculi XII floruit* 42 c, 44 f, 45 a
 Arnoldus *Carnotensis abbas Bonæ-vallis, ad quem S. Bernardus scripsit* 220 b
 Arnulfus *episcopus Lexoviensis* 220 b
 Arnulphus *abbas monasterii Villariensis in Brabantia* 372 c d
 Arremarensis (*Nicolaus*) *insignis impostor et hypocrita* 185 c d e f, 186
 † Arrigius *episcopus Nivernensis* 551 d
 Artaldus *antistes Rheimensis* 576 c d
 Arvandus *præfectus Galliarum* 605 c d
 Aspasius *antistes Elosensis* 641 f, 642 e
 Assemanus (*Joseph Simonius*) *eruditus Moronita edidit Bibliothecam Orientalem* 508 c, 513 a
 Assignius (*Joannes d'*) *scripsit opus Gallicum de viris illustribus Ordinis Cisterciensis* 370 d, 371 b
 Attila *notissimus Hunnorum rex* 543 b, 544 b
 Atto *episcopus Treecensis* 186 b
 † Auctor *Metensis episcopus ab homonymo Treverensi distinguitur* 39 d
 Audechairus vel Aldecharius, *aliis Autharius pater S. Audoini* 806 c, 807
 † Audoinus vel Dado *scripsit Vitam S. Eligii Novionensis episcopi* 801 c d
 † Augustinus *contra opinionem Baronii et Florentinii explicatur* 761 e f, 762 a b
 Aurelius *imperator edicta adversus Christianos edidisse ostenditur* 495 e f, 496 a
 Aventinus (*Joannes*) *scripsit Annales Bojorum seu Bavarorum* 435 d
 † Avitus *abbas Miciacensis* 787 a, 789 a
 Avitus *circa medium sæculi quinti imperator in Gallia declaratur* 603 a
 Axenius *abbas Trenorciensis* 72 e
 Azzariis (*Paulus de*) *illustris decretorum doctor* 480 b

B

- Baldwinus *abbas et testis oculatus miraculorum S. Bernardi* 334 b et seqq.
 Balduinus II *rex Hierosolymæ* 327 f
 Balduinus *ex Ordine Cisterciensi primus collegio S. R. E. Cardinalium adscribitur* 239 c, 292 e, 294 f, 450 f
 Ballainus (*Joannes Maria*) *scripsit Vitam sancti Evasii* 409 f
 Baluzius (*Stephanus*) *edidit Historiam Tutelensem* 16 b, 18 b
 Bandurus (*Anselmus*) *edidit numismata imperatorum Romanorum* 426 e, 427 b
 Barbaranus *de Mironi (Franciscus) conscripsit Historiam Vicentinam* 32 b
 Barchi (*Josephus Maria*) *ex Ordine Servorum B. Mariæ scriptor* 699 e, 701 a
 Bargensis (*Antonius*) *scripsit historiam Congregationis Olivetanæ* 467 a b, 487 c
 † Barnardus vel Bernardus *archiepiscopus Viennensis* 488 c
 Baronius (*Cæsar*) *S. R. E. Cardinalis S. Bernardum variis elogiis exornat* 228 f, 229 a. *Duos Balduinos ex Ordine Cisterciensi confudit* 451 d e f
 Bar (*Dionysius de*) *episcopus Tutelensis* 16 c
 Bar (*Stephanus de*) *episcopus Metensis* 319 a, 320 a
 Bartholomæus *abbas in monasterio Populetano Hispania* 740 c
 Bartholomæus *Laudunensis episcopus anathemate involutus* 241 d
 Bartolinus (*Lucas*) *abbas monasterii Florentini* 539 e, 540 a
 Basilius *forsan episcopus Aquensis in Gallia* 614 d
 Basnagius (*Jacobus*) *heterodoxus errans corrigitur* 558 a
 Bassus *monachus Claravallensis, et S. Bernardi discipulus* 397 f, 398 a
 † Bathildis *uxor Clodovæi II regis in Francia* 76 c, 77 b
 Beatillus (*Antonius*) *Italice Vitam S. Nicolai Myrensis collegit* 545 f
 Becoli (*Dominicus*) *in libello Italico meminit de gestis B. Bernardi Ptolomæi* 467 b
 † Beda *quando et ubi vixerit* 58 a
 Belfortius (*Petrus*) *S. R. E. Cardinalis* 485 e
 Bellarminus (*Robertus*) *S. R. E. Cardinalis virtutes et miracula S. Bernardi celebrat* 229 a. *Promovit beatificationem Jacobi Mevanatis* 721 b
 Bella-villa vel Borbone (*Stephanus de*) *ex Ordine Prædicatorum floruit sæculo XIII* 364 b
 † Benedictus *traditur B. Bernardo Ptolomæo diem mortis prædixisse* 471 d e, 481 c. *Quo loco vitam monasticam agere cepit* 672 d, 674 d
 Benedictus XIII *Pontifex canonizationem S. Philippi Benitti renovavit* 657 e
 Benedictus *episcopus Cremonensis* 566 f

- Benjamin sextus episcopus Hierosolymitanus 555 c
 Benincasa Florentinus ex Ordine Servorum B. Mariæ an legitimam cultum habeat 685 c, 686 e
 Berardus vel Bernardus X Comes Marsorum 450 e f
 † Beregisus fuit primus abbas monasterii Andaginensis 843 b
 Berengarius Abaelardi discipulus et S. Bernardi adversarius, tamen miracula hujus laudat 328 f
 † Bernardinus Senensis quo anno obierit 487 f
 Bernardus de S. Romano Prior Lauduncensis, et postea abbas Trenorensis 73 d
 Bernardus venerabilis monachus Villariensis 3 e
 Bernardus ad S. Anastasium abbas ex Ordine Cisterciensi eVectus est ad cathedram sancti Petri sub nomine Eugenii tertii 292 e f, 294 d, 324 d e
 Bernardus Vereellensis vir venerabilis ex Congregatione Olivetana 487 c
 Bernardus episcopus Nannetensis ex Ordine Cisterciensi 292 e, 295 a
 Bernardus Cartusianus Prior monasterii Portarum 240 e
 Bernardus antistes Spalatini 407 e
 Bernardus ex Ordine Cisterciensi ad dignitatem Cardinalitiam eVectus 292 e, 294 e
 Bernerius (Hieronymus) S. R. E. Cardinalis, et protector Ordinis Servorum B. Mariæ 656 f
 Berno abbas Trenorensis 72 e
 Bertelius (Joannes) negat, S. Bernardum late Deiparæ irroratum fuisse 206 f, 207 a, 208 d
 Beslius (Joannes) scripsit catalogum præsulum Pictaviensium 801 f
 Beuf (N. le) Canonicus et suceutor ecclesie Autissiodorensis nobis notitiam de S. Gildardo aliisque Sanctis suppeditavit 841 a et alibi.
 † Birinus episcopus Dorcestriensis 399 f
 † Biscopus (Benedictus) abbas et monasterii Wirenensis in Anglia fundator 536 c, 538 e f
 Bivarius (Franciscus) quosdam pseudo-scriptores Hispanos explicare nititur 428 b
 Blaye (Gerardus de) episcopus Engolismensis 286 e, 289 b
 Boethius (Hector) scripsit Historiam Seotorum 774 b
 Bonafides (Leonardus) antistes Cortonensis 539 f, 540
 Bonajuncta primus vel secundus Generalis Ordinis Servorum B. Mariæ 673 d, 674 e
 Bonannius (Philippus) S. J. scripsit de Ordinibus Religiosis 472 e
 † Bonaventura S. R. E. Cardinalis, et episcopus Albanensis 228 c
 Bonaventura Pistoriensis ex Ordine Servorum B. Mariæ 693 f, 694 a, 696 c
 Bongallus (Jacobus) episcopus Nepesinus 747 f
 Bonbaverti (Michaël Angelus) scriptor Congregationis Olivetanæ 467 b
 Bonicollus vulgo Goetbals (Henricus) Gandavensis vir doctrina inelytus 691 e, 692 f, 693 a, 702 a
 Bonifacius IX Pontifex concessit indulgentias visitantibus ecclesiam B. Jacobi Mevenatis 720 c d e, 721 a b
 Boonen (Jacobus) archiepiscopus Mechliniensis 209 d
 Bordeaux (Carolus de) abbas Belli-loei 651 d
 Borgbesius (Nicolaus) laudes S. Philippi Beniti rhythmis et hymnis celebravit 656 d, 701 a
 Bosca (Petrus Paulus) vulgavit Martyrologium Mediolanense 524 e
 Bouvart (Godefridus) ex Ordine Cisterciensi varias S. Bernardi editiones assignavit 236 e d. Diversos ejusdem Sancti biographos recenset 252 d e
 Brancatius (Franciscus) S. R. E. Cardinalis et episcopus Portuensis 745 a
 † Breguinus præsul Cantuariensis 743 e
 Briger (Candidus) ex Ordine Cisterciensi Prior in Austria inferiore, ac sacrae theologiae doctor, varia de S. Bernardo nobis suppeditavit 354 c
 † Brigida soror S. Andreæ Scoti, ab alia seniori ejusdem nominis Sancta differt 547 b
 Britius (Paulus) Albensis ecclesie episcopus 410 a
 Brixia (Arnoldus de) perversi dogmatis fabricator 172 c f, 173 a, 181 c d e
 Bromptonus (Joannes) scriptor Anglus 22 b
 Browerus (Christophorus) S. J. conscripsit Annales Trevirenses 556 f
 Brugis (Robertus de) discipulus S. Bernardi Claravallensis abbatis 140 d, 141 a b
 † Bruno institutor Ordinis Cartusienensis 237 d
 Bruno præsul Coloniensis 143 a
 Bruno præsul Trevirensis 42 a
 Bruno abbas monasterii Hirsaugiensis 4 e
 Bucelinus (Gabriel) Martyrologus Benedictinus corrigitur 470 b
 Bueerus (Martinus) hæreticus S. Bernardum virum Dei nominat 233 e
 Bueherius (Ægidius) scripsit de Belgio Romano 620 a
 Bulleau (Ludovicus) Gallice conscripsit eompendiosam Ordinis Benedictini historiam 782 e
 Burchardus episcopus Viennensis 4 a
 Burchardus episcopus Wormatiensis utrum publico cultus fuerit, dubitatur 3 a b
 Burchardus antistes Cameracensis 144 f, 145 a
 † Burchardus episcopus Herbipolensis 3 b
 Burchardus abbas Balornensis 105 a, 230 c
 Burghius (Alexander) episcopus Burgi sancti sepulcri 540 b
 Butkens (Christophorus) scripsit de genealogia nobilium familiarum 376 a

C

- Cabilia vel Cobyta rex Tartarorum ad fidem Christianam propensus 678 b, 679 c d
 Cælestinus I Pontifex S. Palladium ad Hibernos aut Scotos misit 774 b
 Cælestinus II Pontifex 179 e
 † Caesarius episcopus Arelatensis 637 a, 638 d e
 Callistus II Pontifex 238 c, 320 a
 Calmet (Augustinus) scripsit Commentarios in sacram Scripturam 8 d. Etiam edidit Historiam Lotharingæ 38 d
 Calotius (Petrus) scriptor ex Ordine Prædicatorum 768 e f, 771 a
 Calvinistæ reliquias S. Audoëni aliorumque Sanctorum flammis absumpscrunt 794 e
 Calvinus (Joannes) hæresiarcha S. Bernardum vocat pium et sanctum scriptorem 233 c d
 Camasseus (Bonaventura) scriptor ex Ordine Prædicatorum 722 c et seqq.
 Cambierus (Odo) scriptor monasterii Affligemiensis in Belgio 209 e
 Camdenus (Guilielmus) Angliam, Scotiam et Hiberniam vicinasque insulas describit 633 a b
 Camerarius

- Camerarius (*David*) scripsit de Sanctis Scotis 539 b
- Campegius (*Camillus*) Nepesinus ac Sutrinus episcopus 748 d
- Campegius (*Claudius*) scripsit libellum de sanctis Galliarum locis 24 b
- Campellis (*Guilichus de*) episcopus Catalaunensium 113 c d, 119 e f, 355 c
- Campo-Sampieri (*Benedictus*) ulteriorem S. Bernardi Ptolomæi cultum nos docuit 466 e
- Camuzatus (*Nicolaus*) edidit librum de sacris antiquitatibus Tricassinis 650 b
- Cancellier (*Adrianus*) abbas Dunensis 355 e
- Canisius (*Petrus*) S. J. doctrinam et sanctitatem S. Bernardi extollit 232 d
- Canisius (*Henricus*) Menologium Græcorum ab eminentissimo Sirloto Latine redditum edidit 593 b
- Canus (*Melchior*) severe iudicat de Opere historico sancti Antonini Florentini 17 d
- Capgravius (*Joannes*) in Angliam edidit Vitas Sanctorum 634 f, 635 a, 804 e
- † Caprasius martyr in Gallia 673 a, 674 e
- Caraccioli (*Antonius*) scripsit de sacris ecclesiarum Neapolitanarum monumentis 402 c
- Caraccioli (*Caietanus*) archiepiscopus Campanus 100 c
- Carisius (*Joannes Baptista*) scripsit Diarium sacrum ecclesiarum Mediolanensis 524 f
- Carolus abbas Villariensis 373 b
- Carolus magnus imperator gesta S. Scronii legisse dicitur 26 b
- Carolus V imperator circa finem vite potissimum lectione S. Bernardi delectabatur 229 f, 230 a
- Carolus rex Sueciarum 180 d
- Carolus cognomento simplex rex Francorum cum Rollone Duce Normannorum fœdus inivit 820 d, 822 d
- Carpenterius (*Paulus*) Latine conscripsit Vitam B. Bernardi Ptolomæi 467 b et seqq.
- Carpo (*Jacobus de*) vir venerabilis ex Congregatione Olivetana 487 c
- Casini (*Carolus*) Vitam Philippi Beniti Italice concinnavit 657 b c
- Castellonus (*Jacobus*) ex Ordine Prædicatorum ad cathedram Florentinam electus 696 b, 393 d
- Castellanus (*Claudius*) corrigitur 782 f, 783 a, 784 et seqq.
- Castellinus (*Lucas*) scripsit tractatum de certitudine gloriæ Sanctorum 236 e
- Castello (*Guido de*) postea dictus Cælestinus II Pontifex 241 e
- Castillo Solorzano (*Alfonsus del*) scripsit Sacrarium Valentinum 460 b, 461 c
- Castro (*Alphonsus de*) scriptor Franciscanus refellitur 236 e
- Cavacius (*Jacobus*) scripsit historiam canobii Patavini sanctæ Justine 487 f
- Cautius episcopus Arvernas 445 a b
- Caveus (*Guilielmus*) heterodoxus Mabillonianam S. Bernardi editionem æstimat 235 e f. Corrigitur 623 e f, 624 d e
- Cavitellius (*Ludovicus*) conscripsit Annales Cremonenses 151 b
- Ceillier (*Remigius*) nuper edidit Opus de scriptoribus ecclesiasticis 509 e, 513 d e
- Cellarius (*Christophorus*) edidit Notitium orbis antiqui 567 b
- Censorinus scripsit librum de die natali 600 d
- Cervinus (*Marcellus*) S. R. E. Cardinalis et postea Pontifex sub nomine Marcelli II 512 f
- Chagnoaldus episcopus Laudunensis in Gallia 554 b
- Champigneo (*Nicolaus de*) primus abbas miratus monasterii Bullencuriensis 651 b
- Cher (*Geraldus vel Gerardus de*) episcopus Lemovicensis 311 e, 313 c
- Chiffletius (*Petrus Franciscus*) S. J. edidit Diatribam de illustri genere S. Bernardi abbatibus 102 e. Edidit historiam Wandulicæ persecutionis 628 a b. Composuit dissertationem de annis Dagoberti 797 e
- Chiffletius (*Joannes Jacobus*) scripsit historiam urbis Vesontionensis 554 f
- Childemarcha vel Hildemarcha abbatissa 815 f, 816 e
- Chini (*Albero de*) episcopus Viridunensis 213 c d e
- Choppinus (*Renatus*) scripsit Opus de sacra Politia 232 f
- Christianus ex Ordine Cisterciensi episcopus in Hibernia 292 e, 295 a
- Christianus alter ex Ordine Cisterciensi episcopus in Hibernia 292 e, 295 a
- Chrocus vel Crocus rex Alcmannorum 434. Vocatur etiam rex Wandalorum 435 a b, 436 a
- Chronopius antistes Petracoricensis 641 f
- Cindasuindus rex Gothorum 98 c
- Claudianus (*Mamertus*) presbyter Viennensis scripsit de statu animæ 597 c e
- Claudius II imperator 507 b
- Clemens IV Pontifex moritur 684 a
- Clemens V Pontifex 238 b
- Clemens VI Pontifex 474 e f, 475 c
- Clemens X Pontifex S. Philippum Benitium catalogo Sanctorum adscripsit 657 e
- Clemens XI Pontifex cultum B. Bernardi Ptolomæi ampliavit 466 e
- Clichtovæus (*Judocus*) doctor theologiæ et Canonicus Carnutensis 231 b
- Clodovæus rex Francorum magnam de Syagrio retulit victoriam 620 e. Alaricum Gothorum regem in prælio occidit. 621 b
- Clodoveus II quando in Gallia rexit et obiit 77 b. Patri suo defuncto succedit 812 e, 814 b
- Clotharius III rex Francorum 815 f, 816 e
- Clotharius vel Lotharius II filius Dagoberti I regis Francorum 806 e, 807 c
- Clusa (*Jacobus de*) doctor sacre theologiæ et postea Cartusianus 222 e
- Cognatus vulgo Cousin (*Joannes*) scripsit Historiam Tornacensem 353 c
- Colganus (*Joannes*) Minorita Hibernus 541 b
- Colonia (*Dominicus de*) S. J. conscripsit Historiam civitatis Lugdunensis 562 c
- † Columbanus abbas Luxoviensis 66 f. Fundator cœnobiolorum Luxoviensis in Gallia, et Bobiensis in Italia 811 a b c
- Columbus (*Joannes*) S. J. in opusculis suis historicis corrigitur 433 f, 436 e
- Coninck (*Adrianus de*) Matrili multa posthumum consanguinei sui scripta nobis communicavit 203 c
- Conon Apostolicæ sedis legatus 171 c
- Conradinus a Carolo rege capitur, et sententia capitis damnatur 686 d
- Conradus abbas Everbaccensis dicitur scripsisse Exordium magnum Ordinis Cisterciensis 254 c
- Conradus abbas Cisterciensis ac S. R. E. Cardinalis, legatusque Apostolicus 4 a
- Conradus Suevix Dux 143 e, 144 c, 145 d
- Conradus

Conradus imperator hortatu S. Bernardi Clara-
vullensis bellum sacrum suscipit 194 e f, 195 a
Constantia Alphonsi VIII regis Castellæ filia 181 a
Constantinus Copronymus imperator, et sacra-
rum imaginum hostis 96 d e
Constantius imperator hæresis Arianae fautor
768 b c, 769 a b c
Contractus (Hermannus) dicitur composuisse
Antiphonam Salve Regina 249 d e
† Corbinianus episcopus Frisingensis 743 f
Cordesius (Joannes) dissertationem composuit
de adventu S. Martialis in Galliam 20 b
† Cornelius Papa ante persecutionem Valeriani
martyrio coronatus est 440 f, 765 b
Corsica (Hieronymus de) vir pietate conspicuus
ex Congregatione Olivetana 487 c
Coschinus abbas Gemeticensis 68 e f, 69 a
Cosmus I magnus Hetruriae Dux 686 a
† Cricinus vel Cricianus episcopus Veronensis
400 c d e
Croix (Guilielmus de lu) scripsit de episcopis
Cadurensibus 21 e
Crombachius (Hermannus) S. J. scripsit de
martyrio S. Ursulæ et sociarum 556 b c et
seqq.
Cros (Antonius du) episcopus Tricastinus 592 e
Crotildis vel Rotildis alia Doda regina Franco-
rum 809 a f
Cruce (Edmundus a) abbas Cistercii 207 c
† Cucufas martyr cum S. Guniforto martyre in
Italia perperam confunditur 524 a b c
Cunha (Rodericus a) scripsit tractatum de pri-
matu Bracharensis ecclesie 553 b
Curte (Hieronymus a) conscripsit Historiam
Veronensem 401 c
† Cyprianus antistes Carthaginensis quo unno mar-
tyrium subierit 763 e
Cyprianus antistes Burdigalensis 443 f

D

Dacherius (Lucas) de conservato Deiparæ
lacte dubitat 20 f, 21 a
† Dado vel Audoenus scripsit Vitam S. Eligii
Noviomensis episcopi 801 c d
Dadræus (Joannes) Gallie contexit chrono-
logiam præsulum Rothomagensium 641 b
Dagobertus I rex Francorum, filius Lotharii II
806 c, 807 c. Quo tempore in Gallia rexe-
rit 77 a
Daleus vel O-Dale (Cherubinus Maria) Latine
Vitam S. Philippi Beniti edidit 657 c d,
661 et seqq.
† David antistes Menevensis 633 d e f
David rex Scotiarum 60 e
Davila (Ægilius Gonsalvus) scripsit de episco-
patibus Hispaniæ 315 d
Delphinus (Joannes) episcopus Vicentinus, et
S. R. E. Cardinalis 33 c
Dempterus (Thomas) scripsit Historiam Scoti-
arum, et agit de sanctis Scotis 524 f, 525 f,
774 b
Deodatus Pontifex Romanus 818 c d
Deodericus vel Theodericus episcopus Metensis
34 a b c d
845 f
Deodwinus episcopus Leodiensis 801 d
† Desiderius episcopus Cadurensis
Diacetius (Franciscus Cataneus) episcopus Fas-
sulanus 540 d
Diadochus episcopus Photices in Epiro 632 b
Dimidrianus episcopus Veronensis 401
Dinus archiepiscopus Pisanus 480 b

Dionysius Cartusianus impense laudat S. Ber-
nardum abbatem 232 b
Dionysius patriarcha Alexandrinus 582 c
Dolmans (Petrus) S. J. aliquos nobis Com-
mentarios in Actis Sanctorum reliquit 27 f
† Dominicus Fulginas 488 c
Domnolus episcopus Cenomanensis 785 d e
† Donatus episcopus Fasulanus 539 f, 541 e
Dructegangus abbas Gemeticensis 68 f
† Dunstanus antistes Cantuariensis 804 d

E

Eberhardus primus abbas cœnobii Einsidlensis
in Germania 489 d
Ebrotus Major-domus in Francia 799 d et seqq.
Ecclesia (Franciscus Augustinus ab) scripsit
Historiam chronologicam Cardinalium, epi-
scoporum et abbatum Pedemontanae regionis
409 c
Ecdicius vir nobilis, et sororius S. Sidonii Apol-
linaris 613 f, 615 f
Eclard (Jacobus) scriptores Ordinis Prædica-
torum recensuit 364 b
B. Edmundus archiepiscopus Cantuariensis 742 b
Eduardus rex Angliæ 60 f
Egbertus rex et monachus in Anglia an publi-
cum cultum habeat, queritur 2 e
Egredus rex in Anglia et maritus Emmae, quo
anno obierit 804 b
Eleana pater sancti Samuelis prophetæ 6 c f
Eleutherius præsul Autissiodorensis 641 f
† Eligius episcopus Noviomensis 797 f, 798 d,
812 d
Elianandus episcopus castri Laudunensis 857 c
† Emelina vel Hemelina ab aliquibus dicitur ma-
ter S. Ascetinae, ab utriusque virgo appellatur
654 e
Emma regina dicitur caput et alia S. Audoni
reliquias in Angliam transtulisse 803 f, 804
a b c
Emmanuel imperator Constantinopolitanus 214 a
Emmeloth Beghina Nivelensis suadet B. Go-
berto, ut monasterium Villuriense ingrediatur
384 e f
† Engelbertus archiepiscopus Coloniensis et mar-
tyr 23 c
Engilbertus vel Gilbertus episcopus ecclesie Ce-
nomanicæ 784 f
Eon fatuus hæreticus carcere damnatur 242 c
Ephres duodecimus episcopus Hierosolymitanus
555 c
Ericus episcopus Paderbornensis 42 a
Ermentarius monachus Heriensis narrat variis
S. Filiberti translationes 72 c d, 81 b
Ernaldus vel Arnaldus abbas Bonæ-vallis in agro
Carnotensi scripsit Acta S. Bernardi 250 a d,
277 f
Eskilus vel Eskillus archiepiscopus Lundensis in
Dania 217 d e, 224 e f
Esquirrus (Seraphinus) edidit Sunetuarium Cu-
laritanum 414 c, 415 b
† Eucherus antistes Lugdunensis 55 d e
Eugenius IV Pontifex Nepesinam ac Sutrinam
cathedram univit 748 d
† Eugenius præsul Carthaginensis in Africa 630 d
Eugenius sancti Bernardi Claravallensis discipu-
lus, et postea Romanus Pontifex 182 et seqq.
220 e
Euphratas præsul Coloniensis a sede sua deponi-
tur 39 e, 46 c
Euphronius præsul Augustodunensis 610 e
Enricus

- Euricus vel Evarix rex Gothorum 614 e, 615 f, 616 d
- Eustochium abbatissa cœnobii Montis-virginum Messanæ, et ejusdem monasterii fundatrix 488 c
- † Eutropia vidua adhuc vivens a sancto Sidonio Apollinari laudatur 612 d e
- Eutychius patriarcha scripsit Arabice Annales Alexandrinos 579 c
- † Evasius primus episcopus Astensis 409 f, 410
- Evervinus abbas Steinfeldensis 200, 233 d e
- † Evodius præsul Rothomagensis 640 c, 642 e f
- Eysengrenius (Guilielmus) ineptum responsum affingit S. Bernardo abbati 206 d e. Primus asserit, S. Bernardum lacte Dejaræ irroratum fuisse 206 f, 207 a b c
- F
- Fabrettus (Raphaël) scripsit de aquis et aqueductibus veteris Romæ 498 f
- Fabricius (Joannes Albertus) heterodoxus Opera S. Hippolyti martyræ edidit 513 d e
- Fagnanus (Julius Cæsar) canonizationem B. Bernardi Ptolomæi impetrare canatus est 465 c
- Falco Beneventanus scripsit Chronicon 157 f
- Falco monachus Trenoriensis Chronicon ejusdem monasterii scripsit 72 d
- † Falconeriis (Julia de) neptis B. Alerii Falconerii 690 d e, 692 e, 704 e
- B. Falconerius (Alerius) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ 660 d, 665 a, 668 d, 669 f, 690 b c d
- Falugius (Ludovicus) eques S. Stephani dicitur habuisse antiqua Acta B. Bernardi Ptolomæi 466 f
- Farfa (Gerardus de) morti proximus S. Bernardum videt 359 b
- Farnesius (Petrus Aloysius) dynasta urbis Nepesinæ 747 a, 748 a
- Farsitus (Hugo) Canonicus Laudunensis scripsit de miraculis S. Amatoris 23 c
- Fastradus abbas Villariensis 210 b, 352 b c
- Faustus Heiensis episcopus 622 c
- † Felix Valesius an S. Bernardo abbati sit a matre oblati 133 a b c
- † Felix præsul Trevirensis 41 a
- Felix episcopus Abbitanus in Africa 631 d
- Ferdinandus II imperator, et illustres Austriacæ familiaræ posteræ Ordinem Servorum B. Mariæ multis beneficiis affecerunt 699
- Ferrandus (Joannes) S. J. de sacris Sanctorum reliquiis disquisitionem conscripsit 21 b
- Fiescus (Othobonus) S. R. E. Cardinalis et nepos Innocenti IV Pontificis 678 b c
- Firmitate (Josbertus de) consanguineus S. Bernardi 269 f, 271 c
- Flamma (Galvaneus) conscripsit Chronicon 149 d f
- Flavichonus episcopus Augustodunensis 779 b, 781 a
- Flavius Josephus scripsit de Antiquitatibus Judaicis 781 d e
- Fleury (Cloudius) in Historia ecclesiastica errans corrigitur 641 e f, 642 b c
- Flora et Helena ex meretricibus factæ moniales Ordinis Servorum B. Mariæ, an titulo Beatarum sint ornandæ, quaritur 704 a f.
- Florentinus (M. Cosmus) Acta S. Philippi Beniti scripsit 656 a
- Florentinus Wigorniensis scriptor Anglus 537 c
- Florentinus episcopus Uticensis in Africa 630 b
- Florus abbas et discipulus S. Mauri abbatis 397 b
- Fontana (Vincentius Maria) scriptor ex Ordine Prædicatorum 747 e, 748 b c
- Fontaninus (Justus) Codicem Canonizationum non ita pridem vulgavit 657 e
- Fossati (Joannes Franciscus) Mediolanensis abbas Congregationis Olivetanæ 465 f
- Franciottus (Cæsar) presbyter Lucensis scripsit de sanctis Lucensibus 19 c
- † Francisca Romana alumna Congregationis Olivetanæ 487 b
- B. Franciscus Senensis ex Ordine Servorum B. Mariæ 703 b c, 704 e
- Franco episcopus Bellegradensis 858 d
- Franco venerabilis monachus Villariensis 3 d. Forasan est idem cum abbate istius nominis 371 f, 372 a
- Franco præsul Rothomagensis Rollonem Ducem Normannorum baptizavit 802 f, 822 d c
- Francorum regnum inter quatuor Clodovei Magni filios dividitur 788 d e
- Fredericus II imperator 380 a e, 669 d
- Freyre de Daguarda (Lucas) metricè descripsit martyræ S. Bernardi Atzirensis 462 b d, 463 a
- Fridegodus scriptor Anglus 795 b
- Fridericus Suevia Dux 187 e
- Frothmundus abbas S. Taurini Ebroicensis 824 c
- Frowinus abbas et testis oculatus miraculorum S. Bernardi 332 et seq.
- † Fructuosus leges monasticas conscripsit 97 f
- Fulbertus episcopus Carnotensis 637 c
- Fulbertus monachus Rothomagensis scripsit de miraculis S. Audoëni 803 b, 805 d, 825 a d
- Fuleo, cognomento Nerra vel Niger Comes Andegavensis 790 d, 791 d
- Fulgineo (Daniel de) vir venerabilis ex congregatione Olivetana 487 c
- Fungolo (Laurentius) scriptor ex Ordine Prædicatorum 723 b
- G
- Gabulins (Joannes Antonius) scripsit Vitam S. Pii V Pontificis 228 c
- Galactorius episcopus Benebracensis 441 f, 442 d
- Galdricus avunculus S. Bernardi post mortem gloriosus ei apparet 127 a b. Ope ejus a febre liberatur 365 f
- † Galdricus vel Aldricus episcopus Cenomanensis 792 e, 793 b
- † Gallicinus antistes Burdigalensis 443 f
- Gallicus inperator Mediolani interfectus est 439 b
- Gallotius (Antonius) scripsit opusculum de Cruciatibus Martyrum 432 c
- † Gallus episcopus Arvernensis 619 f
- Gallerus tertius episcopus Tornacensis 353 e
- Gamans (Joannes) S. J. subministravit nobis Acta S. Auctoris 39 c
- Gardese (Ambrosius) Carmelita disserit de adventu S. Martialis in Galliam 20 b
- Garinus vel Gnarinus ex monacho Cisterciensi fit episcopus Sedunensis 292 e, 294 f
- Gasparinus Venetus scriptor ex Ordine Servorum B. Mariæ 739 a e
- † Gaudentius episcopus Brixiensis 739 e
- Gaudentius archiepiscopus Gnesnensis 740 e
- Gaufredus ex abbate S. Medardi Suessionensi fit episcopus Catalaunensis 141 d, 239 d
- Gaufredus

- Gaufredus *cænobita Lemovicensis, ac dein Prior Fosiensis scripsit chronicon* 196 d
 Gaufridus *episcopus Sorensis* 359 b
 Gaufridus *episcopus Carnotensis* 121 a, 130 b, 147 b, 281 a, 283 e
 Gaufridus *abbas Claravallensis quartus* 104 f
 Gaufridus *abbas monasterii S. Marix in diocesi Eboracensi* 143 b
 Gaufridus *primum S. Bernardi notarius, deinde Igniacensis ac postea Claravallensis abbas* 230 d, 250 a, 252 b
 Gaufridus *Comes Andegavensis* 308 f, 310 c
 Gaufridus *vel Godefridus comes Asperi-montis pater B. Goberti Villariensis* 373 e
 Geisericus *rex Wandalorum* 628 c
 Gelasius II *Pontifex* 238 c
 Gelduinus *abbas S. Victoris sancto Bernardo minnae litteras scribit* 116 b
 Gelenium (*Ægidius*) *scripsit opus de Magnitudine Colonix Agrippinensis* 493 a
 Gellius (*Aulus*) *annos pueritix assignat* 600 d
 Gennadius *presbyter Massiliensis scripsit Opus de viris illustribus* 598 a
 Genuescus *experiuntur auxilium S. Bernardi Claravallensis abbatis* 142
 † Georgius *Anticiensis ac Velaunensis episcopus* 399 e
 Georgius (*Marius vel Marcus*) *gesta S. Philippi Beniti curmine eecinit* 655 f
 Geraldus *vel Giraldus episcopus Tornacensis ex Ordine Cisterciensi* 292 e, 295 a, 353 c
 Gerard (*Armandus*) *Canonicus Sarlatensis notitiam de Sanctis Cadurcensibus ministravit* 19 a
 † Gerardus *germanus frater S. Bernardi Claravallensis abbatis moritur* 168 c d, 273 a, 274 b
 Gerardus *episcopus Engolismensis et schismatis fautor* 153
 Gerardus *aut Geroldus episcopus Ebroicensis* 824 b f
 Gerardus *ex Ordine Cisterciensi primus abbas monasterii Longi-pontis* 307 a, 308 c
 Gerardus *Farfensis S. Bernardi discipulus* 115 e
 Gerardus I *presul Cameracensis* 516 c, 850 d, 851 c
 Gerardus, *cognomento magnus Fratres bonæ voluntatis in communi viventes instituit* 3 e f
 Germain (*Michaël*) *conseripsit Historiam abbatis B. Marix Suessionensis* 793 a b
 † Germanus *patriarcha Constantinopolitanus* 509 d
 Germanus III *patriarcha Constantinopolitanus* 691 f, 693 a b
 † Germanus *episcopus Autissiodorensis* 317 d, 318 a
 Gerson (*Joannes*) *versus et rhythmos, sub S. Bernardi nomine vulgatos, notis illustravit* 106 a
 † Gertrudis *abbatissa monasterii Elpedani in Comitatu Mansfeldensi* 233 a b
 Gervasius *archiepiscopus Compsanus* 100 f
 Gervasius *archiepiscopus Rhemensis* 857 c, 858 b
 Gervasius *abbas Westmonasteriensis in Anglia* 38 c
 Gervasius *monachus et scriptor Anglus* 804 d
 Ghinius (*Constantinus*) *scripsit Menologium Sanctorum Canonicorum* 640 c d
 Gianius (*Archangelus*) *scripsit Annales Ordinis Servorum B. Marix* 655 c. *Etiã edidit Vitum S. Philippi Beniti* 656 c et seqq.
 Gibson (*Edmundus*) *Anglus edidit antiquum Chronicon Saronicum* 57 b
 Gilbertus *Porretanus episcopus Pictaviensis a Bernardo Claravallensi oppugnatus* 196 c f, 197 et seqq.
 Gilbertus *episcopus Cenomanensis* 784 e f
 Gilbertus *secundus abbas monasterii S. Joannis* 398 a b
 Gilbertus *vel Gislebertus præsul Turonensis* 158 f
 Gildardus *antistes Rothomagensis* 640 b
 Girardus *Comes Viennensis et Matisconensis* 74 c d
 Gisseyus (*Odo*) *S. J. Galtheum libellum edidit de sancto Amatore* 18 c d, 21 f
 Godefridus *notarius S. Bernardi et postea abbas Claravallis* 223 c d
 Godefridus *S. Bernardi consanguineus et Prior Claravallensis* 250 c, 285 f, 286 c d
 Godefridus *ex Ordine Cisterciensi ad sedem Lingonensem euectus* 103 e, 292 e, 294 f, 344 f, 653 a
 Godefridus *ex Ordine Cisterciensi confessarius monialium in Camera beatæ Marix prope Bruxellas* 489 a
 Godellus (*Antonius*) *episcopus Venciensis* 593 a
 Goderannus *abbas Malleacensis* 786 d c
 Godescalcus *episcopus Atrebatensis* 197 e f
 Gononus (*Benedictus*) *edidit Vitas Patrum Orientis et Occidentis* 782 c, 783 d
 † Gonzaga (*Aloysius*) *S. J. morti vicinus etiam scripta S. Bernardi sibi prælegi curabat* 232 d
 Gonzo *abbas Florinensis* 846 b, 855 c, 858 b
 Gorham (*Robertus de*) *abbas S. Albani in Anglia* 58 c
 Gosvinius *abbas Cistercii* 221 c
 Gosvinius *vel Gossuynus scripsisse dicitur vitam sanctæ Ascelinæ* 651 e f
 Gothofredus (*Jacobus*) *scripsit Commentarios in codicem Theodosianum* 426 b
 Gradulfus *abbas Fontanellæ* 803 a
 Grausolphus *episcopus Pæsulanus* 541 c
 Gravius (*Henricus*) *theologus Lovaniensis* 406 b
 † Gregorius *Nazianzenus gesta Juliani apostatæ partim describit* 427 d, 432 c d
 † Gregorius VII *Pontifex Romanus* 859 c, 861 e f
 Gregorius IX *Pontifex S. Dominicum catalogo Sanctorum adscripsit* 354 b
 Gregorius XI *Pontifex* 473 a
 Gregorius XIV *Pontifex quotidie legebat Opera S. Bernardi abbatis* 228 c
 Grimaldus *ex Ordine Cisterciensi abbas Populeti in Hispania* 453 a b et seqq.
 Guatcrannus *vel Walleramnus abbas Lobiensis* 853 c, 854 e
 Gualla (*Jacobus*) *scriptor Italus edidit Sanctuarium Papiense* 75 a, 415 b
 Gualterus *episcopus Lingonensis* 247 a
 Gualterus *præsul Cabilonensis* 237 b
 Guantariis (*Andreas de*) *illustris juris peritus* 480 b
 Guarinus *vel Garinus ex Ordine Cisterciensi ad cathedram Sedunensem assumptus* 252 e, 294 f
 Guericus *abbas Igniacensis et S. Bernardi discipulus* 230 c
 Guerois (*Nicolaus des*) *scripsit Annales ecclesiasticos diœcesis Triëssinæ* 651 a
 Guibertus *abbas de Novigento de reliquiis Sanctorum disserit* 20 e. *Vitam suam scripsit* 858 b
 Guichardus *archiepiscopus Lugdunensis* 357 f
 Guido *episcopus Pisanus et S. R. E. Cardinalis* 240 a
 Guido *Lemovicensis episcopus* 800 b c
 Guido *episcopus Arctinus* 466 e
 Guido

- Guido abbas Coriloci 174 d e
 Guido præsul Viennaensis et Apostolicus per Gal-
 liam legatus 113 d
 Guido S. Bernardi abbatis frater Pontiniaci mo-
 ritur 240 d
 Guidonis (Bernardus) S. Audoënum cum altero
 Sancto similis nominis confundit 800 a b
 Guidotti (Dominicus) Prior Mevanensis ex
 Ordine Prædicatorum nobis promisit apogra-
 phum veterum Actorum B. Jacobi Mevanatis
 723 c
 Guigo Prior Cartusiarum S. Bernardum hospitem
 reverenter excepit 297 c. Scripsit Vitam S. Hu-
 gonis episcopi Gratianopolitani 298 d
 Guilielmus archiepiscopus Tyri 229 d
 Guilielmus episcopus Parisiensis 229 e
 Guilielmus primus abbas Ricvallensis in Anglia
 271 e, 273 e f
 Guilielmus olim sancti Theoderici prope Rhemos
 abbas scripsit Acta S. Bernardi 250 a b,
 256 a. Consilio ejusdem Sancti subito sanatur
 365 f
 Guilielmus Aquitaniarum Dux ab abbate Bernardo
 ad unitatem Ecclesiarum mirabiliter reductus 153
 Guilielmus Farfensis S. Bernardi discipulus 115 e
 Guilielmus rex Romanorum in bello contra Frisios
 interfectus est 686 d
 Gundisalvus abbas Morerolarum in Legionensi Hispani-
 arum provincia 361 c f
 Guadobadus rex Burgundiarum cum Clodoveo Fran-
 corum rege pacem inivit 777 a
 Gunnarus regulus Sardinie Ordinem Cisterciensem
 ingreditur, et corpus S. Bernardi invisit
 218 e l, 225 a b
 Guntamundus rex Wandalorum 630 d
 Gyroldus abbas Villariensis 210 b
- H
- Hacqueville (Nicolaus) senatus Parisiensis præ-
 ses carmen de laudibus S. Bernardi abbatis
 scripsit 112 a
 Hadrianus II Pontifex 549 b d e
 Haimericus Romanarum Sedis Cancellarius, ad quem
 S. Bernardus abbas scripsit 136 a b
 Haimerus episcopus Podiensis vel Aniciensis 249 f
 Halloix (Petrus) S. J. edidit inter alia Vitam
 Origenis 510 d
 Haucart (Romualdus) Prior monasterii Huber-
 tini varia suppeditavit de B. Theoderico 844 a b
 et seqq.
 Hardigny (Guilielmus) S. J. conscripsit Gallice
 Vitam et miracula S. Adriani 353 b
 Hassia (Henricus de) doctor Parisiensis et postea
 Cartusianus 230 e
 Hemsius (Daniel) heterodoxus suavitate doctrinæ
 Bernardiniane magni facit 233 d
 Heisterbacensis (Cæsarius) scriptor Ordinis Cister-
 ciensis 232 a
 Helena et Flora ex meretricibus factæ moniales
 Ordinis Servorum B. Marie, an legitimum
 Beatarum titulum habeant, quaritur 704 a f
 Helias episcopus Aurelianensis institutum Cister-
 ciense amplectitur 215 d e f
 Helinandus monachus Frigidianensis in Gallia
 scriptor Ordinis Cisterciensis 231 f
 Helinus abbas sancti Theoderici prope Rhemos
 Guilielmo S. Bernardi biographo successit
 250 b
 Helinus abbas Florentiensis 398 a
 Helmoldus presbyter in Chronicis Slavorum me-
 minit de S. Bernardo abbate Claravallensi
 192 f
 Heloissa famosa Abailardi discipula, et post-
 modum abbatissa in monasterio Argenteolensi
 170 c
 Helyot (Hippolytus) scripsit historiam Ordinum
 Religiosorum 248 d, 473 b
 † Hemelina vel Emelina ab aliquibus vocatur
 virgo, et ab aliis dicitur fuisse mater S. Asce-
 linæ 654 e
 Henricus archiepiscopus Moguntinus 187 e
 Henricus archiepiscopus Senonensis a Bernardo
 Claravallensi ad meliorem frugem conversus
 129 a
 Henricus antistes Eboracensis ex Ordine Cister-
 ciensi 292 e, 295 a
 Henricus episcopus Trecentis vel Tricassinus 650 q
 Henricus episcopus Verdunensis 239 b
 Henricus I antistes Leodiensis 858 d, 859 f, 861 f,
 863 a b, 864 a
 Henricus II episcopus Leodiensis 344 c
 Henricus abbas Claravallensis 246 e
 Henricus abbas Rothomagensis monasterii S. Au-
 doëni 838 c, 840 a
 Henricus ex Ordine Cisterciensi ad Romanam pur-
 puram assumptus 292 e, 294 e
 Henricus ex sanguine regio ortus, Ordinem Cister-
 ciensem ingreditur 214 b c d. Postea as-
 cendit cathedram Bellovacensem 216 b, 292 e,
 295 a
 † Henricus imperator, cognomine claudus vel
 secundus 849 c, 851 a
 Henricus III imperator 280 d
 Henricus IV imperator 237 c
 Henricus V imperator 237 d. Moritur 238 e
 Henricus I rex Angliæ 60 f, 279 d, 280 c
 Henricus rex Angliæ ad Rupem S. Amatoris ex
 voto peregrinatus est 22 b c
 Henricus Angliæ rex, ad quem S. Bernardus abbas
 epistolam dedit 143 b
 Henricus vir nobilis intercessionem S. Bernardi a
 phrensi liberatur 367 a
 Henricus II Lotharingæ et Brabantiarum Dux 371 b,
 378 c d e
 Henricus III cognomento magnanimus Lotharingæ
 et Brabantiarum Dux 395 a
 Henricus Davidis regis Scotiarum filius immatura
 morte sublatus 60
 Henricus quidam impostor et hypocrita sectæ Hen-
 ricianæ initium dedit 199 e et seqq.
 Henriquez (Chrysostomus) ex Ordine Cisterciensi
 scribit de umbra S. Bernardi mirabiliter
 apparente 355 e
 Heuschenius (Godefridus) S. J. composuit Diatri-
 bam de tribus Dagobertis 797 e
 † Heraclas patriarcha Alexandrinus 581 b
 Herbertus ex Ordine Cisterciensi abbas canobii
 Morcasis, et postea archiepiscopus Turritanus
 in Sardinia 210 e, 251 a, 330 c f, 354 d e
 Heredia (Antonius de) scripsit Hispanice Vi-
 tas Sanctorum Benedictorum 775 c, 776 c,
 782 e
 Herefastus Rothomagensis abbas S. Audoëni 803 a
 Herinannus aut Hermannus episcopus Constanti-
 ensis 251 a, 329 c, 330 a. Testis oculatus mira-
 culorum S. Bernardi 332 et seqq.
 Herlemondus episcopus Cenomannensis 784 f
 Hermannus episcopus Metensis 859 c, 861 e
 Hermintrudis soror Callisti II Pontificis Romani
 320 a
 Hertoghe (Polycarpus de) scriptor ex Ordine
 Præmonstratensi 120 e
 Herveus

- Herveus Comes Nivernensis 237 f
 Herwinus Steinfeldensis abbas et testis oculatus
 miraculorum S. Bernardi 338 d, 339 e
 et seqq.
 Heydenricus abbas beatæ Mariæ de Zedelitz
 in Germania 397 e
 Hiberno (Ignatius Firminus de) abbas Fiterien-
 sis in regno Navarra 207 c, 208 b
 Higdenus (Ranulphus) scripsit Polychroneon
 804 b
 † Hilarius episcopus Pietaviensis 488 f
 Hilbodus abbas Heriensis 72 c
 Hildebertus archiepiscopus Turonensis 138 f,
 229 a b
 Hildebertus abbas monasterii S. Audoëni Rotho-
 magi 823 c, 824 b c, 830 a f
 † Hildegardis Montis S. Roberti prope Bingen
 abbatisa 233 a. Dicitur in Germania collo-
 quium habuisse cum S. Bernardo Claravallensi
 193 b c
 Hilduinus abbas San-dionysianus 68 a, 92 b f
 Hlilinus vel Hlinus archiepiscopus Trevirensis 320 f,
 322 b
 † Hipatius vel Hypatius pro cultu sacrarum ima-
 ginum passus sub Leone Isaurico 842 c f
 † Hippolytus presbyter Antiochenus ab aliis e-
 jusdem nominis Sanctis distinguitur 504 b c f
 Holstenius (Lucas) varias monachorum regu-
 las edidit 98 a
 Honoratus præsul Bituricensis 641 f
 Honoricus antistes Mediolanensis 148 f
 Hormisda Comes, et frater Saporis regis Per-
 sarum videtur fuisse Christianus 432 f
 Horstius (Merlonus) S. Bernardum à calum-
 nis Centuriatorum Magdeburgensium vindic-
 at 233 f, 234 a b c et seqq. Opera ejusdem
 Sancti edidit 236 f
 Hovedenus (Rogerus) scriptor Anglus 22 c
 † Hubertus quiescit in monasterio Andaginensi,
 quod ab hoc Sancto postea nomen accepit 843
 a b, 855 a
 Hugo episcopus Gratianopolitanus amicus S. Ber-
 nardi Claravallensis abbatis 126 e, 297 b,
 298 d
 Hugo antistes Rothomagensis 824 b c
 Hugo episcopus Autissiodorensis 261 d, 263 a
 † Hugo abbas Cluniaensis 353 b
 Hugo abbas Præmonstratensis in locum S. Nor-
 berti successit 122 a
 Hugo abbas Lobiensis 845 f, 852 b, 854 d
 Hugo abbas Trium fontium in Campagna Galliarum,
 et postea S. R. E. Cardinalis 292 e, 294 d
 Hugo secundus Burgundiæ Dux 103 a, 153 c
 Hugo vel Odo IV Dux Burgundiæ 395 a
 Hugo monachus sancti Mariani Autissiodorensis
 scripsit Chronicon 231 f
 Hugo Victorinus sancti Bernardi abbatis amicus
 moritur 241 e
 Humbaldus archiepiscopus Lugdunensis 134 f
 Humbelina S. Bernardi abbatis soror moritur
 174 b, 241 d. An cultum habeat 398 b c d
 Humbertus vel Hymbertus Generalis V Ordinis
 Prædicatorum 489 c
 Humbertus abbas Malleacensis 786 d
 Humbertus vel Hubertus ex Ordine Cisterciensi
 ad cathedram Nepeinam evectus 292 e, 294 c
 Humbertus S. Bernardi discipulus, et postea
 primus abbas Igriacensis 115 d e f, 239 a
 Hunericus rex Wandalarum 628 c, 630 d
 Hildebaldus antistes Coloniensis accepit reliquias
 S. Audoëni 803 c
- I
- Iberus (Ignatius Firminus) Fiteriensis abbas 253 f
 Ignatius Josephus à Jesu Maria scripsit histo-
 riam ecclesiasticam Abbavillensem 69 b
 Illinus vel Ilinus archiepiscopus Trevirensis 320 f,
 322 b
 Innocens vel Innocentius episcopus Cenomanen-
 sis 785 a b c, 789 a
 Innocentius II Pontifex 136 e, 139 c. Laudat
 S. Bernardum 228 a
 Innocentius III Pontifex circa quasdam sacras
 Christi reliquias nihil asserere voluit 21 b c
 Innocentius X Pontifex episcopatum Malleacen-
 sem suppressit et Rupellam transtulit 786 c
 Innocentius XI Pontifex Novocomi natus est
 530 d
 Innocentius XII Pontifex 466 d
 Ivo S. R. E. Cardinalis et legatus 178 d e f
 Ivo episcopus Carnotensis distinctus ab alio Ivone
 Carnotensi 197 e
- J
- Jacobillus (Ludovicus) inter alia scripsit
 Italice Vitam B. Jacobi Mevanatis 720 b
 et seqq.
 † Jacobus primus episcopus Hierosolymitanus
 555 c
 Jacobus abbas Eberbacensis 230 e
 Jacobus pater S. Philippi Benitii 662 d e
 Jacobus Seuensis secundus vel tertius Generalis
 Ordinis Servorum B. Mariæ 673 d, 674 f
 Janningus (Conradus) S. J. Venetiis examina-
 vit reliquias monasterii S. Zachariæ 770 d e
 Januarius præsul Calaritanus in Sardinia 414 b d
 B. Joachimus ex Ordine Servorum R. Mariæ
 691 d, 692 f
 Joanna quædam B. Jacobo Mevanati familiaris
 non videtur legitimum cultum habere 732 e,
 734 c
 Joannes XXII Pontifex 466 c, 470 f, 472 f, 474 d
 Joannes S. R. E. Cardinalis, et Apostolicæ se-
 dis in Uetruria legatus 480 b
 Joannes antistes Rothomagensis 803 b c, 825 d
 Joannes episcopus Hierosolymitanus 552 e,
 555 c
 Joannes episcopus Virdunensis et Metensis 373 f,
 375, 380 e
 Joannes Lotharingæ et Brabantæ Dux 371 b c
 Joannes abbas Reomensis 618 a
 Joannes Rothomagensis abbas S. Audoëni 802 e
 Joannes I præsul Salonitanus 408 c
 Joannes abbas Waldsassensis in Germania 553 c
 Joannes abbas monasterii Villariensis in Braban-
 tia 372 a e, 376 d
 Joannes abbas Casæ-Mariæ 187 f
 Joannes eremita dicitur in Sicilia revelationem
 de salute Dagoberti regis habuisse 801 e f
 Joannes eremita scripsit Acta S. Bernardi ab-
 batis 250 b, 252 c
 Joannes ecclesie Veronensis diaconus, et imperi-
 alis historiarum scriptor 401 f
 Joannes Tiurnuthensis scriptor Anglus, qui Vi-
 tas Sanctorum collegit 634 e f
 Jocerannus episcopus Ingonensis 113 d
 Jongelinus (Gaspar) edidit notitiam abbatiarum
 Ordinis Cisterciensis 111 f, 650 c
 Jordanus an fuerit generalis abbas Congregatio-
 nis Olivetanæ disputatur 473 a b
 Jornandes episcopus Ravennas 600 d
 Joseph 110

- Joseph episcopus Hierosolymitanus 555 c
 Josephus Ignatius à sancto Antonio Cariaelita
 exalceatus Toraco ad nos misit observatio-
 nes in vitam S. Bernardi 253 c, 329 a b
 Joslenus episcopus Suessioaensis 154
 Judas decianus quintus episcopus Hierosolymita-
 nus 555 c
 Juditha filia Balduini Comitis Flandriæ 65 f
 Julianus episcopus in Vaseonia 398 b, 441 b
 Julianus Comes fuit avunculus Juliani imperatoris
 apostatæ 432 b c
 Julianus imperator et apostatu Casareæ Philippi
 statuam Christi destruxit 20 d. Militare ve-
 rillum Constantini Magni mutare voluit 427.
 Occiditur 432 b
 Julius II Pontifex 485 f
 Justinianus cognomento Rhinotmetus, imperator
 Constantinopolitanus 644 e, 646 c, 647 a
 Justinopoli (Christophorus de) Generalis Ordinis
 Servorum B. Mariæ 656 c
 † Justinus philosophus sub Aurelio imperatore
 martyrium subiit 495 f, 496 a
 † Justus antistes Lugdunensis 606 b
 Justus tertius episcopus Hierosolymitanus 555 c
 Justus undecimus episcopus Hierosolymitanus 555 c
 Justus antistes Vicenensis 532 a
- K
- Kirch (Christianus) Societatis Jesu nobis
 notitiam suggessit de Burehurdo episcopo
 Wormatiensi 3 b
- L
- Lambertinus (Prosper de) archiepiscopus Bo-
 noniense S. R. E. Cardinalis 660 b c,
 720 f, 723 a
 Lambertus abbas Chesiriæ in Anglia, et frater
 S. Petri archiepiscopi Tarentasiensis 489 b
 Lambertus monachus Andaginenis miro modo
 ad frugem reducitur 856, 858 b
 Lampridius poeta Burdigalensis, et Eurico regi
 Gothorum charus 617 a
 Lancellotus (Secundus) scripsit Historiam
 Congregationis Olivetanæ 467 b, 473 a
 Lando episcopus Cremonensis 566 e f
 Landulphus Junior scripsit Historiam Mediolanensem
 147 a c
 Langius (Paulus) conscripsit Chronicon Citizen-
 se 42 b
 † Latiolus (Peregrinus) miro modo conversus
 Ordinem Servorum B. Mariæ ingreditur 701 d e,
 704 e
 Laudunensis (Hermanus) scripsit de miraculis
 sanctæ Mariæ 205 d
 † Lauonmarus abbas Curbionensis 787 b, 789 b
 Laurentius abbas Villariensis 242 a
 Laurentius monachus Rutiensis in Calabria scripsit
 Græce varias Sanctorum Vitæ 501 c, 502 a
 Laurerius (Dionysius) S. R. E. Cardinalis 678 d,
 679 d
 Lefastus episcopus Augustodunensis 613 e
 † Legontius præsul Trevirensis 41 b, 47 a f
 Lemos (Thomas de) Dominicanus sacro Mar-
 chesii Diario inseribitur 553 f
 Leo quæstor Eurici regis Gothorum 616 a b c,
 617 f
 Leo Isauricus sacerdotia imaginum destructor
 841 c, 842 b c d
- † Leobinus vel Leoninus aut Leubinus episcopus
 Carnotensis 489
 Leodio (Laurentius de) scripsit Historiam e-
 piscoporum Viridunensium 122 b, 205 a, 233 c
 Leonis (Petrus) pseudo-papa sub nomine Ana-
 eleti 136 e f, 137 et seqq.
 Leontius antistes Arelatensis 443 e
 Leontius Aurelianensis antistes 641 f
 Leontius præsul Trevirensis 441 c
 Leontius Byzantinus scriptor Græcus edidit O-
 pusculum de sectis hæreticorum 508 c
 Leophanta vel Lephanta (Francisca) prima
 monialis Congregationis Olivetanæ 473 b,
 487 c
 Leslæus (Joannes) episcopus Rossensis scripsit
 de rebus gestis Scotorum 774 b
 † Leofredus fundator monasterii 816 b c f
 Lezana (Joannes Baptista de) scripsit Annales
 Carmelitarum 17 f
 Libanori (Antonius) abbas ex Ordine Cister-
 censi et scriptor 652 e
 Lindanus (Henricus) S. J. Laureti commo-
 rans accepit recentiora miracula B. Jacobi
 Meranensis 726 d, 727 c
 Lipomanus (Aloysius) episcopus Veronensis col-
 legit Vitæ Sanctorum 664 c
 B. Lippius (Ricoverus) unus ex septem primis
 fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ 660 d,
 665 a
 Lipsius (Justus) regius professor et Historicus
 Lovanii 232 f
 Locrius (Ferreolus) scripsit de Deipara 23 c,
 24 b, 140 b c. Item Chronicon Belgi 353 e
 Lombardellus (Gregorius) scripsit Vitam B.
 Bernardi Ptolomæi 464 a b, 466 f
 Lombardus (Petrus) doctor et postea episcopus
 Parisiensis 170 d
 Longuevallius (Jacobus) S. J. scripsit Hist-
 oriam ecclesiæ Gallianæ 442 a
 Loratorio (Gaufridus vel Goffredus de) archi-
 episcopus Burdegalensis 351 b c
 Lotharingus Florentinus quintus vel sextus Gene-
 ralis Ordinis Servorum B. Mariæ 677 d,
 679 c
 Lotharius vel Clotarius II pater Dagoberti I regis
 Francorum 806 c, 807 c
 Louvetus (Petrus) in Historia Bellocacensi nar-
 rat tria miracula S. Symphoriani 492 c
 † Loyola (Ignatius de) fundator Societatis Je-
 su 683 b c e
 Lubin (Augustinus) scripsit tabulas ad Mar-
 tyrologium Romanum 403 b
 Lucentius (Julius Ambrosius) Italianam sacram
 Ughelli contraxit 745 e, 747 a
 Lucillus episcopus Veroaensis 401 b
 Lucius II Pontifex 175 c, 181 f
 Lucius (Joannes) Dalmata scripsit de regno
 Dalmatiæ et Croatiæ 407 c, 409 d
 Ludolphus (Jobus) heterodoxus edidit sacros Fa-
 ctos ecclesiæ Ethiopicæ 505 b, 513 b
 Ludovicus Granatensis scriptor ex Ordine Præ-
 dicatorum 231 c
 Ludovicus cognomento crassus rex Galliarum 134 e,
 141 c, 146 d
 Ludovicus VII rex Galliarum 189 a b, 196 d
 Ludovicus XIII rex Galliarum de S. Bernardo præ-
 clare loquitur in suo diplomate 230 a
 † Lupus episcopus Trecentis 606 f, 607, 612 f
 Lupus episcopus Tarsensis in Cilicia 594 a
 Lupus antistes Lugdunensis 642 b
 Lutherus (Martinus) hæresiarcha laudat. S.
 Bernardum 233 c
 Maanus

M

- Maanus (Joannes) edidit lucubrationem de Metropoli Turonensi 159 a
- Mabilionius (Joannes) recudit et illustravit Opera S. Bernardi abbatis Claravallensis 101 e, 235 d, 236 c
- Macharius primus abbas sancti Jacobi Herbipolensis 489 f
- Macuson (Joannes Antonius) magister Novitiorum in monasterio Claravallensi ad nos misit delineatum mausoleum S. Bernardi 354 c
- Maffeius (Scipio) nobilis scriptor ad Nicolaum Coletum dedit epistolam, quæ Italiz sacra inserta est 401 c d
- Maginus (Fobius) edidit mappas geographicas Italiz 731 d
- † Magnus antistes Transensis 402 f, 403 b
- Maithewius (Eduardus) vulgavit Trophæa Benedictina Angliz 537 b f
- Mainardus Abbas S. Michaëlis de Monte 824 c
- Majorianus Avito imperatori successit in imperium 603 a b
- Majorica (Arnulfus de) illustris S. Bernardi abbatis discipulus 211 c f, 212 a b
- Malabayla (Philippus) visitator generalis Congregationis S. Bernardi Ordinis Cisterciensis 410 c
- Malabranca (Latinus) S. R. E. Cardinalis 696 c
- Malcolmus III rex Scotiz 308 b
- Malmesburiensis (Guilielmus) scriptor Anglus 795
- Mamæa imperatoris Alexandri mater 507 c
- Mamertus præsul Viennensis in Gallia 613 f
- Manellus (Jannotius) conscripsit Historiam Pistoriensem 696 b
- B. Manettus (Joannes) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ 660 d, 665 a
- Manfredus rex filius nothus Frederici II imperatoris 675 a, 676 c
- Mangiadoris (Joannes de) præsul Florentinus 675 c, 676 c, 678 a, 679 c
- Manrique (Angelus) Pacensis episcopus Annales Ordinis Cisterciensis scripsit 101 c et seqq. 233
- Mantua (Hieronymus de) vir pietate insignis ex Congregatione Olivetana 487 c
- Marafioti (Hieronymus) vulgavit Chronicon Calabriae 648 f
- Marca (Petrus de) contra Joannem Cordesium disputat de adventu S. Martialis in Galliam 20 b. Edidit Historiam Bearniz 441 b
- Margunius (Maximus) episcopus Cythereus Vitas Sanctorum Græco-barbare breviter edidit 593 c
- B. Maria Ogniacensis S. Bernardum sibi apparentem vidit 359 f, 360 a
- Maria (Honoratus a sancta) Carmelita scripsit Gallice animadversiones ad regulas criticæ 572 e
- Mariana (Joannes) S. J. corrigitur 203 f
- Marieta (Joannes de) scripsit de Sanctis Hispaniz 460 b
- Marinis (Joannes Baptista de) Magister Ordinis Prædicatorum 748 f
- Martene (Edmundus) scripsit Itinerarium duorum monachorum e Congregatione S. Mauri 355 c. Corrigitur 640 b c
- † Martialis quo tempore in Galliam venerit, disputatur 19 c f, 20 a b
- Martinellus (Floravantes) edidit descriptionem urbis Romanæ 498 f
- Martinusius (Georgius) ex Congregatione Olivetana S. R. E. Cardinalis 487 a
- † Martinus Pontifex Romanus 812 f, 814 c e
- Martinus IV Pontifex 701 b
- Martinus V Pontifex 18 d
- Masenius (Jacobus) S. J. Annales Trevirenses Broweri mutatos in lucem dedit 556 f
- Mathildis Fulconis comitis Andegavensis filia, Fontis-Ebraldi abbatisa 308 b
- Matilda seu Mathildis regina Angliz 60 f
- Matthæus Parisiensis conscripsit Historiam Anglicanam 60 b. Falsitatis arguitur 803 b
- Matthæus legatus Apostolicus et S. R. E. Cardinalis 134 a b c
- Matthæus Dux Lotharingæ 277 b
- Matthias octavus episcopus Hierosolymitanus 555 c
- Matthioli (Carolus) Dominicanus ad nos misit aliqua de B. Jacobo Mevanate 723 a
- Maugier (Stephanus) abbas Charmeyæ ex Ordine Cisterciensi 743 b
- Mauricius (Petrus) abbas Cluniacensis impense laudat S. Bernardum adhuc viventem 230 b c, 238 d
- Mauritius præsul Trevirensis 41 b
- † Maurus martyr Romæ sub Numeriano imperatore 491 d
- Maximilianus Bavariz Dux et illustres ejusdem familiz posteri multa beneficia in Ordinem Servorum B. Mariæ contulerunt 700 a b
- † Maximinus primus abbas super Ligerim prope urbem Aurelianensem 787 a, 788 f, 789 a
- † Maximus episcopus Veronensis 596 f
- Maximus patriarcha Alexandrinus 580 f, 582 c
- B Mechtildis in canobio Elpidano monialis 233 b
- Medicis (Maria de) mater Ludovici XIII regis Galliz 75 a
- Meibomius (Henricus) heterodoxus ob insulsa et Lutherana dieta carpitur 43 d e f, 44 a b
- † Meletius episcopus Antiochenus 433 b
- Melito Sardinus episcopus Aurelio imperatori Apologiam pro Christianis obtulit 495 c
- Meniconius (Antoninus) ex Ordine Prædicatorum ad nos misit recentiora miracula B. Jacobi Mevanatis 726 d e f et seqq.
- Metaphrastes (Simon) corrigitur 567 b c
- Metellus (Hugo) Canonicus Regularis canobii S. Leonis apud Tullum Leucorum 231 e
- Methodius Tyri episcopus et martyr 404 e f
- Meyerus (Jacobus) corrigitur 847 f, 848 a
- Michaël abbas et Generalis xxiv Ordinis Vallumbrosani 3 c
- Milo Morinorum episcopus 197 f
- Minisius (Thomas) Canonicus Forojuliensis 412 b
- Molanus (Joannes) theologus Lovaniensis 405 f
- Molbraio (Robertus de) Comes Northumbriæ 60 c e
- Mombritius (Boninus) quædam Sanctorum Acta collegit sub Sixto IV Pontifice 526 d e, 528 f
- B. Monaldinus (Bonfilius) unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum B. Mariæ 660 d, 665 a, 669 f, 674 c
- Monoculus (Petrus) abbas invenit librum miraculorum S. Bernardi 368 e
- Monstier (Arturus du) Neustriam piam edidit 69 f. Corrigitur 70 a
- Montalvo (Barnabus) scriptor ex Ordine Cisterciensi 103 d
- Monte

- Monte (*Robertus de*) scriptor sæculi duodecimi 16 c. *Miram historiam narrat* 22 e f, 23 a b
- Mortarius (*Bartholomæus*) scriptor ex Ordine Prædicatorum 724 e f, 725 a, 734 d
- Moyſis (*Simon*) *Martyrologium Copticum Latine interpretatus est* 580 a
- Murdach (*Henricus de*) ex Ordine Cisterciensi primus abbas Vallis-claræ 240 e
- B. Osanna virgo Mantuana 489 c
- Oseherius ductor Normannorum, qui in Neustriam irruerunt 802 e
- Otto Frisingensis episcopus et chronici ejusdam scriptor 139 f, 238 f
- Ottocarus Bohemæ rex ab imperatore Rudolpho devictus 699 a, 700 f
- † Owinus monachus Anglus 795 e

N

- Nardinus (*Nicolaus*) scripsit *Opusculum Italicum de cathedra Nepesina* 745 e d, 746 c
- Natalibus (*Petrus de*) episcopus Equilinus sæculo decimo quarto floruit 768 e f, 769 et seqq.
- Nauceletus (*Joannes*) historicus 206 a c
- Neander (*Michaël*) hæreticus laudat in *S. Bernardo studium sacræ Scripturæ* 233 c
- Neapoli (*Gaspar de*) abbas Generalis Congregationis Olivetanæ 464 h
- Neetanus episcopus Aberdonensis 552 f
- Nepettinus (*Victorius*) collegit *Acta SS. Ptolomæi et Romani martyrum* 746 b
- Nepos imperator cum Gothis Galliam invadentibus pacisci coactus est 614 e
- † Nicasius antistes Rothomagensis 820 c, 822 d
- † Nicolaus Myrensis in Lycia episcopus 545 f, 663 b, 664 c
- Nicolaus V Pontifex libros *S. Bernardi de Consideratione eleganter describi jussit* 236 b
- Nicolaus antistes Cameracensis 343 c, 344 d
- Nicolaus abbas monasterii *S. Audoëni* 795 e f, 803 a, 825 b e
- Nicolaus episcopus Castellanus in Italia 691 c, 692 f
- Nicolaus abbas Villariensis 372 d
- Nicolaus Antonius auctor *Bibliothecæ Hispanæ quosdam pseudo-scriptores Hispanos explodit* 562 f, 563 a f, 564 f, 565 a, 621 d e f, 754 e f, 755 a d
- Nobilibus (*Hyacinthus de*) scriptor ex Ordine Prædicatorum 745 d, 746 e, 748 e f
- Nonnus episcopus Edessenus 756 e f
- † Norbertus Ordinem Præmonstratensem instituit 238 e. Fuit amicus *S. Bernardi abbatis Claravallensis* 421 b e
- Nolgerus episcopus Leodiensis 847 d
- Novigento (*Guibertus de*) abbas conscripsit suam *Vitam* 858 b
- Nourry (*Nicolaus le*) Benedictinus librum de *Mortibus persecutorum notis illustravit* 584 a b

O

- Odo archiepiscopus Cantuariensis 795 b e, 804 f, 805 e
- Odo abbas *S. Dionysii Sugerii* successor 189 b
- Odo primus abbas canobii Bonæ spei in Hannonia ex Ordine Præmonstratensi 122 a
- Odonellus Tirconallix princeps Hibernicæ scripsit *Vitam S. Columbæ abbatis* 625 b
- Oeolampadius (*Joannes*) hæreticus laudat extractum *S. Bernardi* judicium 233 e
- Oraffius (*Petrus Marcellinus*) abbas Congregationis Olivetanæ 466 f, 467 b e
- Oratorio (*Gaufredus de*) Burdigalensis archiepiscopus 197 f
- † Orontius primus episcopus Aletinus et martyr 743 e
- Paccinellus (*Bernardinus*) edidit *Vitam B. Bernardi Ptolomæi* 464 b, 467 d
- Paganis (*Hugo de*) auctor Ordinis Templariorum 238 b
- Paige (*Joannes le*) edidit *Bibliothecam Ordinis Præmonstratensis* 122 a
- Palæologus Græcorum imperator 691 f, 693 a
- † Palladius episcopus Ebredunensis 396 e
- † Palladius a Celestino I Papa ad Hibernos aut Scotos missus 774 b
- Pantaleon (*Henricus*) errans in sua *Prosopographia* corrigitur 435 e d e
- † Pantalus episcopus Basiliensis 743 f
- Panvinus (*Onuphrius*) scripsit de antiquitatibus Veronensibus 400 c, 401 a
- Papianilla filia Aviti postea imperatoris, et uxor *S. Sidonii Apollinaris* 601 f
- Paradinus (*Guilielmus*) scripsit librum de antiquo statu Burgundiæ 101 e
- Paradiso (*Jacobus de*) doctor sacræ theologiæ et postea Cartusianus 222 e e
- Paschalis II Pontifex 237 c d
- Pasehasius antistes Neapolitanus 446 b
- † Patiens præsul Lugdunensis 600 a
- Patritiis (*Patritius de*) unus ex primis sociis *B. Bernardi Ptolomæi* 476 f, 477 b f, 479 f, 487 b
- † Patroclus episcopus et martyr Trecensis 488 f
- Paulo (*Carolus a sancto*) edidit *Geographiam sacram episcopatum* 567 b, 766 b e
- Paulus V Pontifex concessit indulgentias confraternitati *B. Jacobi Mevanatis* 721 d
- Paulus II patriarcha Constantinopolitanus 812 e, 814 b
- Paulus abbas *S. Albani* in Anglia 60 e
- Paulus abbas Palaciolensis in Castella veteri Hispaniæ 353 f
- Paulus Florentinus scripsit de Origine Ordinis Servorum *B. Mariæ* et illustribus ejusdem viris 666 e
- Paulus diaconus scripsit libellum de episcopis Metensibus 40 a b
- Paulus Samosatenus hæreticus ab imperatore ethnico coactus est iudicio Sedis Apostolicæ parere 585 e
- Peregrinis (*Alexander de*) presbyter Bruriensis *Martyrologium* edidit 406 a
- Peregrinis (*Bartholomæus de*) edidit *Vineam sacram Bergomensem* 737 e f
- † Peregrinus episcopus Autissiodorensis et martyr 488 f
- Peretti (*Joannes Baptista*) concinnavit catalogum episcoporum Veronensium 596 d
- Perona (*Gaufredus de*) discipulus *S. Bernardi Claravallensis abbatis* 140 d e, 141 a b f
- Perpetuus antistes Turonensis 611 a
- Petramalius (*Guido*) episcopus Aretinus 478 e, 480 e
- Petrarcha (*Franciscus*) doctrinam *S. Bernardi* admiratur 232 e
- Petreius

P

- Petreus (*Theodorus*) scripsit *Bibliothecam Car-*
tusianam 222 e
- + Petrus martyr ex *Ordine Prædicatorum* 670 f,
671 f, 672 a, 684 b
- + Petrus *Damianus errans corrigitur* 506 b e,
756 f, 757 b
- + Petrus *antistes Tarentasiensis* 238 d, 247 b,
489 b
- Petrus *patriarcha Alexandrinus* 814 b
- Petrus *archiepiscopus Cusentinus* 100 c
- Petrus *episcopus Asturicensis in Hispania* 315 a d
- Petrus *episcopus Papiensis, ad quem S. Bernar-*
dus abbas scripsit 149 a
- Petrus *Generalis Ordinis Servorum B. Mariæ*
gesta S. Philippi Beniti olim collegit 655 c
712 d e
- Petrus *episcopus Compostellanus* 249 f
- Petrus *episcopus Salvanectensis anathemate*
percussus 241 d
- Petrus *antistes Kioviensis* 744 d
- Petrus *Cellensis abbas, et postea episcopus Car-*
notensis 229 c
- Petrus ex *Ordine Cisterciensi abbas in Gotlandia*
361 e f
- Petrus *monachus Malleacensis scripsit Historiam*
abbatæ Malleacensis 786 d
- Petrus *Tolosanus S. Bernardi discipulus* 115 d e
- Petrus *Cavensis usum mitræ ab Urbano II Ponti-*
fice oblatum reverenter et genecrose contempsit
101 c
- Petrus *abbas Trenorencensis* 72 d
- Petrus *diaconus Cassinensis ab eminentissimo Ba-*
ronio redarguitur 139 f, 140
- Petrus a *sancto Juliano edidit Historiam Trenor-*
ciensis monasterii 69 f
- Philippinus (*Joannes Antonius*) *reverendissi-*
mus Carmelitarum Generalis 406 d
- Philippus IV *rex Gallix* 238 b
- Philippus IV *rex Hispanix* 253 c
- Philippus *nonus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
- Philippus *monachus Claravallensis collegit quæ-*
dam S. Bernardi miracula 331 et seqq.
- Philotheus *scriptor Ordinis Cisterciensis quo tem-*
pore floruerit 211 b e d. *Scripsit Acta S. Bernar-*
narli 250 b
- Photius *famosus schismaticus Græcus corrigitur*
512 b
- Piazza (*Bartholomæus*) *scripsit Hemerologium*
Romanum 403 c
- Piccolomineus (*Ambrosius*) *unus ex primis so-*
ciis B. Bernardi Ptolomæi 477 f, 479 f,
487 b
- Picolomineus (*Carlius*) *archiepiscopus Senensis*
et S. R. E. Cardinalis 468 a, 472 a
- Picus (*Joannes Franciscus*) *Comes Mirandulæ*
S. Bernardum magni faciebat 230 b
- Pintus (*Jacobus*) *S. J. conscripsit Opus de Chri-*
sto crucifixo 628 b
- Pippinus *Caroli magni filius* 401 c
- Pippinus *Heristollensis regiam Francorum do-*
num gubernavit 843 b
- Pithæus (*Nicolaus*) *lectione S. Bernardi mul-*
tum delcetabatur 232 e f
- Pitseus (*Joannes*) *edidit Opus de illustribus*
Angliæ scriptoribus 100 c 795 b
- Pius II *Pontifex* 482 c, 484 f, 485 a, 486 a
- + Pius V *Pontifex laudat scripta S. Bernardi ab-*
batis Claravallensis 228 b. *Aliquas indulgen-*
tias antea concessas revocavit 721 a
- + Placidus *discipulus S. Benedicti* 320 e, 322 b
- Platus (*Hieronimus*) *S. J. variis elogiis error-*
nat S. Bernardum 232 c d
- Pocciantius (*Michaël*) *vulgavit Chronicon Or-*
dinis Servorum B. Mariæ 656 d, 707 c, 712
et seqq.
- Pocockius (*Eduardus*) *Annales Alexandrinos*
Eutychiei ex idiomate Arabico Latinos fecit
579 c
- Pommerayus (*Franciscus*) *Gallix conscripsit*
historiam Præsulum Rothomagensium 640 d e.
Etiã Historiam abbatæ S. Audoëni 794 b
et seqq.
- Pontius *abbas Cluniacensis* 134 f
- Pontius *S. Cypriani diaconus scripsit ejus Acta,*
quæ ab aliis interpolata sunt 764 f, 765 a b
- Poppo *abbas Stabulensis* 845 f, 852 b, 854 d
- Populonia (*Joannes Baptista*) *scriptor anti-*
quus ex Ordine Prædicatorum 466 f, 467 a
- Porta (*Ardicinus de*) ex *S. R. E. Cardinale*
monachus Olivetanus 487 a
- Porterus (*Franciscus*) *Romæ edidit compendium*
Annualium Hibernix 627 c
- Portianns *abbas an ab altero ejusdem nominis sit*
distinguendus 782 f, 783 a b d
- Portis (*Bernardus de*) *Cartusianus abbatem Ber-*
nardum impulit ad explicanda Cantica Can-
ticorum 155 a b e
- Possinus (*Petrus*) *S. J. nobis communicavit*
Acta S. Amatoris 24 b. *Varia de Sanctis ad*
majores nostros misit 451 b
- Pot (*Petrus*) *fundavit Antverpieuse monaste-*
rium sancti Salvatoris 4 f, 5 a
- Prætextatus *antistes Rothomagensis* 640 b, 642 e f
- Pragmatius *episcopus Augustodunensis* 781 a
- Pratis (*Raynaldus de*) *archiepiscopus Rhemen-*
sis 239 a
- Probianns *præsul Bituricensis* 492 b
- Procopius *historicus, qui scripsit de ædificiis Ju-*
stiniani imperatoris 569 c
- Proculeianus *episcopus Auseensis* 642 c
- + Proculus *episcopus Veronensis* 400 d
- Prosper *Aurelianensis episcopus* 617 c, 623 d
- Prudentius (*Aurelius*) *martyrium Massæ can-*
didix seu trecentorum martyrum describit 762
e f, 763 et seqq.
- Ptolomæus (*Christophorus de*) *episcopus Sua-*
ncensis 477 a
- Ptolomæus (*Mivus*) *pater B. Bernardi Ptolom-*
æxi 470 b, 475 e
- Ptolomæus (*Germanicus*) *scripsit elogia B. Bernar-*
narli Ptolomæi consanguinei sui 468 a, 471 f
- Ptolomæus (*Marius*) *posthuma patris sui scri-*
pta prælo vulgavit 468 a
- Publius *episcopus Atheniensis* 396 c
- Puccinellus (*Placidus*) *scripsit Italicam S. An-*
dreæ Scoti Vitam 539 c, 540 et seqq.

Q

- + Quadratus *episcopus Atheniensis* 396 c
- Quintanadueñas (*Antonius*) *S. J. scripsit de*
Sanctis Tolctanæ diœcesis 535 c
- Quiros (*Ludovicus Bernardus de*) *primarius*
professor sacræ Scripturæ 253 f

R

- Raderus (*Matthæus*) *S. J. illustravit San-*
ctos Bavarix 649 c
- Rado *frater S. Audoëni* 797 a b e, 806 c,
814 b c
- Radulfus *Comes Viromanduorum* 241 d
- Radulphus

- Radulphus abbas Gemblacensis 395 d
 Rainaldus archiepiscopus Remensis moritur 240 f
 Rainaldus socius S. Bernardi abbatis Claravallensis, et postea Fusinaei abbas 122 f, 149 e
 Rainardus Montis Barri dominus, et S. Bernardi abbatis avunculus 103 b
 Raissius (Arnoldus) scribit de sanctis Belgis vel qui in Belgio fuerunt 209 a. Asserit, caput S. Audoëni in Belgio conservari 803 d c
 Ramirus vel Ranimirus ex monaeho fuetus est rex Aragonix 458 f
 Ramulfus abbas Doratensis 287 b, 289 c d
 Ranutius vel Raynuccius episcopus Volaterranus 485 c, 487 f
 Raymundus episcopus Mimatensis 437 c e
 Raynaldus abbas Cussinensis, et S. R. E. Cardinalis 450 e f, 451 a
 Raynaldus Tolosanus S. Bernardi discipulus 115 d
 Raynaudus (Theophilus) S. J. præter alia scripsit Hagiologium Lugdunense 562 b
 Raynerius Senensis abbas generalis Congregationis Olivetanæ 473 b, 487 b
 Raynoldus (Joannes Baptistæ) canonizationem B. Bernardi Ptolomæi impetrare conatus est 46¼ f. Postea erectus est ad cathedram Luceensem 465 b
 Reginaldus episcopus in Germania 399 b
 Reguobertus episcopus Baiocensis 396 c
 Reinardus antistes Halberstadensis 51 e, 52 e
 Reinardus episcopus Leodiensis 852 a, 85¼ d
 Relandus (Petrus) edidit Fastos consulares 570 b
 Renaudotius (Eusebius) edidit historiam patriureharum Alexandrinorum 579 e f, 581 c et seqq.
 † Restitutus primus episcopus Tricastinus 592 e f
 Ribera (Joannes de) archiepiscopus Valentinus in Hispania 461 b
 Ricardus episcopus Baiocensis 824 b c
 Ricasoli Baroni (Pandolfus) Vitam S. Philippi Benitti tribus libris complexus est 657 b
 † Richardus episcopus Adriensis in Apulia 396 c d
 Richardus abbas Lobensis 851 c d. Transit ad Virdumense S. Vitoni monasterium 852 b
 Richardus abbas S. Albani in Anglia 60 c d
 Richardus I Normanniæ Dux 803 d, 823 d, 824 d
 Richardus Fontanensis in Anglia abbas 113 a
 Richelieu (Alphonsus) præsul Aquensis propriæ suæ diocesis Officia edi jussit 591 c
 Riculfus Rothomagensis abbas S. Audoëni 802 d. Postea præsul Rothomagensis 823 b, 824 d
 Rithamus rex Britonum 612 c
 Roa (Martinus de) S. J. scripsit de martyribus Cordubensibus 97 c
 Roberti (Joannes) S. J. fuscè conscripsit Vitam et miracula S. Huberti 858 a
 Robertus abbas S. Michaëlis in Periculo maris Ordinis Benedictini 230 d
 Robertus ex Ordine Cisterciensi primus abbas Duncensis in Flandria 240 f, 325 a, 327 e
 B. Robertus abbas Molismensis 237 b
 Robertus abbas Vallieellensis 372 b
 Robertus S. Bernardi consanguineus et abbas Domus Dei 240 d
 Robertus rex Francorum 103 d
 Robertus, cognomine Danus, filius Richardi Ducis Normanniæ 824 b
 Roccaberti (Joannes Thomas de) Magister generalis Ordinis Prædicatorum 721 f, 722 a
 † Rochius salutarem fontem excoavit 717 b, 719 a
 Rodesheim (Jacobus de) abbas vigesimus primus cænobii Steinfeldensis 4 d
 Rodulfus abbas Mosomensis 858 b
 Rogerius episcopus Lexoviensis 824 b f
 Rogerius rex Siciliæ 162 d
 Rogcrius abbas monasterii Trium fontium 275 c, 277 a
 Rollo Dux Normannorum ad fidem Christianam conversus est 802 f, 820. Reliquias S. Audoëni honorifice transferri jussit 821 et seqq.
 Roscia filia S. Sidonii Apollinaris 602 d
 Rosso (Felix de) scriptor ex Ordine Prædicatorum 723 b
 Rota (Chudius u) scripsit notas ad pseudo-Luitprandum 249 f
 Rotbertus Comes Parisiorum Rollonem Duem Normannorum ad fidem Christianam conversum nomine suo appellavit 802 f
 Rotildis vel Crotildis aliis Doda regina Francorum 809 a f
 Rotoldus episcopus Ebroicensis ad cathedram Rothomagensem transiit 197 e
 Rudolphus Habsburgi et Holsatarum Comes eligitur rex Romanorum 692 b, 693 b
 Rufinus presbyter Aquileiensis S. Hieronymo fuit cœvus 18 e
 Rufus archiepiscopus Cusentinus 100 c
 Ruinartius (Theodericus) Acta Martyrum sincera edidit 425 c, 427 e. Insuper illustravit historiam Wandalicæ persecutionis 628 c
 Ruricius præsul Lemovicensis 611 c d e f, 616 f, 622 c
 Rus-puerta (Franciscus) scripsit Historiam ecclesiasticam diocesis Giennensis 424 b
 Ruthardus archiepiscopus Moguntinus 52 e

S

- Sacci (Carolus) doctor theologus Parisiensis 231 c d
 Sacnz de Aguirre (Josephus) S. R. E. Cardinalis fabulas quorundam pseudo-scriptorum Hispanorum refellit 415 c d e f, 428 f, 429 a, 565 d c
 Salazar (Joannes Tamayus de) Martyrologus Hispanus multas fabulas confinxit 424 c d e, 428 e, 535 b, 563 d et seqq., 594 c f, 595, 621 c d e f, 753 f, 754 a b c d
 Salicetus (Nicolaus) scriptor Ordinis Cisterciensis 211 a d
 Sammarthanus (Dionysius) edidit tomum primum novissimæ Gallix Christianæ 435 et seqq.
 Sampson archiepiscopus Rhemensis 190 c, 319 c, 331 a
 Sampson abbas in Hispania 397 a
 Sanderadus aut Sandradus abbas Gladbacensis non videtur publicæ coli 742 c f
 Sanderus (Antonius) edidit Flandriam illustratam 169 f
 B. Sausedonius vel Senensis (Ambrosius) ex Ordine Prædicatorum 729 a, 731 b c
 Sartorius (Augustinus) scriptor Ordinis Cisterciensis 206 d
 Saturninus episcopus Veronensis 401 b
 Sausseyus (Carolus) scripsit Annales ecclesiæ Aurelianensis 793 f
 Savaro (Joannes) scripsit de Originibus Claromontanis 448 d. Opera S. Sidonii edidit 597 et seqq.
 Schelstrate (Emanuel a) scripsit de antiquitatibus ecclesiasticis 533 f
 Scolanus

Scolanus (*Gaspar*) scripsit *Historiam Valentianam Hispanicam* 452 b
 Seguinus (*Philippus*) scripsit *de Sanctis ac Beatis Ordinis Cisterciensis* 369 e f
 Sempringham (*Gilbertus de*) consilio *S. Bernardi instituit novum Ordinem in Anglia* 157 a
 Seneca decimus episcopus *Hierosolymitanus* 555 c f
 Serlo abbas *Saviniacensis* 242 e
 Sergius II *Papa Romanus* 405 d, 406 c
 Seronatus *Arvernix tyrannus vel oppressor* 604 d e
 Severa *Philippi imperatoris uxor* 507 e
 Severiana filia *S. Sidonii Apollinaris* 602 b c
 † Severus *præsul Trevirensis* 41 a
 Severus *imperator Majoriano interfecto successit* 603 c d
 Sigebertus *Gemblacensis in Brabantia monachus et scriptor incunte sæculo XII floruit* 34 f
 Sigefridus episcopus *Genuensis* 239 c
 Sigismundus *Romanorum imperator* 486 a
 Sigismundus *rex Burgundix quando regnare cœperit* 777 b
 † Sigo *Claramontensis episcopus* 448 e f
 Silvius *Florentinus generalis abbas Congregationis Olivetanæ* 473 b
 Silvius (*Andreas*) *Benedictinus Marchianensis edidit synopsis Historiæ Franco-Merovingicæ* 231 f
 Simeon *Dunelmensis scriptor Anglus* 58 c, 60 a
 Simon *Noviomensis episcopus anathemate percussus* 241 d
 Simon abbas *Caziaci corpus S. Bernardi amici sui invisit* 225 b e d
 Simon *primus istius nominis, et ordine nonus abbas Aquicinctinus* 353 e f
 † Simplicius *antistes Bituricensis* 610 f, 612 b
 Simplicius episcopus *Veronensis* 401, 596 e
 Simplicius episcopus *Æduensis* 497 f
 Sirmondus (*Jacobus*) *S. J. Opera S. Sidonii Apollinaris edidit ac illustravit* 598 et seqq.
 Sixtus II *Pontifex Romanus* 582 c
 Sixtus *Senensis scriptor ex Ordine Prædicatorum* 232 b e
 Sollerius (*Joannes Baptista*) *edidit tractatum de patriarchis Alexandrinis* 580 a, 582 f
 B. Sosteneus (*Gerardinus*) *unus ex septem primis fundatoribus Ordinis Servorum. B. Marix* 660 d, 665 a b
 Spedus (*Joannes*) *edidit Theatrum Britannicum* 633 b c
 Steil (*Fridericus*) *Germanice edidit Viridarium Sanctorum Ordinis Dominicani* 3 d
 † Stephanus *rex Hungaria* 5 e f
 † Stephanus *tertius abbas Cistercii* 262 c, 263 b
 Stephanus *Angliæ rex* 62 a, 246 e
 Stephanus episcopus *Parisiensis* 131 d
 Stephanus episcopus *Mimatensis* 436 f, 437 a e
 Stephanus abbas *publici Montis, qui etiam abbas S. Laurentii vocatur* 855 c, 858 a
 Stephanus *discipulus S. Bernardi, et postea S. R. E. Cardinalis* 292 e, 294 d
 Strada (*Antiochus*) *scripsit librum, cui titulus est Spongia Sardonum* 415 b
 Suercherus *rex Sueciæ* 180 d
 Sugerius abbas *S. Dionysii* 128 f, 129 a, 216 c
 Surius (*Laurentius*) *Cartusianus collegit Vitam Sanctorum* 664 c
 Suso (*Henricus*) *scriptor ex Ordine Prædicatorum* 232 a
 Syagrius episcopus *Veronensis* 596 e

† Sydonius *genere Scotus fundavit monasterium in Gallia* 817 b, 818 d
 Symeon *secundus episcopus Hierosolymitanus* 555 e
 Syncellus (*Georgius*) *scriptor Græcus* 508 e f

T

Tægius (*Ambrosius*) *scriptor ex Ordine Prædicatorum* 723 d, 725 a, 728 c
 Taillepied (*Natalis*) *scripsit de antiquitatibus urbis Rothomagensis* 641 c
 Tancreda (*Fulvia*) *mater B. Bernardi Ptolomæi* 475 e
 Tartarus (*Petrus*) *ex Congregatione Olivetana S. R. E. Cardinalis* 487 a
 Tattus (*Primus Aloysius*) *conscripsit Martyrologium Novocomense* 525 b c et seqq.
 † Ternanus *Pictorum in Britannia episcopus* 774 b
 Tescelinus *S. Bernardi abbatis pater, vir nobilis et pius* 102, 103 f, 104 a b, 117 b c, 257 f
 Theobaldus *archiepiscopus Cantuariensis* 181 d e
 Theobaldus *Comes Campaniæ amicus S. Bernardi Claravallensis impense laudatur* 293 c d et seqq.
 Theodelinus abbas *Malleacensis* 790 e, 791 c d
 Theodericus *rex Francorum* 809 a f
 Theodericus *vel Deodericus episcopus Metensis* 34 a b c d
 Theodericus episcopus *Virdunensis* 857 d, 858 b
 Theodericus *Campensis abbas et testis oculatus miraculorum S. Bernardi* 338 d, 339 e et seqq.
 Theodericus II abbas *Andaginensis* 858 d, 861 c
 Theodericus I *Comes Barri* 320 a
 Theodoricus *monachus Rothomagensis versibus Leonini scripsit Vitam S. Audoeni* 795 e f
 † Theodorus *Cyrenensis episcopus S. Lucium exemplo suo ad martyrium excitavit* 28 b c f
 Theodwinus episcopus *Leodiensis* 853 e f, 854 e, 859 d, 861 f
 Theonas episcopus *Arianus Marmaricæ* 584 c
 Theonas episcopus *Cyzicenus in Hellesponto* 584 d e
 Theophilus *patriarcha Alexandrinus* 580 e
 † Thomas *de Aquino laudat virtutes et scripta S. Bernardi abbatis* 228 e f. Quo tempore natus fuerit 729 a, 731 b, 734 f, 736 e
 Thomas abbas *Villariensis in Brabantia* 361 b
 Thomas *Prior S. Victoris Parisiensis pro justitia perimitur* 239 e
 Tietmarus abbas *Hemelsverdhusensis* 41 e f
 Tigernacus *Chineosensis episcopus in Hibernia* 625 e, 627 d
 Tilpinus *præsul Rhemensis* 517 f, 518 f
 Timmermans (*Bernardus*) *ex Ordine Cisterciensi synopsis miraculorum S. Bernardi collegit* 365 d
 Timotheus episcopus *Alexandrinus* 397 d
 Timmuthensis (*Joannes*) *scriptor Anglus* 58 a b
 Tissier (*Bertrandus*) *edidit Bibliothecam Patrum Cisterciensium* 124 c
 Tobias *quintus episcopus Hierosolymitanus* 555 c
 Torfæus (*Thormodus*) *scripsit Historiam Orcadum insularum* 2 f
 Torniolus (*Evangelista*) *episcopus Tiphernensis* 487 a
 Totila *famosus Gothorum rex* 543 b, 544 c
 Trasamundus *rex Wandalorum* 632 e
 Trebellius *Pollio historicus antiquus* 404 c
 Tudertinus

- Tudertinus (*Dominicus*) gesta *S. Philippi Beniti* soluta oratione conscripsit 655 f
- Tullius (*Servius*) rex populi Romani 600 d
- Turre (*Philippus a*) scripsit dissertationem de Colonia Foro-Julieni 411 c f, 412 b
- Turstinus Eboracensis in Anglia archiepiscopus 143 a b
- U
- Ubalдинis (*Octavianus de*) *S. R. E. Cardinalis* 684 c
- Ubaldu nobilis vir Ordinem Servorum *B. Mariæ* ingreditur 698 b. An hic catalogo Beatorum adscriptus sit, dubitatur 698 d
- Ubertinus (*Guilielmus*) episcopus Aretinus 680 c, 681 c
- Urbanus II Pontifex 237 c
- Urbanus V Pontifex 485 d
- Ursio abbas *S. Dionysii Rhemensis* 239 b
- Ursinus (*Joannes*) *S. R. E. Cardinalis* sub nomine Nicolai III ad Pontificatum Romanum evectus 696 d
- V
- Valerianus episcopus Abbenæ civitatis in Africa 631 c
- Valerianus imperator a Persis captus est 439 b
- Valerianus fuit censor Romæ sub imperatore Decio 404 c d
- Valerius (*Augustinus*) episcopus Veronensis scripsit de antiquis ecclesiæ suæ monumentis 400 b c
- Vanflebius (*Joannes Michaël*) Dominicanus scripsit Historiam ecclesiæ Alexandrinæ 513 b
- † Veredemus episcopus Avenionensis 636 f, 637 et seqq.
- Verinus (*Ugolinus*) postea Leo X Pontifex carmen in honorem *S. Philippi Beniti* composuit 656 b c
- Verona (*Franciscus de*) vir pietate conspicuus ex Congregatione Olivetana 487 c
- Victor episcopus Gauvaritanus in Africa 632 d e
- Victor episcopus Narensis in Africa 632 d e
- Victor vel Victorius fere individuus comes *S. Philippi Beniti* in itinere 673 e, 674 f
- Victor (*Sextus Aurelius*) scripsit opusculum de Cæsaribus 426 a
- Victorinus Comes, qui sub Eurico Gothorum rege Arverniam gubernavit 617 b c d
- Vienna (*Joannes de*) archiepiscopus Remensis 577 b d
- Vignierius (*Hieronymus*) edidit Supplementum Operum *S. Augustini* 764 b
- Villalpandus (*Bernardus*) scriptor Ordinis Cisterciensis 211 a d
- Villanus (*Matthæus*) historicus Italus 540 e f
- Villanus (*Philippus*) historicus Italus 540 e f
- † Vincentius dicitur fuisse primus apostolus et episcopus Mevaniensis urbis 719 c e
- Vinetus (*Elias*) scripsit commentarios in Opera Ausonii Burdigalensis 17 b
- Visch (*Carolus de*) scriptor ex Ordine Cisterciensi 120 f
- Vitalis vel Vitus primus Lituaniæ episcopus ex Ordine Prædicatorum 490 d
- Vitalis (*Ordericus*) scriptor historiæ ecclesiasticæ circa medium sæculi XII obiit 66 f. Quo tempore historiam illam absolverit 154 c
- Vitellescus (*Joannes*) *S. R. E. Cardinalis* 719 f
- Vitriaco (*Jacobus de*) conscripsit Historiam Hierosolymitanam 134 b. Laudat Opera *S. Bernardi abbatis* 228 d. Scripsit Vitam *B. Mariæ Ogniaensis* 159 f
- Volaterranus (*Andreas*) scriptor ex Congregatione Olivetana 487 c
- Vossius (*Gerardus*) Præpositus Tungrensium 236 b
- Vultrogodis regina Francorum et Childeberti I uxor 788 d e
- W
- Walcaudus episcopus Leodiensis 843 b, 858 c, 861 c
- Wallerannus vel Gualerannus abbas Lobiensis 853 c, 854 e
- Walterus vel Guallerus antistes Cabilonensis 237 c
- Waltmannus Antverpiæ abbas ex Ordine Præmonstratensi 122 a, 144 f
- Waræus (*Jacobus*) eques auratus et scriptor Hibernus 537 f
- Waratto Major-domus in Francia 799 d, 809 a f
- Warthonus (*Henricus*) addidit appendicem scriptoribus ecclesiasticis Cavei 634 f
- Wassebourg (*Richardus de*) scripsit de Antiquitatibus Galliæ Belgicæ 375 c
- Wemyss (*Patrius Ninianus*) *S. J. nobis Ms. Menologium Scoticum* communicavit 773 b
- Wenso vel Gonso abbas Florentis 855 c, 858 b
- Wido vel Guido episcopus Bellovacensis 576 e f
- Wiggerus abbas in Trevirensi sancti Maximini monasterio 41 d
- Willelmus patriarcha Hierosolymitanus 181 b
- Willelmus abbas monasterii Villariensis in Brabantia 372 a b
- Willelmus VIII Comes Pietaviensis 458 f
- Willelmus II rex Angliæ 280 c
- Wilson (*Joannes*) Martyrologus Anglus corrigitur 633 e f
- Wiltheim (*Alexander*) *S. J. multa nobis* circa Sanctos subministravit 319 f
- Witfordus (*Richardus*) edidit Martyrologium Anglicum 634 c d
- Y
- Yepesius (*Antonius*) eruditus scriptor Hispanus Ordinis Benedictini 203 e
- Z
- Zacagnius (*Laurentius Alexander*) Vaticanæ bibliothecæ præfectus 751 f
- Zacchæus publicanus perperam confunditur cum *S. Amatore Cadurcensi* 18 b c, 25 c d
- Zachæus ecclesiæ Cæsarensis episcopus 18 e
- † Zacharias pater *S. Joannis Baptistæ* habet Venetiis monasterium sui nominis 769 c, 770 d e f
- Zeno episcopus Veronensis 401 b
- Zeno imperator quando sit mortuus 620 d
- Zenobius episcopus Fæsulanus 541 c

INDEX TOPOGRAPHICUS

A

- A**brincensis urbs 80 f
 Achyron. *Vide Aquilona*
 Adane (*vulgo Aden*) urbs Arabiae 508 d e
 Adura (*vulgo Aire*) olim Vicus-Julii oppidum Galliae 70 c
 Adua. *Vide Augustodunum*
 Aduense territorium antiquum et hodiernum 262 c
 Aegæ, seu Aegææ urbs Ciliciæ. SS. Claudius, Asterius, Neon, Domnina et Theonilla MM. 567
 † Aegidii oppidum in Septimania unde nomen traxerit 861 c
 Aësia. *Vide Isera*
 Alligeniense in Belgio cœnobium. *Traditio est, S. Bernardum abbatem Claravall. a Deipara Virgine ibidem salutatum fuisse* 208 f
 Africa, in qua S. Victor conf., et Vitensis episcopus 628
 Alba (*l'Arbe*) fluvius Galliae 265 d
 Aldenbergense cœnobium in Germania 557 f.
 Alterum ejusdem nominis in Flandria, *perperam a neoterico cum priore confusum* 558 a
 Alexandriae *Pristus, Sevus etc. MM.* 423 a.
 S. Theona vel Teuna *ibidem ep.* 579
 Alla pagus Ducatus Luxemburgensis. *Ubi colitur S. Maurus presb.* 517 a
 Alpense monasterium in diœcesi Gebennensi, *Cisterciensibus aggregatum* 277 b
 Alpes Juliae 858 c
 Alvernia vel Arvernia Galliae provincia 831 a
 Alzira oppidum Hispaniæ. S. Bernardus martyr ord. Cistere.; *item Gratia et Maria VV. et MM.* 452
 Ambleva vel Amblevia fluviolus in Belgio 854 d
 Andaginense monasterium in Belgio, *al. S. Huberti dictum, abbatem habuit B. Theodericum* 843
 Andegavensis provinciæ situs 89 c
 Andegavum urbs Galliae 791 d
 Anderitum, olim civitas, nunc vicus, *Javour dictus, in Gallia. S. Privatus ep. et M.* 434 d
 Andra vel Andria, urbs regni Neapolitani 840 a
 Anglia. S. Sigfridus abbas 536 b
 Annecium. *Vide Podium S. Mariæ*
 Anstion, locus in provincia Pietaviensi 87 c
 Antiochiæ in Syria SS. Bonosus et Maximilianus vel Maximianus MM. 425 b. SS. Donatus, Restitutus, Valerianus, Fructuosa, et 12 alii MM. 590
 Antiochiæ nomine urbes variæ 590 b
 Apenninus mons Italiae 689 d f
 Aquæ-sextiæ in Provincia. S. Cedonius vel Sidonius conf. et ep., *ut fertur* 591
 Aquileia, civitas Italiae, nunc excisa 750 c
 Aquilona, seu Achyron, locus circa Nicomediam, *ubi Constantinus Magnus baptizatus est* 431 f, 433 a
 Ardennea silva. B. Theodericus 843
 Arvernæ, nunc Claromons, urbs Galliae. S. Sardonius Apollinaris episc. S. Avitus ep. 444 b, 597 a
 Asper-mons castrum 380 c
 Asta urbs Italiae 410 c, 411 e
 Augia, cœnobium in Germania 315 c
 Augustodunum urbs Burgundiæ. S. Symphorianus M. 491 a. S. Flavianus ep. 643
 Austria vel Austrasia pars Galliae 809 c
 Autissiodorum urbs Galliae 781 b

B

- B**aiocæ vel Baiocum (*vulgo Bayeux*) urbs Normanniæ 821 d
 Balgentiacum seu Baugentiacum (*Baugency*) urbs Galliae 308 c
 Balneoregium civitas Etruriæ in Italia. S. Ambrosius episc. 549 a
 Banna flumen Iiberniæ 627 f
 Barrum ad Sequanam (*Bar sur Seine*) opp. non ignobile in Lingonibus 317 c
 Barrum-Ducis opp. 56 c
 Barrum super Albam opp. Galliae 316 b
 Bedonia (*vulgo la Baulogne*) fluvius 89 d
 Belsinnaca insula 816 f
 Becharnum, olim urbs, nunc provincia. S. Julianus ep. 441, 442
 Beneventum urbs Italiae 410 b, 411 c
 Bergendensis tractus, seu Vergendensis 98 c
 Berotti pagus Italiae 729 f, 731 d
 Bersack, quæ olim Carthago in Africa 689 f
 Bevagna. *Vide Mevania*
 Binchium opp. Hannoniæ 209 f
 Bizya in Thracia ubi sita 30 a
 Bodobriga seu Boppardia, urbs Germaniæ, *ubi sancti Martyres anonymi sunt inventi* 556
 Boppardia. *Vide Bodobriga*
 Bostra Arabiæ metropolis 508 b d
 Brena castrum in Campania (*vulgo Brienna*) 317 c j
 Briegius pagus in Gallia (*vulgo la Brie*) 812
 Briossium, seu Brigiosum (*vulgo Briou*) in Pictoniis 95 c
 Brixia in Insubria Italiae B. Bartholomæus a Foresto 713
 Brunvillare cœnobium 319 a f, 340 c, 341 f
 Bullencariense cœnobium (*vulgo Boulencourt.*) B. Asclina virgo 650 b c
 Burdemons (*vulgo Bourlemont*) castrum 316 a, 317 e
 Burdigala urbs Galliae 284 b. S. Leontius episc. 242 a
 Burguliense cœnobium 790 d, 791 d
 Burgum S. sepulcri Italiae opp. 689 c
 Burgundia. S. Altigianus et Hilarinus monachi et MM. 647 b
 Bursfeldense cœnobium 52 c
 Cadurcum

C

- C**adurcum (*vulgo Cahors*) urbs Galliae 313 c
 Cæsaraugusta urbs Hispaniæ 858 f, 861 d
 Caino. *Vide* Chinonium
 Campaniam Galliae *multis miraculis illustrat*
S. Bernardus Claravall. abbas 344, 345,
 346
 Candeledæ in Hispania *S. Bernardus monachus*
Cisterc. 369 a
 Cari-loci (*vulgo Charlieu*) monasterium 141 e
 Carnotum, *vel* Carnutum (*vulgo Chartres*) urbs
 Galliae 824 c
 Cartusia, *unde sic dicta* 298 d
 Casale *seu* Casalium, civitas in Italia. *S. Natalis*
presb. et conf. 409
 Castellio ad Sequanam urbs Galliae 259 f
 Castrum Nantonis, opp. Galliae (*vulgo Chateau*
Laudon) 271 c
 Castrum-villarium (*vulgo Chateau-villain*) 311 c,
 313 b
 Catarracton *seu* Caturactonium urbs Angliæ
 63 b c
 Cenomani in Gallia. *S. Tenestina virgo* 791
 Cephalenia insula, etiam Samus dicta 769 f et
 seqq. 772 e
 Chableia vicus 317 e, 318 a
 Chaleta vicus (*vulgo Charletre*) 316 c
 Chinonium (*Chinon*) castrum Galliae. *S. Maxi-*
mus abb. et conf. 55 a
 Chrysopolis. *Vide* Vesontio
 Ciberis nomen loci ignoti 523 c
 Cistercium abbatia in Ducatu Burgundiæ, *variis*
notitiis illustratur 111 e
 Civalitana urbs 412 e, 413 e
 Clamiceium opp. in Gallia 311 e, 813 c
 Clara-vallis abbatia *S. Bernardi regimine, vir-*
tutibus ac prodigiis nobilitata; ejusdem situs,
fundatio, et elogium 112
 Clara, vicus Angliæ 840 d
 Clari-fontis monasterium 195 f
 Claromons. *Vide* Arvernæ
 Claudiopolis, nomen plurium urbium 766
 Claudiopolis in Honoriade provincia. *S. Tation M.*
ibid.
 Clipticum (*vulgo Clichy*) vicus Galliae 809 f
 Cluniacum (*Clugny*) pagus Galliae: *ubi abbatia*
percelebris 273 e
 Colcestra *seu* Colcestria urbs Angliæ 839 d,
 840 d
 Compsa (*vulgo Conza*) civitas Italiae. *S. Herbertus*
archiepisc. 100
 Comum *vel* Novocomum urbs Italiae 530 b
 Cona opp. in Gallia 313 b
 Conaldus (*vulgo Cunaud*) prioratus 92 c, 93 a
 Confluentia opp. 338 f
 Constantia urbs Germaniæ 315 c
 Constantinensis pagus (*vulgo le Coutantin*) pars
 Normanniæ 835 e
 Constantinopolis. *S. Callinicus I patriarcha* 644
 Corbeia urbs Galliae, et monasterium *ibidem*
 95 d
 Corduba, mons in Lusitania 58 f
 Corduba, urbs Hispaniæ. *SS. Leovigildus et*
Christophorus M.M. 97
 Cremona urbs Italiae 286 c
 Crux S. Leufredi, monasterium 816 f
 Cualanni Hiberniæ populi 627 e

D

- D**eense monasterium 72 a b, 87 b
 Deppa (*vulgo Dieppe*) opp. Galliae 70 f
 Derria (*alias Londonderry*) urbs Hiberniæ
 624 c
 Doningen vicus in territorio Constantiensi 315 d
 Doratum *seu* Scotorium abbatia 289 c
 Dunensis in Flandria abbatia; *quæ postea Brugas*
translata 170 a. *Robertus abbas Dunensis, post*
obitum S. Bernardi fuit abbas Claravallensis
 325 a. *Quod Dunas Furnenses adierit S. Ber-*
nardus abb. Claravall., varia memorant te-
stimonia 169 d e f
 Dunensis tractus in Gallia 816 f

E

- E**dessa urbs in Mesopotamia, altera in Mace-
 donia 319 f, 320 a
 Elibris. *Vide* Illiberis
 Elusa, *alias* Eluza, Heluza (*nunc Euse*) urbs
 Galliae 70 a h

F

- F**abricæ (*vulgo Forges*) pagus 95 e
 Fresulæ urbs diruta in Etruria: *prope quam*
S. Andreas conf. 539
 Farsæ monasterium 304 c
 † Filiberti monasterium. *Vide* Deense
 Firmitas ad Albulam (*vulgo la Ferté sur Aube*)
 opp. Galliae 271 c
 Fiscannense monasterium 815 e, 816 e
 † Florentini opp. 319 a, 320 a
 Fontanæ, castrum in Burgundia, *vel* Fontes (*vulgo*
Fontaines) locus natalis *S. Bernardi Claraval-*
abb. 101 c
 Forma Trajani locus Romæ 498 e f
 Forum-Julii civitas Italiae. *SS. Donatus, Romulus,*
Sylvanus, et Hermogenes M.M. 411 c
 Forum Trajani in Sardinia 417 d
 Francofurtum ad Oderam 689 f
 Francofurtum ad Mœnum 315 c, 332 a
 Fuldense monasterium 854 f
 Fundis in Latio *S. Paternus M.* 402 b
 Furcæ, portus 84 b
 Fusniacensis abbatia 272 a, 274 a

G

- G**abalitana *seu* Gavalitana regio in Gallia
 439 b
 Gallobelgicam *transiens S. Bernardus Clarav.*
abb. variis ibi miraculis coruscant 342 d et
 seqq.
 Garganus mons 830 f, 853 e, 854 e
 Gelling olim Gedlingum in Anglia locus 64 c
 Gemblacense cenobium 342 f, 344 d, 393 c
 Gemblacum opp. Brabantiae 393 c
 Gemmeticense monasterium 76 c, 77 c, 822 c
 Germaniæ loca *varia sacris predicationibus ac*
miraculis illustrat S. Bernardus Clarav. abb.
 192, 193, 194, 195
 Girwense S. Pauli in Anglia monasterium 536 f
 Granceium *seu* Granciacum (*vulgo Grancay*)
 castrum 262 d
 Grandimontensis abbatia 292 c
 Gualdum castrum Italiae 737 a

H

Halo insula. *S. Bassa M.* 417 b
 Hebidilica terra vel comitatus Herbidilicus 87 b
 Herius seu Herus (*vulgo Heis*) insula Galliae. *S. Filibertus abb.* 66 a, 66 a
 Hibernia: in qua *S. Eugenius vel Eogainus episcopus Ardstrathensis* 624 b
 Hieracii in Calabria *S. Antonius monachus, item beatus forsan Nicodemus monachus et conf.* 648
 Hierosolyma. *S. Zacharus vel Zacharias episc.* 555
 Hispania. *SS. Julius, Julianus, Vincentius, Augustinus, Eulodius M.M. 424 a. SS. Fabricianus et Philibertus M.M.* 535

Hoium. *Vide Iuum*
 Honleur opp. Normanniae 70 e
 † Huberti monasterium. *Vide Andaginense*
 Iuum opp. diocesis Leodiensis 209 f, 859 f, 861 f

I

Igniaceense cœnobium 319 c
 Illiberis opp. Hispaniae 99 f
 Insula-barbara monasterium 56 d
 Isera flumen, *alias Æsia vel Oesia (vulgo l'Oise)* 78 f

J

Javoux. *Vide Anderitum*
 Joviniacum urbs Galliae (*vulgo Joigny*) 318 a
 Juliaceum urbs inferioris Germaniae 859 a, 861 e
 Julio-bona vel Julia-bona opp., *quo nunc nomine vocetur* 70 c f
 Julleium *aliis Juliaceum (vulgo Juilly)* virginum cœnobium 263 c, 265 c
 † † Justi et Pastoris monasterium 98 e, 99 d

K

Kentigen seu Kentzigen pagus 332 b

L

Lagena provincia Iiberniae 627 c d
 Laranda vel Larandus opp. 567 c d
 Larissae urbes variae in Thessalia, et alibi 418 d
 Lascuris seu Lascurra urbs 442 a
 Laudunum (*vulgo Laon*) urbs Galliae 839 f
 Lemcnea insula Angliae. *S. Justinianus eremita et M.* 633
 Leucorum urbs. *Vide Tullum* 89 d
 Ligeris fluvius 70 e
 Lillebonne opp. Normanniae
 Limagus. *Vide Lindemacus*
 Lincolnia urbs Angliae 840 d
 Lindemacus *alias Limagus amnis* 337 a
 Lobiense monasterium in ditone Leodiensi 851 c, 854 b
 Londonderry. *Vide Derria* 37 c
 Lucaniae provinciae situs 95 c
 Lucionense monasterium
 Lugdunum Segusianorum seu Celtarum in Gallia 563 c. *SS. Minervius vel Minervus, et Eleazarus eum filiis* 561 a
 Lugdunum Convenarum urbs Galliae 563 b
 Lupa (*vulgo Loin*) flumen 346 f

Luperciacum (*vulgo Lurcy le bourg*) vicus Galliae. *S. Gildardus presb.* 840

M

Malbodiense cœnobium mulierum (*vulgo Maubeuge*) 850 b, 851 b
 Malenville (*vulgo Mareville*) vicus 316 a
 Malleacum seu Malleaca (*vulgo Maillezais*) urbecula et monasterium Galliae in Pictaviensi provincia. *S. Rigomerus eo translatus* 786 c d
 Mantinium urbs 767 d e
 Mariani montes in Hispania 99 a, ibidem f
 Marnay vicus 780 f
 Maspath, quae et Maspha, Masepha et Mesphe, urbs in confinio tribus Juda et Benjamin 9 b
 Matriona (*vulgo la Marne*) olim Materna Galliae fluvius 812 b
 † Maximini praepositura apud Tavanam 41 d
 Meduana (*Gallice la Mayenne vel la Mayne*) 89 c
 Meling seu Mela vicus in agro Leodiensi 392 a
 Memphis *alias Ogdo* urbs Aegypti 462 f
 Mesciacus locus in territorio Pictaviensi 92 f, 93 b
 Mevania opp. Italiae. *B. Jacobus Mevanas* 719
 Mezieres opp. ad Mosam 861 d
 Mimas urbs episcopalis 434 a b c d
 Monasteriolum (*vulgo Montereau*) opp. Galliae in Campania 317 c f
 Mons-Barrus opp. Galliae 259 f
 Mons-Tolonus. *S. Eptadius presb. et conf.* 775
 Montis-villare virginum cœnobium 81 a
 Moretum *alias Murittum* opp. 346 d f
 Morvinnus pagus 776 b, 781 b
 Mundwilla (*vulgo Meurville*) vicus 316 a
 Musseium villa Burgundiae 315 f

N

Namneticum territorium (*vulgo le Nantois*) 87 d
 Neocæsareæ in Ponto *SS. Neclavus vel Nectarius et forsan Sevus* 536
 Nepa, Nepet. Nepete, Nepeta, nunc etiam Nepi opp. in Italia 291 e, 744 c
 Neustria pars Galliae 809 e, 830 f
 Nivelta Brabantiae opp. 385 c
 Nivernense territorium in Gallia. *S. Patricius abb.* 781 c
 Normannia Galliae provincia 809 f
 Northumbriae regnum. *Ejus latitudo, etymologia; S. Oswinus M. ejusdem rex* 57
 Noviomum (*vulgo Noyon*) urbs Galliae 308 c
 Novocomum. *Vide Comum*

O

Occitania Galliae provincia, *S. Privatus ep. et mart.* 433 b
 Oesia. *Vide Isera*
 Ogdoa. *Vide Memphis* 94 b, 95 d
 Oia insula 484 a et seqq.
 Olivetanum monasterium
 Olympi montis tractus. *S. Georgius Linniota M.* 841
 Oscara flumen Burgundiae (*vulgo Ousche*) 781 a
 Ostia Tiberina. *SS. Aurea, seu Chryse virgo, Censorinus, Felix, et alii* 755
 Palatiolus

P

- P**alatiolus villa regia in Gallia 789 c
 Paldagrava, Pal de grave seu Pas de grave locus, Galliae 25 d
 Palus vel Paulus (vulgo *Paux*) pagus 84 c
 Pannonia latius olim patens quam nunc Hungaria 854 e
 Papia alias Ticinum, urbs Longobardiæ 286 c
 Partiniacum opp. Galliae (vulgo *Parthenay*) 288 b, 289 e
 Pauliacum monasterium 78 d
 Philippopolis urbs Thraciæ 30 a
 Pictavium (vulgo *Poitiers*) urbs Galliae 87 d
 Pientia civitas Italiæ 479 c d
 Podium S. Mariæ, olim Annicum, civitas Galliae 73 e
 Polougeyum cœnobium seu de Polengero 653 e, 655 a
 Pontisara (vulgo *Pontoise*) urbs Galliae 809 l
 Populetum cœnobium Cisterciense in Hispania 456 a b e
 Portus Romanus. S. Hippolytus ep. et M. 504. SS. Martialis, Saturninus, Epictetus, Marprilis, Felix cum sociis Martyribus 513
 Præmonstrati locus an Præmonstratensibus a S. Bernardo abb. Claraval. datus 119 e, 120

Q

- Q**uinciaceum monasterium (vulgo *saint Benoist Quiney*) 79 f, 81 a

R

- R**amatha urbs Palæstinæ ubi sita 14 e
 Ramathaim Sophim urbs Palæstinæ in monte Ephraim, patria Samuëlis 6 c
 Ramsey Angliæ insula 633 a b
 Ratiatus vel Retiatus portus 89 d
 Ratinsis pagus (nunc vulgo *le duché de Raiz vel Retz*) 87 e
 Reate in Italia. B. Balduinus abb. Ord. Cistere. 450
 Rebacum oppidum 77 b
 Redones (vulgo *Rennes*) 89 d
 Remis in Campaniâ Galliae S. Maurus presb. et socii 10 MM. 515. SS. Timotheus et Apollinaris MM. 573
 Resbacense monasterium 77 b, 812 d e
 Romæ S. Cyriaca vidua et M. 403 c. S. Antonius vel Antoninus M. 498. S. Timotheus M. 530 c
 Roquemadour. Vide Rupes Anatoris
 Rostatense vel Rosnanense monasterium in Wallia 627 e
 Rothomagum urbs Normanniæ. S. Flavius ep. 640. S. Dado vel Audoënus ep. 794
 Rupes Anatoris opp. (vulgo *Rouquemadour*) in Cadurcensi Galliae provincia. S. Amator eremita 16 b
 Rutinense seu Rutilense cœnobium 318 e, 319 f

S

- S**alonæ in Dalmatiâ S. Anastasius vel Attalus M. 407 a
 Samus insula triplex istius nominis 769 e et seqq; in qua ex illis SS. Gregorius, Theodorus, et Leo conf. obierint 770
 Sanciaceum seu Sanctiaceum (nunc vulgo *Sauci*)

- vicus Galliae et patria S. Audoëni episcopi 812 b
 Santones civitas Galliae. S. Seronius vel Seronius M. 26
 Sardinia. SS. Luxorius, Cisellus, et Camerinus MM. 414 a
 Sarlatum urbs Galliae 300 e, 301 f
 Sarta fluvius 89 c
 † Saturnini monasterium (vulgo S. Sernin de Tolose) 301 a f
 Saxonum occiduorum in Anglia regni latitudo 65 c
 Scotia. S. Irchardus, seu Erthadus, vel Erehadus ep. et conf. 773
 Scotorium. Vide Doratum
 Scythia 679 d
 Senis in Tuscia B. Bernardus Ptolomæus 464 a
 Sequana Galliae flumen 822 c
 † Sequani monasterium 647 f
 Silymbria 523 e, ibid. e et seqq.
 Singidonum opp. 413 e
 Sirmium urbs Pannoniæ inferioris 413 e
 Solac seu Solacus vicus ubi situs 17 b
 Sonnensis pagus (le Sonnois) in Gallia 789 c
 Spalatum urbs de Spina monasterium 409 a 203 f
 Stampæ urbs Galliae (vulgo *Estampes*) 280 c
 Sublacus in Latio locus 672 d, 674 d
 Subligniacum. Vide Vallis Sublignea
 Summontorii prope Oenipontem B. Richildis virgo reclusa 649 b
 Synnada urbs Phrygiæ 36 b e

T

- T**alentum (vulgo *Talen*) arx 101 e
 Tarsi in Cilicia S. Anthusa solitaria, S. Athanasius ep. et M., et Charisius ac Neophytus MM. 499
 Thoa insula 772 e
 Thracia. SS. Silvanus, Sabinus et Pantherius MM. 589
 Thudiniacum castrum seu opp. in ditione Leodiensi (vulgo *Tuin*) 848 f, 851 a
 Ticini in Italia S. Gunifortus M. 524
 Toarus vel Thoëda (vulgo *la Toue*) flumen 95 f
 Tolosani mirabilem de S. Bernardo Claraval. abb. ob famam sanctitatis et miracula habent æstimationem 202 d e
 Treceæ (vulgo *Troyes*) urbs Galliae in Campania 858 e, 861 c
 Trenorchiensis prioratus 73 e, deinde abbatia 74 e
 Triangulum castrum (vulgo *Trainel*) 317 e f
 Trium Fontium (vulgo *Trois-fontaines*) monasterium, vaticinio ac miraculo S. Bernardi Claraval. abb. illustratum 117 d e
 Tuderti in Umbria S. Philippus Benitius conf. 655 b
 Tuillium (vulgo *Touillon*) castrum 262 e
 Tullum (vulgo *Toul*) urbs ad Mosellam 322 b
 Tuscia. SS. Ptolomæus et Romanus ep. et MM. 714

U

- U**cceliense territorium Galliae. S. Veredemius eremita conf. 636 c
 Urbs vetus (Italiæ Orvieto) Italiæ civitas 681 e 629 e
 Utica urbs Africae
 Valcompare

V		Villariense cœnobium <i>S. Bernardi Claravall.</i>	
Valcompare insula	772 c	<i>abb. adventu, et Religiosis eo missis honoratum</i> 343 a.	<i>B. Gobertus conf. Ord. Cisterc. ibidem monachus</i> 370 a
Vallis-aquæ monasterium	301 c	Viride-folium castrum in diœcesi Tolosana, ubi	<i>hæretici ad prædicationem S. Bernardi Claravall. abb. obdurati puniuntur</i> 202
Vallis-eccliesiarum monasterium Hispaniæ	369 a b	Vitensis in Africa civitas, et episcopatus	629 e f, 630 a b
Vallis S. Lamberti cœnobium	391 f	+ Vitoni monasterium in Lotharingia	852 a, 854 d
Vallis-regia cœnobium	330 c, 331 a	Vultiacum pagus in Gallia	796 c, 812 c
Vallis Sublignea (<i>vulgo Soulignè sous Vallon</i>)		Vultonna aliis Vultumna flumen	95 e
locus agri Cenomauensis in Gallia. <i>S. Rigomerus presb. et conf.</i>	783		
Verinnæ vel Varennæ	84 b	W	
Vergendensis tractus. <i>Vide Bergendensis</i>		Wark opp. ad Mosam	864 d
Verodunum vel Virodunum (<i>vulgo Verdun</i>) urbs Lotharingiæ	809 f	Wesalia. <i>Vide Vesalia</i>	
Veronæ in Italia <i>S. Moderatus ep. et conf.</i>	596	Wetzlaria opp. Germaniæ	558 a
Vertavense monasterium (<i>vulgo Vertou</i>)	87 d	Wilfaresdium seu Wilfaresdun locus in Anglia	63 f, 65 d
Vesalia inferior et superior, oppida Germaniæ	405 e f	Wiremuthense in Anglia cœnobium	536 f
Vesontio (<i>vulgo Besançon</i>) urbs Galliæ	286 c		
Vicentiæ in Italia SS. <i>Leontius et Carpophorus MM.</i>	32 a		
Vicus-Julii. <i>Vide Adura</i>			

INDEX ONOMASTICUS

A

A bsis vel Absida, fornix	87 c	Cerostata vel Cereostata, species candelabrorum	822 c
Adelphi, fratres	746 b	Clangorium, alias campanarium vel campanile	829 b
Edificatoria, id est, ad virtutum moventia	392 e		90 e
Æquitermus, æque æternus	613 e	Cleptim, furtim	
Analogium, pulpitum in choro	856 c	Cochio, superior dolii apertura	729 e, 731 c
Apathes, sine passionibus	692 e	Commissi, quales in Ordine Servitarum	739 d
Apocrisiarius a voce Græca ἀποκρισῆσαι, est minister qui vice vel nomine alterius respondet	812 d	Condita, locus certus, territorium	789 c
Arista, pro spina piscis	91 f	Cortis vel Curtis, quandoque pro clausura monasterii	654 f
Auricularius, secretarius	812 c		

B

B irrus, pro vili vel crassiore veste	295 c
Boscus, silva	112 e
Bottulus, vaseulum	390 f
Bracale et bracarium vel Bracheriolum, herniæ vinculum	734 c

C

C alcatenus, calce tenuis	833 f
Camisia, indusium	25 f
Casa, pro quovis edificio	826 c, 829 b
Καταπέλας, catapelta, instrumentum tortorium	520 a
	441 d
Cauma vel Cauna, tugurium	413 d f
Ceremoniari, sacra diis offerre	

D

D apsilitas, liberalitas	822 e
Diæta vel Dieta, iter unius diei	544 b
Didascalus, magister	358 d

E

E lephantia vel elephantiasis, species lepræ	683 e
Emenda, multa pecuniaria	112 e

F

F escenninæ strophæ	687 c, id est, dictiones obscæne	112 e, 216 e
Finagium, confinium		126 e
Foresta, silva		Garba

- G**
- G**arba, *segetis manipulus* 74 b
 Gergometum, *vinum deterius* 729 d, 731 c
 Gerundium, *cognomen impositum a Gerit duo* 393 e
 Grangia, *præditum* 306 c
 Guarnimentum vel Garnimentum, *quibus ornatus rei congruus* 835 c f
 guerra, *bellum* 178 a
- I**
- I**ncaustum, *atramentum*
 Intitulare, *pro explicare* 198 a
 49 f
- L**
- L**actaniæ, *quandoque dies Rogationum* 816 e,
 835 e
 Latria, *cultus* 51 c
 Ledo et Ledona, *maris æstuatio* 82 a
- M**
- M**adonna vel Madonnina, *vox Italico, Latine Domina uostra* 739 d e
 Mamphora, *sudarium, aut linteum* 25 d
 Martyrium, *ædes martyri sacra* 534 f
 Molare, *spoliare* 64 f
- O**
- O**rama seu horama, *visio vel revelatio* 840 a
- P**
- P**atafredus, *equus gradarius* 148 e
 Pandocinare, *idem videtur quod Pandoxare, seu cauponam exercere* 65 f
 Panis autopyros, *quid sit explicatur* 280 d e
 Pelliceus pileus, *quid sit vide* 315 d e
 Pitantia, *portio* 50 b, 194 e
 Placita, *conventus publici* 82 a
 Plumbate, *quoddam flagelli genus: exponitur illud* 432 b c
 Polyandrion, *cometerium* 560 a e
 Poreinium, *locus in quo degunt porci* 832 b,
 835 f
 Præbendula et præbenda, *portio sibi monachis dari solita* 50 b e
 Pustella vel pustula, *genus ulceris* 78 f
- R**
- R**asorium, *novacula* 110 b
 Registra campanarum, *id est funes* 51 b
- S**
- Repa, *feretri operculum* 819 c f
 Romane loqui, *id est, Gallice* 654 f
 Ruptura, *quid sit apud medicos* 716 d
- S**
- S**agmarius, *equus. vel jumentum sarcinariuum* 791 d
 Sauginarius *idem quod sagmarius* 829 b. *Item homo sarcina onustus* 835 c f
 Seamellum vel Scamnellum 87 c
 Σζωβιαριος; *a voce Latina Scriniarius, sumi videtur pro scriptore, qui acta martyrum excipiebat* 420 e
 Segmentata, *pulvinaria acu picta* 295 e
 Solatiari, *consolari* 93 d
 Sotulares, *calcei* 390 b
 Stallum aut stallus, *sedes in choro* 123 e
 Strata vel strada, *via aut platea* 316 f, 826 e,
 829 b
 Subsofanus, *ventus orientalis* 90 e
 Substratorium, *pro tapete* 831 a
 Suffragines, *nervi* 84 e
 Sulci, *lineæ* 382 e
- T**
- T**aburus, *species vestimenti* 383 b
 Tarta, *species placentæ* 732 e, 734 c
 Theutonici et Theotisci, *Germani* 529 a
 Torneta *Gallicæ Tournois* 274 a
 Trabentus, *id est, natus* 380 d
 Tunna vel tonna, *vas* 78 f
 Typus, *febris* 82 f, 91 f, 810 a
- U**
- U**ranicus, *id est, celestis* 48 b
- V**
- V**accheta, *interdum vacca junior* 730 e,
 731 f
 Veges, *vas vinarium* 729 d, 731 c
 Veniæ, *pro genuflexionibus vel inclinationibus monasticis* 653 d, 654 f
 Verbum, *pro negotio* 298 f
 Verecundia, *pro contumelia* 380 e
- W**
- W**antus, *chirotheca* 78 e
- X**
- X**enia, *dona* 315 b

INDEX MORALIS

A

- A**bsens corpore, sed spiritu præsens, moribundum sanat S. Bernardus 306 b c d e. Idem absens, spiritu præsens est monachis suis 151 d e, 167 d e. Absentia novit 275 a et seqq., 306 a b. Absens fratribus annuntiat duorum Servitarum felicem transitum S. Philippus Benitius 700 e. Absentia novit S. Eugenius 626 a b f
- Abstinentia B. Goberti in cibo, somnoque 386 d, 387 c, 389 b e. Episcopi Metensis 846 f. Abstinentia S. Filiberti variis modis a dæmone tentata 76 a
- Acrimonia styli S. Sidonii Apollinaris 604 d e f
- Æger ad S. Bernardum proficiscens sanitatis impetrandæ causa, illius nomine domum redire jubetur sanandus 306 d
- Ægri sanati ope S. Filiberti 78 c, 82 f, 83 c d e f, 84 a, 85 e, 88 b c d, 89 e, 91 b c, 93 f: quidam sancto eodem appavente 90 d. Ope S. Bernardi 248 f, 265 e, 315 e f, 336 d, 343 e, 344 f, 349 d f, 350 b c, 362 b. S. Privati 438 b. S. Bernardi de Alzira 455 a b, 461 e f. S. Bernardi Ptolomari 469 e f. S. Andreæ confessoris 545 e, 547 a. SS. Morun 566 d. S. Philippi Benitii 709 d e, 714 a b, 715 c d, 716 a. B. Jacobi Mevanatis 726 e f, 727 a d f, 728 a, 731 a, 735 e. B. Bartholomæi a Foresto 737 c, 739 b. S. Cyriaci 758 b. S. Eptadii 779 f, 780 a, 782 c. S. Rigomeri 787 c. S. Audoëni 809 c, 815 e, 816 b, 819 a, 822 a, 839 d. B. Theoderici 858 e
- Amicitia constans S. Sidonii Apollinaris 605 c d. SS. Audoëni et Eligii amicitia 811 e. SS. Filiberti et Audoëni post discordiam 79 c. S. Bernardi cum Cartusianis 126 c d e. Ejusdem eum S. Norberto, atque in ejus discipulos benevolentia 119 f et seqq., 126 e, 144 f
- Angeli aberrantem in silva S. Philippum Benitium cum sociis, divina voce prius monitum, ad hospitium deducunt 689 c d. Adstant corpori S. Guniforti, domum illuminantes et suavi odore replentes 530 a. Juvant B. Bartholomæum a Foresto in munere suo obeundo 738 d e. Angelus Athanasium Tarsensem episcopum ducit ad baptismum S. Anthusæ imperticendum 499 f. Cibos S. Anthusæ subministrat 503 e
- Anima S. Bernardi a Deipara in cælum deferri visa 220 f. Item B. Bernardi Ptolomari inter SS. Benedictum et Bernardum a Jesu et Maria 469 f
- Annona per S. Bernardum multiplicata 129 c. Per S. Philippum Benitium 714 e f. Annona divinitus impetrata precibus ejusdem Sancti 680 a b c
- Apparens vivens Bernardus cuidam novitio, mortis ei diem prædicat, rursusque apparens morienti valedicit 307 a b
- Apparitiones Christi, Angelorum, et Sanctorum. Apparet puer Jesus S. Bernardo 160 d. Apparet Christus Constantino, et jubet eum in vexillo crucem ponere 426 b c et seqq. S. Bernardo Ptolomæo, quem vexatum a dæmone re-
- ercat 368 f, 383 b, Eidem apparent sæpius Christus. Deipara, Angeli 368 f, 369, 478 b, 483 b, S. Michaël congregationem ejus protegens 480 c d. Apparet ante mortem B. Jacobo Mevanati Jesus, Maria, Georgius et Dominicus 732 b d, 735 f, 736 a. S. Dominicus eidem apparens deliberanti de ejus ordine ingrediendo, cogitata perficere jubet 729 b, 735 a. Apparet variis S. Bernardus cum S. Malachia 356 b c. Solus in gloria 356 c d. Prædicens prosperum negotiorum successum 357 b c. Rursus cum S. Malachia, impediens apostasiam cujusdam monachi 358 a b. Alium item ad perseverantiam corroborans c d. Cum S. Benedicto incendium comprimens 359 a. Moribundum consolans b. Canonico regulari, qui transit ad institutum Cisterciense 359 c d. Eidem jam novitio, primo dormienti, deinde et rigitante f. B. Maria Ogniacensi 360 a. Monacho moribundo, cui mortem eadem die, et gloriam prædicat 360 a b. Item sorori suæ mortem prædicans b. Fratrem idiotam docens litteras 360 e f. Idem suis frequenter apparet post mortem 323 f. Aliis in ipso obitu 325 e f. In gloria, ac indicans ubi esset vestis S. Malachia 326 b c. Anatrico regi victoriam prædicans 327 b c. Apparet S. Bernardo Galdricus ejus avunculus in gloria 127 b, 270 d. Monachus, ejus et aliorum sacrificiis se purgatorio liberatum indicans 127. S. Auctor in apparitione corpus suum transferri jubet 48 f et seqq. 50 d. S. Oswinus, cultum suum restitui 59 d, 64 d e. S. Andreas Frsulanus tertio corpus suum transferri 548 a b c d. Apparet absenti B. Jacobo Mevanas ipso obitu sui die 732 c, 736 b. Item iteratis vicibus Bonaventura Camascos, quem sanat, vitamque suam jubet conscribere 722 e f. Apparens S. Audoënus, jubet corpus suum diligentius custodiri, ac honorificentius haberi 823 c et seqq. Apparitio Samuëlis qualis 13 et seqq. Vide ad voces Visio et Revelatio.
- Aqua in vinum mutata a S. Bernardo 216 f et seqq. 348 f. Item a B. Jacobo Mevanate 727 a, 732 c d, 736 a. Aqua putei, cujus aquam in vinum convertit B. Jacobus Mevanas, curantur multi 727 a
- Aqua qua corpus S. Bernardi defuncti lotum, incorrupta, et multis salutifera 223 d
- Aquam e rupe elicuisse dicitur S. Audoënus 822 b c. Unde fons multis solutarius 822 f. Plura huc spectantia ad vocem Fons.
- Arcana cognoscit B. Bernardus Ptolomæus 483 e f, 484 a
- Articularis dolor pulsus ope S. Bernardi 362 a. Et S. Philippi Benitii 709 a, 711 f
- Asthmate ad extrema deducto solus redditur appavente S. Philippo Benitio 712 f et seqq.
- Attentio B. Goberti in recitandis horis canonicis 388 d e
- Auctoritas S. Bernardi invidia major 276 d e
- Austeritas vestium Eugenii III Pontificis 292 f, 295 b. Austeritas vitæ Claravallensium monachorum

- chlorum sub S. Bernardo, et deinceps 205 c,
 267 f et seqq. B. Bernardi Ptolomæi 468 d
 e, 477 c d, 482 f, 483 a. S. Ascelinæ 653
 d c. S. Philippi Benitii 667 e, 672 e, 685 b,
 etiam in supremo morbo 705 a b. B. Ja-
 cobi Mevanatis 725 f, 730 c, 735 d.
 B. Bartholomæi a Foresto 737 e, 738 d. S. Au-
 doëni 806 f, 807 a, 808 b, 811 f, 815 b.
 B. Theoderici 840 c. 852 d, etiam in fine
 vitæ 862 d
 Austeritatem vitæ suæ nimiam accusat ipse S. Ber-
 nardus 119 c d. Ea valetudinem læsit 268 e,
 269 a et seqq.
- B**
- B**aculum suum terræ infigit S. Bernardus,
 qui exerevit in arborem 361 a b
 Baptismum petente S. Anthusa, aqua precibus
 Athanasii episcopi impetratur 499 f, 502 c
 Bellum sacrum prædicans S. Bernardus, multa
 edit miracula 190 a b, 195 a b d f, 299 a
 Beneficentia S. Sidonii Apollinaris 597 e f, 612
 Blasphemia in S. Philippum Benitium fit mnta,
 ejusque deinde ope loquelam recuperat 709 c.
 Alius gravi ægitudine percussus, deinde
 ejus patrocinio sanatur 712 a b d c. Blasphe-
 mi duo in S. Audoënum puniuntur 838 c d.
 Blasphemis panam prædicat S. Philippus Be-
 nitias, quæ continuo sequuntur 687 c d e. Bla-
 sphemus morte subita punitus, sed revocatus
 ad vitam per S. Bernardum 263 a b c d e
 Bona ablata mulier quædam recuperat per S. Os-
 winum. 64 f
- C**
- C**aducus morbus sanatus per S. Bernardum
 166 d, 276 a, 324 d. S. Philippum Be-
 nitium 711 d. Vide Epileptici.
 Caeca aliquoties curata, et toties rursum lumi-
 ne privata, dicens S. Filibertum sibi illudere,
 obumbrasset et post triduum Vitam finit 86 b
 Caeci nati visu donantur per S. Bernardum 313 c,
 314 e, 333 a, 335 a, 343 a b f, 345 b.
 S. Audoënum 709 b
 Caeci uno oculo sanati a S. Bernardo 317 d,
 336 c e, 339 a, 340 a b i, 341 a b, 342 e f,
 343 a c d, 344 e, 345 a e f, 346 a d e,
 347 b e d, 348 a b, 349 a e, 350 d. S. Phi-
 lippo Benitio 711 c. S. Audoëno 839 b
 Caecis videndi facultas reddita per S. Filibertum
 82 d e, 84 e, 85 b d, 87 f, 88 a e, 89 f,
 94 f. S. Bernardum 193 a, 202 a, 219 c,
 283 b, 313 a b d e f, 314 b d e, 316 b,
 317 a b c, 318 e f, 319 a b c, 321 f, 322 a,
 332 e d e f, 333 a b c d f, 334 b c e f,
 335 a b e f, 336 a b c e, 339 a b c f, 340
 a b e d f, 341 a b e d, 342 e f, 343 c d f,
 344 b e, 345 a e, 346 b c d e f, 347 b e f,
 348 b e f, 349 a, 350 d. Per S. Bernardum
 de Alzira 462 b c. S. Bernardum Ptolomæum
 484 d. S. Symphorianum 492 c. S. Andream
 confessorem 545 e, 547 a. SS. Martyres 566 d,
 631 b. S. Philippum Benitium 708 b,
 709 b, 716 c. S. Cyriacum 758. S. Patri-
 cium abbatem 782. S. Audoënum 809 c,
 816 b, 819 a, 836 c d
 Caecitate percussus Hunni, qui urbem Metensem
 fuerant populati 46 f. Hi redditis captivis
 mor ea liberati 47 a
- Calculi dolor abactus per S. Bernardum 350 d.
 S. Philippum Benitium 708 e f, 713 e
 Calvinistarum furor in Corpus S. Amatoris 21.
 Plura vide ad voces Corpora Sanctorum
 Calumniam furti, sibi impactam, cognito per
 revelationem fure, diluit B. Bernardus Pto-
 lomæus 469 a, 483 e
 Campanæ sponte sonare incipiunt in morte vene-
 rabilis Benincasa Servitæ 685 c
 Candela sine igne accensæ ad probandam innocen-
 tiam SS. Rigomeri et Tenestini 788 a. Candelam
 signo Crucis accendit B. Theodericus 860 d
 Cantu monachorum mirabiliter conversus S. Ber-
 nardus de Alzira ad fidem, vitamque reli-
 giosam 452 f et seqq. Convertit deinde ma-
 terteram suam, et sorores 455 c d e f, 457
 Cantus angelorum, aliaque prodigia in morte
 S. Philippi Benitii 706 d c. Cantus caelestis in
 primo sacro S. Philippi Benitii 675 e. Can-
 tus miraculosus, aliaque mirabilia, quæ S. Ber-
 nardo contigerunt 349 c d
 Capilli S. Oswini ab igne illæsi 64 e
 Captivi miraculo liberati ope S. Oswini 62 a.
 Precibus B. Jacobi Mevanatis 730 d, 535 e.
 Item eo apparente 733 f, 736 d. Ope
 S. Audoëni apparentis 832 e et seqq. Captivos
 liberans S. Filibertus, et pauperes nutriens,
 nunquam argenti minus habet 78 d
 Castitas B. Goberti in saculo 384 b. B. Bernar-
 di Ptolomæi 468 e, 469 d, 483 c. S. Ascel-
 linæ 654 a. Quibus præsidius Castitatem de-
 fenderit S. Bernardus 259 a b c
 Cereus ex caelo delatus 140 c d
 Cerevisia a S. Bernardo benedicta milites repen-
 te conversi 272 c
 Cervix indurata sanatur ope S. Bernardi 333 b,
 333 a b c
 Charitas in Deum et proximum. Charitas
 S. Oswini 63 e. B. Goberti 385 f et seqq.
 S. Bernardi erga novitium tristitia obrutum
 167 d e f. Item erga facinosorum, quem morte li-
 berat 173 f et seqq. B. Bernardi Ptolomæi,
 sociorumque, in ministrando peste laboranti-
 bus 481 d e f. Charitas in Deum et proximum
 B. Bernardi Ptolomæi 483 c d. S. Sidonii A-
 pollinaris erga cujusvis generis homines 612
 b et seqq. S. Victoris Vitensis in confessores
 631 c d e f. Charitas in proximum S. Philip-
 pi Benitii 664 a. S. Eptadii, etiam in capti-
 vis redimendis 779 d e f, 780 c d
 Claudis gressus restitutus intercedente S. Filiber-
 to 82 f, 85 b d e, 86 c d, 87 e f, 88 c e,
 90 a c, 94 f, 95 a b. S. Bernardo 193 a,
 219 c, 272 b, 312 f, 313 d e f, 314 c e,
 316 b, 317 d e, 318 d e, 319 c d,
 321 f, 322 a, 332 c d f, 333 a b c d e, 334 b
 c d e f, 335 a c f, 336 a b c d e, 338 c f,
 339 a b c, 340 a c d, 341 a b c d e, 342 e f,
 343 a b c e f, 344 b c f, 345 a b d, 346 a b
 c e f, 347 a b d f, 348 a b c, 349 a. S. Ber-
 nardo Ptolomæo 484 c. S. Andrea Fesulano
 547 a. S. Philippo Benitio 707 f, 708 b,
 709 b, 711 c, 713 d. B. Jacobo Mevanate
 727 c. In translatione SS. Ptolomæi et Roma-
 ni 748 f et seqq. Per S. Audoënum 809 c,
 816 b, 819 a, 831 b c d, 839 d f
 Claudis a nativitate gressus datus ope S. Bernar-
 di 313 f, 316 b, 332 d, 333 b c, 336 b c,
 342 d, 345 e f, 347 d e
 Clementia Tescelini, patris S. Bernardi 104 a
 Cenobii Cisterciensis locus Mediolani caelesti lu-
 mine demonstratus 139 c
 Cætus

- Uetus pii a Samuele instituti* 10 c
Conflictus cum dæmone S. Philippi Benitii moribundi 706 a b c
Contractum toto corpore sanat B. Jacobus Meranas 730 b, 735 d
Contemptus mundi B. Bernardi Ptolomæi 477 c
Contractus omnibus fere membris et claudis ope S. Bernardi sospitati redditus puer 313 a. *Contracti sanati ope S. Bernardi* 335 b, 340 b, 342 f, 345 b e, 348 b e, 362 a. *S. Privati* 437 c d. *S. Philippi Benitii* 711 d. *Per S. Audoënum* 839 f
Conversiones insignes. Conversio ducis Aquitanæ in schismate ope S. Bernardi 288 b e d e. *Patris S. Bernardi* 117 a b c, 364 a b. *Aliorum per eundem Sanctum* 173 c d, 364 f. *Item Arnulphi de Majorica, et alterius* 211 f et seqq. *Aliorum conversiones prædictæ a S. Bernardo* 214 b c. *Fratres suos convertit idem Bernardus prædicationibus et miraculis præviis* 260 c et seqq. *Conversio mira Judæorum per S. Avitum* 444 c f, 445 e f, 446 a et seqq. *Cujusdam, qui venerat ad irridendum S. Eptadium* 780 c. *Convertuntur varii ope S. Philippi Benitii* 694 e f, 695 a b e, 696 e f, 698 b, 703 e f
Corpora Sanctorum. S. Auctoris immobile 50 d, 52 c. *S. Anatoris ab igne Calvinistarum illersum* 19 c, 21 e; *sed eorundem sacrilego furore roneisum* 21 f. *Corpora SS. Bernardi de Alzira, ejusque sororum celestibus signis inventa* 459 e f. *S. Privati Corpus inventum divina revelatione* 438 a b. *Item SS. Martyrum Bodobrigensium corpora* 556 e f, 559 c f et seqq. *Incorrupta inveniuntur corpora B. Francisci Senensis* 703 c. *B. Jacobi Meranalis* 725 f, 726 a, 732 f, 736 b. *S. Audoëni* 823 b c, 824 b c e. *SS. Gregorii, Theodori et Leonis per revelationem reperiantur corpora incorrupta, fulgida, suavenique odorem spirantia* 769 b c. *Corpus item B. Bernardi Ptolomæi suavem odorem efflat* 469 f. *Corpus S. Bernardi quanto post obitum concursu, luctuque visitatum* 324 a b c. *Corpus S. Philippi Benitii furto auferentes divinitus impediuntur* 712 a. *Carrus, corpus S. Irichardi vehens, sponte movetur* 773 f. *S. Audoëni corpus propter præsentiam peccatorum immobile* 831 e et seqq. *B. Theoderici abbatis impio Calvinistarum furore combustum* 843 c f, 844 a b, *auctore sacrilegii morte horrenda punito* b c
Cruce sumpta ignem extinguit S. Ascelina 654 a
Crudelitas Ebroino exilii causa 71 c
Crus affectum ope S. Philippi Benitii curatum 714 f et seqq.
Crus fractum intercessione S. Philippi Benitii sanatum 708 c
Cura pastoralis S. Sidonii Apollinaris 598 d e, 611 e d e, 613 f et seqq. 616 d et seqq. 617 d
Custodia sensuum S. Bernardi 109 d e f, 262 e, 297 c d
- D
- D**æmon, *cam rotam fregisset, curvam trahere cogitar a S. Bernardo* 158 b. *Tentantis dæmones oratione repellit S. Justinianus* 635 f. *Dæmon laetas epulas exprobrat S. Audoëno* 800 b. *Imperat dæmonibus B. Theodericus abbas* 844 d, *quemdam, cervæ specie apparentem fugat* 857 a b
- Dæmon expulsus per S. Filibertum* 79 f, 86 d e, 87 a, 93 d, 95 a. *S. Bernardum* 106 f, 129 d, 150 e f, 151 b, 153 d, 249 a, 275 f et seqq. 281 c d e l et seqq. 283 c, 284 a b c d e, 306 f, 312 d e, 350 d e. *S. Hermogenem* 413 b. *B. Bernardum Ptolomæum* 469 a, 484 b. *S. Andreæ Fasalannum* 545 e, 547 a. *SS. Martyres* 566 d. *S. Ascelinam* 654 b. *S. Philippum Benitium* 685 c, 708 a f, 711 d, 758 b. *S. Eptadium* 779 f. *S. Audoënum* 809 c, 819 a, 839 e
Dæmon incutus a muliere ope S. Bernardi jugatus 287 b e d e. *Aliæ mulieres hoc malo liberatæ per S. Philippum Benitium* 654 b
Dæmonis mira fallacia apparitione S. Philippi Benitii detecta, et elusa 710 c et seqq.
Dæmonis vi omnibus fere sensibus, menteque captus puer, sospitatem consequitur ope S. Bernardi 318 b c
Debilis oculorum ope S. Bernardi curata 283 c
Deipara Virgo succurrit mulieri in profundum torrentem projectæ 23 f. *B. Bernardo Ptolomæo difficultates S. Scripturæ enodat* 368 c. *Guidouï episcopo Aretino commendat congregationem Olivetanam* 472 e f, 478 f et seqq. *Ejus patrocinio natus B. Bernardus Ptolomæus* 475 e. *Imago ejus, pingi coacta, divinitus perficitur* 668 b c. *Comarudat ordinem Servitarum S. Petro martyri* 670 f. *Apparens Joami Francofurtensi, cum ad S. Philippum Benitium mittit* 689 a b. *Plara ad vocem Apparitiones*
Dentium dolore laborantibus patronus B. Theodericus abbas 844 b
Detractiones contemnendæ 380 a
Detrahens miraculis S. Bernardi cadit exanimis, ab eoque sanatur 336 f
Devotio S. Germani erga S. Symphorianum 192 c
Dicacitas ejusdam hæretici a S. Bernardo reclusa 203 a b
Dictum cyregium Nivardi fratri, S. Bernardi 262 c
Dignitatem abbatialem reluctans suscipere cogitur B. Theodericus 855 c d
Dignitates fugit S. Bernardus 298 c. *Vide Episcopatus et Pontificatus.*
Discessus quorundam ab cremo, miraculo impeditus precibus B. Bernardi Ptolomæi 468 e
Divitiarum mundique contemptus B. Goberti 384 c d, 385 f. *Vide contemptus.*
Dolor capitis abactus per S. Bernardum 336 c, 362 b, 404 a. *Dolorem capitis transmissio pulco suo pellit idem Sanctus* 315 b
Dona Dei cum gratiarum actione accipienda 268 c
Dotes S. Bernardi pueri, et favores celestes 106 c d e, 258 c
- E
- E**cclēsia in honorem S. Stephani structa 24 e.
Ecclesiam fornicatione sacrilega violare volens, motu ecclesiæ trevitus desistit 64 f
Egenti divinitus subvenit B. Jacobus Meranas 733 e, 736 d
Elencosynarum excessum ex obedientia corrigit B. Gobertus 389 a b
Elogia Samuelis 12 d. *S. Bernardi plurima* 225 et seqq. *Item* 323 b c. *S. Leontii* 443 b c d. *Ordinis Servorum B. Mariæ Virginis* 702 a b. *S. Patricii abbatis* 782 a b c. *S. Tenestine virginis* 791 f. *B. Theoderici* 864 b et seqq. 112 *Epileptici*

- Epileptici sanati per S. Bernardum 271 a, 346 b, 364 e. S. Philippum Benitium 708 a. Vide morbus caducus.
- Epileptico impetrat S. Bernardus, ut præsciret tempus quo laboretur 362 e. Cur eum integre non sanaverit f
- Episcopatus a S. Bernardo receptus 139 b, 148 e d e, 168 f, 276 e. S. Eptadio 779 c
- Episcopus Fæsulanus voce divini, prodigiisque prævis eligitur Donatus 543 e d e f. Episcopo quæ præstantia pro munere suo 607 d e f et seqq.
- Epistola, quam S. Bernardus dictat in imbre, non malefit 271 e
- Eucharistiam intigne suscipiens deglutire nequit 271 f
- Exequiæ magnificæ S. Audoëni, comitantibus miraculis 809 b et seqq. Exequiis S. Malachie celebrans S. Bernardus, orationem de confessore recitat 243 b. Idem ulias ab eo factum ibid. c 311 b
- Exhortatio Samuelis ad populum quo fructu habita 9 a
- F**
- Febbris pulsa jussu S. Filiberti 77 e. Ejusdem ope 82 b f, 90 e, 93 e f. Per S. Bernardum 166 e, 270 d, 283 b d, 349 e, 350 f, 352 b, 362 b. B. Bernardum Ptolomæum 469 d. S. Philippum Benitium 709 e f, 711 e, 715 e, 717 d e. S. Eptadium 780 a b. S. Audoënum 809 d, 819 c d. B. Theodericum 858 e
- Feras compescit S. Bernardus 214 e f
- Fervor spiritus S. Bernardi novitii 110 d, 263 d e : ejusdem sub finem vitæ 320 b e d. S. Ascelina 653 f et seqq.
- Festo die S. Oswini lignum scindens, ex eo sanguinem manare cum socio videt 61 e f. Alus Festo laborans miraculose lobus et plaustis privatur 74 b e. Festo S. Philippi Benitii quidam operari prohibitus apparitione divina 715 a b. Vide Fulmine.
- Fidei in Drum S. Bernardi in rebus angustis 113 f
- Fistula pedis sanata divinitus per S. Bernardum 270 d
- Flamma ab ore S. Bernardi erumpens 129 f
- Flamma repressa inrorato S. Filiberto 90 d
- Fleus perpetuo puer osculo S. Bernardi sanatus 271 b
- Fons S. Bernardi prædicatione mirabilis 216 e, 362 a b. Fons enatus, ubi occisus S. Justinianus 636 a. Vide Aqua.
- Fugitivum monachum humeris impositum reducit B. Gobertus 391 a b c
- Fulmine tactus ob violatum frustum S. Audoëni, ejus ope sanatur 834 e d e f
- Furtum. Furtus equos S. Filiberti, divinitus territus, eos restituit 78 a b. Alia, juvenco ejusdem surrepto, periclitantur, eumque restituit 80 d. Fur morte mulctatur 77 e. Vaceæ furto ablata carnem comedens, morte punitur, et mugit post obitum 74 a. Furtum item divinitus punitum 84 e, 88 f, 90 f et seqq. Fur contractione membrorum punitus, ope S. Audoëni sanatur 835 b et seqq. Alius ejusdem ope deprehensus 836 a b. Fur per eundem Sanctum hærens immobilis crimen fateri cogitur 836 f et seqq. Furari corpus S. Audoëni conati cæcitate percipiuntur, ac deinde, eo invocato, sanantur 823 d

G

- Gangræna liberata mulier ope S. Philippi Benitii 713 e d
- Generalis præpositi munus deprecatus S. Philippus Benitius, illud voce divina jubetur admittere 677 a b e. Illud deponere molitus, variis modis et tandem visione prohibetur 681 a et seqq.
- Genuum juncturæ solidatæ oleo lampadis S. Bernardi de Alzira 462 e d
- Gratia compunctionis clerico impetrata a S. Bernardo 276 b
- Gratis evangelium prædicat S. Bernardus 298 b

H

- Hernia divinitus sanata per S. Bernardum de Alzira 461 f et seqq. 462 c. S. Philippum Benitium 716 a. B. Jacobum Meranatem 733 a, 736 c. B. Bartholomæum a Foresto 737 b, 738 f
- Honor S. Bernardo ab infante delatus 272 d
- Hostes patrocinio S. Bernardi fugiti 142 e f
- Humilitas a pusillanimitate distinguenda 608 e f. Nec ea inepta ad res magnas 611 b. Humilitas S. Oswini regis 62 e f, 64 b c. S. Bernardi 151 e, 285 a, 296 e, 302 e f. B. Bernardi Ptolomæi 482 e. S. Sidonii Apollinaris 598 a, 601 a, 608 a b e d f, 610 d e, 612 b e. S. Philippi Benitii 670 b, 671 e d, 674 a, 677 e f, 684 c et seqq., 702 f, 703 d e, 704 b, 705 e. S. Audoëni 814 f
- Hydropici sanati ope S. Filiberti 88 e. Et S. Bernardi 315 f, 369 f

I

- Igne sacro liberatus juvenis in sacello S. Symphoriani 492 f
- Iguis extinctus, cui SS. Martyres erant injecti 750 e, 751 e. Alia prodigia ibidem, et 752 e d. Alia 759 f
- Imago Christi in cruce pendentis S. Bernardum amplectitur 200 d et seqq.
- Immobilis aliis arca marmorea facile movetur B. Jacobo Meranati 730 e
- Impugnatur variis modis a sermone B. Bernardus Ptolomæus 468 d e f, 469 a c d, 477 f, 478 a d, 480 c d e f
- Incendium crepidis S. Philippi Benitii extinctum 709 d. Incendio liberati quidam favore S. Audoëni 839 f
- Incurvi erecti per S. Bernardum 317 a, 336 b e, 340 a b. Et S. Audoënum 839 a
- Indicia futuræ sanctitatis Philippi Benitii 662 a b e
- Indulgentia pia S. Bernardi erga Hugonem nunsabstinentiis afflictum 169 b
- Injurius abbatia Trenorciensi a S. Filiberto verberibus mulctatur 74 e d e f
- Innocentia vitæ Samuelis miraculo confirmata 10 et seqq.
- Inopiæ domus meritis S. Bernardi subvenitur 113 f et seqq., 265 e, 271 a b
- Insidiæ diaboli in Clara-valle repressæ 280 a
- Intima mentis cognoscit S. Bernardus 365 a. Vide Arcana.
- Inventus bos precibus ad S. Filibertum fuis 90 a.
- Invidiæ fuga in S. Sidonio Apollinare 605 e l
- Irreverentia punita a S. Auctore 53 c. Irreverentia

rentia in *S. Filiberto* item divinitus castigata
89 b e
Irrisiones patienter sustinet *S. Philippus Benitus*
671 d e. *Eas non curat B. Gobertus* 390 d

J

Judæos non occidendos contra pseudo-doctorem
docet *S. Bernardus* 191
Iura Ecclesie: defensa a *S. Bernardo* 139 e d e f
Juvenis *S. Bernardus canobio Claravallensi præ-*
fectus 265 a. In juventute Deo oblatus *Samuel*
7 a

L

Lacrymarum donum *S. Filiberti* 77 f
Lampade *S. Filiberti* in templo extincta, candela
in manu properantis eam accendere sponte
ardere incipit 94 a
Lapis quidam alteri immobilis, facile movetur
S. Audoeno, qui eum transvehere volebat
800 c d e
Lapsus e scalis servatur illæsus ope *B. Jacobi*
Mevanatis 727 f
Latronibus, invocata ope *S. Bernardi*, eripitur
monachus 357 d
Leprosi mundati ope *S. Andreæ Fæsulani* 545 e.
S. Philippi Beniti 682 e d, 683 e. Appa-
rentibus sanctis 772 a b e. Per *S. Audoenum*
809 e, 816 b, 819 a
Liberalitas *Theobaldi Campanie comitis* 293 e d
e f, 294 c. Parentum *S. Audoeni* 810 f.
Ipsius S. Audoeni 815 a. Liberalitas *S. Ber-*
nardi de Alzira miraculo auctæ annonæ a Deo
probata 454 e f et seqq. *S. Sidonii Apollina-*
ris liberalitas in pauperes, atque ædes sacras
610 b e
Libere in concionibus eloqui, quæ suggereret *S. Spi-*
ritus, divinitus monetur *S. Bernardus* 115 a b.
Vide etiam Sermo.
Lignum feretri *S. Filiberti* in ignem projiciens
oculo mox privatur 85 e. Ligno eodem ignis
cohibitus 86 a
Lilium ex ore mortui *B. Francisci Senensis ena-*
tum 703 c
Loculum *S. Philippi Beniti fabri nequeunt ara-*
erere, faciunt id facile sacerdote manum ad-
movente 714 e
Loquela prodigiosa *S. Philippi Beniti adhuc in-*
fantis 663 a, 664 e
Loquentem voce vix pereeptibili, ac dein febrile
laborantem, adolescentem sanat *S. Bernardus*
316 f
Lumen cæleste, vocesque angelicæ apud *S. Audo-*
enum sæpe perceptæ 815 c. Lumen, et avicula
capiti *B. Theoderici insidere visa* 860 e

M

Maledicit *S. Bernardus Viridi folio* 202 b e
Maleficia depulsa per *S. Bernardum* 271 b,
365 b. Et *S. Philippum Benitium* 708 d,
716 b
Manibus aridis, seu enervibus vigor redditus ope
S. Filiberti 95 b. *S. Bernardi* 279 b, 283 b c,
314 e, 316 a, 332 e e, 333 a b e d e, 334
c d f, 335 a e, 340 a d f, 341 e d, 342 c,
343 b e f, 344 a b e, 345 b e f, 346 a, 347 b,
350 e f. *B. Bernardi Ptolomæi* 469 f, 484 d.
S. Philippi Beniti 707 f, 713 f
Manum aridam, qua ob violatam diem Domini-

cam quidam erat punitus, restituit *S. Au-*
doenus 808 a, 813 f et seqq.
Mansuetudo *S. Bernardi* in corripiendis delin-
quentibus 305 e et seqq.
Meditationes *B. Bernardi Ptolomæi* 468 e, 483 a
Memoria de Deo perpetua *S. Asclinae, et oratio*
frequens 553 f
Metendi ars *S. Bernardo* divinitus data 110 f et
seqq. 264 e et seqq.
Miracula generatim. *Miracula varia apud cor-*
pus S. Auctoris 16 e. *Miracula S. Auctoris*
52 et seqq. *Apud sepulcrum S. Guniforti*
530 b. *S. Oswini* 58 c, 59 e. *Alia ejusdem*
Sancti 65 a b. *Eugenii III Papæ post mortem*
324 d e. *S. Bernardi de Candeleda* 369 c d e.
S. Andreæ Fæsulani 545 e. *S. Rigomeri* 791 a.
Frequentia miracula in Africa 631 b. *Clare-*
ret miraculis S. Philippus Benitus 658 d.
Miracula pleraque S. Bernardi compendio da-
ta 365 et seqq. *Miracula ejusdem defuncti*
221 b e. *Quæ cum omittere jubet abbas, ne*
relaxetur disciplina 221 c d. *Objicit id da-*
mon, ne a muliere obsessa cogatur discere
221 e f. *Miracula sine necessitate non expe-*
ctanda, se ipse docet B. Jacobus Mevanas 729 f,
730 a, 735 d. *Miraculorum S. Bernardi liber ab*
aqua intactus 330 c d e. *Et modo mirabili*
inventus 360 c d
Misericordia in pauperes *S. Bernardi* adhuc pueri
258 e. *B. Goberti* 389 e f, 390 a b e d e, 392 e f,
393 a. *S. Cyriacæ* 403 f, 404 a. *Misericordia*
S. Bernardi etiam in feras 304 e
Missæ sacrificiis monachus e purgatorio ereptus
127 e f
Monachus, qui a vita monachali fuerat apostata,
sed redire proposuerat, atque exjectare
jussus, obierat, et sepultus erat in habitu clericali.
in habitu monachali invenitur 457
a b c
Monasterium deserens *B. Theodericus, ut abbo-*
tem olim suum sequeretur, equi claudicatione
impeditur: reditque equo non claudicante
852 b. *Monasterium conditum ad eandem S. Os-*
wini erpiendam 58 d, 59 b
Monita postrema *S. Bernardi* 219 f, 322 d et seqq.
S. Philippi Beniti 705 c d e
Moribundus puer ex annulo, quem deglutierat,
illum expuit invocato *B. Jacobo Mevanate*
727 d
Moriendi terminum moribundo præscribit *S. Ber-*
nardus 362 c. *Morienti B. Alexio Servitæ*
Christus adest cum Angelis eum deducentibus
690 e. *Mors pia B. Theoderici* 861 d et seqq.
Mortui ad vitam revocati ope *S. Bernardi* 129
e, 196 b, 215 a, 248 f, 363 e d e. *S. Ber-*
nardi Ptolomæi 469 e, 484 e. *S. Andreæ*
Fæsulani 545 e. *SS. Martyrum* 566 e. *S. Eu-*
genii Hiberni 626 e. *Venerabilis Amidei*
Servitæ 626 e. *S. Philippi Beniti* 679 b,
703 c, 709 e d e, 714 d. *B. Jacobi Meva-*
natis 727 e, 733 c, 736 d. *S. Pauli Apo-*
stoli 753 d e. *S. Cyriaci et Marimi* 759 e d.
S. Eptadii 786 a
Morum *S. Bernardi* suavitas 302 e
Mures, seu vespertilioes e carcere *S. Filiberti*
fugati 79 b, 80 f
Musæ, a *S. Bernardo excommunicatæ, moriuntur*
272 a
Mutis loquelam restituit *S. Filibertus* 83 b c,
85 b, 86 c, 88 a d, 90 a, 93 c d e. *S. Ber-*
nardus 313 e, 314 e, 317 b, 333 a c, 334
e f, 340 e, 341 d, 343 a, 344 b, 345 e f.
346

- 316 a e d, 350 f, 362 b. S. Bernardus de Alzira 456 f. S. Epladius 780 a. S. Audoënus 808 f, 816 b, 817 f, 831 a b, 836 d e, 839 b d. Muto loquela ad confitendum precibus S. Filiberti impetrata 77 f
- N
- N**aufragii periculum depulsum a S. Filiberto 78 e
- Novitius S. Bernardi fugitivus a dæmone corripitur 128 d
- O
- O**bedientia Samuelis 7 e
- Obitus Petri Leonis anti-papæ miserabilis 291 e
- Obscœnitatis horror in S. Sidonio Apollinare 606 a
- Obsidio urbis Brmswicensis ope S. Auctoris soluta 44 d, 45, 52 f et seqq.
- Occulta cognoscit B. Jacobus Mevanas 730 e, 735 e
- Oculi S. Filiberti fulgere visi 77 f. Oculus affectus ope S. Philippi Beniti restituitur 715 f, 716 e
- Odor suavis cum globo flammæ perceptus moriente venerabili Amideo Serrita 679 b. Odor suavis in translatione S. Philippi Beniti 713 a. Ex corpore S. Oswini 61 e
- Officia divina propter pericula non præmittit B. Gobertus 382 d e
- Oleo lampadis S. Bernardi de Alzira patrata miracula 461 e et seqq.
- Orat S. Philippus Benitius, verberibus male multatus, pro percussoribus suis, quorum unus facti penitens à B. Virginie iubetur Philippum adire; angeloque ducente ad eum veniens Servitii aggregatur 701 e d e
- Oratio frequens et sublimis S. Philippi Beniti 671 d e f, 672 e, 685 b. S. Audoëni 807 f, 808 b
- Ordinis Servorum B. Marix Virginis institutio mirabilis, inspiratione divina, apparitionibus, monitisque B. Virginis, ac miraculo vitis subito frugifera præcedentibus 664 et seqq.
- Ostium templi divinitus aperitur B. Theoderico 860 f
- P
- P**acem conciliat S. Bernardus sanando cæcum, surdum, mutum, comitemque energumenum 128 d e f. Item pacem creat Pisanos inter et Januenses 142 b d. Item, sanato sudo 319 b pacem inter Melenses eorumque vicinos prædictam antea componit 371 e d
- Panis a S. Bernardo benedictus manet incorruptus 311 d, 312 a b. Illo multi curati 301 a, 311 d e f. Panis multiplicatus per B. Jacobum Mevanatem 729 e, 735 e
- Panthera Polychroniam deducit ad corpus S. Anthuse 503 f
- Paralyticis salus corporis reddita a S. Filiberto 85 e, 86 b e, 88 a, 88 d, 94 f, 95 a. S. Bernardo 301 b, 313 f, 314 a b, 314 d, 315 a, 316 a e d e, 317 e, 321 e f, 333 a, 334 e e, 336 e, 338 f, 344 e, 345 d e, 346 d e, 348 e d f. S. Symphoriano 492 e. S. Andrea Fasulano 544 e f, 545 e. S. Philippo Benito 706 f, 708 e, 709 e d. B. Jacobo Mevanate 726 et seqq., 729 et seqq. 730 d e. S. Audoëno 835 a, 838 e. B. Theoderico 858 f, et prævia revelatione seu monitione, 859 a b. Paralyticus quidam monetur invisere sepulcrum S. Audoëni, multisque visionibus, miraculis, ac revelationibus præviis, sanitatem adeptus narratur 826 et seqq. Alius item monitus, sanatur ibidem, atque asinum in via ablatum recuperat 829 et seqq.
- Parsimonia cibi, somnique in S. Bernardo 264 a, 296 f. Parsimonia B. Theoderici abbatis 844 d, 846 e
- Partu periclitantibus subveniunt S. Filibertus 85 e. S. Bernardus 306 e, 311 e. S. Philippus Benitius 714 d e, 717 f
- Patientia insignis S. Bernardi alapa percussus 174 b: ejusdem infirmi, dum male ministrat stupidus infirmarius 267 d e: in morbis, aliisque eventibus 302 f et seqq. Patientia SS. Sigfridi et Benedicti Biscopi 538 b c d
- Patriam Dei amore relinquit S. Auctor 46 a
- Pauperem recusans trans flumen vehere, illud trajicere non potest, donec illum assumat 90 b.
- Paupertas Clara-vallensium sub S. Bernardo 279 f
- Pedum episcopale S. Evasii huius defærum gemmescit 410 f
- Peregrinatio pia ad limina Apostolorum S. Audoëni 817 a b. Peregrinatur Henricus Angliæ rex ad corpus S. Anatoris 16 e. Item alii multi, inter quos S. Ludovicens 23 c d
- Periclitantibus prodigiose succurrit B. Jacobus Mevanas 730 f, 733 d, 735 e, 736 e d. Periculis variis eripitur quidam ope B. Jacobi Mevanatis 728 a b. Periculum mortis Dei ope evadit B. Theodericens 853 b c
- Persecutor S. Sidonii Apollinaris ejectis intestinis moritur 619 a b: ejus socius repentina morte occumbit, mirabili visione prævio 619 e d. Persecutores S. Filiberti, alter fulminis ictu, alter ejectis intestinis puniti 76 b
- Peste infectis subventum ope B. Bernardi Ptolomæi 484 d
- Phiola vini, ex aqua facti per B. Jacobum Mevanatem, non minui solita 727 a. Pana illius, qui eam confregit ibid.
- Phrenetici et stulti ad mentem reducti ope S. Filiberti 87 a. S. Bernardi 312 f, 314 e d, 333 e, 340 a, 346 d. S. Philippi Beniti 708 a b
- Pietas S. Philippi Beniti in recipiendis postremis Sacramentis 705 e f. B. Theoderici in visitandis liminibus Apostolorum 857 e f
- Pila plumbea divinitus ejecta ope S. Bernardi de Alzira 461 e
- Plaustrum fracto axe, signo crucis facto a S. Bernardo, ulterius procedit 364 d
- Plumbum bulliens ori S. Apollinaris immissum fit frigidum 579 a
- Pluvia divinitus dissipata per S. Bernardum 129 f.
- Pluviam impetrat precibus S. Maximus abbas 56 e: S. Audoënus in maximo siccitate 807 e, 813 d e, 820 e: B. Theodericens 860 a b e
- Pœnitentia confitenti de vitæ totius peccatis qualis a S. Bernardo imposita 212 e
- Poesim profanam suscepto episcopatus describit S. Sidonius Apollinaris 609 e d et seqq.
- Pontificatum sibi ab aliquibus destituri audiens S. Philippus, fugit ad latibras 684 e et seqq. 686 d e. Fugit item oblata sede Florentinæ 693 e d
- Prædestinatio sua B. Jacobo Mevanati revelata 732 a, 735 f
- Prædicationis

- Prædicationis efficacia in S. Bernardo 122 d et seqq. 140 d e, 159 b, 193 e, 274 d e, 297 f et seq. 300q f
- Prædictio. S. Ansoaldus quædam prædicit S. Filiberto 79 e. S. Filibertus absentiam suam a monasterio per octo annos 79 e. Emolumenta monasterii 80 d. Mater S. Bernardi mortem suam prædicit 104 d. Prædicit S. Bernardus, novitium furtive abiturum 128 b c; mortem filii regis Gallix 131 f, 307 f; conversionem ejusdam ad religionem 141 f, alterius 144 d e; mortem duorum extra Claram-vallem, et alterius ex illis beatitatem 157 b c d; eludem Rogerii Siculi 162 c f, 291 c; fratrem, quem mittebat in Sueciam, in Clara-valle moriturum 180 a b c; Arnaldi de Brisia contra Ecclesiam conatus 181 f; alia 196 a, 217 a b; victoriam comiti Forensi 214 f; conversionem viri nobilis 218 f; novitium quemdam, uti solus venerat, sic solem reversurum 275 d e; vitam religiosam pueri nobilis 307 c d, cui alius dein mortem prædicit ibid. d; pacem Theobaldi comitis Campanix cum rege 308 f; pacem nobilis eum inimico infenso 300 a; mortem comitis Andegavensis 309 b; clerico vitam monasticam, uti et Henrico regis Gallix fratri, et alteri reluctanti 309 d e; conversionem patris sui 310 b; prolem reginx Francix, mortem abbatis Cisterciensis, et alia 310 b c d. Idem prænuntiat reditum fratri cuidam, quem a se dimittebat, qui ea prædictione fretus ex gravissimo periculo evadit incolumis 320 d e. Multos salvandos in cænobio Villariensi 361 a b. Novitio uni mortem, aliis dignitatem abbatialem 361 b et seqq. Prædictus obitus S. Bernardi, ejusque successor 324 f, 325 a. Prædicit obitum suum S. Theocleta 449 b d. Successorem suum in episcopatu S. Sidonius Apollinaris 619 b c d e. S. Columbanus eximias virtutes S. Audoëni, ejusque fratrum 811 b. Sanctitas S. Ascelinx matri ejus prægnanti prædicta 653 b
- Prædones puniti 94 a. Territi divinitus ibid b
- Præscit mortem suam S. Andreas Fæsulanus 546 a. Præscit instare sibi mortem S. Philippus Benitius 701 b, camque prædicit 702 d e f, 704 c, 705 e. Prævidet S. Bernardus monasterii Claram-vallensis incrementum 115 c. et seqq. miracula futura 318 b c d e
- Preces. Precibus sterilis matris Samuel a Deo impetratur 6 c. Precibus S. Filiberti navis impetrata 78 b. Precibus fasis dentem S. Cæsarii facile extrahit S. Bernardus, quem ante nullis poterant movere instrumentis 305 e f. Idem precibus equum fugitivum reducit 275 f. Precibus suorum in vita retinetur S. Bernardus 325 c d. Precibus fontem elicit S. Philippus Benitius 672 f, 675 a b. Uti et S. Caprasius 673 a. Alterum Benitius, eumque multis salutarem 685 e f et seqq.
- Principi gentili quanta cura servire oporteat Christianos 586 a et seqq.
- Prodigiosa campana Rupis Amatoris 24 a b, Prodigia varia S. Eugenii Iliberni 625 b f, 626 c d e f, 627 b. In natiuitate B. Jacobi Mevanatis 724 a b, 728 f, 729 a, 734 e f. Prodigium amputati capitis a S. Justiniano gestati 636 b
- Promptus spiritus S. Bernardi in corpore infirmo 285 b
- Prophetix donum pueri Samuelis 7 c, 8 b. B. Bernardi Ptolomæi 469 c e, 481 e f. S. Eugenii 625 b c d, 626 c d f, 627 a b
- Providentia divina eibus monachis S. Filiberti subministratus 77 d. Item oleum 80 c. Pinguedo ibid. Pisces ibid.
- Prudens consilio S. Audoënus 811 c d. Prudentia S. Sidonii Apollinaris in conciliandis sibi rincipibus Goth's ad munus episcopale securus exequendum 617 a b c d
- Psalmos septem penitentiales quotidie pro anima matris suæ recitat S. Bernardus novitius 260 a. Psalmorum lectione conversus S. Lurorius 416 b
- Puerum ordini suo tertio adseiscit S. Philippus Benitius, qui deinde miraculis claruit 703 b c
- Punitus regis Angliæ filius ob fetetrum S. Amatoris spoliatum 22 c. Alius, negans miracula apud ejus sepulcrum fieri solita 22 d. Item alius, qui succelli coyntinas reddere recusabat 22 e, 23

R

- Ranas silere jubet S. Audoënus 800 e
- Raptus B. Bernardi Ptolomæi 469 c, 481 c. S. Philippi Benitii 667 b, 668 d e f, 700 e f
- Regimen injuste suscipiens punitur divinitus 79 d. Regimen ordinis sui recusat B. Bernardus Ptolomæus, quod suscipere tandem cogitur 479 f et seqq.
- Regularis observantia antiquorum congregationum Olivetanæ monachorum 486 b c d e f
- Religionem petere divina voce jubetur S. Philippus Benitius 667 d c, 668 e. Item a B. Virgine f
- Reliquiæ S. Samuelis honorifice translatae Constantinopolim: item SS. Andreæ, Lucæ, et Timothei 13. S. Auctoris furtim ablatae 50 b. S. Symphoriani divinitus ab incendio servatae 492 d. Vide Corpora Sanctorum.
- Revelatio. Samueli revelatur peccatum Saulis 11 d. S. Evasio ab angelo revelatur futurus episcopatus 410 d e. Varia revelantur B. Bernardo Ptolomæo 481 a b: æterna salus, progressus familiarum Olivetanæ, aliaque ad Ecclesiam spectantia 481 a b c. dies mortis suæ 481 c d. Revelatio facta S. Bernardo de salvandis in ordine Cisterciensi 123 d et seqq. Eadem aliis facta 124 a b. Quomodo intelligenda 124 c
- Rosæ, e sepulcro S. Lucii enatae, evanescent, dum quidam eas volunt auferre 28 f

S

- Sacellum beatae Virgini erectum in Rupe Amatoris 18 d, 22 b, multis peregrinationibus illustre, et donis 23. Sacellum S. Anthosæ ab Angelo erigi jussum 504 a
- Sacerdotes maxime reveretur B. Gobertus 587 a
- Sacramenta suprema suscipiendi tempus impetrat S. Bernardus moribundo, mente jam privato 270 a b
- Sacrilegium terribili modo divinitus punitum 288 a
- Sævitia gentilium in sacerdotes suos 431 b, 432 d e
- Sale benedicto a S. Bernardo animalia curata 312 e
- Sanat S. Amator ducem Burdegalensem 24 e. Varios S. Filibertus 80 a b, 84 et seqq. Idem sanitatem impetrat euidam ægris servire jussu 78 b. Sanat S. Bernardus Guilielmu Vitæ suæ

- sua auctorem, qui ad extrema redactus videbatur, quod carnes, mandante Bernardo, manducare detrectasset* 273 b c d. *Plura vide ad voces ægri, cæci etc.*
- Sancti virtutes suas occultare solent 673 c d.
- Sanctitas B. Jacobi Mevanatis celesti voce declarata 736 b
- Sanguinis fluxus sanatus per S. Filibertum 85 c.
- S. Bernardum 365 b. B. Bernardum Ptolomæum 469 f, 484 d. S. Philippum Benitium 714 c, 715 b c
- Saxum ingens facile amoretur ad transferendum corpus S. Philippi Benitii 714 c
- Scandala quantopere horreret S. Bernardus 304 b
- Schismatici episcopi punitio 288 f, 289 e
- Scrupulosum, qui dicebat se non credere Corporis Christi in Eucharistia præsentiam, communicare jubet fide sua S. Bernardus 124 e f
- Sententia S. Bernardi de miraculis suis 302 a b
- Sepulcra Sanctorum veneratur S. Sidonius Apollinaris cum emolumento valetudinis 606 b c.
- Sepulcrum S. Bernardi visitans abbas quidam febris laborans et phrenesi; ab altero malo sanatus, jubetur per visionem visere sepulcrum S. Malachie, ut ab altero sanetur 326 c d e.
- Timulus S. Philippi Benitii suavi odore, et mica ad eum anathematum conversione inclarescit 710 b c. Sepulcra alia miraculis clara vide ad vocem Miracula.
- Sermo S. Bernardi scrius, et alienus a nugis 297 f. Item sublimis, et summo cum perfectionis studio conjunctus 265 f et seqq. Quem cum vellet cohibere, visione divina libere jubetur loqui 266 b c
- Silentium B. Bernardi Ptolomæi 468 e. S. Ascelinæ 653 f
- Somnio monetur Fulbertus conscribere miracula S. Andoñi 825 b c
- Somnum in oratione obrepentem masticato pipere pellit B. Gobertus 392 b
- Sordes displicent S. Bernardo, placet paupertas 297 e
- Sororem, superbo apparatu accedentem, videre primum reuñit S. Bernardus: supplicem deinde accedit 266 d e
- Spectrum dæmoniæ, monacho insultans, crucis signo fugat B. Theodericus 852 f, 853 a
- Spina piscis gutturi periculose infixæ emittitur corrigia quadam, ipse sepulcro S. Bernardi imposita fuerat, gutturi admota 362 a: similis spina ope S. Filiberti subito sine dolore emissa 91 b
- Splendor, odorque suavis, moriente S. Andrea Farsulano 546 f
- Strumosi ope S. Philippi Benitii curati 708 a, 709 a
- Studiis tradere filium recusans pater B. Theoderici, eum duplici infortunio afflictum cernens, id tandem permittit 849 f et seqq.
- Submersi morte liberati ope S. Jacobi Mevanatis 727 e, 733 a b c, 734 c d, 736 c
- Supplicium tyranni, martyres cruciantis 431 e f, 432 a
- Surdi et muti a Nativitate curati a S. Bernardo 313 e, 314 a c, 316 b, 332 f, 340 f, 343 e, 345 b f, 346 d, 348 c
- Surdus et mutus auditus cum loquela redditus a S. Filiberto 83 f. S. Bernardo 316 a b, 340 a e f, 341 a, 343 e f, 344 a, 345 d, 347 e, 352 b. S. Philipo Benitio 708 d
- Surdus auditus restitutus a S. Bernardo 314 b d e, 316 d e, 318 f, 319 a b, 332 e, 333 d e, 334 d e f, 335 a b, 336 a c, 338 e f, 339 b, 340 b c d e f, 341 a b d, 342 f, 343 a c d, 344 b c, 345 a b c d, 346 b c d e, 347 d f, 348 b, 349 a, 359 f. Et S. Andoñno 816 b, 830 b e, 151 c
- Suspensus a terra S. Bernardus 151 c

T

- Tempestas precibus S. Filiberti sedata 78 a. Festibus S. Philippi Benitii circumlatis 711 c. Item in ejusdem translatione 713 b
- Tentatio S. Ascelinæ, ab ea prudenter superata 653 c d. Vide ad voces Dæmon, impugnatur.
- Terra et cognatione sua exire jubetur S. Justinianus 635 d. Vide Patriam.
- Terror moribundi ex visione dæmonum, quos fugat deus S. Petrus 270 e
- Tibia fracta ope S. Philippi Benitii sanata 711 e. Item per B. Jacobum Mevanatem 727 e. Vide Crus.
- Tormenta martyribus innoxia 431 a b c d, 432 d
- Translata divinitus ad fratrem soror S. Andrea Farsulani 546 b
- Translatio reliquiarum usitata apud veteres 13 b. Vide Corpora Sanctorum, et Reliquiæ
- Tremor capitis pulsus a S. Bernardo 336 e. Tremula mulier a S. Bernardo sanata 321 d
- Tunica S. Bernardi adhuc viventis moribundus sanatus cum visione mirabili 305 f et seqq.

U

- Umbra S. Bernardi in lapide, in quo sacrum ejus corpus lotum 355 d c

V

- Valitudinis restaurandæ causa traditus S. Bernardus sub obedientiam episcopi Catalaunensis, a negotiis externis, et rigore disciplinæ domesticæ jubetur quiescere 267 b c
- Vasa sacra collo appensa gestans, Arari mersus emergit 56 b
- Venenum in cibo datum divinitus cognoscit Bonajuncta Servitarum generalis; cibum facta cruce innocue sumit, ac mortem illud venenum propinantis absens noscit 671 a b. Veneni periculum signo crucis discussum a B. Bernardo Ptolomæo 368 f, 377 e f
- Veniam flexis genibus petit B. Gobertus a fratre, correctione sua offenso 388 a b c
- Verecundia S. Bernardi 302 f
- Vestem S. Malachie clanculum cum sua permutat S. Bernardus 213 f
- Victoria ope SS. Leontii et Carpophori relata 33 c. Victoria de Normannis relata ope S. Filiberti, ab eoque eundem monacho revelata 94 b c d
- Vinea primum maledictione reddita sterilis: deinde a S. Bernardo fit fecunda 125 b et seqq. 126, et miraculosa ibid. b
- Vinum a S. Filiberto multiplicatum 78 c. Item per B. Jacobum Mevanatem 729 e, 735 c. Item Vinum operariis dari jubens, illud non minuendum prædicit, quod ita contigit 729 d e
- Vires S. Bernardo ad negotia pia divinitus antæ 219 a b, 321 a b
- Virtutes S. Filiberti 80 e. Matris S. Bernardi 101

104 c d, 258 f. *S. Bernardi* 296 e d et seqq. 302 a. et seqq., 304 e et seqq. *B. Goberti* 379 e f, 385 e et seqq. *S. Aviti* 445 c d, 446 e et seqq. *S. Theocleti* 449 a b e d. *B. Bernardi Ptolomæi* 475 f et seqq. *S. Andreæ confessoris* 542 b c et seqq. *Donati Fæsulani episcopi* 544 a. *S. Philippi Benitii* 664 a, 667 c, 677 e f. *Venerabilis Amidei Servitæ* 679 a. *B. Alexii Servitæ* 690 c d. *B. Jacobi Mevanatis* 724 c d, 725 f, 729 b. *B. Bartholomæi a Foresto* 737 e, 738 c d, 739 a. *Sanctorum militum* 771 a c et seqq. *S. Eptadii* 778 e f, 779 a d. *S. Audoëni* 806 d, 811 f, 813 f, 814 f, 817 d, 818 b. *Ansoaldis sororis B. Theoderici* 850 e d. *B. Theoderici in ætate puerili* 850 e f. *In adoleſcentia* 851 d e f. *In ætate virili* 852 c d, 854 a. *Item* 816 e d, 862 e f

Visio. Matri S. Bernardi, cum utero gerenti, oblata visio 104 f et seqq. 258 a b. *Item matri B. Bernardi Ptolomæi* 468 b, 475 e. *S. Philippi Benitii* 662 f. *B. Theoderici, quæ explicatur* 849 a b e. *Videt S. Bernardus angelos merita eantantium in choro scribentes, et monachos ad devotionem excitantes* 132 c d e f. *B. Virginem inter angelos salve Regina decantantes mediam* 248 e: *puerum Jesum quasi recenter natum, post repulsas muliereulæ præstigias* 258 c d: *futurum inerementum Claravallis* 265 b. *Ægrotus in visione diabolum confundit fiducia meritorum Christi* 272 e: *visione alia discit mortem sibi necdum adesse, et sanatur a Virgine* 272 f: *alia prævidet, varios ad institutum Cisterciense convertendos* 307 e f. *Adoleſcens visione quadam ad idem institutum convertitur* 358 d e f. *Alia ducissa Lotharingæ ad meliorem vitam a S. Bernardo* 276 b. *Visiones de morte S. Bernardi* 218 e, 220 c, 325 b e d: *de ejusdem beatitudine* 222 a b e d e. *Visio cujusdam Armeni, Saeris operante Eugenio III Pontifice* 184 b c: *cu-*

jusdam e sociis S. Bernardi de perseverantia sociorum 162 a b: *monachi Cisterciensis* 356 e: *S. Anthusæ* 502 b, 503 f: *S. Apollinaris* 518 f: *SS. Apollinaris et Timothei in tormentis* 578 f: *S. Philippi Benitii, quæ exponitur* 668 e, 669 a b. *Idem videt duos Servitæ ad cælum translatos* 700 e. *S. Ascelina varias habet visiones cum revelationibus conjunctas* 653 c e, 654 a b. *Visiones de gloria B. Bernardi Ptolomæi* 369 e f, 482 a b. *Angeli visi moriente S. Eptadio* 780 e. *Visione cælesti, oraculoque ad templa condenda excitatur S. Audoënus* 816 b e. *Simili visione corrigitur monachus superbus, et abbati suo refractarius* 856 b c et seqq. *Ejusdem austeram dein penitentiam*

Vitam communem sequi studet S. Bernardus 264 c d

Vocatio mirabilis Hugonis Matisconensis 107 f. *Aliorum* 141 f. *Item Alexandri Coloniensis* 193 f, 194

Voto facto amplectendi vitam solitariam, B. Bernardus Ptolomæus visum recuperat 468 c, 472 e, 476 e f. *Votum implere negligens punitur* 733 d

Vox ad B. Bonfilium de Monaldis in extremis agentem delata 670 e f. *Voce divina duobus Servitæ mors prænuntiata* 700 d. *Vide Apparitio.*

Vulneribus divinitus medentur B. Bernardus Ptolomæus 471 f, 484 b. *B. Jacobus Mevanas* 726 e, 727 d. *S. Audoënus* 838 a

Z

Zelus animarum S. Philippi Benitii 704 d. *S. Audoëni pro fide, bonisque moribus* 812 e et seqq. 815 c d f et seqq. *B. Theoderici ad restituendam disciplinam monasticam* 855 e f. *In corrigendis delinquentibus* 862 e

ADDENDA.

Not. I. **P**agina 259, num. 9. Circa idem tempus instinctu dæmonis, verba sunt Guillelmi, qui librum primum Vitæ S. Bernardi conseripsit, in lectum dormientis Bernardi injecta est puella nuda, et reliqua quæ sequuntur, debuerant castigari in Annotatis. Res enim illa, consideratis mature verbis, et circumstantiis, quibus a biographo accidisse narratur, magnas difficultates habet. Nam quomodo Bernardus tanta vitæ castimonia præditus, et tam circumſpectus ad cavenda omnia, quæ angelicæ isti virtuti repugnabant; quomodo, inquam, in isto proximo ac præsentissimo peccandi periculo constitutus, eum omni pace et silentio partem isti puellæ procacissimæ lectuli, quam ipse occupaverat, cessit, et in latus alterum se convertit atque dormivit etc., (uti asserit idem Guillelmus;) atque adeo sine elamore, sine reluctancia, sine fuga, de prorimo isto incendio unice manebat securus? Quidquid sit, hoc exemplum si vere ita acciderit, sicut narrat Vitæ scriptor, est unum e multis aliis, quæ inveniuntur in Sanctis, miranda utique, et non imitanda.

Not. II. *Ibidem in fine ejusdem numeri 9 refert ista memoratus Vitæ scriptor de S. Bernardo:*

Quibus ille . . Castitatem videlicet hospita nitebatur auferre. Imputatur hic Sancto manifestatio occulti peccati, et revelatio peccatricis, quam ipse solus noverat, non autem alii, quibus eam manifestabat. Cum autem hoc non liceat sine justa causa vel sine aliqua necessitate, ac neutram apponat biographus, lectori iterum difficultatem creat.

Not. III. *Pag. 351, num. 3 post Gerardus, Galterus adde - Favor autem ille, quem Albericus supra citatus narrabat ad annum 1148; contigit anno 1146, uti constat ex ipsa Bulla Eugenii PP. III, quæ refertur in tomo II editionis novæ Diplomatum Miræi pag. 1167, Domino de Castillon in sua Chronologia sacra Belgii pag. 405 asserente, authenticam habere se copiam hujus bullæ, anno 1146 datæ, secundum notationem Amplissimi ac eruditissimi Domini censoris hujus tomi.*

Not. IV. *Pag. 361, num. 42 post quatuor versus, qui ibi sunt, addi possunt ista: Notandum est, hanc arborem esse quercum, et mortuam quidem esse anno mdcxcvii; at minime eradicatam; sed e contra, ejus truncum valde crassum, eum tribus quatuorve ramis ipsi adherentibus ad altitudinem viginti circiter pedum, adhuc*

adhuc hodie ibidem superstitem esse, ac conspici, vocarique quercum S. Bernardi: in cujus conservationem ab injuriis aeris obductum est aliquod quasi sacellulum, tam superius quam circum circa totaliter tectum: supra cujus portam leguntur quatuor versus hic expressi. Quod sacellulum in nova istius abbatiæ delineatione apud Sanderum notatur num. 9; in antiqua autem illius delineatione apud eundem auctorem designatur littera B. *Notatio est laudati D. Censoris hujus toni.*

NOT. V. Pag. 391, num. 76 obscura illa Non ei Abrahæ, non Chatini etc. elucidare conatur laudatus D. Censor: Si τ CHATINI hic recte explicari posset, videtur totus reliquus sensus satis intelligibilis posse reddi. Et vero τ CHATINI forte male positum est loco CATONIS, (oratoris excellentis,) vel loco CATILII, scilicet Severi, qui discipulus Papiniani jurisconsulti vir fuit omnium ævi sui in explicando jure doctissimus: et hoc supposito videtur sensus sic posse intelligi: B. Goberto eunti ad inquirendum et reducendum fratrem suum Jacobum, nec exemplum seu factum Abrahæ liberantis fratrem, id est, nepotem suum Lot Gen. cap. 14, nec Catonis seu Catilii scientia et modus docendi seu persuadendi, nec Carmentis (quæ vates est Arcadiæ, sic dicta a carminibus, quibus responsa dabat) grammatica seu ars, qua perfecte lingua aliqua addiscitur, et recte et expedite loquimur; omnia ista, inquam, non contulerunt ei in hoc itinere doctrinæ viatica, seu illam doctrinam, qua in isto itinere usus fuit ad reducendum fratrem suum, sicut aliquis utitur viatico ad feliciter perficiendum iter: id est, non fuit ad hoc usus vi et armis et insidiis, sicut Abraham; nec humana scientia et subtilitate argumentandi et persuadendi, sicut Cato seu Catilius suos auditores ad partes suas trahebat; nec carminibus et incantationibus, quibus Carmenta suos fascinabat, « sed Spiritus sanctus docuit » eum sapientiam vitæ et intellectus; illam, » inquam, sapientiam » etc.

NOT. VI. Pag. 642, num. 13 circa tres alios archiepis-

copos, qui ibi tantummodo numerantur, intersere hanc censuræ mitigationem post verbum videtur: Tamen hic error imputari potest typographo, qui forsitan tres pro quatuor impressit, cum ipse D. Claudius Fleury deinde quatuor antistites metropolitanos nominatim recenset.

Ibidem in fine ejusdem numeri post verbum usurparetur, addi possunt sequentia: Hæc senior nominis archiepiscopalis usurpatio in Occidente confirmatur ex Ludovico Thomassino, qui in Veteri et nova Ecclesiæ disciplina ad propositum nostrum part. 1, lib. 1, cap. xxx num. 5 sic scribit: Venio nunc ad archiepiscopos seu primates Galliæ; hoc enim archiepiscopi nomine donari tunc demum cœpere omnes passim metropolitani Gallorum in concilio Suessionensi sub rege Childerico III et Pipino Majore Palatii. Thomassinus autem ibi in margine hanc synodum Suesionensem cum aliis chronologis ad annum Christi 744 refert.

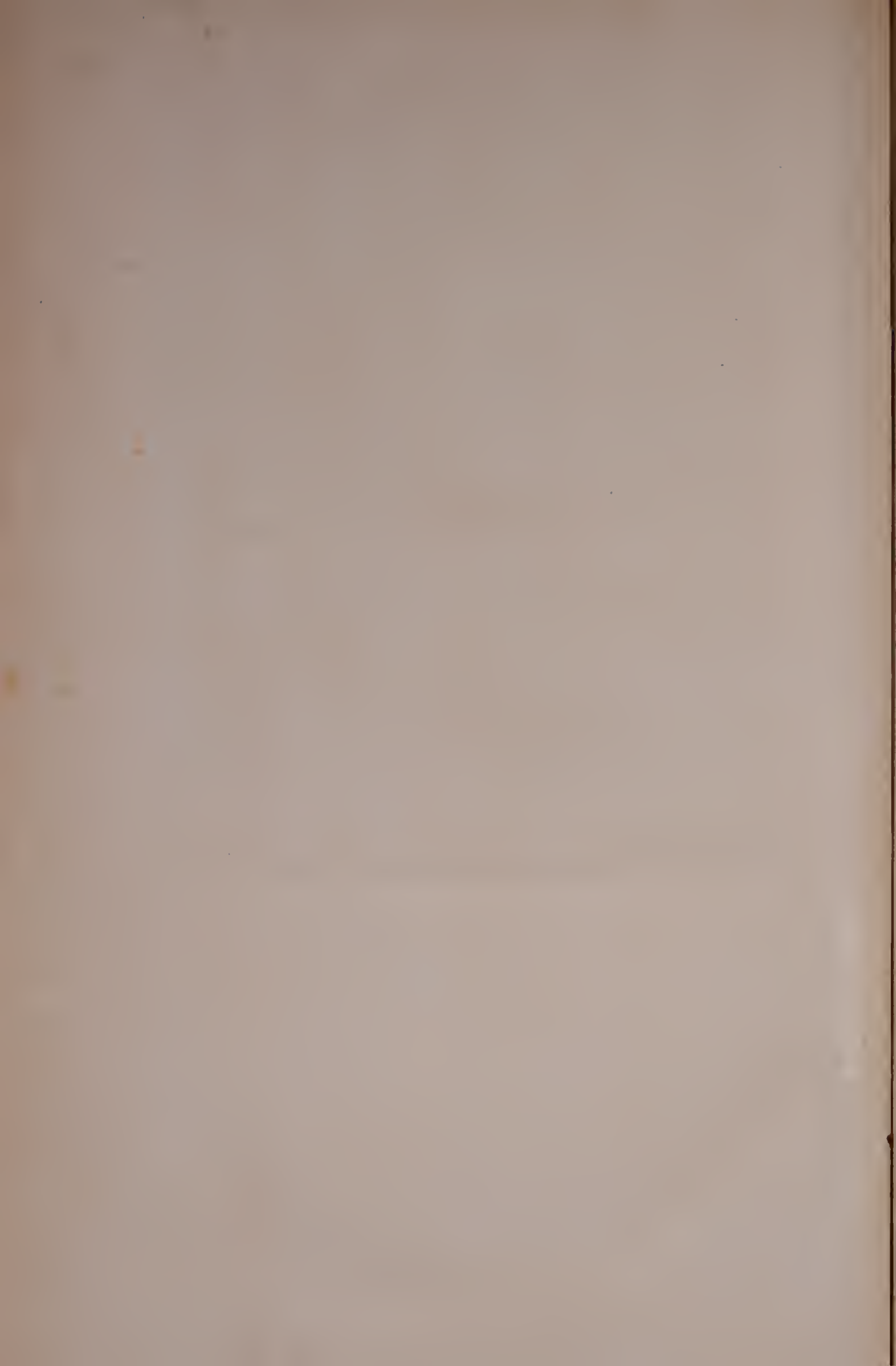
Eadem pag. 642, num. 14 occasione duorum episcopatum, quos D. Fleury perperam in unum confudit, post verbum subscripserunt potius allegarentur antiquiores conciliorum editiones hoc aut simili modo: Cum supradictus historix ecclesiasticæ scriptor Gallus editionem conciliorum Harduini videre non potuerit, addimus, eosdem duos episcopatus in concilio 1 Aurelianensi apud Sirmondum tomo I Conciliorum Gallix pag. 183, et in Labbeano conciliorum collectione tomo IV, col. 1409 etiam clare distingui. Eadem distinctio occurrit apud Labbeum tomo V col. 388 et 389 in subscriptionibus concilii IV Aurelianensis, de quo hic sermo est.

Pag. 842, num. 3 sub finem - ad annum Christi MCCCXXV - addi potest - Alias editiones non commemoro. Quod autem in iis nomen Gregorii pro GEORGI scribatur, uti etiam fit in Epitome Annalium Baronii a Spondano edita, non video unde probari possit, cum sit contra Fastos Græcos, quos supra produximus, et Acta Græca mox danda.

FINIS.

BX4655.A2

VILLANOVA UNIVERSITY

v.038

3 9346 00067368 3

~~FOR REFERENCE~~

NOT TO BE TAKEN FROM THIS ROOM

CAT. NO. 1935

LIBRARY BUREAU

BX
4655
A2
V.38

